

M. FETHULLAH GÜLEN'İN ESERLERİNDEN

KAVRAMLAR

tr.fgulen.com

Kavramlar

Bu bölümdeki yazılar Fethullah Gülen'in eserlerinden yapılan iktibaslarla hazırlanmış olup kategori ve yazı başlıkları editoryal kadronun tasarrufuyla oluşturulmuştur.

İçindekiler

1. [21. Asır Bir Uyanış Asrı Olacak](#)
2. [Aceleci İnsan](#)
3. [Aceleden Hüküm Koymak Yanlıştır](#)
4. [Adalet Vazgeçilmez Unsurdu](#)
5. [Af Kapısına Yönelmek](#)
6. [Ağlama Allah'a En Hızlı Ulaşan Duadır](#)
7. [Ağlamak Bir İnceliktir](#)
8. [Ağlamamızın Sebepleri](#)
9. [Ağlamanın Anlamı](#)
10. [Ağlamanın Ehemmiyeti](#)
11. [Ağlamanın Mahiyeti](#)
12. [Ağlamanın Zamanı](#)
13. [Ağlamaya Hasret Kaldık](#)
14. [Ağlamaya Hasret Kaldık](#)
15. [Ağlamayı İstemek](#)
16. [Ahenk ve Nizam İlahi Ahenge Dayanmalı](#)
17. [Ahiret Endişesi İle Yaşamak](#)
18. [Ahirete İmanın Önemi](#)
19. [Ahlak Anlayışımız](#)
20. [Ahlak ve Fazilet Hissi Doyurulmalı](#)
21. [Ahlaklı Yaşamak](#)
22. [Ahmak Düşmanımızdır...](#)
23. [Aile Hayatında Akşamların Değerlendirilmesi](#)
24. [Akıl Açısından Tümevarım ve Tümdengelim Tabirleri](#)
25. [Akıl İhmal Edilince...](#)
26. [Akıl Kelimesinin Anlamı ve Aklın Fonksiyonu](#)
27. [Akıl ve Allah'ın Varlığına Ulaşma](#)
28. [Akıl ve İradenin Dindeki Yeri](#)
29. [Akıl ve Kalp İlişkisi](#)

30. [Akıl ve Marifet İlişkisi](#)
31. [Akıl ve Vahiy Açısından Peygamber ve Nebilerin Vadettikleri](#)
32. [Akılla İlgili Yapılan Tasnifler](#)
33. [Akledemeyen İnkarcıların Hali](#)
34. [Akl-ı Meaş ve Akl-ı Mead](#)
35. [Aklın Mahiyeti](#)
36. [Akli İlimler](#)
37. [Aksiyon İnsanı](#)
38. [Aksiyon ve Düşünce Hayatımız](#)
39. [Aksiyon ve Düşünce Kavramlarının Anlamı](#)
40. [Aksiyon ve İdeal İnsan Tanımı](#)
41. [Akşam Vakti](#)
42. [Alay ve Baskılara Karşı Kararlı ve Tahammüllü Olmak](#)
43. [Aldanmışlık Etrafında Dönüp Duruyoruz](#)
44. [Aldatan Ağlamalar](#)
45. [Âlem-i Ceberût](#)
46. [Âlem-i Lâhut](#)
47. [Âlem-i Melekût](#)
48. [Âlem-i Misal'in Mahiyeti](#)
49. [Âlem-i Rahamût](#)
50. [Âlemlerin Gruplandırılması](#)
51. [Allah Bütün Duaları İşitendir](#)
52. [Allah Dilerse Koyduğu Nizamı Bozabilir](#)
53. [Allah İnanç ve Gönül İnsanına İltifat Eder](#)
54. [Allah Nazarında Vakit](#)
55. [Allah Resulü'nün Nazar ve Teveccühü](#)
56. [Allah Rızasına Uygun Yaşamak](#)
57. [Allah Rızasını Arayan Kalpler](#)
58. [Allah Seçkin Kullarını Peygamber Göndermiştir](#)
59. [Allah Sevgisine Mazhar Olan İnsanın Ruh Hali](#)
60. [Allah Sevgisine Mazhariyetin Şart ve Adapları](#)
61. [Allah Sevgisini Bulan İnsanın Özellikleri](#)

62. [Allah Tasavvur ve Tahayyül Edilemez](#)
63. [Allah ve Varlık Peygamber Efendimizle \(sav\) Anlaşıldı](#)
64. [Allah'a Ait Güzelliklerin Farkında Olmak](#)
65. [Allah'a Bakan Yönüyle Vahdet](#)
66. [Allah'a Dayalı İnanç Atmosferi](#)
67. [Allah'a Güvenip Dayanmak](#)
68. [Allah'a Güvenle Yarınları Kucaklamak](#)
69. [Allah'a İmanda En Öndeydi](#)
70. [Allah'a Kaçma ve Sığınma](#)
71. [Allah'a Karşı Aşk](#)
72. [Allah'a Olan İtimat](#)
73. [Allah'a Ulaşmayı Hedeflemişlerin Vasıfları](#)
74. [Allah'a Yönelmek](#)
75. [Allah'a Yönelmenin Yolları](#)
76. [Allah'ı Anlatıp Sevdirmek](#)
77. [Allah'ı Anlatmada İlimleri Kullanmanın Faydaları](#)
78. [Allah'ı Anlatmada İlimleri Kullanmanın Yol Açabileceği Üç Önemli Muhatara](#)
79. [Allah'ı Bilenlerin Temkini](#)
80. [Allah'ı Bütün Esma ve Sıfatlarıyla Anmak](#)
81. [Allah'ı Gerçekten Sevenlerin Özellikleri](#)
82. [Allah'ın Af ve Merhametine Sığınarak Ağlamak](#)
83. [Allah'ın Azameti Karşısında İnsan](#)
84. [Allah'ın Azametia](#)
85. [Allah'ın Davetlisi Olarak Miraç'a Yükseldi](#)
86. [Allah'ın Dualara İcabeti](#)
87. [Allah'ın Evvel ve Ahir İsimleri](#)
88. [Allah'ın Güzelliğinin Gölgesi](#)
89. [Allah'ın Herşeye Kadir Olduğunu Düşünerek Dua Etmek](#)
90. [Allah'ın Hikmeti](#)
91. [Allah'ın İhsanlarına Minnet ve Şükür](#)
92. [Allah'ın İnsana Muamelesi](#)

93. [Allah'ın İnsana Verdiği Değer](#)
94. [Allah'ın İnsanlara Teveccühü](#)
95. [Allah'ın İrade ve Dilemesi](#)
96. [Allah'ın İradesi](#)
97. [Allah'ın İradesi ve Hakimiyeti](#)
98. [Allah'ın Kendini Hissettirmesi](#)
99. [Allah'ın Kullarına Teveccühü](#)
100. [Allah'ın Lütüfları](#)
101. [Allah'ın Nazar Buyurduğu Kalp](#)
102. [Allah'ın Nimetleri](#)
103. [Allah'ın O'na Yükllediği Misyon](#)
104. [Allah'ın Peygamber Göndermesinin Gayesi](#)
105. [Allah'ın Rızasını Ararlar](#)
106. [Allah'ın Sevdığı İnsanlar](#)
107. [Allah'ın Sözü ve İnsanın Eksiklikleri](#)
108. [Allah'ın Teveccühlerinin Devamının Şartları](#)
109. [Allah'ın Vaadinin Şartları](#)
110. [Allah'ın Varlığı ve Bu Konuda Yapılan Yorumlar](#)
111. [Allah'ın Yaratma Gayesi](#)
112. [Allah'ın Yarattığı Varlık Alemi](#)
113. [Allah'ın Zatı Hakkında Hüsnüzan Beslemek](#)
114. [Allah'ın Zâtı ve Yaratıklar Açısından Nazar ve Teveccüh](#)
115. [Allah'ın Zâtına Ait Tevhidi veya Tevhid-i Tamm](#)
116. [Allah'tan Başka Sığınılacak Melce Yok](#)
117. [Allah'tan Uzaklaşmanın Neticesi](#)
118. [Allah'ın Hoşnutluğunu Kazanmanın Yolları](#)
119. [Allah'ın Rızasını Arayan İnsan](#)
120. [Altın Neslin Vasıfları](#)
121. [Amel ve İman İlişkisi](#)
122. [Ameller Niyetlere Göredir](#)
123. [Amellerin İhlashı Yapılması](#)
124. [Amellerin Temessül Etmesi](#)

125. [Ana Evlat İlişkisi](#)
126. [Ana'ya İsyan](#)
127. [Anadolu İnsanı Cephede Kazandı, Ama İçerde Kaybetti](#)
128. [Anadolu, Emniyetin Teminatı İdi](#)
129. [Anadolu'da Mabet Anlayışı](#)
130. [Anadolu'nun Zor Günleri](#)
131. [Analar](#)
132. [Anaların Ağlaması](#)
133. [Ananın Tarifi](#)
134. [Anarşi ve Düzen](#)
135. [Anarşi ve Kargaşanın Kaynağı](#)
136. [Anarşist Ruhlu İnsanların Genel Özellikleri](#)
137. [Anarşiye Karşı Tedbir](#)
138. [Anne Şefkati](#)
139. [Anneler Güven Kaynağı](#)
140. [Anneler ve Cennete Giden Yol](#)
141. [Annelerin Izdırapları](#)
142. [Annelerin Manevi Yönleri](#)
143. [Annelerin Vefası](#)
144. [Anneliğin Genel Anlamı](#)
145. [Annenin Genel Tasviri](#)
146. [Arafat](#)
147. [Araştırmalarda Dikkat Edilecek Hususlar](#)
148. [Arif Olan İnsan Hakkında Yapılan Yorumlar](#)
149. [Arif Olan İnsanın Özellikleri](#)
150. [Ariflerin İstiğrabı](#)
151. [Aristo'nun Ruh Hakkındaki Görüşleri](#)
152. [Arşın Gölgesinde Yedi Grup](#)
153. [Arzu Edilen Güzel Davranışlar](#)
154. [Asfiyanın Rıza Mertebesi](#)
155. [Asıl Huzur İmanda](#)
156. [Asker Millet](#)

157. [Asker ve Milletlerin Kaderi](#)
158. [Askerin Kötü Gidiş Dur Demesi](#)
159. [Askerin Misyonu](#)
160. [Askerliğin Tarifi](#)
161. [Askerlik ve Medeniyet](#)
162. [Asrın Gariplerine Müjde](#)
163. [Aşağılık Kompleksi ve Yeni Neslin Eğitimi](#)
164. [Aşık](#)
165. [Aşık'ın Arayışı](#)
166. [Aşk ve İhtiyakla Hareket Eder](#)
167. [Aşk ve Vuslat](#)
168. [Aşk, Şevk ve Sevgi Yüklü Olmak](#)
169. [Aşk'ın Anlamı](#)
170. [Ataş'ın Anlamı](#)
171. [Ateizm ve İnkarcılığa Cesurca Karşı Koydu](#)
172. [Avamın Firarı](#)
173. [Ayan-ı Sabite Hakkında Yorum Yaparken Dikkatli Olmak Gerekir](#)
174. [Ayan-ı Sabite Tabirinin Anlamı](#)
175. [Âyân-ı Sabite ve Âlem-i Misal](#)
176. [Âyân-ı Sâbite ve Harici Vücut Münasebeti](#)
177. [Âyân-ı Sâbitenin Mahiyeti](#)
178. [Ayasofya ve Milletimiz](#)
179. [Ayasofya'nın Çağrıştırdıkları](#)
180. [Ayasofya'nın İbadetten Uzak Kalışı](#)
181. [Ayasofya'nın Kendi Hüviyetine Döneceği Günler](#)
182. [Ayasofya'nın Özelliği](#)
183. [Ayasofya'nın Yıkılma Tehlikesi ve Tamiri](#)
184. [Aydın ve İdarecilerin Sorumluluğu](#)
185. [Aydınların Durumu](#)
186. [Aydınlık Günlerin Ümidi](#)
187. [Azim ve Ümitle Yola Devam Etmek](#)
188. [Azim'in Anlamı](#)

189. [Babanzâde Ahmed Nâim](#)
190. [Bağımsızlığa Doğru](#)
191. [Bağışlanma Ümit ve İsteği](#)
192. [Bakış Açısı ve Ufuk Enginliği](#)
193. [Basar Sıfatı ve Peygamber Efendimiz](#)
194. [Basiretin Anlamı](#)
195. [Basiretsiz İdarecilere Uyarılar](#)
196. [Başarıda İman Gücü](#)
197. [Başarının Şartı](#)
198. [Başarının Yolu Zahmet ve Sıkıntıdan Geçer](#)
199. [Başarısızlığın Neticesi](#)
200. [Başarıyı Hazmedemezler](#)
201. [Başkalarının Derdiyle Dertlenilmeli](#)
202. [Başlangıçtan Osmanlıya Ayasofya'nın Serüveni](#)
203. [Batı Felsefesi ve İslam'a Göre Vahdet-i Vücut](#)
204. [Batı Karşısında İslam Dünyasının Durumu](#)
205. [Batı Medeniyeti ve İslam](#)
206. [Batı Medeniyetine Düşkünlük](#)
207. [Batı Taklitçiliği ve Kültür Bunalımı](#)
208. [Batı Taklitçiliği ve Manevi Değerlerden Uzaklaşma](#)
209. [Batıdaki Değişimler ve Neticeleri](#)
210. [Batıdaki İctimai Sarsıntılar Milletimize Sirayet Etti](#)
211. [Batılılaşma Yolunda Kimlik Bunalımı](#)
212. [Batının İlim Anlayışı](#)
213. [Batının Taktiği ve Türk Milletinin İçten Vuruluşu](#)
214. [Batının Yaşadığı Kaoslardan Ders Alamadık](#)
215. [Bayram Günlerinde İbadet](#)
216. [Bayram Namazının Kılınışı Esnasında](#)
217. [Bayram Namazlarının Coşkusu](#)
218. [Bayram Namazlarının Genel Mahiyeti](#)
219. [Bayramın Anlamı](#)
220. [Bayramın Çağrıştırdıkları](#)

221. [Bayramın Getirdiği Atmosfer](#)
222. [Bayramın Getirdiği Huzur](#)
223. [Bayramın Gönüllerde Hissedilişi](#)
224. [Bayramın Kucaklayıcılığı](#)
225. [Bayramın Sevinçle Karşılanması](#)
226. [Bayramın Tanımı](#)
227. [Bayramlar Cennet Duygusunu Çağrıştırır](#)
228. [Bayramlar Çabuk Gelip Geçer](#)
229. [Bayramlarda Ahiret ve Cennet Düşüncesi](#)
230. [Bayramlarda Çocuk Sevinci](#)
231. [Bayramlarda Hissedilen Güzel Duygu ve Düşünceler](#)
232. [Bayramlarda Mazi Düşüncesi](#)
233. [Bayramlarda Tarih Düşüncesi](#)
234. [Bayramlarda Tarihle Bütünleşmek](#)
235. [Bayramlarda Tefekkür ve Allah'a Yönelme](#)
236. [Bayramların Dili](#)
237. [Bayramların Kazandırdıkları](#)
238. [Bayramlaşmanın Anlamı](#)
239. [Bayramlaşmanın Sosyal Yönü](#)
240. [Bazen Alan Hayırlıdır](#)
241. [Bazı Felsefeci ve Mutasavvıfıne Göre Aklın Yaratılışı](#)
242. [Bazı Haram ve Mekruhlar](#)
243. [Beden ve Cismaniyeti Aşabilmek](#)
244. [Bedir Savaşı Sırasındaki İstişareleri](#)
245. [Bediüzzaman Said Nursi](#)
246. [Bediüzzaman Said Nursi'nin Farklı Yönleri](#)
247. [Bediüzzaman Said Nursi'nin Hayatı](#)
248. [Bediüzzaman'a Göre Evvel, Ahir, Zahir ve Batın İsimlerinin Yorumu](#)
249. [Bediüzzaman'a Göre Hayat](#)
250. [Bediüzzaman'a Göre Metafizik](#)
251. [Bediüzzaman'a Göre Ruh](#)
252. [Bediüzzaman'a Göre Seyr-u Sülukun Tasnif ve Hareket Durumları](#)

253. [Bediüzzaman'a Göre Vicdanın Yorumu](#)
254. [Bediüzzaman'ın Düşüncesinde Feyiz ve Yaratılış](#)
255. [Bediüzzaman'ın Ruh, Varlık ve Hayat Hakkındaki Görüşleri](#)
256. [Bediüzzaman'a Göre Vicdan](#)
257. [Bediüzzaman'ın Makul Yaklaşımı](#)
258. [Beka Hakkında Yapılan Değerlendirmeler](#)
259. [Bekâ Ufkuna Ulaşan İnsan](#)
260. [Bekâ Ufkunun Enginliği](#)
261. [Bekâ ve Maiyet-i İlahiye](#)
262. [Bekâ'nın Anlamı](#)
263. [Bekâ'nın Sahabe Telakkisiyle Ele Alınışı](#)
264. [Beklenen İnsanda Olması Gereken Özellikler](#)
265. [Bencil ve Yararsız İnsan](#)
266. [Bencildirler](#)
267. [Benliğimize Yabancılaşma](#)
268. [Benlik ve Bencillikle Bir Yere Varılamaz](#)
269. [Benlik ve Cismaniyete Bağlı Kalan İnsanın Özellikleri](#)
270. [Bergson'un Ruhla İlgili Görüş ve Düşünceleri](#)
271. [Berk ve Vecd İlişkisi](#)
272. [Berk'in Anlamı](#)
273. [Berk'in Özellikleri](#)
274. [Berzah Âlemi](#)
275. [Berzah Âleminin Bazı Ünvan ve Mânâları](#)
276. [Beşeri Münasebetler Zayıflatıldı](#)
277. [Beşinci Kat'a Çıkış ve Bu Kat'ın Özelliği](#)
278. [Beşinci Kat'ı Önemli Kılan Şahıs](#)
279. [Beşinci Kat'ın Anlamı](#)
280. [Beşinci Kat'ın Ayrıcalığı](#)
281. [Beşinci Kat'ın Bulunduğu Bina](#)
282. [Beşinci Kat'ın İç Dizaynı](#)
283. [Beşinci Kat'ın Manevi Atmosferi](#)
284. [Beşinci Kat'ın Manevi Etkisi](#)

285. [Beşinci Kat'ın Misyonu](#)
286. [Beşinci Kat'ta Küçük Bir Odacık ve Tefekkür Dünyası](#)
287. [Beşinci Kat'ta Misafir Ağırlamak](#)
288. [Beşinci Kat'ta Nezaket](#)
289. [Beşinci Kat'ta Sosyal Münasebetler](#)
290. [Beşinci Kat'ta Zaman](#)
291. [Beşinci Kat'ta Zamanın Farklılığı](#)
292. [Beşinci Katın Sakinleri](#)
293. [Beyan Öncüleri](#)
294. [Beyan ve İnsan İlişkisi](#)
295. [Beyan ve İslam](#)
296. [Beyan ve Varlık İlişkisi](#)
297. [Beyan ve Yaratılış İlişkisi](#)
298. [Beyandan Edebiyata Sözün Gelişimi](#)
299. [Beytullah](#)
300. [Bilim Adamlarının İlim ve Din Düşünceleri](#)
301. [Bilim ve Kur'an'ın Mesajları](#)
302. [Bilim ve Teknolojinin Yol açtığı Değişimler](#)
303. [Bir Başka Açıdan Bayramın Tanımı](#)
304. [Bir Sistem Olarak İslâm](#)
305. [Bir Toplum Manevi Dinamiklerle Ayakta Kalır](#)
306. [Birinci Boyut](#)
307. [Birinci Durum](#)
308. [Birinci Dünya Savaşı](#)
309. [Bize İnkisar Yaşatma Ya Rab](#)
310. [Bize İnsan Olma Yollarını Göster Ya Rab](#)
311. [Bizi Kaybedenlerden Eyleme Ya Rab](#)
312. [Bizim Dünyamıza Ait Beyanlar](#)
313. [Bizim Dünyamızda Mânânın Önemi](#)
314. [Bizim Dünyamızdaki Ezanlar](#)
315. [Bizim İçin Ezanların Anlamı](#)
316. [Bizim İnanç Eksenli Dünyamız](#)

317. [Bizim Kültür ve Batı Kültürü Kıyaslaması](#)
318. [Bizim Medeniyetimiz](#)
319. [Bizim Medeniyetimiz](#)
320. [Bizim Tarihimiz Yönüyle Ayasofya](#)
321. [Bizim Toplumumuzda Yaşanan Manevi Boşluklar](#)
322. [Bizim Ülkemizin Kahramanları](#)
323. [Bornova Merkez Camii](#)
324. [Boş Durmazlar](#)
325. [Boşuna Ağlamalar](#)
326. [Bozguncu Düşünceye Göre Medeniyet ve Dünya Anlayışı](#)
327. [Bozulan ve Yozlaşan Tarihi Değerler](#)
328. [Bölünmüşlük Had Safhada](#)
329. [Buhranlar ve Toplumların Direnci](#)
330. [Buluş ve Keşifler](#)
331. [Buluşlar ve Kullanılış Amacı](#)
332. [Bunalımlardan Çıkış İçin Manevi Kalkınma Şart](#)
333. [Bunalımların Kökeni](#)
334. [Büdelâ Ünvanı](#)
335. [Bütün Varlık Allah'ı İşaret Ediyor](#)
336. [Büyük ve Küçük Cihad İlişkisi](#)
337. [Camideki Vaazlar](#)
338. [Ceberût, Melekût ve Mülk Âlemleri](#)
339. [Cehalet ve Parçalanmışlık Ülkemizin Geri Kalmasına Yol Açtı](#)
340. [Cehalet, Ümit ve İradelerimizi Söndürdü](#)
341. [Cehalete Karşı Eğitimci ve Öğretmenlerin Görevi](#)
342. [Cehaletin Giderilmesine Çalıştı](#)
343. [Cehaletin Yol Açtığı Sefaletler](#)
344. [Celal İsminin Mahiyeti](#)
345. [Celal ve Cemal İsimlerinin Tecellisi](#)
346. [Celvet Kelimesinin Anlamı](#)
347. [Celvetilerin Bazı Hususiyetleri](#)
348. [Cem' Kelimesinin Anlamı](#)

349. [Cem' Makamının Özelliği](#)
350. [Cem' Mertebesindeki İnsanın Özellikleri](#)
351. [Cem' ve Fark Hakkında Bazı Yaklaşımlar](#)
352. [Cem' ve Fark İlişkisi](#)
353. [Cem' ve Fark İlişkisi](#)
354. [Cem'in Bölüm veya Kategorileri](#)
355. [Cem'in Duyulduğu İstiğrak](#)
356. [Cemaatini Bekleyen Mabed](#)
357. [Cemaatiyle Bornova Merkez Camii](#)
358. [Cemal İsmi Yörüngesindeki Hakikat Eri](#)
359. [Cemalullah ve Tabiatın Mütalaası](#)
360. [Cem'ül Cem](#)
361. [Cenâb-ı Hakk'ın Hususi ve Umumi Teveccühleri](#)
362. [Cenâb-ı Hakk'ın Kâinat, Eşya ve İçindekilere Nazarı](#)
363. [Cenabı Hakk'ın Özel Teveccühü](#)
364. [Cenab-ı Hakkın Hayatı ve Kainattaki Hayat](#)
365. [Cennet Mekârih Cehennem Şehvâtle Kuşatılmıştır](#)
366. [Cennet ve Cehennemin Tasviri](#)
367. [Cennetlik ve Cehennemlikler](#)
368. [Cennetlikler ve Cennetin Tasviri](#)
369. [Cesur ve Tedbirliydi](#)
370. [Cevârih İle Yapılan Şükür](#)
371. [Cezbe](#)
372. [Cezbe İnsanı](#)
373. [Cezbe ve İbadet](#)
374. [Cezbe ve İncizap İlişkisi](#)
375. [Cezbe'nin Anlamı](#)
376. [Cezbe'nin Mahiyeti](#)
377. [Cezbe'nin Türleri](#)
378. [Cinsiyet ve Bedeni Hayata Düşkünlük](#)
379. [Cismani Hayat](#)
380. [Cismani İstiğrab](#)

381. [Cömertlik ve Cimrilik](#)
382. [Cömerttirler](#)
383. [Cüz'i İrade](#)
384. [Çağdaş Geçinen İdareciler](#)
385. [Çağdaş Geçinenler Çağın Gerisinde Kaldı](#)
386. [Çağdaşlık Adına Yapılanlar](#)
387. [Çağımız İnsanın Yaşam Biçimi](#)
388. [Çağımızın Karmaşası](#)
389. [Çağımızın Kuvvete Dayalı Özelliği](#)
390. [Çağımızın Özelliği](#)
391. [Çalışma Hayatı, İşçiler ve Oruç](#)
392. [Çare Aranacak Başka Biri Yok](#)
393. [Çaresizlerin Çaresi](#)
394. [Çarpık Yaklaşımlar](#)
395. [Çarpık Zihniyet](#)
396. [Çaylar ve Irmakların Güzellikleri](#)
397. [Çevremizdeki Güzellikler](#)
398. [Çevremizdeki Milletlerin Durumu](#)
399. [Çıkar Peşinde Koşan Politikacı](#)
400. [Çile Çıkarmanın Değişik Yöntemleri](#)
401. [Çile Kelimesinin Anlamı](#)
402. [Çile Merasimleri ve Çileden Maksat](#)
403. [Çile ve Çileli İnsanlar](#)
404. [Çile ve Ruh Olgunluğu](#)
405. [Çilekeşler](#)
406. [Çilekeşler ve Medeniyet](#)
407. [Çilekeşlere İhtiyaç Var](#)
408. [Çilenin Anlamı](#)
409. [Çilenin Değişik Bir Boyutu](#)
410. [Çilenin Dereceleri ve Çile Kahramanları](#)
411. [Çilenin Mahiyeti](#)
412. [Çilenin Usul ve Adabı](#)

413. [Çilesiz Hayat Monotondur](#)
414. [Çilesiz Ruhlar ve Fedakârlık](#)
415. [Çilesizler](#)
416. [Çocukluk Dönemi Hayata Yön Verir](#)
417. [Çocuklukta İlk Dönemlerin Önemi](#)
418. [Çocuklukta Verilenler İlerki Dönemlerde Korunmalı](#)
419. [Çok Boyutlu ve Riyazi Düşünebilmek](#)
420. [Çok Soru](#)
421. [Dağlardaki Güzellik](#)
422. [Davranışları Tutarlı ve Ağırbaşlıdır](#)
423. [Dayanımcı Toplumun Özellikleri](#)
424. [Dedikodu](#)
425. [Değerlendirebilenlere Göre Gecelerin Dili](#)
426. [Değerlerimizi ve Kendimizi Keşfetme Şuuru](#)
427. [Değerlerimizle Yeniden Varolma Şuuru](#)
428. [Değerlerin Alt Üst Olduğu Toplum](#)
429. [Değişik İlim Dallarında Vahiy ve İlham](#)
430. [Değişim Dünyanın Tabiatında Var](#)
431. [Değişim İçin Gerçek Kahramanlar Lazım](#)
432. [Değişim İçin Kollektif Şuurun Önemi](#)
433. [Değişim Süreci](#)
434. [Değişim ve Dönüşümler](#)
435. [Değişim ve Küçülen Dünya](#)
436. [Değişim ve Olayların Perde Arkası](#)
437. [Değişim ve Yenilenmeye Ayak Uydurmak](#)
438. [Değişimin Dinamiği ve Getirdiği Yenilikler](#)
439. [Değişimler Karşısında Proje Üretebilmek](#)
440. [Değişimler ve Dünyanın Geleceği](#)
441. [Değişimlerin Kaçınılmazlığı](#)
442. [Değişimin Boyutu ve Özellikleri](#)
443. [Dehşetin Anlamı](#)
444. [Dehşetin Mertebeleri](#)

145. [Dejenere Olmuş Toplumun İnsanları](#)
146. [Dejenere Olmuş Toplumun Özellikleri](#)
147. [Denizlerdeki Güzellik](#)
148. [Derecelerine Göre Tefrid İnsanı](#)
149. [Dert ve Izdıraptan Başını Alamayan Yüce Şahsiyetler](#)
150. [Derviş Kelimesinin Anlamı](#)
451. [Derviş Kelimesinin Kullanım Şekli](#)
152. [Derviş Olabilmenin Yolu](#)
153. [Derviş Olan İnsanın Adım ve Davranışlar](#)
154. [Dervişliğin Dünyevi İşlere Bulaştırılması](#)
155. [Dervişliğin Kökenleri](#)
156. [Dervişliğin Mertebeleri](#)
457. [Dervişliğin Yaşanması](#)
158. [Dervişlik](#)
159. [Devlet ve Toplum Yapısında Ahenk ve Düzenin Gerekliliği](#)
160. [Devlet ve Toplum Huzursuz Ederler](#)
461. [Devlet, Millet ve İnsanın Kendini Yenilemesi](#)
162. [Devletin Sirtından Geçinenler](#)
163. [Devletlerarası Ölçü](#)
164. [Devri Daimlerde Fert ve Toplumun Sorumlulukları](#)
165. [Dış Faktörlere Dikkat](#)
166. [Dışardan Bakanlar Yanılmasın](#)
467. [Diğer Aksiyon ve Düşünce İnsanları](#)
168. [Dil İle Yapılan Şükür](#)
169. [Dil ve Düşüncenin Önemi](#)
170. [Dilimiz Zenginleştirilip Geliştirilmeli](#)
471. [Dilin Fonksiyonu](#)
472. [Dilin Önemi](#)
473. [Dilin Toplum İçin Önemi](#)
474. [Din Adına Yapılan Yanlışlar](#)
475. [Din Akıl ve Şuur İster](#)
476. [Din Şuuru](#)

477. [Din ve Diyanet Heveslere Kurban Edildi](#)
478. [Din ve Manevi Değerlerden Uzak Kalınan Dönem](#)
479. [Din Vicdani Bir Meseleden İbaret Değil](#)
480. [Din, İlim ve Dil Anlayışı Yeniden Ele Alınmalı](#)
481. [Dindarlık Maskesi](#)
482. [Dine Dönüş ve İnanç](#)
483. [Dine Duyulan İhtiyaç](#)
484. [Dine ve İmana Tahammülü Olmayanlar](#)
485. [Dini Açıdan Küfür](#)
486. [Dini Duygu ve Düşünce](#)
487. [Dini Hayatımızın Özellikleri](#)
488. [Dini Temsil Edecek İnsanların Yetiştirilmesi](#)
489. [Dini ve İmanî Uyanışlar](#)
490. [Dini ve Manevi Değerlerle Dirilmek](#)
491. [Dinin Değerleri](#)
492. [Dinin Eşya ve Hadiselere Bakışı](#)
493. [Dinin Geleceği](#)
494. [Dinin Geleceği ve İnançlı İnsanın Sorumlulukları](#)
495. [Dinin Geleceği ve Zorluklar](#)
496. [Dinin Getirdiği Çözümler](#)
497. [Dinin Kendini İfade Edemeyişinin Sebepleri](#)
498. [Dinin Toplumsal Düzendeki Yeri](#)
499. [Dinler Belli Bir Sistem ve Disiplin Amaçlı Gelmiştir](#)
500. [Dinlerin Üzerinde Durduğu Ortak Konular](#)
501. [Diriliş İçin Aksiyon ve Düşünce](#)
502. [Diriliş İsteğimiz](#)
503. [Diriliş Müjdesi ve Hizmet Erleri](#)
504. [Diriliş Ümidi ve Beklentisi](#)
505. [Diriliş ve Toparlanma Çabaları](#)
506. [Dirilişimiz Hoşgörü ile Olacak](#)
507. [Dirilişimiz İçin İhtiyaç Duyulan Kahramanlar](#)
508. [Diyalog Süreci Tahrip Edildi](#)

509. [Diyalog Sürecini Baltalayan Marjinal Bir Kesim](#)
510. [Doğruluk ve Yalanın Neticeleri](#)
511. [Dostluk Duygularının Tahrip Olması](#)
512. [Dördüncü Durum](#)
513. [Dördüncü Sefer](#)
514. [Dua Eden İnsan Kendini Güvende Hisseder](#)
515. [Dua Etmenin Bazı İncelikleri](#)
516. [Dua Kulluk Şuuru İle Yapılmalı](#)
517. [Dua Sırlı Bir Anahtar](#)
518. [Dua ve Dua Eden İnsanın Özellikleri](#)
519. [Dua ve Duanın Gücü](#)
520. [Dua-1](#)
521. [Dua-2](#)
522. [Dua-3](#)
523. [Dua-4](#)
524. [Dua-5](#)
525. [Dua-6](#)
526. [Duada Beklentiye Girmek](#)
527. [Duada Peygamberler Gibi Dertli Olmak](#)
528. [Duadan Başka Çare Yok](#)
529. [Dualar ve Diriliş Emareleri](#)
530. [Duanın Adabı](#)
531. [Duanın Adabı](#)
532. [Duanın Ehemmiyeti](#)
533. [Duanın Tanımı](#)
534. [Duanın Vakti ve Özellikleri](#)
535. [Duasız İnsan](#)
536. [Duaya İhtiyacımız Çoğtur](#)
537. [Duygu ve Düşüncesi Maneviyata Yönelik Kadın](#)
538. [Duygu, Düşünce ve Davranışlarda Tutarlı Olmak](#)
539. [Dünya Dengelerinde Bizim Milletimiz Yok](#)
540. [Dünya Dengelerinde Söz Sahibi Olma Şuuru](#)

541. [Dünya Hayatının Zorluğu](#)
542. [Dünya Saadetini Unutmak](#)
543. [Dünya Ukba İlişkisi](#)
544. [Dünya ve İnsan Hayatı](#)
545. [Dünya ve İnsanlığın Huzuru İslamın Yaşanmasıyla Sağlanır](#)
546. [Dünya Yeni Bir Şekle Giriyor](#)
547. [Dünya Zevkine Dalan İnsan ve Toplumun Durumu](#)
548. [Dünyada Değişim ve Yenileşme](#)
549. [Dünyadaki Değişimlere Dikkat Etmek](#)
550. [Dünyadaki Eşya ve Hadiselerin Perde Arkası](#)
551. [Dünyadaki Uyum ve İntizam](#)
552. [Dünyamızı Aydınlatacak Işık Kaynağı Peygamber Efendimiz \(sav\)](#)
553. [Dünyanın Faniliği](#)
554. [Dünyanın Gidişatı ve Hakkın Temsili](#)
555. [Dünyanın Öteki Yüzü](#)
556. [Dünyanın Özelliği](#)
557. [Dünyaya Gönderilişin Gayesi Kavranmalı](#)
558. [Dünyaya Önem Veren İnsan](#)
559. [Dünyayı İdare Eden Medeniyetler](#)
560. [Dünyevi Çıkarlar ve Hürriyet](#)
561. [Düşmanca Saldırılarından Çekinmedi](#)
562. [Düşmanlık ve Yobazlığın Yok Edilmesi](#)
563. [Düşünce Akımları ve Metafizik](#)
564. [Düşünce Anarşistlerine Karşı Güçlü İradelere İhtiyaç Var](#)
565. [Düşünce Anarşistlerinin ve Toplumu Huzursuz Edenlerin Özellikleri](#)
566. [Düşünce Dünyasında Değişim](#)
567. [Düşünce ve Aksiyon İnsanın Özellikleri](#)
568. [Düşünce ve Aksiyonda Örnek Şahsiyetler](#)
569. [Düşünce ve Izdırap İnsanı](#)
570. [Düşünce ve Varoluş Gayesi](#)
571. [Düşüncelerimiz Dağınık](#)
572. [Düşüncenin İfade Edilmesi](#)

573. [Düşüncesiz İnsanın Özellikleri](#)
574. [Düz İnsanların Rıza Mertebesi](#)
575. [Ebdâl](#)
576. [Ebdal Kelimesinin Kullanımı](#)
577. [Ebdalin Sayısı ve Ünvanlarının Farklılığı](#)
578. [Ebdâlin Vasıf ve Özellikleri](#)
579. [Ebed Müddet Düşüncesi ve İnsan Sevgisi](#)
580. [Ebrâr](#)
581. [Edeb'in Anlamı ve Değişik Tarifler](#)
582. [Edebi Düşünce ve Yazı](#)
583. [Edebi Gelişmenin Önündeki Engeller](#)
584. [Edebin Farklı Yönleri](#)
585. [Edebin Mertebeleri](#)
586. [Edebiyatçıların Dikkat Edeceği Hususlar](#)
587. [Edebiyatın Fonksiyonu](#)
588. [Edebiyatın Tanımı](#)
589. [Edebiyattan Anlaşılan Mânâ](#)
590. [Edep Hakkında Söylenmiş Güzel Sözler](#)
591. [Eflatun'nun Nefis ve Ruh Hakkındaki Görüşleri](#)
592. [Eğitim İçin İdarecilere Düşen Görevler](#)
593. [Eğitim Milli Dirilişimiz İçin Vazgeçilmezdir](#)
594. [Eğitim Müesseseleri ve Milletler](#)
595. [Eğitimde Dikkat Edilecek Hususlar](#)
596. [Eğitimde İman ve Sevginin Rolü](#)
597. [Eğitimde Okul ve Öğretmenin Önemi](#)
598. [Eğitimde Teknolojinin Kullanımı](#)
599. [Eğitimde Yuvanın Önemi](#)
600. [Eğitimin Gayesi ve Fonksiyonu](#)
601. [Eğitimin Tanımı ve Gayesi](#)
602. [Eğitilmiş ve Eğitimsiz Gençliğin Farkı](#)
603. [Ehad ve Ehadiyet Kelimesinin Anlamı](#)
604. [Ehadiyet Dairesinin Mahiyeti](#)

- 305. [Ehadiyet ve Daire-i Ulûhiyet](#)
- 306. [Ehadiyetle İlgili Mûlahazalar](#)
- 307. [Ehlullah'ın Vahiy ve İlhamı Bakışı](#)
- 308. [El ve Dil Belası](#)
- 309. [Emanete Hıyanet](#)
- 610. [Emeviler'den Osmanlıya Yenilenme Girişimleri](#)
- 611. [En Olumsuz Şartlarda Bile İman ve Ümide Sarılmak](#)
- 612. [Enbiyâ ve Mürselin Arasındaki Farklılık](#)
- 613. [Enbiya, Ulema ve Evliyanın Allah'a Olan Nazar ve Teveccühü](#)
- 614. [Engin Bir Fikir ve Düşünce Yapısı Vardı](#)
- 615. [Envar-ı Zat'ın Tecellisine Mazhar Olanlar](#)
- 616. [Envar-ı Zat'ın Zuhuru Karşısında Sâlikin Durumu](#)
- 617. [Erbain veya Çile Hakkında Bir Değerlendirme](#)
- 618. [Esas Olan Ağlamayı Belli Etmemektir](#)
- 619. [Eski Bayramlar Yaşatılmalı](#)
- 320. [Eski Bilgi ve Bulgular Gözden Geçirilmeli](#)
- 621. [Eski Ev ve Sokaklarımız](#)
- 322. [Eski Evlerdeki Hayat Tarzı Yitirildi](#)
- 323. [Eski Günlerdeki Bayramlarımız](#)
- 324. [Eski Köylerimizin İnsanları](#)
- 325. [Eski Köylerin Manevi Yönleri](#)
- 326. [Eski Köylerin Özellikleri](#)
- 627. [Eski Statükoya Dönülmemeli](#)
- 328. [Eski Şehirler ve Tarih Şuuru](#)
- 329. [Eski Şehirlerde Hayat](#)
- 330. [Eski Şehirlerde İnsan](#)
- 631. [Eski Şehirlerimizin Özellikleri](#)
- 332. [Eski Şehirlerin Maddi ve Manevi Yönleri](#)
- 333. [Eski ve Yeni Evlerde Hayat](#)
- 334. [Eski Zamanlarda Yapılan Hac Yolculukları](#)
- 335. [Eskiye Ait Güzellikler](#)
- 336. [Esmâ ve Sıfâtın Zuhur ve Gizliliğinde İki Merhale](#)

637. [Esmâ ve Sıfatların Tecellisi](#)
638. [Eş Olarak Kadın](#)
639. [Eşya ve Hadiselere Allah İrtibatlı Bakabilmek](#)
640. [Ev Ednâ Tabirinin İzahı](#)
641. [Evliyaullah'a Tuzak Olan Hayaller](#)
642. [Evliyaullah'ın Âyân-ı Sabiteyi Müşahede Etmesi](#)
643. [Evliyaullah'ın Değişik Ünvanları](#)
644. [Evtâd Ünvanı ve Bu Ünvanlarda Olanlar](#)
645. [Evvel ve Ahir İsimlerinin Tecellisine Mazhar Olmak](#)
646. [Evvel-Ahir, Zahir ve Batın İsimlerinin Tecelli Alanlarının Farklılığı](#)
647. [Evvel-Ahir, Zahir-Batın Kelimelerinin Anlamı](#)
648. [Ezan Sonrası İbadet ve Dualar](#)
649. [Ezan ve Namazın Sünnetleri](#)
650. [Ezanın Algılanışı](#)
651. [Ezanın Çağrısı](#)
652. [Ezanın Çağrıştırdıkları](#)
653. [Ezanlar Okunduğu Zaman..](#)
654. [Ezanların Arz ve Semada Yankılanışı](#)
655. [Ezanların Dilinde Mazi Düşüncesi](#)
656. [Ezanların Manevi Etkileri](#)
657. [Ezanların Toplum Hayatındaki Yeri](#)
658. [Ezilen ve Mağdur Olan Milletler](#)
659. [Fahreddin Râzî'nin Haşır ve Ahiretle İlgili Düşünceleri](#)
660. [Fahreddin Râzî'nin Ruh Hakkındaki Görüşleri](#)
661. [Fahreddin Râzî'nin Ruhun Varlığı İle İlgili Düşünceleri](#)
662. [Fakirlik ve İzzet](#)
663. [Fakr İçinde Zenginlik](#)
664. [Fakr'ın Anlamı](#)
665. [Fakr'ın Özellikleri](#)
666. [Fantezi ve lüks Düşkünlüğü](#)
667. [Fark Kelimesinin Anlamı](#)
668. [Fark Konusunda İleri Sürülen Görüşler](#)

569. [Fark ve Cem' Hakkında Bir Yaklaşım](#)
570. [Fark-ı Cem Meselesi](#)
671. [Fark-ı Tam Meselesi](#)
572. [Fasl'ın Anlamı](#)
573. [Fasl'ın Mahiyeti](#)
574. [Fatih Sultan Mehmet](#)
575. [Faydalı Olma Peşindedirler](#)
576. [Fazilet Hissi Yok Edildi](#)
677. [Fazilet, İman ve Mutluluk Dengesi](#)
578. [Faziletli İnsanın Özellikleri](#)
579. [Faziletli Olmak Ne Demek?](#)
580. [Faziletsiz Mutluluk Olmaz](#)
681. [Fedakâr İnsan](#)
582. [Fedâkar İnsanlara Duyulan İhtiyaç](#)
583. [Fedakarlık](#)
584. [Felaketler Karşısında Aydınlarımızın Sorumluluğu](#)
585. [Felaketlerin Kaynağı Cehalet](#)
586. [Felsefe ve Kelamcılara Göre İnsan-ı Kâmil](#)
587. [Felsefecilerin Feyiz Konusundaki Görüşleri](#)
588. [Felsefi Cereyanların İslam Dünyasına Sirayet Etmesi](#)
589. [Felsefi Düşüncelerin İslam'a Sızması](#)
590. [Fen ve Tekniğe Her Zaman İhtiyaç Var](#)
691. [Fenâ Fillah Hali](#)
592. [Fena Fillah Mertebelerini Aşan Hak Yolcusunun Özellikleri](#)
593. [Fenâ Fillah ve İstiğrak](#)
594. [Fena Fillah ve Terakki](#)
595. [Fenâ Fillah'ın Mertebeleri](#)
596. [Fenâ Kelimesi ve Fenâ İle İlgili Kavramlar](#)
597. [Ferit Kam](#)
598. [Fert ve Kurumlar Kendilerini Kontrol Etmeli](#)
599. [Fert ve Toplum Açısından Ümit](#)
700. [Feyiz Kelimesinin Anlamı](#)

701. [Feyiz Kelimesinin Kullanım Şekilleri](#)
702. [Feyiz ve Allah'ın Yaratması](#)
703. [Feyz-i Akdes](#)
704. [Feyz-i Mukaddes](#)
705. [Fıkıh ve Tasavvuf Alimleri Arasındaki Çekişme](#)
706. [Fıkıh ve Tasavvuf İlimlerinde Ortak Noktalar](#)
707. [Fırsatçı ve Tembel İnsan](#)
708. [Fırsatçıcılar](#)
709. [Fıtrat Kanunları ve Sabır](#)
710. [Fıtrat Kanunları ve Toplum Yapısındaki Değişimler](#)
711. [Fiilî ve Sözlü Edep](#)
712. [Fikir Çilesi ve Izdırabı](#)
713. [Fikir ve Düşünce Karmaşalığı İle Zaman Kaybedildi](#)
714. [Filibeli Ahmed Hilmi](#)
715. [Filon'un Ruh Hakkındaki Görüşleri](#)
716. [Firar'ın Anlamı](#)
717. [Firar'ın Derece ve Neticeleri](#)
718. [Firaset Bir Mevhibe-i İlahiye'dir](#)
719. [Firaset Hakkında Yapılan Tarif ve Yorumlar](#)
720. [Firaset ve İman](#)
721. [Firasetin Anlamı](#)
722. [Firasetin Anlamı](#)
723. [Firasetli İnsan](#)
724. [Firavunlaşmış Ruhların Özellikleri](#)
725. [Fizik Ötesinin Açıklaması Yapılamıyor](#)
726. [Fonksiyonunu Yitiren Müesseseler](#)
727. [Fütüvvet İnsanı](#)
728. [Fütüvvetin Anlamı](#)
729. [Gaflette Yaşayanlar](#)
730. [Garipler Kimdir?](#)
731. [Garipler ve Toplum](#)
732. [Gariplerin Özellikleri](#)

733. [Gavs Ünvanı](#)
734. [Gavs ve Kutbiyet Makamındaki İnsanın Hususiyetleri](#)
735. [Gavs ve Kutbiyet Makamını İhraz Eden Büyük Zatlar](#)
736. [Gaybet Kelimesinin Anlamı](#)
737. [Gaybet ve Huzur İlişkisi](#)
738. [Gaybet'in Mertebeleri ve Farklı Yönleri](#)
739. [Gayret'in Anlamı](#)
740. [Gayretin Beşeri ve İlahi Yönü](#)
741. [Gayretin Mertebeleri](#)
742. [Gayrimakul'un Tutumu](#)
743. [Gayrimakul'ün Ortaya Çıkışı](#)
744. [Gecelerde İbadet Zevki](#)
745. [Gecenin Anlamı](#)
746. [Gecenin Değerini Bilmek](#)
747. [Gecenin Sırlı Yönleri](#)
748. [Geceyi Değerlendiren İnsanın Özellikleri](#)
749. [Geçmiş Peygamberler O'nu Tasdik Etmmişti](#)
750. [Geçmiş Ramazanlara Dair](#)
751. [Geçmiş ve Geleceğe Ait Düşünceler](#)
752. [Geçmiş ve Geleceğe Ait Güzellikler](#)
753. [Geçmiş ve Geleceğe Duyarlı Olmak](#)
754. [Geçmiş ve Geleceğin Buluşacağı Günler](#)
755. [Geçmiş ve Gelecek Düşüncesi](#)
756. [Geçmiş ve Gelecek Üzerine](#)
757. [Geçmiş ve Günümüzün İnsanı](#)
758. [Geçmişimizi Bugünle Kıyas Etmek](#)
759. [Geçmişin Hüzünleri](#)
760. [Geçmişin Işığında Geleceğin Bayramlarını Düşünmek](#)
761. [Geçmişin İbretleriyle Geleceği Kurmak](#)
762. [Geçmişin Mirası](#)
763. [Geçmişin Mirasıyla Geleceğe Yürümek](#)
764. [Geçmişle Bütünleşmek](#)

765. [Geçmişle Bütünleşmek](#)
766. [Geçmişte Ruh Hakkında İleri Sürülen Düşünce ve Felsefi Görüşler](#)
767. [Geçmişte Tabiat Güzellikleri](#)
768. [Geçmişteki Evlerin Maddi ve Manevi Özellikleri](#)
769. [Geçmişteki Evlerin Sakinleri](#)
770. [Geçmişteki Köyleri Düşünmek](#)
771. [Geçmişteki Köylerimiz](#)
772. [Geçmişteki Mabetler](#)
773. [Geçmişten Geleceğe](#)
774. [Geçmişten Geleceğe](#)
775. [Geleceğe Ait Düşünceler](#)
776. [Geleceğe Ait Kalp ve Ruhun Konuşması](#)
777. [Geleceğe Ümitle Bakmak](#)
778. [Geleceği Kuracak Fikir İşçileri](#)
779. [Geleceği Kuracak İnançlı İnsanlar](#)
780. [Geleceği Kuracak İnsanın Dikkat Edeceği Hususlar](#)
781. [Geleceği Planlayabilmek](#)
782. [Geleceğin Dünyasında Toplumumuz](#)
783. [Geleceğin Fikir Adamı ve İdarecilerin Özellikleri](#)
784. [Geleceğin Huzur Atmosferi](#)
785. [Geleceğin Huzur Toplumu](#)
786. [Geleceğin İdarecilerinin Sorumluluğu](#)
787. [Geleceğin İnançlı İnsanı](#)
788. [Geleceğin İnşa Edilmesi](#)
789. [Geleceğin Nesillerini Eğitmek En Önemli Husus Olmalı](#)
790. [Geleceğin Rabbani İnsanları](#)
791. [Geleceğin Sevgi İklimi](#)
792. [Gelecek Günler ve İlahi Yardımlar](#)
793. [Gelecek Günlerde İnsanca Yaşam](#)
794. [Gelecek Günlerden Ümitli Olmak](#)
795. [Gelecek Günlerin Güzelliği](#)
796. [Gelecek Günlerin Özelliği](#)

797. [Gelecek Günlerin Ümidiyle Yaşamak](#)
798. [Gelecek Huzurlu Günlerin Müjdesi](#)
799. [Gelecek İçin Kahraman İnsanların Yetiştirilmesi](#)
800. [Gelecek İdeal İnsanın Özellikleri](#)
801. [Gelecek Nesiller](#)
802. [Gelecek Nesiller İçin Yapılacak İş](#)
803. [Gelecek Nesillerin Vasıfları](#)
804. [Gelecek Ümidiyle Yaşamak](#)
805. [Gelecekte Ümitli Olmak](#)
806. [Gelecekte Ümitli Olmak](#)
807. [Gelip Geçen Medeniyetler](#)
808. [Gelişemeyişimizin Sebepleri](#)
809. [Genç Nesiller Heba Ediliyor](#)
810. [Genç Nesillere Sahip Çıkmanın Ehemmiyeti](#)
811. [Genç Nesillerin Korunması](#)
812. [Genç Nesle Sahip Çıkmak Milli Bir Görevdir](#)
813. [Gençlerin Sahip Çıkılması ve Eğitilmesi](#)
814. [Gençliğe Hizmet Etmek](#)
815. [Gençliğe İlim Zihniyeti Kazandırılmalı](#)
816. [Gençliği Dinamik Kılmak](#)
817. [Gençliğin Eğitimi Fedakârlık İster](#)
818. [Gençliğin Eğitimi İhmale Gelmez](#)
819. [Gençliğin İmdadına Koşmak](#)
820. [Gençliğin Milli ve Manevi Değerlere Yabancılığı](#)
821. [Gençliğin Ruhi Eğitimi](#)
822. [Gençliğin Sokak Gösterileri](#)
823. [Gençliğin Yaşadığı Bunalım](#)
824. [Gençlik İhmal Edildi](#)
825. [Gerçek Aşk](#)
826. [Gerçek Aşk Sahipleri](#)
827. [Gerçek Aşkın Özelliği](#)
828. [Gerçek Güzellik](#)

- 329. [Gerçek Hayat](#)
- 330. [Gerçek Hürriyet](#)
- 831. [Gerçek Marifet Allah'ın Varlığını Bilmek](#)
- 332. [Gerçek Muhabbet](#)
- 333. [Gerçek Mutluluk ve Saadetin Anlamı](#)
- 334. [Gerçek Mü'min İslam'ı Temsil Eden İnsandır](#)
- 335. [Gerçek Müslüman ve Mü'minin Özellikleri](#)
- 336. [Gerçek Müslümanın Hayata Bakışı](#)
- 837. [Gerçek Müslümanın Sorumluluk Şuuru](#)
- 338. [Gerçek Öğretmenin Özellikleri](#)
- 339. [Gerçek Saadet](#)
- 340. [Gerçek Sevgi ve Mü'minin Tavrı](#)
- 841. [Gerçek Şiirin Özellikleri](#)
- 342. [Gerçek Şükür](#)
- 343. [Gerçek Tevazu Sahibi İnsanlar](#)
- 344. [Gerçek Yenilenme Kur'an'la Olacaktır](#)
- 345. [Geri Kalmamızda Milleti İdare Edenlerin Sorumluluğu](#)
- 346. [Globalleşme Süreci](#)
- 847. [Göç ve Cihad İlişkisi](#)
- 348. [Göç ve İman İlişkisi](#)
- 349. [Göç ve Medeniyet İlişkisi](#)
- 350. [Göç ve Yolculuk](#)
- 851. [Göçün \(hicret\) Anlamı](#)
- 352. [Göçün Nedenleri](#)
- 353. [Gönül](#)
- 354. [Gönül Erlerinde Basiret](#)
- 355. [Gönül İnsanı Beklentiye Girmez](#)
- 356. [Gönül İnsanı Bir Ümit İnsanıdır](#)
- 857. [Gönül insanı Cenab-ı Hakkın Hoşnutluğunu Arar](#)
- 358. [Gönül İnsanı Cenab-ı Hakkın Tevfik ve İnayetine Önem Verir..](#)
- 359. [Gönül İnsanı Çevresine Karşı Şuurludur](#)
- 360. [Gönül İnsanı Düşüncelere Saygı Gösterir](#)

861. [Gönül İnsanı İtidalli Davranır](#)
362. [Gönül İnsanı Kur'an ve Sünnet Çizgisinde Yaşar](#)
363. [Gönül İnsanı Maddi Ücret Peşinde Koşmaz](#)
364. [Gönül İnsanı Örnek İnsan Olmaya Çalışır](#)
365. [Gönül İnsanı Rıza Yörüngeli Hareket Eder](#)
366. [Gönül İnsanı Vefalıdır](#)
367. [Gönül İnsanın Genel Vasıfları](#)
368. [Gönül İnsanlarının Genel Vasıfları](#)
369. [Gönül ve Gönülsüzlük](#)
370. [Gönül ve Kalp Gözü](#)
871. [Gönül ve Kalp Gözüyle Hareket Etmek](#)
372. [Gönülden Beraberlikler](#)
373. [Gönülden Ne Anlaşılmalı?](#)
374. [Gösteriş Hastalığı](#)
875. [Gösteriş ve Alayıştan Uzak Durur](#)
376. [Gulat-ı Şia ve Hurufilerin Tenasüh Anlayışı](#)
877. [Gurbet'in Anlamı](#)
378. [Gurbetin Bölümleri](#)
379. [Gurbette Eski Bayram Günlerine Özlem](#)
380. [Gurbette Eski Ramazan Günlerine Özlem](#)
881. [Gurbette Ramazan](#)
382. [Güçlü İrade ve Ümitle Geleceğe Yürümek](#)
383. [Günah ve Günaha Giren İnsanın Durumu](#)
384. [Günah, İnsanı Kendinden Uzaklaştırır](#)
385. [Günahın Yol açtığı Tahribat](#)
386. [Günahına Göre Tevbe](#)
387. [Günahlar ve İnsan](#)
388. [Günahlar ve Toplum](#)
389. [Günahlardan Hicret](#)
390. [Günahlarımız Başımızdan Aşkın](#)
891. [Günahlarımız ve Ağlama](#)
392. [Günah-Tevbe Dengesi](#)

393. [Gündelik Dil ve Edebi Üslup](#)
394. [Güneşin Güzelliği](#)
395. [Günümüz İnsanın Hayat Felsefesi](#)
396. [Günümüz İnsanın Lüks ve Fantazi Düşkünüğü](#)
397. [Günümüz Modern İnsanın Çıkmazı](#)
398. [Günümüzün Felaket ve Cinayetleri](#)
399. [Günümüzün Hak Yolcuları Açısından Vahdet ve Kesret](#)
400. [Günümüzün Hicret Erleri](#)
401. [Günümüzün Hürriyet Anlayışı](#)
402. [Günümüzün İnsanı Arayışta](#)
403. [Günümüzün İnsanları](#)
404. [Günümüzün Mabetleri](#)
405. [Günümüzün Yaşam Tarzı](#)
406. [Günün İlk Saatleri ve Sabah Namazı](#)
407. [Günün Muhasebe Edilmesi](#)
408. [Gürültüden Uzak Dinlenme İhtiyacı](#)
409. [Güzel Ahlakın Alameti](#)
410. [Güzel Ahlaklı İnsanın Farkı](#)
411. [Güzel Günlerin Müjdesi](#)
412. [Güzel Günlerin Yakınlığı](#)
413. [Güzelliğin Tarifi](#)
414. [Güzellik ve Ahenk Karşısında Tefekkür](#)
415. [Güzellikler Bizi Allah'a Götürür](#)
416. [Güzellikler Hakiki Sahibine Verilmeli](#)
417. [Güzelliğe İman Penceresiyle Bakabilmek](#)
418. [Hac Yolculuğu](#)
419. [Hacceden İnsanın Ruh Hali](#)
420. [Haccın Farz Oluşu](#)
421. [Haccın Gayesi](#)
422. [Haccın İçtimai Yönü](#)
423. [Haccın Tarifi](#)
424. [Hacda Dua ve Manevi Atmosfer](#)

925. [Hadis İlminin Tanımı](#)
926. [Hadis ve Sünnetlerin Kaydedilmesinde Gösterilen Titizlik](#)
927. [Hadiseler Karşısında Üslup ve Tavır](#)
928. [Hadiselerde Kaderin Adaleti](#)
929. [Hadiselerden Yılmayan İnancı İnsanlar](#)
930. [Hadiselere İman Nazarıyla Bakmak](#)
931. [Hadiselere Kalp ve Ruh Gözüyle Bakmak](#)
932. [Hadiselerin Arka Yüzünü Göremeyenler](#)
933. [Hadiselerin Değişik Yönleri](#)
934. [Hadiselerin Sıkıcı ve Boğuculuğundan Kurtulmanın Yolu](#)
935. [Hadiselerin Sıkıcılığından Kaçış](#)
936. [Hadisler ve Kur'an'da Garipler](#)
937. [Hak Dostlarını Rıza Hakkında Söyledikleri](#)
938. [Hak Dostlarının Ağlaması](#)
939. [Hak Dostu İnsanların Sevgi Anlayışı](#)
940. [Hak Erleri Açısından İlhamın Hususiyeti](#)
941. [Hak Erlerinin Fenâ Fillah Özellikleri](#)
942. [Hak Kapısında Duacı Olmak](#)
943. [Hak ve Adaletin Zaferi](#)
944. [Hak ve Kuvvet Dengesi](#)
945. [Hak ve Kuvvet Hakkında](#)
946. [Hak Yolcularının Hayret ve Dehşete Dair Sözleri](#)
947. [Hak Yolcusu Açısından Fenâ'nın Bölümleri](#)
948. [Hak Yolcusu Açısından Kesretin Anlamı](#)
949. [Hak Yolcusu ve Fânîlik](#)
950. [Hak Yolcusu ve Halvet](#)
951. [Hak Yolcusu ve İstikamet](#)
952. [Hak Yolcusu ve Tecrid](#)
953. [Hak Yolcusunun Nübüvvet Çizgisine Göre Durumu](#)
954. [Hak Yolcusunun Ulaştığı Mertebe Açısından Vahdet ve Kesret](#)
955. [Hak Yolcusunun Vahdet-i Zat Karşısındaki Davranışları](#)
956. [Hak Yolcusunun Varlık ve Hadiseleri Batını Duygularla Algılaması](#)

Sonucunda Düştüğü Bazı Hatalı Söz ve Davranışları

957. [Hak Yolcusunun Zaman Anlayışı](#)
958. [Hakaik-i İlahiye](#)
959. [Hakikat Arayışı](#)
960. [Hakikat Ehline Göre Gurbetin Yorumu](#)
961. [Hakikat Ehline Göre Hayat](#)
962. [Hakikat Ehline Göre İhsan](#)
963. [Hakikat Ehline Göre İnsanın Mertebeleri](#)
964. [Hakikat Erbabına Göre Gayret](#)
965. [Hakikat Erbabına Göre Marifet](#)
966. [Hakikat Erinin Hayat Yolculuğu](#)
967. [Hakikat Perdeleri ve Hak Yolcusu](#)
968. [Hakikat Perdeleri ve Marifet Tecellisi](#)
969. [Hakikat Yolcusunun Sekr'i Yaşaması](#)
970. [Hakikat Yolcusunun Yakın Makamı](#)
971. [Hakikat Yolunda Bazı Sürçmeler](#)
972. [Hakiki İhlas'a Sahip Olan İnsan](#)
973. [Hakiki Marifet](#)
974. [Hakk Hoşnut Edilmeli](#)
975. [Hakk'a Uzanan Vuslat Yolları](#)
976. [Hakk'ın Temsili ve İnsanın Cahilliği](#)
977. [Hakk'ın Yeryüzünde Temsil Edilmesi](#)
978. [Hakk'a Adanmış Gönül İnsanları](#)
979. [Hakk'a Teslim Olmuş İnsana Göre Hayat](#)
980. [Hakk'ı Müşahedenin Değişik Mertebe ve Basamakları](#)
981. [Haksızlık ve Zulümler Karşısında Mü'minin Tavrı](#)
982. [Hâl Ehlinin İrade Anlayışı](#)
983. [Hâl İstiğrabı](#)
984. [Hâl ve Makam İlişkisi](#)
985. [Hal ve Makamda Şuurlu Olmak](#)
986. [Hal ve Makamla İlgili Peygamberimizin Sözleri](#)
987. [Halimiz Ortada](#)

988. [Halimize Ağlamak](#)
989. [Halimizin Allah'a Arzedilmesi](#)
990. [Halvet Kelimesinin Anlamı](#)
991. [Halvet ve Uzlet'in Anlamı](#)
992. [Halvet, Uzlet ve Riyazet İlişkisi](#)
993. [Halvetin Gayesi](#)
994. [Halvetin Riyâzat Boyutu](#)
995. [Halvetin Tarihi Gelişimi](#)
996. [Halvetînin Tavrı ve Davranışları](#)
997. [Halvette Asıl Olan Şey](#)
998. [Hamdi Yazır'ın Mucize Hakkında Felsefecilere Verdiği Cevap](#)
999. [Hareketlerimiz Allah İçin Olmalı](#)
1000. [Hasta Ruhludurlar](#)
1001. [Haşyet'in Anlam ve Özelliği](#)
1002. [Hataları Silip Dereceleri Yükselten Ameller](#)
1003. [Hataların Temizlenmesi](#)
1004. [Hatıralardaki Ramazanlar](#)
1005. [Havas ve Havas Üstülerin Firarı](#)
1006. [Havf Erbabının Davranışları](#)
1007. [Havf u recâ-Kabz-u Bast İlişkisi](#)
1008. [Havf ve Reça Dengesi](#)
1009. [Havf'ın Anlamı](#)
1010. [Havf'ın Kaynağı ve Akıbet Endişesi](#)
1011. [Havf'ın Mertebeleri](#)
1012. [Hayâ Hakkında Değişik Yorumlar](#)
1013. [Hayâ İlâhi Bir Ahldır](#)
1014. [Hayâ İmandandır](#)
1015. [Hayâ'nın Anlamı](#)
1016. [Hayâ'nın Kısımları](#)
1017. [Hayâ'nın Mertebeleri](#)
1018. [Hayat Mertebeleri ve Hüzün](#)
1019. [Hayat Tutkusu ve Zevke Düşkünlüğün Anlamı](#)

020. [Hayat ve Hay İsmının Tecellisi](#)
021. [Hayat ve İmtihan](#)
022. [Hayat Yolculuğu](#)
023. [Hayat Yolculuğu ve Ölüm](#)
024. [Hayat Yolculuğundaki Sürprizler](#)
025. [Hayata Düşkünlük](#)
026. [Hayata Merhametle Bakmak](#)
027. [Hayatı Bilinçli Yaşayan İnsanlar](#)
028. [Hayatı Boyunca Dahice Davrandı](#)
029. [Hayatın Anlamı](#)
030. [Hayatın Anlamını Kavramak](#)
031. [Hayatın Değerinin Bilinmesi](#)
032. [Hayatın Dinamikliği](#)
033. [Hayatın Gayesini Anlayamayanlar](#)
034. [Hayatın Gayesini Bilmek](#)
035. [Hayatın İmana Dayalı Planlanması](#)
036. [Hayatın Mânâsı](#)
037. [Hayatın Önemi](#)
038. [Hayatını İnanç ve Şuurla Yaşayanlar](#)
039. [Hayatını İnançla Yaşayanlar](#)
040. [Hayat-İbadet İlişkisi](#)
041. [Hayırlı İşlerden Geri Kalınmamalı](#)
042. [Hayra Götüren Dua](#)
043. [Hayret ve Dehşete Giden Yol](#)
044. [Hayvanların Güzellikleri](#)
045. [Hazreti Adem'de Vahdet ve Kesret Anlayışı](#)
046. [Hazreti Ali'nin Zühd Hakkındaki Sözleri](#)
047. [Hazreti Mevlana'nın Dilinden İlâhi Cezbe](#)
048. [Hazreti Musa \(as\) ve İlâhi Tecelli](#)
049. [Hazreti Ömer'in Tevazuu](#)
050. [Hazreti Yusuf \(as\)'ın İhsan Şuuru ve Kalbi Hayatı](#)
051. [Hedef: Namaz](#)

052. [Hedefsiz Yolda Neticeye Varılmaz](#)
053. [Hendek Konusunda İstişaresi](#)
054. [Hep Yanlışların Peşinden Gittik](#)
055. [Her Değişim Allah'a İşaret Ediyor](#)
056. [Her Evde Bir Gazi](#)
057. [Her İnsan İmanın Derecesine Göre Davranır](#)
058. [Her Millet Farklı Temayüllere Sahiptir](#)
059. [Her Nimet Bir Külfet](#)
060. [Her şey İnsan İçin](#)
061. [Her Şeyimizi Sen Verdin](#)
062. [Her Vakitte Ayrı Bir Ezan Sesi](#)
063. [Herhangibir Gruba Girmeyen Tasavvufçular](#)
064. [Herkes Aynı Seviyede Hissetmez](#)
065. [Herkes Herşeyi Kur'an'da Olduğu Gibi Göremez](#)
066. [Herkes Kendi Karakterini Sergiler](#)
067. [Herkes O'na Güvenirdi](#)
068. [Herkesin Derecesine Göre Bir Marifet Ufku Vardır](#)
069. [Herkesin İmdadına Koşulacak](#)
070. [Herşey Allah'ın Feyziyle Günyüzüne Çıkıyor](#)
071. [Herşey Allah'ın Varlığının Gölgesi](#)
072. [Herşey Kur'an'da Mahiyeti, Ehemmiyeti ve Kıymetine Göre Vardır](#)
073. [Herşey Senin Keremindendir](#)
074. [Herşeyden Habersizdik](#)
075. [Herşeyi Allah İçin Yapmak](#)
076. [Hesap Günü](#)
077. [Heyecan ve İzdırpla Yaşamak](#)
078. [Heyman'ın Anlamı](#)
079. [Heyman'ın Mertebeleri](#)
080. [Hezimet ve Yıkılışımıza Dair](#)
081. [Hezimet ve Yıkılışımızın Nedenleri](#)
082. [Hristiyanlık ve Batı Medeniyeti](#)
083. [Hicret](#)

984. [Hicret ve Peygamberler](#)
985. [Hiçbir Kalıba Uymazlar](#)
986. [Hiçbir Sistem İslâm'ın Yerini Tutamaz](#)
987. [Hiçe Sayılan İnsani Değerler](#)
988. [Hikmet Açısından İlim ve Amel](#)
989. [Hikmetin Anlamı](#)
990. [Hikmetin Bölümleri](#)
991. [Hikmetin Kaynağı ve Özellikleri](#)
992. [His ve Şuur İlişkisi](#)
993. [Hissi Davranışlar ve Taassup](#)
994. [Hizmet Düşüncesinden Ayrılmayan İnsan](#)
995. [Hizmet Edip Gidenleri Şükranla Anmak](#)
996. [Hizmet Erlerinde Hayret ve Dehşet](#)
997. [Hizmet Erlerinden Rahatsız Olanlar](#)
998. [Hizmet Erlerinin Aşk ve Şevki](#)
999. [Hizmet Erlerinin Dünyaya Açılması veya Hicret](#)
1000. [Hizmet Erlerinin Vasıfları](#)
1001. [Hizmet İçin Gerilim Gerekir](#)
1002. [Hizmet İnsanın Dikkat Edeceği Hususlar-2](#)
1003. [Hizmet İnsanın Dikkat Edeceği Hususlar-3](#)
1004. [Hizmet İnsanın Vasıfları](#)
1005. [Hizmet ve İlahi Armağanlar](#)
1006. [Hizmet ve İstikamet İnsanı](#)
1007. [Hizmete Sahip Çıkma ve Devam Ettirme](#)
1008. [Hizmetin Çekiciliği ve Farklı Bir Dünya](#)
1009. [Hizmetin Manevi Tadı](#)
1010. [Hizmetin Tanıtılması ve Anlatılması](#)
1011. [Hizmetler Devam Edecek](#)
1012. [Hizmetlerde Profesyonellik Şart](#)
1013. [Hizmette İbadet Şuuru](#)
1014. [Hizmette Manevi Atmosfer](#)
1015. [Hizmette Otokontrol](#)

116. [Hizmette Önde, Mükafatta Arkada Olmalı](#)
117. [Hizmette Şevk](#)
118. [Hizmetteki Zor Günler](#)
119. [Hoşgörü Sürecine Açılan Savaş](#)
120. [Hoşgörü Sürecine Karalama Kampanyası](#)
121. [Hoşgörü ve Sevgi Atmosferinin Baltalandığı Günler](#)
122. [Hoşgörü ve Sevgi İnsanın Dikkat Edeceği Hususlar](#)
123. [Hucub-u İlayet ve Teveccüh](#)
124. [Hudeybiye Antlaşmasında Yaptığı İstisnalar](#)
125. [Huluk'un Anlamı](#)
126. [Huzur Toplumunda Hayat](#)
127. [Huzur ve Huzursuzluk](#)
128. [Huzur ve İtminan Arayışı](#)
129. [Huzur ve Mutluluk Arayışı](#)
130. [Huzur ve Sıkıntının Değişimi](#)
131. [Huzurlu Bir Gelecek İçin Doğabilecek Zorluklar](#)
132. [Huzurlu Bir Gelecek İçin Yeniden Diriliş](#)
133. [Huzurlu Bir Toplum Olmanın Gerekleri](#)
134. [Huzurlu Bir Toplumun Özellikleri](#)
135. [Huzurun Sağlanmasında Ferdin Önemi](#)
136. [Huzurun Şartı](#)
137. [Hür Düşünme ve Düşünceye Saygılı Olmak](#)
138. [Hürriyet Çılgınlıkları ve Maddeye Düşkünlük](#)
139. [Hürriyet Kavramı Hakkında Söylenenler](#)
140. [Hürriyet ve İnsan Hakları](#)
141. [Hürriyet ve İnsan İdraki](#)
142. [Hürriyet ve Kulluk](#)
143. [Hürriyetin Tanımı](#)
144. [Hürriyetin Yanlış Yorumlanması ve Ölçsüzlük](#)
145. [Hüznün Anlamı](#)
146. [Hüzün Çeşitleri](#)
147. [Hüzün ve Allah'ın Merhameti](#)

148. [Hüzünle İlgili Bazı Hususlar](#)
149. [Hz İsa ve Batı Medeniyeti](#)
150. [Hz İsa ve Hristiyanlar](#)
151. [Hz Muhammed \(sav\) Son Peygamber](#)
152. [Işık Evler Her Zaman Var Oldu](#)
153. [Işık Evlerde Ahiret Düşüncesi](#)
154. [Işık Evlerde Akşamlar](#)
155. [Işık Evlerde Dinamizm](#)
156. [Işık Evlerde Ferahlık](#)
157. [Işık Evlerde Gece İbadeti](#)
158. [Işık Evlerde Hatıralar](#)
159. [Işık Evlerde Hayatın Farklılığı](#)
160. [Işık Evlerde Huzur](#)
161. [Işık Evlerde İmanî Hizmetler](#)
162. [Işık Evlerde Kalanlar](#)
163. [Işık Evlerde Manevi Atmosfer](#)
164. [Işık Evlerde Manevi Şarj](#)
165. [Işık Evlerde Ruhani Zevkler](#)
166. [Işık Evlerde Zor Günler](#)
167. [Işık Evlerin Anlamı](#)
168. [Işık Evlerin Çoğalması](#)
169. [Işık Evlerin Konumu](#)
170. [Işık Evlerin Manevi İklimi](#)
171. [Işık Evlerinin Geçmişi](#)
172. [Izdırap ve Çile](#)
173. [İbadet Düşüncesi](#)
174. [İbadet Saatlerinde Uhrevi Düşünceler](#)
175. [İbadet ve Kullukta Şuurlu Olmak](#)
176. [İbadet ve Ubudiyet Hakkında Değişik Değerlendirmeler](#)
177. [İbadet ve Ubudiyet'in Mânâsı](#)
178. [İbadet, Ubudiyet ve Ubudet İlişkisi](#)
179. [İbadetin Boyutları](#)

180. [İbadetlerin Gayesi](#)
181. [İbn-i Sina'nın "İlmü'n-nefs"le İlgili Yorumu](#)
182. [İbn-i Sina'ya Göre Akıl](#)
183. [İbn-i Sina'ya Göre Hayat](#)
184. [İbn-i Sina'ya Göre Nefs-i Natıka veya Ruhun Mahiyeti](#)
185. [İbnü'l-Vakit Tabiri](#)
186. [İbtida ve İntiha](#)
187. [İcâbet-i Semâ Sürûru](#)
188. [İcma Konusundaki Görüşler](#)
189. [İcma ve Tanımı](#)
190. [İç Dinamiklerimize Yönelme](#)
191. [İç Dünyamızın Kontrolü](#)
192. [İç Kargaşa \(terör\) ve Yabancılaşmanın Pençesindeki Milletin Hali](#)
193. [İçe ve Dışa Hicret](#)
194. [İçtimai Bir Arınma Süreci Başlatılmalı](#)
195. [İçtimai Bunalımlar](#)
196. [İçtimai Değişimler ve Günümüzün İnsanı](#)
197. [İçtimai Değişimlerde Fıtrat Kanunları](#)
198. [İçtimai Sistemimiz](#)
199. [İdareciler Ülke İnsanından Uzak Yaşadılar](#)
200. [İdarecilerin Sorumluluğu](#)
201. [İdari Sistemimiz](#)
202. [İdeal Dindar İnsan](#)
203. [İdeal İnsan ve Doğruluk](#)
204. [İdeal İnsanda İman Gücü](#)
205. [İdeal İnsanın Hayat ve Toplum Anlayışı](#)
206. [İdeal İnsanın Ruhani Yönü](#)
207. [İdeal İnsanlara Olan İhtiyaç](#)
208. [İdeal Mü'min](#)
209. [İdeal Nesillerin Yetiştirilmesi](#)
210. [İdealist İnsanlar](#)
211. [İdealizmin Ruh Anlayışı](#)

212. [İdrak Açısından Aklın Ünvanları](#)
213. [İfk Hadisesindeki İstişaresi](#)
214. [İhlas Allah'ın Bir Armağanı](#)
215. [İhlasın Anlamı](#)
216. [İhlasın Özelliği](#)
217. [İhlaslı ve Ahlaklı Yaşama](#)
218. [İhsan](#)
219. [İhsan Şuuru](#)
220. [İhsan ve İman İlişkisi](#)
221. [İhsan, İhlas, Kalp ve İman İlişkisi](#)
222. [İhsan-ı İlahi İle Süluk Eden Sâlik](#)
223. [İhsanın Anlamı](#)
224. [İhtisaslaşma Önemli](#)
225. [İhtiyaç Duyulan İnsanın Vasıfları](#)
226. [İhtiyarlık](#)
227. [İhtiyatlı Olmak Gerekir](#)
228. [İkinci Boyut](#)
229. [İkinci Durum](#)
230. [İkinci Dünya Savaşı](#)
231. [İkinci Sefer](#)
232. [İkindi Vakti](#)
233. [İlahi Âdet ve Kanunların İşleyişi](#)
234. [İlahi Günler](#)
235. [İlahi Günlerin Şevkiyle Dolmak](#)
236. [İlahi Günlerin Yakınlığı](#)
237. [İlahi Güzellikler Karşısında Tefekkür](#)
238. [İlahi Muhabbet ve Aşk](#)
239. [İlahi Tecelliler ve İnsan-ı Kâmil](#)
240. [İlahi Tecellinin Perde ve Bölümleri](#)
241. [İleri Bir Medeniyetin Şartları](#)
242. [İleri Ükelere Göre Durumumuz](#)
243. [İlham ve İ'lam Farkı](#)

244. [İlham ve İlm-i Ledün](#)
245. [İlhamın Vahiyden Farkı](#)
246. [İlim Adamları ve Din Gerçeği](#)
247. [İlim Anlayışı](#)
248. [İlim Düşüncesi ve İlim Aşkı Canlı Tutulmalı](#)
249. [İlim Düşüncesi ve Metafizik](#)
250. [İlim Düşüncesinin Geliştirilmesi İçin Dikkat Edilecek Hususlar](#)
251. [İlim Düşüncesinin Tahrip Edildiği Yıllar](#)
252. [İlim İnsanlığın Hizmetinde Olmalı](#)
253. [İlim ve Bilim Kavramları](#)
254. [İlim ve Dinin Sığlaştırılması](#)
255. [İlim ve Dünya İlişkisi](#)
256. [İlim ve Düşünce Aktivitelerinin Geliştirilmesi](#)
257. [İlim ve Edebiyatın Önemi Artacak](#)
258. [İlim ve İnanç İlişkisi](#)
259. [İlim ve İslam Dini](#)
260. [İlim ve Tefekkür](#)
261. [İlim ve Tefekkür İlişkisi](#)
262. [İlim ve Tekniğin Önemi](#)
263. [İlim, Bilim ve Kur'an'ın İnsan ve Kainata Bakışı](#)
264. [İlim, Ehil Ellerde Olmalı](#)
265. [İlim, İman ve Mabedin Önemi](#)
266. [İlimde Sebep-Sonuç İlişkisi](#)
267. [İlimle Hareket Etmek](#)
268. [İlimlerin Geldiği Seviye ve Kur'an'ın Kuşatıcılığı](#)
269. [İlk Hicret Edenler](#)
270. [İlk Sefer](#)
271. [İlk Yaratılan Akıl veya Akl-ı Evvel](#)
272. [İlmî Araştırmalar](#)
273. [İlmi Düşüncenin Şartları](#)
274. [İlmi Gelişmeler ve İnsan](#)
275. [İlmi Hakikatler Kur'an'ı Tasdik Edecek](#)

276. [İlm-i Ledün Allah'ın Hususi Bir İhsanıdır](#)
277. [İlm-i Ledün Sahipleri](#)
278. [İlm-i ledünni](#)
279. [İlmin Anlamı](#)
280. [İlmin Bölümleri](#)
281. [İlmin Elde Edilişine Göre Kısımları](#)
282. [İlmin Faydalı Olmasının Şartları](#)
283. [İlmin Gayesinin Belirlenmesi](#)
284. [İlmin Gelişim Süreci](#)
285. [İlmin Hâl İstiğrakı](#)
286. [İlmin Millet Yararına Kullanılması](#)
287. [İlmin Önem ve Özellikleri](#)
288. [İlmin Şahsi ve İdeolojik Çıkar İçin Kullanılması](#)
289. [İmam Gazzâlî'nin Ruh Hakkındaki Görüşleri](#)
290. [İmam Gazzâlî'ye Göre Ruh ve Beden Münasebeti](#)
291. [İmam Gazzâlî'ye Göre Ruhun Mahiyeti](#)
292. [İman Açısından Dünya](#)
293. [İman Açısından İnsan](#)
294. [İman- Amel İlişkisi](#)
295. [İman En Önemli Hakikat](#)
296. [İman Gücü](#)
297. [İman Her İki Dünyanın Huzur Anahtarıdır](#)
298. [İman Hizmetinin Dinamiği](#)
299. [İman Kaynaklı Ağlamalar](#)
300. [İman Penceresinden İslam Sanatı](#)
301. [İman ve Diriliş Neslinin Yetiştirilmesi](#)
302. [İman ve Güzellik İlişkisi](#)
303. [İman ve Küfür Açısından İnsan](#)
304. [İman ve Küfür Dengesi](#)
305. [İman ve Ümit](#)
306. [İman ve Ümitle Yarınları Beklemek](#)
307. [İman Yoksa Ümit de Yoktur](#)

308. [İman, Amel ve İhlas Ön Plandaydı](#)
309. [İman, Bilgi ve Sevgi](#)
310. [İman, İbadet ve Tefekkür Açısından Kalp](#)
311. [İman, İslami Yaşantıyla Ortaya Çıkar](#)
312. [İmanı Elde Eden İnsanın Vasıfları](#)
313. [İmanın Fonksiyonu](#)
314. [İmanın Işığında Yarınlar](#)
315. [İmanın Tarifi](#)
316. [İmanlı Hayatın Farkı](#)
317. [İmanlı İnsan Bütün Varlıkla Münasebete Geçer](#)
318. [İmanlı İnsan Çok Boyutlu Yaşar](#)
319. [İmanlı İnsan Güvendedir](#)
320. [İmanlı İnsanın Hareket Şuuru](#)
321. [İmanlı İnsanın Tavrı ve Davranışları](#)
322. [İmanlı Nesillerin Yetiştirilmesi](#)
323. [İmanlı Yaşanan Hayatın Güzellikleri](#)
324. [İmansızlık ve Amelsizlik](#)
325. [İman-Ümit İlişkisi](#)
326. [İmtihan Çeşitleri](#)
327. [İmtihan Gören İnsanın Özellikleri](#)
328. [İmtihan Görmemiş İnsanın Özellikleri](#)
329. [İmtihan Şuuruyla Hareket Etmek](#)
330. [İmtihanın Ayırıştırıcı Fonksiyonu](#)
331. [İmtihanın Farkında Olan İnsan](#)
332. [İnanan İnsana Göre Hayat ve Tabiat](#)
333. [İnanan İnsanın Hadiseleri Yorumlayışı](#)
334. [İnananlar Açısından Bayramlar](#)
335. [İnananlar Açısından Sıkıntı ve Nimetlerin Anlamı](#)
336. [İnancımızı Yaşama Şuuru](#)
337. [İnancın Dirilti İlimine Davet](#)
338. [İnanç Açısından İslâm'ın Tanımı](#)
339. [İnanç Boşluğu Doldurulmalı](#)

340. [İnanç Çizgisini Koruyabilmek](#)
341. [İnanç ve Gönül Gözüyle Ülkemizin Güzelliklerine Bakmak](#)
342. [İnanç ve İdealle Dirilmek](#)
343. [İnançla Yaşayanlara Göre Hayat ve Ölümün Anlamı](#)
344. [İnançlı Bir Toplumda Huzur](#)
345. [İnançlı İnsana Göre Zamanın Hissedilip Yaşanması](#)
346. [İnançlı İnsanda Düşünce Yapısı](#)
347. [İnançlı İnsanın Dua Anlayışı](#)
348. [İnançlı İnsanın Gözünde Tabiat](#)
349. [İnançlı İnsanın Gözünde Varlık ve Kainat](#)
350. [İnançlı İnsanın Hadiseler Karşısındaki Vasıfları](#)
351. [İnançlı İnsanın Sevgi Anlayışı](#)
352. [İnançlı İnsanın Sevgisi Allah'tan Ötürüdür](#)
353. [İnançlı İnsanlar ve Değişim](#)
354. [İnançlı Yaşayan İnsanların Farkı](#)
355. [İnançlı, Azimli ve Dinç İnsan](#)
356. [İnançsız ve Kaoslu Hayat Tarzı](#)
357. [İnançsız ve Sorumsuz Bir Dönemin Arkada Bıraktıkları](#)
358. [İnançsız ve Ümitsiz İnsan](#)
359. [İnançsızlığın Mahiyeti](#)
360. [İnanma Duygusu](#)
361. [İnanmış Gönüllere Göre Bayram](#)
362. [İnanmış İnsanın Zaman Anlayışı](#)
363. [İnayetine Sonsuz İhtiyacımız Var](#)
364. [İnbisat İkiye Ayrılır](#)
365. [İnbisat'ın Anlamı](#)
366. [İnbisat'ın Tezahürü](#)
367. [İnhiraflardan Kurtulmanın Yolu](#)
368. [İnkara Saplanan Gençliğin Durumu](#)
369. [İnsan Açısından Vahdet ve Kesret Dengesi](#)
370. [İnsan Bir İlahi Aynadır](#)
371. [İnsan da Değişiyor](#)

372. [İnsan Denecek Vaziyetimiz Yok](#)
373. [İnsan Düşünce ve İradesiyle Vardır](#)
374. [İnsan Düşüncesinin Fonksiyonları](#)
375. [İnsan Fıtratı ve İnanç](#)
376. [İnsan Hakk'ın Şahididir](#)
377. [İnsan Hakkında Yapılan Değerlendirmeler](#)
378. [İnsan Hakları Kavramının Aldatıcılığı](#)
379. [İnsan Hatalarını Görebilmeli](#)
380. [İnsan Hayatının Gayesi](#)
381. [İnsan İradesiyle Yükselir](#)
382. [İnsan Olma Farklılığı](#)
383. [İnsan Ruhunun Melekût Alemine ve Ahirete Bakan Yönü](#)
384. [İnsan Tabiatına En Uygun Sistem İslâmiyet](#)
385. [İnsan Uzuvarlarının İstikametine Uygun Kullanılması](#)
386. [İnsan Varlığın Merkezidir](#)
387. [İnsan ve Akıl](#)
388. [İnsan ve Hürriyet](#)
389. [İnsan ve Kainat Uyumu](#)
390. [İnsan ve Mabet](#)
391. [İnsan ve Melekût Âlemi](#)
392. [İnsan ve Tefekkür](#)
393. [İnsan ve Toplum Dayanışması](#)
394. [İnsan ve Toplumda İnanç Boşluğu](#)
395. [İnsan ve Toplumda Vefa Duygusu](#)
396. [İnsan ve Toplumdaki Zıtlıklar](#)
397. [İnsan ve Yolculuk](#)
398. [İnsan Yokluğu](#)
399. [İnsan, Kainat ve Kur'an Birlikteliği](#)
400. [İnsana Duyulan İhtiyaç](#)
401. [İnsana Hayvan Nazarıyla Bakan Görüş](#)
402. [İnsana Saygı](#)
403. [İnsana Saygı](#)

104. [İnsanca İdare Edildiğimiz Günler](#)
105. [İnsanca Yaşamak İçin Ağlayalım](#)
106. [İnsanda Duygu ve Düşünce İstikameti](#)
107. [İnsanda Merhamet](#)
108. [İnsanda Ruhi ve Nefsi Temayüller](#)
109. [İnsandaki Bazı Hasletler](#)
410. [İnsandaki Duygular ve Gönül Dünyası](#)
411. [İnsandaki Zaaflar](#)
412. [İnsandaki Zıtlıklar](#)
413. [İnsandan Topluma Gerçek Yenilenme](#)
414. [İnsanı Bütünüyle Ele Alan İlahi Sistem](#)
415. [İnsanı Farklı Kılan Unsur](#)
416. [İnsanı İnsan Yapan İrade](#)
417. [İnsanı Kahreden Düşünceler](#)
418. [İnsan-ı Kâmil Bir Halifedir](#)
419. [İnsan-ı Kâmil Kendi Konumunun Farkındadır](#)
120. [İnsan-ı Kâmil Mertebesi ve Peygamberimiz](#)
421. [İnsan-ı Kâmil Olmada İrfanın Önemi](#)
122. [İnsan-ı Kâmil Olmada istidat ve Kabiliyet](#)
123. [İnsan-ı Kamil Olmak](#)
124. [İnsan-ı Kâmil Tabirinin Anlamı](#)
125. [İnsan-ı Kamil ve Hakkın Tanıtılması](#)
126. [İnsan-ı Kâmil'in Özellikleri](#)
427. [İnsan-ı Kâmil'in Özellikleri](#)
128. [İnsan-ı Kâmilin Temkinli Davranışları](#)
129. [İnsanı Sevmedeki Ölçü](#)
130. [İnsanı Yanlış Değerlendirmenin Sonucu](#)
431. [İnsanımız Çağının Farkında Olmalıydı](#)
132. [İnsanımızın Arayışı](#)
133. [İnsanımızın Genel Özellikleri](#)
134. [İnsanın Acz ve Fakirliği](#)
135. [İnsanın Allah'a Halife Olmasının Gereği](#)

136. [İnsanın Bazı Aşk, Şevk ve Zevk Halleri](#)
137. [İnsanın Değişebilen Davranış ve Tutumları](#)
138. [İnsanın Değişik Yönleri](#)
139. [İnsanın Düşüncesi](#)
140. [İnsanın Eğitilmesinin Önemi](#)
441. [İnsanın Eğitimi ve Yetiştirilmesi](#)
142. [İnsanın En Kayda Değer Yönü](#)
143. [İnsanın Farkı](#)
144. [İnsanın Fıtratı](#)
145. [İnsanın Fıtratı ve Çevrenin Etkisi](#)
146. [İnsanın Günahları ve Latife-i Rabbâniye](#)
147. [İnsanın Hayatındaki Dönüm Noktaları](#)
148. [İnsanın Hayvandan Farkı](#)
149. [İnsanın Huzur Arayışı](#)
150. [İnsanın İç Alemi](#)
451. [İnsanın İç Derinliği ve Hak Arayışı](#)
152. [İnsanın İç Dünyası ve Şiir](#)
153. [İnsanın İç ve Dış Yapısı](#)
154. [İnsanın İç ve Dış Yüzü](#)
155. [İnsanın İctimai Sorumluluğu](#)
156. [İnsanın İnanma İhtiyacı ve Davranışları](#)
457. [İnsanın İradesine Sahip Çıkması](#)
158. [İnsanın İstidatları](#)
159. [İnsanın İstidatları ve Özellikleri](#)
160. [İnsanın Kazandıkları ve Hesaba Çekilme](#)
461. [İnsanın Kendi İç Kontrolünü Yapmasının Önemi](#)
162. [İnsanın Kendini Bilmesi](#)
163. [İnsanın Kendini Muhasebe Etmesi](#)
164. [İnsanın Kendini Sorgulaması](#)
165. [İnsanın Keşfetme Gücü](#)
166. [İnsanın Kul Olması](#)
167. [İnsanın Maddi ve Manevi Yapısı](#)

168. [İnsanın Maddi ve Manevi Yönleri](#)
169. [İnsanın Mahiyeti](#)
170. [İnsanın Mahiyeti](#)
471. [İnsanın Mahiyeti](#)
472. [İnsanın Mahiyeti](#)
473. [İnsanın Mahiyeti ve Güzelliği](#)
474. [İnsanın Manevi Yönü](#)
475. [İnsanın Manevi Yönü İtibariyle Vahiy ve İlham](#)
476. [İnsanın Önemi](#)
477. [İnsanın Önemi ve İlmin Fonksiyonu](#)
478. [İnsanın Sabırsızlığı](#)
479. [İnsanın Şer ve Hayır Tarafları](#)
180. [İnsanın Tabiatı](#)
481. [İnsanın Tabiatı ve Nefsine Düşkünlüğü](#)
182. [İnsanın Tevekküllü Davranması](#)
183. [İnsanın Yaratılış Gayesi](#)
184. [İnsanın Yaratılış Gayesi Kulluk](#)
185. [İnsanın Yorumlama ve Şekillendirme Gücü](#)
186. [İnsanın Zekası](#)
487. [İnsani Değerlerden Uzaklaşma](#)
188. [İnsani Değerlerden Yoksun İnsanlar](#)
189. [İnsani Değerlere Dönüş Mukavelesi](#)
190. [İnsani Değerlerimiz İslâm ve İman Kaynaklı](#)
491. [İnsani Değerlerimizi Unuttuk](#)
192. [İnsani Değerlerimizle Yeniden Toparlanmak](#)
193. [İnsani Değerlerin Kazandırılması](#)
194. [İnsani Münasebetlerin Kaynağı](#)
195. [İnsanlara Gönülden ve İçten Yaklaşmak](#)
196. [İnsanları İmana Davet Etmek](#)
497. [İnsanların Durumlarına Göre İsar'ın Dereceleri](#)
198. [İnsanlığa Hizmet Izdıraplı Bir Yoldur](#)
199. [İnsanlığın Beklentileri](#)

500. [İnsanlığın Bunalımlardan Kurtarılması](#)
501. [İnsanlığın Çılgınlıktan Kurtarılması](#)
502. [İnsanlığın Gidişatı](#)
503. [İnsanlığın Hizmetine Koşmak](#)
504. [İnsanlığın Huzuru İçin Koşturulmalı](#)
505. [İnsanlığın Huzuru İçin Yapılan Girişimler](#)
506. [İnsanlığın Kötü Gidişatı](#)
507. [İnsanlığın Müsterek Problemleri](#)
508. [İnsanlığın Problemleri İslama Sarılmakla Çözülecek](#)
509. [İnsanlığın Şuurunda Olmayanlar](#)
510. [İnsanlık Ağacının Meyvesi Peygamber Efendimiz](#)
511. [İnsanlık Aleminde Devr-i Daimler](#)
512. [İnsanlık Aradığı Huzuru Bulamadı](#)
513. [İnsanlık İçin Sevginin Önemi](#)
514. [İnsanlık Özünü Bulamadı](#)
515. [İnsanlık Peygamber Efendimiz'le \(sav\) Kendini Tanıdı](#)
516. [İnsanlık Peygamber ve Nebiler Olmadan Doğruya Ulaşamaz](#)
517. [İnsanlık Tarihinde Değişim ve Dönüşümler](#)
518. [İnsanoğlunun Ruhla İlgili Araştırmaları](#)
519. [İrade Hakkında Dört Görüş](#)
520. [İrade Hakkında İleri Sürülen Yanlış ve Hatalı Görüşler](#)
521. [İrade İle Alınan Yol ve Mertebeler](#)
522. [İrade Konusunda "Sırat-ı Müstakim" Anlayışı](#)
523. [İrade Şuuru](#)
524. [İrade ve Fonksiyonu](#)
525. [İrade ve İmtihan İlişkisi](#)
526. [İrade ve Kulluk](#)
527. [İrade ve Şe'ni Rububiyet](#)
528. [İrade ve Vicdan](#)
529. [İrade, Mürid ve Murad Hakkında Misal](#)
530. [İrade, Mürid ve Murad Münasebeti](#)
531. [İrade, Mürid ve Mürşid](#)

532. [İradeli İnsanın Özellikleri](#)
533. [İradelidirler](#)
534. [İradenin Anlamı](#)
535. [İradenin Genel Tarifi](#)
536. [İradenin Tanımı](#)
537. [İradesinin Hakkını Veren Sâlik](#)
538. [İradesiz İnsanın Özellikleri](#)
539. [İrşad Kelimesinin Anlamı](#)
540. [İrşad ve İnsan-ı Kâmil](#)
541. [İsar'ın Anlamı](#)
542. [İsar'ın Mertebeleri](#)
543. [İslam Alimleri ve Önemli Eserleri](#)
544. [İslam Alimlerine Göre Ebdal](#)
545. [İslâm Bir Bütündür](#)
546. [İslâm Bir İdealizm Değildir](#)
547. [İslâm Bizim Kültürümüzün Kaynağı Olmuştur](#)
548. [İslâm Bizim Özümüz](#)
549. [İslam Çekişme ve Kargaşayı Reddeder](#)
550. [İslam Dünyası ve Batının İlimde Geldiği Nokta](#)
551. [İslam Dünyasının Bunalımları](#)
552. [İslam Dünyasının Durumu](#)
553. [İslam Düşüncesi Kitap ve Sünnet Kaynaklarına Dayanır](#)
554. [İslam Düşünürlerine Göre Akıl](#)
555. [İslâm En Son ve En Mükemmel Din](#)
556. [İslam Her Zaman Canlıdır](#)
557. [İslâm Herşeye Bir Çözüm Getirmiştir](#)
558. [İslam Herşeye Boyasını Çalar](#)
559. [İslâm Huzurun Kaynağıdır](#)
560. [İslâm İnsanı Maddi ve Manevi Yönleriyle Ele Alır](#)
561. [İslam İnsani Dengeleri Gözetir](#)
562. [İslam Medeniyetinin Farkı](#)
563. [İslam Milletimizin Dayandığı En Büyük Güç](#)

564. [İslam Mütefekkirlerinin Yaratılış Konusundaki Görüşleri](#)
565. [İslam Ölüm Sonrasını Aydınlatır](#)
566. [İslam Sanatı ve Kendi Kültürümüz](#)
567. [İslam Sayesinde Varlık Aleminin Değerlendirilmesi](#)
568. [İslâm Semavi Kaynaklıdır](#)
569. [İslâm Tevhid İnancına Çağırır](#)
570. [İslâm ve Beşeri Sistemler](#)
571. [İslâm ve Beşeri Sistemler Açısından İnsan](#)
572. [İslam Yararlı Şeylerin Peşindedir](#)
573. [İslâm Yaşanabilecek En Huzurlu Sistem](#)
574. [İslam Yeniliğe Açıktır](#)
575. [İslâm Zorlayıcı Değildir](#)
576. [İslâm, İnsanı Her Yönüyle Muhatap Alır](#)
577. [İslâm'a İntisap Edenler](#)
578. [İslam'da Tevhid Anlayışı](#)
579. [İslam'dan Uzak Doğanlar](#)
580. [İslâm'ı Temsil Eden İnsanımız](#)
581. [İslam'ı Yaşayıp Temsil Edenlerin Vasıfları](#)
582. [İslâm'ın İman ve Amel Açısından Tanımı](#)
583. [İslam'ın Kadına Bakışı](#)
584. [İslâm'ın Mânâsı](#)
585. [İslâm'ın Tarifi](#)
586. [İslam'ın Yaratılışı Aydınlatması](#)
587. [İslâm'a Göre İnanmak](#)
588. [İslama Göre Ölüm ve Kabir Hayatı](#)
589. [İslâm'a Teslim Olmayanların Vasıfları](#)
590. [İslâm'da Adalet ve Kuvvet Dengesi](#)
591. [İslâm'da Hak ve Halk Dengesi](#)
592. [İslâm'da İnsan, Kainat ve Allah Münasebeti](#)
593. [İslâm'da Şûra ve İstişarenin Yeri](#)
594. [İslâmı Anlamayanlar](#)
595. [İslâmı Duyan ve Anlayanlar](#)

596. [İslâm'ı İlk Temsil Eden Sahabenin Samimiyeti](#)
597. [İslâmı Yaşamanın Farkı](#)
598. [İslâmı Yaşayanların Özellikleri](#)
599. [İslâmın Anlaşılabilirliği](#)
600. [İslâmın Canlı Kalmasının Şartları](#)
601. [İslâm'ın Diğer Sistemlerden Farkı](#)
602. [İslâm'ın Dinamikliği](#)
603. [İslâm'ın Eşitlik Anlayışı](#)
604. [İslâm'ın Hayat Anlayışı](#)
605. [İslâm'ın İlim ve Araştırmaya Teşviki](#)
606. [İslâm'ın İlk Temsilcileri](#)
607. [İslâm'ın İlme Teşviki](#)
608. [İslâmın İnsana Bakışı](#)
609. [İslâmın İnsana Sağladığı Bakış Açısı](#)
610. [İslâm'ın Ortaya Koyduğu Evrensel Düşünce Tarzı](#)
611. [İslâmın Penceresinden Hayat ve Ötesi](#)
612. [İslâmın Sunduğu Hayat Düzeni](#)
613. [İslâm'ın Temsil Edilebilirliği](#)
614. [İslâm'ın Temsil Edilmesinin Şartları](#)
615. [İslâm'ın Tesir Etme Yönü](#)
616. [İslâmın Yaşandığı Ortamın Özellikleri](#)
617. [İslâm'ın Yaşanması ve Temsil Edilmesi](#)
618. [İslâm'ın Yaşanmasıyla Meydana Gelen Değişimler](#)
619. [İslami Aksiyon ve Düşünce](#)
620. [İslami Bir Ortamda Olmanın Önemi](#)
621. [İslami Değerlerden Uzaklaşma](#)
622. [İslâmî Esasların Zarureti](#)
623. [İslâmî İlimlerin Birbirini Tamamlaması](#)
624. [İslâmî İlimlerin Kayda Geçirilmesi](#)
625. [İslâmî İnançlarımız Bakımından Kadın](#)
626. [İslami Rönesanslar](#)
627. [İslâmî Sistemin Farklılığı](#)

- 528. [İslâmî Terminoloji ve Bazı Tabirler](#)
- 529. [İslâmî ve İmanî Açıdan Güzellik](#)
- 530. [İslami ve İmanî İlim Düşüncesi](#)
- 631. [İslamiyete Duyulan İlgi Artıyor](#)
- 532. [İstiğfarın Ehemmiyeti](#)
- 533. [İstiğrab'ın Anlamı](#)
- 534. [İstiğrak Hakkında Söylenenler](#)
- 535. [İstiğrak Halindeki İnsan](#)
- 536. [İstiğrak Kelimesinin Anlamı](#)
- 537. [İstihsan](#)
- 538. [İstikamet ve Mertebeler](#)
- 539. [İstikameti Muhafaza Etmek](#)
- 540. [İstikametın Anlamı](#)
- 641. [İstikametli Yaşamak ve Peygamber Efendimiz \(sav\)](#)
- 542. [İstişare Allah Rızası İçin Olmalı](#)
- 543. [İstişare Etmenin Faydaları](#)
- 544. [İstişare Heyetinin Çalışma Şekli](#)
- 545. [İstişare Sonucuna Uymak Zorunludur](#)
- 546. [İstişare Sosyal ve İdari Bir İhtiyaç](#)
- 547. [İstişare ve Meşverete Önem Vermek](#)
- 548. [İstişarede Ekseriyet veya Toplu Görüş](#)
- 549. [İstişarede Problemlerin Keyfiyeti](#)
- 550. [İstişarenin Kimlerle Yapılacağı ve Şûra'nın Teşekkülü](#)
- 651. [İsyancı ve Tahrip Eksenli Düşünce Tarzı](#)
- 552. [İşârâtın Keşifte istiğrakı](#)
- 553. [İtminan Sahibi İnsanın Özellikleri](#)
- 554. [İtminan ve Rıza Yörüngeli Hareket Eder](#)
- 555. [İyi ve Kötü Düşünce Farkı](#)
- 556. [İyi ve Kötü Fıtratlar](#)
- 657. [İyilik Düşünenlerin Mükafatı](#)
- 558. [İyonya Filozoflarına Karşı Çıkan Pisagor'un Görüşleri](#)
- 559. [İyonya Filozoflarının Ruh Hakkındaki Görüşleri](#)

- 360. [Kaba Kuvvetin VahŖet Manzaraları ve Yeni Uyanışlar](#)
- 661. [Kâbe ve Sidretü'l Munteha İlişkisi](#)
- 362. [Kâbe'de Manevi Atmosfer](#)
- 363. [Kâbe'de Tavaş](#)
- 364. [Kabe'nin İfade Ettiği Mânâ](#)
- 365. [Kâbe'nin İnşa Edilmesi](#)
- 366. [Kâbe'nin Konumu](#)
- 367. [Kâbe'nin Manevi Etkisi](#)
- 368. [Kâbe'nin Özelliği](#)
- 369. [Kâbe'nin Yapısı](#)
- 370. [Kâb-ı Kavseyini Ev Ednâ Tabirinin Anlamı](#)
- 671. [Kâb-ı Kavseyini Tabirinin İzahı](#)
- 372. [Kabz u Bast Allah'ın Elindedir](#)
- 373. [Kabz u Bast'ın İşaret Ettiği Noktalar](#)
- 674. [Kabz'ın Anlamı](#)
- 675. [Kadın Erkek Eşitliği](#)
- 376. [Kadının Genel Vasıfları](#)
- 677. [Kadının Ruh Hali](#)
- 378. [Kadının Yuvadaki Fonksiyonu](#)
- 379. [Kahraman İnsan Yetiştirmenin Önemi](#)
- 380. [Kahramanlığın İçe Bakan Yönü](#)
- 681. [Kainat, İnsan ve Hayat Dengesini Gözetmek](#)
- 382. [Kainatta Dünyanın Yeri ve Önemi](#)
- 383. [Kainatta Düzen ve Ahenk](#)

1. [Kainattaki Gelişim ve Yenileşme](#)
2. [Kalak Hakkında Bir Manzume](#)
3. [Kalak ve Mecazi Aşk](#)
4. [Kalak'ın Anlamı](#)
5. [Kalak'ın Mertebeleri](#)
6. [Kalbi Besleyen veya Öldüren Unsurlar](#)
7. [Kalbin Başka Şeylerden Arındırılması](#)
8. [Kalbin Düşmanları](#)
9. [Kalbin Hususiyetleri](#)
10. [Kalbin İnsan İçin Önemi](#)
11. [Kalbin Mahiyeti](#)
12. [Kalbin Rolü](#)
13. [Kalbin Yönleri](#)
14. [Kalp Boyutlu İstiğrab](#)
15. [Kalp Kelimesi Hakkında](#)
16. [Kalp ve Gönül İlişkisi](#)
17. [Kalp ve Gönül İnsanın Davranışları](#)
18. [Kalp ve Ruh İnsanı Olmak](#)
19. [Kalp ve Yürek](#)
20. [Kalp Yoluyla Allah'a Ulaşma](#)
21. [Kalple Yapılan Şükür](#)
22. [Kâmil İnsanların En Kâmil](#)
23. [Kamplarda Akşam](#)
24. [Kamplarda Akşama Doğru](#)
25. [Kamplarda Gece](#)
26. [Kamplarda İbadet](#)
27. [Kamplarda Öğle Vakti](#)
28. [Kamplarda Sabah](#)
29. [Kamplarda Sohbet](#)
30. [Kampların Anlamı](#)
31. [Kampların Güzel Hatıraları](#)
32. [Kamplaşmacı ve Tahammülsüzdürler](#)

33. [Kanaatli Davranmalı](#)
34. [Kandil Gecelerinin Hususiyeti](#)
35. [Kaos ve Bunalımlar Karşısında İslamiyetin Önemi](#)
36. [Kaoslu Günlerden Güzel Günlere](#)
37. [Karakol ve Emniyet](#)
38. [Karamsar İnsanın Değişim Anlayışı](#)
39. [Karamsarlık ve Bunalım](#)
40. [Karamsarlıktan Gerçek Payı Çıkarmak](#)
41. [Karanlık Dönemin Özellikleri](#)
42. [Karanlık Düşünceli İnsanlar](#)
43. [Kararlar Milletimizin Dışında Alınıyor](#)
44. [Kargaşa Ortamı Endişesi](#)
45. [Kargaşa ve Geçiş Dönemleri](#)
46. [Kargaşa ve Terörün Tehlikeleri](#)
47. [Kargaşaya Sessiz Kalınmamalı](#)
48. [Kast ve Azim'in İrade İle İlişkisi](#)
49. [Kast'ın Anlamı](#)
50. [Kast'ın Tezahürü](#)
51. [Kaybedenlerden Olmayalım](#)
52. [Kaybolan Tarihi Değerler](#)
53. [Kelâm](#)
54. [Kelam ve Tasavvufçuların Ruhla İlgili Görüş ve Düşünceleri](#)
55. [Kemal Ufkuna Ulaşan Sâlikin Davranışları](#)
56. [Kendi Değerlerimiz ve Kültür Zenginliği](#)
57. [Kendi Değerlerimizden Uzaklaştık](#)
58. [Kendi Değerlerimizden Uzaklaştık](#)
59. [Kendi Değerlerimizi Unuttuk](#)
60. [Kendi Değerlerimizle Geleceğe Yürümek](#)
61. [Kendi Değerlerine Yabancı İnsan](#)
62. [Kendi Değerlerine Yabancı İnsan Tipi](#)
63. [Kendi Değerleriyle Ayğa Kalkan Almanya](#)
64. [Kendi Kültürümüzle Dirilmek](#)

65. [Kendi Olamayan İnsanlar](#)
66. [Kendi Özümüze Dönüş Heyecanı](#)
67. [Kendi Tarihi ve Milli Değerlerimizin Ehemmiyeti](#)
68. [Kendimiz Olamadık](#)
69. [Kendimiz Olma](#)
70. [Kendimiz Olmanın Anlamı](#)
71. [Kendimiz Olmanın Önemi](#)
72. [Kendimize Gelmenin Zamanı](#)
73. [Kendimizi İnkâr ve Taklitçilik Dönemi](#)
74. [Kendimizi Yenileme](#)
75. [Kendini Dindar Sanan Ateist İnsan](#)
76. [Kendini Hak Düşüncesine Adayan İnsanın Vasıfları](#)
77. [Kendini Keşfeden İnsan](#)
78. [Kendini Keşfetmek](#)
79. [Kendini Yenileme](#)
80. [Kendini Yenilemenin Anlamı](#)
81. [Kendini Yenileyen İnsan](#)
82. [Keramet Bir İlâhi İkramdır](#)
83. [Keramet Ehli Velilerin Özellikleri](#)
84. [Keramet Kelimesinin Anlamı](#)
85. [Kerametın Bölümleri](#)
86. [Kerametlerin Mucizelere Göre Durumu](#)
87. [Kesret Kelimesinin Anlamı](#)
88. [Kısır Döngü ve Komplekslerimiz](#)
89. [Kıtalararası Sevgi ve Saygı Köprüsü](#)
90. [Kıyamet Günü ve Ahiret](#)
91. [Kıyamet ve Hesap Gününde Pişmanlık](#)
92. [Kıyas'ın Tanım ve Özelliğı](#)
93. [Kız Çocuklarını Diri Diri Gömme](#)
94. [Kiliseden Camiye Ayasofya](#)
95. [Kimler Pişman Olacak?](#)
96. [Kin ve Hırslı İnsan](#)

97. [Kitap \(Kur'an\)](#)
98. [Kitap ve Sünnet Yörüngeli Yaşadı](#)
99. [Kolaycılığa Kaçma](#)
100. [Kollektif Şuura Sahip İnsan](#)
101. [Kollektif ve Ferdi Şuur Farkı](#)
102. [Komünizme Karşı Ruh ve Vicdanları Uyardı](#)
103. [Konuşma ve Edep İlişkisi](#)
104. [Konuşmanın Mahsuru](#)
105. [Konuşmanın Yeri ve Önemi](#)
106. [Kötülüğe Karşılık Verilmeyecek](#)
107. [Köy-Kent Uyumu](#)
108. [Köylerimiz ve Dinlenme İhtiyacı](#)
109. [Kudsiler ve Milli Diriliş Heyecanı](#)
110. [Kudsilerin Rolü ve Geleceğin Dünyası](#)
111. [Kudsilerin Vasıfları](#)
112. [Kulluğun Anlamı](#)
113. [Kulluk İmtihanını Sabırla Kazanmak](#)
114. [Kur'an Bir Kaynaktır](#)
115. [Kur'an En Son Kitap](#)
116. [Kur'an İkliminde Yaşayanlar](#)
117. [Kur'an Rahmet ve Hikmet Kaynağıdır](#)
118. [Kur'an Tazeliğini Koruyan Tek Kitaptır](#)
119. [Kur'an ve Gerçek İlimler](#)
120. [Kur'an ve İlim Adamları](#)
121. [Kur'an ve ilim Kıyaslamasına Bir Örnek: Dabbetü'l Arz ve Aids](#)
122. [Kur'an ve İlim Konusunda Düşülen Hata ve Yanlışlar](#)
123. [Kur'an ve İlmi Araştırma](#)
124. [Kur'an ve İlmi Gelişmeler Konusunda Dikkat Edilecek Hususlar](#)
125. [Kur'an ve İlmin Olaylara Bakışı](#)
126. [Kur'an ve İnsan](#)
127. [Kur'an ve İnsan İlişkisi](#)
128. [Kur'an ve İslam'da Ruhla İlgili Yorumlar](#)

129. [Kur'an ve Medeniyet](#)
130. [Kur'an ve Orjinallik](#)
131. [Kur'an ve Peygamberimiz](#)
132. [Kur'an ve Peygamberimizin İfadelerinde Tevekkül](#)
133. [Kur'an ve Sünnet Ölçüleri İçinde Tevhid Anlayışı](#)
134. [Kur'an ve Sünnette Tevazu](#)
135. [Kur'an, Huzur ve Emniyet](#)
136. [Kur'an'a Özlem](#)
137. [Kur'an'da Ağlama Kelimesi](#)
138. [Kur'an'da Ahlak ve Peygamber Efendimiz](#)
139. [Kur'an'da Evvel ve Ahir](#)
140. [Kur'an'da Firaset Örnekleri](#)
141. [Kur'an'da Havf ve Rahmet](#)
142. [Kur'an'da Hayat](#)
143. [Kur'an'da Herşey Muhtelif Derecelerde ve Çeşitli Hüviyetlerde Vardır](#)
144. [Kur'an'da Herşey Sâni'in Marifet ve Azameti Namına Vardır.](#)
145. [Kur'an'da Hiçbir Şey Eksik Bırakılmamış](#)
146. [Kur'an'da Hikmet](#)
147. [Kur'an'da İstişare](#)
148. [Kur'an'da Kulluk](#)
149. [Kur'an'da Ruh Bahsi ve Buna Bağlı Gelişmeler](#)
150. [Kur'an'da Sıdk](#)
151. [Kur'an'da Sürur ve Sevinç](#)
152. [Kur'an'da Şiir](#)
153. [Kur'an'da Şükür](#)
154. [Kur'an'da Takva](#)
155. [Kur'an'da Telbis](#)
156. [Kur'an'da Tevhid'in Beyanı](#)
157. [Kur'an'da Toprakla İlgili Hususlar](#)
158. [Kur'an'da Üslup ve Uyum](#)
159. [Kur'an'da Velayet](#)
160. [Kur'an'da Yenilenme ve Dirilişin Temsilcileri](#)

161. [Kur'an'dan Önceki Kitap ve Peygamberler](#)
162. [Kur'an'dan Örnek Dualar](#)
163. [Kur'an'ı Yanlış Yorumlamamak Gerekir](#)
164. [Kur'an'ın Bize Öğrettiği Dua Adabı](#)
165. [Kur'an'ın Canlılığı](#)
166. [Kur'an'ın Cihat Esprisi](#)
167. [Kur'an'ın Desteğe İhtiyacı Yoktur](#)
168. [Kur'an'ın Doğru Anlaşılması](#)
169. [Kur'an'ın Doğruluğu](#)
170. [Kur'an'ın Dua Yönü](#)
171. [Kur'an'ın Etkileyiciliği](#)
172. [Kur'an'ın Gelişyle Meydana Gelen Değişimler](#)
173. [Kur'an'ın İnişi ve İlk Müslümanların Heyecanı](#)
174. [Kur'an'ın İnsandan Bahsetmesi](#)
175. [Kur'an'ın Kuşatıcılığı](#)
176. [Kur'an'ın Maksatlı Olarak Yanlış Yorumlanması](#)
177. [Kur'an'ın Makul Yaklaşımı](#)
178. [Kur'an'ın Meydan Okuyuşu](#)
179. [Kur'an'ın Muhteva Zenginliği](#)
180. [Kur'an'ın Özellikleri](#)
181. [Kur'an'ın Peygamber Efendimiz \(sav\) Açısından Önemi](#)
182. [Kur'an'ın Rehberliği](#)
183. [Kur'an'ın Sağladığı Dinamizm](#)
184. [Kur'an'ın Sarsılmazlığı](#)
185. [Kur'an'ın Terbiyeciliği](#)
186. [Kur'an'ın Tesiri ve O'na Bağlananlar](#)
187. [Kur'an'ın Üstünlüğü](#)
188. [Kur'an'ın Yol Göstericiliği](#)
189. [Kur'ân-ı Kerîm'in Bütün İlimlerden Açıkça Bahsetmemesinin Sebepleri](#)
190. [Kur'an Aklın Diliyle Çağırır](#)
191. [Kur'an-ı Kerim'de İlm-i Ledün](#)
192. [Kurb'un Anlamı](#)

193. [Kurb'un İki Türü](#)
194. [Kurb'un Mahiyeti](#)
195. [Kurban Bayramı](#)
196. [Kurban Bayramı Yaklaşırken](#)
197. [Kurb-Bu'd İlişkisi ve Mertebeleri](#)
198. [Kurtuluş ve Dirilişimizin Şartları](#)
199. [Kurumların Günah ve Tevbeleri](#)
200. [Kutbun Tasnifi veya Bölümleri](#)
201. [Kutup İnsanın Özellikleri](#)
202. [Kutup Ünvanı](#)
203. [Küfreden İnsan ve Küfrün Neticesi](#)
204. [Küfreden İnsanın Nazarında Hayat](#)
205. [Küfrün Tanımı](#)
206. [Küfür Çıkmazının Sonu](#)
207. [Küfür ve İnsani Değerlerin Mücadelesi](#)
208. [Kültür Değerlerine Sahip Çıkma](#)
209. [Kültür Etkileşimi ve Kültürün Temsili](#)
210. [Kültür Mirasımıza Sahip Çıkamadık](#)
211. [Kültür Tanımlamaları](#)
212. [Kültür ve Hayat Felsefesi](#)
213. [Kültür ve Okul İlişkisi](#)
214. [Kültür ve Toplumların Farklılığı](#)
215. [Kültür ve Toplumun Katmanları](#)
216. [Kültürel Açidan "Eski ve Yeni" Karşılaştırması](#)
217. [Kültürel Birikimde Felsefe ve Fıkıh Kaynakları](#)
218. [Kültürel Değerlerden Yabancı Unsurların Ayıklanması](#)
219. [Kültürel Değerlerin Dinamikliği](#)
220. [Kültürlerin Doğuşu](#)
221. [Kültürümüz İçin Eğitim Şart](#)
222. [Kültürümüze Dönmek İçin Gerekli Hususlar](#)
223. [Kültürümüzün Kaynakları Kesintiye Uğradı](#)
224. [Kültürün Genel Tanımı](#)

225. [Kültürün Kaynakları](#)
226. [Kültürün Kendine Has Özellikleri](#)
227. [Kültürün Yapısı ve Özellikleri](#)
228. [Kültürün Yerleşmesinde Dikkat Edilecek Hususlar](#)
229. [Lâhut, Rahamût, Ceberût Âlemleri ve Ehadiyet](#)
230. [Latîfe-i Rabbâniye ve Levh-i Mahfuz](#)
231. [Latife-i Rabbâniyenin Anlamı](#)
232. [Ledün İlminin En Temel Özelliği](#)
233. [Ledün Kelimesinin Anlamı](#)
234. [Liderin Özellikleri](#)
235. [Lüks ve Zevk Tutkusu Sanat Ruhunu Öldürdü](#)
236. [Mabedin Anlamı](#)
237. [Mabedin Çağrıştırdıkları](#)
238. [Mabetler Bizim Medeniyetimizin Göstergesidir](#)
239. [Mabetler Hiç Susmadı](#)
240. [Mabetler Manevi Birer Basamaktır](#)
241. [Mabetler ve Çevresi](#)
242. [Mabetler ve Ülkemiz](#)
243. [Mabetlerde İbadet Zevki ve Uhrevi Duygular](#)
244. [Mabetlerde Mânâ Zenginliği](#)
245. [Mabetlerin Anlamı](#)
246. [Mabetlerin Bulunduğu Çevre ve Estetik Yapıları](#)
247. [Mabetlerin Çağrıştırdıkları](#)
248. [Mabetlerin Çeşitleri ve Konumları](#)
249. [Mabetlerin Fonksiyonları](#)
250. [Mabetlerin Fonksiyonu](#)
251. [Mabetlerin Heybeti](#)
252. [Mabetlerin Manevi Etkisi](#)
253. [Mabette İbadet Şevk ve İhtiyakı](#)
254. [Mabette İbadet Zevki](#)
255. [Mabette İbadet Zevki](#)
256. [Mabette Manevi Coşku](#)

257. [Mabette Tefekkür](#)
258. [Mabette Tefekkür](#)
259. [Maddeye Saplanan İnsan](#)
260. [Maddi Çıkar Peşinde Olan İnsan](#)
261. [Maddi ve Ruhani Kalp İlişkisi](#)
262. [Maddiyata Düşkünlük](#)
263. [Mağdur Edilen Milletlerin Dirilişi](#)
264. [Mağdur Milletler İstismarlara Boyun Eğmeyecek](#)
265. [Mağdur Milletler Özlerini Koruma Geriliminde](#)
266. [Mağdur Olan Sessiz ve Masum Halk Yığınları](#)
267. [Mağdur ve Mazlumlara Sesini Duyuramadı](#)
268. [Makam Düşkünlüğü](#)
269. [Makam-ı İbrahim](#)
270. [Makineleşen İnsan](#)
271. [Makul ve Gayrimakul Hususlar](#)
272. [Makul ve Gayrimakul Yol](#)
273. [Mânâya Açık Olanların Vasıfları](#)
274. [Mânâya Açık Olma](#)
275. [Manevi Atmosfer](#)
276. [Manevi Boşluklar Eğitimle Giderilmeli](#)
277. [Manevi Değerlere Dönüş](#)
278. [Manevi Değerlere Dönüş İhtiyacı](#)
279. [Manevi Değerlere Düşmanlık](#)
280. [Manevi Değerlere Yöneliş](#)
281. [Manevi Değerlerimiz Tamamen Yok Edilememiş](#)
282. [Manevi Hazlarla Coşmalı](#)
283. [Manevi Menfezlerimiz Tıkanmış](#)
284. [Manevi ve İnsani Değerlere Dönmemeli](#)
285. [Manevi ve Ruhi Hayata Yöneliş Artıyor](#)
286. [Manevi Yönü Olmayan Toplumun Özellikleri](#)
287. [Maneviyata Açılma İsteği](#)
288. [Maneviyata Yöneliş](#)

289. [Maneviyattan Uzak Bir Devirdeyiz](#)
290. [Marifet Ehlinin Emareleri](#)
291. [Marifet Erbabının Rıza Mertebesi](#)
292. [Marifet Hakkında Değişik Yaklaşımlar](#)
293. [Marifet İklimindeki İnsan](#)
294. [Marifet Makamı Hakkında Yapılan Değerlendirmeler](#)
295. [Marifet Ufkundaki Arif İnsanlar](#)
296. [Marifet Yolculuğundaki İnsan](#)
297. [Marifet Yolu](#)
298. [Marifet'in Anlamı](#)
299. [Marifetin Anlamı](#)
300. [Marifetin Mertebeleri](#)
301. [Marjinal Bir Kesimin Çığırkanlığı](#)
302. [Maslahat](#)
303. [Materyalist İnsan ve Batı Tutkunluğu](#)
304. [Materyalistlerin Ruh Hakkındaki Değerlendirmeleri](#)
305. [Materyalizm Problemleri Çözemedi](#)
306. [Matürîdiye Göre İrade](#)
307. [Mazlum Milletlerin Uyanışı](#)
308. [Mecazi Sevgi](#)
309. [Mecazi ve Gerçek Sevgi Farkı](#)
310. [Medeni Olmanın Şartları](#)
311. [Medeni Toplum Olmanın Şartları](#)
312. [Medeniyet Anlayışı](#)
313. [Medeniyet Anlayışımız ve Milletçe İçine Düştüğümüz Durum](#)
314. [Medeniyet Kavramına Bakış Açımız](#)
315. [Medeniyet Kavramının Anlamı](#)
316. [Medeniyet Oluşumunda Almanya ve Japonya Örneği](#)
317. [Medeniyet ve Değişim](#)
318. [Medeniyet ve Medeni Olmak](#)
319. [Medeniyet ve Modernleşme](#)
320. [Medeniyet Yarışında Geri Kalışımızın Sebepleri](#)

321. [Medeniyetimizde Mabetlerin Yeri](#)
322. [Medeniyetimizin Hakim Olduğu Dönemler](#)
323. [Medeniyetlerdeki Düşüş ve Zirveler](#)
324. [Medeniyetleri Yıkan Sebepler](#)
325. [Medeniyetlerin Doğup Batmaları](#)
326. [Medeniyetlerin Gelip Geçmesi](#)
327. [Medeniyetlerin Gelişme Seyri ve Tabii Süreç](#)
328. [Medeniyetlerin Geliştiği Ortam ve Şartlar](#)
329. [Medine'ye Varış](#)
330. [Medrese](#)
331. [Medya Milli Görevini Yapmıyor](#)
332. [Medyanın Rolü](#)
333. [Mefkure İnsanın Vasıfları](#)
334. [Mefkure İnsanları ve Milletimizin Geleceği](#)
335. [Mehmet Âkif](#)
336. [Memleketimiz ve Milletimizin Hali](#)
337. [Merhamet Düşüncesine Sahip İnsan](#)
338. [Merhametin Önemi](#)
339. [Merhametin Yerinde Kullanılması](#)
340. [Mertebeyeye Göre Tevbe, İnabe ve Evbe](#)
341. [Mescid-i Aksa ve Hüzün](#)
342. [Mescid-i Aksa'nın Günümüzdeki Durumu](#)
343. [Mescidi Aksa'nın Kısaca Tarihi Geçmişi](#)
344. [Mescid-i Aksa'nın Müslümanların Elinde Kaldığı Dönemler](#)
345. [Mescid-i Aksa'nın Müslümanlık Açısından Misyonu](#)
346. [Mesnetsiz İddialar ve Toplumun İçten Vuruluşu](#)
347. [Mesuliyet Şuuru ve Izdırap](#)
348. [Metafizik Düşünce](#)
349. [Metafizik Düşünce Geliştirilmeli](#)
350. [Metafizik Düşüncenin Önemi](#)
351. [Metafizik Gelişmeler](#)
352. [Metafizik Gerilim ve Otokontrol Şart](#)

353. [Mevlana Şibli'ye Göre Peygamberlik ve Mucize](#)
354. [Mevlana'nın Dilinden Tevhid](#)
355. [Mevlana'nın Kulluk Anlayışı](#)
356. [Mevlana'nın Vasl Hakkında Söyledikleri](#)
357. [Mevlana'ya Göre Sabır](#)
358. [Mevlana'nın Sözlerinde Edep](#)
359. [Millet Ağacı ve Öze Bağlılık](#)
360. [Millet Olmanın Özellikleri](#)
361. [Millet Ruhu Zedelendi](#)
362. [Millet Ruhunun Diriliş Hamleleri](#)
363. [Millet Ruhunun Dirilmesi](#)
364. [Millet ve Hizmet Adına Sevindirici Gelişmeler](#)
365. [Millet ve Toplumumuza Hizmet](#)
366. [Millet ve Toplumun Huzuru Düşünülmeli](#)
367. [Millet ve Toplumun Huzuru İçin Koştururlar](#)
368. [Milletçe Gaflete Daldık](#)
369. [Milletçe Tutarsızlıklarımız](#)
370. [Millete Yabancılaşma](#)
371. [Milletimiz Birliktelikten Uzaklaştırıldı](#)
372. [Milletimiz Ciddi Bir Erozyona Tabi Tutuldu](#)
373. [Milletimiz İçin Alınacak Tedbirler](#)
374. [Milletimiz İçin Güçlük ve Engelleri Aldırmadı](#)
375. [Milletimiz ve İslam Dünyası İçin Çırpındı](#)
376. [Milletimiz Yeniden Heyecana Getirilmeli](#)
377. [Milletimizde İslami Şuur](#)
378. [Milletimizde Yenilenme ve Değişim Heyecanı](#)
379. [Milletimizdeki İnanç Boşluğu ve Kaosun Giderilmesi](#)
380. [Milletimize Anlatılması Gerekenler](#)
381. [Milletimize Hedef Gösterilmeli](#)
382. [Milletimize Verilen Değer](#)
383. [Milletimize Yapılanlar Karşısında Şuurlu Olamadık](#)
384. [Milletimizi Batıran Sebepler](#)

385. [Milletimizin Adalet Anlayışı](#)
386. [Milletimizin Beklentileri](#)
387. [Milletimizin Diriliş Çabaları](#)
388. [Milletimizin Diriliş Çabaları](#)
389. [Milletimizin Diriliş Ümidi](#)
390. [Milletimizin Diriliş Adına Yapılması Gerekenler](#)
391. [Milletimizin Diriliş İçin İhtiyaç Duyulan İnsanın Vasıfları](#)
392. [Milletimizin Diriliş İçin İman Hizmeti](#)
393. [Milletimizin Diriliş İçin Sorumluluk Şuuruyla Hareket Etmek](#)
394. [Milletimizin Diriliş İnançlı İnsanlarla Olacaktır](#)
395. [Milletimizin Dirilmesi Manevi Değerlere Bağlı](#)
396. [Milletimizin Düşmanları](#)
397. [Milletimizin Düşünce ve Aksiyondan Uzak Kalması](#)
398. [Milletimizin Farklılığı ve Karakteri](#)
399. [Milletimizin Geçirdiği Bunalımlar](#)
400. [Milletimizin Geçirdiği Sarsıntılar-1](#)
401. [Milletimizin Geçirdiği Sarsıntılar-2](#)
402. [Milletimizin Geçirdiği Sarsıntılar-3](#)
403. [Milletimizin Geçirdiği Sarsıntılar-4](#)
404. [Milletimizin Geçmişteki Özellikleri](#)
405. [Milletimizin Geleceği](#)
406. [Milletimizin Geleceği](#)
407. [Milletimizin Geleceği Adına Dikkat Edilecek Hususlar](#)
408. [Milletimizin Geleceği İçin Çırpınmak](#)
409. [Milletimizin Geleceği İçin Tarihi Sorumluluk](#)
410. [Milletimizin Geri Kalış Sebepleri](#)
411. [Milletimizin Gerileme ve Yıkılışı](#)
412. [Milletimizin İçinde Bulunduğu Durum](#)
413. [Milletimizin Kaderi](#)
414. [Milletimizin Kendi Kültüründen Uzaklaştırılması](#)
415. [Milletimizin Kendine Gelmesi İçin Yapılacak Şeyler](#)
416. [Milletimizin Manevi Gücü](#)

417. [Milletimizin Önünü Kesip Toplumu İnançsızlığa İtenler](#)
418. [Milletimizin Özünden Uzak Olduğu Yıllar](#)
419. [Milletimizin Özünden Uzaklaştığı Yıllar](#)
420. [Milletimizin Özüne Dönüşü](#)
421. [Milletimizin Problemleri ve Kısır Döngü](#)
422. [Milletimizin Problemlerine Kulak Verilmedi](#)
423. [Milletimizin Ramazan Ayını Yaşayış Şekli](#)
424. [Milletimizin Seviyesi](#)
425. [Milletimizin Son İki Asırda Yaşadığı Bunalımlar](#)
426. [Milletimizin Tarihi Konumu](#)
427. [Milletimizin Tarihi Misyonu](#)
428. [Milletimizin Tarihi Rolüne Yeniden Kavuşturulması](#)
429. [Milletimizin Varlığı](#)
430. [Milletimizin Varoluş Mücadelesi](#)
431. [Milletimizin Yakın Tarihi-1](#)
432. [Milletimizin Yakın Tarihi-2](#)
433. [Milletimizin Yeniden Dirilişi Sorumluluk Şuuruna Bağlı](#)
434. [Milletimizin Yeniden Dirilişinin Şartları](#)
435. [Milletimizin Yeniden Özüne Dönüş Şuuru](#)
436. [Milletin Ayakta Kalması İçin Fertlerin Çok İyi Eğitilmesi Gerekir](#)
437. [Milletin Beklentileri](#)
438. [Milletin Bütünlüğü](#)
439. [Milletin Dirilişi](#)
440. [Milletin Halinden Anlamayanlar Şuursuzlar](#)
441. [Milletin Huzuruna Yapılan Komplolar](#)
442. [Milletin Huzurundan Rahatsız Olanlar](#)
443. [Milletin İtimadı Sarsıldı](#)
444. [Milletin Önünde Olanlar Bekleneni Yerine Getiremedi](#)
445. [Milletin Varolabilmesinin Şartları](#)
446. [Milletini Aşağılayanlar](#)
447. [Milletler ve Tarihi Dönüşümler](#)
448. [Milletler ve Yabancılaşma](#)

449. [Milletlerin Kaderinde Değişim](#)
450. [Milletlerin Kaderinde Kahraman](#)
451. [Milletlerin Kaderinde Yeniden Diriliş](#)
452. [Milletlerin Teşekkülü ve Yapısı](#)
453. [Milletlerin Yapısı ve Eğitim Metodları](#)
454. [Milletlerin Yapısı ve Karakteri](#)
455. [Milli Arayış](#)
456. [Milli Bünyeye Ters Kültür Unsurlarının Ayıklanması](#)
457. [Milli Dayanışmanın Önemi](#)
458. [Milli Değerler ve Edebiyat](#)
459. [Milli Değerlerden ve Özünden Uzaklaşan İnsan](#)
460. [Milli Değerlerin Tahribi](#)
461. [Milli Diriliş Heyecanı](#)
462. [Milli Dirilişimiz İçin Düşünce ve Aksiyon Birlikteliği](#)
463. [Milli Gayeden Yoksun ve Kimliksiz Toplum](#)
464. [Milli Heyecan ve Şuur](#)
465. [Milli Kimliğe Yabancılaşma](#)
466. [Milli Kimlik Karmaşası](#)
467. [Milli Kompleks](#)
468. [Milli Konularda Duyarsızlık](#)
469. [Milli Kültürün Önemi](#)
470. [Milli Mefkure ve Yaşatma Düşüncesiyle Dünyaya Hizmete Koşanlar](#)
471. [Milli Özelliklerimizi Koruma Şuuru](#)
472. [Milli Plan Yoksunluğu](#)
473. [Milli Problemler İçin Birşey Yapılamadı](#)
474. [Milli Ruh ve Düşünce Zayıfladı](#)
475. [Milli Ruhumuzu Yakalama Arayışı](#)
476. [Milli Ruhun Canlandırılması Şart](#)
477. [Milli Ruhun Yeninden Dirilişi](#)
478. [Milli Şuur Cehaleti](#)
479. [Milli Şuur Eksikliğinden Dolayı Yılgınlığa Düşenler](#)
480. [Milli Şuur İçin Eğitimin Önemi](#)

481. [Milli Şuur ve Bütünlüğün Yokluğu](#)
482. [Milli Şuur ve Düşünce Yoksunluğu](#)
483. [Milli Şuur ve İrtica Yaygarası](#)
484. [Milli Şuur ve Kimliğimizin Yeniden Dirilmesi](#)
485. [Milli Şuur ve Zaafiyete Düşenler](#)
486. [Milli Şuurun Güçlendirilmesi](#)
487. [Milli Şuurun Kazandırılmasında Dikkat Edilecek Hususlar](#)
488. [Milli Şuurun Yeniden Kazanılması](#)
489. [Milli ve Manevi Değerler Ön Plana Alınmalı](#)
490. [Milli ve Manevi Değerlerden Uzaklaşma Dönemi](#)
491. [Milli ve Manevi Değerlere Sahip Çıkmak](#)
492. [Milli ve Manevi Değerlerimize Sahip Çıkılamadı](#)
493. [Milli ve Manevi Değerlerimize Sahip Çıkılmadı](#)
494. [Milli ve Manevi Değerlerimizin Önemi](#)
495. [Milli ve Manevi Değerlerin Canlandırılması](#)
496. [Milli ve Manevi Değerlerinden Koparılan Milletin Hali](#)
497. [Milli ve Manevi Şuurlanmalar](#)
498. [Milli ve Tarih Köküne Bağlılık](#)
499. [Milli ve Tarih Ruhunun Dirilmesine Doğru](#)
500. [Milli ve Tarih Şuurunun Ehemmiyeti](#)
501. [Mimarî Zevk ve Estetik Anlayışımız](#)
502. [Mina](#)
503. [Minarelerden Yayılan Ezan Sesi](#)
504. [Modern İnsanın Yaşadığı İnanç Boşluğu](#)
505. [Mucize Kelimesinin Anlamı](#)
506. [Mucize ve Kerametın Karşılaştırılması](#)
507. [Mucizeler ve İman İlişkisi](#)
508. [Mucizenin Kerametten Farkı](#)
509. [Muhabbet Ufuklu İnsanın Özellikler](#)
510. [Muhabbet ve İltifat](#)
511. [Muhabbet ve İtaat İlişkisi](#)
512. [Muhabbetin Anlamı](#)

513. [Muhabbetin Mertebeleri](#)
514. [Muhabbette Önemli Hususlar](#)
515. [Muhakemesiz İnsanların Toplumda Yol Açtığı Tahripler](#)
516. [Muhammed Hamdi Yazır](#)
517. [Muhasebe Timsalleri](#)
518. [Muhasebe ve İman İlişkisi](#)
519. [Muhasebe ve Kulluk Şuuru](#)
520. [Muhasebe'nin Anlamı](#)
521. [Muhyiddin ibni Arabî'ye Göre İlham](#)
522. [Mukabele Etmek Hoşgörü Üslubuna Ters](#)
523. [Mukaddes Göç veya Hicret](#)
524. [Mukaddesleri Hiç Sayan Güruhun Elinde Millet](#)
525. [Mukarrabîn](#)
526. [Mukarrabînin Sayıları ve Mertebeleri](#)
527. [Mukaşefe Kelimesinin Anlamı](#)
528. [Mukaşefe'nin Özellikleri](#)
529. [Murakabe İnsanı](#)
530. [Murakabe ve Kontrolü Elden Bırakmaz](#)
531. [Murakabe ve Muhasebe](#)
532. [Murakabe'nin Anlamı](#)
533. [Murakabenin Merhaleleri](#)
534. [Murakabenin Muhtevası](#)
535. [Musibetlerin Ağından Kurtulamadık](#)
536. [Mustafa Sabri Bey](#)
537. [Mutasavvıfın Grubu](#)
538. [Mutasavvıfînin Vücut ve Ruh Hakkındaki Görüşleri](#)
539. [Mutasavvifenin Vahdet ve Kesret Hakkındaki Görüşleri](#)
540. [Mutedil ve Müstakim Olma Açısından Hikmet](#)
541. [Mutlu Yarınlar ve İnanmış Gönüller](#)
542. [Mutluluğun Şartları ve Yapılacak Şeyler](#)
543. [Mutluluk ve Saadet Anlayışı](#)
544. [Mü'min İslam'ı Temsil Çizgisinden Ayrılmamalı](#)

545. [Mü'min Mesuliyet İnsanıdır](#)
546. [Mü'min Müslüman Olmanın Hakkını Vermeli](#)
547. [Mü'min'in Hüznü](#)
548. [Mü'minin İç Dünyası Vatanı ve Milleti İçin Çalkanır](#)
549. [Mü'minin İç Dünyası ve Karakteri](#)
550. [Mü'minin Sessiz ve Temkinli Oluşunun Sebepleri](#)
551. [Mübarek Gün ve Gecelerde Milletimizin Davranışı](#)
552. [Mübarek Günlerde Maneviyatın Önemi](#)
553. [Mübarek Günlerin Manevi Tesiri](#)
554. [Mübarek Günlerin Toplumumuzdaki Yeri](#)
555. [Mücadeleden Geri Durmadı](#)
556. [Mücadelesi Küfür ve İnançsızlık Problemine Karşı İdi](#)
557. [Mücadele Kelimesinin Anlamı](#)
558. [Mücadele ve Cihad-ı Ekber \(Büyük Cihad\)](#)
559. [Mücadeleden Bölümleri](#)
560. [Mücadeleden Esası](#)
561. [Müezzinlerin Okuduğu Diğer Naat ve Zikirler](#)
562. [Mükâşefe-i Ayn ve Peygamber Efendimizin Miracı](#)
563. [Mü'min Açısından Ramazan Ayı](#)
564. [Mü'min Duadan Geri Kalmaz](#)
565. [Mü'min Huzur İçindedir](#)
566. [Mü'minin Ölüm Anlayışı](#)
567. [Mü'minin Tarifi](#)
568. [Münafık "Kendi" Olamaz](#)
569. [Münafık Çıkarları İçin Çalışır](#)
570. [Münafık Dengesizdir](#)
571. [Münafık Hastalıklı Bir Ruha Sahiptir](#)
572. [Münafık İnsani Değerlerden Uzaktır](#)
573. [Münafık Zevk Peşindedir](#)
574. [Münafıklar ve İman](#)
575. [Münafıkların Hayat Anlayışı](#)
576. [Münafıkların Özellikleri](#)

577. [Mürid'in Anlamı](#)
578. [Mürşid Gerekli Bilgi Donanımına Sahiptir](#)
579. [Mürşid Kur'an ve Sünnet Yörüngeli Hareket Eder](#)
580. [Mürşid Kur'an'a Karşı Duyarlıdır](#)
581. [Mürşid Sevgi ve Hoşgörü Kahramanıdır](#)
582. [Mürşid Tam Bir Fedakar ve Paylaşmacıdır](#)
583. [Mürşid ve İrşad Erleri](#)
584. [Mürşidin Anlamı ve Mürşid Kimsenin Vasıfları](#)
585. [Mürşidin Davranış ve Sözleri Tutarlıdır](#)
586. [Müslüman Olarak Doğmak](#)
587. [Müslüman ve Muhasebe](#)
588. [Müslümanın Vahdet ve Kesret Anlayışı](#)
589. [Müslümanların İçinde Türeyen Fitne Hareketleri ve Sapık Görüşler](#)
590. [Müslümanların İnhirafları](#)
591. [Müslümanların Kurduğu Medeniyet](#)
592. [Müslümanların Yaptığı Hatalar](#)
593. [Müslümanlığın Durumu](#)
594. [Müslümanlığın Tarihinde Kahraman](#)
595. [Müslümanlığın Yazılmayan Tarihi](#)
596. [Müslümanlık ve İslamiyete Zarar Verenler](#)
597. [Müslümanlıkta İlmin Temsili](#)
598. [Müstesna İnsanların Emaneti Temsil Etmesi](#)
599. [Müşâhede ve Görmenin Farkı](#)
600. [Müşâhede ve Mükâşefe Farkı](#)
601. [Müşâhedenin Anlamı](#)
602. [Müşâhedenin Dereceleri](#)
603. [Müşrik ve Mü'minlerin Sevgi Farklılığı](#)
604. [Müşterek Değerlerimize Sahip Çıkmanın Zarureti](#)
605. [Müşterek Kültürel ve Tarihi Değerlerimiz](#)
606. [Müzelife](#)
607. [Nakli İlimler](#)
608. [Nakli İlimler ve Tasavvuf](#)

609. [Nakşilerin Sefer Hakkındaki Esasları](#)
610. [Namaza Hazırlık](#)
611. [Namaza Hazırlık](#)
612. [Namazda Yaşanan Manevi Duygular](#)
613. [Namazın Farzı ve Cemaatle Namaz](#)
614. [Namazın Genel Tarifi](#)
615. [Namaz-Miraç İlişkisi](#)
616. [Nazar ve Teveccüh Kelimelerinin Anlamı](#)
617. [Nazargâh-ı İlâhi](#)
618. [Necip Fazıl](#)
619. [Nefha-i İlâhiye ve Peygamberimizin Nefhettiği Ruh](#)
620. [Nefis Esareti ve Nefse Hakim Olma Hakkında Tarihi Örnekler](#)
621. [Nefis Kelimesinin Anlamı](#)
622. [Nefis Terbiyesi ve Mertebeleri](#)
623. [Nefis ve Beden İlişkisi](#)
624. [Nefis ve Günah İlişkisi](#)
625. [Nefis ve Kötü Tutkuların Esirindeki İnsan](#)
626. [Nefis ve Metafizik Gerilim](#)
627. [Nefsani Arzular ve Ruhi Hayat](#)
628. [Nefs-i Emmare Mertebesi](#)
629. [Nefs-i Kâmile Mertebesi ve Bu Mertebedeki Hak Yolcusu](#)
630. [Nefs-i Levvame Mertebesi](#)
631. [Nefs-i Mutmainne Makamı ve Sonrası](#)
632. [Nefs-i Mutmainne Makamını Elde Eden İnsanın Davranışları](#)
633. [Nefs-i Mutmainne Makamının En Önemli Özelliği](#)
634. [Nefs-i Mutmainne Mertebesi](#)
635. [Nefs-i Mutmainne Mertebesinde İlâhi İkramlar](#)
636. [Nefs-i Mutmainne Mertebesine Ulaşan İnsan](#)
637. [Nefs-i Mülheme Mertebesi](#)
638. [Nefs-i Mütmainne Mertebesindeki İnsanın Davranış Özellikleri](#)
639. [Nefs-i Mütmainne Mertebesine Ulaşabilmek](#)
640. [Nefsin Fonksiyonları](#)

641. [Nefsin İyi Yöne Kanalize Edilmesi](#)
642. [Nefsin İyiliğe Yönlendirilmesi](#)
643. [Nefsin Mertebeleri](#)
644. [Nefsin Tezkiye Edilmesi](#)
645. [Nerede Durduğumuz Belli Değil](#)
646. [Nesiller Heba Oldu](#)
647. [Nesiller O'nun Mesajıyla Büyüdü](#)
648. [Nesillerin İslama Yeniden Sahip Çıkması](#)
649. [Nesle Sahip Çıkılmadı](#)
650. [Neslin Yetiştirilmesinde Yapılacak Öncelikler](#)
651. [Niçin El ve Dil](#)
652. [Nifak ve Münafığın Tanımı](#)
653. [Nimetlerin Kaynağını Vâkıf Olan İnsan](#)
654. [Niyet](#)
655. [Nüceba Ünvanı](#)
656. [Nükeba Ünvanı](#)
657. [O Camide Bulunmayanlar Oradaki Atmosferi Anlayamaz](#)
658. [O Camide Kendimizi Bulurduk](#)
659. [O Camiye Gelen İnsanların Özellikleri](#)
660. [O Gelmeden Her Taraf Karanlıktı](#)
661. [O Günlere Ait Hatırların Canlılığı](#)
662. [O Günlere Duyulan Özlem](#)
663. [O Günlerin İfade Ettiği Mânâ](#)
664. [O Her şeyin Farkındaydı](#)
665. [O Söz Sultanı İdi](#)
666. [O'ndan Kopanlar Yolunu Bulamadı](#)
667. [O'nun İklimi Bizim Özümüz ve Canımızdı](#)
668. [O'nun İkliminin Geleceği Günler](#)
669. [O'nun Mesajı Bütün Zamanları İçine Alıyordu](#)
670. [O'nun Mesajı Her Zaman Taze İdi](#)
671. [O'nun Sistemine Muhtacız](#)
672. [O'nun Sözleri İlahi Kaynaklı İdi](#)

673. [O'nun Sözleriyle Meydana Gelen Değişimler](#)
674. [O'nun Sözüne Erişilemez](#)
675. [O'nun Tabiatı Peygamberliğe Uygundu](#)
676. [Okul ve Fonksiyonları](#)
677. [Okul ve Öğretmen](#)
678. [Okul ve Öğretmenin Kendi Adına Yapacağı Otokritik](#)
679. [Olayların Tek Perspektiften Değerlendirilmesi](#)
680. [Olumsuz Şartlar Karşısında Ayakta Kalabilme Şuuru](#)
681. [O'nun Getirdiği Mesaj Çok Yönlüydü](#)
682. [O'nun Sözü Her Zaman Taze İdi](#)
683. [Orta Asya İçin İhtiyaç Duyulan İnsan](#)
684. [Orta Asya Ülkeleri İstismar Edilmemeli](#)
685. [Orta Asya Ülkelerinin Durumu](#)
686. [Orta Asya'da Hürriyet ve Bağımsızlık Mücadelesi](#)
687. [Orucun Mahiyeti ve Faydaları](#)
688. [Oruç ve Beden İlişkisi](#)
689. [Oruçlu İnsanların Özellikleri](#)
690. [Oruçluyken Dikkatli Olmak Lazım](#)
691. [Osmanlı Kendini Yenileyemediği İçin Yıkıldı](#)
692. [Osmanlının Bıraktığı Tarihi Boşluk](#)
693. [Osmanlının Kuruluşu](#)
694. [Osmanlıyı Başarılı Kılan Özellikler](#)
695. [Otokontrolün Anlamı](#)
696. [Otokontrolün Faydaları](#)
697. [Öğle Vakti](#)
698. [Öğrenme ve Öğretme](#)
699. [Öğrenme ve Öğretmede Dikkat Edilecek Hususlar](#)
700. [Öğrenme ve Öğretmede İş Taksimi](#)
701. [Öğrenme ve Öğretmeyi Engelleyen Faktörler](#)
702. [Öğretmen Çağını ve Geçmişini Kaynaştırabilmeli](#)
703. [Öğretmen ve Önemi](#)
704. [Öğretmenliğin Tarihçesi](#)

705. [Ölüm Anlayışı](#)
706. [Ölüm Hakikatini Kavrayan İnsanın Özellikleri](#)
707. [Ölüme Her Zaman Hazır Olmalı](#)
708. [Ölümsüzlüğe Ulaşan İnsan](#)
709. [Ölümün Tanımı ve Mahiyeti](#)
710. [Ölümün Yanlış Anlaşılması](#)
711. [Ömrün En Bereketli Anları](#)
712. [Ömür Sermayesini İyi Değerlendirirler](#)
713. [Öncekilere Verilmeyen Beş Şey](#)
714. [Örf, Âdet ve Teâmül](#)
715. [Özden Kopup Yaşama Zevkine Dalan Toplumların Sonu](#)
716. [Özden Kopuş](#)
717. [Öze Dönmek Zorundayız](#)
718. [Öze Dönmenin Tarifi](#)
719. [Öze Dönüş ve İnanç](#)
720. [Özlenen Güzelliklerin Dünyası](#)
721. [Özlenen İnsanın Özellikleri](#)
722. [Özü ve Sözü Doğrudurlar](#)
723. [Özüne Dönen Toplum](#)
724. [Perişaniyetimiz Ortada](#)
725. [Peygamber Efendimiz \(sav\) Bir Denge İnsanı İdi](#)
726. [Peygamber Efendimiz \(sav\) Doğmadan Önce İnsanlığın Genel Durumu](#)
727. [Peygamber Efendimiz \(sav\) Doğmadan Önceki Durum](#)
728. [Peygamber Efendimiz \(sav\) Kendisinden Sonrakiler İçin Bir Kaynaktı](#)
729. [Peygamber Efendimiz \(sav\) Okuma Yazma Bilmiyordu](#)
730. [Peygamber Efendimiz \(sav\) Söz Sultanı İdi](#)
731. [Peygamber Efendimiz ve Kalak](#)
732. [Peygamber Efendimiz'de Mutluluk ve Saadet](#)
733. [Peygamber Efendimiz'in Hayatında Dua](#)
734. [Peygamber Efendimizde \(sav\) Vefa Duygusu](#)
735. [Peygamber Efendimizde \(sav\) Yalan Söz Konusu Olmamıştır](#)
736. [Peygamber Efendimize Ait Tecelli](#)

737. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Doğumunun Kutlanması](#)
738. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Bilgi Hazinesi](#)
739. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Diğer Peygamberlere Göre Üstün Yanları](#)
740. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Doğum Haftası Münasebetiyle](#)
741. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Doğumuyla İnsanlık Yeni Bir Nefes Aldı](#)
742. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Doğumuyla Meydana Gelen Değişimler](#)
743. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Dünyaya Geldiği Ortam](#)
744. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Huzurunda Bulunmak](#)
745. [Peygamber Efendimizin \(sav\) İzdirabı](#)
746. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Konuşması](#)
747. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Mahiyeti](#)
748. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Mezarı Başında Ziyaret Heyecanı](#)
749. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Mezarının Konumu](#)
750. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Mezarının Manevi Etkileri](#)
751. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Misyonu](#)
752. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Mütevazılığı](#)
753. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Söz ve Beyanlarında İbadet](#)
754. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Söz ve Beyanlarında İlahi Kudret](#)
755. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Sözlerinin Farklılığı](#)
756. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Sözünün Etkileyiciliği](#)
757. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Sözünün Özellikleri](#)
758. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Vasıfları-1](#)
759. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Vasıfları-2](#)
760. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Vasıfları-3](#)
761. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Vasıfları-4](#)
762. [Peygamber Efendimizin \(sav\) Yaşantısı](#)
763. [Peygamber Efendimizin Beyanlarında Ağlama](#)
764. [Peygamber Efendimizin Nübüvvet Nuru](#)
765. [Peygamber Efendimizin Sözlerinde Sabır](#)
766. [Peygamber Efendimizin Tevazu Hakkındaki Sözleri](#)
767. [Peygamber ve Nebiler Allah'ın Vahyine Tabidirler](#)
768. [Peygamber ve Nebiler Dünya ve Ahiret Saadetine Öncüleridir](#)

769. [Peygamber ve Nebiler İnsanlığın Mimarlarıdır](#)
770. [Peygamber ve Nebilerin Fıtratları ve İlahi Vazifeleri](#)
771. [Peygamber ve Nebilerin Genel Vazifeleri](#)
772. [Peygamber ve Nebilerin Kulluk ve Beşeri Yönleri](#)
773. [Peygamber ve Nebilerin Öncülük Ettiği Buluşlar](#)
774. [Peygamber ve Nebilerin Özellikleri](#)
775. [Peygamber ve Nebilerin Seçkin Olmasının İnsanlık Açısından Önemi](#)
776. [Peygamberimiz ve Hicret](#)
777. [Peygamberimiz ve Varlığın Anlamı](#)
778. [Peygamberimiz'in İnsanlığı Yeniden İnşa Etmesi](#)
779. [Peygamberimize Özlem](#)
780. [Peygamberimizin Allah İçin Ağlaması](#)
781. [Peygamberimizin Allah'a Olan Nazar ve Teveccühü](#)
782. [Peygamberimizin Hicreti ve Şartların Zorluğu](#)
783. [Peygamberimizin İfadelerinde Zevk](#)
784. [Peygamberimizin İstişare Metodu](#)
785. [Peygamberimizin Melekleri Geride Bırakan Özelliği](#)
786. [Peygamberimizin Söz ve Davranışları](#)
787. [Peygamberimizin Şiir ve Şair Hakkındaki Sözleri](#)
788. [Peygamberler Gelmeseydi](#)
789. [Peygamberler Hep Aynı Mesajı Sundular...](#)
790. [Peygamberler Tevhid'in Öncüleri](#)
791. [Peygamberler ve Değişim](#)
792. [Peygamberler ve Hadiselerin Yorumu](#)
793. [Peygamberler ve Hayat Yolculuğu](#)
794. [Peygamberler ve İlim](#)
795. [Peygamberler ve İlmi Buluşlar](#)
796. [Peygamberlerde Hüzün](#)
797. [Peygamberlerde Sabır](#)
798. [Peygamberlerde Sadakat ve İhlas](#)
799. [Peygamberlere Uyan Talihli İnsanlar](#)
800. [Peygamberlere Uymamanın Neticesi](#)

801. [Peygamberlerin Ağlayışı](#)
802. [Peygamberlerin Çağrı ve Mesajlarına Uymak](#)
803. [Peygamberlerin Getirdiği Ana Mesaj](#)
804. [Peygamberlerin Hicretleri](#)
805. [Peygamberlerin Ortak Çizgisi](#)
806. [Peygamberlerin Tasdik Edilmesi ve Mucizenin Ehemmiyeti](#)
807. [Peygamberlerin Varlık ve Yaratıcı Hakkında Bilgilendirme Vazifesi](#)
808. [Peygamberliğin Geldiği Dönemde Söz ve Beyan Yaygın İdi](#)
809. [Pişman Olmak](#)
810. [Plotin'in Ruh Hakkındaki Görüşleri](#)
811. [Pozitivizm ve Din](#)
812. [Pozitivizmden Maneviyata Değişim](#)
813. [Problemleri Çözecek Ruh ve Mana İnsanları](#)
814. [Problemlerimizin Kaynakları](#)
815. [Problemlerin Çözümü Peygamber Efendimizde \(sav\)](#)
816. [Problemlerin Çözümü ve Yeni Nesiller](#)
817. [Problemlerin Kaynağını İyi Tesbit Etmek Gerekıyor](#)
818. [Provokatörler ve Suni Bunalımlar](#)
819. [Rahamût Âleminin Mahiyeti](#)
820. [Rahatlarını Düşünmezler](#)
821. [Rahmet Çağlayanına Müracaat](#)
822. [Rahmet Kapılarının Açılacağı Günler](#)
823. [Rahmet Kapısına Başvuruyoruz](#)
824. [Rahmet Kapısına Sığınıyoruz](#)
825. [Rahmet-i İlâhîye Hicret](#)
826. [Ramazan Ayı](#)
827. [Ramazan Ayı Dua Mevsimi](#)
828. [Ramazan Ayı'nın Bereketi](#)
829. [Ramazan Ayı'nın Birleştiriciliği](#)
830. [Ramazan Ayı'nın Değerlendirilmesi](#)
831. [Ramazan Ayı'nın Geliş ve Gidişi](#)
832. [Ramazan Ayı'nın Getirdiği Bereket](#)

833. [Ramazan Ayı'nın Manevi Etkisi](#)
834. [Ramazan Ayı'nın Özelliği](#)
835. [Ramazan Ayındaki İbadetler ve Teravih](#)
836. [Ramazan Ayında İbadet Zevki](#)
837. [Ramazan Ayında Manevi Atmosfer](#)
838. [Ramazan Ayında Rahmetin Bolluğu](#)
839. [Ramazan Ayında Teravih](#)
840. [Ramazan Ayında Yaşanan Uhrevi Duygu ve Düşünceler](#)
841. [Ramazan Ayındaki Huzur](#)
842. [Ramazan Ayını Değerlendirenlerin Bayram Düşüncesi](#)
843. [Ramazan Ayının Bereketi Herkesi Kuşatır](#)
844. [Ramazan Ayının Bizim Kültürümüzdeki Yeri](#)
845. [Ramazan Ayının Gelişi](#)
846. [Ramazan Ayının Hissedilip Yaşanması](#)
847. [Ramazan Ayının İnsanda Yolaçtığı Değişimler](#)
848. [Ramazan Bayramının Gelişi](#)
849. [Ramazan Bir Kur'an Ayıdır](#)
850. [Ramazan Gecelerinde İbadet](#)
851. [Ramazan Günlerinin Coşkusu](#)
852. [Ramazan Günlerinin Farklılığı](#)
853. [Ramazan Orucuna Hazırlık](#)
854. [Ramazanda Allah'ın Lütufları](#)
855. [Ramazanda İbadet](#)
856. [Ramazanda İftar ve Teravihler](#)
857. [Ravza'da Yaşanan Duygular](#)
858. [Ravza'nın Anlamı](#)
859. [Ravza'nın Gönüllerdeki Yeri](#)
860. [Ravza'nın Görünüşü](#)
861. [Ravza'nın İstisnai Önemi](#)
862. [Ravza'ya Giriş](#)
863. [Ravza-i Mutahhara'nın Manevi Atmosferi](#)
864. [Reca'nın Anlamı](#)

865. [Reca'nın Mahiyeti](#)
866. [Reca'nın Özellikleri](#)
867. [Recep Ayı: Üç Ayların Başlangıcı](#)
868. [Rehber İdareci İnsan Beklentisi](#)
869. [Rehbet veya Kolayı Zorlaştırmak](#)
870. [Rıza Hakkında Dikkat Edilmesi Gereken Mülahazalar](#)
871. [Rıza Hakkında Söylenen Edebi Sözler](#)
872. [Rıza Hakkında Yapılan Yorumlar](#)
873. [Rıza İlâhi Bir Armağandır](#)
874. [Rıza İlâhi Bir Tavsiye](#)
875. [Rıza Mertebelerinin Özellikleri](#)
876. [Rıza Mertebesine Ulaşmak](#)
877. [Rıza Tevfik'ten Dervişlikle İlgili Bir Şiir](#)
878. [Rıza'nın Anlamı](#)
879. [Rıza'nın Esasları](#)
880. [Rıza'nın Mahiyeti](#)
881. [Rıza'nın Özellikleri](#)
882. [Ribat](#)
883. [Ricalullahın Özellikleri](#)
884. [Risale-i Nur ve Akıl](#)
885. [Riyazet İnsanın Özellikleri](#)
886. [Riyazete Dayalı Firaset](#)
887. [Riyazetin Anlamı](#)
888. [Riyazetin Değişik Yorumları](#)
889. [Riyazetin Kısımları](#)
890. [Riyazetle Yapılan Hak Yolculuğu](#)
891. [Ruh Hakkında Genel Bir Değerlendirme](#)
892. [Ruh Hakkında İleri Sürülen Görüşlerin Özeti](#)
893. [Ruh Hastası İnsan](#)
894. [Ruh Konusunda İbn-i Sina](#)
895. [Ruh Planında Yenilenme](#)
896. [Ruh Terbiyesi](#)

897. [Ruh ve Allah'ın Yaratması](#)
898. [Ruh ve Beden İlişkisi](#)
899. [Ruh ve Beden İlişkisi](#)
900. [Ruh ve Beden İlişkisi](#)
901. [Ruh ve Gönül İlişkisi](#)
902. [Ruh ve Kalp Ufkuyla Ebediyeti İstemek](#)
903. [Ruh ve Mânâ İnsanına Duyulan İhtiyaç](#)
904. [Ruh ve Mânâ İnsanlarına Göre Bayram](#)
905. [Ruh ve Metafizik](#)
906. [Ruh ve Ruhi Hayat](#)
907. [Ruhani Kalp ve Allah'ı Anmak](#)
908. [Ruhani Zevk](#)
909. [Ruhani Zevk ve Güzellikler](#)
910. [Ruhani Zevk'e Ulaşan İnsanın Özellikleri](#)
911. [Ruhi Hayat Bakımından Kalp ve Sır](#)
912. [Ruhiye Mezhebine Göre Ruh ve Beden İlişkisi](#)
913. [Ruhiye Mezhebinin Ruh Anlayışı](#)
914. [Ruhla İlgili Gelişmelere Tarihi Perspektiften Bakış](#)
915. [Ruhla İlgili Son Asırlara Doğru Yapılan Yorum ve Değerlendirmeler](#)
916. [Ruhla İlgili Yazılmış Bazı Eserler](#)
917. [Ruh-u Âzam ve Peygamber Efendimiz](#)
918. [Ruhun Bazı Mertebeleri](#)
919. [Ruhun Esası ve Mahiyeti](#)
920. [Ruhun Karakol Gücü](#)
921. [Ruhun Mahiyeti](#)
922. [Ruhun Varlığına Dair](#)
923. [Ruhun Yaratılmasında Birkaç Boyut](#)
924. [Rüku](#)
925. [Sabır Hakkında Yapılan Yorum ve Tesbitler](#)
926. [Sabır Kahramanı Bir Rehberdi](#)
927. [Sabır ve İrade](#)
928. [Sabır ve Neticesi](#)

929. [Sabırlı İnsanın Özellikleri](#)
930. [Sabırlı Olmak](#)
931. [Sabırlıdırlar](#)
932. [Sabredenin Derecesine Göre Vasıfları](#)
933. [Sabrın Anlamı](#)
934. [Sabrın Anlamı ve Kur'an'da Sabır](#)
935. [Sabrın Bölümleri](#)
936. [Sabrın Çeşit ve Mertebeleri](#)
937. [Sade ve Basit Yaşadı](#)
938. [Safâ Hakkında Yapılan Yorumlar](#)
939. [Safâ Kelimesinin Anlamı](#)
940. [Safâ'nın Bölümleri](#)
941. [Safâ'nın Özelliği](#)
942. [Sağlam Bir Toplum İçin Mücahedenin Önemi](#)
943. [Sağlam Bir Toplum İçin Sevginin Ehemmiyeti](#)
944. [Sağlam Düşünce ve Kriterlere İhtiyaç Var](#)
945. [Sağlam İradeli İnsanlara İhtiyaç Var](#)
946. [Sağlam ve Azimli Nesiller Yetiştirilmeli](#)
947. [Sahabe Kur'an İkliminde Doğmuştur](#)
948. [Sahabede Hizmet ve Sohbet](#)
949. [Sahabede Sıbgatullah Tecellisi ve İnsibağ](#)
950. [Sahabelerin Ağlaması](#)
951. [Sahabenin Sünnete Gösterdiği Hassasiyet](#)
952. [Sahabesi O'nun Arkasındaydı](#)
953. [Sahipsiz Genç ve Nesillerin Akibeti](#)
954. [Sahv'ın Anlamı](#)
955. [Saldırıları Karşısında Hizmet Telakkisi](#)
956. [Sâlik Kelimesinin Anlamı ve Salıkların Farklı Yönleri](#)
957. [Sâlikin Dikkat Edeceği Hususlar](#)
958. [Sâlikin En Bariz Özellikleri](#)
959. [Sâlikin Takip Edeceği Yol](#)
960. [Samt Kelimesinin Anlamı](#)

961. [Sana Gelmekten Başka Yolumuz Yok](#)
962. [Sana Hüsnüzannımız Sonsuzdur](#)
963. [Sanat Düşüncesi ve Metafizik](#)
964. [Sanat ve Edebi Eserler Yazılmalı](#)
965. [Sanat ve Edebi Eserlere Sahip Çıkılamadı](#)
966. [Sanat ve Edebiyat Ruhü](#)
967. [Sanayi İnkılabının İctimai ve Ahlakî Neticeleri](#)
968. [Sapık Düşüncede Olanlara Göre Allah, Kur'an ve Sünnet Yorumu](#)
969. [Sapık İdeolojilerin Ortaya Attığı Görüşler](#)
970. [Sapık ve Fesatçı Düşüncenin Yayılması ve İzledikleri Metodlar](#)
971. [Saplantılı İnsan Tipi](#)
972. [Sebeplere Riayet Edilmeli](#)
973. [Secde](#)
974. [Sefahat ve Sarhoşluğa Dalan Ülkenin Hali](#)
975. [Sefer Kelimesinin Anlamı](#)
976. [Seferin Mahiyeti ve Dereceleri](#)
977. [Sekine İnsanı](#)
978. [Sekine ve Tuma'nine İlişkisi](#)
979. [Sekine'nin Anlamı](#)
980. [Sekine'nin Tezahürü](#)
981. [Sekr Hakkında Yapılan Yorumlar](#)
982. [Sekr ve Gaybet ilişkisi](#)
983. [Sekr ve Hak Yolcusu](#)
984. [Sekr ve Sahv İlişkisi](#)
985. [Sekr ve Sahv'ın Özellikleri](#)
986. [Sekr'in Anlamı](#)
987. [Selahaddin, Alparslan ve Kılıçarslan](#)
988. [Selefiyenin Ruhla İlgili Görüşleri](#)
989. [Semanın Güzellikleri](#)
990. [Sen Bildirmeseydin Bilemezdik](#)
991. [Sen Olmazsan Ayakta Duramayız](#)
992. [Sevgi Anlayışımızın Farklılığı](#)

993. [Sevgi Birleştirici Bir Unsurdur](#)
994. [Sevgi Bizim Vazgeçilmezimizdir](#)
995. [Sevgi En Tesirli Silah](#)
996. [Sevgi Kahramanıdır](#)
997. [Sevgi ve Çocuk](#)
998. [Sevgi ve Diğergamlık](#)
999. [Sevgi ve Hoşgörüyü Toplumun Gülen Yüzü](#)
1000. [Sevgi ve İnsan](#)
1001. [Sevgi ve İnsanın İç Derinliğı](#)
1002. [Sevgi ve Kulluk İlişkisi](#)
1003. [Sevgi ve Varlık Münasebeti](#)
1004. [Sevgimiz Hep Gönülden ve Karşılıksız Oldu](#)
1005. [Sevginin Açamayacağı Kapı Yok](#)
1006. [Sevginin Gücü](#)
1007. [Sevginin Gücü](#)
1008. [Sevginin Kaynağı Allah Sevgisi](#)
1009. [Sevginin Kendine Has Özellikleri](#)
1010. [Sevgisizlik](#)
1011. [Sevgiyle Dolan Talihliler](#)
1012. [Sevgiyle Hareket Etmek](#)
1013. [Seyr u Sülûk-i Ruhanîde Bazı Esaslar](#)
1014. [Seyr u Sülûk-i Ruhanîde Çilenin Fonksiyonu](#)
1015. [Seyr-u Süluk Hakkında Özet](#)
1016. [Seyru Süluklarını Usulüddin Çerçevesinde Sürdürenler](#)
1017. [Seyr-u Sülukta İhsan ve İhlas](#)
1018. [Seyr-u Süluktaki İnsanın Dikkat Edeceğı Hususlar](#)
1019. [Seyr-u Sülukun Anlamı](#)
1020. [Seyr-u Sülukun Bölümleri](#)
1021. [Seyr-u Sülukun Mertebeleri](#)
1022. [Sıdk Peygamberlik Vafıdır](#)
1023. [Sıdk ve Sadıklar](#)
1024. [Sıdk'ın Anlamı](#)

1025. [Sıdk'ın Mertebeleri](#)
1026. [Sıdk'ın Önemi](#)
1027. [Sıhhatin Şükrü](#)
1028. [Sıkıntı ve Kaoslu Günler Geçicidir](#)
1029. [Sıkıntı ve Mahrumiyetler](#)
1030. [Sıkıntılar ve Kefaret](#)
1031. [Sıkıntılardan Çıkış Yolu](#)
1032. [Sıkıntıları Aşabilmek](#)
1033. [Sıkıntıları Görmek Lazım](#)
1034. [Sıkıntılı Günlerden Çıkış İçin Dua](#)
1035. [Sır Ehlinin Mertebeleri](#)
1036. [Sır Hakkında Yapılan Yorum ve Değerlendirmeler](#)
1037. [Sır'ın Anlamı ve Esrar-ı Tecelliyat](#)
1038. [Sızıntı Dergisi ve Tarih Şuuru](#)
1039. [Sızıntı Dergisi ve Tefekkür](#)
1040. [Sızıntı Dergisinin Çıkış Gayesi](#)
1041. [Sızıntı Dergisinin Çıkışına Doğru](#)
1042. [Sızıntı Dergisinin Fonksiyonu](#)
1043. [Sızıntının Mesajı](#)
1044. [Silm ve Müslüman](#)
1045. [Sindirilmiş Toplamlar](#)
1046. [Siyasi ve İctimai Bunalımda Medyanın Rolü](#)
1047. [Siyasi ve İctimai Problemler](#)
1048. [Siyasi ve Kısır Çekişmeler](#)
1049. [Sofi İçin Yapılan Tarifler](#)
1050. [Sofi Kelimesinin Kaynağı](#)
1051. [Sofi'nin Anlamı](#)
1052. [Sofiler ve Tasavvuf Ehline Göre Hissin Tasnifi](#)
1053. [Sofilere Göre Âlem-i Misal](#)
1054. [Sofilere Göre Ruhun Boyutları](#)
1055. [Sofilerin Özellikleri](#)
1056. [Sofilerle Filozofların Farkı](#)

1057. [Sofiliğe Göre İnsan Tipleri](#)
1058. [Sofiliğin Gelişimi](#)
1059. [Sofiye Grubu](#)
1060. [Sofiye İki Gruba Ayrılır](#)
1061. [Sofiye ve Ruh](#)
1062. [Sofiyenin Nefis ve Ruh Mütalaası](#)
1063. [Sofîyeye Göre Ebdal](#)
1064. [Sohbet Kelimesinin Anlamı](#)
1065. [Sohbet Meclisi ve Sohbet İnsanı](#)
1066. [Sohbet Meclisinin Önemi](#)
1067. [Sohbet Meclislerinin Yozlaşması ve Gayesi Dışına Çıkması](#)
1068. [Sohbet ve Hizmet](#)
1069. [Sohbet, Suffe, Tekke ve Zaviyeler](#)
1070. [Sohbetin Gayesi ve Sohbette Dikkat Edilmesi Gereken Husus](#)
1071. [Sokrat'ın Ruh Hakkındaki Görüşleri](#)
1072. [Sonsuza Açık Işık Evleri](#)
1073. [Sorumluluğumuzun Bilincinde Değiliz](#)
1074. [Sorumluluk Duygusuna Sahip Olmak](#)
1075. [Sorumluluk Şuuru İle Hareket Etmek](#)
1076. [Sorumsuzların Elinde Kalan Bir Toplumun Durumu](#)
1077. [Sorumsuzluk ve Kimliksizlik](#)
1078. [Sosyal Bunalım ve Değişimler](#)
1079. [Sosyal Hayatta Sebep-Sonuç İlişkisi](#)
1080. [Sosyal Paranoya](#)
1081. [Sosyal, İktisadi, İdari ve Askeri Gerginlikler](#)
1082. [Sömürülen Millet ve Değerler](#)
1083. [Söz Erleri](#)
1084. [Sözün Ayığa Düşmesi](#)
1085. [Sübuhat-ı Vech Makamı ve Istılam](#)
1086. [Sübhât-ı Vech Neticesinde Olabilecek Güzel ve Hatalı Davranışlar](#)
1087. [Sübhât-ı Vech Neticesinde Sâlikin Karşılaştığı İlâhi Sürprizler](#)
1088. [Sübuhat-ı Vech Tabirinin Anlamı](#)

1089. [Süleyman Efendi](#)
1090. [Süleymaniye Camiinin Bölümleri](#)
1091. [Süleymaniye Camiinin Görünümü](#)
1092. [Süleymaniye Camiinin İçi](#)
1093. [Süleymaniye Camiinin Konumu](#)
1094. [Süleymaniye Camiinin Manevi Atmosferi](#)
1095. [Süleymaniye Camiinin Süslemeleri](#)
1096. [Süleymaniye Camiinin Tarihi Misyonu](#)
1097. [Süleymaniye Camiinin Yapısı](#)
1098. [Süleymaniye Külliyesi](#)
1099. [Süleymaniye ve Mimar Sinan](#)
1100. [Süluk Kelimesinin Anlamı](#)
1101. [Sünnet Çizgisi Açısından Vahdet ve Kesret Düşüncesi](#)
1102. [Sünnete İttiba Dinin Gereği](#)
1103. [Sünnetin Tanım ve Çeşitleri](#)
1104. [Sünnetin Tanımı](#)
1105. [Sünnetin Tesbiti](#)
1106. [Sünnetin Teşrideki Yeri](#)
1107. [Sünnette İstişare](#)
1108. [Sürat ve Hız Gayesinin Dışında Kullanılıyor](#)
1109. [Sürat ve Medeniyet İlişkisi](#)
1110. [Süratteki Gelişmeler](#)
1111. [Sürekli Günah İşleniyor](#)
1112. [Sürur İlahi Bir Lütuf](#)
1113. [Sürur Kelimesinin Anlamı](#)
1114. [Sürurun Duyulma Şekli](#)
1115. [Şaban Ayı](#)
1116. [Şahsi Haz ve Zevkleri Sınırlı Tutarlar](#)
1117. [Şer Şebekeleri](#)
1118. [Şeriat ve Tasavvuf Alanındaki Çalışmalar](#)
1119. [Şeriat-ı Garra'nın Üstünlüğü](#)
1120. [Şevk Ehli İnsanlar](#)

1121. [Şevk ve İştîyak İlişkisi](#)
1122. [Şevk'in Anlamı](#)
1123. [Şevk'in Kaynağı](#)
1124. [Şevk'in Mertebeleri](#)
1125. [Şeytanî ve İlâhi Varîdatın Karşılaştırılması](#)
1126. [Şeytani ve Nefsani Varîdatlar](#)
1127. [Şiir İçtimai Bir Arşiv](#)
1128. [Şiire Ters Olan Konular](#)
1129. [Şiirin Etkileyiciliği](#)
1130. [Şiirin Evrenselliği](#)
1131. [Şiirin Kaynağı](#)
1132. [Şiirin Muhtevası ve Özellikleri](#)
1133. [Şiirin Mükemmeliyeti](#)
1134. [Şiirin Tanımı](#)
1135. [Şuhûdun Sürûru](#)
1136. [Şûra ve İstişarenin Prensipleri](#)
1137. [Şura'nın Anlam ve Önemi](#)
1138. [Şûrâya Esas Teşkil Eden Hususlar](#)
1139. [Şuurlu Değişimlerin Neticesi](#)
1140. [Şuurlu Edilen Duanın Farkı](#)
1141. [Şuurlu İnsana İhtiyaç Var](#)
1142. [Şuurlu İnsanın Hareket Tarzı](#)
1143. [Şuurlu Namaz Kılan İnsanın Özellikleri](#)
1144. [Şuurun Bilgi Kaynağı Olan His](#)
1145. [Şuurun Mahiyet ve Önemi](#)
1146. [Şükretme İhtiyacı](#)
1147. [Şükrün Anlamı](#)
1148. [Şükrün Bölümleri](#)
1149. [Tabiat ve Kainatta Güzellikler](#)
1150. [Tabiat ve Varlıklara Bir Başka Açıdan Bakmak](#)
1151. [Tabiat, Kainat ve İnsanda Zafer Duygusu](#)
1152. [Tabiata Önem Verilmedi](#)

1153. [Tabiatın Dili](#)
1154. [Tabiattaki Güzellikleri Tefekkür Etmek](#)
1155. [Tabii Dengenin Bozulması](#)
1156. [Tahkik Hakkında Değişik Yaklaşımlar](#)
1157. [Tahkik İnsanın Özellikleri](#)
1158. [Tahkik Kahramanı Olan İnsan](#)
1159. [Tahkik Kelimesinin Anlamı](#)
1160. [Tahkik Makamı](#)
1161. [Tahrip Edilen Değerlerimiz](#)
1162. [Tahrip Edilen Milli Bünyenin Yeniden Toparlanması](#)
1163. [Tahripkardılar](#)
1164. [Tahsilli veya Aydın Olmak](#)
1165. [Taklitçilikten Kendi Değerlerimize Dönüş](#)
1166. [Takva ve İbadet İlişkisi](#)
1167. [Takva'nın Anlamı](#)
1168. [Takva'nın Değişik İki Yönü](#)
1169. [Takva'nın Elde Edilişi](#)
1170. [Takva'nın Fonksiyonu](#)
1171. [Takva'nın Genel Mânâsı](#)
1172. [Tarih Şuuru](#)
1173. [Tarih ve Geçmişimizi Sevmek](#)
1174. [Tarih ve Milli Değerlere Yabancılaşma](#)
1175. [Tarih Yazan ve Tarih Yapan Milletler](#)
1176. [Tarihi Bağlarımız ve Hizmetin Misyonu](#)
1177. [Tarihi Birliklerimiz ve Edebiyatçılarımız](#)
1178. [Tarihi Değerlere Saygı](#)
1179. [Tarihi Değerlerimize Sahip Çıkma Şuuru](#)
1180. [Tarihi Değerlerimizi Tahrip Ettik](#)
1181. [Tarihi Değişim ve Dönüşümler](#)
1182. [Tarihi Değişimlerde Mâneviyatın Rolü](#)
1183. [Tarihi Dinamiklerimiz](#)
1184. [Tarihi Dinamiklerimiz Tahrip Edildi](#)

1185. [Tarihi Dinamiklerimizden Kaynaklanan Beyanlar](#)
1186. [Tarihi Dinamiklerin Değerlendirilmesi](#)
1187. [Tarihi Dinamiklerin Önemi](#)
1188. [Tarihi Dinamiklerinden Koparılan Milletimiz](#)
1189. [Tarihi Hazineseler](#)
1190. [Tarihi Miraslarımız](#)
1191. [Tarihi Müesseselerimiz](#)
1192. [Tarihi Tekerrürler ve Sebep Sonuç İlişkisi](#)
1193. [Tarihi ve Manevi Değerlerimizi Bilmek Zorundayız](#)
1194. [Tarihi ve Milli Özelliklerimiz](#)
1195. [Tarihimiz Açısından Değişimler](#)
1196. [Tarihimiz Bir Hazinedir](#)
1197. [Tarihimizde Çöküş](#)
1198. [Tarihimizde Yükseliş](#)
1199. [Tarihimizdeki Şanlı Dönemler](#)
1200. [Tarihimizden Güç Almak](#)
1201. [Tarihimize Ait Düşünceler](#)
1202. [Tarihimizin Canlılığı](#)
1203. [Tarihimizin Gücüyle Geleceğe Açılmak](#)
1204. [Tarihimizin Kıymetini Bilmek](#)
1205. [Tarihimizin Kucaklayıcılığı](#)
1206. [Tarihin Tekerrür Etmesi ve Milletimiz](#)
1207. [Tarihte Kadına Bakış](#)
1208. [Tarihte Ruhun Değişik İsimlerle Adlandırılması](#)
1209. [Tarihte Yabancılaşma](#)
1210. [Tarihteki Yerimizi Almak](#)
1211. [Tarihten Aldığımız Güçle İleriye Bakmak Lazım](#)
1212. [Tasavvuf](#)
1213. [Tasavvuf Büyüklerinin Yaklaşımı](#)
1214. [Tasavvuf Ehli ve Vahdet-i Vücut](#)
1215. [Tasavvuf Ehline Göre Akıl](#)
1216. [Tasavvuf Ehline Göre Envar-ı Uluhiyetin Tecellisi](#)

1217. [Tasavvuf Ehline Göre Fenâ'nın Bölümleri](#)
1218. [Tasavvuf Ehline Göre Halvet](#)
1219. [Tasavvuf Ehline Göre İlham](#)
1220. [Tasavvuf Ehline Göre Nazar ve Teveccüh](#)
1221. [Tasavvuf Ehline Göre Sefer](#)
1222. [Tasavvuf Ehline Göre Tecellinin Tasnifi](#)
1223. [Tasavvuf Ehline Göre Tecrid](#)
1224. [Tasavvuf Ehline Göre Vâridat ve Mevhibenin Anlamı](#)
1225. [Tasavvuf Ehlinin Ayan-ı Sabite Konusundaki Yaklaşımı](#)
1226. [Tasavvuf Ehlinin İzlediği Yol ve Metod](#)
1227. [Tasavvuf Ekolünün Doğuşu](#)
1228. [Tasavvuf Hakkındaki Yorum ve Tesbitler](#)
1229. [Tasavvuf İlminin Kendine Has Özellikleri](#)
1230. [Tasavvuf Kitaplarında Marifet ve Marifet-i İlahi](#)
1231. [Tasavvufçulara Göre İlim](#)
1232. [Tasavvufçuların Gruplandırılması](#)
1233. [Tasavvufta Çile](#)
1234. [Tasavvufta Huluk veya İyi Huy](#)
1235. [Tasavvufta Hürriyet](#)
1236. [Tasavvufta İnsan-ı Kâmil](#)
1237. [Tasavvufta Yakaza](#)
1238. [Tasavvufun Erkanı](#)
1239. [Tasavvufun Esası](#)
1240. [Tasavvufun Konusu, Faydası ve Esası](#)
1241. [Tasavvufun Mertebeleri ve Bazı Hususlar](#)
1242. [Tasavvufun Tanımı](#)
1243. [Tasavvufun Temeli](#)
1244. [Tavaf ve Sa'yin Anlamı](#)
1245. [Tavsiyeler](#)
1246. [Tecavüz ve Saldırılara Gönül Koyulmadı](#)
1247. [Tecelli Hakkında Söylenen Sözler](#)
1248. [Tecelli Kelimesinin Anlamı](#)

1249. [Tecelli-i Âsâr](#)
1250. [Tecelli-i Ef'âl](#)
1251. [Tecelli-i Esmâ](#)
1252. [Tecelli-i Sıfât](#)
1253. [Tecelli-i Şuûn](#)
1254. [Tecelli-i Zat](#)
1255. [Tecellinin Anlamı](#)
1256. [Tecellinin Boyutları](#)
1257. [Tecellinin Değişik Ünvanları](#)
1258. [Tecrid Kelimesinin Anlamı](#)
1259. [Tedavide Manevi Yöntemler](#)
1260. [Tefekkür İnsanı](#)
1261. [Tefekkür Sistematiği](#)
1262. [Tefekkür ve Tabiat](#)
1263. [Tefekkürde Dikkat Edilecek Hususlar](#)
1264. [Tefekkürün Anlam ve Fonksiyonu](#)
1265. [Tefrid Kelimesinin Anlamı](#)
1266. [Tefrid Ufkundaki İnsanın Özellikleri](#)
1267. [Tefrid ve Tecrid Farklılığı](#)
1268. [Tefrid'in Dereceleri](#)
1269. [Tek Boyutlu İnsan](#)
1270. [Tek Kendilerini Söz Sahibi Zannederler](#)
1271. [Teknik İlerleme Karşısında İnsan](#)
1272. [Teknik ve Teknolojik Açıdan Bir Bakış](#)
1273. [Teknik ve Teknolojinin Ulaştığı Seviye](#)
1274. [Teknoloji ve Özünden Kopan İnsan](#)
1275. [Teknoloji ve Yitirilen Değerler](#)
1276. [Teknolojik Gelişmeler ve İnsan](#)
1277. [Tekyeler](#)
1278. [Tekyelerde Zikir ve Manevi Atmosfer](#)
1279. [Tekyelerin Manevi Etkileri](#)
1280. [Tekyelerin Özünü Koruduğu Yıllar](#)

1281. [Tekyelerin Toplumdaki Yeri](#)
1282. [Telbis İnsanı](#)
1283. [Telbis Kelimesinin Anlamı](#)
1284. [Telbis Makamının Özellikleri](#)
1285. [Telvin Kelimesinin Anlamı](#)
1286. [Telvin'den Temkin'e Geçiş](#)
1287. [Telvin'in Bölümleri](#)
1288. [Telvin'in Özellikleri](#)
1289. [Temkin Kelimesinin Anlamı](#)
1290. [Temkin'in Özellikleri](#)
1291. [Temkinle Süluk Eden Sâlik](#)
1292. [Tenasüh \(Ruhların Devri Daimi\) Anlayışı](#)
1293. [Tenasüh Düşüncesi ve İslamiyet](#)
1294. [Tenasüh Düşüncesine Tarihten Örnekler](#)
1295. [Teslim ve Tevekkül Sahibi Olmak](#)
1296. [Teşriî Emirler Açısından Zâhir ve Batın İsimleri](#)
1297. [Tevacüd'ün Anlamı](#)
1298. [Tevacüdün Özellikleri](#)
1299. [Tevazu Elden Bırakılmayacak](#)
1300. [Tevazu İnsanlarının Özellikleri](#)
1301. [Tevazu'nun Anlam ve Tarifleri](#)
1302. [Tevbe Adabı ve Önemli Hususlar](#)
1303. [Tevbe, İnabe ve Evbe İlişkisi](#)
1304. [Tevbe'nin Anlamı](#)
1305. [Tevbe'nin Bölümleri](#)
1306. [Tevbe'nin Muhteviyatı](#)
1307. [Tevbe-i Nasuh](#)
1308. [Tevbenin Tanımı](#)
1309. [Tevekkül Hakkında Yapılan Diğer Tarif ve Sözler](#)
1310. [Tevekkül ve Tefviz İlişkisi](#)
1311. [Tevekkülün Tanımı ve Mertebeleri](#)
1312. [Tevhid Hakkında İleri Sürülen Görüşler ve Felsefe](#)

1313. [Tevhid Hakkında Yazılmış Bir Manzume Şiir](#)
1314. [Tevhid İnancımız Açısından Nazar ve Teveccüh](#)
1315. [Tevhid Kelimesinin Anlamı](#)
1316. [Tevhid Konusunda Dikkat Edilmesi Gereken Nokta](#)
1317. [Tevhid Konusunda Yapılan Değişik Tarif ve Tanımlar](#)
1318. [Tevhid Makamının Özellikleri](#)
1319. [Tevhid Yolcusu Olan İnsanın Özellikleri](#)
1320. [Tevhid-i Rubûbiyet Hakkında Bir Yaklaşım](#)
1321. [Tevhid-i Rububiyetin Mertebeleri](#)
1322. [Tevhidin Bölümleri](#)
1323. [Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Sultanahmet](#)
1324. [Toplum Açısından İnsan-ı Kamilin Önemi](#)
1325. [Toplum İçin Dahili ve Harici Tehlikeler](#)
1326. [Toplum Sağlam Dayanaklara Sahipti](#)
1327. [Toplum ve İnsan Açısından İmanın Önemi](#)
1328. [Toplum Yapımız](#)
1329. [Toplumda Alt Üst Olan Değerler ve Kaos Ortamı](#)
1330. [Toplumda Değişim ve Sancılar](#)
1331. [Toplumda Güven Hakimdi](#)
1332. [Toplumda Kargaşa İsteyenlerin Özellikleri](#)
1333. [Toplumda Kültür Etkileşimi](#)
1334. [Toplumda Mâneviyatsızlığın Neticesi](#)
1335. [Toplumda Sevgi Yokluğu](#)
1336. [Toplumda Sorumsuzluk Örnekleri](#)
1337. [Toplumdaki Kaos Ortamı](#)
1338. [Toplumdaki Kargaşa](#)
1339. [Toplumdaki Tedirginlik ve Belirsizlik](#)
1340. [Toplumların Ömrü ve Çözümler](#)
1341. [Toplumsal Değerlerin Yozlaşması](#)
1342. [Toplumsal Krizlerin Çözümü](#)
1343. [Toplumsal Problemlerimize Çareler Sundu](#)
1344. [Toplumsal Sıkıntıların Kaynağını Teşhis Etti](#)

1345. [Toplumu İlgilendiren Meselelerde İstişare](#)
1346. [Toplumu İnşa Edecek Kahramanlar](#)
1347. [Toplumu Kendi Değerlerine Kavuşturma](#)
1348. [Toplumumuz Sevgi Arıyordu](#)
1349. [Toplumumuzda Huzur ve Maneviyat Vardı](#)
1350. [Toplumumuzda Yabancılaşma ve Bunalımlar](#)
1351. [Toplumumuzdaki Gerginlik](#)
1352. [Toplumumuzun Huzurunu Kaçıran Sebepler](#)
1353. [Toplumumuzun Yaşadığı Kaoslar](#)
1354. [Toplumun Huzursuz Edilmesi](#)
1355. [Toplumun Huzursuz Edilmesi Kargaşaya Sürüklenmesi](#)
1356. [Toplumun Huzuru Bozuldu](#)
1357. [Toplumun Huzuru İçin Yeniden Yollara Düşmek](#)
1358. [Toplumun Kenetlenmesi ve Ortak Değerlerin Yaşatılması](#)
1359. [Toplumun Problemleri İstismar Ediliyor](#)
1360. [Toprağın Oluşumu](#)
1361. [Toprağın Önemi](#)
1362. [Toprağın Tahrip Edilmesi](#)
1363. [Toprağın Tanımı](#)
1364. [Toprağın Yapısı](#)
1365. [Toprak İlahi Tecellilerin Bir Aynası](#)
1366. [Tufeylilerin Özellikleri](#)
1367. [Tufeylinin Taktiği](#)
1368. [Tufeylinin Tarifi](#)
1369. [Tufeylinin Toplum ve Siyaset Anlayışı](#)
1370. [Tuma'nîne veya İtminân'ın Anlamı](#)
1371. [Tutarlı ve Sağlam Davranışlıdırlar](#)
1372. [Türk Dünyasında Değişim](#)
1373. [Türk Dünyasında Lider Yoksunluğu](#)
1374. [Türk İnsanın Orta Asya Sorumluluğu](#)
1375. [Türk Milleti ve Tarihi Misyonu](#)
1376. [Türk Milleti ve Tarihi Sorumluluk](#)

1377. [Türk Milletinin İmtihanı](#)
1378. [Türk Milletinin Kendinden Uzaklaşması](#)
1379. [Türk Milletinin Kendini Yenilemede Fikir Adamı Eksikliği](#)
1380. [Türk Milletinin Öncülüğü](#)
1381. [Türk Milletinin Tarihi ve Manevi Dinamikleri](#)
1382. [Türkiye Hakkında](#)
1383. [Türkiye Hakkında](#)
1384. [Türkiye Hakkında](#)
1385. [Türkiye'nin Birliği İçin Dikkat Edilecek Hususlar](#)
1386. [Türkiye'nin Huzurlu Olması İstenmiyor](#)
1387. [Türkiye'nin Karamsar Tablosu](#)
1388. [Türkiye'yi Dinlemek](#)
1389. [Uhrevi ve Dünyevi İşleri Dengede Tutarlar](#)
1390. [Ulûhiyet Dairesi](#)
1391. [Ulvi Alemlerin Mahiyeti](#)
1392. [Usûlcülere Göre Vahiy](#)
1393. [Uyanık Gönüllerin Ramazan Ayını Değerlendirmesi](#)
1394. [Uzlaşmaya Duyulan İhtiyaç](#)
1395. [Uzlette Kalma](#)
1396. [Üç Aylarda Değerlendirilemeyen Zaman](#)
1397. [Üç Aylarda Manevi Atmosfer](#)
1398. [Üç Aylarda Manevi Zevkler](#)
1399. [Üç Aylarda Zaman Ötesi Duygular](#)
1400. [Üç Ayları Değerlendirenler](#)
1401. [Üç Ayların Gelişi](#)
1402. [Üç Ayların Özelliği](#)
1403. [Üçüncü Boyut](#)
1404. [Üçüncü Durum](#)
1405. [Üçüncü Sefer](#)
1406. [Ülke İçin Ruhi Dinamizmin Önemi](#)
1407. [Ülke ve İnsanımızın Tarihi Özellikleri](#)
1408. [Ülke ve Milletimizin Haline Ağlamak](#)

1409. [Ülke ve Vatanımıza Özlem](#)
1410. [Ülkemiz ve Milletimizin Yeniden İhyası İçin Eğitimin Önemi](#)
1411. [Ülkemiz Yeniden İmar Edilmeli](#)
1412. [Ülkemizde Kargaşa Ortamı](#)
1413. [Ülkemizde Sis ve Dumanlı Havaalar Kalıcı Değil](#)
1414. [Ülkemizde Yaşanan Sıkıntı ve Bunalım](#)
1415. [Ülkemizdeki Bayramların Farkı](#)
1416. [Ülkemizin Farklılığı](#)
1417. [Ülkemizin Geçmişe Ait Kökleri](#)
1418. [Ülkemizin Geçmişi](#)
1419. [Ülkemizin Geçmişinde İslami Hayat](#)
1420. [Ülkemizin Geçmişinde Sosyal Hayat](#)
1421. [Ülkemizin Geçmişteki Huzurlu Günleri](#)
1422. [Ülkemizin Güzel Günlere Ulaşması İçin Yapılacak Şeyler](#)
1423. [Ülkemizin Güzellikleri](#)
1424. [Ülkemizin Huzurlu Günlerine Hasret Kaldık](#)
1425. [Ülkemizin İçinde Bulunduğu Kriz ve Sıkıntılar](#)
1426. [Ülkemizin Kalkınması](#)
1427. [Ülkemizin Kendine Has Özellikleri](#)
1428. [Ülkemizin Manevi Atmosferi](#)
1429. [Ülkemizin Refahı İçin Eğitim ve Öğretime Ağırlık Veriyordu](#)
1430. [Ülkemizin Seviyesini Yükseltmek](#)
1431. [Ülkemizin Tarihi Mirasları Bize Güç Verir](#)
1432. [Ülkemizin Tarihiyle Kucaklaşmak](#)
1433. [Ülkemizin Vasıflı İnsana İhtiyacı Var](#)
1434. [Ülkenin Bütünlüğü Üzerinde Duruyordu](#)
1435. [Ümit](#)
1436. [Ümit ve İnanan İnsan](#)
1437. [Ümitli İnsan ve Toplum](#)
1438. [Ümitli İnsanlara İhtiyaç Var](#)
1439. [Ünvan veya Makamlar Konusunda Dikkatli Olunmalı](#)
1440. [Vaadine Sadık ve Sözünden Dönmezdi](#)

1441. [Vaaz Esnasındaki Cemaatin Ruh Hali](#)
1442. [Vahdet Kelimesinin Anlamı](#)
1443. [Vahdet ve Kesret Açısından Hazreti Adem'in Allah'a Yönelişi](#)
1444. [Vahdet ve Kesret Meselesini Yanlış Anlayanlar](#)
1445. [Vahdet-i Şuhud](#)
1446. [Vahdet-i Şuhud ve İmam-ı Rabbani'nin Müdafaası](#)
1447. [Vahdet-i Vücut Hakkında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar](#)
1448. [Vahdet-i Vücut Konusunda Yaklaşım Farklılıkları](#)
1449. [Vahdet-i Vücut Konusunda Yapılan Hatalar](#)
1450. [Vahdet-i Vücut Meselesi](#)
1451. [Vahdet-i Vücut Mesleği](#)
1452. [Vahdet-i Vücut ve Felsefi Düşünceler](#)
1453. [Vahdet-i Vücûd ve Gaybe İman](#)
1454. [Vahdet-i Vücut'un Anlamı](#)
1455. [Vahdet-i Vücut'un Sırrı](#)
1456. [Vahid ve Vahidiyet](#)
1457. [Vahiy ve İlham Kelimelerinin Anlamı](#)
1458. [Vahyin Değişik Mânâ ve Boyutları](#)
1459. [Vahyin Gerçekleşme Biçimi](#)
1460. [Vakit Kahramanları](#)
1461. [Vakit Kelimesinin Anlamı](#)
1462. [Var Olmak Bir Nimettir](#)
1463. [Vâridat Kelimesinin Anlamı](#)
1464. [Vâridat ve Mevhibe İlahi Bir Armağandır](#)
1465. [Vâridat ve Mevhibenin Devamının Şartları](#)
1466. [Vâridata Mazhar Olanlar](#)
1467. [Vâridatın Envar-ı Sıfat Boyutu](#)
1468. [Varlığa İnanç ve İdealle Bakabilmek](#)
1469. [Varlığı Kuşatan Ruh-u Menfûh](#)
1470. [Varlığın Mânâ Yönü](#)
1471. [Varlığın Mânâsı Kur'an'la Anlaşıldı](#)
1472. [Varlığın Özü ve İnsan-ı Kamil](#)

1473. [Varlığın Perde Arkası](#)
1474. [Varlık Aleminin Tefekkür Edilmesi](#)
1475. [Varlık Allah'ı Anlatıyor](#)
1476. [Varlık Bir Aynadır](#)
1477. [Varlık ve Allah İlişkisi](#)
1478. [Varlık ve Allah'ın İsimlerinin Tecellisi](#)
1479. [Varlık ve Hadiseler Karşısında İnsanın Durumu](#)
1480. [Varlık ve Hadiselere İman Gözüyle Bakabilmek](#)
1481. [Varlık ve Şiir İlişkisi](#)
1482. [Varlık ve Tecelli](#)
1483. [Varlık ve Yaratıcının Tecellisi](#)
1484. [Varlık, İnsan ve Yaratıcı Bağlantısı](#)
1485. [Varlıklar Açısından Evvel-Ahir, Zahir ve Batın İsimleri](#)
1486. [Varlıklar Aleminde Dinamizm](#)
1487. [Varlıklar Aleminde Kendini Yenileme](#)
1488. [Varlıklar Aleminde Merhamet](#)
1489. [Varlıklar Aleminde Sabır](#)
1490. [Varlıklar Aleminde Sevgi](#)
1491. [Varlıklar Aleminde Yardımlaşma ve Dayanışma](#)
1492. [Varlıklar Aleminde Yolculuk](#)
1493. [Varlıklar Alemindeki Güzellikler ve Cemal İsmi](#)
1494. [Varlıklar İnsanın Emrine Amade](#)
1495. [Varlıkların Dili](#)
1496. [Vasıflı ve İnançlı İnsana İhtiyaç Var](#)
1497. [Vasıl Kelimesinin Anlamı](#)
1498. [Vâsıl Olan İnsanların Birinci Kısım Özellikleri](#)
1499. [Vâsıl Olan İnsanların İkinci Kısım Özellikleri](#)
1500. [Vâsıl Olan İnsanların Özellikleri](#)
1501. [Vasl'ın Anlamı](#)
1502. [Vasl'ın Dereceleri](#)
1503. [Vatan Sevgisinin Manası](#)
1504. [Vatan ve Millet Düşüncemiz](#)

1505. [Vatana Bağlılık](#)
1506. [Vecd'in Anlam ve Tarifleri](#)
1507. [Vecd'in Mertebeleri](#)
1508. [Vecd'in Tezahürü](#)
1509. [Vefa](#)
1510. [Vefanın Anlamı](#)
1511. [Vefanın Ehemmiyeti](#)
1512. [Vefanın Hususiyeti](#)
1513. [Vefasız İnsan](#)
1514. [Velayet Hakkında İslam Alimlerinin Görüşleri](#)
1515. [Velayet Makamındaki Gönül İnsanı](#)
1516. [Velayetin Anlamı](#)
1517. [Velayetin Anlamı ve Velayet Makamı](#)
1518. [Velayetin Boyutları](#)
1519. [Veli Kelimesine Yüklenen Mânâlar](#)
1520. [Veli Kelimesinin Anlamı](#)
1521. [Veli Kelimesinin Diğer Anlamları](#)
1522. [Veli ve Nebi İlişkisi](#)
1523. [Veli Zâtların Kerametlerinden Bazı Misaller](#)
1524. [Veli'nin Anlamı](#)
1525. [Veliler Keramet Karşısında Dikkatli Olmalı](#)
1526. [Vera Sahibi İnsan](#)
1527. [Vera Sahibi Örnek İnsanlar](#)
1528. [Vera'nın Anlam ve Tarifleri](#)
1529. [Verimli Müessese ve Vasıflı İnsana Her Zaman İhtiyaç Var](#)
1530. [Vicdan Ayrı Bir Bilgi ve Marifet Kaynağı](#)
1531. [Vicdanın Alt Birimlerinden Zihin](#)
1532. [Vicdanın Alt Mekanizmaları](#)
1533. [Vicdanın Anlamı ve Vicdan Mekanizması](#)
1534. [Vicdanın Fonksiyonu](#)
1535. [Vuslat ve Cismani Aşk](#)
1536. [Vücut Hakkında Alimlerin Görüşleri](#)

1537. [Vücut Hakkında Değişik Yorumlar](#)
1538. [Vücut Kelimesinin Anlamı ve Çağrıştırdıkları](#)
1539. [Vücut Makamındaki Hak Yolcusu](#)
1540. [Vücut Makamının Boyutları](#)
1541. [Vücut Makamının Mertebeleri](#)
1542. [Vücut ve Şuhud Farklılığı](#)
1543. [Vücutiye Mesleğinin Ruh Anlayışı](#)
1544. [Vücut-u Hak Mertebeleri](#)
1545. [Vücudun Duyulup Hissedilmesi](#)
1546. [Yabancılaşma ve Özden Uzaklaşma](#)
1547. [Yabancılaşmanın Önüne Geçilmeli](#)
1548. [Yakaza Ehli İnsanın Özellikleri](#)
1549. [Yakaza Hakkında Değişik Yorumlar](#)
1550. [Yakaza Kelimesinin Anlamı](#)
1551. [Yakaza'nın Şartları](#)
1552. [Yakazanın Mahiyeti](#)
1553. [Yakın Gelecekte Olacak Değişimler](#)
1554. [Yakın Hakkında Değişik Tanımlar](#)
1555. [Yakın'ın Anlamı](#)
1556. [Yakın'ın Başlangıç ve Neticesi](#)
1557. [Yakın'ın Bölümleri](#)
1558. [Yakın'ın Gücü ve Yakın'e Ulaşan İnsanlar](#)
1559. [Yapılan Saldırı ve Eziyetler Karşısında Fethullah Gülen'in Tutumu ve Görüşleri](#)
1560. [Yapma ve Bozma Düşüncesi](#)
1561. [Yaratıcının Halifesi Olan İnsan](#)
1562. [Yaratılış Gayesine Uygun Hareket Etmek](#)
1563. [Yaratılış Gerçeği](#)
1564. [Yaratılış ve Söz İlişkisi](#)
1565. [Yaratılışın Gerçek Mahiyeti](#)
1566. [Yaratılışta Zahirî ve Batınî Programın İşleyişi](#)
1567. [Yardımanın Olmazsa Şeytan ve Avanesiyle Başedilemez](#)

1568. [Yaşadığımız Bunalımlar ve Peygamber Efendimize \(sav\) Hitap](#)
1569. [Yaşanan Buhranlar ve Ramazan Ayı](#)
1570. [Yaşanan Olumsuz Şartlar ve Korkular](#)
1571. [Yaşatma İdealinin Canlı Örnekleri](#)
1572. [Yaşatma İdealiyle Hareket Etmek](#)
1573. [Yatsı Vakti ve Geceye Yolculuk](#)
1574. [Yatsı Vaktinin Gelmesi ve Gecede İbadet](#)
1575. [Yavuz Sultan Selim](#)
1576. [Yazılı Edebiyat](#)
1577. [Yedi Grup Ebdal](#)
1578. [Yeni Bir Muhasebe Duygusuyla Geleceğe Yürümek](#)
1579. [Yeni Bir Varoluş Dönemi](#)
1580. [Yeni Diriliş Dünya Tarihinin Akışını Değiştirecek](#)
1581. [Yeni Diriliş ve Medeniyetin Şartları](#)
1582. [Yeni Dünya Düzeni ve İslamın Dirilişi](#)
1583. [Yeni İnsan ve Dünya Düzeni](#)
1584. [Yeni İnsanın Hareket Planı](#)
1585. [Yeni İnsanın İdeali](#)
1586. [Yeni İnsanın Maddi ve Manevi Yönleri](#)
1587. [Yeni Medeniyet Arayışı](#)
1588. [Yeni Medeniyet Tesisi İçin Gerekli Hususlar](#)
1589. [Yeni Medeniyetin Ayak Sesleri](#)
1590. [Yeni Nesillerin Eğitimi](#)
1591. [Yeni Nesillerin Karşılaştığı Problemler](#)
1592. [Yeni Oluşum ve Gelişmeler Milletimizin Yararına Olmalı](#)
1593. [Yeni Oluşumlar ve Yeniden Yapılanma](#)
1594. [Yeni Oluşumun Dinamiği](#)
1595. [Yeni Varoluş ve Dirilişimizin Emareleri](#)
1596. [Yeni Yapılanmalar ve Milletimizin Potansiyeli](#)
1597. [Yeniden Diriliş İçin Islah Şart](#)
1598. [Yeniden Diriliş İçin İman ve İslamiyet Dinamiği](#)
1599. [Yeniden Diriliş İnançlı Eğitimciler Sayesinde Olacaktır](#)

1600. [Yeniden Diriliş Ümidi](#)
1601. [Yeniden Yapılanma İsteği](#)
1602. [Yenilenme Adına Dikkat Edilecek Hususlar](#)
1603. [Yenilenme ve Dirilişte Önemli Hususlar](#)
1604. [Yenilenme ve Yenileşme](#)
1605. [Yenileşme Faaliyetlerinde Yapılan Yanlışlar](#)
1606. [Yenileşme ve Batılılaşma Taklitçiliği](#)
1607. [Yenileşmede Tanzimat ve Islahat Fermanları](#)
1608. [Yeryüzü Mirasçıları ve Bu İnsanların Vasıfları](#)
1609. [Yeryüzü Mirasçılarının Anlamı](#)
1610. [Yetersiz Dil Gelişmeye Engeldir](#)
1611. [Yetişen Neslin Yeniden İhya Edilmesi](#)
1612. [Yiğitçe Davranmalı](#)
1613. [Yitirilen Değerlerimiz ve Milletimizin Hicranlı Yılları](#)
1614. [Yitirilen Değerlerin Canlandırılması](#)
1615. [Yitirilen Tarihi Değerlerimiz](#)
1616. [Yolculuğun Mânâsını Bilen İnsan](#)
1617. [Yolda Kalanlar](#)
1618. [Yolları Gözlenen Neslin Özellikleri](#)
1619. [Yolsuzluk ve Aldatmaca Yoktu](#)
1620. [Yozlaştırma ve Yabancılaştırma Faaliyetleri](#)
1621. [Yüksek Bir Mefkure Etrafında Kenetlenmek](#)
1622. [Yüksek El \(Veren\) Olmak](#)
1623. [Yüksek Gayelerin Gerçekleme Şartları](#)
1624. [Yüksek Mefkure İnsanın Özellikleri](#)
1625. [Zafer ve Anadolu İnsanı](#)
1626. [Zafer ve Geçmiş Milletler](#)
1627. [Zaferin İçerik Yönü](#)
1628. [Zaferin Tanımı ve Çağrıştırdıkları](#)
1629. [Zahir, Batın ve İnsan-ı Kâmil Alemi](#)
1630. [Zahiri ve Batınî Tevhid](#)
1631. [Zalim ve Mazlumların Mücadelesi](#)

1632. [Zalimin Zulmü Kalıcı Olamaz](#)
1633. [Zalimler Cezasız Kalmayacak](#)
1634. [Zalimlerin Zulmü ve Gayretullah](#)
1635. [Zaman Anlayışı](#)
1636. [Zaman ve Hadiselerin Değişimi](#)
1637. [Zaman ve Hadiselerin İyi ve Güzele Gidişi](#)
1638. [Zaman ve İnsanın Değişkenliği](#)
1639. [Zaman ve Mekanın Dışına Çıkmak](#)
1640. [Zaman ve Olayları Doğru Yorumlayabilmek](#)
1641. [Zamana Karşı Sabır](#)
1642. [Zamanı Değerlendiremeyen İnsanın Özellikleri](#)
1643. [Zamanı Değerlendirenlerin Farkı](#)
1644. [Zamanı Değerlendirme Şuuru](#)
1645. [Zamanın Altın Dilimi ve Talihli İnsanlar](#)
1646. [Zamanın Bilincinde Olan İnsan](#)
1647. [Zamanın Değerini Bilmek](#)
1648. [Zamanın Değişimi ve İnsanın Ruh Haleti](#)
1649. [Zamanın Değişimine Karşı Hazırlıklı Olmak](#)
1650. [Zamanın İdrakinde Olma](#)
1651. [Zamanın İzafiliği](#)
1652. [Zamanın Kadrinin Bilinmesi ve Değerlendirilmesi](#)
1653. [Zamanın Tanımı](#)
1654. [Zamanla Değerler Altüst Oldu](#)
1655. [Zât ve Mahiyet](#)
1656. [Zaviye ve Dergah](#)
1657. [Zaviye ve Zikirhaneler](#)
1658. [Zaviye ve Zikirhanelerin Toplumdaki Yeri](#)
1659. [Zekat ve Ramazan Ayı](#)
1660. [Zevk Sürûru](#)
1661. [Zevk'in Anlamı](#)
1662. [Zevk'in Mertebeleri](#)
1663. [Zevke Dalma ve Lüks Yaşama Fantezisi](#)

1664. [Zihin ve Şuur İlişkisi](#)
1665. [Zikir Bir Kulluktur](#)
1666. [Zikir İbadetlerin Özüdür](#)
1667. [Zikir Türleri](#)
1668. [Zikir ve Zikreden İnsanın Durumu](#)
1669. [Zikir ve Zikrullahın Hususiyetleri](#)
1670. [Zikir'in Anlamı ve Yapılışı](#)
1671. [Zikrin Derinliği](#)
1672. [Zikrin Tesiri](#)
1673. [Zincirleme İmkansızlıklar...](#)
1674. [Zor Anlarda Hizmet İnsanı](#)
1675. [Zor Günlerde Ramazan Ayından İstifade Edilmeli](#)
1676. [Zorluklara Karşı Allah'ın Teveccühünü Ararlar](#)
1677. [Zuhur, Tecelli ve Allah'ın Yaratması](#)
1678. [Zulüm ve Mazlumlara](#)
1679. [Zühd İnsanı](#)
1680. [Zühd ve Dünya İhtiyaçları](#)
1681. [Zühd'ün Anlam ve Mertebeleri](#)
1682. [Zühd'ün Değişik Tarif ve Emareleri](#)
1683. [Zühd'ün Özellikleri](#)

21. Asır Bir Uyanış Asrı Olacak

Meydana gelmesi kat'î görünen böyle bir indifa geçen asrın getirdiği bütün bunalımların rağmına, iyi şeylerle neticeleneceği kanaatindeyiz. Denebilir ki beşer, yirminci asra, mide ve bağırsaklarının zebûnu olarak girmesine karşılık, önümüzdeki asra, kalbiyle, rûhuyla ve insanlığıyla girebilme hazırlığı içindedir.

Bu ise uzun bir fetretten sonra, bu mazlumlara ülkesinin yeniden dirilişi ve "Rönesans" ı demektir. kim bilir, belki o zaman, batmak üzere olan dünyanın diğer kesiminin elinden tutup kaldırma fırsatı doğar. Böyle bir fırsatın elde edilmesi çok mühimdir. Zira; bunca zaman, bu kuşağın insanına göz açtırmayan milletlere, yeniden bir civanmertlik dersi vermek, hem geleceğin dünyasına ayrı bir bakış zâviyesi kazandırma hem de felsefî tarihin yeniden ele alınması bakımından oldukça önemlidir.

Keşke o gün, dost vefalı, düşman da insafli olabilse!..

Aceleci İnsan

Bunlar, görülüp sezilemeyecek gibi şeyler değil ama, yine de bir sürü kör ve bir sürü kalpsiz, dolayısıyla da bir yığın bedbîn ve bir yığın da karamsar var... Kör ve kalpsizler, yüksek mefkûremiz adına, her şeyin bir inâyet eliyle ve bir gece sessizliği içinde yumaklaşıp örgüye hazır hâle geldiğini, keleşleşip târîh şuuru tığının ucunda ve yepyeni bir kaneviçe ile irtibatlandığını göremiyorlar... Kör ve kalpsizler, eşyânın tabiatına vukıfları yok, ilâhî teennîdeki hikmeti de sezemiyorlar. Düşünün ki, "ol!" dediğinde cihanları bir kerede var eden Kudret-i Sonsuz, kâinatı altı zamanda yaratıyor.. insanı, çağlar ve çağlar geçtikten sonra varlığa nezârete memur ediyor.. yavruyu anne karnında -hem de onca çile ve onca ızdırapla- aylarca tutuyor.. yumurtadan civcive olan o minik mesafeyi haftalar içine serpiyor ve uzatıyor.. deniz derinliklerinde mercana, ne kanlar ne kanlar kusturuyor, kusturuyor da ondan sonra günyüzüne çıkma vizesi veriyor.. suları bir sırlı teennî ile bulutlaştırıyor; bulutları akıl almaz bir takdîrle damlalaştırıp yerin bağına indiriyor.. zeminin bağ ve bahçelerini zamanın tığına takıp, mevsim atkıları arasında ve sabırla bir dantela gibi örüyor; örüyor ve bize ilâhî ahlâkı ta'lim ediyor...

Çocuksu ve aceleci ruhlar, bu teennîyi nasıl telakki ederlerse etsinler ezelden beri ilâhî âdetler, varolduğu günden bu yana tekvînî emirler, hep böyle cereyan etmiş, böyle cereyan ediyor ve böyle cereyan edecektir. Beklenen her şey olacaktır ve O'nun vadettiği günler doğacaktır ama; kaderle tespit edilen ölçüler içinde olacak ve mevsimi geldiği zaman doğacaktır.

Aceleden Hüküm Koymak Yanlıştır

Bir zamanlar çevrilen bilim kurgu türü bir filmde, üç-dört bilim adamı, mikroskobik ölçülerde bir gemiye, yine mikroskobik ölçülerde küçültülmüş insanları bindiriyor ve bir insanın damarlarının içine salıp, beyindeki bir tahribatı izâleye çalışıyorlardı. "Şeytan insanın damarlarında kanla birlikte dolaşır" hadîsini akla getiren böyle bir düşüncenin, şimdilerde sanki tatbik sahasına konmak üzere olduğunu öğreniyoruz. Tüplerde insan yetiştirme ve spermlere belli dairede müdahale etme gayretiyle insanoğlu, damarların içine girmek, damardaki tıkanıklıkları açmak, dışarıdan talimatla bedende her türlü ameliyatı gerçekleştirmek için -meselâ bugünlerde Japonya'da olduğu gibi- milimetrenin milyonda biri kadar büyüklükte bir cihaz geliştirmeyi plânlamaktadır. Böylesi cihazlarla ileride belki de beyne ve spermlere varıncaya kadar insan vücuduna yapılacak müdahaleler, "canlı meydana getirdim; kablolarla insan var ettim" türünden sözlerle insanı önü alınmaz bir tuğyana sevkedip belki Kıyamet'in kopmasına sebep olacaktır. Şimdi, böylesi cihazlar için de 'dâbbetü'l-arz' denilirse, "olamaz" diye karşı çıkılabilir mi? Hem, biri kalkıp, Şark'tan zuhur eden komünizm, en büyük 'dâbbetü'l-arz'dır derse, cevabımız ne olacaktır? O halde, Kur'ân'ın son derece şümullü ve îcazlı bir şekilde isimlendirip, fonksiyonundan bir parça söz ettiği ve mahiyetini açıklamadığı bir varlığı "şudur" diye kestirip atmak, son derece yanlış ve aceleden verilmiş bir hüküm değil de ya nedir..?

Adalet Vazgeçilmez Unsurdu

Başka yerlerde, başka zamanlarda kuvvetin hâkim, hukukun derbeder, keyfilğin hükümfermâ olmasına mukabil bu mübarek toplumda, hukuk esas, adalet şâyi, insanlar birbirine yardımcı ve kuvvet de her zaman hakkın emrindeydi. Bir vücudun uzuvları gibiydi millet fertleri; birbirlerine saygılı

davranır, biri diğerrinin önem ve lüzumuna inanır; paylaşmasını bilir; farklı düşünce ve mütalaaları zenginlik sayar, hürmetle karşılar ve değişik düşüncelere karşı da saygı ufuklarını her zaman engin tutarlardı. Kimse kimseye "mürtecî" demez; kimse kimseyi küfür ve dalâlet yobazlığıyla karalamaz; çok dar aralıklı bazı dönemler müstesnâ, hiç kimse herhangi bir baskına uğrayacağı endişesini duymaz ve birilerinin gelip tepesine bineceğini asla düşünmezdi. Sinelerinde ahde vefa hissi, emanet düşüncesi, şefkat ve merhamet hâkimdi. Yalan, bir lafz-ı kâfir kabul edilir, gadr u hıyanetin telaffuzundan bile utanılır; zulüm ve tecavüz her zaman tiksintiyle karşılanır ve cana kıymak da canavarlık sayılırdı.

Af Kapısına Yönelmek

Senin kapına yönelmek, gözden günahları, gönülden pasları silmenin biricik yoludur. Kapına yönelen mücrimleri sevgi ve merhametine konuk etmek Senin usûlüdür. Sana yönelirken yol zâd u zahiresini ve kapına dayanıp durma iradesini de yine Senden bekliyoruz. İradelerimize fer, sinelerimize genişlik lütfederek bu uzun maratону yüzümüzün akıyla bitirmeye bizi muvaffak eyle. Böyle bir lütuf yıllardan beri süregelen bir upuzun geceyi gündüzlere çevirecek ve bize hayatın görülüp duyulması gereken öbür yüzünü de gösterecektir. İsyânlarımız dağlar azametinde, kulluğumuz ölçülere gelmeyecek kadar küçük; ama Sen istersen damlayı derya, zerreyi güneş ve hiçleri de cihan değer seviyelere yükseltebilirsin. Senin rahmet kazanındaki bir damla Sultan Süleymanların bütün hazinelerinden daha değerlidir. Bütün varlık Senin cömertliğin sayesinde her istediğini rahatlıkla bulabilmektedir. Küçük bir teveccühün bütün dilencileri sultanlar seviyesine yükseltmeye yeter. Şimdi aç hazinelerinin kapısını ki dünya hükümdarlarının gözleri servet görsün; saç kendi bağının güllerini ki her taraf ıtriyaat çarşısına dönsün. Gönüllerimiz, rahmetinin gazabına sebkât ettiği mülâhazasıyla çarpıyor, gözlerimiz bir ışık beklentisiyle açılıp kapanıyor. Devrildiğimiz ve bize ait her şeyi de devirdiğimiz günden beri bizi kaldırıp eski konumumuza yükseltecek inayetinin tecelli edeceği ümidi olmasaydı, asla ayakta kalamazdık.

Ağlama Allah'a En Hızlı Ulaşan Duadır

Aslında, Allah'a en hızlı ulaşan dua ve niyazların kaderi de büyük ölçüde iç sızlamalarına ve gözyaşlarına bağlanmıştır. Bağlanmıştır; zira gönül heyecanlarını gözyaşlarından daha seri, daha duru aksettirecek bir başka şey göstermek de mümkün değildir.

Gönülden hıçkırıkların bayrak çektiği yerlerde, günah orduları tarumar olur gider.. hüşyâr gönüller, gelip vicdanlarına çarpıp geçen kabul esintileriyle âdeta berd ü selâm yaşar ve serinlerler.

Hayatlarını Allah için hep âh u vâhla geçirenler, gök ehline sadakat ve aşk bülbüleri sayılırlar. Onlar şakıdıklarında bütün ruhanîler seslerini keser ve onları dinlemeye koyulurlar. Ağlama eğer bu ise ve o, gözler yoluyla gönlün köpüren çağlayanları ise, insan onu ebediyete bağlayıp fevkalâde bir gizlilik içinde Ebedler Sultanı'na sunmalı; riyâ ve süm'a ile kirleterek sineklerin önüne koymamalıdır.

Ağlamak Bir İnceliktir

Gözyaşları ruh inceliğinin şâhitleridir. İnce insan, yüzünü gözyaşları ile yıkayan insandır. İçi sızlamayanlar, kirpiği ıslanmayanlar kem talih hoyratlardır. Bu incelik bir havârî inceliği de değildir. Şecaat ve cesaret arz edeceği yerde, o birden bire tunçlaşır, demirleşir; aşılmaz ve bükülmez hâle gelir. İşte o en büyük devlet adamı Ömer, Peygamber hâlesinde en büyük devlet adamı... Şiddeti, öfkesi ve nefretiyle beraber, bir kalbi kırığın yanında, bir "yerdeki yüz" karşısında çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlar ve etrafını da ağlatırdı.

O manzumede daha niceleri vardır ki, haykırışı arslanın ödünü koparmış, ormanı velveleye vermiş; harp meydanlarında bir haykırışla bin hânümânı harap etmiştir. Fakat, Hakk'ın huzurunda, muhasebe ânında öylesine incelerden ince bir hâl almıştır ki, ancak Cennet hûrîleri o kadar incelikten haberdar olabilirdi.

Ağlamamızın Sebepleri

Ağlamak kaderimiz oldu. Yıllar yılı ağlamadan başka bir şey bilemedik. Ölen insanımıza, yıkılan umranımıza, târumâr olan harmanımıza ve kâidesiz kalan ümidimize ve cesaretimize... Hayat fânusumuzu elinde gördüğümüz batılı,

bizden çok evvel uzanmıştı musallâ taşına... Onun ölümü, Nietzsche'nin, hayalinde tanrıya ölüm biçip de "tanrı öldü" diye ilân ettiği güne dayanır. Aslında ölen batılı idi ve zavallı insanımızdı. Mahbesten çıkıyorum derken bataklığa gömülen insanımız... her şeyi red ve inkâr eden serâzad insanımız... Hangi mahbesten kurtulmuş ve neyi bulmuştu? Hiçbir şeyi... Ne kurtulduğu ne de bulduğu bir şey yoktu. Sadece hayat ritmi değişmiş ve farklı bir çizgide duyulan yine aynı cümbüştü.

Evet, Helene cadısı, yeni bir kalbe keman çekmişti. Kalbin kime ait olması ne ifâde eder, zafer şeytanın olduktan sonra... Christopher Marlowe'da mağdur, Doktor Faust, Goethe'de sadece Faust. Her iki toy aşkın ma'sukâsı da Hellenizm Melîkesi değil mi? Şeytan aynı şeytan, ama anlayan kim? Evvelki gün Truva önünde tahta at, dün batıyı yutan bir dev, bugün bütün bir medeniyet enkazı üzerine oturmuş ejderha. Ümitlerimizle beraber duyarlılığımızı da alıp götüren bir ejderha...

Ağlamanın Anlamı

Hakk rahmetinin insan gözünde damla damla olmasıdır gözyaşları.

Dilin, duygunun ve gönlün el ele, yüz yüze birleştiği, iç içe girdiği ânın çiçekleşmesi üzerinde jâledir gözyaşları...

Cennet hûrilerinin kulaklarındaki küpeler, göz damlalarının yanında toprak kadar aşağı ve değersiz kalır..!

Heybet, korku, saygı ve sevgi gibi insanı duygulandıran, gönül tasını yakan ve kalpten sefil arzuları sıyırıp atan, ulvî hislerin çepeçevre ruhu sardığı ânın beyânıdır gözyaşları...

Bulut bulut yükselip, Hakk rahmetinin eteklerinde dudak gezdiren, bu fani âlemin bekâya mazhar pırlantalarıdır gözyaşları...

Ağlamanın Ehemmiyeti

Ruhu besleyen bir diğer önemli dinamik göz yaşlarıdır. Hakk rahmetinin insan gözünde damla damla olmasıdır gözyaşları. Dilin, duygunun ve gönlün el ele, yüz yüze birleştiği, iç içe girdiği anın çiçekleşmesi üzerinde jaledir

gözyaşları... Cennet hurilerinin kulaklarındaki küpeler, göz damlalarının yanında toprak kadar aşağı ve değersiz kalır..!

Gözyaşı, ihlâs ve samimiyet sahibi bağıryanık ve ciğeri kebab insanlar için bir boşalma ameliyesidir. Gözyaşları dünyada, dayanılmaz hale gelen aşk ateşinin ızdırabını bir nebze dindirirken, Âhîret'te de Cehennem'in alevlerini söndürecek tek iksirdir. onun içindir ki Allah: Rasulü (sav), bu mevzû da şöyle buyururlar: "Mahşerde, Cehennem'in kıvılcımlarının insanları kovaladığı hengâmda, Cebrail Aleyhisselam elinde bir bardak suyla görünür. Ona, 'Bu ne?' diye sorarım ve bana şöyle cevap verir: 'Bu, mü'min kulların Allah korkusuyla ağlayıp gözlerinden döktükleri gözyaşlarıdır ve şu korkunç kıvılcımları söndürecek tek şeydir'.

Yine bir başka hadislerinde Efendimiz (sav), Allah korkusuyla gözyaşı dökmeyi, cephede düşmanı kollayıp, içimize sızmasına engel olan mücahidin nöbetine denk tutar. "İki göz Cehennem'i görmez" buyurur ve meâlen devam eder: "Biri Allah korkusundan ağlayan göz, diğeri de, millet ve ülkenin maruz kaldığı tehlikeler karşısında yüreği atan ve nereden, hangi gedikten düşman içimize sızacak, hangi planda bizi tahrip edip çürütecek diye nöbet bekleyen göz." Yani, dışarıda dışı, içeride içi gözetleyen gözler ne mübarektir. Evet, iç fetihle dış fetih birbirine müsâvidir.

Şair İkbâl, bir yüksek toplulukta, ruhların huzurunda, Nebiler Sultanı'na: "En muteber hediye" deyip, bir bardak şehit kanı takdim etmişti. Ben, gökler ötesi o ali meclise çağrılıydım, günahına ağlamış kimselerin gözyaşlarını alır götürürdüm.

Ağlamanın Mahiyeti

"Zihnî dehr elinden her zaman ağlar
Vardım bahçesine bâğubân ağlar
Sümbüller perişan güller kan ağlar
Şeyda bülbül terk edeli bu bağı" Zihnî

Gönüldeki hüzün-keder, neş'e-sevinç, merhamet-şefkat.. gibi duyguların coşup bulutlaşması ve gözler yoluyla dışa vurmasıdır gözyaşları. Tasa-elem, aşk-iştiyak, emel-ümit, firak-visal; belki bütün bunlardan daha çok da "mehâfetullah" ve "mehâbetullah" ağlatır, hisleri hüşyar ve kalb ufkunda O'na

yâr olanları. Diğer ağlamalar, insanın cismânî ve ruhanî tabiatının halitasından fıskırır gelir; cibillîdir, yaygındır, gayriiradîdir, dolayısıyla da sıradan sayılırlar.

Ağlamanın Zamanı

Işığını kaybetmiş ve her yanıyla toz-duman bir dünyada yaşıyoruz; hepimiz birer ağlama bülbülü edasıyla başlarımızı mum gibi önümüze eğip bin bir isyan ve günahlarımızı düşünerek öyle bir çığlık koparmalıyız ki, bütün gök ehli ellerinde nurdan çerağlar bu ağlama şölenine koşup gelsin. Ateşin bacayı sardığı şu günler, tam gözyaşlarıyla boşalma zamanıdır. Gözyaşları her türlü şeytanî oyunun büyüsünü bozacak sihirli bir iksirse -ki öyledir- gezip durduğumuz, oturup kalktığımız her yerde kaba sevinçlerle tepinme yerine gözyaşlarıyla serinlemeye çalışmalı ve hep ağlamalarla âh u efgânları dindirme yolunda koşmalıyız.

Aslına bakılacak olursa gözyaşları, İsa Nebi'nin nefesi gibi, cansız cesetlere can olma sırrını taşımakta ve âb-ı hayat gibi, ulaştığı her yerde hayatla çağlamaktadır. Halka kapalı Hakk'a açık gece koylarını ağlamalarıyla derinleştirenler, çığlıklarıyla ruhlarına feryat mûsikîsi dinletenler bugün olmasa da yarın mutlaka dirilirler ve geldikleri yerlerde hayat kokusuyla eser dururlar.

Ağlamaya Hasret Kaldık

Seccadeler kuruyalı yıllar oldu; seneler var kulaklarımız gönül çığlıklarına hasret.. çöller gibi kupkuru atmosferimiz.. hicranla yanan sinelerin nasıl yandığını hissetmiyor gibiyiz.. çehrelerimiz âdeta birer buz parçası, bakışlarımız anlamsız.. sinelerimizde kıvrandıran acıdan iz yok, simalarımız asla inandırıcı değil.. bu gafletle geleceğe yürümemiz, yürüyüp varlığımızı sürdürmemiz çok zor olsa gerek...

Gözlerimizin yaşı dindiği günden beri, göklerin bereket pınarları da bir mânâda kurudu. Artık yağmıyor ilham yağmurları; bitmiyor güller, lâleler; gökten gelen ışıklar aksak ve vakit vakit esen yeller de perişan.. sema sakinleri âh u efgâna susamış, bulutlaşacak rahmet durmuş gözyaşlarından imdat bekliyor.. Zihnî deyişle: "Gül ile sümbülü sanki hâr almış/Süleyman tahtını siyah mâr almış/Zevk u şevk ehlini âh u zâr almış/Gama tebdil olmuş ülfetin

çağı..." Kim bilir belki ruhanîler de "iş başı" demek için bizden gözyaşı bekliyorlar. İhtimal biz dört bir yanımızı kuşatan dertlerden âh u vâh edip ağlayınca, melekût ufku da tül tül rahmet yüklü bulutlarla dolacak ve gözyaşlarımızın önünde sürüklenen günahlarımızı, isyanlarımızı, saygısızlıklarımızı, densizliklerimizi gördükçe onlar da sevinç neşideleriyle coşacak ve şefkatle üzerimize boşalacaklar..!

İhtimal bazen bizler, mevlid meclislerinde -şerefi mevlide ait- gül sularını yüzlerimize-gözlerimize sürdüğümüz gibi, gök ehli de, hicranla yanan sinelerin soluklanmaları sayılan gözyaşlarını yüzlerine-gözlerine sürüyor ve bunu kendilerine sunulmuş en değerli bir armağan sayıyorlardır..

Ağlamaya Hasret Kaldık

Uzun senelerden beri ne kadar hasretiz gözyaşlarına..! Onu, bu memleketin taşına, toprağına, evine, mâbedine sormalı. Sormalı şu dağlara, taşlara ve üzerinde uçuşan kuşlara... Ve bütün bir mâziye sormalı, bağına kaç damla gözyaşı düştüğünü. Sonra mabetlerdeki sütunlara, geniş kubbelere ve çevredeki cidarlara da sormalı, ne zamandan beri hıçkırığa hasret olduklarını. Seccadelere de sormalı, kaç defa gözyaşlarıyla ıslandıklarını. Bu kadar içten uzaklaşılan, bu kadar gönüle yad kalınan ikinci bir devir gösterilebilir mi...?

Şimdi sizler, ey bütün bir tarih boyunca ağlamayı unutmuşlar! Gamsızlar, dertsizler ve ağlanacak hâllerine gülenler! Gelin; şu çıkmazın başında durup asırlık gamsızlığımıza bir son vererek beraber ağlayalım! Cehaletimize ağlayalım! Kaybettiğimiz şeylerden habersizliğimize ağlayalım! Kusurdan bir heykel hâline gelmiş mahiyetimize, duygularımızın dumura uğrayışına ve hoyratlaşan gönlümüze ağlayalım! Bu vaziyette öleceğimize, öldüğümüz gibi dirileceğimize, tasmalı ve prangalı büyük imtihanda, en büyük merasimde fevc fevc geçecek olan mâzinin şanlıları arasında yer bulamayacağımıza ağlayalım! Daldan kopan bir meyve gibi, yalnız düşüşümüze, ayaklar altında ezilişimize, rahmetten cüdâ kalışımıza ağlayalım..!

Yukarılara doğru güvercinler gibi kanat çırpalım ve çok yükseklerde öyle bir "ÂH" edelim ki, ünümüz, gözyaşlarından meydana gelen bulutları harekete getirsin. Sonra ateşimizi söndürecek o damlalar, yağmurlar gibi başımızdan aşağıya insin ve ateşimizi söndürsün! Kin ve nefret ateşini. Bütün dünya ve ukbâ ateşini...

Allah'ım! Sen'den diliyor ve dileniyoruz: Gözlerimize yaş ver ve bizi ağlat! Merhamet etmen için. Sen'den uzak kalış hasretini duyamayışımıza ağlat! Gönlün şâk şâk oluşuna, ağyar ateşine yanışına, öyle ağlat ki, sîneler kebâp olsun; ondan bir bir feryat çıksın, meleği ve feleği velveleye versin.

Ağlamayı İstemek

Beni de ağlat; gece kadar karanlık ruhuma şefkat et de ağlat! Ağlamalarıma dahi ağlamam lâzım geldiği için ağlat! Bükülmüş şu kaddime, solgun ve ölgün rengime, burulmuş boynuma ve kırık kalbime merhamet et de ağlat! Şu en sâkin anda, sızlanışlara cevap verdiğin dakikalarda, kapkara gönlümle değil, senden başkasına secde etmeyen başımla sana dönüyor, titreyen dudaklarımla ağlatmanı diliyorum.

Heyhât ki "merhamet merhamet" diyeceğim an, bir hâil gibi günahlarım karşıma dikiliyor ve içimde yığın yığın burkuntu meydana getiriyor. Allah'ım! Benim uzaklığım itibariyle değil, Sen'in yakınlığın hürmetine kalbime rikkat ver ve öyle ağlat ki, kendimi kaybedeyim, yolunda ar ve haysiyetten geçeyim, tâ "Bu delidir" desinler...

Ola ki, düşen damlalardan bir tanesi aşkına düşmüş olur; işte o, benim için ummanlara bedeldir. Şehit kanı kadar aziz gözyaşları içinde nefesim kesilirken varlık sırrını bana duyur! Şu kararsız gönlümü doyur! Hicabımdan yüzümü saklamaya çalışayım. Habibine görünmek istemeyeyim. Pişdarım ve âli Rehberimden kaçayım. Sonra bir âli dîvân kurulsun. Ben zülüfleri dağınık, hıçkırıkları gırtlığında düğümlenmiş, yüzü karaların uğramadığı o dîvâna çağrılayım "Lâ tüâhiznâ" kalkarıyla huzura varayım. Kirlerime göz yumup, "Bu da bizdendi" desinler; dilenciye bir mülk bağışlasınlar! Çöl yolcusunu sevindirip bir bulut ve bir meltemle imdadıma yetişsinler! Sevincimden orada yığılıp kalayım! Gözyaşlarım içinde boğulayım...!

Ahenk ve Nizam İlâhi Ahenge Dayanmalı

Evet, her fert ve her hayâtî ünitenin, milleti zirvelere yükseltmeye göre hazırlanıp plânlanması lâzımdır ki, şahsiyet plânındaki küçük hesap ve çıkarlar genel âhengi bozmasın, farklı yığınlar, denizlerin dalgaları gibi kendilerine

rağmen kabarıp çarpışmasın, çarpışıp dağılmasın! . Vaktiyle İslâm ruhunun hayata hakim olması sayesinde, bu gâye-i hayâl çok iyi belirlenmiş, toplumu meydana getiren fertler ve birimler nizamın birer rûknü haline getirilerek, zirvelere yürüme âdeta, hayatın tabîî seyri içinde gerçekleştirilir olmuştu.

Nizam düşüncemizin yeniden gözden geçirilmesi, varlık içindeki ilâhî âhengin bizim iradelerimizle insanlık dünyasına taşınacağı inancının yenilenmesi ve devletler dengesinin bu yörüngeye çekilmesi bugünkü nesillerin, geleceğin dünyalarına en büyük armağanları olacaktır. Böyle önemli bir misyon için, iradelerimizin bir kere daha gözden geçirilmesi, Allah nazarında konumumuzun tespiti, millî hedeflerimizin tayini, tutarlı strateji ve politikaların tersîni ve sahip bulunduğumuz dinamiklerin harekete geçirilmesi yetecektir zannediyorum...

Ahiret Endişesi İle Yaşamak

Dünyada kör, sağır ve ölümler gibi yaşayanların ötede bunları duyup hissetmesi zor olsa gerek. Bugün ağlanacak hâline kahkahalar atıp gafilce davrananların yarın sürekli ağlayacaklarından korkulur. Öyle ise gelin, şimdilerde göz ve basiretlerimizin hakkını vererek hep uyanık bulunalım ki, yarın istirahat ve uyku derdimiz olmasın. Bugün gözyaşlarını ceyhun edelim ki, yarın faidesiz 'ah u vah' etme hicranı yaşamayalım. Gelin, her zaman varacağımız ufka kilitli kalalım ki, yürüdüğümüz yolun sağında ve solundaki cazibedar şeylerle başımız dönmesin, bakışlarımız bulanmasın. Bu dünyayı bir ticaret pazarı, bir kazanma mahalli kabul edip hayatımızı ona göre düzenleyemez ve aksine her şeyi cismanî arzulara bağlı götürürsek, bir gün semer vurup sırtımıza binerler ise hiç şaşırmayalım. Aslında ufuksuz, emelsiz, başı göklerde ve burnu havada kimselere yapılacak muamele de herhalde böyle olacaktır. İnsanın değeri, Allah'a intisabı ve O'nunla münasebetlerini içten devam ettirmesiyle mebsuten mütenasiptir. Ondakı kopuk ve cismanî arzularla kirlenmiş insan şeklindeki bir bedeni, altınla, gümüşle, atlasla bezeseler dahi kıymeti yine çamur yine çamur yine çamurdur...

Ahirete İmanın Önemi

Daha doğrusu bunlar, ötekilerin, o dünyalarını karartan ruhlarındaki

cehennem zakkumuna bedel kalplerindeki iman çekirdeği sayesinde kendilerini her zaman, âhiret âlemi ve onun zevkle tüllenen manzaraları ile yüz yüze, cennet ve onun Hakk'ı temâşâyâ açık yamaçlarında tenezzühte sanır ve bir bakıma, fiziği-metafiziği, dünyayı-ukbayı, ruhu-bedeni bir bütün halinde duyar ve yaşarlar.

Gün gelip de ötelere perde aralayınca, düşüncedeki cehennem tohumu, kapkaranlık bir kâbus gibi her yanda kendisini hissettirir.. mağmular gibi köpürür ruhlara korkular salar.. bir sis, bir duman gibi bütün ufukları kaplar.. azap olur canları yakar.. musibet olur sağanak sağanak yağar.. ve tabîi gönüllerdeki tûba-i cennet çekirdeği de dal-budak salar.. bağrında göğeri geliştiği gönüllere tebessümler yağdırır, revh u reyhanla tülленir.. yapraklarına tutunanları sırlı asansörler gibi huzura, emniyete, rıdvana ve ebediyete taşır.. cennetle buluşturur, Hak Cemali'nin temâşâ edildiği ufka ulaştırır. Hâsılı her iki zümre de sînelerinde taşıdıkları çekirdek ve tohumun inkişafıyla vicdanlarında icmâlen duydukları şeyleri, tafsilen ve fiilen görüp-yaşayacakları ayrı bir buuda intikâl eder de her şeyi ayan-beyan görmeye başlarlar:

Ahlak Anlayışımız

Ayrıca ahlâk aşkı, ruhî hayatın disipline edilmesinin en önemli yolu olduğu gibi, toplum içinde istikrarın en ehemmiyetli unsuru ve ahengin de en hayatî esasıdır. Doğruluk, emniyet, hakperestlik, sözünde durma, medenî cesaret, başkalarına karşı saygılı olma ve maneviyata bağlılık gibi hususlar, ahlâkın özü ve ruhun da temel dinamikleridirler.

Milli tarihimizin bize armağan ettiği ahlâk anlayışı -son birkaç asrın ahlâk adına benimsediği muzahrafatı söz konusu etmezsek- bizi bütün milletlerin önüne çıkaracak kadar zengin ve sağlam bir ahlâk anlayışıdır. ...nümüzdeki yıllar itibariyle hayatımızı bu anlayışa göre tanzim edebildiğimiz takdirde, pek çok milli" problemimiz kendiliğinden aşılmış olacaktır ki, o zaman daha doğru düşünebilecek, daha verimli çalışacak, daha hızlı ve ahenkli yürüyecek, daha pratik olacak ve tabii düşünce hayatımızdaki birkaç asırlık boşluğu da daha süratli doldurabileceğiz.

Buna muvaffak olabilirsek, ülkemizin geleceği daha bir canlı, daha bir sıcak ve daha bir renkli olacağı benzer...

Ahlak ve Fazilet Hissi Doyurulmalı

Ahlâk, dinin özü, esası ve ilâhî mesajın da en önemli bir umdesidir. Ahlâklı ve faziletli olmak eğer bir kahramanlıksa -ki öyledir-; bu meydanın gerçek kahramanları da peygamberler ve onları yürekten takip edenlerdir. Hakiki Müslüman olmanın en bariz vasfı ahlâklı olmaktır. Akıl ve hikmet gözüyle bakabilenler için Kur'ân ve Sünnet, âyet âyet, fasıl fasıl ahlâktır. Müslümanlık huy güzelliğidir buyuran Mücessem Ahlâk ve Yüce Kâmet bu gerçeği en veciz şekilde ortaya koymuştur. Millet olarak biz, bir ahlâk sisteminin mensupları ve bir ahlâk destanının çocuklarıyız. Hiçbir düşünce, hiçbir fantezi bizim ahlâkımızı sarsamaz ve sarsmamalı; biz onunla dünyaları aşıp ebedlere ulaşmayı düşünüyoruz.. ve Allah ihsanlarının ayrı bir derinliği sayılan metafizik gücümüzle de bunu gerçekleştireceğimize inanıyoruz.

Ahlaklı Yaşamak

Ahlâk, dinin özü, esası ve ilâhî mesajın da en önemli bir umdesidir. Ahlâklı ve faziletli olmak eğer bir kahramanlıksa -ki öyledir- bu meydanın gerçek kahramanları da peygamberler ve onları yürekten takip edenlerdir. Hakikî Müslüman olmanın en bariz vasfı, ahlâklı olmaktır. Akıl ve hikmet gözüyle bakabilenler için Kur'ân ve Sünnet âyet âyet, fasıl fasıl ahlâktır. 'Müslümanlık huy güzelliğidir' buyuran Mücessem Ahlâk ve Yüce Kâmet, bu gerçeği en veciz şekilde ortaya koymuştur. Millet olarak biz, bir ahlâk sisteminin mensupları ve bir ahlâk destanının çocuklarıyız. Hiçbir düşünce, hiçbir fantezi bizim ahlâkımızı sarsamaz ve sarsmamalı; biz onunla dünyaları aşıp ebetlere ulaşmayı düşünüyoruz ve Allah'ın üzerimizdeki ihsanlarının ayrı bir derinliği sayılan metafizik gücümüzle de bunu gerçekleştireceğimize inanıyoruz.

Ahmak Düşmanımızdır...

Bir diğer zaviyeden, anlama, idrak etme, kavrama manalarına gelen akıl; şöyle-böyle tarifi içine giren hususları kavramada önemli bir vasıta ve ruhun hayati dinamiklerindendir. Anlaşılacak şeyler onunla anlaşılır, onunla kavranır, onunla değerlendirilir ve onunla bir neticeye bağlanır ki, aksi ahmaklık, aptallık ve idraksizlik demektir. Ahmak, aptal ve idraksizler, makul olmayan yolların

avare ve gayesiz yolcuları gibidirler ki; ne kainat kitabını anlar, ne eşya ile hemhal olabilir, ne Kur'an'ı duyar ne de mükellefiyet sırlarına akıl erdirebilirler.. evet böylelerinin, dini de, dinin ruhunu da, varlığın hedef ve gayesini de bilmeleri mümkün değildir. Peygamberimize isnad edilen bir sözde "Ahmak bizim düşmanımızdır." denir. Mevlana, bu sözü serlevha yaparak o engin söz üstatlığıyla içini şöyle döker:

"Peygamberimiz (sas): "Kim ahmak ise o bizim düşmanımızdır; yol kesen eşkiyamızdır." der. Akıllı kişi bizim canımızdır. Ondan gelen serin esinti bize bir reyhan ve fesleğen kokusu getirir. Akıl kızıp bana sövse de, ben başımı eğer, ona ses çıkarmam; çünkü o, her zaman bana feyiz bahşeden Zat'tandır.. aksine, ahmak gelip ağzıma helva koysa da, ben onun helvasından ateşlenir ve hasta olurum."

Aile Hayatında Akşamların Değerlendirilmesi

Gün batıp herkes yuvaya dönünce, çarşı-pazar dört bir yanı düşündüren bir sessizlik kaplar; bir mânâda her şey susar; sadece gece konuşmaya başlar ve bunu da büyük ölçüde leylîler anlar. Leylîler için bir başkadır gecelerin harfsiz, kelimesiz mırıltıları!. Evet o, ufkumuza otağını kurup kendini dinletmeye durunca, bizler de onun o sessiz mûsikîsi karşısında kendimizi ne keşfedilmedik duygulara salar ve ufkumuzu aşkın ne hülyâlarla oturur kalkarız. Her gece, hemen herkes ve bütün eşya yerli yerinde durduğu halde, biz duygularımızın derinliği, merkezle irtibatımızın sağlamlığı ve canlılığı ölçüsünde, anne-baba ve çocuklarımız.. gibi bütün aile fertlerini, evin iç ve dış aksesuarını hemen her akşam daha farklı görür, en içten ve en tabîî alâkalarla onların üzerlerine eğilir, bütün benliğimizle bu yeni dünya ile bütünleşir ve o dar ferdiyet âlemimizi onlarla genişleterek, her yanıyla çok iyi tanıdığımız o her günlük hânemizi ilk defa müşahade ediyormuşçasına sımsıcak bir cennet köşesi gibi duyar ve zâhirî ihsasların, kaba mantığın büzüp daralttığı bu malum mekânı, tahayyüllerin sihirli atmosferinde olabildiğine genişlemiş bulur, sık sık Allah'la münasebetin, kalp ve idrak ufkumuzda hasıl ettiği tesirler karşısında hayretten hayrete girer ve mehâbetle ürpeririz.

Akıl Açısından Tümevarım ve Tümdengelim Tabirleri

İslâm hükemâsı açısından akıl; özü itibarıyla ruhla irtibatlı, kalb ufkuna açık, dimağ yoluyla nurunu neşreden öyle bir lâtifedir ki, insanoğlu hislerle algılanamayan şeyleri onunla avlar ve onunla kavrar. Sebeple sonuç, müessirle eser arasındaki münasebeti onun sayesinde idrak eder; bir sestten o sesi çıkaranın ne ve kim olduğunu, bir kokudan onun arkasında hangi çiçeğin bulunduğunu, bir izden oradan ne tür bir şeyin geçtiğini, bir sistemden o sistemin kurucusunu, bir nizamdan o nizamın nâzımını aklıyla bulur ve değerlendirir. Aynı zamanda akıl böyle zâhirî hâsselerin ihsas alanları çerçevesindeki şeyleri kavrayan bir lâtife olduğu gibi, hiçbir duyu organının vesâtetine ihtiyaç hissetmeden kendi kendine değişik düşünce ve mülâhazalar da üretebilen ruhun önemli bir elemanıdır. Bakar-okur; tahlil ve terkipte bulunur; böler-parçalar, derler-toparlar; parçadan bütüne yürür, bütünden parçalara iner; hiç olmazsa potansiyel olarak her zaman bunları yapmaya hazır bulunur. Onun cüz'îden cüz'îye, fertten yine ferde intikaline temsil veya kıyas denir. Cüz'îden küllîye, fertten bir nev'e, neviden bir cinse intikaline istikrâ (tek olanlardan genel hükümler çıkarma, tümevarım) denir ki, ilimlerdeki umumi kaidelerin büyük çoğunluğu bu yol ile tespit edilegelmiştir. Onun küllîden cüz'îye, herhangi bir cinsten onun içindeki nev'e veya bir neviden o nev'e dahil herhangi bir ferde intikal ve ulaşmasına ise istintâc (tumdengelim, istidlâlde bulunma) denir ki, bu da hem tekvinî emirlerde hem de teşriî esaslarda sonuç elde etme ve bir hükme varma adına önemli bir yoldur.

Akıl İhmal Edilince...

Zatında, ileri-geri tarihi tekerrürler devr-i daimi de, hemen her zaman, vahye karşı alakasız kalınıp, akli olanın ihmal edildiği dönemlerle, semavi aydınlanma ve aklın aktivitesini tam ortaya koyduğu devrelerin tenavübünden başka bir şey değildir. Ne zaman ki nebilerin neşrettiği ziya ile gönüller aydınlanmış, dimağlar tenevvür etmiş; cismaniyet ve madde kendi çerçevelerine çekilmiş, fizik de-metafizik de yerli yerine oturmuş; Mevlana'nın deyimiyle de "akl-ı mead", "akl-ı meaş" ve "akl-ı türabi"nin önüne geçmiş; işte o zaman, yeni bir kalb ve kafa izdivacı gerçekleşerek yepyeni bir milat daha yaşanmıştır. Bu milat, varlığın yeniden yorumlanıp, çağın idraki açısından bir kere daha hakiki sahibine bağlanması ve insanoğlunun iç çelişkilerden kurtulması miladıdır.. ve ne zaman ki göklerin ışığı görülmez olmuş, akıl ihmale uğramış, düşünce devre dışı bırakılmış -özel manasıyla- makul bütünüyle unutulmuş, her yerde

gayrimakulun bayrağı dalgalanmaya başlamış.. kitleler iç içe tenakuzlara sürüklenmiş; fikri, ruhi teşevvüşler içinde, bazen Zerdüşt'e, bazen Hz. Üzeyir'e, bazen Hz. Mesih'e Allah'ın oğlu denmiş ve O "üçlünün üçüncüsüdür" gibi çarpıklıklara düşülmüş, işte o zaman vahye ve akla bağlı diğer bütün denge ve sistemler de alt-üst olmuştur.

Akıl Kelimesinin Anlamı ve Aklın Fonksiyonu

Anlama, idrak etme, us mânâlarına gelen akıl; ıstılah olarak, zahirî hâsselerle idrak edilemeyen şeyleri kavrayıp değerlendirebilen ilâhî bir nurdur. Akla, maddeden mücerret, ama faaliyetlerinde madde ile müşterek ve bitişik hareket eden bir cevher ve "ben" ile işaretlenen "nefs-i nâtika" diyenler de olmuştur. Ayrıca onun, insan bedeninde ruha bağlı bir lâtife ve nefs-i nâtikanın önemli bir buudu olduğunu iddia edenlerin yanında, ona, insan derununda, belli ölçüde de olsa, hakkı bâtıldan, iyiyi kötüden, güzeli çirkinden ayıran ilâhî bir cevher nazarıyla bakanların sayısı da az değildir. Bu son tevcihe göre akıl, nefs-i nâtıkadan başka bir lâtife telâkkî edilmektedir.

Akıl ve Allah'ın Varlığına Ulaşma

İlim dünyasında ehemmiyeti müsellemler illiyet (kozalite) kanununun iyi kavranması sayesinde, yukarıda sözü edilen yollarla akıl, Allah'ın âyetlerinden, O'nun varlığına, birliğine ve rahmetinin enginliğine dünya kadar deliller, şahitler çıkarabileceği gibi, konumu, sorumluluğu ve âkıbeti hakkında da bir kısım ipuçları elde edebilir. Ancak aklın, bu metotlarla bir netice elde etmesinin önemli iki yolu vardır: Bunlardan birincisinde akıl tadrîcî hareket eder, biraz âheste davranır ve işi zamana yayarak götürür ki, buna tefekkür, tedebbür, tezekkür yolu diyebiliriz. İkincisinde ise, zamanı aşar, müddete ihtiyaç duymaz ve bir hamlede, bir nefhada matlûba, maksuda ve neticeye ulaşır ki, buna hads (sezgi-intuition) diyegelmişlerdir. Hadsin, mümarese ve tecrübeler sonucu elde edilenine kesbî, insanî istidatların seri inkişaf etmesi veya bir ilâhî mevhibe ile ulaşılanına da "kuvve-i kudsiye" mahsulü denir ki, herkes potansiyel olarak böyle bir vâridâta açık yaratılmıştır. Böyle bir vâridât ve ilham sağanağının merkez noktasını enbiyâ-yı izâm tutar; onların arkalarında da müstakim akıl, selim kalb ve nezih ruhlar yerlerini alırlar.

Ne var ki akıl, her hükmünde isabet edemediği, hatta yer yer hatalara düştüğü gibi; mantık ve muhakeme adına ortaya koyduğu tespit ve kaziyelerin de hakiki fâili ve mûcidi değildir; o, Cenâb-ı Hakk'ın, icraatına sadece perde olarak kullandığı bir alet, bir enstrüman, verileni kabul eden bir kâbil, Hak hitabını anlamaya müsait yaratılmış bir mânevî sistem ve bir vasıtaadır. Bu alet ve bu vasıta, konumunu kavrayabildiği takdirde hep Mevlâ'ya müteveccih durur ve O'ndan başkasına da asla teslim olmaz. Sürekli O'nunla muamele içinde bulunur; varlığa bakarken onu herkesten farklı görür ve düzgün okur. Duyup hissettiklerini, görüp öğrendiklerini mârifete çevirip kalbe emanet eder ve oturur kalkar mârifet ve muhabbet soluklar.

Akıl ve İradenin Dindeki Yeri

Evet akıl ve irade, dinin ilk şartı ve İslâm'ın hayata hayat olması mânâsına "diyanet" in de en hayatî rûknüdür. Bu da, akl u iradesi olmayanlara, hayrı, şerri temyiz kabiliyeti isteyen din gibi bir sorumluluğun teklif edilemeyeceği demektir. Evet böyleleri için, ne akl u ihtiyarı ilk şart kabul eden ilâhî kanunlar mecmuası dinden, ne de Allah'ın yaratması ve beşerin kesbiyle meydana gelecek olan diyanetten söz etmek mümkün değildir.

Bu din, Yarattıklarını Bilen'in vaz' u teklifi olması itibarıyla her zaman hayrı gösterir, hayra sevk eder, hüsn-ü âkıbet vaadiyle gönülleri şahlandırır ve belli ölçüde onlarda sû-i âkıbet endişesi uyarmakla da onları temkinli olmaya çağırır. Onun bu çerçevedeki emir ve tavsiyeleri hep kalıcı, değişmez ve tazedir. Zira bu emir ve tavsiyeler ezel edalı ve ebed endamlıdırlar. Bütün nizamların, sistemlerin eskikip partallaşmasına karşılık onlar -ön yargılı olmayanlar nazarında- hemen her zaman yeni ve imrendiricidirler.. şöyle ki; insan düşüncesinin ürünü ne kadar hayır, saadet ve mutluluk vesilesi ya da yolu varsa bunların hemen hepsi muvakkat ve eskimeye mahkûmdur. Bu kabil yol ve vesileler, her zaman insandan insana, toplumdan topluma değişip duran; zamanla deformasyona uğrayan; sürekli yanılma ve tashih ameliyeleriyle aşınan, nisbî, izafî, konjonktürel hayırlar vaad eden, hatta vaad ediyor görünen bir kısım sistemciklerdir ve insanoğlunun beklentilerini kat'iyen verememişlerdir ve veremezler de.

Akıl ve Kalp İlişkisi

Aslında, yaratılış itibarıyla akıl, hep Yaratan'a açıktır, sürekli O'nu arar; heva ve hevese yenik düşmemişse mütemadiyen ışığı kovalar ve dünyevîliği aşabildiği andan itibaren de bir mârifet mahzenine dönüşerek O'nun aşk u iştiağıyla sabahlar-akşamlar ve kalbin süt emdiği aynı memeden süt emmeye başlar. Ruh, varoluş gayesi itibarıyla melekûta müteveccih ceberût hulyalı; lâtîfe-i rabbaniye, ceberûta nâzır sır mefkûreli; sır ise, her zaman şiddet-i zuhûr ve azametle mest ü mahmûrdur. Kalb refakatindeki akla gelince o, belli ölçüde bu payeleri tahayyül, hatta tasavvur eden fark ufkunun bir şahidi gibidir.

Akıl ve Marifet İlişkisi

Mârifet, akıl için hem bir ihtiyaç hem de tabiatına uygun bir beslenme kaynağıdır. Bu kaynağa ulaşan akıl, vücudun en ibtidâî mertebelerinden, onun zirvelerinden önemli bir şahika sayılan kendi durduğu noktaya kadar bütün mertebeleri tekrar tekrar mütalâa eder; duyup hissedebildiği mazhariyetleriyle gerilir ve sürekli Allah'a şükranla gürlür. Elinde olmayarak heva ve heves, lüks ve fantastik düşünceler, ufkunu bulandırdığında da, hemen Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (Aleyhi ekmelü't-tehâyâ)'ın vesayetine sığınır ve böylece kalbin bir iki adım gerisinde de olsa, onun refiki olma payesini korumaya çalışır ve gözünü onun fizik ötesi temâşâ ufkundan hiçbir zaman ayırmaz.

Akıl ve Vahiy Açısından Peygamber ve Nebilerin Vadettikleri

Esasen, insan aklı, insan mantık ve muhakemesi -bunların hepsini tek bir şey kabul etmek de mümkündür- nübüvvet ve onun vaadettiklerini kabullenip, bu feyyaz kaynaktan tam yararlanabildiği müddetçe, bir yandan kendi alanının serhaddine ulaşma yoluna girerken, diğer yandan da başkalarını aldatan birer vasıta durumuna düşmekten kurtulmuş olur/olacaktır. Her şeyden evvel, böyle davranmada, bütün varlık ve eşyaya hükmeden sonsuz kudret ve muhit ilme teslim olma gibi bir husus söz konusudur. İsterseniz siz buna, akıl ve mantık

ürünlerini, akılla, mantıkla elde edilen değişik projeleri ve farklı alanlardaki araştırmaları, tecrübeleri, yani bütün arzî olanları semavileştirmek, arazî olanlarda da cevherin ruhunu aksettirmek için her şeyi vahye test ettirme de diyebilirsiniz. Aslında akılı yaratan da Allah'tır, ona vahiy ile derinleşme yolunu gösteren de... Allah, akılla insanların gözünü açmış, vahiyle de aklın doğru görüp, doğru düşünmesini sağlayarak, ona daha geniş bir muhakeme alanı hazırlamıştır; hazırlamış ve o kuşatıcı beyanıyla insanlar üzerinde bağlayıcı hüccetini ikame etmiştir. Tabir-i diğerle Allah, bütünü birden kucaklayan vahiy müessesesini, her zaman dağınık ve birbirinden kopuk bir durum arzeden akıl ve muhakemenin farklı yollarını birleştirecek ve bunların mukayese ürünlerini de test edebilecek bir laboratuvar haline getirmiştir.

Akılla İlgili Yapılan Tasnifler

Başka bir yaklaşıma göre akıl, nefis, zihin aynı şeyler olmakla beraber, fonksiyonları itibarıyla ayrı ayrı unvanlarla yâd edilen çok yönlü bir vahiddir. Ona, mücerret ve nuranî bir cevher olması açısından akıl, ortaya koyduğu aktiviteler itibarıyla nefis ve ihsasları zaviyesinden de zihin denmiştir. Bütün bunlar birer nazariye olmaları açısından önemsiz görünseler de, aklın, insandaki kuvvelerin en hayatîlerinden biri olduğunda şüphe yoktur. İyiyi-kötüyü birbirinden tefrikte, güzeli-çirkini dış yüzleri itibarıyla temyizde mutlak hâkim olmasa da, sadık bir şahit olduğu bedîhîdir. Evet yerinde o, yararlı ve zararlıyı birbirinden ayırt edebildiği gibi maslahat ve mefsedetler hakkında çok şey söyleyebilir; kezâ, zarurî ve nazarî bilgilerin farklılığını sezebildiği gibi nefsi-i emmârenin tesirinde kalmadığı sürece, kalb ve ruhun vesayetinde sahibini tefekkür, tedebbür ve tezekküre sevk ederek onda meâlîye iştîyak arzularını şahlandırabilir. Ehlullah böyle bir akla, "akl-ı meâd", "akl-ı ukbâ" diye gelmişlerdir ki, bunun karşısında da bütün bütün meâlîye kapalı olan "akl-ı meâş", "akl-ı dünya", "akl-ı mecaz" vardır.

Akledemeyen İnkarcıların Hali

Evet, onlar için bir şeyin akli olup olmaması önemli değildi; önemli olan onların heva ve hevesleri ve işlerine geldiği yerde atalarını izlemeleriydi. Kur'an, o günkü mukallitlerin şahsında, daha önceki ve sonraki bütün şabloncuları da;

"Ya ataları hiçbir şey akledemeyen ve doğru yolda olmayan kimseler olsalar da mı!. (doğrusu) inkar edenlerin hali, bağırıp çağırmadan başka bir şey duymayan çobanın haline benzer; onlar sağır, dilsiz ve kördürler; bu yüzden de bir türlü akledemezler." (Bakara, 2/170-171) diyerek akıllarını başlarına almaya çağırır.

Akl-ı Meaş ve Akl-ı Mead

Hangi mertebede olursa olsun akıl, ilâhî ilmin bir nuru ve ziyası bulunması açısından hem kendini hem de bütün eşya ve hâdiseleri -sınırlı da olsa- idrak edecek mahiyette bir cevher-i muazzezdir. Hatta nazarı, kalb ve ruhun temâşâ ufkuna açık bir akıl, böyle yüksek bir maiyyete terettüp eden mevhibelerden istifade ederek onlarla aynı vâridâtı paylaşabilir. Akl-ı meâş, akl-ı dünya dediğimiz kalbî ve ruhî hayattan habersiz, kendi kendine kalmış gayr-i münevver akla gelince, o hemen her zaman, kapkaranlıklardan karanlık ufkuyla bir bahtsızlık örneği, "esfel-i sâfilîn"le de iç içe ve yüz yüzedir.

Evet, cismaniyet, heva ve hevesin tesirlerinden sıyrılarak belli ölçüde de olsa aşkınlaşan akıl, kalbin birkaç adım gerisinde, fakat onun refiki ve kendi ufku ölçüsünde lâtîfe-i rabbaniye mevhibelerinin de mazharıdır. İşte böyle bir refakat sayesinde akıl, arz ve semayı aşar, esrar-ı kâinatı temâşâyâ koşar ve gider tâ "Mele-i A'lâ" sakinlerinin soluklarını duyabileceği noktalara ulaşır. Akl-ı meâşın sadece zâhire takılıp kalmasına karşılık, akl-ı ukbâ ve akl-ı meâd, bütün hâsselerin ihsas alanlarıyla alâkalı daha farklı ihtisas enginliklerinde dolaşır, varlığın bâtınına açılarak sebepleri hallaç eder; sürekli illetten ma'lûle, ma'lûlden de illete gelir-gider, hikmet ve maslahatların şifresini çözerek yaratılış gayesini okumaya çalışır. Öyle ki hemen her gün âdeta hem bütün kâinat ve hâdiseleri hem de kendini daha değişik şekilde yeniden keşfeder ve sürekli dirilişler yaşar.

Böyle nuranîleşen bir akıl, kalb ve ruhun ötelere açık menfezlerinden fizik ötesi âlemleri mütalâa ettiği sürece, mütemadiyen onun ufkunda tecellileri tecelliler, inkişâfları da inkişâflar takip eder.. ve böylece davranışlarıyla ufku arasında bir salih daire (doğurgan döngü) oluşur: Onun Hakk'a teveccühleri yeni yeni feyizlere kapılar aralar ve döner bu feyizler de onda teveccüh azmini şahlandırır; derken Nâmütenâhîye yönelik bu kârlı alış-veriş ve muamele sürer gider.

Aklın Mahiyeti

Akıl; maddeden mücerret, ama maddeye bitişik bir cevher.. metafiziğin fizik içindeki ışıktan uzantısı.. ruhun en önemli fakültelerinden biri.. hakla batılı birbirinden ayırma adına insan mahiyetinin en keskin nuru.. eskilerin ifadesiyle "ben" sözcüğüyle işaret edilen "nefs-i natika".. tasavvufçuların yaklaşımıyla da, "ruh-u azam", "arş-ı Muhammed" türünden Hazreti Cibril 'e verilen isimlerden bir isim.. ve bazı sofienin "akl-ı cüz'i", "akl-ı mecaz" ve uhreviliklere taalluk eden yanları ya da metafizik derinlikleri ile "akl-ı mead" dedikleri insani bir özdür.

Akli İlimler

Bundan başka ilim, aklî ve naklî olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlardan birincisini şu üç kategoride hulâsa etmek mümkündür:

1- Sağlık ve eğitim gibi topluma lüzumlu ilimlerdir ki, lüzumları nisbetinde vâcib veya farz-ı kifâye sayılmışlardır.

2- Din nazarında mezmum olan ilimlerdir ki, sihir, simyâ, remil, tılsım ve hokkabazlık gibi mârifetleri bu cümleden sayabiliriz.

3- Mübah ve îcabında vâcib sayılan ilimlerdir ki, hendese, hesap, kelâm, tıp, fizik, kimya ve tarih gibi ilimler bu kategori içinde mütalâa edilirler.

Aksiyon İnsanı

Düşünceleri duru, seciyeleri temiz, vücutları dinç, gözleri keskin, bakışları berrâk; yürekleri topyekûn insanlığa karşı insanî hislerle dolup boşalan, kendi millet ve çevrelerine karşı da sevgi, merhamet ve hoşgörüyü çarpan zirvedeki ruhlar, dünden bugüne tarihi hadiselerle yön vermiş, tarihin yükünü ense kökünde taşımış bir düzine kutsilerdir ki, zaman, onlar ve onların sundukları mesajlarla itibârilikten çıkarak değer kazanır, mekân ve mekânın bağrındaki kara delikler onların aydınlık düşünceleri sayesinde cennet koridorları haline gelir.

Tek bir düşünce, tek bir anlayış, tek bir mabûda inanç etrafında kenetlenerek, varlık ve birliklerinin şuurunda olmaları, onların en önde gelen

vasıflarındandır ve bu vasıfla hep zirvelerde dolaşır; şereften şeref, zaferden zafere koşarlar.

Heyecanlanıp, harekete geçmelerini gerektiren herhangi bir sebep olmadığı veya kendi iç dünyaları ile meşgûl bulundukları dakikalarda, yüzleri yerde, fevkalâde sakin, uyumlu ve melek oldukları hissini uyandıracak kadar yumuşaktırlar. Vazife başında ve düşünceleri hesabına harekete geçtikleri zamanlarda ise, birdenbire çelikleşir, sertlerden daha sert hale gelirler.

Normal ve tabii halleri içinde, ruhlarındaki şecaat ve yiğitliği sezmek oldukça zordur; yumuşaklardan daha yumuşak, incelerden daha ince ve nâzik davranırlar; iş başa düşüp de hizmete çağırıldıklarında ise, birdenbire değişir bambaşka bir hal alırlar. Ve hele rehberlerini bulup yollarının da doğruluğuna inanıyorlarsa; işte o zaman, her biri birer ateşpâre kesilerek cihanın dört bir yanını velveleye verirler. Rehber "Dur!" diyeceği âna kadar da durup dinlenme bilmez; stepler aşar, kandan irinden deryalara dalar ve süvarisini bulmuş bir küheylan gibi çatlayıncaya kadar koşarlar.

Şefkatli, azimkâr ve onlarla aynı duyguları, aynı düşünceleri paylaşan bir idârecinin elinde, pas bilmez, kırılmaz birer polat gibidirler; silâhı kadar ona yakın ve son soluklarına kadar da onunla beraberdirler. Zimamdarlarına böyle yürekten bağlı olan bu yiğitler, ondan hüsn-ü niyet ve hamiyet gördükleri sürece de bir lahza vefâ ve fedakârlıktan geri kalmazlar.

Yurt ve milletleri için gündüzleri soluk soluğa ve geceleri de uyku ve istirahat nedir bilmezler; bütün bir hayat boyu çırpınır durur, hem Hakk'ı hem de halkı hoşnut etmeye çalışırlar.

Herhangi bir sebeple düzenleri bozulup kuvvetleri dağılsa, şevklerini söndürüp ümitlerini kıracak hâdiseler peşi-peşine birbirini tâkip etse, semâlarındaki bütün yıldızlar birer birer dökülüp çevrelerinde karanlıklar kol gezse, zerre kadar sarsılmaz; derhal Yaradan'larına döner, inançla kanatlanır ve muhteşem geçmişleriyle bütünleşerek yepyeni bir şevkle, yeniden dirilir ve yeniden yollara koyulurlar.

Mabutlarıyla baş başa kaldıklarında her biri incelerden ince birer kalp ve vicdan insanı olan bu yiğitler, er meydanlarında tamamen ayrı bir hâl, ayrı bir hüviyet alırlar; Cahiz'in de ifade ettiği gibi, "Onlardan kaçan kurtulamaz, uçan uçmaya fırsat bulamaz!" Onların dolaştıkları yerlerde tepeler dümdüz, düzlükler de pürüzsüz olur. Hücuma uğramadıkça kimseye hücum etmeyi düşünmez; hücum edince de hasımlarına aman vermezler. Arkasına düştükleri şeyi elde

edinceye kadar durma dinlenme bilmez, uyku ve istirahatata iltifat etmezler...

Nefretten nefret eder, kötülükleri iyilikle savmaya çalışır; hasımlarına karşı dahi âdiliğe tenezzül etmez, hep mertçe davranırlar. Mağlup edip dize getirdikleri kimseleri, hiçbir şey olmamış gibi karşılar ve onlara centilmenlikten zevk duyarlar.

Her işlerinde akıllı ve basiretlidirler.. zekâ ve ferasetleriyle en halledilmez gibi görünen meseleleri dahi halleder, bedbinlik ve karamsarlık içinde çırpınıp duran sîneleri ümit ve azimle şahlandırırlar. Ne var ki, dehâya denk bu üstün fitratlar, o muhteşem zekâ ve kâbiliyetlerini hep millet yararına kullanırlar; kullanırlar da, başkalarına zararlı olmadan fersah fersah uzak bulunurlar.

Ülke ve milletlerini derin bir aşkla sever, bu uğurda maddî mânevî her türlü füyûzât hislerinden fedakârlıkta bulunur ve bu yolda ölmeyi hayatlarının gâyesi bilirler. Milletlerinin başına gelen bir felâket, onları tâ can evinden vurur; vurur da, onlara dünya zevk ve lezzeti adına her şeyi unutturur. Bu felâketi atlatacakları güne kadar da, evlerinde obalarında diriliş ninnileri söyleyerek gelecek nesillerde mücadele azim ve ruhunu geliştirip, onlara, esaret altında zilletle yaşamaktansa, izzetle ölmeyi öğreterek; dün ve bugün kaybettikleri şeyleri onlarda kazanmaya çalışırlar.

Onların ruhlarına, inandıkları düşünce istikâmetinde millete hizmet aşkı o kadar hâkimdir ki; mektepte, kışlada, tarlada saban arkasında, dükkânda alışverişte, memuriyet masası başında, namazgâhta, seccade üzerinde mecliste, meclis kürsüsünde ve bakanlık koltuğunda hep onu mırıldanır, onunla oturur, onunla kalkarlar.

İçtimâî yanları ve maşeri irâdeleriyle fevkalâde kuvvetlidirler. Millî her meseleyi, şahsî ve ailevî her türlü menfaatin üzerinde tutar ve bu uğurda cansiperâne mücâdele verirler.

Her türlü güç ve kuvvete, her çeşit hıyânet ve ihanete karşı, en metin, en sağlam kaleleri de o durulardan duru saf inançları ve o inançtan kaynaklanan yüksek heyecanlarıdır. Bu sağlam sığınakları sâyesinde, en aşılmaz görünen şahikaları aşar, en dev engelleri yener, en onulmaz dertlerin üstesinden gelebilirler.

Onların meclislerinde gece ve kıştan söz edilmez; en karanlık durumlarda dahi, onların düşünce dünyalarında, cihanları aydınlatacak ışık kaynakları, karı-buzu yerle bir edecek hararet ve enerji membaları feveran edip durmaktadır.

Onların bu cennet iklimlerinin dışında, yığınlar, ümitsizlik içinde boğulurken, onlar inanç mekiklerini bir başka ümit haliçesinde hareket ettirerek gözlere ve gönüllere ayrı ayrı güzellikler sunar ve ayrı ayrı diriliş yollarını gösterirler.

Aksiyon ve Düşünce Hayatımız

Bizim aksiyon ve düşünce hayatımızın temel dinamiği rûhî hayatımızdır; rûhî hayatımızı da dinî düşüncelerimizden ayırmamız mümkün değildir. Bu milletin her varoluş kavgası, İslâmî ruh ve mânâyâ sığınarak gerçekleştirilmiştir. Tohumun, toprağın bağrına düşünce başağa yükselmesi, tomurcuğun ışığa yönelince açılması gibi, milletimiz de İslâm'a yöneldiğinde özündeki derinlikleriyle ortaya çıkmıştır. Böyle bir yöneliş ve öze eriş, onun mâhiyetindeki istidatları inkişaf ettirdiği gibi, varlık ve bekasının da teminâtı olmuştur. Evet, onun kendi iç âleminde, kalb ve ruhun hayat seviyesini paylaşması, ibadet, zikir ve fikirle gerçekleştiği gibi, bütün bir varlığı kucaklaması, kendi nabızlarının atışında O'nu duyması ve beyninin her fakültesinde O'nu hissetmesi de, yine ibadet şuuruna, zikir ve fikir cehdine bağlıdır. Zaten, hakikî mü'minin her davranışı bir ibadet, her düşüncesi bir murâkabe, her konuşması bir münâcât ve mârifet destanı, varlığı her müşâhede bir tecessüs ve tetkik, vatandaşlarıyla münâsebeti de rahmânî bir şefkattir. Bu ölçüde rûhâniliğe ermek, sezilerden mantık ve muhâkemeye, mantık ve muhâkemededen de ilham ve ilâhî vâridâta açık olmaya bağlıdır. Farklı bir ifadeyle, tecrübe aklın süzgecinden geçirilmeden, akıl fetânet-i azama teslim olmadan, mantık aynı sevgi hâline gelmeden, sevgi de ilâhî aşka inkılâp etmeden insanın bu zirveyi yakalaması zordur. Gerçekleştirilebildiği takdirde, böyle bir bakış zaviyesi sayesinde, ilim dinin bir buudu hâline gelir ve onun hizmetçisi olur.. akıl ilhâmın elinde her yere ulaşabilen bir ışık tayfı kesilir.. tecrübî müktesebât da varlığın ruhunu aksettiren bir prizma mâhiyetini alır.. ve her şey mârifet, muhabbet ve zevk-i rûhânî neşîdeleriyle gürlür.

Aksiyon ve Düşünce Kavramlarının Anlamı

Daha enfes bir yaklaşımla aksiyon; insanın, en samimi ve içten kararlarla bütün varlığı kucaklaması, onu tahlile alması ve onun içindeki koridorlardan sonsuza yürümesi, sonra da Nâmütenâhi'den aldığı bir sır ve kuvvetle zekâ ve

iradesinin bütün gücünü kullanarak, kendi âlemini, hilkatle hedeflenen gerçek yörüngesine yerleştirmesidir.

Düşünceye gelince o da bir iç aksiyondur. Sistemli ve hedefli düşünce, varoluş vetiresinde (süreç) karşımıza çıkan bütün muammaları yine kâinâttan sorarak, her şeyin cevabını ondan almaktır. Diğer bir ifadeyle, topyekün varlıkla kendi arasında bir akrabalık tesis ederek, her yanda her şeyin diliyle hakikati arayan şuurun faaliyette olması demektir.

Düşünce sayesinde insan ruhu, âlemle sarmaş-dolaş olur ki, sürekli kendi içinde derinleşir.. akl-ı meâşın dar kalıplarını yırtarak dışarıya taşar ve ruhun derinliklerine sinmiş vehimlerden kurtulur; kurtulur ve yanıltmayan doğrulara uyanır. Tâbir-i diğerle düşünce, insanın kendi derinliklerinde metafizik tecrübeler yer hazırlamak için yine kendi içinde boşalmasıdır. Bu, düşüncenin ilk basamağı ise, o merdivenin son basamağı da hareketli düşünmektir.

Aksiyon ve İdeal İnsan Tanımı

Nesiller kendilerine gösterilecek yüksek hedef ve ulvî ideallerle canlılıklarını korurlar. Hedefsiz, mefkûresiz kaldıklarında da kadavralaşır ve birer iskelet haline gelirler. Otlar, ağaçlar, hatta tabiattaki bütün varlıklar, canlı kaldıkları sürece çiçek açar, meyve verir ve faydalı olabilirler. İnsan ise; ancak yüksek ideâleri, aksiyon ve mücahedeleriyle canlı kalır ve varlığını sürdürebilir. Hareketsiz bir uzvun kireçlenip kurumması, kullanılmayan bir maddenin paslanıp çürümesi ne ise hedefsiz, gâyesiz, dolayısıyla da hareketsiz kalan nesillerin, delik deşik olup gitmesi de aynı şeydir.

Akşam Vakti

Biz, bu ledünnî dalgınlığı yaşayaduralım, yoğrük bir eda ile dört bir yanda akşam ezanları yankılanmaya başlar. Sevinci tasasına galip bu gurup gurbeti esnasında, minarelerden yükselen semâvî sesler nazla gelip içimize akar ve sinelerimizde bir kurbet çağrısı gibi duyulur. Biz bu çağrıda hemen her zaman bir göç ve intikal edası hissederiz; hisseder ve gündüzden geceye, hareket ve faaliyetten sükûnete, değişik aktivitelerden istirahate geçişi bedâhetin çehresinde okuduğumuz gibi, dünyadan ukbâya, hizmet ve vazifeden ücret

almaya, cismâniyetin dağdağlarından rûhâniyâtın ferahfezâ iklimlerine göç edeceğimizi de işaretlerin dilinden dinliyor gibi oluruz. Bütün bunları duyup dinlerken, sürekli gözlerimizden gönüllerimize ve gönüllerimizden de his, şuur ve idraklerimize sımsıcak mânâlar akar; akar da, bu olabildiğine nazlı ve hülyalı dakikalarda iç müşâhedelerimizle âdeta ayrı bir aleme açılıyor olmanın zevkini duyarız. Bir yandan her şeyin ve herkesin derin bir sükûnete teslim olmuş gibi sessizleştiği, diğer yandan zaman ve içindekilerin daha bir içli hal aldığı bu kasvetli veya durgun gibi görünen saatlerde çok defa realitelerle hülyalar birbirine karışır.. varlık bütün hey'etiyle tıpkı bir hayalet halini alır ve insanlar da âdeta rûhânîlere dönüşür.

Alay ve Baskılara Karşı Kararlı ve Tahammüllü Olmak

Onun/onların bu çerçevedeki civanmertliklerine bazen dalâlet ve sefahet diyen, bazen onları yurtlarından yuvalarından çıkarma ile korkutan, bazen intisap edenlerin ellerini, ayaklarını kesme tehdidinde bulunan, bazen inananları toptan hor ve hakir gören, bazen nebilerin peygamberâne tavırlarını putlar tarafından çarpılmaya bağlayan, bazen bu mürşitleri taşâ tutacaklarından söz eden ve hemen her zaman "Siz de bizim gibi birer insansınız.." diyerek onları hafife alan olabildiğine azgın, küstah, saygısız, mağrur ve bencil o kin, nefret, öfke yığınlarına karşı bu azim ve irade insanları hep kararlı davranmış ve gürül gürül konuşmuşlardır: "Ey kavmim, eğer aranızda bulunmam ve Allah'ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geliyorsa, bilmiş olun ki ben yalnız Allah'a güvenip dayanmışım. Şimdi siz, Allah'a ortak koştüğunuz bütün putlarınızı da toplayıp bir karar birliğine varın (varın da, yapmak isteyip yapamadığınız) şeyler içinize dert olmasın.. sonra da aman vermeyin bana, ne yapacaksanız yapınız." (Yûnus/71) (Bu duruş ve bu gürül gürül ses Tufan Peygamberi'ne ait.); "Allah bizi, sizin o bâtil ve sapık anlayışınızdan kurtardıktan sonra, kalkar da tekrar sizin o çarpık tefekkürlerinize dönersek, Allah'a karşı apaçık bir iftira yolunu seçmiş oluruz. Allah göstermesin, böyle bir şeyi yapmamız asla söz konusu değildir. Biz yalnız Allah'a güvenir, Allah'a dayanırız. Şimdi ey Rabbimiz, Sen bizimle kavmimiz arasındaki problemi çöz; hakkı izhar buyur. Sen problemleri en iyi çözensin." (A'râf/89) (Bu meydan okuyuş da nebiler hatibi Şuayb Peygamber'den.); "Ben Allah'ı şahit tutuyorum, siz de şahit olunuz ki ben sizin Allah'a eş-ortak koşageldiğiniz putların hiçbirini tanımıyorum. Şimdi hepiniz birden, hem de hiç göz açtırmadan bana ne

isterseniz yapınız. Ben, sizin de, benim de Rabbim olan Allah'a güvenip dayandım." (Hûd/54-56) (Bunlar da Hûd Nebi'nin tavırlarını aksettiren beyanlar); "Ey kavmim, şimdi eğer ben Rabbim'den gelmiş delillere dayanıyorsam; O da nezdinden bana güzel bir rızık ve nasip lütfetmişse, (sizin dediğiniz gibi davranırsam) O'na nankörlük etmiş olmam mı? Hem ben sizi nehyettiğim konularda (sözlerime) muhalif hareket etmeyi de düşünmüyorum. (Aslında) benim istediğim bir tek şey var o da, gücüm yettiğinde toplumu ıslah etmektir. (Bu konuda) muvaffak kılacak da yalnız Allah'tır. Onun için ben de yalnız O'na dayanıyor ve O'na yöneliyorum." (Hûd/88) (Bu da Şuayb Peygamber'den belâgat örneği bir ikaz.); "Onların peygamberlere "Siz de bizim gibi birer beşersiniz." demelerine karşılık, onlar da: "Evet (dediler), biz de sizin gibi beşerden başka bir şey değiliz; ne var ki Allah, peygamberlik nimetini kullarından dilediğine ihsan eder. Biz, Allah'ın izni olmayınca bir harika gösteremez ve bir mucize de izhar edemeyiz. (Bizim gibi) iman edenler sadece Allah'a dayanıp O'na güvenirler. Hem biz, neden Allah'a tevekkül etmeyelim ki, yürüdüğümüz bu doğru yolu bize O gösterdi. Öyle ise biz de, sizin vereceğiniz her türlü sıkıntıya sabredip katlanacağız. Zaten, tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkül ederler." (İbrahim/11-12) (Bu da, Nuh, Hûd, Salih gibi yüce nebilerin o ülü'l-azmâne duruşlarından bir kesit). İş bütün bütün tahammül-fersâ bir hâl alınca, bu defa da bütün benliğiyle Allah'a yönelir ve: "Ey Yüce Rabbimiz, biz yalnız Sana güvenip Sana dayandık. Bütün ruh-u cânımızla Sana yöneldik ve sonunda Senin huzuruna varacağız. Ey Ulu Rabbimiz, bizi kâfirlerin imtihanına mâruz bırakma, affet bizi; Sen Azîz ve Hakîm'sin." (Mümteherine/4-5) (Bunlar da peygamberler babası Hz. İbrahim'den yoldakilere bir demet teslimiyet mesajı).

Aldanmışlık Etrafında Dönüp Duruyoruz

Biz çok erken bir dönemde aldatıldık, şu anda da bir aldanmalar fasit dairesi (kısır döngüsü) içinde bulunuyoruz. Önce şu hayat bize şeker-şerbet gibi gösterildi; sonra da, zehirle kirletilerek kâse kâse ruhlarımıza içirildi. Bugünkü karın ağrılarımız dünkü tükettiğimiz kâselerden, yarınki sancılarımız da - Allah'tan fevkalâde bir sıyânet olmazsa- bugün yudumladığımız o semm-i katilden olacaktır.

Tedaviye muhtaç aliller, ruhun perişanlığıyla sarsık zeliller ve günahlarla Müslümanlığın ayıbı hâline gelmiş kirlileriz; ama, bizi arınma kurnalarına götürecek yollar perişan, köprüler de çoktan yıkılmış.. biz kansızlıkla

kıvranıyoruz ama üzerimizde kan emen bir sürü sülük var; zafiyetle tir tir titreyip duruyoruz ama tepemize inip kalkan balyozlar da eksik olmuyor. Çok defa, hevâ, heves fırtınaları karşısında hazan yemiş yapraklar gibi savrulup duruyoruz.. rüzgarlar sert esiyor, barınaklar iğreti; hülyalarımız pamuk gibi yumuşak, realiteler ise tipi-boranla soluklanıyor.

Aldatan Ağlamalar

Aksine, kalpten kopup gelmeyen tekellüflü ağlama görüntüleri ise göze cefa, gözyaşlarına saygısızlık ve insanları da birer aldatma vesilesidirler; dolayısıyla da böyle zorlamalı bir ağlama cehdi, sadece şeytanı sevindirir ki bu da cehennemleri söndürebilecek bir iksiri riyayla kirletip işe yaramaz hâle getirmek demektir.

Âlem-i Ceberût

Îlâhî isim ve sıfatların tecelli alanı olarak bilinir. Ona; âlem-i vahdet, berzah-ı kebir, hakikat-ı Ahmediye, ruh-u a'zam, ruh-u küllî, zıll-i evvel de denmektedir. Bazı sofiye, âlem-i ceberûtu tamamen esmâ ve sıfât dairesinden ibaret görüp, onu âlem-i lâhut ve rahamût arasında veya lâhut ve melekût ortasında bulunan ilâhî kudret ve azamet âlemi olarak yorumlamıştır. Bu âlemin semavî ve mânevî olduğunda şüphe yok. Ancak böyle bir âlemin, Hermes'in semavî mülâhazaları ve Eflatun'un İdeler âlemiyle münasebetinin olmadığı da açıktır. İbrahim Hakkı Hazretleri'ne göre ceberût âlemi, bütün âlemlere nazır, kürsînin üstünde ve arş-ı a'zamin altında -altla-üstle her ne kastediliyorsa-mânevî bir âlemdir.

Bu mütalâalar çerçevesinde, melekût âlemi kürsînin altında tasavvurlar üstü, aşkın lâhut âlemi ise, istiva-i arş mazmununa bağlı ve "fevk-taht" mülâhazalarından müberrâ, her şeyin üstünde. Rahamût âlemine gelince o ayrı bir mahall-i tafsil ve inkişaf; ceberût âlemi ise, rahamût âleminin önünde veya yanında bir âlem-i azamet ve hakimiyettir...

Kaza ve kader hâdisesinin ceberût âlemi ile hususî bir münasebeti vardır. Bu münasebet, kadere mevzû şahıslar plânındaki hâdiselerle de dolayısıyla alâkalıdır. Âlem-i ceberût, hemen bütün eşya ve hâdiseler adına saf ve lâtif bir

âlemdir. Bu itibarla da onun âlem-i mülk ve melekûta bir fâikiyeti vardır. Bu âlemde bütün varlık ve hâdiseler külliyyet plânında bir vetire takip ederler; alttaki melekût ve mülk âlemlerinde ise, cüz'iyat ve teferruat dairesinde bir gelişme ve inkişaf gösterirler.

Âlem-i Lâhut

İcmalî tarif çerçevesinde, âsârıyla müberhen, esmâsıyla malum, sıfatlarıyla muhât, tasavvuru nâkâbil-i idrak, gaybu'l-gayb, kenz-i mahfî, âlem-i ıtlak, gayb-ı mutlak, hakikatü'l-hakayık unvanlarıyla bilinen vâhidiyetin (Bazıları ehadiyet demede ısrar ediyor) mahall-i tecellisi âlemler üstü bir âlemdir.

Bir diğer yaklaşımla âlem-i lâhut; bizim varlığımızın, varlık basamaklarından birini ihraz edişimizin, gayb ve şehadet âlemlerinin, onlara ait bütün hususiyetlerin, hatta bizim ihsaslarımızın, duygularımızın, düşüncelerimizin, zâhir-bâtın lâtifelerimizle alâkalı faaliyetlerimizin biricik feyiz kaynağı ve "Allah" ism-i şerifine bakan aşkın bir âlemdir. Bütün şuunât-ı ilâhiye, sıfât-ı sübhaniye ve esmâ-i hüsnânın da mahall-i icmalî -bu da yine kelime yetmezliğinden kaynaklanan fakir bir ifade- ve birleşik noktası mesabesindedir. Evet bu âlem, bilmutabaka bir tecelli-i Zât âlemdir; ama, bittazammun ve bililtizam diğer bütün âlemlerin de biricik kaynağıdır (Burada icmal ettiğimiz, tecelli-i Zât, tecelli-i şuun, tecelli-i sıfât ve tecelli-i esmâ konuları üzerinde daha önce durmuştuk). Ve tecelli, taayyün itibarıyla da bu ilk ve muhit âlem, aynı zamanda "ubudiyet" mülâhazasını da hatırlatan bir âlemdir. Yani ulûhiyet hakikati, mâbudiyet, maksudiyet, mahbubiyet mânâlarını da hâvi bulunduğundan bu âlem, Kur'ân'ın emir ve tavsiyeleri çerçevesinde Hakk'a ubudiyeti de tazammun etmektedir. Evet Allah, Allah olduğu için aynı zamanda Mâbud'dur, Maksud'tur, Mahbub'tur...

Lâhut, Zât-ı Ulûhiyet'in câmi bir aynası olması itibarıyla ezelden ebede değişmezliği haizdir. Evet, o ayine-i ezel olduğu gibi tecelli-i lâyezaldır. Tarih boyu değişik düşüncelerden ubudiyet şekilleri doğagelmiş ve bu ubudiyetlere merci olmak üzere farklı mâbudlar uydurulmuştur. Ne var ki birer birer doğan bu ubudiyetler, mevsimi gelince veya miadı dolunca hemen hepsi unutulmuş, mâbud kabul edilen bütün ilâhlar hafızalardan silinip gitmiş; sadece ve sadece o Vahid u Ehad, o sıfât-ı ulyâ ve o esmâ-i hüsnâ sahibi Zat-ı Ecell ü A'lâ baki kalmıştır. O, ezelîdir; ezelî olduğu için de ebedîdir; kıdemi sabit ademi de

mümtenidir.. ve işte lâhut âlemi de böyle bir tecellinin biricik mir'ât-ı mücellâsıdır.

Bir diğer yaklaşımla lâhut âlemi, kâinatın heyet-i mecmuasında görülen/görülebilecek olan, maddî-mânevî her şeyin vücudunu, evsafını, hususiyetlerini, mebdeini, meadını, gelişimini, değişimini, inkişafını ve akıbetini câmi ilk mahall-i taayyün -yine dîk-i elfaza takıldık- ve icmalî ilk ayine-i tecellidir.

Âlem-i Melekût

Emir âlemi, ervah âlemi, berzah âlemi, son taayyün ve ruh-i izafî ufku da diyeceğimiz lâtif varlıklar âleminin son mertebesi ve âlem-i mülkün de tavanı mesabesindedir. Bu şekilde bir tasnif ve tertip; zât, sıfât ve ilâhî isimlerin tecelli mertebelerine birer unvan olmaları açısından zikredilmektedir.. ve böyle bir yaklaşımın temeli de keşfe, zevke, muhkem nusûsa bağlılık içinde içtihadı, te'vile ve tefsire dayanmaktadır.

Âlem-i Misal'in Mahiyeti

Ayrıca âlem-i misâli, varlık ve hâdiselerin mânevî sûretler halinde, kendi özel kılıflarıyla ihsaslar dünyasına girmeleri, görülüp hissedilmeleri, hatta bir kısım tesirlerle kendilerini zâhir veya bâtın hâsselerimize duyurmaları şeklinde de yorumlayanlar olmuştur ki, ruh ve melâikenin belli sûretlerde temessülleri bu hususa birer örnek teşkil edebilir. Evet, emir ve ruh âlemine ait nice basit (mürekkep olmayan) mâhiyetler vardır ki, bunlar mazhar oldukları isimlerin müsaadesi ölçüsünde ilâhî irade ve meşîete bağlı temessül edip tıpkı cismânî varlıklar gibi görünebilir ve fizikî dünya üzerinde -esbab açısından- tesir icrâ edebilirler. İlmin süt şeklinde, İslâm'ın muhteşem bir kap mahiyetinde, Kur'ân'ın bal ve turunc keyfiyetinde, düşmanlık duygusunun yılan-çıyan sûretinde temessülü ile alâkalı pek çok âsâr vârid olmuştur.

Âlem-i Rahamût

Küre-i arz üzerindeki hayvanat ve nebatatın varolmaları, hayata

mazhariyetleri, yaşamaları, üremeleri ve bütün bu merhalelerin hemen hepsinde apaçık müşahade edilen uyumları, âhenkleri, insicamları, intizamları gibi hususlar.. sonra insanoğlunun rûhânî ve cismanî letâif ve uzuvları itibarıyla mazhar olduğu şefkat, merhamet, inayet, riayet.. gibi özel bütün teveccühler hep bu ikinci taayyün diyeceğimiz rahmaniyet ve rahimiyetin mahall-i inkişafı olan âlem-i rahamûta bakmakta, bu âlemin menfezleriyle teveccühe teveccühle mukabeleyi ifade etmekte ve o yolla beslenmektedir. Bunu şöyle de ifade edebiliriz: Cenab-ı Hakk'ın ehadiyet ve samediyetinin, bütün kâinat ve eşyadaki umumî, mutlak, fakat inkişaf ve tafsile açık zâtî teveccühleri lâhutiyete ait bir tecelli -tecelli demek de doğru ise- her nesne ve herkesin belli ölçüde ve istidadına vabeste olarak yine onun rahmet, şefkat, himaye, inayet, riayet ve sıyânetinden istifaza ve istifadesi ise -vahidî ve ehadî tecellilerin farklılığı mahfuz- rahamût ufkundan akseden bir cilvedir.

Âlemlerin Gruplandırılması

Bu taksime bağlı ve bir mânâda onun içinde, "âlem-i şehadet", "âlem-i gayb" diye bütün avâlîme esas teşkil eden iki ana âlem daha vardır ki, zikredeceğimiz bütün âlemler onların birer şubesi mesabesinde dir:

1) Gözle görülmeyen ve zâhirî duyu organlarımızla hissedilmeyen, gayb âlemi ki, başta lâhut, rahamût, ceberût, melekût âlemleri olmak üzere, görülmezlik ve duyulmazlığın değişik basamaklarında yerlerini alan ve farklı unvanlarla yad edilen, mânâ âlemi, ruh âlemi, misal âlemi, berzah âlemi ve bâtınî, lâtif, nuranî daha bir sürü âlem hep bu gaybî âlem çerçevesinde mütalâa edilegelmiştir.

2) Gözle görülebilen ve zâhir duyu organlarıyla hissedilebilen şehadet âlemi ki, âlem-i halk, âlem-i mülk, âlem-i madde, âlem-i cisim, âlem-i suret, âlem-i kesafet.. gibi değişik ad ve unvanlarla yad edilen ne kadar âlem varsa hemen hepsi bu âlemin birer fakültesi durumundadır.

Âlem-i gayb ve âlem-i şehadet, âlem-i emir ve âlem-i halk birbirinden farklı unvanlarla anılsalar da, bunlar iç içe âlemlerdir ve biri diğerinin zâhirî buudu, öbürü de berikinin bâtınî derinliğinden ibarettir. Ancak, sıfât ve esmâ-i İlâhiyenin, hatta şe'n-i Rububiyetin birer mahall-i tecellisi ve farklı mertebede birer taayyün faslı sayılan bu âlemler tamamen birbirinden ayrı hususiyetler arz etmektedirler.

Allah Bütün Duaları İşitendir

Bizim acz, fakr, zaaf ve ihtiyaçlarımızı karşılık O'nun, bizi var eden, besleyen, büyüten, arzu ve isteklerimizi görüp-gözeten ve bizi asla başkalarına bırakmayan bir engin rahmet sahibi olması, O'na karşı tavırlarımızı devamlı ince ayara tabi tutmamız bakımından fevkalâde önemlidir. Bizler aciz, zayıf ve muhtaç, O ise, her şeye hükmeden mutlak bir Hâkim'dir. Bu itibarlardır ki, biz hemen her zaman, küçüklüğümüzün şuurunda ve O'nun büyüklüğünü takdir hisleriyle hep iki büklüm yaşar ve isteyeceğimiz her şeyi, kavli, fiilî ve hâlî talep çerçevesinde sadece ve sadece O'ndan ister ve O'na karşı müstağni davranmayı küstahça bir alım; O'nunla dua ve ibadet münasebetlerimizde lâubalî, gayriciddî bulunmayı da bir saygısızlık kabul ederiz; ederiz de, O'na teveccühlerimizde her zaman ümit ve endişe, mehabet ve beklenti mülâhazalarımızı beraber götürmeye çalışırız. O'nun bize çok yakın ve dualarımıza icabet edeceğini düşünürken, ululuk ve azametini rahmetinin vüs'at ve ihtişamıyla iç içe duyar.. haşyet ve râşelerle ürperir.. tavırlarımızı yeni baştan gözden geçirir.. ses tonlarımızı ayarlar.. hâzır ve nâzır birinin huzurunda bulunduğumuz mülâhazasıyla zevk ve temkini aynı anda hisseder ve yaşarız. Bu mânâda dua her zaman, Cenâb-ı Hakk'a arzihâlde bulunmanın sesi-soluğu olması itibarıyla en sâfiyâne ve en hâlisâne bir kulluk tavrıdır. Aslında bütün varlık, istidât, kabiliyet veya fitrî ihtiyaçlarının dilleriyle hep O'na dua ederler. O da bunların hepsine, belli bir hikmet çerçevesinde cevap verir ve her sesi duyup ona icabet ettiğini herkese ve her şeye duyurur.

Allah Dilerse Koyduğı Nizamı Bozabilir

O isterse Ayat-ı Tekviniye'yi baştan başa değıştirir, yıldızların şeklini bozar, yerküresini karanlığın bağına fırlatır, Ay'ı küre-i arza çarpar, güneş sistemini bir toz duman yığını haline getirir, yıldızların bağıını çözer ve hepsini boşluğa saçar, maddenin boynundan tabiat boyunduruğunu kaldırır ve kurduğı nizamla 'Allah' dedirttiğı gibi her iş ve icraatıyla kendini hissettirir, münkirlere dahi 'Allah' dedirtir.

Aslında O vazettiğı nizam ve ahenkle herhangi bir kuşkuya meydan vermeyecek şekilde kendisini apaçık anlatmaktadır. Temiz vicdanlar O'nun iş ve icraatını her temaşa edişte, O'nu duyar, O'nun yakınlığını hisseder ve 'Hak'tan

ayan bir nesne yok, gözsüzlere pinhan imiş' der, bütün gözsüzler namına teessüfler izhar ederler.

Allah İnanç ve Gönül İnsanına İltifat Eder

Adanmışlığın yürekten ve samimî olmasına göre her zaman, böylelerine Cenâb-ı Hak tarafından özel bir teveccüh söz konusudur. Evet bir insan, gönülden Allah'a bağlanması ve O'nu hoşnut etmeyi hayatının gâyesi hâline getirmesi ölçüsünde iltifat görür, takdir alır ve gökler ötesi âlemlerin muhavere mevzuu olur. Böyle birinin bu dünyadaki her samimî düşünce, söz ve davranışı, ötede, "talihin gülen yüzü" diyebileceğimiz ışıktan bir atmosfere dönüşerek, kaderinin tebessümler yağdıran sahifeleri hâline gelecektir. Yelkenlerini ak bahtının rüzgârlarıyla doldurmuş işte böyle bir talihli, O'na tahsis-i nazar etmesi ölçüsünde yüzer hususî teveccüh esintileriyle ve hiçbir şeye takılmadan hep O'na doğru. Böyleleriyle alâkalı Kur'ân'ın ortaya koyduğu resim temâşâyâ değer bir resimdir: "Onlar öyle bahtiyar yiğitlerdir ki, ne ticaret, ne alış veriş alıkoymaz onları Hakk'ı anmaktan, namaz kılıp zekat vermekten.. (Nasıl alıkor ki) onlar, kalb ve gözlerinin dehşetle hâlden hâle gireceği bir (müthiş) günün endişesiyle hep korkar dururlar. Allah da onlara, bu hâllerine karşılık mükâfatların en güzelini verir ve dilediğine (fazlından) daha da fazlasını lütfeder." (Nur/37-38)

Allah Nazarında Vakit

Evet, Cenâb-ı Hak, yolundaki kullara teveccüh buyurmak, merhametle kuşatmak isteyince, onları vakitle te'yid eder ve zamanı, onların zaman üstü olmalarına bir merdiven yapar. Tabiî inhiraf edenleri yalnızlığa salmak isteyince de, zamanın başına şerri dolar ve onları kararmış, bereketsiz ve Hakk'a kapalı vaktin yamaçlarında dolaştırır. Böyle uğursuz bir zaman parçasına vakit demek, sırf mukabele mülâhazası ve mekânın itibarî bir buudu olması düşüncesine binaendir. Yoksa "mutlak zikir kemâline masruf" ve vakit, Hakk'ın şuûnâtının tarassut menfezlerine akan bir çağlayandır.

Allah Resulü'nün Nazar ve Teveccühü

Nebînin nazar ve teveccühü ise, bütün o harikulâde istidadı ve o fevkalâde kabiliyetiyle Hakk'a yönelme, zâhir ve bâtın havassıyla O'nun marziyyatının peşinde olma, hatta tamamen O'nun hoşnutluğuna kilitlenme; teşrî ve tekvinî emirleri düzgün okuyup doğru yorumlama, Allah haklarını her şeyin üstünde tutma, ilâhî mesajların ışığı altında ümmetini dünyayı imar etmenin yanında ebedî saadete ehil hâle getirme, getirip öteye hazırlama, sıradan insanlara hakiki insan olma ufkunu gösterme, Cennet yolunda arkasındakilere rehberlik yapma... gibi icmâlî hususlardan ibarettir.

Allah Rızasına Uygun Yaşamak

Aslında ifrat ve tefrite, dolayısıyla da kalbî ve rûhî sıkıntılara mârûz kalmadan huzûr ve itminân içinde bulunmanın tek önemli bir yolu vardır; o da, Hakk rızası ve Hakk sevgisinin esas alınıp, hayâtın bir dantelâ gibi bu esaslar çerçevesinde nakşedilip yaşanmasıdır. "Bir gönül ki, Dost'tan Dost talebinden hâlidir, o ızdırap ve sıkıntılardan kurtulamaz! Bir baş ki, onda Dost sevgisi yoktur; o başta öz ve manâ arama! Zira o baş, bir post ve deriden ibarettir." (Mesnevi)

Gönlünde O'na doğru seyahate karar vermiş ruhlar, bir lâhza bile yolculuktan, yol tasavvurundan ve o yolda hedeflenen yüce manâ ve yüce gâyelerden gafil olmazlar. Bir kere gözleri ağyâra kaysa ve ağyâra "yâr" deseler, bir ömür boyu efgân eder inlerler. O'nun yoluyla hiç tanışmama büyük bir tali'sizlik "tanıyıp-tanıştım" dedikten sonra takılıp yollarda kalma ise bir hüsrân ve haybettir. Hem de ne hüsrân ve haybet!

Allah Rızasını Arayan Kalpler

İnanmış, inancını yaşamış ve otağını ihsan düzlüklerine kurmuş olanlara gelince, bunlar sebepler planında emniyet doruğunda, İlâhî himâye açısından da güven kuşağında sayılırlar. Varlığı basiretle süzer, Allah'ın nûruyla eşyanın perde arkasına muttali olur, hep temkinde bulunur; kalbi güvercin kalbi gibi tir tir yaşar ve her yerde O'nun hoşnutluğunu ararlar. Her işlerini Allah rızasına göre ayarlar ve Allah sevgisiyle yatar kalkarlar. Allah da onları hem sever, hem de inanan gönüllere sevdirebilir. Derken "makbul-u ins u cân" olur her yerde hüsn-ü kabul görürler.

Allah Seçkin Kullarını Peygamber Göndermiştir

Allah, bütün bu yüce hedefleri, peygamber dediği o müstesna kimselerle gerçekleştirmiş ve onları, varlık ve eşyanın dili, tercümanı, yorumcusu; ibadet, istikamet, ihlâs ve âhiret yurduna ulaştırmanın da yanıltmayan rehberleri kılmıştır. İşte bu üstün fitratlar, kendi devirlerinde, kendi sorumluluk sahaları içinde sürekli gezip-dolaşmış, hakkı ilan etmiş, onun taleplerini herkese duyurarak mesuliyet alanları içindeki insanlara rehberlikte bulunmuşlardır.

Allah Sevgisine Mazhar Olan İnsanın Ruh Hali

Yukarıdaki hallerden birinin insan gönlüne tam hâkim olmasına göre onun tavırlarında da bir kısım değişiklikler olur: Yer yer gidip âh u efgânla inleyeceği تنها koylar arar ve içini O'na döker; zaman zaman değişik iç mülâhazalara dalarak O'nunla hasbıhal eder; firaktan dert yanar ağlar, visal ümidiyle inşirahlara açılır, sevinç gözyaşlarıyla serinler. Bazen görmez çevresinde olup biteni, kesrette hep vahdet yaşar; bazen de huzurun mehabetiyle bütün bütün silinir gider, kendi ses ve soluğunu bile duymaz olur.

Allah Sevgisine Mazhariyetin Şart ve Adapları

Seven için aşk u iştîyak en yüksek bir paye, sevgilinin arzu ve isteklerinde eriyip gitmek de en erişilmez bir mazhariyettir. Muhabbetin mebbeinde tevbe, inâbe, evbe, teyakkuz, sabır gibi sevgiye giriş esasları; müntehâsında da aşk, şevk, iştîyak, üns, rıza, temkin.. gibi konumunun hakkını verme hususları söz konusudur. Seviyorum diyebilmek için kendinden, kendi isteklerinden arınmak, muhavere ve müzakerelerini hep O'na bağlamak, O'nu ihsas eden hususlar çerçevesinde dönüp durmak, O'nun tecelli edeceği mülâhazasıyla göz kırpmadan beklemek, bir gün mutlaka teveccüh buyurur düşüncesiyle yıllar ve yıllar boyu durduğu yerde kararlı durmak sevgi yolunun ilk âdâbıdır: Bu yolda bütün bütün sevdalanmaya muhabbet ve aşk; sürekli köpürüp duran arzu, istek, neş'e ve sevince şevk; bütün bunların, insan tabiatının önemli bir derinliği haline gelmesine iştîyak; Sevgili'nin her türlü muamelesini gönül hoşnutluğuyla karşılamaya rıza; duyma, hissetme, maiyyette bulunma mazhariyetinden ötürü

kendinden geçme... gibi hislere karşı dikkatli ve ölçülü davranmaya da temkin demişlerdir.

Allah Sevgisini Bulan İnsanın Özellikleri

Bir de tahtla Süleyman buluştu mu artık insan hep O'nu düşünür, iç mülâhazalarında O'nunla hasbîhal eder, yudumladığı suda, çiğnediği yemekte, teneffüs ettiği havada gayet açık ve net olarak hep O'nun teveccühlerini duyar; O'nun yakınlığının sıcaklığıyla oturur kalkar. Kurbet-sevgi arası gel-gitler münasebeti daha da kızışır ve sinesi ocaklar gibi yanmaya başlar. Yer yer aşk u muhabbetle alevlenir, zaman zaman vuslat iştiyakıyla yanar tutuşur; ne var ki, aşkını da, iştiyakını da O'ndan gelen bir armağan bilir ve kat'iyen gam izhar eylemez; gam izhar edip ağyarı âhından âgâh eylemez. İçten içe fırınlar gibi yanar; fakat, ne alev çıkarır ne de duman.. namus gibi saklar aşk u iştiyakını ve sır vermez halden anlamayan nâdanlara.

Allah Tasavvur ve Tahayyül Edilemez

Ne var ki O, görüp bildiğimiz hüviyette bir Zâhir olmadığı gibi bir Bâtın-ı Sırf da değildir. Aksine O, his, müşahede, tasavvur ve tahayyül edilemez, münezzehtir bir Zâhir olmanın yanında müteâl bir Bâtın'dır. O'na 'Zâhir' dediğimiz aynı anda 'Bâtın' da demezsek, zat, sıfât ve esmasına ait bütün hususiyetleri eşyâ ve hâdiselere verme zorunda kalırız. Aksine, 'Bâtın' derken de, varlığının delâil ve şevâhidini görmezlikten gelirsek, dolayısıyla ruh-i küllî mülâhazasına sapmış oluruz. O, hem eşya ve onunla istidlâl açısından, hem de isimlerinin, sıfatlarının, tezahür alanı zaviyesinden kâinat kitabının çehresinde okunan bir Zâhir ve zâhirî duyularla ihsas ve imtisası kâbil olmayan münezzehtir ve müteâl bir Bâtın'dır. Âsârında parıldayıp duran izzet ve azametinin göz kamaştıran ihtişamıyla bir Zâhir, nâkâbil-i idrak hakikat ve hüviyetiyle bâtınlar ötesi bir Bâtın'dır. Varlığın bağrında görüp müşahede ettiğimiz ibdâ, inşa, ve ihsanıyla bir Zâhir, ifnâ ve imâtesiyle de bir Bâtın'dır. Lûtf u ihsanlarının her taraftaki sağanaklarıyla bir Zâhir, perdesiz, hicapsız ulaşılmazlığı ve görüşülmezliğiyle de bir Bâtın'dır. Hâsılı, O hem Evvel, hem Âhir, hem Zâhir, hem de Bâtındır.

Allah ve Varlık Peygamber Efendimizle (sav) Anlaşıldı

Allah, ef'âl ve esmâsıyla mâlûmdur; esmânın tecelli alanı da, varlık ve hâdiselerdir. İnsan ise, varlığın hem nüvesi, hem de meyvesidir. İnsan-ı kâmile gelince o, her şeyin özü, usâresi ve rûhudur. Öyle ise, mebde' itibarıyla varlığı mülâhazaya almadan, insanı düşünmeden, insan-ı kâmil ufkuna yönelmeden, Allah'ı kâmil mânâda bilmek de mümkün değildir. Zira insan-ı kâmil, Zat, sıfât, esmâ ve ef'âl dairesiyle alâkalı câmi bir lisandır.. ve vücud mertebesinin en son halkasını teşkil etmesi açısından, bütün vücud mertebelerinin enmûzeci mâhiyetindedir. Bu itibarla da diyebiliriz ki, Cenâb-ı Hak, kendi azamet ve celâline uygun şekilde ancak insan-ı kâmil ile bilinir. Onunla görülür, onunla işitilir ve onunla duyulur. Diğer taraftan, insan-ı kâmil de, her şeyi O'nunla görür, O'nunla bilir, O'nunla tutar ve O'na bağlayarak münasebete geçer. Ne var ki, bu görmelerin, duymaların, işitmelerin, işlemelerin, başlamaların ve münasebette bulunmaların asliyet plânında bir tek mümessil ve kahramanı vardır; o da, Hakikat-ı Muhammediye'dir (sav). Zira O'nun hakikati, bütün hakikatlerin câmii bulunan vâhidiyet hakikatine dayanmaktadır. "Allah" ism-i zâtı, O'nun -mürebbsi mânâsına- Rabb-i hâssıdır. Ve bu ism-i şerif, bil-mutabaka, bil-iltizam ve bid-delâle bütün esmâ-i hüsnâ ve sıfât-ı Sübhaniye'yi de tazammun ettiğinden, Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'ın, hem esmâ-i İlâhiye'ye, hem sıfât-ı Sübhaniye'ye, hem de şuûnât-ı Zâtiye'ye mücellâ bir ayna olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Bu itibarla da, "Mir'ât-ı Muhammediye'den Allah görünür dâim" sözü mübalâğa değil, vâkıa tam muvafıktır. Diğer bütün büyükler bu ölçüde bir mazhariyete sahip olamadıklarından Bu Allah'ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir" (Cum'a, 62/4) onların mir'atıyetleri de izafîdir.

Allah'a Ait Güzelliklerin Farkında Olmak

Göğsü her zaman aşk u iştiyakla inip kalkan, nabzı da sürekli vuslat arzusuyla atan müştak bir sîne, yürüdüğü yolun her menzilinde sevgiliden değişik işaretlerle karşılaşır. Evet o, doğan aydan, batan güneşten, göz kırpan yıldızlardan, rengârenk tabiat meşherlerinden, esen yelden, yağan kardan, başımızdan aşağı dökülen yağmurdan ve melekler gibi süzülüp göklere yürüyen buhardan aldığı mesajlarla, hemen her adımda, vuslat koyuna gireceği

heyecanını duyar; duyar ve göz-gönül birliğine ulaşmış bir sevdalının duygularıyla, "Her yerden herkes, Senin güzelliğini temâşâ için koşup geliyorlar ve o eşsiz cemâlinle naz naz üstüne cilvelerle salınıyorlar. Aşağıdan, yukarıdan her varlık, dellâllar gibi avaz avaz Sen'i haykırıyor ve Sen'in nakış nakış güzelliklerinin akisleri olarak keyiflenip oynuyorlar" der, eşya ve tabiata bakar ama, hep öteleri temâşâ eder. İşte bu nokta, hem bir aşk, iştîyak, hem de bir alâka noktasıdır. Ama, böyle derin bir mülâhaza, bu yazının hacmini aşacağı da açıktır.

Allah'a Bakan Yönüyle Vahdet

Hazreti Zât'a bakan yönüyle vahdet; O'nun tek, yektâ olması; şerik ve nazîr, vezir, muîn ve yardımcısının olmaması; herkes ve her şey, her halinde O'na muhtaç olduğu halde, O'nun herkesten ve her şeyden müstağnî bulunması mânâsına Âlim-i Mutlak, Hâlık-ı Mutlak, Hâkim-i Mutlak, Müdebbir-i Mutlak, bütün evsâf-ı kemâliyenin Mevsûf-u Mukaddes'i, esmâ-i hüsnânın Müsemmâ-i Akdes'i ve bütün kesret âlemindeki tebeddül, tegayyür, elvân, eşkâl ve ahvâlin de biricik mercii ve mutasarrıfı demektir.

Allah'a Dayalı İnanç Atmosferi

Bizim, Allah'la sınıksız olma esasına dayalı mânevî atmosferimizde her ses, her söz, her davranış bir ninni gibi duyulur, bir mûsıkî gibi dinlenir ve bir yağmur gibi başımızdan aşağı boşalır; boşalır da, sıırıslıkam oluruz onun vâridâtıyla. Belli zaman ve eşref saatlere îmâ ediyor gibi her gece hilâlin ayrı bir kalıba girmesi, her gün güneşin ayrı matlaa kayması, duygularımızı, düşüncelerimizi yeni bir zaman dilimine uyararak, hayallerimizi sürekli arkasından koşturup bize kevserler gibi hatıralar sunar. Gözlerimizin önünde geçmiş, bütün o büyüleyici renkleriyle tülленir, ümitlerimizin zirvelerinde mutlu gelecek kucak açar bizi beklemeye durur ve hâlin dar mahpesinden kurtulan bizler dünü-bugünü-yarını katlayarak iç içe yaşar ve âdetâ melekler gibi zaman üstü olmanın bütün hazlarını birden duyarız. Bizimle aynı memeden süt emmeyenler, aynı duygu ve düşünceyi paylaşmayanlar, ne şimdilerde içinde mest u mahmur olduğumuz o lâhûtî derinlikleri ne de kevserler gibi yudumladığımız zevk u neşveyi duyup anlamaları mümkün değildir.

Allah'a Güvenip Dayanmak

Biz yürüyeceğiz; O da, gözlerimizde öteler dalga boylu ziya tecellileri, kulaklarımızda sözlerin en doğrusunu bulandırmadan alma yeteneği ve sînelerimizde hikmet televvünlü ilhamlarıyla bizi hep koruyup kollayacak ve yol yalnızlığına bırakmayacaktır. Elverir ki, O'nunla aramızdaki Hâlık-mahlûk münasebetini bozmayalım ve O'nun iltifatlarını, ülfet ve sürekliliğin renkleri uçuran, tazelikleri solduran hazan esintili atmosferine terk etmeyelim.

Allah'a Güvenle Yarınları Kucaklamak

Dahası, bu iman ve reca ile kabri, mahşeri, sıratı aşır Cennet'e ulaşacağına da ümidi tam. Gönülden inanmış Allah'ın kendisini yalnız bırakmayacağına ve O'nun inayetiyle dünya-ukba handikaplarını aşacağına.. ve görüyor dünyanın döndüğünü, ışığın da karanlığın da yer değiştirdiğini.. geceleri gündüzlerin takip ettiğini.. karın-kışın bağrında baharların geliştiğini.. zorluklardan sonra kolaylıkların meydana geldiğini/geleceğini.. ve bir gün önce ağlayanların ertesi gün mutlaka güleceğini. Sabah ola, hayrola; kim bilir yarınlar daha nelere gebe..!

Allah'a İmanda En Öndeydi

İnsanlık tarihinde iman ve aksiyonu başkaları ile mukayese edilmeyecek ölçüde atbaşı götürebilmiş birisi varsa o da Hazreti Muhammed (aleyhi ekmelü't-tehâyâ)'dır. O, her zaman aşkın bir inançla Allah'a bağlanmış, bütün benliğiyle O'nun elçisi olduğuna inanmış, O'na tam teslim olmuş; her zaman ciddî bir sorumluluk duygusuyla hareket etmiş; ne inancında, ne dâvâsında, ne yürüdüğü yolun doğruluğunda, ne de Allah'ın muvaffak kılacağına hiç mi hiç tereddüt yaşamamıştır; yaşamamış ve hep bir güven âbidesi olarak görülüp kabul edilmiştir. Bu itibarla da, O'nu tanıma bahtiyarlığına eren hemen herkes O'na güvenmiş, O'na itimat etmiş ve O'nun arkasında bulunmayı da ilâhî bir mazhariyet saymıştır.

Allah'a Kaçma ve Sığınma

İnsan, îmanı hesabına, beden ve cismâniyetin öldürücü atmosferinden uzaklaştığı ölçüde Allah'a yaklaşmış ve kendine karşı da saygılı ve anlayışlı davranmış sayılır. Böyle bir firârî ve Hakk mültecîsinin nasıl payelendirildiğini, o kapının sadık bir bendesi olan Hz. Mûsa (Alâ Nebiyyinâ ve aleyhi's-Salâtü ve's-Selâm) Efendimiz'den dinleyelim: "Sizinle beraber bulunmaktan korkup kaçtığım için, Rabb'im bana hâkimiyyet lutfetti ve beni mürselinden kıldı" (Şuarâ/21) diyen Hakk nebîsi, zevk ve vuslata, hilafet ve kurbete varan yolun firardan geçtiğine dikkati çekiyor ve peygamberâne irâdelere öncülük yapıyor.

Allah'a Karşı Aşk

Allah'a karşı duyulan bu derin muhabbet veya "aşk-ı hakîkî" bizi O'na ulaştırmak için, yine O'nun tarafından bize armağan edilmiş ışıktan bir kanattır. O'na, varlığın esası olan Nûr'a ulaşmak için muvakkaten rûhun kelebekleşmesi de denebilir.

Aşk; varlığın en esaslı ve aynı zamanda da en sırlı sebebidir; Allah Zât'ının bilinmesini sevip, istediğinden ve gelecekte gerçeğe uyanık ruhların O'nun esmâ, sıfat ve zâtına karşı duyup izhâr edecekleri derin alâkadan ötürü mükevvenâtı yaratmıştır. İnsanlar da söz ve ferman dinlememe şeklinde zuhûr eden aşk, Hâlik'in, acz ve mahlûkata has temayüllerden münezzehiyeti ve O'nun istiğnâ-i zâtîsine muvafık gelecek şekilde öyle bir muhabbettir ki; hilkat onun bağrında gerçekleşmiş, insanlık onunla günyüzüne çıkmış, gönüller onunla donanmış ve Hakk'la münâsebetin en önemli merkezi haline gelmiştir.

Allah'a Olan İtimat

O camilerdeki onca âh u vâhın kubbelere çarpıp anlamsız şeyler gibi yere döküleceğine; o kadar hasret ve hicranla sızlamaların heba olup gideceğine; öylesine gönülden iç çekip sızlanmaların zayi olacağına; o denli içten duaların kabul görmeyip reddedileceğine; akan gözyaşlarının boşluğa akacağına ve o aydınlık sinelerde köpürüp duran heyecanların cevapsız kalacağına ihtimal

veremiyordum.. inancım tamdı, her zaman bir çağlayanı hatırlatan o his ve heyecan tufanının, o mütemadî içten bekleyiş ve ümidin, o kararlı duruşun ve sabır mantığının bir gün mutlaka kendi dilleriyle bütün dünyaya bir şeyler anlatacaklarına.. inanmıştım Rahmeti Sonsuz'un kapısında el-pençe divan durmuş, içini O'na döken kapı kullarının yakarışlarına O'nun cevap vereceğine. O her zaman vefalılara vefa muamelesinde bulunmuş, kendisine yönelen sadık bendelerini de asla inkisara maruz bırakmamış, sa'ye sarılıp hikmete râm olanların hep yanında olmuştu, oluyordu ve olacaktı. Eğer şim-dilerde, uzak ve yakın yarınlar adına sinelerimiz ümitle çarpıyorsa, bu, O'na olan itimadımızdandır. Eğer bir kısım esbâb-ı âdiyenin çok büyük neticeler doğuracağını bekliyorsak bu da bizim acz ü fakrımız ve O'nun kudret ve gınâsındandır. O eski günlerde, camilerde bir araya gelen tertemiz gönüllere Cenab-ı Hakk'ın hususî bir teveccühü olacağını hep bekledik, bekliyoruz ve bekleyeceğiz o zamanki hülyalarımızla ve şimdiki muhakemelerimizle. Zaten Hakk'ın kapı kullarına da o kapıda her zaman imanla, ümitle beklemek düşer.

Allah'a Ulaşmayı Hedeflemişlerin Vasıfları

Sevgili'ye ulaşıp O'nu görmeye kilitlenmiş bu ruhlar, cismâniyete ait küçüklüklerden ve dünyevî darlıklardan sıyrılarak hayatlarını hep iman ve mârifetin engin ve rengin atlasında, O'nun teveccühleriyle beslene beslene sürdürdüklerinin farkındadırlar. Her temâşâ ettikleri nesneyi O'nun bir namesi ve bir mührü gibi öper öper başlarına korlar ve hep ruhanî haz ve lezzetlerin serhadlerinde dolaşırlar. Her ulaştıkları mârifet ve muhabbet zirvesini ulaşılacak son şâhika sanır; "Allahu Ekber"lerle tazimlerini seslendirir, "Elhamdülillâh" senâlarıyla minnetlerini dile getirirler; ama, iki adım daha atınca, yeni bir sürpriz sağanağıyla karşılaşır ve kendilerini farklı bir mârifet ve ruhanî zevkler zembemesi içinde bulurlar. Her ulaştıkları menzilde o Güzeller Güzeli'ni daha değişik tecellileriyle duyar, bir kere daha aşk u şevkle gürler ve yürürler daha ötelerdeki ayrı bir menzile. Yürüdükleri yolda güzellikleri güzellikler takip eder; ama, ne O'nun cemalinin cilveleri biter ne de ruhlarda onları temâşâ zevki.

Görüp duyanlar için aşk u iştihak da bu yolda, deryayı işaretleyen damla damla vuslat da bu yoldadır. Katrede deryayı görenler, zerrede kehkeşanları müşahade edenler kim bilir ötelerden daha nelere şahit olur ve ne duyulmadık sesler dinlerler. Zira, "Bir aynadır bu âlem her şey Hak ile kaim." (Anonim) ve

bakıp bunları okumaktır yaratılıştan gaye, insan olmadaki hikmet...

Allah'a Yönelmek

Derinleşmiş bir ruhun gönül yamaçlarına akseden en canlı ışıklar, daha çok yol mülâhazası ve murâkabe anında kendilerini hissettirirler. Bu dünyanın şartlarına göre yaratılan insanoğlunun, dönüp kendini Var Edene yönelmesi, mesafelere takılmadan sürekli O'na doğru ilerleyebilmesi oldukça dikkat, temkin, titizlik ve kararlılık isteyen bir konudur. Hemen herkesin, böyle önemli bir mevzûda, ibtidâî ve basit bir fikri bulunsa da, yine de böyle birinin, insanlık kafilesinin rehberliğini derpîş etmiş kimselerin yol belirleyiciliğine itimat ederek, her zaman onların arkasında yol alması, onların merkezî hareketlerinin insiyaklarına kendini salarak sürekli hedef arkasında koşması icap eder ki, hedefe ulaşanlar için çok avantajlı, dökülüp yollarda kalanlar için de helâket sayılan böyle hayatî bir seyahatı arızasız gerçekleştirebilsin. Şayet bu rehberler, o sahanın tecrübeli, bilgili, mârifet eksenli ve vicdan ufuklu üstadları iseler, tereddüt etmeden onların rotasına girilmeli ve hep onların yörüngelerinde hareket edilmelidir; edilmelidir, zira onlar, her zaman Hakk'a ulaştıran en kestirme yollarda yürür.. geçit veren veya vermeyen zirveleri çok iyi bilir.. halvete erebilecekleri ufukları kollar.. vuslat koyları etrafında dolaşır durur.. sürekli hedeften aksisadâlar alır.. bu sesleri kırmadan, çarpıtmadan arkalarındakilere intikâl ettirir.. ve bu uzun seyahatte kendi üzerlerine ve takipçilerin başlarına kabarıp boşalabilecek dalgalara karşı da âdeta birer dalgakıran gibi her şeyi göğüslerler.

Allah'a Yönelmenin Yolları

Ezanlar, kâmetler, namazlar, dualar, münâcâtlar, istiğfarlar, iç murakabeler farklı yöntemlerle o kapıya yönelmenin birer remzi ve işaretidir. O kapının önünde yükselecek bu ses ve bu davranışlar, ruhun solukları olması ölçüsünde, ötelerde nasıl kabul görür onu bilemem ama, biz, bazen varlığımızın, o duyuş ve söyleyişler içinde eriyip gittiğini hissederiz. Öyle ki bazen, içimizden kaynayıp gelen duyguları ifadeye kelime yetiştiremediğimizden fokur fokur kaynayan bir sükûta gömülür ve sessiz infiallerimizle, bu içli, bu derinden, bu ledünnî durumumuza bir yerden cevap verileceğini, bizim susmamıza bedel, ötelerin

sesinin güröl güröl yükseleceğini beklemeye koyuluruz. Meleklerden mi, ruhanîlerden ki, yoksa kendi vicdanlarımızın meçhul bir menfezinden mi kopup geleceğini beklediğimiz böyle bir sesi net duymasak bile, mutlaka cevap verildiğine ve verileceğine inancımızla, ürpertilerimizde onu duyar gibi olur, haşyetle sarsılır veya sevinç gözyaşlarıyla boşalırız.

Allah'ı Anlatıp Sevdirmek

İşte bu çerçevedeki bir sadakat erinin sevda ölçüsünde tek bir derdi vardır; o da, herkesin Allah'ı bulup O'na yönelmesi, değişik kulluklardan kurtulup sadece O'nun bendesi olması.. dur-durak bilmeden dolaşır çarşı-pazar ve sesi-soluğu gönlüne tercüman, bozulmamış her vicdanın kabulüne açık bir üslûpla sürekli inler durur; inler durur ve önüne gelen herkese: "Vatandaşlarım, gelin yalnız Allah'a ibadet edin; edin ki sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Bunu yapmazsanız müthiş bir günün azabının gelip tepenize ineceğinden korkarım." (A'râf/56) (Bu iniltir Nuh Nebi'ye ait nevhalden sadece bazıları..); "Ey kavmim, sadece ve sadece Allah'a kullukta bulunun; sizin O'ndan başka bir mâbudunuz yoktur. Hâlâ O'na karşı gelmekten sakınmayacak mısınız?" (A'râf/65) (Bunlar da Hûd Peygamber'in çılgınlıkları..); "Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim; şimdi Allah'a karşı gelmekten sakının da beni dinleyin! Ben bu hizmetimden ötürü de sizden herhangi bir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan Rabbü'l-âlemin'dir." (Şuarâ/107-109) (Bu samimî ifadeler de o adanmış ruhların müşterek beyanı..) der, her zaman gönlünün nağmelerini duyurur ya da duyuranların yardımına koşar; koşar da: "Ey kavmim, uyun o elçilere, uyun ki, hizmetleri karşılığında sizden bir ücret istemiyorlar ve kendileri de dosdoğru bir yoldalar. Hem ne oluyor ki bana? İbadet etmeyeyim o beni yaratana? Ve zaten hepimizin dönüşü de O' Ben, Cenâb-ı Hak dilemeyince, hiçbir zarar vermeyecek olan ve şefaati de bir işe yaramayan, nihayet beni kurtaramayan kimseleri mâbut edinir miyim?. Edinirsem, o zaman apaçık bir sapıklık içindeyim demektir. Şimdi iyi dinleyin; ben o herkesin Rabbi Rabbimize iman ediyorum." der ve ardından ona "Haydi buyur Cennet'e." fermanı gelir (şehit edilir). O ise (derin bir civanmertlik hissiyle) "Âh keşke halkım, Rabbimin beni affedip ikramlara mazhar kıldığını bilselerdi!" (Yâsin/20-26) şeklinde mırıldanarak, Allah ve onlar karşısında tavır ve duruşunu ortaya koyar (Gökte meleklerin soluklarına denk bu gönül çılgınlıkları da, menkıbelerin "Habibüneccâr" diye naklettiği koçyiğite ait). Bir de firavun hanedanı içinde meçhul mü'min

vardır ki, ben onun o güröl güröl sesini ne zaman duysam yüreğim hoplar. Bu aslan yürekli yiğit: "Ne o, yoksa bir insan (Musa Aleyhisselâm) Rabbim Allah'tır dediği için onu öldürecek misiniz?" (Mü'min/28) diye söze başlar.. en belîğ nasihatlarla insanî duygu ve düşünceler üzerinde sûr sesi gibi tesir icra edecek beyanlarda bulunur.. sînelere haşyet salar.. bazı ruhlar üzerinde korkunç bir ürperti, bazıları üzerinde de inşirah hasıl eder.. ve sonra da söylemesi gerekli en önemli hususu yiğitçe haykırır: "Şüphesiz, sizin beni tapmaya çağırdığınız putların, böyle bir çağrıya değer hiçbir yanları yoktur. Hepimizin dönüşü Allah'adır (ve o gün) haddi aşan mütecavizler cehennemi boylayacaktır. Zamanı gelince benim bu söylediklerimi hatırlayacaksınız. Artık ben şimdilik işimi Allah'a havale ediyorum; şüphesiz Allah kullarını görüp gözetendir." (Mü'min/43-44) ifadeleriyle de sözlerini noktalar.

Allah'ı Anlatmada İlimleri Kullanmanın Faydaları

1. Nasıl, Rabb'imizin Kur'ân kitabını okuyarak düşünce, his, inanç ve hareketlerimize istikâmet veriyorsak, aynı şekilde, kâinat kitabının satır, cümle ve sayfalarında da bir yandan kendimizi bulup öğreniyor, bir yandan da nazar, tefekkür ve ilimlerle Rabb'imizin icraatını, hikmet ve san'atını hayret ve hayranlıkla seyredip, "Sübhânallah, Bârekallah, Allahu Ekber" diyoruz. İbâdettir bu, hem de bir saatlik tefekkürüyle belki iki bin secdeden üstün bir ibâdet.

2. Her ilim esasen, ayrı bir dil olarak Rabb'imizi anlatmaktadır; dolayısıyla biz de o dillerle bir bakıma, Rabb'imize tercüman olmuş oluyoruz. Sonra, bugün her açıdan ilimleri kullanmaya mecburuz da; çünkü, ne Fatih veya Kanunî devrinde yaşıyoruz, ne de zikr ü cezbe ve istiğrakların hâkim olduğu bir devrede bulunuyoruz. Öyle bir günde yaşıyoruz ki, Rabb'imiz'in icraatı, san'atı âdeta Rabb'imize karşı kullanılmaktadır. 'İmanın mihrabı' diye tavsif edilen tıp gibi ilimler bile Allah (cc)'ı ve mukaddeslerimizi inkârda bir vasıta telâkki edilmekte ve bugün ilimlere rehberlik yapan ve bilinmezleri haber veren Kur'ân'a saldırılmaktadır. Bu sebeple, maddecilerin madeyi ve ilimleri küfür adına kullanmalarına mukabil, fiziği, astrofiziği, kimyayı, biyolojiyi, tıbbı, matematiği.. kısaca Allah'ın isimlerinin tecellilerinden meydana gelen ve O'nun koyduğu kanunların ruhlarının oluşturduğu bütün ilimleri ve ilmî hakikatleri, kendilerine gerçek ma'nâ ve fonksiyonlarını vererek îman adına kullanmak sevaplı bir hizmet olsa gerektir.

3. İlimler bugünkü seviyesiyle asıl ve nihaî hakikatler olmadıkları gibi, belki de ileride kazanacakları en üst seviyede dahi hiçbir zaman 'hayret' ufkunu geçemeyerek, sadece O'nu gösteren birer vasıta ve kalbe, kafaya konan tozu-toprağı süpürmek için birer vesile olduklarından, ancak vasıta ve vesile mevkiinde kalmalı, kendilerine şüphe ve tereddütleri bir bakıma izâle edici, düşündürücü ve fikir verici olmanın dışında aslî vasıf verilmemeli ve insanı ayakta tutan esas kâidenin, yani Allah Kelâmı'nın ve îmanın yerine asla geçmemelidir. Bu çerçevede kullanıldıkları sürece, îman ve İslâm adına her zaman ilimlerden istifâde edebiliriz.

Allah'ı Anlatmada İlimleri Kullanmanın Yol Açabileceği Üç Önemli Muhatara

1. İlimler, ilim adına ilim yapmak için ve çalım satarak anlatılmaz. Evet orijinalite yapma hava ve edâsı içinde Kur'ân ve îman adına ilmî hakikatlerden bahsedilmez. Böyle bir tavır, anlatan için günah olacağı gibi, dinleyen için de zarardan hâli kalmayacaktır.. çünkü böyle bir yaklaşım gizli gizli muhatabı mat etme, ilzam etme, susturma ve bilgisizliği içinde hapsetme gayesi taşıyacaktır. Muhatap da, bu tavır karşısında, toparlanma, bilgisini takviye etme ve susturulmayı hazmedememiş olmanın verdiği hisle mukabil hamleye hazırlanma ihtiyacı duyacaktır.

2. İslâm dünyasının son yüzyılda maruz kaldığı yıkımın ve çok mühim şahısların bile içine yuvarlandığı fikrî, ruhî krizin temelinde bir bakıma, pozitif ilimler karşısında aşağılık kompleksine kapılma yatmaktadır. Evet, "şu ilmî hakikat Kur'ân'da da geçiyor; İslâm bunu 14 asır önce ortaya koymuş" gibi aşağılık kompleksinden kaynaklanan tavır ve davranışlar içine girmek, Kur'ân ve îman adına büyük bir hatadır. Bu öyle bir durum ki, biz de zaman zaman aynı hataları işlemiyor ve falan Amerikalı, filan Avrupalı bilim adamından destek aramıyor değiliz. Dolayısıyla da, Kur'ânî ve imanî hakikatları, henüz nihaî hakikatlara varamamış ilimlerin terazisinde tartmak sûretiyle en büyük hatayı irtikap etmiş oluyoruz. Günümüzde ilimleri ön plâna alıp, Kur'ân'ı ikinci plânda düşünmek ve O'nun sanki ilimlerin tezkiye ve tebriesine muhtaçmış gibi gösterilmesi o kadar yaygın ki, görüp duydukça insan kahrolup gidiyor.

3. Fenâ fi'l-ilm, yani ilimde fâni olup, Allah (cc), kalplerimiz ve vicdanlarımızda unutulmamalıdır. Hep ilimlerle meşgul olup, vicdan ve kalbin

katmanlarına seferler tertip edememe insanı maddeci ve natüralist bir kabuk içine sıkıştırabilir. İlimleri birer süpürge, anahtar, basamak ve vasıta bilip, yerli yerince kullandıktan sonra onlardan sıyrılammamak, kalben ve ruhen terakkiye mânidir. Evet, bir noktadan sonra herşeyi bırakıp doğrudan Kur'ân'ın aydınlatıcı tayfları altında kalbin nurlu ikliminde yürümek, mesafe almak ve Allah (cc)'a îmanla başbaşa kalmak esas olmalıdır.

Allah'ı Bilenlerin Temkini

Arif-i billah olanların temekkünü; makam-ı cem ünvanıyla da ifade edilen ihsan şuurunun en kâmil mânâda duyuluş ve hissedilişiyile sürekli murâkabe hâlidir ki, "fenâfillâh" ve "bekâbillâh"ın tam tahakkukuyla, varlık, bu sayede kendi feyiz kaynağına muttali olarak teveccüh-ü tâmmeye erer.. Ciddi bir iştiyak ve hayretle hep O'na yönelir.. Vücud ve devamının, O'nun Vücûd ve Kayyûmiyetinden beslendiğini duymaya başlar.. Ama Rehber-i Ekmel'in ziyâ-i feyziyle ne vücûdiye ne de şühûdiyeye girmeden "Aleyküm bi sünneti ve sünneti'l-hulefâi'r-Râşidine'l-Mehdiyyîn"le çerçevelenen hakikat dairesinden her şeyin varlığının da bekâsının da O'ndan olduğu mülâhazasıyla kendini daha bir güçlü, daha bir yerleşik hissederek, tam bir bekâyâ mazhariyetini, tam bir fenâdan geçtiğini itiraf ve ifade sadedinde: "Topyekün varlığı senin aşk u sevdan uğrunda terkettim. Seni görme yolunda iyâlimi de yetim bıraktım" der, her şeyini yollara döker ve "Seni, Seni" mülâhazalarıyla dolaşır durur.

Allah'ı Bütün Esmâ ve Sıfatlarıyla Anmak

Başta "Latîfe-i Rabbaniyye" olmak üzere vicdanın bütün rükünleriyle Allah'ı yâdetmek, yâni O'nun varlığına dair delillerin mülâhazasıyla oturup-kalkmak, varlık kitabında sürekli parlayıp duran ve her an bize ayrı ayrı şeyler fısıldayan ilâhî isim ve sıfatları düşünmek; sonra da O'nun cihan çapındaki rubûbiyet ahkâmını, bu ahkâm karşısında sorumluluklarımızla alâkalı meseleleri, emr ü nehiyleri, va'd u vaîdleri, mükafât u mücazâtları tefekkür etmek; enfüsî ve âfâkî yollarla varlık ve varlığın perde arkası sırlarını araştırmak; bu araştırmalar esnasında basar ve basîrete açılan uhrevî güzellikleri tekrar ber tekrar temâşâ etmek.. zerreden seyyârelere kadar her şeyin, "âlem-i kuds" hesabına atan birer nabız, âlem-i lâhut'a nûrefşan birer tercüman ve "Hakikatü'l-Hakâik"a birer

menfez olduklarını tasavvur etmek de bir kalbî zikirdir. Her zaman bir nabız gibi atan varlığı duyabilenler, bir hatîb gibi konuşan âlem-i lâhutu dinleyebilenler ve bu menfezlerden celâl ve cemâl tecellilerini temâşâyâ muvaffak olanlar, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği öyle rûhanî zevklere ulaşırlar ki bu zevk zemzemesi içinde geçen hayatın bir saati yüzlerce seneye muâdil gelebilir.. gelebilir ve bu kudsî seyahat o zevkli sonsuzluğuyla, vâridât ve manevî hazlar "salih dâiresi" içerisinde köpüre köpüre devam eder gider. Sübühât-ı Vechin nurları her yanı sardığı bu noktada insanın müşâhedeleri insanı aşar. Aşar da her gönül erbâbı ve her isti'dât, zâtü'l-emre muvâfık olsun olmasın, duyup hissettiği şeylerle bir zikir velvelesi içine çekilir; derken, ihtiyârî-gayri ihtiyârî, esmâ-i ilâhîyi mırıldanmaya başlar.

Allah'ı Gerçekten Sevenlerin Özellikleri

O'nu delice severken kat'iyen alacaklılar gibi davranmaz; her zaman verecekli olma hacâlet ve hulûsiyle, Râbiatü'l-Adeviye gibi: "Zâtına yemin ederim ki, Sana Cennet talebiyle kulluk yapmadım; Seni sevdim ve kulluğumu ona bağladım." der, yürürler O'nun ulu dergahına coşkun bir aşk sermayesiyle; yürür ve hep O'nun kendilerine olan lütuf ve ihsanlarını yâd ederler. Kalbleriyle sürekli O'na yakın durmaya çalışır, akl u fikirleriyle de O'nun merâyâ-yı esmâsında müşahadededen müşahedeye koşar; her şeyde muhabbetten sesler dinler, her çiçekte aşk u şevkten ayrı bir rayiha ile mest olur, her güzel manzarayı O'nun güzelliğinin tecellisinden akisler gibi temâşâyâ alırlar. O'na karşı hep sevgi düşünür, sevgi duyar, sevgi konuşur, bütün eşyayı bir sevgi şöleni gibi seyreder ve bir sevgi armonisi gibi dinlerler.

Muhabbet, bu ölçüde otağını kalb yamaçlarına kurunca artık bütün zıt hâdiseler aynı şeymiş gibi duyulur; huzur-gaybet, nimet-musibet, acı-tatlı, rahat-mihnet, elem-lezzet hep aynı sesi verir ve aynı edada görünürler; zira, seven gönül cefayı-safayı bir bilir, derdi derman gibi görür, ızdırapları kevserler gibi yudumlar; zaman ve hâdiseler ne kadar amansız olursa olsun, durur o kımıldamadan durduğu yerde en derin bir vefa duygusuyla. Gözleri hep kendisine aralanacak kapı aralığında, yatar pusuya ve değişik dalga boyundaki teveccüh ve tecellilere açık durmaya çalışır. Sevgisini O'na saygı ve itaatle taçlandırır. Kalbi sürekli O'na inkıyat duygusuyla çarpar ve sevdiğine muhalif düşme korkusuyla tir tir titrer; titrer ve devrilmemek için de yine o biricik istinad ve istimdat kaynağına sığınır. Onun bu ölçüde sürekli sevdiğiyle

muvafakat arayışı içinde olması, zamanla onu gökte ve yerde herkes tarafından sevilen bir mahbub haline getirir. Onun hesabında sadece Hak vardır; ötelere göre de olsa beklenti içinde bulunmayı aşkına ihanet sayar; ama kendi kendine gelen iltifat ve teveccühleri reddetmeyi de saygısızlık kabul eder ve ne gelirse öper, başına kor sonra da "Bunların istidraç olmalarından Sana sığınırım." der inler.

Allah'ın Af ve Merhametine Sığınarak Ağlamak

Evet Sultanım! "Sultana sultanlık, nitekim gedâya da gedâlık yaraşır." Bu bakımdan, bir defa daha Sen'den diliyor ve dileniyoruz: Gözlerimize yaş ver ve bizi ağlat! Merhamet etmen için, Sen'den uzak kalış hasretini duyamayışımıza ağlat! Gönüllerimizin ayrılık ızdırabı ve kavuşma hasretiyle şâk şâk olamayışına, ağyar ateşine yanışına öyle ağlat ki, sîneler kebab olsun; ondan bir feryat çıksın, meleği ve feleği velveleye versin. Kararmış ruhlarımıza şefkat et de ağlat! Ağlamalarımıza dahi ağlamamız lâzım geldiği için ağlat! Bükülmüş şu kaddime, dağılmış kâkülüme, solgun ve ölgün rengime, burulmuş boynuma ve kırık kalbime merhamet et de ağlat! Şu en sakın anda, sızlanışlara cevap verdiğin dakikalarda, Sen'den başkasına secde etmeyen başımla Sana dönüyor, titreyen dudaklarımla, bu çöllerde bizi perişan etmemeni ve göz yaşlarımızla bu beyâbânı gülzâra çevirmeni diliyorum.

Allah'ım! Bizim uzaklığımız itibarıyla değil, Senin yakınlığın hürmetine kalbimize rikkat ver ve bizi öyle ağlat ki, kendimizi kaybedelim, yolunda ar ve haysiyetten geçelim, tâ ki "Bunlar delirmiş." desinler...

Allah'ın Azameti Karşısında İnsan

Yüce Yaratıcı ki, vücûdu bütün varlığın dayanağı, kudreti her şeyin güç kaynağı, irâdesi eşyâ ve hadiselerin üzerinde akıp gittiği biricik yörünge, marifeti de canlarımızın cânıdır. Vücuduyla cihanlara varlık urbası giydiren arzı, semâyı bir meşher gibi hazırlayıp gözler önüne seren ve sergileyen aylarla, güneşlerle, yıldızlarla her gece ayrı bir donanma gecesi teşkil eden ovaları-obaları, dağları-ormanları, denizleri-ırmakları, renk, şekil, ses ve keyfiyetleriyle bir kitap gibi basîret erbâbının temâşâsına sunan sunup ötelere âit güzellikleri tedâi ettiren biz fânilere, kalbin zümrüt tepelerinden cennetleri müşâhede

yollarını açan müminlerin sînelerini inançla inşirâha kavuşturup duygularını ibâdetle aydınlatan kâmetlerini rûkû ile değerler üstü değerlere ulaştırıp alınlarını secde mührüyle süsleyen iyilikleri lütuflarıyla derinleştirip, ihsâna açık ruhları meleklerle atbaşı hâle getiren burada ve ötede, yaramaz duyguları, yaramaz düşünceleri, yaramaz davranışları istihkaklarına bırakmayıp affıyla, rahmetiyle karşılayan suçluların suçunu bağışlayıp günahkârlara mehiller üstüne mehil veren her an binbir televvün içinde, kendi büyüklüğünü, kendi ululuğunu, her şeye yettiğini, her şeyin hakkından geldiğini; bize de, kendi küçüklüğümüzü, kendi değersizliğimizi, yetersizliğimizi ve tutarsızlığımızı hatırlatarak gözlerimizdeki perdeyi aralayıp dergâhına sığınma yollarını gösteren ömrünü dün ve bugün arasında yalpa yaparak geçiren mağmûm ruhları, önü ve sonu olmayan arzulara, varlığımızın özünden kaynaklanan isteklere, iştiyaklara uyaran ezel ve ebed âleminin biricik Hükümdârı'dır.

Allah'ın Azametia

En küçük şeylere en büyük işleri yaptırıp, karıncaya Firavun'un sarayını harap ettiren Allah'tır! Kâinatın her yanında O'nun mülkünün bayrağı dalgalanır. O bayrağın gölgesine sığınmayanlar gölgesi başımızdan eksik olmasın kendilerine yazık etmiş olurlar. Yer-gök O'nun hükmü altındadır. Elimiz-ayağımız, gözümüz-kulağımız, dilimiz-dudağımız, kalbimiz-vicdanımız O'nun geniş mülkünde küçük birer et parçası ve minik birer duygu vasıtasından ibarettir. Bütün bunlar O'nun olduğu gibi onlardan elde edilen fayda ve semereler de O'na aittir. O, bu duygu ve uzuvları bize vermeseydi, biz nasıl 'ağzımız-burnumuz, gözümüz-kulağımız' diyebilecektik! O, bunlara terettüp eden meyveleri yaratmasaydı, kalkıp kendimize mal ettiğimiz bu semerelerden kaçta kaçına sahip olabilecektik! Dünya, O'nun buyruğuyla dönüp durmakta, yeryüzü O'nun cömertliğiyle dolup taşmaktadır.

Bundan dolayıdır ki, varlığı, O'ndan başkasına isnat etmek, affedilmez kaba bir nankörlük; nimet ve ihsanları arkasında O'nun elini görmemek de utandırıcı bir şirktir.

Allah'ın Davetlisi Olarak Miraç'a Yükseldi

Dünyada altından kalkılmaz gibi görünen ağır mükellefiyetler O'nunla tahfif

edildi; O'nun sayesinde ümmet sürçme, nisyan ve hatalardan muaf tutuldu. Afv ü azap O'nun ikliminde renk değıştirdi ve her sîneye affedileceğı ümidi düştö.

Gökler velîmesine çağrılan Hakk'ın özel davetlisi O'ydu; herkesin gözünü diktiğı "Kâb-ı Kavseyn"e uğrayıp geçen de yine O'ydu. "Sidretü'l-Müntehâ"nın misafiri olmak sadece O'na bahşedilmiş bir mazhariyet, "Mâ zâga'l basaru vemâ tegâ" ("Peygamberin gözü şaşmadı ve sınırı aşmadı" Necm, 17) mazmununca gördüğü şeyler karşısında başının dönmemesi, bakışlarının bulanmaması da O'na lütfedilmiş özel bir temkindi. O, Âyetü'l-Kübrâ'nın kendi hususiyetleriyle zuhûrunu müşahede etti, ama asla gözleri kamaşmadı; kamaşmadı ve bütün gök ehlince "müşârun bi'l-benân" oldu. Cibril, ilk defa O'nunla, idrak edilmez bir gök yolculuğunda bir beşere arkadaş ve hâdim oluyordu... Bu yolculukta aynı zamanda O, berklerin ışık hızını aşkın bir süratle fizik âlemlerini aşarak fizik ötesine yürüyor ve görölmezleri görüyordu. "Sidretü'l-Müntehâ" ilk konak, "Kâb-ı Kavseyni ev ednâ" idrakinde aklın pes ettiğı bir zirve ve likâullah da idrak ufkumuzu aşan bir mazhariyet.. bütün bunların kahramanı ise, (Şeyh Galip'in ifadesiyle) o Sultan-ı Rusöl Şah-ı Mümecced, bîçarelere devlet-i sermed, dîvân-ı ilâhîde ser-âmed, Ahmed ü Mahmud ü Muhammed idi. O, gördü, gördüklerini gördürmek üzere aramıza döndü; duydu, gelip duyduklarını ruhlarımıza duyurdu.. ve vicdanlarımıza Evvel ü Âhir'in, Zâhir ü Bâtın'ın esrarını fısıldadı. Evvel'in en önemli remzi O, Âhir'in nurefşân aynası O, Ehadiyet-i Zâtiye ve Vahidiyet-i Sıfâtiyenin en bülendâvâz davetçisi O; zât, sıfât ve esmâ bilgisinin en emin emanetçisi hakiki insan-ı kâmil de O'ydu... O, taayyün-ü evvel'den Ahmed unvanıyla insanlık ufkunun muhaciri; Mekke'den Muhammed namıyla Medine şehrinin misafiri; berzahtan Mahmud namıyla livâü'l-hamdin mihmandarı ve bütün esmâ-yı şerifesiyle Cennet ve Cemalullah'ın perdedarı, ruhânî âlemlerin feyiz kaynağı ve cismâniyet âleminin de asıl cevheriydi.

Allah'ın Dualara İcabeti

Aslında, her hâlimizde O'na yönelmek, O'na el açmak, dert ve elemelerimizi O'na şerh etmek hem bir mazhariyet ve ilk mevhibe hem de Hakk'ın cevabî teveccühleri adına atılmış önemli bir ilk adımdır. O, "Kullarım Bana isteklerini yöneltirlerse, bilmelidirler ki, Ben yakınlardan yakınım; Bana dua ile yönelenin duasına icabet ederim." buyurur. Elverir ki, bu iç dökme ve yakarış "Siz, dua ve niyazlarınızı gönölnden, hâlisane ve Hak rızasına bağlayarak yapınız." medlölü çizgisinde icra edilsin. Evet, halk içinde bağırp çağırarak başkalarına duyurma,

gösterme yerine, duyması ve görmesi mânâlar üstü mânâ ifade eden Hazreti Allâmü'l-Guyûb'a, hem de tamamen halka kapalı ve O'na açık bir hâl ve atmosfer içinde, nefeslerimizi gizlilik ve içtenlikle derinleştirerek arz etmeliyiz ki, O'na iç dökmemiz gizliliğin büyüsunü taşısun ve sesimizi-soluğumuzu başka mülâhazaların şerareleri kirletmesin..

Allah'ın Evvel ve Ahir İsimleri

O, kendinden başka her şeyden (mâsivâ) mukaddem bir 'Evvel'; her şeyin encam ve nihayetine hâkim, varı yok yoku da var eden bir 'Âhir'; vücudu varlığın her satır, her kelimesinde netlerden daha net, apaçık okunan bir Zâhir; her şeyin ötesinde, ötelere de ötesinde kâinat ve hâdiselerin biricik mercii bir Bâtın; ama hem evveliyeti hem âhiriyeti, hem zâhiriyeti hem de bâtınıyeti birbirinden ayrı olmayan bir Evvel u Âhir ve bir Zâhir u Bâtın'dır. O, evveliyetiyle ezeliyetin ve âhiriyetiyle lâyezâliyetin biricik Sultanıdır. O'nun evveliyetindeki takdirleri, âhiriyette yine O'nun ilmî plânlarına göre zuhur eder, derken her şey bir inkişaf sürecine girer.

O, kadîm, ezelî bir Evvel; dâim ve sermedî bir Âhir'dir; hiçbir şey yokken O vardı; sürekli varlık-yokluk arası gel-gitler yaşayan bütün eşya fenâ ve zevalle silinip gittikten sonra da O bâki kalacaktır. Her şey O'ndan gelmekte ve gidip yine O'na dayanmaktadır; O ise gelmekten-gitmekten münezzeh, herkes ve her şeyin biricik penâhıdır.

'O'nun varlığı evvelden evvel,
Bu mânânın adı nezdinde ezel.

Yok nihayeti, olmaz O'na hitâm,
Halkeden O'dur, O'nunladır devâm.

Tekmil varlık nezdindeki bir nurdan,
'Ol' dedi, oldu bir ışıık billûrdan.'

O, ilk halk ve ibdâ ihsanlarıyla Evvel, kullarına merhamet, mağfiret ve hazırladığı ebedî saadet saraylarıyla da Âhir'dir. Hidayetiyle Evvel, bu ilk mevhibeye lütfedeceği keremleriyle de Âhir'dir. İbtidasız bir Kadîm u Evvel, intihatsız bir Bâki u Âhir'dir. Kıdem ve ezeliyetiyle mebdei olmayan bir Evvel, ebediyet ve sermediyetiyle de sonu tasavvur edilmeyen bir Âhir'dir. Vâcibu'l-Vücûd, Vâhidu'l-Ehad olmasıyla evvellerden Evvel, fenâ ve ademden

münezzehiyetiyle de âhirlerden Âhir'dir.

Allah'ın Güzelliğinin Gölgesi

Oysa ki, düşünebilenler için sevmenin de, aşkın da, iştiağın da, kalbî alâka ve irtibatın da esası, bizim güzellik diye değişik şekil ve suretlerde gördüğümüz her şey, çok perdelerden geçmiş ve biraz da aynaların kabiliyetlerine göre farklı mahiyetler almış Hakk'ın güzelliğinin gölgesinin gölgesidir. Her güzelliğe karşı duyulan hayranlık hissi de, aslın büyüünün gölgeye aksetmesi gibi bir şeydir. Asıl-gölge, esas-tâbî fark edilebildikten sonra, küll hâlinde veya parça parça varlığa karşı hissettiğimiz alâka da mahzursuz sayılır. Bu açıdan da, hem gölgeye hem de tâbî olana güzel nazarıyla bakabiliriz. Zira, güzellere tâbî olanlar da güzeldir ve her güzellik, onu duyan aşıkları, sevgiliye ulaşma arzusuyla coşturan bir nâme, bir mesaj, bir fısıltı, bir sinyal ve bir çağrıdır. Evet, bazen bir ses, bir renk, bir desen, bir şive gözlemcide müthiş bir özlem ve iştiağ ateşi tutuşturur. Ağyâr araya girmezse, bu ateş zamanla alev alev bir aşka dönüşür ve cayır cayır onu yakmaya başlar, başlar ama, bir kor hâline gelmiş bu sermest ruh; "Yakan Senin ateşin olduktan sonra ocaklar gibi yansam da gam izhar eylemeyeceğim; elverir ki, vefa bâbında dolmasın gözlerim hicrandan ve cüdâ kalmayayım yar kapısında Cânân'dan" der inler.

Allah'ın Herşeye Kadir Olduğunu Düşünerek Dua Etmek

Bütün bu mülâhazalara açık bir gönül, ellerini açıp yakarışa geçince, kendisini gören, soluklarını duyan, içinden geçenleri bilen ve iniltilerini değerlendiren her şeye Kâdir, her şeye Hâkim, istediğini istediği gibi yapan, yaptığı her şeyde farklı hikmetler gözetken birinin var olduğunu düşünür; O'nun merhameti, iradesi, meşiet-i sayesinde her şeyin üstesinden gelebileceği inancıyla gerilir ve en karanlık anlarında bile sürekli huzur yudumlar, itminan soluklar ve ümitle oturur-kalkar. Bu çerçevede günde birkaç defa O'na yönelmek, kalbin gözü-kulağıyla fizik ötesi şeyleri görüp işitmeye çalışmak o kadar derin ve anlamlıdır ki, bir kere bu mazhariyeti duyup tadan birinin, bir daha da o kapıdan ayrılması düşünülemez. Bu mazhariyeti tam yakalayamamak da, son bir kez daha o Yüce Dergâh'a yöneliyor ve O'nun kapısının tokmağına

dokunarak inliyoruz:

Allah'ın Hikmeti

Ne var ki, Cenab-ı Hak -her işte pek çok hikmeti vardır ve daire-i rubûbiyeti aynı zamanda pek çok hikmet ve maslahatları da ihtiva etmektedir- bu tenzîlî ve teşrîî emirlerinde herkesi muhatap almamış, herkesle ayan-beyan konuşmamış, böyle çok önemli ve hususiyet isteyen bir konuda sadece, özel donanımlı ve hayatını kalb ve ruh seviyesinde yaşayabilen müstesna bazı karakterleri seçerek onlarla konuşmuş ve bu yüksek istidat, hârika fıtrat, yüce seciyelerle, yaratılışın gayesini, var olmanın hikmetlerini, dünya ve içindekilerin mânâ ve muhtevasını, ötelerin mahiyetini, ötelerde insanları ebediyetlere ulaştıracak Cennet yollarını, yer yer yürekleri hoplatarak, zaman zaman da öbür âleme iştiyakları şahlandırarak bir baştan bir başa bütün yeryüzünü kendi güzelliklerinin pırıl pırıl bir meşheri ve ebediyetler hesabına da bir ekim-biçim hasat zemini olduğunu vicdanlara duyurup insanları yalnızlıktan, gayesizlikten, vazifesizlikten, hedefsizlikten kurtarmış; onlara bu dünyanın ötelere ait bir bekleme salonu olduğunu anlatmış, var olma ve varlığı duymanın ötesinde müstaid ruhları bir de ebediyet vaadleri ve cemâlini gösterme beşaretiyle sevindirmiştir.

Allah'ın İhsanlarına Minnet ve Şükür

Gelin, güç, kuvvet, servet, hakimiyet ve daha değişik imkânlar gibi, bir kısım zahirî fâikiyet unsurlarını, Hakk'a karşı birer medyûniyet, tevazu ve mahviyet vesilesi sayarak, Allah'ın ihsan ettiği bütün bu mazhariyetleri, O'na bağlı görme idrak ve şuuruyla ölçüp, biçip, değerlendiren onları gönüllerimizde iki büküm olma duygusuna çevirelim; çevirip bütün tavır ve davranışlarımızı Hak karşısında rükû ve secde hâliyle, insanlar karşısında da saygı ve muhabbetle bezeyelim.

Allah'ın İnsana Muamelesi

Aslında, Cenab-ı Hakk'ın değer verdiklerine bizim de yürekten saygı

duymamız icap eder. Allah'ın insanlara karşı muamelesi de, bakışı da çok farklıdır. O yerinde insanı bir mihrap gibi herkesin önüne kor ve kendine tazimde ona bir kıblenüma vazifesi gördürür. Yerinde onun ruhuna varlığın esrarını fısıldar ve onu hususî bir hilâfetle şereflendirir. İmanla, irfanla ufkunu açarak ona maiyyetinin büyüsunü duyurur. Ötede onun için ebedî saadetler hazırlar ve kalbinde de cennetlere menfezler açarak bu dünya zindanını ona firdevslerin bekleme salonu hâline getirir. Burada her işini basirete bağlı götürenleri orada kendi güzelliklerini temaşa ile onurlandırır. Ve bu tek buutlu yaşamaya binlerce derinlik kazandırır. Onların sihirli dünyalarında denizleri gül bitiren cennet yamaçlarına, köpürüp duran cehennemleri de âb-ı hayat kaynaklarına çevirerek onlara akıl almaz harikalardan her gün yeni yeni dünyalar yaratır.

Allah'ın İnsana Verdiği Değer

Eğer insanoğlu yeryüzünde Allah'ın halifesi, bütün yaratılanlar arasında Hakk'ın gözdesi, topyekün varlığın özü, usâresi ve Yüce Yaratıcı'nın en parlak aynası ise -ki bunun böyle olduğunda şüphe yoktur- onu bu âleme gönderen Zât, kâinatların ruhundaki esrarı keşfetme, dünyanın bağrındaki gizli kuvvet, kudret ve potansiyel imkânları ortaya çıkarma; her şeyi yerli yerinde kullanarak kendisinin ilim, irade, kudret.. gibi sıfatlarına şuurlu bir temsilcisi olma hak, salâhiyet ve kabiliyetini verecektir ki, o, varlığa müdahale ederken ve hilâfet vazifesini yerine getirirken aşamayacağı herhangi bir engelle karşılaşmasın, eşya ile münasebetlerinde çelişkiler yaşamasın, hâdiselerin koridorlarında rahat dolaşabilsin, mâhiyetine dercedilmiş bulunan istidatları inkişâf ettirmede zorlanmasın, ebedlere kadar uzayıp giden arzularını, emellerini gerçekleştirmede beklenmedik mânialara takılmasın.

Allah'ın İnsanlara Teveccühü

Her zaman vicdanlarımızda sessiz sessiz duran ve daha cennete girmeden gönüllerimize, firdevsî zevkler hâlinde akıp gelen rahmet ve nîmet dünyasının değişik dalga boyundaki bütün televvünleri, O'nun, her an, keyfiyetler üstü ve kemmiyetleri aşan değerdeki teveccüh ve iltifatlarındandır. Eğer O'nun, insanlara karşı bu nazar ve teveccühü olmasaydı, bizlerin kasap dükkanındaki

etlerden ne farkımız olurdu ki! Yeryüzünü köpüren denizlerle, kabaran buharlarla, damla damla arzın bağrına inen yağmurlarla ve çağıl çağıl akıp giden ırmaklarla hayata mazhar edip şenlendirdiği gibi, insanî melekelerimizi ve gönül dünyalarımızı da, tecellî baharlarıyla rahmet elinden gelen vâridat ve esintilerle ihyâ eden ve sonsuza açık tutan yine O'dur.

Taşı toprakla, toprağı-suyu mini mini canlılarla buluşturan, buluşturup dört bir yanı cennet bahçelerine çeviren O; etten-kemikten, kandan-irinden var ettiği bir cismi, meleklerle, melekûtla, ruhânîlerle buluşturup tanıştıran, yarıştıran O'dur. O'dur ki, mezbeleliklere açık dehlizlerden firdevslere, firdevslerden de Hakk cemâlini müşâhedeye yollar açmış, demire ve kömüre elmas olma yollarını göstermiştir.

Allah'ın İrade ve Dilemesi

Allah'ın oldurduklarını kimse önleyemez; O'nun soldurduklarını da kimse canlı tutamaz. O bir şey murâd buyurunca, bir lahzada sebeplerini yaratır ve onu vareder. O, birilerinin yoluna su serpince yollar dümdüz olur gider.

Allah'ın İradesi

İnsan her ne kadar ihtiyar sahibi ise de, emir ve irade Allah'a aittir. O'ndan emir gelmeyince hiçbir şey olmaz.. O irade etmeyince hiçbir nesne vücuda gelemez! O dilememiş olsaydı, bugün ne zaman ne de mekan bulunurdu. O, var ettiği şeyleri devam ettirmeseydi, her şey toz-duman olur giderdi.

Allah'ın İradesi ve Hakimiyeti

Evet, ne sebepler, ne de başka hiçbir şey Allah'a hükmedemez. O'nun ilâhî irâde ve meşîetini bağlayamaz. Her şey Allah'ın mahkûmu, Allah'ta biricik ve mutlak hakimdir. Ancak, esbâba riayet edilmesi ve illetlerin birer mini vesîle olarak değerlendirilmesi de yine Allah'ın emridir. Bu itibarla da insanın, 'sünnetullah' dediğimiz şariat-ı fitriyenin prensiplerine uymadığı zaman, büyük ölçüde dünyada, belli nispette de âhirette cezalandırılacağına inanıyoruz.

Halifeler halifesi Hz. Ömer'in, salgın vebanın bulunduğu bir yerden

uzaklaşırken, onun bu davranışını kazâyâ rıza ve kadere teslim düşüncesiyle te'lif edemeyenlere karşı, 'Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçıyorum' şeklindeki yaklaşımı ne mânîdardır!

Allah'ın Kendini Hissettirmesi

Eğer şu anda, inananların nabzı ümitle atıyor, gönülleri mutlu geleceğin heyecânını yaşıyor, başları da ukbâ güzellikleriyle tutkunsâ, bu vicdanlarımızda duyduğumuz O'na âit meltemlerden ve her menzilde O'nun kendisini bize hissettirmesindendir. Göklerin ve yerlerin nuru Ondandır; dünya ve ukbâ hazinelerine açılan menfezler, O'nun sultanlık kapısının anahtar deliği bile olamaz. O'nun nezdindeki gerçek değerlere nispeten, heveslerimizin ağında sürekli mıncıklayıp durduğumuz dünyanın bir sinek kanadı kadar bile kıymeti yoktur. O'nun kıymet esaslarına göre belli bir değere ulaşmış ve aslında bütünüyle masal olan şu cihânın bir zerresi ise ebediyetleri peylemeye yetecek bir sermâyedir.

Zâtın da ruhlarımızın biricik ışık kaynağıdır. Sonsuzluk duygusuna programlanmış gibi her ufukta ebediyet arayan sînelerimiz, Senin rahmetinin sınırsızlığını haykırıyor. Dünya, Senin buyruğunla iki bûklüm ve bir kutlu seyahat için yaratıldığı günden beri yollarda dağlar, tepeler emrine âmâde olduklarını gösteren bir haşyetle elpençe ve kıyamda ırmaklar başları yerde ve Senin sübuhâtı vechinle sermest, hayatla çalkalanmakta ve "Hayy" ismini haykırmakta bağlar-bahçeler, kuşlar-kuşçuklar her yerde bir nevrûz canlılığıyla Senin cemâlinin temâşâsına koşmakta karlar-buzlar, dolular-fırtınalar, Senin azâmet ve celâlinin bestesine dem tutmakta gece-gündüz, yaz-kış hiç durmadan değişik lisanlarla hep Seni anmakta anıp anıp renk değiştirmekte; yeşermekte-solmakta, beyazlaşıp, kararmakta.

Allah'ın Kullarına Teveccühü

Hazreti Feyyâz-ı Mutlak, kuluna böyle bir teveccühde bulununca, onun mecazî mâhiyeti sayılan vücud-u cismânîsi âdeta silinir gider ve onun yerini bir vücud-u câvidânî alır ki, bu sayede tâlib veya sâlik bir hamlede ve bir nefhada hemen muhlasîn ufkuna yükselebilir. Bu şekilde ekstra bir mazhariyet, ilimle, hatta "ilmü'l-yakîn"le elde edilmesi muhtemel makam ve pâyelerden çok

farklıdır. Böyle bir nazara ehlullah, "tecellî-i ilim" demişlerdir ki, "ilm-i ledün" dalga boylu böyle bir teveccüh sayesinde birdenbire her şeyin mâhiyeti değişir; insan âdeta melek oluverir, cisim ruh keyfiyetini alır, ateş "berd ü selâm"a dönüşür, tuzlu deryalar kevser ırmakları haline gelir, zehir de panzehire inkılâb eder.

Böyle bir nazarla taltif edilen sâlik veya tâlib, bâtinî duygularının inkişafıyla bir kalb ve ruh kahramanı olma ufkuna ulaşır; Arz'da bulunduğu aynı anda semâvîlik soluklar ve Hakk'ı gösteren bir mir'ât-ı mücellâya dönüşür. Bu mazhariyeti ifade sadedinde bir hak dostu: "Nur-u Hak akseylese pür-nûr olur dil hânesi,/Saf cevher sureten bulur bu ten kâşânesi" der.

Allah'ın Lütufları

Her ferde, liyâkatinin kat kat üstünde iltifatlarda bulunma âdeti olan Rahmeti Sonsuz, hiç mümkün mü ki, O'na koşan vefalı yolculara -hâşâ!- alâkasız kalsın.. ve harem-i hâssına ihlâs sermayesiyle yönelenleri hususî teveccühleriyle ağırlamasın..! Aslında, böyle bir ilâhî âdet olmasa ve hiç kimseye iltifatta bulunma sözü verilmese bile, herkes o Ezel ve Ebed Sultanı'na intisab etmiş olmayı, önceden alınmış bir avans gibi kabul etmeli ve her nefes alış-verişinde bir sadakat kahramanı gibi sürekli O'nu soluklamalıdır. "İşler yolunda gitmedi, gökten vâridat inmedi" diye çocuklar gibi küsme tavrına girmemeli; rıza bilmez seviyesizler gibi müteessir olmamalı; yolun zorluğunu ve uzunluğunu düşünerek mesafelere yenik düşmemelidir; aksine, hep "sular gibi çağlamalı, Eyyûb gibi ağlamalı" gezip dolaştığı her yerde sadece O'na gönül bağlamalı; O'nu görme, O'nu duyma, O'nu bilme mülâhazalarıyla oturup kalkmalı ki, ebediyeti peyleyebilecek kredilerini çocuk oyuncağı türünden bazı şeyleri elde etme yolunda harcamış olmasın; olmasın ve Allah'ın lutfettiği genişlikleri his ve hevesleriyle daraltmasın; rahmetin her şeyin önünde olma esprisine himmetin her şeyi kucaklayan genişliğiyle mukabele ederek zımnî bir ilâhî mukavelenin gereklerini, tabîî O'nun büyüklüğü ve kendi küçüklüğü ölçüsünde yerine getirebilsin..

Allah'ın Nazar Buyurduğu Kalp

Evet, böyle herkesin hüsn-ü şهادette bulunduğu bir kalbin, ilâhî âdetler

gereği gelgiti, inhirafı düşünölemeyeceği gibi, mahrumiyetine de ihtimal verilemez. Zira o kalb, kâinata nispeten arş ne ise, insana nispeten odur ve her an Hakk'ın nazar buyurduğu bir mücellâ aynadır. Hakk'ın bakıp bakıp her an ayrı bir değeri verdiği böyle bir ayna kırılıp atılabilecek herhangi bir cisim değildir. O, insanlık gerçeğinin rûhu ve Allah'ın da memdûhudur.

Hz. Mevlâna: Allah buyuruyor ki: "Bizim nazarımız kalbedir; sudan, balçıktan olan sûrete değildir. Sen, benim içimde kalbim var diyorsun, amma gönöl Arş'ın yücesindedir, aşağılarda değil" der, bu hakikati ihtar eder.

Allah'ın Nimetleri

Evet bütün dünya servetleri O'nun hazinelerinin yanında bir buğday tanesinden daha küçük ve daha hakir, bütün dünya güzellikleri O'nun cemalinin bir tek cilvesine nispeten bir ateş böceğinin kehkeşanlara hükmeden bir yıldıza nispeti gibidir.

Herkes ve herşey diş ve damakları arasında O'nun cömertliğini duyar, her insan dudakları arasında bilerek veya bilmeyerek O'nun ihsanlarını mırıldanır. Yeryüzü bütün ihtişamıyla O'nun kereminin cilvesi olduğu gibi, dört bir yanda görüp tanıdığımız nimetler de O'nun lütfunun eserleridir. Bu nimetleri başkasına mal etmek insafsızlık ve haram, O'ndan gayrisine minnet duymak ise hakiki nimet sahibine değil de, tablacıya temenna durmak gibi bir aldanmışlıktır.

Allah'ın O'na Yükllediği Misyon

Hakk'ın O'na yükllediği misyon bütün enbiyadan çok farklı ve O'na teveccühleri de iltifat ve i'zaz edalıdır. Rabbi O'nunla konuşurken özel bir üslûp kullanır ve bu üslûbuyla O'nu ta'ziz eder ve bize de edep taliminde bulunur. O, hakkında "Nun, kalem ve kalem tutan ellerin satırlara döktükleri şeyler hakkı için Sen Rabbinin nimetleriyle serfirazsın ve katiyen bir mecnun değilsin. Senin için hiç kesilmeyecek bir ecr ü sevap söz konusudur.. ve Sen bir yüce ahlâk üzere ahlâk âbidesisin." (Kalem sûresi, 68/1-4) buyrulan iltifat ufkunun biricik muhatabı. Varlık kitabını yazan kalemin mürekkebi, kâinat satırlarının yazılışının gaye ölçüsündeki ruhu, mânâsı; ilâhî esrarın zuhûru adına

bilinmezlerin en fasih tercümanı ve lâhûtî hakikatlerin de mârifet mahzenidir. O, "De ki: Ey insanlar! Eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın." (Âl-i İmran sûresi, 2/31) yüksek mansıbının en seçkin siması; "Sana biat edenler aslında Allah'a biat etmektedirler." (Fetih sûresi, 48/10) payesinin en parlak mazharı, "Doğrusu Rabbin, Sana vereceklerini öyle bir verecek ki, hem O'ndan hem de verdiklerinden tam razı olacaksın." (Duha sûresi, 93/5) fehvasınca rıza mertebesinin zirve insanı, Hak hoşnutluğunun nurefşân temsilcisi, yoldakilerin de ışık ve rehberidir. "Ey Rasûlüm! Biz seni bütün âlemlere bir rahmet vesilesi olarak gönderdik." (Enbiya sûresi, 21/107) hakikati mazmununca O, dünyada iman ve mârifetle, ötede Cennet ve Cemalullah'la tüllenen âlemlerin sırlı anahtarı, kapısı, o kapı ötesindeki bütün mazhariyetlerin ışıktan vesilesi, künhü nâkâbil-i idrak hakikatlerin müfessiri, Zât âleminin müfti-i hâssı, sıfatlar ufkunun münevver maşrıkı, arkasına aldıklarının aldatmaz mürşidi, ehl-i tevhidin kıblenümâ mahiyetindeki imamı, idrak ve ihsas âlemlerini kuşatan sis ve dumanın arkasını gösteren ilâhî ışık kaynağı, Hakk'a gönül verenlerin vefalı ve candan dostu, şeytanın ve şeytanîliğin en amansız hasmı, dünya ve ukbâda kendine bel bağlamışların koruyucu serası ve mücrimlerin de şefaatkânıdır.

Allah'ın Peygamber Göndermesinin Gayesi

Allah, varlık ve eşya ile Kendinin tanınıp bilinmesini dilediği gibi, vahyin lisaniyla da, tekvînî ve tenzîlî emirlerinin iç içe mütalâa edilmesini; gözlerden kalbe akan mânâların, kulaklar yolu ile gelip ruhları saran nefehatla desteklenmesini; zât, sıfât ve esmâsı itibarıyla "min haysü hüve" bir ulûhiyet anlayışının ortaya konmasını ve tabîî buna karşılık da kullarının sorumluluklarını, bu sorumlulukları nasıl yerine getireceklerini, yürüdükleri/yürüyecekleri yolun âdâp ve erkânını, varacakları hedefin vaad ettiklerini talim etmek istemiştir. Evet, gayb-ı mutlakla alâkalı konuların dosdoğru bilinmesi vahyi gerektirdiği gibi, vahiy de zaruri olarak peygamberlik müessesesini iktiza etmektedir. Bu zarurete binaendir ki, Allah, hemen her devri ve bazı dönemler itibarıyla her kıt'ayı ayrı bir peygamberin vücuduyla şerefleştirmiş ve Bediüzzaman'ın ifadesiyle: Karıncayı emirsiz, arıyı ya'subsuz bırakmayan Kudret-i Ezeliye, beşeriyeti de hiçbir zaman nebîsiz bırakmamıştır.

Allah'ın Rızasını Ararlar

Bu koçyiğitler, Hak rızası gibi en büyük bir işe gönül vermiş olmanın şuurundadırlar ve ona ulaşma uğrunda da her şeyi göğüslemeye kararlıdırlar. Şahısları itibarıyla hep mum gibi başları önlerinde küçük görünömlü, yanıp aydınlatmaya teşne ve iddiasız göröndükleri aynı anda her zaman gerilimde ve kanatlarını germiş bekleyen üveyikler gibi ruhânîlerle yarışmaya da hazırđırlar. Onlar, duruyor gibi göröndükleri zamanlarda bile, iç aktiviteleriyle hep canlı, hep kararlı ve hep hummalıdırlar. Yer yer, denizler gibi çevrelerini dalgalarıyla sularlar, zaman zaman da uzakları buharlarından oluşın bulutlarla serinletirler. Yakın-uzak her tarafa âb-ı hayat sunar ve nice yıldan beri sürüm sürüm hale gelmiş cansız cesetlere diriliş üfler gezerler. Oturur-kalkar hiç durmadan çevrelerine ruhlarının diliyle gönöl hikâyeleri söyler ve her türlü dedikoduya ve toplum içinde kin-nefret uyarak tartışmalara karşı sürekli kapalı dururlar.

Allah'ın Sevdığı İnsanlar

Allah, onları sever, onlar da Allah'ı.. hemen her zaman sevmenin heyecanıyla coşar, sevilme duygusuyla da mest ü mahmur yaşarlar. Tevazu kanatları sürekli yerde ve gül bitirme neşvesiyle toprak olmaya teşne bulunurlar. Başkalarına saygılı oldukları kadar onurlarına da düşkündürler; müsamaha, şefkat, mülâyemet ve inceliklerinin bir zaaf şeklinde yorumlanmasına asla müsaade etmezler. Gerekirse, bir an bile tereddüt etmeden hayatlarını istihkâr ederek âhirete yürümesini de bilirler. İnançlarını yaşarken, kimsenin tenkit ve takdirlerine kulak asmazlar; asmaz sadece ve sadece kendi düşünce atlaslarının rengini soldurmamaya dikkat ederler; ederler, zira onlar iyi mü'minler olmaya azmetmişlerdir.

Allah'ın Sözü ve İnsanın Eksiklikleri

Evet, O'nun kelâmına dayanmayan ve O'nun nurunun ziyasıyla beslenmeyen en nâdide yazı âbidelerinin, en şahane san'at eserlerinin, en belîğ beyanların, en göz kamaştırıcı tasavvurların ihtiva ettikleri dilrubâ keyfiyetler dahi tamamen izafidirler ve O'na ait güzelliğlerin birer yansıması, birer aksisedası olmaları

itibarıyla herhangi bir kıymeti hâiz olsalar da, kafiye, zatî ve kendilerinden bir değer ifade ettikleri söylenemez.

Ne var ki, bunun böyle olması, hiçbir zaman bizim şevkimizi kırmamalı ve çalışma azmimizi de felç etmemelidir; etmemelidir ve biz, her şeye rağmen hep düşünmeli, söylemeli, plânlamalı, planladıklarımızı gerçekleştirmeye çalışmalı ve bütün bunları yaparken de bazen yanlışlıklar yapabileceğimizi, çok defa hata ve kusurlara girebileceğimizi hatırdan çıkarmamalıyız. Evet, insan olarak elbette ki, bazı yanlışlıklarımız olacak; bunları anladığımızda hemen tashihe gidecek, eksiklerimizi telâfi etmeye çalışacak ve usûl-i fıkhîdaki ifadesiyle sürekli "eşbeh"i takip edeceğiz; edecek ve tespitlerimiz isabetli olsa da olmasa da, Hak katında beşerî idrak ve içtihadı açık sahanın hakkını vermeye çalışacağız...

Allah'ın Teveccühlerinin Devamının Şartları

Ne var ki, böyle bir mazhariyetin temâdîsi de esmâ ve sıfât âlemine, ihtiram ve intizar içinde mütemâdî nazara, daire-i ulûhiyete karşı da ubûdiyet, ubûdet çerçevesinde tam teveccühe vâbestedir. Mârifet ufkunda muhabbet duymuş, aşk u şevk zirvesinde rûhânî zevk yudumlamış kimseler için Hak kapısında, Hakk'a teveccühte bir yorgunluk ve usanma söz konusu olmasa da, bu ölçüde mârifetten nasip alamamış mübtedîlerde bazen gevşemeler olabilir. Bu itibarla da, Hak rızası ve O'nun muhabbetine talip olanlar, ne olursa olsun o kapının önünde her zaman iki büklüm bulunmalı ve asla melâlet ve üfete girmemelidirler. Zaten, Cenâb-ı Hakk'ın teveccühlerinin temâdîsi de buna bağlıdır.

"Siz yorgunluğa düşüp melâlet yaşamadıkça Allah teveccühlerini kesmez." fehvasınca, insan hiçbir zaman gözünü O'nun kapısından, kapısının aralığından ayırmamalıdır; ayırmamalıdır ki seviyesine göre nazar ve teveccüh esintilerinden mahrum kalmasın; ikbâli, ikbâl mukabelesi görsün; nazar ve niyazı da, teveccüh atıyyelerine dâî olsun...

Evet, O'na teveccühte kusur eden, nazar-ı merhamet ve şefkatten mahrum kalır; ubûdiyetle O'na yaklaşma azminde olmayan da ma'ruz-u hizlân olur.

"Bana bir karış yaklaşıp Ben bir arşın yaklaşıyorum." mazmunu da bunu ifade eder.

Aslında, ilâhî vâridât da ancak, Cenâb-ı Hakk'a tam teveccüh, teveccühte devam ve O'nun da bu mütemâdî yönelişe karşı merhamet teveccühleri sayesinde gerçekleşebilir. Aksine kalb, mâsivâdan (O'ndan gayrı her şey) arındırılmadıktan sonra ilâhî nazarda da -rahmetinin vüs'ati ve gazabına sebkati araya girmesse- temâdî söz konusu olmayabilir. Her şeyden evvel, daimî teveccüh ve sürekli murakabe her maksada ulaşmada ve her engeli aşmada en önemli bir dinamiktir. Sâlik ve tâlib, zâhirî sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırken teveccüh ve murakabede de kusur etmemelidir ki, vefa, sadâkat ve sebata esip gelen meltemlerden mahrum kalmasın.

Allah'ın Vaadinin Şartları

Allah, yeryüzü mirasını şuna-buna değil, kulları arasında salih olanlara vadetmiştir.. yani Muhammedî ruhu, Kur'ânî ahlâkı temsil edenlere.. birlik ve beraberlik düşüncesiyle oturup kalkanlara.. yaşadığı çağın şuurunda olanlara.. ilim ve fenle mücehhez bulunanlara, her zaman dünya ve ukbâ muvazenesini iyi kurabilenlere.. hasılı peygamberlik semasının yıldızları sayılan sahabe-i kirâm efendilerimizle aynı yörüngede hareket eden ruh ve mânâ üveyklerine vadetmiştir. Bu bir "sünnetullah"tır. "felen tecide li sünnetillahi tebdîlen velen tecide lisünnetillahi tehvîla" fehvasınca da hiçbir zaman tebdil edilmeyecek, değiştirilmeyecek bir "şeriat-ı fitriye"dir.

Bu itibarla, yeryüzüne mirasçı olmak için, evvela, salâhate, yani dinin Kur'ân ve sünnet çizgisinde yaşanmasına ve İslâm'ın hayata hayat olmasına gayret etmek; sonra da çağın ilim ve fenlerine vâris olmak şarttır. Şu husus hiçbir zaman hatırdan çıkarılmamalıdır: Kâinatta, kudret ve iradenin tecellileri olarak bildiğimiz "şeriat-ı fitriye" ve kelâm sıfatından zuhûr eden ilâhî kanunlar mecmuasına riayet etmeyen toplumlar veya manevî hayatlarında iç değişikliğine uğrayan ümmetler, milletler bugün hâkim olsalar da yarınki mahkûmiyetleri kaçınılmazdır. Geçmişte inkıraza uğramış milletlerin mezarı sayılan tarih, âvâz âvâz bu gerçeği haykırdığı gibi, "bir toplum kendi iç dünyası itibarıyla kendini değiştirmedikçe -ruhta, mânâda deformasyona uğramak- Allah ona bahsettiği lütufları geri alarak o toplumu değiştirmez" mealiyle arz edeceğimiz âyet de, hakimiyet-mahkumiyet, aziz olma-zelil olma hususlarında önemli bir esası hatırlatmakta ve halihazırdaki Müslümanların ciddi bir boşluklarına parmak basmaktadır.

Allah'ın Varlığı ve Bu Konuda Yapılan Yorumlar

Evet, O'nun varlığından başka hakikî vücud ve O'nun ef'alinden başka hakikî ef'al yoktur; var görülen şeyler izafî, esbaba nisbet edilen şeyler de nisbîdir. İşte bu itibarladır ki, hakikî marifet; arifin, Maruf'un ziya-yı nurunda eriyip zatı cihetiyle yok olması ve mercii yönüyle de ikinci ve hakikî varlığa ermesi sayılmıştır. Siz bunu "fena fillah-beka billah" mülâhazalarıyla da ele alabilirsiniz... Zannediyorum, Minhac sahibi de:

"Eğer yakîn nurlarıyla görebiliyorsan, arif ve Maruf'u ayrı ayrı görme!" o kıvrak ifadeleriyle bu mülâhazayı vurgulamak istemiş.

Büyük Fuzulî de bu derinliği şu damlalarla seslendirir:

"Hikmet-i dünya ve mâfîhâyı bilen arif değil;
Arif odur bilmeye dünya ve mâfîhâ nedir?"

Bundan başka sofiler, marifet adına bir diğer çerçeve daha ortaya koyarak onu, ilâhî esma hakikatlerinin bilinmesi, varlıkta tecelli vak'asının kavranması, var oluş esrarının keşfedilmesi, vücud hakikatinin asliyet ve zılliyyet itibarıyla vuzuh ve inkişafı, din gerçeğinin, Hz. Murad'ın meşietine uygun temsili ve taakkulu şeklinde yorumlamışlardır ki; bu konulardan her biri başlı başına kitaplık birer mevzudur ve bu sayfelerin istiab esprisini aşar. Burada biz sadece Ziyaiyye'de nazmen (şiir tarzında) ifade edilen, konuyla alâkalı bazı hayatî ifadelerle temas edip geçmeyi düşünüyoruz:

"Bab-ı salis marifettir ey civan,
Bunda dönemez çarh-ı beyan-ı lisan.
Bunda katip yok, yazmaz kalem dahi,
Bunda dil dönmez, beyan olmaz ahî..

Perdelendi bunda mir'ât-ı ukûl,
Bu makama olmaz idrak-i vusûl.
Burada pervaz eyler murğ-i hayâl,
Buna olmaz misallerden bir misal...

Burada Allah'tan olur hep mevhibe,
Nur-u nuranî mukaddes bir mertebe..
Bütün avalim burada müstağrak kamu,
On sekiz bin âlemden vasi'dir O...

Burada Bir'den başka yoktur hak vücud,
İşte bu vahdet olur asıl şuhûd..
Bu şuhûda başka mânâ verme sen!
Küfr olur, ilhad olur ey nur beden.

Baş gözüyle olmaz asla bu şuhûd,
Böyle rü'yetten münezzehdir Vedûd..
Sır iledir bu mânâ hep aşikâr,
Sırta var da sen de anla ey nigâr!

Burada yoktur ilm u idrak-i beşer,
Acz u hayrettir bu vadide hüner.
Aczini idrak olur idrak-i Hak,
Gör ne söyler Hazret-i Sıddîk'a bak..!"

Allah'ın Yaratma Gayesi

Allah, bu kâinatları bilerek ve dileyerek yaratmıştır; yaratmış ve haricî vücud giydirerek var ettiği canlı-cansız, kesif-lâtif, arzî-semavî her varlık ve her nesneyi değişik hikmetlerle, maslahatlarla donatmış; belli gayelere bağlamış ve belli hedeflere yönlendirmiştir. Ayrıca, farklı bir tecelli dalga boyunda, Kendini, kendi olarak bildirme, bu mânâda varlığından herkesi haberdar etme, hususiyle de şuur sahibi varlıklara, niçin yaratıldıklarını, neye ve nereye namzet olduklarını, sorumluluklarının neden ibaret bulunduğunu duyurma yolunda, esrar-ı ulûhiyet ve nizam-ı ubudiyete tercüman olmak üzere özel donanımlı bazı kimseleri birer elçi olarak gönderip, bize yarattıklarının renk, desen, şive, âhenk, mânâ ve muhtevasıyla varlığını anlattığı gibi, bu seçkin kimselerle de tenezzülât perdesinden tenzîlî beyanıyla, beşerin idrak, his ve şuur seviyesine

göre, aynı zamanda zâtı, sıfatları, esmâsı arasında bulunan sağlam tenasübü de gözeterек ulûhiyet ve rubûbiyetin esrarını, hilkatın gayesini, fitratın neticesini, insanoğlunun yeryüzündeki konumunu, varacağı son noktanın keyfiyetini ruhlarımıza duyurmak istemiştir.

Allah'ın Yarattığı Varlık Alemi

Yokluğun bağına varlık incilerini saçan O, perde perde yokluk karanlıkları içinde gök kapılarını açan O, kâinatları okunsun ve temâşâ edilsin diye bir kitap, bir meşher gibi tanzim edip, sonra da çehresine ışık saçan yine O'dur.

Çeşmeler, çaylar O'ndan aldıkları emirlerle gürül gürül akarlar. Taşlar, kayalar, O'nun emirleriyle parça parça olur, toprak kesilir ve bağrırlarını tohumlara açarlar... Ovalar, obalar, O'ndan aldıkları emirlerle en göz kamaştırıcı fistanlara bürünür, yer ve gök ehline gamzeler çakarlar.

O'ndan gelen esintilerle, her sene yeryüzü bir baştan bir başa cennetlere döner bağlar bahçeler birkaç kere meyvelerle kızarır kuşlar, kuşçuklar coşar oynar; canlı cansız her şey lisan kesilir ve yürekleri hoplatan bir talâkatla O'nu haykırır..

Bu uçsuz-bucaksız kâinatta, hiç kimse O'na karşı mülk davasında bulunamaz. Yeryüzü, çeşmeleri, çayları ve engin denizleriyle O'nun rahmetinden küçük birer damla, canlı-cansız bütün varlık O'nun servetinden sadece birer zerredir. O'nun nimetleri, iki kutup arasındaki rakamlarla ifade edilemeyecek kadar çok ve bütün bu göz kamaştırıcı nimetlere karşı minnet ve şükran da O'na mahsustur. Her yerde gördüğümüz kâinat çapındaki bu engin tasarruf ve ihsanlar O'na ait olduğu gibi, insanoğlunun eliyle gerçekleştirilen bütün hayırlar, bütün bereketler, feyizler de O'na aittir. İmanlı gönülleri itminanla donatan O, hakikat erlerine ahlâk ve hikmet öğreten O, secdeli başlara ışığa giden yolları gösteren de yine O'dur. O'nun inayetini tanımayan sa'y ve gayretler boş, O'nun korumadığı semereler de gelip geçici seraptan ibarettir.

Allah'ın Zatı Hakkında Hüsnüzan Beslemek

Yahya b. Muaz'ın bu mülâhaza için bir tazarruunu kaydetmek istiyorum: "Allah'ım, çok defa günah ve hatalara bulaştığım zaman, ruhumda taşıdığım

recâ, en mükemmel amellere iktiran eden recâdan daha güçlü görünüyor; zira ben arızalarla ma'lûl bir insanım; kat'iyen masun sayılamam günahlara bulaştığım zaman hiçbir iş ve amele değil, bilâ kayd u şart senin affına itimat ederim nasıl etmem ki, sen cömertlikle mevsufsun!" [3]

Zaten çoklarınca recâ, Zât-ı Uluhiyyet hakkında hüsnü zan beslemenin bir başka buudu sayılmıştır. Ve: Benim kulumla maiyyet ve muamelem, onun benim hakkımdaki zannına bağlıdır" [4] mealiyle vereceğimiz kudsî hadis de bu mülâtefenin ifadesidir.

Ebu Sehl'i, rüyada tarifler üstü nimetler içinde yüzüyor görür ve sorarlar: "Üstad bu yüksek payeyi nasıl elde ettiniz?" Ebu Sehl cevap verir: "Rabbim hakkında beslediğim hüsnü zan sayesinde." [5]

Bu itibarla denebilir ki, eğer recâ, Cenâb-ı Hakk'ın engin rahmetiyle tecelli etmesi için bir vesile ise, insan iyi-kötü hiçbir halinde bu vesileyi elden bırakmamalıdır. Evet, insanın ameli, ihlâsı, hasbîliği, diğergamlığı önemli birer güzellik buudu sayılsalar da, insan yanlı olmaları itibariyle, Allah'a ait bulunan affın yanında çok önemsiz kalırlar. Zira öncekiler, zâhîrî esbab açısından insanın işi ve davranışları sayılmasına karşılık, ikincisi doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakk'ın rahmet buudlu şe'ni hâssı ve mülâtefesidir.

Havf u recâ insan gönlüne Allah'ın en büyük armağanıdır. Bundan daha büyük bir armağan varsa o da, bu iki duygu arasındaki muvazeneye riayet ederek, onları Allah'a ulaşmada birer nurânî kanat olarak kullanmaktır.

[3.] Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s. 133.

[4.] Buhârî, Tevhid, 15; Müslim, Tevbe, 1; tirmizî, Deavât, 132.

[5.] Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s.134.

Allah'ın Zâtı ve Yaratıklar Açısından Nazar ve Teveccüh

Ayrıca bu kelimeler, Zât-ı Ulûhiyyet'e nisbet edilince farklı, yaratıklara isnat ettiğimizde ise daha farklıdır. Veya biz, böyle bir nisbet ve isnatla onlara bu farklı mânâları yükleriz: Cenâb-ı Hakk'ın nazar ve teveccühü, umumî bir feyiz ve bu celâlî bakış içinde rahmet edâlî belli eşya ve eşhâsa hususî bir mevhibe şeklinde tahakkuk eder; yaratıklarınki ise, bir kâbile, bir merâyâ ve mecâlî olabilme mâhiyetinde gerçekleşir.

Allah her şeyi var eder, var ettiklerinin bazılarını hususî donanımla şereflendirir; sonra da onların istidatlarına göre teveccühde bulunup -tahsis Kendine ait- belli özellikleri itibarıyla onları ekstra mevhibelerle serfiraz kılar. Evet O, umumî himâye, sıyânet, rahmet, şefkat ve inâyet... gibi celâlî ve vâhidî nazarıyla her şeyi görüp gözetmenin yanında, bazı kimselere özel iltifatı, kendine yaraşır şekildeki muhabbeti, fevkalâdeden merhamet ve şefkati gibi... cemâlî ve ehadî teveccühlerde de bulunur. O, bütün varlık ve hâdiselere kuşatan bir nazarla baktığı aynı anda -ki O her zaman böyle bakmaktadır- değişik cins, tür, fert ve fertçiklere de, konum, kabiliyet ve istidatlarına göre nazar eder; hâl, kâl ve ıztırar diliyle isteyip diledikleri her şeye cevap verir ve -hikmetine bağlı istisnalar mahfuz- hiçbir varlığı da mahrum bırakmaz...

Allah'ın Zâtına Ait Tevhidi veya Tevhid-i Tamm

Hazreti Vacibü'l-Vücûd'un zâtına tahsis buyurduğu tevhide gelince; o, evvelâ enbiyâ, sonra da asfiyâyâ mahsus bir mazhariyettir.. ve bizim için böyle bir mârifet ve zevk ufkunu tam idrak edip duymak da imkânsız gibidir; zira o, Rabb'in, kendi rubûbiyetine şâyeste ve "Allah'tan başka ilâh bulunmadığına şahit bizzat Allah'tır... (Âl-i İmrân, /18), "Allah o ilâhtır ki kendisinden başka ilâh yoktur. Hayy'dır, Kayyûm'dur..." (Bakara, 255), "Allah'tır gerçek İlâh! O'ndan başka yoktur ilâh..." (Haşr, 22), "Muhakkak ki Benim gerçek İlâh. Benden başka yoktur ilâh. O hâlde sen de yalnız Bana ibadet et." (Tâhâ, 14) gibi âyetlerle ifade buyurduğu "tevhid-i tâmm"ı erbâbının dupduru gönüllerine ifâzası ve onlara gönül dilleriyle bunu seslendirme imkânını bahşedip hususî bir tevhidle şereflendirmesi; şereflendirip o engin ihsanlarını, onların aczlerinin çehresinde daha bir derinleştirmesi, sonra da bu incelerden ince hususu, "Seni hakkıyla bilemedik ey Ma'ruf!.", "Sana hakkıyla ibadet edemedik ey Mâ'bud!.", "Ey her dilde meşkûr olan Allahım, Sana hakkıyla şükredemedik!.", "Ey Mezkûr, Seni hakkıyla zikredemedik!" gibi sözlerle bir mârifet mülâhazası, bir ibadet şuuru, bir acz u fakr tavrı, bir şevk u şükür iştîyakıyla ifade ettirmesi büyük bir mazhariyettir. Ve onlardan olmayanın da bunu kavraması mümkün değildir. Nasıl mümkün olabilir ki bu, hususî bir mevhibedir ve hangi şart-ı âdiye bina edilirse edilsin, Hazreti Vehhâb'ın bir atıyyesidir; O'nun atıyyelerini de ancak matıyyeleri yüklenir ve temsil eder.

Böyle bir tevhidi kâmil mânâda ancak enbiyâ-yı izâm ve asfiyâ-yı fihâm efendilerimiz duyup hissedebilirler; hissedebildiklerinin de ancak mezun

oldukları miktarını fâş edebilirler. Asfiyâ o vadide her zaman at koşturur, kapalı motif ve sembollerle -hadlerinin elverdiği ölçüde- onu soluklamaya çalışır; daha gerilerdeki evliyâ ise, gerektiğinde onu kelâm-ı nefsiyle mırıldanır; ama bunların hepsi de, gereksiz yere hâl ve zevk ifşâsından fevkalâde sakınır, hattâ fâş etmeyi ulûhiyet haysiyetine karşı irtikap edilmiş bir hata sayar ve ağıyâra sır vermiş olmadan ötürü tir tir titrerler.

Her halde böyle bir konuda, enbiyâ-yı izâmın mesajlarını yeterli bularak, mevzuu onların idrak ufkuna göre seslendirip itirafıyla hakikatin ilmini ve ehassü'l-havâssın tevhid telâkkisini Allah'a havale etmek en selâmetli yol olsa gerek.

Allah'tan Başka Sığınılacak Melce Yok

Hatalarımız bütün denizleri kirletecek kadar cesim ve ürpertici; Sana karşı tavırlarımız mahvolmuş kavimlerin hâllerinden birkaç kadem daha ileri; kalbî, ruhî hastalıklarımız cüzzamdan, kanserden daha amansız; dertlerimizi dergahına açıyor, dermanı da Senden ümid ediyoruz. Sen kimsesizler kimsesi ve bizlerin melceisin. Senden başka ilâh yok ki ona el açıp yalvaralım. Kapından gayri kapı yok ki varıp ona dayanalım. Senden başka sığınak bilmiyor, Senden başka güç ve kuvvet de tanımıyoruz. Gören, bilen, duyan sadece Sensin; aç ufkumuzu ve bize kendimiz olma idrakini lütfeyle. Amellerimizi ihlâsla derinleştir ve ümitlerimizi de ye'sin insafsızlığına bırakma...

Allah'tan Uzaklaşmanın Neticesi

Aslında, biz Allah'tan koptuk, O da bizi birbirimizden kopardı. İnanıp sevmedik O'nu, sevilmesi gerektiği kadar; O da söküp aldı ruhlarımızdan sevme hissini. Şimdilerde, O'nsuzluğa mahkum o bomboş sinelerimizde, sürekli bencillik hırıltıları, "sen", "ben" homurtuları, "mürteci", "küfür yobazı" lakırdıları ve oturup kalkıp birbirimizi tepeleme projeleri üretiyoruz. Lânetlenmiş gibi bir hâlimiz var; hepimiz sevme-sevilme fakiriyiz; açız şefkate, merhamete, mürüvvete. Sevmemişiz ki O'nu, aldı elimizden sevgiyi, saygıyı. Şu anda olsun dönüp de O'nu sevebilsek, sevdirecek O da bizi birbirimize. Ama uzağınız sevginin asıl kaynağından; yürüdüğümüz yollar bizi O'na götürmüyor; belki daha da uzaklaştırıyor. Yıllar var ruhlarımıza sevgi yağmıyor; bir zamanlar o sağanak

sağanaktı. Gönüllerimiz kupkuru çöller gibi; iç âlemimizde bir sürü boşluk.. boşluklar da âdeta yılan-çıyan yuvası. Bütün bu olumsuzlukların bir devası var; o da, Allah sevgisi...

Allah'ın Hoşnutluğunu Kazanmanın Yolları

Cenâb-ı Hakk'ın, rızasına vesile kıldığı hususların başında O'nun emirleri dairesinde hareket etmek ve yasakladığı şeylerden uzak durmak gelmektedir. Şayet, Allah Teâlâ sevmesini ve hoşnut olmasını her şeyden önce farzları yerine getirmeye ve günahlardan kaçınmaya bağlamışsa, o zaman bunları kat'iyen hafife alamazsınız. "İbadetleri eda etmeden ve haramlardan uzak durmadan da rıza-yı ilahiye ulaşabilirim. Allah'ın rahmeti geniştir; bunlar olmadan da Cenâb-ı Hak beni sevebilir!" diyemezsiniz. Vakıa, Allah'ın rahmetine her zaman sığınmalı, O'nun hakkında hep hüsn-ü zan beslemelisiniz. Fakat, Cenâb-ı Hak, sevme ve hoşnut olma hususunda basit bir şart ve bir sebep olarak ibadetlere devam etmeyi ve günahlara girmemeyi va'z etmişse, önce bu şartları yerine getirmeli, ondan sonra da O'nun merhametine iltica etmelisiniz. Bu itibarla da, şayet rıza-yı ilahiye ulaşmak istiyorsanız, önce namaz, oruç, hac, zekat gibi memur olduğunuz bütün ibadetleri yerine getirme mevzuunda fevkalâde titiz davranmalı; haram ve günahlardan uzak durma hususunda da son derece hassas olmalısınız.

Peki bunlar, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya yeterli midir? Zannediyorum bazı insanlar, şeklî ve sûrî ibadet yapmayı Allah'ın muhabbetini kazanmaya da, rızasına ermeye de, Cennet'e girmeye ve ebediyete mazhar olmaya da yeterli görüyorlar. Hatta ibadet niyetiyle yaptıkları ama çoğu zaman gereken ciddiyet ve hassassiyeti gösteremedikleri bu amelleri imanda sabit kadem olma yolunda da bir garanti vesilesi gibi addediyorlar. Nice âbid ve zâhid kulların yolun bir dönemecinde tepetaklak yuvarlanıp gittiklerini ya da yarı yolda kaldıklarını unutuyorlar. Maalesef, bir kısım fiilî ibadetlere belki şeklî ve sûrî değer verseler bile Cenâb-ı Hakk'a teveccüh etmeye, duaya ve niyaza o kadarcık olsun kıymet vermiyorlar.

Oysa, yolda kalmamanın, düşüp kaymamanın ve sâhil-i selamete ulaşmanın en önemli dinamiği Cenâb-ı Allah'a teveccüh ve duadır. Bizler aciz, zayıf ve muhtaç birer kuluz; O ise, her şeye hükmeden mutlak bir Hâkim'dir. Bu itibarladır ki, biz hemen her zaman, küçüklüğümüzün şuurunda ve O'nun

büyükliğini takdir hisleriyle hep iki büklüm yaşamalı ve isteyeceğimiz her şeyi yalnızca fiilî değil aynı zamanda kavli ve hâlî talep çerçevesinde sadece ve sadece O'ndan istemeliyiz. O'na teveccühlerimizde her zaman ümit ve endişe mülâhazalarımızı beraber götürmeye çalışmalıyız. Bir yandan, O'nun bize çok yakın olduğunu, dualarımıza icabet edeceğini ve rahmetinin genişliğini düşünürken, diğer taraftan da, ululuk ve azametini hatırdan çıkarmamalı, hâzır ve nâzır birinin huzurunda bulunduğumuz mülâhazasıyla zevk ve temkini aynı anda hissedip yaşamalıyız. Zaten, bu esaslara riayet edilerek yapılan dua, Cenâb-ı Hakk'a arzihâlde bulunmanın sesi-soluğu olması itibarıyla en sâfiyâne ve en hâlisâne bir kulluk tavrıdır. Haddizatında bütün varlık, istidât, kabiliyet veya fıtrî ihtiyaçlarının dilleriyle hep O'na dua etmektedirler. Hâlık-ı Kerim de bunların hepsine, belli bir hikmet çerçevesinde cevap vermekte ve her sesi duyup ona icabet ettiği gibi bizim dualarımıza da mukabelede bulunmaktadır.

Hakk'ın Sevdığı En Hayırlı Gençler

Bir genç hiç mi sürçmez, hiç mi düşmez, hiç mi günaha girmez?

Tabii ki, en hayırlı genç de kimi zaman kayıp düşebilir. Zaman zaman tökezlemek, ara sıra sürçmek, yer yer devrilmek ve bazen şeytana aldanıp bir günah çukuruna düşmek nebîler haricinde her insan için söz konusudur. Ne var ki, iyiliğe kilitlenmiş bir yiğit, daha günaha kapaklandığı ilk anda seccadesine koşar, cürmüne hiç hayat hakkı tanımaz, onu hemen tevbe ile boğar ve en kısa sürede namaz, oruç, hac, sadaka, iman hizmetine müteallik meşguliyetler gibi salih ameller vesilesiyle günah kirlerinden arınır.

Gençlikteki ibadetlerin Hak katında daha sevimli olduğunu belirten Hazreti Sadık u Masdûk Efendimiz, "Tevbe güzeldir, fakat gençlerde olursa daha güzeldir; Allah tevbe eden genci sever." buyurmuştur. Bu zaviyeden, hayırlı genç Mevlâ-yı Mûteâl'in rızasına ermek için kendisini ibadet ü taate veren ve ezkazâ bir günaha girdiğinde hemen helak olacakmış gibi kalbi tir tir titreyen, ilk fırsatta bir arınma kurnasına koşup isyan lekelerinden kalbini temizleyen bahadırır.

Şimdiye kadar, ızdırap içinde kıvrım kıvrım kıvrandığına şahit olduğum nice gençler vardır ki, gözleri harama iliştiğinden dolayı, inleye inleye gelip sadaka vermişler, hemen seccadelerine koşup Hak karşısında iki büklüm olmuşlar ve gönüllerini karartmasından korktukları masiyet izlerini gözyaşlarıyla yıkamışlardır. İşte, bir anlık gaflet sebebiyle gözüne lişen bir haramdan dolayı kaddi bükülen ve "Eyvah, ben mahvoldum; Allah'ın bunca nimetlerine mazhar

olmuşken günah yakışır mıydı bana, ne olacak şimdi halim?" diyen ve tevbe, inâbe, evbe basamaklarıyla hakiki kulluk ufkuna yükselen delikanlı, olgun bir ihtiyar gibi davranan ve şeytanî hücumlara karşı kalbini koruyup canlı tutan en hayırlı gençtir.

Allah'ın Rızasını Arayan İnsan

Hayatlarını Allah rızasını kazanma yolunda, O'nu sevip O'nun tarafından sevilme idealine bağlamış adanmışların en çarpıcı yanları, en önemli güç kaynakları, maddî-mânevî herhangi bir beklentilerinin olmamasında aranmalıdır. Onların hesap ve plânlarında, ehl-i dünyanın çok önem verdiği maliyet-kâr-emek-kazanç-servet-refah.. gibi hususların hiçbir kıymeti yoktur; asla değer ifade etmezler ve ölçü de kabul edilemezler.

Altın Neslin Vasıfları

İç içe bunca karanlığın yanında bir de inancı, ümidi, azmi, aşk u iştiyâkı ve kararlılığıyla bir altın nesil var ki, her şeye rağmen, hayatı değerler üstü değerlere taşıma, varlığa rûhanîlerin soluklarından ses katma, herkese meleklerin kanatlarından bir tüy takma gayesi peşindeler.. peşindeler ve bugüne kadar kâbusa teslim olmuş, oturup-kalkıp serap kovalayan yığınlardan ayrılarak kendi ruhlarının âbidesini inşâ etmekte. Çehrelerinde evliyâ, asfiyâ ve enbiyânın boyası, ruhlarında alev alev ebediyet humması, uğradıkları her yere mesîhî bir ruhla peygamberlerin sevgi, aşk ve muştularını götürüyor ve dört bir yanda tarihin bin senelik ruh ve mânâsını seslendiriyorlar. Elllerinde yeni bir hikmet mâyesi, gönüllerinde Hakikat-ı Ahmediye humması, birkaç asırdan beri bizimle beraber bütün insanlığın da üstünü örten, ve her yerde insanî duyarlılığı felç eden cehâlet, gaflet, bağınazlık ve aymazlık perdelerini parçalayıp, rahmetle hakikatin buluşacağı noktaya doğru uzanan yollara su serpip ikbâlimize akan hâdiselerin cereyanını kolaylaştırmaya çalışıyorlar.

Ümit ediyoruz ki, onlar iman ve aşkla Rahmeti Sonsuz'a gönüllerini açtıkları ölçüde, İlâhî inayet de onlara el uzatacak ve onlara semâvîleşme yollarını açacaktır ki, bu da hepimize yetecektir. Heveslerin yüksek duygulara, yüksek duyguların da vahye ve akl-ı selîme ulaşacağı bu nokta, küllî irade ile buluşma noktasıdır ki, mevsimi gelince herkes böyle bir buluşmayı vicdanının

derinliklerinde duyacak ve bu ölçüde bir netice için çekilen her şeyin çok önemsiz kaldığını mutlaka anlayacaktır.

Amel ve İman İlişkisi

Ancak bu mütalâalara dayanarak ameli imanın bir parçası saymak da doğru değildir. Amelin farz olduğuna inandığı halde onu tam yerine getiremeyenler günahkâr olsalar da yine mü'min kabul edilirler.. ve böyle düşünmenin Mürcie mülâhazasıyla da hiçbir alâkası yoktur. Zira, inanıyorum deyip günahı önemsememe başka, onu "Allah dilerse affeder, dilerse azap eder." mazmunu çerçevesinde değerlendirmek ise daha başkadır. Kur'ân'a göre iman, olmazsa olmaz bir asıl ve bir esas; İslâm ise onun, insan tabiatının bir derinliği haline gelmesinin biricik yoludur. İmansız amel nifak, imana rağmen amelsizlik de bir fısktır. Nifak, gizli bir küfür olması itibarıyla affı kabil olmamasına karşılık; fısk ya da fücür tevbe, istiğfar ve yeniden Hakk'a inabe ile her zaman mağfiret edilebilme ihtimaline açıktır. Bu itibarla, herhangi bir kimse, amel etmese de onu hafife almadığı veya önemsemezlik etmediği takdirde hakkında hep olumlu düşünülmeli ve hemen onun küfrüne hükmedilmemelidir. Aksine, bir kimse, amel etmemenin yanında Müslüman olmalarından ötürü inananları tahkir ve tezyif ediyorsa, elbette ki onun için aynı şeyleri düşünmek mümkün değildir. Burada şu hususu da hatırlatmakta yarar var: İmanın temeli ve mahall-i inkişâfı kalb ve vicdan olmakla beraber, İslâmiyet adına Allah nezdinde aranan diğer bir önemli esas da, vicdanî böyle bir kabulün yanında salih amel ve ahlâk-ı hasenedir. Bu açıdan da, hem nazarî hususlarda hem de amelî konularda, herhangi bir zorlama olmadığı sürece mü'minin her zaman inanıp kabullendiği şeylerin arkasında durması şarttır.

Evet, Müslüman olabilmek için, her türlü şirk ve şirk şâibesinden uzak durmak gerektiği gibi; samimiyetle kalbini Allah'a bağlama, ibadetlerini Allah'ı görüyor veya O'nun tarafından görülüyor olma mülâhazasıyla yerine getirme, içtimaî davranışlarını İslâm'ın öngördüğü ahlâk-ı hasene çerçevesinde ortaya koyma da İslâmî ruhun insan hayatına değişik tecelli boyundaki yansımalarından ibarettir. Aslında, Cibril hadisinde de ifade buyurulmuş olan, iman, İslâm ve ihsana ircâ edebileceğimiz yukarıdaki hususlar aynı hakikatin zâhir, bâtın farklılığı çerçevesinde, birbirinin lâzımı ve bir vâhidin -imanın temel esas olması mahfuz- ayrı ayrı derinliklerinden ibarettir. Bâtın zâhiri istemekte, onunla beslenmekte; zâhir de bâtına dayanıp onun üzerinde

temellenmekte ve amelî olan, her zaman nazarînin ruhunu, özünü seslendirmektedir.

Ameller Niyetlere Göredir

Buhâri, Müslim ve Ebu Davud, Hz. Ömer'den naklediyor:

"Ameller (başka değil) ancak niyetlere göredir; herkesin niyeti ne ise eline geçecek odur. Kimin hicreti, Allah ve Rasûlü (rızası ve hoşnutlukları) için ise, onun hicreti Allah ve Rasûlü'ne müteveccih sayılır. Kim de nâil olacağı bir dünya veya nikahlanacağı bir kadından ötürü hicret etmişse, onun hicreti de hedeflediği şeye göredir."

Bu sözlerin, Allah Rasûlü'nden şerefsüdü olmasına, hicret sebep olduğu için, bu sözde ana tema hicrettir. Zira, rivayete göre İki Cihan Serveri bu sözü şu hâdiseye binaen ifade buyurmuşlardır:

Mekke'den Medine'ye herkes Allah için hicret ediyordu. Ancak ismini bilemediğimiz bir sahabi, sevdiği Ümmü Kays adındaki bir kadın için hicret etmişti. Şüphesiz bu zat bir mümindir ama, niyet ve düşüncesi davranışlarının önünde değildi...

O da bir muhacirdir ama, Ümmü Kays'ın muhaciriydi. Ancak Allah için katlanılabilecek bunca meşakkate o, bir kadın için katlanmıştı. İsim zikredilmeden, bu hâdis, Allah Rasûlü'nün yukarıda zikrettiğimiz mübarek sözüne mevzu olmuştur. Sebebin husûsiyeti, hükmün umûmiyetine mâni değildir. Onun için bu hadîsin hükmü, umumidir, her işe ve herkese şâmilidir.

Amellerin İhlâslı Yapılması

İhlâs'ın bu sırlı gücünden dolayıdır ki, Allah Rasûlü: "Dinî hayatında ihlâslı ol, az amel yeter" [2] buyurur.. ve: "Her zaman amellerinizde ihlâsı gözetin; zira Allah, sadece amelin halis olanını kabul eder" [3] diyerek amellerin ihlâs yörüngeli olmasına tembihte bulunur.

Amel bir cesetse ihlâs onda can, amel bir kanatsa ihlâs da diğer kanattır. Ne ceset cansız olabilir, ne de tek kanatla bir yere varılabilir: "Sana bütün davranışlarında ihlâs gerektir; ta ki, Rabb-i Ecell senin amelinizi kabul ede.. zira

ihlâs taat kuşunun kanadıdır; siz, kanatsız felah semtine nasıl uçabilirsiniz ki..!" deyip inleyen Mevlânâ ne hoş söyler! Bir hoş söz de Bâyezid-i Bistâmî'den: "Bütün iç dinamizmimi kullanarak Cenab-ı Hakk'a tam otuz sene ibadet ettim. Sonra gaybdan: 'Ey Bâyezid, Cenab-ı Hakk'ın hazineleri ibadetle doludur. Eğer gayen O'na ulaşmaksa, Hakk kapısında kendini küçük gör ve amelinde ihlaslı ol' sesini duydum ve tembihini aldım..."

Bazılarına göre, ibadet ü taatta, halkın görüp hissetmesinden kaçınmak ihlâs.. bazılarına göre ise, halk mülâhazasını bütün bütün unutmak.. bazılarına göre de, ihlâsı dahi hatırlamamak.. evet bunlara göre ihlâs; ameli her türlü mülâhazadan uzak bulundurmak ve sürekli murâkabe ile maddî-mânevî bütün hazları unutmaktır.

İşin daha doğrusu ihlâs, kul ile Ma'bud arasında bir sırdır ve bu sırrı Allah sevdiklerinin kalbine koymuştur. Kalbi ihlâsa uyanmış bir insanın nazarında, medh u zem, tâzim ü tahkir ve yaptığı işlerle bilinip bilinmemesi, hattâ sevap ve mükâfat mülâhazası katiyen söz konusu değildir. Ve böylelerinin gizli-açık her halleri aynı çizgidedir...

[2.] Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, 1/216.

[3.] Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, 1/217

Amellerin Temessül Etmesi

"O gün her nefis yaptığı her hayrı hazır bulacaktır; işlediği her kötülüğü de. O, kötülükle kendisi arasında uzak bir mesafe bulunmasını ister. Allah sizi kendisinden (emirlerine karşı gelmekten) sakındırıyor. Allah kullarına şefkatlidir." (Âl-i İmran, 3/30) mealindeki ayet de bu hakikati ifade ediyor.

"O gün herkes ne amel etmişse onu hazır bulacak. Namaz kılan, oruç tutan, zekat veren, gönülden bir kere Allah diyen, mescide gelen, Huzur-u Rabbü'l-âleminde başını yere koyan, Kulun Allah'a en yakın olduğu hal, secdedir"^[1] hadisiyle anlatılan durumu kazanan bir insanın bütün bu amelleri belli bir âlemde temessül eder, kendilerine has şekil ve keyfiyetlere bürünürler... Ve insan da bunları orada, başının ucunda hazır bulur. Berzah âleminde bu çizgide cereyan eder. Onun bu cereyan şekli haşırde, sıratda da devam eder ve Cennetle sona erer. "Artık kim zerre ağırlığınca hayır yapmışsa onu görür." (Zilzâl, 99/7) ayetiyle anlatılan temessülü o gün bütün vüzûhuyla ortaya çıkar..

Kur'an ferman ediyor: *"Her insanın amelini boynuna doladık; kıyamet günü*

onun için, açılmış olarak bulacağı bir kitap çıkarırız." (İsra, 17/13)

Herkesin arkasına takılan ve sahibinden ayrılmayan bir kitabı vardır. Hiç kimse, hayır ve şer herşeyi içinde muhafaza eden kitaptan kurtulamaz. Herkesin kitabı gerdanlık gibi boynuna takılmıştır. Âlem-i şehâdetle yapılan şeyler aynıyla gerdanlık olamayacağına göre, yaptığımız her iş, her amel âlem-i misâle ait keyfiyetiyle boynumuza takılacaktır. Nasıl olacaktır? Havadaki ses ihtizazları gibi mi? Elektromanyetik dalgalar gibi mi? Eşyanın bir kısım ses, şekil, renk ve keyfiyetleri imtisas etmesi (absorbe) gibi mi? Her şeyin eşyanın içinde muhafaza edilmesi gibi mi? Keyfiyeti bizim için meçhul; ama varlığında zerrece şüphe yok. *"Sırların açığa çıkacağı gün" (Târık, 86/9)* bu defterdekiler ortaya dökülecektir. Keyfiyetini bilemiyoruz; ama ne çıkar? Biz misallerle meseleyi çözmeye çalışıyoruz. Zaten Kur'an da, *"Ve lillâhi meselü'l-a'lâ; en yüce misaller Allah içindir" (Nahl, 16/60)* diyerek bize misal vermeyi öğretmiyor mu? Evet burada Zat-ı Ecelli Â'lâyı tanıma mevzuunda da misal verilebileceğine işarette bulunuluyor. Misallerin en alisi O'na ait ve biz misallerle meselelerimizi vüzûha kavuşturmaya çalışıyoruz.

Kabirde ameller temessül eder. Rasulü Ekrem (s.a.s.): *"Namaz nur, sadaka bürhandır"*^[2] buyuruyor. Namaz bir nur, sadaka ise bir burhan halinde temessül eder. İki bahadır civanmert gibi insanı muhafazaya çalışırlar.

Bir başka hadislerinde de yine bu manaya işaretle şöyle buyururlar: *"Cenaze mezara konduğu zaman kendisini teşyi edenlerin daha ayak sesleri kesilmemiştir ki, melekler gelir kendisine soru sorarlar. Tam o dakikada nûrânî bir şey gelir onun baş ucuna oturur. Bu onun namazıdır. Bir başka nûrânî şey ayak ucuna oturur. Bu onun sair hayrat ve hasenatıdır. Bir başka nûrânî şey onun sağ tarafına oturur. Bu onun orucudur. Bir başka nûrânî şey sol tarafına oturur bu da onun zekatıdır. Bunlar, sağdan ve soldan kabrin onun kemiklerini sıkmasına (canını yakmasına), sıkıntılar hasıl etmesine karşı onu korurlar."*^[3]

"Kabir amellerin çeyiz sandığıdır" Bir gelinin çeyizlerini içine koyduğu sandık gibi, ebedi vatanımız ve baba yurdumuza gittiğimiz zaman, namazımızı, orucumuzu, zekâtımızı, hayrat ve hasenatımızı orada temessül etmiş olarak bulacağız.

Mükafatları Verecek Olan Ancak Allah'tır

Allah'ın gönderdiği rehberler sayesinde vazife ve sorumluluklarımız da artık bâriz ve beyyin; onlar da bir aydınlık içinde. Namaz kıldığımız zaman ne

yaptığımızı biliyoruz. Onu mü'minin miracı, kalplerin nuru ve sefine-i dinin dümeni olarak görüyoruz. Onunla Allah'a yaklaştığımıza ve başımızı yere koyduğumuz an O'na en yakın hâle geldiğimize inanıyoruz. Oruç tuttuğumuz zaman, "Oruç Benim içindir; sevabını da bizzat Ben veririm" vaad-i sübhânîsiyle ümitleniyor; sevabını sadece Allah'tan bekliyor ve mükafâtını alacağımız hususunda da asla şüpheyeye düşmüyoruz. Hacca giderken, yeniden bir doğuş ve diriliş yaşama, günahların ağırlığını Arafat'ta döküp yüklerden kurtularak geri dönme duygularıyla dopdolu olarak yola koyuluyor ve Rahman'ın misafirlerinin mutlaka misafirperverlik göreceklere itimad ediyoruz. İşte bütün bu inanç, ümit ve uhrevî beklentiler, hem sorumluluklarımız, hem mesuliyetlerimiz ve hem de umduğumuz mükafâtlar adına bize gayet açık, oldukça net ve çok güzel manalar fısıldıyor.

Korku ve ahiret endişesinin derecesi imanın derecesini de gösterir. *"Rab'lerine döneceklerine inandıklarından kalbleri titreyenler, O'nun yolunda mallarını harcayanlar.. evet, işte onlardır hayırlara koşanlar ve o işlerde öne geçenler!"* (Mü'minûn sûresi, 23/60) meâlindeki âyet münasebetiyle, Hazreti Aîşe validemiz buyurur ki: *"Bu âyet nâzil olunca 'âyette zikredilenler, zina etme, hırsızlık yapma, içki içme gibi haramları irtikap edenler midir?' diye Rasûlullah'a sordum. Allah Rasûlü, 'Hayır yâ Aîşe, âyette anlatılanlar, namaz kılıp, oruç tutup sadaka verdiği halde, kabul olup olmadığı endişesiyle tir tir titreyenlerdir.' buyurdular."* Bu hadis-i şerifte de görüleceği üzere, hakiki mü'minler hayır ve hasenât adına koşar durur, daima salih amellerde bulunurlar ama amellerinin kabul olup olmadığı hususunda da sürekli endişe yaşar; yapıp ettiklerine asla güvenmezler. Şu kadar var ki, bu endişe onları ye'se atmaz, bilakis, daha çok gayret göstermeye, hayır ardında daha fazla koşturmaya sevk eder.

[1.] Müslim, Salat 215; Nesei, Mevâkit 35; Tatbik 78; Tirmizi, Deavat 118

[2.] Nesei, Zekat 1; Müslim, Taharet 1; Tirmizi, Cuma 80; Deavat, 85; İbni Mace, Taharet 5

[3.] Abdürrezzak, Musannef, 3/582-583

Ana Evlat İlişkisi

İyisi de var, kötüsü de ananın. İyisine canlar feda; ya kötüsüne, talihsizine ne demeli.? Evlâdını güldürmemiş ve evlâdından yana gülmemiş, günyüzü görmemiş...

Ana-evlât iki vücut bir rûh. Evlât, ananın vücudundan bir parça, kucaklarda

"gönül yakan sevgili", emekleyen yumurcak ve nihayet birbirini takip eden ayrılışlarla, ana için sîneyi yakan bir kor, kalbe saplanan bir mızrak...

Gelişme dönemi, tahsil hayatı, askerlik çağı, bunların her biri, ananın yüreğini ağzına getiren bir ızdırap dönemeci. Ana, her zikzakta bir sürü gözyaşı döker: Yavrusunun okuma ayrılığına, izdivaç ayrılığına ve askerliğine... Evet, o, daima ağlar, daima buhurdan gibi tüter. Teselli bulup durduğu olduğu gibi, sel sel olan gözlerinin yaşında boğulduğu da olur. O, mukaddeslerine, vatanına, namusuna kurban verdiği yavrusunu armağan sayar ve teselli olur. Ya bir hiç uğruna ölene? İşte burada ananın dili tutulur.

Ana'ya İsyan

Annelere karşı serkeşlik etme, "ukûk-u ümmehât" sözüyle ifâde ediliyor ki; sanki, annesine baş kaldıran evlat, onunla arasındaki bütün hukukî münasebetleri kesip ve onu yalnızlığa atıyor gibi bir ma'nâyı hatırlatıyor. Babaya isyan da aynı ölçüde haram olduğu halde, sadece annenin zikredilmesi, kadınların himayeye ihtiyaçları, bir kısım zaafıları, şefkatte erkeklerin önünde bulunmaları ve bu arada fitratlarındaki incelik ve mukavemetsizlikten ötürü serkeşlikten daha çok ve daha çabuk müteessir olmaları söylenebilir... Aynı zamanda bu ifade ile annenin sahip olduğu aynı haklara sahip bulunması itibarıyla, baba-ya karşı gösterilen isyanın da bir isyan olduğu, fakat anneye karşı yapılanlarla kat'iyen mukayese edilemeyeceği de hatırlatılmaktadır.

Anadolu İnsanı Cephede Kazandı, Ama İçerde Kaybetti

Nihayet cihan harbiyle, asırlardan beri devam edegelen, kin ve nefretler kısmen dahi olsa açığa çıkınca, Anadolu İnsanı kendini toparladı ve bütün heyecanıyla yurdun dört bir bucağında cepheye koştu. Bu kavgada zahiren silah, hakikatte ise millî ruh muzaffer olmuştu ve artık geriye, hâkimiyet davasını bayrak yaparak, onu yükseltme, ona sahip çıkma kalıyordu ki; bu da her yörede cepheye koşan ve orada asırlık hasımlarıyla hesaplaşan millet ruhunun alkışlanması ve cephe gerisinde ortalığı velveleye veren kara kuralların saf dışı edilmesiyle kabildi. Bu yapılabilseydi, dünyamız, insan ve hürriyet sevgisiyle yoğrulmuş ve yepyeni bir ruha kavuşmuş olacaktı. Bu yapılmadığı taktirde ise; cepheden dönenler, zafer sarhoşluğuyla kendinden geçenler, kelepire koşanlar;

yağmada büyük hisselere konmak için tuhaf tuhaf hizipler teşkil edenler; hatta halkın, serhatlardaki cansiperâne keyfiyetlere bakışını istismar ederek, sıçrayıp milletin omuzlarına binenler ve bir bakıma insanımızı bağrından vuran haçlı düşüncesinin vârisleri, rahat ve rehâvete erecek; buna mukabil, "vurulup tertemiz alnından yatanlar", göğsünü siper edip düşmana geçit vermeyenler, millete hizmet yolunda, candan, cânândan geçenler, unutulup gidecek ve arkadan gelen nesiller hiçbir zaman yüksek ideâlleri ve ideâl insanı tanıma fırsatını bulamayacaktı ki işte bu oldu...

Anadolu, Emniyetin Teminatı İdi

Anadolu, yıllar yılı kendine bağlı dünyalara karakolluk vazifesini gördü. Geçmiş asırlarda dünya emniyet ve muvâzenesinde, en şerefli vazifenin ona ait olduğunda hiç şüphe yoktur.

Sonra, sırasıyla, onun livâları, sancakları birer birer kopup gitti. Fakat o, bütün rasânetiyle mevcudiyetini muhafaza etti ve yerinde kalabildi. Değişen bayraklar, yırtılan sancaklar yanında, asâlet ve özünü koruma sadece ona müyesser oldu.

Anadolu'da Mabet Anlayışı

Bizler, nerede olursak olalım, hemen her zaman mâbedlerin gönüllerimize boşalttığı ruh ve mânâyı tabîî bir ihtiyaç çerçevesinde, su gibi, hava gibi yudumlar, teneffüs eder ve bu iklimden yükselen her ses ve sözü, büyümlü bir şiir gibi dinleriz. Anadolu -belli bir dönemde onun bu husustaki ihtişamı muvakkat bir kûsûfla kararmış olsa da- ondaki mâbedler ve bu mâbedlerin müştemilâtı, kendi aralarındaki mânevî bir râbîta ve değişik sırlı alâkalar ile tek bir mâbed gibidir. Bu büyük mâbedin, teessüs gayesine bağlı kendine göre hizmetlileri, ihtiyar heyetleri ve müdavim cemaatleriyle Allah rızası çizgisinde ve hedef birliği yörüngesinde öyle sağlam bir duruşları ve öylesine inandırıcı bir mahiyetleri vardır ki, bu sihirli kompleksle ilk defa karşılaşan hemen herkes, onu dayandığı uhrevî esasları ve her yanında tûllenmiş lâhûtî çizgileriyle olabildiğine mucizevî bulur ve âdeta ona büyülenir.

Anadolu'nun Zor Günleri

Evet, bütün bir geçmişle, elli bin defa, temiz bünyesine mikroplar saçıldı. Ve gülendam kâmeti yüzlerce defa ırgalandı; ama o, hiçbir zaman tamamıyla yerinden sökülemedi ve mağlup edilemedi.

Haçlı zihniyetinin hortlatılmasından, cizvit papazlarının zehirleyici ve öldürücü gayretlerine kadar, bu karakolu yıkma ve karakol erkânını uyutma adına ne kadar oyun varsa hepsi denendi; ama, hasımlarımız hesabına beklenen netice katiyen elde edilemedi. Düşman cefâdan usanmıyor; karakol da "bu can bu uğurda" deyip dayanıyordu...

Bu mücadeleler karşısında onun sarsılmadığını iddia edemeyiz. Bu ulu ağaç birkaç defa hazan gördü ve kurtlanan koca gövdesi birkaç defa kabuğunu yeniledi; fakat, hiçbir zaman devrilmedi. Semâsının kararıp, bağrına üst üste hançerlerin saplandığı günlerde dahi, millî ruh kadranında, kendine ait zaman anlayışı ve onu gösteren rakamlar daima duru ve seçkin olarak okunabildi...

Bu efsâneî ruh, asırlarca, bünyesini tahrip etmek isteyen binbir paradoks karşısında, yerinden oynamamış ve hep Malazgirt'teki, Kosova'daki ve Çanakkale'deki aşılmazlığıyla kendini korumuştur. Onun bu heybetli görünümü - az dahi olsa- ruhuna cemre düştüğü ve köküne yabancı bir kurdun, bir "dabbetü'l-arz" ın musallat olduğu kadar da devam etmişti. O günden sonra ise, artık o, içten içe yanan ve kömürleşen bir ulu çınar haliyle, kendini yenileyemiyor ve dirilemiyordu. Yaşlanmıştı. Vefasız dostları, amansız hasımları vardı.

Analar

Ana vardır, dünyaya getireceği yavruyu Hakk yoluna adar. Ana vardır, bir yavru ister, ister de elde etmeden inkisâr içinde gider. Ana vardır, izah edemeyeceği yavrunun hesabıyla iki büküm olur ve "keşke daha önce ölüp de unutulup gitseydim" der. Ana vardır, evlâdıyla âbideleşir ve başı semaya ulaşır. Ana vardır, evlâdıyla derbeder ve perîşan olur. Ana vardır, firavun otağında bir milletin gözdesi. Ana vardır, Nebî hücresinde şeytan bendesi. Ana vardır, sessiz, belirsiz ve meçhûldür; fakat güller, çemenler yetiştirir. Ana vardır destanlara

sığmaz; o, zihinlerde, sînelerde, göklerde. Ana vardır, kâğıttadır, kalemdedir, romandadır...

Toprak, tohuma ana; kaynak çağlayana; Havva insanoğluna; Meryem bir Ruh'a; Âmine bütün bir hakikate, varlığın sırrına, sırların özüne...

Anaların Ağlaması

Annenin ağlaması içten içedir; riyâsız, âri ve durudur. Onun her iniltisinde binlerce ney feryadı gizlidir. Yavru da ağlar. Hem de dünyaya gelir gelmez... İyi güne ereceğine, saadet göreceğine, yahut başına geleceklere, ihmâl edilişine belki de atalarının günahına ve çevresinin körlüğüne...

Ak alınlı, ak duvaklı geline, ananın en kıymetli hediyesi ayrılık gözyaşlarıdır. İnce gelin, hayatının sonuna kadar, o saflardan saf, inci danesi gözyaşlarını unutamaz. Onları unuttuğu gün, anayı da unuttur, atayı da...

Bir düşünün, gözü dolu bulut ana, üzerimize ağlamasa, nice olur hâlimiz? Ya o da denizler gibi cimri olsaydı; güneş vurmadan incelmese, buharlaşmasa ve yukarı uçmasaydı! Ya o, öyle mi? Yaz demez, kış demez; bahar demez, güz demez daima ağlar...

Ananın Tarifi

Fânîler arasında en muazzez varlıktır ana. O, yeryüzünde dolaşırken gökteki bir baş ve cennet de ayaklarının altındadır. Pabucunun tozu gözlere sürme kadar aziz ve ayaklarına sürülen yüzler arş eşiğindeki başlar kadar yücedir. Ana inleyen varlıktır. Bütün bir hayat boyu inleyen ve sızlayan... Onun analığı evlâtlâ kâim; "anam" diyen biriyle... Evlât olmayınca ana, ana değildir. Ya "anam" demeyince! Ananın emeli bir evlât, bazen de başka bir şeydir manâ gibi, ruh gibi, ideâl gibi bir şey...

Anarşi ve Düzen

Eşya ve hâdiseler arasındaki âhenk cebrî, insanlar arasındaki nizam ise, irâdî ve büyük ölçüde mehâfet ve mehâbet kaynaklıdır. Nizam; huzur, itminân,

içtimâî âhenk ve istikbal vaat etmenin bir diğer adıdır. Kargaşa içinde huzur ve âhenk olamayacağı gibi, anarşik bir ortamda gelecekte ve verimlilikten bahsetmek de mümkün değildir.

İlk bakışta nizam, düz irade ve mücerret aklın eseri gibi görünse de, ruhun emrine girmemiş akıl ve şer eğilimlerin kökünü kesememiş, hayır meyelânını şahlandıramamış iradenin nizamdan daha çok anarşinin yanında olduğu görülmüştür.

Anarşi ve Kargaşanın Kaynağı

Her yerde ve her şeyde nizam köpürdüğü halde, gayr-i nizâmîlik diyeceğimiz kargaşa yeryüzüne nereden gelmiştir? Yeryüzü kargaşayı ve onun arkasındaki lâahlâkîliği insanoğluyla tanıdı; aklını Allah'a teslim edememiş; iradesini şerlere karşı frenleyip hayır duygularını coşturamamış insanoğluyla.. evet, insanoğlu, çeşit çeşit ihtiraslara açık ve başka hiçbir canlıda olmayacak ölçüde boşlukları olan bir varlıktır. Onun; hırs, kin, nefret, öfke, şiddet, şehvet gibi hemen her boşluğunda, değişik dalga boyunda tahrip duyguları, anarşi hisleri, kargaşa anaforları nümâyândır. O, iyi bir terbiye ile, bu kötü duygularını zapt u rapt altına alıp insânî duygularında şahlandıracığı; arzu-istek, sevinç-keder, hak-hürriyet düşüncelerinden başkalarının mevcûdiyetini de hesaba katarak, vicdanında zımnî bir 'içtimâî mukavele'ye 'evet' diyeceği âna kadar bir kısım olumsuz neticelerden kurtulması mümkün değildir.

Anarşist Ruhlu İnsanların Genel Özellikleri

Yıllar ve yıllar var ki, bizi çepeçevre kuşatan, mânâ köklerimizi koparıp rûhî dinamiklerimizi delik deşik eden bu anarşist ruhlar, her fikri karalamış, her yeni oluşuma karşı çıkmış, herkesi küçük düşürmeye çalışmış, ilimleri saplantılarına âlet etmiş, kâinat ve kâinattaki nizâmı görmemezlikten gelmiş, imanî ve dinî değerleri ehemmiyetsiz saymış veya çarpık düşüncesine göre yorumlamış, pratikte yararlı olmayan her şeyi, inanç, fikir ve fazilet de olsa, gereksiz ve fantezi kabul etmiş, ferdî karakterlere, günlük basit işlerdeki başarılarıyla değerler üstü değerler vererek taltif etmiş ve öteden beri devam edegelen bütün insanî kriterleri yıkarak bir değerler karmaşasına sebebiyet vermişlerdir.

Bu tahripkâr ruhlar büyük ölçüde ve bilhassa da, araştırmayan, düşünmeyen kitleler üzerinde daha olumsuz tesirler icra etmiş ve bu uğurda her vesileyi değerlendirerek saf yığınların tâ benliklerine sokulup onları felç etmiş, çürütmüş ve kendilerine rağmen, bir kısım çarpık düşüncelerin kulu-kölesi haline getirmişlerdir.

Onlara göre bu millet tepeden-tırnağa sefalet içinde ve bu koskoca dünya âdeta yapayalnızdır. Düşünceleriyle, inançlarıyla, başarılarıyla, hezimetleriyle, sevinçleriyle, kederleriyle yapayalnız. Bunlara göre bu öldürücü yalnızlık, herkesin ümitlerini kemiriyor, kollarını-kanatlarını kırıyor ve onları gulyabânilerin cirit attığı ölüm çöllerinde aç, susuz ve dermansız dolaştırıyor.

Bu karanlık ruhlar, öteden beri, duygularıyla, düşünceleriyle hep kargaşanın yanında olmuşlardır.. kargaşanın yanında olmuş ve sürekli topluma anarşi ruhu pompalamışlardır. Dinden bahsederken, milli değerlerimiz üzerinde dururken, geçmişi konuşurken hep anarşist bir üslûp kullanmış; nizamın aleyhinde olmuş, bediyyatımıza saldırmış, sanat telâkkimizi yerden yere vurmuş ve her fikrin, her sistemin bozuk olduğunu iddia etmişlerdir.

Anarşi ruhunun sabit bir yeri ve makamı yoktur. Bu itibarla da o her yere ve her kesimin içine girebilir.. her urbaya bürünüp her makamda görünebilir. Fakir olur, servet düşmanlığı yapar.. zengin olur, yığınları istismar eder ve her zaman istibdat soluklar.. işçi olur, işinden, gelirinden şikâyet eder.. öğretmen olur, serseriliğe prim verir.. sorumluluk yüklenir, makamını şahsî çıkarları adına kullanır.. güçlü olduğu zaman zâlim kesilir ve yığınları ezer-geçer.. hep kolay kazanma yollarını araştırır, gerekirse yeraltı dünyasıyla iş birliğinden geri kalmaz.. küçüktür, en hasis çıkarlar için herkesin ayağını öper.. büyüktür, hiçbir düşünceye ve hiçbir kimseye saygı göstermez.. dindar görünür, saldırgan, mütecâviz ve lânetçidir.. dinsizdir, dini de dindarı da karalamadan bir an bile geri durmaz.. kışlaya girer, hünkârının kellesini isteyen bir kanlı yeniçeri olur.. ilmiye sınıfı arasına sızar, dinî ilimlerle iştigâli irtica sayar, müspet fenlerle meşguliyeti de küfür.. istihbârâtı eline geçirir, yabancı örgütlerin ülke aleyhine çevirdikleri fırıldaklarla uğraşacağına, İmam-Hatibi, Kur'ân Kursunu, ülke yararına eğitim faaliyeti gösteren milli ve vatanî kuruluşları yakın takibe alır.. bugünü yaşar, yarınlar umurunda bile değildir.. yüksek bir mefkûresi olmadığından her şeyi kendi egosuna veya zümre çıkarlarına göre plânlar.. ledünniyâta açık görünür, ebedilik düşüncesini karartır.. varlığı insana düşman gösterir, kalpleri yalnızlık ve gurbete boğar.. hizip der, mezhep der, zümre der, -ciyle, -cuyla toplumu kamplara ayırır ve herkesin ruhuna kin ve nefretler

fısıldar.. medyaya sızar, toplumu sunî gündemlerle meşgul eder; şov yapar ve kitleleri gerilimden gerilime sürükler. Hatta milletin değişik kesimlerini karşı karşıya getirir, vuruşturur, sonra da bir kenara çekilerek Neron gibi keyif çıkarır. Sızabilirse mülkiyeye, idâreyi dejenere eder.. nüfuz edebilirse adliyeye, adâlet ruhunu yıkar ve harâmilere pâyeler verir.. başını sokabilse terbiye yuvalarına, vicdanları harabelere çevirir ve insanları birbirinin kurdu haline getirir.. yuvaya girse, çocukların hakkından gelir ve o cennet köşesini cehenneme çevirir.. camiye ayağı düşse, milleti sokağa döker, dini de diyâneti de cinayetlerine vesile yapar.

O, toplum bünyesinde, mukâvemetin, iradenin, ruhi güç, ruhi sistemin en büyük düşmanıdır ve milletimiz için AIDS virüsünden daha tehlikelidir. Onun benliğinde, kötü duygu, kötü düşünce sürekli galeyandadır. O her zaman doyma bilmeyen bir kin ve nefret duygusuna, bir karanlık görme, karanlık düşünme hastalığına müptelâdır ve ihtimal ki, bu hastalığının çaresi de yoktur.

Onun dostluğuna katiyen güven olmaz; öyle ki, iyilik yaparken bile içine az da olsa kötülük bulaştırmayı ihmal etmez. Severken ısırabilir, okşarken canınızı yakabilir. Ona bir şey anlatmak mümkün mü, değil mi bilemeyeceğim ama, böyle bir şeye teşebbüs edenlerin peygamberâne bir azim içinde bulunmaları şarttır.

Milletlere zaman zaman musallat olan bu virüs, inançsızlıkla, ihtirasla, şehvetle, şöhretle beslenir. Bu yollarla duygulara, düşüncelere bulaştıktan sonra, kurbanlarının elini-ayağını, dilini-dudağını, gözünü-kulağını tesiri altına alır ve onlara her istediğini yaptırır.

Anarşiye Karşı Tedbir

Her zaman azınlıkta olan, fakat tahribin engin avantajlarını değerlendirdiğinden dolayı güçlü görünen bu anarşiste karşı pes etmemek lâzım. Pes etmek bir yana, o mutlaka yakın takibe alınmalı ve toplum bünyesinde onun öldürdüğü, söndürdüğü kesimlere sürekli hayat üflenmeli, aydınlatılmalı ve rehabilitasyon uygulanmalıdır. Evet, inanç ve ümit üflenerek, ilim ve mârifet pompalanarak, düşünce ve muhâkeme kazandırılarak mutlaka bir ruhî rehabilitasyondan geçirilmelidir.!

Kudsiler de en az anarşist kadar, hatta onun da önünde ve tabii, insanlığı,

sevgisi, aşkı, müsamahası ve temsil zenginliğiyle hayatın her biriminde bulunmalıdır ki, toplum anarşi virüsüne karşı yalnız bırakılmamış olsun. Zaten, her zaman Allah diyen, sevgi diyen, şefkat diyen ve iradesini Sonsuz'un iradesiyle bütünleştiren hak erlerinin başka türlü olmaları da düşünülemez.

Anne Şefkati

Çocuğunun parçalayıcı neşterleri altında, ciğeri delik-deşik edilirken, bıçağı eline kaçırıp da "Anam!" diye inleyen bir kanlı kâtilin koluna "kuzum!" çığlıklarıyla sarıldığı hikâye edilen bir anne ciğeri üstüresini, çocukluğundan beri ne zaman anmışsam hep ürpermiş ve bu mini damlada anne şefkatinin enginliğini duymaya çalışmışımdır. Hele, ebediyet ve ahirete inanan, dolayısıyla da bedenî ve cismânî olduğu kadar uhrevî ve rûhânî yanları da olan anneler!. Bunlar madde ve mânânın, cisim ve rûhun yerleşik âleminde, gönülleri evlatlarına karşı, tasavvurlar üstü öyle güçlü râbitalara sahiptir ki; dünya ehlince çok köklü ve güçlü kabul edilen alâkalar bile ona nispeten zayıf bir gölgeden ibâret kalır. Ne var ki, imanı, imandaki sonsuzluk zevkini duymayanlara bunu anlatmak çok da kolay olmayacaktır.

Evet, onlardaki samimiyetin hep böyle derin kalmasını, ihlâsın kesintisiz devam etmesini.. ve onların kalplerinin her zaman sevgiyle coşmasını, bakışlarının alâka ve güven vaadiyle içimize akmasını fenâ ve zevâl vadilerinde yetiştikleri halde bu kadar ebedî ve mâverâî hislerle dolup-taşmalarını anlatmak oldukça zor olsa gerek...

Anne, rûhundaki incelikle, yürekliliği at başı götüren öyle bir şefkat kahramanıdır ki, şefkati, refeti ve zerâfetiyle ele alındığında bir tüy gibi yumuşak, bir ipek gibi de ince ve zarif olmasının yanında çocuklarını koruma ve kollama hususunda bir dişi aslan gibi sert ve parçalayıcıdır.

Anneler Güven Kaynağı

Biz hayatımızın önemli bir bölümünü tâvusların renk renk tüylerinden daha güzel; çiçeklerin sihirli dünyasından daha büyümlü, kuş yuvalarından daha sıcak ve daha canlı, en koruyucu seralardan daha koruyucu, daha emin onların kucaklarında, onların atmosferinde geçiririz. Evet biz, korumanın-kollamanın,

neşesini-heyecânını, gösterişini-hesâbını, sistemini-yolunu onlarda görmüş, onlarda tanımış, onlarda duymuş ve onlarda tatmışsızdır. Hele, ihtiyaç ve zaaflarımız; güçsüzlük, yetersizlik ve hayatın bir kısım aksilikleriyle birleşerek üzerimize çullanışında hep onlara sığınmış ve karşımıza çıkan handikapları hep onlarla aşmaya çalışmışsızdır. Biz onlara sığınırken onlar da gönüllerinin bütün sıcaklığıyla bizi sînelerine basmış ve hafakan dolu gönüllerimize emniyet ve itminân üflemişlerdir.. böyle durumlarda, zannediyorum hemen herkes, kendi gönlünden olduğu kadar, onların bakışlarından, tebessümlerinden, mimiklerinden kopup gelen bir his tufanını, bir şefkat esintisini ve sessiz bir şiiri dinler gibi olurdu.

Biz, onlarla geçen bu hisli, bu hülyâlı gün ve gecelerin içinde âdeta hep bir saadet rüyâsı yaşamışsızdır. Günlerin masmavi saatlerinde hayâtın en tatlı nağmelerini, annelerin bam teli gibi ses veren sînelerinden duymuş ve şuurlarımızın ihâtası ölçüsünde "herhalde gerçek mutluluk da bu olsa gerek" demiş ve kendimizden geçmişsizdir.

Anneler ve Cennete Giden Yol

Şu gök kubbe altında ne varsa onun eli hepsinin üstündedir.. ve cennete giden yol onun ayaklarının altından geçer. Allah, kitabında ona öyle bir ululuk ve sultanlık vermiştir ki, yeryüzü sultanlıkları ona nispeten, liyakatsiz başlarda kuru birer taçtan ibâret kalırlar. Zâten, onun ayağının altında yerini bulamamış başlardaki taçların da kalıcı hiçbir değeri olduğu söylenemez.

Ey ruhlar gibi ince, melekler kadar mâsum ve gökler kadar da derin, yüce ve değerli varlık, ötelere sana kıymetler üstü kıymet vermekte ve senin nazını çekmektedir. Senin ününün bestesi tâ meleklerin oturup kalktığı yerlerde duyulmakta, hayatının şarkısı cennet yamaçlarında yankılanmaktadır. Sen her zaman duygu kancalarının ucu ciğerinde, din cevherinin gerdanlığı da boynunda yaşadın! Biz hepimiz senin kölelerin, sen ise şefkat, vefâ ve samimiyet ağıyla bizleri avlayıp esir eden taçsız bir sultansın! Eğer şu varlık âleminde her şeyin kendine göre bir rûhu, bir hayat cevheri varsa, bizim hayat cevherimiz de sen olmalısın!

Allah, kıyâmet sabahında seni Zâtının ışıklarıyla aydınlatsın! Geleceğin, cennetin cuma yamaçları gibi neşeli ve vuslatın da kutlu olsun!

Annelerin Izdırapları

Bir düşünün; bizim için onlar, ne uzun hazırlıklar dönemi geçirmiş!. Ne aşılmaz zorluklara toslamış ve neleri aşmış?. Ne çetin hadiselerle pençeleşmiş, ne kadar hayâl ve melâl ile oturup kalkmış?. Ne hûlya ve rüyâlarla dolup boşalmış, ne kadar yeis ve inkisarlarla burkulmuş?. Ne zorluk ve sıkıntıları göğüslemiş ve kaç türlü çileyle preslenmiş?. Ne sancılar çekmiş ve ne kadar inlemiş? Kaç defa çığlık çığlığa ağlamış ve ne kadar ağlama dindirmiş?. Kaç defa merhametle coşmuş ve kaç defa merhamete ihtiyaç hissetmiş?. Hâsılı bizim için ne değerli şeyler harcamış ve ne emekler sarfetmiş.. sarfetmiş ve sonra da herhangi bir beklentiye girmemişlerdir...

Annelerin Manevi Yönleri

Duygu ve düşünceye açık mütecessis ruhlar, onların her zaman hisli, içli ve şefkatle köpüren dünyalarında, firdevsî düşüncelerle beslenmiş en tatlı rüyâların akislerini bulur ve insanî tasavvurları aşan bir zevk zembemesine ulaşır. Biz hemen her zaman, onların ikliminde geceleri ayrı bir edâda, gündüzleri de başka bir üslupta sekîne televvünlü esintiler duyar ve gönüllerimize, göklerin merhametinin, şefkatinin ve şiirinin döküldüğünü hissederiz; hissederiz de, ufkumuzun bitevî meleklerle, ruhânîlerle kuşatıldığını sanırız. Kim bilir kaç defa, onların gecenin koynunda menekşe renkli füsûnlü çehrelerinde, hilkate esas teşkil eden bir ruh ve mânânın bütün zamanları ve mekânları aşır bulunduğumuz yere sarkıtıldığını görmüş ve kökü sonsuzlukta engin bir rahmetin, onların tebessüm ve teessürleriyle iç içe parıldadığını hissetmiş; muğlak, müphem fakat cezbedici bir kısım sâiklerle kendimizi onların kucaklarına atmak istemişizdir. Kim bilir kaç defa kırılmış-dökülmüş, buruklaşmış-garipleşmişizdir de, onların ümit ve itminân tüten, o kuş yuvalarından daha sıcak, daha canlı, daha duru ve âdeta tılsımlı sî-nelerine kendimizi salmış, onların esrarlı mırıltılarıyla hazdan hazza kanatlanmış ve huzurla gerinmişizdir.

Annelerin Vefası

Onlar, bizi, her bağırllarına basışlarında karşılık beklemeyen birer vefâ

kahramanı misillü büyü bir hâl alır; biz de onlarla her şeyi aşabileceğimiz hissiyle bir güven ve emniyet içinde gerilir, etrâfı süzer; hatta herkese meydan okuyor gibi bir tavra girer ve onlara sımsıkı sarılırdık.

Anne, gökler kadar derin.. ve içinde göklerin yıldızları kadar duygu ve düşüncelerin kaynaşıp köpürdüğü, köpürüp lav ırmakları veya yeraltı çayları gibi şuraya-buraya aktığı sırlı bir his yumağıdır. Evet o, acı-tatlı kaderiyle uyumlu.. sevinçlerle, kederlerle barışık.. beklentileri olmayan, beklentilere takılıp yavrularına gönül koymayan.. tabiatı İlâhî ahlâkla kristalize öyle bir vefa ve şefkat âbidesidir ki; ne çektiği mihnetlerin mahşerdeki ter lüccesine denk gelip gırtlığına dayanması; ne de evlat vefâsızlığının bir poyraz gibi esip rûhunu sarması; sarıp ona gurbetlerin en acısını yaşatması onu dize getiremez ve ona "pes" dedirtemez...

Anneliğin Genel Anlamı

Anne kendi dünyasında bir kutup varlıktır. Kâbe, topyekün kâinat hakikatinin; Mekke umum beldelerin, dimağ bütün bir bünyenin ruhu, mânâsı, özü ve atlası olduğu gibi, anne de âile cüz-i ferdinin temeli, direği, esâsı ve Yaratıcı Kudret'in de en önemli bir malzemesidir. Yuvada her şey onun etrâfında döner, ona dolanır ve ona dönüşür. O ise, kutup yıldızı gibi hep kendi çevresinde döner ve ucu gökler ötesi bir yörüngede yol alır.

Evet anneler, dünyada ukbâ eksenli varlıklardır. Hilkatteki rol ve istihdamlarıyla elde ettikleri mükâfatları, çektikleri meşakkat ve sıkıntılarıyla gördükleri mukabele arasındaki tenâsüp-sözlük bu gerçeğin en açık delili. Bunun böyle olduğunu anlamak için uzun boylu araştırmaya da gerek yok; onların bir ömür boyu neler ekip neler biçtiklerine, neler çekip neler bulduklarına göz ucuyla bakmak bile yeter sanırım..

Bizi, varlığa ermenin hemen her safhasında kucaklayan, koklayan, öpüp öpüp okşayan, teessür ve infiallerimizi yatıştırıp sıkıntılarımızı paylaşan; yemeyip yediren, giymeyip giydiren, açlığını-tokluğunu, açlığımız-tokluğumuz içinde hissedip yaşayan, mutluluk ve saadetimiz adına insanüstü bir gayretle aklayale gelmedik zorluklara katlanan.. bize, vücudumuzun gelişmesi, irâdemizin kuvvetlenmesi, zekâmızın incelik keskinleşmesi, ufkumuzun uhrevîleşmesi yollarını gösteren.. bütün bunları yaparken de açık-kapalı herhangi bir beklentiye girmeyen bir varlık varsa, işte o da anadır.

Annenin Genel Tasviri

Simaları cennetteki hûrilerin yüzleri kadar uhrevî, bakışları meleklerinki kadar derin, duyguları da ruhânîlerinki kadar durudur annelerin.. onlar, suyu, toprağı, havası ötelerden getirilmiş mübârek bir zeminin gülleri gibi o kadar imrendirici, o kadar sevimli, o kadar büyüleyicidirler ki, insan dikkatle bakabilse onlarda cismâniyetini aşan, dünya ve içindekilerini aşan, hatta kendilerini de aşan bir sihrin bulunduğuna hükmeder.

Arafat

Arafat'ın öyle bir nûrânîliği ve orada yaşanan zamanın öyle bir derinliği vardır ki, o hazîrede bir kere bulunma bahtiyarlığına ermiş bir ruh, gayri hiçbir zaman bütün bütün mahvolmaz ve katiyen dünyevîler gibi ölmez. Ömrünün birkaç saatini Arafat'ta geçirmiş olanlar, bütün bir ömür boyu güller gibi açar durur ve asla solmazlar. Onun şefkatli, aşklı, şiirli dakikaları, hep bir sabah güneşi gibi gönül gözlerimizde ışıldar durur.. ve her yanında açık-kapalı aşkla bilenmiş, bülbül gibi şakıyan, şakıyıp kalplerinin en mahrem noktalarında petekleşmiş bulunan imanlarını, irfanlarını, muhabbetlerini ve cezb u incizaplarını haykıran insanların çığlıkları kulaklarımızda tın tın öter ve ötelere müştak gönüllerimizi coşturur. Hem öyle bir coşturur ki, bizi, en inanılmaz, en erişilmez lezzetlere çeker.. en olgun, en doyurucu vâridatla hislerimizi şahlandırır.. ve görmüş-geçirmiş varlıkların istiğnâlarına benzer şekilde gözlerimize bir büyü çalar ve bizleri özlerimizin içindeki zenginliklerde dolaştırır.

Arafat'ta, sabahlar da guruplar da hep derinlik soluklar ve ihtimal ki, en yüksek şâirlerin bile terennüm edemeyeceğı nüktelerini kalplerimize boşaltır ve bize varlığımızın gayeleri adına neler ve neler fısıldarlar. Bence, ruhun uhrevîleşip incelmesi için insan hiç olmazsa ömründe bir kere Arafatlaşmalı, Arafat'ı yaşamalı ve Arafat'ın tulû' ve gurûbunu oksijen gibi ciğerlerine çekmelidir.

Arafat'ta insan, duânın, yakarışın, iç çekiş ve iç döküşün en ürperticilerine şâhit olur. Hele ikindi sonrasına doğru, biraz da buruksu veda havasıyla eda edilen duâlar, daha bir derinlikle tülленir, sesler, soluklar, gökler ötesi

meleklerin ıgıllıklarını hatırlatan bir enginlik ve duruluğa ulaşır. İnsan, Arafat düzlüğünde yükselen âh u efgânı duydukça, seslerdeki uhrevîlik, ebedî saadet ümidinin hâsıl ettiği rikkat, şefkat ve recâsıyla gençleştğini, ebedîleştğini, büyük bir açılışa geçtiğini ve genişlediğini sanır. Hele, güneş gurûba kapanıp da, kararan ufukların her yana buğu buğu veda duyguları saldığı dakikalarda ümitlerin cisimleşip içimize aktığını, şuurlarımızın Arafat vâridâtıyla aydınlandığını ve tıpkı rüya âlemlerinde olduğu gibi, kalıplarımızdan sıyrılıp, bir kısım mânevî anlaşılmazlıklara açıldığımızı.. Arafat gibi ıgıllık ıgıllığa inlediğimizi.. batan güneşle beraber eriyip gittiğimizi.. kulaklarımıza çarpan âh u efgân gibi birer feryat hâline geldiğimizi.. kuşlar gibi hafifleyip bir tür kanatlandığımızı.. ve mâhiyet değiştirip birer mânevî varlığa inkılâp ettiğimizi sanır ve hayretler içinde, olduğumuz yerde kalakalırız.

Arafat, insanların bütün bir gün, melek mevkibleri arasında dolaşıp durduğu, otururken-kalkarken sürekli semâvîlik solukladığı, Hakk rahmetinin sağanak sağanak gönüllerimize boşaldığı ve hadiselerin hep ümit televvünlü cereyan ettiği bir rahmet yamacı ve hesap endişeli bir Arasat meydanıdır. Dünyaya ait her şeyden sıyrılmış ve soyunmuş insanlar, hesap, terazi, mîzân endişesi ve rahmet ümidiyle hep hayaletler gibi dolaşırlar onun düzlüklerinde. Affolacaklarını umar, kurtuluşa ereceklerinin hülyalarını yaşar ve bu bir tek günü, senelerin vâridâtını elde edebilecek şekilde değerlendirirler.. değerlendirirler ama, yine de bir başka yerde duâ edip yakarışa geçmeleri lâzım geldiğini de söküp kafalarından atamazlar.

Araştırmalarda Dikkat Edilecek Hususlar

Bir ilim adamı için usûlüne göre araştırma yapmak, ilmin haysiyetine saygılı olmanın ifâdesidir. İlim yapıyorum diyerek, ispatlanamamış faraziyelerle, ilim yuvalarını meşgul edenler, hem yığınları aldatmış, hem de ilmin haysiyetiyle oynamış olurlar.

En basit şekliyle ilmî bir araştırmada usûl şudur: Evvelâ mevzu belirlenerek, öğrenilmek istenen şey açık-seçik olarak ortaya konur; sonra o mevzuda, daha önce yapılmış araştırmaların neticeleri gözden geçirilir; daha sonra, toplanıp değerlendirilen bu bilgilerden elde edilen sonuçlar tespit edilir; yapılan bu tecrübelerle ortaya konan neticelerin, doğru olup olmadığını tam tayin etmek için, bir düzine yeni denemelere girişilir; bu denemelerle, ortaya konan

nazariyenin doğrulanmadığı görülürse, yeniden başa dönülerek, daha başka araştırmalar yapılır; bilgiler toplanır ve eski-yeni bilgiler bir araya getirilerek, bu bilgilerin ışığı altında nazariyeye yeni şekil verilir. Böylece, tecrübelerle gerçek olduğu ortaya konan şeyler kaydedilir; sonra da sabit bir prensip hâline getirilmek istenen bu gerçeğin, umumileştirilip umumileştirilemeyeceği araştırılır; umumileştirilebilecekse, onunla benzeri hâdiseler arasındaki münasebetler değerlendirilerek bütünlük teminine gidilir.

Modern metodolojinin de benimsediği bu araştırma usûlü, ilmî tespitler için "objektif", bir usûldür. Binaenaleyh, böyle bir usûlle araştırmaya gidilmeden, bir şeyin doğru ve sabit olduğunu iddia etmek ve ona ters gelen şeyleri de ret ve inkâr, katiyen ilmî değildir. Zan ve tahminlere bina edilerek ortaya sürülen düşünceler, sadece birer nazariye ve bu nazariyelere dayanılarak elde edilen umumî kaideler de birer aldatmacadır. Bu türlü zan ve tahminlerle ilmî gerçeklere gidilemeyeceği gibi, bunlara dayanılarak, müşahede veya sıhhatli haberlerle teyit edilmiş, ya da usûlüne göre ispatlanmış hakikatler de inkâr edilemez.

Arif Olan İnsan Hakkında Yapılan Yorumlar

Kalbi bu ölçüde Rabbiyle irtibatlı, gerçek arifin "libas-ı takva"sıyla alâkalı daha dünya kadar cevher hikmet meşcereliği ve akl-ı meâdın güzergâhı sayılan tasavvufî eserlerin o hakikat meşhergâhı olan sahifelerinde serdedilmiştir ki, işte onlardan birkaçı:

Hak marifetine eren birinin nazarında, dünya, dünya cihetiyle daralır, büzüşür bir fincana döner.

Îlâhî marifette derinleşen ruhların her zaman nâmütenâhî genişlemeleri söz konusudur.

Gönül dünyasının ballar balı sayılan Hak marifetini tadanlar, servetlerini yele verir Hak kurbetine koşarlar.

Gönülde marifet peteğinin zenginliği, aşk u şevk ve muhabbetin en esaslı kaynaklarındandır ki, bu kaynakların feveranı ölçüsünde, sâlik, vuslat iştiyakıyla yanar-tutuşur ve bu nispette yanıp tutuşmayı da mazhariyetinin hakikî bedeli sayar.

Arif Olan İnsanın Özellikleri

Arifi başkalarından ayıran şu hususlar da fevkalade calib-i dikkattir:

Arif, yaptığı işlerde katiyen beklentiye girmez.. maddî payeler bir yana, manevî mansıplar uğrunda bile rekabete girmez, gıpta yaşamaz ve yaşatmaz.. o, elindekine göz dikenlerle cedelleşmez.. kendini en küçük kimselerden dahi üstün görmez.. kaçırdığı fırsatlardan ötürü "ah u vah" edip şikayette bulunmaz; elde ettiği maddî muvaffakiyetlerden dolayı da gafilane sevinç ve küstahlıklara girmez; hattâ Hz. Süleyman mülkü dahi kendisine bahşedilse, Hak maiyyetini arar ve başka şeylere teveccühü israf sayar.. bütün varlığa karşı onların nefislerinden ötürü kat'î tavır alır ve "üns billah"ın bir saniye ve bir salisesini cihanpaha bilir.. halkın içinde Hak'la beraber olma ikiliğini, iradesinin en büyük zaferi ve Hakk'ın ona en engin ihsanı kabul ederek azminin çehresinde ilâhî meşiet, sa'yinin neticesinde rabbanî inayeti ve her kademedede daha nice ayrı ayrı hikmeti, ayrı ayrı kerameti temâşâ edip kesrette vahdetin cilvelerini görür.. çoğu Bir'e irca ederek damlanın deryaya dönüştüğünü anlar.. bir tek zerrenin güneşleri ifade ettiğini kavrar.. hiçliğin nasıl bir vücut meşcereliği olduğunu vicdanen müşahede eder ve her zaman mest ü müstağrak yaşar.

Temkin, sebat, ciddiyet, ledünnîlik ve kararlılık böyle mütekamil bir marifetin en önemli tezahürleri sayılırlar. Evet, gerçek marifet odur ki sâlik, gün boyu "üns billah" ve maiyyet tecellilerinin sağanağı altında yaşadığı halde onun, iç ve dış inceliğinde asla boşluk emaresi hissedilmez.. davranışlarında katiyen laubalilik görülmez.. en coşkun nimet ve vâridât fevwareleri karşısında bile nefsanî israf ve küstahlığa düşmez.. aksine bilgisinin vüs'ati ölçüsünde temkine koşar, teyakkuzla oturur-kalkar ve yaşayışını kalbî ve ruhî hayat eksenli sürdürmeye çalışır.

Ariflerin İstiğrabı

Dünyevî gariplerin, uhrevîlikle teselli olmalarına; hal gurebâsının, marifet ve muhabbet soluklayarak nefes almalarına karşılık, bütün ölçüleri altüst eden ariflerin gurbeti, Kafdağı'ndan daha ağır olsa gerek; zira, onlar, dünyanın da garibi, âhiretin de garibidirler. Ehl-i dünya onları anlamaz; çünkü onların ufku dünyadır ve onun ötesinde bir şey görüp bilmeleri de mümkün değildir. Abid ve zahidler diyeceğimiz âhiret ehli de onları anlamaz; zira onların himmetleri de

ibadet ve zühdleri ölçüsündedir.. ariflerin himmeti ise, Mabudlarıyla irtibatları nispetindedir.

Aristo'nun Ruh Hakkındaki Görüşleri

Hiç şüphesiz Eflatun'dan sonra felsefe tarihinin en önemli simalarından biri de Aristo (Aristoteles)'dur. Aristo tesis ettiği, istikraya dayanan Meşşâiye mektebiyle asırlarca yaşadı ve hâlâ da bir ölçüde yaşamaktadır. Aristo, hocasının aksine, istikra yoluyla cüz'iyattan külliyata, külliyattan da umumiyata terakki şeklinde bir metotla üstadından çok farklı bir yol takip ediyordu. Bu yol, büyük ölçüde aklın kurallarını öne çıkarma esasına dayanıyordu. Aristo, kendi geliştirdiği bu yeni metoduyla uzun ömürlü olmasını temin yanında, Mihanikiye ve Helezonizm düşüncesine de şiddetli darbeler indiriyordu. Aristo'ya göre hayat ruha dayanıyordu. Hayat bir hareket ise, ruh onun muharrikiydi. Ruh beden ve cesetten olmadığı gibi tamamen onlardan müstakil de değildi. Ceset, adeta ruhun enstrümanı gibi bir şeydi ve hayatın inkişafı da ona bağlıydı.

Aristo da, üstadı gibi ruhu bir kaç kategoride ele alıyordu ancak, ona göre ruh, bedenle beraber yaratılmıştı; bedenin çözülüp dağılmasından sonra da aslına rücu edecekti. O, ruhun bedende bir kemal vetiresi yaşadığını, kemale erince de Hz. Zat'a müşabehet peyda edeceğini ve daha sonra ruhanî lezzetlerle müstağrak yaşayacağını iddia ediyordu. Aristo, bu kabil düşünceleriyle uzun asırlar boyu, hem İslam alimlerini hem de Hıristiyan düşünürlerini ciddi meşgul etti ve uğraştırdı. Ne var ki, bu gün artık o da sadece meraklıların tettebbuuna emanet bir tarihten ibarettir.

Aristo'dan sonra, ne onun muasırı sayılan Epikür (Epikuros) ne de Zenon, ruh hakkında kayda değer bir şey söyleyemediler. Epikür, Demokrit'in çizgisinde ihsasâta (sensations) bağlı kalarak hep dar düşündü. Zenon ise, kurduğu Revâkiye (Stoacı Panteizm) medresesinde, her şeye biraz şüphe bulaştırarak eskilerin düşüncelerini tekrar etmekle ömür tüketti. Dahası o, "araştırmacıların ve ilim adamlarının vazifesi eşya ve hadiseleri tettebbudan ibarettir; onlar, bu çerçeve içinde kalmalı ve eşyayı okuyarak mutlak hakikate ulaşacakları hayaline kapılmamalıdır" diyerek bir manada araştırmanın önüne de set çekmiş oluyordu.

Arşın Gölgesinde Yedi Grup

"Allah yedi kimseyi, kendi zıllinden başka sığınak olmayan (kıyamet) gününde, zılli altında himaye buyuracaktır. (İlki) âdil imam, (ikincisi) ömrünü ibadet neşvesi içinde geçiren genç , (üçüncüsü) mescidlere dilbeste olan kimse, (dördüncüsü) Allah için sevişip, Allah için bir araya gelen ve Allah için birbirinden ayrılan iki insandan herbiri, (beşincisi) makam ve cemal sahibi bir kadının talep ağında (nefsine başkaldırıp) "ben Allah'tan korkarım" diyen adam, (altıncısı) solundakine infak ettiği şeyden, sağındaki birşey hissetmeyecek şekilde sadakasını gizli eda eden, (yedincisi) yapayalnızken Allah'ı anıp da gözleri yaşlarla dolan."

İşte, her biri insan iradesi açısından başlı başına birer önem arzeden yukarıdaki hususlar ki, bunların bazısı, îfası çok zor ve çetin işler, bazısı da ruha ciddî birer çelme sayılan ağırlardır. İnsan bu ağırların bazılarından kurtulsa da, her an diğerlerine takılma ihtimaliyle karşı karşıyadır. Ancak Allah'ın himaye ve inayetiyle aşılabilecek olan bu öldürücü tuzaklardan sıyrılabilme ve insan takatini zorlayan hatta bazen onu aşan bu çetin sorumlulukları başarıyla yerine getirebilme de, yine o inayet ve himayeyi celbin en güçlü, en makbul vesilesi sayılan, iradenin hakkını verme ve Allah'la sımsıkı irtibatta bulunma dinamikleri olsa gerek...

İşte, yukarıya aldığımız Peygamber sözü bize, her zaman iradesiyle var olabilmiş ve Allah'la irtibattaki gücü ortaya koymuş kudsîler cemaatinden böyle bir kesitle, ötedenberi ütopyalarda aranan, aranıp da bir türlü bulunamayan vicdan topluluğunu sunmakta ve onları yakalama mevzûunda içlerimizi arzu ile doldurup gönüllerimizi şahlandırmakta...

Evet, güneşin bulutların yerini alıp her yanı kavurduğu, beyinlerin kaynayıp terlerin gırtlığa ulaştığı ve sebeblerin bütün bütün iflas edip her şeyin insanın aleyhine döndüğü o gün, Hakk'ın himaye ve inâyetinden başka gölge olmayacak ve olamaz da. Bu gölgenin arş gölgesi veya başka birşey olması önemli değil, önemli olan bildiğimiz düzenin değişmiş, kıstasların altüst olmuş, arz u semânın başkalaşmış olmasıdır.

Bu müthiş günde, kimsenin kimseye destek olamayacağı, himaye ve iltimasların hiçbir işe yaramayacağı muhakkak. Seslerin kesildiği, canların gelip gırtlaklara dayandığı, başların dönüp bakışların bulandığı o gün, kim kimi

koruyabilir ki..?

Evet, işte böyle bir günde tek sığınak vardır; o da Allah'ın himâyesinin gölgesidir ve bu gölgeden yararlanacak olanlar da:

a- Dünyada sorumluluğunun şuurunda olan ve uhdesine aldığı emânetlere riâyetle hak, adalet ve istikâmeti temsil eden lider ve devlet reisi.

b- Nefsânîliğin en azgın olduğu dönemlerde, bedenî ve cismanî arzularına rağmen, kendini Hakk'a kulluğa adanmış delikanlı.

c- Kulluk arzusu ve neşvesi, cismânî isteklerinin önünde ve kalbi sürekli mescidlerde atan ibâdet eri.

d- Birbirlerini Allah için seven; bir araya geldiklerinde Allah için bir araya gelen, ayrılırken de Allah için ayrılan, Hakk rızasını, Hakk sevgisini mihrâb edinmiş muhabbet fedâileri.

e- Hayatını hep "mehâfetullah" ve "mehâbetullah" kuşağında sürdürebilen, iffet ve ismetini muhafazada fevkalâde hassas, şehvânî isteklerine karşı alabildiğine kararlı ve nefsin fena tekliflerini, "ben Allah'tan korkarım"düşünce ve çıgıllıklarıyla savabilen babayığit.

f- Allah'a karşı sadâkat ve vefâsının remzi olarak, dişinden, tırnağından artırıp, Hakk rızâsı için infak ettiği malını, kıskançlığa varan bir ruh hâletiyle, Allah'tan başka kimsenin bilmesini arzu etmeyen, hem öyle etmeyen ki, sağına infak ettiğini solundakinden saklamaya çalışan ihlâs ve civanmertlik kahramânı.

g- Yalnızlık anlarını tefekkür ve murâkabe ile buudlaştıran, yer yer gönlünde bestelediği duygularını gözyaşlarıyla seslendiren, her zaman irâde gücünü Allah'tan alan ve bu bir dalga kıran mahiyetindeki o müthiş irâdesiyle mâsiyet arzularını kırıp darmadağınık eden his ve gönül erleridir.

Evet, başka hadîslerde de ifade edildiği gibi, adâletle hükmeden hâkimin ötede nurdan minberler üzerine kurulup Hakk'ın ard arda gelen iltifatlarını yudumlaması; gençliğinde, gençliğini aşmış delikanlının Hakk'ın hoşnutluğu ile mükâfatlandırılması; hayatını mescid-ev-işyeri arasında bir dantela gibi örmeye muvaffak olmuş ibâdet erinin ilâhî himayeye alınması; kâinata "mehd-i uhuvvet" nazarıyla bakıp ömürlerini, Allah için severek, sevilerek geçirenlerin mahşerde İlâhî muhabbetle mükâfatlandırılmaları; dünya hayatını mehâbet ve mehâfet atkıları üzerinde örgüleyen gönül insanının ötede korktuğundan emin bulunması; sadakasını, sadâkat nişanesi ölçüsünde te'diye eden vefâ erinin, o en

vefâlıdan tasavvurlar üstü mukâbeleye mazhar olması, nihayet, zâhiri ma'nâlı, bâtını derin, âlemin kendisini bildiği yanlarıyla onlara en mükemmel örnek, dostla halvetinde de gözyaşlarıyla O'na içini dökebilen o duygu ve gönül insanının, bütün bâdireleri aşip umduklarına nâil olması gibi, uhrevî ödüllendirmeleri ifâde etmenin yanında aynı zamanda, ideal bir toplumun kesiti sayılan böyle bir tablo ile mükemmel bir millet olmanın çerçevesi verilmekte ve insanları ona taşıyacak esaslar gösterilmektedir.

Bilmem, artık böyle ciltlerle anlatılabilecek derin bir muhtevânın birkaç satıra sıkıştırılarak, âdetâ deryânın damla ile ifadelendirildiğini tekrar etmemize gerek var mı..?

Arzu Edilen Güzel Davranışlar

Ne kadar arzu ederdim, böyle bir inceliğe açık olarak Rabbimin karşısında hemen her zaman vücudumun, tıpkı salınan ağaçlar gibi tir tir titremesini ve iki elimin birden onun kapısının tokmağında bulunmasını! ne kadar arzu ederdim, gezip dolaştığım her yerde ve gördüğüm her yanlış karşısında kendi alnımın karasıyla meşgul olup başkalarının durumunu görmezlikten gelmeyi.! Ne kadar arzu ederdim, kalbimin her çarpışında, nabzımın her vuruşunda kendi eksik ve gediklerimi duymayı.! Çok arzu ederdim hayatımın terazisine konacak değerlerin, iç murakabelerimden süzülen vicdanî hesaplarımın ürünü olması.. çok arzu ederdim kazanç kefesinin her zaman dopdolu bulunmasını ve kazandıklarımın bütünüyle ondan bilinmesini! Hep dilemişimdir, rahatı, rehaveti bütün bütün unutarak kalbî huzurumu zahmete bağlamayı ve meşakkatle serinlemeyi.. En küçük hata ve yanlış davranışlarımdan ötürü her zaman Eyyüb gibi inlemeyi, Davud gibi ağlamayı.. ömrüm elverdiği sürece insanlığın huzuru ve itminanı için kendimi unutup her zaman onları düşünmeyi.. sevgide hemen herkese karşı sınımsız ve herkesi kucaklayacak bir derinliğe sahip bulunmayı, öfkede, kinde, nefrette ise unutkan olmayı...

Asfiyanın Rıza Mertebesi

Üçüncü derecedeki rızaya gelince o, asfiyânın rızasıdır.. ve Hakk'ın rızasına rıza şeklinde özetlenebilir. Bu makamla şerefleendirilen fert, kendi namına öfkelenmez.. kendi namına huzur ve sevinç hissetmez.. kendi duygu, düşünce ve

arzularından vazgeçerek, hep Rabbinde fâni olmanın zevk ve lezzetlerini yaşar.

Asıl Huzur İmanda

İşte bu huzur çağrısının özünü, ferдин bütün benliği ile Allah'a yönelip O'na teslim olması teşkil etmektedir ki, bu ölçüde teslimiyete muvaffak olmuş bir mü'minin, ne sürekli nefsânî arzularına esir olup kalması, ne de Allah'tan başka herhangi bir şeyden korkup endişe duyması söz konusudur. Çünkü artık o, sevip gönül bağlayacağı maksud ve mahbûbunu bulduğu gibi, her zaman ululuğu karşısında mehâbet ve saygı duyacağı bir Kudreti Nâmütenâhî'nin himayesine de girdiğinden huzur içindedir; huzur içindedir, zira o bilmektedir ki, O Sonsuz Kudret ve İneyet, kim olursa olsun Kendisine yönelenleri hiçbir zaman yüzüstü bırakmaz ve perişan etmez.

Asker Millet

Bir de anadan doğma asker millet vardır. O, asker doğar, askerlik türkülerinden ninniler dinler ve asker olarak ölür. Âşıktır askerliğe, serhat boylarına, akına ve kavgaya. Sıgmaz kabına ve bir çığlık olup kıt'adan kıt'aya yayılır. Denizler gibi kükrer. Dağlarla pençeleşir, stepleri aşar, Çin Seddi'ne ayak öptürür.

Asker ve Milletlerin Kaderi

Milletlerin ölüş ve dirilişinde büyük tesiri vardır askerin. Bütün kaynaşmalar, huzursuzluklar ve nihayet yıkılışlar, hep onun kendinde olmadığı zamanlara rastlar. Bütün bir ırfana eriş, kendine geliş ve diriliş ise, onun zinde ve canlı olduğu günlerde görülür. Çağlayanlar gibi akıp akıp gittiği, tepeleri düz, ovaları bereketli kıldığı günlerde...

Her milletin tarihinde asker, bir tepe varlıktır. O, dağ cesametiyle türkülere mevzu olur, destanlara renk katar ve milletin gönlünde, yüce burçlarda dalgalanan bayraklar gibi huzurun ve emniyetin remzi haline gelir. Bu manâda her milletin askeri vardır ve o milletin gözdesidir, canlılığı, şuuru ve aksiyonuyla.

Askerin Kötü Gidişe Dur Demesi

Sahnenin bu rengârenk aldatıcılığı, ortalığı inleyen valsin korkunç uyutuculuğu ve kostümün göz bağlayıcılığı karşısında, oynanan oyunun gerçek yüz ve vahşetini ilk sezen, son karakolun kahraman bekçileri oldu. Bu sezme, ümit dünyamızda yeniden kendimize gelmemizi ve kendi kendimizi idrak etmemizi temin etti. Aslında buna bir sezme demek de uygun değildir. Bu, düşmanı kısıvrak yakalama ve bir zaferdir. İçtimâî bünyenin, haricî bir kısım erâciften temizlenme, arındırılma ve aslına ircâ zaferi. Bu zafer, kendinden ümit edilenleri getirdiği takdirde, Türk'ün zaferler hanesinde en muallâ yeri işgal edecektir. Böyle bir ilk tefahhüs [5] ve sezişe, başka bir yazımızda selam durulmuş ve gaziler ocağının yiğit eri Mehmetçiğe teşekkürler sunulmuştu.

[5.] Tefahhüs: İnceden inceye araştırma

Askerin Misyonu

O, kendini yerin tek vârisi bilir ve gözü dünya hâkimiyetindedir. "Gün doğusundan gün batısına kadar bizimdir" sözü, onda ideâlleşir ve bu uğurda ölüm, hayatın en tatlı gayesi ve en sevimli neticesi haline gelir. "Şimdiye kadar çok muzaffer oldum. Artık benim için Hakk yolunda ölenlerin eriştiği yüce saadetten başka bir şey kalmadı. Gayrı, akacak kanımın değeri bu olsun." Ordusu muzaffer, ileri, kendi yüceler yücesine kanat çırpıp yükselirken, beşikten o âna kadar içinde taşıdığı manâya bir kere daha tercüman olur: "Attan inmeyesüz!" Bu aydınlık tufanı, Lazar'ın ve Miloş'un ülkesini de sardıktan sonra, Balkanlar'ın ona mezar olmasının ne ehemmiyeti var..!

Askerliğin Tarifi

Askerlik yüksek bir pâyedir, Hakk'ın katında da, halkın katında da... Ona denk yüce bir topluluk ve gördüğü vazifeye denk yüksek bir vazife yoktur şu fânî âlemde. Yüklendiği iş itibâriyle, (zaman) onda başkalaşır, muammalaşır ve bir sır haline gelir. Saati seneler sayılır askerin.. talimiyle, terbiyesiyle ve serhat boylarında nöbetiyle geçirdiği saati.

Uhdesine verilen emanetleri görüp gözetmede onun gözü, lâhut-âlemini seyretmekle doymuş ve dolmuş bir göze denk tutulmuştur, sözü lâl ü güherin dilinde. Ve bu noktada eşi menendi yoktur askerin...

Onu vatanın bekçisi diye anlatırlar. Bence, ona topyekûn mukaddeslerin; mâzînin, harsın, hürriyet ve emniyetin en emîn muhâfızı demek daha uygun olacaktır. Zira, endişelerimiz ancak, onun mevcudiyetiyle zâil olur. Huzursuzluğumuz onun türkû ve haykırışlarıyla huzura ve emniyete inkılap eder.

Askerlik ve Medeniyet

İnsanlık, askerle medeniyet ve ümrana tırmanır. Fetihler ve sonra kültür akımları, onun sancağı ve mızrağıyla her tarafa ulaşır ve bu sayede yeni yeni medeniyetler doğar; yeni yeni iklimler aydınlığa kavuşur. Sonra taşıyıp geliştirdiği her şeyi, emniyet altına alma ve koruma da yine kendisine düşer. An olur, bir sel gibi çağlar, bir tufan kesilir, temizler her tarafı. Gün gelir buharlaşır, bir sıyânet bulutu kesilir milletin üstünde... Dolu dolu gözleriyle yatıştırır tozu toprağı ve sular baştan başa bütün bir çemenzârı .

Asrın Gariplerine Müjde

Nihayet biz, binbir girdapla pençeleşmeye duralım, neslimize gülen şafaklar ufkumuzda zuhur etti. Ama yine ağlıyoruz; dün bir harâbezâre, bugün de lâlezâre [5]... Ağlıyoruz kasvetli bulutların çözülüşüne, gözü kurumuş semâmızdan sağanak sağanak yağmur dökülüşüne, zeminin burcu burcu bahar kokuşuna ve her şeyin yeniden dirilişine... Şurada emekleyen civcivlere, beride formasını takmış tomurcuklara, ötede bin iniltiye, bin sancıya...

Elimizde bahardan bir demet gül, gözümüz güle şebnem yetiştirmekte ve "Asrın garipleri" olarak, kışta gelmişin kapısında büyük beşareti mırıldanıyoruz: Sümbüllerin kemer kuşandığını, tohumların başak saldığını, gülün gamze çıktığını, bülbülün nağme attığını ve bir nevbahar olduğunu.

Attığın dipdiri tohumların, kısmen soldurduğumuz çiçekleriyle huzuruna geldikse bizi kınama! "Sultana sultanlık, nitekim gedâya gedâlık yaraşır." Biz kötü devrin rüzgâr vurmuş garipleri, ruh ve gönül hayatına eremedik ve

durulamadık.

"Nazardan durı kılma bendegânı gözle Sultan'ım."

[5.] Lâlezar: Lâlelik.

Aşağılık Kompleksi ve Yeni Neslin Eğitimi

Evet, yakın geçmişimiz itibariyle, yeni nesillere sağlam bir millî terbiye ve İslâmî ahlâk verilmediğinden.. çoğunluğu itibariyle yetişen gençler, serseriliğe açık ve kendi dünyâsına yabancı, hatta düşman yetişmektedir. Günümüzde, Avrupa ve Amerika'da birkaç ay kalabilme fırsatını elde etmiş ve şöyle-böyle bir yabancı dili hecelemeye başlamış pek çok insan var ki, yapacak başka bir şey kalmamış gibi kendi insanını tezyîf etmekte ve milletini hakîr görmektedir. Bunlardan nicelerini görüp dinlemişizdir.. gidip, dönmüş ve milletlerini tezyîf etmeye başlamışlardır:

"Âh ne kadar geri bir milletmişiz(!) meğer hayat batıdaymış.. bizim ülkenin insanları âdetâ canlı cenazeler.. bu mütereddî yığınların, yaşadıkları çağı yakalamaları mümkün değil... Hele Müslümanlık, o bütün bütün çağ dışı.. biz, bu kılık ve kıyafetle varılabilecek yerlerin en yakınına dahi varamayız! Dünyâ başını almış göklerde dolaşıyor, bizler bu sıkma başlarla hâlâ yerde yürürken de tökezliyoruz. Milletin, yükselip çağıyla hesaplaşması düşünülüyorsa, bu batılılaşmadan geçer..." vesaire vesaire...

Aşık

Aşık, bazen his dünyasında aşk ve vuslatın birleşik noktasını öyle derinden duyar ki, fizîkî âleme ait her şey gözünden silinir gider ve bir uçtan bir uca bütün varlığı O'na uzanan yollarda par par yanan ve ufuk ötesine işaret edip göz kırpan چراغlar gibi duyar. Bazen de, iştîyakının vuslat ümidine aşkınlığı karşısında, içine kor düşmüşçesine ocaklar gibi yanar, yanar ama, " 'Yansam da ocaklar gibi, gam eylemem izhar'; (M. Lütî) elverir ki, düşmesin sîneme nâr-ı ağyar" diyerek, ümit ve şevk karışımı bir ruh haletiyle, hep iz sürmeye devam eder.

Aslında aşk, ne ise odur; o, ne tam bir nar, ne de nurdur. Nar da, nur da, onun mızrabının dokunduğu tellerden yükselen birer nağme, birer çığlık, birer sevinç

veren birer hafakandır. Aşk, öyle paha biçilmez bir incidir ki, onun gerçek değerini bilenler de, ancak yine onun pazarında elli defa cevahir peylemiş sarraflar olabilir; "Cevahir kadrini cevher fûrûşan olmayan bilmez." (M. Lûtfi) Evet, aşkı, tatmayan bilemez., bilenlerin çoğu da söylemez veya söyleyemez.. söyleseler de, aşık olmayanlar anlayamaz.

Kaderin aşığa belirlediği çerçevede, sadece sevgiliye duyulan aşk u iştiağın çizgileri vardır. O atlasta her renk sevgiliden bir tenezzül işareti, her hat, her nokta bir sonsuzluk remzi, her motif de bir vuslat çağrısıdır. Aşık, kaderinin çehresine her temaşa edişinde: "Allah'ım, gönlümü yarattığın ve aşkı var ettiğin için Sana nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Yıllar ve yıllar boyu Mecnun gibi hep iz sürsem ve tecellî pususuna yatsam - uzaklığım, konumum itibarıyla bana ait bir nakise - işte böyle bir uzaklığı derinden hissedip, hep vuslat diyerek vâdî vâdî dolaşsam.. varlığın çehresine saçtığın güzelliklerle yer yer tanışsam; canlı veya cansız her nesnede, "bu da, O'nun ışığının gölgesi" deyip, her şeyi tûtiya gibi koklayarak yüzüme-gözüme sürsem" der; her his ve her duygusuyla, ayrı ayrı fakat tek ufuklu olarak O'nu benliğinin her parçasında duymak için çırpınır durur. Zaten böyle davranmayınca da, o ak sevdanın hakkı verilemez.

"Cemalini nice yüzde görem diyen diller,
Şikeste aynalar gibi pare pare gerek!" (Meçhul)

Aşık'ın Arayışı

Bu öldüren sevdanın hakkını verebilmek için aşık, sürekli gönül yamaçlarında O'nu izler; O'na ait saydığı her ses, her renk, her görüntü arkasından koşar durur., kâh sekerek, kâh emekleyerek, kâh uçarak; ama her menzilde gönül kulaklarıyla O'ndan bir "hoşâmedî" alarak, Mecnunların iz sürdüğü gibi, gözlerini gönlünün emrine verir. Ve mesafelerin amansızlığına rağmen, en aşkın düşüncelerle ve bütün iç ve dış duygularını yolda bulunma hislerine bağlayarak, ruh atlasındaki vuslata koşar. O, bir ölçüde aşk u vuslatı beraber yaşadığından, her menzili ayrı bir vuslat koyu gibi tasavvur eder ve bir gün bu kutlu yolculuğun biteceğinden korkarak tir tir titrer. "Ne aşk bitsin ne ümit, ne de vuslat arzusu., eğer bir gün mukadder olan vuslat bütün bunları alıp götürecekse, o da olmasın." der.

Aşığa göre hoş olan, aşık olmak, aşk yolunda bulunmak, vuslat emare ve işaretleriyle yaşamak ve bu duygu tufanını sonsuza kadar sürdürmektir. Evet,

cayır cayır aşkla yanmak, her vuslat avansıyla tutuşup alevlenmek; alevlenirken de, "mükâfatı aşkın kendisi" deyip, sadece onunla yetinmek; işte gerçek aşk!

"Bak şu gedânın haline
Bende olmuş zülfün teline
Parmağım aşkın balına
Bandıkça bandım, bir su ver!" (Gedâî)

Aslında, bu çerçevede olmayan aşka da aşk denmez. O, sadece aşkın dedikodusudur. Aşk, aşk sözünün edildiği yerlerde aranmamalı. O, alevin korla yer değiştirip durduğu yerlerde aranmalıdır. Zira aşk, ya içten içe sahibini yakan gizli bir kor veya tahammül-fersa bir haldir ki, gönle düşünce, alevi her yanda hissedilir. Bu öyle bir alevdir ki, fitili de, yine onun gizliliğine emanettir. Sır urbalarını atıp âlûfteleşen söze sermaye, felsefeye malzeme olan aşk, aşk değildir; o, aşkın ölgün bir resmidir. Gazellere dökülen, bestelerin emrine giren ve onlara kul-köle olan aşka ait mırıltılar, sadece onun birer aks-i sadâsı ve kitaplarda anlatılanlar da, birer kaba tarifidir. Onu gönül evinde gizli tutmasını bilenler:

"Aşığım der isen, belâ-yı aşktan âh eyleme
Âh edip, âhından ağyarı agâh eyleme"

der; içlerindeki bu fırtınayı kendilerinden bile gizlemeye çalışırlar., evet aşk, insan gönlünde ona ait her şeyi yakıp kavuran "la mekânî" öyle bir ateştir ki, ona, bu haliyle ne semavî diyebiliriz, ne de arzî. Semavî olan iştîyak bir Cennet sevdası ise, aşık, ona gönül bağlamayı sevgiliye vefasızlık sayar., zaten, arzî olanla ise onun hiç mi hiç alâkası yoktur. Tahtını cismaniyet üstüne kurmuş, bütün oyunları göze cilve mecazî aşk, liyakat ve talep dengesi açısından aşk mesleğinde hilâbe (alış-verişte aldanma) sayılmıştır.

Aşk ve İştîyakla Hareket Eder

Artık onun şevki, tam bir kalb iştîyakı, hüznü de bir evvâb hüznüdür. Geçmişini tiksintiyle seyrederken "Henüz her şey bitmedi, aydınlık bir gelecek var." der âtiye koşar ve arkada bıraktığı boşlukları da önündeki fırsatlarla telafi edebileceği ümidiyle şahlanır. Geçmiş hayatındaki boşlukları âh u efgân nağmeleri ve zikr u fikr neşideleriyle doldurmaya çalışır. Âlem yeyip-içip-yatarken o: "Ben bunları geçmişte yaşamıştım." der, yapması gerekli olan şeyler

arkasında koşar.

Aşk ve Vuslat

Aşk, vuslat kademelerinin final noktasıdır; o noktaya ulaşan muhibbin, atacağı bir adım ya kalmıştır veya kalmamıştır... Hakk'ın ilk tecellîsi, Zât'ının iktizâsından ibaret olan işte bu muhabbet üstü muhabbettir. Bilâ kayd u şart, O'na aşk isnadından kaçındığım için bu tâbiri bilhassa kullanıyorum. Bu ilâhî muhabbete ilim diyenler de olmuştur; çünkü o mutlak ve münezzehten olan Zât âleminin tecellî itibarıyla ilk tenezzülüdür. Bu tenezzüle; Allah ilminden ibaret olması itibarıyla "ilim," görmek ve görünmek muhabbetinden ötürü "aşk-ı münezzehten," bütün varlığı ihtivâ etmesi zâviyesinden "levh," her şeyin tafsilatıyla ele alınması noktasından da "kalem" denir ki, "ceberût" ve "Hakikat-ı Ahmediyye" de bu âlemin bir başka ünvânıdır. Aşk-ı münezzehten, Hakk'ın Zât'ıyla alâkalı bir sırdır; O'nun diğer sıfatları ise, aşka müzâftır. Bundan dolayıdır ki, aşk kanatlarıyla uçanlar, doğrudan doğruya Zât'a ulaşır ve hayrete ererler. Diğerlerinde, eşyâ ve esmâ berzahlarından geçme zarureti vardır.

İnsanı, Allah'a ulaştıracak yollar sayılmayacak kadar çoktur.. tasavvuf ve hakikat ilimleri, o yollarda yolcuların zâdı, zahîresi, ışığı, rehberi; tarikatlar da, bekleme salonları, sonsuza açılma limanları ve bu uzun yolculukla alâkalı tâlim ve terbiyeyi derpiş eden mekteplerdir.

Aşk, Şevk ve Sevgi Yüklü Olmak

Mirasçının ikinci vasfı, yeniden dirilişin en önemli iksiri sayılan aşktır. Gönlünü Allah'a iman ve O'nun marifetiyle onarmış, donatmış bir insan, derecesine göre bütün insanlara, hatta bütün varlığa karşı derin bir muhabbet ve engin bir aşk duyar; duyar da bütün ömrünü, topyekün varlığı kucaklayan aşkların, vecdlerin, cezbelerin, incizapların ve rûhânî zevklerin gelgitleri arasında yaşar. Her dönemde olduğu gibi, günümüzde de bir ulu dirilişi gerçekleştirmek için, yepyeni bir anlayışla, gönüllerin aşkla coşup, şevkle köpürmesine ihtiyaç var. Zira aşk olmadan, neticesi itibarıyla kalıcı hiçbir hamle ve hareketi gerçekleştirmek mümkün değildir. Hele bu hamle ve bu hareket ukbâ ve ötelere buutlu ise.. Allah karşısında var eden ve var olan münasebetler içinde yerimizi belirlemek.. varlığımız, O'nun varlığının, zıyasının gölgesi olması

itibarıyla yaratılmış olmanın hazlarını duymak.. O'nun hoşnutluğunu yaratılışın gayesi kabul edip, hep onu avlamaya çalışmak çerçevesiyle sunacağımız ilâhî aşk, sınırsız ve sırlı bir güç kaynağıdır. Yeryüzü mirasçıları bu kaynağı ihmal etmemeli, onu köpürte köpürte yaşamalıdır. Batı, aşkı, madde televvünlü buutlarıyla filozofların arkasında felsefenin sisli-dumanlı ikliminde tanıdı; tattı ve yol boyu şüphe ve tereddütler yaşadı. Biz varlığa, varlığın kaynağına, kitap ve sünnet adesesıyla bakacak, Yaratan'a karşı gönüllerimizde tutuşturduğumuz sevgiyi, aşk u hummayı, ondan ötürü, bütün varlığa karşı duyduğumuz alâkayı bu iki kaynağın dengeleyici prensiplerine ve metafiziğe açık enginliklerine sığınarak gerçekleştireceğiz. Zira insanın menşei, kâinâtta ki yeri, var olmasının hedefi, takip edeceği yol ve bu yolun sonu, bu iki kaynakta, insan düşüncesi, insan hissi, insan şuuru ve insan beklentileriyle o denli uyum içindedir ki onu hissedip de hayret etmemek ve hayranlık duymamak mümkün değildir. Bu iki ak kaynak, gönül erleri için birer aşk u şevk fevvâresi, birer cezb u incizap madenidir. Onlara duygu safveti ve ihtiyaç tezkeresiyle mürâcaat edenler boş dönmez, onlara sığınanlar da ebedî ölmez. Elverir ki, sığınanlar, bir Gazâlî, bir İmam Rabbânî, bir Şah Veli, bir Bediüzzaman derinlik ve samimiyetiyle sığınsın; bir Mevlânâ, bir Şeyh Gâlip, bir Mehmed Âkif heyecanı ile yaklaşsın; bir Hâlid, bir Ukbe, bir Selahaddin, bir Fatih ve bir Yavuz îman ve aksiyonuyla yönelsin.. evet, bunların o köpük köpük bütün zamanları ve mekanları saran aşk u şevkini, çağımızın usûl, üslûp ve metotlarıyla harman yaparak, Kur'ân'ın devirleri aşan ve eskimeyen rûhuna, dolayısıyla da evrensel bir metafiziğe ulaşmak bizim ikinci adımımızı teşkil edecektir.

Aşk'ın Anlamı

Aşk; şiddetli sevgi, iptilâ, düşkünlük, kemâl, cemâl ve müşâkeleden dolayı duyulan aşırı muhabbet ki, böylesine, daha ziyade mecâzî aşk denir.. bir de, cemâlî kemâl noktasında, kemâlî cemâl kutbunda o Ezel ve Ebed Sultanı'na karşı duyulan kalbî alâka ve muhabbet vardır ki, ona da hakîkî aşk denir.

Ataş'ın Anlamı

Bir diğer yaklaşımla atas, o Biricik Maksud'u talep ve özlemede öyle bir iştiyak ve hırstır ki, sevgiyle coşan sâlikin sînesi mağmalar gibi ateşlerle

köpürürken, gözleri "ve sekâhum Rabbuhum" (=Rableri onlara tertemiz bir şarap sunmuştur) (Dehr, 21) tüllenen bulutlarda "Ciğerim kebab oldu, ahıma iltifat yok mu?" der, sızlar; sızlar zira, müştak cismâniyet fanusunda mahsur kaldığı sürece, Mahbûb-u Hakîkî tam tecelli etmez. Bu itibarla da, berzahta sayılan müştakın susuzluğu, onu cayır cayır yakacak şekilde arttıkça artar.. bu rûhanî zevk ve ataşı şu beyitler ne hoş ifade eder; "Cemal gösterir, sonra da görünmeden sakınırsın. Böylece hem kendi pazarını hem de bizim ateşimizi kızıştırırsın. Beni baştan çıkaran sevgiliyi gördükçe bana öyle bir hâl olur ki, yolumu şaşırıyorum. O önce beni ateşlere yakar; sonra da bir su serpintisiyle söndürür.. onun için beni hem ateşlere yanmış, hem de suya garkolmuş görürsün." (Gülistan).

Ateizm ve İnkarcılığa Cesurca Karşı Koydu

Hiç kimsenin dinî hakikatler adına bir şey söylemeye cesaret edemediği en kâbuslu dönemlerde o, uyutulmak istenen yığınlara teyakkuzlar çekti.. cehalet, fakr u zaruret ve iftiraka karşı savaş ilan etti.. toplumu saran çeşit çeşit vehimleri temelinden sarstı.. ateizm ve inkâr-ı ulûhiyete karşı bir sath-ı mücadele oluşturduğu gibi, bâtıl ve hurafeleri de kendi çıkmazları içinde boğdu. Her zaman, şâyân-ı hayret bir medenî cesaretle asırlık dertlerimizi teşrih etti ve tedâvi yollarını gösterdi. Araplar: "En son ilaç dağlamadır" derler. O, bir-iki asırlık riya, gösteriş ve âlâyiş üzerine âdetâ bir kızgın demir bastı; saray ricalinden doğudaki aşiret reislerine, meşîhâttan askeri erkâna kadar herkesin ruhunda ma'kes bulacak çok yeni şeyler söyledi.. söyledi ve her kesimiyle milletin dikkatini kendi üzerine çekti. O, tabiatı îcâbı hep bu türlü şeylere karşı olsa da, yapılan şeylerin tabiatının gereği de böyle îcap ettiriyordu.

Avamın Firarı

Avamın firarı, varlığın dağdağasından, masiyetin çirkinliğinden Allah'ın üns ve gufrânına sığınma şeklinde olur. Bunlar gözlerini her açıp kapayışlarında: "Yarlığa Rabb'im ve merhamet buyur, buyur ki, Sen merhameti en hayırlı olansın" (Mü'minûn/118) âyetini okur. Ve oturur-kalkar: "Rabb'im işleye geldiğim şeylerin şerrinden sana sığınırım" ^[1] der inlerler.

[1] Tirmizi, Deavât, 15: Nesâî, İstiâze, 57; Müsned, 4/125

Ayan-ı Sabite Hakkında Yorum Yaparken Dikkatli Olmak Gerekir

Zannediyorum, pek çok konuda olduğu gibi bu mevzuda da çok defa ifratlara-tefritlere girildiğinden, hakâik-i âliye-i ilâhiyedeki umûmî muvâzene korunamıyor ve çok tehlikeli yanlışlıklar yapılıyor: Her şeyi, o muhît meşîet ve kâhîr kudretin tecellisine bağlı yorumlayanlar, kesreti bütün bütün görmezlikten gelerek, umum eşyayı O'nun zuhurundan ibaret sayıyorlar; esbâb olduğundan fazla öne çıkararak her şeyi kesrete bina edenlerse mazhar, meclâ ve memerri masdar zannederek her hâdiseyi bir kısım natüralist mülâhazalara ircâ ediyorlar. Aslında, varlıktaki vahdet, tecellinin kaynağındaki birlikten; mazharlardaki farklılık ve çokluk da ilm-i ilâhîde eşyanın modelleri diyebileceğimiz âyân-ı sâbiteye göre kudret ve iradenin farklı tasarruflarından ileri gelmektedir.

Âyan-ı Sabite Tabirinin Anlamı

Her şeyin özü, esası, zâtı mânâlarına gelen ayn, çoğulu "âyân", "sâbite" kelimesine muzaf kılınıp "âyân-ı sâbite" şeklini alınca "hakâik-i eşyâ-yı ilmiye" diyebileceğimiz Hz. Âlem-i ilmiyede esmâ-i ilâhiyenin sûret-i tecellilerinden ibaret olup hakâik-i mümkünâta dair ilmî vücudlar çerçevesinde zâtlar ve mâhiyetler demektir. Bu mânevî sûret ve ilmî hakikatlerin, Hz. Zât'la zamânî gibi görülen münasebetleri zaman itibarıyla değil, bizzattır; evet ilm-i ezelîdeki bilinenlerle, zamana bağlı taayyün, birbirinden farklı şeylerdir. İlm-i ilâhîde mevcut olan her şey, min vechin vücud, râyiha ve hususiyetini teşemmüm etmiş bulunsa da hâricî vücud nokta-ı nazarından mümkün unvanıyla mevcud-u mukayyet ve mâdûm arası bir konum ihrâz etmektedir.

Âyân-ı Sabite ve Âlem-i Misal

Âyân-ı sâbite ile alâkalı bu bilgiler ve bu müşahedeler, mustafeyne'l-ahyâra çok defa misâlî levhalar hâlinde arz edilir. Bu levhalar bazen, daha sonraki haricî vücud çerçevesine tam uygunluk içinde tecelli eder; bazen de mânâ ve

muhtevalarına göre bir kısım sembollerle. Sembollerle ifade edilen hususların, açık olmayan rüyalar gibi tevile ihtiyaçları vardır. Bu teviller de, Kur'ân ve Sünnet-i Sahiha'daki anahtar kelimeleri bilmeye veya keşfe vabestedir. Aksine, ortaya atılan yorumlar "racmen bi'l gayb" olması itibarıyla Hazreti Allâmü'l-Guyûb'a karşı saygısızlık demektir. Ne şekilde olursa olsun, âyân-ı sâbiteye ait mânevî sûret ve modellerin akis ve temessül ettikleri âlem veya merâyâyâ "âlem-i misâl", bu âlemde şekillenen resimlere de "suver-i misâliye" denir ki, daha sonraki -böyle bir zaman mülâhazası bize göredir- hissî ve maddî sûretler bu mânevî heyetlerin tecessüm veya gölgesi mahiyetindedir. Bu sûretlerin sırf rûhânî ve latîf olanına "mutlak misâl âlemi"; mufassal, mücessem ve tekâsûf etmiş olanına da "mufassal misâl âlemi" denilegelmiştir.

Âyân-ı Sâbite ve Harici Vücut Münasebeti

Ziyâ-zulmet, hayır-şer, saîd-şakî hemen hepsi bu âyân-ı sâbiteden akseden misâlî levhalarda bellidirler; ancak, ziyânın ziyâ, zulmetin zulmet, hayrın hayır, şerrin şer, saîdin saîd, şakînin de şakî kabul edilmesi hâricî vücut ve teklif altına giren varlıklarda onların bu teklif âlemindeki temâyüllerine bağlanmıştır. Ortaya çıkıp teklif altına girecekleri âna kadar onlar hakkında, Allâmü'l-Guyûb'dan başkasının şudur-budur diye hüküm vermesi doğru değildir. "Mustafeyne'l-Ahyâr"ın, Cenâb-ı Hakk'ın bildirmesiyle bilmeleri ise bu konuda bir istisna teşkil etmektedir.. ve bizi bağlayan kaidelerin, kuralların üstünde cereyan eden bir hâdisedir. Hz. Allâmü'l-Guyûb'un beyanları bazen âyân-ı sâbiteye, bazen de vücûd-u hâricîye taalluk ettiğinden, dikkatle bakmayanlar iki hâdiseyi birbirine karıştırabilirler. Kur'ân'ın şeytan hakkında mâkablinden kat'-ı nazar ederek: "Kâne mine'l-kâfirîn - O, kâfirlerdendi." fermanı, onun sâbit ayn'lar arasındaki durumu itibarıyla; sibâkıyla irtibatı içinde "İstekbera ve kâne mine'l-kâfirîn - Kibirlendi ve kâfirlerden oldu." (Bakara, 2/34) beyanı ise, teklif âlemindeki şekâvet sebeplerinin ortaya çıkmasına göredir.

Âyân-ı Sâbitenin Mahiyeti

Âyân-ı sâbite, yukarıda da temas edildiği gibi, "taayyün-ü evvel"den kat'-ı nazar, min vechin mâdûm sayılan umûr-u mümkinedendir. Sâbit ayn'lar, zuhur hâlinde hafî ve bilinmezdirler, vücûda geldiklerinde de kendi nefisleri itibarıyla

mâdûmiyetlerini devam ettirirler. Bir sultanın icraatında onun vezirleri birer perdedarlık vazifesi gördükleri gibi, Hz. "İlim" ve "Vücut"un tecellisinde de sebepler o türden birer perdedardırlar. Bu perdedarlık -Bediüzzaman hazretlerinin ifadesiyle- aklın zâhirî nazarında, izzet ve azametın umûr-u hasîseye bizzat mübaşeretine karşı tekvînî bir tenzih olduğu gibi, potansiyel olarak hilâfetle serfiraz kılınmış bulunan insanoğlunu da böyle önemli bir konuda -Allahu a'lem- irşad içindir.

Dünya dediğimiz bu kevn ü fesat âleminde var ve yok olmalar gibi, âyân-ı sâbite ufkunda da irâdî olarak kahr u lütuf tecellileri birbirini takip etmektedir; etmekte ve kahrdan idamlar ve lütuftan da icatlar meydana gelmektedir. Âyân-ı sâbite ve misâlî modellerdeki bu tebeddül ve tağayyür, hâricî vücudla şereflendirildikten sonra da devam etmekte ve âdeta her şey sâbit ayn'lar kaynağından fışkırarak misâlî levhalar hâlini almakta, müteâkiben de bu berzahî motifler, kendilerine göre farklı vücut urbaları giyerek daha değişik buudlarda âyinedarlık vazifelerini sürdürmektedirler.

Ayasofya ve Milletimiz

Ayasofya, milletimizin ruhuyla o kadar bütünleşmiş ve onun benliğine o kadar sinmiştir ki, aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen onun hâlâ, o kendine has ışıktan atmosferi sessizliğe boğulmuş nurlu minâreleri ve aydınlık devirlerini tedâi ettiren çevresi, iklimine uğrayan hemen herkese, kadimden onların dostuymuş gibi bir şeyler mırıldanır, bir şeyler sayıklar ve bir şeyler anlatmaya çalışır.. bizler, her semtine uğrayışımızda onu şanlı geçmişimizden ve muhteşem cedlerimizden bize intikal etmiş bir pırlanta gibi seyrederek; o da gözlerimizin içine gülerek bizlere bazı imâlarda bulunur ve ruhlarımıza bir kısım gizli duygular fısıldar.

Evet o, bugünkü hüznü hâli, yürekler acısı yalnızlığı ve zaman karşısında morlaşan mağlup havasıyla dahi, hep kendinden söz ettirmek, kendini sevdirmek isteyen bir çocuk gibi, ne yapıp yapıp, bir yolunu bulup gözlere, gönüllere girmeye çalışmakta ve geçmişteki rengi, ışığı ve atmosferiyle bir şiir olup ruhlarımıza akmaktadır.

Ayasofya'nın Çağrıştırdıkları

Ayasofya'nın bugünkü durumu, hemen herkese dâhiyâne; fakat ızdıraplı bir şeyler söyletecek mâhiyettedir. Evet onun, yüreklere oturan buruk halini, yüzümüze bakıp bakıp konuşamayan bir insaninkine benzer şekildeki melâlini her müşâhede edişimizde ruhumuzun derinliklerine, iç âlemimize benzeyen emeller ve hülyâlarımıza benzeyen arzular aşılır.. bu esnâda, uykuya yatmış gibi olan bütün duygularımız uyanır, onu bir sabah aydınlığı içinde kucaklar.. çehresindeki geçmişe âit rüyâlarımızı, gelecekle alâkalı hülyâlarımızı bir kere daha temâşâ eder ve o sis-duman içinde kendimizi en tatlı düşlerin akıntısına salıveririz.

Bazen, Sultanahmet minârelerinden yükselip, tâ Topkapı sarayına kadar ulaşan ezan seslerini, Ayasofya'dan kopup gelen çığlıklar halinde dinler; mâzinin tad ve şivesi ile gönüllerimizi bir büyüünün sardığını duyar ve âdetâ sihirli kanatlarla geçmişin semâlarında uçuyor gibi oluruz. Bazen ezanla gelen tedâîlerle, ruhlarımıza o kadar derin şeyler siner ki, sanki minârelerden yükselen "emr-i bülende" fetih ordusu da mehteriyle, gülbanklarıyla refakat ediyormuş gibi ihtişam esintileri duyulur her yanda..

Ayasofya'nın İbadetten Uzak Kalışı

Ayasofya'nın çevresindeki o ihtiyar ağaçlar, ihtiyar duvarlar ve kim bilir hangi hâtıralarla dolup-taşan kubbeler, kubbecikler, zaman zaman ruhlarımızda öyle anlaşılmaz hisler hâsıl ederler ki, onun bugünkü gecesinden kopup gelen bu duygular tıpkı birer matkap gibi sînelerimizi deler ve gönüllerimizde silinmeyecek izler bırakır-geçerler. Ne var ki, bu hâl çok uzun sürmez birdenbire inanç ve ümit ufkumuzda şafaklar tullenmeye başlar.. ve kışın bahar emâreleri karşısında bozguna uğradığı; gecenin, şafağın pençesinde hırıltıya düştüğü gibi, Ayasofya'yı saran bunca zamanlık kasvetli bulutlar da birer birer dağılır ve yerlerini bize âit o masmâvi günlere bırakırlar.

Evet, hiçbir zaman karanlıklar ebedî olmamıştır ve olamaz! Hiçbir zaman boşluk sonsuza kadar sürüp-gidemez! Hiçbir zaman sukût ve sukûtlarla ilânihâye devam edemez..! Onun içindir ki, gönüllerimize göre olmasa bile, gecenin en karanlık demlerinde dahi, bize ümitle göz kırpan ışıklar; ruhlarımızı doldurup içlerimize inşirâh salan ilâhî soluklar ve irâdelerimize fer veren esinti ve kıpırdanışlar hiçbir zaman eksik olmamıştır, olmamaktadır ve olmayacaktır!

Ayasofya'nın Kendi Hüviyetine Döneceği Günler

Bilhassa, şu anda dünyânın dörtbir yanında, birbirinden parlak, birbirinden güzel baharlar tullenmeye başlamıştır. Her yerde yeşeren bu umûmî bahardan Ayasofya'da mutlaka nasibini alacaktır ve alması da tabiidir. Bizler, onun bu upuzun hicranlı döneminde bile, bu inancımızı hiçbir zaman kaybetmedik. Kaybetmek şöyle dursun, her gün yeni bir ümitle onun kapılarının aralandığını görüyor gibi olduk, ruhlarımızda şehrâyinler yaşamaya başladık.

Her gün, onun için biraz daha gürleşen soluklar, heyecanla çarpan sîneler, pekişen rûhî râbitalar, coşan arzular ve sımsıcak dudaklar gibi gönüllerimize konup kalkan vâridâtlar, ilhâmlar.. yıllardan beri yaşanan hafakanlarla yer değiştiren ümitler, aşklar, iştiyaklar, inbisâtlar ise, bu mübârek fecrin aldatmayan emâreleri...

Yıllarca, ışıkların, renklerin ağlayışıyla sararıp solan ve yorgun düşen Ayasofya, yüzümüze hep mecalsiz mecalsiz baktı ve sitemle burkuldu. Yıllarca çevresindeki çiçeklerin ekşi çehrelerinden şadırvanın hüznünlü akışına, güvercinlerinin gamlı gamlı uçuşundan koskoca âbidenin inkırâz rengine bürünmüş olmasına kadar burada her şey bir ölü evi mâtemiyle inledi ve Heraklit bekledi.

Bu kadar çileden sonra biz ve o, gecenin şu sisli ânında "işteddî ezmetü tenfericî!" der gibi, gök kapılarının birden bire sırlı bir açılışla ardına kadar açılacağını; gözlerimize gönüllerimize öteden ışıklar, ümitler yağacağını; boynunu büküp hüznün murâkabesine dalmış gibi duran selvilerin silkinip neş'e ile salınacağını ve Ayasofya'nın semâlarında peşipeşine sökün eden şafaklarla çevresini saran sislerin silinip gideceğini... Hâsılı bir kısım sırlı ışıkların bu karanlık geceyi delip gül devrine giden yollara nurlar salacaklarını bekleyen bir hâlimiz var.. bir Fâtih, bir Ulubatlı Hasan, bir Hızır Çelebi ve bir Akşemseddin bekleyen inançlarımız var, ümitlerimiz var ve düşlerimiz var...

Gözlerim yaşlı, gönlümde hüzünden derya,
Aç artık kapılarını bize Ayasofya!

Ayasofya'nın Özelliği

Mezopotamya yamaçlarındaki muhteşem kubbelerin inşasına âit usûlün en

parlak örneği, en sâdık temsilcisi ve Suriye ilhâmlarının en can alıcı timsâli, en kalıcı ma'kesi, Ayasofya, şarkın ilk "metropolitik" kilisesi ve "feth-i mübin" e kadar da Hıristiyan dünyâsınca biricik "büyük mabed" büyük fetihle "iki bahr arasında" salîbin savleti kırılınca "Kostantiniyye" İstanbul, "büyük kilise" de Ayasofya camii olur. Bu kutlu vazife ve mübârek ünvan, (1934) de "fezâsında ezânın susup" kubbesinde "Mevlâ'nın yâdı silineceği" ve asırlarca milletimizin rûhî hayatıyla içiçe olan ulu mabedin, kolu-kanadı kırılıp bir müze haline getirileceği âna kadar da devam eder.

Ayasofya'nın Yıkılma Tehlikesi ve Tamiri

Tam akide boğuşmalarının azgınlaştığı, Bizans'ın temelinden sarsıldığı, Ayasofya'nın da manâ ve muhtevâsıyla müntesiplerinin elinde sürüm sürüm hâle geldiği çok buhranlı bir dönemde, bu defa da statîğin vefâsızlığı en ürpertici şekilde kendini hissettirir. Ve âdetâ, Bizans'taki yıkılış çalkantılarına, Ayasofya'nın kubbe ve duvarları da bütünüyle iştirâk ediyormuş gibi, kubbe ve kubbe istinâtları arasında bir iftirâk, bir kaçış baş gösterir.

Konstantiniyye'nin İstanbul olma "sath-ı mâiline" girdiği bu esnada mâil-i inhidâm ulu mabede, hayırlı el mimâr Hayreddin'in dâhiyâne tedbîrleri imdâda koşar.. onu çevresinden payandalar ve mukadder bir çöküşten kurtarır ki, rivâyete nazaran Edirne'de hükümdarın karşısına çıkan koca mimâr: "Hünkârım! Ayasofya'nın minârelerinin ayaklarını hazırladım. Artık onu câmi yapmak da size kalıyor" der, pâdişahın rüyâlarını onunla paylaştığını gösterir. Böylece Ayasofya son bir kere daha ölüm çukuruna yuvarlanmayı Müslüman Türk'ün kolları arasında atlatır. Ve sağlam bir zemine oturur; ölümsüzlüğe erer.

Aydın ve İdarecilerin Sorumluluğu

Esir milletler esâretten nasıl kurtarılır? Onlara özlerini bulma yolları nasıl gösterilir? Ve kendi kendilerine ayakta durmaları nasıl te'min edilir? Bunları düşünmek bizim münevver ve mütefekkirlerimizin vazîfesidir. Şimdiden bunları düşünmez, çare aramaz ve bu yeni uyanışta rehberlik rolümüzü iyi oynayamasak, uzun yıllar kendinden uzak kalarak yol-iz belirsizliğine uğramış bu ülkeler, değişik türden istismarcıların ellerine düşecek, birkaç fasıl da onların baskıları altında preslenip gideceklerdir. Denebilir ki şu anda dahi, eski

ağaların, yeni istismar yolları aramalarının yanında-getirdikleri sûrî demokrasiye rağmen - Avrupalılar, Amerikalılar, hatta Pasifik ülkeleri de, bu mağdur milletleri sağmal gibi kullanma yollarını araştırarak.. bulacak veya bulamayacak.. ama, "bu hân-ı yağmâdan" mutlaka istifâde etmeye çalışacaklardır.

Aydınların Durumu

Bunca mesâvînin önünde, arkasında veya yanında bulunan yarım aydınlar ise, daha çok eski dönemlerin, göğüslerinde sıra sıra madalyaları, sırmalı elbiseleri, kaytanlı urbalarıyla çalım satan saltanat ağalarını hatırlatmaktalar ki, bunların pek çoğunun dili kafasından daha büyük.. muhakemeleri yabancı şablonlara emanet.. insana saygıları burunlarından alıp-verdikleri soluklarının renginde.. ülke meseleleriyle münasebetleri menfaatleri nisbetinde.. ve milletin geleceği adına plân ve projelere gelince, kafaları ve himmetleriyle mebsûten mütenâsip (doğru orantılı). Ancak, dünyadaki umumî değişim ve dönüşümden onların da nasiplerini almaları mukadder gibi görünüyor.

Aydınlık Günlerin Ümidi

Dün hep kâbuslarla oturup kalkmamıza karşılık bugün, aydınlık geleceğin rüyalarıyla pırıl pırıl farklı mülâhazalarımız bulunmakta. Geç de olsa gayrı "yarınlarımız" diyebiliyoruz; kendimiz gibi düşünüyor ve kendi üslubumuzla yürüyoruz yürüdüğümüz yollarda. "Hak rızası" diyenlerin sayısı her şeye yetecek kadar; hakka yürekten bağlanmışların ise hadd ü hesabı yok. Her gün arz üzerinde ışık haddinin giderek genişlemesine mukabil, zulmetlerde de sürekli bir büzüşme var. Dünya durmadan dönüyor ve pek çok şey de süratle değişiyor. Hâdiseler böyle cereyan ettiği takdirde bugün olmasa da çok yakın bir gelecekte semavîliğin gelip kapımızı çalacağından şüphe edilmemelidir.

Azim ve Ümitle Yola Devam Etmek

Yeis, yol kesen bir gulyabani, acz ve çaresizlik düşüncesi ise ruhu öldüren birer hastalıktır. Şanlı geçmişimizde yol alanlar, hep imanla, ümitle yol

almışlardır. Kendini acz ve ümitsizliğe salanlar da yollarda kalmışlardır. Hissizler, hareketsizler yol alamazlar.. uyuyanlar hedefe ulaşamazlar.. hele azmini, iradesini yitirenler asla uzun zaman ayakta kalamazlar.

Şimdi eğer, yarınlarımızı düşünüyor ve dipdiri geleceğe varmayı düşünüyorsak, yolların yürünerek alınabileceğini ve zirvelere azim, irade ve plânlarla ulaşılabilceğini asla hatırdan çıkarmamalıyız. Ulaşılmaz gibi görünen zirveler şimdiye kadar defaatle aşıldı; defaatle yüksek tepeler azmin, iradenin ayaklarına yüz sürdü ve onlarda ulaşılmaz şahikalara ulaşma azmini coşturdu. Aslında hangi devirde olursa olsun yürüdüğü yolun, yöneldiği gayenin ve dayanıp bel bağladığı kuvvetin farkında olanlar bu şuur ve kendi iç dinamikleri sayesinde tekrar tekrar o zirveleri aşmış ve o şahikalara ulaşmışlardır. Arz onların ayaklarının altında küçüldükçe küçülmüş, gökler onların irfanlarına sine açmış, mesafeler onların gayretlerine selâm durmuş ve karşılarına çıkan engeller de onları hedefe taşıyan birer köprü hâline gelmiştir.. evet bu babayiğitler karşısında karanlıklar her zaman bozgun yaşamış, musibetler rahmete inkılâp etmiş, sıkıntılar kurtuluş yolu olmuş, tazyikler de birer terakki rampası...

Azim'in Anlamı

Azmi; herhangi bir mevzûda kararlı olmak, karar verdiği şeyde çeşitli alternatiflere kapalı bulunmak, arkasına düşüp talep ettiği hususlarda sebât etmek ve üzerine aldığı sorumlulukları ciddî bir mesûliyet şuurı ile yerine getirmek şeklinde tarif edebiliriz.

Azim, kastın ötesinde irâdenin daha derince bir buududur. Ve aynı zamanda, tevekkül ve teslimiyet semâsına yükselme yolunun da ilk basamağıdır. Kur'ân-ı Kerim, bu başlangıç ve sonu o kendine mahsus büyüleyici ifâdeleriyle sadece dört-beş kelime içinde şöyle noktalar: "Bir kere de azmettin mi, artık Allah'a tevekkül ol..!" (Âl-i İmrân/159) Bu ilk basamak tevekkülle aşılır ve teslimiyetle tespit edilirse, tepeler dümdüz, düz yollar da bütün bütün pürüzsüzleşir ve insan havada uçuyor gibi gider maksûduna ulaşır.

Babanzâde Ahmed Nâim

Bağdat doğumlu ve bir paşazâde.. emsâli gibi İstanbul maârifiyle beslendi.. duygu ve düşünce dünyası itibarıyla engin ve zengin bu ufuk insan, Galatasaray Sultanîsi.. Mülkiye Mektebi.. ardından Hâriciye Nezâreti Tercüme Kaleminde memuriyet.. Maarif Nezâreti Tedrisât Müdürlüğü.. arkasından Tercüme Dâiresi âzâlığı.. Dârulfünûn edebiyat Fakültesi müderrisliği.. ve muvakkat bir rektörlük, onun sergüzeşt-i hayatı içinden sadece bazı kesitler.

Ahmed Nâim de, son dönem Türk toplumunu, fikren ve rûhen besleyen önemli kaynaklardan biridir.. ve ilim, irfan hayatımız adına gelecek nesillere dünya kadar mîras bırakmıştır.

Bağımsızlığa Doğru

Nihâyet bir gün gelmiş onların ufkunda da bir yalancı şafak belirivermiş.. tabîî, gerçek fecrin emâreleriyle ve onu zorlayan bir yalancı şafak. Herkes gibi onlar da, tam kendi düşünceleri ve nurlu geçmişleriyle, alâkalı olmasa bile, belli ölçüde, hemen her düşünce ve her anlayışın çimlenip gelişebilmesine müsait görünen bu yarım aydınlığı değerlendirmek istemiş ve hapishâne koridoruna çıkmış olmanın rahatlığıyla, dem ve damarlarına sinmiş kirli havayı çıkarıp ciğerlerini oksijenle doldurmaya çalışan mahkûmlar gibi, içlerindeki yılların kasvetini atıp, hak, hürriyet ve mürüvvet soluklamak için dört bir yana koşmaya ve bu arada upuzun, aydınlık ve şanlı geçmişlerini paylaştıkları milletlerden de bir şeyler beklemeye başlamışlardır. Aslında bu onların hakkı ve onlardan evvel diriliş turnikesine giren bizim gibi milletlerin de vazîfesidir.

Bağışlanma Ümit ve İsteği

Fakat Allah'ım, Kelâmında anlatılıp resmedilen; en ince teferruatına kadar haritası çizilen; nihayet bir Kutlunun mir'âcıyla bütün bütün kapıları açılıp her mârifet erinin gönlündeki arşiyeleriyle, o âlemlere yükselme imkânı doğan bir ulu seyahatte, haddimizi aşır esrarlı kapılarının tokmağına dokundu isek, edep ve erkân bilmeyen ham ruhlarımızın görgüsüzlüğüne vererek, bizi bağışlamayı diler, affına sığınırız. Zât-ı Ulûhiyetini ve perdesiz manisiz Seninle görüşeceğimiz o mutlu günü muhtaç gönüllere duyurmak isterken, en saf ve duru ifadelerin resm ve nakşettiği yüce hakikatlara ihtimal ki bağlı kalamadık. Kışırda kalmış; gönlünü şu âlemin sûrî güzelliklerine kaptırmış bir kısım ham

ruhlara bir şeyler anlatabilme düşüncesiyle mücerredin kudsî cidarlarını sarsarak, müşahhasa ve maddeye yahşiler çektik. Belki de, en açık hakikatları saffet-i asliyesi içinde sunamadığımızdan cürümler işledik, hevâ ve hevesimize hizmet ettik.

Hata ettikse, Sana gelirken ve başkalarına yol göstermeye çalışırken ettik. Kusur yaptıksa Senin yolunda yaptık. Hata daima hata, kusur da daima kusurdur. Bizler kalpleri kırık, ruhları iki büklüm, boyunlarında tasma vereceğin hükmü bin can ile intizar etmekteyiz. Bunu derken biliyoruz ki, Senin sonsuzluğa kadar gidip dayanan rahmetin, daima gazabının önünde olmuştur. Senin lütuflarını idrak etmiş kapı kullarına, kusurun yaraşıp yakışmadığı muhakkak; ama, affın Sana çok yakıştığını söylememize lütfen müsaade buyurunuz!

Bakış Açısı ve Ufuk Enginliği

Evet, bakış zaviyesini ayarlayabilmiş birinin nazarında, canlı-cansız her şey edası, endamıyla O'nu gösterir; bize gülerken O'na işarette bulunur; çizgi çizgi O'na ait mânâlardan resimler sergiler; bize, temâşâsına doyulmayan ufuklar açar ve ruhlarımıza en enfes seslerden ne korolar ne korolar dinletir. Bütün varlık bir aşk u vuslat yaşıyor gibi canlanır gözlerimizde, dem tutarız aynı ahenge yer yer, bir sermestî yaşarız ufkumuzun enginliğince ve O'nu anarız her nefes alış-verişimizde. Müşahedelerimiz netleştikçe, ufkumuzda tüllenen renkleri, çevremizde yankılanan sesleri daha bir farklı duyar, daha bir farklı hisseder; her şeyin dilini anlıyormuşçasına, her hareketi çok daha farklı mânâlandırır ve her sesi daha değişik yorumlarız: Sağımızda-solumuzda salınan otlardan, ağaçlardan üstümüzde uçuşan kuşlara, ayaklarımızın dibinde koşturmaca bir hayat yaşayan mini mini canlılardan çevreye mehâbet salarak gerinen dev cüsseli ve mehâfet edalı varlıklara; bütün bir eşya arenasından hilkat şeceresinin eli-ayağı, gözü-kulağı, dili-dudağı mesabesindeki insanoğluna kadar herkesten, her şeyden ve her nesneden şifreli-şifresiz değişik mesajlar alır, kendimizce bunları okumaya, çözmeye çalışır, çözebildikçe daha derin konsantrasyonlara girer, daha bir öze doğru açılır, daha bir şahlanır -bunları başarabilenlere ne mutlu!- ve gider tâ her şeyin arka yüzüne (mâverâ-i tabiat) odaklanırsınız/odaklanabiliriz.

Basar Sıfatı ve Peygamber Efendimiz

Basar, Allah'ın nûrefşân bir sıfatıdır; her müstaidin basîreti de "Aralarında taksimi yapan Biz'iz" (Zuhruf/32) mîzânıyla bu ilâhî sıfattan hissesi ölçüsündedir. Böyle kaderî bir tecellîde en büyük hisse ile, bu lâhûtî kaynaktan kana kana istifâde edip, sonra da rûhunun ilhâmıların arkasında saf bağlamış bendelerinin sînelerine boşaltma mazhariyetinin biricik sîmâsı, Hakk tecellîlerinin mücellâ âyinesi Hz. Muhammed'dir (sav) ve bu mevzûda O'nun eşimenendi yoktur. "De ki: İşte benim yolum! Ben Allah'a körü körüne değil-basîret üzere davet ediyorum.. bana tâbî' olanlar da öyle..." (Yusuf/108) beyanı, Nebîler Sultanı ve arkasındakilerin bu ilâhî mevhibe ve onun vâridâtından istifâdelerinin azametine işâret etmektedir.

Bu ışıktan idrâk sayesinde ki, mi'râcın kutlu yolcusu, idrâksizler için hemen her zaman, anlaşılmaz bir amâ sanılan varlığın perde arkasını, hem de bir solukta gezip gördü. Bir kitap gibi mütâlaa etti.. îmân rûkûnlerinin misâlî levhalarının sergilendiği gayb yamaçlarında dolaştı.. kader kalemlerinin yürekleri hoplatan nağmeleriyle ürperdi.. hûrigılman teşrifatçılığına uğrayıp geçti.. "ne mekân var ânda, ne arz u semâ..." duygularının mûsikîleştiği noktada "İki yay arası kadar hatta daha da yakın..."(Necm/9) nefehâtiyle istikbâl edildi ve armağanlandırıldı...

Bazen basîretteki temâşâ zevki firâsetle ayrı bir derinliğe ulaşır ki, o zaman idrâk "Te'vîlü'l-ehâdis'e= Eşyânın melekûtî yönlerine nüfuz ve hâdiselerin yorumu" uyanır ve ruh, üç buutlu şu mekânda birkaç buudu birden yaşamaya başlar. Derken vicdan, varlığın gören gözü, atan nabzı ve kavrayan aklı olur.

Basiretin Anlamı

Sözlüklerin; idrâk, fetânet, delîl ve şâhit kelimeleriyle karşılamaya çalıştıkları basîret, kâmus ve tarifât kitaplarında: "Kalp gözünün açıklığı, idrâk genişliği, daha başlangıçta iken neticeyi görüp-sezme ve yarınları bugünle beraber değerlendirebilme istidâdı" olarak tarif edilmiştir.

Basiretsiz İdarecilere Uyarılar

Sen karanlık düşüncelerin esiri, ikide bir zamanın çıkmazına düşen ve elli

defa burnunu yerlere sürtmeyen kendine gelmeyen içi geçmiş ruh.! Sürekli ufuksuz.! Bilinmezlerle yelken açan sarhoş ve şaşkın kaptan.! Diyelim ki, bir-iki adım öteden habersiz yaşıyorsun-rakip tanımayan ve herkese tepeden bakan halinden utan!- Ayağının altında mağmalar gibi gürleyen ve çevreye dehşetler saçan, lavlar gibi köpürüp göklere yükselen şu kıyamet emarelerini de mi duymuyorsun?. Söyle bana Allah aşkına, yoksa sen gerçek bir kıyamet mi bekliyorsun! Son bir-iki asırlık kızıl kıyametlerle dahi kendine gelmediğine göre, pek uyanacağa benzemiyorsun!

Şimdi istersen uyu; çünkü bundan sonra kopacak kıyamet senin kıyametin olacaktır! Evet, yakın bir gelecekte sen, sırtında bir kambur gibi târihî mesûliyetlerin, derdest edilip tarihleşeceğin gayyaya götürülürken, senin ihmaline, senin iğfaline, senin hıyanetine uğramış, bütün ihmalzedelerin, bütün iğfalzedelerin, bütün hıyanetzedelerin kahredici bakışları, çıldırtan çılgınlıkları ve arş-ı adaleti ihtizaza getiren tazallümleriyle, ölüp ölüp dirilecek ve "keşke, ben de toprak olsaydım" deyip inleyeceksin..!

Başarıda İman Gücü

Halbuki her türlü muvaffâkiyetin ilk şartı îman ve mücadele gücüdür. Gönlünü inançla donatıp, dimağını yüksek düşüncelerin meşcereliği hâline getiren kimseler, hayatın her dönemecinde ayrı bir huzur, ayrı bir hazza ererek kendilerini âdeta cennet bahçelerinde hissederler. Bu îman ve mücâdele gücünden mahrum gönüller ise, en küçük zorluklar karşısında sarsılıp ümitsizliğe düşmeye, cesaretlerini yitirip devre dışı kalmaya mahkûmdurlar.

Başarının Şartı

Her türlü muvaffâkiyetin ilk şartı îman ve mücadele gücüdür. Gönlünü inançla donatıp, dimağını yüksek düşüncelerin meşcereliği hâline getiren kimseler, hayatın her dönemecinde ayrı bir huzur, ayrı bir hazza ererek kendilerini âdeta cennet bahçelerinde hissederler. Bu îman ve mücâdele gücünden mahrum gönüller ise, en küçük zorluklar karşısında sarsılıp ümitsizliğe düşmeye, cesaretlerini yitirip devre dışı kalmaya mahkûmdurlar.

Başarının Yolu Zahmet ve Sıkıntıdan Geçer

Vâkıa, sistemli düşünme, sistemli çalışma ve çalışmada süreklilik gibi fiyatı yüksek şeylere, insanların pek çoğu iltifât etmez ve alâka duymaz; ama, bence, en kestirme ve neticeye en yakın yol da yine bu yoldur.

Kendilerini ucuz ve kolay yollarla elde edilen şeylere kaptıranlar, farkına varmadan, biraz pahalı fakat daha zevkli ve daha kalıcı şeyleri elden kaçırmış olurlar.

Evet, zahmetler, sıkıntılar ve belli disiplinlerle kazanılan şeyler hem daha uzun ömürlü, hem de her biri ayrı birer haz kaynağıdır. Yorulmadan elde edilen şeylere gelince, onların ne kalıcı müsbet neticelerinden ne de birer zevk kaynağı olduklarından bahsetmek mümkün değildir.

Rahatı ararken ve rahata giderken biraz yorulmalı, bir-şeyler inşâ ederken, icabında bir kısım şeyler yıkılmalı, kazanmadan evvel harcamalı, almadan evvel de verilmeli ki elde edilen şeylerin kıymeti bilinsin ve ucuza elden çıkarılmasın.

Başarısızlığın Neticesi

Hayat bir bakıma, baştanbaşa çalışma, gayret ve mücâdele demektir. Çalışmak için güce, gayret için ümide ve kavga için de maddî-manevî hazırlıklı olmaya ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı hesaba katmadan, hayatın çok çetin ve zikzaklı labirentlerinden geçmeye kalkanlar, ya dökülür yollarda kalırlar veya bir gölge gibi hep başkalarını takip eder dururlar. Her iki halde de zelîl, derbeder ve tutarsızdırlar. Ara sıra yalancı bir saâdet elde edip onunla aydınlığa ermiş görünseler bile, hemen her zaman zillet ve sefâlet içindedirler.

Böyleleri saray ve mâlikânelere, deste deste para ve külçe külçe altınlara sahip olsalar dahi yine sefil, yine dilencidirler. Altın ve gümüş, özülle bütünleşmiş yüksek ruhlar için iyi birer hizmetkâr ise de, kendini idrak edememiş talihsizler için çok kötü ve zararlı birer efendi sayılırlar.

Başarıyı Hazmedemezler

O, bir başarısızlık örneğidir, başarısızlığı kadar da başarı düşmanıdır. Şöyle veya böyle o, kendisinin içinde bulunmadığı hiçbir işi ve muvaffakiyeti hazmedemez. Bu itibarla onun hazmedemediği bir hayli insan vardır ve o bütün bunları düşman ilan etmiştir; gücü yettiklerini ezer, yetmediklerine çamur atar; en masum vatan evladını dahi karalamada bir an bile tereddüt etmez. Belki de onun en başarılı olduğu husus da işte budur. Değişik demagoji ve mugalâtalarla, o kapkaranlık düşüncelerini bazen en aydın kimselere bile rahatlıkla kabul ettirebilir.

Başkalarının Derdiyle Dertlenilmeli

Bugün önceden kaybettiğin şeyleri yeniden elde etme yolunda ortaya koyacağın her gayret, toprağa saçılan tohumların başağa dönüşmesi gibi, mevsimi gelince yirmiye, otuza katlanarak mutlaka geriye dönecektir. Öyle ise hiç durma, tohum saçar gibi her yana iyilikler, güzellikler, faziletler saç; kötülöklere kilitlenmiş duyguların paslarını çöz ve hayatını başkalarının dünyevî-uhrevî mutluluğuna bağlayarak yaşa.! Yaşa da, şahsî hesap ve çıkarların, ruhunu öldüren mahbesinden kurtul! Nefsin adına her zaman sıkıntı çek ve başkalarına rahatlık dağıt!.. Dert dinle; dert yaşa, dertlerle inle ama, herkese derman olmaya çalış! Bütün insanlara sineni sevgiyle öyle bir aç ki; kinle, nefretle donacak hale gelmiş, kendi kendilerinin mazlumu ve tir tir titreyen bütün nefisedeler senin sıcaklığına koşsun!

Başlangıçtan Osmanlıya Ayasofya'nın Serüveni

Ayasofya, ilk basit şekliyle ve sıradan bir mabed hüviyetiyle Konstantin ve oğlunun eseri. Değişik aralıklarla üç müthiş yangın ve eski haline benzetme istikâmetinde sürekli inşâ ve onarımlar, bu târihî katedralin, bugünkü sisli-dumanlı durumuna denk bir tâlî'sizlik... İmparator "Jüstinianus" un emriyle Hazreti Meryem'e armağan edilmek üzere, kâmilten tuğladan yapılması, câmileşen bu büyük kilise uğrunda sergilenmiş en büyük târihî gayret misâli... Mimârî güzellik, iç debdebe, dış ihtişam ve Meryem vâlideye ithâf gibi yürekleri hoplatan maddî-mânevî bütün güzellik unsurlarını ihtiva eden ulu mabed, görkemine uygun muhteşem bir küşâdla ibâdete açılır. O güne göre her şey o kadar eksiksiz, o kadar parlak, o kadar büyüleyici düşmüştür ki, bir tarafta

kendinden geçip nâralar atan halk yığınları, Hazreti Mesih'i hoşnûd ettiklerini sayıklarken, diğer yanda imparator, yapıp ortaya koyduğu bu büyük eserle meşhûr, Hazreti Süleymân'ı kasdederek "Süleymân seni geçtim!" diye haykırmaktadır. Gariptir; bu şatafatlı açılış üzerinden henüz çeyrek asır geçmemiştir ki, ulu mabed bu defa da şiddetli bir zelzele ile sarsılır.. o muhteşem kubbenin bir yanı çöker.. vâiz kürsüsü ve Hıristiyanlarca mukaddes ekmek ve şarap dolapları paramparça olur. Derken mabed yeniden onarıma alınır.. inşâ, tezyin.. çok geçmeden, arkadan Latin'lerin Konstantiniyye'yi işgalleri ve yüce ma'bedi yakıp yıkmaları.. içindeki kıymetli eşyâyı yağmalamaları ulu mabedin bir türlü bitmeyen çileli ve sisli hayatından sadece birkaç satır... Yapıldığı günden itibâren hiçbir zaman belini doğrultma fırsatını bulamayan Ayasofya, ancak onbeşinci asrın son yarısına doğru, gerçek sahiplerinin eline geçince beş asırlık bir gül devri idrâk edebilecektir.

Batı Felsefesi ve İslam'a Göre Vahdet-i Vücut

Vahdet-i mevcûd, batılıların "panteizm" hatta değişik varyasyonları itibarıyla "monizm" de dedikleri felsefî bir ekoldür. Kâinatta her şeyi bir ilâh veya onun tezahürü görmeye dayanan böyle bir görüşün, İslâm Tasavvufuyla te'lifi şöyle dursun, Müslümanların geliştirdikleri herhangi bir felsefî cereyanla uzlaştırılması dahi mümkün değildir. Daha evvel de temas edildiği gibi bu düşüncüyü paylaşanlar "heme ost -her şey O'dur" diyerek bir ulûhiyet-i sâriye dalâletine düşmelerine karşılık, Sünnî mutasavvifin her zaman "heme ezost -her şey O'ndandır" mülâhazasıyla kendilerini ifade ede gelmişlerdir.

Batı Karşısında İslam Dünyasının Durumu

Yıllardan beri, bizim de bağlı bulunduğumuz İslâm dünyasına göz açtırmayan ve milletimize kan kusturan düşmanlarımız, bilmeyerek Müslümanları uyardı ve İslâmî dirilişi hızlandırdılar. Yakın tarihe kadar batının, sehâir fakat felç edici, şatafatlı ama aldatıcı güzellikleri karşısında özünü ve târihî değerlerini tezyîf ve inkâr eden pek çok Müslüman ülke, bugün daha objektif daha şuurlu; hiç olmazsa daha titiz ve daha dikkatli davranmaktadır.

Batı Medeniyeti ve İslam

Evet, eğer İslâm, o yumuşak, o müsamahakâr, o sımsıcak, o ilme açık ve tefekkürü ödüllendiren semâvî renkleri ile batı yamaçlarında tüllemeseydi.. ve eğer onuncu asırdan itibaren İslâm âlimleri ve bu arada Türk düşünürleri, greko-latin kültürünü Avrupa'ya taşıyıp, Avrupalıya tanıtmasalardı, batı hâlâ orta çağları yaşıyor olacaktı. Zaten, matematik, fizik, kimya, astronomi, hendese ve tababet gibi ilim dallarının doğulu ve İslâm alaşımı olduğunda kimsenin şüphesi yok. Bizim dünyamızda medeniyet adına her şeyi batılı görmeye kendini şartlandırmış bir kısım müstağripler kabul etmeseler de, batı medeniyeti, hali hazırdaki yerini alabilmesi ve modern şekliyle var olabilmesi için, Hz. Mesih'ten sonra tam altı asır daha bekleme mecburiyetindeydi.. bekledi, İslâm'la karşılaştı.. bu karşılaşmayı tam değerlendirdi veya değerlendiremedi, o ayrı mesele; ama ondan mutlaka müteessir oldu, çok yararlandı ve geleceğini onun ışığında dizayn etti.

Evet, batı, İslâm medeniyetine esas teşkil edecek olan prensipleri benimsemese bile ondan aldığı, alıp değerlendirdiği ve bu arada İslâm'ın ona tedayi ettirdiği pek çok şey vardır.. ve bunlar yeni batı kafası ve yeni batı düşüncesinin teşekkülünde, tahminler üstü tesir icra etmişlerdi...

Batı Medeniyetine Düşkünlük

Evet, Âdem nebî Cennet'teki memnu' meyveye el uzatınca yurdundan-yuvasından oldu ve kendini sıra sıra sıkıntı ve hasretler içinde buldu. Bizler ise, batının mel'un ve memnu' meyvesi sayılan, onun medeniyet anlayışına, çarpıcı fantaziyelerine ve yalancı vaatlerine aldanarak her şeyimizi yitirdik ve milletlerarası muvazene unsuru olma mevkiinden, devletlerarası gülünçlerden gülünç en acınacak seviyeye düştük.

Batı Taklitçiliği ve Kültür Bunalımı

Evet, batıda gerçekleştirilen sanayi inkılâbından bugünkü teknolojik gelişmelere kadar, hemen her şey, şok üstüne şok üzerimizde felç edici tesirleri

olduğu gibi, ilimciliğin yanlış telâkkisi ve modernizm havâiliği de bir hayli başımızı döndürdü, bakışlarımızı bulandırdı. İhtimal ki, bu zafiyet ve bu sarsıntı daha bir süre devam edecek.. bu uyur-gezerlik ve bu sayıklamalar sürüp-gidecek ve dolayısıyla da kim bilir daha kaç yıl dişimizi sıkıp sabredeceğiz?. Sabredeceğiz, zira, fevkalâde sarsık bu umûmî bünyenin, derlenip kendine gelebilmesi ve toparlanıp çağıyla hesaplaşabilmesi için daha nice yıllar, mercan derinliğindeki canlı bekleyişe ve kuluçka durgunluğundaki aktif ve disiplinli harekete ihtiyacımız olduğu şuurundayız.

Batı Taklitçiliği ve Manevi Değerlerden Uzaklaşma

Biz, milletçe, bu kahredici hastalıklar ağında kıvranırken, batının sûrî ve maddî terakkisi karşısında bir kısım kamaşan gözler, bulanık bakışlar ve dönen başlar, dimağlarını müspet fenlerle, gönüllerini dinî hakikatlerle donatıp, maddî-mânevî zenginliklere ereceklerine bütün bütün ruhsuz ve köksüz davranarak, milli ve dini en hayâtî dinamiklerimizi görmemezlikten gelerek, kör bir taklit ve şablonculukla, kitleleri millî seciyeden tecrit, tarih şuurundan mahrum, ahlâk ve fazîletten de yoksun bıraktılar. Bence, milleti kurtarma mülâhazasıyla sapılan bu ikinci yol ve gerçekleştirilen bu ikinci hareket daha zararlı oldu ve toplumun ruhunda onulmaz yaralar açtı.

Birinci durum itibarıyla insanımız, seneler ve seneler boyu boğucu bir kâbus altında kıvranıp durmasına karşılık, ikinci hâl itibarıyla da millî faziletlerimiz, rûhî necâbetimiz, cihanpesendâne aksiyonumuz bütün bütün yıkılıp gitti.

Batıdaki Değişimler ve Neticeleri

Evet, yıllarca Avrupa'nın altını üstüne getiren çeşitli kaynaşmalar, bilhassa Fransa ve Amerika ihtilâlleri gibi nice insanın canına kıymakla neticelenen en hunharca hareketlerle dahi bir kısım güzel neticeler elde edilmiştir. İnsanlığın mutluluğu adına meydana gelen bu sürpriz neticeleri, o günün insanları göremezdi. Göremediklerinden dolayı da yaşadıkları çağa "tefessüh etmiş yıllar" nazarıyla bakmışlardı. Ama bizler bugün, o fırtınalı çağların arkasındaki güzel neticeleri görüyor ve onların yanıldıklarına hükmediyoruz. Günümüzün insanların da, inanç ve cesaretlerini yitirmedikleri takdirde, bir baştan bir başa bütün dünyayı saran kargaşa ve huzursuzluğu yenecekleri ümidini

beslemektedir.

Batıdaki İctimai Sarsıntılar Milletimize Sirayet Etti

Batıdaki kaynaşmadan, yıkılıştan bize ne; "âb-ı pâk'e ne zarar vakvaka-i kurbağadan?" diyecekler çıkabilir. Ama, iş, hiç de öyle olmadı. Oradaki sarsıntı, bizi de yerle bir etti. Setler yıkıldı; köprüler çöktü; sular perişan oldu. Câmî de gitti, mihrabı da... Bu kızıl kıyametin dışında kalamadık... Keşke kalabilseydik. Asırlar boyu geliştirdiğimiz, olgunlaştırdığımız topyekün kıymetlerimizle, bu büyük vakuma mukâvemet edemedik ve yutulduk. Yutulduk ama, kesen, biçen, çiğneyen kendi dişlerimiz oldu.

Sonra, yıllarca ağlayıp nâlân olduk, "sirişk-i çeşmimiz" ^[1] çağlayanlardan farksız akıp gitti... Eski hâlimize, yitirdiğimiz ikbâlimize, anadan babadan yetimler gibi ağladık. Dost vefaya yanaşmıyor, düşman cefadan doymuyor; talih zebun, bizler bitik, inledik durduk. Üstümüzde enînden bir bulut, çevremizde feryaddan bir lücce. ^[2]

"Git vatan! Kâ'be'de siyaha bürün!
Bir kolunu Ravza-i Nebîye uzat!
Birini Kerbelâ'da Meşhed'e at!
Kâinat'a o hey'etinle görün!" Namık Kemal

deyip gecelere dert döküp inledik, feryaddan şekvâlarla bir yüce dergâha "arz-ı hâl" eyledik. Evet, her şeyin sahibine bel bağlayıp, bacak kadar hâlimizle minare kadar ümîtlar arkasına düşdük, şîr-i jiyan'ın ^[3] etrafa "savulun" diyeceği günün ümitleriyle. İnaniyorduk ümidimize fer verene, dizimize derman getirene; milletimize, insanımıza... Kalbimize indirdiğimiz her mızrabda iyimserliğin nağmelerini duyuyor, gözümüzün önünde dirilişimizi kutlayan ışıkların yanıp söndüğünü görüyorduk.

"Âbisten-i sefâ u kederdir leyâl hep
Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar..." ^[4]

- [1.] Sırışk-i çeşm: Gözyaşı
[2.] Lücce: Engin deniz
[3.] Şîr-i jıyan: Yaralı arslan

Batılılaşma Yolunda Kimlik Bunalımı

Bizde, bu bön yığınların büyük çoğunluğunu okur-yazar takımı teşkil eder.. ve bu mesele aynı zamanda milletimiz için bir züldür ve üzerinde ne kadar durulup düşünülse değer. En az bunun kadar önemli bir mevzû da, bizim bu şaşırtıcı halimizi başkalarının nasıl karşıladığı ve karşılayacağı keyfiyetidir. Şayet biz, vaslına erilmez bir yâr-ı bîvefâdârın, aşk-ı memnû'u uğruna yüz elli seneden beri sürdürdüğümüz bir öldürücü maratona ve ruhumuzda hummâlaşan visâl arzusunu, elin oğlu hafife alıyor, istihzâ ediyor ve gülüp geçiyorsa; oturup kendi kendimizi yeniden sorgulamamız icap etmez mi? Ama, ne gezer; tahkirin en utandırıcısına, tezyifin en lâubâlicesine hem de yüz defadan fazla mâruz kaldığımız halde, hâlâ o şımarık dünyaya şirin görünme, ona yakın olabilme, onunla bütünleşme gibi hayaller peşinde koşuyor ve bu hedefsiz, ufuksuz maratonda bir şeyler kazanacağımızı vehmediyoruz.. oysa ki, her merhalede ayrı bir mefistoya ruhumuzu peyliyor, benliğimizi zaafa uğrattıyor ve özümüzden bir şeyler kaybediyoruz.

Batının İlim Anlayışı

Batı onu, eski kaynaklarından özümleyip alırken, ilim ahlâkıyla alâkalı hususları da ihmal etmemişti. Gerçi o, ilmin neşet ettiği yerleri ve geçiş yollarını belli ölçüde çarpıttı ama, onun menşesindeki ahlâkiliği, aşk u şevki, azim ve kararlılığı ilmin orijini gibi hep göz önünde bulundurdu. Zaten bilim de bir müze malı, bir şöhret plaketi ve başkalarının temâşâsına sunulan bir meşher metaı olarak da alınamazdı. O, içinde geliştiği toplumun damarlarına kan gibi yayılacak ve ona değişen her günün havasını fısıldayacak bir hayat cevheri gibi alınmalıydı.. ve bir ölçüde öyle de alındı. Aksine o, sadece yazılı metinler olarak aktarılacaktı ki, bence kitaplarla, disketlerle aktarılan bilgiye bilgi demek mümkün değildir.

Eğer gerçek ilim, hiçbir çıkar gözetmeden zekanın sonsuzluğa yönlendirilmesi, mutlak hakikatin keşfedilmesi istikametinde varlığın tekrar ber tekrar yorumlanması ve hedefe ulaşma konusunda gerekli koordinatların yerli

yerinde kullanılması ise -ki Batı Rönesansa yürürken meseleye böyle yaklaşmıştı- onu bu dinamiklerinden tecrit ederek bir yere varılamayacağı açıktır.

Batının Taktiği ve Türk Milletinin İçten Vuruluşu

Bir zamanlar, milletimizin diriliş hamlelerini ezmek için, durmadan boğuşup kan döken haçlı düşünce, bizi içimizden vurmanın sırrını öğrendiği gün, artık gözü ne Viyana bozgununu ne de Puvatya hezimetini görmez oldu. "Kale içten fethedilir" diyor, ona göre mevzileniyor ve ona göre yeni tabyalar hazırlıyordu. Keşke münevverimiz, bütün bu olup bitenleri önceden sezebilseydi! Ama ne gezer... Aslında, o devir "entelijansiya"mızın, uyuklayıp durduğu uğursuz bir devirdi ki bir iki ninni ile bütün bütün kendinden geçti ve rüyaların toz pembe iklimlerine açıldı.

Tam manâsıyla bir felâket olan bu devrede, hedef değiştiren haçlı düşünce, memleketin her köşesinde "damping"e gidiyor; en bayağı fikirler "popülerize" edilerek elmaslar gibi müşterilere takdim ediliyor; palyaçolar kaytanlı urbalarıyla papazlar gibi çalım satıyor ve miyop bakışlı bir kısım sefil yaratıklar havarî diye alkışlanıyordu. Buna mukabil millî ruh, erozyondan erozyona uğrattılıyor; şimal buzullarından gelen korkunç aysbergler altında ezilip gidiyordu.

Batının Yaşadığı Kaoslardan Ders Alamadık

Keşke biz de, her türlü ifrattan, tefritten uzak kalarak, fantastik alafranga saiklerin tesirine girmeden ve umursamazlığın derin derelerini aşırılığın korkunç uçurumları haline getirmeden, akl-ı selime tutunarak, vicdanla beraberliğimizi sürdürmek suretiyle, muhakemenin yanında tecrübe ve müşahedeyi de yanımıza alıp bir yerlere varmayı plânlayabilseydik..! Ama, ne acıdır ki, onca emek-onca semek, göz nuru ve düşünceyi de içinde barındıran o korkunç levsiyata girmeyi biz de denemek istercesine, kendimizi o kokuşmuş çamurun içine salıverdik.. oysaki onlar "tarihî bir yanılğı" diyerek kendilerini inkâr saydıkları o koskoca hatadan hemen sıyrılıverip, kendi dinlerine, kendi kültürlerine ve tarihî dinamiklerine dönerek bu büyük yanlışta ısrar etmediklerini ortaya koymuşlardı...

Evet, bugünkü Batı, kuruluş dönemi itibarıyla, geçmişini çok iyi değerlendirdi.. tarihî metrukâtı karşısında alacağı şeyleri almada, atacağı şeyleri de atmada fevkalâde titiz davrandı.. davrandı ve şimdiye kadar gelmiş-geçmiş değişik medeniyet ve kültürlerin usâresini alarak bugünkü dünyasını onun üzerine kurdu. Aslında başka toplum ve başka milletler de aynı şeyi yapmışlardı. Bırakın diğer hususları, sadece din açısından meseleyi ele alacak olursak, dünya büyük çoğunluğu itibarıyla bugün yeniden dine yönelmeye başlamıştır. Evet, Hristiyanlık âlemi -mevcut kaynakları itibarıyla her zaman münakaşaya açık olsa da- yirmi birinci asra birkaç kadem kala, yeniden kiliseye yönelmekte; Uzak Doğu insanı bir kere daha Vedaların sihirli havasıyla Brahmanizm'i yorumlamaya çalışmakta; yeni "Mahayana" ve "Hinayana"larda Budizm'in ruhunu aramakta ve koskocaman dev bir ülkede Konfüçyizm'in ahlakîliğini soluklamakta, bu itibarla da Yakın Doğu ve eski İslâm ülkelerinin bu umumî yönelişten doya doya nasiplerini almalarından daha tabîî ne olabilir ki.?

Ancak, düşmanların amansızlık ve insafsızlığı, dostların da vefasızlık ve idraksizliği yüzünden bu koca dünya, daha bir süre bunalım ve hafakanlarla yutkunup duracağına benzer. Bu da, birkaç asırdan beri bizi demir pençesinde kıvrandıran buhranların devam edeceği mânâsına gelir.

Bayram Günlerinde İbadet

Bayram günleri, din ve meşrû âdetlerin ferah-fezâ ikliminde ibadetlerle hazza ve rûhânî hazlarla ibadet neşvesine büründükçe, yepyeni bir varlığa erdiğimizi, ebedileştüğimizi, sinelerimizin kevn ü mekanlar kadar genişlediğini ve şuurlarımızın ilâhî vâridatla aydınlandığını daha açık-seçik duyar.. ve maddiyatımızın bütün bütün çözüldüğünü, tamamen manevîleştiğimizi sanırız.. sanırız da, hep imanın gönüllerimize saldıdığı ezelî vaatlere doğru akarız.

Bayram günlerinde yaşadığımız dolu dolu duygularla çok defa kendimizi havada uçuyor veya neşeli, ahenkli ve pürüzsüz bir yolla ruh iklimine doğru kayıyor gibi oluruz. Bazen gökyüzünde hiç kanat çırpmadan sağa-sola süzülen kuşlar gibi, bazen ağaçların başlarında ince ince salınan dallar gibi, bazen de rüzgârların dokunmasıyla yatıp kalkan, yatıp kalktıkça da, çevreye kokular salan çiçekler gibi incelik, zarifleşir ve şiirleşiriz.

Bazen bütün bütün rikkate gömülür ve duyduğumuz her tekbir, her tehlil, her uhrevî ses ve sözle kendimizi öyle bir ağlamaya salarız ki, tepeden tırnağa

sırılsıklam oluruz. Bazen pür-neş'e kesilir ve kendimizi havâî fişeklere binmiş ışık ışık gökyüzünde dolaşıyor sanırız.. bazen de sihirli bir seccâde üzerinde yıldızlar arası seyahat ediyor gibi oluruz. Bazen koyun-kuzu meleyişiyle rikkate gelir, duygulanır ve bir kısım tuhaf hislerin tesiriyle içten içe mumlar gibi eririz.. bazen de bunları o kadar tabîî, yerli yerinde ve baş döndürücü bir ahenk içinde görürüz ki, "böylesinden daha mükemmeli olamaz" der kaderin sırlı nakışları karşısında büyüleniriz.

Bayram Namazının Kılınış Esnasında

Bayram şafağı söküp minarelerin başında temcidler tınlamaya başladığı ve her yanda lâhûtiliğin tütüp durduğu dakikalarda hülyalarımızı coşturup köpürten öyle sırlı şeyler duyarız ki, bunlar alır bizi derinlere, derinlerden de daha derinlere götürür ve gönüllerimize hiçbir zaman söylenemeyen ve bir şeyler anlattıkları hâlde katiyen ifade edilemeyen, hele gündelik lisanla asla anlatılamayan en mahrem duyguları fısıldarlar.

Evet, Itrilerin, Dede Efendilerin duygu ve düşüncelerinden birer usare gibi süzülüp gelen ezanlarımız, temcitlerimiz, tekbirlerimiz ve tehlillerimizdeki hava, üslup ve estetik, milletimizin deminin, damarının, kalbinin mübhem, çok buutlu bir sesi ve husûsî bir lisanıdır. Duygularımızın ifadesi ve gönüllerimizin mûsikisi olan bu ürperten, bu coşturan ses hevenkleri, ruhlarımıza âdeta, zaman üstü ve ötelerden gelmiş söz zemzemeleri gibi tesir eder.

Bazen müezzinin komut veriyor gibi peşipeşine çılgınlıkları, bazen imamın ayrı bir fasıldan semâvî nağmelerle inlemesi, bazen bütün cemaatin koro hâlinde gürlemesi o kadar mehip, o kadar ürpertici ve o kadar bizdendir ki, hemen hepimiz mabetten yükselen bu sesleri mırıldanırken, upuzun ve şanlı bir geçmişi, hatta ondan da öte, cihanşumûl bir gerçeği, ezelden ebede uzanan bir hakikati bütün tazeliğiyle bir kere daha hisseder ve hazla geriliriz. Bilhassa bayram günlerinde mabed bize, o ipekler kadar ince ve yumuşak, kuş yuvaları kadar canlı ve sıcak havasıyla hep, duyguların safvetini, vücudun rahatını, ruhun itminânını, yaşamanın gâyesini, hayatın mâcerâsını, milletimizin manâ köklerini, kültürümüzün temellerini, dinimizin ölümsüzlüğünü, dilimizin mûsikisini, hayata bakışımızı, dünya görüşümüzü, üslup ve şîvemizi fısıldar ve gerçek insan olma yollarını gösterir.

Biz, hemen her zaman, mabette uğuldayan bu sıcak sesler içinde, göklerin

yere doğru eğildiğini, yerin gidip göklerle bütünleştiğini, yıldızların yerdeki çiçeklere göz kırptıklarını, çiçeklerin gök ehline gamze çaktıklarını ve bu iki âlem arasında sırlı ve sihirli gelip gitmelerin yaşandığını duyuyor ve görüyor gibi oluruz.

Bayram Namazlarının Coşkusu

Bazen minarelerden yükselen temcidler, ezanlar, câmilerden taşıp dörtbir yanda yankılanan tekbirler, Kurân'lar ve bunların vicdanlarda meydana getirdiği aks-i sadâlar öyle şiirleşir, öyle insanların içine akar ve onları büyüler ki; zannediyorum gönül dünyamızda hiçbir zevk ne bu derinliğe ulaşabilir ne de bu müessiriyete. Hele bu ses ve bu sözlere bir fon müziği gibi seher yeli de karışıp esince heyecanlarımız tarif edilmez bir noktaya ulaşır, hislerimiz de bir tûfan halini alır.

Husûsiyle hacc esnasında hemen her yerin umûmî lisanı ve umûmî şîvesi olan "tekbir"ler ve "telbiye"lerle en gizli düşüncelerimizi, en muhterem kanaatlerimizi en yüksek bir âvâz ile ilân ederek ve en mahrem hislerimizi en yakıcı nağmelerle dile getirerek âdeta bir mahşer provası yaparız. Bu çok mûnis ve o kadar da ürperten tablolar karşısında, bu alabildiğine derin ve o kadar da fitrî sözlerle hep ayrı ayrı yerlerde dolaşır, ayrı ayrı vazifeler yaparız ama, her zaman arkamız cehennemlere dönük, gözlerimiz cennetlerin tüllenen şafaklarıyla mest, kalplerimiz de ilâhî rıdvân avında olarak...

İşte bu duygularla bütün bütün hudutlarımızı aşarak, bitevî hodgâmlıklarımızdan sıyrılarak, tahtlarımızı kalb ve ruhun ufkuna kurar, dünyaya bakan yönleriyle beden ve cismâniyetin küllerini sağa-sola savurur ve vicdanın bir köşesinde muhâfaza ettiğimiz cennetten getirilmiş kıvılcımları bir kere daha tutuşturur.. ve o alev, o harâret, o ışık altında bu yeni varlığımızı yürekten selamlar, bahtımıza tebessümler yağdırırız.

Bayram Namazlarının Genel Mahiyeti

Bayramlar, biraz da namazlarla bayramdırlar. İş gelip namaza dayanınca, bayram artık yeryüzü işi olmaktan çıkar, semavî bir manâ ve tesire ulaşır. Öyle ki o gün, Allah'a karşı vazife ve sorumluluklarını yerine getirmeye azmetmiş

bütün ruhlar, camiye adımlarını atar-atmaz âdetâ vecde gelir, her biri Allah'la münasebetine göre sonsuza yelken açar ve basiretlerine aralanan menfezlerden ukbâyı temâşa ediyor gibi olurlar. Gönüllerinin bütün rikkatiyle duyup hissettiklerinden lezzet alan bu insanlar, halleriyle, dilleriyle, davranışlarıyla saygı duydukları bir huzurun hakkını eda ediyor gibi ağlar, inler ve kıvranırlar.. söylemek için söz arar.. matlubu yakalamak için halden hale girer.. his ve heyecanını haykırmaya çalışır, dili kelimelerin yetmezliğine takılır, yutkunur yutkunur ve "lâ havle..." çekerler.

Hele bir de, minberde ve mihrapta aradığı sesi bulursa, sanki duyduğu, duyup yudumladığı şeylerle gençleşiyor, ebedîleşiyor, zaman ve mekân üstü bir keyfiyete ulaşıyor gibi olur. Sonra da Allah'ın gönlüne saldıgı ezelî vaatlerle kanatlanmaya başlar. Bütün benliğini saran bu derinleşmenin vecd ü sekri içinde Cennet'e gidiyor gibi, Cennet ehline inkılâb ediyor gibi, yer yer Yaratan'ın karşısında ter döker, zaman zaman da beraatı elinde köprüyü aşmış gibi neşeyle köpürür.. ve öyle bir büyüye kapılır, öyle bir istiğraka kendini salar ki, bir daha da uyanmak istemez...

Bayramın Anlamı

Bayram bir neş'e ve sürur günüdür. Bilhassa manâsını bilenler için. İnsanlar sevinçli ve huzurlu görünürler bayramlarda. Yaratıcı'nın affına mazhar oldukları, cürm ü hatalardan kurtuldukları, geçmiş ve geleceği bir kere daha iç içe yaşadıkları için...

Her bayram, milletin gönlünde bir huzur, vatanın simasında bir sürur olarak belirir ve bir sürü hâtıraları tedâî ettirmekle de kemâle erer. Bayramların tedâî ettirdiği bu hâtıralardan gönüllere akıp gelen mutluluklar, bazen o günlerdeki zevk ve şenlikleri gölgede bırakacak kadar renkli, derin ve muhteşem olur.

Bayramın Çağrıştırdıkları

Evet, bayram günlerinde vicdanlarımızda yer yer muvakkat tatlı bir hicran, zaman zaman da zevkli bir dâussıla duyar ve yaşarız. Şimdilerde bazı bayramlar bizim için, sanki hüznün ve zevk berzahında yaşanıyor muş gibi; bir yandan en ulvî hislerle ruhlarımızı coştururken, diğer yandan da gönüllerimize âdeta keder

ve tasa pompalamakta.. evet, hemen hepimiz o günlerde hem sevinmek hem de ağlayabilmek için, ruhumuzun bütün derinlikleriyle açılarak, bir zamanlar kaybettiğimiz cennetlerin burukluğunu duyduğumuz aynı anda, ileride ulaşacağımıza inandığımız firdevslerin hülyâlarıyla da kendimizden geçeriz.. yani gözlerimiz bahar bulutları gibi yaşlar dökerken, ruhlarımızda da sürekli cennet yamaçları tülленir. Evet, her şeye rağmen bayramların o cıvı cıvı hülyâ ve tahassür dolu canlılığı bize, sonbaharda da, kış ortasında da bulursak, taptâze bir yeni bahar armağan ediyor gibi gelir. Hepimiz o aydınlık günlerde, tatlı bir hüznün, engin bir inşirah veya coşturan bir ümit, içimizi dolduran bir sevinçle yeniden diriliyor gibi oluruz. Oluruz da uğradığımız her yere, bizden evvel Hızır uğramış da seccâde-sini sermiş gibi, kendimizi bir "ba'sü ba'de'l-mevt" atmosferinde buluruz.

Bayramlardaki nazlı sesler, ruhlardan kopup gelen tebessümler, her yerde genişletilmiş bir kardeşlik yaşanıyor gibi rastgele herkesle kucaklaşmalar, herkesle selamlaşmalar.. her yerde ikramlar, her bucakta ziyâfetler ve tıpkı toydüğün gibi dizi dizi tes'îd merâsimleri ve görkemli şehrâyinler hep irâdelerimizin önünde cereyân eder ve bize âlemşümûl bir kardeşlik adına neler neler fısıldar.!

Bayramın Getirdiği Atmosfer

İnsan, bayramda karşılaştığı birinden gördüğü muameleyi, karşılaştacağı daha başkalarından da göreceği mülâhazasıyla, gün boyu, realitenin elinden yudumladığı zevk ve lezzetlerin yanında, iyiliğe bu kadar açık insanlardan göreceği mutasavver hazları da doya doya yaşar; realitelerle tasavvur ve tahayyül dünyasından kendine göre yepyeni bir âlem inşa ederek, mekânın dar üç buuduna karşılık ve zamanın izafilik esprisine dayalı göz görmemiş, kulak işitmemiş, dünyevî aklın sınırlarını aşkın bir sihir dünyasında dolaşır durur.

Evet bayram, bazen tam bayramlaşabilmiş insanlarla o kadar aşkınlığa erer, o kadar ledünnîleşir ve o kadar Cennetin Cuma Yamaçlarına dönüşür ki, insan yer yer onu kendi dublesi, zaman zaman da melek tüylerinden örülmüş kanatları gibi hisseder ve gezdiği her yerde bu gizli refîkin azizliğini görür ve heyecanını yaşar. Gerçi bayram, bir ölçüde herkese kendi boyasını çalar; herkesi kendi gibi söyletir ve herkese hükmettiğini bar bar bağırır ama, onun bazı ruhtar üzerindeki tesiri daha bir başkadır.

Bayramın Getirdiği Huzur

İnsan ne zaman, bayramı ve bayramla gelen sesi, soluğu dinlese, o günlere göre çok tekerrür eden o en güzel kelimelerden, en enfes ifadelerden, en manâlı davranışlardan, hattâ o güne ait duygu ve düşüncelerden fışkıran en latif iksirleri içer; içer de, saadetlerin en erişilmezini elde eder.

Bayramlar o kadar büyüldür ki, gelişı bütün bir yıl beklenir ve gidişindeki keder de ancak, böyle bir ikinci geliş ümidiyle hafifler; tasa iken sevinç olur, hüzün iken beklenen bir sürûra inkılâp eder.

Bayramın Gönüllerde Hissedilişı

Bayram, bütün bir ramazanın özü, usâresi ve ötelere sihirli vâridatıyla gelir boşalır başımızdan aşağı ve bize bitiş içinde başlangıcın müjdesini verir. Böyle bir müjdenin duyulup hissedilmesi, fertten ferde, toplumdan topluma değişebilir; geçirilen ramazanın derinden duyulması, gönüllerin ramazan rengine boyanması, şuurların ötelere ve ötelere de ötesine uyanması ölçüsünde bayram da daha bir nazlı gelir, daha bir farklı yaşanır ve daha bir büyüğü geçer.

Gönüllerin derinliğinde duyulan bir bayramda her ses, her soluk, her hareket, her davranış ruhlara tesir eden müphem, fakat sihirli öyle beyan tarzlarıdır ki, azıcık ifade ve hâlden anlayanlar için daha müessiri olamaz. Genç-ihitiyar, kadın-erkek, alim-cahil, talebe-muallim, işçi-esnaf gönlünün menfezleri az açık olan hemen herkes belli bir seviyede bu beyanın sihriyle oturur kalkar ve bulunduğu her ortam da bayram rengiyle tülleenir, bayram sevinciyle tebessüm tebessüm bütün gözleri okşar ve gönüllere kevserler gibi akar.

Bayramın Kucaklayıcılığı

Bayram, her kesimden insana fevkalâde mûnis gelir.. hemen herkesin içine işler.. herkese kendini dinletir ve ne yapar yapar herkesi mutlaka kendi atmosferine çeker. Kimseye karşı cebir kullanmaz, protokollere bağılı kalmaz, açık-kapalı kendisini kabul etmeyenleri tehdit etmez, ama herkes ona yürekten, gönüllü ve selim fitratının tabii insiyakları ile koşar; koşar ve onu kutlamaz,

sadece yaşar.

Bayramın Sevinçle Karşılanması

Bazen bayramın gelişiyle - duyanlar için - dört bir yanı öyle bir "üns" esintisi kaplar ki, insan görüp temaşa ettiği her çehrede ötelerin vefasının tüllendiğini görüyormuşçasına ve hem burası hem de öteler, her iki âlemin birleşik noktasında bulunuyor olma hülyalarıyla zevkle gerilir, haşyetle ürperir ve kendini bir havf - reca zembemesi içinde bulur. Bazen insan, bayramda her şeyi olduğundan çok farklı duyar ve farklı değerlendirir: öyle ki o kendine hükmeden bir kısım duygu anaforlarıyla göklerin ve yerin içiçe girdiğini, arzdan kopup bir ölçüde semavileştiğini, ruhânîlerin arasına girip onların dünyalarını paylaştığını sanır; açılır, genişler, "lâ mekânî" bir hâl alır ve kendini sahili olmayan derinliklere salmışçasına mahiyetin sınırlarını çok aşkın bir serhadde ulaşmış gibi olur.

Bayramda duygular o kadar yumuşar, ruh öylesine hafifler ve mantık gönülle o denli içli - dışlı olur ki, insan bazen bu seviyedeki bir farklılaşma karşısında hayretten hayrete girer. Kim bilir belki de, ona, bu ölçüde insani değerleri hatırlattığından ötürü bayramın daha sık gelmesini arzu eder...

Bayramın Tanımı

Bayram İslâmî duygu ve düşüncenin sızıp kâsesinden dışarıya çıktığı ve köpürüp her yanı sardığı bir buluşma günüdür. Bayramların içinde âdeta, bütün geçmişimiz uyuyor, sayıklıyor; uyanıyor ve geriniyor gibidir. Geçmişten bugüne, bize âit husûsiyetler bayramların genel havasına öylesine sinmiştir ki, bu mübârek günleri her idrâk edişimizde, benliğimizin derinliklerinde asıl duyduğumuz şey semâ peymâ olan o şanlı günlerimizdir. Gözlerimizi kapayıp bayramları dinlerken, raiyetimizin göklerde dalgalandığı günlerin lezzetini bir kere daha duyar ve koskoca bir târihi; daha doğrusu kendi rûhumuzu, kendi mânâmızı, kendi değerlerimizi bir kere daha yaşarız. Bu itibarla da bayram günlerinde âdeta, gönüllerin tasalarıyla zevklerinden meydana gelen bir armoniyi beraber dinler gibi oluruz.

Bayramlar Cennet Duygusunu Çağırır

Bazen bayram, minarelerin gülbanklar gibi gürleyen sesinde, mihrapların ukbâ buutlu iniltisinde o denli farklılaşır ve aşkınaşır ki, o eşref saatlerde hemen pek çok kimse, göklerin bütün mânâ ve us relerinin üzerlerine boşaldığını ve ötelere ait esrarın sağanaklaştığını sanır ve her an ayrı bir cennet duygusu yudumlar durur.

Hemen her bayram, onda füyuzât hislerimizi coşturacak âmillerin güçlülüğü nispetinde, onu başımızın üstünde ışıktan, renkten, mânâdan, ruhtan  r lm ş bir kubbe gibi tahayyül eder ve kendimizi, o kubbeye bulunan irili-ufaklı menfezlerden sonsuzu temâşâ etme konumunda hissederek, imanın mü'minlere kazandırdığı bu engin mülâhaza sayesinde, bu daracık zaman ve mekânın ne kadar çok buutlu olduğunu düşünür; çok kanatlı, çok buutlu melekler gibi duygu ve düşüncelerimizle bir yerde fakat çok aynada, hâl fânusu içinde ama kanatlarımızı hem mâziye hem de  tiye açılmış görür, çok zamanlılığı ve çok mek nlılığı birden yaşarız, hattâ bazen bu mülâhaza daha da genişleyerek bizimle beraber başkalarını da içine alacak v s'ate ulaşır ve bütün bir inananlar olarak, henüz vicdanlarımızda iman  bir nüve mahiyetinde varlığını hissettiğimiz Cennette, ruhların uçuşup durduğu tepelerde, onlarla beraber kanat çırpıp sonsuza uçtuğumuzu düşler; liy katlerimizi aşkın bu bin bir vâridat karşısında her birerlerimiz, "Değildir bu bana lâyık bu bende/Bana bu lutf ile ihsan nedendir?" mırıltılarıyla hayretlerimizi ifade eder ve kendi kendimize "meğer bayram buymuş!" deriz.

Bayramlar  abuk Gelip Geçer

Ramazan gelirken bin nazla ve dolu dolu düşüncelerle gelir. Gece-gündüz hep gufranla tüllenir durur. Mi d  dolunca da kendini duyura duyura gider. Ne var ki Ramazanlaşan ruhlara tam bir boşluk yaşatmamak için de bizi, hayrı, bereketi, neşesi sıkıştırılmış bir gün diyebileceğimiz bayrama emanet eder. Ramazandan sonra bayramın gelişi sürpriz olmasa da, yine de o alışılmışın çok çok üstünde bir canlılık ve  lfetlerin eskitemediği bir eda ile ufukta belirir; bir dolunay gibi yükselir ve gözlerimize, gönüllerimize kâse kâse heyecan sunar. Ramazanla sıcak alâka kurabilmiş hemen herkes bayramı, ilâhî ihsanların bir

tevzî' zamanı füsunuyla duyar, onu olabildiğine tılsımlı bulur ve onun bu semavî cazibe ve büyüyle muvakkaten dahi olsa, Ramazanın ayrılış şokunu oldukça hafif hisseder ve koca bir gufran ayının vedasıyla engin bir ihsan gününün şölenini iç içe yaşar.

Bizler, bayramı hemen her zaman süratle doğan, bir hamlede gelip tepemize yükselen ve âdeta göz açıp - kapama sürati içinde de ömrünü tamamlayıp guruba yaslanan bir bedir gibi duyarız. Çar çabuk gelir, çar çabuk gider ve hasretlerimizi, hayallerimizdeki resimlerine emanet eder. Ancak böyle fevkalâde dar bir zaman dilimine sıkıştırılmış bayram o kadar zengin, o kadar muhtevalı ve o denli cömerttir ki, onda haftaların, ayların vâridatının meknuz bulunduğunu söylemek mübalâğa olmasa gerek. O her zaman semadan ufkumuza tıpkı bir âvize gibi sarkıtılır; sinelerimize neşe olur akar.. semavîliğe açık gözlerle ışık ziyafetleri çeker.. Ramazanı saygıyla uğurlayanlara göklerin saygı mesajlarını sunar.. ve hemen herkese - gönlünün vüs'ati ölçüsünde - ukba güzelliklerinden neler ve neler fısıldar.!

Bayramlarda Ahiret ve Cennet Düşüncesi

Yediden yetmişe bütün Müslümanların, bunca his, bunca hayal, bunca heyecan duyabilmeleri ve ruhlarında bu denli yankı uyurabilmeleri için, kim bilir başka yollarla ne kadar zamana, ne kadar düzenlemelere ihtiyaç hasıl olur. Ama, yine de bu semâvîliğe vâsıl olabileceğine ihtimal veremiyorum. Zira bayramların neş'e, sevinç, keyif ve şevk u tarâbı daha ziyade, yaşanılanla beraber yaşanılacağı da açık olan ukbâ buudundan kaynaklanmaktadır. Herkes bugün, duyup tattığıyla biraz da gönüllerinin fildişi kulelerinde duyup tadacağı şeylerin büyüsunü yaşar.. ve gelip geçici bu hayattan daha çok, iç dünyasına daha uygun, daha yumuşak, daha sıcak, muhakkak bir geleceğin düşleri arasında dolaşır. Aslında insan, bir bekleyişin çocuğudur. O, ömrünün büyük bir bölümünü, ümit ümit tüllenen bekleyiş yamaçlarında geçirir. Hemen hepimiz, özümüzdeki bir manâ ile sımsıkı irtibatlı olan bir cenneti bekleriz. Bu bekleyiş, bulduklarımızı, yaşadıklarımızı beğenmeme bekleyişi değil; bu bekleyiş, duyup tatma avanslarının çehrelerinde insan olma farklılığına, insan olma imtiyazına terettüp eden ve istîâbına tasavvurlarımızın dar geldiği ilâhî sürprizler bekleyişidir. Bayramlar, bunun haklılığını ve isabetliliğini, kalbin kadirşinas menfezlerinden ruhlarımızın derinliklerine fısıldayan telakatli lisanlardır!

Bayramlarda Çocuk Sevinci

Bayramların herkese açık o müsâmahalı saat ve dakikalarında her şeyde ayrı bir neşe ve sevince ulaşan çocuklar, gece yarısına kadar bayram duygusuyla oturur-kalkar, bayram müsâmahasıyla güler-oynar; cıvıl-cıvıl seslerini duyurabilme emeliyle daldan dala seken ve her dalda çevresine ayrı bir nağme salan bülbüller gibi yorulup bitkin düşünceye kadar akla-hayâle gelmedik oyunlar sergiler ve bizlere bayram içinde ayrı bir bayram daha yaşatırlar.

Bayramlarda Hissedilen Güzel Duygu ve Düşünceler

Hemen her zaman, böyle bir ruh hâliyle, hayata bakışımızın değiştiğini, her varlık ve hadisenin bir farklılaşma süreci yaşadığını görür gibi olur, içine sürüklendiğimiz bu fevkalâdelikler karşısında, bizden olmayanların hiçbir zaman duyamayacakları, bizi anlayamayanların kat'iyen anlayamayacakları neler duyar ve neler hissederiz..!

Bu duygu ve bu hisler sayesinde bazen, erken dönemlerde ve iptidâî bilgiler mahiyetinde ruhumuzun derinliklerine yerleştirilen o mukaddes fakat müphem gerçeklerin, kuvve-i inbâtiyesi iman ve nur olan kalb yamaçlarında, nasıl çiçekler gibi açtığını, bir çocuk saffetiyle kabullendiğimiz o mücerret hakikatlerin ne kadar varlığımıza ait olduğunu duyar ve içlerimizde sessiz sessiz uyuyan esrarın nasıl tomurcuklaştığını, nasıl meyveye yürüdüğünü hayretler içinde zevk ederiz.

Hâsılı, her bayram bizim dünyamızda, bir dolunay gibi doğar.. ufkumuzu bir gökkuşağı gibi tutar.. ışık kaynağı ötelemlerden, bize donanma gecelerinde göremeyeceğimiz şehriyînler yaşatır.. arz üzerinde uğradığı hemen her dairede, bir teşrifat üslûbuyla bizler gibi bütün başkalarını da ayağa kaldırır.. şivelerin en mükemmeli, nağmelerin en tatlısıyla ruhlarımıza demet demet besteler sunar.. îmâ ve işaretleriyle meraklarımıza kapılar aralar ve gönüllerimize uhrevîlikler fısıldar.

Bayramlarda Mazi Düşüncesi

Bayramlar, şanlı soyumuzun ve mübarek kökümüzün gelip bize ulaşan

mûsikileşmiş uğultularıdır. Bu uğultuların büyüyle çok defa, ulaşılması imkansız âlemlere ulaşır, her yere rüya kolaylığı ile girer, her tarafı hayal süratiyle dolaşır ve pek çok zamanı katlar, birbirine giydirir, içiçe yaşarız. Evet, kendimizi ramazanın sihirlerine kaptırabildiğimiz ölçüde, âdeta geçmiş bütün ihtişamıyla canlanır, geriye gelir.. bütün kayıplarımız dirilir, bütün yitirdiklerimiz yeniden bizim olur. O eski dupduru günleri bir kere daha soluklar, ciğerlerimize çeker, eskinin gürül gürül çeşmelerinden kana kana su içer ve başka bir âlemde dolaştığımızı sanırız... Hem o kadar derince ve o kadar kendimizi salmışcasına sanırız ki, âdeta bütün mezardakiler dirilir.. bütün çürümüş, dağılmış nesneler derlenip toparlanıp cana gelir.. parçalanıp şuraya-buraya saçılmış eşya birleşir, bütünleşir.. ömrümüzün zaman dilimleri gelip bir kere daha ruhumuzu kucaklar.. ve dün yaşadığımız, bugün de yaşıyor olduğumuz en derin, en engin zevklerin yanında, hâtıra katmanlarıyla öyle büyüleyici rûhânî hazlara ulaşırız ki, artık ulaşılan bu noktada lezzet ve zevk unsurları, tıpkı rüyalarda olduğu gibi niyetlerimize, düşüncelerimize, gönüllerimize göre durmadan değişir, arzu ettiğimiz şekilde yenilenir, istediğimiz hâli alır ve bir iken bin olur. Her gördüğümüz, her duyduğumuz, her hissettiğimiz şey akıl almaz bir büyü ile şekilden şekile girer; bu sayede biz de, bir histen, bir düşünceden, bir zevkten bir başka hisse, bir başka düşünceye, bir başka zevke geçer ve hayatımızı televvünler içinde sürdürürüz.

Bayramlarda Tarih Düşüncesi

Bizler her bayramda, geçmiş ve geleceği hayâllerimizde yan yana getirerek, muhteşem atalarımızın elleriyle, gökçek yüzlü torunlarımızın başlarını aynı anda öper, mâzî ve müstakbelin bütün mutluluklarını vicdanlarımızda duyarak, sonsuz zevklere ereriz. Karamsar ve bedbin gönüller bundan bir şey anlamasalar bile, geçmiş dâsitanî bütün renk ve cümbüşüyle, gelecek bin şevk ü tarabıyla, her bayram, başlarımızın üzerinde bir gökkuşağı haline gelir ve bize en parlak şehrâyinler ve donanma geceleri yaşatır.

Evet, hangi saadet vardır ki geçmişimize ait tabloların bütününü, geleceğe ait en çarpıcı manzaralarla yan yana müşahade etmekten doğan gönüllerimizin mutluluklarla dolmasına denk gelebilsin!..

Duygu, düşünce ve kalbi itibariyle hazır zaman gibi, geçmiş ve gelecekle de alâkadar olan, onlardaki haz ve zevkleri vicdanında duyabilen insan ruhu,

bayramı böyle kanatlanmış ve zamanın üstüne çıkmış olarak, çok farklı buutlarda idrak eder. Bu manâda idrak edilen bir bayram, günübirlikçilerin mesaj ve beyanlarıyla anlatmak istedikleri bayramlardan çok farklıdır. Onların, geçmişten ve gelecekte koparılmış alabildiğine ölgün ve solgun bayramları, çocuklara şeker dağıtmak için tayin edilmiş birer gün olsalar bile, katiyen bayram sayılamazlar.

Bayramlarda Tarihle Bütünleşmek

Bayramı duyup dinlemek, ruhlarımızda her zaman kevser çağılırları hissini uyarır. Gönüllerimizi onun yumuşaklardan yumuşak esintilerine çevirdiğimiz andan itibaren, tıpkı rüyalarda olduğu gibi, kendimizi, gidip tâ semalara kadar uzanan aydınlık bir geçmişin ışık kaynağının ortasında buluruz. Öyle ki atalarımızın arkada bıraktığı her şey, bizden kopup giden bütün değerler ve varlığımızı onlara borçlu bulunduğumuz bütün dinamikler yeniden bizim olur.. derken, AK ÇAĞIN o nazlı, hülyalı günleri bir kere daha ufkumuzda tülленir.. bizimle münasebeti olan her şey, İsrail'in diriltici soluklarını duymuş gibi dirilir.. ve atalarımızla beraber kendimizi sırlı bir haşır u neşir arasatında buluruz; buluruz da, eski günlere ait bütün zaman parçalarıyla beraber, geleceğin yaşanmaya açık zaman dilimlerini aynı anda iç içe duyar ve yaşarız. Hatta iman aydınlık dünyasında, zikir ü fikr, tesbih u tehlillerin çağrıştırmasıyla henüz yaşamadığımız, görmediğimiz, hatta hatta tasavvur bile edemediğimiz ve dünyevî hayat normlarını aşan hatıralarla dolar-taşarız.. bugüne kadar henüz tanışmamış olduğumuz lezzetlerin, saadetlerin ak ikliminde dolaşır, bilhassa günümüzde, herkesin boğulup bunaldığı dünyanın karanlık tünellerinde, âdetâ Cennet yamaçlarında seyahat ediyor gibi, varolmanın, insan olmanın, mü'min olmanın en erişilmez zevklerini duyarız... Kulaklarımızda: "iman manevi bir tûba-i cennet çekirdeğini taşıyor" hoş âvâzı, gönüllerimizde ebediyet arzusuyla meşhur, tıpkı rüyalarda olduğu gibi, her gördüğümüz şeye ulaşmamız, her duyduğumuz nesneye sahip olmamız, her düşündüğümüz zevki kolayca elde etmemiz gibi, halden hale intikâl eder, şekilden şekile girer ve hazdan hazza uçarız.

Bayramlarda Tefekkür ve Allah'a Yönelme

Bazen, Rahmeti Sonsuz'a olan inançlarımızın feverânı sayesinde, vicdanlarımızda patlayıp çevremize yayılan ıfık tufanları, etrafımızdaki maddî çeperleri darmadağınık edip her yanı öyle bir nura gark eder ki, vicdanın çok menfezli o engin rasathanesinden gökleri bütün derinlikleriyle temâşâ eder gibi olur, varlığın perde arkası esrarına ulaşır, bu dar âlem içinde yeni âlemlerin inkişâfını yaşar, tecessüs ve hayallerimizde de olsa, şu birkaç buutlu mekânın üstüne çıkarak, mekânların "lâmekân" olduğunu, cümle cisimlerin cân olduğunu, Hak tecellilerinin ayân olduğunu duyar gibi olur, iliklerimize kadar üprerir; mehâbet ra'şelerinin yanında muhabbetin sıcaklığını da hisseder ve "Ey Rab Senin varlığını duymak bir cennet/Ne olur beni de bu duygu ile âbâd et" der, ona intisapla yaşamamanın ne erişilmez bir pâye olduğunu zevk eder.. "Hazîretü'l-kuds"e daha yakın olma yollarını araştırır.. hep O'na koşar.. O'na bağılı yaşar.. O'ndan ötürü her şeyi kucaklar.. baharları zevkle temâşâ eder.. çiçekleri koklar.. varlıkla hasbihâl içinde olur.. zaman gelir, dağlarla, tepelerle, ovalarla, obalarla söyleşir.. hayat ve varlık karşısında mü'min olmanın bütün hususiyetlerini ortaya koyar.. ve sık sık en nazlı dilekler, en içten iniltilelerle O'nun kapısının tokmağına dokunur, sonra başımızı o kapının eşğine koyarak içimizi sadece O'na dökeriz.

Bayramların Dili

Bayram, dost-düşman hemen herkese kendini en yumuşak şekilde kabul ettirir ve daha önceden plânlanmış bütün nizamları, intizamları, dizaynları bozar, ileriye-geriye atar, onların yerine kendi ahengini kurar. Evet, başka düşüncelere, başka ahenklere programlanmış bütün ruhlar, onun meltemlerini duyunca, Asâ-yı Mûsa ve Yed-i Beyzâ -Hz. Musa'nın asâsı ve ıfık saçan eli-karşısında büyüğü bozulmuş sihirbazlar gibi, hemen gerçek kibleye yönelir ve Firavun'a karşı dedikleri gibi "Fakdi mâ ente kâd - Artık nasıl hüküm vereceksen ver" derler.

Bayram bize, her zaman söylenmesi çok zor şeyler fısıldar, ruhlarımıza ifâdesi imkânsız manâları duyurur.. ve daha ne gizli emellerimize su serperek onları birer filiz haline getirir.

Bayram, hemen her zaman oldukça şümüllü bir dil kullanır ve anlatılması gerekli olan her şeyi anlatır: İnsanın toprak gibi hiçliğini ve ayaklar altında oluşunu.. yağmurun toprağı kucakladığı gibi rahmetin de onu kucakladığını.. arı

kovanından daha canlı, kuş yuvalarından daha yumuşak yuvalarımızın şefkatini.. ruhlarımızın ötelerle olan alâkalarını, emellerini.. kalplerimizin huzur ve itminanını.. fert plânında insanın bir bilinmez noktadan başlayıp ve bir türlü bitmeyen sırlı yolculuğunu.. yolculuğun sevindiren veya ürperten son durağını.. toplum plânında milletimizin doğuşunu.. çağlar ve çağlar boyu mücadelesini.. kültür ve medeniyetini.. örf ve âdetini.. üslup ve şivesini, hem de senede bir iki defa ve toplumun bütün katmanlarına en belîğ bir dille anlatır.

Bayram, hayatın içinde, fakat hayattan daha derin, daha güzel ve dünyada gerçekleşmesi imkânsız gibi görünen bir rüyayı canlandırır ve bir gâye-i hayali düşlemeye dair enteresan ipuçları verir.. gönüllere istedikleri, bekledikleri günleri va'd eder.. ve insan vicdanının gizli gizli arzu ettiği fakat bir türlü elde edemediği ebedî saadet ihtiyacına, kendine mahsus bir lisan kullanarak cevaplar verir.

Biz hepimiz, bir ölçüde ümit ve endişenin çocukları sayılırız. Hemen hepimiz, ileride şimdikinden daha fazla mes'ud olacağımız mutlu günler bekler ve saadet sarayları hülyası ile yaşarız. Bu beklenti ve bu hülyaların gerçekleşmesini gösteren emareleri temaşa ettikçe ümitlenir, göremeyince de endişeye kapılırız.

Bayramların Kazandırdıkları

Hemen bütün inanmış gönüller, bayramlardaki namazlardan, tekbirlerden, fıtır sadakalarından, kurbanlardan ve ziyaretlerden birer girizgâh birer hayal çıkışı bularak, tıpkı içleri rüzgârlarla dolmuş yelkenler gibi tatlı tatlı hülyalar âlemine doğru kaydıklarını sanırlar. Evet, bayramlardaki umumî hava, ses, söz ve davranışların sihiriyle, insan kendini, uçan balonlar üstündeymiş de, yerden yavaş yavaş yükseliyor, bulunduğu yerden uzaklaşıyor gibi tahayyül eder ve bayramların garip bir füsunla üzerine boşalttığı ışıklar altında hep büyülü yaşar.

Bayramlarda, geçmiş, geleceği, hâli içiçe duyar ve zevk ederiz. Mabetlerden yükselen seslerde, ziyaret ettiğimiz evlerde ve öptüğümüz mübarek ellerde, âdeta birer sihir varmış da, bizim hafif dokunmamızla, geçmişe bir sürü menfez birden açılıyor gibi olur.. derken kendimizi eski bir mescitte; dedemiz, dedemizin dedesi ve onun da dedesiyle.. aynı safta oturuyor gibi görür.. o gün üzerinde dudaklarımızı gezdirdiğimiz tertemiz ellerin tedaîsiyle, üstüste, arka arkaya dünya kadar mübarek ellere yüz sürmüş olmanın sevincini yaşarız. Sarılıp kucakladığımız her dost ve ahibî bağrımıza basarken, çok eski ve daha

eski ondan da eski devirlerde yaşamış yakınlarımızı da aynı anda sinemize bastırıyor ve kokluyor gibi oluruz.. oluruz da bayramın içinden sızan her düşünce, her tasavvur, her söz ve her davranışla, zamanın aydınlık dilimlerinden biri dirilir gelir, bütün ufkumuzu sarar, bizim olur, benliğimizde yaşar, herkese hayalinin vüsatı nispetinde bir "ba'sü ba'del-mevt" nümûnesi bahşeder geçer.

Bayramlaşmanın Anlamı

Bayramdaki temcid, salâ, ezan ve gizli-açık her yanda duyulan evrâd u ezkâr kulaklarımıza âdetâ, gök kapılarının gıcırtilarını aksettirir; tebrikler, tes'îdler, el öpmeler, ziyaretler ise şanlı geçmişimizden köpürüp köpürüp gelen ruhu ve manâyı andırır. Evet, ötelersuudlu bu lâhûti ses hevenkleri, bu mâzi renkli töre ve merasimler, sanki ruhlarımızın, anlatmak isteyip de anlatamadıkları sevinçlerini, neşelerini veya hasretlerini ve hicranlarını söylüyor gibi gelir bize...

Bayramlaşmanın Sosyal Yönü

Bayramlar, bütün insanî münâsebetlere en pratik bir vesîle, bütün ledünnî zevklere en müsâit bir zemin, kitleler hâlinde sevişip-kaynaşmaya en münâsip bir vasat ve ebediyetleri duyup-yaşamaya da en elverişli bir sahne gibidirler. Hepimiz onun, o masmâvi dakikalarında, meşrû cismânî hazların yanında fikir ve his ziyâfetlerinden de nasîbimizi alır ve ruhumuzun armonisini dinleriz. Hele ibâdet u tâatın duyularak edâ edildiği, tekbirlerin, tehlillerin her yanı sardığı ve bayram o kendine has havası, nazı, tadı ve şivesiyle gelip dalga dalga gönüllerimize aktığı, akıp ruhlarımızı uhrevîliğe garkettiği zaman, artık sanki bizi dünyanın fânî ve zâil yüzüne bağlayan kayıtlar bir bir çözülüyor gibi olur ve kendimizi âdeta bir başka derinliğin insanları sanırız. Sanırız da, yıllardan beri bayrama susamış gönüllerimize, bayramda neşeyle köpüren her dakika, sağnak sağnak rahmet gibi üzerimize boşalır; kurumaya yüz tutmuş ruhlarımızın her yanını sular ve sînelerimizin derinliklerinde uyuyan binbir ümit ve teselli çiçeklerine sûr olur, hayat üfler.

Biz, hemen her zaman, bayramları, inanmış insanların uhrevî zevkleri, köpük köpük iştihakları, dinme bilmeyen merakları ve ölümsüz beklentileriyle karşılar,

duyar.. ve kim bilir kaç zevki birden idrâk ederiz?

Bazen Alan Hayırlıdır

İkincisi: Arapça'da veren; alan ise kelimeleriyle ifade edilir. Eğer Allah Rasûlü, bu kelimeleri kelimesine sıfat yapsaydı, o zaman, "Veren el alan elden hayırlıdır" dememiz uygun olurdu. Halbuki Allah Rasûlü, "veren" veya "alan" elden değil de "üst" veya "alt" elden bahsetmektedir. Bu ifadeden de şöyle bir nükte hatıra gelmektedir: Her zaman veren el, alan elden hayırlı değildir. Bazı hallerde, alan el, çok daha hayırlı olmasa da, mecbur kaldığı için veya verene sevap kazandırmak kasdıyla alıp yerinde sarfettiği takdirde veya veren minnet ediyorsa, böyle durumlarda hayırlı ve üst el alanın elidir. Veren zahiren üstte olsa dahi, hakikatte belli bir ölçüde alttadır.

Öyle insanlar vardır ki, fukara-yı sabirindendir. Saçı başı dağınık ve meclislerde hep irdelenmektedirler. Kapı çalsalar onlara kapılar açılmaz. İki Cihan Serveri'nin beyanı içinde onlar, herhangi bir mevzuda Allah'a yemin etseler, Allah onları yeminlerinde yalancı çıkarmaz. Bera b. Mâlik bunlardandır. Müslümanlar harpte sıkışınca Bera b. Mâlik'e müracaat eder ve galip gelineceğine dair ona yemin ettirirlerdi. O da yemin ederdi ve galip gelinirdi. İşte alan el, böyle bir insan da olabilir...

Ashaptan Sevbân, çok fakirdi. Bununla beraber Allah Rasûlü ona, hiç kimseden birşey istememesini tavsiye etmişti. O günden sonra o, kimseden birşey istemedi. Hatta, devesine binmiş giderken bazan kamçısı yere düşerdi de, o, kimseden istememek için hemen devesinden iner ve kamçısını bizzat alır sonra da tekrar devesine binerdi. İşte bazen onun gibi bir insana da birşey verilmiş olabilir.. ve bu, sanki temessül etmiş Cibril'e birşey vermek gibidir. Hiçbir zaman, alan durumunda olan bu ve bunlar gibi şahıslar, verenlerden daha aşağı değildir. Zira, Hz. Âişe Validemiz'den rivayet edilen bir hadîsten anlıyoruz ki, böyle insanlara birşey verilirken, evvela o verilen şey keyfiyetsiz, kemmiyetsiz Cenâb-ı Hakk'ın eline konmaktadır. Ve verilen insana o şey, bizzat Cenâb-ı Hakk tarafından verilmektedir.

Bazı Felsefeci ve Mutasavvıfîne Göre Aklın Yaratılışı

Bazı mutasavvıfînin, Herakleitos ve Anaxagoras'ın, aklın özü, mahiyeti ve fonksiyonlarıyla alâkalı düşüncelerine benzer mütalâalar ileri sürmelerine karşılık, diğer bir kısım sofîler ise onu, Zât-ı Baht'ın, bilinme mertebesine tenezzülü şeklinde anlamışlardır. Bunlara göre, ulûhiyet mertebesi de denen hilkat vetiresinin bu basamağında, esmâ ve sıfât-ı sübhânîye, tecellî alanları itibarıyla henüz tafsil edilmemişlerdir. İşte böyle bir ilk zuhûra "taayyün-ü evvel" mertebesi dendiği gibi, "tecellî-i evvel", "kabiliyet-i evvel", "makam-ı ev ednâ", "berzah-ı kübrâ", "ruh-u a'zam", "zıll-i evvel", "hakikat-i Muhammediye" de denmiştir. Böyle düşünenlere göre Allah, "hüviyet-i mutlaka" veya "lâ taayyün" âleminden Zât'ının muktezası olarak sıfât-ı sübhâniyesiyle tenezzül buyurunca bundan kâinat ağacının esası olan hakikat-i Muhammediye taayyün etmiştir. Bazıları bu taayyüne "akl-ı küll", "kelâm-ı evvel", "nur-u evvel" de demişlerdir. Bunu böyle kabul edenler nazarında, bütün varlık ve hâdiseler bu mertebenin zuhûr ve inkişafından ibaret câmi bir aynadır.

Seyyid Şerif gibi bazı mutasavvıfîn ise, akl-ı evvel; hakikat-i Muhammediye, hakikat-i esmâ-i sübhâniyedir ve kâinat hakikatinin de özü, esası ve çekirdeği mesabesindedir, derler. Ona cevheriyeti itibarıyla "nefs-i vâhîde" ve nuranîyeti açısından "akl-ı evvel" diyenler de olmuştur. Nesîmî bu mülâhazaları kısaca şöyle ifade eder:

"Cûş kıldı akl-ı küll geldi vücûda kâinat,
Kâf-nûn emrinden oldu bu cihan yekpâre mest.

Bazı Haram ve Mekruhlar

"Allah size, analara isyânı, kız çocuklarının diri diri gömülmesini, (eda edilecek hukuk ve borçların) eda edilmemesini, (hak edilmedik şeylerin de) alınmasını haram kılmıştır. Güft u gûyu, (dedikodu) çokça sual sormayı, (şurada-burada) servet tüketip (israf etmeyi de) kerih görmüştür."

Beden ve Cismaniyeti Aşabilmek

Evet, beden ve cismâniyet serhaddini aşabildiğimiz takdirde bütün varlığı buud değiştirmiş gibi görür de kendimizi âdeta bir sürprizler âlemi içinde hissederiz; hisseder ve farklı yorumlarınız her hâdiseyi; her saniye teneffüs

ettiğimiz havayı; her zaman "Hû" deyip çağıldayan ırmakları; rüzgarlarla tatlı tatlı salınan, salınırken de bize en ince nağmelerden demet demet mûsikiler sunan otları, ağaçları; her gece bize ayrı bir şarkı söyleyen yıldızları; tulûları, gurupları ile ince hesaplara bağlanmış ve bize her gün, her gece ayrı bir şölen yaşatan ayları, güneşleri.. dahası, imanın gönüllere verdiği genişlik ölçüsünde, bizden biri veya varlığımızın bir parçası gibi duyarız duyduğumuz her şeyi. Duyar da, bin bir güzellikle tüllenen şu muhteşem varlığı her temâşâ edişimizde kendimizi aşk u şevk çağlayanlarına salar ve sihirli bir zaman içinde yüzüyormuşçasına hep o Sevgililer Sevgilisi'nin vuslatına yürüyor gibi oluruz. Yürürken de O'nun yollara dizdiği emarelerden ışıklar alır, canlı-cansız karşılaştığımız her şeyle Mecnunca hasbıhal eder, işaret ve işaretçileri gönülden selâmlar, yolculuk zahmetlerini yol rahmetine çevirmeye çalışır, seyahatimize emanet saat, dakika ve saniyeleri, niyet ve rabbânî mülâhazalarla ebedleri peylemeye yetebilecek derinliğe ulaştırır ve bu fani hayatı ötelerin koridoru hâline getirebiliriz.

Bedir Savaşı Sırasındaki İstişareleri

Bedir'e çıkılacağı zaman Allah Rasûlü, hem muhâcirîn hem de ensârla istişâre etmişti. Muhâcirler adına Mikdat (ra), ensâr adına da Sa'd b. Muaz, birbirine yakın ve Allah Rasûlü'nün görüş ve düşüncelerini destekler mâhiyette îman, teslimiyet ve heyecanla köpüren konuşmalar yapmış ve başında bulundukları toplumları, orada alınan kararlara ve o kararları yerine getirmeye imâle etmişlerdi. Görüldüğü gibi burada da yine Allah Rasûlü, bir kısım hayatî kararları umûma mâlediyor ve ma'şerî vicdanı yanına alarak hedefine öyle yürüyordu.

Ve yine Bedir'de İslâm ordusunun nerede konaklayacağı, hangi vadilerde düşmanla karşılaşacağı hususlarını Hubab b. Münzir gibi sahâbilerle görüşüyor ve onların görüşleri istikametinde karar veriyordu ki, o kararlar çerçevesinde hareket eden İslâm ordusu, kendilerinden üç-dört kat fazla düşman birliklerini bir hamlede ezip geçiyor ve zafer neşideleriyle Medine'ye dönüyordu.

Bediüzzaman Said Nursi

Bugüne kadar onun için pek çok şey yazıldı ve söylendi. Şimdilerde dünya

onu konuşuyor.. ve o hemen her dildeki eserleriyle çağın en çok okunan insanlarından biri. Bu açıdan da onun hakkında uzun konuşmaya gerek yok. İşte bu mülâhazayla burada, ona ait bir kitaba önsöz olmuş, küçük bir mütalâanın, küçük bir bölümünü aktarmayı yeterli buluyoruz:

Bediüzzaman Said Nursi'nin Farklı Yönleri

Dış görünüş itibarıyla sade ve basit görünen Bediüzzaman, gerek düşünce hayatında, gerek aksiyonunda hemen her zaman başkalarında bulunmayan engin bir karakter sergilemiştir.

Bediüzzaman Said Nursi'nin Hayatı

Bediüzzaman, üzerinde titizlikle durulup düşünülmesi, araştırılıp insanlığa tanıtılması gerekli olan bir simadır. O, İslâm âleminin, inanç, moral ve vicdânî enginliğini hem de en katıksız ve müessir şekilde ortaya koyan çağın bir numaralı insanıdır. Ona, onun düşüncelerine, hissî mülâhazalarla yaklaşmak, onu ve eserini anmak sayılmaz. Duygusallık, onun her zaman uğrunda yiğitçe tavır ortaya koyduğu ve gürül gürül anlattığı meselelerin ciddiyetiyle telif edilemez. O, bütün ömrünü, kitap ve sünnetin gölgesinde, tecrübe ve mantığın kanatları altında, derin bir aşk ve heyecanla beraber hep bir muhakeme insanı olarak sürdürmüştür.

Bediüzzaman'ın, yüksek mefkûresi, yaşadığı çağı düşünüp söylemesi, sadeliği, insânî enginliği, vefâsı, dostlarına bağlılığı, iffeti, tevâzuu, mahviyeti ve istiğnâsı üzerine şimdiye kadar pek çok şey yazıldı ve söylendi. Aslında, her biri başlı başına birer kitaba mevzu teşkil edecek olan yukarıdaki vasıflar, onun kitaplarında da sıkça üzerinde durduğu konulardır. Ayrıca, hâlâ aramızda, hayatta iken onun yakınında bulunma bahtiyarlığına ermiş ve onu, rûhî enginliği, fikrî zenginliği ile tanımış dünya kadar insan var ki, bunlar da canlı birer kitap gibi bu konunun en sadık şahitleri.

Bediüzzaman'a Göre Evvel, Ahir, Zahir ve Batın İsimlerinin Yorumu

Hak yolcusu için ilk duyulup hissedilen sıfât-ı sübhâniye ve esmâ-i ilâhiye ile alâkalı bâtın mücerret bir bâtındır ki; buna izâfî bâtın da denir. Bunun ötesinde vîcdanda inkişaf edip müntehînin iç dünyasını saran âlem-i zâta ait bir bâtın vardır ki, o da "ebtanu'l-bevâtın" diye anılagelmiştir. Bu itibarla da, bâtın ufkuna ulaşan bir hayli kimse olmasına karşılık, esrâr-ı ulûhiyete vâkıf insan sayısı oldukça azdır. İsterseniz bir hayli muğlak ve müphem bu konuyu Bediüzzaman'ın o câmi' yaklaşımıyla noktalayalım: Her şeyin iç kısmına ve perde arkasına melekût, dış yüzüne ve perde önü keyfiyetine de mülk denir. Burada, insan ile kalb arasındaki münasebeti örnek olarak zikredebiliriz: Mülk itibarıyla insan zarf, kalb ise mazruftur. Melekût cihetinde ise bunun aksi söz konusudur. Bu durum, makro plânda aynıyla, arş ve kâinat için de geçerlidir. Şöyle ki, arş Zâhir, Bâtın, Evvel, Âhir isimlerinin bir tecellî halitası mahiyetindedir. Böyle bir tecellî zaviyesinden arş mülk, kevn melekût; ism-i Bâtın açısından ise arş melekût, kevn mülk olur. Farklı bir ifadeyle, arşa ism-i Zâhir açısından bakılınca zarf, kâinatlar da mazruf halini alır; ism-i Bâtın itibarıyla mülâhazaya alınınca da o mazruf, kevn de zarf gibi mütalâa edilir. Bunun gibi ism-i Evvel itibarıyla azmunuyla müfâd her şeyin evveli ve bidayeti işaretlenmekte, ism-i Âhir zaviyesinden de, beyanına bağlı olarak her şeyin nihayeti vurgulanmaktadır.. ve bu derinliğiyle de arş-ı a'zam, bilhassa bu dört ism-i şerifin meclâsı, mazharı, aynası olması açısından varlık, kâinat ve bütün şunu kaplamaktadır.

Bediüzzaman'a Göre Hayat

Hayat hâdisesi, Bediüzzaman'ın her zaman ısrarla üzerinde durduğu bir konudur. Ona göre, umum kâinattaki hayatın arkasında Cenâb-ı Hakk'ın Hayy ve Muhyî isimleri olduğu gibi, bir nefha-i ilâhî olan insan ruhu da yine aynı menbadan fışkırmıştır. İsterseniz şimdi gelin bir özet çerçevesinde, konuyla alâkalı onu dinleyelim:

"Hayat, şu kâinatın en ehemmiyetli gayesi, en büyük neticesi, en parlak nuru, en lâtif mâyesi, kâinatın süzölmüş bir hulâsas ve onun en mükemmel meyvesi; en yüksek kemâli; en güzel cemâli; en parlak ziyneti; ayrıca varlığın sırr-ı vahdeti, rabîta-i ittihadı, kemalâtının menşei; hem sanat ve mahiyetçe en harika bir zîruhu, hem en küçük bir mahlûğu kâinat hükmüne getiren mucizekâr bir hakikati; hem güya bütün kâinatın küçük bir zîhayatta aksettirilmesine vesile oluyor gibi koca kâinatın bir nevi fihristesini o zîhayatta göstermekle beraber, o

zîhayatı ekser mevcudatla münasebettar ve küçük bir kâinat hükmüne getiren en harika bir mucize-i kudreti; hem onunla en küçük bir cüz'ü en büyük bir küll kadar büyüten ve bir ferdi, küllî gibi bir âlem hükmüne getiren ve rububiyeti cihetinde kâinatı tecezzî, iştirak ve inkısam kabul etmez bir küll, bir küllî hükmünde gösteren fevkalâde, harika bir sanat-ı ilâhiye; hem kâinat içinde Zât-ı Hayy u Kayyum'un vücub-u vücuduna, ehadiyet ve vâhidiyetine şehadet eden burhanların en kat'îsi ve en mükemmeli; hem masnuat-ı ilâhiye içinde en hafîsi, en zâhiri; en kıymettarı, en ucuzu; en nezihi, en parlağı ve en mânidar bir sanat-ı rabbaniyedir." der ve sonra, hayatın, iman gerçeğinin altı rûknüne baktığını izah eder; eder ve iman esaslarıyla hayat arasındaki o sırlı münasebeti açar.. ve nihayet getirir neticeyi Allah'a kulluğa bağlar.

Bediüzzaman'a Göre Metafizik

O, fizik ve metafizik mülâhazalarını da, bir yerde: "Şu madde ve şehadet âlemi, âlem-i melekût ve ervah üzerinde serpilmiş bir perde gibidir." der. Başka bir yerde ise şunları söyler: "Bittecrûbe madde asıl değil ki vücud ona münhasır olsun, belki madde bir mânâ ile kaimdir; işte o mânâ hayattır, ruhtur. Hem bilmüşahede madde mahdum değil ki her şey ona ircâ edilsin, bilakis o hâdimdir ve bir hakikatin tekniline hizmet etmektedir; o hakikat ise hayattır ve o hakikatin esası da ruhtur. Hem bilbedahe madde hâkim değil ki, ona müracaat edilsin; tam aksine o mahkumdur ve bir esasın hükmüne bakmaktadır. İşte o esas da hayattır, ruhtur, şuurdur." Ayrı bir risalesinde de Bediüzzaman, aynı çizgide melâike ve rûhânîlerin vücudlarıyla alâkalı aklî, naklî bir hayli delil serdettikten sonra şu mütalâada bulunur:

"Madem ehl-i hikmet, ehl-i diyanet ve ashâb-ı akl u nakil mânen ittifak edip; mevcudat şu âlem-i şehadete münhasır değildir, demişler. Hem madem şu zahirî âlem-i şehadet camid ve tekevvün-ü ervaha nâmuvafilek olduğu halde bu kadar zîruhla tezyin edilmiş; elbette vücud ona münhasır olmayacaktır; belki onun daha çok tabakatının bulunması iktiza edecektir ki, âlem-i şehadet onlara nisbeten sırf münakkaş bir perdeden ibaret kalacaktır."

Bediüzzaman melâike ve rûhânîlerin vücutları üzerinde de ısrarla durur. Ve her fırsatta ısrarla ruhun bekasını vurgular. "Haşir Risalesi" ve "Yirmi Dokuzuncu Sözün İkinci Maksudı"nı bu hususa ayırır, esmâ-i ilâhiye ve sıfât-ı sübhaniyenin vesayetinde aklî ve naklî delillerle, vicdanlarda kanaat-i kat'îye

hasıl edecek şekilde haşr-i cismânîyi isbata çalışır. Sonra, öldükten sonra dirilmenin ahlâkî buudlarının önemini vurgular ve okuyucularına Sünnî düşünce çizgisinde hayat, ruh, beka-yı ruh, mükâfat ve mücazat konularında oldukça önemli ipuçları verir.

Bediüzzaman'a Göre Ruh

Bediüzzaman, hayatın hâlis, sâfi bir cevheri ve onun müstakil zâtı dediği ruh hakkında da şunları söyler: "Ruh bir kanun-u zîvücud-u haricîdir, bir nâmûs-u zîşuurdur. Sabit ve daim olan fitrî kanunlar gibi, ruh dahi âlem-i emirden sıfat-ı iradeden gelmiştir. Kader ona bir vücud-u hissî giydirmiş ve bir seyyale-i lâtifeyi de o cevhere sadef yapmıştır. Mevcud ruh ve mâkul kanun kardeştir. İkisi de âlem-i emirden gelmiş ve daimîdirler. Şayet nev'lerdeki kanunlara Kudret-i Ezeliye bir vücud-u haricî giydirseydi, onlar da birer ruh olurlardı. Eğer ruh şuurunu başından indirseydi o da lâyemut bir kanun olurdu."

Bediüzzaman ruh ve hayatı iç içe mütalâa ettiği bir başka risalede şu tespitlerde bulunur: "Vücudun kemâli hayat iledir. Hayat vücudun nurudur; şuur hayatın zıyasıdır.. hayat her şeyin başıdır ve esasıdır. Nasıl ki ziya ecsâmın görünmesine sebeptir ve bir kavle göre renklerin sebep-i vücududur. Öyle de, hayat dahi mevcudatın keşşafıdır ve onun keyfiyatının tahakkukuna bir sebeptir. Hayat kesret tabakasında bir çeşit tecelli-i vahdettir.. ve kesrette ehadiyetin bir ayinesidir. Bak, hayatsız bir cisim büyük bir dağ da olsa yetimdir, gariptir, yalnızdır. Münasebeti yalnız oturduğu mekan ve ona karışan şeyler iledir. Kâinatla başka ne varsa, o dağa nisbetle madumdur. Şimdi gel, küçük bir cisim olan bal arısına bak; o hayata mazhar olduğu için kâinatla öyle bir münasebete geçer ve hususiyle zeminin çiçekleri ve nebatlarıyla öyle bir ticaret eder ki, diyebilir: Şu arz benim bahçem ve ticarethanemdir." gibi ifadeleriyle farklı yerlerde farklı üslûplarla hep hayatın ehemmiyetini hatırlatır.

Bediüzzaman'a Göre Seyr-u Sülukun Tasnif ve Hareket Durumları

Konuyu bu şekilde temellendirince; Bediüzzaman Hazretleri'nin tasnifi çerçevesinde şu dört ana husus, iç içeliği ile beraber birbirinden farklı dört ayrı

hareket noktası ve dört temel disiplin ortaya çıkar. Bunları:

1- Nefsin mahiyet ve cibilliyetinde bulunan kendini müzekkâ görme temayüllerine rağmen onu tezkiye etmeme ve aklamama gayreti.

2- Kendini unutmaması gereken hususlarda unutma azmi, hatırlaması icap eden yerlerde de hatırlama cehdi.

3- İyiliklerin ve kötülüklerin gerçek kaynakları belirlenerek her başarı ve hezimetin onlara bağlanması ve mazhariyetlerde, fahirlenme yerine hamd u şükür soluklanması, fenalıklarda da teessür ve nedametlerin yaşanması.

4- Hak yolcusunun hemen her menzil, her hâl ve her makamda kendini ve meziyetlerini Hakk'ın ziya-i vücudunun bir gölgesi veya gölgesinin gölgesi bilip varlığını, varlığıyla alâkalı hususiyetlerini Hazreti ılm u Vücut'un bir ayine-i tecellisi görmesi şeklinde hulâsa etmek mümkündür.

Şimdi bu hususları, Hazreti Pir'in temel düşüncesine sadık kalarak biraz daha açalım:

Bediüzzaman'a Göre Vicdanın Yorumu

Bediüzzaman, değişik eserlerinde farklı bir vicdan resmi ortaya koyar ve ona önemli misyonlar yükler: Ona göre vicdan, tekvînî ve fitrî kanunlar türünden zîşuur bir fitrat ve sistemdir. Çekirdeklerdeki neşv ü nema kanunu, sperm ve yumurtadaki tekvinî esaslar, bazı sıvılardaki donup genişleme tabiatı... gibi ilâhî meşietten gelen irade yörüngeli, lâtîfe-i rabbâniye ufuklu, zihin/şuur derinlikli, ihsas ve ihtisas buudlu bir fitrat-ı zîşuur; erkânının canlılığı ölçüsünde de, ilim ve mârifet adına mutlaka doğru gören, doğru değerlendiren, doğru konuşan önemli bir lisandır. Öyle ki bazen akıl; nazar, tefekkür ve tedebbürde gaflet edip ihmal gösterse de o, kendi tabiat ve rükünlerinin diliyle her zaman Allah'ı ilân eder; O'nu görüp sezdiğinin ihtisaslarıyla soluklanır; O'nu duyar, O'nu düşünür ve özündeki istinat ve istimdat hâllerinin lisanıyla, tıpkı günebakan çiçekler gibi hem kendi hayat ve revnakdarlığı adına hem de Yaratıcısını ilân hesabına sürekli O'nu takip eder ve basiret gözünü asla O'ndan ayırmaz. Hads (vasitasız sezgi) her zaman onu teyakkuza çağırır; hadsin bir üstü diyeceğimiz ilham devamlı onun ufkunu aydınlatır; yoğunlaşmış mârifet sayılan arzu hep O'nu gösterir; alev alev kendini hissettiren iştîyak ve magmalar gibi sürekli köpürüp duran ilâhî aşk mütemadiyen onu, Hazreti Mârûf'u rasat ufkuna davet eder ve

avans türü televvünlerle ona beden ve cismaniyet üstü hayatın en büyüğü yanlarını fısıldar.

Bediüzzaman'ın Düşüncesinde Feyiz ve Yaratılış

Evet, Bediüzzaman Hazretleri'nin de belirttiği gibi, bu tür düşünce sistemlerinin temelinde; "el-vâhidu lâ yasdüru anhu ille'l-vâhid = birden ancak bir sudûr edebilir; bu birin dışındaki bütün diğer varlıklar ise onun vasıtasıyla meydana gelir" prensibi vardır ki, böyle bir mülâhaza ile mutlak ganî, mutlak muktedir olan "Rabbü'l-âlemîn"ın -hâşâ- âciz vasıtalarla muhtaç gösterildiği ve rubûbiyetinin perdedârı olan bir kısım sebeplerin O'nun şeriki gibi takdim edildiği açıktır. Az daha açalım: Böyle bir yaklaşım, hilkat konusunda Allah'a, hem de sudûr yoluyla, tarifi bile tam yapılamamış bir "akl-ı evvel" verip, sonra da Yüce Yaratıcı'yı -yüz bin defa hâşâ- âtıl tasavvur etme anlamında bütün mülkünü, mülkünün her parçasını ve bu parçaların her hâlini değişik sebeplere, vasıtalarla bağlamak demektir ki, zannediyorum böyle bir hezeyanı eski-yeni vesenîler dahi kabul etmeyecektir.

Bediüzzaman'ın Ruh, Varlık ve Hayat Hakkındaki Görüşleri

Bediüzzaman, değişik risalelerinde hem umum varlık karşısında hayatın önemi üzerinde durur hem Kur'ân ve Sünnet çerçevesinde ruh için denmesi gerekli olanları der, hem ruh hakikatini melekler ve rûhânîlerle aynı çizgide ele alır ve hem de ruhun akıbetini "ba'sü ba'de'l-mevt" gerçeğine bağlayarak Sünnî telâkkiyi son bir kere de o, gürül gürül haykırır. Bediüzzaman, ebed için yaratılan, ebed isteyen ve ebedî saadete müştak bulunan insanoğlunun bu türlü arzu, istek ve beklentilerini karşılamayı, ne damlanın deryaya dönme tesellileri gibi nazarî mülâhazalara, ne o zahmetli tenasüh yolculuklarına, ne de reenkarnasyon devr-i daimlerine bağlar; o, rûhânî ve cismânî ebedî saadet muştularıyla sinelere inşirahlar üfler ve beklenti içindeki bütün ruhlara bir kere daha Kur'ân ve Sünnet matlaından ebedî saadetin doğuşunu gösterir.

Bediüzzaman'a Göre Vicdan

Şimdi isterseniz bu önemli konuyu da yine Bediüzzaman'ın veciz bir mütalâasıyla hulâsa edip noktalayalım:

İyiye kötüden ayırt edip iyilikten lezzet ve inşirah duyan, kötülüklerden de muzdarip ve mükedder olan vicdan dediğimiz fıtrat-ı zîşuurun, lâtife-i rabbaniye, irade, zihin ve his gibi dört ana unsuru vardır ki, bunlar aynı zamanda ruhun da hâsseleri sayılırlar. Değişik vazife ve fonksiyonlarının yanında bunlardan her birerlerinin bir de gâyetü'l-gâyâtı vardır: İradenin ibadetullah, zihnin mârifetullah, hissin muhabbetullah, lâtife-i rabbaniyenin de müşahedetullahtır.. ve takva denilen ibadet-i kâmile de işte bu dört hususu tazammun etmektedir ki, Şer'-i Şerif bunları hem tenmiye, hem tehzib hem de gâyetü'l-gâyâta sevketmektedir.

Bediüzzaman'ın Makul Yaklaşımı

Bediüzzaman'ın, sık sık üzerinde durup, mutlaka okunmasını ve temaşa edilmesini istediği kainat kitabı ve varlık meşheri, makulü temsil eden enbiya, asfiya, evliya ve İslam ulemasından tevarüs edilegelen bir anlayışın ifadesidir. Zamana bağlı çizgi farklılığı mahfuz, verilen mesaj ve takip edilen yol hep aynıdır; arz u sema tetkike tabi tutulacak.. eşya ve hadiseler hallaç edilecek.. her şey götürülüp gerçek sahibine bağlanacak.. sonra da vicdanlarda bu makuliyetin itminanı duyulacak ve marifete dönüşen ilimler birer zevk-i ruhani kaynağı haline gelecek.. derken, yerküredekiler ve semadakiler aynı ruh haletini paylaşacak.

Beka Hakkında Yapılan Değerlendirmeler

İlmin bilinen sebepleriyle elde edilen bilginin derkenar hâline gelmesi; bilinenlerin bir mâlum-u mahza içinde eriyip yok olması; bütün görmelerin, sezmelerin zâtî olarak silinip gitmesi; bunlara karşılık, görme, bilme, sezmelere dayanan mânâ ve muhtevânın olduğu gibi devamı; hakikatin her şeye galebe çalması ve bütün mahiyetleri "cem" nurlarının kuşatması neticesinde izâfî

gerçeklerin birer birer kaybolması mânâsında O'nun bekâsı ki, birinci derece ilmî, ikinci derece şuhûdî ve üçüncü derece de zevk-i vücûdî mertebelerine bakar. Bu mertebelerin hemen hepsinde, fenâ bekâyâ bir yol teşkil eder ve onun gerçekleştiği her yerde, ayrı ayrı his ve idraklerin seviyesine göre bakabilir ve eşyanın başına kendi hakikatinden izâfî atkılar, izâfî renkler salar.. bu itibarlardır ki, bu makam, sadece "bekâ billah" sözcüğüyle değil de, daha yerinde bir deyimle, "bekâ billah-meallah" sözleriyle ifade edilmesi yeğlenmiştir.

Ayrıca böyle bir yaklaşımda, iki farklı zâviye söz konusudur:

1. İnsanın, eşya ve hâdiseleri onların vücutları ve zâtları itibarıyla fâni bulup, fâni hissettiği bir hâldir ki -bu seviye, her şeyin kendi nefesine bakan yanlarıyla mütelâşî olup gitmesi seviyesidir ve sâlikin, bu mânânın hasıl ettiği atmosferle kuşatıldığı yer de "Hazreti Cem"'dir- her şey zevken ve hissen itibardan düşer ve bütün bütün sıfırlanır.

2. Müteyakkız sâlike, farkın galebesi durumunda eşyanın bitamâmihâ fenâ bulmaması; aksine bütün varlığın nisbî ve izâfî vücutlarının bekâsı söz konusudur ki, bu iki ayrı seviyedeki duyuş, seziş ve zevk ediş büyükler, "Cem'de sukût, farkta sübût söz konusudur" demişlerdir.

Bekâ Ufkuna Ulaşan İnsan

İşte böyle, nefis ve benlik cihetiyle mahv u sahka uğrayıp, sonra da Hakk'ın bekâsıyla yeniden var olan sâlik, artık Hakk'ın vücûduyla mevcûd, Hakk'ın bekâsıyla bâkî, Hakk'ın hayatıyla hayy, Hakk'ın ilmiyle âlim, O'nun iradesiyle mürîd, sem u başarıyla da semî' ve basîrdir.. insan üstü görür, duyar veya öyle görüp duymaya terettüp eden mazhariyetlerle serfirâz olur. Bu seviyede zevkî ve hâlî olarak kendi isim ve resminden sıyrılabilen müntehî bir sâlik, izâfî olarak, arz ve semada Allah'ın sıfatlarından biriyle tavsif edilir ki, melekûta açık olanlar vicdanlarında her zaman bunun bir aks-i sadâsını duyabilirler. Bu, bir mânâda her gönül erinin, kendini idrak ve zevk edişine göre isimlendirilmesi de sayılır ki, bu da Mahbub-u Hakikî'den başka hiçbir şey görmeyen, hiçbir şey düşünmeyen; kalbi hep O'nun varlık ve bekâsıyla atan; ruhu her an O'nun ayrı bir lem'a-yı tecellisiyle yenilenip duran saf ruhların temâşâ ve zevk ufkudur. Sâlikin, onu bu zirveye taşıyan Hak'la münasebeti, Hakk'ın da onunla bu ölçüdeki muamelesi devam ettiği sürece, böyle bir "bekâ billah" kahramanı; ilim, idrak, his ve şuur itibarıyla, az da olsa başka şeylerin tesiri altına girmeyi kalbî

ve ruhî hayatını söndürebilecek bir mânevî küsûf gibi görür; ez-kazâ, böyle bir şeye mâruz kaldığını hissederse, bir an evvel bu kâbuslu durumdan sıyrılmak için, Hazreti Mahbub'un, meârif-i mahsusası ile onun ruhuna bir perde aralamasını beklemeye koyulur ve göz kırpmadan da bekler durur.

Bekâ Ufkunun Enginliği

Bir diğer yaklaşımla bekâ; fânî meşhudât ve mahsusâtın kendi renk ve çizgileriyle bütün bütün zâil olmalarını müteakip -bu biraz da zamanın tesiri altında bulunmayı duymaya göredir- kendi şartlarına bağlı, gelip geçici mukayyet bir devam veya ilâhî inâyetin harikulâde teyitleriyle mutlak bir istimrardır. Şöyle ki hak yolcusu; yoldaki işaret ve işaretçilerle seyr ü sülûkunu sürdürürken, belli bir noktadan sonra -nokta ifadesi yolcunun duyuş ve sezişleriyle mukayyettir- emâreler, işaretler yol kenarlarına çekilir ve görünmez olurlar. Medlûlün, kendi varlığının ziyâsıyla delil ve işaretlerin nurlarını aşkın hâle geldiği ve şahitlerin, yüce gerçeğin destanı adına birer malzeme veya enstrümana dönüştüğü makam görüntülü bu nokta; farklı bir nefes alma noktasıdır ve farklı bir zâviyeye yönelme hâlidir. Yolculuk devam ederse -bu biraz da sâlikin istidadının, daha ötelere açık olmasına ve azmin sürekliliğine bağlıdır- âfâkî ve enfüsî atmosferlerin her yanında "fenâ" esintileri hissedilmeye başlar. Sülûk, zaman ve mekan üstü bir hâl alınca da; vicdanda bekâya açık tam bir fenâ duyulur ve hissedilir ki; artık böyle mânevî bir atmosferde ne hâl ne de meâl söz konusudur. Bu noktaya -yukarıdaki nokta mülâhazası mahfuz- ulaşınca aklın dili tutulur.. idrak kendi kabağına çekilir.. ve artık her yanda yıldızlar parlaklığında şahitler de olsa, güneş zuhur ettiğinde her şeyin gaybûbet etmesi gibi, en parlak ışık kaynakları dahi silinir gider.."Ancak senin azamet ve kerem sahibi Rabbinin zati baki kalır" (Rahman, 27) mazmûnunca, fevka'l-idrak, fevka'l-ihâta ve fevka'l-ihsas sadece ve sadece O kalır.

Bekâ ve Maiyet-i İlahiye

Böylece her sâlik, zevken ve hâlen kendi fiillerinde fânî olmakla Hakk'ın ef'âlinde yeni bir vücûd ve bekâya açılır. Kendi sıfatlarında fâniliği duymakla Hak sıfatlarındaki bekâyı zevkeder. Kendi zâtını unutmakla da -unutma hususu

farklı yorumlara açık bir konudur- Hakk'ın vücûdunun ziyâsıyla yer yer fark, zaman zaman da cem' mülâhazalarıyla yeni bir varlığa erer ki, böyle bir mertebeye erişen talihli sâlikin önünde, istidadının ölçüsü nisbetinde sadece "maiyyet-i ilâhiyye" kalmıştır ki, o da bekâ billah kahramanının ulaşacağı en son zirvedir. Böyle bir makama mazhariyet beraberinde bazen hayret, bazen sekr ve dehşet getirir. Câmi bu hayreti, şu sözleriyle çok güzel ifade eder:

"Aşk neyzensiz, biz de neysiz değiliz. O bir lâhza bizsiz, biz de onsuz olamayız. Ney ki her zaman nâmesini süsler; hakikatte ise nâmenin süsü de neyzenin soluklarındandır."

Bir başkası ise, böyle bir hayreti ve hayret üstü dehşeti şöyle dile getirir:

"Dîdemin envarı Hû'dur, aklımın fermanı Hû.
Dilimin ezkârı Hû'dur, nâlemin efgânı Hû.
Gönlümün seyrânı Hû'dur, cânımın cânânı Hû.
Sırrımın esrârı Hû'dur, mihrimin tâbânı Hû.

Âşık-ı sermest olanlar Hû iledir Hû ile,
Savmı Hû'dur, iydi Hû'dur, zühd ile erkânı Hû.
Nakd-i vâрын harç kılmış yoluna dildarının,
Vaslı Hû'dur, faslı Hû'dur, dert ile dermanı Hû."

Öyle ki, artık hep O'nu duyar, O'nu düşünür, O'nunla oturur-kalkar, O'nunla işler, O'nunla başlar, O'nun cezbîyle müncezib kendini vahdet çağlayanlarına salar ve irâdî, gayri irâdî hep O'nun hoşnutluğu etrafında döner durur.. dönüp dururken de sürekli O'nun şuaât-ı ilim ve vücûdunun ağyârı ifnâ, yârânı ibkâ tecellileri karşısında "Yâ Hayy" der kendini hissederek gibi olur, "Yâ Hak" der O'nun ziyâ-yı vücûdu karşısında erir gider.

Bekâ'nın Anlamı

Kelime mânâsı itibarıyla, devam, sebat ve hep aynı hâl üzere kalma anlamına gelen bekâ; kulun, kendi nefsi dahil bütün eşyayı -onların zâtı ve nefisleri itibarıyla- yok kabul edip, canlı-cansız her nesneyi Hazreti Vücûd'un ya da Hazreti İlim'in ziyâsının bir tecellisi ve bir gölgesi olarak vicdanî müşahade ile müşahade etmesidir.

Bekâ'nın Sahabe Telakkisiyle Ele Alınışı

Konuyu Sahabi telâkkisine yaklaştıracak yorumlayacak olursak; hiçbir şey kendi nefsi itibarıyla var değildir; her şey Vücûd-u Hakk'ın kendi dalga boyundaki tecellilerinden ibarettir. Eşyanın hakikatının sübûtu kendi çerçevesinde bir gerçek, Hakikî Vücûd'a nisbet edildiğinde ise izâfilikten öte bir kıymet-i harbiyesi yoktur. Böyle bir telâkki, mebde'de bir itikat ve kabul, neticede ise bir ilme'l-yakîn, bir şuhûd ve bir zevktir ki, seyr-i sülûk-i ruhânî sayesinde, sâlikin kalbinde bütün varlık ya tamamen kıymetten düşer ve sıfırlanır veya Hakikî Vücûd'un nâmütenâhi ziyâsı karşısında, güneş tulû ettiğinde ateş böceklerinin ateşlerinin silinip gitmesi gibi silinir gider; sâlik de, kalben ve zevken bütün mâsivâdan sıyrılarak O'nun iradesinin vesâyetine, meşîetinin şümûlüne ve vücûdunun nurlarına müstağrak olarak kendini zevk-i ruhânîsinin çağlayanlarına salar ve "Hû" der durur.

Beklenen İnsanda Olması Gereken Özellikler

Düşünceleri dupduru ve pürüzsüz; yollar zikzaksız ve dümdüz olsun. Düşünsün, yaşasın, yaşadığına tercüman olsun, anlatsın. İkiyüzlü olmasın ve bizi aldatmasın...!

Yüzünde binlerce elem ve ızdırabın çizgisi bulunsun! Gözü yaşlı, bağı derin, vicdanı uyanık olsun...! Tekyenin muhasebe ve soyluluğunu; mektebin mantık ve muhakemesini; kışanın disiplin ve itaatini soluklasın ve bununla kendi mükemmeliyetini bizlere ifâde etsin...!

Kalbi kafasından koparılan, ruhu vicdanından edilen ve sadece belli hassalarıyla zifafa çağrılan insanımızı, asırlık bunalımından kurtarıp, onu kendi tabiatıyla bütünleştirebilsin.!

Hakk'ın hatırını âli tutsun; düşünce ve hizmette tekelsizliğe düşmesin ve yüce hedefe varacak yolların, mahlûkâtın solukları sayısınca olduğunu bir lâhza unutmasın!

Hizmette atılgımlı ve ön saflarda bulunsun; ücret ve mükafatta yerinin çok gerilerde olduğunu hatırdan çıkarmasın. Ve hiç olmazsa bir Katon gibi, kendi insanına karşı, mükellefiyetlerini yerine getirdikten sonra, makamdan,

mansıptan sıyrılarak bir kenara çekilip, ikinci bir sorumluluk ve vazife ânını beklesin!

Bu kutlular dünyasının ilk hakikat erleri, kendilerine emâret teklif edilince kaçmışlar. Ve yüklenme mecburiyetinde kalınca da, tekrar ber tekrar kendilerini azletmiş ve başka istidât ve liyakatlıların işbaşına geçmesini istemişlerdi...

Yeni bir dünya kurma projesini üzerine alanların, bu çizgide bulunmaları şarttır. Yoksa sayılı makam ve mansıp karşısında, sayısız ve sınırsız haris gözlerin çıkaracağı kavga, önüne geçilmez ve çok çetin olacaktır. Hele, bu hava, toy ve genç heyecanlara intikâl ettirilirse...

Bencil ve Yararsız İnsan

Her türlü açıklık ve açık yüreklilikten mahrum bu karanlık ruhları, anlayıp öğrenmek de bir hayli zor, hatta bir bakıma imkânsız gibidir. İnsanca davrandıkları aynı anda zâlim ve mütecâviz, zulüm ve saldırganlıkları içinde de fevkalâde yumuşaktırlar. Güçlü ve kuvvetli olduklarında alabildiğine gaddar, korktukları veya desteksiz kaldıkları zamanlarda ise şahısların ayaklarını öpecek kadar aşağılık ve miskindirler. En küçük bir çıkar uğruna dünyaları ateşe vermekten çekinmez, en hasis bir menfaat karşısında binler ve yüz binlerin hukukunu çiğner geçerler.

Varlıklarını dünyanın direk ve kaidesi sayan bu bencil ruhlar, bütün bir hayat boyu hep ihtirasların mahpesinde yaşar, bir kerecik olsun eşya ve hadiseleri olduğu gibi görmeye muvaffak olamaz veya görmek istemezler. Kör, sağır ve kalpsizdirler; duyup işittikleri bir aldanmışlık, görüp sezdikleri hayâl ve rüya, değer hükümleri de sarhoşça hezeyanlardan ibarettir...

Doğrusu bunlar, özleri itibariyle fevkalade kâbiliyetsiz ve liyâkatsiz, içinde yaşadıkları cemiyet itibariyle de son derece yararsız kimselerdir. Şahsi haz ve zevkleri açısından dünyanın tam göbeğinde ve hayatla iç içedirler ama, başkalarına faydalı olma, cemiyetin çıkarlarını kollama, ona gelecek zararları göğüsleme ve çevrelerine yararlı olma noktasında onları arasanız dahi bulamazsınız...

Bencildirler

Hâsılı, bunlar nerede ve hangi meslekte olurlarsa olsunlar, her zaman yıkıcı, insafsız, bencil ve kendi doğrularının azat kabul etmez köleleri gibi davranır ve herkesi değişik yanlışlıklar içinde görüp göstermeye çalışırlar. Zayıf düştükleri zaman kavgada yenilmiş çocuklar gibi tehditlerle teselli olur ve hep karşıya zarar verme fırsatını kollarlar. Kuvveti elde ettiklerinde herkesi ezer geçer, herkesi ağlatır ve çevrelerindeki mazlum iniltilerini bir ney gibi dinlerler. Bunların, ruhlarımızda cefa endişesiyle iç içe yaşayan dostlukları ayrı bir ızdırıp; müsamaha, afv u safh bilmeyen düşmanlıkları ise ayrı bir ızdıraptır. Bunlar sadece davranışlarıyla değil, sırf yâd edilmeleri ile bile elli türlü kabalığı, hoyratlığı birden çağrıştırırlar.

Benliğimize Yabancılaşma

Şöhret, bakışlarımızı bulandırdı. Şehvet bir sis gibi kalplerimizi sardı. Gurur ruhlarımızı felç edip, benlik boynumuza kement oldu. Hasbîlik ve başkaları için yaşama düşüncesi gönüllerimizden silinip gitti; onun yerini menfaatperestlik aldı. Hepimiz benliğin (toz pembe) ikliminde tıpkı birer "süpernova" gibi şiştikçe şiştik; sonra da kendi enkaz ve küllerimiz altında ezilip gittik. Kendini benlik anaforuna kaptıran bizler, zamanla ruh dünyamıza o kadar yabancılaştık ki; hayatımız bütün bütün bir hezeyan oldu. Artık, pek çoğumuz itibariyle, aydın göremez, sâlim düşünemez, menfaat hislerinden sıyrılamaz ve diğergâmlıkla şahlanamaz olmuştuk. Azgınlaşan arzularımız, Hakk'ın isteklerinin önüne geçmiş ve yer yer rûh, nefsânîlik karşısında dize gelmeye başlamıştı. Ve tabîî, etrafımızı saran bu kadar sis ve duman içinde, aydınlık yolun yolcularından uzaklaştıkça uzaklaşmış ve nefsânîliğimizle yapayalnız kalmıştık. Daha acısı da, rûhumuz akrebin kısıracında olduğu hâlde, bizler çakırkeyf, bedenî hazlara temannâ durur olmuştuk. Gözlerimiz bağlı, kara deliklerin boy gezdiği iklimde dolaşıp duruyorduk ama; bunun farkında değildik.

Benlik ve Bencillikle Bir Yere Varılamaz

Umum varlık ve genel nizama arkasını dönüp egonun karanlık labirentlerinde ömürlerini geçirenlerin kurtuluşa erdikleri görülmemiştir. Kurtuluşa ermek şöyle dursun, böyleleri çok defa kendilerine hüsn-ü zan besleyenlerin de helâk olmalarına sebebiyet vermişlerdir. İnsanlığın ilerilere

yürüdüğü dönemler de hep varlıkla el ele olduğu dönemler olmuştur. Şimdilerde de, geleceğe yürümeyi plânlayanlar, egoizmayı bırakıp mutlaka herkesle ve her şeyle el ele olmalıdırlar. İradeler ve idealler; hakiki mânâda bütünleşmiş heyetlerin, kenetlenmiş azimlerin ve kolektif şuurların desteğini aldığı ölçüde gerçek değerini bulacaktır. Aslında, başkalarını yaşatmak ve başkalarıyla yaşamak için onların içinde eriyip yok olmak, onlarla kaynaşıp bütünleşmek, fertken cemaat haline gelmenin, damla iken derya olmanın ve dolayısıyla da ölümsüzlüğe ermenin biricik yoludur.

Benlik ve Cismaniyete Bağlı Kalan İnsanın Özellikleri

Evet insan, şahsî benliğine bağlı kaldığı sürece, bir zerre, bir damla, hattâ bir hiç olmadan kurtulamaz. Aksine benlik fânusunu taş a çalarak gönlünün enginliğinde başkalarıyla birleşip kaynaştığı ve kendi dar dünyasının dışında ayrı bir heyete ulaştığında ise, hemen bir güneş, bir umman ve bir kâinat hâlini alır. Birbiriyle birleşen yağmur damlalarının çağlayanlara dönüşmesi gibi onlarda âdeta bir ırmak haline gelerek sonsuzlaşma yoluna girer ve değerler üstü değerlere yükselirler. Böyle bir birliğe ulaşamadıkları takdirde ise sadece dünyevî ve maddî değerlere bağlı kalırlar ki bunların kıymeti de kabir kapısına kadardır. Gün gelip ölünce, her şey biter; onlar da hazan yemiş yapraklar gibi savrulur giderler. Gönül bahçesinin gülleri, çiçekleri ise her zaman taptaze kalır ve katiyen sararıp solma bilmez.

İşte size, herşeyi dünyevîliğe bağlamış bir ruhun ızdıraplarını mırıldanan nefis bir çift söz:

Kimi vicdana dokundu, kimi cism u câna,
Zevk nâmıyla ne yaptımsa peşîmân oldum.

N. Kemal

Bir de, etrafa gülücükler yağdıran ve tamamen gönlün sesi şu sözlere bakın:

Bu dünyada bütün çiçekler solar
Ve bütün kuşların ötüşleri de devamsızdır;
Ben ebedî sürece yazları düşünüyorum.
Bu dünyada çok kimse, aşklarının,
Dostluklarının zevâline ağlar;
Ben ebetlere kadar sürece sevgilileri düşünüyorum.

(Sully Prudhomme'nin Dünya adlı şiirinden)

Bergson'un Ruhla İlgili Görüş ve Düşünceleri

Bergson felsefesi, indeterminizme dayanmaktadır. Determinizme göre, eşyanın herhangi bir durumu, ondan evvelki hâlin zaruri bir sonucudur. Böyle bir mülâhazayı, "Kâinatta aynı şeyler hep aynı sonuçları netice vermektedir" şeklinde de ifade edebiliriz. Bergson, bu yaklaşıma karşı çıkarak, hiçbir zaman aynı şeylerin meydana gelmeyeceğini ve dolayısıyla da zaruri bir gerekliliğin söz konusu olmayacağını ileri sürer. Bergson ruh mevzuundaki mütalâalarında idealizm taraftarlarından Berkeley'e yakın durur ve ihsaslarımızın hakiki illetinin maddî bir şey olamayacağını ve hakiki sebebin nefis olduğunu söyler. Ona göre, var olmak idrak ediyor olmak demektir. Dolayısıyla, müdrük olmayan mevcut da sayılmaz. Yine ona göre, idrak eden ruhtur; ruh her zaman aktif ve müessirdir. İdrak olunan da düşüncedir. Bu itibarla da, hakiki var olan sadece ruh ve fikirdir. Bir yerde Bergson da, iftikâriye taraftarları gibi varlık ve eşyayı hayalî suret ve imajlardan ibaret görür. Maddecilerin, zihnî suretleri, dimağın hareketlerine bağlı ve ondan sonra oluşuyor gibi görmelerine mukabil Bergson, zihnî suretleri dimağın hareketlerinden evvel tasavvur ederek dimağa ait olan faaliyetleri, hakiki müessir ve muharrik olan zihnî suretlerin birer eseri gibi tasavvur eder.

Berk ve Vecd İlişkisi

Berkle vecd arasındaki fark, vecd, huzur-ı hâne-i halvette, berk ise, harem-i harîme mahrem olma adına duhûle izin esnasında tecelli eder. Bu itibarla da, vecd, "hâl" nurlarından şevk ve kalak salar insanın gönlüne; salar ve talepte ufkuna, ahvâlde de terakkiye davet eder. Berk ise, basar ve basirete göz kamaştıran bir ışık gibi çarpar ve Dost kapısının aralandığını ihtar eder. Velâyet eşiğini aşma merhalesinde olanlar için İbn Fârîd'ın heyecan dolu şu sözlerini kaydedip geçelim: "Tur tarafından göz kamaştıran bir şimşek mi çaktı, yoksa Leyla'nın yüzündeki nikablar mı aralandı?.."

Evet, cismaniyet gecesinde iz iz Leyla zahir oldu ve gönüllere vuslat ümidini saldı; derken sînelerdeki geceler gündüzlere dönüştü.

Berk'in Anlamı

Lûgat mânâsı itibarıyla "şimşek" sözcüğüyle karşılayacağımız "berk", hak yolcusuna yolun ilk merhalelerinde tecelli eden bir nurdur ki, "kurb" sâlikine ilk davetiye sayılır. Ehl-i hakikat, tecelli-i berkiyeyi, Kur'ân-ı Kerim'de, değişik üsluplarla ele alınıp ifade edilen "Sana Musa'nın haberi de geldi; hani O bir ateş görmüştü de, ailesine: Hele siz durun da ben bir ateş gördüm demişti..." (Tâhâ, 9-10) meâlindeki âyetlerle irtibatlandırarak, böyle bir ışıık çakmasının, peygamberler için nübüvvetin, veliler için de velâyetin mebdei gerçeğinin hatırlatılmak istendiğine dikkat çekildiğini anlamışlardır.

Hakikat yolundaki seyahatin ilk adımlarını iman, amel-i salih ve yakaza teşkil ettiğinden, berke ilk hakiki adım denmesi doğru olmasa da, onu a'mâle göre değil de ahvâlin ilk adımlarından biri olarak kabul edip izafî bir evveliyet verebiliriz.

Berk'in Özellikleri

Berk, vuslat yoluna girmeye izin olması itibarıyla, hak yolcusuna bir seyahat "start"ı sayılır ve "seyr ilâllah" adına evvela, Cenâb-ı Hakk'ın velî namzedi kuluna, i'tâ ve azametini duyurması; ve o kulun da bu hususta kendi aczini, fakrını duyması, Allah'a olan muhabbet ve alâkasını hissetmesi, fâniyât ve zâilâtla ünsiyete bedel "üns billah"a açılması gibi ilk vâridâta işaret sayılabilir. Ayrıca, yol meşakkatine ve mekânın vahşetine karşı, Tûr'da Hazreti Musa'nın mazhar olması nev'inden, sâlikin bir şeyler duymaya ve vahşeti de ünsiyete çevirmeye ihtiyacı vardır. Evet berke, ünsün halâveti, yolda bulunanın merâretine mukabil gelsin diye bir "mağrem" ve "mağnem" dengesi nazarıyla da bakabiliriz.

Sâniyen, berkle huzur hatırlatılarak, sâlike temkin sinyali verilir ve bu sinyalle onun gönlüne "haziratü'l-Kuds"e girme tedbir ve temkini atılmak suretiyle iç âleminde rağbet kadar rehbet de uyarılır ki, hak yolcusu seyahatinde ne ye'se düşsün ne de şatahata girsin...

Salisen; berk dalga boyuyla gelen vâridât, Rabbin mülâtafe ufkundan, yolcuya yol azığı nev'inden bir ihsandır ki, gönderene bakan yönüyle bir vesile-i iftihar ve gönderilene ait yanıyla da bir netice-i iftikârdır. Hak yolcusu bu

mazhariyetini sürekli "Onlara söyle, ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle ferahlasınlar" (Yûnus, 58) diyerek soluklar. Üzerinde eltaf-ı Sübhâniyeyi düşünürken, "her şey O'ndan" der ve "Elhamdülillah" çeker.. ve bu ihsanlara liyakatsızlığı açısından da

"Değildir bu bana layık bu bende
Bana bu lütfile ihsan nedendir?" (Gedâî)

der iki büklüm olur. İnsanlığın İftihar Tablosu'nun: "Ben insanoğlunun efendisiyim bunda fahr yok" (Tirmizî, Menâkıb 1; İbn Mâce, Zühd 37; Müsned 1/295) sözü bu gerçeği câmi bir kristaldir.

Berzah Âlemi

Sözlüklerin berzaha yükledikleri; iki şey arasındaki hâil, iki denizi birbirinden ayıran dil, hâciz ve engel gibi mânâların yanında ona, dünya ile ahireti birbirine bağlayan özel koridor, ölümle başlayıp kabir hayatıyla devam eden ve gidip haşr u neşre dayanan uhrevî vetire; âlem-i ervâh ve meânî-i mücerrede ile cismâniyet âleminin iltisak noktası; kalb ve ruh ufkuyla nefsanî hayat ortasındaki geçit diyenler de olmuştur.

Evet, varlıklar, "taayyün-ü evvel"le başlayıp zâhirî kılıf ve hâricî vücut yolunda ilerlerken, âdeta metamorfoz geçiriyor gibi farklı bir mahiyet ve farklı bir hüviyete sıçradıkları/sıçrayacakları her rampaya berzah dendiği gibi her şey ve her nesnenin -donanımına göre- ebediyete yürüme yolundaki o uzun menzile ve insanlar için kabirle başlayan hayata da berzah denmektedir. Birinci mülâhaza itibarıyla o, ruh ve ceset arasında, mücerred ve müşahhas ortasında bir köprü; ikinci mülâhaza açısından da dünya ve ahiretin birleşik noktasında, gayb ve şehâdet âlemi karışımı, ötelere açık rıhtımların başında bir intizar salonu gibidir. Herkes o köprüden gelip geçecek ve Hakk'ın diledikleri de gidip o intizar salonuna uğrayacak; sonra da donanım ve kazançlarına göre öbür âleme yürüyecektir ve yürümektedir.

Berzah Âleminin Bazı Ünvan ve Mânâları

Berzah dendiğinde bizim anladığımız mânâlar bunlardır. Bazı mutasavvıfın "berzahu'l-câmi" diye ayrı bir berzahtan daha bahsederler ki o bütün

berzahların aslı, esası mânâsında istimal edilen bir tabirdir ve "tecelli-i vâhidiyet" ya da "taayyün-ü evvel"in başka bir unvanı olarak kullanılagelmiştir. Berzah-ı câmi, bazılarınca "berzah-ı evvel", "berzah-ı âzam", "berzah-ı ekber" adlarıyla da yâd edilmektedir. Bu berzahın özü, esası, insanî ruh ve mânâ; çekirdeği ve meyvesi de Hakikat-i Ahmediye (aleyhi ekmelüttehâyâ)'dır. Bediüzzaman'ın ifadesiyle O'nun nûru, kâinat kitabını yazan kalemin mürekkebi, varlık ağacının hem çekirdeği hem meyvesi, cennetlerin anahtarı, cehennem yollarının aşılmaz sûru, gönüllerdeki itminân hissinin kimyâ-yı saadeti ve insanî kemâlâtın da aldatmayan biricik rehberidir.

Aleyhi ve alâ âlihî ve ashâbihî ekmelü's-salâtü ve etemmü't-teslîmâtî ve eşrafü't-tahıyyât

Beşeri Münasebetler Zayıflatıldı

İnsanoğlu yaratıldığı günden bu yana, gündüzlerin yanında geceler, ışığın yanında da karanlıklar hiç eksik olmadı. Yerküre üzerinde nur ve zulmetin münavebesi gibi her zaman aydınlıkları kapkara günler takip etti ve ferah feza devirler gidip buhranlı yıllarla noktalandı. Zaman zaman hemen her bucak ilhad ve nifak zulmetleriyle sarıldı. Yollar bütün bütün ışıksız kaldı. İnsanlık karanlığa yenik düştü. Her tarafı bir kısım başboş ve düşüncelerinin önü-arkası olmayan kimseler tuttu. Dünya onların meş'um uğultularıyla inlemeye başladı. Zaman zaman maşeri vicdan bunların çıkardığı gürültülerle nefesini tuttu ve sessizlik murakabesine daldı. Derken söz, baştan ayağa düştü. Ferman kapı kullarının eline geçti. Yığınlar demagojinin oyuncağı oldu: İstendiğinde bütün kitleler uyutuldu, istendiğinde ayağa kaldırıldı. Olmayacak kimseler yıldız ilan edildi ve tabii pek çok istidadın da yıldızı söndürüldü. Şarlatanlık ve diyalektik mantık ve muhakemenin önünü kesti. Kirli düşünceler nezih fikirlerin yerini aldı. Toplumun şefkat ve merhamet beklediği müesseseler kine, nefrete kilitlenmiş kaba ruhların eline geçti: Bunlar vasıtasıyla insanlar arasına sürekli iftirak tohumları saçıldı ve herkes birbirinin kurdu haline getirildi. Diyanetin ruhunda kapanması çok zor yarıklar açıldı. Şerbet kâselerinin yerini zehir kadehleri ve bal-kaymak tabaklarının yerini de levsiyat çanakları aldı.

Bu kabuslu ve meş'um dönemlerde efkar o denli bulandı ki, artık insanlar en temiz ve nezih şeylere dahi irkilmeden el uzatamıyor, hiçbir şeye ve hiçbir kimseye güven duyamıyor; duyamıyor ve herkes birbirini vahşilerle aynı çizgide

mütalaa ediyordu. Varsa şayet bir kısım din, diyanet ve vicdan erbabı onlar da horlanıyor, hakir görülüyor ve dillerine kilit vuruluyordu. Karanlığın kulları esirip duruyor; ışığa teşne gönüller ise, gözleri hep harikulade lütuflar ufkunda inayet eli bekliyor, doğacak güneş rüyalarıyla oturup kalkıyor ve merhametle tüllenecek günlerin hülyalarıyla yaşıyordu. Bazen bu mülahazalara, bazen de daha başka saiklere bağlı yer yer dudaklarda bir tebessüm belirdiği de oluyordu. Ama, arkadan üst üste esen tase fırtınaları hemen her şeyi alıp götürüyor ve birkaç dakikalık muvakkat sevinç yerini aylar ve yıllar sürecektir yeni kederlere bırakıyordu.

Beşinci Kat'a Çıkış ve Bu Kat'ın Özelliği

Beşinci Kat'a hem merdivenlerle çıkılır hem de asansörle.. merdivenlerden çıkarken, hemen her katta kapıları koridora açılan pek çok odalarla karşılaşılır. Bunlar bizim, eşiklerini pek fazla aşır, aşındırdığımız yerler değildir. İç âlemleriyle bize meçhul ve sakinlerine malum bu odalarda okul veya yurt talebeleri kalır. Birer birer bütün katlar aşıldıca, sonunda insan kendini terasla iç içe bir mekânda bulur. Burası oldukça geniş ve ferah-fezâ bir yerdir. Buranın rahatlatıcı havasını çok iyi bilen bizler, asansörü kullanmıyorsak, merdivenleri birer-ikişer sıçrayarak çıkar ve âdeta bir an evvel yukarının temiz ve âsûde havasını teneffüs etmeye koşardık..

Burası, gerçekten de binanın en güzel, en aydınlık, en ferah, en büyüleyici ve gönüllerimizi uhrevî hülyalarla süsleyici müstesna bir yeriydi. Buraya ulaştınca, şehir, büyük bir bölümü itibarıyla âdeta ayaklarımızın altında kalır.. deniz gözlerimizi okşar, serinliğiyle bizi selamlar.. ve çevredeki tümsekler, tepeler gıptayla bizi seyrederdiler. Binanın içinde dolaştıkça, kendimizi daha bir büyülenmiş hisseder ve her yanımızı âdeta uhrevî esintilerin kuşattığını sanırdık.. ve hele her köşede kalplerinin safveti yüzlerine vurmuş, hisleri pırıl pırıl gözlerinde nümâyân, yüzleri talihlerine tebessümle süslü bir sürü temiz çehreyle karşılaştıkça, kendimizi varlığın perde arkasında seyahat ediyor gibi anlaşılmaz bir derinlik içinde bulur ve ne hayâller yaşırdık.!

Beşinci Kat'ı Önemli Kılan Şahıs

Bu katta, herkesin, aklını kullanması, iradesini şahlandırması, ruhunu

dinlemesi ve ferden-ferdâ maveraîliklere açılması önemli bir esas olmakla beraber, sık sık kendisine başvuru, akıl danışılan, dert yanılan ve bir ölçüde bazı proje ve plânlarda müracaat edenlerin tevazu mahviyet ve terbiyelerinin gereği merci görünümünde biri de bulunurdu.. bulunur ve teker teker bütün "ashâb-ı mesalih"i dinler.. kendince, danışılan şeylerde danışmanın hakkını vermeye çalışır.. dertlilere "çare" diye mutlaka bir şeyler söyler.. ashâb-ı mesalihin gönlünü hoş tutar.. bazen de iş ve problem bombardımanı karşısında bunalımdan bunalıma girer; başkalarının derdine çare bulayım derken kendisi çaresizlikle inlerdi. Bütün bunlar bazen anlaşılır, bazen de anlaşılmaz; ama mutlaka bir devr-i fani gibi hiçbir uzun zaman hükmünü devam ettiremez.. bir gelir, bir gider ve yerlerini zevkli hatıralara bırakırlardı bizde; bir başka gün veya ikinci bir kez binadan içeriye girdiğimizde, bütün bu olanlar, geride hiçbir sır bırakmamış gibi, koca bina, yine o eski şiirli, sihirli haline bürünerek, ruhlarımız üzerinde, içine ilk girilen bir mâbed gibi tesirli olurdu.

Beşinci Kat'ın Anlamı

Ancak bütün bu düşünce ve mülâhazalar mahfuz, fakir, bu kâbil özelemlerle sık sık, harîmine koştığım kerameti kuruluş gayesine ve içindeki masumlara ait bir yer var ki, orası hemen her zaman ruhuma, ırmakların çağlıtlarını, ormanların uğultularını, tabiat kitabının fısıltılarını birden boşaltmış ve gönlümde varlığın bir birleşik noktası gibi duyulmuştur. Öyle ki, oraya ne kadar alışmış ve onun güzelliklerini ne kadar kanıksamış da olsam, onun harîmine her girdiğimde veya oraya ulaşma yol mülâhazasına daldığımda, âdeta bir mûsikî, bir romantizm banyosu almış ve hususî bir maneviyat âleminin varlığını kalbimin kadirşinâs katmanlarında duymuş gibi, ruhumda bir metafizik gerilim ve gönlümde bir şahlanış hissetmişimdir. Evet, sanki oranın, ferah-fezâ ikliminden kalplerimize, sürekli bir şeyler sızıyormuşçasına, ben ve arkadaşlarım o mekânda her zaman bir neş'e ve zevk hissetmişizdir. Geleceğin değerlendirmecileri bu sırlı mekânı hangi ad ve ünvanla anarlarsa ansınlar, biz oraya "Beşinci Kat" demiştik. Beşinci kat olması, beş rakamıyla mukayyet değildi; o sadece bir çizgiydi.. bu müsemma onuncu, on beşinci kat da olabilirdi; ama değildi ve o, sadece mevcut binanın en üst katında bir çekme daireden ibaretti.

Beşinci Kat'ın Ayrıcalığı

Ben Beşinci Kat'ı, bir deniz gibi her şeyi içine alıp eriten bir dev kentin ortasında veya bir kenarında, o koca ummâna meydan okuyan ve hep dalgaların üzerinde kalmasını bilen bir nilüfer gibi tahayyül etmişimdir.. ve bu mülâhaza ile de onu, onca değişen şeye rağmen hiç değişmeden varlığını sürdüren ve sürekli ruhuma en enfes rayihalar neşreden şirin bir çiçek gibi koklamış ve tasavvurlarımı aşkın bir nefasetle içime aktığını hissetmişimdir. Hattâ ben, onun sekine ve ruhanîlere açık iklimini, gönüllerimizin zaman ve mekân üstü âlemlere yükselmesinde bir rıhtım, bir liman, bir rampa gibi görmüşümdür.

Her şeyin normal mecrasında olduğu dönemlerde veya değişik med ve cezirlerle bütün mecraların ve eksenlerin kendilerine rağmen kaymalar yaşadığı günlerde ne zaman, Beşinci Kat'a girmişsem, onun genel havasının ve canlı-cansız aksesuarının ruhuma ilham ettiği mânâlar sayesinde his ve fikirlerimin daha derin tabakalarına inmiş ve onun büyüsunü daha derinden duymuşumdur.. evet, bu mekânda her zaman içime açılan bir hayâl kapısı bulmuş ve ondan geçerek kendi küçük ve mahrem dünyamın mahfazası içine oturmuşumdur. Aslında, onun içindeki bu derûnî his ve duygular, elbetteki pek çok müşahede, hatıra, tevafuk, müzakere, musahabe ve dünya kadar acı-tatlı hâdiseden kaynaklanıyordu. Hattâ bu iç ve muhteva, binanın fizikî yapısının yorumlanmalarına da aksediyordu. Öyle ki, bize göre bu bina, sanki herhangi bir insan eliyle yapılmamış da, yerin derinliklerinden fışkırmış, arz ve göklerin pek çok sırlarını ihtiva ediyormuşçasına alabildiğine derin görünürdü. Fakir bazen onu, ayakta Mabud'a kıyam eden bir âbid, bazen bir dağın zirvesinde secdeye kapanmış bir mahviyet insanı, bazen de Yaratıcısı'na el açmış yalvaran bir gönül eri gibi tahayyül ederdim.

İşte bütün bu hislerin, ruhumda hasıl ettiği enfüsî mülâhazalarla ben, bu mübarek mekâna içindeki kutlu sakinleri, o fevkalade temkinleri ve sükut içindeki talâkatlarıyla her zaman bana şiir söyleyen, mûsıkî dinleten, esrar meşk eden, ders veren birer hatib, birer edib, birer bestekâr, birer heyecan insanı olarak görmüşümdür veya hep öyle görmek istemişimdir.

Beşinci Kat'ın Bulunduğu Bina

Beşinci Kat ve onu omuzlarında taşıyan bina, bulunduğu nokta ile o kadar ciddi bir uyum içindedir ki; sanki onun plân ve projesi acemi, amatör bazı kimselerce değil de -aslında bu öyle olmuştu- ruhanîlerin ilhamlarıyla müeyyed bir dimağ, hem de onun bütün hususiyetlerini, çevresiyle münasebetlerini, bizim ruh dünyamızla derin alâkalarını kompüter tekniğiyle değerlendirmiş de öyle tatbik etmiş gibi, fevkalâde tenasüp içinde bir görünüm arz etmektedir.

İnsan, ne zaman onun üfûl üfûl esen iklimine adım atsa, daha temelinin ilk atıldığı gün toprakla buluşan ve yanı başlarında yükselen binayı takip edercesine her gün santim santim büyüyen ağaçların, ince ince salınışlarını, bir mûsıkîye dönüşen hışırtılarını duyar, o bina ve o ağaçlara emeği geçmiş insanların hayâleriyle karşılaşır.. birkaç adım daha ilerleyince, her yanda salınan selvilerin, çamların, kavakların ve salkım söğütlerin serin ikliminde kendini bulur ve onların hoşâmedîlerini almış gibi ilerler. Ana binayı aşp da, ona nisbeten oldukça küçük ve âdeta bir yavru, bir çocuk gibi sevimli, masum Beşinci Kat'a ulaştınca, kendini münzevî bir sessizlik ve sâkit bir şiirin büyüleyiciliği içinde bulur.

Beşinci Kat'ın İç Dizaynı

Hiç şüphesiz Beşinci Kat'ın en önemli mekânı, onun o geniş salonu ve değişik istihalelerle salon haline getirilmiş bulunan teras katıydı. Çepeçevre hemen her tarafın ve denize kadar bütün ufukların temâşâ edilebildiği bu yer, her yanı camekanlarla kapalı, hem açık hem de kapalı diyebileceğimiz bir gariplik içinde ve umum binanın ruhunun özü gibiydi. Motorla işleyen mini bir şadırvanla küçük bir şelâle de, bütün tabiat unsurlarını bağrında toplama gibi bir tabîîlik duygusunun eseri olarak, onun bir yanına yerleştirilmişti ki, orayı görünce insan tam bir "tabiat meşheri" demese de tabiatın önemli bir kesitiyle karşı karşıya bulunduğunda şüphe etmezdi... Zaman zaman bu mini şadırvandan sular akar ve şelâle de böyle bir kata göre biraz da tiz perdeden diyebileceğimiz o gürül gürül sesiyle bu umumî senfoniye ses katınca camekanların önünde o âna kadar uyuyor zannettiğimiz ağaçlar, çiçekler bu mûsıkîyle uyanırmışçasına raksa geçer veya bu umumî manzaranın çağrıştırmasıyla biz öyle hayâl ederdik ve hepimizin yüreklerinin ritminin de, ona göre atmaya başladığını duyar gibi olurduk.. kim bilir hislerimizi hangi takdir ifadeleriyle dile getirir ve kendi kendimize tabiatın bu küçük kesitinde, umum varlığı bütün güzellikleriyle mülâhazaya alır ve "kâinatta halihazırdaki mevcuttan daha baş döndürücüsü

olamaz" diye mırıldanırdık.

Beşinci Kat'ın misafirlere mahsus ve her zaman uğranılmayan diğer odalarında olduğu gibi bu büyük mekânlarda da düzgün çerçeveli, içinde önemli yazılar, manzaralar, hattâ ışıkla derinleştirilmiş Kâbe ve Ravzâ resimleri önemli birer yer işgal ederdi. Bu arada "Devlet kalem ve kılıçla vardır" esprisini aksettiren özel bir harita da bütün bir duvara tek başına sahip gibi görünürdü. Bütün bunlar seri imalat veren bir tezgahtan çıkmış gibi basit şeyler değildir; bu kattaki hemen her şey, suyu, havası, yeşili, dekoru ve daha değişik aksesuarıyla Beşinci Kat'ın ruh, mânâ ve edasına çok yakışan farklı renkte çiçekler gibiydi. Tedâî ettirdikleri şeyler itibarıyla, orada cereyan etmiş dünya kadar hâdiseyi ve oradan gelip-geçmiş pek çok insanı hatırlatırlardı. Mini müze yüzlerce hatıranın bir diskete sıkıştırılmış resmi veya kodlanmış bir hatıralar albümü gibiydi.. bundan dolayıdır ki, buradaki eşya, zatî değerleri itibarıyla değil, şifresi oldukları hatıralar açısından ele alınmalıdır. Ben bir gün, bunların mutlaka böyle değerlendirileceğine inanıyorum. Zira bu mekân biraz da, her biri bir hülyanın resmi bu hatıralarla genişlemekte ve bütün mekânlara, zamanlara açılan bir hayâl ülkesi haline gelmektedir.

Beşinci Kat'ın Manevi Atmosferi

Evet, hassas ve duyarlı bir ruh, bu masmavi iklime hemen her yönelişinde, tozlu, dumanlı ve oldukça bulanık bir âlemden sıyrılıp, gökler kadar derin, yerler kadar zengin, analarımızın bağı kadar sıcak bir güzellik ufkuna yürüyor gibi olur. Bu şefkat ve güzellik âleminin havası, ziyası, tadı, şivesi o kadar mûnis ve o kadar yumuşaktır ki, o tarafa doğru, otobüs, taksi veya bir başka vasıta ile hemen her seyahat âdeta, ruhun zaferine doğru bir yolculuğu gibi duyulur.. ve ciğerlerimizi oksijenle doldurmak için, ulaştığımız zirvenin tertemiz havasını yudumluyor gibi bir hâl alır. Hiç şüphesiz bu temiz iklimi ziyaret, kalbimizin en derin noktalarına sinmiş en silinmez hatıralar gibi hâlâ taptaze durmaktadır. Öyle zannediyorum ki, bütün dünyanın zevkleri, lezzetleri, hiçbir zaman bize, bu çok farklı unsurların birleşmesinden meydana gelen ledünnî hazları veremeyecek ve dünyada hiçbir zaman parçası da o mekânda geçen saniye ve saliselerin gölgesine ulaşamayacaktır. Hattâ o mekân olduğu gibi kalsa, onun o mübarek müdavimleri de oraya gelip gitmelerini devam ettirirse, ben şahsen, bugüne kadar sürüp-gelen o farklı geçmişin bundan sonraki ömrümde hep aynı çizgide kalsam bile ruhuma vadettiği yeni şeyleri duyacağıma emin değilim.

İhtimal bu mekânın, kuruluş niyet ve mülâhazalarının çizgilerini tam aksettirdiği o ilk günlerin havasını, tadını, şivesini duymak mümkün olmayacağı gibi, onun gerçek derinlik ve zenginliğinin ana unsurları sayılan ve bugün çoğu itibarıyla göçüp gitmiş o eski müdavimlerin eksikliği de hep derinden derine hissedilecektir.

İlk günler itibarıyla orada, o kadar bizim dünyamıza ait bir terbiye ve nezaket ve bir teşrifat anlayışı göze çarpardı ki, oraya ömründe bir kere uğrayanlara bile mutlaka bir şeyler bulaşırdı -estağfirullah- onların ruhlarına bir kısım ledünnîlikler sinerdi, sinerdi de, aradan yıllar ve yıllar geçse dahi, bir gün onlar da mutlaka ruhlarının derinliklerinde kuluçkaya yatmış hatıraların tedâîleriyle hülyalarında o mânâ iklimine yönelir ve uhrevî zevkleri adına ne nağmeler ne nağmeler dinlerlerdi...

Beşinci Kat'ın Manevi Etkisi

Evet, insan eğer bütün bütün kör değilse, bu mekâna uğradığında mutlaka onun yüzüne, gözüne, sözüne, edasına bir ruh, bir mânâ, bir şiir siner ve ona nice nezih hayâl âlemleri kapılarını aralardı. Doğrusu bu mekân hemen her zaman, duyguları besteleyen, düşünceleri besleyen ve ruhları coşturan büyülmüş bir yerdi. Bu husûsî mekânın ruhlarımızda hasıl ettiği his zenginliği sayesinde, şehir hayatının zahmet ve sıkıntılarıyla iki büklüm ve ard arda solup giden günlerimizin duygu ve düşünceden yana ne kadar fakir geçtiğini anlamak için herhalde psikoloji uzmanı olmaya gerek yoktu... Evet bugün, tıpkı yük arabaları ve nakliye vasıtaları gibi tıklım tıklım dolu ve korkunç bir sıklet altında geçen hislerimizin hiçbirini duya duya yaşayamıyor, onların varlıklarını kendi derinlikleriyle sezemiyor ve âdeta kendi zenginliklerimize karşı kapalı yaşıyoruz. Oysaki Beşinci Kat ve o mânâdaki yerler, pekâlâ hislerimizin inkişaf edip gelişmesi için müsait birer ortam teşkil edebilir ve edebiliyordu da.

Beşinci Kat'ın Misyonu

Beşinci Kat her zaman, bulunduğu yerden başını göklere kaldırmış gibi, semaları gözetken, ve hep öyle tepeden bakıp, istikbal edeceği misafirleri bekleyen için için bir hâli ve bir teşrifat edası içindeydi. O, güvenli bir insan çehresine benzeyen cephesi ve değişik maksatlara açık girintili-çıkıntılı başı

secdede Hak kullarını andıran arka bölümleriyle, hep bize heybet fısıldamış, ruhlarımıza raşeler salmış ve her zaman ümit rengine bürünerek gözlerimizin içine gülmüştür.

Beşinci Kat, sırtını sağlam bir zemine dayamış gibi oldukça rahat görünömlü.. ve bazen küçük bir dağ zirvesi heybetiyle, bazen de çömelmiş orta boy bir tepe şeklindeki haliyle hep bize mehabet gamzetmiştir. Hattâ o, çevresindeki ona nispeten küçük binalar, altında ve üstünde dört bir yanını saran ağaçlar arasında, kalbimizin her zaman duyup hissetmeye hahişkâr olduğu bir manzara konumundadır. Onun, göklerin mavisî ve yerin yeşilliklerinin birleşik noktasındaki bu müstesnâ konumu, bize hep annelerimizin şefkatini, babalarımızın irade ve kuvvetini, gençlik duygularımızın his ve hayâl dolu saatlerini hatırlatır. Bu müstesnâ mekânda her zaman, dört bir yandan kopup gelen tabiatın o kendine has natürel ses ve solukları, yanı başınızda veya biraz aşağılarda, tabiatın nağmelerine göre kısmen rötuşlanmış çocukların çığlıklarının çiğ çiğ üzerinize dökölüşü; bulunduğunuz yerin mânevî havası ve şivesiyle birleşerek size alabildiğine derin o şanlı geçmişimizin her telden nağmeleri gibi gelir. Bu nağmeler sanki, zuhur ettikleri zamanın atmosferini delik deşik edip kendi "oluşum" şartlarını aşarak, zaman üstü bütün vâridâtlarını, tarih hareminin el değmemiş bütün mahrem sırlarını, gelecek günlerin tad ve şivesiyle macun haline getirip size sunduğunu sanırsınız; sanırsınız da, dünü tahayyül ederken, ayaklarınızın günümüzün zeminine bastığını ve gönüllerinizin de yarının ufuklarında attığını duyarsınız.

Beşinci Kat'ta Küçük Bir Odacık ve Tefekkür Dünyası

İçinde daha çok kalıp istirahat ettiğim odacık herkese açık bu mübarek mekânla hem iç içeydi hem de ondan ayrıydı. Çocukluğumdan beri ruhumda taşıdığım o eski rüyalarımı derinleştirmek için bu hücrenin husûsî hazırlanmış gibi bir hâli vardı. Bu odacık aynı zamanda, henüz keyfiyetlerini keşfedemediğim bir düzine düşünceye de beşik ve meşcerelik gibiydi. Öyle ki, o henüz tam zabt u rabt altına alınmamış duygularımı, düşüncelerimi bağrına basıyor, sallıyor, besliyor, büyütüyor ve aklımın önüne koyuyordu. Kim bilir bu odada, kaç defa o eski hülyalara dalıp, yaşadığım hayatın içinde, biri bedenimle, diğeri de inanç, kanaat, düşünce ve hayâllerimle iki hayatı birden yaşadım. Evet, sanki bu gündelik hayat bana yetmiyordu da, hülya kılıcıyla onu paramparça ediyor ve daha engin bir âleme açılıyor gibi, mâziye, geleceğe birden tutunuyor

ve kendime göre yepyeni bir hâl inşa ediyordum.

Evet, hemen her zaman ömrümün ahengine uysam da, bu odada benliğimin içinde bulunan gizli hayatımla kalmayı tercih eder, sonra da ondan yeni bir hayata realite köprüleri kurar; aklım, mantığım ve duygularım hep geleceğin ufuklarında kendime göre bir âtî dantelâsı örmeye çalışırdım. Bu itibarla da burası, her zaman ikinci ve daha zengin olan hayatımın inkişaf etmesine, genişleyip kendini aşmasına müsait ve ruhumu, hülyalarımı besleyen büyümlü bir köşecikti.. burada hep, gönlüme göre geçeceğini ümit ettiğim bir istikbal ufku önüme açılır ve bana sürekli yeni doğuşlardan dem vururdu. Zaten, benim gibi hayâlperestlerin kuruntu dünyalarında, geleceğin vadettiği şeyler gökleri dolduran yıldızlar kadar çoktur. Katı realistler yadırgayadursunlar ben, her zaman böyle bir hayâl üstünde toplanıp dağılan ideallerimin pırıl pırıl çehrelerini temâşâ eder; küçük odamla beraber o koca binanın ve o binayla beraber dev kompleksin ve onunla beraber de bütün bir şehir ve hattâ kâinatın sırlı bir kısım ittisal noktaları var olduğuna inanırdım.

Aslında, bu küçük oda gibi o koca binanın da hangi bölümünde olursam olayım herkes her zaman duymasa bile ben, ledünnî bir şiirin, ruhanî bir ilâhînin ve alelacele Dost'a vuslat hazırlığının heyecanını duyar gibi olurdum. Evet, kim bilir kaç defa, bu kapıları harice kapalı, kendi içinde sırlı mekânın herhangi bir köşesinde kendini kendi hayâlî zevklerinin çağlayanına salmış ve kendi enfüsî ahengiyle dopdolmuş, gönlünü derinden duyup hissetmeye çalışan, ama kolu-kanadı kırık bir insan gibi, bir değişiklik ve bir başkalaşma iradesi duymuşumdur.

Beşinci Kat'ta Misafir Ağırlamak

Her gün çok değişik yerlerden gelen farklı insanlarla karşılaşmak.. haftada birkaç defa mantık-muhakeme dudaklarından farklı kültürlerin usârelerini yudumlamak.. her gelene teşrifat merasimini eda ederken onlara, bu mekânı, o günün çok yönlü yeni ilhamlarıyla bir kere daha yorumlamak.. çevrenin temâşâ noktalarını, ziyaretçilerin ilmî, idarî, siyasî, felsefî kimliklerinin çağrıştırdığı muhteva ile yeniden bir kere daha tefsir etmek.. günün değişik saatlerinde, ilâhî iltifatların farklı tecellî matla'larını vicdan menfezlerinden tekrar tekrar müşahedenin zevkini yaşamak.. tulûu gözlemek, gurûbu seyretmek, mehtapla konuşmak.. yıldızlarla hasbihalde bulunup hayâl peyklerine binerek galaksiler

arasında dolaşmak bu mekândaki husûsî derinliği açısından görmenin, hissetmenin, duymanın, içe sindirmenin, değerlendirmenin değişik dalga boyunda farklı öyle televvünleri idi ki, buraya ulaşan hemen herkesin bakışlarını yontar, şekillendirir; fikirlerini biler ve enginleştirir; ruhlarını inceltir ve şeffaflaştırır ve hususiyle de bu katın mânevî haz ve tiryakilerine kitapların verdiğini ve vereceğini aşkın öyle bir marifet bahş eder ki kıtmirleri müstesna bu güvertenin kutlu sakinleri, tesbihle yükselen nefesleri âdetâ bir çiçek kokusu gibi duyar.. tekbirle kanatlanmış âvâzı, ışık huzmeleri gibi göz bebekleriyle emer.. hamd ü senâları, göklerin üzerimize titreyen gölgeleri gibi hisseder.. ve Allah'a teveccühü kalbin en saf ve ritmik vuruşları gibi duyarlardı.

Beşinci Kat'ta Nezaket

Bu mübarek hazîrenin biz öyle zannediyor da olabiliriz harîminde az dahi olsa, ârâm etme imkânı bulan hemen bütün misafirler, müstahdemler, talebeler, değişik programlar münasebetiyle bir akşamlığına gelip-konan, konup göçen ashab-ı mesalih, burada koklanan, duyulan, sezilen veya öyle olduğuna inanılan umumî havayı bozmamak, başkalarının konsantrasyonuna dokunmamak, herkese açık bir kısım mânevî zevk ve lezzet kanallarını münasebetsiz şerarelerle kirletmemek için, gezip dolaştıkları her yerde kırılabilir kristaller varmışçasına, olabildiğine nazik ve kibar davranır, dikkatle oturur-kalkar ve âdetâ bir ruhanîler topluluğu manzarası sergilerlerdi. Öyle ki bunların, gözlerinin önünde sanki nihâî buudu masmavi bir ukbâ derinliği, başlarının üstünde ruhanîlerin kanat çırpış sesleri, düşüncelerinde bütün bunları temâşâ edebilme genişliği ve gönüllerinde bunları ve dahasını tatma enginliğiyle her şeyi kucaklamaya yeten bir insanî derinlikleri vardı.

Aslında hemen her atmosfer, her çevre, biraz da ona uyulunca, onun ruhuna nüfuz edilince ve onunla aramızdaki sevgi bağları tam sezilince netleşir, derinleşir, âdîlikleri aşarak fevkalâdeliklere ulaşır, derken, içindekilere daha bir talâkatle seslenir ve onlara ruhunun enginliklerinden gelen en mahrem bir mûsikîyi dinletir. Beşinci Kat'ın bize, hemen her zaman bu vâridâtın en zengin bir sâkisi olduğunda şüphe yoktur. Evet o, oturduğu yer ve konumuyla bu mânânın mücessem bir heykeli gibidir.

Beşinci Kat'ta Sosyal Münasebetler

Burada hemen her zaman yapılan ibadetlerin, müzakere edilen konuların; düşünce ve inanç dünyamızla alâkalı tahlillerin, terkiplerin; daha başka içtimaî münasebetlerin bir rüya ve hülyası hissedilirdi.. evet ben, bu müstesna mekânda, çok defa esrarlı bir akımla ürperdiğimi, sırlı bir sükûnet, bir sekineyle irkildiğimi hatırlarım. Eskiden burada tasavvufî bir duyuşla, halvette vâridât tecellileri yaşayarak sık sık hülyalarımın tepesinin delindiğini hissetmiş ve hayretler yaşamışım. Yaşamış ve yalnız kaldığım bazı dönemlerde, buranın tadının, neşvesinin ve husûsî esintilerinin ne kadar farklı estiğini duymuş ve bu buk'anın her yanından fışkıran mânâların çevreyi kuşatmasına şahit olmuşumdur.

Fakir, sistemli hülyalarımın tadını ilk defa Beşinci Kat'ta duydum.. ve kendi kendime: Meğer bugünkü hülyalarımın geçmişteki hayâllerimin nokta-i iltisâkı bu mekânmış dedim. Doğrusu ben, Beşinci Kat'ta kaldığım sürece, çok defa akl-ı meâşım durur.. düşüncelerim bağdaş kurup oturur.. gönlüm gider anlaşılmaz bir vuslat lezzetine dayanır ve ben orayı âdeta, Dost'a ulaşmanın bir rampası sanırdım. Öyle ki, ruhumun derinliklerinde çiçekler gibi açan hülyalar, cennet güzelliklerinin sırlı birer yansıması gibi gelirdi bana.

Beşinci Kat'ta Zaman

Her sabah, Beşinci Kat'ta bütün aydınlığıyla bir başka yaşanır.. öğlenler, sıcaklığını daracık sokakların başına boşaltarak, yanına en ince meltemleri alır ve onun üstüne yığar.. akşamın alaca karanlığı bir sürü vâridâtın muştusu ile onu rikkatle okşar geçer.. ve bütün bunlar, bizi günde birkaç defa, nimetlerin çehresinde O'nu anmaya, duymaya çağırın âdeta birer "eşref-i saat" olurdu.

Ben bazen, bir koltuk üzerine oturur; bir yandan şelâleye bakar, bir yandan da ağaçların, çiçeklerin nazlı nazlı salınmalarını seyreder ve hayâlî resimlerle, aradaki boşluğu da doldurup, terastaki bu raks ve cümbüşün yerdeki ağaçlarla bitevîliğe erdiğini tahayyül eder ve hepsinin bir bütünlük içinde el ele, omuz omuza verip "Yâ Hû" dediklerini, yatıp- kalkıp çevrelerine gülücükler yağdırdıklarını hayâlen duyar; îmânın sevginin darları nasıl genişlettiğini, mânâsız gibi görünen şeyleri nasıl mânâlandırıldığını, mütenahiyi ne denli eb'âda

sığmaz hâle getirdiğini düşünür ve Rabbime şükrederdim.

Güneşin ışınları, günün hemen her saatinde bu salondan ayrılmama ısrarını gösterir; binanın içine sızmak için her yandan pencereleri zorlar ve bu mekânı, her yandan hüzmelerini başına sararak bir güneş otağı haline getirirdi. Bu salonun, minder veya kanepeleri üzerinde oturup düşünürken, burada dinlediğim uhrevîlik; sanki üst üste yığılıp katmerleşmiş, güya senelerden beri içine hiçbir yabancı duygu, düşünce girmemiş, sürekli kendi ruh ve mânâsıyla derinleşe derinleşe koyulaşmış, sabitleşmiş gibi gelirdi bana; gelirdi de gönlümün üzerinde bir mûsıkî tesiri icra ederdi. Hattâ, bir enstrüman sustuktan sonra, uzun zaman kulaklarımızda, az önce onun tellerinin veya tuşlarının susan iniltilerini hâlâ dinlediğimiz gibi, saatler ve saatler boyu, orada vuku bulan bir derinliği duygularımızla dinler ve bu mekânı içinde terennüm edilen güzellikler ve derinliklerle dopdolu sanırdık.

Beşinci Kat'ta Zamanın Farklılığı

Kim bilir, benimle beraber daha niceleri, ruha pek çok şey vadeden bu âlem içinde, ne derin idrakler ufkuna ulaşmış ve ömürlerini yıldızlar arasında seyahat ediyor gibi geçirmişlerdir. Ben bu mekânda hep zamanın çok farklı ve saatler üstü geçtiği kanaatini taşıdım.. taşıdım ve çok kere bir rikkat ve titreyiş içinde bulundum. Doğrusu bu mekân, pek çok kimsenin de kendi içlerinde hissettikleri gibi, benim gönlümün içini de âdeta aksettiren bir yerdi.

Burada, canlı-cansız her şey nazlı birer çiçek gibi güzelliğinin son damlasına kadar açılmış renk renk letafet soluklar ve her motif umumî bir ahenk içinde rengini, çizgisini, resmini, manzarasını, şiirini hep büyümlü bir lezzetle ruhlarımıza duyururdu. Tıpkı bir paragraf içinde, her cümlemin umumî ifade ve ahenge destek olması gibi, burada her şey bir "sehl-i mümteni" edasıyla umumî hedefi aksettiren ince bir remz ve sembol gibiydi.

Fakir, değişik şehirlerde pek çok farklı mekânlarda ikamet ettim; ne hayâl ve melâller gördüm ama, bütün bunlar arasında, hafızamda en derin izleriyle her zaman kendini hissettiren sadece Beşinci Kat oldu. Ve zannediyorum, hafızamın unutmamaya kararlı olduğu o bir sürü hatıralar zinciri de yine hep Beşinci Kat'ta cereyan etti. En derin murâkabelerime, en derin muhasebelerime daha çok bu mekân şahid oldu. Ömrümün vefa edip etmeyeceğini bilemem ama, yarınki hülyalarımın da orada süzölüp realitelere dönüşmesini, duygularımın

orada yontulup, şekillenip ideallerimdeki dünyanın her yanına yayılmasını arzu ediyorum.

Beşinci Katın Sakinleri

Beşinci Kat'ın en önemli güzellik unsuru sayılan bu kutlu sakinler, hemen hepsi de hâinden memnun.. ömürleri pür neş'e.. günleri okuyup düşünme-düşünüp Hakk'a yakınlık arama hisleriyle dopdolu.. ve birer derinlik namzetleriydiler. Yanlarına gelen misafirler, onlar için ayrı bir haz vesilesi ve onlara hizmet de payeler üstü bir payeydi. Bu katı şereflendiren kutlu konukları memnun etmek için, âdeta onların çevrelerinde fır döner ve tıpkı halâyık gibi onların hizmetlerine koşarlardı.. hattâ bir mânâda gelen misafirler, onların hayatlarının yeknesaklığını tadil ettikleri için, her zaman gelen konukları minnet ve şükranla karşılar, uğurlarken de, en mükemmel teşyi törenleriyle uğurlarlardı.

Bu temiz insanları, bu ölçüde hayata bağlayan, onlara yaşamayı sevdiren ve başkalarına faydalı olma duygusuyla coşturan hiç şüphesiz onların din hisleri, âhiret itikatları, Allah'la olan içten münasebetleri, geçmişten tevarüs ettikleri medeniyet telâkkileri ve millî üsluplarıydı. Hem onların bu ledünnî hâlleri hem de yanlarına gelen farklı kültürlerin, farklı anlayışların yontup şekillendirdiği o ayrı ayrı insanların hâli ve tabîi mekânın hususiyeti orada bulunan hemen herkese öyle dokunur, derecesine göre herkesin ruhunu öylesine büyüler ve herkesi öylesine kendi sükutuna çekerd ki, biraz duyarlılığı olan her ziyaretçi, içeriye girdiği andan itibaren bir daha bu sihrin tesirinden kurtulamazdı.

Beyan Öncüleri

Beyan mimarlarının ilhamları şahlandığı zaman, kalbler, gökten gelen yağmurlarla kabarıp köpüren altın yamaçlara döner.. kupkuru çöller, onların beyaz sağanağıyla birer çemenzâr kesilir., hele beyan, kıvamına gelip de bir ırmak, bir çağlayan, bir dalgalarla köpürüp sahillere akan umman halini alınca, söz mukavemet edilmez öyle bir sultanlığa erer ki, onun o ruhanî zemzemesi karşısında bütün münasebetsiz sesler-soluklar kesilir., bütün söz şeklindeki mırıltılar yerlerini sükûta terkeder ve muhtevasız konuşmalar bir bir uzlete çekilirler. Böyle kıvamında bir beyan sofrasına oturma bahtiyarlığına ermiş

herhangi bir insan, gönlünü ona açabildiği ölçüde, kendini bir mûsikî çağlayanına salmış gibi onu olduğundan da fazla derinleştiren bir ruh haliyle dinler, bütün benliğiyle onun içinde erir ve âdeta, gassalin elindeki meyyit gibi tamamen ona teslim olur.

İyi bir beyanın hemen herkes üzerinde, tabîî onların istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde, mutlaka tesiri olur. Bazen insan güçlü bir beyan esintisi karşısında, adeta balonlara binmiş, uçurtmaların dolaştığı noktalarda dolaşıyor gibi kendini bulunduğu atmosferin hürriyete açık iklimlerinde uçuşan kuşlar kadar hür ve rahat hisseder. Böyle bir cazibe merkezinin yüksek çekiciliğine kapılıp, hep o "ile'l merkez" güç etrafında dönüp durduğu esnada, kabil olsa da o, bir ruhunu dinlese, kimbilir ne etkileyici, romantik mülâhazalarla iç içe olduğunu ve ne alternatif zevk açılımları yaşadığını duyacak ve hayranlıkla kendinden geçecektir. Böyle bir talihli, bu kabil ses ve söz Kevserlerini her yudumlayışında yeniden bir kere daha dirilerek kendini keşfeder.. kulaklarında yankılanan kelimelerin, cümlelerin ruhuna akışıyla, her an ayrı bir farklılığa erdiğini duyar ve hayatın beyan buundundaki televvünlerinin ne kadar aşkın olduğunu hissederek, tekrar tekrar hayretle irkilir.

Beyan ve İnsan İlişkisi

İnsanoğlu konuşmaya başlayınca, durgun ve sessiz gibi görünen eşyanın da dilinin bağı çözülmüş ve her biri "mele-i âlâ"dan birer satır, birer paragraf olan bütün varlık ve hâdiseler, talâkatli birer hatip gibi her şeyin perde arkasındaki hakika-tin konuşan dili, hikmet yüklü beyanı ve fasih lisanı olmuştur. Bize göre beyanın olmadığı kabul edilen dönemde, varlık suskun, hâdiseler suskun ve her şey de âdeta durgundur. Her varlık nasıl konuşur, konu-şurken nasıl kendini ifade eder?. Bunlar, herkesçe bilinmesi zor konular.. bu konuda bilinen bir şey varsa da, mahiyetine yüklenen beyan kabiliyeti ile insanın, bütün eşya ve şununâtı istediği gibi seslendirip yo-rumlayabilecek kabiliyette yaratılmış olmasıdır. Doğrusu, izafî değerler dünyasında beyan bizim canımızdır. Biz hepimiz birer lisan, bu lisanla-rın var oluş gayeleri de beyandır. En büyük gerçek olan hakkı itiraf edip bu konuda varlığı bir senfoni gibi seslendiren, seslendirip eşyanın yüzündeki perdeyi aralayan ve ona kendini ifade etme imkânını veren beyan.. düşünce hazinelerinin kapılarındaki kilitleri çözen anahtar beyan, geniş bir merkezî hareketin, çevreyi harekete geçirmesinin düğ-mesi beyan, halife unvanıyla varlığa müdahale etme mevkiine

yükseltilmiş insanoğlunun tahtı beyan, kalemi beyan, kılıcı beyan ve saltanatının temel kaideleri de beyandır. Beyanın bayrağının dalgalandığı yerlerde en güçlü ordular bozguna uğrar ve dağılır; onun gürlediği meydanlarda top güllerinin sesi arı vızıltısına dönüşür. Beyan sancağının çekildiği burçların arkasında sadece onun davulunun, kösünün sesi duyulur; onun mehterinin gürlediği bucaklarda sultanların yürekleri ağızlarına gelir, İskenderlerin, Napolyonların çaresiz kalıp geriye döndükleri nice aşılmaz surlar vardır ki, beyan kılıcıyla paramparça edilmiş ve beyanın inkıyat, itaat meşk eden kalemine selâm durulmuştur.

Beyan ve İslam

Kâinat kitabı ve "şeriat-ı fitriye"nin ruhu, muhtevası, rengi, deseni beyan, Allah yolu olan İslâm gerçeğinin mührü, kılıcı ve kalemi de beyandır. Altının kıymetini sarraflar, cevherinkini cevher-fürûşan olanlar, beyanın değerini de söz sultanları bilir. Altınlar, inciler, dünya ehlince izafî birer kıymet ifade ederler., ve bunların ifade ettiği nisbî değerler de şu üç-beş adımlık dar âlemde başlar ve yine onda biter. Beyan, ins-cin arasında, yerlerin, göklerin değişik tabakalarında sikkeyi basan bir sultan, emirler veren bir kumandan ve her zaman destanlara konu olan bir kahramandır. Bugüne kadar hiç kimse, beyanın ulaştığı makamdan daha yükseğine ulaşamamış ve hiçbir fatih ondan daha güçlü bir silaha sahip olamamıştır. Bizim dünyamızda her peygamber bir söz sultanı, her edib de o sultanların başımıza saldıkları ışığın birer gölgesidir. Öncekiler birer asıl, sonrakiler birer tâbî; öncekiler birer mîmâr, sonrakiler de birer işçidir. Bunların hemen hepsi, el ele, omuz omuza her zaman beyandan mamureler meydana getirmiş, söz ibrişiminden dantelâlar örgülemiş ve kelime cevherlerinden de en eşsiz gerdanlıklar tanzim etmişlerdir.

Beyan ve Varlık İlişkisi

Biz hepimiz dünyaya gözümüzü beyanla açtık, beyan ninnileriyle büyüdük, bir noktaya yöneldikse beyanın sihriyle yöneldik, Bundan sonra da yaşarsak, yine ilm-i beyanla soluklayarak yaşayacak, ölürsek bilgi ve beyan mahrumiyetinin kuraklığında can vereceğiz. Beyan, canlı cenazelere Hızır solukları, ebedî yaşamak isteyenlere de bir âb-ı hayattır.. onu usta bir neyzen

gibi ölümler ülkesine üfleyebilenler, nice bin seneden beri sürüm sürüm yaşayan cankeşlere, üst üste "ba'sü ba'del mevt"ler va'd edecek ve "ad" görmüş mezarlar üzerinde birer sûr tesiri icra edeceklerdir.

Hemen her şeyiyle eskiyen ve pörsüyen bu, gelenlerin gittiği, konanların göçtüğü, "malı, mülkü, safâsı fânî hülya" misafirhanede hep taze kalabilen ve her zaman renklerini koruyan bir güzeller güzeli varsa, o da beyandır. Beyanın yankılandığı yamaçlarda binlerce ceylan murakabeye dalar, yeni gülşenlerin hülyalarıyla yaşar.. beyan mızrabı bilgi telleri üzerine kalkıp indikçe eşya semâa kalkar, hâdiseler ilâhî bir raksın "hayhuy"uyla inler.. beyanın aks-i sadâsıyla inleyen çöllerde bir değil, binlerce mecnun dolaşır.. onun nağmelerinin duyulduğu koylarda bülbüller dillerini tutar, yuvalarına çekilir.. onun haykırırlarının ulaştığı vahşi ormanlarda arslanlar kuyruklarını kısar, inlerine sığınır.

Beyan ve Yaratılış İlişkisi

Varlığın plânını Rahmeti Sonsuz'un ilmi, mimarîsini de beyanı resmetmiştir. Yaratılışla beyan "âyân-ı sâbite"nin mahremlerden mahrem harîminde ikiz olarak belirmiş, sonra da haricî vücuda yürümüşlerdir. Hazreti Rahman, insanı yaratırken, onun özünü, iç enginliklerini, varlığı, varlığın perde arkasını ifade edebilme kabiliyetini de ona yükleyerek, öylece haricî vücut buuduna çıkarmıştır. Bu itibarla da denebilir ki; kudret kaleminin ucundan yokluğa akan mürekkebin ilk damlası beyan, Yaratıcıyla-yaratılan arasındaki sırlı münasebeti keşfedip ortaya koyan da yine beyandır. Yeryüzünün tozundan-toprağından, suyundan-çamurundan yoğrulup şekillendirilen insan, ancak ilim sermayesi ve beyan aktivitesiyle arzın halifesi ve şu dünya mescidinde, cin ve insin hatibi olma payesine yükseltilmiştir.

Beyandan Edebiyata Sözün Gelişimi

İşte bu perişan mütalâaya da bu mülâhaza ile bakılmalıdır. Yoksa nerede edebiyat nerede biz..! Daha önce "Beyan" başlığı altında, sözün, insanoğlu ile doğduğunu, insanoğlu ile geliştiğini ve onun çok önemli bir derinliğini teşkil ettiğini ifade etmeye çalışmıştım... Beyan, tarih boyu, düşünce imbiklerinden geçse geçse, söz sarraflarının elinde işlene işlene mukadder kemaline erdi ve bir

gün geldi edebiyat oldu. Bu itibarla da denebilir ki, edebiyatın bugünü dünden daha parlak olduğu gibi, yarını da bugünden daha parlak olacaktır veya parlak olmalıdır. Evet, bir münasebetle Bediüzzaman'ın da ifade ettiği gibi, insanlık sonunda bütün bütün ilme yönelecek, yönelecek ve gücünü büyük ölçüde ilimden alacak; ihtimal o zaman söz ve ferman tamamen ilmin eline geçecek... İşte ilmin bu ölçüde gelişme gösterdiği bir dönemde, fesahat ve belagat da zirveleşerek kıymetler üstü kıymete ulaşacaktır. Muhtemel, böyle bir dönemde insanlar, düşüncelerini birbirlerine kabul ettirmek için daha çok dil silahını kullanacak, ifade zenginliğiyle onların gönüllerine girmeye çalışacak ve edebiyatın sihriyle ruhları fethedeceklerdir.

Beytullah

Arzın merkezinden "Sidret-ül-Müntehâ" ya kadar ins, cin ve meleğin her zaman çevresinde dönüp durduğu bir amûd-i nûrâninin "nurdan sütun" yeryüzünde mücessem bir kesiti sayılan Kâbe, her lahza görünür-görünmez milyarlarca temiz ruhun, harîmine can atıp vuslat aradığı, öyle eşi-menendi olmayan bir binâdır ki, kıymeti semâlara eşittir dense sezâdır.. zaten o gökte ve yerde Allah'ın evi manâsına "Beytullah" olarak yâd edilmektedir.

Bilim Adamlarının İlim ve Din Düşünceleri

Zâten, dünya çapındaki büyük düşünürler de, mutlak ve mücerret bilginin, insana vereceği çok fazla bir şey olmadığında, ondaki izâfî kıymetin ancak ahlâk ve fazîlet insanları tarafından temsîl edildiğinde ortaya çıkabileceğinde ittifak hâlinedirler. Einstein, "ilim bize, vakaların birbirlerine nasıl bağı olduklarını ve birbirleriyle kendi şartları içinde nasıl var olduklarını gösterir; ama, "olanın" bilgisinden ibâret sayılan bu şey, bize, olması gerekeni öğretmez" der. Ona göre, insana, olması gerekeni de ve onun zâtî kıymetine göre yüksek hedefleri de gösteren sadece dindir. Mevzû ile alâkalı şu müthiş sözler de yine ona ait: "İnsana gerçek hedefini din tayin eder. Ancak, hangi vasıtalarla başvurulması lâzım geldiği husûsunda ilmin de söyleyeceği bir hayli şey vardır. İlim, hakîkatı eksiksiz öğrenmek isteyenler tarafından şekillendirilip belli çerçevelere ircâ edilerek kurulur. Ama, temelde, bunun kaynağında da büyük ölçüde yine din vardır. Ben, derin bir îmâna sahip olmayan herhangi bir ilim adamı

düşünemiyorum... Aslında "dinsiz ilim topal, ilimsiz din de kördür." Günümüze kadar daha niceleri, aynı duygu, aynı düşünceyi onunla paylaştı.. o mahfûz; biz burada bir lahzâ durup, ilmi dinsizliklerine âlet etmek isteyen ve ömrünü başkalarını taklitle geçiren bir kısım şuursuz müstağriplere karşı bir "fe eyne tezhebûn (gerçek bu iken, başınızı almış böyle) nereye gidiyorsunuz?" çekerek, düşünceye küçük bir mola verip sıkılmış ruhlara nefes aldirtmak istiyoruz...

Evet, bir batılı düşünürün de ifâde ettiği gibi, biz, fikirlerin ilmî çerçevesi dahilinde mahsur kaldığımız sürece, dünya bize, dümdüz, tek buutlu bir nizam içinde ve hiç değişmeyen kanunlara bağlı bir mekanizma gibi görünür. Oysa ki, kâinatın, doğumu da, ölümü de öyle bir hududa dayanmaktadır ki, orada bu türlü düşüncelerin hiç mi hiç ilmî bir değeri yoktur. Bizim buutlarımızı aşan bu hususları anlamak için, ilmin bilmediği, fakat dinin tefsir ettiği bazı yorum ve tespitleri nazar-ı itibâra almak şarttır.

Bu şart ve lüzûmu çok iyi kavrayanlardan S.J. Jean ve Eddington gibi muâsır ilim ve fen adamları-Jean'ın (Meçhul Kâinat'ı) biraz panteizm alaşımı olsa da, bu mevzûda mütalaası yararlı olabilecek bir eserdir-ilmî materyalizmin akış istikâmetine ters yeni düşünceler üretmiş, yeni bir şehrah açmış ve ilim dünyasına, ilimlerdeki tikanıklığın ancak bu yolla açılacağını teklif etmişlerdir. Bu yol, bütün semavî dinlerin işaret ettiği Allah'a îmân yoludur.

Bu itibarla denebilir ki, tarihin hiçbir devrinde, hatta bir ölçüde pozitif ilimler de dahil, hemen her dalıyla ilim, bu kadar Allah'a yaklaşıp îmânla bu kadar içli-dışlı olmamıştır...

Bilim ve Kur'an'ın Mesajları

Keşke Kur'ân arayan bu gönüllere, Kurân'la gelen mesajı, O'nun kendi solukları seviyesinde sunabilseydik.! Herhalde bu mesaj onlarda bir sayha ve ses şoku te'siri icrâ edecekti. Ses bu kadar cılız, temsil bu kadar zayıf, samimiyet bu kadar yıkık-dökük, "düşman bu kadar kavî, tâli'de bu kadar zebûn" olduğu halde, dünden bugüne Philip Hitti, Jean-Paul Raux, George Bernard, Fyodor Dostoyevski, G.M. Rodwei, Edward Montel, Descartes, Voltaire, John Davenport, Lamark, Paskal, Dr. Gustave Le Bon, V. Hugo, Carlyle, E. Renan gibi yüzlerce ilim, düşünce ve sanat adamı O'nun haşyet tüten mehâbetli iklimi karşısında iki büklüm olup yerlere kadar eğildiler. Bunca devâsâ kâmetin, Kur'ân ve Sâhib-i Kur'ân hakkındaki o muhteşem itirafları, o gürül gürül kabul gören solukları,

yarım asır önceki batı temerrüdünü esas alıp ve onların arkasında aptalca saf bağlayıp duran bizim entelijansiyamız için ne müthiş bir şamardır!

Kurân'ın, her biri bir hüccet has talebelerinin düşünce ve beyanları mahfûz, dünyanın değişik yerlerinde neş'et eden bu en seçkin dimağların, bu en âteşinî zekâların, Allah'a ve imâna yönelişleri, mukavemetsiz, zayıf, beden varlığı mülhitlerin, sıkıştıklarında "el-amân Allah'ım!" diye bağırıp-çağırmaları şeklindeki ümitsizlik, çaresizlik ve dehşet psikolojisine de hamledilmemelidir, evvelâ, modern batı, bugün sahip bulunduğu imkânları itibariyle çaresizler dünyası sayılamayacağı gibi, bu dünyada yeniden dine dönen aydınları da şaşkınlar ve şoke olmuş insanlar listesine almamız mümkün değildir.

Bilim ve Teknolojinin Yol açtığı Değişimler

Bu hız ve tempo ile gelişen ilim ve teknolojinin, çok yakın bir gelecekte, topyekün kanaat,düşünce ve ilim anlayışına tesir edebilecek, yeni keşifler ortaya koyacağı da gözden ırak tutulmamalıdır. Dönüp yakın geçmişimize baktığımız zaman, dünden bugüne, çok şeyin değişmiş olduğunu görürüz. Daha dün, herkesçe değişmezliği kabûl edilen Galilello'nun mekân telâkkisi, Newton'un câzibe-i umumiyesi (genel çekim) yerlerini "rölativizm"e terk ederek bugün tarihî birer faraziye (teori) hâline geldiler. Maddenin, her şeyin esas olma görüşü, bir hayli zamandan beri, herkesin kuşkuyla baktığı bir mevzu olmuştu. Bugün ise artık madde kadar, madde ötesi şeylerin de kendilerine has çizgide, araştıracının perspektifine girdiğini görüyoruz. Öyle anlaşıyor ki yakın bir gelecekte, madde kadar anti-madde, atom kadar anti-atom, ilim mahfillerinin müşterek araştırma mevzuu hâline gelecek ve fiziğin ele alındığı her yerde, mutlaka, metafizikten de bahsedilecektir.

Bir Başka Açıdan Bayramın Tanımı

Bayram, dünya ve ötelere ait güzelliklerin birbirine karıştığı, insanların bütün bir Ramazan boyu değişik ibadetlerle meleklediği, meleklerin bu benzerliğe teveccüh ve iltifat olarak bayramlaşan o temiz ruhlar arasında tenezzül dalga boyuyla uçuşup durduğu ve herşeyin lâhûtî bir güzelliğe büründüğü öyle büyümlü bir gündür ki, onu tam duyup yaşayabilenler kendilerini uyanmak istemedikleri bir rüya âleminde sanırlar.

Bir Sistem Olarak İslâm

Bizim düşünce sistemimizde; akıl, fikir, kalp, insan hissiyâtı ve bütün semereleriyle vahiy.. gibi hususların hemen hepsi fevkalâde önemlidirler ve bir vahidin farklı yüzleri gibidirler. Oturduğu alanın genişliği açısından bu sistemin, başkalarına nispeten daha bir engin olduğu her zaman söylenebilir. Zaten İslâmiyet, insanlığa sunduğu mesajlarında hep bu açıklık ve vüs'ati gözetegelmiştir: O, muhatap ve müntesipleriyle münasebete geçerken, aklın referansı çerçevesinde, düşünce buutlu, hissiyât televvünlü, vahiy dayanaklı ve ilham enginlikli bir diyalog yolu takip etmiş ve hükümlerini, insan, varlık ve Yaraticı arasında kurduğu çok sağlam, Kur'ânî muhkemâta uygun, makul ve mantikî esaslara bağlamıştır. Kur'ân'ın ışığında İslâm'ın tesis ettiği bu münasebet o kadar güçlü ve insanoğlunun his, düşünce ve muhakemesine o kadar uygundur ki, ne ondan evvel, ne de ondan sonra bu ölçüde akıl, kalb ve ruh arasında dengelerin gözetildiği bir başka sistem göstermek mümkün değildir.

Bir Toplum Manevi Dinamiklerle Ayakta Kalır

Bir cemiyet, üzerinde kurulup geliştiği felsefe ve manevî değerlere sınımsız bağlı kaldığı müddetçe, ihtişam ve dinamizmiyle pâyidâr olur. Kendine has bu diriltici iklim ve bu esaslı kaidelerden uzaklaşmağa başladığı andan itibaren de içten içe kokuşup çürümeye ve dağılıp gitmeye yüz tutar. Onun içindir ki; millî vahdetimiz adına, millet fertlerinin, bir mihrap gibi her zaman etrafında toplanıp durdukları yüksek mefkûre ve mukaddes prensiplerin korunup kollanmasına ve "ilelebet" devam ettirilmesine milletçe gayret gösterilmelidir.

Milletin ümit kâsesini elinde taşıyanlar, her şeyden evvel, nesillerin gönüllerini bu yüksek mefkûre ve ideâllerle donatarak, onları, Hızır çeşmesine giden yollara irşad etmelidirler. Dertsiz, davasız, gayesiz ve ideâlsiz nesillerin önce içten içe yanarak karbonlaşması, sonra da bir alev, bir tûfan haline gelerek, etrafındaki her şeyi yakıp yok etmesi tabîi ve kaçınılmaz olur. Bizler, şu son bir-iki asır içinde, bu türlü ölüm deliklerinin, hem de en korkunçlarına, defalarca maruz kalmış bahtsız bir milletiz. Dostun vefa bilmediği, düşmanın hıyanet ve cefadan usanmadığı hasret ve inkisar dolu bu dönemde, millet ağacı

defalarca ırgalandı; cemiyetin ruh kökü tekrar tekrar baltalandı; yığınlar her dönemeçte başka başka devler ve gulyabânilerle karşı karşıya kaldı. Eğer bu çeşit çeşit ölüm ağlarına, her mâruz kalışımızda bir inayet eli imdadımıza yetişmeseydi, milletçe bu cehennem çukurlarından birine gömülmüş ve tarih sayfalarından ebediyen silinip gitmiş olacaktık...

Birinci Boyut

Birincisi; ruh-u zât diyeceğimiz rahmânî ilk tecellidir ki, esbab açısından canlıyı meydana getiren unsurların özel durumları ve belli konumlarıyla kaim görünen ruhtur.

Birinci Durum

Birinci durum ve hareket noktası açısından konu şöyle özetlenebilir; nefis, mahiyet ve cibilliyeti itibariyle fevkalade kendine tutkundur. O her şeyden önce kendini sever; başkaları ile olan irtibatı kendine bağlar. Öyle ki o bazen, inanmış bir gönlün, Mabud-u Mutlak ve Maksûd-u Bilistihkak'a teveccüh etmesi ölçüsünde kendine yönelir, kendine perestiş eder; dolayısıyla da hiçbir kusuru, hiçbir kabahati kabule yanaşmaz; yanaşmaz ve kendini hep müzekkâ görür. Onun bu olumsuz tavırlarına karşı "cihad-ı ekber" çerçevesinde, kararlı bir mücadele ile nefsin sürekli sorgulanması, murakabe ve muhasebe izâbehânelerinde eritilip yumuşatılması, yoğrulup şekillendirilmesi ve ne pahasına olursa olsun katiyen onun aklanmasına gidilmemesi, aklanmasına gidilmesi bir yana, tezkiye edilmeme azim ve kararlılığının bir aklanma kurnası kabul edilmesi gerekir ki, özündeki insanî derinlikler inkişaf ettirilebilsin.. evet eğer biz, sürekli tezkiye-i nefis etmemek suretiyle bir temizlenme arayışına bağlı kalabilirsek, melekler de, ruhaniler de nezafet ve nezahetimize gıptalar yağdıracak ve bir hadisin işaretiyle, dört bir yandan bu yolun yolcularıyla musafahaya koşacaklardır. Aksine, onu hep paka çıkarma ve müzekkâ görme gafletine düşersek, cinleri de, şeytanları da ürkütecek menfur bir mahiyetin mümessilleri haline gelmemiz kaçınılmaz olacaktır. Evet - Mevlâna'nın da dediği gibi - bazen insan, şeytânî duyguların tesirinde âdeta bir iblis olur; bazen de, kalbî ve ruhî hayatın zirvelerinde meleklerle atbaşı hale gelir..

Birinci Dünya Savaşı

Yirminci asır, insanlık için bir imtihan ve iptilâ asrı oldu. Harpleri kargaşalar, kargaşaları da harpler takip edip durdu.

Birinci Cihan Harbi bir nizam ve sistem mücadelesi değildi. Onda, içtimaî, iktisadî, idarî ve siyasî hiçbir değişiklik hedeflenmemişti.. taraflar sadece ve sadece toprak peşinde, müstemleke arayışında ve çıkar avındaydılar. Tabî, yine en çok dillerde dolaşan şey de: Mazlum milletlere hürriyet, müstemlekelere istiklâl ve cihanşümûl adaletin tesisi.. gibi aldatmacalardı.. ve bunlarla, topyekûn insanlık, pastırma kokusuyla kapana kısıtılan fare gibi derdest ediliyordu.

Bize İnkisar Yaşatma Ya Rab

Yeni bir azim ve ümitle bir kere daha Sana yöneldik. Başımızı ayaklarımızla buluşturduk ve bir sürü beklentiye koyulduk. Arzu ve isteklerimizde bize inkisar yaşatma! Bize sevginden kâse kâse şerbetler sun ve gönüllerimizi iştiyakınla coştur! Sinelerimize öyle bir aşk u şevk koru saç ki, kalmasın kararımız; başımız kapının mübarek eşiğinde, nabızlarımızda Seni duymanın heyecanı, gönüllerimizde aşk u vuslat hafakanı, gözlerimiz çağlayıp gitsin ve âh u efganlarımız gökleri titretsin.

Bundan sonra olsun, artık oturup kalkıp hep Seni düşünelim.. her şeyi Sana bağlayıp öyle sevelim.. vuslat hülyalarıyla yaşayıp Sana karşı iştiyakla köpürüp duralım. Senin için kıyam edip, Senin için oturalım.. her şeyin çehresinde Seni okuyalım; her nesneden Sana ulaştıran yollar bulmaya çalışalım.

Bugüne kadar başka hülyalar peşinde koşa koşa yorulduk. Sensizlik canımıza tak etti.. meğer, mülâhazalarda Sen olmayınca en geniş yollar ne kadar da daralıyormuş, şehrahlar nasıl da sevimsiz patikalara dönüyormuş...

Bize İnsan Olma Yollarını Göster Ya Rab

Bizleri bağışla, öyle bir dünyada hayata gözlerimizi açtık ve öyle bir âlemde yaşıyoruz ki, önümüzde tuzak, arkamızda tuzak; uğrayıp geçtiğimiz her yerde nefis, şeytan ve aynı takımdan binlerce ifrit ağını germiş av bekliyor; yol boyu yüzlerce fitne ocağı ve isi-dumanı gelip sinelerimize oturuyor. İna yetine

ihtiyacımız açık, çaresizliğimiz her hâlimizden belli; bizleri yara-bere almadan hedefe ancak Sen ulaştırabilir ve bugüne kadar elli defa çatlamış, kırılmış ruh dünyamızı da ancak Sen tamir edebilirsin. İçimizi Sana döküyor, kusurlarımızı Sana açıyor ve bize yeniden insan olma yollarını göstermeni diliyoruz.

Bizi Kaybedenlerden Eyleme Ya Rab

Ya Rab! Önümüzdeki şu upuzun hayat yolculuğunda, bizi kendi idrak ve ihsaslarımızın darlığıyla baş başa bırakma; akıllarımızı inhıraf ve sürçmelerden, nefislerimizi cismânîliğin baskılarından, gönüllerimizi de hevâ ve heveslerin öldürücü oklarından sıyanet eyle. Kapının kullarını; ilimde kibr u gururdan, ibadette riya ve gafletten ve duygularına renk attıran ülfetten koru. Senin yolunda yürüyor gibi görünüp Senden uzaklaşmak, kurbet atmosferinde iç içe firkat yaşamak, hep rızadan söz edip gazap arkasından koşmak ne acıdır! Sen bizi kazanç yolu sanılan bu tür haybet vadilerinde ömür tüketmekten muhafaza buyur.

Rabbimiz! Senin bize sahip çıkıp sıyanet etmen, düştüğümüzde tutup kaldırman, kirlenen mâhiyet-i insaniyemizi sık sık yıkayıp, arındırıp nezdindeki gözü sürmeliler arasında kabul buyurman, Zât'ın için bir nakîse sayılmaması yanında bizim için çok şey ifade etmektedir. Gerçi cürüm cürümdür ve ceza ister. Biz de öyle bir cürmün prangalı mahkumları sayılabiliriz. Ne var ki Sen, azap edecek pek çok kimse bulabilirsin; fakat biz, affedecek birini asla bulamayız. Ey affı tecziyesinin önünde rahmet tahtının sultanı! Bizi bir bilinmez ve bulunmaza bırakarak tazib etme. Eğer bir zaman Senden kaçıp -aslında kaçınılmazdan kaçmışız- akla-hayale gelmedik levsiyâta girdi, mâhiyet deformasyonları yaşadı, haddimizi bilmezlik edip Sana baş kaldırdı, hevâ u nefislerimize uyup kirlendi ve kendimize kıydı isek -ki bu ahsen-i takvîm dilrubâları için bir intihardır- şimdi bin bir çaresizlik içinde, ama ihtiyaçlarımızın şuurunda olarak, boynumuzda hâkimiyetinin tasmaları, ayaklarımızda ıztırar prangaları, ellerimiz göğüslerimizde günahlarımızı itiraf ediyor; bir kez daha kapının kulları olduğumuzu mırıldanıyor, "merhamet" deyip inliyor ve ululuğuna yakışır bir muamele bekliyoruz.

Bizim Dünyamıza Ait Beyanlar

Hele bizim duygu ve düşünce dünyamızdan fıskıran bir beyan, zannediyorum dinleyenleri bir anda o güçlü büyüyle kucaklar, tesirini ruhlarına üfler ve gönüllerine kendi boyasını çalar; onlar da, kendilerini onun o sımsıcak sinesine salarak, ona teslim olurlar; teslim olur ve o yumuşatan atmosferde kendi dünyalarının bütün inceliklerini duyar ve sahip oldukları zenginliklerin baş döndürücü güzellikleriyle kendilerinden geçerler.

Bazen, beyanın çağlıtları içinde insan, cennet kevserlerini andıran din-iman nağmelerini, fena, beka melodilerini dinler; her şeyin sonsuzdan gelip yine sonsuza aktığı mülâhazasıyla, iman ve ümit ufkunun tül tül renkleri içinde her an ayrı bir temaşâ zevkine erer.

Bazen de beyanın bir kısım çıkış noktalarından geçmişimize açılır; maziyi bütün ihtişamıyla duymaya çalışır; yer yer onu bir mûsıkî gibi dinler, semâa kalkar, hattâ kanatlanır gibi olur ve kalbî, ruhî hayatımız itibarıyla zaman-üstü bir hâl alarak, kendimizi dünkü gerçeklerle yarınki hülyaların iltisak noktasında bağdaş kurmuş oturuyor bulur ve zamanın üç buudunu birden seyrediyor gibi oluruz. Bu temaşa içinde yıkık bir rüya haline gelmiş olan bütün geçmiş, bir sihirli restorasyonla eski halini alır; iman ve ümitlerimizde duyduğumuz gelecek de bir çocuk neşvesi içinde koşar bize gelir; gönüllerimize girerek hasret giderir.. ve yeniden bir kere daha bizim olur. Öyle ki, bu derûnî duygularla kendimizi değişik çağrışımların akıntısına salar ve hülyalarımızda sonsuz bir güce, aşkın bir cereyana ulaştırdığımız böyle bir çağlayan içinde hâlden hâle, hisden hisse, fikirden fikire geçer ve tıpkı rüyalarımızda olduğu gibi her şeyi biraz da niyet ve gönüllerimize göre şekillendirir, istediğimiz kalıplar içine sokar, istediğimiz gibi yönlendirir; arzu ettiğimiz gibi oturur-kalkar; kanatlanır uçar; iner yerde ayaklarımız üzerinde yürür; mağriblerde tülü, maşrıklarde gurûb temaşa eder; bir iken bin olur, zerre iken her şey hâline geliriz...

Bizim Dünyamızda Mânânın Önemi

Bizim dünyamızda sonsuzluk tutkusu, hakikat aşkı, sistemli tefekkür ve tecessüs başka hiçbir millette olmayacak ölçüde bir patlama dönemi yaşamış ve doğrudan doğruya ya da dolaylı yollarla asırlarca cihana ışıklar saçmıştır. Böyle bir altın çağın arkasının getirilmesini çok arzu ederdik.! Ama ne acıdır ki, sayılamayacak kadar pek çok sebepten ötürü zaman, sonraki dönemlerde bizim

aleyhimizde beklenmedik acı yorumlar ortaya koymuştur. Bugün yeniden zamanın cereyanına kendi boyamızı alabilmemiz için insan üstü gayretlere ihtiyaç var. Böyle bir gayret sergileyip ile ve ızdırapla gerçek karakter ve istidadımızı öne çıkararak, düşünce ve hayat dantelâmını ona göre örgüleyeceğimiz âna kadar da sürüm sürüm olmamızın yanı başında, ne kendi orijiniyle dinî hayat, ne sanat, ne ilim ne de kendi kaynaklarımızdan beslenen bir ahlâkî hareket mümkün görülmemektedir, mümkün görülmemektedir; zira marifet ve aşk sermayesinden mahrum fertler gibi, aynı mahrumiyeti yaşayan milletler de çökmeye, çözölüp dağılmaya mahkûmdurlar.

Bizim Dünyamızdaki Ezanlar

Bu semâvî çağrı bizim dünyamızda, gökten indiğı andan itibaren hep kendi orijiniyle gürleyip durdu, asla susmadı ve onca münasebetsiz hırıltıya rağmen ona icabet de hiç mi hiç kesilmedi. Her şeyin künde künde üstüne devrildiğı dar bir zaman diliminde, bir kısım alafranga düşüncelerin tesiriyle onda da muvakkaten bir alaturkalaşma oldu ise de, o hemen bütün zaman ve mekânlarda kendine has örgüsü ve şivesiyle hep devam etti ve gelip bugünlere ulaştı. Bundan sonra da -inşaallah- "ebed müddet" böyle sürüp gidecektir.

Bizim İçin Ezanların Anlamı

Bizim için ezanlar her zaman, gönüllerimizle konuşan sihirli birer beyan olmuştur. Minareler ne zaman onlarla gürlese, ruhlarımızı kendi iklimlerine çeker, onları kendi dünyalarında dolaştırır, herkesle, onların anlayabilecekleri bir dil kullanarak konuşur ve ne yapıp yapıp kendilerini onlara ifade ederler. Bu seslerin ne mânâya geldiğini, neye çağırdığını, niye çağırdığını bilenler bilir ve her zaman onu/onları severler; bu itibarla da minareler o lâhûtî sesleriyle ne zaman gürleseler, onlar da soluklarını tutar ve derin bir haşyetle o sesleri mırıldanmaya dururlar. Bu seslerin aynı ölçüde onlara âşinâ olmayanlar üzerinde de ciddi tesirleri söz konusudur. Hele onlar içten, samimi, usta bir sesle ve gönül-dil uyumuyla icrâ ediliyorlarsa.. evet, işte o zaman:

"Gök nura gark olur nice yüz bin minareden,
Şehbal açarak (açınca) Ruh-u Revân-ı Muhammedî..
Ervah cümleten görür "Allahu Ekber"i,

Akseyleyince arşa lisan-ı Muhammedî." (Yahya Kemal)

mazmununca arz u semâ inler o soluklarla; inler de çok defa biz bu fani seslerin ötelere bir şeyler ifade etme gayretiyle insan üstü bir hâl aldıklarını tahayyül eder ve bu nefeslerde âdeta birer sermediyet şîvesi duyar gibi oluruz. Bu ses ve bu mutasavver şîve uykuda olan bütün hislerimizi uyarır; bizi lezzetten haşyete, vazife şuurundan haz alışımlı mehabet ufkuna çeker, gönüllerimize beşiklerin başında mırıldanan ninniler safvetinde en masum zevkleri duyurur.

Bizim İnanç Eksenli Dünyamız

Bizim dünyamız, insanüstü bir ressam tarafından çizilmiş, mânâlarla, hislerle, gayelerle taşkın bir resim gibi her zaman kendini duyuran bir rüya ve hülya ülkesi derinliği, mahrem ve rahat bir cennet köşkü şefkat ve âsûdeliği ve bir rıza ikliminin anlaşılmaz büyüleriyle tülленir.

Bu dünyanın hayat ve mâneviyat zenginliğine, bütün yıldızlar ve onların içinde yüzdükleri semâ, bütün verâlar ve onların ötesindeki rengârenk ukbâ, bir aksesuar gibi dahildir.

Bu dünyada gökler, yeryüzüyle içli-dışlı; âhiret, bu âlemin ve bu âlemde devam eden uzun bir yolculuğun ebedi istirahatgâhı, ölüm bir vuslat vesilesi, vefat günü de bir şeb-i arûstur.

Arzuları, yerdeki kumlar, gökteki yıldızlar kadar çok olan insanoğluna, büyüleyen güzellikleri ve ötelere gösteren işaret ve işaretçileriyle bu dünya, ışıktan, renkten, mânâdan, ruhtan, lezzetten örölmüş bir sihir âlemi gibidir. Her gün; bin türlü ayrı vâridatla açılır-kapanır, her gün farklı bir nefâsetle ruhlara siner ve her zaman en kıymetli mânâları gözler önüne sererek bizi âdeta meşherlerde dolaştırıyor gibi sevindirir ve bir kitabı mütâlâamıza sunuyor gibi ilimden düşünceye köprüler kurar, dimağlarımızı besler ve bir lâhza bile bizi yalnız bırakmaz.

Bu dünyada, sesler, sözler, en tesirli nağmeler şeklinde hissedilir.. güller, çiçekler, kokularının en enfesini esirgemedi çevrelerine neşreder.. canlılar birer arkadaş olur, cansızlar da birer vefalı dost.. ve her şey bir cennet olgunluğu içinde doğar, gelişir ve devam eder...

Bizim Kùltür ve Batı Kùltürü Kıyaslaması

Bizim kùltür sistemimizde, insan-kâinat-Allah münasebeti - böyle bir sıralamada tâbî, metbû müşterek mütalâa edilmiştir - en temel esaslardandır ve bütün zihnî, fikrî, amelî faaliyetlerimiz bu münasebete bağılı cereyan eder. Modern Avrupa mantığı - ki bu, tamamen bir Yunan mirasıdır - bütün mülâhazalarını insan, eşya ve hâdiselere bağlar; dolayısıyla da, Uluhiyet hakikatini ya hiç nazara almaz veya onu tâlî bir mevzû gibi mütalâa eder. Oysaki, bizim düşünce sistemimizde, insan-kâinat bir meşher, bir kitap ve hâdiselerin diliyle bir beyan olarak, varlığı kendinden (Vacibü'l-Vücûd) o yüce Zâtı anlatan, O'nun sanat eserlerini teşhir eden ve icraatını seslendiren bir dil, bir sergi ve bir enstrümandır. Yunan felsefesi ve onun çağdaş uzantısı sayılan modern Batı mantığında aktif aklın yanında âtıl bir Uluhiyet telâkkisine karşılık, bizim kùltürümüzde her zaman sanat-Sanatkâr, eser-Eser Sahibi ve Halık-mahlûk münasebeti söz konusudur. Biz, kendi düşünce sistemimizde insan ve kâinatı birer vasıta gibi değerlendiren, belli bir örfâne ufkuna kadar hep bu vasıtalarla, o Ulular Ulusu Sanatkara yönelir ve O'nu ararız; ötekiler ise, Uluhiyeti telâkkîsinin sadece pratikteki neticeleri üzerinde durur ve her şeyi tamamen eşya ve hâdiselere bağlarlar. Ayrıca bizim, aktif aklın yanında her şeyi Kitap-Sünnet, Kitap-Sünnet'in referansı çerçevesinde diğer kaynaklarla irtibatlandırmamıza mukabil, onlar, akıllı ve müşâhedeyi bilimin biricik sebebi görerek, âdetâ ilmin ve mârifetin yollarını daraltmış sayılırlar.

Bizim Medeniyetimiz

Bizim evlerimizde, bizim sokaklarımızda oturanlar, hemen her zaman, bağlarımız, bahçelerimiz ve ormanlarımızda, rengin her tonunda açan çiçekleri, sesin her telinden yükselen nağmelerini duyar, görür ve varlığın tasavvurları aşan o müthiş tenasübü karşısında hazların en erilmezlerini yaşarlar. Evet, bir taraftan semaya, diğer taraftan da arza açılan menfezleriyle bu ev ve konaklar, mevcut vüsatlerinin yüz katı genişliğinde bir temâşâ zevkine ulaşır ve bize sınırlılıkları içinde sınırsızlığın kapısı olurlardı.

Köylerde, güzellikler ayrı bir dalga boyunda ve şehirlerde ayrı bir tenasüp, ayrı bir armoniyle, bizim, o gönüllerimize inşirah evlerimiz, bu evler arasında kıvrım kıvrım uzayıp giden yollarımız; mevzûniyeti içinde her birisi ayrı hür bir

kalbin müstakilliyetini ifade ediyor gibi alnı açık, başı dik o serâzat konaklarımız, saraylarımız.. ve bütün armoninin kalbi görünümündeki mabetlerimiz, mabetlerin bir köşesinde dünyanın en büyük hakikatini ilân ediyor olmanın remzi sayılan nidâ edatı endamlı minarelerimiz.. sonra mabed ve minarenin ifade ettiği mânâ ve ruhunda sakladığı muhteva etrafında kümelenmiş mini mini kubbeler.. bir kuluçkanın çevresinde dolaşan ve yer yer ona sığınan civcivler gibi nispeten küçük medrese, şifâhâne, imâret kubbeleri.. ve her biri ayrı bir zevkle dizayn edilmiş, kimileri sessiz ve murakabede; kimileri gürül gürül, mutlaka ve bir şeyler anlatma peşinde bahçeleri, koruları, çeşmeleri, şadırvanları, kameriyeleri, dört bir yanda reftâre salınan selvileri ve her zaman kokular sürünüp esen meltemleri ve sabâlarıyla âdeta insanı büyüleyen bir periler ülkesiydi.

Bizim Medeniyetimiz

Batının karanlıklar içinde yüzdüğü bir dönemde, cihanları aydınlatan bizim medeniyet ve rönesansımız, işte bu ledünnîliğin ve bu aşk ahlâkının eseri olmuştu. Eğer bundan sonra da böyle bir beklentimiz varsa, bu yine aynı dinamikler sayesinde gerçekleşecektir. İslâm düşüncesinin insanlığa armağan ettiği bu anlayış, kahrolası bir yanlış maddecilik telâkkisi ve kuvvetin gelip, hakkın yerini almasından ötürü, doğru yorumlanamadı.. nurunu tam neşrelemedi.. bu yüzden de bazı dönemler itibariyle kendinden bekleneni veremedi.. bu olumsuzlukların, büyük ölçüde günümüzde de bahis mevzuu olduğunu söyleyebiliriz.

Bizim Tarihimiz Yönüyle Ayasofya

Ayasofya, hafif sisli görünüşü, ince turuncu havası ve şimallî tabiatıyla, Anadolu'dan daha çok, Batı yamaçlarının vahşi gülleri gibi, ilk bakışta duygularımıza biraz sertçe çarpar geçer.. ama, arkadan beş asırlık dostluk ve ünsiyetin bütün ışıkları, bütün renkleri, bütün incelikleri buğu buğu zevk dalgaları halinde dörtbir yanımızı sarınca, onu en sıcak duygularla kucaklar ve öz be öz kendi bahçemizin gülleri gibi koklamaya başlarız. Hele, geçmişin hülyâlı mâvilikleri içinde onu, pırıl pırıl tâze tenli gencecik günleriyle tahayyül eder ve gönüllere girdiği manâ derinlikleriyle duymaya çalışır. Bu esnada o, kendi mûsikîsini mırıldanmak için bir mızrâp gibi eski hâtıralar üzerine inip-kalmaya başlar ve bir ses yumağı, ses paketi misillü bağrında sakladığı ak-kara, acı-tatlı, hoş-nâhoş binyediyüz senelik bütün geçmişini, bütün sergüzeştini haykırmak ister. İster de ağzına bant yapıştırılmış veya fermuar vurulmuş bir insan gibi, yutkunur.. bir şeyler anlatmaya çalışır fakat anlatamaz.. anlatamaz da hicranla iki büklüm olur.. mosmor kesilir ve bir tuğla yığını gibi yerinde kala kalır.

Ayasofya, asırlar ve asırlar boyu bizim dünyamızla o kadar kaynaşıp bütünleşmiştir ki, ona hâlis bir İstanbul nazarıyla bakabiliriz. Evet, dörtbir yanında onu destekleyip ayakta kalmasını sağlayan istinat duvarları, harîmindeki irili-ufaklı Osmanlı hükümdârlarına âit ilâveleri, cihan devletinin dört asır boyu idâre merkezi sayılan Topkapı sarayının himâye, vesâye ve

komşuluğuna mazhariyeti.. nihâyet, yanı başındaki Sultanahmet câmii ile bunca zaman içli-dışlı yaşaması onu bizim dünyâmızın kopmaz bir parçası haline getirmiştir.

Bizim Toplumumuzda Yaşanan Manevi Boşluklar

Bir-iki asır var ki, bizim dünyamızda tam bir körlük, ciddî bir ruh zaafı ve kalp aritmisi yaşanmaktadır. Öyle ki gözler hiçbir şey görmemekte, kulaklar hiçbir şey işitmemekte, vicdanlar da, her şeyi maddede arayanların "hay-huy"u arasında kendi seslerini duyuramamaktadır. Böyle bir dünyada ilim kör, diyanet topal, sanat mefluç, idare teâruzlar-tesâkutlar ağında tutarsız, siyaset çıkar ve alkışa endeksli, ilim adamları madalya ve plaket aptalları, genç nesiller çakırkeyf ve serâzat hezeyan içinde, kuvveti temsil edenler istibdat ve zulme esir, buna karşılık yığınlar da meskenet ve zilletle inim inimdir. Ve işte böyle bir toplumda belki okuyan, düşünen, araştıran, san'at düşleyen çok insan olabilir; ama bunlar içinde çeşitli sefaetlere başkaldıran ve gönüllerinin derinliklerinde inzivâya çekilerek kendi ruh gücünü keşfetmeye çalışan insan sayısı fevkalâde azdır. Buna karşılık, her biri bir putun peşinde, her biri bir beklentinin tarassudunda, ilme saygısız, ahlâka karşı bîgâne, hakikat tutkusu itibarıyla sığ ve kendi değerlerine sahip çıkma açısından da olabildiğine vefasız fertler de sayılmayacak kadar çoktur. Gariptir, böyle bir toplumda, hafife alınan ve her zaman küçük görülen halk yığınları hem sesleri, hem sözleri, hem de şahsiyetleri itibarıyla; kafaları kalpleri kadar karışık, duyguları düşünceleri kadar tutarsız ve sürekli mihrap değiştirip duran bir kısım elit kesimden daha istikrarlı bir görüntü sergilemektedirler.

Zannediyorum millet olarak bizim başka şeye değil, bizi böyle bir fakirlik ve uyuşukluktan kurtaracak ve bize kendi ruhumuzun sesini duyuracak "ateşten sîne"lere ihtiyacımız var.

Bizim Ülkemizin Kahramanları

İffet bizim ülkede yetişen nilüferdir. Hasbîlik bizim ilin gülüdür. Diğergâmlık bizim bahçelerin lotus'udur. Bizde bulunur, vâsıl olup tatmamak. Bizdedir, yaşatma arzusuyla yanıp tutuşmak ve yaşamayı unutmak. Bizim insanımız bilir, hizmette önde, ücrette arka sıralarda bulunmayı. Dünya, bizde gördü, bizde

tanıdı sevilmeden sevmeyi...

Fütüvvet bizde şehbâl açtı. Şehâmet, gayret bizde tuğlaştı. Gülbanklar, bizde dünya ve ukbâyı bir araya getiren besteler hâline geldi. Ve asırlarca insanımız, bu mutlak âhengin "demine, devrânına (hû) çekti.."

Onun için, bu ülkede münferit kahramanlık aramak, beyhudedir; aransa da bulunamaz. Bu ülkede kahramanlık sıra dağlar gibi bitevî ve her yeri zirvedir. Bunu dost da, düşman da böyle söyler, böyle bilir.

Bornova Merkez Camii

Orada uzakta buğu buğu mazi kokan bir cami vardı. Aslında hemen her mescit, cemaati, gelip gideni ve Hakk'a açık ufkuyla yeryüzünde gökler ötesine en yakın bir mekan, ötelere bakan bir rasathane ve bir mânâda "Sidretü'l-Müntehâ"nın izdüşümü olsa da, o farklı cami -kerameti cemaatine ait- her zaman bağrından yükselip tâ dışarılara kadar akseden içindeki köpük köpük his tufanı, müdavimlerinin dupduru heyecanı ve harîminde sürekli duymaya alışık olduğumuz o aşk u şevk insanlarının âh u efgânıyla âdeta bir farklılığın remzi olmuştu. Harîmine girdiğimiz andan itibaren oradaki sesleri-solukları, tehlilleri-tekbirleri, gönüllerimizin muhabbetle köpüren hisleri gibi yumuşak, sımsıcak bulur ve âdeta kendimizi bir başka âlemde sanırdık.

Boş Durmazlar

Onlar boş durmayı ve avare ömür tüketmeyi hiç mi hiç sevmezler. Sürekli hareket halinde ve her zaman din ü dünyayı imar peşindedirler: okuyup yazma biliyorlarsa, bir şeyler karalayarak, bilmiyorlarsa bilene bir kalem armağan ederek, ne yapıp yapıp hizmet kervanına iştiraklerini devam ettirmeye çalışırlar. Her zaman ilmi sever; âlime karşı saygılı davranır; akli başında ve kalbi hüşyar kimselerle oturur-kalkar ve sürekli, sohbet-i Cânan'la nefes alır verirler.

Boşuna Ağlamalar

Musibet ve belâlar karşısında, rızasızlığa ve itiraza benzeyen ağlamalar

haram; yarınlar endişesiyle kıvranıp âh u vah etmek bir ruhî maraz, fevt ettiği şeyler karşısında sızlanıp durmak da boş bir telâş olduğu gibi gözyaşları adına da bir israftır.

Hazreti Yakub'un Yusuf ve Bünyamin'e ağlaması, babalık hissi ve şefkattendi; kim bilir belki de, bu Yüce Nebi'nin ağlamaları onları gelecek adına medar-ı ümit görmesi veya Allah nezdindeki konumları açısındanandı. Eğer böyleyse -ki biz öyle olduğunu düşünüyoruz- bu kabil ağlamaların da hiçbir mahzuru olmasa gerek. Buna karşılık Yusuf'un kardeşlerinin, babalarının yanında ağlama numarası yapmaları ise, fiilî bir yalan ve bir aldatmaydı ki, günü geldiğinde Yusuf onlara: "Bugün sizi kınayacak değilim; ben hakkımı helâl ettim; Allah da sizi affetsin." ^[1] diyecekti. Onlar da "Tallâhi lekad âserakallâhu aleynâ - Yemin olsun ki Allah seni bize üstün kılmıştır." ^[2] ile ona mukabelede bulunacaklardı.

^[1] Yusuf sûresi, 12/92

^[2] Yusuf sûresi, 12/91

Bozguncu Düşünceye Göre Medeniyet ve Dünya Anlayışı

Böyle olunca, şimdiye kadar doğup gelişen ve parlayıp sönen medeniyetler gibi, yirminci asrın "uygarlık"ları da bir bir sönecek ve dünya son bir kez daha kara deliğe dönüşecektir. Zaten bu menhûs medeniyet daha şimdiden kendi ruhu ve kökleri sayılan önceki "uygarlık"lardan tevârüs ettiği mânâyı yerle bir etti bile. Bugün dünyanın pek çok yerinde fert tam bir kokuşmuşluk örneği.. aile kendi cüz'i fertleriyle bir çözülme içinde ve darmadağın.. ana-baba bir zamanlar sırf bir keyif eseri olarak varlığına sebebiyet verdikleri evlâtlarının keyif ve heveslerini yaşaması karşısında olabildiğine lâubâli, hattâ onların ruhlarının katili.. ruhun değerleri ayaklar altında çiğnem çiğnem ve saygısızlığa emanet.. kalb ve vicdan terbiyesinin yeri sözlüklerde bile unutulmuş gibi.. ve nesiller hevâ-yı nefsin elinde birer oyuncak.. "Yürekler merhametsiz, duygular süflî, emeller hâr/Nazarlardan taşan mânâ ibâdullahı istihkâr." (Âkif). Ömürlerini yeme-içme ve zevk u safâ haralarında geçiren bu ruhsuz cesetler, sürekli bir şekâvet girdabı etrafında döndüklerinin farkında bile değiller. Köyde-kentte yuvalar bütün bütün his, şefkat, iz'an ve şuur mahrumu.. sokak, her dönemecinde bir sürü cadı kazanı pek karanlık bir gayyâ.. mektep, her yönüyle boşluğa emanet ve muhalif rüzgârlarla nereye savrulacağı belli

olmayan bir ucûbe.. mâbed, soğuğu-sıcağı duymayan, duyup irkilmeyen insanların ârâm ettiği bir gölgelik.. aşk u heyecan ocağı zâviyeler, folklorik merasimlere teslim birer küllük.. kuvvet, gadr u zulmün kulu-kölesi ve hakkın tepesinde amansız bir balyoz.. hürriyet, zulme kilitli ruhların lûtf u ihsanı.. nizam ve güven kaba kuvvetin hendesesine göre plânlanmış ve her yerde çılgılık çılgılık âh u efgân...

Bozulan ve Yozlaşan Tarihi Değerler

Şanlı geçmişimizin, o dillere destan tadı, şivesi yok artık pek çok insanımızda ve pek çok yörelerimizde.. duygularımız, düşüncelerimiz gibi hayat felsefemiz ve zevklerimiz de bütün bütün değişmiş.. hislerimiz darmadağın, arzularımız vıcık vıcık, fikir hayatımız olabildiğince perişan, edebiyatımız ruhsuz bir düşüncenin ağında lime lime, sanatımız kendinden kaçanlara ve ruhunu şeytana peyleyenlere emanet.. şehirciliğimiz kumlarla, ağıllarla atbaşı, mimârîmiz kunduzları güldürecek kadar estetikten mahrum ve derme-çatma.. köylerimiz, kasabalarımız, şehirlerimiz o baş döndürücü büyümenin, genişlemenin yanında, tabiatı tahrip yarışına başarılı birer misal teşkil edecek bedâhette.. ovalarımız-obalarımız kupkuru ve korkunç bir çölleşmenin pençesinde; bağlarımız-bahçelerimiz hayatzedede olduğumuza ürperten birer emare.. sokaklarımız karın karına girmiş binalar arasında daracık birer tünel; pencerelerimiz delik-deşik olmuş aile mahremiyetine birer rasat menfezi... Doğrusu bu evlere ev demek, bu beton yığınlarını mesken saymak, bu kasabaları bu şehirleri belde kabul etmek kelimelere saygısızlık, mefhumlara da hakarettir.

Millet olarak bizim evimiz, bizim mahallemiz, bizim sokaklarımız pırıl pırıl ve sımsıcaktı.. bizim zevklerimiz, bizim bedîiyyât telakkimiz, bizim sanat anlayışımız ruhumuzun bir buudu ve düşünce dünyamızın da bir derinliğiydi.. evlerimiz, tabiatın üfûl üfûl ve yumuşacık bağrında birer tenezzüh ve dinlenme mahfili, mahallemiz, düşünce dünyamızın ve hayat felsefemizin sahnelerendirildiği, canlandırıldığı bir meşher ve bir sahne, sokaklarımız câmiyle, mekteple, medreseyle, tekyeyle iç içe ve ötelere açık koridorlar gibi düşündüren, duygulandıran; bizi, olandan ve hayattan daha enfes hülyalar içinde dolaştıran, dolaştırıp gönüllerimize en romantik duygular aşıl原因an bir canlılık, bir televvün ve bir nefaset timsaliydi.. bulduklarımızı böyle bulduk, böyle tanıdık, yıkılıp gitmiş olanları da bulduklarımız veya henüz izleri silinmemiş olanların adesiyle temâşâ edip öyle değerlendirdik...

Bölünmüşlük Had Safhada

Fertler arasında da, yığınlar mabeyninde de ürperten bir kopukluk var; "biz", "siz", "ötekiler" diye başlıyoruz başlarken söze. Bitmiyor parçalayıp bölme hıncımız. Gece televizyon ekranlarındaki gaseyanlarımızı Arap'ın "Yâ Leyli"si gibi gündüz devam edeceğiz imalarıyla noktılıyor, hezeyana boğduğumuz hissiyatları "arkası yarın" der gibi yeni bir cedelleşme randevusuyla öldüren gerilimlere emanet ediyoruz. Kopuğuz birbirimizden ve her hâlimize aksediyor bu çözülüp dağılmalar. Bağ kopmuş tesbih taneleri gibi saçılmışız sağa sola; çekiyoruz birbirimizden, çekmediğimiz kadar gâvurlardan.

Buhranlar ve Toplumların Direnci

Acaba milletlerin, ortada kol gezen bu kadar vebâ, bu kadar tâun karşısında, dayanma ve direnme gücünü kaybetmeden, varlıklarını sürdürebilmeleri mümkün olacak mıdır? Buna "evet" demek oldukça zordur. Toplum, her gün bin başlı bir devle boğuşacak, her gün bin zararlı onun kaidelerini kemirip duracak; sokaklar haramiler tarafından tutulacak, yuva ahlaksızlıklarla delik deşik edilecek, sonra da bu hâle getirilmiş bir yığından mukavemet beklenecek; olacak şey değildir bu!..

Buluş ve Keşifler

Günümüzde ilmî gelişmeler görülmedik bir hız ve seviyeye ulaştı ve çağımız âdeta bir sürprizler çağı haline geldi. Diyebiliriz ki; şu son çeyrek asırda, ilmin insanoğluna armağan ettiği yeni buluş ve keşifler, önceki devrelere ait bütün buluş ve keşiflerden daha fazla olmuştur. Gün geçmiyor ki mikro âlemden makro âleme kadar çok geniş bir sahada, bir sürü yeni yeni şeyler ortaya konmasın ve varlığa ait bir yığın meçhûl ve karanlık noktalar aydınlığa kavuşturulmasın. Atomlar âleminden nebülozlara, canlılar âleminden insan uzviyatına (organizma), teknoloji ve elektronikten lazere kadar sayısız keşif ve tespitlerin hemen her gün, gazete ve mecmualar vasıtasıyla dünyanın dört bir bucağına yayıldığını duyuyor, ya seviniyor ya da korku ve paniğe kapılıyoruz.

Buluşlar ve Kullanılış Amacı

Atom bombası ve NBC gibi, hayra da şerre de âlet olabilecek nice ilim ürünü var ki, bunların iyi ve yararlı, kötü ve zararlı olmaları onları elinde bulunduranlara göre değişir.. hayatının her lahzâsını, ötelerle sımsıkı münâsebeti sayesinde, hep ayrı bir derinlik içinde ve fazîlet soluklayarak geçiren vicdan ve ruh insanının elinde en korkunç silâhlar, ormanlar kadar mehip, ama ağaçlar kadar ruha yakın, ırmaklar kadar coşkun ama su sesi gibi gönüllere inşirâh vericidirler.. sessiz dururken merhamet endamlıdırlar ama, gürleyişlerinde caydırıcılık soluklarlar.. evet, binbir tarraka ile zâlim ve mütecâvizlerin sînelerine korkular saldıkları aynı anda, bütün mazlûm ve mağdurların gönüllerini de meltemler gibi okşar geçerler.

Bunalımlardan Çıkış İçin Manevi Kalkınma Şart

Böyle mübarek bir harekete, toplumun elit kesimi, seçkin düşünce insanları, ilim adamları ve imkân sahipleri omuz verdikleri ölçüde, semere almak her zaman mümkün olacaktır. Tamamen dinî, millî ve ahlâkî değerlere yönelik böyle bir seçkinler hareketi, bugün olmasa da yarın mutlaka hedefine ulaşacak ve millet, bu iç içe bunalımlardan kurtulacaktır.

Mesele sadece, aydınımızın, eğitimden medyaya her vesileyi değerlendirerek, millet ruhu ve tarih şuurumuzun usârelerini toplumun bünyesine aşılmasına kalıyor. Evet, geleceğimizi yeniden inşa edecek düşünce mimarlarının maddeye ve makineye kilitlenmiş dünyamızı biraz da ruhî hayata, metafiziğe ve manevî değerlerimize yönlendirmeleri yetecektir. Onun gerçek ızdırabı, bu konudaki açlıktır ve bu açlık, giderileceği âna kadar da onu tatmin etmek mümkün olmayacaktır. Bu açıdan da eğer o, tabiatından kaynaklanan ve geçmişinden gelen hakikatlerle doyurulmazsa, olumsuz arayışlarını sürdürecektir ve olmadık yerlerde çareler arayacak, efsanelere, hurafelere girecek, derken bulduğu her şey onun buhranlarını bir kat daha artıracaktır.

Bunalımların Kökeni

Millet ve ülkemizi tıpkı bir karabasan gibi saran bu bunalımların kökleri,

Batı'da, manevî değerlerin tezyif gördüğü, geçmişin horlandığı, metafiziğin ilim yuvalarından kovulduğu, cismâniyetin putlaştırıldığı, insan bencilliğinin azdırıldığı, ruhun bedene, kalbin kursağa, düşüncenin demagojiye kurban edildiği ve insanların maddileştirildiği Rönesans sonrası döneme dayanır. Bu, bir Rönesans mesâvisi değil, onun ve onunla gelen hür düşüncenin sûiistimalinden doğmuştur.. doğmuştur ve o gün-bugün de ufuksuzlaştırılan ve ego merkezli yığınlar haline getirilen kitleleri, sadece maddeye, konfora, fizik dünyaya yönlendirmiş ve onları ruhtan, metafizikten ve insanî değerlerden uzaklaştırmıştır. Tabii bu, aynı zamanda insanın kendi özünden de kopması demektir ki, bu kopuş, onu bütün bütün problem yığını haline getirmiştir. Milletler, kıvrım kıvrım.. fertler ve aileler, çözülmenin ağında.. demokratik kitle "örgütleri" çaresiz ve panik içinde.. ölçüler alabora.. inanç, ahlâk, aile ve gençlik en ürpertici sarsıntıların merkez üssünde perişan.. ve çoklarınca ümitler inkisarlara yenik durumda.. bütün bunlara karşılık, bu üst üste olumsuzluklara tepki duyanların tavırları da sadece bir teşhir ve bâtilı tasvir, sadece bir karalama ve ümitleri karartma gayretinden ibaret...

Bu itibarla da, kötülükler ve levsiyât başıboş.. toplum iki büklüm ve sürekli kan kaybetmekte.. onu yönlendirme mevkiinde bulunanlar gaflet içinde..

Büdelâ Ünvanı

Bedel'in çoğulu olan "büdelâ", sofiler arasında ricâlullahtan yedi önemli kimsenin müşterek unvan-ı mahsusı olarak bilinmektedir. Bunlar, yerinde tayy-ı mekân eder ve yerinde de nûraniyet sırrıyla bir anda farklı bölgelerde bulunabilirler. Bu intikal ve bulunuşlar dublelerin ve misalî vücudların aksi mi, yoksa, bizzat vücudun "tayy-ı mekân" etmesi mi?. konu net değildir. Aslında, bazen büdelâ, kendileri bile böyle esrarlı bir intikalin farkına varamayabilirler. Fütühât-ı Mekkiyye sahibi büdelâyı yediler diye kaydeder ve yaklaşık olarak şu mütalâada bulunur: büdelâ, yedi ayrı iklimde Cenâb-ı Hakk'ın icraatının nezâretçileridirler. Bunlar, Cenâb-ı Hakk'ın şununat-ı Sübhaniyesini temâşâ eder ve insan ufku itibarıyla hem o icraata perdedâr görünürler hem de alkışlarlar. Bunların hepsi üveysiyyü'l-meşrebirdir; dolayısıyla da herhangi bir pîrin daire-i irşadına girmeleri söz konusu değildir.

Bütün Varlık Allah'ı İşaret Ediyor

Dikkatle çevresine bakan herkes, gelip geçenlere tebessümler yağdıran çiçeklerin rengârenk çehrelerinden, ağaçların birer gelin edasıyla salınmalarına, yıldırımların ürperten tarrakalarından kuş ve kuşçukların gönüllerimizi dolduran o ince ve müessir nağmelerine; ışık, hararet, cazibe, elektrik ve kimyevî alâkalardan biyolojik faaliyetlere; insanların zahir istidat ve kabiliyetlerinden kalb, ruh, his ve şuurlarıyla alâkalı aktivitelerine kadar her şey, hem Allah'ın varlığına, hem de O'nun bütün eşya ve hâdiseler üzerindeki hakimiyetine delâlet ettiğini duyacak, hissedecek ve mehabetle ürperecektir.

Büyük ve Küçük Cihad İlişkisi

Ayrıca, cihad-ı aşğarın, ara sıra vacib olmasına karşılık, cihad-ı ekberde bir süreklilik söz konusudur. Dahası, cihad-ı aşğardaki muvaffakiyet, büyük ölçüde cihad-ı ekberdeki başarıya bağlıdır. Bu itibarla her fert evvelâ, kendi içini temizleyip orada enfüsî âhengi tesis etmelidir ki, oturması, kalkması, düşünmesi, konuşması, işlemesi başlaması da Allah için olsun; olsun da tesirin gerçek kaynağı bulunan ilâhî meşietini yanına alabilsin. Zaten, böyle bir maiyete mazhar olmadan başarı elde etmek de mümkün değildir.

Camideki Vaazlar

İç içe girerdi duygular, düşünceler ve dar gelirdi içinde bulunduğumuz zaman hepimize; yırtılır gibi olurdu yaşadığımız çağın kılıfı; dökülüyorlardık ışıktan çağlara ve dinlerdik ruhumuzun sesinden kendi gönüllerimize ait altın neşideleri geçmişin dili, geçmişin şivesiyle. Çok defa mâbedden içeriye adımımızı attığımız andan itibaren, dört bir yanımızda bir sürü sihirli kapı aralanmış gibi olurdu; olurdu da duyardık beş yüz sene, bin sene önce yaşamış cedlerimizin "hay hû"yunu; yüreklerimize ürpertiler salan nâralarını ve her yanda bir velvele olup yankılanan gülbanklarını. Unuturduk bu veba ve tâun çağının bütün olumsuzluklarını; unuttur ve kendimizi bir itminan, bir serinlik, bir emniyet, bir şefkat ve bir güzellik ortasında hissederdik.

Ceberût, Melekût ve Mülk Âlemleri

Ceberût, melekût ve mülk âlemleri, iç içe, zâhir-bâtın münasebeti çerçevesinde birbirinin farklı derinliklerinden ibarettir: Yani ceberût âlemi, eğer müstakil ve zâtî bir âlemse, melekût ve mülk âlemleri onun birer buudu durumundadırlar. Aslında ceberût âlemi tamamen bir mahiyetler âlemidir ve haricî vücudu da söz konusu değildir. Onda, her nesne, muayyen mahiyetler şeklinde birer icmal; melekût ve mülkte ise zâhir ve bâtın yanlarıyla her şey bir tafsil ve inkişaf vetiresi yaşamaktadır.

Melekût dahil, bütün üst âlemler muallâ ve aşkın âlemlerdir ve bu âlemler için alt-üst, ön-arka, gece-gündüz, dün-bugün söz konusu değildir. Öyle ki, inkişaf etmiş bir gönül, melekûtî ufku itibarıyla dünü bugünle beraber, bugünü de yarınla beraber duyup yaşayabilir ve zaman üstü olmayı bütün derinlikleriyle duyabilir.

Cehalet ve Parçalanmışlık Ülkemizin Geri Kalmasına Yol Açtı

Eğer Bediüzzaman soluk soluğa ülkenin dört bir yanına mesajlarını sunduğu zaman, onu anlayacak birkaç yüz aydın, düşüncelerinde ona destek olabilseydi, ihtimal bugün en zengin ülkelerden daha zengin, en medenî milletlerden daha medenî hâle gelmiş ve daha sonraları karşımıza çıkan her engeli aşabilecek güce ulaşarak, şimdilerde girilmiş gibi görülen bu nurlu yola tâ asrın başında girmiş ve bugünkü problemlerin pek çoğuyla karşılaşmamış olacaktık.. yine de her şeye rağmen ümitvâruz. Ben, milletimizin, bütün bütün mânâ köklerinin kurduğunu iddia edenlerin gaflet ve zühûllerine inanırım. Gerçi başka milletler gibi biz de düştük; bunu inkâr etmemize imkân yok. Ne var ki, doğrulup kendimize gelemeyeceğimizi de kimse iddia edemez. Şimdilerde, milletçe, eski rahat düşkünlüğü yerinde intibah nurları parıldıyor.. harem hisleriyle titrek ruhlarımızda taptaze bir canlılık ve bir dirilme sıcaklığı var.. Bu gelişmeleri, masmavi bahar günlerinin takip edeceği kuşkusuz. Ancak, dolaşp yamaçlarımızda seccâde serecek Hızırlar ve korkmadan enginlere yelken açacak İlyaslar bekliyoruz. Bu konuda Bediüzzaman önemli bir işarettir...

Cehalet, Ümit ve İradelerimizi Söndürdü

Cehâlet sebebiyle değil miydi ki; dünyanın en verimli ovalarını, en bereketli obalarını ve yakuttan ırmaklarımızı değerlendiremeyerek, cennetlerden bir köşe, güzel vatanımızı vîanelere çevirdik. Her tarafı "bağ-ı irem" ülkemizin sînesindeki çeşit çeşit hazinelerden habersiz yaşayarak, toprağımızı değerlendiremedik ve madenlerimizi işletemedik. Bundan daha kötüsü de kendi kendimize bir iş yapamayacağımız kanaatine gömülerek ümit ve irâdemizi yitirdik. Ve milletimizi, içten içe kemirip duran cehâlet, en karanlık haliyle bugüne kadar süregeldi.

Cehalete Karşı Eğitimci ve Öğretmenlerin Görevi

Geleceği hazırlamayı tekeffül etmiş mürşit ve terbiyeciler, bu her iki cehalete karşı da savaş îlan ederek, hatta bu yolda meşrû her vesileyi kullanarak, ülkemizi ve insanımızı aydınlığa çıkarma gayretinden bir an geri durmamalıdır. Bunun için de yuvadan okula, kahveden kışlaya, bütün vatan sathı mektep haline getirilerek, umum yurtta bir kültür seferberliği ilânına zarûret hâsıl olmuştur. Cehâlete, fikirsizliğe, taklitçiliğe, millî kültür ve mefâhirden habersizliğe karşı umumî bir seferberlik îlan edilmeli ve peşin hükümlerle verilmiş kararlar kritiğe tâbî tutularak, ilimlere yeni bir bakış kazandırılmalıdır.

Hiç şüphe yok ki böyle bir durumda, bu mübarek vazifenin öncüleri de ancak muallimler olacaktır. İnsanı, ruh-beden bütünlüğü içinde ele alan; onun kâinat içindeki yer ve münasebetini görüp gözeten; yaratılışın gâyesi istikametinde gönülleri şahlandıran, gayb ve şehâdeti bir vâhidin iki yüzü gibi görmeye ulaşmış talihli muallimler..!

Cehaletin Giderilmesine Çalıştı

Bedüzzaman, tâ Devlet-i Âliye döneminden başlayarak ülkenin pek çok yöresini dolaştı; en büyük şehirlerden en ücrâ kasabalara, nüfusu yoğun beldelerden, en tenhâ mıntikalara kadar her yere uğradı.. uğradığı her yerde cehaletin hükümfermâ olduğunu, yığınların fakr u zarûretle kıvrandığını, insanımızın değişik buutlardaki iftiraklarla birbirini yiyip bitirdiğini gördü,

ürperdi.. ve yaşadığı çağı çok iyi idrak etmiş bir mütefekkir olarak, o günkü perişan yığınlara ilim ruhu aşlamak istedi. Fakr u zarûret ve iktisâdî problemlerimiz üzerinde durdu. İftiraklarımıza çareler aradı ve hemen her zaman birlik ve beraberliğimizi solukladı.. solukladı ve milletimizi, bu bunalımlı günlerinde bir an bile yalnız bırakmadı. O, gezdiği her yerde âvâzı çıktığı kadar bağıyor ve: "Bu iç içe dertler eğer şimdi tedavi edilmez, yaralarımız, mâhir ve mütehassıs eller tarafından sarılmazsa, hastalıklarımız müzminleşir, yaralarımız da kangren halini alır. İlmî, içtimâî, idârî dertlerimiz mutlaka teşhis edilmeli, maddî-manevî bütün problemlerimiz çözüme alınmalı ki, mevcudiyetimizi kemiren, varlığımızı temelinden sarsan ve bizi her gün daha fecî çukurlara sürükleyen sıkıntılara mâruz kalmayalım" diyordu.

Cehaletin Yol Açtığı Sefaletler

Bu korkunç cehalet ve zarûret yüzünden değil midir ki; ülkenin dört bir yanında, toprağın altında sessiz sessiz yatan onca kıymetli madenlerimiz, haddi-hesabı bilinmeyen yer altı, yer üstü zenginliklerimiz başkalarının hazinelerine akarken, biz, perişan, derbeder ve korkunç bir borç şoku altında iki büklümüz.

Evet, yıllardan beri milletimizi zebun eden bu bela yüzündendir ki, bîçâre işçi ve köylümüz, sürekli didinip durdukları, yıpranıp ezildikleri halde emeklerinin karşılığını tam olarak elde edememekte, elde ettiklerinin de bereketini bulamamakta, mutlu olamamakta ve taksit taksit kahrolup gitmektedir.

Yine bu cehalet ve cehalet kaynaklı tefrika sebebiyledir ki; cihanın dört bir yanında bizimle alâkalı bir dünyada "tegallübler, esaretler, tahakkümler, mezelletler, türlü iptilâlar, türlü türlü illetler" yaşandığı, hatta kan gövdeyi götürdüğü, ırzlar çiğnenip namuslar payimâl olduğu, dünya dengesizlikler ağında bir oraya, bir buraya kayıp durduğu halde, bir türlü tefrikadan sıyrılıp bu fecâyî ve bu fezâyîye "dur" diyemiyor; İslâm âleminin her gün daha korkunç, daha vahim uçurumlara yuvarlanması karşısında onun sıkıntılarına çare olamıyor, vahdet ruhuyla gerilemiyor ve çağımızla hesaplaşamıyoruz.

Celal İsmiinin Mahiyeti

Muhakkikîne göre celâl; Cenab-ı Hakk'ın, kâhir, gâlib ve muhit bir izzet ve azamet sıfatı olması itibarıyla -ehadiyet ve vâhidiyet konularındaki farklı mütalâa mahfuz- bir ehadiyet tecellisi gibi görülmektedir. Vâhidiyet ise, Zât-ı Ulûhiyet'in, esmâ ve sıfât tecellilerinin bir unvanı olduğu gibi, aynı zamanda bunların bir mahall-i tezahürü mesabesindedir.

Celâl, kalplerde mehafet, mehabet, ta'zim, mezahir ve merâyâsındaki âsârıyla da hayret ve dehşet uyarır. Bununla beraber bu tecelli ve tezahür, netice ve akibetleri itibarıyla, fevkalâde yumuşak, sıcak, inşirah verici ayrı bir derinliği de haizdir. Görüp hissedebilenlerce bazen ehadiyette vâhidiyete ait âsâr müşahade edildiği gibi, celâl ufkunda da çok defa -biraz da müşahidin durum ve seviyesine göre- cemel meltemleri duyulup yaşanır. Bunu; "Celâlin zirvesi cemel, cemalin kemali de min vechin celâldir" şeklinde de ifade edebiliriz.

Celal ve Cemel İsimlerinin Tecellisi

Hazreti Zât-ı Mutlak -ki buna "vahdet-i mutlaka-i sırfe" de diyorlar- ehadiyet dairesinin cilveleri sayılan celâl öncelikli tecellilerin de kaynağıdır. Bu dairede, bütün esmâ, sıfât, niseb ve itibarlar, Zât hesabına min vechin tebeî olarak mütalâa edilirler. Böyle bir mütalâa ile hak mefhumu o muhit hususiyetiyle bütün mülâhaza ufuklarını tutar, derken umum duyabilenlere tevhid-i Hak ayan olur; olur da böyle bir nokta karşısında insan kendini, idrak ve ihsaslarını aşkın kâhir bir tecelli hayreti içinde bulur.. ve -Allahu a'lem- işte bu tecelli celâl esintili bir tecellidir. Buna karşılık, Hazreti "Rahmanurrahim"ın, duyulup, anlaşılıp kavranabilen lütuf, ihsan, inayet ve riayet şeklindeki teveccüh ve iltifatlarına gelince bunlar, cemel televvünlü tecellilerdir. Arz u semanın, şuur, his, idrak ve irade sahibi varlıkları, bu celâlî tecelliler karşısında hayret, dehşet ve kalaklarını "Allahu Ekberu Kebîrâ ve Subhânallâhi bûkraten ve asîlâ" -kendimize kıyas ederek söylüyorum- kelimeleriyle seslendirirler. Cemalî meltemler muvacehesindeki behcet ve sürurlarını da "Velhamdülillâhi kesîrâ" inşirah bahş sözleriyle dile getirirler. Bunlardan birincisinde, hissedip fakat kavrayamama, duyup fakat ihata edememe, dolayısıyla da sürekli dehşet yaşamaya karşılık, ikincisinde duyma, anlama, zevketme ve değişik değerlendirmelerin yanında bu ihsas ve imtisasları, diğer daireye ait esrarı yorumlamada da bir kıstas olarak kullanabilme söz konusudur.

Celvet Kelimesinin Anlamı

Celvet; sâlikin kendine ait şeylerden sıyrılıp, İlâhî Sıfatlar'ın bir mazhar-ı tâmmı ve Esmâ-i Sübhâniye'nin de bir mir'ât-ı mücellâsı olarak bütün müktesebât ve mevhibeleriyle kendisini hizmete adayıp, hayatını başkalarının ebedî mutluluğuna bağlamanın bir başka unvanıdır. Diğer bir yaklaşımla celvet, sâlikin halvet veya ona alternatif başka bir yolla, kendine ait itibarî değerlerden sıyrıldıktan sonra aklını, mantığını, muhâkemesini ve dilini mişkât-ı nübüvvetin ziyası altında insanlığın hizmetine bağlama hamlesidir.

Celvetîlerin Bazı Hususiyetleri

Bir celvetî, celvetîlerin bazı hususiyetlerini şöyle resmeder:

"Celvetîler verirler rûha cilâ,
Onlardır her zaman halka muktedâ;
Vardır onlarda dahî üç îtibâr:
Tezkiye u tasfiye u tecliye
Bunlar âyinedirler bilkülliye"

İster halvetî ister celvetî, hüner Hakk'a kul olmak, kulluğun hakkını vermek ve O'nu gönlünün sesiyle herkese duyurmak ve herkese sevdirmektedir, gerisi bir sürü güft u gû...

Cem' Kelimesinin Anlamı

Toplanmak, toplamak, biriktirmek, biriktirilmek mânâlarına gelen "cem" tasavvuf erbâbınca; zevkî ve hâlî olarak bütün dünya ve içindekileri (mâsivâ) görmeyecek, duymayacak ölçüde Hakk'a tahsîs-i nazar, tahsîs-i şuur, tahsîs-i histe bulunarak, kalben bütün eşyaya karşı kapanıp sadece ve sadece O'nu bilmek, O'nu duymak ve marifet derecesine göre O'nu görmek ve kasdî olarak O'ndan başka şeyleri görüp onunla meşgul olarak dağınıklığa düşmekten kurtulmak demektir. Böyle bir yaklaşım vahdet mülâhazası şeklinde anlaşılırsa karşılığı kesret olur; Hakk'a tahsîs-i nazarla kalbin mâsivâdan kat'-ı alâkası mânâsına hamledilirse, o zaman da karşılığı "fark" olur ki, -inşâallah- ileride müstakil bir bahiste tahlil edilecektir.

Cem' Makamının Özelliği

Cem', müntehîlere ait bir hâl veya makamdır. Cem' mevhibeleriyle şereflendirilen bir hak yolcusu, artık bi'l-asâle hep O'nu duyar, O'nu bilir ve bulunduğu ufuk ve zevk-i ruhânî seviyesine göre de, halkı tam sezer veya sezemez; ama her zaman Hakk'ı, hem de halksız olarak bir vicdanî sezişle sezer ve her yanda Hakk'a ait mânâların temâşâsıyla hep büyülenmiş gibi yaşar. Ufkunda doğup batan eşyada, O'nun isim ve sıfatlarının tecellilerini görür; "Zât" iştiyakıyla pervaneler gibi O'nun sübühât-ı vechine koşar.. yer yer hayret ve hayranlık arası gelir-gider ve "Subhâneke mâ a'zame şe'neke" der inler.

Böyle zevkî ve hâlî bir payenin iki adım ötesinde bir de "cem'ül-cem" vardır ki, bu hâl, sâlik için tamamen bir gaybûbet halidir. Kendini böyle bir duyma ve hissetme zembemesi içinde bulan hak yolcusu, artık ne başkalarını ne de kendisini duyar ve hisseder. "Fark"tan bütün bütün uzaklaşarak Hak'tan gayrı her şeyi, -O'nun ziyâ-i vücudunun bir gölgesinin gölgesi olması itibarıyla- unuttur ve bütün benliğiyle asla yönelir.

Cem' Mertebesindeki İnsanın Özellikleri

Tevhid mülâhazası içindeki bir sâlikin nazarında her şey, Hakk'ın ziyâ-i vücudunun gölgesi -bunlar kelime yetmezliğinden meydana gelen sakatât-cem'de gölgesinin gölgesi, cem'ül-cem'de ise, vicdanî olarak doğrudan doğruya "sübühât-ı vech"ın şuaâtının hükmünü icrâ etmesidir. Ayrıca bazıları, cem'ül-cem'den sonra; Hazretü'l-Cem' diye bir üçüncü makamdan daha bahsederler ki, bu sonuncusunu, farzlar üstü nâfilelerle, bize bizden daha yakın olan Zât-ı Hakk'a yaklaşmanın bir ünvanı sayarlar. Bu seviyeyi ihraz eden sâlik, Hak'la bâki olduğunun şuuruna erer; her şeyi iç müşahedeleriyle daha bir derince ve daha bir netçe temâşâ etmeye başlar; iç sezileriyle zahirî havâssının önüne çıkar; ruhuyla duyar, basiretiyle görür, vicdanıyla değerlendirir ve keşfin araladığı kapı aralığından nazarî bilgilerinin gerçek yüzlerini müşahade etme imkanını elde eder ki; bu mertebe "Evvel O'dur. Âhir O. Zahir O'dur. Bâtrın O" (Hadîd, 3) hakikatının eksiksiz bir mazhar-ı tâmmı ve sâlikin bir mir'ât-ı mücellâ haline gelmesi noktasıdır. Böyle zirveler zirvesinde seyahat eden bir hak eri, istidat ve kabiliyeti ölçüsünde, ya bir Kutup Yıldızı gibi "seyir fillah" der ve kendi etrafında döner, Hakk'a koşar-durur ya da kalbiyle asıl yörüngesinde

kalır ve kalıbıyla halk içinde olur.

Öyle de olsa, böyle de olsa cem' mertebesini ihraz eden herkes aynı zamanda "bekâ billah"a da mazhar olmuş demektir. Tevhid-i sıfâtta kendi sıfatlarından, tevhid-i zâtta kendi zâtından fâni olan bir müntehî, "bekâ billah" ünvanıyla yeniden varlığa erer.. ebediyetin neşvesini duymaya başlar; başlar ve kendi fiillerinin, Hakk'ın ef'âli içinde eriyip gittiği zevkiyle "cem" der.. sıfatlarının Hakk'ın sıfatları karşısında müzmahil olduğunu müşahede ederek kıyam halindeki ubudiyetin rükû ile derinleşmesi anlamında "cem'ül-cem" ezvâkıyla erir-gider.. ve zâtının Hazreti İlim ve Vücut muvâcehesinde mütelâşî olup gitmesi sonucu tamamen bir iç müşahede ve zevk-i ruhânî ile kendini "Hazretü'l-Cem" mülâhazasına salar ve hayret üstü hayretlere müstağrak olur.

Cem' ve Fark Hakkında Bazı Yaklaşımlar

Bu mânâda bir cem', panteistlerin iddia ettikleri anlamda bir vücut birliği ifade etmediği gibi, fark da bunun aks-i tâmmı değildir. Kadîm kadîmdir; hâdis hâdistir. Hâlık Hâlık'tır; mahlûk da mahlûktur. İki husus arasındaki nispet tezahür nisbeti değil yaratma ve tecelli nisbetidir. Böyle bir tecellide her zaman iki durum söz konusudur: Bu tecellilerden birinin kesîf bir cisme, ikincisinin de lâtif bir cevhere sebebiyet vermesi veya -yoruma açık bir tabirle- inkılâb etmesidir. İşte bu birbirinden uzak iç içe yanlarıyla insan "Herkes kendi seciye ve karakterine göre davranır" (İsrâ, 84) fehvâsınca, yer yer cismine göre, zaman zaman da ruhuna göre davranışlar sergiler.. evet kesîf bir cisimden ibaret olması itibarıyla onun gözü hep tabiatta ve cismaniyettir. Latîf bir ruhla memzûc bulunması açısından da ruhânî âlemlere ve meâlîye meyyaldır. Şer'in tayin buyurup garanti ettiği yükselme yolları sayesinde hak yolcusu, fâni ve zâil şeylerden alâkasını kesip bekâyâ yönelince, "Allah'ın kalbini İslâm'a açtığı kimse Rabbinden bir nur üzere değil midir?" (Zümer, 22) mazmununca, fevkalâde bir temkin ve teyakkuza, Rabbinin nuru rehberliğinde her zaman gönüllere inşirah veren ufuklarda dolaşır.. yer yer bazı hissî iltibaslara rastlasa da, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın aldatmayan pişdarlığı sayesinde onları rahatlıkla aşar.. hep marifetin mişkât-ı nübüvvet kaynaklısına koşar.. koşar ve panteistlerin düştükleri hatalara katiyen düşmez.

Cem' ve Fark İlişkisi

Cem', sübjektif, zevkî ve hâlî bir eksen, fark ise, objektif bir şeriat mihveridir. Birincisinde, hâl ve derûnîlik aklın, mantığın önünde; ikincisinde ise her zaman şer'î muhakeme esastır. İkincisinden her zaman birincisine geçilir ki buradaki fark, fark-ı evveldir. Cem'den ikinci kez farka dönüş ise bir farklılık mazhariyetidir. Cem'de kalanlar, ruhlarının vüs'ati ölçüsünde ruhânî zevklere gömülür, istiğraktan istiğraka koşar ve başkaca da bir şey bilmezler ki, İsa Mahvî merhum:

"Yokluğunda var olan, varlıkta bilmez yokluğu,
Sohbet-i yâr lezzetini bilmez beyim, ağyar olan"

mısralarıyla bunu ifade eder. Makâm-ı cem'de kalıp ikinci farkı idrak edemeyenler, peygamberlik esprisini tam kavrayamamış sayılırlar. Urûc bir terakki, nüzûl ise onun kemâlidir. Birincisindeki ferdî haz ve mir'âtiyete karşılık, "fark ba'del cem" ünvanıyla ikincisinde ulû'l-azmâne bir tavır, mâşerî bir haz ve câmi bir mir'âtiyet söz konusudur ki, bunda her zaman halktan Hakk'a varılır ve her şeyde bittecelli Hak görülür, çoklukta birliği duymak, birlikten çokluğa bakmak bu pâyeye ait bir mevhibedir.

Cem' ve Fark İlişkisi

Diğer bir yaklaşımla, kulluk vazife ve sorumluluklarının, tam bir edep, inkıyad ve şuurla yerine getirilmesine "fark"; şart-ı âdi planında ortaya konan bu "bidâ'at-i müzcât" ölçüsündeki mini sermayeye "min haysü lâ yahtesib" lutfedilen ilâhî ihsan ve vâridler sağanağına mazhariyet veya memerriyet keyfiyetine de "cem" denir. Bu mülâhazayladır ki, hâl ehli "Farkı anlamayan kulluğu bilemez, cem'i duymayan da marifetten anlamaz" demişlerdir. "İyyâke na'büdü (Yalnız Sana ibadet ederiz)" (Fatiha, 5) ferdî vicdanın ma'şerî vicdana tercümanlığı sadedinde, fark makamının sesi ve kulluk pâyesinin soluğu, "İyyâke nes'taîn (Ve yalnız Senden medet umarız)" (Fatiha, 5) de cem' mertebesinin ifadesi ve beşerî acz u fakrın ilanıdır. Her sâlik için yolculuğun başında duyulan tek ses ve çizgi fark sesi, fark çizgisi, nihayetinde ise cem' zevkidir. Bazı istidatlara göre nihayetler nihayeti ise "ehadiyet" mertebesinin remzi olan "cem'ül-cem" ve "vahidiyet" zirvesinin işareti olan "Hazretü'l-

Cem""dir.

Cem'in Bölüm veya Kategorileri

Diğer bir zaviyeden cem'; cem'-i ilim, cem'-i vücud, cem'-i ayn olmak üzere üç kategoride mütalâa edilegelmiştir.

Cem'ül-ilim; delil ve bürhanlarla elde edilen ve mebdei itibarıyla seyr-i sülûk-i ruhânî esnasında, marifetin ilme'l-yakînden ayne'l-yakîne, ayne'l-yakînden de -mecâzen dahi olsa- hakka'l-yakîne yükselen enfüsî bir ilim ve bir ilm-i ledün şeklinde anlaşılmıştır ki, istidlâl yolunda yürümenin neticelerindendir; ama, ne enfüsî ne de âfâkî delillerle ulaşılan gerçeklerin aynı değildir; tabii tam gayrı da değildir; şart-ı âdi planındaki istidlâlle Cenâb-ı Hakk'ın, bir meyelândan ibaret olan cüz'î iradeye -tenâsüb-i illiyet prensibiyle izah edilmese bile- hususî bir atâsıdır. Zaten, onun lütuflarıyla bizim irademiz arasında ne zaman bir tenâsüp olmuştur ki..?

Cem'ül-vücûd; sâlikin vicdânî ve hissî şuhûduyla, eşya ve hâdiselerin ne ile kâim olduğunun tam zuhur etmesi ve bütün varlığın vicdânî müşahedede eriyip gitmesi, hatta cihetlerin bile tuz-buz olup yoklara karışması makamıdır ki, bu makama kadem basan gönül sultanları sadece ve sadece Hazreti Vücûd veya Hazreti İlim'in şuââtını duyar ve bütün varlığı da bu şuââtın gel-gitlerinden ibaret sayarlar. Tecellî mazhariyete, zıll de asla karıştırılmadığı takdirde, böyle bir ufka erenler için her vadide acz u fakrını müdrîk yüz bin gedâ "O, Hayy'dır" (Bakara, 255) der inler.

Cem'ül-ayn; âfâkî ve enfüsî bütün işarât ve delâlâtın, Hakk'ın, sâlikin kalbine attığı nur-u marifet ve zevk-i ruhâniye nisbeten mütelâşî olup gitmesi demektir ki, bazıları bu noktaya hak yolcusunun seyahatinin sonu nazarıyla bakmışlardır. Onların bu mülâhazaları eğer, yakazadan temkine, temkinden tevbeye, tevbeden inâbeye, inâbeden evbeye yani sürekli Hakk'a müteveccih olmanın adı ve Hâlık-mahlûk, âbid-Mâbud, Rab ve abd münasebetinin ünvanı ise buna kimsenin bir şey söylemeye hakkı yoktur. Yok eğer, cem'ül-ayn derken, hakâik-i eşyanın nefy u inkârı, varlıktan Vareden'e istidlâlin gereksizliği; emr ü teklifin düşmesi, ben-sen-o mülâhazalarının hakikatte ve nefsü'l-emirde ortadan kalkması kastediliyorsa, bu bir fikir kayması, inanç inhirafı ya da fantastik düşüncelere kapılarak farklı bir şeyler söyleme gayretinden ibarettir. Bu mülâhaza mağrur bir kısım panteistlerin ve monistlerin mülâhazasıdır. Birinci tesbit ise enbiyâ-yı

izâmın ve asfiyâ-yı fihâmın ahvâlidir. Bu zevât, nâmütenâhiye müteveccih yolu nâmütenâhi görmüş, mebde' ve muntehâyı aynı şuur ve teyakkuz içinde duymuş, yaşamış ve her zaman Hak kapısının eşğine baş koymayı hayatlarının en birinci gâyesi saymışlardır. Bunlardan ekmelü'l-mükemmelin olan Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a hitap sadedinde Cenâb-ı Hakk: "Sana yakîn gelinceye dek Rabbine ibadete devam et" (Hicr, 99) ferman buyurarak, her canlı için müteyakkan bulunan ölüm gelinceye kadar O'nun kulluğuna devam etmesini talep etmiştir ki, bir taraftan ölümün teklifte son sınır olması vurgulanırken, diğer yandan da, Efendimiz'e nisbeten, likâullahın, hakka'l-yakînin bir ünvanı olması itibarıyla, mâruz kaldığı belâ, musibet ve sıkıntılara karşı, onun için ayn-ı visal olan likâullah hatırlatılarak müdâyakaları hafifletilmek istenmiştir.

Cem'in Duyulduğu İstiğrak

Şevâhiden "cem" in duyulduğu istiğraktır ki; ilâhî sıfatların emare ve tecelli dairesinden dahi hâlî ve zevkî olarak sıyrılıp sadece ve sadece "Ehadiyet" nurlarının şualarıyla Evvel, Âhir, Zâhir, Bâtın hakikatlarıyla mermuz Hz. Zat'ın tecelli-i akdesi içinde mahv u müzmahil olarak ilk kaynaktan başka hiçbir şeyi duyup hissetmeme ki, bu hâle, kenziyetteki makama avdet ve âlem-i ıtlaka dönmek de denir. Bu "hâl" ile hâllenen ruhun çok defa vird-i zebânı "Allah vardı, O'nunla beraber hiçbir şey yoktu. O, şu anda da yine öyle..." [3] ve sırdaşlarına beyanı da:

"Mekânım lâ mekân oldu,
Bu cismim cümle cân oldu;
Nazar-ı Hak ayân oldu,
Özüm mest-i likâ gördüm." (Nesimî)

şeklindedir. Her halde varlığı kendinden olan Zat-ı Ulûhiyet'le, mevcudiyeti O'nunla kâim bulunan diğer varlıkların vücuddan nasiplerinin ifadesi, hâl ve zevk ehli için bundan daha güzel olamazdı.

[3] Buharî, tevhid 1; Müsned 4/431; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir 18/204

Cemaatini Bekleyen Mabed

Asırlarca, bu mübârek dünyâya hayat üfleyen mabed, bugün boynu buruk,

rûhunun çizgilerini şerhedecek manâ mimarlarını beklemenin yanında, ses-söz üstadı gönül erleriyle kuruluş niyetine esas teşkil eden buutlara ulaştırılmayı beklemektedir.

Bilmem ki, bamteli kopmuş mabedi, kim imâr ederek eski hüviyetine ulaştırıp, yeniden gürül gürül seslendirecek? Kim bu hırıl hırıl sesleri akordedip ruhları coşturan nağmeler haline getirecek? Kim kaybettiğimiz mabedi yeniden bize iade edecek..?

Alâkalıların böyle bir şeye gücü yeter veya yetmez; mabed hanendeleri, bir kaç asırlık boşluğu aşarak sesleriyle, soluklarıyla mabede refakat eder veya edemezler.. bunlar ayrı mesele; mabedin asırlık gurbetine son verilmesi ise tamamen ayrı mesele...

Biz şimdi, emarelerin aydınlığında, yıllardan beri hülyâlarıyla yaşadığımız fâtih neslin, bu kördüğümüne kılıç çalacağı günün rüyâlarını görmeye başladık...

Cemaatiyle Bornova Merkez Camii

Rengini, desenini, şivesini içindeki cemaatin sinelerindeki heyecandan, onların çehrelerindeki samimiyet ve nurâniyetten, ümit ve beklentilerindeki derinlikten alan bir mânâda o seyyar ve seyyal mâbed, her zaman bize annelerimizin kucagında duyduğumuz şefkati, babalarımızın azim ve kararlılığını, secde ile aydınlanmış çehrelerin ledünnîliğini ve Cennet yolunda olmanın lezzet ve halâvetini hatırlatırdı. Bizler hemen her cuma, insanların akın akın o mâbede koştuklarını görünce, âdeta kendimizi geçmişten gelip başımıza boşalan bir sürü hayal sağanağı altında sanır; içinde bulunduğumuz zaman dilimini aşarak gider geçmişin sırlı koridorlarında dolaşır.. yer yer mutlu geleceğimizi ümitle süzer, zaman zaman diriliş günlerimizi temâşâyâ dalar ve tadına doyumadık hülyalarla banyo yapmış gibi olurduk. Doyamazdık o güzel insanlarla bir arada bulunmaya, kubbe ve duvarlarda yankılanan hıçkırık seslerine, sinelerden kopup gelen ve bakışlara akseden ümitlere ve altın çağlarımıza ait seslerin, sözlerin, mülâhazaların çiy çiy başımızdan aşağıya dökülüşüne. Hemen her cumalanışımızda gönüllerin sesi-soluğu diyeceğimiz heyecanlar, birleşik kaplar hesabı, ondan ona, ondan da bir diğerine boşalır gibi olur ve her sinede aynı seviyeye yükselir; derken, caminin içinde âdeta bir duygu tufanı yaşanırdı.

Cemal İsmi Yörüngesindeki Hakikat Eri

İşte bu anlayıştaki bir hakikat eri, dünyada olsa da hep O'nunla beraberdir. Her hamle ve her hareketi O'na yürüme istikametindedir. Ömür boyu hep kesret içindedir ama, hedefi vahdettir: Öyle ki sırtında taşıdığı ağır cismaniyet yüküne rağmen, kalbî ve ruhî hayat ufuklarında sürekli O'na doğru kanat çırpılmaktadır..

Evet o nerede bulunursa bulunsun oturur-kalkar "Allahu Ehad, Allahu Samed" der; kalbini sağlamca O'na bağlar, ihtiyaçlarını sadece O'na açar. Ehadiyet'in esrarını vâhidiyetin envarıyla çözer. Celâlî tecellilerin sert gibi görünen esintileri karşısında cemalî yorumların meltemleriyle serinler. Hayretlerini tekbir ve tesbihlerle, mazhariyetlerini de hamd u senalarla seslendirir.. ve Hazret-i Ehad u Samed'i bilmeme cehaletinden uzak durmaya çalışır; çalışır ve dilinde: Alem-i kesretten ey sâlik firar eyle yürü; Ferd u Ehad bârgâhında karar eyle yürü; Ruy-i vahdet görmek istersen bu kesretten eğer, Saf kıl mir'ât-ı kalbin, tâbdâr eyle yürü. Kimi Ka'be kimi Arş'ı etmede dâim tavaf Sen harim-i kurb Hakkı ihtiyar eyle yürü. (İsmail Hakkı) sözleri muhtemel haybetlerini "ticaret-i lentebûr"a, gaybetlerini de huzur-u dâimîye çevirir, ehadiyet ve vâhidiyet semalarına doğru sürekli pervaz eder durur.

Rabbenâ la tüzîğ kulûbenâ ba'de iz hedeytenâ ve heb lenâ min ledünke rahmeten inneke entel vehhâb. Rabbenâ la tûâhiznâ in nesînâ ev ahta'nâ ve salli ve sellim ya Rabbenâ alel hâdi'l-mehdiyyi seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ecmain.

Cemalullah ve Tabiatın Mütalaası

Aslında biz "cemalullah" dediğimizde, hep sıfât-ı ulyâ ve esmâ-i hüsnanın merâyâ, mecâlî ve mezahirdeki durumlarını düşünürüz. Zira, Zât, şuun ve sıfât dairesinde bir mütalâada bulunmaya hem gücümüz yetmez hem de bir memnuiyet söz konusudur. Biz, âsâra bakar, ef'ali değerlendirir; esmâyı mütalâaya alır, sıfât-ı sübhaniye mülâhazalarına dalarız. Tabir-i diğerle biz, maverâ-i tabiata ait esrar, cemal, âhenk ve manâları, tabiat meşherinde, varlık kitabında, kâinat kamusunda mütalâa etmeye çalışır ve satır aralarında ruhlarımıza duyurulmak istenen mesajlarla -tabii onları iyi anlayıp, iyi değerlendirmek şartıyla- iktifa ederiz. Eşya ve hâdiseler iyi okunup yerinde yorumlandığı takdirde, kimbilir belki de bazılarımızın çok önem atfettiği bir

kısım bilgi nazariyeleriyle uğraşmaya da hiç gerek kalmaz.

Cem'ül Cem

Kâşânî'ye göre fark, nazarî Hak mülâhazasını henüz inkişaf ettiremeyenlerin marifet ve zevk-i ruhânileri -burada aynı anlayışı paylaşmadığımızı belirtmeliyim- cem', halkı aradan çıkararak Hak mülâhazasıyla müstağrak hale gelme; cem'ül-cem' ise, halkı Hak'la kâim görme, duyma zirvesidir ki, bu makam aynı zamanda cem'den sonra gelen cem' üstü fark makamıdır. Böyle bir makamda sadece ve sadece Cenâb-ı Hakk'ın ef'âl, sıfât ve zâtî şe'nleri mülâhaza edildiğinden Hazreti Hak, bu mertebe kahramanlarının -keyfiyeti meçhul-gören gözü, işiten kulağı ve tutan eli olması itibarıyla, onların nisbî-kisbî fiilerine terettüb eden kendi ef'âlini, o mertebenin mazhariyetine hitap sadedinde, esbâb-ı âdiyeyi bütün bütün vazifeden azl ile kendine nisbet eder ki; "Onları siz öldürmediniz Allah öldürdü; attığın zaman da sen atmadın; ancak Allah attı" (Enfâl, 17) âyeti mucizât-ı nebeviye hakkındaki sarâhatinin yanında, bu mertebeye işaret ettiği de pek çok mutasavvifinin müşterek görüşüdür.

Cenâb-ı Hakk'ın Hususi ve Umumi Teveccühleri

Cenâb-ı Hakk'ın rahmânî nazar ve teveccühünün bazen umumî, bazen de hususî olduğunu daha önce hatırlatmıştık. Ne var ki O, her şeyde esbâbı izzet ve azametinde perde yaptığı gibi, değişik konumdaki kullarına bir kısım iltifatlarında da bazen bir nebî, bazen bir velî ve bazen bir üstadı perde yapabilir; yapar, hediye ve behiyyelerini onların eliyle bu kabil muhtaç ve muntazırlara sunar. Böyle bir muamele O'nun tarafından nebîye, velîye ve üstada bir taltif işaretlemesi sayılmasının yanında, bazen de sâil ve tâlib için bir imtihan vesilesi olabilir. Ancak bütün bu verip almalarda nazar ve teveccüh Hakk'a olmalıdır. Bu arada şayet zâhirî esbâbın eli öpülecekse, o da yine sırf bir vasıta olma mülâhazasıyla öpülmelidir. Aslında işin arkasından gaflet edilmeden o el her zaman öpülmelidir; zira ona ihtiram, onun eliyle bize ulaşan mârifet, mevhibe, nazar ve teveccühe, dolayısıyla da bütün nimetlerin, inâyetlerin, riâyetlerin kaynağına bir ihtiramdır.

Türkçemizde, "Müridden hizmet, mürşidden nefes", "Dede himmet, oğul gayret", "Teveccüh et, teveccüh bul"... türünden söylenmiş çok güzel sözler vardır

ki, bunların hemen hepsi aynı mülâhazaya râcidirler. Zâhirî esbâb kendi çerçevesinde, Hazreti "Müsebbibü'l-Esbâb"da kendi müessiriyetinde kabul edildikten sonra, ne nebîye, ne meleğe, ne de herhangi bir hak dostuna saygı nazarı ve ihtiram teveccühünün zararı olmasa gerek; zarar esbâba tesir-i hakikî vermede, halk, ibdâ, inşâ, ihyâ, imâte ve terzîk gibi ilâhî ef'âlî canlı-cansız sebeplere taksimdedir.

Cenâb-ı Hakk'ın Kâinat, Eşya ve İçindekilere Nazarı

Daha önce de işaret edildiği gibi, Cenâb-ı Hakk'ın kâinat, eşya ve içindekilere (mâsivâ) nazarı, cemâl, celâl, kemâl edalı ve tenzih televvünlüdür ki, buna "nazar-ı âmm" ve bu nazardan meydana gelen feyze de "feyz-i umumî" denilir. Aynı zamanda böyle bir nazar ve muhit bakışa "vâhidiyet tecellîsi" de diyebiliriz. O'nun imkân âlemlerine teveccühü ise, daha ziyade rahmet, hikmet, inâyet, şefkat edâlî ve adalet şivelidir. Her şeyi merhametle görüp gözetme, hikmetle yerli yerine koyma, şefkatle kayırıp sıyânet etme ve adaletle her hak sahibinin hakkını koruyup bütün varlığı kuşatacak şekilde bir denge vaz'etme... gibi küllî ve celâlî teveccühlerinin yanında yine kendi meşîet tezgahından çıkmış farklı donanımlı, farklı zevât ve özel mâhiyetlere, hususiyle her bir ferdi başlı başına birer nev' konumunda bulunan insanlara ve onlar içinde de enbiyâ, asfiyâ ve evliyâ... gibi belli mazhariyet sahiplerine has bir teveccühü, farklı bir iltifatı, daha engin bir rahmeti ve fevkalâdeden bir inâyeti vardır ki, buna da "ehadiyet tecellîsi" denegelmiştir.

Cenabı Hakk'ın Özel Teveccühü

İster Zât-ı Hakk'ın envâr-ı muhîtası, ister berkî tecelli; bunlar, kalbî ve ruhî hayat kahramanlarına, Cenâb-ı Hakk'ın özel birer teveccühü ve rûhâniyet-i Ahmed ü Mahmud u Muhammed Mustafa'nın (Aleyhissalâtü vesselâmu mil'e'l-ardı ve mil'e's-semâvât) vesâyeti altında varlık ve hâdiselerin perde arkasına muttali olanlara, muttali olup havâss-ı zâhire ve bâtıneleri ile bütün fânîyât ü zâilâtta sarf-ı nazar edenlere vücud, kıdem, bekâ, vahdâniyet ve muhâlefetün li'l-havâdis Sultan'ına, tabir-i diğerle "Kâbe-i Rubûbiyet'e bir yönelme çağrısıdır.

Böyle bir mazhariyet, şart-ı âdî planında ârifin teveccühüne bir iltifat

mukabelesi olabileceği gibi, O'nun fazlî bir surette bazı müstaid ruhlara özel bir nazarı da sayılabilir. Bir başka yaklaşımla böyle bir teveccüh, fıtrat-ı asliyesini koruyup inkişaf ettirme cehdi içinde bulunanlara bir Zât-ı Baht iştihakı uyarma tecellisi ve ârife de bir mârifet armağanıdır.

Cenab-ı Hakkın Hayatı ve Kainattaki Hayat

Mevzuu hulâsa edecek olursak; kâinattaki hayat her şeydir ve Hazreti Hayy u Kayyum'a bakmaktadır. Cenâb-ı Hakk'ın hayatı, hayat-ı zâtiye ve hayat-ı sermediyenin ta kendisidir. Evet O'nun hayatı, başka bir ruhla değil, kendi kendiyile kaimdir. Mahlukattaki ruh ise, sebep-i hayat bir cevherdir. Melekler cism-i lâtif olmaları itibarıyla müteayyin birer ruh ile kâimdirler. Letafetlerinden onların hayatları da ruhları gibidir. Bu açıdan da bazıları, onların fenâ bulmasını cisimlerin fenâ bulması şeklinde değil de, bir gaşy ve bayılma türünden olacağına hükmetmişlerdir. Böyle düşünenler, bir mânâda ruhları da aynı şekilde mütalâa etmiş, onların fena bulmalarını da gaşy ile yorumlamışlardır. Onlara göre ruhlar, âlem-i emirden zîşuur ve basit birer kanun-u emrîdirler. Dolayısıyla onlar, belli parçacıklardan meydana gelmiş mürekkepler gibi çözülüp dağılmadan, münkariz ve mütelâşî olmadan masûndurlar, ama "Sûra üflenince göklerde ve arzda kiler ölür ve yerle bir olurlar." medlulünce, onların da o dehşetengiz ahval içinde gaşy hâliyle dahi olsa, bir ölüm köprüsünden geçecekleri mukadderdir.

Cennet Mekârih Cehennem Şehvâtle Kuşatılmıştır

Yine Buhâri ve Müslim'in rivayet ettiği bir hadîslerinde Efendimiz şöyle buyurmaktadır: "Cennet çepeçevre nefsin hoşuna gitmeyen şeylerle sarılmış, cehennem de (bedenî arzu ve iştihâları kabartan) şehvâtla..."

Cehennem şehvetlerle örtülü, şehvetler bohçasında dürülü ve şehvetler atmosferine açıktır. Cennet ise, aklın zahirî nazarına göre nahoş şeyler ve mekârih ile perdelidir. Her şeyi maddede arayanların gözüne, cennetlere uzanan yollardakiler hiç de güzel görünecek türden şeyler değildir.

Esasen, hem cennet hem de cehennem, bizler için nimettir. Zira istikameti bulmada, birisinin teşvik edici, diğerrinin de ürkütücü rolü vardır. İnsan,

cennetin teşvik edici yüzüne bakınca hep oraya girebilmek için çalışır; cehennemin abûs çehresini görünce de, ona düşmeme gayretiyle cennete doğru şahlanır. Böylece, her ikisi de bizim için rahmet olur.

Ancak, Cenâb-ı Hakk, hem cenneti hem de cehennemi birer bohçaya sarmış, bunları insanların amel pazarına takdim buyurmuştur. İnsan kendisine verilen iradeyle bunlardan birini tercih etme durumundadır. İrade ölçüsünde isteyen, said olur cennete talip çıkar, isteyen de şaki olur cehennem yoluna girer.

Evet, cehennemin etrafında, şehvetten bir atmosfer vardır ve cehennem böyle bir atmosferle sarılı bulunmaktadır. Bu atmosfer, dıştan çok cazip görünmektedir; yeme, içme, yatma, nefsin hoşuna giden her şeyi elde etme ve cismaniyet itibariyle tatmin olma gibi insanın arzularına seslenebilecek ne varsa, hepsi cehennemi saran bir haliçe ve bir kaneviçe gibidir. Hâsılı, cehennem yolu insanın cismaniyetini gıcıklayan bir şehvet mozağıdır.

Cennet ise, etrafı mekârihle sarılı bir sadeftir; abdest almak, namaz kılmak, hacca gitmek, zekat vermek, cihad etmek, Allah yolunda zorluklara katlanmak, yer yer cemiyet içinde bir parya muamelesine tâbi tutulmak, her türlü insanî haklardan mahrum bırakılmak, hapishane hapishane dolaştırılmak, sadece "Rabbim Allah" dediği için dayak yemek, sürgüne gönderilmek ve ademe mahkum edilmeye kadar daha bir sürü aklın zahirine göre kerih görünen şeyler. Evet cenneti de işte bunlar kuşatmış ve o da böyle bir atmosferle muhat bulunmaktadır. Dıştan bakanlar, hep bu perdelere takılır kalırlar. Perdeler itibariyle ise, cehennem iç gıcıklayıcı, cennet de ürperti verici bir durumdadır. Onun içindir ki, insanların çoğu işin dış yüzüne bakmış ve aldanmışlardır. Dolayısıyla cehennemin tâlibi çok, cennetin talibi ise oldukça azdır.

İnsanların çoğu küçük hesaplar peşindedir. "Namaz iyidir, fakat günde beş defa kılmak bana zor geliyor" diyen bir insan, namazdaki çok küçük meşakkate takılıp kalmıştır. Kışın abdestin zorluğu, bazılarını yolda bırakmıştır. Halbuki, yukarıdaki hadiste gördük ki, aynı abdest, onun bu küçük sıkıntısına katlanan bir başkasını adım adım cennete yaklaştırmaktadır. Oruçta, zekatta, hacda, cihadda da aynı şeyleri düşünmek mümkündür. Akılları, akıllı davranmalarına mani olan niceleri, bu küçük engel ve engebeler karşısında gereken sıçrayışı yapamamakta ve cennetin etrafında seyrettiği mekârih, onların oraya girmelerine mani olmaktadır.

Cehennem ise, basit hevesleri kendisine tuzak yapmış bir cadıdır. Çoğu kimse, biraz sonra hayatına mâl olacağından habersiz tıpkı sineklerin bala

koşması gibi, bu zehire koşmaktadır. Evet, şehvet, onlar için zehirli bir baldır. Bu insanları, etrafında döne döne yanıp mahvolacağı ateşe doğru giden kelebeklere de benzetebiliriz; cehennemin etrafını saran şehvata doğru akılsızca gider ve kendilerini cehennemde bulurlar. Gördükleri perdenin verasını tam kestiremediklerinden cehenneme perde olan şeyler, onların cismaniyetlerini kamçılar ve onları kendine doğru cezbeder.

Hayat yolunda, yolların ayırımındaki Zât (sav)'la tanışan, O'ndan aldığı mesaja göre yön ve yol takip eden, kalbi hakikata uyanmış insanlar ise, cennet yollarının sağını-solunu tutan mekarihin içyüzünü anlayıp katiyyen zahirine kanmazlar. Zira onların vicdanlarında bir nüve halinde bulunan cennet her an inkişaf etmekte ve onların ruh dünyalarını sarmaktadır. Başkaları cenneti dışarda ararken, onlar dünyada dahi, içlerinde buldukları bu cennetle âdetâ safâ sürmektedirler. Halbuki, dünyanın maddî cennetinde yaşayanlar, onların vicdanlarında yaşadıkları cennetin tek dakikasını dahi hatta bütün bir hayat boyu yakalayamazlar. İman, içinde cennet taşıyan bir nüve, küfür ise, içinde cehennem taşıyan ayrı bir tohumdur. Bunlar ötede, gelişip dal budak salacak ve hakiki ma'nâda bir cennet ve cehenneme inkılâb edecektir. Demek ki, mü'min dünyada dahi cennet hayatı yaşamakta, ama yaşadığı şeyler zahiren mekârih gibi görünmektedir.

Cennete ulaşma iştiağıyla çırpınan ruhlar, her menzili ayrı bir saadet bu yolda, çok defa, ruha rağmen nefsin hoş karşılamayacağı abdest, namaz, oruç gibi bedenî ibadetlerin getirdiği sıkıntılar; zekat, sadaka ve diğer vergi türleri gibi oldukça ağır mükellefiyetler; hac ve cihad gibi malî ve bedenî sorumluluklar bazıları için bu yolu âdeta yürünmez hale getirir.. bu yolda kimileri abdeste, namaza, kimileri açlığa susuzluğa, kimileri mal - can sevgisine, kimileri de bunların birkaçına birden takılır kalır da, dört adım ötede bütün depdebe ve ihtişamıyla onu bekleyen cennete ulaşamaz.

Evet, cennet, yukarıda birkaçını zikrettiğimiz, yüzlerce mükellefiyet ve sorumluluğun öbür ucunda, dünya kadar engel ve engebelerle muhat, zirve bir dünya ve her türlü mutluluk tasavvurlarını aşan rengârenk bir rüyalar ülkesi ise, ki öyledir; buna karşılık cehennem de, nefsi coşturan, bedenî arzuları şahlandıran yığın yığın istek, iştihâ ve şehvetlerle, ebed yolcularının önünü kesmiş; bedene ait her türlü arzu, iştihâ ve şehveti köpürten, şişiren, her zaman zayıf ruhların dikkat nazarlarını üzerinde toplayabilen ve kara delikler gibi semtinden geçenleri o müthiş "ile'l-merkez: merkez çekim" gücüyle cezbedip bağrında eriten bir gulyabaniler gayyasıdır.

Cehennemin o süslü hicab ve fânusuna bakıp büyülenen ve kendini o gayyaya salan, cennetin de sırf perde önünü müşahede edip o ebedî mutluluk diyarından ve o sürprizler âleminde ürküp geriye duran nice insan vardır!

Evet, işin aslına bakılacak olursa, cenneti duyup bilenlerin ona iştiaklarının olmaması, cehennemi tanıyanların da ona yaklaşımları düşünülemez. Ne var ki, sırrı teklif, gaybe îman ve dünyadaki imtihan gerçeğinden ötürü, cennet, mekarihten bir nikaba, cehennem de şehvetten bir fistana bürünüp insanların karşısına öyle çıkmışlardır.

Şimdi gel, Peygamber sözündeki kuvvet, büyü ve muhtevaya bak ki, upuzun iki muazzam ve müthiş yolu, bütün saadetleri, bütün muhataralarıyla beraber, götürüp ürperten veya inşirah veren iki kat'î neticeye bağlıyor, hem de her işinde olduğu gibi "azamî tasarruf" prensibine uyarak bu devâsâ mes'eleleri anlatmada da sadece dört-beş kelime kullanıyor.

Burada -istitrâdi olarak- şunu da hemen ifade edeyim ki, biz, mevzumuz itibariyle, Efendimiz'e ait bu mübarek sözlerin, sadece birer söz pırlantası olduğu yönüne işaret etmekle yetinmek istiyoruz. Yoksa, bu ve benzeri hadislerin, belâgat ve dil bakımından bize anlattığı daha nice nükteler var..! Bir de bu yönüyle Allah Rasûl'ünün mübarek sözleri incelenebilseydi, kimbilir daha ne ma'nâ hevenklerine şahit olunacaktı! Ancak bu husus, tamamen ayrı ve müstakil bir mevzu olması sebebiyle o kapıyı şimdilik açmayacağız.

Cennet ve Cehennemin Tasviri

Nimetlerin bayıltan güzellikleri, musibetlerin ürperten çirkinlikleri ve yol boyu, tûba-i cennetin üfûl üfûl esintileri, cehennem zakkumunun da sam yeli gibi iliklere işleyişi hissedilir: "O gün nice yüzler ıslı ıslı ıslıdır ve Rabbi'ne bakar; nice yüzler de vardır ki, ekşir, asıklaşır ve belinin kemiklerinin kırılacağını sanır; (sanır ve iki büküm olur)." İkincilere: "Haydi yalanladığınız şeye doğru yürüyün! Yürüyün, gölgesi olmayan ve alevden korumayan üç buudlu (katmerli) cehennem karanlığına! O karanlık ulu ağaçlar gibi kıvılcımlar salar. O (kıvılcımlar) kalın organlar gibidirler. O gün Hakk'ı yalanlayanların vay haline!" Birincilere de âdeta tebrikler yağdırılır ve: "Şüphesiz müttakiler gölgeler (altında), çeşmelerin yanında, ve iştihalarının çektiği meyvelerin başındadırlar. (Onlar) amellerinizin mükâfatı olarak afiyetle yeyin, için!. İşte biz iyilik edenlere böyle karşılık verimiz" müjdeleriyle karşılanırlar.

Evet "Vaad edilen (o büyük) hakikat gelip çatınca, küfredenlerin bakışları donakalır. 'Vah bize! Biz bundan gâfilmişiz; daha doğrusu biz zâlimlerin ta kendisiymişiz' (derler ve onlara) siz ve Allah'tan başka bütün taptıklarınız cehennemın yakıtlarısınız ve oraya döküleceksiniz denir." "Kendilerine tarafımızdan saadet vaad edilenler ise, işte onlar, cehennemden uzaklaştırılmışlardır. (Öyle ki) cehennemın hışırtısını bile duymazlar. Onlar, canlarının istediğı nimetler içinde ebedîdirler. En büyük korku bile onları tasalandırmaz.. ve melekler onları: 'İşte bu, size vaad edilen sizin gününüzdür' (muştularıyla) karşılarlar."

Cennetlik ve Cehennemlikler

Artık "mücrimler, şaşkınlık ve azab içindedirler. O gün (onlar) yüzükoyun sürüm sürüm ateşte sürüklenirler; (sürüklenirler de onlara): 'Tadın ateşle teması' denir." "Müttakilere (gelince) cennetlerde, ırmakların başında, Kudreti Sonsuz Melik'in nezdinde, sıdk makamında (bire yâd-ı cemil)dirler."

Bir yandan gözlerin görmediğı, kulakların işitmediğı nimetlerin sağanak sağanak yağması, diğeryandan da cehennemın gayızla gürleyip öfkeyle köpürmesi ve mazhariyetlerine imrenilecek, istihkaklarından ürperilecek insanlarla her şey ebediyete akar durur: "Takvâ erbabına geleceğın en güzeli vardır: Adn cennetleri, ardına kadar kapıları açılmış, (onlar da, bu cennetler içinde) tahtlara yaslanmış olarak (çeşit çeşit) meyveler ve içecekler isterler. Yanlarında da, gözleri eşlerinin üzerinde, dilberler vardır." "(Orada) azgınlara da en kötü bir azab (söz konusudur): Gider cehenneme yaslanır; o ne kötü bir istirahat döşegidir! Tadıp duymaları için (onlara) kaynar bir su ve bir de irin (verilir), bu türden daha çift çift azablar..."

Kimileri ferih fahûrdur. Değişik mazhariyet ve iltifat sağanakları karşısında; kimileri de buruk, ekşi ve hezeyan içindedirler: "Defterini sağdan alanlara gelince, nereden bileceksin ki, (o büyük mazhariyeti)? Onlar dikensiz sedir ağaçları, salkım salkım muzlar arasında ve upuzun gölgeler altında çağlayıp duran ırmakların başındadırlar." "Kitabını soldan alanlara gelince, nereden bileceksin ki (o korkunç mahrumiyeti)? Onlar iliklerine kadar işleyen kaynar bir su içinde, serinlik ve rahat vadetmeyen kapkara bir dumanın gölgesinde (bekler dururlar); zira onlar dünyada, şımarıklık içinde, günahlarda hep ısrarlı idiler."

"(Artık) o gün, cennetliklerin ebedî kalacakları yer en hayırlı bir yer,

dinlenecekleri makam da en güzel bir makamdır." Gönüllere akan zevkleri yudumlar ve kendi kendilerine: "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun! Şüphesiz bizim Rabbimiz, günahları bağışlayan ve şükürlere de karşılık verendir. O'dur ki, bizi böyle bir makama yerleştirdi.. bir makam ki, (insana) ne yorgunluk ârız olur ne de usanç gelir."

Cennetlikler ve Cennetin Tasviri

Hangi tohum vardır ki, toprağa atılmış da başağa yürümemiştir.! Hangi sperm vardır ki, "rahm-i mâder"e düşmüş de, orada yokluğa mahkûm olmuştur! Allah, insanı kendi ruhuyla şereflendirmiş ve onu bir ebediyet üveyki olarak donatmıştır. Ceset çürüyüp dağılsa da ruh, O'nun varlığının gölgesinde ebedlere kadar yaşayacaktır. Zaten canı, Can Sahibi'nin aldığını bilenler için ölüm âdeti bir baldır, bir kaymaktır. Onlar için ölüm ve mezar bir perde; bitmeyen bir cümbüş vardır, o da az ilerde. Daha şimdiden onlar, imanları, inanç zenginlikleri ve mârifet ufukları ölçüsünde gönül dünyalarında Naîm Cennetleri'nin en mûtena yerlerinde karşı karşıya oturmaktadırlar mücevherlerle işlenmiş tahtlar üzerinde.. döner durur çevrelerinde çelik-çavak gençler, ellerinde kevserlerle köpüren testiler, sürahiler, kadehler... Onlar, ne bir baş ağrısı duyar ne de sarhoşluk hissederler.. ve tercihi kendilerine ait, başlarının üstünde istedikleri kadar meyveler... Canlarının çektiği kuş etleri, sadepleri içinde inciler gibi el değmemiş elâ gözlü eşler.. dal bastı kirazlar.. salkım salkım dolgun muzlar.. uzayıp giden gölgeler.. şakır şakır çağıldayan sular.. ardı arkası kesilmeyen ve yasakla sınırlandırılmayan meyveler... (Bu yaklaşık mealler, Vâkıa'dan.) Her zaman iyiliğe kilitlenmiş bu insanlar "salarlar kendilerini öyle koltuklara ki, orada ne güneş sıcağı görürler ne de zemheriri.. Cennet ağaçları salar gölgelerini her yandan üzerlerine.. ve meyveleri devşirilmeye hazır sarkmıştır burunlarının dibine." (Bunlar da, İnsan Sûresi'nin bir-iki dar mealı.) "O gün mutlulukla tüllenen öyle yüzler vardır ki, emeklerinin neticeleriyle lütuflandırıldıklarından ötürü o yüksek Cennet'te tam bir hoşnutluk içindedirler.. ve bulundukları yerde boş söz de işitmezler... Orada fışkırıp akan kaynaklar, (oturmaya müsait) yüksek kanepeler, içmeye hazır (dolu) kadehler, yaslanılacak yastıklar ve nefislerden nefis döşemeler vardır." (Gâşiye'den bir kırık meal.) "İşte bunlar, mükâfatları, içinde devamlı kalacakları altından ırmaklar akan 'Adn' Cennetleri'dir. (Dahası) Allah onlardan, onlar da Allah'tan hoşnutturlar ve bu rıza makamı da, sadece Rabbi'ne karşı saygılı ve haşyet

içinde bulunanlara mahsustur. (Beyyine'den incelikleri düşünülmeden alınmış ayrı bir meal.) Evet, "bunların mükâfatları, Adn Cennetleri'dir; girerler oraya kollarında altın bilezikler, süslenmiş olarak incilerle ve elbiseleri de ipektendir. (Girerken de) 'hamdolsun, bizden her türlü tasayı, kederi gideren Allah'a; doğrusu Rabbimiz Gafûr'dur, yarlıgar hepimizi; Şekûr'dur, yaptıklarımızın kat katıyla mükâfatlandırır bizi' derler." (Fâtır'dan kısa bir alıntı.)

Cesur ve Tedbirliydi

O, fevkalâde cesurdu, cesur olduğu kadar da tedbirliydi; yerinde hayatını istihkâr eder, yerinde bir temkin insanı olarak aldığı tedbirlerle herkesi şaşırtırdı. Ölümü önemsemez, hatta ona karşı hep bir intizar içinde bulunurdu. Aslında O'nun hayat anlayışına göre yaşamak, hep hizmetin yedeğinde tâli bir konu olarak mülâhaza edilmişti; "İ'lâ-yı kelimetullah" ve Hakk'a hizmet varsa yaşamaya değerdi, aksine bu hayatın ciddî bir anlamı olduğu söylenemezdi. O'na göre buradaki hayat, ebedî âlemlere geçmek için bir köprüydü ve bu köprü bir kazanç güzergahı gibi değerlendirilerek selâmetle geçilmeliydi.

Cevârih İle Yapılan Şükür

Cevârih ile şükre gelince, o, her uzuv ve her latifeyi yaratılış gayesi istikametinde kullanmak ve onlara mahsus kulluk vazifelerini yerine getirmekten ibaret sayılmıştır.

Ayrıca, lisânın şükrünü evrâd u ezkâr, kalbin şükrünü yakîn ve istikamet, cevârihin şükrünü de ibadet u tâat şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. O'nun böyle bütün bir îmân ve ibadete taallukundan ötürüdür ki, O'na îmânın yarısı nazarıyla bakmış, kendi şümûlü içinde sabırla müşterek mütalâa etmişlerdir.

Cezbe

Cezbe, bazen sâlikin, ciddî bir kasd, teveccüh ve kararlılığına ilâhî bir lütuf olarak gelir ve bir hamlede onu "evc-i kemâlât"a çıkarır. Bazen de Cenâb-ı Hak, sâliki, yol meşakkatinden, seyahat külfetinden sıyânet etmek için, cüz'iyet planında ve zilliyet çerçevesinde "Subhanellezi Esra bi Abdihi" hakikatına tebeî

bir mazhariyetle hissedar eder ve bu yolla onu aslı duyma ufkuna ulaştırır. İster öyle, ister böyle, cezbenin Rahmânî bir atâ olduğunda şüphe yoktur.

Cezbe İnsanı

Cezbe insanı, bazen, kendini feyz-i ilâhî muhitinde, müstağrak görerek, dünyayı da, ukbâyı da, dünya ve ukbâ ile münasebetlerini de öyle bir nisyana gömer ki, artık O'nun tecellîlerinden başka bir şey göremez.

"Bir cezbe verdi tab'ıma bahrin hurûşu kim,
Sandım muhît-i feyz-i ilâhî hayâlimi..." Muallim Naci

der ve kendini, kendi gibi diğer şeyleri de o Cazibedâr-ı Mukaddes'in cezbiyle mest ü sermest görür. Evet, "muhabbet-i ilâhînin cezbesinden ve şarab-ı muhabbetden herkes ve her şey mesttir: Felek mest, melek mest, nücûm mest, semavât mest, şems mest, kamer mest, zemin mest, anâsır mest, nebat mest, şecer mest, beşer mest ve baştan başa bütün canlılar mesttir." [2]

[2.] Bediüzzaman, Sözlür, 32. söz, ikinci mevkıf dördüncü remiz.

Cezbe ve İbadet

Bazen de, cezbe ile, riyazat ve ibadet arasında "devir" gibi bir salih daire teşekkül eder; Hakk yolcusu, ibadet ve riyazeti ölçüsünde cezbe ile taltif edilir ve cezbesi nisbetinde de kendini riyazet ve ibadete verir. Şer'î kıstaslar ibresinin gösterdiği istikamette hareket edildiği sürece de bu alışveriş ve bu doğurgan teselsül devam eder. Aksine, Mişkât-ı Muhammed (aleyhi ekmelü't-tehâyâ)'nın nûrefşân ikliminden uzaklaşıldığı ölçüde de çeşit çeşit iltibaslar baş gösterir, lâubâlilikler zuhur eder ve şer'î mükellefiyetlerin hafife alınması gibi zulmânî hallerle karşılaşma "fâsit daire"leri içine girilir.

Her şeyden evvel cezbe bir istidat ve bir ilk mevhibedir.. Allah'ın bu ilk cebrî atâsı olmadığı takdirde, Hakk yolcusu, mücerred riyazet, ibadet ve tasfiye ile ne o cezbeyle elde edebilir, ne incizâba erebilir ne de "ism-i vedûd"dan süzülüp gelen ışıkla kâinat çehresindeki cezb u incizâb dalgalanmalarını görüp anlayabilir.. ve böyle birisine, "hiçbir şey değil" denmesi doğru olmasa bile, ciddî bir şey olduğunu söylemek de oldukça zordur.

"Cezbe-i aşk olmayınca neylesin şeyhim beni,
Hakk'tan ilham gelmeyince neylesin şeyhim beni..!" Yunus

Cezbe ve İncizap İlişkisi

Cezbe, insanın özüyle irtibatlı "ile'l-merkez-merkez çek" bir kuvve-i kudsiye tarafından, yine onun yaratılış gayesine ve mahiyet ibresinin gösterdiği ufka doğru bir çekme ve cezbetme ise; incizap, ruha vârid bu davete, onun karşı koymadan "severek, isteyerek geldim" demesidir.

Cezbe'nin Anlamı

Çekme, çekip kendine bağlama, kendinden geçme ve rûhî heyecan sözleriyle ifadelendireceğimiz cezbe tasavvuf ıstılahında, Allah'ın kulunu kendine çekmesi, bundan doğan vecd hali ve sâlikin beşerî sıfatlardan sıyrılarak İlâhî vasıflarla ahlâk-ı âliye-i Kur'âniye de diyebiliriz. İttisafı ve tecelliyât-ı Celâl ile vahdeti duyup hissetme veya müşâhededir ki, bu tecellilere makes olan pâk ve müstaid ruh, kendini ötelerden kabarıp gelen dalgaların gel-gitlerine salar; tıpkı yüzme ameliyesiyle bütünleşmiş iyi bir yüzücü gibi, endişesiz, korkusuz, telaşsız ve derin bir teslimiyetle; bazen de şevk u tarâb içinde yüzer durur.

Cezbe'nin Mahiyeti

Cezbe, esbab-ı âdiye ile elde edilemeyecek kadar büyük bir mevhibe ve mazhariyettir; bu mazhariyetin biricik sebebi de cebr-i mukaddes ve ihtiyar-ı mübecceldir. Evet, hem cezbeyi kucaklayacak ruhtaki istidat ve gönüldeki safvet, hem de maâliyâta namzed bu nezih fitratın ikinci bir mevhibe ile şerefendirilmesi, ikisi de Hakk'a aittir "İşte bu Allah'ın bir fazlıdır; onu dilediğine verir.." (Hadîd/21) verir de bir "ân-ı seyyâle" içine, koca zaman parçalarını ve onlardaki şuunâtı sığıştırır, bir tek adıma cennetlere ulaşma gücünü bağışlar ve bir nazara kömürü elmas haline getirme kabiliyetini bahşeder.

Evet, insan iradesiyle, aşılması imkânsız gibi görünen çok uzun mesafeler, çok baş döndürücü irtifalar, Hakk'ın cezbedip yükseltmesiyle, mi'rac gibi bir

hamlede, bir nefhada oluverir. Bu manâya işaret içindir ki, bir mübarek sözde şöyle denmiştir: "Hazret-i Rahmân'ın cezbe­lerinden tek bir cezbe ins-ü cinnin amelleriyle elde edilen kurbete denktir." [1]

Hakk'ın cezbiyle ruhlarında, îman-İslâm-ihsan esrarını duyan münce­ziblere "Üveysî meşrep" denir ki, bunların bütün duygu, düşünce, hissiyat ve davranışları, o kud­sî cezbe ile münce­zib olmaları sayesinde hep istiğrak ve hayret içinde geçer.

[1] Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1/332.

Cezbe'nin Türleri

Cezbe iki türlü olur:

Hafî (Gizli olanı) ki: Cezbeli Hakk'ı sever. Hakk'ın emirlerini yerine getirmekten derin bir zevk alır ve sürekli daha derin bir haz kaynağına doğru çekildiğini hisseder.

Celî (Açık olanı) ki: O, her an daha da inkişâf eden, daha da büyü­lü bir hal alan, çok derin bir duyuş ve sezişle, O Mutlak Cazibedâr'ın cezbiyle, üns, huzur ve itminân tüten sırlı bir dünyaya münce­zib olduğunu duyar ve hep meczûb olarak yaşar.. tabîî, halden anlamayanlar, onun hayatındaki televvünâta bakar ve onu deli sanırlar. Bu hal ve bu iltibâsı ifâde etmesi bakımından, Abdülaziz Mecdi Efendi'nin, cünûn redifli şu gazeli oldukça manidârdır:

"Cezbe derler bir cünûn vardır fevz-i emin
Bundan eyler îtilâ bâlâyâ esrar-ı cünûn"

Evet, cezbenin zahiren cinnete benzeyen yanları vardır; ama yine de ikisi birbirinden çok farklı şeylerdir. Cezbe tecellileriyle halden hale intikal edip duran meczûbun idraki, ya kayıp normal beşer idrakinin altına düşer, düşer de, ondan hissi selim, akıl ve şer'i şerifle tevfi­ki imkânsız haller zuhur etmeye başlar.. veya yükselip âdî insanlar seviyesini aşarak öyle beşer üstü bir zirveye ulaşır ki, onun ötesindeki seyahatinde, hep elinde sünnet meş'alesi, hiss ü aklın önünde sonsuzluğa pervaz eder durur da, görenler onu mecnûn zanneder.

Heyhat! Aklın altına kayıp düşmüşlük ifadesi cinnet nerede; akli, hissi tev­fik-i ilâhînin yedeğine alıp sürekli onların önünde yürümek nerede..?

Cinsiyet ve Bedeni Hayata Düşkünlük

Şayet ona da çizgi denecekse, hayatlarını bu çizgide sürdürenler, sürdürüp bu acayip hürriyet mülâhazasıyla (!) bu yüzsüzler yolunu yol kabul edenler, ahlâk ve faziletin yerine, hayatın dinamosu deyip cinsiyeti yerleştirdiler. Ne acıdır ki, bunu plânlayıp gerçekleştirenlerin yüzlerinde, en küçük bir hayâ emaresine rastlamak da mümkün olmadı. Kim bilir, böylelerinin karanlık dünyasında, daha ne değerlerin alt-üst olduğunu göreceğiz! İlhadla yaygınlaşan bunalımlar, Allah'la irtibatsızlıktan kaynaklanan tatminsizlikler, bedeni ve cismânî hayatın öne çıkmasıyla meydana gelen türlü türlü illetler -adlarına temas etmeyi hayâ anlayışıyla telif edemediğim için bilhassa bu illetleri tasrih etmedim- uyuşturucu ağına yakalanmış nesillerdeki inkırazlar.. bohemleştirilen gençlik, otel sakinlerinden farksız hale getirilen aile, anarşiye açık yığınlar -gerçekleşmesin inşâallah- ufukta görülen bu olumsuzlukların sadece birkaçı...

Cismanî Hayat

Hayatı, bütünüyle cismaniyete bağlayan düşünce; mide, bağırsak ve yemek borusunu insan varlığı üzerinde en hâkim unsurlar haline getirmiş ve insanı bedenî hazlarının âzat kabul etmez kulu, kölesi yapmıştır.

Yıllar var ki, bu kahredici anlayış içinde insanımızın hem duygu ve düşünceleri, hem de rûhî ve vicdanî temayülleri kaynayıp gitmiştir. Cismaniyetin bu öldürücü girdabında fert, sadece, yiyen-hazmeden- ıtrahta bulunan-şehvetini tatmin yollarını araştıran talisiz bir mahlûk; yuva, bağrında bu çeşit bahtsızları barındıran bir tavla, yığınlar da, sağda-solda mümbit meralar araştıran sürülerden farksızdır.

Yine; bu mel'un anlayışa göre, geçmiş-gelecek, her şeyiyle birer masal, ötelere ve ebet düşüncesi faydasız birer hülyâ, rûhânî zevkler ise, birer garip tesellisinden başka bir şey değildir. Varsa da-yoksa da hâl'i değerlendirip hayattan kâm almak ve bedenî zevklerle gününü gün etmek...

Cismanî İstîğrab

Cismânî iğtirab gurbette olduğu gibi, yurttan-yuvadan, dosttan-ahbaptan

uzak kalmaya denir ki, bilhassa, ulaşma yolları bütünüyle bozulup, köprüler de harap olunca, çaresizlikten dolayı ruhları tam bir iğtirab istilâ eder. Beden insanları için çok defa ölümle neticelenen iğtirab, Allah ve âhirete imanla ta'dil edilmezse, her zaman tahammülfersâ sayılabilir; imanla, bu müterakim gurbetleri göğüsleyip, sonra da şöyle veya böyle vefat edenlere "Bu kabil yalnızların vefatı şehadettir" (İbn Mâce, Cenaîz 61; el-Müsned 4/269) fehvasınca, o bir nimettir. Evet o, küfür, ilhad ve dalâletten kaynaklanmıyorsa, "Her ızdırabın bir mükâfatı vardır", esasına binaen insanı Cenâb-ı Hakk'a yönlendirdiği ölçüde çok yararlı bir ihsan-ı ilâhîdir. Hatta bazılarınca, imanla yumuşatılmış böyle bir gurbet, ızdırabı çok, mükafatı sabır ve tahammülünkine denk iç içe öyle tatlı bir beladır ki, neticesi açısından hasret ve hicran hissi onu bulanık bir ah u efganla karşılaşmasına mukabil, vicdan ona hep: "Gel, gel" der. Hâfız'ın "Benim bu halimi gören garipler, bir gün (gelip) benim mezar toprağıma otursunlar; (otursunlar) zira garipleri ancak garipler anlar. (Evet) garipler birbirlerine yâdigâr (ve emanet)tirler. Ey Rabbim Sen çaresizlerin çaresisin; benim de, başkasının da çaresini (ancak) Sen bilirsin. Gecedен apaydın gündüzü çıkardığın gibi, bu kederden de benim neşe ve sürûrumu çıkarabilirsin..." sözleri bu duyguyu ifade etmesi bakımından gayet nefistir.

Cömertlik ve Cimrilik

Îsârın tam karşıtı "şuhh"tan doğan cimrilik ve şahsî çıkar duygusudur ki, Hakk'tan, halktan ve cennetten uzak kalmanın âmili sayılmıştır. Evet, "şuhh"tan "buhl" diyeceğimiz cimrilik; "îsâr" ruhundan da "cûd", "sehâ" ve "ihsan" sözcükleriyle ifade edeceğimiz cömertlik, semâhat ve civanmertlik doğmuştur. Cûd, ferdin gönlünde herhangi bir rahatsızlık duymadan, sahip olduğu şeylerin hiç olmazsa bir kısmını infak edebilme ve başkaları için o kadar var olabilmenin adıdır.

Sehâ, infakı ve başkalarını tercihi önde götürme ve kendi mutluluğu içinde, hatta onun da önünde başkalarının mutluluğunu düşünebilme enginliğidir.

İhsan ise, ihtiyacı olduğu halde başkalarını kendine tercih edebilmedir ki: "Onlar, müminlere verilen şeylerden nefislerinde herhangi bir kaygı duymaz ve muhtaç olsalar bile onları kendilerine tercih ederler"[1] âyetiyle işaret edilmek istenen îsâr zirvesi de işte budur. Biz, buna o has ve enfes tarifiyle ihsan da diyebiliriz.

Îsârın gayr-i ihtiyârî olanına "esere" denir ki, ortada çiğnenen bir hak söz konusu değilse sabır vâridâtından öte bir meziyeti yoktur ve katiyen îsâr seviyesinde de değildir.

Yukarıda yarım yamalak karşılıklarıyla aktarmaya çalıştığımız cûd ve sehâ, aynı zamanda seviye ve derece farkını da ifade etmek üzere şöyle sıralanabilir:

Cömerttirler

Onlar her zaman imanlı, ümitli, pür-heyecan ve her şeylerini Hak yolunda bezledecek kadar da cömerttirler; burada bir verip, ötede onlarcasını elde edecekleri ümidiyle ömürlerini hep verme şölenleriyle geçirirler. Onların nazarında, dini koruma, kollama ve onu dünyanın dört bir yanında imrendirecek seviyede temsil etmeden daha büyük bir pâyeye yoktur. Bu yüce pâyeye ermeyi hayatlarının biricik gayesi bilir ve dünyada bulunmalarını da sadece ve sadece ona bağlı götürmeye çalışırlar. Hep bu duygularla nefes alır verir; her zaman bu düşüncelerini projelendirme etrafında bir araya gelir ve bir araya gelişlerini de Hak'la irtibatlandırarak derinleştirirler.. "Mele-i A'lâ"nın sakinleri de, onları tebrik neşideleriyle alkışlar ve te'yid dilekleriyle yollarına sular serper.

Cüz'i İrade

Evet, sınırlı dahi olsa insan irâdesi, Hakk'ın nâmütenahî irâdesinden, yeryüzünün bu en güzîde varlığına aksetmiş ilâhî bir armağandır. Bu armağanı şifreli bir anahtar kabul edip kullanabilenler, en muğlak meseleleri çözmeye, en karanlık noktaları aydınlatmaya, en muhkem görünen kapıları açmaya ve hazinelerin en kıymetlisini elde etmeye muktedir olabilirler.

Çağdaş Geçinen İdareciler

Sen, "çağdaşlık," "çağ atlama" nakaratıyla kendi kendini avuta dur; kazanç, gelir dağılımı, refah, mutluluk, keyif, neş'e gibi gevezeliklerle teselli olmaya devam et; beraberlerinde bulunmayı şeref saydığın "çağdaş" dünyaların arş-ı nizamlarından kopup gelen sur sesi çoktan bir korkulu rüyâ gibi her yanı sardı...

Aslında senin, çağdaşlığın da çağı yakalaman da sadece bir züğürt tesellisi ve kendi kendini aldatma; senin icraatın sırf bir taklit ve başkalarına bakıp geviş getirme; idaren de, kurtları çobanlığa yükseltip, çobanları da sürüleştirmekten ibaret. Yakın tarihimiz itibariyle senin bu kabîl hataların, sayılamayacak kadar çok, ağza alınamayacak kadar da utandırıcı olmuştur. Evet sen, dünden-bugüne bir kerecik olsun hatalarını aşamadın.. aksine "hatamı aşayım, onu zihinlerden sileyim" derken, ikinci bir hata işledin.. işte milletçe, son bir-bir buçuk asırlık sarsıntı, perişanîyet ve buhranlarımız da, senin sebebiyet verdiğin bu "hatalar fâsit dâire"sinin bir ürünü.. belli aralıklarla gece baskınların, kendi milletine karşı güç denemelerin, aşağılık duygusunun verdiği tuhaf bir ruh haletiyle, sık sık kendini ispatlama gayretlerin de onun ayrı bir buudu! Târihin hiçbir devrinde, hiçbir bahtsız millet, bu kadar çok felâketin, bu kadar dar bir zamana sıkıştırıldığını görmemiştir. Ey, kinin, nefretin, garazın, muhâkemesizliğin âzat kabul etmez kölesi! Ey, kendi târihinin sayfalarını kanla kirleten tarihin kanlı delisi, cinnetin de bir sınırı olmalı değil miydi!?

Çağdaş Geçinenler Çağın Gerisinde Kaldı

İlim ve teknoloji adına çağa damgasını vuran milletlerden alınması gerekli olanı alacaklarına Çin'in-Maçin'in levsiyatına talip olanlar, kendi ahlâkî değerlerini ayaklar altına aldı ve varlık içinde yokluğun dilenciliğiyle her kapıda ayrı bir tese'ül örneği sergilediler; sergiledi ve kara bahtlarının öldüren girdapları içinde ruhsuz emellerinin esiri olup gittiler. Hem de, yakın bir gelecekte bir baştan bir başa dünyaya hükmedeceklerini, yıldızlar arası seyahat acenteleri kuracaklarını, varlığın esrarını çözeceklerini, adı konmamış keşiflerle insanın ömrünü uzatacaklarını; hattâ ölüme çare bulacaklarını, ihtiraslarının acılarını aşip tam doyumluğa ereceklerini, yaşadıkları hayatın bugünkü zevk u safâsına yeni derinlikler kazandıracaklarını hayal ettikleri bir dönemde... Bugün, gözleri hâlâ bu yalancı hülyaların büyüyle meshûr dünya kadar insan var; dünya kadar insan var ki, gözlerini hakikat güneşine kapayıp vehimlerinde yaktıkları mum ışığıyla hayatı götürmeye çalışmaktalar. Ama, ne hayat vehme ve hayale bina edilecek kadar basit ne de insanı bekleyen bu upuzun yolculuk bir yalancı mumla geçiştirilecek kadar önemsizdir. Bir yakın gelecekte kim bilir hangi bilinmedik sâikle ümitlerinin bağı bütün bütün çözüldünce, topyekûn beklentiler, ipi kopmuş tesbih taneleri gibi dört bir yana saçılacak, sağlı-sollu bütün güzergâh beklenmedik şeylerin işgaline uğrayacak, uzaklar yakın,

yakınlar uzak olacak, rüyalar yıkılacak, bütün vehimler ve hayaller enkaz altında kalacak, işte o zaman ne o iddialı buluşların, ne tumturaklı felsefelerin ne de o tül pembe ümitlerin hiçbiri kalmayacak; hattâ bugün müzelerde, antik çağlara ait teşhir edilegelen eşya değerinde bir hatıra kıymetiyle dahi kalmayacak.

Bilmem ki, varlık-yokluk arası yapayalnız kalmış ve varlığın hiçbir yanından inşirah verici hiçbir cevap alamayan bu bahtsızlara ve bunca yolun, hep mevcudiyetine yürüdüğü bir kavşakta gurbete, hicrana takılıp kalanlara acısak mı, azarlasak mı, yoksa oturup onların hallerine ağlasak mı..?

Çağdaşlık Adına Yapılanlar

Bu karanlık dönemde mantık, bütün gücüyle bir aldatma ve demagoji vâsıtası; bilim, "dediğim dedik" saplantılarıyla tezyîfkâr bir müstebit; kuvvet, her şeyi hâkimiyeti altına alma ve her şeye hükmetme azgınlığı içinde.. ve bütün bunlara mukabil halkın vicdânı ise, akla-hayâle gelmedik baskılar altında inim inimdi. Bu dönemde, din hissi, birilerince, başı sıkışan kimselerin kullanabileceği büyümlü bir kredi kartı kabul ediliyor, buna karşılık hakîkî dindarlık ise, dünyada yeri olmayan bir muammâ gibi gösterilmek isteniyordu. Daha garibi de, bütün bunlar, çağdaşlık hezeyanları içinde ve millete, millî değerlere rağmen yapılıyordu.

Doğrusu, çeşit çeşit yokluklar kıskacında ve gerçek insan nedretiyle kıvrandığımız bu karanlık dönem, gelecekte hep tedâî ettirdiği ürpertilerle hatırlanacak ve tarihimizin kara günleri olarak anılacaktır.. Olması gerekli olan şeylere hasret, olmaması lâzım gelen çarpık düşünce, çarpık anlayış ve çarpık davranışların ağında inleyip durduğumuz tarihin bu kapkara günleri.. biz, yakın geçmişimiz itibâriyle ve şimdilerde, olmaması îcâb eden hemen her şeyi, hem de kerhen ve yutkuna yutkuna yaşadık. Ama acaba, yıllar ve yıllar boyu hayallerimizde yaşatıp durduğumuz o olması lâzım gelen şey ne idi?

Çağımız İnsanın Yaşam Biçimi

Çağın insanı gâyesizliğin mefkûresizliğin kurbanı olmuştur. O bazen mefkûresizliğiyle irâdesinin üzerine yatarak olduğu yerde kokuşmuş kalmış; bazen de irâdî olma adına etrafını yakıp yıkmış, bir anarşist, bir nihilist gibi

davranmıştır. Doğrusu o, durgunlaşınca içten içe kendini yiyip bitirmiş, harekete geçince de din, diyânet, ahlâk, ve adalet gibi değerleri yıkıp yerle bir etmiştir.. evet, onun kabuğuna çekilip münzevîleşmesi de sosyal çevre ile münasebete geçmesi de hep bir problem olmuştur.

Bu midesi aktif, beyni pasif, hisleri sürekli galeyanda ve kalbinin mevcudiyetinden habersiz cismanî varlığın, gündelik dedikodu dışında kalıcı, ruhlara inşirah verici ve onu geleceğe taşıyıcı kayda değer hiçbir yanı, hiçbir düşüncesi, hiçbir tavrı ve hiçbir projesi yoktur. Zayıf olduğu zaman her şeyi suskunlukla geçirir. Güçlendiği zaman da değişik tahrip yollarıyla kendini ifade etmeye çalışır; yer yer hazanla savrulan yapraklar gibi esintilere göre şurada-burada sürüklenir durur, zaman zaman da çer çöp gibi sıkışıp kaldığı yerde gelen üzerinden geçer, giden üzerinden geçer.

Çağımızın Karmaşası

Bir dünyada yaşıyoruz ki, ışık-karanlık iç içe, nur ve kir bir arada, ahlâk ve fazilet lâahlâkilikle atbaşı, buğu buğu nezahet levsiyat tufanına karşı ve ümitler adım adım inkisarların arkasında.. evet zamanın hiçbir diliminde, bu çağda olduğu ölçüde, böylesine ürpertici bir hacimde, bu denli sistemli ve bu çapta baş döndürücü bir çözülüş ve oluşum mütekabiliyeti yaşanmamıştır. Her şey âdeta, şimşek süratinde ve gök gürültüsü dehşetiyle o kadar hızlı ve o kadar tepeden inmece cereyan ediyor ki, birbirine zıt düşüncede olanlar, ümit ya da inkisarlarını, kabul veya tepkilerini, ifade edebilme fırsatını dahi elde edemiyorlar.

Çağımızın Kuvvete Dayalı Özelliği

Bütün bu olumsuzlukların yanında bence, binbir çarpıklığın iç içe yaşandığı bu çağın en belirgin özelliği; hakkın kuvvete feda edilmesi, menfaat mülâhazasının bütün değerlerin önüne çıkması, katı ırkçılık düşüncesinin evrensel değerlerin yerini alması, milli ve milletlerarası problemlerin kaba kuvvetle çözülmeye çalışılması gibi hususlardır. Gerçi kuvvetin de bir hikmet-i vücudunun bulunduğu muhakkak.. ama, ona dayanılarak çözülmeye çalışılan problemlerde aklın, mantığın, muhakemenin hattâ dehanın değerlendirilemediği, değerlendirmek bir yana kulak ardı edildiği de bir gerçek.

Bundan dolayı da dünyada güç kullanılarak gerçekleştirilen pek çok inkılâp ve değişimin, yeniden akli ve mantıki bir platforma oturtulabilmesi yolunda bazen seneler harcanmış da yine başarılı olunamamıştır.

Evet, kuvvet, hakkın elinde, mantık ve muhakeme rehberliğinde bir kısım problemleri çözebilecek potansiyel bir güç sayılsa da, his yörüngeli kaba düşüncenin elinde her zaman bir tahrip aleti olagelmıştır. Evet, İskender'in başını döndürüp bakışlarını bulandıran, Napolyon'un dehasını delik-deşik eden, Hitler'i çağın deli tekesi haline getiren işte bu kuvvet çılgınlığıdır. Ne acıdır ki, günümüzde, hak da, mantık da, muhakeme de bu çılgın kuvvet karşısında beraber yenik ve âdeta bir esaret yaşamakta.

Zannediyorum, günümüzde yaşanan kaoslar zincirinin ve her biri birer anaför halindeki hadiselerin arkasında da yine bu azgınlaşmış kuvvet var.. insani değerler, insani düşünce, mantıki olma ve hakka karşı saygılı bulunmanın yerini alan kaba kuvvet. Kuvveti temsil edenlerin hakka teslim olacakları, onları takip eden yığınların da gündelik endişelerin anaförlerinden sıyrılarak, yaşadıkları dünyayı net görebilecekleri âna kadar da bu kaosların devam edeceği zaruri görünmektedir.

Çağımızın Özelliği

İçinde bulunduğumuz çağ, vadettiği müsbet ve güzel şeylerin yanında, bizim için hep bir ızdırap ve inkisar çağı oldu. Sadece bizim için de değil; onunla tanışırken, henüz kalbî, ruhî, fikrî ve ilmî hazırlığını tamamlayamamış milletler, âdeta, muratlarına ermeden ve umduklarını bulamadan bağrılarından hançerlenen aşıklar gibi, ümitleri ye'se, iştihakları da hicrana dönmüş ve iki büklüm olmuşlardır. Bilhassa bizim insanımızın hâli bütün bütün yürekler acısıdır.

Çalışma Hayatı, İşçiler ve Oruç

İslam'a göre; bir işçiye, onun gücünü aşan bir iş yüklememek gerekir. *"Allah hiçbir kimseyi güç yetiremeyeceği bir şekilde yükümlü tutmaz."* (Bakara, 2/286) ayet-i kerimesi, mü'minlere bu ilahî ahlakı öğretmekte ve -diğer manalarının yanında- insanlara ancak altından kalkabilecekleri işleri tahmil etmek

gerektiğini de vurgulamaktadır. Peygamber Efendimiz, bu hususu da içeren bir hadis-i şerifte, Müslümanların işçilere nasıl bakması lazım geldiğini şu sözlerle ifade etmiştir: *"İşçi kardeşleriniz sizin işlerinizi yapan kimselerdir. Allah onları ellerinizin altına verdi; dileyseydi sizi onların eli altına sokabilirdi. Öyleyse, yanınızda işçi çalıştırıyorsanız, yediğinizden onlara da yedin, giydiğinizden giydirin. Onlara güçlerini aşan bir iş teklif etmeyin; eğer zor bir işi yapmalarını isterseniz, siz de onlara yardım edin!"* (Müslim, İmân, 38, 40)

İnsanları ancak yapabilecekleri işlerden sorumlu tutan ve herkesin durumunu, konumunu gözetken İslam, bu prensibini çocuklar hakkında da öne çıkarmış ve onların çalıştırılmayacağı hükmünü koymuştur. Onların önce eğitimlerini tamamlamaları gerektiğini belirtmiş ve bu gayeye matuf bir iş olacaksa ona "evet" demiştir. Bu itibarla da, Müslümanlığa göre, çocuklar ancak velilerin ve idarecilerin izniyle bir sanatı öğrenmek için çalıştırılabilirler. Bu hususta İslam'ın bir inceliğini daha görmek mümkündür; ona göre, anne-baba ücret mukabilinde kendi evlâdını kendi işyerinde çalıştırabilir; fakat, çocukların kendi anne-babalarını ücretle çalıştırmalarına izin yoktur; çünkü, İslam reşit ve imkan sahibi çocuklara anne-babalarına bakma mükellefiyeti yüklemiştir.

Diğer taraftan, işçinin sağlığı ile oynayan hiçbir iş kolu, İslam'da tecviz edilmemiştir. Zira, bir insanın hayatı, Allah katında bütün insanların hayatı kadar değer ve kıymete sahiptir. Durum böyle olunca, yüzde yüz emniyet ve yüzde yüz sıhhat kazandırılmadıkça, İslam bir işçiye yerin derinliklerine salıp oralarda çalıştırmaya asla razı olamaz. Zaten şuurlu hiçbir Müslüman işveren, böyle bir vebâli göze alamaz. Haddizatında, böyle bir durumda bu mesele hiçbir zaman ferdin şahsî inisiyatifine de bırakılamaz. Bu gibi iş yerlerini denetim ve kontrol altında tutmak devletin vazifesidir.

Ayrıca, işçiler, namaz ve oruç gibi farz ibadetleri yerine getirme hakkına sahiptiler. Fukaha'dan İbn-i Abidîn'e göre, işverenin, işin yoğun olması sebebiyle vakit namazlarında işçiye camiye göndermeyip işyerinde ibadet etmesini istemeye hakkı vardır; fakat, cemaatle eda edilmesi gereken cuma ve bayram namazları bundan müstesnadır. Meselenin özü; işveren, vakit kaybı oluyor gibi bahanelerle işçisinin ibadetlerine mani olmamalı ve dinî görevlerini yapabilmesi hususunda ona imkan tanımalı; işçi de bu hoşgörüyü istismar etmeden hem kulluğunun hem de işçiliğinin hakkını vermelidir.

Büyük sermaye sahiplerinin ve kabile büyüklerinin kibir, açgözlülük ve hırsla işçileri ve köleleri sömürdükleri câhiliye döneminde onların zulme dayalı

düzenlerini altüst ederek yeryüzünde Allah'ın emirleriyle şekillenen bir sosyal adalet sistemi oluşturan İslam, zenginliği, fakirliği bir imtihan olarak kabul etmiş, işçilerin sömürülmesini önlemiş ve bir manada sınıfsız bir toplum anlayışı geliştirmiştir. Bu itibarla da, Müslümanlar arasında işverenler, içtimaî hayatta işçilerden daha aziz ve değerli değildir; işçiler de işverenlere nazaran kıymetsiz ve değersiz kabul edilmemektedir. Çünkü, İslam'da üstünlük takvâ iledir; ilim ve amel bakımından ilerde bulunan ve Allah'a karşı saygı hisleriyle dopdolu olan bir kimse daha üstündür.

Çare Aranacak Başka Biri Yok

Bahtına düştük, dostlarınla konuştuğun gibi uzaklığımıza bakmadan bizimle de konuş! Sen bir kere ağzını açıversen bütün söz cadılarının büyüü bozulacak ve asırlardan beri dilsizliğe mahkum edilmişlerin -lâyık olmasalar bile- dillerinin bağı çözülecek ve namına ne hutbeler ne hutbeler irad edilecektir. Senin nefesinle -o nefeslere canlarımız kurban olsun- şimdiye kadar nice ölü çağlar dirildi. Kaç kere İsrail, birkaç adım geriye çekilerek Senin sur sesi veren soluklarını dinlemeye durdu. Kaç kez kupkuru çöller Senin nefesinle Cennet bahçelerine döndü. Bilmem ki "Son bir kere daha" demeyi küstahlık sayar mısın?! Bu bir küstahlık olsa da, gönüllerimizdeki Sensizliğin yanında çok önemsiz kalır. Biz, kendi kendimize kalmış telkih bekleyen birer tohum, Sen bu ilkâhı gerçekleştirecek bir rüzgâr; biz dirilme bekleyen cansız cesetler, Senin nefesin ise bizim için bir âb-ı hayattır. Esiver başımızın üstünde, bize diriliş yolunu göster; boşaliver sağanak sağanak üzerimize ve bize yeni bir bahar muştusuyla gürle. Başlarımız, ayağını basacağın noktada, gözlerimiz zuhûrunu beklediğimiz matla'da sürpriz iltifatlar peşindeyiz

Bu dünya Senin dünyan; Senin dünyanda başkalarının sözünün-sazının ne önemi olur! Senin gölgen yeryüzüne düştüğü andan itibaren Süleyman Nebi'nin sadece adı kalmıştır. Sikke Sende, mühür Sende; karşı çerinin başında İskender olsa ne yazar. Senin davudî sesin velvele olup dört bir yanda yankılandığı bir dünyada Davud'a ne ihtiyaç var! Söz Sende ise başkalarının konuşması küstahlık sayılmaz mı? Devrilmiş bulunan bizleri Senden başkası ayağa kaldıramaz; iki büklüm olup kamburlaşmış insanlık ancak Senin himmetinle belini doğrultabilecektir.

Çaresizlerin Çaresi

Yeis ümitlerimize çelme takma peşinde, düşüncelerimiz plânsızlığın cenderesinde ve hemen hepimiz müterakim ihmallerin doğurduğu bir çaresizlik içindeyiz. "Kimsemiz yok" diyemem; çünkü Sen varsın; tamamen nâçar kaldığımızı söyleyemem; zira Sen çaresizlerin çaresisin. Ey sevgisi bütün sevgilerin önünde Sultanlar Sultanı, bizi bir kere daha yakınlığına kabul buyur ve Senden hususî iltifat bekleyenleri kendi uzaklıklarıyla başbaşa bırakma; bırakıp hicranla yakma. Bizden önce de binler-yüzbinler kaçak yaşadı; sonra döndü bunlardan bazıları Senin merhametine el açtı; el açtı ve başını eşiğine koyup gözyaşlarıyla içini sadece Sana döktü. Sen de onların hepsini şefkat kurnalarında arındırdın, sonra da alıp hususî siyanetinde barındırdın. Bunca yıl sonra bizler de, durmuş kapıda Senin kulların olduğumuzu mırıldanıyor, iltifatta bulunup kabul ettiklerine teveccüh buyurduğun gibi bize de bir kapı aralayıp "Geçin içeriye" diyeceğin anı intizar ediyoruz.

Çarpık Yaklaşımlar

Allah-kâinat ve insan meseleleri, Kur'ânî disiplinler açısından gayet vâzih olmasına rağmen, kadimden beri bir kısım cahillerle, bir kısım maksatlılar, böyle çarpık yaklaşımlarla, hem de tevhid adına, bir yandan âlemi isbat ve Allah yerine ikâme etmeye çalışmış, diğer yandan da kâh ulûhiyet hakikatini tahrif, kâh O'nun sıfatlarını inkâr ve kâh O'nu, her şeye sirayet eden bir ulûhiyet-i sâriye şeklinde mütalâa ederek ta'tile sapmış ve ittihattan, hulûlden dem vurmuşlardır.. dem vurmuş ve "la ilahe illa hu" sözü, "la mevcude illa hu" mânâsına gelmektedir, diyerek tahrifin en sevimsizini irtikap etmişlerdir.

Çarpık Zihniyet

Bunlardır ki kitap, gazete, mecmua, panel ve açık oturum gibi şeylerle efkâr-ı âmme yapmasını, meşruları gayr-ı meşrû, gayr-ı meşrûları da meşrû göstermesini çok iyi bilirler. İsterlerse, hiç yoktan sun'î kıyametler koparak cemiyyeti tedirgin ve yığınları da birbirine düşürebilirler. Ve yine bunlar, din ve dince mukaddes sayılan şeyleri tahripten bir lahza geri kalmaz; yerinde mâzi ve tarihi karalayarak, nesilleri özlerinden uzaklaştırır, yerinde ilericilik adına ülke ve insanımıza bütün bütün zararlı her şeye vize vererek, yığınları yabancı

düşüncelerle şaşkına çevirir, yerinde de bütün ahlâkî prensipleri hiçe sayıp kitleleri zabt u rabt altına alan tarih kadar eski bütün beşerî disiplinleri yerle bir eder ve anarşiye davetiyeler çıkarırlar. Bunlar ve bunların elinde kimliksizleşen bilgisiz nesiller, zamanla birbirinin kurdu hâline gelir ve ülke bir baştan bir başa kanlı bir arenaya döner.

Tabii bu arada, geçmişine saygılı, yarınını kavrama peşinde ve çağıyla hesaplaşmaya hazırlanan aydınlık ruhları beşinci kol, "mürteci" gibi yaftalarla karalayıp toplum dışı bırakmayı, ürkütüp kaçırmayı ve onlarda, sahip çıktıkları cihan paha değerlere taraftar olmanın ayıp olduğu hissini uyatarak, koskoca bir târihi mirası hâmîsiz, müdâfisiz bırakmayı da ihmâl etmezler.

Her gün, her hafta, dünyanın kaç yerinde ve bilmem hangi melanet yuvalarında üretilen binbir yalan, tezvir, iftira ve isnatlarla vatan evladının, birbirine karşı kin ve nefretlerini bileyerek, onları hep hınçlı ve gerilim içinde tutmaya çalışırlar.

Çaylar ve Irmakların Güzellikleri

Çaylar-ırmaklar menfezlerinden her zaman bir sevdıyla fışkırır, mehabetle çağlar ve sînelerimizde vuslat duygularını uyatarak deryalara koşarlar.. gidip denizlere ulaşınca da, bu son durağı bir rampa ve rıhtım gibi kullanarak döner yeniden yukarılara doğru yürür ve derken atılmış pamuk gibi atmosferde, beyaz, siyah, gri renklere bürünerek koca koca kitleler hâlinde seyahat eder dururlar; bazen de başlarımızın üzerinde kuşlar gibi kanat gerer, gönüllerimize serinlik serperler. Bazen de sağanak sağanak boşalır ovaya obaya; herkesin ve her şeyin ateşini söndürürler...

Çevremizdeki Güzellikler

Aslında, bütün bunları duyup hissetmek çok da zor olmasa gerek. Bazen, iyi dizayn edilmiş bir semtte, çevresindeki güzelliklerle iç içe bir mabed.. onun bir köşesinde, gönüllerimizi amûdî olarak Hakk'a yükseltmenin remzi bir minare.. ve çıkılabildiği kadar en üst şerefesine çıkıldıktan sonra, imanımızı, irfanımızı, aşk ve heyecanımızı "Sen Büyüksün" sözleriyle ötelere haykıran bir lâhutî ses.. mihrabındaki derin bir hâl ve inilti.. tekve ve zaviyenin herhangi bir köşesinden

yükselen bir ney ılığı, bir daire yada başka bir enstrüman feryadı, hayatı bir zevk zembemesi içinde duyup yaşamak için yeter ve artar zannediyorum.

Hattâ, bazen güzel bir şiir, zengin bir nesir, ince bir motif, lâtif bir tezhip, güröl güröl bir kahramanlık destanı, iyi dramatize edilmiş bir hikâye, beşerî heyecanlarımızı haykıran bir musikî nağmesi bizi o kadar coşturur ve heyecanlandırır ki, görüp duyduğumuz ses hevenkleri ve değişik objeler tıpkı bir meltem gibi dört bir yandan ruhumuzu sarar, bizi büyüler, güzelliklerin sihirli âlemine çeker ve bize ötelerden güftesiz-bestesiz ne nağmeler, ne nağmeler duyurur.

Çevremizdeki Milletlerin Durumu

Bir dönemde, bizimle aynı kaderi paylaşmış, aynı mazlûmiyet ve mağduriyetleri yaşamış çevremizdeki toplumlar da, bize özeniyormuşçasına, her türlü mesâvîde âdeta bizime atbaşı.. hattâ bazı olumsuzluklarda fersah fersah bizim önümüzde oldukları bile söylenebilir. İçten içe birbirini yemeler, sürekli harb u darp, peşi peşine ihtilâller, her zaman kuvvetin hak üzerindeki hakimiyeti ve şuursuzca taklit bu koskoca dünyanın âdeta alın yazısı. Zaten, kartalların yenik düştüğü bir mücadelede serçelerden başka bir şey de beklenemezdi.

Çıkar Peşinde Koşan Politikacı

Başkalarının varlık ve bekâsını, sırf kendi çıkarlarının kaynağı olması itibarıyla kabullenmiş görünen kirli politikacının ne dostluğına güvenilebilir ne de düşmanlığından emin olunabilir. O, oturur-kalkar sadece çıkarlarını düşünür. Onun için el öper-etek öper ve hiç olmayacak insanlar karşısında bile hep serfürü eder.. çıkarları onu gerektiriyorsa, gücü yettiklerini ezer-geçer; baş edemeyeceği kimseler için de sürekli komplolar plânlar durur.. kuvvetli olduğu zaman hep amansız davranır; zayıf düştüğü dönemlerde de iğrenç bir mutabasbıs kesilir.. o, başkalarına karşı hep samimiyetsiz olduğu gibi, çok defa kendi oyunlarına yenik düşerek kendi kötü akıbetini de hazırlamış olur. Ona sorarsanız, aklı sıra, âlemi aldattığına, herkesi idare ettiğine ve yolunca davrandığına inanır. Oysaki zavallı, hep gülünç duruma düşmekte ve yarınlarına ait itibarını delik-deşik etmektedir. İnsanların bazılarında böyle ruhu yitirilmiş

bir aldatan zeka, aslında çok ciddî bir zaaf ve onulması güç bir ruhî rahatsızlıktır. Böyle bir zaaf ve rahatsızlıkla mâlûl kimseler, kalıcı ve başkalarına yararlı herhangi bir işleri ve hizmetleri olmasa da, bazen idareli ve kurnaz davranarak, bahar-yaz, sonbahar-kış hemen her mevsimde bir kısım primler elde edebilirler.. edebilirler ama, gelecekleri adına da ne itibar ne kredi; yeniden kendilerini bir tabasbus içinde ve el-etek öpme kuyruğunda bulurlar.

Çile Çıkarmanın Değişik Yöntemleri

Çile hep aynı olsa da, dervişler onu, biraz istidatları biraz da mukavemetlerine göre farklı farklı çıkarırlar. Kimileri, dünyevîlikten tamamen sıyrılarak, gece-gündüz demeden yemez, içmez, uyumaz; bunlara ciddî ihtiyaç hissedince de, "def-i belâ" kabilinden hepsini geçiştirir ve sürekli zikir, fikir ve ibadetle dopdolu yaşar.. kimileri, bedenî ve cismanî ihtiyaçlarını ölmeme çizgisinde götürür ve ötesini israf sayar.. kimileri, hayatın her saniye, salise ve âşiresini duyma gayreti gösterir ve zamanın en küçük bir parçasının bile kurbet yolunun dışında geçip gitmesine fırsat vermez. Saatler gelip geçer, haftalar birbirini takip eder, elemeler ve ızdıraplar içinde mahrumiyetler uzar gider de, çileyi artık bir yaşam biçimi olarak duymaya başlamış derviş, erbaînlerin bitmesini katıyen istemez. Gerçi Sûfiye usûlüne göre, kırk gün tamam olunca rüya ya da daha başka müşahedelere binâen artık halvet durumu gözden geçirilir; iç dünyasının atlasına kalbî, rûhî hayat seviyesini yakalayarak, belli merasimlerle erbaînler sona erdirilir ve çileye bir nokta konur ama, tezkiye ve arınmanın tamamlanmamış olması mülâhazasıyla, yeni erbaîn fasılları da her zaman söz konusu olabilir.

Çile Kelimesinin Anlamı

Zevk u sefâdan bütün bütün el çekerek, beden ve cismaniyeti aşma istikametinde katlanılan sıkıntı, eziyet mânâlarına gelen çile; Hakk yolcusunun, nefis tezkiyesi ve ruh terbiyesi adına, asgarî kırk gün olmak üzere, çetin bir perhiz ve disiplin içinde yaşamasına denir ki, bu süre zarfında derviş, yeme-içme, uyuma-konuşma.. gibi hususlarda zaruret sınırları içinde kalarak, vaktinin büyük bir bölümünde ibadet, zikir, fikir, murakabe ve muhasebe ile meşgul olur ve âdeta ölmeden evvel ölmüş gibi davranarak, sürekli ölüm temrinleriyle

nefsânîliği açısından fenâ bulur ve rûhunun bütün menfezleriyle Hakk'a açık bir hakikat eri donanımıyla yeniden hayata "bismillâh" der ve Rabbine yürür.

Çile Merasimleri ve Çileden Maksat

Çile ile alâkalı Mevlevîlerin upuzun merasimleri olduğu gibi, Farsların, Azerîlerin, hattâ bir kısım Bektaşîlerin de kendilerine göre bir hayli renkli merasim ve şöenlerinin olduğunu kitaplar yazıyor. Dervîş, hangi yol ve hangi sisteme mensup olursa olsun, çileden maksad; nefsin tezkiyesi, rûhun tasfiyesi, sâlikin kendi iç dünyasını keşfedip tanıması, tanıyıp nefis veya ruh mertebeleri itibarıyla her gün yeni yeni seyahatlerle daha farklı buudlara açılması ve kalbî hayat öne çıkarılarak bu rampadan sırra, hafîye, ahfâya yürünmesi, mürid-mürşid arası münasebetlerin teessüsü, emre itaatteki inceliklerin anlaşılması; ruha tevazu, mahviyet ve hacalet ahlâkı kazandırılarak, "kûn inde'n-nâsi ferdin mine'n-nâs (insanlar içinde insanlardan bir insan ol" düsturunun gönüllere yerleştirilmesi.. gibi esaslardır. Çile ortamında, ister mürşid tarafından, ister sâlikin kendi iç mülâhazalarından almak istediği ruh ve mânâ işte budur. Bütün bunlarla ulaşılmak istenen hedef de insan-ı kâmil olmaktır.

Ancak, böyle uzun merasimlere girmeden, iç dünyamızla bütünleşmiş acz u fakr, şevk ü şükûr mülâhazasıyla, velâyet-i kübrâ varisi bir rehberin gözetiminde; meşrû dairedaki zevk ve lezzetlerden istifade ederek; ama şüpheli şeylerden de kaçınarak fevkalâde bir takva, fevkalâde bir zühd ve fevkalâde bir ihlasla da aynı neticelere ulaşmak mümkündür. Elverir ki, haramlara girilmesin, şüpheli şeylere karşı hassas davranılsın ve helâl olan nesnelerde de ihtiyaç ölçüsüne bağlı kalınsın.

Çile ve Çileli İnsanlar

Çile, yüce hedeflere varmanın ve yüksek neticeler elde etmenin tek yoludur. Hakikat yolcusu, çile ile günahlardan arınır; onunla saflaşır ve onunla özüne erer. Çilenin olmadığı yerde ne olgunlaşmadan ne de ruhla bütünleşmeden bahsedilemez. Ruh, çile ile kemâle erer. Gönül, çile ile inkişaf eder. Çile görmemiş ruhlar ham, gönüller de kolu kanadı kırık ve ölgündür.

Çile, çalışmaya ve o yolla elde edilen şeylere kat kat değer kazandırır. Çilesiz

elde edilen şeyler, mirastan gelen mal gibidir; gelişi emeksiz, gidişi de üzüntüsüz olur. Evet, ancak binbir ızdırapla kazanılan şeylerdir ki, muhafazası uğrunda canlar feda edilir. Bir millet ve bir medeniyet, büyük muzdarip ve çilekeşlerin öncülüğünde kurulmuş ise, sıhhatli, istikrarlı ve gelecek adına ümit vericidir. Aksine, hayatında bir kere olsun ağlamamış, inlememiş ve sancı çekmemişlerin elinin altında doğmuş ve gelişmişse, zâyi olmaya namzet ve talihsizdir.

Çile ve Ruh Olgunluğu

Ruh, çile ile kemâle erer. Gönül, çile ile inkişâf eder. Çile görmemiş ruhlar ham, gönüller de kolu kanadı kırık ve ölgündür.

Çile, çalışmaya ve o yolla elde edilen şeylere kat kat değer kazandırır. Çilesiz elde edilenler ise mirastan gelen mal gibidir. Gelişi emeksiz, gidişi de üzüntüsüz olur. Evet, ancak, binbir ızdırapla kazanılan şeylerdir ki muhafazası uğrunda canlar feda edilir...

Çilekeşler

Dünyadan başka gözleri bir şey görmeyen ve bütün bütün maddeleşmiş bir toplumu özüne erdirmek ve onlara rûh iklimine açılan yolları göstermek, daha doğrusu öbür âlem düşüncesini yeniden gönüllerde mayalamak için, çevresinde kol gezen tehlikelere aldırmadan, yüce derslerine devam eden ve hakkında bayağaların bayağısı hükümler kesilip biçilirken, "Hançer ile yüreğimi yar! Senden dönmesem..." diyerek hakikatı haykıran büyük muzdariplerin... Ve nihayet gelmiş ve gelecek bütün mihnetkeşlerin ızdırabını, her lâhza ruhunda yaşayan, her ân yığın yığın musibetleri göğüsleyen, her ân gerilen ve her ân kan-ter içinde, yeniden dolup-boşalan büyük muzdariplerin...

Evet, hep böyle ızdırap gören, ızdırap düşünen ve bir mum gibi yana yana eriyip giden, bu yüce kâmetlerin arkasında yürüyenler, hiçbir zaman aldanmadılar ve hiçbir zaman hayâl kırıklığına uğramadılar.

Çilekeşler ve Medeniyet

Bir millet ve bir medeniyet büyük muzdarip ve çilekeşlerin öncülüğünde

kurulmuş ise sıhhatli, istikrarlı ve gelecek adına ümit vericidir. Aksine, hayatında bir kere olsun ağlamamış, inlememiş ve sancı çekmemişlerin elinin altında doğmuş ve gelişmişse, zâyi olmaya namzet ve talihsizdir.

Dünden bugüne insanoğlu, yer yer çilekeşlerin müşfik ve diriltici kucaklarında, zaman zaman da tiranların zulüm ve istibdadı altında kendini buldu ve idrâk etti. Ne var ki o, var olmanın zevkine erdiği en mutlu anlarını, başkaları için yaşayan büyük muzdariplerin vesâyâsı altında duydu ve tattı. Kenan ilinden kalkıp, bir meş'ale gibi Bâbil'e uzanan; bir güneş gibi Suriye'nin bağrında tulû eden; arkasına takıp sürüklediği kimseler için, gözünü kırpmadan cehennemî alevler içine giren ve "nâr-ı Nemrut"u göğüsleyerek ateşte cennet cilveleri gösteren büyük muzdariplerin... Ruhu çekilmiş ve kadavralaşmış bir millete hayat üfleyebilmek için, yıllarca Mısır ve Sinâ arasında mekik dokuyan ve her defasında TÛR'da dolup Mısır'da boşalan; nihayet maddenin bağrına indirdiği darbelerle, suya ve toprağa ayrı bir yol, ayrı bir erkân öğreten büyük muzdariplerin...

Çilekeşlere İhtiyaç Var

Ah, o aldatmayan rehberler! O özleri sâf, kalpleri aydın, başları yüce şâhikalar gibi heybetli ve dumanlı, içlerinde binbir ızdırabın boy gezdiği yüce rehberler! Ufkumuzun karardığı, kaddimizin büküldüğü ve binbir müşkülün altında ezildiğimiz şu günlerde, onlara ne kadar hasret ve ne kadar iştihak içindeyiz!..

Her ideâl dönem, bu türlü muzdarip ve çilekeşlerin omzunda bayraklaştı ve yükseldi. Onların yerini alan gün görmemiş ızdırapsızların elinde ise yıkıldı yerle bir oldu; iç dünyasını bütün bütün ihmâl etmiş, şehvî hislerinin esîri gayyâ yolcusu ızdırapsızların elinde...

Çilenin Anlamı

Çile, yüce hedeflere varmanın ve yüksek neticeler elde etmenin tek yoludur. Hakikat yolcusu, çile ile günahlardan arınır; onunla saflaşır ve onunla özüne erer. Çilenin olmadığı yerde ne olgunlaşmadan ne de ruhla bütünleşmeden bahsedilemez.

Çilenin Değişik Bir Boyutu

Aslında, da'vâ-yı Nübüvvet'in varisleri için çile, halvethane ve çilehanelerdeki uzlet-ibadet.. halvet-evrâd ü ezkâr.. terk-i râhat-ihtiyâr-ı azap.. mâsivâdan kat'-ı alâka-manevî füyûzât hisleri.. gibi, biraz da meşakkatli temrinât yerine, halk içinde Hakk'la beraber olma.. İslâmî duygu, düşünce ve tavırlarla çevrede ibadet iştiyakı uyarma.. açıktan açığa dini en iyi şekilde temsil ederek, başkalarında da dînî hisleri harekete geçirme.. şahsî füyûzât arzu ve isteklerine karşılık, herkeste inanma duygularını geliştirmekten ibarettir ki, bu, aynı zamanda Sahabî mesleğidir.

Bu mânâda çile, şahsî hayatımızın tekâmülü kadar, hattâ onun da ötesinde ömrümüzü başkalarının elem ve lezzetlerine bağlayıp, tamamen onlar için yaşamanın adı ve ulû'l-azmâne diğergâmlığın da başka bir ünvanıdır. Evet çile, hakikat erinin her gün birkaç kere ölüp ölüp dirilmesi, her zaman hayatı ve memâtı iç içe yaşaması, alâkadar olduğu daire içinde nereye ateş düşerse düşsün, yangını kendi sînesinde hissetmesi, maddî-manevî her muzdaribin ızdırabını rûhunda duyması, "ızdırabı çekmeyen bilmez" bencilce mülâhazasına karşılık, uzak ve yakın çevrede yaşanan elem ve acıların hepsini kendi yaşıyormuşçasına hissetmesi demektir.

Çilenin Dereceleri ve Çile Kahramanları

İnkâr ve ilhad fırtınaları karşısında dişini sıkıp aktif bekleyişe geçmek en büyük çile.. cahiller arasında yaşamaya katlanıp, onları aydınlatmaya çalışmak muzaaf bir çile.. insanî ve İslâmî değerleri tanımayıp, dini, imanı hafife alan nâdanlarla uğraşmak mürekkep bir çile.. bütün bu çile vesilelerinin birden yaşandığı ve "dostun bî-vefâ, feleğin bî-rahm, devrânın bîsükûn/derdin çok, dermanın yok, düşmanın kavî, tali'in de zebûn" olduğu bir atmosferde sürekli Hakk'ı soluklayıp durmak, hayatı zehir gibi yudumlayarak yaşamak mük'ab bir çile ve Hakk yolcusunu amûdî (dikey) olarak semâvîleştirecek bir hamledir.

Bu mânâdaki çile kahramanlarının merkezini enbiyâ-i izâm tutar; sağ ve sol cenahlarda ise evliyâ asfiyâ yerlerini alır. bunu ifade eder ve musibetlerin şiddetiyle, çilekeşlerin salâbeti arasında tam bir münasebetin bulunduğunu hatırlatır.

Çilenin Mahiyeti

Çilenin çile olması, biraz da onu çekenlerin azlığına bağlıdır. Herkesin, her zaman maruz kaldığı, biraz da ayağa düşmüş ızdırap ve sıkıntılara çile denmez. Ona çile demek çileye saygısızlıktır. Çile, yalnız duyulur, yalnız yaşanır; ve o, ancak çilekeşlerin azlığı ölçüsünde kendini tam hissettirir. Kuyuya atılmakla çilesi başlayan Hz. Yusuf aleyhisselâm, halinden, yolundan ve dilinden anlamayan firavunlar ülkesinde onun muzaafını yaşamıştı; yaşamış, derken peygamberlik çerçevesi ve mukarrebîn ölçüsünde, müstakbel pâyesi adına birkaç defa tepeden tırnağa arınmıştı. Adem nebî (sav) ağlayarak çile atmaya çalışmış; Nuh peygamber, kıyamet ölçüsündeki hâdiseleri göğüsleyerek.. Hazreti Halil, farklı buudlarda hep bir ateş çemberi içinde dolaşarak.. Hazreti Kelîm, gücün, kuvvetin tuğyanına karşı savaşıyor.. Hazreti Rûhullah, dar ağaçlarının ölüm edalı gölgeleri altında insanları Allah'a çağırarak.. ve Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm, bunların bütününe denk musibetler ağında ağlayarak, inleyerek ve başkalarını kurtarma adına ocaklar gibi yanarak, fakat gam izhar etmeyerek hep çilenin mük'abıyla içli dışlı olmuştu.

Çilenin Usul ve Adabı

Derviş, bağlı bulunduğu mürşidin rehberliğinde bu çilehane veya halvethaneye girer.. orada tam bir inziva hayatı yaşar.. az yer, az uyur, az konuşur.. günlerini tamamen ibadetle geçirir.. her gününü, her gecesini farklı bir muhasebe ile değerlendirir, farklı bir murakabe ile derinleştirir.. sürekli zikirle kalbine hayat üfler, fikirle enfüs-âfâk arası seyahatten seyahate koşar.. kalbî ve rûhî hayata sıkı tutunarak bütün benliğinde Rabbini duymaya çalışır ve her zaman gönlünün bir yanından kendine aralanan kapının arkasını, halvette halveti, uzlette de vahdeti görmeğe, duymaya çalışır.. bu yolda en küçük şafak emarelerini bile, kalbinin yamaçlarında gerçek birer tulû' gibi müşahede etme, rasat etme noktalarını araştırır.. imkânlarının sınırlılığını, iradesinin yetmezliğini acz ü fakr iniltileriyle dile getirir; getirir ve Hakk'ın sonsuz kudretiyle ümidini şahlandırır.. nâçâr kaldığı yerde kendisine sürpriz bir yerde aralanacağı recâsıyla, sık sık:

"Kerem kıl, kesme sultanım keremin bînevâlerden
Keremkâne yakışır mı kerem kesmek gedâlerden" (M. Lütfi)

der ve en miskin bir dilenci gibi halini, o her şeye nighbân Rabbine arz eder. Marifeti, muhabbeti arttıkça, o da Rabbiyle münasebetlerini daha bir derinleştirerek, sadece O'nu görüp, O'nu duyup, O'nu düşünmeğe himmetini hasreder.. ve en zarûrî ihtiyaçlarını dahi asgarîye indirerek, âdetâ rûhânîler gibi, bütün bütün cismaniyetin üstüne çıkarak, evvelâ ahvâl ve evsafında, sonra da zatında semâvîlere mahrem-i râz olur ve kurb-i sultanda üns esintileri teneffüs etmeğe başlar.

Çilesiz Hayat Monotondur

Çile, hakikat erinin, her köşe başında sarmaş-dolaş olacağı acı; fakat vefalı yoldaşdır. Upuzun yollar onunla yeknesaklıktan kurtulur. Hayat, onunla aydınlığa kavuşur ve kişi ancak onunla yaşamamanın zevk ve şuuruna erer. Çilesiz hayat monoton, o olmadan yürünen yollar renksiz ve bıktırıcı ve bu yolların garip yolcuları da yaşamadan bezmiş talihsizlerdir.

Çilesiz Ruhlar ve Fedakârlık

Devr-i saâdet sonrasını kana-irine boğan, bu çilesiz ruhlardı. Daha sonraki devirlerde, birbirinden baskın, bütün hoyratlıkların ve azgınlıkların arkasında da, yine hep bu ızdırapsızlar vardı. Bir kere olsun, sahip olduğu şeyler uğrunda aç-susuz kalmayan; yurdunu, yuvasını terk etmeyen; belli bir dönemin zarurî sarsıntılarına, sıkıntılarına mâruz kalmayan ızdırapsızlar... Zaten hayatını, madde ve konforun levsiyatı içinde geçiren böyle ham ruhlardan, hangi fedakârlık beklenebilir ki? Fedakârlık her şeyden evvel, nefsin sefil arzularına karşı koymakla başlar ve toplumun mutluluğu adına, kendi saâdet ve hazlarını unutmakla kemâle erer. Yoksa, her fedakârlık iddiâsı bir aldatmaca ve toplumun yüzüne savrulmuş bir yalandır...

Çilesizler

Ah, şu çile bilmeyen, ızdıraptan hoşlanmayan nefsim! Rahata, rehâvete müptelâ ve meftûn nefsim! Öbür âleme ait lezzet ve nimetleri burada yaşayıp, burada bitirmek isteyen nefsim! Kâmil insan olmayı kimseye vermeyen ve

kemâl yolunu bir türlü bilmeyen nefsim! "Gün buralara, bulut dağlara!" düşüncesiyle sefilleşen ve var olmadaki zevkli sancıyı idrâk edemeyen nefsim! Bilmem ki sana, çilenin yükselticiliğini ve tenperverliğin öldürücü bir zehir olduğunu anlatabilecek miyim..?

Çocukluk Dönemi Hayata Yön Verir

Çocukluk dönemimize ait o hakikat ve rüyâ karışımı dünyâlar, bugünkü hayatımız için âdetâ bir kaneviçe gibidir. İstikbâldeki bütün icatlarımız, keşiflerimiz, tespitlerimiz bu kaneviçeye göre şekillenir ve ortaya çıkarlar. Ne var ki, imkân ve şartların müsaadesizliğinden gelişme fırsatını bulamayan meyveler gibi, bizim, o ilk basit ve sathî bilgilerimiz de yeşerip olgunlaşma imkânını elde edemeyince kurur ve ölürler.

Bizler, çocukluk dünyâmızla o kadar içli-dışlıyızdır ki, her zaman o günlerin, o günkü çevrenin çıraqları olduğumuzu rahatlıkla söyleyebiliriz. Zaten çocukluk, gençlik ve olgunluk o kadar iç içedirler ki, birinin nerede bittiğini, öbürünün, nerede başladığını kestirmek âdetâ imkânsızdır.

Bizler, çocuklukta şuuraltı olan şeylerin farkına varamayız. Daha sonra şuuraltına yerleşen bu şeylerin birdenbire hissiyâtlarımızla kaynaşıp bütünleştiğini ve benliğimizin bir parçası haline geldiğini görür ve duyarız. Sanki çocukluk ve gençliğimizde, kaderimizin rüyâlarını görüyor, olgunluk döneminde de onları temsil ediyor gibiyiz.

Hep sathîliklere takılıp kalan aklımız, günübirlikçilik içinde günlük hâdiselerle gülüp eğlenirken, insânî duygularımız, aklın alâka göstermediği hatta lakayt kaldığı gizli hakikatlarla tanışır, onlarla kucaklaşır, onlarla zaman üstü münasebetleri kavrar ve onların aydınlık ikliminde ölümsüzlüğe erer.

Bu itibârla denebilir ki, hayatı hecelelemeye başladığımız ilk günlere ait, göz, kulak ve hislerimize çarpıp geçen hemen her güzel şey, hiç zâyî' olmadan şuuraltı ve zihinlerimize yerleşir; sonra da alıp işleyecek, işleyip geliştirecek usta ve mâhir eller beklemeye başlar...

Çocuk o dönemlerde, benliğinde iz bırakan bu manâların, zamanla derinleşip başka buudlara ulaşacağını sezemese de, mevsimi gelince o küçük tahayyüller bir bir ortaya çıkacak ve onun beklenen şahsiyetini mutlaka belirleyecektir.

Çocuklukta İlk Dönemlerin Önemi

İlk dönemlere ait hâtıralar, çocukların zihin ve hayâl seviyelerine göre şekillenir, büyüyüp gelişmeleri ölçüsünde de derinleşir, daha ileri buutlara ulaşır.. böylece yaş ve baş itibâriyle hep onlarla yaşar-gider. Zamanla görüp-duydukları, işitip-anladıkları şeyler o minik hâtıralarda, bir daha silinmeyecek şekilde öyle billûrlaşır ki, onlar plâklar üzerindeki iğneler gibi, isteseler de, istemeseler de önceden kaydedilmiş bu sesleri, ortaya çıkarmadan başka ellerinden bir şey gelmez.

Hatta bizler dahi, azıcık, hülyâlarımızı kurcalasak, bir sürü hâtıranın ses verdiğini duyacak ve irkileceğiz. Ömürlerimiz devam ettiği sürece de, hayatın hemen her dönemecinde aynı rüyâ ve hülyâları tekrar bertekrar yaşayacak, yer yer sevinç ve neşelerle gerilecek, zaman zaman da ürperten râşelerden kurtulamayacağız. Biz ve rüyâlarımız, bizden evvelkilerin eserleri olduğu gibi, çocuklarımız, onların rüyâ ve hülyâları da bizim onlara bırakacağımız miraslarımız olacaktır. Bizleri insan yapan ahlâkımız, huyumuz, insanlar içinde ârızasız yaşamamızı temin eden tabiatımız, mizâcımız; yaşatan aşk u şevkimiz, öldüren bedbînlik ve yeislerimiz; hatta bütün arzularımız, isteklerimiz bize, soy ağacımızın damarlarından süzülüp gelmiş saf veya bulanık kan gibidir. Şimdilerde yaptığımız hemen her şey, o dönemde birer nüve şeklinde kalb ve ruhumuza saçılan tohumların hakîkate inkılâp etmesinden başka bir şey değildir. O gün his ve zihin dünyâımıza yerleşen her şey, zamanla benliğimizde yeşererek bizden birer parça haline gelir, bizimle beraber yaşar; bize imâlarda bulunur, nasîhatlar eder, yol gösterir, sinyal verir ve mesajlar sunar. Eğer bu ilk nüveler iyyinin, güzelin ve doğrunun nüveleri ise, siyânet melekleri gibi bir lâhza peşimizi bırakmadan bizleri takip eder ve bizlere kurtuluş yollarını gösterirler.

Çocuklukta Verilenler İlerki Dönemlerde Korunmalı

Ancak çocukluk ve gençlik mevsiminde duyulan ve sonra ruhlarda hâtıralaşan her renk, her ses ve her söz karantina ve korunmaya alınmazsa silinip gider ve yerlerini de başka şeylere bırakırlar. Çocuğun çocukluk döneminde şuursuz gözlerle süzdüğü, alâkasız bakışlarla seyrettiği ve her biri birer hakîkatın nüvesini teşkil eden ne kadar iyilikler, güzellikler varsa, silik yazıların üzerinde kalemin yeniden gezdirilmesi gibi, ele alınıp işlenmezlerse,

ilk tembihle kapalı kalır ve ümit edilen meyveleri de veremez...

Evet, şayet bu ilk duygu ve düşünceler, mekteple beslenmez, delikanlılık muhitinde takviye görmez, olgunluk döneminde de aklın ve basîretin himâyesine alınmazlarsa, neşv-ü nemâ bulmadan ölür giderler.

Çok Boyutlu ve Riyazi Düşünebilmek

Mirasçının yedinci vasfı, riyâzî düşüncedir. Bir dönemde Asya'daki ilkler daha sonra da batı, Rönesansını riyâzî kanunlarla düşünme sayesinde gerçekleştirdi. İnsanlık, tarihi boyu pek çok belirsiz ve karanlık şeyleri sayıların sırlı dünyasında keşfedip ortaya çıkarmıştır. Hurûfilerin ifratkâr davranışları bir yana, matematik olmayınca ne eşyanın ne de insanın birbirleriyle münasebetlerini anlamak mümkün değildir. O, kâinâttan hayata uzanan çizgide bir ışık kaynağı gibi yollarımızı aydınlatır, bize insan ufkunun ötelelerini, hatta düşünülmesi taşınılması çok zor imkân âleminin derinliklerini gösterir ve bizi ideallerimizle buluşturur.

Ne var ki, riyâzî olmak, matematikle alâkalı şeyleri bilmek değildir; o, matematiği kanunlarıyla düşünmek, insan düşüncesinden varlığın derinliklerine uzayan yolda sürekli onunla beraber olmaktır. Fizikten metafiziğe, maddeden enerjiye, cesetten ruha, hukuktan tasavvufa hep onunla beraber olmak. Evet, varlığı tam kavrayabilmek için hem tasavvufî düşünce, hem ilmî araştırma çifte usûlünü kabul etme mecburiyetindeyiz. Batı temelde kendinde olmayan bir cevherin yerini doldurmada oldukça zorluk çekmiş ve bu ihtiyacı bir ölçüde mistisizme sığınarak karşılamaya çalışmıştı.. her zaman İslâm ruhuyla içli-dışlı olmuş bizim dünyamız için, yabancı herhangi bir şey aramaya veya herhangi bir şeye sığınmaya ihtiyaç yoktur. Bizim bütün güç kaynaklarımız düşünce ve îman sistemimizin içinde vardır; elverir ki o kaynağı ve o rûhu ilk zenginliğiyle kavrayabilelim.. o zaman, varlık içindeki bir kısım sırlı münasebetleri ve bu münasebetlerin ahenkli cereyanını göreceğiz ve her şeyi daha bir değişik temâşâ ve zevk irfânına ulaşacağız.

Şimdilerde muğlak ve isrâf-ı kelâm gibi görünen, fakat gelecekte büyük yankıları olacağına inandığım riyâzî düşüncenin de küçük bir hulâsasını verdikten sonra; sanat düşüncemizi sekizinci vasıf olarak hatırlatmak îcab ederdi. Ancak şimdilik belli mülâhazalara binaen, Jülvirn gibi: 'Bir kısım çevreler bizim kriterlerimiz içinde henüz böyle bir yolculuğa hazır değiller'

deyip böylece bu mütalâamızı da noktalıyoruz.

Çok Soru

Yerli-yersiz sual sorma veya ihtiyacı olmadığı halde dilenme, hatta dilenmeyi âdet haline getirme şeklinde yorumlanabilir ki, ikisi de mezmum; ikisi de zararlıdır. Kur'ân-ı Kerim ve sünnet-i sahîhada, mecburiyet ve ihtiyaç hali dışında dilenmek kınandığı gibi, ulu orta her zaman sual sorup durma da zem edilmiş ve hemen her fırsatta insanların duygu ve düşünceleri yararlı şeyleri öğrenmeye yönlendirilmiştir. Mamafih, Kur'ân-ı Kerim'de, makbûl ve mezmum olmak üzere suallerin iki kısma ayrıldığını görürüz. Makbûl ve müstahsen suâle misal olarak : "Ashabın Sana neyi infâk edeceklerini sorarlar" âyetini; mezmûm ve hoş karşılanmayan suâle de "Sana ruhun hakikatından soruyorlar" nazm-ı celilini gösterebiliriz.

Sual sorma veya sormama, dilencilik yapma veya yapmama, bir zarurete dayanıp-dayanmama veya bir ihtiyaçtan kaynaklanıp-kaynaklanmamaya göre, ef'âl-i mükellefîn arasında, çizginin altında veya üstünde yerlerini alarak vâcip, haram veya mübah olurlar. Bu itibarla da, ayrı ayrı gibi görünen bu iki mes'elenin, işaret ettiğimiz "cihetü'l-vahdet" etrafında, müşterek mütâlâa edilmelerinin ve müşterek yorumlanmalarının daha isâbetli olacağı kanaatindeyim.

Maddî-manevî, dünyevî-uhrevî herhangi bir fayda gözetilmeden servetin, şuraya-buraya saçılıp savrulması şeklinde tarif edilebilir ki; hem ferdî hem de içtimaî bir hastalıktır. Evet, bir insanın, kendi servet ve kendi malını olmayacak yerlerde zâyî etmesi, evvelâ, sadece ferde ait bir zarar gibi görünse de, kendi malının zımnında millî serveti de hebâ etmesi bakımından, topyekûn bir milleti alâkadar eden bir hâdisedir ve topyekûn toplumun ızrâr edilmesi söz konusudur.

Günümüzde bir hayli önem arzedən ve gelecekte daha da arzedeceğe benzeyen bu iktisat ve tasarruf ihtivâlî son mes'eleyi de noktalarken, bir kere daha, Söz Sultanı'nın, seçip isti'mal ettiği kelimelere kullandığı yerler itibariyle kazandırdığı derinlikleri, vüs'at ve televvünü hatırlatmak istiyoruz.

Dağlardaki Güzellik

Dağlar, o mehib edalarıyla her zaman ürperten bir görüntü sergiler ve yüreklerimizi hoplatırlar. Ufuktaki hâllerıyla her zaman bizde, göklere birşeyler fısıldıyor hissini uyarır, sonra döner bulutlarla evcilik oynarlar.. durur havayı taraklar, yağmura bağrını açar ve suları konuk ederler.. bakarsın kalkar denizlere "dur" der, toprağı kucaklar, arkadan da o gururlu görünümlerine rağmen toz-toprak olur, ayaklara yüz sürer ve toprak tabakasına dâyelik yaparlar.

Davranışları Tutarlı ve Ağırbaşlıdırlar

Onlar, hareketleri itibarıyla her zaman bir saat gibi ahenkli, beyanları itibarıyla da heyecan, tazelik ve istikamet örneğidirler. Ne hareketlerinde bir aritmi ne de sözlerinde bir halâvetsizlik vardır. Kalpleri bir melek kalbi gibi saf ve duru, dilleri de iç derinliklerinin sadık birer tercümanıdır. Bu itibarla da, onlar hemen her zaman tavır ve davranışlarıyla imrendirici, söz ve beyanlarıyla da heyecan uyandırıcı olmuşlardır. Onların gönül dünyalarında sürekli Hak mülâhazası köpürür durur; beyanlarında ise, derin bir Allah aşkı, varlık sevgisi ve insanlara karşı da bir muhabbet, bir şefkat, bir müsamaha, bir af nümâyândır. Hak rızası, onların kilitlendikleri biricik hedef; eşya ve hâdiseleri doğru okuyup, doğru yorumlamak, vazgeçemeyecekleri bir tutku; insanları sevip herkese sîne açmaları da tabiatlarının gerçek rengidir.

Dayanışmacı Toplumun Özellikleri

Ancak böyle bir mukavele sayesinde ki; toplum dengeli ve ümit verici; fert de haysiyet ve namusuyla yaşayabilir. Böyle bir toplum içinde, talebe öğrenme fırsatını, âlim de ruhunun ilhamlarını boşaltma imkânını elde eder. Ve yine, böyle bir toplum içinde kütüphâneler tâliplerle dolar taşar ve ilim halk kitlerine mâl olur. Düşünce ibâdetlere akseder, ibadetler düşünceleşir. Belde, fazilet beldesi olur, o beldede yaşayanlar da mutlu insanlar...

Dedikodu

Dedikodu ve güft ü gû demektir. Kelimelerin asılları hakkında söylenecek sözleri geçerek muhtevaları üzerinde durmak istiyoruz. Kıl ü kâl, dünyevî-uhrevî hiçbir yararı olmayan, fuzulî muhavere ve lüzumsuz konuşmalara denir. Bu türlü bir konuşma, ister Türkçe'deki "lâklâkiyât" türünden, ister üzerimize lâzım olmayan şeyleri ifade cinsinden, isterse yasaklar sınırında dönüp dolaşan beyanlar nev'inden olsun, dedi-kodu yapanların içtimâî seviyelerine ve dedikodunun intişar sahasının genişliğine göre (gazete, mecmua, radyo ve televizyonla yayılması gibi) fertleri âtıl, yığınları şuursuz ve ufuksuz toplumlarda içtimâî bir hastalıktır. İslâmın iki dudak arası günah-lardan saydığı ne kadar öldürücü levsiyât varsa, hepsi bu kıl ü kâl meşcereliğinde çimlenir-gelişir. Onun içindir ki, Allah Resû-lü, bir çizgi üzerinde sıraladığı üç şey arasına, konuşma veya konuşmamayı da sokarak şöyle buyurur: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse, komşusuna eziyet etmesin! Allah'a ve ahiret gününe inanan her fert misafirine ikramda bulunsun! Allah'a ve ahiret gününe îmanı olan herkes ya hayır söylesin veya sussun..!"

Değerlendirebilenlere Göre Gecelerin Dili

Her zaman bir büyü ile gelip başımızın üstünden geçen o canlı geceler, hep aynı çerçevede karşımıza çıkıyor gibi görünseler de, mevhibeleri ve çağrıştırdıklarıyla, bize farklı ses ve soluklarla neler ve neler mırıldanırlar. Na'tlar dinleriz onlardan; münâcâtlarıyla coşarız; onların karanlık sinelerinden fıskıran ışık hüzmeleriyle hayretler yaşar ve sükutlarında da en duyulmaz sesleri duyarız.

Gecelerin öyle füsunkâr bir güzelliği vardır ki, içlerinde cereyan eden hemen her şey alışılmış ve belenmiş olmasına rağmen, onlar bu sihirleriyle ötelere gündüzlerden daha açıktırlar ve tıpkı bir "şeb-i arûs" koridoru olmaları itibarıyla da âdeta birer tahayyül, istiğrak ve muâşaka atmosferi gibidirler. Onların o sırlı ve sihirli iklimlerinde her zaman Cânan ilinden gelen esintilerin inceliği ve bu inceliği duyan ruhların vecd ü heyecanı hissedilir; hissedilir de gönül, bütün leylîlere o kendine has temâşâ ufkundan, İbrahim Hakkı gibi:

"Ey dîde nedir uyku gel uyan gecelerde,

Kevkeblerin et seyrini seyrân gecelerde.
Bak hey'et-i âlemde bu hikmetleri seyret,
Bul Sâni'ini ol âna mihman gecelerde."

diyerek seslenir ve onları sonsuzu rasat etmeye çağırır.

Bu çağrıyla kimileri hemen toparlanır, tâ göklere kadar bütün âfâkı rasat etmeye durur; mehtaptan işaretler alır; yıldızların büyüğü edalarıyla kendinden geçer;

"Dinle de yıldızların şu hutbe-i şîrînini,
Nâme-i nûrunu hikmet, bak ne takrîr eylemiş."
Hep beraber nutka gelmiş Hak lisânıyla derler:
"Bir Kadîr-i Zülcelâl'in haşmet-i sultânına,
Birer bürhân-ı nur-efşânız vücûd-u Sâni'a;
Hem vahdete, hem kudrete şahitleriz biz!

...

Böyle yüz bin dil ile yüz bin bürhân gösteririz;
İşittiririz insan olan insana..
Kör olası dinsiz gözü, görmez oldu yüzümüzü;
Hem işitmez sözümüzü, hak söyleyen ayetleriz biz!" (Bediüzzaman)
der ve bütün bir gece boyu hayret, hayranlık arası gelip gitmeye başlar..

Değerlerimizi ve Kendimizi Keşfetme Şuuru

Ne var ki, şimdilerde henüz dar bir kesimce duyulup hissedilen bu mânâların umuma maledilmesi, hiç olmazsa çoğunluk açısından benimsenip yaşanması; yaşanıp kıvama ermesi için büyük ölçüde hakikat ve araştırma aşkına, tahlil ve terkip aktivitesine ve sürekli bir beyin fırtınasına ihtiyaç olduğu da açıktı. Günü gelip de bunlar gerçekleşebildiği takdirde, dimağlar ilimle donanmış olacak, muhakemeler birer marifet havzı haline gelecek, kalpler yumuşayıp sevgiyle atmaya başlayacak.. ve işte o zaman hakiki insan olmanın farklılığı da bütün vuzûhuyla ortaya çıkacaktır.

Bu itibarla, bu seviyeyi yakalamak ve bu ufka ulaşmak önemli olduğu kadar da zor görünüyordu. Bizden evvelkiler, bayrak diktikleri zirvelere yükselmek için kim bilir ne zahmetlere katlanmış; ne kadar aktif bekleyiş içinde bulunmuş;

ne uçurumlarla karşılaşmış; ne hayal ve melâller yaşamış; ne emekler ortaya koymuş; ne kadar terlemiş; ne çileler çekmiş; ne ciğersûz hadiselerle sızlanmış; kaç kere ölüp ölüp dirilmiş ve kaç kez çaresizlikle iç çekip inlemişlerdi..?

Evet, insanın kendi olarak kalması oldukça zor, kendini keşfedip yükselmesi gerekli olan noktaya ulaşması ise zorlardan da zordur. Böyle bir iş, her şeyden evvel iman ister, araştırma cehdi iser, ızdırap çekmek ister, aşk ister ve var olabilme ümitleri yanında yok olma ihtimalleri de söz konusu ise "kader-denk" noktasını yerinde değerlendirmek ister...

Bugüne kadar, bu zorlardan zor işi bir hayli insan başardı. Bu başarılar ve bunların kahramanları, gelecekteki muhtemel muvaffakiyetlerin de referansı sayılabilirler. Bizler, şimdilerde durmuş, yıllardan beri rüyalarını gördüğümüz o aydınlık âti ile gelecek sevgi, merhamet, şefkat, anlayış ve herkesin konumuna saygıdan örülmüş ışıktan çağların hülyaları ile teselli oluyor ve her fecri, fecir süvarilerinin ortaya çıkacağı bir eşref saat heyecanıyla bekliyoruz.

Değerlerimizle Yeniden Varolma Şuuru

Vâkıa, böyle bir durum herkes için hiçbir zaman söz konusu olmamıştı; olmamıştı ve içten içe çürüyenlerin, değişip başkalaşanların ve milli kimliğini inkar edenlerin yanında sağlam ruh, bozulmamış karakter, mânâ köklerine bağlı saf ve dupduru kalmış bir hayli insan da vardı; vardı ve bunlar, uyaran bir ışık, samimi bir ses, içten bir diriliş çağrısı ve çağın sesiyle bir ezan bekliyorlardı; bekliyorlardı ve mânâ köklerinden sızıp gelmiş mülâyemet hissi, cibilliyetlerindeki iyilik duygusu, herkese saygılı davranma tavrı ve afv u safh enginlikleriyle, kendilerini ifade edecekleri bir eşref saat intizarında idiler. Aslında, arzu edilen ölçüde olmasa da bir hayli zamandan beri bu insanlar, geçmişten tevarüs ettikleri yüksek duygu ve düşünceler etrafında yer yer bir araya geliyor, vifak ve ittifak denemeleri yapıyor; bunlarla Hakk'ın ekstra lütuflarına davetiyeler çıkarıyor ve İsrail'den sur sesi almışçasına bilerek veya bilmeyerek yavaş yavaş, ama âhenkle bir dirilişe doğru yürüyorlardı. Tuzlu denizler içinde tatlı su akıntılarına benzeteceğimiz bu temiz ruhlar, görünüşleriyle o kadar inandırıcı, o kadar içten, o kadar tevekküllü ve teslimiyet içinde idiler ki, her göründüklerinde Hakk'ı hatırlatıyor ve insanlar üzerinde her zaman büyü bir tesir uyarıyorlardı. Bunlar sadece insanlarla değil, yer-gök ve bütün varlıkla uyum içinde, herkesle barışık, dostluğa dost, kine, nefrete

düşman; paylaşmaya açık, menfaat ve çıkar düşünceleri gibi şeylere kapalı; gözlerinde ümit parıltıları, gönüllerinde aşk u heyecan, çevrelerindeki kızıl kıyamete takılmadan yürüyorlardı hakiki insan olma ufkuna. Ahirete ve ebediyete inançları yürektendi; belli yanları itibarıyla dünya ve onun işleriyle alakaları da tamdı. Hadiseleri iyi okuyor, yorumlarını burası ve ötelerin birleşik noktasına bağlıyor, her zaman gönüllerinin renk ve desenine göre yaşamaya çalışıyor ve ötelere müteveccih ulû'l-azmâne bir duruş sergiliyorlardı. Talepsiz kendi kendine gelen zevklere, lezzetlere, zayıflara bahşedilegelen birer avans nazarıyla bakıyor ve gördükleri iltifatları da tenezzül dalgaboylu birer teşrifat usulü kabul ediyorlardı.

Değerlerin Alt Üst Olduğu Toplum

Halbuki eğer, bir toplumu teşkil eden fertler, hayat projelerini beden ve cismâniyete göre plânlıyor, ömürlerini zevk u sefâ vadilerinde sürdürüyor, zenginlik ve refahtan başka bir şey düşünmüyorsa, böyle bir toplumda, çalışkan, azimli, mâhir ve sağlam karakterli insanlar kadar, hatta onlardan da fazla, gagesizler, düzenbazlar, çıkarıcılar, heyecansızlar, iki adım ötesini göremeyen miyoplar ve cahiller hâkim duruma gelir. Bu da, ahlâk ve fazilet telakkisinin, sanat düşüncesi ve tecrübenin, dolayısıyla da ülke ve millet için yararlı karakterlerin ve yüksek performansların dışlanması demektir. Şimdilerde ülkemiz dahil, dünyanın hemen her yerinde böyle bir çarpıklığın yaşandığı da bir gerçek.

Değişik İlim Dallarında Vahiy ve İlham

Vahiy ve ilham, usûl ve furûa müteallik değişik ilim dallarında arız ve amîk olarak üzerinde durulagelmiş bir konu: Bunlar feyiz ve tecellînin önemli birer buudu olmaları itibarıyla, hemen tedvin döneminden itibaren tasavvufçuların da sık sık başvurageldikleri mevzulardan olmuşlardır. Öyle ki, mutasavvifîn arasında "tecellî" denilince, daha çok vahiy ve ilham hatırlanmış, birincinin inkıtaa uğraması itibarıyla ortada muhaverelere mevzu olarak sadece ikincisi kalmıştır.

Değişim Dünyanın Tabiatında Var

Dünya var olduğu günden beri nur, zulmetin peşinde, ı ışık, karanlıkla yan yana, gündüzler geceleri takip etmekte ve güzel çirkin iç içe. Şeytan, ilk günden itibaren insanoğluna musallat, ruh, cismâniyetle karşı karşıya. Zulüm-adalet savaşı hiç mi hiç dinmedi ve kargaşa her zaman nizamla kavga içinde oldu. Dalâlet, hidayet birbirine rağmen genişledi, daraldı. Cehennem patikaları ile Cennet şehrahları yan yana kulvarlar gibi uzayıp gitti.. ve gecelerin döl yatağında da sürekli müstatil fecirler oluşup durdu...

Değişim İçin Gerçek Kahramanlar Lazım

Elbette ki böylesine hayatî bir oluşum, bir kısım kahramanlar isteyecektir; inandığı dâvâ uğrunda kendini feda edecek kadar seviyeli kahramanlar. Her "değişim" ve "dönüşüm" bir küreden diğ er bir küreye geçmek ve aşılmaz bir uçurumu atlamak gibidir ki, böyle bir hamle katiyen tehlikesiz olamaz. Bu ölçüdeki bir hamle şöyle dursun, âdiyattan en küçük hareketlerin bile kendilerine göre bir kısım riskleri vardır. Zaten biz bu dünyaya kendi saâdetimizi yaşamak için gelmedik. Varsa böyle bir şey mutlaka ondan kurtulmalı; çevremizdeki insanlara, hususiyle de gelecek nesillere mutluluk vaad etme adına yaşama zevkine "elveda!" diyerek yaşatma aşkıyla gerilime geçmeliyiz. Bu bizim, burada bulunuşumuz adına en mukaddes bir hedeftir. Biz, az dahi olsa, bugün sahip bulunduğumuz bütün değerleri, kıymetleri, mukaddesleri, bizden evvel gelip-geçmiş ve bize böyle bir dünya inşa etmek için kendini tehlikelere atmış, hattâ ölmüş ölmüş dirilmiş Allah inayetinin temsilcisi kahramanlara borçluyuz.. ve tabî bizden evvelkilerden aldığımız bütün bu değerleri, hayatımız pahasına dahi olsa, bizden sonrakilere, emanette emin insanlar gibi devretme mecburiyetindeyiz.

Bugüne kadar her medeniyet birkaç düzine kahramanın eseri olmuştur. Bundan sonra hep böyle olacaktır. Günümüzde, değişik fırtınalar ve türlü türlü illetlerle sarsık bulunan bu dünyanın, o eski tül pembe günlere, mehtaplı gecelere, buğu buğu sevgiyle köpüren geleceklere ve dirilişleri dirilişlerin takip edeceği çağlara ulaşması da bu kahramanlar sayesinde gerçekleşecektir.

Değişim İçin Kollektif Şuurun Önemi

Her zaman, yüksek mefkûre ve yüce gayeler hedeflenerek gerçekleştirilebilen hamle ve hareketler, fertleri yoğurur, şekillendirir ve birer ma'şerî varlık haline getirir. Herhangi bir hareketin plânlayıcıları, şayet, hissin önünde akla, heyecanın önünde müşâhede ve tecrübeye değer verir ve projelerini ilâhî mesajın aydınlığında gerçekleştirebilirlerse, çok defa hissî mantıkla hareket eden yığınlar dahi, duygu ve düşünce itibariyle bu mantık ve muhâkeme hareketinin tesirine girip, iş ve icraatlarında tedbir ve temkine ulaşarak, istikamet ve îtidâl insanlarıyla aynı çizgiye gelirler; düşünce ve temkin itibariyle birkaç kadem önde bulunan seviye insanları da, onlarla aynı his ve heyecanı paylaşarak engin bir harman oluştururlar. Böylece, her zaman fikir ve tedbir insanı olamayanlar dahi, şuur ve idraklerine sızan bu şekildeki bir anlayışı paylaşmak, belli ölçüde kolektif şuur potasında yoğrulmak, hayâtî bir mayalanma ve istihâleden geçmek suretiyle ideal bir toplumun fertleri olma seviyesine yükseleceklerdir. Böyle bir süreç içindeki bütün oluşumlar, sırlı bir kısım kuvvetlerin tesirinde meydana geliyor gibi görünse de, aslında bütün bunları hayâtî bir menşee ircâ etmek mümkündür. Bu menşe' din rûhuyla beslenmiş millî seciye ve karakterdir. Geçmişten bugüne, bu millî seciye sayesinde milletimizin bütün fertleri aynı duygu ve düşünceyi paylaşmış, aynı mülâhazalarla oturup-kalkmış, aynı heyecanları yaşamış, aynı değerlerin kavgasını vermiş ve aynı mefkûreyi gerçekleştirmek için yarışmışlardır.

Milletçe, ahlâk ve içtimâî hayatımızın âhenkle yürümesinin yanında varlık ve becamızın çok önemli esaslarından biri sayılan "kolektif şuur"un rûhu ve temeli dinî karakterimiz ve millî seciyemizdir. Bu açıdan da, kitle hareketlerinde her zaman müşâhede edilen yanlış ve falsolu davranışlara karşılık, kolektif şuurun disiplinli ve temkinli fertlerinin his ve heyecan yüklü hareketleri, onların alelâde zamanlardaki davranışlarına nispeten, değerlerüstü değerlere ulaşır ve fevkalâdelikler arz eder.

Değişim Süreci

Evet, son bir iki asrın insanı, tanzimattan meşrûtiyete, meşrûtiyetten cumhuriyete, ondan da demokrasiye uzanan yolda dünyâ kadar değişikliklere şahid oldu ve olduk ama, bağı kopmuş tesellîleri istisnâ edecek olursak, bu

sistemlerin en ilklerinin bile henüz bütünüyle toplum hayâtına mâl olmadığının münâkaşası yapılabilir... Ricâ ederim, siyâsî ideolojiye rağmen bir kısım vatan evlâdının târih şuuru ve târihî dinâmiklere dayanarak kendi gayretleriyle elde ettikleri başarıların dışında iftiharla dem vurduğumuz aydınlık ve ilericilik adına gösterebileceğimiz ne vardır?..

Bereket ki, Hakk'ın inâyetinin temsilcisi bu bir avuç insan da vardı. Yoksa, inkisarlarımız ümitlerimizi de alıp götürecek ve bizler hasımlarımızın tahakkuk eden rüyâları olacaktık.

Değişim ve Dönüşümler

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana hep bir değişim ve dönüşüm süreci yaşamaktadır. Yerinde istihâle ve tekâmül de diyebileceğimiz bu değişim ve dönüşüm değişik dönemler itibariyle, o dönemin hususiyetleri açısından bazı farklılıklar arzetsede, temelde, ayniyete yakın tam bir misliyet içinde, hem de fâsılasız devam edegelmiştir.. bir kısım teferruat farklılığıyla hâlâ devam etmektedir.. bundan sonra da kesintisiz devam edeceğıe benzer.

Değişim ve Küçülen Dünya

Bu yüzyıla kadar insanlık, yeryüzündeki hâdiseleri hep mevzii olarak tanıdı. Bu itibarla da, sağda-solda cereyan eden harpler-darpler onu ne fazla ilgilendirdi ne de endişelendirdi. Oysa ki bugün, mesâfe ve sınırlar o kadar daralmıştır ki, dünyanın en ücra köşesinde cereyan eden herhangi bir hâdisede, hemen her yerde derinden derine kendisini hissettirmekte, dolayısıyla da ruhlarda ya huzursuzluk ve endişe veya emniyet ve sevinç meydana getirmektedir.

Ne var ki bizler, bütün iyilikseverlerin samimi gayretlerine rağmen, hep huzursuzluk ve endişe veren hâdiselere şahit olduk. Kalp ve kafa bütünlüğünü temsil edecek olan yeryüzünün gerçek sahipleri gelip insanlığın kaderine hükmedecekleri güne kadar da, bütün bu huzursuzluk ve endişeler devam edeceğıe benzer. Bundan dolayı da, dünya üzerinde olup biten her şeyin insanlık yararına ve onun maddî-manevî saadeti adına değerlendirilip, şekillendirilebilmesi için, bundan sonraki nesillerin de bir hayli uğraşması icap

edecektir.

Değişim ve Olayların Perde Arkası

Her şeyi olumsuz yanından ele alıp değerlendirme ve her hadise münasebetiyle karamsarca yorumlar ortaya koyma da diyebileceğimiz bedbinlik, insanoğluyla beraber var olmuş, bugünlere onunla taşınmış ve dünya devam ettiği sürece de elini onun yakasından çekmeyecek âfet ölçüsünde bir beşerî hastalıktır. "Nice servi revan canlar/Nice gül yüzlü sultanlar/Nice cihangirler, nice hanlar" bu gaddar hastalığın pençesinde, hazana maruz yapraklar gibi savrulmuş, içi karbonlaşan çınarlar gibi devrilmiş, zelzele ile çözülen kayalar gibi sağa-sola saçılmış ve "harab olup, türab olup gitmiş"lerdir: Gidenler gitmiş ama, iltihaklar bitmemiş; bu ölüm yolculuğu ve bu ölüm kervanı bugün bile binlerce isteklinin -olmaz olsaydı- hâlâ en mergûb metâi..

Oysaki, onların vehmettikleri gibi ne bütün savaşları, ne de ihtilal ve inkılâpları mutlak olarak olumsuz görmek doğru değildir.. olumsuz sayılmaları şöyle dursun, çok defa harb ve ihtilale sebebiyet veren sâiklerin insanî hedefli olmaları, savaşçı ve ihtilalcilerin de hüsn-ü niyetli hareket etmeleri sayesinde, fevkalâde müsbet neticeler de elde edile gelmiştir. Hele bu oluşumlar, iyiyi, doğruyu, güzeli tespit edip belirlemeye; azgınları durdurup mütecavizleri bertaraf etmeye; köhne telâkkileri yıkıp varlık ve eşyayı yeniden yorumlamaya mâtuf ise, yararlı olduklarında katiyen şüphe yoktur. Bir kere, başta peygamberlerin hareketleri ve sonra da yeryüzündeki bütün değişim ve dönüşümler, netice itibarıyla hep insanlık hesabına yararlı olagelmışlerdir. Evet, ne peygamberlerin gerçekleştirdikleri inkılâplara, ne İslâm öncülerinin tahakkuk ettirdikleri değişim ve yeniliklere ne de altın soyumuzun tarihi hercümerc etmesine tahrip ve yıkım diyebiliriz. Rica ederim, bedeviyet içinde bocalayıp duran bir topluma medeniyet yollarını göstermeyi ve çöldeki müptedî insanları, medenî milletlerin muallimi haline getirmeyi nasıl yıkım ve tahrip kabul edebiliriz! Fatih'in İstanbul'u alarak, eskimiş ve köhneleşmiş Bizans düşüncesinin yerine Rönesansa giden bir yolu açmasını yıkım ve tahrip sayabilir miyiz? Tarık'ın Endülüs'e yeni bir ruh ve mânâ götürmesini İspanya hesabına muvakkaten bir kıyamet saysak bile, temelde bu hareket, koskoca Batı'da önemli bir "ba'sü ba'del-mevt"i netice veren bir kıyamet değil midir? Alparslan, Malazgirt meydan muharebesiyle Kostantiniye'ye giden yolları açmasaydı, Doğu'nun ilim düşüncesi, ilim ahlâkı ve sanat telâkkisi Batı'ya nasıl ulaşacaktı

ki.?

Değişim ve Yenilenmeye Ayak Uydurmak

Öyle ise bugünden irâdenle diril ve bir çağlayan gibi özüne doğru akmaya çalış! Zaten, etrafındaki bu canlılık ve dirilmelere adapte olamaz, duygu ve düşüncelerinle bu gürül gürül akıntıya kendini salamazsan olduğun yerde kalakalıp, kuruman kaçınılmaz olacaktır.

Bu canlılık, bu gelişme, bu kaynaşma ne muhteşem, ne göz kamaştırıcı! Bu pırıl pırıl baharın alkışçıları; temsilcileri ne mübârek ve ümitlerin bittiği aynı noktada çölleri cennetlere çevirerek irâdelerimize fer kazandıran kudret ne muazzam ve mübeccel..!

Değişimin Dinamiği ve Getirdiği Yenilikler

Varsın çarpık ve müşrik düşünce, tevhit cereyanını tahrip saysın; putperestlik, mücerret hakikatlere inanmayı yıkım kabul etsin; tepinmeyi yürüme sayan çelimsiz iradeler, "eski hâl, eski dekor" demeye devam ededursun, bizim bütün bunların birer yenilenme, tazelenme ve sonsuza açılma hamleleri olduğuna inancımız tamdır. Ne var ki dünya; özü, esası, mayası itibarıyla, hayrın yanında şerri, iyinin yanında kötüyü, güzelin yanında çirkin, yararlıının yanında zararlıyı da ihtiva ettiğinden, bazen varlık ve hadiselerin ruhundaki güzelliklerden, tenâsüplerden, hakkaniyetlerden, istikametlerden daha çok, yine insan iradesiyle meydana gelen kötülükler dikkati çekmekte ve netice itibarıyla da, hayra açık bir hayli şey şer gibi görülebilmektedir.

Bu açıdan, bazı harp ve inkılâpları; yaşlanmış, mukâvemetini yitirmiş, mâil-i inhidam bir kısım düşüncelerin, sistemlerin -dış yüzü itibarıyla ürpertici olsa da- tasfiyeye tâbi tutulması ve bertaraf edilme ameliyesi saymak daha yerinde bir tespit olsa gerek. Bu tasfiye ameliyesi ve hayatî değişim, bir kısım çelimsiz ve dermansız ruhları endişeyle sarssa da, içleri hayat ve enerji ile dopdolu olanlar için her zaman yepyeni bir ufka ulaşma adına birer donanım vesilesi sayılabilir.

Aslında topyekün insanlık tarihi, bir değişimler-dönüşümler, dolayısıyla da hayatî hamleler tarihidir. Tarihî teşekkül ve tekevvünlerde hâli kucaklayamayan

ve geleceğe de açık olmayan pek çok toplum ve millet, bu değişim ve dönüşüm sürecinde dökülüp yollarda kalmaya mahkumdur; buna karşılık hâlin kahramanları ve geleceğin düşünce mimarları ise, her zaman bu çetrefilli yolları rahatlıkla aşmış ve istikbalin ferah-fezâ iklimine ulaşmışlardır; bundan sonra da ulaşacaklardır.

Değişimler Karşısında Proje Üretebilmek

Bu itibarla da geleceğin; vaad ettikleri, zaruretleri ve kendine has kuralları bizi, belli noktalara zorlayıp, belli hususlara yönlendirip; mukavemet edilmez, karşı durulmaz, söz dinletilmez sürpriz hadiselerin şaşkınlığına düşürmeden; düşürüp sendeletmeden, sersemleştirmeden kendimiz olarak yerimizi almamız lazımdır ki, zamanın dişleri ve hadiselerin insafsız dişlileri arasında kalıp ezilmeyelim.. ezilmeyelim ve gönüllerimiz imanla dopdolu, gözlerimiz de ümitle pırıl pırıl, takılıp yollarda kalmadan hep istikbâle yürüyelim.. evet yürüyelim ki, mevcûdiyet ve bekâmımız adına karşı koymaya çalıştığımız bugünkü olumsuz istihâleleri unutturacak daha büyük değişim ve dönüşüm dalgalarına kapılıp çer-çöp gibi şuraya-buraya sürüklenmeyelim. Aslında, o dalgalar, bütün dehşetiyle yerlerinden kopup dünyanın üzerine yürümeye başladılar bile...

Bazıları, böyle bir projeyi gerçekleştirmeye gücümüzün yetmeyeceği mülâhazasıyla, bu konudaki her tasarımı bir hayâl ve her teşebbüsü de abesle iştigal sayabilir. Ancak, bugüne kadar gerçekleştirilen işler düşünüldüğünde, bunların hiç de yapılması plânlanan şeylerden geri olmadıkları görülecektir. Evet, dönüp az gerilere bakabilirsek, son yarım asır itibariyle, santim santim de olsa, milletçe tırmanılan zirvelerin ne kadar yüksek olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır.. çıkacaktır ama, gel gör ki, ümitsizlikten tereddüde, tereddütten ümitsizliğe yuvarlanıp duran ve düşünce hayatında bir türlü istikamet ve kararlılığa ulaşamayan bir kısım karamsar ruhlar, bunu hiçbir zaman görüp kabullenemeyecek ve son birkaç asırlık şaşkınlıklarından kurtulamayacaklardır.

Değişimler ve Dünyanın Geleceği

Aslında her değişim ve dönüşüm -temel dinî, millî dinamikler ve ana esaslar korunduktan sonra- medeniyetlere ve millî olanlara düşman değildir. Aksine -tırnak içi mülâhazamız mahfuz- her büyük çalkantı ve inkılâp, büyüklüğü ve

şümülû ölçüsünde, yeni düşünce sistemlerine ve yeni medeniyetlere kapı aralayan birer hayatî hamledir. Zaten bu karşılıklı beslenme ve desteklenme özelliğinden değil midir ki, her iki oluşum da birbirini yok etmeden günümüze kadar devam ede gelmiştir. Bundan sonra da, daha yıllarca ve yıllarca devam edeceğı benzer. Bazı hadiselerin çirkin olan dış yüzleri itibarıyla, tarihi yorumlayan ve sorgulayanlar, hayallerini kirlettikleri o levsiyât içinden sıyrılıp çıkamadıkları sürece, karamsarlıktan kurtulamayacak ve tarihî hadiseleri yorumlama adına ortaya attıkları vehimleri ile de pek çok kimsenin kafasını bulandıracaklardır. Onlar, bu yanılgıları içinde bocalayadursunlar, geceleri gündüzler takip edecek.. kar-buz, dolu-fırtına, sînelerinde baharları besleyecek.. ve "şu istikbal inkılâbâtı içinde en yüksek ve gür sadâ (Hakk"ın) sadâsı olacaktır."

Evet, bir kere daha hatırlatalım ki, bugüne kadar devam ede geldiğı gibi, bundan sonra da, yeryüzünde kavgalar bütün bütün dinmeyecek; ama hiç olmazsa belli bölgeler itibarıyla azalacak.. hayallerimizdeki evrensel barış tam gerçekleşmeyecek; ancak şimdikine göre biraz daha yaygınlaşacak.. inkılâp ve ihtilal fırtınaları yer yer endişelerimizi sarsacak; fakat, ihtimal daha insanî bir mülâhaza ile cereyan edecek..

Hâsılı, bundan sonra da zaman kendi yorumlarını ortaya koyacak ve herkes de bundan nasibini almaya devam edecek.. daralan, büzüşen geleceğın dünyasında, toplumlar ve milletlerarası münasebetler zamanın referanslarına göre gerçekleşecek.. inkişaf eden ilim, mantık, muhakeme ve ilham en amansız değişim ve dönüşüm anaforlarını bile yumuşatarak, munisleştirerek insanî olan şeylerin sınırlarını koruyacak ve çağı bir vicdan çağı haline getirecektir.

Öteden beri zâhirperest ve bir kısım sathî düşünceler, bazı olumsuz gibi görülen hadiseleri hep karanlık görmüş, karanlık yorumlamış ve simsiyah mülâhazalarla seslendirmişlerdir. Oysaki, onların o kapkara gördükleri olaylar şimdilerde, bağırılarında cennetâsâ baharları geliştiriyor.. her yanı kaplayan kar gibi, buz gibi vakalar, bir umumî doğuş ve dirilişin bestelerini mırıldanıyor.. her zaman yeryüzünde müşahede ettiğimiz o yaygın hırçınlıklar ve tabakât-ı beşer çapındaki krizler, bunalımlar, ruhların derinliklerinde ve muhakemelerin katmanlarında âlemşümul sulh ve emniyet düşüncesini ortaya çıkarıyor ve her şey âdeta hülyalarımızdaki dünyaların gerçekleşmesini hızlandırıyor.

Değişimlerin Kaçınılmazlığı

Evet, yirminci asra doğru gelinirken, bütün dünyada, farklı buutlarda ve gözle görülür şekilde ciddi bir değişiklik gözleniyordu.. ve bu kaçınılmazdı da. Ne var ki, aynı dönemde bizde, içtimâî, iktisâdî, siyâsî bünyenin yenilenmesi adına, zamanın hiçbir diliminde, târihin hiçbir çağında eşi-benzeri görülmemiş bir ihtilal humması yaşandı. Vâkıa, çokları tarafından hâlâ büyük bir hâdise, bir târihî başlangıç gibi gösterilmek istenen ve insanlığa çok yararlı olduğu vehmedilen Fransız İhtilali'nden bu yana, bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de belli bir tempo ile devam edegelen bir yıkma, bir değiştirme, bir yeniden şekillendirme gayretleri vardı ama; asrımıza gelince bu hareket daha da hızlandı, daha da aşırılaştı ve milletimiz için âdetâ, bir kanlı kâbus hâlini aldı.

Değişmenin Boyutu ve Özellikleri

Kur'ân buutlu, fıtrat huylu yenileşme ve değişme.. hem öyle bir gerçekleşecektir ki, hâlâ bu anlayışa kapalı kalan, kapalı kalmakta ısrar eden yığınlar da bunu engelleyemeyeceklerdir. Zira şimdiye kadar, tanıyıp bildiğimiz dünya çapındaki Rönesanslar, bu işin mimarları sayılan ferdî dehâların semeresi sa'yiydi; yığınların hamle ve hareketi değil.. evet İslâm'ın zuhurunu müteakip yıllarda, yer yer patlama ölçüsündeki yenileşme ve değişmeler, Emevî ve Abbâsî döneminde yetişen bir düzine müstesna ruh, müstesna zeka ve müstesna düşüncenin eseri olduğu gibi, İlhanlı, Karahanlı, Selçuklu ve Osmanlı dönemindeki "anil-merkez" hareket ve tekevvünün arkasında da yine bu engin düşünce, bu derin ruh ve bu parlak fıtratlar vardı. Hemen her devirde dopdolu bir gerilimle ortaya çıkan bu rehber ruhların açtıkları çığır, zamanla birer mektep ve kitlelere yeniden yapılanma ruhunu üfleyen birer ekol haline gelmiştir. Arkadan gelenler bu rehber ruhları ve onların düşüncelerini takip etmiş, yığınlar onların arkasından gitmiş, onların aydınlık iklimine sığınmış, bu yüce rehberler de onlara can olmuş, kan olmuş ve bir ruh gibi onlarla beraber yaşamışlardı. Bu ulu dimağlar silinip gittiği ve arkadan da onların yerlerini dolduracak seviye insanların yetişmediği dönemlerde ise toplum her kesimiyle kadavralaşmış, düşünceler karbonlaşmış ve yenileşme fikri de olmazlara girmişti.

Dehşetin Anlamı

Korkutan veya ürperten bir hâdise veya manzara karşısında duyulan korku ve ürküntü mânâlarına gelen "dehşet", Hakk yolcusunun, seyr-i rûhânî esnasında Mahbub'un, cemalinin tecellileri karşısında tutulup kalması şeklinde yorumlanmıştır ki, Kitap ve Sünnet'te onunla alâkalı sarîh bir beyan olmasa da her zaman "Onu karşılarında görür-görmez aşkınlığına (büyüledi) ve (şaşkınlıktan) ellerini kestiler" (Yusuf, 31) meâliyle vereceğimiz ayetle irtibatlandırmak mümkündür.

Dehşeti; insanın aklına sığdıramadığı, sabredip karşısında duramadığı ve ilmiyle idrakiyle kavrayamadığı herhangi bir hâdise ile yüz yüze geldiğinde tutulup kalma şeklinde de ifade etmişlerdir ki, buna "şuhud"un akla galebe çalması, muhabbetin sabrın sınırlarını zorlaması ve "hâl"deki televvünün insan idrakini aşması da diyebiliriz. Zannediyorum, konuyla alâkalı şöyle bir yaklaşım yerinde olur:

Dehşetin Mertebeleri

1. Hâlin, Hakk yolcusunun ilim ve idrakini bastırması, vecdin onun tâkatini aşması, keşfin himmetin üstüne çıkması durumunda sâlik yer yer "dehşet" soluklar. Kur'an okunurken, namaz kılınırken hudû ve huşû esas olmakla beraber, insanın iradesini aşan feveranla hudû ve huşûun delinmesi.. aşırı vecd u mevâcidin sâlikte, temkin ve muvazene keyfiyetini sarsmasından kalbin manevî aritmiye girmesi, Hakk'ı talebin her zaman sadâkat ve vefa istemesine karşılık, şuhûdun cazibesıyla, sâlikin aceleciliğe düşmesi.. gibi hususlar buna birer misal teşkil edebilirler.

2. Sâlikin, zevkî veya hâlî şuhûdundan, ufkundaki resim ve suretler silinip onun her yanını "cem" televvünleri kaplayınca, "ezel" onun zaman ufkunun önüne geçince ve ruh, Hakk müşâhedesıyla müşâhedeye erince -ki bir kudsî hadîsde bu makama "Benimle duyar benimle görür" (el-Hakim, et-Tirmizî, Nevadirü'l-Usûl 3/81) şeklinde işaret edilmiştir- Hakk yolcusu kendini dehşetin dalgaları içinde bulur.

3. Sâlik u muhibbin, beklenmedik şekilde kalb yamaçları varidât-ı sübhâniye ve eltâf-ı ilâhiye sağanağına tutulduğunda veya dört bir yanını kurbet ziyaları sardığında ve pinhanlar ayân olup en kâmil mânâda "ihسان" ufku zuhur ettiğinde onun benliğini bütününü bir dehşet kaplar; o da kendini tamamen gaybûbetin enginliklerine salar ve dehşet mülâhazalarına teslim olur.

"Öyle bilmezdim ben kendimi
O ben miyim ya ben O mu?
Aşıkların budur demi
Yandıkça yandım bir su ver." (Gedâi)

bu makamla alâkalı söylenmiş güzel ve sade sözlerdendir.

Yoldakilere ait bu duyuş ve seziş bazen iltibaslara da vesile olabilir.. olabilir ve ömrünü Kitap-Sünnet endeksli yaşamayanlar şuuraltılarını mişkât-ı Muhammediye (sallâllahu aleyhi ve sellem)'den akıp gelen ışıklarla beslemeyenler, bu türlü ahvalde her zaman aldanabilir ve temkine, teyakkuza ters bir kısım şatahata girebilirler.

Dejenere Olmuş Toplumun İnsanları

İnançsızlığın, ahlâksızlığın, vatansızlığın ve milliyetsizliğin birer sârî illet gibi dünyayı sardığı, iftirâk, bağnazlık ve Hakka hürmetsizliğin ruhları esir ettiği bir dönemde, sizin aydınlık dünyalarınızı hatırlamamak mümkün mü? Hele bir zamanlar, aynı hastalıklarla yurtlarından, yuvalarından edilen ve bugün boyunlarında tasmalar, ayaklarında zincirler, kulaklarında zâlimlerin hayhuyu ve tepelerinde müstebitlerin yumrukları sağa-sola itilip kakılan vatansız ve bayraksız yığınları düşündükçe hasretle yanmamak, ürpermemek kâbil mi?

Evet, bir baştan bir başa dünyamızın dört bir yanında hârap iller, yıkılmış hânumanlar, mezar taşlarına rahmet okutturan cansız cesetler, hasımlarının akla hayale gelmedik hokkabazlığı karşısında apışıp kalmış irfansız ruhlar, simsiyah bir atmosfer içerisinde yaşayan derbeder, perişan ve câhil kitleler, o tertemiz ikliminizden gelecek ışık ve diriltici soluklara su kadar, hava kadar muhtaçtırlar. Ve ancak bu sayede dirilip kendilerini bulacaklardır. Evet, bu sâyede mutlaka bir gün uyanıp kendilerine geleceklerine, silkinip ufuklarını saran kanlı kâbuslardan sıyrılacaklarına inanç ve ümidimiz tamdır. Ve hele, şafakların şafakları kovaladığı, millet içinde millete hizmet düşüncesinin yeniden canlandığı, menfaat düşüncesi, makam sevgisi ve şöhret hissi gibi insanı alçaltan kötü duygu ve tutkuların yerlerini, hasbîlik ve diğergâmlık gibi yüksek hislerin almaya başladığı, zevk düşkünlüğü ve istikbal endişesiyle sarsık ruhlara bedel, hemen her yerde yiğitlik ve civanmertlik soluklayan kimselerin hissedildiği şu günlerde, daha da inançlı ve ümitliyiz. Hatta bu çaplı ve çalımlı hamlelerin, geleceğin içtimâî coğrafyasında meydana getireceği silinmez izleri

bugünden seziyor ve görüyor gibiyiz.

Dejenere Olmuş Toplumun Özellikleri

Dört yanı düşmanlarla çevrili ve yer yer çürümeye yüz tutmuş bir cemiyet içinde fert, namus ve izzetiyle yaşayamaz; kimse ilim öğrenip öğretemez; hiçbir şahıs,Yaradan'ına karşı mükellefiyetlerini yerine getiremez... Hâsılı, böyle bir toplum içinde kimse gemisini kurtaramaz!! Hele, hasımları içlerine girmiş ve onların salladıkları beşiklerde büyüyor, onların dilleriyle konuşuyor; onlara mendil sallıyor, hatta, onların kalplerinde barınıyorlarsa...

Denizlerdeki Güzellik

Denizler, dalga dalga köpürür, yıldızlarla selâmlaşır.. ayla hasbihâle geçer, gelgitler yaşar.. güneşten gelen ziya dalgalarını bir ninni gibi algılar ve beşik gibi sallanırlar.. yer yer kendi sınırlarını aşarak sahillerle koklaşır ve mağrur kayalara çarpıp homurdanırlar.. aşılmaz tepelerle müsademeler yaşayıp köpürdüğü aynı zamanda, bağrında beslediği binlerce canlıyı bir anne gibi kucaklar, onlara yumuşak yumuşak ninniler söyler ve onların yaşama arzularını coştururlar.

Derecelerine Göre Tefrid İnsanı

Birinci derecedeki tefrid yolcuları, her zaman arayış içinde bulunan ve ihlâsa koşan iman ve marifet kahramanı muhlislerdir. İkinci derecedeki sâlikler, vefa ve samimiyetini tam ifade edebilmiş marifet ve muhabbet fedaisi sadıklardır. Vazife ve misyonlarıyla tanımaya çalıştığımız üçüncüler ise, Hakk'ı halka duyuran, aç vicdanları doyuran ve ruhları vuslata uyaran mürşid ve mübelliğlerdir. Bu en son makamın şehsuvarları ilk iki mertebe ile alâkalı evsâfı da hâiz olduklarından bunlara ariflerin imamı müntehîler denmesi doğru olur. Bütün müntehîlerin müntehîsine gelince O, Hazreti Ruh-i Seyyidi'l-Enâm ve Ferîd-i Kevn u Zaman olan Efendimiz Hazreti Ahmed u Mahmud u Muhammed Mustafa Aleyhi Ekmelü't-Tehâyâ'dır. O'nun daire-i kudsiyesine yakın bir hayli büyük insan ve hattâ Ulü'l-Azm Enbiyâ-yı İzâm vardır.. ve derecelerine göre

bunların her biri de müstesna bir hil'atle şereflendirilmişlerdir; ne var ki, bu meydanın biricik Sultanı da yine o kudsîler ordusunun Başbuğu Hazreti Muhammed Mustafa'dır. Başkalarının bir "ân-ı seyyâle"sine canlar feda ettikleri o Hazreti Nuru'l-Envâr'ın iltifatına mazhariyet, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun hep ahvâl-i mütemâdîsi olmuştu. Tabir-i diğerle, başkalarındaki bütün güzellikler ve ziyâ, O'na akseden ilahî tecellilerin in'ikâsından ibaretti.

Bür'e Sahibi, bu mazhariyeti şöyle ifade eder;

"Peygamberân-ı izâm'ın getirdiği mucizeler, Hazreti Muhammed'in (s.a.s) nurunun onlara ittisali sebebiyledir. (Bizim) bilgi(miz), O'nun hakkında 'O bir beşerdir' der. Ama O yaratılanların en hayırlısıdır. Eğer O'nun elinden zuhur eden harikalar, O'nun gerçek kıymetine münasip cereyan etseydi; ism-i şerifleriyle dua edildiğinde çürümüş kemikler bile dirilirdi."

Dert ve Izdıraptan Başını Alamayan Yüce Şahsiyetler

Hakk'ın en şanlı kulları, "bir an belâ-yı dertten cüdâ" kalmadılar. Milletlerinin önüne düşüp onları aydınlığa çıkaranlar da... Günümüze kadar ter ü tâze fikirleri ve orijinal tespitleriyle insanlığın ölümsüz rehberlerinden biri sayılan Ebû Hanîfe, saygısızca hırpalandı, zindanlara atıldı ve inim inim bir hayat yaşadı. Ahmet bin Hanbel, âdi bir insan gibi tartaklandı ve bayağılardan bayağı işkencelere maruz bırakıldı. Hem de yıllarca!.. Serahsî, koca kâmûsunu (el-Mebsût) hapsedildiği kuyu dibinde te'lif edip meydana getirdi. Ve daha çileli niceleri... Bu olgun rûhlar, âdeta preslerde sıkılıyor gibi işkencelere uğratıldıkça, başları gökler ötesi âlemlere yükseliyor ve aydınlanan gönülleriyle, milletlerin dirilişi yolunda, ebedî birer ışıık kaynağı haline geliyorlardı. Campanella, zindanda; Cervantes esarette; Dostoyevski, kürek mahkûmu iken kendilerini keşfedebilmiş ve milletlerinin gönüllerinde ölümsüzlüğe ulaşmışlardı...

Derviş Kelimesinin Anlamı

Derviş; Farsça'daki derviz, dervij sözcükleri gibi fakir, yoksul mânâlarına gelen bir kelime. Dünyevî fakirlik, acizlik, yoksulluk da aynı sözcükle ifade edilse de Allah'a karşı, aczinin, fakrının ve ihtiyaçlarının farkında olma anlamındaki böyle bir yoksulluk, bu kelimeye yüklenen has bir mânâ.

Tasavvufta derviş dendiğinde, söz konusu olan da işte bu mânâdır. Hakikî anlamıyla fakirlik ve ihtiyaç, tese'ül ve dilenciliği hatırlatması açısından böyle bir mânâ hak yolunun yolcuları için bahis mevzuu olmasa gerek. Zira, kendini Allah'a adanmış bir hakikat eri, aynı zamanda bir kanaat ve istiğna insanıdır. O, aç ve susuz kaldığı zamanlarda bile, açarsa derdini sadece Allah'a açar ama katiyen halka arz-ı ihtiyaçta bulunmaz ve bulunmak da istemez. Dervişin, "kapı eşiği" mânâsına gelmesi, insanlara karşı zillet gösterme anlamı itibarıyla değil, Allah karşısındaki tevazuu, mahviyeti ve kendini sık sık sıfırlayarak, maddî-mânevî taşıdığı değerlerin izafiliğini vurgulaması açısındanandır. Onun, insanlara karşı aynı alçak gönüllülüğü göstermesi de Yaratan'dan ötürü, özü ve mahiyetindeki ilâhî cevherlerle başlı başına antika bir Hak san'atı olması itibarıyladır.

Derviş Kelimesinin Kullanım Şekli

İşte bu mânâda, bazen çok kâmil kimselere bile "falan falan zatın dervişidir" diyerek dervişliğin hem Hak nazarındaki hem de halk nazarındaki yeri hatırlatılmak istenmiştir. Ayrıca bazen, sade, mütevazî, kanaatkâr, tekellüfsüz rahat kimselere derviş dendiği gibi, çok büyük ve ârif kimselere de bazı vasıflar ilavesiyle "derviş-i sultan dil: padişah gönüllü fakir" denir ki, biz bu tabiri daha çok "gönlü çok zengin" sözcüğüyle, kanaatkâr kimseler hakkında kullanırız.

Tasavvuf erbabı arasında has mânâsıyla derviş; kalben mâsivâdan alâkasını kesip, hakikate ulaşma niyet ve cehdiyle, kendini Hakk'a kulluğa adanmış, zühd, takva, sabır, ikdam, sevgi ve hoşgörü insanı demektir.

Derviş Olabilmenin Yolu

Meselâ; bir türlü, cismaniyet ve beden baskısından kurtulamayan, dolayısıyla da kalbî ve ruhî hayat seviyesine ulaşamayan bir sâlik için zühd çok önemlidir. Onun bu boşluğunu teşhis ve tespit eden ârif bir rehber, herhalde böyle birinin tedavisini, kesben olmasa da kalben dünya ve mâfihâyı (dünya ve içindekiler) terke bağlayarak ona sürekli "terk-i dünya" telkininde bulunacaktır. Aksine, bütün himmet ve gayretini uhrevî hazlara bağlayıp Hakikî Matlûb ve Maksûd'u ihmal eden bir hak yolcusuna da "terk-i ukbâ" temrini yaptıracaktır. İster dünya, ister ukbâ bir hakikat erini asıl hedefinden alıkoymuyorsa, hatta

fani şeylere bekâ rengi vermeye birer malzeme teşkil ediyorsa, böyle birine de dünya-ukbâ kapılarını ardına kadar açacaktır. Bu çerçevede düşüncelerini dile getiren Mevlâna: "Dünya, Allah'tan gafil olmaktır; yoksa, gümüş, kumaş, evlad u iyal sahibi olmak değildir." Dini ihya yolunda kullanılabilecek mal ve servet, Peygamberimiz'ce (sav) övülmüş ve: "Helal mal, salih kimse için ne hoştur." buyurularak meşru kazanç şâyân-ı takdir bulunmuştur. Su geminin içine girerse onu batırır, altında kalırsa onu yüzdürür. Sen de, mal muhabbetini kalbine doldurmazsan, seyr u sülûk denizinde rahatlıkla yürüyebilirsin." der ki, hakikî dervişlik de işte budur.

Derviş Olan İnsanın Adım ve Davranışlar

Derviş, ilk adımını, günahlardan uzaklaşıp, farz, vacip, sünnet.. gibi sorumluluklarını yerine getirmekle; ikinci adımını herkesi sevip, herkese sînesini açarak, kâinata bir "mehd-i uhuvvet" nazarıyla bakıp her zaman Ahlâk-ı Muhammediye (sav) ve Hakikat-i Ahmediye'yi (aleyhi ekmelü't-tehayâ) istidâdı ölçüsünde tam temsil etmekle; üçüncü adımını da, ihlas ve ihsan ufku itibarıyla, nazârî bilgi, inanç ve kabullerini, hâlî, zevkî, şuhûdî derinliklere açılmakla atmış olur.

Birinci adımı itibarıyla derviş; takvanın mebbeine açılır, dini, Kur'ân'ı anlamaya namzet olduğunu ve vuslata talip bulunduğunu ortaya koyar; derken samimiyeti ölçüsünde de niyetinin mükafatını görür.. ve yürür rıdvan tepelerine kadar cennetin derinliklerine.. "Hak Teâlâ eder müttakîdir olunuz/Müttakînin makamı cennet, içtiği kâfûr olur." (anonim) sözleri mebdeden muntehaya bu kademin önemini vurgular.

İkinci adımı itibarıyla o, canlı-cansız bütün varlıkla münasebete geçer, herkese konumlarının gereği takdirlerini arz eder, her şeyi sever, her şeyi kucaklar; düşmanlıklara muhabbetle karşı koyar, kötülükleri iyiliklerle savar ve bu yolun darılma değil, dayanma yolu olduğunu düşünerek koşar hedeflediği rıza payesine.. ve hep Yunus gibi mırıldanır durur:

"Sövene dilsiz gerek, dövene elsiz gerek,
Derviş gönülsüz gerek; sen derviş olamazsın..."

Üçüncü adımı itibarıyla ise o, artık bir huzur ve şuhud insanıdır. Tamamen O'nu görme, O'nu duyma, O'nu bilme ve O'na enîs-i sadık olma yoluna girmiştir;

girmiştir ve fark etmez artık dost vefasını ve düşman cefasını. Hele bir de duymuşsa Yâr sesini gayri duymaz artık ağyar nefesini.. sıyrılır bütün bütün mâsivâ (Allah'tan gayri her şey) kaydından ve bürünür ikinci bir tabiat ve mahiyete sırdan. Bilir bilinmesi gerekenleri ve kurtulur bilgi hamallığından.

Dervişliğin Dünyevi İşlere Bulaştırılması

Aslında, temeli, tevazu, mahviyet ve hacâlete dayanan dervişliğin, dünyevî işlere alet edilmesi, ruhlarda öyle bir kirlenme vesilesidir ki, ihtimal böyle bir kirliliği hususi inayetten başka hiçbir şey temizleyemez.

Son sözü yine Mevlâna söylesin:

"Dervişler için ihtîşamlı bir hayat ayıptır. İhtîşamlı hayat onların gönlünde bir yük gibidir. Dost yolunda yokluk (ona olan ihtiyacını duyma hissi) çok hoştur. Zira Dost yolunda saltanat ve ihtîşam dikene benzer; dervişin ayağını incitir." (Rubâiyât'tan)

Dervişliğin Kökenleri

Hazreti Âdem'den beri hakikî dervişler hep böyle düşündü ve böyle davrandılar. İsmi o şekilde konmamış olsa bile, Ashâb-ı Suffe'yi her zaman bu ümmetin ilk dervişleri saymak mümkündür. Zira onlar, hiç kimseye nasip olmayacak şekilde, dünya-ukbâ muvazenesine riayet etmenin yanında, sürekli ilâhî hakları da gözeterek birer rıza kahramanı olarak yaşamışlardır.

Ashâb-ı Kiram'dan sonra, bazen zahitlik, bazen sofilik, bazen de dervişlik unvanıyla değişik organizasyonlar şeklinde devam edegelen bütün seyr u sülûk erbabı idareye, siyasete karışmadan, himmetlerini iman ve tevhidi ikameye hasrettikleri sürece, toplumumuzun damarlarında kan ve can vazifesi görmüşlerdir. Aksine toplumlara zararlı olmanın yanında kendilerini de bitirmişlerdir.

Dervişliğin Mertebeleri

Dervişlikte, nazarî ilimleri takip talebelik; öğrenilen bilgileri hayata geçirip

yaşamak temsil; bilinip yaşanan şeyleri hâlen ve zevken daha derince duymak ise -farklılığı istidatlara bağlı bütün mertebeleriyle- yakındır. İsterseniz bunlardan birincisine nazarî şariat, ikincisine amelî şariat, üçüncüsüne de hakikat buudlu şariat diyebilirsiniz.. dervişlik, mebdeden müntehaaya bütün bu menzillerde, ayrı ayrı görünümeler hâlinde karşımıza çıkan sâlikin hiç değişmeyen her zamanki unvanıdır.

Dervişliğin Yaşanması

Bir kısım hakikat erbabı, vuslat yolunda dervişliği "olmazsa olmaz" şeklinde kabul etmektedirler ki, onlara göre, bedenî rahatsızlıklarda hekim tavsiyesi istikametinde tedavi, perhiz, diyet ne ise, nefsin tezkiyesi, kalbin tasfiyesi ve ruhun mâverâileşmesi adına da dervişlik aynı şeydir. Bedene ait rahatsızlıklarda, tabibin tavsiyeleri esas alınması gerektiği gibi mânevî rahatsızlıklarda da, bir mürşid, bir üstad ve bir bilgenin öğütlerini almaya ihtiyaç vardır. "Hastalık yok hasta var" mülâhazasında olduğu gibi denebilir ki, bu konuda da her insan âdeta başlı başına bir âlem gibidir ve onun rahatsızlıklarının tedavisi de -usulde olmasa da- teferruatta farklı yöntemler gerektirmektedir:

Dervişlik

Dervişlik; herkese açık bir kapıdır. O kapıya yönelen hiç kimseyi cevapsız bırakmaz ve geriye çevirmezler. Ne var ki, böyle bir kapıdan girişin de kendine göre bir kısım âdâbı vardır ki, ararlar onları gelip eşiğe dayananlardan.. ve onlara riayete bağlarlar içeriye alınmayı. Tokâdîzâde Şekip:

"Bâb-1 Hak açıktır merd-i âgâha,
Candan geçenlerdir eren Allah'a.
Hakikat yolunda ben bu dergâha,
İsteyerek gelmiş kurbanlar gördüm."

diyerek hem kapının her zaman açık bulunduğunu, hem de bu yolun, canana can verme yolu olduğunu hatırlatarak ümitlerimizi şahlandırdığı aynı anda ihlas ve ihsan çağrısında da bulunur.

Can vermeden Canan'a erilemeyeceğini hatırlatma bakımından Hazreti

İbrahim -Kur'ân'ın da bu yönüyle O'nu nazara verdiği gibi- ne güzel örnektir: O, Hakk'a vuslat yolunda "nâr-ı Nemrud"u göğüsler.. yurdunu-yuvasını terk ederek gider çadırını -o çadıra köşklerimiz, villalarımız feda olsun- beyâbâna kurar.. Allah'a tefvîz-i umûr ederek, götürür eşini, evladını insiz-cinsiz bir vadiye bırakır.. uzun yıllar devam edegelen şiddetli evlat arzusuna bahşedilmiş "semere-i fuâd"ını tereddüt etmeden bir kurban gibi Hakk'a sunar... Hasılı her hamlesinde öyle müthiş bir irade, bir azim ve bir kararlılık sergiler ki - İnsanlığın İftihar Tablosu'nun hususî durumu mahfuz- bu Zât'ın bir benzerini göstermek mümkün değildir.

"Cânan dileyen dağdağa-i câna düşer mi;
Cân isteyen endişe-i cânana düşer mi" (Seyyid Nigâri)

sözleri sanki böyle bir vuslat kahramanı için söylenmiş gibidir.

İşte dervişlik, böyle bir vuslat kahramanlığına talip olma demektir ki; o da başta dinî hükümlerin mânâ, maksat ve gâyesinin şuurunda olarak, bilâkayduşart hayatını Allah'ın rızasına bağlamanın ayrı bir unvanıdır. Onu, özüne, sözüne, nefsine hakim olarak aşk u şevk rehberliğinde Hakk'ı arama diye tarif edenler de olmuştur ki, minvechin ayrı bir önem arzeder.

Devlet ve Toplum Yapısında Ahenk ve Düzenin Gerekliliği

Bizim dünyamızda devlet, parçaları böyle ahlâk ve fazilet gamzeden, bütünün en hayâtî noktasında ve tam dümenin başında bir kaptan gibidir ki, böyle bir kaptanın vazifesi, elinin altındaki elemanları en iyi şekilde değerlendirerek, onlar ve kâinat nizamı arasındaki uyumu sağlayarak, hâdiselerin çarklarıyla müsâdeme etmeden onları hedefe ulaştırmaktır. Fertleri, faziletten mahrum ve lâahlâkîliğin gayyâlarında bir toplumdan sıhhatli bir cemiyet ve mükemmel bir devlet meydana getirilemeyeceği gibi, her yanı ayrı bir illetle ma'lûl kargaşa yığınlarının istikbal vaat edeceğini beklemek de bir aldanmışlıktır. Dolayısıyla ne isimde ve ne şekilde olursa olsun, kara bahtıyla yapayalnız böylesi yığınlar arasında idare ve emniyet adına beklentilere girmek sırf bir kuruntu, devlet ve otoriteden söz etmek ise mesnetsiz bir tesellidir. Otorite de, devlet de, toplum içinde ona hayat veren, onu besleyen bir yüce mefkûrenin hedeflenmesi, her şeyin ona göre plânlanması ve onun etrafında örgülenmesi, tek kelimeyle her hamle ve gayretin 'Bir'e irca edilmesiyle ancak gerçekleşebilir.

Devlet ve Toplum Huzursuz Ederler

Acıdır, dün olduğu gibi bugün de bütün toplum yine onların uğursuz çığırtkanlıklarıyla inliyor, devlet, yer yer onların velvellerinin şaşkınlığını yaşıyor, din ve diyanet onların şarlatanlığıyla sık sık hırpalanıyor; ahlâkîlik onların dünyasında bir ayıp gibi gösteriliyor ve sanat o uğursuz atmosferde hislerin, heveslerin oyuncağı haline getiriliyor...

Hâsılı, bu anarşist ruh rahatlıkla her yere girebiliyor, her şeye karışabiliyor, bütün değerlere dokunabiliyor ve tıpkı kanser hücreleri gibi metastazla ulaştığı her uzvu kendine benzetiyor ve ona kendi üslûbunu dayatıyor. Evet o, her zaman açık-kapalı komünist usûl ve yöntemleriyle içtimâî âhengimizi sarsıyor; dine saldırıyor ve onu çağ dışı ilan ediyor. Sanatı yozlaştırıyor ve onu kuralsızlığın, kanunsuzluğun mezbeleliğine çeviriyor. Düşünceye musallat oluyor ve onu hevânın, hevesin yedeğine vererek kirletiyor. Aslında, yaptığı şeylerle, inanç, düşünce ve sanat telâkkimizi bozan bu anarşist ruh, her şeyden evvel bizim iç âhengimizi bozuyor ve ümit ufuklarımıza sisler, dumanlar püskürtüyor. Böylece, inanç ve beklentilerimizdeki koskoca bir dünya, onun için bir tımarhane -bu onun umurunda olmasa bile- bizim için de bir zindana dönüşüyor.

Devlet, Millet ve İnsanın Kendini Yenilemesi

Her şey gibi insanoğlu da kendini yenileme mecburiyetindedir. Devletler, milletler duygu ve düşüncede, kalbî ve ruhî hayatta, kendilerini yenileyip gençleştikleri nispette, dünya çapında mesuliyetler altına girip, cihanı fethetmeye hazırlanabilirler. İlme aydınlık, tekniğe îman kazandırmak ve insanoğluna diriliş adına mesajlar sunmak suretiyle bir fethe... Aksine, kendini yenileyemeyen kavim ve topluluklar ise esaret içinde ezilip gitmekten kendilerini kurtaramayacaklardır.

Devletin Sırtından Geçinenler

Bilindiği gibi, Osmanlı'nın son döneminde bâzı kimseler, bir yolunu bulur, bir

memuriyete intisap eder ve şahsî, ailevî masraflarını "Dersaâdet"e yüklemeye bakarlardı. Vâli, hâkim, defterdar, üniversite hocası, asker, hekim, postacı gibi devletin bakım-görüm mecburiyetinde olduğu değişik sınıfların yanında ne işe yaradığı belli olmayan bir kısım nâzırlıklar, müşâvirlikler, müdür-i umûmîlikler vardı ki bunlar da parazit gibi devletin sırtından geçinirlerdi.. ve çok defa bu tufeylî gürûh için iş icat ederlerdi. Meselâ; beyefendi "Semâya yol nâzırı veyâ müdür-i umûmisi" tâyin edilseydi. "Bu memuriyetten maksat nedir? Böyle bir memuriyete intisap edenler ne iş yaparlar?" demeden, hemen bir müsteşar, birkaç müdür, birkaç müşâvir alarak bu hayâlî nâzırlığı teşkilatlandırmağa çalışırdı. Hatta her sene bir kısım yeni yeni şubeler ihdâs ederek dünyâ kadar amelmandaya maaş bağlar ve bağlatırdı.

Günümüzde de durum bundan çok farklı değil; millete zimamdarlık yapanların bir kısmı siyâset mâlûlû.. hemen hepsi yorgun ve asâbi.. büyük çoğunluk, hep korkulu bekleyişlerin streslerinde.. riyâ ve tabasbus en büyük sermâye ve mâvî kart.. hemen herkes hayalî mesâî ile göze girme yarışında.. rica ederim yürüyeceğine yerinde tepinmeye takılmış bu talihsizlerden ne beklenir ki..?

Devletlerarası Ölçü

Bu hadîs bizim için, devletlerarası münasebette de, yanılmaz ve yanılmaz bir ölçü durumundadır. Eğer biz, üst el olabilirsek, devletlerarası muvazenede bize de bir yer düşecektir. Böylece süper güçler tarafından sömürülen insanımız belini doğrultma fırsatını bulacak ve kurtulacak; aksine, hep sömürülen, hep hakir görülen insanlar olma durumundan kurtulamayacaklardır. Günümüzde umûmî manzara, arzettiğimiz hususların en açık belgeleriyle dolu... Süper güçler, göstermelik olarak verdikleri üç-beş kuruşu, o milletlerin kanını emerek, onları iliklerine kadar sömürerek geriye almaktadırlar ve bugün biz, "alan el" olma zilletini acı acı yaşamakta ve çaresizlik içinde yutkunmaktayız. Öyleyse hem ferd olarak hem de millet olarak bize düşen şey, çalışma, gayret gösterme ve bütün İslâm âleminin, hatta bir ölçüde bütün insanlığın bizden beklediklerini yapıp, edip ortaya koymaktır.

Burada da yine çok kısa ve veciz ifadesiyle Allah Rasûlü, anlattığımız bu şeyler gibi, kimbilir daha hangi hususlara işaret buyurmaktadır?..

Devri Daimlerde Fert ve Toplumun Sorumlulukları

Ancak bu geliş gidiş devr-i dâimini, mutlak bir kadercilik içinde mütâlâa etmeye de imkân yoktur. Bilâkis, bu hususta hem fert hem de topluma terettüp eden pek çok mesuliyetler vardır. Fert, iç müşâhede ve kendi kendini kontrol etme; toplum da ona, emniyet içinde varlığını sürdüreceği bir zemini hazırlamakla mükelleftir. Fert; aşk, hassâsiyet, iç düzenleme ve kendini hesaba çekmede ihmâl gösterir; toplum da, kendisi için tehlike arz eden faktörleri baştan sezemezse, o millet ve o toplum için ölüm emâreleri belirmeye başlamış demektir. Bu itibarla, ferdin hem kendini, hem de içinde yaşadığı cemaati; cemaatinde, ferdi görüp gözetmesi, hayatî ehemmiyet arz eden ciddî bir husustur.

Dış Faktörlere Dikkat

Tabîi bu arada, millî ruh ve millî seciyeyle alâkalı şeylerle; ahlâk, kültür ve düşünce adına dış menşeli yabancı unsurların birbirine karıştırılmaması da, bu milletin bugünü ve yarını açısından oldukça ehemmiyetlidir. Evet, bütün dinî ve millî değerleriyle yerle bir edilmiş bir dünyânın yıkıntıları arasında, nelerin ruh ve manâ kökünden fışkırıp çıktığını, nelerin tepeden inme aşlamalarla millet ağacına ilâve edildiğini tayine çalışmak, millet ruhuyla alâkalı olup-olmayanı belirleyip ortaya koymak çok önemli bir vazifedir ve mutlaka yapılmalıdır.

Orta Asya'da yetişen hamiyetli ruhlar ve dıştan onlara el uzatan îmanlı ve gayretli sîneler, eğer bugün, bu milletin geçmişinden gelen hayâtî unsurlarla, sonradan aşılınmış şeyleri birbirine karıştırmaz ve kökten gelenlere yol verip diğerlerini tasfiye edebilirlerse, bu mazlûm milletlerin geleceğini teminat altına almış ve bu ülkeleri aydınlık yola çıkarmış sayılırlar.

Dışardan Bakanlar Yanılmasın

Bu itibarla, zannediyorum, bizi susuyor görenler de bir şey yapıyor sananlar da yanırlar: Biz hiçbir zaman tamamen susmayız, ruhumuzun derinliklerinde sürekli ızdırap ve ümit, her şeye katlanma ve varolma gayreti iç içedir. Bazen heyecanlarımızın dozu azalsa da, hiçbir zaman daimî inkıta söz konusu değildir; yarım ses, yarım soluk, çeyrek sancı, çeyrek hafakan

sinelerimiz sürekli içinde kor bulunan bir mangal gibidir. İmanımız bize her zaman farklı şeyler fısıldar, vicdanlarımız ayrı ayrı telden nağmeler dinletir. Ne var ki, bizimle aynı inanç ve aynı mefkureyi paylaşmayanlar bütün bunlardan ne bir şey duyar ne de bir şey anlarlar.

Diğer Aksiyon ve Düşünce İnsanları

Yirminci asrın son yarısındaki aydınları düşünürken, temiz Anadolu evlâdı, velûd dimağ -temel kriterlerimize ters bir kısım mütalâaların hesabı kendine ait- aşk ve heyecan insanı Nureddin Topçu'yu hatırlamamak; çağın müstesna dimağı engin düşünce.. kuluçka sabrıyla civciv bekleyen, mercan gibi sessiz fakat sancılı kanrevân yoluna devam eden, gelecek nesillerin zevkle okuyacakları asrın büyük şâir ve nâsiri Sezâi Karakoç'u görmemezlikten gelmek.. Es'ad Efendiyi minnetle anmamak, Sami Efendiye saygı duymamak, Aıvâsi Hazretlerini, Ali Haydar Efendiyi, Mehmet Zâhid Kotku'yu, Alvar İmamını, Serdehl'in Seydâsı'nı, Menzil'in Muhammed Râşid Efendisini bu hizmet örfânesindeki aşk, heyecan ve aksiyonlarıyla yâd etmemek mümkün değil..

...Ve hele îmanı, düşüncesi ve baş döndüren aksiyonuyla küfür ve ilhad dünyasının bütün plânlarını altüst eden Bediüzzaman'ı hatırlamamak mümkün mü?

Dil İle Yapılan Şükür

Lisanla şükür; vehmî bütün güç, kuvvet ve ihsan kaynaklarını nefyederek her türlü lütûf ve nimetlerin Allah'tan geldiğini kabul ve itirafla gerçekleşir. Evet, bütün iyilikleri, güzellikleri kısmet eden ve mebde'den müntehâya sebeplerini hazırlayan O olduğu gibi, vakt-i münâsibinde gönderen de yine O'dur. Takdir ve taksim eden, vakti gelince yaratıp semâvî sofralar halinde önümüze seren O olduğu için neticede minnet ve şükran da O'nun hakkıdır. O'nu görmemezlikten gelerek sebeplere takılmak, hatta onlara serfûrû edip minnettarlıkta bulunmak, hazırlanıp ayağımızın ucuna kadar getirilen bu sofranın, hazırlanışını ve hazırlayanını nazara almadan, getirip önümüze koyan tablacıyı bahşışlere boğmaya benzer ki: "Onlar, dünya hayatının sadece kendilerine bakan dış yüzünü bilirler, ahirete bakan yönünden ise bütün bütün gafildirler." (Rûm/7)

Evet bunlar, sırf sebeplere bakıp ilim ve marifet itibâriyle daha ilerisini göremeyen cahiller, nâkıslar ve nankörlerdir.

Dil ve Düşüncenin Önemi

Diliyle, düşüncesiyle kendi çağını yaşayamayan gariplerin akıbeti bugüne kadar hep hüsrana olagelmıştır; bundan sonra da öyle olacaktır. Ayrıca, dil ve düşünce kadar bunların yaygınlaştırılması da çok önemlidir. Düşünmeyen ve konuşmayan toplumlar adına hep başkaları konuşur ve düşünür. Düşünmeden konuşan yığınlar arasında mantık dilin tutsağı sayılır. Düşündüklerini ifade edemeyen bahtsızlar ise, kendi aczlerinin esiridirler. Böylelerinin başkalarına yararlı olmaları ise asla düşünülemez.

Dilimiz Zenginleştirilip Geliştirilmeli

Aslında, dilimizin dil olması, kendi esprisine uygun olarak büyük çoğunluğun, herhangi bir ifade sıkıntısına düşmeden onunla kendini anlatmasına bağlıdır. Maksudı değişik imalara, işaretlere yükleyerek, her konuyu izah ve tefsir üslubuyla anlatmaya çalışmakla beyan pazarında alış veriş yapılamayacağı açıktır. Aslında dil de, diğer ilimler gibi zatî değeri olan bir fenomendir. Hattâ onlardan da önemlidir ve katiyen ihmal edilmemelidir. Evet millet, kendi dilini asla ilim dışı görmemeli ve kendi lisanını hem de husûsî bir ihtimamla bilimler kategorisi içinde mütalâa ederek ilme dönüştürmeli ve kitlelerin zevkle, merakla yönelecekleri bir konu haline getirmelidir ki; bu da ancak, dile ait sözcüklerin derlenip toparlanmasına, dokümanların değerlendirilmesine ve dilin kendi esprisine uygun iştikak yollarının gözden geçirilmesine, iştikak usûllerinin belirlenmesine ve o dile ait kelimelerle ifade edilebilecek mazmunlarda, asırlardan beri konuşula konuşula nüanslarıyla tam netleşmiş kelimelerin, idyumların terviç edilmesine bağlıdır ki, bu hususların hemen hepsine saygılı olmak, o milletin kendine ve kendi kültürüne saygılı olması demektir; saygılı olması demektir, zira o millet biz isek, bu sayede binlerce senelik lisanımız, kendine has kural ve kaideleriyle, fevkalâde zengin, olabildiğine yumuşak, sıcak, severek konuşulan ve sevilerek dinlenen; dahası, kendi iç mantığıyla çağımızın sesi, soluğu olmasını bilen ve nesilden nesle zevkle aktarılan bir dil haline gelecektir. Böyle bir husus pratikte zor görülse de, tecrübe ve ısrarlı

uygulamalarla, pek çok konu gibi onun da, bir gün mutlaka gerçekleşeceğine inanıyorum. Evet, bu şekildeki bir beklenti, nazari planda ve salt mantık açısından her zaman mümkün görülse de, uygulamada bir kısım zorlukların olacağı açıktır. Zira bir şeyin mantıkî olması başka, değişip gelişme, farklılaşıp olgunlaşma mantığına bağlı olması daha başkadır. Eğer bir konu, sürekli gelişen, değişen hâdiselerle alâkalı ise, gelişme mantığı mutlak mantığın önüne geçirilerek ona daha bir serbesti verilmeli ve manevra alanı geniş tutulmalıdır. Aksine, her biri birer canlı vak'a olan dil ve düşünce "olguları" duraklaşır, taşlaşır ve zamanla bütün bütün hayatîyetini kaybeder. Oysaki dilin, millî düşünce ve tasavvurların oluşumunda, bu düşünce ve tasavvurların mantıkî yapısında, fikrî çatısında çok hayatî tesirleri söz konusudur. Evet dilin, tarihsellik üstünde bir aşkınlıkta ve her türlü müsbet gelişmenin gereklerini olumlu şekilde cevap verecek kıvamda olması çok mühimdir. Kendi dillerinin köklerine bağlı olmanın yanında, ona bu seviyede genişlik ve esneklik kazandıran milletler, her zaman en sesli, en konuşkan ve düşünce bakımından da en dinamik toplumlar olagelmıştır; bundan sonra da başka türlü olması düşünülemez.

Dilin Fonksiyonu

Dil, bir konuşma ve düşünme vasıtası olmanın yanında, geçmişteki zenginlikleri günümüze, bugünkü birikim ve yeni terkiplerimizi de geleceğe intikal ettirmede önemli bir köprü vazifesi görmektedir. Bir millet, atalarından tevarüs ettiği ve şimdilerde de yeni terkip, yeni biçim, yeni şekillere sokarak değerlendirdiği topyekün zihnî, fikrî, ilmî müktesebat ve zenginliklerini, ancak bütün bunları kucaklayabilecek güçlü bir dille gerçekleştirebilir. Zira bir millet, ne ölçüde zengin ve renkli bir dille konuşabiliyorsa, o ölçüde düşünüyor; ne seviyede düşünüyorsa, o çerçevede de konuşabiliyor demektir.

Her toplum, eğrisiyle-doğrusuyla bugün konuşup düşündüklerini, mihenge vurulmak, test edilmek ve korunmaya alınmak üzere yarınki nesillere intikal ettirir ki, onca birikim ve müktesebat zayıf olmasın; geçmiştekilerin ilim ve fikirlerinden istifade edilebilsin; bugünkü doğruların yanında dünkü yanlışlar, bugünkü yanlışların yanında dünkü doğrular görülüp değerlendirilsin ve gereksiz yere aynı yol birkaç kere yürünmesin, aynı tecrübeler tekrar edilmesin, aynı eğriler ve doğrular sık sık yaşanmasın... Dil ve düşünce ile alâkalı bu mülâhazamız, her millet için söz konusudur; evet her dil, gelişmişliği ve inkişafı

ölçüsünde bağılı bulunduğı düşüncenin lisanı, bu düşünce de, o dilin bir enstrümanıdır.

Dilin Önemi

Bir milletin dili, o milletin kültürüne bekçilik yapacak kadar gelişmiş ve güçlü değilse, o milletin başka kültürlerin işgâline uğraması ve zamanla da bütün özünü yitirmesi kaçınılmaz olur. Diyelim ki, insanımıza ilim-irfan dağıtma mevkiinde bulunanların büyük bir kısmı, İngilizce'ye âşinâ olduklarından daha çok dağarcıklarında, o dilde yazılmış eserlerden süzölüp gelen düşünceler bulunacaktır. Bu da onları, İngiliz ve Amerikalılar gibi duyuş, düşünüş ve anlayışa sevk edecek; dolayısıyla da halkla münevver arasında aşılması imkânsız uçurumlar meydana gelecek ve zavallı yığınlar (eski-yeni) derken şaşırıp ortada kalacaklardır.

Dilin Toplum İçin Önemi

Dil, kültürün temel dinamiklerindendir. Milletlerin gücü, dil ve düşüncelerinin gücüyle doğru orantılıdır. Bir toplum, dilde, düşüncede ne kadar zengin ise, o kadar güçlü sayılır. Bir ferd, kendi dilini ne kadar iyi kullanıyor ve başkalarıyla ne kadar rahat diyalog kurabiliyorsa, o ölçüde kendi olarak kalmasını teminat altına almış demektir. Aslında dil, insanın varlık ve hâdiselere bakışını, eşyanın hem bütün olarak, hem de parçalar halinde ihsasını teminde de en önemli bir unsurdur. Hangi zaviyeden bakılırsa bakılsın, dilin, kültür hayatımızda belirleyici bir rol üstlendiğı açıktır.

Din Adına Yapılan Yanlışlar

Varlığı bütünıyla bir akl-ı evvele bağlama ve peygamber yerine de "insan-ı kâmil" unvanıyla birini ikame etme, hemen bütün sapık sistemlerde karşılaşılan bir husus. Allah ve peygamberlerin (as) sözlerini bâtinî mânâlara bağlama, her ifadede yorumu öne çıkarma ve "te'vil" deyip durma batınî diyalektiğın önemli unsurlarındandır. Hurûfîlerin yaptıkları gibi, harflere Şer'-i Şerif ve akl-ı selimle telifi imkânsız mânâlar yükleme, iğlak ve iphamda keramet arama da

diyeceğimiz daha ne paradokslar.. ve bütün bunları, din adına, hüsn-ü niyetle yapıyor gibi görünme, hatta günümüzdeki bazı gizli cemiyetlerin yaptıklarına benzer şekilde bir kısım anlaşılmas merasimlerle yapılan şeyleri daha bir büyüğü gösterme türünden şeyler, din-diyane bilmeyen cahil yığınları baştan çıkarmak için yetip artmıştır.

Din Akıl ve Şuur İster

Din, başta da işaret edildiği gibi, akıl ve şuur sahiplerini muhatap alır; onları kendi ihtiyar ve seçenekleriyle, dünyevî-uhrevî hayra yönlendirir ve icabet edenlere de ebedî saadetler vaad eder. Din karşısında mükelleflerin yeri, onların bazı sorumluluklar altında ezilmeleri değil; "Yaratan bilir" esprisinden hareketle, iyinin, güzelin, hayrın ve ebedî mutluluğun, Allah'ın ilim, irade ve takdiriyle -şart-ı âdî plânında- onların iradelerine bağlanması gibi küllî meşîetin, önceden onlara bahşedilmiş cüz'î ihtiyara bir teveccühü ve bir iltifatıdır. Bu yönüyle de o, değişik din şeklindeki organizasyonlardan çok farklı, ulûhiyet edalı ve ubûdiyet ifadelidir. Bir kere her şeyden evvel, bu dinin muhatapları akıl ve irade sahibidirler ve Allah'ın vaz'ettiği nizamı yaşamaya ve temsile çalışırlar. Bu itibarla da dini, özel bir donanıma karşı özel bir teveccüh şeklinde yorumlamak da mümkündür. Zira akıl ve irade mahrumları onunla mükellef tutulmamışlardır ve onlar için bizzat hayra sevk gibi bir iltifat da söz konusu değildir.

Din Şuuru

Dünya değişip ne hâl alırsa alsın, ilim ve fen ne seviyede ilerlerse ilerlesin, insanoğlunun telakkîleri ne denli değişirse değişsin, din hissi, tarih boyu, ilmî ve fikrî hayatın şekillenmesinde, yeni yeni medeniyetlerin doğup-büyümesinde ve insanlığın tekâmülünde en birinci âmil olduğu gibi, bugün de hâlâ o büyüleyici gücüyle, dünyanın büyük bir bölümünde, bir numaralı müessir olarak tesirini sürdürmektedir ve gelecekte de sürdürmeye namzettir. Bugün yeryüzünde iki büyük medeniyetten birinin Müslümanlığa, diğerinin de Hıristiyanlığa ait olması bunun en canlı, en çarpıcı misâlidir.

Din ve Diyanet Heveslere Kurban Edildi

Mevcut manzaradan şikayete hakkımızın olmadığı muhakkak; ne var ki olup bitenleri görmezlikten gelmenin de, Müslümanlıkla, milliyetperverlikle telifi imkânsız. Ama ne acıdır ki, kökü çok eskilere dayanan çarpık bir anlayışla biz, dini, diyâneti tamamen kendimize benzettik, milliyet ruhunu da hevâ ve heveslerimize feda ettik.. aklın sahasına giren şeyleri akla, aklı da kalp ve ruhun yedeğinde meâlîye tevcih edip gönüllerimizi mârifetle mamur kılacağımıza; basiret, irade, şuur, his, idrak ve latîfe-i Rabbâniye... gibi iç ve dış duyularımıza sırtımızı dönerek maddî-mânevî her iki âlemi de kararttık. Artık her gün, ayrı bir şaşkınlık içinde farklı bir yöne yöneliyor; her gün değişik bir kısım fantezilere takılıyor ve dur-durak bilmeden mihraptan mihraba koşuyoruz. Konuşup bir şeyler anlatmaya çalıştığımızda da, nefeslerimizi tutup suskunlaştığımızda da sürekli hatalar yapıyor ve sürekli yeni arızalara sebebiyet veriyoruz; sebebiyet veriyor ve muttasıl aynı hataları tekrar edip duruyoruz. Derlenip toparlanamıyor, bir türlü hedefe kilitlenemiyor ve sağlam bir tevhiid-i kible mülâhazasıyla 'Yâ Hak' deyip gönülden O'na yönelemiyoruz.

Din ve Manevi Değerlerden Uzak Kalınan Dönem

Hatta hatırlarım, şimdilerde, bir düzine aciz, iktidarsız ve kendilerinden şüpheleri olan ilhadzedeler, dine saldırmak, mukaddesata salya atmak için siyasî ideoloji, bazı şahıslar ve bir kısım tabulara sığınma lüzumunu duydukları gibi - ki şu anda da en çirkin ve en utandırıcılarını görüyor ve yaşıyoruz- komünizm ve sosyalizmin revaçta olduğu o günlerde de aynı talihsizler, arkalarını bu nesebsiz sistemlere dayayarak, bütün kin, nefret ve gayzlarını kusuyor, diyaneti ve dindarı susturmak için âdeta cihad ediyorlardı. İstiklâl mücadelemizin ümit şairi, İstiklâl Marşı'yla bir milletin yeniden dirilişini destanlaştırmasına karşılık, Müslümanın ve Müslümanlığın yakın takibe alınıp öldürüldüğü, söndürüldüğü ve ifsad edildiği bu karanlık dönemi:

'Hayâ sıyrılmış, inmiş: Öyle yüzüzlük ki her yerde Ne çirkin yüzler örtermiş meğer bir incecik perde! Vefâ yok, ahde hürmet hiç, emânet lafz-ı bî-medlûl; Yalan râic, hıyânet mültezem her yerde, hak meçhûl. Beyinler ürperir, yâ Rabb, ne korkunç inkılâb olmuş: Ne din kalmış, ne îman, din harâb, îman türap olmuş'

hicran dolu sözleriyle ifade ediyor ve inkisarla iki büklüm oluyordu.

Din Vicdani Bir Meseleden İbaret Değil

İşin esası böyle olunca, dini sırf bir vicdanî meseleymiş gibi göstermek, onun ruhuna karşı bir saygısızlık olduğu gibi, aynı zamanda bir haddini bilmemezlik demektir. Dini -işin hakikatini Allah bilir- kabulleniyormuş görünüp "Sen benim kalbime bak." diyenler, bununla da kalmayıp onun amelî yanlarıyla meşguliyeti aşırılık sayanlar, boş kuruntularla kendilerini avutmakta ve mü'minlere karşı da "takiyye" yapmaktadırlar. İman ve İslâmın, şahısların hevâ ve heveslerine göre yorumlanması, onu semavî bir din olmadan çıkarır; beşerî bir sistem haline getirir. Aslında İslâm, insanları hevâ ve heveslerinden kurtarıp Hakk'a ve Hakk'ın hidayetine bağlamak için gönderilmiş bir vaz'-ı ilâhîdir. Tabir-i diğerle o, insanları hayvaniyet mahpesinden, cismâniyet darlığından çıkarıp kalb ve ruhun ferah-feza ikliminde seyahate hazırlamak için gönderilmiş bir ilâhî kanunlar mecmuasıdır.. ve bu eşsiz nizamın ruhu iman, cesedi İslâm, şuuru ihsan, unvan-ı muazzezi de dindir.

Din, İlim ve Dil Anlayışı Yeniden Ele Alınmalı

Kendi usûl ve prensiplerine göre öğretilip hayata mal edilmeyen ilim, aydınlatıcı, yol gösterici olamayacağı gibi aynı tâlihsizliğe uğramış din ve dinî kültür de kendinden bekleneni asla veremeyecektir. Dinin, fonksiyonunu tam edâ edebilmesi, düşünce ile arasındaki mânilerin ortadan kaldırılmasına ve pratiğe giden yollardaki tıkanıklıkların açılmasına ihtiyaç vardır. Bu yapılmadığı takdirde, zihin ruhla bütünleşemeyecek, kalp ve kafa arasında diyalog kurulamayacak, dolayısıyla da din fonksiyonunu tam olarak eda edemeyecek, bir kısım zavallılar da bunu dinin yetersizliğine verecektir.

Dil de, târihî tekâmülü içindeki ağırlığıyla ele alınıp güçlendirilmeli ve dünya dilleri arasında iştihakla yazılıp okunan bir lisan haline getirilmelidir. Dil, insanın şahsiyetini temsil eden önemli unsurlardan biridir. Ondaki kusur ve eksiklik, kültür hayatını felce uğratar ve bir ölçüde toplumu da bedevîleştirir.

Dindarlık Maskesi

Görünümü ne olursa olsun bir insan, hakikî imanın ne olduğunu, vicdanın ne ile seslendiğini bilemiyor, ilâhî aşk ve muhabbetten nasipsiz, Allah nezdinde büyük olan şeyleri büyük, küçük olan şeyleri de küçük görüp, küçük kabul etmiyorsa, böyle birini tam dindar görmek, dinin semavîliğine ve evrenselliğine karşı en büyük bir saygısızlık olsa gerek. Dinin de, ilmin de en büyük düşmanı, hevâ, heves ve bir kısım arzularımızın, yerinde fikir zannedilmesi, yerinde de bir dindarlık gibi gösterilmesidir. Bu husus insanlarda geniş zeminli bir boşluktur ve bu boşluğun kaynağı da onların zaaflarıdır.. bu zaafların başında da, olduğumuzun üstünde görünme ve yeteneğimizin kat kat fevkinde beklentilere girme zaafı gelir. İşte bu zaaftır ki, mâşerî vicdanın kutsal kabul ettiği ilim ve dine ait bir kısım değerlerle doldurulmaya çalışılmaktadır. Daha doğrusu din bazılarınca, kendi boşluklarını doldurmada tıpkı bir dolgu maddesi gibi kullanılmak istenmektedir. Vicdanın, böyle beşerî bir zaafa karşı, hakka kilitlenmiş en güçlü silahı hakikat aşkı ve ilim sevdasıdır.. evet, bilgiç görünen dimağların yosununu, dine taraftar gibi görünen düşüncelerin de pasını silecek bir iksir varsa, şüphesiz o da Allah aşkı, O'ndan ötürü bütün varlığa sevgi ve hakikat aşkıdır. Gönüller aşkla coşup, ruhlar muhabbetle şahlanınca, bütün beşerî boşluklar, zaaflar ya tuz-buz olur gider veya yararlı birer hayat iksirine inkılâp ederler.

Dine Dönüş ve İnanç

Hıristiyanlık dünyasında her geçen gün kiliselere rağbetin biraz daha artması, belli bir aralıktan sonra İslâm dünyasında câmilerin yeniden dolup taşması, üzerinde durup düşünülmesi icap eden çok önemli hususlardandır. Bugüne kadar, yüzlerce imparatorlukla beraber yüzlerce tâcdâr yıkılıp gitmiş; Sezar'lar, İskender'ler, Napolyon'lar unutulup hâfızalardan silinmişlerdir; ama insanların sînelerindeki iman cevheri, tâzeliğinden hiçbir şey kaybetmeden çağları aşarak, günümüze kadar sürüp gelmiştir.

Bugün bir kısım kimselerce, inanç gücünün zayıf ve inanan insanların da sığ olduğu iddia edilse bile, az bir araştırma ve küçük bir gayretle, bunun bir aldanma ve aldatma olduğu hemen anlaşılacaktır. Bir kere, bütün resmî

istatistikler, her geçen gün, inanan insanların sayısının daha da arttığını göstermektedir. Bilhassa Müslümanlar arasındaki kemmî ve keyfî derinleşme ve çoğalma, daha şimdiden bir kısım inançsız kimseleri telaşlandırmaya başlamıştır. Pekin'den Moskova'ya, oradan da bir kısım Balkan ülkelerine kadar, inanan kimselere yapılan baskıların altında bu endişenin tohumları yatmaktadır. Ne var ki, yapılan şeyler boş ve gösterilen gayretler de beyhûdedir.

Dine Duyulan İhtiyaç

Bugünkü dünya, inanma, bilme, ahlâk, sevgi, metafizik düşünce, diğergâmlık, yaşatmak için yaşama sevdasından vazgeçme gibi çok üstün dinamikleriyle dine, önceki dönemlerden çok daha fazla muhtaçtır. İnanmak, hakikati olduğu gibi tanıma, sevmek ise bu bilginin hayata geçirilmesi demektir. İnanmayanlar mutlak hakikati ne bulabilir ne de bilebilirler. Onların 'inandım' demeleri iç dünyalarıyla bir zıtlasma, 'buldum' demeleri de bir mugalatadır. Aslında inananlar tâlihsiz, sevmeyenler de cansız cesetlerdir. İnanma en önemli bir aksiyon kaynağı ve rûhun bütün varlığı kucaklaması ve tabiatı kuşatması ise, muhabbet de, gerçek insanî düşüncenin en esaslı unsuru ve lâhûtî bir buududur. Bu itibarla ki önümüzdeki yıllarda, kültürümüzün fidelerini dikme ve yetiştirme misyonunu yüklenenler, evvelâ inanç mihrabına yönelmeli, sonra da sevgi minberine yürüyüp muhabbet soluklarını dünyanın her tarafına duyurmaya çalışmalıdırlar. Bunu yaparken de müessiriyetlerini, ahlâk ve fazilet anlayışlarının derinliklerinde aramalıdırlar.

Dine ve İmana Tahammülü Olmayanlar

Bunların, geçmişte olduğu gibi bugün de Allah'a, Peygamber'e, dine, diyânete asla tahammülleri yoktur. Yoktur ama, hiçbir zaman içlerinde sakladıkları bu simsiyah düşünceleri açıktan açığa ifade edecek kadar da cesur değillerdir. Bu cesareti gösteremedikleri içindir ki, dine saldırmak istedikleri zaman "aşırı dindarlık" aldatmacasına sığınmış, İslâmî hayata karşı tavır korken "gericilik" yaftasını kullanmış, Müslümanı hafife alıp Müslümanlığı karalarken de "yobazlık" ve "softalık" isnatlarının arkasına saklanmış ve gerçek gâyelerini hemen her zaman gizlemişlerdir. Bugün bir kısım ilhad yobazlarının din deyince esirmeleri, diyânetin hayatla bütünleşmesini görünce çılgına dönmeleri, türban

ve emsâli şeylerin sözü edilince kırmızı görmüş gergedan gibi çıldırıp hezeyana girmeleri.. hâsılı gerçek mü'min ve hâlis Müslümana karşı sürekli tahammülsüzlükleri, hazımsızlıkları, bağnazlıkları; hattâ demokratik atmosfer ve demokratik zeminde, her düşünce gibi dinin de gelişip ağırlığını hissettirmesini gördükçe, bu kadarcık olsun dine müsâmaha eden demokrasiden dahi sarf-ı nazar edilebileceğini, hiç olmazsa bir kısım tavizler verilebileceğini, hattâ hattâ diktatörlüğe ve şefliğe geçilebileceğini açık seçik ifade etmeleri -son Cezayir hadiseleri münâsebetiyle, İslâmî uyanış karşısında bütün inkâr cephesinin ve sükûtuyla onlara yakın olduklarını ortaya koyanların tavrı buna en yeni misâl - bunların düşünce dünyalarının iç yüzünü aksettirmesi bakımından ne mânidar bir tablo ve ne utandırıcı bir keyfiyettir! Aman Allah'ım! Kurup putlaştırdıkları, uğrunda neler neler fedâ ettikleri kendi sistemleri adına bu ne vefâsızlık, ne insafsızlık..!

Dini Açıdan Küfür

Din açısından küfür, başta Allah inancı olmak üzere iman esaslarının bütününe veya bir kısmını inkâr etmeye denir ki, temelde, âfâkî-enfûsî şahitleri görmeme, her yandaki işaret ve işaretçilerden bir şey anlamama, hissetmeme gibi bir körlük, bir sağırlık, bir kalbsizlik ya da değişik sebeplerle bir inat, bir tuğyan ve bir temerrüdün mevcudiyeti demektir. Sebep ne olursa olsun, gönlünde küfür tohumu bulunan biri bu hissini; düşünceleri, sözleri ya da tavırlarıyla açığa vurunca kendini belli etmiş olur. Burada, küfrün temel esprisine ters bir açığa vurma söz konusu olsa da, "nefsü'l-emir"deki hakikatin örtbas edilip, hilâf-ı vakiin ilan edilmesi açısından yine de bir gizleme, bir saklama ve bir setretme var sayılır ki, isterseniz siz buna hakikati gizleyip O'nun hilâfını ilan etme de diyebilirsiniz..

Dini Duygu ve Düşünce

Çağımızda dinî duygu ve dinî düşüncenin yeniden ön plâna çıkması, ne şundan ne de bundan; o, insanın kendi kendini yeniden idrak etmesinden Allah'a olan ihtiyacından ve Allah'sız edemeyeceği hakikatından; yani vicdanın sesinin duyulmasından, varlığın perde arkası sırlarının dışarıya sızmasından, Allah rahmetinin gönüllerimizde bir kere daha perdesiz, hâilsiz hissedilmesinden

kaynaklanmaktadır.

Aslında gerçek bir ilim adamı ve gerçek bir mütefekkirin inançsız olması ve hele Allah'ı kabul etmemesi anlaşılır gibi değildir. Bir kere, "Zât-ı Ulûhiyyet"i inkâr etmek için varlığın perde önü, perde arkası her haline ıttılâ' şarttır. Hiç kimse böyle küllî bir bilgiye sâhip bulunduğunu iddia edemeyeceğine göre inkâra, câhilce ve aceleden verilmiş bir karar nazarıyla bakılabilir. Bu itibarlardır ki, Allah'a inanmak değil, O'nu kabul etmemek insanın boyunu aşan bir mevzûdur.

Bizdeki birbuçuk asırlık müstağriplerin, o anlaşılmaz tuhaflıklarından vazgeçerek bu gerçeği anlamalarını ne kadar arzu ederdim...

Dini Hayatımızın Özellikleri

Değişik dinler, düşünce sistemleri ve hayat felsefeleri arasında, bizim dinimiz, bizim düşünce sistemimiz, bizim hayat felsefemiz ve bizim dünyamız kadar füsûnlü, renkli, doyurucu ve akli, mantıki, hissi boşluklara takılmayan bir ikinci âlem bilmiyorum. Bu dünyada, her zaman, ayrı bir dalga boyuyla akıp gelen varlık ötesi ışıklar, sık sık gelip ruhlarımızı sarar.. gönül gözlerimizi ötelerin güzelliklerine çevirir.. ve duygularımızı ebediyetle irtibatlandırarak bize sonsuzun büyüğü iksirinden içirir.. endişelerimizi yatıştırır.. korkularımızı giderir.. fenâ ve zevâl düşüncesiyle gelen şokları kırar ve sinelerimizde birer inşirah olarak esmeye başlar.

Bazen bu dünyada, her şeyin gölgelenip bir kül rengini aldığı da görülebilir.. bir kısım kopukluklara düşülüp buruklukların yaşanması söz konusu olabilir; ama bunlar katiyen kalıcı değildir.. ve hele insan ruhundan kaynaklanmaları asla bahis mevzuu olamaz; zira bu sıkışma ve kararmaların arkasından hemen, iman, mânevi bir cennet Tûbâ'sı gibi bütün vâridâtını gönüllerimize boşaltır, boşluklarımızı alır ve iradelerimiz üzerindeki o harika, güçlendirici tesiriyle âdeta bizi yeniden ihyâ eder.

Hemen herkesin kendi ruh enginliklerinde sezebileceği bu tat, bu neşve doğrudan doğruya Sevgililer Sevgilisi'nden geliyormuşçasına, temas ettiğimiz her şeyde, içimizde köpüren her duyguda, dilimizden akan her beyanda bir sonsuzluk televvünü duyar ve bir âb-ı hayat yudumluyor gibi oluruz. Hem öyle bir oluruz ki, ihtimal, ötelerin üveykleri sayılan zişuur kanun-u emriler bile,

uçuştukları o mahrem yollardan çekilerek yürüyün top sizin, çevkân sizin deme lüzûmunu duyarlar.!

Evet, bu dünyada huzur ve itminân neşideleri ve şevk ü tarâb mûsikisi hiçbir zaman bütün bütün susmaz.. onun susması bir akort tevakkufu, beste beste hayatı yorumlayışı da bir kevser zembemesidir. Bu dünyanın esas mûsikisi, şiiri, güzellikleri, onun, her şeyi ve herkesi sevgiyle kucaklayan insanların sinelerinden, o sinelerin ışık kaynağından ve bu ışık meşalesini her zaman lebriz eden şuurdan, duyarlılıktan, aramadan ve nihayet gökte ve yerde aranılır olmaktan kaynaklanmaktadır. Bu ölçüde ledünnîliğe ve enginliğe ulaşmış ruhlara ötelere, kim bilir, ne derin ve mahrem şeyler fısıldar, ne nağmeler duyurur ve ne çıplak hakikatlerle buluşma zemini hazırlarlar.!

Dini Temsil Edecek İnsanların Yetiştirilmesi

Bütün bu olumsuzluklar ağında heder olup gitmemenin yolu, bize âit boşlukları dolduracak, zaafılarımızı giderecek ve bizi cisim ve beden kulları olmaktan kurtaracak, kurtarıp kalp ve ruhun hayat seviyesine yönlendirecek ruh ve mânâ hekimlerinin yetiştirilmesinde umumî seferberlik ilân etmekten geçer. Gönülleri fizikten metafiziğe, matematikten ahlâka, güzel sanatlardan tasavvufa, kimyadan ruhaniliğe, astronomiden enfüsiliğe, hukuktan fıkha, siyasetten seyr-i sülûke kadar bütün ilim, zekâ, irfan, varidât ve füyûzat sahalarına açık ruh ve mânâ hekimleri. Bu milletin, şuna-buna değil, böyle bir beyne ihtiyacı vardır. Beyin sinir kordonlarıyla vücudun uzak-yakın her yanıyla görüşüp-konuştuğu, en ücra noktalara mesajlar gönderip mesajlar aldığı gibi, bu beyin kadro da, millet bünyesinin bütün molekülleriyle, atomlarıyla, partikülleriyle münasebet içinde bulunacak, toplumu teşkil eden bütün birimlere ulaşacak, eli bütün hayâtî ünitelerin içinde olacak.. ve her kesime geçmişten gelen, hâlde daha bir derinleşen ve geleceğe uzanan ruhtan ve mânâdan bir şeyler fısıldayacaktır.

Bu kadro, mektepteki mukayyet ve müeddep çocuklardan, sokaklardaki serazad ve âvâre vatan evladına kadar herkese bağrını açacak ve her sîneye ruhunun ilhamlarını boşaltarak, onları yarınların bilgi, hüner ve dehâ sahipleri olarak yetiştirip toplumun istifadesine sunacak; ışık yuvaları, yurdu, pansiyonu, okulu, üniversitesi, mabet ve tekyesiyle herkesi ve her kesimi çağın levsiyatından arındırarak insanî kemâlâta yönlendirecektir.

Yine bu kadro, gazete, mecmua, radyo ve televizyon gibi güçlü medya silahlarını ehlîleştirerek bir taraftan onları millî ve dinî hayatın sesi-soluğu haline getirecek, diğer yandan da bunlarla karanlık duygu, karanlık düşünce ve kapkara seslere insan olma yollarını gösterecektir.

Ve yine bu kadro, dış baskılarla, iç sapmalarla, her günkü havaya göre şekil ve yön değiştiren tâlim ve terbiye müesseselerimizi Avrupa ve Amerika vesayetinden kurtararak hâlin gereklerine açık ve tarihî perspektife göre tanzim ederek, programı, metodu ve üslûbuyla gayeli bir konuma yükseltecektir.

Bu sayede milletçe, duygu, düşünce sefaletinden, ezbercilikten, şablonculuktan gerçek ilmî düşünceye, çeşitli rezaletleri sanat ünvânıyla tezkiyeden hakikî sanat ve estetiğe, menşei meçhûl görenek ve tiryakiliklerden din ve tarih kaynaklı ahlâk şuuruna, bizi bitirip-tüketen, sinelerimizdeki değişik düşüncelere kilitlenmelerden hizmet-teslîmiyet-şuur ve tevekkül vâhidine yükseleceğiz.

Dini ve İmanî Uyanışlar

Evet, çok yakın bir zamana kadar hürriyet ve istiklâlin rüyâlarına bile kapalı bu mağmumlar ülkesinde, artık herkes, belli ölçüde de olsa, insanî değerlerden, Müslümanca yaşamadan, dinî duygu ve dinî düşünceden, hattâ dinin hayata geçirilmesinden rahatlıkla bahsedebiliyor.. ve bir kısım istibdat dönemi kalıntılarına rağmen, inançlarını, ümitlerini, beklentilerini hem de tereddütsüz haykırabiliyor.Vâkıa, her devirde olduğu gibi, günümüzde de yarasalara eş ışığa kapalı karanlık düşünen, karanlık konuşan, karanlıklarla oturup kalkan, dolayısıyla da aydınlık çağın tahayyülüne dahi tahammülü olmayan bir kısım karanlık ruhlar bulunacaktır.. ve vardır da.

Dini ve Manevi Değerlerle Dirilmek

Yıllar var ki insanımız, bir şeyler yapmaya her yeltenişinde, dinin ruhundan hep böyle bir kıvılcım bekleyip durdu. Bugün, böyle bir kıvılcımın uzaktan parlaması ya da değişik motiflerle örülmüş görülen rüyası bile birkaç yüz seneden beri çürümüş canların kıpırdanmasına yetip arttı. Hele bir de, şimdilerde önemsiz gibi görülen, fakat aslında önemli olan gayretlerin neticeleri

görülebilsen, zannediyorum ümitler yeni bir "ba'sü ba'del mevt"le gerilime geçecek, iradeler şahlanacak, gönüller imanla coşacak ve derken birkaç asırlık millî projeler bir bir gerçekleşecektir. Gerçekleşecektir ama, yolumuzu kesen bir kısım sun'î ve muvakkat güçlükler karşısında "pes" etmez, yerine getirme mecburiyetinde olduğumuz hizmetlerin dünyevî uhrevî karşılığını beklemez, sadece ve sadece Hak rızasını düşünebilirsek...

Bugünkü durumuyla dahi olsa demokrasi ve hürriyet telâkkisi, uyuyan bir milleti gafletin ipoteğinden kurtararak ona, medeniyete geçme duygu, düşünce ve imkanlarını hazırladı. Dış ve iç konjonktür muvacehesinde millet olarak şayet dengeleri aleyhimize bozmazsak, çok yakın bir gelecekte, kendi duygumuz, kendi düşüncemiz, kendi hayat felsefemiz, kendi medeniyetimiz ve kendi kültürümüz diyebileceğiz...

Dinin Değerleri

Vâkıa, dînin ahlakî değerler ve fazilet açısından müessiriyetini, dünden bugüne aklı başında hiç kimse münakaşa etmemişti ve edememişti ama, bu mesele günümüzde daha bir münakaşaya kapalı hâle gelmiştir.

Evet, bunca yıldır Çin'den, Maçın'den getirilen ahlâkî düşünce ve felsefenin kitleler üzerinde ciddî hiçbir yapıcı tesiri olmadığını gördükçe dînin o yenilmez ve âlemşumûl gücü karşısında hepimiz daha da bir büyüleniyor ve ona koşuyoruz.

Dinin Eşya ve Hadiselere Bakışı

Aslında, insanoğlunun, ölüm, yokluk, hiçlik, kıyâmet ve dünyanın toz-duman olup gitmesi karşısındaki acılarına, korkularına, endişelerine çözüm ve tesellî bulamayan ideolojilerin, bütün bu problemlere çâre vaad eden dîne saldırıları da beyhûdedir; zîra öyle görünüyor ki, bir gün ilim de, insan zekâsı da dönüp dolaşıp mutlaka dînin eşya ve hâdiselere bakış çizgisine gelecektir. Ne var ki, bu arada, "ilim" deyip, "düşünce" deyip şurada burada ömür tüketenler de kendilerine yazıklar etmiş olacaktırlar.

Dinin Geleceği

Kim ne derse desin, kim nasıl düşünürse düşünsün, öyle inanıyoruz ki, çok yakın bir gelecekte din, basîret buutlu, düşünce derinlikli vefâlî temsilcileri sâyesinde, mutlaka kendini bir kere daha temiz vicdanlara, sâlim akıllara ve müstakim ruhlara, küfrün, ilhadın hırçınlığına rağmen kabul ettirecek ve bir kere daha ölümsüzlüğünü bütün cihana duyuracaktır. Böyle bir kabul ve îlân aynı zamanda topyekün insanlığın, cihanşümûl İslâmî değerlere yeniden uyanması ve senelerden beri bir insafsız ayrılığın pençesinde kıvranan aklî ve kalbî hayatın yeniden "Şeb-i arûs"u ve beşeriyetin de son diriliş fırsatı olacaktır.

Dinin Geleceği ve İnançlı İnsanın Sorumlulukları

Kudsîler her zaman sorumluluklarını müdrik ve geleceğın bahar çağlayanlı yamaçlarına doğru uzanan yolların çok defa hazanla sarsılan vâdilerden geçtiğının şuurundadırlar. Bu itibarla da, dökülüp yollarda kalanlara, takılıp mesâfelerde elenenlere karşılık onlar, Cennet'in cisme ağır, bedene dar gelen tünel ve koridorlarından, imanın, ümidin, azmin kanatları altında ve en tatlı hülyâların çağlayanları içinde çok fazla bir şey hissetmeden geçer-giderler. Onlar, her zaman mutluluğın değışik bir buudu saydıkları, sıkıntı ve ızdıraplarla o kadar içli-dışlı, binbir engeli aşma, binbir gâile ile yaka-paça olmaya o kadar alıştırtırlar ki, bir gün hayat bütün bütün gidip düzlüklere dayansa, ihtimal onlar, böyle tek düze bir hayat yerine varlıklarını berzah ötesi dünyalarda sürdürmeyi tercih ederler.

Hayat boyu sesleri, solukları bahar içindir. Bahar onların dillerinde yakıcı bir nâme ve diriltten bir sihirdir. Ama, gün doğup da ortalık ağırınca ve her yanda güller, çiçekler ıığlık ıığlık nâralar atıp gamzeler çakınca, onların sesleri kesilir, büyüleri bozulur ve tıpkı hazan yemiş yapraklar gibi sağa-sola savrulur dururlar. Çünkü onlar, bu dünyâyı, ukbâ buudlu donatmak için vardırırlar; donanmış bir dünyada ise kendilerini, etnoğrafik müzeleri süsleyen eşyâ gibi görürler.. kalb balanslarını hizmet rûhuna göre ayarlamış insanları eşyâ olmaya iknâ etmek çok zor olsa gerek...

Dinin Geleceği ve Zorluklar

Ne var ki, muhakkak gibi görünen böyle bir bayram, bayram ve seyrana gidiyor gibi çok kolay olacağa da benzemez: Bahar, karın-kışın bağrında mayalanır.. çiçekler, tipiyle-boranla savaşı savaşı yol alır.. anneler binbir sancıyla ve inleye inleye doğum yapar.. yavrular, her biri kendi dünyasına göre bu umûmî ızdıraba dem tutarak dünyaya gelir.. sular, ne zorluklarla buğu buğu yükselir ve bulutlaşır.. rahmet damlaları, donduran soğuklar ve yakıp geçen şimşekler arasında billûrlaşır.. yağmur gönülleri hoplatan tarrakalarla toprağın bağrına iner.. tohumlar çatlar, ölür, sonra rüşeymleşir; rüşeymler, sertlerden sert taş ve toprak tabakasıyla boğuşa boğuşa gün yüzüne çıkar.. saplar, filizler, bir ömür boyu yata-kalka ancak başağa, goncaya ulaşabilir.. goncalar, haftalar ve aylarca boyunlarını bükerek Kudret'ten zuhûr ve tecellî beklerler..! Evet, varolma yolunda hemen her şey ızdırap soluklar, ızdırapla yatar-kalkar ve ızdırap yutkunur.

Dinin Getirdiği Çözümler

Dînin, bütün buutlarıyla varlık ve hayat adına teklif ettiği çözümler, insan ilminin, insan zekâsının sınırlarını aştığı için, bâzılarını ve bilhassa da çağın bilim disiplinlerine sımsıkı bağlı bulunanları zâhiren tatmin etmeyebilir.. hatta böyleleri, dînin, hassâsiyetle üzerinde durduğu pek çok yüksek hakîkati, üzerinde durulmaya değmeyen bir kısım gerçek dışı hayaller, faraziyeler görebilirler. Ancak ilim tarihine bakıldığında görülecektir ki, ilâhî kitaplarda anlatılıp da bizim bir türlü akıl erdiremediğimiz, nice mesele var ki, dün bir çırpıda her şeyi inkâr edenler bile bugün onlara yumuşak bakıyorlar. Aslında dînin ne onlar ne de onların teyid, tasdik ve imzâlarına ihtiyacı yoktur. Ancak, düne kadar dînin de, dindarın da can alıcı hasmı gibi davranan pek çok aydının (!) bugün birdenbire çark edip metafizik meselelerde, Kurân'ın ezel ve ebed buutlu mesajlarını, en sağlam referanslar kabul etmeleri de üzerinde durup düşünmeğe değer bir husustur...

Dinin Kendini İfade Edemeyişinin Sebepleri

Yakın tarihimiz itibariyle onun bir türlü kendini ifade edememesini şu hususlara bağlamak mümkündür: Bazı müntesip ve dostlarının taassubu, ufuksuzluğu ve vefasızlığı; düşmanlarının da kin, nefret, husûmet ve ilhad yobazlığı.. evet o, her zaman bu iki engele çarptı, beklenmedik inkisarlara uğradı ve gölgede kaldı. Oysaki din, kendi olarak konuşmak, kendi olarak gönüllere girmek ve kendi olarak söyleyeceklerini söylemek için gönderilmişti. O, kimseyi tevkil etmemişti ve kimsenin de onun nâmına konuşmaya hakkı yoktu. Ama gel gör ki, her şeyde "uzmanlık" ve "ihtisas" dediğimiz bir çağda, pek çoklarımız itibariyle, utanmadan ve sıkılmadan onun hakkında rahatlıkla konuşabiliyoruz. Keşke uzmanlığa saygı hissimizden o da nasibini alabilseydi. Aslında, bu kadarcık olsun, onun da böyle bir vefa beklentisi gayet tabiiydi. Ama, bilmem ki o, bu beklentinin öşrünü bulabildi mi..? Bu konuda söylenecek daha çok şey olabilir, ancak daha fazlası, bu makalenin istiaab haddini aşar.

Dinin Toplumsal Düzendeki Yeri

Din; sel felâketinin, yıldırım âfetinin insanları zorladığı, muztar kalmaktan doğan bir sistem olmadığı gibi, beşerin iktisadî, içtimâî durumlarını temin etmek, onları huzura kavuşturmak için ortaya atılmış bir sistem de değildir. Yine o, Renan'ların, Russo'ların dediği gibi, insanın tabiatından doğmuş olmaktan da fersah fersah uzaktır. O, İlâhî bir düsturlar mecmuası, İlâhî bir va'zdır ve insanların dünyevî ve uhrevî saâdetini tekeffül etmektedir. Buradaki huzûr ve mutluluğumuz ona bağlıdır. Hukuk mefhûmuna bağlı kalmak, ancak onunla mümkündür. Âhiret'te de yine Cennet'e ve Cemâlullah'a erme onun sâyesinde olacaktır. Medeniyet ne kadar terakkî ederse etsin, insanın sadece dünyâ hayatını dahi mutlu ve mes'ud kılmaya yeterli olmayacaktır. Nerede kaldı ki dinin yerine geçsin.

Dinler Belli Bir Sistem ve Disiplin Amaçlı Gelmiştir

Bütün dinler, o geniş kapsamlı misyonları içinde, bilhassa bu anlayışı tespit etmek için gelmişlerdir denebilir. Evet her din, ferdî enerjileri zabt u rabt altına alıp bütün mevcut bloke gücü yeni bir medeniyet ve yeni bir umran çağına yürümenin önemli bir dinamiği hâline getirmiştir. Din rehberliğinde her fert, hürriyet ve şahsî faaliyetlerini, toplumun hareket ve faaliyetleriyle

dengeleyerek, -tıpkı fezâda herhangi bir peykin, bir câzibe merkezi etrafında, ona bağlı hareket ettiği aynı anda, kendi çevresinde de dönmesi gibi- o da, bir yandan kendi iradesinin hakkını verip özgürce davranırken, diğer yandan da başkalarıyla olan hareket bütünlüğünü koruyup iki hamleyi birden gerçekleştirebilmiştir. Zaten, bütünlük ve denge, daha sağlam bir organizasyona bağlanmamışsa, parça parça hareketler ne kadar canlı ve çalımli da olsa, umumî maksat istikametinde birbirlerini desteklemeleri şöyle dursun, bazen hareketsizlikten daha kötü sonuçlar da doğurabilirler. Hâsılı, ister hareketsizlik ister harekette disiplinsizlik ikisi de farklı birer ölüm demektir. Fertleri böyle bir ölümle sarsılmış milletlerin elenip tarihin dışında kalmaları ise kaçınılmazdır.

Dinlerin Üzerinde Durduğu Ortak Konular

Bütün dinler hep aynı temel esaslar üzerinde durmuş ve aynı hakikatlere vurguda bulunmuşlardır. Allah tarafından gönderilen her nebi, temel disiplinler açısından -o günün şartlarına ve zamanın ihtiyaçlarına uygunluk çerçevesinde- bir öncekinin devamı, mükemmili, mütemmimi gibi davranmış, sefinin/seleflerinin mesajını tekrar etmiş, ahvâl ve şerâite göre ikmalde bulunmuş, tafsil isteyen hususları açmış, yenilenmesi gereken mesâilde tecdidde bulunmuş ve hep aynı konular etrafında yoğunlaşmıştır: Tevhid, nübüvvet, haşr ü neşir ve ibadet her peygamberin en birinci meselesi olmuştur; evet, üslûp, ifade tarzı, beyan ve eda farklılığı mahfuz, yukarıdaki esaslar hemen bütün enbiya ve mürselinin mesajının özünü teşkil etmiştir/etmektedir. Diyanetlerdeki farklılık veya bazı meselelerdeki icmal-tafsil, ıtlak-takyid, vuzuh-hafâ... gibi hususlar tamamen insanoğlunun idrak ufku, temeddünü ve gelişmişliğiyle alâkalıdır. Cenâb-ı Hak her milletin ilim ve ihata seviyesine, problemlerinin keyfiyeti ve ihtiyaçlarının türüne göre teferruatta özel direktiflerde bulunmuş, hususi kanunlar vaz' etmiş, tekvînî esaslarla teşrîî disiplinleri muhataplarının idrakleri açısından yeniden açmış ve her dönemde değişik bir tecelli buuduyla tenezzülât-ı kelâmiyesini farklı şekilde ortaya koymuştur. Böylece hep aynı mazmun, aynı mantuk üzerinde durulsa da, icmâlin tafsîli, mukayyedin ıtlakı, hâssın ta'mîmî ve mübhemin tavzîhi.. gibi hususlarda farklılıklar ve yenilikler de devam edegelmiştir. Zira, mübtedî ve bedevîlere göre yeterli sayılan nice meseleler vardır ki, muntehî ve mütemeddinler için onların biraz daha açılmaları şarttır ve zaruridir.

Diriliş İçin Aksiyon ve Düşünce

Yeryüzü mirasçıları olarak mücadele çizgimizi aksiyon ve düşünce sözcükleriyle hulâsa etmemiz mümkündür. Zaten, hakikî var olmanın yolu da aksiyon ve düşünceden geçer. Kendini ve başkalarını değiştirebilecek mahiyetteki bir aksiyon ve düşünceden. Aslında her varlık bir başka zaviyeden, hareket ve bazı disiplinlerin ürünü gibidir; bekası da yine hareket ve o disiplinlere bağlıdır.

Hayatımızın en önemli, en zarûrî hâdisesi aksiyondur. O uğurda pek çok şey kaybetme pahasına da olsa, sürekli aksiyon, sürekli düşünce ile bir kısım sorumluluklar altına girerek, bir kısım problemleri göğüsleyerek âdetâ kendi kendimizi mahkûm edip hep hareket etme mecburiyetindeyiz.. evet, eğer kendimiz olarak hareket etmezsek, başkalarının hamle ve aksiyon dalgalarının, düşünce ve plân girdaplarının tesirine girerek onların hareket fasıllarını temsil etme zorunda kalırız.

Hep hareketsiz kalma, çevremizde olup biten şeylere müdahale etmeme, etrafımızdaki oluşumlara karışmama, suyun içine düşmüş bir buz parçası gibi, kendimize rağmen kendi kendimizi erimeye salmak demektir. Özümüzün moleküllerini koruyamayacağımız böyle bir erime ise, kendimize ters ve özümüze de zıt herhangi bir tekevvün ve oluşuma teslim olmak sayılır. Kendi olarak kalmayı plânlayanlar, bütün arzularıyla, istekleriyle, kalpleriyle, vicdanlarıyla, hareket ve düşünceleriyle onu istemelidirler; zira var olmak için bütünüyle insan özünün gerilimde olması şarttır.. evet, önce var olmak, sonra da varlığın devamı insandan kol ister, kanat ister, kalb ister, kafa ister. Bizler, yarınki varlığımız için şimdiden kalb ve kafalarımızı fedâ etmezsek, başkaları, hem de bize hiçbir yararı olmadığı bir zemin ve zamanda gözümüzün içine baka baka onları bizden isteyebilir.

Diriliş İsteğimiz

Senden uzaklık her şeyimizi alıp götürdü; düşüncelerimiz ufuksuzluğa takılıp kaldı. Akıllarımız her gün ayrı bir fantezinin peşinde ve hezeyandan hezeyana koşup durdu. Kalblerimiz kendi özlerine rağmen karardı ve simsiyah kesildi; canlarımız gırtlakta, başımızı kapının eşiğine koyuyor Senden yeni bir diriliş

dileniyoruz. Sergerdanlığımız riayetine bir çağrı, tutarsızlığımız irade ve kudretine bir davetiye, yalnızlık ve gurbetimiz himayene bir sığınma dileğidir; bizi maiyyetine yükselt ve yakınlığıyla şereflendir.

Diriliş Müjdesi ve Hizmet Erleri

Bu bizim, son bir kere daha geriye dönüşümüz, hakikî konumumuza yürüyüşümüz sayılabileceği gibi, bütün insanlığa alternatif bir diriliş mesajı da sayılabilir. Aslında bugün, değişik buhranlarla kıvrım kıvrım hafakanlar yaşayan milletler de, ümit adına böyle bir meltem beklemekteydi. Ne mutlu, böyle bir meltemi harekete geçirecek olan merkezdeki kutlulara!. Ne mutlu, bu diriliş esintilerine karşı sînelerini açıp bekleyenlere!.

Biz, sevgiye açık ve kendilerini, insanî değerler abidesini ikame etmeye adanmış bu kahramanlarla bir gün mutlaka dünyanın renk ve deseninin değişeceğine ve insanlığın rahat bir nefes alacağına inanıyoruz. İhtimal, geleceğin dünyasında, insanî düşünce son bir kere daha ışığını onlarla parlatacak.. insanî emeller onlarla realize edilecek ve ütopyalara inat pek çok hülyalarımız da onlarla gerçekleşecektir.. evet bir gün bütün bunlar mutlaka olacak ve mevsimi gelince, o gönlü boş, talihi karanlık kimseler, bu aydınlık ruhlar karşısında diz çöküp af dileyecek ve ettiklerine nadim olup ağlayacaklardır. Ne var ki, kaçırdıkları fırsatları da hiçbir zaman telâfi edemeyeceklerdir. Keşke duyguları süflî, düşünceleri azgın, tavırları da haşin bu kaba ruhlar; bir yakın gelecekte, çaresiz vicdan azabıyla kıvrınacakları gün gelmeden, hakperestlik ve kadirşinaslık duygularına sığınarak biraz daha insafli olabilselerdi; insafli olup yarınlarını karartmasalardı..!

Diriliş Ümidi ve Beklentisi

Günlerin bahara döndüğü, şafakların şafakları kovaladığı şimdilerde hem ümitleniyor, hem bekliyor hem de Rabbimiz'e yalvarıyoruz: Bize ruhumuzun heykelini ikame edecek, kalbimizi cennet yamaçları gibi yemyeşil hale getirecek ve gönüllerimizi ulûhiyet hariminin sırlarına ulaştıracak meşîet destekli irade versin!. Ve milletimize Muhammedî (sav) çizgide yenilenme yollarını göstereyin!

Bunu istemek ve beklemek hem hakkımız, hem vazifemiz, hem de îmanımızın

gereğidir. Ancak, bu hakkı kullanırken, bu vazifeyi yerine getirirken sık sık şanlı geçmişimize mürâcaat etmemiz ve dünümüzü muhteşem kılan değerlerimize sığınmamız da şarttır. Batı böyle bir Rönesans gerçekleştirip günümüzün medeniyetine doğru yürürken, Hristiyanlığa sığınmış, Yunan'ı örnek almış ve eski Roma'yla zıfafa olmuştu. Bu kabil esaslar başka medeniyetler için de her zaman söz konusudur. Öyleyse biz de kendi mâzi, kendi mânâ köklerimize sığınacak ve örneklerimizi zamanın bulandıramadığı lâhûtîliğin enginliklerinden alacağız. Felsefî düşünceden tasavvuf gerçeğine, dinin yerleşmiş tarz-ı telâkkisinden ahlâkî buuduna kadar birer kanaviçe gibi, her zaman onunla övündüğümüz ve bizim için de zamanın altın dilimi sayılan ak çağlardan alacak ve onun üzerinde atkı atkı geleceğin dantelasını öreceğiz. Bu dantelada, Mevlânâ Taftazânî ile yan yana gelecek, Yunus Mahdum Kulu ile aynı seccade üzerinde oturacak, Fuzûlî Akif'i kucaklayacak, Uluğ Bey Ebû Hanife'ye selâm çakacak, Hoca Dehhanî İmam Gazâlî'yle diz dize gelecek, Muhyiddin İbn-i Arabî İbn-i Sina'ya gül atacak, İmam-ı Rabbanî Bediüzzaman'ın bişâreti ile coşacak.. ve koskocaman bir geçmiş, o devâsâ düşünceleri, devâsâ kametleriyle bir araya gelecek ve bize kurtuluşun ve dirilişin büyüsunü fısıldayacak...

Diriliş ve Toparlanma Çabaları

Ne var ki, dıştaki kırk haramilerin ve içteki bir kısım haramzâdelerin onca gayretlerine rağmen, bu son kasvet dönemi de fazla uzun ömürlü olmamıştır. Bugün insanlığın beşte birini teşkil eden Müslümanlar, hemen her yerde yepyeni bir dirilişin mücadelesini vermekte ve bu kahrolası esaret çağından kurtulmaya çalışmaktadır. Bilhassa son yıllarda, her sabah bir musibetle, her akşam birkaç felâketle yüz yüze gelmeleri, onlarda metafizik gerilime vesîle olmuş, Allah'a yönelişlerini hızlandırmış ve onların mücadele azimlerini kamçılamıştır.

Zaten İslâm ruhunun insan tabiatına uygunluğu, onun maddî-manevî terâkkîsini desteklemesi ve yüce dinimizin dünya ve ukbâ muvazenesinde erişilmezliği sayesinde biz en karanlık dönemlerde bile 'el-hakku ya'lû velâ yu'lâ aleyh' ile nefes alıp verdik, 've' -âkibetü li'l-müttâkîn'le gözlerimizi açıp kapadık; ama hiç mi hiç ye's ü inkisara düşmedik. Kaldı ki daha şimdiden hemen her kesimde çok süratli bir tempo ile İslâm'a yönelişler müşahade edildiği gibi, Amerika'dan Asya steplerine, İskandinav ülkelerinden Avustralya'ya kadar çok geniş bir dairede de İslâm'ın ön plâna çıktığı gözlenmektedir.

Dirilişimiz Hoşgörü ile Olacak

Milletçe, bir yeniden derleniş-toparlanış humması yaşıyoruz. Bir muhalif rüzgar esmezse, önümüzdeki yıllar bizim "var oluş yıllarımız" sayılabilir. Ancak, derlenip-toparlanmadaki üslup farklılığı; son bir-iki asırdır milletin düşünce ve kültür hayatına girmiş bazı yeniliklerden hangilerinin atılıp, hangilerinin alınacağı hususundaki mutabakat zorluğu; topluma yeni bir ruh üflemedeki usûl ve metot ayrılığı; geçmişi, bütün hayatî dinamikleriyle geleceğe taşımadaki mülâhaza nüansları dolu dolu ümitlerimizin yanında, aynı zamanda bize sıkıntılı günler de yaşatacağa benzer.

Dirilişimiz İçin İhtiyaç Duyulan Kahramanlar

Milletçe yeni bir "ba'sü ba'de'l-mevt"i yaşamamız, tenlerimizde can, damarlarımızda kan birkaç düzine kahramana vâbestedir.. ilim ufkunun ötesinde hakikat nurlarına ulaşabilmiş, bedene ait arzu ve isteklerini zarûret çerçevesi içinde zapt u rapt altına almış; vicdânlarında her zaman farklı bir mâverâilik armonisiyle Allah'a çağrıldıklarını duyan, heyecan ve hıçkırıklarının "bî hurûf u lafz u savt" beyânıyla hep O'nu seslendiren, O'nunla nefes alıp-veren birkaç düzine kahramana.

Bu kahramanlar, tâ baştan hakîkatin âzat kabul etmez köleliğine kendilerini hazırladıkları için, hiçbir zaman toplumdaki dağınık isteklerin hizmetkârı ve esîri olmayacak; her zaman boyunlarında Hakk'a kulluğun tasmaını hissederek sürekli sonsuzluk mülâhazasıyla oturup-kalkacak; ömürlerini ilhâm sağanakları altında sürdürecektir, her yeni ilhâmı daha başka vâridât kapılarını zorlayarak, birlerini binlere ulaştırma mazhariyetiyle kendi farklılıklarını duyacak ve her an ayrı bir fenâ içinde bekânın zevk, lezzet ve hazlarını yudumlayacaklardır.

Bu kahramanların sergüzeş-i hayatları, îman, irfan, muhabbet, aşk ve rûhânî çerçevesinde yenilenip duracak; düşünce ufukları, fânîleri sonsuzdan ayıran enginlikte kanat çırpıp pervâz edecektir. Sermayeleri ilim, îman, dayanakları Kudreti Sonsuz ve yolları da bugüne kadar gelmiş-geçmiş Hakk'ın sâlih kullarının yürüdüğü şehrâh. Dinin yenilmez gücüne, Allah'ın sürpriz inâyetlerine güvenerek yürüyecekler ebedlere kadar. Ve böylece bir ilhâd ve fetret dönemi daha kendi gayr-i tabiîliğinin gayyâlarında boğulup gidecek.

Diyalog Süreci Tahrip Edildi

Yakın geçmişimiz itibarıyla biz, işte böyle bir diyalog vetiresi (süreç) içinde hep günlerin bahara kaydığını görür gibi oluyor; yeşeren ümitlerimizle kendimizden geçiyor ve bu ince, nazlı, yumuşak havanın, toplumun hemen bütün kesimlerince benimsenip yaşanabileceği hülyalarıyla oturup kalkıyor; her hamleyi az ilerideki sevgi günlerinin şafak emareleri gibi değerlendiriyor ve âdeta bir "şeb-i arûs"a hazırlanıyormuşçasına seviniyor, heyecanlanıyor, ümitlerimizin ufkuna doğru kanat çırpıyor ve gönüllerimizin zararını yırtacak seviyedeki bir neş'e ve cûşişle yitirdiğimiz saatlerin, günlerin bize iade edildiğini/edileceğini duyar gibi oluyorduk.

Keşke böyle bir vetireyi ümit, hayal ve beklentilerimizdeki enginlik ve zenginliğiyle devam ettirebilseydik.! Aslında ettirilmemesi için zahiren hiçbir sebep de yoktu. Yoktu ama, doğrusu biz bu konuda ümit ve hayallerimizin çok çok gerisinde kalmıştık; kalmış ve her şeyi iyimserlik, hoşgörü ve hüsnüzanna bağlı değerlendirerek pusuda fırsat kollayan kini, nefreti, gayzı, öfkeyi, bağnazlığı, yobazlığı bütün bütün düşünemez olmuştuk; mâzur da sayılabilirdik; zira bizler medenî bir dünyada, aydınlar arasında tarihten kalma bu mel'ûn düşüncelerin bütünüyle ölüp gömüldüğünü; iyiliklerin, güzelliklerin, faziletlerin ve evrensel değerlerin peşi peşine "ba'sü ba'de'l-mevt"lerinin yaşandığı bir dönemde bunların bir daha da hortlatılamayacaklarını sanıyorduk.. keşke yanılmamış olsaydık!. Ne var ki biz, insanlara saygıya ve hüsnüzanna takılarak yanılmıştık...

Bir daha dirilmez sandığımız bütün kötü duygular, kötü tutkular yeniden hortlamış ve birer gulyabâni gibi her köşe başını tutmuştu; işte bu duygu ve tutku sergerdanları, bir Karmatî hezeyanıla her şeye saldırıyor, bir Hâricî mantığıyla her şeyi ve herkesi kesip-biçiyor; bir anarşist tavrıyla her şeye tecavüz ediyor; kinin, nefretin, gayzın, öfkenin güdümünde vahşetten vahşete koşuyor; sevgiye, hoşgörüye uzanan köprüleri yıkıyor, yolları harap edip yürünmez hâle getiriyor, seven ruhları sindiriyor, sevgiyle çarpan sînelere şiddet, hiddet aşıyor; çevresine şefkatle bakan çehrelerdeki tebessümleri karartıyor ve değişik çevre ve kesimlerin birbirleriyle olan iltisak noktalarını kırıyor, yıkıyor; onlar arasındaki birlik ruhunu kesiyor, biçiyor, parçalıyor ve ulaşabildiği bütün gönüllere düşmanlık tohumları saçıyorlardı..

Diyalog Sürecini Baltalayan Marjinal Bir Kesim

İşte bu şeytanî gayretler, millet çoğunluğu üzerinde müessir olmasa da, öteden beri hayatını şiddete, hiddete, kine, nefrete bağlamış ve düşmanlıktan başka bir şey düşünmeyen marjinal bir kesimi ayaklandırmaya yetmişti. Ayaklandılar ve "hoşgörü", "diyalog", "sevgi", "herkesi kendi konumunda kabul etme" ve "kavgasız bir dünya".. gibi kavramlara karşı âdeta savaş ilân ettiler. Yüreklerdeki ümitleri sarstı, insanların birbirine karşı güven ve itimadını yıktı, toplumun değişik kesimlerini birbirine bağlayan esasları parçaladı, dağıttı ve yerle bir ettiler.

Herkesi aldatamadıkları, her sîneye giremedikleri, her dimağda şüphe uyaramadıkları ve çoğunluğu iğfal edemedikleri muhakkaktı; ancak bu kesme-biçme, bölme-parçalama ve her şeyi hurdahaş etme gayretleri tamamen de neticesiz kalmamıştı. Eski kavgalı günlerden henüz sıyrılmış bulunan ve fakat durduğu yerde biraz da iğreti duran pek çok kimse, yeniden sarsılmış ve bunların hoşgörü çağrılarıyla alâkalı bütün duyguları, düşünceleri alt-üst olmuştu. Bu da, yıllardan beri kardeşlik, dostluk ve diyalog adına ortaya konan gayretlerin hebâ olması ve bu çizgide gayretlerle gerçekleştirilmesi muhtemel diyalog ve barışa giden yolların muvakkaten de olsa yürünmez hâle gelmesi demekti...

Doğruluk ve Yalanın Neticeleri

Buhari, Müslim ve Ebû Davud, Abdullah b. Mesud (ra)'-dan rivayet ediyor:

"Size doğruluk yaraşır. Doğruluk insanı iyiliğe, o da cennete çeker, götürür. İnsan, kendini bir kere doğruluğa verip, o yola yöneldi mi, hep doğru söyler, doğruyu araştırır. Böylece o insan, Allah katında "Sıddîk" olarak yazılır.

Yalandan sakınınız. Yalan insanı fücra, bataklığa, o da cehenneme ulaştırır. Bir insan, kendini bir kere yalana kaptırdı mı, daima yalan söyler, neticede Allah katında yalancı olarak yazılır..."

Doğruluk, peygamberler şiarı, yalan ise kâfir ve münafık sıfatı. Doğruluk, bugünü, yarını kucaklayan önemli bir esas; yalan, zamanın çehresine çalınmış siyah bir leke. Yalan ikliminde mes'ut yaşamış ve ebedî mutluluğa ermiş bir tek fert gösterilemez.. doğruluğun, ebedî saadet istikâmetinde uzayıp giden aydınlık

yolunda ise, dünya ve ukbâ kaybına uğramış bir tek tâlihsiz rastlanmaz.

Yalan, küfrün en önemli esası, nifakın en bâriz alâmeti, Allah'ın bildiğine muhalif iddiada bulunmanın adıdır. Bilhassa günümüzde yalan, bütününüyle ahlâkı tahrip etmiş, dünyayı yalancılardan harası haline getirmiş öyle korkunç bir içtimaî hastalıktır ki, hayatın kapılarını ona açıp yurtta-yuvada, çarşıda-pazarda, parlamentoda-kışlada ona "serbest dolaşım" hakkı tanıyan hiçbir millet iflâh olmamıştır ve olamaz da. Buna karşılık İslâmiyetin en ehemmiyetli esası, îmanın en bariz hassası, Muhammedî ahlâkın temel taşı, enbiyâ ve evliyânın en mümeyyiz vasfı, maddî ve manevî terakkinin biricik mihveri de doğruluktur.

Biri meleklerin, diğeri şeytanların; biri Hakk'ın mükerrer kullarının, diğeri habîs ruhların, biri insanlığın iftihar tablosu O en müstesna varlığın -aleyhi ekmelü't-tehâyâ- diğeri de deccalların sıfatıdır.

Metinde karşılıklı zikredilen kelimelerde bütün hayırları ihtiva eden, bütün salihata açık olan öyle şümullü bir kelimedir ki, doğru düşünce, doğru söz, doğru niyet, doğru davranış ve doğru yaşayış gibi pek çok mevzûyu o başlık altında toplamak ve bütün hayırları ona irca etmek mümkündür. İkinci kelime olan ise evvelki kelimenin aksine, bilumum şerleri ihtiva etmesi, bilumum sâlihata kapalı olması bakımından her türlü sapık düşünce, sapıkça söz ve sapıkça davranışlara ana başlık olabilecek mahiyette, âdetâ bir cehennem çekirdeği gibidir.

Hadîs metninde, ile arasında da bir mukabele bahis mevzuudur. Bunlardan ilkinin, doğruluk onda ikinci bir fitrat haline gelmiş dosdoğru insan şeklinde tercüme edeceksek, ikincisine, tabiatı yalanla bütünleşmiş profesyonel yalancı demek uygun olur zannederim. Her iki kelimede de mübalağa sığası kullanılmış ki; o da, kendini doğruluğa adanmış, doğru düşünen, doğru konuşan, doğru davranan ve doğru oturup-doğru kalkan birinin, bugün olmasa da yarın mutlaka, göklerde ve yerde doğruluk ve Hakk'a yakınlığın remzi; kendini yalana salmış, yalan düşünen, yalan konuşan, yalanla oturup-yalanla kalkan birinin de er-geç yalancılığın sembolü haline geleceğine işaret buyurulmuştur.

Bu alabildiğine uzun ve kısa, bir hayli aydınlık ve sisli, oldukça tehlikeli ve güvenli ayrı ayrı yolların son durakları da cennet ve cehennem. Bu yollardan birinde, her menzilde ayrı bir avans, ayrı bir teşvîk primi, yol gidip cennetle noktalanıyor, yolcu da cennete ulaşıyor.. diğesinde ise, yol boyu onca dezavantaj, onca handikaptan sonra gidilip ebedî hüsrana kapaklanılıyor.

Bu hadîsi, Efendimiz'in "sıdk"ını anlattığımız yerde de zikretmiştik. Ancak

burada dikkatle üzerinde durmak istediğimiz husus, doğruluğun dünya ve ahirete ait neticelerini; yalanın, hem ferdî hem de içtimâî hayata getirdiği zararları bu kadar kısa ve özlü cümlelerle ifade edebilmedeki Efendimiz'e ait muvaffakiyettir. Evet sadece şu hadîsi inceleyen adam, kat'iyen bilecek ve anlayacaktır ki, bu kadar uzun, tafsilatlı meseleleri, bu kadar kısa ve can alıcı şekilde anlatma, ancak Allah Rasûlü'ne has bir mazhariyettir. Başkasının, bu mevzuları, bu şekilde ifade edebilmesi mümkün değildir.

Dostluk Duygularının Tahrip Olması

Evet bizler, bazılarımız itibarıyla bir hayli zamandan beri, her şeyi bırakarak, aramızdaki kardeşlik ve dostluk duygusunu tahribe yöneldik.. gözümüz o kadar dönmüştü ki, kendi kendimize kıydığımızı hiç mi hiç fark edemiyor; dahası bütün duygu, düşünce ve davranışlarımızı götürüp düşmanlığa bağlıyorduk. Artık, hep onunla oturup kalkıyor ve sürekli düşmanlık solukluyorduk.. oysaki, kardeşliğe, dostluğa ne kadar ihtiyacımız vardı..! Vardı ama, bir türlü onu gerçekleştiremiyorduk. Keşke gerçekleştirebilseydik..! Ama ne gezer" Eğer bugüne kadar millet fertleri arasında böyle bir kardeşlik ve dostluk tesis edebilmiş olsaydık, bugün karşımızda bulunan o dağlar cesametindeki problemleri bir hamlede aşacak ve sesimizi tâ yıldızlara duyuracaktık. Ama yapamadık veya yaptırmadılar; yaptırmadı ve bizi birbirimizin kurdu haline getirerek sürekli vuruşturdular ve hemen herkese, her fikre karşı çıkan birer çağzede durumuna düşürdüler. Bugün, bazılarımız itibarıyla herkese ve her düşünceye karşı tavır alıyor, bizim gibi düşünmeyen hemen herkesi karalıyor ve bu gidişle bir gün yapayalnız kalacağımızı ve kendi boşluklarımızın tutsakları haline geleceğimizi hiç mi hiç düşünmüyoruz, düşünmüyor ve geleceğin muhtemel cennetlerini cehennemlere çeviriyoruz. Halbuki azimlerimize, ümitlerimize esas teşkil edecek ne kadar da çok sebep ve sâik var..! Demek ki bazılarımız, akılları, muhakemeleri hislerine yenik düştüğünden, duygu dünyalarında hep çelişki yaşıyor ve temel düşüncelerinde sürekli krizlere takılıyorlar. Doğrusu, düşünce ve davranışları itibarıyla birbirini yıkmaya planlanmış böyleleri, aynı toprağın çocukları olsalar da, katiyen sıhhatli bir millet haline gelemezler; gelemez ve "teâruzların, tesâkutların (iç çelişkiler ve dökülüp dağılmalar)" ağında esir olarak yaşar ve esir olarak ölür giderler.

Dördüncü Durum

Dördüncü disiplin ve hareket noktası olarak konuyu şöyle açmak mümkündür: Nefis kendini bizzat müstakil bir mevcut gibi görür veya öyle görme istidadındadır. Bu konuda bazen o, öylesine temerrüde girer ve bayağılaşır ki, her hâli, Mâbuduna karşı isyan buudlu bir düşmanlığa dönüşür, halbuki hiçbir varlığın kendi kendine ve bizzat mevcudiyeti söz konusu değildir. Aksine, canlı-cansız her varlık, mazhar olduğu hayat mertebesi itibariyle, sadece ve sadece Yüce Yaratıcı'nın isimlerine şöyle-böyle ayinedarlık etmektedir. Gerçi o, belli bir keyfiyeti haiz, belli bir derinliğe sahiptir ama, varlığı O'ndan, çerçevesi O'ndan; hususiyetleri O'ndan, muhtevası da O'ndandır.. ve her halükârda her zaman O'nunla kaimdir. Bu açıdan da nefsine bakan yönleriyle o, sonsuz karşısında bir sıfır, hakikî mevcut yanında bir hiç, asla nisbeten de bir gölgeden ibarettir. Onun kendini böyle yorumlaması, hakiki varlığa erme adına olumlu bir hamle, aksi ise ölüm ürperticiliğinde bir tökezlemedir. Evet insan gaflet edip kendini, dinamikleri kendinden bir varlık gördüğünde; yuvarlanır baş aşağı yokluğa gider; benliğinden vazgeçip Hakk'ın mücellâ bir aynası olduğunu düşün-düğü takdirde de, sonsuzluğun üveyki haline gelir; gelir, kendi dar çerçevesini yokluğa fırlatarak, Hakikî Mevcudun ziya-i vücuduna erer ve bütün darlıklardan kurtulur.

Merhum İkbâl bu mülâhazayı: "Senin özünde Hakk'ın varlığından bir cevher ve O'nun tecellisinden bir şule var. Bilmiyorum ki, elde edilen bu inci O'nun deryası olmasaydı nerede bulunurdu." sözleriyle seslendirir ki, bir meçhul beyan üstadı da:

"Bil kendini sen, Allah'ı bilmekse muradın,
Kim nefsine arifse odur arif-i billah"

diyerek, getirir konuyu "Kendi benliğinin sırlarına vâkıf olan Rabbinin esrarına da vâkıftır" özlü sözüne bağlar..

Hazreti Mevlânâ ise mevzuu şöyle özetler:

"Kul benlik ve enaniyet cihetiyle yok olmadıkça, onun için hakikî tevhid ve Hakk'a ulaşmak imkânsızdır. Tevhid hulûl değildir; o, benlikten kurtulmak, (cismânî ve nefsânî arzular itibariyle) yok olmak demektir. (Bu böyledir) başka türlü boş sözlerle de batıl hak olamaz."

Dördüncü Sefer

Dördüncü sefer; Dâvâ-yı Nübüvvet'in vârislerine has, Hak'tan halka yönelme şeklinde "cem" sonrası, "fark" televvünlü bir kutlu seyahat ve tamamen fazl-ı İlâhî çerçevesinde özel bir teveccühe mazhariyetin ünvanıdır. Böyle bir yolculukta, sâlik, ayağını sağlamca vahdet ufkuna bastıktan sonra, fevkalâdeden mevhibeler adına duyup tattıklarını, görüp zevk ettiklerini başkalarına da duyurmak iştiağıyla, urûcunu nüzûlle derinleştirerek, halk içinde Hakk'ın tercümanı olma pâyesine yürür. "Seyr anillah ve billah" sözleri ile ifade edilen böyle bir sefer, seferlerin en yücesidir ve şâhikalar şâhikasını ihraz etmenin de bir başka ünvanıdır.

Dua Eden İnsan Kendini Güvende Hisseder

Dua eden bir kimse, bütün gönlüyle Allah'a yönelip yalvarışa geçebildiği takdirde, kendine her şeyden daha yakın olan Rabbisine karşı, kendi beden ve cismaniyetinden kaynaklanan uzaklığını aşarak O'nun her zaman var olan yakınlığına saygısını ifade etmiş ve kendi uzaklığının vahşetinden kurtulmuş olur. Cenâb-ı Hak da ona, duyması gerekenleri duyurur, görmesi gerekenleri gösterir, söylemesi icap eden şeyleri söyletir ve yapması lâzım gelen şeyleri de yapmaya muvaffak kılar. Bu paye aynı zamanda nafilelerle ulaşılan öyle hususi bir yakınlık (kurb) payesidir ki, artık böyle bir mazhariyetle şereflendirilen "kurb" kahramanının görmesi, gözler ötesi bir gözle, işitmesi kulaklar ötesi bir kulakla, diğer aktiviteleri de kendi benliğinin üstünde farklı bir kimlikle gerçekleştirmeye başlar; başlar da bir hamlede gider, ayrı bir buudun insanı olma seviyesine yükselir; derken, her fırsatta Rabbi'yle dua ve icabet alış-verişinde bulunur, yalvarış ve yakarışa, O'nun sonsuz kudretine itimadın ifadesi olarak sımsıkı sarılır ve sırtını sarsılmayan bir güce dayanmış olmanın güveniyle, dilinde dua yürür en olumsuz gibi görünen şeylerin üzerine.

Dua Etmenin Bazı İncelikleri

Başka her şeye kapanıp, içini sadece O'na açan, hâlini O'na şikayet eden hep O'na yakın durmanın insiyakları içinde bulunur ve O'nun dergahından eli boş

dönmez. Evet, insan ihtiyaçlarını, onları karşılayabilecek birine açmalı; belâ-yı dertten "âh" edecekse derde derman bir hekimin yanında inlemeli.

Kul, efendisine arzuhâlde bulunacaksa, ağyâra bütün bütün kapanarak, aklıyla, şuuruyla, hissiyle hep O'na açık durmalıdır; durmalı, sesini-sözünü O'na göre ayarlamalı ve kendine yakınlardan daha yakın birinin huzurunda iç çektiğini düşünerek nağmelerinden ses ihtizazlarına, tavırlarından mimiklerine kadar her hâliyle bir temkin örneği sergilemelidir.

Kime el açtığının farkında olan bir sadık kul, düşünce ve dualarını niyeti ve içtenliğiyle sık sık kalibrasyondan geçirir; ifade ve hislerini her türlü şerareden arı-duru tutmaya çalışır ve duymasını istediğinden başkalarının duymalarına karşı âdeta dilsiz kesilir. Yer ve zamana göre kendi sesini ve kendi sözlerini kendinden bile kıskanır.

Bir kulun, dua ve niyazlarını hâlinin saffetine bağlamasının yanında, nabızlarının "Allah Allah" diye attığı dakika ve saniyeleri kollaması; mübarek gün ve geceleri ilâhî mevhibelere açık kutlu vakitler sayarak dolu dolu yaşaması; ve bilhassa, Hak rahmeti sağanaklarının nüzûl emare ve işaretleri sayılan namaz saatlerini, iftar zamanlarını, secde ve rûku hâllerini santim zayi etmeden değerlendirmesi; sonra, arzu ettikleri olmuş-olmamış, şartlar aleyhine dönmüş veya lehinde cereyan etmiş, ciddi bir vefa hissiyle ara vermeden yaptıklarını devam ettirmesi hem duanın kabulü için bir esas hem de sadakat ve samimiyetin gereğidir.

Dua Kulluk Şuuru İle Yapılmalı

Bizim ümit ve arzularımız birer başarı ve muvaffakiyet sâiki, korku ve endişelerimiz de olumsuz davranışlarımıza karşı birer temkin ve teyakkuz vesilesidir. Biz, Allah'ın geleceğimizle alâkalı takdir buyurduğu şeyleri bilmesek de, her zaman ümit ve endişelerimizi, azim ve kararlılıklarımızı o takdirin birer emâresi ve kavli, fiilî, hâlî dualarımızı da -şart-ı âdî plânında- onun bir vesilesi sayarız. Zira, Hazreti Sâdık u Masdûk'un beyanıyla; sonuçta herkesin elde edeceği netice, büyük ölçüde o kimsenin davranışlarına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Ne var ki, duada Hakk'a teveccühü kendi isteklerimize bağlayıp, kendi arzularımızı öne çıkarmamız da doğru değildir. Doğru olan, bir kulluk şuuruyla Hakk'a yönelip, tevazu ve mahviyet içinde, acz, fakr ve ihtiyaçlarımızın lisaniyla O'na arzihâlde bulunmaktır.

Dua Sırlı Bir Anahtar

Dua, Hakk'ın tükenmez hazinelerinin sırlı bir anahtarı; fakir, yoksul ve kalbi kırıkların istinatgâhı ve ıztırlarla kıvranıp duranların da en emin sığınağıdır. Bu sığınağa adım atan, o sihirli anahtarı elde etmiş sayılır; onun vesayetine dehalet eden fakir, miskin, âciz ve muhtaçlar da umduklarını elde etmiş olurlar.

Dua ve Dua Eden İnsanın Özellikleri

Geceler, o tertemiz siyah örtüsüyle bütün bir varlığı sarınca, bir kısım karanlık ruhlar kendilerini her şeyden kopmuş, yalnız ve garip hissederler. Oysa ki, en karanlık anlarda, en تنها yerlerde, en kimsesiz çöllerde dahi O, hep bizimle beraberdir. O gariplerin enîsi , kimsesizlerin kimsesi ve çaresizlerin çaresidir.

Kırık gönüllerin inkisârını bilen, onulmaz dertlere derman gönderen, ikliminden gelen esintilerle ruhlarımızdaki yalnızlık ve vahşetleri silen yalnız O'dur. O'na yönelen, açılacak bir kapıya yönelmiş olur; O'na yalvaran matlûbuna ermiş sayılır.

Eserlerinde O'nu bilip, vicdanında O'nu duyup tanıyanların, bilip öğrenecekleri başka şey kalmamıştır. O'nun marifetine erenlerin dimağında bilgi parçaları, elmas sütunlar üzerinde firûze kubbeler haline gelir. O'nu tanımayan ruhlarda ilimler evhâma inkılâp eder; ilimlere mevzû teşkil eden varlık ise cansız cenazelere dönüşür.

O'na inancın aydınlık ikliminde bütün varlık bir baştan bir başa alabildiğine netleşir; eşyâ ve hâdiseler üzerindeki duygu ve düşünceler durulardan duru hâle gelir ve her şey akar O'na ulaşır. Bu saf duygu ve düşünceler ile, O'na yaklaşıp, O'na yalvarıp yakarmasını bilenler insanların en talilileridir.

Dua ve Duanın Gücü

Dua; bir çağrı, bir yakarış ve küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya, arzdan, arzlılardan semâlar ötesine bir yöneliş, bir talep, bir niyaz ve bir iç dökmedir. Dua eden, kendi küçüklüğünün ve yöneldiği kapının büyüklüğünün şuurunda

olarak, fevkalâde bir tevazu içinde ve istediklerine cevap verileceği inancıyla el açıp yakarışa geçince, bütün çevresiyle beraber semâvîleşir ve kendini rûhânîlerin "hayhuy"u içinde bulur. Böyle bir yönelişle mü'min, ümit ve arzu ettiği şeyleri elde etme yoluna girdiği gibi, korkup endişe duyduğu şeylere karşı da en sağlam bir kapıya dayanmış ve en metin bir kaleye sığınmış bulunur.

Dua-1

Ey Yüce Yaratıcı! Cihanın bütün mülk ve saltanatı Senin bayrağının altında Sana boyun eğmekte ve sultanlar Senin kapıda Sana kölelik etmektedirler! Her şey Sana koşar, Senden varlık dilenir; Sen ise, kendinden varsın! Emanet varlıklar, var olur, şekillenir sonra da söner giderler; Sen ise, bütün bunlardan berî ve müstağnisin! Teksin. Eşsizsin. İhtiyaçsızsın! Bütün varlıklar birliğinden medet umar. Birliğin, çölde kalmışların kevseri ve cennetidir. Bu yerler, Senin emrinle yerinde durur. Gök kubbe, Senin kudret ve iradenle düzenini korur. Eğer bütün bunlar Sana dayanmasaydı, yıldızlar bağı çözülen tespih taneleri gibi kâinatın bağına dağılıp giderdi de bunu kimse önleyemezdi.

Biz hepimiz, Seninle mutluluğa erdik. Seni tanımakla gerçek saadeti tanıdık. Sana dayanmayan ve Senden gelmeyen mutluluktan kaçıyor ve Seni unutturan saadeti de lânetliyoruz. Evet Seni söylemeyen her şeye karşı susmak ve küsmek ve Seni hatırlamayanları da unutmak gerektir.

Ey rahmeti sonsuz Yüce Yaratıcı! Bizler Senin kapının bendeleri ve bu uğurda dünya ve ukbâdan geçmeye kararlı sadık kulların olarak bugüne kadar kimseye secde edip kul olmadık. Derdimizi Senden başkasına açmadık. Açtıksa da, "bin tevbe" diyerek dönüp dergâhına sığındık. Sen, bu kapından ayrılmayanların kadehlerini muhabbetinle doldur ve asırlardan beri dudağı tebessüm bilmeyenlerin yüzünü güldür.

Ey yaşlıların ümit ve huzuru! Ey gariplerin sahibi! Ey çaresizlerin çaresi! Nâçâr kalmış kullarına bir perde aç; açlıklarını gider ve dertlerine derman ol!.. Biz, Seni resimlerle, şekillerle anlatmak ve bunlarla vicdanlarımızda duyduğumuz güzelliklerini başkalarına da duyurmak istemiştik... Eğer bununla, idrak edemediğimiz ulvî hakikatleri örseledi isek, Senden özür diliyor ve bizi bağışlamayı istiyoruz.

Dua-2

Ey Rahmeti Sonsuz! Şeytanın bile ümit bağıladığı, o engin rahmetin hürmetine, "Ben, ben" diyen görgüsüz ve saygısızların gözlerinden perdeyi kaldır teklif düğümünü azıcık çöz hayranlık duyulacak iş ve icraatını şaşkınlıkla seyredenlere bir kısım cilveler göster ve boşlukta olan gönülleri marifetinle doyur.!

Ey Yüce Yaratıcı, varlığı zatına ayna yapan Sen, o aynada varlığın ziyasını gözlere, gönüllere saçanda Sensin. Sen var etmeseydin hiç bir şey var olamazdı. Sen her şeyi bir kitap bir meşher gibi tanzim etmeseydin bütün varlık bir kaos gibi kalır giderdi. Kainat senin ışığının gölgesi, nizam ve ahenk de senin iradenin eseridir. Şayet şu mevlevi gibi semaya kalkmış dönen kainatın başı tutkunsa, bu sana olan aşku şevktendir. Arzın bağı çeşit çeşit zenginliklerle doluyorsa bu senin feyz-ü bereketindendir.

Ey varlığı herşeyden ayan olan Sultanımız! Gözlerini kapayanların gözlerinden perdeyi kaldır, senden gelen esintileri duymayan kulaklardaki ağırlıkları gider. Senin güzelliklerinin akisleri karşısında alakasız kalan sinelere ateşler saç ve dillere vurulmuş kilitleri çöz. Her şey senin varlığını haykırırken, başkasını tapanların gönüllerini imana uyar! Senin iş ve icraatını kendine mal edenlere hadlerini bildir. Zeminimizde açan bütün güller, çemenler Senin rahmetinin tezahürü, yamaçlarımızdaki kar çiçekleri Senin toprağının bereketidir. Bunları görüp seni anmamak gaflet, bunları esbap ve tabiata vermek ise bir dalalettir.

Sen karı-kışı halletmeseydin yollar nasıl bahara uğrardı? Sen tohumlara hayat üflemeseydin bunca handikap karşısında yeryüzü nasıl dirilirdi?

Bizleri tasavvur ve düşüncelerimizde hatta bizim deyip sahip çıktığımız işlerde görüp gözeten, sevk-u idare eden Sensin! Bizler herşeyimizle Senin o mithiş irade ve meşietinin mahkumlarıyız ve bunu her lahzada düşündükçe de önce iftiharla şahlanıyor, sonra da minnet ve şükranla secdelere kapanıyoruz.

Dua-3

Ey taşı-toprağı hayâta ulaştıran, ey şeytanlığa açık ruhları lütfedip

meleklerle buluşturan Rahmet Sultânı! Bizlere, bizi aşan istidâtlar ve o istidâtlarda inkişâflar ver; Seni bilmez kömür ruhlara da ya elmas olma yolunu göster veya hadlerini bildir!

Ey yokluğu, varlığıyla süsleyen, damlaya deryâların vüsatini bahşeden, zerreye güneş olma istidâdını veren Ulu Sultan! Canlı-cansız, insan-hayvan, mümin-kâfir, şuurlu-şuursuz, tâlihli-tâlihsiz her şey ve herkes Senin bayrağının altında, varlığını soluklar O bayrağın üzerimizde dalgalanması eksik olmasın! ve Senin varlığından nebeân eden nurların gölgesinde yaşar. Hususi tevcih ve meşîetin olmasaydı, hiçbir şey var Yanıp-sönen bütün nurların ışık kaynağı Sensin biz hepimiz, doğar, büyür ve ölürüz.. Sen ise kendi kendine varsın, varlığıyla da zaman ve mekân üstüsün! Her an binleri, yüzbinleri var eder onlarla varlığını gösterir onlarda gözettiğin hikmetlerde meşîet ve ilmini hatırlatır her şeyi değiştirerek değişmezliğini iş'âr eder hedef eksenli yürüyenlere eşyâ ve hadiselerin sırrını ve yolların büyüsünü fısıldarsın! Senin adın vicdanlarımızın en aziz konuğu O konuk gönüllerimizin sürekli mukîmi olsun!

Ey kapısının tozu-toprağı gözlerimize sürme Sultanımız.! Bizler, Senin yolunda bulunmanın şuuruna erdiğimiz (öyle zannediyor da olabiliriz) günden beri hep yollardayız başımız kapının eşiğinde.. gönüllerimizi mihmandarlığıyla coşturduk ve her şeye rağmen misafirlerin olmaya azmettik. Teveccühlerin, gelecekteki lütuflarının referansı olarak ümit ve recalarımıza öyle bir fer verdi ki, herkese ve her şeye sırtımızı dönerek hülyalara sığmayan beklentilerimizle Sana yöneldik ayaklarımızda, Efendimiz'e ait prangalar, boynumuzda meşîet tezgahından çıkmış tasmalar, saçımızın tek teline bile ağyarı dokundurmayacak kadar gayûr, kararlı ve ahd u peymanlıyız.

Eğer bizler, Senin has bahçenin kumrularıysak, bize bitmeyen bir nefes, kesilmeyen bir ses lütfedip, bizi varlık ve mazhariyetlerimizin bedelini ödemeye muvaffak eyle! Sen coşturursan coşar, Sen duyurursan duyarız.. Senin semtinden kopup gelmeyenleri boş lakırdı sayar ve Seni anlatmayan dilden, Seni terennüm etmeyen nağmeden Sana sığınırız.

Bunlar, hâlimizi Sana hecelelemekse, dillerimizdeki ukdeyi çöz; beyanlarımızı beyanın sayesinde yükselt!. Gönüllerimizi değişmezliğe ulaştır ve nefeslerimizi kudsî nefahatınla besle ve derinleştir! Sen vermezsen biz hiçbir şeye sahip olamayız söyletmezsen hiçbir şeyi söyleyemeyiz. Bu kol-kanat nerede, O'nun hoşnutluk ufkuna ulaşmak nerede? Bu gönül nerede, kenz-i marifetine açılmak

nerede? Bu dil nerede, vasfına tercüman olmak nerede...? Utandıran davranışlarımızdan, kulakları tırmalayan beyanlarımızdan hicap içinde ve iki büklümüz.. iki büklümüz ama, aynı zamanda Senin engin müsamaha ve rahmetine yönelmenin inşirahı içindeyiz. Evet günahlarımız, günahlarıyla yerin dibine batanların isyanlarına denk, uzaklığımız kahrının dolaşıp durduğu dairede ne var ki, affın bütün hataları aşıp eritecek enginlikte, yakınlığın da şah damarımızın berisinde isyanlarımız itibariyle değil, bağışlayıcı hususiyetinde, uzaklığımız cihetiyle değil, yakınlığın letafet ve sıcaklığıyla bizleri okşa ve maiyetini vicdanlarımıza duyur; hasta gönüllerimizi teselli buyurup ruhlarımızı teveccühleriyle doyur.

Önümüzdeki yollar sarp ve yokuş.. her köşe başında bir sürü gulyabâni gayızla gerilmiş hüçûm ânı ve hüçûm bahanesi bekliyor. Dillerinde, irtica, gericilik, teokrasi ve fundamentalizm, ellerinde gücün her çeşidi ve hayallerinde binbir entrika eğer biz onların dediği gibi dine, dünyaya, ilme ve gelişmeye karşı isek, Sen bizi bu sapıklıktan halâs eyle..? Liyakatımız yoksa, yolların mütedeyyin, mütemeddin, müterakkî ve ilim aşığı insanlara açılması için bizleri huzuruna al ve yolları aç! Yok karşı taraf yanılıyorsa, içlerinde salâha açık ruhlardan hidayetini esirgeme! Temerrüt ve din düşmanlığını meslek edinenlerin de birliklerini boz! Düzenlerini başlarına yık! Yurtlarına-yuvalarına feryat sal! Ve bütün inananları, bu karanlık düşünce, karanlık ruh ve kara seslerin, gayretine dokunduğuna inandığımız tecavüzlerine, tahkirlerine, tezyiflerine ve plânlarına karşı kapının sadık kullarını koru...!

Dua-4

Ey, varlığı canlarımızın cânı, nûru gözlerimizin ziyası Yüce Varlık! Sen tenlerimize can vermeseydin, bizim çamurdan, balçıktan ne farkımız olurdu.! Sen gözlerimize ziya çalmasaydın, kâinatları, eşyayı nasıl değerlendirebilir ve Seni nasıl bilebilirdik.! Sen bizi önce taştan-topraktan, sonra da iman ve mârifet bahşederek iki kez var ettin. Sana kâinatın zerrelere adedince hamd ü senâda bulunsak, yine de hakkıyla şükür vazifesini yerine getirmiş sayılamayız...

Ey, her zaman güzellikler izhar edip çirkinlikleri örten ve en çirkin görünen şeyleri dahi izâfî güzelliklerle bezeyen Güzeller Güzeli! Gönüllerimizi güzellik duygularıyla mamur kıl ve bize her zaman güzel kalmanın yollarını göster!

Ey, günahlarla kirlenmiş kimseleri hemen cezalandırmayan, haddini

bilmezlerin ayıplarını görmezlikten gelerek onlara manevî kirlerinden arınma fırsatları veren Merhametliler Merhametlisi! Bizi günahlarla, hatalarla kirlenmekten korusun; kirlendiğimizde de mağfiret ve merhametini bizden esirgemesin! Biz, Senin var etmenle var olduk ve Senin lütuflarıyla ayaktaız. Her zaman Senin cömertliğini soluklamakta ve Senin ihsanlarını yudumlamaktayız. Dimağlarımıza aydınlık veren Sen; gönüllerimizi iman zevkiyle mamur kılan da Sensin. Akıl Seni buluncaya kadar şaşkınlıklar içinde bocalayıp duruyor, nefis de bâğîlikler peşinde koşturuyordu. Akıllı rehber haline getiren Sen, nefsin arzularını frenleyip, ona itminan ufkunu gösteren de Sensin.. Senin lütuflarıyla kendimizi bulduk ve şurada-burada zayi olup gitmekten kurtulduk.

Gönüllerimiz Senin mârifetinle itminana erip oturaklaştı.. düşüncelerimiz Sana teslim olmakla öldürücü hafakanlardan sıyrılabilirdi. Bizler hemen hepimiz, ellerimiz Senin kapının tokmağında boynu bükük dilencileriz -Allah, bu dilencililiği sonsuza kadar devam ettirsin-. Dualarımızla Seni mırıldanıyor, içlerimizi çekiyor ve vereceğın cevabı bekliyoruz. Bugüne kadar Senden başka bizi duyan, yüzümüze bakan ve şefkatle başımızı okşayan olmadı. Ne bulduk, ne gördükse Sende bulduk, Sende gördük ve Sana inancımız sayesinde hayretten, dehşetten, gurbetten ve yalnızlıktan kurtulduk. Bütün benliğimizle son bir kere daha Sana yöneliyor, af ve afiyet diliyoruz.

Kalb katılığından, gafletten, başkalarına bâr olmaktan, aşağılıktan, aşağılanmaktan, miskinlikten; cehaletten ve faydasız bilgiden; ürpermeyen gönülden, doyma bilmeyen nefisten, kabul edilmeyen duadan; nimetlerinin zeval bulmasından, lütuflarının değişip başkalaşmasından; ansızın bastırın azabından, gelip çatan gazabından Sana sığınıyoruz. Senden her zaman, yalvaran diller, haşyetle ürperen gönüller istiyoruz. Tövbelerimizi kabul buyur, bizi günahlardan arındır, dua ve isteklerimize cevaplar lütfeyle! Delil ve bürhanlarımızı hedefine yönlendir, kalblerimizin ufkunu aç, dilimizi doğruluğa bağla ve gönül kirlerimizi temizle! Allahım, Senden her işimizde sebat, Kur'ân yolunda kararlılık ve nimetlerine karşı da duyarlılık hissi bekliyoruz. Kapına yönelenleri boş çevirme, itaatte bulunanlara bol bol karşılık ver, Sana baş kaldıranlara da doğru yolu göster.. muzdariplerin dualarını icabetle taçlandır, sıkıntıda bulunanları lütfunla şâd eyle, hasta ruhlara hususi muamelede bulun, küfür ve ilhad içinde bocalayanlara da nurunu göster; göster de kalmasın hiçbir yanda muzlim bir nokta.

Dua-5

Ey Merhametlilerin En Merhametlisi!

Bu koskoca kâinatları bir kitap gibi önümüze seren Sen; onun esrarını vicdanlarımıza duyuran Sen ve vicdanlarımızı lâhûtî esrarının mevcelenip geldiği iklime bir sahil yapan yine Sensin! Bizler, Senin kapının boynu tasmalı kulları, vicdanlarımıza aksedip duran parıltılar da Senin varlığının zıyasıdır. Biz neye mâliksek Senin vergin, Senin atândır. Bunu bir kere daha ilân ediyor, kapının âzâd kabul etmez kulları olduğumuzu itirafla, ahd ü peymanımızı yenilemek istiyoruz.

Asırlar var ki, saçlarına çoktan ölümün habercisi akların düştüğü ve vücûdunda hastalıkların ne zamandır tavattun ettiği bu yaşlı dünyada kaç nesil, gözlerini hep bitmez bir geceye, bir şeb-i yeldâya açtı. İki büklüm olmuş âb-endâm kametleri, dağılmış perişan kâkülleri, buruk boyun ve mahzun bakışları gördükçe, kaç defa kaddimiz büküldü, gözlerimiz doldu. Sînemizde hep Yakub'un âh u efganını, içimizde Zeliha'nın aşk u hicranını taşıdık durduk ve Yusuf ne zaman zindandan çıkar da, bu iki büklüm olmuş kametlere, perişan kâküllere, buruk boyun ve mahzun bakışlara el uzatır diye beklemeye koyulduk. Beyni söndürülen, kalbi kursağına yedirilen, içinde bulunduğu büsbütün hâlî diyarda âşına kimse göremeyen nesillerin sızlanışını güya dindirmek için koşanlar ise, sadece midenin arzu ve isteklerine koşuyorlardı.

İşte, ey zikri, fikri ruhlara itminan veren gönüller Sultanı! Ey bizleri varlığa erdiren ve varolmadaki sonsuz zevki gönüllerimize duyuran Güzeller Güzeli Yüce Yaratıcı! Dört bir yanda mışıldayan suları, yer yer ışıldayan lambaları, gelip gelip ruhları saran hülyâları ve tohumlar gibi hülyâların bağrına saçılan inanç, azim, ümit ve güzellik duygularıyla, şiir ve sanatın bütün unsurlarını toplayarak hâtıralarda silinmez birer edaya ulaşan gecede, göğün renklerinin, suların seslerinin, kuş çığlıklarının akıp akıp ruhlara dolduğu, hayat ve varlığın daha bir muammalaştığı, derinleştiği bu sır âleminde, Senin öğrettiğin ve ruhlarımıza duyurduğun şeyleri, gönülleri gönüllerimiz gibi mürde ve derbeder olanlara ulaştırmak için, yer yer eşya ve hâdiselerin dolapları içine girerek, yer yer benliğimize dönerek olup biten şeylerden ve bu umûmî gidişattan Senin varlığına bakan pencereleri, Senin huzuruna yükseltecek yolları araştırıp tespite çalıştık.

Dua-6

Ey çaresizler çaresi! Sebeplerin sukut ettiği, içtimaî ahvalin boz-bulanık bir hâl aldığı, her yanda zalimlerin "hay-huy"unun duyulduğu, yığınların çaresizlikle kâh sağa, kâh sola toslayıp durduğu şu karanlık günlerde, zulmet zulmet içinde kıvrananlara nezdinden bir ışık gönder.. sonsuz kudretinle bütün zulüm ve haksızlık ateşlerine bir su serp.. şeytanın ocaklarını söndür ve iblislerin boyunlarına çözemeyecekleri tasmalar geçir. Ufuklarımızdaki ilham esintileri bir yere takıldı, gönüllerimizde heyecanlar söndü, dillerimizde bir kekemelik var; rahmet ilinden bize diriltten bir meltem gönder.. hakkındaki recâ ve hüsnüzannımızı rahmetinin serhaddine ulaştır ve bizi o ufkun ümitli dilencileri kabul ederek gönüllerimizi imanî heyecanla şahlandır ve dillerimizdeki bağları çöz; çöz ki hâlimizi arz ederken yeni bir günah işlemeyelim.

Mücrimiz, düşkünüz, derbederiz. Ve yakın tarihimiz itibarıyla hiç bu kadar dağılmamış, bu kadar zaafa düşmemiş, bu kadar Senden uzak kalmamış; sürekli "Sen Sen" diyenler dahil asla bu ölçüde Sensizlik yaşamamıştık.

Ey talihsizlerin sığınağı, ey âcizlerin güç kaynağı, ey dertlilerin tabibi ve ey yolda kalmışların hâdîsi ve yol göstereni! Bir kere daha Sana dehalet ediyor ve içimizi son bir kez daha Sana döküyoruz. Boş şeylerin arkasından koşup durduk; olmayacak hüylalara gönül bağladık. Ümit ettiklerimiz yüzümüze bakmadı ve bel bağladıklarımız asla bizi umursamadı. Bugüne kadar Senden başka sesimizi duyan, başımızı okşayan olmadı. Duygularımızla alay edildi; düşüncelerimiz cürüm sayıldı. Her yanda kundaklamalar yaşandı.. her tarafta fitne ateşleri körüklendi.. yananlar ocaklar gibi yandı ve yapılanlar ismet-i dine dayandı.

Şu anda duygularımız derbeder, davranışlarımız ahenksiz, ruhlarımız kirli, ayaklarımız titrek, ellerimiz mefluç, çoğumuz itibarıyla ümitlerimiz sarsık, havalar boz-bulanık, mağripler hicranla tül tül, maşrıklar lütfuna kalmış... İşte böyle bir dağınıklık içinde Sana geldik. Böyle gelenlerin ilki değiliz, sonuncusu da olmayacağız. Rahmetin, bu garip pişmanların ümit kapısı, bizler de bu kapının önündeki liyakatsiz dilenciler. Şimdiye kadar gelip Senin kapında ihtiyaç izhar edenlerden boş dönen hiç olmamış; hiçbir kaçkın ve pişman da o kapıdan kovulmamıştır. O kapı Senin kapın, onun başkalarından farkı da her gelene affındır. Bizi hilm ü silminle güçlendir. Zalimlere de varlığını duyur.

Ey her duada bulunana icabet eden ululuk tahtının Sultanı! Şu anda binler, yüz binler Senin karşında divan durarak ellerimizi Sana açıyor ve külliyyet kesbetmiş niyaz edalı soluklarımızla, kullarına her zaman açık bulunan, hiç olmazsa aralık duran rahmet desenli kapının tokmağına inleyerek dokunuyor ve "Biz geldik" diyoruz. Herkesi ve her şeyi görüp gözettiğine, her sese ve herkese merhamet ettiğine gönülden inanarak kaçkınılığımızı muvakkat dahi olsa görmüyor, günahlarımızı af çağlayanların içinde tasavvur ediyor, karıştırdığımız haltlara değil, Senin afv u safhına bakıyor ve ümitlerimizi ona bağlıyoruz; bağlıyor ve Sen varsan -ki aslında kendinden var olan sadece Sensin- bizim terk edilmemiz söz konusu olamaz. Enîsimiz Sen isen, çevrenin vahşetinden bize ne! Her yanda şeytan ve avenesi içten içe homurdanıp duruyorlarmış, Sen bizimle olduktan sonra ne ifade eder ki! Sen her şeyin biricik hâkimisin ve hükmünü engelleyecek bir güç de yoktur. Sen saltanat dairen içinde en küçük şeyleri görür, en cılız sesleri işitir, hiçbir şeyi ve hiçbir kimseyi cevapsız bırakmazsın.

Şimdi biz de, bize verdiği isteme duygusu ve istenenleri vereceğin inancıyla rahmetinin vüs'ati genişliğindeki kapına dayanıyor, son bir kere daha hâlimizi arz etmek istiyoruz. Hâlimiz Sana ayan, söyleyeceklerimiz bildiklerinin bir kısmını beyan. Beklediğimiz asırlardan beri bizi kıvrım kıvrım kıvrandıran dertlerimize derman.. icabet buyur ey Rahîm ü Rahmân!

Duada Beklentiye Girmek

Ne var ki, dualarımıza cevap verilmesini, bizim isteklerimizin aynıyla yerine getirilmesi şeklinde anlamak da doğru değildir. Biz bazen, sadece bugün, hâlihazırdaki heves ve arzularımızın gereğini düşünerek kendi talep çerçevemizi daraltmış, yarınları ve bizimle münasebeti olan daha başka şeyleri gözden çıkarmış olabiliriz. O ise, hem bizim için hem her şey için, hem bugünümüzü hem de uzak-yakın yarınlarmızı iç içe görüp-gözeterek, bizim daralttığımız hususları açar, genişletir; dünya-ukba vüsatine ulaştırarak, merhamet ve hikmetinin derinliğine göre çok buudlu cevaplarda bulunur.. evet O, hâlihazırdaki durumumuzu aydınlatırken yarınlarmızı karartmaz.. bugünün ışıklarını yarınlara zulmeti haline getirmes ve bize iltifatlarda, teveccühlerde bulunurken başkalarına kat'iyen mahrumiyet yaşatmaz.. herkese ve her şeye çok derinlikli cevaplar verir, dualarımızı duyduğunu, isteklerimizi nazar-ı itibara aldığını gösterir.. ve huzuruyla gönüllerimize tasavvurlarımızı aşkın ne

inşirahlar, ne inşirahlar verir..

Duada Peygamberler Gibi Dertli Olmak

Kur'ân, sık sık, biraz da konumlarına göre, nebîlerin yakarışlarından, iç çekişlerinden ve yardım taleplerinden, "Velimiz Sensin yarlığa bizi.." "Rabbimiz! Bizi o zalimlerin zulmüne maruz bırakıp işkence etme.." "Sen bütün noksan sıfatlardan münezzehsin; doğrusu ben kendi kendime zulmettim, affını bekliyorum" ... dar çerçeveli kareler sunar ve açık-kapalı yüzlerce ayetle bizi kendimizi sorgulamaya, arzuhâle, olumsuz yanlarımızdan dert yanmaya çağırır; çağırır ve duanın, konumuna göre belli sorumlulukları olanlara bir güç kaynağı, günaha girmiş olanlara bir arınma kurnası, darda kalmışlara bir çare, musibetzedelere bir inayet eli, acz u fakr ve ihtiyaç içinde kıvrananlara bir hazine anahtarı, derd-mend olanlara bir tabip, ümidini yitirenlere bir reca esintisi, mazlumlara-mağdurlara da bir havale çağrısı olduğunu gösterir. Dünya gailelerinden ve ukbâ endişelerinden kurtulma adına hep dua ve tazarruu nazara verir ve onu gönlünün gözleriyle süzüp, ruhunun diliyle mırıldananları sürekli Hakk'a teveccüh ve niyaz koylarında gezdirir.

Duadan Başka Çare Yok

Senden uzaklaşalı asırlar oldu; çok kapı tokmağı tıklattık, çok kimseye müracaat ettik. Perişanîyetimizi görecektik, dertlerimize derman olacak kimse çıkmadı. Kaçkın olmanın hicabıyla beraber kimsesizliğin sefaletiyle de hep kıvranıp durduk; ama dahasına tâkatımız kalmadı. Biraz da ızdırarların evirip-çevirmesiyle şu anda boynumuzda kulluk tasma huzurunda el-pençeyiz. Ben şimdilerde dahi Seni tam anladığımızı ve dergâhına gönülden yöneldiğimizi söyleyemeyeceğim -dergâhın uludur, kıtmir kulundur-. Anlayıp yönelebilsaydık her şeyi hâle bağlar ve "hâlimiz ayân" der sükûtle içimizi dökerdik. Ama, mücrim de olsak, rahmetinin enginliğine çağırarak Sen, günahkârların affına ferman çıkaran da Sensin. Dua adına konuşmamıza müsaaden olmasaydı, böyle bir teveccühe yeltenemez ve huzurunda içimizi dökme saygısızlığında bulunmazdık...

Ey Yüce Yaratıcı, bunca zaman yâdelerde dolaşıp yabancılık yaşadık, sonra sırtımızda yılların vebali, perişan bir dil, kırık bir kol ve kanatla nihayet

kapına yöneldik -ben öyle sanabilirim- bir yandan mahcubiyet yaşarken bir yandan da Sana dönmüş olmanın sevinci içindeyiz. Huzuruna nasıl gelirsek gelelim gönüllerimiz Seni bulmanın heyecanıyla çarpıyor ve nabızlarımız da ümitlerimizin ritmiyle atıyor. İşte böyle bir ruh hâletiyle bütün duygularımızı Senin hakkındaki reca ve beklentilerimize bağlayarak "Meded ey keremler kânı, kaçkınları affet, ihtiyaçları zaruret kertesinde rahmete muhtaç olanları affet" deyip inliyoruz:

Dualar ve Diriliş Emareleri

Kaldı ki, iman, azim ve düşünce hayatımızda -bir kısım zorluklar söz konusu olsa da- her zaman ciddi bir rejenerasyonun var olduğu da apaçık. Evet, şimdilik çelimsiz görünse de, hemen her yerde iradeler, varoluş gayelerinin dantelâlarını örüyor, her yanda yükselen tevbeler, inabeler, münâcâtlar ve bunlar kadar mukaddes saydığımız, hak yolunda koşan hak erlerinin solukları, bir yeni türden gök ehline ne besteler ne besteler dinletiyor..! Dünyanın dört bir yanında, Hakk'a yalvarışlarla çınlayan kubbelerdeki aks-i sadânın -bir hadisin işaretine binâen- göklerde meleklerin muhaveresine mevzû teşkil ettiğini söylesem, zannediyorum mübalâğa etmiş sayılmam. Bazılarımız itibarıyla, liyâkatsizlik ve konumunun hakkını verememe her zaman söz konusu olsa da, dost firaseti ve düşman tecessüsünün birleşik noktasında duyulan sesin bizim diriliş neşîdelerimiz olduğunda da şüphe yok.

Evet, şimdilerde yürüdüğümüz yolların bizi ulaştırdıkları meydanlardan, rıhtımlardan ümitlerimizde yaşattığımız enginliklere açılacağımız inancıyla -bütün bir toplum olarak öyle olmasak da- tıpkı cennet yamaçlarında tenezzühe çıkmış gibi, ruh iklimimiz itibarıyla şevk ü tarab içindeyiz. Çok yakın bir gelecekte, güneş, ay ve yıldızlar bizim yamaçlarımızda, hayâ, iffet, vefâ, sadâkat, ilim aşkı, araştırma ruhu çiçekleri üzerinde doğup batacak. Gelip geçtiğimiz her yerde, bizim için kurulmuş bir tâk gibi hep gök kuşağının altında yürüyecek ve iç içe güzellikler yudumlayıp geçeceğimiz günler dizi dizi yollarda. Evet her yüzde tertemiz iffet duygusu, her sînede aşk u şevk feverânı, her tavırda ayrı bir uhrevî derinlik duyacağımız ve bir temâşâ zevkiyle güzellikten güzelliğe koşacağımız; koşup ak bahtımıza tebessümler yağdıracağımız günler, horozu ötmüş şafaklar gibi ufkun beri tarafında.

Günümüzde, saygısızlığın filizlenişine, hattâ bir meşelik gibi her yanı

sarmasına ve egoizmanın bütün ruhlara hükmetmesine karşılık, her tarafta hürmetin boy atıp gelişeceğine, her yanda mahviyet, tevazu ve inceliğin üfûl üfûl eseceğine inancımız da tamdır ve sürprizler sağanağının sükûn edeceği günlerin arefesinde bulunuyoruz.

Duanın Adabı

Allah bize, "Hem endişe içinde hem de ümitlerle dopdolu olarak yalnız O'na yalvarın; bilin ki, O'nun rahmeti, kalpleri ihsan şuuruyla çarpan kimselerle beraberdir." ferman ederek, hem teveccüh edeceğimiz kapıyı gösterir hem de o kapının önünde durmanın adabını öğretir.

Duanın Adabı

Aslında dualarımızla biz, beşerî isteklerimizin gerçekleştirilmesinden daha çok, Rabbimiz'e saygımızı, güvenimizi ve O'nun gücünün her şeye yettiğini itiraf eder; son noktayı bazen bir sükûtle, bazen de -esbâba tevessül mülâhazası mahfuz- her şeyi O'ndan bekleme durumunda bulunduğumuzu vurgulama adına: "Ne hâlimiz varsa hepsi de Sana ayân/Dua, kapı kullarından miskince bir beyan.." mânâsına hâl-i pür-melâlimizi dile getiririz. Evet, bazen Kur'ân-ı Kerim, bazen de sözleri lâl ü güher Söz Sultanı'ndan alıntılarla istediklerimizi Hakk'ın dergâhına sunar ve ebedî mihrabımız olan O'nun kapısına yönelerek, ruh dünyamızı şerh eder, içimizi O'na döker ve "huzurun edebi" diyerek ağzımızı sımsıkı kapatarak sükût murakabesine geçeriz ki, bazılarınca böyle bir hâl -ihlâs ve samimiyyetin derecesi ölçüsünde- en belâgatlı sözlerden daha belîğ ve en yüksek ifadeleri aşkın bir beyan ve bir arzıhâl sayılır. Allah, gizli-açık her hâlimizi bildiğine göre, duada sözden daha ziyade öz önemli olsa gerek.. zaten Cenâb-ı Hak da: "Kullarım beni Sen'den sorarlarsa; bilmeliler ki, Ben onlara çok yakınlım; Bana dua edenin duasına icabet ederim" mazmununca O, arzu ve isteklerimizi bilmede, bize bizden daha yakındır. Bu itibarla da, istek ve dileklerimizi huzur mülâhazasına bağlayarak, sessizlikle seslendirmek, hususiyle de o seviyenin insanları için ayn-ı edebidir. İster gayb telâkkisi, ister huzur mülâhazası, bize bizden daha yakın olan Rabbimiz: "Siz bana dua edin ki, Ben de icabet edip karşılık vereyim" buyurarak, bizi duaya teşvik etmekte ve dua etmemeyi anlamsız bir istigna ve bir kopukluk saymaktadır.

Duanın Ehemmiyeti

Meyelân-ı hayra kuvvet veren duaya gelince; Allah (cc) Kur'an-ı Kerim'de değişik yerlerde, bizleri duaya teşvik ederken: "-Dua edin, duanıza icabet edeyim." (Mü'min/60) "-Eğer kullarım benden sorarlarsa, ben onlara çok yakınım.." (Bakara/186) buyurmaktadır. Diğer bir ifadeyle kullarım sakın ye'se düşmesinler; zira, bir kere ben onlara şah damarlarından daha yakınım.. onlar şayet fiilen dua edemiyorlarsa kavlen dua etsinler.. onu da yapamıyorlarsa gönülleriyle bana yönelsinler; yani eğer dilleriyle söyledikleri şeyler, onları tatmin etmiyorsa, vicdanlarındaki mülâhaza enginliğine kendilerini salıvererek şöyle diyebilirler: "Allah'ım, ben şu meselede 30-40 cümle ile senden bir şeyler istedim. Halbuki enbiyâ, asfiyâ, evliyâ, mukarrebîn ve ebrârın istediği veya istenmesi gerekli olan nice şeyler vardır ki istememişimdir; ben onları bilememiş, idrak edememiş, istememiş olabilirim. Şimdi bu mülâhazaların hepsini birden nazara alıyor, bütün ruhumla sana bir kere daha teveccüh ediyor ve rahmet kapının tokmağına dokunup inliyorum." Evet, himmetimizi âlî tutup, mülâhazalarımızın derinliği ile Rabbimizin kapısına aciz, iktidarsız bir varlığa gider gibi değil de, bizlere her gün bin cennet verse, hazinelerinde zerre kadar eksiklik olmayacak Gani-i ale'l-ıtlâk'a müracaat ediyor gibi gitmeli.

Duanın Tanımı

Aciz, fakir, muhtaç ve kendine yetmediğinin şuurunda olan kulun, tazarru, tezellül ve alçak gönüllülük içinde, Rahmeti Sonsuz'a yönelip, hâlini O'na arz ederek istediklerini O'ndan istemesinin ayrı bir unvanı sayılan dua, kulun Rabbi'ne karşı iman, güven, itimat ve tevhid telâkkisinin bir gereğidir.

Bu mülâhazalar çerçevesinde, O'na yönelen kul, sımsıkı havf u reca duygularına kilitlenir; "Başkalarının nazarlarından uzak, gönülden sadece Rabbi'ne yalvarır ve gizliden gizliye O'na dua eder." Bu mazmuna bağlılık duada bir esastır ve bu esas ancak Şâri'in açıp genişletmesi ölçüsünde, açıp genişlettiği yerlerde tecviz, hatta teşvik edilebilir.

Duanın Vakti ve Özellikleri

Bunu böyle bilerek, dağ-bayır, çöl-şehir, gece-gündüz yalnızlığını hissettiğin vakitlerde, kalk bütün benliğine O'na yönel; kalbinin kapılarını O'na aç, büyük-küçük acı ve ızdıraplarını, arzu ve isteklerini bir bir O'na şerhet! Acılarının dindiğini, ızdıraplarının, yerlerini huzurlara, itminanlara bıraktıklarını duyacak ve ruhunun dörtbir yandan iltifât esintileriyle sarıldığını hissedeceksin.

Belki, sen O'nu, cismaniyete ait kıstaslar içinde hiçbir zaman görüp duyamayacaksın. Ama O, her lâhza binbir emâre ve işaretlerle varlığını senin vicdanına duyuracak, yakınlığını sana hissettirecek ve yer yer gönlünün dudaklarını tebessümlerle süsleyecektir.

Geceler bu vâridâta açık yamaçlar gibidir. Kalbini Hakk tecellîleri karşısında pırıl pırıl bir ayna haline getiren hakikate uyanmış ruhlar, gecenin gelişiyle seccadelerinde pusuya yatar ve tecellî avına çıkarlar. Sen de yapayalnız kaldığın zamanlarda gecenin yamaçlarını kolla! Oraların Dost'a halvet yeri ve gurbet dakikaları da halvet zamanı olduğunu bil; bütün hissiyatınla O'nun huzuruna gir ve kalbinin sırlarını bir bir O'na say, dök! Dertlerini sadece O'na aç; O'nun huzurunda inle ve başını O'na giden yollarda ilk eşik sayılan secdegâha koy ve bekle..! Gönül dünyâna doğru içiçe kapıların açıldığını duyacak, O'nun varlığının ışıkları altında eridiğini hissedecek ve deryâyâ düşen bir damla gibi kendi hesabına kaybolup gidecek, sonra da hesaplar üstü bir kuşakta okyanusların dev dalgaları ile bütünleşeceksin...

Senin varlığın içinde bir iç, için içinde ayrı bir iç ve iç içe içler seni, sürekli, daha derinliklere, daha genişliklere ve daha zirvelere doğru çekip götürecektir. Bu iç içe derinliklere yelken açabildiğin ölçüde, kendini ötelerin en baş döndürücü bâkir iklimlerinde, Cennet'in o sonsuza açık yamaçlarında tenezzühe çıkmış gibi duyacak ve her yeni adımda Allah'a yaklaşmanın ayrı bir lütfunu göreceksin.

Duasız İnsan

Dıştan başka bir şey görmeyip, içindeki büyüklüklere, ihtişamlara, derinliklere ulaşamayan ruhlar, sürekli karanlıklar içinde bocalar durur ve bir türlü hasretlerden, buhranlardan kurtulamazlar.

Keşke onlar da, pırıl pırıl bu semâlar kadar derin, cihanlar kadar geniş, kendi mahiyetlerindeki derinlikleri sezebilselerdi..! Keşke onlar da, gerçek insanlar gibi içlerindeki aydınlığa açık noktaları keşfedip vicdanın dümdüz yollarında, Yüce Yaratıcı'nın gönül gözlerine saldıgı ışıklarla o âlemlere ait sırları avlayabilselerdi.

Birer nüve halinde, içlerindeki bu aydınlık yolları bulamayanlara, bir ömür boyu en yüksek hakikatten habersiz yaşayanlara ve maddî mesâfelere takılıp kalarak, sonsuzluk mesâfelerini sezemeyenlere bilmem ki, acısak mı; üzülsek mi; yoksa, gözlerinin açılması için duâ duâ yalvarsak mı..?

Duaya İhtiyacımız Çoktur

Ey Rab! Senin dualara icabet etme mecburiyetin yoktur; ama bizim ona ihtiyacımız hissettiklerimizden de çoktur. Bütün dileklerimizi kabul buyur ve bunların kabulünü vicdanlarımıza duyur; aç ve yalnızlıkla tir tir titreyen kalplerimizi iman ve itminanla doyur. Ciddî bir yol almış sayılmasak da yıllar var hep yollardayız. Ufkumuz gam ve kederle tülleniyor. Önümüzdeki engebeler beşer takatini aşkın görünüyor. Ümmet-i Muhammed (aleyhissalâtü ve't-teslimât) perişan, derbeder ve ızdırap içinde.. Müslümanlık gelenek ve göreneklerin darlığına mahkum.. ibadet ü tâat kültür televvünlü.. duygular, düşünceler fantezilere emanet.. mücadelelerin esası da çıkarlar, menfaatler, ırkî mülâhazalara dayalı. Ölenler bir hiç uğruna ölüyor, öldürenler işledikleri cinayetleri mücahede sayıyor.

Ey Rab! Elimizden tut, dostlarının yüzüne baktığın gibi bize de rahmetinle teveccühte bulun.. iç dünyamızı varlığının ziyasıyla nurlandır ve bizi Sensizliğin zulmetlerinden, zindanlarından halâs eyle; halâs eyle ve eşğine baş koymuş kapının şu sadık kullarını yalnız bırakma. Senden kalplerimize ışık, iradelerimize güç, düşüncelerimize istikamet, niyetlerimize de hulûs istiyoruz. Bizleri iç dünyamızla yeniden inşa ederek ruhlarımıza ahsen-i takvîm sırrını duyur.

"N'olur ya Rabbî, n'olur ya Rabbî, neyin noksan olur ya Rabbî." (M.Lütfî)

Rahmet Senin sıfatın, inayet âdetin, af şanın; bizler de o rahmet, o inayet ve o mağfirete muhtaç kullarınız.

"Kerem kıl, kesme Sultanım keremin bînevâlerden

Keremkâne yakışır mı kerem kesmek gedâlerden." (M.Lütfî)

Duygu ve Düşüncesi Maneviyata Yönelik Kadın

Duygu ve düşünce dünyasıyla sonsuza tam yönelmiş bir kadın, hiçbir mürşid ve hiçbir muallimin duyuramayacağı şeyleri duyurur ruhlarımıza ve gönüllerimizi, zamanın solduramayacağı, kimsenin silemeyeceği en enfes mânâların en nefis hatlarıyla süsler; derken şuuraltı donanımızla bizi daha sonraki hayatımızda, dünyaları peyleyebileceğimiz ne potansiyel zenginliklere ulaştırır.! Biz hemen her zaman böyle yetkin 'insan-ı kâmile' bir kadının huzurunda, ruhlarımıza ötelere merhamet, şefkat ve şiirin döküldüğünü duyar gibi olur ve içimizin derinliklerinde hep uhrevîleşmenin neşvesiyle ürperir.

Bize göre kadın, hususiyle de analık buudıyla, semalar kadar derin ve gönlünde göklerin yıldızları kadar duyguların, düşüncelerin köpürüp durduğu bir his ve merhamet yumağıdır. O her zaman, acı-tatlı talihiyle uyumlu, sevinçleriyle-kederleriyle barışık, neşeyle-tasayla iç içe, kine-nefrete kapalı, her hâliyle ihya ve imar peşinde ve yeryüzünde ilâhî hilâfetin en saf mayası, insanî inceliğin de âdeta sözü ve usaresidir. Bilhassa, inancı ve sonsuzluk düşüncesiyle gönül kapılarını ebediyetlere aralamış bahtiyar bir kadın; madde ve mânânın, cisim ve ruhun birleşik âlemi diyebileceğimiz sihirli bir noktada, tasavvurlar üstü öylesine parlak bir konuma mâliktir ki, bunun ötesinde ona vereceğimiz en yüksek payeler ve makamlar dahi onun güneşler gibi parıldayan gerçek değerleri yanında -yeri, konuma ve mazhariyetleri adına mübalâğalara girilerek hakikî hâline gölge düşürüldüğü için- sönük birer mum mesâbesinde kalırlar.

Duygu, Düşünce ve Davranışlarda Tutarlı Olmak

Aslında, iradeleri sağlam, duruşları da yerinde bu gönül insanların hemen bütünü hep aynı hedefi kollamış, aynı çizgide hareket etmiş ve aynı değerlere saygı duymuşlardır. Onların duygu, düşünce ve davranışlarında hep aynı şeyler nümâyan, mesajlarında da aynı dava ve davet birliği göze çarpmaktadır. Aynı ayrı devir ve ayrı ayrı coğrafyalarda neş'et etmiş olmalarına rağmen, hemen hepsinin de aynı misyonun temsilcileri olduğu açıkça müşahade edilmektedir. Bunların en bariz özellikleri ise, hemen bütün faaliyetlerini Allah'ın rızasına

bağlı götürmeleri, mücadelelerinde sadece ve sadece O'nun kudret ve inayetine dayanmaları ve O'nun sıyanetine sığınarak O'nun namına hareket etmeleridir.

Dünya Dengelerinde Bizim Milletimiz Yok

Biz, milletçe devletler arası muvazenede o muhteşem yerimizi kaybettiğimiz günden beri dünyayı başıboşlar idare ediyor; insanlığın kaderi bulaşıklara emanet. Her yerde yağmacılar arpalık peşinde.. yeryüzü nimetleri nankörlerin kontrolünde.. hak düşüncesi, insaf ve adalet mülâhazaları, ara sıra, canı yanmışlarca seslendirilen imdat çılgılığı gibi bir şey.. silinip gitmiş yüreklerden merhamet ve şefkat hissi.. körelmiş vefa, sadakat ve güven duygusu, unutulmuş gibi şeref, itibar ve haysiyet tutkusu.

Dünya Dengelerinde Söz Sahibi Olma Şuuru

Şimdi, istirhâm ederim, milletimiz için muasır milletler seviyesinde ciddi bir mesâî tanziminden, mükemmel bir iş bölümünden ve yine bizim ölçülerimiz içinde emniyet ve güven duygusunun yaygınlaştırılmasından; her yeri başlı başına eşsiz birer pırlanta sayılan o dinî ve millî değerlerimizi koruyup kolladığımızdan söz edebilir miyiz...?

Bütün bu menfi hususlara rağmen, insanımız hâlâ her yönüyle canlı, geleceğe açık, ne olduğunun ve ne olmak istediğinin şuurunda, mükellefiyetlerini yerine getirmeye kararlı ve baştakilerin hazırlayacağı imkânları beklemektedir. Öyle inanıyoruz ki, şâyet bir muhâlif rüzgâr esmezse milletimiz; târihî tekerrürlerle açılan yollarda devletler muvazenesindeki o muhteşem yerini bir kere daha alacaktır ve Hakk'ın inâyetiyle bunu önlemeye de kimsenin gücü yetmeyecektir.

Dünya Hayatının Zorluğu

İnsanoğlu bu dünyada, kendini bulma, özüne erme uğrunda, tehlikeleri çok, geçidi yok; önünde sarp dağların, derin derelerin bulunduğu upuzun bir yolda, seyahate mecbur edilmiş garip bir yolcudur. O, bilmediği bu uzun yolda, karşısına çıkan güçlüklerle pençeleşerek, sıkıntıları göğüsleyerek, derbentleri aşarak, varıp kendisine gösterilen hedefe ulaşmak zorundadır. Zira böyle bir

yolculuk, herkese ancak bir kere nasip olmakta ve her ferдин ölümsüzlüğü ermesi de bu biricik seferle temin edilebilmektedir.

Dünya Saadetini Unutmak

Ümitle şahlanıp şevkle gerildiğimiz şu günlerde, semamızda kayan her yıldızın, beynimize saplanmış bir zıpkın gibi yüreğimizi hoplatmasına karşılık; daha şevkli, daha canlı olmamız gerektiğini düşünüyor ve ahd u peymanlarımızı bir kere daha gözden geçirme lüzumunu duyuyoruz: Hakk yolunda olmayı hayatımızın gâyesi bilecek; mala menala meyletmeyecektik! Ellerimiz zonklayan şakaklarımızda, milletin yolunu aydınlatacak ve kendini yiyip bitiren bir mum gibi eriyip gidecektik! Ayaklarımızın ucuna kadar gelen dünya ve onun ziynet ve debdebesini itecek; halkımızın îman, ümit ve gelecekteki mutluluğu adına şahsî haz ve saadetlerimizi, ne burada ne de ötelerde aramayacaktık! Gök, bütün yıldızlarıyla kaldırım taşları gibi ayaklarımızın altına serpilip, o âlemin kutsi sakînleri de istikbâl ve perdedarlığımıza koşsaydı, biz yine soluk soluğa insanımızın imdadına koşacak ve onu yükseltme yolunda Kaf dağından ağır yükleri omuzlayarak ona hizmet yolunu seçecektik... Bayırlarımızı, kar çiçeklerinin sardığı gün gelince de vazifemizin bitmiş olduğu şuuruyla, dostların bulunduğu âleme yönelecek ve iştiyakla onlara kavuşmayı dileyecektik..!

Dünya Ukba İlişkisi

Ayrıca dünya, bütün kâinatların özünü-usâresini, mânâ ve maddesini mahiyetinde cem etmiş bir numune âlem; topyekün varlık ve hâdiselerin zenginlerden zengin en muhtevalı bir sayfası; cin ve insin tenezzühü için ihtimamla hazırlanmış ferah-fezâ bir mesire yeri ve öteler adına da âdeta bir prova salonu gibidir; iyilik de kötülük de onun bağrında boy atar gelişir, günah da sevap da onun dağında-bağında yetişir; sonra da bütün bunların ürünleri öteki âlemin pazarlarına gönderilir.

Bu açıdan da o, hem bir mezraa, hem bir fabrika, hem de ahiret pazarlarına açık tam bir ticarethanedir. Ekilecek şeyler burada ekilir ve burada biçilir. Ötelerin yol azığı burada tedarik edilir, Cennetlerin o nûrânî aksesuarları burada hazırlanır, ukbâ panayırlarında teşhir edilecek ürünler buranın tezgahlarında üretilir, -öyle yapıp ötelere ulaştırana canlarımız feda olsun-

orada enzâr-ı âleme arz edilir; sonra da ebedî saadet saraylarında bâkî bir surette mü'minlere sunulur.

Dünya, ılgıt ılgıt şefkat tecellilerinin kesintisiz esip durduğu, rahmet sağanaklarının gelip gelip üzerimize boşaldığı âdeta bir yağmur ormanı, ı ışık ve güzellik dalgalarının ufkumuzda sürekli tüllendiği ve belli bir çerçevede ötelerin bütün debdebesini, ihtişamını aksettiren bir sinema perdesi gibidir. Görürüz olduğumuz yerden ötelerin hüzme hüzme ziyasını; kışlarla-baharlarla müşâhede ederiz ölümü, "ba'sü ba'del-mevt"i ve verâsını: Her gece fert planında, her kış toplumca ölüme yürür, her gündüz ve her baharda da yeniden bir kere daha diriliriz. Teksirler devam eder durur ve bize mütemâdiyen öbür âlem hatırlatılır.

Dünya ve İnsan Hayatı

Arzın hayatı, ondaki bütün dirilişler, değişik buuddaki neşv ü nemâlar, gelişip yayılmalar; toprak ve onun muhtevası, su ve onun hayatıyeti, hava ve onun içindeki muhtelif gazlarla sımsıkı irtibatlı olduğu gibi, hakikî insânî hayat da, hakikat ilmi, irade ve himmet gücü, ahlâk ve karakter sağlamlığı, maiyyet-i ilâhiye iştîyâkı ve böyle bir mazhariyeti duyma sevinciyle ciddi alâkalıdır ki, bütün bunlar, aynı zamanda "meydân-ı tayarân-ı ervâh"a uçmanın bir pisti ve ebedî hayata ulaşmanın da rampasıdır.

Dünya ve İnsanlığın Huzuru İslamın Yaşanmasıyla Sağlanır

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, yeryüzünde, belli ölçüde de olsa, fesadın giderilmesi, milletler arası kalıcı bir barış ve diyalogun sağlanması, bütün bütün huzursuz hale gelmiş insanlığın yeniden arayıp özlediği huzura kavuşabilmesi, insânî hayatla kainat ve tabiat arasındaki uyumun keşfedilip, toplumların ve milletlerin yaşama biçimlerine aksettirilebilmesi, evet bütün bunlar ancak ve ancak gönüllerin Allah'a yönelmesinin bir başka ünvanı olan "İslam'ın gölgesindeki hayat" la mümkün görülmektedir. Eğer bu gün İslam'ın vaad ettiklerini bütününü göremiyorsak, bunu onun yetersizliğinde değil, onun dost ve müntesiplerinin vefasızlığında, aymazlığında; ona hasmane tavır alan cephenin de kin, nefret, iğbirar ve önyargılarında aramalıyız. Zira Cenab-ı

Hakk: "Biz bu Kur'an'ı bir şifa ve rahmet kaynağı olarak ceste ceste indiriyoruz" (İsra/82) buyurarak, onun bütün dertlere derman, bütün sıkıntılara çare olduğunu hatırlatıp ona yönelmemizi istemekte ve "doğrusu bu Kur'an, insanları yolların en sağlam ve en eminine ulaştıran bir rehberdir" (İsra/9) fermanıyla da bize her kapıyı açabilecek, her problemi çözebilecek sırlı bir anahtar vermektedir; vermektedir ama, çoklarımız, hala anlaşılmaz bir temerrüd ve cehalete takılarak, hazineler kıymetindeki bu anahtarı bir türlü değerlendirememekteyiz. Gariptir, herhangi bir alet ve cihaz bozulduğunda, o alet ve cihazın firmasına, ya da o konudaki uzmanlara başvurduğumuz halde, nedense, aynı usulü kalbî ve rûhî hayatımızla alakalı problemler karşısında uygulamaya bir türlü yanaşmamakta ve Yaratıcı'nın tavsiye ve direktiflerini almayı düşünmemekteyiz. Oysa ki "yapan bilir, üreten onarır" fehvasınca, çok kıymetli ve kıymetli olduğu kadar da kompleks bir yapıya sahip olan insanoğlunun, zahirî ve batınî yanlarıyla alakalı hemen bütün problemlerinde, kendini "alîm" ve "habîr" olarak tanıtan Zât'a müracaat etmek icap ederdi; böyle hareket aklın ve mantığın yolu olduğu gibi genel davranışlarımızda da tenakuza düşmemenin gereğiydi. Allah, kalbî ve rûhî problemlerimizi giderme konusunda bize sürekli Kur'an'ı referans olarak göstermekte, İslamî hayatı salıklamakta ve "şu bir gerçektir ki, Allah gönüllerin her yanını bilir. O, yarattıklarını hiç bilmez olur mu? İlmi her şeye nüfûz eden Latif O, her şeyden haberdar olan Habîr de O'dur" (Mülk/13-14)

Dünya Yeni Bir Şekle Giriyor

Bugün, dünyanın dört bir yanında kızaran güller renklerini bu ay yüzlülerden ve bu ay yüzlülerin ruhlarında taşıdıkları mânâlardan almakta; içtimaî coğrafya onların düşünce kanaviçelerine göre çağ edalı bir dantelâ gibi örgülenmekte ve bütün insanlık âdeta onların kadim fakat eskimeyen bestelerini mırıldanmakta. Bu tertemiz duygu ve düşünceler mebde'lerine ait görüntüleriyle küçük birer damla gibi görünseler de, işin ruh ve mânâsını kavrayabilenlerce, her zaman değişik vâridâtla köpüren engin denizler mahiyetindedirler.

Dünya Zevkine Dalan İnsan ve Toplumun Durumu

Dünyevî zinet, lüks ve debdebe gibi küçük ve mânâsız arzularla alçalmış

ruhların büyük ve mukaddes düşüncelere yükselmeleri, yüce mefkûreler uğrunda kavga vermeye hazırlanmaları tamamen imkânsızdır. Gayret etseler bile, kırılmış cesaretleri ve felç olmuş iradeleriyle katiyen bunu başaramayacaklardır. Böyleleri, hep budalaca pöhpöhlere alıştıklarından, çevrenin mürâice takdir ve alkışları, onlar için mükâfatın en değerlisi olacaktır.

Böyle bir toplum içinde varlığa erme felâket ve bahtsızlığına uğramış bir fert, içinde yetiştiği topluma uyma ve onun mânâsız bir kısım kaide ve prensiplerine riâyet etme yolunda, pek çok iyi ve güzel şeyleri feda edecektir. Aman Allah'ım! Meğer insanlar, ne budalaca düşüncelerle, ne büyük şeyleri kaybediyor ve nelere katlanabiliyorlarmış..!

Dünyada Değişim ve Yenileşme

Dünya son bir kere daha yenilenme sath-ı mâiline girdi. Her yerde yenilik düşleniyor, yenilik tasarlanıyor, yenilik konuşuluyor ve büyülü bir yenilik adına destanlar kesiliyor. Tabii, herkes biraz da kendi düşünce dünyasına göre yenilik rüyâları görüyor veya gördüğü rüyâları kendi hülyâlarına göre yorumluyor.

Bu umûmî değişim ve dönüşüm içinde bizim dünyamızın, husûsiyle de son bir-iki asırlık tuhaflıklarının değişmeyeceğini, başkalaşmayacağını iddia etmek gülünç olur. Evet, bu dünyada da, kapalı kapılar bir bir aralanıyor, ard arda târihî yanılmalar ortaya çıkıyor, her yerde yıllanmış buz gibi düşünceler peşi peşine deliniyor, kardan adamlar eriyor ve asırlık kâbusların, karakuralların yerlerini ışıktan düşünceler ve aydınlık rüyâlar alıyor. Kimi değişimler meltem gibi eserek, kimileri poyraz gibi biraz serince, kimileri şimşek gibi çakarak, kimileri rahmet gibi damla damla... Ama hepsi de mesafelerle yarışırcasına ve binbir handikaba rağmen yollarda...

Dünyadaki Değişimlere Dikkat Etmek

Şimdilerde, ülkemiz, bağlı bulunduğumuz dünya ile beraber bir kısım değişim ve dönüşümler sath-ı mâiline girmiş sayılır. Peşi peşine inkılâpların yaşanacağı böyle bir geleceğe yürürken, millet ruhunun muhafaza edilmesi, ferdin de kitlenin de tedbir ve temkin eksenli bir anlayışa getirilmesi, yığınları feverân ve provokasyonlara sürükleyecek düşünce, eğilim ve davranışlara meydan

verilmemesi, varsa, mevcut tahrik odaklarının üzerine gidilmesi en az irşad ve cihad kadar belki ondan da önemlidir. Duygu ve düşünce itibarıyla, kolayca sevgiden nefrete, beraberlikten ayrılığa, müşterek hareket etmekten dağınıklık ve başıbozukluğa düşebilecek yığınların, acelecilik ederek veya bir kısım maceracı ruhların tesirinde kalarak hem kendilerini hem de mensup oldukları milleti olumsuzluklara itmelerine katiiyen fırsat verilmemelidir. Verilmemeli ve nazarlar sürekli Kitap ve Sünnet'in samimi temsilcilerine çevrilmelidir.

Dünyadaki Eşya ve Hadiselerin Perde Arkası

Dünyada bazen güzelliklerin yanında çirkinlikler, iyilikler arasında kötülükler, ışığın arkasında karanlıklar ve yararlılarla beraber zararlılar da bulunabilir; ama güzel görüp güzel düşünenler için bunların içlere inşirah veren ve göz kamaştıran kısmı her zaman daha güçlü ve kalıcı, daha cazip ve imrendiricidir. Buna mukabil, sevimsiz görünen ve içimizi bulandıran şeyler ise, hem sonuçları hem de daha başka yanları itibarıyla güzel ve hayır edalıdır. Aslında bu tür eşyâ, insanî hislerimize değişik nağmelerle bir şeyler fısıldayan, azimlerimizi bileyen ve iradelerimize farklı sürprizler vâdeden, her zaman mânâlı fakat muvakkat, olabildiğine bereketli ama vâridâtı ötelere akan, yumuşak, ılık birer hayır kaynağıdır. Bunlar tıpkı suyun atomları gibi kendi kendilerine kalınca yakıcı olmalarına karşılık sabır, teslimiyet ve rıza ile farklı terkiplere ulaşıncan can-fezâ birer iksire dönüşürler.

Dünyadaki Uyum ve İntizam

Evet, canlı-cansız bütün eşyâ birbiriyle o denli uyum içinde ve öylesine bir intizam ve ahenk göstermektedir ki, çok defa onu temâşâ ettiğimizde, kendi kendimize: "Acaba bizim gibi bunların da türlerine göre birer ruhları var da bu münasebet ve bu nizam onlardan mı kaynaklanıyor?" diye düşünürüz. İster nezaretçi melekler gibi birer ruhları olsun ister olmasın, biz onlara ne zaman dikkatlice baksak, hemen, hem birbirleriyle hem de bizimle olan o sıkı münasebetlerini anlar, bir şeyler söylemek istediklerini duyar gibi olur; onların en tatlı mûsikîlerden daha büyümlü sükûtî nağmelerini dinlemeye koyulur, en derin söyleyişlerden daha derin îmâlî suskunlukları karşısında soluklarımızı tutar; uyuyan bir çocuğu uyarma endişesiyle sessizleştığımız gibi sesimizi keser,

duyup hissettiklerimizi, akıl, mantık ve muhakeme filtresi görmemiş saf mülâhazaların enginlerden engin o geniş alanına salıveririz; salıveririz de artık hayâl hanemizde her nesne âdeta bir kari, bir mugannî, bir kasidehâna dönüşür ve bize ne füsunlu şeyler ne füsunlu şeyler anlatırlar: Kimi eşyâ, hayâllerimizde birer Mevlevî semâzeni gibi canlanır; kimisi bir fasıldan başka bir fasıla geçiş peşrevi yapıyormuşçasına bize ahenk meşk eder; kimisi dudaklarında ney, ruhlarımıza hasret ve hicran günlerimizden derlenmiş yanık besteler sunar; kimisi de bize, gümbür gümbür mehter edasıyla dünyaya kendimizi ifade ettiğimiz îtilâ döneminden güftesiz, bestesiz marşlar dinletir.! Evet hemen her nesne, yeri, konumu, duruşu ve türü adına, farklı îmâ ve işaretlerle mutlaka bize bir şeyler anlatır; biz de, onları dinleyip çözmeye, anlayıp yorumlamaya ve sırlarını sırlarımız gibi duymaya çalışır; hepsiyle hasbıhal eder, hepsini sever, okşar; onları, sevdiklerimizi kucakladığımız gibi kucaklar ya da gider kendimizi onların o sımsıcak iklimlerine salıveririz.

Dünyamızı Aydınlatacak Işık Kaynağı Peygamber Efendimiz (sav)

Çok uzaktan gölgenin başımıza vurması bile ümitlerimize bir "ba'sü ba'de'l-mevt" nefhası oldu. Hakikî vilâdetin bütün şeytanî mumları söndürecek ve karanlığa mahkum ruhları sönmeyen bir ışık kaynağına uyaracaktır. Allah, cihanları aydınlatacak ziyayı Sana bağlamıştır. Dünyaları aydınlatacak ışık kaynağının düğmesi Senin elinin altındadır. Sen istersen Allah da diler; Sen söylersen hepimiz de dinlemeye dururuz. İşte ki ilâhî meşîet konuşsun, söyle ki kulaklar doğru bir söz duysun.

Sen Hak nezdinde de halk nezdinde de bütün cihanlardan daha değerlisin; biz hepimiz senin nazını çekmekteyiz, Sen ise bizim âb-ı hayatımızsın. Hayreti Mesih'in eli ölü cesetleri diriltiyordu; Sen nice yüz bin seneden beri ölü gönüllere ruh üfleyen İsrail oldun. Şimdi gel ününü bütün dünyaya bir kere daha öyle duyur ki, bütün nifak, şikak ve fitne ateşleri sönsün, her taraf köyünün rengine bürünsün.

Sözlerim benim perişanîyetimi aksettiriyor; ama dileğim kamunun da dileği.. Sen hep rahmet-i Rahmân bildik, kendimizi de o kapıda birer dilenci. "Kerem kıl kesme sultanım keremin bînevâlerden/Keremkâne yakışır mı kerem kesmek gedâlerden." (M. Lutfi)

Dünyanın Faniliği

Evet, bu dünya fânîdir; misafir olarak bir bir gelenler, mîadları dolunca arkalarına bakmadan bir bir giderler. Gidenleri yeni gelenler takip eder ve o tıpkı bir han gibi dolduğu aynı anda boşalır, boşalırken de daha başka konuklarla dolar-taşar. Gelenler, askere duhul ediyor gibi gelir; gidenler de, ölüm tezkeresiyle asıl vatanlarına avdet ederler. İnsanlık varolduğu günden beri ne gelmelerin ardı arkası kesildi, ne de gitmeler durdurulabildi; bu itibarla da, buraya niye geldiğini ve nereye namzet olduğunu bilmeyen bir kısım bahtsızlar hemen her zaman vilâdet neşideleriyle coştukları aynı anda ölüm ağıtlarıyla irkildiler; bir an sevinçle soluklansalar da sürekli kederlerle yutkundular ve bir gün ümitle şahlanmaya mukabil, günlerce yeisle kıvranıp durdular; ne ağlamaları dindi ne de gülmeleri; bir kere "oh" dedilerse, birkaç kez "ah" edip inlediler...

Dünyanın Gidişatı ve Hakkın Temsili

Dünya döne döne asıl yörüngesine doğru kayıyor.. ama; acaba, yeryüzünün hakikî mirasçıları, bir zamanlar başkalarına kaptırdıkları miraslarını geriye almaya ve istirdat etmeye hazırlar mı? İlk hak başka, temsil ile gelen hak başkadır. Eğer hak, kendi değerleri ölçüsünde temsil edilmiyorsa, başta bir millet ve bir kadroya verilmiş olsa bile her zaman geriye alınabilir.. alınır ve hakikî temsilciler yetişeceği âna kadar da nisbî iyiliği önde olanlar arasında dolaşır durur.

Dünyanın Öteki Yüzü

Bu kadar güzellik, nefâset ve cennet-âsâ keyfiyetin yanında, dünyanın bir de nefsimize, hevâ ve heveslerimize bakan yanı vardır ki, o yönü itibarıyla bir hayli kirli, çirkin ve sevimsizdir; bundan dolayı da o lanetlenmiştir. Biz burada dünyanın o yüzünden hiç söz etmedik, etmek de istemedik; zira daha başta size, mülâhazalarımızı mü'min ufkuna bağlı götürmeye söz vermiştik. Şayet o ufuktan bakacak olursak, dünyanın, yazıda belirtilen çerçeveye tam oturduğu görülecektir.

Dünyanın Özelliği

Dünya, insanoğlu için şu sonsuz fezâda ahenkle yüzüp giden mükemmel bir seyahat gemisi; içinde varolduğumuz, varlığımızı duyduğumuz, Vareden'i bildiğimiz sımsıcak bir yuva; canlı-cansız aksesuarıyla cıvı cıvı ve rengârenk bir meşher; ayrı ayrı dillerle yazılmış milyonlarca, milyarlarca kitaptan oluşan muazzamlardan muazzam bir kütüphane; analarımızın her zaman şefkatle tüllenen odalarından daha sıcak, onların ninniler söyleyip salladıkları beşiklerden daha güvenli, daha yumuşak; her yanıyla Cennet bahçelerinin pırıl pırıl bir izdüşümü ve ufku itibarıyla da görebilenler için ötelere açık donanımlı, seyyar bir rasathanedir.

Dünyaya Gönderilişin Gayesi Kavranmalı

Ey nefis! Her zaman yiğitçe davran ve hep babayiğitlik arkasında ol! Kendini kritik etmede vicdanını bir mihenk taşı gibi kullan; pota görmüş bir altın gibi o sapsarı çehrenle gül herkesin yüzüne.! Herkesin yüzüne gülerken de, sakın iyi bir sarraf olmayı kulak ardı etme.! Mâhiyetin itibarıyla sen bunların hepsine açıksın; gökteki ilk maceran da bunun en açık delilidir. Orada melekler senin beşiğini sallarken gıpta ninnileri söylemiş, şeytanlar da haset merasimlerinde zangoçluk etmişlerdi. Sen, daha o ilk gün hem korkunç bir hasetle karşılaştın, hem de takdîrîk nazarlara çarpıldın. Nazar değdi mi değmedi mi onu bilemem ama, âkıbetin uçmak ile noktalansa bile, bir sendeleme yaşadığın muhakkak: memnû' meyveye elini uzatırken iftar vaktini belirlemedeki içtihad hatanla - bu bir mukarreb hatasıdır - kendini dünya zindanında, hayır hayır! Hazreti Ahmed'e (sas) dâyelik yapacak olan toprağın bağrında buldun. "Hakîkî şecerinin hikmeti, dünyaya gelen Muhammed (sas) Hazreti" (M. Lutfi) sözü, senin ekşi çehreli kaderinin tatlılardan tatlı ilk meyvesini işaretler.. evet, eğer Cennet'te kalsaydın, inkişafa kapalı semeresiz bir ağaç gibi kalacak ve o potansiyel zenginliğini hiçbir zaman duyamayacaktın. Oysaki, oradan ayrılıp da çadırını dünyaya kurunca, bu toz-toprak ülkesi seninle bir gülistana döndü.. ve sürgün edildiğin bu köhne diyar, enbiyâ-evliyâ sürgünlerinin bağı-bostanı haline geldi. Sonunda, meleklerin gıptası bütün bütün takdire dönüştü ve şeytanların kıskançlığı da, dönüp bir zıpkın gibi onların bağrılarına saplandı.

Dünyaya Önem Veren İnsan

Zannediyorlar ki, şekil ve düşünce değiştirmekle, ebedî hasımlarına karşı şirin görünecekler! Bilmiyorlar ki, böyle yapmakla, ruhlarını ipotek ediyor ve kalplerini de söndürüyorlar.

Zannediyorlar ki tavanlarındaki boya, zeminlerindeki cilâ, masalarındaki ibrişim ve yataklarındaki atlaslarla, beyan ve düşüncelerine ağırlık kazandıracak ve öbür kıyıdaakilere sempatik görünecekler! Bilmiyorlar ki bu hâlleri ile düşmanları karşısında, daha çok maskara oluyorlar.

Zannediyorlar ki davranışlarındaki oynaklık, düşüncelerindeki renksizlik ve hayatlarındaki fantazilerle başkalarının gönlüne girecek ve onları kendi düşünce çizgilerine çekecekler! Bilmiyorlar ki, bu hareketleriyle, farkına varmadan onlara iltihak ediyor ve onların fikir atmosferleri içinde eriyip gidiyorlar...

Toprağın sızıntıya, tohumun rüşeyme, balığın mercana ve yılanın zehire gebe olduğu bir bahar daha idrâk ediyoruz. Bakalım kimler bahardan yana, kimler de kıştan yana çıkacak? Kimler kelepir kovalayacak, kimler mercan avlamak için en derin noktaları kollayacak? Kimler bir muhâlif rüzgârla harman gibi savrulan mala mülke mağrur olacak ve kimler hem kendini hem de dünyaları aşarak sonsuzluğa erecek? Kimler dünyanın değiştirciliği karşısında balmumu gibi eriyecek ve kimler bu devvâr-u gaddarın dönüşünü değiştirecek...

Dünyayı İdare Eden Medeniyetler

Geçmişten günümüze birçok millet, dünyanın değişik yerlerinde, bazen de birer muvazene unsuru olarak değişik toplumları idare ede geldi. Yeni bir dünya görüşü, yeni bir medeniyet dekoru ve kültür dokusuyla kim bilir ortaya çıkacak daha niceleri var.! Roma, Mısır, Yunan, Çin, Hindistan ve değişik medeniyetlere beşik olması itibarıyla da Türkistan bu genel dantelâda önemli birer nakış teşkil etmişlerdir. İslâm'ın asırlar boyu birkaç kıtada muvazene unsuru olarak üstün temsili ise hususiyet arz eden ayrı bir derinlik...

Dünyevi Çıkarlar ve Hürriyet

Evet, kalp, değişik matluplara, mahbuplara, maksudlara dilbeste olduğu sürece katiyen hür olamaz. Değişik mülâhazalarla sürekli başkalarına bedel ödeyen birisi nasıl hür olabilir ki.! Rica ederim, ömrünü bir kısım dünyevî çıkarlar ve cismânî hazlar karşılığında şuna-buna ipotek etmiş birinin hür olmasına imkân var mı?.

Allah'ın bir insanı, kesrete müptelâ edip, onun kalbini fâniyât u zâilâtın arenası haline getirmesi ve onu hep cismâniyetin girdaplarında dolaştırması böyle bir talihsiz için en büyük "mekr-i ilâhî" olmasına karşılık, bir diğerinin, bâtınını, dünyanın; nefis ve hevesâtımıza bakan yanlarına karşı kapaması, diğer bir ifadeyle, kalbi dünyadan, dünyayı da kalpten uzaklaştırması en büyük bir ihsân-ı ilâhîdir.. bu ise insanı gerçek hürriyete taşıyan bir mânêvî köprüdür.

Düşmanca Saldırlardan Çekinmedi

Kendinden sonra, bu hususlara sımsıkı bağlılık içinde onlarca devlet kuruldu.. yüz çeşit millet idare edildi. İnsanlık semasının ayı-güneşi milyonlarca aydın ruh, düşünen dimağ, kabına sığmayan aksiyon adamı, devâsâ fakîh ve her şeye vâkıf allâme yetişti; hem de hasım cephenin onca kin, nefret, gayz, tahrip düşünce ve tecavüzüne rağmen.. evet O, nübüvvetle şereflendirildiği andan itibaren kendini, en yakındaki düşmanlarından en uzak hasımlar dairesine kadar çok geniş ve kararlı bir kin, nefret ve husumet cephesi karşısında buldu; buldu ama, ne sarsıldı ne de ye'se kapıldı; aksine, hiçbir şey olmamış gibi, bir yandan mesajını talim ve telkin vazifesini yerine getirerek amelî bir toplum oluşturmaya çalışırken, diğer yandan da birbirinden farklı fakat aynı husumet cephesinde yerini almış onca amansız ve imansız yığınlar karşısında dimdik ayakta durmasını bildi. Ne korku, ne telâş, ne panikleme, ne de herhangi bir tereddüt yaşamadığı gibi, hiçbir zaman yazma-bozma, yanılma-tashih etme, mümâşât yapma-fırsat kollama gibi durumlara düşmedi.

Düşmanlık ve Yobazlığın Yok Edilmesi

Evet, herkese dostluğa "eyvallah!" ama, ondan evvel, birbirimize karşı beslediğimiz kin, nefret, düşmanlık ve yobazlık duygularını yok etmemiz gerekmez mi..? Kin, nefret, düşmanlık ve yobazlık kimde bulunursa bulunsun -ki bu, bir dindar olabileceği gibi, bir ilim adamı da olabilir; bir idareci olabileceği

gibi, bir düşünür ya da bir lider de olabilir- çok ciddî bir kusur ve ayıptır. Ve böyleleri, Hak nazarında da, halk nazarında da kayıplar yaşıyor demektir; hem de kazanma kuşağında kayıplar.

Düşünce Akımları ve Metafizik

Bugüne kadar hemen her büyük düşünce akımının temelinde metafizik ve ruh ufkunun müessiriyeti mutlaka söz konusudur. Bütün eski dünya Samilerden İbranilere; Aramilerden Turanilere; Tevrat'tan Vedalara, Upaşinatlardan Avestalara ve Gatarlara ve yeni dünya Zebur'dan İncil'e, Kur'ân'dan Sünnet'e metafizik bir çağlayan içinde ve ruh ufkunun vesayetinde gelişmiş ve şekillenmiştir. Kant'tan Hegel'e, Leibniz'ten Jean'a metafizik kahramanlarını inkâr etmek bugünkü Batı'nın özünü bilmemek demektir.

Modern ilim düşüncesini, ruhla, mânâ ile savaştıranlar, eşyanın perde önünden de perde arkasından da hiçbir şey anlamayan, fizik-metafizik sınırlarını kavrayamamış ve tefekkür yetenekleri bulunmayan muhakemesiz mukallitlerdir. Halbuki, bilimin de, ilmin de beslendiği temel kaynak metafizik düşünce ve ruh ufkudur. Tarih boyu bütün ilmî hamleler bu kaynaktan beslene beslene gelişmiş; ilim düşüncesi onun büyüğü, engin ve sonsuzluk televvünleri ve gönüllerimize akan ilhamları sayesinde bugünlere gelip ulaşmıştır.

Düşünce Anarşistlerine Karşı Güçlü İradelere İhtiyaç Var

Doğrusu bu düşünce anarşisti bir insan ruhu zararlısıdır ve bu zararlı karşısında şimdilerde bizim her şeyden evvel, bugünümüzü, yarınımızı iyi görüp iyi değerlendirecek; ülke meselelerini dar politikacı mantığıyla değil, milletin ana problemlerini çok iyi kavramış ve alternatif çözümler üretebilen; sözden daha çok davranışlarının eri; icmalî plânda düşüncesi hareketlerinin önünde, tafsilî plânda hareketleriyle yeni düşünce ufuklarına açılabilen ruh kahramanlarına, analitik zekalara; yılgınlık bilmeyen güçlü iradelere ihtiyacımız var. İşte böyle hiçbir branşın tek ve dar görüş plânına mahkûm olmayan bu gerçek bilgi ve tefekkür nesli sayesinde, bugün olmasa da yarın -inşâallah- düşünce ufkumuzu kirleten ve millî üslûbümüzü karartan tarihî bir zararlının

tesir ve teşevvüşünden kurtulacağımızı ümit ediyorum.

Düşünce Anarşistlerinin ve Toplumu Huzursuz Edenlerin Özellikleri

Bilmem ki, bunlara birer düşünce anarşisti demek nasıl olur?. Kendi fikirlerinin dışında -ona da fikir denecekse- her türlü otoriteye karşı çıkan, her türlü iktidarı reddeden, Bakunin'in ifadesiyle, hiçbir ayırım gözetmeden sadece yıkmayı düşleyen ve hedeflediği her şeye kaba kuvvetle ve bir hamlede ulaşmayı plânlayan; ilhamlarını Neronlar, Firavunlar, Leninler, Mussoliniler, Hitlerler, Francolar, Salazarlar veya Proudhonlar, Nietzsche, Schopenhauerler, Kamular, Marcuseler... gibi büyük ölçüde ömürlerini insanî değerlerle savaşmakla geçirmiş canilerden alan bu düşünce ma'lûlû bahtsızlara başka bir isim bulmakta zorlandığımızı itiraf edelim. Tamir ve inşâ zemininde böyle hep tahripte bulunan, yıkmayı yapma sanan, her zaman müstatil bir cinnet örneği sergileyen bu insanları, günümüzün nesilleri böyle tanıdığı gibi, geleceğin insanı da böyle tanıyacak ve onları tarihin büyük anarşistleriyle beraber yâd edecektir.

Evet, duyguda, düşüncede, inançta, felsefede, tabiat "bilimler"inde hep materyalistçe davranıp anlayış ve inançlarımızı yıkarak bizi gönül dünyamızda ilhada, fikir hayatımızda teşettüte, örf, âdet ve geleneklerimizde tahribe iten, hattâ kısmen muvaffak da olan bu insanlara dense dense anarşist denir; ama katiyen aydın ve entelektüel denemez; zira bunlarda anarşist ruhların bütün hususiyetlerinin var olduğu söylenebilir.

Bunlar, güçlü oldukları zaman zalim ve baskıcı; iktidarsız hale geldikleri zaman hırçın ve hilebaz; başkalarının boşluklarını değerlendirmede fevkalâde mahir ve kurnaz; kendi kusurlarını örtbas etmede olabildiğine cerbezeci ve şarlatan, hasım kabul ettiklerini yıkmada hep karalamacı ve karalamalarında da kararlıdırlar.

Düşünce Dünyasında Değişim

Akıl, mugalâtanın elinden dizginlerini kurtarabilme kavgasını veriyor.. saf düşünce, materyalist felsefe ile amansız bir mücâdele içinde.. ve vicdan üç adım ötede bir zamanlar yitirdiği cennetleri bulabilme heyecanıyla soluk soluğa.. bu

arada, ilhadın büyüünün bozulduğu, hezimete uğrayan inkârın gidip müstebit ruhlara sığındığı, mantık ve muhakeme plânında yenik düşen küfür ve dalâletin ardarda gelen mağlûbiyetlerini kaba kuvvetle önlemeye çalışmaları da üzerinde durulmaya değer ayrı bir mevzû...

Düşünce ve Aksiyon İnsanın Özellikleri

Düşünce ve aksiyon insanı; hareket eden, plânlayan, dünyaya yeniden nizam verme hafakanlarıyla oturup kalkan, asırlardan beri yıka geldiğimiz ruh ve mânâ heykellerimizi yeniden ikame etme hareketini temsil eden, târihî değerlerimizi bir kere daha yorumlayan; hareketten düşünceye, düşünceden harekete irade ve mantık mekiğini rahat kullanmasını bilen ve kendi ruh ve mânâ kanaviçelerimize göre bize yeni yeni dantelalar ören bir hamle insanıdır.

O, duygudan düşünceye, ondan da pratik hayatın hemen her faslına uzanan çizgide, hep nizam soluklar; yapma ve inşâ etme duygusuyla oturur-kalkar. O, maddî güç ve kuvvetini kullanarak ülkeler fethetme, zaferden zafere koşma yerine, ruh erkân-ı harplerini, düşünce mimar ve fikir işçilerini yetiştiren, çevresine her zaman imâr ve inşâ düşüncesi üfleyen, çıraqlarına harabeleri ma'mûr etme yollarını gösteren ledünnî bir Hak eridir. İradesini, sonsuz meşietle birleştirebilmiş, fakrını gınâ, aczini de aynı kudret haline getirebilmiş, şevk ü şükürle coşkun bir Hakk eri... O, bu güç kaynaklarını yerinde ve sahibine vefâ hissiyle kullanabildiği sürece, katiyen yenilmez; yenildi zannedildiği yerlerde bile farklı bir zafer tabyasının başında olduğu görülür.

Düşünce ve Aksiyonda Örnek Şahsiyetler

Düşünce ve aksiyon insanı, bazen vefâlî bir vatan evlâdı, bazen düşünce buutlu bir hareket insanı, bazen bir ilim âşığı, bazen dâhi bir sanatkâr, bazen bir devlet adamı, bazen de bunların hepsidir. Son dönem itibarıyla, bunların bazılarına misâl teşkil edecek bir hayli düşünce ve aksiyon adamından bahsedilebilir. Bunlardan kimileri, düşünceleri aksiyonlarının önünde, kimilerinde aksiyon ve düşünce atbaşı, kimileri de düşünceleri meknî birer hareket adamıdır.

Filibeli Ahmed Hilmi'den Mustafa Sabri Bey'e, Ferit Kam'dan Muhammed

Hamdi Yazır'a, Bedüzzaman Hazretlerinden Süleyman Efendiye, Mehmet Âkif'ten Necip Fazıl'a uzanan çizgide bir hayli nûrefşan simâdan söz etmek mümkündür. Ne var ki, bunca mübarek ismin doğum ve vefat tarihlerini vermek bile, bu yazının çerçevesini aşacağından, biz, şimdilik sadece bu hakikat kahramanlarının adreslerine işaret edip geçeceğiz.

Düşünce ve Ildırıp İnsanı

Bütün varlığı, sabah-akşam ruhunda hallaç edip iplik iplik savuran, sonra da onu çeşitli kaneviçelerden geçirerek rengârenk gerğefler hâline getirip teşhir eden bu muzdarip, fakat duru gönüller, durmadan arılar gibi dört bir yana seferler tertip edecek, rastladıkları çiçeklerin yapraklarına tahtlar kuracak ve onlara bal olma düşüncesini fısıldayacaklardır. Yerinde emekleyecek, yerinde kanatlanıp pervaz edecek; yüreğinde hep sancı, şakaklarında zonklama; uyuyamadığı haftalar, dinlenemediği aylar ve istirahat etme fırsatını bulamadığı yıllar, peşi peşine uçup gidecek de o bunların farkına bile varamayacaktır. Mevlânâ anlayışıyla hep bir pergel gibi kalacak: Bir yanıyla halkın içinde, diğer yanıyla da Hakk'la beraber... Her lahzâ, O'nun, önümüze serdiği eserleriyle coşacak, tekrar tekrar gerilip huzuruna varacak... Sonra da tadıp doyduğu o akıl almaz ruhanî zevkleriyle, halkın içine dönerek derin bir vazife şuuruyla kanatlanacaktır.

Günde birkaç defa düşünce mekiğini, yerle-gök arasında gezdiren ve her seferinde gönül atlasına yeni renk ve yeni buutlar kazandıran bu kutsiler ordusu sayesinde bizler, dimağlarımızda mihrap bağlamış küflü düşüncelerden sıyrılmaya muvaffak olur ve yosun tutmuş gönüllerimizi arındırarak insanlığımızı hatırlarız. Pencere ve kapıları sonsuza karşı dâima açık ve dâima onunla harman olan, kuşları dinleyip ağaçlarla inleyen; yıldızları okuyup denizlerle dertleşen; esen yelden, yağın yağmurdan, uçan kuştan, düşen yapraktan aldıkları ayrı ayrı mesajlarla gönüllerinde Hakk'la konuşan; "yol bu!" deyip süvarisini bulmuş bir küheylan gibi çatlayıncaya kadar koşan bu Hakk katının kutluları, halk içinde gam yükünü çeken birer hamal, onların ıldıraplarını sînelerinde yaşayan birer müşfik hekim; elemde lezzete, ıldırapta mutluluğa ermiş birer teslimiyet eridirler.

Başlangıcı ve sonu düşünölmeyecek kadar geniş şu mekân boşluğunda, şimşeklerin ışığı, yıldırımların güröltüsü, güneşin rengârenk cilveleri, havanın

tatlılık ve güzelliği, aydınlık kollarıyla hep onların düşüncelerini sarar, bahar çiçekleriyle, yaz olgunlaşmış meyveleriyle onlara birer fikir sofrası olur. Duyup sezdiklerinde, tadıp bildiklerinde, güzeller güzelinden çizgiler görür ve O'ndan fısıltılarla ürperirler. Onların irfanlaşan fikir ufkunda, nizam kendine has diliyle bambaşka şeyler mırıldanır; ışık renklerle sarmaş dolaş olur, ruh bu bezme pervane kesilir. Zaman gelir, yıldızlar ayakları altında toz ve ayaklar altındaki tozlar da nebüloz olur.

Ebedleşen gönüllerinde, kurup yaşattıkları cennetlerden ötürü, ne aşk ve şevkleri söner ne de çektiklerinden dolayı geriye dönerler. Her sabah yeni bir ümit, yeni bir şevkle ufkumuzda güneşle beraber doğar ve bize ötelere bir şeyler fısıldarlar.

Bugün topyekün dünya, hayatı güzellikleriyle kavramış ve bir mercan sabrı ve sessizliği içinde, ruhunda mayaladığı gerçeği her bucağı aşılama ateşiyle yanıp tutuşan bu kutlular kervanının yolunu gözlemektedir.

Bunlar makam ve mansıp, nam ve şeref sevdasına kapılmayacak; hep doğruluğun, emanetin, vazife şuuru, akıllılık ve iffetin timsali olarak kalacaklardır. Kusurlarını bilip nedametle kıvranacak, başkalarına karşı da Yaratıcı'nın tanıdığı müsamaha hakkını son sınırına kadar kullanacaklardır.

Servet yerine davâ ve düşünce şerefine, menfaat yerine gerçeğin, lüzumsuz gösteriş yerine alçak gönüllülüğünün; şiddet, hiddet, öfke yerine yumuşaklık ve anlayışın koruyucusu olacak; istidat ve kabiliyetlerinin bütünü, evvelâ kendi dünyalarının, sonra da umum insanlığın gerçek hayata ermesi ve yükselmesi uğrunda seferber edeceklerdir. Yalan ve aldatmaya ruhlarında yer vermeyecek, bencillik ve gururdan, yılandan çiyandan kaçır gibi kaçacaklardır.

Önceden belirlenmiş yüksek ideâleri ve mâkul mefkûreleri istikametinde şerefle ilerlerken, karşılarına çıkan engelleri, çelikleşmelerine vesile sayacak, darılmalara ve kırılmalara düşmeyeceklerdir.

Düşünce ve Varoluş Gayesi

Zaten, bizim varoluş dâvâ ve gayemizin kaba kuvvetle hiç mi hiç alâkası yoktur. Biz, Hakk'a teslim olmuş kuvvetin bir hikmet-i vücudu olabileceği mülâhazasıyla, kendi engin düşünce tarzımız, o nefislerden nefis sanat telâkkimiz ve kılı kırk yararcasına o incelerden ince "ihkâk-ı hak" anlayışımızın

yanında, tekniğin ve teknolojinin zaruretime, sanayinin lüzum ve âciliyetine, ilmin değerler üstü değerine içten saygı duyuyor ve ülkemizin mutlaka bunlarla beslenip desteklenmesinin "zorunluluğu "na inanıyoruz. Bunun için de bugün biz, her şeyden daha ziyade, ülke ve insanımız adına bu dengeleri kurabilecek, milletimizi düşünce şâhikalarına yükseltecek, bizi kendi mânâ köklerimize yönlendirecek ve meâlîye müştak ruhlarımıza sonsuza açılma startı verecek cins dimağlara, engin fikirlere ve ufuk sahibi mürşitlere ihtiyacımız var.

Düşüncelerimiz Dağınık

Evet, seneler var, sağlam bir geçmişi olan bu millet, sürekli kalp ve kafa ayrılığıyla kıvranıp duruyor, ne kâinat ve hâdiseler adına makul bir yorum ortaya koyabiliyor ne de sosyal olayları doğru okuyabiliyor. Aval aval bakıyor çevresine ve sürükleniyor değişik rüzgârlarla şuraya-buraya. Doğrusunu söylemek gerekirse kendimize gelip akıl, göz ve gönül ufkundan bütün varlığı, bütün şuûnu ve kendimizi yeniden dosdoğru okuyacağımız, yepyeni bir tahlil ve terkip (analiz ve sentez) bir kere daha kendimizi ifade edeceğimiz ana kadar bu dağınıklık sürüp gideceğe benzer. Keşke bu makûs kaderimizi değiştirebilseydik! Keşke Allah'ın bize bir lütfu olan konumumuza göre sağlam bir duruşa geçerek mazhariyetlerimizin hakkını eda edebilseydik! Ne acıdır ki eda edemedik; hatta şu anda da sadece olup biten şeyler karşısında ciddi bir şeyler yapamama acıyla yer yer kıvranıyor; zaman zaman da elem ve kederlerimizi sînelerimize gömerek kâh yutkunuyor, kâh gözyaşlarıyla boşalıyor; ama her zaman içimizi kanatan bir hicran yaşıyoruz; ve tabîî bununla, ne Cenâb-ı Hakk'a karşı ne de milletimize karşı sorumluluklarımızı yerine getirdiğimizi söylememiz mümkün değil.

Düşüncenin İfade Edilmesi

Ne var ki, her zaman rahat düşünebilen ve düşündüklerini ifade edebilen kimselerin mevcudiyeti de bir gerçektir. Ben şahsen, bunların sayılarının çok fazla olduğu kanaatinde değilim; olanların da kendilerine göre bir hayli problemlerinin olduğunu söyleyebilirim. Bir kere, elit görünümlü kimseler, içinde yaşadıkları toplumdan tamamen kopuk olduklarından, kitleler hiçbir zaman onlara güvenmemekte, hattâ onların çoğu düşüncelerini fantezi, çoğu

beyanlarını da alafranga bulmakta ve onlara ait her şeyi bir iç tepkiyle karşılamakta., diğer yandan da bu aydınlar, herhangi bir yabancı kafasıyla düşünüp, kendi dilleriyle yazmaya çalıştıklarından; evde, sokakta, kahvehanede de halkın üslubuyla konuşma mecburiyetini hissettiklerinden, her zaman birkaç âlemi birden yaşamakta ve âdetâ çok dünyalı bir görünüm sergilemektedirler ki, bir türlü kalplerini milletin kalbine ayarlayamadıklarından, içinde bulundukları toplumun söz ve beyan desenini tam ortaya koyamamakta ve sürekli çelişkiler yaşamaktadırlar. Doğrusu, kendi düşünce dünyalarında bir türlü tenakuzlardan kurtulamamış böylesinin, çevrelerine yararlı olamayacakları da açıktır.

Düşüncesiz İnsanın Özellikleri

İnsanların bir kısmı düşünmeden yaşar; bir kısmı da sadece düşünür, ama düşüncelerini katıyen hayata geçiremez. Olması gerekli olan şeye gelince o, düşünüp yaşamak, yaşarken de yeni yeni düşünce kombinezonları meydana getirerek daha farklı tefekkür varyasyonlarına açılmaktır. Düşünmeden yaşayanlar, başkalarının hayat felsefelerinin figürleri sayılırlar. Bunlar, sürekli şablondan şablona koşar, durmadan kalıp değiştirir ve ömür boyu duygu-düşünce inhirafları, şahsiyet kaymaları, sûret-sîret meshleri içinde çırpınır-durur ve hiçbir zaman kendileri olamazlar. Zaman zaman toplumun elde ettiği mazhariyetleri paylaştıkları ve yer yer bir kısım tevafuk esintilerinden -onların düşünce, şuur ve iradelerine terettüp ediyormuşçasına- yararlandıkları da olur ama, katıyen ruhlarını iradî meziyet ve faziletlerle rahatlatamaz, şahlandıramaz ve sonsuza yönlendiremezler. Bunlar, her zaman kısır, bereketsiz, durgun ve kokuşmaya açık birer su birikintisine benzerler. Öyle ki, hayatîyet adına bir şey ifade etmeleri şöyle dursun, zamanla çevrelerini tehdit eden birer virüs yumağı ve mikrop yuvası haline gelmeleri kaçınılmazdır.

Düz İnsanların Rıza Mertebesi

Düz insanların rızası, haklarındaki ilâhî takdir ve tecellilere itiraz etmeme.. marifette derinliklere ulaşmış kimselerin rızası, kaza ve kaderden gelen herşeyi gönül rahatlığıyla karşılama.. kendini aşmış kalp ve ruh insanların rızası ise, kendi mülâhaza ve mütalâalarını devreden çıkarıp sadece ve sadece O'nun istek ve teveccühlerini rasat etme şeklinde yorumlanmıştır ki:Ey itmi'nâna ermiş

nefis! Dön Rabbine O senden hoşnut sen de O'ndan hoşnut olarak.. dön de gir kullarımın arasına ve ardından da cennetime"(Fecr, 89/27-30) âyeti hemen bu mertebelerin hepsini ihtivâ etmekte ve hepsiyle alâkalı teveccühlere cevap mâhiyetindedir.

Evet, bu âyetten de anlaşıldığı gibi, rıza mertebesine ulaşabilmek, nefsin Allah'a yönelişiyle kayıtlanmıştır. Bu yöneliş bizim, zaman ve mekânla alâkalı durumumuz açısından ve dünyevî-uhrevî buudlarımız itibariyle değil; Hakk'ın zamanları ve mekânları aşan tecelli ve teveccühlerine göre değerlendirilmelidir. Bu itibarla da diyebiliriz ki, bu yöneliş; dünyada, tevekkül, teslimiyet ve tefvîz televvünlü; vefat esnasında, kalp itminânı ve Rabbiyle karşılıklı hoşnutluk münâsebeti şeklinde; ikinci dirilişten sonra da, sâlih kullar arasında yerini alma ve cennete girme lütuf buutlarıyla tecelli edecektir.

Bir başka zaviyeden umum halk ve düz insanların rıza telakkisi, Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetini rıza ile karşılama ve başka arayışlara, başka yönelişlere bütün bütün kapanma ve hayatını "De ki: O herşeyin Rabbi iken, ben Allah'tan başka bir Rabb mi arayacağım?" (En'âm, 6/164) ve "De ki: Gökleri ve yeri yaratan, yediren-içiren ve yiyip-içmeye muhtaç olmayan Allah'tan başkasını mı Rabb edineyim?" (En'âm, 6/14) gerçekleri etrafında örgülenme şeklinde yorumlanmıştır ki, böyle bir rıza düşüncesi, aynı zamanda hakiki tevhidi ifade etmesi bakımından her mü'min için mutlaka gereklidir. Bu seviyedeki rıza, Hakk sevgisinin kalbe hâkim olması ve o kalpte âdetâ başka sevgilere yer kalmaması, hatta ağyar adına sevilen şeylerin de O'ndan ötürü sevilmesi ve sevginin de ibadet şekline dönüşmesiyle gerçekleşir.

Ebdâl

Ebdâl; "bedîl"in cem'i (çoğulu) olup temiz, safderûn, derviş adam mânâlarına gelen ve evliyâullahtan halkın işlerine nezaret etmeye mezun, ilâhî icraatın perdedârları ve alkışçıları hakkında kullanılan bir tabirdir. Osmanlılarından evvel bu kelimeyi İranlılar, kalender, ıfık insan, sofî yerinde kullanmışlardı. Sonra Babaîliğe bağlı bir tarikatın adı oldu. Osmanlılar döneminde ise, fütursuzlukları ve pervasızlıkları itibarıyla bir kısım fütüvvet erleri bu ad ve bu unvanla anıldı.

Ebdal Kelimesinin Kullanımı

Tekye ve zaviyelerde ise ebdal sözcüğü, hep "ricâlullah"ın unvanı olarak yâd edilegeldi. Biz, dilimizde, ebdalı "abdâl" şeklinde kullandığımız gibi, bazen ahmak mânâsına "aptal" dediğimiz de olur. Tıpkı büdelâyâ bön ve ebleh mânâlarında "budala" dememiz gibi. Bazen de abdal şeklinde yanlış telaffuz ettiğimiz bu kelimenin sonuna bir "-lar" ilavesiyle "abdallar" deyiveririz.

Ebdalin Sayısı ve Ünvanlarının Farklılığı

Ebdâl unvanı altında ricâlullahın yer ve vazifeleriyle alâkalı diğer bir tevcih de şöyledir: Bunların üç yüzü Âdem nebinin kalbi, kırkı Hazreti Musa'nın kalbi, yedisi Hz. İbrahim'in kalbi, beşi Cibril-i Emin'in sînesi, üçü Mikâil Aleyhisselâm'ın sînesi, biri, birincisi ve velâyet-i kübrâ temsilcisi olanı da Hz. Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın kalbi üzerinedir ve O'nun aynasıdır. Bunlardan en sonuncusu vefat edince, üsttekilerden biriyle; onlardan biri ölünce de daha yukarıdan bir başkasıyla meydana gelen boşluklar doldurulur ve mevcut adet yeniden tamamlanmış olur. Ebdâlın sayılarıyla alâkalı rivayetler farklı farklı olduğu gibi, ikamet ettikleri yerler ve yâd edildikleri adlar, unvanlar da oldukça birbirinden farklıdır.

Ebdâlin Vasıf ve Özellikleri

Ricâlullah arasında böyle bir sınıfın mevcudiyetiyle alâkalı, yirmi kadar hadis vardır ve özet olarak bu hadislerde, onların şu mazhariyet ve mümeyyiz vasıfları anlatılmaktadır: Ebdâlın yüzü suyu hürmetine Cenâb-ı Hak yağmur yağdırır.. düşmanlarına karşı mü'minlere yardım eder.. ve onlardan belaları def ü ref eyler. Ebdâl, yerküre için mânevî bir cazibe merkezi gibidir, Allah esbab-ı mânevî plânında onlarla arzı yörüngesinde durdurur.. Cenâb-ı Hak onların hürmetine başkalarını da rızıklandırır.. Ebdâl, kendilerine haksızlık yapanları affeder, kötülük edenlere iyilikte bulunur.. sehâvet ve semâhatle hep Cennet yolunda yürür. Kalb selameti onların baş şiarıdır ve onlar her zaman Müslümanlara hayırhâhlıkta bulunurlar. Dünyaya karşı asla hırs göstermezler.. ve düşmanlarıyla bile nizâ ve cidale girmezler. Konuşurken, her zaman

mübalağadan uzak durur ve itidali temsil ederler. Bid'atlerden kaçınır, ibadetlerinde de ifrat ve tefrite düşmezler. Seviyeleri ne olursa olsun asla kendilerini beğenmezler. Kazaya rıza, haramlara karşı tavizsiz davranma ve Cenâb-ı Hakk'a karşı da fevkalâde bir gayret ve saygı içinde bulunma.. ve ne olursa olsun kimseyi lanetlememe ebdâln en önemli hususiyetleri olarak zikredilmektedir.

Ebed Müddet Düşüncesi ve İnsan Sevgisi

Onun içindir ki, "ebed-müddet" var olmayı düşünen herkes, mutlaka başkalarını da kurtarıp kucaklamayı ülkü edinmelidir ki, ebediyet yolunda kurtarıp kucakladığı herkes tarafından da kucaklanabilsin. Bunun aksine, kendi kurtuluşlarını başkalarını yıkma üzerine bina eden bencil, harîs ve merhametsiz ruhlar, sevmedikleri gibi sevilmemişler ve her kesim tarafından istiskal edilegelmişlerdir. Ayrıca, yararlı insanın yararı herkesten evvel kendine, zararlı insanın zararı da kendinedir. Tabiatında yararlı olma cevheri bulunan bir insan, tabiat ve karakterini sergileyip gönlünün diliyle kendini ifade ettiği her yerde, granitler gibi en sert gönüllerde bile taht kurabilmiş ve herkesin "vird-i zebânı" olagelmıştır.

Ebrâr

Ebrâr; iyiler, hayra kilitlenmiş kimseler, riyazet ve ahlâkî istikametle Hakk'a ermeye çalışan birr u takva erleri.. ve özleri-sözleri doğru, hayatlarını kılı kırk yararcasına yaşayan Hakk'ın sadık kulları demektir. Ebrârın bir kısmı Hakk'a bağlılık, vefâ ve O'nunla gönülden münasebet içinde bulunmanın yanında, sadece kendileriyle meşguldürler; her hamle ve hareketleri Allah rızası çizgisindedir ama, bu hamle ve hareketler şahsî kemalât yörüngelidir. Bunlar, ağları gerilmiş hemen her zaman, mânevî füyuzât avlama peşindedirler; peşindedirler ve bazen kendilerinden de halktan da o kadar uzaklaşırlar ki, vahdet denizinin gaybî vâridât dalgaları arasında istiğraktan dehşete, dehşetten hayrete sürekli gel-gitler yaşarlar da, görenler onları meczup sanır ve alaya alır. Ne var ki, Hak'la münasebetlerinin derinliği ne olursa olsun, bu çizgideki ebrâr, zihinlerde hâsıl ettikleri bulanıklıktan ötürü muktedâ bih (uyulup örnek alınacak kimse) olamazlar.

Ebrârın diğerk kesimi ise, her zaman Mişkât-ı Nübüvvetin ziyası altında hareket ettiklerinden, hep dengeli davranır, her hamle ve hareketlerini vahy-i semâvî, kalb ve aklın vesâyetinde plânlar ve seslendirirler. Şer'î meseleleri doğru anlar ve iltibaslara meydan vermeyecek şekilde yorumlarlar. Eşyanın perdeönü ve perdearkasıyla alâkalı mülâhazalarında hep muvazeneyi korur, vecd u istiğrak hâlleriyle alâkalı zuhurat ve ihsaslarını "usûlü'd-din" prensipleriyle tashih eder ve istinbatlarını çevrelerine öyle sunarlar. Her zaman dünyayı, enbiyanın kriterleriyle değerlendirir, kalben ona karşı tavırlarını belli etmenin yanında, Hak güzelliklerinin meşheri, ilâhî isimlerin tecelligâhı ve ahiretin de tarlası olması itibarıyla da ona gereken ihtimamı göstermede kusur etmezler. Bunu yaparken de, bütün gayretleriyle Hak hoşnutluğu ve ebedî saadet arkasında dur-durak bilmeden sürekli koşarlar; koşar ve ömürlerinin saat, dakika ve saniyelerini, yedi-yetmiş-yedi yüz veren başaklara çevirerek hep peygamberâne bir azim içinde bulunurlar. Her zaman, gözlerini kendi üzerlerinde hissettikleri kitlelere karşı birr ü takva örnekleri sergilerler. Her görüldükleri yerde birer işaretçi gibi O'nu hatırlatır, herkesi O'na yönlendirir ve O'nu gösterirler. Hâsılı bunlar;

İşleri birr ü takva, düşleri birr ü takva,
Her zaman Hakk'a uyar ve halkı gözetirler.

Edeb'in Anlamı ve Değişik Tarifler

Akıllılık, usluluk, hal, tavır ve davranış güzelliği veya insanlara iyi muamelede bulunma mânâlarına gelen edeb; sofîlerce "edeb-i şariat", "edeb-i hizmet", "edeb-i Hakk" ünvanları altında yanlışlıklardan korunma ve yanlışlığa sürükleyen sebep ve sâikleri bilmekten ibaret sayılmıştır. Edeb-i şariat: Dînin usûlünü bilip uygulamak; edeb-i hizmet: Cehd ü gayret ve hizmette her zaman birkaç kadem önde; ücret, takdir ve bilinmede birkaç kadem geride bulunmak; ayrıca, esbaba tevessülde kusur etmemenin yanında bütün iyilik ve güzellikleri Allah'tan bilmek; edeb-i Hakk da: Hakk'a yakınlığı temkinle bezeyip, şatahat ve lâubâliliğe girmemekten ibarettir.

Bir diğerk yaklaşım da, "edeb-i şariat", "edeb-i tarikat", "edeb-i mârifet" ve "edeb-i hakikat" şeklindedir ki; birincisi: Allah Rasûlü'nün, husûsî, umûmî, kavli, fiilî, hâlî ve takrîrî bütün sünnetlerini hayata geçirip yaşamak; ikincisi: Mürşid ve muallime karşı tam teslimiyet, tam muhabbet, ölesiye hizmet, sohbe devam

ve kalbinde itiraza yer vermemek; üçüncüsü: Yakınlık ve temkin dengesini, havf ve recâ muvâzenesini, lütuflara mazhariyet ve acz u fakr mülâhazasını muhafaza etmek; dördüncüsü: Cenâb-ı Hakk'a tahsîs-i nazar ederek beklentilere girmemek, endişelere düşmemek ve gönül gözlerini ağıâr hayalinden bile korumak şeklinde yorumlamışlardır.

Edebi Düşünce ve Yazı

İnsandaki beyan gücü ve ifade zevki bugüne kadar hep edebiyat atmosferi ve edebî düşünce vesayetinde gelişmiş, kıvama ermiş ve oturaklaşmıştır. Ancak, edebî düşünce veya edebiyat derken bundan ne anladığımız, ne anlamamız lâzım geldiği de oldukça önemlidir, insanoğlu, dünden bugüne, duygu, düşünce ve gönül varidatını sözlü ya da yazılı edebiyatın yanında, sinema, tiyatro ve sembolik resimlerle de ifade edegelmiştir. Konu, söz ve yazının dışına taşınca tabîî olarak, kelimelerin, cümlelerin yerlerini de jestler, mimikler, sesler ve daha başka enstrümanlar almıştır; almıştır ama, bunlar hiçbir zaman söz ve yazının yerini dolduramamışlardır; zira bir milletin, kendi edebiyatını kendine has çerçevesiyle inkişâfa açık bir zeminde korumasının, koruyup her zaman onu millet fertlerinin başvuracağı bir kaynak haline getirmesinin, sonra da imkânlar elverdiği ölçüde bu kaynağı yaygınlaştırarak bütün bir toplumun millî üslûbu, müşterek sermayesi; gelecek nesillerin de beyan mezrası, söz âbidelerinin meşheri olarak, ma'serî vicdanın emanetçiliğinde, millî hafızanın bekçiliğinde kendi orijiniyle devam ettirmesinin en selametli yolu yazı ile tescil ve tespit olsa gerek..

Edebi Gelişmenin Önündeki Engeller

Aslında, millî hafıza, millî kültür esas alınıp, bize ait kaynaklar da net olarak ortaya konmak suretiyle kayma noktaları önlendikten sonra evrensel değerlere karşı lakayt kalmak; geniş daraltmak, büyümeyi durdurmak, canlıyı cankeş etmek, imrendirme ve özendirme konumundan imrenme ve özenme derekesine yuvarlanmak demektir ki, bugün üçüncü dünya ülkelerinin durumu, bunun en canlı örneklerini teşkil etmektedir.

Bu ülkelerde bazen törelere takılarak, bazen yöre anlayışlarının tesirinde kalarak, bazen de yabancılaşma endişesine karşı duyulan - bu biraz tabîî de

olabilir - tepkiden ötürü edebiyat adına hep bir tevakkuf yaşanmış, açılma hareketleri büyük ölçüde durmuş, genişleme tefritlere, tepkilere feda edilmiş, hattâ zenginleşme gayretleri fantastik bulunarak, çok önemli bir kısım varidat kaynakları kurutulmuştur. Dahası, bazı zamanlarda, edebiyat alanı daha da daraltılarak, bir bölge, bir yöre ve bir lehçeye incirar ettirmek suretiyle hem gelişmeye açık dallar kesilmiş, hem de edebiyat alanı tımar edilip işlenmediğinden dolayı kök kurutulmuştur ki, böylece millî olanın gelişmesi engellenmiş ve taşra köşelerinden herhangi birinin anlayışı ihya edilerek dünyada saygın bir dil haline gelme yerine, küçük bir coğrafyanın sesi-soluğu olarak kalınmıştır. Buna, kendimizi unutulmaya salma da diyebiliriz.

Aslında, durgunlaşan, yaşama aktivitesini kaybeder., gelişmeye açık olmayan kurur., olduğu gibi kalan zamanla devrilir., meyve vermeyen ölür. Bu mülâhazalar, sadece edebiyatla alâkalı da değildir; dinden düşünceye, sanattan felsefeye kadar hemen her mevzuda söz konusu olabilirler.

Edebin Farklı Yönleri

Aslında tasavvuf da zaten "edeb" demektir.. her "vakit", her "hâl" ve her "makam"ın husûsî edebleriyle edeb demektir. Ne var ki, bu edeblerden her biri, insanın iç âleminde gerçekleştirebildiği ölçüde, onun ahlâk, tavır ve davranışlarında da kalıcı olabilir; yoksa, vicdanın enginlikleri ve duyguların derinlikleriyle bütünleşememiş bir edebın devam ve temâdisi söz konusu olmadığı gibi, insanı, iç âlemine göre değerlendiren Allah nezdinde de hiçbir kıymeti hâiz değildir. O rengin ve zengin ifadeleriyle hem edebi hem de edebın bu farklı yanlarını Hz. Mevlânâ ne hoş ifade eder:

Gönül erbâbınca edeb bâtınîdir; zira onlar, sırlara açık ve muttalîdirler. Beden insanı olan ehl-i ten nezdinde ise edeb zâhirîdir; çünkü Cenâb-ı Hakk onlardan bâtınî olan şeyleri gizlemiştir. Biz, her zaman Allah'tan edebe muvaffak olmayı dileriz, (zira) edebi olmayan, Cenâb-ı Hakk'ın lütfundan mahrumdur."

Edebin Mertebeleri

Ebû Nasr Tûsî'ye göre edeb, şu üç maddede hulâsa edilebilir:

1- Söz üstadları ve sözde süs arayanların edebi ki, gönlün sesi ve soluğu olmaması itibarıyla tasavvufçularca "kîl u kâl" sayılmıştır.

2- Dîn-i Mübîn-i İslâm'ı, kalbî ve rûhî hayat seviyesinde temsil edenlerin edebi ki, nefsin riyâzâtla, duyguların muhabbet ve mehâfetle yoğrulması ve kılı kırk yararcasına şer'î hudutlara riâyetten ibaret görülmüştür.

3- Sürekli muhâsebe ve murâkabe ile, "tecelligâh-ı ilâhî" olan kalbi pâk tutanların edebi ki, hayallerine bile, huzurun edebine muhalif herhangi bir halin târî' olmaması şeklinde yorumlanmıştır.

Edebiyatçıların Dikkat Edeceği Hususlar

Evet, söz sultanları diyebileceğimiz edebiyatçılara, kitleler, her zaman güven duymuş, onların gayretlerini alkışlamış, mesâîlerini takdir etmiş ve çok defa bu takdirlerini de, onları taklitle ifade edegelmişlerdir. Öyleyse ediblere düşen de odur ki, bütün söz söyleme yeteneklerini, sanat kabiliyetlerini her zaman hakkın, iyinin, güzelin emrine vererek, tabîî çırakları sayılan kitlelerin ruhlarını batıl tasvirlerle yaralamasınlar, onların saf düşüncelerini mülevves hayallerle kirletmesinler ve nefsanîlikleri resmederek onları cismaniyetin azat kabul etmez köleleri haline getirmesinler. Çağın büyük mütefekkirî; ediblerin edebî olmaları lâzım geldiğini, Kur'ân'ın teklif ettiği edeb çizgisinde davranmaları gerektiğini vurgular ve kaynağı itibarıyla da bizim insanî yanımızın en önemli bir derinliği sayılan beyana karşı saygılı olmamızı tavsiye eder.

Ayrıca ilmî üslûpta, aklî, mantıkî, hissî boşluklara meydan vermeyecek şekilde sağlam bir mantık örgüsü, sistemli bir düşünce ve muhkem bir ifade; hitâbî üslûpta delil ve burhanların öne çıkarılması, konunun çok defa heyecan eksenli götürülmesi, yer yer tekrarlara gidilmesi, gerektiğinde mevzuun müteradif lafızlarla beslenerek beyanın renklendirilmesi ve zaman zaman da iltifatlarla dolaşarak söze canlılık kazandırılması gibi... hususların birer esas sayılmasına karşılık, edebî üslûpta; ifadelerin canlılığı, dil kurallarına tam uygunluk, eda güzelliği, hayal zenginliği... ifrata girmeme şartıyla teşbihlere, temsillere, mecazlara, istiarelere, kinayelere yer verilmesi., ve sözün fitrîliğini bozmama kaydıyla cinas, tevriye, tıbâk, secâ, mukabele gibi... bediiyat unsurlarından yararlanılması da istihsan edilegelmiştir.

Ancak her şeyde olduğu gibi bunlarda da ifrat, sözün tabiiliğini bozup beyan

kevserini bulandıracağından, çok defa selim zevk sahipleri tarafından yadırganacaktır. Evet, Bediüzzaman'ın da ifade ettiği gibi; lafız -mânânın tabiatı müsaade ettiği ölçüde- süslenmeli.. şekil, muhtevaya göre resmedilmeli; resmedilirken de mealin izni alınmalı., üslûbun parlak ve revnâkdar olmasına önem verilmeli, fakat gaye ve maksat da asla ihmal edilmemelidir., hayal, geniş bir hareket alanıyla desteklenmeli, ancak hakikat de hiçbir zaman incitilmemelidir.

Edebiyatın Fonksiyonu

Kaldı ki edebiyat, sadece insanlar arasında yazı yazma ve söz söyleme sanatlarıyla laf ebeliği yapmak, beğenilen sözler üretmek mesleği değildir; o, belagat ve fesahat buutlarıyla, söz söyleme sanatını sevimli hale getirerek, gündelik dili en temiz,en nezih, en sevimli ve kalıcı malzemeyle beslemenin, süslemenin, zenginleştirmenin suyu- havası, incisi-mercanı ve kullandıkça, harcadıkça çoğalan hazinesidir.

Edebi mülâhazalar ile işlenen nâzım ya da naşir, kelime zenginliği, ifade mûsikîsi ve üs asâletiyle her zaman bir gaye, bir mazmun etrafında canlı-cansız söz ve sözcükleri harekete geçirerek, bunlardan bir beyan âbidesi kurmayı hedefler. Böyle bir hedefe yürürken de, seçip yerli yerine yerleştirdiği her kelime ve cümleyi, umûmî maksadın adeta notaya göre seslendirilmiş birer nağmesi gibi, ses verecek şekilde yerleştirir. Bu sesler, bu nağmeler bir yandan ille-i gâiyeleri olan mazmuna tercüman olurken, diğer yandan da yazarın düşünce tarzını, genel temayüllerini ve ruh hâlini aksettiren birer fon müziğine dönüşür. Evet, iyi bir söz üstadının ortaya koyduğu lirik bir nazımda, kelimelerin onun heyecanı ile inler gibi olduğunu duyarız. Destan duygularıyla köpürmüş edib bir sîneden fışkıran kelime, cümle ya da mısralar, kulaklarımızda mehter sesi gibi yankılanır., üstadca ortaya konmuş bir dramada bütün söz ve sözcükler, ruhlarımızın derinliklerinde dramatik bir hadisenin sesi-soluğu gibi tınlar., evet bir edebiyatçı, her yerde gündelik duygularla kendini ifade eden sokaktaki adamdan çok farklı düşünür, farklı değerlendirir, farklı yorumlarda bulunur ve her zaman seviye peşinde koşup, gelecek nesillere, severek tevarüs edip saygı duyacakları bir miras bırakmaya çalışır. İşte bu yönüyle de o, her zaman bir üstad, diğerleri birer çırak; o bir mimar, ötekiler de birer işçidir.

Edebiyatın Tanımı

Nazım ve nesir yoluyla hâle ve duruma göre söylenen ya da yazılan zarif, ölçülü, ahenkli, dil kurallarına uygun sözler veya bu çerçevedeki sözlerden bahseden ilim diyebileceğimiz edebiyat; aslında terbiye, nezâket, zerâfet ve haddeden geçme, kıvama erme mânâlarına hamledeceğimiz "edeb" kökünden gelmektedir. Ama, daha çok da, insanın hayat tarzı, yaşama üslûbu, sîretiyle alâkalı ve onun kalbî, ruhî hayatının inkişaf ettirilmesine vesile bir amel diye yorumlanagelmıştır. Bu mânâdaki edebin tahlil edileceği yerse, ya ahlâk kitapları ya da tasavvuf risaleleridir. Örfî mânâdaki edebiyatın, bu anlamdaki edebe doğrudan doğruya değil de, dolayısıyla bir münasebeti vardır.

Edebiyattan Anlaşılan Mânâ

Biz burada o münasebeti sükût geçerek, edebiyat sözcüğünden anladığımız mânâyı kapı aralama ölçüsünde küçük bir menfez açmak istiyoruz. Boyumuzu aşkın böyle bir konuda ifade edeceklerimize değil de, niyetlerimize bakılmalıdır, itiraf etmeliyim ki, bizim gibi dar ufuklu insanların, kendi sahalarında bile her şeyi tam ve doğru düşünemedikleri gibi, doğru düşünebildiklerini de tastamam seslendirebilmeleri oldukça zordur. Aslında böyle bir mülâhazayı ta'mim etmek de mümkündür. İmam Şafiî, "el-Ümm" kitabını kendisi ve daha başkaları defaatle tetkik ve tashih ettikten sonra, yine rahatsızlık duyabileceği bazı hususlarla karşılaşınca, ellerini kaldırıp Allah'a yönelmiş ve O'nun nûrefşân beyan mecmualarının dışında hiçbir kitap ve kitabetin kusursuz olamayacağını itiraf etmiştir.

Edep Hakkında Söylenmiş Güzel Sözler

Hakikat erleri, her mânâdaki edebe fevkalâde önem vermiş ve onu insan ruhuyla bütünleştirme istikametinde her türlü takdirin üstünde cehd göstermiş, dünya kadar söz söylemiş ve bu sözleri en hâlisâne duygularla temsil etmeye çalışmışlardır.

İşte o altın sözlerin mîrî olanlarından biri:

"İnsanlar arasında her şeyin bir süs ve zînet yanı vardır; insanoğlunun zîneti

ise, edebindeki tamâmiyettedir. İnsan vardır ki o, nesebiyle göz doldurmasa bile, âdâbıyla mazhar-ı şereftir."

Ve işte Divân-ı Ali'den, halk üslûbuyla söylenmiş bir başka cevher: "Şimdilerde belâ şâyân-ı taaccüp değildir; asıl insanı şaşkınlığa sevkeden şey bunca belâlar içinde sâlim kalabilmektir. Güzellik, giyilen elbisenin insana kazandırdığı güzellik değildir; hakikî güzellik, ilim ve edeb güzelliğidir."

Avârif'te de, edeble alâkalı şu ürperten tespit yer almakta: "Îmân tevhidi gerektirir; tevhidi olmayanın îmânı da yoktur. Tevhid dînî esasların hayata geçirilmesini iktiza eder, dînî hayatı olmayanın tevhidi olduğu da söylenemez. Dînin hayata hayat olması edebi zarûri kılar, edebi olmayanın müteşerrî olabileceğini düşünmek bir tenâkuzdur." Nasıl olmasın ki: "Zira nebîler, katettikleri yolu edeble katettiler. Katetti ve her biri Allah dergâhının seçkini haline geldi."

Eflatun'nun Nefis ve Ruh Hakkındaki Görüşleri

Eflatun, insanda şehvânî, gadabî iki farklı nefis yanında -siz bunlara duyular diyebilirsiniz- "nefs-i nâtika" diye üçüncü bir nefisten de bahseder. O, nefis-i şehvânîyi cismânî arzu, istek ve iştihaların; nefis-i gadabîyi de her türlü öfke, şiddet, hiddet gibi tavır ve davranışların kaynağı kabul eder. Nefs-i nâtıkayı ise, idrak etme, duyma, taakkulde bulunmanın temel cevheri sayar. Eflatun'a göre, ruh da dediğimiz nefis-i nâtika, doğrudan doğruya Cenab-ı Hakk tarafından var edilip bir kalıba konmuş, görünmeyen ve belki bir şekli olmayan, asla parçalanmayan ve cisimler gibi çözülüp dağılmayan bizzat müteharrik bir cevherdir. Aynı zamanda o, ilahîdir, dolayısıyla da ölüp yok olmaz. Bedenden evvel var edildiği için de, bedenden sonra da varlığını devam ettirir. Yine Eflatun'a göre, akıl ve zeka ruhun birer derinliği, ruh da bütün sistemiyle cesedin hareket kaynağıdır. Keza, Şehristânî'nin ifadelerine göre Eflatun, alemi de ikiye ayırır: 1- Ruhânî ve suretlerden ibaret olan misal, mesel -ideler alemi de diyebiliriz- alemi. 2- Mahsusat diyeceğimiz şu duyulup sezilen cisimler, nesneler ve şahıslar alemi. Ona göre, insanoğlu bu aleme gelmeden evvel alem-i misalde hakikatlerin müşahadesiyle şereflendirilmiş bir talihliydi. O, bir gün bu yüksek ve latif alemden cismâniyetin dar dünyasına inince, kendine has derinliklerden de uzaklaşarak gidip cismâniyetin karanlıklarına gömüldü.

Eflatun'un, nefis-i nâtika hakkındaki mülâhazalarını da şöyle hulasa etmek

mümkündür:

1- Ruh, ölümsüz manevî bir idrak ve tefekkür unsurudur; sürekli düşünür, kavrar ve değerlendirir.

2- Ruh, bizzat muharriktir ve cesetten evvel varedilmiştir.

3- Ruh, bütün fazilet ve hayırların temel esası ve kaynağıdır. Onun en büyük düşmanı da fesad-ı ahlaktır. Fesad-ı ahlak ruhu manen öldürür.

Daha sonraları ortaya çıkan Neoplatonizm felsefesi tamamen Eflatun'un işte bu düşüncelerine dayanacaktı.. yeri geldiğinde dar bir çerçevede onun da ne olup ne olmadığı üzerinde durulabilir.

Eğitim İçin İdarecilere Düşen Görevler

Günümüzün idareci ve zimamdârları, ilmî ve içtimâî hayatımızı yaşadığımız devir itibariyle nazar-ı itibara alma ve dünden bugüne, bugünden de geleceğe geçiş yollarını tespit edip, yarınki nesillerin nasıl yetiştirileceği hususunu en parlak çizgileriyle belirleme, tâmim ve takip etme mecburiyetindedirler. Böyle bir düşünce ile şahlanmış ateşin dimağların, aşk ve heyecanla coşan gönüllerin, bu meselenin üzerine yürüyecekleri güne kadar vatan ve milletin geleceğinden emin olmak ve ülkenin yükseleceğini beklemek oldukça zordur.

Kanaatimce, bugün en ciddî, en derin, en büyük meselelerden daha büyük, daha hassas bir mesele varsa, o da geleceğin nesillerini kendi ruh kökümüze bağlı olarak yetiştirmek ve onları her türlü yabancılaştırmadan kurtarmak meselesidir! Buna göre, bugün talim ve terbiye adına gösterilecek her gayret, yarının emniyet ve saâdetini; her ihmâl ve lâkaytlık da geleceğin sefâlet ve perişanlığını netice verecektir.

Şu anda olsun, günümüzün mesûlleri, kitlelerin yıllar yılı perişanlık ve derbederliğine sebebiyet veren hususları yeniden gözden geçirerek, ona göre bir bakış ve geleceğe aydınlık getirecek objektif bir anlayışla çocuklarımızın yetiştirilmesini ele almazlarsa, bu ülke ve bu millete çok yazık olacaktır.

Eğitim Milli Dirilişimiz İçin Vazgeçilmezdir

Bugün, değişik ad ve ünvanlarla gerçekleştirilen eğitim seferberliği, sevgi,

hoşgörü ve diyalog uğrındaki gayretler, aslında toplumun parçalarını bir araya getirme ve onun mânevî güç kaynaklarını harekete geçirme istikametinde çok önemli teşebbüslerdir.. ve metafizik gerilimi tam, inanmış nesillerin elinde, karaya oturmuş millet gemisini yüzdürmeye yetecek mahiyettedir. Vaktiyle, Yemen'den Balkan yarımadasına, Arap çöllerinden Asya steplerine kadar geniş bir coğrafyada bulunan, yavrularını kaybeden aileler, kaybettikleri şeyleri tedarik etmenin biricik yolu kabul ettikleri istiklâl ve istikrar mücadelesi sayesinde, ümitle şahlanıp yeni bir dünya kurmaya karar verdikleri gibi, ruh ve karakter itibarıyla çok ciddi hırpalanmış, ahlâk, fazilet, düşünce, sanat ve topyekün insanî değerlerde iç içe kayıplar yaşamış bugünkü nesillerin, rûhî istiklâlleri ve fikrî istikrarlar sayesinde yeni bir "ba'sü ba'de'l-mevt"e ereceklerinde şüphe edilmemelidir.

Eğitim Müesseseleri ve Milletler

Her milletin, hayatiyet ve bekâsıyla bu kadar ciddî münasebeti olan tâlim ve terbiye mevzuu, hemen her ülkenin en başta gelen meselelerindendir. Bilhassa milletlerin buhranlı anları sayılan geçiş dönemlerinde, bu husus daha da ehemmiyet arz eder. Bu türlü dönemlerde ülke şartlarını kavrayamama, icraâtında, hissi mantığın üstünde tutma, plânlarını içinde yaşadığı krizli dönemin baskısı altında hazırlama ve kitlelerin hayhuyuyla şaşkınlığa düşüp yol ve yön değiştirme, millî bünyeyi, bir daha belini doğrultamayacak şekilde ırgalayacak ve yerle bir edecektir. Değil bunlar gibi ciddî meseleler; bu mevzuda en küçük bir hata, en ehemmiyetsiz gibi görünen bir dikkatsizlik, az bir ihmâl dahi, milleti altüst etmeye yetip artacaktır... Aslında bugüne kadar cemiyet fertlerinin hazan vurmuş yapraklar gibi savrulup gitmesi de hep iyi bir terbiye alamamış olmasından ve kültürsüzlükten kaynaklanmıştır. Yine de bu hassas nokta, daha az ehemmiyeti olan meselelerin yanında unutulup gidecekse "ya sabûr!" deyip bir hayli zaman daha Heraklit'imizi beklememiz icap edecektir.

Eğitimde Dikkat Edilecek Hususlar

Nesillerin yetiştirilmesiyle meşgûl olanlar, bu vazifeyi hangi nam altında yerine getirirse getirsinler, üzerlerine aldıkları mesûliyetin büyüklük ve ehemmiyetini bir an bile hatırdan çıkarmamalıdır.

Bizler, çocuklarımızın geleceğini teminat altına alma uğrunda, her yolu dener, her ihtimâli değerlendirir, onların hiçbir şeye muhtaç olmamaları için her sıkıntıyı göğüsler, her zorluğa katlanır, onlara "cennet-âsâ" bir dünya hazırlamaya çalışırız. Acaba onları, gerçek sermaye olan ahlâk ve fazilete yükseltemediğimiz; idrak ve kültürle istikrara ulaştıramadığımız zaman, bütün himmet ve gayretlerimiz boşa gitmeyecek midir?..

Evet, bir milletin en büyük sermayesi, talim ve terbiyenin bağrında gelişen kültür, irâde sağlamlığı, ahlâk ve fazilet sermayesidir. Bu sermayeyi elde eden milletler, cihanları fethedebilecek bir silahı yakalamış ve dünya hazinelerini açabilecek sırlı bir anahtara mâlik olmuş sayılırlar. Aksine, bu terbiye ve bu anlayışa yükselememiş yığınlar, ilerde verecekleri hayat mücadelesinin daha ilk raundunda nakavt olup eleneceklerdir.

Bir milleti meydana getiren fertlerden her biri, az çok diğerine tesir eder veya ondan bir şeyler alarak onun tesirinde kalır. Bunun gibi an'ane ve gelenekler, uzak-yakın çevrenin tesiri de yetişmede önemli birer yer işgâl ederler. Bir âile reisi kendi âile fertleri arasında, milleti idare edenler de cemiyetin çeşitli kesimleri ve fertleri arasında kuvvetli tesir ve nüfûza sahiptirler. Buna göre, bir milletin kabiliyeti ölçüsünde yükselmenin en son noktasına ulaşması ve fonksiyonunu tamı tamına edâ etmesi, o milleti meydana getiren fertlerin düşünce, tasavvur, kültürüyle ve zimamdârlarının da plân, basîret ve hasbîlikleriyle yakından alâkalıdır. İdare edenlerin eğilip fertleri görüp gözetmeleri, fertlerin de birer içtimaî varlık hâline gelme yolundaki gayretleri, bir taraftan "herkes çoban ve herkes güttüğünden mesuldür" prensibinin, diğer taraftan da "yaşama yerine yaşatma zevkine" göre akort olmanın ifâdesidir.

Eğitimde İman ve Sevginin Rolü

Evet, bugünkü nesillerin yetiştirilmesinde en önemli hususlar, onlarda sistemli bir tefekkür azmi uyatarak, onların kendi iç dünyalarıyla varlık arasında gelip-gitmelerini, âfâk ve enfüsû bir kitap gibi mütalâa etmeyi öğreterek, onlara inanmayı, bilmeyi, araştırmayı, düşünmeyi sevdirmektir. Bu geniş mülâhazayı bir kısım sesler, sözler ve resimlerle onların idrak ufkuna sunmak ve onları cismâniyet ve bedeninin dar mahbesinden kurtararak daha engin âlemlerle temasa geçmelerini temin etmek.. temin edip onların

ruhlarındaki kirleri, kasvetleri gidererek, beşerî ufuk ötesi müştak gönüllerine insanî tabiatlarının en nazlı, en füsunlu beklentilerini arz etmek onlara bir yeniden varoluş müjdesi yerine geçecektir. Zaten, imanla, marifetle, muhabbetle arınıp iffet kazanmayan ruhların böyle ufuk ötesi semalarda pervaz etmesi de katiyen söz konusu değildir. Ufuk ötesi semalarda pervaz etmek bir yana, böyle aç ruhlar, her zaman dünyevî ihtiraslara bulaşır durur.. gönülleri sürekli kinlerle, nefretlerle dolar taşar.. ruh sistemleri nefis mekanizmasının eline geçer.. ve artık sadece yer-içer, yatar-kalkar ve hep bedenî âzat kabul etmez kulları gibi davranırlar.

Aslında, imanın da, marifetin de, ilâhî alâkanın da insan ruhuna kazandırdığı biricik hakikat sevgidir. Bunların alıp götürdükleri ise, kinler, nefretler ve zaaflardır.. evet, iman, marifet ve sevgi, insanı bütün varlıkla birleştirir.. ve aynı zamanda onu kesretin ızdırap ve acılarından kurtararak kendi iç dünyasındaki yalnızlığını, vahşetini Hak'la beraberliğin iksirleriyle erittirip ona yaşadığı hayatı kâse kâse bir zevk gibi sunar.

İşte böyle bir donanımla yarınlara açılan nesiller, dünyanın dört bir yanına göçler tertip ederek, derin bir aşk, engin bir şevk içinde ve tabîî herhangi bir karşılık ve çıkar düşüncesine kapılmadan, şöhret ve ikbal mülâhazalarına da bütün bütün kapanıp, top yekûn insanlığı insanî kemalâta yükseltmek için, en ağır şartlara katlanacak, en ağır işlerde koşacak, sonra da arkalarına bakmadan çekip gideceklerdir. Bunlar, gittikleri yerlerde din demeseler, diyaneti ağızlarına almasalar da, davranışlardan taşan saygı ve haşyet bütün gözlere ve gönüllere onların ruh boyalarını çalacak.. ve temasa geçtikleri herkes onlar sayesinde maddenin dar buutlu nispî gerçeklerine bedel, mânânın o engin, zengin ufuklarına açılarak, aynı dünyanın içinde tasavvurları aşkın genişliklere ulaşacak ve ifadesi imkânsız sultanlıklara ereceklerdir.

Eğitimde Okul ve Öğretmenin Önemi

Mektebin ilk vazifesi, çocuğun duygu ve düşünce dünyâsına serpilen bu iyi tohumların korunmaya alınıp geliştirilmesi, fena tohumların da ayıklanıp temizlenmesi olmalıdır. Olmalıdır ki; yıllarca çocuğun şuuraltında çimlenen iyilik ve güzellik nüveleri çürüyüp bozulmasın, fenalık ve kötülük tohumları da boy atıp gelişmesin..! Olmalıdır ki; o, içinde tüllenen hâtıralar halindeki duyguların temsilcisi ve mimarı olabilsin ve kendi idrâki ölçüsünde hâfızasında

yaşayan renkleri ve şekilleri canlandırma fırsatını bularak, vaktiyle aynı seviyede zevk edemediği hatta alâkasız ve isteksiz bakışlarla süzdüğü, o döneme ait duygu ve düşüncelerin izlerini ve gölgelerini, tıpkı çiçeklere konup-kalkan arıların, onlardan bal özü aldıkları gibi, birer birer toparlayıp kendi hayat peteğini örebilsin...

Denebilir ki, bu vâdide çocuğun ilk intibâları, ilk müşâhede ve ilk ihsasları ne kadar mükemmel olursa olsun, onun ruhunun fakültelerini bütünüyle işleyip geliştirecek şahsiyetli maarif ve onun ışık ordusu muallimlerdir. Bu manâ mimarları sayesinde ki, çocuk yeniden kendini bulur, düşünce tarzını ayarlar, soyunun kültürüyle bütünleşir ve yüksek ideâllere yelken açar...

Mektep, her çeşit ilim mevzuunda olduğu gibi, dinî hayat, memleket-millet meseleleri ve dünyâ hâdiseleri karşısında da onları zabt-u rabt altına alacak, metotlu düşünüp, metotlu çalışmaya alıştırarak ve yuvanın, onların ruhunda çimlendirdiği iyi ve güzel şeyleri tımar edip geliştirecek biricik müessesedir. Metotlu düşünce, metotlu çalışma ilim ve hikmet açısından önemli esaslardır. Aklın ilhâma açık hale getirilip dosdoğru kullanılması demek olan hikmet, din, ahlâk ve sanatın da en ehemmiyetli desteği ve en mübârek kaynağıdır.

Bu çerçeve ile idealize edilen mektebin gâyesi, müdâvimlerine üstün vasıflar kazandırarak, onları, ruh ve madde plânında bütün milletlerin üstüne çıkarmak ve bir zamanlar olduğu gibi onlara medeniyetler üstü medeniyet inşâ etme yollarını göstermek... Bu gâyeye ulaşmak için de, teker teker bütün müdâvimleriyle uğraşmak, onlara mukaddesât ve millî değerleri bizzat temsil ederek gösterip aşılama; her yanı türlü türlü yabancı düşünce ve asimilelerle rengârenk hale gelmiş ülkemizde, gerçek millî ahlâkın, faziletli insan şahsiyetinin doğup gelişmesini hazırlayıp ortaya koymak olmalıdır.

Yoksa, bir kısım nâmüsâit muhitlerde dejenerasyona maruz kalmış nesiller zâyî olup gidecekleri gibi, yuvanın, bir ölçüde donatıp ihyâ ettiği gençleri muhafaza etmemiz de mümkün olmayacaktır.

Eğitimde Teknolojinin Kullanımı

Eğer nesillerin dimağları yaşadıkları devrin fenleriyle, gönülleri de ötelerden gelen esintilerle donatılarak, rûhlarında birer fener hâline getireceğimiz tarih menşuruyla, onları geleceğe baktırabilirsek, inanın; bu uğurda sarf ettiğimiz

şeylerin en küçük parçası dahi heder olmayacaktır! Heder olmak şöyle dursun, kat kat fazlasını dahi alacağımız söylenebilir. Hatta diyebilirim ki; nesillerin yetiştirilmesi uğrunda harcanan her kuruş, o sağlam gönüllerde, o terbiye görmüş rûhlarda âdeta bir gelir kaynağı hâline gelecek ve milletçe, bitip tükenme bilmeyen bir hazine elde etmiş olacağız.

Eğitimde Yuvanın Önemi

Duygu ve düşünceler ilk defa yuvada, birer tohum gibi çocukların ruhlarına saçılır, sonra da yeşerip çimlenmeye terk edilir. Uzun bir sessizlik ve beklemeden sonra tıpkı toprağı delip gün yüzüne çıkan rüşeymler gibi; göz, kulak ve his yoluyla onların bağına saçılan her insanî ve İslâmî değer de öyle yeşerir, boy atar, gelişir ve bütün bir hayatı vesâyâsı altına alacak seviyeye ulaşır. Bir çocuğun, bizim duygu ve düşünce dünyamız adına çevresinde olup biten şeyleri değerlendiremeyeceği söylenemez. Zirâ, bu dönemde dahi o, kendi idrak ölçüleri içinde her şeyi görür, duyar, düşünür; vakti gelince de, ruh ve hâfızasına tohumlar mâhiyetinde serpilen bu şeyler-tabîî, içtimâî ve ahlâkî erozyonlara uğramazlarsa- çiçek çiçek açar ve meyvelerini vermeye başlarlar. Seneler sonra dahi olsa, eskiden görüp duyduğu hemen her şey, onun ruh ve vicdânını tesir altına alarak, yıllar ötesinden ona seslenen talâkatlı birer nasihatçı gibi onu yönlendirir ve her zaman ona ışık ve burak olur.

Yıllar ve yıllar geçse de o, kendine has çocuksu düşüncelerle, görüp-duyduğu, sezip-anladığı şeyleri, yaşın-başın kazandırdığı seviyeyle ve daha derince, bir kere daha hisseder, bir kere daha kavrar ve bir kere daha bütün benliğiyle yaşar...

Eğitimin Gayesi ve Fonksiyonu

İşte terbiye, pek çok maksat ve gâyeler için insan mahiyetine yerleştirilmiş bulunan bu türlü hislerin, azgınlaştırıcı tesirini kırıp onları iyiye, güzele doğru yönlendirerek zararlı gibi görünen bu duygulardan insanî kemâlâta giden yolları keşfetmek ve fertte fazilet duygusunu, irâde metanetini, düşünce kabiliyetini, hürriyet aşkını geliştirmek içindir. Hakk'a esaret manâsındaki hürriyet aşkını!..

Şâyet, heves ve ihtirasların amansız pençesi altında hırpalanan nesillere, kendi ruhumuzu, iç dünyamızı aksettirici böyle bir terbiye verilmez, ahlâk ve fazilete giden yollarda onlara ışık tutulmazsa, milletimiz bugün de yarın da kargaşadan kurtulamayacaktır. Apaçık ortadadır ki kendi nesillerine soylu bir kültür ve irâdî terbiye veren milletler, geleceklerini teminat altına almış ve bütün mukaddeslerini emanet edecekleri en sağlam bekçileri keşfetmişler demektir. Çocuklarını ahlâk ve düşünce noktasında ihmâl eden cemiyetlere gelince; bunlar, yüksek değer ve mefhumlarıyla beraber, bütün bir milleti anarşi seylaplarıyla baş başa bırakmış sayılırlar.

Eğitimin Tanımı ve Gayesi

Tâlim ve terbiyeden ne anlamalıyız? Nesiller, nasıl ve ne suretle terbiye edilmelidir? Onlara, neleri, nasıl ve niçin okutmalıyız? Ve bu kutsi vazîfeyi kimler görecektir?

Terbiye ile alâkalı mevzûları ele alırken, kendi kendimize soracağımız bu suâllere, inandırıcı cevaplar bulma mecburiyetindeyiz.

Hedef ve gâyesi belirlenememiş bir talim ve terbiye sistemi, nesilleri şaşkına çevireceği gibi, nelerin nasıl öğretilmesi ve terbiyede takip edilecek usûl ve metodun neler olacağı bilinmeden, gençlerin kafa ve ruhlarına yerleştirilen şeyler de onları sadece birer bilgi hamalı yapacaktır.

Eğitimli ve Eğitimsiz Gençliğin Farkı

İyi bir terbiye görmüş ve yetiştirilmiş nesiller, hayat mücadelesinde, karşılarına çıkan her engeli göğüsleyebilecek, maddî-manevî her çeşit zorluğu yenebilecek ve hiçbir zaman ümitsizliğe düşmeyeceklerdir. Böyle bir idrakten mahrum tâlihsizler ise babalarından intikâl eden maddî serveti, har vurup harman savurdukları gibi, mânen de hep boşlukta, sallantıda ve karamsar bir hayat geçirecek, sonra da sefâletin kuduz dişleri arasında kahrolup gideceklerdir.

Bugün yolların ayrımında; kendi evlâtlarını ya insanlığa yükseltme veya insan azmanı olmaya terk etme mevkiinde bulunan zimamdarlar, nasıl Kaf dağından ağır bir sorumluluk yüklendiklerini düşünerek, yıllar yılı ihmâllerin

meydana getirdiği ciddî çürümelere karşı; daha sağlam, daha tutarlı tedâvi yolları bulma mecburiyetindedirler. Yoksa bugüne kadar, çeşitli erozyonlarla, ellibin defa varlığının en kıymetli cevherlerini meçhûl denizlere kaptırmış bahtsız nesiller, bütün bütün "kuvve-i inbâtiye" lerini kaybederek, tamamen verimsizleşecek ve bir daha da kendi özleriyle varlığa eremeyecek, geçmişteki ihtişamlarına ulaşamayacaklardır.

Ehad ve Ehadiyet Kelimesinin Anlamı

Ehadiyet; birlik, teklik manâsına gelen "ehad" kelimesinden türetilmiştir. "Bir" demek olan, ferd ve vâhid manâlarını da ihtiva eden ehad, mâadâyı nefyetmede emsali kelimelerden daha mübalâğalı ve ikincisi olmayan bir rakamdır. Bu itibarla da vâhid kelimesinin isbatta kullanılmasına karşılık ehad lafzı hep nefiyde kullanılagelmiştir. Ehad, hiçbir şeyin ona, onun da hiçbir şeye nisbeti söz konusu olmayan bir kelimedir ve Zât-ı Ehad u Samed'in has sıfatıdır. Ehadiyet âlemi ise böyle bir sıfatın tecelli ve inkişaf ufkudur. Vâhidiyet sıfâtta iştiraki nefyetmesine mukabil, ehadiyet tam tenzihe bakması itibarıyla Zât-ı Mutlaka ve Sırfe'ye -esmâ ve sıfât manâları meknî- nazırdır. Hulâsa ehadiyet, bütün kesretlerin kendisinde fena bulup gittiği, bütün lâhutî hakaikin onda meknuz bulunduğu, umum varlığı kamilen tutan, ezeliyet ve ebediyeti birden ifade eden bir hakikat-i mukaddesenin unvanıdır.

Ehadiyet Dairesinin Mahiyeti

Ehadiyette, ulûhiyet ve rahmaniyete bakan -bu bir itibara göre böyledir, bu mülâhaza-i vâhidiyet için düşünen mutemed insanların sayısı da az değildir- bir ihata edilmezlik, bir nâkâbil-i idrak olma keyfiyeti söz konusudur. Evet insan, her zaman ehadiyetle müfad celâlî tecelliyi kavrayamayabilir; zira onda, ulûhiyet ve rahmaniyet tecelli dalga boyunda bir külliyet, bir umumiyet ve dolayısıyla da göz kamaştıran ve görmeye mani azamet ve izzetin kuşatıcılığı bahis mevzuudur. İşte bu haliyle de o muhittir.. ve dolayısıyla da ihata edilmesi imkansızdır. Bu durumda da vicdanlar bir tenezzül ve daha farklı bir inkişafa ihtiyaç duymaktadırlar. Kur'an-ı Kerim'in bazı yerlerde ortaya koyduğu böyle bir tavr-ı tenezzül, vicdanların ihtiyacını karşılamak üzere bu kabil bir inkişafa baktığı söylenebilir: Kur'an, çok defa, kâinat ve hâdiseleri nazara verdiği aynı

anda, görülüp hissedilebilen, okunup anlaşılacak olan cüz'iyât dairesindeki bir şefkat, bir merhamet, bir nizam ve bir âhengi hatırlatarak, ihata edilmezler üzerine kavranılabilirlik merceğini koyup her şeyi doğru okumamızı sağlar ve bizi muhit olanın ihata edilmezliği karşısında hayrette bırakmaz.

Ehadiyet ve Daire-i Ulûhiyet

Evet, ehadiyet âlemi, vâhidiyet dairesi önünde hakaik-i ulûhiyet ve esrar-ı sübhaniyenin sırlı bir ifadesi gibidir. O hakaik-i ulûhiyete dair söylenebilecek sırları söyler; söyler de okuyabilen herkes onda esrar-ı "Bismillahirrahmanirrahim" ve "Kul hüve'llâhu Ehad"ı okuyabilir. Yani Allah, ilâhiyatında vâhid olduğu gibi rububiyetinde de birdir. Keza O, sıfât-ı sübhaniyesinde tek ve yektâ bulunduğu gibi esmâ-i ilâhiyesinde de Ferd u Samed'dir.. evet Allah, zâtında vâhid, vücudunda vâhid, rahmaniyetinde vâhid, rahimiyetinde vâhid, rezzakiyetinde vâhid, hallâkiyetinde vâhid... bir Vâhid u Ehad'dir.

Daire-i ulûhiyet, bütün esmâ ve sıfât-ı sübhaniyeyi cami -İsm-i Zât'ın umum esmâ-i hüsnayı bit-tazammun ve bil-iltizam iktiza etmesi bunu göstermektedir- âlemler üstü bir âlemdir ve tecelli sahası itibarıyla da rahamûtta melekûta ve ondan da bit-tafsıl zâhir-bâtın hemen her âlemin menba-i feyezanıdır. Ehadiyet, bir âlem-i münkeşife ve müteayyine, vâhidiyet de ikinci bir âlem-i tafsil ve taayyüniyedir. Bu açıdan ulûhiyette cami ve şamil celâl edâlî bir cemal, ehadiyette mütesavi bir tecelli-i celâl ve cemal, vâhidiyette ise cemal inkişafı bir celâlden söz edilebilir. Bu hususta ehadiyete ait hususiyetleri vâhidiyette, vâhidiyete ait hususiyetleri de ehadiyette görüp konuyu öyle yorumlayanlar da vardır. Böyle bir yaklaşım "Bismillahirrahmanirrahim"deki zât, sıfat ve ismin ifade ettikleri manâya da uygun düşmektedir.

Ehadiyetle İlgili Mülâhazalar

Bazılarının zannettiği gibi, ehadiyet mülâhazası ile esmâ ve sıfât-ı sübhaniyenin yok farzedilmesi veya -feteâlâllâhu ammâ yezunnûn- bunların mütelâşi olup gitmesi söz konusu değildir. Söz konusu olan, esmâ-i ilâhiye ve sıfât-ı sübhaniyenin müessiriyet, tecelli ve inkişafı mahfuz, bir zât-ı mutlaka-i sırfe mülâhasasıdır. Buna, ulûhiyet dairesi muvacehesinde, her şeyin kendine

bakan yönüyle fani ve mâdum sayılmasına, rububiyet âlemi itibarıyla bütün varlığın O'nun vücuduna bir ayna olmasına, vâhidiyet mertebesinde de esmâ ve sıfât-ı ilâhiyenin bir güneş gibi her şeyi gölgede bırakmasına mukabil, ehadiyet ufkunda Zât-ı Mutlaka'dan başka hiçbir şeyin mülâhazaya alınmaması da diyebiliriz.

Diğer bir yaklaşımla, vâhidiyet tecellisi itibarıyla, esmâ ve sıfâtın ziyası karşısında bütün varlık ve eşyanın, tıpkı güneş karşısında kaybolan semavî cirmeler gibi -"hakâiku'l-eşyâi sâbitetün" sözüyle anlatılan gerçek mahfuz ve melhuz- muzmahil olup gitmesine mukabil, ehadiyet mülâhazasında, hakikat-ı nefsi'l-emriyelerine rağmen esmâ ve sıfât dahi "min vechin" gaybet-i mukayyede girer ve bütün idrak ve ihsas ufkunu, ehadiyet-i ilâhiye veya sübühât-ı vechin şuaâtı tutuverir; tutuverir de Zât-ı Baht'a göre ağyar sayılan her şey bir manâda silinir gider. Bu itibarla, ehadiyetten maksat -burada kelâmcıların, sıfât-ı sübhaniyenin, Zât'ın aynı veya gayrı olmaları mülâhazalarına girmeyi gereksiz görüyorum- Zât-ı Mutlaka ve Sırfe'dir. Şöyle ki ehadiyet mülâhazasında, esmâ-i ilâhiye ve sıfât-ı rabbaniye bizzat nazara alınmamakta, his, şuur, idrak ehadiyetin nâkâbil-i idrak mülâhazasıyla hayret ve dehşet yaşamaktadır. Vâhidiyette ise bütün merâyâ ve mecâlî, esmâ ve sıfâtın zuhur alanı hâline gelerek her şeyi kaplamaları gibi bir durum söz konusudur.

Ehlullah'ın Vahiy ve İlhama Bakışı

Hatta bir kısım fuhûl-ü ulemâ onu, içtihad şartlarının mânevî bir rûknü gibi görmüş, "müctehedün fih" çok meselede böyle bir feyzânı tercih ettirici bir sebep olarak değerlendirmişlerdir. Ehlullahın ona bakışları ve ona karşı duydukları saygı ise her türlü izahtan vâreste ve kullanma alanı da oldukça geniştir. Bu genişlik, biraz da mevcut bilgilerimizin dolu dolu değerlendirilmesine bağlıdır. Buna, ilmin amele dönüştürülmesi ve mârifetle derinleştirilerek ilâhî mevhibelere açık durulması da diyebiliriz. İsterseniz bunu, yağmurun arkasındaki rüzgârlara da benzetebilirsiniz. Bu rüzgârlar estiği veya estirildiği sürece, ilham sağanak sağanak yağmaya başlar, hiç olmazsa çisentileri eksik olmaz. Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelüttehâyâ ve etemmütteslîmât): "Bildikleriyle amel edene Allah, bilmediklerinin ilmini de ilham eder." buyururlar ki, buna "kerâmet-i ilmiye" de demek mümkündür. Sebep durumunda ve mebâdî konumunda olan mücerret ilim, erbabınca "ilm-i zâhir" ve "ilmü'l-kesb", ikincisi ise "ilm-i bâtın" ve "ilmü'l-irs ve'l-hibe" diye

adlandırılmıştır.

El ve Dil Belası

Yine cevâmiu'l-kelim'den, Buhâri'nin naklettiği bir hadîste Efendimiz, şöyle buyurmaktadır : "Gerçek müslüman, elinden dilinden müslümanların emniyet ve esenlikte olup (zarar görmedikleri) kimsedir. Hakiki muhacir de, Allah'ın yasak ettiği şeylerden uzaklaşıp onları terk edendir."

Emanete Hıyanet

Edâ edilmesi gerekli olan hukuk ve borçların ödenmesi kelimesiyle; alınması ve istenmesi memnu' bulunan şeyleri değişik yollarla isteme, alma da sözünü ifade edilmiştir ki, her ikisi de yâni verilmesi gerekli olan şeyi vermemek ve alınmaması lâzım gelen şeyi de almak haramdır.. ve bu haramın çizgisi de ana-babaya baş kaldırma, kız çocuklarını diri diri gömme çizgisidir. Aynı zamanda bu kelimelerden birincisi; ferdin, zekât, sadaka ve sâir iânât gibi, uhdesindeki, fukaraya ait hakları yerine getirmemesi, ikinci kelimeyi de, dilen-cilik ve tese'ülde bulunması şeklinde anlamak da mümkündür. Bulduğumuz noktadan ileriye doğru bir adım daha atarak; birinci kelime ile, doğrudan doğruya zimmete geçirilen hakların inkâr edilip üzerine oturulmasından, çek ve senetlerin karşılığının ödenmemesine, ondan da hileli iflas ve her türlü spekülâsyona kadar, bütün gayr-ı meşru yollarla elde edilen hak-sız kazançları ve sonra da bu haksızlıkların giderilmemesini, hatta haksızlıkta temerrüd edilmesine; ikinci kelime ile de, basit dilencilikten, milletin dînî ve millî hislerini istismara, ondan resmî-gayr-ı resmi, bir kısım mütegalibenin açık-kapalı, milletten hakk-ı temettu taleplerine ve ondan da büyük-küçük mafya örgütlerinin, binbir türlü yollarla, yığınları soyup-soğana çevirmelerine kadar ızrâr edici her çeşit alma gayretini istinbat etmek kabildir.

Bu kısa ve muhtevâlî hadîste, evlâtların, anne ve babalarına karşı, sıla-i rahimi bırakıp kopukluğa düşmelerine, anne ve babaların da, fitratlarında mündemic bulunan şefkat ve merhameti görmemezlikten gelerek, hatta onu inkâr tavrına girerek çocuklarına karşı merhametsiz ve gayr-i insanî davranmalarına ve daha büyük bir aile sayılan toplumda, bir kısım egoist kimselerin şahsî çıkar ve menfaatlerini değerler üstü tutarak, emniyet, güven,

hak ve adalet düşüncesini dolayısıyla da içtimâî nizamı sarımsmalarına, aradaki fasl-ı müşterekten ötürü haram deyip geçildikten sonra, aynı ölçüde olmasa bile, yine de yasaklanan diğer üç hususa temas ediliyor ki, onlar da:dedikodu:yerli-yersiz sual sorma veya dilenciliği sanat haline getirme;malını şurada-burada saçıp savurmadır.

Emeviler'den Osmanlıya Yenilenme Girişimleri

Ömer bin Abdülaziz'in yenilenme adına, teklif ettiği düşünceleri, toplumun her kesimine mâl edemeyen Emevîler, kuvvetli rakipleri ve şiddetli fikir akımları karşısında kendilerini ölümden kurtaramadılar. Zillet içinde ve mülevvesin bağrında eriyip gittiler. Aynı şeyleri, ruhta ve gönülde yenilenme yerine, çeşitli yenilikler ve rûhu aşındıran paradokslara açık kapı siyaseti tatbik eden Abbasîler, Endülüs Emevîleri, hatta on yedinci asır sonrası, Osmanlı Türkleri için de düşünebiliriz. Aynı kader çizgisinde eriyip giden bu çok muhteşem ve şanlı devletler, hasımlarından yedikleri darbelerle, sendeledikleri bir zamanda, kendilerini ruh plânında yenileyeceklerine, gidip Grek düşüncesini ve Latin felsefesini imdada çağırdılar. Bu ise onların ölümlerini hızlandırmadan başka bir işe yaramadı. Hele, Osmanlı münevverinin, yenilenme adına, kendini maskaraya çevirecek bir kısım yenilikler yapmağa kalkması, Türk toplumunu bütün bütün kendine has çizgiden kaydırarak bir ucûbe haline getirdi.

Evet, ne "Nizâm-ı Cedîd" düşüncesi ne "yeniçeri kıyım" hâdisesi ne de Gülhane'deki toy karbonarilerin "Hatt-ı Hümayûn"ları Osmanlı toplumuna kendini yenileme yolunu açmadı. Böyle bir yolu açmak şöyle dursun, aksine, bu hareketler, Türk toplumunun başına inmiş balyozlar gibi, onu cankeş edip komaya soktu. Bu arada bir kısım müspet kıpırdanış ve gayretlerin bulunduğunu da inkâr etmemek gerekir. Ancak bu gayretlerin, hemen hepsi, mevziî ve tedâfüî mahiyette olduğundan beklenen "yenilenme" yi getiremedi. Hatta, Türk toplumunun, açık seyreden rahatsızlıkları, bu hareketlerle sinsileşerek, daha da tehlikeli bir hâl aldığı da söylenebilir. Evet, toplumun çeşit çeşit rahatsızlıklarına karşı yerinde olmayan bu türlü müdâhaleler, tıpkı ihtilaçlar içinde kıvranan bir hastaya, müsekkin verip sesini kesmek veya fitik üzerine yerleştirilen kasık bağı nevinden şeylerdi ki; hastayı muvakkaten teskin etmekten başka bir şeye yaramadı.

En Olumsuz Şartlarda Bile İman ve Ümide Sarılmak

Hâsılı, bugün, olmamasını arzu ettiğimiz ne kadar menfilik varsa, her yerde diz boyu, hatta ondan da öte; yıllardan beri milletçe beklediğimiz şeylere gelince onlardan da hiç mi hiç haber yok. Manzara bu olunca, ümitten, azimden söz etmek de oldukça zor; ama biz milletçe bu zoru aşma mecburiyetindeyiz. Bugün başımıza gelenler, gelecekte de katlanarak karşımıza çıkabilir.. ülke bir baştan bir başa mezaristan hâlini alabilir.. milletin azmi, ümidi tıpkı bir kefen gibi onun başına geçirilebilir.. ırmaklar Revan Nehri'ne, çöller Kerbelâ'ya, düşmanlar Şimîr'e, aylar Muharrem'e dönüşebilir.. kundaklamayı kundaklamalar takip edebilir.. dev yangınlar olabilir, yangınlar evlerimizin-barklarımızın yanında, beklentilerimizi, plânlarımızı da kül edebilir.. dost-düşman herkes bizi yalnız bırakabilir; yalnız bırakmaktan da öte hiç ummadığımız kimselerce arkadan hançerlenebiliriz. Evet, işte düşmanların böyle esirip köpürdüğü, dostların vefasızlık gösterip bizi bütün bütün terk ettiği durumlarda dahi kat'iyyen teslim olmamalı, eğilmemeli; iman ve ümitlerimize dayanarak dimdik ayakta durmalı ve bir küheylan gibi hız kesmeden çatlayıncaya kadar koşmasını bilmeliyiz.

Hatta hâlihazırdaki fecâyî ve fezâyî şimdikininkat katına ulaşsa.. etrafımız âh u efgan ile inlese.. çevremizdeki çılgınlıklar gidip tâ asumana dayansa.. yaşanan ızdıraplar magmalar gibi köpürüp yüreklere vursa ve bütün bir millet çaresizlikle kıvranıp dursa.. düşünen başlar üzerinde kılıçlar kavisler çizse, beyinler balyozlarla ezilse.. dört bir yanda sadece zalimlerin "hay-huy"u duyulsa.. en canlı, en temiz vicdanları simsiyah bir yeis sarsa.. hanlar devrilip hânümanlar yerle bir olsa.. ay batsa, güneş sönse, nazarlarla beraber gönüller de karanlığa gömülse.. kuvvet gemi azıya alsa, hak kaba kuvvetin paletleri altında kalıp ezilse.. her yerde dişli dişini gösterip gezse, zayıf dilini tutup sessizlik murâkabesine dalsa.. bütün mukavemetsiz ruhlar bir bir yıkılsa ve kalbzedeler üst üste devrilse... Her şeye rağmen biz duruşumuzu, tavrımızı değiştirmeden konumumuzun hakkını vermeli, yerimizde durmalı, herkesin başvuracağı bir güç, bir ümit kaynağı olmalı ve sönmeye yüz tutan bütün meş'aleleri yeniden tutuşturmaya çalışmalıyız.

Allah'a inancımız tam ise, ümit, azim, kararlılık şiarımız olmalı; millete hizmet de vazifemiz. O kadar Hakk'a saygı duymalı ve o denli hayatımızı başkalarının mutluluğu içinde görmeliyiz ki, yemeyip yedirdiğimizi, giymeyip giydirdiğimizi ve kendimize rağmen yaşadığımızı görenler, emanette emin bir kısım kimselerle karşılaşmanın mutluluğunu yaşasınlar. Biz o denli nezih yaşamalıyız ki; haramlar, gayrimeşrular değil hayatımızı, rüyalarımızın ufkunu

bile kirletmemeli.. aslında böyle bir kirlenme, kim bilir belki de hiç beklenmedik şekilde ne irtifa kayıplarına sebebiyet veriyordur..! Konumunun hakkını veremeyip bulunduğu noktadan kayanların iflâh olduğu hiç görölmemiştir. Kaldı ki biz, değil bir kısım dünyevî mülâhazalar, yaşama sevdasını ya da menfaat ve çıkar düşüncesini dahi intihar sayma konumundayız. Dahası biz Cennet'i bile kulluğumuza gaye yapmaktan kaçınmalı ve bütün gönlümüzü Hak rızasının engin vâridâtına bağlayarak şahsî isteklerimize karşı kat'î bir tavır alma durumundayız. Hiçbir zaman almayı düşünmeden hep vermeli, geriye döneceğini beklemeden de sürekli ihsanda bulunmalıyız.. ve "Cânân" deyip sefere azmettiğimiz bu kutlular yolunda hiç ama hiç mi hiç "can" sevdasına düşmemeliyiz.

Enbiyâ ve Mürselîn Arasındaki Farklılık

Enbiyâ ve mürselîn arasındaki farklılığa gelince, "Biz, bilinen bu peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık" (Bakara, 2/252) mazmununca, ilâhî takdire bağlı olmak üzere, yine esmâ-i ilâhiyenin farklı dalga boyundaki tecellilerinden kaynaklanmaktadır. Hz. Âdem'in mazhar olduğu icmalî "ilim", Hz. İbrahim ve İsmail'deki "ilim"le beraber "hilm", Hz. Mesih'deki "kudret", başkalarına nispeten ileri seviyededir ve bu yüce kâmetlerin hususiyeti gibidir. Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelü's-salâti ve etemmü't-teslîmât)'da ise, bütün enbiyâ ve mürselinde icmal edilen esmâ ve sıfât-ı Sübhaniye'nin tafsilî bir şekilde ve a'zam derecede tecellisi söz konusudur.

Enbiya, Ulema ve Evliyanın Allah'a Olan Nazar ve Teveccühü

Ulemâ-i amilîn ü muhlasîn ve evliyâ-ı kamilînin de, Hakk'ın halifeleri ve O'nun da vârisleri olmaları itibarıyla, Hakk'a bakışları tam, teveccühleri muhlisâne ve ihatalı, arkalarındakilere nazarları da -biavnilâh- müessirdir. Bunlar, gönüllere nüfuz etme, ruhları yönlendirme ve Hakk'ın müsaadesiyle bazı tabiatları değiştirip dönüştürme mevzuunda icraât-ı sübhâniyenin birer perdedarı mesabesindedirler ki, tasavvufta "nazar" dendiğinde de işte böyle bir teveccüh anlaşılmaktadır.

Onlar bakarken yukarı âlemlere de, aşağı âlemlere de gözleriyle değil basîretleriyle bakarlar. Göz ancak, şu cevher u araz, şu elvân u eşkâl âlemini görebilir. Basîret ise, mülkle beraber melekûta, mâverâ-i tabiata ve hakikate nazırdır. Zira o, melekûtun ilk rasathanesi sayılan "latîfe-i rabbâniye" gibi zâhir ve bâtının iltisak noktası ve Cenâb-ı Hakk'ın da nazargâhı sayılan fuâdın görmesidir. İnsan kendi nihâi ufkunu ancak o rasathaneden temâşâ edebilir; ilâhî feyiz sağanakları boşalınca oraya boşalır; Hazret-i Müşâhid-i Ezeli'nin insanlarla olan muamelesi de oranın mâmur veya harâbe olmasına göre cereyan eder. Bu itibarla, her zaman insanın nazarı O'nda, gönlü de O'na tam müteveccih ve mütemâdî bir bekleyiş içinde olmalıdır ki, hep lâl ü güher yağsın o beyt-i Huda'ya ötelerden.

Enbiyâ ve hakikî evliyânın bakışları, teveccühleri böyledir; onlar ilâhî feyizlerin ümmet ve müntesiplerine sirâyetleri adına da birer nuranî vasıta mesâbesindedirler. Sadece nazar değil, el tutmak, sohbetinde bulunmak, onun atmosferini paylaşmak birer sirâyet vesilesidir. Bütün tasavvuf yollarında nazara önem verilmekle beraber, Mevlevî ve Melâmîlerde onun daha özel bir yeri vardır. Bunlar arasında, nazarı seyrin bir rûknü görenler de olmuştur ki, onlara göre tâlib veya sâlik, üstad ya da mürşidin bir nazarıyla -biiznillâh- cezb u incizab ufkuna yükselir ve çok uzun seyr ü sülûklara vâbeste rûhânî mesafeleri birden kat'eder ki buna "nazar-ı hâkanî" derler.

Engin Bir Fikir ve Düşünce Yapısı Vardı

Bazı kimseler görmemezlikten gelseler de gerçek şu ki; Bediüzzaman çağdaşlarınca, kendi kuşağının en ciddî düşünürü ve yazarı kabul edilmiş; kitlelere hem bir sözcü hem de önder olabilmış; ama katiyen kendini beğenmemiş, gösterişe girmemiş ve hep âlâyîşten uzak kalmaya çalışmıştır. "Şöhret aynı riyâdır ve kalbi öldüren zehirli bir baldır..." sözü, onun bu konudaki altın beyanlarından sadece bir tanesi. O, yirminci asırda İslâm dünyasında, şimdilerde dünyanın dört bir yanında, her zaman listenin başında birkaç yazardan biri olarak tanınmış, her kesimce sevilerek okunmuş ve zamanın eskitemediği simâlardan biri olarak da tarihe mâl olmuştur.

Envar-ı Zat'ın Tecellisine Mazhar Olanlar

İşte böyle zevkî ve hâlî olarak, envâr-ı Zât'ın tecellisine mazhar olan ârifler, çok defa bütün kevn ü mekânların ziya-ı Hak'la kuşatılması ihtisaslarını -bunda mizaç ve meşreplerin tesirini de unutmamak icap eder- ya " " veya " " sözleriyle seslendirmiş ve mâsivâullah'ın bir zıll-i zâil olduğuna hükmetmişlerdir.

Aslında, bütün varlık O'nun ziya-ı vücudundan, bütün şuûn u harekât O'nun esmâ-i sübhâniyesinden, umum keyfiyât ve hususiyetler de O'nun ilim, irade ve kudret... gibi sıfât-ı sübhâniyesindendir. Herkesin anlayacağı bir dille ifade edecek olursak; bütün varlık ve hâdiseler, arkalarındaki sıfât-ı ilâhiye ve Esmâ-i Hüsnâ'nın tecellilerinden ibarettir. Her ârif-i billâh -yerinde arz etmeyi düşünürüm- seviye ve donanımına göre Esmâ-i Hüsnâ'nın çehresinde Müsemmâ-i Akdes'i okur; sıfât-ı sübhâniye vesâyetinde O'nu Zât'ına uygun tanımaya çalışır; hâl ü zevk ufkü itibarıyla envâr-ı Zât'ı müşahede zevkine ulaşmışsa o muhît ziya ile kuşatılır; hayretten dehşete, dehşetten kalaka, kalaktan heymana yürür/yürütülür de nefsi dahil artık ağyâr adına hiçbir şeyi duymaz ve hissetmez olur. Hatta duyup hissetme elinde olsa da kat'iyen böyle bir arzu ve teşebbüste bulunmaz. Onun gözleri hep sırrının ufkunda ve latife-i rabbâniye'nin dur dediği yerdedir. Bu iradî midir, gayr-i iradî mi; yoksa bir semere-i cezb ve lütf-u incizab mıdır; " -Tatmayan bilmez", bilenler de söylemez. Zâten akl u fikrin sükût edip birkaç adım geriye çekildiği böyle bir noktada dilin söyleyeceği fazla bir şey de olamaz. Aslında eğer haddini biliyorsa, kalbin arkasına geçer ve sükût murakabesine dalar.

Envâr-ı Zât'ın Zuhuru Karşısında Sâlikin Durumu

Sübuhât-ı vech veya envâr-ı Zât'ın zuhûru ise, yukarıdaki cemalî tecellilerden çok farklı öyle bir ziya tufanıdır ki, böyle bir mazhariyetle kuşatılan ârif-i billâh, nefsi dahil mâsivâ adına hiçbir şeyi göremez olur; hatta ehadiyet-i Zât'ın muhît ve mütemâdî şuaâtı karşısında esmâ ve sıfâtın envârını dahi hissedemez hâle gelir. Dahası bunlardan bazı müstağrak ruhlar ilim mertebesindeki temyiz ve taayyünü bile duymaz olurlar da ezelle alâkalı " - Allah vardı ve O'nunla beraber hiçbir şey yoktu." Peygamber beyanına, lâyezâli de katma mülâhazasıyla, " " ilavesinde bulunarak hâllerinin ifadesi bütün bütün hakâik-i eşyayı göremez hâle gelirler ve Câmî gibi her şeye "hayâl" deyiverirler.

Ne var ki, bu hâl bazılarında temâdî eder de bunlar mahv u sekr ve ıstılâm hâllerini hakikat; bizim idrak ufkumuza giren şeyleri de tasavvurlarımızın ve

tahayyüllerimizin ürünü olarak görürler. Bunların bazılarında da "berkî tecelli" denen türden muvakkat envâr-ı Zât tufanı yaşandıktan sonra yeniden âlem-i fark'a dönmeler olur; olur da onlar, içinde bulundukları iç ihtisaslar atmosferinden sıyrılır ve zahirî ihsaslar dünyasına avdet ederler. Böyleleri sübuhât-ı vechin kuşatan şuaları karşısında tabiatlarının bir derinliği hâline getirdikleri ruh-u şeriatla her zaman temkin soluklar ve teyakkuz içinde bulunmaya çalışırlar. Bunun aksine, tabiatları mizan-ı şeriatla bütünleşememiş ve şuuraltları da diyanetin kontrolünde olmayanlar ise Zât-ı Bârî'yi de idrak alanları içinde mütalâa etme vartasına düşüverirler. Böyle bir durumda da had aşılımış, mutlak takyid edilmiş, muhît de muhît olduğu aynı anda muhât kabul edilmiş olur.

Oysaki, Sahib-i şeriat bizim düşünce alanımızı ef'âl, âsâr ve esmâ âlemiyle sınırlandırarak, bizleri "Zât-ı Baht" hakkında düşünmekten menetmiştir.

Erbain veya Çile Hakkında Bir Değerlendirme

Bu yolda, belâ ve musibetlerle içli-dışlı olmak, hiç olmazsa celâli-cemali bir bilmek, safâyı-cefâyı aynı görmek önemli bir esas kabul edilmekle beraber, halvethane veya çilehane hücrelerinde geçirilen "erbaîn"lerin kendine göre bazı usûl ve âdâbı vardır:

Dervişler dünyasında ana çizgileriyle çile; kırk gün veya birkaç tane kırk gün, meâlîye müştak Hakk yolcusunun duygu ve düşüncelerinin bulanmayacağı, kalb ufkunun kirlenmeyeceği müsait bir yerde, tamamen uhrevîliğe kilitlenerek, ötelere ve ötelere ötesi mülâhazalarıyla saflaşıp derinleşmesinin, kalb ve rûhun hayat seviyesine yükselerek rûhânîlerle aynı atmosferi paylaşmanın en kestirme yoludur ve bütün semâvî olan-olmayan ya da semâvî olduğu bilinmeyen din şeklindeki organizasyonlarda, rûha kendi gücünü kazandırma veya rûhun gücünü ortaya çıkarma mülâhazalarıyla başvurula gelen bir yöntemdir. Hem mistisizmi hem yogizmi hem de parapsikolojiyi alâkadar eden böyle bir konunun yeri Kalbin Zümrüt Tepeleri olmasa gerek.

Sûfîler, Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Mûsâ'nın, Rabbiyle mülâkat hazırlığı adına kırk günlük tasfiye faslını, "erbaîn" de diyebileceğimiz "çile"ye bir me'haz ve mesnet kabul ettikleri gibi, İsrailoğulları'nın bir yerde za'f gösterip, savaştan geri durmalarına karşılık, hem bir ceza hem de daha sonraki mücadeleleri adına bir hazırlık olması açısından, kırk yıllık "Tih" hayatlarını da önemli bir kaynak

kabul ederler. Hıristiyanlıkta da Paskalya öncesi kırk günlük bir perhiz dönemi vardır ki, işte bu, onlarda da farklı bir "erbaîn"ın var olduğunu gösterir. Her din ve sistem taraftarı, erbaîni farklı yorumlayıp farklı yaşasa da, semâvî dinler ve gayr-ı semâvî organizasyonların hemen hepsinde çilenin var olduğu söylenebilir. Hattâ tam kırk gün olmasa da, Kitap ve Sünnet'le müeyyed bulunan i'tikâfı da böyle bir tecrid ve tecerrüd hamlesi içinde zikretmek mümkündür.

Ayrıca, bu konuda hem İslâm dünyasında hem Yahudilik ve Hıristiyanlık âleminde, hem de Müslümanlar arasındaki farklı mezheb ve düşünce sistemlerinde ister çile ünvanıyla, ister erbaîn nâmıyla, hem nefislerin tezkiyesi hem de ruhların terbiyesi adına, belli bir süre için bir tecrid ve tecerrüden, bir halvet ve inzivadan hep bahsedile gelmiştir. Bizim dünyamızda böyle bir tasfiye ve tezkiye şimdiye kadar hep çilehane veya halvethanelerde gerçekleştirilmiştir; başkalarınıninki de, kendilerine mahsus ma'bedlerin bir köşesinde...

Esas Olan Ağlamayı Belli Etmemektir

Bu derinlikte olmasa da, dost ve yakınların firkat ve vuslatları anında da gönüller heyecanla köpürür ve gözler yaşlarla dolar; dolar ama, ötede her ağlamanın kıymeti âh u efgân edenin duygu ve düşünce ufkuna göre değerlendirilir. Haşyet ve murakabe duygusuyla içlerini döküp ağlayanlar, ya da "Dertliyim dersin belâ-yı dertten âh eyleme/Âh edip ağyarı âhından âgâh eyleme!" mülâhazalarıyla içinden yükselen köpük köpük heyecanları sinelerine gömüp yutkunanlar, Sevgili kapısının gözü sürmeli sadık bendeleridirler ve sırlarını bir namus bilir, onu kendi gözlerinden bile kıskanırlar.

Eski Bayramlar Yaşatılmalı

Bu güzel dünyanın güzelliklere namzet çocukları olan bizler, kendi ruhlarımızın ifadesi olarak bayramlarda duyup dinlediklerimizi, coşup haykırdıklarımızı ve yaşayıp anladıklarımızı, evet, maziden bize miras kalan varlığımızın ruh ve manâsını daha sağlam blokajlara oturtmalı, daha sağlam seralara alarak korumalı, geliştirmeli ve yaşatmalıyız. Zira bu bayramlar ve bayramlara ait ruh ve manâların gönüllerimize sinmesi, bütün bir millete mâl olması, bunca his, bunca hayal, bunca düşünce ile bütünleşmesi için kim bilir ne kadar zamana ihtiyaç olmuş; uğrunda ne büyük gayretler gösterilmiş ve ne

tahammülfersâ şeylere katlanılmıştır!? Bizim o geçmişten, o sa'y ve o gayretten haberimiz olmayabilir.. bayramları, iyi senarize edilmiş bir şehrâyin, birkaç başarılı aktörle canlandırılması şeklinde seyredebiliriz.. oysa ki bayram, bütün bunları aşan bir temâşa zevki, bir televvün derinliği ile gelir. O, gökteki ilk aşılardan sonra, yeryüzünde çağlar ve çağlar boyu sürüp gelen mukaddes bir hamileliğin en bereketli ürünüdür.

Eski Bilgi ve Bulgular Gözden Geçirilmeli

Onun için bizler, bugüne kadar öğrenip bildiklerimizin, yeni baştan kritiğe tâbi tutulmasını, eski bilgilerimizin, yeni keşiflerin ışığı altında tekrar ele alınmasını; hem yanlışlarımızın düzeltilmesi; hem de mevcut tikanıklıkların açılması bakımından zarûrî görmekteyiz.

Evet, yeniden semâ ve yeryüzünün umumî durumları; birbirleriyle olan münasebetleri; gece ve gündüzün düzenli şekilde, artarda gelmesi; canlı-cansız varlıkların kendi dünyaları içindeki hususiyetleri; insan ve hayvan organizmasının hareket, fonksiyon, hedef ve gâyeleri; nihayet toprak-su, bunların terkipleri ve canlılarla olan münasebetleri mutlaka ele alınmalı ve modern metotlarla tahlile tâbi tutulmalıdır. Ancak bu suretle, ilmî araştırma usûlüne (ilmî metodoloji) göre ispatlanamamış nazariyeler, yanlış tespitlerle ortaya konmuş kaideler, yeni baştan gözden geçirilecek ve yanlışlar düzeltilmeye çalışılacaktır.

Eski Ev ve Sokaklarımız

Evlerimiz gibi sokaklarımız, sokaklarımız gibi de mahallelerimiz, hatta kasaba ve şehirlerimiz, her parçasıyla, her yanıyla âdeta kalplerimizin bir köşesi, hislerimizin bir derinliği ve düşüncelerimizin de bir hendesesiydi.. onlarda gönüllerimizin temâyüllerini, arzularımızın irtibatlarını ve kendimiz olmanın bütün enginliklerini, bütün derinliklerini bulurduk. Evlerimiz, sokaklarımız, eski-yeni, pırıl pırıl tâze veya renkleri uçmuş halleriyle, bize sürekli bir şeyler anlatan geçmişteki engin bir mânânın şiirini fısıldayan canlı varlıklar gibiydiler.

Sanki bu evlerde oturan, bu sokaklarda dolaşan, bu mahallelerde hayatın

takvimini yaşıyan nazik, kibar, saygılı insanlar gibi, bize has konumlarıyla bütün bu binalar, terbiye görmüş, yumuşatılmış, ince, nazik ve şarklı çizgileriyle biraz da romantik; ama daha çok, cennet köşklerinin koridorlarına ve ukbâ yamaçlarının gölgelerine benzerlerdi.

Bu evlerden bazıları her zaman bir mektep, bir medrese, bir mabed gibi gürül gürüldü.. ve bu ucundan bakınca, âdeta öbür ucundaki huriler, gılmanlar görünür gibi olurdu. Onların içinde her ses ve soluk, tedâilerin sırlı vâridatıyla bir tomurcuk gibi yaprak yaprak açıldıkça kendimizi, ışığın, rengin, desenin en görülmedik, en duyulmadıklarıyla karşı karşıya gelmiş hissederek ve büyülenirdik.

Bu evlerden bazıları, şurasında-burasındaki yanıkları, zaman ve hadiselerin sağında-solunda meydana getirdiği yara izleri, yüzündeki takallüsleri ve çok eskilere dayanan mâzi işveli stiliyle tahaccür etmiş bir tarih gibi karşımıza dikilir, bize ne hikayeler ne hikayeler anlatırdı.

Bunlardan bazıları, analarımızın ferâcelerinin, o masumlardan masum ve saygı telkin eden iffet televvünlü konum ve çizgileriyle daha gözlerimize çarpar çarpmaz, içimize vakar ve mehâbetle akar, ruhlarımıza temkin üflerdi.

Bazıları da, gül, çiçek, kavuniçi, karanfil gibi tatlı renkleriyle, âdeta, sakinlerinin, güzellik, derinlik, zerafet, incelik ve olgunluğunun dışa aksetmiş işaret ve remzi gibi görünürdü.

Eski Evlerdeki Hayat Tarzı Yitirildi

Bizim nesil, o nurlu evleri ve o mutlu insanları, ancak her şeyin sarsılıp yerinden oynamaya başladığı, bağların bozulup bahçelerin hazâna uğradığı, güllerin, çiçeklerin pörsüyüp savrum savrum savrulduğu ve topyekün milletin koltuk değnekleriyle emeklemeye durduğu tâlisiz bir dönemde idrak edebilmişti. Bizim yetiştiğimiz dönemde, mâzinin o çalımlı, o âteşini insanların yerinde, bütün bütün yıkılmış bezmiş, ye'se düşmüş karamsar ruhlar ve Cennet saraylarını hatırlatan o eski evlerin yerinde de, sessizlik mûsikîsi, sükut ilâhîleri ve ölüm ağıtları duyuluyordu.

Evet, artık o şevk ve hareket insanların yerinde, uyur-gezer inzivâ nesilleri; eski aşk ve heyecanların yerinde, ölüm hırıltıları ve ümitsizlik iniltileri; şanlı cedlerimizin ideal ve davâ düşüncelerinin yerinde de sadece, çıkar kavgaları, refah mücadeleleri göze çarpıyordu. Tabii böyle bir atmosfer içinde her tarafta

duyulan tek şey, çöküntü zeval ve ölüm haberleri, her yanda görülen şeyler ise, mezarlar gibi evler, cenazeler gibi canlılar, sekerat hırıltıları gibi nağmelerdi...

Eski Günlerdeki Bayramlarımız

Ruhlarımız o bayramları bir şiir, bir musiki gibi dinlerdi ve o günlerde hemen herkese, ve her yerde, kâse kâse bayram ruhu sunulurdu. Çehrelerdeki beşâset, sinelerdeki genişlik birbirine denk israf hududunda bir cömertlikle, hep verme ve dağıtma yarışında bulunur, ne olursa olsun herkes o aydınlık günleri çocuklar gibi pür neşe ama mutlaka bir temkin tavrı içinde yaşar ve derinleştirirdi.

Dünya durdukça o bayramlar da bütün canlılığıyla hafızalarımızda yaşayacak ve gelecek yeni bayramlarımıza birer model teşkil edeceklerdir; model teşkil edecek ve ömürlerimizin en ak çizgileri olarak her zaman kanatlarını hayallerimizin ufkuna gererek, en karanlık, en tozlu-dumanlı günlerde dahi hafızalarımızda bize şehrayinler yaşatacaklardır. Bizler yılarca, o nurefşân ve rengarenk günlerin füsunuyla yaşadık. Bir gün - Allah göstermesin-her şeyin sesi kesilse, ruhânî hazlarımıza zift püskürtülse ve bütün zevklerimiz acılaşa, biz yine gönüllerimizin derinliklerinde duyduğumuz o rengarenk bayramları hatırlayacak, onların yıllarca yaşanmış olmasını, bundan sonra da o tür bayramların yaşanabileceğine emare sayarak, her zaman canlı duracak ve duygu dumûruna düşmemek içinde sık sık hatıralar albümündeki o bayram fotoğraflarını karıştırarak nisyanla savaşta heyecanlarımızın yanında olmaya çalışacağız.

Eski Köylerimizin İnsanları

En tatlı hülyâların petekleştigi bu mübârek evlerin, en mûtena bir köşesinde, şânlı geçmişimizi bütün manâ ve muhtevasıyla temsil eden anneler-babalar, dedeler-nineler bu umumî sessizliğe denk sükûtlarıyla hep birer vakâr ve mehâbet âbidesi gibi görünür ve bizlere o kadar tesir ederlerdi ki; başkalarını bilmem, ben onları, gökler ötesi âlemlerde edep ve erkân öğrendikten sonra, gelip aramıza katılmış rûhânîler gibi hatta onlardan da öte görürdüm. Onlar, daima içimizden uhrevi âlemleri hatırlatan birer manâ ve melekûtun rikkatli birer gölgeleri gibiydiler.

Onların oturuş ve kalkışlarına, düşünce ve davranışlarına, aşk u şevk ve ibâdet anlayışlarına; hele Hakk karşısında elpençe divan durup tirtir titreyişlerine bakıp da ürpermemek mümkün değildi.

Evet, onların, bu derinlerden derin âlemlerden sık sık esip gelen ve ruhlarımızı dolduran sırlı bir mûsikî, bazen günlerce, haftalarca tesirini devam ettirir ve bizleri hep kendiyile meşgul ederdi.

Günde birkaç defa, çok ciddi bir merasime hazırlanıyor gibi onların o yürekten abdest alışları; sonra da mahşere, hesaba koşuyor gibi namaza gidişleri.. o esnada sık sık duyulan âhu enînleri ve sızlanışları, bizlerde öyle bir haz ve lezzet, öyle derin bir halâvet ve rikkat hasıl ederdi ki; aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen, onların ruhlarının, ruhlarımıza fısıldadığı o mahrem beyan ve o sözsüz talâkatın tesiri hâlâ kendini hissettirmektedir.

Hele, Hakk dergâhına yönelirken o vakar ve itminân içindeki halleri, o âbidevî görünüm ve duruşları, bizlere, öyle derin şeyler anlatır ve gönüllerimizi öyle saygı ve mehabetle doldururlardı ki; çok defa onların bu teveccühlerindeki sırlı manâlar, bizleri de büyüler ve onların yanına çekerdi. Bu ciddî ve ihtişamlı dakikalar, bir haşyet faslı gibi bütün ruhlarımızı bürür; derken, her gün bize anlatıp durdukları cennetlerin büyüleyici iklimlerine doğru yükseldiğimizi hisseder; bir adım daha atarak, çeşit çeşit menkıbelerle hayallerimize taht kurmuş Hakk dostlarıyla selâmlaşır, kudsîlerin sohbetine iştirâk eder ve bir gümüş fânustan gönüllerimize dökülen ötelerin tılsımlı ışıklarıyla büyülenir kendimizden geçer ve sonra da bütün bir ömre gâye teşkil edebilecek ruhânî zevklerin en derinlerine ulaşırdık.

Eski Köylerin Manevi Yönleri

Uhrevî âleme kapı-komşu bu dünyâda, ötelerin lisânı sayılan ezanlar-selâlar, tesbihler-duâlar, bizleri ayrı bir fasla çağırır ve daha derîn, daha lâhûtî iklimlerde dolaştırırlardı. Öyle ki, kendimizi hep bir başka dünyâda hissederek, içeriye adımımızı attığımız bu âlemde sözlerin en derin ve mükemmelleriyle, daha doğrusu lâhûtileriyle en baş döndürücü tasavvurlara ulaşır; saygının, mehabetin, haşyetin doldurduğu sînelerimiz, en dindârâne mülâhazalar içinde herkesi ve her şeyi arınmış, temizlenmiş, kutsileşmiş olarak görür ve bahtiyarlığına tebessüm ederdi.

O Kudsî dönemlere ait düşünce ve tasavvurlar, ruhlarımıza öyle tohumlar saçmış ve dimağlarımıza öyle kök salmışlardır ki; onların tesirinden âzâde kalmamız katiyen düşünölemeyeceğı gibi onları içimizde hissettiğimiz sürece de, geçmişimizden kopmamız ve geleceğı bîgane kalmamız mümkün değildir. Benim gibi, o günün köyünü ve köylüsünü az dahi olsa görüp-tanımış olanlar, yıllar ve yıllar sonra, aynı şeyleri sînelerinin derinliklerinde duyacak ve günümüzün; üzerine toz-toprak elenmiş köy ve kasaba şeklindeki "harab elleri, yıkılmış hân u mânları, kimsesiz çölleri..." esir ruhları, meflûç irâdeleri, aşk u heyecansız gönülleriyle karşılaşp da, gurbetlerin en acısını, yalnızlığın en hüznölüsünü vicdanlarında duydukları bir zamanda, bu hicranlı hâl i hâzırın yanında, olmayı tahayyöl ettikleri ve bu binbir handikap karşısında kurup ortaya koymayı plânladıkları, geleceğın, o eskilere denk köy ve kasabalarının onların kudsî ve mutlu sakinlerini, bu sakinlerin buğı buğı huzur tüten yuvalarını, her gün eşişine baş koydukları, semâlarla bütünleşen ma'bedlerini, aşk u şevkle bestelenen ezan ve kâmetlerini, yüreklere haşyet salan duâ ve tesbihlerini, arş u ferşi velveleye veren na't ve ilâhîlerini tasavvur ve tahayyöl edecek; ettikçe güç kazanacak ve bir zamanlar bizlerin veya daha önceki nesillerin yıktıkları şeyleri yeniden inşâ edeceklerdir.

Eski Köylerin Özellikleri

Şimdilerde, uzak bir koy ve koruda duyup coştüğümüz bir dilim sessizlik, eski köylerimizin hemen her zaman tabî ve daimî iklimiydi. O zamanlar kana kana tattığımız o sükûnet ve sessizliğe, bugünkü kadar muhtaç olmadığımız için, ihtimâl ki, böyle bir açlığı ve susuzluğu hissetmiyorduk. O zamanlar biz hissetmediğimiz gibi, günümüzün, manâsız, gâyesiz, hedefsiz ve fevkalâde gürötlölü hayatıyla bütünleşmiş insanların da, ruhun âsûde iklimi sayılan o huzûr ve sükûnet dünyâsından haberleri yok zannediyorum!

Eski köylerimizle şehirlerimiz arasında öyle sıcak bir bağ, öyle tatlı bir denge var idi ki, köylü şehre ve şehirliye imrenmez, şehirli de, köylüyü hakir görmez, köyde oturmayı da ihmal etmezdi. O zamanlar küçük bir şehir sayılan köy; şehirlinin tenezzühe çıktığı, kendini dinlediğı, tabiatla sarmaş dolaş olduğı bir ilâhî güzellikler meşheri; büyük bir köy gibi görünen şehir de, taşralı için, vahşi ormanlar, engin denizler gibi biraz ürpertici; ama fevkalâde zevkli, biraz yorucu fakat alabildiğine eğlendirici bir "Lunapark" gibiydi. Bu iki dünyâ birbirini tamamlayan farklı iklimleri, çarşı-pazarlarındaki farklı metâları itibariyle, her

mevsim birbirine taşınır durur ve zaman zaman her iki tarafta da âdetâ bir bayram, bir şehriyân havası yaşanır.

Bilhassa eski köylerimizde, daima lezzetli bir sessizlik ve sükûnet hüküm sürerdi: Sabahları güneşin ışımasıyla, en tatlı zevk dalgaları halinde gelip gönüllerimize çarpan koyun-kuzu meleyişleri, böcek ve kuş çığlıkları, tabiatın o içten ve derin mûsikîsine ses katar.. akşamları, gurup loşluğunun örtüleri altında, varlığın büründüğü o esrarengiz hâl, âdetâ insanı büyüler ve rüyâlara salar.. geceler, hep bir sessizlik ve sükûnet şarkısı olarak tınlar ve alaca karanlıkla beraber dörtbir yana yağan hülyâlar, evlerimizin içine kadar sızar, her şeyi tesiri altına alır; az sonra da kandillerin titrek ışıkları altında meydan, bütün bütün o tatlı hülyâlara kalırdı.

Her türlü gürültüye karşı âdetâ tecrit edilmiş gibi olan bu iklimde, hemen hiçbir yerden hiçbir ses sızmaz; hatta en küçük bir "çıt" dahi duyulmazdı. Ne sokaklardan akseden serseri kahkahaları, ne sarhoş nârâları, ne motor gürültüleri, ne de siren çığlıkları bu şirin gecelerin derin ve ezelî şiirini hiçbir zaman bozmazdı. Ara-sıra, tabiatın içinde bulunduğumuzu hatırlatan bir köpek havlaması, bir çakal uluması veya bir çoban türküsü bu sessizliği bozduğu olurdu, ama; hemen yeniden gece, o efsânevi haline bürünür; bizler de bütün şaşaasıyla ruhlarımızı saran geçmişin hülyâlarına dalar giderdik...

Eski Statükoya Dönülmemeli

Zaten, yıllardan beri, kitlelerin cismânî zevklerini okşayan, onları hisleriyle vurup yaralayan ve sâri bir hastalık halinde her şehre, her köye, her eve girip yerleşen batı humması, şimdiye kadar endişe edilenlerin çok üstünde ahlâk ve fazilet anlayışımızı delik deşik etti, toplumu âdetâ kurt sürüleri haline getirdi.

Şimdi, bu eski mikrop yuvalarının dezenfekte edilip temizlenmeye çalışıldığı, fikir ve vicdanların millî ruh iksiriyle yıkanıp, arındırılıp özüne ulaştırılması düşünüldüğü ve yıllar yılı kemikleşmiş bir kısım dertlerimizin sezilip tedavi yollarının araştırıldığı şu günlerde olsun, hâlâ, meselelerimize dışta çözüm arayacak, ısmarlama plân ve projelerle kendi dünyamızı inşa edecek, bu ülke ve onun gerçeklerini görmemezlikten gelerek, yakın geçmişteki küflü zihniyet ve eskimiş düşünceleri hamlelerimizde esas kabul edeceksek, yeni yeni yol-iz bulup çıkmağa çalıştığımız o eski târihi çukurlara, bir kere daha yuvarlanıp gitmemiz mukadder demektir.

Bile bile böyle bir felâket uçurumuna yuvarlanıp gitmeye, ister körlük densin, ister cinnet, tarihe karşı en büyük bir hıyanet ve millete karşı da affedilmeyen bir ihanet olduğunda da şüphe yoktur.

Eski Şehirler ve Tarih Şuuru

Bu tertemiz dünyâda, ahd u peyman yeniliyor gibi, hep böyle mübârek mefkûrelerle haşır u neşr olan nesiller için gerilimin gevşemesi asla düşünülemezdi. En karanlık dönemlerde, yani herkesin müdafaadan ümidinin kesildiği yerlerde dahi bu mübârek nesiller, akla hayale gelmedik dâsitâni kahramanlıklarla herkesi şaşırtabilirlerdi. Hatta denebilir ki, çobanların kurtlardan yana oldukları en talihsiz dönemlerde dahi bu mübârek evlâd-ı vatan, hep kendi olarak kaldı. Tarih şuuruna ters şeylere baş kaldırdı. Hasımlarıyla yakapaça oldu, hesaplaştı.. sarsılmadı, yeise düşmedi ve bir lâhza bile fütur getirmeden, dünle bugün arasındaki münâsebetleri araştırdı ve geçmişin kaneviçesine göre mutlu geleceğini işleyip durdu.

Eski Şehirlerde Hayat

O günün şehirlerindeki hemen her konak, tıpkı bir mescit ve zâviye gibi, ruhânî yönü ağır, ötelere münâsebeti kavi ve vicdanın teneffüs edebileceği yerlerdi. Yine hemen her konakta, medresede ilme, irfana uyanmış, kışlada itaat ve inkıyada alışmış, zâviyede kaynaya kaynaya pişip olgunlaşmış bir veya birkaç insan bulunurdu. Yüksek burçlar gibi vakûr ve heybetli, mabetler gibi derin ve göz kamaştırıcı bu insanlar, fert fert muhteşem bir millette mensup olmanın hakkını edâ ediyor gibi, en kâmilâne davranışlarla herkesi tesir altına alır ve halvetlerine erenleri âdeta büyülerlerdi.

Bu mübârek şehir ve onun faziletli sakinleri arasında gençler, kendilerini cihad, gazâ gibi en yüksek mefkûrelere göre hazırlar; orta yaşlılar, genç kuşaklara misâl olmanın düşünce niyetiyle kendilerinden bekleneni en mükemmel şekilde temsil etmeye çalışır; ihtiyarlar, o çok buutlu ve rengarenk ömürlerini hikâye etme zevkine çekilerek kalp ve kafalarındaki mâzi çağlıtlarını yeni nesillerin ruhlarına boşaltma yollarını araştırır.. hâsılı, herkes hayatına yeni yeni buutlar kazandırma peşinde olurdu...

Eski Şehirlerde İnsan

İnsanların ilhamlı çehrelerinde, binaların büyüğü edâlarında her şeyin lâhûtîliğe boyun eğdiği hissedilir ve her şey, hudutlarını semâvî ilhamların çizdiği bir derin iklimde yol alıyor gibi, manâlı, mevzun, âhenkli ve pırıl pırıl yüzer giderdi.

Çarşı-pazar, cami-ev arasında gelip giden insanların hemen hepsinde, onlardaki beşerî yanlara üstün gelen bir ruhânîlik vardı. Belki de hepsinin yaşadığı veya hatırladığı aynı duygulardı ki, sînelerinden yükselip yüzlerine akseden manâ ve ifadeler de bir bütünlük içinde tâçlanıyordu. Hepsi de ruhlarını, sonsuzdan gelen güzelliklere açmış ve derin bir temkin, ürperten bir vakar içinde kendilerini, aşkın, imânın, şevkin coşturan ilhamlarına, büyüleyen rüyâlarına salmış ve efsânevî bir zaman içinde bütün güzelliklerin kaynağına doğru kayıyor gibiydiler.

Bütün bu toparlanış, bu çağlayış ve bu kayıp gidişler, bazen bir cami, bir medrese, bir tekye, bir zâviye ve bir erenler meclisiyle noktalanır ve bu son durak, âdeta, bedeninin, ruhânî ve melekûtî güzelliklerini bütün hususiyetleriyle aksettiren bir menşûr haline geldiği nokta olurdu. İşte bu noktada duygular aradığı hazlara erer, ruh vuslat kapısının aralandığını duyar ve her tarafa ışıklar halinde sevgi yağmaya başlar, derken, gönüller hayret ve hayranlıkla yutkunur kalırlardı.

Eski Şehirlerimizin Özellikleri

Eski şehirlerimiz, dış görünüşleri, iç derinlikleri, gelin endamları; çevrelerindeki bağ ve bahçeleri, çağlayan ırmakları ve üfûl üfûl havasıyla bütün gönülleri yumuşatır, bütün hülyaları büyüler ve semtlerine uğrayanları âdeta sarhoş ederlerdi.

Üzerlerinde ötelerden rengârenk ışıkların yağdığı, toprağından ünsiyet, aşk ve sevginin fışkırdığı, sâkinlerinin, onun bağrında her an ayrı bir vuslatı teneffüs ettikleri bu güzellikler galerisi şehirler, yedi iklim dört bucağın can atıp ona koştuğu bir Cennet köşesi idi âdeta.

Her yanıyla güzellik ve tefekküre açık; bağı-bahçesi, çarşısı-pazarı, sokağı ve evleriyle huzur ve güvenin tütüp durduğu bu beldelerin hemen her yanında,

Hakk güzelliğinin meşheri tabiat kitabı, renk, desen, nizam ve âhengiyle köpürdükçe köpürür.. bütün gönüller sevmek ve sevmeye ihtiyaç arzusuyla coşar.. ruhlar çevrelerinde kaynayıp köpüren bu nizam ve âhengin verdiği inşirâh ve sevinçle gündelik sıkıntılardan kurtulur; kitaptan kâtibe, sanattan sanatkâra, güzelliklerden güzelleştirene ulaşma arzusuyla buuttan buuda koşar ve hep derinliklere doğru süzülürlerdi...

Eski Şehirlerin Maddi ve Manevi Yönleri

Hemen bütün muhteşem devirlerimizde, bu mübârek yerler, iman tomurcuğunun açılıp inkişaf ettiği, duygu ve düşüncenin derinleşip buutlaştığı, "kuvve-i inbâtiye"si hârikulâde yüksek ve tıpkı Cennet yamaçları gibiydi. Buralarda, varlığın çehresine serpilmiş güzelliğlerin küçük bir noktada toplandığı müşâhede edilir.. sevginin inançla bütünleştiği, inancın mârifete kanat açtığı ve mârifetin ruhânî zevklere ulaştığı duyulurdu. Herkes aynı duygu ve düşünceyle coşar; bütün hisler, aynı dolaba bağlı kovalar gibi, aynı ırmağa dalar ve yükselir.. herkes istidadına göre aynı şeylerle dolar, aynı mecrâyâ boşalır ve ezeli bir çağlayan içinde ebedî bir çağlayışa kendini kaptırır giderdi.

Hele, o devrin her tarafta sıkça görülen zikir ve fikir hâneleri.. doğrusunu ifâde etmek gerekirse; buralar, sihirli ve perili binalar gibi, semtlerine uğrayanları büyüler, kendi dünyâlarına çeker; onların ruhlarına girer.. sonra da görüp duydukları, duyup sevkettikleri her şeyi, bu yeni çırakların gönüllerine üfleyerek onları da mest ve sermest hale getirirlerdi.

Her akşam gurupla, bu esrarlı ülkede, etrafı saran sihirli ışık, güneşe ihtiyaç bırakmayacak kadar parlak, gür ve öteler buutluydu. Bu aydınlık dünyâyâ devam edenlerin çehrelerinde dalga dalga ışığın dalgalandığını, gözlerinde hakikatin buğulandığını ve iklimlerinde tevhidin yankılandığını görüp duyanlar, bir daha da bu Cennetâsâ âlemden ayrılmak istemezlerdi. Onların ruhları ve özleri, aramızda bulunsalar da, sonsuza ulaşmış gibi olur ve bizlere hep, yeryüzüne inmiş yıldızların kıymetlerini ifade ederlerdi.

Binbir âh u vah halinde inleyen aşklar, sürekli cezbelerle coşan şevkler, yer yer çıldırtan vâridâtlar ve Cennet zevklerini unutturacak ruhânî hazlar gibi manâları geliştiren, besleyen, büyüten, sonra da onları müştak ve hayran gönüllere duyuran bu iklim, binbir güzelliğiyle âdeta, insanoglu için en son erişilebilecek hudut gibiydi.

Evet, bu güzel dünyâda rûhun mesire yerleri sayılan bu nurlu müesseseler, mantığın dar ve sıkıcı çemberinden kurtulup, kendilerini manânın feyyâz dünyâlarına salan bahtiyarların, fizik ötesi âlemlere ilk adım attıkları menziller olduğu gibi, aynı zamanda cismanî hayatın ruhlarda hasıl ettiği kör düğümlerin çözüldüğü, çeşit çeşit sertliklerin yumuşadığı ve yumuşatıldığı esrarlı bir iklimdi.

Eski ve Yeni Evlerde Hayat

Günümüzün, insan inleri sayılan; hodgâmlık, kıskançlık, ahmaklık, bunaklık yatağı; aldanan ve aldatan kalblerin mahbesi, yıkılıp gitmiş emellerin mezarı, sönmüş aşkların, îmanların, ümitlerin makberi.. konuşmaları istendiği yerde suskunlaşanların, sükutları arzu edilen yerde usandıracak kadar konuşanların ve bu zararlı sükutları, dengesiz konuşmaları, acı laubalilikleri, gafilce tavırlarıyla iyilik deyip şer işleyenlerin, "dışı süs, içi pis, sûreti me'nûs, sîreti ma'kûs..." barınaklarına bedel; binbir aydınlık içinde Cennet yalılarından kopup gelmiş, her türlü dert ve sıkıntılardan arındırılmış, bütün sefaletlerden temizlenmiş; maddiyatı mânevîyata dayalı, malzemesi ötelere damgalı; ruhların rüyâları kadar uzun, renkli ve bereketli; içinde imanın, aşkın yankılanıp durduğu mabetler kadar derin, görkemli ve her biri birer melek otağı olan o günün mübarek hâneleri tıpkı birer şiir, birer hülyâ birer mûsikî iklimiydi. Geçmişin bahtiyar nesilleri, bu ışıktan hânelerin gölgelerinde, bütün bir tabiat ve hilkatın kaderini duyup hissediyor, hayret ve hayranlıklarla kendilerinden geçiyorlardı.

Aradan bunca zaman geçmiş olmasına rağmen, insan, o günün manâ, büyü ve nefesleriyle, hülyâlarımıza kadar sinip varlığımızla bütünleşen evleri arasında veya sokaklarında gezerken, çevredeki binaların birer birer mabetleştiğini, hislerin bütününüle uhrevîleştiğini, hayatın tamamen rüyâlaştığını duyup hissetmekte ve âdeta cihan ötesi âlemlere ulaştığı hissine kapılmaktadır.

Eski Zamanlarda Yapılan Hac Yolculukları

Bu mübârek yolculuk, eski zamanlarda, atlarla, develerle yapılırdı. O devirde hacılar, Kâbe'ye varıncaya kadar yüzlerce makam, yüzlerce merkade uğrar..

Enbiyâyı izâmın yaşadığı yerleri ziyâret eder; hayâlen onlarla buluşur-görüşür.. evliyâ ve asfiyânın meclislerine koşar, onların aydınlık ikliminden ıfık alır ve bu masmâvi, manâ dolu yollarda yüzüyor gibi yolculuk yapar.. bir güzelliğ, bir şiir, bir romantizm banyosu almışçasına ruhunun gücüyle silahlanır, manâ âlemlerinden gelecek vâridâtı duymaya hazır hâle gelir ve sonra da gidip Hakk kapısının tokmağına dokunurlardı...

Eskiye Ait Güzellikler

Bir zamanlar, tıpkı bir ana yatağı veya ana beşiğı gibi, bağrında doğup büyüdüğümüz tabiat anayı hep başımızın üstünde, ayağımızın ucunda, burnumuzun dibinde hisseder; her gün, Güzeller Güzeli'nin değişik dalga boyundaki tecellileriyle tanışır ve güzelliğlere hasret nedir bilmezdik. İsteddiğimizde, evlerimizin kapılarını-pencerelerini açar, dört bir yanda tüllenen o İlâhî binbir güzelliğın tâ yatak odalarımıza kadar akıp gelmesini sağlar ve kulübelerimizi, evlerimizi, yalılarımızı, köşklerimizi kendi ölçüleri içinde ve seviyeleri nispetinde kâinatın bir şirin köşesi haline getirip bu mini cennetlerde zevklerin en derinini ve hazların en enginini birden yaşardık.. ve yine istediğimizde, oturduğumuz yerden çevremize yönelir, kulaklarımızı varlığın bağrında yankılanan ayrı ayrı nağmelerle doldurur.. ve gönüllerimize musikilerin en enfesiyle ziyafetler çekerdik.

O zamanlar, tâvusların rengârenk tüylerinden daha güzel ve kelebek kanatlarından daha süslü bağ ve bahçelerimizin güzelliğlerini yudumluyor, teneffüs ediyor gibi içimize çeker ve cennet yamaçlarını andıran çevremizde temâşâsına doymayan zevkler yaşardık.

Esmâ ve Sıfâtın Zuhur ve Gizliliğinde İki Merhale

Esmâ ve sıfâtın zuhur ve hafâsı, tabir-i diğlerle, münhasıran Hazreti Zât'ın nazara alınması, ya da esmâ ve sıfât mülâhazasına iktiran içinde düşünülmesi itibarıyla iki ana merhalenin -bu mütalâa da yine zaman mülâhazasından tecerrüd edememeye bağli bize ait bir nakîsanın ifadesi- mevcudiyeti söz konusudur:

İlk merhale, esmâ, sıfât ve daha değişik izafât ve itibarların min vechin

mülâhazaya alınmadığı ehadiyet meclâ ve aynasıdır ve aynı zamanda zâhir ve bâtının da birleşik noktası sayılmaktadır. Bu itibarla da ona umumiyetle "berzahiyetü'l-kübrâ" denegelmıştır. "Taayyün-ü evvel" bu merhalenin ayrı bir unvanı, hakikat-ı Ahmediye ise -ehadiyet ve vâhidiyetteki farklı mütalâa türünden, "hakikat-ı Ahmediye" ve "hakikat-ı Muhammediye"yi tercihte de benzer bir mülâhazadan söz edilebilir- en yaygın ve en çok kullanılan isimdir.

İkinci merhale, esmâ ve sıfâtın zuhur, tecelli ve inkişaf alanıdır ki, bu âlem melekût ve mülk şeklindeki tafsilin de nokta-i evvelidir. Vâhidiyet ufku da diyeceğimiz bu merhale, özünde melhuz ve mermuz bulunan kesretin, tecelli-i esmâ ve sıfât karşısında mütelâşi olup gittiği dairedir. "Ayn-ı sâniye" bu dairenin en maruf unvanı, "menşe-i mâsivâ" tecelli alanı itibarıyla en meşhur adı, "Hazretü'l-Cem" de hususiyetinin sıfatı olarak anılagelmıştır.

Esmâ ve Sıfatların Tecellisi

İzzet, azamet ve fevkalâde ululuk zuhuru sayılan celâlî tecelli, "hüviyet-i mutlaka" unvanıyla da yadedilmektedir. Zat-ı Ulûhiyet'in hassa-i lâzimesi kabul edilen böyle bir azamet ve ululuğu hatırlatma sadedinde, ism-i Zât olan "Allah" kelime-i mübarekesine hep "lafza-i celâl" ve Hazreti Zât-ı Ulûhiyete de "Zülcelâl" denegelmıştır. Farklı bir yaklaşımla, Cenab-ı Hakk'ın herkese ve her şeye, o şeyin istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde, aynı zamanda seviye ve ihtiyaçları nisbetinde lütuf, ihsan ve ikramla taltifine cemalî tecelli dendiği gibi, O'nun esmâ ve sıfatlarının aşkın ve ihata edilmez şekilde gâlibane, kâhırane, hâkimane zuhurlarına da celâlî tecelli denmiştir.

Eş Olarak Kadın

Evet, Allah kadını başka değil, erkeğe eş olarak yarattı. Âdem Havva'sız, Havva da Âdem'siz olamazdı. Bu ilk çift, hem Yaratıcı adına hem de varlık hesabına âyinedarlık ve tercümanlık gibi önemli bir vazife ile vazifelendirilmişlerdi.. iki ceset, bir ruh gibiydiler ve bir hakikatin ayrı ayrı iki yüzünü temsil ediyorlardı. Zamanla, kaba anlayış ve hoyrat düşünce bu birliği bozdu. Onun bozulmasıyla da hem aile düzeni hem de içtimaî nizam bozuldu.

Aslında, İbn-i Fârîd'ın da dediği gibi, kadının güzelliği de erkeği de, Güzeller

Güzeli Yaratıcı'nın cemalinden birer parıltıydı. Bu iki hilkat harikasının, birbirlerini kendi konumlarında kabul edip el ele ve omuz omuza bulunmaları, onları olduklarının ötesinde ayrı bir güzelliğe ulaştırıyordu. Yaratılış plânıyla belirlenmiş bulunan çerçevenin dışındaki farklı yorumlar ve takdirler ise, onları çirkinleştiriyor, hoyratlaştırıyor.. ve bilhassa güzellik ve endamın en anlamlı yanı, 'hiss-i mücerred' olması itibarıyla, Hak cemalinin çok buutlu bir aynası sayılan kadın, beşerî tabiatının kesif renkleriyle kendi kendini matlaştırıyor ve her şeyi cismaniyete bağlayarak o önemli âyinedarlık vazifesini daraltıyor ve âdeta bir fitne vesilesi hâline getiriyordu ki, ona fitne denmesi de bu özel tavrı itibarıyla olsa gerek.

Evet, kadın kendi derinliklerinin şuurunda olup ve kendi tabiatının sınırları içinde kaldığı sürece, varlığın özündeki güzellikleri aksettiren öyle mücellâ bir ayna haline gelecektir ki, meşrû çerçevede ona, doğru bakıp doğru düşünebilenler bir hamlede cismaniyetlerinin karanlıklarından kurtulur, Hakk'ın güzelliklerini temâşâ ufkuna yükselir ve gönüllerine:

'Âfitâb-ı hüsn-ü hûbân akıbet eyler ufûl,

Ben muhibb-i lâ yezâlim

'La uhibbü-l âfilîn'(*) dedirtirler.

[*] Güzel yüzlerin güzellik güneşi sonunda batar gider. Ben fani güzelleri değil, batmayan ve sonu olmayan güzeli severim.

Eşya ve Hadiselere Allah İrtibatlı Bakabilmek

Aslında bu dünyanın gönüllerde hayret ve hayranlık hasıl eden bütün güzellikleri, ancak bizim niyet ve nazarlarımızla, Sevgili'nin de bakışlarıyla açılır, inkişaf eder, sonsuzlaşır ve gün gelir hiç sönmeden ruh ufkumuzda rengârenk tüllemeye ve par par yanmaya başlar.. evet biz, hemen her zaman tadıp duyduğumuz hayatın meyvelerindeki hakiki tadı, lezzeti, Sevdiğimizin teveccühlerinden alırız. Çevremizdeki varlıkların bizimle münasebetlerini, bize karşı o sıcaklardan sıcak beraberliklerini ve o upuzun yol arkadaşlıklarını biricik Sevgili'yle münasebetlerini duyup hissetme sayesinde anlarız. Daha sonra da, O'na karşı sevgi, alâka ve yakınlığımızın sıcaklığını koruyabildiğimiz ölçüde, her şeyle ve herkesle bu içten irtibat sürer gider. Çünkü bütün aşklar, alâkalar, irtibatlar O'nadır; O ise muhabbet tahtının tek hükümdarıdır. Her şey değişik eda ve üslûpla O'nu söyler, uğrayanlara O'ndan bir şeyler mırıldanır ve kulaklarımıza O'nun sevgisini fısıldar. Biz de yol boyu karşılaştığımız her şeyi ve

herkesi O'ndan ötürü severiz. Eğer bu yollarda gözlerimizi hep açık tutmaya çalışıyorsak bu O'ndan bir şeyler görmemiz, eğer kulaklarımız sürekli ses avı peşindeyse bu da O'ndan bir şeyler duymamız içindir. Aslında bu, O'nun hakkı, bizim de boynumuzun borcudur; evet, eğer bir söz gidip O'na dayanıyorsa, o değerini bulmuş sayılır; değişik düşünceler O'na kapı aralayabiliyorsa, o zaman bir kıymet ifade ederler; her hamle ve aksiyon da O'na ulaşma planına bağlı sürdürülebiliyorsa, artık hedef istikametinde yol alınıyor demektir.

Ev Ednâ Tabirinin İzahı

İmkân-vücub arası bir nokta sözcüğüyle ifade edebileceğimiz "ev ednâ"ya gelince o, tamamen Hz. Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'a mahsus bir payedir. Aslında potansiyel olarak her insanda biri iniş, diğeri de çıkış olmak üzere iki hareket söz konusudur. İniş, erbabınca "kavs-i nüzûl", çıkış veya yükseliş de "kavs-i urûc" olarak adlandırılmıştır. Felsefeciler bunları "sudur" ve "zuhur" nazariyelerine bağlı birer devir gibi görmüş iseler de, aksine bu tamamen, bir nefha-i ilâhî olan insan ruhunun, iman, amel-i salih, ihlâs ve nefis mücâhedesi, nefis tezkiyesi ile inkişaf ettirilip, Hakk'a bir mir'at-ı mücellâ haline getirilmesinden başka bir şey değildir.. ve insan-ı kâmil olmanın da ayrı bir unvanıdır. Nadirî, bu hususu enfes mütalâalarıyla: "Matla-yı a'lâyı ev ednâyı cây etsek n'ola; Tir veş ettik makam-ı 'kâb-ı kavseyn'i güzâr" şeklinde seslendirir ki, bu yolun herkese açık olmasını ifade bakımından fevkalâde güzeldir.

Evliyaullah'a Tuzak Olan Hayaller

Evliyâullâha tuzak olan o hayaller ise, Hüdâ bahçesinin ay yüzlülerinin cemâllerinin yansımasından ibarettir." "hüda bahçesin"den maksat, mertebe-i vâhidiyyet, "ay yüzlü"den murad da, Allah'ın esmâ ve sıfatıdır ki, ehadiyyet mertebesinde temâyüz ederler. Bu itibarla, meseleyi şöyle anlamak da mümkündür: Evliyâullâh'ın ayaklarına tuzak olan başka değil, esmâ ve sıfat-ı İlâhiyye'nin tecelliyâtıdır. Ve o tecelliyât, hakikate karşı kapalı olan gözsüzler nazarında hayaletten ibarettir. Sarı Abdullah Efendi'nin ifadesiyle: "Enbiyâ ve evliyânın merâyâ-yı kalpleri, mezâhir-i esmâ ve sıfat-ı külliye-i İlâhiyye olmakla, Sıfat-ı Rabbâniyye onların ay yüzlerinin bostanı olup onlara her an ayrı bir sihir sunmaktadır."

Evliyaullah'ın Âyân-ı Sabiteyi Müşahede Etmesi

Her zaman olmasa da, bazen evliyâullahın âyân-ı sâbitedeki ahvâli, açık veya rüyalarda olduğu gibi bir kısım sembollerle müşahede etmeleri, onlara fevkalâdeden bir lütuf ve hususî bir tecellidir. Bu seçkinlere bazen, daha sonra olacak şeyler bildirilerek onlara ait hususiyet ihtar edilmiş olur. Bazen, zuhur edecek hâdisenin keyfiyetine göre bu temkin kahramanlarına teyakkuz sinyalleri verilir. Onların gönülleri tazarru ve niyaza yönlendirilir. Bazen de esbâb ve Müsebbibü'l-Esbâb konusundaki muvazeneyi koruma adına onlara tembihte bulunulur ve haslar üstü hasların nazarları hakikî tevhide yönlendirilir.

Evliyaullah'ın Değişik Ünvanları

Evliyâullah, hemen hepsi de birer kalb ve ruh insanı olmalarına rağmen meşrepleri, mezâkları, mizaçları, mazhariyetleri, vazife ve misyonları itibarıyla ebrâr, mukarrabîn, ebdal, evtâd, nücebâ, nükebâ, imam, gavs ve kutup gibi farklı ad ve unvanlarla yâd edilirler. Ne var ki, nâm ve nişanları ne olursa olsun, istidatlarıyla "mebsûten mütenasip" hemen hepsinin müşterek vasıfları; sıdk, emanet, ihlâs, takva, verâ, zühd, rıza, muhabbet, hilm ü silm, tevazu, mahviyet, tevbe, inabe, evbe, haşyet, mehafet.. gibi hususlardır. Ve bunlar, içlerindeki bir kısım meczuplar istisna edilecek olursa, hemen hepsi de bu esaslar çerçevesinde hareket etmektedirler.

Evtâd Ünvanı ve Bu Ünvanı Olanlar

Evtâd Ağaç veya demir kazık demek olan "veted" in cem'i evtâd, tasavvuf erbabınca, ricâlullahtan birbirine sımsıkı bağlı, biri birisiz edemeyecek kadar iç içe cem-i sahih teşkil etmiş dört kişilik bir erenler grubunun unvanıdır. Bunlar hemen her asırda İdris, İlyas, İsâ ve Hızır (alâ nebiyyinâ ve aleyhimüsselâm) gibi dört büyük nebinin misyon yörüngelerinde seyr-i sülûk-i rûhânîlerini sürdürür ve onların gölgelerinde vazifelerini eda ederler. Evtâdın, gördüğü hizmet itibarıyla unvanları "Abdülhayy", "Abdülalim", "Abdûlmürîd" ve "Abdülkadir" olup, Hazreti Âdem, Hazreti İbrahim, Hazreti İsâ ve Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın iç muhtevalarını aksettirir.. veya onların hakikatini zılliyyet plânında temsil ederler. Hak'la irtibatları Cebrail, Mikail, İsrafil ve Azrail (aleyhimüsselâm)'ın mirsadıyladır. Bunların her biri Kâbe'nin bir rûknüne nâzırdır ve bu rûkûn de onun gerçek makamının kapısı, merdiveni mesabesindedir.

Muhyiddin İbn-i Arabî, evtâdın yedilerden ibaret olduğunu ve daha önce sebkât ettiği üzere, vazifelerinin de onlar arasındaki mânevî hiyerarşiye göre yürütüldüğünü vurgular ki; bilmediğimiz böyle bir konuda bize sadece sükût edip geçmek düşer..

Evvel ve Ahir İsimlerinin Tecellisine Mazhar Olmak

Böyle bir tespit ve kabulün sonucu olarak ism-i Evvel tecellisine mazhar bir vicdan, geçmişin derinliklerine dalınca: "Acaba hakkımda kaderin hükmü ne merkezdedir?" diye düşünür ve endişeyle kıvrılır; ism-i Zâhir mazhariyetini düşünüp Cenâb-ı Hakk'ın iman, İslâm ve ihsan gibi lütuflarını mülâhazaya alınca da, davranışlarının nimetlere şükürle mukabeleden ibaret olduğunu görür ve ümitle oturup kalkmaya başlar. Kezâ, ism-i Bâtın tecellisi ile muhat bir gönül, kapalı ve müphem binlerce hâdis karşısında sürekli dehşet ve hayret yaşar; ism-i Âhir menfezlerinden ruhuna sızan rahmet esintileriyle de telâşlardan, endişelerden kurtulur ve kendini olabildiğine tatlı, sonsuza yönlendirici bir heybet ufkunda bulur.

Evvel-Ahir, Zahir ve Batın İsimlerinin Tecelli Alanlarının Farklılığı

Bazen bu isimler, tecelli alanları itibarıyla, birleşik noktaları bulununcaya kadar farklılık arz edebilirler. Hazreti Musa ve Hızır vak'ası buna iyi bir örnek sayılabilir. Bu iki zattan biri, vazife ve misyonu icabı birkaç kadem diğerinin önünde, diğeri de temsil ettiği hizmet açısından birkaç arşın berikinin ilerisindedir. Bu iki ufuk insanın muvakkat arkadaşlıkları sayesinde, esrarlı ilahî icraatın perde arkası müphemiyetleri giderilince medâr-ı nizâ konuların hemen bütününde mutâbakat sağlanmış; yolculuk devam etmese de zâhir ve bâtının mutlak mânâda, birbirine zıt olmadığı ortaya çıkmıştır.

Bu konuda şöyle bir yaklaşım da söz konusu olabilir: İsm-i Zâhir ufkunda, her iş ve her faaliyet bir plân çerçevesinde halktan Hakk'a doğru cereyan etmektedir. Böyle bir alanın rehberi için yapılması gerekli olan şey, insanları, insanî melekelerini inkişaf ettirerek alıp Hakk'a götürmektir. İsm-i Bâtın itibarıyla ise, Cenâb-ı Hakk'ın öldürme, helâk etme icraatında olduğu gibi, esbab ve istihkaktan kat-ı nazar, mukarrer ve mukadder olan şeylerin icra edilmesi söz konusudur. Bu zaviyeden, Hazreti Musa zâhirî yörüngesi ve bâtınî ufkuyla insanları ukbâ ve rıza-i ilâhîye hazırlamaya memur bir büyük; Hızır ise, tekvînî ve teşriî emirler karşısındaki durumu itibarıyla, fakat o emirleri söz konusu etmeden tıpkı "melekü'l-mevt" gibi farklı bir buudda her şeyi icrâya memur bâtın eksenli ayrı bir büyüktür. Bunlardan biri, tebliğ ve temsil rehberi, diğeri de olup bitenlerin takipçisi gibidir ve kat'iyen birbirlerine zıt değil, mütemmimdirler.

"Zâhir u Bâtın birdir bil ey kardeş;
Evvel-Âhir dahi birbirine eş."

İsm-i Zâhir'in de, ism-i Bâtın'ın da birinci derecede inkişaf alanları Kitap ve Sünnet; mahall-i tezahürleri ve tatbik sahaları ise bütün derinlikleriyle din ve diyanettir. Tekvînî emirler açısından bir baştan bir başa bütün kâinatlar ism-i Zâhir'in dili, tercümanı, ziyası ve mahall-i in'ikası; ism-i Bâtın'ın da resm-i nuranisi, ruhu ve mânâsıdır.

"Bir kitabullah-ı a'zamdır serâser kâinât,
Hangi harfî yoklasan mânâsı hep Allah çıkar." Meçhul

Evvel-Ahir, Zahir-Batın Kelimelerinin Anlamı

İlk, birinci ve kadim demek olan "Evvel" bidayeti olmayan, her şeyden akdem ve bütün varlığın mebdai ve mübdii; son, en son ve nihayeti bulunmayan anlamındaki "Âhir" ise, bütün eşyanın fena ve zeval bulmasına karşılık "küllü şey'in hâlikun illa vechehu - O'nun zatı müstesna her şey yok olacaktır." (Kasas/88) ve " Küllü men aleyhâ fânin. Ve yebkâ vechü Rabbike zü'l-celali ve'l-ikram - Arz üzerinde bulunan herkes fena bulacak ancak, senin azamet ve kerem sahibi Rabbinin zatı baki kalacaktır." (Rahman/26-27) ayetlerinin ifadesi çerçevesinde her şeyin gidip kendisine dayandığı bekâ ve sermediyetin biricik Sultanı demektir. Ez-Zâhiru'l-Bâtın, varlığı mahlukatın varlığından daha açık ve her nesne kendini, kendi cirmi kadar göstermesine mukabil, bütün hususiyetleriyle O'nu ruhlara ve gönüllere duyurması ölçüsünde bir Zâhir; izzet, azamet ve şiddet-i zuhurundan ötürü ihata edilemez ve "masiva" ölçüsünde kavranamaz bir Bâtın'dır.

Ezan Sonrası İbadet ve Dualar

Bir ân gelir ki, bizim bulunduğumuz zaman dilimi itibarıyla bütün minareler seslerini keser; ama müezzin, uhrevî heyecanlarımızın biraz daha devam etmesi için farklı fasıllarla gönlünün dilinden daha değişik şeyler meşk etmeyi sürdürür: Kametle bizi Hak karşısında divan durmaya çağırır.. yeri geldiğinde "tekbir" ve "tahmîd"de imama eşlik eder.. "Allahümme Ente's-Selâm"la, mü'minlerin herkese esenlik vâdettiklerini haykırır.. gönüllerimizi, tesbih, hamd ü senâ ve tekbirle son bir kez daha şahlandırır ve bize başlarımızı döndürecek yeni yeni uhrevî pencereler açar; hem öyle bir açar ki, kendini bu çağlayana kaptırmış pek çok kimse, iç insiyaklarıyla Kudreti Sonsuz karşısında hemen diz çöker ve yakarışa geçer.

Kametten, böyle bir yakarış faslına kadar mâbedin içindeki ses-söz, harem dairesinde bulunuyormuşçasına olabildiğine yumuşak, ince, narin, haşyet edalı ve edep televvünlüdür. Hele bu sesler ve sözler hüşyar ruh ve ötelere açık gönüllerin iniltisi ise...

Biz ne zaman yer yer cemaatin de ses kattığı bu nazlı nağmeleri dinlesek, göklerin ruh ve mânâsının tıpkı şelaleler gibi üzerimize döküldüğünü ve bu

hamd ü senâ, tesbih u tekbir zemzemesiyle banyo yapmış gibi arınmış ve hiffet kazanmış olduğumuzu sanırız.

Ezan ve Namazın Sünnetleri

Her zaman kendini yenileyip kalbî ve rûhî hayatı itibâriyle taze kalabilen canlı vicdanlar, her ezan vaktinde, onun ilk gökten indiği dönemin halâvet ve tarâvetini duyar ve minarelerden yükselen sesin içinde peygamberlerin çağrılarını dinlerler.. gönlünde meleklerin tekbir, tehlil, şehadet korosuna erer.. ve âdeta Cibrîl'in diriltten nefeslerini, İsrâfil'in hayat veren soluklarını duyar gibi olurlar.

Ezanla, namaz dışı gerilim ve doyum tamamlanınca, henüz farzla gerçek kurbet enginliklerine açılmadan evvel, ılgıt ılgıt ilâhî rahmet esintilerinin ruhları kuşatma faslı sayılan ilk nafîle namaz ve kametle, o dakikaya kadar adım adım derinleştirilen konsantrasyon bir kere daha kontrol edilir; nihâî huzura ait teveccüh ve temkin bir kere daha gözden geçirilir ve miraca yürünüyor gibi namaza yürünür. O âna kadar gönlümüze çarpan, insanî yanlarımızı alarma geçiren ve bizi ebedî mihrabımıza yönlendiren ses, söz ve davranışlar, vicdan tellerinde gönlümüze ait hakiki nağmeleri bulabilmek için bir akort ameliyesi gibidir. İbadette asıl ses ise, o biricik mihrap karşısında, duygu, düşünce birliğine ulaşmış ve bir imam arkasında elpençe divan durmuş; eğilip saygı ve hürmetini ifade eden, kalkıp Hakk karşısında temennâ duran; yerlere kapanıp baş ve ayaklarını aynı noktada birleştirerek Allah'a yürüyen cemaatin müşterek davranışlarıyla başlar. Bizler cemaat şuurunu vicdanlarımızda duyduğumuz ölçüde, peygamberlerle yaşanmış aydınlık çağların bütün güzellik ve cümbüşünü duyuyor ve hissediyor gibi oluruz.

Ezanın Algılanışı

Minareler hep aynı şeyleri söyleseler de, değişik kesimlerce birbirinden çok farklı algılanır bu sesler: Çocuklar, bir ninni gibi dinler; hasta ve alîller, Hakk'a teveccüh daveti şeklinde yorumlar; yaşlılar, rahmetle tüllenen bir âleme hazırlanma tenbîhi olarak algılar; gençler, iradelerini hatırlatma çağrısı gibi duyarlar bu sesleri. Evet, kelimeler-sesler aynı olsa da duyup değerlendirmelere göre farklı farklıdır minare seslerinin ruhlara çarpıp yankılanışı. Anne sesleri

gibi rikkatle okşar-geçerler körpe dimağları; şefkatle kucaklarlar dertle kıvrananları; yıldırımlar gibi gürlerler feverandaki duyguların tepelerinde ve herkese onların ufku itibarıyla demet demet mesajlar sunarlar; onlar, gönüllere sundukları bu şeyleri bir daha kimsenin söküp atamayacağı şekilde de âdeta altın çivilerle mıhlarlar. Fecrin ışıktan sinyalleriyle başlayıp tâ yatma zamanına kadar devam eden bu uhrevî nağmeler, inanan gönüllere kâse kâse musıkî kevserleri sunar durur ve üst üste zevk fasılları yaşanır bütün bir gün...

Ezanın Çağrısı

Minarelerin sesini bazen yitirdiğimiz Cennet'e bir çağrı gibi duyar ve koşarız binlerce yıllık yitiğimizi bulmaya, o öldüren hasretten kurtulmaya doğru: Minareler "Allah büyüktür" der, biz de Firdevs'e gidiyor gibi mâbede yürürüz. Onlar gürler "kelime-i şهادet"le, biz de "İşte hedef bu" der köpürürüz gönülden. Onlar haykırır o Sonsuz Nur'u, ışık yağar öteden gözlerimize, gönüllerimize. Ardından "Yürüyün Hakk'ın rahmet ufkuna, meleklerin istiğfar sağanağına" diye inler minareler; coşarız pürheyecan bir kere daha ve günahlardan arınmaya yürürüz. Ürpeririz "Haydin kurtuluşa" sesleriyle, duyarız duyulmadık neşe ve inşirahı, koşarız namazgâha çocuklar gibi sevinçle...

Ezanın Çağrıştırdıkları

Bazen minarelerin sesleri, birer kıvılcım gibi gönüllerimizin üzerine saçılır ve ardından hayallerimizde sönmeyen birer meş'aleye dönüşür.. bulunduğumuz yerle varacağımız ufuk arasındaki bütün mesafeleri aydınlatarak, korku ve endişelerimizi siler, süpürür, götürür ve gönüllerimizde apak yol mülâhazaları ve hedef iştihakı uyarır. Hatta, bazen alır bizi tâ teşrî çağında gezdirir; Nebi (sallâllahu aleyhi ve sellem) mescidine ulaştırır; Bilâl'in (radiyallahu anh) sesiyle buluşturur ve bize âdeta zaman üstü olmanın hazlarını duyurur; duyurur da ilklerle ezan seslerini paylaşır gibi olur ve kendi kendimize: "Bu ses onların sesi, bu velvele de onların velvelesi; öyle ise bütün bunların bir arkası da olmalı..." diye mırıldanır; "tayy-ı zaman" "tayy-ı mekân" yapmış gibi o aydınlık günleri bütün tarâvetiyle şu yaşadığımız zamanla iç içe duyar ve böyle bir bahtıyarlığa bir kere daha "eyvallah" çekeriz.

Minarelerin sesi çok defa bize, bezm-i ezeli, "bîkem u keyf" Hak'la

muhavereyi, ruhlarımızın O'na verdiği sözü hatırlatır; hatırlarız "Elestü bi Rabbiküm = Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" istintâkını; cevaplarınız fiilen "Evet Rabbimizsin" diyerek. Sonra da O'na en yakın duracağımıza inandığımız bir rasat noktasına koşar, en içten inleyiş ve sızlanışlarla yenileriz ahd ü peymanlarımızı, bir kere daha yeni bir vefa faslına "vira bismillâh" diyerek.

Ezanlar Okunduğu Zaman..

Her zaman güröl güröldür minarelerin sesi bizim dünyamızda. Bu ses, her gürleyişinde pek çok mü'min gönlü âbâd, bir hayli şeytanî hânümânı da târumâr etmiştir.. evet minarelerin sesi duyulunca, Arz'a ruhânîlerle beraber itminan ve sekine iner, bu esnada habis ruhlarsa kuyruklarını kısar ve saklanacak yer ararlar. Arz u semâda bir velvele olur minarelerin sesi duyulunca; kimileri ona koşar, kimileri de ondan kaçır. Yarasalar rahatsız olur, güvercinler ona dem tutmaya durur. Gönüller pür heyecan şahlanır, nefislerse yeisle yutkunur.

Minareler bazen bulundukları yer itibarıyla yalnızdırlar, tek başlarına söze başlarlar. Ne var ki, sağa-sola doğru bir kaç adım atınca, daha başka seslerin de onlara eşlik ettiği duyulur. Bazen de minareler birbirlerine yakın bulunuyor olmanın hakkını eda sadedinde, vakit "tık" deyince hepsi birden gürlür.. ve ayrı ayrı enstrümanlar gibi birbirinden farklı sesler çıkarırlar. Sesler birbirinden farklıdır ama yine de bir korodaki âhenk bütünlüğü içinde hep bir beraberlik arz ederler. En azından biz onu öyle duyar, öyle hisseder ve öyle anlarız.

Ezanların Arz ve Semada Yankılanışı

Minarelerin sesleri, bir yandan kulaklarımıza çarpıp bizi semâvîliğe çağırdıkları aynı anda, diğer yandan da göklerin derinliklerine doğru yankılanarak "Sözlerin en temiz ve en güzel olanı O'na yükselir." fehvasınca semâ kapılarını aşar ve gider tâ ötelere, ötelere de ötesine ulaşırlar; ulaşırlar da geçtikleri her kapı ve ulaştıkları her noktada hummalı bir faaliyet başlar: İnsanlar fevç fevç abdeste koşar, tâzim u tekrîmle namaza yürür ve herkes bir çeşit vuslat yaşar; buna karşılık gök ehli de ihtimal, safvetlerinin derinliğiyle mütenasip, olabildiğine bir temkin ve huşû içinde, ona yönelir ve kendilerince Hakk'a tebciât ve tekrîmâtlarını arz ederler.. evet, bu seslerin büyüyle hemen herkes, olduğundan ve bulunduğundan daha farklı yeni bir duruşa geçer; yeni

bir duyuş, yeni bir sezişle öteleri daha anlamlı bir temâşâyâ koyulur. Oyle ki, bu seslerin ulaştığı hemen her yer âdeta ruhânîlerin metâfı hâline gelir. Herhalde semâ sakinleri de yerdekilere gıpta etmeye dururlar.

Ezanların Dilinde Mazi Düşüncesi

Evet biz, bu ses ve bu sözlerde mübarek bir milletin bütün bir geçmişini, bu koskoca geçmişte oluşup gelişen değişik değerler manzumelerini görür, duyar, dinler; o dağlar cesametindeki millî vâridatımızın -hayallerimizde olsun- temâşâsıyla âdeta mest olur ve kendi kendimize: "Meğer ne âlî bir kavimmiştiz!" diye mırıldanırız; mırıldanırız zira, minarede başlayıp mâbedin içinde noktalanan bu sesler bazen o kadar mazi televvünlü, o kadar millî ve o kadar bizden birer nağme gibi duyulur ki, bu ses ve bu sözlerin her bir demetinde bütün tarihimizi ve onun arkasındaki atalarımızın o enginlerden engin his ve heyecanlarını duyuyor gibi olur ve kendimizi onların arasında sanırız; sanırız da bu seslerin ve bu sözlerin bitmesini hiç mi hiç istemeyiz.

Ama her şey gibi, onlar da mevsimi gelince bizim bulunduğumuz yer itibarıyla biter ve yerlerini büyümlü bir sükûta terk ederler. Biraz mutmain biraz da buruk olarak ayrılırız olduğumuz yerden. Ayrılırız mağribe doğru açıldıkça yeni ses hevenklerinin yükseliyor olduğu tahayyülleriyle ve "Nasıl olsa bu sesler bir müddet sonra gelip yine minarelerimizde gürleyecektir" tasavvurlarıyla...

Ezanların Manevi Etkileri

Minarelerden yükselen o lâhûtî âvaz, bazen bize bir sûr sesi gibi gelir, uyarır hepimizi içinde bulunduğumuz dünyevîlikten; akseder dil ve dudaklarımıza o büyümlü kelimeler; mırıldanırız aynı şeyleri hep beraber ve sihirli bir koro oluşur bulunduğumuz kuşakta. Şehbal açar peygamber unvanı Hakk'ı yâd etmenin yanında. Dalgalanan bir bayrağa dönüşür gökyüzünde bu altın sesler; onların gölgesinde ötelere açılma hissi belirir sinelerimizde; belirir de, ne zaman mâbede yürüse, kanatlarını germiş, semânın derinliklerine doğru açılan kuşlar gibi sanırız kendimizi.

Ezanların Toplum Hayatındaki Yeri

Minarelerin sesi asırlardır milletimizin sesi olagelmıştır. Biz, o seslerin çağlayanlar gibi üzerimize döküldüğü bir dünyada doğup büyüdük. O altın seslerle güne başladık, onlarla gün boyu yaşadık, onlarla oturup kalktık ve hâlâ onlarla oturup kalkıyoruz. Aslında o sesler, günde beş defa bize, kim olduğumuzu ve nasıl bir konumda bulunduğumuzu hatırlatır; biz de onlarla derlenir-toparlanır ve varoluş gayemize, gerçek insanî ufka yöneliriz.

Ezilen ve Mağdur Olan Milletler

Asırlar var ki, mazlumlardan daha mazlum, mağdurlardan daha mağdur şu bizim dünyamızın insanı, değişik buuttaki baskılarla gerildikçe gerildi; maruz kaldığı zulümlerle her gün biraz daha sertleşti ve ardı arkası kesilmeyen gadrlerle artık kendi olarak düşünmeye başladı. Bugün Cebel-i Tarık'tan, Himalayalara, Kazan'dan Afrika'nın içlerine, oradan da Balkanlara kadar çok geniş bir sahada "tegallübler, esaretler, tahakkümler, mezelletler" türlü belâlar, türlü felâketlerle inleyen yığın yığın insan vardır. Ve asırlardan beri devam edegelen bu inlemeler bugün yerlerini öfkeye, nefrete hatta patlamalara terketmeye başlamıştır. Şimdi şu binbir felaketin uyardığı bu ülke insanı şayet maddî-mânevî mevcudiyetini koruyup, elindeki bütün dinamikleri kullanarak dirilişini tamamlayabilirse kendisini ispatlamış olacak ve hasımlarının entrika ve şirretliklerine takılıp kalmayacaktır.

Fahreddin Râzî'nin Haşır ve Ahiretle İlgili Düşünceleri

Fahreddin Râzî'nin haşır-i cismânî mevzuundaki düşünceleri de, İslâm ulemasının çoğunluğunun kabul ettiği istikamettedir. "Mefâtîhu'l-Gayb"den arz edeceğimiz şu özet bilgi, onun bu konudaki düşüncelerinin ne kadar net olduğunu göstermektedir:

1. Cenâb-ı Hak, insanları, iyi ve kötüyü birbirinden ayırt edecek bir akıl ve hayra-şerre esas teşkil edecek bir iktidarla donatmıştır. Allah, adl ve hikmetinin iktizası olarak bu şekilde yarattığı insanları ilhada, inkâra, dalâlet ve cehalete

düşmekten tahzir etmiş; enbiyâ, evliyâ ve sair kimselere eza ve cefada bulunmaktan sakındırmış ve her zaman onları salih amel ve yüce ahlâka teşvikte bulunmuştur. Böyle bir sakındırma ve teşvik ise ancak hayırlı ve güzel işleri mükâfatlandırma vaadi, şer ve çirkin davranışları da cezalandırma tehdidi ile semeradâr olur. Oysaki, bu âlemde hayırlar, güzellikler gereken mükâfatı görmediği gibi şerler, çirkinlikler de büyük ölçüde cezasız kalmaktadır. Demek, hem ceza hem de mükâfat için başka bir âlem var ve her şey oraya bırakılıyor. İşte o âlem Ahiret âlemidir.

2. Nefis ve hevâ, insanları sürekli cismânî arzu ve lezzetlere sürüklemektedir. Bu itibarla da insanın aklı ile nefsi arasında bitmeyen bir kavga yaşanmaktadır. Böyle bir kavgada aklın desteklenmesine ihtiyaç vardır. Böyle bir destek de ancak, mükâfat ve ceza adına Cenâb-ı Hakk'ın vaad ve tehditleri ile olabilir. Bu vaad ve tehditler burada gerçekleşmediğine göre demek başka bir âleme bırakılıyor ki, biz o âleme "Ahiret" diyoruz.

3. İnsanın aklı, Hakîm olan Allah'ın hikmeti, iyilik edenler ile fenalıkta bulunanlar arasında bir fark olmasını iktiza eder. Hâlbuki, bu dünyada çok defa böyle bir farkın bulunduğunu göremiyoruz; umumiyet itibarıyla nice fena kimseler var ki, izzet ve refah içinde sefâ sürüyor ve nice fazilet abidesi şahıslar da var ki mihnet ve sefalet içinde kıvranıp duruyor. Âdil ve Hakîm olan Allah'ın hikmet ve adaleti iktiza eder ki, iyiye mükâfat, kötüye de cezanın verileceği bir başka diyar bulunsun; işte o diyar öteki âlemdir.

4. Zulmedenlerden mazlumin, gadredenlerden de mağdurun hakkını alıp ihkak-ı hak etmek ilâhî hikmet ve adaletin gereğidir. Oysaki, pek çok zalim zulmüyle, pek çok gaddar da gadriyle, ceza görmeden bu dünyadan göçüp gidiyorlar; demek herkesin, mutlaka ettiğini bulacağı başka bir dünya var. İşte o diyar Kur'ân'ın sıkça ihtar ettiği öteki âlemdir.

5. Eğer ahiret hayatı olmazsa saadet açısından insanlar hayvanlardan daha aşağı bir derekeye düşmüş olurlar. Zira hayvanlar, bugünleri ve yarınları itibarıyla tefekkür, tedebbür ve teemmüle sahip olmadıklarından, onlar için herhangi bir keder ve tasa da söz konusu değildir. Onlar sadece içinde bulundukları dakika ve saniyelere bağlı bir sıkıntı yaşarlar. Ne geçmişin hüznünü duyar ne de geleceğin endişeleri ile dağidâr olurlar. Bulurlarsa yer-içer, yatarlar; bulamazlarsa ya aramaya devam eder ya da buldukları ile yetinirler. İnsana gelince o, çok defa geçmişin hüznü ve elemelerini, geleceğin korku ve endişeleri ile iç içe duyar.. ve hele, iman ve teslimiyeti de sağlam

değilse, sürekli tahammülfersâ ızdıraplarla kıvranır durur. Oyle ise, his, şuur ve idrakle serfiraz kılınarak oldukça farklı bir donanımla dünyaya gönderilen insanoğlunun sürekli mesut olabileceği başka bir âlem olmalıdır. Yoksa, her biri birer imtiyaz vesilesi olan akıl, fikir, şuur.. gibi hâsseler, onun için birer azap unsuru haline gelerek her zaman onu inciteceklerdir.

Râzî, bu konuda, daha başka deliller de getirerek hem mahiyet-i insaniyeye göre onun kendine mahsus akıbeti üzerinde durur, hem insanoğlunun ebediyet arzusuna Kur'ânî çizgide cevaplar verir ve bu arada hayır ve şerrin, mükâfat ve mücazatın tenasüh hezeyanına bağlanmasını da şiddetle reddeder. Ona göre, haşr-i cismânî kat'îdir ve hayallerimizde ruhları başka maceralara sürüklemenin de âlemi yoktur. Allah her şeyi, bidayette yarattığı gibi, yeniden ihya da edebilir; aklın nazarında bu ikinci yaratılış -Kur'ân'da buyurulduğu gibi- daha ehvendir. Aslında Allah, yoğun var etmeye muktedirdir.. ve bu hususta Kudreti Sonsuz, o kadar ciddî tahşidatta bulunmuştur ki, aksine ihtimal vermek, O'na acz isnadında bulunmak demektir. Aynı zamanda, O'nun haşri halk etmemesi, vaad ü tehditlerini gerçekleştirememek suretiyle sözünden dönmesi mânâsına gelir ki, Allah bütün bunlardan münezzehtir.

Fahreddin Râzî'nin Ruh Hakkındaki Görüşleri

Fahreddin Râzî ruh konusunda bütün Sünnî ulema gibi düşünür. Ne var ki, tafsile girdiği yerlerde bir hayli farklı şeyler söylediği de bir gerçektir. İmam Râzî'nin, tıpkı İmamü'l-Haremeyn ve İmam Nevevî gibi ruhun gül suyu ve gül yağının gülde mevcudiyeti mahiyetinde lâtif bir semavî cisim olduğu kanaatini taşıdığı sanılsa da; o, ruha cisim demeden her zaman kaçınmış ve ruhun nuranî bir cevher-i lâtif olduğunu söylemiştir. O, "Meâlimu Usûli'd-Din" ve "Mefâtîhu'l-Gayb"de, hakikat-i insaniyenin cesetten ibaret olduğunu iddia edenlere karşı, tıpkı İmam Gazzâlî gibi, insanın hakikatinin ruhtan ibaret olduğu istikametinde pek çok delil îrad ederek, hem materyalistlere hem spiritüalistlere ve hem de üslûbunu bulamamış bir kısım mütekellimîne ciddî tenkitler yöneltir. Râzî'nin konuyla alâkalı îrad ettiği delilleri şöyle hulâsa etmek mümkündür:

Fahreddin Râzî'nin Ruhun Varlığı İle İlgili Düşünceleri

1. Beden daima değişip durduğu hâlde benlik hiçbir zaman değişmemektedir.

Evet beden, bir kışla gibi sürekli dolup-boşaldığı, ondan ayrılıp giden parça ve parçacıkların yerini yeni gelenlerin aldığı ve bu kışlada her zaman bir tebeddül ve tagayyür yaşandığı hâlde insan, dünüyle-bugünüyle kendini kendi olarak idrak etmektedir. Bu da, insan hakikatının bedenin ötesinde bir cevher olduğunu göstermektedir.

2. İnsan, bir şeye tam konsantre olup, bütün bütün bedenden gafil olduğu anlarda bile -bu yaklaşım İbn-i Sina ve Gazzâlî'ye aittir- kendi benliğinden asla gafil değildir ki, buna "malumun gayr-i maluma mugâyereti" denir. Bu bedihî bir gerçektir, dolayısıyla da hakikat-i insaniyenin temel unsuru beden değil, ruhtur.

3. İnsan ilim ve mârifet sahibi bir varlıktır. İlim ve mârifetin bedenle kaim olduğunu iddia ise kat'iyen doğru değildir. Öyleyse hakikat-i insaniye beden üstü ve beden ötesi bir cevherdir.

4. Âyet ve hadisler de, mahiyet-i insaniyenin özünün ruh olduğunu gösterirler. Allah, Kur'ân-ı Kerim'de " - Ey itminana ermiş ruh! Sen Rabbinden razı, O da senden razı olarak dön Rabbine..!" buyurarak insan benliğinin, şu görüp hissettiğimiz cesetten ibaret olmadığını hatırlatır. Zira, " " hitabı, ölüm hâlindeki nefs-i mutmainneye müteveccihdir. Demek, cesedin fena bulup gitmesinden sonra mahiyet-i insaniyede ilâhî hitaba ehil olacak bedenden başka bir şey var ki, ona "Rabbine dön!" deniliyor.

5. Keza, Furkan-ı Mübîn "Allah, kulları üstünde tek hâkimdir. O, sizin üzerinize Hafaza meleklerini gönderir (onlar sizi korurlar) ve birinize ölüm gelip çattığında da (bu işle) alâkalı elçilerimiz, işlerini aksatmadan ve bir kusur etmeden onun ruhunu alıverirler. Sonra da o ruhlar, götürülüp hak mevlâları olan Allah'a teslim edilirler." demektedir ki, bu da, cesedin ölümünden sonra mahiyet-i insaniye ile alâkalı götürülüp Allah'a teslim edilecek bedenden başka bir cevherin bulunduğunu göstermektedir.

Fakirlik ve İzzet

İnsanın fakr ve ihtiyacı O'nun zilletine sebep değildir. Aksine, fakrının şuurunda olduğu ölçüde izzetine vesiledir. Zira "Ganiy-yi Mutlak" olan Allah'a karşı fakr u ihtiyaç şuuru gınânın ta kendisidir. Evet insan, vicdânındaki nokta-i istinâd ve nokta-i istimdâdı duyup, hissedip O'na yöneldiği nispette başka şeylere muhtaç olmadığı şuur ve idrâkine ulaşır ki, böyle birisi tam bir fakir

olduğu halde, hiç kimseye ve hiçbir şeye karşı ihtiyaç hissetmez. Ve yine böyle bir fakir, kendi varlığı dahil her şeyi Cenâb-ı Hakk'tan bilir ve sahip olduğu şeyleri O'nun vücûdunun ziyasının bir gölgesi sayar ki, tevhîd şuurunun bu seviyeye ulaşmasına "fenâ fillah" denir.. ve

"Hayâlî fakr şalına çekmek cism-i üryanı,
Ânınla fahrederler, atlas u dîbâyı bilmezler."

Fakr İçinde Zenginlik

Fakr; varlığı kendinden olmayan her şeyden alâkayı kesip, doğrudan doğruya Hazret-i Ehad u Samed'e teveccühten ibarettir. Bu itibarladır ki; insan bütün fâniyat ve zâilâtı kalben terk edip, sıfat ve zât-ı İlâhî'de, fânî olduğu ölçüde fakra ulaşmış ve "Fakirlik iftihar vesilemdir" ^[1] fehvâsınca fahre ermiş sayılır. Bir kudsî sözde de ifade edildiği gibi, fakr, îman ve iz'ânın bir buudu haline gelince, bütün iradeler, bütün meşîetler ve bütün havl u kuvvetler silinir gider de, sadece ve sadece Allah kalır... Böyle birisinin dünyalar dolusu serveti de olsa, fânî ve zâil olması itibâriyle her şeyi vehm u hayal farz ederek, sadece O'nu görür, O'nu bilir, O'nu düşünür.. ve acz u fakr şuuruyla sadece ve sadece O'na güvenir, O'na dayanır ve O'ndan başka her şeye karşı âdetâ kapanır. Nâbî merhum ne hoş söyler:

"Eyleme fakra hakaretle nazar ey Nâbî,
Fakr, âyinesidir suret-i istiğnânın

Fakr ile alâkalı bir hoş söz de Hz. Mevlânâ söyler:

"Fakr, her şeyin özü, onun gayrısı ise sûret ve şekildir. Fakr bir şifa, başkası ise marazdır. Bütün âlem bir hevâ, bir çalım ve gurur, fakr ise varlığın sırrı ve özüdür."

[1] Aclûnî, Keşfü'l-Hefâ, 2/87

Fakr'ın Anlamı

Fakirlik, yoksulluk, muhtaç bulunduğu şeylere sahip olamama manâlarına gelen fakr; erbabınca kalben bütün varlıktan vazgeçip, sadece ve sadece abd ve Ma'bûd münasebeti içinde bulunma ve yalnız Allah'a muhtaç olma, varlığa karşı

ihitiyaç alâkalarından kurtulma şuuruyla yaşamaya denir ki, tasavvufçuların "fakr"dan anladıkları da işte budur. O, halkın anladığı manâda fakirlik ve yoksulluk olmadığı gibi, insanlara karşı ihtiyaçlarını izhâr ederek dilencilikte bulunmak da değildir.

Fakr'ın Özellikleri

Fakr; evliyânın şîârı, asfiyânın hâli ve Hakk sevgisinin de en bâriz emâresidir.

Fakr; Cenâb-ı Hakk'ın, dostlarının kalbine koyduğu öyle bir sırdır ki, onunla nurlanan gönüller ma'mûr olur.

Fakr; insanın kalb gözünü, Hakk'ın tükenmez hazinelerine açan nurdan bir anahtardır; bu anahtara sahip olan dünyanın en zengini sayılır.

Fakr; gınânın kapısıdır; o kapıdan geçebilenler vicdanlarında "Mâlikü'l-Mülk" ün sonsuz definelerine ulaşırlar. Ulaşırlar da, fakrı aynı gınâ bulurlar. Bu itibarla da, Hz. Cüneyd'in de buyurduğu gibi, diyebiliriz ki: "Gınâ, fakrın kemâle erme keyfiyetinden başka bir şey değildir." [2]

Evet, Allah'a karşı iftikâr tamamlanınca, mutlak gınâyâ ulaşılır.. gınâyâ ulaşılnca da, insan ruhu başka bir şeye ihtiyaç hissetmez ki, halk arasında: "Asıl zenginlik kalp zenginliğidir" sözünün manâsı da bu olsa gerek...

Evet insan, böyle bir zenginliğe erince âdetâ her yerde geçerli bir kredi kartını elde etmiş gibi olur. Böyle sırlı bir sermayeye sahip olan ise ne güçsüzdür, ne de fakir. Bir eski söz bu yeni gerçeği, hiç yoktan iyidir ölçüsünde şöyle anlatır:

Kuvvet O'nun biz güçlüyüz
O'nun namıyla ünlüyüz,
Zirveler aşar yürürüz,
Zorluklar âsandır bize.

Malımız yok pek ganîyiz,
O'nun ile olduk aziz,
Tefekkürdür mesleğimiz
Yaş kuru irfandır bize. [3]

[2.] Kuşeyrî , er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s. 273.

[3.] Kırık Mızrap, s. 38-39

Fantezi ve lüks Düşkünüğü

Yıllar var ki milletçe, hakiki ihtiyaçlarımızı görmezlikten gelerek, ihtiyaçmışçasına bir kısım fanteziler arkasından koşup durduk. Bazen neyin ihtiyaç olduğunu kestiremeyerek, bazen de bir kısım lükslerimizi ihtiyaç zannederek, hayatımızı bütünüyle bu kabil lükslere bağlayıp sürekli tenakuzlar (çelişki) yaşadık. Böyle bir çelişki hangi sâiklere dayanırsa dayansın biz, onca ciddî ihtiyaca rağmen, her zaman bir kısım fanteziler peşinde olduk. Dahası, bazen peşinde bulunduğumuz şeyler ihtiyaçlarımızı gidereceğine, onları daha da arttırdı; arttırdı da, tıpkı susuzluktan ciğeri kebab olmuş birinin hararetini giderme yolunda deniz suyu içe içe, içme-susama fasit dairesinde zebun olup gittiği gibi, biz de, herhangi bir ihtiyacımızı gidermeyen bir kısım fantezilerin bağımlısı olarak bütün enerjimizi bir hiç uğruna kullana kullana, gölgelerin azat kabul etmez köleleri haline geldik.

Fark Kelimesinin Anlamı

Lûgat mânâsı itibarıyla, ayırmak, ayrılmak, seçilmek mânâlarına gelen fark; sofieyce, kesretten vahdeti, vahdetten de kesreti apaçık müşâhede etme hâli diye yorumlanmıştır. Biraz daha açmak icap ederse fark, Zat-ı Bârî hakkındaki marifet-i tâmmе ufkundan bakıp halkı görmek ve Hak maiyyetiyle beraber halkın içinde olmayı da dengeli götürmek demektir. Cem'de; marifet, muhabbet ve ruhânî zevklere bağlılık, cem' ihtiva eden farkta ise, bu marifet, muhabbet, zevk-i ruhânî ve ötesindeki ahvâli başkalarına duyurma meselesi de söz konusudur. Onun için farkı olmayanın kulluğu, cem'i duymayanın da marifeti tam değildir demişlerdir. Bundan dolayı da erbâbınca, her iki hâl de lüzumlu bulunmuş ve her iki pâyenin yerleri de ayrı ayrı hatırlatılmıştır. Zaten, daha evvel de geçtiği gibi, "İyyâke na'büdü (Yalnız Sana ibadet ederiz)" (Fatiha, 5) itirafının farka, "İyyâke na'büdü (Yalnız Sana ibadet ederiz)" (Fatiha, 5) tazarruunun da cem'e işaret ettiği söylenmektedir.

Fark Konusunda İleri Sürülen Görüşler

Fark konusunda bir kesim, hep ifrat içinde olmuş ve inhiraftan inhirafa

sürüklenip durmuştur. Bunlara göre herkes -hâşâ- kendi fiilinin hâlıkı ve insan irâdesi de "bilâ kayd u şart" tam bir müessirdir. İkinciler ise, Hakk'ın sonsuz meşiet ve irâdesi karşısındaki meyelân ve meyelândaki tasarruf hakkını görmezden gelerek tefrite düşmüş ve insanı, kendine hakk-ı tercih tanımayan kâhîr bir irâde karşısında, rüzgârlarla savrulan yapraklar gibi tahayyül etmişlerdir. Üçüncüler ise, Hakk'ın kazâ ve kaderindeki esrârı kavrama mazhariyetiyle, her şeyin, Allah'ın kudret ve meşietiyile meydana gelmesini kabulün yanında, insanın şöyle-böyle eğilim ve temâyüllerinin de genel programda hesaba katıldığına inanmış ve bir taraftan sürekli hayır meyillerini dualarla beslerken, diğer yandan da şer eğilimlerine karşı istiğfarla mücadele vermişlerdir.

Birinciler, pek çoğu itibarıyla esbâb-perest ve tabiat-perest kimselerdir ki, gözleriyle görüp duygularıyla hissettiklerinin dışındaki şeylere hemen hemen hiç inanmazlar.

İkinciler, hâl ve zevklerine yenik düşerek, kendi irâdelerini tamamen nefy ile kendilerini âdeta câmidler gibi farzedip her halleriyle tam bir cebrîlik sergilerler.

Üçüncüler ise, her şeyde Hakk'ın hikmet ve hakimiyetini, halk ve tedbirini görmeyen yanında, imanî bir şuur ve vicdanî bir seziyle kendilerine, zatî değeri olmayan bir meyelânın verildiğine inanır ve "ben yaptım", "ben ettim" derken ne dediklerinin, ne yaptıklarının farkındadırlar. Hem öyle farkındadırlar ki, hiçbir zevk, hiçbir hâl, hiçbir istiğrak onların bu kabulünü değiştiremez.

Fark ve Cem' Hakkında Bir Yaklaşım

Diğer bir yaklaşımla cem'de, cismâniyet ve hayvaniyetten sıyrılma ve nefsânî ego itibarıyla ölme; farkta ise, kalbî ve ruhî hayat mertebesine yükselerek rahmânî ego açısından yeniden var olma söz konusudur ki, bu mertebeyi ihraz eden sâlik, "ben nefsânî benliğimi yitirdim ve yeni bir rahmânî benliğe erdim" der ve her fırsatta -şart-ı âdi planında meyelânın varlığı mahfuz- "lâ fâile illallah" hakikatını haykırır; haykırır ve "hakka'l-yakîn" ölçüsünde "vücûd" ve "ilim" gerçeklerini duyarak Hazreti Hayy u Kayyûm'un her şeydeki hakimiyetinin temâşâsıyla kendinden geçer.

Ne var ki, bunca fenâ ve zeval mülâhazasına ve bunca cezb ü incizâba

rağmen, farkta her zaman temyiz söz konusudur. Oyle ki fark kahramanı, seyr-i sülûk-i ruhânînin her mertebesinde Hazreti Müsebbibü'l-Esbâb'ın hakikî müessiriyetini kabulünün yanında, kendi nisbî, kisbî meyelânları konusunda da bir an bile gaflete düşmez ve "her şeyi Allah yaratıyor" derken dahi, şart-ı âdi planında ve hususiyle de tahrip ve günahlarla alâkalı hususlarda temâyüllerine bakmayı kat'iyen ihmal etmez. "Bizi de, fiillerimizi de yaratan Allah'tır" der ama iyi-kötü her işin ondaki bir meyelâna tâbi olduğunu da unutmaz.

Fark-1 Cem Meselesi

Ayrıca, bu mülâhaza içinde bir de "fark-1 cem" meselesi söz konusudur ki, o da; zevk ve hâl ehli için, tecelli itibarıyla Hazreti Vâhid'in değişik aynalarda farklı televvünlerinden ibarettir ve değişik aynalarda Hazreti Vâhid'in farklı farklı müşâhede edilmesinin bir ünvanıdır. Bu mertebelere gelince, onlar da Hazreti Ehad'in şe'nlerinin -aynaların kabiliyetlerine göre- birer zuhurudur. Zuhur mahalleri itibarıyla bu şe'nler tamamen itibarîdirler ve Hazreti Vâhid'in o itibarlara teveccühü anında ortaya çıkarlar.

Fark-1 Tam Meselesi

Cem'den sonraki fark, bir fark-1 tâmdır ve sâlikin, mâsivâyâ (varlık ve hâdiselere) karşı olan kalbî alâkasını bütün bütün kesip, Hazreti Vâhid u Ehad'in dergâhına tam bir teveccühle O'nda fâni olması hâlidir ki; bu bize daha çok, değişik yollarla ulaşılan "fenâ fillah" mülâhazasını hatırlatmaktadır. Bu pâyeyi idrak edenler "fenâ fillah" ve "bekâ billah"da olduğu gibi, içinde bulundukları bütün dünyayı ve topyekün eşyayı, hem de gözlerinin önünde olduğu halde görmezler de, basiretleriyle hemen her şey ve her hâdisede, sadece ve sadece şuûn ve sıfatların temâşâsıyla -bigayri keyf ve idrak- müstağrak yaşar ve kesret aynalarında hep vahdet civelileriyle oturur kalkarlar. Güneşin doğmasıyla, zatında var olan yıldızların görünmez, bilinmez, duyulmaz ve hissedilmez olması gibi "ve lillâhi'l-meselü'l-a'lâ (en yüzce sıfatlar Allah'ındır" Nahl, 60) bu mertebenin kahramanları da, kendi marifet rasathanelerinde Hazreti Mevcûd ve Hazreti Mâlûm-u Hakikî'nin şuûn ve sıfatlarının tecelli atmosferinde, başka şeyleri göremez olurlar.

Fasl'ın Anlamı

Ayırmak, ayrılmak ve belli bir çerçeve içine yerleştirilmek de diyebileceğimiz fasl; dünya ve ukbâ alâkalarından -onların kendilerine bakan yanları itibarıyla- sıyrılmak.. böyle bir sıyrılmada iradenin dahli olabileceği mülâhazasıyla, ondan da sıyrılmak.. neticede de bütün bu sıyrılmaları bir daha hatırlamamak üzere nisyana gömmekten ibaret sayılmıştır.

Fasl'ın Mahiyeti

Başlangıçta, nefsin cismâniyet üzerindeki hâkimiyetine karşı koyarak, insanî melekelerin öne çıkarılmasıyla başlayan fasıl, kalbin hakîkî matlup ve maksûd olan Zat-ı Ulûhiyet'le münasebeti ölçüsünde O'nu anıp O'nunla meşgul olmak suretiyle başka alâkaların gevşeyip çözülmesine; O'nun muhabbetiyle oturup kalkma sayesinde başka sevgilerin sönüp gitmesine -O'ndan ötürü sevmeler yine O'na râcîdir- O'nun mehâfet ve mehâbet iklimine sığınarak başka endişe ve korkulardan kurtulmaya; ümit ve beklentilerde sadece ve sadece O'na yönelerek, herkesten ve her şeyden alâkayı kesip, O'nu görmek, O'nu bilmek, O'nu söylemek ve O'nda fânî olmakla devam eder gider...

Bu itibarla faslın başlangıcı, iradî olarak Allah'a yönelip bütün dünya ve ukbâ endişelerinden sıyrılmak.. ortası, böyle bir cehd ve gayreti bir daha aklına getirmeyecek şekilde ruhundan söküp atmak -zira, böyle bir faslı görüp hatırlamakta dahi varlık kokusu hissedilmekte ve "Lâ havle velâ kuvvete -illâ-billah" gerçeğinden gaflet olunmaktadır.. a'lâsı ise, hakîkî varlık ve müessiriyet açısından, bütün bütün ikiliğe karşı kapanarak O'nun mülâhazasıyla erimek, irade ve onun müktesebatını da sıfât-ı Sübhaniye'nin birer yansıması şeklinde duyarak ve hissederek, sürekli vahdet nurlarıyla müstağrak yaşamaktır ki; bazı mizaçlar bu mertebeye erince küllîyi cüz'îye, gölgeyi asla karıştırarak "vahdet-i vücud"dan dem vuragelmışlerdir. Aslında, onların bu hissi olsa olsa bir zevk-i şühûd olabilir; ama katiyen "vücud" olamaz.

Fatih Sultan Mehmet

Fatih'in, Bizans surları önündeki -o devre göre- en muazzam ve modern ordusunun gücüne güç katan, ona çağının kilit ve anahtarlarını kazandıran o en

önemli kuvveti de yine, Akşemseddinlerle temsil edilen bu ruh ve iman kuvvetiydi. Fatih, azgın maddî gücün temsilcisi değildi. O, askerî dirâyet, dehâ ve iktidarıyla bu yüce ruh ve inancı temsil ediyordu. Öyle olmasaydı, onun İstanbul'a girişi de Sezar'ın Roma'ya girişi gibi olmayacak mıydı..? Halbuki o, Bizans'ın bu eski pay-i tahtına, Mekke'yi fetheden kutsi ruhun affediciliği, müsâmahası, mağlûplara sonsuz haklar bahşetme ve civanmertliği gibi yüksek hasletleri temsil ederek giriyordu.

Faydalı Olma Peşindedirler

Ve yine onlar, her zaman insanlara yararlı olma hülyalarıyla yaşarlar; insanlığın değişik bunalım ve mânevî ızdıraplarını ruhlarının derinliklerinde duyar; semtlerine uğrayanlara sürekli açık durur; dert dinler, dertlerle inler, dertli sîneler arar; kendileri gibi muzdarip gönüllerle el ele vererek âh u efgân dindirmeye koşarlar. Yerinde fitne-fesat ateşleri üzerine yürür; dikenler arasında da olsa mutlaka gül diker ve hep gül türkûleri söylerler.

Fazilet Hissi Yok Edildi

Evet, bugün insanlığın büyük bir kısmını kısıp içine alan bu düşünceye göre, çok hasta celbetme yolunu keşfetmiş bir tabip; haklı-haksız her davayı omuzlayan bir avukat; ilim ahlâkı ve mesuliyet duygusundan mahrum ve çizdiği projelerle sadece kazanmayı düşünen bir mühendis ve mimar; hançeresini, halkın saf duygularını istismarda kullanan ağıtçı sanatkâr; sattığı gıda maddelerini akla hayâl gelmedik şekilde bozan ve fakat, müşteri temin etmesini de bilen satıcı; sahte ilaçlarla, halkın sağlığıyla oynayan eczacı; yağı patatesle, sütü su ile karıştıran mandıracı akıllı ve becerikli; buna mukâbil, kendi hakkı kadar başkalarının hak ve hürriyetlerine de saygılı olan, fazilet için yaşayan yüksek ruhlar aptal ve muhâkemesiz!..

Fazilet, İman ve Mutluluk Dengesi

Fazîletin, cismânî ve ruhânî bütün saadetleri tekeffül ettiğini iddia etmek de doğru değildir. Fazîletli bir insan hasta, fakir, perişaniyet içinde bulunabilir.

İnsanlardan zulüm, hakâret, ihânet görebilir. Başından işkenceler, mahkûmiyetler, sürgünler geçebilir. Hz. Mesih, gadre uğradığı, Sokrates mahkûm edildiği, Epiktetos zulüm gördüğü halde mesut idiler... Bu itibarla biz, mutluluğu, daha ziyade kalbî ve insanın inançlarıyla gönlünde kurduğu cennetlerin esintisinden ibaret görmekteyiz. Evet "iman, manevî bir cennet çekirdeğini taşımakta, küfür de manevî bir cehennem zakkumunu saklamaktadır..."

Fazîletin, gerçek saadetle olan bu derin alâkasını bizlere, insanlığın en şerefli şahsiyetleri talim etmiştir. Gönülleri itminâna kavuşturan ve akıllara emniyet telkîn eden saadet de budur. Zîra bu saadet, olgun, mütevazî, müsâmahalı, ayıplara göz kapayan, kinsiz, nefretsiz olma gibi, faziletin en sağlam kaideleri üzerinde yükselmektedir.

Tek kelime ile bu saadet, kalbî ve ruhî bir saadettir. Ve yerini hiçbir şeyin alamayacağı kadar da köklü ve insanın özüyle alâkalıdır. Maddeye dayalı bütün mutlulukların bu saadete ilâve edecekleri hiçbir şey olamayacağı gibi, onu unutturmaya da güçleri yetmeyecektir.

Ruhunu inançla yükseltip, gönlünü fazîletlerle donatanlara ne mutlu!..

Faziletli İnsanın Özellikleri

Fazîletli bir insanın bütün varlık ve eşyâ ile bir çeşit münâsebeti vardır. Böyle birinin nazarında hâdiselerin akışı, bir bahar havası içinde ruha inşirah verici meltemler gibi eser geçer ve onun gönlünü sevinçlerle doldurarak şâd kılar. O, her zaman akıp giden eşyâ ve zaman selinde, yeni yeni levhalar müşâhede ederek dâima hayran ve dâima mutludur. Ne güneşlerin doğup batması, ne de gece ve gündüzün birbirini takip edip durması, onun zevklerini acılaştıramaz ve gönlüne hüzün veremez. Hüzün vermek şöyle dursun, o her an tazelenen ve birbirinden farklı bulunan manzaraların müşâhedesıyla, hep huzur ve mutluluk dolu dakikalar yaşar.

Fazîletli insan, sâlim düşünen insandır. O, "çaresi bulunan şeylerde acze, çaresi olmayan şeylerde de âh u vâha düşmez..." Aksine o, kaçınılması imkân dahilinde olan şeyler için, elinden gelen her şeyi yapar ve kaçınma yollarını araştırır. İrâde ve imkânlarını aşan hâdiseler karşısında da teslim olma yolunu seçer. Ve insanların pek çoğunun dûçâr oldukları, bencillik, pest düşünceler,

servet-sâmân kaygısı, çeşitli mansıp ve pâyelere gönül koymak gibi şeylerle mutluluğunu ihlâl etmez...

Sâlim düşünen insan, üstesinden gelinemeyen belâlara, kaçınılması imkânsız musibetlere, baştan hazırlıklı ve râzı bulunduğundan, hiçbir zaman saadet ve lezzetleri acılaşmaz. O, şuur ve duyguları itibariyle, dâima pâk ve nezih sevinçlerden; sevginin, aşkın, aileye şefkatin, kardeşlik ve dostluğun lezzet ve hazlarından her zaman hissedâr olabilir.

Evet, o, haksızlık yapmayacağı; hâin olmayacağı; intikam, kin, nefret, kıskançlık gibi düşüncelerden hep uzak kalacağı içindir ki; ekseriya, çevresinde hürmet ve sevgi karışımı bir meltemin estiğini hissedecek ve dâima mutlu olacaktır. O, ailesine, vatanına, milletine, hatta bütün varlığa karşı duyduğu sevgi ve alâka ile kenarı olmayan bir muhabbet deryasında, sonsuz hazlar duyacak ve daha cennete girmeden cennet zevklerini yaşayacaktır. Bu hazlar: Başkalarının sevinçlerini paylaşma hazzı.. onların lezzetlerini ruhunda yaşama hazzı.. onların acı ve ızdıraplarını göğüsleyip onlara, mutluluğa giden yollara açma hazzı.. gibi şeylerdir.

Fazîletli olmak, hazır zaman gibi, geçmiş ve gelecekle de münasebete geçerek, mâzinin ve istikbâlin en mümtaz insanlarıyla rûhen beraber bulunup, onların tasvip ve takdirlerini gönlünde duymak ve onlarla aynı hayatı paylaşarak, atalarımız ve gelecek nesillerle kaynaşmak ve bütünleşmek demektir.

İşte, böyle bütün insanlık ve kâinatla alâkadar ve iç içe yaşamak sûretiyle kalb, daha bu dünyada iken ebedî mutluluğa erer ve haricî hâdiselerin onun saadetini ihlâl edemeyeceği buutlara ulaşır.

Faziletli Olmak Ne Demek?

Fazîletli olmak, bütün bütün beşerî arzuları reddetmek ve eşyaya sırtını dönerek bir çeşit zâhitlik yapmakta değildir. İnsanı, içinde yaşadığı dünyadan koparan böyle bir fazilet anlayışı, karamsarlık getirir ve bedbinlik kaynağıdır. Bu ise İbsen'in ifadesiyle: "Saadetin helâki" demektir. Aynı zamanda, bu türlü aşırı ve yersiz endişeler, ferdin yalnız nefsini düşünüp onunla içli dışlı olduğuna ve civanmertlik hissinden mahrum bulunduğuna delâlet eder ki; bu kabil bir düşünce de ahlâkî hayatın yanlış anlaşıldığını ve başkaları için yaşama

meziyetinin eksik bulunduğunu gösterir.

Fazîlet; insanın, kendi sınırlılığını kâinatın sonsuzluğu içindeki ehemmiyetsizliğini, küçüklüğünü idrâk etmesi ve şahsına olduğundan fazla değer vermemesidir. Yoksa, onun, cismânî musîbetlerle sürekli olarak hırpalanması; izzet-i nefis ve gururunun devamlı yaralanıp durması ve bir türlü tatmin edilmeyen câhilâne hırslarla huzursuzluklara dûçâr olması gibi, alçaltıcı sefâletlerle bütün bütün saadetlerini kaybetmesi, kaviyyen muhtemeldir.

Faziletsiz Mutluluk Olmaz

İnsanımıza mutluluk vaad edenler evvelâ onu fazîletlerle donatmalıdırlar. Fazîlete susamış gönüllerin mutlu olmasına imkân yoktur. Dünden bugüne selim akıllarca, bu hep böyle kabul edilmiş ve saadetle fazîlete ikiz nazarıyla bakılmıştır. Zîrâ fazîlet, her şeyden evvel, en yüce ahlâkla serfîraz bulunarak bütün varlığa muhabbet dolu nazarlar atfetmenin adıdır.

Fedakâr İnsan

İkincilere gelince; bunlar, varlığa ermenin sırrını kavramış, kendi iç dünyalarında fütihat fütihat üstüne derinleşmeye azmetmiş, herkesle ve her şeyle bir çeşit sevgi ve duygu birliği kurmaya yönelmiş özünde istidat ve liyâkatlı, başkaları için de hem lüzumlu hem de çok yararlı kimselerdir. Yükselip benliklerinin zirvesine diktikleri irade sancağının gölgesinde, hep fazilet kavgası verir, hep hasbîlik ve diğergâmlık takip ederler. Düşünce ateşiyle kavrulan ruhları, saflaşan dimağları, nebiler ışığının birer gölgesi gibi, daha önce onların uğradıkları her yerde meleklerle akrabalığa ulaşır, onlarla bütünleşir ve onların arasında gezerler.

Hakk katında sâf sâf dizilmiş bahtiyar toplulukların merkez noktasının, hem ilerisini hem de gerisini peygamberler tutar. Onların arkasında da bu kutsilerin bayrağı dalgalanır.

O bayrağı dalgalandırana ruhlar fedâ olsun! Nebilerin emir ve direktiflerini bunlar temsil ederler. Böylece merkezi tutanlar hayat şiirini besteler; arkadakiler de onu en tatlı melodilerle seslendirmeye çalışırlar. Merkezdekiler, çevrelerine iyinin, güzelin, makulün mesajlarını sunar ve her tarafta hakikatin

meşalesini yakarlar; arkadakiler de sonsuza kadar hep onun etrafında döner dururlar. Merkezdekiler, "sûr"u dudağında şâha kalkmış İsrâfil gibi çevrelerine ruh ve diriliş üflerler, arkadakiler de bu ruha ceset giydirerek onu hayatın her ünitesinde en canlı heykeller halinde temsil etmeye çalışırlar.

Bu kutluların seslerinin ulaşmadığı yerlerde ses adına duyulan şeyler birer hırıltı, söylenen sözler de delilerin hezeyânından farksızdır. Bu yüksek kâmetleri görme bahtiyarlığına erememiş körler ve onların gönüllere huzur veren soluklarını duymamış sağırlar, bütün bir hayat boyu bülbülün nağmelerini saksâğan sesine karıştırır dururlar da bunun farkına bile varamazlar.

Bu kutlular, tâ baştan en yüksek hakikat karşısında iki büklüm olup yere yüz sürdüklerinden hep O'nu bildi ve O'nun eşiğine baş koydular. O'nun kapısında eğilenlerin başları ayaklarına selâm durur ve onların ayakları hep başlarının ulaştığı noktalarda dolaşır; dolaşır da secdede bir araya gelen ayak-baş halkası, onları miraçla noktalanın arşıye ve ferşiye'lerde gezdirir. Hele bir de ilham küheylanları şahlanırsa, bir solukta gökler ötesine ulaşır, cennetlere uğrar, meleklerle at başı hâle gelir ve O idrâk edilmez etrafında hayret ve hayranlıkla uçuşup durmaya başlarlar.

Soluklarında "Hakk", düşünceleri hakikat, dillerinde ölümsüzlük muştusu, önlerinde sonsuz saadet... Dünyayı ma'mur etmeyi azmetmişlerdir ama, hayattan kâm almayı akıllarının köşesinden bile geçirmezler. Alabildiğine hasbi ve yürektendirler; yapıp çattıkları şeyler karşılığında herhangi bir mükâfât istemedikleri gibi kahramanlıklarının destanlaştırılmasını da arzu etmezler.

Ne acıdır ki, bütün bir ömür boyu hayır ve fazilet adına kadehler gibi dolup boşalan bu yüksek ruhlar, dünden bugüne bir kısım aldanmış kişiler tarafından hep horlanıp hakir görülmüş, hep yaşama hak ve hürriyetinden mahrûm edilerek cemiyet dışı bırakılmaya çalışılmışlardır.

Fedâkar İnsanlara Duyulan İhtiyaç

Böyle iç içe sadmelerle sürekli sarsılan, sarsıldıkça her gün biraz daha su alan millet gemisini onarıp uzun seferlere hazırlamak için bugüne kadar inanç, azim ve ümidini koruyabilmiş yüksek mefkûreli, uzun soluklu, yaşamasını yaşatmaya bağlamış ve maddî-manevî füyuzât hislerinden fedakârlıkta bulunabilecek babayığitlere ihtiyaç var.. birkaç asırdan beri dünyanın üzerine

Çöken değişik dalga boyundaki tazyikleri, farklı görünümdeki baskıları parçalayıp dağıtacak, hiç olmazsa yumuşatıp hafifletebilecek, polat iradeli babayiğitlere. Kendi kurtuluşlarını kurtarmaya bağlayan, ikbal ve geleceklerini başkalarının mutluluğu adına toprak gibi ayaklar altına serebilen; hava gibi herkesin demine damarına karışıp, her bünyede kan gibi deveren edip duran; su gibi hasret ve hararetlerin üzerinde çağlayıp her yana hayat üfleyen; sonra da bütün hareketlerini ruhunun derinliklerinde mefkûreleştirebildiği bir mesuliyete bağlayan; ferdî sorumluluk sınırlarını aşkın bir merhamet irâdesi ve bütün insanlığı kucaklayacak enginlikte bir şefkatle bize yitirdiğimiz ruh ve mânâyı kazandırmaya çalışan; çalışıp son bir kere daha bize insanî muhtevâmızı hatırlatan bu yüksek idealler sayesinde öyle zannediyorum ki, bütün insanlığın yüzü gülecek, şu birkaç asırlık muzdariplerin ızdırapları dinecek ve belki de dünya yeniden bir kez daha mihverine oturacaktır.. tabî bu arada, bunca zamandır mefkûresiz yaşayan âvâre ruhlara da birer örnek teşkil edeceklerdir.

Fedakarlık

Ruhun terbiyesi ve kemali adına en önemli dinamiklerden biri de fedakarlık ve yaşatma uğruna yaşamadan vazgeçmedir. Bir ağacın boy atıp gelişmesi için kökleri ne ise, bir insanın da maddî-manevî füyûzat hislerinden fedakarlığı aynı şeydir. Ağaç, köklerinin sağlamlığı nispetinde serpilip geliştiği gibi, insan da menfaat düşüncesinden, bencillikten sıyrılıp, başkaları için yaşadığı sürece, gelişir, yükselir ve başı bulutlara erer.

Felaketler Karşısında Aydınlarımızın Sorumluluğu

Evet, asırlarca bizi ayakta tutan rûh ve manâ, durmadan baltalanmış, millet özünden uzaklaştırılmış, dünyamız serseriler tarafından işğâl edilerek, bu ülkenin insanına kan kusturulmuştur. Nihayet, ümit ışıkları gibi marifet nurları da bu bedbaht iklimde sönüp gitmiştir. Ve ne acıdır ki olup biten bunca şey karşısında, okuyup düşünen "aydınlarımız!" bu ürpertici felâketleri, bu acıklı manzaraları görmemek, işitmek için fermuarlarını başlarına çekerek göz ve kulaklarını tıkamış, hayâllerinde canlandırdıkları sırça saraylarda yaşamışlardır. Verâset kanunuyla, evlâtların atalarına uyması gibi, arkadan gelen herkes de hemen öndekileri takip etmiş; böylece aynı lâkaytlık, aynı atâlet

ve aynı umursamazlık sürüp gitmiştir. "Milliyet düşüncesi fıska bürünürken", vatan inkirâzdan inkirâza yuvarlanırken bu ülkenin hamiyetli ve mütefekkir evlâtları, vicdânî mesuliyetlerden ve tarih karşısında mahkûmiyetten nasıl kurtulacaklarını katiyen düşünmemişlerdir.

Felaketlerin Kaynağı Cehalet

Hastalıklar arasında, en çok millî bünyemizi hırpalayan ve mevcudiyetimizi kemirip duran şifâ bilmez dert, cehâlettir. Bir şey bilmeme, bildiği şeyleri değerlendirmeme, Hak'tan ve hak düşüncesinden mahrum bulunma manâsında cehâlet, hemen her devir için felâket olmuştur. Her millet gibi, bizim de perişanietimizi hazırlayan bu uğursuz menbâ kurutulmadan, kitleler aydınlığa kavuşturulup, nesiller millî düşünce ve tarih şuuruna irşâd edilmeden ve bu milletin "ruh köküne" uymayan bütün menfî akımların önü alınmadan cemiyetimizi çepeçevre saran buhranlardan sıyrılmamız ve bir fâsit daire haline gelen hastalıklardan halâs olmamız kabil değildir.

Felsefe ve Kelamcılara Göre İnsan-ı Kâmil

Bir kısım mülâhazalara bağlayarak bazı felsefeci ve kelâmcılar insan-ı kâmilî, "akl-ı evvel", "akl-ı küll" , "kelime-i câmia", "nokta-i câmia", "nokta-i vahdet", "sırr-ı ilâhî", "âyine-i sırr-ı ilâhî", "vesile-i uz mâ"; bazı sufiler de pîşuva, hâdî, mehdî, dâna-ı kâmil, mükemmil, bâliğ, tiryak-ı ekber, iksir-i a'zam.. şeklinde birbirinden farklı kelime ve tabirlerle yorumlamış iseler de, bütün bu mülâhazaların hepsini câmî bir hususa irca etmek de mümkündür; o da, insan-ı kâmilin âyine-i vücûd-u Hak ve "dû kevn" olması gerçeğidir. Evet o, varlığın özü, usâresi, dili, tercümanı olarak bütün kevn ü mekânlardaki "kenz-i mahfî"yi ifadenin yanında, her şeyi Zât-ı Hakk'a bağlar; bağlar ve O Zât'ı hem vicdanın enginliği, hem de muhtevalı mahiyetinin diliyle seslendirir.

Felsefecilerin Feyiz Konusundaki Görüşleri

Felsefeciler, feyiz konusunda sofîlerden oldukça farklı düşünürler. Konumuz olmasa da, ilk hakîmlerden itibaren bu mevzu etrafındaki düşüncelere de kısaca

göz atmak istiyoruz:

Felsefecilerin bazıları, feyiz ve sudûr kelimelerini müteradif lafızlar gibi kullanmış ve her iki sözcükle de, varlığın -hâşâ- Allah'tan sudûr yoluyla meydana geldiği, geliyor olduğu iddiasında bulunmuşlardır..

Bazıları, bu feyezânın ilâhî irade ve ihtiyar ile gerçekleştiğini kabul etmekle beraber, araya daha başka vasıtalar sokarak, müessirleri ikilemiş, üçlemiş.. ve bir sürü şerik takdirine gitmişlerdir.

Bazıları, sudûrun lâzımını tasrih ederek, bu feyezânın tabîi ve zaruri bir çerçevede cereyan ettiği hükmüne vararak -hâşâ- ilâhî meşiet ve ilâhî iradeyi tamamen görmezlikten gelmişlerdir..

Bazıları, Yaratıcı'yı gayri şahsî bir ilk illet farz ederek, her nesnenin belli bir düzen içinde O'ndan zuhûr ettiği iddiasında bulunmuşlardır..

Bazıları, ilk feyezân ve zuhûru, tek bir akla bağlamış, ardından da şöyle bir üçlemeden söz etmişlerdir:

1. Aklın kendisi.
2. Bu akılda ilk illet düşüncesi.
3. Bu düşünceden de ikinci bir aklın sudûru..

Bazıları, ilk akıldan itibaren tâ feleklerin farazî ruhlarına, ondan da faal akla kadar bir sürü akıl (ukûl-u aşere) takdirine gitmiş; hatta araya bir de "nefis" sokuşturmuşlardır ki; bunların hemen hepsi de "recmen bi'l-gayb" türünden iddialardır ve dinin ruhu ile telif edilmeleri de imkânsızdır. Ayrıca bütün bu iddiaların, ne ilim adına ne de iman, mârifet ve zevk-i rûhânî hesabına pratik hiçbir yararları da yoktur.

Felsefi Cereyanların İslam Dünyasına Sirayet Etmesi

Gerçi, zaman zaman bu tür konuların bir kısım İslâm mütefekkirlerini de meşgul ettiği olmuştur; ama ne bu düşüncelerin ne de benzeri cereyanların, İslâm'daki kalbî ve ruhî hayatın ayrı bir unvanı olan tasavvufî hayata hiçbir katkıları olmamıştır; katkıları olması bir yana, çok defa saf zihinleri bulandırmış, bazı iman esaslarının ruhuna dokunmuş ve bir hayli batıl cereyana da ilham kaynağı olmuştur.

Bu arada bazı tasavvuf büyüklerinden de sudûr ve zuhûr mülâhazalarıyla alâkalı bir kısım düşüncelerin sâdır olduğu görülmüş veya iddia edilmiş ise de, zannediyorum bu kabil çarpık fikirler, ya başkaları tarafından onların eserlerine sokulmuş ya da bu zatlar tevhid ve ilâhî irade açısından konuyu farklı bir yoruma bağlayarak, bu tür bir yaklaşımı mahzursuz görme zuhûlüne düşmüşlerdir.

Aslında, ne Kur'ân, ne Sünnet, ne de "selef-i salihîn"in safiyâne te'vîl ve tefsirleri içerisinde bu kabil mülâhazalara hiç yer verilmemiştir. Öyle ise, olsa olsa bunlar eski mirastan kültür atlasımıza aksetmiş müzahref felsefî -hilkat mevzuunda böyle düşünen felsefî cereyanları kastediyoruz- bilgiler olabilir ki, hemen hepsi de, gidip gayri iradî sudûr ve zuhûr düşüncesine dayanmaktadır.

Felsefi Düşüncelerin İslam'a Sızması

İslâm, Efendimiz (sallâllahü aleyhi vesellem)'le başlayan o çok süratli yayılışında, dinler, düşünceler, felsefeler yatağı Mısır, Suriye, Harran bölgesi, Irak ve İran'da pek çok eski inanç ve felsefe ile karşılaştı. Bir yandan bunlardan kaynaklanan sızmalara karşı saf İslâm akidesini muhafaza etmek, bir yandan da bilhassa mütefelsif kafalara İslâm akidesini anlatabilmek ve ortaya çıkan akidevî problemleri çözmek için, kelâmcılar ve diğer âlimler, zaman zaman mecbur kalarak, diğer dinlerin ve felsefelerin bazı kelime ve mefhumlarını kullandılar. Kaldı ki, aynı kelime ve mefhumlar, farklı düşünce ve inanç sistemlerinde, her düşünce ve inanç sistemine has muhteva giyer. Bugün bu mühim nokta da gözardı ediliyor ve bunun neticesinde, meselâ İslâm Hukuku'na Roma'da, tasavvufa Hind'de, İran'da, Mısır'da menşe' aranıyor. Tabîî bunda istihrakın da (oryantalizm) büyük rolü oldu. Bizim dünyamızda son bir-iki asırdır İslâm adına yazıp konuşanlar, ilâhiyat fakültelerinde akademik unvan çalışması yapanlar da, maalesef hep müsteşrikleri kaynak aldılar. Bunların içinde, bilhassa tasavvufun dayandığı dînî tecrübe ve kalb hâllerinden uzak bulunanlar ise, dünya görüşleri ve hayat tarzları kalb ayağıyla seyr u sülûka da el vermediği için, meseleyi bir felsefe hâline getirmekle, işin içinden çıktıklarını zannettiler.

Fen ve Tekniğe Her Zaman İhtiyaç Var

Gelişmiş ülkelerin fen ve tekniğine muhtaç olduğumuza da şüphe yoktur. Olamaz da... Nasıl olur ki dünya baş döndürücü bir süratle terakkî ve tekâmül yolunda dakika fevt etmeden koşuyor. Bizim de bu cereyan ve bu coşkun sele aynı tempo içinde katılmamız ve asrını yaşayan bir millet hâline gelmemiz zarûridir. Bu hususta küçük bir tereddüt, az bir gecikme bizim -maâzallah- telâfisi imkânsız bâdireler içine yuvarlanıp bütün bütün tarihten silinip gitmemizi netice verebilir.

Ne var ki bu ûmumî ve tabiî akışa uyup giderken de atılacak her adımın kat'î, tereddütsüz, bilerek atılması ve millî düşüncenin korunup kollanması şarttır. Evet, yol aydınlık ve belli, bütün bir tarih boyunca da millî ruhla işletile işletile şehrah hâline gelmiş bulunması, sonra cemiyeti ayakta tutacak müesseselerin kucaklanıp korunması, nihayet o yolda yürüyeceklerin de azimli, şuurlu olmaları lâzımdır ki, mesafe alınabilsin ve kitleler şaşkınlığa sevk edilmesin.

Fenâ Fillah Hali

Kaldı ki eğer bu sözler, aşk-üstü bir sahk u mahk hâletinin ve bir "fenâ fillah" olma zevkinin sesi soluğu ise -ki biz öyle olduğuna inanıyoruz- bu zâtlar, katiyen teville açık bu sözlerinden dolayı muâheze edilmemeli ve bu aşk kahramanlarının dini temsildeki hassasiyetlerine bakılmalıdır. Nitekim, "ene'l-Hak" diyen Hallâc'ın, her gece yüz rekat namaz kıldığı ve daha başkalarının da aynı derinlikte bir kulluk şuûru içinde bulunduğu rivayet edilir. Bu itibarla da, bu hâl erlerinin, dinin ruhuna muhalif gibi görünen beyanları, mutlaka Kitap ve Sünnetin temel disiplinlerine göre yorumlanmalı; kâbil-i tevil olmayanlarda da, bu zâtların üç-beş cümlelik şaz müteşabihleri yerine, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın ruh-efzâ beyanlarına uyulmalıdır. Onlar, söyledikleri sözleri ıztırar anaforları içinde söylediklerinden dolayı mâzurdurlar; onları ihtiyarî olarak taklit edenlerse, iki hâli birbirine iltibas ettiklerinden ötürü kendilerini tehlikeye atmış olurlar. Evet "Eğer her işinde iyilerle beraber değilsen, isim birliği neye yarar ki! İsimleri bir olan Mesihlerden birisi körlerin gözlerini açarken, öbürü tek gözlüdür" (Lücce) fehvâsınca, peygamberâne tavır ve davranışlar içinde olma bir vilâyet yolu, körü körüne taklit ve hele yolu sarpa uğratanlara iktidâ tam bir yolsuzluktur ve her zaman bir mânevî ölümle neticelenmesi mukadderdir.

Bu mülâhazaya Hazreti Mevlânâ şu sözleriyle iştirak ederek bu kabil

konularda önemli bir hususa dikkatlerimizi çeker

"Pak ve nezih insanları kendine kıyas etme! Her ne kadar yazılışta şîr (süt) şîr (arслан)e benzese de (aynı değildir). Eğer bir kâmil insan toprağı (avucuna) alsa altın olur; eğer nâkıs biri de altını (eline) alsa kül olur."

Fena Fillah Mertebelerini Aşan Hak Yolcusunun Özellikleri

Hak yolcusu, bir bir bu fenâ mertebelerini aşıp da tam bir "fenâ fillah" kahramanı haline gelince, artık her ufukta ona "bekâ billah" renkleri tüllemeye başlar. Böyle bir sâlik, her an karşısına çıkan ayrı bir "lâ"yı aşar ve her lâhza ayrı bir "ya" ulaşır. Ona, yürüdüğü bu yolda adımlarını biraz daha açması ve tecelli sağanaklarının da inkıtâsız devamı sayesinde, Rubûbiyet-i külliye ve Kayyûmiyet-i tâmme perdesiz, hicapsız zuhura başlar ve bir an gelir ki, vicdânî bir duyuş ve sezişle, O'nun tahtının her şeyi kapladığını duyar ve O'na tam yönelmenin şekillerinden tevbe, inabe ve evbe merdivenleriyle yükselerek O'nun ulûhiyetinin herkese açık nurlarına gömülür; gömülür ve ibadetlerinde olağanüstü bir mehâfet ve mehâbet zevkine müstağrak olur.. Allah beyanını şeker şerbet lezzeti içinde dinleme iştihakına erer.. kendini bazen mehâfetin temkin iklimlerinde, bazen mehâbetin teyakkuz yamaçlarında, bazen de rahmetin her şeyi aşkın ummânlarında hissederek havf u recâyı, hüzn ü sürûru aynı anda birden yaşar ve bir daha da o kapıdan ayrılmamaya çalışır.. artık o her tasavvuru, her düşüncesi, her sesi, her soluğuyla kendini O'na ifade ederek tam bir "va'bud Rabbeke hattâ ye'tiyeke'l-yakîn (Sana ölüm gelip çatıncaya dek Rabbine ibadet et" (Hicr, 99) kahramanı haline gelir ve bir "hel min mezîd" (Kaf, 30) yolcusu olarak hiç durmadan ilerler; ilerler; zira bilir ki, o durduğu zaman yol da biter, yolculuk da, hedefe ulaşma gayesi de.. çünkü bu yolculuk Nâmütenâhi'yedir.. burada böyle bitmeyen bir cehd ü gayret, ötede değişik tecellilere mazhariyet şeklinde hep devam edip gidecek demektir.

Fenâ Fillah ve İstiğrak

Bundan öte bir adım daha atabildiği takdirde o, zâtıyla, sıfatlarıyla, beşerî bütün hususiyetleriyle umum varlığın, Allah'ın o kuşatan ilmindeki ilmî

vücutlardan çıkıp, Hazreti "Vücûd"dan istimdad ile haricî vücûd urbaları giydiklerini "hakka'l-yakîn"ın bir cilvesi olarak hisseder.. hislerinde derinleşerek istiğrak ufkuna ulaşır. Derken, her şeyin O'nunla var, O'nunla kâim, O'nunla dâim olduğunu bir iç temâşâ ile müşahede eder ve "Yerin üstünde olan herkes fanidir" (Rahman, 26) hakikatının her yanda bayrak açtığını, sonradan var edilen her nesnenin zevale mahkûm olduğunu, devamı müddetince de Hazreti "Kayyûm"un tecellî-i feyzinden beslendiğini, hattâ bir lâhza tecelli inkıtâna maruz kalırsa muzmahil olup gideceğini vicdânî bir sezi ile duyar ve hâlî, zevkî daha derin bir tevhid ufkuna ulaşır.

Fena Fillah ve Terakki

Fenânın ne olduğunu bir kere daha hatırlayacak olursak, bu sözler bir "fenâ fillah" kahramanı için gayet normaldir; zira fenâ, Hak'tan gayrı her şeyin -tabîî sâlikin seviyesine göre- nazardan silinip gitmesi ve kalb-i şuhûdîsinde sadece O'nun bâki kalmasıdır. Sâlik terakki edip, zâhir ve bâtınını, iz'ân ve şuûrunu hakikatin marifetiyle nurlandıracağı mertebeye yükselince, artık her şeyin kimin elinde olduğunu apaçık müşahede etmeye başlar; başlar ve günebakan çiçekler gibi varlığını, bekâsını elinde bulunduran o Zât'a yönelir.. sonra da tevhid-i fikir ve teksif-i himmetle, daha derinleştikçe, bütün varlığın da O'nun vücudunun ziyâsından gelen birer tecelli olduklarını anlar; derken bütün kâinat ve hâdiseleri tamamen tevhidî bir mülâhaza ile daha farklı değerlendirme ufkuna ulaşır ve her şeyi perde arkası hususiyetleriyle duyup yorumlama mazhariyetine erer.

Yeni bir kademde bulunup bir merhale daha yükselince; varlık adına bütün hâdiselerin, insanî bütün faaliyet ve gayretlerin, bilâ kayd u şart Cenâb-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarına dayandığını, her şeyin bu kaynakların bağrında varlığa erdiklerini ve o ilâhî meşcerelikte serpilip geliştiklerini îmânî bir şuûrla kavrayarak bütün şuûnun O'nun havl ve kuvvetiyle hâsıl olduğu iz'ânına ulaşır; ulaşır ve bütün işlerde kendi irade ve ihtiyarının sınırlarını daha net görür; derken gölgeden bütün bütün vazgeçerek aslın vesayetine sığınır, O'nun vüs'at ve enginliği içinde yeniden bir kere daha var olur.

Fenâ Fillah'ın Mertebeleri

Birinci mertebedeki fenâ ehl-i ilimden muhakkik olanların; ikincisi, irade kahramanları sayılan ehl-i sülûkun; üçüncüsü de şuhûda açık marifet erbabının seviye ve istifâza ufuklarına bakar.

Birinci mertebe itibarıyla hak yolcusu Hazreti Mâruf hakkındaki marifet ve şuûruyla -tabîî marifet ve şuûrunun derinliği ölçüsünde- kendi çerçevesinde tamamen eriyerek ikinci bir "ba'sü ba'del mevt" yoluna girmiş olur. İkinci mertebe açısından her sâlik, marifet üstü ruhanî bir müşâhede ve mükâşefe sayesinde, iç dünyası itibarıyla bir gaybet ve istiğraka düşerek, kesret içinde halvet ve binbir gürültü içinde hâlî bir sessizlik yaşar. Üçüncü mertebe zaviyesinden ise her sâlik-i muntehî, bütün bütün beşerî arzu ve isteklerden tecerrüd ederek, Hazreti "İlim" ve "Vücûd"un zuhur ve tecellileriyle nereye baksa, her yönde ufkunu "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (Zatı) oradadır" (Bakara, 115) fehvâsınca hep O'nun emâreleri sarar.. neyi görse, O'na ait şuâlarla irkilir.. hangi şeyi temâşâ etse, O'nun sübühât-ı vechiyle hayret ve dehşete düşerek bir sürü müteşabihle hep O'nu sayıklar...

Fenâ Kelimesi ve Fenâ İle İlgili Kavramlar

Fenâ; yok olma, zeval bulma mânâlarında "bekâ"nın mukabili bir kelimedir ve bir kısım farklı mefhumlarla izâfî münasebeti de söz konusudur. Meselâ; tevbe-i nasûhun lâzımına "fenâ-yı muhalefet", zühd hakikatının nihâî gereğine "fenâ-yı huzûz", sadâkat ve muhabbetin zirvesine "fenâ-yı huzûz-i dâreyn" ve sekrin neticesindeki "gaybet"e "fenâ-yı zahirî" denir ki, bunların hemen hepsi, hak yolcusuna bakan yanları itibarıyla birer tavır, birer duyuş ve birer zevk hâlî olmalarına karşılık, Hazreti Zât, sıfât ve esmâ-i ilâhiyeye bakan yönleri açısından vahdet nurlarının kesret ahkâmı içinde tecelli etmesi; tecelli edip sâlikin, varlık-yokluk gel-gitleri arasında yaşaması demek olan "sahk", kezâ onun vücûd-u Hak karşısında eriyip gitmesi diyebileceğimiz "mahk" ve davranışlarının, Hazreti "Fa'âlün Limâ Yürîd"ın işlerinin gölgesi olduğunu duyup zevk etmesi şeklinde yorumlayacağımız "tams" fenânın birer buudlarıdır ve bir yandan, gerçek "Vücûd" ve "İlim"in ziyâsının birer gölgesi olarak mâsivânın zâtî bir kıymeti olamayacağını hatırlatırken, diğer yandan da, insan idrakinin, duyuş, seziş ve yorum izâfiliğiyle de, hakikat ve nispet arasında birer köprü vazifesi görürler.

Ferit Kam

İstanbul'un irfan hayatına çok erken uyanmış bu nâdide düşünce, zevk ve beyan insanının hayat-ı sergüzeştisi de şöyle: Fransızca muallimliği.. felsefe merakı.. bu merakla gelen muvakkat bunalım.. ilâhî inâyetin kolları arasında tasavvufa sığınma.. yeniden duygu ve düşünce istikameti.. ardından "Sırât-ı Müstakîm" ve "Sebîlürreşad" mecmualarında duygularını neşretme.. bir ara, Dârulfünûn ve Süleymâniye Medreselerinde müderrislik.. Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyeye intisâp.. arkasından aziller, vazifeye iâdeler.. ardı arkası kesilmeyen çileler, mahrumiyetler.. nihayet her düşünür ve aksiyon adamı gibi, yürüyüp Rabbine ulaşacağı âna kadar ukbâ buudlu rengârenk bir hayat.. bu mübeccel hayatı koca bir mücellitle anlatmak bile mümkün değildir. Hakkında söylenip-yazılanlar esas alınarak, asrın bu aydın simâsı da varidât enginlikleriyle mutlaka günümüzün nesillerine anlatılmalıdır.

Fert ve Kurumlar Kendilerini Kontrol Etmeli

Evet, bütün bu fert ve müesseseler, bir kere daha kendilerini kontrol etmeleri ve alabora olan millet vapurunda, kendi hisselerine düşen hatâ, günâh ve ihmâlleri görmeleri, sonra da bunun telâfisine gitmeleri mutlaka elzemdir. Yoksa, bugüne kadar olduğu gibi, günâhlara, hep dışta namzet arar ve hep karşı tarafı karalamaya devam edecek olurlarsa maâzallah altından kalkamayacağımız bâdirelerin içine girilmesi ve silinip gitmemiz, kaviyyen muhtemeldir.

Evet, bizler en büyük günahı, herkesi suçlu ve kendimizi masum görmek suretiyle işledik. Bu anlayıştan kurtulamadığımız sürece de, içtimâî atmosfer sertleştikçe sertleşti ve birbirini takip eden parçalanmalar hep hız kazandı. Binaenaleyh, bu milletin mukadderatıyla, maddî ve manevî alâkalı görülen bütün ruhlar ve kendini bu millete adanmış bütün hasbî gönüller, bir kere daha dize gelerek tevbe etmelidirler.

Makam ve mansıp sevdasına kapıldıklarına; hizip sevgisiyle kör-sağır olup inhisara saplandıklarına; binbir paradoksla nesilleri kalpsiz ve ruhsuz bıraktıklarına; tagallüp ve tahakkümlere gömülüp hakkı kuvvetle gördüklerine; düşüncelerine ters gelen şeyler, İlâhî soluklarla beslenmiş dahi olsa, ona karşı savaş ilân ettiklerine; şahsî çıkar ve menfaatlara dilbeste olduklarına; yalan,

tezvir, aldatma ve iğfâle girdiklerine; hedeflerine varabilmek için her vesileyi meşrû saydıklarına ve her devre uyma eğiliminde bulunduklarına... Evet, bütün bunlara tevbe edip insanlık adına son bir kere daha yemin ve peymanlarını yenileme mecburiyetindedirler.

Ne mutlu, günahlarını idrak edip tevbeye koşanlara! Ne mutlu, nefesine karşı sert ve acımasız, başkalarına karşı hak ehli başkalarına karşı müsâmahalı ve affedici olanlara..!

Fert ve Toplum Açısından Ümit

Fert, ümitle varlığa erer; toplum onunla dirilir ve gelişme seyrine girer. Bu itibarla da, ümidini yitirmiş bir fert var sayılamayacağı gibi ümitten mahrum bir toplum da felç olmuş demektir.

Ümit, insanın kendi ruhunu keşfetmesi ve ondaki iktidarı sezmesinden ibarettir. Bu sezişle insan, kâinatlar ötesi Kudret-i Sonsuz'la münasebete geçer ve onunla her şeye yetebilecek bir güç ve kuvveti elde eder. Bu sayede, zerre güneş, damla derya, parça bütün ve ruh kâinatın bir soluğu haline gelir. Ümitle uzun yollar aşılar, ümitle kandan irinden deryalar geçilir ve ancak ümitle dirliğe ve düzene erilir. Ümit dünyasında mağlup olanlar, pratikte de yenilmiş sayılırlar. Ne yiğitçe ve çalımla yola çıkanlar vardır ki, iman ve ümit zaafından ötürü, yarı yolda kalmışlardır. Küçük bir zelzele, gelip geçici bir fırtına, akıp giden bir sel, onların azim ve iradelerini de beraber alıp götürmüştür. Hele kendilerine ümitle bağlanıp sonra da onlarla beraber yeis bataklığına düşüp boğulanların hâli bütün bütün yürekler acısıdır.

Feyiz Kelimesinin Anlamı

Artma, çoğalma, taşma ve bolluk, bereket mânâlarına geliyor feyiz. Bir şeyi var etme, onu varlığın bütün hususiyetleriyle serfiraz kılma; ilhamlarla, mevhibelerle kalbî ve ruhî hayatı derinleştirerek bazı kimseleri iç enginliklere ulaştırma.. gibi hususlar da birer feyiz ama, şe'n-i Rubûbiyet'e has tecellî türünden birer feyiz.

Feyiz Kelimesinin Kullanım Şekilleri

Bundan başka feyiz kelimesi, başka sözcüklere izafe edilerek çok daha geniş bir alanda kullanılır ki: Allah'ın halk, ibdâ, inşâ, ihyâ, imâte, terzîk (bunlar sırasıyla şu mânâlara geliyor: yaratma, bir örneği ve benzeri olmayacak tarzda icat etme, düzüp koşma, hayata mazhar kılma, öldürme ve rızıklandırma) gibi sıfatlarına bağlı akdes ve mukaddes tecellîlere "feyz-i tekvînî", Hak'tan gelip insanın gönlüne doğan ilhamlara "feyz-i ilâhî" ya da "feyz-i Rabbânî", herkesin istidadına göre ilâhî mevhibelere mazhariyetine "feyz-i istidadî", mârifet ve muhabbet-i ilâhîyeye bağlı zevk-i ruhânîye "feyz-i ibadet" veya "feyz-i ubudiyet", aşk u iştîyaka varan ruhanî alâkalara da "feyz-i aşk" denilegelmiştir. Bu ifadelerin hemen hepsine eklenecek, ilâve edilecek ya da bunlardan çıkarılacak sözcükler olabilir; ancak çerçevenin düz durduğuyla alâkalı söylenebilecek bir şey olacağını zannetmiyorum. "Taayyün-ü evvel"deki feyizden (yerinde üzerinde durulabilir..) tekvînî emirlerdeki tecellîye, ondan insanların gönlüne ilkâ edilen vahiy, ilham ve ihsaslara kadar her şey, böyle bir feyezanın değişik dalga boyundaki tecellîlerinden ibarettir.

Feyiz ve Allah'ın Yaratması

Evvelâ, bütün varlık O'nun nur-u feyzi ile, O'nun irade ve meşietine bağlı olarak ve yine O'nun ilmî programlarına uygunluk içinde yaratılmış.. eşi-benzeri olmayacak şekilde vaz' ve tanzim edilmiş.. hayat mucizesiyle ayrı bir derinliğe ulaştırılmış ve metafizik enginliklere açık hâle getirilerek ufuk ötesi yeni mevhibelere kapı aralanmış.. ölüm ve sonrasında, var olma hâdisesinin mebdde, münteha ve gayesi gösterilmiş.. maddî-mânevî rızıkla da bütün varlığın, hususiyle de insanoğlunun her zaman muhtaç olduğu hayatî bir mevzu hatırlatılmış.. ve böylece -tabir yerindeyse- değişik tecellî dalga boyundaki her bir feyizle "Kenz-i Mahfî"ye dair bir sır kapısı aralanmıştır.

Eşya ve hâdiselere ilk var olma işareti "feyz-i akdes"den gelmiş, "feyz-i mukaddes"de, haricî vücudları murad buyurulan "a'yân"a haricî vücud alarını verilmiş ve "mümkînü'l-vücud" ayn'lar arasında var olma vetiresi başlamış; sonra da her varlık ve her nesne, ilk mevhibeleri sayılan kabiliyetleri çerçevesinde, daha ileri götürücü yeni feyizler beklemek üzere sîne-i istidadını

açıp, bu tecellîlerin geldiği noktaya yönelmiştir.

Feyz-i Akdes

Feyz-i akdes, kutsallardan kutsal bir feyiz tecellîsi demek olup, bütün yaratıkların ilmî vücutları, malûm hakikatleri ve istidatlarının -bu, değişik varlıklara göre farklı farklıdır- a'yân-ı sâbite (Hz. Zât'ın ilmi çerçevesinde hakâik-i mümkünât) itibarıyla ortaya çıkmalarında fail ve müessir-i hakikîye perde-i izzet bir tecellîdir. Bu şekilde hakâik-i mümkünenin ortaya çıkması -buna hakaikin ilk inkişafı da diyebiliriz- ezelde her bir varlığa bahş buyurulan istidat ve kabiliyetlere bağlı cereyan eder. Kudret'in âdiyat üstü tasarrufları müstesna, her varlık istidadıyla mukayyet bulunur. Bu hususu tenvir sadedinde şair Belîğ'in:

"Halkın istidadına vâbestedir âsâr-ı feyz,
Ebr-i nisandan sadef dürdane, ef'î sem kapar."

şeklindeki sözlerini hatırlatıp geçelim.

Feyz-i Mukaddes

Feyz-i mukaddes; takdis edilmiş feyiz mânâsına gelip, bütün mümkün varlıkları, a'yân-ı sâbitedeki hakikatleri çerçevesinde, irade ve meşiet-i ilâhiyenin haricî vücuda çıkarma tecellîsinden ibaret görülmüştür.

Mevzuu şu şekilde takdim de mümkündür: Feyz-i akdesle hakâik-ı mümkün, var olmanın misalî satırlarına, sahifelerine ve risalelerine akseder; feyz-i mukaddesle ise, haricî vücut urbalarını giyerek Levh-i Mahv u İsbat'ın harf, kelime, cümle ve kitapları şeklini alarak daha farklı bir buudda Hz. Müşâhid-i Ezelî'ye ayinedarlık etme seviye ve payesine yükseltilmiş olur. Bu iki tecellîdeki farkı şöyle de vaz'etmek mümkündür: A'yân-ı sabite -ileride üzerinde genişçe durma niyetiyle şimdi geçiyorum- ile onlardaki kabiliyetlerin levha levha ilm-i ilâhî'de ilk taayyün sonrası sübutlarının esas olan tecellîye feyz-i akdes; a'yân-ı sabitedeki bu varlıkların, istidatlarına göre haricî vücut kazanmalarındaki fâiliyet perdesi tecellîye de feyz-i mukaddes denmektedir. Sofîler de bunu böyle kabul etmekte ve a'yân-ı sabiteyi ilmî vücutları itibarıyla feyz-i akdes, haricî vücutları açısından da feyz-i mukaddes tecellîsi olarak görmektedirler. Onlara

göre, ilmî vücud haricî vücuddan farklı olduğu gibi, bu iki vücud türünün dayandığı kaynaklar veya mahall-i tecellîler de birbirinden farklı olmalıdır.. ve farklıdırılar da: Feyz-i akdesde, a'yan-ı sabite ve onların istidatları birer ilmî vücuddan ibaret olmasına karşılık; feyz-i mukaddesde, hem a'yân hem de bu ayn'ların lâzım ve tâbileriyle görülen, duyulan, sezilen ve keşfedilip muttali olunan, bütün bir mükevvenâtır.

Fıkıh ve Tasavvuf Alimleri Arasındaki Çekişme

Tasavvufu; bâtın ilmi, esrâr ilmi, ahvâl ve makâmât ilmi, sülûk ilmi, tarikat ilmi gibi bir kısım farklı ünvanlarla ifade etmek, onun şer'î ilimlerden ayrı olduğu manâsına gelmez; bu ad ve ünvanlar, asırlar ve asırlar boyu, şeriatı yaşama zevkinin farklı mîzaç ve meşrepler tarafından değişik şekilde duyulup hissedilmesinden kaynaklanmıştır. Tasavvufçuların nokta-i nazarlarını ve şeriat hâdimlerinin düşünce ve istinbatlarını esasta birbirinden farklı göstermek, işi çarpıtmak sayılır. Vâkıa, her zaman bir kısım mutaassıp tasavvufçular bulunduğu gibi, öteden beri bir kısım zâhirperest fakîhler, muhaddisler, tefsirciler de olagelmıştır. Ne var ki, bu müfrit ve mufarritlere nisbeten sırât-ı müstakîm erbâbı hep ekseriyeti teşkil etmiştir. Buna binâen, bir kısım fakîhlerin sofîler hakkında, bir kısım sofîlerin de fakîhler hakkında yakışksız söz ve düşüncelerine bakarak, bu iki ehl-i hak cephe arasında ciddî bir münâfât varmış gibi bir yaklaşım katıyen yanlıştır. Zira, her zaman kavga çıkarıp, kavgaya karışanların sayısı, müsâmaha ve afv u safh yolunda olanlara nisbeten deryada katre kalmıştır. Aslında böyle olması gayet tabiiydi; çünkü her iki tarafın başvurduğu kaynak da aynıydı.. fukahâ, şer'î hükümlerde Kitap ve sünnete müracaat ettikleri gibi, mutasavvifin de aynı kaynaklara dayanıyordu.

Fıkıh ve Tasavvuf İlimlerinde Ortak Noktalar

Zaten tasavvufun ısrarla üzerinde durduğu esaslar da, fıkıhın ve fukahânın mesleğinden çok farklı değildi. Genelde her iki cephe de, amel-i sâlih ve dürüst muâmele üzerinde duruyordu. Ayrıca sofîler, a'mâl-i hasene, tehzîb-i ahlâk ve tezkiye-i nefis gibi konulardan da bahsediyorlardı. A'mâl-i hasene vasıtasıyla vicdan mârifet-i ilâhiyeye uyanır.. ve insan bu sayede ihlas ve rızâ yoluna yönelir dolayısıyla da şer'î her mesele derin bir ibadet neşvesi içinde yerine

getirilir; getirilir, zira artık, gönülden içeri ayrı bir gönül, irfandan sonra farklı bir irfan ve lisandan öte ayrı bir lisan hâsıl olmuştur.

Evet, tasavvuf ve güzel ahlâkla daha bir netleşen lâhûtîlik tahakkuk zirvesine ulaşır mücahede-i nefis, halvet, zikir ve murâkabe yoluyla hicaplar münkeşif olur ve varlığın perde arkasına ıttılâ ile, icmâlî îmân bir kere de zevk ve keşifle pekiştirilerek âdetâ şuhûdî bir yakîn hâlini alır.

Fırsatçı ve Tembel İnsan

Ya şu yürürken yorulup yolda kalanlara, en küçük bir engebe karşısında ürküp geriye duranlara; iş yapmak için hep bahar bekleyenlere, en ehemmiyetsiz tazyik karşısında azim ve irâdesiyle felce uğrayanlara, kitlelerin sevk ve idaresini kimseye vermedikleri halde, sürekli olarak onları yanıltan ve şaşırtanlara, evet, bütün bunları yapanlara ne demeli..? Dünü ayrı bir mâcerâ, bugünü ayrı bir mezellet ve yarını hangi hezeyânlarla hâmile bulunduğu belirsiz bu talihsizlere...

Bunlar, bahar gelince yiğit kesilir, güneş doğunca daldan dala sekmeye başlar, kar bastırınca sünepeleşir, gece olunca da hımbıllaşırlar. Ganimet bahis mevzuu olunca ön saftadırlar, tehlike baş gösterince de gerilerden daha gerilere çekilerek kayıplara karışırlar. Fakirlik hâllerinde zâhid [6], imkân elverdiğinde Kârun [7], pöhpöhlenince cevval, unutulunca da miskindirler. Hâsılı "öyle bednâm, öyle bedhâl, öyle kem talihtirler ki" milletin yüz karası dense sezâdır.

Bilmem ki daha kendine ermeden düşünceye doymuş, ülfet ve ünsiyete boğularak îmânî haz ve zevklerini yitirmiş, bu talihsizlere bir şey anlatmak kâbil olur mu?.. Biz, şimdilik o bahsi kapatarak, zıddın, zıddı tedâisiyle [8] içine girdiğimiz bu saksâğan hikâyesini burada kesmek istiyoruz. Keşke şu perişan satırlar onlara dahi bir şeyler anlatabilseydi...

[6.] Zâhid: Borç olan ibadetlerden, aslî vazifelerden başka dünya süs ve makamlarından feragât eden kimse. Sofî, Müttâkî.

[7.] Kârun: Hz. Musa (as) devrinde yaşamış ve malı ile mağrur olarak haddini aşmış ve Allah'ın zekât emrini dinlemediğinden malı ile birlikte yere batmış olan dünya zengini, Rabbinin lütûf ve ihsanını kendine mâlederek nankörlük ve enaniyetinden dolayı bu fenâ sıfatı ile meşhur olmuştur.

[8.] Tedâî: Bir şeyin başka bir şeyi hatıra getirmesi. Çağrışım.

Fırsatçdırlar

Genç nesilleri ele geçirdikleri yerlerde, önce onları baştan çıkarır, sonra da onlardan şikayet etmeye başlarlar. Kamu yararına deyip başına geçtikleri her işte, kendi çıkarlarını düşünür ve başkalarına boş verirler.. kendilerinden iş ve hizmet beklendiği her zeminde hizmetten daha çok laf üretirler.. emniyet ve asayişe -Allah göstermesin- müdahale etme fırsatını bulsalar, bütün düzeni kendi ruh atlaslarına çevirirler.. adalete el atsalar, hukuku o müşevveş düşünceleriyle yorumlar, umumî nizamı alt-üst ederler.. yollar onları vatan müdafaasına çekip götürse, cephede kelepik kovalar, cephe gerisini de kabadayılık arenasına çevirirler.. mihrabı, minberi ele geçirseler, kendilerini Allah'ın vekili görür ve halkı kapı kulları sanırlar; ağızlarını her açtıklarında ya kinle, nefretle boşalır ya da insanlara beddua ve kahriyeler okurlar.

Fıtrat Kanunları ve Sabır

Evet fıtrat, onu tanımayan ve yürüyüşünde ona ayak uyduramayan ayakları kırar, ruhları da çığner geçer. Onu tanıyan, hareket ve davranışlarıyla onun ruhundaki sessiz infiâllere dem tutan ve ona yeni yeni Dâvûdî nağmeler kazandıranların elinde de balmumu gibi olur.

Ah, bu sırrı kavramayan ve bir türlü sabretmeye yanaşmayan aceleci yaramaz çocuklar..!

Evet, nice kendini bilmez ve fıtrat tanımaz kimseler vardır ki; yıllar yılı dolu dizgin gitmiş, fakat bir çuvaldız boyu mesafe alamamışlardır. Ve nice sessiz, gürültüsüz kimseler de vardır ki, derin nehirler gibi durgun ve hareketsiz görünmelerine rağmen, durmadan yürümüş; adım adım ilerlemiş önünü kesen karanlıkları teker teker tepelemiş ve karşısına çıkan engelleri en sezilmedik şekilde toz duman etmişlerdir. Sessiz, gürültüsüz; gösterişsiz ve âlâyışsiz... Tıpkı mercan gibi. Deniz derinliklerinde ızdırap görmüş; ızdırap yaşamış; kanda boğulmuş ve zebercet ufkuna ulaşmış mercan...

Fıtrat Kanunları ve Toplum Yapısındaki Değişimler

Şu muhteşem kâinat kitabındaki âhenk, eşyânın birbirine destek olması ve birbiriyle baş başa, omuz omuza vererek bir bütün teşkil etmesiyle devam etmekte; her türlü yıkılım ve tahrip ise birbirine zıt akımların çarpışmasından meydana gelmektedir. Cereyanlar arasındaki müsâdemenin şiddeti nispetinde de tahrip fazla olmaktadır.

İnsan cemiyetleri de öyledir; duygu, düşünce, tasavvur birliği ile bir araya gelmiş ve aynı terbiye ile ruhta kemâle ermiş bir toplum, fevkalâde bir nizam içinde ve istikbâl vaad edicidir. Farklı düşünce ve mütâlâalarla gelişmiş ve iyi bir terbiye görmemiş yığınlar ise, içinde ihtirasların, kinlerin, nefretlerin kol gezdiği bir kargaşa ve huzursuzluk topluluğudur ve bu topluluğun hayır adına vaadettiği hiçbir şey de yoktur. Böyle bir "telâtüm-ü emvâc" içinde ferdin kararını bulup oturaklaşması, milletin de sükûnet ve istikrara kavuşması ise zorlardan zor, belki de imkânsızdır. Ve hele, toplumun ana müesseseleri, çalkantının "merkez-üssü" durumunda ise... Evet, işte o zaman cemiyet, bütün bütün nizamsız ve dolayısıyla da binbir fezaat ve ürpertinin oynaşp-kaynaştığı bir kaos haline gelmiştir. Oysaki kâinattaki ilâhî nizam ve âhenk gibi, insan cemiyetlerinin de düzenli olması, hem tabiattaki "âlemşümûl" armoniye uyulması bakımından, hem de fıtrat kanunlarıyla çatışılmaması açısından lüzumlu ve zarûridir. Kâinat kitabındaki umûmî âhenge uymayan her hareket bir fiyasko, bu yanlış hareketin kurbanı olan toplum da bir talihsizler yığındır.

Fiilî ve Sözlü Edeb

Ayrıca edebi, fiilî ve kavî diye ikiye ayıranlar da olmuştur ki, biz bunlardan fiilî olanının, edebin genel tarifleri içinde üzerinde durmuş ve izah etmeye çalışmıştık. Şimdi bir kere daha hatırlatmak üzere, o konuda söylenmiş bazı değerli sözleri kaydedip geçelim:

Edebdir kişinin dâim libâsı Edebsiz kişi üryâna benzer.

Edeb ehl-i ilimden hâlî olmaz Edebsiz ilim okuyan âlim olmaz

Edeb iledir nizâm-ı âlem Edeb iledir kemâl-i âdem

Kavî edeb, düşüncede safvetin, gönülde istikametin, Allah'la engin bir münasebetin ifadesi açısından, asırlarca hem medrese, hem de tekyede, hakkında çok şey söylenmiş bir konudur.

Vehbî, "Boşboğazlık ile açma deheni, lîk âdâbıyla söyle sözünü! Eyle evvel

sözüne endişe, sonra düşmeyesin teşvişe.!" sözleriyle katılır bu melek enîs örfânîye.

Bir başkası da,

"Edeb bir tâc imiş nûr u Hüdâ'dan,
Giy ol tâcî emin ol her belâdan!"

ifadeleriyle soluklar edeb adına hislerini.

Fikir Çilesi ve Izdırabı

Dünden bugüne daha yüzlerce çilekeş, çektiklerini düşünmeyecek kadar teslimiyet içinde, belki de sermest olduklarından, en korkunç musibet ve ızdıraplarla yaka-paça olurken dahi, sadece yaşatmanın zevkini duymuş, belâları "eyvallah"la selâmlamış ve yollarına devam etmişlerdi. Çile ve ızdırabın en büyüğü fikir çilesi ve ızdırabıdır. Düşünme, düşündürme ve koskoca kâinatlar ağırlığındaki muammaların altına girerek, varlık bilmecesinin sırrını çözmeğe çalışmak, en sarp uçurumlardan daha derin ve daha sarp meseleler karşısında pes etmeden sürekli uğraşmak ve düşünceyi vahyin semeresiyle buluşturmaya çalışmak; sonra da bu büyük terkibi, aç ve susuz gönüllerin hazmedebilecekleri ölçüde hulâsalandırarak, onlara da duyurup tattırmak, duyurup tattırmak ve bıkmadan, usanmadan bunu tekrar edip durmak.. evet işte, gözleri nebîler ufkunda, melekler kadar içten ve derin bu ızdırab süvarileri, zehirde panzehiri bulmuş, ateşte "berd ü selâm"a ermiş öyle bahtiyarlardır ki, onların ne erbaînlerinin sonu gelir ne de sonu gelen çileye onlar razı olur. Aslında onları bu çile cennetlerinden uzaklaştırmaya kalkışsanız da, uzaklaştıramazsınız; şayet uzaklaştırırsanız, ateşlerini söndürmüş ve onları da öldürmüş olursunuz.

Evet, işte hakikî dervişin rûhunu besleyen en temiz kaynak bu ölçüdeki çiledir ve o, Hakk erini sonsuza ulaştırmada en güçlü vesiledir.

Fikir ve Düşünce Karmaşalığı İle Zaman Kaybedildi

Daha kötüsü de, böyle bir düşünce hercümerci içinde bazılarımız, bütün bütün imanlarını yitirdiklerinden, insan, eşya ve kâinat gerçeklerini tamamen duyguların ihsas dairesine veya dünyevî aklın sınırlı çerçevesine inhisar

ettirerek "madde" diyor, "pozitivizm" diyor, "natüralizm" diyor ve bunların dışında hiçbir şeyi kabule yanaşmıyor; bazılarımız da, ilk filozofların akıl ve nefis mütâlaalarına benzeyen değişik marifet nazariyelerinin arkasından koşuyor; insan, kâinat ve eşya ile alâkalı hemen her mülâhazayı irfana bağlıyor; akli da, insan duygularını da ve bu duyguların varlığı - kendi ihata çerçevelerinde - ihsaslarını da görmezlikten geliyordu. Evet, temel referans kaynaklarımıza karşı alâkasız kaldığımız bu dönemde, sürekli bir fikir keşmekeşliği içinde bocalayıp duruyor ve hemen her zaman birbirimizle uğraşıyorduk. Derken, upuzun yıllar hep böyle kısır çekişmelerle gelip geçti; ama, biz bir çuvaldız boyu bile yol alamadık. Şu anda dahi kavga vesilesi o eski miras etrafında dedikodu etmeden öte bir şey yapamıyor; bazen tamamen tahribe programlanmış gibi sürekli yıkmaya koşuyor, bazen de sûret-i haktan görünerek tahriplerimizi birer inşa şeklinde gösteriyor ve o yılanmış teâruzlarımızı, tesâkutlarımızı hep devam ettiriyoruz. İşte böyle bir mantıkla şimdiye kadar, bir hamlede, bir nefhada yıkıp yerle bir ettiğimiz nice âbidevârî değerlerimiz oldu ki, onları yakıp yıkarken, hep yerlerine daha iyilerini ikâme edeceğimiz hülyalarıyla oturup kalkıyorduk. Heyhat!. Daha iyilerini ikâme etmek bir yana, bilmem kaç asır oldu, yıktıklarımızın sahtelerini bile henüz ortaya koyabilmiş değiliz.

Filibeli Ahmed Hilmi

Bulgaristan'ın Filibe şehrinde doğmuş bir sefir çocuğu.. maârifle ve çağıyla tanışması Galatasaray Sultanîsi'nde başlıyor.. sonra, İzmir'de ikamet.. Beyrut'ta memuriyet.. bu arada Jön Türklerle temas ve bu yüzden Fîzan'a nefiy... Ve Meşrûtiyeti müteakip İstanbul'a avdet.. derken "İttihad-ı İslâm" düşüncesi bayraktarlığı.. ve bu düşünceye tercüman olabilecek aynı isimdeki gazetenin çıkarılması.. ardından, günlük Hikmet gazetesi ve bu gazetede İttihad ve Terakki Cemiyetiyle savaşı.. arkasından başka gazeteler, başka mecmualar.. ve bir ara, Dârulfünûnda felsefe muallimliği.. derken, genç sayılabilecek bir yaşta muhtemelen ebedî hasımları masonlar tarafından zehirlenerek öldürülmesi...

Hayatına kuşbakışı bir göz attığımız bu müstesna düşünce ve aksiyon adamı, arkada bıraktığı onca eserleriyle üzerinde akademisyenlerin araştırmalarını bekliyor.

Filon'un Ruh Hakkındaki Görüşleri

Ruh konusunda, İskenderiye mektebinin repertuarı da oldukça zengin sayılır. Bu mektepte ilk dönem itibariyle, Meşşâiye ve Revâkiye tesirinde düşünürler yetişirken, daha sonraları Yahudiler'in tesirinde eski çizgisinden uzaklaşarak yeniden Eflatunculuğa yöneldi ve bu felsefe Yahudiler'in Eflatun'u sayılan Filon (Philon) vasıtasıyla, biraz da değiştirilerek Musevîliğin ruh, hayat anlayışlarıyla telif edilmeye çalışıldı.

Filon felsefesi iki temel esasa dayanır: "Allah" ve "madde". Allah, ilk ziyadır ve ona bağlı akıllar, ruhlar, nefisler hep onun ile aydınlanmaktadır.. ve yine ona göre, eşyanın misalleri, zihnî suretleri Hz. Zat'ta mündemiçtir. Bizim duyu organlarımızla duyup hissettiğimiz her şey, işte o zihnî suret modellerine göre yaratılmıştır. Alemin Allah'tan zuhur ettiğini ve "İbnullah" olduğunu, Hz. İsa'dan tam otuz sene evvel söyleyen de yine bu zattır. O bu zuhur mülâhazasını şöyle anlatır:

İnsan ruhu, ilahî cevherden çıkmıştır ve dolayısıyla da ebedîdir. Ne var ki bu ruh ikidir veya iki buudlu bir bütündür. Bu buudlardan biri fikrî, diğeri ise hissîdir. Bu iki ayrı cepheden hangisi galebe çalarsa diğeri ona nisbeten zayıflar; zira her iki taraf da aynı mevcudiyete sahiptir.

Firar'ın Anlamı

Herhangi bir şeyden kaçma ve uzaklaşma manâlarına gelen firar; erbabınca, halktan Hakk'a seyerân etmenin, gölgeden asla ilticâda bulunmanın, damlayı bırakıp deryaya yönelmenin, zerreden vazgeçip güneşe teveccühün ve benlikten sıyrılıp vücudu Hakk şûâları içinde eritmenin ünvanı olmuştur ki; insanın "seyr-i kalbî" ve "seyr-i ruhânî" sine işaret eden: "Kaçıp Allah'a sığınınız" (Zâriyât/50) meâlindeki âyetle irtibatlandırmak mümkündür.

Firar'ın Derece ve Neticeleri

Bu firarların hemen hepsi de gidip bir ilticâ, bir himaye ve bir i'tisâmla noktalanır. Firar, firar edenin ruh derinliği ile mebsûten mütenâsib olduğu gibi, netice itibariyle varılan nokta da farklı farklıdır.

Birinciler, otağlarını marifet yamaçlarına kurar, zerreden güneşlere kadar her şeyle O'nu hatırlar, O'nu anarlar.. ölçüleri aşan isteklere girer ve olmayacak şeyler düşlemeye başlarlar.. ve derken, vicdanlarında: "Seni hakkıyla bilemedik" gerçeğini duyar ve dillerinde:

Varlık senin marifetinin peşinde, erbâb-ı lisân seni vasfetmekten âcizdir. Gel tevbemizi kabul buyur, buyur ki, biz birer beşeriz, seni hakkıyla bilemedik" sözleriyle kendilerinden geçerler.

İkinciler, her an ayrı bir marifet deryasına yelken açarlar ve hep ayrı ayrı vâridâtın televvünâtıyla ömür sürdürürler. Sürdürürler ama, bir türlü berzahlardan kurtularak hayret ufkuna ulaşamazlar. Gözleri sürekli suûd merdivenlerinde, arşiyeden arşiyeye uçar ve nüzûl tasavvurundan tir tir titrerler.

Üçüncüler hâlin gelgitlerinden kurtulmuş, başları her an hayretin ayrı bir derinliğinde ve gözleri "Şerâb-ı aynemâ" ile mahmur öyle mestlerdir ki, içinde bulundukları durumdan, -ihtimal- İsrâfil'in sûruyla bile kendilerine gelemesler. Duygu, düşünce ve tahayyüllerinin derinliğini, ancak yine kendileri gibi mest olan biri ifade edebilir:

Firaset Bir Mevhibe-i İlahiye'dir

Firaset, ister yukarıdaki tarif ve izahlar çerçevesinde kalbin, Hazret-i Allâmü'l-Guyûb'un ilim ve füyûzâtına açılması ve bu mazhariyete erenlerin, görüş, düşünce, karar ve hükümlerinde isabet kaydetmeleri şeklindeki yorumu ile; ister, bilgi birikimi, tecrübe, mümarese, sezi enginliği ve karakter bilgilerini değerlendirerek elde edilen neticeleriyle olsun, o tamamen bir mevhibe-i ilâhiyedir.. ve bu ilahî mevhibeden en çok hissemend olanlar da, hiç şüphesiz - derecesine göre- evliyâ, asfiyâ ve enbiyâdır. Bunlar arasında ufuk firaset ise, heykel-i akl-ı evvel Hazret-i Seyyidi'l-Enbiyadır ki; Allah: "Keskin nazar firaset erbabı için elbette bunda ibretler vardır" (Hicr, 75) beyanıyla, umum basiret, his ve idrak insanlarına işaret buyurmasına mukabil, "Dileseydik onları sana (oldukları gibi) gösteriverirdik de simalarından hepsini tanır ve hepsini konuşma üsluplarından anlardın" (Muhammed, 30) ferman-ı samedânisiyle o zirveler zirvesi firaset insanının açık farkına îmâda bulunmaktadır...

Firaset, imandaki iç derinlik, yakîndeki enginlik ölçüsünde daha bir kuvvetli

ve keskin hâl alır. Hatta bazı hususî mazhariyetler sayesinde o, insan basiretinde Hak nazarının aynı tecellisi olarak zuhur eder ki; firaset etrafındaki müşahade ve söylenen sözler bunun çokça meydana geldiğini ve anlatılanların da mübalağa ve mücazefe olmadığını gösterir.

Firaset Hakkında Yapılan Tarif ve Yorumlar

Ebu Saidi'l-Harrâz: "Firaset ziyâsıyla temâşâ eden, Hak nazarıyla bakmış sayılır" der.

Vâsıtî: "Firaset kalbte şimşek gibi çakıp, mukayyet bütün gayb âlemlerini aydınlatan ve insanoğlunu, topyekûn varlığı, olduğu gibi görüp değerlendirme seviyesine yükselten ledünnî bir şuâdır" tesbitinde bulunur.

Dârânî: "Firaset, nefsin derinliklerinin keşfi ve gaybın ayan, pinhânın da nihân olmasıdır" yorumuyla yaklaşır konuya.

Şah-ı Kirmânî: "İnsan, haramlara karşı gözünü kapar, şehevânî duygulardan elini-eteğini çeker; iç dünyasını murakabe ile, dış âlemini de sünnet-i seniyyenin ihyasıyla onarır ve her zaman helal dairesinde kalabilirse, böyle biri firasetinde asla yanılmaz" hatırlatmasını yapar.

Bunların hemen hepsi de, imân sayesinde inkişaf eden firasetlerdir.. ve bunlarda yanılma payı da oldukça azdır. Gördüren O ve gören gözler de O'ndansa, niye yanılırsınlar ki..!

Allah Rasûlü'nün, şahısları çok iyi tanıyıp, herkesi yerli yerinde istihdâmında, Rabbinin O'na bu tür ihsanı söz konusu olduğu gibi, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin kerâmetvârî pek çok tesbit, teşhis ve takdirlerinde de aynı ikram-ı ilahî bahis mevzuudur.. ve o hususlarla alâkalı firasetleri ifade etmek için kocaman mücelletler ister.

Firaset ve İman

Firasetin, imân nuruyla yakından alâkasını gösterme bakımından "Ey iman edenler, eğer Allah'a karşı hep takva dairesi içinde bulunursanız, O size furkan (açık-kapalı, hakkı batıldan, doğruyu eğriden, iyiyi kötünden, güzeli çirkinden temyiz ve tefrik edecek bir kabiliyet, bir ışık) verir" (Enfâl, 29) meâlindeki âyeti

de burada zikretmek uygun olur zannederim.

Firasetin Anlamı

Tasavvurda zenginlik, düşüncede tutarlılık, varlığın perde arkasına ıttılâ ve basiretli davranma diyebileceğimiz firaset; insanın, kalbini kin, nefret, iğbirar, nifak ve ucub gibi... manevî hastalıklardan temizleyip, imân, marifet, muhabbet ve aşk u şevkle bezemesi sayesinde Allah'ın, onun içine attığı öyle bir nurdur ki, ona mazhar olan fert, ferdîleşir, duyuş ve sezişleriyle derinleşir; hatta başkalarının gönüllerindeki sırlara aşina olup, simaların arkasındaki gerçekleri görebilir.. ve tabîî, eşyanın perde arkasına uyanabildiği ölçüde, Hazret-i Allâmü'l-Guyûb'un mücellâ bir mir'atı haline gelebilir... Bu mânâdaki firasete işaret sadedinde, gayb ve şehadetin fasih lisanı Rûh-i Seyyidi'l-Enâm: "Mü'minin firaseti karşısında titreyin; zira o bakarken Allah'ın nuruyla bakar" (Tirmizî, Tefsirü'l-Kur'an 15) buyurur.

Firasetin Anlamı

Sezme, anlama manâlarına gelen firâset, idrâkin, iz'ânlaşması ve basîretin daha da derinleşmesi demektir. Hakk nûrunun tecellisine açık firâsetli gözler, gölgelere aldanmayan öyle ay yüzlülerdir ki, basîretlerinin nuruyla en karanlık zeminde dahi her şeyi apaçık görür, iltibasları aşar, benzerliklere takılıp kalmaz.. cüz'îyyâtın esiri olmaz.. kamışın içinde şekeri, suyun ruhunda oksijen ve hidrojeni birden müşâhede ve idrâk eder ve gönlü hep "fark" ikliminde dolaşır.

Firasetli İnsan

İnsan sîmâsından kâinat çehresine kadar her nokta, her kelime, her satır "Elbette bunda basîret ve firâseti olanlar için ibretler vardır" (Hicr/75) gölgesinde seyahat edenlere çok manâlı birer lafız, hatta birer kitaptır. "Mü'minin firâsetinden korkun ve titreyin. Çünkü o, Allah'ın nuruyla nazar eder" ^[1] sırrıyla her tarafı görebilecek bir tarassut noktasına oturmuş bu yüksek kâmetler, eşyânın hakikatıyla temasa geçer, varlığın perde arkası çehresine

muttali' olur, her şeyin gerçek yüzünü ortaya koyarak hâdiselerin yüzlerine nur saçar. Ve ömrünü kara delikler etrafında geçirenlere rağmen hep firdevsî yamaçlarda zevkten zevke koşar dururlar.

Gözleri firâsetle açılıp-kapanan bir rûhun nazarında, varlık, yaprak yaprak bir kitap, canlı-cansız bütün eşyâ binbir manâ ile ışıldayan kelimeler, varlığın çehresi ve insanların sîmâları aldatmayan birer beyan olur. Gönül erleri o kitabın tekvînî âyetlerinden, o âyetlerin nûrefşân cümlelerinden, her gözün göremediği, her kulağın işitemediği öyle şeyler duyar, öyle şeyler görürler ki, en muhteşem dimağlar dahi tasavvurundan âciz kalır. Her mü'minin derecesine göre, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hiçbir insanın tasavvur edemeyeceği sürprizleri, onlar her lâhza burada duyar, sezer ve zevk ederler.

[1.] Tirmizi, Tefsîru'l-Kur'an, 15/6.

Firavunlaşmış Ruhların Özellikleri

Bugüne kadar insanlık bir sürü firavuna şahit olmuştur; kendini ilâh sananlardan madde ötesi her şeyi inkâr edenlere, insanları halâyık gibi kullananlardan onları hayvan şeklinde görenlere, düşünce ve söz hürriyetine yasak koyanlardan, din ve diyaneti hafife alanlara, kevnî ve mânevî harikaları görmezlikten gelenlerden Kudret-i Nâmütenâhî'ye karşı küfre sapanlara kadar bir sürü firavun. Böyleleri, iddialarının hiçbir mantığı olmasa da, kaba kuvvetle şuursuz kitlelere ve eğitimsiz yığınlar pek çok isteklerini her zaman kabul ettirebilmişlerdir. Bunlar, yapmayı düşündükleri şeyler hakkında muhakemeye asla lüzum hissetmemiş; sürekli kuvvete başvurmuş, kuvveti hakkın önünde görmüş ve düşlerini hep kelle alarak gerçekleştirmeyi düşünmüşlerdir. Bunlar öyle asi ruhlardır ki; ne Allah tanır ne de peygamber bilirler; ne risalet kabul eder ne de mucizeye saygı duyarlar. Aslında bunlar, hem bütün varlığa karşı hem de varlığın arkasındaki Kudreti Sonsuz'a karşı birer saygısızlık örneği ve birer hilkat garîbesidirler; ama, kimseye düşünme fırsatı vermedikleri için mahiyetlerini tahlil imkânı da bulunmamaktadır. Böylelerinden bir şey olabileceği mülâhazasıyla zamanı israf edip onlarla meşgul olmaya değmez; insanları ısırmamaları için sadece tahrik etmemek ve tepki almamak yeter zannediyorum. Mucize de, keramet de önyargısız insanlara Hakk'ın birer lütuf tecellîsi ve fitrî meyilleri harekete geçirme ameliyesidir. Tabiat deformasyonuna uğramış kimselere onların bini bile hiçbir şey ifade etmez.

Fizik Ötesinin Açıklaması Yapılamıyor

Bırakın bunları; telepati "Kriptomnezi" gibi paranormal hâdiselerden olan, yaşayan insanların henüz bilinmeyen kâbiliyetlerini, rûh güçlerini, fizik ötesi âlemlerle münâsebetle geçme istidâtlarını bugünkü bilgilerimizle îzâh edebilecek miyiz? Evet, değil insanüstü varlıkların, yaşayan insanların bile bu gizli yanlarını, ne şuur fizyolojisiyle ne de bir başka kâbiliyetle açıklamak mümkün değildir. Dünyâda pek çok fizikçi, matematikçi, astronom, biyolog, fizyolog, psikolog ve filozof bu hâdiselerin insan şahsiyeti ve insan özünün sonsuzla irtibâtının dışında hiçbir faraziye ile îzah edilemeyeceği kanaatini taşır.

Ricâ ederim, "Metapisişik" veya "Parapsikoloji" gibi gizli ilimlerle alâkalı hangi mesele hakkında bugüne kadar tatminkâr bir yorum getirebilmişizdir. Bu konular etrafında dünyanın değişik yerlerinde sayısız eserler neşredilmiştir. İçte ve dıştaki bir kısım bilim yobazları bunları kabul etmeseler de, bunlar vardır ve gerçek araştırmacıların bunlara karşı lâkayt kalmaları da mümkün değildir.

Fonksiyonunu Yitiren Müesseseler

Yakın geçmişin, dolayısıyla de eski şehirlerimizin bir kısım kusurları yok değildi. Meselâ: O günün mektepleri olan medreseler ihtiyarlamış, bir ölçüde fonksiyonlarını yitirmiş, muasırlarının ilim, teknik ve teknolojileriyle hesaplaşacak halleri kalmamıştı. Zamanın tefsirine göre bir bakıma, saf dışı bırakılan, muhakeme ve akl-ı selimden de müspet puan alamayan eskinin bu kudsî yuvalarıyla artık çağımızla yarışmamız mümkün değildi ve bu beklenmemeliydi de... Ne var ki, bütün menfi yanlarına rağmen eskinin bu aydınlık yuvaları; inanç, istikamet, millet ruhu ve târih şuuru gibi öyle önemli dinamiklere sahip idiler ki, yakılıp yıkılacağına, günümüzün mantık ve felsefesine göre ıslah edilebilselerdi, belki de milletçe maruz kaldığımız bu günkü kültür bunalımı içine girilmeyebilirdi...

Fütüvvet İnsanı

İradesiyle şahlanıp nefsanî arzularını gemleyebilen, her gün birkaç defa

kendi kendini hesaba çekerek davranışlarını kontrol altına alabilen, silkinip gönül dünyasında dirilerek gerçekten varolduğunu gösterebilen ve ruhunu en ulvî hislerle coşturup fizik ötesi âlemlerde gezdiren fütüvvet ruhunun temsilcisi bu yüksek ruhlar, içinde yaşadıkları toplumun kılcallarında cereyan eden en temiz kan gibidirler. Bu hayat üsaresine sahip toplumlar bahtiyar sayılır, bunu kaybedenlerse, damarları kesilip kan kaybeden bir insan gibi yavaş yavaş hayatiyetini yitirir ve ölür giderler.

Fütüvvet ruhu, bir toplumun varlık ve bekasının en sağlam teminatıdır. Bu ruhu temsil eden yiğitlerse, onun yüksek burçlarında dalgalanan bayraklar, serhat boylarında uyumayan gözler ve her türlü düşmanca ses ve soluklara karşı hassas kulaklar gibidirler. Görür, duyar, gerilime geçer ve gerekirse tereddüt etmeden kendilerini en korkunç ölüm girdapları içine atabilirler.

Bunların dimağlarında, ızdırap dalgaları birbirini kovalamakta, ruhlarında ümit ve hüznün esintileri arka arkaya esip durmakta, saatlerin akrep ve yelkovanlarına bağlı olmayan zaman üstü yaşayışları, bu esintilere göre bölünüp parçalanmakta ve nihayet, gönül mızraplarında duyulan her türlü sevinç-keder nağmeleri de yine hep bu esintilerle çevrelerinde yankılanmaktadır.

Evet bunlar, ufuklarında beliren her şafağı, temcitler gibi en yüksek yerlerden, en gür sadâlarla ilân eder ve etrafı velveleye verirler; cephelerindeki bir gedik ve tâli bayraklarının hüznüyle dalgalanışı karşısında ise iki büklüm olurlar.

Bunları ne süper devletlerin güç ve kuvveti, ne de hasım dünyaların teknik üstünlüğü katiyen korkutup sindiremez. Onları endişelere sevk edip ızdırapla kıvrandıran yegâne şey, kendi cephelerinin sarsılması, kendi tabyalarındaki handikaplar ve kendi mevzilerindeki menfi ve hesapsız davranışlardır. Cephe sağlam, tabya mazbut ve yürekler de toplu çarptıktan sonra, her şeyin üstesinden gelip her zorluğu yeneceklerine inanırlar.

Mukaddes düşünceler uğruna en korkunç ateşler içine atılmaya, en amansız belâları göğüslemeye, en ifrit düşmanlarla hesaplaşmaya hazır bu yiğitler, ne pahasına olursa olsun başlattıkları işi sona erdirmeye ve milletlerine karşı verdikleri sözü yerine getirme kararındadırlar. Bu çetinlerden çetin yolda yürürken de, ne halkın alâkasına aldırış eder, ne de her köşe başında yollarını kesip onları tehdit eden tehlikelerden çekinirler. Alkışları duymaz; tenkitlere kulak asmaz ve bir ömür boyu durup dinlenme bilmeden, tıpkı küheylanlar gibi hep yüksek hedeflerine doğru koşarlar.

Nefislerine karşı fevkalâde disiplinli ve sertlerden sert, arkadaşlarının eksik ve kusurları karşısında ise alabildiğine müsamahakârdırlar. Kimseyi tenkit etmez.. tenkitleri umursamaz.. yaptıkları şeyleri sessiz ve gösterişsiz yapar.. dostu, düşmanı tahrik edip kıskançlığa sevk etmeme hususunda alabildiğine titiz davranırlar.

İçinde bulundukları toplumu aydınlatıp insanlığa yükseltme uğrunda, onlarla bütünleşir, onlarla içli dışlı olur; onların keder ve sevinçlerini paylaşır ve ruhlarının ilhamlarını onların sinelerine boşaltmak için durmadan yollar araştırır ve ızdıraplarla kıvranırlar.

Hâsılı; dün, bugün ve yarınki destanlarımızın kahramanları bu yiğitler, verdikleri mücâdelenin şuuru içinde ve fevkalade sabırlı, Hızır'la arkadaş olup (âb-ı hayat) arama idraki içinde ve alabildiğine azimli, dünyanın her türlü zinet ve debdebesi karşısında da yol yön değiştirmeyecek kadar inançlı ve iradelidirler.

Fütüvvetin Anlamı

Fütüvvet derken; tepeden tırnağa, alabildiğine genç, dinç, gözü pek ve inançla gerilmiş yiğitleri hatırlarız: Aliler, Hamzalar, Alparslanlar, Fatihler ve Ulubatlı Hasanlar gibi yiğitleri... Fütüvvet, tarihi seyri içinde nasıl anlaşılırsa anlaşılın, o, has mânâsıyla, Allah'tan başka ilâh tanımamanın; dînî duygu, dînî düşünce ve dînî hayat için her türlü fedakârlığa katlanmanın; batıl inanç, batıl anlayış ve batıl davranışlara karşı baş kaldırmanın; her yerde ve her zaman Hakk'la sımsıkı irtibatta bulunup hep O'nu haykırmanın ünvanı olagelmiştir.

Gaflette Yaşayanlar

Yer yer hâllerinden şikayet ettikleri de oluyor; ama, o da musibeti ikileştirmeden başka bir şeye yaramıyor. Hemen her zaman ayrı bir düşünce kayması ve bakış inhırafı içindeler; içindeler ve öyle derin bir gaflet yaşıyorlar ki, ihtimal sûr sesiyle dahi uyanmayacak gibiler...

Garipler Kimdir?

Bir avuç gönül eri, bir düzine meçhûl kutsilerdir garipler. Ah edip inleyen, sînesini yakıp sızlayan, gönül verdiği yüce hakikatlerden ötürü dövölüp kovulan; her gün yığın yığın gaillelerle burun buruna gelen; her dem ayrı bir ölümle tehdit edilen, her an horlanıp hakîr görülen; işte garip budur.

Garip, yurdundan yuvasından uzak kalan, dostundan, ahabından ayrı düşen değildir. O, yaşadığı dünya içinde bulunduğu toplum itibariyle hâlinden, yolundan anlaşılmayan; yüksek ideâleri, ötelere ait düşünceleri, başkaları uğruna şahsî zevklerinden fedakârlığı ve fevkalâde himmet ve azmiyle, kendi toplumunun kanunlarıyla sık sık zıtlaşıp çakışan, çevresi tarafından yadırganıp irdenen ve her davranışıyla garipsenen insandır.

Garipler ve Toplum

Garipler, ölü toplumlara hayat sunmak, onlara kaybettikleri değerleri yeniden iade etmek için, bir düzine mukaddeslerden mukaddes düşüncelerle, her Allah'ın günü toplumun kapısına dikilir, kapının tokmağına birkaç defa asılır, sonra ruhunun ilhâmlarını haykırır ve geriye dönerler. Bu uğurda, tartaklanır, azar işitir, defalarca kovulurlar; ama katiyen yılmaz, usanmaz ve hele aslâ darılmazlar. Onlar gözleri her ân ötelerde ve bir diriliş müjdesi beklemektedirler güneşin her doğup batışıyla. Her yeni günle, taptaze bir şevk kazanır ve soluk soluğa köşeyi bucağı tutar, yığınlara Hızır çeşmesine giden yolu gösterirler.

Onları anlayıp hemhâl olanlar ebedî varlığa ererler. Onlardan uzak kalanlar "ebed-müddet" ölüp giderler. Onlar Cibril'le hem-bezm ^[1] olmuş, Hızır'la elli defa buluşmuşlardır. Bu itibarla, uğradıkları yerler yemyeşil ve ayaklarına ilişen toprak hayat iksiri gibidir.

Küfürler, ilhâdlar, dalâletler onların eritici solukları karşısında buz gibi erir gider; çorak yerler onların nefesleriyle İrem bağlarına döner.

Onlar, daima ızdıraplıdırlar. Bağrında yetiştikleri toplumun değişip duran duygu ve düşünceleri, bozulup giden töreleri karşısında, her ân inkîsardan inkîsara düşer ve iki büklüm olurlar. Ne var ki aynı zamanda imanlı, ümitli ve fevkalâde gerilim içindedirler. Zaman zaman yalnız, kimsesiz kaldıkları ve toplumdan hakaret gördükleri olur. Ancak, dâima neşeli ve huzur içindedirler.

Bin müjde gariplere! Bin muştı, fitnenin, fesadın ortalığı kasıp kavurduğu bir

dönemde, ümit ve itminân soluyanlara, umumun huzur ve mutluluğu için şahsî haz ve zevklerini unutanlara!

[1] Hem-bezm: Aynı sohbet meclisinde olmak.

Gariplerin Özellikleri

Yardımlarına koştığı yığınlar onu, kâh azarlayıp kapı kapı kovar, kâh derdest edip zindanlara tıkar, kâh memleket memleket sürgünlere yollar, kâh onun için darağaçları hazırlar "aman vermen öldürün!" der çılgınlık atarlar. O ise yığın yığın tehlikelerin kol gezdiği bu atmosferde, her an ayrı bir ölümle pençeleşir, her lâhza ayrı bir mağdurun imdadına koşar; zaman olur, bir Heraklit gibi tehlikelerin üzerine yürür, an gelir, bir itfaiye eri gibi çevreyi saran ateşleri göğüsler ve zaman olur şefkatli bir ana gibi hep inler. Etraf cefadan, garip de vefadan asla usanmaz..!

Garip, içinde yaşadığı cemiyetle içli dışlı olamadığı, onunla sürekli diyalog kuramadığı için, maddî açıdan çok defa, kendini yalnız ve gurbette hisseder. Ne var ki baştan başa ruhunu saran diğergâmlık hissi ve başkaları adına var olma düşüncesi, ona gurbet ve yalnızlığı unutturacak kadar derin ve çok buutludur. Bir ân yalnızlık hissedip inlese bile, ruhunda kurduğu mefkûrevî dünyalarla, çok zaman mutlu ve bahtiyardır.

Garipler; baharda, başını topraktan erken çıkaran çemenlere benzerler. Toprağın ortaya çıktığı her yerde, bu şafak çiçekleri, karla buzla burun buruna gelir ve yer yer soğuğu, donu aşarak geçip, bir ulu kavga başlatırlar tipiye, borana karşı. Evet, alaca karda beyaz tülbentleriyle, güneşe gamze çakıp cилveler atan kar çiçekleri ne ise gökler ötesi âlemlere göre, bin çılgık aydınlığa koşan garipler de odur. Kara, cemre düşmeden; henüz buzlar erimeden ortaya çıkarlar. Güç bela varlıklarını sürdürür, karşılarına çıkan tehlikelerle pençeleşir, yara alır, hırpalanır ve çok defa dünya zevki nâmına bir şey tadıp duymadan "harab olup, turâb olup" giderler. Giderler ama gidişleri de merdâne olur. Toprağın bağrına sinip, bir kaç sümbülü netice vermeden gitmezler. Onlar "bir ölür yirmi dirilirler!.."

Gavs Ünvanı

Yardım etme, imdada yetişme, medet-resân olma, rûhânî himayede bulunma mânâlarına gelen gavs, tasavvuf erbabınca, mânevî mertebelerin en yükseğini ihrâz eden zâtlar için kullanılan bir tabirdir.

Bu payeyi ihraz eden zat; hususî bir ilâhî teveccühle şereflendirilmiştir ve - Allah'ın izniyle- Hızır gibi sıkışanlara, darda kalanlara imdâdât-ı Sübhâniye işaretiyle yetişir.. böyle bir hususiyeti hâiz olmayana "gavs" denmeyeceği gibi, kutbiyeti içinde imdâdât-ı Rabbâniye âyinedarlığına müstaid bulunmayan kutuplara da gavs ismi verilmez.

Böyle bir zât, gavsiyetle beraber kutbiyeti de hâiz olursa, ona "gavs-ı a'zam", aksine kutbiyet pâyesiyle serfiraz bir şahıs da gavsiyetle şereflendirilmişse, ona da "kutb-u a'zam" denir. Burada, her unvanın farklı bir mahmilinin olabileceği de unutulmamalıdır.

Aslında bu yüce payelerle şereflendirilenler, zılliyyet plânında Hakikat-i Muhammediye'yi temsil ettiklerinden, ilâhî hakikatlara mir'âtiyyet açısından Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın maiyetindedirler. Bu itibarla da onlar, "Zâtıma mir'ât ettim zâtını/Bile yazdım âdım ile âdını." (Süleyman Çelebi) gerçeğine cüz'iyet çerçevesinde mazhar sayılırlar. Evet "O'nu Hak âyine-i zât etti/Zât-ı yektâsına mir'ât etti." (Hâkânî) sözü evvelen ve bizzât hakîkî insan-ı kâmil olan Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a aittir; sâniyen ve bi'l-araz da izâfî insan-ı kâmillere masruftur.

Gavs ve Kutbiyet Makamındaki İnsanın Hususiyetleri

Sofiye; her asırda bir gavsın bulunduğu ve onu, yaşadığı dönem itibarıyla bütün "ricâlullah"ın başbuğu, insanlar arasında ilâhî inayete ermenin kapısı, mâneviyat âleminin hakemi ve ilâhî füyuzatın da ilk tecellî merkezi kabul ederler. Yerinde izah edileceği gibi gavs, eğer kutbiyeti de haiz bulunuyorsa, kendisi kutb-u ekber, payesi de kutbiyet-i kübrâdır.

Bu mansıpla şereflendirilmiş bir mânâ kahramanının öyle mazhariyetleri vardır ki, değil bizim gibi sıradan insanlar, hak erlerinin en ileri seviyedeki müntehîleri bile onların çoğunu idrakten acizdirler. Bir kere, bu mânâdaki bir kutbiyet, Esmâ-i İlâhiye'nin en câmi aynası, varlığın özü ve usâresi, Hakikat-ı Muhammediye'nin de mazhar-ı tâmmıdır. Bu imtiyazladır ki o -biiznillah- Hakikat-ı Ahmediye (aleyhisselâm)'ın vesayetinde ve Mişkât-ı

Muhammediye'nin ziyası altında, zılliyyet plânında tam bir sahib-i salâhiyettir.

Gavs ve Kutbiyyet Makamını İhraz Eden Büyük Zatlar

Ehlullah, dünden bugüne, bu payeyi ihraz etmiş kimseler olarak, Abdülkadir Geylânî, Hasenü'l Harakânî, Şeyhü'l Harrânî ve İmam Rabbanî.. gibi zatları zikredegelmışlerdir. Kutbiyyetle beraber gavsıyeti de haiz bu kimseler, yer yer "kutb-u a'zam", zaman zaman da "gavs-ı a'zam" şeklinde yâd edildikleri gibi "kutbiyyet-i kübra"yı temsil etmeleri açısından da kutuplar kutbu mânâsına "kutbu'l-aktâb" unvanıyla anılmaktadırlar.

Bu zatlar, ekmeliyyetin temsilcileri olmaları açısından, dava-yı nübüvvetin halis varisleri, ve hilâfet-i Muhammediye (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de has mümessilleri sayılırlar. Böyle bir payeyi ihrazda tezkiye-yi nefis, tasfiye-yi kalb ve mücahedenin tesiri ne ölçüde önemli olursa olsun, yine de her şey " - Bu, Allah'ın bir fazlı ve ihsanıdır, onu dilediğine verir. Allah, büyük lütuf ve ihsan sahibidir." (Cum'a, 62/ 4) medlulüne bağlı bir hazine-i hâssadan gelmektedir.

Bu yüce paye, bazen tek bir fertle, bazen samimî bir kardeşlik, ivazsız bir ittihat, tam bir ittifakla rızâ-yı ilâhî etrafında kenetlenmiş bir şahs-ı mânevî tarafından da temsil edilegelmiştir. "Hâlisen livechillâh" iman ve Kur'ân'a hizmet eden değişik cemaat ve heyetlerin böyle bir mazhariyeti haiz olacaklarını kabul etmede bir mahzur olmasa gerek.

Gaybet Kelimesinin Anlamı

Kaybolma, belirsizleşme diyebileceğimiz "gaybet" kalbin, madde âlemiyle olan alâkalardan uzaklaşması, hatta "mâsivâ" dediğimiz, Allah'tan gayrı her şeyden tecerrüd etmesi demektir ki, "gayb" sözcüğünün ifade ettiği mânâdan oldukça farklı sayılır. Zira gaybın, ortada bulunmama, hazır olmama mânâlarına gelmesine mukabil, gaybet, hazır olduğu halde, mâsivâ ile alâkasızlaşma, varken yokluk içinde bulunma hâletidir.

Gaybet ve Huzur İlişkisi

Bu zaviyeden "gaybet"e varlıkta câri olan ahkâm ve ahvâlden kalbin

tecerrüdü veya hak yolcusunun, ilâhî vâridât sağanağına mazhariyetle, nefse ait ahvâlden kalbin gâib olmasıdır da diyebiliriz ki, bu, ilâhî vâridlerin temâdisi, göz kamaştırıcılığı ve tecelli-i Zat'ın kalbi tamamen istila etmesi sebebiyle salikte hem hâzır hem de gâib olma keyfiyetidir. Buna, şiddet-i zuhurdan ötürü bakarken görememe, dinlerken duyamama, düşünürken de hayret teşettütüne düşme de diyebiliriz. Böyle bir durumda hak yolcusu için huzur aynen gaybet, gaybet de huzur haline gelir. Hazreti Yusuf karşısında Mısırlı kadınların, dildudak, el ve bıçaklarını birbirine karıştırmaları, karıştırıp bıçakları ellerine çalmaları bu konuda iyi bir misal teşkil etse gerek. Evet, O'nun Cemali'nin gölgesinin gölgesi... olan Hazreti Yusuf'un çehresini müşahede, bir ölçüde huzuru gaybete, gaybeti de huzura çevirebiliyorsa, O'nun "sübühat-ı vech"inin başları nasıl döndüreceği ve bakışları nasıl bulandıracağı kendi kendine ortaya çıkar.

Gaybetin huzura, huzurun da tam gaybete çevrilmesi, salikin, O'nun Zat'ının nurlarından başka her şeye karşı bütün bütün kapanmasıyla gerçekleşir ki, böyle bir durumda hak yolcusu, sadece O'nu duyma, O'nu düşünme, O'nun tasavvurlar üstü mülâhazasıyla oturup-kalkma ve O'na tahsis-i nazar etmek suretiyle, bir taraftan hakikî huzuru idrak ederken, diğer taraftan da eşya ve hadiseleri tamamen göremez ve duyamaz hale gelir. Bazı ahvâlin hususiyetlerine tâbi olarak salikin, yeniden eşyayı duyması ve hadiseleri farketmesiyle -ki buna "rücû" derler- mâsivânın huzuru öne çıkar ve kalble, Hazreti Sahib-i kalb arasında bir husûf yaşanır; iştîyak-ı tam, aşk-ı tam ve azm-i tamla aşılabilecek bir husûf... Kabz u bast gibi, huzur ve gaybubet fasılları arasında da her zaman geniş veya dar aralıklı bir tenavübîlik söz konusudur. Huzur, bazen şuhûdun müradifi (eş anlamlısı) olarak da kullanılır ki, bununla bazen murakabe, bazen müşahede mânâsı kastedilir. Vâhidî ve Ehadî tecellilerin keskinliği ölçüsünde, her salik için aynı zamanda mezelle-i akdâm sayılan bu makâm, sünnet-i seniyye kıstaslarıyla değerlendirilmezse "Hakk'ı bizzat müşahede ettim" gibi iltibaslara girilebilir. Böyle bir huzur, bizim cismânî ve hayvanî dünyamızdan bütün bütün sıyrılıp, kalb ve ruhla aynı şeyleri paylaşma gibi bir melekûtîlik ifade ettiğinden, şatahat ve iltibaslara girmemek kaydıyla "hazîretü'l-kuds"ün vesayetinde yaşama demektir ki, Hafız, "Hafız, eğer daimî huzur istiyorsan, O'ndan gafil ve gâib olma! Eğer sevdiğine visal arzusu duyuyorsan, dünyayı da, dünya ehlini de bir kenara at" sözleriyle ifade eder ki, klâsik zühd anlayışımız açısından fevkalâde yerindedir. Şeyh-i Ekber de bu mülâhazaya: "Kalbin Hak'la huzuru, halktan gaybubetine bağlıdır" tesbitiyle iştirak eder.

Gaybet'in Mertebeleri ve Farklı Yönleri

Bize bakan yönüyle gaybet, Hak'la alâkalı yanıyla "huzur" diyeceğimiz hâl, salikin seviyesi itibarıyla da oldukça farklılık arzeder:

1. Muhibbin, Mahbub-u Hakikî'den başka her şeyden gaybubetidir ki, bu seviyede seyahat eden hak yolcusu, tamamen O'na tahsis-i nazar eder; varlıkla olan zarurî ve tabîî münasebetlerinde de hep "O'ndan ötürü" mülâhazasını güder. Öyle ki, seyr-i ruhanîsinde karşılaştığı her şeyde O'ndan bir şeyler duyar, bir şeyler hisseder ve her varlığı okşar-geçer.

2. Yol erkânına vâkıf salikin gaybetidir ki, ulaştığı ufuk itibarıyla o, ruhunun derinliklerinde hâl ile ilmi müşterek duymaya başlar ve bu sayede, hâle iktiran etmeyen mücerred ilim dalâletinden ve ilimle beslenmeyen hâl gafletinden kurtularak gaybet-i halk ve huzur-u Hak'la serfiraz olur.

3. Makâm-ı cemle müşerref arifin gaybetidir ki, böyle bir zirveye terakki eden hak dostu, kendini, kendi ahvâl ve makâmatını duyup hissetmediği gibi, Hazreti Zat'ın "sübûhat-ı vech"iyle tamamen kül olup savrulduğundan, bazen Hazreti Esmâ ve Sıfât'ı bile mülâhaza edemeyecek kadar istiğrak içinde bulunur ki, böyle bir ruh hâletiyle o, zaman zaman, "vahdet-i vücud" düşüncesini hatırlatacak kelimelerle, yer yer de "vahdet-i şuhud"u işmam edecek beyanlarla içini döker; hatta bazen, panteizmi ve monizmi hatırlatacak sözler sarfeder ki; bu, zevkî ve hâlî bir hususu, hakikate karıştırmaktan başka bir şey değildir. Hayret ve dehşete açık bu makâma ait duygularını Merhum Abdünnafi şöyle ifade eder:

"Seyreyle nedir bu özge hâlet,
Gaybet"mi acep yoksa bu hâlet!
Akleyleyemez bu özge gavta,
Emvacına yoktur anda takat."

Aynı zamanda bu makâm; Cenâb-ı Hakk'ın esmâ ve sıfatlarıyla bilinmesinin ötesinde, Zat'ını Zat'ıyla bilme mertebesidir ki; buna, Hazreti Zat'ın Zat'ıyla bilinmesi, Zat'ına Zat'ıyla istidlâl edilmesi, Zat'ına Zat'ıyla ulaşılması vesimlerinin halitasıyla remzedilen, ne cisim, ne araz, ne cevher, ne mütehayyiz; yemez-içmez, üzerinden zaman geçmez; tebeddülünden, tagayyürden, elvan u eşkâlden münezzeh ve müberrâ, biraz da bazı meşrebler için mezelle-i akdâm

sayılan, kemmiyetsiz, keyfiyetsiz en ekmel bir Zat-ı Akdes mülâhazasına bakan ve sükût içinde kalbin hayret dolu gözlerine temâşâ ümidi salan en yüksek mertebelerden biridir.

Gayret'in Anlamı

Çalışıp-çabalama, ırz, namus, şeref ve itibarın korunması mevzuunda hassas davranma mânâlarına gelen gayret; mukaddes ve münezzeh ilâhî gayretin ifadesi olan yasaklara karşı duyarlı olmayı ve fuhşiyâttan, münkerâttan uzak durmayı, Cenâb-ı Hakk'ın, kullarını temiz tutması, koruyup-kollaması adına gayreti sayarak, lâakal bir mütekâbiliyet mülâhazasıyla olabildiğince titiz davranmaktır ki, esaslı bazı ilâhî isim ve sıfatlara dayanan bir huluk-ı Rabbânîdir.

Gayretin Beşeri ve İlâhi Yönü

Bu önemli hususu tembih sadedinde Allah Rasûlü (sav): "Sa'd'ın gayretine mi hayret? Ben Sa'd'dan daha gayûrum, Allah da benden..." buyururlar ki; aslı, Allah'ın sevip-hoş gördüğü şeyleri, fevkalâde bir iştîyakla yerine getirip, hoşlanmadığı hususlara karşı da olabildiğince kararlı davranmak ve Zât-ı Vacibü'l-Vücûd'un, esmâ, sıfât ve zâtını gönülden sevmek, sevmekle de kalmayıp O'nun herkes tarafından sevilmesi gayreti içinde bulunmak ve Rabb'iyle olan münasebetlerini dünya ve ukbâda her şeye tercih etmek şeklinde hulâsa edebiliriz. Bilhassa, bu son noktayı hatırlatma adına bir Hak dostunun, şu heyecan dolu duyguları oldukça manidâr sayılır:

Keşke sevdiğimi sevse kamu halk-ı cihan,
Sözümüz cümle heman kıssa-i cânân olsa..!

Gayret, açık-kapalı münkerâta karşı bir tavır ve ilâhî gayretin bir uzantısı ise, ona Allah ahlâkıyla tahalluk etmenin bir televvünü nazarıyla da bakılabilir. Hazret-i Lisan-ı Hakikat: "Allah'tan daha gayûru yoktur; bu gayretindendir ki O, açık-kapalı fuhşiyâtı haram kılmıştır" (Buharî, Nikâh 107; Müslim, Tevbe 32-34) diyerek, lâhûtî kaynağına dikkati çekmiş, sonra da: "Allah gayret tecellisinde bulunur, mü'min de gayûr davranır; Allah'ın gayreti kulun işleyeceği haramlara karşıdır" (Buharî, Nikâh 107; Müslim, Tevbe 36) fermanıyla, gayretteki

mütekâbiliyeti ihtar etmiştir.

Gayretin Mertebeleri

Ayrıca gayretin, Erbâb-ı Gayret'e göre de üç mertebesi vardır:

1. Âbidlerin gayretidir ki, hayatlarını bir dantela gibi takva ve salih amel atkıları üzerinde örür ve ömürlerini bir gergef gibi işlerler. O'nun için olabilme mevzuunda o kadar gayretlidirler ki, yanlış bir iş, önemsiz bir hata ömür boyu onlara vicdan azabı olmaya yeter.

2. Hakk'a dilbeste olmuş sâliklerin gayretidir ki halden hale koşar, muhabbetten zevke yürür, zevkten daha engin iştiyaklara açılır ve gözlerini O'ndan ayırmadan çalışırlar.. çalışır ve "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (Zât'ı) oradadır" (Bakara, 115) fehvasınca, her şart ve ahvalde letâiflerinin ibresiyle hep Hakk'a müteveccih olur ve gözlerinin içine başka hayâl gireceği endişesiyle tir tir titrerler. Gönül dillerinde sürekli "Benim Allah'la farklı bir zamanım var" (el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ 2/173) mantûkunca kalblerinin koylarında hep o ânı avlamaya çalışırlar. O'nu görme, O'nu bilme yolunda değerlendirememiş bir zaman parçasını, zamana karşı en büyük bir saygısızlık ve israf sayarlar."Bu ceza sizin yeryüzünde haksız yere (küstahlaşıp) ferih-fahûr yaşamanız yüzündendir" (Mü'min, 75) hakikatiyle sürekli ürperir ve her lâhza ayrı bir perdede "Geçmiş günlerdeki mahrumiyet (ve fedakârlıklar)a mükâfat olarak afiyetle yiyin, için" (Hâkka, 24) Eltâf-ı Sübhaniye'sini duyarlar.

3. Âriflerin gayretidir ki, her an ayrı bir "Seni hakkıyla bilemedik" ufkunda dolaşır, tasavvurlarüstü güzellikleri temâşâ eder.. gördüklerini bazen kendi gözlerinden bile kıskanırlar.. bazen de, buranın tam bir rasat yeri olmadığına hayıflanır ve gözlerinden dert yanar, hattâ sırlarına karşı serzenişte bulunur ve titreyen bir ibre gibi karar gününe kadar hep ihtizaz içinde olurlar.

Gayrimakul'un Tutumu

Bugüne kadar kainat ve hadiseleri, tabiat, sebepler ve kendi kendine oldu düşüncesine bağlayanlar, hemen her zaman gayrimakulün temsilcileri olarak bir cephe oluşturmuş ve yer yer sun'i bir tabiat ilahı etrafında, zaman zaman da sebeplerin mevhum iktidarları çevresinde bir araya gelerek, makulün

temsilcileri bulunan enbiya, asfiya ve mü'min düşünörlere karşı sürekli bir savaş içinde olmuşlardır. Bu cephe, değişik dönemler itibariyle bir kısım farklı stratejiler uygulasa da, kavga azmi ve mücadele esprisi açısından hep aynı yolda yürümüş; ya Uluhiyet gerçeğinin lazımı olan yaratma, tanzim etme, öldürme, diriltme.. gibi fiilleri, mevhum birer varlık olmadan öte kıymet-i harbiyeleri olmayan sebeplere, tesadüflere, tabiata havale etmiş veya kısmen de olsa, İlahi icraatı bunlara bağlamaya çalışmıştır. Birincilerin ilhadında şüphe yok; ikinciler ise, Allah'ın yarattığı bazı nesneleri, icraatında O'na ortak koşmakla şirke girmişlerdir; şirke girmişlerdir, zira tevhid düşüncesi; yaratan, inşa eden, öldüren, diriltten, rızık veren, herkesi ve her şeyi görüp-gözetten Kudreti Sonsuza -ne suretle olursa olsun - eş-ortak koşmayı şirk ve gayrimakul kabul eder.

İşte bu açıdan, Kur'an'ın temel disiplinlerinden biri olan tevhid anlayışı akla uygun (makul); varlığın, sebepler, tabiat ve daha değişik şeylere bağlanması ise akla aykırı (gayrimakul)dır. Burada, zıddın, zıddıyla ortaya çıkması açısından, sanki, akli olana, gayrimakul daha bir vuzuh kazandırıyor gibi bir durumun söz konusu olduğunu vurgulamada yarar var..

Gayrimakul'ün Ortaya Çıkışı

Gayrimakul'ün ortaya çıkışı bazen, "ved", "yeğus", "yeuk", "nesr" keyfiyetinde, bazen Mecusilerde olduğu gibi "nur-zulmet" ikilemi tarzında, bazen külli bir ruh biçiminde, bazen de "Lat", "Menat", "Uzza", "naile", "isaf"... türünden değişik putlar, ateş, ırmak, yıldırım, rüzgar... nev'inden, tabiat kitabının ürperten ve korku veren hadiselerinden kaynaklana gelmiştir. Her zaman, eğriliğe ve inhirafa açık ruhlar, bazen "ved, yeğus, yeuk, nesr" hadisesinde olduğu gibi, hüsn-ü niyetle başlayan bir çarpıklığa sürüklenmiş, bazen de makule ve semavi olana sırtlarını dönerek yanlış bir yola girmiş ve doğrudan uzaklaşmışlardır. Merkezde inhiraf açısı sezilemeyecek kadar küçük olduğundan, meselenin farkına varamamış, farkına vardıkları nokta olan muhit hattında da, açının genişliğine takılıp geriye dönememişlerdir. Sonra da en önemli gerçekleri bile değişik vehm u hayallere bağlama yoluna sapmışlardır. İşte böyle bir gayrimakuliyet, ister İlahi icraattan her birini açıktan açığa farklı putlara bağlama şeklinde olsun, ister bazı müşriklerin biraz mazeret biraz da demagoji olarak ileri sürdükleri "mütevassıt şefaathiler" yaklaşımındaki kapalı irtibat biçiminde olsun, apaçık hem akla, hem de vahye karşı gelmektir ve düpedüz bir sapıklıktır.

Hemen her zaman makul olan tektir. Ondan sapılınca, farkına varılmadan gayrimakul çokluğa düşülmüştür: Sabiiler; doğumu, ölümü, mutluluğu, mutsuzluğu, bela ve musibetleri, bizim kader telakkimize benzer şekilde, Ay'a-Güneş'e, yıldızlara; animistler külli bir ruha; Mecusiler, nura-zulmete ve putperestler de değişik ad ve unvanlar altında pek çok puta "Vahid-i Hakiki"nin yerine "kesir-i hakiki"yi ikame etmişlerdir. Sonra da, onları bu inhiraflarından vazgeçirmek isteyen İlahi mesajlara karşı "eski köye yeni adet mi?" der gibi "Biz atalarımızın üzerinde bulduğumuz yolda yürürüz" karşılığını vermiş ve yürüdükleri yolun, semavi ya da akli olmasını hiç mi hiç düşünmemişlerdir.

Gecelerde İbadet Zevki

Kimileri koşar seccadesine; elpençe divan durur; tesbihten hamd ü senâya yürür; tekbirlerle gürlür, tâzimâtını tâ göklere duyurur. Saniyelerini seneler hükmüne getirir ve saatlerine de ebediyetleri sıkıştırmaya çalışır..

Kimileri yürür sessizce seccadesine; yatar pusuya; dalar vuslat hülyâlarına; uzaklaşır kendi sahillerinden ve gözleri ufuklarda Sultan'a kurbet yolları arar..

Kimileri hep تنها yerleri kollar; her zaman gönlünden tütüp duran iştiyaklarla gürlür; hasret ve hicrandan dert yanar; vuslat intizarlarını dillendirir ve sabahlara kadar bir buhurdan gibi tüter durur..

Kimileri ak çağların hasretiyle yanar kavrulur ve "Acaba talih bir kere daha yüzümüze gülmez mi?!" der inler..

Kimileri çaresizliğini âh u efgânla seslendirir; deliler gibi dolaşır durur; fecrin tulûuna ve fecir süvarilerine türküler söyleyerek teselli olmaya çalışır..

Kimileri de geleceğin aydınlık günleri yolunda projeden projeye koşar ve oturur kalkar şafakların sükûn edeceği eşref saatleri bekler.

Hâsılı, her tarafta yüz bin muzdarip dolaplar gibi inler, neyler gibi sızlar ve o kapkaranlık gecelerde akla hayale gelmedik sestən-soluktan, renkten-ışıkdan dünyalar kurar ve hâle tepkilerini dile getirmeye çalışır.

Gecenin Anlamı

Varlık ve hayata dâyelik yapmasının bilinmesi ölçüsünde, bu gerçeğe uyanmış gözler için, geceler daha bir derinleşir, güzelleşir ve âdetâ bir hülyâlar âlemine inkılâp eder.

Gündüzün olmadığı yerde gece, gecenin olmadığı yerde de gündüz soğuk, sevimsiz, monoton ve bıktırıcıdır. Zaman, bu siyah, beyaz mekiklerle varlığını örür ve varlık onların kolları arasında renklerin en çarpıcılarını elde ederek kusursuzluğa ulaşır.

Zamanın, o içten sükûnetine benzeyen gecelerin zahirî durgunluğu insanı aldatmamalıdır. Bu sükûnet ve sessizlik içinde, en hummalı faaliyetlerden daha

önemli büyük plânlar, büyük projeler ve bu büyük plân ve projeler için gerekli olan gerilim ve dinamikler teşekkül etmektedir.

Gecenin Değerini Bilmek

Bazılarına göre geceler, bir sis, bir duman gibi insanların üzerine çöküp onları bunaltan, boğan karanlıktan başka bir şey değildir. Bazılarına göre ise, yeryüzünde durup yıldızları, mehtabı seyrediyor gibi iç açıcı, coşturucu ve Cennet koridorlarında yürümek kadar heyecân verici olur.

Bazıları onda, sadece karanlık gördü, kapkaranlık düşündü; geceye yenildi ve elendi. Bazıları, duyup dinleyeceği sesleri, görüp seyredeceği manzaraları bir tarafa bırakıp, dikenler arasında saksâğan sesleriyle meşgul ola ola ömrünü tüketti. Bazıları da, gecenin o derin ve mahrem fısıltılarıyla ruhuna seslenmesini, bütün ruhlara hitap etmesini, bütün insanî hisleri Ezel'in o mehabetli mesajlarıyla uyarmasını bildi ve gecesini Cennet'in gündüzlerine çevirdi. Bu bahtiyar gönüller, bir taraftan ihtiyaçları, arzuları, hatta hayâllere akseden istekleri görüp gözetirken, diğer yandan da, buna karşı koyan karanlık ruhları, içine düştükleri his dünyâsında zabt u rapt altına almak, menfî akım ve direnmeleri tesirsiz hale getirmek.. hiç olmazsa, değişik buutlardaki düşmanlıkları yumuşatmakla ruhlarının gücü, îmanlarının derinliği ölçüsünde herkese aydınlık gelecekten besteler sunmağa çalıştılar. Zaman zaman içlerinin derinliklerinden fevkalâde yakıcı ve nefes alış-verişleri andırır mahiyette ürperten birer inilti; zaman zaman da, çılgılığı andıran nağmeler halinde, intizamlı intizamsız ve mûsikîde olduğu gibi, yarım ses, çeyrek ses, hatta bazen sırasız, düzensiz; fasılaları yarım süren, aralardaki sükûtlarla noktalanan ve bir feryat şeklinde yankılanan seslerinin; iç içe dâireler gibi eklenişleri, çoğalışları, değişip başkalaşımları, birleşip tek ses halinde gelişleri; sonra da rezonans noktasına ulaşarak karanlıkları yırtıp ötelere varışlarıyla, yürekleri hoplatan öyle bir orkestra çıkarırlar ki, gecenin tavanı delinir, duygular, hisler bu menfezden dışarıya kayar ve sonsuza ulaşırlar.

Gecenin Sırlı Yönleri

Evet, gece, muzdarip ve çilekeşlerin, ızdıraplarını, içinde besteleyip, gönül mizmarıyla seslendirdikleri, öylesine muhteşem, öylesine sırlı bir

konservatuardır ki, içinden yükselen sesler, bir solukta gök kubbeyi deler, tâ ötelere geçer. Ama ne gariptir ki, gecenin örtüsüne bürünenlerin pek çoğu ne bu sesi duyar ne de etrafında olup bitenlerden bir şey anlar... Duyup anlamaz; zira, onların nazarları vefasız, niyetleri ölü, düşünceleri eğri, kanaatleri de çarpıktır.

Geceyi Değerlendiren İnsanın Özellikleri

Varlığı duyup hissetmek, ona ait güzel ses ve güzel manzaraların; gözleri, gönülleri doldurup ruhlarına nüfuz etmesine, eşyâyı tanıyıp onunla bütünleşmeye, kalbin kadirşinas ölçüleriyle her şeyi kurcalamaya, daima uyanık ve duyarlı olmaya bağlıdır. Bu âşina ve duyarlı ruhlar, akan çaydan esen yele, yağan yağmurdan hışırdayan ağaç yapraklarına, gözlerin içine giren minik ışık hüzmelerinden semânın derinliklerindeki dev ışık kaynaklarına kadar her şeyi derin bir tecessüsle takip eder; varlığın ifâde ettiği manâları avlamaya çalışır; elde ettiği hakikatları vicdanın aydınlık ikliminde değerlendirir, derken bu aydınlık yolda yeni yeni düşünce buutlarıyla yeni yeni dünyâlara uyanır ve Cennet zevklerine denk hazlara ulaşırlar.

Bunların nazarında bütün varlık, manâlarla, hislerle taşkın; söyleyen, anlatan, coşturan bir lisan olduğundan, gece olmuş, gündüz olmuş, karanlık olmuş, aydınlık olmuş fark etmez... Vâkıa, zâhiren bir güneş kaybetmiş sayılırlar ama; ona karşılık, ruhlarına açılan pencerelerden, kendilerine şefkatle tebessüm eden ümitle göz kırpan milyonlarca yıldızla tanışma fırsatını bulmuşlardır.

Şimdi onlar, ufkunda güneşlerin kol gezdiği iklimlere doğru kanatlanmış giderken, yıldızlar arasında seyahat ediyor gibi ümitli ve neşeli; îmanlarında duyup, hayâllerinde canlandırdıkları cennetlerde geziyor gibi de tâlî'lerine tebessüm ediyorlar.

Artık onlara göre; tavanı, tabanı inançtan, sevgiden ve rûhânî zevklerden meydana gelen geceler ve onlardan fışkıran sesler, soluklar; şöyle böyle sezilen hareketler, düşündüren sükûtlar hepsi de o kadar mûnis, o kadar rûha yakındırlar ki, insan bu zevkli refakati bir ömür boyu yaşasa hazzına doyamaz...

Uyuyanlar uyuya dursun, hakikate uyanmış ruhlar, bülbüller gibi seslerinin en tesirli nağmelerini esirgemedi şakiyip durmakta, güller gibi de çekinmeden kokularını dört bir yana salarak temiz ruhlara davetiyeler çıkaracak ve en karanlık gecelerde dahi, hiçbir gözün seçemeyeceği en müphem şeyleri, yine

onların kendilerine has şive ve üsluplarıyla seçip ayırt edebilmekte ve gecelere gündüz damgasını vurarak Cennet'in aydın günlerini beklemeye koyuldular bile...

Geçmiş Peygamberler O'nu Tasdik Etmmişti

O'na kadar gelip geçmiş bütün nebiler O'nun dediğini demiş, O'ndan sonra gelen bütün evliyâ ve asfiyâ ise -fevkalâde halleri davalarına senet- O'nu tasdik etmiş ve mazhariyetlerinin de O'ndan olduğu itirafında bulunmuşlardır.. evet O, "Allah" deyip nazarları tevhide çevirmişse, bütün enbiyâ ve mürselinin sesi-soluğu, bütün evliyâ ve asfiyânın müşahede ve keşifleri de bunu müeyyiddir.

O, emin bir iman abidesiydi; dediklerini kılı kırk yararcasına yaşıyor, tavırlarını hep ötelere göre ayarlıyor ve hayatını Hakk'ı görüyor ve O'nun tarafından görülüyor olma derinliğiyle yaşıyordu; herkesten daha hassas davranıyor, her haliyle ciddî bir sorumluluk tavrı sergiliyor; her zaman hüsn-ü akıbet peşinde koşuyor ve gözünü bir lâhza olsun hedeften ayırmadan hep namzet olduğu noktaya doğru koşuyordu; koşuyor ve herkese Allah'la arasındaki o derin münasebetten çizgi çizgi mânâlar sunuyordu.

Geçmiş Ramazanlara Dair

Evet, şimdiye kadar bu mübarek ayı, değişik iltifat esintileriyle defaatle idrak ettik ve defaatle Ramazanlaşmaya çalıştık; millet olarak şanlı günlerin içli ve derin Ramazanları.. harb u darblerin yaşandığı o tozlu-dumanlı günlerin sisli atmosferinde, ziyâsı ve bereketiyle maytaplar gibi yanıp-sönen buruk Ramazanları.. maddî-mânevî iç içe yoklukların ortalığı kasıp kavurduğu hazanlı Ramazanları.. azimlerimizi ümitlerimize bağlayıp "Hak tecelli eyleyince her işi âsân eder/Halk eder esbâbını bir lâhzada ihsan eder" duygularını mırıldanarak, iftar-sahur arası gelip-gidip fevkalâdeden bir kapı aralanacağı ümidiyle hep aktif bekleyişte bulunduğumuz canlı fakat yetim Ramazanları... Evet, hem birbirine benzeyen hem de benzemeyen bütün bu Ramazanlar, birer inkisâr ve burkuntu faslı da ihtiva etmesiyle hep aynı tulû ile tüllendi ve gidip aynı gurûblara kapandı; kapandı ve bize o hicranlı günler adına bir seher yıldızı şarkısı sunup geçti.

Şüphesiz, bugüne kadar gelip geçen hemen her Ramazan, sezilebilen veya sezilemeyen ziyâsı, nuru ve kendine has tadıyla âdeta başlarımızın üzerinde melek kanatlarının rikkatli sesiyle gelip geçti. Vicdanlarının derinlikleriyle bu yumuşak sesleri duyan hüşyar gönüller, hemen her zaman bir eşref saate koşuyor gibi, beraberinde bir ebedî doğuşun müjdesini de getiren Ramazana yöneldi ve onu duymaya çalıştılar.

Bazen konjonktüre göre, o günlerin ve gecelerin ilham ettiği mânâlar ile, tıpkı havada yumuşakça yüzen kuşlar gibi rahat, âhenkli, mevzun, hallerinden memnun, aynı düzen üzerinde, belli bir ufka yürüyüş neşvesiyle, hep güzelliklere konup-kalkarak; çevrenin isinden-pasından, içlere bulantı levsiyatından alabildiğine uzak ve yaşadıkları hayatın daha muntazam, daha anlamlı, daha derin bir geleceğe aktığı hissiyle dopdolu ve gergin.. bazen de, ümidin, neşenin sonbaharını yaşıyormuş gibi tam bir inhizam içinde; iradeleri sarsılmış, azimleri kırılmış, beklenti ufukları daralmış, ruh atlasları renk atmış, korkunç bir çözülme ve bir ayrışma ile sürekli bir irtifâ kaybederek, ruh ve mânâ dinamikleri itibarıyla kendi semâlarının üveyki iken, ayaklarının altındaki arzın sürüm sürüm talihsizleri haline gelmişlerdir.

Geçmiş ve Geleceğe Ait Düşünceler

Evet, mazinin o başları döndüren ihtişamı, hâlin o sertlerden daha sert gerilmiş bir yay gibi, insanımızı kehkeşanların merkezine fırlatacak kadar gergin duygu, düşünce, tecessüs, tedbir ve temkini; geleceğin de lütuf yamaçlarına kurulmuş; düne ait sevinç ve neşelerimizle, yakın geçmişe ait hasret ve kederlerimizle, şimdilerde de yeşeren ümitlerimizle tüllenen ma'mûr bir dünyayı düşlüyor ve bizden sonra gelecek nesillerin talihlerine tebessüm ediyorum.. tebessüm ediyorum da saadet dolu ruhumla, asırlık korkunç bir kaos ve simsiyah bir yoklukta binbir varlık cilvesi gösteren Rahmet-i Sonsuz'a nasıl şükredeceğimi bilemiyorum. Zannediyorum, içinde bulunduğumuz durumun kasvetinden sıyrılıp, kudsilerin himmetiyle, Allah'ın inayetinin bütünleştiği o her şeyin rahmete dönüşme kuşağı sayılan ihsan noktalarına nazarları ulaşabilenler, temaşalarının derinliği ölçüsünde, onlar da bizimle aynı lezzet ve aynı halâveti duyup yaşayabilirler.

Evet, bazen böyle bir temaşa ile duygular o kadar incelik, tahayyüller o kadar yumuşar ve tasavvurlar o kadar zaman üstü bir hâl alır ki, insan âdetâ, olmuş,

olacağı bir anda duyar ve mâzinin müstakbeldeki tenasühlerini yaşar gibi olur.. olur da dünün çelikten sesleriyle yarının elmastan nağmelerini aynı anda dinler ve bu tek sesli, çok zamanlı koroyla kendini büyülü bir kısım zaman katmanları içinde bulur; her şeyin sırlara bürünüp aktığı bu iklimde duyduğumuz bütün sihirli sesler, sanki gelmiş-geçmiş fani cedlerimizin soluklarıymış da bilinmez bir büyü ile gelip gönüllerimizin en mahrem yerlerine akıyor gibi olur ve sînelerimizde hiç dinmeyen ebedî çağlıtlar bırakırlar.

Geçmiş ve Geleceğe Ait Güzellikler

Biz, geçmişimizin feyzine, bereketine, maddî-mânevî zenginliğine inandığımız gibi, aydınlık geleceğin enginlik ve zenginliğine de o kadar inanmışızdır ki, daha şimdiden onun pırıl pırıl rûhefzâ iklimini, masmâvî atmosferini, her yanda tüllenen büyüleyici güzelliklerini ve bu güzel dünyayı temsil eden ruh ve mânâ nesillerinin seslerini, sözlerini, edâlarını, üslûplarını görüyor gibi oluruz. Öyle ki, geçmiş zamanları ve eski insanları tahayyül edip, içinde bulunduğumuz aynı atmosferi onlarla paylaştığımız gibi, geleceği de maddî-manevî bütün elemanları ve farklı insanlarıyla âdeta yanı başımızda hisseder ve onları selamlarız.

Geçmiş ve Geleceğe Duyarlı Olmak

Geleceğe karşı gözü kapalı kalmak bir körlük ise, geçmişe karşı alâkasızlık da bir talihsizliktir. Evet, sadece mâzinin türküleriyle avunanlar gözü bağlı nasipsizler, geçmişin mîrasını bütünüyle reddedenler de bir kısım köksüzlerdir. Her iki anlayış da manâsız olmakla beraber, kökünü inkâr eden müstağriplerin [4] durumu, hepten zararlıdır. Zira evvelkilerin hâlini, günde iki defa doğruyu gösteren bir durmuş saate benzetecek olursak, ikincilerin durumu, daha ziyâde hiçbir zaman doğruyu bilmeyen ayarsız bir saati andırmaktadır. Ve, toplum için bu tipler, daha zararlı ve daha aldatıcıdırlar.

[4.] Müstağrib: Garp hayranı.

Geçmiş ve Geleceğin Buluşacağı Günler

Zaten şimdilerde, geçmiş ve geleceğin birbiriyle kucaklaşacağı; hâlin, bu iki mübarek zaman dilimine dert dökeceği ve ütopyalara ilham kaynağı olacak mekânın o mutlu koyunda, bir zamanlar yitirdiğimiz cennetlere ermenin sevinç neşideleri besteleniyor.. eşya, varoluş gayesinin hikmetlerini mırıldanıyor.. ay, güneş ve yıldızlar eski hatıraları hikâye ediyor.. ötelere o mutlu günlere tebessümler yağıdırıyor.. ve her yanda tasavvurlarımızı aşan şehrayın hazırlıkları yaşanıyor. Görünüş ve ruh enginlikleri davranışlarından, sükût ve imanları beyanlarından daha üstün, zamanüstü tasavvurlarıyla sonsuza açılmış ruhların konup kalktığı bu iklim, bir muhalif rüzgâr esmez ve her şeyi harman gibi savurmazsa Allah'a sığınalım esmesin ve savurmasın!- bu zamanî ada, var olduğu günden beri insanoğlunun aradığı ada olacaktır; çevresindeki rıhtımları, limanları ve rampalarıyla insanları ebediyete taşıyan ada.Evet, şu anda bile çevremizdeki eşyayı, içinde var olup geliştiği tarihin bir parçası olarak kurcalayıversek, her şey nutka gelip konuşacak ve bize gelecek adına neler ve neler anlatacaklar. Evet biz, bize ait zamanı, üzerinde anahtarı kurulma bekleyen bir saate veya hareketsiz bir sarkaca benzetebiliriz. Durgun fakat potansiyel bir hareket kaynağı olan bu zamanüstü zaman, zembereğinin azıcık sıkışması veya sarkacın hareket ettirilmesiyle balans sağa-sola gelip gitmeye başlayacak ve akrep-yelkovan start almış maratoncular gibi hemen harekete geçerek bize talihlerimizin takvimini söyleyecektir. Hatta denebilir ki, bize ait zaman şu anda dahi, geçmişe doğru köküyle bütünleşme, geleceğe doğru kendine yeni ufuklar arama hareketine geçti bile. Hikmet buudlu, âheste, ritmik ve peşi peşine baharlar vaadeden harekete.. tıpkı mûsikiden derin bir eda, engin bir söyleyiş ve iç çekişlere benzeyen nağmeler gibi ses çıkaran bir harekete.

Geçmiş ve Gelecek Düşüncesi

Yarınki nesillerin kıvam ve mutluluğu, bugünkü fedakâr ruh ve solukların ürünü olacaktır. Bugün kendini rahata ve rehâvete salmış bezgin ve derbeder yığınlardan mükemmel ve muntazam yarınlar beklemek sırf bir kuruntu ve avunmadır. Yarınlar, bugünün döl yatağında tomurcuklaşıp gelişecek ve bugünün memelerinden beslene beslene kıvama erecektir. Bugünkü varlığımız iyi ve kötü yanlarıyla dünün izlerini taşıdığı gibi, yarınlar da bugünün, gelişmiş, genişlemiş ve ferdîlikten çıkarak içtimaîleşmiş bir kopyası olacaktır. Evet, kendine has renk ve keyfiyetiyle millî hayatımız, geçmişin dağ-dere, ova ve obasından sızıp-gelen ve kendi televvünleriyle geleceğe akan bir ırmak gibidir;

bu ırmak istikbâle doğru akarken geçtiği yerlerin hususiyetlerini de beraber alıp götürmektedir. Dikkatle bakabilsek, bizim de beraber akıp gittiğimiz bu çağlayan içinde cedlerimizin ayak izlerini, ruh halecânlarını, beyin ve pazularının ürünlerini, mefkûre ve hafakanlarını görebiliriz. Bu itibarla da, onları bizim hayat kaynağımız; tarihî dinamiklerimizle bizi de gelecek nesillerin varlık usâresi sayabiliriz.

Geçmiş ve Gelecek Üzerine

Geçmiş, hem bugünümüze hem de yarınlarımıza kaynak olabilecek bereketli bir menba' bugün de, geleceğin fide ve fidanlarını yetiştiren mübârek bir meşcerelik ve millî bir sermaye iken, mâziyi romantik duygu ve düşüncelere açılmış bir arşiv gibi görüp değerlendirmek, bugünü de serâzâd gönüllerin şehrâyin zamanı sayıp hezeyanlar içinde geçirmek, kazanmak kuşağında kaybetmekten başka bir şey değildir.

Geçmiş ve Günümüzün İnsanı

Aslında ben, bugünkü insanların dünkülerden daha zeki ve daha mantıklı oldukları kanaatinde değilim. Hattâ bir mânâda günümüzün zeka şampiyonlarının, muhakeme dahilerinin uzak-yakın dünkü insanlara nispeten daha aptal ve daha banal olduklarını düşünüyorum. Günümüz teknolojisi ve ilmî imkânlarının vadettiği onca avantaja karşılık, o imkânların onda birine bile sahip olmayan eski insan ihtimal daha kabiliyetli, daha muktedir ve daha tutarlıydı. Herhalde bir Kâbil, günümüzdeki emsaline nisbeten daha becerikli bir kâtil; Nemrut daha onurlu bir müstebid; Kârun daha atılgan ve müteşebbis bir kapitalist; Firavun daha dengeli bir mütemerrid; Sokrates daha disiplinli bir düşünür; Leonardo daha derin ve ufuklu bir sanatkâr; Shakespeare daha hülyalı, daha fattan bir edip; Goethe daha fâik bir tasvirici; Nietzsche, gözü daha kara bir âsi; Sartre daha mübâlâtsız ve mümâşâtsız bir nefis tahlilcisiydi.. evet, bunlardan her biri kendi felsefî çizgisinde -iyi ya da kötü- daha çaplı ve daha çalışlıydı.

Oysaki günümüzde, ne kendini tamamen hurafelerden kurtarmış kabul eden aydınlar, ne de dini ve metafiziği kendi derinlikleriyle kavradığını sanan ruh ve mânâ insanları, hem de sahip bulundukları onca modern imkânlarla rağmen,

katiyen selefleri seviyesinde başarılı olamamışlardır.. başarılı olamamadan da öte, her şeyi maddede arayan aklı gözlerine inmiş maddeciler de, her şeyi mânâyâ ircâ etme konumunda bulunan mâneviyatçılar da, muhakemeleri itibarıyla alabildiğine sığ, azim ve iradeleri açısından fevkalâde kararsız; insanî değerlere saygı bakımından eskilerden daha geri, hevâ ve hevesleri itibarıyla olabildiğine hercâi; her sabah ayrı bir cereyanın zebunu, her akşam ayrı bir anlayışın meftûnu; sürekli gel-gitler içinde ve hep istikrarsız; bazen ateist ve nihilist, bazen kapitalist ve liberalist; bazen uysal ve aşamayacağı güçler karşısında iki büklüm, bazen de serseri ve âsi; ama her zaman dengesiz ve hedefsizdirler. Aslında böylelerinin, her an ayrı bir akıntıya kapılıp bir meçhule sürüklenmeleri ya da herhangi bir yanlışın cenderesinde preslenmeleri mukadderdir. İşte kara bahtlarının rüzgârlarıyla, hazan yemiş yapraklar gibi savrulup zebil olan bu zavallıları kurtarmaya da kimsenin gücü yetmeyecektir.

Geçmişimizi Bugünle Kıyas Etmek

Bu itibarla da geçmişi bugünle ve cedlerimizi de bizimle mukâyese etmek doğru olmasa gerek. Geçmiş çok farklı ve atalarımız da örnek birer karakter insanı idiler. Onlar, yürekten inandıkları Allah'a gönül vermiş birer ruh insanı, bütün süfliliklerden ve bayağılıklardan arınmış birer nezâhet âbidesi; maddiyatları maneviyat destekli, düşünceleri ukbâ eksenli öyle pırıl pırıl simalardı ki, yaşadıkları dönem bir altın çağdı dense mübalâğa edilmiş sayılmaz. İşte bu mülâhazalara bağlı biz ne zaman o büyüdü dönemi ansak, hayallerimizde bütün ülke birdenbire mâbetleşir ve sokaklardaki insanlar âdeta ruhânîleşir; derken dört bir yana ışıklar yağmaya başlar.

Şimdilerde, hülyalarımıza küçük mumlar gibi mini ışıklar salan bu rüyanın bir gün mutlaka gerçekleşip bir aydınlık tufanına dönüşerek bütün dünyaları ışığa gark edeceğine inancımız tamdır.

Geçmişin Hüzünleri

Vâkıa, yer yer geçmişten hazan rüzgârlarının esip geldiği, hayallerimizi bir kısım hüzünlerin sardığı da olur; ama sürekli olmayan bu sis ve duman, tıpkı bahar bulutları gibi çarçabuk silinip gider, yerlerini göklerin ve zeminin çehrelerinde dalgalanıp duran daha çarpıcı güzelliklere ve daha derin zevklere

bırakırlar. Aslında, gerçek zevk de, bu iniş ve çıkışların, bu med ve cezirlerin birleştiği noktada çağlayıp duran zevktir.

Bu itibarla geçmişin hülyâ ve hâtıralarıyla gelen hüznün ve kederler, hayatın bütün buutlarını duyup hissetmek, her lahza varolmanın ayrı bir derinliğine ermek yolunda çok zevkli bir "dâus-sıla"dır ve bizler için yaşanmış ve yaşanacak olan binbir hazzın belîğ bir lisanı olduğunda da şüphe yoktur. Bu lisan, her şeyi cismaniyetin karanlık labirentlerinde ele alan bahtsızlar için, matemle dolmuş ağlayanların dili olarak kabul edilse bile, hakikate uyanmış gönüller nazarında o, geçmişin baş döndürücü zenginliklerine, hülyalarla bezenmiş en tatlı, en imrendirici güzelliklerine menfezler açıp, hasret ve hicranla yanan sinelerimize, olmuşun çehresinde olacağın mesajlarını fısıldayan talâkatlı bir beyandır.

Geçmişin Işığında Geleceğin Bayramlarını Düşünmek

Her bayram; bana, geleceğin rengârenk şehrayinleriyle gelir, en tatlı ve en çarpıcı tarihî levhaları kalbime aksettirir öyle gider. Ben, o gelip giden bayramlarda, maddî-mânevî irfana ermiş, duyguları itibariyle incelmış, ruhuyla bütünleşmiş ve birbiriyle sarmaş dolaş, geleceğin mutlu nesillerini hayalen seyrederek mest olurum. Gözümün önünde kafası fen ve teknikle, kalbi Yüce Yaratıcı'ya imân, O'na muhabbet ve varlığa sevgiyle dolu, itminâna ermiş insanlar belirir. Onların, gönlüme boşalttıkları ruhanî zevklerini, vicdanımda hisseder ve emsalsiz dakikalar yaşarım. O iklimde yaşlıları çok muhterem ve insanlığa yükselmiş, gençleri iffetli ve nefsinin frenlemiş, çocukları (günebakanlar) gibi rengârenk ve yukarıdan gelen ışıklarla yüzleri hep aydın, kadınları bu sihirli cümbüşün hazırlayıcısı olarak tahayyül eder, iliklerime kadar hazlara gömülürüm.

Ve yine o iklimde, idare en hassas ve usta ellerin işlediği gergefler gibi ölçülü, nizam ve asayiş, kaneviçeden çıkmış bir nakış mevzuniyeti içinde belirir gözümün önünde... Teb'a ve "Başyüceler" topluluğu yan yana ve âhenk içindedir geleceğe ait bu senaryoda. Adalet coşkunu ve şehbal açmıştır her tarafta, zulüm sarsık, yılgın ve mecalsizdir. Ne zalimin hayhuyu duyulur o alemde ne de mazlumin iniltisi...

Mektepler kâinatın sırlarını çözmeye çalışan birer laboratuvar gibi sıra sıra geçer hayâlimden bayramlarda. Ve çıraklarını göklerin ötesi esrâra ulaştıran yüce kamet muallimler görürüm o mekteplerde. Yüzlerinde aydınlık, içlerinde

samimiyet ve düşüncelerinde istikamet, yüce muallimler...

Bayramlarda, davul sesi duyar gibi olurum serhat boylarında!.. Ve gürül gürül fatih orduların tarrakaları gelir kulaklarıma. Dünya muvazenesi için tehlikeleri göğüsleyen ve devletler arası dengeyi temin uğrunda, yaşama haz ve zevklerini feda etmiş fatih orduların tarrakaları...

Her bayram böyle rengârenk ve gülbanklarla doğar ruhuma. Her bayram ilhamları ve hatırlattıklarıyla mest eder gönlümü. Yunmuş, yıkanmış ve bütün bütün yenilenmiş hissederim kendimi. Hissederim de keşke: "Hep bayram olsaydı" derim!..

Bazılarına göre bunlar birer hayâl, bazılarına göre de binlerce misâli geçmiş yüce bir ideâl ve emareleri çoktan ufkumuzda belirmiş ölümsüz hakikate kısa bir meâl...

Geçmişin İbretleriyle Geleceği Kurmak

Ah! Keşke, geçmişî bütün dehşetiyle yâd'a getirip de bu enkâz yığının görebilse ve bu üst üste yıkılıştaki çılgınları duyabilseydik!. Heyhât.! O iz'an kimde var? O irfan nerede..? Şimdiye kadar kaç kişi bu birbirini takip eden derslerden ibret aldı..?

Karanlık ve upuzun yılların sahnelendirdiği, yığın yığın felâketler içinde didinip duran ve düşe kalka yürüyen günümüzün bahtsız nesilleri, ancak geçmişten alacakları ibret dersleriyle geleceği kurabileceklerdir. Yoksa, onlar için de aynı akıbet kaçınılmaz ve mukadderdir. Ah, keşke ders alınabilseydi...! Ne acıdır ki, daha hayatımızın baharında iken, bizden evvelkileri batıran aynı levsiyâta [5] hem de göz göre göre gidip gömüldük ve henüz dirilmenin yolunda iken, ölüme davetiye çıkarmaya başladık. Yani, rahâta, rehâvete dalarak, bu toprak ve bu ülkenin insanlarını bütün bütün unuttuk. Ötelere ait yumuşak yaşayışı, çekip buraya getirdik ve bedenî hazlarından başka bir şey düşünmeyen nefsinin esiri yığınlar hâline geldik. Bin şevk yürümeye koyulduğumuz kutsiler yolundan geriye dönerek, en büyük iş ve vazifeleri, dünyanın aldatıcı süs ve ziynetine feda ettik. Evet bir kelepirci uğruna okçular tepesini [6] terk ettik...

Bu mütâlâamızı, herkesin ganimete koştığı, her şeyin rahat ve rehâvete feda edildiği bir devirde, maddî-manevî hazlarını ve füyûzât hislerini unutmaya âmâde bulunan, mukaddes neslin dikkat nazarına arz ediyoruz.

[5.] Levsiyât: Kirli, pis şeyler.

[6.] Okçular tepesi: Uhut savaşı sırasında Peygamberimizin (sav) ne pahasına olursa olsun okçulara ayrılmasını sıkı sıkıya tembih ettiği meşhur tepe.

Geçmişin Mirası

Geçmişin o upuzun düşünce cereyanlarının çağılıtlarında, hep bu düşünce abidelerinin besteleri duyulur. Eski dünya, yeni dünya cihanın dört bir yanında, değişik dünya görüşleri, farklı hayat tarzları; evrensel medeniyet havuzları ve kültür zenginlikleri her zaman bu kahramanların tefekkür harmanlarının ürünü olagelmıştır. Onca tağyir, tahrif ve özlerinden uzaklaştırılmış olmalarına rağmen, dünya nüfusunun büyük bir bölümünün -bugünkü hayat biçimiyle telif edilmese bile- hâlâ o eski ruh, mânâ ve muhtevanın peşinde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.. referansı kahraman temsilcileri, tahrife, tağyire uğramamış olanı bulacakları âna kadar da bu hüsn-ü zan ve hüsn-ü tevil hatasının devam etmesini tabîî karşılamak icâp edecek zannediyorum...

Geçmişin Mirasıyla Geleceğe Yürümek

Kendi vatanında vatansızların hasret ve hicran yaşadığı dönemlerde, ben hep gönlümün pencerelerinden içime akan bu dünyanın bu tür büyüğü güzellikleriyle meşgul oldum ve onun çehresinde hep farklı şeyler okudum. Ümitlerin kapkara düşüncelere yenik düştüğü şu günlerde dahi, içimden kopup gelen, bana his ve inanç dünyamın esrarını söyleyen enfes bir musıkî dinliyor gibiyim. Her zaman ümit ve imanıma bağlı tutmaya çalıştığım gönül dünyamda tatlı birer hatıraya inkılâp etmiş bütün o muhteşem mâzimi ve bir gün mutlaka geri geleceğinden hiç şüphe etmediğim şanlı geleceğimi gönül gözlerimle temâşâ ediyor ve zamanın bu iki kanadıyla alâkalı en enfes görüntüleri, en bayıltıcı renkleri, en göz kamaştıran ışıkları birden duymaya çalışıyor ve hâlihazırdaki durumun onca darlığına rağmen, kalbî ve ruhî hayatım itibarıyla en geniş meydanlardan daha geniş alanlarda tenezzühe çıkmış gibi bir rahatlık hissediyorum. Günümüzdeki bütün sevimsizlikleri zamanın yorumlarına ve gelecek adına vesile-i ümit sayılan aydınlık nesillerin takdirlerine havale ederek, inanç, ümit ve hüsn-ü zannımın ışık, gölge ve meltemleri arasında gelip gidiyor, Allah'a itimat ve yakînimin araladığı menfezlerden -kapı aralığından diyebiliriz- tam net ve vâzıh görünmese de, müstakbel bir saadetin duygularımı okşadığını

hissediyor ve bir zamanlar insafsızlığımıza kurban giden ruhumuzun ölüm döşeginde, şimdilerde tarihin yüzünü karartan bir kaba ve karanlık düşüncenin can çekiştiğini müşahade ediyor ve ona yakılan ağıtları ruhumun derinliklerinde tarihin diriliş neşideleri gibi dinliyorum.

Geçmişle Bütünleşmek

O günlerden, gönüllerimize sızan bu manâlar, bir mutlu dönemi hem bütün rikkat ve letafetiyle, hem de hasret ve burkuntularıyla ruhlarımıza aksettirdiğinden, bir yandan zevklere uyanıp zevkle gerinirken, diğer yandan da içimize bir düzine sızıların aktığını hissederiz. Bir attâr dükkânı içinde ıtriyyat bulunmadığı zamanlarda dahi, oraya uğrayanları, eski günlerden kalma kokularla mest ettiği.. ve hazâna uğramasına rağmen, mevcudiyetini devam ettirebilmiş bir gül, bütün bir gül bahçesinin özünü, esasını, rikkat ve hasretini gönüllerimize boşalttığı gibi, ruhlarımıza sızan bu manâ ve bu hülyâlar da, yaşandıkları zamanların bütün çeşnilerini ruhlarımıza öyle tattırıp duyurmaktadırlar. Bu itibarla, kâh eskilerle beraber aynı zevk, aynı hazları paylaşarak köpürür, kâh o eski günlerde bir kısım dinamikleri yerinde kullanamayıp itile-kakıla bu günlere sürüklendiğimizden dolayı iç geçirir ve yutkunuruz.

Geçmişle Bütünleşmek

Bizler, yetiştiğimiz dönemde, şehir ve köylerimizde, muhteşem geçmişimize ait izlerin, ardı-arkası kesilmeyen fırtınalarla savrum savrum savrulduğunu görüyor, hasret ve hicranla iki büklüm oluyorduk. İşte bu esnada bile, ata yâdıgârı o mübârek beldelerimiz, maddî-mânevî havası, iklimi, tabiatı, ruhânî hayatı ve onu ayakta tutan dinamikleriyle bizleri kucaklıyor, burcu burcu mâzi kokan bağrına basıyor ve avunduruyordu. O zamanlar bile, biz onu, çok büyüülü buluyor, ona koşuyor ve tedâilerin diliyle bize anlattıklarını zevkle dinliyorduk. Kim bilir belki de o gün dinlediğimiz şeyler, bir gün gelir yine gerçek olur..!

Şanlı geçmişin Cennet dönemlerinden, birbir toparlanmış ve millet hayatıyla beslenmiş bir mukaddes birikimi ifâde etmeden âciz, benim perişan cümlelerimi bir tarafa bıraksanız dahi -ki, bence bırakmanız uygun olacaktır- onlara ait iz ve emareler, bugün olmasa da yarın çoklarının başını döndürecek, ruhlarına

heyecan salacak ve onları bir kere daha muhteşem mâziyi gözden geçirmeye sevk edecektir.

İşte, o zamanın tâli'li nesilleri, şimdikinden daha derin, daha hisli zamanlara erecek; şerefli mâzisinden aldığı hızla, geçmişin hülyâlarına denk dünyâlar kuracak.. küçük ölçü ve küçük kıstaslardan kurtularak, varolmanın kusursuz ve ârızasız, güzelliklerin hudutsuz ve inkıtâsız, hazların sınırsız ve pâyansız olduğuna ulaşacak ve bahtlarına tebessüm edeceklerdir.

Geçmişte Ruh Hakkında İleri Sürülen Düşünce ve Felsefi Görüşler

Aslında, bizim burada üzerinde durmak istediğimiz konu tenasüh değildi; biz ruhun akıbetiyle alakalı bir mülâhaza sevkiyle istidradi olarak böyle bir mevzuya girdik. Daha önce de işaret edildiği gibi, geçmişte bu hususa hafif temas edilmişti; gerekirse daha sonra özel bir çalışma konusu da olabilir. Aslında biz burada hem Müslümanların, hem Hıristiyanlar'ın, hem Yahudiler'in hem de Hindistan, Mısır ve kadim Yunan gibi semavî dinlere bağlı olmayan toplumların -telakki farklılıkları mahfuz- ittifakla üzerinde durdukları cesetten ayrı bir cevherin mevcudiyetinden söz ediyorduk.

Öyle ise şimdi gelin, kadimden bu yana, ruh hakkında kim ne demiş, onun mahiyet-i nefis'il-emriyesi ve fonksiyonları hakkında neler söylemiş, onunla alakalı yazıp çizen mütefekkirler neler düşünmüş, neler konuşmuş... özet olarak bunları ele alıp bu farklı düşünce ve dimağların ruhtan ne anladıklarını görmeye çalışalım:

İlk mütefekkir ve filozofların varlık ve eşya hakkındaki malumatları gibi, ruh konusundaki bilgileri de gayet basitti. Onlara göre küre-i arz düz bir satıh, sema onun üzerinde kapalı bir kubbe, güneş, ay, yıldızlar cirimleri ölçüsünde bu kubbede birer lamba veya beşer kaderinin sayfa, satır ve kelimelerinden ibaretti. Bütün kainatlar ve eşya toprak, su, hava ve ateş unsurlarından meydana gelmişti. İşte böyle bir telakkiye göre, ruh da bunlardan biraz daha latif bir cisim veya cevher olmalıydı.

Geçmişte Tabiat Güzellikleri

Ve hele bir zamanlar bu meşher ve bu kitap, rüyâlara sığmayacak kadar baş döndürücü, hülyâları avlamak için kurulmuş tıpkı bir tuzak... Yelkenlerini aşk ve muhabbet iklimine açmış muhteşem bir gemi ve ışıktan parmaklarıyla öteleri gösteren binbir kandilli bir âvize gibiydi. Zümrütten tepeleri, üfûl üfûl vâdileri, içinde binler-yüzbinler canlının oynadığı, kaynaştığı ormanları, Cennet bahçelerini hatırlatan bağları, bostanları; cıvı cıvı kuşları, çığlık çığlık böcekleri, gökten akıp gelen rahmet ve bereketi, bu rahmet ve berekete karşı, yeryüzünde, temiz sînelerden fışkırıp semâlara doğru yükselen hamd ü senâlarıyla uhrevî âlemin bir kıyısını teşkil ediyordu...

Evet, tabiatı bu şekilde duyan, hisseden gönüller, Kudret Eli'nin onun bağrından fışkırttığı ses, nağme, tad, koku ve güzelliklerin tiryâkisi gibi, onları görmeden, tatmadan, onlarla söyleşip konuşmadan edemezlerdi. Edemezlerdi, zirâ onlarla öyle hemhâl olmuşlardı ki; nasıl nefis bir yiyecek ve içecek karşısında tükürük bezlerimiz harekete geçer; nasıl neyi görünce, gayr-i ihtiyari bir şeyler mırıldanırız... Öyle de, onun mütâlaasıyla sermest bu temiz ruhlar, ona her bakışta, ötelere ait farklı şeyler hisseder, farklı şeyler duyar ve hep ürperirlerdi.

Geçmişteki Evlerin Maddi ve Manevi Özellikleri

İçiyile-dışıyla ve içindeki sâkinleriyle bizim evlerimiz, dünyâ evlerinin en insanîsi, en ferah-fezâsı, en mukaddesi ve ukbâ düşüncesine en açık olanıydı. İnsan ona dikkatle bakınca, hemen her zaman çehresinde Cennet köşklerini, içinde Cennet hurilerini ve onun sonsuzla bütünleşen ruhânî ikliminde ebediyetleri görebilirdi.

İşığını ötelere alan, gölgesini ipek tüller gibi başlarımıza salan ve uhrevî güzellikleriyle sanki, fildişinden, inciden, mercandan, billûrdan, sadeften yapılmış.. sırmadan, atlastan, ipekten, şaldan, bürümcükten örülmüş göz kamaştıran aksesuarıyla, sultanî kasırlar gibi olan bizim evlerimiz, öyle derin, öyle baygın bir görünüşleri vardı ki, âdetâ kendileri de kendi güzelliklerine büyülenmiş gibi görünürlerdi.

Dünyâyâ açılan selâmlıklarıyla; sarayları, yalıları, hayatı, dünyevî zevkleri, mabedi ve mektebi; haremeleri de Cennet köşklerini, Cennet köşelerini, tekyeleri, zâviyeleri hatırlatan bu sıcak yuvaların, insan ruhuyla uyuşup bütünleşmeleri o kadar mükemmel, o kadar manâlı idi ki, onun içinde

yaşayanlar, geçmişin, geleceğin şiirini birden dinler ve ölümsüzlük düşüncesinin gönüllerine sindiğini duyarlardı.

Hemen her ev, iç ve dış aksesuarıyla geçmiş zamanın belli bir dilimini, tarihin belli bir parçasını temsil eder ve her köşesinde âdetâ değişik şekillerde, mâzinin kalbinin attığı duyulurdu. Onların harîmine girince bazen, elinde meşâle dünyânın dört bir yanına aydınlık götüren ı ışık süvarilerinin "hay-hû"yu, bazen ilim ve düşünce mevkiblerinin , rûhumuzun derinliklerine kadar inen uyarıcı sesleri, bazen de mehterle coşmuş gürül gürül bir fetih ordusunun gönüllere ürperti salan tok nağmeleri kulaklara çarpar gibi olurdu. Çocukların dupduru dünyalarından yükselen çığlıklar; gençlerin gençliklerinden köpüren ümit ve neşeler; olgunların duygu ve düşüncelerinden fışkıran ebed duygusu, yüksek mefkûre, ilim aşkı gibi ledünnî değerler; yaşlıların uhrevîleşen ikliminde sık sık duyulan füsunlu söyleyiş, manâlı edâ ve îmalı susuşlarla bizim evlerimiz, o kadar canlı, o kadar derin ve o kadar şefkatli idiler ki, insan onların sokaklarında kendini, Cennet'e uzanan kaldırımlardan birinde yürüyor gibi hisseder ve bir adım daha atsa hemen oraya ulaşacağını sanırdı...

Bu yuvalar, içleriyle-dışlarıyla, gece-gündüz hemen her zaman, o kadar aydınlık ve çarpıcı idi ki, onların semtinden geçen veya diz çöküp harimlerinde bir teşehhüt miktarı oturan herkes, büyülenir, az-çok bir değişikliğe uğrar; uyanan hisleriyle kalbinin pencerelerinden bir şeyler görüp sezmeye başlar ve anlayıp hissettikleriyle âdetâ bir başka buuda ulaşmış gibi olurdu...

Geçmişteki Evlerin Sakinleri

Bu aydınlık hânelerin belli bir bölümünde nurânîleşmiş, uhrevîleşmiş bir nine veya dede oturur; rüyalara sığmayan şanlı geçmişimizin altın destanlarından nakiller yapar.. bizleri meraklandırır; imrendirir; neşelendirir ve sihirli beyanlarıyla hep o devirlere çekerlerdi. Bizler, onları dinlerken farkına varmadan, geçmişin tatlı hülyâlarına yelken açar ve birdenbire kendimizi, yiğit nâraları, at kişnemeleri, muharebe uğultuları ve kılıç-kalkan tarrakaları içinde.. veya düşünen, çalışan, îman ve ümitle ötelere açık bir huzur topluluğu arasında bulurduk. Böyle şahlanan hayallerimizle bütün o eski zamanları, eski mekânları hep mukaddes; eski insanları Hak rızasını tahsil ve ülkeyi cennetlere çevirme yolunda gerilmiş kudsîler; onların ev ve konaklarını da, ruhlara sonsuzluk duygusu aşıl原因an pırıl pırıl odaları, ısı ısı ısı sofaları, üf ısı bahçeleriyle;

insanlık, aşk, vefa, ilim, sanat, ahlâk gibi kudsî fazilet ve meziyetlerin çimlenip geliştiği yerler olarak düşünür, tahayyül eder ve inanırdık.

Geçmişteki Köyleri Düşünmek

Bu derûnî hisler içinde, zaman zaman kendimizi, geçmişî yakalamak için, bir muamma deryaya yelken açmış gibi hisseder ve süratle o tarafa doğru aktığımızı sanırdık. Bazen, elimizde olmadan sürüklenip gittiğimiz bu garip yolculukta, öyle bir noktaya varırdık ki; rûhumuz, âdeta bilmediği bir âlemde ürpertici nağmeler duyar gibi olur ve kendinden geçerdi. Bazen de, mâzinin o pırıl pırıl hülyâ âlemlerine dalar, gördüğümüz şeylerin sağını-solunu kurcalar, her şeyi sorgular ve her şeyi anlamaya çalışırdık. Çok defa bu hayâlî seyâhat esnâsında, sanki önceden hislerimize sızmış geçmişin, o tutuşturucu ve yakıcı alevleri, kapısı açılıp hava ile teması sağlanan yangın mahalli gibi, birdenbire infilâk eder, parlar; her şeyi siler, süpürür götürür ve sadece kendisi kalırdı.

Geçmişteki Köylerimiz

Eskinin köylerini düşünürken hayallerimizi saran o derin sessizlik, o düşündürücü sükûnet ve o büyüleyen fitrîlik yok artık. Geçmişin, o dinlendiren, düşündüren köylerinde, bugün, sessizlik ve sükûnetin yerini; radyo, televizyon, pikap mırıltıları; otomobil, traktör, motopomp gürültüleri aldı, huzûr ve sükûn delik deşik olup hudut dışı edildi.

Geçmişteki Mabetler

Bir zamanlar mabed, manâlarla, duygularla dopdolu, en ledünnî hislerle taşkın ve semtine uğrayanlarla konuşan, dertleşen, içini çeken, içini döken, onların sevinç ve tasalarını paylaşan bir canlı gibiydi. Günde birkaç defa ona ulaşabilenler, içlerini boşaltır, gamdan, kederden uzaklaşır ve ötelere adına azıklarını alır, sonra da bir uhrevî seyahate hazırlanmış gibi beklerlerdi. O zamanlar mabet, öyle bir rüya ve hülyâ ülkesiydi ki, insan orada bütün derinlikleriyle gerçek huzuru ve mutluluğu bulur.. rûhî ve bedenî hazların en erişilmezlerine ererdi. Gözleri ötelere ufuklarında olanlar için orada her şey,

sanki daha önce bir başka yerde görülmüş, tanınmış gibi sımsıcak, içli ve âdetâ ruhlarının aksesuarı gibiydi.. Oraya adımlarını atar atmaz, birden bire cismâniyetin pancurları aralanıyor gibi olur; o aralıkların genişlikleri nispetinde, ötelere ait güzellikler ve ışıklar, onlardan içeriye akmaya başlar ve gelir namaz kılanların sînelerine dökülürdü.. veya biz öyle itikat ederdik...

Hayatını, ev-iş-mabed arası bir kaneviçe gibi ören bahtiyarlar, günde birkaç defa, gökleri ve gökler ötesi âlemleri, hem de o baş döndürücü armonileriyle, düşünce dünyalarından geçirir, bir meşher gibi tekrar tekrar temâşâ eder ve bu semâvî ziyafetin çevresinde, bal özü arayan arılar gibi hazdan hazza uçar dururlardı.

Mabedi düşünüp de, arzuları, istekleri, emelleri yıldızlar kadar çok olan mü'min gönüllere ondan fışkıran ziyayı, nuru, lezzeti, huzûru, hazzı ve zevki hatırlamamak mümkün mü?

Geçmişten Geleceğe

Aslında ben ve benim gibi düşünenler, her zaman şanlı geçmişimiz gibi engin ve rengin geleceğimizi de bir temâşâ zevkiyle duymuş, tahayyül etmiş ve her şeyin daha çok gönül diliyle konuştuğu, her tablonun insana dâhiyâne duygular ilham ettiği, her çehre, her söz, her manzaranın gönüllerimizde, insanî duygulara benzeyen emeller ve imanlı hülyâlarımızın zenginliğinde arzular uyardığı, uyarıp ötelere alâkalı gizli fikirlerimizi, mahrem hislerimizi gıcıkladığı ve bizi geçmişimizi hatırlatan renkli rüyâlarla kucaklaştırdığı öyle enfes dakikalarda dolaştırır ki, ne zaman onun rûh ve mânâ tüten enginliklerine açılacak, rûhumuzun derinliklerinde uyuklayan bütün hislerimiz şahlanır, coşar ve bize, sınırlı hayatlarımızı aşan ne hudutsuz ne hudutsuz saadetler bahşeder!

İşte bu mülâhaza ve bu duygularla gözlerimi yummuş, iman, ümit ve hayallerimin resmedip belirlediği çerçevede, geleceği insanî değerlerin katlanıp derinleştiği, duyguların bütününü uhrevîleştiği, beden, aynı rûhî değerleri paylaştığı ve öteden beri his dünyamızda araya geldiğimiz "yitirilmiş cennet"in tasavvurlarımızı aşan, en nâdide parçalarından meydana getirilmiş, zamanın enfes bir altın dilimini gönül gözlerimle temâşâ ediyor ve onun vâridâtının gelip gelip hülyâlarıma, rüyâlarıma aktığını duyar gibi oluyorum.. duyar gibi oluyorum da, o dönemin tâlihli insanlarını, engin inanç, engin tevekkül ve engin teslimiyetleri sayesinde, ömürlerini mânevî haz ve lezzetlerin en büyüleyici

atmosferinde sürdürürken, bu engin haz ve bu lezzetlerin biricik sahipleriymiş gibi, kalplerinin hep iyilik ve güzellikle attığını, gözlerinin hoşgörü ve müsamaha düşüncesiyle açılıp kapandığını, dünyayı tıpkı bir cennet gibi duyup yaşadıklarını ve hemen her zaman kendi duygularında olduğu kadar bütün gönüllerden, hatta topyekün varlığın içinden en rengin bir şiiri dinlediklerini daha şimdiden tasavvur edebiliyor, ümitlerimin metlerinde onlarla beraber saadetlerin en enginlerini paylaşıyor ve gelecek nesillerin talihlerine tebessümler yağıdırıyorum.

Evet, tıpkı geçmişin günleri ve geceleri gibi hissî, tatlı, rengin ve zengin olacağı ümidini beslediğim aydınlık yarınlar, o ince ve mavi havasıyla ne zaman gözlerimin önünde tüllense, hayal dünyama Saadet Asrının boyasını çalar; gönlüme o dönemin ışıklarının rengini ve umûmî havasının mülâyemetini, afv u safhının enginliğini, müsamaha ve diyalogunun sıcaklığını boşaltır ve bana iç içe mutluluk rüyaları yaşatır. Öyle ki, ümit ve iman dünyamda tüllenen bu yeni baharın genç tenli, uzun boylu masmâvi günlerinin içinde hayat, hülyalarım o kadar yumuşak, o kadar sıcak ve o kadar renkli boşalır ki, her zaman onda cennetlerin tasavvurlar üstü derinliklerini duyar gibi olurum.. olur ve bütün varlıkla kucaklaşır, bütün canlıları şefkatle selâmlar, bütün insanları muhabbetle bağrıma basar ve kendi kendime: "Yaratan'ın kâinatları var etmedeki gayesi de bu olsa gerek" derim.

Geçmişten Geleceğe

Oysa ki, geçmişten gelen inanç ve azmimiz, geleceğe açık düşünce ve tavrımız, bizlere, yaşamadan daha zevkli, daha güzel şeyler fısıldar. Bizler, gönüllerimizin ihtiyacı olan ve fakat bir türlü erişemediğimiz bütün sevinçleri, saadetleri bu inanç ve bu düşüncede bulur, sonra da her an perde perde ayrı bir vuslata erer gibi oluruz.

Bu aydınlık dünyâda geçmişin bağrından ve atalarımızın düşünce ırmağından çağlayıp gelen şeyler, hiçbir zaman ölü birer hâtıra ve tarihin sayfaları arasına sıkıştırılmış birer vak'a raporu olmadığı gibi çok eskilerden gelen bu soylu millet ağacının, şanlı bir geleceği bağrında besleyip büyütmesi de katiyen bir hayâl değildir. Aksine, şanlı cetlerimizden tevarüs ettiğimiz her şey, onların kalp ve his dünyâlarının ayrı ayrı perdeden sesleri ve binbir ibret sayfalarıyla mâzînin belâgatlı bir lisan olması itibâriyle, daima, yarınlarımıza ışık tutan birer

meşale ve bizlere varolma yollarını gösteren birer rehber vazifesini göreceklerdir.

Bu anlayış sayesinde ki, hemen hepimiz, ilerde elde edeceğimiz bir aydınlık devir ümîdiyle yaşar; hatta onu, hasretini çektiğimiz "yitirilmiş cennet" sayarak rüyâ ve hülyâlarımızda, inançlarımızın kollarıyla yakalamaya çalışır; onun semâlarında uçar, onun atmosferine dalışlar yapar, onun havasını teneffüs eder ve bütün bir ömür boyu ondaki yerimizi almak için çırpınır dururuz. Çırpınır dururuz; zira, kaderimiz Âdem nebînin kaderi, cebren iskâna memur edildiğimiz yer eski dünyâlara nispeten mahzun Serendip, bizler ise, kadrini bilemeyip dün elden kaçırdığımız cennetleri hasretlerle, iştiyaklarla anan, arayan batizedeleriz.

Geleceğe Ait Düşünceler

Gözlerimi yummuş, ümit meşcereliğimde çimlenen yarınlarda geziyorum. Varlığın dört bir yanında duyulup görülen güzelliklerin, evlerimizden çarşı-pazara, mektep ve mabede, kışla ve meclise; oradan da yeniden evlerimize, hatta yatak odalarımıza, salon ve mutfaklarımıza gelip aktığını, bir buğu, bir ışıık halinde her yanımızı sardığını, ışığın renklerle omuz omuza verip, bir gökkuşağı teşkil ettiğini görüyor, bu semâvî tâkın altından geçmek için durmadan koşuyor ve onu bütün bir ömür boyu gönlümüzde, gözlerimizde yaşıatıyoruz.

Ufkumuzda durup bize hep göz kırpan, bizi hep arkasından koşturan ve dünya büyükleri için kurulan tâkların bir solukta geçilip gidilmesine bedel, kanat gerip hep başımızın üstünde duran bu semâvî gökkuşağına doğru koşarken, ömürlerimizin varlıkla kaynaşıp bütünleştiğini duyuyor, yarıp içinden geçtiğimiz eşyanın, sağ ve solumuzda bize selâm durup, sonra da akıp geriye doğru gittiğini ve onların yerlerini yenilerinin aldığını hayret ve hayranlıkla seyrediyor; bütün bir güzergâh boyu, bu temenna, bu saygı ve bu el sallamalar karşısında zevke uyanan bahtımızın tebessümleriyle kendimizden geçiyoruz.

Geleceğe Ait Kalp ve Ruhun Konuşması

Tabii Güzellikler

Her tarafta öbek öbek ağaçların nazlı salınmaları, pırıl pırıl ve yemyeşil

tepelerin vakûr duruşları, koyun, kuzu, keçi ve sığır gibi canlıların masum bakış ve meleyişleri, bir yamaç ve bir vadideki köy ve köycüklerin gelin endamıyla bizleri karşılamaları bu armoniye ayrı bir renk kattığını zevkle müşahade ediyor, "bir bu kadar zevke bir ömür kâfi değil..." diye mırıldanıyoruz...

Ruhani Zevkler

Varlığın sinesinden kopup gelen bu ses, bu renk, bu ışık ve bu canlılık his dünyamızda bir aks-i seda bırakmasının yanında, bir sel, bir dalga gibi akıp giden pek çok hülya ve hatırların kaneviçesinden çıkmış bir şiiri de dinler gibi oluruz. Bazen biraz sisli-dumanlı, biraz rüzgârlı ve dalgalı olsa bile, ekseriya rûhânî zevkleri coşturan bütün bir tabiat kitabını.. gökleri; ayı, güneşi ve yıldızlarıyla, zemini; bağı-bahçesi, ovası-obası, ırmakları ve ormanlarıyla yudum yudum hayalimize içirir ve dört bir yandan benliğimizi saran tarif edilmez bir haz esintisine kapılır gideriz.

Güzellik Duygusu

Her mevsim, ayrı bir ölüm uykusundan uyanıyor gibi, gözlerimizi açıp, bazen genç tenli, çarpıcı endâmlı, mor, mavi, pembe, yeşil renklerle yüz yüze gelir, bazen de başak ve meyve rayihalarıyla esen tatlı yaz rüzgârlarıyla selâmlaşır, renk ve kokuların tepeden tırnağa iliklerimize sindiğini duyarız.

Gönüllere güzellik duygusunu aşılıp geçen bu sermedî manzaralar sayesinde ruhlarında hazandan başka bir şey esmeyen ve hep iç dünyalarında kurdukları fenanın, kötünün rüyalarıyla kahrolup giden bir kısım bedbinlerde bile, ebetlere kadar devam edeceklermiş gibi bir ferahlık çağlamaya başlar.. ya inançlı ruhlarımızda..!

Zamanın Akışı

Zaman, masmavi dakikalar içinde akıp giderken, ruhlarımıza hayatın musikisini duyurmak için tıpkı mızraplar gibi inip kalkar; yaprak hışırtıları, ırmak çağlıltıları, kuş cıvıltıları ve çocuk çığlıklarıyla her yana neşe olup yağan renkli sabahların ışıkla açılıp kapanan gözler gibi tesirli, sevgiyle çarpan yürekler gibi heyecanlı grupların; insanları sırlı ve sihirli zaman tünellerinde dolaştıran, tabiatın en romantik vâdilerinde gezdiren, gecelerin değişik perdeden birer nağme olup "tın, tın!" tınladığını duyarız gönül dünyalarımızda.

Bu inanç ve ümit ufkunda müşahade ettiğimiz her manzara, duyduğumuz her ses, karanlığa kapanmış ruhlarımızda, içiçe girmiş perdeleri, üst üste asılmış peçeleri kaldırır gibi, ötelere kendine mahsus alabildiğine aydınlık, alabildiğine,

yumuşak, vicdanlar kadar duru, rûhî hazlar kadar zevkli, sükûnet tüten ayları, günleri, saatleri, dakikaları olmayan vadilerinde gezdirir bizleri...

Kalbin Dili

Gönüllerde esen bu tatlı sessizlik, sanki daha evvel ruhlarımızda sezip duyduğumuz ve bir tentene arkasından hep seyrede geldiğimiz, yarı "gayb" yarı "hâzır" büyüleyici hülyâ âlemlerinin içine çeker bütün duygu ve düşüncelerimizi.

Artık bütünüyle ruhun bir temaşâ zevkine erdiği bu noktada diller susar, gözler kapanır, kulaklar duyduklarını duymaz olur. Ve her şey kalbin diliyle konuşmaya başlar. Duygular, düşünceler, sevinç buğuları halinde insanın her yanını sarar; inanca, ümide, iyilik ve güzellikle uyanan ruh, bu baş döndürücü ve göz kamaştırıcı meşherler karşısında kendini cennet bahçelerinde tenezzühe çıkmış gibi hisseder ve mest olur.

Geleceğe Ümitle Bakmak

Evet, insan, hayatın binbir tecellisi içinde, geçmiş, gelecek ve ikisinin birden onun ruhuna boşalttıkları duygu ve şuurla, varlığa daha bir başka bakabilir, vakaları daha değişik tahlil edebilir ve her an ayrı bir zaman parçasını tartan hassas bir terazi gibi, bütün zamanları birden tartarcasına daha isabetli hüküm ve neticeler elde edebilir.

Bu kuşakta o, dünden bugüne ortaya konan en parlak tabloların bir takım uhrevî kıymetlere ulaştıklarını görür, fiziğin dudağında metafiziğe ait nağmeleri dinler, sonra da iç içe bu seziş ve anlayışlarla her türlü takdirin üstünde ledünnî bir hayatın zevkleriyle beslenerek, kendini sonsuz denizlere salıp, onların maviliklerinde yüzer gibi; semaların derinliklerine dalıp yeni bir yurt arama yolunda uçar gibi; aya, güneşe, yıldızlara bakarak sonsuzluğa yelken açar gibi olur.

Eski-yeni, dün ve yarın arasındaki bu râbitaları bulamamış, şuraya buraya konup kalkan, köksüz ve geçmişten nasipsizlere gelince, bu dalgın bakışlarla ne bir terkip ve tahlil yapabilir, ne de bir yere varabilirler.

Geleceği Kuracak Fikir İşçileri

• Geleceği kuracak ve yükseltecek fikir işçileri, kendi ruhunda varlığa ermiş talihlilerdir. Maddesini ledünniyâtına teslim etmiş bu hakikat erleri, alabildiğine silik ve alabildiğine sönük görünümlüdürler. Bu itibarla da onları, dünyevî debdebe içinde bekleyenler hep yanılmış ve hep inkisâr-ı hayâle uğramışlardır.

• Dış görünüşleri itibariyle oldukça mukassîdirler. Ama sînelerinde binbir buhurdan çeşit çeşit koku neşretmektedir. Onların nilüfer tenlerini, yasemin kokularını, onlarla hemhâl olmayanlara anlatmak oldukça zordur. "Girmeyen duymaz, tatmayan bilmez." Kaf dağından daha ağır bir yükür, nâdanlara hâl arz etmek...

• Nâm u nişân nedir bilmez, makama, mansıba eyvallah etmezler. İçlerinde tutuşturdukları sonsuzluk ateşi, onları her şeyden müstağni kılmıştır. Bir mum gibi eriyen benliklerinde, cihânlar aydınlığa kavuşur ama, onların göz hadekaları şûânın zerresini bile kendi hesabına kullanmak istemez. "Yol yapma bize, rahat yürüme başkalarına; sa'y u gayret bize, ganimet başkalarına..." Bilmem ki, bir bilmece olan mâhiyetlerini, böyle birkaç hecede ifâde etmek kâbil olur mu...?

• Onlar, âlayışsız ve gösterişsizdirler... Duygu ve düşüncelerini anlatmak için, ne yüce mahfillere, ne de muhteşem kürsülere ihtiyaç hissetmezler. Derûnî duygularının simâlarına aksetmesi, onlar için en yüce en samimâne bir anlatma yoludur.

• Madde ve manâ "alaşımı" yüksek bir mâhiyete sahiptirler. Fıtratla katiyen tenakuza düşmezler. Maddeleri bir gergef inceliği içinde ve tamamen manânın emrindedir.

• Dayanıklılırlar ve darılma bilmezler. Müsâmaha atmosferlerine çarpan kin ve öfke şahâpları, onların yakıcı ve eritici havalarıyla iz bırakmadan kaybolur gider. Yunus'un diliyle "dövene elsiz, sövene dilsiz ve gönülsüz"dürler. Gönülsüz derken, onların kalpsiz oldukları zannedilmesin; onların içlerinde binbir hüznün, binbir sevincin bilmecesi gizlidir.

• Kendi saâdetlerine karşı yabancı ve alabildiğine diğergâmdırlar. Nübüvvetin özünden gelen bir uzantı ile, daha çok başkalarının lezzet ve acılarıyla dolu ve onlar için vardır.

• Kararlı ve azimlidirler. Ayaklarının önünde bin bahar sökün etse, yine de yol ve yön değiştirmezler. Onlara göre makam aldatıcı bir tahterevallî, mansıp buz üzerine bir yazı, servet fırtınalarla yer değiştiren çerçöpten ibârettir.

• Solmayan g zelli lere gönül kaptırmış bu yüce kâmetler için, cennet h rilerinin perdedarlığı dahi onların gözlerini kaydıramaz ve bakışlarını bulandıramaz. Nerede kaldı ki, fenâ ve zevâl içinde yuvarlanan eşyâ, onların gözlerinin akına leke olsun...!

• şan ve şeref onların en çok nefret ettiği şeylerdir. şöhret uğruna verilen her kavgayı bir komedi, her m barezeyi bir Donkişotluk sayarlar. Gökler  tesi âlemlerden, aldıkları "Bundan evvel Hakk'a teslim olmuşlar  nv nını, size O verdi" iltifatıyla, ne Nobel  d llerine, ne gazetelerde rekl ma ihtiyaç hissetmezler. İhtiyaç hissetmek şöyle dursun, n m u nişan arama uğrununda, her cehd, onların nazarında, insanın mahiyetine karşı bir suikast ve onu zelim k lmadan ibarettir.

• Gönül eridirler. İ leri aydın, duyguları duru, düşünceleri i -içe mârifet peteği ve atmosferleri huzurdan bir cennettir. Onlarla hemhâl olanlar saâdet bulur. Onlardan uzak kalan huzurdan da uzak kalır.

• Gönülleri h r ve alabildiğine ser zattır. Hiçbir fâni kement, o sülün boyunlara tasmalık edememiştir. Ne var ki, Hakk'a esâret de onların en yüce ş ardır. "Kul oldum, kul oldum... Her bende, hürriyete erince ş d olur. Ben sana kulluğumla gıpta ve sevince erdim" (Mevlâna) sözü, gönüllerinin hürriyet ve esâret destanıdır. İhtiraslar onların ufkunu kirletmez. şehvetler, dünyalarında konaklayacak yer bulamaz. Onların geceleri, sabah duruluğunda, gündüzleri de cennet- s dır.

Geleceği Kuracak İnançlı İnsanlar

Ayrıca onlar, rûhî saygı ve terbiyeleri açısından o kadar derin ve engin, insan  değerlere karşı o kadar hürmetkâr ve ince, iyiliğin iyilik, kötülüğün de kötülük getireceğine o kadar inanmışlardır ki, uğradıkları her yerde cennet yamaçlarının sıcaklığı hissedilir ve kurbet esintileri duyulur. Semtlerine uğrayanlar huzur bulur, onlarla oturup kalkanlar insan olmanın gâyesini idrak eder. Onlar, gençliklerinin enerji dolu demlerinde, olgunluklarının temkinli anlarında ve yaşlılıklarının bilgi ve tecrübe ile köpüren günlerinde hep çizgilerini korur ve aynı yörüngede yürürler. Çok zekisi ve o kadar akıllı olmayanı; her zaman dosdoğru kalabileni ve ara sıra inhiraf edeni; meşrû haklarından yararlanmak isteyenini, maddî-manevî füyûzât hislerinden fedâkârlıkta bulunanını; şahsî hayatı itibâriyle bir ölçüde mutlu yaşayanını, biraz

derbederi; en büyük zorlukları rahatlıkla aşabilecek iradelisi, maruz kaldığı bir kısım hadiseler karşısında sarsılanı; Allah'a intisâbı sayesinde kâinâta meydan okuyan, yer yer korku ve paniğe kapılan; inzivâyâ çekilip ömrünü hülya yamaçlarında geçiren hayalperesti, halk içinde Hakk'la beraber olup muhtaç sînelere ebediyet düşüncesi üfleyeniyle, hemen hepsi, huyunun, tabiatının, mîzaç ve meşrebinin açık olduğu ölçüde iyilik soluklar ve iyilik düşüncesiyle oturur kalkarlar. Kimi uslu uslu ve biraz da nazlı; kimi atılgan, müteşebbis ve canlı; kimi dalgaları dinmiş denizler gibi durgun, fakat mehip; kimi gel-gitleri bitmeyen bir deryâ gibi her zaman gürül gürül; ama hepsi de tâ ruhlarının derinliklerinden kopup gelen ışıklarla pırıl pırıl ve rûhânîlerle atbaşı bu yiğitler, yakın çevreleri, topyekün milletleri ve bütün insanlık için yaşıyor olmanın sancısıyla kıvrım kıvrım ve senelerden beri hep yollardalar. Köyleri, şehirleri, bölgeleri, hatta meşrepleri, mîzaçları ayrı ayrı olsa da, imanları, hizmetleri, ülkeleri ve ülkeleriyle kenetlenmiş gibi bir görünüm sergiler ve sürekli aynı şeyleri soluklar, aynı ideali paylaşırlar.

Her gün yüzlerce bâdire ile karşı karşıyadırlar ama, gönüllere rikkat verecek bir incelikle hep başkalarını düşünür ve başkaları için yaşarlar; hem de kendilerini ve yakınlarını düşünmeyecek kadar bir diğergâmlık rûhuyla. Ağlamaları çok, gülmeleri az, tebessümleri de mânâlıdır. Varlığın perde arkasından sızıp gelen sırlara, dört bir yandan gönüllerini saran ilhamlara, ilhamlarını sînelerine boşaltabilecekleri âşinâ muhatapların bulunmasına, hizmetlerinin ümitle tüllenen âkıbetine, Allah'ın hoşnutluğuna ermiş olma bahtiyarlığına ve böyle bir hüsn-ü zan kuşağında öleceklerine ve O'na mülâkî olacaklarına tebessüm ederler.

Hemen herkesi, kendi derinlikleriyle saran duyguları o kadar mûnis, meleklerin nezâhetini hatırlatan onların hayatları öylesine temiz, sevgiyle atan onların sîneleri o denli hassas, sesleri-solukları öyle inandırıcı ve bu saadet hissini onlara duyuran Yüce Yaratıcı onlara o kadar yakındır ki, huzurla tüten bu yakınlığın onların gönüllerinde hâsıl ettiği itmi'nân sayesinde "hep güzel görür, güzel düşünür" ve Firdevslerde yaşıyormuşçasına "hayatlarından lezzet alırlar."

Onların iklimine daha ilk adımımızı attığımızda göklerin bilmem hangi devresinden, arzın hangi döneminden, insanlık tarihinin hangi bölümünden pırıl pırıl bir zaman dilimi gelir.. bütün ufkumuzu kaplar.. ve biz onun, o da bizim olur. Öyle ki, kulaklarımızda bütün bir geçmişin uğultularını duyar, hayallerimizde topyekün beşer tarihinin tüllendiğini hisseder ve sîne-lerimizin

heyecanla attığına şahit oluruz.

Evet, onların o zamanüstü ikliminde âdeta, yitirdiğimiz her şey dönüp geriye gelir.. kaybettiğimiz bütün değerler ve ihmal ettiğimiz tarihî dinamikler derlenir-toparlanır, yeniden bizim olur. Dünyaya açıldığımız ilk nazlı günler, çiçekler gibi hülyalarımızda bir kere daha tomurcuklaşır.. paramparça olmuş şeref, haysiyet ve onurumuz, tıpkı kırılmış bir kristalin, mini mini parçalarının bir büyü ile bir araya gelip eski halini alması gibi yeniden birleşir, bütünleşir ve tekrar eski güzelliğine ulaşır. Hülyâlarımızı besleyen bu duygu ve bu düşünceler, bizi her zaman, içinde bulunduğumuz ânın dar kalıplarından kurtararak daha ferah-fezâ iklimlerde dolaştırır; dolaştırır ve rûhun hayat seviyesinde sihirli bir âlemin erişilmez zirvelerine ulaştırır. Zaten hepimiz, biraz da ümit ve rüyaların çocukları değil miyiz!

Geleceği Kuracak İnsanın Dikkat Edeceği Hususlar

Bugün, bazı kesimleri itibarıyla insanımız, aynı duygu, aynı düşünceyi taşıdığı, aynı ruh hâletini paylaştığı veya paylaşma durumunda olduğu halde; evet onca fasl-ı müştereke rağmen, beklendiği ölçüde müspet davranamıyor, hatta yer yer çarpıklıklara, menfiliklere giriyorsa, bunlar onun gerçek mânâda mü'min olamayışında aranmalıdır. Hakikî mü'min, hangi kalıp içinde olursa olsun, ne şekilde tersliklere çekilirse çekilsin davranışları hep îman televvünlü, hareketleri de düşünce yörüngeli olmalıdır..

Bu itibarladır ki, geleceğin dünyasını kurmayı plânlayan yeryüzü mirasçıları nasıl bir dünya inşa etmek istediklerinin ve bu dünyanın îmârında ne türlü cevherlerin kullanılması lazım geldiğinin şuurunda olmalıdırlar ki, kendi elleriyle yaptıkları şeyleri daha sonra yine elleriyle yıkma mecburiyetinde kalmasınlar. Bizim, bin küsur senelik hayatımızın mânâ kökleri ve temel esasları bellidir. Geleceğin ışık mimarları, hareket dinamizmlerinin yanında, düşünce güçlerini de kullanarak, dinî ve millî hayatımızı, üzerine binâ edecekleri târihî dinamiklerin, esneklik, enginlik ve evrenselliğinden tam yararlanarak, kitap, sünnet ve selef-i sâlihînin sâfiyâne içtihatları mahfuz, çağın idrak, üslup ve anlayışına göre, bir kere daha İslâm'ın sesini almaya, bakış zaviyesini yakalamaya, nabzını tutup, kalbini dinlemeye çalışmalıdırlar ki, "ba'sü ba'de'l-meut" yolunda, berzah hayatı yaşamasınlar. Bu da her şeyden evvel, nefsâniliğin bütün baskı ve dürtülerinden uzaklaşarak rûhânîliğe açılmaya ve dünyayı

ötelerin intizar salonu görüp bilmeye bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, ibadetlerimizdeki kemmiyeti keyfiyetle derinleştirmeye.. evrâd u ezkârdaki riyâzîlikten doğan eksikliği niyet ve hulûsla nâmütenâhîleştirmeye.. duâ, münâcât ve yakarışlarımızda, bize bizden daha yakın bir varlığa yalvarıyor olma marifet, saygı ve temkiniyle gerçekleşebilecektir. Bunu da ancak, namazı, mi'râca yürüyor gibi duyanlar, orucu, ilâhî bir gizlilik içinde halvete koşuyor gibi hissedenler, zekâtı, bir emanetçi ve tevzî memuru gibi yerine getirip "oh!" diyenler, hacı, İslâm dünyasının problemlerini görüşmek üzere evrensel bir konferansa, hem de ruh ve kalbin, ötelerin nûrâniyet ve mehâbetini rasat edebileceği bir zeminde evrensel bir konferansa iştirak ediyor gibi yaşayanlar anlayabilir.

Geleceği Planlayabilmek

Hiçbirimiz, zamanın, bize ait çerçevesi içinde kalmaya razı değilizdir; ya hayallerimizle geçmişin enginliklerinde seyahat eder hamâset soluklarınız ya da ümitlerimizle hep geleceğe doğru kanat çırpıp; iman, Hakk'a güven ve O'na itimatla kurguladığımız senaryoları yaşarız; yaşar ve nice film gibi dünyalara açılır, hayallerimizde nice filmler çevirir, nice hakikatle hiçbir bağlantısı olmayan hüylara girer ve nice zihnî görüntüler arkasında koşarız.

Ferah fezâ bir geçmişî olan, daha doğrusu böyle bir geçmişî olduğunu kabul eden herkes, zaman zaman iç âleminde geçmişe seyahatler tertip eder ve sürekli mazinin ovalarında-obalarında, köylerinde-kasabalarında dolaşır ve bir türlü eski günlerin çerçevesini aşamaz. Genç, dinamik ve dünyaya açık nesiller ise, biraz yaşama ümidi, biraz mazisizlik, biraz da hayalperestliklerinden ötürü, hep kendilerini geleceğin tül pembe rüyalarına salar ve şimdilerde bulamadıkları âsûde iklimleri istikbalin koylarında ararlar.

Her iki mülâhaza içinde de birer hakikat payının bulunduğu muhakkak; ancak, hem geçmişî kendi değer ve dinamikleriyle bugünlere taşımak, hem de geleceğe tam hulûl edebilmek, bugünün, bir santiminin dahi zâyi edilmeden rantabl değerlendirilmesine bağlıdır. Evet, duygularımızın daha duru, düşüncelerimizin daha engin, gönüllerimizin daha sevinçli, ruhlarımızın daha coşkun, bünyelerimizin daha sıhhatli, zamanımızın daha bereketli, ekonomimizin daha dinamik ve devletler arası münasebetlerimizin daha tutarlı, daha imrendirici olduğu bir çerçeve içinde, geleceğin plân, proje, strateji ve

uygulamalarını bugünden başlatabilir ve her mevsimde gerçekleşmesi gerekli olanı da gerçekleştirebilirsek, geçmiş-gelecek-hâl bir vahidin üç yüzü hâline gelir ve biz bu birkaç zamanı, hem de kendi derinlikleriyle aynı anda yaşayabiliriz.

Geleceğin Dünyasında Toplumumuz

Şimdilerde toplumun hemen büyük bir kesimi, karşılıklı iyilik ve terbiye salih dairesi (doğurgan döngü) içinde, birçok müşterek duygu ve düşünceyi, birçok müşterek zevk ve ümidi paylaşarak, hem kendimize hem de topyekün dünyaya açık kendi evrensel değerlerinin muvâzenesiyle meşgul. Bugüne kadar gerçekleşen hülyalar gibi, mevsimi gelince bu rüya da gerçekleşecek ve o gün, mâzi kadar derin, onun ihtişamlı günleri kadar da canlı, göz kamaştırıcı bir tekevvün içinde yüzlerce duygu, yüzlerce düşünce birbirine karışarak debisi, dünyaya yetebilecek bir ırmak oluşturarak "ebed-müddet" istikbale akacağı ümidindeyiz.

Terkibinde madde-mânâ, fizik-metafizik, dünya-ukbâ unsurlarını ihtiva eden bu yeni oluşum, varlık ve eşya ile içli-dışlı Allah'la da hemhâl olanların insanlığa en büyük medeniyet armağanları olacaktır. O günün talihli insanları, bugüne kadar eşi az görülmüş bu irtifâ sayesinde hep kaderlerini sevecek; bugünü değerlendirmenin yanında geleceğe açık olmasını bilecek; şimdilerde gönüllerine akseden eksigi-gediği de inanç ve ümitleriyle doldurarak ömürlerini hep üveykler gibi gökyüzünde yüzerek geçireceklerdir.

Dünyevî ve maddî olduğu kadar, âhîret ve ebediyete de inanan bu insanların inşa edecekleri dünyadaki huzur ve itminânı duymak için, cihanın dört bir yanından, turist kabileleri gibi huzur kabileleri, hem de bir Piyer Loti iştiağıyla selvilerimizin gölgesine koşacak ve içtimâî harîmimizin vaad ettiklerine can atacaklardır. Böylesine ruh ve maddenin birleşik dünyasında sonsuzluk yudumlayıp dolaşan ruhlar, gönüllerini, zaman ve mekânları da aşarak, tâ ebediyetlere saldıkları için, her şeyin hakkından gelmeye yeten, inanç, tevekkül, teslimiyet ve Hakk'a itimatları sayesinde hep dolu dolu yaşayacak; kaybettikleri veya elden kaçırdıkları bir kısım küçük şeyleri de bir terbiye teşrîfâtı ve gönül safvetiyle geçiştirecek, elemin kalıcısını hiç mi hiç duymayacaklardır.

Geleceğin Fikir Adamı ve İdarecilerin Özellikleri

Geleceğin fikir işçileri, yarının kurucuları ve âtîdeki nesillerin rehberleri olacaklardır. Dünya, onların harman edeceği düşüncelerle yeniden kurulacak; gelecek, onların sundukları mesajlarla aydınlığa kavuşacaktır. Onlar; katiyen, zahmet ve sıkıntı bilmeyen mirasyediler gibi davranmayacak ve elde edecekleri her şeyi, bin inilti ve terden bir lücce içinde elde edecekleri için de har vurup harman savurmayacaklardır. Aksine, birler, onların elinde binlere ulaşacak; yokluk, onların aydın gönüllerinde varlığa dölyatağı olacaktır.

Onlar, mevcudu evirip çevirme, hazırı değerlendirme gibi, beleşçiliğe de düşmeyeceklerdir. Yerinde onların her biri bir Mûsa (as) gibi, elindeki asâsını en sert kayalara çalıp su çıkarmasını, en azgın ummanlara vurup, arkasındakilere değişik yol ve erkân öğretmesini bileceklerdir.

Onlar, beklenmesi gerektiği yerde beklemesini; kükreyip etrafı velveleye vermeleri icap ettiği yerde de kükremesini çok iyi bileceklerdir. Yerinde, cansiperâne ve yıldırımlar gibi incekler dünyaların bağrına; yerinde de tipiye, borana tutulmadan fevkalâde sakınıp, meltemlerin eseceği mevsimi bekleyeceklerdir. Serî ve atılgandırlar, ama hiç mi hiç karambola hareketleri yoktur. Düşünceleri aydın, kararları isabetli, davranışları da ölçülüdür.

Onlar her çeşit düşünce ve sistemle münasebete geçmede beis görmezler. Ne var ki gönülleri, kıblenümâ gibi hep, kendi mihraplarını gösterir. Evet, sonunda, kendi iklimlerine varıp dayanmayan, en parlak fikir akımlarıyla dahi meşgul olmayı, bir bakıma abes sayarlar. Tıpkı, arazilerine su vermeyen ve gidip onların göllerine boşalmayan ırmaklarla uğraşmadıkları gibi...

Onlar, kuvveti hakta bilir ve hep hakkın ihyâsına çalışırlar. Ancak, kuvvetin de bir yeri olduğunu ve bir hikmet-i vücudu bulunduğunu katiyen hatırdan çıkarmaz ve kuvvetler muvazenesinde, hasımlarının gücüne denk iktidara sahip değillerse, teknik olmayı da ihmâl etmezler. Zeki, idrâkli fakat sığ görünümlüdürler!..

Kendi çizgilerinde olan herkesle fevkalâde içli dışlı ve gönülden; düşmanlarına karşı da bir hayli insanca ve onları idare edecek kadar da basiretlidirler. Gönül ve mantığın el ele olduğu onların atmosferinde, ne dostlar ihmâle uğrar ne de düşmanlar tama'a kapılabilirler.

Öfkelendikleri zaman zûlmetmeyecek kadar yumuşak, yumuşak oldukları zaman da adâletten ayrılmayacak kadar irâdelidirler. Onların bu kutlu iklimlerinde, ne zâlimlerin "hay hu"yu ne de mazlumların iniltisi duyulmaz.

Azimli ve kararlıdır. Bayrama erecekleri güne kadar, ne dünyaya karşı oruçlarını bozar, ne de cennetlere girme arzusuna kapılırlar. Bir buhurdan gibi devamlı tüter durur ve çevrelerine mâverâ'dan gelmiş güzel kokular saçarlar.

Onlar, içinde yaşadıkları toplumla, gökler ötesi yüce hakikatler arasında spiral bir kordon gibidirler. Uğursuz ellerde ellibin defa, sağa sola bükülüp hırpalansalar dahi, katiyen kopmazlar. Defalarca cehennemlere dalıp ateşleri göğüsledikleri, defalarca örsten çekiçten geçtikleri için, ne ateşlere atılmadan çekinir ne de "zulmün güllesi, bombası" karşısında paniğe kapılıp ricat ederler.

Onların nazarlarında, gerçek hürriyet, hakka esârettedir. Bu itibarla, Hakk uğrunda, nefislerine çektirecekleri her şeyi, bir ibâdet neşvesi içinde yapar ve bundan da sonsuz bir zevk duyarlar. Hele, beşerî istek ve arzularını da bütün bütün aşmış ve gönülde varlığa ermişlerse...

Onlar, hüsn-ü zannın verdiği makamlara bel bağlamayacak kadar, nefisleri ile hesaplaşma içinde ve kendilerini müdriktirler. Ne başardıkları işlerin azâmeti ne de çevrenin onlarda görüp saygı duyduğu yüce mertebeler, aslâ onları şımartmaz. O kutsi vazifeyi üzerlerine aldıkları ilk günde, nasıl bir tevazû ve mahviyet içinde idiyseler, her bucakta dalgalanan birer bayrak haline geldikleri gün de aynı asalet ve soyluluğu gösterirler.

Onlar, elde ettikleri muvaffakiyetlerin karşılığını, kendi milletlerinden bekleme gibi bir dilencilik ve garâbete de düşmezler. İhtiyaç içinde dahi olsalar, en sevmedikleri şey, böyle bir dilenciliktir. Halka verdikleri şeylerin, kat katını onlardan geriye alma dilenciliği...

Emâreleri çoktan ufkumuzda belirmiş bu kutsiler kadrosunu, bir kere daha imdâda çağırırken, Rahmet-i Sonsuz'un bizi hayâl kırıklığına uğratmamasını dileriz.

Geleceğin Huzur Atmosferi

Kimbilir belki de çok yakın bir gelecekte, kendini yaşatma mefkûresine adanmış bu hasbîler sayesinde, kalb-kafa bir kere daha sarmaş-dolaş olacak;

vicdan-mantık birbirinin farklı derinlikleri hâline gelecek; fizik-metafizik kavgadan vazgeçerek kendi alanlarına çekilecek ve her şey kendi tabiatındaki güzellikleri kendi diliyle ifade etme fırsatını bulacak; teşriî emirlerle tekvinî esasların iç içeliği bir kere daha yeniden keşfedilecek; insanlar birbirleriyle gereksiz yere kavga etmenin nedâmetini duyacak; çarşıda-pazarda, mektepte-yuvada bugüne kadar bir türlü tam gerçekleştirilemeyen huzur atmosferleri oluşturulacak ve huzur esintileri duyulacak; ırz çiğnenmeyecek, namus pâyimal olmayacak, gönüller sürekli hürmet ve saygı soluklayacak; kimse kimsenin malına, ırzına kem gözle bakmayacak; kavîler âdil davranacak, zayıflar-âcizler insanca yaşama fırsatını bulacak; kimse zan ile tevkif edilmeyecek; kimsenin evi, işyeri saldırıya maruz kalmayacak; hiçbir masumun kanı akıtılmayacak ve hiçbir mazlum ağlatılmayacak; ve herkes Allah'a karşı saygı duyup insanları sevecek.. işte o zamandır ki, cennetlerin koridoru konumunda olan bu dünya yaşanmasına doyulmaz bir Firdevs haline gelecektir.

Geleceğin Huzur Toplumu

Bu ruh ve mânâ atmosferinde tabiatı düzene sokulmuş, şehirlerinin, kasabalarının, köylerinin mimari durumu bir kere daha gözden geçirilmiş, fertleri, iman, aşk, vefa, ilim, sanat ve ahlâk gibi insani değerlerle donatılmış bu dünya, yakın bir gelecek itibariyle, samimiyetle çarpan şen gönüllerin durağı, gerçekleşmiş milli emellerin meşheri, en engin muhabbet ve aşkların ırmağı, sanat ve sanatseverliğin otağı, iltifatlarla göveren marifetlerin ummanı, çiçeğinin sözünü yerine getiren meyvelerin bahçesi-bağı, beklentilerinde çevrelerini yanıltmayan hasbilerin son durağı, yürekleri birbirine karşı sınımsıcak atan eşlerin, babalarına karşı saygıyla iki büküm evlatların, evlatlarına karşı şefkatle tir tir titreyen ebeveynin vatan-ı aslisi, ikâmetgâhı, hiç olmazsa uğrağı haline geleceğinde şüphe yok.

Evet burası bir gün, herkesin birbirini kendi gönlüne göre tartıp, tanıyıp, davrandığı, rûhi-bedeni, dünyevi-uhrevi görüp gözettiği, nasihat ve morale ihtiyaç hissettiğinde birbirini hayırhahlıkla kucakladığı, yararlı sükûtları ve faydalı konuşmalarıyla birbirinin hissiyatına saygılı olduğu, şuurlu alâkaların, sınımsıcak hüsn-ü niyetlerin ruhları coşturduğu üfûl üfûl insanlık esen öyle bir koy haline gelecektir ki, orada yaşama bahtiyarlığına erenler, orayı, dünya ve cennet ortası, her yanıyla bütün kirlerden arınmış, bütün sefaletlerden temizlenmiş; maddiyâtı, mânevi ve ruhânî şeylerden, malzemesi gözlerin

görmediği, kulakların işitmediği ve tasavvurların ulaşamadığı madde ötesinden sürekli ruhların uçtuğu bir âlem olarak duyacak ve talihlerine tebessümler yağdıracaklardır.

Geleceğin İdarecilerinin Sorumluluğu

Geleceği omzunda bayraklaştırıp onu yükseltmeyi taahhüt edenler, her hamlede böyle bir mesuliyetin ağırlığını vicdanlarında duydukları ölçüde, samimiyetlerini göstermiş olacaklardır. Bu kutsiler kadrosunun davâ ve düşünceleri hayata bağlı olmayacak aksine, hayat onların hakikat anlayışına uyacaktır. Ve onlar, duyulup bilinmeden şuursuzca yaşanan hayata, aşktan mahrûmiyete, vicdanlarındaki mesuliyetsizliğe başkaldırarak "var" olduklarını göstereceklerdir.

Rehberleriyle bu hâle gelmiş bir toplum kendini yenilemeye (Rönesans) hazırlamış demektir. Emâreleri ufkumuzda belirmeye başlamış, böyle bir yeni var oluş hakkında, çok iyimser görünüyorsak, Rahmet-i Sonsuz'un inayetiyle "millet ağacı"nın sıhhatine itimadımızdandır.

Geleceğin İnancılı İnsanı

Hayatını inancın sihirli ikliminde sürdürebilenlere göre, peşi-peşine aydınlıkların dörtbir yanı saracağı ve bir baştan bir başa dünyâmızın yeniden cennetlere döneceği aydınlık yarınlar o kadar yakın ve o kadar katidir ki; onu bugünkü hayatlarının bir parçası olarak duyup yaşayabilirler. Zira, her gün, ufukta tüllenen emârelerden, emârelerde ışıldayan müjdelere; rüyalarda ağaran pırıl pırıl şafaklardan, karanlığın sînesindeki hırıltılara kadar hemen her şey, o mutlu geleceğin şivesiyle onların gözlerine ziya, irâdelerine kuvvet ve ümitlerine de fer vermektedir.

Şanlı geçmişin hasreti, muhteşem geleceğin ümit ve iştiyakıyla yanıp kavrulan; izzete, onura, var olmaya susamış bizler gibi berzahtaki nesiller, bu duygu ve bu düşünceyle kendi zamanlarını aşarak, geçmişi geleceğin yanında yeniden yaşar, gürül gürül şanlı mâziyi, istikbalin çağlılarıyla bir arada dinler; bütün o sevimli eski ülkelerin, Akdeniz'in, Karadeniz'in, Ege denizi ve daha ötelerin kokusunu birden duyar ve kendilerini eski dünyaların bayırlarında at

koşturan şen şakrak akıncılar gibi kanatlanmış hissederler.

Evet kaybettiğimiz bütün değerler, yitirdiğimiz duygular, terk ettiğimiz örfler, âdetler, düşünce tarzları ve sistemler hepsi birden gözümüzün önünde canlanır; bütün mezardakiler dirilip yurtlarına, yuvalarına dönmeye ve aramızda gezmeye başlarlar. Darmadağınık dünyâmızın birbirinden koparılıp sağa sola saçılan parçalarının yeniden biraraya geldiğini ve yıllar yılı birbirine düşman, birbirinden kaçan bu iklim insanının küme küme özüne döndüğünü, sarmaş dolaş olup birbiriyle bütünleştiğini zevkle seyrederiz. Tıpkı rüyalarımızda olduğu gibi, bu ruh haletiyle de, görüp duymak, duyup yaşamak istediğimiz her şeyi kolaylıkla yakalar ve sahip çıkabiliriz.

Geleceğin İnşa Edilmesi

Biz yürüyeceğiz; O da, gözlerimizde öteler dalga boylu ziya tecellileri, kulaklarımızda sözlerin en doğrusunu bulandırmadan alma yeteneği ve sînelerimizde hikmet televvünlü ilhamlarıyla bizi hep koruyup kollayacak ve yol yalnızlığına bırakmayacaktır. Elverir ki, O'nunla aramızdaki Hâlık-mahlûk münasebetini bozmayalım ve O'nun iltifatlarını, ülfet ve sürekliliğin renkleri uçuran, tazelikleri solduran hazan esintili atmosferine terk etmeyelim.

Geleceği yeniden inşa edecekler de yine bu kahramanlar arasından çıkacaktır. Onlara, hakikat aşkını, ilim sevgisini, araştırma ruhunu ve yenilenme esprisini iyi öğretebildiğimiz ve onları, ruh ve mânâ köklerine ait olanla-olmayanı birbirinden tefrik edebilecek seviyeye yükselttiğimiz ölçüde, bu daracık, kirlenmiş, tersliklere yenik düşmüş aynı dünya içinde daha geniş, daha temiz ve uhrevî güzellikleri çağrıştıracak daha âhenkli ve geniş bir dünya inşa edeceklerdir.

Bu dinamiklerle irtibatlandırılarak hakikat aşkına ulaştırılan nesillerin kendi milletlerinin kahramanları olmalarına mukâbil, ruhzedede, mânâzedede derbeder yığınlar, milletimiz için her zaman bir âr ve ayıp vesilesi sayılacak ve toplumumuzun talihini karartacaklardır.

Geleceğe damgalarını vurma konumunda bulunan aydınlarımızın, ellerindeki imkânları değerlendirerek, müstakbel nesilleri, kalplerin sultanlığına hazırlayıp, kaybetme çukurlarını kazanma zirveleri haline getirecekleri ümidini besliyoruz.

Geleceğin Nesillerini Eğitmek En Önemli Husus Olmalı

Kanaatimce, bugün en ciddî, en derin, en büyük meselelerden daha büyük, daha hassas bir mesele varsa, o da geleceğin nesillerini kendi ruh kökümüze bağlı olarak yetiştirmek ve onları her türlü yabancılaştırmadan kurtarmak meselesidir! Buna göre, bugün talim ve terbiye adına gösterilecek her gayret, yarının emniyet ve saâdetini; her ihmâl ve lâkaytlık da geleceğin sefâlet ve perişanîyetini netice verecektir.

Şu anda olsun, günümüzün mesûlleri, kitlelerin yıllar yılı perişanîyet ve derbederliğine sebebiyet veren hususları yeniden gözden geçirerek, ona göre bir bakış ve geleceğe aydınlık getirecek objektif bir anlayışla çocuklarımızın yetiştirilmesini ele almazlarsa, bu ülke ve bu millete çok yazık olacaktır.

Geleceğin Rabbani İnsanları

Gelecek, hem bir mesuliyet manzarası hem de başarı meşherleriyle, bu önemli misyonu temsil edecek olan Rabbânîlerin eseri olacaktır. Milletimizin ve milletimizle alâkalı diğer milletlerin varlık ve bekâsı, yepyeni bir medenîyetin bütün vâridâtı ve zengin bir kültürün diriltici engin dinamizmi, onların nefesleriyle soluklanacak, onların omuzlarında bayraklaşacak ve onların güçlü omuzlarıyla istikbale taşınacaktır.. taşınacaktır; zira onlar, yüce hakikatlerin emanetçileri ve tarihî zenginliklerimizin de mirasçılarıdır.

Tarihe mirasçı olmak demek, geçmişin bilinen-bilinmeyen, büyük-küçük bütün birikimine, bu birikimi nemâlandırmaya, yeni terkipler meydana getirmeye, sonra da bütün bunları gerçek mal sahibi olan gelecek nesillere intikal ettirmeye varis olmak demektir. O bugünle, yarınla alâkalı bu tarihî misyonu eda etmediği takdirde, bugünü berbat, yarını da zâyi etmiş sayılacaktır. Bu öyle bir sorumluluktur ki, mirasçı gaflet ve tekasüle düştüğü, ya da onu havale edecek bir başkasını aramaya durduğu, hatta âhiretin cazibedar güzelliklerine kapılıp ötelere arzu ettiği takdirde, belli ölçüde dâvâyâ ve tarihe ihanet etmiş ve dolayısıyla da gelecekle aramızdaki köprüleri yıkmış sayılır. Oysaki varlık ve bekâmımız adına, geleceğe bizim olacağı nazarıyla bakmamız elzemdir. Onu, duygularımızın, düşüncelerimizin, plânlarımızın birinci maddesi olarak bir serlevha haline getirmek, hareket aktivitemiz adına çok önemlidir. Bunun aksi ise, milletimize karşı bir saygısızlık ve ihanettir. Din, ilim, sanat,

ahlâk, iktisat ve aile gibi hemen her alanda bize ait kurumlara omuz vermek ve bu müesseseleri, tarihimizdeki gerçek seviyelerine yükseltmek zamanı gelmiş ve geçmektedir. Bizler, milletçe böyle bir sorumluluğu yüklenecek azim, irade ve cehd insanlarını bekliyoruz.

Geleceğin Sevgi İklimi

Genel ahvâl böyle bir olumsuzluğu gösterse de, biz, bilmem kaç yüz senelik o şanlı geçmişin özünü, mânâsını koruyarak geleceğe doğru şahlanan, bahar-yaz, sonbahar-kış demeden her mevsimi kendi hususiyetlerinin üstünde değerlendirebilen.. ve millet ağacını senenin her gününde meyve verecek bir cennet sidresi haline getiren yarının hakiki sahibi bu alperenleri hep bekleyip duracağız. Gün gelip de bu alperenler kendilerini ifade etme fırsatını bulunca, dünya yeni bir sürece girmiş olacak ve hemen herkes eşya ve hâdiseleri daha bir farklı görecektir. Ve işte o zaman kinler, nefretler, gayzlar bir bir sönecek.. taassup putları üst üste yıkılacak.. bağnazca düşünceler götürülüp mezbeleliğe atılacak.. münasebetsiz tartışmalar yerlerini insanca musâhabelere bırakacak.. öfke ile sıkılan yumruklar, bugüne kadar gerçek bir hasım gibi gösterilen insanları sımsıcak kucaklayan ellere dönüşecek.. ve insanoğlu yükselen kendi değerlerini bir kere daha yeniden keşfedecektir.

Kim nasıl düşünürse düşünsün, ben gözlerimi yummuş hep sağanak sağanak sevginin yağdığı, herkesin sevgiyle oturup sevgiyle kalktığı o günleri tahayyül ediyor ve talihime gülücükler gönderiyorum.

Gelecek Günler ve İlâhi Yardımlar

Evet, milletimize vaad edilen ilâhî günlerin, binbir şafak emaresiyle renk renk tüllendiği şu durgun görünümlü aktif zaman aralığında, geleceği omzunda, kendi renk ve kendi deseninden livâlarla temsil edecek aydınlık nesillerin ruh ve mânâ hamurunu, kendi tekнемizde, kendi üslûbumuzla yoğurmaliyiz ki; milletimiz, geçmişten gelen düşünce zenginliği ve tarih şuuruyla, dipdiri olarak yeni oluşumlara taşınabilsin. Biz, milletçe bu çok önemli işi gerçekleştirmeye çalışırken, bilerek veya bilmeyerek, bu hayatî gayretlere karşı çıkmak isteyenler olabileceği gibi, onu küçümseyenler, hafife alanlar, hattâ yanlış bulanlar da çıkabilecektir. Bütün bunlara karşılık, biz de, bir taraftan iradelerimizi, -ondaki

şer eğilimlerinin kökünü kurutarak ve hayır meyillerini coşturarak-güçlendirmeye gayret edecek; diğer taraftan da, her teşebbüsümüzü ihlas eksenli götürmeye çalıştığımız aynı anda, plân ve projelerimizde de aklî ve mantikî boşluklara meydan vermeme titizliğini göstereceğiz. Biz inanıyoruz ki, hedefimiz Hak hoşnutluğu, yol azığımız da iman ve ihlas olunca, Allah bizi, yol boyu inayet avanslarıyla şahlandıracak ve nerede olursak olalım, hep O'nun ekstra tecellileriyle besleneceğiz.

Evet, gözlerimizi kapayıp Hakk'a kulluk neşvesi içinde, dünyanın dört bir yanına saçacağımız tohumlar, O'nun inayetiyle bir gün mutlaka hayata yürüyecek; hattâ çürüyüp gittiğini zannettiklerimiz bile, mevsimi gelince yediveren, yetmişveren başaklar gibi salınıp kendi talihlerinin bestelerini mırıldanacaklardır.

Yürüyeceğiz istikbale -Allah'ın inayetiyle- iman, ilim atbaşı; düşünce, ibadet iç içe; sebeplere riayet ve tevekkül sarmaş-dolaş; ümitlerimiz hareket kaynağı, sabır arkamızda koşturan bir yol arkadaşı; nikmetler aynı nimet, nimetler de beklentisiz gelen avanslar gibi her şeyin gerçek kaynağına itimat referansı..

Aslında böyle düşünenler, mevcut sefalet ve perişanîyetlerinin sorumluluklarından sıyrılmak için böyle tutarsız mazeretlere sığınmaktadırlar.. daha doğrusu bunlar, insan olma farklılığını kavrayamamış mütefessih ve derbeder ruhlardır. Evet, gerçek insanî ruh taşıyanlar, içinde neş'et edip geliştikleri topluma ait bir kısım sorumluluklar yüklenme mecburiyetindedirler. Böyle bir sorumluluk şuuru insanî ruhun, insanî idrakin ve insanî düşüncenin gereği; insanı bu hayatî dinamiklerle donatan Zât'ın da emri ve isteğidir. Vicdan bütün bütün tefessüh etmemiş, şuur dumura uğramamış, idrak de körelmemişse, insanın böyle bir sorumluluğa karşı lâkayd kalması düşünülemez.

Gelecek Günlerde İnsanca Yaşam

Evet geçmişten suyu, geçmişten havası ve altın çağların kaneviçesi üzerinde örgülenen bu dünyada, hoyratlık, kabalık, hırs, tûl-i emel, münakaşa, cidâl, hıyanet, ihanet, yalan, gadir, zulüm, irtikâb, ihtilas yoktur. Bu dünyada civanmertlik, incelik, dirilme azmi, yaşama sevgisi, mülâyemet ve diyalog; hakka karşı saygılı olma, emanet duygusu, vefa hissi, doğruluk ruhu, adalet ve istikamet düşüncesi vardır. Bu dünyanın insanları hakikî mânâdaki kin, nefret ve kavgayı lügatlerinden söküp atmış, hayatlarını sevgi, yumuşaklık ve

insanlarla münasebet üzerine kurmuşlardır. Onlar çevrelerindeki insanları oldukları gibi kabul eder; farklı anlayış, farklı yorum ve farklı davranışları, vuruşma vesilesi görme yerine, düşünce enginliklerini sergileme fırsatı bilerek insanlara insanca yaşamının varyantlarını gösterirler.

Bu dünyada mevizeler, Muhammedî ruhun solukları, konferanslar, paneller, varlığın yorumu ve Kur'ân edâlî, açık oturumlar ve müzâkereler de Mesih enfâslıdır. Yolu böyle bir mevizenin icrâ edildiği yere düşen herhangi bir kimse bir hamlede duygularında sahâbîleşir. Böyle bir konferans ve panele iştirak etme bahtiyarlığına eren kimse, herkesin ve her şeyin sevgiyle kucaklanması lâzım geldiğini anlar. Böyle bir açık oturumdan nasibini alan kimse de vicdanındaki birleştirici unsurların canlanmasıyla bütün varlığı şefkatle kucaklayabilecek bir enginliğe açılır.

Gelecek Günlerden Ümitli Olmak

Biz, gücümüz yettiğinde, günümüzün bin bir patırtı-kütürtü ve kısır döngülerinden sıyrılarak, imanlarımızın aydınlık ikliminde, iradelerimizin alınlarında ter, bir kere daha ümitlerimizin yemyeşil tepelerini temâşâ etmek istiyoruz.

Evet, güzel sesli, lâtif edalı müezzinlerin, ruhlara göklerin derinliğini, enginliğini, tadını, şîvesini, merhametini, şefkatini ve semâvî esintilerini boşaltarak bütün sîneleri ötelerin sihirli varidâtıyla dolduracağı; doldurup bizi bütününüle uhrevîleştireceği o tılsımlı günler ve geceler yakındır.

O gün, şimdilerde her yönüyle çökmeye yüz tutmuş, sarsık, fersiz, durgun ve çaresizlikten sürekli geçmiş günleri sayıklayan, ağzını her açışında bir sürü şikayetle boşalan somurtkan ve ölgün yüzlerin yerinde, gökçek çehreler, ümitle parıldayan gözler, inşirahla çarpan sîneler, bir gözleri dünyada, öteki ukbâda ve ruhlarında kurdukları muvazeneyi dünyaları üflemeye azmetmiş şen-şakrak azim ve irade insanları olacaktır. Aslında bu ülke ve insanımızda millî ve dinî değerlerimiz hiçbir zaman tamamen terk edilmemiş ve tarih şuuru da unutturulamamıştı; milletin bazı kesimleri durgun ve yorgun görünse de, onun duygu ve düşünce ufkunda sürekli geçmişin şanlı günleri tülLENip durmuş ve en perişan, en bitkin olduğu dönemlerde bile onda hep yeniden var olma aşk ve ümidini şahlandırmıştı.

Gelecek Günlerin Güzelliği

O günlere yetişebilirsek, bizim gibi dili bağlı, gönlü buruk, hisleri meflûc, çeşitli mahrumiyetler içinde duygu ve düşünce dünyasını geliştirme fırsatını bulamamış olanlar dahi neşeyle coşup, dâhiyane sözler etmeye başlayacak ve bir zamanlar sinelerinde saklı bulunan emellerin, hasret ve ümit arası gelip-giden gizli duyguların, bahtına küskün kapalı düşüncelerin ortaya çıktığını görerek inanç ve ümitlerinde yaşattıkları o sihirli dünyaları bir kere daha bütün ihtişamıyla yaşayacaklardır.

Evet, iç âlemlerimizde uyuklayan hisler şevkle gerilip şahlandığı ve ayn-ı lezzet olan hayatın sabahleyin uyanan kelebekler gibi çiçekler arasında konakalka saadetine yeni buutlar aradığı gibi her yanda çeşit çeşit lezzetlerin tütüp durduğu bu kuşakta, kendi his ve şuur dünyalarına açılmış ruhlar, daha ledünnî güzellikleri, hayallere karşı daha göz kamaştırıcı ihtişamları arayışa koyulur; inançla ışıldayan gönül düzlüklerinde küme küme yıldızların dizildiğini, öbek öbek cennet tepeleri gibi yamaçların sağa-sola serpildiğini görür ve peşi peşine gelip iç âlemlerini saran bu renkli düşünceler sayesinde zevk dünyalarını söndürmek isteyen monotonlukları parçalar ve hep yepyeni iklimlerde şevki tarab içinde yaşarlar.

Gelecek Günlerin Özelliği

Bu açıdan mutlu gelecek, onun ciddi sayılan maziden tevarüs ettiği, o burcu burcu huzur kokan, üfûl üfûl emniyetle esen hususi havayı temsil edebildiği ölçüde -ki ben onun temsil edilebileceği ümidiyle dopdoluyum- geçmişin hülyalı günlerini bir kere daha yaşamamız mümkün olacaktır. ...Öyle ki, o mutlu zaman diliminde, ne toplumun değişik kesimleri arasında müsademe ve kavga, ne zalim hay-huyu ve mazlum âh u efgânı, ne ruhları rencide eden çığlık, ne yüreklere inen hıçkırık, ne kan-irin ve gözyaşı ne de toplumu her gün tasalara boğan terör ve anarşi olmayacaktır.. olmayacaktır ve bu ülke insanı, o esâtiri haline bürünerek, gökler ötesinden gelip gönlüne dökülen sevgi ve müsamaha tayflarıyla âdeta bir sükûnet ve huzur faslı yaşayacaktır.

Geleceği kendi derinlikleriyle duymak, anlamak, şimdilerde hülya gibi görünse de, o bir gerçektir; ama, inanç, ümit, azim ve kararlılıkla beslenen bir gerçek. Hülyalarımızdaki bu gerçeğin en belirgin özelliği ise, herhalde, birkaç

asırdan beri elimizden kaçırmış bulunduğumuz huzur, itminân ve sükûnetin avdet etmesi olacaktır. Bunlara geleceğin belirgin özelliği dedim; çünkü günümüzde en çok özlenen onlar. Evet bu ülkede motor gürültüleriyle delik-deşik edilen, klakson sesleriyle yırtılan, radyo çığlıklarıyla paramparça olan ve silah seslerinin tehdidi altında bulunan, katil âvâzı ve mazlum iniltileriyle, her zaman sinelerimizin rikkatinde kendini hissettiren ve bizim de en çok özlemine çektiğimiz şey, işte bu huzur, sükun ve itminândır. Seneler var ki, arzu ve hülyalarımızın onlarla buluşma anlarını bir lezzet gibi duyuyor, bir güzel koku gibi teneffüs ediyor ve bir mûsiki gibi yudumluyoruz.

Bizimle aynı memeden süt emen hemen herkesin, bazen bir mûsikiden daha derin tesirlere sahip olan böyle bir sükût ve huzur bekleyişi içinde olduğu ve olacağı kanaatindeyim. Şimdilerde, bir koruya, bir bahçeye, hatta firdevslere girmeye denk böyle bir mazhariyeti, imkânsız görsek de, gelecekte bunun, bizim tabîi ve daimi iklimimiz olacağında -inşâallah- şüphem yok. Günümüzün, karanlık atmosferi içinde bunları hayal görenler, ihtimal bir gün, o huzur ve itminanı teneffüs edip, yudum yudum yudumlarken de onların kadrini bilemeyecek; kim bilir belki de yine karanlık görececek, karanlık düşünecek ve ruh dünyalarında hep kara-kuralarla haşr ü neşr olacaklardır.

Gelecek Günlerin Ümidiyle Yaşamak

Ne zaman Yüce Yaratıcı'nın sonsuz kudretine güven ufkundan, nebilerin vaadinde, velilerin yâdında olan günleri, şafakların doğru sözlü şahitleriyle mülâhazaya alsak, geleceği âdeta kendi husûsî rengi ve deseni ile görüyor gibi olur; ümitlerimizin bir kere daha dirildiğini hisseder, bir zamanlar yitirdiğimiz cennetlere doğru uçtuğumuzu sanırız. Varlıklarımız, tabiatın ruhuyla, gönüllerimiz de dinin şefkât ve kucaklayıcılığıyla iç içe olduğu halde uçtuğumuzu sanırız.

Evet, her gün bir emâresi zuhûr eden şafakların da ifade ettiği gibi, önümüzdeki yıllar, şimdiye kadar gelip-geçen günlerden daha içli, daha sıcak ve daha parlak olacağına benzer. Eğer muhalif bir rüzgar esmez ve emâreleri zuhûr eden şafaklar, bizim yanlış stratejilerimizin tozuna-dumanına yenik düşmezse yakın bir gelecekte ülkemiz daha mamur, dünya daha tılsımlı, hayat daha büyümlü ve topyekûn varlık daha ilâhî bir görünüm arz edecektir. Tarihî tekerrürler devr-i daimi içinde ara sıra zuhûr eden, bizim de eyyâmullah diyeceğimiz o

müstesna zaman dilimi, ruhların son haddine kadar açılmasına müsait ve gönüllerimize ebediyet ruhunu duyuracak kadar da renkli olacağı ümidini beslemekteyiz.

Gelecek Huzurlu Günlerin Müjdesi

Evet, o gün kin, nefret ve düşmanlıklar susacak, hiç olmazsa sesi kısılacak; gördüğümüz her manzaradan, duyduğumuz her ses ve soluktan gönüllerimize uhrevilikler sızacak ve bütün varlık bir mûsiki neşvesi içinde duyulup hissedilecek. Tepeden tırnağa benliğimizi saran güzelliklerin gölgesinde, güzel görecektir, güzel düşünecek, güzel yaşayacak ve her şeyi içimizin güzelliklerine göre yorumlayıp, imanlı olmanın bütün avantajlarından yararlanacak ve muvakkat hayatımızı sonsuza göre dizayn edeceğiz. Kim bilir, belki de ruhlarımıza, fevkalâde mahrem, sese-söze kapalı ve kelimelerin ifade edemeyeceği ölçüde mânâları duyuracak ve gerçek insanı derinliklerimizle renklendirdiğimiz bir sırlı zaman ve atmosfere ererek bütün insanları, hatta topyekûn varlığı, gönüllerimizi dolduran bir lezzetle duyup idrak edecek ve beşer tabiatından kaynaklanan bir kısım rahatsız edici söz ve görüntülere de bütün bütün kapanarak, ömrümüzü, cennet koridorlarında yolculuk yapıyor gibi bir zevk zembemesi haline getireceğiz.. getireceğiz, zira bu sükûnet ve huzur zaten, bizim geçmişten tevarüs ettiğimiz kültürün her parçasında mevcut ve milli karakterimizin de önemli bir buudunu teşkil etmekte.

Evet, her döneme ait o dönemi yükselten değerlerin, başarıların; o değerleri temsil eden ve o başarıları ortaya koyan insanların bakış zâviyelerine göre varlığın taşıdığı mânâların; o mânâları değişik yorumlamalarla derinleştiren düşüncelerin.. evet bütün bunların ayrı ayrı birer zevk enginliği, birer tadı ve birer neşvesi ve ruhlarımıza sinen birer tatlı hatırası var.. biz onların bütününü birden duyup hissediyoruz. Bizim olacağına inandığımız gelecekte de duyup hissedeceğimize inanıyoruz. Yani yeniden bir kere daha, ruhlarımızın sükûnet ve huzurla dolup-taşacağına, eşyanın perde arkasının gönüllerimize açılacağına ve çıplak hakikatlerin esbabın önüne geçerek, bize şimdiye kadar olanından daha fazla bir şeyler fısıldayacağına kanaatimiz tamdır.

Gelecek İçin Kahraman İnsanların Yetiştirilmesi

İçinde bulunduğumuz zaman itibarıyla, bu ölçüdeki kahramanları yetiştiremez, onlara yukarıdaki dinamikleri temsil etme fırsatını vermez ve ömrün değişik fasıllarını bu ruh ve mânâ dinamikleri üzerinde örgüleyemezsek dünyanın geleceği adına bir şey vaatmemiz ve yarınlarda varlığımızı sürdürmemiz mümkün değildir. Evet, içinde bulunduğumuz dönemi, ilerideki zamanın altın dilimine bir esas kabul edecek olursak, bu esas mutlaka basiret, şuur, idrak ve sabırla çok iyi değerlendirilmeli, onu geleceğe açık hale getirmek için ruh ve özün mahfuziyeti yanında, yoruma açık yanları da istikbali kucaklayacak bir zenginliğe ulaştırılmalıdır ki, yarınlar bugünden kopuk olarak gelişmesin.. yukarıdaki hususlar ihmal edildiği takdirde böyle bir netice kaçınılmaz olacaktır; zira sebeplerin ihmal edildiği bir yerde -tabîi esbap plânında- o sebeplerle irtibatlı sonuçların meydana geleceğini düşünmek, dinin ruhu ve "şariat-ı fitriye"nin prensipleri açısından katiyen doğru değildir. Varlığın sînesinde her zaman müşâhede ettiğimiz bir muayyeniyet (determinizma) belli ölçüde ve şartlı olarak tarihî hâdiselerde de söz konusudur. Bugün, gidip tarih olan geçmişteki insan ve hadiseler, âdeta zamanın döl yatağına tevdi edilmiş spermler, ukde-i hayatiyeler veya kuluçka altındaki yumurtalar gibidirler.. ve şimdileri şekillendirecek esasların da kaynağı sayılırlar. Günümüzde, tarihin yamaçlarına tohumlar gibi saçılan sebepler de - yine esbap açısından yarınlara ait hikmet buutlu, adalet televvünlü, istikrar edalı ve istikamet formüllü neticeleri belirleyecek âmillerdir.

Gelecek İdeal İnsanın Özellikleri

Yarınların iyilik ve güzellik dünyasında her şeyi cennet ehlinin temiz simaları gibi imrendirici, onların derin bakışları kadar ifadeli ve tenlerinin kokuları kadar bayıltıcı buluyor, dörtbir yandan taşıp gelen bu binbir râyiha ile taş gibi kalplerin dahi yumuşayıp eridiğini hissediyoruz.

Evet, geleceğin zihni aydın, ruhu aydın insanının elinde bütün varlık bir gül goncası gibi açıldıkça açılacak ve bu aydınlık iklimin talihli insanları, kâinatları keşfetme yolunda, yüksek himmetli fatihler gibi zaferden zafere koşacak, nihayet bütün eşyanın insana musahhar olduğu sırrını kavrayarak, önünde sıra sıra dizilmiş zafer tâklarının altından geçip duygu ve düşünce sancağını Hakk'ın hoşnutluğu burcuna dikerek, kendini idrak içinde iki büklüm olacaktır. Yani acizliğindeki gücü, fakirliğindeki servet ve zenginliği görerek şükür ve şevkle kanatlanıp fethedilecek başka dünyalar arayacak ve gözleri öbür âleme

uyanacağı âna kadar da rüyalar gibi tatlı bu şirin dünyasına yeni yeni buutlar kazandırmak için çırpınıp duracaktır.

Gelecek Nesiller

Evet, öyle ümit ediyorum ki, yarınki nesiller, her gün, her gece, her saat, her saniye bu güzel hayattan böyle binbir zevk alarak, sinelerinde büyük deryaların büyük dalgaları gibi, birbirini takip eden vuslat ve aşk dalgalarına kendilerini salıverip, her biri küçük birer dalgayken derya olacak ve bütün bir ömür boyu damla damla aşk ve vuslat yudumlayan bu tâlihliler, bir gün en büyük aşkta, en büyük vuslata ererek, gölgelerin aldatmasından ve kesretin dağdağlarından bütün bütün kurtulacaklardır.

Bu noktaya ulaşmış bir ruh, bütün bütün varlık kadehini taşa çalarak gönlüne açılan menfezlerden hakikatin çehresini müşahedeye dalar ve hilkatin sınırlarından sıyrılarak bütün zamanların, mekânların, buutların dışına kaymak arzusuyla kendine yeni bir yuva aramaya çalışır. Her sıçrayışla biraz daha ışıklarla sarılır, her aydınlanısta varlığının esas kaynağını biraz daha hissetmeye başlar ve "ben" dediği şeyi bütün bütün unuttur. Artık kulaklarına çarpan her seste gözlerinin içine akan her renkte, ezelden bir tohum halinde ruhuna saçılan aşkın, bir humma gibi her yanını sardığını duyar ve önüne geçilmez bir visâl arzusuyla yanar-tutuşur. Bundan sonra onun için ne renklerin ağlayışı, ne aydınlıkların kayışı, ne de somurtkan inkırazlar asla bahis mevzuu değildir. Onun kulaklarında her ses bir ümit nağmesi gibi çınlar, özündeki her kıpırdanış bir ölümsüzlük ritmiyle atar; lâhûtilik bütün sırlarını onun önüne yayar; gayri bundan öte kendisini, kalbinde ve kafasında bulunan yabancı her şeyi yakıp kül eden aşkın kolları arasında bulur ve varlığının gayesini anlar.

Gelecek Nesiller İçin Yapılacak İş

O gün bugün kendini arayıp duran nesiller, tekrar tekrar iğfâl edilip, tekrar tekrar saptırıldılar. Görmedikleri ezâ, çekmedikleri cefâ kalmadı. Eğer bir inâyet eli imdada yetişip de fikir ve ruh cephesinde, iman ve ahlâk cephesinde ona diriliş yolunu göstermeseydi, o bugün, bütün bütün zâyi olup gitmişti. Hem de bir daha dirilmemek üzere...

Şimdi bütün iş, ona, kendini idrak ettirip, ruhuyla bütünleşmesini sağlamak ve onu maddeye esâretten kurtarıp gönlünü yüksek ideâllerle donatmaktır. Âh, keşke bu yüce vazifeyi arızasız yerine getirebilseydik!..

Gelecek Nesillerin Vasıfları

Ümit nesilleri, şimdiler itibarıyla, ilim, îman, ahlâk, sanat anlayışının eri; bizden sonra geleceklerin de ruh mimarlarıdır. Bunlar, gönüllerinin ötelere beslenen dupduru ilhâmlarını muhtaç sînelere boşaltarak toplumun her kesiminde yepyeni oluşumlar meydana getireceklerdir. Yakın tarihimiz itibarıyla art arda pek çok neslin nasipsizliği, heder olup gitmesi, hattâ çılgınlık ve hezeyânı, büyük ölçüde böyle bir ümit nesliyle buluşamayışından kaynaklanmıştır.

Gelecek Ümidiyle Yaşamak

Şimdilerde zaman, geçmişî geleceğe taşıyan; taşıyıp aşıl原因 bir rüzgâr gibi esiyor. Hâdiseler, ümit ve azimlerimizi şahlandıran birer ses ve birer nefes olarak ruh ufkunda, tıpkı cennet kapılarının gıcırdayışlarını aksettiriyor gibi gelip gelip gönüllerimize çarpmakta. Öyle ki, bir füze ile semanın mavi derinlikleri içinde seyahat ediyormuşçasına dolaştığımız her yerde, varlığın O'na bakan yanlarıyla beslenen ve o muhteva zenginliğiyle çağlayıp vicdanlarımıza akan, çehrelerimizde tebessümleşen, dillerimizde aşk u şevkin "hay-huy"u hâline gelen ve bir tatlı serinlik ile hicranlarımızı vuslata, hasretlerimizi maiyete ulaştıran; derken bize, kendi var oluşumuz içinde zaman-üstü, mekan-üstü "oluşum"ların kapılarını aralayan bir lâhûtilikle iç içe yaşarız.

Aslında, şimdilerde dünya, tarihin dölyatağında gelişen ve her bucakta renklerin en büyüleyicisine, seslerin en tesirlisine kapanan öyle bir nevbahar arefesinde bulunuyor ki, her gün birkaç defa âtîyi iman ve ümitlerimizin ufkunda güneşler gibi temâşâ ediyor ve ilâhî ihsanların, meleklerin kanatlarında yağmur damlaları gibi, ova-oba her vadiye sağanak sağanak boşaldığını duyuyor, yıldırım ve şimşeklerin kol gezdiği yerlerde sürekli rahmetle sarmaş-dolaş oluyoruz.

Gelecekte Ümitli Olmak

Evet, arkada bıraktığımız şu birkaç asırlık düşüş, hamiyetli ruhlarda öyle bir aşk u şevk uyarmıştı ki, hâlihazırdaki durumumuz bundan kat kat kötü olsaydı dahi zannediyorum doğrulup kendimize gelmemize yetecek dersi almıştık ve bu aynı zamanda bizim için iyi bir muharrik de sayılırdı. Sanki yıllar ve yıllar süren bir durgunluk ve yorgunluk dönemi yerini hareket aşkına bırakıyor ve bugüne kadar devam edegelen değişik dalga boyundaki olumsuz tecelliler, ardı arkası kesilmeyen handikaplar âdeta kendimizi yeniden keşfetmemiz için bizi biliyor gibiydi. Öyle ki artık bugünden daha çok, uzak-yakın yarınlardan söz ediyor ve geleceğin hülyalarıyla yaşıyorduk. Bugüne kadar bazılarının hep olmaya tahayyül edip de olamadıkları şeyler, bize sadık birer şafak emaresi rengiyle olabilirliğin mesajlarını veriyor ve bizi yeni bir sabaha uyarıyordu. Belki henüz güneş doğmamıştı ama, ufukların fecir mırıldandığı da açıktı. Dünyü kaybetmiştik; önümüzde yarın vardı. Şimdi tam bir metafizik gerilimle "gelecek" deyip zamanın döl yatağındaki yeni armağanını beklemeliydik. Bence dünü değerlendirmesini bilemeyenler, şayet fevtettikleri şeylerin ızdırabıyla kendilerine gelebilmiş ve yarınlara hazırlanmış iseler, çok fazla şey kaybetmiş sayılmazlar. Durup bekleyeceğiz; bakalım gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar..!

Gelecekte Ümitli Olmak

İmanlarımız ve ümitlerimizle dopdolu, irade ve azimlerimizle yay gibi gergin, hülyalarımızla yarınların yemyeşil yamaçlarına sarkmış, tatlı bir rûhi temâşânın çağrıştırdıklarını şuurlarımızın lisanına dökerek bir kere daha gelecek diyoruz. Mânâ ve ruhla mamur bir kökün; fil dışinden, sedeften, inciden, mercandan, billurdan inşa edilmiş bir geçmişin; sırmadan, şaldan, ipekten, atlastan, canfesten örülmüş bir kültürün üzerindeki sis bulutlarının aralandığını, sihirli bir dünyanın uzaktan gözlerimize, gönüllerimize büyüler çalıp geçtiğini âdeta müşahede ediyor ve insiyaklarımız itibariyle, tıpkı mızrabını yemiş bir bam teli gibi ruhlarımızda ürpertiler hasıl edecek olan heyecanlı günlerin arefesinde bulunduğumuz velvelisini duyar gibi oluyoruz.

Biraz realite, biraz da hayal, yürüyoruz yarı tekye, yarı mektep koridorlarında; yarı medrese, yarı kışla komplekslerinde, yarı his, yarı mantık

yamaçlarında, yürüyoruz ve gönlümüze göre geçmiş-gelecek zamanların şiirini, mûsikisini ve âhengini yaşıyoruz. Kalplerin yumuşayıp tamamen iyilik kesileceği, hislerin tıpkı deryalar gibi buhar buhar yükselip çiy noktasına ulaşacağı, gözlerin bulutlardan daha cömert hale geleceği, toprağın hayatla köpürüp renkleneceği, yeryüzünün kuş yuvaları gibi huzur ve sevgiyle tüteceği, duyguların meleklesceceği ve insanların ruhanilerle at başı hale geleceği ümidiyle, yolda olmanın bütün icaplarına riayet ederek, inançlı ve pürneşe yürüyoruz hayatı bir kere daha duyabileceğimiz ufuklara.

Gelip Geçen Medeniyetler

Çin, o hârika surlarını inşâ ve o ileri ahlâkî ve içtimâî prensiplerini hazırlayıp insanlığa takdîm ettiği dönemde, Avrupalı insan, henüz mağaralarda yaşıyordu. Nebîler sayesinde, şarkın dört bir yanı Cennet bahçelerinin ihtişamına ulaştığı hengamda, Londra şehrinin üzerine kurulduğu yerler, ayların, kurtların, içinde serbestçe dolaşabildiği ormanlardan ibaretti. Ninova'da, Bâbil'de, Karnak'ta beşerî hârikalar devri sürerken, Sorbonlar, Oksfordlar, Cambridgeler henüz rüyâlara bile girememişlerdi. Batılı "Ortaçağ" deyip karaladığı bir zaman dilimini -ki gerçekten de onun için öyleydi- koskoyu bir cehâlet, bir vahşet içinde idrak ederken, İslâm dünyâsı, Endülüsleri, Bağdatları ve Buharalarıyla, ileride Avrupalıya da ilhâm kaynağı olabilecek rönesansını yaşıyordu...

Cihan varoldu olalı, hiçbir şey kararında kalmamış; gelenler gitmiş, gidenlerin yerlerini başkaları almış ve onları da daha başkaları takip edip durmuştur. Bir zamanın azizleri, başka bir zamanın perişanları; perişan ve derbeder olanları da azizleri olarak ortaya çıkmışlardır. Bu itibarla bugün aziz görünenlerin yarın zelîl, bugün zelîl sayılanların da yarın aziz olamayacakları iddia edilemez.

Dün üzerinde silindirler geçmiş gibi yerle bir edilen Japonya, bugün dünyâyla hesaplaşma yolunda... Dün kolu-kanadı kırılıp bir tarafa itilen Almanya, bugün başkalarının korkulu rüyâsı... Öyleyse, bizim dünyâmız neden yerinde kalakalsın! O da pekâla kendine gelip toparlanabilir, toparlanıp çağı ile hesaplaşabilir. Kaldı ki, görünebildiği kadarıyla, bu dünyâ da yeniden derlenip toparlanma, geçmişini onlara borçlu bulunduğu târihî dinamiklere yönelme ve hızlı bir mâneviyât topluluğu haline gelme devresine girmiş sayılır.

Bir asırlık bilgi ve tecrübe birikiminin yanında, Avrupa'nın zulüm, tahakküm

ve yıllardan beri süregelen sinsice ezme politikaları da onun metâfizik gerilimini bir hayli arttırdığı düşünülecek olursa vasat müsâit ve şartlar da tamam demektir. Buna mukabil, hasım dünyâ ise bohemlik, lâahlâkîlik, mâneviyât buhranları ve cismânî hayat cenderesinde canı gırtlığına gelmiş olma gibi çözölüş sebepleriyle karşı karşıya bulunmaktadır ki, bu haliyle onun için, bugün olmasa da yarın bir inkirâz kaçınılmaz gibi gözükmetedir.

Gelişemeyişimizin Sebepleri

Oysaki bizde, yenilenme veya İslâmî rönesans adına hep başkalarının ürettiği, hem de pek çoğu itibarıyla temel dinamiklerimize ters yabancı ürünler alınıp teşhir edilmiştir. Yenilenme ve Rönesans bir türlü kendi dinamikleriyle ele alınmamış veya alınamamıştır. Bu açıdan da denebilir ki, bizim dünyamızın muasır ülkeler seviyesine ulaşamaması ve bir türlü beklenen rönesansı gerçekleştirememesi, ülkenin coğrafi konumundan, imkânların eksikliğinden, insanımızın kabiliyetsizliğinden değil; yenilenme esprisinin kavranamayışından, düşünce eksikliğinden, ilim aşkının, hakikat aşkının yerini, şablonculuğun almasından kaynaklanmaktadır.

Genç Nesiller Heba Ediliyor

Biz kendimize yok yere kaoslar icat edederalım; desteksiz, yörüngesiz, irfansız, mefkûresiz ve tabiî, dümensiz yetişen bilmem kaç nesil, hevânın, hevesin ve fantastik hülyaların çocukları olarak yetişti!.. Bütün metafizik mülâhazalarını kaybetmiş; millî resim ve millî kimliğinden habersiz.. dilencilik yoluyla yedi dünyadan toplayıp getirdiği partial şeylerde, "ben kimim?" sorusuna cevap bulduğu vehmiyle yaşayan bu nesil, hep maddenin gel-gitleri ağında çırpınıp durmuş, hep dilsiz ve gönülsüz yaşamış zaman zaman dinini üstûrelere karıştırmış, ahlâkiliği ibâhiliğin kudûmuna kurban etmiş, sanat telâkkisini şehvetin rengine boyamış.. şiirini, mûsıkisini yırtıklığın ağız suyu haline getirmiş ve derken kendini, bu elli türlü yanlışlığın birbiriyle boğuştuğu bir öldüren arenanın tam göbeğinde bulmuştur. Zaten neticenin başka türlü olması da düşünülemezdi..

Genç Nesillere Sahip Çıkmanın Ehemmiyeti

Yıllardır buhurdanlık gibi tütüp duran sînelerimizde birer inilti, dudaklarımızda birer çığlık hâline gelen senin ızdırap ve acılarınla, yine senin imdâdına koşmak istedik. Çevremizde sis ve duman, önümüzde ardarda mânialar; hissiyatımız sarsık, ruhlarımız yaralı; yer yer aksak karıncalar gibi sekerek, zaman zaman yanıp kül oluncaya kadar ateşin etrâfında pervaz eden kelebekler gibi uçarak senin gurbet ve senin yalnızlığın için çırpınıp durduk.

Ne kadar kalbinin feryatlarına kulak verebildik, ne kadar sinelerimizdeki çığlıkları ruhuna duyurabildik bilemeyiz, ama; hakikat olan bir şey varsa o da, seni tam anlayamamanın ızdırâbı, kendi hazlarımızı unutup sana yâr-ı vefâdar olamamanın hüznü ve azâbı gündüzlerimizi gece, gecelerimizi de karanlık karanlık üstüne kabir hayatına çevirdi.

Etrafımızı görüp sezdiğimizden bu yana gözlerimizde Mecnun'un hicran ve hasreti, gönüllerimizde Yakub'un hüznü ve derdi, dillerimizde Kerbelâ türküleri kendimizi bu dertliler yolunda bulduk ve o gün-bu gün ızdırap içinde kaynaya kaynaya bir hâl olduk. Senin ızdırâbın, benim ızdırâbım, insanımızın ızdırâbı ve topyekün bizim dünyâ, bizim âlemimizin ızdırâbı... Doğrusu bu hâle getirilmiş bir dünyada sana ve bana başkası da yaşamazdı ya!

Genç Nesillerin Korunması

Gelecek günlerde, bizleri nelerin beklediğini söylemeye ve bâtlı tasvir ederek, saf düşünceleri ümitsizlik içinde boğmaya gerek yok; millete, kendini yenileme yolları gösterilmeli ve istikbâli omzunda bayraklaştıracak genç kuşaklar, ulvî hedeflere, yüksek ideâllere irşad edilerek gayesizlikten kurtarılmalıdırlar.

Bu yüce vazife, mektepten mâbede kadar, bütün millî müesseselerde hassasiyetle benimsenmeli ve imkân elverdiği nispette de kafa ve kalp izdivacına muvaffak olmuş, aydın ve hasbî ruhlara gördürülmelidir. Zîra, mürşit ve muallim evvelâ kendi ruhunda hakikate eren, sonra da sînesinde tutuşturduğu ilham kıvılcımlarını, çıraklarının gönüllerine boşaltan olgun insandır.

Evet, kâinatın dört bir bucağından gelen İlâhî tayflarla, dimağını aydınlatamamış ham ruhların, kitleleri insanlığa yükseltme yolunda yapacakları hiçbir şey olamayacağı gibi, düşünce dünyası itibariyle etrafını saran şüphelere "pes" demiş derbeder gönüllerin de talebelerine verecekleri herhangi bir şey yoktur. Olsa olsa böyleleri; kuvvetin temsil edildiği müesseselerde, geçmişe ait destan ve türkülerle teselli olur; dînî hayat adına folklor ve merasimlere sığınır ve insanoğlunun Yüce Yaratıcı'yla olan münasebetlerinde, başkalarına ait menkıbelerle gürlür, onlarla kendilerinden geçerler; ama katiyen, ilhamları coşturucu, ruhları kanatlandırıcı ve yüreklere fer verici olamazlar.

Genç Nesle Sahip Çıkmak Milli Bir Görevdir

Yarınları kendilerine emanet edeceğimiz bu gençler, eğer irâdeleriyle var olma yolunda ciddî bir terbiye almaz veya alamazlarsa, diğer canlılar gibi, hatta daha aşağı bir seviyede, şehvet, hiddet, hırs misüllü alçaltıcı hislerin ve yetiştigi çevreden aldığı fena huyların baskısı altında kalır giderler ve bir daha da bu mahkûmiyetten kurtulamazlar. Şehvet, öfke, hırs ve verâset kanunlarının insan üzerindeki tesiri o kadar ciddî ve ağırlıklıdır ki; pedagojinin en yeni esaslarına göre, çok iyi terbiye görmüş gençlerde bile az çok kendisini hissettirmekte ve onları yanlış yollara zorlamaktadır.

Şimdi olsun, dünü bugünle, bugünü de yarınla iç içe ve müşterek mütalâa edebilecek, çağını idrak etmiş nesiller yetiştiremezsek -maâzallah- zamanın insafsız dişleri arasında çiğnenip gitmemiz mukadderdir. Evet, bulunduğu muhitin şartlarına göre duygu ve aletlerle teşhiz edilemediğinden ötürü inkiraza uğrayıp giden canlılar gibi, yaşadığı devri idrak edememiş milletler de yerlerini, var olmaya daha müsait başkalarına bırakır, mahvolur giderler. Tarihte yok olup gitmiş milletlerle nesli tükenmiş bir kısım canlı fosiller, Yaratıcı Kudret'in aynı kanunlarını göstermesi bakımından ne müthiş bir tablodur!

Mısır medeniyeti, Roma imparatorluğu, Endülüs kültürü, Osmanlı cihangirliği ve daha niceleri.. hep aynı gaddar dişler arasında çiğnenip gitmişlerdir. "İşte onlar, işte perişan yurtları!!" sönük bir renk, ölgün bir iz ve etnoğrafik bir kısım enkâz... Genç nesilleri belli bir gaye ve belli bir ideâl istikametinde ele almayan milletler için aynı korkunç girdap bütün ürperticiliğiyle ağızını açmış beklemektedir. Buna karşılık, çocuklarımızın ruhunda mayalayacağımız irâde gücü, terkipçi düşünce ve Hakk sevgisi, onları

her türlü uyuşukluktan, yılgınlıktan, beklenmedik şeyler karşısında paniğe kapılmaktan kurtaracak ve çalışmaya şevklerini kamçılایarak, onlarda hamiyyet ve gayret düşüncesi uyacaktır.

Gençlerin Sahip Çıkılması ve Eğitilmesi

Yarınları kendilerine emanet edeceğimiz bu gençler, eğer irâdeleriyle var olma yolunda ciddî bir terbiye almaz veya alamazlarsa, diğer canlılar gibi, hatta daha aşağı bir seviyede, şehvet, hiddet, hırs misüllü alçaltıcı hislerin ve yetiştiği çevreden aldığı fena huyların baskısı altında kalır giderler ve bir daha da bu mahkûmiyetten kurtulamazlar. Şehvet, öfke, hırs ve verâset kanunlarının insan üzerindeki tesiri o kadar ciddî ve ağırlıklıdır ki; pedagojinin en yeni esaslarına göre, çok iyi terbiye görmüş gençlerde bile az çok kendisini hissettirmekte ve onları yanlış yollara zorlamaktadır.

Gençliğe Hizmet Etmek

Günümüzde imanla böyle bir enginliğe ermiş; şimdilik cılız, fakat ümit ve istikbal vadeden her seviyedeki nesillere, mutlaka hizmet zevki aşılmalı, onlarda, karşılıksız, menfaatsiz, beklentisiz ve içinde şöhet, makam, mansıp vaadi bulunmayan vazife ve sorumluluk duygusu geliştirilmelidir ki; ne devletten, ne halktan, ne de bir kısım güç odaklarından destek alma, ikbal bekleme mülâhazasına girmesinler.. girmesinler ve her yerde düşünce meşalemizi tutuşturacak ışık evler, ışık kompleksler belli arzulara, belli ihtiraslara takılıp kalmasın; hep rıza eksenli, istihdam mülâhazalı, ruh iffeti ve diğergâmlık duygusuyla devam etsin.

Bu konuda, hakikat aşkının ayrı bir önemi olduğu da mutlaka vurgulanmalıdır. Okuma, düşünme, çalışma, araştırma; hakikate hakikat olduğu için bağlanma sevdasıyla birleşince, zannediyorum cihanları fethedecek bir güç haline gelir. Hakikat aşkı, asırlardan beri, belli konularda da olsa, bazı milletleri göklere yükselttiği halde, biz bu durumu, duygularına, düşüncelerine zincir vurulmuş ruh mefluçları gibi, bazen imrenerek ve özenerek, bazen de iç çekerek hep uzaktan temâşâ etmişizdir. Şimdilerde, bu önemli hususun belli bir kesim tarafından heceleniyor olmasını takdirle karşılasak bile, ciddi bir ilim zihniyetiyle ele alındığını söylememiz oldukça zordur. Biz, ruhlarda maddî-

manevî semavîleşme düşüncesi meydana getirecek olan, ahlâkî ve kültürel buutlarıyla hakikate iman blokajı üzerinde oturmuş ilim zihniyetine muhtacız. Düşüncenin sürekli inkişafı, bilginin pratiğe dönüşmesi, dönüşüp gelişme vaad etmesi şimdiye kadar ancak böyle bir ilim zihniyetinin iticiliğiyle gerçekleşmiştir ve gerçekleşecektir. İlim zihniyeti bir esastır, ilim ve teknoloji ise, onun sadece iki küçük ürünüdür. Bir dönem itibarıyla bizde, şimdilerde de bir bölümü itibarıyla Batı'da var olan bu ölçüdeki ilim zihniyetine, bugüne kadar sahip çıkmış ne seviye insanlarına, ne azim kahramanlarına, ne yüksek performanslara ve harcanmış ömürlere şahit oluruz!

Gençliğe İlim Zihniyeti Kazandırılmalı

Aslında, ilmin kendisinden daha mühim olan bir şey varsa o da, ilim zihniyeti ve bu zihniyetin dayandığı prensiplerin ruhlara nakşedilmesidir. Çok erken yaşlarda başlayıp, belli dozlarla gençliğin ruhuna duyurulmaya çalışılan bu husus en az ana sütü kadar önemli ve o kadar da yararlıdır. Dahası bu ilim aşkı ve ilim ahlâkı, yediden yetmişe toplumun her ferdine behemehal aşılmalıdır ki, cemiyetin değişik kesimleri arasında, düşünce, felsefe ve kültür farklılığından dolayı sürtüşmeler olmasın ve yığınlar teâruzların ve çekişmelerin ağında müsademe ve çözümler yaşamasın..

Bu hususun ahlâkî buudu, başlı başına tahlili gerektiren bir konu olması itibarıyla şimdilik ileride hususi bir tahlil deyip geçiyorum.

Gençliği Dinamik Kılmak

Öyle zannediyorum ki, her gençte, sağlam bir inanç düşüncesi, yüksek bir diğergamlık hissi, sönmez bir millet ve vatan sevgisi uyarılabildiği.. sabah-akşam mukaddes mefkûremiz etrafında ahdü peymanlarla bir araya gelinebildiği.. serâzât gönüllerin hayattan kâm alma arzularına karşı tahşidatlar yapıp, izzet ve şeref gibi değerler üzerinde durulduğu ve mukaddes düşüncelerimiz açısından ülke ve millete hizmet sayılmayan her iş ve meşgalenin bir abes ve bu türlü abeslerle meşgul olmanın da, zaman nimetine karşı affedilmez bir nankörlük olduğu kanaati, onların kafa ve gönüllerine yerleştirildiği ölçüde, kalbî, ruhî dağınıklığa düşmeyecek ve özlerini koruyacaklardır.

Aksine, makam sevgisi, şöhret hissi, hayat endişesi ve tama' duygusu gibi insanın iç dünyasını karartan hastalıklarla, her gün ümit semamızdaki yıldızların kayıp kayıp gittiğini göreceğiz ve iç burkuntularıyla iki büklüm olacağız.

Gençliğin Eğitimi Fedakârlık İster

Tarlaya tohum saçmadan topraktan bir şeyler beklemek abes olduğu gibi; genç kuşakların insanlığa yükseltilmesi istikâmetinde, bazı fedâkârlıklara katlanmadan gidip hedefe ulaşmaya da imkân yoktur. İnsan, almadan önce vermesini bilmelidir ki, alma mevsiminde de kat kat alabilsin...

Bir bahçıvan, şâyet bahçesine değer veriyorsa, toprağının en küçük parçasını dahi ihmal etmeden onu işler, hallaç eder; meyveli ağaçlardan bitkilere, onlardan da güller, çiçekler ve süs ağaçlarına kadar bir sürü şey diker. Sonra da onları, su ile, gübre ile besler.. yer yer çapa yapıp yabanî otları koparır ve toprağın hava, güneş ve değişik boydaki esintilerle temasını temin eder ki; bütün bunlar, bahçe sevgisiyle pratiğin bütünleşmesi mânâsına gelir.

Şimdi acaba sizler de, bu bahçıvan gibi, hayatınız ve nesillerin hayatına müdâhale edip onu çeşitli erozyonlardan koruyabiliyor musunuz? Her taraftan hücum eden zararlılara karşı göğsünüzü siper yapıp onu müdâfaa edebiliyor musunuz? Ve bu uğurdaki gayretlerinizde fevkalâde bir inanç ve azimle iradenizin hakkını verebiliyor musunuz?

Evet, istesenez sizler de, hayatınızı yeni baştan inşâ edip, ona değişik buutlar kazandırarak başkalaşabilir; eşya ve hadiselerle bir başka zâviyeden bakıp bir başka şekilde müdâhale edebilir.. daha irâdeli, daha derli toplu olabilirsiniz. Olabilirsiniz ama; bütün bu (olma)ların bir tek yolu vardır, o da; Hakk'ın lütuflarını irâdenizin çehresinde tecellî ettirebilmektir.

Gençliğin Eğitimi İhmale Gelmez

Bu çağ bizim için üst üste bir problemler çağı oldu ve olmaya da devam ediyor. Hele bu problemlerden birisi var ki o, diğer bütün problemleri unutturacak kadar derin, tedavi ve muâlecelere karşı mukavemetli ve kronik, ihmale tahammülü olmayacak kadar da acildir. İşte bu dev problem,

milletimizin, hususuyla da gençlerimizin kendi değerlerimiz açısından ihmali problemidir; eğer derinliği ölçüsünde, hem de vakit fevt etmeden, usta ve mahir ellerce çözüme kavuşturulmazsa, pek çok beklenmedik tersliklere girilerek başarı kuşağında hezimetler yaşanabilir ve en umulmadık anlarda maruz kalacağımız bir kısım nevzuhur hâdiseler mukadderatımızı karartabilir.

Biz kendimize yok yere kaoslar icat edederalım; desteksiz, yörüngesiz, irfansız, mefkûresiz ve tabiî, dümensiz yetişen bilmem kaç nesil, hevânın, hevesin ve fantastik hülyaların çocukları olarak yetişti!.. Bütün metafizik mülâhazalarını kaybetmiş; millî resim ve millî kimliğinden habersiz.. dilencilik yoluyla yedi dünyadan toplayıp getirdiği partial şeylerde, "ben kimim?" sorusuna cevap bulduğu vehmiyle yaşayan bu nesil, hep maddenin gel-gitleri ağında çırpınıp durmuş, hep dilsiz ve gönülsüz yaşamış zaman zaman dinini üstûrelere karıştırmış, ahlâkiliği ibâhiliğin kudûmuna kurban etmiş, sanat telâkkisini şehvetin rengine boyamış.. şiirini, mûsıkisini yırtıklığın ağız suyu haline getirmiş ve derken kendini, bu elli türlü yanlışlığın birbiriyle boğuştuğu bir öldüren arenanın tam göbeğinde bulmuştur. Zaten neticenin başka türlü olması da düşünülemezdi..

Artık bundan sonra o, gayızla sağa sola saldıracak; geçmişini hafife alacak; imanının yanında güvenini ve güvenilirliğini de yitirecek; insanî duygularıyla beraber sevgiye de hasret gidecekti. Dahası, tamamen yabancı vicdanların vesayetine teslim edildiği bu dönemde o, terbiyesi yabancı ellere bırakılacak; duyguları, düşünceleri ile yabancı kreşlerin çocukları gibi yetişecek; başkalarına kendinden daha yakın, bu yakın-uzak fikirzedeler, birbirlerinin sıcaklığını duyacak kadar birbirleriyle iç içe bulundukları halde, kendi aralarındaki soğukluktan da her zaman tir tir titreyeceklerdir. İşte bunlardır ki, îmanı bin türlü şüphe ve tereddütle delik-deşik.. güveni temelinden sarsık.. ümitleri târumâr.. kalbi, suları çoktan çekilmiş bir dere yatağı gibi kupkuru.. insanî duyguları kine, nefrete, düşmanlığa emanet.. o bomboş yüreği bir sürü korkunun cevelângâhı.. hep hedefsizliğin, gayesizliğin gel-gitlerine teslim ve mesafelere yenik.. ufku kapkaranlık ve inişlerinde bile yokuş yaşamakta.. özü, üsâresi sıkılıp içinden çıkarılmış da, sadece kabuğuyla ayakta duruyor gibi âdetâ her şeyiyle iğreti hale gelmiştir.

Gençliğin İmdadına Koşmak

Senin uğruna bu yola atıldık. Acılarına ortak olmak, ızdıraplarını dindirmek, gönlünü âbâd etmek için... Bize gönül koyma! "Ağırdan aldık"; vaktinde imdadına yetişemedik. Ama inan; sînemizde hep Yakub'un âh u efgânını [1], içimizde Zeliha'nın aşk u hicranını taşıdık durduk.

O âb-endâm [2] kâmetinin iki büküm olduğunu her gördükçe, perişan kâkül'ün gibi kalbim de dağılıp gitti. Buruk boynun ve mahzun bakışların karşısında kaç defa kaddim büküldü, gözlerim doldu. Her feryadıma senin türkünden bir nağme katıp destanını dile getirmek istedi isem de, iniltin içimi yaktı; derdin gözümde büyüdü, içim burkuldu...

Hem de sana el uzatmağa utanıyordum... Âbâ-ı kenâisiyyeyi [3] hatırlatan yapmacık şefkatimle karşına çıkmağa ar ediyordum. Zira sana, gözümün önünde kıydılar. Zülüflerini târumâr edip, bu hâle koydular. Beynini söndürürken, kalbini kursağına yedirirken, görmüştüm olup bitenleri ve uzatamamıştım günahkâr ellerimi... Sızlanışına rağmen uzatamamıştım... Kader'in Faust'un kaderi, ama Mefiston kim..? Kim revâ gördü bunları sana...?

Emin bir ülkede idin. Sıcak bir yuvan vardı. Rızkın başının ucunda ve işin yolundaydı. Sonra şu vahşetzâra geldin ve geldiğine bin pişman oldun. Ama gelmemek elinde değildi. Geldin ve etrafını büsbütün boş bulup hâline âşına kimse göremedin. Âh u efgânını, sadece sen duyuyordun.

Ve sana koşanlar, sadece midenin arzu ve isteklerine koşuyorlardı. Senin bugünkü yürekler yakan feryatların, tâ o zaman başlamıştı. Tâ o zaman terk edilmiştin. Hem de "en sevimli" iken. Sen, başkalarının keyf ve eğlencesi olarak elde idin, kucakta idin; bir gül gibi göğüste idin, dudakta idin. Ama senin için yapılan şeylerde sana ait olanı bulmak mümkün değildi. Gariptin, yalnızdın ve sahipsizdin...!

Dünün bugününü doğurdu ve bugünün, ne olacağı belirsiz yarınlarını hazırlamakta. Yolların ayırımındasın yavrucuk...!

Şimdi bana müsaade et de, şu bâdirede Bahadır'ın olayım. Mızrabımı senin için vurup, feryâdımı rûhuna duyurayım. Bu fırtına ve bu yangında, gerektiği an imdâdına koşamadığım için de, kaldırım taşı gibi şu mücrim başımı ayaklarının altına koyayım ve bütün mücrimler adına senden özür dileyeyim: Bir keyf uğruna varlığına sebebiyet verenleri, etine kemiğine bağlanıp gönlünü unutanları, bir geçici dem için ebediyetine kıyanları, ruhuna hoyratlık aşılıyıp sefâletini hazırlayanları affeyle yavrucuk!..

- [1.] Efgân: Acı ile bağırmlar, feryatlar ve istimdat.
[2.] Âb-endam: Mütenasip, ölçülü endam.
[3.] Abâ-i kenâisiyye: Kilise pederleri, papazlar.

Gençliğin Milli ve Manevi Değerlere Yabancılığı

Tarihin belli bir döneminde başlayıp, bugünlere kadar uzayıp gelen bir mizaç inhirâfıyla, bize ait değerler hep horlandı, hep hakir görüldü. Bu dönemde, gönlünü bir kısım fantezilere kaptırmış, ruh dünyâsıyla lime lime bazı gençler, bu güzel dünyâmız ve onun, tarihin derinliklerinden gelen paha biçilmez değerlerini hep tiksinti duyan bir ruh haletiyle hatırladı.

Bizi ve dünyâmızı tanımama bahtsızlığı içinde yetişen bu gençler, biraz alafranga olma merakı, biraz da dünümüzü ve bugünümüzü çok iyi bilememelerinden, his ve heveslerinin tesirinde kalıyor; daha kötüsü de his ve heveslerini fikir zannediyor bize ve geçmişimize ait şeyleri değersiz, fazla, hatta sevimsiz ve zevksiz buluyor "şarklılık ve asyalılık" deyip geçiyorlardı. Dünden-bugüne millet çoğunluğunun, sevip-saydığı, zevkle yaşadığı şeyler, onların hissiyatlarına ters geliyor zevklerine dokunuyordu.

Artık bu serâzât gönüllere hem aileleri, hem de bir kısım dînî, millî çevrelerin telkin etmeye çalıştıkları, dine saygı ve mukaddeslere hürmet gayretleri de alâka görmeden hebâ olup gidiyordu. Aslında onlara, devrin idrak ve anlayışına göre ve çağın diliyle dînî ve millî değerleri tefsir edip yorumlayacak çapta, ne bir edip ve şairleri, ne de bir mütefekkir ve üstatları yoktu. Üstelik bunlar, hislerinin en amansız, iradelerinin en dermansız, nefislerinin en îmansız ve tecrübelerinin de en yetersiz olduğu buhranlara açık gençlik dönemlerini yaşıyorlardı.

Vâkıa, her zaman gençlik ve çocukluk dönemleri, beşerî duygu ve düşüncelerin galeyâna geçtiği, her fikrin, beraberinde bir kısım romantik mülâhazalar da getirdiği, muhâkeme, his ve mantığın birbiriyle çarpıştığı tuhafliklar ve gariplikler devresidir ama; o günkü gençlerin heves ve hevâ kaynaklı boşlukları bütün bütün farklılık arz ediyordu.

Gençliğin Ruhi Eğitimi

Ruh terbiyesi, kısaca insanın yaratılış gayesine yönlendirilmesi demektir.

Aynı zamanda ona, ruhun bedeni ve cismani baskılardan sıyrılarak kendi özüne, kendi kaynağına yönelmesi ve yaratılışının gayesi istikâmetinde bir seyr-i rûhânî gerçekleştirmesi de diyebiliriz ki, konumuz şimdilik öyle bir bahse açık değil.

Günümüzde bütün rûhi dinamiklerini yitiren ve kendi özünden uzaklaşan talihsiz nesiller, kendi akıl ve kendi muhakemelerinin kurbanı, perişan ve derbederdirler. Ne olursa olsun bizler, bu neslin bakış zaviyesini ve temâşâ ufkunu değiştirme mecburiyetindeyiz.. ve değiştireceğimize de inanıyoruz. Bu mevzudaki gayretlerimiz hafife alınsa da biz olabildiğince ümitliyiz. Elverir ki iradelerimizi ibadetle besleyip nefis muhasebesiyle kontrol altında tutabilelim. Bize bu yolda sadece yürümek düşer. Biz nereye yönelirsek kemmiyetsiz, keyfiyetsiz- Allah oradadır. Gözlerimizi yumup geleceğin altın yamaçlarına tohum saçma bize, saçılan bu tohumların hayata yürümesi de O'na aittir.

Bizim, şuurlu bir hizmet ve ihatalı gayretlerle, bu dünyanın içinde, huzurla, emniyetle, sevgiyle esen bir başka dünyanın meydana geleceğine ve hayatın gerçek saadet çizgisini bulacağına inancımız tamdır. Ve tabii, gelecekteki nesillerin, para, ikbal, şöhret, makam ve her türlü iştihanın çok üstünde bir büyük sevgiye müteveccih olacağına da.. işte bu kalplerin sultanlığı sevgisidir.

Gençliğin Sokak Gösterileri

Bu kaosu dönemde herkes sokaklara dökülüyor, herkes sihirli bir dünya ile alâkalı bir şeyler mırıldanıyor.. ve husûsiyle de gözleri buğulu, gönülleri heyecanla dopdolu gençler, yitirilmiş bir cenneti arıyormuşçasına her yolda yürümeyi deniyor, her kapıyı zorluyor, o güne kadar saygı duyduğu bütün değerleri yıkıyor, her gün bir sürü olmazlarla yaka-paça oluyor ve yeni baştan bir insanlık cemiyeti hezeyanlarıyla köpürüp duruyordu. Ve tabii, bu serâzad ve çakırkeyf gençlerin çılgınlık senfonilerine kantarmış entellerden iltihak edenlerin sayısı da az değildi.

O zamanlar, bu tür yeni düşüncelerin büyümesine kendini kaptıranlardan hemen hiç kimse, herhangi bir tenkit, tetkik, muhakeme ve mukayeseye başvurmada, "yeni" deyip kendini bir kısım fantezilerin içine salıyor ve elinde kâsesi meykeşler gibi; "yeni dünya", "yeni düşünce tarzı", "yeni sistem", "yeni toplum", "yeni idare" diyor, durmadan târihî dinamiklilere, mâziye, dine ve atalarına saldırıyordu. Bu dönemde sadece başkaldırmanın romanı yazılıyor,

başkaldırmanın tiyatrosu yapılıyor ve topyekün sanat bir isterik düşüncenin elinde korkunç bir yıkım yaşıyordu. Bir zümre her şeyi yıkmaya, her şeyi değiştirmeye karar vermişti ama, nelerin nasıl değiştirileceğini, değiştirilen şeylerin yerine nelerin ikâme edileceğini düşünmeden karar vermişti. Oysa ki, değiştirilmek istenen şey ne bir at, ne bir araba, ne bir ev ne de bir urbaydı; o, bin seneden beri milletin canıyla-kanıyla bütünleşmiş ve benliğinin her parçasına işlemiş bir mânâ idi. Onun için de yeniler tutmadı; eskiler sarsıldı ama oldukları yerde kaldı... O günkü yeniler ve yenileycilerin yıldızları birer birer söndü ve daha üzerinden çeyrek asır geçmeden, partial birer elbise, eskimiş birer eşya gibi ya şuraya buraya atıldı veya târihî bir fosil olarak korunmaya alındı.

Gençliğin Yaşadığı Bunalım

Neslimiz, en bunalımlı bir devreyi yaşamaktadır. Asırlarca devam edegelen terk edilmişlik, iç içe musibetler hâlinde onun devrinde meyve verdi. O, bu Kaf dağından yükün altına itilirken, anadan babadan; yurttan yuvadan; mürebbîden ve çevreden alıp dağarcığına koyacağı herhangi bir azığı olmadan itildi. Hem de kalbi gıdasız ve dizi dermansız olarak...

Evet, bu nesil, asıryla zifaf olmaya hazırlanırken, bütün değerleriyle beraber çoktan maddenin ağır baskısı altında ezilmiş ve tükenmiş bulunuyordu. Kendisinde ne bir iç derinlik, ne de duygu ve düşünce duruluğuna delâlet eder hiçbir şey kalmamıştı. Nasıl kalır ki, bin yıllık tecrübe, bin yıllık hars, kumara verilircesine saçılıp savrulmuş ve bunların yerine, yirmi devletten alınan ve herhangi bir tasfiyeye tâbî tutulmayan Sanskritce gibi bir kültür yerleştirilmişti.

Günümüzün nesli, her biri başlı başına bir garabet olan hâdiseler cümbüşü içinde, kendi "çağıyla" münasebete geçti. Önünde, yolunu ve yönünü değiştirmiş şaşkın bir topluluk; omzunda asırların birikimi büyük ihmal ve vebâl ve bütün bunlara mukabil acısız-sancısız bir doğumla meydana gelen anomali dinamik güç... Zavallı nesil, kimi dinleyip, kime uyacağını kestiremedi. Nasıl kestirsin ki, o gözünü dünyaya açtığı zaman, kendinden ve kendi dünyasından kaçanlardan başka kimseyi görmedi.

Gençlik İhmal Edildi

Dün bir şaşkınlık içinde "Mehlika Sultan'a aşık" toy delikanlılar yerinde, bugün eli kan, üstü kan, bağı kan ve ne yaptığını çok iyi bilen kanlı deli bir nesil vardı. Artık dıştaki kargaşa ve hercümerce başka sebep aramaya gerek var mı? Tatmin edilememiş, doyurulamamış ve hatta terk edilmiş bir neslin, çeşitli kamplara ayrılması ve birbirini kıran kırana öldürmesi gayet normal değil mi...? Bugüne kadar onun iç inkırazını sezebildik mi? Onu soysuzlaştıran sebeplere inebildik mi? Halbuki, ona canavarlık öğreten tiranlar karşısında, siyanet meleşği gibi onun yanında olmalı değil miydik? Heyhat..! Binbir vahşet senaryosunun sahnelendirilmesi karşısında, sessiz ve infialsiz kaldık... Evet.. bütün bir millet olarak arenalardaki kavgayı seyreder gibi, bu kanlı boğuşmadan hiç mi hiç bir şey anlamadık.

Gerçek Aşk

Gerçek aşk, fitili sonsuzun چراغından tutuşturulmuş, arzı da semayı da, doğuyu da batıyı da aşkın, zaman-mekân üstü, lâhûtî öyle bir ışık veya kordur ki, tecellisi nur, içi buğu buğu huzur ve çevresi de, sevgili kokusuyla buhur buhurdur. Evet, aşk ateşiyle tutuşmuş yanan bir gönül, sürekli bir buhurdanlık gibi tüter ve aşğın iç dünyasının her yanına sevgilinin kokusunu duyurur; tabîi, sırdan anlayan çevredeki sırdaşlara da. O, yer yer kendi içinden:

"Sefine-i kalbime alevli bir kor attın ey dost
Bülent avaz ile dersin, bakın deryada yangın var!" (Sûzî)

der ve bu iç çığlıklarla nefes almaya çalışır; zaman zaman da:

"Ey sđlcî, aşkın oduna yandıkça yandım, bir su ver;
Parmağım aşkın balına bandıkça bandım, bir su ver!" (Gedâî)

sözleriyle âh u efganını gönül tellerinde seslendirir. Ve, vuslat çağrısıyla inler; inler ama, hiçbir zaman da canını aşka adamadan geri kalmaz. Zira, gerçek aşğın nazarında aşk, aşktan başka her şey bir abes, aşk çığlıklarının dışındaki her feryat da manâsız bir sestir.

Gerçek Aşk Sahipleri

Aşk, mekânda mekânsızlığın, zamanda zamansızlığın en doğru şahididir. O, gökler ötesinden insanın kalbine salınmış ateşten bir zincir, bu zincirle bend

olmuş kimseler de, aşkın azat kabul etmez bendeleridir. Yansalar da, o zincirle bend olmuş olarak yanarlar ve öleceklerinde de yine aşk oltasında ölmeyi düşlerler. Onlar, aşksız yaşamayı ömürden saymaz; aşksız geçen günleri de, heva ve heves rüzgârlarıyla savrulan hazan yaprakları gibi görürler. Aslında aşık öyle bir canla içli-dışlı olmuştur ki, gün gelir, baharlar hazana teslim olur. Renkler, siyahlara bürünür, ölüm türküleri söylemeye durur. Gençlikler iki büküm olup gider, yaşlıların peykelerine oturur., bütün güzellikler, tıpkı duvarlardaki tablolar gibi matlaşarak, birer hatıra çerçevesine dönüşür, ama o can, bütün canlara can katar, hazanı alevden renklerle tutuşturur, yaşlılığa karşı gençlik iksiri olur ve çürüyüp giden canlara da hayat...

Gerçek Aşkın Özelliği

Gerçek aşk, sadakat enginliğiyle derinliğini bulan aşktır. Henüz sadakat ufkuna ulaşmamış bir aşk, içi her türlü zenginliklerle dolup taşan bir mağazanın umûmî muhtevasını iyi bir vitrinle sergilemeye benzetilecek olursa, sadâkatle oturaklaşmış bir aşka da, nâmütenâhî zenginliğine rağmen vitrinleri kapalı bir hazine nazarıyla bakabiliriz. Evet, sadâkatle derinleşmemiş aşk, içindeki kaynamaları dışa taşan köpüklü bir derya, sadâkatle gerçek derinliğine ulaşmış aşk ise, içinde renklerin, seslerin eriyip gittiği bir umman gibidir. O ummanın derinliklerinde ne renge rastlanır, ne dalgalarla karşılaşılır, ne de bir homurtu işitilir. O, derinliği kadar sessiz, zenginliği kadar da renksiz - bu, bütün renkleri birden ihtiva eden bir renksizliktir - ihtişamı ölçüsünde de gürültü ve şovdan uzaktır.

Bu nokta, aynı zamanda "hüsn"ün eksiksiz aşka, aşkın da huy, tabiat ve sorumluluk duygusuna dönüşmesi noktasıdır ki, bu noktada, bir taraftan, varlıktaki iç içe ahenk, iç içe manâ ve iç içe güzellikler his, şuur ve idrakin hassas imbiklerinden geççe geççe, kalbin kadirşinas değerlendirmelerine bağlanarak aşka, iştâyaka, cezbeğe, incizaba mecralar haline gelir; diğer taraftan da, bu güçlü alâkalarla aşık gider, bütün benliği ile maşûka bağlanır ve onun emrine girer. Hz. Mevlânâ, bu hissi ifade sadedinde:

"Ben kul oldum, kul oldum, kul oldum, kul oldum..

Kullar, hürriyete kavuşunca sevinir ve mesrur olur;

Ben, Sana kul olduğumdan dolayı şad ve mesrurum." der.

İmanını marifetle bezeyemeyen, yol yorgunluğundan kurtulamaz. Marifetini

aşku muhabbetle derinleştiremeyen, formalitelerin ağında can çekişir durur. Aşk ve muhabbeti Sevgiliye ulaşma yolunda kulluğa bağlamayanlarda, sadâkatlerini ifade etmiş sayılmazlar. Bu mülâhazalarımızı, aşkta zirve, ibadet ü taâtte şahika büyük kadın, Rabia Adeviye'nin sözleriyle noktlayıp, konuyu bağlayalım:

'Allah'ı sevdim' diyorsun; sonra da, O'na isyan ediyorsun. Yemin ederim ki, bu anlaşılması zor, tuhaf bir tavır. Eğer sen gerçekten O'nu sevseydin, O'na itaat ederdin; zira seven, sevdiğine kul-köle olur ve itaat eder."

Gerçek Güzellik

Hakiki güzellik Hakk'a ait, kusursuz kemal de O'na "özgü" ve O'nun lâzımıdır. Topyekün varlık, O'nun değişik tecellîlerinin birer farklı aynası, her nesne ve her hâdisenin çehresinde temâşâ ettiğimiz manâ, muhteva, parlaklık ve cazibe de -aynaların kabiliyetine göre- O'nun güzelliğinin küçük bir parıltısı ve varlığının zayıf bir ziyasıdır.

Gerçek Hayat

Gerçek hayat, vicdan ve ruhun ötelere esintili duru ikliminde yaşanan hayattır; önu ve sonu itibariyle de aslâ, elemi, kederi, hasreti yoktur.

Gerçek Hürriyet

Evet, eğer hürriyet, Cenâb-ı Hakk'a hâlisâne kullukla mebsûten mütenâsîp (doğru orantılı) ise -ki öyledir- hayatlarını başkalarının gölgelerinde geçirenlerin hür olduklarını söylemek oldukça zor, hatta imkânsızdır.. evet

- Eğer nâmus davulunu çalmak istersen, yıldızlar çarkından geç; zira zillerle dolu bu çember bir rûsvaylık defidir."

Hakikî hürriyet kemâl-i ubûdiyetin lâzımıdır; bu iki şeyi eş anlamlı bile kabul edebiliriz. Bu itibarla, denebilir ki insan, Allah'a kulluğu ölçüsünde hürdür. Kulluktan nasipsiz olanlar hür olamayacakları gibi, gerçek insânî değerleri kavramaları da mümkün değildir. Zira bunlar, hiçbir zaman beden ve

cismâniyetin girdaplarından kurtulamaz, kalp ve ruhun hayat ufkuna ulaşamaz ve özlerini kendine has derinlikleriyle duyamazlar.

Hayatını, hep bedenî mülâhazalar ağında geçiren.. mazhar olduğu nimetler karşısında iki büklüm olacağına küstahlaşan.. üzerindeki ilâhî mevhîbeleri bozbulanık hırslarla yaşayan.. kazandığında şımarıklaşan, kaybettiğinde inkisardan inkisara düşen ve elindeki imkânları yitireceği endişesiyle tirtir titreyen bir talihsiz, cihanlara sultan olsa bile hür değildir.

Gerçek Marifet Allah'ın Varlığını Bilmek

Evet, mutlak var olan O'dur.. en doğru gerçek de O'nun varlığını itiraf ve birliğini ikrardır. O'nun marifetinin "elif-be" şeklindeki mebâdisi, îmân, İslâm hakikatine ve ihsan şuuruna ulaşmak; ulaşırken de, böyle mübarek bir hedefi gerçekleştirmede, bütün feyizlerin ve bereketlerin asıl kaynağı olan hedefin dışındaki tali besleyicilere iltifat etmeden hedef ve kaynak eksenli olan sülûkü devam ettirmek ve her gün yeni bir tulû ümit ve iştîyakıyla hep O'na yönelmek ve her tulû'da yepyeni bir vuslat neşvesi duymak; bütün bunların netice ve müntehasında da, O'nun esma, sıfât ve şayet, O'nun gücünün gölgesi olan iradelerimizin hakkını vererek güç yetirebiliyorsak, zatının esrarına vakıf olmaktır.

Lûtfiye-i Vehbî'de bu mülâhazalar şöyle seslendirilir:

Sa'y edip arif-i billah ola gör;
Nail-i marifetullah ola gör..!
Çün "en u'raf" dedi Hazret-i Vedûd,
Marifettir dû cihanda maksud.
Marifet, zînetidir insanın,
Pes olur mertebesi nâdânın.
Marifet devlet-i ruhanîdir,
Marifet eltaf-ı rabbanîdir.
Ol senin olacak ey ruh-u revan,
Hep senin olmuş olur iki cihan.

Gerçek Muhabbet

Gerçek muhabbet, insanın, bütün benliğiyle Sevgili'ye yönelip O'nunla olması, O'nu duyması ve topyekün başka arzulardan, başka isteklerden sıyrılabilmesiyle tahakkuk eder ki, böyle bir mazhariyete ermiş babayiğidin kalbi her an Sevgili'ye ait ayrı bir mülâhaza ile atar hayâli, her zaman O'nun büyüğü ikliminde dolaşır duyguları her lâhza O'ndan başka başka mesajlar alır irâdesi bu mesajlarla kanatlanır ve gönlü sürekli vuslat mesîrelerinde seyahat eder.

Gerçek Mutluluk ve Saadetin Anlamı

Gerçek saadet, insan zihninin dağınıklık ve perişanietten kurtarılması, insan kalbinin itmînan ve istirahatata ermesinden ibarettir. Onu, deniz kenarlarında, dağ başlarında, tenhâ koruluk ve koylarda arayanlar, hep yanılmışlardır. Vâkıa, bu türlü yollardan başkasıyla, rûhunu dinlendirmesini bilmeyen avâm için, bunlar da birer vesile sayılabilirler. Ama, gerçek huzur ve saadet için, ne zaman ne de zemine ihtiyaç yoktur. O her yerde insanla beraber ve onun iç aydınlığına, onun hür irâdesine tevdi edilmiş mukaddes bir sevgilidir. Her insan, istediği zaman, kanatlanan rûhuyla, kalbinin sonsuz iklimlerine doğru açılıp, temâşâsına doyamayacağı âlemlere ulaşarak, özlenen mutluluğu elde edebilir. Hele, kalb hazinesi tertemiz fikirlerle donatılmış ve lebrîz edilmişse... Boyce'nin dediği gibi: "Ruhunun derinliklerinde, böyle bir mihrabı olan insan ne bahtiyardır!.."

Gerçek Mü'min İslam'ı Temsil Eden İnsandır

Aslında mü'min bir kalpte, hem İslâmiyet hem de başka inanç ve telâkkilerin yan yana bulunması mümkün değildir. İman, islâm bir kalbe girince, bütün yanlış kabulleri siler süpürür götürür; ibadet onun her yanına kendi rengini çalar ve ihsan şuuru, Hakk'ı görüyor ve Hak tarafından görülüyor olma seralarıyla onu sıyaneti altına alır ve orada sadece O'ndan gelen esintiler kalır.

Temeli imana ve islâma dayanan Allah'la böyle bir münasebet sayesinde ki, insanın düşünce ve tavırlarında şaşmayan bir doğruluk, mütemâdî bir samimiyet, sürekli bir yardımlaşma duygusu, yürekten bir dayanışma gayreti ve bir uhrevîlik ahlâkı belirir. İşte bu ölçüde, insanın iç dünyasına nüfuz eden iman, mü'minin her halinde kendini hissettirir; memuriyetinde, ticaretinde, çarşı-pazardaki muamelelerinde ve diğer bütün sosyal aktivitelerinde onun davranışlarını tesir altına alır; ruhuna kendi mânâsının şeklini çizer ve zamanla

bu resim onun tavırlarında okunan mânevî bir kaside haline gelir ki; "Görüldüğünde Allah hatırlanır." dedikleri de işte bu kıvamdaki bir mü'min olsa gerek...

Bize göre hakiki mânâda iman ve islâm düşüncesi işte budur ve "din" dediğimiz vaz'-ı ilâhî bunların mecmuunun unvanı, diyanet de bu yüce hakikatin hayata hayat olmasının adıdır. Mebdei, "kelime-i şهادet" veya "kelime-i tevhid" dediğimiz, sözlerin o en güzeline dayanır; müntehâsı da gider tâ Hak rü'yetine ulaşır. Onu bu çerçevede kabullenip yaşayan herkes -kalblerini Allah bilir- Kitap ve Sünnet açısından mü'min, Müslüman ve dindardır; bundan başka herhangi bir ad ve unvanla anılmaları da onlara karşı bir saygısızlıktır.

Gerçek Müslüman ve Mü'minin Özellikleri

İnancı iz'ân mertebesinde ve tam, ameli bütününüyle hak ölçülerine bağlı, kalbi her zaman Rabbiyle münasebet içinde ve O'nunla olan irtibatı da davranışlarına akseden bir mü'min, asla şuna-buna takılmaz ve katiyen başkalarının uydu olmaz. Her zaman merkezi tutan bir milletin onurlu bir ferdi olma şuuruyla oturur kalkar ve her hareketiyle farklılığını ortaya koymaya çalışır. O, Allah'tan ötürü herkese ve her şeye karşı derin bir saygı duyar; insan olma mazhariyetiyle telif edilemeyecek her türlü basitlikten sakınır; dini, inancı, düşüncesi ve davranışları itibarıyla başkalarına nispeten hep bir fâikiyet sergiler; bütün bunları yaparken katiyen üstünlük psikolojisine de girmez; kendi anlayış ve hayat felsefesini zorla başkalarına kabul ettirmeyi düşünmez. İnanıldığı sistemin hiçbir zaman ikraha yol vermediği mülâhazasıyla herkesi kendi konumunda kabul eder ve şunu-bunu kendi kabullerine zorlama yerine mesleğinin muhabbetiyle yaşar; düşünce ve inançları adına arızasız bir temsil sergiler; insanlar arasında imrenilen bir insan olmaya fevkalâde dikkat eder; böyle davranırken de kimseden beğeni dilenme peşinde olmaz; yaptığı/yapacağı her şeyi Hak rızası yolunda bulunmanın gereği bilir: Söz, tavır ve davranışlarında sadece Hakk'ın hoşnutluğunu düşünür; gösterişi ve âlâyîşi kalbi öldüren birer virüs gibi görür ve bütün samimiyetiyle tutunur Hakk'a, sonra da yürür yoluna...

Gerçek Müslümanın Hayata Bakışı

Evet, kalbî ve rûhî hayatın zirvelerine yönelmiş böyle birinin nasıl düşüneceği, nasıl hareket edeceği, nasıl işleyeceği, nasıl başlayacağı; ibadetlerinde ne denli hassas davranacağı, ahlâkî konularda ne ölçüde duyarlı olacağı, ne kadar murakabeye ve muhasebeye açık bulunacağı ve sürekli kendini kontrol edip günahlara karşı ürperti duyacağı bellidir. Bu ölçüde duygu ve düşünceleriyle oturaklaşmış birisi için, artık bütün birimleriyle hayat, tıpkı mecrasını bulmuş bir çağlayan gibi hep ummana ulaşmak için akıp gidecek; o da, bu çağlayan içinde sürekli bir aşk u vuslat neşvesi yaşayacaktır. İman, inkişaf ve derinliği ölçüsünde bu hareket insanının ana dinamosu; ibadet, onun destekleyici ve koruyucu dinamiği; ahlâk ve topyekün insanî münasebetler alâmet-i farikası ve fasl-ı mümeyyizi; kültür, tabiîleşmiş en önemli buudu; sanat da, tecessüslerinin, tevahhuşlarının, iç sezi ve iç müşahedelerinin akisleridir.

Gerçek Müslümanın Sorumluluk Şuuru

Bize göre -bununla gerçek Müslümanlığı kastediyorum- Allah nezdinde kurtulmuş olmak, kurtarıcı olma cehd ve gayretine bağlıdır. Biz, uzak ve yakın geleceğimizin selâmetini, başka ruhlara melce' olmada, başka iradelere fer pompalamada, başka gönülleri şahlandırmada görür ve her zaman yangınları göğüsleyen ve şahsî çıkarlara sırtını dönen kimseler arasında yerimizi almak isteriz. Zaten, davranış ve hareketlerimizin ahlâkî olması da, ruhlarımızda mefkûreleşen böyle bir mesûliyet şuuruyla yakından alâkalıdır.

Evet, topyekün varlığı kucaklayan nizamın en hayatî nüvesini teşkil edip evrensel huzurun da en ehemmiyetli kaynağı sayılan ve hemen her zaman ferdiyetimizin sınırlarını aşan böyle bir sorumluluk ruhu, böyle bir yüce himmet azmi ve rehberlik iradesi, hem bizim kurtuluşumuzun biricik esası. hem de bütün insanlığa muhtaç olduğu ruh ve mânâyı fısıldayacak en müessir bir ses ve en belîğ bir lisandır.

Gerçek Öğretmenin Özellikleri

Bize göre gerçek muallim ve mürşit, işte böyle her şey olma istidât ve melekeleriyle, dünyaya gönderilen insana, doğruyu öğreten, doğru düşündüren, onun gönlünü coşturup ruhunu kanatlandıran, yolunu kesen bütün karanlıkları ve kara delikleri bertaraf edip onu aydın menfezlere ulaştıran talihli insandır.

Vakti gelince, bu kutlu hakikat erinin elinde, taş-toprak, som-altın haline gelecek; değersiz gibi görünen şeyler kıymet kazanacak; en kararmış ruhlar şafak aydınlığına ulaşacak; boynu tasmalı nefsin azat kabul etmez kulları ruhlarıyla bütünleşerek birer sultan kesilecektir.

Kendini irşad ve tebliğ adamış, çıraklarını adım adım takip eden; hayatın her dönemecinde onları, insanlığa yükseltme heyecanı ile dolup boşalan; ilimler adesiyle onlara mutlak hakikatı gösterebilen; yer yer yıldırımlar gibi gerilen, sonra ruhunda yumuşatıp usulaştırdığı ışık huzmeleriyle talebelerinin gönüllerini aydınlatan muallim ne mübarektir..

Gerçek Saadet

Evet, bizim için gerçek saâdet, haricî tatminlere bağlı, gelen-kesilen, akan-duran saâdet değildir; bizim için hakîkî saâdet, ruhumuzdan fışkıran, Allah münasebetiyle derinleşen ve cennetle noktalanan ebedî saâdet.. evet, işte, içimizden taşıp dalga dalga bütün varlığımızı saran bu neşve bizim neşvemizdir. İçimiz İlâhî tecellilerin bir güzergâhı, vicdanımız bu tecellileri avlamaya çalışan bir seherî, ömrümüz hep pusuda ve gözlerimiz talihimizin ufkunda en küçük emâreleri teveccüh teşrîfâtıyla karşılar, ruhlarımız da sürekli

"Kadem bastın gönül tahtına Sultanım safâ geldin" **M. Lutfi**

neşideleriyle zevk ü şevkimizi seslendiriyor.

Gerçek Sevgi ve Mü'minin Tavrı

Mü'minlere gelince onlar, evvelen ve bizzat Allah'ı severler ve şayet duyacaklarsa O'ndan ötürü başkalarına karşı alâka duyarlar. Hakk'ın tecelli ve teveccühlerinin hatırına herkesle ve her nesneyle bir çeşit münasebete geçer, O'nun namına onlara takdirler yağdırır ve aşk u alâkalarını ilan ederler.

Aslında O nazar-ı itibara alınmadan şuna-buna, şu nesneye-bu objeye duyulan alâka darmadağınık, gelecek vadetmeyen, kararsız, neticesiz bir sevgidir. Mü'min herkesten ve her şeyden evvel O'nu sevmeli, diğer bütün sevimli şeylere de O'nun isim ve sıfatlarının değişik renk, değişik desen ve değişik edada birer tecellisi olarak alâka duymalı, takdirlerle alkışlamalı ve

O'ndan ötürü öpüp öpüp yüzüne-gözüne sürmeli ve her temâşâ ettiği şeyde "Bu da Senden." deyip âdeta bir vuslat faslı yaşamalıdır. Ne var ki, bunu böyle görüp böyle duymak için de;

"Cemâlini nice yüzden görem diyen diller,
Şikeste âyineler gibi pâre pâre gerek." (Anonim)

fehvasınca hep bir beyt-i Hudâ gibi tertemiz kalabilmiş gönüllere, her simada Hakk'ı okuyacak aşına dillere ihtiyaç vardır. Zatında, okuyabilenler için her varlık mücellâ bir ayna ve manzum bir kasidedir; hele sırr-ı Rahmâniyet'i aksettiren insan siması..

"Seni Hak âyine-i Zât etti
Zât-ı Yektâsına mir'ât etti." (Hâkânî)

sözleri ayn-ı hakikat ve insana konumunu hatırlatan önemli bir irşattır. Bu itibarla insan eğer o gizli güzelliğin sırlı bir aynası ise -ki öyle olduğunda şüphe yok- hep gönül gözleriyle O'na müteveccih olmalı, her zaman pusuda bekleyip tecelli avlamaya çalışmalı ve kendini daha derin sevgi iklimlerine alıp götürecektir. Esintiler beklemelidir; beklemeli ve O'na ulaşmak veya O'nu hoşnut edip sevdikleri arasına girebilmek için kurbet yolunun bütün argümanlarını kullanmalı, O'nun teveccüh vesileleri arasında, buldum/bulacağım ümidiyle hep koşturmalı ve gönlü her zaman o "Kenz-i Mahfî"nin kilidinde bir anahtar gibi dönüp durmalıdır. Bu suretle, eğer muhabbet bir Süleyman, gönül de taht-ı revân ise, er geç sultanın gelip tahtına oturacağı muhakkaktır.

Gerçek Şiirin Özellikleri

Hakikî şiir, ilham ağaçlarının dallarında Cennet çiçekleri gibi gelişen öyle bir meyvedir ki; meyveyi derenin niyet ve düşüncelerine göre, derilenlerin yerlerinde benzerleri oluşur. Derken, hep bir farklılaşma ve temâdî içinde bu büyü sürer gider. Öyle ki, şiir ağacına uzanan eller her defasında ondan bir şeyler koparır; koparır ama, koparılanlar hep misliyet çerçevesinde kalır.. evet, ne duyulup hissedilenlerde, ne de yeni tomurcuklarda ayniyet katiyen söz konusu değildir. Zira ona, gerçek rengini, tadını, şivesini duygular, düşünceler, niyetler, bakış zâviyeleri ve kültürler kazandırır. Evet şiir, şuur ve idrak potalarında kaynatılan bir düşünce ve dil enstrümanlarıyla seslendirilen bir nağmedir ama, ona gerçek derinliğini kazandıran ve hakikî rengini veren, şâirin

inanç, kanaat, kültür ve düşünce ufkudur. Potasında kaynaya kaynaya tam kıvama gelmiş bir söz; inanç, kanaat ve kültürle de kanatlanmışsa, artık o aşkınlaşmış ve rûhânîlerin muhaverelerindeki derinliğe ulaşarak bir hikmet çağlayanı haline gelmiştir ki, uğradığı her yerde bir büyü tesiri icra eder.. ifade edeceği nükteyi yakalayıp da sesini yükselttiğinde, sözden anlayanların ruhlarında sur sesi gibi yankılanır.

Gayesiz, ruhsuz, nesepsiz silik sözlerin bir zift gibi ufkumuzu kararttığı günümüzde, hakikî şiiire ne kadar susadığımız açıktır; ama ben, o susuzluğu bile resmetmekten âciz olduğumu itiraf etmeliyim. Zaten böyle bir makaleciğin istiâb haddi de o kadarını kaldırmaz.

Gerçek Şükür

Şükür, nimete mazhar olanın onu verene karşı iki büküm olması, sevgi ve alâka ile O'na yönelmesi, bütün mazhariyetlerini itiraf etmesi ise, yukarıdaki peygamber sözü bu hususların en kestirmeden ifadesi sayılır.

Kimi aş-ekmeğe, evlâd u ıyâle ve barınacağı mekâna; kimi bunlarla beraber varlığa, sıhhate ve afiyete; kimi bir adım daha ileri atarak îmâna, irfana, rûhânî zevklere ve itminâna; kimi de hamd ve minnet şuuruna şükreder. Bu sonuncusuyla insan, acz, fakr ve yetersizliklerini birer sermaye olarak kullanabilir de teşekkür devr-i dâimleri salih dairesi içine girerse, gerçek şâkirinden olur. Bir hadîste ifade buyrulduğu gibi, Dâvud Aleyhisselâm, Cenâb-ı Hakk'a: "Yâ Rabb! Senin şükrünü nasıl eda edebilirim ki, Sana şükür etmem dahi üzerimde şükrü gerektiren ayrı bir nimettir!" deyince, Cenâb-ı Hakk: "İşte şimdi tam şükrettin" buyururlar ki, zannediyorum "mâ şekernâke hakka şükrike yâ meşkûr" (Ey her dilde meşkûr olan Allah'ım, Sana hakkıyla şükredemedik) sözüyle anlatılmak istenen de budur.

Hakikî şükür, nimetin tam bilinmesiyle gerçekleşir; zira nimetin kaynağı ve onu verenin takdir edilmesi büyük ölçüde nimetin bilinmesine bağlıdır. Nimetin bilinmesinden kabûlüne, ondan da Cenâb-ı Hakk'a yönelmeye uzanan çizgide îmân ve İslâm'ın hazırlayıcılığı, Kurân'ın belirleyiciliği üzerinde her zaman durulabilir. Evet, Allah'ın üzerimizde olan lütûfları îmânın ışığı altında ve İslâm'ın emirlerini yaşarken daha bir belirginleşir, netleşir, duyulur hissedilir hâle gelir ve Allah tarafından acimize, fakrımıza merhameten ve ihtiyaçlarımıza binâen, hem de karşılıksız olarak verildiği görülür ki; bu da, o

ihsan ve lütufları bahşeden Zât'a karşı bizde senâ hislerini coşturur; coşturur ve "ve emmâ bi ni'meti rabbike fehaddis" (Şimdi gel Rabbinin nimetini anlat da anlat!) (Duhâ/11) gerçeğine uyanarak emrolunduğumuz minnet ve şükran vazifesini rûhumuzun derinliklerinden fıskıran bir heyecanla yerine getiririz.

Gerçek Tevazu Sahibi İnsanlar

Gerçek tevâzu; Hakk'ın büyüklük ve sonsuzluğu karşısında, sıfır-sonsuz nisbetlerine göre insanın kendi yerini belirleyip, bu düşünce, bu tespiti benliğine mal etmesidir. Bu anlayış tabiatına işlemiş ve bu işleyişle ikinci fitrata ulaşmış olgun insanlar, halkla münasebetlerinde mütevâzî, mahviyet içinde ve olabildiğince de dengelidirler. Zira, Allah'a karşı yer ve konumunu belirlemiş olanlar, dînî hayatlarında da, halkla münasebetlerinde de, husûsî murakabelerinde de hep muvazene içindedirler.

Dine karşı tevâzu ve mahviyet içindedirler; onun ne menkûlüyle ne de ma'kûlüyle hiçbir çelişkileri yoktur. Kur'ân-ı Kerîm'in beyânât-ı neyyiresi, sünnet-i sahiha ve hasene ile sabit olan her hususa karşı teslimiyet ve iz'ân içinde bulunurlar. Rasûlullah tarafından tebliğ edilen, bilhassa temsil edildiği bilinen hiçbir meseleye, akla, kıyasa, zevke, siyasete -aslında, dinin ruhunda müstakim akla, sahih kıyasa, selim zevke, şer'i siyasete aykırı hiçbir mevzû yoktur- muhalif görseler bile karşı çıkmazlar.

Bu itibarla, "akıl-nakil çatıştığında, akılı nakle tercih ederiz" sözü tevâzudan nasipsiz bencillerin lakırdısı olduğu gibi, "re'y ve kıyas nasların önünde gelir" düşüncesi bir inhıraf ve sünnet yolunun dışındaki zevkler, keşifler, kerametler de birer istidracdır.

Gerçek Yenilenme Kur'an'la Olacaktır

Eğer önümüzdeki yıllarda dünya çapında bir yenilenme söz konusu olacaksa, hiç şüphesiz o, yıllar ve yıllar boyu, çeşit çeşit mağduriyetlerin, mahkumiyetlerin, mazlumiyetlerin bilediği, keskinleştirdiği ve çağıyla hesaplaşmaya hazırladığı şu bizim dünyamızda, İslâm'ın zamanları, mekânları aşan prensipleri ve Kurân'ın her gün biraz daha gençleşen ölümsüz düsturları sayesinde gerçekleşecektir. Daha şimdiden, düşünce dünyamızın ayları,

güneşleri yüzler-binler ellerinde o mutasavver dantelanın önemli bir parçası, onu örgülemeye çalışıyor ve gözlerini açıp-kapayıp mutlu geleceğin rüyalarından bahisler açıyorlar. Az daha bekle, sen de inayetle tüllenen o günleri göreceksin.

Geri Kalmamızda Milleti İdare Edenlerin Sorumluluğu

Evet, yıllardan beri derlenip-toparlanma adına onca gayret etmemize rağmen dün denecek kadar yakın bir tarihte, yerle bir edilip enkaz yığını haline gelen bir Japonya, bir Almanya, bir Güney Kore ölçüsünde olsun kalkınamadığımızın sebepleri üzerinde mutlaka durulmalı.. son bir-iki asırdan beri künde künde üstüne devrilişimizin esbabı mutlaka araştırılmalıdır. Şimdiye kadar "Vur abalıya!" kabilinden bu sebepleri hep dinde, diyânette aradık veya hasımlarımızın bitmeyen husumetine vererek teselli olduk. İç ve dış düşmanlarımızın içimize fitne sokarak bizi birbirimize düşürdükleri, vuruşturdukları muhakkak.. ama din ve diyânet, başını alıp göklerde dolaşanlarda da var. Hem de, temel disiplinleri açısından aklın bedâhetiyle çelişen, pozitif düşünceyle çatışan bir din ve diyânet.. Hasımlarımıza gelince, onların olmadığı devir ve fitne sokuşturmadıkları millet mi var.? Bence, bunlarda teselli arayacağımıza, bir de dünden bugüne devleti idare edenler üzerinde durmamız daha isabetli olacaktır.

Evet, bir kısım serkârlarımız itibariyle dünyada olup-bitenleri görüp değerlendireceğimize, geçmişimizi ve bazı hayâtî müesseselerimizi karalamakla bir yere varacağımızı zannettik. Yüz bin defa yazıklar olsun ki, bunca zamandır bu koskoca yanlış anlayamadık, anlayanlarımız itibariyle de bir eski siyâsinin itiraf ettiği kadar olsun "Târihî bir yanlış içindeymişiz" diyerek, erkekçe ve gerçek bir aydın olmanın gereğini yerine getiremedik.

Oysaki, herkesin, hususiyle de zirveleri tutanların himmeti, devleti güçlendirmeye ve milleti yükseltmeye matuf olmalıydı.. bize ve herkese düşen de bu idi... Ne var ki, şimdiye kadar olmadı.. ve bir kısım iç ve dış mihraklarca olmasına da fırsat verilmedi. Henüz iş işten geçmiş sayılmaz. Şu anda bile derlenip-toparlanmamız ve kaçırılan fırsatları yeniden yakalamamız mümkündür. Ancak, yapacağımız şeyleri bilmemiz, hamiyet ve samimiyetle çalışmamız şarttır.

Bunun için de, evvela milletçe, nereden nereye geldiğimizi, şu anda nerede

bulunduğumuzu, hedeflerimizin nelerden ibaret olduğunu gözden geçirmemiz, varlık ve bekâmımızın temel dinamikleri üzerinde bir kere daha durmamız, ferdî ve içtimâî rahatsızlıklarımızı tespit edip alternatif çareler üretmemiz lazım.

Globalleşme Süreci

Çok yakın bir gelecekte, kendi zaruret ve kanunlarıyla, bizi de çepeçevre içine alacak gibi görünen bir globalleşme sath-ı mâilinde olsun, uyanıp kendimize gelmez ve başkalarıyla beraber yaşama mecburiyetinde olduğumuz bir dünyanın, hak-kuvvet-akıl-mantık eksenli ve şaşırtmaz, yanıltmaz muvazene unsurlarından biri haline gelmezsek, daha bir süre başkalarının dümen suyuna göre hareket etmemiz kaçınılmaz olacaktır.

Evet, gözlerimiz her zaman, geçmişin rasat noktalarını kullanarak geleceğin ümitle tüllenen ufuklarında olmalıdır. Yoksa; bu çarpıklıklar böyle devam ettiği sürece, yıllardan beri içinde bocalayıp durduğumuz girdapları gölgede bırakacak daha büyük değişim veya kargaşa dalgaları bizi önüne katıp öyle bir sürükleyecektir ki -maâzallah- bir daha belimizi doğrultmamız çok zor olacaktır.

Göç ve Cihad İlişkisi

Hemen her yeni dirilişte bu iki esas ve iki merhâle çok önemlidir. Birinci merhâle, ferдин şahsiyet kazanması, inançla şahlanıp aşkla gerilmesi, nefis ve benliğini aşarak Hakk'ın azât kabul etmez kölesi olma merhâlesidir. Bu merhâledeki cihad, bütün buutlarıyla nefsin dümenlerine karşı, benliği yenmeye müteveccih ve insanın kendisini yeniden inşâ etmesiyle alâkalıdır. Bu itibarla da cihatların en büyüğü "Cihad-ı Ekber"dir. İkinci merhâle ise, her gönülde bir kor, bir alev hâline gelen inancın aydınlık tufanı, artık çevreye çeşitli dalga boylarında şualar neşretmeye başlar. Çok defa bu safhanın tahakkukuyla beraber hicret de gelip kapıya dayanır.

Göç ve İman İlişkisi

Bir hakikatin değişik rükûn ve yönlerinden ibâret olan; îman, göç ve cihad

üçlüsünün, Kutlu Beyan'da ekseriya peşi peşine zikredilmesi, bu meselenin ne denli ehemmiyet arz ettiğinin en parlak delilidir. İnanma, hicret etme ve inancı uğrunda vereceği mücâdeleyi, bu yeni iklimde, yeni muhatap ve yeni şartlara göre durup dinlenmeden devam ettirme.. işte kutsilerin sabah-akşam başvura geldikleri üç musluklu Hızır çeşmesi! Bu çeşmeden kana kana içenler, inançla gerilecek ve karanlık bucaklara durmadan kıvılcımlar salacaklardır; yollar sarpa sarıp çevreyi terslikler, yanlışlıklar, cahiliye duygu ve tutkuları alınca da mal-menâl, yurt-yuva, evlât ü iyâle bakmadan "bir başka diyâr!" deyip yeniden yolculuğa çıkacaklardır.

Dava ne kadar yüksek, düşünce ne kadar yararlı ve orijinal, mesajlar ne kadar parlak da olsa, onu ilk defa duyan ruhların irdemesi, mukâbeledede bulunup zorluklar çıkarması kaçınılmaz ve bir ölçüde de tabîidir. Buna göre, kendi toplumunda yeni bir îman, yeni bir aşk ve heyecan uyarmak isteyen herkes, ya mücâdelesini orada açık-kapalı devam ettirecek veya hicret edip gönlünün ilhamlarına, takdimiyle vazifeli olduğu mesajlarına başka talip ve başka meşcerelikler araştıracaktır.

Birinci şıkta, o inanç ve düşünceye gönül veren her ferdin, fevkalâde dikkatli, tedbirli ve yenilmişlik adına ne varsa hepsini daha baştan aşması şarttır. Yoksa, ümit edildiği mânâda aydınlatma olamayacağı bir yana, çok defa küçük bir dikkatsizlik, az bir yanlışlık, şartların ağırlaştırılmasına, atmosferin de bütün bütün yaşanmaz hâle gelmesine sebebiyet verebilir... Bir heyetin bütün fertlerinin her zaman bu denli dikkat ve teyakkuz içinde bulunmaları çok zor, hatta imkânsız olduğundan, bu türlü durumlarda aydınlatma ve irşâdın ayrı bir iklimde devam ettirilmesi bir bakıma zarûridir; başka şekilde hareket ve direnmelerin de hiçbir faydası yoktur.

Göç ve Medeniyet İlişkisi

Sosyologların tespitine göre, yeryüzündeki medeniyetlerin hemen hepsi göç eden fert ve cemaatler tarafından kurulmuştur. Toynbee, göçebelerin kurduğu medeniyetten bahseder ki; bu da hemen hemen çağlar boyu yeryüzünde, göçebe hakimiyeti demektir. Kendini rahata, rehâvete kaptırmamış, her an her şeyden ayrılmaya hazır, vereceği mücadelenin doğuracağı sıkıntıları, önceden yaşamaya alışmış ve bir asker gibi her an sefer emrini bekleyen bu dinamik ruhlarla mücadele etmeye ve onları silip geçmeye kimsenin gücü yetmeyecektir.

İşte ilk kutsiler ve ilk medeniyet muallimleri! Ve işte birkaç aşiretten cihan imparatorlukları kuranlar! Yıldırımlar gibi karanlık çağların bağına inen bu insanlar, rahatı zahmette, diri kalmayı, ölüm ve ötesindeki her şeyi hakîr görmede, ebed-müddet varolmayı şartlara göre kendilerini yenilemede gördü ve ters-yüz edilmez birer güç haline geldiler.

Göç ve Yolculuk

Evet, bir tarafta anne karnından çocukluğa, çocukluktan delikanlılık ve olgunluğa, derken yaşlılık ve ölüme uğrayarak upuzun bir sefere çıkmış gariplerden garip insan fertleri; diğer yanda, elindeki meşâleyle çağlara ışık saçan, çeşitli devirlere mührünü basan; açtığı nurlu yolda arkasına düşenleri hep medeniyetin şâhikalarında dolaştıran; sinesinde tutuşturduğu kıvılcımlarla kendine gönül verenlerin ruhlarını aydınlatıp onları iman ve ümit kuşağında ölümsüzlüğe hazırlayan; aydınlık düşünceleriyle, kara deliklerin çehrelerinde, cennetlere ait ışık ve renk cümbüşü çıkararak karanlıkların ve karamsarlığın hükmettiği aynı noktalarda, ümit meşcerelikleri meydana getiren yüce rehber ve yüksek kâmetler, hep birer yolcudurlar ve bütün bir hayat boyu göç edip dururlar. İnançları, düşünceleri, davaları uğrunda bitip tükenme bilmeyen bir göç...

Göçün (hicret) Anlamı

Göç, yaratıldığı günden bu yana hiç durmak bilmeyen insanoğlu için umumî mânâda; insanlar arasında seçkinlerden seçkin aydınlık ordusu kutsiler için de hususî mânâda ve aynı zamanda medeniyet tarihini de yakından alâkadar eden önemli bir mefhûmdur.

Göçün Nedenleri

Öteden beri her yeni düşünce, doğduğu muhitte hor karşılanıp, aleyhinde kampanyalar oluşturulmasına karşılık; o düşünce ve onu temsil eden şahısları çocukluk ve gençlikleriyle bilmeyen bir başka muhit, çok defa onlara kucak açmış ve destek olmuştur.

Bu itibarla, her kutsinin kaderinde değişmez şu çizgiler, âdeta bir fasl-ı müşterektir: Önce îman ve aşk, sonra yığınları saran yanlışlık ve inhiraflara karşı mücâdele, sonra da gerekirse insanlığın mutluluk ve saadeti uğrunda, yurt-yuva her şeyi fedâ ederek, başka âşinâ gönüller aramak üzere yeniden yollara dökülmek...

Gönül

İkincisi ise, öncekinin dublesi, alternatifi, melekûtî buudu ve aynı zamanda, şuur, idrak, ihtisas, akıl ve irade gücünün de merkezi, rûhânî bir lâtifedir ki, tasavvufçular ona "hakikat-ı insaniye" filozoflar da "nefs-i nâtika" demişlerdir. İnsanın asıl hakikati de işte bu kalptir. İnsana bu mânevî buudu itibariyle "âlim", "ârif", "müdrik" denir. Ruh bu lâtifenin esas ve bâtını, biyolojik ruh da bineğidir. Allah'a muhatap olan, sorumluluklar yüklenen, ceza gören, mükâfat alan, hidâyetle kanatlan, dalâletle yuvarlanan, aziz kabul edilen, hor görülen ve İlâhî marifetin "mir'ât-ı mücellâ" sı olan hep bu lâtifedir.

Kalb, hem idrak eden hem de idrak edilen husûsiyette bir yapıya sahiptir. İnsan; rûhuna, cismine, aklına onunla girer. Kalb rûhun gözü gibidir. Basiret kendi dünyasına göre onun nazarı, akıl, ruhu, irade de iç dinamizmidir.

Umumiyet itibariyle biz "gönül" derken de bu ikinci kalbi kastederiz. Gönül ve kalp farklılığı, bunların mecazen birbirinin yerinde kullanılması bir yana, bu rûhânî lâtife cismânî kalple sınımsız alâkalıdır. Bu alâkanın keyfiyeti, dünden bugüne filozofları ve İslâm hükemasını bir hayli meşgul etmiştir. Ancak, bu münasebet ister evvelen ve bizzat olsun, ister vasıtalı olsun, ister kalbin faaliyeti, ister onun kabiliyetiyle irtibatlı olsun sinelerimizde taşıdığımız "sanevberiyü's-şekl" et parçası zâhirî kalple, insanın insanlığının remzi ve bütün duygularının hayat kaynağı olan "Lâtife-i Rabbâniye" bir hakikatın iki yüzü denebilecek şekilde birbiriyle iç içe olduğunda şüphe yoktur. Ne var ki, bu alâka ve irtibatın keyfiyeti de, kalb, rûh, akıl ve idrâkin keyfiyeti gibi biraz buğuludur.

Kur'ân'da, dînî ilimlerde, ahlâkta, edebiyatta, tasavvufta kalb dendiği zaman, daha ziyade bu ikinci manâdaki kalb kastedilir. Aynı zamanda iman, marifetullah, muhabbetullah ve zevk-i rûhânîde bu manâdaki kalbin "ille-i gâiyesi" ve varlığının hakikî hedefleridir.

Gönül Erlerinde Basiret

Gönül erlerinin muhâverelerinde basîret, bir başka derinlik ve ihâtaya ulaşır. Şöyle ki; o, tefekkür ve ilhâmın rehberliğinde biricik irfan kaynağı, eşyânın hakikatını kavramada rûhun ilk idrâk mertebesi; aklın, renk, şekil ve

keyfiyetlere takılıp kaldığı noktalarda, rûhî değerleri görüp tespit eden bir vicdânî şuur ve ilâhî tecellîlerle nurlanmış, Zât-ı Ulûhiyyetin ünsiyeti ziyâsıyla sürmelenmiş öyle bir idrâkdır ki, idrâkların yalın ayak, baş açık hayâllerle yorulup bîtâp düştükleri vâdilerde o, delîl ve şâhîde ihtiyaç duymadan eşyânın perde arkası sırlarıyla halvet olur ve aklın şaşkın şaşkın dolaştığı yerlerde gider hakikatler hakikatine ulaşır.

Gönül İnsanı Beklentiye Girmez

Gönül insanı, öylesine içten bir hakikat eridir ki, oturup kalkar sürekli yeryüzünde hakkı ikame etmeyi düşünür ve onun hatırı söz konusu olduğunda da rahatlıkla bütün arzularından, isteklerinden vazgeçebilir. O, herkese sinisini açar, herkesi şefkatle kucaklar ve toplum içinde hep bir siyanet meleşği görüntüsü sergiler. Ne var ki, Allah'tan başka kimseden de bir şey beklemez. Tavırları, davranışları itibarıyla herkesle uyum içinde olmaya çalışır; hiç kimseyle cedelleşmez, hiç kimseye karşı düşmanlık beslemez. Zaman zaman kendi içtiadları, kendi düşünceleri ve kendi mesleğine, meşrebine göre bir kısım tercihlerde bulunsa da, katiyen başkalarıyla rekabete, sürtüşmeye girmez. Aksine, dini, ülkesi, ülküsü adına hizmet eden hemen herkesi sever.. bütün olumlu faaliyetlerinden ötürü herkesi alkışlar.. alkışlar ve hem onların anlayışlarına hem de konumlarına saygılı kalmaya alabildiğine itina gösterir.

Gönül İnsanı Bir Ümit İnsanıdır

Gönül insanı, ne düzeninin bozulmasından ye'se düşer, ne de bütün insanların ona karşı olmasından dolayı sarsıntı yaşar.. "bu dünya, darılma dünyası değil, bir dayanma âlemdir" diyerek dişini sıkarak, sabreder, maruz kaldığı durumlardan kurtulmak için de alternatif çıkış yolları arar ve en kritik anlarda dahi değişik stratejiler üreterek hep azm u ikdamda bulunur. İnsanî değerlerin hor görüldüğü, dînî düşüncede kırılmaların yaşandığı, her taraf başı boşların gürültüleriyle inlediği günümüzde, başka bir şeye değil, bu kabil gönül insanlarına hem de hava kadar, su kadar ihtiyacımız olduğunu bir kere daha hatırlatıp bu faslı da noktalayalım.

Gönül insanı Cenab-ı Hakkın Hoşnutluğunu Arar

Gönül insanı, bir Hak âşığı ve Hak rızası sevdalısıdır. Nerede ve hangi şartlar altında olursa olsun bütün hareketlerini O'nun hoşnutluğuna bağlar.. O'nu memnun etme yolunda ölesiye bir hırs gösterir.. ve böyle bir hedefe ulaşmak için de bütün varını feda edebilir, dünyevî-uhrevî her şeyden vazgeçebilir. Gönül insanının düşünce dünyasında "benim yapmam", "benim başarmam", "benim sonuçlandırmam".. gibi merdud mülâhazaların asla yeri yoktur. O, yerine getirilmesi gerekli olan şeyleri kim yaparsa yapsın, kendi yapmış gibi memnun olur, onların başarılarını kendi başarıları sayar ve arkalarında yürür.. öncülük yapma şeref ve payesini de onlara bırakır. Dahası, iman ve insanlığa hizmet yolunda başkalarının kendinden daha başarılı, daha liyakatli olabileceklerini düşünerek, onlara daha rahat hareket etme ortamı hazırlar; sonra da bir adım geriye çekilip, "insanlardan bir insan olarak" yoluna devam eder.

Gönül İnsanı Cenab-ı Hakkın Tevfik ve İnayetine Önem Verir..

Gönül insanı, kendi gayret ve aktivitelerinin yanında, Cenab-ı Hak'kın tevfik ve inayetine de fevkalâde önem verir.. her hareketinde tevfiğe mazhar olma yollarını araştırır.. Kur'ân'da, Allah'ın inayetine vesile sayılan birliğe-beraberliğe olağanüstü ihtimam gösterir.. hareket çizgisi doğru olan hemen herkesle müşterek bir iş yapmaya koşar.. dahası, böylesine bir vifak anlayışı adına çok defa kendine rağmen bir yol izler. Birlikte rahmet olduğunu, ihtilaf ve iftirakla bir yere varılamayacağını düşünür, alabileceği herkesin himmetini yanına alır ve hep ilâhî inayet sağanaklarına açık durmaya çalışır.

Gönül İnsanı Çevresine Karşı Şuurludur

Gönül insanı, aynı yolda yürüyüp, aynı mefkûreyi paylaşanlarla asla rekabete girmez.. onlara karşı katiyen kıskançlık duymaz.. aksine, onların noksanlarını giderir, eksiklerini tamamlar.. ve onlara karşı hareketlerinde hep bir vücudun uzuvlarından herhangi bir organmış gibi davranır: Tam bir îsar rûhuyla,

makam, mansıp, paye, şöhret, nüfûz, müessiriyet.. gibi maddî-manevî hemen her konuda yol arkadaşlarını öne çıkarır ve kendi gerilerden gerilere çekilerek onların başarılarının dellalı gibi davranır, mazhariyetlerini alkışlar ve muvaffakiyetlerini de bir bayram sevinciyle karşılar.

Gönül İnsanı Düşüncelere Saygı Gösterir

Gönül insanı, çok defa kendi yol ve yöntemine bağlı kalıp bütün faaliyetlerini şahsî mizaç ve mezakı çizgisinde götürse de, başkalarının düşünce ve hareketlerine karşı hep saygılı kalmaya çalışır.. paylaşmaya, beraber yaşamaya açık durur.. oturur kalkar aynı mefkûre insanlarıyla müşterek hareket etme yollarını araştırır.. müşterek projeler geliştirir.. ve "ben" yerine "biz"i ikame etme gayreti gösterir.. dahası, başkalarının mutluluğu yolunda rahatlıkla kendi saadetini feda edebilir.. ve bunları yaparken de kimseden herhangi bir teveccüh beklemez.. hattâ böyle bir beklentiye girmeyi kendi hesabına bir sukût sayar; sayar da, yılandan-çıyandan kaçtığı gibi önde görünmekten, namdan-şandan kaçır ve unutulma murakabesine dalar.

Gönül İnsanı İtidalli Davranır

Gönül insanı, kimseye tecavüz etmez, saldırıya saldırıyla mukabelede bulunmaz. En kritik durumlarda bile hep "îtidâl-i dem"le hareket eder ve ne olursa olsun, bir gönül eri olmanın gereklerini tamı tamına yerine getirmekten asla geri durmaz. Her zaman fenalıklara karşı iyilikle mukabelede bulunur.. kötülükleri kötülerin işi sayar ve bir iyilik âbidesi gibi davranır.

Gönül İnsanı Kur'an ve Sünnet Çizgisinde Yaşar

Gönül insanı, hayatını Kur'ân ve Sünnet çizgisinde Hak dostluğu (vilâyet), takva, azimet ve ihsan şuuru çerçevesinde yaşar.. benlik, gurur, şöhret gibi kalbi öldüren hislere karşı sürekli tetikte bulunur.. kendine nisbet edilen güzellikleri "her şey O'ndan" deyip gerçek Sahibi'ne verir.. iradeye vâbeste işlerde de her zaman "ben"den kaçır, "biz"e sığırır.

Gönül insanı, hiç kimseden korkmaz. Hiç bir hâdise karşısında telâşa

kapılmaz; "Allah'a dayanır, sa'ye sarılır, tevfiğe râm olur" ve doğru bildiği şeylerden asla geriye durmaz..

Gönül İnsanı Maddi Ücret Peşinde Koşmaz

Gönül insanı, hareket ve faaliyetlerini, bu dünyanın bir ücret yeri değil de, bir hizmet mahalli olduğu mülâhazasına bağlar.. ve her zaman memur bulunduğu sorumlulukları fevkalâde bir disiplin içinde yerine getirir.. netice ve sonuçla meşgul olmayı da Hak'ka karşı bir saygısızlık sayar. O, dine, imana ve insanlığa hizmeti, Hak rızası yolunda en büyük bir vazife bilir ve ne kadar büyük işler başarsa da, bundan nefsi adına maddî-manevî herhangi bir pâyeye çıkarmayı hiç mi hiç düşünmez.

Gönül İnsanı Örnek İnsan Olmaya Çalışır

Gönül insanı, her zaman kendiyle yaka-paça ve kendi ayıplarıyla meşgul olduğundan kimsenin eksiğiyle-gediğiyle uğraşamaz/uğraşmaz. Başkalarıyla uğraşmak bir yana, her fırsatta iyi bir insan olma örneği sergileyerek, onları daha yüksek ufuklara yönlendirir ve herkese bir hüsn-ü misal olur: İnsanların ayıplarına kusurlarına göz yumar.. onların olumsuz tavırlarına tebessümle karşılık verir, kötülüklerini iyilikle savar ve elli defa rencide edilse de, bir kerecik olsun kimseyi kırmayı düşünmez.

Gönül insanı, hayatını iman-ı kâmil yörüngeli ve ihlas donanımlı yaşamayı en birinci mesele bilip, duyguları, düşünceleri ve davranışları itibarıyla öylesine Hak rızasına kilitlenmiş bir hakikat eridir ki, bütün dünya ve "mâsivâ"yı ona verseniz, yine de onu katiyen hedefinden döndüremezsiniz; hattâ cennetlerle bile ona yol ve yön değiştirtemezsiniz.

Gönül İnsanı Rıza Yörüngeli Hareket Eder

Gönül insanının hedefinde hep öteler tüllenir durur. O, Hak rızasına bağlanmış, sürekli ilerleyen ve sürekli mesafelerle yaka paça olan öyle bir iman insanıdır ki, matlûbuna ulaşacağı ana kadar hep bir küheylan gibi koşar; koşarken de herhangi bir beklentiye girmez.

Gönül İnsanı Vefalıdır

Gönül insanı, kimseye gücenmez; hele Hak'ka dilbeste olanlara katiyen kırılmaz. Yol arkadaşlarını herhangi bir fenalık içinde gördüğünde onlardan uzaklaşmaz.. perdeyi yırtmaz.. onları utandırmaz; utandırmak bir yana, böyle bir fenalığı gördüğünden ötürü büyük bir hata işlemiş gibi kendini kınar ve kendine sorular yöneltir.

Gönül insanı, mü'minlerin farklı yorumlara açık tavırlarından dolayı onlar hakkında sû-i zanda bulunmadan kaçınır; görüp duyduğu şeylere iyi yorumlar getirir ve katiyen olumsuz mülâhazalara girmez.

Gönül İnsanın Genel Vasıfları

Gönül insanı, ufku, inancı ve davranışlarıyla tam bir ruh ve mânâ kahramanıdır. Onun derinlik ve enginliği, bilgi ve müktesebâtıyla değil; gönül zenginliği, ruh saffeti ve Hak'ka kurbeti itibarıyladır. Ona göre, bilgi adına ortaya atılan ilimlerin kıymeti, insanı hakikate ulaştırmada rehberliği ölçüsündedir ve yine ona göre, varlık, eşya ve insan gerçeğini anlamamıza yardım etmeyen malûmatın ve hele, pratik yararı olmayan nazarî bilgilerin hiç mi hiç önemi yoktur.

Gönül insanı, kalbî ve rûhî hayata programlı, maddî-manevî bütün kirlerden uzak durmaya kararlı, cismanî ve bedenî isteklere karşı her zaman teyakkuzda; kin, nefret, hırs, hased, bencillik ve şehvet gibi hastalıklarla mücadele azmiyle gerilmiş tam bir tevazû ve mahviyet âbidesidir. O her zaman hakkı tutup kaldırma peşinde; mülk ve melekût âlemiyle alâkalı duyup hissettiklerini başkalarına duyurma iştiağıyla yanıp tutuşan bir diğergâm, olabildiğine sabırlı ve temkinli; konuşup gürültü çıkarmadan daha çok, inandıklarını yaşayan, yaşadıklarıyla başkalarına da örnek olan bir iman ve aksiyon insanıdır: o, durdurak bilmeden sürekli koşar.. Hakk'a yürüyenlere yürümenin âdâbını öğretir.. iç dünyası itibarıyla her zaman ocaklar gibi cayır cayır yanar ve yanarken de asla gam izhar eylemez; eyleyip ağyârı âhına âgâh kılmayı düşünmez.. her zaman içten içe yanar ve kendine sığınanların ruhlarına hararet üfler.

Gönül İnsanlarının Genel Vasıfları

Dünden bugüne bu kutlular yoluna baş koyanlar dört bir yanda düşmanlık duygularının körüklendiği, dost gönüllerin bile vefasızlık edip hasımları sevindirdiği, varlığını kine, nefrete bağlamış ruhların dış gıcırdatıp hiddetle üzerlerine geldikleri durumlarda bile ne yeis, ne sarsıntı, ne öfke ne de düşmanca duygularla onlara karşılık vermeyi düşünmemiş; kötülükleri hep iyilikle savmış; fena muameleleri hüsnühâl, yumuşak beyan ve farklı ihsanlarla rehabilite ederek, âdeta bütün kırılmaları ve tahribatı tamire çevirmiş ve yıkma düşüncelerine yapma hamleleriyle mukabelede bulunmuşlardır. Bu itibarla da - maâzallah- bir gün ülkede her şey alt-üst olsa, yığınlar gidip karanlıklara gömülse, yollar harap olup köprüler yıkılsa; bu insanlar paniklemeyi inanç ve iradelerine karşı saygısızlık sayarak yeis ve durgunluk içinde ölüm görüntüleri sergilemektense, başkalarının yaşama hislerini harekete geçirmek için uçma gayretlerinde bulunacak ve her hâllerıyla, yürüyebilene yolların açık olduğunu haykıracaklardır.

Ben inanıyorum ki, bu azim kahramanlarına, bugün olmasa da yarın mutlaka bir inayet eli uzanacak.. yollarını kesen tipi-boran denecek.. kar-buz eriyip gidecek ve çevrelerindeki birkaç asırlık o kupkuru çöller cennetlere dönecek ve mutlaka talih onlara da gülecektir.

Gönül ve Gönülsüzlük

Gönül dünyâsında çölleşmiş insanların; duygu, düşünce, muhakeme ve ilim anlayışında da kuruyup gitmeleri mukadder ve kaçınılmazdır. Mantık, gönlün vesâyesine girip onun kapıkulu olduğu çağlarda, bütün buutlarıyla en ihtişamlı günlerini yaşamış ve sayılmayacak kadar ölümsüz eserler miras bırakmıştır. Bu dönemlerde ruh maddeye hâkim olmuş, onu özünde eritmiş.. dünyâ ukbâ ile içiçe girip onunla bütünleşmiş.. bayırlarımız, ötelerin panayır yerleri haline gelmiş.. veralara ait değerler buralarda fiyat ve pazar bulmuş; buralara ait nesneler de öbür âlemin mizân ve ölçülerinde takdirler üstü değerlere ulaşmıştı. Bu dönemlerde, şeker kamıştan ayrılmış, tomurcuk çiçeğe gebe kalmış.. toprak ötelerden gelen ışıklarla gül rengine boyanmış.. yeryüzünün lâlesi, zambağı, papatyası, menekşesi sînelerden kopup gelen meltemlerle raksetmeye başlamış

ve her bucakta ukbâ derinliklerinin büyüleri duyulur olmuştu... Zihinlerin gevezeleştigi, muhâkemelerin cerbezeye yelken açtığı vicdanın dilinin koparılıp, ruhun çarmıha gerildiği.. daha doğrusu, gönüle ait nağmelerin duyulmaz olduğu günden beri, yeryüzü bir baştan bir başa mezaristana döndü; içinde oturup kalktığımız binalar birer tabut haline geldi.. hayat, önü - sonu mezar bu tabut içinde ümitsizce bir kısım canhıraşâne kıpırdanışlar, ruh da bu sis - duman içinde hasret ve sevdâyı birarada yaşayan bir tali'siz oldu.

Gönül ve Kalp Gözü

Gönlün yüzündeki peçenin sıyrılıp kalp gözünün sonsuza uyanması tamamen zamana ve zaman içinde de aktif sabra bağlıdır. Zamanı değerlendirip bu sabrı gösterenlerin gönül gözleri, bugün olmasa da yarın mutlaka açılacağından ve bunların lisanlarının zamanla bir beyan çağlayanı haline geleceğinden şüphe edilmemelidir. Evet gün gelip de bunların kalpleri ulaştıkları ufkun nurlarıyla aydınlanıp dillerinin de bağı çözülünce, çevrelerine başları döndüren ne sihirli besteler ne sihirli besteler sunarlar..!

Gönül ilahî sırlara açık öyle bir ufuktur ki, o ufkun iki adım ötesinde hemen her zaman meleklerin "hay-huy"u ve rûhânîlerin kanat sesleri duyulur. Böyle bir sır burcuna erenler için "Sidre" ile "Kâbe" iç içe bir vahit haline gelir.. "Ravza" "Firdevs'e örtü olur.. "Evvel" "Âhir"ın rengini alır.."Zâhir" "Bâtın"ın boyasına boyanır.. hisler dehşete düşer.. ruh hayretler yaşar.. beyan bir adım geriye çekilir.. gönül can diliyle konuşmaya durur.. ve her şey sonsuzun büyüğü ile büyülenir.

Gönül ve Kalp Gözüyle Hareket Etmek

Değişik bir yaklaşımla, insanın, insanla hedeflenen mânâ ölçüsünde insan olması onun, beden, cismaniyet ve 'akl-ı meâş'ına rağmen, kalbinin emrinde olup ruhunu dinlemesine bağlıdır. Yani insanın kendini ve çevresini daha iyi tanıyabilmesi için, her şeye ve herkese biraz da gönül gözüyle bakması ve onları kalbin kadirşinas kriterleriyle değerlendirmesi şarttır. Unutulmamalıdır ki, her zaman ruh safvetini ve kalb tazeliğini koruyamayan, zihnî, fikrî ve hissî zenginliğiyle beraber çocuklar kadar saf ve temiz kalamayan bir kimse, bilgi, görgü ve tecrübeleriyle ne kadar da engin olsa, çevresine güven telkin edemez

ve katiyen inandırıcı olamaz. Bir kısım politikacılarla, güç ve kuvveti, mantık, muhakeme ve kalbin önünde götürenlere -korktuğundan ve sindirildiğinden ötürü inanıyor gibi görünenler müstesna- kitlelerin güven duymaması ve itimat etmemesi işte bundandır. Temiz ruhlar, saf gönüller, her zaman kalb kaynaklı nezih düşünce ve dürüst davranışları takip etmiştir. Evet, fitrî safvetini koruyan pâk kalpler, bir kutlu sözün de işaret ettiği gibi, Cenâb-ı Hakk'ın kenzen bilindiği O'na ait bir hane sayılmışlardır. Bu hanenin, ötelere ait buutlarının temizlik ve semavîliği ölçüsünde, orada lâhut gerçeği kemmiyetsiz, keyfiyetsiz duyulup hissedilebilir. Zaten 'gördüm' diyenler de hep bu mânâda gördüklerini söylemek istemişlerdir.. ve zaman üstü bu saf ruhlar, herkesin ötede girmesi muhtemel veya muhakkak olan firdevslere, henüz dünyada iken, kalplerindeki bir 'tûbâ-i cennet' çekirdeği içinde ulaşmış, zerrede kâinatı temâşâ etmiş, hatta böyle bir noktanın da ötesinde rüyet ufkuna vasıl olmuş sayılırlar.

Gönülden Beraberlikler

Gönüller arası iç içe uzayıp giden pek çok gizli yollar vardır. Herkes kendi ufkunda seyahat ederken, bilerek ya da bilmeyerek bir sürü de kesişme ve "örtüşme" noktalarında beraberlik yaşanır ve ne sürpriz hâdiselerle karşılaşılır. İnsan için nisbî hakikatler sayısınca hedefler olduğu gibi, o hedeflere yükselmenin ve ulaşmanın da farklı pek çok merdiveni, köprüsü, helezonu vardır. İnsani melekeleri gelişmiş uyumlu mizaçlar ve evrensel değerlere saygılı gönüller, sürtüşmeden, kavga etmeden, birbirini karalamadan yürürler kendi izafî hakikatlerinin semalarına; hem de, herhangi bir trafik problemiyle karşılaşmadan. Bunların dünyasında farklı renkler, farklı şekiller, farklı kültürler, farklı düşünceler ve farklı kanaatler, sathî (yüzeysel) görüntülerle alâkalıdır. Onların derinliklerinde ise her zaman sessiz bir canlılık, dengeli bir hareketlilik ve şiirimsi bir hareket vardır ve imrenilen bir sükûnet ve huzur örneği sergilerler. Bunlar üst taraflarındaki zaman zaman köpürmeleri, birbirini takip eden dalgaları, ara sıra belli ölçüde de olsa homurdanmaları ve yeşil, mavi, siyahımtırak renkleriyle tıpkı engin denizleri andırırlar. Satırlarında belli farklılıklar yaşansa da, derinliklere inildikçe her şey silinir gider; ne köpükten eser kalır, ne homurdanmadan bir ses, ne de renklerden bir çizgi.

Gönülden Ne Anlaşılmalı?

Gönül; Hakk'ın inâyetiyle, insanlık özünün birleşmesinden doğmuştur. Bu itibarladır ki, üzerinde Sultan mührü bulunan kalp, hem ruhânî hem de cismânî âlemlerle iç içedir. İnsanın derinlik ve iç-dış güzelliği onun gönül hayatının ayrı ayrı buutlarıdır. Hatta dış yüzündeki parlaklık ve göz alıcılık bile tamamen, onun kalbî hayatıyla alâkalıdır. Kalbin sözü dimağa ulaşınca beynin چراغı tutuşur ve insan benliği güneşin taç tabakası gibi aydınlanır. Ruh, yüzünü tam gönül hâtifine çevirdiği bu esnada, duygular, sırlı, sihirli bir mızrap yemiş gibi ses vermeye başlar.. derken, vicdan sevinç ve saygıyla semâya kalkar.. benlik dört bir yandan aşk ateşiyle sarıldığını hisseder.. gözler, birer tulumbacı gibi en cömertçe hislerle bu yangının üzerine yürür ve göz pınarları çeşmeler gibi çağlar gider.

Gönül; insanoğlunun, en önemli, en ciddî yanı; onun mânevî varlığının ifâdesi, his ve inançlarının kaynağı ve insan derinliklerine açılan yolların hem sona kadar uzayıp gideni, hem de ilk menzildir. Gönül yolunda yürüyenler karanlık bilmez; gönlüyle kanatlanırlar bir şeye takılıp kalmaz. Bütün insanî değerler gönül yamaçlarında boy atıp gelişmiştir. İman, aşk, ruhânî zevkler bütünüyle gönül bahçesinin meyveleridir.

Gösteriş Hastalığı

Zaman zaman bağırıp çağırdığımız, yer yer hamaset destanları kestiğimiz de olmuştur ama, hep çâresizlik içinde iki büklüm olduğumuz ve hasımlarımız tarafından nakavt edildiğimiz meş'ûm ve karanlık anlar da.. hiç olmazsa bu uğursuz dakikalarda olsun galeyanlarımız bir ses getirebilseydi! Ne gezer..! Toplanıp bir araya geldik.. görkemli mitingler tertip ettik.. tumturaklı laflar ve hamasî destanlarla gönülleri hoplattık. Ama her şey, havâî fişekler gibi başımızın üstünde birer şerâre meydana getirdi, sonra da kaybolup gitti. Yığınlar bunun bir şey olduğunu ve bir işe yaradığını zannededursun; bizler, dünyânın çeşitli yerlerinde zulüm gören, kinle gerilen, nefretle yutkunan dindaş ve soydaşlarımız için sadece şeh râyinler tertip ettik, böylece de hem kendimizi hem de onları aldattık.

Gösteriş ve Alayıştan Uzak Durur

Güvenmez asla kendine, emeğine, ameline; beğenmez yaptıklarını, yapacaklarını; debbağın deriyi yerden yere vurduğu gibi ayaklarının altına alır ettiklerini de edeceklerini de. En hayırlı işlerinde bile riyaya, süm'aya, alkış ve takdir beklentisine girdiği/giriyor olduğu endişesiyle sarsılır, rüzgârlarla salınıp sarsılan ağaçlar gibi. Yol boyu hep bu mülâhazalarla yürür tâ son noktaya kadar; yürür de, sağda-solda bir sürü derbederin ve dökülüp yollarda zayı olanların "Ah keşke sağlığımda şu hayat için bir hazırlıkta bulunabilseydim." deyip inlemelerine karşılık o "Ey nefs-i mutmainne, dön Rabbine, sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak; dön ve gir halis kullarım arasına." iltifat ve teveccühleriyle istikbal edilir. Bilinmedik uhrevî bişaretlerle şereflendirilir ve kalb ufkundan ne mevhibelere ne mevhibelere mazhar olur.

Gulat-ı Şia ve Hurufilerin Tenasüh Anlayışı

İran'ın Mazdekiye (Mazdeizm)'den, Hindistan'ın Brahmanizm'inden mülhem Gulat-ı Şia ve Hurûfilerin benimsediği hulul ve ittihad edalı tenasüh düşüncelerine gelince, bu, hem Sünnî imamlar hem de Şîî alimler tarafından şiddetle reddedilmiş ve bir ilhad sayılmıştır. Sofilerden bazılarının tenasüh akidesini işmam eden sözleri ise -Bedrettin'in hezeyanları müstesna- bunlar, ya hal ve istiğrak ehlinin mazhariyetlerini ifadede kelime yetmezliğine takılmalarından kaynaklanmış ya da bizim, onların o türlü beyanlarındaki maksatlarını yanlış değerlendirmelerimizden doğmuştur/doğmaktadır. Aslında başta Şeyh-i Ekber olmak üzere "Vahdet-i Vücut"a kail olduğu bilinen hemen bütün sofilerin tenasüh gibi algılanan sözleri tamamen "bürûz" mülâhazasına bağlı söylenmiş ifade türlerindendir. Daha önce de geçtiği gibi tenasüh, ruhların tâbi bulundukları cesetler fena bulduktan sonra, ya daha aşağı bir canlı mertebesinde veya daha yukarı bir hayat seviyesinde herhangi bir cenine hulul etmesi şeklinde yorumlanmasına karşılık; Bürûz, kamil ruhların müstaid ve pak gönüllere feyizler ifazasıyla onları kendi ufuklarına yükseltmeleri ve onların mir'ât-ı ruhlarına kendi ilhamlarını aksettirmeleri, ya da seyr-u süluk-i ruhânîyesini önemli bir aslın yörüngesinde devam ettiren tâbiin bazen metbu şeklinde görülüp o zannedilmesinden kaynaklanan bir ıstıbahtır. Bazı ahvalde ciddi iltibaslara da sebebiyet verebilen böyle bir durum, semavî dinlerin hemen hepsinde çokça görülmüş -bir kısım hüsn-ü zan kurbanları ve haddini bilmez

benciller müstesna- bazı kimselerin mesihiyet ve mehdiyet iddiaları da işte böyle bir iltibastan kaynaklanmıştır/kaynaklanmaktadır.

Ayrıca Şeyh-i Ekber, ruhların beden değiştirmesini, rüyalarda olduğu gibi misâlî bedenlerle temessül etme şeklinde -ki ehlullahtan ebdallar arasında yaygınca cârî bir keyfiyettir- anlamaktadır. O, farklı ifadelerle bu hususu sık sık tekrar eder.

Gurbet'in Anlamı

Gariplik, yabancılık, vatandan ayrı düşme mânâlarına gelen gurbet; sofiye ıstılahında, Maksud'a ulaşabilmek için, o güne kadar alışlagelen dünya ve onun câzibedar atmosferinden uzaklaşma veya o atmosferde uhrevî buudlu yaşama şeklinde yorumlanmıştır ki, buna dünyanın mânevî mimarlarının hâlleri de diyebiliriz.. hâlden hâle intikal gurbeti, halktan Hakk'a yönelme gurbeti, Hakk'tan halka nüzûl gurbeti bu sözcükle zihinlerimizde canlanan ahvâlden sadece bazılarıdır.

Gurbetin Bölümleri

Buraya kadar serdedilen mütâlâalar açısından gurbeti, yararı olan, zararı olan, yararı ve zararı olmayan gurbetler diye üç bölümde ele almak da mümkündür:

1. Yararlı ve Hz. Sahib-i Şeriat'ın lisanında memduh sayılan gurbet, hak erleri dediğimiz ehlullahın gurbetidir ki, söz ıtlak edildiğinde kemâline masruf olması esprisine binaen akla gelen gurbet de işte bu gurbettir.. ve bu gurbet "üns billâh"la taçlanmış, marifet derinlikli, muhabbet ve iştiyak televvünlü bir gurbettir. Böyle bir gariplik içinde bulunan sâlik, gurbet rampasıyla sık sık "üns billâh"a yükselir.. hiçbir zaman mutlak yalnızlığa düşmez ve yalnızlık anlarını O'na ulaşmanın işaretleri kabul eder ve kendini her zaman Allah'ın vilâyeti, Peygamberin imâmeti ve mü'minlerin refakatiyle müeyyed görür.. zâtî değerleri ölçüsünde dünya ile olan münasebetlerini devam ettirir.. her zaman ibadet ü taatla dopdolu.. tam bir zahid; ama görünüp bilinmeye karşı bayrak açmış bir zahid ü ariftir. Hadisin ifadesiyle cennetlerin sultanı gibidir ama, hayatını kimsenin önemsemediği bir çizgide sürdürür. Öyle ki, ne yandan bakılırsa

bakılsın, o saç-başı, kılığı-kıyafeti ve oturup-kalkışı itibarıyla hep insanlardan bir insandır. Dünyevî-uhrevî, maddî-mânevî bütün servet ve zenginlikleri, o nimetlerin Hakiki Sahibi'ni anmaya vesile sayar; her zaman şükürle gerilir, şevkle oturur-kalkar ve uhdesine verilmiş bütün ilâhî mevhibeleri sırtında bir âriye gömlek gibi görür; ne mevcudiyetleriyle şımarıklaşır ne de fıkdanlarıyla kedere, tasaya düşer.

Diğer bir yaklaşımla, ebrar ve mukarrabinin de gıpta ettiği bu garipler, "Addû aleyhâ binevâciz" (Ebû Dâvud, Sünnet 5) fehvasınca, halkın dinden yüz çevirdiği bir dönemde, sünnete sımsıkı sarılır.. bid'atlara karşı savaş ilan eder.. duygu, düşünce ve hissiyatlarını hep tevhid anlayışı etrafında örgüler.. ömürlerini Allah'a intisabın zevki, şevki ve hazları içinde geçirir.. Hz. Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a iktidayı, insanları Allah'a ulaştıran bir geminin kaptanına teslim olma şeklinde görür.. ve diğer nisbî intisapları da bu nakş-ı a'zamın bir ipliği, bir izdüşümü, bir varyantı ve bir varyasyonu sayarlar.

Asr-ı Saadet ve ahir zaman velayetinin en önemli ve en bereketli bir kaynağı sayılan bu mânâdaki gurbet, cazibesi az, kıymeti çok, sıkıntısı fazla, derecesi yüksek, şatahat ve iddialara kapalı bir ululuk yoludur.. ve her devirde bu tertemiz kaynak etrafında bir avuç nezih gönül ve pak vicdan bir araya gelmiş, cemiyeti saran terslikleri göğüslemiş, ruhlara karşı pusu kurup bekleyen gulyabânilerle savaşmış; insanları sevgiyle kucaklamış ve onları, dünyevî-uhrevî beklentilerine ulaştırmaya çalışmış; sonra da mutluluk adına hiçbir şey tadıp duymadan çekip öbür âleme gitmişlerdir.. çekip gitmelidirler de; zira refah, maddî mutluluk, dünyanın gâye-i hayâl haline gelmesi, onlar için öldüren birer zehir ve onların vefa telakkilerine karşı da bir "çelişki"dir. Böyle zıtlar arenasında "teâruz-tesâkut" deyip yaşamaktansa -ki bu kabil yaşayış gurbet içre gurbet mânâsına bir "iğtirab"dır ve ömürlerini yaşatma zevkine göre planlamış kimseler için ölümden de beterdur- beraetlerini alıp dostların bulunduğu diyara göç etmeyi tercih ederler.

2. Yararı olmayan ve sahibinin başında sürekli duman duman bir musibet gibi tütüp duran, inkâr, ilhâd ve dalâletten kaynaklanan bir gurbettir ki, kabir yolculuğuyla sürüp gideceğinden hatta öbür âlemde de, hem de çaresiz ve sevapsız devam edeceğinden, zannediyorum en acınacak gurbet de işte bu gurbettir.

3. Ne yararı ne de zararı olmadığı halde anne karnından başlayıp bir mânâda kabre kadar devam eden gurbettir ki, bu gurbet her faninin kaderidir. Bazı

garipler itibarıyla, niyetin hulûsu sayesinde bazen sevaplara vesile olması da söz konusu olan bu gurbet, her zaman ruhta gerekli olan kıvam korunamadığından ötürü, bilhassa Allah'a açık olmayan sînelerde sürekli bir vesile-i hicrandır. Hâfız "Bir kimse eğer gurbette bir an dahi kalsa, dağ kadar metin olsa da, saman kadar bile güçlü sayılmaz. Çaresiz garip, yerinde hep sakın bulunsa da, vatanı hatırlayınca, hiç durmaz (hep) ah çeker. Dostların ayrılığından çok şikayetimin var ama, (gel gör ki) bu hikaye bu makama sığmaz" diyerek gurbet derdinden dade gelmiş bu kabil hicran ehline ne hoş tercüman olur.

Gurbette Eski Bayram Günlerine Özlem

Ben şimdilerde, milletçe yaşadığımız o mübarek günlerin hasretiyle hep içimi çekip dursam da, bir zamanlar bayramlarla aydınlanmış, renklenmiş o müstesna zaman dilimlerini saat, dakika ve saniyeleriyle duyup tadabiliyor ve dostlarla el - ele, gönül - gönüle bulduğum o "eyyâmullah"ı bütün letafetiyle hissedebiliyorum.. evet, o mübarek günleri, kendi insanımızla, cami hariminde, şadırvan başında, mabed yolunda bütün hususiyetleriyle önce nasıl duymuşsam, bunca uzaklık ve bunca toz dumana rağmen o günkü revnakdarlığıyla ruhumda bir kere daha yaşayabiliyorum.

Evet o eski günlerde hemen herkes, heyecanla dopdolu, saygıyla karşılayacağımız bir telâş içinde, bir oraya - bir buraya koşar.. yer yer toparlanır.. zaman zaman dağılır.. bayramın ebediyet buudlu güzelliklerinden tam nasip alabilme atmosferinde, namaz, va'z u nasihat, Allah'a iç dökme, cami avlusunda dostlarla sarmaş - dolaş olma ve onlarla hasbihal etme gibi konularla kendini farklı hâllerle ifade eder.. gün boyu Allah ve Peygamber'e açık durur.. başkalarıyla münasebetlerini sevgi ve şefkate bağlı götürür.. çevresine basiretle bakar.. her şeyi kalbiyle değerlendirir.. vicdanıyla tartar.. ve sabahtan akşama kadar çeşitli aktivitelerle o mübarek günün tek santimini dahi heder etmemeye çalışırdı...

Gurbette Eski Ramazan Günlerine Özlem

Gerçi ben, şimdilerde böyle bir heyecan ve bu ölçüdeki engin mülâhazalardan uzak bulunuyorum. Bulduğum yerde benim bildiğim türden hiçbir mâbet yok, muhit oldukça soğuk, uhrevîlik yanları itibarıyla da insanlar bir hayli donuk.

Burada minarelerin o büyülu sesini asla duyamazsınız; namazgâhlar ve mâbetler bizdeki gibi renkli ve canlı değil; dahası âdeta insanlar birbirinden kopuk. Bu itibarla da ben, kilometrelerce uzaklarda da olsam, o bizim her zaman uhrevîlikle tûllenen camilerimizi, onları lebâleb dolduran Hakk'ın sadık kullarını, onlardaki haşyet, saygı ve mehâbeti düşünerek bu bir damla Ramazan'ın bizcesiyle teselli olmaya çalışıyorum. Duyuyor gibiyim dış revaklara kadar taşan cemaatin o dupduru soluklarını; tervîha fasıllarındaki salât u selâmları, bunları mırıldanan seslerdeki içtenlik ve samimiyeti. Bazen, yaşadığım o eski günlerden hayal hâneme yerleşmiş resimler yeniden bütünûyle canlanıyor; bu esnada ben de, gözlerimi kapayıp duygularımı dinliyor; kendimi ya bir şadırvan başında, ya melekler gibi saf bağlamış o pırıl pırıl insanlar arasında, ya bir kürsüde, ya da bir mihrapta tahayyül ediyor ve paylaşmaya çalışıyorum orada olup bitenleri.. çalışıyor ve bazen mâbetten, bazen de minarelerden yükselen o saf ve dupduru seslerden, sözlerden, oradaki değişik görüntülerden ve büyüleyen manzaralardan payımı almak için âdeta aynı heyecanı yaşıyorum.

Sağ kaldığım sürece de, mânevî letâfet ve nefâseti tasavvurları aşkın o günleri, o geceleri her zaman düşünecek; hayali cihan değer o "eyyâmullah"ın his, heyecan ve aşk u şevkiyle, şu anda bulunduğum yer itibarıyla bir hayli karanlık ve oldukça sessiz, kimsesiz şu hasret ve hicran demlerini ya da gurbet dakikalarını aydınlatmaya çalışacak ve hangi mânâda olursa olsun mütemâdiyen heyecanla köpürüp durmuş o nurlu zaman diliminin bir gün mutlaka dönüp geleceğini hep bekleyeceğim.

Gurbette Ramazan

Şimdilerde, doğrudan doğruya böyle bir ramazanın aydınlık ikliminden mahrum bulunsam da, pırıl pırıl ışıklarıyla âdeta gökyüzünü andıran cami çevrelerini, ramazana hoş-âmedî etme mânâsında, minarelerde mahyalaşan mü'min duygularını, mâbetleri tıklım tıklım dolduran mü'minlerin nûrefşân simalarını, samimane gürleyen sînelerini, heyecanla atan nabızlarını tahayyül edebiliyorum. Ramazanlaşan insanların güvenle tûllenen çehrelerini, kimseden esirgemedikleri o sımsıcak bakışlarını, çevrelerine yağdırıp geçtikleri tebessümlerini, herkese açık ve sıcak tuttukları gönüllerini, iyilik hislerini, mümince tavırlarını hayalimde canlandırıp onların duygularını paylaşabiliyorum.. bin seneden beri devam edegelen inanç, anlayış, duygu,

düşünce ve telâkkilerimizden süzülüp; örf, âdet ve törelerimizin potasında yoğrula yoğrula bugünkü kıvamına ulaşmış kültür zenginliklerimizin temsil edildiğini görür gibi oluyor ve kendimi rahatlıkla bir sahur misafiri, bir iftar davetlisi gibi düşünebiliyorum.. derin bir ibadet neşvesi içinde camiye giden dırâhşan çehreleri, şadırvanların başında uhrevîliğe hazırlanan o heyecanlı ruhların "hay-hûy"larını ve kullukla iki büklüm olmuş bu tertemiz insanların niyetlerini sezebiliyorum.. evet, Türkiye'de ramazanlaşan herkesi ve her şeyi, kendine has şivesi, kendine has üslubuyla tasavvur edebiliyor ve tamamen uhrevîleşen o atmosferi bütün zenginlikleriyle duyabiliyorum..

Güçlü İrade ve Ümitle Geleceğe Yürümek

İşte böyle birinin bugününü bütün bütün yıksalar, o yönelir yarınlara ve yoluna o kulvarda devam eder; yarınlarını da yok etseler atını mahmuzlar ve öbür günlere koşar. Baş edemezler böyle biriyle ve edememeliler de. Zira o imanı, azmi, ümidi sayesinde, bozgunlar yaşadığı ya da yıkıldığı durumlarda bile hep bir başka muvaffakiyet ve zaferin projeleriyle serinlemiştir. Ve yine böyle biri, önünde kinlerin, nefretlerin kudurup durduğu, ufkunu üst üste karanlıkların sardığı anlarda bile asla ümitsizliğe düşmemiş ve paniğe kapılmamıştır. Zira o, ne sadece dün, ne bugün ne de yarındır. O bütün bu zamanların hepsine sözünü geçirme konumunda bir "sahibu'l-vakt" ve bir "ibnü'z-zaman"dır. [\[1\]](#) Bilir yaşadığı zamanın dilini, bildiği gibi dinin ruhunu, Kitab'ının esrarını. Görüldüğü ve hissedildiği her yerde hatırlatır Saadet Çağı'nın insanlarını. O, duyguları, düşünceleri, iffeti, ismeti, vefası, sadakati ve eğilip bükülme bilmeyen sağlam karakteriyle âdetâ granitten bir âbide gibidir; çevresinde her şey üst üste devrilse alimallah tırnak kadar bir parçası dahi kopup düşmez. Öyle ümit ediyoruz ki; işte bu sağlam karakter sayesinde, bugün olmasa da yarın mutlaka, hicranla yanan sinelerin hicranı dinecek, asırlardan beri iki büklüm yaşayanlar bellerini doğrultarak var olduklarını haykırarak, zulmetlere yenik ruhlar dirilip çevrelerini saran karanlıkları kovacak ve herkes olağanüstü bir gayret ve performansla kendi ruh ve mânâ köklerinin kılavuzluğunda bütün engelleri aşarak, özüyle bütünleşip talihinin zirvesine ulaşacaktır.

Bunların yanında, gözleri fizik ötesi âlemlere açık, başları mumlar gibi önlerinde ve gönüllerinden kopup gelen çılgınlarla Hakk'a arz-ı hâl edenlerin sayısı da az değil. İmanları sağlam, ümitleri pek, her işlerini hesaba bağlı

götüren, hesapları da tam bu insanlar, hâdiselerin sadece dış yüzlerine bakarak ve her şeyi hâle sıkıştırarak değil; varlığı, varlık içinde de kendilerini doğru okuyarak, doğru yorumlayarak onları maddî-mânevî bütün derinlikleriyle ve bir küll halinde mütalâa ediyor; çirkin gibi görülen şeylerin arkasındaki güzellikleri de seziyor; ızdıraplara terettüp eden ledünnî zevkleri duyuyor ve sürekli musibet kâselerinden kevserler yudumluyorlar.

[1.] Tasavvufta bu kelimelere yüklenen farklı mânâlar mahfuz, "ibnû'z-zaman" kendi çağının çocuğu, "sahibu'l-vakt" de içinde bulunduğu dönemin hakimi demektir.

Günah ve Günaha Giren İnsanın Durumu

Günah bir iç çöküntü, bir terslik ve fitratla zıtlaşmadır. Günaha giren kimse, kendini, vicdânî azaplara ve kalbî sıkıntılara bırakmış bir talihsiz ve bütün rûhî meleke ve kabiliyetlerini şeytana teslim etmiş bir zavallı ve talihsizdir. Bir de o günahı işlemeye devam ederse, bütün bütün ipi elden geçirir ve artık, ne bir irade, ne bir direnme, ne de kendini yenilemeye mecâli kalmaz.

Günah, İnsanı Kendinden Uzaklaştırır

Günah, âheste âheste eser insanın içine ve nefsi, bir meltem okşayışıyla okşayarak, gider taht kurar onun gönlüne. Sonra da, insanın duygularını öylesine baskı altına alır ki, gayri ondan kurtulmak, kuvvetli bir azim ve gaybî bir inâyet eline kalmıştır. Bundan daha kötüsü de, insanoğlu, içine daldığı günahlarla, kendinden o denli uzaklaşır ki, his dünyasında en ufak bir kıpırdanma ve gönül âleminde en küçük bir duyarlılık kalmamış olmasına rağmen, o, kendinde olup biten bu kadar değişikliklerden habersiz ve ruhundan kopan feryatlara karşı alâkasızdır.

Adem Nebî (as), şahsî hayatında açtığı böyle bir gediği, ceyhûn ettiği gözyaşlarından meydana getirdiği ummanlar içinde, yüze yüze aşabilmişti. Şeytan ise, baş aşağı düştüğü o günah gayyâsından kurtulamamış ve helâk olmuştu.

Günahın Yol açtığı Tahribat

Günah, iradenin yüzüne atılmış bir tükürük ve rûha içirilmiş bir zakkumdur. Günahtan zevk alan insan, ne sefîl; günahla ruhunu dinamitleyen insan ne hoyrattır..!

Günah, insana bahşedilen bilumum istidat ve yüce duyguları söndüren bir fırtına ve kalbî hayatı çepeçevre saran zehirli bir dumandır. Bu fırtınaya marûz kalan kurur; bu zehirli havayı teneffüs eden de ölür.

İnsan, günah içine bir kere girmeye dursun; girdi mi, artık ne ölçü, ne kıstas, ne de değer hükmü kalır. Bir uçağın, baş aşağı yere inmesinde, yer çekiminin hesaba katılmaması ve fitrat kanunlarının affetmeyeceği çizgiye varılması ne ise, hikmet elinin koyduğu yasaklar atmosferine girmek de aynı şeydir.

Günahına Göre Tевbe

Günahlar çeşit çeşit ve tevbeleri de başka başkadır. Millî vahdetin zedelenmesi büyük bir günahdır. Buna göre bu cürmü işleyen kimse, hem Hakk katında hem de halk katında en büyük mücrim sayılır. Binaenaleyh, böyle bir günahın tevbesi de, ancak, altı üstüne getirilmiş heyet-i içtimaiyenin eski sıhhat ve birliğine kavuşturulmasıyla kâbil olacaktır, yoksa içtimâî bünye korkunç hafakanlar içinde, güm güm gümlerken, onu bu hâle getirenlerin, "nâdim ve pişman oldum" demeleri, sadece bir aldanma ve aldatmacadır. Evet, böyle bir günahın tevbesi, ancak, toplum içine saçılmış olan bölücü, parçalayıcı sapık düşüncelerden dönüldüğünü, milletin her ferdine avaz avaz ilân etmekle olacağından, sırf gizli nedametlerle affedileceğini ummak bir aldanmadır. Ve dolayısıyla da, iç çekişmeler sürüp gidecek; ve toplumdaki zaafların, gevşekliklerin, dağınıklıkların davetiyle gelen dış baskı ve tazyikler de arttıkça artacaktır. Zira, bir toplumun dirlik ve düzeni, yani ilahî tevfiğin onlarla beraber olması, ancak ve ancak o toplum fert ve hiziplerinin anlaşıp uzlaşmalarına, hiç olmazsa birbirleriyle sulh olup ihtilâfa düşmemelerine bağlıdır. Aksine, birbirine düşmüş ve dolayısıyla içtimâî ufku ihtilâflarla kararmış bir milletin, toptan tevbe etmesi lâzımdır. Böyle bir tevbe de, sevgide, afta, müsamahada "Rûhullah"ın bağışlayıcılığına vefalı bir havârî olmaya vâbestedir. Yani, yolu ve yönü hak olduktan sonra, herkese ve her düşünceye arka vermek; her hamleyi alkışlamak ve her fedâkârlığa temennâ durmakla mümkündür. Bana öyle geliyor ki, asırlık yaralarımızın sarılmasında, bundan daha tecrübe edilmiş bir ilaç ve daha objektif bir usûl bulmak da, bugün için hemen hemen imkânsız gibidir.

Ne acıdır ki, bütün bunlara rağmen bizler, yıllardan beri, omuzlarımızı çökertircesine, boynumuza çullanmış yığın yığın vebâllerin altından sıyrılıp çıkmayı, bir perşembe akşamı merasimine bağlayarak, tevbe adına zahmetsiz ve ucuz yollar aramaktayız! Oysaki, ferdî günahlar için, böyle kestirmeden bir sıçrayış ve nedâmet yetse bile, toplumla alâkalı cürümlerde, daha sahici, daha özlü irkilmeye, silkinmeye ve kendini yenilemeye ihtiyaç vardır.

Günahlar ve İnsan

Yığın yığın günah vardır insanın geçip gittiği yollarda. Bu yollarda, birer kobra gibi gözetler insanoğlunu günahlar... Birinden kurtulması mümkün olsa bile, diğerlerine kendini kaptırmadan yoluna devam etmesi, bir hayli müşküldür. Polat gibi sağlam irade gerektir ki, aşılınsın bu yollar. Yoksa diferansiyeli bozuk bir araba ile, en sert virajları aşma gibi olacaktır ki, bir çukurda gidip "ârâm" edeceğini şimdiden söylemek, herhalde kehânet sayılmaz.

Çeşit çeşittir günahlar. Başta gelenleri, en doğru sözlünün beyanında, şu ürpertici diziyle çıkar karşımıza: Yaratıcı'ya eş ve ortak koşmak; haksız yere cana kıymak; anne ve babanın hukukunu çiğnemek, yalan yere şahâdetle bulunmak; cepheden kaçmak; iffetlilerin iffetiyle oynamak vs... Bunlar, insanın düşünce dünyasına, iç hayatına, âile ve topluma karşı öyle inhiraflarıdır ki, vaktinde önü alınmazsa, âile de yıkılır gider, toplum da.

Günahlar ve Toplum

Evet, tevhitte iç âlemini düzenleyememiş, yükselip içtimâî hayata girememiş güdük ruhlardan, hem âile, hem toplum, hem de vatan çok sakınmalıdır. İç âlemi, isten, pastan görünmez hâle gelmiş ve derûnunda ak'ın kara'ya karıştığı bu talihsizler, bugün olmasa yarın, yurdu da yuvayı da kundaklayacaklardır. Dünden bugüne, bu gözü ve kalbi mühürlülerin, hıyânet ve ihanetleri, hiç de küçümsenmeyecek kadar çok olmuştur.

Nesilleri, inançtan, düşünceden, hak ölçüsünden ve istikametten mahrum birer yeniçeri yığını hâline getirip, milletin nefesine, nesline, dinine ve malına saldırtmak büyük günahdır. Sonra, bu azgınlaşmış ruha ceza veriyorum diye, kazanlarda yeniçeri ve Bektâşî kellesi kaynatmak da, en az onun kadar günahdır.

Günahtır, nesilleri ihmal etmek. Günahtır, onların kalplerini ruhlarını inançsız ve itminânsız hâle getirmek. Günahtır, onları geçmişine ve köküne düşman yapmak.

Bütün bunlardan daha büyük bir günah vardır ki; o da, ortalığı yangına ve sele veren bu büyük mücrimlerin, edip eylediklerini günah bilmemeleridir. Evet, Allah ve tarih karşısında affı kabil olmayan tek günah varsa, işte o da budur: Günahın günah olduğunu bilmeme, günahtan ürpermeme günahı... Toplumumuzu içten içe kemiren bu binbir günahın başbuğu, vicdanla sezilip, muhâsebenin demir pençesine teslim edileceği âna kadar, milletin, kendi kendini yenilemesinden ve hattâ yaşamasından söz etmek oldukça zordur.

Günahlardan Hicret

Mevzua bir kere daha göz atacak olursak görürüz ki, Allah Rasûlü, evvela, niyet gibi şümullü bir mevzuyu üç kelime ile izah etmiş; ardından da hicret gibi, çok muhtevalı bir hususa iki üç cümleyle işaretle bulunmuştur.. günahları terk etme ma'nâ-sına gelen hicretten başlayarak, kıyamete kadar cereyan edecek olan, hak yolundaki bütün hicretleri, bütün muhaceretleri, "sehl-i mümteni" bir üslupla hem de bir iki cümleye sıkıştırarak ifade etmek, ancak beyanı lal ü güher o Zat'ın işi olabilir. Şu hususu da açmak yararlı olacak; en büyük muhacir günahlardan uzaklaşan ve Allah sevgisinin dışında kalan bütün sevgileri kalbinden silip atandır 286. Bir gün İbrahim b. Edhem, Rabbine şöyle dua eder: "Ya Rabbi, Sen'in aşkına tutuldum. Sen'den gayrı her şeyi terk edip huzuruna geldim. Seni gördükten sonra, bakışlarım başka şey görmez oldu..."

O, tam bu dualarla dopdolu olduğu ve bu duanın manevî atmosferi içinde bulunduğu bir sırada, Kâbe'nin kenarında oğlunu görür. Oğlu da onu görmüştür. Senelerin verdiği hasret, ikisini birbirine koşturur. Tam sarmaş dolaş olurlar ki, hâtiftten bir ses gelir: "İbrahim, bir kalpte iki sevgi olmaz!"

İşte o zaman İbrahim ikinci çılgılığı basar: "Muhabbetine mani olanı al, Allahım!" Ve oğlu ayaklarının dibine yığılivermiştir.

Günahlarımız Başımızdan Aşkın

Yıllar var, hep başkalarına bağlanıp kaldık ve affedilmeyen bir sürü günahlar

işledik; Seni tanımama, kendimizi bilememe, dine vefasızlık, millet ruhuna da saygısızlıkta bulunma günahı. Oysa ki Seni söylemeyen her şeyi unutmaya, Sana saygısızlık edenlerin üstüne bir çizgi çekmeye vicdanî ahd u peymanımız vardı. Öyle davranamayıp ruhumuzun bütün kaidelerini yıktık; maddî-mânevî dünyamızın şeklini değiştirdik; millî ve dinî hayatımızın âhengini bozduk; derken bütün değerlerimiz bağı kopmuş tespih taneleri gibi sağa-sola saçılıp gitti. Kendi özümüzü inkar ettik. Birer materyalist, natüralist mukallidi hâline geldik. Hevâ-yı nefsimize uyduk, akla hayale gelmeyecek hatalar işledik. Hatalarımızı sezemedik, günahlarımızı göremedik ve durumumuzun vehametini değerlendirerek bir türlü Sana yönelemedik.

Günahlarımız ve Ağlama

Günahlarımız, hatalarımız dağlar cesâmetinde; nedâmetlerimiz, nedâmet gözyaşlarımız riyâ ve süm'a edalı; gönüllerimizde ızdıraptan eser yok; ağlayıp sızlamalarımız büyük ölçüde dünyevî ve ma'siyet televvünlü. Bu vaziyette bizim başka şeye değil, birkaç asırlık kirlerimizi arındıracak pişmanlık gözyaşlarına ihtiyacımız var. Bizler ancak onlarla tevbe kapısına ulaşabilir ve onlarla ziyan olmuş ömrümüzü yeniden inşa edebiliriz.

Adem Nebi gözünde büyütüp Everest tepesi hâline getirdiği sürçmelerini gözyaşlarıyla eritip yerle bir etti; çıtır çıtır yanıp da etrafa kokular saçan öd ağacı gibi o da, içten içe yanıp çevresine saldığı nedâmet iniltileriyle ruhanîlerin, meleklerin metâfı olma ufkuna yükseldi. Gün gelip de çile bitince, doğan her gün artık onun affına ferman renkleriyle tülkeniyordu.

Bunca günah, bunca ma'siyet ve o ölçüdeki hicrandan sonra zannediyorum bize de hep yalnızlık koylarını kollamak ve gecelerin siyah örtüsünü başımıza çekerek, Hak tecellilerine açık, o kimsenin göremeyeceğı yerlerde başımızı yere koyup hıçkırır hıçkırır ağlamak düşüyor. Vefasızlığımıza, bir türlü samimi olamayışımıza, yürüdüğümüz yolda sürekli zikzaklar çizişimize, durduğumuz yerin hakkını veremeyişimize, mazhariyetlerimize göre sağlam bir duruşa geçemeyişimize ve bizim gibi davrananların münasebetsizliklerine öyle bir ağlamalıyız ki, vazifesi ağlamak olan gök ehli dahi bundan böyle hep bizim çığlıklarımıza gözyaşı döksünler...

Günah-Tevbe Dengesi

Günah, muvâzenesizce bir çukura yuvarlanıp gitmekse; tevbe, usûlüne göre bir hamlede hoplayıp oradan dışarıya çıkmaktır. Diğer bir ifâde ile günah; vicdanın muvakkat bir murâkibesizliğinden, rûhun aldığı yara ise; tevbe, kalbin, sürekli bir ızdıraba düşmesi, ve çok ciddî olarak kendi kendini kontrole koyulması ve böylece insanî duyguların yeniden fer ve kuvvet kazanmasıdır.

Günah, insanda şeytanın hâkimiyeti ve nefsin tesiriyle olduğuna göre, tevbe, şeytana karşı duyguların müdafaası ve ruhtaki âhenksizliği, dezarmoniyi düzenleme gayreti demektir.

Günah erozyonlarının, ruhu törpüleyip aşındırmasına karşılık tevbe, gönül zeminini, düşünce ve sözlerin en güzeli "kelime-i tayyibe" ile çimenlendirmek ve o erozyonların tahribatını önlemektir. Gözlerin döne yazacağı, yüreklerin hoplayacağı gün gelmeden, yürekleri hoplatan tevbe gayreti ne mübecceldir.! Keşke onu, her günahın açtığı gediği kapatacak seviyede, âh u enînlerle yapmaya muvaffak olabilseydik.!

Evet, tevbe, böyle erkekçe bir dönüşün adıdır. Aksine, her söz yalan, her davranış da bir aldatmacadır. Çünkü günahla fevt edilen şeyler giderilmedikten, ve zamanın "günah kare"sindeki boşluk doldurulmadıktan; hislerde ürperti, ruhta ızdırıp, gözlerde yaş belirledikten sonra, işlenilen kötülöklere karşı nedamet duyulduğunu iddia etmek, tutarsız ve kabûlden uzaktır.

Gündelik Dil ve Edebi Üslup

Aslında, gündelik dilin de edebî dil gibi kendine göre bir güzelliğı, rahatlığı, hoş bir albenisi ve saf zevke açık bir tabiîliği vardır. Ne var ki, edebî dildeki şiiriyet, mûsikî, ahenk, iç içe mânâlar armonisi ihtiva etme gibi özellikleri ve her zaman mevzuun bütünüyle, cümle ve kelimeler arasındaki münasebetin gözetilmesi gibi mümârese, zevk ve bediiyat istidadından kaynaklanan öyle bir fâikiyeti vardır ki, o istidatta olmayanların bunları duyması, zevk etmesi şöyle dursun, bazen anlamaları bile çok zor olur.

Bununla beraber, edebî üslûbu, bir üst sınıfın ya da aristokrat bir kesimin dili saymak da doğru değildir. Onu, iç zenginliğiyle, değişik îmâ ve işaretleriyle,

"müstetbeâtü't-terâkîb" diyeceğimiz umum hey'et ve terkinin ifade ettiğı tâli derecedeki mânâlarıyla olmasa bile, şöyle-böyle her seviyedeki insan mutlaka anlayabilir; anlayıp, belli ölçüde o kaynaktan beslenebilir. Bu suretle, zamanla duygularını, düşüncelerini daha rahat ifade edebilme konumuna yükselir ve konuştuğı lisanın hareket alanını genişleterek, dilde daha yüksek bir manevra kabiliyetine ulaşabilir. Tabîî bu arada, lisan adına bildikleri şeyleri daha bir pekiştirerek, anlayabildiğı ölçüde usûlüne uygun ilavelerde bulunarak dillerini zenginleştirir ve düşünce ufuklarına yeni yeni derinlikler kazandır.

Güneşin Güzelliğı

Güneş, fecirle başlayan beklentilerimize her saniye ayrı bir ışıık hüzmeleri ve morun, kırmızının, pembenin.. değışik tonlarıyla cevaplar verir; verir ve başlarımızı döndüren bir ihtişamla ortaya çıkar. Yürüyüp gökyüzüne otağını kurunca da, gözlerimizi kamaştırır.. topyekün eşyayı o ışıktan, renkten kollarıyla kucaklar.. kendine yönelenlerin başlarını okşar.. ve bütün bir gün boyu çevresindeki kürelerden, peyklerden, yeryüzündeki denizlere, göllere, ırmaklara, ovalara, obalara; dağlara, ormanlara, bahçelere-bağlara; güllere, çiçeklere ve insanlara kadar herşeye ve herkese kadeh kadeh renk ve ziya içirir, sonra da tül tül renk armonileri içinde gidip guruba kapanır.

Günümüz İnsanın Hayat Felsefesi

Günümüzün hayat felsefesi, topyekün nesilleri, fıtrat kanunlarıyla karşı karşıya getirdi ve onlarla çarpıştırdı. Bugünün insanı, düşünceden tasavvura, tasavvurdan davranışlarına kadar, tabiiliğın karşısında ve yapmacıklarla iç içe... O, hiç düşünmeden hemen hayatın her kesiminde, fıtratı ve fıtriliğı hoyratça baltaladı ve kendini sun'ilik akımlarına kaptırıp gitti. Düşünüp plânlamasında, düşüncelerini sisteme koymasında; yiyip içme ve yatıp kalkmasında, ferdî ve içtimâî bütün davranışlarında; talim ve terbiye gibi ruhu insanlığa yükseltme hamlelerinde ve bu husustaki sistem ve metodunda; içtimâî ve iktisâdî problemlerini halletmesinde ve dünya ile alâkalı bütün iç ve dış politikasında hep kendinden kaçtı ve haricî kriterlerin tesirinde kaldı.

Günümüz İnsanının Lüks ve Fantazi Düşkünüğü

Bugün büyük ölçüde insanlık, geçmiş asırlarda olduğundan daha zengin ve daha geniş imkânlarla sahiptir, ama bunun yanında onun, hiçbir dönemde maruz kalmadığı ölçüde ihtirasların, ihtiyaçların, fantezilerin ve tiryakiliklerin esiri hâline geldiği de bir vak'adır. Bugün o, cismaniyet ve bedenini yaşadıkça daha bir yaşama arzusuyla çıldırmakta; içtikçe susamakta, yedikçe oburlaşmakta, daha fazla kazanma hırsıyla akla hayale gelmedik spekülasyonlara girmekte, en hasis çıkarlar karşısında ruhunu şeytana peylemekte ve gerçek insanî değerlerden âdeta uzaklaşmaktadır.

Günümüz Modern İnsanının Çıkmazı

Bugün büyük ölçüde insanlık, geçmiş asırlarda olduğundan daha zengin ve daha geniş imkânlarla sahiptir, ama bunun yanında onun, hiçbir dönemde maruz kalmadığı ölçüde, ihtirasların, ihtiyaçların, fantezilerin ve tiryakiliklerin esiri haline geldiği de bir vakadır. Bugün o, cismaniyet ve bedenini yaşadıkça daha bir yaşama arzusuyla çıldırmakta; içtikçe susamakta, yedikçe oburlaşmakta, daha fazla kazanma hırsıyla akla hayale gelmedik spekülasyonlara girmekte, en hasis çıkarlar karşısında ruhunu şeytana peylemekte ve gerçek insanî değerlerden âdeta uzaklaşmaktadır.

Evet, ömrünü gelip-geçici bir kısım maddi değerler peşinde koşmakla tüketen günümüzün modern insanı, aslında daha çok kendini tüketmekte ve ruhunun derinliklerindeki yüksek duygularını kaybetmektedir. Öyle ki, böyle birinin ufkunda, ne iman enginliğine, ne marifet zenginliğine, ne de muhabbet, aşk, zevk-i rûhânî televvünlerine rastlamak mümkündür. Nasıl olur ki o, yaptığı hemen her işin neticesini, maddî kazanç, cismânî rahat ve bedeni hazlar açısından değerlendirmekte ve bütünüyle uhrevîlikleri, ledünnilikleri es geçmektedir. Onun düşünce ve faaliyet ufkunu dolduran hususlar sadece ve sadece: Nasıl çalıp-çırpacağı, ne alıp-ne satacağı, nerelerde nasıl eğleneceği ve nasıl keyif çatacağı.. gibi şeylerdir. Tabii, bütün bu arzu ve isteklerin gerçekleşmesi için meşru yollar ve meşru dairedaki kazançlar yetmiyorsa, gayr-i meşru vesileler değerlen-dirilecek, spekülasyonlara girilecek.. ve şayet yer üstü dünyalar bu korkunç iştihaları tatmine kifayet etmiyorsa yer altı

dünyalarına inilerek köstebekçe yollara girilecektir. Bence, günümüzün insanı, insani yolculuğunu böyle bir inde sürdürmektedir ve o, mutlaka bu açmazdan kurtularak kendi çizgisini bulma mecburiyetindedir. Yoksa handikaptan handikaba sürüklenecek ve kat'iyen kendi olamayacaktır. Komünizmden kurtarsanız gidip anarşizme yuvarlanacak, ateizmden uzaklaştırsanız koşup monizme sarılacak, Darwinizm'den koparsanız neo-Darvinizm'e yapışacak.. ve her zaman kimliksiz, şabloncu ve yükselip serkâr olma yerine başkalarına kuyruk olmanın mücadelesini verecektir. Ve işte bunlardan ötürüdür ki o, birkaç asırdan beri ömrünü hep buhranlar ağında tüketmekte; siyasi ve idâri buhrandan kurtulsa, gidip ahlâki buhrana aborde olmakta, ondan sıyrılrsa ekonomik bunalımların ağına düşmekte, toparlanıp ondan da kurtulabilse, bu defa da kendini askeri buhranların arenasında bulmakta ve kendi olumsuzluklarıyla kendini yiyip-bitirmektedir. Bu tersliklerden kurtuluşun çaresi de, bir kere daha yeni baştan inanmak gibi, sevmek gibi, ahlâk gibi, metafizik düşünce gibi, aşk gibi, ruh terbiyesi gibi dini, milli ve tarihi dinamikleri gözden geçirme olsa gerek.

Günümüzün Felaket ve Cinayetleri

Şimdilerin zulmü, gadri, tecavüzü, tasallutu ise, perdesiz, hâilsiz, mümâşâtsiz, açıktan açığa ve mazlumun, mağdurun gözünün içine bakıla bakıla icrâ ediliyor. Buna ister hakkın kuvvete yenik düşmesi, isterse kuvvetin çılgınlığı, hak ve hikmet bilmezliği densin, netice değişmez.. Geçmişte beş-altı asırda işlenmiş bütün cinayetlerin, yıkılan hânûmânların, harâb olan umranların, bilmem kaç katının, şu beş-altı seneye sıkıştırıldığını ürpererek müşâhede etmedik mi? Saray-Bosna'dan Cezayir'e, Habeşistan'dan Suriye'ye, Filistin'den Asya Stepleri'ne kadar çok geniş bir dairede, yıllardan beri görüp duyduğumuz vahşet değil de ya nedir.? Ve, daha kim bilir ne kadar yerde duyulmayan ne kadar zâlim "Hay Hu"yu ve mazlum çığlıkları inleyip duruyor..?

Günümüzün Hak Yolcuları Açısından Vahdet ve Kesret

Evet, bu yol, günümüzün vahdet yolcuları için de aynıyla söz konusudur; gözlerini her zaman tefekkürle açıp-kapayan, sîneleri sürekli şefkatle çarpan, âcizliğini O'nun kudretine ulaşma dinamiği, fakirliğini de yine O'nun servet ve

gınasına ermenin vesilesi sayan basiretli ruhlar, tıpkı Hazreti Âdem gibi vahdeti kesret aynalarında temâşâ edebilir; her simada O'nun ziyâ-i vücudundan parıltılarla O'nun varlığını hisseder ve celâlî tecellilerin göz açtırmıyor gibi görünen sağanakları karşısında dahi ehadiyet televvünlü cemâlî cıvıların üfûl üfûl esintileriyle serinler ve "bî kem u keyf" yudum yudum O'nunla bulunuyor olmanın hazlarını yudumlayabilirler.

Vakıa, bazen böyle bir noktaya ulaşanların yer yer iltibasa düştükleri ve hallerini ifa-dede kullandıkları kelimeleri iyi seçemedikleri ya da onların gönül dünyasında sürekli "sübuhât-i vech" esintileri esip durduğu için "hulûl"e ve "ittihad"a çekilebilecek sözler ettikleri görülegelmıştır; ama bunun her zaman böyle olmadığı da bir gerçektir. Ve hele, seyr-i ruhanîsini Hazreti Ruh-u Seyyidi'l- Enâm'ın mişkât-ı nübüvveti altında sürdürenler için bu durum hiçbir zaman söz konusu olmamıştır ve olamaz da...

Günümüzün Hicret Erleri

Çağın kudsilerine gelince; onlar Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek, barınacak birçok yer ve genişlik bulacaktır. Kim evinden Allah rızası için ve Resûlullah'ın yolu deyip ayrılıp da yolda ölecek olursa onun mükafatı Allah'a aittir diyerek dünyanın her yanına dağılacak ve asrın gerektirdiği usûl ve metotlarla soluklarını her tarafa duyuracaklardır. Onların bu hicretleri sayesinde imana, Kur'ân'a uyanacaklar olabileceği gibi, vicdanlarında dostluğu ve diyalogu duyanlar da olacaktır.

Evet onlar, Hira Dağından ruhlarına akseden mirası, gezip her yerde soluklayacak.. ümitsizlikle uyuşmuş gönüllere diriliş yollarını gösterecek.. mantıkla ilâhî vâridâtı birden duyup, herkese duyuracak.. kalp ile Kur'ân arasındaki engelleri kaldırarak şu birkaç asırlık ayrılığı sona erdirip bir en büyük buluşmayı sağlayacak ve hareketlerinin tamamen iman, aşk ve heyecan yarıışı olduğunu, günümüzün sarsık, yeisle kıvrım kıvrım ve tutarsız çocuklarına öğreterek, onları fânî hayatın dar ve boğucu atmosferinden kurtarıp bir kere daha onlara var ve hür olma yollarını, sevme ve saygılı davranma adabını öğreteceklerdir.

Günümüzün Hürriyet Anlayışı

Günümüzdeki hürriyet telâkkisi ise, geçmişteki bu değişik mülâhazaların yeniden yorumlanması ve bu yorumlara göre kitlelerin mantık, muhakeme görünümlü, ama his ve hevâ yörüngeli serâzad ve çakırkeyf olmaları şeklinde algılanmaktadır.. ve tabîî böyle bir anlayışın beraberinde bir hayli olumsuzluk getireceği de kaçınılmazdı ve öyle de oldu. Bu dönemde dine karşı farklı bir tavır sergilendi.. Milliyet fikri fışk u fücurla eş tutuldu.. tarih ve tarihî hadiseler değişik bir menşûrdan geçirilerek değerlendirildi.. idare, iktisat ve siyaset bütün insanî değerlerin önüne çıktı; çıktı ve insan ekonomik bir hayvan olarak yorumlandı.. hülâsa çağımız farklı bir deha veya çılgınlığın elinde âdeta, bir gariplikler çağı haline geldi. Bu arada, sinema, tiyatro ve edebiyat bu yeni anlayışın propaganda müesseseleri olarak, medeniyetin levsiyatını da güzelliklerini de, tabîî daha çok da levsiyatını, toplumun hemen her kesiminde en mükemmel şekilde temsil ederek, hasımların gözlerimizi kamaştıran o büyümlü dünyalarını (!) hayatımızın bir parçası haline getirdi -şimdilerde yatak odalarımıza soktuğu da söylenebilir- ve bizi kendi milletimize, kendi değerlerimize rağmen, içinden çıkılmaz bir yabancılaşmaya sürükledi. ...Öyle ki, kendi tarihî dinamiklerimizden, mânâ köklerimizden habersiz yaşarken, hattâ yanı başımızdaki komşuda olup-biten şeylere karşı lakaydâne davranırken, Amerika, Avustralya veya Uzak Doğu'daki insanların evlerinin en ücra köşelerindeki iç çekişlerini ve heyecanlarını merak eder ve duyar hale geldik. Ve tabîî bu arada ahlâklarını benimseyip taklit etmeyi ve levsiyatlarını yakın takibe alıp izlemeyi de. Bu yeni telakki bir illüzyon ölçüsündeki müessiriyetiyle, toplumu derdest edip öyle avucunun içine aldı ki, bugün, pek çoğumuz itibariyle istesek de artık onun cazibesinden kurtulmamız mümkün değil...

Günümüzün İnsanı Arayışta

Günümüzün insanı, bahardan kâm almak için seyre çıkıp da, bir sarı çiçeğe bağlanmış gibidir. Aslında o, vesileler için kavgaya tutuştuğu bu yolda, çoktan hedefe varma ümidini yitirmiştir. Artık yaptığı şey sırf uğraşmak için uğraşmak ve hareket etmek için hareket etmekken ibarettir. Mabette, turistlere şirin görünmeye kendini kaptırmış mihmandar, nasıl mabede hizmet ve Yaradan'a kulluğu unuttur; öyle de, bugün, herhangi bir klik ve partiye dilbeste olanlar, hedef ve gayeye karşı yâd ve bigâne kalmışlardır.

Günümüzün insanı, baharın yolunda bir çiçeğin mahkûmu; deryanın peşinde

bir katrenin zebûnu olmuştur. Bana öyle geliyor ki, ona yeni bir bakış kazandıracağımız ânâ kadar da, bu perestişkârlığın önüne geçmek mümkün olmayacaktır. Ama, her şeye rağmen bizler, doğruya tercüman olmakla mükellefiz. Keşke olabilseydik..!

İnsana saygılı olalım! Onun hâvi bulunduğu yüce hakikatlere saygılı olalım. Yaratan'ından ötürü, onu sevip saymasını bilelim. Bu anlayış içinde geliştirebildiğimiz bir topluluk, eninde sonunda kendine gelecek ve kaybettiği şeyleri telâfi etmesini bilecektir.

Günümüzün İnsanları

Bu günün insanların ızdırap ve buhranlarına büyük ölçüde esas teşkil eden, dengesiz ferdî mülkiyet ve nasıl olursa olsun kazanma hakkı ile; insanlarda çalışma şevkini artırma yerine, başkalarının kazancını yağmalamaya iştihâları kabartma gibi birbirine zıt sistemler arasındaki çatışmaları yok edip cihan-şümûl bir âhenk kurmak, ancak bu sistem ve onu temsil eden kutsilerle mümkün olabilmiştir. Kendi nefesine ait hayırların idrakinde olmasına rağmen, kendi hayır ve menfaatlerini aşarak, kendini, mensup olduğu millete adayabilmiş ve mezara girinceye kadar da; ahd u peymânına sadık kalmaya azmetmiş kutsilerle...

Günümüzün Mabetleri

Şimdi mabed, bilhassa, ona eski fonksiyonunu kazandırmanın yolları arandığı şu günlerde, kırılmış mızrabı ve gevşemiş bam teliyle, boynu buruk, yeniden onu konuşturacak, gökten indiği günlerin tat, lezzet ve şivesine ulaştıracak sihirli eller ve sihirli diller beklemekte. Öyle bir el, öyle bir dil ki, çağın bütün vefasızlıklarına rağmen, mabede o mümtaz şivesiyle, o ince üslûbuyla, kendi şiirini söylettirsin; söylettirsin de, bütün uyuyan gönülleri uyarsın ve o keskin büyüyle her sîneye girsin. Evet, dört bir yana, binlerce telden binlerce nağmeler yayarak cihanı öyle bir velveleye versin ki, duyanlar: "İsrafil Sûr'a mı üfledi, yoksa Hz. Muhammed mi -sallallâhû aleyhi ve sellem-dirildi" desinler..

Günümüzün Yaşam Tarzı

Günümüzün hayat felsefesi, topyekün nesilleri, fıtrat kanunlarıyla karşı karşıya getirdi ve onlarla çarpıştırdı. Bugünün insanı, düşünceden tasavvura, tasavvurdan davranışlarına kadar, tabiiliğin karşısında ve yapmacıklarla iç içe... O, hiç düşünmeden hemen hayatın her kesiminde, fıtratı ve fıtrîliği hoyratça baltaladı ve kendini sunilik akımlarına kaptırıp gitti. Düşünüp plânlamasında, düşüncelerini sisteme koymasında; yiyip içme ve yatıp kalkmasında, ferdî ve içtimâî bütün davranışlarında; talim ve terbiye gibi rûhu insanlığa yükseltme hamlelerinde ve bu husustaki sistem ve metodunda; içtimâî ve iktisâdî problemlerini halletmesinde ve dünya ile alâkalı bütün iç ve dış politikasında hep kendinden kaçtı ve haricî kriterlerin tesirinde kaldı.

Takdir toplamak için düşündü; alkışlanmak için iş yaptı; gösteriş için evini bürosunu tefriş etti; görenek ve tiryakilikler uğrunda boyunu aşkın masraflara girdi ve imkânları elversin, vermesin kendini fantazilere kaptırarak gidip gırtlığına kadar lükse gömüldü. Eldeki imkânlar, sınırlılığını korurken; ihtiyaçlar, altından kalkılmaz buutlara ulaştı. Ve tabii bu uğurda haysiyet ve şeref hırpalandı; izzet ve onur rencide oldu. Daha sonra ise, meşrû, gayr-i meşrû ayırt etmeden her yolla kazanç teminine tevessül edildi... Kazanılan şeyler karşılığında, her biri cihan değer ve dağlar cesametinde pek çok şey kaybedilmesine rağmen, çeşitli paradokslarla aşına aşına, özünü yitirmiş günümüzün nesilleri, bunu bir türlü göremedi veya her nedense, görmek istemedi..!

Günün İlk Saatleri ve Sabah Namazı

Namaz hemen her zaman, o kendine has büyüyle, pencerelerden süzülüp içeriye girerek alışık olduğumuz bir misafir gibi -ev sakinlerinden daha sıcak bir misafir gibi- seccadelerimizde bizi karşılar ve henüz başladığımız o taptaze güne kendi boyasını çalarak gelecek saatlerin mânevî hazzını ruhlarımıza duyulur ve mü'min ufkuna ait ilk sihirli farklılığı ortaya koyar. Böylece, bütünüyle Allah'a açık duygularımızla başlarız güne. Duyarız bir Cennet sabahı neşvesini bütün benliğimizle. İbadet, evrâd u ezkâr, kahvaltı ve daha bir sürü meşgale ve sorumluluk bu ince, nârin ve yemyeşil başlangıcın birer devamı

halini alır; biz istemesek de her işimize sirayet eder, her davranışımızı kendi şivesiyle konuşturur. Derken, hareket ve faaliyetlerimiz ukbâ edalı bir inceliğe bürünür; zâhiren başkalarıyla aynı zaman dilimi içinde, aynı mekanda, aynı şeyleri paylaşıyor gibi görünsek de, niyet ve nazarlarımızın farklılığıyla hamle ve hareketlerimizde hep Allah'a emanet olmanın esrarını duyarız. Çevremizi, O'na ait tecellilerle sürekli tül pembe görür.. her simada O'na işaret eden çizgiler müşâhede eder.. bu mülahazalarla dünyevîlik-uhrevîlik arasında gelir-gider ve inançlarımızın davranışlarımıza aktığını duyar gibi oluruz. Böyle bir ledünnîlikle idrak ufkumuza giren hemen her şeyi daha munis, daha sıcak, daha içli, daha anlamlı bulur ve karşımıza çıkan herkesi, her nesneyi bağrımızda büyüttüğümüz çocuklarımız gibi okşar, koklar ve inançlarımız sâyesinde kendimizi olabildiğine genişlemiş, sihirli bir atmosfer içinde sanırız: canlı-cansız bütün eşya renk, şekil, desen, mahiyet değiştirip de başkalaşmış gibi güler yüzümüze.. ve ruh olur, mânâ olur akar içimize. Taş-toprak, ağaç-yaprak, gül-çiçek, kuş-böcek.. her şey ama her şey gönül ufkumuzdan ruhlarımıza sürekli bir şeyler fısıldar. Bütün tekvinî emirler, satır satır, paragraf paragraf birer mesaja dönüşür, his ve şuurlarımıza harfsiz-kelimesiz "sehl-i mümteni" ne hutbeler ne hutbeler îrad eder. Teneffüs ettiğimiz hava, yudumladığımız su, çiğnediğimiz lokma, gözlerimizden gönüllerimize akan güzellikler, bize, bütün bunlarla mâhiyetlerimizin münasebetlerini, tat ile tat alma duygularımızın muâşakasını, hayatla umumî atmosferin aynı hesap ve aynı hendeseye göre hareketlerini söyler ve ruhlarımıza marifet Kevserleri içirir.

Günün Muhasebe Edilmesi

Derken, karanlıklar her tarafı kaplar; her şey daha bir lacivertleşir; çevremizdeki nesneler yavaş yavaş silinir gider.. ve işte o zaman arkada bıraktığımız gündüzü, ruhumuzdaki ebedî aydınlık ihtiyacıyla daha derinden hisseder ve bütün benliğimizle, her saati, her dakikası, her saniyesi sonsuz bir saadeti kazanmaya yetecek koskoca bir günün iyi değerlendirilip değerlendirilmediği mülahaza, muhasebe ve telaşıyla oturup kalkmaya durur.. ve ebedî zulmet, mütemâdî yokluk ve daha bir sürü boşluğa ait seslerin mâhiyetimizin nefsânîlik pencerelerinden içimize sızıp ruhumuzun üzerine çullanmasına karşılık, toparlanır ve "Nasıl olsa önümüzde upuzun bir gece var!" der, seccadelerimizde pusuya yatıp tecellî avlamaya çalışacağımız yeni eşref saatler beklemeye koyuluruz. Ardından da hepimizi derin derin düşünceye salan

fusunlu gece gelir.

Gürültüden Uzak Dinlenme İhtiyacı

Bugün medeniyetin bin bir gürültüsü, yaşadığımız kentteki mimarînin soğukluğu ve şehirlerin her gün biraz daha yabancılaşması karşısında pek çoğumuz, büyük kentlerin, dev metropollerin dışında ayrı bir iklim, sessiz bir bucak, tabiata açık bir koy arama mülâhazasıyla neler düşünür, nelere katlanır ve ne plânlar, ne projeler yaparız.. yaparız da, senede hiç olmazsa belli bir müddet, belki her ay birkaç kez, içinde bulunduğumuz atmosferden sıyrılarak ya bir ormanın üfûl üfûl iklimine, ya bir korunun sessizliğine, ya bir koyun âsûdeliğine, ya da bir çağlayanın tabiatla çağıldayan harîmine koşarız.. koşar ve varlığı duymaya çalışır, tabiatı bir mûsikî gibi dinler.. gözümüzle, gönlümüzle, hattâ bütün duygu ve uzuvlarımızla şehirlerin dışındaki farklılığı yudumlar ve kendimizi bir kere daha hissederiz.

Güzel Ahlakın Alameti

Hüsn-ü hulukun alametini, kavli-fiilî kimseye eziyette bulunmama.. kendine eziyet edenleri görmeme, görse de unutma.. ve fenalıklara iyilikle mukabelede bulunma.. cümleleriyle hülâsa etmişlerdir ki" hakikatıyla serfiraz olan Zat, buna en canlı ve çarpıcı misaldir. O, ne karşısına dikilip "adil ol!" diyene, ne arkasından cübbesini çekip eziyet edene, ne başına toz-toprak saçıp yüzüne hakaret savurana ne de muallâ zevcesine iftira edene gönül koymuştur. Gönül koymak şöyle dursun, hastalandıklarında gidip onları ziyaret etmiş, öldüklerinde cenazelerini teşyide bulunmuştur. Bulunmuştur; zira ahlâk-ı hasene O'nun tabiatının rengi, varlığının da bir buuduydu.

Güzel Ahlaklı İnsanın Farkı

Nice güzel huylu, yumuşak ve hümanist görünenler vardır ki, onların hayatlarında ahlâk-ı hasene ve mülâyemet plastize bir yalan ve hemen kırılacak bir kristal gibidir. Küçük bir öfke, az bir şiddet, hafif bir damara dokundurma, onların gerçek yüzlerini ve hakiki düşüncelerini ortaya çıkarmaya yeter.

Güzel ahlâkla donanmış bir sine, ihtimal cehenneme konsa bile tavrını değiştirmmez.. orada da hilm u silm çizgisinde yaşar; zebanilerle hasbihal eder, başına gelenleri geniş bir yürekle karşılar.

Güzel ahlâka açık bir gönöl, geniş bir mekâna benzer ki, dünya kadar gâile dolsa da , o yine öfkesini, şiddetini gömebilecek bir yer bulabilir. Huyu kötü, sinesi de dar kimselere gelince, bunlar kargadan bile aptal öyle Kabil'lerdir ki, koskocaman arzda bile, kötü duygularını, hiddet ve nefretlerini gömebilecek bir mezar bulamazlar.

"Ahlak iledir kemâl-i âdem
Ahlak iledir nizâm-ı âlem"

Güzel Günlerin Müjdesi

Evet, her türlü hoyratlıkla muhat ve memlû gibi görünen bugünün isli-paslı penceresinden hülyalarımızın dünyasına bakarken, yine hayatın bir güneş gibi yeniden doğduğunu, dört bir yanın güzelliklerle ağardığını; al, pembe, sarı çiçeklerin salınıp etrafa gamzeler yağdırdığını, papatyaların raksa durup, erguvanların lâleden alev aldıklarını, çeşit çeşit güzelliklerle dolgunlaşan umûmî hava ve atmosferin gönüllerimizi saadet vaadiyle kapladığını, ruhlarımızda ebed televvünlü engin bir ferahın çağladığını, koyun-kuzu melemesi, kuş cıvıltısı, ağaç sesi, su sesi, yaprak hıştırtısı ile dolu, anne heyecanı ve çocuk neşesi tadındaki bir "ba'sü ba'de'l-mevt"ın, sevilen çehrelerdeki gibi büyüğü ve tesirli, seven gönüllerdeki gibi dolgun, inandırıcı, nazik ve ince tülleşlerini yine duyabiliyoruz.

Güzel Günlerin Yakınlığı

Bize gelince, biz bugüne kadar olduğumuz gibi şu levsiyatla köpürüp duran son hercümercin de çok yakın bir gelecekte musallaya yatırılacağından emin bulunuyor ve kaderin milletimizin yürüdüğü yollara su serpeceğı mübarek günlerin çok uzak olmadığını düşünöyoruz. Aslında, bir hayli zamandan beri hemen herkes, her bucakta gönöl hikayeleri mırıldanıyor. şurada-burada temiz ruhlar, bir zamanlar yitirdikleri cennetlerini bulma yolunda soluk soluğa. Yüzler-binler hemen her zaman bu çerçevedeki mülahazalarla oturup kalkıyor;

oturup kalkıyor yaratılışın gayesini, fitratın hikmetlerini düşünüyor. Gerçi kalbî ve ruhî hayatımız itibariyle oldukça tozlu-dumanlı bir dönemden geçiyoruz; zaman zaman poyraz biraz serince esiyor ve her yanda hazan uğultuları duyuluyor. Hatta ümidin, sevincin köpürdüğü yerlerde bile zaman zaman bir tasa ve yeis kaplıyor.. Ne var ki artık hepimiz, gamın da, tasanın da tutunamayacağını çok iyi biliyoruz. Hele bir de bu ölçüde olsun, ufuklar aydınlanıp ak-kara birbirinden ayrılınca, gayri yol boyu çekilen sıkıntılar da hafifliyor. Mesafeler cehd u gayrete güler yüz göstermeye başlıyor. Tepeler dümdüz ve düzlükler de pürüzsüz hâle geliyor. Derken mefkure ile yolculuk iç içe giriyor.. ve gaye ufkunun göz kamaştırıcılığı karşısında meşakkatin zerresi dahi hissedilmiyor.

Güzelliğin Tarifi

Gözümüzü, gönlümüzü okşayan, ruhlarımızda heyecan ve takdir hisleri uyaran, sonra gidip iç âlemimizde estetiğe dönüşen ve bize tarifi güç en tatlı, en neşeli anlar yaşatan mefhum, manâ, muhteva, manzara.. gibi şeyler yada bunların ihsas ve imtisas keyfiyetleridir güzellik. Böyle bir yaklaşımla konunun çerçevesi biraz daraltılmış görülse de, bu da bir yorumdur. Eskiden beri, bedîiyât (estetik) ünvanıyla değişik anlayış ve görüşler açısından defaatle üzerinde durularak farklı tariflere tabi tutulan güzelliği, bundan sonra da, varlık, tabiat ve insanı, hattâ tabiat ötesini, bunların birbirleriyle münasebetlerini; her birerlerinin manâ, mefhum ve muhtevalarını; bütünü birden veya her birerlerini teker teker duyup zevk etme, zevk edip değerlendirme, değerlendirip gerçek çerçevelerine yerleştirme yolunda kim bilir daha kaç defa yorumlayacak, seslendirecek ve tariflere tabi tutacağız. Onu şimdilik, geleceğin bedîiyât üstadlarına bırakarak, biz burada sadece, kendi inanç, kendi duygu ve düşünce dünyamızda, güzelden, güzellikten ne anladığımıza bir-iki atıfta bulunmak istiyoruz.

Güzellik ve Ahenk Karşısında Tefekkür

Kâinatlar sayfa sayfa, satır satır, kelime kelime ve nakış nakış manâlarla bezeli muhteşem bir kitap, bir meşher, bir saray; her parçasıyla bütün eşya, her çeşidiyle topyekün hadiseler de "daha güzeli olamaz" mazmununu aksettirecek

çerçeveedeki baş döndüren ahengi, büyüleyen nizamı, göz kamaştıran güzelliği ve en iyi peyzajlardan geçmiş bağ ve bahçelerden daha mükemmel intizamı ve zenginliği ile hassas ruhların baş vurup değerlendirecekleri, değerlendirip en engin ihsaslarla gürleştirecekleri öyle engin ve rengin bir kaynaktır ki, ne müracaat edenler bıkar-usanır, ne o kaynak biter-tükenir, ne de onunla alâkalı sözler ve hikâyeler. Doğrusu, "Rabbin, (her biri birer manidar lafz-ı mücessem olan) kelimelerini yazmak için eğer okyanuslar mürekkep olsaydı, hattâ onlara bir misli daha takviye gönderilseydi, denizler tükenirdi de, Rabbin kelimeleri yine bitmezdi." (Kehf, 109) Evet ne zaman, nazarlarımızı makro âlemden enfüsî derinliklerimize, insanî değerler atlasımızdan kehkeşanlara çevirsek, değişik ihsas yollarıyla gönüllerimize akan manâlar, tıpkı birer mızrap gibi kalp tellerimize dokunur ve her dokunuşunda ruhlarımıza hakikat aşkından ne besteler, ne besteler duyurur..! Duyurur ve bütün duygularımızı araştırma aşkına uyararak, hislerimizi ilim iştıyakıyla kanatlandırır ve vicdanlarımızda günde birkaç defa, imanın marifete dönüştüğünü, marifetin aşk u şevk ufkuna ulaştığını, fizikî mülâhazaların gidip tamamen metafiziğe bağlandığını hissederiz de, bu hissedişte ruh, mâverâileşip kendi potansiyel derinliklerine ulaştığını, derken nice gizli şeylerin bir bir ayandan daha ayan hale geldiğini bütün benliğiyle duyar ve

"Hak'tan ayan bir nesne yok
Gözsüzlere pinhan imiş." (Niyazi)

diyerek, varlık içindeki yerini ve konumunu işaretler; işaretler ve İlâhî takdire bağlı mazhariyetlerini gürül gürül haykırmaya durur.

Güzellikler Bizi Allah'a Götürür

Evet, maddî ve cismanî güzellikler, nazarları Güzeller Güzeli'ne yönlendirmek için sadece birer vesiledirler. Vesilelere takılıp kalmak ise, hedef körlüğüne düşmek, varılacak noktayı unutmak, ömrü mecâzî muhabbet ve alâkalarla tüketip, hakikate karşı kapalı kalmak demektir. Aslında böyle bir tıkanmanın yaşanmaması için Yüce Yaratıcı, bizi Kendisi'ne götüren yolların sağına-soluna güzelliğinden ışıklar, renkler, tenasüpler, sesler, soluklar, nağmeler serpiştirmiştir ki, yoldakiler hem yol yorgunluğunu duymasın, hem de asıl hedefi unutmasınlar. Yol boyu göz ve gönüllerimize ilişen bütün bişâret televvünlü bu işaretler, Hüda'nın ışıklarla, renklerle şekillendirip gözlerimizin

önüne serdiği O'nun âyetleri ve apaçık şahitleridir ama, bakış zaviyesini yakalayamamış yada inkâra kilitli ruhlar için bunlar birer fitne, birer iptilâ, âriye güzellikleriyle birer mecâzî mahbupturlar ve maalesef vuslat vesilesi olarak yaratılmışken, birer hasret ve hicran saikine dönüşmüşlerdir.

Güzellikler Hakiki Sahibine Verilmeli

Ne var ki, bütün bu güzelliklerden duyup hissettiğimiz zevklerin, lezzetlerin, heyecanların, takdirlerin kesilmeden devam etmesi ve bu rûhânî hazların da yeniden elemlere dönüşmemesi, bizde bu hisleri uyaran unsurların hakikî sahipleriyle irtibatlandırılmalarına bağlıdır. Yoksa, hiç beklenmedik bir anda her şey biter.. bütün dünyamız yıkılır gider.. güneş batar, ay gurup eder.. yıldızlar zulmetlerin bağrına dökülür ve her yanı karanlıklar basar; basar da, ruh içiçe kıyametler yaşamaya başlar. Böyle bir zevk ve lezzetin, böyle bir heyecan ve takdirin ise hasret ve hicrana yenik düşeceği açıktır. Hasret ve hicranla yıkılmış ruhların, güzeli güzel görmeleri ve ondan heyecan duymaları da imkânsızdır. Bütün güzelliklerin her zaman duygularımızda solmadan taptaze kalmaları, zevk ve lezzetlerimizin acılaşmadan devam etmesi; evet, çiçeklerdeki renklerin, nağmelerdeki büyülerin, sanatkâr ellerin ortaya koyduğu sihirli eserlerdeki revnakın hep canlı kalması, onların gerçek kaynaklarının görülüp sezilmesine bağlıdır ki; o kaynağı bu ölçü içinde sezip bilenlerin, varlıkla alâkalı duydukları bütün zevkler, lezzetler, heyecanlar ve takdirler aslî olmadan çıkar, tebeî bir hâl alır ve artık bütün eşya ve hâdiselerdeki değişik tezahürler, kendilerinden dolayı değil de, sahiplerinden ötürü görülüp sevilme konumuna yükselirler. Evet, batıp giden şeyler, kalbin alâkasına değmedikleri gibi, sevilmezler de. Bir şairimiz, bu duyguyu, Kur'ânî ufukla irtibatlandırarak şöyle ifade eder:

Afitâbı hüsnü hûbân âkıbet eyler üfûl,
Ben muhibbi Lâ Yezâlim, "lâ ühıbbü'l-âfilîn".

(Güneş gibi güzel yüzler de sonunda batar gider; bu itibarla ben, fânî güzelleri değil, batmayan ebedî güzeli severim.)

Aynı mülâhazayı Mevlânâ, şu sözleriyle dile getirir:

"Allah'ım, Sen'i görüp, Sen'i tanıdıktan sonra, gözüm artık dünya güzellerini görmez oldu."

Güzelliklere İman Penceresiyle Bakabilmek

İşte biz, imanımız sayesinde, serâpâ bir güzellikler galerisi olarak topyekün varlık ve hâdiseleri böyle bir mülâhaza ile değerlendirir ve her nesnenin, her hâdisenin gülen yüzünde, dünyayı daha bir farklı duyar ve daha farklı zevk ederiz. Hattâ bazılarımız itibariyle, bütün varlığı muhabbet çekirdeği etrafında meczûbâne dönen elektronlar şeklinde algılar, feleği, meleği, yıldızları, ayı güneşi, yerküreyi, taşı-toprağı, otu-ağacı, hayvanı-insanı mest ü mahmur görme hissiyle, kendimizi âdeta kâinat çapındaki bir "halka-i zikir" içinde ve onun serzâkiri olarak temâşâ ederiz.

Evet, bu geniş dairede bir güzel sesten baş döndüren bir manzaraya kadar, sînelerde takdir ve heyecan uyaran hemen her şey karşısında göz nurunu fikir ziyasıyla birleştirebilmiş basiret erbabı, her nesne ve her hâdiseyi Yüce Yaratıcı'ya imada bulunan bir rasat noktası gibi görebilir ve bu temâşâ noktalarından mâverâîliğe açılarak hep "hüsn ü aşk" yamaçlarında dolaşabilir. Zannediyorum, niyet ve nazarlarımızla, biz de, bu rasat noktalarının pencerelerini biraz aralayabilsek, temâşâ edebildiğimiz her obje ve her hâdiseye karşısında, duyacağımız değişik takdir ve hayranlıklarla gönüllerimiz hep aynı heyecanı duyacak, anlama ve sezme ufkumuz değişerek rûhumuz farklılaşmanın hazlarıyla kanatlanacak ve kendimizi semâvîleşmiş gibi hissedeceğiz.

Hac Yolculuğu

Her yıl ehli îmân, dünyânın dörtbir yanından, uçak, vapur ve otomobillerle onun yumuşak; yemyeşil ve ötelere açık sıcak iklimine koşar ve daha yolun başında bütün günlük endişe ve telaşlardan sıyrılarak, sırtındaki sâde, temiz ve beyaz urbâlarıyla tarifi imkânsız bir imrendiriciliğe ulaşır ve âdeta meleklerle atbaşı hâle gelir.

Bu kutlu yolculukta az-çok hemen herkes, bambaşka bir âlemin sahillerinde farklı bir dünyâya doğru yol aldığını duyar gibi olur ve bütün seyahat esnasında hep hayret kuşaklarında dolaşır durur.. kâh, ulu bir çınarın duruşu gibi vakarlı, kâh bir korunun sükûtunu andırır mahiyette heybetli ve kâh bir denizin ürperticiliğini hatırlatır şekilde azametli.. ama mutlaka samimi ve ihlaslı.

Kâbe yolları oldukça uzun, mesafeler de insafsızdır. Tasavvuf yolunun seyr u

sülûku, tasfiyenin çilesi, Cennet çevresinin tepeleri, cehennem civarının çukurları gibi, bu mübârek seferin de bir kısım sıkıntıları vardır; ama bunlar, rûhî gerilimin daha da artması ve iç hazırlığın tamamlanması için şarttır. Bu uzun yolculukta herkes derecesine göre kendini hazırlar.. dolabildiğince dolar.. gerilir ve büyük bir birikimle gider oraya ulaşır.

Hacceden İnsanın Ruh Hali

Hac yolcusu, evinden ayrıldığı andan itibaren, yol boyu, nefis ve enâniyeti hesabına iplik iplik çözülür; kalbî ve rûhî hayatı adına da bir dantela gibi ibrişim ibrişim örülür. Evet, insan bu ışıktan yolculuğunda en eski fakat eskimeyen, en ezelî ama taptâze gerçeklerle tanışır ve halleşir.. ve hiçbir zaman unutamayacağı edalara ulaşır. Hele, yapılan işin şuurunda olanlar için bu arzî fakat semâvî yolculuk, ihtivâ ettiği vâridât ve hâtıralarla daha bir derinleşir ve ebediyet gamzetimeye başlar.. başlar ve güya semânın renkleri, hacıların sesleri gelir hülyalarımıza dolar, ruhlarımızı sarar ve ömür boyu gönül gözlerimizde tülленir durur.

Dünyada, Kâbe ve çevresi kadar, biraz hüzünlü de olsa, ama mutlaka füsûnlü daha câzip bir başka yer göstermek mümkün değildir. İnsan, onun harîminde her zaman efsânevî bir güzelliğe şâhit olur ve her şeyi en olgun, en tatlı bir meyve gibi koparır ve yer. Oralara yüz sürme tâlihliliğini paylaşan ruhlar, ebediyen başka bir ibadet mahalli arama vehminden kurtulurlar.. ve oraların ötelер buutlu câzibesini ömürlerinin gurûbuna kadar da asla unutmazlar.

Haccın Farz Oluşu

Her sene, dünyanın dört bir yanından yüzbinlerce insan, "Beytullah"a teveccüh edip, mübârek bir zaman dilimi içinde, Sahib-i Şariat tarafından belirlenmiş bazı mekânları.. hususî bir kısım usullerle ziyaret eder.. vazifelerini yerine getirir ve günahlarından arınırlar -ki böyle bir vazife "Ona varmaya gücü yeten kimsenin Kâbe'yi tavaf etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır"-fermânıyla, İslâm'ın beş esasından biri olarak gücü yeten herkese farz kılınmıştır.

Haccın Gayesi

Hepimiz hacca, biraz da, ruh ve duygularımızın kirlenmiş olması mülâhazasıyla gider ve o güne kadar tanımadığımız farklı bir kapıdan, ayrı bir mânâ âlemine açılıyor gibi yola revân olur ve geçeceğimiz yollara sıralanmış şeâiri bir bir görür, duyar, enginliklerine iner.. ve ulu dağların mehâbeti içinde gözümüzü, gönlümüzü dolduran bunca İslâm alâmeti karşısında, daha yolda iken Kâbe ve haccetme ruhunun perde perde sıcak ve derin esintilerini duymaya başlarız. Sonra da, gidip tâ en son noktaya ulaşınca kadar, otobüs kanepelerinde, tren kompartımanlarında, gemi kamaralarında, uçak koltuklarında, otel odalarında, misafir salonlarında, hatta çarşı ve pazarda hep o sınımsız meltemlerin tesirini hissederiz. Bu vasıtalara, bu yollara ne kadar alışmış ve ne kadar kanıksamış olursak olalım; vasıtasına göre, saatler, günler ve haftalar süren bu mavi, bu rûhânî, bu âhenkli, bu vâridatlı yolculuktan bir kurbet, bir vuslat, bir güzellik, bir şiir hatta bir romantizm banyosu ala ala, ruhlarımıza, asıl kaynağından gelen gücü kazandırmış, gönüllerimizi itminân arzusuyla şahlandırmış ve husûsî bir âlemin namzedi olmuş gibi kendimizi, bütün bu büyüğü güzelliklere ulaştıracak sırlı bir kapının önünde sanırız. Bu kudsî yolculuk ve yol mülâhazası, her zaman his dünyamıza öyle esbap üstü bir duyuş ve bir seziş kabiliyeti bahşeder ki; bazen neşeyle tüten, bazen murâkabe ve muhâsebe duygusuyla buruklaşan bir ruh hâletiyle, âdeta kendimizi âhiretin koridorlarında yürüyormuşçasına hep tedbirli ve temkinli hissederiz.

Haccın İçtimai Yönü

Her yıl, yüz binlerce insan, Allah'a karşı kulluk sorumluluklarını yerine getirmek için, Hakk'a en yakın olacakları bir zaman diliminde, bir zirve mekânda, edâ edecekleri ibadetlerin menfezleriyle duygularını, düşüncelerini soluklar.. ahd u peymanlarını yeniler.. günahlarından arınır.. birbirlerine karşı sorumluluklarını hatırlar ve hatırlatır.. içtimâî, iktisâdî, idârî ve siyâsî işlerini, her yanıyla Hakk'a kulluğu çağrıştıran bir ibadet zemininde, kalplerin rikkati, duyguların enginliği ve İslâm şuurunun med vaktinde, bir kere daha gözden geçirip pekiştirir; sonra da yepyeni bir güç, yepyeni bir azim, yepyeni bir şevkle ülkelerine dönerler.

Haccın Tarifi

Hac; kastetme ve yönelme mânâlarına gelir. Ancak onu, mutlak kasd ve mücerret yöneliş mânâlarına hamletmek de doğru değildir. Hac, hususî bir zaman diliminde, hususî bir kısım yerleri, yine bir kısım hususî usullerle ziyaret etmeğe denir ki; senenin belli günlerinde, hac niyetiyle ihrama girip, Arafat'ta vakfede bulunmak ve Kâbe'yi tavaf etmekten ibaret sayılmıştır. İhram haccın şartı, vakfe ve tavaf ise onun rükünleridir.

Hacda Dua ve Manevi Atmosfer

Bazen dört bir yanımızı saran ve bütün duygularımızı okşayan bir ipek urba gibi.. bazen ümitlerimize fer ve acılarımıza tesellibahş olan semâvî eller gibi.. bazen ocaklar gibi yanan sînelerimize su serpen birer tulumba gibi.. bazen ruhlarımıza en yüce hakikati duyurup gönüllerimize ürpertiler salan ezanlar gibi.. bazen yıkılmış, dağılmış eski dünyamızın parçalarını biraraya getirerek, özümüzden, ebediyetimizden, dünyamızdan, ukbâımızdan öyle mânâlar duyururlar ki, kendimizi yeniden keşfediyor, özümüzü daha yakından tanıyor, dünyaya farklı bir zâviyeden uyanıyor, ukbâyı da ayrı bir yakınlık, ayrı bir netlik içinde görüyor gibi oluruz.

Bu yalvarış ve yakarışlar, güneş ışınları yeni bir günün müjdesiyle ufukta belireceği âna kadar da devam eder. Güneş doğarken de, âdeta o âna kadar secdede olan başlar, bir başka yakınlığa ulaşmak için yeniden "şedd-i rihâl" eder ve yollara koyulurlar. Şimdi, önümüzde daha önce de uğrayıp ve vadi vadi selâm durup geçtiğimiz Mina var. Safvete ermiş kalplerin, düz mantığa zimam vurup ruhun eline teslim edecekleri Mina.. teslimiyete ermiş gönüllerin inkıyatlarını ortaya koyacakları Mina.. Hz. Âdem'den Hz. İbrâhim'e, ondan da insan nev'inin Şeref Yıldızı'na kadar binlerin, yüzbinlerin akıl ve mantıklarını gemleyip muhâkemelerini kalple irtibatlandırdıkları Mina.. nihayet bütün bunlardan sonra, şeytanı taşlarken nefislerimizin de paylarını aldıkları, ayrıca ibadetin esası sayılan taabbüdîliğin ma'şerî vicdan tarafından temsil edildiği Mina... Ve şeytan taşlamanın yanında daha neler neler yapılır orada.. kurban, tıraş, hac esvâbından soyunma.. ve yol boyu derinleştirilen konsantrasyondan sonra tam bir metafizik gerilimle eda edilen farz tavaf bunlardan sadece birkaçı..

Hadis İlminin Tanımı

Hadîs, Resûlü Ekrem (as) Efendimiz Hazretlerinin akvâl, ef'âl ve ahvâlini "söz, fiil ve davranışları" bildiren ilimdir. Çokları, sünnetin takrîrî kısmını da ef'âli içinde zikretmişlerdir. Öyle veya bu şekliyle bizim arz etmeyi düşündüğümüz hususu çok alâkadar etmediğinden üzerinde durmayacağız.

Hadis ve Sünnetlerin Kaydedilmesinde Gösterilen Titizlik

Ashâb-ı Kirâm, hadîslerin kayd ve tespitine hassasiyet gösterdikleri ölçüde orijinalini muhafaza mevzûunda da fevkalâde titiz davranıyorlardı. Aişe validemiz hadîsleri kelimesi kelimesine nakle alabildiğine hassasiyet gösteriyor, İbn-i Ömer bir harf bile değiştirmeden rivâyet etmeye çalışıyor, İbn-i Mes'ûd ve Ebu'd-Derdâ' gibi kibâr-ı ashâb, hadîs rivâyeti denince sıtmaya tutulmuş gibi tir tir titriyor ve neden sonra ağzından birkaç kelime çıkıyor ve kendimden kelime karıştırırım endişesiyle bazıları da hiç mi hiç rivâyete yanaşmıyordu.

Tâbiîn-i kirâm'ın da bu meseleye aynı titizlikle yaklaştıklarını söylemek mübalağa olmasa gerek. Saîd b. Müseyyeb, Şa'bî, Alkame, Sevrî bu hassasiyetin büyük temsilcilerinden sayılıyorlar. Zaten daha sonraki dönemlerde, hem senet ve metnin tahkîki, hem de ricâl kitaplarının tedvîni, silik sözlerin hadîs cevherleri arasına girmesini bütün bütün zorlaştırıyor idi ki, zannediyorum dinî metinleri bu ölçüde hassâsiyette kritiğe tâbi tutan, İslâm ümmetinden başka bir ümmet de yoktur.

Hadiseler Karşısında Üslup ve Tavr

Yıllar var bizler, hep bu anlayışa sadık kalmaya çalıştık: Fitne ve fesada karşı koymak şiarımız oldu. Milletin selâmeti adına, tecavüzlere, tasallutlara ses çıkarmadan fenalıkları sürekli iyiliklerle savmaya uğraştık. Bize zulmedenlere, akla-hayale gelmedik komplolar kuranlara tek bir sözle olsun mukabelede bulunmadık. İftira ve tezvîre kilitlenmiş olanlara dahi bir kerecik olsun "Allah onları kahretsın." demedik.

Dünya peşinde koşmayı, sâfiyane Allah yolunda bulunma ile telif edemediğimizden, O'nun rızasına bağlılık içinde îlâ-yı hak mecburi seçeneğimiz oldu. Yürüdüğümüz yolda hep başkaları için yürüdük ve her zaman onları yaşatma mülâhazaları, yaşama arzularımızın önünde bulundu. İnanmış ve sevgiyle atan sînelere refakatin dışında dünyevî zevk, lezzet adına bir şey duyup tatmadık. Dünyaya ait büyük-küçük herhangi bir talebimiz olmadığı gibi, dünyevî sayılan yanları itibarıyla -siyaset dahil- her şeye karşı bilerek mesafeli durmaya fevkalâde gayret gösterdik. Saf Allah hoşnutluğunu bulandırır ve Rabbimizle kulluk münasebetlerimizi zedeler mülâhazasıyla makam, mansıp düşüncelerini kalbî ve ruhî hayatımız adına birer kirlenme sayarak bu tür arzu ve beklentilerden hep uzak durduk.

Hadiselerde Kaderin Adaleti

Fertler için söz konusu olan bütün bu hususlar, aynıyla toplumlar için de vâki ve vârittir: Bugün yeryüzünde zulümleri zulümler takip ediyor; güçlüler güçsüzleri eziyor; kuvveti elinde bulunduranlar, kimsenin gözünün yaşına bakmadan önüne gelen herkese saldırıyor. Bu kabil saldırı ve tecavüzler esnasında bir sürü masum gadre uğruyor; bir sürü insan ölüyor veya esarete dûcâr oluyor ve bütün bu hâdiseler, dış yüzleri itibarıyla yürekleri kanatacak mahiyette cereyan ediyor. Ne var ki, kader açısından bakınca mesele hiç de öyle değil; biz, bazen şöyle-böyle üzülebiliriz; ama, her şeyde kaderin adaletinin olduğu da bir gerçek: Bir kere her şeyden evvel, dünkü zalimler bugün zulümlerinin cezasını çekiyor, mazlumlara ve onların yakınları da ebedî saadet inancıyla serinliyor ve teselli oluyorlar.

Hadiselerden Yılmayan İnançlı İnsanlar

Aslında bu durum kıvamındaki ruhların her zamanki hâli: bunlar sürekli bir buhurdanlık gibi tüter ve çevrelerine kokular saçarlar. Bir "öd" ağacı gibi yanar, iniltileriyle herkese yanmadaki zevki duyururlar. Yerinde arslanlar gibi kükrer, karakterlerinin gereğini sergilerler; Yerinde bülbüller gibi şakır, ruhlara neşe ve inşirah salarlar. Onların alınlarına, aziz ve mütevazi olma damgası iç içe vurulmuştur; ne ezilmenin zilletini bilirler ne de ezme ceberrutu gösterirler. Hasılı bunların, arslan tavrıyla güvercin töresini iç içe yaşamaya muvaffak

olmuş öyle yiğitlerdir ki, onları iç derinlikleriyle tanıma bahtiyarlığına erenler bir daha da onlardan ayrılmak istemezler.

Hadiselere İman Nazarıyla Bakmak

Gökte ve yerde ne varsa hepsinin, ilmî bir programa göre Yaratan'ın meşîetine bağlı cereyan ettiğini sezip anlayanlar, her şeyi daha farklı görür ve daha farklı değerlendirirler. Onların ufkunda guruplar tulû televvünlü, felaketler saadet renkli, elemeler muvaffakiyet edalı, elde olmayan mazlumiyet ve mağduriyetler de müstakbel mutlulukların vesilesidir. Onlar, hâdiselerin o ekşi çehrelerinden daha çok gülen yüzüne bakar ve olayların acı yanları yanında tatlı taraflarını da görmeye çalışırlar. Dolayısıyla da, onların o aydınlık dimağlarında, yerinde toprak altın kesilir; zehir, şeker-şerbet olur; tipi-boran rahmet rengine bürünür; elemeler emellerin koridorları hâline gelir ve ızdıraplar da birer doğum sancısına dönüşür. Hatta umumi ölümler ve geniş alanlı musibetler onların nazarında birer yeni bahar mesajı gibidirler. Onlar, ağaçlar üzerindeki kurumuş dalların budanmasına, taze filizlere yol açma nazarıyla bakarlar.. ve saygıyla karşılarlar kaderden gelen kesip biçimleri. Dahası, olup bitenleri ettiklerine ceza, kadere rıza, günahlarına kefâret ve yeni bir kısım Hak inayetlerine çağrı mevsimi, teveccüh vesilesi sayar ve her zaman Allah karşısında iki büklüm olurlar; olur, belâ ve musibetlerle yüz yüze geldiklerinde hep dimdik durmasını bilirler. Zaten onlar bu dünyaya, herhangi bir rüzgârla sürüklenip gelmediklerinin şuurundadırlar ve en şiddetli fırtınalarla savrulup gitmeyecek kadar da konumlarının hakkını verme adına sabit-kademdirler. Öyle bir duruşları vardır ki, ne harp ü darp ne de kıyamete denk hâdiseler onları - Allah'ın sıyanetiyle- asla yerlerinden kımıldatamaz.

Şerler, böylelerinin atmosferinde hayır rengini alır; ızdırap ve acılar da onların saflaşp özlerine ermelerini netice verir. Havaların kararması, ortamın yaşanmaz hâle gelmesi onların gerilimlerini artırarak daha bir teyakkuza sevk eder. Zalimlerin zulmü, müstebitlerin ardı arkası kesilmeyen dayatmaları, aleyhlerinde komploları komploların takip etmesi ve bir ölçüde sebeplerin sukûtuyla çarelerin bütün bütün bitmesi onları daha bir yürekten Çaresizler Çaresi'ne yönlendirir ve kendi kendilerine: "Nâçâr kaldığın yerde/Nâgâh açar ol perde/Derman olur her derde" (İ. Hakkı) der; her şeyi daha iyi okur, daha iyi değerlendirir ve kaybetmeler kuşağında iç içe kazançlar yaşarlar.

Hadiselere Kalp ve Ruh Gözüyle Bakmak

Evet, bugün olup-biten hâdiseleri, kalp ve ruh rasathanelerinden temaşa edebilenler âdeta bir nevruz sevinci yaşıyormuşçasına gönüllerinde sürekli bir toy-düğün neşvesi ve yüzlerinde de nevbahar çisentisi, ufuklarında farklı bir edayla pırıl pırıl güneş ve ayaklarının dibinde her tonuyla yemyeşil bir zemin. Himmet ve gayret çağlayanları, ilahi lütuflar mecrasında ve ummana doğru gürül gürül çağıldamakta, hem de hiçbir engebeye takılmadan; karşılarına çıkan maniaların bazılarının üstünden aşarak, bazılarını da kenarından-köşesinden dolaşarak arkalarında bıraktıkları en güzel hendesi çizgilerle kaderî programların kendilerine yüklediği misyonu bütün teferruatıyla temsile çalışmaktalar. Onlar yürüyor, yollar onlara selâm duruyor. Yürüdükleri her yerde aşılmaz gibi görülen engeller onların karşısında secdeye kapanıp dümdüz kesiliyor; kesiliyor ve âdeta bu kutluların ayaklarına yüz sürüyor.

Hadiselerin Arka Yüzünü Göremeyenler

Başa gelenlerin gerçek sebeplerini keşfedemeyenlere gelince; onlar, yer yer çevrelerinde suçlu arar, zaman zaman kadere taşlar atar; varsa Hak'la bir parçacık münasebetleri onu da zedeler ve yanlışla oturur, yanlışla kalkarlar.. derken yeni yeni hatalarla daha değişik zulümlere de davetiyeler çıkarırlar.

Hadiselerin Değişik Yönleri

Aslında, nâhoş görünen her ilâhî icraatın gizli bir kısım güzel yanları da var; evet bazen öyle ilâhî iş ve faaliyetler oluyor ki, dış yüzleri itibarıyla insan onlarda hiçbir güzellik göremiyor; ama, iç yüzleri, neticeleri ve herkese, her şeye bakan farklı yanları itibarıyla bunlar o kadar yerinde ve nefistirler ki, bunu böyle görüp sezebilenler, ah-of yerine, "Dahası olamaz" deyip hayranlık izhar ediyorlar.

Evet, karın-kışın bağırılarında baharları beslemeleri, rüzgârların çok geniş alanlı aşılama fonksiyonları, yeryüzündeki değişik tebeddül ve tegayyürlerle yeni yeni güzel manzaraların oluşması ve bize vahşice görünen pek çok hâdisenin, ekosistem açısından getirdikleri o kadar güzeldir ki, duyup sezenler

için bunlara hayran olmamak mümkün değildir; değildir ve bunların hemen hepsi de mükemmel, yerinde ve fevkalâde güzeldirler; ama her şeyin, kendi heva ve heveslerine göre cereyan etmesini isteyenlere bunları anlatmak çok zor olsa gerek...

Hadiselerin Sıkıcı ve Boğuculuğundan Kurtulmanın Yolu

İşte bu ölçüde bir iman ve ümitte, bir aşk ve ledünnîlikle, dünü-bugünü-yarını birden yaşama ufku, hayata öyle bir derinlik kazandırır ki, ukbâ eksenli her gönül, kendini bir his ve fikir zemzemesi içinde bulur ve hâdiselerin sıkıcı, boğucu bütün tesirinden kurtulur. Bence, bütün insânî alâkaların en sağlam esası, duyulan bütün zevklerin en temiz kaynağı ve bütün aşkların, iştihakların, cezibelerin, incizapların menbaı da işte bu iman ve bu ümittir. Bu iman ve bu ümidi elde eden her gönül eri, zaman üstü olmayı bütün derinlikleriyle duyup yaşayabilir.

Evet, insan, bu ufku yakalayabildiği ölçüde, varlığı daha bir farklı duyar, eşyâyı daha bir farklı değerlendirir ve her şeye sinmiş Sonsuz'dan gelen tecellîlerin renk, tat, koku ve şivesiyle âdetâ kendi içinde erir ve yeni bir "ba'sü ba'del mevt"le ikinci bir varlığa erer. İç müşâhedelerin, varlığın perde arkasına açık olduğu böyle eşref saatlerde insan var olmanın bütün zevklerini duyar ve bir mârifet banyosu almış gibi yabancı şeylerin sıkletinden bütün bütün kurtulur. Zaten, böyle aşka susamış ve iştihakla şahlanmış gönüllere yer yer öteler sağanak sağanak şefkatle boşalır; kuruma endişesiyle titreyen bütün sîneleri sular ve hayalleri ne çiçekler ne çiçeklerle bezer!

Hadiselerin Sıkıcılığından Kaçış

Bizler, sağımızda-solumuzda bizi tazyîk eden hâdiselerin dertle mırıldandığı, sînelerimizin isyanla sükût ettiği, zamanın, tıpkı meflûç bir insan gibi ayaklarımızın dibinden sürüm sürüm gelip geçtiği ve simsiyah yeislerin rûhlarımızı hırpaladığı hemen her zaman, Allah adının müzakeresiyle kanatlı bu mübârek evlere koşmuş; koşup sonsuzun sırlı kapılarını zorlamış ve Hakk'ı zikretmek maksadıyla meleklerin teşkîl ettiği bir korodaymışız gibi,

gönüllerimizin aşk u hasretini mırıldanmış ve en galeyanlı hislerle coşmuşuzdur.

Bizler, vücûdumuzun, mâhiyetimizin hudutları bütün bütün eriyerek, sonsuzla aramızdaki engellerin yok olduğu, her şeyin sihirli bir açılış, bir içiçe akış ve bir buudlanışla sırlaştığı bu ışık evlerin hakkını verdiğimiz dakikalarda, rûhlarımızın metafizik güzelliklerle dolduğunu ve akıllarımıza hep ötelerin gösterildiğini hissetmişizdir.

Hadisler ve Kur'an'da Garipler

ve Gurbetle alâkalı bir rivâyette, urûc ve nüzûlün kahramanı Hz. Rûh-u Seyyidi'l-Enâm (sav): "Cenâb-ı Hakk nezdinde kulların en sevimlisi gariplerdir" (İbn Kayyim el-Cevziyye, Medâricü's-Sâlikîn 3/195) buyururlar. Gariplerin kimler olduğu sorulunca da: "Din ve diyânetleri adına halktan uzaklaşabilenlerdir ki, Meryem oğlu Îsâ ile haşrolacaklardır" şeklinde cevap verilir. Seyyidinâ Hz. Mesih'le uhrevîliğin ilk basamağını paylaşmak, Hz. Îsâ'nın gurbet derinliğini ifade etme bakımından mânidardır.

Garip olarak ölenin şehit olacağına dair de rivayetler vardır ki -yurttan-yuvadan ayrı düşme mânâlarına da hamledilmesi mahfuz- halinden-dilinden anlamayan insanların içinde hâl ehlinin gurbeti; fâsık ve fâcirlerin arasında salihlerin gurbeti; mülhid ve münkirler karşısında îmân ve iz'an ehlinin gurbeti; cahil ve görgüsüzler dünyasında ehl-i ilim ve irfânın gurbeti; sûret ve şekil erbabı beyninde mânâ ve hakikat erlerinin gurbeti... gibi garipliklere işaret eder.. ve: "İslâm garip olarak başladı (gariplerle temsil edildi), günü gelince yine o gurbete avdet edecektir. Herkesin bozgunculuk yaptığı dönemde, îmar ve ıslah hamlelerini sürdüren gariplere müjdeler olsun.!" (Müslim, İman 232) Farklı bir rivayette:"Ellezîne yezidûne izâ nekasa'n-nâs" ilavesi söz konusudur ki; "Halk îmân ve takva açısından zaaf gösterdiği o gurbetler gününde onlar keyfiyet olarak sürekli köpürür dururlar" nûrefşân beyanıyla her devrin kudsîlerini nazara verir.

Hak Dostlarını Rıza Hakkında Söyledikleri

Dünden bugüne, ruh ve kalp dünyasının kahramanları, rıza ile alâkalı,

birbirine yakın ve birbirinin tamamlayıcısı pek çok şey söylemişlerdir:

Zünnûn'a göre rıza; olacak şeyler henüz olmadan, ferdin, Hakk'ın ihtiyârını kendi iradesine tercih etmesi; kaza yerine gelip herşey olup bittikten sonra da, "Hayır Allah'ın ihtiyar ettiğindedir" deyip herhangi bir rahatsızlık duymaması; ve musibetlerin pençesinde kıvranırken O'na karşı en âşıkâne duygularla coşmasıdır.

Hız. Zeynelâbidîn'e göre rıza; Hakk erinin, Allah'ın irade ve ihtiyarına muhalif bütün arayışlara karşı kapanıp herhangi bir yabancı dilek ve temennide bulunmamasıdır.[6] Ebû Osman'a göre; Cenâb-ı Hakk'ın bütün celâli ve cemâli tecelli ve takdirlerini hoşnutlukla karşılayıp, celâlin aynı cemâl ve cemâlin de aynı rahmet olarak kabul edilmesidir ki Allah Rasûlü'nün Olacak olduktan sonra senin rızanı isterim"[7] nurlu beyânı da buna işaret etse gerek. Evet, Allah'ın hükmü henüz yerine gelmeden O'na karşı rıza, rızaya azimdir; gerçek rıza ise, başa gelen şeylerin şoku yaşanırken dişini sıkıp ona katlanmaktır.

Hak Dostlarının Ağlaması

Hüzün ve ağlama, hak dostlarının her zamanki hâli ve gece-gündüz inleyip durma da Hakk'a ulaşmanın en kestirme yoludur. Âşığı gözyaşlarından ötürü ta'n edenler kendi hamlıklarını mırıldanmış sayılırlar. Hasretle yanan sinelerden bir şey anlamayanlar da ötede hasret ve hicran içinde sabahlar-akşamlarlar.

Kur'ân sık sık ciğeri kebab, gözleri giryan insanlara dikkat çeker ve her zaman onların örnek alınmasını salıklar:

O, ruhun selâmeti adına, ahiret yurdu hesabına, Hak mehâfeti ve mehâbeti, ya da günahların kahrediciliği karşısında ağlayan gözleri takdirlerle yâd etme sadedinde: "O rabbânîler, kitaplarında geleceği vadedilen Peygamber'i (Kur'ân'ın soluklarıyla) dinlediklerinde ağlayarak çeneleri üzere yere kapanır ve içlerinde her an artıp duran bir huşû yaşarlar." [6] der ve Allah yolunda dökülen gözyaşlarını O'na arz edilmiş bir münacat armağanı gibi değerlendirir.

Allah, Meryem sûresinde değişik nebileri özel hususiyet ve fâikiyetleriyle bir bir tebcil, takdir ve tahsin ettikten sonra: "Bunların hemen hepsi, kendilerine Rahmân'ın âyetleri okununca hıçkırıklarla secdeye kapanırlar." [7] diyerek konuyu âh u efgân etme fasl-ı müşterekiyle noktalar.

[6] İsra sûresi, 17/107-109

[7] Meryem sûresi, 19/58

Hak Dostu İnsanların Sevgi Anlayışı

Hak kapısının sadık bendeleri beklentilerini harekete bağlar, dinamik bir duruşa geçerler; geçer ve o durgun gibi görülen halleriyle cihanlara yetecek bir enerji üreterek müthiş aktiviteler ortaya koyarlar.

Bunlar, âşık u sadıklardır ve belli hususiyetleri haizdirler: Sevgili'nin her muamelesini gönül hoşnutluğuyla karşılar ve Nesîmî gibi;

Bir bîçare âşıkem ey Yâr Senden dönmezem,
Hançer ile yüreğimi yar Senden dönmezem..

der, hep bir vefa tavrı sergilerler. Her zaman ciddi bir vuslat arzusuyla kıvranır dururlar; ama, hallerinden de asla şikayet etmezler. O'ndan başka bütün beklentileri kafalarından söker-atar, hep maiyyet rüyalarıyla oturur kalkarlar. Sohbetlerini hep sohbet-i Cânân haline getirir ve O'nun adıyla seslerini-soluklarını melekûtî bir derinliğe ulaştırırlar.

Sevgi onların canıdır; onlar, bedensiz durabilirler ama cansız edemezler. Onlara göre, cesede can hükmediyorsa artık o tende sadece Yâr sevdası olur, ağyar bulunmaz. Bu konumlarıyla onlar dünyanın en fakir ve en iktidarsız olsalar da şahlara taç giydirecek bir mansıba sahiptirler. Küçüklükleri içinde büyük, aczleri yanında muktedir, ihtiyaçlarına rağmen dünyaları peyleyecek kadar servet sahibi ve sönük bir mum gibi görünmelerine mukabil güneşlere fer verecek birer enerji kaynağı mesabesindeirler. Herkes onlara koşa da onların nereye ve kime koştukları bellidir. Sığmazlar mahiyet zenginlikleriyle cihanlara. Küçük bir kıvılcıma, kıvılcımdan da öte bir hiçe dönüşürler yöneldiklerinde O'na.

Bir şulesi var ki, şem-i cânın,
Fânusuna sığmaz asumânın.

diyen Galib bu ufka tercüman gibi konuşur.

Bunlar O'nsuz geçen ömrü hiç mi hiç hesaba katmaz ve O'nsuz hayatı hayat saymazlar. Bir ömr-ü heder görürler sevmeden yaşamayı ve bir avunma kabul ederler O'nunla alâkası olmayan keyifleri, neşeleri, hazları. Oturur kalkar her

zaman aşk u şevkten dem vururlar; Fuzulî edasıyla aşk u iştîyak bilmeyenleri de başka türlü (!) bir şey görürler.

Hak Erleri Açısından İlhamın Hususiyeti

İlhamın, ilham erleri ve bir de onlara güvenip itimat edenler için vuzuh ve inkişaf isteyen bazı konularda tenvir ve tavzih ölçüsünde müessiriyeti müsellemler olsa da böyle bir tavzih ve tenvirin de Kitap ve Sünnet'e muvafakatları şarttır.

Aslında, hem vahiy hem de ilham, hususî donanımlı müstesna bazı fitratlara Allah'ın özel bir ihsanıdır.. ve bu ihsandan maksat da, o ihsanın televvünleriyle kavli ve hâli murâd-ı sübhânîye tercümanlıktır: Nebî de, velî de bu âriye mazhariyeti, Hakk'ın murâdâtını anlatıp temsil etmede kullanır ve katiyen kendilerine bir pâyeye çıkarmayı düşünmezler.

Evet, Abdülvehhâb eş-şarî'nin de dediği gibi, Cenâb-ı Hak'tan gelen vahiy ve ilham feyzânının duyulup alınması, hususî bir tabiat ve donanıma vâbestedir. Böyle hususî bir donanım sayesinde ancak insanın beden ve cismaniyetinin belli buudları sayılan ve bir anlamda fena huyların da kaynağı kabul edilen bazı duyguları vazife-i fitratlarıyla sınırlandırıp had altına almak mümkün olacaktır ki, insanın rûhânî derinlikleri inkişaf edip ortaya çıkabilsin. Mesâvi-i ahlâk kaynaklarına karşı böyle bir tavır alınması ve meâlîye açık insan ruhunun önünün açılması ölçüsünde, insanoğlu da, tıpkı rûhânîler gibi değişik tecellî dalga boyundaki esintileri duyacak hale gelerek, pek çok gaybî şeylere muttali olup zaman-mekân üstü bir ufka yükselebilir.

Peygamberler, bu sahanın erişilmez ve müstesna kahramanlarıdır. Bu müstesna kâmetlerden sonra da Hakk'ın yerde ve gökteki mükerrem ibâdî sayılan evliyâ, asfiyâ gelir ki, bunlar kendi içlerinde teşkil ettikleri ebrâr ve mukarrabîn sınıflarıyla, birer âhize ve nâkile gibi, murâd-ı ilâhîyi alır, aldıklarını çevrelerine duyurur ve her zaman yoldakilere rehberlikte bulunurlar.

Hak Erlerinin Fenâ Fillah Özellikleri

Düşüncelerini "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat" potasında şekillendirebilmiş tevhid erleri, Hazreti "İlim" ve "Vücûd" deryasında eriyip yok olmayı hep bu mülâhazalar içinde değerlendirmiş.. ve bir taraftan rubûbiyet dairesinin

hukukuna fevkalâde bir titizlikle riayet ederken, diğer taraftan da sekr ve gaybetlerinde dahi hep temkin ve teyakkuz halinin âdâbına uymaya çalışmışlardır. Zaten, onların söz ve tavırlarına az dikkat edilse, davranışları itibarıyla hâle mağlubiyet ve neşveli görünmenin dışında, temkine muhalif herhangi bir aşırılık da müşahade edilmez. Onlardan biri:

"Mutribin sazının sûziş-i nağmelerinden gelip kulağa akan (sazın) ağaç ve tellerinin tın tın sadâsı O'ndandır" derken, bütün mâsivâyı Cenâb-ı Hakk'ın vücûd deryasından bir damla gibi görmekte ve içinde bulunduğu o derin istiğraktan ötürü de, damlayı deryadan, zerreyi güneşten, aynayı onda tecelli eden gerçekten ayıramayarak; bir Türkçe sözde de:

"Bu deryaya ey can sen oldun ırmak,
Denizle ırmağı ne zordur ayırmak.."

şeklinde ifade edildiği gibi, kanatlanıp enginliklerine açıldığı vahdet deryası veya âsumanında kaybolmakta, daha sonra deryanın o karşı konulmaz telâtumuna yenik düşerek ne sahili görebilmekte ne de kenara çıkabilme irade ve şuûrunu gösterebilmektedir.

Bu mestlerden bir diğeri de:

"O bazen Leylâ urbasıyla tenezzül etti bazen de Mecnun suretinde şereflelendirdi. Sevgili, halvethânedен dışarı adım atınca, içlerinin süsü-ziyneti de ayan-beyan ortaya çıktı" diyerek fenâ fillah ufkuna ermiş bir sâlikin, "vücûd-u mevhibe-i Rabbâniye" ufkuyla, varlığı bir ayna gibi görüp, her şeyde kendini temâşâ etme sekr ve istiğrakını dile getirmektedir.

Böyle zirvelerde dolaşan bir istiğrak eri, tevhid ihsaslarını, zevk u şevk hâlâtını, maiyyete mazhariyetini ve O'nu duyma heyecanını bazen bağırıp haykırarak, bazen bayılıp kendinden geçerek, bazen de kendini raks ve tevâcûde salarak seslendirir ki, bunların hemen hepsi seyr-i sülûkun, kalbin derece-i hayatında sürdürülmesi esnasında yaşanır ve duyulur. Bu engin deryanın müstağrak gavvaslarından biri, gönlündeki vecd ve tevâcüd tufanıyla çevresine şöyle boşalır:

"Ben ol şahbâz-ı aşkım ki,
Dû âlemde mekânım yok;
Ben ol ankâ-yı sırrım ki,
Özümden hiç nişanım yok.

Lihâz-u hâcible dû cihanı

Eyledim hoş sayd,
Temâşâ eyle bil ânı ki,
Tîrim yok kemânım yok.

Ben oldum her lisanı
Gûş ile gûyâ ve sâmi',
Acebtir bundan artık kim
Kulağım yok lisânım yok."

Hak Kapısında Duacı Olmak

Şimdilerde bize, geceleri hep seher kuşları gibi inleyip durmak ve âh u enînlerle gök kapılarını zorlamak düşüyor. Kim bilir belki de, toplarla, tüfeklerle çözülemeyen problemler hiç umulmadık şekilde bir gün gözyaşlarıyla ve Hakk'a yakarışlarla çözülecektir. Aksine eğer bir an evvel kendimize dönüp, kendi değerlerimizi, kendi dinamiklerimizi harekete geçirmesek, daha uzun süre mahrumiyetler içinde kıvranıp durmamız kaçınılmaz olacaktır. Evet, bugün kendini rahata salanlar şimdilerin miskinleri, yarınların da zelilleri olmaya mahkûmdurlar. Ömürlerini hissiz ve hareketsiz geçirenler, çevrelerinde ölüm sûrları ötmeye başlayınca çaresizlikle hep şaşkınlık yaşayacaklardır; yaşayacaklardır ama, yaz ve bahardaki fırsatları fevt edenler, kışta âh u vah etmiş ve nedamet duymuşlar neye yarar ki..! İnsan, bugününü, gelecekte "keşke keşke" demeyecek şekilde değerlendirmeli ve yarınlarını karartmamaya çalışmalıdır.

Hak ve Adaletin Zaferi

İlk Müslümanlar, mazlumiyet ve mağduriyetleriyle, düşmanlarını kendi husumetleri içinde boğdu ve adaletleriyle de dört bir yanda livâlarını dalgalandırdılar. Bedir ve Mekke fethi, hakkaniyet ve adaletin hakimiyeti, Uhud da mazlumiyet ve mağduriyetin zaferiydi. Kılıç kalbin elinde olduğu sürece de bu zaferler birbirini takip etti ve bu mübarek dönemde zahiren mağlubiyet zeminleri bile birer kazanç kuşağına dönüşerek istikbale yürüyen yollarda zafer tâkları haline geldi.. aksine, kılıcın, kuvvetin eline geçtiği ve kalbin diline kilit vurulduğu günden itibaren de, başarı kılığındaki her maddî hakimiyet, ruhlarda hezimet hasıl ederek kazanç kuşaklarını hicran ve hasretlerin kol gezdiği

arenalara çevirmedi mi?

Hak ve Kuvvet Dengesi

Bugün artık, büyük ölçüde kuvvet eriyeye eriyeye hakkın kalıbına girmiş ve ona teslim olmuş gibidir. Evet, kuvvetin de bir hikmet-i vücudu vardır.. o olmadan pek çok meseleyi halletmek mümkün değildir. Haktan ayrılıp hakka rağmen bir yol tutup giden kuvvet zararlı olsa da, hak ile birleşen kuvveti her zaman aynı hak kabul edebiliriz. Hak ile birleşen kuvvetten doğan cesaret, zalim değil; o mazlunun hâmisî, hakkın da lisân-ı nâtıkıdır. Bundan sonra önemli olan, düşünce ve aksiyon erlerinin onu temsil etmeleridir.

Hak ve Kuvvet Hakkında

Hak, bütün şubeleriyle Allah'ın "Hakk" isminin değişik dalga boyundaki şuâlarından ibarettir.. ve ne kadar saygı duyulsa değer. Hikmet, bütün esaslarıyla Cenâb-ı Hakk'ın hususî meşietinden gelmiş bir ziyâdır; nerede bulunursa alınmalı ve insanlığa mâl edilmelidir. Ne var ki, bir yerde hak da, hikmet de zorba ve mütegalloplere karşı kuvvetle desteklenmelidirler ki, hayata geçirildikten sonra uzun ömürlü olabilsinler.

Hak Yolcularının Hayret ve Dehşete Dair Sözleri

Gülistân sahibinin, "Yer yer cemâlini gösterir ve tamamen görünmeden de hemen saklanırsın! Böylece kendi pazarını kızıştırır bizim de ateşimizi arttırırsın. Ben gönlümü kaptırdığım (sevgiliyi) perdesiz görünce bana bir hâl olur. (Bir hâl olur ki) yolumu yitiririm. Kâh olur sevgili (sînemde) ateş yakar; kâh olur bir serpinti ile onu söndürür. Onun içindir ki, beni, hem yanıp kebab olmuş, hem de (deryalarda) boğulmuş görürsün" sözleriyle, sâlikin ateş ve şüreb hâlini ifadesi, dehşet ve hayret mûsikîsiyle seslendirilmiş gibidir. İsmail Hakkı Bursevî'nin, "Bak gör, "Sekahum rabbehüm" den bütün ebrâr oldu mest, o lâyezâl cemâlinden yedi, beş, dört oldu mest [\[1\]](#) sihirli beyanlarıyla onları sürekli mest ü mahmûr göstermesi, değişik zâviyeden ve ayrı bir yaklaşım...

Hakk yolcusu, dehşet ve hayret vâdilerinde dolaşırken, kalp balansı iki âleme

göre ayarlanmamışsa, yâni duygular, hâlin enginliklerinde pervâz ederken, mantık ve muhâkeme mişkât-ı nübüvvetle irtibatlı değil ve seyahât Hakikât-ı Ahmediye (aş) zıllinde sürdürülmüyorsa, bîhûş olma, muvâzeneyi kaybetme, şaşkınlığa düşme, dolayısıyla da rûh-u şeriata muhâlif söz ve davranışlarda bulunmak kaçınılmaz olur.

-Mısır kadınları Hazreti Yusuf'un cemâlini gördüklerinde "kendilerinden geçmiş ve o dehşet içinde" kendi ellerini kesmişlerdi. (Ey gözümün nûru efendim!) eğer onlar senin cemâlini görselerdi, ellerindeki hançerleri kalplerine saparlardı. Senin güzelliğinin bahsedildiği yerlerde; Yusuf'un güzelliğinden söz etmek efsânenen ibâret kalır." O sihirli, o kıvrak ve o içten sözleriyle Molla Câmi, dehşet ve hayreti ne güzel anlatır! Fânî ve güzelliği kendinden olmayan dünyevî hüsün ve cemâller insanı böyle baştan çıkarırsa, güzellikler ve kemâller, güzellik ve kemâlinin pek çok perdelerden geçmiş gölgesinin gölgesi bulunan bir Zât'ın müşâhede ve mükâşefesiyle hâsıl olan hayret ve dehşetin baş döndürücülüğünü kavramak zannediyorum bizler gibi fânîlere müyesser olmayacaktır.

[1.] İsmâil Hakkı Bursevî, Tefsîru Rûhi'l Beyân, 10/276.

Hak Yolcusu Açısından Fenâ'nın Bölümleri

Ayrıca, sâlike taalluk eden yanları itibarıyla da fenâyı şu bölümler içinde mütalâa etmişlerdir:

1- Halktan gelecek korku ve onlara karşı duyulan beklenti hislerinden tecerrüd etme mânâsına "fenâ-yı halk."

2- Bütün şahsî istek ve arzulardan sıyrılma anlamında "fenâ-yı hevâ."

3- İradenin, Hakk'ın murad ve meşîeti karşısında erimesi demek olan "fenâ-yı irade."

4- Aklın, ilâhî sıfatların tecellisi karşısında "mahk" u "sahk"a uğraması diyebileceğimiz "fenâ-yı akıl" ki, bu sonuncusu, beraberinde bir dehşet ve hayret de getireceğinden, sâlik, çok defa esbab dairesi içindeki kriterleri koruyamayarak hayret ve dehşet yaşar. Bu hayret ve dehşetini ifadeden de geri durmaz. Hazreti Cüneyd'in, "Bir zaman yer ve gök ehli benim hayretime ağladılar; zaman geldi ben onların hayretine ağladım. Şimdi öyle bir haldeyim ki, ne onlardan haberim var, ne de kendimden..." sözleri bu konuda önemli bir

örnek teşkil eder.

Gedâi'nin bu konudaki hayreti de kayda değer zannediyorum:

"Öyle bilmezdim kendimi,
O ben miyim ya ben O mu?
Aşıkların budur demi,
Yandıkça yandım bir su ver!"

Minhâc Sahibi'nin sözleri daha kıvrak, daha âşıkâne ve daha bir hayret televvünlüdür:

"Bilmiyorum ben ben miyim, yahut O muyum?. Bir acâib haldeyim ve ben ben değilim. Aşık mıyım, mâşuk muyum, aşk mıyım neyim?. Ben vahdet kadehi ile sarhoşum ben ben değilim. Ben neyim, namsız nişansız ankâ mı? Ben, kurbet Kâf'ıyım; ben ben değilim. Ben canım itibarıyla fânî ve cânân ile bâkiyim; ben evc-i rif'atheyim ben ben değilim."

Hak Yolcusu Açısından Kesretin Anlamı

Bir diğer ifadeyle kesret; kaderî kalıplara göre, farklı mâhiyet aynalarında ilâhî esmâ ve sıfâtların değişik tecellileri demektir. Yani bu âlemde her şey, Hazreti Vâhid ü Ehad'in vahdet tecellilerine bağlı olarak yaratılmıştır ve bir baştan bir başa topyekün varlık, trilyonlarca aynalar olarak, aralarındaki birlik, beraberlik, uyum, âhenk, yardımlaşma, dayanışma... gibi hususiyetleri ve farklı ses, farklı nağme, farklı secâlarıyla, hep aynı mânâ ve mazmûnu ifade etmektedir. Bütün eşyâ ve hâdiseler bu şekildeki konumlarıyla O'nun vâhidiyet ve ehadiyetini ilan ettikleri gibi, mekânî olan bu şeylerin yanında zaman dahi: "ene'd-dehru - Zaman, Benim ayine-i izâfîmdir." mefhûmunca dehr, dihâr ve dihûr unvanlarıyla mütemadî kesret aynalarında yine O Vâhid ü Ehad'i haykırmaktadır.

Bu itibarla da hemen her mertebede hak yolcuları, eşyâ üzerinde nazarlarını sürekli bu mülâhazalar çerçevesinde gezdirir ve maddî-mânevî, cismanî-ruhânî her şeyin çehresinde vahdet temâşâlarıyla Bir'i görür, Bir'i duyar, birlik'le alâkalı renk, desen ve şiveyle ürperir; her nesne ve her hâdisede O'nun ilim, irade ve kudretinin âsârını müşâhede edip kendinden geçer; geçer de:

Cemalini nice yüzden görem diyen dilber,
Şikeste âyineler gibi pâre pâre gerek..

diye mırıldanır ve her an yeni bir vuslat rampasında duruyor gibi, ebediyet televvünlü bir temâşâyâ start verileceği heyecanıyla kendini O'nu müşâhede kapısının önünde sanır.

Evet, Allah birdir. O'nun birbirinden farklı değişik sıfat ve isimlerini ayrı ayrı hususiyetleriyle aksettiren aynalar ise pek çoktur. Her yerde ve her zaman "vahdet-i asliye"nin yanında bir "kesret-i tebeiye" de mevcuttur.. ve inanmış bir gönül erinin nazarında müşâhede edilen bütün kesret âlemleri, değişik yorum ve değerlendirmeler ile her zaman gidip vahdete dayandığı gibi, böyle temiz bir ruh nazarında kesrete ait bütün ses ve görüntüler de bir zemzeme-i vahdet'e dönüşerek hep O'nu söylemekte, O'na bakmakta, O'ndan mesajlar sunmakta ve sürekli O'nu soluklamaktadır.

Aklın zahirî nazarında bu kevn ü fesattaki mecâlî ve mezâhirin taaddüdü bir kısım kesret kılıklı farklılıklar ortaya koysa da, bu kat'iyen menba ve mercideki vahdete münâfî değildir. Her şey, her haliyle O'nunla irtibatlı ve O'nun kasd u iradesine bağlı çalkalanmakta; gelmekte-gitmekte ve O'na dönmektedir. Bu itibarla da kesretten, kenz-i mahfî-i vahdetin halk ve icad çerçevesinde bir inkişaf tecellisi diye de söz edebiliriz.

Tabîî bütün bu mülâhazalar, yakın bulunup uzak duranlar için değil, konumuna göre duruşunu ayarlayabilmiş yakın durup yakından görenler içindir. Bir meczup, böyle bir mülâhaza ile alâkalı şunları söyler:

Ol sana senden yakındır, sen sakın olma O'na ırak,
Kesreti kov, vahdeti bul, kalbdeki irfanla bak!

Hak Yolcusu ve Fânîlik

Böylece her hak yolcusu evvelâ; "Sizi de sizin fiillerinizi de Allah yarattı" (Sâffat, 96) medlûlünce, ef'âl âlemi açısından fânîliğin ilk sinyalinı alır; "Her şey Sen'den, Sen Fâil'sin" der temkine yürür. Sonra "Attığını sen atmadın onu Allah attı" (Enfâl, 17) fehvasınca, hiçliğinin idrakiyle, O'nun sıfatlarının gölgesinde tamamen erir ve onları aksettiren bir ayna haline gelir. Hattâ derecesine göre metâf-ı ins u cân olur. Seyr-i sülûkünü devam ettirebilirse, bu kez, bütünyle mâverâîliğe açılır ve "Allah vardı ve O'nunla beraber hiçbir şey yoktu; şu anda da O Ezel Sultanı ebed saltanatının biricik Sahibi" (Buharî, Tevhid 1) mantûkunca, zirveler üstü bir seviyede hâlî, zevkî bir fânîlik hissiyle bütün

bütün yok olduğunu duyar ve bekâya yürür. Böyle bir duyuş ve seziş, ister deryadan bir damlanın, bî-pâyân o derya karşısında, menşei, hâli ve akıbeti itibarıyla ne idüğünü itiraf sadedinde bir hakperestlik ifadesi olsun, ister O'nun her şeyin Kayyûm'u bulunması ve O'na dayanmadan hiçbir nesnenin varlığından söz edilemeyeceği mülâhazasından kaynaklansın fenânın, insan mahiyetinin mutlaka ortaya çıkarılması gerekli olan bir ana unsuru, bekânın da, Hazreti Kayyûm'un "lâzım-ı gayri müfârîki" olduğunda şüphe yoktur. Yolculuk bitip, seyr-i sülûkun tamamlanmasıyla kul, kendi özündeki bu gerçeği ortaya çıkarınca, Hazreti Sultan da ona, kendi kayyûmiyetinden bekâ tâcî giydirecektir ki, daha sonra tafsil edileceği üzere, tasavvufta böyle bir mazhariyet "fenâ fillah-bekâ billah meallah" sözleriyle ifade edilir.

Hak Yolcusu ve Halvet

Aslında, sâlikin "erbâin"lerle gerçekleştirmeye çalıştığı halvet, onu kalbî, rûhî, hissî ve şuurî tezkiye ve tasfiyeye ulaştırması açısından tamamen "celvet" adına ve hak yolcusunu irşada hazırlama hesabıdır. Evet halvet, sâlikin cismânî ve nefsânî mâhiyetinden sıyrılarak, kendini insanî derinlikleriyle duyması ve yaratılışındaki nihâî gayeyi müşahede edebilmesi; aczi, fakrı ve ihtiyaçları adesesıyla, mazhar olduğu mevhibelerin çehresinde "sırr-ı ehadiyeti" temâşâ etmesi sayesinde bütün letâifiyle tevhide yönelebilmesi için bir yol ve asıldır. O, müfrit bir halvetînin:

"Kardeşlerim, benim rahatım halvettedir; zira, kimle arkadaşlık kurdu isem, ayıplarımınla uğraştı ve sürçmelerimi fâşettiler. Doğrusu hayatımda hiç sâdık birine rastlamadım. Bu itibarla da ben, rahatı yalnızlıkta buldum" sözleriyle ifade ettiği gibi bir ferrâr işi değil, muvakkaten geriye çekilip donanımını tamamladıktan sonra yeniden vazifeye koşan bir kerrâr hareketi ve zâhiren bir inziva ve halvet, niyette ve hakikatte ise celvete yürüme azmidir.

Hak Yolcusu ve İstikamet

Hâlinde istikâmet olmayan hak yolcusunun; bütün sa'y u gayreti boşa gideceği gibi heder ettiği zamanından ötürü de her zaman sorgulanması söz konusu olabilir. Yolun başında, neticeye ulaşmak için istikâmet şart ve bir yol azığıdır; sulûkûn nihâyetinde ise, Hakkı bilmenin bedeli ve Hakk marifetine ermenin şükrüdür ve bir vâcibtir. İşin başında zikzakların yaşanmaması, yol esnâsında ferdin kendini murâkabesi, nihâyette de yabancı düşünce ve davranışlara bütün bütün kapanması istikâmetin önemli alâmetlerindendir..

-İstikâmet erlerinden birini bilirim ki, hidâyet köyünün başını tutmuş durur. Bu hüviyet nurlarına canını ısmarlamış ve tabiat kirlerinden pâk olarak ölmüştür" diyen hak dostu ne hoş söyler!

Kul, istikâmetin tâlibi olmalı, keşf u kerâmetin değil; zîrâ istikâmeti isteyen Allah, harikulâdelere dilbeste olan da kuldur. Gönül kaptırdıklarımız mı, yoksa Allah'ın istedikleri mi?

Hak Yolcusu ve Tecrid

Bir mübtedî gönlünde, marifet inkişafının ilk belirmesi esnasında, "ilm-i yakîn" diyeceğimiz kesbî malumat renk renk solar, matlaşır, sönükleşir ve derken hak yolcusuna yer yer eşyanın perde arkası ses vermeye başlar.. başlar da bütün cismanî ihtiyaçlar veya zaruretler, hatta bütün dünya ve içindekiler yavaş yavaş zâtî değerlerini yitirerek, hakikate mücellâ birer ayna veya onu aksettiren, ifadelendiren sırlı, buğulu birer aksesuar haline gelirler. Bu mazhariyetin duyulmasıyla bazen sâlik Fuzuli gibi: " Meslek-i tecriddir ferâğat evi/Terk-i mal ile hânumândan geç!" diye haykırır, bazen de Yunus Emre gibi: "Ballar balını buldum varlığım yağma olsun!" der inler...

Seyr-i sülûk-i ruhânî sayesinde bir müntehânın bütün benliğinden varlık endişesi silinip gidince, Hazreti Mâlûm'dan gayrı artık ne bir iz ne de bir eser kalır. Böyle bir mazhariyete eren bir hak yolcusu, şayet seyr-i ruhânisini Hazreti Sahib-i Şeriat'ın minhacına muvafık sürdürmüyorsa, pek çok sâlikin müvelleh ve hayran yaşadığı böyle bir mertebede bazen "hakâik-i eşya"yı nefyetme gibi kaymalar da söz konusu olabilir. Seyr-i sülûk-i ruhânîlerinde

"Mirsadü's-Sünne"yi esas alanlar ise, her yerde yalnız Bir'i görür, Bir'i bilir, Bir'i söyler, Bir'i çağırır ve bin bir şafak emareleri içinde Bir'i görür ve O'ndan başkasına da iltifat etmezler.

Ahmedî, bu mertebeyi kendi idrak ve zevki açısından şöyle seslendirir:

"Vârımı ol dosta verdim hânumânım kalmadı,
Cümlesinden el yudum, pes dû cihânım kalmadı.
Çünkü hubbullah erişti çekti beni kendine,
Açtı gönlüm gözünü, artık humârım kalmadı.
Aynı tevhid açılıp hakka'l-yakîn gördüm ânı,
Şirki sürdüm aradan, şekk ü gümânım kalmadı."

Müntehîler üstü müntehîlerin haline gelince, o ifadelere sığmayan, tecerrüdün tamamen tecride inkılâb ettiği ve sâlikin bir mânâda tam bir inhilale girdiği öyle derin bir zevk halidir ki, tatmayan bilmez, bilenler ifade edemez, ifade edebilenler de çok defa iltibastan kurtulamazlar. Zevken ve hâlen bu ölçüde inkişaf eden bir sâlikle, Cenâb-ı Hak arasındaki böyle bir münasebet, Hakk'ın has kullarına bir sır armağanı olsa gerek.. bize de bu sır armağanına saygılı olmak düşer.

Hak Yolcusunun Nübüvvet Çizgisine Göre Durumu

Seyahatlerini mişkât-i nübüvvetin ziyasına bağlayamayan/bağlayamamış olan bir kısım hak yolcuları bazen bu gibi ahvâlde ittihad ve imtizaç mânâlarına gelebilecek sözler söylemiş olabilirler. Bunların temel akideleri sünnet çerçevesinde ve usûlüddin prensiplerine de uygun ise, biz onları hâle mağlup olmuş kabul eder ve haklarında hüsn-ü zanda bulunuruz. Yok, bazı mutasavvıfînin yaptığı gibi böyle bir anlayışı akîde olarak kabulleniyor ya da o mülâhazaya bağlı felsefe yapıyorlar ise, bunların da hayatta bulunanlarına Peygamber (aleyhi ekmelüttehâyâ)'nın yolunu göstermeye çalışır; ölüp gitmiş bulunanları da Allah'a havale ederiz.

Bence, hucub-u inâyet'in ifade ettiği/edeceği mânâlardan biri de işte budur; kısmen dahi olsa, onunla, biraz da temâdîden kaynaklanan iltibaslar önlenmiş olur; sâlik, yer yer kendi kendine: "O Rab, ben ise abdim, O Hâlık, ben ise mahlûkum, O Kâdir, ben bir âciz, o Ganî, ben de bir muhtac u fakirim.. varlığım O'nun ziya-i vücudundan, hayatım O'nun hayat tecellisinden, benim ve

başkalarının devam-ı vücudları da O'nun kayyûmiyetindendir." der ve fark'ı vurgular. Sekr, mahv ve ıstılâm hâllerinde bazen böyle bir temyiz kaybolursa da her zaman "sahv" hâlinde o hep bunları mırıldanır.

Hak Yolcusunun Ulaştığı Mertebe Açısından Vahdet ve Kesret

Bazıları, ruhun bu seviyede irtifa ve inkişâfına, kalbin kendi derinlikleriyle bedeni kuşatması, bazıları da ruh-u insanın nefha-i ilâhî olmasına bağlı, özündeki güce ulaşması demişlerdir ki; kendini aşmış ve kendi rekorunu kırmış bu seviyedeki bir hak erinin nazarında artık ne arz u sema farklılığı ne de ötelere ve burası ayrılığı kalır. Böyle biri beden ve cismâniyetiyle arzda bulunsada, latîfe-i rabbâniye ve sırrıyla semalar ötesinde; heykeliyle, şekliyle aramızda görünse de ruhuyla hep a'lâ-yı illiyyîndedir.

Evet, o, bütün bütün kalbî ve ruhî hayat ufkuna kilitlendiğinden, artık her zaman vâhidiyet tecellileri içinde ehadiyet cilveleriyle yaşar ve bâtinî hislerinin menfezlerinden sürekli cilve-i vahdeti temâşâ eder; eder de, gayrı Vâhid ü Ehad'den başka hiçbir şey duymaz ve hiçbir şey hissetmez. Önce de ifade edildiği gibi, böyle bir ufku ihraz edince, bazen Muhî't'in vüs'at ve ihtişamı, muhâtın da hakâreti, muzmahil ve mütelâşî olması karşısında, mazur görülecek bir iltibasa düşerek: "O'ndan başka bir şey görmüyorum." veya "Sizin gördükleriniz bütününüyle vehm u hayalden ibarettir." diyebilir.

Hak Yolcusunun Vahdet-i Zat Karşısındaki Davranışları

Aslında bu makam, hak yolcularının gönlünde "Deyin bakalım bugün mülk kiminmiş." hitabına, Hazreti Vâcibü'l-Vücûd'un "Kudret-i kahire sahibi Allah'ındır." hakikatinin tecellilerinden muhit bir ziya ya da bir aks-i sadanın görülüp duyulduğu makam olduğundan; yani, asıl olan vahdet-i zâtîyenin, ârızî olan kesret-i fer'iyeyi bütününüyle kuşatıp her şeye bir vahdet rengi verdiğinden - tabîî böyle bir mesele avam için asla söz konusu değildir- hâle mağlup ve istiğrak eksenli yaşayan bu kimseler, iltibasa açık o kabil beyanlarında mazur görülebilirler. Buna, sâlikin belli bir kurb mertebesine erince, müşâhede ufkuna

itibarıyla her yanda ayan-beyan esmânın tülleenmesi, insanî latîfelerin her an Müsemmâ-i Akdes'i duyması, bütün ihsas ufuklarında sıfat televvünlerinin kalben görülüp sezilmesi ve latîfe-i rabbâniyenin, Hazreti Mevsûf-u Mukaddes'i mülâhazaya alma heyecanıyla çarpması makamı da diyebiliriz ki; bu ölçüdeki ihsas ve imtisaslarla kuşatılmış bir gönül eri, tecelli-i vahdetle her şeyin silinip-süpürülüp götürüldüğünü ve dört bir yanda hep O'nun bayrağının dalgalandığını duyup zevk eder ki, böyle birinin sahv halindekiler gibi düşünmesi de bir mânâda kendiyile çelişki olur.

Hak Yolcusunun Varlık ve Hadiseleri Batını Duygularla Algılaması Sonucunda Düştüğü Bazı Hatalı Söz ve Davranışları

Aslında, bir nesnenin var veya yok farz edilmesi, biraz da, o objenin bâtinî duygularla hissedilme şekline bağlıdır. Varlık ve hâdiselerin yorumlanması bütün bütün öteleşmiş bâtinî duyguların imbiklerinde değerlendirilince, zâhirin tesir alanı da daraldıkça daralır; hatta, hak yolcusunun, objeleri tamamen bâtına göre değerlendirmesi ölçüsünde sır ve hafî atlası itibarıyla zâhir onun gözünde bütünüyle silinir gider ve her yanda bâtının bayrağı dalgalanmaya başlar. Artık böyle birinin nazarına yer yer kesret resimleri ilişse de bunlar, hiss-i mârifetin bağrında gelişmiş ve latîfe-i rabbâniyenin halî ve zevkî bir buudu haline gelmiş hiss-i vahdete söz dinletemezler. Dinletemedikleri içindir ki varlığı böyle bir ufuktan temâşâ eden bir hâl eri, zaman zaman, "Ene'l-abdu ve ente'l-hak" diyeceğine, iç ihsaslarının tesirinde "Ene'l-hak"; "Subhânallahi'l-azîm" demesi gerektiği bir yerde de "Subhânî mâ a'zame şe'nî" şeklinde iltibaslı ve muhkemât-ı şeriat na-zarında hatarlı beyanlarda bulunabilir.

Usûlü'd-din açısından, diyanetin ruhu ve kul olmanın lâzımı sayılan tevazu ve mahviyete münâfî olması bir yana, aklın zâhir nazarında istiklâl iddiası hissini uyaran bu türlü mülâhazalar, ubudiyetin ruhuna tamamen zıttır ve peygamberlerin talim buyurdıkları tevhid telâkkisine de münâfîdir. Hele bir kısım mübtedîlerin, bu kabil sözleri söylemeleri veya bu sözlere dayanarak hulûl ve ittihaddan dem vurmaları bütün bütün İslâm'ın ruhuna aykırı, bedâhet-i akla münâfî ve Kur'ân muhkemâtına da muhalif bir dalâlettir.

Hak Yolcusunun Zaman Anlayışı

Böyle bir sâlik, Hak'tan gelen bu vâridlerin şuurunda ise "lütfun da hoş, kahrın da hoş" mülâhazasıyla, sürekli rıza soluklar, itmi'nân içinde oturup kalkar ve teslimiyet, tevekkül, tefviz vadilerinde "sika" avlamaya çalışır... Hak'tan gelen bu esintileri, şart-ı âdi planında, -hususiyile de irade ve ihtiyarın müdahalesi esas olan konularda kaçırılan fırsatlar gibi fevt edilmesi- "ebrar" ve "mukarrebin"e göre hata sayılabilir ve kalbin Hak'la muamelesinde irtifa kaybetmesinden ötürü de herkesin derecesi ölçüsünde cezalandırılabilir; cezalandırılabilir, zira bu seviyedeki hak yolcusu zamanın en küçük parçalarını bile, behemehal en rantabl şekilde değerlendirmek, birleri binlere yükseltme gayreti, niyeti içinde bulunma mecburiyetindedir. Aslında bundan dolayıdır ki tasavvuf ıstılahında sofiye "İbnü'l-vakt" denilmiştir.

Hakaik-i İlâhiye

Konuyu bu şekilde tesbit ettikten sonra geriye, temeli, dayanağı ve devamı itibarıyla belli bir zevk ve bir hâl ufkuna ulaşanlar için, kendi varlıklarını lizâtihi yok kabul etmek kalıyor ki bu da, Hazreti "İlim" ve "Vücûd"un asliyet, dâimiyet ve kayyûmiyeti karşısında, O'nun zâil bir gölgesinin varlığını nefyetmek gibi bir şeydir. Evet her şeyi bir vahid gibi duyup hissetmek başka, bunların aynı şey olması tamamen başkadır; hakâik-i ilâhiye başka, kevnî ve izafî hakikatler başkadır. Gerçi hakâik-i ilâhiyeden "Allah", "Rahman", "Rezzak" gibi isim ve sıfatlar mevsufları itibarıyla bir tek hakikat gibidir ama, bunlardan her birerleri delâlet ettiği hususî mefhum hasebiyle diğerlerinden başka ve akıl, zihin açısından da temayüzleri bedihîdir. Bu itibarla, bir gerçek ârifin, bu türlü durumlarda hem ittihad noktalarını hem de imtiyaz noktalarını tefrik edip düşünce istikametini korumasına karşılık yoldaki bir hâl ehlinin her zaman bazı iltibaslara düşmesi söz konusudur ki, değişik tefsirlere açık olan da işte bu türlü kimselerin yorumlarıdır.

Hakikat Arayışı

Hakikat sevgisinin bir yanını ilim, diğer yanını da din teşkil eder. Evet,

insanın idrak ve şuuruyla, varlık arasındaki münasebet ve alâkanın bir tarafında hakikati keşif ve tesbit, öbür tarafında da ona karşı belirlenecek tavır söz konusudur. Birinci hususu, dinin bilgi kaynakları da dahil ilim takip eder. İkinci hususu ise, din belirler. Temelinde, varlığın tahlil ve izahı, hakikat, keşfetme, aşk ve iştiağı olmayan ilim kör ve onun tesbitleri de çelişkiden hâli değildir. Ferdî, ailevî, içtimaî bir çıkar mülâhazasıyla elde edilmeye çalışılan ilmin, her zaman bir kısım tıkanıklıklarla karşılaşması mukadder olduğu gibi, bir zihniyet, bir düşünce, bir parti ve bir doktrine bağlı olarak ulaşılan bilginin de gidip er-geç sarpa sarması kaçınılmazdır. Din; kendi içindeki bilgi kaynaklarıyla engin bir ilim havzı olması itibarıyla, hakikat aşkı, hakikat tutkusu açısından hayati bir unsur, önemli bir dinamik ve bilginin ufkunu aşan konularda da açık üsluplu, ama derin edâlî yanıltmayan bir rehberdir.

Hakikat Ehline Göre Gurbetin Yorumu

Erbâb-ı hakikat gurbeti, daha çok, vicdanlarıyla duyup bildikleri, sezip sevdikleri, hatta bir mânâda sürekli maiyyet solukladıkları halde cismâniyet berzahında yaşamaktan ibaret görmüş ve yolda bulunmanın gereği, bir taraftan dişlerini sıkıp ona katlanırken, diğer taraftan da vicâhînin revh u reyhânına ve "meydân-ı tayarân-ı ervâha uçmaya" hazır bulunmuş, hatta bunun için hep çırpınıp durmuşlardır. İşte böylesi âriflerin bir anayurt kabul ettikleri rûhânîler otağından ayrı düşüp, dünyevî berzahlarda, hasret ve hicranlar içinde bulunmalarını ifade sadedinde her zaman "İşit neyden nasıl hikâyet eder; durmuş ayrılıktan şikayet eder." (Mesnevî) demiş ve bu iç içe gurbetlerini dile getirmişlerdir. Zannediyorum, Bilâl-i Habeşî Hazretleri, kendisine dâr-ı bekâ ufku görüldüğü esnada: "Ben gurbetten asıl vatana gidiyorum..." türünden söylediği sözler de yine bu hasret ve bu özlemin ifadesiydi...

Evet herkes derecesine göre, kervanların konup göçtüğü bir saray mesabesindeki bu dünyaya garipler gibi gelip konaklar ve henüz üzerinden gurbet duygusunu atma fırsatını bulamadan da çarçabuk kapı dışarı edilir. Bundan ötürü de, ruhunda ötelerin özlemini duyanlar ayrı bir gurbet; "malı, mülkü, safası fânî hülyâ" bu dünyaya dilbeste olanlar da ayrı bir gurbet ızdırabıyla hep kıvranır dururlar.. evet bu dünyada "Gönlüm artık gurbetten usandı ve vatan temennisinde." (Hüsrev Dehlevî) mülâhazasıyla herkes bir Hüsrev; herkes dünyanın bu dar hendesinden bîzâr, herkes yeni ufuklar peşinde ve vatan-ı aslî duygusuyla kıvrım kıvrımdır.

Hakikat Ehline Göre Hayat

Erbâb-ı Hakikat'ça hayat, beden ve cismâniyet zulmetlerinden kurtularak, kalb ve ruhun derece-i hayatına yükselmektir ki; bu mazhariyetin, külliyyet kesbetmiş bir fert olması itibarıyla, Hz. Ruh-u Seyyidü'l-Enâm'a bakan yanını "İşte, böylece sana, emrimizden (kalblere diriliş vaad eden Kur'ân'ı vahyettik)" (Şûrâ, 52) âyeti; bütün dirilmeye namzet insanlara bakan yönünü de; "Ey iman edenler, Peygamber sizi, din ve dünyanız itibarıyla dirileceğiniz şeylere dâvet ettiğinde, Allah ve Rasûlü'nün bu çağrısına icâbet ediniz!" (Enfâl, 24) fermân-ı Sübhânîsi ile te'lif etmek mümkündür...

Hakikat Ehline Göre İhsan

Hakikat ehline ihsan; hak ölçülerine göre iyi düşünme, iyi şeyler planlama, iyi işlere mukayyet olma ve kullukla alâkalı davranışların, Allah'ın nazarına arz edilmesi şuuruyla, fevkalâde bir titizlik içinde temsil edilmesinden ibaret kalbî bir ameldir.

Hakikat Ehline Göre İnsanın Mertebeleri

Ehl-i tahkike göre varlığın, hususiyle insanoğlunun değişik vilâdet mertebeleri vardır:

Bunlardan birincisi, esmâ ve sıfâtın ilk zuhuru mertebesi; ikincisi, esnaf-ı melekûtun ceberût basamağında tulûu derecesi; üçüncüsü, cisim ve cevherlerin melekût burcunda bürûzu kademesidir. Böyle bir gelişme ve inkişaf tasavvuf ve bazı felsefî ekollerdeki "nüzü'l" ve "urûc" mülâhazalarına benzese de, urûc ve nüzülla alâkasının olmadığı açıktır. Zira bunlar, birer taayyünün unvanı olarak zikredilegelmişlerdir.. ve aynı zamanda seyr u sülûk-i rûhânîde de sâlikin "bekâbillah"a kadar uğrayacağı menzilleri işaretlemektedirler: Hak yolcusu, âsâr âleminden ef'âle, ondan esmâ ve sıfâta, ondan da "bi gayri keyfin ve idrakin ve darbin min misâlin." (Bed'u'l-Emâlî) tecelli-i Zât'a urûc eder. Buna, âlem-i mülkten âlem-i melekûta, ondan âlem-i ceberût ve âlem-i rahamûta, ondan da "fenâfillah-bekâbillah" ufku şeklinde yorumlanan âlem-i lâhuta, bir mârifet, bir

zevk-i rûhânî seyahati de diyebiliriz. Hakikî bekâbillah âlem-i melekûtu duymakla başlar ve kalbî, ruhî hayat mertebesini tam ihrazla da daha ötelere devam eder gider. Nihayet varlığını, O'nun ziyâ-i vücudunun bir gölgesi görebilecek mülâhazalara ulaşınca da "min vechin" seyahat sona erer. Biz şimdi, farklılıkları çerçevesinde, yukarıdan aşağıya -konuyu biraz da kendi idrak ufkumuza bağliyoruz- "bî kem u keyf" bu inkişafı takip etmeye çalışalım:

Hakikat Erbabına Göre Gayret

Erbâb-ı Hakikat, gayreti iki şekilde anlamışlardır:

1. Sevgiliye asla rakip ve alternatif kabul etmeme.
2. Sevgiliye tahsis-i nazar edip O'nu sevmeye herkesin önünde bulunmaya çalışma.

Her iki şık itibarıyla da, cismâniyete karşı tavır alıp, kalb ve ruh ufkuna yönelmek, kötü huylara karşı savaş ilân edip ahlâk-ı haseneyi hayat haline getirmek ve kendi içimizde kıskançlık ölçüsünde O'na âidiyetimizi duymak, bizi hakikî insanlığa taşıyan esasların başında gelir. Böyle bir mülâhaza aynı zamanda, Cenâb-ı Hakk'ın kuluna karşı olan gayretine de bir cevap mahiyetindedir. Allah'ın kuluna karşı gayreti, onu başkalarına bırakmaması, sadece kendine kullukla şereflendirmesi ve onu mevhum ilahların fasid vehimleri arasında perişan etmemesi şeklinde anlaşılacaksa, kulun gayreti de: Mevlânâ Câmi'nin: "Yalnız Bir'i iste, Bir'i çağır, Bir'i talep et, Bir'i gör, Bir'i bil, Bir'i söyle!" mülâhazasıyla, düşünce ve davranışlarında sadece ve sadece O'nu görüp O'nu bilmesi, O'nu arayıp O'na müteveccih olması şeklinde gerçekleşmelidir.

Bazılarına göre ise gayret; sâlikin, sadece O'nunla meşgul olması, O'nunla meşbû bulunması ve en ciddî bir kıskançlık ruh haletiyle, zevât-ı şahsiyelerinden ötürü başka her şeye karşı bütün bütün kapanması şeklinde ifade edilmiştir ki, bir bakıma sabırsızlığın mezmum olmayan kısmından sayılan ve Mahbub'dan ayrılığa dayanamayıp da âh u efgân içinde hep "Yâr!" deyip dolaşanların hali böyle bir gayretin tezahürleri sayılmıştır.. ve Mesnevi'nin ilk beyitleri de sanki böyle bir gayret ve hasretin nağmeleri gibidir.. evet Mevlânâ: "Dinle neyden nasıl hikaye eyler; (durmuş) firaklardan şikayet eyler.... Ayrılıktan parça parça olmuş sîne isterim ki, ona derd-i iştihakımı şerhedeyim.

Her kim ki kendi aslından uzak kaldı (o hep) Sevgili'ye vuslat günlerini arar" diyerek, işte bu hasret ve bu gayreti terennüm eder.

Hakikat Erbabına Göre Marifet

Ayrıca, daniş, irfan, vicdan kültürü, hüner ve sanat mânâlarına da gelen marifet; erbab-ı hakikatçe, bir şeyin "lâtife-i rabbaniye" ile duyulması, bilinen şeyin misal-i ilmîsi, icabında kaybolup sonra da dönüp gelen ve tekerrür ettikçe derinleşen hafıza, şuur, idrak mahfuzatı ve bir hakikati diğerlerinden tam tefrik ve temyize yarayan yeterli malumat demektir ki; ef'al ve sıfatların bilinmesi ve bilinen şeylerin de tafsile açık olmasıyla hulâsa edilebilir.

Bir insanın marifet erbabından olup Hak nezdinde ariflerden sayılabilmesi, onun Allah'ı, Allah'a ulaştıran yolları, hattâ yollardaki handikapları ve bu handikapların aşılması için nazarî bilgileri, sonra da bu nazarî bilgilerini tatbik edebilme iradesini ortaya koymasına bağlıdır. Evet, "arif-i billah" Hz. Zat-ı Ehad ü Samed'i ef'al, esma ve sıfâtıyla bilip, muamele ve davranışlarıyla bu marifetini resmeden; her işinde gönlünü pak tutup her zaman ihlâs arayışı içinde bulunan; gücü yettiğinde, ahlâk-ı rezile ve onun saiklerinden uzak kalabilen; mukteza-yı beşeriyet olarak ruhuna bir pas düşüp de ufkunun kararması karşısında hemen cismaniyetine baş kaldırıp Hz. Müheymin'e sadakatini fısıldayan; Hak rızası söz konusu olunca, başa gelen her şeye katlanmasını bilen, sonra da belli ölçüde, her zaman ışıklarını hissedip zevklerini duyduğu, o her girizgahta Hak teyidiyle belirginleşmiş peygamberler yoluna ve peygamberlik dünyasına başkalarını da çağıran kâmil insan demektir.

Hakikat Erinin Hayat Yolculuğu

Artık, aynı hayat olan bu mertebede ne ölüm vardır ne de zevâl.. olsa olsa, nefis ve cismâniyet cihetiyle bir fenâ; kalb, ruh ve insânî latîfeler itibarıyla da bir bekâ vardır ki; siz buna isterseniz "fenâfillâh-bekâbillah-meallâh" da diyebilirsiniz.

Böyle yüksek bir neticeye ulaşan sâlikin hayatında, üç tür soluk veya nefes söz konusudur: Havf soluğu, recâ soluğu, muhabbet soluğu. Nefis, cismâniyet ve beden adına önemli bir misyon eda ettiği gibi; havf, recâ, muhabbet de kalb ve

ruhun hayatı hesabına ehemmiyetli birer dinamik sayılırlar. Yüce Allah'ın ululuğunu düşünmek, O'nun mehâfet ve mehâbetiyle oturup-kalkmak, annesinin itâbından endişe duyup da, yine onun şefkatli kucağına sığınan yavrunun duyduğu mânevî hazzın kat katını insanın vicdanına ifâza eder. Evet, O'nun hakkında hüsn-ü zan edip, rahmetinin enginliğini mülâhazaya almak, öylesine rûhânî bir sürûrdur ki, eğer tecessüm etse, bir mânevî cennet şeklini alır. O'nun eserlerinin çehresinde isimlerine ulaşmak, isimlerinin tecellî iklimlerinde dolaşıp sıfatlarını soluklamak, onların taalluk noktalarını mülâhazaya alarak zevkin hayret buudlu olanlarını duymak, tarifi, tavsîfi imkânsız öylesine engin ve rengîn bir hazdır ki, böyle bir mazhariyeti ancak bu ölçüde bir miracı gerçekleştiren şehsuvarlar duyabilirler.

Bu kutlu yolun yol boyu televvünlerini her adımda duymasalar bile, hiç şüphesiz bu cihan değer hedefe, rampadan hareketle, en hızlı ulaşacaklar, acz u fakr, şevk u şükür azığı ile yollara koyulanlardır. Onlardır ki, damla iken derya olmasını bilir, zerre iken kehkeşanların kol gezdiği iklimlerde dolaşır ve kendilerini hiç ender hiç gördükleri halde, bir santral gibi bütün bir varlığın özüyle, gâyesiyle iç içe yaşarlar. Gezip dolaştıkları her yerde:

"Fakrıyla eriştim fahre
Münâcat eyleyip Hakk'a
Derim ya Hayy ya Kayyûm" (İbrahim Hakkı)

der, şevk u şükür gülbanklarıyla coşarlar.. coşar ve bu ufkun bir kadem ötesinde bulunan gerçek hayat ve gerçek vücûdun nurlarıyla kendilerinden geçerler ki, bazılarının "vücûd", "şuhûd" yorumları bir yana, hayatın ve vücûdun hakikatini "bî kem u keyf" duyar ve "bir bu kadar zevke bu ömür kâfi değil" (YK) derler.

Hakikat Perdeleri ve Hak Yolcusu

Hak yolcusu ile hakikat arasındaki perdeler, kulun Hakk'la münasebeti açısından farklı farklıdır: Esmâ ve sıfât hakikatlerine kapalı bulunma bir perde olduğu gibi, kalbin, Allah'la beraber başkasına yönelmesi de ayrı bir perdedir. Varlığın felsefî kriterlere göre yorumlanması -aynı ölçüde olmasa da- o da yine bir hâil sayılır. Hattâ Mişkât-ı Muhammediye'nin dışında -O'nunla beraber bulunsa da- ayrı bir ışık kaynağı aramak da tehlikeli bir perdedir. Kibir, hased, ucûb, riyâ, fahr ve enaniyet misüllü iç inhiraflar, hakikatin olduğu gibi duyulup

hissedilmesine mani olması ölçüsünde, küfür ve dalâletin basamakları sayılan günahlar da önemli bir engel sayılırlar. Bu perdelerin örgülenip hazırlandığı tezgahları, nefis tezgahı, şeytan tezgahı, kendine ve bizim hevesatımıza bakan yanlarıyla dünya tezgahı veya beşerî boşluklar, beşerî zaaflar tezgahı diye sıralayabiliriz ki her biri tek başına öldürücü birer tuzaktır. Bu tuzaklar sürekli çalıştırıldığı ve beşerî boşluklar açık bırakıldığı takdirde söyleyeceğimiz her şey beyhude, her davranış bâd-i hevâ bütün gayretler boşuna ve vuslat kuşağında hicran yaşamamız kaçınılmazdır.

Hakikat Perdeleri ve Marifet Tecellisi

Bu perdelere takılmadan, yolda bulunmanın hakkını verenler için ilk mükâşefe, Hazreti Meşhûd-u Ezeli'nin, salikin kalbinde hasıl ettiği bir marifet tecellisidir ki, onu elde eden ârif, sabit kadem olabilirse, yollar ona, şuhuda kadar açılabilir. Ne var ki, böyle bir tecelli süreklilik arz etmez, yer yer kesilir ve yollar bir bölümü itibarıyla kararır ve yürüme esnasında sık sık duraklamalar yaşanır.. ancak, hak yolcusunun kalbindeki yükselme arzusu hiçbir zaman dinmez; zaman zaman başı dönüp sarsılsa da, yürüyüp menzile ulaşma arzusuyla hep çırpınır-durur. Böyle dağdağalı bir yolculukta ye'se düşmeden yolda olmanın hukukuna riayet etmek bir babayiğitliktir ve bu babayiğitliği devam ettirebilenler her zaman kesintisiz inkişafalara, aralıksız mükâşefelere ve derken ilmîlikten aynîliğe yürürler ki, bunun hemen iki kadem ötesinde temkin ve teyakkuz destekli "mükâşefe-i ayn" hakikatini duyup hissetmeye başlarlar. Bu kudsi yolculuğu daha da sürdürebildikleri takdirde, seyahatleri gider müşahede ile noktalanır (burada müşahedenin ayrı bir Zümrütten Tepe konusu olduğunu hatırlatıp geçelim).

Hakikat Yolcusunun Sekr'i Yaşamasi

Bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da pek çok hakikat yolcusu, her yerde temâşâ ettikleri ilâhî nur, renk ve şekil karşısında, kendi çerçevelerine göre hep aynı şeyleri mırıldanacaklardır.

Aslında, sâlikin kalbi vecd ile sarıldığı, gönlü Ebedî Mahbub'a aktığı, vicdanıyla gidip maiyyet yaşadığı esnada, Enbiya basiret ve azmi gerekir ki bu türlü iltibaslara girilmesin. Yoksa, muhabbet çağlayanlarına yelken açan âşık u

sadıklar, yer yer mecralarından taşarak aşkın yaşayacaklardır.. yaşayacak ve beraberliğin verdiği neşve ve sürurla her zaman kendilerini, o aşk dalgalarına salacak ve hep "Hû" deyip hayret avlayacaklardır.

Sekir süresince hak yolcusunun gaybet duygusu hep "Hû" ile seslendirilir. Aşağıdaki mısralar -iltibasa açık yanları mahfuz- bu vadide söylenmiş güzel sözlerdendir:

"Dîdemin envarı Hû'dur, aklımın fermanı Hû;
Dilimin ezkârı Hû'dur, nâlemin efgânı Hû;
Gönlümün seyranı Hû'dur, cânımın cânânı Hû;
Âşık-ı sermest olanlar Hû iledir Hû ile,
Nakd-i cânın harç kılmış yoluna dildârının,
Vashı Hû'dur, fashı Hû'dur, derdine dermânı Hû." (Abdiya)

Hakikat Yolcusunun Yakın Makamı

O noktaya ulaşan hakikat eri, sık sık sonsuza yelken açar.. kalben mi'râca, rûhen "Ne göz kaydı ne de haddi aştı" (Necm/17) ufkuna ulaşır.. pâr pâr yanan ilâhî tecellîler kehkeşânları arasında seyahat eder ve "âyetü'l-kübrâ"yı heceleyecek lisân, görüp duyacak sem' u basarla taltif edilir. Yani sonsuzluk yolcusunun kâinat kitâbını tekrar ber tekrar mütalâa, eşyâyı tekrar ber tekrar hallac etmesi neticesinde, büyük-küçük her varlık üzerinde, Allah'a mahsus taklid kabul etmez sikke ve tuğrâların ifâde ettikleri manâları.. âfâkta ve enfüste müşâhedesine takdim edilen ibret levhalarını seyr ede ede ulaşılmaz perde arkası sırların inkişâfına.. hayatını vahyin tılsımlı ve aydınlık ikliminde sürdürür sürdürür insânî güçle aşılamayan ve ihâta edilemeyen "kenz-i mahfî"nin tenezzül dalga boyuyla kalpte tecellîsine.. ve bu kaynaklardan süzülüp gelen ışık dalgaları mahiyetindeki vâridâtı göz, kulak ve diğer latifelere hem de hiç kırmadan, değiştirmeden aksettiren vicdan menşûrunun iş'âr ve işâretlerine âşina olması, duyup hissetmesi, zevkedip tatmasıdır ki, ancak, çok hususî manâda Allah'a yakın olanların lütuflandırılacakları bir keyfiyettir.

Hakikat Yolunda Bazı Sürçmeler

O'na doğru uzayan bir uzun yolda herkes, biraz da karakterini teşkil eden

hususların sevki ile bazen yer de değiştirebildiğinden; hattâ yer değiştirirken kaymalara da mâruz kaldığından her vakit konumunu koruyamayabilir, koruyamayabilir ve bazen gidip dairenin en dış çemberine çarpacak kadar merkezden uzaklaşabilir. Öyle ki; dünya kadar insanın iltifat sağanaklarıyla zevkten zevke girdiği aynı anda o, olup biten inkişafları tıkanma, fütûhâtı inkıbaz, başarı şehrâyinlerini şov, gülbankları da mağlupların tesellisi sayabilir. Hemen her dönemde, muvakkaten kervandan ayrılan böyle mütehayyirler olmuştur ve olacaktır da. Ancak, pek çoğu itibarıyla çok defa böyle, geçici kopukluğun ruhlarında hasıl ettiği ürperti ve gerilimle, sıçrayıp bir hamlede merkezdeki yerlerini almış, hattâ ayrılık hasretinin sıcaklığı ile, daha farklı bir bütünleşme, bir kıvam sergileyebilmişlerdir. Ne var ki, böyle bir metafizik gerilim elde etme için, irâdî olarak kâfileden ayrılmayı tasvip etmek de mümkün değildir; zira her ayrılış, aynı zamanda bir kayma ve durdurulamayan, hattâ dönüşü olmayan bir akıntıya kapılma ile de sonuçlanabilir. Bu itibarla da, genel kitle ile aramızdaki mesafe boşluğunu ufkî aşabiliriz mülâhazasıyla, âkıbeti meçhul böyle bir maceraya girilmesi katiyen tecviz edilemez. Yukarıda işaret edildiği ölçüde irâdî olmayan ve kasda iktiran etmeyen her sürçme ve devrilmenin "ba'sü ba'del mevt" vaad eden bir yanı olsa da, her zaman aynı neticeyi istihsal etmek söz konusu olmayabilir. Muhtemel bir füyûzât hissi ve ruhî kıvam adına, muhakkak gibi görülen böyle bir felâkete vicdanın "evet" demeyeceği kanaatindeyim.

Hakiki İhlas'a Sahip Olan İnsan

Gerçekten de, sadakat ve ihlâs bir ucu insan gönlünde, diğer ucu Hakk'ın inayet katında öyle bir derinliktir ki, o derinliklere yelken açmış ve o kanatla kanatlanmış bir babayiğidin takılıp yollarda kaldığı görülmemiştir. Zira onlar, Allah tarafından teminat altındadırlar.. ve Allah, çok iş ve çok semereden daha ziyade, her işte rızasının gözetilmesine önem verir. O'nun nazarında bir dirhem ihlâslı iş, batmanlarla halis olmayana müreccahtır.

Hakiki Marifet

Evet, hakikî marifet, onu besleyen sağlam kaynaklarla çok iyi irtibatlanmış, peygamberlik ruh ve mânâsının vesayetine sığınmış beşerî ufuk ötesi hakaikle

şöyle veya böyle münasebete geçmiş, böyle birinin faniyat u zailâtla bizzat alâkadar bulunması ve Rabbinden başkasına tenezzülü söz konusu olamaz. Kur'ân, bu zirveyi "Kulları içinde ancak âlimler, Allah'ı lâzım geldiği tarzda tazim ederler" (Fâtır, 28) gibi cami beyanla vurgular ve bu önemli marifet-haşyet münasebetini hatırlatır. Hazret-i Ârif-i Mutlak da:"Allah hakkında marifeti en fazla olanınız Ben'im. Allah'a en fazla haşyet duyanınız da ben'im" sözleriyle bu zirveye daha farklı derinlik menfezleri açar.

Hakk Hoşnut Edilmeli

Ey nefis! Eğer yüreğin varsa, içindeki düşmanlığın yüzüne tükür! Vefâsızlığı kapından kov! Zulmü ayaklarının altına al, çiğne; Hakk'ın her yerde hazır olduğu mülâhazasıyla hayâsızlığın nefesini kes; kötülük hislerini ilâhî intikam inancıyla frenle; hevâ ve hevesin istikametinde değil, her zaman Hakk'ın hoşnut olabileceği yolda bulunmaya çalış! Allah'ın seni her zaman gözettiğini düşün; ağaçlar gibi titre ve tabiatını bozup seni çirkinleştiren, ruhuna yabancı ve kalbinin sırtında da bir yük sayılan ne kadar günah, hata ve mâsiyet var ise, savur gitsin gidebileceği yere.! Unutma ki, tabiatını değiştiren ve ruhunu kirleten bu şeylerden sıyrılmak adına göstereceğin her gayret bir cihad gibi değerlendirilecek ve seni adım adım Allah'a yaklaştıracaktır. Aksine, hep O'ndan uzaklaşman, gurbetin en acılarını yaşaman ve kimsesizliğin vahşetinde boğulup gitmen kaçınılmaz olacaktır.. hem de, amel defterinin hasenât hânesi bomboş, kalbî ve rûhî hayatın itibarıyla da karanlık ve loş olarak. Öyle ise doğrul, kendine gel, insanî değerlere sahip çık, sabırsızlık edip yitirdiğin cenneti bir de umursamazlığa kurban etme!

Hakk'a Uzanan Vuslat Yolları

Mahlûkâtın solukları sayısınca Hakk'a uzanan bu vuslat yollarını iki ana tarîka ircâ edebiliriz.

1. Hakk yolcusuna riyâzet; az yeme, az içme, az uyuma, çok tefekkürde bulunma ve gereksiz ihtilattan sakınma gibi disiplinlerin telkin edildiği yol ki; bazılarının "berzâhiyye," bazılarının da "sofî tarîkatları" dedikleri tasavvuf sistemlerinin çoğu bu esaslar üzerinde arşiyelerini ikmal ederler. Bu yolun sâliklerinin, en önemli virdleri, "esmâ-i seb'a" denilen "Lâ ilâhe illallah, Allah,

Hû, Hakk, Hayy, Kayyûm, Kahhâr" gibi mübarek isimlerdir. Bu isimlerle, nefsin yedi mertebesi addedilen, "emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râdiye, merdiyye, sâfiye veya zekiyye" derecelerinin kat'edilmesi hedeflenir. Bazıları bu isimlere, "Kâdir, Kaviyy, Cebbâr, Mâlik, Vedûd" gibi celâlî isimleri bazıları da "Ferd, Vâhid, Ehad, Samed" gibi cemâlî isimleri ilâve ederler.

2. Kitap ve sünnete ittibâ üzerinde hassasiyetle durulup evrâd u ezkârın teşvik edildiği yol ki; bu yolda sülûk edenler, her meselede sünneti tâkib eder ve her işlerini sünnetle irtibatlandırmaya çalışırlar. Husûsî birkaç ism-i şerifi vird edinme yerine, Allah Rasûlü'nün ibadet, duâ, zikir, fikir usûlünü araştırır ve Allah'ı bütün esmâsıyla anarlar. Bu yolda yürüyenler kılı kırk yararcasına, şerîat ahkâmına riâyet etmenin yanında, mürşid ve rehberlerine de sımsıkı bağlanır, sonra da kendilerini aşk u cezbenin gelgitlerine salıverirler. Zaten aşk u cezbe zuhûr ettikten sonra, onların gözlerinde varlık kendine bakan yönleriyle bütün bütün silinir-gider; derken nefis ve enaniyet cihetiyle yokluğa ulaşır; zevken ve şuhûden vahdeti duymaya başlarlar ki bu noktada, bir kere daha temkinle yüz yüze gelir ve sülûklarını tamamlamış olurlar.

Bu yolun en önemli esasları ibadet, aşk, cezbe, zikrullah ve sohbettir. Buradaki zikrullah, aynı zamanda müşterek mütalâa, müzâkere ve mübâheseleri de ihtivâ eder ki sünnet de "Yatedaresune beynehüm" ^[1] sözüyle bize bunu anlatır.

Gerçek aşkın son sınırlarında dolaşan sâlik, vecd u cezbe gibi bazen kendini şevk ve iştîyak akıntıları içinde de bulabilir ki, o da aşkın ayrı bir buudu sayılır.

[1.] Müslim, Zikir, 11.

Hakk'ın Temsili ve İnsanın Cahilliği

Evet, Cenâb-ı Hakk'ın esmâsının bütününden ibaret olan mâhiyet-i mücerrede-i vücûdun âyinedarlığından arz ve semânın içtinab etmeleri, taayyünlerinin bunu aksettirmeye tam müsait olmayışındandı. İnsanın taayyünü ise, bil-kuvve bunu aksettirecek donanımda idi. İşte, insanoğlu, böyle önemli bir gayeyi gerçekleştirmek için vücud-u hâricî ile şereflendirildi. İnsanların bazıları itibarıyla, böyle önemli bir âyinedarlık vazifesini tam temsil edemeden ötürü bir zulüm ve cehalet söz konusu olsa da, o potansiyel cehalet ve zulme düşmeme de, yine böyle bir âyinedarlığa terettüp eden duyarlılık, sorumluluk ve temsilden

geçiyordu. Yani insan, mâhiyetindeki zulüm ve cehalet açığını vahy-i semâviyle harekete geçireceği vicdan mekanizmasıyla kapatacak ve kaybetme alanını kazanma pazarı haline getirecektir. İnsanların bir bölümü itibarıyla da bu, böyle oldu. İşte, "Biz, emaneti (teşriî açıdan değil, tekvinî zâviyeden) göklere, yere, dağlara teklif ettik de, onlar bunu yüklenmekten çekindiler ve böyle bir sorumluluktan korktular. (Mâhiyet ve donanımı itibarıyla) bu emaneti insan üzerine aldı. Doğrusu (pek çoğu itibarıyla) insanoğlu, (bu emanetin hakkını gözetemediğinden), çok zalim ve çok cahil bir duruma düştü." (Ahzab, 33/72) âyeti, bu umûmî serencamenin esrarlı bir tercümanıdır. Arz, semâ ve bütün eşyanın hakikat-ı uzmâyı görme, gösterme ve aksettirmede zarurî birer eleman olan kalb, irade, şuur, his ve bunların "lâtifeler" unvanıyla diğer fakülteleri bulunmadığından, o yüce hakikat adına ne tam temessül kabiliyetleri, ne de temsil aktiviteleri vardır; zira, taayyünleri fevkalâde dardır. Dolayısıyla da, ayna olacakları şeyi mâhiyet-i insaniye ölçüsünde zengince ifade edebilmeleri mümkün değildir. Ancak insandı ki, tekvinî donanımı teşriî emirlerin temsiliyle derinleştirerek bu misyonu edâya yeterli olduğunu ortaya koyuyordu.. ve bu misyonu ortaya koyabilenler de, zulümden ve cehaletten kurtuluyordu.

Hakk'ın Yeryüzünde Temsil Edilmesi

O, yerkürede otağını kuracağı ana kadar melekût ufuklarında Hakkı ilan bayrağını melekler ve ruhânîler taşıyordu; onun teşrifiyle bir başka şekilde livâlaşan o bayrak, mülk burçlarında dalgalanmaya başladı ve göklere nispeten bu mini küre, ötelerin ufku haline gelerek semalara denk bir vaziyet aldı. İman onun sevinç kaynağı, İslâm yaşam programı, marifet yol azığı, muhabbet de iç dinamiği olduğu sürece o hep başlarda taç olageldi; tabii zemini de onun neşrettiği nura muhtaç.. bu, Hakk'ın ona bir ihsanıydı; sebebi de başka değil, yine O'nun has teveccühü. Bu husûsî teveccüh onu "mevcut durumdan daha bedîi, güzeli ve çarpıcısı olamaz" sözleri ile anlatılan bu güzellikler meşherinin en nadide gülü ve cennetin bir gölgesi sayılan dünyanın da biricik bülbülü olma şerefiyle şereflendirdi.

Hakk'a Adanmış Gönül İnsanları

Bu kahramanları, sahnedeki örnekleriyle değerlendirecek olursak; bunlar

hacca gidiyor gibi dünyanın dört bir yanına seyahatler tertip eder, seyahatlerini hicret ruhuyla taçlandırır; uğradıkları herkese hâl ve gönül diliyle bir şeyler fısıldar, çevrelerine hep sevgi mırıldanır, karşılaştıkları ruhları sevgiye uyarır ve yürür, sînelere sevgiden tahtlar kurarlar. Dirilir onlar sayesinde muhabbete susamış ruhlar ve dinler onları bütün dirilen gönüller. Hem bu duygu ile göç edenler hem de onları kabullenenler, her türlü dünyevilikten uzak ve tamamen ihlas edalıdır: Söyleyenle dinleyen, özündeki ruh ve mânâyı sergileyenle onu temâşâ eden, elinde hayat kâsesi taşıyanla toparlanıp kendine gelen ve destekleyenle desteklenen arasında herhangi bir çıkar ilişkisi bahis mevzuu olmadığı gibi, Allah rızasının dışında herhangi bir mülâhaza da katiyen söz konusu değildir. Bu derin ve gönülden münasebetler, tamamen evrensel insanî değerlere dayanmakta ve bu değerlere karşı duyulan müşterek saygıdan kaynaklanmaktadır.

Hakk'a Teslim Olmuş İnsana Göre Hayat

Omuzlarından bütün gam ve keder yüklerini atmış ve Hakk'a teslimiyetle bütün sıkıntılardan kurtulmuş bu kabil âzâd gönüllerin, artık arayıp bulacakları hiçbir şey kalmamıştır; zira kalb ve ruh dünyaları itibarıyla onların mazhariyetlerinin yanında bütün fâni nimetler, zevkler, safalar bulaşık masalar üzerinde boş kâselerden farksızdır. Onların gönül dünyalarında tüllenen güzellikler karşısında, dünya ve içindekiler yalancı bir masaldan ibarettir. Zaten baharda yeşerip de yazda renk atanların başka türlü olması da düşünülemez. İşte her zaman bu gerçeğin şuurunda olan bekâ yörüngeli ruhlar, ebedî maiyyet vadetmeyen her şeye bir iptal çizgisi çeker ve arkalarına bakmadan yürürler gönül koridorlarıyla sonsuzun bağ ve bahçelerine.. takılmazlar dünyaya ve dünyevîliklere..

Hakk'ı Müşahedenin Değişik Mertebe ve Basamakları

Hakk'ı müşahedenin değişik mertebe ve basamakları vardır. Tevhid-i ef'âl ufkundan müşahede bu mertebelerin ilki, tevhid-i sıfât zirvesinden müşahede ikincisi, tevhid-i Zât şahikasından duyup zevk etmek ise sonuncusudur. Ne var ki, bu seviyedeki müşahedelere mâni bir kısım perdelerin mevcudiyeti de beşer tabiatının muktezasıdır. Evet hissî, hayalî, vehmî bazı hicaplardan tutun da şer'î

kriterlere riayet edememe, Sünnet muvazenelerini koruyamama ve şatahata girme.. gibi hususların her zaman insanın karşısına çıkıp onu engellemeleri söz konusudur.

İşte bu perdelere takılmayan kalbler, yükselip mâsiva kirlerinden arınınca, değişik hakâyık, hatta hakikatü'l-hakâyık karşısında mücellâ birer ayna hâlini alır.. ve Hazreti Zât ve Sıfât'ın envârına birer makes seviyesine yükselir; yükselir de hak yolcusu bulunduğu yerden melekûtla münasebete geçer.. ceberûtun dilini kullanır.. rahamûtla alış verişte bulunur.. ve tecelliyât-ı lâhutla farklı bir aşkınlığa ulaşır; derken, kalb, melekût mırıldanmaya, ruh ceberût soluklamaya, sır lâhûtî duygular yaşamaya başlar ki, bunlardan birincisi "feth-i karîb", ikincisi "feth-i mübîn" üçüncüsü de, "feth-i mutlak" unvanlarıyla yad edilmektedir.

Allahümme Ya Müfettihal ebvab iftah kulûbenâ ve havâssena ilel îmani vel İslâmi vel ihsani ve veffiknâ ilâ ma tuhibbu ve terdâ ve salli ve sellim alâ seyyidînâ Muhammedin ve âlihî ve ashâbihî zevil kadri vel vefâ...

Haksızlık ve Zulümler Karşısında Mü'minin Tavrı

Ben şimdilerde, olup biten bunca fezâyî ve fecâyîi, o kendime has dar tarassut ufkumdan seyrediyor ve içimden "Ey Rab, ne kadar Halîm'sin! Bunca tagallüp, bunca tahakküm, bunca baskı ve bunca hakla, hürriyetle, demokrasiyle alaya rağmen Sen bütün bunları yapanlara mehil üstüne mehil veriyorsun." diye mırıldanıyor; bir kere daha, "Lâ Havle" çekiyor ve artık tabiatım hâline geldiğini zannettiğim o hayret ve dehşet televvünlü sessizliğime gömülüyorum. Vakıa, haksızlık, zulüm ve tecavüz karşısında mutlak sükût şeytana mum yakma mânâsına gelir ve Nebî beyanıyla mezmumdur. Ne var ki, bir mü'min hiçbir zaman mutlak mânâda susmaz; eli-kolu bağlansa ağzını kullanır; ağzına fermuar vurulsa heyecanlarıyla duygularını seslendirir; bütün bütün tecrit edilip çevreyle alâkası kesilse içten içe hafakanlarla gürler ve sürekli mağmalar gibi köpürür durur. Öyle ki, eğer onu iç infialleriyle deşifre ediversek, sinesinde her zaman şimşeklerin çakıp durduğuna şahit olur ve yıldırımların gürültüleriyle ürpeririz.

Hâl Ehlinin İrade Anlayışı

İrade denince hâl ehli ondan, sıdk, ihlâs, vefa, Hak rızası ve i'lâ-yı din... gibi hususlarla alâkalı temayül, niyet, azim ve kararlılığı anlamış ve onu hemen her zaman uhrevî değer hükümlerine bağlı mütalâa edegelmişlerdir. İradeden dem vurup sürekli eğri-büğrü yaşama; yaptığı, yapacağı şeyleri bir karşılığa bağlama; hak etsin-etmesin ömrünü beklenti içinde geçirme; duygu, düşünce ve projelerini riya ile, süm'a ile kirletme, hatta şirkle karartma, iradeye karşı en büyük saygısızlık ve Sahib-i iradeye karşı da bir küstahlık sayılmıştır.

Ariflerin mebd-i hareketlerinde burhana bağlı yürümleri, her hâllerinde beyanı takip etmeleri ve irfana ulaşma cehdini göstermeleri iradenin ilk hamleleri sayılır. Temayüllerini inkıtasız bu istikamette devam ettirebilene "mürîd" denir. Böyle bir gayretin devam ve temadisi neticesinde halis vicdanlara nazar-ı Hak ayan olur; ve bu kez de mürîd murada inkılâb eder. Yani bu ölçüde Hakk'ı arayanı gök ehli aramaya durur ve o kimse de artık Hakk'ın matmah-ı nazarı olur.

Hâl İstiğrabı

İğtirabın hal televvünlüsü "Tûbâ iligurebâ" (Müslim, İman 232) beyan-ı Nebevîsiyle tebcil edilmiştir. Fesat istilâsına uğramış bir zaman diliminde, çağın getirdikleriyle boğuşan çaresiz bir salih insan; cehalet girdabına kapılmış bir toplum içinde hakikatâşına bir alim; nifakın kol gezdiği bir dünyada sadakate kilitlenmiş bir vefa insanı iç içe böyle bir gurbet içindedir.. ve fesadın azgın köpürüşlerini, cahil yığınların zebil olup gidişlerini, nifak ve nifakçıların her zaman prim alışlarını gördükçe iliklerine kadar kendini yalnızlık içinde hisseder ve çaresizlikle "Keşke bu insanlara bir şeyler anlatabilseydik" der inler.

Hâl ve Makam İlişkisi

Hâl; insanın kendi derinliklerinde ötelerden gelen esintilerle yaşaması ve kalp ufkunda cereyân eden gece-gündüz, sabah-akşam farklılığının duyulup hissedilmesidir. Onu insanın cehd ve gayreti olmadan, insan kalbini saran sevinç-hüzün, kabz-bast şeklinde anlayanlar, bu oluş ve sezişin devam ve istikrârına "makam", onun zevâl bulup gitmesine de "nefsânîlik" demişler...

Bu itibarla, "hâl"e, bir İlâhî mevhibe ve gönül yamaçlarının "üns" esintileri,

"makam"a da insan irâde ve azminin bu nefehâtı soluklayıp benliğine mal ederek ikinci bir fıtrata ulaşması diyebiliriz.

Hâl; yaratılış, hayata mazhariyet, nur ve rahmet gibi, perdesiz her şeyin gerçek kaynağını gösterir ve hâlis tevhîdi ihtar eder. Makam ise, sa'y u gayretin sisli-dumanlı prizması içinde dediğini der ve hakîkati o kadar net aksettiremez. Onun içindir ki, kalbe gelen vâridâtın duyulup-sezilmesi ve her lâhza, kalplerde "kenzen" bilinene doğru ayrı bir yol vurulması; içinde biraz da kendimizi anlatmanın bulunduğu o vâridâtın kendi rengimize göre ifâde edilmesinden daha kadirşinâsca bir davranış sayılmıştır.

Hal ve Makamda Şuurlu Olmak

Hâl; mutlak irâdenin muradına uygun vakitlerde, ara ara gelen tecelliler.. bu tecellilerin yayılma sahası kalp ufkü.. avlayıp bir kalıba ifrağ eden de his ve şuurdur. Bu itibarla makama, dalgaları dinmiş, istikrara ulaşmış bir pâyeye nazarıyla bakılmasına karşılık; hâl, yüksek takdîrlere bağlı gelgitlerin ağında, her zuhur bir evvelkisinden ayrı ve farklı kareler içinde, sürekli belirip-kaybolan ve tıpkı güneşten gelen değişik boy ve renklerdeki dalga paketlerine benzetilebilir.

Hassas ruh ve marifete uyanmış şuurlar, suyun üzerindeki kabarcıklarda, güneşin akislerini gördükleri gibi, gönül yamaçlarında da, hâl dalgalanmalarını öyle görür, hisseder ve ayrı ayrı idrâkla mukâbelede bulunurlar. Kalp balansını iyi ayarlayamamış, dolayısıyla da irtibatsız kalmış kopuk ruhlar, bunları birer vehim ve hayâl sanabilirler; varlığa Hakk'ın nûruyla bakanlar için bunlar ayânlardan ayân gerçeklerdir.

En büyük Hâl Eri, bir önceki mazhariyetlerini, bir sonraki durumu îtibâriyle dün gördüğünden -o dün hâlin nuruyla Allah gönüllerimizi donatsın!- "Ben günde yetmiş defa istiğfar ediyorum.." [3] buyururlardı.

Zaten, Nâmütenâhî'ye dönük bir ebedî yolculukta, ebedî ışık ve ebedî buraka ihtiyâcını hisseden dupduru bir gönlün, başka türlü düşünmesi de mümkün değildi...

[3.] Buhârî, Deavât, 3; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'an, 47.

Hal ve Makamla İlgili Peygamberimizin Sözleri

Bundan dolayıdır ki, Hazret-i Sâdık u Masdûk, bir makam münasebetiyle: "Allah sizin cisim ve sûretlerinize değil, kalplerinize nazar eder.." [1] diyerek Hakk cânibince önemsenen noktayı hatırlatıp, halkça yönelinecek mihrâbı iş'ar ile âyineyi, tecellîye tevcîh buyurmak istemiştir. Derecesi daha düşük bir rivayette, kalplerin yanında ameller de zikredilerek: "Allah sizin kalplerinize ve amellerinize bakar..." [2] beyânı ise, hâlin devamıyla ulaşılan "makam"a hâl hatırına bir iltifâttır.

[1.] Müslim, Birr, 33, 34.

[2.] Müslim, Birr, 33 ,34; İbn Mâce, Zühd, 9; Müsned, 2/285.

Halimiz Ortada

Sen biliyorsun, biz de bunun farkındayız; ömrümüzün hasenât kefesi bomboş, pek çoğumuz itibarıyla bir ihlâs bezginliği içindeyiz. Çoğumuz gafil, bedbin, dünsüz-yarınsız sefil birer hâlzede gibi aktüalite ile iç içeyiz. Her hâlimizde âlâyış, gösteriş, köpük köpük hevâ ve heves; sürekli zevk u sefâya, makama, mansıba, şöhrete, şana ve dünyevî hülyalara oynuyoruz. Yığınların rüya ve hülyaları ekonomi ve refah; taptıkları da dolar, dinar ve euro. Ruhlar meflûç, kalbler kötürüm, basîret âmâ, düşünceler kirli, davranışlar da tam buna göre... Gece ve gündüz gibi iki yüzlü yaşıyoruz, ak görünüyor kapkara davranıyoruz; idare ve siyaset deyip hem ışık türküleri söylüyor hem de karanlık ağıtları mırıldanıyoruz. Devirlere, dönemlere göre renkten renge giriyor, bukalemunları şaşırtacak marifetler(!) sergiliyor ve aldatmayı beceri kabul ediyoruz. Bazen başımıza bir beyaz külâh geçiriyor, bazen belimize zünnar bağlıyoruz; bazen minarelerin başında tevhidi ilan ediyor gibi bar bar bağırıyor, bazen de "lâyüad ve lâyuhsâ" şürekâya selam duruyoruz.

Halimize Ağlamak

Bize göre ışık, varlık, hayat ve kudret elinin tabiatın çehresine saçtığı daha binlerce güzelliğin, birer tohum gibi bağrında uyanıp mayalandığı bir iklim olan gecenin derinliklerinde, bir hayat mûsikisi besteleyelim ve bunun için de, bütün

bir tarih boyu ağlamayı unutmuş gamsızlar, dertsizler ve ağlanacak hâllerine gülenler olarak, kaç asırlık gamsızlığımıza bir son verip beraber ağlayalım dedik! Cehaletimize ağlayalım, kaybettiğimiz şeylerden habersizliğimize ağlayalım, kusurdan bir heykel hâline gelmiş mahiyetimize, duygularımızın dumura uğrayışına ve hoyratlaşan gönlümüze ağlayalım; bu vaziyette öleceğimize, öldüğümüz gibi dirileceğimize, tasmalı ve prangalı büyük imtihanda, en büyük merasimde fevc fevc geçecek olan mâzinin şanlıları ve istikbalin bahtiyarları arasında yer bulamayacağımıza ağlayalım; daldan kopan bir meyve gibi yalnız düşüşümüze, ayaklar altında ezilişimize, rahmetten cüdâ kalışımıza ağlayalım; ağlayalım ve yukarılara doğru güvercinler gibi kanat çırparak, çok yükseklerde öyle bir "âh" edelim ki ünümüz, gözyaşlarından meydana gelen bulutları harekete getirsin ve sonra da ateşimizi söndürecek o damlalar, yağmurlar gibi başımızdan aşağıya insin ve ateşimizi söndürsün, kin ve nefret ateşini, bütün dünya ve ukbâ ateşini söndürsün istedik.

Halimizin Allah'a Arzedilmesi

Ey Rab, gizli açık hâlimiz bu.. ve hâl-i pür-melâlimiz sana ayan; gaye, düşünce ve iç hesaplarımıza da Sen nighbansın; bilirsin ne yapıp ne düşündüğümüzü. Ne yaptıklarımız ele alınacak gibi ne de düşündüklerimiz. Her yanımızda bir sürü yara-bere, muzmerâtımız ise mesâvi defterlerimiz gibi kapkara. İktidar ve iradelerimiz Sana emanet. Çaresizliğimiz her hâlimizden belli. Her zaman iç içe hayretler yaşıyor ve bir türlü isabetli karar veremiyoruz. Yaptıklarımız sadece bizim ve bugünün değil, bütün bir tarihin yüzünü karartacak kadar çirkin ve olabildiğine geniş alanlı. Hâlimiz, mâzimizle mukayese edilince simsiyah ve gelecek adına ümitlerimizi alıp götürecek kadar da belirsiz, bulaşık ve iç bulandıracak mahiyette. Yürüdüğümüz yollar yürünür gibi değil. Yol dediklerimiz patikadan farksız. Önümüzde bir sürü kapı; kapılar kapalı ve arkalarında da sürgü var. Varılacak nokta bilmem kaç konak ötede. Dertlerimiz en güçlü bedenleri bile yere serecek kadar amansız ve müzmin; sıkıntılarımız en uzun solukları kesecek ölçüde ciddî ve kronik. Öyle gurbetler yaşıyoruz ki emsali görülmemiş. Öyle hasretlerle kıvrım kıvrımız ki, benzeri sebkat etmemiş. Bir sürü garipleriz, bakmıyor kimse yüzümüze; âcizleriz yok elden tutanımız. Canımız çıkacak şekilde dört bir yandan sıkıştırılmış gibi bir hâlimiz var. Yakın kabul ettiklerimiz katmerli bir vefasızlık içindeler ki düşmanların kinini, nefretini aşkın; düşmanın iftirası, isnadı, tazyiki

lütfedilecek sabra kalmış. Birbirimize karşı duyduğumuz kin, nefret, hased ve hazımsızlık vahşilerin vahşeti seviyesinde. Her olumsuzluk bizi bulduğumuz noktadan aşağıya doğru çekiyor; kendimize takılıyor ve sürekli irtifa kaybediyoruz.

Halvet Kelimesinin Anlamı

Tenha bir yere çekilme, inzivada bulunma ve yalnızlığı intihab etme mânâlarına gelen halvet, Sofilere göre, halktan uzletle bütün bütün Hakk'a yönelip, duyuş, seziş, zevk ve hâl çerçevesinde her zaman O'nunla bulunmak, O'nu duymak, O'nu bilmek, O'na tahsis-i nazar etmek, gönülden O'nunla halleşmek ve zâhir-bâtın duygularla O'na bağlanmak; muztar kaldığında içini O'na dökmek ve hâlini sadece O'na açmak.. gibi hususların bütününe hamledilegelmiştir. Halvette esas olan, rûhun tasfiyesi, nefsin tezkiyesi ve vicdan sisteminin bütünüyle Cenab-ı Hakk'a teveccüh ederek, O'nun maiyyetine ermesidir. Böyle bir teveccüh ve maiyyete erme neticesinde hak yolcusunun bir kısım vâridlerle desteklenmesi, ilham esintilerine mazhariyeti, hattâ "bî kem u keyf" Hak'la söyleşmesi -ki, erbâbı ona "necvâ" der- gibi hususlar, tamamen onun cehdine ve samimiyyetine lutfedilen birer mevhibe-i ilâhiyedir; gaye değildirler, istenilmeleri de sû-i edeptir. Dahası, amelin onlara bina edilmesi, apaçık hedeften sapma ve kazanma kuşağında kaybetme demektir. Kâmil ruhlar bu kabil şeylerin talepsiz gelenlerinden bile ürkmüş, istidrac olabileceği endişesiyle sarsılmış ve bu tür mazhariyetleri ahiretin bâki meyvelerini dünyada fâni bir surette yiyip bitirme sayarak:

"Allah'ım, sen o vâridâtı arzu edenlere ver; Bana sadece dîdârına giden yolları göster." demiş ve sürekli O'na tahsis-i nazar etme üzerinde durmuşlardır.

Halvet ve Uzlet'in Anlamı

Yalnızlık ve tek başına yaşama mânâlarına gelen halvet ve uzlet, bir anlamda, herhangi bir rehber ve mürşidin nezâretinde inzivâyâ çekilip vaktini ibâdetle geçirmekten ibâret sayılmış; diğer bir tefsire göre de o, kalbi bâtil itikadlardan, karanlık duygulardan, çirkin tasavvurlardan ve Hakk'tan uzaklaştıran tahayyüllerden arındırarak, bütün mâsivâyâ (Hakk'tan gayrı her şey) karşı kapanıp letâifin dili ile Hakk'la sohbetin ünvânıdır.

Halvet, Uzlet ve Riyazet İlişkisi

Uzlet halvetin bir buudu, riyâzât da diğer buududur. Halvetin ilk basamağı kırk günlük bir fasılla tamamlandığı için buna "Erbaîn çıkarma" da denmiştir. Mürşid ve rehber, mürîd ve namzedi halvete sokacakları zaman onu alır, odasına kadar götürür; orada duâ eder ve ayrılırlar. Mürid, yapayalnız kaldığı o hücrede âdeta bir îtikâf hayatı yaşar! Ölçülü yer, ölçülü içer.. ve gücü yettiğinde, Allah'a kurbet kapısı sayılan bu halvethânede bedenî ihtiyaçlarını en aza indirir; hattâ cismânî arzularını büyük ölçüde unutmaya çalışır.. ve gece-gündüz durup dinlenmeden zikir u fikirle meşgul olur...

Halvet; halktan uzlet ve riyâzât buuduyla menşei çok eskilere dayanır ve hemen hemen tasavvuf yollarının hepsinde de mevcuttur. Hattâ daha da ileriye götürüp enbiyâ-i îzâm ile irtibatlandırmak da mümkündür.

Halvetin Gayesi

Halvetten murâd, kalp hânesini ağıyârdan temizleyip yâr ile hemdem bulunmak olduğuna göre, halk içinde Hakk'la berâber bulunan ruhlar ve kesretin en uç noktalarında dahi sürekli tevhîdi kollayan gönüller hep halvette sayılırlar. Buna mukâbil, bütün ömrünü halvette geçirdiği halde, kalbini ağıyârdan temizleyememiş ve içinden mâsivâyı söküp atamamış kimsenin halveti de bir aldanmışlıktır ve beyhûdedir.

Aslında mâverâî halvette halktan tecerrüd ve uzlet yoktur. Böyle bir halvette insan, Mevlânâ'nın ifâdesiyle, bir pergel gibi, ayağının biri lâhut ufkunda, diğeri de nâsut kutbunda, her an ayrı bir nüzûl ve urûcu bir arada yaşar ki, enbiyâ ve asfiyâ kuşağında bilinen halvet de işte bu halvettir. Cenâb-ı Hakk, Dâvud'a (as): "Yâ Dâvûd nen var, böyle halktan ayrılıp yalnızlığı ihtiyâr ediyorsun?" buyurur. Hazret-i Dâvud: "Yâ Rabbi halkı Senin için terk ediyorum" der. Cenâb-ı Hakk O'na: "Ey Dâvud, her zaman uyanık ol ve ihvânından ayrılmamaya bak ama, dostlukları sana yaraşmayan insanlardan uzak kalmayı da ihmâl etme!" ferman eder. Yâni, mâdem ki hedefin biziz ve mâdem ki, azmin köyümüzüzdür, gönlünü bizden gayrısına açma.!

Halvetin Riyâzat Boyutu

Halvetin riyâzat buudu nefsi, bedenî arzulara karşı gemlemek ve meâliye müştâk olan rûhu kemalât-ı insâniye semâlarına doğru şahlandırmaktır. Evet, ancak, riyâzat ile nefse gem vurulabilir; riyâzat ile o, kötü duygu ve tutkulardan vazgeçirilebilir; riyâzat ile teslimiyet ve inkıyâda zorlanabilir ve riyâzat ile mahviyet ve tevâzua alıştırılarak ayaklar altındaki topraklar haline getirilebilir ki; güllere saksılık yapmanın yolu ve erkânı da budur: "Toprak ol toprak ki; gül bitsin; zirâ topraktan başkası güle mazhar olamaz."

Riyâzat yoluyla, hemen herkes belli lütuflara mazhar olabilir; kimileri ilim ile ahlâkı, ihlâs ile ameli tehzib ederek hem Hakk'la hem de halkla muamelelerinde edep şuuruna ulaşırlar.. kimileri, sürekli kendilerini Rabbileriyle olan muamelelerinin gelgitlerinde bulur ve bir lâhza ara vermeden O'na daha da yakınlaşma yollarını araştırırlar.. kimileri de, sert kabuğundan sıyrılan yusufçuk gibi hayatlarını, yeni ulaştıkları semâvî âlemlerin kelebekleri sayılan ruhânîler arasında sürdürürler.

Halvetin Tarihi Gelişimi

Evet; başta insanlığın İftihâr Tablosu olmak üzere birçok nebî ve velînin uzlet ve halvetlerinden söz edilebilir. Ne var ki, sistem aynıyla alınmadığı, alınamadığı gibi, alındığı kadarıyla da orijini tam korunamamış; değişik kalıplara ifrağ edilerek, az dahi olsa başkalaştırılmıştır. Hz. İbrahim'in uzleti, Hz. Musâ'nın erbainleri, Hz. Mesih'in riyâzâtı, Sultan-ı Enbiyâ'nın halvetleri ve daha niceleri.. değişik şartlarda, değişik ortamlarda ve değişik karakterler üzerinde farklı tatbikatlarla inkisâra uğradığından mâhiyetleri kısmen değişmiş ve başkalaşmıştır. Başka türlü olamazdı; zirâ halvet, şahısların ruh yapıları, mizaçları, mezakları, karakterleri ve ruhanîliğe istidatlarıyla çok alâkalıdır. Bu itibarla, kime nasıl ve ne kadar halvet teklif edileceğini kâmil mürşidler bilir.

İlk dönemlerinde Hz. Mevlânâ bir hayli "Erbain" çıkarır. Mürşidini bulunca, halveti terk ve celveti ^[1] ihtiyar eder ki; ondan evvel ve ondan sonra da pek çok kimse aynı yolu tâkip etmişlerdir.

[1.] Celvet: Halvetin karşılığı, halkla beraber olma.

Halvetînin Tavrı ve Davranışları

Halvetî, yolun başında itikâf yapıyor gibi "uzlet ani'l-enâm" der bir köşeye çekilir.. az yer, az içer, az uyur, az konuşur; oturur-kalkar Hakk'ı zikreder.. sürekli tefekkür ve murakabeye bağlı yaşar.. derken istidâdının nihâî ufkuna, tabir-i diğerle, kemâlâtının arşına ulaştığı hissedilince de, celvete yönelir ve insanlardan bir insan olma mülâhazasına bağlılık içinde halka hizmet vermeye çalışır. Halvetî, halvetle nefsi ve enâniyeti açısından yokluğa erer; Hakk'ın varlığının ziyasıyla da solmayan, renk atmayan bir vücud-u câvidânî kazanır. Artık böyle bir hakikat erinin tasavvurlarında, düşüncelerinde, konuşmalarında kendi yoktur; hak vardır, hakikat vardır. Bu itibarla da o: "Ben bende değilim..." diyebilir. Mevlânâ, Dîvan-ı Kebîr'inde, matlaıyla başlayan bir gazelinde bu mukayyet yokluğu:

"Bize Hak yolunda bir sır, bir yolculuk nasip oldu. Biz, bizsiz olarak neş'elenir ve sevinç duyarız. Öyle ise gelin, hep bizsiz olalım, bizsiz kalalım. Önceleri kapılar yüzümüze kapalıydı; biz bizden kurtulunca, bütün kapılar da açılıverdi. Biz bu yolda bizsiz olduğumuz için gönüllerimiz huzurla doldu. Bizden gizlenen o Güzeller Güzeli Sevgili bizsiz olarak yüzümüzü okşadı. Biz O'nun uğrunda can verdik; O da bizi bizden kurtardı." sözleriyle anlatır.

Halvette Asıl Olan Şey

Halvette asıl olan, gönül gözünün ağıâra kaymaması ve gece-gündüz demeden Cenâb-ı Hakk'ın teveccühüne hazır olup beklemesidir. Bu bekleyiş aynı zamanda pasif bir bekleyiş de değildir. Bu bekleyiş kalbe akacak vâridâtı kaçırmama heyecânı içinde, gönül gözleri açık ve Hakk'la halvet adâbıyla geçirilen temkinli bir bekleyiştir. Bu manâyı soluklayan Lâ mekânî Hüseyin Efendi'nin şu sözleri ne hoştur:

Pâk eyle gönül çeşmesini tâ durulunca
Dek tut gözünü gönlüne gönlün göz olunca
İnkârı ko, dil destisini ol çeşmeye tuttur
Ol âb-ı safâbahş ile bu desti dolunca
Sen çık aradan hânesini sâhibine ver

Bî şek gelir Allah evine sen savulunca
Evvel koma ki, sonra çıkarmak güç olur güç
Şeytan çerisi hâne-i kalbe koyulunca.!

Vâkıa Allah zamandan, mekândan münezzehtir ama, O'nun insanlarla alış-verişi de yine hep kalp yamaçlarında cereyan eder. Bu itibarla da kalbin zümrüt tepeleri, O'ndan gelecek tecellî dalgalarına her zaman açık ve hazır olmalıdır ki; Hazret-i Hakkı'nın ifâdesiyle: "Kasrına nüzûl eyleye Sultan gecelerde..."

Hamdi Yazır'ın Mucize Hakkında Felsefecilere Verdiği Cevap

Konuyla alâkalı Hamdi Yazır'ın mütalâası da arz edilmeye değer mahiyettedir. Allâme Hamdi Yazır tefsirinde, mucizeyi kabul etmeyen düşünür ve filozoflara karşı oldukça ciddî bir müdafaa serdettikten sonra özetle şu tespitte bulunur:

"Bizim bilgilerimizin en sağlam esası sayılan "illiyet ittîrad"ları (sebeup-sonuç çerçevesinde hâdiselerin bidüziye cereyanı) hakkındaki malumatımız ne tam ne de mutlaktır. Aksine, bizim bu konu ile alâkalı bütün bilgilerimiz cüz'î ve nisbîdir. Bu itibarla da, bilmediğimiz bir kısım illet ve âdât-ı ilâhiyeye ait kuvveleri inkâra hakkımız olmamakla beraber, bunları birer küllî esas kabul ederek "Falan şey asla olmaz." demeye ve Mutlak Kudret'e acz isnat etmeye de hakkımız yoktur. Aslında ruhu bir tarafa bırakalım, bir ışığın parlamasıyla sönmesi arasındaki sürat bile bize, ne kadar seri bir şekilde yaratılıp yok olmaların cereyan ettiğini göstermektedir. Ne var ki, kalbleri kaskatı hale gelmiş olanlar bütün bu mümkün şeyleri görmez de dar kafalarının almadığı ve takılıp kaldıkları her noktada hemen ümitsizliğe düşüp boğuluverirler. Hele bunlardan bir sınıf vardır ki onlar, arzu ve isteklerine ters gelen hak da olsa, hakikat de olsa kat'iyen kabule yanaşmaz da onunla mücadelede bulunmak için her haksızlığı irtikap edebilirler. İşte bunlar birer firavundur ve onların bu hâline de firavunluk denir." (Hak Dini Kur'ân Dili C: 3 S: 2238)

Hareketlerimiz Allah İçin Olmalı

Gelin, cismaniyet ve nefsânîliğin o boğan, bunaltan dar mahbesinden

sıyrılarak, biraz da ruhların ferah-feza ikliminde kanat çırpıp pervaz etmeyi deneyelim: Sürekli Allah için işleyip Allah için başlayalım.. Allah için görüşüp Allah için konuşalım.. ve O'nun hoşnutluğuna götürmeyen her davranıştan da uzak durarak, ömürlerimizi bütün bütün O'nu memnun etmeye adayalım: Ellerimizi-ayaklarımızı, gözlerimizi-kulaklarımızı, dillerimizi-dudaklarımızı O'nun istediklerine bağlayarak, her hamle ve her hareketimizde O'nun sadık bendeleri olduğumuzu haykıralım.. ömrümüz oldukça hep hak aşkı, insanlık sevgisiyle oturup kalkalım.. dünyadan göçüp gideceğimiz zaman da birer aşk ve muhabbet şehidi gibi, ruhânîlerin uçuşup durduğu âleme gidiyor olma şuuruyla ayrı bir aşkınlık neşesi ortaya koyalım...

Gelin, bütün benliğimizle Hakk'a yönelip Hak'ta buluşalım.. böyle bir nokta itibarıyla unutulacak şeyleri bütünüyle gönüllerimizden çıkarıp atalım ve tutulup korunması gereken değerleri de birer göz nuru gibi canlarımızdan daha aziz bilerek, sînelerimizin nefse ve şeytana kapalı en mahrem yerlerinde sımsıkı korumaya alalım; ulaşmasın, ulaşamasın ona hiçbir hain düşünce ve zalim el, ilişmesin hiçbir menfur emel.

Hasta Ruhludurlar

Bunların belirli bir yolu, mezhebi, felsefesi yoktur. Aslında teşhisi, çerçevesi belli olmasa da bunlar birer hastadır ve hastalıkları da, mizaçlarını uyuracak değişik hâdiseler karşısında her zaman nüksedecek türdendir. Ne zaman hafakanlarının kabaracağı, ne zaman hezeyanlarının köpüreceği hiç belli olmaz. Uslu uslu otururken, bir bakarsın yakınındakilere tekme-tokat sallıyor, uzaktakilere de yazılarıyla, sözleriyle hakaretler yağıdırıyor. O, ne millî görüldüğünde doğrudur ne de milliyetsizliğinde; zaman zaman millî görünme lüzumunu duyar, önüne geleni milliyetsizlikle karalar.. yer yer evrenselliğe bürünür, millî ruh taşıyan herkesi faşistlikle suçlar.. dini kabul ediyor gibi görüldüğü aynı zamanda, rahatlıkla bütün dindarlara "mürteci" diyebilir.. insan haklarından söz ettiği aynı anda, bazı kimselerin o haklardan mahrum edilmesi gerektiğini vurgular ve zımnen de olsa onların, insan olmanın avantajlarından yararlanmayı hak etmemiş bir alt sınıfa mensup olduklarını ima eder.

Haşyet'in Anlam ve Özelliği

Haşyet, kâmil manâda bir enbiyâ hususiyetidir.. nebiler, sürekli içinde âdetâ İsrâfil'in sûrunun duyulduğu bu atmosferde ve Hakk'ın, azamet u celâlinin savleti karşısında bir can ile ölür, birkaç can televvünü ile dirilirler. Onların his, şuur ve idrâk ufuklarında her zaman: "Cenab-ı Hakk azametle dağa tecelli edince, dağ şâk şâk oldu, parçalandı ve Musa kendinden geçip bayıldı" (A'râf/143) gerçeğinin tulû ve gurûbları yaşanır. Akribü'l-Mukarrabîn ve Seyyidü'l-Ha-şiyîn de: "Ben sizin görmediğinizi görüyor, duymadığınızı duyuyorum; bilebilseydiniz ki, gök bir gıcırdayışla gıcırdayıp inledi ki!. Zaten öyle olması gerekirdi; zira göklerde meleklerin secdegâhı olmayan dört parmak kadar bile boş yer yoktur. Allah'a yemin ederim ki, eğer azamet-i ilâhî adına benim bildiğimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız, hatta zevcelerinizle bir arada bulunmaktan kaçınır, dağ ve sahralarda çığlık çığlık Allah'a yalvarırdınız" [1] buyurur. Bu hadiste hem Peygamberin ilticâ buudlu haşyeti -ki, kendi, bilinebilecek her şeyi bildiği halde firarı değil O'na sığınmayı seçmiştir- hem de diğer insanların firar buudlu heybetlerini anlatmıştır.. ve Ebu Zerr hadîsdeki: "Keşke, kökünden sökülen ve kesilip-biçilen bir ağaç olsaydım" ilavesiyle kendi hesabına bu düşünceye belîğ bir tercümandır..!

Haşyet ve mehabete göre programlanmış bir ruh, havf mülâhazası olmasa da günahlara bulaşmaz.. işte mehabet bendesi bir ismet kahramanı!: "Süheyb ne yüksek bir karakterdir muhالفarz Allah'tan korkmasa da günah işlemez." [2]

[1.] Tirmizî, Zühd, 9; İbn Mâce, Zühd, 19.

[2.] Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/323.

Hataları Silip Dereceleri Yükselten Ameller

Müslim'in naklettiği bir başka hadîste yine Allah Rasûlü şöyle buyurmaktadır :

"Allah'ın, hatalarınızı silip temizleyeceği ve sizi derece derece yükselteceği (önemli) bir hususa delalet edeyim mi? Ashabı: Evet Yâ Rasûlallah dediler. O da şöyle buyurdu: (Şartların alabildiğine ağırlaştığı ve) abdestin zorlaştığı durumlarda, eksiksiz tastamam abdest almak, mescitle (ev arasında gelip) gidip çok yol yürümek ve bir namazdan sonra diğer bir namazı beklemeye koyulmak, işte (sınır boylarında nöbet tutma seviyesinde kendini Hakk'la) irtibatlandırma budur."

Şimdi, yine gücümüz yettiği ölçüde bu zeberced söz dizisi üzerinde duralım:

Evvela, Allah Rasûlü, kelimesiyle, sözünün başında tenbih yapıyor ve muhatabları uyarıyor. Zira hadîsin devamında anlatılacak olan meseleler, dikkat isteyen meselelerdir. Zaten onların yapılması, ancak dikkat ve uyanıklıkla mümkündür. Bazı davranışlara insan, uyku halinde de muvaffak olabilir. Meselâ, bir insan uyuduğu için zina etmese veya uyuduğu için gıybette bulunmasa, en azından böyle günahlara girmemiş olur. Fakat bizim üzerinde durmak istediğimiz davranışlar, bizzat uyanıklık isteyen ve ancak uyanık olanların yapmaya muvaffak olacakları amellerdendir. Onun için, sözün başına tenbih edatı olan getirilmiştir.

"Hata" kelimesi de, hadîste dikkat çeken bir kelimedir. Her insan hata işler. Hatta hatası olmadığını söyleyen bir insan, en büyük hatayı yapmış sayılır. Hata işlememek enbiyaya mahsustur; herkes hata işler, hata işleyenin en hayırlısı da tevbe edendir³¹⁴. İşte burada Allah Rasûlü, insanı gayyâyâ doğru sürükleyen hatalardan kurtulma çaresini haber vermek istiyor.

Sadece hatadan kurtulmak yeterli değil, insanın derece derece yükselmesi ve mesafe alması da çok önemlidir. Aslında hatanın silinmesi de onun bir derece yükselmesi demektir. Diğer yapacağı amellerle de o, ayrı derinliklere ulaşacaktır. Böylece insan menfi-müsbet bu amelleri sayesinde nurdan bir helezon içine girecek ve sürekli nâmütenâhîliğe doğru pervaz edecektir. Zannediyorum, Marifet-i İlâhî deryasında yelken açmak da bu olsa gerek...

Bu amellerden birincisi, en zor şartlarda abdest almaktır. Ancak bu abdest, arızasız, kusursuz olmalıdır. Karda, kışta, soğukta, bazan suyun abdest alınmaz gibi olduğu anlarda...

İkincisi, mescid yolunda ömür tüketmektir. Böyle bir ömür, bir gün çürüyen bir çekirdek gibi, ahirette cennet meyvesi veren bir ağaç haline gelecektir. Çok uzak mescidlere gitmek ve ayağın hiç mescidden kesilmemesi, bu da ikinci ameldir.

Hataların Temizlenmesi

Hadîs-i şerifte hataların mahvedilmesinden bahsedilerek "hataları siler temizler" deniliyor. Burada "mahv" yazılmış birşeyin silinmesi, demektir. Öyle ise, hata bir nüve halinde tabiat-ı beşerde var. İnsan bu nüveyi ya nemalandırır veya gelişmesine fırsat vermez. Allah Rasûlü'nün, tavsiye ettiği hususların

yapılmasıyla Cenâb-ı Hakk, bu hataları silip süpürür ve kabiliyet-i şerri de kabiliyet-i hayra çevirir.

âyetinde de bu hakikata işa-ret edilir. Âyet şöyle demektedir: "Allah dilediğini silip, iptal eder, (dilediğini de) isbat edip sabit bırakır. Bütün kitapların aslı O'nun yanındadır" (R'ad, 13/39).

Demek oluyor ki, hata istidat olarak insan tabiatından ayrılmayan bir araz ve her insan için çok önemli bir husus... Öyle ise, onun temizlenmesi ve silinmesi de mutlaka herkesi ilgilendirecektir.

Her insan, hata işleyebilir, hattâ hayatını inhıraflar içinde sürdürebilir. Ancak bu hataların silinerek, yerlerine âli derecelerin kaydedilmesi de, her zaman ve herkes için mümkündür. İşte böyle bir bahtiyarlığa mazhar olma yollarından biri de, her şeye rağmen, bütün sıkıntılara katlanarak abdest almaktır.. ikinci olarak ciddi bir arzu ve iştiaqla sürekli mescidlere koşmak, sonra da âdetâ kalbi mescide asılı kalmak ve hayatının diğer parçalarına da nur saçayım diye, yine mescide gelmek niyetiyle mescidden ayrılmak.. ve üçüncü olarak, namazdan sonra başka bir namazı intizar etmek. Bunlar, hem hataları siler, götürür hem de insanı, derece derece arş-ı kemalata urûc ettirir.

Hatıralardaki Ramazanlar

Ramazan, bilhassa sonsuza açık gönülleri öylesine büyüler ve onları öylesine tesir altına alır ki, hep onu duyar, onu düşünür ve onu düşlerler. Evet, sokaktaki insanların mûnîleşen çehrelerinden, başı yazmalı analarımızın aydınlık nasiyelerine, bulunduğumuz yerlerin ramazanca aydınlatılmasından çarşı pazardaki ampullerin ışığına, şadırvanların başındaki kandillerden camilerin içindeki avizelere ve minarelerdeki mahyalardan başımızın üstünde kanat açmış gibi duran semanın yıldızlarına kadar her şeyin ramazanlaştığını duyar ve yaşarız.

Hatta hatırlarım; elektriğin olmadığı, camilerin bile gaz lambalarıyla aydınlatılmaya çalışıldığı dönemde, imkânı olan aileler namaza giderken, o zamanlar oldukça yeni sayılan lüküs lambalarını da beraber götürürlerdi. Biz, onların böyle gürültüyle sokaktan geçtiğini duyunca, ramazanın, lüküs lambaların ışığı altında mahalle aralarında dolaştığını tahayyül ederdik.. tahayyül eder ve onu ruhlarımızda daha bir derince duyardık. O günlerde bile

ramazanın böyle garip füsünlarla üzerimize boşalttığı manâ, hülyâ ve şiiri düşündükçe bu mübarek ay hiç bitmesin isterdik.. isterdik ama, o bize rağmen uçar gider ve arkadan da binbir debdebe ile bayram gelirdi...

Ramazanda, bütünyle Allah'a yönelmiş her çizgisi bir büyü bu sihirli yüzlerin ve manâ âlemlerinden bir kısım derinlikleri aksettiren bu sırlı gözlerin hemen hepsi de bir bilinmez âlemin ışıklarıyla pırıl pırıldır. Farklı dünyaların, farklı iklimlerin, farklı düşüncelerin yontup şekillendirdiği bu insanlar, saf olanı-akıllısı, mazbut yaşayanı-biraz dağınığı, uslusu-afacanı, her şeyi görüp bileni-hiçbir şeye akli ermeyen, milletine yararlı olma düşüncesiyle oturup kalkanı-hiçbir yararlı düşüncesi bulunmayan, duyarlı olanı-alabildiğine duygusuzu, mutlu yaşayanı-saadet arayanı, hastalıklar içinde kıvrananı-sıhhaten sarhoş olanı, mağruru, kibirlisi-mütevazisi ve muhlisiyle herkes, şaşırtacak şekilde onda birleşir; geceyi beraber duyar, imsaka beraber uyanır, ezanı beraber dinler, namazı beraber edâ eder, iftarı beraber açar ve ihtimal, her akşam oruçlu mü'min için müjdelenmiş bulunan iki sevinç, iki inşirahtan ikincisini de vicdan ve îmanlarında beraber duyar ve beraber yaşarlar.

Evet, topyekûn bütün Müslümanlar, genci-ihtiyarı, kadını-erkeğı, zengini-fakiri, sıhhatlisi-alîli, idare edeni-idare edileni, memuru ve esnafıyla ramazanın o eriten, yumuşatan, yoğurup şekillendiren sihirli ikliminde biraraya gelir.. ve gönüllere rikkat verecek bir saflık bir içtenlikle, ancak rûhânîlerin yaşayabileceğı bir mutluluğı paylaşırlar. Hatta öyle ki, o, çoğu îtibariyle talih-siz görünen fakir ve bedbaht yığınlar üzerinde bile inanılmayacak ölçüde müspet tesirler bıraktığı müşahade edilir.

Havas ve Havas Üstülerin Firarı

Havassın firarı; sıfatlardan sıfatlara, sırdan şuhûda, rûsûmdan usûle ve nefsânî duygulardan ruhânî ihsaslaradır ki: "Allah'ım Senin gazabından rızana ukûbetinden afvına sığınırım" ^[2] sözleri onların her zamanki vird-i zebânlarıdır.

Haslar üstü hasların firarı ise, sıfattan zâta ve Hakk'tan yine Hakk'adır ki, her zaman: "Sen'den yine Sana sığınırım" ^[3] der heybet ve mehabet soluklarlar.

^[2.] Müslim, Salât, 222.

^[3.] Müslim. Salât, 222.

Havf Erbabının Davranışları

Havf erbabı bazen sızlar, bazen ağlar ve gözyaşlarını ceyhun ederek günde birkaç defa hususiyle de yalnızlık zamanlarında gözyaşlarıyla "bu'd" ateşlerini söndürür ve bu'dlar bu'du cehennem üzerine yürür. Zira: "Allah korkusundan ağlayan birinin, sağılmış sütün yeniden memeye dönmesi muhaliyeti gibi cehenneme girmesi mümkün değildir" [3] fehvâsınca, cehennem ateşini söndüren en tesirli iksir gözyaşlarıdır. Bazen de, hem yaptıklarını hem de yapmadıklarını sürekli birbirine karıştırır; yaptıklarının "hüdâî" olmayıp da "hevâî" olduklarından, yapmadıklarının ise bütün bütün şeytânî olmasından, irkilir, devamlı hüznle yutkunur.. ve isabetli karar verebilirse doğrulur O'na ilticâ eder. Bunlardan birinci şıktakiler: "Rabbilerinin huzuruna döneceklerinden ötürü, yürekleri çarparak vereceklerini verirler" (Mü'minûn/60) mealindeki âyet münasebetiyle, Aişe Validemiz'den nakledilen şu vakayı misâl olarak gösterebiliriz: Validemiz buyurur ki: "Bu âyet nâzil olunca 'âyetle zikredilenler, zina etme, hırsızlık yapma, içki içme gibi haramları irtikap edenler midir?" diye Rasûlullah'a sordum. İnsanlığın İftihar Tablosu Seyyid'ül-Ma'sûmîn: "Hayır ya Aişe, âyetle anlatılmak istenen, namaz kılıp, oruç tutup sadaka verdiği halde, kabul olup olmaması endişesiyle tir tir titreyenlerdir, buyurdular." [4] Birinci kategoride zikredilenlere "düz mü'minler" diyeceksek ikincilerine "derin mü'minler" veya "kamil insanlar" demek uygun olur zannederim.

Ebû Süleyman-ı Dârânî: "Kulun, havf ve recâ arası bir yol tutup gitmesi esas olmakla beraber, her zaman kalbin korku ve saygıyla atması daha emin bir yoldur" [5] der. Aynı düşüncüyü paylaşan Şeyh Galip ise havf mevzuundaki hislerini şu müstesna mısrasıyla âdetâ hülâsa eder:

Bin havf ile ceşm-i cânı bâzet!

[3.] Tirmizî, Fezâilü'l-Cihad, 8; Nesâî, Cihad, 8, Müsned, 2/505.

[4.] Tirmizî Tefsirü'l-Kur'ân, 24.

[5] Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s. 128.

Havf u recâ-Kabz-u Bast İlişkisi

Havf u recâ (korku-ümit) irâdî birer tavır ve Hakk yolunun sâlikleri için bir ilk menzil ve ilk nokta olmasına karşılık; kabz-bast, bir kısım irâdî sebeplerin

dışında, hakikat yolcusunun yolunu kesen veya onu şahlandırıp kanatlandıran nihâî sınırda sırlı bir alış-veriştir.

Havf u recâ, istikbâle âid, sevilip sevilmeyen şeylere karşı bir endîşe hissi, bir ümîtlenme neşvesi ise kabz u bast, halihazır itibâriyle kalbe gelen değişik boy ve renkteki dalgaların tesirinde, kalbin neşeyle atması veya kasvetle kasılması şeklinde de yorumlanabilir...

Marifet yamaçlarında seyâhat edenler için kabz ne ise, yoldakiler için havf, onlar için bast ne ise, yoldakiler için de recâ' aynı şeydir.

Havf ve Reca Dengesi

Gazze'de son dakikalarını yaşayan İmam-ı Şafî'nin recâ adına şu son ve dolgun soluklarını kaydetmeden geçemeyeceğim:

"Kalbim kasvet bağlayıp yollar da sarpa sarınca, ümidimi affına merdiven yaptım.. günahım gözümde büyüdükçe büyüdü ama, onu alıp affının yanına koyunca, affını tasavvurlar üstü büyük buldum." [2]

Allah korkusunun insanı günahlardan uzaklaştırıp, O'na yönelttiği, O'na yaklaştırdığı yerlerde sürekli "havf" soluklamak; ye's çukurlarına düşüldüğü veya ölüm emarelerinin belirlediği zamanlarda da "recâ"ya sarılmak, havfrecâ dengesi adına ölçü sayılacağı gibi, ruhta hâsıl olan emniyet duygusuna karşı korku unsurlarını harekete geçirmek, ümitsizlik hazanlarının esip-savurduğu hengamda da recâ seralarına sığınmak da ayrı bir yaklaşım keyfiyeti sayılabilir. Bu itibarla, bazen en mükemmel amelin yanında duman duman korku tütebilir ve az bir amelin sağında-solunda da recâ tüllenebilir...

[2.] Zehebî, Siyeru A'lami'n-Nübelâ, 1/150.

Havf'ın Anlamı

Arapça'da, korkma, ürperme, irkilme manâlarına gelen havf; istilâhî manâsı itibariyle; şer'an haram olmayıp da daha hafif mertebede memnu bulunan bir şeyi işlemekten sakınma anlamına, sofiyece de; "recâ" duygusunun yanında, hak yolcusunun emniyete düşüp aldanmaması ve kuruntulara takılıp kalmaması için manevî seyr ü seferde hem bir denge unsuru ve hem de nâz u şatahata

götürecek düşünceleri tadîl eden bir iksirdir.

Havf, Kuşeyrî'ye göre; manâ yolcusunun, Allah'ın sevmediği, hoşlanmadığı şeylerden sakınmasını ve uzak kalmasını sağlayan, onun içindeki bir korku duygusu şeklinde yorumlanmıştır ve daha çok da, gelecekle alâkalı gösterilmiştir.

Havf'ın Kaynağı ve Akıbet Endişesi

Evet havf, ya bir insanın arzu etmediği şeylere maruz kalacağı endişesinden veya isteyip dilediği şeyleri kaçıracağı düşüncesinden kaynaklanır ki, her iki durum da istikbâl ile alâkalıdır. Kur'ân-ı Kerîm de, pek çok âyât u beyyinatıyla amel ve davranışların ilerideki neticelerini nazara vererek istikbâl buutlu bir dünya kurmayı hedefler.. O'nun kurmak istediği dünyada geleceği iyi ve kötü semereleriyle bir ruh, bir manâ, bir düşünce, hattâ bir aksesuar olarak görmek her zaman mümkündür. O, müntesiplerinin gönlüne bütün bir hayat boyu âkıbetendiş olmayı aşilar ve ayaklarını yere sağlam basmalarını hatırlatır: "Hiç hesaba katmamış oldukları şeyler Allah tarafından karşılırlarına çıkarılıverdi" (Zümer/47) ürperti hasıl eden fermanı: "De ki: Amellerin bütün bütün boşa gidenini size haber vereyim mi? Onların ameli ki, dünya hayatında bütün çalışmaları boşa gittiği halde kendilerini güzel iş yapıyor sanmaktadırlar" (Kehf/103) gönülleri hoplatan beyanı gibi daha pek çok âyet var ki bunlar insanın hayat dantelâsının öteden getirilmiş atkı ipleri gibidirler.. Bu iplerle hayatını kaneviçe gibi örene ne mutlu Kur'ân sık sık bunlarla gönüllerimize uhrevîlik aşilar ve gözlerimizi ukbâya çevirir.

Havf'ın Mertebeleri

Havfin en aşağı mertebesi, imanın şartı ve muktezası olan havftır ki: "Eğer gerçek mü'min iseniz benden korkun" (Âl-i İmrân/175) meâlindeki âyet buna işaret etmektedir. Bunun bir üstü ilim buudlu havftır ki: "Allah'tan, kulları arasında ancak alimler hakkıyla korkar" (Fâtır/28) âyeti de bu mertebeyi ihtar eder. Daha üst bir mertebe ise marifet mertebesidir ve heybet televvünlüdür ki: "Allah size kendisine karşı ürperti içinde bulunmanızı emreder" (Âl-i İmran/28, 30) beyan-ı sübhânîsi de bunu hatırlatır.

Bundan başka, bir kısım sofîler havfı; biri heybet, biri haşyet olmak üzere kendi içinde de ikiye ayırmışlardır. Her ikisi de korku ve saygı düşüncesinden kaynaklanmasına rağmen bunlardan heybet daha ziyade "fırar" yörüngeli, haşyet ise "ilticâ" mahreklidir. Seyr u sülûkte heybet sahibi, sürekli fırar düşüncesi içindedir; O'nunla oturur-kalkar, O'nu düşler ve O'nu tasarlar; haşyet sahibi ise, her lâhza ayrı bir mülâhaza ile O'na ilticâ etme vesileleri araştırır ve O'na sığınma fırsatları kollar.

Hayâ Hakkında Değişik Yorumlar

Hız. Cüneyd'e göre hayâ, Cenâb-ı Hakk'ın üzerimizdeki maddî-manevî nimetlerini idrâk etmenin yanında eksiklerimizin ve kusurlarımızın endişesini yaşamaktır.

Zünnûn'a göre, sürekli gönüllerimizde olumsuz davranışların dehşetini duymak, duyup yönümüzü bir kere daha kontrol etmektir.

Bir başkasına göre insanın, Cenâb-ı Hakk'ın gizli-açık her şeye nıgehbân olmasına göre hayatını tanzim edip onun kendisine olan muâmelesini esas alarak yaşamasıdır ki, bir İlâhî eserde bu husus hatırlatılarak şöyle buyurulmaktadır: İnsanoglu! Sen Benden hayâ ettiğın sürece insanlara ayıplarını unuttururum." Bu arada Cenâb-ı Rabbi'l-İzzet'in, Hız. İsa'ya: "Yâ İsa evvelâ nefsine nasihatte bulun, o bu nasihatı kabul ederse halka va'zet; yoksa benden utan!" şeklindeki sözünü de kaydedebiliriz..

Hayâ mevzuunda daha değişik tasnifler de vardır. Bu cümleden olarak: Affına ferman geleceğı âna kadar, Hız. Âdem'in tavırlarından dökülen suçluluk hayâsı.. gece-gündüz ara vermeden Cenâb-ı Hakk'ı tesbih ettikleri halde:Sana hakkıyla ibâdet edemedik" diyen meleklerin taksîr hayâsı.. marifet erbâbının onca derinliklerine rağmen: Seni hakkıyla bilemedik" sözleriyle solukladıkları iclâl hayâsı.. hayatlarını kendi arzu ve isteklerinden tecerrüd ufkunda seyahatle sürdüren ruh ve kalp insanların her zaman duyup hissettikleri heybet hayâsı.. her an kurb içinde bu'd; bu'd içinde de kurb televvünüyle, sonsuz uzaklıklarında sonsuz yakınlığı duyan yakîn insanların minnet hayâsı.. Hız. Mahbûb'u sevilmesi gerektiğı ölçüde sevememe endişesinden kaynaklanan vefâsızlık hayâsı.. duâ ve talep makamında istediklerini iyi seçememiş olma tedirginliğini taşıyanlarda ihlâsı ihlâl hayâsı.. her zaman ahsen-i takvime mazhariyetlerinin şuurunda olan yüksek ruhların, mazhariyetleriyle telif edemedikleri "pes" işler

karşısında hissettikleri gayret hayâsı sayılabilir..

Hayâ İlâhi Bir Ahlaktır

Hayâ, İlâhî bir ahlâk ve bir Allah sırrıdır. Eğer insanlar onun nereye taalluk ettiğini bilselerdi daha temkinli olur ve daha titiz davranırlardı. Bu hususu tenvir edecek şöyle bir vak'a naklederler:

Cenâb-ı Hakk mahşerde hesâba çektiği bir ihtiyara: "Niçin şu günahları işledin?" diye sorar. O da inkâra sarak günah işlemediğini söyler. Bunun üzerine Hz. Erhamürrâhimîn:

"Öyle ise onu cennete götürün" buyurur. Bu defâ da melekler araya girerek:

"Yâ Rab, bu insanın şu günahları işlediğini siz biliyorsunuz" derler. Allah da onlara: "Evet öyledir ama ümmet-i Muhammed'den biri olarak ağaran saçına-sakalına baktım; ayıbını yüzüne vurmaya hayâ ettim" fermân eder. Kenz'in rivâyetine göre; Cibrîl bu haberi Efendimiz'e iletince, o şefkat ve hayâ insanının gözleri dolar, ağlar ve şöyle buyurur: "Cenâb-ı Hakk ümmetimin ak sakallılarına azap etmekten hayâ ediyor da ümmetimin ak sakallıları günah işlemekten utanmıyorlar."

Hâsılı: "Hayiy, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerindendir. Bunun böyle olduğu hadisle sâbittir. Öyleyse gel, sen de bundan nasîbini al!"

Hayâ İmandandır

Evet, insan tabiatında bulunan bu sıkılma ve çekinme hissi, "O, Allah'ın kendisini gördüğünü bilmez mi?" (Alak/14) gibi âyetlerle anlatılan îmân şuuruyla.. "Şüphesiz Allah, sizin üzerinizde her şeyi görüp gözetendir" (Nisâ/1) misillü beyanlarla ifâde edilen ihsan anlayışıyla beslenmezse uzun ömürlü olamaz. Olamaz, zira hayânın hem var olup gelişmesi hem de devam ve temâdisi îmâna bağlıdır. Bu münâsebeti Hz. Seyyidü'l-Enâm (sav), ashâbından birinin diğerine, hayâyla alâkalı nasihatlarını duyunca: " Bırak onu, hayâ îmandan gelir.." Diğer bir ifâdelerinde: "Îmân yetmiş şu kadar şûbeden ibârettir, hayâ da îmandan bir şûbedir" buyururlar.

Bu itibarla diyebiliriz ki; fıtrî hayâ, tıpkı insan tabiatında saklı bulunan diğer

iyilik nüveleri gibi, insanı insan yapan marifet dinamikleriyle beslendiği ve takviye edildiği ölçüde gelişir, kalbî ve rûhî hayâtın bir buudu hâline gelir ve nefsin pek çok bâlâpervâzâne isteklerine set çeker ve engeller. Aksine bu duygu îmân ve marifetle geliştirilemez, ihsan şuuruyla takviye edilemez; takviye edilmek şöyle dursun nefsânîlik gayyâlarında açılıp-saçılarak köreltilecek olursa, fert ve toplum plânında insanı insanlığından utandıran yırtıklıklar ve sürtüklükler kaçınılmaz olur. İnsanlığın İftihar Tablosu, hayâ âbidesi aleyhi ekmelüttehâyâ Efendimiz, bu hususa temas eder ve "Hayâsız olduktan sonra istediğini yap!" buyurur. Hayâ ve hayat birbirine bakan kelimelerdir ve bu yakınlıktan, kalbin ancak, îmân ve marifet sağanaklarıyla beslendiğinde hayattar kalabileceği esprisini çıkarmak mümkündür. Evet hayat kendi dinamikleriyle, hayâ da kendi dinamikleriyle var olur ve yaşar.. yoksa her ikisi için de inkıraz kaçınılmazdır.

Hayâ'nın Anlamı

Çekingenlik ve utanma da demek olan hayâ; sofiye ıstılahında, Allah korkusu, Allah mehâfeti ve Allah mehâbetiyle O'nun istemediği şeylerden çekinmek mânâsına gelir. Böyle bir hissin, insan tabiatında bulunan hayâ duygusuna dayanması, şahsı, edep ve saygı mevzuunda daha temkinli, daha tutarlı kılar. Temelde böyle bir hissi bulunmayan veya yetiştigi çevre itibariyle onu yitiren şahıslarda hayâ duygusunu geliştirmek zor olsa gerek.

Hayâ'nın Kısımları

Evet, yukarıdaki işaretlerden de anlaşıldığı gibi hayâyı ikiye ayırmak mümkündür:

1- Fitrî hayâ ki, buna hayâ-i nefsî de diyebiliriz; insanı pek çok ar ve ayıp sayılan şeyleri işlemekten alıkor.

2- Îmândan gelen hayâdır ve İslâm dîninin önemli bir derinliğini teşkil eder.

Fitrî hayâ, İslâm dîninin rûhundaki hayâ ile beslenip gelişince ar ve ayıplara karşı en büyük mânia teşekkül etmiş sayılır. Tek başına kaldığı zaman, bazı ahvâl ve şerâit altında sarsılır, yırtılır, hatta bazen bütün bütün yıkılabilir..

Hayâ'nın Mertebeleri

Hayâda ilk mertebe, insanın kendisine, Hakk'ın nazarıyla bakmasıyla başlar. Bir insanın, O'nun ölçüleri ve O'nun murâkabesi açısından kendini yakın takibe alması onda temkin derinlikli bir hayâ hâsıl eder ki, böyle bir insan duygu ve düşünceleriyle hep diri sayılır.

İkinci mertebe; kurbet ve maiyyet şuuruyla mebsûten mütenâsiptir ve: "Nerede olursanız O sizinle berâberdir" (Hadîd/4) ufkunda seyahat edenlere müyesserdir ki, bu hususla alâkalı Efendiler Efendisi'nin şöyle buyurduğunu naklederler: Allah'a karşı olabildiğince hayâlî davranın! Allah'a karşı gerektiği ölçüde hayâlî olan, kafasını ve kafasının içindekilerini, midesini ve midesindekilerini kontrol altına alsın! Ölüm ve çürümeyi de hatırlından dûr etmesin! Âhireti dileyen dünyanın sûrî güzelliklerini bırakır.. işte kim böyle davranırsa, o Allah'tan hakkıyla hayâ etmiş sayılır."

Üçüncü mertebe; En son durak Rabbindir" (Necm/42) hedefine ulaşma yolunda, rûhî ve kalbî hayâtın şühûd enginliklerinin sezilmesiyle gerçekleşir ve seyr-i rûhânînin kanatları altında sonsuza kadar sürer gider.

Bir insanın gerçek insanlıktan nasîbi, hayâdan hissesi ölçüsündedir. Eğer Hakk yolcusu, menfî-müsbet bütün teşebbüslerinde başını sonsuza çevirip davranışlarını ötelere göre ayarlayamıyor, mahviyet içinde iki büklüm olup edeple yaşayamıyorsa, onun mevcûdiyeti bir bakıma kendisi için ar, başkaları için de bârdır. Bu mülâhazaya binâendir ki: "Hayır hayır Allah'a yemin ederim ki, hayâ sıyrılıp gittiği zaman, ne hayatta ne de dünyada hayır kalır" demişler.

Hayat Mertebeleri ve Hüzün

Hüzün, insanın kalb mekanizmasını, duygular âlemini gaflet vadilerinde dağınıklığa düşmekten koruyan bir serâ, bir atmosfer ve cebrî bir çeper, dolayısıyla da cebrî bir konsantrasyon yoludur. Öyle ki, hüzünlü sâlik, bu cebrî teveccüh sayesinde, başkalarının mükerrer "erbâin"lerle elde edemeyecekleri kalbî ve ruhî hayat mertebelerini bu yolla en kısa zamanda elde edebilir.

Hayat Tutkusu ve Zevke Düşkünlüğün Anlamı

Hayata düşkünlük, ruhun sefilleşmesi ve insanın, insanî melekelerini kaybederek içten içe çürümesidir. Yaşama zevki, insanı yüceltecek duygular üzerine oturmuş bir dev, azim ve irâdenin başına indirilmiş bir balyozdur. Hayat tutkusu, ferdi bohemleştiren bir maraz ve toplumun boynuna takılmış bir kementtir. Fert bu marazdan kurtulacağı, toplum da bu kemendi boynundan atacağı âna kadar, millet meflûç ve bahtsız, vatan da bir 'dârülaceze'den ibarettir.

Hayat ve Hay İsmiinin Tecellisi

Hayat dediğimiz şey, genel mânâda, "Hay" ve "Muhyî" isimlerinin umumî bir tecellisi, insanlar açısından da ruh-u menfûhun belli mezâhirde tezahüründen ve tezahür içinde değişik televvünlerle ortaya koyduğu aktivitelerden ibarettir. Ruh, insana taalluku itibarıyla hâdistir ve hudûsu da her an yenileniyor gibi, her saati, her dakikası, her saniyesi.. ve her âşiresiyle Hazreti Hayy u Kayyum'un hayat-ı sermediyesinden esip gelen nefahâtla devam etmektedir. Hayatın arkasındaki bu sırrı görmeyenler, ruhu ya canlının fizyolojisine ya dimağına bağlamış, ya da onun arkasındaki istinat ve istimdat noktalarından gafletle, onu kadim ve ezelî görerek binefsihi bekasına hükmetmişlerdir. Oysaki o, perde dahi olsa, ne esbaba isnat edilecek kadar değersiz ne de kendine "kıdem" isnat edilecek kadar küstahtır. O, Hakk'ın var etmesiyle var olmuştur, O'nun kayyumiyetiyle de devam etmektedir ki "Allah'ın ilk yarattığı benim ruhumdur." beyan-ı nebevîsi de bunu işaretlemektedir.

Hayat ve İmtihan

Bir imtihanlar zinciridir hayat baştan başa. Tâ çocukluktan başlar insanoğlu için imtihanlar. Ve rûh bedenden ayrılacağı ana kadar da devam eder durur. Anlayıp sezebilenler için bu küçük küçük imtihanlar, birer eleme ve finale kalan ruhların tespit edilmesiyle alâkalıdır. İnsanoğlunun vicdanında ve rûhânîlerin gözünde tespit edilmesiyle...

Hayat Yolculuğu

Yollar kıvrım kıvrım uzanır sonsuzluğa kadar. Ve yolcular vardır bu yollarda, çağlayan sular, ağlayan bulutlar gibi.. sular gibi başını taştan taşa vurarak koşar sonsuz ummanlara doğru. Ve, ışıkla, hararetle yükselir yükselebildiği kadar.. bitip tükenme bilmeyen bu devr-i dâim, bu ebedî yolculuk, bir lâhza dinmeden sürer gider. Güneşler ülkesinden toprağın bağrına ve oradan da yeniden yıldızlar âlemine göç eder durur bütün varlıklar..!

Mahlûkatın solukları sayısındadır yollar. Ve her varlık, kendine has bir yolda koşar durur hedefinden yana... Solucan sürüm sürüm kat eder yolunu. Kaplumbağa adım adımdır kendi yolunda. Atlar sekerek, kuşlar kanat çırparak geçer giderler yollarından. Yıldırımların bir ayrı seyahati; güneşlerin bir ayrı akıp gidişi vardır bu yollarda...

Hayat Yolculuğu ve Ölüm

İnsanoğlu, ölmek için var olur, dirilmek için ölür ve ebediyeti duyup yaşamak için de dirilir. Bir bir gelinir bu dünyaya.. bir bir yürür herkes bu upuzun hayat yolunda.. onca müştereklere rağmen herkes kendi kaderiyle oturur-kalkar.. kendi kaderini yaşar ve programlandığı çerçevede, daha sonra bir başka hayatı duyup yaşamak için arkasına bakmadan yürür ebediyete.

Hayat Yolculuğundaki Sürprizler

Işık-karanlık arası sürüp-giden bu uzun seyahatte, her zaman hedeften gelebilecek bir kısım tecelli paketleriyle karşılaşmak mümkün olabileceği gibi, mukadder bütün vâridlerin, yolculuk sonrası bir iltifat teşrifâtına bırakılması da söz konusudur. Öyle ki, her yolcu bu uzun yollarda bazen, uzakta, hayâl-meyâl çakan bir şuâ ile ürperir.. bazen, sadâkat testine tâbi tutuluyormuşçasına ömür boyu bir tek şûle ile dahi karşılaşmaz.. bazen, geçtiği yollarda, her tarafın ışıklarla tüllendiğini temâşâ eder.. bazen, aralanmış bir gaybî panjurdan gizli gizli gözetiliyor olduğunu hisseder gibi olur ve haşyetle göz-kulak, dil-dudak kesilir; kesilir ve imanı sayesinde kendine açılan böyle bir tarassudu, maiyyete yaklaştığının emaresi gibi değerlendirerek göğüsleyeceği ipe iyice yaklaşmış bir koşucu gibi daha bir heyecanlanır ve daha bir şahlanır.. hattâ böyle bir seyahatte meleklerle iştirak ettiği hissiyle öyle bir coşar ki, kalbinin ritminde bütün göklerdeki âhengin sesini duyabilir.

Hayata Düşkünlük

  u katiyen unutulmamalıdır ki, hayata peresti , ruhun sefil leşmesi ve insanın, insan  melekelerini kaybederek içten içe     mesidir. Yaşama zevki, insanı yüceltecek duygular üzerine oturmuş bir dev, azim ve irâdenin ba ına indirilmiş bir balyozdur. Hayat tutkusu, ferdi bohemle tiren bir maraz ve toplumun boynuna takılmış bir kementtir. Fert bu marazdan kurtulacağı, toplum da bu kemendi boynundan atacağı  na kadar, millet meflûç ve bahtsız vatan da bir "d   laceze"den ibarettir.

Hayata Merhametle Bakmak

Göklerde ve yerde hüsn-  kabule açık, iman esasl , ihsan derinlikli bu çağrıya, bir gün bütün ruhânîlerin saygıyla yöneleceği, gök kapıları aralanarak ona iltifat ve teveccühlerin yağacağı muhakkaktır.   te esas o zaman bütün g n  ler merhametle atacak, merhametle d    necek, merhametle konuşacak, merhametle davranacak ve bütün varlığı merhametle kucaklayacaktır.. ve zannediyorum, yeryüzü, bu  l   de bir merhametin pırıl pırıl aynası haline geldiği üçte o gün bizler de, hayatı daha içten sevecek, sevdirecek ve başkalarına ebedile me yollarını gösterme uğrunda nefsimize ait hasis şeylerden bütün bütün sıyrılarak, vicdanın m    hede ufkuyla hem kendimizi hem de bizim dı ımızdakileri daha farklı görebilme zâviyesini yakalamış olacağız; yakalamış olacak ve sadece yapabileceğimiz iyilik ve güzellik d    ncesiyle yetinmeyip, elimizden gelmeyen iyiliklere, güzelliklere de ulaşmaya çalışacak ve bu konuda sürekli erilmez zirvelerin hülyâlarıyla oturup-kalkacağız. Ula ılmazlar ulaşılır hale gelince "tahdîs-i nimet"le g rleyecek; t katimizin sınırlarını zorlayan aşkın mefkûreler karşısında da hep ümitten soluklarımızı imanla kanatlandırarak aktif bekleyiş içinde olacağız.

Hayatı Bilinçli Yaşayan İnsanlar

Hayatı d    nerek yaşayanlar ve derecelerine göre yaşadıkları hayatın her gününü, her saatini, yepyeni d    ncelerin limanları, rıhtımları, rampaları haline getirenlere gelince, onlar ömürlerini hep zaman üstü olmanın fevkalâdelikleri,

sürprizleri, büyüleri içinde sürdürür; geçmişî mübarek bir kaynak gibi yudumlar, bir râyiha gibi ciğerlerine çeker, bir kitap gibi mütalâa eder ve geleceğe de bu donanıyla yürür.. ve onu gönlünün bütün sıcaklığıyla kucaklar, ümitleriyle renklendirir, azim ve iradesiyle şekillendirir; içinde bulunduğu zaman parçasını da, yüksek ideallerini gerçekleştirmenin strateji merkezi, bu uğurda gerekli teknolojileri üretme atölyesi, nazarîden ameliye geçme köprüsü kabul eder ve hep zaman üstü, mekan üstü olmaya çalışırlar.

Evet onlar, bir yandan varlık ve zamanı böyle bir perspektifle değerlendirirken, diğer yandan da maddî, cismânî hayatın darlığından sıyrılarak duygu ve düşünce âlemlerinin enginliklerine açılır ve bu fani, muvakkat hayat içinde ebediyet buutlu bir başka âlemin sonsuza açık yamaçlarında dolaşırlar; dolaşır, hem düşünceleri, hem hisleri, hem de ümitleriyle sürekli sonsuz peyler, sonsuzluk duygusuyla yaşar; kalplerinin derinliklerinde oyup derinleştirdikleri ledünnî enginliklerde insan olmanın zenginliğini temâşâ eder ve gönüllerinde kurdukları ağlarla, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, insan hayalinin tasavvur edemeyeceği türden sürprizler avlamaya çalışırlar. Öyle ki, artık onların seviyeler üstü bilgi, marifet ve müktesebâtı, onlara, daha yukarıları, yukarıların da yukarısını gösterir ve her birine birer semavî üveyk olmayı vaat eder. Böyle düşünüp böyle yaşayanlara ve hayatlarını birer düşünce meşcereliği haline getirenlere, siz isterseniz hikmet erleri, isterseniz hidayet edâlî felsefe kahramanları diyebilirsiniz.. onları nasıl tanımlarsanız tanımlayın, eski dünyalardan şimdilere uzanan çizgide, tarihi bir dantela incelik ve zerafeti içinde örgüleyen aydınlık insanlar, hep bu üstün ruhlar arasından çıkmıştır. Hatta, dinden daha ziyade birer felsefî sisteme benzeyen, Brahmanizm, Budizm, Konfüçyizm, Taoizm ve Zerdüşt sistemi dahi, bu ruh kahramanlarının insanlığa birer armağanıdır.

Hayatı Boyunca Dahice Davrandı

"Dehâ için intihap yoktur" derler; yani dehâ sahibi "şunu yapayım, şunu yapmayayım" demez; "şunu yapmak yararlı, şu da zararlı" diyerek, bir şeyin yapılacağına veya terk edileceğine hüküm vermez. O, ilâhî bir mevhibe, ledünnî bir saika ve şaika ile, çevresinin en derin, en şümüllü ve zahirî, bâtınî, rûhî, içtimâî ihtiyaçlarını kucaklayacak çok üniteli bir güç kaynağı gibi pek çok şeyi omuzlayabilecek kuvvetleri ruhunda toplamış bir fitrat harikasıdır. Bediüzzaman ve onun arkada bıraktığı eserlerini tetkik edenler onda dehânın

bütün hususlarının var olduğunu görürler. O, gençlik döneminde, çevresine sunduğu ilk deha solukları sayılan eserlerinden, mahkemeler, zindanlar ve sürgünlerle geçen çileli bir hayat içinde inkişaf edip gelişen olgunluk dönemi kitaplarına kadar hep o seviyeler üstü seviyesini korumuş ve her zaman dâhiyâne konuşmuştur.

Hayatın Anlamı

Hayatın her lahzası yeni yeni hazineler elde edebilmek için bir kısım fırsatlardan ibarettir. Bu fırsatları değerlendirerek aydınlıkta yaşamak veya onları fevt ederek karanlıkta kalmak insanoğlunu şerefleendirme noktasında ona bırakılmıştır.

En başta hayatın kendisi de, insanoğluna bahşedilen büyük nimetlerden biridir. Hayata gelmek veya gelmemek, insanî hüviyete varlığa ermek veya ermemek elimizde değildir ama; onu değerlendirmek ve bu sihirli nimetlerle iki âlemin mutluluğunu elde etmek iradelerimize bağışlanmış ilâhî bir armağandır.

Hayatın Anlamını Kavramak

Eğer yanılmıyorsam, gerçek hayat adına yakalanması gerekli olan ufuk da işte budur! Biz kâinatın en önemli bir canlı aksesuarı, hattâ ruhu, özü, usâresi; topyekün varlık da bu özün bir inkişâf ve inbisâtı... Öyle ise denebilir ki, bizim asıl sorumluluğumuz, konumumuzun gerektirdiği bir zâviyeden, varlığın bütün satır ve sayfalarını okuyup değerlendirerek, ruhumuzun derinliklerindeki hikmet aktivitemizi ortaya çıkarmaktır.. çıkarıp ve dış yüzü itibarıyla doğmak-ölmek arasında ızdırap çekmekten ibaret olan cismânî yaşayışın dağdağlarından sıyrılıp, kalbî ve rûhî hayata va'dedilen mânevi enginliklerde tecellî ve zevk avlamaktır.

Aslında, bu elemli hayatı yaşamaya değer hale getiren de, herhalde, bu fânî yolculuğun her merhalesinde, ayrı bir neşveye ulaşmak ve farklı bir lûtfâ mazhariyet olsa gerek. Bunu başarabilen kimseler, her an ayrı bir tecellî ile mest ve sermest; ruhlarının, tıpkı bir şiirin, bir mûsikînin kendi mecrâsındaki akışının cezbisiyle pürheyecan karar noktasına koşması gibi, haz yudumlayarak, zevk soluklayarak hep O'na koşarlar.

Hayatın Değerinin Bilinmesi

Bu zâviyeden, hayatın birinci faslı bir lütuf ve ihsan, ikinci safhası ise, irâde, plân ve Hakk'ın emirleri karşısında hassasiyetle üzerinde durulup işlenecek bir harman mesabesindedir. Evet, önceden bize verilenleri, irâde şuur ve mükellefiyetlerimizle değerlendirecek, hayatımızı zenginleştirmemiz, fazilet ve Hakk'ın hoşnutluğuyla ona ölümsüzlük kazandırmamız, zamanın bereketli ve canlı akışı içinde onu yeni buutlara ulaştırmamız her zaman mümkündür.

Her türlü muvaffakiyet, o yolda gerekli olan prensipleri iyiden iyiye bilip ona göre hareket eden, devrinin şartlarını idrâkla hesaplı davranan ve çalışmalarını ara vermeden sürdüren talihliler için bahis mevzûu olsa bile, görgüsüz, bilgisiz, aceleci, hele hele kendi devrini yaşamayan kimselerin onu elde etmelerine imkân yoktur.

Her günü, yeni bir bahar sayarak durmadan çevreye tohum saçanlar, ve her fecri, feyizli, bereketli bir hazîne kapısı bilerek Hakk'ın ilk ihsanlarını değerlendirip o kapıyı açmaya çalışanlar, hayatlarını yediveren bir başak haline getirir ve ruhlarıyla ölümsüzlüğe ererler.

Hayatın Dinamikliği

Başını kaldır çevrene bak ve dünü-bugünü birarada görmeye çalış! Her şeyin muntazam bir tempoyla değişip gelişmekte olduğunu; dün minik bir tomurcuk, kuru bir tohumcuktan ibaret olan filizlerin, dânelerin boy atıp başak bağladıklarını, ayağa kalkıp çiçekler açtıklarını göreceksin ve hayretten hayrete gireceksin...

Evet, tıpkı baharda, otların, ağaçların, hatta bütün canlıların urbalarını giyip formalarını takması ve her biri kendine has renk, şekil, keyfiyet ve edâ ile gözlerimizi kamaştırıp gönüllerimizi coşturması, başlarımızı döndürüp bakışlarımızı bulandırması misillü; dünyânın dörtbir yanında, değişik renk, değişik şekil ve değişik şîvede, fakat hepsi de o tek ve biricik gerçek etrafında olagelen en mevzun değişmeler, en dengeli gelişmeler birbirini takip etmekte ve adetâ Kudret-i Sonsuz, bütün handikaplara rağmen, içiçe baharlar gibi peşipeşine hârikalar ve mucizeler sergilemekte.

Evet, her biri birer cansız kaya parçasına dönmüş dağlara-tepelere,

dağlarda-tepelerde kütükleşen ağaçlara, ağaçlar arasında kalakalmış cansız cenazelere, evlek evlek sular yürümekte.. yıllar yılı ayaklarımızın altında ölü gibi yatan toprak hayat olup fışkırmakta.. hava, su, yeşil yapraklara, renk renk çiçeklere ve tatlı meyvelere doğru sessiz sessiz akıp gitmekte..

Hayatın Gayesini Anlayamayanlar

Yüksek mefkûrelere gönül verememiş; kendini ulvî gayelere göre ayarlayamamış; basit düşüncelerin karanlık ve zıtlarla dolu atmosferinden çıkamamış; görüp duyduğu, okuyup düşündüğü şeylerle yeniliklere ulaşamamış ve insanlara karşı içindeki iştihak ve sevgi ateşini körükleyip coşturamamış ham ruhlar, hayatta olsalar dahi yaşamış sayılmazlar.

Hayatın Gayesini Bilmek

Bu hayatın yaşama külfetine değip değmemesi büyük ölçüde, varlığın gâyesinin bilinip bilinmemesine bağlıdır. Hattâ diyebiliriz ki; varlık ve insan mülâhazamızın zaman zaman bize hatırlattığı hayat muammâsı, daha çok duyularak, hissedilerek, yaşanarak, belli ölçüde ve âheste âheste netleşmekte ve belirginleşmektedir.

Hayatın İmana Dayalı Planlanması

Gerçek hayat, bugünün ve yarının insanları düşünülerek plânlanan ve onlar için yaşama gâyesiyle mefkûrelendirilen hayattır. İşte baştan sona kadar hayatın her basamağına hakim olan böyle bir şuur, bir idrak, bir his, hakikî insan olma karakterinin tam resmi ve hadd-i tâmmıdır. Bu öyle bir resimdir ki, firasetle ona bakabilen herkes, bu fotoğrafın arkasında bütün bir varlıkla ne derin ve ne sıcak bir alâkanın bulunduğunu rahatlıkla görebilir. Bu resimde, insan, hem kendine hem de başkalarına kalb gözüyle bakar ve bakıp gördüklerini de vicdanın kadirşinaslığı ile değerlendirir. İşte insan böyle bir bakış zâviyesi sayesinde, kendi iç dünyasını daha iyi temâşâ ettiği gibi, aynı menşurla çevresini de daha yakından görüp tanıma imkânını yakalar ve herkesi, her şeyi daha mülâyim, daha yumuşak ve daha sıcak bulur. Ne var ki, böyle bir

iç derinlik, hemen birdenbire elde edilemez. O, vicdanlarımızın derinliklerinde uzun bir mayalanma döneminden sonra ortaya çıkan bir merhamet tezâhürü ve gönlün dilinden bir insanî çağrıdır. Bu çağrı, gönül adamının vicdanından fışkırır, her yana kendi boyasını çalar ve zamanla da her şeyi kendi diliyle konuşturmaya başlar. O doğrudan doğruya kalpten yükseldiği için de dıştaki şerârelerden ve şurada-burada havayı kirleten parazitlerden de asla müteessir olmaz.

Hayatın Mânâsı

Dirilik ve canlılık sözcükleri ile ifade edebileceğimiz hayat; cehâlet, dalâlet ve küfürle ölmüş bulunan kalbî hayatın, iman, mârifet ve muhabbetle dirilmesi demektir ki,

"Ölü iken iman ile diriltilip nura erdirdiğimiz ve halk içinde o ışıkla yürüyen" (En'âm, 122) meâlindeki âyet buna işaret etse gerek.

Hayatın Önemi

Bir kısım güçlükleri olsa bile, hayat, hiç de iddia edildiği gibi fenâ değil. Evet, yaşama boyunca, zaman zaman bir kısım sıkıntılar, bir kısım hayal kırıklıklarıyla karşılaşılabilir. Ancak, varlıkla içli-dışlı olmak, çeşit çeşit güzelliklere uyanmak, güzel şeyleri tanımak; en baş döndürücü, en çarpıcı şeyler arasında dolaşmak; en nefis kokuları koklamak, en enfes şeyleri tatmak; nefes almak, kırlarda dolaşmak; inanmak, ümit etmek, ötelere ait binbir güzelliği burada hazırlamak ve binbir güzellik için hazırlanmak gibi insanla, insanın duygularıyla gelen ne kadar güzel şey varsa, hemen hepsi de hayat vasıtasıyla sezilmekte, hayat vasıtasıyla kavranılmakta ve hayatla kazanılmaktadır.

Hayatını İnanç ve Şuurla Yaşayanlar

Yaşadığı hayatı inanç ve şuurla yaşayanlar, düşüncelerinin aydınlığında ümitten kanatlarla, uçar gibi geçer giderler, bu mihnet yurdunu ve onun kandan irinden deryalarını. Bilirler durulup saflaşmak için buraya geldiklerini. Ve bu

uğurda, Nesîmî gibi derilerinin yüzüleceğini, Mansûr gibi berdâr edileceklerini. Kahr u lûtfu bir bildiklerinden, dermanı dert içinde gördüklerinden, başlarına gelenleri, zevk ve hayranlıkla seyreder ve katiyen paniğe kapılmazlar. Paniğe kapılmak şöyle dursun, her yeni musîbet, onların sînelerinde, değişik nağmeler meydana getiren bir mızrap hâline gelir ve onları yeni yeni heyecanlarla coşturur. Tipi-boran, ulu dağların zirvelerinde ne ise onlar için ızdırap da aynı şeydir. Hatta bir bakıma ızdırapsız yaşamak, onlar için dayanılması güç bir azap ve ölümdür. Hele milletleri muzdarip ve millî değerleri de tahrip edilip duruyorsa!..

Hayatını İnançla Yaşayanlar

Hiç şüphesiz böyle bir sürecin en muhteşem üstadı, en güçlü rehberi, en bâriz karakteristiği de sağlam bir îman, şuurlu bir amel ve her amelde engin bir murâkabe anlayışıdır. Bu sayededir ki, herkesin gafletle, hattâ pek çok kimsenin sarhoşça kendini içine saldığı pek câzip hayat cereyanları, bu vasıflara hâiz olanlara, hayatın gerçek mânâsını temâşâ imkânını veren birer rasathâneye dönüşürler. Çünkü onlar, düşünür; düşüncelerini aksiyona çevirir; aksiyonu yeni fikir çileleriyle derinleştirir ve her gün farklı bir doğumun sancılarıyla kıvranır dururlar; kıvranır durur ve ancak ızdırapla zonklayan beyinlerin doğurgan olacağına inanırlar. Evet onlar, şartlar ne kadar amansız, acılar ne kadar aşkın ve ruh ne kadar hafakanlar içindeyse, döl yatağındaki fikirlerin de o kadar güçlü, o kadar tutarlı ve o kadar çalımlı olabileceği inancındadırlar.

Bu itibarla da onlar, fikir sancısıyla oturur-kalkar.. varlığı her gün yeni baştan bir kere daha hallaç eder.. yerinde onu bir kitap gibi okur, yerinde bir meşher gibi temâşâyâ alır.. ve yerinde de iplik iplik örgülediği düşünce dantelâsına nakşederler. Zaten, kâinat kitabının ruhundaki hikmet de hep bunu resmetmekte ve insanın yaratılış gâyesi de hep bunu göstermektedir.

Hayat-İbadet İlişkisi

Namazla, gece-gündüz sırlı bir taksime tâbi tutulur. Hayat, ibadet eksenli bir zaman anlayışına göre tanzim edilir.. ve bu sayede davranışlarımızın, Hakk murâkabesi altında hüsn-ü cereyanı sağlanır.. derken, ibadet dışı hareketlerimiz de, ibadet halini alır.. ibadet rengine bürünür.. ve yeryüzündeki fânî hayatımız

göklerdekiilerin rengiyle t llenmeye başlar.

Dünyevî gürültüler veya umûmî sükût içinden ezanın taşacağı an; saatlerin ibreleri, güneşin yer değiştirmesi, cami çevresindeki sesin-soluğun çoğalması, her yanda ebediyet heyecanının yaşanması, müezzinlerin g rtlak kontrolü ve hoparlörlerin h r lt lı-gürültülü sesleriyle belli olunca, sînelerde sessiz sessiz konuşmalar, henüz uykudan yeni kalkmış insanların dağınıklığı içinde sayıklamalar, dünya-ukbâ arası bir berzah yaşanıyor gibi buutlarımızı aşan sözler duyulmaya başlar.. ayrıca, düşüncelerin yeni bir mecrâ arayış manevraları ve henüz namaza girilmediği halde, namaz yolu mülâhazasıyla daha bir sürü his ortaya çıkar.. dünya kadar şey m r ldanılır.. ve biraz sonra gerçekleştirilmesi plânlanan ibadet adına metafizik gerilim ve konsantrasyon aranır.. ve bütün rûhî melekelerle kıvama erilmeye çalışılır.

Hayırlı İşlerden Geri Kalınmamalı

Her zaman iyilik duygularıyla otur-kalk ve hep g zelliiklere tercüman ol! İyilik ve güzellik yolunda yürüyen ayaklar baştan daha yüce, ihsan hisleriyle çarpan gönüller de Kâbe kadar kutsaldır. Aslında, senin m hiyetin bir Kâbe, hedefin Hak rızası; yolun da, Hakk'a ulaşma istikametinde kudsiy n n dönüp durduğu bir met ftir. Sen bu  izgini koruduğu sürece  n n gökler ötesi muhaverelerin mevzûu olacak ve n m n r h n ilerle anılacaktır. Oyle ise, bu insan  çizgideki hızını daha da artır, artır ki, insan  değerlerin aşındığı bir dünyada bu kabil gayretlere su kadar, hava kadar ihtiyacımız var. Hep hayır düşün, hayır konuş ve hayırlı işler istikametinde koş!

Hayra Götüren Dua

Ayrıca "- Duanız olmasa Rabbim sizi ne yapsın (ne ehemmiyetiniz var)" (Furkan/77)  yetinin ifade ettiği hakikate göre, insanın çok önemli bir yanı, onun dua ile Allah'a teveccühüdür. Çünkü sair ibadetler dua kadar halis olmayabilir. Zira diğer ibadetlerin bazıları riyaya, sum'aya açıktır, bazıları da zahirî sebepler  er evesi içinde zorak  yapılabilir. Halbuki dua, esbabın bi'l-külliye suk tu noktasında, insanın başvurduğu bir silah gibidir. Duada sebeplere müracaat edilmez. O, bir nispette riyaya ve sum'aya da kapalıdır. İnsan dua sayesinde, hiç kimsenin olmadığı bir mekânda bütün gönlüyle Rabbisine

teveccüh eder, ellerini açar, kendini secdeye atar, gözyaşları ile seccadesini ıslata ıslata ve yana-yakıla yalvarır durur.

İşte bu çizgi üzerinde yapılan dua, meyelân-ı hayra kuvvet verir, yani hayır yapma açısından insan iradesine güç ve kuvvet kazandırır. Nitekim Allah Rasulü (sav), farklı rivayetlere göre günde 70 veya 100 defa istiğfar ediyor. Hayatının hemen her safhasında horoz ötmesinden, yeni elbise giymeye.. varıncaya kadar, değişik durumlarda hep dua ediyor. Aynen bunun gibi bizler de başlangıçta biraz zorlama ile olsa bile, yapa yapa zamanla hem duanın, hem de istiğfarın çocuğu haline gelebiliriz. İşte bütün bunlar irade ile ilgili ubudiyet buudlu imtihanlardır.

Hayret ve Dehşete Giden Yol

Aşk u şevk vâdilerinde seyahat eden her yolcu, zaman zaman aşk ateşiyle yanar-gezer, zaman zaman da Sevgili'nin sunduğu ölümsüzlük şarabını içer ve şevk ü târâbla coşar.. yanıp gezerken "ey sâkî aşkın od'una yandıkça yandım bir su ver!" der inler; Sevgili'nin aralanan kapısını iştîyâkla süzerken de "parmağım aşkın balına bandıkça bandım bir su ver!" der, yalvarır ve "mezîd" ister.

Yolcуда, yolculuk düşüncesi, dünya endişesi ve mesâfeler mülâhazası bâkî kaldığı sürece; tâbir-i diğerle, yolcu tecellî-i esmâ ve sıfâtı aşır tecellî-i zâtla şereflelendirileceği "an"a kadar, ateş ve şûrb, yanıp-yakılma ve perde arası cilvelerle "Rableri onlara tertemiz bir şarap sunmuştur" (İnsan/21) nasibini alıp marifet vâdilerinde mezîd arama- devam eder. Böyle bir sînede her yeni vâridat, yeni yeni iştîyâk menfezleri açar.. her açılan menfezden onun gözüne - gönlüne ışıklar akar-gelir. Onun duygu ve düşüncesi, eşyâ ve gönlü arasında bir tığ gibi işler ve kendi marifet kaneviçesini örер.. bir arının; çiçeklere bal olma yolunu açıp onları peteklere taşıdığı gibi, o da esmâ ve sıfât-ı ilâhînin tecellîleriyle salınan çiçekleri gönlüne taşır, onları vicdanın kadirşinâs imbiklerinden geçirir.. kirpiklerinin gidip tâ sıfât hüzmelerine iliştiğini duyar gibi olur.. ve "Zât!" der kendini hayret ve dehşete salar...

Hayvanların Güzellikleri

Kuşlar, kuşçuklar, koyunlar, kuzular aramızdaki munis sesler, ormanlar ve dağlardaki vahşî uğultular hemen hepsi bu iç içe armoniye ayrı bir ses ve

görüntü katar, ruhlarımıza tabiatın natürel nağmelerinin en nefislerini duyurur ve farklı bir şive ile bizlere demet demet besteler sunarlar.

Hazreti Adem'de Vahdet ve Kesret Anlayışı

Hazreti Adem'in hilafet pâyesiyle şereflendirilmesinin arkasında, onun esmâ-i İlâhiye'ye vukufu ve o isimlerin müsemmâları da diyebileceğimiz eşyâyı iyi okuması, derken esmâdan Müsemmâ-i Akdes'e yönelmesi ve her şeyin mâhiyetini, hakikatini kavraması olsa gerek. O, kendisine talim edilen isimleri müsemmâlarıyla, müsemmâları da kendilerine ait hususiyetleriyle okumuş, değerlendirmiş ve her şeyin çehresinde vahdet gerçeğini temâşâ ederek kesret dağdağasından kurtulmuş ve bütün perdeleri aşip gönlündeki kenz-i mahfînin ihsas ve ışıyla Hazreti Zât'a yürümüştü. Başka bir yaklaşımla o, şariat-ı fitriye de diyeceğimiz tekvinî emirlerin suret-i cereyan ve televvünlerinin çehresinde ulûhiyete ait esrârı, hem de kusursuz olarak okumuş ve "Hakâiku'l-eşyâu sâbitetün" hakikatini duyduğu aynı anda, Hazreti İlim ve Vücut'un tesirlerini de ilan ederek, melekûtun dilrubâ kametleri meleklerle "Münezzeh ve mukaddessin ya Rab! Biz, Senin bize bildirdiğinden başkasını bilemeyiz; her şeyi hakkıyla bilen Sen, hikmetle yaratan da Sensin..." dedirtmişti ki bu, Hakk'ın mükerrem ibadından daha mükerremelerin de bulunabileceğinin ilanı ve insanoğlunun hilafetine de ciddi bir vurgu demektir.

Hazreti Ali'nin Zühd Hakkındaki Sözleri

Zühde dair daha ne güzel sözler söylenmiştir! Biz onlardan, tevehhüm-i ebediyetin yalanını yüzüne vuran ve tûl-i emeli temelinden sarsan, Hz. Ali'nin bir sözüyle bu faslı noktalamak istiyoruz: "Nefs dünyaya karşı ah u efgân içinde.. hem de kurtuluşun, dünya ve içindekilerini terk etmeye bağlı olduğunu bildiği halde. İnsanoğluna öbür âlemde, buradan göçmeden bina ettiği evlerin dışında, içinde oturacağı bir yuva yoktur.

Mallarımız ki biz onları mirasçıları için topluyoruz. Evlerimiz ki biz onları dehrin harap etmesi için bina ediyoruz. Çevremizde muhkem yapılmış nice binalar vardır ki harap oldu.. ve öleceklere ölüm gelip çattı. Hemen herkeste şöyle-böyle ölüm korkusu olsa da, dünyaya karşı onları canlı tutan emelleri de var. Kişi onları serer, sergiler, zaman gelir durer. Nefis dört bir yana yayar,

arkadan ölüm gelir katlar...

Hazreti Mevlana'nın Dilinden İlahi Cezbe

Hazreti Mevlânâ, Divan-ı Kebir'inde böyle bir ilâhî cezbe ile erdiği vuslatı: "Biberad aklu ve dilem aşkı Burakı Maânî " matlaıyla başlayan uzun bir şiirinde şöyle seslendirir: "Mânâların aşk burağı, aklımı da gönlümü de alıp götürdü. Onları nereye götürdüklerini bana sor.! Onları senin bilemeyeceğin bir tarafa, ötelere götürdü. Bu sayede ben öyle bir revak ve kemer altına ulaştım ki, orada ne ay var ne de gökler. Öyle bir dünyaya eriştim ki, orada dünya da dünyalığını yitirmiş... Can, bî kem u keyf, Süheyl yıldızı gibi Rûkn-ü Yemânî tarafından görününce, ay da görünmez olur, güneş de, yedi göğün kutbu da.. evet, canın nûru (sübühât-ı vech) onların hepsini bastırır..." Zılliyyet planında gerçekleşen böyle bir urûc ve vuslat, asliyyet çerçevesinde, Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-enâm'ın miraç serancâmesinde Süleyman Çelebi tarafından:

Bir fezâ oldu o demde rûnümâ,
Ne mekân var anda ne arz u semâ...

sözleriyle dile getirilir. Ne var ki, cüz'iyet dairesinde ve zılliyyet planındaki bir urûcla, umum insanlık hesabına külliyyet dairesinde ve asliyyet planında gerçekleşen bir miraç arasındaki fark da, nebî ile velî arasındaki fark kadar büyüktür.

Hazreti Musa (as) ve İlahi Tecelli

Evet, Hz. Musa, peygamberlik emârelerinin peşi peşine zuhûr ettiği bir sırada, 'son nokta' deyip köpük köpük bir iştîyakla; "Rabbim göster (cemâlini) bakayım Sana" (A'râf, 143) diye inlemiş; hikmetle gürleyen lisan-ı kudret de: "Sen asla Beni göremezsın!" (A'râf, 143) mukabelesinde bulunmuştu. Yani, sen nasıl Beni görebilirsin ki, henüz 'Erinî' perdesinin verâsında ve ikilik kaydıyla mukayyed bulunuyorsun.. oysaki, sen, O'nun varlığının nurunun bir gölgesisin. Ne zaman, "Benimle beni görür" (el-Hakîm, et-Tirmizî, Nevadirü'l-Usûl 3/81) ufkuna yükselebilirsen; işte o zaman -"Gözler O'nu ihâta edemez" (En'âm, 103) hakikati mahfuz- beni görebilirsin. Evet bakmak istediğinde, varlık dağına yokluk bakışıyla bakmalısın ki, tecelli vaktinde varlık dağı olduğu gibi kalsın ve

sen de göreceğini görebilesin. Heyhât ki, böyle bir şeye Hz. Ahmed-i Muhammed'den başkası mazhar olabilsin..! Derken iştiyaka cevap, taleb-i rü'yete red sadedinde Hz. Rab, Tur veya mahiyet-i Musa'ya tecelli etti; etti de Tur veya Hz. Musa, yahut ikisi birden sarsıldı ve yerle bir oldular. Ders-i irşad bitip de Hz. Musa, Rubûbiyet tecellisinin satvetiyle içine düştüğü mahiyet-i beşeriye baygınlığından uyanınca 'Îlâhî! Seni lisan-ı kudsî ile takdis ve noksan sıfatlardan da tenzih ederim. Ben artık, bütün bütün 'fenâfillâh' ve 'bekâbillah' mülâhazasıyla Sana müteveccihim. Bizler Sen'i enâniyetimizin zulümâtıyla değil, ancak Sen'in Zât'ının nurlarıyla müşahade edebiliriz. Ve ben bunun böyle olduğuna ilk iman edenlerdenim.' Sözü: "Aşk, Tur'un canı mesabesinde oldu.. ve Tur âşıkâne mest olunca, Musa da bayılıp yere yıkıldı."

Hazreti Ömer'in Tevazuu

Halifeler halifesi Hz. Ömer'i (ra) omuzunda kırba, su taşıırken gören bir sahabe sorar: "Bu ne hal ey Allah Rasulü'nün halifesi!" Mukarrebliğin mukimi Ömer: "Dış ülkelerden bir kısım elçiler gelmişti, içimde şöyle böyle bir şeyler hissettim -hâşâ ki o, bizim anladığımız manâda bir bulanıklık hissetsin- o hissi kırmak istedim" der. Onun sırtında un taşıması, minberde kendini levmetmesi, levmedenlere ses çıkarmaması hep bu kabil hazm-ı nefisle alâkalı hususlardan olduğu gibi; valiliği döneminde Ebû Hureyre'nin, şuna-buna sırtında odun taşıması; Zeyd b. Sâbit'in kadı olduğu bir dönemde İbn Abbas'ın elini öpmesi; buna mukâbil Tercümânü'l-Kurân'ın da onun atının üzengisini tutması; Hz. Hasan'ın, ekmek kırıklarıyla oynayan çocuklarla oturup, onların yediğinden yemesi ve Hz. Ebu Zerr'in başını Bilâl-i Habeşî'nin ayağının altına koyması hep birer mahviyet ve tevâzu örneğidir.

Hazreti Yusuf (as)'ın İhsan Şuuru ve Kalbi Hayatı

Sûre-i Yusuf'un siddîk kahramanı, mübarek ismine izâfe edilen sûrede tam beş defa ihsan ehli olarak zikredilir ki; bu, yer-gök, dost-düşman, yaratan-yaratılan herkesin, O'nun yakîn, muhâsebe ve murâkebesine şehadeti demektir.

Yusuf (as) henüz genç bir tomurcukken, Allah O'nun ihsan şuuruna dikkati çeker ve "işte Biz ehl-i ihsânı böyle mükâfatlandırırız" (Yusuf/22) buyurur. Hapishanede, şakî-said herkes O'nun düşünce ufkundaki derinliği, duruluğu ve

ledünnîliği sezince, O'nu merci' kabul eder, O'na koşar, O'na inanır, O'na bağlanır "ve haydi bize te'vil-i ehâdisi bildir; bildir ki, Seni ihsan şuuruyla serfiraz görüyoruz" (Yusuf/36) der ve problemlerini O'na arz ederler.. girdiği her imtihanı başarıyla bitirmiş, dost-düşman herkesin sinesine taht kurmuş bu babayığidi Allah bir kez de, dünya karşısında tavrını değiştirmemesiyle takdir buyurur ve "rahmetimizi dilediğimize nasip kılar ve ihsan şuuruna erenlerin ecrini zayi etmeyiz" (Yusuf/56) der İlâhî te'minâtını ihtarda bulunur.. o güne kadar kalpleri her zaman, O'na karşı kıskançlıkla atan kardeşleri, gün gelip de haset atmosferinden sıyrılabilirdikleri bir anda "doğrusu, biz seni ihsanla bütünleşmiş kimselerden görüyoruz" (Yusuf/78) diyerek O'na, kapalı da olsa tarziyede bulunur ve sadakatını itiraf ederler.. ve nihayet Hz. Yusuf (as), olgunlaşmış, itmi'nâna ulaşmış bir insan olarak bunca şahidin yanında, mazhar bulunduğu İlâhî lütuflara bir de kendi şehadet eder ve "doğrusu kim Allah'tan korkar, takvâ dairesinde yaşar ve her çeşidiyle sabrı temsil edebilirse, Allah da böyle ihsâna ermişlerin ecrini zayi etmez" (Yusuf/90) der, tahdis-i nimette bulunur.

Hedef: Namaz

Üçüncüsü ise, bir namazın ardından iştîyak içinde diğer namazı beklemektir. Bu da, bir başka hadîste de ifade edildiği gibi, kalbin mescide bağlı (asılı) olması, demektir.

Namaz, ruhun istirahatı, vicdanın tenezzühüdür. Herkesin, birşeye karşı zaaf ve şehveti vardır. Allah Rasûlü'nün şiddetli iştîyak ma'nâsına şehveti ise, namaza karşıdır. Onun içindir ki, her defasında Bilâl'e seslenir: "Bilâl, bizi biraz rahatlat! (İçimize su serp!)" der. Ve "Namaz, bana gözümün aydınlığı kılındı" buyurarak bu hususa işaret eder. Zannediyorum, bizim cennete girerken duyacağımız arzu ve iştîyakı, Allah Rasûlü, her namaza duruşunda hissediyordu ve onun için de, bir namazdan sonra diğer namazı iştîyakla bekliyordu.

Hadîste üç ayrı şey anlatılıyor: Ancak, dikkat edilirse bütün bu üç şeyin de namaz etrafında dönüp durduğu hemen anlaşılır.

Namaz, insan hayatında, ucu miraca dayanan ve insanı, insanî hakikatlara karşı en güzel şekilde uyaran, tenbihte bulunan, önemli bir faktördür ki, mü'minin miracı sayılmıştır.

Namaz, dinin direğidir ve sefine-i dini namaz yürütür. O, olmayınca, dinin uzun süre ayakta durması mümkün değildir. Namaz, nasıl bizâtihi tenbih işidir; öyle de edası da, aynı şekilde bir münebbih olarak yerine getirilmelidir. İnsan, namazını kalbi ve duyguları başka bütün meşgalelerden âzâde olarak edâ etmelidir. Onun içindir ki, insanın abdest için sıkıştığı bir durumda namaza durması makbul sayılmamıştır. Evet, insan, kafası böyle şeylerle meşgulken namaza durmamalıdır. Çünkü o anda insanın kafası, iki şeyle meşgul olur. Ve bu gibi durumlarda ise, ekseriyetle çok önemli hususlar kaçırılmış olur. Ayrıca, böyle bir vaziyette namaza durmada, namaza da hakaret vardır. Zira o, hemen geçiştiriliverecek kadar basit bir iş değildir. O, hemen aradan çıkarılıversin diye değil, arayı aydınlatsın diye vardır.

Hedefsiz Yolda Neticeye Varılmaz

Hedefi belirlenmemiş bir yolda yürümek, hem boş hem de tehlikelidir. Zirâ, böyle bir yolla, aslâ neticeye varılamayacağından, sonunda ümidin felce uğraması, inanç ve azmin de bütün bütün yitirilmesi ihtimâli bahis mevzuudur.

Herhangi bir eseri okurken, önce rahat anlayabileceğimiz kolay kısımlarından başlayıp aheste aheste ilerlediğimiz gibi, aşma mecburiyetinde olduğumuz tepeleri aşarken de, onları parçalayarak, mesafelere bölerek geçmeye çalışmalıyız ki, aşılmaz gibi görünen yollarda ümitsizliğe düşüp yürümeden vazgeçmeyelim...

Hendek Konusunda İstişaresi

Ahzap vakasında, ashab-ı kirâmla istişâreleri esnasında, Selmân-ı Fârisî'nin düşüncelerine temâyül göstermeleri ve düşmanın Medine'ye sızması muhtemel noktalarda hendekler kazdırması O'nun meşverete verdiği önemi aksettiren aynı bir tablo..

Hep Yanlışların Peşinden Gittik

Meçhul bir rıhtımdan yanlışla açılmamız üzerinden yıllar ve yıllar geçti. Bulunduğumuz yerden uzaklaştık, ama mevhum hedefe de asla ulaşamadık; sürüm sürüm yollardayız; ne dizimizde derman kaldı ne iradelerimizde fer. Azimlerimiz iki büklüm; kanatlarımız kırık; yol-iz bilmezlerin gurbet, hayret ve dehşeti içinde "Bir kapı" deyip inliyor ve vicdanlarımızda "Siz mi geldiniz?" şeklinde değerlendireceğimiz bir emare ve bir işaretin yankılanacağı "eşref saati" bekliyoruz. Beklerken de yer yer ettiklerimiz karşımıza dikiliyor ve tam ümitlendiğimiz bir sırada kendi kendimize: "Nerede o mazhariyet nerede siz" diye mırıldanıyor; bir kere daha sendeliyoruz. Ey Yüce Dost, seneler var ışığına hasret gidiyoruz ve kopkoyu bir gölgedeyiz; ne simalarımızda renk kaldı ne düşüncelerimizde hayat. Kendi vehimlerimizin cinnetini yaşıyor ve sürekli kendi kendimizi mıncıklıyoruz. İki büklümüz, harekete geçip doğrulamıyor ve bir türlü beklenen yenilenmeyi gerçekleştiremiyoruz. Ektiklerimizi küfür fırtınaları tehdit ediyor. Yeşeren düşüncelerimiz nifak rüzgârlarının baskısı altında. Bir türlü ayaklarımız üzerinde duramıyor, bir türlü tevhid-i kibleye muvaffak olamıyor ve bir türlü zihnî, fikrî teşevvüşten, ikilemden kurtulamıyoruz. Bir sürü başıboşlar haline geldik; bu hâlimizle İslâm'ın çehresini karartıyor; çevremizdeki müteredit ve mütehayyirleri de şüphelere sevk ediyoruz. Konuştuğumuz sözler, kalb ve kafa izdivacından doğmuş nesebi sahih beyanlar değil; yazıp-çizdiklerimize gönüllerimizin sesi diyemeyeceğim. Her hâlimizde ayrı bir ukalalık ve iddia nümâyan. Çoğu hareketlerimiz mele-i âlânın sakinlerini utandırmaya karşılık şeytanları sevindirecek mahiyette. Affına sığındık, bize nezdinden bir ışık gönder ve zulmetlerin oyununu boz ve bir Süleyman lütfeyle ki çevremizi saran bütün şeytanları zincire vursun.

Her Değişim Allah'a İşaret Ediyor

Her biri ayrı bir güzellik kuşağında tecelli eden bunca oluş, dünden bugüne hep olup durdu ama; ne dün bugün, ne de bugün yarındır. her gün, ayrı bir aydınlık ve ayrı nimetlerle gelmekte; gelenler ışıktan parmaklarla O'na işaret edip geçmektedirler.

Her Evde Bir Gazi

Yine o zamanlar, hemen her evde, türbeler kadar aziz ve ziyarete açık bir veya birkaç gâzî bulunur, bunlar çevrelerine, Allah yolunda olmayı ve o uğurda ölmeyi anlatır; anlattıklarını gazâ esnasında görüp işittikleri kerâmetlerle süsler, takviye eder.. zaman zaman dinleyenleri şehitlerle görüştürür, şehâdeti sevdirebilir.. bazen de ellerinden tutar onlarla upuzun bir seyahata çıkar: Götürüp onları tâ Bedr'in arslanlarıyla tanıştırır, Uhud'un yiğitlerine tâzim arz eder, Mute'ye selâm durur, Yermuk'u alkışlar, Malazgirt'e uğrar ve derin bir nefes alır, sonra doludizgin Mohaç ovasına koşar, derken durur Bizans surları önündeki surları hikâye eder, Mercidabık ve Ridaniye'yi anar ve eğilir; sonra da dolu dolu gözlerle Çanakkale bayırlarını gösterir "Ve işte son şeref ve fazilet mücâdelesini verdiğimiz yerler" der ve inlerlerdi.

Her İnsan İmanın Derecesine Göre Davranır

Evet her mü'min, imanının derecesine göre her zaman benliğinin derinliklerinde köpürüp duran düşünceleri sayesinde, sınırlılığını içinde sınırsızlaştırır, zaman ve mekânla mukayyetken, kayıtsızlığın üveyki haline gelir, mekân üstü varlıkların safına ulaşır ve meleklerden nağmeler dinler. Başlangıçta bir damla sudan, karmakarışık gibi görünen bir bulamaçtan yaratılan bu küçük görünümlü büyük yaratık, ruhundaki ilâhî nefhanın inkişâfına zemin hazırlanabildiği ölçüde, inbisat eder; yere-göğe sığmayan, önü-sonu olmayan ve iki kutup arasındaki kemmiyete denk keyfiyetlere ulaşan aşkın bir varlık haline gelir. Bizim aramızda dolaşır, bizimle oturur kalkar; ayakları ayaklarımızı bastığımız yerde, başı da başımızı koyduğumuz secdegâhdadır ama o, başıyla ayaklarını aynı noktada bir araya getirdiği ve bir halka haline geldiği secdeyi kurbet yolunda bir rampa gibi kullanır ve bir hamlede Allah'a en yakın

olma ufkuna ulaşır.. ruhanîlerle aynı semâlarda kanat çırpıp ve dünyevîliği içinde uhrevîler gibi yaşar. Böyle bir gönül, insanî duygularının gelişmesi, genişlemesi nispetinde her zaman ferdiyetini aşar; âdeta küllîleşir ve bütün inananları kucaklar.. herkese el uzatır.. ve topyekün varlığı en içten duygularla selâmlar. Karşılaştığı her şeyde ve herkeste ilâhî tecellîlerden renkler görür, desenler temâşâ eder ve sesler dinler.. her zaman değişik bir frekansta göklerin "hay-huy"u ile murakabeye dalar; meleklerin kanat seslerini duyar gibi olur.. yıldırımların ürperten tarrakalarından kuşların inşirah veren nağmelerine, denizlerin mehâbetli dalgalarından ırmakların sonsuzluk duyguları uyaran çağlıtlarına, تنها ormanların büyüğü iniltilerinden göklere başkaldırmış gibi duran şâhikaların heybetli edâlarına, yemyeşil tepeleri her zaman okşayıp geçen sihirli meltemlerden, bağlardan, bahçelerden taşıp her tarafa yayılan baygın râyihalara kadar çok geniş bir güzellikler atlasını görür, duyar, dinler ve "meğer hayat buymuş" der bütün eşya ile, eşyanın ruha benzeyen mânâsıyla o da gürlük; soluklarını, dualarla, tesbihlerle gerçek değerlerine ulaştırmaya çalışır. Her zaman başı yerde, gözü bir nigâh-ı âşina beklentisiyle hep kendisine açılacağı ümidini taşıdığı kapının aralığında; ümitle gözlerini açar-kapar.. iştiaqla kapının arkasını kollar.. gaybetin ve gurbetin savulup gideceğini, huzurun ve kurbetin bir sekine gibi gelip ruhunu saracağı eşref saatleri bekler.. ruhindaki vuslat arzusuna cevaplar bulmaya çalışır.. bazen hep uçarak, bazen de yerlerde sekerek, herkesle ve her şeyle içli dışlı O'na doğru koşar durur. Her konakta yeni bir vuslat gölgesiyle "şeb-i arûs" yaşar.. her dönemeçte ayrı bir hasret ateşini söndürür ve aynı anda yeni bir kıvılcımla tutuşur, yanmaya başlar.. kim bilir, kendini günde kaç defa "üns" esintileriyle kuşatılmış bulur ve kaç defa bu vâridâtı duymayanların yalnızlıkları ve acıklı halleri karşısında burkulur.

Her Millet Farklı Temayüllere Sahiptir

Her milletin düşünce tarzı, zihniyet ve temâyülleri başka başkadır. Bir çakır keyif İskoç'la bir serseri Fransız, bir Anglosaksonla bir Germen aynı düşünceyi paylaşırsalar bile çok farklı yapıya sahiptirler. Tek akîdeye bağlı bu milletlerde, birinin saadetini temin eden sistem ve teşkilât, aynıyle diğerine tatbik edildiğinde, ihtimâl ki böyle bir durum onun inkırâz ve mahvına sebep olacaktır.

Her Nimet Bir Külfet

Ne var ki, her vâridat bir kısım zahmetle elde edilmekte, her nimet bir külfet mukabili verilmekte, maddî-manevî her muvaffakiyet de bir düzine mahrumiyetlere bağlı bulunmaktadır. Zahmetsiz vâridat, külfetsiz nimet olamayacağı gibi, bir kısım mahrumiyetlere katlanmadan da hiçbir muvaffakiyet elde edilemeyecektir.

Böylesine çetin ve aynı zamanda zevkli bir yolda yürümek isteyen herkes, önce varacağı hedefi belirleyip yapacağı şeyleri disiplin altına almalı; sonra da, bir daha geriye dönmeme niyet, inanç, azim ve kararlılığıyla yola koyulmalıdır ki, takılıp yokuşlarda kalmasın; şaşırıp yön değiştirmesin ve bir kısım sıkıntılar karşısında yılgınlığa düşmesin...

Her şey İnsan İçin

Evet sular, ummandan, mini mini nem parçacıkları halinde ayrılır; enerjilerini kullana kullana, mahiyetlerinin müsaadesi çerçevesinde zıtlıkları aşar, "çiy noktası"na ulaşır.. birbiriyle bütünleşir ve ayrı bir mahiyet alırlar; ardından da bin bir tarraka ve ışık oyunları içinde yeniden baş aşağı toprağın bağrına boşalır; arzın derinliklerinde rezervi azalan veya tamamen biten havuzları doldurur; kuruyup ciğeri yanmış ovanın-obanın imdadına koşar; bağların-bahçelerin yüzünü güldürür ve geçtiği her yerde yolunu gözleyenlere tebessümle mukabelede bulunurlar. Her şeyle ve herkesle sarmaş-dolaş olur, hemen bütün muhtaçları şefkatle kucaklar ve hiçbir ayırım gözetmeden hemen hepsinin hararetini giderirler. Sonra da, yeniden, derin bir birleşme tutkusu ve kendi havuzuna ulaşma sevdasıyla, çaylar-ırmaklar oluşturarak yürürler değişik çağıltı mûsikileriyle göllere-deryalara.. her zaman bir gözü atmosferin derinliklerinde, diğeri arzın enginliklerinde, bitmeyen bir aşk u şevkle döner dururlar yer-gök arasında.. hem de edip eylediklerini başa kakmadan, kimseyi mahrum bırakmadan, herkesi, her şeyi, her yeri sevindirir ve bütün muhtaçların yüzlerini güldürürler; güldürür, insaf ve insaniyetimize tembihlerde bulunarak, bizi iradelerimizin hakkını vermeye çağırırlar.

Her Şeyimizi Sen Verdin

Muhtaçlar ve muztarlar olarak şimdiye kadar bir hayli yol teptik, bir hayli kapı çaldık ve nihayet gelip Senin inayet arsana çadır kurduk. Sen, ihtiyaç nedir bilmediğimiz, ıztıardan anlamadığımız bir âlemde bize vücut verdin, can verdin, şuur verdin, vicdan verdin. Şimdi giderilmiş olan bu ihtiyaçlarımızın farkındayız ve Senden bir kere daha günahlarımıza değil, yüzümüze bakıp "Haydi siz de seçkin kullarım arasına girin ve lütuflarımı paylaşın." diyeceğiniz eşref saatleri bekliyoruz.

Rahmetinin vesâyetine sığınırken, lütfundan sürpriz ihsanlar beklerken, kirlettiğimiz üstümüze-başımıza, gönlümüze-ruhumuza bakmıyor; Senin her nasılsa, uzun zaman takılıp yollarda kaldıktan, ya da yolda bulunmanın erkânına saygısızlık ettikten sonra, toparlanıp Sana gelen birine gösterdiğin/göstereceğin mukaddes memnuniyet ve münezzeh sevince dayanarak aynı muameleyi bekleme cür'etinde bulunuyoruz.

Her Vakitte Ayrı Bir Ezan Sesi

Sabah ayrı, öğlen ayrı, akşam ayrıdır minarelerin o ince, o narin ve o içten sesleri. Ruh ve gönüller üzerindeki füsunlu tesirleriyle her zaman farklı birer musıkî faslı gibi boşalır başımızdan aşağı bu lâhûtî sesler ve soluklar. Onları duyar duymaz da -en azından inanan gönüller için bu böyledir- ayaklarımız yerden kesilir gibi olur, derken bulunduğumuz zaman ve mekânla alâkamız kalmamışçasına yürürüz bir sihirli derinliğe doğru. Yürürüz o sesleri mırıldana mırıldana Firdevslere yürüyor gibi mâbede... Varıp Hak karşısında el-pençe divan duracağımız âna kadar da gönüllerimiz hep bu seslerle çarpar, dil ve dudaklarımız da sürekli onlara eşlik eder.

Herhangibir Gruba Girmeyen Tasavvufçular

Ruh hakkında tasavvufçulardan bazıları sofîyenin düşüncelerini, bazıları da mutasavvıfînin felsefesini benimsemişlerdir. Bu arada kelâmcılar gibi düşünenlerin sayıları da az değildir. Gerçi onların içinde de, hem felsefeciler

gibi konuşanlar hem vahdet-i vücütçularla aynı çizgide hareket edenler hem de selef-i salihîn gibi her şeyi icmâle bağlayıp tafsîle kapalı duranlar vardır; ama, büyük çoğunluk Kitap ve Sünnet mesnetli muhakkıkîne daha yakın durmaktadır.

Baştan buraya kadar, bir kısım felsefecilerin, çok derince ve kapsamlı olmasa da bazı mütekellimînin ve bu arada -Taftazânî'nin tabiriyle- birkaç mutasavvîfînin ruh hakkındaki mülâhazalarını arz etmeye çalıştım ve artık sözü yakaza ve temkin erbabının ruh ile alâkalı mütalâalarıyla noktalama zamanının geldiğini zannediyorum. Ancak sabrınızı suiistimal etmiş gibi olsam da, içinizden bazılarının, çağın en salâhiyetli dimağlarından biri sayılan Bediüzzaman'ın konuyla alâkalı mülâhazalarını merak ediyor olmasına binaen sadece bir-iki paragraf çerçevesinde ve küçük bir özet mahiyetinde onun düşüncelerini de arz etmeden geçemeyeceğim.

Herkes Aynı Seviyede Hissetmez

Ne var ki, herkes bu tecellî ve bu iltifâtı aynı seviyede duyup hissedemez. Zira kabz ve bastın tecellîleri biraz da şahısların sînelerinin genişlik ve darlığıyla mebsûten mütenâsip (doğru orantılı) gelir. Evet, bir avâmın iç sıkıntısı veya gönül inşirâhı şeklinde hissettiği şeylerle; gözleri, verâlara doğru aralanmış kapı aralığından, hep gözetlenip durduğu şuûrunda olan, heyecân ve endîşe dolu hüşyâr bir kalbin, yerinde inbisât ve neşe, yerinde de endîşe ve burukluğu bir olmayacaktır.

Her şey gibi kabz u bast da Yaradan'ın tasarrufunda ve gecelerin gündüzleri, gündüzlerin de geceleri takip etmesi misillü birbirini takip eder durur. Sebeplerin âdî birer şart telakkî edilmeleri mahfûz, İlâhî irâde, kabz u bast dilimlerini daraltır, genişletir; gerilimlere iter veya sevinçle coşturur. Evet, insan bazen çok geniş bir zaman dilimini kabzın pençesine düşmeden kuşların havada uçtukları gibi pervâz eder geçer. Bazen de bir boşluktan bir boşluğa yuvarlanıyor gibi, kabz hâlleri sıklaşır, kabz dilimleri genişler, ruh bunalır ve insan da âdeta iki bûklüm olur.

Herkes Herşeyi Kur'an'da Olduğu Gibi Göremez

Kur'ân'da her şey vardır ama herkes her şeyi O'nda olduğu gibi göremez.

Gazalî'nin İhyâ'sında işaret ettiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'in sarîh ve zâhirî manâlarını havas gibi avâm da anlayabilir; bâtînî ve gizli manâlar ise müdakkik ve mütefekkir ilim erbabına mahsustur. Kur'ân'ın "İlim'de kök salıp, derinleşenler" (Âl-i İmran, 3/7) diye tavsif ettiği gavvaslar, O ummâna dalıp inci, mercan çıkarırlar. Ama, herkes O ummana dalamaz; herkes O'ndaki cevheri görüp takdir edemez. Antika bir eşyaya demirciler çarşısında ancak ağırlığı kadar kıymet verirler; fakat antikacının yanında paha biçilmez bir değeri vardır onun. Demek ki, Kur'ân'da çok şey, ancak çalışma, tefekkür ve ilhamla erbabının anlayabileceği nişanlar, işaretler, alâmetler ve ipuçları halinde bulunmaktadır.

Herkes Kendi Karakterini Sergiler

Evet, son bir kere daha bazıları, kendi ruh atlaslarını ortaya koymuş, biz de, kendi ledünniyâtımızı ifade edebilme fırsatını bulmuştuk. Bundan sonra da hep böyle davranacak ve karakterimize saygılı olmaya çalışacağız. Üç beş günlük bir dünya için baş yarmayacak, göz çıkarmayacak, kem söz söylemeyecek, gönül kırmayacak ve Yunus edasıyla herkese sevgi çağrısında bulunacağız; bulunacak ve milletimize karşı münasebetlerimizde hep şu sözlere bağlı kalacağız: "Senelerden beri çektiğim bütün ezâ ve cefâlar, maruz kaldığım işkenceler, katlandığım musîbetler, hepsi de helâl olsun!. Seksen küsur senelik hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum. Ömrüm harp meydanlarında, esaret zindanlarında, memleket hapishanelerinde geçti. Aylarca ihtilâttan men edildim. Divan-ı Harplerde bir cânî gibi muamele gördüm. Bana zulmedenlere, beni kasaba kasaba dolaştıranlara, türlü türlü ithamlarla mahkûm etmek isteyenlere ve zindanlarda bana yer hazırlayanlara hakkımı helâl ettim." Evet, ben de bir mü'min olarak, bu duyguları paylaşıcağıma söz veriyorum. Kimseye küsüp darılmayacağıma söz veriyorum.. ölümü gülerek karşılayacağıma söz veriyorum.. celâlden gelen cefayı, cemalden gelen vefa ile bir bileceğime söz veriyorum. Allah'a ait hukuka karışmam ama, bana ait hiçbir haktan dolayı kimseden davacı olmayacağıma söz veriyorum.

Herkes O'na Güvenirdi

O'ndaki bu herkesi büyüleyen güvenilirlik, ortaya koyduğu umumî

esaslardaki lâhûtîlik ve rasânet, hayat-ı seniyyelerindeki ciddîlik ve istikamet O'nun için öyle yüksek kredilerdi ki, binler-yüz binler demlerine, damarlarına işlemiş o köklü âdet, an'ane ve geleneklerinden kopma pahasına hiçbir tereddüde düşmeden ona koşuyorlardı. Bu, tarihte emsali gösterilemeyecek çok önemli bir hâdise idi ve O'nun Hak elçisi olduğunu işaretliyordu. Günümüzün, onca güçlü eğitim imkân ve vasıtalarına rağmen, üç-beş çocuğu bir-iki küçük âdetinden vazgeçiremeyen psikologlar ve pedagoglar o Zât'ın dünya çapında meydana getirdiği o büyük inkılâpların esasları üzerinde mutlaka durmalı, bilgi, müktesebât ve düşüncelerini bir kere daha gözden geçirmelidirler...

Herkesin Derecesine Göre Bir Marifet Ufku Vardır

Elbette ki herkesin, aynı ölçüde bir marifet ufku üveyki olması mümkün değildir; kimileri, Cenâb-ı Hakk'ın lâzım-ı mukaddesi sayılan sıfatları ve O'nun ef'al-i sübhaniyesi arkasındaki nimetleri idrak ufkunda dolaşır; dolaşır, enfüsî ve afakî delilleri temâşâ ve değerlendirmekle sürekli, gönlündeki hakikat aşkının, Hakikatler Hakikati'ne olan münasebetlerinin destanlarını mırıldanır.. fiillerden isimlere, isimlerden na't ve sıfatlara gider-gelir ve gidip gelirken de, îmânın, marifetin, muhabbetin, aşkın, cezb u incizabın farklı telden mûsikîleriyle ürperir.. tekvinî emirlerde görüp duyduğu her disiplinin, vicdanında bir aksini duyar.. ve "daha var mı?" diyerek bir başka temâşâ ve bir başka zevk-i ruhanîye koşar ki bu yol enbiya-i izamdan tevarüs edilen, herkese açık objektif hakikat yoludur ve her an ayrı bir marifetin zafer kahramanı gibi, Hakk'ın iltifat takları altında hep O'na yürür... Kimileri, zat, sıfât ve nuût-u ilâhînin, ziya ve tecellilerinin beşer ufku itibarıyla bir iltisak ve iltika noktasına ulaşmış gibi pek çok buudun tek buud haline gelmiş olma his ve şuuruyla "cem" mülâhazasına girer; girer de nefsi ve zatı itibarıyla fena bulup gider, sonra da Hazret-i İlim ve Vücut'un kayyûmiyetiyle yepyeni bir varlığa erer.

Evvelkilerin, sıfât ve nuût âleminde dolaşıyor olmalarına karşılık ikinciler, o sıfat ve na'tların kaynağına müteveccih tirler sıfatların ayniyet ve gayriyet mülâhazalarını nazari ilimler mecmuaları sayılan kelim kitaplarına havale ediyorum dolayısıyla da onların bu temâşâ, bu duyuş ve bu değerlendirişleri, ne Zât mülâhazasına zihni bir hicab sayılan mücerred sıfât hedefli ne de sıfatları nefy işmam eden mücerred Zât hedeflidir. Bu itibarla da böyle bir yol hasların yolu sayılmış ve kurb yolcularının şehrahi kabul edilmiştir.

Herkesin İmdadına Koşulacak

Sen her zaman bulutlar gibi olmalı ve kesmelisin güneşin yakıp kavuran sıcaklığını.. mevsimlere takılıp kalmadan, sağanak sağanak boşalan yağmurlar gibi söndürmelisin herkesin ve her şeyin hararetini; hiç olmazsa çiselerin okşayıp geçtiği gibi bağı-bahçeyi, ovayı-obayı, dağı-tepeyi; sen de okşamalısın bütün kurak gönülleri ve ruhları.. herkese açık öyle tatlı bir su kaynağı olmalısın ki, her zaman çevrende testilerin sesi duyulsun.. hasretle yanan gönüller aradıklarını senin ikliminde bulsun. Sen ağzını açıp da ruhunun ilhamlarını seslendirince, hikmetli söz avcılarının kalemlerindeki mürekkepler bitsin ve kitapların sayfalarını renklendiren o nefis duygular rûhânîlerin mezâmiri haline gelsin.. gayzların, öfkelerin, kinlerin, nefretlerin hançerlerini bileyip hemen herkese saldırdıkları, her şeyi yakıp yıktıkları dönemlerde sen, en öfkeli ruhlar dahil, gelip bağrına sığınan bütün yurtsuzların-yuvasızların en içten hâmîsi olmalı ve vesâyetine koşanları hayal kırıklığına uğratmamalısın...

Herşey Allah'ın Feyziyle Günyüzüne Çıkıyor

Evet, eğer insan, gelip kulaklarına çarpan ve gözlerine ilişen ses-söz ve görüntüleri vicdanın hassas imbiklerinden geçirerek değerlendirebilse, engin denizlerin yüreklere ürperti salan homurdanmalarından, ormanların büyüğü uğultularına; âsûde koyların sessizlik murakabesine benzeyen görüntülerinden dağların mehabetli duruşlarına; güllerin-çiçeklerin o rengârenk işveli hâllerinden onlarla mütemâdî bir aşk u vuslat hayatı yaşayan kuşların, kuşçukların muâşakalarına; varlığın okunan bir kitap, temâşâ edilen bir meşher, gezilip görülen bir saray, ekilip biçilen bir mezraa olmasından insanların, her şeyin üzerindeki bu ince gayeleri, hikmetleri kavrayıp değerlendirme kabiliyetleriyle serfiraz kılınmalarına kadar her şey, o akdes ve mukaddes feyiz kaynağından ve O'nun ilim, irade ve meşietiyile kaynayıp geldiğini aklen ve vicdanen duyacak ve ruhunu saran mârifet, muhabbet, aşk u şevk ve ruhânî zevklerle kendinden geçecektir.

Hâsılı, maddî-mânevî, canlı-cansız, büyük-küçük her varlık ve her nesne Allah'ın bir feyziyle gün yüzüne çıkmış; O'ndan gelen mütemâdî tecellîlerle varlığını sürdürmekte ve belli bir gayeyi takip etmektedir. Evet, yoktan var olma ayrı bir tecellî ve ayrı bir feyze, var edilenleri görüp gözetme de farklı bir tecellî

ve farklı bir feyze vâbestedir. Peygamberler vasıtasıyla iman, mârifet ve muhabbet yollarının açılması ayrı bir feyezân; evliyâ, asfiyâ ve hakikî mürşidlerce aynı hakikatlerin, beşer idraki seviyesine göre ve çağın gerekleri açısından içtihat ve istinbatlarla ortaya konması ayrı bir ifâza; en küçük ve en önemsiz vesilelerin dahi değerlendirilip âdeta birer esrar havzı hâline getirilmesi ve bir mânâda herkese tefeyyüz imkânının sağlanması da izafî ayrı bir feyiz ve feyezândır.

Hâlik'ın nâmütenâhî feyzi var,
Her feyezanda ayrı bir tecellî;
Gördüğümüz her şey bitevî esrar,
Her sır erbabına celîden celî...

Ve zannediyorum artık sıra tecellîye gelmiştir...
Rabbenâ âtinâ min-ledünke rahmeten ve heyyi' lenâ bin emrinâ raşedâ
Rabbenec'al lenâ min emrinâ feracen ve mahracâ
Ve salli ve sellim alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihî ve sahibihî ecmaîn.

Herşey Allah'ın Varlığının Gölgesi

Bizim O'nun mahiyetini bilip bilmememiz ne ifade eder; her ses O'ndan bir nağme ve her şey O'ndan bir nâme olduktan sonra..? Alman hakîm ve şâiri Goethe, "Biz, hem kendi ruhumuzda, hem de tabiatta Allah'ın varlığını seziyoruz. Kühnünü bilmememizin ne ehemmiyeti var? Evet, mahiyet-i Ulûhiyet'e dair ne biliyoruz? Allah hakkındaki sınırlı ve dar olan düşüncelerimiz ne ifade eder ki! O'nu yüzlerce isim ve bir sürü sıfatlarla yâd etsem de, yine hakikatin çok çok dînunda olacağım. Mademki Ulûhiyet dediğimiz yüce varlık, yalnız insanda değil, âlemin büyük küçük bütün hâdiselerinde, tabiatın zengin ve kudretli sînesinde her suretle tecelli etmektedir. Böyle bir Zât-ı Ekmel hakkında beşerî vasıflara göre edinebileceğimiz fikir kâfi ve ihâtalı olabilir mi?" derken, eserleriyle kendini gösteren ve Zâtıyla dünya hayatında görünmeyen O Mevcud-u Meçhûl'e dikkat çekiyordu.

Biz de, eserleriyle kendini bize tanıttırmak isteyen gözlerden pinhân o Zât için seyyahlar ve seyahatler düşünüyor, hep O'nun yolunda olmak, hep O'na açılan kapıları aşındırarak sonu gelmeyen bir yola çıkmış bulunuyoruz. Cihan durdukça da, hep O'na ait türkülerle etrafı velveleye verme kararındayız... Nasıl vermeyelim ki, biz ve her şey, O'nu tanımak ve tanıtmak üzere bulunuyoruz ve

bundan daha yüce bir vazife de bilmiyoruz. Biz, hepimiz O'nun varlığının gölgeleri, O ise, her şeyin menbaı ve merciidir.

Yerden suları fişkirtan ve cömertliğinden çeşmeler akıtan; güneşe ışıktan kemer bağlayan ve harareten onun başına taç koyan; toprağı rengârenk çiçeklerle süsleyen ve zemine binbir formayı birden giydiren O'dur. Göklerin, yerin ve engin denizlerin varlığı O'ndandır. Bulutlar denizlerin gözüyle O'na bakmakta, denizler de bulutların diliyle O'nu anmaktadır. Toprağın içini binbir ızdırapla dolduran, mercanın ciğerini kızıl kana boyayan O'dur. Güneşler, O'nun kapıkulu; dünyalar da O'nun boynu tasmalı köleleridirler.

Herşey Kur'ân'da Mahiyeti, Ehemmiyeti ve Kıymetine Göre Vardır

Evet, Kur'ân'da her şey vardır; fakat çapına, azametine, önemine, mâhiyet ve kıymetine göre vardır. Nedir en önemli mesele? Tevhid, nübüvvet, haşır, kulluk, ebedî saadeti kazanma, azaptan korunma... Bunlardan başka, Allah'ın kâinattaki icraatı, sanatlarının teşhiri, sıfât ve esmâsının tecellileri, sistem ve kürelerin muhteşem bir nizam ve âhenk içinde bunu ifâde etmesi... Bütün bunlar, en ince ayrıntılarına kadar açık seçik anlatılmış; ayrıca, belli devrelerde ortaya çıkacak ilmî gelişmeler ve teknik buluşlar da, ehemmiyet ve kıymetlerine göre açıkça olmasa da, ya işareten veya remzen Kur'ân'da yerlerini almışlardır. Neden açıkça değil? Şundan ki, meselâ, beşerin pek mühim gördüğü elektrik, tayyare ve füze gibi vasıtalar: "Biz neden Kur'ân'da sarahaten geçmiyoruz?" diye soracak olurlarsa, karşılırlarına hemen Güneş, Ay ve yıldızlar, galaksi ve kuasarlar çıkıp: "Haddinizi bilin, bir sinek kanadı bile sizden çok daha mühim, çok daha sanatlı ve çok daha harikadır. Öyleyse, protokoldeki yerinizi karıştırmayın; siz ancak çapınız ölçüsünde Kur'ân'da yer alabilirsiniz" der ve onları susturur.

Herşey Senin Keremindendir

Bütün bunlara rağmen, bizi bize bırakmaman en büyük dileğimiz. Kendimiz edip kendimiz bulsak da, rahmetin, istihkaklarımıza lütuf televvünlü haklar bahşedecek vüs'atte. Eğer göz kamaştıran güzelliklerle dönüp duran şu kâinatların etekleri mücevherlerle dolu ise, bu Senin rahmet ve servetinin

sınırsızlığındandır. Eğer tabiatı gereği şu kuru zemin İrem Bağları gibi rengârenkse, o da Senin engin keremindendir. Gözlerimiz o geniş rahmetinin tullenişinde, düşüncelerimiz her tarafa serpiştirdiğin kereminin tecellilerinde.. ümitlerimizi bir kere daha şahlandırarak, teveccüh ve yakınlığını, uzaklıklarıyla görünmez, duyulmaz hale getiren biz kullarına yakın olduğunu duyur. Vicdan kültüründen mahrum şu derbeder gönüllerimizi marifetinle doyur.

Bize, her şeyde Seni okuyan gözler, her nağmede Seni duyan kulaklar ihsan ederek düşünce ve beyanlarımızı varlığına tercüman kıl! Yakınlığını gönüllerimize öyle duyur ki, ömrümüzü hep "Sen, Sen" demenin zembemesi içinde geçirelim.

Herşeyden Habersizdik

Bizler, bir zamanlar yoktuk; var olma ihtiyaç ve neş'esinden de habersizdik. Sen bizi cebr-i lütfiler tezgahından geçirerek, talep üstü, vücut, hayat, şuur, idrak, irade ve gönül gibi latifelerle şereflendirip, rahmet yurdunun koridoru şu mihnet diyarına gönderdin. Verdiğin şeyleri istememiştik, isteyemezdik, isteyecek bir mahiyette de değildik. Ancak şimdilerde, bu lütuflarını anlamaya çalışıyor ve Hâlikımızın bîhemtâ bu atıyyeleri altında iki büklüm matıyyeler olarak, ihtiyaç ve ıztırar çılgınlıklarıyla inliyor ve bunca şeyden ciddî haberdar olamamanın hacâletiyle iki büklüm oluyoruz.

Hâlimiz Sana ayan; dün ayrı bir isyan, bugün ayrı bir isyan; ne iradelerimizde fer kaldı ne de dizlerimizde derman; her şeye rağmen kararttığımız kaderimiz Senin elinde; liyakatimize göre değil, istihkakımıza bakarak ne olur, sun ihsan üstüne ihsan, ey dertlerimize derman!

Herşeyi Allah İçin Yapmak

Eğer insan, yeryüzünde Allah'ın halifesi ise -potansiyel olarak insanoğlu bu mazhariyetin biricik namzetidir- o, Allah için işleyecek, Allah için başlayacak, Allah için küsecek, Allah için sevecek, O'nun izni dairesinde varlığa müdahale edecek ve ele aldığı her işi O'na niyâbet mülâhazasıyla yerine getirecektir. Dolayısıyla da, ne başarılarıyla gururlanacak, ne yenilgileriyle ümitsizliğe düşecek, ne kabiliyetleriyle övünecek ne de üzerindeki Hak mevhibelerini inkâr

edecek; her şeyi O'ndan bilecek ve gördüğü işleri birer istihdam sayarak, her yeni başarısıyla güven yenilemesi mânâsında yeniden bir kere daha Rabb'ine yönelerek itimat ve vefasını haykıracak ve günde birkaç defa Âkifçe ifadesiyle kendi kendine: "Allah'a dayan, sa'ye sarıl, tevfiğe râm ol.../Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol." sözleriyle nefes alıp verecektir. Sürekli gerilimde, her zaman azimli, daima şevk içinde, hep vazife şuuruyla oturup kalkacak ve her zaman hareketlerini, hamlelerini kulluk gâyesine bağladığı için de ne zafer ve başarılarıyla küstahlaşacak, ne de hezimetleriyle inkisarlar yaşayacaktır. Düz yolda yürürken veya yokuş aşağı inerken nasıl bir heyecan ve rahatlık içinde ise, en sarp yokuşlara tırmanırken de aynı azim ve aynı kararlılığı gösterecektir.

Hesap Günü

Müttakiler, bir de kitaplarını sağdan alma sevinciyle coşar, neş'e çıgıkları atar ve şükranla iki büklüm olurlar: "Kitabı sağdan verilen: 'İşte alın, okuyun bu kitabı! (Zaten) ben böyle bir hesapla karşılaşacağıma inanıyordum' der. Ve artık o, hoşnut olacağı bir yaşayış içinde, (meyvelerin) salkımları (burnunun dibine) kadar yaklaşmış cennettedir. Ve onlara: Geçmişte yaptığınız amellere karşılık, afiyetle yeyin, için, denir. Kitabı soldan verilenler ise: 'Âh keşke, bana bu kitap verilmeseydi! Keşke hesap nedir bilmeseydim!. Ve keşke ölüm işimi bitirmiş olsaydı! Malım hiçbir işe yaramadı. Güç ve hâkimiyetim yok olup gitti" der hasretle inler.

Heyecan ve İzdırapla Yaşamak

İşin aslına bakılacak olursa, biz hayatı hemen her zaman hep bu şekilde yaşama peşinde olduk ve belki de böyle yaşamaya mecbur edildik; heyecan ve ızdırap hem kaderimiz hem de talebimiz oldu. Şahsımız hesabına yaşamayı bir bencillik saydık ve çok defa böyle bir telakkîyi de tiksinti ile karşıladık. Başkalarını yaşatma ve ebedî saadete hazırlama âdeta tutkumuz oldu; hem öyle bir oldu ki, bu dünyadan göçtükten sonra eğer yeniden bir kere daha bu âleme dönme söz konusu olsaydı ve bu yeni hayatın seçeneği de bize bırakılsaydı, biz yine "yaşatma" diyecek ve gerçek insanî ufka kilitlenerek her yanda insanlığı "ba'sü ba'del mevt"e götürücek mülâhazalarla nefes alıp verecek.. horlanıp hakir görülmelere aldırmayacak.. irtica yaygaralarına pabuç bırakmayacak.. iftira,

tezvîr ve çeşit çeşit isnatlarda bulunanlara küsmeyecek, gönül koymayacak.. en amansız ve imansız tecavüzleri, tasallutları dahi sinelerimizde yumuşatacak, içimiz ağlarken gülmesini bilecek.. ve kimse incinmesin, insanlar rahatsız olmasın diye hafakanlarımızı içimizde baskı altına alıp sustuğumuz aynı anda his dünyamızdaki mağmaların gürültüleriyle oturup kalkacak ve hemen her zaman insan olarak yaratılmış olma özel konumuna göre bir duruş içinde bulunmaya çalışacaktık...

Heyman'ın Anlamı

Heyman içtikçe daha bir yanan ve bir türlü suya kanmayan mânâlarına geldiği gibi, aşk yüzünden deli ve kara sevdalı anlamlarına da gelir.

Tasavvuf erbabına göre heyman, âşık u sâlikin, yol esnasında kalbini saran sürpriz tecelli ve ilâhî mevhîbelerle, taaccüp, istihsan ve ruhanî zevklere dalıp kendinden geçmesi ve iradesine hakim olamaması demektir. Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahîha'da heymanla alâkalı açık bir beyan olmadığından, çoğu ehl-i hakikat, "dehşet" gibi onu da makamlardan herhangi bir makam görme yerine bir "hâl" ve televvün şeklinde anlamışlardır. Bazıları onu, "Musa baygın olarak yere yıkıldı..." (A'râf, 143) âyetiyle irtibatlandırmak isteseler de, vahyi telâki makamıyla, kendinden geçmenin birbirine uygun düşmediği açıktır. Bence, Tûr Hâdisesi'ne böyle bir yaklaşım yerine; celâli tecellinin, bütün suret ve resimleri silip, hakikat-ı mücerrede dalga boyunda zuhuruyla biraz da Hz. Museviyet'in gereği olarak duyulan bir hayret ve şuurlu bir dehşet demek daha uygun olur zannediyorum...

Heyman'ın Mertebeleri

Heymanı da tıpkı dehşet gibi üç kategoride tahlil etmek mümkündür:

1. Yolculuğun ilk merhalelerinde, acz u fakr, hisset ve değersizliğinin şuurunda olan sâlik, kadrini, kıymetini çok aşkın ekstra lütuflara mazhar olunca, Hz. Eyyûb gibi "senin hiçbir lütfundan müstağni kalamam" (Buharî, Gusl 20; Nesaî, Gusl 7; Müsned 2/314) deyip, ilâhî tecellilere sinesini açtıkça açarak "daha yok mu?" (Kaf, 30) mülâhazalarıyla köpürme mertebesidir ki, yoldakilerin ekserisinin, bu vadideki düşünce ve davranışlarını bu mertebeye ircâ etmek

mümkündür.

2. Sâlikin, hâlihazırdaki hulûs ve istikbaldeki meziyetlerine avans mahiyetinde lütfedilen aşkın varidât karşısında, yeni bir idrak, taze bir ruh ve gerilmiş bir irade ile, o esnada kapısı aralanan acâib ve garâibi derin bir temâşâ zevkiyle seyredip "Rabbimiz, nurumuzu (ikmal ve) itmam buyur!" (Tahrim, 8) diyerek, ciddi bir azim ve tam bir metafizik gerilimle, elde edilen mazhariyetlerin ötesine hâhiş duyma ruh hâletidir ve

"Parmağım aşkın balına
Bandıkça bandım bir su ver" (Gedâi)

sözleri, bu seviye ile alâkalı söylenmiş güzel sözlerdendir.

3. Heymanü'l-fenadır ki; sâlik, hâlî veya zevkî olarak kadem-nazar vahdetine ulaşır ve kâinatı fena ve zeval ufkundan müşahedeye başlar.. derken her an değişik bir buudda "bekâ billah" tecellileri duyar.. artık varlığı bütünüyle görmez olur ve ihsan mertebesinin bir varidâtı olarak görüldüğünü tam hisseder ve görebileceği şevkiyle de coşar.

Tabîî bütün bunlar, imanın gücü, yakînin derinliği, kalbî muamelenin devamı ve ahvâl-i sadıkanın da temâdisi nisbetinde zuhur ederler ki, bu evsafın tam temsil edilmesi de yine Hz. Ruh-i Seyyidi'l-Enâm'ın tebaiyetine bağlıdır, O'na bağlılığın tam hissedilmediği ahvalde, zuhur eden fevkalâdelikler çok defa insanı aldatabilir. Tâlib-i feyz-i Hüdâ olanlar, mutlaka Hz. Muhammed (sallâllahu aleyhi ve sellem) halkasına girmeli; âşık-ı nûr-u Hüdâ olanlar da behemehal o halkanın ritmine uymalıdır.

Hezimet ve Yıkılışımıza Dair

Zafer zafer üstüne harman ettiğimiz günlerde, bütün bir hasım dünyaya karşı, "inanç-azim" demiş yürümüş, "hasbîlik- yiğitlik" demiş şahlanmış bir ulu millet iken, bizi yükselten bu yüce vasıfları yitirip, iç çöküntülere mâruz kaldığımız günden itibaren, hep düşmanlarımızı güçlü, çalımli görmüş ve kendi irâdemize kement vurmuşuzdur.

Malazgirt'ten İstanbul'un fethine, Çaldıran'dan Mohaç'a kadar, tarihin sînesine serip boy boy teşhir ettiğimiz bilumum zaferlerimiz, hemen bütünüyle inanç ve azmin kolları arasında gerçekleşmişti. Buna karşılık, her türlü sarsıntı ve hezimetlerimiz de bir kısım zaaflarımızın bağrında gelişip durmuştu. İç

çöküntülerimiz artıp, zaaflarımızın bir girdap hâlini almasıyla, irâdemiz bütün bütün felç, ruhumuz da esir oldu. O günden bugüne de bütün tarihî falsolarımıza birer bahane bulma, düşmanlarımızı güçlü kuvvetli gösterme; milletin ümit ve azmini kırma psikoza içine girdik.

Artık, hep âlemin bize ettiklerinden bahisler açarak teselli oluyor, onların imkân ve tekniklerini destanlaştıracak baş aşağı durumumuza izahlar getirmeye çalışıyor; yer yer düşmanlarımızın çok ilerlemiş olmalarından söz ederek atalarımıza sövüp sayıyor ve zaman zaman da hasımlarımızın hunharlığından dem vurup hayıflanıyor yani, kendimize bakacağımız yerde, başkalarının hesabı içinde boğulup gitme gibi, garip ve anlaşılmaz bir ruh hâletinin zebûnu oluyorduk. Böyle olmak ve böyle düşünmekle, âlemin bize ettiklerinin kat katını kendimize ettik ve sînelerde istikbâl ümidi namına bir şey bırakmadık.

Şayet, bundan böyle de her mağlubiyet ve hezimetimizi düşmanın sayı üstünlüğü, mekanize edilmiş birlikleri, tekniği-teknolojisi ve ihanet dolu stratejileriyle izaha kalkışacaksak, katiyen toparlanıp kendimize gelmemiz ve yıkılışımızın gerçek sebeplerini tespitimiz mümkün olmayacaktır.

Hezimet ve Yıkılışımızın Nedenleri

Her düşüş ve hezimet, insanın iç düzeninin, rûhî âhenginin bozulmasıyla başlar ve dönüp kendini bulacağı, duygularıyla dirileceği güne kadar da devam eder. Kendi iç dünyalarında yıkılmış fertlerin, evvelâ ailede, sonra da cemiyetin her kesiminde, peşi peşine sükun edip gelen bilumum bozulup dağılmalarda, etrafı cürümlerle karalayıp kendilerini mesûl görmemeleri ise, içtimâî problemleri bütün bütün içinden çıkılmaz hâle getirmiştir.

Hıristiyanlık ve Batı Medeniyeti

Bizdeki bir kısım müstağripler görmemezlikten gelseler bile, batılı kendi hesabına oldukça kadirşinas ve bugünkü medeniyet ve kültürünün kaynağına karşı da bizi utandıracak kadar saygılı görünmektedir. Evet o, bir yandan İncil buutlu parti ve iktidarlarıyla, kendi kültürünün bu önemli rûknüne karşı vefâ borcunu edâ etmeye çalışırken, diğer yandan da Hz. Mesih adına, dünyaya kurtuluş ve ümit mesajları sunmayı ihmâl etmemekte, hatta bu mevzûda

havâriyâne bir gayret içinde bulunmaktadır.

Bu itibarla denebilir ki, din, medenî dünya üzerinde, her gün biraz daha tesirini arttıra arttıra, geçmişte olduğu gibi, gelecekte de fonksiyonunu devam ettirecektir. Daha şimdiden, onca yıl komünizm baskısı altında esaret hayatı yaşadktan sonra, gücünden hiçbir şey kaybetmemiş gibi, yepyeni bir azimle derlenip toparlanan ortodoks kilisesi, dün komünizmaya kaptırdığı bütün dinî ve hayatî müesseseleri birer birer istirdât etmesi "geriye alma".. Avrupa'da peşi peşine din buutlu siyasî partilerin teşekkülü; hatta bazı yerlerde bunların iktidar olmaları.. hemen hemen bütün batı ülkelerinde yeminlerin hâlâ büyük bir titizlikle İncil üzerine yapılması -ilhad yobazlarının kör gözlerine, sağır kulaklarına sokulsun!- Bütün eğitim ve öğretim müesseselerinde din eğitime oldukça geniş bir yer verilmesi ve bu işin ciddî bir plân ve programla yürütülmesi.. radyo ve televizyonların bütünüyle dinî propagandaya açık bulunması, değil safvet-i aslîyesiyle ayakta duran din, onun gölgesindeki ürpertici gücün bile kolay kolay ters-yüz edilemeyeceğini göstermesi bakımından ne müthiş bir tablodur..!

Hicret

Bu arada hadîste, hicrete ayrı bir ehemmiyet verildiği de gözden kaçırılmamalıdır. Gerçi husûsi ma'nâsıyla hicret bitmiştir. Zira Allah Rasûlü:Mekke fethinden sonra hicret yoktur" 284 buyurmaktadır. Fakat umûmi ma'nâsıyla hicret devam etmektedir ve kıyamete kadar da devam edecektir. Çünkü, hicret, cihadla ikiz kardeştir, beraber doğmuşlardır ve beraber yaşayacaklardır. Cihadın kıyamete kadar devam edeceğini de bildiren yine bizzat Efendimiz'dir. O, bu mevzuda şöyle buyurmaktadır: "Cihad kıyamet gününe kadar devam edecektir."

Evet, anadan, babadan, yardan, yârandan ayrılıp, muhtaç bir gönüle, hak ve hakikatı anlatabilme uğruna memleketini terkedip, diyar diyar dolaşan her dâvâ adamı, her inanmış insan, hiç bitmeyen bir hicret salih dairesi içindedir ve bunun sevabını da mutlaka görecektir.

Diğer taraftan, Allah ve Rasûlü yolunda yapılan hicrete lütfedilecek belli ve muayyen bir sevaptan bahsedilmemektedir. İhtimal ki bu türlü amellerin sevabı ötede birer sürpriz olarak verileceğine işaret içindir. Melekler bu ameli, aynıyla yazarlar; mükafatını da Cenâb-ı Hakk, bizzat kendisi takdir buyurur.

Hadîsin başındaki hasr'ı ifade eder. Böylece ma'nâ; ancak ameller, niyetle amel haline gelir.. demek olur ki, bu da niyetsiz hiçbir ibadetin makbul olmadığı ma'nâsına gelir. Nitekim insan, niyetsiz bin rekat namaz kılsa, senelerce aç kalsa, malının hepsini sarfetse, hacca ait rûkûnlerin hepsini niyetsiz olarak ve haccı kasdetmeden yerine getirse, bu insan ne namaz kılmış, ne oruç tutmuş, ne zekat vermiş ne de hacca gitmiş olur. Demek ki bütün bu hareket ve davranışları ibadet haline getiren insanın niyetidir.

Hicret ve Peygamberler

Hız. Adem, hicret mânâ ve ruhunun vadettiğı uhrevî enginliğe ulaşmak için, cennetten dünyaya uzanan bir uzun sefere çıkmış.. Hız. Nuh, karalardan sonra denizlerde de ürperten bir seyahate katlanmış.. Hız. İbrahim, Babil, Hicaz, Kenan ili deyip durmadan dolaşmış.. Hız. Musa, anne evinden Firavun sarayına, oradan da Mısır ve Eyke arasında hep mekik dokumuş durmuş.. Hız. Mesih eski peygamberlerin geçtiğı bütün köprülerden geçmiş.. ve bu dönemin ilk kudsîleri de eski dünyanın hemen dört bir yanına irşad ekipleri tertip etmişlerdi.

Hiçbir Kalıba Uymazlar

Tımarhane deyip delilere telmihte bulundum. İşin doğrusu, bu darmadağınık ruhu, bu hiçbir kalıba uymayan hilkat garibesini ne sıhhatli dimağlar kategorisinde mütalâa etmek ne de hasta ruhlar albümünde bir çerçeveye oturtmak mümkündür. Akıllı deseniz, her zaman selim mantığa, ilmî müşahedeye ve vahye karşı ciddî tavırları sizi yalanlar. Şizofreni demeye kalksanız, aldattıkları yığınların tekzibine uğrarsınız. Paranoyak olduğunu düşünseniz, temâdî tenakuzu karşınıza çıkar. Narsist diyecek olsanız, meseleyi ferdîliğe incirar ettirmiş (indirgemiş) olursunuz.. evet bunlar hiçbir kalıba uymazlar; pek çok kalıp içinde görünseler de tam bir kalıpsızlık örneğidirler.

Hiçbir Sistem İslâm'ın Yerini Tutamaz

O, en taze sözlerle, som altın gibi cevherlerden örölmüş öyle bir danteladır ki, nizam adına ne atkılarındaki resanete ulaşmak, ne de nakışlarındaki zerafeti

yakalamak kâbildir. Onda gökler ve gökler ötesi âlemlerin ahengini, nabızlarımızın atışı ve kalblerimizin ritmiyle birden duyar ve dinleriz; sırrı ona intisabda, kalbimizin vüs'atini göklerin derinliklerinden daha engin bulur ve haşyetle ürpeririz. Hiçbir sistem, hiçbir cereyan, hiçbir felsefe, onun ruhlara verdiği derinlik, sıcaklık ve yumuşaklığı veremez. Ruh-beden, madde-mânâ, dünya-ukbâ mutluluğunu Allah ona bağlamış ve onun yedeğine vermiştir.

Vicdanın dilini dinlemeyenler, onu anlayamazlar.. gönül gözleriyle bakmayanlar, onu kendi orijiniyle göremezler.. Gazâlî'nin ifadesiyle, "akl-ı maâş, akl-ı meâd'e dönüşmez" ve Mevlânâ'nın deyişiyle, "akl-ı türâbî, akl-ı semâvîye inkılâb etmezse", en yüksek mantıklar bile mantıksızlığa düşmekten kurtulamazlar. İnsanlık, var olduğu günden beri hep akıl ve kalb zıtlaşmalarının gürültüleriyle yaşadı. şimdilerde olsun, eğer yeni bir "şeb-i arûs"la akıl ile kalbin izdivacını gerçekleştiremezsek, daha uzun süre bu iç çelişki devam edeceğe benzer.

Hiçe Sayılan İnsani Değerler

Dünya var olduğu günden bu yana, zamanın hiçbir döneminde insan şahsiyeti, insan onuru, din, milliyet, aile, ahlâk, fazilet ve hukuk mefhumları bu ölçüde lâubâlilikle ve böylesine bir insafsızlıkla mercek altına alınmamış, sorgulanmamış ve kara-kuşî kararlarla mahkûm edilmemiştir.

Hikmet Açısından İlim ve Amel

Bu açıdan da, ilim ile amele, hikmet gerçeğinin birer parçası, birer derinliği olarak bakmak icap eder ki, o da amel, îmânın bir cüz'ü olmasa da, dînin bir yanı olduğu hakikatini ifade demektir. Zaten, İslâmiyet'te, bilgidен hemen kulluğa geçilmesi de herkesin ittifak ettiği bir esastır ki, "Ben cin ve insanları bana kulluk yapsınlar diye yarattım" (Zariyat, 56) âyeti de bu hususu ihtar etmektedir.

Evet, herhangi bir konuda, nazarî olarak derinleşip de amele geçmeme, faydasız bir gayret, dolayısıyla da apaçık bir hüsrandır. Başta da ifade edildiği gibi; varlık bir hikmet kitabı, bir hikmet meşheri, Kur'ân da bu hikmetler mecmuasının dili, tercümanı, yorumcusu ve tarifnâmesidir. İnsanların vazifesi

ise, Kur'ân'da kâinât kitabını okumak, kâinât meşherini tanımaya çalışmaktır ki, böyle biri, Kur'ân'ın ifadesiyle hayr-ı kesîre mazhar olur ve letâîfinin enginliğine, zenginliğine göre de değerler üstü değerlere ulaşır. Aksine, varlığın çehresindeki gerçekleri görüp de arkasındaki hakikatlere ulaşamama ve bu nizamla hedeflenen gayeyi sezememe, varlığın ve var olmanın en önemli mesajını alamamadır ki, bu da mutlak bir kazanç kuşağında apaçık bir kaybetme demektir.

Hikmetin Anlamı

İlim, irfan, fıkıh, felsefe, sebeplerin ruhunu kavrama, eşyanın perde önü ve perde arkasına ıttıla, kâinât kitabı ve dînin özündeki fayda, maslahat ve gayelere vukuf gibi.. pek çok mânâlara gelen hikmet; hakikat ulemâsınca, daha çok faydalı ilim ve salih amel beraberliği şeklinde yorumlanmıştır ki, bunlardan biri diğerinin irâdî sonucu, beriki de bir kısım yeni mevhibelerin başlangıcı ve mukaddimesidir.

Hikmetin Bölümleri

Yukarıdaki yaklaşımı nazar-ı itibara alarak bazıları, tıpkı aklı, "amelî ve nazarî" şeklinde iki bölümde ele aldıkları gibi, hikmeti de "amelî ve nazarî" diye iki kısma taksim etmişlerdir.

Nazarî hikmet, varlık ve hâdiseleri, bir meşher gibi temâşâ etmek, bir kitap gibi okumak; bir senfoni gibi dinlemek; her zaman eşyanın perde arkasını kollamak; fizik ve metafizik dünyalardaki sırlı münasebetleri mütâlâa etmek, çözmeye çalışmak ameliyesi, cehdi ve mevhibesidir.

Amelî hikmete gelince, o, böyle nazarî bir yolla elde edilen ilim, irfan, alâka, münasebet ve kulluk şuuruyla bu meşherin sahibine, bu kitabın kâtibine, bu koronun idarecisine yönelip ubûdiyetle O'nu aramak, aşkla, şevkle hep O'na koşmak, hayret ve dehşetle O'nun huzurunda olmanın saygı ve mehabetini yaşamaktır. Bu itibarla da hikmeti, evveli tefekkür, tefahhus, tecessüs ve temâşâ; ortası itaat ve ibadet; sonu da zevk-i rûhânî ve ebedî saadet şeklinde hulâsa edebiliriz.

Hikmetin Kaynağı ve Özellikleri

Büyük ölçüde hikmetin kaynağı vahiy ve ilhamdır. Bu açıdan da, peygamberlerin ve derecesine göre diğer müşidlerin, metâları hikmet birer hakîm olduklarını söylemek yerinde bir tesbit olsa gerek. Zira bu zâtlar, kendilerine sığınan gönül ve ruh hastalarını "tıbb-ı ruhânî" ile tedavi eder ve ellerinden geldiğince onların kalbî hayatlarını "ahlâk-ı rezile" virüslerinden temiz tutmağa çalışırlar.

Bu itibarla da, onların hareket sahaları ve meşguliyet alanlarını da göz önünde bulundurarak, aşağıdaki önemli meselelerin tahlili içinde işaret nev'inden bir kere daha "hikmet" demek istiyoruz:

1- Hikmet; bir düşünce, tasavvur ve davranış bütünlüğüdür. Evet düşüncede isabet, ifadede gereklilik ve ölçü, sonra da o çizgide hareket tam bir hikmet televvünüdür..

2- İlimde yakîn, amelde sağlamlık ve itkan hikmete bir diğer yaklaşım.. buna ilmin amel ile ve san'at ruhunun itkanla beslenmesi de diyebiliriz.

3- Dînin gaye ve maksatlarını kavrayıp, onu ferden temsil etmenin yanında, topyekûn hayata hayat kılma düşünce ve cehdi de hikmetin bir başka çizgisi.

4- Varlığın özü ve iç yüzündeki gerçeği, her nesneye ait ayrı ayrı hususiyetleri ve bu hususiyetler arasındaki münasebetleri, Yaratıcı tarafından hedeflenen gayeleri idrak ve şuur da hikmetin ayrı bir buudu..

5- Sebepler ve illetler âlemine yönelerek, varlığı fayda ve maslahat yanlarıyla görüp tanımak, tahlil ve terkiplerde bulunmak, Yaratıcı'nın halifesi olma ünvanıyla, O'nun izni ve emri dairesinde varlığa müdahale, hilafet televvünlü, san'at buudlu hikmetin ayrı bir yanı.

6- Nizam ve âhengiyle kâinattaki her şeyin yerli yerinde olması ilâhî hikmetinden hareketle, kendi dünyamızda bu denge ve düzenin korunmasına riâyet, arz, atmosfer ve semâlardaki muvazenenin muhafazası istikametinde değişik ad ve ünvanlarla değişik ilim dallarını geliştirmesi de hikmetin ayrı bir yorumu.

7- Her zaman en iyi hedefleri takip ederek, sevk ve idare edilenler arasında, iyilik ve güzellik arayışları içinde bulunmak, insanlarla muâmelelerimizde ilâhî ahlâkla tahalluk etmek suretiyle arzı ve arzdaki idârî sistemleri semâvîleştirme gayreti göstererek peygamberlerin gönderilme gayelerini gerçekleştirmek de

hikmetin bir diğerk enfes tarafı...

His ve Şuur İlişkisi

Evet, hissin temelinde, sevindirici bir hâdisenin zuhuru, bedenın soğukta üşüyüp titremesi, sıcakta terlemesi, karanlıkta bir ışığın çakması, gelip kulaklarımıza bir sesin çarpması... gibi büyük-küçük herhangi bir sebep varsa o bir ihsastır ve herkesçe anlaşılıp kavranan asıl şuur da işte budur.

Ne var ki, böyle bir şuurla ancak mahsûs olan nesneler duyulup, görülüp kavranabilse de, mâverâ-yı tabiat, fizikötesi bütün gayb âlemleri böyle bir ihsas dairesinin dışında kalır ve ayrı bir ihsas isterler. Hazreti Musa'nın mahsûsât ufku itibarıyla " - Görün bana bakayım Sana!" talebine " - Aslâ göremezsın." şeklinde cevap verilmesine mukabil, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın -Miraç'ta böyle bir rû'yeti kabul edenlerce- mir'ât-ı ruhuna göre onun müşahedeyle şereflendirilmesi, fenâ-yı hissiyat ufku sayılan "Kabe kavseyni ev ednâ" mertebesini ihrazı veya ruhu gibi beden-i misalîlerinin de ötelere ait hususiyetiyle mücellâ bir ayna olması itibarıyladır ki, bir hak dostu:

Yâ Rasulâllah yüzün oldu Senin mir'ât-ı Hak,
Zâhir oldu suretinde sırr-ı pâk-i Zât-ı Hak;
Mushaf-ı esrar-ı Mevlâ'dır vücudun serteser;
Sûretin sûresi içre var durur âyât-ı Hak.

diyerek bunu ifade etmeye çalışmıştır.

Hâsılı, zâhir-bâtın her hissin bir ihsas bir de ihtisas yanı vardır. Hissın, ilmî ve objektif olması onun ihsas yanı itibarıyladır. Aksine ihtisas yönü ise sübjektiftir; şahıstan şahsa, hâlden hâle her zaman bir farklılık arz edebilir.

Hissi Davranışlar ve Taassup

Dinin, diyânetin, ahlâkın, hür düşüncenin, bize ait esprisiyle sanat telâkkisinin hafife alındığı; gücün, kuvvetin azgınlaşıp sınır tanımaz hale geldiği; hislerin, heveslerin fikir sûretine büründüğü ve bu yalancı düşüncelerin zorla başkalarına kabul ettirilmeye çalışıldığı... evet böyle korkunç bir taassubun iç dramını anlamada zorlandığımı itiraf etmeliyim. Aydınlanmanın bir hayli yaygınlaştığı, entelektüelizmin tiz perdeden seslendirildiği günümüzde, nur ile

zulmet, ilim ile cehalet arasında bulunması beklenen uzaklığın aksine, ikisinin de aynı noktada birleşmeleri bize karanlık bir terkibi gösteriyor ve ciddi bir problemin var olduğunu haykırıyor. Böyle bir çelişki de bizde, bazı kimselerin hissî iradelerinin, aklî ve mantikî iradelerinin çok çok önünde bulunduğu hissini uyarıyor.

Hizmet Düşüncesinden Ayrılmayan İnsan

Bazen, hizmet o kadar canlı, hizmet insanları o kadar duyarlı, ifadeler o kadar sıcak, düşünceler o kadar yumuşak, hisler de o kadar coşkun bir hâl alır ki, her hizmet eri süvarisini bulmuş bir küheylan gibi, gece-gündüz demeden koşar ve çatlayacağı ana kadar da yorgunluğunu hissetmez. Çatlayınca da bunu Hak rızasının bedeli bilir.. bilir ve alacaklılar gibi değil de verecekli gibi davranır "Bana Seni gerek Seni!" der; sonra da bütün yolların boşluğa açıldığı böyle bir noktada varlıkların en erişilmezleri ile hemdem olur.

Bazen, hizmet erlerinin sîneleri o kadar saflaşır, o kadar semâvîleşir ki, bu saflardan saf ruhlarla her karşılaştığımızda, onları, göklerin o sırlı manâlarını gönüllerimize boşaltan birer ilham meleği gibi görür ve kendi kendimize: "Herhalde insan olmaktan maksat da bu olsa gerek..." diye mırıldanırız.

Bu hizmete açık sînelerde, bazen hizmet düşüncesi o denli köpürüp ve onları öylesine baskı altına alır ki, ruhlarının tavanı delinircesine coşar, göklerin ezeli neşesiyle bütünleşir ve sık sık duygularının menfezlerinden rasat edegeldikleri ötelere ait sırların harem dairesine ulaşırlar.

Bazen onların aşk u şevklerinin genişliği ile, ümitlerimiz, tasavvurlarımız, beklentilerimiz o kadar enginleşir ki, cihan hâkimiyeti mefkûremiz göklerin ve yerin istiap edemeyeceği genişliğe ulaşır ve fütühat neşideleri ile inler.. inler de, bize yepyeni bir perdenin yepyeni bir şivesi ile neler ve neler anlatır..!

Bazen onlar, bütün duyguları ile bahara uyanmış da, her şeyden kâim alma arzusuyla bir oraya, bir buraya koşan neşenin çocukları gibi, hayallerinde dağları aşar, ovalardan-obalardan geçer.. tıpkı arılar gibi her şeye konar kalkar; bin-bir güzellikle kucaklaşır ve doyma bilmeyen bir arzu ile bir ömür boyu göç eder dururlar.

Hemen her zaman onların ruh dünyalarında öylesine engin, dinî, millî ve vatanî bir hava hissedilir ki, onların bu ince, bu tabîî, bu nazlı, bu yürekten

tavırları karşısında en katı vicdanlar bile rikkate gelir ve onların civanmertliklerini itiraf ederler.

Bazen onların sesi-soluğu her yanda öyle mâkes bulur ki, şuurlu-şuursuz herkes, bu sese gelecek cevabın, bütün hayatın seyrini değiştireceğine, bütün tabiîlikleri fevkalâdeliğe çevireceğine inanır ve daha aks-i sedayı duymadan arş-ı emânında hissettiği sûr sesiyle hezeyana girer ve kendi cinnetleri altında ezilir gider.

Hizmet Edip Gidenleri Şükranla Anmak

Nesiller; yüzleri ak, alınları açık, buradan göçüp giden bu aydın sîmâları, ebetlere kadar hep hayırla yâd edecek ve ruhlarında yaşatacaklardır.

Selâm; sînelerimizde "yâd-ı cemîl" olarak kalıp giden dostlara! Selâm; mukaddes mefkûresi uğrunda dünyayı ve hayatı hakîr gören ruhlara! Selâm; yarınlar, öbür günler için toprağa tohumlar saçıp, sonra da arkasına bakmadan çekip gidenlere! Selâm; milletin inanç ve düşünce istikâmeti yolunda, cehennemin alevleri içinde yanmaya râzı olmuş zirve insanlara! Selâm; hayatını kan-ter içinde yaşayıp arkadan gelenlere azim ve mücâdele yolunu açanlara..!

Onlar, bütün bütün yaşama zevkinden sıyrılarak başkaları için var oldu ve başkaları için yaşadılar. Onlar, bugün ve yarın kendilerini utandıracak şeylerden uzak kalmasını bildi, sonra da izzetleriyle buradan göçüp gittiler.

Hizmet Erlerinde Hayret ve Dehşet

Hizmet erlerinin, hizmet mülâhazasıyla, maddî-mânevî, cismânî-ruhânî bütün zevklerini sarıp-sarmalayıp, gözün, kulağın ulaşamayacağı bir kenara koymaları hizmetlerinin çehrelerinde İlâhî inâyetin cilvelerini görüp, hayretlerle, hayranlıklarla dopdolu, ve vazife-inayet arası gelip-gitmeleri ve bir ölçüde hizmetin dışında her şeye karşı kapalı bulunmaları "Nehnü kasemna" (Zuhruf/32) hazine-i hâssasından ı ışık ordusuna husûsî bir hayret mevhîbesi olsa gerek...

Hizmet Erlerinden Rahatsız Olanlar

Bu aydınlık ruhları kime benzetirsek benzetelim, onların neşrettikleri nurlar sayesinde kupkuru çöller İrem bağlarına döndü.. pek çok kömür ruh, elmasa inkılâp etti.. taştan-topraktan tabiatlar, altın ve gümüş olma payesine yükseldi.. ve haklı olarak şimdilerde herkes onlardan söz ediyor; onların vadettikleri sevgi, kardeşlik ve hoşgörünün gerçekleşeceği günleri bekliyor. Bugün sadece, zulmeti-ziyayı birbirine karıştıranlar, hayatlarını cismâniyet mahbesinde geçirenler onların aleyhinde atıp-tutuyor.. yarasalar onlardan rahatsız.. kurtlar-çakallar onlara dış gösteriyor.. ve divanelerde tedirginlik var. Ben bütün bunları bir mânâda tabîî karşılıyor ve "herkes kendi karakterinin gereğini sergiler" diyorum.

Ne olursa olsun, şurada-burada bir sürü mum söndürene mukabil onlar, uğradıkları her yerde ışığa teşne gönülleri öteden nurlarla aydınlatıyor; temiz fitratları eşya ve hâdiselerin perde arkasına uyarıyor ve bozulmamış seciyelere evrensel insanî değerleri duyuruyorlar.

Hizmet Erlerinin Aşk ve Şevki

İşin tabiatının gereği, belli süre sadece kendi çevrelerini aydınlatmakla meşgul görünen bu ışık süvarileri, şimdilerde, hakikî derinlik ve ruh güçlerini öne çıkararak, tıpkı yağmur yüklü bulutlar gibi, sevinç olup, neşe olup, ümit olup, sevgi olup şakır şakır her yana boşalarak muhabbete, hoşgörüyeye susamış kupkuru gönülleri cennet bahçelerine çevirme humması yaşıyorlar. Denebilir ki, bugün yeryüzü, bir baştan bir başa, onların saçtıkları tohumlarla yeni bir bahara hâmile ve bir kutlu vilâdet heyecanı içinde; tek mil insanlık da böyle bir oluşumun "hissi kable'l-vuku" esintileriyle gelen bişaretlerle coşkun mu coşkun. Sesler, nağmeler farklı farklı olsa da, vicdanlarda duyulup sezilen hep aynı mânâ.. ve seherlerde esen yeller Eyyub'a hayat ırmağından bir ses, Yakub'a Yusuf'un gömleğinden İbrahimî bir koku duyurmakta.

Hizmet Erlerinin Dünyaya Açılması veya Hicret

Bu yazıda, anlatılması bir vefa borcu, dile getirilmesi çok zor bir destandan söz etmek istiyorum. Ama bilmem ki, rüşeymleri, filizleri ve fideleriyle dünyanın dört bir yanını tutmuş önemli bir ihyâ hareketini bu ölçüdeki bir makale çerçevesinde ifade etmek mümkün olabilecek mi? Hiç zannetmiyorum... Bu konudaki bilgim videolardaki müşahedelerimden ibaret; olaya şahadetim duyduklarıma bağlı; kalemim karîhama esir; olup bitenlerin ifade edeceği manâ bilmem hangi zamana merhun.. şimdi bu şartlar altında ne anlatılabilir onu siz söyleyin. Bu itibarla da, benim konu ile alâkalı yapıp edeceğim olsa olsa bir gül ya da bir çiçeğin resminde umum gülleri, çiçekleri anlatmaya yeltenme gibi bir şey olabilir. Bu ise, ölü bir gül resminde koca bir gülistan ve çiçek bahçesini, hem de her bir gül ve çiçeği özel deseni, farklı şivesi ve çarpıcı edâsıyla anlatmaya kalkışma olacaktır ki, böyle bir yolla gülistanın da, çiçek bahçesinin de ifade edilemeyeceği açıktır. Öyle de olsa, çağın bu destan hâdisesi adına kalb ve kalem erbabını harekete geçirmek için böyle bir cür'et izharına ihtiyaç olduğu kanaatindeyim. Bazı erbâb-ı himmetin "vira bismillah" demeleri, konuyla alâkalı böyle bir perişaniyet sergileme sonucu gerçekleşecekse, bence maksat hâsıl olmuş demektir.

Bu hareket yazılacak ve üzerinde ciddî durulacak bir hâdisedir; bir kaç düzine kara sevdalı, kimsenin düşünmediği ve akledemediği bir dönemde hasret ve hicran mülâhazalarına takılmadan, "gurbet" ve "yâdeller" demeden, hedef Hakk rızası açıldılar dört bir yana; azimli, kararlı ve güvenle dopdolu olarak.. gönüllerindeki ülke tutkusunu, memleket sevdasını hizmet aşkıyla bastırarak. Allah yolundaki mücahedelerini, çok az insanın duyabileceği şekilde duydu, yaşadı ve peygamber havarileri gibi: "Girdik reh-i sevdaya cünûnuz..." (Nigârî) deyip yürüdüler mağriplere maşrıklara... Gençliğin, gençlik ruhundaki dünyevî arzu ve emellerin karşı konulmaz bir câzibe ile herkesi kendine çektiği, cismâniyetin insanî duygu ve düşünceleri baskı altına aldığı, hayatın o en mavimtırak demlerinde, değişik istek ve dürtüleri bastıran başka bir vuslat iştiyakıyla uçup gittiler âdeta her yana yüreklerinde ilk saftakilerin heyecanı. Bu uçup gidiş talihsiz bir dönemde rüyalarına giren yalancı bir dünya güzelinin arkasına düşmüş; ömür boyu hayâl avlamış, hicran yaşamış ve kendi benliğinden uzaklaşmış, ama hiçbir zaman menzil-i maksûda ulaşamamış o toy sevdalıların gidişi gibi de değildi. Bu gidiş yürekten, his, şuur ve irade ayaklı; ihlâs ve samimiyet derinlikli bir gidişti.

Siz isterseniz buna, iman her zamanki dinamikleri, aşk u şevk tabii hâlleri, adanmışlık mefkûreleri, Sonsuz Nur rehberleri, candan cânandan geçmişlerin

kendilerini dünyaya anlatma cehdi de diyebilirsiniz. Evet bunlar, ne kendilerine takıldı, ne de önlerini kesen engeller karşısında dize geldiler; yüreklerinde renk atmayan tek sevda Hakk rızası ve Hakk'a vuslat arzusu yürüdüler dünyanın en ücra köşelerine. Onlar yürüdü; yollar övündü, ruhânîler sevindi ve tabîî şeytanlar da dövündü... Yürüdüler ne atları vardı ne arabaları, ne silahları vardı ne de cephaneleri. Güç kaynakları, sinelerinde her zaman magmalar gibi köpürüp duran o müthiş iman ve heyecan, ufuklarında insanlığın mutluluğu ve tabîî rıza ve rıdvan; bahtları sahabî ve havârî bahtına eş; iffet ve ismetleriyle de ruhânîlerle kardeş bir tavra ulaştılar hemen fecrin arkasından; ulaştı, destanlık birer konu ve solmayan birer hatıra oldular. Götürdüler ulaştıkları her yere sonsuzdan oluk oluk nur; tüttürdüler her yanda ocaklar; alevinde, korunda, dumanında huzur. Bozuldu zulmün, karanlığın büyüü. Uykusu kaçtı ilhad yarasalarının ve homurdanmaya durdu karanlıklar bitevî.. körüklendi bir kez daha yalan, iftira, tezvir ocakları.. gemi azıya aldı kaba düşünce ve yobazlık.. fikir üzerine atlar sürüldü ve inanca öldüren pusular kuruldu. Ama nâfileydi bütün bu çırpınışlar; sarmıştı ışık her yanı; sarmıştı sonsuzdan gelen nurlar umum cihanı. Artık dem aydın ruhların demi, devran da onların devranıydı. Gerçi ortalık biraz toz duman, ufuklar da sisliydi; ama artık karanlık ve kaba düşüncenin büyüü bozulmuştu.

Hizmet Erlerinin Vasıfları

Günümüzde fedakârlığın sahâbicesiyle, dört bir bucağa, yedi cihana yetiştirmeye çalışan ve her zaman yaşama tutkularını baskı altına alıp yaşatma hisleriyle hareket eden ve hareket ederken de gösterişe-âlayişe girmeyen; her halleriyle tevazu ve mahviyet diyen bu esâtirî kahramanlar, bütün olumsuzluklara rağmen, o hiçbir zaman dinmeyen aşk u şevkleri, sürekli köpürüp duran himmet ü heyecanları ve insanlığa hizmet iştiaaklarıyla tarihte emsali az görülmüş bir civanmertlik sergilemekte; uğradıkları herkese gönüllerinin dilinden bir şeyler fısıldamakta; her yere taze fideler dikip her yanı cennetlere çevirmekte; her zaman canlı, her zaman hızlı, her zaman müthiş bir performans göstererek kendilerini ifade etmeye çalışmakta ve tabîî herkesi sonsuza çağırmaktadırlar; imanlı, azimli, kararlı ve gelecek adına da ümitle dopdolu olarak... Yürüdükleri yol yürünmez gibi görünebilir; ne var ki onlar, zaten bunun böyle olacağını farkındadırlar. Evet onlar bir gün yolların bütün bütün sarpa saracağını; bütün köprülerin yıkılacağını daha baştan hesaba

katmışlardı; biliyorlardı zaman zaman bir kısım gulyabanîler tarafından yollarının kesileceğini.. çevrelerinde kin, nefret ve düşmanlık fırtınalarının estirileceğini; evet yürüdükleri yolun doğru olduğuna inançları tamdı ama, akla-hayale gelmedik bazı şeylerle engellenebileceklerini de hiçbir zaman gözardı etmemişlerdi. Bu itibarla da onlar, bütün olup biten bu şeyleri ve olacakları Hak yolunun hususî meşakkatleri sayıyor ve heyecanlarından hiçbir şey kaybetmeden sürekli koşuyor; endişelerine takılan menfilikler karşısında da Allah'a teslim oluyor, imanın o sarsılmaz kalesine sığınıyor, yaşadıkları çağı ve hâdiseleri iyi okumaya çalışıyor ve Cenâb-ı Hakk'ın muvaffakiyet vaadine güvenerek yürüyorlardı/yürüyeceklerdi rıza ufkuna doğru.

Hizmet İçin Gerilim Gerekir

Genç adam! Dön bir kere de kalbinin ve ruhunun soluklarına kulak ver! Geril ve nefsinle hesaplaşmaya hazır ol! İçinde ağaran inanç şafağıyla doğrul ve ucu vicdanında belirip Hakk'a doğru uzanan ışıktan yollarda yürümeye koyul! Bu altın yol zaman ve mekânın hem içinden hem de dışından geçer. Sen, ruhunu saran mânâ ve önündeki kutsî hedefin ıslıl ıslıl parıldadığını ancak bu yolda göreceksin; göreceksin sonra da bu sonsuz ve çarpıcı hakikatin sihirli güzelliğine kapılıp gideceksin!

Hizmet İnsanın Dikkat Edeceği Hususlar-2

Arkadaş, varolduğun sürece her türlü kötülüğe karşı duygu, düşünce ve gönlünün kapılarını kapa! Her zaman Hakk ölçüleri içinde en iyiyi, en güzeli ve en doğruyu ara! Bütün kinleri, nefretleri, bencillikleri bir el darbesiyle Kaf dağının arkasına fırlat ve sîneni sevgiye, insanlığa, mürüvvete aç! Feryat edenlerin imdadına koş, âh u vâh edenlerin acılarını, ızdıraplarını dindir!

Kendini, yıllardan beri yeryüzünü saran karanlıklarla savaşmaya, karanlık noktaları ilim ve irfan meşaleleriyle aydınlatmaya vakfet! Ve ömrün oldukça da inkârla, ilhadla, cehâletle savaşmadan bir lâhza geri durma!

Yoluna, Allah'ın gönderdiği ışıklar altında devam et; önünü-arkanı, sağını-solunu, ruhunu-kalbini onlarla aydınlat! Kafa ve vicdânın gerçeğin bilgisinden, gönlünde îman ışıklarından mahrum olursa, kötü düşüncelerden kurtulamaz,

inanç, insanlık ve sevgi gibi yüksek değerlere giden yolları bulamazsın...

Acı dahi olsa, doğruluktan, doğru yoldan, dürüst yaşama ve faziletten ayrılma! Hak sevgisine halk alâkasına seyâhat eden kervanlar, hep bu duraklardan hareketle, bu güzergâhı takiple yollarına devam etmişlerdir.

Küçüklerine sevgi, büyüklerine hürmette kusur etme! Millet fertlerini birbirine bağlayan din birliği, diyanet birliği, vatan birliği hedef birliği, gibi râbıta ve değerlerin sarsılmamasına dikkat et; millet ruhunu aşındıran bütün ters düşüncelere, paradokslara, asimilasyonlara karşı koymasını bil ve özünü korumadan bir lâhza geri durma!

Çalışmanın kutsiyetine inan, başkalarının, senin geçimini sağlamak için sana bakma mecburiyetinde oldukları vehmine sakın kapılma! İnsanlığın sana değil, senin insanlığa hizmetle mükellef olduğunu düşün ve bencilliğinin, ancak fedakârlığın o temizleyip arındırıcı ateşinde yanıp kül olduktan sonra bir şeye yarayacağına, bir kıymete ulaşacağına inan!

Büyük ümitlerin gerçekleşmesini, arzu edilen mutluluklara ulaşılmasını, Allah'ın iradesine râm olarak yaşadığın sürece elde edebileceğini düşün ve kendi iktidar, imkân, güç ve kuvvetinin yerine hep O'nun o sonsuz kudretine sığın!

Her zaman aşkın, sevginin, vefânın yumuşak iklimine koş, onların yumuşatıcı tesirlerine mutlaka itimât et! Ve, Hakk'ın senin mahiyetine koyduğu bu sırlı anahtarlarla en paslı kilitleri dahi açabileceğini asla hatırdan çıkarma!

Hizmet İnsanın Dikkat Edeceği Hususlar-3

Öyleyse gel ten kaygısından, cismaniyet derdinden sıyrıl; bütün benliğine O'na yönel ve ilk mevhibelerinin değerler üstü değerlere ulaşması için gözünü O'ndan asla ayırma.! Bil ki, O'nun teveccühü ile damla derya, zerre güneş olur ve acz u fakr da müthiş birer kuvvet kaynağı hâline gelir. Aksine, sadece kendi güç ve kuvvetine dayanırsan tek kıvılcımla dolu tankları ısıtmaya kalkışmak gibi yola sapmış ve alemleri kendine güldürmüş olursun. Servet ve iktidarın sınırlarını bil; ona göre plânlar, projeler üret.! Bu önemli hususu görmezlikten gelerek hakikatleri hayaller üzerine bina etmeye kalkışırsan, sonunda yaptığın şeyler başına yıkılır da, altında kalıp ezilen de imanla, ümidinle yine sen olursun. Sık sık iç murakabe ve muhasebelerle kendini tartıp değerlendir, imkân ve istidatlarına göre duruşunu iyi belirle, özündeki mevhibelerle ortaya koyduğun-

koyacağın sa'y ve gayret arasındaki münasebete dikkat et; dikkat et ki sana ne "vefasız bir nimet hamalı" desinler, ne de seni başkasının ihsanlarıyla küstahlaşmış bir şımarık saysınlar.

Hakkın inayetlerine güvenebildiğin kadar güven; amma iradenin hakkını yerine getirmede de asla kusur etme; etme ve tali' rüzgârlarıyla bir yere geleceğini bekleme; bugün rüzgârlarla havalanıp yüksek bir noktaya yerleşenlerin yarın daha şiddetli bir fırtına ile içinden çıkamayacakları çukurlara sürüklenebileceklerini düşün ve realitelere uygun yaşamaya bak..!

Diyaneti Allah'a yakınlığın yolu bil ve bütün samimiyetinle dinin eteklerine sarıl. Başını imanın o eminlerden emin sığınağına sok; Yaratan'a teslim olmaya çalış! O'na tevekkülde asla kusur etme ve O'nunla muameleni derin bir edep dairesi içinde sürdürerek gösterişsiz ve gürültüsüz bir mümin olmaya bak! Dolu gönüller, dopdolu cevher kutuları gibi dışarıya ses sızdırmazlar. Doymamış ruhlardır ki, içinde bir-iki yalancı inci bulunan kumbaralar gibi sürekli kulak zarı çatlatırlar. Sen, her an bilmem kaç defa kalbine nazar edildiğini düşün, gönlünü her zaman pak tut ve sadece o ebedî mihrabına yönel! Bugüne kadar o kibleye yönelenlerden kaybeden, başka kapılardan vefa arayanlardan da kazanan hiç olmamıştır. Aksine o kapıya yönelenler hep diri kalmış ve ebediyete mazhar olmuş ve onun eşiğine baş koyduklarından dolayı da başkalarına kul olma zilletinden kurtulmuşlardır. Onu bulup, O'na yönelip O'nun huzurunda iç dökmek bir tesbih ve tazim; susmak ise bir murakabe ve tefekkürdür. O'nun maiyyetine erenler, çölde yaşasalar da hep ab-ı hayat etrafında dönüp durmuş; her işini O'na bağlayanlar -dikenler onlardan uzaktır ama - diken ektiklerinde bile gül dermişlerdir. Yolları -olmaz ya- gidip cehenneme dayandığında dahi bunlar berd ü selâm yaşamışlardır. İşte onların vird ü zebanı:

Hakk'a kul olanlar kula kul olmaz,
Kulluğa erenler yollarda kalmaz..
Ruhlarında vuslat, ruhlarında haz,
Âlem aldansa da onlar aldanmaz.

Kim bilir, belki başka bir gün bu konu üzerinde durma fırsatı da doğar.

Hizmet İnsanının Vasıfları

Bugün artık bu duygu ve bu düşüncelerle kaynayıp bütünleşen, manevî

hazlarıyla, sevgiyle süslü yumuşaklardan yumuşak kalpleriyle, kendilerini erişilmez bir güzellikler armonisi içinde bulan ve nazarları emniyet telkin edici bir tatlılığa ulaşmış bulunan.. binbir sıkıntı ve zahmetlerden geçe geçe pişip olgunlaşan; yıllarca zamanın ters akışını imanla, ümitle, sabırla göğüsleyerek zamana karşı mücadele etmesini öğrenen; defalarca rüyalarından aldıkları ürpertilerle tir tir titreyerek teyakkuza geçen ve yine defalarca rüya ve hülyalardan aldıkları sevindirici mesajlarla ufuklarında şafak aramaya koyulan... kim bilir, ne kadar emek deyip, terbiye deyip terleyen, ne kadar dikkat deyip, tedbir deyip kıvranan.. bilmem kaç defa dökülüp yolda kalmışlarda, yeniden doğrulup yürüme arzusu uyandırmak için yüzüsu ve gözyaşı döküp ağlayan; kaç defa hazırlamaya çalıştığı, hazırladığı veya hazırladığını sandığı ham ruhların, henüz dâva düşüncesinin koridorunda dolaşıp durduklarını görerek burkuntuyla iki büklüm olan yığın yığın muzdaripler vardır ve bunlar ters yüz edilemeyecek kadar Hakk'la irtibat içindedirler. Onlar bulundukları hemen her yerde, donanma gecelerinde gözlerimizi kamaştıran havâî fişekler gibi çevrelerine ışıklar yağdırır ve binbir sihirli oyunlarla bizleri aydınlık iklimlerine çekmeye çalışırlar. Hülyâlarımız ve rüyâlarımız gibi şefkatli, yumuşak, huzur verici ve pırıl pırıl iklimlerine...

Hizmet ve İlâhi Armağanlar

Bu yolda; basiret ve idrak erbabına, yerinde sağanak sağanak ve yerinde çiseleme ve çiy şeklinde gelen vâridler, hep aynı değer, aynı evsaf, aynı renk, aynı şive ve aynı dalga boyunda gelmezler. Yol boyu her zuhur ve tecelli, inancı ve ihlâsı ilk şart olmak üzere her hizmet erinin, ufkunun berraklığı, gönlünün şeffaflığı, idrakinin enginliği ve metafizik yanının derinliği ölçüsünde sık sık karşılaşacağı birer seyahat armağanıdır. Bu armağanların kimisi, mahfazasından bellidir ve şuurla buluşur-buluşmaz da hemen şükre dönüşür.. kimisi, motif ve sembol ambalajlıdır; ancak dikkat ve basiret nurlarıyla çözülebilir.. kimisi, cismaniyet ve beden ufkuna çarparak simsiyah bir örtüye bürünür ve Hak'la münasebetimizi yenilememizi ve olumlu yorumlara kapıların aralanmasını bekler.. kimisi de günah ve hatalarımızın alacakaranlığında, yer yer Hak rahmetinin enginliği sayesinde ümitlerimizle buluşsa da, çok defa yeis ve hicranlarımızın rengine boyanarak -bunu biraz da havf ve recânın birbirine galebesi belirler ve icabında farklı bir tablo da ortaya çıkabilir- düşünce ufkumuza bir zift gibi akmaya başlar.

Bu armağanlar, davranışlarımızı belli bir çerçeve içine zorlayan tavırlar, tembihler, ikazlar hangi dalga boyunda gelirse gelsin, böyle bir yolda yürümeye muvaffakiyeti vuslata davet sayanlar, en derin uykularda olsalar da, bir gün mutlaka uyanır, ruhlarının, ezeli âşinası bulunduğu Sonsuz'un sesini duyar ve ömürleri vefâ ettiği sürece de hep bu iltifat çağrısı arkasında koşar dururlar. Böyle bir maraton için, eğitilmiş atletler gibi gerilmiş her gönül eri, bilhassa bâd-i tecellinin estiği geceleri, Hakk'a yürüme mevzuunda birer rıhtım, birer liman, birer rampa kabul ederek, seccâdesiyle hasbihâle geçtiği o en aydınlık dakikalarında, gönlünün heyecanlarını gözyaşlarıyla yoğurup ruhunu besleyen gönül saksısına bir kuvve-i imbâtiye gibi boşaltabilmişse, artık, rahmet arşının, onun adına iltifatlarla boşalmasında şüphe edilmemelidir...

Hizmet ve İstikamet İnsanı

Tabîî, bunların yanında, düşünce ve duygularıyla gerçeğe uyanıp cennetlerde yaşayanlar; bütün benliğiyle Hakk'a teslim olup aklını, vahyin emrine vererek düşüncede istikâmete ulaşanlar; hizmet etme mevsiminde sürekli ön safları kollayanlar, ücret alma zamanında gerilerin gerisinde kalıp rüyâlarında dahi kelepir düşünmeyenler; sîneleri aşk ve şevkle dopdolu, gözlerinde Yakub'un hasret ve ızdırabı, gönüllerinde Leylâ'nın dert ve hicrânı, ocaklar gibi yanıp tutuştukları halde gam izhâr etmeyenler; Kaf dağından ağır yüklerin altında inim inim inlerken dahi, mükellefiyetlerini yerine getirememiş olmanın ızdırabıyla iki büklüm olanlar; makamlar, mansıplar koşup ayaklarına kapandıkları halde, kendilerini müflis birer nefer, sefil birer hizmetçiden daha ileri görmeyenler; gayret ve çalışmalarına terettüp eden bütün iyilik ve güzellikler karşısında "ben yaptım, ben ettim"i şirkin isi-pası sayıp bu sis ve duman içinde Allah'a varılamayacağına inananlar.. umman iken katre görünenler, güneş iken zerre urbasına bürünenler ve bütün bir varlığın kalbi mesâbesinde olmalarına rağmen, kendilerini hiç ender hiç bilenler... Hâsılı, bütün hayırlarla hayırlılar, şerlerle şerliler, meleklerle şeytanlar bu devrede hep iç içe ve beraber olmuşlardır.

Hizmete Sahip Çıkma ve Devam Ettirme

Bir bahar gibi başlar her şey; güzel tasavvurlar, tatlı düşünceler ve

zümrütten hayâllerle... Her güzel başlangıç, neticeye ermenin ilk şartı ve ilk sebebi olması itibariyle de zevkli ve ümit vericidir. Ancak nice güzel başlangıçlar vardır ki "Baharı görmeden hazâna" erer ve geride kırağı vurmuş bir sürü yıkık rüya bırakır.

Başlatılan her hayırlı iş, her hayırlı teşebbüs, kadirşinâs mirasçılar ve birleri binlere ulaştırma sevdâlısı nesiller sayesinde, varlığa erer ve süreklilik kazanır. Ve şâyet o iş ve teşebbüs, serpilip bağrında gelişebileceği bu ideâl kadroyu ve bu kara sevdâlıları bulamazsa sam yeli vurmuş gibi kurur ve yerle bir olur...

Hizmetin Çekiciliği ve Farklı Bir Dünya

İnanç, ümit ve uhrevi derinlikleriyle bu dünyanın, onu tanıma bahtiyarlığına erenler için, hâlâ tam keşfedilememiş öyle bir büyüklüğü ve büyüğü, öyle el sürülmemiş bir temizlik ve câzibesi vardır ki, onu enginliğiyle duyup yaşayanların bir daha da ondan ayrılmaları mümkün değildir. Daha önce başka anlayış, başka düşünce ve başka sistemlerle tanışmış kimseler, bizim dünyamızın inançlarını, inançlarındaki âhengi o kadar tılsımlı bulurlar ki, kendilerinden geçer ve âdeta onun ledünnî derinlikleri karşısında çarpılırlar. Bizim ülfet ve alışkanlıklarımız yüzünden her şeyi âdiyattan sayıp öyle değerlendirmemize ve laubâlice davranmamıza karşılık, başkaları bu dünyayı o kadar büyüğü, o kadar harikulâde bulur ki, hayret makamına yükselmiş gibi, her şeyi engin bir temâşâ zevkiyle seyreder ve zevkten zevke girer.

Bu sözlerimden, bizim bu dünyaya ait değerleri hiçbir zaman anlamadığımız ve anlayamayacağımız mânâsı çıkarılmamalıdır. Ben bu ifadelerimle, milletimizdeki ülfet, ünsiyet ve alışkanlıkların; idrak ve mârifetimizin, şuur ve vicdânî duyushlarımızın önünde bulunduğu hususunu vurgulamak istiyorum.. yoksa, bu dünyada da, bize ait değerleri idrak ve mârifet menşûrundan geçiren ve her şeyi saf bir duygu olarak ruhlarının enginliklerinde duyan nice kimseler vardır ki, hayatlarını âdeta cennet koridorlarında geçiriyor gibi duyar ve tıpkı cennetlikler gibi yaşarlar.

Hizmetin Manevi Tadı

İster, yenilikleriyle her zaman ayrı bir düşünce ve zevk ufkunda seyahat eden

yeniler, ister eskimeme büyüsunü elde etmiş ve yeni kalmanın bütün avantajlarını değerlendiren işin içindekiler ve kadîmler, her gün bize ait güzellikleri bir kere daha, tıpkı güneşin tulûu gibi yepyeni bir günün neşvesiyle duyar, her zaman arzın ve arzdakilerin, göklere ve gökler ötesine vefasını düşünür, vefasını soluklar.. soluklar, sonra da iman ve imanın vaad ettiği ukbâ dalga boylu ışıklar altında ümitle, sevgiyle gerinir, saygıyla, heybetle ürperirler.

Hemen her zaman, göklerin ve yerin barışık ve iç içe olduğu bu âlem, sık sık bütün vâridâtıyla sevdiğimiz Zât'ın teveccühü gibi ruhlarımıza siner ve öyle büyüleyici bir güzelliğe bürünür ki, bazen ihatalarımızı aşan ve fiziki dünyalara sığmayan bu ledünnî mazhariyetleri birer rüya sanır ve bu tatlı rüyadan uyanıp da her şeyin uçup gideceği endişesiyle titreriz.

Hizmetin Tanıtılması ve Anlatılması

Öyle ise ifade ve üslûp ne seviyede olursa olsun çağın bu önemli hâdisesi mutlaka anlatılmalıdır; her şeyden evvel tarihe not düşmek ve bu kahramanlığı gerçekleştiren adanmışlara vefa borcumuzu edâ etmek için anlatılmalıdır. Aksine, çok kısa zamanda, dünyanın dört bir yanında duyulup hissedilen bu yumuşak esinti, bu sımsıcak hava, bu taptaze düşünce ve bu sevgi, hoşgörü meltemleri anlatılmazsa vefa, civanmertlik, diğergamlık gibi yüksek hasletlere karşı da saygısızlık gösterilmiş olur.

Hizmetler Devam Edecek

Şimdi yeniden, bir hamlede sıçrayıp özümüzü bulamaz, dava düşüncemizle bütünleşemez ve kaçırdığımız kafiye yetişemezsek, zamanın acımasız dişleri arasında ezilip gitmemiz mukadderdir. Aslında biz, kendimize gelsek de gelmesek de; doğruyu, güzeli, hasbîlik ve fazîleti temsil eden kutlular, çevrenin amansızlığına, hasımların insafsızlığına, fırtınaların şiddetine rağmen yollarına devam etmektedirler ve edeceklerdir de. Azmin, inancın kollarında ve Hakk'ın inayetiyle, milleti yüceltme yolunda sürdürülen bu hizmet, karanlık ruhların ve karanlık düşüncelerin savulup gideceği âna kadar durmayacaktır.

Hizmetlerde Profesyonellik Şart

Yapılacak işlerle, ona yetecek enerjide denge prensibi, değişmeyen ilâhi bir kanundur ve bu kanunun istisnası yoktur. Ara sıra fevkalâdeden zuhur eden inayetler, Hakk'ın fevkalâdeden lütufları cümlesindendir ve katiyen mükelleflerin davranışlarına esas değillerdir. Sebepler dairesi içinde ve irademizin "söz konusu" olduğu yerde, iradeye sırt çevirip sebepleri kulak ardı etmek apaçık bir cebrilik; varlığı ve bekâsı çok ince hesaplara bağlı bir kısım önemli işleri avâmî projelerle ele almak ise düpedüz bir divaneliktir.

Bilhassa günümüzde çok önemsiz meselelerde dahi, çok dakik fizibilite hesaplarına duyulan ihtiyaç ve gösterilen ihtimam düşünülünce, dünyanın en önemli meselelerinden daha önemli olan ve tarih boyunca peygamberlerle temsil edilen âlemşümûl bir davanın rastlantılarla, amatörce gayretlerle yürütülemeyeceği hemen anlaşılabacaktır.

Hizmette İbadet Şuuru

Hizmetler, O'nun hoşnutluğu düşünülerek yapılırsa ibadet olur... Bu mübârek ibadet de O'nun sahip çıkıp korumasıyla büyür, gelişir ve onu eda edip ortaya koyanların kurtuluşuna vesile olur. Yoksa, yalınayak, başı açık hayallerle ne bir yere varılabilir ne de onlarla sırat geçilir. "Ben yaptım, ben tertip ettim, ben yol gösterdim.." gibi iddialı sözler, insanların dudakları arasından dökülse bile, şeytana ait hırıltılar olduğunda şüphe yoktur.

Hizmette Manevi Atmosfer

Hele bazen, her yanı bilinmedik şekilde ekstra mevhibelerin sardığı dakika ve saatlerde, gün ve gecelerde her şey birden bire farklılaşır.. umûmî atmosfer göklerle rekabet ediyor gibi bir füsûna bürünür.. ve bu nûrânî atmosferde fizikötesi derinliklere ulaşan ruhlar ve mekânda lâmekânileşen duygular, başlarını, bizi rûhânilerden ayıran sınırların ötesine uzatır, orada miracın gölgesini yaşar ve ukbâ üveykleriyle söyleşirler.

Bu hülya denizi bazen, bir haz ve zevk zembemesi hâlinde, ötelere açık bütün

gönülleri öyle bir sarar ki, bu enginliklere ulaşan insanların sineleri, ayıyla, güneşiyle, yıldızlarıyla bütün kâinatları kucaklayacak kadar genişler, sınırsızlaşır ve rahmet arşına parlak bir âyine hâline gelir.. gelir de, kadirşinas gök ehli onları, yeryüzüne saçılmış yıldızlar gibi temâşâya koşar; yerdekiler de bu canlı sükûnun lisanıyla en enfes manzaraları seyrediyor ve en lâhûtî bir şiiri dinliyor gibi temâşâ ve zevk arası gelir-gider, hayatlarının ebediyet dantelasını örlerler.

Bu hülyalı sükûn içinde nerede olursanız olunuz, ötelere ve ötelere vâridâtı hep sizinle beraberdir.. uğradığınız her yerde ötelere incilerini toplar ve her zaman onların başınıza yağdığını hissedersiniz.. evet evinizde.. obanızda.. iş yerinizde.. halvetinizde, celvetinizde ışıklarını, renklerini tıpkı bir gökkuşağı gibi ufkunuzu tutmuş görür ve kendinizi sürekli bir semâvi tâk altında yürüyor sanırsınız.. sanır da, aydınlık sevgiyle beraber, vuslat aşk içinde bir gümüş fânustan sızıyor gibi, dünyevi ve maddi âlemlerin ziyâlarını bastırarak şekilde ve âdeta bir ışık tûfânı gibi her yanınızı sarar, her yana füsûn ve hayal dolu hüzmelerini salar ve her şeyi kendi dalga boyuyla bürür.

Hizmette Otokontrol

Bugüne kadar aşılma engellerle, aşılması gerekli olan mâniaları; halledilmiş problemlerle, çözüm bekleyen müşkülleri; tedavi ve mualeceye cevap veren hastalıklarla çaresiz görünen dertleri.. bütün gayretleri ve bütün himmetleri; bilimum sebepleri ve top yekûn neticeleri inceden inceye gözden geçirerek ruh ve irade gücümüzün, inanç ve azmimizin, iç derinliği ve Kudret-i Sonsuz'la münasebetimizin derecesini anlamaya çalışmalıyız; çalışmalıyız ki, böyle bir iç dinamizmle daha neler yapılabileceğini açık seçik müşahade ederek ileriye dönük kararlarımızda daha isabetli olabilelim.

Yoksa, sahip olduğumuz inanç gücü, bilgi-düşünce derinliği, azim ve irade kuvvetiyle, sorumluluk ve mükellefiyetlerimiz arasında gerekli dengenin mevcut olup olmadığı, yani "tenâsüb-ü illiyet" prensibine göre, yapılacak işlerle, o işlere yetecek enerjiye sahip bulunup bulunmadığımız bilinmezse, muvaffakiyet beklediğimiz noktalarda çok defa hezimete uğrar ve beklenmedik inkisarlardan belimizi doğrultamayız. Böyle bir duruma düşünce de ekseriyet itibarıyla, kaderin tenkit edilmesi, "atf-ı cürm"lerle şahısların karalanması, hizmet elemanlarının birbirini yıpratması gibi musibeti ikileştiren hususlar eksik

olmaz.

Hizmette Önde, Mükafatta Arkada Olmalı

Irmaklar gibi hep yüz yere sür ve hayat ol çağla! Ay ve güneş gibi herkesi ve her şeyi ışıgınla kucakla ve başlarını okşa! Sana yönelen ve senden bir şeyler bekleme îâmâsında bulunanları asla hüsn-ü zanlarında yalancı çıkarma! Hizmette hep önlerde koş, mükâfat tevziinde de arkaların arkasında saklanmaya çalış; Allah için yapılan şeylerin dünyevî menfaatlere bağlanmasından yilandan-çıyandan uzak durduğun gibi uzak dur! istemeyerek de olsa, bu türlü duygu inhıraflarına düşmeyi kalbin hesabına bir kirlenme kabul et ve bir dakikalığına dahi olsa böyle bir kirlenmeyi varlık içindeki o müstesna insanî konumuna karşı en büyük hürmetsizlik sayarak, hemen bir iç arınma kurnasına koş!

Hizmette Şevk

Acz u fakr yolu itibâriyle şevk, hizmette fütur getirmeme, ye'se düşmeme; mâruz kalınan, en kötü, en çirkin gibi görünen durumlarda bile, Cenâb-ı Hakk'ın bir eser-i rahmeti var olabileceği mülâhazasıyla buruk, hüzünlü fakat ümitli bir bekleyiş ve Allah'a karşı fevkalâde güven içinde bulunma şeklinde yorumlanmıştır ki, günümüz hizmet erlerinin dört buud ve dört derinliklerinden biri sayılır.

Hizmetteki Zor Günler

Sıra sıra yokluklar arasından geçerek, yığın yığın mahrumiyet ve sıkıntıların ekşi, abûs çehrelerini görerek; bilmem kaç ölüm koridorundan sıyrılıp "tenezzüh ve seyir" diyebileceğimiz bu rahat ve huzur dolu günlere gelip ulaştık.

Daha "dün" denecek kadar çok yakın bir geçmişte, hayrın, hayır düşüncesinin susturulmak istendiğini, şerrin ve çeşit çeşit şirretliklerin çılgık çılgık etrafı velveleye verdiğini görüyor; elimiz bağlı, kolumuz bağlı, dilimiz bağlı ve düşüncelerimiz esir sadece seyrediyorduk. Bir evde, bir bahçede dost ve sevdiklerimizle bir araya gelerek düşünce alış-verişinde bulunamıyor, duyuş ve hissedişlerimizle yapayalnız bırakılıyorduk. Zira, en nezih düşüncelerden

kaynaklanan ve en temiz hislerle ifade edilen şeylerden bile kuşku duyup korkanlar vardı ve bunlar milletin kaderine hâkimdi...

Bütün bu kıtlıklar döneminde yitirilen değerlerimiz, tezyif edilen tarihimiz, yıkılan yuvamız, perişan olan insanımız karşısında ızdırap çekip sızlayan, ona masmavi günler hazırlama yolunda düşünce çilesiyle kıvranan ve onun sıkıntılarını paylaşan kaç insan gösterilebilirdi?

O günlerde tarih ve din düşmanlarının, gökleri keşf ve arzın tabakalarını hallaç etme plânı, dev teleskoplarla semayı arayıp taramaları ve bu yolla ortaya koydukları yeni tespitleri, tahminlere dayalı iddiaları, -eğer o günlerde bulunsaydı- feza gemileri, ışıkla yarışan mekikleri ve ancak rüyalarda görülebilen ileri feza teknolojileriyle, geçmişe ait her şeyin hakkından geleceklerini, bütün değer abidelerini yerle bir edeceklerini; insanların bakış ve düşünce tarzlarını temelinden değiştirip varları yok, yokları da var edeceklerini; varlık, hayat ve ölüm gibi öteden beri insanoğlunun en mühim meseleleri sayılan mefhumlara anlaşılır ve yararlı izahlar getireceklerini; hatta en onulmaz dertlere derman bulacaklarını, ölümü öldürüp kabir kapısını kapayacaklarını; bütün metafizik oyunları (!) bozup varlığı, onun tek ve gerçek esası olan (!) maddeye ve maddeci düşünceye teslim edeceklerini avâz-avâz bağırıp herkesi susturmalarına ve insanı insanlığından utandıran şarlatanlıklarına karşı, kim bir söz söyleyebilmiş ve kim "Yeter bu yalanlar artık!" diyebilmişti?

Bu arada ihtiraslarımız, zaaflarımız, kaderimizdeki bu yokluklarla birleşince, ümitlerimiz delik-deşik oluyor ve kendimizi bir kördüğüm tâlihin pençesinde hissediyor, hissettikçe de gevşiyor, çöküyor ve dağılıyorduk. Heyhât! O günlerde bizi derleyip toparlayıp, imanın, aşkın, heyecânın potasında birleştirecek bir el de yoktu.

Hoşgörü Sürecine Açılan Savaş

İç içe aydınlık günlere doğru, ümitlerle dopdolu yol alırken, birdenbire sağda solda yeniden karanlık çağrıları duyulmaya başladı.. ve "acaba yine o eski kavgalı günlere mi dönüyoruz?" diye ürperdik hepimiz. "İnsana saygı, herkese ve her şeye sevgi, bütün dünyaya karşı hoşgörü.." ne sihirli sözlerdi bunlar.! Onları ne kadar da sevmiş ve beğenmiştik; sevmiş, beğenmiş ve karşımıza çıkacak olumsuzlukları düşünmeden uslu uslu ve güvenle yürüyorduk geleceğe.. evet, işte böyle yürüyorduk ki, ansızın önümüze kinden, nefretten, öfkeden

ifritler dikildi ve her yana saldıkları kapkaranlık düşünceleri ile bütün ufukları kararttı, köprüleri yıktı ve yolları da yürünmez hale getirdiler; getirdiler ve yer yer ışık temsilcileri gibi görünüp karanlık oyunlar oynadılar; zaman zaman da, katrandan renklerini ortaya koyarak aydınlık düşüncelere karşı açıktan açığa savaş ilan ettiler; savaş ilan etti ve en müsbet düşünce ve teşebbüsleri dahi karalamaktan geri kalmadılar. Aslında bunlar, karanlığın birer figüranı iken de karanlıktılar, ışık gibi göründüklerinde de; hemen her iki durumda da şeytanın define parsalar saçıyor ve fitne ateşlerine körükler çekiyorlardı.

Hoşgörü Sürecine Karalama Kampanyası

Biz de kendi kendimize seviniyor ve çok yakın bir gelecekte, hâlâ insaniyetinin şuurunda olan kimselerin, gönüllerine Cibril'in kanatlarından tüyler takarak, meleklerin uçuşup durdukları iklimlere ulaşacaklarını ve dünyaya ruhtan, mânâdan bestelenmiş yepyeni bir ses duyuracaklarını bekliyor ve sabırsızlanıyorduk; içinde kavga hırıltıları olmayan, yalana, iftiraya, tezvire, karalamaya bütün bütün kapalı, göklerin en üst tabakalarından yepyeni bir ses...

Ama ne acıdır ki, tabiatları düşmanlığa, tecavüze, anarşiye, iftiraya kilitlenmiş marjinal bir kesim; güçleri ve tesirlerindeki fevkalâdelikleri tahrip yanlısı olmalarında ve çığırkanlıklarında marjinal bir kesim, gulyabanîler gibi yolları tuttu ve kendi aklıyla hareket etmeyen bir kısım mütehayyir ve müteredditleri de yanlarına alarak kendi yaptırdıkları anket neticelerine göre toplumun yüzde seksen beş ve doksanının çok olumlu bulduğu bu mübarek süreci kundaklamaya kalktılar. Onunla da yetinmeyip, bu bir fırsattır diyerek dine hücum etti ve bütün dindarları karaladılar. Hemen herkesi bir ideolojinin insanı gibi göstererek, kimini dinci -o da ne demekse- adı altında, kimini de bir tarikat mensubu gibi göstererek irtica çığırkanlığıyla her yerde fitne ateşleri yaktılar ve bir zaman kızıl bayraklar altında toplanıp millete, devlete yağdırdıkları aynı küfürleri bu defa da dindarlara karşı kullandı ve içlerini boşalttılar. Tutup tutmaması ayrı bir konu,

Zalimin zulmü varsa, mazlumun da Allah'ı var;

Bugün halka cevretmek kolay, yarın Hakk'ın divanı var.

Hoşgörü ve Sevgi Atmosferinin Baltalandığı Günler

Milletçe birbirimize karşı saygının, sevginin, insanî münasebetlerin yeniden canlandığı yakın geçmişteki o kısa dönemde, bir baştan bir başa bütün ülkede her şey daha bir farklı görünüyor ve daha bir sıcak hissediliyordu. Ara sıra bir kısım münasebetsiz ve can sıkıcı sesler duyulsa da, toplum hemen her kesimiyle âdeta bir nevruz heyecanı yaşıyor ve upuzun yaz rüyaları görüyordu.

Hemen hepimiz, hatıralardaki altın günlerimizi, bugünler içindeki kendi şive ve kendi edâmızı yeniden bulmuş gibi pürneşe, birbirimizle kucaklaşıyor, koklaşıyor; birbirimizden haberdar olmanın, birbirimize kavuşmanın, hatta birbirimizi bir kere daha keşfetmenin inşirahlarıyla hep sevgi türküleri söylüyorduk. Hülya ve rüyalarımızda her gün biraz daha derinleşen sevenler ve sevilenler dünyasından pırıl pırıl renkli fotoğraflar, her yerde teneffüs edilen sımsıcak hava, her yanda tüllenen derin bir şefkat ve merhamet, yürüyorduk kinin, nefretin bulunmadığı-bulunamayacağı günlere. Ümitlerimizi, beklentilerimizi bütün canlılığıyla içimizde duyarak her şeyin bizcesine açılıyor ve benliğimizi saran bir büyü ile, bir zamanlar hayatımızı onun etrafında örgülediğimiz sevgi, saygı ve hoşgörü günlerine dalarcasına "eyyâmullah" diyeceğimiz altın çağlarımıza abanıyor ve yakın geçmişimiz itibarıyla, milletçe bir türlü gerçekleştiremediğimiz sevgiyi sevme, nefretten nefret etme ve sînelerimizdeki düşmanlık duygusuna karşı tavır alma istikametinde ümitle, iştiaqla durmadan koşuyor ve kendimiz olmaya çalışıyorduk.

İhtiyarlamaya yüz tutmuş ruhlarımıza gençlik aşılama, renk atmış duygularımıza imanlarımızın boyasını çalmaya ve hâlâ yaşadığına inandığımız saatlere zamanın sihrini duyurmaya; duyurup akrep ve yelkovanı bir hayli zamandan beri bağlı bulundukları paslı zembereğin tesirinden kurtarmaya ihtiyaç vardı ve bunlar mutlaka yapılmalıydı.! İhtiyaç duyulan bu hususlar tam yapıldı veya yapılmadı o ayrı bir konu ama, yapılmak istenenler işte bunlardı.

Hoşgörü ve Sevgi İnsanın Dikkat Edeceği Hususlar

Sıyrıl hazan duygularından ve bir yeşillik ol, uçuşsun kuşlar, kuşçuklar çevrende.. bir su kaynağı ol, koşsun bütün bağıryanıklar semtine.. mumlar gibi eri ve etrafına ışıklar saç; hem öyle bir saç ki, mehtabı temâşâyâ dalmış olanlar,

onu bırakıp da senin ikliminin pervanesi olsunlar. İnsanları tıpkı bir anne gibi öyle sıcak ve içten kucakla ki, hışmından korkanlar bile, tereddüt etmeden kendilerini senin kucağına atsınlar. Allah'ın sana ihsan ettiklerini sen de saç cömertçe etrafına; saç ki, insanı insanlara, Cennete ve Allah'a yaklaştıran en sırlı formül civanmertliktir. Bu formülü ruhuna mal edip kullanabilirsen, mezhebi kin, nefret, düşmanlık olan en kaba ruhlar bile, bir gün mutlaka senin atmosferine girebilmek için kuyruklu oluşturun bekleyeceklerdir.

Hucub-u İnâyet ve Teveccüh

Hucub-u inâyet, Hazret-i Zât'ın izzetine, azametine, her şeyi muhîr bulunmasına ve hiçbir nesneye taayyün hakkı vermemesine mukabil; tıpkı, kudret ve iradenin, aklın zâhirî nazarında hasîs işlere taalluku uygun düşmediğinden sebeplerin birer perde olarak vaz'edilmesi gibi, müntehî bir sâlikin iç ihtisasları yanında, din ü diyaneti adına bazen esmâ ve sıfât ufkuna döndürülerek ihsaslarının diliyle ona, ubûdiyet veya ubûdetin hiçbir zaman zimmetten düşmediğini-düşmeyeceğini hatırlatmak için, celâlin kuşatan tecellileri içinde bir cemal ve ehadiyet teveccühüdür. Aynı zamanda böyle bir teveccüh, mümkün mümkince bir soluk aldırma ve cem' içinde onun ruhuna fark'ı da duyurma mânâsına gelmektedir. Böylece ârif, bir yandan sübuhât-ı vech'in kâhir şuaâtı karşısında sekr, mahv, fenâ ve ıstılâm'la nefsi dahil her şeye karşı tamamen kapanıp, Mezkûr-u Mutlak alâkasıyla zikri, Mâbûd-u Mutlak münasebetiyle ibadeti, Vücûd-u Mutlak ziyasıyla zillî vücudu hissedemeyerek hâlî bir vuslat yaşarken, diğer yandan da hucub-u inâyet ile yer yer kendini ubûdet çağlayanlarına salar, " "le soluklanır ve hep kul olduğunun şuuruyla oturur kalkar.

Hudeybiye Antlaşmasında Yaptığı İstişareler

O, Hudeybiye musâlahası esnasında da istişâreye fevkalâde önem vermiş; herkesin görüş ve düşüncelerini aldıktan sonra Ümm-ü Seleme Vâlidemiz'le de meşverette bulunmayı ihmâl etmemiş; sonra da zâtî temâyülleri istikametinde ortaya konan görüşlere göre bir yol ve strateji belirlemiş ve muhakkak bir hezimetî zafere çevirerek Medine'ye öyle dönmüştü. O'nun hayat-ı seniyyeleri yakından takip edildiğinde, vahyin sınırları dışında kalan her mesele ve her

problemin şûrâdan geçirildiği ve ma'serî vicdana arz edildikten sonra icrâyâ konduğu görülür ki, daha sonraları, değişik İslâm devletlerinde müşâhede ettiğimiz meşveret meclisleri bu ilk şûrâ ve şûrâ heyetinin basit bir kopyasından başka bir şey değildir.

Huluk'un Anlamı

Huy, tabiat, seciye de diyebileceğimiz huluk; yaratılışın en önemli gayesi, cebrî halkînin gerçek buudu ve insan iradesinin "halk" hakikatı üzerinde ilâhî ahlâk hedefli tasarrufudur. Bu tasarrufu iyi kullanıp, "halk"a huluk urbası giydirebilen kimseye, bütünüyle iyi işler kolaylaşır.

Evet halk da huluk da aynı kökten gelir ve temel yapıları itibariyle birbirinden farkı yoktur. Ancak; halk, gözle görülen, dış duygularla idrak edilen sûret, hey'et, şekil ve heykel ile alâkalı madde ağırlıklı manâ olmasına mukabil; huluk, gönül ile idrak olunup, hislerle duyulan ve ruhla temsil edilen bir öz, bir muhteva ve bir manâdır.

Huzur Toplumunda Hayat

Hiç şüphesiz böyle bir dünyada, tabiat daha ruhânî.. ovalar-obalar daha bir uhrevî âsûdelik içinde.. yalnızlık aynı vuslat.. her şey birbirine karşı sımsıcak ve cana daha yakın.. hisler daha derin ve duyular daha bir bekâ buudlu olacaktır; atkıları ve kanaviçesi ruh ve mânâdan alınan böyle bir dünyada ömürler daha rantabl yaşanır; aşk u şevk gönüllerde birer humma gibi duyulur; her şey inanmış insanların simaları gibi parıldar ve yer yer çevreyi saran karanlıklar gözlerin karası gibi ışığın en önemli rüknü haline gelir.

Böylesine içli, hülyalı ve şevkle tüten bir dünyayı, onun ruhundaki bir büyüyle, sanki içinde bulunduğumuz bu âlemde herhangi bir yere değil de, inançlarımızın enginliğinde duyduğumuz bir ülkeye, bir saadet ülkesine, seyahat ediyor gibi yürürüz şevk ü târâbla bütün bir yol boyu.. yürürüz gönül bağladığımıza O'nun gösterdiği çizgide ve O'na ulaşma gayreti içinde. Ümitlerimizle O'na dayanarak; beklentilerimizi O'nun lütuf bahçelerinden dererek. Her şeyi olduracak, her şeye erdirecek O ise ümitsizlik de ne demek? Gül bahçesinde dikenden bahsetmek ayıp olmaz mı? Tâvusun tüyleri arasına

saksağan kuyruğu sokuşturmak da niye?.

Bizler O'nun kapısında boynu tasmalı kapıkullarıyız O bizleri bu duygudan ayırmasın gayemiz de kendisini bize tanıtmalarının vefa borcunu eda etmektir. Sığındığımız kapı O'nun her zaman, herkese açık olan kapısıdır. Kapının önündekilere el uzatıp, onları içeri alacak ve gönülden-sırdan geçen bir uzun yolculuktan sonra her şeyi farklı görüp, farklı duyacağımız vuslat koyuna ulaştıracak da yine O'dur.

Huzur ve Huzursuzluk

Huzur, her mahfilde sözü edilen ve asla vaslına erilemeyen bir mahbup oldu. Esasen bu dert meyhanesinde, daima huzursuzluktan şikâyet edilmiş ve huzur adına türküler söylenmiştir. Ne var ki, her devirde meydana gelen yeni huzursuzluklar, bir evvelki devri aratmış ve: "Hayâli cihan değer" dedirtmiştir...

Huzur ve huzursuzluk, şimdiye kadar tarihin "gergin" çehresinde, bir gece-gündüz deverânı içinde devredip durmuş ve bir türlü izâfî çizgiden aydınlığa ve katiyete ulaşamamıştır. Nasıl ulaşır ki, burası gerçek huzur ve huzursuzluğun yeri değil; ancak yoludur. İlk mevhibelerini değerlendirenler ve istidât mumlarını tutuşturanlar, irâdenin hakkını vermiş, nura ve huzura vâsıl olmuşlardır. Gönül ve vicdanlarında bir aydınlık ve huzura... Var oluş sırrını kavrayamayanlar, melekelerini şer hesabına geliştirenler ve sefil arzularına zebûn olanlar ise, karanlığa, ama mutlak karanlığa ve huzursuzluğa maruz kalmışlardır. İnananlar ve gerçeğin yolunda olanlar için, mutlak huzursuzluk asla bahis mevzuu değildir. Onlar her rahatsızlık ve tedirginliğin arkasında dahi, bir ümit ve emniyet beşâreti alır ve hâdiseleri gülerek karşılarlar.

Huzur ve İtminan Arayışı

Aslında, huzur ve itminân tüten bir hayat anlayışının düşünmesi, duyulup hissedilmesi, biraz da içinde bulunduğumuz patırtı-gürültü, kin-nefret, kan-irin ve gözyaşlarıyla duman duman çevremizi saran atmosferden sıyrılmamıza bağlı. Evet, halihazırdaki durumumuz itibarıyla, huzur, emniyet ve sükûnetten o kadar mahrum bulunuyoruz ki, senenin birkaç ayını, bir koruda, bir koyda, okyanusun enginliklerinde bir transatlantikte geçirmedikten sonra, onu birazcık

duymamız mümkün değildir. Hatta bazen böyle bir inziva bile gerçek huzuru hatırlatmaya yetmeyebilir. Onu tam duyup özleyebilmek için, daha ciddi tecerrütlere ve insanî mülâhazalarımızı coşturacak, kanatlandırarak ortamlara ihtiyacımız olduğunu zannediyorum.

Huzur ve Mutluluk Arayışı

Şimdi insanımıza yeni bir bakış kazandırma ve kendi kendini yenilemesine delâlet etme gibi, dev bir mesele ile karşı karşıya bulunuyoruz.

Ona, gerçek hakkındaki tercihleri nasıl yaptıracağız? İç âlemiyle dış dünyası arasındaki kopukluğu nasıl gidereceğiz? Geçmiş hazır zamanla, hazır zamanı gelecekle uzlaştırıp beklenen terkibi yapabilecek miyiz...?

Bunlar mutlaka yapılmalıdır. Çünkü bunların yapılmasında, insanımızın kendine ermesi ve geleceğin ümit ve itminânı vardır. Ve bu terkiplerle, âfâk, enfüsün emrine girecek, kâinat ruhun kitabı olacak, geçmiş geleceğin meşcereliği [3] hâline gelecek ve insan gönlü, bu pozitif ve negatif kanatlarla yükselerek çıkacak ve orada gerçek mutluluk ve ümidin saraylarını kuracaktır.

[3.] Meşcer: Ağaçlık yer, koru.

Huzur ve Sıkıntının Değişimi

Şimdi de öyle; gün oluyor, çepeçevre zulmetlerle kuşatılıyor ve sesimizi yükseltip avaz avaz, "Her yer karanlık.../Mağrip mi yoksa makber mi yâ Râb!" (A. Hamit) diye bağırışımız geliyor. Bir de bakıyorsunuz dört bir yan pırıl pırıl ve her tarafa ışıklar yağıyor; tulû tulû üstüne bin bir parıltı gecenin bağrında ve karanlık derdest ışığın ağında. Öyle ki görüp hissettiklerinizle kendinizi Cennet koridorlarında sanıyorsunuz; herkes, elinde Firdevs'ten bir demet gül, yürüyor gönlünce yollarda Allah'a emanet.. bir an geliyor ki ufkunuzu saran çirkinliklerle -bu biraz da hâdiselerin dış yüzüne bağlı- içiniz bulanıyor.. derken ardından hiç beklenmedik şekilde yine bir kısım güzellikler sükun ediyor. Kendinizden geçiyor, şevk u şükürle geriliyorsunuz. Şeytanı çileden çıkaracak "Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem" diye gürlediğiniz gün, saat, dakika ve saniyelerin sayısı hiç de az değil; ne var ki, ruhun bedene, aklın da nefse yenik düştüğü uğursuz zamanlar da hemen hemen ona denk...

Huzurlu Bir Gelecek İçin Doğabilecek Zorluklar

Elbette ki bu mâverâîliğe, şimdiye kadar gelmiş-geçmiş emsallerinde olduğu gibi öyle bir hamlede, bir nefhada ulaşılamayacak; bütün bu güzelliklerin, gönüllerin hendeselendirdiği o amûdî (dikey) ufku tutabilmesi, şuuruyla ona sahip çıkması için, kalplerin bu mazhariyeti hazmedecek ölçüde sevgiyle yumuşaması, sînelerdeki aşk ve heyecanın bakışlarda tebessümleşmesi, belli nisbette de olsa, fâniliğin aşılp ruhların ezeli ve mâverâî hisleri duyabilmesi şarttır.

Aslında, böyle bir mazhariyet için kimbilir daha ne tür ciddî hazırlıklara ihtiyaç var ve ne ağır sıkıntılara katlanmak îcab edecek.! Evet, insanlığı mukadder o zirvelere taşımak isteyenler, kim bilir ne zahmetlere katlanacak, ne gâilelerle yaka-paça olacaklar.! Ne hayal ve melâl mevsimleri yaşayacak, ne olumsuzluklarla karşılaşacaklar.! Nice rüya ve hülya, nice plân ve proje heba olup gidecek.! Ve kaç defa ümitsizlik ve inkisarla burun buruna gelecekler.! Kaç defa kaba kuvvet gelip onların nezâket ve zarâfetlerine toslayacak; kaç defa taassup ve mantıksızlık bir kezzap gibi temsil ettikleri akl-ı selîmin üzerine akacak.! Kaç defa onların gözünün içine baka baka menfaat ve çıkar duygusu millî ve tarihî değerleri, şurada-burada âdî bir metâ gibi peyleyecek.! Daha ne kadar merhaleler aşılabacak, ne kadar çileler çekilecek, ne kadar ham ruhlar olgunlaşacak.! Ne kadar mağrur ve mütekebbir ruhlar tebaha gelip ezeli ve ebedî hakikate uyanacak.! Ne kadar gönül merhamet ve insanlık duygusuyla doygunluğa ulaşacak ve ne kadar ilâhî tevîkin imdada koşmasına yakarışlar çekilecek..!

Kim bilir bize bu koskoca mirası bırakanlar, ne kadar ağlayıp inlediler.? Bugün evirip-çevirip istifâde ettiğimiz değerleri elde etmek için ne cenderelerden geçti ve ne ölümlerle yaka paça oldular.? Şimdilerde har vurup harman savurduğumuz millî ve dinî değerlerimiz, kimbilir onlara neye mâl oldu.?

Rahmeti Sonsuz'dan niyaz ederiz ki, gerçek bedeli dünyalarla ölçülemeyecek kadar büyük olan o ulu günlerin hakikî fiyatlarını bizden talep etmesin...

Huzurlu Bir Gelecek İçin Yeniden Diriliş

Bütün bunların duyulup hissedilmesi, hissedilip hayata geçirilmesi, iç ve dış sefâletlerimizi teşhis ve tedavi edebilecek maneviyat hekimlerine ve ötelerle her zaman irtibatlı aldatmayan rehberlere vâbestedir. Düşünce dünyaları maddeden mânâyâ, fizikten metafiziğe, felsefeden tasavvufa uzayan rehberlere. Dünden bugüne bütün umran devirlerinin arkasında bunlar olduğu gibi, bundan sonraki îmar ve ihyâ hareketlerini de bunlar temsil edeceklerdir. Bu temsil, yeni hâdiseler ve gelecekteki vakalarla alâkalı, kitap ve sünnet kaynaklı yeni hukuk doktrinleri ortaya koyarak.. düşüncelerini yeni dünya görüşleriyle bezeyerek.. milliyet, ruh ve şuurunu İslâmî perspektifle netleştirerek, bileyerek.. tecrit duygusuna bağlı, İslâm'ın evrenselliğine uygun yepyeni sanat telâkkileri geliştirerek.. din ve dünya ihtivâlî birkaç bin seneden beri devam ede gelen kendi kültürümüzü yoğurarak gerçekleştireceklerdir. Bu ölçüde bir temsil, ilim, felsefe, sanat ve dinî hayatımızı, önümüzdeki yıllarda dünya milletlerinin önüne geçirecek ve hayatın bütün ünitelerine istikamet kazandırarak, okumuş-okumamış sokaklarımızda âvâre dolaşan çocuklarımızı, yarının fikir, hüner, marifet ve zanaat sahipleri hâline getirecektir. Bu sayede bütün sokaklar, mektep koridorları gibi irfanla tütecek.. hapishaneler birer ilim yuvası hâline gelecek.. yuvalar da birer cennet köşesi gibi tüllenecektir. Her yerde din ile ilim el ele yürüyecek.. îman ile akıl sarmaş-dolaş her yere meyvelerini saçacak.. istikbâl, ümit, emel ve azmin bağrında, ütopyalarda olduğundan daha rengin ve daha zengin göğeriye gelişecek.. televizyonlar, radyolar, gazeteler, mecmualar çevreye feyiz, bereket ve ışık yağdıracak.. ve tarihten kalma müstehâselerin dışında her gönül bu cennetâsâ baharda kevser yudumlayıp dolaşacaktır...

Huzurlu Bir Toplum Olmanın Gerekleri

Evet, sıhhatli bir toplum, onu teşkil eden fertlerin iç derinliği ve kalbî, rûhî hayatıyla mevcut sayılır. Ve varlığını, canlılığını da ancak onlar sayesinde devam ettirebilme durumundadır. Denebilir ki, toplum, tamamen aile fertlerinin ve fert izotoplarının hâl ve keyfiyetine göre şekillenmekte ve buna göre yönelmektedir.

Buna binaen, fertlerde mevcut olan her güzellik, her kıymet ve her değer katlanarak topluma akseder. Aksine, onlardaki her uygunsuzluk, her yetersizlik de, bir skandal ve bir fâcia olarak toplumun yolunu keser ve onu derinden derine yaralar.

Bu açıdan, fertleri, içten içe yanmış ve karbonlaşmış bir toplumda, ne canlılık, ne sıhhat ve ne de elde ettikleri nimet ve imkânları değerlendirerek, yeni lütuflara liyâkat kazanma ve yeni ufuklara doğru açılma, asla söz konusu değildir. Bilâkis, fertlerdeki bu iç çözülme, önce onlarda, sonra da toplumun bütün kesimlerinde zincirleme hüsrana yol açacaktır ki; bu da, o toplumun kendi içinde çürüyüp yok olması demektir.

Bu şundandır; "Yüce Yaratıcı, bir topluma bahşettiği nimetlerini, o toplum kalbî ve rûhî durumunu değiştirmedikçe geri alacak ve değiştirecek değildir" (K). Yani o cemaat, kendisine bahşedilen nimetlere mazhar olduğu andaki safvet, samimiyet, azim, kararlılık ve hasbîlik... gibi, yüce hasletlerini yitirmedikten sonra, -ilâhî âdete göre- o nimetlerin alınması ve o toplumun derbederliği asla söz konusu değildir. Aksine, bir heyet-i içtimâiye kendini yücelten ve ayakta tutan bu üstün vasıfları kaybedince, orta sütun çökmüş ve toplum çatısında tamiri imkânsız yıkıntılar meydana gelmiş demektir.

Onun içindir ki; bizler, asırlardan beri devam ede gelen sarsıntı ve çöküntülerimize, dışta sebepler arama yerine, insanımıza iç murâkabe, kendi içinde derinleşme ve kendi kendini keşfetmeyi tavsiye ediyoruz. Ve yine onun içindir ki; makam ve mansıba dilbeste olmayı, öldürücü zehir sayıyor ve hayâlî zaferlerin ganimetini paylaşma uğrunda verilen kavgalara, cinnet nazarıyla bakıyoruz. Ve yine onun içindir ki, bu yüce davaya gönül vermişler arasında, şahsî çıkar arayanları ve şahsî refah peşinde koşanları, bu güzîde topluluk içine sızmış zararlılar addediyor, onlardan ve düşüncelerinden uzak kalmaya çalışıyoruz.

Ne mutlu, geleceğin dünyasını kuracak hasbîlere! Ne mutlu, kutsiler pazarında insanlık uğruna ateşlere atılanlara ve çarmıha gerilenlere! Bin muşt olsun, şahsî haz ve zevklerini, içinde yaşadıkları topluma fedâ edenlere!

Huzurlu Bir Toplumun Özellikleri

Bu topluma ait, yapı taşlarındaki tenâsüp, terbiyedeki vahdet ve gönüllerdeki diğergâmlık hissi, parçaları öylesine sımsıkı birbirine bağlar ki, bir hücredeki ızdırap, bütün organizmada derin bir inilti meydana getirir, parçalarda hâsıl olan haz dahi, aynı uzuvlarda lezzetlere vesile olur.

Böyle bir toplulukta, teb'a, devleti ve ricâl-i devleti omuzlarında taşır. Devlet

ve ricâl-i devlet de, teb'anın fahrî hizmetçiliğini yapar. Merhametli bir çoban, şefkatli bir baba gibi, saâdet ve hazlarını, göttüğü ve yeddiğinin saâdet ve huzurunda bulur.

Böyle bir toplulukta, patron işçinin yanındadır. Yemesinde, giymesinde ve meşru bütün isteklerinde... Bir âile efradı gibi, yediğinden yedirir, giydiğinden giydirir ve tâkatının fevkinde iş tahmil etmez. İşçi ise, o da işin ve iş verenin yanında; servet ve patron düşmanlığından uzak, sa'yin ve gayretin misâli olma yolundadır. İşin en iyisini yaparken, kan-ter içinde cehd edip boğuşurken, yüceler âleminde kendisine alkış tutulduğunu ve Hakk katında tebçîl ve takdîr edildiğini bilir, yaptığı her şeyi gönül hoşnutluğu içinde yapar.

Böyle bir toplulukta bütün müesseseleriyle maarif, fazilet duygusunu geliştirir; sevgi ve mürüvvet kapılarını açar; nesline, insanlığa şefkati ve herkesle anlaşıp uzlaşmayı öğretir. Onu, merhametsiz emellerden, süflî duygulardan, insanlık için yüzkarası olmadan ve her türlü hoyratlıktan korur ve bilhassa mukaddes mefhumlarına karşı saygılı yetiştirir.

Ve nihayet böyle bir toplulukta, adliye, adâlet felsefesiyle hükmeder; zâlimin, mütecâvizin takipçisi; masumun ve mazlumun hâmîsi olur.

Biz, topyekûn nesiller olarak, asırlardan beri beklenen bu ideâl cemaatı araştırıp durmakta ve böyle bir tekevvüne sebebiyet vereceğini zannettiğimiz her çareyi kurcalamaktayız. kim bilir, bu yolda daha ne kadar zaman çırpınıp duracağız.

Huzurun Sağlanmasında Ferdin Önemi

Evet huzur, evvelâ fertte başlar, âilede küçük bir içtimâî bütünleşmeye ulaşır ve nihayet toplumun bütün kesimlerine hükmedecek hâle gelir.

Öyle ise, iynin, güzelin; ümit ve emniyetin gelmesini düşünürken de, işe, fertle başlama mecburiyetinde olduğumuzu katiyen hatırdan çıkarmamalıyız. Çünkü, âileyi oluşturacak o olduğu gibi, topluma rûkûn ve parça olacak da odur. Parçaları günahlardan müteşekkil bir topluluğun vaad edeceği hiçbir hayır, hiçbir yümün, hiçbir ümit ve saadet yoktur. bütün hayır ve saadetler, emniyet ve huzurlar, benlik ve şahsiyetin sırlarını kavramış; zihnî ve ruhî derinliğe ermiş fertlerin etrafında hâlelenmektedir. Aynı zamanda böylesine sağlam bir rûkûn hâline gelen fert, iyi bir âile parçası ve mükemmel bir vatandaş olma hüviyetini

de kazanmıştır.

Böylece yüce kamet fertlerden teşekkül eden âilelerin, kurdukları yuvalar cennet köşelerini hatırlatır. Bu saadet ocaklarında, anne-baba ve evlât olma, doğumla başlamadığı gibi, ölümle de bitmez. Öteler ve ötelerin ötesi, bu bitmeyen oyun için, ışıklarla donatılmış; en iç açıcı renklerle süslendirilmiş bir renk ve ses cümbüşü hâlinde onlara hep yeni sahneler hazırlamaktadır. Onun içindir ki, zaman, o sağlam yapıyı aşındıramadığı gibi, onları birbirine sımsıkı bağlayan hürmet ve şefkati solduramayacaktır. O hâne-i "ebed-müddet" devam edip gidecektir. Alabildiğine âhenkli ve rasânetli bu yuva, istikbâl va'deden bir milletin de temel rûknüdür. Millet bu rûknün fazilet ve nezâhetye varlık gösterir ve derinleşir. Bu kâideyi kaybedince de, bütün hayatiyetini kaybeder. Âilede var olmayan millet, millet olma hüviyetini de yitirmiştir. Bütünyle sevgi, saygı, dayanışma ve yardımlaşma, milletin itibarî varlığına âileden akseder ve böyle bir millet, milletlerarası muvâzenenin, cihan sulh ve salâhının şâhid ve nâzırı durumuna yükselir; eşyâ ve hâdiselere hükmeder hâle gelir.

Huzurun Şartı

İman ve ümit huzurun ilk şartıdır. Vicdanî yüceliğe erememiş, orada kendi cennetini kuramamış kimselerin huzurlu olması düşünülemeyeceği gibi, geleceği ümitle bekleyen ve mutlu istikbalin hazlarıyla gönlünde Cennetler kuranların da huzursuzluğu düşünülemez. Bu itibarla, milletçe bütün çırpınışlarımız, insanımızı böyle bir huzur topluluğu hâline getirme istikametinde olmalıdır. Hasis ve sefil duygulardan arınmış, yüce âlemlere doğru pervâz eden bir huzur topluluğu... Âsûde vicdanlı fertleriyle, emniyet ve saadet gamzeden âileleriyle; sulh ve sükûn vadeden milletiyle bir huzur topluluğu...

Hür Düşünme ve Düşünceye Saygılı Olmak

Mirasçının beşinci vasfı; onun hür düşünebilmesi ve düşünce hürriyetine saygılı olması şeklinde hulâsa edilebilir. Hür olabilme, hürriyeti duyabilme insan iradesinin önemli bir derinliği ve benlik sırlarına açılmanın da sihirli kapısıdır. O derinliğe açılmayan ve o kapıdan içeriye giremeyene insan demek oldukça zordur. Yıllar ve yıllar var ki bizler, hem içten hem de dıştan korkunç bir esaret

cenderesi içinde kıvranıp duruyoruz. Duygu ve düşüncelerimize çeşit çeşit baskıların yapıldığı esaret cenderesi içinde.. okumanın, düşünmenin, hissetmenin ve yaşamının tahdit edildiği böyle bir ortamda yenileşme ve gelişme bir yana, insanın insanî melekeleriyle kalabilmesi bile mümkün değildir. Evet, böyle bir zeminde, tecdit ruhuyla şahlanmış gözü sonsuzluklarda büyük insanların yetiştirilmesi şöyle dursun, saf ve düz insan seviyesinin korunabilmesi bile çok zor olsa gerek. Böyle bir vasatta olsa olsa, şahsiyet kaymasına uğramış zayıf karakterler, sünepe ruhlar ve duygularıyla mefluç insanlar bulunur. Yakın tarihimiz itibarıyla, hem yuvanın, hem sokağın, hem eğitim müesseselerinin hem de sanat çevrelerinin ruhlarımıza pompaladığı çarpık düşünceler, sakat kriterler, maddeden ruha, fizikten metafiziğe her şeyimizi altüst etti. Bu dönem itibarıyla, düşüneyim derken saplantılarımızı ortaya koyuyor, her şeyi benlik yörüngeli plânlıyor, inanç ve anlayışlarımızın yanında başka inanç ve anlayışların da olabileceğini hiç mi hiç hesaba katmıyor; fırsat buldukça sık sık kuvvete başvuruyor, kuvvete başvurarak hakkın da iradenin de, hür düşüncenin de ağzının payını veriyor ve gelip gelip başkalarının tepesine biniyorduk. Ne acıdır ki şu anda bile bunların olmadığını ve olamayacağını söylemek mümkün değildir. Oysaki milletçe yenilenmeye doğru yürürken, bir taraftan bin yıllık tarihî dinamikleri gözden bir kez daha geçirmemiz, diğer taraftan yüz elli senelik çeşitli 'değişim' ve 'dönüşümler'i sorgulamamız şarttır. Şarttır, zira günümüzde hükümler ve kararlar bir kısım tabulara göre verilmektedir. Böyle belli düşünceler altında verilen kararlar ise malûdür.. velûd olamaz.. ve hele beklenen aydınlık bir dönemi hazırlayamaz. Halihazırdaki anlayışa göre hazırlansa hazırlansa ihtirasların öldürücü ağında yığınlar arası çatışmalar, partiler arası boğuşmalar, milletler arası kavgalar ve kuvvetler arası müsademeler hazırlanır. Bugün bir kesimin diğeriyle vuruşması bundan, farklılıkların kavgaya dönüşmesi bundan ve bir türlü aşılamayan yeryüzü vahşeti de yine bundandır. İnsanlar bu kadar bencil, bu kadar muhteris, bu kadar acımasız olmasalardı ihtimal dünya şimdikinden bir hayli farklı bir görünüm arz edecekti.

Hürriyet Çılgınlıkları ve Maddeye Düşkünlük

Bu dönemde maruz kaldığımız çılgınlıklar, bundan önceki çağların dehasının önüne geçti. ...Öyle ki, kendi örf, âdet ve geleneklerimizi tamamen kapı dışarı ederek ülkeyi bir baştan bir başa âdeta serbest bölge haline getirdik. Bu bulanık

dönemde haysiyet ve şerefimiz payimâl oldu; milli gururumuz defaatle rencide edildi ve varlığımızın esası sayılan tarihî dinamikler bir bir bünyemizden sökülüp atılarak, bu ölümsüz değerlerin yerleri çocuksu heveslerle, aptalca fantezilerle doldurulmağa çalışıldı. İnançların yerine ruhlarımıza ilhad pompalandı.. her yerde nihilizm, halaskâr bir düşünce gibi alkışlandı.. kalbî ve rûhî hayatımız tezyif edilerek hemen her kesimde kaba cismâniyet ve beden nesilleri yetiştirilmeye çalışıldı. Derken, nefsanilik aldı yürüdü.. ve çakırkeyf nesiller kendilerini, uyuşturucudan müstehcenliğe kadar hemen her toplumu çürüten bir korkunç levsiyat içinde buldular.

Cinsî hayat, en masum tasvirlerde bile, temiz ruh ve safî gönülleri baştan çıkaracak açıklığa ulaştı -edebimiz buna hayâsızlık demeye müsaade etmiyor- öyle ki, bütün insanî duygular, diş-damak-yemek borusu ve tenasül uzvunun azat kabul etmez köleleri şeklinde yorumlandı veya öyle gösterildi. Annesinin memesini emen masum yavruların en masum davranışlarında bile Freud'çu düşüncenin izleri arandı veya bulunduğu iddia edildi. Böylesine cinsî temayüllere zimamı kaptıran insan şuuru, artık üniversite kürsülerinde, araştırma merkezlerinde, okul laboratuvarlarında, gazete, mecmua ve porno kasetlerinde, hatta yatak odalarına kadar girebilen radyo ve televizyonlarda hep bedeni aramaya, bedeni dinlemeye ve bedeniyle oturup kalkmaya başladı. Böyle bir atmosferde, iffet, namus ve hicabın, cismâniyetin azgınlığına karşı mukavemet etmesi oldukça zordu; zordu, zira, nefsanî duygular, çeşit çeşit tahrik, teşvik primleri ve insan tabiatını baskı altında tutan bir kısım dürtüler yüzünden sürekli bir açlık yaşıyorlardı. Şimdilerde, tamamen bedenî bir varlık haline gelmiş ve her zaman iştihalarını tatmin peşinde koşan, koşan ve asla doyma bilmeyen bu insan bozmalarının şuurlarındaki ihtilaç ve mücadeleleri bir düşünün; bunları en kahramanca karşı koymalarla bile aşamayacakları beşerî zaafıların gayyalarında göreceksiniz ve acıyacaksınız..

Hürriyet Kavramı Hakkında Söylenenler

İnsan var olduğu günden bu yana hep hürriyet arayışı içinde olmuştur. Bu arayış yer yer onun kendi iradesini sezişi ve onu tam gerçekleştirmeye çalışması, zaman zaman da dinle, devletle, hattâ örf, âdet ve ahlâkla savaşıması şeklinde cereyan etmiştir ve bu savaş bazen, liberalizmin aldatan şivesiyle, bazen, nihilizmin ifratkâr çılgınlıklarıyla, bazen ateizmin mütecâviz hezeyanlarıyla, bazen de komünizmin bohemliğe kaçan mülâhazalarıyla ifade

edilmiştir.

Evet, başta İngiltere olmak üzere, bazı Avrupa ülkelerindeki işçi hareketlerinde bayraklaştırılan hürriyet düşüncesiyle, on sekizinci asırda Fransız İhtilâli'yle tanıdığımız hürriyet telâkkisi birbirinden farklı olduğu gibi, kapitalistlerin hürriyet anlayışları da komünistlerinkinden çok farklı bir görünüm arz etmiştir. Carlyle ona farklı bakmış.. Goethe onu değişik şekilde tefsir etmiş.. Ruskin onunla alâkalı garip yorumlar getirmiş.. Hölderlin onu sırlı bir büyü gibi göstermiş.. Marx onu insanda hayvânî duyguların salıverilmesi şeklinde anlamış.. Nietzsche ise onunla alâkalı yorumlarını bir çılgınlık felsefesi şeklinde ortaya koymuştur.

Hürriyet ve İnsan Hakları

İnsanın temel hakları kabul edilip üzerinde durulan hürriyetler; şahsî haklar, siyâsî haklar, umûmî haklar kategorileri ve bunların teferruâtı sayılan, inanma, ibadet etme, barınma, çalışma, mülk edinme, düşünme, düşünülen şeyleri ifade etme hürriyetlerinden, seçme, seçilme, danışma, denetleme, vazife verme, vazifeden alma, aday olma hürriyetlerine kadar pek çok çeşitleriyle Kalbin Zümrüt Tepeleri'ne, doğrudan doğruya mevzû teşkil etmeseler de, her zaman insanoğlunun en önemli meseleleri olarak devam edegelmiştir.

Hürriyet ve İnsan İdraki

Hürriyet; insan vicdanının önemli bir rüknü sayılan iradenin en esaslı rengi, en ehemmiyetli fakültesi ve en hayâtî bir buudu olarak Allah'ın insanoğluna en müstesnâ ihsanlarından biridir. Bu büyük ve müstesnâ ihsan, İslâm literatürlerinde, ferdin kendi haklarına sahip olması şeklinde tarif edilmiştir ki; vuzûhu biraz da aksinin kavranılmasına bağlıdır. Bunun aksi ise, ferdin haklarına başkasının sahip olmasıdır ki, bu da düpedüz kölelik demektir. İnsana bu hakları, husûsî bir çerçevede bahşeden Allah'tır. Bu itibarla da insanın, bu hakları değiştirmeye, tebdil etmeye, satmaya hakkı yoktur. Hürriyetle alâkalı bu günahlardan birini işleyen insan, insanlığının bir bölümünü yitirmiş sayılacağı gibi, Allah indinde de ciddi bir sorumluluk altına girmiş olacaktır. Zira, böyle bir anlayış ve davranış her şeyden evvel insânî değerlere karşı saygısızlık demektir. Böyle bir saygısızlığı irtikap edenin, kendi varlığının şuurunda olduğu

söylenemez; kendini idrak edememiş birinin de, gerçek mârifet, muhabbet ve Hakk'a kulluktan nasibi yoktur.

Hürriyet ve Kulluk

Hulâsa olarak diyebiliriz ki, Allah'ı tanımayan haknâşinasların, insânî haklara sahip olma mânâsında, hür olduklarından bahsedilemeyeceği gibi, Allah'tan başkasına kul olma düşüncesinden sıyrılamamış kimselerin de hürriyetlerinden söz etmek mümkün değildir.

Ancak bütün bunlar, Kalbin Zümrüt Tepeleri'ne esas teşkil eden hürriyet için birer mebâdî mâhiyetindedir ve "maksûdun bizzat" sayılmazlar.

Hürriyetin Tanımı

Meşrû her isteğin, herhangi bir engelle karşılaşmadan gerçekleştirilmesi.. veya herhangi bir baskı, mahkûmiyet, boyunduruk altında bulunmama hâli.. ya da seçme, seçilme ve hareket serbestisi şeklinde yorumlanan hürriyet, ister düşünce tarihi, ister hukuk açısından üzerinde en çok yazı yazılan ve söz söylenen bir mefhum.

Hürriyetin Yanlış Yorumlanması ve Ölçsüzlük

Eğer hürriyetin, bu kabil yanlış yorumlara açık mânâlandırılmasından vazgeçilmez ve onun suistimal edilmesine karşı gerçek çerçevesi belirlenmezse, milletçe daha çok kurbanlar verir ve ruhî erozyonlara maruz kalarak katiyen belimizi doğrultamayız. Bu ölçsüz serbesti, şimdi olduğundan da fazla yakın bir gelecekte genç nesillerin iflâhını keseceği gibi, onları bunalımdan bunalıma atacak ve inkırazlara sürükleyecektir.

Bizden evvel de dünyanın değişik yörelerinde, böyle serâzadlar hürriyeti yaşandı; ama levsiyatı görülünce hemen çaresine bakıldı. Bir zaman ömürlerini hürriyet rüyalarıyla geçiren A. Comte'lar, E. Renan'lar, Ch. Maurrus'lar bu aşırı ve çılgın hürriyet telakkisinin bir kısım insanî değerleri tahrip etmesi ve kendi aleyhinde işlemesi karşısında âdeta birer hürriyet düşmanı kesildiler. Bunların ilk hallerinin ifrat olduğunda şüphe yoktu.. ve tabîi son durumları itibariyle de

gidip tefritin en korkuncuna saplandılar.

Şimdi yaşanmış bunca fezâyî ve fecâyî görmezlikten gelerek hürriyete had ve sınır! diyenleri, hürriyet düşmanı sayarak sorgular, hatta onları cezalandırmaya kalkarsak, bizim hürriyet telakkimizle yetişen çakırkeyf nesiller de hem bizi, hem de türlü türlü illet ve iptilalarla kendilerini ve tabiî aynı zamanda milletimizi cezalandıracaklardır.

Hüznün Anlamı

Hüzün; gam, keder, gussa manâlarına gelen Arapçadaki "hazen"den alınmıştır. Sofîye bu kelimeyi; sevinç, neş'e ve sürûrun karşılığı olarak kullanmıştır ki, buna vazife şuuru, dava düşüncesi ve mefkûre buudlu tasa da diyebiliriz.

Hüzün Çeşitleri

Hüzün vardır, ibadet ü taatdaki eksiklik mülâhazasından ve vazife-i ubudiyetteki kusur endişesinden kaynaklanır.. ve bu bir avam hüznüdür. Hüzün vardır, kalbin masivâyâ "Allah'tan başka her şey" meyl ü muhabbetinden ve duyguların teveccühteki teklemelerinden kaynaklanır.. bu da bir havas hüznüdür. Hüzün de vardır ki, mahzunun bir ayağı nâsut âleminde, diğer ayağı da lâhut âleminde, kalbin kadirşinaslığı ile her iki âleme karşı, muvâzene ve temkine riayet etmeye çalışır; çalışırken de her an muvâzeneyi bozdum veya bozacağım endişesiyle ürperir ve sürekli hüznle inler ki bu da asfiyânın hüznüdür.

Hüzün ve Allah'ın Merhameti

Cenâb-ı Hakk kılığa, kıyafete, şekle değil; kalblere, kalbler içinde de mahzun, mükedder ve kırık kalplere nazar buyurur, onları maiyyetiyle şerefendirir ki: "Ben kalbi kırıklarla beraberim" ^[1] sözü de bu manâyı ihtar etmektedir.

Süfyân b. Uyeyne: "Allah bazen, mahzun bir kalbin ağlamasıyla bütün bir ümmete merhamet buyurur" ^[2] der. Zirâ hüznün, her zaman kalbin samimiyet

yanlarında göğeri.. ve insanı Allah'a yaklaştıran davranışlar arasın-da, hüznün kadar fahre, riyâya, süm'aya kapalı bir başka davranış yok gibidir.

Her şeyin bir zekatı vardır ve zekat, zekatı verilen şeyin yabancı nesnelerden arındırılmasıdır. Hüzün de dimağ ve vicdânın zekatıdır ve bu iki duygunun saflaşmasında, saflaştıktan sonra da dupduru kalmasında hüznün tesiri çok büyüktür.

[1]. Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1/203.

[2]. Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s.139.

Hüzünle İlgili Bazı Hususlar

Tevrat'ta: "Allah bir kulunu sevince, onun gönlünü ağlama hissiyle doldurur; ona buğzedince de çalgı neşvesiyle.." buyrulur.

Bişr-i Hafî de: "Hüzün bir hükümdar gibidir; otağını bir yere kurunca, başkalarının orada ikametine izin vermez..." [3] Sultan ve hükümdârın olmadığı bir ülke karmakarışık ve keşmekeşlik içinde olacağı gibi, hüznün olmadığı bir kalp de darmadağınık ve harabedir. Zaten, O kalbi en mamur olanın hali de kesintisiz hüznün ve sürekli tefekkür değil miydi..?

Yakup aleyhisselâm, Yusuf'la arasındaki dağları hüznünden kanatlarla aştı ve gidip bir tatlı rüyanın yorumlanması iklimine ulaştı.

Hüzünle sızlayan bir yüreğin iniltileri, âbidlerin evrâd u ezkarlarına, zâhidlerin takva u verâlarına denk tutulmuştur.

Günah ve ma'siyet dışı, dünyevî huzursuzluklardan dolayı yaşanan tasanın günahlara keffâret olacağını Hazret-i Sâdık u Masduk söylüyor.. [4] ya ukbâ buudlu ve Allah hesabına olursa..!

[3]. Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s.138.

[4]. Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 4/63.

Hız İsa ve Batı Medeniyeti

Yukarıda serd edilen mülâhazalardan, Seyyidina Hz. Mesîh ve arkasındakileri tezyîf manâsı da çıkarılmamalıdır. Biz Müslümanların Hz. İsa'ya karşı saygımız sonsuz olduğu gibi, O'nun getirdiği mesajın, bugünkü batı medeniyetinin önemli bir rüknü olduğunda da şüphemiz yoktur. Evet, tarihçilerin ve medeniyet

felsefecilerinin de ifade ettikleri gibi, eğer Hz. İsa ve O'nun getirdiği ruh ve manâ olmasaydı, batı medeniyeti hiçbir zaman vücut bulamazdı; zira onun bir esası Grek düşüncesi (Matematik düşünce) diğer bir esası Roma hukuku olduğu gibi, önemli bir rüknü de gerçek manâsıyla hristiyan dinidir. Şu hususu da önemle kayd etmek icab eder ki, eğer insanlığın medâr-ı fahri Hz. Muhammed (sav) ve O'nun nurlu mesajı olmasaydı, İslâm Medeniyeti olmazdı.. İslâm medeniyeti olmayınca da batı "uygarlığı" doğmazdı.

Hz İsa ve Hristiyanlar

Hz. İsa ile alâkalı günler, halkı hristiyan olsun-olmasın, hemen her ülkede âdetâ neş'e, sevinç kıyametleriyle kutlanır; haftalarca, hatta aylarca her mahfilde sözler, muhâvereler hep o istikâmette cereyan eder.. her tarafa O'nun adına tebrikler, hediyeler yağar.. hediye ve tebrik teâtisi, o günlerde postanelerin biricik işi hâline gelir. Telefonlar, sürekli O'nun namına zil çalar, âhizeler O'nun nâmına konar-kalkar.. dörtbir yan kandillerle süslenir; çarşı-pazar renklerle-ışıklarla kahkaha atar.. evler bir arı kovanı gibi, O'na ait duygularla uğuldar, mabetler O'na ait neşîdelerle inler.. ve her gece, âdetâ şehrâyinler gibi büyüleyici ve baş döndürücü olarak geçer.

Gerçi, bu karmakarışık karnavallarda çoğu kimse ne yaptığını bilemez ve neden, çoğu maskaralık olan bu işlerin içine girdiğini fark edemez. Ama, yine de o günleri her saat ve her dakikası ile dinî bir vecd içinde ve ne yaptığının şuurunda olan bir sürü insan vardır.

Ne olursa olsun Hz. Mesîh'e ait gün ve geceler o kadar insanlığa mâl olmuştur ki, bilerek-bilmeyerek herkes kendini o acayip törenler içinde bulur; ibadet, eğlence veya maskaralık, Hristiyanlarla aynı duyguları paylaşır, aynı hislerle yatar-kalkar.. hatta çam, çınar devirir, hindi parçalar, şampanya patlatır ve kör-kütük sarhoş olup sokaklara dökülür..

Hz Muhammed (sav) Son Peygamber

Allah, kâinat ve insan konusunda son sözü, varlık ağacının çekirdeği, kâinat kitabının ille-i gâyesi ve Hakk'a davetin en gür sesi olan Hazreti Muhammed (sav) söylemiştir. "Gayb" ve "Gaybu'l-gayb"ın son habercisi O, eşya ve hâdiselerin

yanılmayan yorumcusu O, insan ve Yaratıcı münasebetini hem de herhangi bir iltibasa meydan vermeyecek şekilde ortaya koyan O ve böyle bir münasebetin gereklerini açık-seçik belirleyen de O'dur. O, bir yönüyle ilk ve Hakk'a en yakın, diğer yönüyle de son, fakat en emin bir kurbet rehberidir.

Işık Evler Her Zaman Var Oldu

Bu hâl, bu seziş ve duyuş hiç değişmeden, kanunların keyfilikten kaynaklandığı; cebrî, keyfî, küfrî düşüncenin kanunların yerini aldığı istibdat dönemlerinde de hep böyle oldu. Evet, baskının, baskınların ve baskın ihtimâllerinin tehdidi altında bile ışık süvarileri, hiç bir zaman ışık etrafında bir araya gelmekten, ışık alıp-vermekten, ışık soluklamaktan, ışıkla gerilmekten ve zulmetlerin bağına ışık göndermekten geri kalmadılar; ama bilmem ki, günümüzün nesillerine, o günkü körlüğü-sağırılığı ve bu körler ve sağırılar dünyasında maruz kalınan onca çileyi, onca ızdırabı ve bu arada gerçekten inanan insanların da duyup hissettikleri o tasavvurlar üstü rûhanî zevkleri anlatmak mümkün olabilecek mi?

Işık Evlerde Ahiret Düşüncesi

Onlar için burada geçirilen günler tıpkı bir temâşa zevki içinde geçirilir; ötelere seyahat da bir sıra iştîyâkı ve asıl vatana kavuşma neşesiyle. Burada kaldıkları sürece, hep iman bağ ve bahçelerinin zümrüt tepelerinde dolaşır; bol bol irfan ve izanlarının meyvelerinden yerler.. ötelere dâvet ve terhis vakti gelince de, bir yeni hayata uyanıyor gibi sevinçle göç eder giderler.

Işık Evlerde Akşamlar

Işık evlerde hava kararıp, gece o sihirli atmosferiyle her yanı sarınca, birdenbire her şeyin dili ve edâsı değişir; her ses, kalb atışlarının ritmine uyar, her söz bir büyü halini alır.. açık beyan yerini remizlere, işaretlere bırakır.. ve evin içi, sabah saatlerinde güneşe uyanan bir kovana döner.. derken sırlı ve sihirli gelip gitmeler başlar. Çiçek-kovan arası gelip-giden arılar gibi, ışık almak, ışık vermek ve nurdan düşüncelerle petekler örmek için bu büyü konup

kalkmalar tâ gece yarılarına kadar sürer. Hemen herkesin ruhunda ayrı bir derinlik oyan geceler, ışık evlerin ışık süvarilerine dâhiyâne ilhamların kapılarını aralar, onları dâhiyâne düşündürür, dâhiyâne konuşturur ve onlara, gönüllerine benzeyen yüksek mefkûreler, hülyalarına benzeyen renkli arzular aşılar ve sırlarının altındaki en gizli fikirleri ortaya çıkarır. Onları geçmişin hâtıraları ile mest eder ve geleceğin hülyalarına doğru şahlandırır.

Işık Evlerde Dinamizm

Işık evler, gelmiş-geçmiş mukaddes binâların en velûdu, en doğurganıdırlar; oralarda ışığa uyanan herkes, hemen karanlıkla hesaplaşmaya geçer.. ona karşı kıyam eder ve bu duygusunu da her yerde bir mum yakmak suretiyle hayata aktarmaya çalışır. Bu itibarladır ki, ışık evlerin çoğalıp gelişmesi, tasavvurlar üstü ve hendesîdir. Hatta çok defa, kudsîlerin kudsîlik sınırlarını zorlamaları ölçüsünde hendesî katlanmaların da aşıldığı görülür. Hem öyle bir aşılır ve öyle bir görülür ki, ne asırlık karanlık düşünceler, ne her yerde onlar için bir tuzak kurup bekleyen karanlık ruhlar, ne de onları yakın takibe alan dış kaynaklı sapık zihniyetler, birer tecellî sırrıyla zuhur eden bu aydınlık evlerin çoğalma hızını engelleyemez ve onların önünü kesemez.. nasıl kesebilir ki, onlar Kudret-i Sonsuz tarafından gündüzleri ve ortalık ağardığında nimete şükür duygusu meşcereliğinde, geceleri de hikmetleri aşma seralarında sürekli gelişip çoğalmaya göre programlanmışlardır... Ortaya çıktıkları günden bu yana, gecelerin en karanlık anları bile, onların sesini kesememiş ve susturamamıştır. Sesini kesmek, susturmak şöyle dursun ışık evler ve ışık evlerin derinliklerinde kendilerini huzûra, sükûnete ve itminana salmış bu gönül erleri, o aydınlık dünyalarda hep Hızır'a ait nağmeler dinlemiş ve Cibril soluklarıyla yay gibi gerilmişlerdir. Geceler, sırlı vâridatıyla her zaman onlara bir mûsikî gibi tesir etmiş ve duygu duygu onların gönüllerine damlamış, sabahlar, birer "ba's-u ba'de'l-mevt" yeniliğiyle onları kucaklamıştır. Onlar hiçbir zaman mutlak boşluk, mütemâdi karanlık yaşamamış ve hiçbir zaman bitevî sükût ve sürüp giden tevakkufa takılmamışlardır.

Işık Evlerde Ferahlık

Bu evlerde, imanı, ibâdeti, duayı, zikri, fikri, uhuvveti, vefâyı ötelere ait

derinlikleri ile duyup-yaşama bahtiyarlığına erenler, âdeta her an yeniden doğar, baharlar gibi duygularıyla yeşerir, derken çeşit çeşit vâridatla dolgunlaşan o kendilerine has hava, bütün gönüllerini bir saadet va'diyle kaplar ve çok defa onların, hayra açık sînelerinde Cennet yaylalarının ferahlatıcı esintileri duyulur.

Işık Evlerde Gece İbadeti

Her şeye ledünnî bir lezzetin sindiği ve gönüllerin, güzelliğe, ümide, neşeye, aşk-u şevke kaydığı teheccüt saatlerinde, gözden gönüle, gönülden tâ fezânın derinliklerine kadar, her yerde karanlıkların bozguna uğradığı ve her yanı ışıktan bir atmosferin sardığı hissedilir. Bu hülyalı mavilikler içinde, evlerde, sokaklarda, yol boylarında göz kırpan ışıklar, yıldızlarla bitevî bir tablo teşkil ediyor gibi uç uca, yan yana gelir ve bu iki dünya arasında gel-gitler başlar.. ve her şey, herkes, âdeta semâvileşir.. her şeyin iç içe girdiği bu masmavi dakikalarda ışık evler, sihirli bir ülkenin büyüğü şatoları gibi, semtinden geçenleri içine çağırır, bağrına alır.. onların gözlerine ziya çalar, gönüllerini aydınlatır.. onları, karşı koyamayacakları manâ anaforlarında dolaştırır.. ruhlarına varlığın ve varolmanın güzelliklerini fısıldar.. ve onların vicdanlarına hiç bir zaman tesirinden kurtulamayacakları ilham esintileri, semâvîlik yüklü sesler ve sözler yüklerler.

Işık Evlerde Hatıralar

Bu evlerde herkes hemen her zaman, tabii, düşüncesinin berraklığı ölçüsünde, hem kendi benliğinin derinliklerinden hem de bütün varlığın ruhundan kopup gelen bir şiiri dinler gibi olur.. ve yine bu evlerde, uyanık her gönül, ışık çağından günümüze kadar uzayıp gelen renk renk ve asırlara sinmiş, pek çok hatıraların, hatıraların bağrında tüllenen hülyaların inşirah veren veya inleten birer nağme haline geldiğini duyar, hisseder.. yer yer hüznle buruklaşır, zaman zaman da sevinçle kanatlanır; ama mutlaka o sihirli dönemlerin büyüünün tesirinde kalır ve mahmurlaşır...

Bu evlerde idrak edilen aydınlık gün ve gecelerin içinde insan adeta, bir saadet rüyası yaşar.. bu büyüğü dünyada her şeyi neşeye, sevince çeviren öyle sihirli anlar ve dakikalar olur ki, insan, buğu buğu dört bir yandan gelip ruhunu

saran bayıltıcı mutluluklar karşısında, muvakkaten dahi olsa, dünyada olduğunu unutur ve bu tatlı rüyadan katiyen uyandırılmak istemez.

Işık Evlerde Hayatın Farklılığı

Biz hepimiz, mabetleşen bu ışık evlerin gölgesinde varolmanın, yaşamanın, ümitlenmenin, ölçülü bulunmanın ne demek olduğunu daha iyi anlar, kendimizce hayatı daha derinden kavrar ve varlığı daha farklı buluruz. Güya her gün onlara ulaşacağımız "âna" kadar birer kadavraymışız da, onlara ulaştınca, Kudret'ten İlâhî nefhalara ermiş gibi, dirilip başkalaşıp ötelere uyanıp ve birer manâ insanı haline geldiğimizi hissederiz. Sanki onların içinde geçirdiğimiz her dakika, sonsuz zamandan bir parçaymış gibi, rûhlarımızda ebediyet duygularını deşer ve gönüllerimize hayat üfler geçer; geçer de bu sihirli esintilerin, bu tılsımlı tesirlerin altında hayatı, daha bir başka hisseder ve daha bir başka yaşarız.

Bizler, çok defa bu sihirli muhîtte, hazların en erişilmezine, itmi'nân ve sükûnun en baş döndürücülerine erer, her şeyi bir aşk ü şevk neşvesi içinde tanır, duyar ve kendi kendimize: "Yoksa bu yaşadığımız hayat cennet hayatı mı?" diye mırıldanırız.

Ben şahsen, ışık çağından bu yana, varlığını Cibrîl'in emniyetle açılıp-kapanan kanatları altında sürdürme gelmiş, bu nûrdan evlerde akıp duran zamanları, onların husûsî şîvesini her zaman kanımda ve âsâbımda hissetmişimdir.

Işık Evlerde Huzur

Işık evler, çevrelerindeki bina yığınları itibâriyle, tıpkı hâle içinde yıldızlar topluluğuna nur âyetini tefsir eden bir mehtap veya ebedî nur, ebedî huzur arayanları firdevslere ulaştırma yolunda kurulmuş birer han gibidirler.. dikkatle bakanlar için her zaman, bu ışık yalılarının iç yapıları ve derinliklerinde "Allah onların, (diğer binâlardan daha ziyâde) yükseltilmelerine ve (her şeyden yüksek, yüce) isminin oralarda anılmasına, (dört bir yanda gürleyen yasak velvelerine rağmen) izin verdi.. içlerinde sabah-akşam O'nu tesbihlerle yâd eden öyle yiğitler var ki, ne ticâret (ve ticaretteki kazanç câzibesini) ne de alım-satım, Allah'ı

zikirden, namazlarını dosdoğru yerine getirmekten ve zekatlarını bihakkın edâ etmekten onları alıkoymaz; (zira) onlar kalplerin (mehafetle) gözlerinde (hayret ve dehşetle) döneceği günden korkar (ve tir tir titrerler) " hakikatinin nümâyan olduğu hissedilir.

Işık Evlerde İmanî Hizmetler

Artık küçük evlerin yanında -Yaradan kem gözlerden korusun!- her şeyiyle tam tekmil dev müesseseler de, o kendilerine has derinlikleri, renkleri, havaları ve şiveleriyle gözlerimize, gönüllerimize sinerek bize uhrevî âlemlerin güzelliklerini yaşatmakta ve rûhlarımıza varolma sevincini duyurmaktadırlar.

Evet, bugün büyüğüle-küçüğüle ışık evler, yıllar ve yıllar imana, imandaki huzur ve itminana susamış gönüllere, rahmet yüklü bulutlar gibi, gönderdiği bol bol "âb-ı hayat" ve insanımızın gönül tepelerine saldıgı marifet, muhabbet, rûhânî zevk şualarıyla diriliş üfleyen bir İsrail Sûr'u ve vicdanlarını şahlandıran Cebrail solukları olmuştur. Evet, onlara uğrayanlarda pek çok menfî hisler silinmiş, inat ve karşı koyma düşünceleri kırılmış, müdavimleri de kendilerini, Cennet koridorlarında temâşâdan temâşâya koşan seyyahlar gibi görmeye, hissetmeye başlamışlardır. Başkalarının eğlenceye, zevke, sefaya giderken duydukları keyfi, neşeyi, sevinci, tiryakiliği; kudsîler, hem de kat katıyla ışık evlere uzanan yollarda duymuş ve yaşamışlardır. Onlar, bu ışıktan yollarda ve yolların gerçek değerinin temînâtı olan bu kutlu yuvalarda düşünülen, söylenen, okunan şeyleri, ötelere gelmiş ilhâm esintileri gibi karşılamış, gökleri aşıp gelen soluklar gibi dinlemişlerdir..

Ve yine onlar bu evlerde bugün hâlâ çoklarının akıl erdiremedikleri, bilemedikleri sırlarla tanışır, semâ kapılarının aralandığını hisseder gibi olur, kapı aralarından sızıp geldiğine inandıkları vâridâtla bütün bütün uhrevîleşir, kendilerinden geçer ve yerlere serilirler.

Işık Evlerde Kalanlar

Onlar, zamanın sükûtlarla dolu, bunaltıcı ve hummalı günleri altında bile, rûhî râbitaları sımsıkı, arzu ve emelleri dipdiri, irâdeleri de çelik gibi öyle yiğitlerdir ki, gönüllerinin mağriblerinde de meşriklerinde de her zaman tulû'a açık yaşamış ve varlığın sise-dumana büründüğü, her yanda hazan çağıladığı, renklerin, renklerde güzelliklerin ağlayışa kapandığı en buhranlı günlerde dahi en içli, en ledünnî, en zevkli dakikalar yaşamışlardır.

Evet, hazan en gamlı mûsikîlerle coştığı, coşup gönüllere dolmaya başladığı,

insânî duygular itibariyle saadetin talihsizliğe, neşenin hüzne yenik düştüğü demlerde dahi, onlar iliklerine kadar bir aşk u vuslat ihtiyacıyla tütmüş ve köpürmüşlerdir. Her zaman en tatlı neticelerle noktalan en güzel saatler onların gönüllerine boşalttıkları parça parça mutlulukların yanında, daha büyük bir saadet ümidini fısıldamayı da ihmal etmemişlerdir. Dolayısıyla da onlar, her an daha derin bir aşk u iştihak iklimine kaymış ve daha duru, daha canlı bir vuslat ihtiyacıyla coşmuşlardır.

Işık Evlerde Manevi Atmosfer

En derin ledünnî güzelliklere açık sâniyeler, rûhun isteklerini çoğaltarak ve inkişâf ettirerek geçen dakikalar, gönüllere genişlik salıp sonra da sonsuzlaşan saatler, çağımızda dünyanın en güzel, biraz da muhâtaralı yerleri olan "ışık evler"e çok yaraşır.

Her akşam, işinden, okulundan, dairesinden ayrılıp bir "vâhâ"ya koşuyor gibi, ışık evlere koşup gelenler, bu evlerin kendilerine has büyüleyici duygularına dalar, şurada-burada zihinlerine ilişen kötü duygu ve tutkulardan sıyrılır, başları cennetlere ulaşmış gibi derin bir huzûra ererler. Her akşam ve her vazîfe dönüşü, ışık evlerin müdâvimleri için, hayata yeniden dönüş ve kendilerini idrâk ediş demektir. Onlar, her yirmidört saatte bir kere yeni bir "ba'sü ba'de'l-mevt" görür, rûhlarındaki cennetlerde dolaşır ve renkli talihlerine tebessüm eder, kendilerinden geçerler.

Işık Evlerde Manevi Şarj

Bu evlerde, her fecir, bir fetih ve zafer rengiyle tülленir.. onların her köşesinde, evrad-u ezkâr gülbanklar gibi gürlер.. gönüllerde başlayıp, verâlara uzanan yolların tâ öbür ucu görünür.. ve bu evlerin kutlu sakinleri her yeni güne, itminan dolu, lezzet dolu masmavi duygularla uyanırlar.. uyanırlar da, ne faniliğin kırıp-döken, saçıp-savuran fırtınalarını duyar ne de zevalin burkuntulu mırıltılarından müteessir olurlar. Zira, onların dört bir yanıla nurlara açık dünyalarında, yokun, yokluğun yeri yoktur. Onların nazarında, yeryüzündeki bütün toplanıp-dağılmalar, gelip-gitmeler, askerin kışlada, talebenin mektepte toplanıp dağılmasından, gelip gitmesinden farksızdır. Toplanırken talim ve terbiye için toplanırlar; dağılırken de bu kışla ve bu mektepte elde ettikleri

temiz duygu, nezih düşünce, güzel ahlak, imanlı fazilet ve Yaradan'la irtibatlarının mükâfatını almak için dağılırlar.

Işık Evlerde Ruhani Zevkler

Bu ışıktan helezonlarda yükselmeye namzet bahtiyarlar, her zaman yüzlerce zevk ve lezzeti birden duyar ve tadar.. ve her an ayrı bir hazzın kolları arasında "bir bu kadar zevke yüz ömür kâfi değil" der, tali'lerine tebessüm ederler. Onların, ışık evlerin derinliklerinde duyup hissettikleri, hissedip yaşadıkları bu rengârenk hayatı, onlarla aynı duygu ve aynı düşünceyi paylaşmayanların.. ve hele şartlanmış dimağların, bedenine yenik düşmüş rûhların, kendi çalım ve gurûru altında ezilmiş bahtsızların duyup anlamaları mümkün değildir.

Evet, kalplerinin balansını, imana, Kur'ân'a, iman ve Kurân'ın gönüllere boşalttığı irfana göre ayarlayamamış talisizler, ne bu ufku kavrayabilir, ne de gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve beşer tasavvurlarını aşan bu derûnî hazları idrâk edebilirler.

Işık Evlerde Zor Günler

Evet, o günlerde acı-tatlı her şeyin ayrı bir zevki, ayrı bir lezzeti vardı: Mahkemeler, takipler, tarassutlar, gözaltılar, sürgünler - hâlâ aynı şeyleri yaşayanlara Allah sabr-ı cemîl versin!- biri biter biri başlardı da, Kur'ân talebeleri "makâm-ı hayret"te bulunuyormuşçasına, olup-biten her şeyi derin bir temaşâ zevkiyle seyreder, kıymet sınırlarını aşan vazife ve mazhariyet derinlikleriyle şevkten şevke girerlerdi... Hakk'ın kazası yerine gelip olanlar olup bittikten ve elemeler, acılar yerlerini keyiflere, lezzetlere bıraktıktan sonra da, maruz kaldıkları bütün kötülükleri, bedlikleri, hoyratlıkları, hatıraların içine sinmiş birer zevk zemzemesi halinde hisseder; lütfu da hoş, kahrı da hoş Yüce YarATICILARINA karşı minnet ve şükranla iki büklüm olurlardı.

Işık Evlerin Anlamı

Işık evler, ışık süvarilerinin kışlaları, hak erlerinin halvethâne ve zâviyeleri, gözlerini ilim ve marifetle açıp-kapayan kudsîlerin vâridat iklimleridir. Tadını,

havasını, rengini, rayihasını ötelerden alan ışık evler, dünyada, ukbâ yamaçlarına kurulmuş ve fizik-ötesi âlemlerin rasathaneleri gibidirler. Onların aydınlık ikliminde en müptedi insanlar bile, mikro âlemin en sırlı koridorlarında rahatlıkla dolaşabilir.. ve makro âlemin en girift, en ürpertici derinliklerini bir solukta geçer; geçer de, hareket noktasının aydınlığı sayesinde kara deliklerin merkezine ışıktan tahtlar kurarak inanca açık sînelere tefekkür, marifet ve zevk-i ruhânî tayfları salarlar.

Işık Evlerin Çoğalması

Işık evlerin, kudret ve irâde esintileriyle tohumlar gibi dört bir yana saçılıp, zuhûr ve tecellî yamaçlarında çoğalmasıyla, hikmet ve inâyet düzlüklerinde büyüyüp gelişmeleri, gelişip kabuk değiştirmeleri aynı zamana rastlar. Evet, belli bir döneme kadar birer birer, ikişer ikişer çoğalan ışık evler, mübârek bir zaman diliminde birden bire hendesî katlanmaya geçer ve onar onar, yirmişer yirmişer artmaya başlar.. ve yine aynı dönemde, küçük ünitelerin yanında, aynı zevk, aynı râyiha, aynı tad, aynı hava ve aynı rûhta, tıpkı birerli kandillerin yerini çok lambalı avizelerin alması gibi, bu minik hizmet yuvalarının yerlerini daha kompleks ışık kaynakları ve birerli yıldız mahiyetindeki münferit evlerin yerlerini de içinde güneşlerin kol gezdiği galaksiler gibi, bütün hayatı kucaklayan entegre ışık evleri alır.

İşte bu dönem, dev nebülözler gibi, her yana kollarını salmış bulunan ışık komplekslerinin, bütün zulmetleri bir bir yırtma, topyekûn karanlıklarla hesaplaşma, inanan insanlar arasında her türlü alâkaya merkez, bütün rûhânî zevklere kaynak, umum manevî ihtiyaçlara mercî ve her seviyedeki insanı, aklî, rûhî, kalbî ve hissî beklentileriyle kucaklama dönemidir. Hem de bir mübârek ışık dağının zirvesindeki dağdan, kutlu bir tepenin üstündeki bir yemyeşil çam, bir bereketli katran ağacının dalları arasında kuluçkalanan ikinci ışık dönemine, ondan, bu yeni dirilişe ilk defa sinesini açan bir mütevazî çardak ve bir mukassî kulübeciğe ve ondan da yüzlerce, binlerce ışık yuvasına kadar hep aynı çizgi, aynı rûh, aynı düşünce, aynı idrâk ve aynı şuurla...

Işık Evlerin Konumu

Işık evler, hangi şehir, hangi mahalle ve hangi sokakta bulunursa bulunsun,

ötelere açık iç yapılarının remzi olan kapıları, pencereleri ve binaların ön cephesinden caddeye sarkan cumbaları gibi balkonlarıyla, her zaman emsâli evlerden bir kaç adım ötede bulundukları hissini uyarır ve sonsuza açılmaya namzet ruhlar için âdeta birer terminal, birer liman vazifesi gördüklerini hatırlatırlar. Gönül gözleriyle bu terminal ve bu limanlarda dolaşmasını bilenler, gün gelir, ulaşacakları sahillerin rüyalarıyla o kadar mâverâileşirler ki, kâh gözlerini yumar burayı dinler oranın diliyle cevap verirler, kâh oraya ait soluklarla coşar buradan nefeslerle neler neler fısıldarlar...

Işık Evlerin Manevi İklimi

Bu ülkede yıllar ve yıllar matemle inlemeye itilmiş nesiller, rûhlarındaki kasvetleri dağıtıp tali'lerinin önünü kesen karanlıkları yırtacak ve onları alıp aydınlıklara çıkaracak fevkalâdeden bir inâyet eli düşleyip durmuşlardı.. ışık evler, gökler ötesine açık o nûr efşân iklimleriyle, hülya ve ümit, tahassur ve hicran, ızdırap ve hafakan dolu bütün sinelerin böyle bir beklentisinin cevabı oldu.. ve gönüllerimizde cennet yamaçları gibi açtı. Bu yeni baharın dağ-dere, ova-oba her yanında rûhlarımıza yağan sesler, peygamber solukları gibi yankılandı ve her yeri âdeta, üzerinde Cibril'in at koşturduğu, Hızır'ın seccadesini serip namaz kıldığı zümrütten tepeler haline getirdi.. ve yine bu soluklar, sanki bize, bütün bütün görüş ufkumuzu kapayan ürpertici bir sahranın, gulyabanilerle dolu derinliklerinde, büyüğü sımsıcak vâhalardan ve amber kokulu geleceğin tatlı rüyalarından mesajlar sunuyordu...

Hemen her zaman nazla gerilip niyazla dalgalanan bu sesler, içinde bulunduğumuz ızdıraplı anları, tatlı saatlere, karanlık günleri de aydınlık yıllara çeviriyor; yer yer varlığın manâ ve kıymetini, varolmanın sevinç ve şuûrunu, rûhlarımıza duyuruyor; zaman zaman da hayatın, sığ ve anlamsız gibi görünen yanlarındaki gizli derinlik ve muhtevanın çehresinden perdeleri bir bir kaldırıyor; pek çok ilhâm ve tasavvur silsilelerini birbirine bağlıyor, birleştiriyor, bütünleştiriyor ve gözlerimizin önüne en büyüleyici motifleri seriyordu. Acının tatlıya bir buud teşkil ettiği, kederin keyfe derinlik kazandırdığı, kahrın lütfâ omuz verdiği bu büyüğü dünyada her şey âdeta bir lezzet olup çağlıyordu.

Işık Evlerinin Geçmişi

Mânâ köküyle gidip tâ "Darü'l-Erkam" lara dayanan ışık evler, bir yakın geçmişte, yine aynı safvet, aynı keyfiyet, aynı rûh ve aynı heyecanla, hem de eskinin tad, râyiha ve lezzetiyle birer mütevazi çardak, birer minik kulübe halinde ortaya çıkmış ve ideâl sînelerin hüznleriyle; imanın, ümidin, aşkın birleştiği sınırda bir çağlayan sesi vermeye başlamıştı. Bu ses yıllarca duyup dinlediğimiz, yeis ve hasretle buruk bir ızdırap iniltisi değil; tatlı bir hicran sesi ve zevk ritimli bir "dâu's-sıla" âvâzıydı. Bu âvâzın ulaştığı her yerde cephe sistemleri bahara kayıyor, cemreler "ba'su ba'del-mevt" nâraları atıyor; çiçekler kemer kuşanıp bezme koşuyor, güller heyecandan mosmor kesiliyor, nergisler gözlerini açıp-kapayıp hayat solukluyordu.. hemen her şeye dirilme rûhunun sindiği bu esnada ışık evler, ledünnî derinliklerinde şevk-tasa, neş'e-inilti, keder-safâ buğularını karıştırıp macunlaştırarak bembeyaz bahar bulutları gibi imrendirici, çeşitli dalga boyundaki ışık tayfları gibi bütün varlığın ufkunu sarıcı ve en mahir ellerle en has ibrişimlerden örülmüş dantelalar gibi gözleri, gönülleri okşayıcı düşünce sistemleri, aşk ve heyecan meltemleri ve fecir şakıyan beyanları ile rûhlarda silinmez izler bırakan mesajlar sunuyorlardı...

Izdırap ve Çile

Ruhun bir diğer önemli dinamiği, ızdırap ve çiledir. Kendisine peygamberlik gelmeden önce de geldikten sonra da Efendimiz (sav), insanlığın içinde bulunduğu maddi-manevi sefalet ve dalalet tabloları karşısında hep ızdıraptan iki büklüm olmuştur. O kadar ki, zaman zaman inzivaya çekilip, tek başına kaldığını siyer kitapları kaydediyor. Peygamberlikten sonraki ızdırabına ise, Kur'an-ı Kerim, iki yerde açık, bir yerde işaretten temas eder ki, bunlardan: "Her halde sen, onlar bu söze inanmıyorlar diye üzüntünden kendini helak edeceksin" ayeti, oldukça manidar ve bir o kadar da ürperticidir. Eğer iman ve Kur'an hakikatlerinin neşv u neması ve ma'seri vicdanda mâkes bulması hususunda ızdıraptan haftada birkaç gün uykumuz kaçmıyorsa, ileride uykumuzu kaçırarak şeyler olacak demektir.

Ruh, ızdırap ve çile ile kemale erer; gönül, bunlarla inkişaf eder. Çile görmemiş ruhlar ham, gönüller de kolu kanadı kırık ve ölgündür. Çile,

çalışmaya ve o yolla elde edilen şeylere kat kat değer kazandırır. Çilesiz elde edilenler ise mirastan gelen mal gibidir; gelişi emeksiz, gidişi de üzüntüsüz olur. Evet, ancak, binbir ızdırapla kazanılan şeylerdir ki, muhafazası uğrunda canlar feda edilir... Bir millet ve bir medeniyet büyük muzdarip ve çilekeşlerin öncülüğünde kurulmuş ise sıhhatli, istikrarlı ve gelecek adına ümit vericidir. Aksine, hayatında bir kere olsun ağlamamış, inlememiş ve sancı çekmemişlerin elinin altında doğmuş ve gelişmişse, zayi olmaya namzet ve talihsizdir.

İbadet Düşüncesi

Evet, ülkemiz hemen her zaman, yeryüzünde sonsuzluğun rasathaneleri bu kutlu yuvalarla âdeta deryalar kadar mehipleşip ebediyet düşüncesi ile dalgalanır; gökyüzü kadar derinleşip ihtişamla gönüllerimize akar. Evet, bu ülkede ibâdet ve ibâdet düşüncesi, kulluk ve kulluk felsefesi, tâ eskilere, eskilerden de eskilere dayanan câmileriyle, minâreleriyle, minârelerden yükselen ezanlarıyla, gözlere ışık saçan, gönülleri hoplatan semâvî edalara ulaşmıştır. Hele, duyguların duru, düşüncelerin uhrevî, sokakların emin, çarşı-pazarın da nezih olduğu dönemlerde o, güzellik ve câzibesine doyum olmayan cennet yamaçları gibi tüllemiş ve âdeta bir semâvî ülke haline gelmiştir.

İbadet Saatlerinde Uhrevî Düşünceler

Biz, dününden bugüne bu ülkede ibâdet saatlerini, ezan seslerini hep gök kapılarının gıcırtiları gibi duymuş, dinlemiş ve ötelere açıldığına inandığımız bu menfezlerden sonsuzluğu rasat etmeye koşuyor gibi mabede koşmuş, ibâdetle gerilime geçmiş ve ötelere hülyalı âlemlerine açılmışızdır. Evet, hemen her zaman, ezan ve ibâdet dakikalarında güya öbür âlemin rengârenk güzellikleri ve meleklerin ruhlarımızı kanatlandıran nefesleri gönüllerimize doluyor gibi olmuş ve varlığın daha bir bayıltıcı hâl aldığı o sihirli zaman parçalarında daha esrarlı bir güzellik ruhlarımızı sarmıştır. Ülkemiz kadar güzel ve füsunlu ve biraz da gönüllerimize uhrevî rikkat salacak şekilde hüznü bir başka yer görmedim.. ve göreceğime de ihtimal vermiyorum.. bilhassa, göklerin yere tenezzül mevsimlerinde ve mabetlerden ışıkların boşaldığı günlerde o efsanevî güzellik âdeta tasavvurlar üstü bir hâl alır ve bize yerin-göğün füsûnunu birden yaşatır... Evet, bu büyülü günlerde mabetlerin çevrelerine serpiştirilmiş bulunan bütün

evler ve bu evleri saran mahalleler bir bir silinir ve ortada sadece, şerefelerindeki kandilleriyle başını yıldızlar arasına sokan minâreler, minâreler arasındaki mahyalar ve bu ışık dantelası içinde o buğulu ve mehip görünüşleriyle mabetler kalır. Kalır da, günde birkaç defa minârelerinden boşalan lâhûtî sesler bütün çevreyi sarar, bütün sîneleri hoplatır, herkesi ve her şeyi kucaklar ve göklerin meçhul fakat aydınlık derinliklerinde gezdirir. Öyle ki, herkes kendini, ötelerin ışıyla sarılmış ve sonsuza doğru kayıyor gibi hissedir, her an ayrı bir mârifet iklimiyle tanışır, her an ayrı bir ledünnî zevkin eşğine kadar ulaşır.. ve şayet bu fikrî seyahatın şuurunda ise, her an ayrı bir irfan derinliğiyle başkalaşır ve bambaşka şeyler duyar ve yaşar.

İbadet ve Kullukta Şuurlu Olmak

Hele bir de bu insan, tekvinî esaslarda ve teşriî emirlerde, vazife ve sorumluluğu öne çıkararak, yaptığı iş ve hizmetlerin sonuçlarına bağlanmaktan daha çok, onların özünü ve ruhunu takip edebiliyorsa, ne neticelerin umduğu gibi çıkmayışı onu inkisara uğratır ne de kulluk iştiağından ona bir şey kaybettirir; yaptığı her hizmeti derin bir ibadet neşvesi içinde yerine getirir ve var olmanın en üst kademesi sayılan hakikî mü'minler zirvesine ulaşmanın şükrüyle oturur-kalkar; oturur-kalkar ve asla ye'se düşmez, paniğe kapılmaz ve yol mihnetiyle bıkkınlık yaşamaz.. ye'se düşmek, paniğe kapılmak, bıkkınlık yaşamak bir yana o, nefs-i amelin özündeki o derin lezzetlerle daha bir şahlanarak, Mevlânâ edâsıyla: "Kul oldum, kul oldum, kul oldum/Kullar azat olunca sevinir/Ben ise kul olduğum için şâd ve mesrurum" der, iş ve amelin değerini, ona terettüp eden netice ile değil de, doğrudan doğruya yaptığı vazifenin sıhhati, onun hâlisâne edâ edilmesi ve Hak rızasına muvafık düşmesiyle ölçer ve değerlendirir. Böyle davranarak kulluğunun enginliğini, onu ücretlerle, mükâfatlarla irtibatlandırarak daraltmaz, dünyaya ait sonuçlarla, ilâhî ve uhrevî amelleri dünyevîleştirmez; aksine onu, hep sıfırın sonsuza nispeti içinde mütalâa eder ve ruhunda duyduğu bu ölçüdeki bir nispetin genişlendiriciliğiyle yaşar. Duyguları, düşünceleri ve kalbiyle bu genişliği duyup hisseden biri, Hakk'a kul olmanın rahatlığına erer ve değişik baskılardan kurtulur; kurtulmakla kalmaz, vicdanında ezmeyen, zelil kılmayan bir kapının bendesi bulunduğunu duymakla insanlığını kurtarmış ve gerçek hürriyetini elde etmiş olur. Onun ilk cebrî lütufları değerlendirmesi istikametinde böyle davranması bir vazife, Allah'ın değişik dalga boyundaki lütuflarını devam

ettirmesi ise ikinci bir ihsandır.

İbadet ve Ubudiyet Hakkında Değişik Değerlendirmeler

Bazıları ibâdet ve ubûdiyete daha farklı manâlar da yüklemişlerdir:

Kulluğunu tam tekmil yerine getirirken bile, kusurlarının şuurunda olup onlarla ürperme.

Başlangıçta kusursuz bir teşebbüs ve iradenin hakkını verme, neticenin değerlendirilmesinde de kendi havl ve kuvvetinden teberri etme. Allah'ın ezeli ve ebedi rubûbiyetine karşı hayatın bütün sâniye ve sâliselerini kulluk şuuru ile bezeme.

Bütün vücudî şeyleri, O'nun varlığının zıyasının gölgesi bilip onları gasp ve temellük edip övünmeme, yokluklarla da miskinleşmeme.

Her zaman vicdanda ona intisap şerefine duyulması ve başka pâyelerle şereflendirmek u atâsının da nisbetsizlik ve nesepsizlik sayılması.. gibi hususlar bunlardan bazılarıdır.

Bu itibarla, diyebiliriz ki, kulluktan daha yüksek bir pâye ve bir mansıp yoktur. Eğer varsa, o da yine kulluğun bir buudu olan hürriyettir. Mübtediler için duyulup hissedilen, müntehiler için yaşanıp zevk alınan, Allah'la münasebetlerin ve O'nunla irtibatlanıp mukayyed bulunmanın dışında her şeyden kalben tecerrüd etme manâsına hürriyet. Zannediyorum insanın mücehhez bulunduğu değerler itibariyle de gerçek hürriyet, işte bu hürriyettir.

Bu ince hususa dikkati çeken bir Hakk dostu: "Ey oğul, zincirleri çöz ve âzad ol! Altın ve gümüş ağı içinde daha ne kadar zaman kalacaksın!" der.

Ayrıca Cüneyd-i Bağdadî de: "Kul, Allah'dan başkalarının esâretinden sıyrılmadıkça gerçek kulluğa eremez" [1] tembihinde bulunur.

Bir başkası, bir adım daha atarak, duygu, düşünce, tavır ve davranışların müstetbaatının bile ağıyara kapalı olmasını salıklar ve şöyle seslenir: "Eğer nâmus davulunu çalmak istersen, yıldızlar çarkından geç; zira, bu zillerle mâlemâl çember, bir rüsvaylık defidir."

[1] Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s.201.

İbadet ve Ubudiyet'in Mânâsı

Allah'ın emirlerini yerine getirme, O'na kullukta bulunma ve kulluğunun şuurunda olma mânâlarına gelen ibâdet ve ubûdiyet; bazılarına göre aynı mânâyâ hamledilmiş ise de, büyük çoğunluğun nokta-i nazarı, bu kelimelerin lâfızları gibi mânâlarının da ayrı ayrı olduğu merkezindedir.

İbâdet, Cenâb-ı Hakk'ın emirlerini yerine getirip yaşama ve kulluk sorumluluklarını temsil etme mânâlarına gelmesine mukabil, ubûdiyet, kul olma ve kölelik şuuru içinde bulunma şeklinde yorumlanmıştır. Zaten, ibâdetle bulunana "âbid", ubûdiyetle bulunana "abd" denmesi de açıkça bu farkı göstermektedir.

Ayrıca, ibâdet ve ubûdiyet arasında şöyle ince bir fark daha söz konusudur: Meşakkat ve külfetle edâ edilen, havf ve recâ derinlikleri olan, niyet ve ihlâs yörüngeli bütün malî ve bedenî mükellefiyetler birer ibâdet; îfâsında bu türlü buudların söz konusu olmadığı iş ve vazifeler de birer ubûdiyettir. Zannediyorum İbn-i Fard da: Seyr-i sülûkte aştığım mertebelerde her ubûdiyeti, ibâdet-i hâlisemle gerçekleştirdim" sözleriyle bu farka işaret etmektedir.

Ayrıca sofîlerden bir kısmı, ibâdeti avamın kulluğu, ubûdiyeti şuur ve basîret insanların îfa ettiği vazife, ubûdeti de saflar üstü safların sorumluluklarını yerine getirme şeklinde tarif etmişlerdir ki; birincisi, mücâhede insanının işi, ikincisi aşılmaz zorlukları göğüsleyen civanmertlerin tavrı, üçüncüsü de, kalp ve ruhlarının enginlikleri ile Hakk'a müteveccih olanların hâli olarak yorumlanabilir.

İbadet, Ubudiyet ve Ubudet İlişkisi

Bir diğer tevcihle, yukarıda sözü edilen hususların hemen hepsini "İbâdet-i zâtiyye-i mutlaka" ve "İbâdet-i sıfatiyye-i mukayyede" ye ircâ edenler de olmuştur. Bunlardan birincisi; sürekli, Hâlîk-mahlûk, abd-Ma'bûd, Görüp-Gözetin, görülüp-gözetilen, münasebetlerinin şuurunda bulunma; duygu, düşünce, tavır ve davranışlar itibariyle hep bu ruhu temsil etme ve hep bu mânâyâ kilitli kalma; ikincisi de, bu icmâli tafsil etme, bu mânâyı canlandırma ve bu duyguları, bu düşünceleri irade ile renklendirme diye ifade edebiliriz ki; bu da irade, azim, niyet ve hulûsa göre aşağıdaki bölümlere ayrılır:

Sırf cennet arzu ve iştiyakiyle îfa edilen ibâdetler.

Cehennem korkusu ve endişesiyle yerine getirilen sorumluluklar.

Mehâbet, mehâfet ve muhabbet duygusuyla edâ edilen vazifeler.

Abd-Ma'bûd, Hâlık-mahlûk münasebetlerinin gereği olarak temsil edilen hizmetler..

Bazıları, bunlardan birincilere "Tacirân", ikincilere "Bendegân", üçüncülere "Sâdıkân", dördüncülere de "Âşıkân" demişlerdir. Bir ölçüde bu tasnife ı ışık tutması bakımından, Râbia Adeviyye'nin: "Ya Rab, kurbi cemâline yemin ederim ki, ben Sana ne cehennem korkusu ne de cennet arzu ve iştiyakiyle ibâdet etmedim.. ben, Sen Sen olduğun için Sana ibâdet ettim" sözleri oldukça mânidardır.!

İbadetin Boyutları

İşte, özünde Allah'a kulluk mânâsını da ihtiva eden gerçek hilâfet budur.! Ve bu aynı zamanda en küçük bir cehde en büyük bir ihsanın birleşik noktasıdır. İnsanı, kestirmeden böyle bir noktaya ulaştıracak hamlenin adı da ibadettir. Bazılarının zannettiği gibi ibadet sadece bir kısım belirli hareketleri yerine getirmekten ibaret değildir; o şümüllü bir kulluk ve kapsamlı bir sorumluluğun unvanıdır.. ve hilâfet namıyla, insan-kâinat-Allah münasebetinin en açık, en net ifadesidir. Eğer ibadet insanoğlunun bütün esaretlerden sıyrılarak Allah'a bağlanma şuurunu kalbe yerleştirmesi, varlığın her parçasında O'na ait güzellikleri, O'na ait nizamları, O'na ait âhenkleri görüp, duyup hissetmenin adı ve unvanı ise -ki öyle olduğunda şüphe yoktur- o herkesle ve her şeyle beraber Hakk'a müteveccih olmanın, her şeyi O'na bağlamanın; bağlayıp her an O'nunla nazari-ameli irtibatlarını yenilemenin en sıhhatli ve en kestirme yoludur. Şuurla böyle bir yolda yürüyen hiç kimse, kendisinin bir memur, vazifesinin de hilâfet gibi bir pâye ile şereflendirilmenin hakkını edâ etmekten ibaret olduğunda tereddüt etmez; etmez ve şu muvakkat dünya hayatını dolu dolu yaşayıp yaşatmaya; köşe-bucak uğradığı her yere, gayret ve samimiyet mürekkebiyle nâmını yazmaya; elinin ve ününün ulaştığı her noktaya duygularını soluklamaya; zamanın, mekânın her parçasını ona bağladığı düşüncelerini nakşetmek suretiyle bütün dünyaları doldurabilecek bir derinliğe ulaşmaya ve sonsuzu peylemeye yetebilecek bir niyet enginliğiyle yaşamaya çalışacak ve

böylece, ebediyetlere namzet olmanın huzuruyla kevn ü mekânları aşan, cennetlere ulaşan en derin ruhânî hazlar içinde dolaşacaktır.

İbadetlerin Gayesi

Evet, ibadetlerde kemmiyet tam, keyfiyet hedef, duâlarda sözler vesile, ruh ve samimiyet esas, davranışlarda sünnet rehber, şuur elzem ve bütün bunların hepsinde Allah gaye olmalıdır. Namaz, yatıp kalkmak değildir.. zekât, nereye gittiği bilinmeyen bir matrahın def-i belâ kabilinden çıkarılıp bir yere atılması olamaz.. oruç, aç-susuz durmaktan ibaretse perhizden farkı ne? Hac, yörüngesinde icrâ edilmezse bir şehirden bir şehire seyahattan ve birilerine döviz kazandırmadan farkı kalır mı? İbadetlerde kemmiyet eksenli kalmak çocukların eğlencesi olsa gerek.. duâlardaki ruhsuz bağırıp-çağırmlar, gırtlak harcı arayanların işi olmalı.. özünden habersiz hac ve umre, "hacı" adı ve hac menkıbeleriyle mütesellî olma yolunda katlanılmış bir meşakkat değilse, mânâlandırmada biraz zorlanacağız...

İbn-i Sina'nın "İlmü'n-nefs"le İlgili Yorumu

İbn-i Sina'nın "İlmü'n-nefs"le alâkalı mütalâasının en önemli kısmını akıl ve kuvve-i akliye teşkil eder. Ona göre, nefs-i insaniye cisim olmadığı gibi cisimle de kâim değildir. O, zatında maddeden mücerred ama faaliyetlerinde maddeye mukârin bir cevher-i lâtiftir. O bir tanedir ama pek çok kuvveye sahiptir. Onun bedenle münasebetlerinde bütün bu kuvveler birer vasıta ve birer perde mahiyetindedir. Yine ona göre, bu kuvvelerden başka, insanoğlunun önemli derinliklerinden sayılan "kuvve-i âlime" ve "kuvve-i âmile" diye iki kuvvesi daha vardır ki, bu kuvvelerden ikincisi kendi altında bulunan ve bir mânâda emrine musahhar olan âlemlerle münasebet içinde bulunur ve onları inkıyat altına alır; birincisi ise, kendi üstündeki avâlim-i ulviye ile münasebete geçer, insaniyetine gâye teşkil eden hususları gerçekleştirmeye çalışır. Bir yerde İbn-i Sina, kuvve-i âmile'yi insanın cüz'î hareketlerinin esası ve mebdei; kuvve-i âlime'yi de onun akli ve müdrikesi gibi kabul eder.

İbn-i Sina'ya Göre Akıl

İbn-i Sina akli, taakkul etme istidat ve kabiliyeti, bedihiyyat ve zaruriyyatı idrak etme hâli, nazari şeylerde istintacda bulunma mertebesi ve bazı hususî donanımlı kimselerde de fevkalâde idrak ve taakkul seviyesi gibi bölümlere ayırır. O bu son mertebedeki akli da "Ruhü'l-Kudüs"le münasebete geçmeye müstaid ve bir kuvve-i kudsiyeyi haiz kabul eder. Ona göre, bu mertebenin zirvesini nübüvvet tutar; sonra da dava-yı nübüvvetin varisleri gelir. Bu mütalâalarıyla İbn-i Sina, hem nübüvveti hem de nebinin ulvî âlemlerle münasebete geçmesi gibi hususiyetleri ve onun gayba ıttılânı kabul ederek Fârâbî'den ayrılır; Fârâbî nebilerin gayba muttali olabileceklerini kabul etmez.

İbn-i Sina, vahye temas ettiği bir yerde "Ârifler ârifi olan nebiler, kalblerini tasfiye sayesinde "akl-ı faal"le münasebetleri kuvvet kazanır ve farklı bir kuvve-i kudsiye elde ederler. Böyle bir kuvve-i kudsiye vesâyetinde fizik ötesi âlemlere muttali olurlar. İşte böylelerine vasıtalı-vasıtasız berk-i hâtif gibi bilgiler yağar. Bu yağın bilgiler, mânâ ve ifade tarzı birlikte sunulmuşsa, o "vahy-i sarih"tir; yok, onun ruhuna akan malumatın şekillendirilip ifade edilmesi onun tasarrufuna bırakılmışsa bu da bir "vahy-i gayr-i sarihtir." der. Bunlarla da kalmaz o, bu seviyedeki bir nefsin, varlık ve eşya üzerindeki müessiriyeti esasına bağlayarak mucize ve kerametleri de hem kabul eder, hem de onları ispat sadedinde bir hayli delil îradında bulunur. Konuyu "Allâhu nuru's-semâvâtî ve'l-ardi meselu nûrihi kemişkâtin fîha misbâhun..." ayetiyle delillendirir ki, daha sonra başta Gazzâlî olmak üzere Allâme Hamdi Yazır'a kadar pek çok kimse bu bereketli kaynakla alâkalı oldukça ilginç yorumlar ortaya koymuşlardır.

İbn-i Sina'ya Göre Hayat

İbn-i Sina'ya göre, hayat; his, hareket ve ruhun eseridir. Şuur ve idrakle alâkalı bütün aktiviteler tamamen ruh ve hayata dayanmaktadır. Ne var ki, hayat tecellisinin arızasız devamı için cismânî sistem ve beden mekanizmasının da kusursuz çalışır olması şarttır. Kezâ İbn-i Sina, sisteminde nebâtiye, hayvâniye ve insâniye adlarıyla yâd edilen üç tür nefis kabul eder. Ayrıca, nebâtâtın hususî mânâda bekasına hâdim "kuvve-i gâziye" ve "kuvve-i nâmiye" diye iki kuvveden ve nev'in bekasına bakan "kuvve-i müvellide" gibi ayrı bir kuvveden daha söz eder. Bunların yanında nefs-i hayvanîde de muharrike ve müdrike diye iki kuvvenin bulunduğunu söyler; bunlardan kuvve-i muharrikeyi kendi içinde kuvve-i bâise, kuvve-i fâile adlarıyla ikiye ayırır; daha sonra da

fonksiyonları itibarıyla kuvve-i bâiseyi kuvve-i şehviye, kuvve-i gadabiye namlarıyla iki kategoride mütalâa eder. Sonra kuvve-i fâileyi de kuvve-i şehviye ve kuvve-i gadabiyenin tesirinde bedendeki bir kısım organların farklı yönlerdeki hareketlerinin muharriki olarak görür.

Ayrıca İbn-i Sina, beş adet zahirî duyu organının yanında hiss-i müşterek -ki o buna Aristo'nun "fantazyâ"sından bozma "bantasyâ" der-, vâhime, hayal, zâkire ve mütehayyile gibi batınî hâsselerden de bahiste bulunur ve uzun uzun bunların vazife ve faaliyetleri üzerinde durur.

İbn-i Sina'ya Göre Nefs-i Natıka veya Ruhun Mahiyeti

İbn-i Sina nefs-i nâtıkanın ruhiyetini ısrarla vurgular ve bu konuda bir hayli de delil serdeder. Ezcümle;

1. Nefs-i nâtıka herhangi bir vasıta ve sebebe muhtaç olmaksızın kendi mevcudiyetinin farkındadır. Öyle ki o, hiçbir zaman ve hiçbir durumda kendi varlığı mevzuunda şüphe yaşamaz; şüphe yaşamaz ve o uyku halinde, sarhoş olduğu zamanlarda veya vecd u istiğrak durumlarında bile hep kendi varlığının şuurundadır. Hatta o, gözlerinin hiçbir şey görmediği, kulaklarının hiçbir şey işitmediği, hiçbir nesne ile temasının bulunmadığı, tecerrüd edip mutlak bir boşlukta kaldığı hâllerde dahi yine kendinin farkındadır ve ne olduğunu müdriktir. İşte, hemen herkesin kendi özünde bulunup kendisinin kendi olduğunu idrak eden böyle bir cevher duyulan, görülen, temas edilen beden ve cisim olmadığı gibi, o beden ve cismin bir parçası sayılan dimağ ve sinir sistemi de olamaz. İnsan mahiyetindeki bu muharrik, hassas ve müdrik güç esbab çerçevesinde ruhtur, nefs-i nâtıkadır. Bu ruh öyle bir cevherdir ki, tıpkı bir ağacın, yerin altında ve üstünde, kökleriyle, dallarıyla sağa-sola dal budak salıp ulaşabildiği her yerle münasebete geçtiği gibi, o da insanın bütün âzâ ve cevârihi üzerinde böyle bir tesire sahiptir. İbn-i Sina'nın bu konuda serdettiği delilleri "en-Necât" ve "el-İşâre" kitaplarında görmek mümkündür.

2. İbn-i Sina'ya göre ruh dediğimiz nefs-i insaniye bedenle beraber var edilmiştir. Ne var ki o, beden ölmesiyle fena bulmaz; beden dağılıp çözüldükten sonra da başka bir âlemde mevcudiyetini devam ettirir. Beden ruhun kullandığı bir sistem ve bir mekanizmadır; sistem ve mekanizma mîâdı dolunca yok edilir; ama, ruhiyeti müsellemler "nefs-i insanî" farklı bir âlemde, ayrı bir hayatla yaşamasını sonsuza kadar sürdürür.

3. Ruhun bedenle münasebeti ve onun üzerindeki tasarrufu, ona hulûl etme ve onunla bütünleşme (ittihad) şeklinde değildir. Bu münasebet, temas ederek veya etmeyerek, bir idare ve tedbir münasebetidir. Ruhun mevcudiyeti bedene bağlı olmadığı için onun inkırazıyla da münkariz olmaz. Esasen ruh, bir kısım cüz-i fertlerden meydana gelmiş bir mürekkep değildir; o inkısam ve tecezzisi kabil olmayan basit bir cevherdir. Binaenaleyh, beden ölümüyle ondan ayrılan ruh -Eflatun bu noktaya kadar aynı düşünür ama o daha sonra ruhun bekasını tenasüh devr-i daimine bağlar- ya tavsifi kâbil olmayacak şekilde bir zevk u haz zembemesi içinde yaşar; ya da, gittiği yerde tariflere sığmayacak ölçüde elem ve ızdıraplarla kıvrılır durur. Bunlardan birincisi, iman edip amel-i salih işleyen, ikincisi de küfür ve dalâletle hayatını israf edendir. Bu mütalâalarıyla da İbn-i Sina, haşr u neşri kabul ettiğini açık-seçik ortaya koyar. Gerçi, İmam Gazzâlî, İbn-i Sina'nın "ba'sü ba'de'l-mevt"i kabul etmediğini ileri sürerek ona ciddi tenkitler yöneltir ama, aslında İbn-i Sina'nın haşirle alâkalı problemi onun aklen ispat edilemezliği ile alâkalıdır ki, böyle düşünenlerin sayısı da az değildir.

İbnü'l-Vakit Tabiri

İbnü'l-vakt olma, sâlikin, yaşadığı anın gereklerini çok iyi düşünerek, faaliyetlerini Allah nezdinde en evlâ ve en faydalı sayılan işlerden başlamak suretiyle, en küçük bir zaman parçasına pek çok iş sıkıştırarak, Hakk'ın bahşettiği imkânları, ilâhî mevhibeler adına yedi veren, yetmiş veren, yediyüz veren.. tohumlar gibi değerlendirmeye çalışmalıdır ki; bu bir mânâda ilâhî vâridât ve işaretlerin geldiği kaynağa yönelme ve istikamette aktif beklemeye geçip Hakk'a tahsis-i nazar edip, iradesini Hazreti Murad'ın iradesine tâbi kılarak vaktin ve hâlin bulunmadığı noktaları kollama demektir. Hazreti Mevlânâ, mebdei "vakit", muntehası da "lâmekan ve lâzaman aralığı olan" böyle zevkî ve hâlî bir mertebeye ki -biz buna vucub ve imkân arası mülâhazasını işaret eden "Kâb-ı kavseyni ev ednâ" (Necm, 9) makamının izdüşümü de diyebiliriz- şöyle işaret buyururlar:

Sofî ibnü'l-vakt örneğidir; sâfiye gelince o vakitten de hâlden de hâlidir. Enbiya-ı izâm, Asfiya-ı fihâm, evliya-ı kirâmın, irsal, tavzif ve tekrim dönemleri, makro planda birer kapı aralama ve ilâhî vâridlerle dünyaları şerefendirme, nurlandırma vakitleridir. Bu kudsîlerin neşrettikleri envârın istilâ ve ihâtasının genişliği ölçüsünde vakit, vakitler sultanı ve bu kutlu zaman parçasının gece gündüz çerçevesindeki dilimleri de eyyâmullah (Allah günleri)

sayılmasına karşılık, onların temsil ettikleri aydınlık düşüncenin daralması, büzüşmesi, hatta yeryüzünde büyük ölçüde mahrumiyetlerin yaşanmasına da, zamanın hazana uğraması, vaktin kararması diyebiliriz.

İbtida ve İntiha

"İlme'l-yakîn"in başlangıcından "Hakka'l-yakîn"in nihâyetine kadar bu çok geniş mesafede, nisbî pek çok ibtidâ ve intihâlar vardır. Meselâ: Pek çoklarına göre Rabbim sînemi aç, rûhuma genişlik ver" (Tâ-Hâ/25) bir intihâdır. Ama "Biz, Senin sîneni açıp rûhuna genişlik vermedik mi?" (İnşirâh/1) mazhariyetine göre bir ibtidâdır. "Kezâ Rabbim göster cemâlini göreyim Seni" (A'râf/143) kendi makamında bir son ama, "O'nun gözü ne kaydı ne de kamaştı" (Necm/17) ufkuna göre bir başlangıçtır. Bunun gibi Şüphesiz benimle beraberdir Rabbim ve bana yol gösterecektir" (Şuarâ/62) bir maiyyeti idrâk ifâdesidir. Ama, Tasalanma, şüphesiz Allah bizimle beraberdir" (Tevbe/40) hakikat-ı âliyesiyle kâbil-i kıyas değildir.

Mebde'de, sadâkat, vefâ ve azim esastır.. müntehâda, ciddiyet, temkîn ve edep. Mebde'de kusur edenler, takılır yollarda kalırlar müntehâdakiler ise itab görür ve hırpalanırlar.

Mükellefiyetleri yerine getirmede hassasiyet ve sürekli Hakk'a yalvarıp yakarma irâdeyi besleyen önemli kaynaklarından biridir. Bunun ötesinde, Hakk inâyetinin, insanın gören gözü, işiten kulağı, söyleyen dili ve tutup yakalayan eli haline gelmesi ise, onun nâfilelerdeki titizliğine bağlıdır. [1]

[1] Buhâri, Rikak, 38; Müsned, 6/256.

İcâbet-i Semâ Sürûru

İcâbet-i semâ sürûrudur ki; tam mazhar olunabildiği ölçüde, ruh mekanizmasının her yanından vahşeti izale eder.. hak yolcusunda Hazreti Müsemma-yı Akdes'i müşahade arzusunu kamçılar.. ve onda, temâşâ kapısının tokmağına dokunabilme ümidini coşturur.. dahası ruhu uhrevî neş'e ve sevinçlere gark eder.

Bu seviyedeki sürûr ufkunda bir yandan kalb, ruh ve bütün latîfelerin en samimi bir istekle Hazreti Mütakellim-i Ezeli'ye yönelmeleri, diğer yandan da:

"Eğer vermeseydi, istek ve teveccühü de vermezdi" fehvâsınca, Hazreti Mennân u Mücib'in duyup bildiği şeyleri kabul ve icabetle şereflendirmesi ki; bu seviyeye eren hak yolcusu, her zaman ruhundaki sürûr çağılıtlarıyla kendinden geçer.. dört bir yanında "Hazîratü'l-Kuds"ten gelen buğu buğu üns esintilerini duymaya başlar.. kendini âdeta, ceberût ve rahamût âlemlerinin eşiğinin dibinde hisseder.. ve duygularını kuşatan köpük köpük gizli bir arzu ile, müşâhede kapısının tokmağına dokunma heyecanıyla gerilir.. tıpkı saf bir ruh gibi "bî kem u keyf" duyup hissettikleriyle mest olur.. ve döner kendi tâlihine tebessümler yağdırır.

İcma Konusundaki Görüşler

"Ümmetim, dalâlet üzerinde ittifak etmez" şeklindeki Peygamber işareti ve "Yedullahi maa'icemâa" gibi.. cemâatin husûsî bir ilâhî te'yide mazhariyetini ifade eden beyanlar, icmân hücciyetini vurgulayan hususlardan sadece bir ikisi...

Zeydiye'nin bu konuda farklı mütalâaları, Şia'nın değişik yorumları ve Zâhirîler'in onun geçerliliğini belli bir zaman dilimine inhisar ettirmeleri, bu önemli kültür kaynağının esasına dokunacak nitelikte güçlü muhalefet sayılmazlar. Ne var ki, onların itirazları ve bu itirazlara karşı çoğunluğun verdiği cevaplar da hafife alınacak gibi değildir. Ancak bütün bunlar, bu yazının istiap haddini aşacak ölçüde birer kitaplık konulardır ve bugüne kadar da defaatle ele alınıp işlenmişlerdir. Biz burada icmâî, sadece kültür mirasımızın bir kaynağı olarak hatırlatmak istemiştik, o kadar...

İcma ve Tanımı

İttifak, kast, azim ve mutabakat mânâlarına da gelen icmâ; aynı asırdaki İslâm müçtehitlerinin dînî bir meselede ittifak etmeleri demektir ki, bu ümmete mahsus bir mazhariyettir. İcmâ, herkesin ve hele sıradan insanların işi değil; o, herhangi bir konuyu aslî deliller itibarı ile tespit edip değerlendirebilecek güçteki uzmanların, o mevzû ile alâkalı mutabakatlarıdır. Avamın herhangi bir mesele hakkında anlaşılmaya varması icmâ sayılamayacağı gibi, şer'î delillere muhalif herhangi bir meselede de icmâ söz konusu değildir. Evet, Şâriin vaz'ettiği nasslarla, bilinmesi zarûrî olan mevzûlarda icmâ hükümsüz olduğu

gibi, varlığın hudûsu (sonradan yaratılma) türünden konularda da o, geçersizdir. Keza, Allah'ın varlığı, birliği, peygamberlik hakikatinin sübutu gibi hususlar da, icmân cereyan sahasının dışında kalırlar. Ayrıca, anlaşılması Şâriin tasrihine bağlı bulunan, âhirete ait ahvâl, kıyamet alâmetleri, ötedeki nimet ve azap çeşitleri.. gibi mevzûlarda da icmâ söz konusu olamaz.

İç Dinamiklerimize Yönelme

Gelin son bir kez daha, bizi Hak'tan uzaklaştırıp cismâniyetin esiri hâline getiren nefis ve şeytanın bütün karanlık oyunlarına "yeter" diyerek, inancımızın gücüyle, Kudreti Sonsuz'un birer nüve şeklinde mahiyetimize yükleyip genlerimize işlediği "ahsen-i takvîm"e mazhariyetin esasları sayılan iç dinamiklerimize yönelip insânî husûsiyetlerimizin gereklerini yerine getirelim.

İç Dünyamızın Kontrolü

Rica ederim, söyleyin! Emin misiniz size düşen her şeyi yaptığınızdan; hareket ve faaliyetlerinizi hep doğru yolda sürdürdüğünüzden; irâde gücü ve iç mukavemetinizden; bayraklaştırdığınız dava ve düşünceyi tam temsil ettiğinizden? Yaptığınız her işin yerinde olduğunu; düşüncelerinizin, kin, nefret, garaz gibi kötü huylarla zedelenmediğini; plân ve projelerinizin hata kabul etmez bir buutta tanzim edildiğini iddia edebilir misiniz?.. Aman Allah'ım! Bu ne büyük bir çılgınlık, ne affedilmez bir kabahat olur!..

Aslında hep başkalarının eksik ve gedikleriyle meşgul olanlar, kendi hata ve kusurlarını görmeyecek kadar kör, gönüllerini coşturup ruhlarına istikamet veremeyecek kadar da irâdesiz ve mefluç kimselerdir. Böyleleri her söz ve davranışlarıyla, durmadan başkalarını gayyâlara yuvarlarken, firavunlaşmış egolarına göklerde bile taht bulamazlar. Nefsânîliğine "pes" demiş ve kendi içinde mağlup bu derbeder ruhlar, düşünce ve irâdelerini delik-deşik eden bu türlü zaafılardan kurtulacakları âna kadar da doğruyu göremeyecek, doğru karar veremeyecek ve hele katiyen bellerini doğrultamayacaklardır.

İç Kargaşa (terör) ve Yabancılaşmanın Pençesindeki

Milletin Hali

Evet, bu umûmî curcunada, her an yüzünü ekşitip dişlerini gıcırdatan ve karşısındakinin gırtlığına sarılmak için bahaneler arayan gözü dönmüş "mülhit-ruh" zaten bu güne kadar zararlı ve tahripkâr olmuştu. Buna karşılık, müdafaasını mâkûl bir sisteme bağlayamamış ve kine "kin"le; öfkeye "öfke"yle mukabele eden saf-derûn toy ruhlar da muvazeneyi koruyamamış, yanlış hareketlere girerek hasımlarının eline koz vermişlerdi. Ve işte böyle, bir tarafta bütün millî değerlerini red, mâzî ve mefâhirini inkâr eden ve yabancılaşa yabancılaşa tamamen mâhiyet değiştirmiş; hürmetsiz, sevgisiz, tarihsiz, inançsız ve iştahlarının esirî sefîl varlıklar; beri tarafta da bu hilkat garîbelerine karşı, bir ölçüde öfkeyle, tecavüzle, mukabele eden, mücadele rûh ve düşüncesini henüz kavrayamamış heyecanlı delikanlılar... Millet, yıllar yılı, bu zıt akımlardan meydana gelen dalgalarla pençeleşti; girdapları göğüsledi, tekrar tekrar hırpalandı ve defalarca ümitsizliğe terk edildi...

İçe ve Dışa Hicret

Aslında, bu devreye kadar geçirilen safhalarda dahi, ruh plânında bir hicretten bahsetmek her zaman mümkündür: İnsan, içinde bulunduğu durumdan olması gerekli olan duruma; hareketsizlik ve dağınıklıktan aksiyon ve sisteme; donmuşluk ve bozulmuşluktan kendini yenilemeye, binbir günahın boğucu atmosferinden ruh ve kalbin hayat derecesine yükselme gibi.. hususların hemen hepsinde bir hicret mânâsı vardır ve bu mânâlarda o, hep hicret edip durmaktadır. Kanaatimizce, ikinci hicretin, fonksiyonunu tam edâ edebilmesi de, birinci merhâledeki hicretlerin yapılp yaşanmasına bağlıdır. Nefsinden kalbine, cisminden ruhuna, dış şatafatlardan vicdanındaki ihtişâma, özünden özüne hicrette başarılı olanlar, öbür hicret ve ötesinde de başarılı olurlar. Bunu tam temsil edemeyenler, çok defa diğer hicret ve ona bağlı olanları da kusursuz temsil edemezler.

İçtimai Bir Arınma Süreci Başlatılmalı

Öyle ise gelin, şu ışıktan günlerin ufkumuzu sarmasını iyi bir vesile sayarak, bütün günahlarımızdan tevbe edelim ve bir arınma süreci başlatalım.. bundan sonra olsun, insanlara karşı saygılı davranıp, insanî değerleri korumaya

çalışalım.. fikirlere hürmet edip, kim olursa olsun, herkesi kendi konumunda kabul edelim.. geçmiş, kötü yanları ile kendi tarihselliğine gömüp, dünkü kavgaları şimdilerde yeniden kavga vesilesi yapmayalım.. toplumu değişik kamplara, gruplara ayırmadan vazgeçip, her fırsatta birlik ve beraberliğimizi vurgulayalım" Hâlâ gönüllerimiz, az da olsa, insanî duygularla çarpıyor ve pazularımız da kuvvetli ise, gelin, o heyecan ve o güçle birbirimizi kucaklayalım. Kırıp parçalayıp, sağa sola saçtığımız kendi parçalarımızı bir araya getirerek, bunları bir daha kopup dağılmayacak şekilde birbirine bağlama yollarını araştıralım.. bizim için her zaman birer kaba yol kesici ve gulyabânî sayılan kinden, iğbirardan, gayzdan uzaklaşarak, bizi halka sevdirecek ve Hakk'a ulaştıracak kalbin dilini anlamaya çalışalım"

İçtimai Bunalımlar

Bugün hemen bütün dünyada olduğu gibi, bizim toplumumuzda da iç içe bunalımlar yaşanmakta. İnanç bunalımı, düşünce bunalımı, kıstas bunalımı, sistem bunalımı, ahlâk bunalımı, aile bunalımı, idare bunalımı, rejim bunalımı gibi... Her biri tek başına en güçlü devletleri dahi sarsacak kadar derin, değişik ölçüde pek çok bunalım. Bazı yerlerde aşılabilir seviyede hafif, bazı yerlerde ise daha başka buhranlar da doğuracak kadar kesif bu bunalımlar, bugünün ve yarının insanını tehdit eden en büyük problem olsa gerek. İdareciler, içtimaiyatçılar, terbiyeciler ve ilâhiyatçılar baş başa verip bu bunalımlardan sıyrılma yollarını mutlaka araştırmalıdır.

İçtimai Değişimler ve Günümüzün İnsanı

Bugüne kadar yeryüzünde, hemen her devirde, değişik çap ve buutlarda kargaşalar meydana gelmiş, kargaşaları kargaşalar takip etmiş, dağlar cesâmetinde çalkantılar olmuş; insanlık defaatle sarsılıp defaatle ümitsizlik ve hayal kırıklığına uğramış.. bu vahşetzâra geldiğine elli defa pişmanlık duymuş ve inlemiştir. -Bilmem ki gelmemesi elinde miydi..!- Sonra da çalkantılar dinmiş, her yanda peşi peşine baharlar sökün etmeye başlamış ve acı günler bütünle unutulup onların yerlerini sevinç ve neşe günleri almıştır.

Çağımızın insanı bu kargaşa ve çalkantıların en amansızlarına, en vahşî olanlarına, en seri yayılanlarına şahit oldu. Zannederim, yeryüzü bugüne kadar

hiçbir devirde bu kadar cinnete şahit olmamıştır. Bernard Shaw'un da dediği gibi, "eğer diğer gezegenlerde bizim gibi canlılar varsa, dünyamızı mutlaka bir tımarhâne şeklinde görüyorlardır." Evet, günümüzün insanı, emsâli görülmedik bunalımlar içindedir ve bu hâliyle de o, daha çok delilere benzemektedir. Tabii dünyamız da deliler diyarına...

İçtimai Değişimlerde Fıtrat Kanunları

Bu itibarla, milleti kurtarma ve yüceltme gibi yüksek duygularla yola çıkanlar, her şeyden önce fıtrat kanunlarıyla zıtlasmaya düşmekten tir tir titremelidirler. Tabiât kanunları, Yaratıcı'nın nurlu ve hikmet dolu bir kitabı olarak, her zaman başvurulması iktiza eden bir ibret dershânesidir. Kendini idrak etmiş, ruhuyla bütünleşmiş gönüller, bu dershâne de hilkatin göz kamaştırıcı güzellik ve inceliklerini, taklit edilmeye şâyeste kanunlarını ibretle mütâlâa ve tetkikten zevk alırlar...

Dünden bugüne, muhtelif milletlerin ıslahat tarzları ve inkılapları araştırıldığında görülür ki; bir milletin içtimâî ve siyasî durumunu tanzim, terbiye ve yükselmesini deruhte ve rehberliğini yüklenenler; hareketlerini fıtrat kanunlarına uydurma hususunda ne kadar titizlik göstermiş; milletlerin ruhuna ne kadar vâkıf olabilmiş ve çağın getirdiği ihtiyaçlara ne kadar nüfûz edebilmişlerse, çalışmalarında o derece semereli olmuş ve milletlerine de o nispette ölümsüzlük vaad edebilmişlerdir. Bunun aksine, bir millet ve bir ülkenin kaderine, görgüsüz ve bilgisiz kimseler hükmediyor ve fıtrat kanunları ihmâle uğruyorsa, orada da öldürücü "fâsit dâireler" ve buhranlar birbirini takip edip durmuştur.

Tıpkı karada yaşayan canlıların suda boğulmaları, hayatlarını deryalarda sürdürenlerin de sudan çıkarılınca ölmeleri gibi, milletler de millî düşünceleri, rûhî temâyülleri hesaba katılmadan ve zamanın ihtiyaçlarına uygun olmayan düzenleme ve teşkilâtlanmaya zorlandığında, sudan çıkarılan balık gibi yavaş yavaş felç olur ve ölür giderler.

İçtimai Sistemimiz

Aklın bir hikmeti-i vücûdu olması itibariye, insan düşüncesinden

kaynaklanan en bâtil sistemler içinde dahi bir dâne-i hakikat vardır. İhtimal ki, o bâtil sistemin orta direği, "ukde-i hayatiyesi", şahdamarı da o hakikattir ve o sistem de mevcudiyet ve devamını o hakikat ve hakikatçığa borçludur. Bizim, tarihin derinliklerinden yapılanıp gelen içtimâî sistemimiz ise, tıpkı, arının, çiçek özlerini alıp, petekte en güzel hendesî şekillerle şekillendirip ortaya koyduğu gibi, bütün yeryüzü sistemlerinin güzelliklerini özünde toplamış bir hârikalar galerisidir.

İdareciler Ülke İnsanından Uzak Yaşadılar

Evet, bu ülke insanının gerçek mutluluk ve saadetini arzu etmeyen bu tâlisizler, bütün bir hayat boyu, bir kerecik olsun târihî hakikatleri görmeye, onlarla yüzyüze gelmeye cesâret edemediler. Hele, zirveleri tutup o çalınma boğulanlar, hiç mi hiç bâtil vehimlerden, modern hurâfelerden, fikirleri felç eden tabulardan kurtulamadılar. Daha acısı da, bu alîl ruhlar, kendilerini küçük düşüren bu kabil hastalıklarını bir türlü idrâk edemediler.. edemediler de Moliere'in dediği gibi; hastalığını hissetmeyen hastalar gibi hep şifâya kapalı kaldılar.

Kendi hastalıklarını sezemedikleri gibi, milleti hasta, aldanmış, akli ermez ve câhil gördüler. Sonra da kendilerine tabasbus yapmayan herkese ve her şeye ilân-ı harp ettiler. İnsanlığın süratle yeni biri çağa doğru kaydığını; bu yeni çağın yeni politikalar istediğini bir türlü hissedemediler. O kadar edemediler ki, süratle akan bir nehrin üzerinde, bir meçhûle doğru sürüklendikleri halde, nehrin sağında ve solundaki çer-çöpe takılıp kalanlar gibi, bunlar da bir kısım köhne düşüncelere takılıp kaldılar ve bir türlü ileriye göremediler.

Keşke, son demlerinde olsun, çevrelerindeki karakuralardan bütün bütün sıyrılıp târihî hataları milletin gözünün önüne sererek, "Ey necip millet, işte sahte ve münâfıkça faziletler, işte bu âlî kavmi sefil eden düşünceler ve işte asırlık kâbuslu rüyâların iç yüzü..!" deyip haykırabilselerdi! İhtimal ki, bu arslanca sayhalar, onların günâhlarına kefare, vatan evlâdının da gözünü açmasına vesîle olacaktı...

Çok yazık, bu kadarcık olsun erkekçe davranamadılar! Sus ey sersem! Allah onları affetmek istemiyorsa davranamazlardı ki..!

İdarecilerin Sorumluluğu

Evet, etrâfımızı saran bunca fezâî ve fecâinin tek sorumlusu bizler ve zimamdarlarımızdır. Boş yere hilâli-haçı, müezzini-nâkûsu, imamı-papazı çekiştirip durmayalım.. biz İncil ve Tevrat'ın, Zebur ve suhufun kahrına uğramadık; biz milletçe şahsiyetsizliğin, mihrapsızlığın, sürekli yüzüp gezmenin, her gün ayrı bir âlûftenin arkasında koşmanın, bir kısım paradokslara takılıp kalmanın ve manâ kökümüzü baltalamanın kahrına uğradık...

İdari Sistemimiz

Bu mübârek dünyâda idareci kadro, nefis murakabesi, davâ düşüncesi ve fikir çilesiyle pişe pişe olgunlaşmış ve tıpkı sütün kaymağı gibi, kaynaya kaynaya tabîi ve fitrî yollarla zirvelerdeki yerini almış.. herkesi ve her şeyi aşmaya azimli, hak ve hakikat adına hareket etmeye kararlı; birbirinin murakıbbı ve yönlendiricisi.. bütün kıymet unsurları içiçe tam bir mükemmeliyet, asalet ve şahsiyeti aksettiren; alabildiğine muhteşem, mehip, mevzûn bir ehram gibiydi. Her tarafta görülen yüzler ve gözler, soylu bir millete ait çizgileriyle imrendirici ve pırıl pırlıdı...

İdeal Dindar İnsan

Evet, gerçek dindarın her davranışı ibadet eksenli, her gayreti cihad buudlu, her hamlesi de ukbâ ve rızâ televvünlüdür. Onun hayatında dünya ukbâ ayrımı söz konusu değildir.. kalbiyle aklı arasında berzahlar yoktur.. duyguları mantığıyla iç içedir.. muhakemesi ilhamlarını tanımamazlık edemez. Kezâ, onun düşünce dünyasında tecrübe, akla uzanan ışıktan bir merdiven, bilgi, firâset statikli yüksek bir burçtur. O, bu merdivende aşkın dev kanatlarıyla sürekli sonsuzluğa açılan bir kartal ve bu burçta fetânetiyle varlığı didik didik eden bir hallaçtır. Böyle bir anlayışın hiçbir yanında boşluk olmadığı için, bu sistemde insanın ferdî ve içtimâî ihmali de söz konusu değildir.

İdeal İnsan ve Doğruluk

O, hep Hak rızâsı ve doğruluk peşindedir. Ne bedeni adına hakk-ı temettu, ne de ruhu hesabına keramet ve hârikalara mazhariyet onun bakışını bulandıramaz. Allah'a kulluğu en büyük değer sayar ve bu değerler ölçüsü içinde en küçük kulları dahi kendinden yüce bilir ve onları başına tâc yapar. Onlardan gelebilecek sertlik, huşûnet ve hazımsızlık ateşlerini basar sînesinde söndürür.. ve edeb-erkân bilmeyenlere, kötülüklerin, iyiliklerle nasıl savulabileceği yolunu gösterir. Onun bu yumuşaklardan yumuşak ikliminde, yıldırımlar, şimşekler ı ışık içinde doğar, ı ışık içinde gelişir ve gözlere gönüllere ziyâ olur gider.. onun aydınlık atmosferinde her an ayrı bir Nemrud'dan ateş "berd-u selâm" olur da haşin ve hırçın ruhlara ülfet ve ünsiyet üfler.

Öyle zannediyorum ki, bizler bir kısmımız itibariyle henüz bu seviyeyi yakalayamadık.. ve yakalayamadığımız için de kötülükleri iyilikle savmasını bilemiyor, sertliklere sertlikle, kine, öfkeye öfkeyle mukâbele ediyor, heva ve heveslerimizi fikir sanarak sürekli aldanıyor ve İslâm uğrundaki mücadelemize hislerimizi karıştırıyor ve böylece kazanma kuşağını tutmuş olmamıza rağmen çok defa kaybediyoruz.

Eğer İslâm'ın zâtî güzellik ve câzibesi, Kur'ân'ın da gönüllere hayat üfleyen o altın nefesi olmasaydı, bizim bugünkü eksik ve kusurlu temsilimizle, yüce davâ ve mukaddes emanet hâlihazırdaki noktaya ulaşması dahi mümkün değildi...

İdeal İnsanda İman Gücü

Evet o, en amansız musibetler karşısında, en ürpertici girdaplar içinde dahi hep, kendini, başarı ve muvaffakiyetlere doğru uzayıp giden upuzun bir imtihan koridorunda yürüyormuş gibi hisseder.. ve en zorlu, en çetin dakikalarında dahi ötelerden gelen huzur ve üns esintilerini ruhunda duyar, Allah'a hamd ve senâ hisleriyle iki büklüm olur.

İdeal insan, gücü her şeye yeten, sözü her yerde geçen bir Kudret-i Sonsuz'a îmanı sayesinde, her zaman güven ve itminanın en erişilmezine mâlik sayılır.. ve kalbinin derinliklerine doğru kök salmış dupduru inancı; ruh dünyâsına, akıl almaz buudlar kazandıran tasavvur, düşünce ve itikadı onu ihsaslar üstü öyle bir noktaya ulaştırır ki; eğer kendini bu derinliklere âşina bir kulakla dinleyebilse "Korkma, mahzun olma! Sana söz verilen Cennetlerle neşelen" veya "Selâm

sana! Yapageldiğin güzel işlerin, güzel amellerin mükâfatı olarak gir ebediyet otağı Cennetlere..!" sesini işitecek ve zevklerin en erişilmezini yaşayacaktır.

İdeal insan; hayatını, yürekten inandığı ötelere göre tanzim edip yaşayacağından, her zaman cürüm, cinayet, zulüm ve rezâletlerden uzak kalmaya çalışacak ve nefsiyle mücahadesi sayesinde başıboşluk ve bohemliğe düşmeyecektir.. gözleri sürekli dost güzelliklerinin cilvelendiği yamaçlarda, kafası ebedler duygusuyla sermest; gönlü, ruhânîlerin konup kalkmasına açık bir gönül bahçesi gibi pırıl pırıl ve rengârenk.. o da bu tılsımlı iklimin, gezip gören, düşünüp araştıran mütâlâacısı ve seyyahı...

İdeal İnsanın Hayat ve Toplum Anlayışı

İdeal bir cemiyet, ideal fertlerden meydana gelir. Parça ve parçacıkları günâhlardan ibaret hezeyan yığınlarına gelince, bunlar, iyiye, güzele ve hayırlara kapalı bir kısım kuru kalabalıklardır.

İdeal insan veya eskilerin ifadesiyle, meleklerle ait vasıflarla serfirâz "kâmil insan" "And olsun Biz insanı en güzel biçim ve mahiyette yarattık" meâlindeki âyet veya âyetlerle, maddî-mânevî suret ve şekillerin, en göz alıcısı, en mükemmeli ve tam "ahsen-i takvîm" sözüne uygun olarak yaratılmış olmayı takdir ve "Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara arzettik.. bunlar onu yüklenmekten kaçındı ve korktular da, onu insan yükledi.." şeklindeki beyanlarla, görülüp bilinen varlıklar arasında sonsuza kadar yükselmenin tek namzedi ve her şey olmaya müsait istidat ve kabiliyetlerle donatılmış bulunmanın şuurunda ve kendisine bahşedilen ilk mevhibeleri değerlendirmesini bilen basîret ve idrak insanıdır.

Evet o, ilâhî birer lütuf olan ilk mazhariyetlerini değerlendirip, hayatını vahy ve ilhâmların altında sürdürmeye gayret ederek, irâdesinin hakkını verip ve bu ilk ihsanları yediveren başaklar gibi geliştirip ölümsüzleştirebildiği ölçüde kâmil insan olma yoluna girmiş sayılır.

İdeal insan; "Hayat nedir, ölüm nedir, varlık nedir, kendisinin varlıkla alâkası nedir, kulluk nedir, itaat nedir, günâh nedir, sevap nedir, musibetler nedir ve bunların insanoğluna musallat olması nedendir?" gibi binbir bilmecenin, onun dimağında anaforlar meydana getirmesine karşılık, vicdanında çakıp duran hikmet parıltılarından, ruhuna akseden ilhâm esintilerinden örüp ortaya

koyduğu nurdan helezonların tâ zirvesine yükselerek, oradan her şeyin perde arkası "melekût"unu sezer, anlar.. sonra da hayret ve hayranlığın hasıl ettiği sevgi ve mehâbetle ruhun ilk kaynağına yönelir ve itminan soluklar. Bu noktaya ulaşmış bir ruh ne ihsanlarla şımarır, ne de mahrumiyetlerle sarsılır. Nimet ile nikmeti, kahr ile lütfu bir tutar, bir görür; başkalarının şımarıp küstahlaştığı, karamsarlaşıp yeisle inlediği aynı anda o, çölde gül bitirmesini, kamıştan şeker çıkarmasını bilir, kaybetme kuşağında dahi sürekli kazanır.

İdeal İnsanın Ruhani Yönü

Beden ve ceset insanının, bütün bir hayat boyu cismanî hazlarını takip edip, nefsanî isteklerin zebunu olarak yaşamasına rağmen bir türlü doygunluk ve itminana ulaşamamasına mukabil, mefkûre insanı hep huzurlu ve itminan içinde olmanın yanında, ilim ve irfanıyla insanlığa hâdim, cesaret ve şecaatla yeryüzünden zulüm ve haksızlığı kaldırmaya kararlı.. yerinde "Dövene elsiz, sövene dilsiz", kadirnâşinaslara karşı afv u safh ile kanatlı; yerinde de muharebe meydanlarında tepeden-tırnağa yara-bere içinde.. vücudu delik-deşik; urbası kızıl kanla boyanıp bayrak rengini almış.. mızrağı kırık ve kılıcı kesmez olmuş ama, yine de atını mahmuzlayıp saflar yarmasını, sîneler deşip kelle almasını ve bir arslan gibi zâlimleri pençe-i kahriyle lerzân etmesini bilen ruh insanıdır.

Bu ruh insanı, Allah'tan gayrı her şeyin fânî ve geçici olduğuna inandığı için, kimseye ve hiçbir şeye serfurû etmez, madde karşısında aldanmaz.. mâlik bulunduğu her şeyi İslâmiyet ve Müslümanlık yolunda, uhrevîlere has bir duygu ve düşünce ile değerlendirir.. eşyâ ve hâdiseleri pamuk gibi hallaç eder.. mesaisini milletin mutluluğu istikametinde ve hususiyle de gelecek nesiller adına en hayatî noktalarda yoğunlaştırır ve "Yaşasın gelecek nesiller" diyerek arkasına bakmadan çeker gider.

İdeal İnsanlara Olan İhtiyaç

Günümüzde her şeyden daha çok, Allah'a karşı vazifesini yerine getirme şuuruyla gerilmiş mesuliyet nesillerine ve topluma rehber olabilecek ideal insanlara ihtiyaç var. İnsanlığı, birkaç asırdan beri içinde bocalayıp durduğu ilhad, cehâlet, dalâlet ve anarşi gayyalarından kurtararak, imana, irfana, istikamete ve huzura ulaştıracak ideal rehberlere. Hemen her bunalım

döneminde, dinî, fikrî, içtimâî, iktisâdî ve ahlâkî buhranlarla kıvranan yığınlara ışık tutmuş, insan, kâinat ve topyekün varlığı, hattâ varlığın perde arkasını yeniden yorumlamış, duygu ve düşüncelerimizdeki tikanıklıkları açmış bu cins dimağlar sayesinde, şimdiye kadar insanoğlu elli defa kefeni gömlek yapmış.. elli defa eşya ve hâdiseleri yeni baştan yorumlamış.. sığ mantıklar nazarında renk atmış, matlaşmış ve abes rengini almış varlık kitabını yeniden bütün derinlikleriyle hem de duyarak, hissederek bir mûsikî gibi seslendirmiş.. bir meşher gibi temâşâ edebilmiş.. bütün eşyayı fasıl fasıl, paragraf paragraf tahlile tâbi tutup kâinatın ruhundaki gizli hakikatleri ortaya çıkarmıştır.

Bu kutluların mazhar oldukları en önemli hususiyetleri, imanları ve bu imanları başkalarına duyurma gayretleridir. Bu iman ve gayretleri sayesinde onlar, her şeyi aşıp Allah'a ve gerçek huzura ulaşabileceklerine, dünyayı cennetlere çevirip ötelerde de otağlarını firdevslere kurabileceklerine inanır ve âkıbetlerinin zevkiyle hayatı da, hizmeti de âdeta cennet yamaçlarında seyahat ediyor gibi duyarlar.

İdeal Mü'min

Şimdi bu hadîsi kısaca tahlil edelim:

kelimesinin başında, bir lam-ı ta'rif vardır. Ayrıca, kelimesi de, lam-ı tarifle zikredilmiştir. Bu iki lam-ı tarifi, bize anlattığı bir ma'nâ vardır. İdeal mü'min, gerçekten silm, selâmet ve güvenlik atmosferi içine girip, o atmosferde kendini eritebilmiş.. ve yine kendisi gibi tam ve hakiki mü'min-lere, eliyle veya diliyle kötülüğü dokunmayan mü'mindir. Öyle görünen, öyle olduğunu iddia eden veya nüfus cüzdanında müslüman yazan kimseler değil; bütün zihinlerde tersim edilen hakiki ve ideal mü'minden bahsediliyor. Biz lam-ı tarifi "ahd-i zihnî" ma'nâsına gelişinden, bunu teşemmüm ediyoruz. Yani, "mutlak zikir, kemaline masruftur" kaidesinden çıkış yaparak, mü'min denince ilk akla gelen, en kâmil ma'nâdaki mü'mindir ve hadîste kasdolunan mü'min de işte budur.

Bir insanın, normalde dildeki bu inceliği bilmesi mümkün değildir. Zira, işin bu tarafı, ancak mektep, medrese veya bir üstadın rahlesi önünde diz çökmekle öğrenilebilecek dilbilgisi veya gramer bilgisiyle mümkündür. Allah Rasûlü için, böyle bir tedris söz konusu değildir. Demek ki, O'nun konuştukları kendinden değil; O, Muallim-i Ezeli'nin konuşturduklarını konuşmaktadır. Onun içindir ki, Allah Rasûlü'nün ifade ve beyanlarında, dile ait bütün nükteler mevcut olmakla

beraber dile ait bir tek kusur dahi mevcut değildir.

Biz yine yukardaki hadîse dönelim: Hakiki müslüman, emniyet ve güven insanıdır. Öyle ki, diğer bütün müslümanlar, zerrece herhangi bir kuşku ve tereddüte düşmeden ona sırtlarını dönebilirler. Zira bilirler ki, ondan kimseye zarar gelmez. Ailelerini birine emanet etmeleri icap etse, gözleri arkada kalmadan ona emanet edebilirler. Çünkü onun elinden ve dilinden asla kimseye zarar gelmez. Onunla bir mecliste beraber bulunduktan sonra, o meclisten ayrılan insan, arkasından emindir; zira bilir ki, arkada kalan o insan, ne kendisi gıybet eder, ne de yanındakilerinin gıybetini dinler. O, kendi haysiyetine, şerefine düşkün olduğu kadar, bir başkasının haysiyetine, şerefine de o kadar düşkündür. Yemez, yedirir. İçmez, içirir. Yaşamaz, yaşatır. Ve bir başkası için füyûzat hislerinden dahi fedakârlıkta bulunur. Biz, bütün bu ma'nâları, lâm-ı tarîfin aynı zamanda "hasr" ifade etmesinden çıkarıyoruz.

İdeal Nesillerin Yetiştirilmesi

Onun içindir ki, büyük bir millet olmayı düşlediğimiz şu günlerde, uzmanca plân ve projelerin lüzumuna inanmanın yanında, hattâ ondan da önce, büyük bir millet olma mefkûresine bağlı ideal nesillerin yetiştirilmesi zarureti inaniyoruz. Dar bir dairede de olsa böyle bir mefkûrenin, belli ölçüde gerçekleşmesi ve örneklerini birkaç bin insanla ortaya koyarak, tıpkı Millî Mücadele'de olduğu gibi, yurdunu yuvasını terk edip dünyanın dört bir yanına hicretler teşkiliyle, her tarafa millî ruh fidelerini dikmeye çalışmaları, geleceğin büyük Türkiye'sinin, dünyadaki karakollarını hazırlamaları, gittikleri her yerde kendi ruh ve mânâ dünyalarını sergilemeleri, milletimizin tarihin derinliklerinden gelen itibarını yeniden ortaya çıkarıp onu, devletler arası muvâzenedeki hakikî yerine oturtmaya gayret etmeleri ve bütün bunlarda belli ölçüde muvaffak da olmaları, yüksek bir mefkûreye dilbeste olmuş ideal nesillerin neler yapabileceklerini gösterme bakımından önemli misaller olsa gerek.

İdealist İnsanlar

Gönlünü yüksek ideâllere kaptırmış muzdarip ruhlar, bütün bir hayat boyu buhurdanlık gibi tüter dururlar. Güneşler doğar-batar, haftalar, aylar birbirini

takip eder, mevsimler peşi peşine geçer gider de onlar idealize ettikleri düşünceleri istikametinde bir başka bahar ararlar... Hep hazan görür, hazan mevsimi yaşarlar, hazan türküleri dinlerler ama; ne hallerinden şikâyet eder, ne de kimseden dert yanarlar. And içip yoluna koyuldukları yüce davâları uğrunda, her cefâyâ katlanır, fakat asla usanmazlar.

İdeâllerinin aşkına kapılmış ve o yolda ümit verici müjdelere coşmuş bu aydınlık ruhlar, önlerinde yığın yığın uçurumlar, yığın yığın zorluklar bulunabileceğini önceden hesap ederek gerilime geçtiklerinden, ne beklenmedik şeylerle karşılaşmaları, ne imkânsızlıklar, ne de yollarını kesen çeşit çeşit tehlikeler katiyen onları şaşırtamaz ve davâları hakkında şüpheye düşüremez. Her tehlikenin bir gün mutlaka ortadan kalkacağı, yolların açılıp imkânsızlıkları imkânların takip edeceği inancıyla, hep azimli ve kararlıdırlar.

Bu itibarladır ki onlar; en ümit kırıcı hâdiseler, en karanlık şartlar içinde dahi, bedbînliğe, karamsarlığa düşmez; geçilmez gibi görünen engelleri şimşek hızıyla aşar ve soluk soluğa hedeflerine koşarlar.

Çevrelerinde olup biten şeylere karşı daima tetikte ve alabildiğine hassastırlar. Hele bu şeyler, onların düşünce dünyaları ile alâkalı ise... İçinde yaşadıkları toplumla öylesine kaynaşmış ve bütünleşmişlerdir ki; yolunu şaşıran bir fert, istikameti bozulan bir aile, cemiyeti ayakta tutan umdelerden birinin hırpalanması onları günlerce inletir ve uykusuz bırakır...

Umursamazlık, onların en nefret ettiği şeydir. Toplumun her kesimine ait dert ve sıkıntıları, sinelerine saplanmış bir hançer gibi hisseder ve iki büklüm olurlar. Yüreklarının ızdırapla çarptığı, beyin sancısıyla şakaklarının zonk zonk zonkladığı nice geceler vardır ki, yığınlar içinde bulunmalarına rağmen, onlar yine yapayalnızdırlar.

Onların dünyasında geceler hep hasretle gelir ve bir ömür kadar da uzar gider. Ne var ki, bunu da sadece onlar duyar ve onlar yaşarlar.

İnsan herhangi bir ideale, inandığı ölçüde gönül verir ve alâkadar olur. Alâkadarlığı nispetinde de yer yer sevinç, zaman zaman da ızdırap duyar. Bu ölçüye göre, bağlı bulunduğu davâ uğrunda bütün bir gün ve haftasını, ay ve senesini hatta, senelerini verenler olabileceği gibi, onu varlığının gayesi bilip dünya ve ukbâsını fedâ edenler de vardır. Oyleleri vardır ki, saçları adedince başları bulunsa, davâsı uğrunda her gün birini isteseler, tereddüt etmeden verir; verir de minnet bile eylemez...

İdealizmin Ruh Anlayışı

Öteden beri, idealizm taraftarları, maddiye mezhebinin aksine bir yol takip etmiş ve ruha da, bedene de daha farklı bakmışlardır. Materyalistlere göre, maddenin biricik esas ve gerçek olmasına karşılık; idealistler, "Yegâne hakikat fikirdir" iddiasında bulunmuşlardır. Descartes, "Düşünüyorum, öyleyse varım" derken, bu mülâhazayı ortaya koyuyor ve bizim "iftikâriye" diyeceğimiz felsefî sistemin en önemli esasını ifade ediyordu.

Aslında, idealizmin dayandığı esaslar ciddî bir tetkike tâbi tutulurverse, bunların çok da sağlam olmadıkları görülecektir. İdealizmin dayandığı temel hususlardan birini kısaca Berkeley şöyle ifade eder: Düşünen nefisten başka hakiki hiçbir şey yoktur. Eşyanın hakikati nefisler tarafından düşünülmüş olmakla kâimdir. Tıpkı lamba bulunmayan karanlık bir odadaki eşyanın varlığı bilinmediği gibi. Fikir olmayınca da varlığın durumu aynıdır ve onların mevcudiyetinden kat'iyen bahsedilemez. Buna, varlık ve hâdiseleri, şuurun kendinden ibaret kabul etme de denilebilir.

İdealistlerce ileri sürülen bir diğer esası da şöyle özetlemek mümkündür: "Görüyor ve hissediyoruz" dediğimiz nesneler, zihnî suretlerden başka bir şey değildir. Eğer çevremizde bir âlem varsa o sadece bir şuur âlemidir." Görüldüğü gibi, materyalistlerin, her şeyi dimağa bağlayıp ruhu ve onun fonksiyonlarını inkâr etmelerine karşılık; idealistler, varlık ve bütün şuûnu fikirlere, idelere irca ederek dolaylı yoldan onlar da "nefs-i nâtika"ya hakk-ı hayat, hakk-ı vücut tanımama gibi, farklı bir yolla da olsa aynı sonuca varmaktalar. Bu itibarla da diyebiliriz ki, birbirine zıt bu iki mezhep arasındaki teâruz, netice açısından ruh adına çok ciddî bir farklılık ifade etmemektedir.

İdrak Açısından Aklın Ünvanları

Ayrıca akıl, idrak ufku itibarıyla da farklı unvanlarla yâd edilmektedir:

1- Söylenen sözleri anlayan, belli ölçüde hayrı-şerri tefrik, kârı-zararı temyiz edebilen akla "fitrî akıl" demişlerdir ki, bu akıl ruhun lisanı, basar ve sem'in tercümanı, ilâhî tekliflerin de muhatabıdır.

2- Kendini idrak eden, ilâhî emir ve yasaklardaki espriyi kavrayan, bugünü-yarını ve bunların birbirleri ile olan irtibat ve münasebetlerini değerlendiren,

dünyevî-uhrevî maslahatlarını idrak eden akla "akl-ı hüccet" diyegelmişlerdir ki; fitrî akıl ruhun basit bir nuru olmasına mukabil, bu seviyedeki akıl ruhun inkişaf etmiş bir ziyasıdır. Birincisi herkeste mevcuttur; ikincisi ise sadece i'mâl-i fikredip tefekküre, tezekküre açık duran kimselerde bulunur.

3- Tekvînî emirleri okuyan, teşriî disiplinleri kavrayan; okuduklarını sürekli terkip ve tahlile tâbi tutarak ilim yolunda yürüyen, hakiki ilim ve mârifet hedefli akla da "aklüt-tecribe" demeyi uygun bulmuşlardır. Bazen böyle bir akla ilim, hilm, nühâ ve hicâ dedikleri de olmuştur ki, bunların hemen hepsi bu seviyedeki bir aklın, farklı fonksiyonları itibarıyla aldığı isimler olsa gerek...

İfk Hadisesindeki İstişaresi

İfk Hâdisesi (münafıkların Âişe Vâlidemize iftira vakası) münasebetiyle Hz. Ali, Hz. Ömer, Zeynep binti Cahş ve Berîre gibi pek çok sahâbî (rıdvânullâhi aleyhim) efendilerimizle istişâre etmişti. Hz. Ali, Efendimiz'in, içinde bulunduğu sıkıntıdan sıyrılması istikametinde izhar-ı reyde bulunmuş; Hz. Ömer, Zeynep ve Berîre gibi pek çok mübarek zevât ise Âişe Vâlidemiz'in muallâ ve müzekkâ olduğu üzerinde durmuşlardı. Hatta, senet açısından tenkit edilse de, bu istişâre münasebetiyle, Efendimiz ve Hz. Ömer arasında şöyle latif bir muhâverenin cereyan ettiği de kaydedilir: Allah Rasûlü, Hz. Ömer'e, Âişe Vâlidemiz hakkındaki düşüncesini sorar. Hz. Ömer: 'Yâ Rasûlallah Âişe katiyen pâk ve temizdir' der. Efendimiz; Âişe Vâlidemiz'in pâk ve temiz olduğuna nasıl hükmettiğini sorunca da, Hz. Ömer şöyle buyurur: 'Bir gün bize namaz kıldırıyordunuz. Tam namaz esnasında, ayağınızdaki nalınları çıkarıverdiniz. Namazdan sonra keyfiyet sorulunca, ayakkabınıza bir pislik bulaşmış olduğunu ve Cebrâîl'in gelip bunu haber verdiğini; bunun üzerine de ayakkabınızı çıkardığınızı ifade etmiştiniz.. şimdi eğer, pâkize zevcenize böyle bir şey bulaşmış olsaydı Allah onu hiç haber vermez miydi..?' Bu vakanın aslı hadîs kriterlerine takılsa da, faslı üzerinde bir şey söylenemez.

İhlas Allah'ın Bir Armağanı

İhlâs, bir kalp amelidir.. ve "Allah da, kalbî temayüllerine göre insana değer verir.." fehvasınca O, sizin sûret, şekil ve dış görünüşlerinize değil; kalplerinize ve kalbî temayüllerinize bakar." [\[1\]](#)

İhlâs, Allah tarafından temiz kalplere bahşedilmiş, azları çok eden, sığ şeyleri derinleştiren ve sınırlı ibadet ü taatı sınırsızlaştıran öyle sihirli bir kredidir ki, insan onunla dünya ve ukbâ pazarlarında en pahalı nesnelere talip olabilir ve onun sayesinde âlemin sürüm sürüm olduğu yerlerde, hep elden ele dolaşır.

[1.] Müslim, birr, 33; İbn Mâce, Zühd, 9; Müsned, 2/285,539

İhlasın Anlamı

İhlâs; doğru, samimi, katışıksız, dupduru; riyâdan uzak olma ve kalbi bulandıracak şeylere karşı kapalı kalma, kapalı yaşama.. veya gönül safveti, fikir istikameti, Allah'la münasebetlerinde dünyevî garazlardan uzak kalma ve tam bir sadakatle kullukta bulunma şeklinde yorumlanmıştır ki, daha sonra, meşâyih-i kiramın, onun tarifi ile alâkalı söyledikleri sözlerin hemen büyük bir bölümü de yukarıda sunulan tarif etrafında cereyan etmiştir.

İhlasın Özelliği

İhlâs; ferdin, ibadet ü taatinde, Cenab-ı Hakk'ın emir, istek ve ihsanlarının dışında her şeye karşı kapanması.. abd ve Ma'bud münasebetlerinde sır tutucu olması.. yaptığı şeyleri Hakk'ın teftişine arz mülâhazasıyla yapması.. tabir-i diğerle; vazife ve sorumluluklarını O emrettiği için yerine getirmesi, yerine getirirken de O'nun hoşnutluğunu hedeflemesi ve O'nun uhrevî teveccühlerine yönelmesinden ibarettir ki, saflardan saf sâdıkların en önemli vasıflarından biri sayılır.

Bu itibarla, sadâkat bir asıl ve kaynak, ihlâs da ondan nebean eden bir "mâ-i zülâl" sayılmıştır. Kırk gün bu mâ-i zülali içen birinin kalbinden lisanına hikmet kanallarının açıldığı ve açılacağı, sözleri "lâl ü güher" Söz Sultanı'nın beyanı.

İhlaslı ve Ahlaklı Yaşama

Bir kere, inancın, aşkın, ihlas hedefli yaşamanın hasıl ettiği aşkınlık, ferdi, kendine ait hususî yanlarıyla toplum içinde öyle yumuşatır ve eritir ki, o kendi olarak kalmanın yanında, âdeta umumileşir ve damla iken derya, zerre iken

güneş ve hiç ender hiç iken de her şey olma ufkuna ve zenginliğine ulaşır. Bu açıdan denebilir ki, varlık, yokluktan geçer; zenginlik fakirlikle beslenir; kudret aczin bağrında tomurcuklaşır ve hikmet, aynı nimet olur, şükür de şevke inkılâp eder. Bu yolda hizmet, memuriyetlerin en yücesi; gaye, Yaradan'ın hoşnutluğu, netice de uhrevî mutluluktur. Üçte bu saflardan saf mülâhazaya, az dahi olsa, şahsî çıkar veya cemaat menfaati, cemaat düşüncesi karıştırıldığında, ferde de, heyete de hayat veren sonsuzluk rabitaları kopar, derken ferd çizgisinden uzaklaşır, cemaat da sarsıntıya girer ve kazanma kuşağında kaybetme fâsit daireleri işlemeye başlar.

Evet, her işini, Allah'la irtibatlandırıp götüren bir heyette, ferdî emeller, şahsî hırslar ve kaygılar olmaması gerektiği gibi, gidip sonsuzla noktalanmayan gaye-i hayaller ve mefkûreler de olmamalıdır. Gerçek bir cemaat, fertleri ebediyete teslim olmuş öyle mukaddes bir topluluktur ki; Bediüzzaman'ın yaklaşımıyla: Onlar, Allah için işler, Allah için başlar, Allah için konuşur, Allah için görüşür, lillah, livechillah, lieclillah rızası dairesinde hareket ederek ömrünün saniyelerini seneler haline getirir ve fâniliğin çehresine bâkîlik damgasını vurur. Evet onun bütün çalışmaları, fevkalâde içten, olabildiğince bir duruluk içinde ve hep sonsuza müteveccihdir.

İhsan

"İhsan senin Al-lah'ı görüyor gibi O'na kulluk yapmandır; sen O'nu görmesen bile O seni görüyor..."

İmanın, İslâm'la bütünleşmesi, İslâm'ın ihsan kutbunda yaşanması, kâmil mü'minlerin şîârı. Mü'minin, îmân ve İslâm içinde, îman ve İslâm üstü bir buuda ulaşması ve ulaştığı bu son noktanın hakkını eda etmesi bir ihsan, hayrın hayır doğurması esasına göre, Cenâb-ı Hakk'ın bu samimi teveccühe azametine uygun mukabelesi ise, " Gözün görmediği, kulağın işitmediği ve beşerin kalbine hutûr etmemiş"³⁴⁵ sürprizler faslından ayrı bir ihsan.. zaten "ihsanın karşılığı da ancak ihsandır." Ama, kulun ihsanı kendi derinliği ölçüsünde ihlâs, edep, saygı ve haşyet şeklinde, Allah'ınki de kendi azamet ve servetine göre ve binbir vâridatla, kulunun gönlünü inançla donatıp ilhamlarla coşturma; gözünden perdeyi kaldırıp eşyanın hakikatına muttali kılma; ağzını mâlâyâniyattan koruyup lisânını hikmetle konuşturma ve hislerini uyarıp onu tecellî meşriklarında dolaştırma şeklinde... Varlığın perde arkasının aralandığı bu

noktaya ulaşan mü'min, O'nu "bîkem u keyf" görüyor gibi olur. Ne var ki O: "Basar ve basîretler O'nu ihata edemez" (En'am, 6/103) hakikatının sahibi olduğundan, O'nun kendisini görüp bildiği yakîniyle, O'nu görmenin zevkinden, O'nun tarafından görülmenin mehabetiyle bîhûş olur; taat, ihlas, hudû ve huşû televvünatıyla rû'yet-i tâmmе-i âcile adına, rû'yet-i nâkîsa-i âcileden, tıpkı oruçlu olan birinin oruçlu olduğu saatlerde, oruçla beraber iftar dakikalarının da hazzını ruhunda duyduğu gibi, dünya savmı visâlinin "eyyâm-ı ma'dûde"sinde, dostla vuslat âşirelerinin kat kat olmuş hazlarını duyar ve bir yaşamışlık içinde bin yaşamışlığı birden zevk eder.

Evet kul, O ezel ve ebed sultanını görmek, görüp görmenin zevkine ermek kadar, görülüp bilinmekten de, yani efendisine hizmetlerinde O'nun tarafından murakabe edilip müşahedeye tâbi tutulmaktan da derin bir zevk duyar.. zevk duyar da, o uğurda yaptığı şeylerin en küçüğünü dahi engin bir ibadet neşvesi içinde yerine getirir.

İşte, peygamber sözlerine doğru hafif aralanmış minik bir menfez! İşte, Söz Sultanı'ndan lâl ü güher gibi mübarek üç-beş kelime.. ve işte, mücelledlere sığmam diyen engin muhtevâ..!

İşte, deryadan bir damla, güneşten bir zerre ve yıldızların kol gezdiği âlemlerden de birkaç şûle..! Hakîkat-ı Ahmediye'nin mir'ât-ı mücellâsı olan o nûrefşân sözler üzerinde durup onların kadrine tercüman olmak, herhalde söz bilmez nâdanların işi olmasa gerek.. gerçi, biz de şu anda, bile bile böyle bir saygısızlığı irtikap etmiş durumdayız.. evvelen ve âhiren O'na dehâlet ediyor ve Allah'tan cür'etimizi bağışlamasını diliyorum.

O'nun nurlu sözlerini, bütün buuduyla şerhetmenin bizi aştığını, tâ baştan arzetmiş ve bu işin erbabının zuhurunu intizarda bulunduğumuzu da açıklamıştık. Bütün bunlara rağmen, yine de, bazı cür'etkârlıklarda bulunmuş ve bazı hadîslerin bazı yanlarını tahlil etmeyi denemişsek, tahliline cür'et ettiğimiz husus, hadîsin o engin dünyasından sadece birkaç nurlu söz; onların da sadece muhtevâ derinliği, ifade rasaneti ve beyan gücüyle alâkalı olmuştur. Hem de bir avam lisanıyla...

Allah'ın bizi affetmesini, erbâb-ı nazarın da kusurlarımıza nazar-ı müsâmaha ile bakmalarını dilerim.

İhsan Şuuru

İhsan şuuru, salih bir dairenin (kısır döngü karşılığı olarak kullanıyorum) kapısını açan sırlı bir anahtar gibidir. O kapıyı açan ve o aydınlık koridora adımını atan insan, yürüyen merdivenlere binmiş gibi, kendini sihirli bir yükselişin helezonunda bulur. Bir de, bu mazhariyetiyle beraber, iradesinin hakkını verip kendi de yürüyüşünü devam ettirirse, her adımda iki basamak birden yükselir ki; zannediyorum, İhsanın mükâfatı da başka değil yine ihsandır." (Rahman/60) İlâhî beyanı da bize bunu hatırlatmakta.. Nitekim bir gün, Hz. Sadık u Masduk bu âyeti okumuş ve ashabına sormuştu: "Biliyor musunuz Rabbiniz bununla ne anlatmak istiyor?" Ashab: Allah ve Resulü bilir; cevabını verince, O sözlerine şöyle devam etmiş ve Cenab-ı Hakk'ın Benim kendisine îman ve tevhidi ihsan eylediğim kimsenin mükâfatı başka değil cennettir..!dediğini hikaye buyurmuşlardı.

İhsan şuuru, yağmur yüklü bulutlar gibi bir baştan bir başa bütün kalp tepelerini sarınca, İlâhî eltaf sağanak sağanak boşalmaya başlar.. ve insan kendini "İhsan ruhu ile yatıp-kalkanlara, ihsan üstü ihsan ve bir de ziyade vardır" (Yunus/26) kuşağında bulur.. bulur ve insan olma mazhariyetini en engin hazlarıyla duyar ve yaşar.

Bu mevzûda bir de, amel ve davranışların ötesinde, kalplerin kurup durduğu hâlis niyetlere terettüp eden, fazl ve lütûf kaynaklı İlâhî varidât vardır ki, onun tasavvuru bizi de bizim düşüncelerimizi de aşar..!

İhsan ve İman İlişkisi

İhsana ulaşabilmek için, duygu, düşünce ve tasavvurların sağlam bir îmana bina edilmesi, îman gerçeğinin İslamî esaslarla derinleştirilmesi ve kalbin kadirşinas ölçüleri ile İlâhîleştirilmesi şarttır. Başkalarına ve başka şeylere ihsan duygusu ise Hakk murakabesi ile bütünleşmiş böyle bir kalbin tabîî tavrıdır.

Evet, İhsan, görüyormuşcasına senin, Allah'a ibadet etmendir; sen O'nu görmesen de O seni görüyordur." hakikatince, yapılan her şeyi arızasız ve Cenab-ı Şâhid-i Ezelî'nin nazarına arz edilebilecek şekilde, inanarak, duyarak,

irade, his, şuur ve latife-i rabbaniye buutları ile yerine getirmek bir esas, bir temel prensip ve hakikat erlerince ulaşılması gerekli olan bir ufuk; başkalarına karşı iyilik duygusu, iyilik düşüncesi ve iyi davranmak ise, insan ruhu ile bütünleşmiş böyle bir ihsan şuurunun zuhuru, taşması ve intişarıdır ki; birinci şikkın tabîî neticesi ve ihsana programlanmış bir vicdanın programlandığı şeyi ifade etmesinden ibarettir.

Bu manâdaki, ihsanın insanlara bakan yanını: Kendin için sevdiğini kardeşin için de sevmen" düstûru; bütün yaratıkları içine alan evrensel buudunu da; Allah, her şeye karşı ihsanı kabul etmiştir: öyle ise öldürürken (ölümü hak etmiş kimseleri) ihsan tutkusu ile öldürün! (Bir hayvanı) boğazlarken ihsan hissi ile boğazlayın (yani) bıçağını iyi bilesin ve keseceği hayvanını rahat ettirsin! hadis-i şerifleri ifade etmektedir.

İhsan, İhlas, Kalp ve İman İlişkisi

İnsanı Hakka ulaştırmada en aldanmaz vesilelerden biri kalptir ve kalbin en büyük ameli de ihsandır. İhsan, ihlâs yamaçlarına açılmanın en emin yolu, rıdvan tepelerine ulaşmanın en sıhhatli vasıtası ve Şâhid-i Ezelî'ye karşı da bir temkin şuurudur. O'na doğru her gün, îmanla donanmış, amelle kanatlanmış ve takvâ ile derinleşmiş yüzlerbinler "şedd-i rihal" eder yolculuğa koyulurlar ama, o zirveye, ya birkaç insan ulaşır, ya da ulaşamaz. Ulaşamayanlar ulaşma adına didinmelerini sürdürdursunlar; ulaşanlar orada Allah'ın sevmediği şeyleri bütün çirkinlikleriyle duyar, hisseder ve onlara karşı kapanır; Allah'ın güzel gördüğü şeylerle de fitratının gereğiymişçesine birleşir, bütünleşir ve sürekli "mâruf" soluklarlar.

İhsan-ı İlâhî İle Sülûk Eden Sâlik

Kimileri, fevkalâdeden bir ihsan-ı ilâhî ile, seyr u sülûk-i rûhânîde gözetilmesi esas sayılan disiplinleri görüp gözetmeseler dahi, bir hamlede, bir nefhada Allah tarafından çekilip rıza ve muhabbet mertebesine ulaştırılırlar ki, bunlara cezbedilen (meczûbîn-i ilâhî) sâlikler denir. Bunlar başkalarının pek çok "erbaîn"lerle ulaşacakları hâl veya makamları, miracın gölgesinde birkaç dakika, birkaç saat veya birkaç günde elde edebilir, çarçabuk nefsânî kirlerden arınır, en hızlı şekilde kalb tasfiyesinden geçer ve hiçbir zaman sa'y u gayretlerle

ölçülemeyecek bir süratle Matlûb, Maksûd ve Mahbûb'larına ulaşarak, maiyyete mazhariyetin bütün rûhânî ezvâkını birden duyar ve zâhir u bâtının birleşik noktası sayılan "insan-ı kâmil" ufkunu ihraz etmiş olurlar. Bu mânâdaki "meczûbîn-i ilâhî" insanlar arasında Hak sırlarının gizli defineleri, ziya-i ilim ve vücudun yeryüzündeki nokta-i mihrakiyeleri ve mü'minlerin gönül hayatları adına, ebedî susuzluklarını giderecekleri Hızır çeşmesinin de sâkileri sayılırlar.

Sözleriyle ölü kalpleri ihya eder, nazar ve teveccühleriyle kör gözleri açar, atmosferlerine girenlerin de kalbî ve rûhî yaralarını iyileştirirler. Bunlar yer yer, ayrı bir mevhibe ve ayrı bir vâridatla hep mest u mahmur yaşar, iç içe girmiş zâhir ve bâtınlarının alâim-i semasıyla çevrelerindeki taliplere temâşâların en baş döndürücülerini yaşatır.. gözleri basiretlerinin emrinde, dilleri gönüllerine bağlı; bakıp gördükleri her şeyde O'na ait renk ve çizgilerle kendilerinden geçer.. ağızlarını açıp konuştuklarında da hep inci-mercan saçarlar.. ve tabî her zaman O'nun "nîm-u nigâh"ıyla olsun başları dönmüş mestler gibi yaşarlar ki, hâlden anlamayanlar da onları mecnun veya sarhoş sanırlar. Bu türden sâliklerin hâlini Bağdatlı Rûhî:

"Sanman bizi kim şîre-i engür ile mestiz,
Biz ehl-i harâbattanız mest-i elestiz."
diyerek ne hoş dile getirir!

İhsanın Anlamı

İhsan; lügat itibari ile iki şekilde kullanılır: Biri "Ahsenehu" dur ki; bir şeyi güzel ve mükemmel yaptı, ihsan şuuru ile davrandı manâlarına gelir; diğeri ise "Ahsene ileyhi" dir ki; iyilik etti, ihsan ve cemilede bulundu manâlarına gelir.

Her iki manâ da, Kur'ân'da ve sünnette nazar-ı itibara alınmış, yer yer bunlardan birisine, zaman zaman da her ikisine birden tevcih yapılarak telvine gidilmiştir ki, Hazret-i Yusuf "Alâ nebiyyinâ ve aleyhisselâm" ın ihsan şuurunu tescil bölümünde buna işaret edilmişti.

İhtisaslaşma Önemli

Bu mütalâa ile, ihtisaslaşma ve branşlaşmanın aleyhinde olduğumuz zannedilmemelidir. Elbette ki herkes belli bir sahada uzmanlaşacak ve ihtisas

yaptığı branşın arş-ı kemâlâtına ulaşarak o sahaya ait gaye-i hayâli yakalamaya çalışacaktır. Ancak, bu yapılırken, bütünün mânâ, muhtevâ ve konumu, hatta hedef ve gayesi de gözardı edilmemelidir. Bu, kolektif bir şuurla mı, bilgi ve şuurun yönlendirilmesiyle mi, mükemmel bir koordinasyonla mı, yoksa dehâ ile mi, her ne ile gerçekleşecekse gerçekleşmeli, zira böyle küllî ve şümullü bir nazara, böyle umumî ve objektif bir değerlendirmeye ihtiyacımız olduğunda şüphe yok...

İhtiyaç Duyulan İnsanın Vasıfları

Evet, bugün her şeyden daha çok, dünü-bugünü bir arada görebilecek.. kâinat, insan ve hayatı birden perspektife alabilecek.. mukâyeseci.. varlığın sebepler ve illetler buuduna açık.. milletlerin ve cemaatlerin varoluş ve yıkılış senaryolarına vâkıf.. sosyoloji ve psikososyolojinin hata ve sevaplarında hakem.. medeniyet devr-i daimlerinin doğum, ölüm ve göçüşlerine nighbân.. vesile ve gayeyi birbirinden temyiz edecek yetenek, vicdan selâmeti ve düşünce istikametine sahip.. gayeye saygılı.. şeriattaki hikmet-i teşri ve Sahib-i Şeriat'ın maksatlarına âşina.. dinî hükümlere menat sayılan esaslar mevzuunda vukuf.. ilâhî varidâta açık objektif dimağlara şiddetle ihtiyaç var.

Tıkanmış düşünce sistemimizin önünü açacak.. bayatlamış ve semâvilikten uzaklaşmış muhâkeme tarzımıza Kur'ânî yörüngede işlerlik kazandıracak.. bunları yaparken de kâinat, insan ve hayat arasındaki sırlı münasebeti göz ardı etmeyecek.. dinî emirlerin titizlikle yaşanıp hayata geçirilmesinin yanında, devam ve temâdinin önemli bir esâsı olan, yürüdüğü yolları, Sahib-i Şeriat'ın teysîr, mülâyemet ve müsamaha ufkuna göre stabilize ederek tebşir ağırlıklı ve tenfire kapalı temsilini sağlamak.. ilim ve tefekkür gücünü İslâm'ın ve İslâm'ı yorumlamanın emrine vererek birkaç asırlık kısırlığı sona erdirmek.. mektepten mâbede, sokaktan yuvaya her yeri, varlık, insan ve hayatın arkasındaki gerçeğin rasat edildiği rasathaneler haline getirmek.. tıkanıklığı asırlar ve asırlar ötesine gidip dayanan sonsuzluğu temâşâ menfezlerine yeniden işlerlik kazandırmak.. İslâm'ı, hayatın hemen her ünitesinde sürekli üzerinde durulan gündemin birinci maddesi konumuna yükseltmek.. tenâsüb-i illiyet prensibine göre sebep-sonuç mevzuunda hassas, riyâzî ve rasyonel davranmak.. gibi fonksiyonlar edâ edecek bu idrak kadrosu, kendimizi yenilememize yardımcı olacak ve bize ebed-müddet var olmanın erkânını öğretecektir.

İhtiyarlık

Mevsim dönüp de hayatın sonbaharı gelip çattınca, âdeta her şey ve herkes tarafından terk edildiklerini hisseder.. bütün varlığın kendilerine arka çevirip onları yalnızlığa attığını sanır.. dört bir yanın poyrazla inlediğini duyar gibi olur ve hazanla sararıp düşen her yaprakta kendi makûs kaderlerinin yazılarını okur.. çığlıklarını dinler, inkisarla iki büklüm olur.. buruklaşır.. ve hele ötelere inançları da yoksa, ruhlarının alacakaranlığında hayatlarının gurûb sonrasını tahayyülle sürekli yutkunur ve ölüm terleri dökerler.

Artık, ne çevrelerinde neşeyle köpüren hayat, ne varlığın rengârenk güzellikleri, ne kuş cıvıltıları, ne ırmak çağlıltıları, ne koyun-kuzu meleyişleri, ne de tabiat meşherinin o temâşâsına doyulmayan manzaraları onlara hiçbir şey ifade etmez.. etmez ve onlara göre artık her ses bir ölüm ağıtı.. her güzel manzara plastize bir hüzün paketi.. her doğum, bir ölüm referansı ve doğumlar ölümlere emanet.. her sevinç de bir aldanmışlık ve teselli mırıltısıdır. Bunların iç dünyalarında elemeleri elemeler kovalar, kâbuslu rüyalarda olduğu gibi gönülleri ve dilleri sürekli korkulara takılır, "kem-küm" eder. Her zaman bakışları bulanık, başları dumanlı, yaklaşan sonun şokuyla hezeyandan hezeyana sürüklenir ve daha mezara girmeden hep kabrin sadeleşmiş kemikleri arasında yılanlarla-çıyanlarla âdeta saklambaç oynarlar. Yer yer burunlarının yokluğa değdiğini ve ufalanıp toz-toprak haline geldiklerini hisseder ve her biri ayrı ayrı kendi kaderinin ağında "Keşke anam beni doğurmasaydı!" der, inler.

İhtiyatlı Olmak Gerekir

Bugün yapılan yanlışlar, yalnızca 'dâbbe'yle sınırlı kalmıyor. Bir ilim adamı çıkıyor, ilim adına marifet yapıyorum diye "Cüzzamlıdan aslandan kaçır gibi kaçın" hadîsine, "Cüzzamın mikrobu tıpkı aslana benzemektedir. Bugün mikroskopla ortaya çıkan bu gerçeği Efendimiz (sav) 14 asır önce görmüş" diye yorumda bulunuyor. Halbuki, o mikrop hiç de aslana benzememektedir. Şimdi, böyle bir izahın yanlışlığı ortaya çıkınca -hâşâ-Efendimiz (sav)'den hilâf-ı vâki bir beyan sâdır olduğu intibaini vermeyecek midir? O halde, âyet ve hadîsleri ilimlere göre açıklamaya çalışırken, daima "fihi nazar" deyip, daha başka ihtimalleri nazara alarak ihtiyatı elden bırakmamak lâzımdır. Pozitivizmin îdam

sehpasına çekildiği ve rasyonalizmin pabucunun dama atıldığı günümüzde, âyet ve hadîsleri pozitif ilimlere tatbik etmek ve onların ardısıra koşturmak, bırakın âyet ve hadîse parlaklık kazandırmayı, tam tersine âyet ve hadîse karşı bir cinayettir. Bu mevzuda bugün yazılmış pek çok eserin nasıl yanlış temeller üzerine oturduğu bütün vüzuhuyla 5-10 sene sonra ortaya çıkacak ve iddia sahipleri sözlerinden dönmek mecburiyetinde kalacaklardır. Halbuki, Kur'ân'ın hakikat adına söyleyip de, geri çark ettiği hiç bir mesele yoktur ve olamaz da. Eğer, ilmî bir meseleyi Kur'ân'la tenakûz halinde görüyorsak, ya biz Kur'ân'ı yanlış anlıyoruz ya da ilim o meselede yanılmaktadır.

İkinci Boyut

İkincisi; ruh-u menfûh da dediğimiz akıl, ilim, irade, lâtife-i rabbaniye, his ve şuurla serfiraz "nefs-i nâtika"dır ki, insanın yaratılmasından evvel veya anne karnında belli bir safhadan sonra cenine nefhedilen zîşuur kanun-u emrîdir ve hadisin ifadesiyle, bu ruh embriyolojik vetire esnasında melek vasıtasıyla yavruya üflenir. Bu ruh Hz. Adem'e "O heykel-i evvele kendi ruhumdan nefhettim." fehvasınca, bizzat Cenâb-ı Hak tarafından, Hz. Meryem'e ise Cibril vasıtasıyla üflenmiştir. İşte bu kabil bütün nüfûs-u menfûhaya "ervâh-ı cüz'îye" denir. Yani ruh, cemâlî ve ehadî tecelli ile, fertlerin mazhar oldukları/olacakları ilk mevhibelere bağlı, onların hususiyet, karakter ve kabiliyetlerine göre bir atâ ve sübhanî birer ifâzadır.

Bu ervâh-ı cüz'îyeyi, güneşin, farklı donanım ve farklı hususiyetleri hâiz mahiyetlere, farklı ifâzaları gibi düşünebiliriz; evet, canlı-cansız her nesnenin, onca farklı hususiyetlerine rağmen, zâhirî keyfiyet ve mazhariyetlerini -esbab plânında- güneşten aldıkları kabul edilecek olursa, işte böyle bir durumdaki merâyâ ve mecâlînin kesreti, mütecellînin vahdetine muarız sayılmaz; sayılmaz zira bu, güneşte küll hâlinde bulunan hususiyetlerin, değişik aynalarda tafsîlî bir görüntüye ulaşıp taayyün etmiş cüz'iyat şeklinde kendini göstermesi demektir. Konuyu -tam vazıh olmasa da- böyle bir misale bağlayarak diyebiliriz ki, yeryüzünde, hatta diğer gezegenlerdeki ziyâ, hararet ve sair hususiyetler, güneşin aks-i nuru ve bir mânâda gölgesi olduğu gibi ervâh-ı cüz'îye de ilmî bir program çerçevesinde, zâtî ve sübutî evsâf-ı celâliye ve cemâliye sahibi bir Zât'ın hayat sıfatının bir aksi, Hay ve Muhyî isimlerinin de birer cilvesi ve gölgesi mahiyetindedir.

Bu itibarladır ki, ariflerden hâl ve istiğrak erbabı bazı kimseler, vücud-u zillîye bakarken dahi -biraz da vecd u istiğrak sevgiyle- hep vücud-u aslîyi mülâhazaya aldıklarından veya sübühât-ı vechin ziyası ile medhuş bulunduklarından O'ndan başka bir şeyi görmediklerini, duymadıklarını ifade etmiş; hatta bunlardan ehl-i cezbe bir kısım kimseler daha da ileri giderek, cüz'iyattaki tecelliye, insanın aynadaki cansız sureti şeklinde görmüş ve bütün varlığa hayal nazarıyla bakmışlardır.

Aslında bu bir iltibastır; hâl, zevk kaynaklı ve istiğrak televvünlü bir iltibas.. dolayısıyla onların bu şekildeki mülâhazaları panteistlerin nazari ve felsefi mülâhazalarına karıştırılmamalıdır. Bu iki üslûp arasında zahiren bir benzerlik söz konusu olsa da ehlullah meseleye her zaman bir tecelli şeklinde bakmış; diğerleri ise konuyu hulûl ve ittihadı bağlamışlardır.

İkinci Durum

İkinci durum ve disiplin açısından şunlar söylenebilir; tezkiyesiz "nefs-i emmare"si bulunması itibariyle insan, bir lahza bile gönlünden çıkarmaması gereken en hayati mevzuları sık sık unutulabilir, hattâ bazen onları hatırlamak dahi istemez; buna mukabil, hiç hatırlanmaması gerekli olan hususları da bir türlü gönlünden söküp atamaz. Halbuki o, her zaman, Allah rızası istikametinde hizmeti, amelde ciddiyeti, çevresindeki kimselere karşı sorumluluğunu, ölümü ve ölüm ötesini düşünmeli; buna mukabil, her türlü kini, nefreti, ihtirası, nefsanî haz ve arzuları ruhundan söküp atmalıdır ki; içindeki ruhanîliği söndürmesin, şeytânîliği de hortlatmasın.

Evet, yoldakiler olarak bizim için her zaman, Allah'a iman ve O'nun rızası çizgisinde yaşamayı ganimet bilmemiz; bütün duygu, düşünce ve davranışlarımızla O'nu memnun etmeye yönelmemiz; her yerde ve her zaman hayatımızı O'nun maiyyetine bağlamamız.. ve bu sırlı maiyyet sayesinde -ki

"Burada gizli biri var, sen kendini yalnız sanma" (Mevlânâ)

fehvasınca- her lahza ayrı bir münasebet bulup Onunla gönül irtibatımızı sıkı tutarak, sınırlılığımızı aşp sınırsızlığa yürümemiz, damlayı deryaya döndürüp cüz 'de küllün esrarına talip olmamız bizim için birer esastır. Hayatımızı bu esaslar dairesinde sürdürebildiğimiz ölçüde, olmaz gibi görünen şeyler zamanla birer birer aşılr, cüzler küllün aks-i sedası ve aynası haline gelir, yoklar varlık

rengine bürünür, reşha kamerin önüne geçer, toprak semalar kadar ulvileşir ve zerre gibi çok küçük mahiyetler kâinatlar kadar genişler

Aşıklar Sultanı Mevlâna bu mülâhazayı ifade sadedinde: - Denizin yolunu bulmuş bir küpün önünde, ırmaklar secdeye varırlar." der ve bize kendi varlık hendesemizi aşmamızı, ruhumuzun o sırlı potansiyel vüs'atine ulaşmamızı salıklar.

İkinci Dünya Savaşı

İkinci Cihan Harbi askerî olduğu kadar aynı zamanda içtimaî buutluydu.. dolayısıyla beraberinde dünya çapında büyük komplikasyonlar da getiriyordu. Denebilir ki, bu harpte dünya muvazenesi, o güne kadar hiç bozulmadığı şekilde bozuldu, bütün değerler altüst oldu, topyekün kriterler değişti; derken, insanlık tam yarım asır devam edecek olan bir bocalama devresine girdi. Bu geniş zaman diliminde, değişik sistem arayışı ve sistem denemelerinin yanında çok korkunç içtimaî gelgitler yaşandı: Yığınlar kâh sağa tos, kâh sola tos bir girdaptan başka bir girdaba koşup durdu ve âdetâ bir mahşer dehşeti yaşadı. Bugün hâlâ duyup durduğumuz, sosyalizm, komünizm, maoizm, leninizm, nasyonel sosyalizm ve proleterya hakimiyeti gibi tâbirler, o karanlık günlerin acı hatıralarıdır ve ilerde, içtimaî hareketler tarihi medfeninde birer müstehâse "fosil" olarak sık sık hatırlanacak ve bu "veyl" çağına lanetler yağdırılacaktır.

İkinci Sefer

İkinci sefer; kalp ve kafadaki müteferrik bilgi ve sezgilerden sıyrılarak marifet ufkunda vahdete yürümek ve tevhid zevkini letâifiyle de ifade etmekle gerçekleşir ki, bunu da "seyr fillâh"ın mukabili sayabiliriz. Sâlikin esmâda Müsemmâ-yı Akdes'i duyması; duyup kendini sıfatların vesâyetinde hissetmesi ve acz u fakr yörüngesinde "el-fakru fahrî" deyip, bir "vâhid-i kıyâsî" mülâhazasıyla kendi ufkunda O'na yürümesi, O'nu duyup, O'nu bilip, O'nu söyleyip, zevken O'nun maiyetine bağlanmasından ibarettir. Biz, bu mertebeye "seyr fillâh" dedik ama, bazıları ona, "seyr bi'l-Hak" demeyi daha uygun bulmuşlardır. İşte böyle bir şâhikaya ulaşan gönül eri, esmâ ufkunda sıfat adesesi ile sürekli bu ufkun verâsını ve verâların verâsını izlemeye, gözlemeye alır ve "lâtime-i Rabbâniye" ağını gererek, gece-gündüz hep esrar avlar. Tıpkı

günebakan çiçekleri gibi, gönül gözleri belli bir ufukta, vicdanen bir alış-veriş içinde ve bulunduğu ufkun mehâbetiyle oturur kalkar ve tir tir titrer. Bu mertebedeki bir sâlikin umûmî ahvâlinden her zaman: "Onlar, Rablerine döneceklerinden emin ve kalpleri tir tir titreyerek verdiklerini verirler. İşte bunlardır hayra koşan ve yarışı kazananlar!" hakikatı nümâyândır.. ve o, gözlerini varlığa çevirince hep esmâyı görür; varlık ötesini mülâhazaya alınca da hayrete varır.

"Esmâyı müsemmâdan gayrı göremez ârif;
Esrâra olur vâkıf derviş-i pîr-i geylan.." (M. Lütü)

İkinci Vakti

İşte böyle bir teselli ile mü'min ufkunda zamanı hecelelemeye devam ediyorum: Derken zaman akar, saatler saatleri takip eder; biz yorgun, gündüz yorgun, güneş solgun; bir sürü tebeddül, tegayyür, ümit ve inkisar çağrışımlarıyla birdenbire ufukta ikinci beliriverir. "Salat-ı Vüstâ" farklılığıyla bize gürül gürül bir "hazır ol" çeker.. cismânî bitkinliğimizi atabilmemiz için ruhlarımıza "revh u reyhan" ufkunu gösterir; bizleri yorgun olmayan dakikaların ferahfezâ iklimine çağırır ve gönüllerimize, gurupta renk atmış güneşe bedel, bir ezelî ışık kaynağından kâse kâse ziyâ içirerek ebediyet iştiyakıyla yanıp tutuşan ruhlarımızı ufuk ötesi alemlerin sihriyle baş başa bırakır. Böylece, günün son çeyreğinde seccadelerimizle bir kere daha selamlaşır; selamlaşmak da ne demek, koklaşır; onlara yüz sürer; ses, soluk ve sızlanışlarımızı emanet eder.. ve ayların, güneşlerin, yıldızların emrine "amâde bulundukları Zat'ı, bütün varlık adına ve insanî ufka yaraşır şekilde el pençe divan durarak ta'zimde bulunur.. bu ta'zim ve tebcîli rûku' ile derinleştirir.. secde ile kendi uzaklığımızı aşarak O'nun yakınlığına yürür.. ve böylece ufkumuza damlamaya başlamış akşamın alaca tehassürlerini O'nun huzuruyla ve huzurunda bulunuyor olma ümidiyle yumuşatır; vedâ rengine bürünen hicranlı gün bitimini yeni bir vuslat faslına çevirerek O Ulu Dergâh'ın kapısını tıklatıp "Biz geldik" şeklinde mırıldanır ve herkesin iç içe hazırlıklar yaşadığı saniyelerde inşirahlarla, sevinçlerle soluklanır ve ciddi bir iç temâşâ ile ufkumuzun enginliğine dalar gideriz.

İlahi Âdet ve Kanunların İşleyişı

Yükselip semâlar ötesine ulaşmak da, en yukarılardan yıkılıp, baş aşağı bataklığa gömülmek de, bir imtihan gizliliği içinde insana tevdî edilmiştir. Kader-denk pozisyonunu değerlendiren her ferd, sonsuz irâdeden göreceği destekle, yükselip erilmezlere erebilmesine mukâbil; bu hamle ve bu destekten mahrum bahtsızlar hep dizlerini dövüp acı akıbetlerine ağlayacaklardır.

Ezelden beri ilâhî âdetler, varolduğu günden bu yana tekvînî emirler, hep böyle cereyan etmiş, böyle cereyan ediyor ve böyle cereyan edecektir. Bu ilâhî bir kanundur ve bu kanuna göre, insanın insanlık semâsına çıkabilmesi için, temiz niyet, sistemli düşünce, sarsılmayan bir azim ve sürekli gayrete ihtiyacı vardır. Bu hususlarda insanoğluna ilk yardım, o daha dünyaya gelmeden önce yapılmış, daha sonraki desteklerin de sözü verilmiştir. Artık ona, hemen her dönemeci itibariyle çeşitli lütûflara mazhar olacağı bu sırlı hayat yolculuğunda, sadece döne döne yükselmek kalıyor.

İlahi Günler

O ilâhî günlerin en güçlü referansı hiç şüphesiz imanın, ümidin, azmin yanında, tohumun, toprağın bağrında sıkışmasına denk ızdırap günlerindeki sancı, hafakan ve heyecanlarımızdır. Gelecek günler bunlarla yeşerip bunlarla var olacak, bunlarla yâdedilip bunlarla anılacaktır. Evet, yarınların neşe, sevinç ve sürûru, hep geçmişin çile, ızdırap ve sıkıntıları üstünde tüten sıcak bir buğu, dalgalanan canlı bir ışık ve âheste âheste açan rengârenk bir tomurcuk gibi hatırlanacaktır. Hem de gönüllere ra'şeler salacak kadar bir enginlik içinde...

Madem ki vicdanlarımızda böyle bir baharın şafak emârelerini duyup hissediyoruz; öyleyse daha şimdiden onu, ruhlarımızın enginliğinde yaşayabilir ve gönüllerimize açılan vuslat pencerelerinden temâşâ ederek ona hoşâmedide bulunabiliriz.. bulunabilir ve yüreklerimizi şevkle hoplatan bu kabil duyuş ve sezişlerle en ciğersiz hadiseler karşısında dahi hep neşe soluklayabiliriz. Gerçi ilâhî isimlerin rengârenk bir aynası ve ebedî âlemlerin de sırlı koridoru sayılan bu pırıl pırıl dünyanın bütün güzelliklerini duyup yaşayamayacak, ilelebet onunla beraberliğimizi sürdüremeyecek, hususiyle de onun ihtişamlı dönemlerini idrak edemeyeceğiz ama, ömrümüzü; ebediyete olan imanımız,

ümidimiz üzerinde şekillendirerek, aşk u şevkin kanatlarıyla sonsuza uçabilecek ve bir kere kaybettiğimiz ebediyeti, ihtimal yüz kere bin kere duyabileceğiz. Böyle bir ruh haleti ve ebediyete inanç eksenli düşünce sayesinde, beklentilerimizin hemen her çeşidini, milli mefkûremizi, onu gerçekleştirme adına ortaya koyduğumuz stratejileri, uğrunda ömrümüzü adadığımız dâvâmızı, gözlerimizi açıp-kapayıp beklediğimiz saadetimizi ve her zaman ermeyi planladığımız zevklerimizi kat katıyla duyup yaşayabiliriz. İlerde mutlaka ereceğimize inandığımız mutluluğu, gönüllerimizin yamaçlarında birer cennet manzarası ve cennet çağlıtları şeklinde duyup yaşayacaksak artık geriye kayda değer ne kalıyor ki.? Böyle bir saadet vaadi ve bu ölçüde bir duyuş ve hissediş, şimdiki bulanık binbir lûtûftan daha iyi değil mi.? Zannediyorum gönüllerimizde tüllenen ve bütün beklenti ufuklarımızı kuşatan böylesine engin bir saadet vaadine karşılık, halihazırdaki bütün zevkler, safalar feda edilse de değer..

İlahi Günlerin Şevkiyle Dolmak

Aslında, O'nun aşk u şevki ve O'nun derdi ile yaşayanlar, bir de her derdi unutup gönüllerini O'na vuslat arzusu ile doldurabilseler, içlerinin derinliklerinde ebediyet duygularının estiğini duyacak, kesintisiz zevk-i rûhânîlere erecek ve bir bu kadar zevke bu ömür kâfi değil diyeceklerdi.

Evet O'na olan aşk u şevkimiz, her yerde ve hemen her zaman O'nu arayan bakışlarımız, bu bakışlarla çevremize bile yumuşaklık hissettirmemiz ve bu derûniliklerle her şeyi şefkatle kucaklamamız, rikkatle sevmemiz, bu ölçüde insan olmaya has öyle zevkli enginliklerdir ki; duyup tadanların -bu numûnelerin daimî asıllarına iştîyâk dışında- zannediyorum ruhlarında herhangi bir arzu kalmayacaktır.

İlahi Günlerin Yakınlığı

Burada deryadan bir damla şeklinde ifade edilmeye çalışılan duygular, düşünceler, ümitler, beklentiler, sevinçler, inşirahlar pek çok milli rüyalarımızın gerçekleşeceği, imanların marifetle derinleşeceği, marifetlerin aşk u şevke dönüşeceği, aşkların iştîyâkların rûhanî lezzetlere inkılâp edeceği bir yeni ışıık çağından sadece birkaç katedir.. deryayı gösteren birkaç katre. Şimdilik uzak gibi görülen bu rüyalar âlemi, her şahsın istidat ve kabiliyetine göre başka başka

görülse, hissedilse de, her şeyin, bir müşterek duyuş ve seziş çerçevesinde cereyan ettiğinde şüphe yok. Herkes böyle bir oluşumu, kendi duyuş, kendi seziş ve kendi gönlünün enginliğine bağlı devam ettiredursun; imanın, azmin imkânsızlıkları olur hale getireceği, bütün virajları düzeltip tepeleri sileceği ve patikaları da şehrahlara çevireceği ilâhi günler yakındır.

Öyle zannediyorum ki, maddenin ve maddeci düşüncenin banallaştırdığı iptidaî ruhlar bile -eğer Allah'ın kendilerine bahsettiği insani değerleri inatlarının emrine vermezlerse- bu iman ve aşk u şevk döneminde, Allah'a intisabın diriltici gücünü idrâk ederek bu umumî oluşum insiyaklarına kendilerini salacak ve bu ilâhi günleri tıpkı bir hayat usâresi gibi yudumlayacaklardır.

İlahi Güzellikler Karşısında Tefekkür

Zaten, her zaman çevresini, imanla, iz'anla temâşâ edebilenler için kâinât, dört bir yanıyla, maddi gözlerle görülmeyen, maddi kulaklarla duyulmayan, ancak vicdanla, basiretle sezelebilen, rûhânî zevklerle bezenmiş öyle bir meşher, sonsuzluk nağmeleriyle gürleyen öyle bir beste ve her satırı pek çok kitap muhtevasını aşkın mânâlarla dolu öyle bir kâmustur ki, onu temâşâ eden cennetlere uyanmış gibi olur.. onu dinleyen hurilerin korosuna iştirak etmiş sayılır.. onu okuyan dört kitabın ittifak ve iltika noktalarını paylaşma bahtiyarlığına erer.

Bakınız; Yaratıcı Kudret, gözlerimizin önüne, mârifet, muhabbet ve aşkla dolu mânâlarla, tıpkı bir canlı gibi göğsü kalkıp inen, mevsimlere göre rengârenk fistanlarla süslü ne güzel bir zemin sermiş.! O zeminin bağrında, her zaman kulaklarımıza sonsuzdan nağmeler fısıldayan, fısıldayıp yüreklerimizi hoplatan ve çağılıtlarıyla ebed ebed! deyip akan ne çaylar ve ırmaklar fışkırtmış.! Duygularımızı, düşüncelerimizi büyüleyip başlarımızı döndüren ve şâirâne ilhamlarımızı coşturan semâları renklerle, ışıklarla nasıl büyülü bir esrar yumağı hâline getirmiş.! Arzı bizim için âdeta bir gelin odası gibi bezeyerek, hayatı halli güç bir muammâ olmadan çıkarıp, yaşanan, teneffüs edilen, koklanan, duyulan, zevk alınan ve her zaman arzu edilen bir lezzet, arkası ümitle beklenen bir rûhânî haz ve revh u reyhan seviyesine yükseltmiştir..!

Bu sihirli dünya, görüp sezebildiğimiz kadarıyla âdeta, inanılmaz bir rüya

manzarası, üzerindeki eşya ise, özündeki güzellikleri cömertçe gözlerimizin önüne seren bir cennet yamacı gibidir. Bu farklı bakış ve seziş sayesinde ki bizler, muvakkat hayatlarımızın sınırlı hazlarını aşmak ve bütün varlığın solmayan güzelliklerinden paylarımızı almak için, fâni ruhlarımızı her zaman sonsuza açık tutup, gönüllerimizde ebedin tat ve şivesini duyuyormuşçasına hayatın saniyelerini, seneler haline getirebiliriz.. evet her ruh, nûrânileşmiş böyle bir saniye ve salise sayesinde -tabî o hali kendine mâl edebildiği ölçüde- bekâ billâh mülâhazasıyla ebedileşebilir ve ebediyetin vâridâtından bol bol yararlanabilir.

Bir gün her şeyin sesi kesilse, varlık bütün bütün dilini yutsa ve bize bir şey söylemese, yahut biz onları duyup bir şey anlamasak, şimdilerde gönüllerimizi dolduran o muvakkat aydınlığın izleriyle ruhlarımız, sürekli o nurlu dakikaların arkasından koşacak ve gözlerimiz her yeni ufukta, o ışıktan saniye ve saliseleri araştırarak, sinelerimizde kâh hakikatlerin, kâh ümitlerin tutuşturduğu meşalelerle hep par par parlayacaktır...

İlahi Muhabbet ve Aşk

Aslında, Allah'ın, Zâtına olan sevgisinin (muhabbet-i Zatî) tezahürüne bağlı olarak yaratılan insan, ancak böyle davranmakla yaratılış esprisine uygun hareket etmiş sayılır, yani Allah'ın, Zâtına ve sıfatlarına karşı olan muhabbeti, insanoğlunda O'na karşı aşk şeklinde tecellî edince, işte o zaman insan, yaratılış gayesiyle buluşmuş olur. Ve her şey de, gider, yerli yerine oturur.

Aşk, bütün varlıklar arasında insanoğluna ait bir iç kimliktir. O, bu kimlikle, çocukluk içinde çokluğa takılmadan, güvenle hep öz kaynağına ve merciine yürür, her zaman gönlünde par par yanan aşkın ziyası sayesinde gözleri kaymadan, bakışları bulanmadan, sürekli hedefini gözetler-durur. Hattâ o, her zaman ona kilitlenmiş gibidir; ne manâların aşılmazlığı, ne de mesafelerin amansızlığı, onda katiyen bir duraklama ve inhiraf meydana getiremez. Gerçi aşk yolu oldukça çileli ve ızdıraplıdır ama, insan bir kere de o yola girdi mi, artık elemeler birer birer lezzetlere dönüşür, rahmet, zahmetin önüne geçer; zehir de şeker şerbete inkılâp eder., hele bir de, gönül gözleri tam açılıp da, bakıp gördüğü, temaşa edip gönlüne sindirdiği her nesnede O'na ait izler, işaretler, mesajlar, değişik tecellî dalga boyunda nurlar görmeye başlayınca, artık onun nazarında izafî bütün ışıklar söner gider; güneşler görünmez olur., aylar husufa uğrar.,

yıldızlar, bağı kopmuş teşbih taneleri gibi saçılıp, karanlıklara gömülür.. "Arzın üstündeki her şey fena bulur gider; ancak azamet ve kerem sahibi Rabbinin Zâtı bakî kalır." (Rahman, 26-27) fehvasınca, gönül ufkunu sadece ve sadece kemiyetler ve keyfiyetler üstü O kaplar; O kaplar da, bu seviyeye ulaşmış bir gönül, bedenın küçük bir mazrufu iken genişler ve bir baştan bir başa bütün zarfını kuşatır; hattâ, istidadı ölçüsünde, topyekün kâinatları içine alabilecek bir istiaba ulaşır; ulaşır ve her şeyde O'nu duyar, O'nu hisseder., beden ve cismaniyetinin yer yer araya girmesiyle maruz kaldığı ay tutulması türünden husufları bir ölüm ürperticiliğiyle karşılar ve müşahedesini devam ettirmek için, hep yeni bir lütuf rampasına koşar.

İlahi Tecelliler ve İnsan-ı Kâmil

İnsan-ı kâmilin bütün varlık ve eşyaya tekvinî emirler açısından nezareti, onların ruhlarına feyiz ifazası, mâhiyetlerinin şerh u izahı ve beyanı uygun burhanlarla değerlendirip irfana bağlamak; şuurlu varlıklar zâviyesinden görüp gözeticiiliği de, irşad, pişdarlık, onların ruhlarının tasfiyesi, nefislerinin tezkiyesi ve insanî lâtifelerinin Hakk'a uyarılması şeklindedir. Evet o, halk içinde, tesbit-i kible, tevhid-i kible adına bir pusula ve olgunlaşmaya açık ruhları da insanî kemâlâta yönlendirip yükselten bir mürebbîdir. O'nu tanıyıp atmosferine girebilen herkes, istidâdı ölçüsünde Hakk'a ulaşma ve O'nu bulma yoluna girmiş sayılır. Gerçi Hak, cisim, cevher, araz olmadığı gibi, zamandan, mekândan, mesafeden, hayyizden de münezzehtir; "ulaşma", "bulma" gibi kelimeler O'nun hakkında birer mecazdır. Bunlarla kastedilen şey ise, bize her şeyden yakın O Zât'a karşı mâhiyetimizdeki uzaklığı aşmak, kalben, hissen, zevken O'nun yakınlığını duymaktır.. Evet, hayvâniyetten sıyrılıp cismaniyeti aşan hemen herkes, kabiliyeti ölçüsünde, "bî kem u keyf" kalben O'nun yakınlığını duyar, basiretiyle temâşası zevkine erer ve ruhuyla da her zaman üns yudumlayabilir. Bu mevzûda, herkesin belli şeyler duyup hissetmesi söz konusu olsa da, tam mazhariyet, sürekli aynadarlık ve kusursuz aksettirme, küllî tecellinin mazhar-ı tâmmı olan insan-ı kâmile mahsustur.

Bütün varlık, esrar-ı ulûhiyeti insan-ı kâmilde duyup hissettikleri gibi, Hazreti Zât da, başka aynalardaki tecelli ve zuhuru, has bir mânâda bu mir'ât-ı mücellâda temâşâ buyurur. Bu itibarla da insan-ı kâmil, fânîler arasında Bâkî'yi gösteren câmi öyle bir aynadır ki, onu gören Hakk'ı görmüş, onu seven Hakk'ı sevmiş, ona uyan Hakk'a ubûdiyet neşvesine ermiş olur. Aslında bütün bunlar,

asliyet plânında ve külliyyet çerçevesinde hakikî insan-ı kâmil ile alâkalı hususlardır. Zilliyet dairesinde ve cüz'iyet çizgisinde kemal sahiplerine gelince onlar, bittebeiyeye bu payeyi ihraz ederler. Bunlar, ilim, irfan, muhabbet, aşk u şevk, cezb u incizab hususunda hakikî insan-ı kâmilin mirasçılarındırlar ve mevhîbeleri, misyonları itibarıyla da aynı sofranın davetçileri ve davet edilenleri sayılırlar.

İlahi Tecellinin Perde ve Bölümleri

Tecelli-i Rubûbiyyetin birkaç perdesi vardır:

1- Tecelli-i Zât'tır. Bu tecelli her ne kadar esmâ ve sıfat ötesi bir tecelli ise de, mülâhazada infirad esasî söz konusudur. Muhammediye Sahibi, satır aralığında i'tizâlî iğneleyerek bu rûhânî idraki şöyle ifade eder:

"Hayali nakş-ı canımda münkeşif olalı gönlüm
Hep ism ü resmi mahvetti bu tasvir-i misalîden.
Yüzünü görmeye imkân, çû vardır arz-u mendim,
Kulağım hâlîdir zira kelâm-ı i'tizâlîden..."

2- Tecelli-i Sıfat'tır ki, Zât'tan ayrı ve muayyeniyet içinde bir veya birkaç sıfatla olan tecellidir ve iki bölümde mütalâa edilir:

Birincisi, ashab-ı temkînin mazhar bulunduğu celâlî tecelli, ikincisi de, erbab-ı telvînin lazımı olan cemâlî tecellidir.

Bu itibarla, bir sâlike vücud sıfatıyla tecelli edildiğinde, eğer o zât temkin ve teyakkuz erbabından değilse, Hz. Cüneyd gibi: 'Cübbemin altında O'ndan gayrısı yoktur' diyebilecektir. Vâhidiyet sıfatının tecellisi söz konusu olduğunda, yine erbab-ı temkin olmayanlar, zevk ettikleri hâlâtı, Hz. Bayezid gibi: 'Ben özümü tesbih ederim; şanımla ne yücedir!' şeklinde konuşabileceklerdir.

Bekâ sıfatının ihâta ve istilâsı bahis mevzuu olduğunda da Hallâc-ı Mansûr misillü: 'Ene'l-Hak' türünden şathiyyat söz konusu olabilecektir.

Ve tabîî, zevkî ve hâlî olarak değil de, hakikî bir temessülle kudret ve iradeye mazhar olan birisi için ki asliyet plânında -o Hz. Ruh-u Seyyidü'l-Enam'a has bir keyfiyettir- "Attığını sen atmadın; bilesin ki onu Allah attı" (Enfâl, 17) şeklinde tecelli edecektir. Veya hallâkiyet sıfatına bir mir'ât-ı mücellâ olma haysiyetiyle Hz. Mesih için "Çamurdan kuş şeklinde bir şeyi inşa edip ona üfürürsün de o da

biiznillah kuş olur" (Bakara, 260) mahiyetinde bir fevkalâdelik söz konusu olacaktır.

3- Tecelli-i Ef'aldır.. ve bu tecelli, tecelli-i sıfattan bir bölüm olup fânî fiillerin bâkî fiillerde fenâ bulması demektir ki, bunu da yine Muhammediye Sahibi gayet selis bir üslubla şöyle ifade eder:

"Yine arz eyledi Dilber nurun kasr-ı Celâlîden,
Yine nâlân-ı şeydâyım şarâb-ı Lâyezâlîden,
Yine keşf-i hicab etti gözüm gönlüm cehaletten,
Ki, bu cana nida geldi nida-i Züt'teâlîden..
Anın sevdasını buldum, geçip sevda-yı sevdadan,
O sevdayı bulan geçti bu sevda-yı melâlîden..."

Tecelli pususuna yatmış sâlik, bazen o denli mahmur hale gelir ki; baktığı her yerde ve her şeyde O'nu duyar, O'nu hisseder; hattâ bazen kendisine, hâlin galebesi neticesinde nereye baksa, sürekli orada kendini görür ve böyle bir ruh hâletiyle bazen 'Ene'l-Hak' iltibasına, bazen de -İki cihanda benden başkası mı var?' şathiyyatına girebilir.

İleri Bir Medeniyetin Şartları

Konuyu bir başka zaviyeden ele alacak olursak; bir medeniyetin bütün muhassalası ve verileri, o medeniyetin ta kendisidir. Unutulmamalıdır ki, medeniyet vakasının en temel rüknü yetişmiş insan, en hayatî esası hür ve müstakil bir ülke, en kıymettar sermayesi de zamandır. Hemen bütün ileri ülkelerin bu dinamikleri çok iyi değerlendirdiğinde şüphe yok.. onlar, bu dinamikleri değerlendirmenin yanında, her zaman iyi bir iş bölümü yapmış, uzmanlığa saygılı olmuş, insana değer vermiş, başarıları ödüllendirmiş ve Allah'ın kendilerine bahsettiği ilk imkânları en iyi şekilde değerlendirmişlerdir. Aksine, mesâisini çok iyi tanzim edememiş, insanlar arasında ciddî bir iş bölümü yapamamış, yeraltı, yerüstü zenginliklerinin şifresini çözememiş, insanın gerçek değerini kavrayamamış ve zamanı sıkıştırma sıkıştırma değerlendirememiş toplumlarda ise, bu kıymetler üstü kıymet ifade eden dinamikler tıpkı kadrini bilmeyen bir satıcının eline düşmüş kıymetsiz zannedilen herhangi bir nesneden farkı yoktur.

Bugün, kendi medeniyetlerinin akislerini tarihe ve haritalara aksettiren

bütün milletler, böyle bir değerlendirme ve tanzim etme ameliyesi, böyle bir terkip ve tahlil kabiliyeti, böyle bir metafizik mülâhaza ve mistik coşkuyla tarihin sayfalarında altı çizili yazılar haline gelmiştir. Brahmanizmden Budizme, Yahudilikten Hıristiyanlığa, ondan da İslâm'a uzanan çizgide dünya kadar millet, iman, aşk, metafizik mülâhaza beşiğinde sallana sallana toprağa, insana ve zamana âdeta cennetlik değerler kazandırmışlardır.

İleri Ülkelere Göre Durumumuz

Bizim, ileri ülkelerden, ne fizikî güç ne de manevî değerlere sahip olma bakımından herhangi bir eksliğimizin olduğu katiyen söylenemez. Ne var ki zamana sözünü geçirme, onunla içli-dışlı olma ve onun her parçasını bir pırlanta gibi değerlendirmeden yana, onlardan geri, hem çok geri olduğumuz da bir gerçektir.

İlham ve İ'lam Farkı

İlham, i'lâma göre bâtinî bir bildirme olup, feyiz yoluyla kalbe ilka edilen ilim ve irfan demektir ki, şer-i şerifte hüccet ve delil sayılmadığı gibi ilzam ediciliği de söz konusu değildir. İ'lâmda, cehd ü gayret ve kesbin esas sayılmasına karşılık, ilhamda irade, cehd ü gayret ve kesbin şart-ı âdî plânında murââtları bahis mevzuu olsa da mesele tamamen mevhibe yörüngeli cereyan etmektedir. Ayrıca ilham, vahyin aksine büyük ölçüde vasıtasız kalbe ilka edilmekte ve hususî bir muhavere veya muhabere şeklinde gerçekleşmektedir ki, vasıta söz konusu olduğu durumlarda bile bu vasıtanın görülmesi, şehadeti ve rehberliği asla bahis mevzuu değildir.. evet; cumhura göre vahiy melekleri, peygamberlerden başkasına inmez, onlara görünmez ve onlara mesaj getirmezler...

İlham ve İlm-i Ledün

İlham, ilm-i ledünnün en önemli kaynağıdır ve hususî mânâsıyla olmasa da, ilm-i ilâhînin tecellileriyle alâkalı en geniş bir alanı işgal eder. İlham, insanın ihtiyarı dışında, onun gönlüne bir mevhibe olarak tecelli edince ona "hâtır"

denir. Ancak, bazen böyle bir hâtır veya ihtara, Hak'tan geldiği kendi karîneleriyle kat'î değilse, şeytanın belli şeyler bulaştırması da söz konusu olabilir. Kendi karineleriyle Hak'tan geldiği muhakkak olan bir ilhama rahatlıkla ilm-i ledün diyebiliriz. Böyle bir esintinin Hazret-i "İlim"den geldiğinin en önemli emaresi, bu türlü vâridâtın Kitap ve Sünnet'e muvafakatıdır. Bu iki asılla test edilip de doğru çıkmayan hâtır veya sûfilerin sıkça kullandıkları bir kelimeyle ifade edecek olursak, havâtırın, nefsin hevâcisinden ve şeytanın vesveselerinden olması ihtimalden uzak değildir. İşte, böyle bir ihtimalin bahis mevzu olmadığı bir hâtırın Hazret-i İlim'in tecellilerinden bir feyiz olduğunda şüphe yoktur.

Aksine, şeytanî vesveselerin bulaşmış olması muhtemel bulunan havâtır, şeytanî; içinde nefsin hazlarının duyulup hissedileni de "heces" veya hevâcis-i nefsanîdir ki, böyle bir aldatılma alanına itilen sâlik, hemden Cenabı Hak'ka teveccüh edip, durumunu, şeriatın muhkemâtına göre yeniden ince bir ayara tabi tutması gerekir.

İlhamın Vahiyden Farkı

Peygamberlerden başkasının ilhamı, Kur'ân ve Sünnet-i Sahiha'nın muhkemâtına uygunluğu ölçüsünde kabule şâyân görülüp şer'-i şerife muvafakatı çerçevesinde tâlî bir esas sayılsa da, sübjektif ve vicdanî bir hâdisedir ve bağlayıcılığı da söz konusu değildir. Enbiyâ-yı izâma gelen vahiy ise; o, tamamen objektiftir; vicdan, nefis ve maddî ihsasların ötesinde vukuu kat'î ve "ilme'l-yakîn" derecesinde, hatta "ayne'l-yakîn" mertebesinde bir hâdise-i semâviye-i ilâhiyedir.. ve umumiyet itibarıyla da bir elçi vasıtasıyla gerçekleşmektedir.

Derken Allah, kuluna vahyettiğini vahyetti." (Necm/10) âyetiyle anlatılan -bu, aynı zamanda vahyin geliş yollarından biridir- özel duruma gelince o, müstesna bir kurb kahramanına, vasıtalar üstü hususî bir teveccüh ve miraç hakikatinin ruhuna uygun semâvî bir iltifat ve ekstra bir armağandır.

Bu kabil hususî tebcil ve takdirlerin dışında vahiy, ilk nüzûlünde melek vasıtasıyla gerçekleştiği gibi, daha sonra da büyük ölçüde hep böyle bir muvâcehe ve mukabeleye bağlı cereyan etmiştir; cereyan etmiş ve çok defa bir melek aracılığı söz konusu olmuştur: Melek, getirdiği mesajları Peygamber'in kalbine ilka ettiği gibi, aynı zamanda, vahye esas teşkil eden Kur'ân âyetlerinin

nasıl telâffuz ve tilâvet edileceği konusunda da Nebî'ye üstadlık ve rehberlik yapmıştır; nihâî durumu itibarıyla mefdûlün fâdıl'a, hususî bir mânâda muvakkat rüçhaniyetinin gereği bir rehberlik...

İlim Adamları ve Din Gerçeği

Ayrıca, düne kadar dinin müdâfileri sadece ilâhiyatçılar arasından çıkıyordu.. şimdi, bu müdâfi kadroya, biyolojistler, fizyolojistler, antropologlar, zoologlar, hekimler, matematikçiler, fizikçiler, kimyacılar, psikologlar, sosyologlar gibi pek çok fen ve ilim adamı da katılmakta ve din gerçeğinin ölümsüzlüğünü ilân etmektedir.

Bizde hâlâ bazı çevrelerin "pozitivizm" deyip materyalizmi müdafaa etmeleri, materyalizmi müdafaa ederken de "marksizm"i'nin çerik-çürük ve modası geçmiş ütopyasına takılıp kalmaları ne hazîn, ne acı ve ne utandırıcıdır! Allah'tan, bunların propagandaları çok aptalca ve ancak çocukları kandırabilecek seviyede olduğundan hedeflenen noktalara katiyen ulaşmamakta, akıl, firâset, basîret ve iz'ân insanlarına çarpıp kırılmakta; dolayısıyla da, dünyanın gaflet yıllarına nispeten tesiri daha da mevziî kalmakta ve bu mevziî durum da her geçen gün biraz daha daralmaktadır.

İlim Anlayışı

Günümüzde modern ilim ve teknolojik gelişmeler, insanoğlunun gözlerini öylesine kamaştırdı ki, artık o, iki adım ötesini görememekte, ilim ve teknolojinin dışında hiçbir şeye tam güvenememekte, güvenmek bir yana; mevcut teknik imkânlarla her müşkülünü yenip, her problemini çözebileceğine inanacak kadar çarpık kanâatler taşımaktadır. Böyle bir aşırılığın, insan-oğluna neye mâlolacağını kestirmek zor olmasa bile, bu mevzuda verilecek herhangi bir hüküm için zamanın tefsirini beklemeyi daha faydalı bulmaktayız. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki; her şeyde ifrat ve aşırılık zararlı olduğu gibi, ilmin bir "put" haline getirilerek bütün değerlerin ona götürülüp bağlanması da, hem insanlık adına hem de ilimler adına fevkalâde tehlikeli ve zararlıdır.

İlim Düşüncesi ve İlim Aşkı Canlı Tutulmalı

Evet, bu esaslar ve bu esasların ifade ettiği ruh ve mânâ zımnen dahi olsa toplumun ruhuna sindirilmeli, örflerimiz, âdetlerimiz içinde yeşerip kök salmaları sağlanmalı; aile, mektep, mabed, kışla gibi toplumun hiçbir kesimi bu ruh ve bu mânâdan mahrum bırakılmamalıdır. Çocukların ruhu daha ilkokul sıralarında bu mânâ ve bu ruhla yoğrulmalı, onlarla şahlandırılmalı ve daha sonraki dönemde de doz ayarlaması yapılarak onların ruhlarına hep aynı duygu ve aynı düşünce mutlaka içirilmelidir.

Aslında, ilmin kendisinden daha mühim olan bir şey varsa o da, ilim zihniyeti ve bu zihniyetin dayandığı prensiplerin ruhlara nakşedilmesidir. ,ok erken yaşlarda başlayıp, belli dozlarla gençliğin ruhuna duyurulmaya çalışılan bu husus en az ana sütü kadar önemli ve o kadar da yararlıdır. Dahası bu ilim aşkı ve ilim ahlâkı, yediden yetmişe toplumun her ferdine behemehal aşılmalıdır ki, cemiyetin değişik kesimleri arasında, düşünce, felsefe ve kültür farklılığından dolayı sürtüşmeler olmasın ve yığınlar teâruzların ve çekişmelerin ağında müsademe ve çözülmeler yaşamassın..

Bu hususun ahlâkî buudu, başlı başına tahlili gerektiren bir konu olması itibariyle şimdilik ileride hususi bir tahlil deyip geçiyorum.

İlim Düşüncesi ve Metafizik

Eğer bundan sonra bir kere daha ilmin aydınlık atmosferinde yeni bir dünya inşa etmeyi düşünüyorsak -ki düşündüğümüze şüphe yok- bunu ancak, o engin metafizik mülâhazalarımızla vicdanlarımızdan ruh ufkunu temâşâ ede ede gerçekleştirmemiz mümkün olacaktır. Zaten yakın tarihimiz itibarıyla böyle önemli bir hususu ihmal ettiğimizden dolayı değil midir ki, onca çabaya rağmen, milletimizde bir türlü ne ilim aşkı, ne ilim düşüncesi, ne de Batı standartlarında bir ilim felsefesi geliştirememişizdir.. geliştirememişizdir; çünkü hakikat aşkı, ilim aşkı ve ilim düşüncesiyle kitlelerin gönlüne inememişizdir.

Bugün, ilim veya bilim adına kullandığımız esaslar, hayat-kâinat ve varlık felsefemiz, başkaları tarafından daha önce ortaya atılmış nazariyelerdir.. ve bunların nüveleri de katiyen bizim mantığımız, bizim muhakememiz, bizim

sancılarımız ve bizim gayretlerimizin ürünleri değildir. Bizim ızdıraplarımızın, bizim fikir çilelerimizin, bizim ilhamlarımızın ve bizim hafakanlarımızın doğurmadığı şeylerden istifade etmeye kalkmak -hele doğrudan doğruya olursa- ruh velûdiyetimizi öldürmek ve düşünce hayatımızı kısırlaştırmak demektir.

Gerçek ilim düşüncesi, metafizik tecessüs ve ruh ufku sayesinde; varlığın herhangi bir parçası ve kâinatın herhangi bir disiplini karşısında, her zaman o parça ve o disiplini eşyanın bütününe bağlayan âlemşümul bir görüşü, bir yorumu bize anlatan düşüncedir. Böyledir; zira o, bütünü birden kompoze edebilmenin sihirli formülünü ihtiva etmektedir.. evet, parçanın verdiği ilham ve sezisler bazen belirsizliğe, izah edilmezliğe takılıp kalmalarına mukabil, bütün, kendi tamamiyetinin referansı sayılır.

İlim Düşüncesinin Geliştirilmesi İçin Dikkat Edilecek Hususlar

Yeniden ilim aşkını ve düşünce iradesini elde etmeye çalışırken, realiteler görmemezlikten gelinmemeli ve tecrübeler de gözardı edilmemelidir. Evet, realite duygusu, aklın nezaretinde, vicdanın kontrolünde; görme, işitme, tatma, koklama ve dokunma kabiliyetlerimizle aynı çizgide değerlendirilmeli.. ve ilim yuvaları, bilim araştırma merkezleri ve bu istikametteki konferans, sempozyum, panel şeklindeki çalışmalar hep bu düşünceye omuz vermeli ve gönüllerimizde ilim aşkı, ilim heyecanı uyarılmalıdır. Sebepler dairesinde sebeplere riayet bir vazife, onları görmemezlikten gelmek ise bir cebriliktir. Orta yol, sebepleri gözetmede en küçük bir boşluğa dahi meydan vermeyecek kadar tedbirli ve temkinli olmak, Allah'a itimat ve güvende de başka hiçbir şeye takılmama ölçüsünde mütevekkil bulunmaktır. Sebep-netice, illet-mâlul arasındaki münasebetler muteber sayılmalı ama, düşünce dünyamızda koyu bir determinizmaya da yer verilmemelidir. Olsa olsa orta yol mülâhazalı bir şartlı determinizmaya kapı aralanabilir. Böyle bir tevil esnekliği ne derece mazur görülür bilemeyeceğim ama, bizim dünyamızda da, illiyet ve tenasüb-ü illiyet prensipleri üzerinde bu kadar olsun durulmuş ve değişik değerlendirilmelere gidilmiştir.

İlim Düşüncesinin Tahrip Edildiği Yıllar

Bir garip husus da şu ki; Allah'ın, kainatın bağrına serpiştirdiği ruh, mânâ ve muhtevayı dile getiren bu ezeli hutbeyi istismar etmek isteyenler uyarılacağına, dinin ruhuna cephe alındı ve o temizlerden temiz kaynak bulanık gösterilmeye çalışıldı.. derken, yılan, akrep zaafı türünden zaaflar çatışması başladı.. ve bu mübarek dünya bir baştan bir başa şuursuzca vuruşmaların arenası haline getirildi. Artık her yanda, hırsların, kinlerin, nefretlerin hay huyu duyuluyor ve her taraf mukabele-i bilmisil kaide-i zalimanesinin homurtularıyla inliyordu. Ve tabii arada kaza kurşunuyla giden yine bizim şerefimiz, pâyimâl olan bizim ruhumuz, sürüklenip bir kenara itilen bizim ilim aşkımız ve öldürülen de bizim ilim düşüncemizdi.

Bu garip dönemin karakteristik özelliklerini şöyle hülâsa etmek mümkündür: Düşünceler olabildiğine dekolte, davranışlar alafranga ve sun'î, üslûp taklitçi ve hemen her zaman tahakküm edalı, başkalarını yok edip onun yerine geçme düşüncesi, hastalık halinde, herkeste korkunç bir kindarlık, her yerde zalimce düşüncelerin -onlara da düşünce denecekse- vuruşması ve her kesimde birbirini yutmakla beslenme hırsı...

Aslında, bunlar bizim dünyamızda olmamalıydı; zira bizim kitabımız adalet ahlâkı ve adalet aşkıyla gelmiş ve o güne kadar duyulmamış bir derinlik ve belâgatla, müntesiplerine sürekli peygamberlik ruh ve mânâsını talim etmiştir. Onun neşrettiği nur sayesinde, niceleri kendilerini aşarak başkaları için yaşama çizgisine ulaşmış.. ve her biri, insanlığı sonsuza taşımaya azmetmiş birer ıfık süvarisi olmuştur. Her şeyi sonsuzluk aşkı etrafında örgüleyen ıfık süvarisi.

İlim İnsanlığın Hizmetinde Olmalı

İlim; fizik, kimya, astronomi, tabâbet ve daha çeşitli dallarıyla insanlığın hizmetinde ve her gün ona yeni yeni armağanlar vermektedir.

Evet, ilim ve teknik insanın hizmetindedir ve ondan korkmak için, ciddi hiçbir sebep de mevcut değildir. Tehlike ilmilikte ve ilme göre bir dünya kurmada değil; tehlike cehalette, şuursuzlukta ve mesuliyet yüklenmeden kaçınmaktadır.

Bazen bilgili ve plânlı davranışların da kötü neticeleri olabilir. Buna diyeceğimiz yoktur. Ancak bilgisizliğin ve plânsızlığın, daima kötü neticeler doğurduğu da muhakkaktır.

Binâenaleyh, ilmin ve tekniğin getirdiği şeylere düşmanlık yerine, onu insanlığın saâdetini hedef alacak şekilde kurmak gerektir. İşte bugün insanoğlunun en büyük meselesi de budur. Yoksa ne feza asrının önüne geçmek, ne de atom ve hidrojen bombası düşüncesini beşerin kafasından silmek mümkün değildir.

Öyle ise, önümüzde bir tek yol kalıyor; o da, nâehlin [2] elinde öldürücü bir silah haline gelen ilim ve onun "ürünlerine" sahip çıkıp; insanlığın dünya ve ukbâ mutluluğunu hedef alan bir dünya kurmaktır. Aksine makineye küfür savurmanın, fabrikaya lânet yağdırmanın kazandıracığı hiçbir şey yoktur. Makine işleyecek, fabrika da tütüp duracaktır. Ve tabii, kafa-kalp izdivâcına yükselmiş hakikat erleri, korku ve küskünlükten vazgeçip, eşya ve hâdiselerin içine girecekleri âna kadar, ilim de, ilmin semereleri de insanlık için zararlı olmaya devam edecektir. [2] Nâehil: Ehliyetsiz, beceriksiz.

İlim, eşyâ ve hâdiselerin bize anlattığı, tekvînî emirlerin [1], önümüze açıp döktüğü şeylerin hissedilmesi, kavranması ve Yaradan'ın yüce maksatlarının sezilmesi demektir. Eşyaya hükmetme mevkiinde yaratılan insan; görececek, okuyacak; sezecek ve öğrenecektir. Öğrendikten sonra da, hâdiselere sözünü geçirme ve onları teshir etme yolunu araştıracaktır. İşte bu nokta, Yüce Yaradıcı'nın emriyle, eşyanın insana, insanın da kendi Yaradan'ına teslim ve mahkûm olduğu noktadır. [1] Tekvînî emirler: Yaradılışa, yaratmağa ait işler.

İlim ve Bilim Kavramları

Her şeyden önce belirtmeliyiz ki, din-ilim tenakuzunu iddia eden kişilerin bahsini ettiği şey, 'ilim' değil, 'bilim'dir. İlim, 'aydınlık' kokan 'din' kokan bir kelimedir; hakikat soluyan ve kişiyi Sırat-ı Müstakîm'e götüren bir ışık kaynağı, bir gerçekler manzumesidir. 'Bilim' denilen şey ise, kendisine biçilen elbise, yüklenen fonksiyon ve kazandırılan manâ ile karanlıklar, kaos ve kara delikler manzumesidir. İlim, bizde doğup büyümüş, aslını ve çekirdeğini bizden almışken, bilim, rasyonalizmiyle, pozitivizmiyle batının mahsulüdür. Bu bilim, hakikati ve bütün hakikatlerin kaynağı mutlak hakikati inkârla işe başlar ve hatalar, yanlışlar, ihtimaller üzerinde gide gide güya doğruya varmaya çalışır.

Oysa, elde bütün yanlışların vurulacağı, bütün gerçekdışların tartılacağı bir hakikat olmadan, doğruya nasıl varılabilir? Her şeyi değişir gören bilim, bir 'Değişmez'in varlığını kabul etmeden, değişmeler ve değişenler üzerinde nasıl çalışabilir? Değişmez kaideler ve sabit hakikatler olmadan deneyin, tecrübenin ve gözlemin halledeceği hiçbir şey yoktur. Onlarla insanın dünyasını aydınlatmak mümkün değildir.

İlim ve Dinin Sığlaştırılması

Ne var ki her zaman ilmin, belli düşünce, belli cereyan ve belli doktrinlerin yedeğine verilerek, ufku sığlaştırılıp, hazımsız, mütehevvir, kavgacı ve hakikatin yolunu kesen bir gulyabanî haline getirilmesi mümkün olduğu gibi, semavî bir gerçek olan dinin de, fanatik düşüncenin elinde kin, nefret, gayız, intikam hislerine me'haz gösterilmesi her zaman ihtimal dahilindedir. Bir objenin kendi zıddı gibi vehmedilmesi ne büyük çelişki!

Şimdi bir bilim yuvası düşünün ki -aslında o, mâbed gibi mukaddestir- şu şekilde veya bu şekilde herhangi bir felsefî cereyana takılmış, hattâ ona esir olmuştur. Orada ilim, hür olmayan bağınaz bir düşüncenin elinde tutsak demektir ve cehaletin en lânetle anılanına rahmet okutturacak kadar da mel'undur. Ve bir din ki, siyasî-gayri siyasî bazı hiziplerin çıkarlarına vasıta yapılmak istenmektedir; artık mâbed o hizbin daraltılmış mâlikânesi, orada ibadet de bir tür teşrifat merasimi haline getirilmiş demektir ki; böyle bir durumda, dinin de, diyanetin de lâhutîliğine kıyıldığında şüphe yoktur.

Evet, bir toplumda eğer bazıları "ilim" diyor ve bilim yuvalarını kendi villalarıymışçasına arzularının, heveslerinin, ideolojilerinin vitrini gibi kullanıyorlarsa, o ilim yuvaları çoktan mâbed olmadan çıkmış, arzuların, hırsların, nefretlerin bilendiği bir arenaya dönüşmüştür. Yine bir cemiyette eğer bazıları "dindarlık" diyor ve kendileri gibi düşünmeyenlere; düşünmeyip onlarla aynı siyasî mülâhazaları paylaşmayanlara kâfirlik, zındıklık, münafıklık sıfatlarını yakıştırabiliyorlarsa, böylelerinin temsilinde din -günahı bu sahte temsilcilere ait- insanları Allah'tan uzaklaştırma, onların gönüllerini karartma ve ümit kapılarını yüzlerine kapama gibi tamamen onun maksad-ı tenziline muhalif bir fobi haline getirilmiş demektir. Doğrusu, kinle, nefretle, gayızla köpüren ağızlarda ve ruhları karartan kalemlerde din düşmanlığı ne ölçüde bir bağınazlık ve şeytana sunulmuş onu memnun eden bir armağansa; "din" deyip

filan görüşü, filan düşünceyi kritik adına sıkılarak havaya kaldırılmış yumruklar da o ölçüde bir yobazlık ve gök ehlini hüzne boğacak bir cehalet örneğidir.

İlim ve Dünya İlişkisi

Her zaman bir coşkun sel gibi kükreyerek istikbale akan ve yerinde göz kamaştıran bir bahçeye de benzetebileceğimiz, her yanından canlılık fışkıran bu dünya, insanın mütâlâasına sunulmuş bir kitap, temâşâsına arz edilmiş bir meşher ve nihayet müdahale etme hakkıyla bizlere tevdi edilmiş bir emanettir. Böyle bir emanet karşısında insanın vazifesi ise, mütâlâasına sunulan bu kitabı okuyup perde önünü ve perde arkasını kavrayıp yorumlamak; bu sırlı meşheri tetkik edip ihtiva ettiği mânâları değerlendirmek; ve bu emaneti bugünkü-yarınki insanların yararlanabileceği şekilde işletmek iradesidir. Siz isterseniz, varlık ve insan arasındaki bu münasebete ilim de diyebilirsiniz..

İlim ve Düşünce Aktivitelerinin Geliştirilmesi

İnsanoğlunun varlık ve hâdiselere bakışı, bu bakışı yerinde değerlendirip birer bilgi kaynağı haline getirmesi, eşya ve bilim arasında gelip-gidip sürekli bir şeyler üretmesi., gibi zihnî ve fikrî aktiviteler, dil ve düşünce münasebetleri dediğimiz hususların esasını teşkil eder. Bu münasebetlerin iyi kavranıp, iyi değerlendirilmesi, milletlerin ilim ve düşünce hayatları adına çok önemlidir. Bu, bizim milletimiz için de her zaman en ehemmiyetli konulardan biri olagelmıştır. Bir kere, milletimiz adına gelecekteki beklentilerimizin gerçekleşmesi, büyük ölçüde bu aktiviteleri en iyi şekilde değerlendirmeye bağlıdır. Yakın bir gelecekte, yepyeni esaslara dayalı ve aynı zamanda dünyaya da açık, engin bir düşünce çağının başlatılmasında önemli bir adım sayılan bu çizgideki her faaliyet, bizi bir kaç adım daha devletler muvazenesindeki yerimize yaklaştıracaktır. Elverir ki biz, bir yandan dil ve düşünce arasındaki münasebetleri koruyup kollarken, diğer yandan da bugünü, dün ve yarın hesabına kusursuz bir şekilde değerlendirelim; ne, her eski eskimiştir mülâhazasıyla atalım, ne de bütün bütün geçmişe yönelerek her yeniye karşı kapılarımızı kapatalım. Aksine, her zaman geçmişe en içten duygularla kucaklarken, yarınları da gelişmelere ve değişmelere açık bir mantıkla

selâmlayalım; selâmlayıp, millî kültürümüzün dil ve düşünce gibi en önemli unsurlarını, âlî bir hâtıra olan maziyle, yükselmesine baş-koyduğumuz geleceği birbiriyle çatıştırmayalım ve birbirine feda etmeyelim.

Evet, bir taraftan yeni çalışmalarla, millî ruh köklerimizi tespit ederek onlara dayanmaya, hattâ onları aşmaya uğraşırken, diğer taraftan da, yaşamak için yenilenmek, meyve verebilmek için her zaman canlı kalmak mefkûresiyle, gönüllerimiz, ruh ve mânâ köklerimizde, gözlerimiz, geleceğin art arda ufukları ötesinde, yaşamayı ve inkişaf etmeyi "olmazsa olmaz!" ölçüsünde bir düstur kabul ederek, hiç bitmeyen bir açılma iştiağıyla yaşamalıyız ki, hayatlarımızı onların yaşamasına bağladığımız gelecek nesilleri de yaşatabilelim.

İlim ve Edebiyatın Önemi Artacak

Hazreti Âdem'de icmâlen tecellî eden ilim ve beyan hakikati, Kur'ân vesayetinde Hazreti Ruh-u Seyyidü'l-En'am'la tafsile ulaşmış, beklenen meyvesini vermiş ve hükmünü icra etmiştir. Şimdi eğer dünya, daha bir süre olduğu gibi devam edecekse, önümüzdeki yıllarda ilmin, nihâî hızına ulaşmasına karşılık, dil de, en güçlü hatipleri ve en zengin hutbeleriyle hemen her mahfilde ona tercüman olmaya çalışacaktır.

Evet her zaman, ihtiyaç ve zaruretlerin bağrında beslene beslene gelişen beyan, aynı ortamda son bir kez daha sultanlığını ilan ederek, sözünü herkese ve her şeye dinlettirip, bir kere daha gücünü ortaya koyacaktır. İsterseniz siz buna, inkişaf etmiş Kur'ân Çağı'nın yeniden yaşanması da diyebilirsiniz., hakikat aşkıyla ilim aşkının, anlama sevdasıyla anlatma tutkusunun, insanî değerlerle onları takdirin iç içe yaşandığı bir Kur'ân Çağı. Bu arada şu hususun vurgulanmasında da yarar görüyoruz; geleceğin düşünce mimarları, dil üstadları, ne yapıp yapıp bizim perişâniyet ve yetersizliğimize emanet edilmiş bulunan beyana sahip çıkmalı, onun dilindeki bağı çözmeli ve kendi düşünce dünyamız hesabına mutlaka ona, kendini ifade edebilme imkânı hazırlamalıdır. Yoksa, daha uzun süre bülbül nağmeleri beklediğimiz yerlerde hep saksâğan sesi dinleyecek ve gül yolunda dikenlerin iz'âcından kurtulamayacağız.

İlim ve İnanç İlişkisi

Evet, ihtiraslar ve egoizmanın baskısı altında oluşturulan organizasyonlarla ne sağlam bir düşünce, ne ilim sistematığı ne de netice vaat eden bir aksiyon meydana getirilemez. Getirilmesi bir yana bir zift gibi içimizi saran bu baskıcı güçler, bizi temel düşüncelerimize zıt bir noktaya sürükleyecekleri gibi, taassup, bağnazlık, fanatizm sözcükleriyle ifade edeceğimiz dış baskı ve zorlamalar da hakikat mülâhazasına açık düşünceleri hayata geçirmemize imkân vermeyecektir. Zaten, düşünmeden bir mülâhazayı hemen kabullenmek, bir şahsı veya bir zümreyi bilâ kayd u şart başkalarına tercih etmek, bazı kimseleri pohpohlayıp göklere çıkarmak, zamanla akl-ı selimden ve riyâsız ruhlardan tepki alacak davranışlardandır. Bir düşünceyi, bir şahsı kabullenmek, hatta onu başkalarına tercih etmek her şeyden önce bir inanç işidir. Hem de bir kısım gerçek sebeplere dayanan bir inanç işidir. Önce inanmayan sonra kabullenemez.. kabullenmeyen takdir edemez.. muhabbet duymayan beraber olamaz.. aşık olmayan herhangi bir şeyin arkasına düşemez. Şimdi siz, bütün bu olmazları hiçe sayarak dış baskılarla bazı şeyleri gerçekleştirmeye kalkarsanız, maksadınızın aksiyle tokatlar yer, sevdirmek, kabul ettirmek istediğiniz kimselere karşı nefret uyarır ve tepki toplarsınız. Ama ne acıdır ki, bugün bağnazlık ve ihtiras bazılarının gözlerini kör ettiğinden aklın bedahetine rağmen çokları gül ararken dikenlere takılmakta ve sevgi arkasında koşarken nefretlere körük çekmekte..

İlim ve İslam Dini

Yeryüzü, insana insanca davranmayı, insanî değerlere saygılı olmayı, sevgiyi, aşkı, müsamahayı dinlerle, hususiyle de İslâm diniyle tanımıştır. İnsafli bir bakış ve muhakemeli bir tarayışla Kitap, Sünnet ve Selef-i Salihin'in yaşayışları incelendiğinde, İslâm'ın, ahlâk, fazilet ve aşk etrafında örgüldüğü görülecektir. Bilhassa İslâm'ın kitabı Kur'ân, insafla mütâlâa edilebilse O'nda, ilim aşkı, insan sevgisi, adalet duygusu ve nizam düşüncesinin nümâyân olduğu müşahede edilecektir. Vakıa, bazı ahvalde dinin temel kaynağı olan bu mübarek kitap, bir kısım çıkarıcıların elinde bir kazanç vesilesi veya kin, nefret ve gayızla oturup-kalkan insanların dilinde bir intikam alma ve tatmin olma vasıtası yapılmak istenmiştir, ama; bu iş ve bu düşünceler o kitabın sesi, soluğu değildir; onu kendi hesaplarına konuşturmak isteyen bahtsızların homurtularıdır.. zaten, bütün sermayesi bu kabil homurtulardan ibaret olan bir kısım ses ağalarından ve sanatkârlardan başka bir şey beklemek de mümkün değildir.

İlim ve Tefekkür

Tefekkür, araştırma sahası itibâriyle bütün ilimlere açıktır, ama, aklî ilimler, pozitif tespitler, bu büyük netice için sadece bir mukaddime, bir vâsıta ve bir yoldur.. ve bunların hepsi de gerçek muhtevâ ve yüzleriyle ilm-i vâhid-i ilâhiye müteveccihler. Tabîî insan dimağı yanlış muâlecelerle inhirâfa uğratılmamışsa...

Evet, varlığı bir kitap gibi mütâlaa ve tefekkür ancak, bütün eşya ve eşyaya ait husûsiyetlerin Allah tarafından yaratılmış olduğunu kabul etmekle beklenen semereyi verir ve bereketli bir vâridat kaynağı hâline gelir ki, bu da her şeyin her hâliyle Allahu Teâlâ'ya istinâdını yakînen idrâk eden marifetullah, muhabbetullah ve zikrullah ile itminâna ulaşmış kalbî ve rûhî hayat kahramanlarının şîârıdır.

İlim ve Tefekkür İlişkisi

Bugünün bütün bütün maddîleşen insanı, ilim ve tekniğe sadece şahsî hazları, maddî refah ve rahatı itibariyle alâka duymaktadır. Böyle bir anlayış ise onu, her gün biraz daha ahlâkî çöküntü, ruhî bunalım ve düşüncede sığlaşmaya götürmektedir. İşte bu insan tipidir ki, büyük bir kısmı itibariyle gerçeği araştırmaya ve o yolda tefekküre yanaşmamakta, hatta bunları sevmemektedir. Şüphesiz bunda, topluma avam kültürünün hakim olmasının, ilim adamlarındaki beleşçilik düşüncesinin ve hasbî ruh kıtlığının tesiri çok büyük olmuştur. Ne var ki, ruh insanı, ilhâm insanı, gönül insanı yetiştirememenin tesiri bundan daha büyüktür. Ortalığı, herşeyi maddede arayan aklı gözüne inmiş karakurların sardığı bir dönemde, gerçeğin ilminden, ilimde derinleşip buutlaşmaktan bahsetmek mümkün değildir. Aksine, böyle bir atmosferde muhakeme ve tefekkür her gün biraz daha kısırlaşacak, insanlar biraz daha aptallaşacak ve dünyanın her yanı makinaların komutlarıyla iş yapan insanlarla dolup taşacaktır.

İlim ve Tekniğin Önemi

Günümüzde, zemin ve âsuman omuz omuza gelmiş bize tebessüm atfediyor,

şartlar ve vasat, daha ileri seviyede saâdet ufuklarından haber veriyor. İlim ve teknik bütün semere ve neticeleriyle insanlığın emrine girmiş bulunuyor. Ne var ki, bizler henüz bu geniş imkânlardan gerektiği kadar istifade edememekteyiz. Bugüne kadar salâhiyetli bir kadronun, insanlığa yön verme mesuliyeti altına girmeyişi, onun bugünkü saâdetini geciktirmiş ve ebedî saâdeti hakkında da bir kısım kuşklar ve ümitsizlikler getirmiştir. Gerçek sorumlular, mesuliyetlerini idrak edecekleri âna kadar da, bu iş sürüp gideceğe benzer...

Bazı kimseler, dünyayı ilme göre idare etmenin, insanın makineleşmesi ve bir karınca topluluğu hâline gelmesi gibi, felâketler getireceğine inanırlar. Bu katiyen doğru değildir. İlimsiz bir geçmiş olmadığı gibi, ilimsiz bir gelecek de tasavvur edilemez. Her şey netice itibariyle ilme bağlıdır. Ve o olmadan dünyanın insana vereceği hiçbir şey yoktur.

İlim, Bilim ve Kur'an'ın İnsan ve Kainata Bakışı

Bilimin el yordamıyla üzerinde çalıştığı kâinat, esasen Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve irade'siyle yazdığı ve bir plân, program, ölçü ve dengeye göre tanzim ettiği eşya ve hâdiseler kitabı; gerçek ilimler ise, Allah'ın kâinattaki icraatından, kâinattaki İlâhî kanunlarla eşya ve hâdiselerin münasebetinden süzölmüş raporlardan ibarettir. Bundan başka, Allah'ın bir de Kelâm sıfatından gelen Kur'an kitabı vardır ki, Allah (cc), bu Kitabı'yla kâinatı anlatır, kâinattaki eşya ve hâdiselere ışık tutar. Kâinatı bir düzen ve ahenk içinde kuran Yaratıcı, kurduğu bu düzeni Kur'an'la ifade eder. İnsan da, bu iki kitabın bir başka biçimde yazılmış şeklidir. Kur'an, kâinat ve insan, bu şekilde Allah'ın isim ve sıfatlarının değişik şekillerde tecelligâhı olarak, birbirleriyle fevkalâde bir iç bağlantı halinde, birbirlerini şerh ve izah eden ve neticede Allah'ı tanıtan üç küllî muarrif, üç küllî kitaptır. Şimdi, bu üçü nasıl birbirine ters olabilir, nasıl birbirini nakzeder ve nasıl birbirinden ayrı düşünülebilir?

İlim, Ehil Ellerde Olmalı

Onun içindir ki, ilim ve onun getirdiğinden korkmamalıyız. Bu korku her çeşit faâliyeti felce uğratar. Asıl korkulacak şey, onun hangi ellerde olduğu keyfiyetidir. Sorumsuz bir "azınlığın" elinde ilim, bir felakettir ve dünyayı cehenneme çevirmeye yeter ve artar. Einstein, atomu bir canavara kaptırdığını

ancak, Hiroşima ve Nagazaki'nin savrulan külleri arasında anlayabilmiş ve ağlaya ağlaya Japonyalı alim dostundan özür dilemişti. Ne kadar geç kalınma...!

Ama, bu ne ilk felaketti ne de son. Canavarca düşüncenin elinde dâima denizler bataklık, akarsular zift kanalı ve atmosfer kirden bir tavan hâline gelmiştir ve gelecektir de...

İnsanlık, meleğin elindeki silahtan zarar görmemiştir. O, zararı, canavar ruhlardan, hakkı kuvvetle görenlerden, doyma bilmeyen hırslardan görmüştür. Bundan böyle de o, iman ve ilmi mezcedip kendi dünyasını kuracağı âna kadar aynı şekilde devam edecektir. İnsanımızın içinde yaşadığı dünyayı idrâk dileğiyle...

Vâkıa, pek çok şehirlerimizde, insanın makineleştiği, insancıl duyguların yok edildiği; düşünce ile beraber sıhhatin, sıhhatle beraber insânî faziletlerin silinip gittiği bir gerçektir. Ancak bunu ilme ve tekniğe yüklemek de bir haksızlıktır. Belki bunda asıl kabahati, gerçek ilim adamının, sorumluluk yüklenmekten kaçınması keyfiyetinde aramalıyız. İctimâî sorumluluk şuuruna varmış ilim adamları, kendilerinden bekleneni edâ etselerdi, belki de bu endişe verici hususların pek çoğu şimdi olmayacaktı..!

İlim, İman ve Mabedin Önemi

Tarihin hiçbir döneminde insanoğlu ilimsiz, îmansız, yaşamadığı gibi medeniyetler de mabetsiz ve Mabutsuz olamamışlardır. Zaman zaman insanlık, kendi eliyle kendi ufkunu karartarak ilimsizlik ve îmansızlık gayyâlarına yuvarlanmış ise de, hemen her düşüşünde, vicdanın Allah'la alâkasını daha derinden duyarak, daha tutarlı, daha anlamlı, daha hızlı ve daha çalımlı bir yönelişe geçmiştir. Bu itibarla da mabet ve Mâbud adına medeniyetlerin, ilim ve îman adına da insanlığın, boşlukta kalması, boşlukta yaşaması hep muvakkat olmuştur.. bundan sonra da öyle olacaktır.. öyle olacak ve kıyamet kopup dünyalar yıkılınca kadar, mabet-Mâbud düşüncesi insanlığın gönlünden sökülüp atılamayacak ve beşer hiçbir zaman bütün bütün Allah'tan koparılamayacaktır. Vicdanlar temelde Allah'a açık oldukları için, zaman zaman ufukların kararması tıpkı "hüsûf" ve "küsûf" hadiselerinde olduğu gibi gelip-geçici olacak ve kararmaları aydınlanmalar, gurupları da tulûlar takip edecek.. ve gün gelip, zaman da zamanın içindekiler de, plânları ötede belirlenmiş, kararları önceden verilmiş Allah'ın o karşı koyulmaz hükümleriyle yine O'nun

tain buyurduğu yörüngeye oturacaktır.

İlimde Sebep-Sonuç İlişkisi

Eğer cebri determinizma, aynı sebeplerin, aynı ortamda aynı neticeleri doğurmasının adı ise, şartlı determinizmaya mülâhaza dairemizin açık olduğu kendi kendine ortaya çıkacaktır. Şimdi bu mülâhazaları bizim ölçülerimiz içinde ele alacak olursak, fizik dünyasında cereyan ettiği ölçüde olmasa bile, içtimâiyatta dahi belli nispette sebep-sonuç meselesi her zaman söz konusu olabilir. Bu itibarla da, bugünkü hareket ve davranışlarımızın toplumda, yarın ne tür bir netice vereceğini şimdiden düşünmemiz icap edecektir. Bununla, ferdî ve içtimâi hayatımızın, bir nizam ve âhenk içinde sürüp gitmesi için, önceden bir plânın bulunması ve konuyla alâkalı her şeyin bu plân çerçevesinde gerçekleştirilmesi lazım geldiğini vurgulamak istiyoruz.

Evet, bugünkü toplumun yarınki varlığı, bugünkü devletin yarınki bekası, hatta devletlerarası muvazenede yerini alması, işte böyle bir plân ve böyle bir ilk teşebbüse bağılıdır ki, bu da, bugünle beraber yarınların, yarınki netice ve sonuçların çok iyi resmedilip belirlenmesi, değişik ihtimal ve alternatifleriyle dosyalanıp disketlere alınmasıyla mümkün olacaktır. Yoksa, içte ve dışta sürpriz hadiselerle karşı karşıya kalmamız kaçınılmazdır.

İlimle Hareket Etmek

Mirasçının üçüncü vasfı; akıl, mantık ve şuur üçlüsüyle ilme yönelmek olacaktır. İnsanlığın, bir kısım karanlık faraziyeler arkasında sürüklendiği bir dönemde insanlardaki genel temayüle de bir cevap teşkil edecek olan bu yöneliş, top yekûn beşerin kurtuluşu adına ehemmiyetli bir adım olacaktır. Evet, Bediüzzaman'ın da işaret ettikleri gibi: İnsanlık âhir zamanda her şeyiyle ilme ve fenne yönelecek.. o bütün kuvvetini ilimden alacak.. hüküm ve kuvvet bir kere daha ilmin eline geçecek.. ve ilimlerin geniş kitlelere kabul ettirilmesinde fesâhat, belâgat ve ifade üstünlüğü de herkesin alâka duyduğu bir mevzu haline gelecek.. yani yeniden bir ilim ve beyan devri yaşanacak. Zaten, çevremizi saran vehimlerin sisli-dumanlı atmosferinden sıyrılıp gerçeklere ve Gerçekler Gerçeği'ne ulaşabilmemiz için de başka yol yok. Evet, son birkaç asırlık boşluğu aşmamız, marifette doygunluğa ulaşmamız; yıllar ve yıllar boyu yaşadığımız

ezikliğin şuurlaltı tahribini onararak bir kere daha kendi kendimizi ispat etmemiz, ilmin, İslâmî düşünce menşûrundan geçirilerek temsil ve ifade edilmesine bağlıdır. Yakın tarihimiz itibarıyla bizde bazen yönü ve hedefi belirlenmediği, bazen de ilim bilime, bilim de felsefeye karıştırıldığı için ilmî düşüncede ciddi kargaşalar yaşandı ve ilim adamları da tamiri zor itibar kaybına uğradılar. Ülkemizde yaşanan bu boşluk yabancıların işine yaradı; memleketimizin hemen her köşesinde harıl harıl mektepler açıldılar ve bu eğitim yuvaları vasıtasıyla nesillerimize yabancılaşma başladı. Bizden bir kesim de, en istidatlı vatan evlatlarını, hatta el-ayak öperek bu okullara yerleştirdi ve bu yabancılaşmayı biraz daha hızlandırdı. Belli bir süre sonra, bu toy ve aldatılmış nesillerde 'Ne din kaldı, ne îman; din harap, îman da tûrâp olup' gitti.. gitti ve milletçe, hem düşüncede, hem tasavvurda, hem sanatta hem de hayatta benlik müptezelliğine maruz kaldık. Niye olmasın ki; hiçbir endişeye kapılmadan genç dimağları emanet ettiğimiz bu mekteplerde, bilâ istisnâ, Amerikan kültürü, Fransız ahlâkı, İngiliz görenek ve gelenekleri her zaman ilmin ve ilmî düşüncenin önünde oldu. Bu itibarla da gençlerimiz içinde bulundukları çağın ilmiyle, tekniğiyle, teknolojiyle yakalayacaklarına, değişik kamplara ayrılarak Marksçılık, Durkheimcilik, Lenincilik, Maoculuk oyunu oynamaya başladılar. Kimi komünizm ve proletarya diktatörlüğü rüyalarıyla avundu.. kimi gidip Freud kompleksine saplandı.. kimi aklını varoluşçuluğa kaptırarak Sartre'e takıldı.. kimi Marcus deyip salya attı.. kimi de ömrünü Camus'un hezeyanları arkasında geçirmeye durdu... Evet bu ülkede bunların hemen hepsi yaşandı ve bu işin dâyeliğini de sözümona ilim yuvaları yüklendi. Bu buhranlar döneminde bir kısım kara ses ve kara ağızlar, durmadan dini, dindarı karalıyor ve sürekli batı menşeyli çılgınlıkları nazara veriyorlardı. Elbette ki, bizim o dönemi ve o dönemin ucuz piyonlarını unutmamız mümkün değildir. Ülkemiz ve insanımıza rağmen bu zemini hazırlayanlar, ma'serî vicdanda ilelebet tarihî suçlular olarak yâd edileceklerdir.

Şimdi biz, içlerimizde bulantı, gönüllerimizde sızı bu karanlık dönemi ve o günün serkârlarını kendi mesâvileriyle baş başa bırakarak, geleceğimizi inşâ edecek düşünce işçilerinden bahsetmek istiyoruz.

Evet, gençlerimize aşılayacağımız ilmî düşünce sayesinde, batıdan asırlar ve asırlar önce de gerçekleştirdiğimiz gibi, onların ilimle, fikirle kaynaşıp bütünleşmesini sağlayıp mutlaka kendi yenilenmemizi (Rönesans) tahakkuk ettirmeliyiz. Ma'serî vicdanda duyulan makûs mukadderâtın ızdırabı, yıllar ve yıllar boyu maruz kaldığımız vesayet hayatının hâsıl ettiği hafakanlar, birkaç

asırlık istismarın insanımızda meydana getirdiği reaksiyon, şimdiler itibarıyla bizde yeniden Âdem nebînin feryatlarına, Yunus peygamberin sızlanışlarına, Eyyüb Aleyhisselâmın iniltilerine denk âh u efgâna vesile olmuştur. Hatta şu anda, bu duygu ve bu düşüncenin iticiliği ve tarihî tecrübelerin kılavuzluğuyla mesafelerin büzülmeye başladığını ve varılacak noktaya birkaç adım kaldığını hisseder gibiyiz.

İlimlerin Geldiği Seviye ve Kur'an'ın Kuşatıcılığı

İlimler, şimdilerde henüz emeklemekten kurtulup ayakta durmaya çalışmaktadır. Şimdiye kadar ileri sürülen onca nazariyeden belki pek azı hakikat olarak ortaya çıkmış ve Kur'ân'la tetâbuk edebilmiştir. İleride her sahada alınacak mesafelerle Kur'ân'ın daha pek çok hakikatlerine yaklaşılabilecek ve ilimlerin ortaya koyacağı gerçekler, Kur'ân'da ifadesini bulup, artık değişmez gerçekler olarak kalacaklardır. Bugün, diyelim ki, çok uzaklarda bulunan yıldız veya yıldız kümeleri hakkında söylenen sözler, şimdilik onlara olan uzaklığımız kadar hakikatten uzak olabilir. Ama, belki zamanla o yıldız kümelerine yaklaşılnca, onlar hakkındaki bilgi ve sözlerimiz de hakikate o derece yaklaşacak ve neticede birer değişmez hakikat olarak arz-ı endam edecektir. Bu şekilde ilimlerin hakikate, dolayısıyla Kur'ân'a yaklaşmasıyla değişmez hakikatler ortaya çıkacak ve hakikatte konuşan yine Kur'ân olacaktır. O zaman insan, faraziyeleri değil, hakikatleri konuşacak ve hakkında konuşulan da "âyât-ı tekvîniye" olacaktır. O gün üç ayrı istikamette veya yolda birbirinden habersiz gidiyor gibi görünen Kur'ân, insan ve kâinatın temelde aynı hakikatleri dile getirdiği ve Kur'ân'ın nabzının "insan ve kâinat" diye, kâinatın nabzının da "Kur'ân" diye attığı ayân-beyân ortaya çıkacaktır. Evet, o gün, kâinatı anlayan dünyayı, Kur'ân'ı anlayan ahireti, ikisini birden omuzlayansa hem dünyayı, hem de ahireti elde edecektir.

İlk Hicret Edenler

Bu ilk altı kutluyu, daha sonra, ayrı bir on bahtiyar takip etmiş, müteakip sene de, içinde kadınların da bulunduğu yetmiş kişilik bir kudsiler topluluğu ikrarlarını ilân, teslimiyetlerini ifade ve Resûlullah'ın çağrısına evet demenin yanında, Efendimiz'i Medine'ye davet etmek üzere, yine bir kuytu yerde o Ebed"

Halaskâr'la görüşmüş, biat etmiş ve O'na Buyurun beldemize! demişlerdi. Ciddiydiler; O'nun getirdiği her şeyi kabullenecek, O'na teslim olacak, nefislerini, kadınlarını, çocuklarını koruma mevzuunda gösterdikleri aynı hassasiyeti O'na karşı da gösterecek, O'nu bağırlarına basacak, koruyacak ve canlarından aziz tutacaklardı. Bunun karşılığında da Allah onlara cennet vaadediyordu. Anlaşma tamam.. Rasûlullah mütebessim.. Ensar memnun.. ve Medine'nin kapıları da Muhacirlere ardına kadar açıldı.

Üçer-beşer Mekke boşalıyor.. açık-kapalı herkes Medine'ye akıyor.. hicret edenlerin fedakârlığı, Ensar'ın îsâr ruhuyla bir başka televvüne ulaşıyor ve derken arz yolculuğu âdeta miraçlaşıyor, semâvileşiyor ve mekân üstü âlemlerde meleklerin seyahatı çizgisini buluyordu. Tabîî, arzdeki bu semâvî yolculuğun en son kafilesi de yine peygamberlik kafilesinin sonuncusuyla noktalanıyordu. Ama her mazhariyetin maruziyet çizgisinde cereyân esprisiyle, O'nun hicreti de belanın en çetini hep peygamberlerin başına... esasına göre gerçekleşiyor ve o korkunç ölüm vadileri teslimiyet ve tefviz kanatlarıyla aşılı aşılı münevver beldeye ulaşıyordu.. hem öyle bir ulaşıyordu ki, ne Sürâka'nın o günkü ruh haleti itibariyle sirkatinden daha karanlık düşüncelerine, ne Sevr Mağarasının içinde ve dışındaki çıyanların ağına, ne de yoldaki haramilerin fiilî insafsızlığına maruz kalınıyordu. Sürâka sahâbeliğe namzet bir dosta dönüşüyor.. Bireyde arkadaşlarıyla beraber İslâm'la tanışıyor.. ve derken o Gül İnsan, tipinin-boranın estiği yollarda, her yanı gül bahçesine çevire çevire köyüne yürüyordu...

İlk Sefer

İlk sefer; âfâkî ve enfüsî tefekkürle, kesrette vahdeti görmek, "nûr-u tevhid" içinde Hakk'ın husûsî teveccühü mânâsına "sırr-ı ehadiyyet"i kalben sezip, zevken duymak ve serâdan süreyyâya her şeyin üzerinde O'nun mührünü müşâhede ile, sürekli marifet yudumlayarak ilerlemek şeklinde tecellî eder ki bu bize, "seyr illallah" çerçevesinde bir seyahati hatırlatmaktadır. Bu mertebedeki sâlik, her nesneden -tabîî, o nesnenin nefsine bakan yanları itibarıyla- alâkasını kesip, sürekli "ağyâr"dan "Yâr"e yönelme gayreti içinde bulunur.. ve gönlünün derinliklerinde bu pâyenin esintilerini duydukça ya da kalbinin zirvelerinde tâlihinin ufkunu temâşâ ettikçe daha bir yükselme iştiağıyla şahlanır ve müşâhede-zevk "salih daire"si içinde sürekli köpürür durur. Onun bu mânâdaki halini, "Allah'a karşı gelmekten sakınan takvâ erlerine, şeytandan bir fit veya sinyal erişince hemen düşünüp toparlanırlar ve gözleri açılıverir de, basîretlerine sahip olurlar." âyeti ile irtibatlandırmak mümkündür; sâlik, bu ufk-u âlâda her şeyi daha bir farklı görür, daha bir farklı duyar, daha bir farklı değerlendirir ve hep bir farklılık sergiler.

İlk Yaratılan Akıl veya Akl-ı Evvel

Bazıları akl-ı evveli, maddeden mücerret, gayr-i mahsûs, levh u kalem unvanıyla da yâd etmişlerdir ki, hilkat vetiresinde ilklerin ilki olması itibarıyla Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm bir kalem; peşi peşine taayyünler silsilesinin esas olması açısından da nuranî bir levh hakikatidir. Ayrıca, bu tespitlerin hemen hepsi Efendimiz'e ait bir beyana dayandırılmakla takviye edilmek istenmiştir: Evet, aklın evveliyetiyle alâkalı O'nun: " - Allah'ın ilk yarattığı, akıldır." sözlerini; kalemin ilk olmasını dillendiren, " - Allah'ın en önce yarattığı, kalemdir." beyanlarını; ilk nur, O'nun nuru olmasını gösteren, " - Allah'ın en evvel var ettiği, benim nurumdur." sözlerini de bu düşüncelerine birer esas olarak göstermişlerdir.

Bunlardan başka az da olsa akl-ı evvele "beyzâ" diyenler de olmuştur. Bu isim onun gaybî olan ilmî vücud mertebesinden taayyün-ü evvel zirvesinde zuhûruna bakması açısından uygun düştüğü gibi, eşya ve hâdiselerin, onun neşrettiği nur sayesinde okunan bir kitap, temâşâ edilen iç içe meşherler hâline gelmesi

itibarıyla da ona beyzâ demek gayet muvafık olsa gerek. Aslında okunmayan bir kitap, temâşâ edilmeyen bir meşher, keşfedilip ortaya çıkarılmayan hazineler bir mânâda mâdûm mesabesindeirler ve yok sayılırlar. Taayyün-ü evvelle ilk zuhûr ve ilk ziyâ ona bağlandığı gibi, bir sürü taayyünden sonra her şeyin, mükemmel bir nizam şeklinde haricî vücutla şereflendirilerek kâinat, eşyâ ve insan unvanıyla ortaya çıkması da yine onun bakıp görmesine, temâşâ edip değerlendirmesine emanet edilmiştir.

İlmî Araştırmalar

İlim, duyu organlarımızla kavranan nesnelerle meşgul olur. Bunun dışında kalan gerçekleri de tecrübelere dayanılarak elde edilen neticelerin ışığı altında izah etmeye çalışır. Duyularla (hasse) tespit edilememiş, doğruluğu ispatlanamamış bilgilere ise ilmî metodolojiyle, gerçek olduğu belirleneceği âna kadar bünyesinde yer vermez. Meselâ: Gözle gördüğümüz şeylerin keyfiyetleri bir tarafa, onların sabit birer hakikat olduğunda kimse tereddüt etmez. Keza; kulaklarımızla duyduğumuz, dokunarak hissettiğimiz ve diğer duyu organlarımızın sahasına giren eşya için de, aynı şeyleri düşünebiliriz... Duyu organlarımızla varlığını sezemediğimiz "manyetik" ve "elektronik" alanların mevcûdiyetini ise pusula ve benzeri aletlerle tespiti çalışırız. İlim, bugün, sahip bulunduğu alet ve vasıtalarla, ancak bu kadarını tespit edebilmekte, "elektrik", "manyetik" ve "kütle-çekim" sahalarının dışına çıkamamaktadır. Bu alanların mevcudiyet ve keyfiyetini ispatlayacak alet ve vasıtalar keşfedildikçe, bunlar da ilmin araştırma mevzûu içine girecektir.

Bu itibarla günümüzde, ilmin her şeyi ihâta ettiğini ve gidip nihaî hedefine ulaştığını iddia etmek, hem büyük bir yanlışlık, hem de fennin ortaya koyduğu şeyleri görmezlikten gelmenin ifâdesidir. Aslında bugün, ilmin ortaya koyduğu keşif ve buluşlara bakıldığında, bildiklerimizin, bilmediklerimizin yanında "hiç" denecek kadar az olduğu görülecektir. Bunun aksini iddia etmek, hem realitelere aykırı, hem de mevcutla yetinme gibi, bir himmet zaafı ve bir irticaî harekettir. Her devirde, ilmin ulaştığı noktaları, varılabilecek en son hedef telâkkî edenler, böyle düşünmekle ilmî araştırmaların yolunu tıkamış ve kültür hayatının sîmasını karartmışlardır.

İlmi Düşüncenin Şartları

Evet, ilmi düşüncenin ruhu ve esası sayılan şahsiyet ve karakter, ancak hakikat aşkına dayanırsa istikbal vaat eder. Bu da, yapılan işlerde herhangi bir hırs, çıkar düşüncesi ve dünyevilik bulunmamasına bağlıdır. Böyle herhangi bir çıkar düşüncesi, menfaat mülâhazası gözetmeden varlık ve eşyayı temâşâ edip tanıma, tanıyıp değerlendirme, hakikat aşkının bir diğer adıdır ki; ona sahip olanın ulaşamayacağı şâhika yoktur. Bunun aksine, menfaat tutkusu, şahsi çıkar mülâhazası ve bir kısım ideolojik saplantılar içinde, hakikat aşkı gelişemeyeceği gibi, ilmî düşünce de gerçekleştirilemez; gerçekleştirilemez zira böyle saplantılar anaforu içinde verilen mücadele hakka karşı bir savaştır ve tabîi bu savaşın mağduru da ilimdir, insanlıktır.

İlmi Gelişmeler ve İnsan

Günümüzde insan ilmi, insan idrâki ve insan zekâsı oldukça önemli mesâfeler katetmiş olsalar da henüz işin başında sayılırlar. Evet, bugün varlık didik didik edilmiş; eşyâ defaatla teleskoplarla, mikroskoplarla, x ışınlarıyla taranmış; makro ve mikro âlemler arasında bir kısım koordinatlar tespit edilerek kâinâtın özü, esâsı, mâhiyeti ve gidişâtı hakkında iyi-kötü çok şey söylenmiş, pek çok sır perdesi aralanmış; pek uzak mesâfelerden sesler-sözler, hareketli-hareketsiz resimler nakledilmiş; ve küre-i arz değişik muhâbere ve muvâsala imkânları sâyesinde büzülmüş, küçülmüş âdetâ bir köy, bir kasaba hâline gelmiş veya getirilmiş; fizik, kimya pek çok buutlarıyla sokaktaki insanın bile hayâtına girmiş; metafizik ve metapisişik o esrarlı mahfazalarından çıkıp eski cadılıklarına bedel, bizlerin enîsi, evlerimizin de şeref misâfirleri durumuna gelmiş; ama insan ilmi de, insan zekâsı da, insan idraki de henüz çocukluk dönemini yaşamakta...

İlmi Hakikatler Kur'an'ı Tasdik Edecek

Şu bir gerçek ki, Cenâb-ı Allah'ın çekirdekler halinde sarıp sarmalayıp kâinata ektiği ilmî hakikatler anlaşıldıkça ve bu sahada zirvelere doğru tepeler aşılp yollar geçildikçe Kur'ân daha da bir gençleşecek.. ve her gün daha fazla su,

ısı ve ışık alan bir çiçek gibi tazelenip açılacak ve ışığını zihne, kalbe daha bir nüfûz edicilik ve parlaklıkla neşredecektir. Ve, kimbilir sînesinde taşıdığı daha ne hakikatleri ve bilinmezleri insanlara sunacak ve bu mevzuda daha ne âyetler sergilenecek...! "Onlara âyetlerimizi dış âlemlerde ve kendi içlerinde göstereceğiz ki, O (Kur'ân)ın hak olduğu, onlara iyice belli olsun. Rabb'inin herşeye şahit olması yetmez mi?" (Fussilet, 41/53). Evet, âyette "Se-nürî" kullanılmakla, Sahabe'ye: "pek çok âyetlerimizi siz henüz bilmiyorsunuz, onları ileride göstereceğiz", "hüm" kullanılmakla: "size değil, onlara, başkalarına, sonra geleceklere göstereceğiz" ve "yetebeyyene" kullanılmakla da, "belki hemen değil, peşpeşe gelen ve birbirini tamamlayan araştırmalar ve telâhük-ü efkâr neticesinde Kur'ân'ın hak olduğu ortaya çıkacak" denmektedir.

İlm-i Ledün Allah'ın Hususi Bir İhsanıdır

Evet, ilm-i ledün, umuma ait bir ilim olmaktan daha çok, hususî bazı kimselere Cenabı Hak'kın özel bir ihsanıdır ve onların dışındakiler her ne kadar değişik konularda daha fazla malûmat sahibi olsalar da, bu mevzuda ilm-i ledün erbabının gerisinde sayılırlar. Zira bu ilim - liyâkat, istidat, Allah'a yakınlık.. gibi hususların şart-ı adî planında vesilelikleri mahfuz - tamamen Allah'ın bir atâ tecellisidir ve katiyen kesbî de değildir. Bu itibarla da onun, ne okumayla, ne araştırmayla ne de daha değişik yollarla elde edilmesi söz konusudur. Evet o, Bu tamamen Allah'ın dilediğine tahsis buyuracağı bir lütuftur ve Allah, en büyük lütf ve ihsan sahibidir." (Cuma/4) fehvasınca hususî bir tecellinin unvanıdır.

Ne var ki, böyle bir irfan, insanlar nazarında, ne kadar cazip, parlak, büyüleyici ve ilâhî esrara açık olsa da, yine de enbiyâ-i izâmın mazhar bulundukları ilimler ondan kat kat yüksektir, objektiftir, herkese açıktır ve insanların dünyevî-uhrevî saadetlerinin de teminatıdır. Bu iki ilim arasındaki farklılığı şu şekilde vaz' etmek de mümkündür:

Hazret-i Musa'nın ilmi, insanların dünyevî hayatlarını tanzim ve uhrevî saadetlerini temine matuf bir "ilm-i şeriat", Hızır'ın ilmi, gayb ve esrarla alâkalı ledünnî bir mevhibe; Hazreti Musa'nın ilmi, insanlar arasında nizam ve asayiş teminle alâkalı ahkâm ve kazaya müteallik, Hızır'ın malûmatı ise sadece melekût eksenli bir kısım vâridattan ibarettir - ki, buna "ilm-i ledünn-ü sırf" dendiği gibi "ilm-i hakikat" , "ilm-i bâtın" da denegelmiştir.. ve bu ilim, aynı zamanda ilâhî esrarın da en önemli kaynağıdır. Bir zat, bu mülâhazayı ifade sadedinde şöyle

der:

"Bakma ey hâce ilm-i kîl ü kâle,
Esrar-ı Hak'kı ilm-i ledünde ara..!"

İlm-i Ledün Sahipleri

Başta, umum Enbiyâ ve Mürselîn olmak üzere, bütün evliyâ, asfiyâ, ebrâr ve mukarrebîn - bir başka zaman teker teker bu kelimelerin ne mânâyâ geldiklerini ifade etmeye çalışacağız - ilimleri, Cenab-ı Hak tarafından vahiy ve ilham ünvanıyla gönüllere ilkâ edilmiş bilgi ve marifet olması itibarıyla, hemen hepsi de bir çeşit ilm-i ledün sayılır. Hususiyle de, "ekrabu'l-mukarrebîn" olan İlm-i Ledün Sultanı'nın hem gayb-ı mutlak hem de gayb-ı mukayyetle alâkalı her türlü bilgi ve marifeti - bununla, gayb ilmi, esrar ilmi ve vicdan kültürünü kastediyoruz - ilm-i ledün nev'indendir ve O Ferîd-i Kevn ü Zaman, Süleyman Çelebi'nin:

"Bu gelen İlm-i Ledün Sultanı'dır,
Bu gelen tevhid-i irfan kânıdır."

Mısralarıyla seslendirdiği gibi, bu gizli ilmin tam bir hazinedârı ve bu hususî irfan havzının da bir marifet kahramanıdır. Ne var ki, böyle özel bir mazhariyet, bütün evliyâ ve enbiyâ, bütün asfiyâ ve mürselîn için her zaman söz konusu olmayabilir. Zira, ilm-i ledün, ilâhî feyz yoluyla, hususî bir kısım kimselerin kalbine atılan özel bir bilgi ve marifettir..ve böyleleriyle aynı ufku paylaşmayanların ondan anlamaları da mümkün değildir.

İlm-i ledün, her zaman zahirî şer'e muvafık olmayabilir. Bu gibi durumlarda meşhûdâtlarını "usûlü'd-dîn" prensipleriyle tashihe tabi tutmayanlar, bazen yanılabilecekleri gibi, kendilerine tâbi olanları da yanıltabilirler. Keşf ve ilhamlarını muhkemâta göre tesbit edenler ise her zaman, berzahî ufuklarıyla mülk ve melekûtu birden görür.. dünya ve ukbâyı bir vahidin iki yüzü gibi müşahade eder.. ve tilmizlerine gayb u şehadet âleminin vâridâtından ne kevserler ne kevserler sunarlar.!

İlm-i ledünni

İlm-i ledünni: (Kehf, 65) fehvâsınca, berzahsız, hicapsız doğrudan doğruya

"Hazîratü'l-Kuds"den insânî enginliklere yağan bir bârân-ı rahmettir. Kulluktaki derinlik, Allah ve Rasûlü'ne karşı vefâ ve sadâkat, duyguların rıza eksenli, davranışların ihlas yörüngeli olması ve kalbin de yakînden yakîne koşması, ledünnî vâridât için, hatta o vâridâtın sağanak sağanak boşalması için bir yol ve bir şart-ı âdîdir.

Bütün enbiyânın ilmi, Cenâb-ı Hakk'ın vahyi ve ta'limiyle zuhura gelmesi açısından bilasâle ilm-i ledünnî olduğu gibi, onların arkalarından giden ilhama mazhar evliyâ ve asfiyânın ilimleri de bittebaiyye o mâhrûların -ay yüzlüler- ziyâ-i ilimlerinin şuâları olması itibarıyla ledünnî sayılır. Bu ilmin Hz. Hızır'a tahsisi, belli bir zaman, belli bir makam ve belli bir hâl itibarıyladır ki, o ilmin bazı cüz'iyâtı açısından Hz. Hızır, kendine fâik olan bazı zatlara, mercuhun hususî bir kısım meselelerde râcihe tereccühü nev'inden öne geçmiştir. Yoksa onun ne Hz. Mûsâ'ya ne de diğer ulûlâzım zatlara üstünlüğü söz konusu değildir.

Ayrıca, Hz. Mûsâ'nın ilmi, ilâhî ahkâmın mârifeti ve bu mârifetin, eşyanın perde önü ve perde arkası muvâzenesini koruma gibi bir derinliğe açık olmasına karşılık, Hz. Hızır'ın bilgisi daha çok eşyanın bâtınına ait idi. Nitekim, bu ayrıma, Hz. Mûsâ ile konuşması esnasında Hızır da işaret eder: "Yâ Mûsâ! Ben Allah'ın bana ta'lim ettiği bir ilme sahibim ki, sen onu bilemezsin. Sen de, Allah'ın sana ta'lim ettiği bir bilgiye mâliksin ki, ben onu bilemem."

Evet, ilm-i ledünnî, talim ve taallümle elde edilmeyip Cenâb-ı Hakk'ın hususî bir mevhîbesi ve bir kuvve-i kudsiyesinin nûrânî tecellisidir. Bu tecellî, san'attan Sâni'e eserden Müessir'e giden bir bilgi olmaktan daha çok, Sâni'den zîşuur san'ata, Müessir'den esere akan bir mârifettir. Hatta o, esrâr-ı Hakk'a ait mahrem vâridâtın insan ruhunda taayyününden ibaret sayılmıştır.

İlmin Anlamı

İnsan duyularıyla elde edilen veya Allah'ın (cc) vahiy ve ilham yoluyla bildirdiği bilgi ki, zaman zaman onun herhangi bir tezahürünü ifade sadedinde: Gerçeğe, vâkıa uygun bilgi veya birşeyi olduğu gibi kavrama mânâlarına da hamledilmiştir. Aynı zamanda, ilim, kesin olsun olmasın, tasavvur veya hüküm olarak, mutlak mânâda idrak etme, düşünme ve anlama mânâlarına da gelir. Hatta çok defa, ilim sözcüğüyle mârifet mânâsını kastedtiğimiz de olur.

İlmin Bölümleri

İlim bahsinde, hangi konunun bizi daha çok alâkadar ettiği belli olmakla beraber, az dahi olsa, ilim, ilmin sebepleri ve bölümleri gibi bir kısım tasavvurî taksimlere temasın yararlı olacağına inanıyorum.

İlim, kendi içinde vasıtalı ve vasıtasız olmak üzere ikiye ayrılır:

a- Her insan ayrı ayrı bir kısım hususiyetlerle yaratılmıştır. Bu hususiyetleri bilmek, değerlendirmek her ferde vasıtasız olarak verilmiş bir bilgi mevhibesidir. İnsanın, havasızlık, susuzluk, açlık, tasa, sevinç gibi hususları idrak etmesi.. ve çocukların süt emmesi, kuşların uçması, balıkların yüzmesi, bülbülün yuva örmesi, yeni doğmuş yavruların kendileri için tehlikeli sayılan şeylerden sakınmaları gibi özelliklere veya bu özelliklerle hayatları için yapılması lazım gelen şeyleri anlamaları mânâsına gelen şuur veya idrake vasıtasız ilim diyoruz.

b- Buna karşılık, akıl ve hisler aracılığıyla öğrenilen ilimler de vasıtalı ilimlerdir. Maddî şeylerle alâkalı bilgiler daha çok, görme, işitme, koklama tatma ve dokunma duyularıyla elde edilir. Fizikötesi bilgiler ise, zihin, muhâkeme, kalb, sır, hafî, ahfâ, hatta sâika ve şâika yollarıyla..

İlmin Elde Edilişine Göre Kısımları

Konuyla alâkalı değişik bir taksim de, ilmin elde edilme yolları açısından karşımıza çıkar. İslâm'a göre ilmin sebepleri üçtür:

1- Göz, kulak, burun, dil ve deriden ibaret olan, bizim "sağlam duyu organları" dediğimiz "havâss-ı selîme."

2- "Haber-i sâdık" sözcüğüyle ifade edeceğimiz doğru haber ki, o da kendi içinde ikiye ayrılır:

a. Yalan üzerinde ittifakları mümkün olmayacak kadar çok sayıdaki bir cemaatin ihbârı mânâsına gelen "mütevâtir haber."

b. Allah tarafından gönderilen peygamberlerin mesajları mânâsına "haber-i rasûl."

c. İlmin üçüncü sebebi de akıldır. İster düşünülmeden hemen akılla bilinen bedihiyyât kabilinden olsun, isterse düşünülerek ve istidlâl yoluyla ulaşılan bilgiler nev'inden olsun, bu kabil ma'kûlâtın zâhirî sebebi akıldır.

İlmin Faydalı Olmasının Şartları

Evet ilmin, sâlim düşünce-tecrübe-vicdan üçlüsüyle ele alındığı zaman yararlı olduğunda, cemiyetin hayat seviyesini yükselterek ona, bugünü ve yarını itibariyle huzur, mutluluk vaad ettiğinde şüphe yoktur. Ne var ki o, tek başına kaldığında, sapma ve saptırmalara vesile olacağı da katiyen gözardı edilmemelidir.

Evet, zihinler sonsuzluk düşüncesinden mahrum bırakıldığı, ruh teknolojinin esiri haline getirildiği, kalbî hayat bütün bütün ihmale uğradığı bir yerde ilimden de ilmin yararlı olacağından da bahsedilemez. Aksine, böyle bir iklimde ilim, vahşetlerin buutlaşıp devam etmesine, boğuşmaların kıran kırana sürüp gitmesine, aldatma ve istismarların "dev" birer afet halini almasına yardımcı olacak ve "hak" karşısında "kuvvet"e omuz verip yan çıkacaktır.

Doğrusu şu ki; ilim, insanın maddî-manevî mutluluğunu hedef alıp, onun bedenî-ruhî problemlerini çözmeye çalıştığı ve insanı gönül-zihin birliğine ulaştırabildiği ölçüde faydalı ise de, bunları yapmadığı veya yapamadığı zamanlarda faydasız, hatta bir ölçüde zararlıdır ve ondan insanlık yararına bir şeyler beklemek de abestir.

İlmin Gayesinin Belirlenmesi

Onun içindir ki, yarınları yeniden inşa etmeyi plânlayanlar, öncelikle ilmin ne olup ne olmadığını, ondan neler beklenebileceğini, onun hedef ve gayelerini çok iyi belirleme mecburiyetindedirler. Yoksa aksaklıklar sürüp gidecek ve ilim de kendinden beklenenleri katiyen veremeyecektir.

Öyle zannediyorum ki, bugün talim ve terbiye müesseselerimizden en yüksek devlet kademelerine kadar görüp müşahade ettiğimiz kusurların büyük bir bölümü de, işte bu kimliği tespit edilememiş ilim anlayışından kaynaklanmaktadır. Kanâatim o ki, her şeyi vakaların dış yüzünde araştıran talim ve terbiye müesseseleri, hikmet ruhundan uzak kaldıkları ve bu

müesseselere ilim taassubu, dar kafalılık hükmettiği sürece, nesiller sathileşmeye devam edecek, tefekkür hayatımız daha da sığlaşacak; yeni buluş ve tespitler insanlığın kurtuluşu adına bir kısım sihirli reçeteler takdim etseler bile, dünya çapındaki bu umumî yozlaşmanın önü alınamayacaktır.

Bir yerde, eğer ilmî keşif ve tespitler, insanoğlunun maddî-manevî mutluluğunu hedef almıyor ve insanlık ruhunun emrinde şekillenmiyorlarsa, ilim gayesinden saptırılmış, teknoloji insanlık aleyhinde işlemeye başlamış ve insanoğlu rağmına her şey altüst olmuş demektir.

İlmin Gelişim Süreci

İlim, tek başına herhangi bir milletin malı değildir. Hele Batılıların asla! İlmin çocukluk dönemi ile insanlığın çocukluk dönemi aynı zamana rastlar.. ve aynı düşünce yamaçlarının, aynı gayret vadilerinin ürünüdür. Batı, bilhassa tecrübi ilimleri, yeni bir değerlendirmeye tâbi tutacak olgunluğa ulaştığında, o güne kadar diğer milletlerin düşünce salıncaklarında; hususiyle de Asya kavimlerinin beşiklerinde hem de ne nazla sallana sallana belli bir kıvama gelmiş bulunan bilim, yeni Batı medeniyetinin ilk hamlesi, belki de ilk rampası sayılan Rönesansla, yarınlara ilim düşüncesine de açık halihazırdaki şeklini almıştı.

İlmin Hâl İstiğrakı

1- İlmin hâlde istiğrakıdır ki; başlangıç itibarıyla Hak yolcusu bazı şeyleri bilse de, onları tam duyup zevk etmediği için, gerektiği ölçüde o şeylerin hakikatlarına vâkıf değildir.. evet, ilim ayrı şey, onu yaşayıp hissetmek ayrı şeydir. Aslında imân, muhabbet, aşk, zevk-i rûhânî insanın tabiatının birer buudu hâline gelecekleri ana kadar nazarîdirler ve hakikatlerinin tam bilindiği de söylenemez. Ne zaman ki bunlar, insan vicdanında zevken ve keşfen duyulurlar, işte o zamandır ki hâl, mücerred ilme galebe çalar ve ilim hâlin içinde müzmahil olur gider. Buna, aynı zamanda peygamber ilmi de denir. Buna ilim denmesi sadece bu işin mebdeinin ünvanı olması itibarıyladır. Yoksa o aksiyon itibarıyla bir hâl ve pâyeye itibarıyla da bir makamdır. Gerçek peygamberlik mülâhazası mebde ve müntehayı cem etmesi açısından, mebdee bakan yanıylar, Hz. İbrahim ve İsmail'le alâkalı-"felemmâ eslemâ ve tellâhu li'l-

cebîn" İkisi de Hakk'a inkıyâd edip teslim olunca O, kurban etmek üzere oğlunu yere serdi" [1] ilâhî beyanı böyle bir ruh hâletini ifade etmesi bakımından gayet manidardır ve böyle bir istiğrakın müntehası, bizim tasavvurlarımızın istiâbını aşar. Konuyu biraz daha açacak olursak; burada mücerred ilimden, ilimle hedeflenen hâle intikal söz konusudur. Ve müstesnaların hâli müstesna, onlar her zaman en güzel örnek konumlarıyla misallere, mesellere sığmayacak kadar "âlicenap"tırlar. Onlar şimdilik mesellerin en güzeliyle kendi numune dünyalarında kalakalsınlar; hâlin, bahis mevzuu olmadığı mücerred bilgisiyle bir bilgin [2] "Ke meseli'l-himâri yahmilü esferâ" fehvasınca, şuurunda olmadan sırtında kitap taşıyan merkûptan farksızdır. Bilgisiz hâl bir dalâlet ve ilhad, "hâl"siz bilgi de bir gaflet ve cehalettir. Nübüvvet bilgisi sayılan ilimle istikâmet ise ilim cevherinin hâl televvünleriyle en yüksek semâvî bir "araz" haline yükselme keyfiyetidir.

[1.] Sâffât, 37/103

[2.] Cum'a, 62/5

İlmin Millet Yararına Kullanılması

Bence, günümüzün aydınlarının, hatta mektep ve medyanın, eğer insanımıza bir iyiliği olacaksa, bu iyilik onu bağınazlık, ihtiras ve fanatizmin öldürücü atmosferinden kurtararak gerçek insanî değerlere yönlendirme şeklinde olmalıdır. İlk dönem itibarıyla bizde daha sonra Batıdaki yenilenme hamlelerinde, bu kabil duygu ve tutkulardan arınma hareketi birinci ameliye kabul edilmişti. Oysa ki son bir-iki asırdan beri, bizdeki değişim ve dönüşümleri planlayanlar, eğer, daha işin başında, maşeri vicdanda böyle bir arınma şuuru ve başkaldırma düşüncesi uyabilirlerdi bugün, beklenen inkılâpların en büyüğü gerçekleşmiş olacaktı.

İlmin Önem ve Özellikleri

Bu meydanın erlerine göre "ilim" "hâl"den önce gelir. Zira "hâl" tamamen ilme tâbidir. Aslında ilim enbiyânın mîrâsı, âlimler de bu peygamber terikesinin vârisleridir. Bu konuda fermân-ı Nebevîsi, ulemâ için pâyeler üstü bir pâyeye ifade eder.

Gerçeğin ilmi veya gerçeğe ulaştıran bilgi, kalblerin hayatı, basîretlerin nûru,

sînelerin vesile-i inşirâhı, akılların cevelangâhı, ruhların lezzet kaynağı, hayrette kalanların rehberi ve dostu, yalnızların "enîs ü celîs"i, meleklerin temennâ durdukları kıymetler üstü kıymeti hâiz, arz televvünlü, semâ kaynaklı bir mâidedir.

Evet, ilim, îmâna önemli bir basamak, hidâyet ve dalâleti, şüphe ve yakîni birbirinden ayıran esaslı bir mihenk ve insanın insanî yanlarını ortaya çıkaran ilâhî bir sırdır.

"Âdemoğlu ilimle mutlak insan, ilim olmayınca da mutlak hayvandır. İlimsiz amel mutlak cehâlet, ey cân cehâletle Hakk bulunmaz" diyen Hakk dostu mübalağa etmemiş olsa gerek...

İlmin Şahsi ve İdeolojik Çıkar İçin Kullanılması

Halbuki, bizdeki hemen bütün yenilikler, bazı kimselerin, biraz da dış manipölasyon ve baskılarla bir kısım bayağı arzulara hizmetten ibaret kalmıştı.. evet bu talihsiz dönemde bazı aydınlar ve bazı imkân sahipleri, sırf kendi keyif ve çıkarları için hem birkaç asırlık birikimi hem de çok ciddi bir metafizik gerilimi hiç olmayacak şekilde israf edivermişlerdi. Rica ederim, ilim düşüncesinin önemli bir dayanağı sayılan düşünce ve ilim hürriyeti, bir kısım ilim ağalarının heveslerini gerçekleştirmek ve ideolojik saplantıları olan bazı kimselerin işlerini kolaylaştırmak için midir? Ama ne acıdır ki, yıllardan beri bu bahtsızlar ülkesinde pek çok iş hep böyle olagelmıştır.. bir kesim burnunu dikmiş, dişlerini sıkmış ve avazı çıktığı kadar: Yobazlar, gericiler, dünyayı Orta çağ karanlıklarına sürüklemek isteyenler, falanın düşmanları, filanın düşmanları diye bağırmaya başlamış; buna karşılık diğer bir kesim de, aynı eda ve üslûpla: Küfür yobazları, fanatik mülhitler, muhakemesiz mukallitler, imansız zındıklar karalamalarıyla, bu kategori içinde mütâlâa edeceği binlerce, milyonlarca ruhu rencide etmiş ve vicdanları baskı altına almıştır.

Şimdi sorarım size; insanların beynine vura vura, onlara kendi düşüncelerini kabul ettirmeye çalışan ve fikirleri baskı altına almak isteyen bir toplumda, ilim aşkından, yenilikten ve kolektif şuurdan bahsetmek mümkün müdür? Ruhların böylesine ezildiği, düşüncenin çelimsiz kaldığı, aşkın öldürüldüğü ve insanî değerlere saygının sıfırlandığı bir cemiyette olsa olsa yılanların, akreplerin, ezilme ve öldürülme korkusuyla iğne ve dişlerini geçirip zehirlerini boşalttıkları gibi, ısırmalar, sokmalar, zehir kusmalar ve öldürmeler olur...

İmam Gazzâlî'nin Ruh Hakkındaki Görüşleri

Pek çok alanda olduğu gibi ruh konusunda da İmam Gazzâlî, hem kadim filozofların düşüncelerini hem Kindî, Fârâbî, İbn-i Sina gibi seviyeli düşünürlerin felsefelerini, hem de eski felsefenin yeni çırakları sayılan Mu'tezilenin fikirlerini temelden sarsmış ve Eş'arî mektebi çizgisinde Ehl-i Sünnete yepyeni bir tettebbu sahası açmıştır. Onun "Kitab-u Tesviyeti'r-Ruh", "Kitabü'l-Maznûn", "Kimya-yı Saâdet", "Usûl-ü Erbaîn" ve "Tehafütü'l-Felâsife" gibi telifatı, eski-yeni onun çarpık saydığı bütün düşüncelere karşı mücadelesinin sesi-soluğu, "İhya-u Ulûmi'd-Din" eseri ise Ehl-i Sünnet anlayışını, yaşadığı çağın üslûbuyla yeniden bir kere daha hatırlatmanın nefesleri gibidir. Bu son eserinde İmam, nazariyattan daha çok ibadet ü tâat, ihlâs ve münkerattan içtinabı işler; tezkiye-i nefis ve tasfiye-i kalb üzerinde yoğunlaşır.

İmam Gazzâlî'nin, yukarıda isimlerini zikrettiğimiz eserlerinde "İlmu'r-Ruh" unvanıyla psikoloji oldukça önemli bir yer işgal eder. O,

"Biz ileride onlara hem âfâk hem de kendi nefislerinde delillerimizi göstereceğiz de, Kur'ân'ın (veya onun anlatmak istediği şeylerin) hakkın ta kendisi olduğu anlaşılacak." âyeti ve

"Yakîne açık ruhlar için yeryüzünde nice deliller vardır; nefislerinizde ve kendi özlerinizde de. (Bu açık hakikati) hâlâ görmeyecek misiniz!" ilahî fermanı.. ve aynı istikamette Efendimiz'den şerefsudur olmuş hadislere dayanarak ısrarla nefis üzerinde durur ve tetkikatını da büyük ölçüde bu istikamette yürütür.

İmam, ruh konusunda Sünnî ulemanın önemli bir müdafii durumundadır. O, sık sık mahiyet-i insaniyede bedenden ayrı bir ruh bulunduğunu hatırlatır ve bu konuda sürekli tahşidatta bulunur. Bazen nefs-i nâtıka, bazen ruh, bazen nefis, bazen de kalb der ve yerinde bunlar arasındaki nüanslara da işaret eder; ama, hemen her zaman bu kelimelerle hep aynı konu etrafında döner durur ki, o da hakikat-i insaniyedir.

İmam Gazzâlî'ye Göre Ruh ve Beden Münasebeti

İmam Gazzâlî'yi tam tanımayanlar ruh-beden ikiliği üzerinde durduğu

yerlere bakarak onu spiritüalistler gibi düşünüyor sanabilirler. Bedenin zatî kıymetinin bulunmadığı hatırlatmalarına ve nazarları "hakikat-i insaniye"ye çevirme istikametindeki mülâhazalarına bakanlar da onu vücûdiye mesleğine kail gibi görürler. Oysaki Hazreti İmam ne spiritüalisttir ne de panteisttir; o, ruhu, bedenden ayrı fakat onu kontrol eden bir cevher kabul eder. Bu mülâhazalarını ortaya koyarken de bir taraftan kemal-i hassasiyetiyle ruhun cisim ve cevher olmadığını, diğer taraftan da onun bedenle münasebetinin hulûl ve tahayyüz şeklinde değil de, idare etme ve müessir olma tarzında olduğunu ısrarla vurgular. O, "Kitabü'l-Maznûni's-Sağîr"de, "Ruh bedene dahil olmadığı gibi bütün bütün ondan kopuk da değildir." der. Zira, ittisal ve infisal dediğimiz şeyler cisim ve mütehayyiz olan nesnelere ait hususiyetlerdendir. Ruh ise ne cisimdir ne de mütehayyiz. Ruhun bedene tesiri ve onun üzerindeki müessiriyetine gelince, zihinlerde, hususiyle de avamın düşüncelerinde, Allah'ın eşya ve hâdiseleri idaresine ve onlar üzerindeki tesirine benzetme gibi bir iltibasa sebebiyet vermemek için bu bir sırr-ı ilâhîdir deyip geçiverir. İmam, ruhun zaman ve mekana ihtiyacı olmaması konusunda da aynı hassasiyeti göstererek her zaman tenzih ağırlıklı bir üslûp kullanır.

İmam Gazzâlî'ye Göre Ruhun Mahiyeti

Gazzâlî'ye göre ruh hâdistir (sonradan olmuş). Ancak bu hudûs, bir nâmütenâhî menbâdan beden kılıfına bir tecelli feyezânı gibidir. Allah, bazen Hz. Adem'de olduğu gibi balçık gibi bir şeyi tesviye ederek bu heykeli, ruhu kabule müstaid hâle getirir, bazen de bir nutfeyi. Aynı zamanda bu feyezân, menbândan bir cüz'ün ayrılması şeklinde ayrılmış da değildir. " " O, aynalardaki temessülat mahiyetindedir. Aslında, İmam'ın verdiği bu misallerde kullanılan malzeme tamamen cismâniyete ait olduğundan maksadı tam ifade ettiği söylenemez. Her şeyden evvel ruh, âlem-i emirdendir ve cismâniyet mikyasları ile izah edilmesi de imkânsız gibidir.

İmam Gazzâlî beden fena bulduktan sonra ruhun bekası üzerinde de durur ve "Allah yolunda öldürülenleri öldü sanmayın. Bilakis onlar berhayat ve Rabbileri nezdinde merzukturlar." gibi âyetler ve kabir ötesi hayattan haber veren hadislerle istidlâlde bulunarak ısrarla berzah hayatını hatırlatır ve muhalif mülâhazaları redde çalışır. "Ba'sü ba'de'l-mevt" konusunda da İmam, "İnsan, bedeniyle değil, ruhuyla insandır." diyerek öbür âlemdeki varoluşa da bir "halk-ı cedit" nazarıyla bakar.

İman Açısından Dünya

Eşyâ ve hâdiselere iman gözüyle bakanlar için ise durum çok başkadır: Onlar, kendilerini buraya göndereni bilir, O'na yakın durmaya çalışır; gidecekleri yeri mâmur kılma mülâhazasıyla oturur-kalkar ve yol boyu hep huzur soluklanırlar. Bu ölçüde her şeyi O'na bağlayınca, kâinat da, içindekiler de birdenbire renk, şekil, mâhiyet, şîve değiştirir; tat olur, lezzet olur ve ıstık olur gönüllere akarlar. İşte bu zaviyeden dünya, hedefinde ebediyet, insanları sonsuz mutluluğa götüren bir gemiye, bir tayyareye; içinde milyonlarca, milyarlarca kitap bulunan zengin bir kütüphaneye; başları döndüren, temâşâsına doyamayacağımız bir meşhere dönüşür ve büyüler herkesi.. talâkatli bir lisan kesilir, çağırır O'na hepimizi.. renkten, ıstıktan oyunlarla duyurur gönüllerimize O'nun nurunu, zıyasını.

Aslında, iman nuruyla bakabilenler için, şu iç içe güzellikler Hakk'ın zâtına birer burhan; insan ise, o burhanları gören, duyan, okuyan, seslendiren bir tercümandır. Bütün eşyâ, onu akıl, şuur, his ve gönlüyle yerli yerinde değerlendiren talihlileri fizik ötesi âlemlerin derinliklerine uyarır; zamanla onların ruhlarına melekûtî sırlar akmaya başlar, zihinleri âdetâ bu sırların havzı hâline gelir, kalbleri de tecelli avlama rasathanelerine dönüşür. Böylece Yaratan'ı bilmezlikten kaynaklanan zulmetler bir bir yırtılır veya büzüşür; nurlar gelir her yana otağlar kurar.. geniş bir "halka-i zikir" hâlini alır kâinat ve bütün eşyâ.. şiirler, mûsikîler dinleriz harfsiz, kelimesiz canlı-cansız her nesnenin dilinden ve Yaratan'a îmâlar alırız her şeyin tavrından, duruşundan.

Öyle ki, ne zaman varlığı, kapsayan bir nazarla temâşâyâ alsak fizikî âlemler delinip de içinden ruhumuza eşyânın perde arkası sırları akıyor gibi olur ve dikkatlerimizi hep ötelere, ötelere de ötesine çeker; gönüllerimize murâkabe hissi aşılır; aşılır da, bulunduğumuz yerde hayret ve hayranlık yaşayan bir dervişe dönüveririz. Biraz dünya, biraz ukbâ; biraz madde, biraz mânâ; biraz hakikat, biraz hayâl görüp hissettiğimiz ve temâşâsına dalıp tetkikine koyulduğumuz her şeyle o kadar mükemmel uyuşuruz ki, onlarda, bütün bir tabiat kitabı ve içindekilerin, bütün insanlık ve onun maceralarının şiirini dinler gibi olur ve büyüleniriz.

İman Açısından İnsan

İman ve sonrası mülâhazalarda da insan, yine en mümtaz bir mazhariyeti hâizdir. Evet, kâinat ve eşya karşısında insan, semalardan daha derin ve meleklerden daha âlîdir. Yerde ve gökte bulunan her şey, kimisi doğrudan doğruya kimisi de dolaylı yollarla ona musahhar kılınmış ve bu konuda ona tasarruf imkanı verilmiştir. Bu musahhariyet ve tasarruf imkanı, insanı bu dünyaya bir misafir olarak gönderen Yaratıcı'nın, onun aczine ve ihtiyacına merhameten tamamen ona bir ihsandır. Böyle bir ihsan da ancak, iman şuuruyla sezilip mü'min vicdanıyla değerlendirilebilir. İmanın enginliği ölçüsünde eşyanın perde arkasına uyanmış bir mü'min, bu koskoca kâinatları kendi sarayı gibi görebilir ve canlı-cansız içindeki eşyayı da emrine verilmiş birer vazifeli kabul edebilir.

İman- Amel İlişkisi

İmandan kaynaklanmayan iyi davranışlar bir kısım rastlantıya işlerdir ve temâdîleri de katiyen söz konusu değildir.. ve hele asla istikbal vaad etmezler. Amelsiz iman da tamamen desteksiz, sarsılıp yıkılmaya maruz, inkişafı imkânsız ve bir mânâda nazarî bazı kabullerden ibaret sopsoğuk bir taklittir. Din-i hak da dediğimiz İslâm; bu iki hakikatin bütün usul ve fûrûuna yürekten inanmanın yanında, Kur'ân'la gelen her sorumluluğu uygulamanın muazzaz unvanıdır. Bu çerçevedeki İslâmiyet, kalbî-rûhî, maddî-mânevî, dünyevî-uhrevî insan mutluluğunun biricik kaynağıdır. Ne var ki, böyle bir kaynaktan tam yararlanabilmek de, daha yaratılırken insanoğluna bahşedilen zâhirî ve bâtınî donanımını iyi kullanmasına bağlanmıştır. İlk mevhibelerini ikinci vâridâta birer çağrı şeklinde kullanabilenler, ömürlerini, güzelliklerle başlayıp güzelliklerle sürüp giden "sâlih daire"lerin masmavi atmosferinde geçirir ve hayatlarının saniye ve saliseleriyle ebediyetleri peyleyecek işler başarabilirler.

İman En Önemli Hakikat

Evet, insanı hakikate ulaştıran en serî, en keskin, en selâmetli yol, ilim ve irfanla donatılmış iman yoludur. Ruh, baş döndürücü o büyük zaferlerini hep bu

yolla elde etmiştir. İrfanla beslenmiş îmanın olmadığı bir ortamda, hakikatin de hukukun da yerini kaba kuvvet alır. Ve böyle bir zeminle, her zaman kuvvetin zorbalığıyla karşılaşmak kaçınılmazdır. Evet böyle bir ortamda sık sık silaha başvurur.. her zaman para konuşur.. sadece cerbeze sesini duyurur.. ve riyâkârlık en mergup bir metâ haline gelir ki, böyle bir atmosferde varlığın ruhuna ulaşmak ve varlık ötesini temâşâ etmek imkânsızdır.

İman Gücü

Aslında, imanın derecesi ne olursa olsun, hiçbir sistem, hiçbir doktrin, hiçbir felsefe onun insanoğlu üzerinde olumlu müessiriyetine denk bir tesir ortaya koyamamıştır. İman, kendi çerçevesiyle bir insanın gönlüne girince, o kimsenin kâinat, eşya ve Allah hakkındaki düşünceleri birdenbire değişir, derinleşir ve bütün mevcudâtı bir kitabın sayfaları gibi çevirip değerlendirebilecek bir genişliğe ulaşır. O güne kadar şöyle-böyle çevresinde görüp fakat alâka duymadığı, hattâ cansız ve mânâsız bulduğu bütün eşya birden canlanır, birer dost, birer arkadaş şekline bürünür ve şefkatle onu kucaklarlar. Bu sımsıcak atmosferde insan kendini, kendi kıymeti ölçüsünde duymaya başlar.. varlığın şuurlu biricik parçası olduğunu idrak eder.. kâinatın sahife ve satırları arasında kıvrım kıvrım uzayıp giden yolların sırrına erer.. eşyanın perde arkasına dair esrarı sezer gibi olur.. derken, üç buutlu mekânın dar mahpesinden kurtulur ve kendini sonsuzun enginliklerinde bulur.

İman Her İki Dünyanın Huzur Anahtarıdır

Evet iman, dünyevî-uhrevî mutluluğun bir sihirli anahtarıdır ve ömrünü onun gölgesinde geçiren herkese hayırla çene kapama vadeder.. apaydın bir berzah hayatı sözü verir.. yumuşak ve ılık bir mahşer muştusunda bulunur.. ruhlarımıza sevindiren bir Mizan serencâmesi fısıldar.. ümit ve temkin derinlikli Sırat maceramızı gönüllerimize duyurur.. Cennet, rıdvan ve rü'yet unvanlarıyla tasavvurları aşkın değişik sürprizlere kapılar aralar ve en sıkıntılı, en ızdıraplı anlarımızı bile unutturacak ölçüde Tûbâ-i Cennet'ten neler ve neler sunar bize.!

İman Hizmetinin Dinamiği

Bu hareketin temel dinamiği iman ve ümit, devamının teminatı da onun akli, mantıki ve hissi boşluklara meydan verilmeden peygamberâne bir hususiyet ve peygamberâne bir azimle sürdürülmesidir. Gerisi bizi alâkadar etmez; alâkadar ediyor gibi tavırlara girmek Rabbimize karşı sû-i edeptir. Zaten halihazırda olanları ve dünden bugüne hayatîyetlerini sürdüren dinamiklerin tasavvurlar üstü müessiriyetlerini düşünecek olursak, en küçük sebeplerin nelere vesile olduğunu ve en küçük gayretlerin ne büyük bedellerle mükâfatlandırıldığını görür ve hayrete düşeriz. Düşünün ki, bize ait değerler, zamanın insafsız dişleri arasında onca çiğnenmesine ve zamânelerin kahr u tedbirine rağmen selâmetle gelip asrımızın sahiline ulaşabiliyor ve biz de kendi medeniyet unsurlarımız, kendi kültür elemanlarımız diye onları hemen alıp değerlendirebiliyoruz, hem de milletin duygu ve düşünce yamaçlarında serpilip geliştikleri çağlardaki tazelikleriyle alıp değerlendiriyoruz: Kimi neyle semâa kalkmaya hazırlanan bir Mevlevî gibi, kimi halka-i zikirde konsantrasyonunu tamamlamış bir serzâkir gibi, kimi cihanın kapılarını açmaya zorlayan bir cihangir gibi, kimi de dünyaları aydınlatmaya namzet bir ilim, irfan meşalesi gibi.. evet bir kere, hayallerimizde, o sihirli dünyaya fazla değil yarım adım atıversek, tarihi tevarüslerimiz, bir bölümüyle bize İbn Haldun gibi konuşacak; diğer bir bölümüyle Evliya Çelebi gibi hikâyeler anlatacak; Bâki gibi bizleri söz zirvelerinde dolaştıracak; Şeyh Galip gibi şiirleştiren ruh ve mânâ ikliminden bizlere demet demet güller sunacak; Fuzûlî gibi gönüllerimizi şiirin girdaplarında seyahat ettirecek; Nedim gibi duygularımızı nazmın fevârelerine bindirerek nefislerimize havâilıklar yaşatacak; Mevlânâ gibi derinlik, Yunus gibi sadelik, âkif gibi samimiyet, Yahya Kemal gibi şiir soluklayacak.. Osman, Orhan ve Hüdâvendigâr gibi cihad ve gazâ ruhundan nağmeler mırıldanacak; Fatih ve Yavuz gibi devletler muvâzenesinde yerimizi almaya yürümenin âdâp ve erkânını öğretecek.. hâsılı, çok sesli bir koro gibi bin senelik tarihimizin usârelerini getirip gönüllerimize boşaltacaktır.

İman Kaynaklı Ağlamalar

Temeli iman ve mârifete dayanan, muhabbet ve aşk u şevkin tetiklediği

ağlamalara gelince, bunlar, tamamen Hakk'ı bilmeye, her şeyde O'nu duymaya, miadı meçhul vuslat hülyalarıyla oturup kalkmaya ve O'na karşı mehâfet ve mehâbetle tir tir titreyip sürekli O'nun huzurunda saygıyla köpürüp durmaya bağlıdır. Sınırlıdır; çok az bahtiyara nasip olmuştur.. ve devamı da, nazarların her şeyde O'nu okumasına, O'nu duymasına, O'nu talep etmesine, O'nu bilmesine ve O'nu söylemesine vâbestedir. Bilen alâka duyar, ruhta alâka derinleştikçe sevgiye dönüşür ve zamanla bu sevgi, önü alınmaz bir aşk u iştiyaka inkılâp eder. Artık böyle biri bîkarardır, gezer çölden çöle ve "Leylâ" der ağlar.

Kendi uzaklığını aşmak için sürekli gerilim içindedir; her zaman O'nu söyleyen izlere, emarelere yüz sürer durur; bazen kâinat kitabıyla hasbihâl eder; bazen eşya ve hâdiseleri O'nun mesajları gibi okur, koklar, gözlerine sürer.. bazen O'nun beyanı karşısında rikkate gelir, gözyaşlarıyla soluklanır.. bazen de O'ndan söz eden dellâllara takılır kalır ve hep derin bir aşk u alâka ile nefes alır-verir. Bu, sanatta Sanatkâr'ı duyup sezme, karşılaştığı güzelliklerde Güzeller Güzeli'ne uyanma, O'nu çağrıştıran her şeye kulak verip saygıyla O'nu dinleme ve O'ndan ötürü her nesneye derin bir alâka ve sevgi duyarak hayatını bir aşk u muhabbet dantelâsı gibi örgülemeye çalışma demektir.

İman Penceresinden İslam Sanatı

Evet iman, estetiğe açık ruhlarda öyle derin bir sanat rûhu hasıl eder ki, sanatkâr bir mü'min, hiç zorlanmadan birkaç fırça darbesiyle tuvalinin üzerinde meydana getirdiği bir kısım çizgi ve motiflerle, varlığın sonsuzluk menşûrundaki mahiyet-i mücerredesine ulaşır ve sanatına öyle bir ebediyet rengi işler ki, insan böyle bir sanat eserini her temaşaya alışında, bütün varlığın küçük bir minyatürü ile karşı karşıya bulunduğunu sanır; sanır ve sanat diliyle tevhit ve tecrit mülâhazalarının resimlendirilmesi içinde, çizgilerin büyülü dünyasında sınırlı objelerde sınırsız, damlada deryayı, zerrede kâinatları temaşa etme neşvesine erer.

Biz, İslâm sanatını, sadece o objektife, subjektife başkaldırma ya da bir maharet teşhiri şeklinde anlama yerine, onu, varlık ve hâdiseler arasında görülüp duyulan, sezilip anlaşılan veya sezilip anlaşılması gereken ruh, mânâ ve muhtevayı, kalp, şuur ve his lisaniyla sentezleyip, her zaman anlaşılması gerekli olan gerçeğin, her bakışta yeni bir buuduyla duyulabilecek esneklikte, fakat

kıblenümâsı hep aynı istikamette ve değişik kombinezon imalarıyla sürekli o Mevcûd-u Meçhûl'e göndermelerde bulunan bir çerçeve içinde ve çerçeveleri aşkın bir kısım sihirli çizgilerin kesrette vahdeti, vahdette de kesreti göstermesinden ibaret görüyoruz.

İman ve Diriliş Neslinin Yetiştirilmesi

Oysaki, varlık hakikî sahibine bağlanarak bu kör dövüşüne bir son verilebilir ve O'na imandan kaynaklanan güç, disiplin, fazilet ve hikmetle yepyeni bir diriliş gerçekleştirilebilirdi. Böyle bir teşebbüs bundan sonra da olmayacak demek değildir. Ama, bu yön ve istikametteki bazı "hudâyinâbit" oluşumlar müstesnâ, şu ana kadar ciddî bir şey yaptığımızı söylemek oldukça zordur. Aslında mesele dönüp dolaşıyor ve gelip, bir iman ve diriliş neslinin yetiştirilmesine dayanıyor. Sadece içinde bulundukları günün hesabına bağlı kalmayıp, yarınları ve daha sonraki günleri de düşünen; inanç, disiplin, faaliyet ve aktiviteleriyle bugünün insanları oldukları gibi, bütün davranışlarını götürüp sonsuza dayayan ve upuzun bir geleceğin muhasebesine bağlayan bir iman ve disiplin neslinin yetiştirilmesine.

İman ve Güzellik İlişkisi

Bunlar, hemen hepsi iç içe güzelliklerdir ve bu güzellikleri duyup zevk etmenin sihirli anahtarı da imandır. İmana ulaştıran yollardan olması itibarıyla, kâinat kitabının fasıl, bölüm ve paragrafları yada bu koskoca meşherin varlık, eşya ve hâdiseler ünvanıyla değişik tezahürleri, değişik enstrümanları; sonra bütün bunları değerlendirecek insan mantığı, insan düşüncesi; tabîî, tekvînî bu hususların yanında, teşriî açıdan, yine imanla irtibatlı olup ona dayanan, onun bağrında serpilip gelişen bilumum salih ameller, ahlâkî davranışlar, ümitler, recalar, ebedî varolma beklentileri de, imana ulaşmanın, onda derinleşmenin, marifete ermenin, muhabbetle gerilmenin, rûhânî zevklerle kendinden geçmenin yolları ve semereleri olarak güzeldirler. Hattâ temelinde iman, teslim ve tevekkül olması açısından, dış yüzleri itibarıyla meşakkatli görülen bütün ibadetler, sık sık maruz kaldığımız belâ ve musîbetler; içine düşmeme cehdiyle dişimizi sıkıp sabrettiğimiz günahlar ve masiyetler dahi -onlara karşı tavrımızı iyi belirleyebildiğimiz takdirde- birer nisbî güzellik ifade etmektedirler.

İman ve Küfür Açısından İnsan

Evet, umûmi mânâda iman ünvanıyla ifade edilen bu nisbet, büyük bir mütefekkirimizin ifadesiyle, insanı insan, hattâ sultan yapan bir payedir. Böyle bir nisbetin bulunmayışının diğer adı olan küfür ise, onu, canavar bir hayvan haline getirir ki, bu türden fertlerin teşkil ettikleri toplumlarda, büyük ölçüde, kinler, hiddetler, şehvetler, hırslar, yalanlar, riyalar, kıskançlıklar, aldatmalar, komplolar hükümfermâdır ve herkes âdeta birbirinin kurdudur. Zaten, bu kâbil fena huylara yenik düşmüş yığınlar da katiyen millet ve toplum denemez; dense dense bunlara şuursuz kalabalıklar denir. Diyojen güpe gündüz, elinde fener çarşılarında insan aramaya çıkarken, ihtimal bu kâbil yığınlar karşı tenbih ya da tepkisini ortaya koyuyordu. Aynı mülâhazayı bir başka zaviyeden değerlendiren "Düşünceler" yazarı Mark Orel : "Her sabah insanların içine girerken kendi kendime düşünürüm; yine bu gün insan şeklinde bir takım yaratıklarla karşılaşacağım. Eğer onları ürkütmeden ya da onlar tarafından ısırlmadan akşam edebilirsem mutlu sayılırım" der. Bu tesbite, büyük kadın Râbia Adeviye'nin yaklaşımı ise daha ciddi ve daha sertçedir: "Ben sokaklar da pek insan görmüyorum; gördüğüm, dükkanlar önünde bazı tilkiler, kurtlar ve zaman zaman da birbirleri ile hırlaşan daha başka yaratıklardır.. bir aralık yarım bir insan gördüm ve ona göre kapandım." Bu mülâhaza sahiplerinden hiçbirinin, bu şekildeki düşünceleriyle bütün insanları karalamak gibi bir niyetlerinin olmadığı açıktır.

İman ve Küfür Dengesi

İman; inanılması gerekli olan şeylere tam bir bölünmezlik içinde inanıp iz'anda bulunmanın ünvanıdır. Küfür ise, bunlardan herhangi birini kabul etmemenin adıdır. İman, bütün inanç esaslarının eksiksiz kabul edilmesinden ibaret bir fenomen olmasına karşılık küfür, bunlardan tek birinin olsun inkâr edilmesiyle gerçekleşebilen bir hâdisedir. Bu itibarladır ki, imanla küfür sadece birbirine zıt değil, aynı zamanda birbirinin tersidirler. Dolayısıyla da bunlar için hiçbir zaman bir ortak nokta ve orta çizgi söz konusu olamaz.. evet "el-menziletü beyne'l-menzileteyn" Kur'ân mantığına ters mesnetsiz bir iddiadır. Bir insan ya kâfirdir ya da mü'min. Günah, insanı imandan çıkarmadığı gibi, bazı cürüm ve cinayetler de, Hak'tan uzaklaşmaya birer vesile teşkil etseler de,

katiyen küfür sayılmazlar.

İman, insanı değerler üstü değerlere yükselten fevkalâde önemli ve hayatî bir intisabın unvanı; küfür ise, onun zıddı ve tersi olarak içine düşen talihsizi değersizliğe mahkûm eden ve onun ufkunu karartan korkunç bir olumsuzluğun adıdır. İman, en baş döndürücü irtifaların bile ona nispeten kuyuya dönüştüğü semavî bir yükseklik ve zirve; küfür ise, en derin kuyuların bile onun yanında kubbeleştiği ürperten bir çukur ve göçüktür. Yakasını ona kaptıran bir talihsiz, ömür boyu hep bir uçurumun kenarında bulunuyor gibi sürekli ürperir, titrer; vicdanındaki boşluğu bir gayya, bir cehennem gibi duyar ve ölümü de her zaman ebedî bir yıkılıp gitme şeklinde hisseder. Tabîî ötede de, burada duyup hissettiklerinin tecessümüyle karşılaşır ve bir lanetlik gibi gezdiği hemen her yerde lanet sağanaklarına maruz kalır. "İnkâr edenler ve hayatlarını inkârla noktalayanlar var ya, işte ötede, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lanetleri üzerlerine olanlar onlardır." (Bakara, 2/161) gerçeğini gözleriyle görür ve çırpınır durur bir boşluk içinde; ne tutunacak bir dal bulabilir, ne de şefkatle kendine uzanan bir el. Vurunur, döğünür bir çaresizlikle.. ve çığlık çığlıktır sürekli ama; artık hiçbir şeyin fayda vermeyeceği de açıktır.. evet "İnkâr edip küfre düşenlerin ne mallarının ne de evlatlarının o gün, Allah'ın vereceği cezayı savma adına hiçbir yararı olamaz/olmayacaktır." (Âl-i İmran, 3/10)

İman ve Ümit

Ümit her şeyden önce bir inanç işidir. İnanan insan ümitlidir ve ümidi de inancı nispetindedir. Bu itibarladır ki, sağlam inanç mahsulü çok şeyler, bazılarınca hârika zannedilmektedir. Aslında, ümit, azim ve kararlılık, iman dolu bir kalbe girince, beşerî normlar aşılar. Ve o inançlı kalp harikalar kuşağına ulaşmış olur. Bu seviyede gönül hayatına sahip olamayanlar ise bunu fevkalâdeden sayarlar. Hele insan, inanacağı şeyi iyi seçebilmiş ve ona gönül vermişse, artık onun ruh dünyasında ümitsizlik, karamsarlık ve bedbinlikten asla söz edilemez.

İman ve Ümitle Yarınları Beklemek

Yıllar var ki biz, işte bu kutlu ellerin, altı üstüne gelmiş ve "harap eller, yıkılmış hânümanlar, kimsesiz çöller" sözcükleriyle resmedebileceğimiz bir

âlemi yepyeni bir dünyaya çevirecekleri günü hep bekleyip durduk. Bu iman, bu ümit ve bu azimle daha yıllarca beklemeye de kararlıyız. Her zaman temiz gönülleri merhametle donatan Rahmeti Sonsuz, birkaç neslin soluklayıp durduğu o ümitle şahlanmış gönüllerimizi dilerim inkisara uğratmasın..!

İman Yoksa Ümit de Yoktur

Ümitle uzun yollar aşılır; ümitle kandan irinden deryalar geçilir ve ancak ümitle dirliğe ve düzene edilir. Ümit dünyasında mağlup olanlar, pratikte de yenilmiş sayılırlar. Ne yiğitçe ve çalımla yola çıkanlar vardır ki, iman ve ümit zaafından ötürü, yarı yolda kalmışlardır. Küçük bir zelzele, gelip geçici bir fırtına, akıp giden bir sel, onların azim ve iradelerini de beraber alıp götürmüştür. Ya kendilerine ümitle bağlanılıp sonradan onlarla beraber yeis bataklığına düşüp boğulanların hâli, o hepten yürekler acısıdır.

Aslında gerçeği bulamamış ve ona dilbeste olamamış kimselerin başka türlü olmaları da mümkün değildir. Makama, mansıba ümit bağlamış; servete, sâ mânâna gönül vermiş ve gelip geçici, yıkılıp gidici şeylerle avunup durmuş kimselerin, er geç hüsrana maruz kalacakları muhakkaktır.

İman, Amel ve İhlas Ön Plandaydı

Bu iç içe zenginliklerimizin, ruh ve gönüllerden taşıp duran mevhibe hazinelerimizin sırlı anahtarı imanımız ve onun her zaman canlı kalabilmesinin sırrı da amel-i Salih ve ihlâsımızdı. İnanan hemen herkes, gönlünde bu lâhûtî vâridâtın estirdiği inşirahı duyar ve göklerdekilerle aynı mehabet televvünlü haz ve lezzeti yaşardı.

İman, Kur'ân ve İslâm'ın bu ölçüde duyulup yaşanmasından hâsıl olan bir aydınlık tufanı, hemen her zaman bütün bu muhalif rüzgârların gücünü kıran bir büyü ile dalgalanır; mânevî bir menşurdan başlarımıza boşalan ilâhî bir ziyâ gibi her yanımızı sarar ve bütün ruh sistemimizin bakış, duyuş, seziş ve değerlendirmelerine tesir ederdi. Ruhun katmanlarına açık durabildiğimiz bu kabil durumlarda, bir meşher gibi temâşâ ettiğimiz dünyayı, bir kitap gibi okuduğumuz kâinat ve hâdiseleri, aynı mazhariyetlerle serfiraz bütün insanları ve emrimize musahhar kılınmış bütün canlı-cansız varlıkları birer dostumuz,

birer yol arkadaşımız gibi duyar ve bütün bunlardan içimize akan derin bir lezzetle kendimizi cennetlerin koridorlarında sanırdık.

İman, Bilgi ve Sevgi

Ruhun en büyük ve en mühim dinamiği iman, bilgi ve sevgidir. İnanmak, hakikati olduğu gibi tanıma, sevmek ise bu bilginin hayata geçirilmesi demektir. İnanmayanlar mutlak hakikati ne bulabilir, ne de bilebilirler. Onların "inandım" demeleri iç dünyalarıyla bir zıtlasma, "buldum, demeleri de bir mugalatadır. Aslında inanmayanlar talihsiz, sevmeyenler de cansız cesetlerdir. İnanma en önemli bir aksiyon kaynağı ve ruhun bütün varlığı kucaklaması ve tabiatı kuşatması ise, muhabbet de, gerçek insani düşüncenin en esaslı unsuru ve lahuti bir buududur. Bu itibarla ki, önümüzdeki yıllarda, kültürümüzün fidelerini dikme ve yetiştirme misyonunu yüklenenler, evvela inanç mihrabına yönelmeli, sonra da sevgi minberine yürüyüp, muhabbet soluklarını dünyanın her tarafına duyurmaya çalışmalıdırlar. Bunu yaparken de müessiriyetlerini, ahlak ve fazilet anlayışlarının derinliklerinde aramalıdırlar.

İman, İbadet ve Tefekkür Açısından Kalp

İman kalbin canı; ibadet onun damarlarında akıp duran kanı; tefekkür, murâkabe, muhâsebe ise onun bekasının esaslarıdır. İmansız birinde kalb, ölü ve ötelere karşı bütün bütün kapalı; ibadetsiz birinde o ölüm ağında ve onulmaz hastalıklarla sürüm sürüm; tefekkürsüz, muhâsebesiz ve murâkibesiz bir bünyede ise her türlü tehlikeye açık ve emniyetsizdir. Birinci kategoriye giren insanlar, sinelerinde emme-basma pompaları nev'inden bir et parçası taşısalar da, katiyen kalplerinin var olduğu söylenemez.. ikinci nev'e girenler, varlık-yokluk arası vehimlerinin sisli dünyasında hep mesafelerin esiri olarak yaşar ve bir türlü hedefe ulaşamazlar.. üçüncü kısma dahil olanlar, bir hayli mesafe almış, bir hayli engebe aşmış olmalarına rağmen, tam zirveye ulaşamadıkları için, her zaman tehlike sath-ı mâilinde sayılırlar: Düşe-kalka yürür, müsâbakasını yene-yenile sürdürür ve ömürlerini bir vefasız aşılmaz tepenin yamaçlarında tüketirler.

İnsanı Hakk'a ulaştırmada en aldanmaz vesilelerden biri kalptir ve kalbin en büyük ameli de ihsandır. İhsan, ihlâs yamaçlarına açılmanın en emin yolu.

Rıdvan tepelerine ulaşmanın en sıhhatli vasıtası ve Şâhid-i Ezelî'ye karşı da bir temkin şuurudur. O'na doğru her gün, imanla donanmış, amelle kanatlanmış ve takvâ ile derinleşmiş yüzler-binler "şedd-i rihal" eder, yolculuğa koyulurlar ama, o zirveye ya birkaç insan ulaşır ya da ulaşamaz. Ulaşamayanlar, ulaşma adına didinmelerini sürdürür dursunlar; ulaşanlar, orada Allah'ın sevmediği şeyleri bütün çirkinlikleriyle duyar, hisseder ve onlara karşı kapanır; Allah'ın güzel gördüğü şeylerle de fitratının gereğiymişçesine birleşir, bütünleşir ve sürekli "ma'rûf" soluklarlar.

İman, İslami Yaşantıyla Ortaya Çıkar

Evet, bir kalpte hem inanç ve Allah'la irtibat, hem de kin, nefret ve gayz olamaz. Hele bir kalp, her gün, her hafta, her sene, değişik ibadet şekilleriyle, imanını, Hakka intisabını, misakını yeniliyor, güçlendiriyor ve hep parlak kalabiliyorsa, böyle bir kalbin düşmanlıklara açık olmasına katiyen ihtimal verilemez. Bir kere her İslâmî davranış, içimizde, bütün hareketlerimizin Müslümanca olması duygusunu uyarır ve bizi mü'mince yaşamaya yönlendirir. Vicdanî müktesebatımız ve kalbî vâridâtımız, tavırlarımıza aks ede ede ahlâkımızın atkılarını oluşturur ve davranışlarımızdan taşta taşta kültürümüzün temel referansları haline gelerek, kendimiz olarak kalmamızı sağlar. Böylece, temeli insan kalbinde Allah'a imana, itimada, güvene dayayan bir insanî mükemmeliyet, sevgi, alâka, samimiyet ve muhabbet şeklinde çevreye akmaya başlar ve Müslüman ferd, haiz bulunduğu bu câzibe-i kutsiye sayesinde ferdiyetten çıkar ve âdeta bir millet olur.

Düşünceler, tasarılar, sanat gayretleri, evvelâ insan içinde doğup, şekillenip, sonra da gelişme ortamını bulunca inkişaf ve inbisat ettiği gibi, ibadet, ahlâk, rûhî hayat, kültür ve topyekün beşerî münasebetler de, ilk önce insan derûnunda, iman ve iz'an şeklinde belirirler; derken gelişip umum hayatı kuşatır ve bütün beşerî davranışlara boyalarını çalarak, her hamle, her hareket ve her faaliyetin temel belirleyicisi olur ve her konuda kendilerini hissettirmeye başlarlar.

Aslında, iç dünyamızda kök salan iman gerçeği de ancak, yaşanan hayatın içine girdiği ölçüde inkişaf ederek varlığını devam ettirebilir.. Evet o, gönüllerimizde çimlendikten sonra, davranışlarımızda da doğruluk ve güvene dönüşebiliyor; namazlarımızda saygı ve huşûya inkılâp edebiliyor; sosyal

ilişkilerde hakkaniyet ve istikamet düşüncesine kaynaklık yapabiliyorsa, gelişip inkişaf etme adına önü sonsuza kadar açık demektir. İşte insanda böyle bir iman, hiç bitmeyen bir güç ve enerji kaynağı olduğu gibi, hilâfet ünvanıyla eşyaya müdahale etme, duygu ve düşüncelerine göre çevresini şekillendirme, kendi tabiîliği içinde sanat rûhu ve estetizm mülâhazalarıyla tevhit ve tecrit eksenli sonsuza açılmanın da biricik rampasıdır.

İmanı Elde Eden İnsanın Vasıfları

Aslında bir ruh imanla kanatlanmışsa, artık o ne başka eşiğe baş koyar, ne de başkalarına dilencilik yapma zilletine düşer.. kimseden korkmaz, kimseye baş eğmez ve imanın gücü ölçüsünde her şeye karşı yiğitçe davranır. Evet, "iman hem nurdur, hem kuvvettir; hakikî imanı elde eden adam kâinata meydan okuyabilir ve hâdiselerin tazyikatından kurtularak her zaman mutlu olabilir." Çünkü, "iman tevhidi, tevhid teslimi, teslim tevekkülü, tevekkül de saâdet-i dâreyni (dünya-âhiret mutluluğu) netice verir." (Bir-iki kelime değişikliğiyle Üstad Bediüzzaman'dan) Böyle bir iman âbidesi, her zaman gönlünü, gökler ötesi âlemlere ulaşmak için bir helezon gibi kullanır ve onunla meleklerin, rûhânîlerin iç içe bulunduğu melekûtî derinliklerde kanat çırpıp durur. Zaman olur, melekler ve rûhânîler onun kulaklarına bir şeyler fısıldar ve zaman gelir o, rûhânîlerin boyunlarına mârifet gerdanlıkları takar ve bulunduğu âlemin müşârun bil-benânı (parmakla gösterilen) olur. Hele bir de o, imanını irfanla derinleştirip irfanını da rûhânî zevklerle bezeyebilmişse.. evet işte o zaman, melekleri bile imrendiren ufuklarda pervaz etmeye başlar.. hep Hakk'ın hoşnut olacağı zirveleri kollar.. sürekli cennetliklerle oturur kalkar ve "a'lâ-yı illiyyîn" rüyaları görür. Nûr-u iman ile a'lâ-yı illiyyîne yükselip, Cennet'e lâayık bir kıymet almak hakikî mü'minin kaderi; küfrün zifirî dünyasında aşağıların aşağısına (esfel-i sâfilîn) düşüp Cehennem'e ehil hâle gelmek de kâfirin makus talihidir. (İkinci şık başlı başına bir konu ama, zannediyorum tahliline bu sahifeler yetmez...)

Hakikî mümini kendi derinlikleriyle görebilenler, onda Hakk'ı hatırlar.. onun nefeslerini duyan İsa Mesih'e uğramış gibi canlanır ve onun gönlünden yükselen sesleri dinleyenler, Beyan Sultanı'nın meclisine ermiş gibi söz şarabıyla mest ü mahmur hâle gelir. Evet, iman ve imanın vadettikleriyle donanımını tamamlamış bir rûhun, artık başka herhangi bir şeye ihtiyacı kalmamıştır. Allah'a intisabı sayesinde o, aczi içinde Hakk'ın kudretiyle güçlü, fakirliğiyle

beraber O'nun servetiyle zengin ve küçüklüğüne rağmen de ululardan bir uludur. Çünkü o, ihtiyar ve iradesinin yetersiz kaldığı noktada, Efendisinin sonsuz iradesine dayanır. Üstesinden gelemeyeceği konularda O'nun kudretine itimat eder.. dünyevî hayatı itibarıyla sarsıldığında, ebedî hayatının bağ ve bahçelerine sığınır.. ufku ölüm endişeleri sardığında, kendini ebedî hayatın ferah-feza iklimlerine atar.. akıl ve idrakiyle çözemediği problemler karşısında da, Kur'ân'ın "hall ü fasl" eden aydınlık iklimine müracaat eder.. ve hiçbir zaman yeis yaşamaz, boşluk hissetmez; karanlığın mütemadî olanıyla karşılaşmaz; hayatını bir zevk zemzemesi şeklinde duyar, yaşar ve ömrünü Yaradan'a şükürlerle yedi-yetmiş-yedi yüz veren başaklara çevirir.

Mükemmel bir mü'min, sadece kendi donanım ve şahsî kıvamına da bağlı kalmaz; o, peygamberâne bir azimle herkese açılır, herkesi kucaklar ve kendini ihmal edecek ölçüde hayatını başkalarının dünyevî-uhrevî mutluluğuna bağlar ve hep bir sahabi gibi yaşar; yaşar da, tıpkı mumlar gibi özündeki aydınlatma usâresiyle sürekli çevresini nura gark eder ve kendine rağmen bir yol izler.. evet o hep, gece gibi karanlık iklimleri kollar.. zulmetlerle yaka-paça olur.. her zaman par par yanar.. yandıkça içi "cız" eder boynu bükülür ama, ne sürekli yanması, ne de yanıp tükenmesi, onu başkalarını aydınlatmadan alıkoyamaz.

İmanın Fonksiyonu

Muhteva ve özü itibarıyla iman; can âleminden koparılıp ruhlarımıza sunulmuş bir yemiş, duygularımıza içirilmiş bir kevser, gönül dudaklarımızla emilen bir mânâ, his, şuur, idrak pergeli ve cetveliyle sînelerimizde şekillendirilmiş nurdan bir âbidedir. Gönlünü ve duygularını imanla, mârifetle onarıp ihya eden bir iman kahramanı, düşünce dünyasını cennetlere çevirmenin sırrını keşfetmiş, ebedî mutluluk yoluna girmiş ve başka arayışlardan da kurtulmuş demektir. Zira, "her zaman imanda mânevî bir cennetin, küfür ve dalâlette de mânevî bir cehennemin mevcudiyeti söz konusudur.. evet, iman mânevî bir Tûbâ-i Cennet çekirdeğini taşıdığı gibi, küfür de içinde mânevî bir Cehennem tohumu saklamaktadır." (Siyakın üslûba tesiri çerçevesinde küçük bir değişiklik Bediüzzaman'dan).

İmanın Işığında Yarınlar

Oysaki bizim hakikatimiz, sonsuzun ruhuyla sımsıkı irtibatlıdır. Bu irtibatı sezmek ve bu alâkanın vaat ettiklerini duyabilmek için, milletçe pek çok fedakârlıklarda bulunmamız icap edecek; ferdî saâdetten, dünyevî imkânlardan, makamdan-mansıptan, hatta manevî füyûzât hislerimizden vazgeçmedikten sonra, böyle bir alâka ve irtibattan söz edilemeyeceği açıktır. Bu alâka ve irtibat gerçekleştirilebildiği takdirde yarının dünyası, Hakk'ın başlara taç yapıldığı, hakikatin saygı gördüğü; kuvvet düşüncesinin, menfaat mülâhazasının ayıp sayıldığı aydınlık bir dünya olacaktır.

Biz, kendimizi, böylesi aydınlık bir dünyaya ulaşmak için senelerden beri hep yollarda farz ediyoruz.. farz ediyor ve çevremizde şafak emâreleri arama kehanetine girmeden, matematiğin sırlı dünyasında büyümlü araştırmalarla meşgul olmadan, ilâhî sâbitelerin rehberliğinde ruh ibremizin doğru diye gösterdiği her şeyi değerlendirerek, Hak meşîetinin en büyük vesile-i taalluku kendi iradelerimizle belirlemeye çalışacak ve o mübarek kendi yaşam biçimimiz uğrunda bütün hayatını, varlığını bahse koyan kahramanlar gibi yürüyeceğiz ilâhî meşîet ve onun vaat ettikleriyle buluşacağımız noktaya.

İmanın Tarifi

Tarifler çerçevesinde veya bilim ve mârifet nazariyesi açısından iman; "emn ü eman" kökünden türetilmiş, inanmak, güven vadetmek, başkalarının emniyetini temin etmek.. ya da emin, güvenilir ve sağlam olmak mânâlarına gelen bir kelime. Allah'a inanmak, O'nu tasdik etmek ve doğrulamak, vicdanî itiraf ve kalbî iz'anda bulunmak da, dil geleneği açısından bu mübarek kelimeye yüklenen mânâlardan sadece birkaçı.

İmanlı Hayatın Farkı

Oysaki bizim imana, ümide, ebediyete açık dünyamız, varlığa ait bütün güzelliklerin dalga dalga gelip ona aksettiği, aksedip duygularımızı sonsuza uyardığı, bilhassa mânâ köklerini koruyabilenler için dünya ve ukbâ düşüncesinin iç içe olduğu öyle sihirli bir âlemdir ki, onu kendi buutlarıyla duyup hissedenler, zannediyorum bir daha da ondan ayrılmayı düşünmezler.

Bu dünyada, durgunluk içinde her zaman bir canlılık ve dinamizm, alacakar

görünümü altında da baharları zorlayan bir hayâtiyet söz konusudur. Gözlerimizi kapayıp bu dünyayı basiretlerimizle süzerken, hemen her zaman mışıldayan sular, üfûl üfûl esen meltemler, akıp akıp gözlerimizi dolduran renkler, ışıklar ve her yanda burcu burcu kokular duyar gibi olur; seslerden, görüntülerden süzülüp-gelen, demetleşen mûsiklerin en enfeslerini dinleriz.

Bu dünyada, gaye eksenli bir hayat ve bu hayatın tabîi ve ezeli şiiir unsurları sayılan iman, sevgi, aşk ve rûhânî zevkler, hatırlardan silinmeyecek edâlara ulaşır; şuuraltı mahzenlerimiz, uhrevî mutlulukların nüveleriyle dolar taşar. Hele inancın, benliğimizi sarıp aydınlattığı, cismâniyetimizi yumuşatıp ruhanileştirdiği saat ve dakikalarda.. mübarek gün, hafta ve aylarda, çevremizi bütünyle lâhûtileşmiş görür ve kendimizi yerde değil de, âdeta göklerde dolaşıyor gibi hissederiz. Bu engin ruh hâletiyle geçirdiğimiz ukbâ perde aralıklı ve zaman üstü lâhzalarda, sanki tül tül ötelerin renkleri, gidip ebediyete ermiş olanların sesleri ruhlarımıza doluyormuşçasına kendimizi lâme-kâni hisseder ve tasavvurlarımızı aşan bir vâridat tûfânıyla sıırılsıklam oluruz.

İmanlı İnsan Bütün Varlıkla Münasebete Geçer

Allah'a imanı ve imanda mârifeti ona, her şeyle muârefe ufkunu açar.. ve bu sayede o, canlı cansız bütün varlığı âdeta kardeşleri gibi görür.. onlarla münasebete geçer.. eşyaya müdahale eder ve vicdanında kendine bahşedilmiş bulunan hilâfet payesini bütün enginliğiyle duyar.. her şeyin kendisi için yaratılmış olduğunu idrak ederek minnetle iki büklüm olur.. meleklerin şuuru ve kâinatların ruhuyla el ele olduğunun farkına varır.. ayağını bastığı zemini, içinde dolaşıp durduğu ovayı-obayı ata ocağı gibi sımsıcak bulur ve annesinin kucagındaymışçasına kendini rahat hisseder.. varlığı maddeci ve natüralist mülâhazaların resmettiği gibi değil, her şeyi Allah'a nisbet eden bir mü'min gözüyle değerlendirir ve herkesten, her nesneden bir muârefe karşılığı görür.. münasebete geçtiği her şeyden emniyet mesajları alır ve emniyet ifade eden tavırlarla karşılık verir.. kimseden ürkmez, kimseyi ürkütmez; herkesi kardeşi gibi kucaklar.. bütün eşyaya tebessümler yağdırır; suyu, havayı ve daha değişik nimetleri Hak'tan gelmiş birer armağan gibi yudumlar.. toprağı ve onun yetiştirdiklerini misk ü amber gibi koklar.. bağı-bahçeyi, dağı-taşı, otu-ağacı, gülü-çiçeği âdeta canlı varlıklarmışçasına gönül diliyle selâmlar.. rast geldiği canlıları, bu misafirhanede refakatine tahsis edilmiş arkadaşları gibi okşar.. ve her hâliyle yeryüzüne, bir uzlaşma ve uzlaştırma çağrısı ile geldiğini ortaya

koyar.

İmanlı İnsan Çok Boyutlu Yaşar

İşte herkesi ve her şeyi o engin imanıyla bu çerçevede gören bir mü'min, her zaman kendini bütün insanları kısıktırarak ölçüde çok buudlu bir huzur atmosferi içinde hisseder ve imanlı yaşamının tariflere sığmayan zevkleriyle kendinden geçer.. evet, ne kavga ne nizâ; bütün enerjisini duyup zevkettiklerini başkalarına da duyurma ve o derûnî hislerini herkesle paylaşma, gücü yettiği nisbette ufukların körlüğünü açarak bütün insanları bu zevk zemzemesine ulaştırma istikametinde çırpınır durur.. ve yaşatma gayretiyle her zaman birkaç adım yaşamının gerisinde bulunur. O, oturur-kalkar Cenab-ı Hakk'a sonsuz bir güven duyar ama, halkı da karşısına almaz. Evet o, bir yandan kendi izâfî gücünü Allah'ın kudretiyle beslerken; diğer yandan da mü'minlerin himmetlerini yanına almayı da ihmal etmez.. ve kendisine karşı çıkması muhtemel bütün güçleri kendi iktidarının birer derinliğine dönüştürerek, hiçbir şeye takılmadan yürür uçuyormuşçasına hedefine.. imanla huzura erme, inandırıp Hakk'ın hoşnutluğunu kazanma hedefine.

İmanlı İnsan Güvendedir

Aslında mü'min, bütün benliğiyle Allah'a yönelince, O'ndan gayrı her şey gözünden silinir gider. Bütün yalancı güçler, kudretler havası alınmış balonlar gibi söner. Zaman zaman sahte ziyalarıyla gözlerimizi kamaştıran bütün fânî ışıklar, gelip gönüllerimize vuran O'nun nûru karşısında birer birer kararır ve her tarafta: "Bugün mülk ve milk, O mutlak ve galip olan Allah'ındır" sözü duyulmaya başlar ki; böyle bir noktaya ulaşmış gönül, bütün sahte güçlerin, kuvvetlerin, rahmetlerin, inayetlerin aldatıcı vaadlerinden kurtulur, sadece ve sadece O'na teveccüh eder ve imdadı da O'ndan bekler.. zorda kaldığında veya musibetlerle sarsıldığında O'na güvenir, O'na dayanır.. her çeşit tehdit karşısında, bütün varlığı kuşatan O'nun inayet, rahmet ve nusretinin serasına sığınır.. zayıf düştüğünde, O'nun o aşkın kuvvetinin vesayetine girer.. ezkazâ günahlarla kirlenince, hemen O'nun mağfiret kurnaları altında arınmaya koşar.. zaman zaman ufkunu saran sis ve dumanı O'na iman, itimat ve teslimiyetle darmadağın eder. Dolayısıyla da hiçbir hâdise karşısında dize gelmeden yürür

istikbale.. ferdî, ailevî, içtimaî her bir problemini vicdanında O'nunla irtibata geçerek çözer ve hiçbir zaman ruhunda aşılmayacak bir vahşet, bir yalnızlıkla karşılaşmaz.. yer yer halk içinde muvakkat bir kısım gurbetlere maruz kalsa da, iman ve teslimiyeti sayesinde her zaman kendini "üns esintileri" içinde hisseder; başına gelenleri kaderden atılan ikaz taşları şeklinde değerlendirir.. ve böyle bir alış- verişi de hep rıza ve sabırla karşılar.

İmanlı İnsanın Hareket Şuuru

Evet, bu ölçüde enginleşmiş ufuklu bir ruh, her zaman kendini yepyeni âlemlere açılma rampalarında, olabildiğine gerilimli ve insanî normları aşkın bir azim ve kararlılık içinde duyar.. sahip olduğu iman ve o imanın arkasındaki kuvvet sayesinde daha ne mazhariyetlere ereceğini ve ne başarılarla imza atacağını düşünür.. ufku açık, önü açık, iradesi hür ve gönlü huzur içinde yorgunluğunu hissetmeden koşar durur. Uğradığı her konakta, kendisine ve çevresine alâkası daha bir artar ve derinleşir. Tam farkına varır veya varamaz; ama ruhunu dinlediğinde, sürekli kendini, bitmeyen, tükenmeyen bir huzur sath-ı mâilinde görür; başkaları için söz konusu olan onca gurbet ve yalnızlık sâikine rağmen o, katiyen yol yalnızlığı ve gurbet yaşamaz; yaşamaz, çünkü nereden geldiğini, niçin geldiğini, nereye sevk edildiğini bilir ve dünyadaki bütün toplanmaların, dağılmaların farkında, gâyesi ve hedefi belli bir kulvarda koştuğunun da şuurundadır; ne yol meşakkatini duyar ne de başkalarının yaşadığı korkuları, endişeleri ve ızdırapları yaşar. Allah'a güvenir, ümitle şahlanır ve mutlu yarınların masmavi hülyalarıyla zirveye ulaşma neşvesini yudumlar durur.

Evet, bu engin iman kahramanları, imanlarının derinlikleri ölçüsünde bir yandan, âlemin düşe-kalka yürüdüğü yollarda, cennet yamaçlarında tenezzühe çıkmışçasına huzur soluklayarak yol alırlar, diğer yandan da Hak'la irtibatları sayesinde, bütün kâinatlara meydan okuyabilir, her şeyin üstesinden gelebilir; kıyametler kopsa bile endişeye kapılmaz ve karşılarına cehennemler çıksa da korkup geriye durmazlar. Başlarını her zaman dimdik tutar ve Allah'tan başkası karşısında katiyen eğilmezler. Kimseden çekinmez, kimseden bir şey beklemez ve hiç kimsenin minneti altına girmezler. Kazandıkları ve başarıdan başarıya koştukları zaman, bir taraftan imtihan geçiriyor olma endişesiyle tir tir titrer; diğer taraftan da şükran hisleriyle iki büklüm olur ve sevinç gözyaşlarıyla boşalırlar. Kaybettikleri zaman sabretmesini bilir, azimle gerilir ve bilenmiş bir

irade ile "yeni baştan" der yola koyulurlar. Ne nimetler karşısında küstahlaşır ve nankörlük ederler ne de mahrumiyetlere dûcâr olduklarında ye'se düşerler.

İnsanlarla muamelelerinde peygamberâne bir kalb taşır; herkesi sever, her şeyi kucaklar; başkalarının kusurlarını görmezlikten geldikleri aynı anda, kendilerini en küçük hataları karşısında bile sorgulayabilirler; çevrelerindeki insanların yanlışlarını sadece normal hallerde değil, öfkelendikleri zamanlarda bile bağışlar ve en huysuz ruhlarla dahi geçinmesini bilirler. Aslında İslâm da, kendi müntesiplerine, elden geldiğince affetmeyi, kine, nefrete yenik düşmemeyi ve öç alma duygusuna kapılmamayı salıklar ki, zaten sürekli Allah'a doğru yürüyor olma şuurunda bulunanların başka türlü olmaları da her halde düşünülemez.. başka türlü davranmaları, düşünmeleri bir yana, onlar oturur kalkar hep başkaları için hayır yolları araştırır, hayır dileklerinde bulunur, ruhlarındaki sevgiyi hep canlı tutmaya çalışır, gayza, nefrete karşı da bitmeyen bir savaş sürdürürler. Hata ve günahlarını pişmanlık hararetiyle yakar kül eder ve günde birkaç defa, mâhiyetlerindeki kötülük duygularıyla yaka-paça olurlar. Gönüllerinden işe başlayarak, her bucakta iyilik, güzellik fidelerinin boy atıp gelişmesine ortam hazırlar ve Râbiatü'l-Adeviyye felsefesiyle, zehir olsa da, herkesi ve her şeyi şeker-şerbet gibi kabul eder; üzerlerine kinle, nefretle gelenleri bile tebessümlerle ağırlar ve en mütecaviz orduları sevginin yenilmeyen silahıyla püskürtürler.

İmanlı İnsanın Tavır ve Davranışları

İman yolunun başına sancağını sağlamca saplayabilmiş iman eri, bir hamlede arzı aşar.. gider semalara ulaşır.. yıldızlarla hasbıhal eder.. güneşle münasebete geçer.. ayla arkadaşlık kurar.. ve yürür fezanın derinliklerinde "Refîk-i A'lâ"ya doğru. Yürürken de, her zaman tevazu içinde yüzü yerde ve mahviyet soluklamaktadır.. evet o, gönlüne meleklerin kanadından tüyler takmış gibi, her zaman akıl almaz irtifalarda kanat çırpıp durur; kanat çırpıp durur ama, ne irtifaların baş döndürücülüğü, ne de rûhânîlerle at başı hâle gelme, onun o durulardan duru düşüncelerini bulandıramaz. Baş her zaman bir Âdem Nebi duygusuyla sînesi üzerinde buruk, dudaklarında hiç dinmeyen bir efgan ve ümitleriyle de kıpkırmızı güller gibidir. Güneşe bakar gibi Hakk'a yönelince renklerle köpürür; O'nun mehâbetini duyunca da, Sûr sesi almışçasına sabahın şebnemli yaprakları gibi terler.

Onu temâşâ edenler, onun her hâlinden Hakk'ı müşahedeye menfezler bulur, sonsuza yönelir ve dünyalarını bir sevda yuvasına çevirirler. O, ışığa hasret en karanlık gecelerde ve hazanla sarsılmış bağlarda-bahçelerde çeşit çeşit ışık oyunları gösterir ve çevresine gönlünün mânâlarından demet demet güller, çiçekler sunar.

Bazen duygularını heybet ve mehafetle yoğurur, kavrulmuş sînesini gözyaşlarıyla serinletir; bazen de ümit ve beklentilerinin yollarına su serpiyor gibi yaş döker, hülyalarının çarçabuk gerçekleşeceği tefe'ülû ile sevinç murakabesi yaşar. Ne var ki, imanının enginliği ölçüsünde, her zaman ötelere açık bulunur. Kalbinin ritmine ayak uydurur, mantığını kalbinin kanatlarından tüylerle kanatlandırır; düz akıl ve dünyevî idrakin takılıp yolda kaldığı aşılmaz gibi görülen engebeleri bir hamlede aşar ve mânâ dünyasının şâhikalarına ulaşır.

İman erleri gam ve keder sâikleriyle kuşatıldıkları zamanlarda bile hep huzur içindedirler. Onlar, ne devamlı gam çeker ne de kederin süreklisini bilirler. Allah'a intisap ve O'na dostlukları sayesinde, rahatlıkla gamın boynunu kırar; kederi, kendi küdüreti içinde boğar; varsa tasalarını "hüzn-ü mukaddes" renkleriyle bezer ve sıkıntıların arka yüzündeki uhrevî güzelliklerin tül pembe renklerini temâşâ ile, elemeleri lezzetlere, ızdırapları da doğum sancılarının vadettiği inşirahlara bağlayarak, dudaklarından dökülen "of"ları ânında "oh"lara çevirir ve en muzdarip hâllerinde bile çevrelerine kalblerinin diliyle sevinç neşideleri dinletirler. Bir kere de bu çizgiyi yakalayıp ilk nefeslerini böyle uhrevîleştirince, ikinci kez soluklanmada, kalblerini dimağlarına bağlar, akıllarını gönül diliyle konuşturur ve seslerini tâ yıldızlar ve yıldızlar ötesi âlemlere duyurarak, vicdanlarının zirvelerinden bütün rûhânîlere, bugüne kadar duymadıkları ne ezanlar ne ezanlar dinletirler. Bu ezanları mü'minin kendisi de duyup zevk edebilir; elverir ki, ufkunu dalâlet kirlerinden temiz tutabilsin.

İmanlı Nesillerin Yetiştirilmesi

Bizim bugünkü nesilleri, böyle bir îman ve anlayışa, böyle bir yorum ve neşveye yükseltecek rehberlere ihtiyacımız var. Genç nesiller ancak, bu ufkun erleri arkasında koşarken, gençliklerini de, o gençliğin gâye ve hedefi çizgisinde doya doya yaşayacak.. ruhlarının sonsuzla bütünleştiği ufuklarda, fenâ ve zevâli aynı bekâ gibi duyacak.. ömürlerinin sâniye ve sâliselerine cihanların

sıgabildiğini hayretle temâşâ edecek.. ve her şeyin çehresinde ayrı bir ebediyet televvünü müşahedesiyle ayrı bir bekâyâ erecek.. ve bu hayatın gerçekten yaşanmaya değdiğini anlayacaklardır.. anlayacak ve her şeyin kendi ruh semalarında tulû ve gurûb ettiğini müşahade ederek, galaksiler arası seyahat ediyor gibi sürekli kendi derinliklerinde, sonsuzun temâşâ menfezleri arasında gelip gidecek ve bu fânî hayatı pek çok buutlarıyla birden yaşamaya çalışacaklardır.

İmanlı Yaşanan Hayatın Güzellikleri

İman, tevekkül, teslim ve ebedî saadet çizgisindeki hayatımız bize, her zaman en erişilmez güzellikleri, en derin zevkleri duyurarak bizi hemen her an en cazibedar, en zevk-efzâ şeylerden müstağni kılmıştır/kılar. Bizler iman ve ümitlerimiz sayesinde hep masmavi geçen ömrümüzde zamanın hemen her parçasından en seviyeli nesirlerle, en büyüleyici şiirlerle anlatılamayacak öyle şeyler dinleriz ki, kendi kendimize: "Yoksa bunlar rûhânîlerin muhâvereleri mi?" diye düşünürüz.

Bu ışıktan dünyada, bu sihirli ufukta ve o nur-efşân saat, dakika ve saniyelerde bizim duyup anlayabildiklerimiz bunlar.. kim bilir, zamana kendi düşüncesinin boyasını çalabilmiş zaman ve mekân üstü ruhlar ondan daha ne derin ve ne renkli şeyler dinliyorlardır... Ne var ki, belli ölçüde de olsa, kendi enginliğiyle zamanın o büyüleyici esrarını duyabilmek için zihnî, fikrî, ruhî, hissî ve kalbî bir rehabilitasyona ihtiyaç olduğunu da unutmamak lâzım. Böyle bir rehabilitasyonun en kestirme ve yanıltmayan yolu da, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a teslimiyetle kalp ve ruhun zümrüt tepelerinde seyahat olsa gerek...

İmansızlık ve Amelsizlik

İmansızlık gönülde bir cehennem, amelsizlik ise bir gurbet, bir açlık ve bir yalnızlıktır. Bu tür insanlarda zamanla, bir kısım kişilik bozukluklarının ortaya çıkması/çıkacağı ise kaçınılmazdır. Bunlar, azimleri itibarıyla olabildiğine gevşek, düşünceleri açısından tutarsız ve iradeleri yönüyle de âdeta meflûçturlar. Dua ve ibadettir iradeyi güçlendiren; Hakk'a teveccüh ve inâbedir fena duygu ve fena tutkuların kökünü kesen. İslâmî ölçüler içinde Allah'a

yönelenlerden hiç yollarda kalan olmamıştır; aralarında, kendi zaaflarından ötürü bazı sarsılanlar bulunsa da, tamamen devrilenler görülmemiştir. Hele bir de yaşamalarını yaşatma duygusuna bağlamışlarsa...

İman-Ümit İlişkisi

Aslında, inançlı bir insanın ümitsizliğe düşmesi düşünülemez, düşmemelidir de. Vâkıâ, yer yer onda da bir kısım hayal kırıklıkları, inkisarlar görülebilir. Ama bunların hiçbirisi kalıcı değildir; geldikleri gibi giderler; o da vakit fevtetmeden kendine gelir, doğrulur ve yoluna devam eder.

İmtihan Çeşitleri

Çeşit çeşittir imtihanlar ve bütün bir hayat boyu, değişik boy ve derinlikte devam eder dururlar: Mektebe alınma imtihanı, sınıf geçme imtihanı, mektep bitirme imtihanı; evlâdın babadan, babanın evlâttan bulma imtihanı ve daha bir sürü imtihan... Hele bunlar arasında insanî düşünce ve yüksek ideâllerinden ötürü "saf dışı" edilme ve vatandaşlık haklarından mahrum bırakılma imtihanı oldukça ağır ve gurur kırıcıdır.

Bir de düşmanın amansızlığı ve insafsızlığı yanında, vefasız dostların eliyle çekilen imtihanlar vardır ki; doğrusu dayanılması en güç olan imtihan da işte budur. Zira, düşmanın hasımca vaziyeti, insanlık ve mürüvvetle telif edilmese bile, düşmanlık mantığına uygundur. Hatta düşünce yapısı, dünyaya bakış keyfiyeti ve değer hükümlerindeki farklılıklar çoğaldıkça da bu husûmetin artması -aynı mantıkla- tabîî görülebilir. Ne var ki aynı kader çizgisinde kavga verenlerin, aynı duygu ve düşünceleri paylaşanların kıskançlık ve rekabet hissiyle, gammazlamalara düşmeleri, katiyen akıl ve mantıkla telif edilemez. Hele insanlık ve mürüvvetle asla..!

Evet, böyle vefa umulan bir yerden ihânet ve cefâ görmek, hem acı hem de oldukça düşündürücüdür. Ama neylersin ki; aldatmanın akıllılık, inhisar-ı fikir ve saplantıların sadâkat, bağnazlığın muhafazakârlık sayıldığı bir dünyada, bu kabil ibtilâ ve imtihanlar eksik olmayacağından, bilip dayanmadan başka da çaremiz yoktur.

İmtihan Gören İnsanın Özellikleri

İnsan imtihanlarla saflaşır ve özüne erer. Hayat, imtihanlar sâyesinde yeknesaklıktan kurtulur ve renklilik kazanır. Ruh imtihan gördüğü nisbette olgunlaşır ve büyük işleri göğüsleyebilecek hâle gelir. Geçirilen imtihanın ağırlığı ve soruların terleticiliği nispetinde, ferd, insanlık mektebinde sınıf geçmeye ve yükselmeye hak kazanır.

İmtihanın olmadığı bir yerde ferdin saflaşıp özüne ermesinden, toplumun gerilip çelikleşmesinden bahsedilemez. İmtihanla sıkışan ve büzülen ruhlardır ki yay gibi gerilir, ok gibi fırlar ve bir solukta hedefe ulaşırlar. Evet, sabah akşam onların çevrelerinde dolaşıp duran endişeler, yer yer yuvalarını sarsıp geçen açıklıklar, susuzluklar, sıkıntılar, hatta mal ve canlarına gelen zarar ve ziyanlar, beklenmedik şekilde hâdiselerin demir paletleri altında kalıp ezilmeler, onları en sert çelikler hâline getirecek ve istikbâle hazırlayacaktır.

İmtihan Görmemiş İnsanın Özellikleri

İmtihan görmemiş ölü gönüllerin ve ham ruhların, nefisleri adına insanlığa yükselmeleri bahis mevzuu olmayacağı gibi, içinde yaşadıkları topluma da en küçük bir menfaatleri dokunmayacaktır.

İmtihan Şuuruyla Hareket Etmek

Bu seçkin kimselerin himmetleri öylesine yüksektir ki, ne elde ettikleriyle yetinirler, ne de kaçırdıkları fırsatlarla ye'se düşer ve paniğe kapılırlar. Başarılarını Allah'tan bilir, falsolarını nefislerine verir, her zaman düz durur ve devrilmemeye çalışırlar. Ezkaza bir sarsılma söz konusu olursa, hemen doğrulur ve yollarına devam ederler. Ne dünyevî imkânlardan kazandıklarıyla aşırı sevinip çılgınlığa girer, ne de kaçırdıkları imkânlardan ötürü tasa ve keder yaşarlar. Bütün mazhariyetlerini Hak'tan bilir ve bir yandan imtihan ediliyor olabilecekleri mülâhazasıyla tir tir titrerken, diğer yandan da bütün iyilikleri, güzellikleri O'na bağlayarak, O'nun huzur-u mehabetinde her zaman saygıyla iki büklüm bulunurlar. Onların bu sağlam duruşları karşısında da Allah, bu seçkinlerden seçkin kimseleri asla yalnız bırakmaz; onları dünyada nusretiyle teyit ederek "yeryüzü mirasçıları" olmakla şereflendirir; ahirette de "Cennetü'l-

Firdevs'in vârisleri kılar. İşte şahidi: "Şu bir gerçektir ki Biz, zikirden (Tevrat) sonra Zebur'da da: "Dünyaya salih kullarım vâris olacak" (ve dünya onların rengine boyanacaktır şeklinde) yazdık." (Enbiya/105); "İşte gerçek mirasçılar bunlardır.. ve bunlar Firdevs cennetlerinde ebedî kalacak olanlardır." (Mü'minûn/10-11)

İmtihanın Ayrıştırıcı Fonksiyonu

Elmas gibi ruhların, kömür tıynetli kimselerden ayrılması imtihana bağlıdır. İmtihanın olmadığı bir yerde, altını taştan, topraktan; elması da kömürden tefrik etmeye imkân yoktur. Ve yine imtihanın olmadığı bir yerde, en uğursuz ruhlar en yüce kametlerle iç içedir. İmtihanla, melekler gibi sâfi ruhlar, habis ruhlardan ayrılır ve kendileri için mukadder zirvelere ulaşırlar.

İmtihanın Farkında Olan İnsan

Bunun böyle olduğunu bilen hakikate âşına bir gönül için, her imtihan, insanı gökler ötesi âlemlere uçuran bir kanat ve imtihanı görülen her sıkıntı da ona güç ve canlılık kazandıran bir iksirdir. Böyle birinin nazarında ateşlere atılmak, Yaratıcı'nın dostluğuna doğru atılmış en güçlü bir adım; çarmıhlara gerilmek de ona yükselmenin yüce birer vesilesi sayılır.

Evet, gönlünü en yüce ideâllerle donatmış birisi için, her yeni imtihan onun azmine indirilmiş bir kamçı, irâdesini şahlandıran bir efsun ve gönül kadranını aydınlatan bir ışıktır. O gördüğü her imtihanla kristâller gibi berraklaşır, yay gibi gerilime geçer ve adım adım, gönlünde kurduğu cennetlere doğru yükselir.

Kahrı-lûtfu bir bilmeyen mürde gönüller varsın bundan bir şey anlamasınlar. Geçen hakikatin meâline gönül vermiş ideâlistler, bu uğurda çekilen ızdıraplardan daha zevkli bir şey tanımayacaklardır. Ocaklar gibi yansalar dahi, âh u efgan edip ağyâra dert yanmayacaklardır. Ne dostların vefasızlığı ne de düşmanın insafsızlığı onları millet ve vatan yolunda hizmetten alıkoyamayacaktır.

İnanan İnsana Göre Hayat ve Tabiat

İnanan insan nazarında hayat, her yanıla binbir güzelliğin kaynağı ve Yüce Yaratıcı'nın sonsuz rahmetinin bir tezahürüdür. Hayat sayesinde içinde yaşadığımız ve aynı zamanda bir parçası olduğumuz bu şirin dünyâyı iyileştirmeye, güzelleştirmeye çalışır, inanç ve ümitlerle girdiğimiz farklı bir zaman buudunda, her türlü tasavvurların üstünde zevklere ulaşır; çalışmanın aynen haz haline geldiğini duyar ve hayatımızı katlayarak yaşayabiliriz.

Binbir renk cümbüşü içindeki şu tabiat kitabı, ondaki bu baş döndürücü güzellikleri sezip anlayabilecek idrak ve şuur, güzelliklere uyanmış bir gönül sonra bütün bunların yanında, eşyâda tasarrufa sâhip ve istifâdeye mâlik olduğumuza emare sayabileceğimiz bir irâdenin bahşedilmesi ve insanın da bütün bunların farkında olması.. evet, bütün bunlar güzel değil mi..?

Bundan öte olsa olsa insana, her gün ayrı bir nizam ve güzellik kapısını arayıp bulmak ve onu açmaya zorlamak, yeni yeni temâşâlar için gerilime geçmek, sonra da bitevî karanlıkları arkaya alarak sürekli aydınlıklara doğru koşmak kalıyor.

İnanan İnsanın Hadiseleri Yorumlayışı

Aslında bunlar, Allah, insan sonra da varlık ve hâdiselerin Hak'la münasebetini kavrayabildikleri ölçüde, hayatın keyfine, lezzetine, neşesine ve ruhânî hazlarına o kadar açılırlar ki, her gördükleri, her duydukları, her değerlendirdikleri şey, onlara pek çok irfan kapısını birden açar ve nazarlarını sürekli varlık ötesi hakikatlere çevirir. Hem öyle bir çevirir ki, artık böyleleri her gün, her hafta yeniden bir kere daha hayata uyanır; mütemâdiyen ışıktan yollarda yürür; ufkî geçişlerle dünya-ukbâ sahilleri arasında gelir-gider ve duyup zevk ettikleri her şeyi bir saâdet vaadiyle paylaşırlar. Onların, Yüce Yaratıcı'nın lütuflarına açık duyguları, emme-basma tulumbaları gibi her zaman onların ruhlarına itminan ve huzur pompalar. Yer yer hâdiseler, gönül diliyle, onlara hayatın mûsikîsini duyurmak için bir mızrap gibi onların ses veren tellerine dokunur; dokunur ve onlara çok az kimseye nasip olmuş çocuk neşesi tadında ve âşık bir kalb gibi dolgun ne zevkler, ne lezzetler ilham eder!

Onların ufkunda her mevsim, bir sabah ihtişamıyla doğar; her saat apaydın ve yumuşak, vadettiği şeylerle de inşirah dalga boylu, cıvılcıvılcı ve olabildiğine lezzetli, ebediyet televvünlü olarak gelişir ve onların içine akar. Onlar hayatlarından memnun, kaderlerinden hoşnut ve sürekli bir dua tavrıyla içlerini

Yaratan'a boşaltır ve hiçbir psikoterapiyle ulaşılamayan bir ruh ve irade mukâvemetine ulaşırlar. Ara sıra havanın kararıp, zirveleri dumanların tuttuğu zamanlarda da, dilleriyle, edâlarıyla birdenbire değişir; recâ ile Hakk'a el kaldırır; mehâfet ve mehâbetle boyunlarını bükerek; O'nun şefkatine sığınır ve kalb diliyle O'na ne nağmeler sunarlar.! Gönüllerinin duruluğunda emeller ve hülyalarının enginliğinde arzularla, hayatları uhrevî buutlu ve talihleri gökyüzündeki yıldızlar gibi pırıl pırıl hep aşkın yaşarlar.

Bazen, hemen herkes için, dolu dolu lezzetlerin her yana sindiği, ve her şeyi fevkalâdeliklere yükselttiği öyle müstesna zamanlar olur ki, insan talih kuşunun başına konduğunu hissediyor gibi olur.

Aslında dikkat edilse bu coşkun hayat çağlayanı, her zaman duyulabilir.. her zaman gönüller, ruhların uçtuğu âleme geçebilir.. ufuklar sürekli yol gösterebilir.. ışık her zaman karanlığı bozguna uğratarak onun otağına oturabilir.. ve aşkla yanan sîneler her zaman ebedî vuslatın elinden şerbetler içebilir. Yeter ki, zâviye belirlenip, kalbin balansı da ona göre ayarlansın...

İnananlar Açısından Bayramlar

Doğrusu inanan gönüllerin, bayramları yaşarken, tam olarak neler hissettiklerini, neler duyup neler düşündüklerini anlayıp söylemek mümkün değildir. Zira hayatın, ukbâ tecellileri içinde temiz sînelere boşalttığı hissi, zevki anlamak için en az o sînelere kadar bu gizli esintileri duyup yaşamak şarttır.

Bayramlarda müminlerin, lâhûtîleşen dengeli hareketlerinde, vakarla tüllenen davranışlarında, mânâlı derin bakışlarında, vefâlı ve samîmiyet tüten sözlerinde hep cennet muhâverelerindeki o büyülü üslup sezilir. Evet, vazife ve sorumluluklarını yerine getirerek bayram zevkine ve bayram duygusuna uyanmış bu insanlar, öyle bir olgunluk ve enginlik sergilerler ki, her zaman bakışlarında lâhûtî bir derinlik, hareketlerinde büyüleyen bir ciddiyet, sükûtlarında ürperten bir verâilik ve tebessümlerinde de sımsıcak bir letâfet tülленir durur. Hemen herkes derecesine göre bayramın bu sihrinden nasîbini almıştır ve her inanmış çehrede bunu görüp duymak da mümkündür. Mümkündür zira çoğu okumamış ve ciddî bir terbiyeden de geçmemiş bu insanlar, tekyenin, zâviyenin, mektebin, medresenin bütün vâridât ve müktesebâtını temsil ediyor gibi her zaman bir zenginlik sergiler ve bir rûhânî derinlikle oturur-kalkarlar. Bunların çoğu o kadar râbitalı, o kadar îtinâlî ve o

kadar yürektendirler ki, sanki bunlar sıradan birer insan değil de, her biri şanlı geçmişimizin bütün değerlerini taşıyan, tartan hassas birer terâzi ve asırlar boyu toplanıp biraraya gelmiş bir dünya hazînesinin billurdan canlı mahfazaları gibidirler. Onların davranış ve tavırlarında, üslup ve edâlarında cennet meyvelerinin lezzetini, firdevs yamaçlarının sükûnetini, Allah cemâlini müşâhedenin halâvetini duyuyor gibi oluruz. Onların her şeye derin bir alâka ile konup kalkan bakışları, her meselede sağlam düşünce yapıları, ruhlarının derinliklerinde hâlâ hayâtiyetini devam ettiren bir mânâ kökünün var olduğunu gösterir.. gösterir ve gönüllerimize geçmişin gururunu, geleceğin de ümîdini fısıldar. Bu insanların hepsi, tevâzu ile onurun, mahviyet ile izzetin, emniyet ile hüznün, neşeyle temkinin halitası bir ruh hâletini paylaşır ve başka milletlerde görülmedik bir mükemmeliyet ortaya korlar. Bunların umûmî görünümlerinde hem ebedî bir millet olmanın gizli renkleri hem de Kur'ân'a uyanmış, Kur'ân dinlemiş olgun ruhların vakar ve ciddiyeti nümâyândır. Bunları bazılarımız hissetmesek bile, bu böyledir ve her zaman onların bakışlarından akıp ruhlarımıza dökülmekte ve sözsüz, bestesiz bir enstrümandan yükselen nağmeler gibi rûhumuzun derinliklerinde yankılanmaktadır.

İnananlar Açısından Sıkıntı ve Nimetlerin Anlamı

Evet, inanan sineler ve kendi derinliklerini sezebilen ruhlar, karşılaştıkları herkese, temâşâ ettikleri her manzaraya candan birer dost rikkatiyle eğilecek ve böyle bir beraberliğin neşîdelerini mırıldanacaklardır.. mırıldanacak ve dolaştıkları her yerde, varlığın perde arkasından ruhlarına akan mânâları duyarak:

"Öyle bilmezdim kendimi
O ben miyim ya ben O mu?
Aşıkların budur demi" Gedâî

diyecek ve duygularının şiirler gibi nizâmîleştiğini, düşünmelerinin ruhânî lezzetlere inkılâb ederek onun bütün benliğini sardığını duyacak.. ve her biri âdeta bir bayram arefesi o hisli, o sıcak ve o yumuşak günlerin, o zengin ve dupduru gecelerin, her şeyi neşeye, sevince çeviren atmosferinde hemen herkes: "Olandan daha câzibi ve daha enfesi yok" mülâhazasıyla, sürekli hayretten hayranlığa gelip-gidecek ve bir tığ gibi kendi kaderinin dantelasını örecektir.

En iyi dönemlerde bile bazen her yan biraz sisli ve biraz dumanlı görünebilir;

ama rica ederim bu, sağanak sağanak başımızdan aşağıya dökülen nimetlerin çeşitlendirilmesi, yeknesaklığın hasıl ettiği bıkkınlığın giderilmesi, duyduğumuz zevkleri, lezzetleri pozitif olarak hep aynı derinlikte duyabilmemiz; geldikleri gibi giden, gidince de yerlerini negatif hazzara terk eden sıkıntıların, ızdırapların mânevî zenginliklere dönüşmesi değil midir? Zaten, bu kâbil sıkıntı ve ızdıraplar, her zaman mutluluklarla köpüren o uzun saâdetli günlere nisbeten çok az yer işgal etmektedir. Şairin "Gam karar eyleyemez hande-i hurremdir bu" dediğı gibi, başa gelen şeyler bir bir gelir ve hep tahammül çerçevesi içinde kalır.. ve tabii dünyalar kadar vâridat bırakır öyle gider.

İnancımızı Yaşama Şuuru

Ruhlarımızda, inancın o kendine has derinliklerini duymamız; ibadetlerimizde iradelerimizin ter, ızdırap ve sancısını yaşamamız; hareketlerimizde ahlâkî olmamız; his, irade, şuur ve gönül hayatımız itibarıyla yeniden dirilmemiz, dirilip her şeyi kalbin kadirşinaslığı ile tartıp değerlendirmemiz bizleri arzu edilen kıvama taşıyacak esasların özetini teşkil etmektedir. İşte bu esaslarla biz, enginleşip ferdiyet sınırlarını aşan bir duyma, bir dileme ve dilediğı şeylerin şuurunda olma, hattâ bunun bir adım daha ötesinde her şeyi sonsuzla irtibatlandırıp semavî kriterlerle değerlendirme sayesinde tam açılıma geçecek ve insan olmanın bütün avantajlarını paylaşarak "ahsen-i takvim"e mazhariyetimizi bir kere daha seslendirmiş olacağız. Zannediyorum bu temel espriyi kavrayabilmiş bahtiyarlar, başkalarını kurtarmaya namzet olmaları ölçüsünde, kendi geleceklerini de teminat altına almış olacaktırlar.

İnancın Diriltten İklimine Davet

Keşke, her tarafa ışığın sağanak sağanak yağdığı, yaşadığımız mübarek gün ve gecelerin feyzini onlar da duyabilselerdi.. keşke onlar da, ilhadı, ateizmi, fitneyi, fesadı sinelerinden söküp atarak, kim olursa olsun, herkesin anlayışına ve herkesin özel konumuna saygılı olabilselerdi! Belki bir gün bu beklentiler gerçekleşecektir ama, bir zamanlar oturup kalkmış materyalizm soluklamış, inkâr-ı ulûhiyetle köpürüp durmuş, yer yer gidip anarşizm ve nihilizm bataklıklarına saplanmış, Allah, peygamber, din ve diyânet düşmanları bu

diriltlen havayı hiçbir zaman soluklayamayacaklardır. Ah ne olurdu ya Rab, keşke kendini onlara da duyurup gönül dillerinin bağını çözüverseydin..!

İnanç Açısından İslâm'ın Tanımı

İslâm'ı, insanın Allah'a teslim olup, kavli, fiilî, hâlî şükürlerle, O'na bağlı ve medyun bulunduğunu ifade etmesi; hemen her zaman rağbet ve rehbet içinde bulunması şeklinde özetleyenler de olmuştur. İşte böyle davranan birine mü'min veya müslim denir (İslâmcı değil) ve böyle biri ebedî saadete de namzet kabul edilir.

İnanç Boşluğu Doldurulmalı

İnanmak, hakikati olduğu gibi tanıma, sevmek ise bu bilginin hayata geçirilmesi demektir. İnanmayanlar mutlak hakikati ne bulabilir ne de bilebilirler. Onların inandım demeleri iç dünyalarıyla bir zıtlasma, buldum demeleri de bir mugalatadır. Aslında inananmayanlar tâlihsiz, sevmeyenler de cansız cesetlerdir. İnanma en önemli bir aksiyon kaynağı ve ruhun bütün varlığı kucaklaması ve tabiatı kuşatması ise, muhabbet de gerçek insani düşüncenin en esaslı unsuru ve lâhûtî bir buududur. Bu itibarladır ki, önümüzdeki yıllarda, dini ve milli kültürümüzün fidelerini dikme ve yetiştirme misyonunu yüklenenler, evvelâ inanç mihrabına yönelmeli, sonra da sevgi minberine yürüyüp, muhabbet soluklarını dünyanın her tarafına duyurmaya çalışmalıdırlar. Bunu yaparken de müessiriyetlerini, ahlâk ve fazilet anlayışlarının derinliklerinde aramalıdırlar.

İnanç Çizgisini Koruyabilmek

Kafile içinde kalmak, genel çizgiyi korumak, rehberi ve işaretçileri takip etmek sayesinde, insan zaman zaman sarsıntılara düşse ve merkezle irtibatında tezelzüller yaşasa da, her defasında, çekim gücü yüksek bir kısım aydınlık ruhlarla karşılaşabilir ve yolda bulunma şuurunu sık sık bileyerek her zaman canlı, taze ve güçlü kalabilir.. kalabilir ve sürekli yol alan bir toplumla müşterek hareket etme esprisi sayesinde hep zirveden zirveye sıçrayarak, yoldaki işaret ve işaretçilerin gösterdikleri ışık kaynağına karşı hasıl olan iştiyakla, her gün,

her saat, her dakika ruhunda köpüren yeni bir diriliş neşvesi duyabilir.

İnanç ve Gönül Gözüyle Ülkemizin Güzelliklerine Bakmak

Cihanın en nâdide yerlerinde ve en müstesna coğrafyalarında gün gelmiş gündüzler matlaşıp sararmış, geceler karanlığa gömülüp ışıksız kalmış, günler birbirine karışıp bidüziye bir hâl almış; ama bu dünyada -tabîî görüp duyabilenler ve hayatını kalb ve ruh çizgisinde sürdürenler için- hiçbir şey eskimemiş, değişmemiş ve hele asla sihrini, cazibesini kaybetmemiştir. Aksine onda baharlar her zaman haşır u neşr nâraları atıp durmuş; yazlar rengârenk güzellikleriyle gelip gönül ufkumuza oturmuş; sonbaharlar monotonluğu yırtan nevhalarıyla dirilişe dayalı bir zevâli hatırlatmış; kışlar sinelerimizde aşk u hasret duygularını coşturarak ruhlarımıza yeni "ba'sü ba'de'l-mevt"ler fısıldamış ve bizi sürekli tabiatlarımızın emelleriyle buluşturmuşlardır.

Gönül adesiyle bakıldığında bu ülkede gelmelerin-gitmelerin, değişmelerin-dönüşmelerin, farklılaşmaların-başkalaşmaların değişik mânâlar ifade ettiği görülür.. ve hayat her zaman in'itafları çok bir mecrada, olabildiğine yüksek bir debiyle özüne ulaşmak için tıpkı çağılayanlar gibi hep ebediyet endamlı mehip görüntüler sergiler durur. Sıkışıp daraldığında, gerilip debisini daha bir yükseltir ve aşar aşılmaz gibi görünen engelleri.. yürür köpüre köpüre havzında kendince.. kaynağından fışkırdığı gündeki safvetiyle; hatta daha bir arı-duru hâl alarak.. sonra çağlar ve hayat soluklar geçtiği her yerde.. yaşatır yaşamaya istidadı olanları ve koşar visâle sevgilisinden ayrı düşmüş bir âşık gibi.. derken erer vuslata, vuslatta ebedî huzura. Gönüllerimizde hayatın rengi, deseni, şivesi budur ama, anlamaz bunları anlamayanlar bizi; bizim mânâ köklerimiz, duyduklarımızı, düşündüklerimizi, mefkûre ve hedeflerimizi.

İnanç ve İdealle Dirilmek

Dün, çöl gibi kupkuru bir zemin ve kaos gibi kapkara bir semâ ile çevrili bulunan bu yoksullar, bu tâlisizler diyârı şimdi, dörtbir yanıyla ümit ışıldayan gökleri, ovayı-obayı saran rengârenk çiçekleri ve bu iki âlem arasında arılar gibi gelip-giden, gelip-gidip geleceğin dantelasını işleyen ışığa uyanmış insanlarıyla

âdetâ İrem ülkesi... her şey, bir "ba'sü ba'de'l-mevt" mesajı almış gibi hayat solukluyor, her şey İsrâfil ile hem-hâl olmuş gibi pür neş'e.. sular "Ya Hayy!" deyip gönüllere ürperti veren çağlıtlarla bir bahara doğru akıyor; zemin, karın-buzun yol verdiği yerlerde yemyeşil fistanıyla gözlerimize ve gönüllerimize güzellikler saçıyor; her yanda çiçek kokularına karışıp esen varolma duygusu ruhlarımıza saadetler üflüyor.. yıllar ve yıllar boyu hayat adına kâbus yaşayan bitkin yığınlar, vicdanlarında yepyeni emellerin yeşerdiğini duyuyor ve bir çocuk neşesi tadındaki bu yeni sabahta, iyiliğe, güzelliğe susamış ruhlarının bütün iştihakıyla dirilişlerini haykırıyorlar.. tıpkı, Cennet yamaçlarının huzûr, neş'e, sevinç ve endişesizliğine ermiş gibi...

Evet, hayâllerimizle az gerilere gidip; inanç, ümit ve basîretlerimizle az ilerilere doğru bakabilsek, her sabahın bir başka zafer renkleriyle tüllendiğini; her yeni günün büyüyen bir hilâlle ufkumuzda kapandığını, her gecenin değişik bir doğum sancısıyla gelip-geçtiğini göreceğiz ve hayretten hayrete düşeceğiz.

Böylece, herkesin ve her şeyin boşlukta olduğu, rûhî râbitaların bütün bütün gevşediği, arzu ve emellerin bir bir sarsılıp-devrildiği en buhranlı dönemlerde bile biz, boşluk hissetmez, durgunlukla kilitlenmez, bir hummâ gibi ruhlarımızı dörtbir yandan saran aşk ve benliğimizin derinliklerinde tutuşan davâ düşüncesiyle, her zaman değişik bir hareket ayarlaması yapar ve yolumuza devam ederiz.

Zaten milletçe bize âit, ruhlarımızdaki manâların kaynaşarak belli bir kıvama gelmiş bulunması, kalplerimizin yumuşayıp muhabbetle atması, nazarlarımızın herkesi emniyetle okşayıp geçmesi, fânî yanlarımızın bu kadar lâhûtîleşmesi ve bu kadar tatlılaşması, ham ruhlarımızın bu kadar pişip-olgunlaşması, mevsimlerin birer merhamet çağlayanı haline gelip hep bahar gibi geçmesi; zamanın, tıpkı şehrâyinlerdeki havâî fişekler gibi başımızın üzerinde ışıklarla açılıp-kapanması ve bizleri zümrütten kanatları altına alıp "devlet-i ebed müddet" düşüncesi etrafında seyahat ettirmesi de şimdiden bize, firdevsî gelecekte mesajlar sunmakta ve gönüllerimizi hep ümit iklimlerinde gezdirmektedir.

İnançla Yaşayanlara Göre Hayat ve Ölümün Anlamı

Gönüllerini imanla donatmış ve kalplerinin balansını ötelere göre ayarlamış "iman hem nurdur, hem kuvvettir, hakikî imanı elde eden adam kâinata meydan

okuyabilir" duygu ve düşüncesiyle tam bir metafizik gerilim içinde bulunanlara gelince; onlar, çocukluklarını bir zevk zembemesi içinde duyar ve her zaman var olma şevkiyle haykırır.. gençliklerini Yusuf gibi birer iffet ve irade kahramanı olarak disiplinlerle geçirir.. olgunluk çağlarını arkadan gelenlere örnek olabilecek davranışlarla süsler ve yollardaki reflektörler gibi sürekli düz yolda yürümenin lâzım geldiğini vurgular.. yaşlılık dönemlerini de "ulü'l-azmâne" bir kararlılık, ciddiyet içinde ve nebîleri hatırlatan bir itminanla, cennet koridorlarında seyahat ediyormuşçasına inançla, azimle ve ümitle sürdürürler.

Başkalarının kaybetme hezeyanlarıyla çıldırıp durduğu, en amansız gibi görünen demlerde, onlar, her zaman imanlarının, ümitlerinin meyvelerini devşirir ve bütün hassasiyetleriyle burada var olmanın, ötede de ebedî kalmanın neşvesini duyar ve âdeta ömürlerini bir şiir, bir hayal ikliminde yüzüyor gibi geçirirler. Öyle ki, Allah'a ve ötelere imanın herhangi bir faslı, herhangi bir ifadesi karşısında, sihirli balonlarla, fezanın sonsuzluğunda ötelere yürüyor gibi ruh-efzâ bir seyahat yaptıklarını sanırlar. Kendini duygularının, düşüncelerinin büyüüne kaptırma ölçüsünde her inançlı ruh, şöyle ya da böyle cismaniyetten uzaklaşıyor ve ruhanîliğin enginliklerine açılıyor gibi olur ve ötelere tasavvurları aşkın bütün romantizmini birden duyar.

Evet, her imanlı gönül, varlığın, her zaman güzelliklerini temâşâ ettiğimiz şu esrarlı meşherinde ne harikalara, ne harikalara şahit olur!. Ne büyülü sesler duyar!. Ne aşkın şeylerle yüz yüze gelir!. Gelir de yol boyu, kendisini selamlayan nice güzelliklerden iltifat görür.. nice ses hevenkleriyle büyülenir, kendinden geçer ve âdeta rüyalarda olduğu gibi, her gördüğü, her duyduğu, her düşündüğü şeye çarçabuk ulaşır ve kendini sürekli bir zevk çağlayanı içinde hisseder.. hisseder ve ömrünün bitmesini katiyen istemez.. Dünyaperest ruhlar gibi değil; varlığın tenteneli perdesinin arkasındaki hakikî güzelliklere, Güzeller Güzeli'nin cemalinin değişik dalga boyundaki tecellilerine vurgun olduğundan dolayı ömrünün bitmesini istemez.

İnançlı Bir Toplumda Huzur

Doğrusu, fertleri bu ölçüde doygunluğa ulaşmış, birbirini seven-sayan ve birbirine gönülden bağlı bulunan böyle bir toplum, huzura namzet bir toplumdur. Huzura namzettir zira, artık onun fertleri arasında insanları huzursuzluğa ve ayrılıklara sürükleyecek faktörler silinip gitmiştir. Zaten

onların arasında asalet, soy-sop, bölge, muhit farklılıkları ve imtiyazları gibi hususlar katiyen söz konusu değildir. Herkesi ve her şeyi mutlak bir menşein vesayetinde gören, kabul eden bu insanlar tam mânâsı ile birer kardeşirler. Kur'ân, "Mü'minler, başka değil, birbirlerinin kardeşidirler" derken, işte bu derin gerçeği hatırlatır. Aynı zamanda bu, sûrî bir kardeşlik de değildir; Nebî ifadesiyle, birbirlerine karşı sevgide, merhamette, gönülden davranmada bir vücudun uzuvları ölçüsünde kavî bir irtibat içindedirler ve her zaman birbirlerinin acılarını ruhlarında duyar, müteallim olur, sevinçlerini de paylaşırlar ve onlarla aynı mutluluğu beraber yaşarlar.

Evet onlar, birbirlerinin gözü-kulağı, dili-dudağı, eli-ayağı gibidirler. Bu toplumda her fert, hayatını diğerini yaşatmaya bağlamış, onun mutluluğu adına oturup kalkmaktadır. Dolayısıyla da, onların arasında yalnızlığa düşme ve perişan olma katiyen söz konusu değildir. Birinin canı yansa hepsinin ciğeri "cız" eder. Birinin sevinç şölenine herkes neş'eyle katılır. Yine, bu toplum içinde anneler-babalar, azizler gibi ihtiram görür; çocuklarsa, saksılardaki çiçekler gibi ihtimamla büyütülür. Eşler, ötedeki ebedî beraberlik mülâhazasıyla, en ileri yaşlarda bile birbirlerine karşı hep ilk günün neşvesiyle davranırlar. Ve hayatlarını hissî münasebetlerin çok çok ötesinde, kalbî ve mantıkî bir çizgide devam ettirmeye çalışırlar. Bunlar, gözlerinin içine yabancı bir hayal girmeyecek kadar da birbirlerine karşı vefâlıdır. Aile içindeki bu âhenk geniş bir aile sayılan millet için de aynen geçerlidir; böyle ailelerden müteşekkil bir millette herkes birbirini sever-sayar, birbirine şefkatle bakar.. herkes için iyilik düşünür ve elinden geldiğince kötülükleri savmaya koşar. Kimseye sûizanda bulunmaz, kimseyi zan altında tutmaz.. kimsenin ırzıyla, namusuyla, şerefiyle uğraşmaz.. tahminlere, ihtimallere binaen insanları takibe almaz, tutuklamaz.. ve fertleri birbirlerine karşı casus olarak kullanmaz.. ve o toplumun bir kesimi, varlığını diğer kesimi yıkmaya bağlamaz.. hele hiç kimse, bir kısım aşağı insanların işi olan komploya, yalana, tezvire, iftiraya katiyen başvurmaz. Çünkü, bu huzur toplumunda her fert, insanî değerleri korumaya ant içmişçesine, bütün olumsuzluklara karşı savaş vaziyetindedir.. ve bu toplum, bir vicdan ve huzur.

İnançlı İnsana Göre Zamanın Hissedilip Yaşanması

Evet, bizim ufkumuzda gece de gündüz de ışığa açık ve hep rengârenktir; bizler sabahdan akşama, akşamdan sabaha hemen her zaman büyüsünü ruhlarımızda duyduğumuz o altın saat, altın dakika ve altın saniyelerde sürekli

hasret-vuslat arası gel-gitler yaşar.. ebediyet beklentisiyle oturur kalkar.. ve meyvelerini ilerde toplayacağımız, tatlarını ötelerde duyacağımız, gurub bilmeyen masmavi günlerin hülyâlarıyla köpürür durur.. sonsuzun o tasavvurları aşkın zevkleriyle mırıldanır ve ömrümüzün ışıktan dakika, saniye ve saliselerinin çok farklı, olabildiğine derin ve rengârenk şekillere bürünerek, bizim hesabımıza bir ebediyet havzına boşaldığına/boşalacağına inanırız; inanır ve yapmaya çalıştığımız şeylerin bir santiminin bile zayi olmayacağını düşünürüz. Dünyada yaşadığımız o nur-efşân günlerin, o aydınlık saatlerin, o aşklı, şevkli, şiirli zamanların bir başka âlemde güller gibi açacağını, ağaçlar gibi çiçek ve meyvelerle salınacağını; orada bütün güzelliklerin tasavvurları aşkın bir uhrevî derinlikle devam edeceğini düşünür ve bu dar âlemi öteler vüs'atinde duyuyor gibi oluruz.

İnançlı İnsanda Düşünce Yapısı

İnançlı insan, imanı, itminânı ve Hakk'a itimâdı sayesinde, inançsızların sık sık içine düştükleri, o irâdeyi felç eden, mantıklı düşünmeyi engelleyen, endîşe ve yersiz kuruntulara iten korkulara, vehimlere kapılmayacağı gibi, şeytanın, insanların ruhuna akıttığı bedbinlik, karamsarlık, evham ve Hakk'a itimatsızlık gibi öldürücü zehirlerden uzak kalmasını da bilecektir.

O, bütün benliğini saran güçlü imanı sayesinde, hayat boyu hep, ıslıl ıslıl ümit ve güvenin parıldayıp durduğu aydınlık noktalarda dolaşır, ışıkla haşır ü neşır olur. Üzüntü ve burkuntulara düştüğü zaman da, hariçte sebepler arama yerine, ruhunun Allah'la irtibatını kontrol eder; her işinde O Kudret-i Sonsuz'a dayanır.. elinden geldiğince karanlık ruh ve bedbin gönüllerden uzak durur; inanç, azim ve kararlılık timsâli şahısları takip eder ve onların izinde olmaya çalışır. Böylece en karanlık atmosferlerde dahi şevk, neşe, sıhhat ve canlılık çılgınlıkları olup yükselmesini bilir...

Böylelerin solukları ümit, inanç ve azim; kelimeleri, zafer, cihâd Allah'ın inâyeti ve şükür; davranışları da Hakk'ın nimetlerine yeni yeni buudlar ilâve ederek fâni ve kısacık hayatlarına yüzlerce derinlik kazandırıp "ahsen-i takvim" e mazhar olduklarını göstermektedir.

İnançlı İnsanın Dua Anlayışı

Hakk'a inanan bir insan için, yaz gününü kar bastırmış, baharı hazan vurmuş, gündüzler kör kabirler gibi kararmış, her tarafı çeşit çeşit karakura basmış hiçbir önemi yoktur; Allah, "Siz, muztar kalıp ızdırar diliyle dua ettiğinizde, sizi kara ve denizlerin karanlıklarından kurtaran kim?!" diyerek kendini, gücünün her şeyi ihatasını hatırlattıktan sonra ne önemi var zalâm zalâm üstüne dört bir yanın kararmasının.. ne önemi var, Kudreti Sonsuz "Çaresiz kalıp da O'na yalvaranın duasını kabul ederek sıkıntılarını gideren Allah'tan başka kimdir?" deyip mevcudiyetini vicdanlarımıza duyurduktan sonra!

İnançlı İnsanın Gözünde Tabiat

Bu kitap ve meşherin, her yanının ayrı bir ihtişamı, ayrı bir şiiri, ayrı bir füsûnu vardır. Onun bu ayrı ayrı güzellikleri; güzelliklere birer buud teşkil eden renkleri, şekilleri, biçimleri ve "olandan daha muhteşemini bulmak mümkün değil" dedirtecek kadar tasavvurlar üstü endamlarıyla, güzellik müsabakasına arz edilmiş gibidirler. Bu güzellikler galerisine uyanan ruhlar, varlığı daha bir derin görmeye başlar ve her şeyde tasavvur üstü bir güzellik mûsikîsi dinlerler.. Bu sermest gönüller nazarında ağaçlar "hû" der semaya kalkar; güller, çiçekler, kendilerine mahsus dillerle Yüce Yaratıcı'yı ilân eder ve müşahedesine doyum olmayan renkleriyle zambaklar, menekşeler, leylaklar; bayıltan râyihalarıyla güller, karanfiller, yaseminler; büyüleyici edâlarıyla kamelyalar, orkideler, manolyalar bizlere hep o gizli güzellikten bir şeyler fısıldarlar. Burada zaman öyle derince duyulur ki, insan âdeta soyunun yaşadığı bütün devirlerdeki güzellikleri birden görür, duyar ve yaşar...

Hele, bazı yerler, hiç değişmeyen mevsimleri ve hazan bilmeyen iklimleriyle o kadar derin, o kadar göz kamaştırıcıdır ki, insanlar, buralarda güzelliklerin son kıyılarına yaklaşır gibi olur; yaklaşınca da burayla ötelere içiçe ve birarada görmeye başlar: Buranın yamaçlarında cennetleri heceler; buradaki nehirlerde Cennet ırmaklarının çağlıtlarını duyar; buradaki ağaçların salınmasında Firdevs bahçelerinin esintisini hisseder... Hasılı, buradaki bütün güzelliklerin çehresinde sonsuz güzellikleri duyar, müşâhede eder ve insan ömrünün bu zevkleri bütünüyle yaşamaya yetmeyeceğini düşünerek ebediyet arzusuyla gerilir, sonra da bu hayâtî arzuyu yerine getirebilecek Kudret-i Sonsuz'a yönelir.

İnançlı İnsanın Gözünde Varlık ve Kainat

Artık böyle birine, muhtevalı bir kitap gibi görünür şu kainat ve içindekiler; bir meşher halini alır şu sihirli dünya sarayı; zevkli bir ukba yolculuğuna dönüşür sergüzeşt-i hayat ve o, yaşadığının farkına varır okuyup duyduklarıyla; derken kalp ve ruh ufkunda yüzer gibi olur bütün bir ömür boyu. Varlık ve varlığın perde arkası vicdana açıldıkça, onun içindeki mârifet ve muhabbet de daha derin bir aşk u alâkaya inkılap eder. Artık her şeyde hep O'nu duyar, O'nu hisseder ve her şeyi, her nesneyi O'nunla irtibatlandırır. Hayat onun nazarında olduğundan daha güzel bir hâl alır; her şey eda ve lisan değiştirerek daha sihirli bir kimliğe bürünür ve bütün zahirî mülâhazaların üstüne yükselen ruh, o âna kadar mahfazası açılmamış ne mahrem bilinmezlerle ne mahrem bilinmezlerle uyanır.

İnançlı İnsanın Hadiseler Karşısındaki Vasıfları

Kendini Hakk'a adayıp da Allah'a dayanan insan, yürür vazife ve sorumlulukları istikametinde dönüp arkasına bakmadan. Bilir o nasıl bir kuvvete dayandığını ve kimin hesabına hareket ettiğini. Emindir hedefinden, yürüdüğü yolun doğruluğundan ve yol boyu bir lâhza olsun yalnız bırakılmadığından/bırakılmayacağından. Bu itibarla da o, hiç mi hiç fikrî, hissî dağınıklığa düşmez, teşevvüş ve tereddüt yaşamaz; mükellefiyetlerini derin bir şuur ve hassasiyetle yerine getirmeye bakar; sonra da ciddî bir iç huzuruyla neticeyi Allah'tan beklemeye koyulur; koyulur ve şe'n-i Rubûbiyet'in gereklerine karışmamaya fevkalâde özen göstererek hareket ve faaliyetlerini sadece ve sadece Hak hoşnutluğuna bağlar. O'nun rızasını "olmazsa olmaz" bir esas kabul ederek elinden geldiğince bunun dışındaki bütün değerlere karşı kapanır ve sürekli nefsinin isteklerinden uzak durmaya çalışır. Bir gün gidip yollar bütününüle sarpa sarınca ve ufuklar kararır her yanda telâş ve endişe uğultuları duyulunca da, ne yürüdüğü yola kahreder, ne panikler, ne de geriye döner; "Hakk'a dayanır, sa'ye sarılır, tevfiğe râm olur." ve Hz. Nuh gibi "Yâ Rab yenik düştüm; nusretinle teyit et." der ve bütün samimiyetiyle O'nun hıfzına, riâyetine sığınır ve O'nun lütfedeceği çıkış anını ve çıkış noktasını beklemeye koyulur.

İnançlı İnsanın Sevgi Anlayışı

Bu yol herkese açık olsa da yolcunun samimi ve kararlı olması şarttır. Herhangi bir mü'min bütün cemallerin, kemallerin, azametlerin, ululukların, ihtişamların, ihtişam üstü ihtişamların O'na ait olduğunu görüp hissedebildiği takdirde bütün bu vesilelerin gönülde hasıl ettiği alâka, muhabbet ve iştiyakla O'na yönelir ve O'nu zatına münasip bir sevgiyle sever ki işte bu tutku -ve tabir yerindeyse- bu sevda O'nadır ve tevhid edalı bir aşk u iştiyak kaynağıdır. Zaten, tevhide kilitli ve İslâmî esaslara bağlı bir sinde sevgi inhirafı da düşünülemez.. ve hele asla muhabbet kaymaları olmaz ve olamaz. Bir muvahhid O'nu O olduğu için sever ve sevgisini de dünyevî-uhrevî hiçbir mülâhazaya bağlamaz. O, her zaman gönlünde köpürüp duran sevgi fevvalerini, aşk u iştiyak çağlayanlarını Kur'ân'la, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelü't-tehâyâ)'nın vaz'ettiği düsturlarla filtre ve test eder ve bunları insanî heyecanlarla yürüdüğü yollarda birer bariyer gibi kullanır, aşk ateşiyle cayır cayır yandığı zamanlarda bile hep istikamet soluklar; O'nu her şeyin gerçek mâliki, sahibi, görüp gözeteni, esmasıyla mâlum, sıfatlarıyla muhat bir Zât olarak kendine has münezzehiyeti, mukaddesiyeti, mübecceliyeti içinde derin bir aşkla sever; severken de kat'iyen şatahat ve laubaliliğe girmez.

İnançlı İnsanın Sevgisi Allah'tan Ötürüdür

Muvahhid mü'min, her şeyden evvel, her şeyden sonra, her şeyin önünde, her şeyin arkasında mutlak Mahbub, mutlak Maksud, mutlak Mâbud olarak Allah'a dilbeste olur; O'nu diler ve her haliyle O'nun kulu olduğunu haykırır; sonra da O'ndan ötürü, başta İnsanlığın İftihar Tablosu olmak üzere -ki O, Hakk'ın matmah-ı nazarı, memur-u sadığı, Zât, sıfât ve isimlerinin yanıltmayan tercümanı, divan-ı nübüvvetin hâtemi, risaletin özü, usaresi olması itibarıyla O'nun hatırına sevilenlerin başında gelir- bütün nebileri, velileri, O'nun saflardan saf berrak aynaları, daire-i ulûhiyetin has bendeleri olmaları ve O'nun maksatlarını takip ve temsil etmeleri, dahası hilâfet-i tâmme unvanıyla dünyanın imar, tanzim ve dizaynına nezarette bulunmaları yönüyle; gençliği, şu fani hayatı tam duyup değerlendirebilme adına Hak tarafından insanlara avans mahiyetinde bahşedilmiş bir parametre olması cihetiyle; bu âlemi, O'nun güzel isimlerinin bir tecelligâhı ve sıfât-ı sübhâniye tezahürlerinin meşheri, öteki dünyaların da bir mezraası olması açısından; anne-babaları, birer şefkat ve merhamet kahramanı olarak evlâtlarının bakım ve görümünü yüklenmeleri, evlâtları da ebeveynlerini görüp gözetme hissiyle onlara gönülden yakınlık

duymaları mülâhazasıyla... sever ki bunlar Allah'a karşı samimi alâka duymanın birer ifadesi olarak değerlendirilebilir ve Allah'tan ötürü bir sevgi sayılabilir.

İnançlı İnsanlar ve Değişim

Evet, duyguda, düşüncede uyanmış bu insanlar için, doğuşları doğuşların, dirilişleri dirilişlerin takip edip durduğu günümüz, tıpkı bin "ba's u ba'del mevt" in birden cereyan ettiği bir dönem gibidir. Onlar, bu binbir düğün, binbir bayram, binbir şehrâyini birden duyar, birden yaşar ve artık, sadece gözleriyle kulaklarıyla değil, bütün benlikleriyle yukarılardan akıp gelen ışıkların altında, menekşe renkli hâdiseleri vecd içinde seyr ede ede ruhlarına, zevkine doyum olmayan en füsûnkâr güzellikleri içirirler.

Hayatın bütünüyle mânevileşip derinleştiği, ruhun semâvî varlıklar gibi kanat çırpıp sonsuzluğa açıldığı, geçmiş-gelecek bütün zamanların iç içe girip bütünleştiği ve her şeyin en içli şiirlerden daha içli, en yumuşak tüylerden daha yumuşak, en derin aşklardan daha derin ve en zevkli vuslat "an"larından daha zevkli böyle bir yaşama kuşağında, hep güzellikler tülленir durur; hep güzel şeyler mırıldanır ve hep güzelliklere açık yaşanır.

İnançlı Yaşayan İnsanların Farkı

Bu inanç ve bu ufuk insanların, upuzun bir cehd ve imsak dönemine terettüp eden bu hâllerine bazılarımız akıl erdiremeyebilir; ama bütün bunlar, birer kalbî, ruhî ve hissî vakadır. Hayatın binbir tecellisi içinde, Sonsuz'un ruhlarımıza boşalttığı bu aşkı, bu şevki, bu şiiri, bu mûsikîyi, aktif imsak ve büyük cehd kahramanlarından başkası da anlayamaz. Bunu anlayamayanlar bizi de anlayamazlar. Bu ince ve nazlı hayatın uzağında kalanlar, kendi uzaklıklarının karanlıklarını yaşaya dursunlar, hakikati müşâhede adına bakış zâviyesini yakalayabilmiş basiretler, her zaman bu vâridâtı bütün dalga boylarıyla duyar, kevserler gibi yudumlar ve dünyevî hayatlarını cennetler gibi yaşarlar.

Biz, döne döne duyup yaşadığımız bu zevk ve bu lezzeti, bir bayram sevinci içinde kim bilir daha kaç defa anlatacağız? Kaç defa anlatırsak anlatalım -

anlatanın ifadelerindeki rekâket mahfuz- hep zevkle dinleyecek ve onları paylaşmaya çalışacağız.

İnançlı, Azimli ve Dinç İnsan

Ölümsüz ruhlar, her mevsimde canlılığını korur ve ayrı bir hayat cilvesi gösterirler. Onlar için sararıp-solma, pörsüyüp zebil olma aslâ söz konusu değildir. Ne ayların, güneşlerin batması, ne de gece ve gündüzün değişip durması onları katiyen eskitemez. Nasıl eskitir ki; bir buhurdanlık gibi devamlı tütüp duran onların hayat kâseleri, Hızır'ın âb-ı hayât içtiği aynı kâsedir. Bu iklimde benliğine doğru yelken açanlar için, her bahar canlı ve muhteşem; her yaz şâhikalarla omuz omuza, her sonbahar ve kış, yeni gerilimlere hazırlayan diriltici bir tazyik mevsimidir. Yeryüzünde, bin çeşit ölüm kol gezse, onlar yine canlı ve tetikte, çevreleri de onların diriltici soluklarıyla cennet cilveleri gösterecektir.

Meleklerle gönüldaş bu yüce kametler için, hiçbir zaman inhidam, inhilâl ve inkisâr [1] bahis mevzuu değildir. Onlar emrolundukları için iş yaparlar. İçinde yaşadıkları topluma karşı kendilerini vazifeli bilirler. Bu itibarla da ne iş ve düzenlerinin bozulmasından müteessir olurlar ne de toplumu saran tehlikeler karşısında paniğe kapılırlar. Hele hayâl kırıklığına aslâ düşmezler.

Avlarını beklemeye örümcek gibi sabırlı ve mahâretli, arslan gibi metin ve kararlıdır. Her yere ibrişimden tahtlar kurarak, sessiz, fakat uyanık olarak semtlerine uğrayacak misafirleri beklemeye koyulurlar. Onların atmosferine giren Hızır'la buluşur, onlarla hemhâl olan mutluluğa erer. Onların bakışlarında aydınlık, düşüncelerinde hikmet, beyanlarında hakikat nümâyandır [2]. Halvethânelerine bedbin ve nevmid olarak girenler, orada îmâna ve ümide kavuşarak ebedî var olmanın sırrını elde ederler.

Ne uğursuz gibi görünen gecelerin karanlığı ne de üst üste yığılmış problemlerin çokluğu onları aslâ şaşırtamaz. Nuh (as) Tûfânına uğrasalar, ihtimal ki ayakları ıslanmadan geçer giderler. Âd'ın [3] ahkâfını [4] görseler, azim ve irâdelerinden hiçbir şey kaybetmeden yine hedeflerine doğru ilerlerler. Ne Nemrut'un ateşi ne Firavun'un gururu ne de Sezar'ın zulüm ve istibdâdı onları korkutamaz ve sindiremez.

Onların düşüncelerinde: "Sabah olsun ortaya çıkalım." yahut: "Karlar, buzlar

çözölsün, bahar gelsin yola revân olalım" yoktur. Onlar "Kökleri sâbit, dalları göklerde, latif ağaclar gibidirler ve Rabb'in izniyle her zaman meyve verirler." Karda, kışta, baharda, yazda...

Güvenip bel bağladıkları Kudret-i Sonsuz sâyesinde ne başkalarına temennâ çeker ne de yanıp sönen ışıklara aldanırlar. Tiranların güç ve iktidarları, çeşitli hiziplerin hâkimiyet ve saâdet vaatleri, onların bakışlarını bulandıramaz, yol ve yönlerini değıştirtmez. Gözlerin döneceğı, ayakların bağının çözüleceğı ve en bâlâkametlerin dahi iki büklüm olacağı, dehşetli bir günü yâd'a getirdikçe, hayat ve ona ait her şeyi istihkâr [5] ederek, maddenin eline düşmekten sakınır ve eşyâ putuna baş kaldırırılar. Lüks ve konfor en çok nefret ettikleri şeylerdendir. Rahat ve rehâvete gömölmeı, kendileri adına ölüm ve milletleri için de bir talihsizlik sayarlar. Bu itibarla da içinde yaşadıkları topluma karşı sürekli farklılık gösterirler. Ne var ki metodolojilerine uyan ve düşünce çizgilerine giren herkesle ve her şeyle, bir çeşit münasebetten de geri kalmazlar.

Onlar; dünden bugüne, sıra dağlar gibi yerlerinde durmuş ve aslâ mevzilerini terk etmemişlerdir. Mihrapların çokluğu onları şaşırtmamış, kıblenin çöküşü onların zihnini bulandırmamıştır. Ay batmış, güneş doğmamış, teker teker bütün yıldızlar silinip gitmiş, ama onlar yine yol ve yön değıştirmemişlerdir. Azimli, irâdeli ve kararlı olmuşlardır sonuna kadar.

Onlar, içinde yaşadıkları milletin, hayat kâsesini taşıyan rûhanîler ordusu, millet ise onların âzât kabul etmez bendeleridir.

[1.] İnhidam: Yıkılmak. İnhilâl: Çözölmek. İnkisar: Kırılmak, gücenmek.

[2.] Nûmâyan: Görünen, parlayan.

[3.] Âd: Hz. Hûd Peygambere (as) isyan ettiklerinden İlâhî gazaba uğrayan ve helâk olan, Yemen taraflarında yaşamış bir kavmin adı.

[4.] Ahkâf: Uzun ve yüksek kum yığınları. Yemen sahillerinden "Şemr" denilen kumluk bir vâdidir. Âd kavminin yurdları burada idi.

[5.] İstihkâr: Hakîr görmek, küçük görmek.

İnançsız ve Kaoslu Hayat Tarzı

Bazılarına göre şimdilerde, hemen her yerde adeta bir kaos yaşanıyor. Böyle bir dünyada, ne bir güzellik ne de bir iyilikten bahsetmek mümkün değildir. Tabîî, imandan, marifetten, histen, aşk u şevkten söz etmeye de imkân yoktur. Zira bu dünyada duygular bulanık, düşünceler çarpık, yaşamak cehennemdekine denk; sesler kesik kesik ve yeis dalgalı, nağmeler alerjik, bam teli kopuk, mızrap

da kırık... Bir zamanlar hep huzur ve itminânla gürleyen o doygun sinelerden, arı kovanları gibi işleyen ve bal petekleri gibi lezzetlerin dile-damağa aktığı sohbet meclislerinden artık eser yok.. şimdilerde, o seslerin, o solukların, o kuş yuvaları gibi sımsıcak, cıvılcıvılcı evlerin ve o saat gibi işleyen idâri mekanizmanın yerinde ürperten bir sessizlik, çıldırtan bir yalnızlık ve damla damla gönüllere damlayan bir gurbet, bir inilti, bir hasret ve bir inkisar var.

Evet, bir zaviyeden bakınca, topyekün dünyanın hali işte böyle içler acısı!

İnançsız ve Sorumsuz Bir Dönemin Arkada Bıraktıkları

Her yanın duman duman ümitsizlikle kuşatıldığı bu kızıl dönemde, çok defa çaresizlik içinde gözler yaşlarla nefes almış, gönüller hislerini kelâm-ı nefsîlerle haykırarak bir kısım utanma bilmeyen yüzlere karşı içlerini çekmiş ve: 'Bu ilhâda yelken açmış şaşkınlardan, bu herkesi ve her şeyi alkışlayan densizlerden, bu kuvvete boyun eğmeye alışmış vicdanzedelerden, bu kirlenmiş onur ve şereflerden başka ne beklenirdi ki?' demiş inlemişlerdir; ama, sarsılan sarsılmış, yıkılan yıkılmış, giden gitmiş ve yerlerine de yeni bir şeyler konamamıştır.. evet hemen hepimizin, hattâ gününü gün etmekten başka bir şey düşünmeyen realistlerin (!) dahi gönüllerinin derinliklerinde, bilhassa şimdilerde duyup hissettikleri huzursuzluğun, tedirginliğin şehadetiyle yıkılanlar yıkılıp gitmiş, yerlerine de herhangi bir şey ikâme edilememiş ve değerleri itibarıyla toplum âdetâ tepetaklak hale getirilmiştir.

İnançsız ve Ümitsiz İnsan

Kendini aşamamış, ruhunda ölümsüzlüğe erememiş derbeder gönüller ise yer yer ölüm ve zevâle takılıp kalırlar; vakit vakit bedenî hazlarında boğulurlar ve zaman zaman da nefsânîlikleriyle târumâr olup giderler. Perspektiflerinde ikbâl hırsı, sînelerinde şöhret arzusu, ruhlarında şehvet hissi ve bencilliğin kurutucu fırtınalarıyla her an hazâna maruz bu tâlihsizler, hep inanca, hep ümitsiz ve hep karamsar oldukları için, ne peşi peşine sökün edip gelen baharlar ne de yukarılardan akıp gelen nurlar, onların gönüllerinde en ufak bir ümit kıvılcımı meydana getiremez. Ego'nun öldürücü atmosferinde felce uğramış bu bahtsızlar, feleğin çarkları onların hevâ ve heveslerine göre hareket etsin isterler: Güneş arzularına göre doğsun; rüzgâr onların isteklerine göre essin;

yağmurlar gönüllerine göre yağsın... Tek kelimeyle, Hakk'ın binlerce hikmeti sussun, onların hevesleri konuşsun dilerler..! Olmayacak şeylere gönül kaptırmış bu serseri ve çocuk ruhlar, hiçbir zaman umduklarını bulamaz, dolayısıyla da bedbînlikten kurtulamazlar.

İnançsızlığın Mahiyeti

Ümitsizlik ve inançsızlık, benliğin çöküşü, irâdenin felç oluşu ve insanın iç dinamizminin boşalıp gitmesidir. Ye'se takılıp kalan ve kendini çâresizlikler içinde gören bir sîneye, tedâvi adına müdâhalede bulunmak, tıpkı, bütün bütün kalbi durmuş birisine müdâhale etmek gibi faydasızdır ve çâre değildir.

İnanma Duygusu

Her inanan insan, aynı seviyede bir iman ve İslâm kahramanı olmasa da, her fert için inanma hissinin ne kadar önemli olduğu açıktır. Bir kere bu his, yaratılışı itibarıyla insanın tabiatında var olan en yüksek değerdir. İnanmayanlar, cismanî ve bedenî zevk u safayla doymaya, tatmin olmaya, daha doğrusu avunmaya çalışsalar da, kendilerini sürekli bir boşlukta hissederler. Boştur onların nazarında bütün zamanlar ve mekânlar, bugünler ve yarınlar.. ruhunda derinden derine böyle bir boşluğu hisseden biri, hezeyana dönüşen hafakanlarını;

Bütün boşluk; zemin boş, âsuman boş, kalb ve vicdan boş;
Tutunmak isterim, bir nokta yok pîş-i nigâhımda. **T.F.**

şeklinde dile getirir. Küfrün ürperticiliğini ve imanın vadettiği huzuru, itminanı haykıran bir mü'mine gelince:

İmansız olan paslı yürek sînede yüküdür. **M.A.**

der ve kestirir atar. Bu paslı yüreklerin pasını çözmeye karar vermiş bir gönül eri ise: "Hakikî zevk, elemsiz lezzet, kedersiz sevinç yalnız imanda ve iman hakikatleri dairesindedir;" öyle ise, "hayatın zevk ve lezzetini isteyenler, onu imanla hayatlandırmalı, farzları yerine getirmekle bezemeli ve günahlardan uzak durmakla korumalıdır;" zira, "bir kimse bâkî hayata tam yönelebildiği takdirde, dünyası ne kadar fena ve sıkıntılı da olsa; o, bu dünyayı Cennet'in bir bekleme salonu mahiyetinde gördüğünden her şeyi hoş karşılar, her şeye

katlanır ve şükreder." (Az bir tasarrufla Bediüzzaman'dan) der; reçete mahiyetindeki sözleriyle ufkumuzu aydınlatır ve imanın büyüsunü gönüllerimize duyurur.

İnanmış Gönüllere Göre Bayram

Bayrama eren bütün inanmış gönüller, onun senelere denk ışıktan saniyelerini yaşarken, kendilerini hep sevincin, neşenin bürüdüğü sırlı bir atmosferde sanır ve gezip dolaştıkları her yerde, yukarılardan başlarına bir şeylerin boşaldığını, boşalıp ruhlarının derinliklerine kadar her yanlarını sardığını duyar; bütün benlikleriyle o vâridatın kaynağına yönelir; derken, canlı-cansız çevrelerindeki her varlığın eriyip gittiği ihsaslarıyla kendilerini ötelerin davetlisi birer misafir gibi düşünerek hep sınırlarını aşkın yaşarlar. Böyle ruhanî bir atmosferde kendi mevhibelerini duyup seslendirmesini bilenler, marifet ufuklarının aydınlığı ve zenginliği, aşk u şevklerinin canlılık ve harareti ölçüsünde, hayatlarına bu engin hislerini karıştırarak, her zaman, kendileriyle beraber çevrelerindeki de lezzetten heyecana, aşktan insanî münasebetlere sürükler dururlar.

Ramazanda çok defa, her ses, her soluk, her davranış bize, âdeta beşiklerimizin başında ninni söyleyen annelerimizin içli nağmeleri gibi gelir. Bazen bu sözleri, bu düşünceleri o kadar ince, bu tavırları ve bu davranışları o kadar yumuşak buluruz ki, gezip dolaştığımız her yerde, aldığımız bu nezaket banyosuyla kendimizi kuşlar gibi hafiflemiş, ruhanîler gibi de mekân üstü bir hâl almış zannederiz.

İnanmış İnsanın Zaman Anlayışı

Mü'min ufkunda zaman hep bir büyü ile cereyan eder; çok defa fevkalâdeliklerle tülленir ve sihrini tam duyabilenlere zaman ve mekan üstü neler ve neler fısıldar! Hakîkî bir mü'minin, bütün bir ömrünü ya da bir yılını değil; bazen değişik vâridât ve televvünleri itibarıyla bir gününü bile tavsîfe gücümüz yetmez. Dahası, biz bir şeyler anlatabilsek de, imandaki sırrı tam tadıp duymamış olanlar onu körler ve sağırklar gibi dinleyecek ve hiçbir şey anlamayacaklardır. Parmağı bala banmamış, damağı onunla tanışmamış, gözü gül görmemiş ve burnu onu koklamamış birine baldaki tadı, güldeki renk ve

kokuyu tarif etmek mümkün olmadığı gibi, inanmayana, mü'min ufkunda zamanın nasıl bir sihirle cereyan ettiğini anlatmak da öyle imkansızdır.

İnayetine Sonsuz İhtiyacımız Var

Dua edenlere cevap veren Sen, ızdırapları dindirip ihtiyaçları gideren Sen, devrilenleri kaldırıp doğrultan Sen, çatlayıp kırılanları sarıp-sarmalayıp tedavi eden de Sensin! Senden ayrı kalışımız ruhumuza renk attırdı; nefsanîlik ve gaflet, ibadetlerimizin mânâ ve özünü alıp götürdü; samimiyetsizlik dualarımızın kolunu-kanadını kırdı. Sinelerimiz bomboş, düşüncelerimiz tutarsız, kalbî ve ruhî hastalıklarımız bizi yere sermek üzere.. ey kimsesizler kimsesi, bize Eyyub'un hayat ırmağından bir çağıltı gönder, Mesih diyarından da bir nefes.! Hayır hayır! Bizi Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın nefehâtıyla yeniden dirilişe erdir.. yakınlığıyla gözlerimizi aydınlat ve bizi uzaklığımızın zulmetlerinden kurtar.

İnbisat İkiye Ayrılır

Bu itibârla inbisâtı, halkla alâkalarımız ve Hakk'la münâsebetlerimiz içindeki inbisât olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

1. Halkla alâkalı münâsebetlerimiz içinde inbisât; Hakk'la aramızdaki irtibâtı koruyup-kollama kaydıyla, insanlar arasında, insanlardan bir insan olarak, herkesi kabûl edip ve onlara kendi idrâk ve anlayışları içinde muâmelede bulunmaktan ibârettir. Hazret-i Rûh-u Seyyidi'l-Enâm (sav), çevresiyle münâsebetlerinde, yer yer işi lâtifeye vardıracak şekilde, tekellüfsüz, yumuşak ve rahat davranır; hikmet dolu nükteleriyle onların havsala ve idrâk seviyelerinde dolaşır ve o murâkabe insanlarına tebessüm eder, tebessüm ettirir ve nefes aldırırdı. "Kalp tıpkı bir âyine gibidir. Zaman zaman ciddilik o âyineyi buğulandırabilir.. o buğuları da lâtif lâtifelerden başka bir şeyle silip âyineyi cilalamak mümkün değildir." (Az bir tasarrufla Minhâc.)

2. Hakk'la irtibâtımız içinde inbisât; hâller üstü bir hâlde, korku ve ümîdi birden ruhta yaşama ve "inbisât" halîtasını, soluklamadan ibarettir. Havf u recâ, nefsin hâllerinden olup, yolun başındakilerin Hakk'la münâsebetlerine bir ünvan; tamamen âriflerin hâli olan inbisât ise, kalbî hayatın ayrı bir buudu ve

gönül erlerine has bir hâlettir. İnbisât seviyesine ulaşamayanların inbisât gibi görünen halleri, çok defa kendilerinde hâsıl olan bir ülfet-i marifetle, temkîni tahrip ve insanı Allah'a karşı sû-i edep sayılabilecek lâubaliliklere sevk edebilir...

İnbisat'ın Anlamı

Genişleme, yayılma, içte derinleşme ve kendi tabiatını aşma manâlarına gelen inbisât; erbâbınca, şer'î hudutlar çerçevesinde, gönlün herkese açılması, tatlı dil ve güler yüzle hoşnut edilebilecek herkesin hoşnut edilmesi ve Allah'la münâsebet açısından da havf u recâ halîtası bir hâletin, insan benliğine hükmetmesinden ibârettir ki, bu seviyeye ulaşan kalpler, huzûrda bulunmanın heybetiyle soluklarını yutar, huzur esintilerinin neşe ve sevinciyle de dışarıya çıkarırlar. Nefes alırken ürperir verirken de inşirâh duyarlar.

İnbisat'ın Tezahürü

İnbisât; insanın cismânî arzulardan sıyrılarak, bedenî tutkuların tesirinden kurtularak Hakk'ın isim ve sıfatlarına mücellâ (pırıl pırıl) bir âyine olma makamında zuhûr eder ki bu makama ister "cem" ister "mahv" mertebesi diyelim netice değişmez şahsın, Hakk'tan gelen esintilerle şekillendiği ve renkleri üstü renklere büründüğü sırlı bir noktadır. Bu noktaya ulaşanların inbisâtı ketmetmeleri imkânsız, ulaşamayan müptedilerin inbisâttan dem vurmaları ise küstahlıktır. "Eğer şâhın nedîmi naz ve cilve yaparsa, sen de onu yapmaya kalkma! Çünkü sen, o senede mâlik değilsin! Ey bu fânî âlemin kayıtlarından kurtulamayan kimse, sen mahv u sekr ve inbisâtı ne bilirsin!" Ruhun şâd olsun Mevlânâ! Beden ve cesedin kulları rûhu ne bilir! Bedenin mahbûsu rûhâniyât ve ledünniyâtı ne bilir! Hakk ateşi ile elli defa yanıp püryân olmuş gönüllere sormalı şâk şâk sînelerin derdini ve verâların rengiyle tüllenen inkibâz ve inbisâtları..!

İnhiraflardan Kurtulmanın Yolu

Kökleri asırlar öncesine dayanan, günümüzde de bilim ve teknolojiyle desteklenen bu kartlaşmış inhirâfın giderilmesi, yeniden kendimizi

keşfetmemize, kendimizi bulmamıza, İslâmî şuur, İslâmî mantık ve İslâmî muhâkeme usulüyle bir kere daha tanışmamıza.. uzun gayret, köklü himmet, gerekli zaman, bitmeyen sabır, dipdiri ümit, sarsılmayan irâde ve teennî üstüne teenniye muhtaçtır. Aksine, kendi üslûbümüzü bulamaz, içine düştüğümüz çukurdan, düşüş noktasının dışında çıkış yolları aramaya devam edersek hem kendi kendimizi aldatmış hem de gelecek nesilleri bir kere daha inkisâra uğratmış oluruz. Bu itibarla, varlık ve hâdiselere İslâmî perspektifle yaklaşmak ve her şeyi İslâmî mantıkla değerlendirmek için İslâmî düşünce ve İslâmî tasavvurun yeniden gerçekleştirilmesi şarttır. Bunun için de, evvelâ; kâinat, insan ve hayat hakkındaki bilgilerimizin sağlam, nefsü'-emre uygun, mebd'e ve gâyesiyle aynı yörüngede, birbiriyle el ele, omuz omuza, bütün ve parçaları birbirine açık ve âdetâ aynı temayı ifâde etmek üzere farklı ses, tek usûl ile örgülenmiş bir beste hüviyetiyle.. veya merkezî bir nakışın çevresindeki diğer nakışlarla, mutlaka bir kısım mânevî münâsebetleri bulunması keyfiyetiyle sezilip bilinmesi.. ikinci olarak da; akıl ve muhâkemenin, dünya kadar mânâ, muhtevâ ve hikmetlerle dopdolu, hatta binbir hikmet manzûmesiyle mâlemâl ve âdetâ bütün varlık ve hâdiselere açık bir kitap.. veya ilâhî şuûnun milyonlar televvününü aksettiren çok yönlü, çok derinlikleri bulunan göz kamaştırıcı bir sanat eseri olarak mütalâamıza sunulan, umum eşya ve umum vakaları, onlardaki cüz'î ve münferit hâdiselere takılmadan, cüziyatta külliyyâtın perde arkasını seyrederek, külliyyatta da, cüz'iyât ve teferruatın en ücra kolonilerine kadar uzanarak bütünü birden anlamaya ve parçaların, hatta daha küçük parçaların birbirleriyle olan münasebetlerini kavramaya yönlendirilmesi lâzımdır ki, çalışmalarımızın bir bölümü diğer bölümünü, tespitlerimizin bazıları bazılarını ve zamanımızın da bir kısmı, diğer kısmını nakzetmesin, çürütmesin ve aleyhinde olmasın.

İnkara Saplanan Gençliğin Durumu

Bu gençler, milletin bütün târihî değerlerini red ve inkâr ediyor, bir çırpıda her şeyi değiştireceklerini sanıyor ve bu mevzuda karşılırlarına çıkacak bilumum problemleri rahatlıkla halledeceklerine inanıyorlardı. Hayat ve medeniyetin güzelliklerini, masmâvi bir sabahın tâzeliği içinde tahayyül ediyor ve âdetâ her şeye renkli bir cam arkasından bakıyor gibi hayallerle oynuyorlardı.

Kendi dünyâlarından habersiz ve nankörce yetişen, bu değişip başkalaşmaya açık gençler, çarçabuk dış tesirlerde kalıyor, başka iklimlere ait hususiyetlere

gönül kaptırıyor ve başka nizamlara âşık oluyorlardı. O günleri görmüş ve o günlerin alafranga terbiyesiyle yetişmiş hemen bütün nesiller, içinde yetiştikleri topluma muarız yaşamayı âdetâ huy edinmiş; ona ait hiçbir şeyi tasvip etmiyor; millî ve târihî değerleri "şarklılık ve asyalılık" diye red ve tezyif ediyor ve her gün bize ait değerlerden birine başkaldırıya geçiyor, sonra da hezeyândan hezeyâna yalpalayıp duruyorlardı.

Böylece, hep aynı anlayış, hep aynı duyuş ve aynı sezişle yabancılaşılmaya meyillenmiş bu serâzâd gönüller, hep hülyâlı hisler içinde yüzerken "memnu"lar birer birer yokediliyor, "meşru"lar-gayr-i meşrular" izâfîlik telâkkisiyle askıya alınıyor ve hayat dümdüz hâle getiriliyordu.

İnsan Açısından Vahdet ve Kesret Dengesi

Evet, kalb ve ruhun hayat seviyesine erip otağını ruhânîlerin uçtuğu zirvelere kurabilen, lâzaman ve lâmekân, lâleyle ve lânehâr hak erleri için kesret de vahdet de problem olmaktan çıkar ve birer "ma'kûlû'l-mânâ" haline gelirler.

Bu her zaman hep böyledir; bir taraftan, insanlığın idrak ufkunu tabiat-i beşeriye zulmeti kuşatsa da, bir başka zaviyeden her şeyi ve herkesi nur-u hakikat ve ziya-i vahdetin ihata ettiği duyulur ve hissedilir. İnsan, cismanî tabiat atmosferinin üstüne yükselebildiği ve nazarını öteleştirdiği takdirde, vahdet dünyasının aydınlıklarıyla tanışır; idrak, ihsas ve müşâhedelerinde kendini el değmemiş, göz görmemiş sürprizler sağanağı içinde bulur. Ne var ki, böyle bir mevhibe sağanağı mazhariyetine eren hak yolcusu, eğer diyanetin ruhundaki ahengi koruyamaz ve bağlı bulunması gerekli olan usûlü'd-din prensiplerinden uzak düşerse, iç içe kazançlar kuşağında kaybetme ihtimali de söz konusudur. Zâhir-bâtın, aynı hakikatin göz ardı edilmeye tahammülü olmayan birer buudu olduğu gibi, bu isimlerin tecelli alanı sayılan kesret ve vahdet ahkâmında muvazeneye riayet de fevkalâde önemlidir.

Onun için seyr-i ruhanîde sırf bâtınî hüviyet ve onun inkişafı sayılan müşâhede ve mükâşefeleri nazara alanlar, tevhîd-i hakikîyi, "lâ mevcude illa hu - O'ndan başka hakikî bir mevcut yok." şeklinde duymuş ve ifade etmişler; sadece zâhirî hüviyete bakıp ona değer verenler ise çok defa naturalizme saplanmış ve şirkte boğulmuşlar; zâhir ve bâtını beraber kabul etmenin yanında, hâl ve zevk televvünü ile az da olsa bâtını bir-iki kadem öne çıkaranlar ise - hakka daha yakın olmaları müsellemler- tevhîd-i kâmilî meşhûdâtlarına

bağladıklarından "la meşhude illa hu - Meşhûd olan sadece O'dur." diyerek, gaybe imandaki ıtlakın enginliğine rağmen, imanî mülâhazalarını kayıt altına almışlardır. Mütalâa ve değerlendirmelerini tamamıyla esmâ ve sıfât-ı sübhâniye ile irtibatlandırıp varlık ve hâdiselere bu zaviyeden bakanlar ise, tevhid telâkkilerini ıtlakın enginliğiyle ele alıp zâhirî tevhidleriyle "fark"a mürâât, bâtinî tevhidleriyle de "cem' maa'l-fark"a işaret sadedinde "la mabude illallah - O'ndan başka mâbud, maksûd ve matlûb yoktur." hakikatiyle gürlemiş, Kur'ân ve Sünnet'le ortaya konan hakikî ve iltibaslara kapalı bir tevhidi ilân etmişlerdir. Zannediyorum, işte böyle bir telâkki sayesinde, hem tevhîd-i Zât hem de tevhîd-i sıfâtın vurgulanması yanında zâhir ve bâtin arasındaki muvazene de korunmuş olacaktır.

İnsan Bir İlâhi Aynadır

İnsan, inkişaf etmesi ve ettirilmesi ve yaratılış gayesine göre açılması ölçüsünde o Yüceler Yücesi'nin en parlak aynası, en talâkatlı tercümanı ve bu sınırlı âlemde sınırsızlığın da bir menşurudur. Eşya ancak, onun idrak ve basiret nurları sayesinde temâşâ edilen bir meşher, okunan bir kitap haline gelmiştir. Denebilir ki o, bu potansiyel zenginlik ve derinliğiyle bütün kâinatların ruhu ve topyekün eşya içinde Yaradan'ı en net ve iltibassız gösteren O'nun en sadık bir şahidi ve hassas bir kıblenümâ gibi yanıltmayan bir hâliknümâsıdır.

İnsan da Değişiyor

Bütün bu gelip geçmelerde, her şey gibi insanoğlu da değişip başkalaşmakta ve ayrı bir ruh, ayrı bir karakter kazanmaktadır. Yerinde durup kaldığını ve başkalaşmadığını sananlar ise, içte ve dıştaki bu kadar değişimleri sezemeyen kör ve sağır ruhlardır. Duygu ve düşünceleriyle kendilerini tabiatın güzellikleri içinde hisseden talihliler ise, bu gürül gürül ırmağın içine dalacak, onunla kaynaşıp bütünleşecek ve soluk soluğa varıp ummana ulaşacaklardır.

İnsan Denecek Vaziyetimiz Yok

Zulüm ve lütuf duyguları içimizde âdeta yan yana, kahramanlık gösterileriyle

cebânet tavırları aynı kalbde sarmaş-dolaş; hile, hud'ayı aklın en önemli derinlikleri sayıyoruz.. kendi hile ve komplolarına yenik düşenlerimizin ise hadd ü hesabı yok. Ellerimiz-ağızlarımız, gözlerimiz-kulaklarımız, dillerimiz-dudaklarımız yaratılış gayelerinden fersah fersah uzak ve âdeta nankörlüğe kilitli; eller memnû meyvelerde, ağızlar harama açık duruyor; gözler başkalarının kusur müfettişi.. yalan revaçta, hıyanet âdiyattan bir şey, hakkın ismi var sadece; adalet "sayyâd-ı bîinsaf"ların hazırladığı kapanların önüne saçılmış bir kaç dane gibi bir şey; vefa Kaf Dağı'nın arkasında, ahde hürmet unutulup da bir köşede kalmış mı bilemiyorum; buna karşılık haksızlık firavunları utandıracak dorukta. "Lanetle anılan cebâbire"ye rahmet okutturacakların sayısını Allah bilir... Gerçi insan olduğunu fark edenlerin adedi de az değil; ama, canavarlaşan ruhların yanında bunlar deryada birer damla kalır. Zannediyorum nefis, sırtında taşıdıklarına hiçbir dönemde bu kadar başarılı küheylanlık gösterisi yapmadı. Binler-yüzbinler nereye koştuğunun ya da koşturulduğunun farkında değil; yollar kıvrıla kıvrıla bir meçhule uzanıyor, yolcularsa bir hedefe doğru yol aldığını sanıyor. Mesafeler amansız, yürüyenler iz'ansız, planlar birer kuruntu, yapılanlar ise havanda su dövme.

İnsan Düşünce ve İradesiyle Vardır

İnsan irâdesinin, sınırları itibâriyle her zaman münakaşası yapılsa bile; insanın, Yüce Yaratıcı'ya muhatap olması; O'nun tarafından bir kısım mükellefiyet ve mesûliyetlerin yüklenmesi; duygu ve düşüncelerini "zabt-u rabt" altına alarak, ruhunu kamçılıyıp kalbini coşturması ve kendini yeniden şekillendirip biçime koyması, iradesiyle irademizi destekleyen, kuvvetiyle aczimize medet veren, servetiyle bizleri zenginleştiren Yaratıcı'nın, bizlere en büyük armağanı olduğunun katiyen münakaşası yapılamaz!...

Evet, insan iktidarsız; ama, Yaratıcı'nın kuvvetiyle son derece güçlü.. imkânları dar; fakat, O'nun hazineleriyle fevkalâde zengin.. idrakı sınırlı; O'nun aydınlatıcı emirleriyle alabildiğine ihatalı.. ömrü kısa; niyet ve düşüncesindeki sonsuzlukla ebedlere namzet.. her hayrın anahtarını ruhunda taşıyan tabii her şerrinkini de- bir hazedardır.

Bu itibarladır ki, o en yalnız ve zayıf zamanlarında dahi, kendini idâre etme ve kendine sahip çıkma gücünü asla kaybetmez; içinde bulunduğu şartları düşünerek, varlığı ve bekâsıyla alâkalı kanunları araştırarak, iradesini bir

anahtar gibi kullanır. Bu anahtarla açtığı yollarda, ilerleye ilerleye nefsin girdaplarını keşfeder ve onları aşmaya muvaffak olur. Ruhunu tahlil ede ede, benliğin sırlarını kavrar. Ve bu suretle de onda, iyilik, güzellik, fazilet düşüncesi inkişâf etmeye başlar. Altın ve elmas, belli bir ameliye görmekle taştan topraktan ayrıldığı gibi, elmas ve altın ruhlar da ancak, bu kabil gayret ve himmetlerle gün yüzüne çıkıp özleriyle zuhur etme imkânını bulurlar.

Bütün bir hayat boyu, insan olmayı düşünüp plânlayanlar ve her zaman ruh ve özlerini araştıranlar, bir gün, mutlaka insan olacak ve ruhlarıyla bütünleşeceklerdir. "Arayan bulur. Israrla kapı çalana, kapılar behemehal açılır." İlâhî bir kânundur. Bu kânuna göre, insanın insanlık semâsına çıkabilmesi için, temiz niyet, sistemli düşünce, sarsılmayan bir azim ve sürekli gayrete ihtiyacı vardır. Bu hususlarda insanoğluna ilk yardım, o daha dünyaya gelmeden önce yapılmış, daha sonraki desteklerin de sözü verilmiştir. Artık ona, hemen her dönemeci itibariyle çeşitli lütûflara mazhar olacağı bu sırlı hayat yolculuğunda, sadece, döne döne yükselmek kalıyor...

İnsan Düşüncesinin Fonksiyonları

Otlar, ağaçlar tohumlardan; kuşlar, kuşçuklar da yumurtalardan çıktıkları gibi, yüksek ruh ve kusursuz karakterler de, güzel düşünce ve temiz niyetlerden meydana gelirler.

Düşünce bir tohum, davranışlarımız onun tomurcukları, sevinç ve kederlerimiz de meyveleridir. "Güzel gören güzel düşünür;" güzel düşünen, rûhunda iyi şeylerin tohumlarını inkişaf ettirir ve sînesinde kurduğu cennetlerde yaşar gider. Herkesten ve her şeyden şikayet eden, etrafına, rûhunda kurduğu karanlık dünyaların, ziftli menfezlerinden bakan karanlık ruhlar ise, hiçbir zaman iyiyi göremez, güzel düşünemez ve hayatlarından lezzet alamazlar. Cennete girseler bile, orada da cehennem türküleri söyler, zebânilerle dertleşir ve aydınlık bilmeyen ruhlarında hep, (veyl) hayatı yaşarlar.

İnsan Fıtratı ve İnanç

İnanç, beşer fıtratının gereği ve onun tabiatının en önemli bir parçası ise -ki; öyledir- bir gün mutlaka ilhad ve inkârın gayrı tabii bütün kuvvetlerini bozguna

uğratacaktır. Nasıl olmasın ki, iman sinelerde Hakk'ın yaktığı bir meşaledir ve onu teyit eden de yine Hak'tır.

Bundan milyonlarca yıl önce de, her şey kudret ve irâde meşcereliğinde âdeta bir kaostu: Bir yanda dev kaynamalar, hiddetle etrafa lav yağdıran yanardağlar; diğer yanda da nârinlerden nârin minik bir protoplazma, küçücük bir sürüngen ve cılız bir bitki.. hiç beklenmedik bir anda birdenbire maratonu, kimsenin değer vermediği bu zayıflardan zayıf varlıklar kazanmış ve "Natürel seleksiyona" rağmen, bunlar, yeryüzünün kaderine hâkim olmuşlardı.

Bu ilk ürpertici fizikî hâdiseler karşısında, her şey insanın eşyâ ve hâdiselere hükmetmesiyle noktalandığı gibi, tarihin çeşitli devirlerinde, binbir kargaşa ve anarşinin alıp yürümesine karşılık da yine her kavganın insânî ruhun zaferiyle sonuçlandığını görmekteyiz.

İnsan Hakk'ın Şahididir

Yörüngesini bulmuş veya rampasına oturmuş hakiki bir insan, Hakk'ın şahidi olduğu gibi yoldakilerin de rehberidir; onu bulan Hakk'ı da bulmuş ve bütün dağınıklıklardan kurtulmuş olur. Onu müşahede eden, dolayısıyla da olsa, değişik tecelli dalga boylarında her şeyi görüp duymuş demektir.. evet düşünceleri inançları gibi dupduru; tavırları, davranışları, düşünceleri çizgisinde ve her işi rıza hedefli bir insan, görüldüğü hemen her zaman Hakk'ı hatırlatır, irâdî olmasa da uğradığı her yerde Hakk'ın şahidi olduğu hissini uyarır.

İnsan Hakkında Yapılan Değerlendirmeler

İnsanı sadece akıyla, şuuruyla, şuuraltıyla, hayvânî ihsaslarıyla veyâ içtimâî temayülleriyle ele alanlar, onun özüyle alâkalı hiçbir şey söyleyememiş, ciddî hiçbir şey ortaya koyamamışlardır. Bir şey söyleyip, bir şey ortaya koymak şöyle dursun, onu iyice müphemleştirmiş, muğlaklaştırmış ve âdetâ bir ucûbe haline getirmişlerdir. Bu akl-ı evvellerin kimine göre o "düşünen hayvan", kimine göre, hayatı, sindirim-dolaşım-ıtrâhâta göre programlanmış bir hayatze, kimine göre de her şeyiyle cismânî hazlara göre plânlanmış, şuuru da, şuuraltı da "libido" mezbeleliği ve insanda öğürtü hissi uyaran cıvık bir

varlık...

Oysa ki, mahiyetinde; aklında, şuurunda, şuuraltında, içtimâî temayüllerinde önemli birer yeri bulunan insan, bütün bunların verâsında, o ister, kader de yoluna su serperse, dünyada her şey aşılabilecek mahiyettedir.. ve zaman zaman aşmıştır da. Evet o, hem kendini hem de bütün cihanları aşabilecek bir iç dinamizme sahiptir. O, eğer cevherinde bulunan o sırlı, sihirli güç ve imkânları, bütün o güçlerin, o kuvvetlerin, o imkânların gerçek kaynağına yönlendirebilse kendini de aşar, fâniliği de aşar ve varlığın kokan, çürüyen, dağılan bütün değersiz parçalarına, değerler üstü manâ ve mahiyet kazandırarak onları ebediyete namzet hale getirebilir.

İnsan Hakları Kavramının Aldatıcılığı

Oysa ki, yazılan, söylenen ve deklare edilen şeyler, donanma gecelerinde, yanıp-sönen havâî fişekler gibi yanmasıyla sönmesi bir oluyor; ifade edilmesini müteakip hemen unutuluyor, derken ölümlü vaatlerin yerini ölümsüz inkisarlar ve ızdıraplar alıyordu. Eşitsizlik azalmıyor, artıyor.. mevcut baskı her yerde daha ciddi esaretlere inkılâp ederek devam ediyor.. insanî hak ve hürriyetler, amansız harp ve istibdatların dişleri arasında eriyip gidiyor.. ve tabiî topyekün insanlığın cennet beklentileri de cehennemî görüntülere çarpıp kırılıyordu ki; bu da, bizim gibi güçsüz milletler için, âdeta, bir mazlumiyetten başka bir mazlumiyete, bir mağduriyetten başka bir mağduriyete intikal adına birer ara fasıl mahiyetinde idi.. ve ilan edilen her yeni İnsan Hakları Beyannamesiyle bir kere daha ümitleniyor, seviniyor ve arkasından da yeni inkisarlara düşüyor ve yeni beklentilere koyuluyorduk...

Şimdilerde de değişen bir şey yok; yirmibirinci asra girerken, yine dünyanın yarısından fazlası, beklentileriyle pürheyecan; maksadının hilafına maruz kaldığı şeylerle inim inim ve çektiklerinin ızdırabını ümit ve hayallerindeki mutluluk vehimleriyle tadil ederek yaşamaya çalışıyor.. tabiî buna yaşamak denecekse!.

Dün Asya Steplerinden Balkanlar'a, Hindistan'dan Kırım'a, Belçika Kongosu'ndan, Merakeş'e kadar müstemlekecilerin tabiî suret-i haktan görünerek yerli halka çektirdikleri aynı fecâyî ve fezâyîi, bugün Cezayir'den Somali'ye, Filipinler'den Dağıstan'a, Saraybosna'dan Karabağ'a aynı ürpertiyle müşahade ediyor ve iki büklüm oluyoruz. Öyle anlaşılıyor ki, tarihî hadiselerle

dur! diyecek ve onlara kendi boyasını alacak tarih yapmaya namzet seçkin bir millet veya seçkinler topluluğu zuhur edeceği, zuhur edip tutarlı ve kalıcı politikalar üreteceği, maddi-manevi güç kaynaklarımızı keşfedip ortaya çıkaracağı âna kadar da bir kısım kanlı kâtillerle temsil edilen bu kanlı arenalar daha bir süre devam edecek.

İnsan Hatalarını Görebilmeli

Şimdi gel, kendi değerlerini koruma altına al! Hakk'a kurbet yolu sayılan bu sürgünü en iyi şekilde değerlendirmeye bak ve Hakk'a yakınlık vesilelerini O'ndan uzaklaştıran sebepler haline getirme! Kin, nefret, gayz, hırs, haset ağına düşerek, ebedî hasmın olan şeytanı sevindirme! Şayet bir gün yanılıp da kendi çizginin altına düşersen, Âdem Nebî gibi davran; doğrul, kendine gel, suçunu itiraf et! Hakk'ın her zaman açık olan kapısına yönel ve hatalarına bir dakika bile yaşama hakkı ve şansı tanıma! Günahla bozulup başkalaşan insanî tabiatını tövbe iksiriyle yeniden ihya et, ayağa kaldır ve bir kere daha Allah'a doğru şahlandır! Bütün bunları yaparken de, topyekün insanların tabiatının da aynı olduğunu, sen hata yaptığın gibi, onların da aynı şeyleri yapabileceğini düşün ve bütün mücrimleri mazur gör! Hattâ nefislerine yenik düştüklerinden ötürü, elinden geliyorsa onlara acı, kucakla ve yardımcı ol! Zinhar kendini başkalarının günah muhasebecisi gibi görüp de, şunun bunun hatalarıyla meşgul olma! Yanlışlıklarla meşgul olmak hoşuna gidiyorsa, bu hobini kendi günahlarına karşı kullan ki, âlemin küçük lekeleri sana, senin yağlı karalarını unutturmasın!

İnsan Hayatının Gayesi

İnsan hayatının en yüksek gâyesi, ferdin yükselip rûhuyla bütünleşmesi, "fizik ötesi" aydınlıklara ulaşarak, Yaratıcı'nın esrârına vâkıf olması ve rûhânî zevklere ermesidir. Bu ulvî hedefe doğru kanatlan ruh, hep mutlu; bu istikamette gösterilen her gayret içlere aydınlık verici ve mübeccel; bu hayatı ele alan insan fazîletli ve öyle insanların ülkesi de fazîlet beldesidir.

İnsan İradesiyle Yükselir

Daha sonra, dış âlemle alâkalı kavrayışlar ve iç imtisâslar -manâların nurdan hüzmeler hâlinde vicdanda makes bulması ve doğrulanması- imkân âleminin verâsına menfezler açar ki, bu devrede insan, içinde yaşadığı mekân buutlarından yukarılara doğru yükselme hisseder. Aklın cevelânı, iradenin kararlılığı ve müşahedenin sağlamlığına göre "mi'rac" diyeceğimiz böyle bir husus, her ferd için bahis mevzuudur ve her ferd elindeki kâse ve içindeki

kevsere göre bundan hissedâr olur.

Bunun ötesinde ise, en kâmil dimağların, en muhteşem iradelerin ve en derin iç müşahede ve zevk sahiplerinin ulaştığı bir nokta vardır ki; o da, varlığımız arkasında varlığını, irademizde iradesini, hissimizde bildirip erdirmesini bize duyuran ve bizi bu neşveye erdiren muhteşem Yaratıcı'nın eşsiz güzelliğini müşahade etmektir.

İnsan Olma Farklılığı

Aslında, hilkatte ilk ve icmâlî gaye bellidir; bu gaye insan, kâinat ve Allah gerçeği karşısında; îman, mârifet ve zevk-i ruhânî ufkuna ulaşarak insan olma farklılığını ortaya koymaktır. Böyle büyük ve mücmel bir plânın tahakkuku ise, ancak ve ancak sistemli bir düşünce ve disiplinli bir aksiyona bağlıdır. Henüz tafsîlî düşünceye kapalı böyle basit bir ilk plân ve ilk hareket, düşünce ve aksiyon "sâlih dâire" (doğurgan döngü)'sinin ilk halkasını teşkil eder, sonra da, kalbin lâhûtî ufkuyla aklın hikmet maşrıkları arasında bir sürü sâlih dâire yaşamaya başlar. Derken aksiyonlar daha komplike düşüncelere doğru geniş zâviyelere ulaşır, düşünceler de daha büyük projelere dönüşerek devam eder.

İnsan Ruhunun Melekût Alemine ve Ahirete Bakan Yönü

Aslında, her insanın ruhu bir mânâda melekûta açıktır ve ona bakmaktadır ki, erbabı bu zaviyeden bir bakış, duyuş ve sezişe "feth-i karîb" demişler; sıfât-ı sübhaniye ve âlem-i ceberûta nâzır kalbin ihsas ve imtisaslarına "feth-i mübîn" unvanı vermişler; âlem-i lâhûta müteveccih bulunan sırrın müşahedelerini de "feth-i mutlak" paye-i mübecceli ile yâd edegelmışlerdir.

İnsan Cennete de ebediyete de, Cennette rü'yet ve rıdvana da bu lâtîfeleriyle namzettir. Ötedeki bütün mazhariyetler, ruh, kalb ve sırra baktığı için beden ve cismâniyet itibarıyla kavrayamayacağımız lütuf ve ihsanların "Salih kullarıma gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insan tasavvurlarını aşkın şeyler hazırladım." medlulünce birer sürpriz şeklinde sunulacağına işaret edilmiştir. Evet, ötedeki eltâf-ı sübhaniyenin, idrak ufku sınırlı bulunan akl-ı meâş ile kavranamayacağı açıktır. Hele, dünyada mârifet, muhabbet ve aşk u şevk adına

"Daha yok mu?" diyenlere "Nezdimizde daha fazlası vardır." ferman eden Zât "İhsan şuuruyla ihsanda bulunan ve güzellere peyrev olanlara bir de fazlası var." menba-ı vaadinden kim bilir ne sürprizler ne sürprizler lütfedecektir.! Aslında "

-Kim Allah içinse Allah da onun içindir." mazmununca, tafaddul dalga boylu ilâhî mukavelenin muktezası da bunun böyle olmasını düşündürmektedir.

İnsan Tabiatına En Uygun Sistem İslâmiyet

Evet İslâmiyet, gerek insanın, biraz da onun o daracık iç dünyası itibarıyla ve gerek bütün bir makro âlemle münasebetleri açısından seciye ve tabiatına en uygun, en ideal bir sistemdir ve onun ihtiyaçlarına cevap vermesi bakımından da eşi-benzeri yoktur/olamaz da. Şunu da hemen ifade etmeliyim ki, bunun böyle olması gayet tabîîdir; zira İslâm'ın en birinci referans kaynağı saf vahiy ve O'nun en birinci yorumcusu da Sünnet'tir. Bu itibarla da diyebiliriz ki, Kur'ân bir mucize olduğu gibi, O'nun mesajlarıyla vücut bulup şekillenen bu sistem de bir mucizedir. Kur'ân'ın eşi-benzeri olmadığı gibi O'nun eseri sayılan İslâmiyet'in de misli-menendi yoktur.

İnsan Uzuvarının İstikametine Uygun Kullanılması

İşin aslına bakılacak olursa, nefsin de insan mahiyetindeki diğer elemanlardan hemen hiçbir farkı yoktur. İnsan, ilk yaratılışıyla kendisine tevdi edilen bu elemanları, Yaratan'ın belirlediği çerçevede ve yaratılışın gayeleri istikametinde kullandığı takdirde o vedâyı değerler üstü değere yükseltmiş olur. Mesela, göz, görülebilen şeylere karşı bir pencere mahiyetinde; kulak, belli dalga boyundaki sesleri beyin merkezine ulaştırmada bir âhize ve nâkile; ağız, bütün sistemiyle değişik tatlar üzerinde bir müfettiş ve duyguları, düşünceleri ifade adına da bir tercümandır. Gözler bakılacak nesnelere bakmaları gerektiği gibi bakar; kulaklar, fena seslere-soluklara kapanır, iyiye-güzele nâkilelik yapar; ağız, teftiş vazifesini şuurluca sürdürerek insanda tefekkür ve teşekkür duygularını tetikler, sonra bir beyan vasıtası olarak yaratılış gayesine uygun hareket ederse bunların her biri birer birer, sonra da hepsi birden insanı insanî kemâlâta yükselten bir kanat haline gelirler. Aksine göz, dinin levsiyat saydığı şeylerle meşgul olur ve kendini kirlenmeye salar; kulak, Allah'ın sevmediği şeylere âhizelik yaparak bir habâis santrali gibi işler; ağız, teftiş vazifesini

unutarak kendi zevklerine bağlı yaşar ve ölçüsüz-tartısız konuşursa kalbin kolu-kanadı kırılır ve ruhun da gözlerine kezzap dökölmüş gibi olur.

İnsan Varlığın Merkezidir

Varlığın özü, usâresi insan; kâinatların fihristi ve hülâsası da insandır. Mevcudatın merkez noktasını insan tutar; canlı-cansız diğer her nesne ise onun çevresinde iç içe halkalar teşkil ederler. Öyle ki, Yüce Yaratıcı bir mânâda her varlığı ona bağlamış, onu da, vicdanındaki nokta-i istinat ve nokta-i istimdadı duyurarak kendi "câzibe-i kudsiyesi"ne. İnsan mazhariyetleri itibarıyla, bütün varlık içinde, eşyayı, hadiseleri ve tabiî her şeyin arkasında Kudreti Sonsuzu söyleyen bir dil ve kâinatlar genişliğinde vüs'ate sahip bir gönüldür. Varlık onunla yorumcusunu bulmuş, madde onun idraki sayesinde incelmış ve mânâ kesilmiştir. Onun eşyayı temâşâsı tamamen bir hususiyet, kâinat kitabını okuyup yorumlaması bir imtiyaz ve her şeyi Yaratıcıya bağlaması da bir marifettir. Bu ufku itibarıyla onun, susup murakabe yaşaması bir tefekkür, ağzını açıp konuşması bir hikmet, her şeyi yorumlayıp ona son noktayı koyması da bir muhabbettir.

Varlığa hükmedip tasarrufta bulunma konumunda yaratılan o, maddede mânânın bütün hususiyetlerini ortaya çıkarıp yaratıcıya armağan eden de odur. Odur, insan-kâinat-Allah münasebetini duyup, sezip anlayıp marifete bağlayan; odur kendi potansiyel güç ve derinliklerinin sırrını kavrayıp damlada deryayı, zerrede güneşleri aksettirme mazhariyeti ile meleklerin bir kadem önüne geçen. O, yeryüzünü şereflendirmesi ile, ayağı, kendinden evvel gelenlerin başlarına taç, onun küre-i arzda yaratılması da, bu maddî kitlenin semalara karşı kıvanç vesilesi olmuştur. Varlık bütünöyle bir geniş derya, o, bu deryanın en kıymetli incisi; kâinat iç içe meşherler alemi, o ise bu meşherlerin temâşâcısı; eşya ve hadiseler, bir dengeler armonisi, o ise bu baş döndüren ahengin hassas bir müşahididir. Onun imana bağlı düşünce ve şuurunun aydınlığında, sessizlik içinde ve zulmetlerle kuşatılmış görönen varlık gündüz gibi aydınlandı ve gönöllerimizde cennet duygusu uyarak bir güzelliğe büründü.

İnsan ve Akıl

Akıl, felsefî tarifiyle: "Kanun ve prensiplerden hareket ederek, umumî

olandan hususî hâlleri çıkaran bir kabiliyettir." Hayvanla insan arasındaki mahiyet farkının temelinde de, bilhassa bu faal akıl gözükmektedir ki, bu da insanlığa has bir nimettir.

İnsanı, insan yapan âmillerin başında akıl gelir; ne var ki o, mükemmelleştirilmiş şekli ve olgunlaştırılmış hâliyle değil de, basit ve kapalı olarak insana verilmiştir. İnsan, kendisi ile hayvan arasındaki bu mahiyet farkını geliştirerek, inkişaf ettirme mecburiyetindedir. Akıl, iç ve dış dünya arasında kordon durumuna gelip, vicdanla birleşince apayrı bir hüviyet alır. Buna şayet (bulunuşla) (buluşun) birleşmesi denecekse, vicdan da, amelî bakımdan hüküm veren, hareket ve istikâmetimizi gösteren (akıl) durumuna gelir. Aklın zihinleşip, kendi vazifesini eda etmesinde en son gaye, en ulvî ideâl ise, ALLAH marifetine ermektir. Bu marifete eren akıl veya zihin, kemâle vasil olmuş ve vicdanî mükellefiyetlerin de altına girmiş demektir.

İnsan ve Hürriyet

İnsanı insan yapan hususlardan biri de onun hürriyetidir: Yani, kendi hareketlerini kendinin tayin etmesi, faal bir akla, "otonomiye" malik olmasıdır. Bu sayede insan, canlı-cansız bütün tabiatın fevkine çıkar; hareketlerini kontrol etme ve hesabını verme kabiliyetini kazanır. İnsanı makine gören ve onun iradesini inkâr edenlerle, çok sathî ve banal görüşlü bir kısım pozitivist ve materyalist çevrelerin, kayda değmeyen mütalâaları bertaraf edilecek olursa, hürriyet ve insan iradesi hesaba katılmadan, ne ahlâkîliği, ne de lâahlâkîliği izah etmek mümkün değildir.

Demek ki, insanda hür ve muhtar bir yönün, yani, tabiattaki kanunlar tarafından tayin edilmeyen bir cihetin mevcut olduğunu ve bunun da ahlâka mesnet teşkil ettiğini kabul etmek, bir yüce âleme muhatap olma, sonra da böyle bir muhatap olmaya terettüp eden mükellefiyetleri yerine getirme; dış telkin ve iç müşahade ile iyiyi, kötüyü tefrik etme gibi durumlardan ötürü zaruri görülmektedir.

İnsan ve Kainat Uyumu

Şurası da bir gerçek ki, âdi sebepler plânında varlığın tâbi olduğu cebrî

kanunlarla, insanın iradî genel davranışları arasındaki uyumu, ancak ve ancak kâinatları bir meşher, bir kitap gibi hazırlayıp insanoğlunun istifadesine sunan Zât bilir. Böyle bir bilgi kaynağından gelen mesajlar çerçevesinde teşriî emirlere uyum, tekvinî esasların esrarına vâkıf olmanın ve onlarla hem-âhenk bulunmanın da biricik yoludur. Evet insan, ancak bu sayede, bütün varlığın bağlı olduğu kanunlarla müsâdemeden ve boşluklar yaşamadan kurtulur ve kendi evinde, kendi sarayında bulunmanın huzurunu duyar. Aksine, insanın Yaratıcı'sından kopması, O'ndan uzaklaşması onu üst üste kopma-uzaklaşma, varlık ve hâdiselerle müsâdemede bulunma fâsit dairesi (kısır döngü) içine çekecektir ki, böyle birinin iflâh olması mümkün değildir.

İnsan ve Mabet

İnsan, mabette, bugünü dünle, dünü sonsuzla iç-içe duyar.. mabet, ibadet düşüncesi, ibadetin kaynağı ve ibadetin manâsıyla dopdolu bir deryada yüzüyor gibi olur. Bir de mabedin bu talâkatlı beyanına üstat, kudretli ve mâhir bir ses refakat ederse, zevk tarif edilmez doruğa ulaşır ve gönüllerde inanılmaz bir tesir bırakır.

İnsan ve Melekût Âlemi

Aslında, insanın hilâfeti de onun, kalbi itibarıyla ve melekûtla münasebeti açısından. Onun zâhiri mülk, bâtını ise meleküttür. Kâinatlarla arş, arzla Kâbe arasında da aynı şeyler söz konusudur. Melekûta açık bir kalb sahralardan daha geniş, mülk itibarıyla koca bir ceset ise fincandan daha dardır. Mülk hissin kesafet mahalli, melekût letâifin inbisatı sahasıdır. Melekûtî vâridât her ruhun serveti, kuvveti ve temelidir ve hiçbir kimsenin bundan müstağni kalması da mümkün değildir. Bu itibarla da, melekûtta kopan ruh, bütün bütün kaybetme vetiresine girmiş sayılır.

Mülkün de, melekûtun da mazhar-ı tammı, mümessil-i hassı Hazreti Ruh-i Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelüttehâyâ)'dır. O, zâhiriyle en kâmil şekil, sûret ve sîretin, bâtınıyla da, ruh-u İslâm'ın benzersiz temsilcisidir. Miraç bu ufkun bir kerameti, bir mucizesi ve bir inkişafıdır. Evet O, miracıyla hem mülk hem de melekûta ait müşahede, mûkaşefe ve muayenelerin en erilmezlerine ermiş, yer ve gök ehlinin medar-ı fahrı olma payesine yükselmiştir.

İnsan ve Tefekkür

İpekten kanaviçeleşmiş satırlarıyla önümüze serilmiş ve her sayfası ayrı bir güzellik meşheri olan şu tabiat kitabını, acaba doya doya ve şuurla mütalâa edebiliyor muyuz? Güneşin kolları arasında, her mevsim ayrı bir güzellik ve görkemle nazarımıza arz edilen bu pırıl pırıl ve muhteşem kitap, her zaman başvurulacak ve dikkatle tetkik edilecek bir huzur ve enerji kaynağıdır.

Zirvedeki ışığın gölgesinde ve sinelerimizde tutuşturduğumuz çırağla, bu kitabı iyi okuyup içimizi aydınlatabiliyor, ruhumuzla varlığa erip, inançla kanatlanabiliyorsak, bedbinlik ve karamsarlığa düşmeyecek; kendimizi hiçbir zaman yalnız hissetmeyecek ve her lahza, duyacağımız ayrı bir zevk ayrı bir lezzetle, gönüllerimiz mutluluklarla dolup taşacak ve dudaklarımız saadet türküleri mırıldanacaktır.

İnsan ve Toplum Dayanışması

Fert, muvaffakiyet ve mutluluğunu, içinde yaşadığı toplumun huzur ve güven vericiliğine; toplum da sıhhat ve emniyetini, kendini meydana getiren fertlerin diğergâmlık ve samimiyetine borçludur. Binbir illetle meflûç ve bencil fertlerden sıhhatli bir toplum meydana gelemeyeceği gibi, arızasız bir toplumun kanatları altına sığınmamış fertlerin de saadeti söz konusu değildir. Fertler bir kaneviçe gibi toplumu nesceder; toplum da, kendini oluşturan parçaları görür, gözetir ve husûsî istidatlarına göre onların yükselip semavîleşmelerine yardımcı olur.

İnsan ve Toplumda İnanç Boşluğu

Mabed ve saray, kalplerden, kafalardan silinirse, insanlığın duyguda, düşüncede hürleşeceği ve böylece insânî değerlere uyanacağı vehmediliyordu.. hatta biz, bahtsız bir zaman diliminde bu dramın acı acı yaşandığını da gördük; gördük ama, umduklarımızdan hiçbirini elde edemedik.. elde etmek şöyle dursun, kaybettiklerimizin hadd u hesabı yok. her şey alt-üst olduktan sonra, mabed ve saray otoritesinin vârisi olduğunu iddia eden bir sürü otorite heveslisi

türedi. Millet, halk, devlet, parlamento, işçi, bürokrat ve yer yer kendini hissettirme çıkışları yapan askeriye bu mirasçılardan sadece bir kaçı... "Kuvvet hakta olmalı" yoksa, istibdâdı yıktık diyenler onu daha geniş bir zemine yaymış ve önü alınmaz hâle getirmiş olurlar. Bizde de öyle oldu; gidenler, milletin beklentilerini veremeden gittiler; gelenler de bir sürü şerhlerle geldiler.. peygamberlerin sundukları mesajlarla doğup gelişmiş bulunan kolektif duygu ve davranış nizamını alt-üst eden yenilik hareketleri, mabed yerine apartmanı, Mabud'un marziyatı yerine de, ferdin hevâ ve hevesini, beden ve cismânî hazlarını yerleştirdi. Bu dönem itibariyle idi ki, Kurân'ın "eşref-i mahluk" diye tanıyıp tanıttığı insanoğlu, yiyen-içen-hazmeden-uyuyan-cinsî arzularını yaşayan ve ıtrahta bulunan sefil bir varlık durumuna düşürüldü.. ve yine bu dönemde, üzerinde kıymet ifade eden hiçbir çizgi ve târihî iz, geçmişe ait hiçbir hâtıra ve olgunluk emâresi bulunmayan bu alabildiğine şapşal ve ablak yüzlü düşüncenin elinde, eski değerlerin hepsi tapanlanıp gitti; yerlerine de hiçbir şey konamadı. Zaten inkârcı ve nihilist bir dünya görüşünün boşluk ve hevâî üslubundan, başka bir şey de beklenemezdi...

Evet, diyebiliriz ki, bu sisli-dumanlı dönemde, ferdî, içtimâî pek çok şey vaad edilmiştir ama, bunlardan hiçbiri gerçekleştirilememiştir. Aksine, bütün millî, dinî ve târihî değerler yıkılmış ve onların yerini de ürperten bir mâzî hasreti ve içlerimizi endişe ile dolduran bir gelecek kuşkusu almıştır. Şimdi, sînelerimiz her tarafta, kanlı gözlerle kendi dünyasını ve kendi üslubunu arıyor.

İnsan ve Toplumda Vefa Duygusu

Fert, vefa duygusuyla itimada şâyân olur, yükselir. Yuva, vefa duygusu üzerine kurulmuş ise devam eder ve canlı kalır. Millet bu yüce duygu ile faziletlere erer. Devlet, kendi tebasına karşı ancak bu duygu ile itibarını korur. Vefa düşüncesini yitirmiş bir ülkede, ne olgun fertten ne emniyet vadeden yuvadan, ne de istikrarlı ve güvenilir devletten bahsetmek mümkündür. Böyle bir ülkede fertler birbirlerine karşı kuşkulu; yuva kendi içinde huzursuz, devlet tebaya karşı uğursuzlardan uğursuz ve her şey birbirine karşı yabancıdır, tıpkı câmitler gibi. Üst üste ve iç içe olsalar bile...

Vefa, fertlerin birbiriyle kaynaşıp bütünleşmesini temin eder. Vefa sayesinde cüzler küll olur; ayrı ayrı parçalar bir araya gelerek vahdete ulaşır. Vefa duygusu varıp sonsuzluğa erince, ötelerden gelen tayflar, kitlelerin yolunu

aydınlatır ve toplumun önünü kesen bütün tıkanıklıkları açar. Elverir ki o toplum, vefa duygusuyla olgunlaşmış ve onun kenetleyici kollarına kendini teslim etmiş olsun.

İnsan ve Toplumdaki Zıtlıklar

Evet, kimilerin, gençliklerinin cinnet ve hezeyanlı, cismaniyetlerinin karanlık ve buhranlı zamanları; kimilerin, sağlam bünye, doğru düşünce ve ruh zerâfetiyle âdeta semâvîleştiği "an"ları; kimilerin, olgunluğun zirvesinde bulunmalarına rağmen, her biri birer gayyâ, nefsânîliğinin çukurlarına düşekalka kâbuslu ve utandırıcı bir tükenişe doğru sürüklendikleri; kimilerin, mutlak hakikate uyanmış duygularıyla, bura ve öteler arasında gelip giderek hayat kaneviçelerine yeni nakışlar ve yeni nakışlar içinde düşündürücü buutlar kazandırdıkları hep bu türlü istihâle dönemlerinde müşâhede edilen zıtlık ve tuhafılıklardandır.

Kendini güzel görmek ve göstermek isterken teşhîre takılıp kalanlar; hayata biraz erken uyanmışlığı allayıp-pullayıp "gabn-i fâhiş"le satmaya çalışanlar; kendini feylesof zannedip aklıyla yanılanlar; mantık ve düşünce yapıları itibâriyle daha ziyâde çorak yerleri hatırlattıkları halde, dâhiyâne tavırlarla "herkesi kör ve âlemi sersem" sananlar; güzelliği süse karıştırıp, güzelleşeyim derken gülünç duruma düşenler; zekî görünmek için şaklabanlığa sığınanlar; hiçbir işe yaramadıklarını kamufle etmek için her şeyin içinde görünmeye çalışanlar; hissizlik ve duyarsızlıklarını sabır ve tahammül gibi göstererek ulû'l-âzmâne tavırlara girenler, fitratlarının ibresi sürekli olarak mahkûm doğup, mahkûm yaşadıklarını gösterdiği halde "arşan artığı üzerinde tilki kurnazlığı"... Sarmaşıklar gibi kuvvetlilere dayanıp yükselenler, yükselip en dev-âsâ ağaçlarla boy ölçüşenler; sıkıntı ve üzüntünün zerresini dahi duyup hissetmemelerine rağmen, başkalarının yanında dert ve ızdırap nağmeleri çekip davâ adamı taklidine kalkışanlar; doyma bilmeyen bir iştiâ ile, sürekli, sağda-solda kemirecek şeyler aradıkları halde, kendilerini ganî, tokgözlü, onurlu ve gururlu göstermeye çalışanlar; aslında beden ve cismaniyete ait şeylerin dışında hiçbir meseleye akıl erdiremeyecek kadar basit, sathî ve birer tâlihsizlik örneği olmalarına rağmen, tutarsızlıklarını ve yetersizliklerini asrîlik gibi gösterip kendi kendilerini aldatanlar; beşerî müşâhede ve tahassüsleri, beşerî tecrübe ve istatistikleri her şeyin esası görüp gösteren, hatta kalbî ve ruhî hayata ait vâridâtı dahi bu dar perspektifle ele alıp madde ve cismaniyeti bütün varlığın

özü sayan mâneviyatçı görünümlü materyalistler; iç dünyâlarını ihmâl ede ede, vicdan ve ruhlarını saran yüzlerce streslerle gidip hezeyana sığınanlar; şefkate liyâkat hakkını kaybetmiş, acınacak câniler ve cânilerin elinde inleyen mağdur canavarlar; yalnızlığın, sahipsizliğin ve köksüzlüğün sağa-sola sürükleyip durduğu enkaz-zedeler, simsiyah çehreler, mürüvvet bilmeyen ruhlar ve serseri gürûhlar...

İnsan ve Yolculuk

Ve, asıl yol, insanoğluyula doğmuş, onun şuuruyla aydınlığa kavuşmuş ve onun duygu ve düşüncesiyle sonsuzluk kazanmıştır. Ne gariptir ki; yolsuzluk da onunla doğmuş ve yolların rağmına; bir lâhza da, onun yakasını bırakmamıştır. Evet, her devirde, yıldızlar arası seyahat edenlere mukabil, bataklıkta yol arayanlar da eksik olmamıştır.

Aslında yol, yol vurup yürüyen ve yürüdüğü yolun erkânını bilenler için vardır. Her günü ayrı bir hezeyânla geçip gidenlere, yolun varlığıyla yokluğu müsavidir. Yolda yürüme, emniyetin ve hedefe varmanın ilk şartıdır. Bu itibarla da, zevkli ve ümit vericidir. Ne var ki, aynı yolun, bir sürü de, inişi, çıkışı; deresi, tepesi; sıkıntı ve ızdırabı vardır. Hele bizim yolumuz, hele bizim yolumuz..!

İnsan Yokluğu

Tertemiz îmanî düşüncelerimiz, ondan kaynaklanan cesaret ve fedâkarlıklarımız, millet ve ülke yararına durulardan duru niyetlerimiz, aksiyon ve kabiliyetlerimizle kendi kendimizi ifade etmeye imkân veriliyor muydu? Ve yine o günlerde aynı duygu ve aynı düşüncüyü paylaşan insanlar olarak biraraya gelip uhrevî hislerle derinleşmenin, yenilenmenin ve dünyamızın kaderi hakkında müzakerelerde bulunmanın, fikir beyan etmenin imkânı var mıydı?

Zaten o günlerde bizler, sadece hülyalarımızda yaşadığımız o tılsımlı dünyalara, adalet ve hakkaniyetin atlas iklimine, eksiksiz, kusursuz inancın ak yoluna girmeye karar verseydik de giremezdik. Zirâ, bütün köprüler yıkılmış, yollar da perişandı... Ne bir ses, ne bir soluk, ne bir rehber ne de bir ışık yoktu. Tûr dağının sağında solunda sâmirilerin pusuları, Hira'ya giden yollarda da Ebu Cehil'lerin gayz u tuğyânı vardı. Henüz görünürlerde ne duyan, ne anlayan, ne

de bu yanlışlıkları göğüsleyecek bir kahraman yoktu. Hamza'lar, neyin avcılığını yapmaları gerektiğini henüz bilemedikleri, Ömer'ler, uyku mahmurluklarını henüz üzerlerinden atamadıkları o günlerde, ne anlayışsızlığın tepesine inecek bir yumruk, ne de mantıksızlığa başkaldıracak bir dimağ yoktu.

İnsan, Kainat ve Kur'an Birlikteliği

Şimdi, günümüze ve tarihe bir bakalım; Kur'ân, kâinat ve insanın birbirinden koparılmasının, insanlığın başına fert veya milletler çapında ne musibetler açtığını, buna karşılık, bu üçlünün birbirine yaklaştırıldığı ve tetâbukunun sağlandığı, İslâm'ın o pâk asırlarında cihan tarlasında ne saadet çiçeklerinin boy attığını görelim. Sonra da, hakikatin ve saadetin nerede olduğuna vicdanımızı dinleyerek karar verelim.

Yeri gelmişken, sık sorulan bir soruya da cevap vererek bu bahsi kapatalım:

"Rabbimizi, dinimizi anlatmak için ilimlerden istifâde lüzumlu mudur? Lüzumluysa, mahzurlu tarafları var mıdır? Bu mevzuda istikâmet ne olmalıdır?"

Bu soruya, "üç yönden lüzumlu, fakat üç yönden de mahzurludur" diye cevap vermek, herhalde yerinde olacaktır. Lüzumludur, hem de faydalıdır. Çünkü:

İnsana Duyulan İhtiyaç

Yıllar yılı bizi kurtaracak insanın hasretini çekip durduk.. yaramızı saracak, derdimize derman olacak insanın hasretini... Hele havanın iyiden iyiye karardığı ve yolların karmaşıklaştığı günümüzde, O, bizim için hava oldu; ziya oldu; âb-ı hayat oldu. Vaslına erme ümidini yitirecek hâle gelsek bile, yine O "mahbub-u muntazar"ı herkese soracak ve her yerde O'nun türküsünü söyleyeceğiz.

Diyojen kendi toplumuna karşı en korkunç kötümserlik içinde, adam yokluğunu ilân ediyordu. Bilmem ki, bizim toplumumuz bu acı gerçeği kabul edecek kadar kendinde midir...! Biz milletçe bir şeye karşı aç ve muhtacız: Bizi bağrına basacak, acılarımızı dindirecek ve kötü tutkulardan kurtaracak "baş yüce" insana. Aslında dünden bugüne, çekilen bütün ıstırapların arkasında da, hep bu aranan insanın bulunamayışı vardır. Yaşatma yolunda yaşama zevkini unutan, başı yüce dağlar gibi dumanlı, sînesi lavların kaynaştığı kor yığını, "mustarip insan"ın bulunamayışı...

Evet, aradığımız insan her şeyden evvel bir gönül eridir. Hayatın her lahzasında karşılaştığı muammaları, varlığın her parçasına soran ve her sorusuna sonsuzluktan cevap almağa çalışan yüce âlemlere dilbeste hakikat eri...

İnsana Hayvan Nazarıyla Bakan Görüş

İnsanı bedeniyle ele alan ve ona cismaniyet buutlarıyla yaklaşan düşünce, protoplazmanın yaratılışından bu güne kadar bütün tekamül vakalarını, sadece ve sadece biyolojik bir gelişme olarak görmüş, transformizm vadilerinde dolaşmış, evolüsyonla zifaf olmuş; dolayısıyla da insanoğlunu hayvan seviyesine indirmiş, onu hayvanlar arasında aramış ve antropolojiyi de bir ahır, bir tavla nizamnamesi haline getirmiştir.

İnsana Saygı

Gelin, bütün insanlar karşısında, tıpkı meyveli ağaçlar gibi olalım; olalım ve semtimize sokulanları, gölgeden daha başka şeylerle de mükâfatlandırarak, bütün vâridâtımızla onların başlarına boşalıp duralım ve tabiî kendimiz de her zaman toprakla sarmaş-dolaş kalalım...

İnsana Saygı

İnsana saygı, insan olmanın gereğidir; onu sevmek de, Hak hatırının ve millet hatırının. Sözleriyle, tavırlarıyla insanlara karşı saygısız davrananlar, kendi karakter ve seviyelerini ortaya koymuş olurlar; insanlardan nefret eden ve onlara karşı düşmanlık besleyenler de vicdanî kimliklerini. Yüksek karakterler, toprak gibi yüzleri yerde ve hep alçakgönüllüdürler. Her yerde meltemler gibi eser ve herkesi serinletirler. Onların nazarında sevgi ve saygıdan daha değerli bir şey yoktur.. onlar sevmeyi-sevilmeyi, sevilip gönüllerde bir yer tutmayı cihan hükümdarlıklarına tercih ederler! İşte böyleleridir ki, onlar, hayatlarını hep başkalarının mutluluğuna bağlar, yaşatmak için yaşar ve hep ülü'l-azmâne bir tavır içinde bulunurlar.

İnsanca İdare Edildiğimiz Günler

O günkü nesiller, bu temiz çehre ve temiz bakışların uyardığı hâtıralarda yüzerken, lezzetten lezzete konar-kalkar; sınırsız bir aydınlık, sınırsız bir haz içinde kendi derinliklerine doğru kayar ve her lahza, böyle bir millet içinde varolmanın hasıl ettiği hislerle iki büklüm olurlardı.

Bu anlayış sayesinde, yeryüzünün bitebilen ve sınırlı saadetleri hülyalaşır, derinleşir ve sonsuzlaşırdı. Ve yine bu sayede, bura ve öteler hesabıyla yaşama arzusu hararetlenir; genç-ihhtiyar herkes varlığa karşı derin bir alâka duymaya başlar.. hayatı bir lezzet gibi yaşar ve varolmanın zevkleriyle gerinirdi.

İhtimal ki, bu hârikulâde dönemde, semâ daha bir parlak, daha bir büyüleyici; yeryüzü daha renkli ve daha çarpıcı; eşyâ daha manâlı, daha tılsımlı; ve tabiat daha okunaklı bir kitap, daha talâkatlı bir hatip gibiydi. O günün ruhlarının istidat ve genişlemesi ölçüsünde, hayat, varlık kadar güzelleşiyor, emeller kadar ebedîleşiyor ve inançlar kadar da sonsuzlaşıyordu.

O nurlu dönemde, tıpkı hayatın tabîî birer semeresi gibi, o güzel günlerin letafeti, havası, suyu içinde doğmuş bir kısım yüksek değerler, o günün insanını tabiat, temayül ve zevklerini hem de onun cismaniyet ve nefsanîliğine rağmen, fizik ötesi âlemlere yönlendirir ve onu ölümsüzlüğe uyarırdı.

İnsanca Yaşamak İçin Ağlayalım

Evet biz, bize bahşedilen yerimizi koruyamadık, durduğumuz yerde kararlı, şuurlu ve ihlâs derinlikli duramadık. El elden çözüldü, yar elden gitti, gülleri hazan vurdu, bülbüller âha düştü. Çeşmeler kesildi çaylar kurudu, âdetâ her yanda dikenler salınıyor ve her tarafta saksâğan sesi. Gönüllerimizin diliyle bir şeyler söylemeli, hasret ve heyecanlarımız üzerine gözyaşı iksirleri saçarak bu kurumuşluğa bir son vermeliyiz.

Yaradan bize vücut, hayat, his, şuur, idrak.. gibi nimetler lütfederek, bizi donanımımıza göre yaşama ufkuna yönlendirdi. Bizse her şeyi hevâ ve hevesimize kurban ederek, konduğumuz yerin çok gerisine, gerilerin de gerisine çekilerek insanca yaşamayı kirlettik ve kirlendik. Hiç olmazsa, bundan sonra olsun ömrümüzü kalbimizin çizgisinde yaşamamız gerekmez miydi..!

Gelin, bugüne kadar gülüp eğlenmelerimize karşılık biraz da feryad ü figân türküleri söyleyelim.. nefsânî yaşamaya veda edip biraz olsun dertlenerek hayatın başka renklerini de duymaya çalışalım. Dert söyleyip dert dinleyelim ve dertlileri dinleyene yakın durma yollarını araştıralım.

İnsanda Duygu ve Düşünce İstikameti

İnsanoğlu her zaman, şeytanın telkin ve vesvesesiyle, rahmânî mantık ve muhâkemeyi tefrik edebilmesi için, aklını Rasûlullah'ın (sav) emrine vererek tetikte olma mecburiyetindedir. Ancak bu sayededir ki, insanda, mustakim muhâkeme ve ilâhî hikmet mevhibeleri belirmeye başlar.. duygu, düşünce istikameti güçlenir ve derken fert, davranış bütünlüğüne ulaşır.. sonra da bu duygular işlene işlene onun tabiatıyla bütünleşir ki, bu da ilâhî ahlâkla ahlâklanma demektir. İsterseniz buna nazarî aklın amelî akla, nazarî hikmetin de amelî hikmete inkılâp etmesi.. veya bir kısım büyüklerin yaklaşımıyla, insanın melekî yanlarının şeytânî yönlerinin önüne çıkması da diyebiliriz.

İnsanda Merhamet

Bütün bu olup bitenler karşısında insan, şuur ve iradesiyle; idrak ve düşüncesiyle "konsantre" olarak bu engin rahmeti kavrama ve soluklarıyla ona kendi nağmesini katma sorumluluğu altındadır.

İçinde yaşadığı topluma, insanlığa, hatta bütün canlılara, bir insanlık borcu olarak merhamet etme mükellefiyetindedir. O, bu yolda merhamet ettiği nispette yücelir; gadre, zulme, insafsızlığa düştüğü ölçüde de horlaşır, hakirleşir ve insanlığın yüzkarası olur.

Bir bâğiye, susuzluktan kıvranan zavallı bir köpeğe, merhamet edip su içirdiği için, cennetlere yükseldiğini ve evindeki kediyi, aç bırakıp, ölümüne sebebiyet veren bir başkası ise, yıkılıp Tamu'ya gittiğini, en doğru sözlüden işitiyoruz.

Merhamet edin ki, merhamete mazhar olasınız! Yerde merhamet eden bir ele, gökler ötesi âlemlerden bin muştı gelir.

Bu sırrı kavrayan atalarımız, her yerde bin merhamet ocağı tüttürdüler.

İnsanları da aşarak, hayvanları koruma ve himaye etme vakıfları tesis ettiler. Bu, onlardaki derin merhamet anlayışının, bir karakter, bir huy hâline gelmesinden başka bir şey değildi.

Ayağı kırılmış bir kuş, kanadı sakatlanmış bir leylek, kim bilir hangi merhamet erini tâ ciğerinden vurdu ki; menziline varamamış garip kuşlar için, huzur evi yapar gibi, ona, hayvânî barınaklar yapma fikrini ilham etti.

İnsanda Ruhi ve Nefsi Temayüller

Tasavvuf erbabınca, ruhun kendi ufkunda güçlendirilmesi sayesinde, nefiste de istikamet temayülleri başlar. Böyle bir başlangıç iyi değerlendirilerek nefis tezkiye tezgahından geçirilir, beden de ibadetle tasaffi ederse bunlar ruhun vesayetinde Hakk'a müteveccih olmanın bütün hazlarından istifade edebilirler. Bu konuya şöyle bakmak da mümkündür: Nefs-i hayvanînin bedene hükmedecek ölçüde güç ve iktidarı, fonksiyonel olarak ruhun ölümünü, aksine hayatın kalbe bağlı yaşanması ve ruhun kuvvetlenmesi de nefsin ölümünü; hiç olmazsa onun teslimiyetini ya da tesirsiz kalmasını, hatta üstün bazı kimselerde meleklik rengine bürünmesini netice verir. Güzel görme, güzel düşünme, müstakim itikat, sürekli ibadet ü tâat, her zaman tazarru ve niyaz, her vakit istiğfar nefsanî levsiyattan arınmanın, ruhu besleyip güçlendirmenin ve nefsi teslime mecbur etmenin en emin yoludur ve ihlasla bu yolda yürüyenlerin yolda kaldıkları da hiç görülmemiştir; yolda kalmak bir yana, bu yolda sık sık konumunu gözden geçirip, abd-Mâbud münasebeti çerçevesinde duruşunu ayarlayanlar hep "âlâyı illiyyîn"e yürümüşlerdir ki bunlara "ervahı nuraniye" ashabı denmiştir. Aksine, karanlık gören, karanlık düşünen, ömürlerini malihulyalarla geçiren, itikatta bir türlü istikamete ulaşamayan, ibadet ü tâata karşı alâkasız kalan, dua ve niyazlarla hayır temayüllerini güçlendiremeyen, istiğfarlarla şer eğilimlerinin önünü alamayanlara; alamayıp "esfel-i safilîn"e sürüklenenlere de "ecsâm-ı zulmaniye" denmiştir.

İnsandaki Bazı Hasletler

İnsanda hep iyinin ve güzelin nüveleri vardır. Kötünün ve çirkinliğin nüveleri yoktur. Şehvet, öfke ve intikam gibi şeyler bile bir bakıma, dolaylı güzellikler için fidanlıklar hükmündedir. Ancak, şurası da unutulmamalıdır ki, müspet-

menfi her şeyde görülen güzellik, bir terbiye mahsûlü olduğu gibi, bizzat insanın insan olması da yine, bir terbiyeye müsteniddir. Akıl, irade ve iç müşahedeye bütün fonksiyonlarını eda ettirecek bir terbiyeye... İnsanı, hayvanî mevcudiyetin fevkine çıkaran, onu illî kanunlara göre cereyan eden tabiat karşısında otonom yapan, sonra da onu, "Mutlak, Hür ve Muhtar" olan bir mevcuda bağlayan ayırıcı özellik onun aklî bir varlık olmasında, irade ve iç müşahedeye mâlik bulunmasında aranmalıdır.

İnsandaki Duygular ve Gönül Dünyası

İradenin elden gidip, insanın kendinden geçtiği anlarda, duygular muvakkat bir muvazenesizliğe girip yollarını şaşırırsalar da, gönül iki bûklüm çevkâne dönmüş boynuyla hep O'nun huzurunda ve daha bir derin, daha bir başkadır. İnsan, gönül dünyâsında seyahat ederken, ne şaşkınlığa düşer ne de takılıp yollarda kalır.. gönül eri, atının ürküp geriye durduğu ve ayağının takılıp bir yerde kaldığı her menzilde, aşk, Hızır gibi onun imdadına yetişir.. atının dizginlerini tutar ve onu tereddütlerin meydana getirdiği boşluklardan berk u burak gibi geçirir.

İnsandaki iç ve dış duygular birer nefer, kalb ise bir kumandandır; onlar birer pervane, gönül ise pırıl pırıl bir meşaledir. O hep en yüksek yerde durup emirler vermeli, sair latîfeler de onu dinlemelidirler. O hep kutup yıldızı gibi "Hû" deyip kendi etrafında dönmeli, insânî duygular da onun çevresinde tavaf edip yüz yere sürmelidirler.

Biz hepimiz gönül evinin misafirleriyiz O evde kendi sultanlığını vicdanlarımıza duyurana gönüllerimiz fedâ olsun- canlarımızı gönül sultanına kurban etmeye azmetmiş, O'nun kararını bekliyoruz. O, gönül penceresinden tenlerimize hayat üflediği günden beri, mekiğimizi, hep hasret ve vuslat gergileri arasında işletip durduk ve aşkımızın kaneviçesini örmeye çalıştık. Bir aralık, ruhumuz, dosttan gelen ılık esintileri duyunca şevk u sevinçten tir tir titremeye başladı.. derken, edeple başlarımızı önümüze eğerek halvet kapısının aralanacağı ânı beklemeye koyulduk.

Hasret ve aşk türkûleriyle yürüdüğümüz bu yolda, gönül, tenezzülen bize rehber oldu.. biz de, ölünceye dek bu kutlu rehberin arkasından ayrılmayacağımıza söz verdik. Çileli ve ızdıraplı olmasına rağmen söz verdik...

İnsandaki Zaaflar

Evet, her insanda bir kısım zaaflar vardır ve bu zaafların belli iklim, belli atmosfer, belli şartlar altında hortlayıp ortaya çıkması da bir bakıma tabiidir.

Ancak, daha önceden bazı şeyler yapılarak, ruhun bu zaaflar girdabında boğulup gitmesini önlemek de her zaman mümkündür.

İnsandaki Zıtlıklar

İnsanoğlu var edilip bu âleme gönderilirken, iyi-kötü, güzel-çirkin, yararlı ve zararlının nüvelerini de beraberinde getirmiş ve bunlardan bir bölümüne mâhiyetinde çimlenip gelişme hakkını vermiştir. O günden bu güne de insan mahiyetinde, geceler gündüzlerle iç içe; kömür, elmasla yanyana; aydınlık, karanlığın arkasında; kin ve nefret, sevgiyle yaka paça; hürriyet, esarete karşı bitmeyen bir kavga içinde; şekilcilik, ihlas ve aşka pusular kurmakta; hakikat, bâtılla hesaplaşıp durmaktadır. Dünya durduğu sürece de hem bu zıtlıkların çarpışması, hem de onları temsil edenlerin hesaplaşması devam edip gideceğe benzer.

İnsandan Topluma Gerçek Yenilenme

İlimlerin gelişip inkişaf etmesini, teknolojinin yeni yeni imkânlar hazırlayıp istifademize sunmasını en iyi şekilde değerlendirerek, elimizdeki menşûru sık sık kalbimize çevirip, yeni baştan kanaat, düşünce ve tasavvurlarımızı yoklamak, gönlümüzdeki irfan peteğine her gün başka başka şeyler ilave etmek ve her lâhza birkaç defa, bütün kâinatları ruh prizmasından geçirerek dimağlara "efor" yaptırtmak, işte gerçek yenilenme budur.

Bu yolda, kendini yenilemeye muvaffak olmuş bir fert, toplumun, pörsümez, solmaz bir rüknü ve bu türlü fertlerden meydana gelmiş toplum da, dünya muvâzenesinin mühim bir unsuru olma durumuna yükselmiştir. Ne var ki bütün milleti içine alacak şekilde böyle bir yenilenme de, önceden kendini yenileyebilmiş bir kadronun mevcudiyetine vâbestedir. Gönlü îman ve ümitle par par yanan, dimağı her lâhza yığın yığın sentezlerle ayrı iklimlere doğru kanat çırpıp yükselen, gözünde "aydın günler" in tasavvuru kendini yenilemiş

mukaddeslerden mukaddes bir kadroyla... Tabîi, bu kudsîler topluluğunun, düşünce kanaatlerini, sonsuza kadar birer meşale gibi taşıyacak ve yaşatacak "hayrû'l-halef" nesillerin bulunması da ayrıca ehemmiyet arz eden bir husus...

İnsanı Bütünüyle Ele Alan İlahi Sistem

Din-i hakka gelince o, ebed için yaratılan, ebede namzet bulunan ve sonsuz saadet hülyalarıyla oturup kalkan insanoğluna, bütün isteklerini karşılayabilecek bişaret mesajlarıyla gelmiştir; gelmiş, ne insanın mahiyet ve özüne ters bir teklifte bulunmuş ne de onun arzu ve isteklerinden herhangi birini ihmal etmiştir. Evet, selim akıl ve müstakim düşüncelere göre, bu dinde insanoğlunun arzu, istek ve beklentileri konusunda herhangi bir boşluk ve cevapsızlık bulunmadığı gibi, tekvînî emirler ve onların yorumlanmalarında da herhangi bir çelişki söz konusu olmamıştır. Ayrıca, bütün bunların yanında, uhrevî saadet, Hak rızası ve Allah'ı görebileceğimiz vaadleriyle o, mahiyetlerimiz, kabiliyetlerimiz, emellerimiz ve temayüllerimize göre plânlanmış müstesnâ bir ilâhî sistemdir.

İnsanı Farklı Kılan Unsur

Hollandalı, "Deliliğe Methiye" yazarı Erasmus, böyle bir akla karşı hep müstehzidir ve alaylı bir şekilde onun hiçbir şeye yaramadığını hem de ısrarla vurgular.

"Kıymetli şeyler bozulunca zararlılardan daha zararlı hale gelir." vecizesinden hareketle diyebiliriz ki, insanı diğer canlılardan ayıran bu en önemli derinlik, onu Allah'ın muhatabı olma seviyesine yükselten bu yüce cevher, keza onu kalbi ve ruhi hayata yükseltmede ilk muallim ve rehber, vahiyle beslenip semaviliğini koruduğu, kainat kitabını okuyup mütalaalarını marifete çevirebildiği sürece meleklerden farksızdır. Allah'tan kopup, tabiat ya da nefse bağlandığında da, insan bünyesinde bir yılan, bir akrebe dönüşür ve onun ebedi dirilişinin ab-ı hayatı iken, ebediyen ölümünün zehiri haline gelir.

İnsanı İnsan Yapan İrade

İradeli hareket, bir ilk plân ve karara muhtaçtır. Bu da zihnin hayat ve faaliyetlerine bağlıdır. Bu itibarla, tanıyabildiğimiz varlıklar arasında, irâdeli hareket yalnız ve yalnız insanoğluna has bir keyfiyettir. Yüce Yaratıcı'nın insanı şerefleendirme ve kendi irâdesine bir davetçi, bir ilk sebep kılma maksadıyla onun derûnuna yerleştirdiği irâde, öyle bir şifre-çözen ve meşaledir ki; bu meşale nerede yanarsa bütün kevn-ü mekânları idare eden Zat'ın nuru ve irâdesi de orada tecellî eder. Cüzî irâdesini Yaratıcı'nın sonsuz irâdesiyle bütünleştiren insan, sınırlı irâdesiyle sınırsızlığa ulaşır; iktidarsızken güçlü, âcizken kuvvetli, katre iken derya, zerre iken güneş ve bir hiçken bütün bir varlık kesilir!..

İnsanı Kahreden Düşünceler

Şimdilerde ben, bugüne kadar yapılan onca güzel iş ve gayretin baltalanmasını ve onca olumlu gelişmenin tahrip edilmesini ruhumda olsun duymamak için, olup bitenler ne zaman aklıma gelse, hayalimin yüzünü başka tarafa çeviriyor ve realitelerden kaçarak hafakanlarımı bastırmaya çalışıyorum. Doğrusu şu anda, kalbimde sıkışmalar hâsıl eden, tansiyonumu yükselten, vücudumda tavattun etmeye karar vermiş hastalıklara taarruz gedikleri açan böyle öldürücü hayallere karşı yapacak başka bir şey de düşünemiyorum. Ne var ki, ben onlardan ne kadar uzak durmaya çalışsam da, yine de olup bitenler, herhangi bir boşluktan sızıp düşünce dünyamın içine giriyor, bazen bir zehirli ok gibi kalbime saplanıyor; istemediğim hâlde zihnime akan bu meş'ûm bilgilerle inliyor, kıvranıyor ve kimbilir günde kaç defa Rabbime el kaldırıyor, "Rabbenâ feracen ve mahracen." deyip sızlanıyorum...

Bazen, toplumun değişik kesimleri arasındaki sevgi ağlarının yırtıldığını görür gibi oluyor; bazen gelip duygularıma çarpan hoşgörü ve diyalog etrafındaki homurtularla ürperiyor; kin ve nefret aktörlerinin öldürücü darbeleri altında inleyen dostluk ve kardeşlik hislerinin acı talihlerini düşünüyor ve irkiliyorum. Bazen de hiçbir şey düşünmeden olduğum yerde kalakalıyorum.

Kardeşlik ve dostluğa açık o sımsıcak günlerin, şimdilerde uçmuş renklerini, gönüllerde soldurulmuş nakışlarını, karartılmış ufuklarını her tasavvur ve tahayyül edişimde, ölüme yürüyen bir insanın çehresini ya da inkırâza yüz tutmuş mâil-i inhidam bir binanın hâlini temâşâ ediyor gibi oluyor ve hiçbir şey

yapamamanın çaresizliği içinde sadece inleyerek tepkimi ortaya koyuyor ve gönlümü bununla serinletmeye çalışıyorum. Bir duygu, bir düşünce, bir anlayış, bir felsefe bu kadar hoyratça bir muameleye maruz kalınca ne kadar iflâh olur ve ne kadar var olma gayesini edâ edebilirdi, onu her şeyi yakından takip eden insaf dünyasının insafına bırakıyorum.

İnsan-ı Kâmil Bir Halifedir

Varlık ve hadiselerle münasebet ve müdahalesi açısından insan-ı kâmil, yeryüzünde Allah'ın tam halifesidir. Bu itibarla da o, ilâhî icraatı temâşâ, herkes ve her şeye nezaret etme konumuyla Hakk'ın gören gözü, işiten kulağı, tutup destekleyen eli olmakla şereflendirilmiştir. O, şefkatle görülüp gözetilme, himaye edilip korunma durumunda bulunan herkesi, bir anne gibi kucaklayıp bağrına basan tam bir merhamet insanıdır. Evet o, her zaman çevresini şefkatle süzer.. damarlar içinde dolaşan kan gibi, içtimaî bünyenin her yanında bulunur.. zararlılara karşı o bünyeyi korur.. ihtiyaca göre onu görür-gözetir ve besler.. bir ruh gibi onun bütün faaliyetlerini kontrol eder.. ve her hâliyle onun varlığının en sağlam teminatı olduğunu gösterir.

"Başka değil, Biz seni bütün âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik." (el-Enbiyâ, 107) mazmununca insan-ı kâmil, Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm itibarıyla bil-âsale, diğerleri açısından da bittebeiyeye, ins-cin, canlı-cansız her şeye ve herkese rahmettir.

"Biz seni bütün insanlara rahmetimizin müjdecisi, azabımıza karşı da uyarıcı olarak irsal ettik." (Sebe', 28) işaretiyle de bütün insanlığa rehber, rehnümâ, hâdî, mehdî, nezîr ve beşîrdir.

İnsan-ı Kâmil Kendi Konumunun Farkındadır

Onu bulup onunla aynı atmosferi paylaşan biri, başkalarının hiçbir zaman ulaşamayacağı pek çok esrara, envâra ulaşır ve bir feyiz kaynağı haline gelir. İnsan-ı kâmil, her zaman kendi konumunun farkındadır. O, kendini bir meclâ, bir memur ve en fazla da bir mazhar telâkki eder; eder de ne kendini, ne sıfatlarını, ne de zâtî gibi görülen kabiliyetlerini katiyen kendinden bilmez; aksine, nefsinin "Siz onları kendiniz olarak öldürmediniz; onları Allah öldürdü."

(el-Enfal, 17) mazmununa bağı görür ve her zaman

"Attığında da sen atmadın; onu Allah attı" (el-Enfal, 17) hakikatini vicdanında duyarak, hep memerriyet ve mazhariyet mülâhazalarıyla oturur kalkar; ne ittihad ne hulûl.. her şeyi O'ndan bilir ve üzerindeki fevkalâdelikleri de O'nun ekstradan tecellileri sayarak,

"Değildir bu bana lâyük bu bende
Bana bu lutf ile ihsan nedendir?"
(M. Lütü)

der; sevinç ve sorumluluklarını değişik taaccüblerle daha bir derince duyar. Aslında hulûl ve ittihad, bizzat mevcut iki şey arasında cereyan eder. Hak karşısında insan-ı kâmil müstakil bir mevcut değildir ki, hulûl ve ittihad söz konusu olabilsin. Zât-ı Hak, bilasâle bir mevcut, insan ise, O'nun ziya-yı vücuduyla kâimdir. İster insan-ı kâmil isterse bir başkası, vücudu mümkün ve yaratılmış olan muhtaç birini büyütme adına böyle bir tasavvur, dalâletten başka bir şey değildir.

İnsan-ı Kâmil Mertebesi ve Peygamberimiz

Evet, insanın zâtı, Zât-ı Hak'a, sıfatları da sıfât-ı Sübhaniye'ye dayandığı gibi, bunlardaki izafîlik ve sınırlılık ya da zilliyet ve cüz'iyet de tamamen, Cenâb-ı Hakk'ın evsafındaki hakikîliğe, nâmütenâhîliğe, asliyet ve külliye delâlet etmektedir veya delâlet etmek içindir.

Zât-ı Hak'la bu çerçevedeki münasebet açınsındandır ki, insan-ı kâmil mertebesine ulaşan müstaid bir müntehî, aynı zamanda hilâfet-i tâmme mertebesine de yükselmiş sayılır. Bunun üstünde ise, vücub-imbân arası bir nokta diyebileceğimiz "ev ednâ" payesi vardır. Ve o payenin de, gelmiş-gelecek bütün insan-ı kâmiller arasında bir tek mümessili olmuştur; o da mertebe-i ekmel veya Hazreti Ehadiyet'in tecelli-i etemmine mazhar bulunan Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'dır (sav). O'nun bu ölçüde "aksa'l-merâtib"i ihraz buyurması, yüksek ahlâkı; davranışlarındaki istikameti; Rabbiyle münasebetlerindeki derinliği; dünyevî-uhrevî konulardaki dengesi; ilâhî ve kevnî hakikatlerin esrarına nüfuzdaki ısrar ve kararlılığına lütfedilmiş peşin bir teveccüh-ü Rahmânîdir. Bu itibarla da, O'nun dışındaki bütün kâmillerin kemâlâtı O'na nispeten izafî, tâlî ve O'na tebeiyete bağıdır. Evet, semâ-i risâletin ayları ve

güneşleri sayılan başımızın tâcî bütün o büyük insanların nur ve ziyası, Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'ın içinde bulunmadığı zaman itibarıyladır. Busayrî: "O bir fazilet güneşi, diğerleri ise yıldızdır. Yıldızlar ışıklarını insanlara ancak geceleri sızdırırlar" diyerek, O Zât'ın, güneşin üstünlüğünü hâiz olduğunu, diğerlerinin ise, O'na nispetle peykler mesâbesinde bulunduğunu ve O'nun olmadığı dönemlerde çevrelerine nurlar saçıp etraflarını aydınlattıklarını söyler ki, yerinde bir tespittir.

Her şeyden evvel, Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelü't-tehâyâ), varlığın hem çekirdeği hem de meyvesi olması itibarıyla, hilkat ağacı mebd'e'den müntehâyâya hemen her faslında sürekli O'nunla münasebet içinde olmuş ve O'na bağlı gelişmiştir. Aslında O, meyvenin de ötesinde, hilkat ağacının özü, usâresi ve rûhudur. İsterseniz, O'na (aleyhi salavâtullâhi ve selâmuhû) varlık bulamacının en temel unsuru da diyebilirsiniz.

"Hilkat-i âlemden maksad-ı a'lâ
Dünyaya gelmiş ol mihr-i muallâ.."

İnsan-ı Kâmil Olmada İrfanın Önemi

Herkes kendi çerçevesinde kâmilidir ve kemâli de onun istidât ve mârifet gayretiyle mebsuten mütenasip (doğru orantılı)'tir. Evet, bütün kâmil insanlarda beyan ve burhanın yanında irfan da önemli bir derinlik ve zenginliği teşkil etmektedir. Bu hususlardan herhangi birindeki bir kusur, kemâl adına da ciddî bir eksiklik sayılır. Kur'ân ve Sünnet temel yörünge; mantık ve akılla istidlâl, beyana bağlı bu konunun bir burhan ayağı; irfan ise, böyle bir istikametın semeresidir.

Son söz:

"Savm u salât u hac ile zâhid işin biter sanma
İnsan-ı kâmil olmaya lâzım olan irfan imiş."
(Niyazi)

İnsan-ı Kâmil Olmada istidat ve Kabiliyet

Evet, bu büyüklerden her biri, birkaç ism-i şerifin ya da sıfat-ı Sübhaniye'nin mazhar u meclâsı ise de, her isimden nasibi aynı ölçüde değildir. "Herkesin

kabiliyetine vâbestedir âsâr-ı feyzi" fehvâsınca, semâ-i risalet ve velâyetin ayları, güneşleri sayılan bu insanlar, ne ölçüde büyük olurlarsa olsunlar, yine de kendi istidât ve kabiliyetleriyle mukayyettirler. Bunlar, kendi arş-ı kemâlâtı itibarıyla müntehî, Hazreti Ekmel-i Kümmelîn (Kâmiller Kâmili)'e nispetle mütevassıt ve mübtedîdirler; vazife ve misyon açısından değil, mir'âtiyet ve meclâiyet açısından mübtedîdirler. Ârifler, iman-ı billâh, mârifetullah, muhabbetullah ve zevk-i rûhânîde derece derece birbirlerinden farklı oldukları gibi, esmâ-i ilâhiyenin mütefavit derecedeki tecellilerine mazhariyet açısından da insan-ı kâmil mertebeleri hep farklı farklı olagelmıştır. Evliyâ, asfiyâ, ebrâr, mukarrebînin, dinin yorumu açık yanlarıyla alâkalı, yani fûrûâtta ortaya koydukları teviller, tefsirler de, o kâmil insanlara dair böyle bir farklılığın tezahürüdür.

İnsan-ı Kamil Olmak

Yalnız şu husus da katiyen unutulmamalıdır ki, insanın bu gayeye erişebilmesi, insan-ı kâmil olmasıyla yakından alâkalıdır. Şayet gaye, cismanî arzuların tatmini veya cennet nimetlerinden istifade, Cemalullah'ı müşahade ise, insanın bu sonucu elde edebilmesi, kendine lütfedilen bu duyguları, bu potansiyel istidât ve kabiliyetleri kullanmasına bağlıdır. Bu da ancak amel etmek ve çok temrinâtla olur. Onun için insan, daima Abdülkerim Cîlî'nin kitabında anlattığı ve kitabına ismini verdiği "İnsan-ı Kâmil" olmakla duyup hazzedebilecek ve vâridâtına erebilecektir.

Evet, "fitratın gayesi, hilkatın neticesi imân-ı billahtır"; onun ardından muhabbetullah, peşi sıra zevk-i ruhanî, onun bir devamı olarak da aşk, aşkın insan ruhunda hasıl ettiği şevk; hatta bu mevzuda hayrete dalma, kendinden geçme makamı sayılan vecd, vecde girmek için bazen tevâcüd, vecdin katlanmış şekli olan mevâcîd.. ve bunlardan bir girizgâhla ayrılıp farklı bir varyantta cereyan eden cezb.. iradenin söz konusu olmadığı incizab.. ve incizabın son sınırı "Yakîn gelip çatıncaya kadar ibadet şuuru." Evet işte bütün bunlarla, bir bakıma fitratın gayesi, hilkatın neticesi olan insan-ı kâmil seviyesi yakalanabilir.

İnsan-ı Kâmil Tabirinin Anlamı

Yetkin insan demek olan insan-ı kâmil; Allah'ın ef'âl, esmâ, sıfât, hatta

şuûnât-ı zâtiyesinin en parlak aynası demektir. "Mutlak zikir kemaline masruftur" esprisi açısından, insan-ı kâmil denince, ilk akla gelen Hakikat-ı Muhammediye (sallâllahü aleyhi ve sellem)'dir. Sonra da diğer enbiyâ, gavs, kutup ve derecelerine göre evliyâ, asfiyâ, ebrâr ve mukarrebîn.. bu konuda böyle bir farklılığı kabullenmek, Kur'ân ve Sünnet-i Sahiha açısından mahzursuz olduğu gibi, akla, mantığa, hiss-i selime de aykırı değildir.

İnsan-ı Kamil ve Hakkın Tanıtılması

Bugüne kadar insanların arızasız Hakk'a yönelmeleri hep insan-ı kâmillerce gerçekleştirile gelmiştir; kitleler onların rehberliğinde ebedî mihraplarını bulmuş, Hakk'a yönelmiş ve onların neşrettiği nurlar sayesinde varlık ve hadiseleri isabetli yorumlayabilmişlerdir. Bu itibarla da denebilir ki, onları bulan dolayısıyla da hakkı hakikati bulmuş ve onları iç dünyalarıyla müşahade eden de, mazhar ve tecelligâhın şeffafiyeti, vüs'ati ölçüsünde Hak cemalini temâşâ etmiş sayılır.

İnsan-ı Kâmil'in Özellikleri

İnsan-ı kâmil, din ve diyanet adına örnek bir tiptir. İman, İslâm, ihsan onun yol ve yörüngesi, Allah rızası hedefi, Hakk'ı sevip sevdirmek vazifesi, Cennet ve Cemalullah da, kulluğunu onlara bağlamama kaydıyla, bu mübarek düşünce ve aksiyonun sürpriz semeresidir.

İnsan-ı kâmil, her zaman başkalarına yararlı olma emelinde ve mârifet ufkunu yükseltecek bilgi peşindedir. Ahlâk-ı haseneye bağlı yaşadığından, hep güzellik sergiler durur.. güzel görür, güzel düşünür, güzel ve faydalı sözler söyler.. güzel işler yapar, güzelliklere ve güzellere peyrev olur.. her davranışını Hak hoşnutluğuyla irtibatlandırarak, hep O'nunla oturur-kalkar.. O'nu düşünür, O'nu konuşur.. her tavrı ve her beyanıyla O'nu hatırlatır ve hakkın hakikatin en talakatli bir lisanı olarak yaşar.

İnsan-ı Kâmil'in Özellikleri

İnsan-ı kâmil, Zât-ı Hak adına bir mücellâ ayna ve başkaları hesabına da,

çevresinde peyklerin dönüp durduğu bir Kutup Yıldızıdır. O, kendi etrafında döndüğü aynı anda, bir yandan sürekli olarak kendi yörüngesinde O'na merbûtiyetini soluklayarak pervaz ederken, diğer yandan da yol bulmada "Allah size ne emâreler ne emâreler vaz' etti.. ve o yıldızla da onlar, dosdoğru yollarını bulurlar" (Nahl, 16) işaretiyle, âleme yolunu, yönünü gösterir ve hep bir işaretçi gibi hareket eder. Aslında o, her zaman bir mihrap, bir kapı, bir köprü vazifesi görür; doğruya yönelmeyi sağlar, doğruyu görmeye menfezler açar ve insanları, kendi dünyalarının darlığından sonsuzluk ikliminin genişliğine ulaştırır. İnsanlar, onun atmosferine girince üns esintileri duymaya başlar; o kapının önüne varınca öteden çağrılarla ürperir ve o köprüden geçince de, Hazreti Zât-ı Ehad ü Samed'le, en kâmil mânâda bir abd-Mâbûd münasebeti ufkuna yükselirler. Bu ufuk, külliyyet plânında ve vâhidiyet çizgisi itibarıyla istivâ-i arş televvünlü, cüz'iyet dairesinde ve ehadiyet yörüngesi açısından da lâtife-i Rabbâniye buudludur. Bu ufkun yolcularının en önemli yol azıkları ve bir mânâda zâd u rahîleleri ise, kalbin her zaman lebriz edilerek pak ve temiz tutulması, başkalarının, ahvâlimize muttalî olamayacağı kutlu vakitler sayılan gecelerin o sihirli dünyasında da, secdelerle pusuya yatıp tecelli avlamaktır.

İbrahim Hakkı: "Dil beyt-i Hüda'dır, ânı pak eyle sivâdan, Kasrına nüzul eyleye Rahman gecelerde." diyerek, yol alma adına gecelerin o serin ve ufku açık iklimini salıklar bizlere.

Kenz-i Mahfî'ye uzanan gece koridoru veya helezonuyla alâkalı şu hoş söz de Mevlâna'ya ait: "Eğer sen O Eşsiz Padişah'ı istiyorsan ve eğer O'nun yolunda sefere çıkmış isen, bu yolculukta uyumamak gerekir. İyi ve bahtiyar kimseler, Allah'ın sevgi ve merhamet gölgesinde uyurlar. Kardeşim, sakın başka yerde uyuma! Uyuma ve insanı engin düşüncelere, lâhutî mülâhazalara çeken geceleri, ya kıyam edebi, ya rûkû tâzimi, ya secde mahviyeti ya da evrad u ezkâr tazarruu ile geçir."

İnsan-ı Kâmilin Temkinli Davranışları

İnsan-ı kâmil, her şeyin Hak'tan geldiği şuuruyla kendi mahlûkiyet ve kulluk sınırlarını korumada fevkalâde hassas hareket eder ve ne mazhariyetlerini şatahat vesilesi yapar, ne de âyinedarlığında ayniyet iltibasına düşer. Kendisindeki mevhibeleri kâmilâne aynadarlık yapma ölçüsünde, ilâhî sıfât ve zâtî şe'nlerin bir tecellisi ve ehadiyet-i ilâhiyenin de bir mazhar-ı tâmmı olarak

duyar, zevk eder ve mehabetle iki büklüm olur. İnsan-ı kâmilde böyle bir hâl, onun nefis ve enaniyeti açısından yok olup, kalbî ve rûhî hayatı itibarıyla yeni bir mevcudiyete ermesi hâlidir ki; buna, bizzat var olmayan birinin, O'nun vücuduyla hakikî var olmayı zevk etmesi de diyebiliriz. Mevlâna, Divan-ı Kebir'inde, bu mazhariyet ve bu payenin kahramanlarıyla alâkalı olarak şöyle der: O makamda var olan bana yok göründü, yok olan da var. Bir cana benzeyen dünyanın ötesinde, O'nun sevdasıyla ba ları dönmüş varlıklar gördüm. Hepsi de, tertemiz vefa ve saf  içindeydiler."

 nsanı Sevmedeki  l  

 nsanı, insan olduğu için sevmek ve saygılı olmak; Yaratıcıya saygılı olmanın ifâdesidir. Yoksa kendi gibi d   nenleri sevmek ve saymak, samimi ve insanca bir sevgi ve saygı değil, bir bencillik ve insanın kendi kendini putla tırması demektir. Hele hele, temel düşünce ve tasavvurda, aynı çizgide olup da, tıpatıp bizim gibi d   nmeyenleri horlama ve hakir görme bir m r vvetsizlik ve hodgamlıktır.

 nsanı Yanlış Değerlendirmenin Sonucu

Durum böyle olunca kendini hayvanlardan bir hayvan sayan insanın gâye-i hayâli ve kıymet idealleri, fayda, keyif, eğlence, şahsî çıkar, daha doğrusu hayvânî bir mutluluk olacaktır. Dolayısıyla da bu faydayı sağlayan faaliyet türü, bu keyfiyet ve bu ne eyi temin eden teknoloji ve bu cismânî refaha hizmet eden imkânlar insanın değerler listesinin ba ına geçecek.. ve hemen her şeyin önünde, her şeye fâik bir hızla gelişecektir. Tabii böyle bir değerler nizamı, daha doğrusu bu değerler kargaşası içinde de ne seviyeli bir düşünce insanı, ne az mli bir ilim adamı, ne de gayretli bir sanatkârın yetişmesi düşünülemez. Yeti enler de ya bir kısım şahıs ve kuruluşlara tabasbus ve dilencilikte bulunacaklar veya devlet kapısında asalak durumuna d  eceklerdir. Zannediyorum, yakın tarihimiz itibarıyla durum hep böyle olmuştur.

 nsanımız  a ının Farkında Olmalıydı

Evet, insanımız bu asır ve bu asrın vâridat, mânâ ve yorumlarıyla mutlaka tanışmalı, barışmalı, ve uzlaşmalıydı. Dünya başını almış bir yerlere giderken, kendi dar kabuğumuza çekilip, inzivâyâ dalmak bizi öldürürdü. Bugünü yaşamak isteyenler mutlaka, hayatın çağlayanlarıyla, kendi irade, sa'y ve gayretleri arasındaki âhengi, uyumu ve desteği yakalama mecburiyetindedirler. Aksine, kâinattaki umûmî cereyana karşı direnmeleri, onların mahvolup gitmelerini netice verir.

İnsanımızın Arayışı

Birkaç asırdan beri toplumumuz, ahlâk, fazîlet ve ilim düşüncesi adına tam bir enkaz görünümü arz ediyor. Evet o, eğitimde, sanatta, ahlâkta alternatif bir nizam ve düşünce arayışı içinde. Daha doğrusu, bu koskocaman coğrafyada, sorumluluk duygusuna, insânî değerlere, ilme, ahlâka, hakikî tefekküre, fazilete, sanata önem vermeyen öksüz ruh ve çelimsiz düşüncelere karşılık; varlığı bütün derinlikleriyle, insanı dünyevî-uhrevî enginlikleriyle kucaklayacak, yorumlayacak, hattâ Allah'ın halifesi olma ünvanıyla eşyaya müdahale edecek cins kafalara, çelik iradelere ihtiyaç var.

İnsanımızın Genel Özellikleri

Ruh dünyâsında, derinlerden derin, maddesinde fevkalâde zinde, davâ ve gayesine ibadet hassasiyeti içinde bağlı; karşısına çıkacak bütün yanlışlıkları göğüslemeye hazır ve bütün doğruları yerli yerine oturtarak, her doğruyu kendine has çizgisinde tutmaya azimli, muâşeret şekillerinin en üstünüyle taçlı.. haya, hicâp, iffet, ahlâk, saffet ve samimiyette alabildiğine ölçülü.. iç dünyâsı itibariyle sönme bilmeyen bir vecd ü aşka açık; feyzini daima tek ve mutlak kaynak sayılan "altın çağ" insanı dediğimiz, saadet asrının Kur'ân cemaatinden alan.. ilimde, dinde, sanatta, fikirde, siyasette, ticarette, askerlikte, idarede ve daha bir sürü sahada eser, görüş ve düşünce sahibi bu kudsîler, bizim toplumumuzun manâ mimarları, aydınlık rehberleri, ruhânî timleriydi ve her zaman bunların binlercesiyle karşılaşmak da âdiyattan sayılırdı.

İnsanın Acz ve Fakirliği

Aslında insan, kendi acz, fakr ve ihtiyacını îman şuuruyla görüp sezmese bile bir realite olarak o hep aciz, fakir ve muhtaçtır ki, Cenâb-ı Hakk onun bu tabîî durumunu hatırlatma sadedinde şöyle buyurur: "Ey insanlar, siz hepiniz Allah'a muhtaçsınız; Allah ise, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan bir Ganiyy u Hamîd'dir." (Fâtır/15) Evet insan "mümkünü'l-vücûd" iken vücûda gelebilmek için O'nun tercîh, takdîr ve meşîetine muhtaç olduğu gibi varlığını devam ettirebilmek için de yine her lâhza O'nun feyz-i vücûduna muhtaçtır.

İnsanın Allah'a Halife Olmasının Gereği

İnsanın, Yaratıcı'ya halife olma aktivitesi, O'na inanıp ibadet etmeden eşya ve hâdiselerin esrarına vâkıf olmaya, ondan da tabiata müdahale etmeye kadar fevkalâde geniş bir dairede cereyan eder. Hakikî bir insan bütün bir ömür boyu evvelâ, imanıyla duygu ve düşüncelerini plânlar, değişik ibadet çeşitleriyle ferdî ve içtimaî hayatını düzene sokar, genel muameleleriyle aile ve toplum münasebetlerini dengeler ve arzın derinliklerinden semanın enginliklerine kadar her yerde nev'inin bayrağını dalgalandırarak gerçek bir halife olmanın gereklerini yerine getirip iradesinin hakkını edâ etmeye çalışır; çalışır ve yeryüzünü imar eder, varlıkla insanoğlu arasındaki âhengi korur, arz ve semanın zenginliklerini arkasına alarak, Yaradan'ın emri ve izni dairesinde hayatın rengini, şeklini, şivesini daha bir insanî seviyeye getirmeye gayret eder.

İnsanın Bazı Aşk, Şevk ve Zevk Halleri

Yukarıdaki iltibaslı ifadelerin arkasındaki niyet ve maksadı Allah bilir; ama zannediyorum Şiblî namaza hazırlanırken, kesretin hükmettiği bir atmosfer içinde idi; namaz esnasında vahdet nurları tecelli edip onu çepeçevre sarınca, tabir-i diğerle, mürid Murâd'da, mutî' de Mutâ'da nefis ve enâniyet cihetiyle eriyip mütelâşi bir hâl alınca, o, bu muvakkat gel-gitlerini böyle bir hayret ve dehşet mûsikîsiyle seslendirmiştir. İbn-i Arabî'nin, şathiyyat kabilinden olan müteşabihi de, aynı şekilde zevkî ve hâlî bir duyuş, bir seziş ve yorumun ifadesi olsa gerek.. bu kabil zevkî ve ruhî hâlâta açık olmayan ve kalbleri sübühât-ı

vechin şuaâtına kapalı bulunan bazı avam kesimin -meselenin aşkınlığını nazar-ı itibara almadan- bu tür şathiyyatı zahirlerine hamlederek, belli bir seviyeden sonra insandan tekâlif-i ilâhiyenin düşeceğine kâil olmaları; bazı kendini bilmezlerin de, irade ve kasda iktiran etmeyen, hattâ pek çoğu itibarıyla yoruma açık bulunan bu şekil müşkil ve müteşabih beyanları küfür ve dalâlet saymaları, "zıtların yanlışı" nevinden birer ifrat ve tefrit inhirafından başka bir şey değildir.

İnsanın Değişebilen Davranış ve Tutumları

Aslında insanın ihtiyaçları, varlığı içine alacak kadar geniş ve ebedlere uzanacak kadar da derindir. Her şeyden evvel o ebed için yaratılmıştır; ebede namzettir. Arzuları, istekleri sınırsız, beklentileri de sonsuzdur. Bütün dünyalar ona verilse açlığı giderilemez ve emelleri de sona ermez.. o, açık-kapalı her zaman dünyanın ebediyetini temenni ettiği gibi, başka ebedi bir yurdun mevcudiyetini de beklemektedir. Azıcık kalbinin menfezleri açık olan herkes, cenneti ve cennet bütün ihtişam ve güzellikleri ile Cemâl'inin küçük bir gölgesi olan, o güzeller güzeli Yüce Yaratıcıyı görmeyi de arzu eder.

İnsanoğlu kendi sıfat ve tavırlarının çocuğudur. Onun iyi veya kötü vasıflarından hangisi galebe çalarsa o da, o türden vasıf ve davranışlar göstermeye başlar. Bazen canavar duygulu bir insan haline gelir; öz kardeşini bile dişler.. bazen ay yüzlü bir Yusuf'a dönüşür, zindanları aydınlatır ve cennet koridorlarına çevirir. Bazen öyle melekleşir ki, ruhanileri bile gıptaya sevk eder. Bazen de şeytanları utandıracak şirretlikler sergiler. Mevlâna: "Bazen melekler bizim nezahet ve inceliğimize imrenirler; bazen de şeytanlar küstahlığımızdan ürperirler" derken, zannediyorum, insanoğlunda birbirinden çok uzak bu iki yakanın, aynı zamanda ne kadar iç içe olduğunu vurgulamak istemişti.

Evet insan bazen semâvîleşir ve gökler kadar bir derinliğe ulaşır; bazen de o kadar bayağılaşır ki, yılanlara-çıyanlara rahmet okutturur. O, ne esnek ve eksantriği geniş bir varlıktır ki, çeşitli meziyetlerinin yanında bir sürü de rezileleri; sînesinde dünya kadar güzellikleri barındırdığı aynı anda dünyaları aşkın fenalıklara da açıktır.. iman, marifet, muhabbet, ruhanî zevkler ona kalbi kadar yakın; insanları sevme, herkesi kucaklama, iyilik duygusu ile oturup-kalkma, hayatını başkalarını yaşatmaya bağlama, kötülükleri iyiliklerle savma, sevgiyi sevip ruhundaki düşmanlık duygusuna karşı her zaman savaş

vaziyetinde bulunma ona kendi ruhunun sesi-soluğu kadar sıcak; hırs, kin, nefret, şehvet, iftira, yalan, tezvir, riya, komploculuk, çıkarıcılık, bencillik, korkaklık, şöhretpereslik.. gibi fena duygular da ona pusu kurmuş, zayıf anlarını kollamaktadırlar. O, iyi vasıf ve olumlu davranışlarıyla kâinatların efendisi olabilme kıvamında iken, bazen kötü duygu ve kötü tutkuların pençesine düşerek bayağılardan bayağı bir tutsak haline gelebilmektedir. İşte böyle bir insan zâhiren hür görünse de, hakikatte zavallılardan zavallı bir köledir. Aslında insan, kendi içinde sürdürdüğü savaşta -ki din buna "cihad-ı ekber" diyor- başarılı olduğu ölçüde hür ve faziletlidir. Onun, kendi mahiyetindeki potansiyel derinlikleri inkişaf ettirmesi ve Hak'la münasebete açık ikinci bir tabiata ulaşması, ruhunun derinliklerinde gerçekleştirdiği bu savaşı kazanmasına ve başı-ayakları aynı noktada birleşerek halka halini almışlık içinde bir tevazu ve mahviyetle bu zaferi duymasına bağlıdır.

İnsanın Değişik Yönleri

İnsan, dikkatleri üzerine çektiği günden bu yana, sathî ve derinden, kabaca ve hassasiyetle, kuş bakışı ve etraflıca pek çok defa ele alınmış, üzerinde durulmuş.. fizikî ve rûhî, cismânî ve kalbî, hissî ve aklî yanlarıyla tekrar tekrar değerlendirilmiş önemler üstü öneme hâiz bir varlıktır. Ancak o, bazen, bal-kaymak gibi şirin, bazen öğürtü hâsıl edecek kadar cıvık ve müteaffin.. bazen sonsuza açık ve âdetâ nâmütenâhî, bazen aptallığıyla sınırlı ve dapdaracık.. bazen tevazu ve mahviyetiyle sımsıcak, bazen kibir ve gururuyla takır takır ve yapayalnız.. bazen olabildiğine sinsi ve hâin, bazen alabildiğine açık, şeffaf ve emniyet buğulu.. bazen bencil ve ego yörüngeli, bazen diğergam, fedâkâr ve engin himmetli.. bazen vahşi, mütecâviz ve gaddar, bazen mûnis, hakperest ve merhametli.. bazen sahte, mürâî ve mütebasbıs, bazen yürekten, muhlis ve dobradop.. bazen basiretli, müdrik ve bakış zaviyesi sapasağlam, bazen de miyop, aptal ve şaklaban gibi birbirinden çok farklı ve birbirine zıt sıfatlarla karşımıza çıkar. Bütün bunlara rağmen o yine insandır.. ve bu farklılıkların, bu zıtlıkların temelde onun özüyle alâkası da yoktur. Temelde onun özüyle alâkası olmadığı gibi, bazılarının zannettiği şekilde onun iç güdüleriyle, korunma insiyakıyla ve üreme sevk-i tabiisiyle de hiç mi hiç alâkası yoktur.. ve aynı zamanda bunları, insanın, kendi kendini ne yapmak istiyorsa o olduğu (existansializm) düşüncesiyle irtibatlandırmak da katiyen doğru değildir.

İnsanın Düşüncesi

İnsan düşünce dünyasına göre şekillenen bir varlıktır. O, nasıl düşünüyorsa, istidâdı ölçüsünde, öyle olmaya namzettir. İnsan, belli bir düşünceye göre, eşya ve hâdiselere bakışı devam ettiği sürece, karakter ve ruh yapısı itibariyle, yavaş yavaş giderek o düşünce çizgisinde bir hüviyet kazanır.

Aslında; düşünce, niyet ve fevkalâde iştîyak, insanın özünde, çekirdekler halinde bulunan istidatların inkişâf edip gelişmesinde; toprak, hava, yağmur ve güneşin yeryüzündeki tesiri gibi bir tesir icra ederler. Sebepler dairesinde, toprağın bağrında gelişen tohumlar için; toprak, hava, su ve bunları meydana getiren "elementlerin" tesiri neyse, insanın güzel ahlâk ve karakterinin gelişmesinde de, düşünce ve niyet aynı şeydir.

İnsanın Eğitilmesinin Önemi

Asırlardan beri insanımız, bu ulvî yolculuğa karşı yabancı ve bigânedir. Onu, mahiyetinin marifetine erdirmek; aklını inkişaf ettirip iradesine fer getirmek, his âlemini durulaştırıp tabiatın mâverâsıyla temasını temin etmek, büyük terbiyecilerimizin vazifesidir.

Bütün terbiyecilere bir kere daha seslenip ilân ediyoruz ki; makine çarkları arasında makineleşen neslimize, onu insan kılacak terbiyeyi vermede, şayet biraz daha gecikecek olursanız, tarih önünde bütün bir yamyamlaşmanın sorumlusu sizler olacaksınız.!

İnsanın Eğitimi ve Yetiştirilmesi

İlim, hars ve medeniyet mirasının yanında, mükemmel ve faziletli insan da, yine beşerî sa'y ve cehdin semeresidir. Onun istidâtlarını geliştirme, davranışlarını plânlama; iyiye ve fazilete sevk etme, hep kendi nev'inin eliyle olmuştur. Bütün tarih boyunca, bir nesil, diğer bir neslin terbiyesini derpiş etmiş ve bunu kendine vazife bilmiştir... Bu itibarla, öncekilerin sonrakilere en büyük armağanı da, iyi bir terbiye olmuştur.

Terbiye; insanın, hayvanî temâyülleri dolayısıyla gayesinden, insanlığından ayrılmasına mâni olur. Hareket ve faaliyetlerinin hududunu tayin ederek

başıboş bırakılmamasını ve yozlaşmamasını sağlar. Aynı zamanda terbiye; insanın, beraberinde dünyaya getirdiği kabiliyetleri de inkişaf ettirir ve insan rûhunda meknî ve saklı potansiyelin ortaya çıkmasına yardım eder.

İnsanın En Kayda Değer Yönü

Her halde iyilik aşkıyla kendi sınırlarını zorlayan böyle bir ruhî seviye, insanın en derin yanı ve kayda değer en engin yönü olsa gerek. O, bu yanı ve bu yönüyle Hak katında da, halk katında da değerler üstü değerlere ulaşacaktır ki, işte onun "ahsen-i takvim"e mazhariyeti de bu derinliği itibarıyladır. Bu ölçüde, Allah ile iyi münasebetin neticesi olarak herkese karşı duyulan böyle bir alâka, ferdiyet plânında bir mefkûre; "beni şehid eyle, milletimi aziz eyle" sözleriyle seslendirilen düşünce yüksek bir millî mefkûre; "milletimin imanını selâmette görürsem cehennem alevleri içinde yanmaya razıyım" ifadeleriyle dile getirilen civanmertlik aşkın bir mefkûre; hayatına kastedenlere karşı; "Allah'ım ümmetimi bağışla, onlar beni bilmiyorlar" kelimeleriyle ifade edilen âlemşümül şefkat ise mesuliyet eksenli, merhamet derinlikli kuşatan bir mefkûredir.

Kanaatimce, toplumumuzun şimdilerde, şuna-buna değil, bu ölçüde mefkûre kahramanlarına ihtiyacı var. Önce kendi milletimize, sonra da bütün bir insanlığa merhamet duygusuyla ellerini uzatabilen ve ellerini Rabbine her kaldırışında başkalarını dileyen mefkûre kahramanlarına. Böyle büyük bir ihtiyacı başkaları karşılayamayacağına göre, konumumuzun gereği kendi içimizden başlayarak onu seslendirmek de yine bize kalıyor.

İnsanın Farkı

Maddî-mânevî bu kadar lütûflarla şerefendirilerek dünyaya gönderilen insan, mahlûkat içinde eşi menendi olmayan bir varlıktır. Ne var ki o, Yaratıcı'nın bu armağanlarını değerlendiremediği zaman, O'nun halifesi olmak şöyle dursun, aşağıların aşağısına yuvarlanıp sefillerden bir sefil haline gelecektir.

İnsanın Fıtratı

İnsan her şeyi ile anlaşılması güç bir varlıktır. Gariplik ve tuhaflıkları dünyaya gelişle başlar ve devam eder. Onun dışında her canlı dünyaya ayak basarken, başka bir âlemde yetiştirilmiş gibi, hayat kanunlarına âşına ve en mükemmel insiyaklarla gelir. O ise, en muhteşem ve mübeccel bir varlık olmasına rağmen, bütün bu insiyaklardan ve hayat için gerekli fonksiyonlardan mahrum olarak karşımıza çıkar. Onun hayvanî mevcudiyetinin mekanik nizamını aşan her şey, akıl, zihin, irade, hürriyet, his ve iç müşahade sayesinde burada teşekkül eder. İç ve dış bütünlüğüne bu suretle kavuşur ve benliğine de ancak bu yolla erer.

Onda bir niyet ve geleceğin büyük adamı olma remzinden ibaret olan bu istidâtlar, ancak ta'lim ve terbiye ile inkişaf ettirilir. İç müşahade ve murâkabe ile buutlaştırılır. Onu insiyaklarına terk etmek ise, en mükemmel şey olma yolundaki bir nüveyi veya nüveler topluluğunu, en pespâye, en sefil ve en acınacak hâlde bırakmak demektir.

Aslan, kendisi için gerekli olan pençesiyle, sığır boynuzuyla, köpek de dişiyle dünyaya geldikleri hâlde, insan; bütün müdafaa ve taarruz vasıtalarını kendi hazırlama durumunda buraya gönderilir.

İnsanın Fıtratı ve Çevrenin Etkisi

Aslında her insan, bir hadisin de işaret ettiği gibi, doğarken, imana, itikada açık ve "insan-ı kâmil" olmaya müstaid olarak (İslâm fıtratı üzere) doğar; onun daha sonraki menfî ve müspet şekillenmesini ise, büyük ölçüde, ana-babası veya sosyal çevre belirler. Bu iki güçlü sâikle o, ya "a'lâ-yı illiyyîn"e doğru yürür ya da onca mükemmel donanımına rağmen, baş aşağı "esfel-i sâfilîn"e sürüklenir. Esfel-i sâfilîne sürüklenme, inançsızlıktan, iman etrafındaki şüphe ve tereddütlerden, Allah'tan gafil bulunmaktan, mânâyâ ve metafizik mülâhazalara karşı kapalı kalmaktan, bir kısım ahlâkî zaatlardan ve cismanî arzulara yenik düşmekten kaynaklanmaktadır. Bu sebep ve sâiklere daha başkalarını ilâve etmek de mümkündür. İlâveye gerek yok, bunlardan her biri bile tek başına, insanı/insanları yere serebilecek güçte bir hastalık âmilidir ve böyle bir virüsü taşıyan kimsenin ayakta kalabilmesi de çok zordur. Bunların bütünüyle yaralanmış ve sarsılmış bir ruhun iflâh olması ise tamamen imkânsızdır. İşte böyle bir talihsiz, gün gelir bütün bütün istikrarını kaybeder.. özünden uzaklaşır.. vicdanıyla tenakuza düşer.. iman ve imana müteallik şeylerden

sıkılır.. dinden diyanetten ürker.. kitaba kuşkuyla bakar.. doğruyu gösteren delil ve burhanlardan kaçır.. her gün ayrı bir havada yaşamaya başlar.. "Dün dündü, gelip geçti; bugün bugündür, mutlaka yaşamalı ve keyif çıkarmalı; yarınlar gelince, onlar da cismanî arzulara göre plânlanmalı ve gerisi düşünülmemelidir." der ve her şeyi içinde bulunduğu âna inhisar ettirerek, sınırsız sınırlandırarak ve geniş de daraltarak, ömrünü bir zamanzede olarak geçirir.

İnsanın Günahları ve Latîfe-i Rabbâniye

İnsan, bu lâtîfe gözleri ile (basiret) her şeyi olduğu gibi dupduru görür; doğru yorumlar ve yorumlarından da yanıltmayan sonuçlar çıkarır. Onun vesayetinde insan mükâşefe ve müşahede ufuklarına açılır, onunla sır ufkunun tabanını deler, hafâ ve ahfâ şahikalarını tahayyül etmeye başlar. Aksine bu lâtîfe, günah ve masiyetlerle kirlenir, küfür ve dalâletlere açık hale gelirse, o zaman da "Bel râne alâ kulûbihim mâ kânû yeksibûn - Hayır hayır! Gerçek şu ki, onlar yapageldikleri o kötü işler yüzünden kalblerini is-pas sardı da (ondan dolayı inkar yaşıyorlar)" mazmununca, bütün ufukları kararır; temyiz kabiliyetini kaybeder; beyazı siyah, siyahı beyaz görmeye başlar; başlar ve "Hatemallâhu alâ kulûbihim" fehvasınca Allah da ona mühür basar ve bir daha da kendine gelmesi, fitrî safvetini elde etmesi çok zor olur. Hatta bazen bütün bütün imkânsızlaşır. Böyle bir mühürlenme ve damgalanmanın kesbi insandan, halk'ı da Allah'tandır. Bu hususu, insanın gaflet ve bir kısım fenalıklara alışması sonucu bir deformasyon şeklinde de yorumlayabiliriz. İman, amel-i salih işlene işlene insan tabiatının bir derinliği haline gelip sübut mührüyle şereflelendirildiği gibi, her biri küfrün ayrı bir kapısı sayılan günahlar da tevbe, inabe ve evbe ile giderilmediği takdirde, insanın üst üste ve iç içe kaymalar yaşaması kaçınılmaz olur. Bu itibarla, böyle bir "hatm"de kat'iyen cebir söz konusu değildir; zira arzu, intihab, ihtiyar insana, mükellefe; böyle bir temayüle halk'la cevap vermek de - isterse vermeyebilir- Cenâb-ı Hakk'a aittir. Bu tür bir sebeple onun sonucu arasında tenasüb-ü illiyet prensibine göre tam bir münasebet görünmese de şart-ı âdi plânında münasebet vardır diyebiliriz.

İnsanın Hayatındaki Dönüm Noktaları

Evet insan, dünyaya daha ilk adımını attığı andan itibaren, onun için geriye sayma başlamış demektir. Hattâ embriyolojik sürecin mebdei, bir mânâda onun için sonun başlangıcı sayılabilir. Çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık dönemleri bu vetirede sadece birer konaktırlar. İnsan nasibi ölçüsünde ya bu konakların hepsine uğrar ve bir süre misafir olur veya yürüyen bir trenden dışarıya atılıyor gibi, ümit edilen menzile ulaşılmadan, herhangi bir meçhul noktada, kendisine cebrî bir çıkış verilir ve onun için dünya ile alâkalı her şey biter. Her gün bu kâbil hadiselerle, duyguları delik deşik ve düşünceleri allak-bullak yolculuklarını devam ettirenler ise, son durak mülâhazası veya gerçekten O'na yaklaştıklarından ötürü, sürekli ense köklerinde yokluğun sopsoğuk elinin dolaştığını sanır, onun rengiyle sararır, her an sürpriz bir bitişin şokuyla tir tir titrer, hazan yemiş yapraklar gibi sarsılır ve her zaman kendilerini amansız bir çözülüşün pençesinde hissederler.. ederler de, günler, haftalar, aylar ve yıllar ilerledikçe, daha bir artan hafakanlarla kıvrım kıvrım kıvrınır, işittikleri her seste ölüm ağıtlarından nağmeler dinler ve ruhlarındaki cehennem zakkumunu besleyen esintiler ölçüsünde, her gün birkaç defa ölür ölür dirilirler.

İnsanın Hayvandan Farkı

Evet, tarihin katmanlarına altın, gümüş madenleri gibi sinmiş ve onun gerçek buudları sayılan manâ ve ruh, bize, faydanın; çıkarın, keyfin, eğlencenin değerler silsilesinde yeri olmadığını, olsa bile, sıfırın bir kaç milim üstünde olduğunu göstermektedir.

Aslında insanı, diğer canlılardan ayıran en önemli hususlardan biri de işte budur. Evet, insanın dışındaki her varlık, kendi faydası, kendi çıkarı ve kâinat dengesi arkasında koşturulur; ancak insandır ki, hem kendini hem de bütün varlığı ve cihanları aşan bir manâ ve ruhu takip eder. Hayvanlarda din duygusu, ahlâk endişesi, fazilet mücadelesi, sanat gayreti yoktur. Kapıları sadece insan kalbine, insan duygularına açılan bu zümrütten sarayların biricik konuğu insandır. Evet o, din ile ikiz olarak doğmuş.. ahlâkla sarılıp sarmalanmış.. ömrünü fazilet takibine vakfetmiş ve kendini sanatla anlatmış tek canlıdır.. en ibtidâî vasıtalarla yapıp ortaya koyduğu basit eserlerden ifade ettikleri manâ ve değerlerle gidip tâ sonsuzluğa ulaşan sanat harikalarına kadar her ses ve soluk, her renk ve çizgi, her şekil ve motif, onun fitrat menşûrundan dökülen, onun derinliklerinden kopup gelen ona mahsus tayflardır.

Bugün, çoğumuz, kudretin mahkumu insiyaklarla meydana gelen örümcek ağına, bülbül yuvasına, arı peteğine, kunduz hendesesine, sivrisinek maharetine, yılan balıklarının uzun ve dolambaçlı seyahatine ve Sevk-i İlâhî ağında daha nelere nelere.. hayretlerle bakıyor ve dehşete düşüyoruz. Oysa ki, asıl hayret edilecek ve hayranlıkla alkışlanacak insandır. İnsanın ötelere buutlu ufkudur, dehasıdır ve kendi kendini aşmasıdır.

Günümüzde çokları, kendilerini zirvelere çıkaracak olan gerçek insânî değerlere karşı kapalı olsalar da bu böyledir.. ve bunun tam anlaşılacağı güne kadar da kim bilir, küstahlaşan bilim, şımarıklaşan teknoloji ve faydanın dışında hiçbir değer kabul etmeyen medeniyet anlayışımızı daha ne ürpertici trajedilere sebebiyet verecek.. ve kandan, gözyaşından daha ne seylaplar meydana getirecek..!

Gerçi insan, maddesi ve cismaniyeti itibarıyla bu mazhariyetlerden uzak görülmektedir. Hattâ kendi mahiyetinden habersiz yaşadığı dönemlerde, diğer canlıların altına bile düştüğü söylenebilir. Ne var ki aynı insan, akıl, iman, vicdan ve ruhuyla şu varlık meşherinin dikkatli bir seyircisi, eşya ve hadiseler kitabının şuurlu bir mütâlâacısı, varlığın satır aralarındaki esrarının da müdakkik bir gözlemcisi ve yorumcusudur. Bu itibarla o, ne kadar önemsiz görünse de, en âlî şeylerden daha aziz, Hakk'a kulluğu içinde sultanlara taç giydiren bir sultan ve küçüklüğüne rağmen kâinatlardan daha muhtevalı, eskilerin ifadesiyle bir "nüsha-i kübrâ"dır.

İnsanın Huzur Arayışı

İnsanoğlu, yeryüzüne ayak bastığı günden beri hep huzur rüyaları görmüş, huzur sayıklamış, huzur arkasından koşmuş ve huzur uğrunda ne kavgalar, ne kavgalar vermiştir.? Bazen onu, çok çalışıp çok kazanmada ve maddî refahta; bazen gönlünce yaşamakta ve sınırsız hürriyette; bazen geniş teknolojik imkânlarla sahip olmada ve konforda; bazen de yeme-içme ve cinsî arzularını tatminde görmüş ve hayatını bunları elde etmeye ve bunlara sahip olmaya bağlamış.. böyle sisli, dumanlı yolda yer yer ümitlenmiş, zaman zaman da hayal kırıklığı yaşamış ve yeisle kıvranıp durmuş, ama hiçbir zaman o mahbûb-u muntazara ulaşamamıştır; ulaşamazdı da, zira onun, arkasından koşup durduğu huzur, imanlı faziletin bir meyvesiydi ve ancak mükemmel bir imanla elde edilebilirdi. Bu, aynı zamanda peygamberlerin çağrısının da esasıydı.

İnsanın İç Alemi

Evet o, bir taraftan ruhlardaki bütün arzuları, bütün hülyaları her türlü beklentileriyle doyurur, beklenilecek sırlara uyarır, yeni istek ve yeni sezîşlerin kapılarını aralar; diğer yandan da insanî ufkun sınırlarını nazara verir ve onun ebedden, ebediyetin kaynağından müstağnî kalamayacağını hatırlatır. Vicdanını dinleyebilen herkes, bu gizli ve meçhul âlemlerin uğultusu diyebileceğimiz fısıltı ve işaretleri dinleyip anlayabilir.. ruhlarının derinliklerinde ve vicdanlarının katmanlarında, harfsiz, kelimesiz ama, mutlaka açık olarak dinleyip-anlayabilir.

İnsan ruhu her zaman uyanık, aktif ve onun vicdanı da bir kısım sırlara programlanmış kompüter gibi tuşlarına basacak uzman eller beklemektedir. Bu, her insan için hemen her zaman böyledir. Dünya döner, asırlar değişir, zaman başkalaşır, hadiseler renkten renge girer; ama insanın iç âlemindeki bu zenginlik, bu nizam hiçbir zaman değişmez. Ancak, bütün bu güzelliklerin, gözlere, gönüllere nasıl sindiğini ve sineceğini, ruhlara nasıl nüfuz ettiğini ve edeceğini, bakış zaviyelerimizi nasıl yönlendirdiğini ve yönlendireceğini, bizim bu ledünnîlikleri nasıl duyduğumuzu ve duyacağımızı tam anlayabilmek için, kalbî ve rûh" hayat laboratuvarlarında enfüsî analiz ve sentezlere ihtiyacımız var. Bunu gerçekleştirebildiğimiz takdirde, her şey ve her hadise bize o kadar işleyecektir ki; ruhumuz, varlığın, varlık ötesi âlemlerin bir müşâhidi, bir değerlendircisi durumuna yükselecek; seneler ve seneler boyu bu doğuş ve kabullenişlerin lezzetli teselsülü sayesinde bizde öyle silinmez izler bırakacak ki, o zaman, halis Allah kulları için, hayatın nasıl bir tatlı zembere halinde duyulduğu ve insan olma farklılığı kendi kendine ortaya çıkacaktır. Aksine her şeyi günümüzde olduğu gibi bir kısım çarpık kıstaslarla, ölçüp-değerlendirmeye kalktığımız takdirde, kendi kendimizle tenâkuza düşecek ve ruhlarımızda, aslında mevcut olmayan bir kaos yaşayacağız.

İnsanın İç Derinliği ve Hak Arayışı

Bu ölçüde hakikat merakı ve hak iştiağıyla şahlanan her ruh, bütün insanî duyularını seferber ederek, her zaman içinde yüzüp durduğu Rahmeti Sonsuzun o engin lütuflarını daha bir derinden ve daha bir şeffaf duyup hissetmeye, isimlerinin ışıktan menfezleriyle Zâtı'nı duyup tanımaya, kendi iç

enginliklerinde O'nun kanaviçesinden antika nakışlan daha net ve daha renkli görmeye, her lâhza mazhar olduğu gizli-açık ihsanların cebr-i lûtfî yönlendirmesiyle bir köle-efendi münasebeti içinde hep onu anmaya, anmanın da ötesinde hiçliği içinde Sultanlar Sultanının engin lütufları sayesinde değerler üstü değerlere ulaştığı şuuruyla kendini ifade etmeye, yani kendi küçüklüğü çerçevesinde kalarak O'na nisbete bağlı izafî bir ululuğu haykırmaya; acizliğini, fakirliğini, erişilmez bir gücün, tükenmez bir servetin enstrümanı gibi seslendirmeye ve başkalarının da aynı mülâhazaları paylaşıyor olduklarını düşünüp anlamaya yönelir ve âdeta kendi derinliklerinin tecrübeli bir dalgıcı haline gelir. Sonra da, kendi içinde derinleşip enginleşmesi ölçüsünde duyup hissettiği her ma'nâyı, anlayıp değerlendirdiği her hakikati başkalarına da duyurmaya çalışır.. imanını Hakk'a kullukla seslendirir.. ma'rifetini tefekkür ve tecessüslerle besler.. derûnundaki alâka ve merakı her an daha da derinleştirerek iştiyaka dönüştürür. Mütalâa ve müşahedelerinde sürekli hayret ve takdir ufuklarında dolaşır, hayret ve takdirlerini kalbin kadirşinaslığıyla rafine ede ede duygu ve tefekkür dünyasını bir aşk çağlayanına çevirir; çevirir de, artık oturur-kalkar yalnız O'nu düşünür.. O'na vuslat hülyalarıyla dolaşır.. O'nu arar.. O'na ulaşmak için yine O'na teveccüh ufuklarını kollar, her emareyi bir davet mesajı sayarak, döner yine O'na yalvarır., hayatını bütünüyle O'nun huzurunda bulunmaya bağlar ve ağzını açıp bir şeyler söylemek istediğinde yalnız O'nu söyler; söylemeyi de aşarak, adetâ hep O'nunla söyleşir. Hattâ, bazen bütünüyle his olur, şuur olur, idrak olur ve her nesnenin gülen yüzünde duygularına, göz görmemiş, kulak işitmemiş, insanî tasavvurları aşkın ne ziyafetler, ne ziyafetler sunar..!

İnsanın İç Dünyası ve Şiir

Evet, eğer bazı kimseler varlığın perde arkasından habersiz, bazıları vicdanın dilini anlamıyor, bazıları akılları gözlerine inmiş de maddeden başka bir şey göremiyor, bazıları da kendi iç âlemlerinin cahili ise, anlamlı anlamsız pek çok sesin ve sözün olacağı açıktır. Zira, bu gruplardan herhangi birine dâhil olan bir fert, kendi iç âlemindeki ihsaslarını söyleyecek.. vicdanında oluşup tasavvur ve tahayyüllerine yayılan, sonra husûsî şekilde gelip onun duygularına vuran 'bu hususta değişik inanç, kanaat ve kültürlerin tesiri büyüktür' iç resim ve tasarılarını dile getirecektir ki, bu da, tek bir nesne, tek bir mânâ, tek bir mazmunun pek çok şekillerde resimlendirilmesi demektir.

Evet, eğer bir şâir, bile bile kendi inanç, kanaat, düşünce ve bakış zâviyesine ters fanteziler peşinde koşmuyorsa o, bir şey yazmak, bir şey söylemek için her ağzını açtığında kendi iç dünyasını ortaya koyar ve kendi duygularını, kendi düşüncelerini, kendi inançlarını, kendi kanaatlerini söyler. Aslında, diğer bütün sanat dalları adına da aynı şeyleri söylemek mümkündür.

İnsanın İç ve Dış Yapısı

Vücûdunun biçimi ve fonksiyonlarının mükemmel ayarlanmasıyla, inanılmayacak ölçüde ideâl bir yapı olan bu varlığın özünün, uzuvlarından hangisinin anatomisine eğilirsek eğilelim, karşısında hayranlık duymamak mümkün değildir.

Ya iç âlemindeki derinlik ve devamlı buudlaşabilme istidâdı... Kompleks bir beyin ve maddî ölçüler içinde bulanık bir mahiyet arz eden ruh; sonra bu iki sırlı varlığın tam bir âhenk içindeki münasebeti... Bunların her birerleri, o muhteşem âbidenin taç tabakasındaki renklerden, billûrlaşan manâlardır.

Biz şimdilik, ne şu muhteşem zâhire, ne de bu menşurla azbuçuk sezebildiğimiz bâtına temas etmeyecek ve sadece onu yükselten bir-iki istidat ve kabiliyetinden söz edeceğiz.

İnsanın İç ve Dış Yüzü

Dış yüzü itibariyle bilinmez bir meçhul olan insan, gerçek kimliğini ancak, huyu, seciyesi ve tabiatıyla ortaya koyar. İnsanlar ne kadar farklı görünürlerse görünsünler, huyları ve karakterleri bir gün onları mutlaka ele verir. Cahiliye şairinin şu ârifâne sözü ne mânidardır: "Herhangi bir kimsenin gizli bir huyu varsa, varsın o huyunun gizli kalacağını zannededursun, o er-geç ortaya çıkar ve bilinir."

Bir başka ifadeyle, şekil ve şemâilin aldattığı yerlerde, huy bütün yanılmaları tashih eder ve insanın özündeki gizliliklere tercüman olur. Gerçi, "huluk" dediğimizde akla hemen güzel ahlâk gelmekle beraber, meleke ve rûsûh esasına binaen ve hem hayrın hem de şerrin îtiyâd haline getirilebileceğine nazaran, "ahlâk-ı hasene" ve "ahlâk-ı seyyie" diye, diğer bir taksimden söz edenler olsa da , bizim burada "huluk" sözcüğüyle ifade etmek istediğimiz güzel ahlâktır.

İnsanın İctimai Sorumluluğu

Aslında böyle düşünenler, mevcut sefalet ve perişanîyetlerinin sorumluluklarından sıyrılmak için böyle tutarsız mazeretlere sığınmaktadırlar.. daha doğrusu bunlar, insan olma farklılığını kavrayamamış mütefessih ve derbeder ruhlardır. Evet, gerçek insanî ruh taşıyanlar, içinde neş'et edip geliştikleri topluma ait bir kısım sorumluluklar yüklenme mecburiyetindedirler. Böyle bir sorumluluk şuuru insanî ruhun, insanî idrakin ve insanî düşüncenin gereği; insanı bu hayatî dinamiklerle donatan Zât'ın da emri ve isteğidir. Vicdan bütün bütün tefessüh etmemiş, şuur dumura uğramamış, idrak de körelmemişse, insanın böyle bir sorumluluğa karşı lâkayd kalması düşünülemez.

İnsanın İnanma İhtiyacı ve Davranışları

İnsan, her zaman böyle arayış ve kasd peşinde olmasa da, gönlündeki inanç sistematiği, iradî-gayr-ı iradî onun bütün davranışlarını belli bir hedefe yönlendireceğinden, gayet tabîî olarak, böyle birinin hayat tarzı, üslûbu, karakteri, sosyal münasebetleri de bu iç dinamiğin rengini, şîvesini aksettirecek, keza böyle birinin sanat faaliyetlerinde, kültürel aktivitelerinde de aynı şîve, aynı eda, aynı üslûp göze çarpacaktır; çarpacaktır zira, her şeyden evvel, insanın varlık içindeki yeri, yaratılışının gayesi, faaliyetlerinin hedefi ve böyle bir gaye ve hedefin, vazife ve sorumluluğun düşündürdükleri, zamanla onun bütün benliğini sarıp kuşatacak ve onu her an en yeni, en canlı, en müessir duygularla o en üstün ve aşkın varlık karşısında bir farklılık ve faikiyete yönlendirecektir.

Bu ilk belirleyici fikir, belli bir süre sonra onun, zihnî, fikrî ve ilmî aktiviteleri üzerinde tesirini göstere göstere, onda ikinci bir tabiatın husûle gelmesini sağlayacaktır ki, bu da, onun inançlarından ibadetlerine, ahlâkından sosyal münasebetlerine, Rabbiyle irtibatından davranışlarına kadar hayatının her safhasında derinden derine kendisini hissettirecektir. Aslında insan, bu ilk belirleyici mevhibeyi inkişaf ettirebildiği ölçüde, kendi gerçek dünyasının çerçevesini de ortaya koymuş olacaktır.

İnsanın İradesine Sahip Çıkması

İrade, bir temayül, bir cehd, bir gayret, bir azim ve kararlılık olduğu gibi, sonunda şereflendirileceği cezb u incizabla da Hakk'a vuslatın en önemli vesilelerinden biridir. Cenab-ı Hakk'ın iradeye yüklediği değer sayesinde insan, azm ü cehdi ve sabr u ikdamıyla dünyada uhrevîler gibi yaşar; maddî-mânevî hazlarını terk ederek kalben tam bir târik-i masivâ hâline gelerek âdeta aşkınlığa ulaşır. İnsan, bir kere dileğini tam ve yerinde tutmaya dursun -aslında o, bunu hakkıyla başarabilir- Hak da murad buyurursa, ruh ilk adımda sıyrılır gafletten ve ulaşır "tebah" ufkuna; serer seccadesini tevbe, inabe, evbe zeminine; durur takva ve vera' soluklamaya, sıdk u ihlâsla nefes alıp vermeye; muhasebe ve murakabeyle mırıldanmaya ve derken yürür tevekkül, teslim ve tefviz zirvelerine...

İnsanın İstidatları

Hayat ve hayatla alâkalı diğer fakülteleri, Yaratıcı'nın kanun ve prensipleri çerçevesinde fethetmek, onları tanımak ve sahip çıkmak, bizler için yüce birer vazifedir. İnsan bütün meleke ve istidatlarıyla yontulmamış bir mermere benzer. Heykeltraş, hayâlindeki plâna göre mermeri kesip, biçip şekillendirdiği gibi, insanoğlu da kendi ruhunun heykeltraşı olarak eline verilen programa göre, ona ikinci bir varlık kazandırıp, vicdanındaki sırrı onun simâsına nakşedebilir. Elverir ki o, kâinat kitabına denk ve yüce hakikatin şuurlu bir aynası olan, vicdânının derinliklerindeki sırlı yazıları okuyabilsin ve yüksek bir himmetle, hep, en iyiyi, en güzeli takipten geri kalmasın: Kısa ve geçici muvaffakiyetler yerine yüksek ideâleri tahakkuk ettirmeye gayret göstere; küçük hedefler yerine, büyük maksatlar arkasında koşsun; basit düşüncelere kapılacağına, şakaklarını zonklatacak derin fikirlerle meşgul olsun; gelişigüzel şeyleri mütâlâa edeceğine, bu dünyayı ve öteleri hazırlayacak, ruhunu olgunlaştıracak ciddî eserler okusun...

İnsanın İstidatları ve Özellikleri

Evet, insanın cismâniyetini inkâr eden ruhbanlık düşüncesi ve batı stili

mistik anlayış, insanoğlu için ne kadar zararlı olmuşsa, onu sadece cismâniyet ve bedeniyle ele alan felsefî sistemler de o kadar, hatta daha fazla zararlı olmuşlardır. İnsanoğlunun müstesnâ bir yaratık olduğunu, kâinat içinde mühim bir yer işgal ettiğini ve yaratılışı itibariyle bir kısım yüksek vazifelere, dolayısıyla da değişik makam ve derecelere namzet bulunduğunu sezmek, idrak etmemek mümkün mü..?

İlimlerin her çeşidinden faydalanmaya istidâdı olan; eşyâ ve hâdiselere müdâhale kabiliyetiyle şereflendirilen; güzelliğin her çeşidini idrâk edip benimseme melekeleriyle donatılmış bulunan; lezzetlerin türlü türlüünü seçip ayırmasını bilen; ruhu sonsuzluk sevdâsıyla sarhoş, gönlü "ebed ebed!" diye inleyen bir varlık, nasıl vazifesiz ve geleceksiz olabilir ki..? Onu, vazifesiz ve mesuliyetsiz, dolayısıyla da upuzun mutlu bir gelecekte mahrum görmek, bu en şerefli varlığı diğer canlılar seviyesine indirerek, onun maddî-manevî istidat ve duygularını inkâr etmek ve ona yolların en buhranlısını gösterip dünyalarını karartmak demektir. Bilmem ki insanoğluna bundan daha büyük zulüm ve haksızlık tasavvur edilebilir mi..?

İnsanın Kazandıkları ve Hesaba Çekilme

İş; amel ve aksiyonda netice programlı olma, onu gâye-i hayâl haline getirme ve onun külfeti altına girme, hem bir ızdırap hem de -hâşâ- Allah'la pazarlık yapma gibi bir saygısızlık, iradeyi devre dışı bırakarak. neticenin harika bir yol ile harikalar kuşağında meydana geleceğini beklemek de bir kuruntu ve miskinlik kılıfıdır: Zaten Kur'ân-ı Mübin de hem de kim bilir kaç yerde 'yaptıkları şeyden ötürü', 'kazandıklarından ötürü' diyerek insanların başına gelecek iyi ve kötü şeylerin yine onların kendi amel, kendi aksiyon ve kendi davranışlarından dolayı meydana geldiğini ve geleceğini ihtar etmiyor mu? Ve kalb, akıl vicdan muvazenesinin en büyük mümessili insanlığın iftihar tablosu Ruh-u Seyyidi'l-Enam da: Kıyâmet günü kulun, henüz bir adım atma fırsatı bulamadan, ömrünü nerede tükettiğinden, bilgisini nasıl değerlendirdiğinden, malını hangi yollarla kazanıp nerelerde sarfettiğinden ve bedenini nerelerde yıprattığından sorgulanacağını hatırlatarak, sebep-sonuç, illet-mâlûl, gayret ve semere arasındaki sıkı ve sırlı münâsebeti iş'âr etmiyor mu? İslâm; kitap ve sünnetle, mü'minin dünya ve ukbâ hayatını, itikadî ve amelî durumunu, ibâdet ve ahlâk keyfiyetini tanzim ederken, aynı zamanda satır aralarında, insanın ruh, akıl, kalb, vicdan ve his dünyasına da ötelev buudlu bir dünyadan değişik şeyler

fısıldar, onun benliğinin derinliklerinde uhrevî esintiler, lâhut televvünlü duygular meydana getirerek her an onu değişik bir buudda bir kere daha ihya eder. Eder de, insan kendini Allah'a halife olma mevkiinde, eşyaya müdahale konumunda ve sünnetullah sırlarını kavrama, değerlendirme makamında bulur. Sonra da irade ve meşîet kaynaklı kâinat kitabıyla, O'nun kelâmından akıp gelen beyanını bir vâhidin iki yüzü gibi görür, hisseder.. tasavvur ve düşüncelerini, yaşayış ve davranışlarını, dünya ve ahiret mülâhazalarını arz ve semadaki muvazeneye göre dengeler.

İnsanın Kendi İç Kontrolünü Yapmasının Önemi

Afâkîlikten sıyrılıp kendi içine eğilemeyen, ruhundaki derinliklerin yanında, mahiyetindeki çukur ve boşlukları göremeyen ve her gün kendini yeniden bir kere daha inşa edemeyen iradesizler, hep mesafe almadan bahisler açsalar da iç alemlerinde sürekli yerlerinde sayar, hattâ kımıldadıkça biraz daha geriye kayarlar. Ömür boyu, gözlerini-kulaklarını, dillerini-dudaklarını, ellerini-ayaklarını kendi egolarının esaretinden kurtaramamış böyleleri, hep tutsak olarak yaşayıp tutsak olarak ölür giderler de bunun farkına bile varamazlar. Doğrusu, hayvânî tabiatlarının esiri haline gelmiş bu insanlar acınacak durumdadırlar. İnsanlığını koruyup geliştirmiş olanlara karşı sevgi ve alâka onların hakkı; berikilerine karşı gösterilecek muhabbet ve alâka da onları fena duygu ve tutkuların esaretinden kurtarma şeklinde olmalıdır. Böyle bir tavır, Allah'ın mükerrem olarak yarattığı insana karşı sevgi ve O'ndan ötürü alâka duymanın ifadesidir... ve insan sevmek için yaratılmış bir varlıktır.

İnsanın Kendini Bilmesi

Sokrates'in medresesinin alnına yazılı olduğu söylenen.. ve kendisinin de sık sık tekrar ettiği: "Ey insan kendini bil!" dünya kadar hikmete açık ilim yuvalarında bir bayrak gibi tüllendikten sonra, seyrini bizim tasavvuf mekteplerimizde sürdüren, sürdürürken de, lahut buutlu az bir değişikliklerle:"Kendi benliğinin sırlarını kavrayan Rabbini de bilmiştir" şeklini alan bu ulu söz, bilmem kaç kadirşinas yorumcu ve kaç seviyeli temsilciye rastlamıştır..? Ben sayılarının çok fazla olacağına ihtimal veremiyorum.

Kendinden habersiz kendine yetmezlerin ve kendini keşfedememiş dar

ufukların, başkalarını ve başka şeyleri bilmeleri imkânsız; onlar hakkındaki hükümleri de sathî ve tutarsızdır. Bir baştan bir başa küre-i arzın temaşası, dağların mehip ve vakur konumları, nehirlerin ebediyet duygusuyla inleyen çağlılıları, semanın her gün ayrı bir donanma gecesi gibi insanın rikkatine dokunan, onu büyüleyen en sehhâr, en baş döndürücü armonilerden daha sihirli ışık ve derinlikleri.. sonra bütün bu tenteneli perdeler arkasında sürekli bize ışıyıp duran ve vicdanlarımıza gamze çakan sonsuzluk televvünleri, gerçek manâ ve değerlerini ancak insanın derûnundaki marifet prizmasından geçirilmek suretiyle elde edebilirler. Yoksa, levh-i mahfuz tezgâhında dokunmuş şu her biri birer mücessem lafız ve manidar kelimeler mecmuası olan topyekün varlığın bir manâ ifade etmesi şöyle dursun onun kaostan farkı kalmaz.

İnsanın Kendini Muhasebe Etmesi

İnsanın, kendi kendini ledünnî yanlarıyla, iç derinlikleriyle, manâ ve rûh enginlikleriyle keşfedip tanıması, tanıyıp yorumlaması diye de ifade edebileceğimiz muhâsebe, gerçek insânî değerlerin ortaya çıkarılması, bu değerlere esas teşkil eden duyguların geliştirilmesi ve korunması yolunda bir ruh cehdi ve düşünce sancısıdır. Ancak böyle bir cehd ve düşünce sayesinde ki insan, dünü, bugünü ve yarınıyla alâkalı hayrı-şerri, güzeli-çirkini, yararlıy-zararlıy birbirinden tefrik edip gönül istikametini koruyabilir.

Evet, onun, hâl'i değerlendirip geleceğe hazırlanabilmesi; geçmişte işlediği yanlışları telâfi edip Allah nezdinde aklanabilmesi; dünü, bugünü ve yarını itibariyle kendi kendini sorgulayıp gerçek değerini bulabilmesi; daha önemlisi de Allah'la münâsebetleri açısından iç dünyasında sürekli yenilenebilmesi ancak ve ancak sıkı bir nefis muhâsebesiyle mümkün görülmektedir. Zîrâ insanın hem zaman üstü muhtevâsı, hem de zamanla mukayyet duyguları, onun kalbî ve rûhî hayatıyla ve ledünniyâtının şuûrunda bulunmasıyla çok irtibatlıdır.

İnsanın Kendini Sorgulaması

İnsanın en önemli yanlarından biri, onun kendi kendinin şuurunda olması ve kendi kendini kontrol edebilmesi olsa gerek... Ne gariptir ki, çoğumuz itibariyle en fazla ihmal ettiğimiz husus da budur.

Evet, sık sık kendini kritiğe tabi tutan kaç insan gösterebilirsiniz? Kaç insan gösterebilirsiniz ki, zaafı-kabiliyetleri, boşlukları-güç kaynakları, kaybettikleri ve kazandıklarıyla her gün bir kere daha yeniden kendini keşfediyor ve kendi derinliklerinde dolaşıyor? Muvakkat bir hayret, geçici bir tecessüsle değil, hatta fenalıklarını deşeyip kendini aşağılamak suretiyle de değil, belki, benliğini araştırma ve tanıma ihtiyacıyla, nefisini karşısındaki bir kanepeye oturtup, sonra da insafı, hâzık ve rasyonel bir hekimin hastasını muayene etmesi gibi, onu gerçekçi bir anlayışla ele alan kaç ferd gösterebilirsiniz.

İnsanın Keşfetme Gücü

İnsanoğlunun, bugünkü başarılarıyla ve eserleriyle farklı bir donanım ve imkânlarla dünyaya gönderildiği açıktır. Evet onun, kendisinden kaynaklanan onca münasebetsizliğe rağmen, bugün ulaştığı nokta ve elde ettiği muvaffakiyetlere bakılacak olursa, herhangi bir engele takılmadığı, yaptığı bazı işlerde yanlışlıklara girse de pek çok başarıya imza attığı, iradesinin hakkını yerine getirip varlığı yeniden şekillendirmeye gittiği, dünyayı imar ederek farklı bir konuma getirdiği, bilerek veya bilmeyerek, Cenâb-ı Hakk'ın, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım..." tebşiriyle anlattığı ve yeni bir vazifeliler kadrosuna işaret buyurduğu semavî ihbarına tam bir ayna olduğu ortadadır.

İnsanın Kul Olması

Bütün bunları görüp Seni bilmemek bir körlük; her yerde ve her zaman Senin lütuflarına mazhar olup Sana kullukta bulunmamak da bir nankörlüktür. Her an Seni anmak bizim için bir kulluk borcu, her lâhza ayrı bir buudda Sana koşmak ruhlarımızın ihtiyacı, Seni tanımayanlara, Sana baş kaldıranlara gönül koymak, hatta tavır almak insan olmanın gereğidir. Evet, Seni söylemeyenlerin sözünü etmemek, Seni anmayanları bütün bütün unutmak, vicdanlarımızın sesi ve kapıkulların olmamızın gereğidir.

İnsanın Maddi ve Manevi Yapısı

İnsan, bu dünyada ruh ve beden gibi birbirinden farklı iki kuvveti temsil etmektedir. Zaman zaman bu iki kuvvetin birleşip bir bütün teşkil ettikleri müşahade edilse bile, ekseriyet itibariyle, zıtları ve birinin zaferi diğerinin hezimetini netice verdiği görülmektedir. Bedenî isteklerin şaha kalktığı ve azgınlaştığı bir bünyede ruh; çelimsiz, dermansız ve cismanî arzuların âzat kabul etmez kölesi olmasına karşılık, nefsin iştahlarına baş kaldırıldığı, kalbin akla, ruhun bedene hâkim kılındığı bir bünyede ruh, binbir labirenti bir solukta aşar ve ölümsüzlüğe ulaşır.

İnsanın Maddî ve Manevî Yönleri

İnsanın fizyonomisi, anatomisi, biyolojisi gibi onun maddî, cismanî varlığına yönelik hususları âlem-i halk; irade, vicdan, şuur, his gibi manevî yönleri de âlem-i emr içinde mütâlâa edilir. Ayrıca bu dört temel rükün haricinde latife-i Rabbaniye ve onun içinde önemli birer yer işgal eden sır, hâfî ve ahfâ da yine âlem-i emr içinde değerlendirilir.

Âlem-i emri teşekkül ettiren bütün bu unsurlar, doğrudan doğruya ruhla irtibatlıdır. Bunların "seyr ü sülûk"da, bizim dünyevî hayatımız adına da, uhrevî hayatımız adına da vadettiği şeyler vardır.. ve tabî ki, bunların insana ihsan edilmesiyle birlikte, onlarla hedeflenen bir nihaî gaye, bir finalite de söz konusudur ki, insan dünya hayatında hep bu gayeye erişebilme peşinde koşar.

İnsanın Mahiyeti

İnsan denen bu en şerefli varlık, âlem-i halka bakan cesedi ve nefsi, âlem-i emre nâzır ruhu, âlem-i melekûta açık kalbi ve âlem-i ceberûta müteveccih sırrıyla -bu son buudları itibarıyla potansiyel olarak öyledir- eşi-menendi olmayan bir nüsha-yı kübrâdır. Ne var ki, bu ölçüdeki yüksek donanımına rağmen onda hem ahvâr evsâfı diyeceğimiz "sıfât-ı ruhaniye" hem de eşrâr hususiyetleri kabul ettiğimiz "sıfât-ı nefsanîye" vardır -Böyle bir taksim ruhu ve nefsi birbirinden ayrı mütâlâa edenlerce söz konusudur-. Ruhanî sıfatların da, nefsanî evsâfın da tesiri ve yönlendirmesi, haricî ef'âl itibarıyla. İtikat, niyet, azim, disiplin, kararlılık ve tabî her şeyden evvel Hakk'a teveccüh veya O'ndan i'raz etme birer tohum gibidirler ki, esbab açısından hayır da, şer de onlara bağlı olarak gelişir; genişler ve böylece insan, ya "âlâ-yı illiyyîn"e yükselir, ya da

"esfel-i safilîn"e yuvarlanır.

İnsanın Mahiyeti

İnsan, üstün yönleriyle beraber kusurları da çok olan bir varlıktır. Ona gelinceye kadar hiçbir canlı, bağrında bu kadar zıtlıkları barındırmamıştır. O, cennetlerin semâlarında kanat çırpıp pervâz ettiği aynı anda, beklenmedik inhiraflarıyla gayyalara [1] kadar da inen bir ucûbedir. Onda uçurumlaşan, bu korkunç iniş ve çıkışlar arasında münasebetler aramak da nâfiledir. Zira insanoglunda, sebepler, neticeler bambaşka bir çizgide hareket etmektedir.

Zaman gelir, bir ekin gibi durmadan yatar, kalkar; zaman olur, heybetli bir çınar görünümü arz etmesine rağmen, devrilir gider de; bir daha doğrulamaz. Melekleri, hâline imrendirdiği anları az olmadığı gibi, şeytanları utandıracak zamanları da az değildir insanoğlunun.

İstidâdında bu kadar inişler ve çıkışlar olan insan için, günah asıl olmasa bile mukadderdir. Kirlenme ârızî olsa dahi muhtemeldir. Kirlenip de fıtratını ifsat edecek olan böyle bir varlık için, af ise her şeydir. [1] Gayyâ: İçine düşenin kolay kolay kurtulamayacağı çok derin ve korkunç kuyu.

İnsanın Mahiyeti

Allah'ın sıfat, isim ve fiillerinin en esaslı bir nokta-i mihrâkiyesi, en parlak aynası, varlık ağacının en mükemmel meyvesi, bütün kâinatın özü, usâresi sayılan insan; muhteva derinliği ve iç zenginliği itibarıyla bütün mükevvenâta denk, damla görünümünde bir derya, zerre çerçevesinde bir güneş, nokta ölçüsünde koca bir kasîde ve tırnak kadar haliyle bütün bir varlığın atlası, en belîğ hutbeler istiâbında inkişafa açık bir kelime-i câmia ve bir sırr-ı ilâhîdir.

İnsanın Mahiyeti

İnsan mahiyetinde, suret de, can da kalp cevherinin terkisine bağlanmış birer arazdan ibarettir. Aslında suretin de, canın da hâiz bulundukları kıymet tamamen kalpten kaynaklanır. Akıl, en kalıcı eserlerini hep kalp atmosferinde öregelmiştir ki; kalbin ilhamları dört bir yandan dimağı kuşatınca, mantık ve

muhakemeye bağı bütün yalancı mumlar söner, sadece ve sadece yağı, fitili öteden, o gönöl çerağı par par yanmasını sürdürür.

Havası-suyu her zaman sonsuzdan gelen gönöl pınarında, sürekli bembeyaz "âb-ı hayat"lar çağlar. Ziyası, rengi ötelere kalb fânusu etrafında, her zaman kelekler gibi rûhâniler pervane döner. Böyle bir âb-ı hayat çeşmesine ulaşabilenler, Hızır'la aynı yeşillğe seccade sermiş sayılırlar; bu fânusu gözbebeklerinin içine alanlar da, bir daha o ılık kaynağından ayrılmayı düşünmezler.

İnsanın Mahiyeti ve Güzelliğı

İnsanın kendisi ise, bütün bu güzelliklerde âdeta son nokta gibidir; evet heykeli-hendese, maddesi-manâsı, fiziğı-metafiziğı, düşüncesi-aksiyonu, aklı-ımanı itibariyle insan, -eskilerin ifadesiyle- tam bir nüsha-i kübrâdır. Hz. Ali'nin dediğı gibi, "Avâlim onda pinhandır, cihanlar onda matvîdir ve onun mahiyeti meleklerden de ulvîdir." Zerrede güneşi göstermek, damlada deryayı duyurmak, çamurdan, balçıktan yaratılmış bir varlığı meleklerin mihrabı hâline getirmek hangi hikmete bağlanırsa bağlansın, insanın, İlâhî sırları çözmek üzere bir şifre, bir anahtar olarak yaratıldığı açıktır.

İnsanın Manevi Yönü

Bunun bir adım ötesinde, vicdan mekanizmasını harekete geçirip iradesinin hakkını vererek, kalb ve ruhun hayat derecelerinde seyahatler tertipleyip, mânevî zevkler yudumlayan kâmil insanların durumları söz konusudur ki, işin gidip böyle bir mazhariyete dayanmasındaki mânâyı kestirmede zorlandığımı ifade etmeliyim. Potansiyel değerlerini inkişaf ettirip bu zirvelere ulaşan insan için denecek bir şey varsa, o da ifadenin Âkifçesiyle şöyle olmalıdır: "Onun mâhiyeti hattâ meleklerden de ulvîdir/Avâlim onda pinhandır, cihanlar onda matvîdir."

Şimdi acaba, bunca mevhibe ve mazhariyetlerle şereflendirilen insandan beklenen nedir? Bence asıl önemli olan da işte budur. Böyle bir konu üzerinde durulur ya da durulmaz, o ayrı mevzu; ama keşke, insan olmaya terettüp eden böyle önemli bir sorumluluğun şuurunda olabilseydik..!

İnsanın Manevi Yönü İtibariyle Vahiy ve İlham

Vahiy ve ilham, insanoğlunun melekî yanını ve fizikötesi derinliklerini işaretlemektedir.

Ona (Âdem) Ben kendi ruhumdan üfledim." (Hicr/29; Sa'd, /72) mantukunca Âdem (alâ Nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vetteslîmât)'in hilâfetle serfiraz kılınması, esbab-ı mâneviye plânında böyle bir nefhaya bağlı olduğu gibi, Allah, âlem-i emirden olan ruhu (vahyi) kullarından dilediğine indirir." (Gâfir/15) mazmununca, o aynı zamanda maddî-mânevî bir vesile-i hayattır.. evet ruh, hayatın biricik unsuru olduğu gibi, vahiy de insanlarda hayat-ı mâneviyenin en önemli vesilesidir. Hazreti Âdem (alâ Seyyidinâ ve aleyhissalâtü vesselâm)'in şahsında insanoğlu bu iki nimetle de payidar kılınmış, yani Âdem ve evlâtları, ilk nefha-i insaniye ile potansiyel halife yapılmış, sonra da bir kısım müstaidlerin vahiy ve ilhama mazhar kılınmasıyla kimileri nübüvvetle, kimileri de vilâyetle şereflendirilmişlerdir. Burada şöyle bir tevcih ve taksim de söz konusudur: Bu ilâhî nefha ile birinci derecede madde, insanî ruhla şereflendirilmiş; ikinci derecede vahiy ve ilham unvanıyla ifade edilen bu nefha sayesinde, insan tabiatı fena ve kötü huylardan arındırılarak, mehâsin-i ahlâk ile hakikî insan olmaya yönlendirilmiş; üçüncü derecede de bu seviyedeki insanlar, hususî tevcihlerle, ruhların uçtuğu âlemin üveykleri hâline getirilmişlerdir.

Bu itibarla da denebilir ki, vahiy ile beslenmeyen nesillerin kâmil mânâda hayat-ı insaniyeleri söz konusu olmadığı/olamayacağı gibi, ilhamla köpürmeyen sînelerin de hakikî mânâda hilâfetle (yeryüzünde eşya ve hâdiselere müdahale imkânıyla Allah'a halife olma) serfiraz kılınmaları bahis mevzuu değildir. Aslında, insanların kalbî ve ruhî hayatları adına vahiy "olmazsa olmaz" bir esas; ilham ise, değişik asırların, değişik toplumların idrak seviyelerine göre onu açan, müphemâtını açıklayan ve mücmel yanlarını tafsil eden, muhtelif çağ ve muhtelif coğrafyaların ihtiyaçlarına karşı lütuflar tecellîsi şeklinde hususî bir teveccüh ve feyezândır. Kur'ânî renk ve desenle esip gelen, gerçek değerini Kur'ân ve Sünnet muvafakatına bağlayan; susarken kendi sınırlarında kalıp, Kur'ân'a saygıdan dolayı susan, konuşurken de O'nun referans çerçevesi içinde kalan; ama kat'iyen vahyi kendi hesabına konuşturmayan bu çok önemli menbâ, objektif ve zarurî bir bilgi kaynağı sayılmasa da, her zaman erbabı nezdinde bir "menhelü'l-azbi'l-mevrud" hizmeti göregelmıştır.

İnsanın Önemi

İnsan, her felsefî ve ilmî görüşün temel mevzuudur. O hesaba katılmadan ne bir felsefe yapmak, ne de ilimlere geçmek mümkün değildir. Fiziğiyle, metafiziğiyle ilimlere mevzu odur ve onun dışındaki her şeyin, onunla münasebeti nispetinde bir ağırlığı ve kıymeti vardır.

İlimler kol kol onun etrafında kümelenir ve onun çeşitli yönlerinden bahisler açarlar. Kitaplar ona koşar, onunla dolar ve etrafa nur saçarlar.

İnsanın Önemi ve İlmin Fonksiyonu

İnsanoğlu, kulak ardı edilebilecek kadar ehemmiyetsiz bir varlık değildir. O, varlık adına sözü edilen her şeyin merkez noktasını tutmakta, önünde ve üstünde başkalarına yer vermeyen, Yaratıcı'nın gözdesi müstesna bir yaratıktır. Kâinatları var eden Zât, onu, varlığın özü, hülasası ve gayesi olarak yaratmıştır. Böyle bir mevkide yaratılan insanın gayesi de, Yaratıcısını arayıp bulmak, varlığına gaybî ve uhrevî derinlikler kazandırmaktır.

Bu noktada ilme düşen vazife ise, insanın gözünden perdeyi kaldırıp ona gerçeği göstermek ve onu yeni tefekkür ufuklarına doğru seyahate hazırlamak olacaktır.

Bu sayede, ilmin bütün buluş ve tespitleri, insanoğlunun ruhunda, ötelere doğru uzayıp giden birer merdiven haline gelecek ve her gün ayrı bir iman şuuru, ayrı bir ibadet aşkıyla şahlanan talihli ruhlar, bu merdivenle, cismaniyetin dehlizlerinden kurtulacak, zaman üstü hüviyetlere ulaşarak bütün zaman ve mekânların üstünde Sonsuz'la hemdem olacaklardır.

İnsanın Sabırsızlığı

Ah, aceleci insan! Sabırsızlık gösteren sadece sensin. Sensin, eşya arasındaki tertibe riayet etmeyen! Sensin, yükselirken mesafelere tahammülü olmayan ve tırmanmada birkaç merdiveni birden atlamak isteyen! Sensin, sebepleri gözetmeden netice bekleyen! Sensin, olmayacak kuruntulara gömülerek hayâlden sırça saraylar kuran! Sonra da yalancı vehmin ve aldatıcı ümniyelerin

altında tükenip giden! Sensin, düşünmeden konuşan, konuştuklarına pişmanlık duyan ve birbirini takip eden pişmanlıklardan ders almayan, uslanmayan! Bir bilsen; bu halinle, ne kadar sevimsiz ve ne kadar uğursuzsun..! Keşke, her biri belîğ bir hatip ve her biri bir dil olan çevrendeki hâdiselerden ders alarak, eşyâ arasında bulunan tertibe riayet etmeyi; sebep ve neticelerin hakkını gözetmeyi ve hayâlinle değil; imanın, azmin ve iradenle var olmayı bilseydin...!

Sen, sabrettiğin kadar var ve Hakk'ın katında da sabrın kadarsın. Kitabı'nın güzel diye parmak bastığı en güzel haslet ve en güzel huyları, ârızasız ve ara vermeden yaşamadaki sabrın ve azmin kadar... Ve çirkin diye tespit ettiği sevimsiz şeyler karşısında da dayanma gücün ve sebatın kadar...

İnsanın Şer ve Hayır Tarafları

Gerçi o bazen, meleklerin keşif ve müşahade yoluyla ileri sürdükleri fesat endişesini doğru çıkardığı da olmuştur; ama, böyle kısmî şerlere karşı, onunla gerçekleşen geniş, kalıcı ve cennet neticeli hayırların sayısı da az değildir. Evet, onun dünyasında nisbî fenalıklara karşı her zaman izafî hayırlar da devam ede gelmiştir. İnsanlığın ayları, güneşleri sayılan salih kullar, evliyâ, asfiyâ ve enbiyâ ile, bir kısım kötülöklere, fenalıklara mukabil; hayırlar, güzellikler de her tarafa yayılmış, her yanda yaşanmış ve Allah'ın insana emanet ettiği hilâfet mührünün hakkı, hususiyle de yaratılış gayesinin şuurunda olanlarca kat katıyla edâ edilmiştir. Yaratılış esprisini kavramış bir mü'min, farklı yaratılışıyla mütenâsip farklı düşünce, farklı inanış ve farklı davranış sorumluluğuyla -ki beklenen de odur- bu âleme gönderildiğini anlar ve tavırlarını ona göre ayarlar. Böyle davranması gerektiği insanın zahirî ve batınî donanımından anlaşıldığı gibi, Kur'ân'da onun gerçek kıymetiyle tavırları, davranışları arasındaki münasebetin sık sık vurgulanmasından da anlaşılmaktadır.

İnsanın Tabiatı

Ondaki bu televvün; daha yaratılırken her şey olmaya müsâit ve "a'lâ-yı illiyyîn" den "esfel-i sâfilîn"e kadar hem nâmütenâhî yükselmelere hem de korkunç alçalmalara açık hususî fitratında.. ve mahiyetine hem ruhânîlik hem de nefsânîlik nüvelerinin yerleştirilmesinde; dolayısıyla da, insan tabiatının ezeliyet hedefli ve peygamber yörüngeli bir gayeye yönlendirilebilmesinde veya

yönlendirilemeyeşinde.. ruhundaki insânî cevherlerin idrak edilişinde veya edilemeyeşinde.. özündeki potansiyel gücün sezilip değerlendirilmesinde veya değerlendirilemeyeşinde.. ledünnî derinlikleri araştırılırken kalbin katmanlarına inilişinde veya inilemeyeşinde.. iradenin hakkının verilişinde veya verilemeyeşinde.. şuurun perde arkası sırlarının sezilişinde veya sezilemeyeşinde.. hissin mâverâilîğe yönlendirilişinde veya yönlendirilemeyeşinde.. vicdan mekanizmasının işleyiş keyfiyetinin bilinişinde veya bilinilemeyeşinde aranmalıdır.

Hayatlarını ruhun enginliklerinde, kalbin derinliklerinde ve her zaman vicdan eksenli sürdürebilenler, yer yer tabiatlarının bir yanındaki tümseklere, fitratlarının çevresindeki dikenlere takılsalar da hep "a'lâ-yı illiyyîn"e doğru yürürler. Bütün ömürlerini beden ve cismaniyetin mahbesinde geçirenler ise, bir girdâbın etrafında dönüyor gibi, her an biraz daha gayyâlara gömülür ve hep "esfel-i sâfilîn" e doğru sürüklenirler.

İnsanın Tabiatı ve Nefsine Düşkünlüğü

Aslında, peygamberler müstesna, insanoğlu hiçbir dönemde melekler gibi sürekli müstakîm kalamamış, nefis ve hevâsı karşısında kıvamını koruyarak her zaman dimdik duramamış ve irtifâ kaybetmeden hep yüksek uçuşlarını devam ettirememiştir. Onun, Hak'la münasebetlerini rûhânîlerle atbaşı götürdüğü aynı anda, ervâh-ı habîse ile en pes şeyleri paylaştığı, nefsânî arzuların önünde hazan yemiş yapraklar gibi sağa-sola savrulduğu ve cismâniyetin çekim alanına girerek gidip baş aşağı bir yere kakıldığı hiç de az değildir. Aslında, bunun garipsenecek bir yanı da yoktur. Onca gayret ve temkine rağmen, bugün dahi çok yakınımızda bulunan bazı kimselerin inhiraflarından, her zaman içimizi kanatan değişik münasebetsizliklerinden, Hakk'ın çiğnenmesi karşısında vurdumduymazlıklarından, yaramaz düşünce, yaramaz söz ve yaramaz tavırlarından şikayet etmiyor muyuz.! Hem de bunca aydınlanma, bunca eğitim gayreti ve bunca caydırıcı müeyyidelere rağmen...

İnsanın Tevekküllü Davranması

Evet o, bir yandan hilâfet vazifesini yerine getirme uğrunda, aklî, kalbî, ruhî, hissî bütün melekelerini harekete geçirerek her türlü tasavvuru aşkın bir

performans sergilerken, diğerk yandan da, sorumluluğu kapsamına girmeyen neticeler konusunda olabildiğine mütevekkil, teslimiyet içinde, yeni hamleler peşinde, alternatif oluşumlar adına ümitlerle dopdolu ve hep Allah'la irtibat peşindedir.

İşte gerçek mü'min ve tam bir hakikat eri örneği! Bu çizgide niceleri gelip gitmiş ve geçtikleri yerleri cennetlerin koridorları haline getirmiş.. ve niceleri de bu yollarda Hakk'ın vadettiği günlere doğru yürüyorlar. Gelip geçenler de, yollarda onları takip edenler de kendilerine ait özelliklerin kahramanları olarak yaşadılar ve yaşıyorlar. Küçük bir menfezle bile bu imtiyazlıları temâşâ etmek epey zaman alacak.. onlar ve siz müsaade ederseniz; bu konuyu başka bir zamana bırakalım.

İnsanın Yaratılış Gayesi

İnsanoğlu, Yüce Yaratıcı'nın halifesi olarak büyük işler başarmak ve değerli eserler ortaya koymak için dünyaya gönderilmiştir. O, bu mükellefiyetin şuurunda ise, eşya ve hâdiselerin içine girecek, onlara müdahale edecek, her gün başka terkip ve başka tahlillerle, yeni yeni sanat eserleri ortaya koyacak.. bütün bunları yaparken de her lahza, irâdesinin simasında Hakk'ın sonsuz irade ve kuvvetini sezecek ve şükranla iki büklüm olacaktır.

Bu yüce vazifeleri görebilmesi için gerekli olan şeyler ise, ona çok önceden verilmiştir. İnsanlığa yükselmek için irade ve heyecan; kâinat ve içindekileri tanıyıp sevmek için merak ve güzellik aşkı; dürüstlük ve adâlet için vicdan; varlığa alâka duymak için kalb; bu lütûfları yerinde kullanma ve belli bir ölçüde, iyiyi kötüden ayırdedebilmek için akıl; nihayet, bütün bu işleri yanılmadan, arızasız görebilmek için de vahyin aydınlatıcı tayflarıyla pırıl pırıl bir atmosfer...

İnsanın Yaratılış Gayesi Kulluk

Yüce Yaratıcı Kur'ân'da: "Ben cinleri ve insanları başka değil, (Beni bilip) Bana kullukta bulunsunlar diye yarattım." diyerek, insan olarak yaratılışın, hilâfete mazhariyetin, farklı donanımın en önemli gâyesini vurgulamaktadır. Böyle bir ilk hatırlatma, hem önceki nimetlere karşı bir umumî sorumluluk ve teşekkür çağrısı hem de hilâfet vazifesinin temel yörüngesini nazara verme

adına önemli bir tembihtir.

İnsanın Yorumlama ve Şekillendirme Gücü

Her insan, şöyle veya böyle ortaya koyduğu bir eserde, hemen her zaman kendini, kendi duygularını, iç zenginliğini, yorum kabiliyetini ve tefsir ufkunu sergiler ki bu, aynı zamanda hem varlığı ve tabiatı, hem de varlık ve tabiatın mâverâsını bir iç sezi prizmasından geçirerek, yeni bir çerçevede temâşâ edeceklerin müşahedesine sunmak demektir. Hakk'ın, Kendi eserlerini, ışıkla, renkle, manâ ile, muhteva ile resmederek, Kendini tanıtip sevdirmek, Kendine ulaşmaya vesile yapmak için hazırlayıp vicdanlarımızın önüne serdiği gibi, bizler de, O'nun izni dairesinde, varlığa müdâhelede bulunma, bedîi zevkimize göre onu yeniden şekillendirme sorumluluğuyla bu dünyaya gönderildiğimizden, ortaya koyacağımız eserlerimizle, bir yandan kendi şuur, kendi idrak ve kendi hislerimizi ifade ederken, diğer yandan da, varlık, eşya ve insanın yaratılmasıyla anlatılmak istenen ledünnî gerçeklere tercüman olma durumundayız. Bu konuda, kâinat da, hâdiseler de, meşk edilmek, kopyası alınmak için en iyi örnekler sayılırlar. Ancak, örnek ne kadar mükemmel olursa olsun, yine herkes duyup değerlendireceği objeleri, kendi istidadı çerçevesinde resmedecek, seslendirecek ve yorumlayacaktır. Charles Lalo, estetikle alâkalı bir mülâhazasında: "Güneşin battığı sırada gurupla meydana gelen o müthiş tablo, bir köylünün zihnine hiç de estetik olmayan akşam yemeği düşüncesini getirir; bir fizikçinin aklına ise, ne güzel ne de çirkin, sadece doğru yada yanlış olması muhtemel bir işin analizi düşüncesini uyarır. Bu itibarla, güneşin batması, sadece güzelliği hisseden insanlar için güzeldir" der. Evet, varlığın bağrına serpiştirilmiş güzellikleri de ancak, Hakk'ın duyurmasıyla duyan, anlatmasıyla anlayan gönül erleri görür. Zira onların gören gözleri de, duyan kulakları da, hisseden vicdanları da her zaman ötelerin renkleriyle tülленir. Bir marifet eri, bu mazhariyeti şu üç-beş kelime ile ne hoş ifade eder:

Kendi hüsnün hûblar şeklinde peyda eyledin,
Sonra dönüp çeşm-i âşıktan temâşâ eyledin.

İnsanın Zekası

Hayatı için gerekli olan her şeyi celp etmede, zararlı her şeyi de defetmede,

basiret ve zekâsıyla; irade ve aklıyla, icat ettiği şeyleri kullanacak ve bunlarla ferdî ve insanî dünyasını.. huzur dolu insanî dünyasını kuracaktır. Sonra da meydana getirdiği eserleri, gönül ve fikir dünyasında kurduğu, yaşattığı değerleri gelecek nesillere bırakacaktır.

Böyle yapacaktır; zira o, sadece içinde bulunduğu ânı yaşamamaktadır. Geçmiş ve gelecek zamanlar, onun nazarında diri ve mevcudiyetinden birer parçadırlar. Onun içindir ki, geçmişten bugüne tefekkür ve ilim hayatımıza hizmet edenler, sa'y ve gayretlerinin semerelerini bizzat görmemelerine rağmen, fütur getirmemiş ve nemelâzımcılığa düşmemişlerdir. İnsanlık için çalışmış, didinmiş, ilim ve kültür adına yığın yığın miras bırakmışlardır. Eğer böyle olmasaydı, bugün yeryüzünde ne ilimden, ne de medeniyetten söz etmek mümkün olmayacaktı.

İnsani Değerlerden Uzaklaşma

Toplum olarak bir hayli zamandan beri arzularımızın esiri ve nefislerimizin de köleleri olduk.. ve pek çoğumuz itibarıyla, bugün hep şeytanın dürtüleri ile oturup kalkıyor, herkese karşı rahatsızlık duyuyor ve herkesten rahatsız oluyoruz. Bu şekilde davranmakla da -farkına varalım varmayalım- hızla insanî değerlerden uzaklaşıyor ve iç dünyamızda sürekli krizler yaşıyoruz. Evet, pek çoğumuz itibarıyla, birer sevgi otağı olan gönüllerimize, kötülük duyguları gelip taht kurdu. Ruhlarımızı nefret ve düşmanlık hisleri sardı. Artık birbirimizi sevmiyor, kucaklayamıyor ve hoş göremiyoruz. Otağını hep harâbelere kuran baykuşlar gibi, yıkıp dökmekten ve harâbeler görmekten âdetâ zevk alıyoruz. Herkese ve her şeye hücum ediyor, korkunç bir hırsla hep tahrip peşinde koşuyoruz. Allah'a, ülkemize, insanlara saygısızlık ediyor ve affedilmeyecek günahlara giriyoruz. Hattâ bazen, bütün bu yaptıklarımızın, bir hizmetmiş gibi alkışlanmasını bile bekleyebiliyoruz. Şimdilerde güneş her gün bir zulüm, bir tecavüz, bir haksızlık ve bir hezeyan üzerine doğuyor. Geceler de hep karanlık geçiyor. Âdetâ bir günah toplumu olmaya azmetmiş gibi bir halimiz var. İnsanî duygularımız, nefsânîliğin çok çok gerisinde; hissîliklerimiz, mantık ve muhakemelerimizin önünde; sevgi ve hoşgörü de, düşmanlıklarımızın kanlı hançerleri altında paramparça. Peşin hükümlerle mahkûm ettiğimiz insanların hadd ü hesabı yok. Ne zaman ne yapacağımız, kime küfredip kimi hakarete boğacağımız belli değil. Müstatil bir cinnet içindeyiz ve toplumsal bir şizofreni yaşıyoruz. Zulme doymuyor, tecavüzden utanmıyor ve sürekli günah işliyoruz.

İnsani Değerlerden Yoksun İnsanlar

Bu kâbil mülâhazalarda, daha ziyade mahiyetindeki insani değerleri, birer sefalet unsuru haline getiren kimselerin iç dünyaları resmedilmek istenmiştir. Eğer insanlar, sık sık şemâillerini yaratılış gayelerine, sîretlerini de sûret çerçevelerine göre gözden geçirip gaye ile hâl, muhteva ile şekil farklılığını gidermeye çalışmazlarsa, Râbia Adeviye'nin ve Mark Orel'in gördüğü şekilde müşahade edilmeleri ihtimalden uzak değildir.

Bazen de, bu insanlar arasında, dışı muntazam, içi oldukça perişan ve derbeder kimselerle de karşılaşırız ki, bunlar da ayrı bir türü temsil ederler. Bir düşünür bunları, caddeye bakan yanı ve arka tarafı birbirinden farklı binalara benzetir. Bu binaların ana yola bakan cepheleri temiz, güzel, görkemli ve göz alıcıdır; ama, arka tarafları kirli, perişan, bakımsız ve tiksindiricidir. Cadde tarafından baktığımızda ona "iyi" der ve değerler üstü değer veririz. Arka tarafını gördüğümüzde de biraz önce göklere çıkardığımız bu binayı yerin dibine batırırız. İnsanlar içinde de böyleleri vardır; onları tek yanlarıyla ele aldığımızda hep yanılırız; yanılır da bazen göklere çıkardığımız birisi için bir müddet sonra arz üzerinde bile yer bulamamanın darlığına düşeriz. Aslında her zaman iyi kabul ettiğimiz kimselerin çok fena yanları, fena saydıklarımızın da çok iyi tarafları bulunabilir. Önemli olan onu, olduğu gibi görüp, iyi yanlarıyla bir yere oturturken, arka cephesini de mahiyetine uygun hale getirme gayreti içinde bulunmamızdır.

İnsani Değerlere Dönüş Mukavelesi

Onu, potansiyel insanlıktan hakikî insanlığa yükseltecek terbiye, mutlaka lâhut ufuklu ve mevhibe eksenli olmalıdır.. evet bizim kültürümüz, bizim meşcereliğimizdeki güllerle, bizim ruh ve mânâ köklerimizin usâreleriyle beslenmelidir ki, ma'serî vicdan ve tarih şuurundan tepki gelmesin.. içtimâî mukavele de çağın şartlarına göre ve en ileri seviyedeki hak, hürriyet mülâhazaları çerçevesinde gerçekleştirilmelidir ki; toplumun değişik kesimleri teâruzların-tesâkutların ağında ve çelişip nötrleşmeler fâsit dairesinde güç ve kuvvetini, itibar ve kıymet-i hükmiyesini yitirmesin... Buradaki mukaveleden maksat, alt tarafı mütekâbil imzalarla süslenmiş bir toplu sözleşme senedi değil;

buradaki mukavele, insânî değerlere uyanmış vicdanların, hak ve hürriyet mefhumlarına saygıları ve hakikate karşı olan sevgileriyle irtibatlı ve sınırlı bir mukaveledir.

Bu sözleşmenin sınır ve çerçevesini, ferdin kalbî yapısı, rûhî enginliği, inançları ve inandığı şeylerin, onun tabiatının bir yanı haline gelmesi belirler. Bu açıdan da, herkesin vicdânî mukavelesi, onun insânî seviyesiyle eşdeğerdedir. Kalbî ve ruhî hayatı itibarıyla cismâniyetini aşmış olgun fertlerin meydana getireceği bir toplum, nizam örneği bir toplumdur. İnsanlık âlemindeki böyle bir nizam, topyekün varlığı içine alan evrensel âhengin de bir buudu olması itibarıyla kalıcı ve istikbal vaat edicidir.

İnsani Değerlerimiz İslâm ve İman Kaynaklı

Bu itibarla da, günümüzde insani değerleri, zannediyorum bir kere daha gözden geçirmek icap edecektir.

Evvela, bizi biz yapan kaynaklarımız ve temel düşüncelerimiz, insana saygıyı emretmekte ve ona değerler üstü değer vermektedir.. değer vermekten de öte, insanı eşref-i mahlûk tahtına oturtarak, onun iradesini, haklarını ve hürriyetlerini selamlamakta ve onun dünya ve ukbâ mutluluğunu bir dantela gibi bu dinamikler üzerinde örgülemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Evet İslâm, insanı; imanı, marifeti, muhabbeti, aşkı ve ruhanî zevkleriyle, bir mânâda meleklerin dahi önünde görür ve onu sevmeyi Yaratan'la münasebetin önemli bir ifadesi bilir.. ve tabii ona karşı saygısızlığı da sahibine karşı ciddi bir hürmetsizlik telâkki eder. Bu itibarla da bizim en başta yapmamız gerekli olan şey, insanoğlunun elinden alınan değerleri yeniden ona iade etmek ve bu değerleri ebed-müddet koruyacak nesiller yetiştirmek olmalıdır.

Sâniyen, cemaat düşüncesi de çok önemlidir. Her ferdin, şahsî duygu, şahsî düşünce ve hissiyatını yüksek bir idealin emrine vererek, onun etrafında aklî, mantıkî, kalbî, ruhî birleşme mânâsında bir cemaat düşüncesi. Aslında hakiki mânâda bir ahlâkîlik veya ahlaklık de, ancak dört başı mamur böyle bir cemaatin ferdi olmakla ortaya çıkacaktır. Toplumdan kopuk olan münzevilerin ahlâkîlik veya ahlaklıklarından söz edilemez. Kaldı ki, toplum içinde bulunup ve toplu yaşamaktan kaynaklanan bazı olumsuzluklara katlanmayı İslâm cihad saymıştır. Zaten, gerçek bir ahlâk toplumu da, herkese kendi ihtiyarıyla

dünyevi" ve uhrevî mutluluk vadeden ve kendi iradeleriyle bir mefkûreye teslim olan topluluktur. Böyle bir toplum içinde, imanın birleştiriciliği, aşkın eriticiliği, gayenin yüceliği, ego kaynaklı olumsuzluklara yol vermez ki, kaynağı egoizme olan ahlaklık o bünyede boy atıp gelişsin.

İnsani Değerlerimizi Unuttuk

Son birkaç asır var ki, bütün bütün olmasa bile biz, toplum olarak bu yüksek insanî değerlerden bir hayli uzaklaştık. Milli düşünce ve karakterimizde üst üste kırılmalar oldu. Bizi biz yapan inançlarımızın, düşüncelerimizin çehrelerinde renk atmalar, matlaşmalar, hatta bazılarımız itibarıyla kirlenmeler görülmeye başladı. O eski güleç ve gökçek yüzlerin yerlerini, abus, şikayet edalı, somurtkan; çok defa kinle, nefretle moraran ve öfkeyle kızaran simalar aldı. Sanki bir zamanlar, o olabildiğine canlı, neşeli, sımsıcak ve herkese açık bu incelerden ince millet fertlerinin yerini özü, usaresi ve ruhu itibarıyla karbonlaşmaya yüz tutmuş fevkalade sert, kaba, kırılğan, insan görünümünde bir kısım cisimler almıştı.

İnsani Değerlerimizle Yeniden Toparlanmak

Bir kısım yobazca düşünceler, yürüdüğümüz yolları yürünmez birer patika hâline getirse de, hâlâ her tarafta salınıp duran yeşillikler, gönüllerimizde yol yürüme heyecanı uyaran yol arkadaşları, insanî duygularıyla diyaloga açık sîneler; el sıkışmasını, kucaklaşmasını ve etrafına tebessümler yağdırmasını devam ettiren gönül insanları; günahını bilen vicdanlar, hatalarına pişmanlık duyan ruhlar, geleceği mantık ve muhâkeme üzerine bina etmek isteyen dimağlar mevcudiyetlerini devam ettirdikleri sürece, ruhumuzun sarsılan sistemlerini yeniden derleyip toparlayacak ve "yeni baştan" deyip herkesi sevmeye devam edeceğiz.

Şimdilerde hemen her yanda duyulan o sun'î ağıtların, solgun nefeslerin pörsüttüğü duygular, düşünceler, mevsimi gelince yeniden canlanacak ve her yanda bir kere daha bahar nârâları duyulacaktır.

Ben bunca yıkılış, kırılış ve dökülüş karşısında imanımın gereği olarak bir gadr u efgânı, bir azim ve diriliş duygusunu dile getirmeye çalıştım. Beklentilerimin, Hz. Kâdiyü'l-hâcât dergâhında birer dua yerine geçeceği ümidini besliyorum.

İnsani Değerlerin Kazandırılması

Temelinde, her şeyin maddeye dayandırıldığı böyle bir dünyada, hakiki insan ve insanî cemaatler yerine, bir hayvan topluluğu, bir cismaniyet ve beden insanlığının ikâme edilmesi, insanî değerler ve hak mefhumunun unutulması tabîî ve kaçınılmaz olur. Oysaki insanlığın mutlu geleceği, hakka gereken değerlerin verilmesine; onun, bâtılın savletinden kurtarılmasına; hürriyet anlayışının sınırlandırılmasına; düşünenlerin, çalışanların, başkaları için yaşayanların ve hayatlarının meyvelerini milletlerine armağan edip bir garip gibi bu dünyadan göçüp gidenlerin hürriyetlerine arka çıkıp, onları "ilelebet" yaşatmakla mümkün görülmektedir.

Evet, artık bizler, bedenî hazlarının esîri ve alçaltıcı duygularla her gün biraz daha sefilleşen çehreleri görmek istemiyoruz. Bizler, hakka esir olmakla, vicdanında huzura ermiş ve zâlimlerin karanlık ve şâibeli işlerinden uzak kalabilmiş, nâsiyesiyle semâvî güzellikleri aksettiren, temiz sîmâları görmek istiyoruz. İnanç ve ümîdin, hizmet ve sevincin, sevgi ve insanlığın rengârenk birer çizgi hâlinde billûrlaştığı bu çehreleri, mesut ülkenin koruyucu melekleri sayıyor ve alkışlıyoruz.

Sonsuzluğa doğru aka aka durulmuş, talihine şükran hisleriyle tebessüm eden ve deryada mâhînin, sahrada âhûnun diliyle bütün güzelliklerin kaynağı, Yaratıcı'yı araştırıp soran, ebed bezmiyle kendinden geçmiş bu hakikat erleri ne mübecceldirler!..

İnsani Münasebetlerin Kaynağı

Bütün insanî münasebetler bu çerçevedeki mânâ ve muhteva üzerine kurulur ve hep onların üzerinde cereyan eder. İnsan olduktan sonra, kadın olsun erkek olsun, genç olsun ihtiyar olsun, siyah olsun beyaz olsun herkes muhteremdir, masûndur ve dokunulmazlığı söz konusudur; İrzına el uzatılamaz, malına tecavüz edilemez, yurdundan-yuvasından çıkarılamaz, hürriyeti elinden alınamaz, inançlarını yaşaması engellenemez; dahası kendisinin bile kendine karşı bu olumsuzlukları irtikap etmesine müsaade edilemez ve Allah tarafından kendisine bahşedilmiş bu insanî değerleri zedelemesine fırsat verilemez; verilemez zira o, bütün bu değerlere emaneten mâliktir. Gerçek mülk sahibi ise

Allah'tır. O sadece bu emanetleri O'na karşı korumakla mükelleftir. Oyle ki o, kendine tevdi edilen bu emanetleri hep gözleri gibi aziz bilecek.. kılına bile dokunmayacak ve dokundurmayacak.. gerekirse o uğurda savaşacak ve ölecektir. "Kim malı uğrunda ölürse o şehittir, kim canı uğrunda ölürse o şehittir, kim yakınları uğrunda ölürse o şehittir ve kim yurdu-yuvası uğrunda öldürölürse o da şehittir" buyuran Söz Sultanı, insana ait bu önemli hakların dokunulmazlığını vurgular ve yaratılışı itibarıyla insanoğlunun bu fâikiyet ve üstünlüğünü ortaya koyar. Şimdilerde insanlık böyle bir anlayışın neresinde? Zannediyorum böyle bir konu bu makalenin çerçevesini aşar.

İnsanlara Gönülden ve İçten Yaklaşmak

Biz, bir sürü garip, yıllardan beri gönüllerimizde hep bu enginliği duymaya çalıştık; insanları bir kısım farklı sâiklere bağı dış yüzlerindeki hırçınlıkları ile değıl, iç âlemlerindeki o lâhûtî genişlikleri, o canlı sükûnetleri, o aktif âhenkleri ve her zaman iyileşmeye açık yanları ile görmek, kabul etmek istedik. Daha başka türlü düşünmemiz de mümkün değıldir; zira Müslümanlığın âmir hükümleri de bunun böyle olmasını gerektiriyordu ki, bu, aynı zamanda onun evrenselliğinin ifadesiydi. Biz de, her zaman onu böyle duymaya, böyle hissetmeye ve bütün mülâhazalarımızı onun bu esprisine bağlamaya çalıştık. Öyle ki, bir yandan kendi dinimize, kendi hayat felsefemize sımsıkı sarılırken; diğeryandan da başka dînî telâkkilerin, felsefî görüşlerin mevcudiyetini birer realite olarak görüp, "herkesi kendi konumunda kabul ve herkese saygı" sloganıyla sürekli beraber yaşamanın yollarını araştırdık. Bu temel felsefeye bağılılık sayesinde de hiç kimseyi, din, iman, mezhep ve düşünce farklılığı gibi hususlardan ötürü hor görmedik.. incitmedik.

İnsanları İmana Davet Etmek

Bu kudsîlerin asıl vazifelerine gelince, o da insanları küfür ve dalâlet karanlıklarından kurtararak imanın aydınlığına çıkarmak, ruhları uyatarak gönüllere Hakk'ı duyurmak, eşyanın perde önü ve perde arkasını olduğı gibi göstererek dimağlardaki şüphe ve tereddütleri gidermek, varlığın yüzüne nurlar saçarak onun bir kitap gibi okunmasını, bir meşher gibi temâşâ edilmesini sağlamak, bir sanat eseri olarak onu yorumlayıp resmetmek, sonra da çağın

idrak ufkuna göre seslendirmek ve bu fâni güzergâhı, bâki âlemlerin bir basamağı, bir köprüsü, bir mezrası, bir pazarı hâline getirmektir.

Bu hususların bir bölümünü ifade sadedinde Kur'ân, Efendiler Efendisi'ne: "Bu Kur'ân, Rabbinin izniyle insanları, karanlıklardan nura çıkarman ve o üstün kudret sahibi olan, her icraâtıyla övgüye lâyık bulunan Allah yoluna iletmen için sana indirdiğimiz bir kitaptır." (İbrahim/1) ferman etmekte ve bize peygamberlik misyonunun bir çerçevesini sunmaktadır. Bu konuda Efendimiz yalnız da değildir; Hz. Âdem'den Hz. Musa'ya, O'ndan da Hz. İsa'ya kadar hemen her nebi aynı hizmeti görmüşlerdir. Kur'ân aynı sûrede mevzuu Hz. Musa'ya bağlayarak şöyle buyurur: "Doğrusu Biz, milletini karanlıklardan aydınlığa çıkarsın ve onlara Allah'ın (gelecekteki farklı ve önemli) günlerini hatırlatsın diye Musa'yı da âyetlerimizle gönderdik." (İbrahim/5)

İnsanların Durumlarına Göre İsar'ın Dereceleri

İnsanların temsil durumları itibarıyla îsâr da kendi içinde derece derecedir:

1- Başkalarını yedirip içirip kendisinin aç ve susuz durması ve başkalarını görüp-gözetdiği halde kendisini yer yer ihmal etmesi ki, herhangi bir kul hakkını çiğnememe kaydıyla ebrâr ahlâkındandır ve insanı evc-i kemâlât-ı insaniyeye çıkarır.

2- Herkese ve her şeye rağmen, Allah'ın ona olan bütün ihsanlarını, sadece ve sadece O'nun rızasını düşünerek bezletmektir, bezlettikten sonra da düşünmemektir ki mukarrabînin tavrıdır.. ve bu tavrın temsilcilerinde verme hazzı birkaç kadem daha alma sevincinin önündedir.

3- "Îsâr-u îsârillâh" sözleriyle ifade edilen haldir ki; apaçık husûsî mazhariyetlere bile birer mahmil bularak, ücret ve huzûzât vaktinde bütün mevhibeleri nisyâna gömüp, sadece ve sadece O'nu duyup, O'nun varlığının ziyâsının gölgesi olduğunu hissetmektir ki, "Akrabü'l-Mukarrabîn"ın yoludur. Bu mânâda, Hz. Şeref-i Nev-i İnsan ve Ferîd-i Kevn-i Zaman bir îsâr kahramanıdır ve O kahramanın mîrâcı da bu engin arayış sayesinde O'nu aranan biri haline getirmenin serencâmesidir.. O'nun gökler ötesi âlemlerden, dönüp insanlar arasına inmesi hiç kimseye nasip olmayan bir "îsâr" derecesi ise, ümmeti adına cennetten çıkıp cehennemlere gözyaşı salması, salıp bütün insanları dilemesi de hiç kimsenin tasavvur bile edemeyeceği bir başka îsâr derinliğidir.

İnsanlığa Hizmet Izdıraplı Bir Yoldur

İnsanlığa hizmet düşüncesini taşıyan herkes, vazifesinin kutsi, seferin uzun, yolların da yokuş olduğunu ve bu yolda, çeşitli şirretliklerle karşılaşacağını, her köşe başında ölümle burun buruna geleceğini, bir canî, bir serseri gibi hakarete uğratılacağını; hattâ çok defa insanca yaşama haklarından mahrûm bırakılacağını bilip, bu kutsiler yoluna öyle baş koymalıdır. Yoksa, bir kısım çilesiz ham ruhların, çok ehemmiyetsiz sıkıntı ve mahrumiyetlerden ötürü, yol ve yön değiştirme ihtimâlleri vardır.

İnsanlığın Beklentileri

Evvelâ milletimiz, sonra da topyekûn insanlık hesabına böyle bir ufka ulaşma gayreti, dünya barışı, dünya sulhu, dünya nizamı ve evrensel disiplinler adına var oluş gayesi ölçüsünde önemli esaslar ve insanlığın beklentileridir. Bu beklentileri gerçekleştirme istikametinde her hamle, hakkı tutup kaldırma yönündeki her hareket Allah'a doğru atılmış en isabetli adımlardır. Bu istikamette atılan her adım, küçük de olsa, beklenen büyük oluşumun bir parçasını teşkil etmektedir. Evet bu izafi gayret ve nispi çırpınılar bütünüyle mutlu geleceğin havuzunu besleyen birer sızıntı mesabesindedir. Biz onun düşe düşe göl olacağı, aka aka yollar vuracağı günlerin rüyalarıyla yaşıyoruz.

İnsanlığın Bunalımlardan Kurtarılması

Günümüzde ahlâkî değerleri, insandaki iç derinliğini, kalbî ve ruhî hayatın önemini dudak bükerek karşılayanlar olsa da, hakikî insanlığa giden yolun bu değerlerden geçtiğinde şüphe yok. Bazılarımızın tarz-ı telâkkisi ne olursa olsun, bugün içtimaî, iktisadî, siyasî, kültürel değişik bunalımlarla iki büklüm ve sırtında birkaç kamburu birden taşıyan çağın insanını, üst üste buhran ve tazyiklerden kurtaracak tek çare de yine bu dinamiklerin hayata geçirilmesi olsa gerek. Böyle hayatî bir misyonun gerçekleşmesi ise ancak, hiçbir zaman kendini düşünmeyen ve düşünecek olursa da, kurtuluşunu başkalarının kurtarılmasında gören Rabbanîler sayesinde mümkün olacaktır.

İnsanlığın Çılgınlıktan Kurtarılması

Önümüzü kesmiş bizi bekleyen gâileleri aşmamız için, kendisi için yaşamayan diğergam ruhlara ihtiyaç var. Evet, bugünkü insanlığı, kendini düşünmeyen ve kendisi için yaşamayan kahramanlar kurtaracaktır.

Bu kahramanların sevgiyle tüllenen ışıktan düşünceleri, büyük çoğunluğun ruhlarını sardığı gün tabakât-ı beşer çapındaki fırtınalar denecek, hasret ve hicranlar sona erecek.. ve devletlerarası dengedeki yerimizi istirdat etmemiz sayesinde, ciddi ve âdil bir disiplinle, tabii ve tam bir hürriyet düşüncesine bağlılık içinde ilâhi bir muvazene sırrına erilecek.. toplum plânında maruz kaldığımız buhranlar, içtimai krizler ve milletlerarası münasebetlerdeki devâsa problemler birer birer çözülecek.. sevinç ve tasa, felâket ve saadet arasındaki ezeli âhenk yeniden teessüs ederek, bize ve bütün insanlığa, hiç olmazsa onun büyük bir kısmına, milletlerarası muvazenede önemli misyonlar yüklendiğimiz günlerin şivesiyle bir şeyler mırıldanacak.. ve bir kere daha ruhlarımıza, yararlı insan olmanın mânâsını duyuracaktır.

İnsanlığın Gidişatı

İnsanlık olarak yakın geçmişimiz itibariyle görüp-bildiğimiz ve hususiyle de, şimdilerde daha bir net müşâhede ettiğimiz odur ki; Allah'ı unutup maddeye, kuvvete, şehvete, ırka ve çıkara tapan bu dünya bir ölüm sath-ı mâiline yuvarlanmakta ve bir kıyâmete sürüklenmektedir. Eğer gelecek adına tek tesellimiz yeryüzü mirasçıları, kaynağı mehâfet, mehâbet ve muhabbet yeni bir ahlâk nizâmı, iktisat anlayışı, sermaye telâkkisi, emek felsefesi, iffet aşkı ve sorumluluk rûhu ortaya koyarak insanlığın, kendini bir kere daha yorumlamasına imkân hazırlamazlarsa, cihan harplerini unutturacak ölçüde yeni felâketler yaşamamız kaçınılmaz olacaktır.

İnsanlığın Hizmetine Koşmak

Şimdi gelin, en içten duygularla kendimizi insanlığı tenvire adayarak, her zaman mumlar gibi cızır cızır yanıp eriyelim ve kendimize rağmen uzak-yakın çevremizi aydınlatmaya çalışalım.. her yerde hakkın dili-tercümanı olarak samimî bir adanmışlık ruhuyla gezip hep O'nu soluklayalım ve O'nu anlatalım.

Gelin Hak'la münasebetlerimizde o kadar saygılı ve O'na itimatta o denli içten olalım ki, gökte melekler imrensin bu hâlimize. Ve benliğimizden taşan manalar karşısında ruhaniler birkaç adım geriye çekilme lüzumunu hissetsinler. Gelin her zaman, o gönülden ahların yükseldiği gecelerin seher rengine bürünerek, yaratılıştaki yerimiz itibariyle kendimiz gibi davranalım ve kendimiz gibi olalım. Gelin rahata bir nokta koyarak zahmeti ihtiyar edip ölesiye öyle bir koşalım ki, kuşlar kanatlarını kısıp bizi temaşaya koyulsun ve hakkı, hakikati öylesine yürekten haykıralım ki arslanlar paniğe kapılıp inlerine sığınsınlar. Gelin, arslanlığımız tuttuğunda, insanlar arasında korku salma yerine iradelerimizdeki zincirleri kırmaya çalışalım; ateş olduğumuz zaman da yangın çıkarma yerine mumların fitilleriyle buluşarak çevremize ışıklar saçalım, sellere dönüştüğümüzde de hayat olup bağlara, bahçelere akalım, rüzgârlar gibi estiğimizde de tohumları sırtımıza alıp telkih mırıldanalım, havadaki nem parçacıklarını bir araya getirerek bulutlara, rahmete dönüşme adabını öğretelim...

İnsanlığın Huzuru İçin Koşturulmalı

Ey nefis! Herkesin derdini vicdanında öyle derince duyup yaşamalısın ki, artık bu konuda kimsenin senden hiçbir beklentisi kalmasın.. onların acılarını öylesine içten hissedip ağlamalısın ki; ağlamaya durmuş bütün gözlerin yaşları kurusun.. onlar için öyle yanıp yakınmalısın ki, ızdıraptan ciğeri kebab olmuş böyle biri karşısında, bütün muzdaripler acılarını unutsun.

İşte kendisini bu ufka ayarlayabilmiş bir bahtiyar, kendi adına tasavvurları aşkın bütün güzelliklerin Kadir Gecesini idrak etmiş sayılır ve yerde gökte Allah halifesi olma pâyesi ile anılır.

İnsanlığın Huzuru İçin Yapılan Girişimler

Şimdiye kadar dünyanın değişik yerlerinde, farklı felsefe, farklı hareket ve farklı akımlarla temsil edilen, birbirinden çok ayrı hürriyet, kardeşlik ve eşitlik düşüncesinin gerçekleştirilmek istendiğine şahit olduk.. Konuyla alâkalı çeşitli beyannameler dinledik.. rengârenk vaatlerle ümitlendirildik.. defaatle yitirdiğimiz cennete ulaşacağımız ümidiyle şişirilmiş ihtilal manifestolarıyla avunduk ve avutulduk.. ve kim bilir kaç kere, ırk, millet ve coğrafya hudutlarını

aşkın tam hürriyet, tam eşitlik, tam kardeşlik hülyalarıyla kendimizden geçtik ve coştuk.. hatta zaman geldi bütün dünyayı yalın bir insanlık mefhumu etrafında örgüleyeceğimiz vehmine kapılarak "dünya kardeşliği" bile diyebildik...

Ne var ki, şimdiye kadar, bunlardan en küçüğünü, en önemsizini bile gerçekleştiremedik.. gerçekleştiremedik; zira bu teşebbüslerin ve daha doğrusu da bu iddiaların hiçbirinde, eşya ve insanın ruhuna müdahale edebilecek müessiriyete sahip değildik. Oysa ki, böyle bir müessiriyet çok önemliydi; ama biz, bir taraftan beşer tabiatına karşı savaş ilan ederken, diğer yandan da insan ve eşyaya ait bir kısım hususiyetleri sürekli gözardı ediyorduk.

Muhtelif coğrafi bölgelerde, birbirinden farklı iklimlerde, ayrı ayrı kültürlerle beslenmiş, değişik ırk ve milletlerin, onca farklılığını hesaba katmadan, tesbih tanelerini ipe diziyo gibi onları bir araya getirebileceğimiz veya getirilebileceği vehmine kapıldık.. onca ayrılıkları yok sayarak, hülyalarımızda yaşattığımız cennetin sırlı anahtarlarını elde etmişçesine kendimizi şımarıklığa saldık.. ve nâralar atarak ortalığı velveleye verdik.

İnsanlığın Kötü Gidişatı

İnsanlık almış başını kinle, nefretle bir yere gidiyor. Herhalde buna "yuvarlanıyor" demek daha uygun olur.. neticenin ne olacağını ve bu gidişin nereye varacağını şimdiden kestirmek oldukça zor. Çok kötümser davranıp âkıbetin cehennem olduğunu söylemek doğru olmasa da, cennet demek de biraz fazla iyimserlik olsa gerek. Sîneler öfkeyle atıyor, gururlar çifteli, düşünceler paramparça ve muhâkemeler de derbeder. Diyalog arayışları fevkalâde sun'î ve çıkar hedefli; tartışma ve münazara meclisleri âdeta birer harp meydanı, birer ateş hattı ve birer vahşi arena.. toplumu değişik kamplara bölmek ve kitleler arası gerilimi artırmak için gerekli her şey var. Tavırlar kaba, ifadeler mütecaviz, yığınlar birbirine karşı müsamahasız. "Vefâ yok, ahde hürmet hiç, emânet lafz-ı bî-medlûl;/Yalan râiç, hıyânet mültezem her yerde, hak meçhûl..." sevinen düşmanlar, ağlayan da milletimiz.

Bu gidişe "dur" demek ve bu yuvarlanışı önlemek için sevgiyle çarpan, müsamaha ile oturup kalkan sînelere ihtiyaç var.. kendini insanlığın dünyevî-uhrevî mutluluğuna adanmış "Gözümde ne cennet sevdası, ne cehennem korkusu; milletimin imanını selâmette görürsem cehennemin alevleri içinde yanmaya razıyım" diyebilecek inanmış ve seven sînelere...

İnsanlığın Müşterek Problemleri

Zaten, insanların müşterek kaderi de, onlara ayrı kalma, ayrı yaşama fırsatını vermeyecek şekilde bir program ihtiva etmektedir. Biz, gözlerimizi yumup kulaklarımızı tıkasak da hâdiseler, aramızdaki pek çok müşterek noktayı değişik yollarla kafamızın içine sokarak bizi, münferit hislerden daha çok müşterek lezzet ve elemeler atmosferine çekip vicdanlarımıza içtimâiliğimizi hatırlatmakta. Zira, bizim her hareketimiz, şöyle veya böyle herkesi alâkadar ettiği gibi, âlemin en ücrâ bir köşesinde meydana gelen herhangi bir hâdise de bizi alâkadar etmektedir. Böyle bir iç içelik, biraz da insanın insan olmasından, onun duygularından, düşüncelerinden ve uzak-yakın çevresinde cereyan eden hâdiselerin müşterek tesirinden, sözün özü başkalarıyla beraber yaşama kaderinden ve paylaşma konumunda yaratılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Aslında insanoğlu, fitratının bu ölçüde cebrî beraberliğe programlandığı sırrını kavrayabilse, kaderin hükmünü de yanına alarak daha hızlı hareket edebilir. Ayrıca o, niyet ve irâdesiyle kendini bu tabîî akışa saldıgı takdirde, tabîîliğe aklı, mantıkî ve iradî bir derinlik de kazandırarak, bir yandan insan olma esprisini ortaya koyarken, diğer yandan da dileme ve niyet etme sevabını elde edecek ve irâdesini kendi ebedileşme mefkûresini çözen bir anahtar haline getirecektir.

İnsanlığın Problemleri İslama Sarılmakla Çözülecek

Bizler, İslâm inancının imanlı gönüllerde oluşturduğu/oluşturacağı dinamizmi kavrayabildiğimiz takdirde, ferdî ve içtimaî bütün iniş ve çıkışların, çöküş ve yükselişlerin gerçek sâiklerini anlamanın yanında, yeniden derlenip toparlanmanın, kendimize gelip kaçırdığımız kervana yetişmenin temel esaslarını da idrak edebileceğimizi düşünüyoruz. Bu hususta, başta Saadet Asrı insanları olmak üzere bütün itilâ dönemlerimizin bayraktarı sayılan altın soyumuz bizim için ciddî birer örnek sayılabilir. Eğer onların anlayış çizgisinde şanlı geçmişimizi, "anilmerkez" bir hız kaynağı olarak arkamıza alır ve kendi mânâ köklerimize sımsıkı tutunarak, Akif'çe bir üslûpla, "Allah'a tevekkül eder, sa'ye sarılır, tevfiğe ram olursak"; -olmalıyız da- işte o zaman, önümüzdeki bütün aşılmaz gibi görünen tepelerin dümdüz ve düzlüklerin de pürüzsüz hâle geleceğinde şüphe edilmemelidir.

İnsanlığın Şuurunda Olmayanlar

Evet, varlık ve hadiselerin çehresindeki hakikatleri duyup sezebilen ve kâinat içindeki konumunun farkında olan herkes yoldadır ve aynı zamanda o kendine karşı kadirşinas, Rabbisine karşı da saygıya açık demektir. Varlık içinde, bulunduğu konumun şuurunda olmayana gelince, onun ne kendine karşı ne de Rabbine karşı saygısının olduğu söylenemez; saygısının olması bir yana, böyle biri hakiki manasıyla Rabbini bilemez; bilse de ululuğu ölçüsünde ona tazimde bulunamaz. Hakiki insanlık, kul ile Rabbisi arasındaki münasebetin bilinip değerlendirilmesine bağlıdır. Aksine böyle bir münasebet sezilip değerlendirilmediği yerde, potansiyel değerleri itibarıyla meleklerden dahi ulvi sayılan insanın, "Kel en'ami bel hüm adall" fehvasınca, en sefil varlıklardan daha aşağılara sürüklenme ihtimali söz konusudur.

İnsanlık Ağacının Meyvesi Peygamber Efendimiz

İlk defa donanım ve mevhibeleriyle, sonra da bu donanım ve mevhibeleri inkişaf ettirip aşkınlığa ulaşmasıyla melekler üstü ufuklarda pervaz eden İnsanlığın İftihar Tablosu, varlık ağacının hem çekirdeği hem de meyvesiydi. İnsanoğlu, mensup olduğu bu ağaç ve onun bu müstesna meyvesiyle ne kadar iftihar etse azdır. Aslında "insan-ı kâmil" denince ilk akla gelen de O'dur. Varlık âleminde, O'nun kadar insanî muhtevasıyla zirveleşen bir ikinci insan göstermek mümkün değildir. Ne var ki bu yüce meyve de yine, insanlık ağacının meyvesidir. İnsanoğlu "eşref-i mahlûkât (yaratılanların en şerefli)", Hazret-i Ruh-u Seyyidi'l-Enam ise bu en şerefli türün iftihar tablosudur.

Bu uçsuz-bucaksız kâinatlar, malzeme değeri-zaman değeri-ibdâ ve inşâ değeriyle, getirilip insana bağlanınca, O'nun kıymet-i hükmiyesinin bütün varlığı aşkın olduğu kendi kendine ortaya çıkacaktır. Hattâ sadece dünya değil, ukbâ dahi O'nun inkişaf etmiş hakikati adına plânlanmış dense sezâdır. O bu âlemle münasebetlerini devam ettirdiği aynı zamanda öbür âlemi de duymuş, oradaki beklentileriyle buradaki acıları, kederleri yumuşatmış ve o müthiş imanının enginliği ölçüsünde daha cennete girmeden, vicdanının derinliklerinde hep cennetleri yaşamış ve bu duygularını yol arkadaşlarıyla da paylaşmıştır. Bir kere daha tekrar etmeliyim ki O, bu enginliğine rağmen bir insandır ve insanlık tûbâsının da en nurlu meyvesidir.

İnsanlık Aleminde Devr-i Daimler

Aslında dünden bugüne hep, en bunalımlı dönemleri, en huzurlu dönemler tâkip etmiş, kaoslar nizamları doğurmuş ve aydınlıklar zulmet zulmet üstüne karanlıkları kovalamıştır. Toplumlar, tam kimliksiz ve kaba bir kitle hissini verdiği aynı anda, üstün vasıflı, çelik irâdeli, düşüncesi aydın birisi çıkmış ve onlara insanlığa giden yolları göstermiştir. İlk plânda belki onunla alay edilmiş, düşüncelerine karşı çıkılmıştır ama, neticede koca kitleler onun mayasıyla mayalanmış, onunla bütünleşmiş ve onun sayesinde apayrı bir varlığa ulaşmışlardır...

İşte bu kuşağın en kutsileri nebîler ve onların takipçileri..! İşte Copernic ve Galile, işte Edison ve Einsteinler..! Hemen hepsi de "redd ü inkârın" en akıl almazına mâruz kalmışlardır, ama, zamanın tefsiriyle, bütün hasımlarına rağmen bir hamlede sıçrayıp zirveleri tutmuşlardır.

Dünya kuruldu kurulalı bu, hiç değişmeden hep böyle cereyan etmiştir ve bugün için de aynı şeyler bahis mevzuudur. Elverir ki, günümüzün insanı da inanç ve düşüncede kendini yenilemesini bilsin, gelip geçen hadiseler karşısında ümidini yitirmesin, maddî-manevî, içtimâî-iktisâdî krizlere gereğinden fazla ehemmiyet vermesin ve önünü kesen dev vak'alardan ürküp paniğe kapılmasın..!

İnsanlık Aradığı Huzuru Bulamadı

Fezânın vadettiği mutluluğun da, bundan daha uzun ömürlü ve daha kalıcı olacağına dair hiçbir teminat yoktur. Belki muvakkaten, bir kere daha insanlığın coşmasına ve yeni bir iyimserlik hâlinin doğmasına vesile olacaktır. Fakat, katiyen devam etmeyecektir. O da bir önceki yalancı ışıklar gibi tedricen sönecek ve yerinde iz bile kalmayacaktır.

Dün, ellerinin Yaratıcı'ya yükselmesini, dünya nimetlerinden istifade etmeye engel, bileklerine vurulmuş zincir sayan batılı; kalbiyle münasebetini kestikten sonra, eski hayâlî zincire bedel, bin halkalı hakîkî bir tasmanın, hem de ateşten ağırlığını, bütün vicdanında hissetmeye başlamıştır. Ama, inancını bütün bütün yitirip şaşkına döndükten sonra... Günümüzdeki tepiniş ve sıçrayışlar da, hep

aynı tatlı hayâller peşinde ve tabiî olarak da aynı inkisâr ve aynı bunalımların eşiğinde cereyan etmektedir.

Okyanuslara açılma, kıtalar keşfetme onu mutlu etmedi; aksine ona sefaletler getirdi. Öyle de onun, geleceğin rengârenk dünyalarından da elde edeceği fazla bir şey olmayacağı kanaatindeyiz. Keşke, ona vaad edeceğimiz yeni dünyalara bedel, ruhunu mahpesten kurtarıp, onu, vicdanî varlığına erdirip ve eşya ile arasında yabancılığı gidererek, kâinatla bütünleşmesini temin edebilseydik. Heyhât biz bunu yapmadık! O ise değişip duran çevre karşısında, sinema seyircisinin perdede cereyan eden hâdiselere yabancılığı gibi, hep eşya ve hâdiselere karşı yabancı kaldı. Kendindeki ledünnî [2] gücü kullanıp, bir arı gibi binbir çiçekle sözleşmesi ve hârîka mahâretiyle irfan petekleri inşa etmesi beklendiği her noktada o kendini âciz, rehbersiz, çevresini de, katı, camit ve kullanılmaya elverişsiz bir kısım malzeme yığını olarak gördü ve hiçbir şey yapamadı.

Evet, o, varlığının özü olan ruhunu, geçmiş deyip üzerine bir mezar ördüğü kültürünü ve bütün duygu dünyasını bir haliçe gibi saran değerlerini göremedi, bilemedi ve tanıyamadı. Rönesans şarabını içerken de, fezâ fevvâresine kapılıp yukarılarda dönerken de...

[1.] Ledün: İç âlemdeki gizlilik.

[2.] Fevvâre: Fıskiye.

İnsanlık İçin Sevginin Önemi

Sevgi, insan ruhuna hitap eden sözsüz-kelimesiz evrensel bir lisandır. O, gönülleri büyüleyip kendine çeken, hiç kimsenin hatta en vahşi ruhların bile karşı koyamayıp teslim olduğu sihirli bir güç kaynağıdır.. evet böyle bir güç kaynağıdır ve hiçbir şeyden anlamayan bedevîler bile, onun o yumuşaklardan yumuşak mûnis dilinden mutlaka bir şeyler anlar ve mest olurlar.

Sevgide peygamberâne tesirin güç ve sihiri vardır. O, kendine mahsus beyânıyla benliğimizin enginliklerine yağmaya başlayınca, onunla anlatılmak istenen şeyleri rûhumuzun bütün derinliklerinde duyar ve verilecek mesajı hemen kabullenmeye hazır hâle geliriz.

Gönüller sevgiyle attığı, çehreler samimiyetle tüllendiği ve gözler kendilerini o büyülü tebessümlere saldıği zaman, insan hiçbir şey konuşmasa da, derûnundaki kitabı bütün fasıllarıyla, bâblarıyla muhataplarına intikâl ettirmiş

sayılabilir.

Sevginin sesi-soluğu, samimiyet ve sıcaklığın derecesine göre, hemen ekseriyetle hislerimizi coşturur ve bizi itimattan teslim, teslimden kabule, kabulden güvene yükselterek ruhlarımıza en belîğ hitapların, en meşhur kitapların anlatamayacağı en enfes mânâları fısıldar.

Sevginin müphem nağmeleri gönül yamaçlarında her zaman bir bülbül sesi gibi duyulur ve bir beşik ninnisi safvetiyle bütün benliğimizi sarar.. hem öyle bir sarar ki, onun karşısında sevinçten, neşeden, bir çocuk gibi diz çöküp hıçkırarak ağlayasınız gelir.

Sevgi, o sınımsız anne kucığı gibi havası ve her kapıyı açabilen anahtarlar gibi büyüyle, bütün varlığın usâresini ve her türlü ledünnî alâkanın mânâsını gönüllerimize boşaltan bir sihirli musluktur. O saf musluktan akan muhabbet kevserini duyabildiğimiz ölçüde, duygularımız öylesine şahlanır, ruhlarımız o denli heyecanlanır ve köpürür ki, benliğimizin tavanı delinip de göklerin ebedî neşvesine erecekmişiz gibi oluruz.

İnsanlık Özünü Bulamadı

Bugün, göklerdeki yıldırımları avuçlayıp insanlığın istifâdesine sunan, atomun, o küçüklerden küçük dünyasına girip, partiküller âlemine seyahat düzenleyen, milyonlarca sene ötelerdeki âlemlerle diyaloga geçip, bu uzak mesafelerdeki varlıkları gören, işiten, hatta getirip gözler önüne seren.. duygularıyla, düşünceleriyle, tasavvurlarıyla, keşif ve icatlarıyla mesafeler üstü mesafeleri aşan insan, kendini hayvanî meralarda aramanın ve özündeki manâ ve muhtevâyı anlayamamanın cezasını çekiyor. Onun bütün vahşeti, bencilliği, hak-hukuk tanımamazlığı, ihtirasları, nemelâzımcılığı, rahata düşkünlüğü, rehâvet zaafı bu inhirafında aranmalıdır.

Evet o, dünyaları aşan dehasına rağmen, kendini yanlış manâlandırmanın, yanlış yorumlamanın kahrına uğramıştır.

İnsanlık Peygamber Efendimiz'le (sav) Kendini Tanıdı

Ey varlığın özü ve nüvesi, yaratılış ağacının meyvesi ve tevhid hakikatının en gür sesi.! Eğer Sen olmasaydın bizim ve kâinatların ne anlamı olurdu ki.! Biz,

Senin sayende kendimizi okuyabildik ve konumumuza göre -geçebildikse- doğru bir duruşa geçebildik. Belirsiz görünen varlık ve hâdiseler Senin kudûmunla aydınlandı. Teşrifinle her şeyin rengi değişti ve her nesne varlığın perde arkası adına fasih bir lisan kesildi. Sâyen yere düşmese de, sâyende düşmekten, düşüp ebedî helâk olmaktan kurtulduk. Kâinat muammasını çözüp değerlendirme vazifesi tâ ezelde Sana verilmişti. Senden evvel gelenler, ömür boyu sadece bu muammanın icmâlini heceleyip durdular. O muammayı hall ve o icmâli de tafsil eden Sen oldun. Her iki cihanın anahtarları da takdîr-i evvel ve teslim-i âhirle Sana verilmiştir; dünya kapısını açan Sen; ukbâ yolunu gösteren de Sensin. Mesajınla Sen hakikat-i tevhidin sözcüsü, cin ve insin de kurtarıcısı oldun.

Sen teşrifinle dünyayı nurlandıracağın âna kadar tevhid dâvâsını yüzlerce- binlerce nurânî sima seslendirdi; ama hiçbirisi Senin ulaştığın o davûdîliğe ulaşamadı. Onlar kendi mevhibe serhadlerine bağlıydılar; onu aşamaz ve Senin ufkuna ulaşamazlardı. Misyonları uğrunda çok koştular; nice aşılmazları aştılar.. kimisinin önü kesildi, kimisinin kellesi.. kimisi daha yolun başında ötelere yürüdü, kimisi yol yarısında.. kimisi en ciddî temerrütlerle karşılaştı, kimisi uğradığı her yerde taşlandı.. her zaman aşk u şevkle gerildiler, her zaman ölüp ölüp dirildiler. Bunlardan bir hayli kimse aradığını buldu ve sayelerinde yüzlerce- binlerce insan kurtuldu. Bütün bunlar arasında değişik kıt'lara sesini duyuran ve sarsılmadan dimdik ayakta duran sadece Sen oldun. Üç-beş sergerdan müstesna, arkana aldıklarından şaşırıp yollarda kalan olmadı. Yapacak bir sürü iş vardı ve arkandakilerin hepsi de harıl harıldılar; hepsi de durmadan koştu, ama hiçbirisi yorulmadı; yorulup yollarda kalmadı.

İnsanlık Peygamber ve Nebiler Olmadan Doğruya Ulaşamaz

İşte, bütün bu mülâhazalara binaendir ki biz, her biri kendi çağında emin, tecrübeli ve yürüdüğü yolları bütün değişik hususiyetleriyle bilen Enbiyâ-yı İzam Efendilerimize (alâ nebiyyinâ ve aleyhimüssalâtü vetteslîmât) uyulmadan, emniyetle yol alınamayacağı ve oldukça karmaşık görünen bu hayatın falsosuz yaşanamayacağı kanaatindeyiz. Keza, vahyin, insan aklını değişik hezeyanlardan koruyan bir iksir ve peygamberlerin de bu iksiri yerinde kullanan hâzık birer hekim olduklarına inanıyoruz. Evet, bu seçkin kimseler, insan aklını değişik

sapma noktalarına karşı sıyânet eden; ona, yüksek, lâhutî ve fizikî hedeflerin üstünde fizik ötesi ufuklar açan aydınlık birer mürşiddirler. Bu mürşidlere el veren akıl, mantık ve muhakeme, aynı zamanda kendi serhadlerine ulaşmayı da garanti etmiş sayılırlar. Biz, nübüvvet ve vahye inananlar, akli, mantığı ve bu melekelerin ürünlerini takdirle karşılamamanın yanında, bunların asla vahyin boşluğunu dolduramayacaklarına ve onun sâdık ve kusursuz tebliğcilerinin yerini alamayacaklarına inancımız da tamdır.

İnsanlık Tarihinde Değişim ve Dönüşümler

İnsanoğlu var olduğu günden beri, hep inişlerin esiri, çıkışların da fâtihî olagelmıştır. Bu umûmî serencâme içinde nebîler ise, sonun hatırlatılması ve başlangıcın muştusuyla, kaderin yollarına su serpmiş ve ilâhî icraata perdedarlık vazifesini edâ edegelmişlerdir.

Evet, yer fiziğindeki değişimler gibi, milletler tarihinde de sürekli, dönüşüm "devr-i dâimler"i yaşanmış ve her zaman zirveler düşüşlerle noktalanmış, çukurlar da şâhikalarla nefes almıştır. Yani hadiseler hiçbir zaman aynı çizgide cereyan etmemiş, aksine geceleri gündüzler, kışları da baharlar takip edegelmiş; yer yer bazı milletler, bayramlarla-seyranlarla kucaklaşırken, bazıları da mâtemlerle, inkisarlarla kıvrım kıvrım yaşamış.. ve zaman gelmiş her şey tersine dönmüş; gülenler ağlamış, ağlayanlar da gülmüş...

İnsanoğlunun Ruhla İlgili Araştırmaları

Evet, insanoğlu var olduğu günden beri, hep böyle bir cevherin mevcudiyetini düşünmüş, hatta rüya vesaire gibi şeylerle onu kısmen hissetmiş ve bir adım daha atarak onun hakikatini anlamaya çalışmıştır. Ne var ki insanoğlu bu tecessüs, tefahhus ve araştırmalarında, pek çok yanları itibariyle, aklın idrak alanı dışındaki böyle bir konuda semavî fermanlardaki icmalle iktifa etmeyip tafsîle ve indî yorumlara girdiğinden, bazen "akıl", bazen "ruh", bazen "nefs-i nâtika", bazen de "ene" dediği bu cevher-i mücerredî taktığı isimlerin çağrıştırdığı değişik mülahazalarla ele almış ve konuyu adeta içinden çıkılmaz bir ucube haline getirmiştir.

İrade Hakkında Dört Görüş

Lügat mânâsı itibarıyla dileme, isteme, ihtiyâr etme, mütesâvi iki şeyden birini tercihte bulunma anlamlarına gelen bu kelime etrafında önemli dört ayrı cereyan oluşmuştur:

1. İradeyi bütün bütün yok sayarak, insanları da tıpkı cansızlar gibi şuursuz, iradesiz ve muhtâr değil de muztar kabul edenlerin görüşü diyeceğimiz "cebr-i mutlak" cereyanı;

2. İnsanlarda nisbî bir kudret ve irade farzetmekle beraber, bu sıfatların kat'iyen müessir olmadığını, sadece herhangi bir işe temayül gösterildiğinde bir kudret ve istitâat (istitâat maa'l-fiil) hâsıl olduğunu iddia edenlerin mütalâası sayılan "cebr-i mutavassıt" akımı;

3. İnsanı, mutlak mânâda kendi iradesi ve kendi ihtiyârıyla hareket ediyor gören ve "kul fiilinin hâlıkıdır" diyen, dolayısıyla da ef'âl-i beşeriyenin Allah tarafından kullara havale edilmiş olduğunu söyleyen "mutlak tefviz" hareketi;

4. Cebr-i mutlaka da, tefviz-i mutlaka da "hayır" deyip; insanın kâsib -ki " - Herkesin kazandığı iyilik kendi lehine, işlediği fenalık da onun aleyhinedir." bunu açık-seçik ifade eder- Cenab-ı Hakk'ın da Hâlık olduğunu söyleyen Matürîdî medresesi.

Evet, insanda cüz-i ihtiyârî unvanıyla, bir kesb, bir meyil veya o meyilde bir tasarruf söz konusudur ki, Cenab-ı Hak, yaratacağı şeyleri, şart-ı âdi plânında - O, buna da mecbur değildir- hep böyle bir kesb, meyil veya ondaki tasarrufa göre yaratmaktadır diyen, tefviz-i mutavassıt erbabı kabul edilen Matürîdîler..

İrade Hakkında İleri Sürülen Yanlış ve Hatalı Görüşler

Dünden bugüne bazı kimseler, irade-i cüz'iyelerini, o nâmütenâhi kudret ve irade gibi müessir tasavvur ettiklerinden kendilerini her şeye kadir ve her istediklerini yapabilecek ölçüde muhtâr sanarak şirke kapı araladı ve bir hayli insanın da dalâlete sürüklenmesine sebebiyet verdiler. Oysaki, bugüne kadar nice devâsâ kâmetler, nice kabına sığmayan cebbarlar, nice firavunlar, nice nemrutlar bir bir geldikleri gibi bir bir gittiler; arkalarında, tarihin küflü

sayfalarına emanet kirli birkaç satır ve hafızalarda da mülevves birer hatıra bırakarak geldikleri gibi gittiler. Buna mukabil tarih nice cılız gibi görülen ses ve soluklara şahit olmuştur ki, bunlar iradelerini Allah'ın özel lütuflarıyla derinleştirip güçlendirmeleri sayesinde, her zaman sînelerimizde birer yâd-ı cemil olarak yaşamakta ve hâlâ bugünkü hülyalarımıza, yarınki rüyalarımıza can olup kan olup akmaktadırlar.

Bütün bunlardan anlaşılan şudur; var olmanın da, özel bir mahiyete mazhar bulunmanın da sırlı anahtarı, evvel ve âhir hep o Kudreti Sonsuz'un elinde olmuştur ve olacaktır. O Nâmütenahi Kudret bazılarının zannettiği gibi kâinatları yaratıp sonra da belli kanun ve nizamlara emanet eden bir kudret-i âtılâ değil; O, ilklerden ilk, parça-bütün her şeyi yaratan evvellerden evvel bir ezelî ve canlı-cansız her nesneyi kendi kayyûmiyetiyle devam ettiren/devam ettirecek olan, âhirlerden âhir bir " - Dilediği her şeyi yapıp yaratan" ebedîdir. Bu müstakim düşüncüyü kavrayamayanlar, biraz da her şeyi varlığın dış yüzü itibarıyla ve tekvinî emirlerdeki şartlı determinizmaya göre değerlendirdiklerinden, acz u ihtiyaç psikolojisiyle itidali koruyamayıp yer yer cebre düştükleri gibi, şartların elverdiği, istek ve dileklerinin karşılık bulduğu, dolayısıyla da bütün bütün küstahlaştıkları dönemlerde de mutlak tefvize saplanarak "ben ben" demeye başlamışlardır. Oysaki insanoğlu, beden ile ruhun, kalb ile aklın, kabiliyet ile inayetin, esbaba riayetle "Müsebbibu'l-esbab"a itikadın, irade ile mecburiyetin birleşik noktasında bütün yaratılmışlardan farklı bir câmiyeti haiz, bir fâil-i münfail, bir muhtâr-ı muhtar, bir sahib-i akl u kalb, bir merhamete muhtaç ve merhamet edilen, bir teveccühte bulunduğu tenevvür eden, çok buudlu garip bir varlıktır ve hiçbir vasfı ve hususiyeti itibarıyla da mutlak ve müteâl değildir. Bu itibarla ıztırara saplananlar, farkına varsınlar varmasınlar, Allah'a zulüm ve cevr isnad etmiş olurlar. Hep ihtiyârdan dem vuranlar da sonuçta insanı ilâhlaştırmış sayılırlar.

İrade İle Alınan Yol ve Mertebeler

İradeyle alâkalı bu mazhariyetler, cehd ü gayrete, sadakat ve ihlâsa Allah'ın birer lütfudur.. ve zannediyorum yolun başındakilerin bunları duyması da imkânsızdır. İrade hak yolcusunun ilk soluğu ve Hazreti Murad'a götüren yolun da ilk menzilidir. Sâlik bu menzilde ilm u burhan arası gider gelir; ikinci kademde burhan u irfan temâşâsıyla gözüne, gönlüne ziya saçılır; üçüncü adımda kalbin, sıfât-ı sübhaniye ufkunu müşahadesiyle ürpertiler yaşar; bir

hamle daha yapabilirse sır dürbününü ulûhiyet ufkuna tevcih eder ve donanımının müsaadesi ölçüsünde hayret ve kalaklar yaşamaya durur.

Bazıları da sâlikin iradesini azm u gayreti açısından şöyle bir cehd ü himmet vetiresi içinde mütalâa etmişlerdir: İlk defa kalb iradî olarak sadakat ve ihlâsla Hazreti Matlub'a teveccüh eder; derken cezb u incizabla, iradenin maruz kaldığı/kalacağı usûrlar yerlerini yüsûrlere bırakır. Mevsimi gelip de, yakınlık meltemleri ruhu okşamaya başlayınca, onun bütün benliğini dayanılmaz bir aşk u iştîyak hissi kuşatır; kuşatır da temayüller mukavemetsûz birer düşkünlüğe dönüşür.. ve artık sâlik, her nefes alışverişinde "Ciğerim kebab oldu/Derdime derman yok mu?" der inler. Dahası iradesinin hakkını tam eda etmiş böyle bir babayığit an olur, aşkı da unuttur ve âdeta hep bir gaşy yaşamaya başlar. Oyle ki Leylâ'nın yanında iken dahi Leylâ rüyaları görür ve Leylâ hasretiyle sızlanır. Aslına bakılırsa, tatmayan bilmez.. duymayan anlamaz.. tadanlar söylemez.. söyleseler de çok kimse inanmaz.

İrade Konusunda "Sırat-ı Müstakim" Anlayışı

"Sırat-ı Müstakim" erbabı ise ne mutlak cebr iddiasında bulunmuş ne de bilâkayd u şart mutlak ihtiyârdan dem vurmışlardır; aksine onlar, insanoğlunun acz u fakrını, ihtiyaç ve ıztırarını Kudreti Sonsuz'un bir şahid-i sadıkı görmüş, arzu ve iradelerini de Allah meşîetinin rahmet televvünlü bir ihsanı bilmişlerdir. Evet onlar, kendi darlıkları içinde mücessem birer ıztırar ve ihtiyaç timsali, Hakk'ın engin rahmeti sayesinde de birer mukayyed muhtârdırlar. Bütün inayet ve lütufların Allah'tan olduğuna inanır, vesilelik plânında bunlara mazhariyeti de ihtiyaç, arzu, istek ve temayüllerine bağlayarak sebeple sonuç arasında bir münasebet bulunsun-bulunmasın esbaba riayette kusur etmemeye çalışır ve tercihlerine göre muamele göreceklerini de asla hatırlarından çıkarmazlar.

Evet işte biz her zaman bu çizgiyi korumaya çalışır ve "ef'âl-i ihtiyâriye" dediğimiz şeyleri, irade-i cüz'îye açısından kendimize nisbet ederek "yedik, içtik, uyuduk, oturduk, kalktık.." demede beis görmeyiz ve bu tür işlerin en yakın sebebi olmamız itibarıyla da bu kabil ifadeleri mahzursuz sayarız. Bununla beraber, bu fiilerin hakikî sebebi biz olmadığımıza, bizim de diğer sebeplerin de birer perde bulunduğuna yürekten inanır ve "Madde âtil, sebepler şuursuz, bizler tâlib u kâsib, Allah ise biricik Hâlık'tır." deriz. Aksine, irade-i cüz'iyelerini her şey sayanlar ve taleplerini de bilâkayd u şart var olmanın mutlak sebebi

görenler, her zaman itikadî bir inhiraf içinde bulunmalarının yanında çok defa, isteyip talep ettikleri şeylerin gerçekleşmediğini gördüklerinde akidelerinin aksine gidip kopkoyu bir cebre gömülmüş ve ye'se yuvarlanmışlardır. Vâkıa, Cenab-ı Hak'ın "Cebbar" ve "Kahhar" ism-i şerifleri, her zaman istediğini râm etmeyi, dilediğine dilediğini yaptırmayı hatırlatmaktadır; ama, böyle bir mülâhazadan O'nun, kulların cüz'î irade ve ihtiyârlarını nazar-ı itibara almadığı mânâsı kat'iyen çıkarılamaz; O, Cebbar u Kahhar olduğu gibi "Rahman u Rahim" ve "Adil u Hakîm"dir de.

İrade Şuuru

Bir insanda irâde şuuru, onun kendi kendini idrak etmesi demektir. Bunun aksi ise ferdin deformasyonu ve bozulmasıdır ki böyle bir bozulmaya maruz kalan fert, hareketlerinde kararsız, düşüncelerinde de şaşkınlık içindedir. Onun bu kararsızlık ve şaşkınlıktan kurtarılması; dönüp yeniden kendini bulması ve irâdesiyle bütünleşmesi sayesinde mümkün olacaktır. Yoksa onun ne ruhunda istikrar, ne hareketlerinde denge, ne de "kendi olma" yolunda bir gayrette bulunması katiyen tasavvur edilemez.

İrade ve Fonksiyonu

İrade, sadece bir düşünce olmadığı gibi, bir hamle de değildir. O; ruh gücünün, gönül zindeliğinin, bedenî faâliyetlerin en birinci kaynağı ve dayanağı olduğu gibi, imkânlarının sınırlılığı içinde insana, sonsuzlaşma yollarını açan biricik sebeptir. Bu sebebi elde etmenin şuurunda olanlar, bir hamlede, dünyalar dolusu problemleri çözmeye muktedir olabilecekleri gibi, cehennem kapılarını kapayıp yıldız yıldız cennetlere uzanan yolları da keşfedebilirler.

Her dava ve düşünce evvelâ, irâdenin plân ve projeleriyle varlığa erer. Onun itici gücü ve çekici kuvvetiyle en sarp ve derin engebeleri aşarak zirvelere ulaşır. Sonra da yine onun yukarı âlemlere bağlı esrarlı oyunları, devamlılık kazanır ve yerinde kalır. Ay'la aramızdaki mesafe, şahlanan irâdenin kanatlarıyla aşıldı. Ağrı'nın zirvesi onunla didik didik edildi. Okyanuslar, küllî irâdenin tecellisine vesile, insanoğlunun elindeki bu meşaleyle aydınlandı. Önümüzdeki günlerde, fezanın büyük bir kısmı da yine bu ışıkla nurlanıp okunan bir kitap haline gelecektir.

İrade ve İmtihan İlişkisi

Şimdi bu kısa ve öz açıklamalardan sonra, irade ile imtihan olma meselesini incelemeye çalışalım:

1. Öncelikle biz irademizle imtihan oluyoruz. Bu kadar küçük bir şeyle (eğilim veya eğilimde tasarruf) nasıl böyle büyük neticeler elde edilebiliyor? Halbuki, sebeple müsebbeb arasındaki münasebetin, aklî ve mantıkî buudlarda olmaması, bize O'nun büyüklüğünü ve o mutlak büyüklüğün çok önemli bir buudunu gösteriyor. -Yalnız bu buud tabiri kemmiyet ve keyfiyet ifade ettiğinden, bunun Allah'a isnadı hata olabilir. Eğer hata ise Rabbim affetsin- Evet, Bediüzzaman Hazretleri'nin ısrarla üzerinde durduğu gibi bir çekirdekten koca bir çam ağacının meydana gelmesi, bir yumurtadan veya daha doğru bir ifadeyle yumurtanın içindeki küçücük bir "ukde-i hayatiye"den civcivin meydana gelmesi.. hepsi Allah'ın kudretinin, kuvvetinin birer tecellisidir. İşte bizim iradelerimiz de bu ölçüde bir şeydir. Yani o çekirdeğin veya o ukde-i hayatiyenin bir ağaç ve bir civcivdeki rolü ne ise, bizim iradelerimizin de yapageldiğimiz işler ve o işlerin neticelerindeki -ne kadar büyük olursa olsun- rolü odur. Aslında bütün bunlar "Allah-u Ekber" gerçeğinin birer göstergeleridir. Onun içindir ki günde beş defa ezan vesilesiyle minarelerde 30 defa Allah-u Ekber diyor veya dinliyoruz. Hatta "-Daha yok mu?" ufkunda dolaşan mü'minler, bunu kafi görmüyorlar da namazların sonunda 33 defa "Allahu Ekber" diyerek bu hakikatı bir kere daha ilân ediyorlar.

2. İradenin mahiyeti ne olursa olsun, madem ki Allah bazı şeyleri onun üzerine bina etmiştir; öyleyse ona itibar etmek lazımdır. Zira Allah, geleceğimizi, bizim iradelerimiz üzerine kurmuştur, yani geleceğimiz adına irade, bir bakıma plân ve proje gibidir. Onun için Ehl-i Sünnet olarak biz, ne Mu'tezilîler gibi ifrata, ne de Cebrîler gibi tefrite düşmeden, iradeye gerçek değerini vererek dengeyi korumuş oluyoruz. Evet, bazıları "doğduğumdan bu yana hep O'nun dediği oluyor" deyip iradenin hiçbir kıymeti olmadığını iddia ederek, bazıları da iradeyi her şey görüp, hatta "O'nun haricî vücudu bile vardır" diyerek imtihanı kaybediyorlar. Ehl-i Sünnet'e gelince onlar, "irade itibarî bir varlıktır. Madem Allah (cc), irade üzerine çok şeyleri bina etmiştir. Öyleyse iradenin küçüklüğüne veya yaratmanın, yaratı-lanın büyüklüğüne bakıp aldanmamalı" diyor ve böyle bir düşünce ile; veya düşüncede istikameti yakalamakla imtihanı kazanıyorlar.

İşte biz, bu çerçevede iradeye gerçek değerini verip Ehl-i Sünnet çizgisini yakalıyor, geleceğimize, hususiyle de işleyeceğimiz günahlara, hep bu açıdan bakıyoruz.

3. İradenin Allah'ın gösterdiği istikamette ve makul sınırlar içinde kullanılması da çok önemlidir. Meselâ sizler, savunageldiğiniz dava adına ölesiye koşturur ama iradenizin hakkını tam vermez, onu dengeli bir biçimde kullanmaz, kullanamaz veya iradenizi kuvvetlendirecek sair unsurlar ile onu besleyemezseniz birtakım önü alınmaz yanlışlıklar içine düşmeniz her zaman söz konusu olabilir. Yani Asr-ı Saadet şablonunu, içinde yaşanan şartları, insan ve irade faktörünü hesaba katmadan, "hizmet için sokağa dökülecek, silahlı mücadele yapacak, siyasî yolları deneyecek, âlemle yaka-paça olacak ve hedefe bu yolla yürüyeceğiz" der, ayak diretirseniz, irade mevzuunda imtihanı kaybetmiş sayılırsınız. Halbuki irade, mantikî ve hissî boşluklara çarpmamalı, çeşitli destekleyici unsurlarla daima beslenmelidir. Hatta bu bağlamda irade, mutlaka şuur ile birleştirilmelidir. Böylece o, daha bir derinliğe ulaşacak ve mehbit-i vahy-i İlâhî veya ilhâm-ı İlâhî olan lâtife-i Rabbaniye, irade hesabına harekete geçebilecektir. İşte o zaman vahyin veya ilhamın aydınlatıcı tayfları altında irade, ister ubudiyet isterse hizmet alanında çok farklı buudlara ulaşacaktır ki, Allah da yapılan ibadet ve hizmetlerin birini binlere yükseltecektir. Mantikî ve hissî boşluklar içine düşülmeden yapılan böyle iradî hizmetler neticesi imtihan da kazanılmış olabilir.

İrade ve Kulluk

Netice itibariyle bize kulluk yapmak düşer. Allah'a karşı: "Ben böyle yaparsam, sen böyle yapar mısın?.." türünden gizli de olsa, pazarlık yapıyor gibi tavırlar takınmak çok yakışıksız şeylerdir ve katiyen kulluk sınırları içinde mütâlâa edilemez. O halde biz, bize düşeni yapıp şe'n-i Rububiyet'in gereğine karışmadığımız takdirde, irade ile alâkalı imtihanı kazanmamız söz konusu olduğu halde, aksine bir şey söylememiz mümkün değildir.

İrade ve Şe'ni Rububiyet

İrade-imtihan münasebeti açısından meselenin bir diğer buudu da şudur: Bizim kendimize ait vazifeleri yapıp katiyen şe'n-i Rububiyet'in gereğine

karışmamamız gerekir. Evet, bu da yine bir irade meselesidir. Zira bizim, Allah'ın yapacağı şeylere talip olmamız, irademizi aşan bir mevzûdur. Kaldı ki gücümüzü, takatimizi aşan şeylere talep, neticede bizim ye'se düşmemize ve imtihanı kaybetmemize de sebep olabilir. Onun için buna da, yine Üstad'ın eserlerinde verdiği ölçüler içinde bakmalıyız. Bediüzzaman'ın ifadeleri içinde; harbe giderken vezirleri Celâleddîn Harzemşah'a demişler: "Sen muzaffer olacaksın", o da onlara: "Ben Allah'ın emriyle cihad etmekle mükellefim. Galip veya mağlub etmek Allah'ın vazifesidir" diye cevap vermiş. Aslında buna "vazife" demeli mi, dememeli mi çok bilemiyorum? Ama başta Üstad olmak üzere, bu kelimeyi, Allah hakkında birçok kelâm uleması kullanmıştır. Belki mukabelenin bahis mevzuu edildiği bir yerde "Allah'ın vazifesi" demekle şer'î bir mahzur olmayabilir. Ancak ben yine de, Cenab-ı Hakk'a ait noktada, "şe'n-i Rububiyet" demeyi tercih ediyorum. O büyük Üstad ve diğerleri beni affetsinler!

Evet, bu ülkede yakın geçmiş itibariyle Mehmed Akif, Süleyman Nazif gibi insanlar hep ümitsizliğe düşmüşlerdir. Necip Fazıl'ın tabiri ile "milletin künde künde üstüne" yediği o dönemde, bu devâsâ kâmetleri ümitsizliğe iten herhalde bahsini ettiğimiz meseleyi bütünüyle kavrayamamaları olsa gerek..

İrade ve Vicdan

İradeye gelince; başta da belirttiğimiz gibi, o âlem-i emr içinde, vicdan mekanizmasının dört temel unsurundan birisidir. İrade, Bediüzzaman Hazretleri'nin sehl-i mümteni' diye nitelendirebileceğimiz o enfes üslubuyla ifade ettiği gibi "bir meyelân (eğilim) veya meyelândaki tasarruftur." Evet Üstad'ın, çok veciz ve kısa bir şekilde dile getirdiği bu hakikatı, Seyyid Şerif Cürçânî, Teftâzânî gibi kelâm ilminin dâhi imamları, kitaplarında birçok sayfa ayırarak ancak izah edebilmişlerdir.

İrade, Mürid ve Murad Hakkında Misal

İrâde; "İş ve davranışlarında sırf O'nu ister ve dilerler" (En'âm/52; Kehf/28) gerçeğine göre, Hakk yolunun yolcuları için ilk menzil ve Sonsuz'a yelken açanlar için de bir ilk konaktır. Nâmütenâhiye açılan hemen herkes, ilk defa bu liman ve bu piste uğrar sonra da bu birinci durağın anilmerkez gücüyle yükselir, hedefe doğru yol almaya başlar. Bu yol alış, şahsın safveti, madde ile irtibatı ve

merkezdeki gücün iticiliğiyle (mebsûten mütenâsib) doğru orantılıdır. Hakk'ın tevfiği ve irâde gücüne göre, kimileri bu mesafeyi yerde yürüme süratiyle, kimileri peyk, füze ve ışık hızıyla, kimileri de her türlü kemmiyet ölçüleri üstünde kat eder. Nebî'de miraç, velîde arşiye, dervişte seyr-i sülûk, Hakk'ın tevfiğiyle desteklenmiş irâde, mürîd ve murâda ne parlak birer misâldirler.

İrade, Mürid ve Murad Münasebeti

Mürîdle irâde arasında bir alâka vardır ama, bu daha çok bir iştikâk alâkasıdır. Sebeplerin, sathî akıllar nazarında, ilâhî izzet ve azamete perde olması gibi, izâfî bir varlık sayılan insan irâdesi de "Dilediğini dilediği gibi yapan" (Bürûc/16) Zât'ın irâdesinin gölgesinin gölgesidir. Gölge asla tâbi olduğu gibi, yaratılan irâdeler de yaratıcı irâdeye tâbidirler. Gölgede vehmedilen parlaklık, canlılık ve câzibenin, aynalara akseden sûretlerin parlaklık, canlılık ve câzibesinden farkı yoktur. Ne var ki, yolun başındakiler için bunu anlayıp kavramak pek de kolay değildir.

Mürîd, irâdesini mutlak irâdeyle irtibatlandırıp murâd ufkuna ulaşacağı ve bedenden rûha, cisimden kalbe, düşünceden vicdana yükseleceği âna kadar, katiyen "fark"tan kurtulamaz.. kurtulamaz da, irâdeyi ayrı, irâde edeni ayrı ve murâdı da hep ayrı görür. Evet, Hakk yolcusu, yolun başlangıcında mürîd, nihâyetinde murâd kulluğu tabiatına mâletme gayreti içinde mürîd, Hakk'la münâsebetlerin, fitratın ayrılmaz bir yanı haline geldiği noktada murâd sevilip arzu edilme yollarını araştırma faslında mürîd, her şeyde O'ndan bir kısım izler görüp sevgi ve marifet arası gelip-giden ve bu geliş-gidişiyle zevk-i rûhânî kaneviçesini ördüğü zaman da murâddır.

İrade, Mürid ve Mürşid

Bu mânâda, ehl-i irade ehl-i tefviz demektir. Mürid iradesini evvelâ mürşidin iradesinde ifna eder, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın iradesiyle bir "ba'sü ba'del mevt"e ulaşır.. ve tam o ufkun şualarıyla ayrı bir fenâ-yı mukayyed zevkiyle "gaşy" içindeyken, ilâhî irade ve meşîetin şiddet-i zuhuruyla hâlî ve zevkî bir fenâ-yı mutlak içinde kendini bulur. Buna "fenâ fi'l-irade" diyeceksek, bundan sonra kendini bir farklılık içinde duyusuna da "bekâ bi'l-irade" diyebiliriz. Böyle bir salikin nazarında kelâmcıların "hakâik-i mümkin" dedikleri her şey adem

rengine bürünür ve müşahede ufkunda "Hakikatü'l-Hakâik"ten başka bir şey kalmaz. "Allah'ım, kendi istek ve dileklerimden teberrîde bulunarak Senin irade, meşîet ve rızanı talep ediyorum!" sözleri her zaman bu ufkun tâliplerinin vird-i zebanı olagelmıştır.

İradeli İnsanın Özellikleri

İnsanoğlunun, kalbî hayatını koruyup kollaması, çevresini saran binbir musibete karşı mukavemeti ve şehevanî arzularını aşarak insanlığını idrak etmesi de yine irâdenin dil ve duasına bağlıdır. Azim ve irâdesiyle, Rahmet-i Sonsuz'la münasebete geçen insan, O'nun kuvvetine dayanmış, himayesine girmiş ve nefsâniliğin gayyâlarına yuvarlanmaktan kurtulmuş olur. Evet, her var oluş ve yükseliş irâdenin kanatlarına bağlı olduğu gibi, her yıkılış ve tükeniş de o kanatların kırılmasıyla yakından alâkalıdır.

Birer kartal gibi zirveleri kollayan Bel'am ve Bersisa'nın irâde isteyen küçük bir husus ve bir anlık gafletle baş aşağı olmalarına karşılık; Mısır azîzinin sarayında, dört bir yanı şehvetle sarıldığı bir zamanda, nefsin olanca saldırılarını Hakk'ın bir bürhanıyla tersyüz eden Azizoglu Aziz, şahlanan ruhuyla fâni güzellik ve görkemine bir başka renk katıyor ve başı gökler ötesi âlemlere ulaşıyordu!..

Hayatın her dönemecinde, insanoğlunun zaaflarını kollayan bir sürü ifritten mesele ve gulyabâniler karşısında, ancak; irâde gücüyle kanatlanıp kâinatları elinde tutan, Sonsuz Kudret'le rezonans olmuş babayiğitler mukavemet edebilirler. Her yeni hâdiseyle biraz daha bilenen, her musibetle sertleşip gerilime geçen ve gelip etrafını alan düşmanlıklar üzerine bir tufan gibi yürüyen babayiğitler...

İradelidirler

Yeryüzünde hakikî insan kalmasa, dört bir yandan ufukları toz duman kaplasa, sokaklar bütün bütün çamur seylaplarına yenik düşse; her tarafı dikenler sarsa ve zakkumlar gülleri gölgede bıraksa; meydanlar saksâğanlarla dolsa ve saksâğan sesleri bülbül nağmelerini bastırsa, bal kâselerinin etrafında eşek arıları uçuşup dursa; ormanların ürperten vahşeti sokaklarımızda kol

gezse, ilme hürmet kalmasa, mârifet kapı kapı kovulsa, insanlık bütün bütün vefasızlığa kurban gitse; dostluklar yıkılıp dostlar düşman tavrını alsa onlar sarsılmadan hep yerlerinde durur ve "Her şey devrilebilir ben ayaktayım ya! Her taraf kupkuru çöle dönmüş; gözyaşları gibi bir kaynağım olduktan sonra ne ehemmiyeti var! Yürümek için Allah iki ayak lütfetmiş, iş yapmak için de iki pençe; iman gibi bir sermayem var, gönlüm gibi de bir serhaddim.. dünyaları imara yetecek fırsatlar değerlendirme bekliyor; Rabbime dayanıp bunlarla cihanı cennetlere çevirebilirim.. toprağa atılan her tohum birkaç başak verdikten sonra, gelecek adına gam u keder de niye! Ve hele bir de, Allah ötede birleri binlere ulaştıracağını vaad ediyorsa!" der yürürler hedeflerine doğru, harap olmuş yollara ve yıkılmış köprülere rağmen. Yürür ve ırmaklar gibi geçtikleri her yere hayat götürür, herkesin ve her şeyin ateşini söndürür.. ateş gibi kendilerini yeyip bitirme pahasına başkalarını soğuktan korur.. mumlar gibi erir gider; erir gider ama, binlerce göze ışık olur akarlar. Kâh leylîler gibi pusuya yatar ve bağırılarını rahmet esintilerine açarlar, kâh eşref-i saatlerde âhlarla inler ve ızdırıp rıhtımlarından ekstra inayetlere yürürler. Onların yürüdükleri bu yol, hak dostlarının gelip geçtiği bir güzergahtır ve bu yolda yürüyenlerin de yolda kaldıkları hiç görülmemiştir.

İradenin Anlamı

İsteme, dileme, arzu ve isteklerin gerçekleştirilip ortaya konması yeteneği veya iki şeyden birini tercih etme manâlarına gelen irâde; hayatını kalp ve ruh seviyesinde yaşayanlarca: "Nefsin isteklerini aşma, beden arzularına başkaldırma, Hakk'ın rızâ ve hoşnutluğunu kendi istek ve dileklerine tercih ederek kendine rağmen her yerde ve her durumda O'nda ve O'nun murâdında fâni olma" şeklinde anlaşılmış ve tarif edilmiştir.

İradenin Genel Tarifi

Evet irade, bir eğilim veya eğilimde tasarruftur. Yani iki şeyden birini seçme durumunda bulunan bir insanın, o iki şeyden herhangi birini seçme cehd ve gayretini ortaya koymasıdır. Aslında bu, bir şart-ı âdidir. Ve tabii bu şart-ı âdide, sebeple-müsebbep arasında tenasüb-ü illiyet prensibine göre bir münasebet de aranmaz. Yani cihanları aydınlatan bir elektrik şebekesinin

düğmesine dokunma ile aydınlanma veya koskoca sistemlerin yıkılması veya teessüs edilmesinin, sizin bir üfürüğünüze bağlanması ve sırf sizin üfürüğünüzle o sistemin yıkılması veya kurulması gibi.

Misallerde de görüldüğü üzere, burada sebep ile netice arasında münasebet, katiyen söz konusu değildir. Aslında ve normal şartlar altında o sebebin, bu neticeyi meydana getirmesi imkânsızdır. İşte Bediüzzaman Hazretleri bu çerçevedeki iradeye, sair kelâmcılar gibi "nisbî, kisbî irade" adını veriyor.

İradenin Tanımı

Herhangi bir şey yapıp yapmama hususunda, karar verme gücü veya "eğilim" diye tarif edeceğimiz "İrade muhtariyeti" insan olmanın şîârı ve ahlâkın biricik esasıdır. O olmadan ne fazîletten ne de insanlıktan bahsetmeye imkân yoktur.

İradesinin Hakkını Veren Sâlik

Kimileri de mebde'den müntehasıya kadar her zaman sa'y u gayret içinde bulunur.. herhangi bir beklentiye girmeden halisâne bir kulluk sergiler.. ne cezbe görür ne incizap duyar.. ne naz bilir ne gider kuruntulara yaslanır. Dişini sıkar ve iradesinin hakkını vererek Hakk'a kulluğun en ince âdâbına riayetle, gösterişsiz, âlâyîşsiz tam bir sebat ve ikdam kahramanı olduğunu ortaya koyar. İşte böyle biri, inanıp Müslümanca yaşamayı bütün ezvâk ve kerâmâta tercih ettiği/edeceği gibi Cennet ve ötesini de katiyen Hakk'a kulluğunun hedefi saymaz. İmanı ve ubudiyeti Rabb'in en büyük ihsanı bilerek bu büyük ihsana mazhariyetin şükran hisleriyle her zaman iki büklüm yaşar. Mevlânâ kendi üslubuyla, böyle bir mazhariyeti şöyle resmeder:

Mutluluk ve saadet gelip eteğimizi çekti ve götürüp çadırımızı gökyüzüne kurdu. Dün de o sevgili bana: "Bu vefasız dünyanın elinden ne hâldesin" diye sordu. (Ben de) gülen devletin gülen bahtını gören nasıl olur (dedim). Mısır'ın, rüyasında bile göremediği şekeri, şükürler olsun ben dişimin dibinde buldum."

İradesiz İnsanın Özellikleri

Her gürültüde paniğe kapılan, sarsıntının en küçüğüyle yıkılıp giden, dişini

sıkıp dayanması gerektiği yerde dağınıklığa düşen, duygu ve düşünceleriyle oturaklaşmamış acemî ruhlar, muvakkaten göz kamaştırıcı ışıklar neşredip, yürekleri hoplatsalar bile, ebedî aydınlatıcı olamaz ve kitleleri şaşkınlık berzahından kurtaramazlar. Kurtarmak şöyle dursun, böylelerinin çıkardığı her gürültü, hasım dünyaların tahrik olmasına ve hizmet cephesi için şartların ağırlaştırılmasına sebebiyet verecektir.

İrşad Kelimesinin Anlamı

Doğru yolu gösterme, gönülleri Hakk'a uyarma; söz, yazı ve daha değişik vesileleri değerlendirmek suretiyle kalben, fikren insanların Allah'a ulaşmasına engel sayılan mâniaları bertaraf ederek duygu ve düşünceleri Hak'la buluşturma; Hak'la tanışık ruhların da, O'nunla münasebetlerinde daha bir derinleşip yükselmelerine vesile olma mânâlarına gelen irşad; insanları ferden ferdâ veya cemaat hâlinde hususî bir terbiyeye tâbi tutarak bunların içindeki liyâkatlıları "bi'l-kuvve" ve "bi'l-istidat" insanlık seviyesinden "bi'l-fiil" insan olma mertebesine.. tabiri diğerle, "insan-ı kâmil" olma ufkuna yönlendirmenin unvanı olagelmıştır.

İrşad ve İnsan-ı Kâmil

İrşadı; zâhir ve bâtına vâkîf, kalb-kafa izdivacına muvaffak olmuş yetkin kimselerin, bir kısım istidatları, seviyeli insan olmaya çağrısı şeklinde anlamak da mümkündür. Bu mânâda ona, kalb ve ruh kahramanlarının, kendi hususî mazhariyetlerini başkalarına duyurma cehdi de diyebiliriz ki, işte böylelerinin elinde her zaman kömürler elmasa dönüşmüş, taş ve toprak da altın seviyesine yükselmiştir. Aslında, irşad ve mürşid konusunda tasavvuf erbabı da, meseleyi hep bu çerçevede ele almış ve onu, aşkın insanların, insanüstü gayretleri şeklinde yorumlamışlardır. Onlara göre, gönülleri Hakk'a uyarma adına ortaya konan seviyesiz, kalitesiz gayretlere irşad denemeyeceği gibi, ruhlara insan-ı kâmil olma ufkunu açamayanlara da mürşid denemez.. denemez; zira bunların kendileri irşada muhtaçtırlar ve mutlaka terbiye edilmelidirler. Bir enfes Türk atasözünde:

Kendi muhtâc-ı himmet bir dede,
Bilmez ki gayra nasıl himmet ede.

denir ki, tam böyleleri için söylenmiş gibidir. Üsküdarlı Salim Süleyman ise, bu mülâhazayı biraz da şâirâne bir eda ile şöyle seslendirir:

Şeyhimiz kendisi ilimde kalmış âciz,
Nerde kaldı ki keyfiyet-i irşadı bile

Bağdatlı Rûhî'nin konuya yaklaşımı daha da alaylı bir üslûp ile dir:

Gör zâhidi kim sâhib-i irşad olayım der,
Dün mektebe gitti, bugün üstad olayım der.

İsar'ın Anlamı

İnsanın, başkalarını kendisine tercih etmesi mânâsına gelen îsâr; ahlâkçılara göre, toplumun menfaat ve çıkarlarını şahsî çıkarlarından önce düşünmek; tasavvuf nokta-i nazarından da, en hâlisâne bir tefânî düşüncesiyle topyekün şahsîliklere karşı bütün bütün kapanıp, yaşama zevkleri yerine yaşatma hazlarıyla var olmanın ünvanı kabul edilmiştir.

İsar'ın Mertebeleri

1- Hakk yolunda ve O'ndan ötürü îmân ve ehl-i îmân uğrunda candan geçilmesidir ki, civanmertliğin zirvesi sayılır.

2- Riyâset ve makam mevzuunda her türlü fedâkârlıkta bulunmadır ki, birincisine nisbeten bir kadem daha geri kabul edilmiştir.

3- Maddî refah ve mutlulukta başkalarını düşünme ki, öncekilere göre oldukça ucuz bir kahramanlıktır.

4- Bedel ve karşılık beklentisine girmeden ilim ve fikir bezlinde bulunmak ki diğerleri kadar ağır olmasa gerek.

5- Sa'yin semeresini infak ki, zekat ve sadaka gibi sorumluluklarımız bu cümleden sayılabilir.

6- Güler yüz, tatlı dil ve değişik hayırlara vesile olma ki, hemen herkesin muvaffak olabileceği bir hayır türüdür.

Bunlardan birincisi, cûd ve sehânın zirvesi, îsârın da esaslı bir derinliğidir ki,

ona muvaffak olmak her babayiğidin kârı değildir. Bu babayiğitliği Baharistan sahibi şöyle seslendirir:

Gümüş ve altınla cömertlikte bulunmak kolaydır; hoştur o kimse ki, canıyla cömertlik eder."

İslam Alimleri ve Önemli Eserleri

Gerçi, bazı nâkıslar biraz ileri giderek, fıkıh ve sünnetle iştigal edenlere "zâhir erbâbı", "rüsûm ulemâsı" demişler ise de, kâmil mutasavvıflar her zaman, şeriatın temel prensiplerini esas almış, Kitap ve sünnete göre, geliştirdikleri usûl ve metodlarla, ortaya attıkları her düşünceyi onun atkılarını üzerine bir dantela gibi işlemişlerdir. Muhâsibî'nin "Vesâya" ve "Riâye"si, Kelâbâzî'nin "et-Taarruf li mezhepi Ehli't-Tasavvuf"u, Tûsî'nin "el-Lüma"ı, Ebû Tâlib Mekkî'nin "Kûtü'l-Kulûb"u, Kuşeyrî'nin "Risâle"si bu sadefin incilerinden sadece birkaçı.. bunlar arasında, nefsi hesaba çekmek ve tezkiye etmek gibi tek mevzu etrafında örgülenen eserler olduğu gibi, müteaddit mevzuları bir araya getirerek hacimli kitaplar telif edenler de olmuştur. Nihayet bütün bu devâsâ kametlerden sonra, Huccetü'l-İslâm İmam Gazzâli gelerek "İhyâu Ulûmi'd-Dîn" eser-i mübeccelini yazıp, tasavvuf yolunun, bütün âdâp, erkân ve ıstılahlarını bir kere daha gözden geçirerek, umum meşâyihin kabulüne mazhar hususları tespit ve tenkidi gerekenleri tenkit edip, birbirinden ayrı görünen bu iki mübarek akımı bir defa daha buluşturup kaynaştırmıştır. Öyle ki ondan sonra gelen pek çok mutasavvıf, kendi ilimlerini, şer'î ilimlerin bir levni, bir buudu bularak, her yerde birlik ve beraberlik soluklamaya başlamış.. ve o güne kadar "ulemâ-i rüsûm" deyip hafife aldıkları insanlarla kaynaşıp bütünleşmiş.. ve bilhassa, tasavvuf mesleğinde, daha farklı yorumlanan, hâl ilmi, hatır ilmi, yakîn ilmi, ihlas ilmi, ahlâk ilmi ve daha pek çok vicdânî ve zevkî gerçekleri medreseye taşıyarak, zâhir ulemânın da, erbâb-ı tasavvufun da üzerinde mutâbakata varacakları bir hayli müşterekler bulmuşlardır.

İslam Alimlerine Göre Ebdal

İbn Teymiye ve İbn Kayyim gibi hadisçiler, ebdâlla alâkalı hadislerin bütününü mevzu görerek reddetmişlerdir. İmam-ı Suyutî, konuyla alâkalı rivayetler birbirini takviye ettiğinden, bu hadislerin mânevî tevâtür derecesine

yükselebileceği mülâhazasıyla mevzûya farklı bakmıştır. Hafız Sehâvi ise, kendince orta bir yol takip ederek, konuyla alâkalı rivayetlerin hemen hepsinin zayıf olduğunu söylemiş ve mülâhaza dairesini açık bırakmıştır. Konu bu kadar karmaşıklaşınca, herhalde bize de "Her şeyin doğrusunu Allah bilir." deyip sükût etmek düşecektir...

Ebdâl kelimesine yakın diğer bir tabir de "büdelâ" sözcüğüdür. Türkçede galat olarak "ebdâl"ı "aptal"şeklinde kullandığımız gibi "büdelâ"yı da "budala" yaptığımıza daha önce işaret etmiştik..

İslâm Bir Bütündür

Hülâsa İslâm, kâinat kitabının hem sesi, soluğu, tefsiri, yorumu; hem de onun dününün, bugününün, yarınının resmi, fotoğrafı, haritası ve kapalı gibi görünen kapılarının da esrarlı anahtarıdır. O, bu hususların bütününe ifade eden bir küldür. Parçalanması ve parçalarına, bütüne yüklenecek değerlerin yüklenmesi mümkün olmayan bir küll. Onu, parçalara ayırmak, sonra da bu parçalardan tam bir şey anlamaya çalışmak yanlışdır ve onun rûhuna ihanettir. Onu, mevizeci bir üslûpla bir-iki âyet ve hadîsin tefsiri içinde ele alıp izah etmeye kalkışanlar, ömür boyu bu muhteşem besteler mecmuasını duymaya çalışsalar da, vicdanları hep ciddî bir eksikliğin sezileriyle sarsılacak ve ruhları sürekli bir boşluk yaşayacaktır.

İslâm Bir İdealizm Değildir

O, Batı'daki anlamıyla bir "idealizm" de değildi; olamazdı da; zira idealizm, Kafdağı'nın arkasındaki meçhul steplerde doğan hayalî bir güneşti; öyle bir güneş ki, ışıkları hiç mi hiç yaşadığımız bu realiteler dünyasına aksetmiyor ve hayatın en küçük bir ünitesinde bile kendini ifade edebilme varlığını gösteremiyordu. O, o yalancı ışıklarıyla tıpkı bir ütopya gibi sadece hayallere çarpıyor, kırılıyor ve bir kısım tatlı rüyalar nevinden - lezzetlendirmesi tabirciye ait - hayata, hayatî realitelere ancak çok uzaktan bakabiliyordu.

İslâm Bizim Kültürümüzün Kaynağı Olmuştur

İslâm, bizim ÷lkemizde, bizim coğrafyamızda, bizim kentlerimizde, bizim evlerimizde; bizim hayatımızı, bizim ihtiyaçlarımızı, bizim heyecanlarımızı kucaklaya kucaklaya bize o kadar yakın bulunmuştur ki, hemen her hareketimiz, her davranışımız ve her aktivitemizde ondan pek çok renge rastlamak mümkündür. Tavırlarımızda ve uzuvlarımızda onun boyası, zihinlerimizde onun med ve cezirleri, gönüllerimizde onun sesi-soluğu, simalarımızda onun izi, dizlerimizde, topuklarımızda onun nasırları, yorgunluk anlarımızda onun dinlendirici fasılları, dinlendiğimiz zamanlarda onun düşündüren ilhamları; canlarımızda onun tasarrufu, mallarımızda onun ortaklığı, ferdî ve ailevî hayatlarımızda onun belirleyiciliği; birbirimizi sevip kucaklamada onun inandırıcı teşvikleri, ümit ve emellerimizi şahlandırmada onun sonsuzluk vaatleri; hak, adalet ve eşitlik konularında onun gönüllere inşirah veren dengeli formülleri, bizi ona o kadar içten bağlamış, daha doğrusu o denli onun tiryakisi haline getirmiştir ki, -Allah korusun- bir gün kalkıp da bizi bırakıverse, zannediyorum kederimizden kahrolup gideriz.

İslâm Bizim Özümüz

Yaratıcı'ya yönelen, gerçek kiblesini bulup Hakk'a kullukla çeşit çeşit kulluklardan kurtulan; arzulara kulluk, kuvvete kulluk, şehvete kulluk, şöhrete kulluk gibi, insanı sefilileştiren bayağılıklardan sıyrılmış o insanlar bizim köklerimizdi.. onlar bizlerdik.. bizler, onların hâlihazırdaki temessülleri; onlar bizim aslımız, arkadan gelecekler de bizim faslımız olacaktır. Biz, İslâm'ı evlerimizde hep bir ninni diye dinlemiş, beşiklerimizin gıcırtilarında onu duymuş, analarımızın göğsünde onunla beslenmiş; atmosferimizde onu soluklamış İslâm'ın çocuklarıyız. İslâm, bizim içimizdeydi ve o, hiçbir zaman bize yabancı olmadı.

İslam Çekişme ve Kargaşayı Reddeder

Dini akılla, ilimle, muhakemeyle çatıştıranlar, dinin de, aklın da ruhundan haberi olmayan talihsizlerdir. Hele toplumun değişik kesimleri arasındaki vuruşmadan onu sorumlu tutmak bütün bütün bir aldanmışlıktır. Kitleler arasındaki çatışma bilgisizlikten, şahsî çıkar düşüncesinden ve zümre menfaatlerinden kaynaklanmaktadır. Din, bu duygu ve bu düşüncelerden

hiçbirini tasvip etmez. Vâkıa, bir kısım dindarlar arasında da çatışma ve vuruşma söz konusudur ama, bu, aynı ruhu taşıyan bu insanların, gerektiği ölçüde inanamadıklarından, ihlâsı koruyamadıklarından.. bazen de hislerine yenik düştüklerindendir. Yoksa, îmanlı fazilet böyle bir talihsizliğe yol vermez.. aslında böyle bir talihsizliğe düşmemenin bir tek çaresi vardır; o da, dinin bütün müesseseleriyle hayata geçirilip toplumun canı, kanı haline getirilmesidir.

İslam Dünyası ve Batının İlimde Geldiği Nokta

Biz, mübarek bir dönemde kendi tekamülümüz adına, Batı da kendi Rönesansı hesabına, insanoğlunun birkaç bin senelik bilgi birikimini değerlendirerek, yukarıda temel dinamiklerini arz etmeye çalıştığımız esaslar muvacehesinde biz de onlar da belli noktalara ulaştık ve belli bir yere geldik.

Şimdi eğer, bir yeni oluşumdan doya doya nasibimizi almayı düşünüyorsak - ki mutlaka düşünmeliyiz- yukarıda sık sık dolaylı da olsa temas ettiğimiz dinamikleri bir kere daha gözden geçirerek, bunları mutlaka toplumun her kesimine maletmeliyiz.

İslam Dünyasının Bunalımları

Son birkaç asırdır İslâm dünyası, bir kısım yanlışlar fâsit dairesi içinde dönüp durmakta ve bir türlü kendi özüne, kendi ruhuna yönelememekte. Şayet iki adım doğru yürüse, hemen arkadan birkaç adım geriye gitmekte veya değişik inhıraflar yaşamakta. Hatta çok defa, hataların sevapları aştığı, zararlı şeylerin yararlıları da alıp götürdüğü bu meş'um yürüyüş veya uğursuz inhıraf, toplumun kendi içinde kendini arama, kendini bulma gayretlerine de olumsuz tesirlerde bulunmakta ve yapılan güzel işleri de, yapanları da derinden derine sarsmaktadır. Bu da, bu koskoca âlemde her şeyin şirâzeden çıktığını, devlet ve milletler çarkının kendi aleyhinde işlediğini göstermektedir.

Bu itibarla biz, topyekün İslâm dünyasının, îman anlayışı, İslâm telakkîsi, ihsan şuuru, aşk u şevki, aklı, mantığı, düşünce tarzı, kendini anlatma üslûbu ve ona bu hususları kazandıracak müesseseleriyle ele alınmasının ve her kesimiyle yenilenmeye tevcih edilmesinin zarûretine inanıyoruz.

İslam Dünyasının Durumu

Yakın geçmişî itibarıyla bütün İslâm dünyası, inancı, ahlâkı, düşünce sistemi, maarif ve sanayi, âdet ve ananeleri, siyasî ve içtimâî durumu itibarıyla en bunalımlı dönemlerinden birini yaşamıştır.

İslam Düşüncesi Kitap ve Sünnet Kaynaklarına Dayanır

İslâm Düşünce Sistemi'nin diğer bir özelliği de onun, diğer bilgi ve mârifet kaynaklarından daha çok Kitap ve Sünnet me hazlı olduğudur. Bu yönüyle de o, diğer bütün dînî organizasyon ve felsefî cereyanlardan ayrılır. Evet İslâmiyet, zuhur ettiği andan itibaren hep eski mirasa ve din şeklindeki değişik organizasyonlara karşı mesafeli durmuş ve kendi olarak kalma gayreti içinde bulunmuştur. Onların tahrife ve tağyire uğramamış yanları karşısında ise, "şer'u men kablenâ" diyerek saygılı davranmış ama temelde hep, "menhelü'lazbi'l mevrûd" sayacağımız ana kaynaklara bağlı kalmıştır.

Zaten o, ne eski mirasa ne de yeni fantezilere hiç mi hiç muhtaç olmamıştı. Nasıl olurdu ki, onun arkasında Kur'ân vardı. O Kur'ân ki, "asırları muhtelif bütün enbiyanın kitaplarını, meşrepleri farklı bütün evliyanın risalelerini, meslekleri muhtelif bütün asfiyanın eserlerini icmâlen tazammun eden.. alt-üst, ön-arka, sağ-sol, her yanı parlak, bütün vehim ve şüphelere tamamen kapalı.. nokta-i istinadı bilyakîn vahy-i semâvî ve Kelâm-ı Ezelî.. hedefi ve gayesi bilmüşâhede saadet-i ebediye.. içi apaçık halis hidayet.. üstü, envâr-ı iman.. altı, biilmelyakîn delil ve bürhan.. sağ, bittecrûbe teslimi kalb ve vicdan.. solu, biaynelyakîn teshîri akıl ve iz'an.. meyvesi de rahmeti Rahman ve dârı cinân bir kitaptır" (Az bir tasarrufla Yirmibeşinci Söz'den). İşte böyle bir kitapla beslenen İslâmiyet, hiçbir zaman, ne idealistlerin hülyalarına, ne rasyonalistlerin mantık muhassalasına, ne de pozitivistlerin ve daha başkalarının usûl ve metotlarına muhtaç olmamış, onlara baş vurmamış ve onları güvenilir birer kaynak kabul etmemiştir.

İslam Düşünürlerine Göre Akıl

Başta Bediüzzaman olmak üzere İslam düşünürlerine göre akıl, potansiyel derinlikleri itibarıyla, kainat kitabını okuyan bir göz; duyduğu ses ve nağmeleri

değerlendirip değişik manalara bağlayan pek çok ihtizaza açık bir iç kulak; eşya ve hadiseleri aşkın bir tefahhusla temaşa eden muhit bir idrak; varlık ve varlık ötesi alemleri keşfe açık batını bir gözdür. İnsan onunla, gözün gördüklerini, kulağın duyduklarını değerlendirip bir hükme bağlar ve onun rehberliğinde varlığın perde arkasına seyahatler tertip eder; hatta yükselir onunla Allah'a muhatap olur.. onunla cebri-ihtiyari belli sorumluluklar yüklenmeye ehil hale gelir.. ve onunla topyekün kainat ve hadiseleri tarar, kritik eder, bir esasa bağlar ve Allah'a yürür. İyiliklerde, güzelliklerde mantık ve muhakemelerimizi vahyin ve ilhamın zenginlikleri ile buluşturur ve ötelerden gelen mesajlara referans olur.. fenalıklarda, çirkinliklerde de, İlahi hududa mantıki yorumlar getirerek nefsin serazat arzularını frenler ve onun taarruzlarına karşı sürekli stratejiler üretir. Ayrıca bize her zaman, şeytanın değişik planlarını aşabileceğimiz taktikler verir.. hevesat ve cismani arzularımıza karşı da, muhasebe ve murakabe izabehanelerinde eritilip şekillendirilmiş düşüncelerden kementler, bukağılar vurur. O, semaviliğini koruduğu sürece hemen her zaman, nefsaniliğin üzerine yürür ve onu, kendi hususiyetlerinden kaynaklanan bayağılıklardan alıkor; alıkor ve adeta insani değerlerin korunması mevzuunda bir polis, bir zabıta memuru vazifesi görür. Ve tabii, "akl-ı semavi" ve "akl-ı mead"a ait bu özelliklerden hiçbirisi, "akl-ı meaş" ve "akl-ı türabi" için söz konusu değildir.

İslâm En Son ve En Mükemmel Din

Peygamberimiz, peygamberlerin sonuncusu; getirip insanlığa sunduğu mesaj, mesajların en ekmeli, en etemmi ve Allah'a ulaştıran vesilelerin de en güvenilir olanı, hiç yanıltmayanıdır. Bu din gerçek temsilcilerini bulduğu zaman, herkesin koşup bağrına sığındığı bir hak gölgeliği olmuş, insanları serinletmiş ve bütün şeytanî sistemlerin büyüsunü bozmuş, en olumsuz durumlarda bile arkasındakileri ışıksız bırakmamıştır. Eğer o, şimdilerde kendini tam ifade edemiyorsa, bu, onun hasımlarının asırlardan beri devam edegelen kin, nefret, işbirar ve tecavüzlerinde; müntesiplerinin de cehalet, vefasızlık ve aymazlığında aranmalıdır. Ne var ki biz, bunun sonsuza kadar hep böyle sürüp gideceğine de ihtimal vermiyoruz. Günü gelince "aleyhi el İslâme ya'lev velâ yu'la"fehvasınca o, yürekten kendisine sahip çıkanlar, hayatlarını ona bağlayıp yolunda bulunmayı yaratılışlarının gayesi bilenler sayesinde mutlaka yeniden hayatın her alanında kendini ifade etme fırsatını bulacak, bir kez daha kendi sesiyle konuşacak, kendi

renk ve deseniyle gözlerimizi kamaştıracak ve o semavî ahengiyle bir kere daha her yerde kendisini hissettirecektir.

İslam Her Zaman Canlıdır

Her Şey doğar, olgunlaşır, devrini tamamlar ve yaprak yaprak solar-gider; ama, İslâmiyet, hep aynı tazelik içinde parlar-durur ve bir civan gibi gerilir, gülümser.. evet, o her zaman gençtir, kuvvetlidir, canlıdır ve bizim fâniliğimizi aşan bir üstünlüğü vardır. Ara-sıra bir kısım şiddetli rüzgârlarla sarsılıp sararmış gibi görünse de, gerçekten sarsılıp sararan onun kusurlu temsilcileri bizlerizdir. Yoksa onun ezeli âlemi, sürekli parıltılı, tılsımlı ve göz kamaştırıcıdır.

İslâm Herşeye Bir Çözüm Getirmiştir

Oysa ki İslâm, insanoğluna, hemen her sahada uygulanabilen, uygulanmalarında alternatif gerçekteştirme yolları bulunan nevi şahsına mahsus bir nizam va'd ediyordu. Onun çağrısına kulak verenler, kendi tabiatlarıyla, aynı döl yatağında gelişmiş bir nizamın televvün ve şivesini buluyorlardı. O, vicdanlarındaki ilk kabûlden, hayatın en uç noktasındaki ahlâkî meselelere kadar, hiçbir hususu ihmal etmeme genişliğiyle, ferdî ve ailevî en küçük bir problemten en muğlak içtimaî konulara kadar hemen her mevzûda çok farklı çözümler teklif ediyor ve en dar soluklu müntesiplerini bile katiyen yollarda bırakmıyordu. O, işe ferdî vicdandan başlıyor; orada tam yerleştikten sonra da, kendine has faikiyetiyle kendini aşıyor, çevresini aşıyor ve her yeri bir filizlenme zeminine çevirerek dört bir yana rûhunun boyasını çalıyor ve çimlendiği hemen her bucakta hayatın rengini, şivesini değiştiriyor ve gönüllere ebedî var olmanın mesajlarını duyuruyordu. Onun her mesajı evrensel sulhten bir nağme, içtimaî âhenkten bir beste, hoşgörü ve diyalogdan da birer "nefes"ti. Kabalık, hoyratlık, kin ve nefret, onun dıştaki hasımlarının ruh yapılarına ait akisler ve cahil müntesiplerinin de hazımsızlıklarından kaynaklanan gaseyanlardı. Ne var ki o, kendi aydınlığına rağmen, bazen bu düşmanlardan birinin haylûletiyle küsufa uğrarken, bazen de ikisinin birden boşalttığı zulmetlerle hüsuflar yaşadı.

İslam Herşeye Boyasını Çalar

Onun dünyasında herşey bir aşk büyüğü ile sihirli gibidir. Gündüzler, bu masmavi âlemin büyüğü içinde doğar, aydınlanır ve sînelere bir bir boyasını çalar, öyle gider.. geceler insanın derinliklerine matkaplar salıyor gibi en düşündürücü duygularla gelir, gönüllere bir avuç kor atar-geçer.. sabahlar insanı en tatlı ses, rayiha ve esintilerle kucaklar.. bağ ve bahçelerden yükselen çiçeklerin kokuları, damla damla sağdan soldan dökölüp gelen kuşların cıvıltıları ve yer yer gölgeler gibi bir belirip bir kaybolmaları.. zaman zaman gerçeklerin gölgelere karışması, vakit vakit de gölgelerin gerçekleşmesi, evet, bütün bunlar âdetâ bir hayret ve ürpertinin besteleri gibidirler.

Düşünce dünyasıyla bu seviyeyi yakalayabilenler, kendilerini cennet yamaçlarında seyr ve tenezzühe çıkmış gibi hisseder, gönüllerinde ebedî var olma ve aşkın nefeslerini duyar, sonsuzluk için yaratılmış olmanın hazları ile büyülenir giderler.

İslâm Huzurun Kaynağıdır

Biraz olsun düşman cefadan vazgeçip dost da vefa gösterebilseydi, İslâm, mağmalar gibi o "anil-merkez" feveranları veya ışık tayfları şeklindeki nur hüzmeleriyle, yeryüzündeki kin, nefret ve gayz türünden bütün karanlıkları silip süpürüp götürecektir ve her tarafı, ucu gidip cennetlere dayanan bir güven atmosferine dönüştürecek. Onun sayesinde yeryüzünde kavgalar, cinayetler, terörler, kargaşalar unutulacak ve bunların yerine her tarafta sevgi, saygı, âhenk ve huzur esip duracaktı.

Zaten İslâm'ın girip yerleştiği bir kalpte Yaratan'dan ötürü ve yaratılanların hatırına sadece ve sadece sevgi vardır, alâka vardır, hoşgörü vardır.

İslâm İnsanı Maddi ve Manevi Yönleriyle Ele Alır

İslâm, toplumun her fert ve her kesimini aynı sıcaklıkla bağrına basar. Herkesin ihtiyaç ve beklentilerini eşit bir çizgide değerlendirir ve avazı çıktığı kadar kimsenin kimseden üstün olamayacağını haykırır; haykırır ve hem eşitliği hem de fırsat eşitliğini ısrarla vurgular. O, istidatları alâkasızlığın ağında

söndürme ve kabiliyetleri seçkin doğmamışlıkla zincire vurup felç etmenin üzerine hışımla yürür.. ferdin iç dinamizmi ve samimî gayretlerine dayanmayan yükselmelerin, büyümelerin karşısına dikilir ve açıktan açığa bunun gayri ahlâkî olduğunu ilan eder. Gayri ahlâkî bu tür davranışları da büyük ölçüde ruh sefaletine bağlar. İslâm, böyle bir ruh sefalet ve zilletini, hem onun maddî sebep ve sâiklerini ortadan kaldırarak, hem de iman, mârifet ve ihsan şuuruyla ferdî iradeleri güçlendirerek ruhlardan söküp atmaya çalışır.

Evet, ruhun her türlü denaet ve sefalete karşı korunabilmesi, ancak sağlam bir inanç, engin bir irfan ve sürekli bir murakabeden oluşan mazbut bir zırha sığınmakla mümkün olabilecektir. Böyle bir donanımla ruhun doygunluğa ve itminana ulaşması, insana beden ve cismaniyetin çok çok üstünde daha önemli ve hayatî şeylerin bulunduğunu gösterir. Aksine, böyle bir donanımdan mahrum bulunan kimselerin gerçek insanî değerleri korumaları ve uzun zaman ayakta kalmaları oldukça zordur. Zira, ruh sefaleti ferdi kendi olmadan uzaklaştırarak, her tarafa çekilebilen, her kalıba sokulabilen öyle bir kopukluğa sürükler ki, artık böyle birinin er-geç kapı kulu durumuna düşüp köleleşmesi kaçınılmazdır.

İslam İnsani Dengeleri Gözetir

Evet, İslâm, örgülenmesinde önemli birer unsur olan atkılarını, akıl, vicdan, ruh ve ceset üzerine atarak, o rengin, derin dünya ve ukbâ buudlu dantelasını işleyip meydana getirmiştir. Bir seviyede bunlardan bazıları, yer yer diğerlerinin önüne geçse de, hiçbirisi tek başına ne onu tam mânâsıyla aksettirmeye, ne temsile, ne de ifadeye gücü yetmez.

Hâlik'ın en büyük ve herkes için en umûmi atıyyesi olan İslâm'ı, yine O'nun bir diğer ve ilk ihsânı sayılan, akıl, vicdan, ruh, ceset ve letâiften meydana gelen bütün varlığın fihrist-i mânevîsi, bir organizasyona taşıyabilir.

İleride bu mevzûu daha da açmak istiyoruz.

İslam Medeniyetinin Farkı

Ayrıca İslâm'ın gelmiş-geçmiş dinî ve lâdinî bütün düşünce ve sistemlerden farklı pek çok yanının olduğu da bir gerçek.. bir kere İslâm'ın dışındaki hemen bütün sistemlerde bir yenilenme söz konusu olunca, hemen dinin, o hareketin

merkezinden uzaklaştırılmasına gidilmiştir. Müslümanlıkta ise, tamamen bunun aksine, din hep hareketin merkezinde önemli bir misyon yüklenmiş ve gerçekleştirilen her hamle, mutlaka onun ruh ve mânâsıyla beslene beslene istikbal vâdedici bir kıvama gelebilmiştir.

İslam Milletimizin Dayandığı En Büyük Güç

Milletimizin, başka bütün ölçüleri aşan bir derinlikteki kuruluşunda, en büyük tesirin İslâm'a âit olduğunda şüphe yok. Bu millet, İslâm sâyesinde, maddî hayattan rûhî hayâta, gayr-ı nizamîlikten nizâma, ufuksuzluktan gâye-i hayâle, sınırlı düşünceden dünya ve ukbâları aşan nâmütenâhîliklere yönelmiş ve kendi derinliklerinin farkına varmıştır. Evet o, bilmem hangi tarihte yitirmiş olduğu gerçek değerlerini, üslup, zerâfet ve inceliğini İslâm'da bulmuş, ona gönülden sâhip çıkmış ve asırlar boyu da hep ukba endeksli yaşamıştı. Yaşamış ve hareketlerini ibâdet, sözlerini duâ, bakışlarını merhamet ve incelik, beraberliğini de kuvvet hâline getirmişti.. ve yine İslâm sâyesinde o, hislerden akla, mantıktan kalbe, muhâkemededen ilhâma yollar vurmuş.. yürümüş ve yükselmiş.. duygusuyla, düşüncesiyle, kültürüyle, sanatıyla ve bedî zevkleriyle ebedî var olmanın sırlarını keşfetmişti.

Bugünkü kargaşa ve bunalımları da aynı rûhî zaferlerin tâkip edeceğine ve milletçe bir "ba'sü ba'de'l-mevt" geçireceğimize inancımız tamdır. Evet, beşerî sefâletlerimizi tedâvi edecek, ruhlarımızı kendi derinliklerine, kendi derinliklerinden de her şeyin gerçek kaynağına yönlendirecek geleceğin gönül erleri sâyesinde, kaybettiğimiz şeyleri yeniden elde edeceğimize yürekten inanıyoruz. Eğer fantezi sayılmayacaksa buna bizim rönesansımız da diyebiliriz.

İslam Mütefekkirlerinin Yaratılış Konusundaki Görüşleri

Aslında Kitap ve Sünnet'in hilkat mevzuundaki beyanları herhangi bir yanlış anlamaya meydan vermeyecek kadar açık olduğu gibi, hakikî İslâm mütefekkirlerinin konuyla alâkalı yorum ve içtihatları da, bu kabil mülâhazalara geçit vermeyecek ölçüde nettir. Kur'ânî düşünce ve İslâmî yorumlara göre topyekün varlık, nokta, harf, kelime, cümle, paragraf ve nihayet bütün bir kitap

olan her şeyiyle biricik feyiz kaynağı ve Hâlikı Yüce Yaratıcı tarafından yaratılmış olduğu gibi, görülen-görülmeyen umum yaratıkların her âşire, her saniye, her dakika, her saat ve her günlük hâlleri; yani var olmaları, farklı keyfiyetlerle gün yüzüne çıkmaları, değişip durmaları, fenâ ve bekâları itibarıyla da -ihtiyar sahibi varlıkların, şart-ı âdî plânında iradelerinin müessiriyeti mahfuz- O'nun emir, irade ve meşietine bağlı cereyan etmektedir. Evet görülen-görülmeyen bütün âlemlerin yaratılması da, sevk ve idaresi de, her şeyin feyiz kaynağı, mebde-i evveli, müessir-i mütemâdîsi Allah'a aittir. Konuyla alâkalı mülâhazaların tam ifade edilemeyişi veya ifadelerdeki istibahlardan ötürü bir kısım yanlış anlamalar istisna edilecek olursa, bu hususta, vahşî-medenî bütün insanlığın ittifakı söz konusudur: Selim akıllar hep böyle düşünmüş.. sağlam duyguların ihsasları bu çerçevede cereyan etmiş.. varlığın ruhundaki nizam, âhenk, gaye ve hikmetler de hep bunu haykıragelmiştir.

İslam Ölüm Sonrasını Aydınlatır

Hayatın bu son demlerinde, en çok sevdiğimiz şeylerden ve sevdiğimiz kimselerden ayrılışların, ruhlarımızı sarsarak, gönüllerimizi kırarak bizler de fânîlik hissi ve ümitsizlik uyarmasına, uyarıp his dünyamızı karanlıklara boğmasına karşılık, sinelerimizden çılgık çılgık yükselen ötelere arzusunun; ruhlarımıza kök salmış, "ba'sü ba'de'l-mevt" akidesiyle buluşup birleştiği nokta, öyle müthiş bir güç ve ümit kaynağıdır ki; insanın içinden kopup gelen ve bütün bir gönlü söyleyen hiçbir şiir, hiçbir mûsikî, bu kadar içli, bu kadar derin ve bu kadar güzel olamaz.

Bunlar, insan ruhuna hitap eden mahrem birer lisan; ifadeleri de, bildiğimiz muayyen kelimelerden ses ve söz almaz. Cümleleri, ötelere akıp gelen mânâlardan örülmüş bu dil, gerçek ruh insanların ve ledûnnî zevk erbabının anlayabilecekleri, malzemesi fizikötesi sesler ve sözlerden alınmış bir ilhâm dili ve bir melek lisanıdır.

Bu dil ve bu beyanın dalgaları arasında, yer yer gönüllerimizi bir ümit, bir sihir ve bir sevda sarar, gözlerimiz, ukbânın mavi, parlak ve başımızı döndüren güzellikleriyle dolar, derken kulaklarımızda, aşkın ve güzelliğin çınlayan mûsikileri duyulmaya başlar...

İslam Sanatı ve Kendi Kültürümüz

Esas yeri burası olmamakla beraber ifade etmeliyim ki, İslâm sanatı; tecrit yörüngesinde televvün arayışıyla ayrı bir enginlik ihtiva eder; o, tevhidi vurgularken, teşbih ve tecsime karşı açıkça tavrını ortaya koyar ve her zaman yorum kapısının açık bırakılması esprisiyle damlada deryayı göstermeye, zerrede güneşi resmetmeye ve bir kelimede kitapları ifadeye çalışır. Bu ana dinamo ve temel dinamiklerin tesirinde oluşan İslâm kültürüne gelince - kültürün, umum insanlığın mirası olduğu hikâyesini şimdilik kurcalamayalım - o, insan realitesiyle irtibatlı fikrî ve zihnî aktivitelerinin hepsine açık, hepsinin müşterek halitasından ibaret bir öz ve üsaredir. Biz onda, dünüyle-bugünüyle bize ait her şeyi hem de bütün canlılığıyla duyar, yaşar, geliştirir ve ma'serî vicdanın kadirşinaslığına emanet ederiz.

Bu itibarla da, bugün bize düşen şey, yalnız ve yalnız kendi inanç ve düşünce sistemimize bağlı kalarak, kendi kültürümüz ve kültür ürünlerimize yönelip kendimiz olarak kalabilmenin mücadelesini vermek ve gerekirse yeni düşünce ve irfan iştikaklarını da kendi fikir atlasımız üzerinde gerçekleştirmeye çalışmaktır. Evet, gücümüz yettiğinde hep kendi kaynaklarımıza bağlı kalmalı, kendi millî mecramızda ummana ulaşmayı düşünmeli ve kendi gök kubbemiz altında varlığı temaşa etmeye, onu bir kitap gibi okumaya, okuyup yorumlamaya ve yeni bilgi, yeni mülâhazalar ortaya koymaya gayret etmeliyiz.

İslam Sayesinde Varlık Aleminin Değerlendirilmesi

Kur'an'ın, gözlerimize, gönüllerimize saçtığı nurlar sayesinde, bütün varlığı, aklın zâhirî nazarındaki fotoğraflarından daha farklı, daha muhtevalı, daha anlamlı ve daha zengince görür ve adeta şu üç buutlu mekanda buutlar üstü yaşıyor gibi kendimizi bir sihirli alemin temâşasında sanırız. Böyle bir temâşa herkes için aynı seviyede olmasa da, bir ölçüde hemen hepimiz, imanın gönüllerimizde hasıl ettiği zenginlik ve Kur'an'ın düşünce dünyamıza saldırdığı ışıklarla, başkalarının içinde sıkışıp bocaladığı ve çok defa bunalımdan bunalıma sürüklendiği bu dünyayı, zahir vüs'atının kat kat üstünde ve genişlerden geniş bulur; kendilerini her zaman zindanlarda ve prangalar içinde vehmedenlere karşılık, kendimizi ucu-bucağı olmayan sarayların onurlu misafirleri gibi

sımsıcak istikballerin atmosferinde zannederiz.

İslâm Semavi Kaynaklıdır

İslâm'ın insan düşüncesine armağan ettiği o taptaze sözler, düşünceler, ışıklar, bütünüyle semâvîdir; hiçbir başka kaynaktan alınmamış, başka fikirlerden beslenmemiş, yabancı ışıklarla başkalaştırılmamış, başka cereyanlarla bulandırılmamış ve fitili, başka çerağlardan tutuşturulmamıştır; aksine, ondaki her ziya, her bereket, her güzellik, her zevk, gökler ötesi âlemlerin el değmemiş turfanda semerelerindendir. Eğer hasımlarının husûmeti ve ön yargıları, dostlarının da cehalet ve vefasızlığı olmasaydı, bugün topyekün insanlık onun sunduğu semavî sofraların çevresinde birleşip, birbirleriyle el sıkışacaklardı. Düşmanlar, inada kilitlendi, dostlar da, onun ufkunu kirletti, o da bizi o semavî vâridâtından etti; etti ve sadefinin içine saklanan inci gibi gidip, mahfazasına gizlendi. Güneş, ona teveccüh edenlerle ziya alış veriş yapıyor; çiçekler, göz kırpmadan güneşe bakabildikleri sürece renk renk urbalara bürünür ve salınırlar. Ağaçlar, su ile, toprak ile, hava ile temaslarını sürdürdükleri müddetçe canlı ve revnakdar kalabilirler.. her şey, ama her şey, teveccüh ölçüsünde teveccühle şereflendirilir ve eğilimlerine göre mükâfatlandırılır. Gönüller İslâm'a kulak vermeyince o da sesini duyurmaz; davranış ve temsil sözü derinleştirmeyince, onun da sesi kısılır ve katiyen ruhlarda teveccüh uyaramaz. Söz, temsil kanatlarıyla uçurulabildiği ölçüde gönüllerde heyecan uyarır ve bütün enginlikleri aşarak gider her istidâda ulaşır. Sîneleri her zaman saygıyla İslâm diye çarpanlar, oturup kalkıp onun heyecanı ile yaşayanlar, kendi gönülleri de dahil, ne kalebentler aşmış, ne beldeler fethetmiş ve ne vicdan medeniyetleri kurmuşlardır.!

Bizler, birkaç düzine yıkık-dökük ruh, gözümüz gönlümüz İslâm'ladır; öleceksek, onun kolları arasında ölmek isteriz. Yaşarsak, sadece onun ikliminde yaşamayı düşünürüz. Bizim yaşama enerji ve hararetimiz ondan, yaşama aşk ve şevkimiz de onandır. Zira, her şeyin yıkılıp gittiği ve unutulup hafızalardan silindiği şu fânî âlemde, sarsılmayan ve hep yerinde duran, onca sararıp giden değerlere karşılık renk atmadan sürekli taptaze kalan sadece odur. Onun bayrağının kendi renkleriyle dalgalandığı her yerde huzur ve emniyet solukları duyulur. Onun hutbesinin okunduğu iklimlerde evrensel insanî değerler teminat altında sayılır. O, göklerdeki nizamın yerde bir iz düşümü, melekler arasındaki ahengin de cismaniyet âleminde renkli bir fotoğrafıdır. Onun ritmiyle oturup

kalkanlar, kâinattaki umûmî ahenge de uymuş sayılırlar; sayılır ve eşya ve hâdiselerle müsademedен kurtulurlar.

İslâm Tevhid İnancına Çağırır

Ne var ki, böyle bir zorlamanın bulunmaması, vicdanın iç icbarına, kavli, fiilî hakkın ifade edilmesi karşısında kalbin kadirşinaslığından kaynaklanan teessür ve cebre benzer temayülüne de mâni değildir. Elbette ki fırsat el verdikçe, Kur'ânî bir üslûpla bütün vicdanlara seslenilecek, selim fitratlar uyarılmaya çalışılacak ve usulünce müsait gönüller Allah'a yönlendirilmek suretiyle insanlar şirk ve şâibe-i şirkten kurtarılacak; en saf ve en hâlis hidayetin Efendimiz'le temsil edildiği, insan, eşya ve kâinat hakikatının Kur'ân'la seslendirildiği, hüküm ve hikmetin Allah'ın elinde olduğu herkese duyurularak gönüllerde iman ve İslâm nuru, ihsan ve ihlâs şuuru uyarılacak ve hemen herkes hakiki tevhide çağrılacaktır. Bu, bizim Müslüman olmamızın ve Efendimiz'in davetine icabet etmiş bulunmamızın gereğidir.

İslâm ve Beşeri Sistemler

Bugün insanoğluna rahat nefes alabilme imkânını sağlayacak bir tek atmosfer varsa, hiç şüphesiz o da İslâm atmosferidir. Son bir-iki asırdan beri topyekün insanlığa dayatılan pek çok sistem, onun ızdıraplarını artırmadan başka bir şeye yaramadı. Bir kere, bu sistemlerin hemen hepsi, büyük ölçüde onun ruhuna yabancı idiler. Bunlardan bazıları ile muvakkaten bir uyum sağlandı ise de, hemen her zaman bir iç tepki ve hazımsızlığın yaşandığı da bir gerçektir. Bu da, pek çok kimsede içten içe her düşünce tarzına ve her sisteme karşı bir kuşku hasıl ediyordu ki, böyle bir güvensizlik, kuşku ve tereddüdün de yeni yeni bunalımlara sebebiyet vereceği açıktı. Bu itibarla da, her yeni çağrı aynı zamanda yeni bir buhran sebebi görülüyor ve yeni bir tepkiyi de beraberinde getiriyordu. Getiriyordu, zira her şeyden evvel insanlığa dayatılan bu sistemler, hayat, kâinat ve Yaratıcı münasebetleri açısından pek çok boşlukları bulunan bir kısım faraziyelere dayanıyordu. Ayrıca, insan mahiyetini tam bilememe, dahası, onun kalbî ve ruhî hayatını bütün bütün dışlama, bu sistemlere ait öyle eksiklikler idi ki, bu boşlukların bir başka şeyle doldurulması da mümkün değildi.

İslâm ve Beşeri Sistemler Açısından İnsan

Bir insan, hayatını İslâm dinine göre yaşadığı sürece, hem bu dünyanın meşru bütün nimetlerinden istifade eder hem de ötede tasavvurları aşkın sevap ve mükâfatlara nâiliyetiyle beraber, günü gelince, mutlaka Cenâb-ı Hakk'ın ekstra teveccühlerine mazhar olacağı mülâhazasıyla ömrünü hep Cennet'e götüren koridorlarda yürüme neşvesi içinde geçirir. Hele bir de hayatını, sürekli Hak rızasına bağlı yaşayabiliyorsa -ki diyânette esas olan da budur- böyle birinin, meleklerle atbaşı olduğunu söylemek mübalâğa olmasa gerek. Buna karşılık din-i hakkı tanımayıp akl-ı meâşın rehberliğinde hareket eden, din şeklindeki değişik organizasyon mensupları veya tamamen beşerî ve dünyevî (seküler) sistem taraftarları ise, insanoğlunun ne bugünü ne de yarınlarıyla alâkalı inandırıcı, itminan hasıl edici ciddi hiçbir şey söyleyememişlerdir, söyleyemezler de; çünkü bu din yeryüzünde Allah'ın nizamıdır. O yaratandır ve yaratan her şeyi en iyi bilendir. Beşerî her düşünce, her nizam, her sistem, birer sınırlı idrak mahsulü olduğundan, çok defa şahsî, ailevî, millî garaz ve çıkarlarla malûl olabilir; bundan dolayı da mutlak hayra kapalıdırlar ve katiyen ebedî saadet vaad edemezler. Evet şahsî garaz, ırkî mülâhaza ve sınıf çıkarlarıyla ufku daraltılmış değişik organizasyon ve sistemler ne kadar da mükemmel olsalar beşer idrakiyle sınırlı bulunduklarından ötürü insanın sınırsız arzu ve istekleri adına bir şey söylemeleri mümkün değildir. Zaten böylelerinin zihinleri kirli, akılları müşevveş, mantıkları kör, şuurları miyop, vicdan ve basiret ufukları da her zaman sis ve dumandır. Görmeleri gerekli olan şeyleri göremezler; görseler de yamuk-yumuk görürler ve dolayısıyla da yorumlarında hep yanılmalar yaşarlar.

Din-i hak, insanı yanıltmayan biricik nizam ve insana dünyevî-uhrevî yeni ufuklar açan enginlerden engin bir vaz'-ı ilâhîdir. Bu lâhûtî sisteme itikadî buudları itibarıyla din, amelî yönleri açısından şeriat, içtimaî fonksiyonları zaviyesinden de millet denir ki, biz "Millet-i İslâmiye" dediğimizde bu mânâları kastederiz. Aslında bir şeye ne şekilde inanılmışsa bütün hareket ve faaliyetler de o inancın ruhuna uygun cereyan eder ve hey'et-i içtimaiye de işte bu tür tavır, davranış ve aktivitelerle şekillenir. Bu itibarla da, sağlam iman eden ve imanını salih amellerle tabiatının bir derinliği haline getiren her mü'min, hakikat aşığı, hakperest, adil, dürüst, emin, güzel ahlâk örneği, ilim ve mârifet yolcusu, dinin cazibe-i kudsiyesine sımsıkı bağlı ve milletlerarası muvazenede

hâkim bir unsur olma tutkusuyla oturup kalkar/oturup kalkmalıdır ve bu mefkûreyi gerçekleştirmeden de bir an geri durmamalıdır.

İslam Yararlı Şeylerin Peşindedir

Ne var ki, İslâm'ın, başka milletlerden alınabilecek değerlere karşı sonuna kadar açık olduğu da bir gerçektir. İslâm, dünyanın ta öbür ucunda da olsa, yararlı şeyleri arar, bulur ve ona talip olur. Evet o; fizik, kimya, matematik, astronomi, hendese, tıp, ziraat, sanayi ve diğer teknolojileri bir zamanlar nereden olursa olsun alıp değerlendirdiği, geliştirip arkadan gelenlere emanet ettiği gibi, bugün de kimden olursa olsun alınabilecek her şeyi alır; gücü yetiyorsa inkişaf ettirir ve yeni mirasçılara tevdi eder.

İslâm Yaşanabilecek En Huzurlu Sistem

O, lâhûtî soluklarını duyurabildiği dünyanın ve o dünya insanının cenneti gibidir. Onu şuurlarıyla tartıp tanıyanlar, onda, başka hiç bir şeyde rast gelemeyecekleri hârikalar bulur ve hârikalar tanırırlar. Bu şuurla onun ışıktan ikliminde dolaşanlar, geçtikleri her yerde yol boyu sihirli çeşmelerin aktığını görür.. suların, rüzgârların, dağların, ovaların dile gelip; onunla konuştuklarını duyar ve bütün şanlı geçmişi onun ruhuna sinmiş bir ses, bir mûsikî gibi hisseder.. geçen günleri, değişen renkleri, hiç geçmemiş, hiç değişmemiş gibi, onun aydınlık atmosferinde tekrar ber tekar yaşarlar.. ve âdeta her fânî ruh onda ölümsüzlüğün bir buudunu bulur ve ötelerdeki ebediyyetine menfezler açmış olur...

Şurada-burada serseri gezen ruhlar, ne zaman onun ünsiyet esintili sînesine dönseler, kendi kendilerine: İşte rüya ve hülyalarımızda aradığımız dünya (!) der, düşünce ve ihsaslarını onun baharlar gibi engin, canlı ve renkli iklimine salar, fâniliğe rağmen ölümsüzlüğe uyanırlar.

Onun yâkuttan havası, ışığı ve sihirli atmosferine girenler, çok defa: Neden insanların çoğu bu cennetâsâ dünyaya karşı lâkayd kalıyor? ve nasıl olur da insanlık, onun iliklerine kadar işleyen onun bu diriltici soluklarını duymuyor..? demeden kendilerini alamazlar. Evet, o, böyle derinden derine ruhun bütün ihtiyaçlarını söylerken, en derin, en hüznü bir ses olarak gaflet ve

dalgınlıklarımızı delerken, nasıl oluyor da bu büyü lü sese, bu coşturan soluğa karşı alâkasız kalabiliyoruz! Nasıl oluyor da hayatı, idrak ettiğimiz günden bu yana, onun gözümüzün önünde ördüğü, parlattığı, o hoş ve gönülleri hoplatan güzellikler şiirine karşı duyarsız olabiliyoruz!

İslam Yeniliğe Açıktır

Başımızda gölgesini hissettiğimiz günden bu yana -Allah ebedlere kadar vesâyetini üzerimizden eksik etmesin!- bu mübarek sistem, defaatle tecdide, ıslâha kapılarını aralamış ve defaatle dirilişler yaşamıştır. Mezhepler umumiyetle ve büyük çoğunluğu itibarıyla, fıkıh ve hukuk sahalarındaki yenilikleri temsil etmişlerdir. Tarikatlar ise, kalbe ve ruha giden yolları işlemiş birer şehrâh haline getirmişlerdir. Mektep ve medrese de bizim olduğu dönemde, daha çok varlık ve kâinatın mânâlandırılmasıyla meşgul olmuştur. Bugün gerçekleştirilmesi düşünülen tecdit ve dirilişe gelince o, bütün bunların uzlaştırılması ve hepsinin bir tek platformda ele alınmasıyla mümkün olacaktır ki, bu da, hemen her meselede, kalıptan sıyrılarak öze, şekilciliği terkederek ruha yönelmekle tahakkuk edecektir. Yani inançta yakîne, amelde ihlâsa, duygu ve düşüncede ihsâna yönelmekle...

İslâm Zorlayıcı Değildir

Aslında İslâm, müntesiplerine, şunu-bunu kendi inanç sistemlerini kabul etmeye zorlamak veya ikrahta bulunmak için değil, aksine insanları böyle bir baskıdan kurtarıp, onların akıl ve mantıklarına seslenerek, hür iradeleriyle yeni bir seçimde bulunmaya uyarma esprisiyle gelmiştir. Zaten, dinin eksiksiz ve kusursuz yaşandığı dönemlerde, onun manevî cazibesi ne değişik mantık oyunlarına, ne cerbezeye ne de açık-kapalı baskı ve ikraha hiç mi hiç ihtiyaç bırakmamıştır. Hâl konuşmuş, dil müphemlere ışık tutmuş; meydan söze kalınca, o zaman da vicdanlar muhatap alınmış, beyanlar hikmet ve mev'ize-yi hasene ile süslenerek tebşir ve inzarda bulunulmuş, ama kat'iyen kavli ve fiili icbara başvurulmamış ve hele asla ikrah yoluna gidilmemiştir. Gidilmezdi de; zira İslâm, zorlama ile kabul edilen (mükreh) imanı makbul saymadığı gibi, cebr u şiddetle yaptırılan işleri de onun ruhuna aykırı bulmuştur. Aslında din-i hak, özünde ihlâs ve rıza-yı ilâhî bulunmayan hiçbir ameli ibadet kabul etmez. Ona

göre, baskı ve ikrah ile meydana gelen iman iman değil bir nifak ve bütün şubeleriyle amel de bir riyadır. Bu itibarladır ki İslâm, dinde zorlamayı asla tasvip ve tecviz etmemiştir/etmez.. ve Kur'ân: "Din için dine sokmaya matuf ikrah yoktur." diyerek zorlamayı kökünden keser atar; zira onun nazarında riya ayn-ı nifak, nifak da kapalı bir küfürdür. İslâm ise, küfrün kökünü kurutmak, duygu ve düşüncelerden şirki silmek, riya ve süm'a kapılarını kapamak için gelmiştir.

İslâm, İnsanı Her Yönüyle Muhatap Alır

Evet, İslâmiyet muhataplarıyla, onların zâhir-bâtın bütün duygularını, düşünce, his, şuur, mantık ve idrak.. gibi derinliklerini nazara alarak diyaloga geçer.. O, insanları bütün latife ve hâsseleriyle bir bütün olarak kabul eder ve o çerçevede onlarla konuşur; onların arzularına cevaplar verir, bütün tabîi ve beşerî ihtiyaçlarını karşılar ve onlara, bütün zamanlarda bütün mekânlarda rahatlıkla inkişaf edebilecekleri bir ortam hazırlar.

İslâm'a İntisap Edenler

İslâmiyet, gönülden ona inanıp yaşayan müntesipleri için her zaman bir güç kaynağı olmuş, intisapları ölçüsünde onları hep güldürmüştü ve katiyen onlara mütemâdî bir hızlân yaşatmamıştır. Sahâbeden günümüze kadar değişik dönemlerde, onun sayesinde ne altın devirler yaşanmış ve ne farklı medeniyetler teessüs etmiştir. Aksine, dine sırt çevrildiği ve onun hayattan koparıldığı bir kısım meş'ûm zaman dilimlerinde de, yıkılışları yıkılışlar takip etmiş, yığınlar sürekli inkisarlarla inlemiş ve toplum bir türlü belini doğrultamamıştır. Böyle dönemlerde, ona ve onun gücüne bir hayli inanan da olmuştur; ama, onlar da gözlerini hep fevkalâde zuhurlar ufkunda dolaştırarak harikulâdeden inayet hülyalarıyla yatıp kalkmış ve âdât-ı ilâhiyeyi görmezlikten gelmişlerdir. Gerçi mü'minler, Cenâb-ı Hakk'ın ekstradan bir kısım lütuflarının olabileceğine de inanmalıdırlar; ama, böyle bir inayetin çağrı ve vesilesinin de gayret ve mücahede olduğunu asla unutmamalıdırlar. Allah, Kitab'ında, "Uğrumuzda gayret gösterip mücahede edenleri mutlaka başarı vaad eden yollarımıza ulaştırırız." buyurarak, yaratıp ortaya koyacağı lütuflarının da yine insanın azm ü iradesiyle iktiran içinde olacağını hatırlatmış; şirke yol vermeyip

onun önünü kestiği aynı anda, özel teveccühünün bir tecellisi olarak sa'y ü gayretin de önemine vurguda bulunmuştur.

İslam'da Tevhid Anlayışı

Böyle bir tevhid telâkkisi, İslâm'a girişin kapısı, onu, ilme'l-yakîn, aynel'-yakîn, hakka'l-yakîn mertebesinde duyup zevk etmenin kaynağı, Hakk'ın kendini, kendi bildiği gibi -istidatlara göre- bildirmesinin de ilk çağrısıdır. Böyle bir tevhid anlayışıyla İslâm'a girilir; fitratları yol almaya müsâit olanlar onunla yol alır; onunla nazar ve istidlâlî araştırmalarına gerçek derinliğini kazandırır; onunla izâfî hakikatlerin perde arkasına muttali olur ve onunla kadim ve hâdis farkının içyüzünü görür; Yaratan ve yaratılan arasındaki en büyük münasebet olan Hâlık-mahlûk münasebetini kavrar, abd ve Mâbud alâkasını anlar.. hatta yine onunla, Rabb'in yaratıklarına karşı mukaddes, münezzeh mübâyenetini, O'nun sıfatlarının kemal, külliyyet ve asliyyetini; kendi sıfatlarının da eksiklik, cüz'iyet, zılliyyet ve izâfîliğini idrak eder; eder ve bütün mülâhazalarını enbiyâ-yı izâmın telâkki çerçevesine oturtur. Bu üstadların tarif ettiği çerçevede, tevhid adına tenzih ederken ta'tilden, Hakk'a yakınlığı seslendirirken hulûl ve ittihattan, kendini O'nun tecellilerini temâşâyâ salarken temsilden, sıfatlarını yorumlarken de teşbih ve teccim hatasına düşmekten kurtulur ve günde -lâakal-kırk defa tekrar ettiği sırat-ı müstakîm erbâbından olma liyâkatini ortaya koymuş olur.. ve yine bu mânâdaki tevhidle hak yolcusu, kaza ve kaderin biricik gerçek kaynağını kavrar, Mu'tezile ve Cebriye'nin felsefe kaynaklı inhıraflarında ömrünü tüketmez; O'na yönelir.. O'na kullukta bulunur.. O'nu sever.. O'na karşı her hükmüne derin bir saygı duyar.. her şeyi O'ndan bilir -ira-desindeki tercih hakkı mahfuz- her şeyi O'ndan bekler.. her zaman O'na itimat eder.. dünya ve âhiret mutluluğunu da O'ndan diler ve dilenir.

İslam'dan Uzak Doğanlar

Bazen hiç bir şey bilmeden yola çıkıp da, belli bir süre sonra fitrat ve tabiatın rehberliğinde kendi ham hayallerinden kurtularak, fitrat yolu İslâm'la tanışanlar da çıkabilir ki, bir bakıma bunun da kendine göre bir güzellik ve bir cazibesi vardır. Hatta ülfet ve ünsiyet gölgesi henüz üzerlerine düşmemesi bakımından, böylelerinin müslümanlığında ayrı bir tad, ayrı bir tazelik ve ayrı

bir tarâvet de olabilir. Ancak, böylesi çok yaygın değildir. Umumiyetle, ondan uzak yerlerde neşet edenler, onu kendi özüyle, kendi şivesiyle bilemez ve kendi orjini, kendi hususiyetleri ile tanıyamazlar. Zaten başından bu yana belli yanlarıyla "âbâ emcedi" hep vicâhî intikal eden bir kültür başka türlü de olamazdı.

İslâm'ı Temsil Eden İnsanımız

Altın çağlarımızda bizim cedlerimiz, her gün birkaç kez yeryüzünde Allah'ın halifesi olduklarını hatırlar, dünyevî-uhrevî her iş ve hareketlerinde sürekli O'nun murad ve hoşnutluğunu arar, sık sık teşrîî emirler açısından durumlarını kontrol eder, Rabbileriyle münasebetlerinin seviyesini ölçer; ciddi bir hakikat ve araştırma aşkıyla tekvînî esaslarla meşgul olur, varlık ve hâdiseleri iyi okumaya çalışır; okuyup öğrendiği, duyup anladığı her şeyi aile, toplum ve topyekün varlıkla uyum içinde olabilme yönünde değerlendirir; ilimden irfana yürür, mârifetten muhabbete kanatlanır; her nesne, her hâdise ve Hak'tan gelen her mesajı O'na yükselten bir vasıta olarak görür, dünya işlerinde de, ukbâ mülâhazalarında da hep önde olmasını bilirlerdi.

Onlar, böyle bir ufka ulaşmayı büyük ölçüde, İslâm'ı bir bütün halinde kabullenerek yaşayıp yaşatmakla, onu yürekten sevip sevdirmekle ve Müslümanca yaşamayı hayatlarının gayesi bilmekle gerçekleştirebilmişlerdi. Böyle bir hareket ruhu onların gönüllerine tam yerleşince, dünya ve ukbâ dengesi de kendi kendine teessüs etmiş ve onları bir muvazene toplumu haline getirmişti. Bu durum onlara, her yerde ve hayatın her alanında kendilerini ifade etme imkânı veriyordu ki, bu sayede, kendi temel dinamiklerine bağlılık çerçevesinde yenileniyor, değişiyor, değiştirme peşinde koşuyor, sürekli derinleşiyor ve imanlarıyla, aksiyonlarıyla çok geniş bir coğrafyada bütün insanlığa âdeta medeniyet muallimliği yapıyorlardı. Onların oturuşlarında-kalkışlarında, konuşmalarında-sükûtlarında hep Hak nümâyândı; bir enstrüman gibi her tavır ve her davranışlarıyla O'nu seslendiriyor, O'nun dellâllığını yapıyorlardı. Bu derinlik ve irfanlarıyla onlar, âdeta bir sahâbe topluluğuydu ve Peygamber görmüşlüğe ait pek çok hususiyetin de temsilcileri gibiydiler...

Bu aydınlık insanlar Allah'la münasebete geçtiklerinde veya âkıbetlerini düşündüklerinde yer yer kendilerini mârifet enginliklerine salar, haşyetle titrer, gönülden râşelerle ürperir; sık sık muhasebelere dalar, her şeyleriyle kendilerini

gözden geçirir; kalb balanslarını yeniden ayarlar; her zaman sorumluluklarını üzerlerinde bir dağ cesametiyle hisseder ve âdeta nefis ve cismâniyetleri itibarıyla bütün bütün erir gider de tıpkı birer ruhanî varlığa dönüşürlerdi. Hele bir de, Kur'ân ve Kur'ân'la anlatılmak istenen hakikatler gürleyip kalplerine boşaldı mı, artık her biri birer "beyt-i Hudâ" olan o temiz gönüllerde yabancı hiçbir mülâhaza kalmaz; kalmaz da sadece O düşünülür, O duyulur ve günler O'nunla doğar, O'nunla batardı.

İslam'ı Yaşayıp Temsil Edenlerin Vasıfları

Onu gerçekten temsil edenlere gelince, onlar hep, derin bir vuslat hazzı içinde coşar ve güzelliğin, câzibenin en doyurucularının en ledünnîlerini birden ve kesintisiz yaşarlar. Her an ötelerden üstlerine dökülen ışıklarla, tıpkı bahar yağmuruna bağırlarını açmış çiçekler gibidirler. Onların çevrelerinde her an bir başka renk, bir başka ışık ve bir başka âhengin şarkıları duyulur. Sanki gönüllerinin bir yanına İtrî veya Dede oturmuş da onlara mâhurdan fasıllar söylüyor gibi, içlerinden bir kısım nağmelerin kopup geldiğini duyar.. bu sese ses katar ve kendilerinden geçerler.

İnancın bu masmavi dünyasında, gençlik ve sıhhat eriyip gitse, yaşlılık ve firak hissi poyraz gibi esmeye başlasa, her yandan ayrılık gonkları duyulsa; o içli günler sönüp yerlerini serin, karlı-buzlu hicrân geceleri alsın, her yandan ayak sesleri kesilip sessizlik konuşsa; zaman, mekân, renk ve ışığın birbirine boşalması bütün bütün esrarlaşsa, hayatın Müslümancasıyla kanatlı bir ruh, muharebe meydanında hasımlarını bir bir yere sermiş ve sancağını düşmanın sînesine saplamış bir muharip gibi, imanından kaynaklanan "anilmerkez" bir güçle bütün bu menfî (olumsuz) yönleri en rahat şekilde savarak ruhundaki cenneti yaşayabilir. Hatta bir ölçüde bu seviyeyi yakalamış olanların ruh ve his dünyaları, hayatın hazanında daha da güç ve derinlik kazanır.. düşünce ve hülyaları daha da kanatlanır; sanki maddiyat ve cismâniyetten sıyrılarak ışık ve buhar haline gelmiş gibi semavileşir ve sonsuzlukla daha da içli-dışlı olurlar.

İslâm'ın İman ve Amel Açısından Tanımı

Esasları Allah'ın mesajlarına dayanan ve Peygamber Efendimiz (sav) tarafından tebliğ ve temsil edilip yaşanan ve yaşatılan İslâm semavî bir dindir..

ve bu dini inanarak hayatına hayat kılan da mü'min ve müslimdir. Onun temel ve bâtınında iman, iz'ân ve teslim; zâhirinde de itaat, inkıyat ve sâlih amel vardır. Selef, bu dini; "İnsanları kendi irade ve ihtiyarlarıyla bizzat hayra sevk eden ilâhî kanunlar mecmuası." şeklinde tarif etmişlerdir ki, işte böyle dinamik bir sistemin, hayata hayat kılınıp temsil edildiği ölçüde dünyevî-uhrevî semerelerinden söz edilebilse de; aksine, hayattan dışlandığı takdirde onun hakkında müspet herhangi bir şey söylemek zor olsa gerektir.

Lügat itibarıyla, iman ve İslâm arasında bir fark söz konusu olsa da; İslâmın imansız, imanının da İslâmsız olamayacağı kabul edilen en sağlam görüştür. İman bir bâtın, İslâm ise onun kavli, fiilî, hâlî ortaya konması mânâsında bir zâhirdir.. ve işte din-i hak dediğimiz ilâhî nizam da bunların mecmuundan ibarettir.. evet din; iman ve İslâmın bütün şube ve fakültelerinin hayata hayat olmasının ilâhî unvanıdır ve bu sistemin böylece kabul edilip yaşanması mü'mince bir tavır ve onu bu şekilde temsil eden de (dinci değil) dindardır. Bu itibarla dini sadece inançtan ibaret görenler de, onu bütün benliğiyle kabul edememiş kültür Müslümanları da aldanmış sayılırlar. Her iki zümrenin de, Allah'ın dine, diyanete vaad ettiği dünyevî-uhrevî mükâfatlardan mahrum kaldıkları/kalacakları açıktır.

İslam'ın Kadına Bakışı

Topyekün insanlığa ebedî var olmanın mesajlarıyla gelen İslâm, (Bu konu etrafındaki konuşmaların bir kitap haline getirilebileceği vaadiyle şimdilik bu mevzuu icmalî bağlıyoruz.) toplum tarafından, kadının gasbedilmiş haklarını da istirdat ederek onu açıkça sıyanet altına alan ve bu hususta sağlam kurallar vaz'eden ilk dindir. Kur'ân; 'Erkeklerin kadınlar üzerinde bazı hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır.' (Bakara, 2/228) fermanıyla, herhangi bir yoruma meydan bırakmayacak şekilde bu gerçeği vurgular ve kadını yaratılış plânındaki konumuna yükseltir. Veda Hutbesi'nde insanlığın İftihar Tablosu: 'Size, kadınların hukukunu gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı öğütlerim.. kadınlar size Allah'ın emanetidirler.' buyurur. Kadının, hemen bütün dünyada bir meta gibi alınıp-satıldığı o meş'um dönemde, onları saygı duyulacak bir konuma yükseltmek, kadınlık âlemi için önemli bir tarihî hâdisedir. Kur'ân ve Sünnet'te, kadının konumu ve hakları o kadar net açık vurgulanır ki, onun İslâm'la esaretten kurtulduğunu söylersek, zannediyorum mübalâğada bulunmuş olmayız.

Zaten, bütün bir insaf dünyası da, kadın konusunda böyle düşünmektedir. İslâm dünyasındaki yazarların pek çoğunun tanıyıp başvurduğu G. Demombyne: 'Kur'ân, kadın hakları konusunda şimdilik Avrupa kanunlarının getirdiği esaslardan daha müsait esaslar getirmiştir' der. Tanınmış bir diğer araştırmacı olan Stanley Lane-Poole ise: 'İslâmiyet'in kadın hakları konusunda yaptığı değişiklikleri hiçbir kanun yapamamıştır' diyerek, önemli bir itirafta bulunur. L. E. Obbald da aynı mülâhazaları paylaşma sadedinde: 'Kadınları esaretten kurtarıp, onlara mahrum edildikleri hakları iade ancak İslâmiyet'le gerçekleştirilebilmiştir' der ki, bu kadirşinaslık ifadesidir.

İslâm'ın Mânâsı

İslâm, silm u selâmet maddesinden gelip, kulun Allah'a teslim olması, O'nun buyruklarına inkıyat etmesi, salim ve emin bir yola girerek selâmete yürümesi, herkese hatta her şeye güven vaad etmesi, elinden-dilinden kimsenin rahatsız olmaması mânâlarına gelir.

İslâm'ın temeli ve mebdei iman ve iz'ân, müntehâsı da ihsan ve ihlâstır: Ulûhiyet hakikatine, aksine ihtimal vermeyecek şekilde inanıp gönlünü Hakk'a bağlamak; sorumluluklarını O'nu görüyor ve O'nun tarafından görülüyor gibi kemâl-i hassasiyetle yerine getirmek ve yaptığı/yapacağı her işini rıza eksenli götürmeye çalışmak İslâm hakikatinin icmâlî ifadesidir.

İslâm'ın Tarifi

İslâm'ın kökleri, zaman-mekân üstü sonsuzluk; muhatabı, gökler ve yer vüs'atinde manevî genişliği olan insan kalbi; hedefi de, dünya ve ahiret saadetidir.

İslâm, ezelden ebede uzanan sırat-ı müstakîmin adı ve yeryüzünde insanların en şereflişinin kalbinden başlayarak bütün gönüllerin fethedilmesi ve herkesin "ebed" arzusunun gerçekleştirilmesi için gönderilmiş semavî bir nizamın ünvanıdır.

İslam'ın Yaratılışı Aydınlatması

Yeryüzündeki insanlık macerası, İslâm'la hedefine ulaşmış ve evrensel bir kurtuluş mesajı olarak yerine oturmuştur. Var olduğu günden beri yaratılış muamması karşısında sürekli didine-çalaya iki büklüm olmuş felsefe, ancak İslâm'ın ortaya attığı değişik düşünce sistemleri sayesinde belini doğrultabilmiş ve bir kısım olumlu şeyler mırıldanmaya başlamıştır. Arz ve semadaki devasâ cisimler, vahyin onların çehrelerine saçtığı nurlarla karmakarışık birer kozmik unsur olmadan çıkarak, temaşâ edilen meşherlere, okunan kitaplara ve baş döndüren armonilere dönüşmüşlerdir; dönüşmüş ve kendi hikmetleri çerçevesinde, tabiatlarının maverâsını haykıran talâkatlı birer lisan haline gelmişlerdir. İslâm'ın Hızır çeşmesi gibi sürekli fışkırıp duran kaynağından bir yudumcuk olsun nasibini alabilen bahtiyar gönüller, ebedî var olmanın zevkini duymuş ve büyük ölçüde tabiatlarından kaynaklanan yalnızlık ve ümitsizlikten kurtulmuşlardır.

İslâm'a Göre İnanmak

Bu itibarla, imanla fethedilmiş kalplerin ağızları ne zaman açılrsa, ebedî varolmadan nağmeler duyulur; bunlar ne zaman gözlerini açıp çevrelerine baksalar, kendilerini Cennet yamaçlarına taşıyan zümrütten koridorlarda sanırlar; sanır ve yol meşakkatini yol sonu mutluluğunun dalgaları içine salar ve "of of" edecekleri her yerde "oh oh" der dolaşırlar.

Kalplerin fethinde anahtar kelime "Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Rasûlullah" cümlesidir. Öyle ki, İslâm'a göre inanmaya ait bütün husûsiyetler, bir hakikatin gaye vasıta iki ayrı yüzünden ibaret sayılan bu iki cümlecik üzerine temellendirilir; iman "şecere-i tûbâ"sı bu çekirdekten neş'et eder ve marifet meyveleriyle insanın his, şuur, idrak ufkunu sarar ve sonunda bütün bilmeler, marifetler bir iç hamle, iç duyuş ve sezişle aşka, iştiyaka, tutkuya dönüşerek o insanı dört bir yandan kuşatır ve onda vicdan eksenli yeni bir oluşum meydana getirir ki bu, o âşık ve müştak insanın her tavrında kendini hissettirir. Onun ibadet ü taatı bu alâka ve irtibattan, bu aşk ve iştiyaktan çizgiler taşır; beşerî münasebetleri bu ledünniliğin akisleri haline gelir, topyekün içtimaî, iktisadî, siyasî, idarî hamleleri bu "ilel-merkez" güç etrafında döner durur.. Sanat faaliyetleri ve kültürel aktiviteleri bu iç dinamikle şekillenir, inkişaf eder ve tamamen kalbin rengiyle, şîvesiyle ortaya çıkar. Şayet ortaya çıkan bu sanat ürünü, bir kitap, bir resim, bir şiir ya da bir beste ise, bütün bunlar, o iç enmûzec ve özle beslenmiş olarak kalbin duyuşlarını, sezişlerini

seslendirirler; seslendirir ve eser sahibinin gönül varidatından kaynaklanan heyecan veya hafakanlarını, aşk ve vuslat veya hicranlarını ifade ederler. Tıpkı bunun gibi, iman, marifet, muhabbet ve ruhanî zevklerle dopdolmuş bir ruh da, ister sanat ve kültür, ister diğer aktiviteler adına kendi iç resmini ortaya koyar; rûhunun derinliklerinde birer öz, birer üsare haline gelmiş insan-kâinat-Allah telâkkîlerini seslendirir ve hep derunundaki manâları meşk etmeye çalışır.

İslama Göre Ölüm ve Kabir Hayatı

İslamın düşünce atlasında bu dünya her şey olmadığı gibi ölüm de bir son değildir; o, muvakkat bir nefes alma veya akıbeti yakından görme faslıdır; kabir ise, oradan başlayarak değişik mekanlara yolların uzayıp gittiği bir garipler hanı ve mutlak akıbetin hem endişe hem de ümitlerle derinden derine duyulduğu kapalı bir koridordur.. evet kabir, kimileri için ümitlere açık sevindiren bir durak olmasına karşılık, kimileri için de yılan-çıyan arkadaşlığına bağlı bir zindandır. Onun bir saray olarak duyulup yaşanması da, bir zindan haline getirilmesi de bizim buradaki duygu, düşünce ve davranışlarımızla yakından alakalıdır. Burada istikamet ve gayret, ötede ebedi saadet.. işte bütün bu mülahazaları "dünya ahiretin mezraasıdır.." sözüyle özetlemek mümkündür.

Böyle bir anlayış enginliğiyle bir müslüman, her zaman başkalarıyla iç içe yaşasa da, her şeyi farklı görür, farklı duyar, farklı değerlendirir ve her haliyle sürekli bir farklılık sergiler. Her şeyden evvel böyle bir ufuk itibarıyla o, yeryüzünde Allah'ın halifesidir. Bütün dünya ve içindekilerin, onun tasarrufuna verildiğinin de farkındadır. O her zaman, vicdanının derinliklerinde: "Hani Rabbin meleklere "ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" (Bakara/30) gerçeğinin yankılandığını duyar; "arz ve üzerindeki her şey sizin emrinize musahhar kılınmıştır" (Câsiye/13) ilahî teveccühüyle iki büklüm olur ve zaman üstü derinliklerden kopup gelen baş döndürücü bu iltifat ve nişanı ilk defa duyuyor, ilk defa elde ediyor gibi sevinçle karşılar, bu güne kadar verilenleri bundan sonra verileceklerin referansı sayar ve koşar soluk soluğa peygamberlerin yürüdüğü yolda. Yürür bu yolda ve Hakk'a güvenip dayanmada da asla kusur etmez; sebeplere riayeti ise esbab dairesi içinde bulunanlara Allah'ın yüklediği bir sorumluluk olarak görür, dolayısıyla da bütün sa'y ve gayretlerinin neticesini de sadece ve sadece Allah'tan bekler. O, hayatını böyle dengeli bir anlayışa bağlı götürdüğünden, sürekli Allah'ın himayesinde bulunduğu şuuruyla her zaman huzur, emniyet ve itmi'nan soluklar. İşte böyle

bir tasavvurdan doğan gönül rahatlığı ne hoş.! Böyle bir ufkun hislere saldığı neşe ve sevinç ne latif.! Ve Allah'a güvenip O'na itimaddaki kuvvet ne sağlam bir dayanaktır!

İslâm'a Teslim Olmayanların Vasıfları

İslâm'a teslim olmamış başlardaki taçlar iğreti ve emanet, onun referansını almayan söz ve beyanlar ise üstüreden farksızdır.. onunla beslenmeyenlerin gönülleri boş, talihleri de karanlıktır; bunlar, zaman zaman parlayıp, bazı gözleri kamaştırsalar da, uzun süre parlak kalmaları ve hele çevrelerini aydınlatmaları asla söz konusu değildir. Bütün zamanları kucaklayabilmek ve sürekli renk atmadan kalabilmek aşkınığa bağlıdır. Zamanı ve mekânı aşamayan sözler, düşünceler, sistemler, er-geç miadlarını doldurur ve hazan yemiş yapraklar gibi savrulur giderler; tabî, sahiplerinin ad ve ünvanlarını da beraber alır götürürler.

İslâm'da Adalet ve Kuvvet Dengesi

Hak ve kuvvet muvazenesi, başlı başına üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.. ve daha bir vuzuh ve inkişafa ihtiyacı vardır. Ancak biz, şimdilik "bir başka zaman" deyip o konuyu geçiyoruz.

İslâm, adalet ve istikameti, en geniş çerçevesiyle ferdî, ailevî ve içtimaî bir yaşam biçimi olarak kabul eder. Evet, hayatını İslâm'a bağlayan bir fert, dosdoğru düşünür, dosdoğru yaşar, hep hakkaniyet çerçevesi içinde kalmaya çalışır; kendinden başlayarak zulme ve haksızlığa karşı tavır belirler ve kendi haklarını koruma, kollama mevzuunda gösterdiği hassasiyet ölçüsünde, hatta ondan da ileri, başkalarının hukukunu gözetmede titiz davranır ve hayatını âdeta bir teraziye bağlı yaşıyor gibi hep tartılı ve ölçülü yaşar.

Adalet ve istikamet konuları da başlı başına ele alınıp tahlil edilmesi gereken mevzulardandır ve bu makalenin istiap haddini aşar.

İslâm'da Hak ve Halk Dengesi

Hak, adalet, eşitlik ve evrensel güven gibi konuları, belli hedeflere ulaşmada

birer vesile ve belli doktrinleri gerçekleştirmede birer vasıta olarak kullananlara karşılık İslâm, bu âlemşûmul değerleri, halkın mutluluğu ve Hakk'ın hoşnutluğu birleşik noktasında ele alarak, hem Yaradan'ın hem de yaratılanların isteklerini birden gerçekleştirmiştir. O, Müslümanların da bu espriye bağlı kalmalarını ister. Bu itibarla, eğer bugün Müslümanlar da konunun hassasiyeti ölçüsünde "hak", "adalet", "eşitlik" derken bu yüksek mülâhazalarını cismanî ve nefsanî isteklerine alet etmez ve Hakk'a bağlı götürürlerse, şimdilerde olmasa da yarın herkesin imreneceği bir konuma yükselecekleri muhakkaktır. Bu konum, Allah'ı sevmek, Allah tarafından sevilme ve insanlar tarafından da gıpta ile takip edilme konumudur. Böyle bir payeyi ihraz eden en birinci sâik ise, İslâm'ın yenilmez gücü ve Müslümanın imrendirici hayat tarzıdır.

İslâm'ın, dıştan ithal edilen herhangi bir ideoloji ve doktrin gibi propagandaya ihtiyacı yoktur. O'nun referansı kendisi ve vefalı temsilcilerinin tavırlarıdır. O, her zaman hakkın yanında olmayı, hakkı tutup kaldırmayı yeğler ve hakka saygıyı en büyük ibadet sayar.

"Hâlik'in nâmütenahî adı var, en başı Hak;
Ne büyük şey kul için hakkı tutup kaldırmak" **Âkif**

mülâhazaları, bu espriye bağlı söylenmiş ve hiçbir zaman vazgeçemeyeceğimiz bir gerçeğin sesi ve soluğudur. İslâm, her zaman, kuvvetin hakta olduğu prensibine göre hareket eder ve asla, zalim ve azgın kuvvetlerin dayatmaları karşısında "pes" etmez. Hep dik durur, merdane yürür; ne zulmü alkışlar ne de zalime serfûrû eder.

"Baş eğmeyiz edânîye dünyâ-yı dûn için;
Allah'adır tevekkülümüz, itimadımız" **Bâki**

der ve koşar hedefine..

İslâm'da İnsan, Kainat ve Allah Münasebeti

Herhangi bir boşluğa meydan vermeden insan, kâinat ve Allah münasebetini, hassaslardan hassas bir denge içinde vazetme ancak İslâm'a müyesser olmuştur. Gerek ondan evvel ortaya çıkan manevî teşekküller ve maddî organizasyonlar, gerek ondan sonra insanlığa kurtuluş ve ümit vadiyle ortaya atılan değişik sistem ve cereyanlar, insanlığın hiçbir beklentisini karşılayamamanın yanında, hep vadettikleri şeylerin gerisinde kalmıştır. Bugün, insanlığın beklediği veya

ihtiyaç duyduğu şeyler, kalp ve ruhun açlığıyla alâkalı olduğu halde, bütün gayretlerin cismanî arzuları tatmine yönelik olması, büyük bir "yanılgı"dır. Deniz suyu ile susuzluğumuzu giderme gayreti ne ise, manevî açlık ve tatminsizliklerimizi giderme adına cismaniyet ve bedeni semirtme gayretlerimiz de aynı şeydir. Yıllar ve yıllar var ki, topyekün insanlık ve hususuyla da bizim dünyamız hep böyle fasit bir daire içinde dönüp durmuştur. Bedenî arzularını tatmin gayreti adına her hamlesi, onu biraz daha kendi ruhundan uzaklaştırmış ve her uzaklaşma insiyakı da, onda yeni yeni hezeyanlar meydana getirmiştir. O, bu dönemde bir taraftan ruhî ve kalbî hayatındaki boşluklarıyla cismanî ihtiyaçların pençesinde kıvrım kıvrım mük'ap açlıklar yaşarken, diğer taraftan da bedeni itibarıyla küstahlaştıkça küstahlaştı ve nefsanî isteklerini bütün insanî değerlerin biricik hâkimi haline getirdi. Oysaki, topyekün insanlığın gerçek açlık ve susuzluğunun temelinde İslâm'ın ruhundan uzaklaşma yatıyordu. İslâm'ın ruhu derken elbette ki bu, şimdilerde bakış zaviyemiz ve değerlendirmelerimiz açısından matlaşmış, renk atmış ve semavî cazibesi itibarıyla buğulanmış İslâm ruhu değildi; o, kendi renk ve desenleriyle hâlâ bir kısım temiz ruhlarca duyulup zevk edilen, Saadet Asrı'ndaki insanın hissedip yaşadığı İslâm ruhuydu. Bu ruh, hemen her dönemde tertemiz, dupduru ve hiçbir zamana ve mekâna ait düşünce kirlerinin bulandıramayacağı kadar hep derin deryalar gibi dalgalanıp durmuştu. Ne var ki, ona ulaşmak ve ondan tam istifade edebilmek için belli bir niyet ve nazara, belli bir ceht ve gayrete, belli bir teveccüh ve güvene ihtiyaç vardı.

İslâm'da Şûra ve İstişarenin Yeri

Elbette ki şûrâ İlâhî emirler önünde bir teşrî` kaynağı değildir. O bir kısım kanun ve prensiplere esas olmakla beraber, gerçek teşrî` kaynaklarına bağıllıkla sınırlandırılmıştır. Evet İslâm'da, hakkında sarîh 'nass' olan meseleler insanların müdahale sınırları dışında bırakılmıştır. Bu türlü meselelerde, sadece nassın ifade ettiği maksadın bulunabilmesi mülâhazasıyla şûrâya mürâcaat edilebilir. Hakkında İlâhî nass bulunmayan meseleler ise bütünüyle şûrâ sınırları içinde sayılır. Bu gibi hususlarda varılan netice ve verilen kararlara, nasslarda olduğu gibi uyma mecbûriyeti vardır.. ve artık bu kararların aleyhinde bulunulamaz.. onlara muhalif görüş ve düşünce serdedilemez. Şayet cumhura rağmen, varılan neticede bir yanlışlık varsa, o da yine bir istişâre ile giderilmelidir. Şûrâ hakkındaki nasslar, bir mânâda umûmiyet ifade etse de, onlar belirli mevzularla

alâkalı nasslar ve Allah Rasûlü'nün hareket ve davranışlarıyla da sınırlandırılmışlardır. Aslında İslâm'daki nasslar, küllî prensipler ve umûmî kaideler ifade eden, sayıları da fazla olmayan bir kısım meselelerin dışında, teferruât sayılabilecek konular üzerinde, tafsilatta bulunup fazla durmamıştır. Haklarında nass vârid olmayan mevzulara gelince, bunlar bütünüyle şûrâ alanı içine girerler ve meşverete açık meselelerdir.

İslâm'ın sarîh olarak hakkında ahkâm vazettiği her mesele şûrâ sınırları dışında, hakkında açık bir hüküm bulunmayan hususlar da şûrâ sınırları içinde kalması gerçeğinden hareketle o, hemen her durum ve şart altında İslâm'a bağlılıkla sınırlı Kur'ân ve sünnet endeksli, Kitâbullah'la belirlenen gayeyi gerçekleştirmeye çalışır. Hiç şüphesiz, İslâm'ın hedeflediği hususların başında da, insanlar arasında eşitliğin tahakkuk ettirilmesi.. cehaletle savaşıp bilginin yaygınlaştırılması.. her meselenin İslâmî kimlik etrafında örgülenip, Müslüman'ın kendi özüyle tersleşmesine meydan verilmemesi.. ülke insanının devletlerarası muvâzenede yer ve itibarını korumaya yönlendirilmesi.. fert ve toplum arasında içtimâî adaletin gerçekleştirilmesi.. her kesimiyle bütün bir milletin, hemen her ferdinde, sevgi, saygı, diğergâmlık ve maddî-mânevî füyûzât hislerinden fedâkarlıkta bulunarak başkaları için yaşayabilmesi duygularının geliştirilmesi.. dünya ve âhiret muvâzenesinin korunup kolanması.. iç ve dış siyasetin tanzim edilmesi.. dünyanın yakın takibe alınması.. ve icâbında bütün bir cihanla başa çıkabilecek güç kaynaklarının, hatta psikolojik savaş timlerinin hazırlanması veya modernizasyonu.. gibi hususları sıralayabiliriz. Bütün bunlar, eskiden beri büyük idarecilerin, insanüstü mütefekkirlerin ve devâsâ filozofların da ısrarla üzerinde durdukları insanlık meseleleridir. İslâm'ın Yüce Peygamberi de, hayat-ı seniyyeleri boyunca, teşrî` ve temsil sorumluluğu içinde hep bu hedefi takip etmiş ve insanların hayatlarını, kültür faaliyetlerini, teşebbüs ve çalışmalarını, birbirleriyle olan münâsebetlerini bu esaslar üzerine oturtmuş; duygu, düşünce, akıl, mantık, his ve kalpleri arasındaki irtibatı da bu yolla tahakkuk ettirmiştir.

İslâmı Anlamayanlar

İslâm'ın insanlığa Yaradan'ın en büyük armağanı olduğunu idrak edemeyen talihsizler -bu, bazen ona karşı bir ön yargıdan, bazen de Müslüman görünenlerin tutarsızlığından ve kötü örnek olmalarından kaynaklanabilir- onun sunduğu mesajı anlayamaz, vadettiklerini duyup hissedemezler. Hattâ

bazen, böylelerinin onun etrafında dönüp dolaşmaları bile bu olumsuz neticeyi değiştirmez; çok yakındırlar ama, uzaklardan daha uzak sayılabilirler. Hep ona bakar dururlar ama, bakışlarında dalgındırlar, asla onu anlayamazlar. Yakınlık onlar için uzaklık vesilesi olmuştur; görmek de hissetmemeğe sebep.. neylersin, tabiat bu..! Diken, gülün yanında olsa da yine dikendir ve batar; saksağan, gül bahçelerinde bülbüllerle yan yana bulunsa da, hep kendini kendi sesiyle ifade eder. Işığa lânet okuyanların sayısı hiç de az değildir.. nizamla savaşılanları yer yer hepimiz gördük.. gül kokusundan içi bulanıp yere yıkılan birini her hatırladığımda içim bulanır.. hasılı herkes, kendi karakterinin gereğini sergiler vesselâm...

İslâmı Duyan ve Anlayanlar

İslâm'ı tanıyan ve duyan bir aydınlık ruh, bütün eşyada sonsuzun çağrısını duyar ve ebed neşvesiyle coşar.. onun âsûde iklimine adım atan ayaklar baş olur; alınlarla parmak uçlarının birleşik noktası sayılan secde mehafet ve mehabetle yüz yere süren bu çehreler, günde birkaç defa meleklerle atbaşı haline gelir.

İslâm'ı İlk Temsil Eden Sahabenin Samimiyeti

Onlardaki bu sürekli canlılığın sırrı, büyük ölçüde yaşadıkları atmosferden kaynaklanıyordu: Bu insanlar Kur'ân'ı, önyargısız ve yürekten dinliyor.. O'na bütün samimiyetleriyle inanıyor.. ve bu Yüce Kitab'ın ışığında Allah'a yöneliyor, gönülden O'nu seviyor.. sevmekle de kalmıyor, derin bir aşkla O'nun da herkes tarafından kabul edilip sevilmesi için çırpınıp duruyorlardı. İslâmî duygu ve düşüncelerini hevesâtlarının rengiyle kirletmemeye fevkalâde dikkat ediyor ve O'nu kendi renk, kendi desen, kendi şivesiyle, seslendirmeye, temsile çalışıyor, muhataplarından da her zaman "cevabı savap"lar alabiliyorlardı. İşte onların bu aydınlık atmosferinde, İslâm da, Kur'ân da olduğu gibi anlaşılıyor.. ve hemen herkes, hiçbir şeye takılmadan rahatlıkla O'na ulaşabiliyor, O'nu anlayabiliyor.. gönül gözleriyle O'nda Hakk'ın ululuğunu görebiliyor.. ve o kirden, önyargıdan uzak akıl, mantık ve muhakemeleriyle de her şeyi yerli yerince değerlendirebiliyorlardı. Onların mücerret bilgiye takılıp kalmaları asla söz konusu değildi. Onlar, her işlerinde gayet süratle ilimden hemen amele

geçebiliyor, temsili, bilmenin önüne geçiriyor, malumat ve müktesebatlarını muharrik bir güce dönüştürerek nazarî bilgilerini rahatlıkla pratikleştirebiliyorlardı. Engin vicdanlarıyla, insanın yaratılış gayesini, varoluş hikmetini tam duyup hisseden bu insanlar, başkalarının maddede, cismânî hazlarda ve nefsânî isteklerde aradıklarını Allah'a yönelmede, O'nunla olmada tam zevkedebiliyor ve cismâniyete ait bütün darlıklardan sıyrılarak kalbin ferah-feza ikliminde her gün ayrı bir derinliğe açılabiliyorlardı.

İslamı Yaşamanın Farkı

İslam'ı, tam kendi derinlik, kendi renk ve kendi deseniyle temsile çalışıp Kur'an'la içli-dışlı olduğumuz ölçüde, biz hemen hepimiz, adeta hayatımızın onunla yükselip derinleştğini, farklılaşıp uhrevîleştiğini duyup hisseder; onun sayesinde varlığın gayesini, yaratılışın hikmetini, insan olmanın sır ve manasını, buraya gönderilişimizin hedefini, gideceğimiz yerin kıymet ve değerini anlar.. ve bir ucu gönüllerimizde nurdan bir helezonla, fanilerin Bâkî'den ayrıldığı ufka ulaştığımızı duyar gibi olur ve kendi kendimize "meğer hakiki hayat buymuş" diyerek tali'imizin gülün yüzü karşısında kendimizden geçeriz.

İslamı Yaşayanların Özellikleri

İslam'ın gölgesinde hayat, insanın ilâhî lütuflara mazhariyetinin bir değişik unvanıdır. Hayatını Kur'an'a bağlı yaşama bahtiyarlığına erememiş kimselerin, İslam'ın gölgesinde yaşamanın büyüsunü anlamaları mümkün değildir. Onu, kendi nev'i şahsına mahsus çerçevesiyle duyup yaşayanlardır ki, ömürlerini cennetlerin bekleme salonlarında geçiriyor gibi, gözlerini açar-kapar etraflarına sürekli tebessümler yağdırırlar. Hamdederler İslam'ın gölgesinde bulunduklarına, çevrelerini tefekkürle müşahede edip sürekli iman solukladıklarına, görüp duydukları her şeyin Kur'ân'ı çağrıştırması karşısında Furkan mırıldandıklarına; eşya ve hadiseleri derin bir temâşâ zevkiyle seyredip içlerine akan yorumlarla kendilerinden geçtiklerine...

Onlar Kur'an'ın aydınlık dünyasında düşünce hayatları adına oluşturdukları âhenk sayesinde, hep doğru görür, doğru düşünür, hadiseleri doğru yorumlar; anladıklarında anlamamanın zevkini yaşar, anlamadıklarını da Allah'a itimadın gereği bir hikmete bağlar ve hiçbir zaman mütemadi sıkıntı, kaos ve bunalımla

karşılaşmazlar. Aksine, sevinç ve neşe veren durumlarını hamd u senâlarla manalandırır, derinleştirir; "bela" ve "musibet" diyecekleri dış yüzü ekşi hadiseleri de: "yahu bu da geçer" esprisiyle yumuşatarak herkesin buhranlarla kıvrandığı en karanlık durumlarda bile, şevk u şükürden rengârenk dantelalar örerek semtlerine uğrayanlara cennettekilerin şevk u târâblarını yaşatırlar.

İslamın Anlaşılmasını

Bugün insanlığın büyük bir kısmının, İslam'a karşı alakasızlığı ve Kur'an'ı duymazlıktan gelmesi, istikbalde onun tali'sizliği olarak tarihe geçecektir. Zannediyorum geleceğin nesilleri bu konuyu değerlendirirken: "keşke azıcık basiretlice davranılsaydı.!" diyerek hep teessüf ve telehhüfte bulunacaklar; bulunacaklar ama, o gün böyle bir hasret ve inkisar neye yarar ki..! Önemli olan bugün, o büyük gerçeğin duyulması ve o tarihî yönelişin gerçekleştirilmesidir. Bakalım günümüzün "kaderdenk" noktasındaki nesilleri bunu başarabilecekler mi.? Keşke başarabilseler..!

İslamın Canlı Kalmasının Şartları

Şurası da bir gerçek ki, tarihte İslam aleminin hemen her dirilişi, onun bir yanda kendini, diğer yandan da umumi hayat kanunlarını, varlık ve tabiatın esrarını, dini düşüncesiyle telif ettiği, tekvînî emirlerle teşrîî emirler arasına sokuşturulan zıtlıkları aştığı, dinin yanında eşya ve hadiselerle açık durduğu dönemlere rastlar; çöküşü ve çözülüşü de bu telif ve terkibi kavrayamadığı ve koruyamadığı zamanlara. O, büyük ölçüde bugün de, insan, kainat ve Allah arasındaki münasebeti tam kavrayamadığı ve koruyamadığından dolayıdır ki, ızdıraplar içinde kıvranmakta, içiçe şaşkınlıklar yaşamakta ve bunalımdan bunalıma sürüklenmektedir. Onun, bu şaşkınlık ve bunalımlardan kurtulmasının yolu ise, çağdaş bilgilerin ışığı altında İslamî tefekkürü bir kere daha harekete geçirerek, bütün varlığı kuşatan "sünnetu'llah" ve onun cereyanıyla; teşrîî emirler vasıtasıyla düzenlenen insan-Allah münasebetindeki yeniden uyumun ortaya konması olsa gerek. Yakın geçmişte bu münasebet tam kavranamamış, tekvînî kanunlarla, teşrîî emirler arasındaki irtibat sezilememiş, hatta yok farzedilmiş; derken hayattaki âhenk bütün bütün bozularak her şey içinden çıkılmaz hale gelmiştir.. evet biz, varlıkla aramızdaki ahengi bozmuşuz; Allah da

lutfettiği nimetleri elimizden almış; işte hepsi bu kadar. Bu Allah'ın değişmeyen bir kanunu ve "sünnetullah" tır. "Bir toplum (değişik iç deformasyonlarla) kendi kendini değiştirmedikçe, Allah ona lutfettiği nimetlerini değiştirecek değildir" (Enfal/53) Değişmeden, hem Allah hem de varlıkla olan münasebetlerimizde olduğumuz yerde durup, olduğumuz gibi kalmamız, korunmamızın da en selametli yoludur. Bu önemli işi de şimdiye kadar sadece hakiki Kur'an nesli - üzerinde durmayı düşünürüm -başarabilmiştir..

İslâm'ın Diğer Sistemlerden Farkı

İslâmiyet, kendine has üslûbu, metotları ve beşerî problemlere çözüm teklifleri açısından, semavî ve gayri semavî bütün sistemlerden farklıdır ve o her yönüyle tam bir mükemmellik örneğidir: Evet O, insanın bütün temel hususiyetlerini, zihnî, fikrî, rûhî bütün melekelerini nazara alarak onu çok geniş bir çerçeveye oturtur, sonra değişik yüklemelerde bulunur; ne bazı felsefî ekoller gibi sadece onun aklına ve fikrine yönelerek hislerini ihmal eder, ne de vicdan mekanizmasını görmezlikten gelerek onu, sırf bir aklî ve mantıkî varlık gibi değerlendirir. Aksine, İslâmiyet insana, Yaradan'ın gözüyle bakar.. onu, tecezzi ve inkısam kabul etmeyen bütünlüğüyle sağlam bir blokaja oturtur.. iç ve dış duygularının bütün isteklerini cevaplandırır.. ve onu, varlığının maddî-manevî bütün unsurlarıyla dünyevî-uhrevî mutluluğa ve cennete ehil hâle gelmeye hazırlar.

Mebdeden müntehâya bütün bu hususların gerçekleştirilmesine gelince, onu, daha genişçe tahlil edecek mütehassıs kalemlere bırakıp şimdilik bu konuya da bir nokta koyup geçiyoruz.

İslâm'ın Dinamikliği

İslâm, hem sabittir, hem de değişken ve gelişken; o, kökleri yerin derinliklerinde ve hiçbir fırtına ile devrilmeyecek kadar sağlam, dalları da dört bir yana açılmış ve her mevsim yeni yeni meyveler va'deden bir ağaç gibidir. Meyve verdikçe kızarır ve her kızarışında yeni bir çağı âbâd eder.

Dünyevî-uhrevî lezzetlerin özü-üsaresi onda, ebedî var olmanın sihri de ondadır. Onun âleme sunduğu ışık karşısında güneş bir kıvılcım gibi kalır ve gönüllerde çimlendirdiği mânâ bahçelerinin yanında İrem Bağları yalancı masallara dönüşür.. akıl, mantık ve hislerimize sunduğu enginlik karşısında koskoca kâinatlar dar bir koridor halini alır.

İslâm'ın Eşitlik Anlayışı

İslâm, eşitliği, Hakk'ın isteği ve insana saygının gereği olarak görür.. ve onun

sarsılmasını ya da tamamen ortadan kaldırılmasını insanlığa karşı işlenmiş büyük bir cinayet sayar. O, renk, ırk, bölge ve seviyeli ailelerden gelmeye bağlı imtiyazlara karşı açıkça tavır alır ve her zeminde bu çarpık anlayışla fikren mücadele eder. O, her zaman istidât ve beceri farklılıklarını alkışlayıp öne çıkarmada, herkese aynı fırsat eşitliğinin verilmesi ve aynı imkânlardan yararlandırılması konusunda fevkalâde hassastır. İslâm, soya-sopa bağlı yapılanmaları tasvip etmediği gibi, hayatın sadece tek bir ünitesinde bile olsa, belli bir sınıfın hakimiyetini de (bir çeşit oligarşi) açıkça reddeder. O, her zaman ferdî kabiliyetlerin önünü açar, başarıları alkışlar ve bunu, "Sizin bazınızı bazınızdaki üstün kıldık" mazmununun gereği sayar. Buna mukabil, her türlü monarşik mülâhazaya karşı da mücadelesini sürdürür.

İslâm'ın Hayat Anlayışı

İslâm; imandır, ibadettir, ahlâktır, insanî değerleri yükseltme sistemidir, düşüncedir, ilimdir ve sanattır. O, hayatı bir bütün olarak ele alır yorumlar, kendi değerleriyle değerlendirir ve müntesiplerine eksiksiz bir semavî sofra takdim eder. O, her zaman hayatı realitelerle iç içe yorumlar ve katıyen hükümlerini hayata kapalı hayal koylarında haykırmayı düşünmez. Emirlerini, direktiflerini yaşanırılığa bağlar ve düşler âlemi üzerine hükümler bina etmez. İslâm, itikadî meselelerden, sanat ve kültür faaliyetlerine kadar her yerde hayatın içinde ve dinamiktir; böyle olması da, onun hem her zaman canlı kalmasının hem de evrenselliğinin en önemli emâresi ve esasıdır.

İslâm'ın İlim ve Araştırmaya Teşviki

Aslında insanın yeryüzünde Allah'ın halifesi olması da, Müslüman'ın derin bir hakikat aşkı, bir ilim tutkusu, bir araştırma sevdasıyla çalışmasını, öğrenmesini, her hususta maharet sahibi olmasını gerektirmektedir. Şu kadar var ki, bir mü'min, inanç ve düşünce sistemiyle alâkalı konularda, Kitap, Sünnet ve Peygamber'in temsiline bağlı mevzûlarda, siyer ve İslâm tarihi metodolojisi, sanat ve edebiyat gibi hususlarda başka kaynakları esas alması olumlu kabûl edilemez; edilemez zira, bütün düşüncelerini İslâm düşmanlığı esasına bina etmiş, lâ ekal, İslâm'ı semavî olmanın dışında görmüş ve göstermiş kimselerin hüsn-ü niyetli davranacaklarına, Müslümanlar için hayır düşüneceklerine ve

onların ilerlemelerini arzu edeceklerine ihtimal verilemez. Bu çerçevenin dışında kalan ilim ve teknolojilere gelince, bunlar, öteden beri milletler arasında teati edile geldiği gibi, el değiştire değiştire bundan sonraki sahiplerinin emanetçiliğinde de sürüp gidecektir. Zaten bunların dini ve milleti de söz konusu değildir. Bu itibarla, duygu, düşünce ve inançları sağlam, kendi olarak dimdik ayakta duran toplumlar, yukarıda bahis mevzû edilen bütün müspet ilimleri, ellerinden geliyorsa ruhlarında hallaç ederek kalplerinin sesi-soluğu haline getirir ve insanları Allah'a götüren birer vasıtaya dönüştürebilirler.

İslâm'ın İlk Temsilcileri

Gerek düşünce ve aksiyon hayatı, gerek vicdan âleminde Asr-ı Saadet topluluğu ve millî tarihimizin büyük mimarları, İslâm'ın kusursuz temsilcileridirler. Onlar, Kur'ân'ın gölgesinde ve İslâm'ın feyyaz ikliminde yetişmişlerdi; yetişmiş ve ömürlerini, fânileri sonsuzdan ayıran erişilmez bir ufukta sürdürmüşlerdi. İslâm öncesi oldukça sert, hatta vahşi ve âdetlerinde mutaassıp, olabildiğine inatçı, fena huy ve fena âdetlerle delik-deşik bir toplumun böyle bir hamlede akli, kalbi, ruhu ve nefsiyle örnek bir cemaat haline gelmesi, başka değil, İslâm'ın apaçık bir mucizesidir. Bunlar, Kur'ân'ı dinledi, Kur'ân'la beslendi; Hazreti Sahibu'l-Kur'ân'a gönül verdi; derken kendilerini, duygu, düşünce ve his dünyalarıyla bir inşa, bir imar ve bir ihya zemininde buldular. Yepyeni bir dirilişe ermiş olmanın heyecanıyla tepeden tırnağa değişti.. kötü huy ve öldürücü alışkanlıklardan uzaklaştı.. nefisleriyle yaka-paça olarak, gayri meşrû dairedeki bütün cismanî arzulara karşı savaş açtı.. ve faziletli bir sistemin faziletli temsilcileri olarak, hayatlarını başkalarını mutlu etmeye bağlayıp, yaşamadan daha çok yaşatma azmi içinde bulundular.. her zaman bir kısım beşerî zaafırları olabileceği mülâhazasıyla, hep tetikte ve temkinli davrandı ve kaymamaya çalıştılar.. sürçtüklerinde de, gönüllerinin bütün samimiyetiyle tevbe, inabe ve evbelerle yeniden Hakk'a yöneldi ve amûdî (dikey) yükselme yollarını araştırarak, hep şahikalarda dolaşmaya programlı olarak yaşadılar. Azlığa bağlı ezilmeler, yalnız kalıp gariplik yaşamalar, tehdit edilip bastırılmalar, hatta yer yer maruz kaldıkları mağduriyetler, mazlumiyetler, mahrumiyetler karşısında daima dimdik durdu ve katiyen "pes" etmediler. Bu ölçüdeki mukavemetlerinin yanında hep birer muhabbet fedaisi gibi davrandı; herkesi kucakladı, herkese bağırırlarını açtı, her düşünceye saygılı davrandı ve "insan-ı kâmil" olmanın bütün icaplarını yerine getirdiler.

Kur'ân'dan ve Sünnet'ten ruhlarına akan bilgilerden yepyeni bir dünya kurdu ve potansiyel insanî değerlerini realite plânında da ortaya çıkararak, arkadan gelenlere örnek oldular.

İslâm'ın İlme Teşviki

Evet, biz ilim adına hiç bir zaman imanımızdan, ibadetimizden, Allah (cc)'a ve Resûlü (sav)'ne olan bağlılığımızdan kıl kadar sapmadık; tam aksine ilim, îmanımıza, ibadetimize, Allah (cc) ve Resûlü (sav)'ne olan bağlılığımıza güç kattı. Aydınlık çıkış noktalarımız vardı; Cenâb-ı Hakk adına kâinatı keşfetme düşüncesiyle hareket ediyorduk. Her yeni keşif, ruhlarımızda yeni bir îman, aşk ve heyecan meydana getiriyor, hamle ruhumuzu yeniden kamçılıyor ve 'daha yok mu?' diyerek daldıkça dalıyorduk. İnci, mercandı hep çıkardığımız; hem secdeye varıyor, hem rasathaneye koşuyor; din ve ilim diyerek salih dâireler meydana getiriyorduk. Okumayı, yazmayı, çizmeyi ve araştırmayı ibâdet neşvesiyle yapıyorduk; kaos, karadelik ve tıkanıklıklar yoktu ilim semâmızda. Bilim kurgunun çok ötesinde Mirâc'a inanıyor, aynı yolda yolculuk yapmaya çalışıyor, namazı bunun esası sayıyor, mucizeleri bilip kabul ediyor ve hep Allah (cc)'a yaklaşma gayesi güdüyorduk. Evet, bizde bu esaslar üzerinde gelişen ilimlerin gayesi Marifet-i İlâhî, neticesi de Muhabbet-i İlâhî ve zevk-i ruhanî idi.

İslamın İnsana Bakışı

Böyle en üstün donanımlarla dünyaya gönderilen ve mahiyetindeki istidatlara göre en hayatî hedeflere yönlendirilen bu değerler üstü değerleri hâiz insanoğlunu, ifratlara, tefritlere sapmadan muhteva ve konumuna uygun ele alıp tahlil etme değişik din ve sistemler içinde sadece İslâm'a nasip olmuştur.

İslâm'a göre insan, insan olması itibarıyla üstündür. "Doğrusu Biz insanoğlunu çok şerefli yarattık." O, Allah'a, peygambere intisabıyla bu ilk pâyeyi silinmeyecek şekilde perçinler. "İzzet; Allah'a, Rasûlüne ve (dolayısıyla da) mü'minlere aittir." Hele inancı istikametinde ortaya koyduğu cehd ve gayretlerle o, âdeta, yeryüzünde Hakk'ın gözdesi gibidir. "Bizim yolumuzda gayret gösterip mücahede edenlere, Biz de mutlaka muvaffakiyet yollarını gösteririz; şüphesiz Allah ihsan erleriyle beraberdir", "İman edip salih amel işleyenlere Hazreti Rahmân insanların gönlünde sevgi yaratır".. gibi

fermanlarıyla Kur'ân-ı Kerim, hep insanın farklı buutlardaki bu üstünlüğünü seslendirir. Evet, imanı, mücahedesini, salih ameli, yaratılışıyla mazhar olduğu her şey, ondaki insanî değerler üzerine kurulmuş birer bünyan ve onun mahiyet atkıları üzerinde işlenmiş birer dantela gibidir. İnsan, daha sonra elde edeceği mazhariyetlere, şöyle veya böyle, irade, cehd, gayret unvanları altında birer bedel sunar ama, insanlık dediğimiz ilk mevhibe hiçbir karşılık ödenmeden elde edilmiştir ve tamamen cebrî-lütfî ilâhî bir bağıştır.

İslamın İnsana Sağladığı Bakış Açısı

Biz, herkesin varlık, eşya ve hadiselerin ürperticiliği ve dehşetiyle yalnızlık ve gurbetler yaşamalarına karşılık, İslam'ın aydınlık ikliminde, Allah'a itaat ve inkiyadla, kainatta cârî umûmî hareket arasındaki uyumu, iç içeliği kavrar, idrak eder; bu koca dünyayı hanemiz gibi görür, her nesneyle bir ülfet havası yaşar, her varlıkla bir tür muâşakaya girer ve böyle bir bahtiyarlığa mazhariyetimizden ötürü Allah'a gönül dolusu hamd u senâlarda bulunuruz.

İslâm'ın Ortaya Koyduğu Evrensel Düşünce Tarzı

İslâm, insanlığa, bütün diğer din ve felsefî sistemlerden farklı olarak, evrensel buutlu, ama kendine has bir düşünce ve hayat resmi ortaya koymuştur; koymuş ve müntesiplerine onu yaşama ve uygulama sorumluluğunu yüklemiştir. Bunun şuurunda olan bir Müslüman, bütün ferdî, ailevî ve içtimaî ilişkilerinde bu çerçeveye sadık kalmaya çalışır.. geleceğini bu anlayışa göre plânlar.. gücü yettiği ve şartlar elverdiği ölçüde hep yüklendiği bu mesûliyeti gerçekleştirmeye gayret eder. Zaten herhangi bir düşünce ve gaye-i hayal, ortam müsait olduğu ölçüde realize edilme yolunda bir kısım hamle ve aksiyonlarla desteklenmezse, o düşünce ve gaye-i hayaller, sadece rüyaların masmavi ikliminde tülленir durur; biz de realitelerin cenderesinde ezilmeye devam ederiz.

İslamın Penceresinden Hayat ve Ötesi

Aslında, İslamî düşünce atlasında, bu kadar ferah-fezâ bulup zevk ettiğimiz

bu dünya, üzerinde tenteneli bir perde gibi tüllenip durduğu, güzelliklerin gerçek meşheri ötelerin sadece bir buudundan ibarettir.. evet, İslam'ın düşünce atlasında, onca ihtişamına rağmen bütün fizikî alemler, metafizik dünyaların yanında tene nispeten can gibi, evimiz-köyümüz karşısında da cihan gibidir. Bu atlasta, her şey başka bir alemde başlar ve bu alemden sonra da renk, şekil, desen değiştirerek sürer gider.. ve yine bu atlasta, bütün debdebesiyle şu koca dünya sadece bir menzil, onun nimetleri de iştah açma türünden birer kahvaltdan farksızdır. Berzah, herkesin buğulu bir cam arkasından akbetini seyrettiği bir istasyon veya rhtım.. mahşer, gönülleri ürperten ve ayakların bağını çözen - içinde rahmete bağlı ümitler esse de - korkunç bir güzergah, daha ötesi ise ya sürekli tüllenip güzelleşen Firdevsî bahçeler veya her an değişik gayızlarla köpürüp duran bir gayyâ... dünyanın sona erişiyle başlayan "gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insan tasavvurunu aşkın" sözlerine emanet belirsizliğiyle öbür alem, bu upuzun yolculuğun son durağı.. dünyadaki mütemadi gelip gitmelerin bir adım ötesi olmayan karargah ve m'minlerin de mutluluk otağıdır.

İslamın Sunduğu Hayat Düzeni

Oysa ki İslâm, daha ilk günden itibaren topyekn insanlığa yepyeni ve eşsiz bir hayat nizam sunuyordu. Bu nizam, geçmişte bir benzeri olmadığı gibi, gelecekte de benzersizliğin remzi gibi görünüyordu; bir kere o, ortaya koyduğu esaslarla, insanoğlunun hayatını yeni baştan düzenliyor; dünya ve dünya ötesi âlemlere, fiziğe ve metafiziğe yeni yorumlar getiriyor; insan, kâinat ve Allah münasebetlerini fenomenlerin husûsiyetleri açısından, çok farklı şekilde yeni baştan düzenliyor ve ilâhiyat içindeki çelişkilere de son veriyordu. Onun getirdiği değerler, hayat ve memat bağlantlarıyla, insanlığın bütün beklentilerine en tatminkâr cevaplar veriyor ve muhataplarının kalplerinde-kafalarında akl, mantıkî, fikrî, hissî hiç bir boşluk bırakmıyordu. O, her yönüyle tam dinamikti; yaşandıkça inkişaf ve inbisat ediyor ve karşısına çıkan hiçbir probleme "yarın gel" demiyordu; ferd, ailevî, içtimaî, iktisadî, siyasî ve kültürel hayatın en dar koridorlarına kadar giriyor, "yaşam"n bütün ünitelerinde, içinde bulunduğu çağın sesiyle, soluğuyla dolaşıyor ve her birimde en muhkem realitelerden daha muhkem olarak kendini hissettiriyordu.

İslâm'ın Temsil Edilemeyişi

Evet, bu millet Allah tarafından seçilmiş bir toplum olduğunun farkına vardığı ve isminin de "Bundan önce de, bu Kur'ân'da da size Müslüman adını veren O'dur." mantukunca Allah tarafından verildiğini kavradığı gün "O ne güzel Mevlâ, ne güzel yardım edicidir." deyip Rabb-i Kerîm'ine yönelecek, O'nun hikmetine râm olacak ve sonuçta da Hakk'ın görmek istediği çerçevede mutlaka kendini ifade edebilme konumuna yükselecektir.

Aslında potansiyel olarak böyle bir konumun her zaman söz konusu olduğunu söylemek de mümkündür. Zira İslâm, Allah'ın insanlar için seçip onları şereflendirdiği en son ve en kâmil dindir. Son ve kâmil olmasıyla da geçmiş bütün semavî dinlerin, günümüzün ihtiyaçlarına göre tafsili, açılımı ve seslendirilmesi mesabesindedir. Ne var ki, bu mükemmel sistem şimdilerde, ilk şahitleri ölçüsünde seviyeli temsilcilerden mahrum ve bir kısım vefasızların elinde bulunma bahtsızlığı yaşamaktadır. Bu itibarla da o, onca enginliğine rağmen bugün bir darlığın mahkûmu bulunmakta ve kendini kendi şivesiyle ifade edememektedir. Bu aynı zamanda yeryüzündeki bütün semavî dinlerin de ifade edilememesi demektir. Her şeyden evvel İslâm, bütün peygamberleri kabul ederek, onların mesajlarını, günümüzün insanları ve onların idraklerini de nazar-ı itibara alarak gelmiş, âdeta hepsinin sesi-soluğu mesabesinde câmi' bir çağrıdır. Bilhassa materyalist ve naturalist mülâhazaların bütün bütün azgınlaşıp gemi aızıya aldıkları bir çağda, bu semavî çağrının susması, diğer bütün dinlerin de bu ifritten cereyanlar karşısında yenilgiyi kabullenmeleri ve bütün bütün bitip tükenmeleri demektir. İslâm, din-i hakkın hâmîsi olduğu gibi, her nebinin temel davası bir olması esprisiyle, diğer semavî sistemlerin de nokta-i istinad, nokta-i istimdad ve şahidi mesabesindedir. Bu itibarla da, yeniden onu ihya etmek, yeryüzündeki bütün ilâhî dinleri, ıslah edilecek yanlarını ıslah ederek, tecdid ve tamir gerektiren taraflarını kısmen de olsa revizyondan geçirerek ve tesis edalı disiplinleriyle de bu din mensuplarına yeni ufuklar açarak bir mânâda onları ihya sayılacaktır. Ben şahsen bütün bunların mümkün olabileceğini düşünüyor ve bu konudaki kaynak birliğini de en büyük avantaj sayıyorum.

İslâm'ın Temsil Edilmesinin Şartları

Ara ara da olsa, bugüne kadar değişik dönemlerde, sağlam bir Kur'ânî yorum, müstakim bir İslâmî tasavvurdan -daha doğrusu İslâmî temsilden doğan böyle sema ufuklu ve baş döndüren bir hayat sistemi -ki bütün bir ütopya dünyasında tahayyül bile edilememişti- hep yaşanagelmişti.. kim bilir bundan sonra da daha kaç kez yaşanacaktır.! Evet, zaman değişse, asırlar başkalaşsa da, insanların bu ölçüde rûhânîleşmesi için herhangi bir mâni olmasa gerek. Eğer müslümanlar, az önce belirttiğimiz çerçevede, iyi bir mücahede ruhuna sahip bulunur, ne olursa olsun kendilerini asla gevşekliğe salmayıp hep uyanık davranır, hayatlarını, nefis ve cismâniyetlerinin ötesinde kalb ve ruh ufkuna göre sürdürebilir, tabiat ve mahiyetlerinin gereği kendilerinden meydana gelmesi muhtemel fenalıklara karşı sürekli teyakkuzda bulunur ve iç âlemlerinde de olumsuz hiçbir düşüncenin belirmesine meydan vermezlerse, o büyük mazhariyetler bugün için de söz konusu olabilir.

Aslında, İslâmî Düşünce'nin en önemli derinliklerinden biri de, onun, bazılarınca hor görülen bu dünya hayatını, her şeyi Hak rızasına bağlayarak imar etmeyi ve onu ahiretin bir bekleme salonu şeklinde düzenleyip imrenilir hâle getirmeyi yeğlemesidir ki, işte böyle bir mülâhaza çerçevesinde bu dünyaya her zaman, ahiretin bir mezası, bir koridoru, bir rıhtımı ve bir rampası nazarıyla bakılabilir..

İslâm'ın Tesir Etme Yönü

İslâm, arza otağını kurduğu günden itibaren bütün gücüyle kalplere yönelmiş, gönülleri fethetmeye çalışmış, her vicdana kendi resmini çizmiş, sonra da hayatın bütün birimlerine yürümüştür. Öyle ki, onun sînelerdeki derinliğiyle hayatın her faslı üzerindeki tesiri arasında hemen her zaman bir tenasüp söz konusu olagelmiştir. Onun ruhlarda kabûl görmesi ne kadar derin ve köklü ise, hayatımızdan taşan ve çevremizde ma'kes bulan tesiri de o kadar aşkın ve o kadar kalıcıdır. Hattâ diyebiliriz ki, İslâm adına çevremizde uyanan arzular, iştiaqlar, kabûller tamamen bu iç resmin derinliği ve ihatasıyla mütenasip olarak gerçekleşmektedir. Yani insan derûnundaki bu ilk kabûl ne kadar derinse, çevredeki tesiri de o kadar güçlü olmakta ve toplumun ahlâkî,

iktisadî, siyasî, idarî ve kültürel hayatı da her zaman bu iç iz'ana göre birer yön takip etmektedir. Evet, toplum her yönüyle ondan önemli çizgiler taşımakta; sanat, edebiyat, bu iç muhtevanın renkleri, desenleri şeklinde dışarı vurmakta, her yerde varlık ve eşyanın satırları arasında o iç muhtevanın sesi, soluğu, şivesi duyulup hissedilmekte, görülen görülmeyen her şey, bize sessiz-sözsüz o iç muhtevanın lisanıyla duyulmadık besteler sunmaktadır.

İslamın Yaşandığı Ortamın Özellikleri

Müslüman olarak doğup büyümek ve ruhuyla onun husûsî şivesini duyup tatmak bir tâlî' eseri ve bir bahtıyarlıktır. Onun yumuşak, aydın ve feyizli iklimini tanıma fırsatını bulamayanlar, bütün bir hayat boyu sevgilisinden mahrum kalmış birinin yalnızlığı içinde, "Bu sahra benim, şu sahra senin" der koşar.. "Dîde giryân, sîne püryân, akıl hayrân", "Şirin" der sızlar, "Leylâ" der göz yaşı döker.. gözlerinin ferî biter, dizlerinin dermanı tükenir; ama neticede bir çuvaldız boyu dahi yol almadığını görür.. başı açık, ayağı yalın hayâlleri ile olduğu yerde saydığına muttali olur ve hasretle inler.

Bizim, İslâm'la yoğrulmuş ve imana, ümîde, ebediyete açık dünyamız, varlığa ait bütün güzelliklerin dalga dalga gelip ona aksettiği, aksedip duygularımızı sonsuza uyardığı, bilhassa mânâ köklerini koruyabilenler için dünya ve ukbâ düşüncesinin iç içe olduğu öyle sihirli bir âlemdir ki, onu kendi buutlarıyla duyup hissedenler, zannediyorum bir daha da ondan ayrılmayı düşünmezler.

Bu dünyada, durgunluk içinde her zaman bir canlılık ve dinamizm, alaca-kar görünümü altında da baharları zorlayan bir hayâtiyet söz konusudur. Gözlerimizi kapayıp bu dünyayı basîretlerimizle süzerken, hemen her zaman mışıldayan sular, üfûl üfûl esen meltemler, akıp akıp gözlerimizi dolduran renkler, ışıklar ve her yanda burcu burcu kokular duyar gibi olur; seslerden, görüntülerden süzülüp gelen, demetleşen mûsikîlerin en enfeslerini dinleriz.

Bu dünyada, gaye eksenli bir hayat ve bu hayatın tabîi ve ezeli şiiir unsurları sayılan iman, sevgi, aşk ve rûhânî zevkler, hatırlardan silinmeyecek edâlara ulaşır; şuuraltı mahzenlerimiz, uhrevî mutlulukların nüveleriyle dolar taşar. Hele inancın benliğimizi sarıp aydınlattığı, cismâniyetimizi yumuşatıp rûhânîleştirdiği saat ve dakikalarda.. mübarek gün, hafta ve aylarda, çevremizi bütünüyle lâhûtileşmiş görür ve kendimizi yerde değil de âdeta göklerde dolaşıyor gibi hissederiz. Bu engin ruh hâletiyle geçirdiğimiz ukbâ perde aralıklı

ve zaman üstü lâhzalarda, sanki tül tül ötelerin renkleri, gidip ebediyete ermiş olanların sesleri ruhlarımıza doluyormuşçasına kendimizi lâmekânî hisseder ve tasavvurlarımızı aşan bir vâridat tûfânıyla sıırıslıklam oluruz.

Bu dünyada her zaman, ayrı bir dalga boyuyla akıp gelen varlık ötesi ışıklar sık sık gelip ruhlarımızı sarar.. gönül gözlerimizi ötelerin güzelliklerine çevirir.. ve duygularımızı ebediyetle irtibatlandırarak bize sonsuzun büyüğü iksirinden içirir.. endişelerimizi yatıştırır.. korkularımızı giderir.. fenâ ve zevâl düşüncesiyle gelen şokları kırar ve sînelerimizde birer inşirah olarak esmeye başlar.

Hemen herkesin kendi ruh enginliklerinde sezebileceğı bu tat, bu neşve doğrudan doğruya Sevgililer Sevgilisi'nden geliyormuşçasına, temas ettiğimiz her şeyde, içimizde köpüren her duyguda, dilimizden akan her beyanda bir sonsuzluk televvünü duyar ve bir âb-ı hayat yudumluyor gibi oluruz. Hem öyle bir oluruz ki ihtimal, ötelerin üveykleri sayılan zîşuur kanun-u emriler bile, uçuştukları o mahrem yollardan çekilerek "yürüyün top sizin, çevkân sizin" deme lüzûmunu duyarlar.!

Evet, bu dünyada huzur ve itminân neşîdeleri ve şevk ü tarâb mûsıkîsi hiçbir zaman bütün bütün susmaz.. onun susması bir akort tevakkufu, beste beste hayatı yorumlayışı da bir kevser zemzemesidir. Bu dünyanın esas mûsıkîsi, şiiri, güzellikleri, onun, her şeyi ve herkesi sevgiyle kucaklayan insanların sînelerinden, o sînelerin ılık kaynağından ve bu ılık meş'alesini her zaman lebrîz eden şuurdan, duyarlılıktan, aramadan ve nihayet gökte ve yerde aranılır olmaktan kaynaklanmaktadır. Bu ölçüde ledünnîliğe ve enginliğe ulaşmış ruhlara ötelere kim bilir ne derin ve mahrem şeyler fısıldar, ne nağmeler duyurur ve ne çıplak hakikatlerle buluşma zemini hazırlarlar.!

İslâm'ın Yaşanması ve Temsil Edilmesi

Bu ruh, ne kadar mükemmel, lâhutî ve dinamik de olsa, onun müntesip ve temsilcilerinde sağlam ve mütemadî bir niyet, isabetli bir bakış ve değerlendirme, kararlı bir keşif ve içtihat azmi ve aradığı her şeyi onun içinde bulabileceğı inanç ve güveni yoksa, onca zenginlik ve aşkınlığına rağmen, ondan tam istifade etmeleri mümkün olmayacaktır. Dahası, ömür boyu bu semavî hazine ile iltisaklarını devam ettirseler de, açlık, sefalet ve türlü türlü ihtiyaç ve illetleri aşmada zorlanacaklardır; zorlanacaklardır zira, her zaman Kur'ân ve

Sünnet'le beslene gelen bir dünyanın başka şeylerle tatmin olması mümkün değildir. Ben şahsen, Kur'ân ve Sünnet'in, ilk asırlardaki muhatapları seviyesinde ele alınıp değerlendirilebildiği takdirde, çağımızın pek çok kemikleşmiş problemlerinin çözülebileceğine ve gelecekteki muhtemel bunalım dalgalarının da kırılacağına, hiç olmazsa zararsız hale geleceğine inanıyorum. Aslında İslâm, bizim dünyamızda, her zaman analarımızın sütü gibi birinci besin kaynağımız olmuş.. duygu, düşünce ve değerlendirmelerimizde hep belirleyici bir rol oynamış.. evlerimizin içinde hep bizimle beraber olmuş, kesintisiz bütün hayatımızda soluklanmış.. ve ona karşı hiç mi hiç yabancılık hissetmemişizdir. Buna mukabil, pek çok yabancı kaynaklı ideolojiler, doktrinler, kapımızın önüne kadar gelmiş, sokaklarımızı naralarıyla inletmiş; ama katiyen içimize girememiş, ruhlarımızla hâlleşememiş ve hiçbir zaman onlar bizim, biz de onların olmamışızdır. Aksine, daha ilk karşımıza çıktıkları andan itibaren şekil ve çehrelerindeki yabancılıklarıyla ruhlarımızda tepki uyarmış, tereddütlerimizi deşelemiş, düşünce muhitimizde hep iğreti bulunmuş ve ancak toplumdaki muafiyet (bağışıklık) sisteminin zaafa uğratılması ölçüsünde millî bünyede barınma imkânı elde etmişlerdir.

İslâm'ın Yaşanmasıyla Meydana Gelen Değişimler

İslâm'ı kendi orijiniyle duyup yaşayanlar, gönül dünyalarında birer cennet kurmuş ve hayatlarını Firdevs'tekiler gibi zevk etmeğe başlamışlardır. Onu kendine has çerçevesiyle duyup yorumlayanlar bir yana, bir kerecik olsun onun gölgesiyle tanışanlar bile, yok olma endişelerinden ve yalancı vaatlerin karanlık labirentlerinden kurtularak, muvakkat dahi olsa rahat bir nefes alabilmişlerdir. İslâm'ın, ona inananlar için önünü açtığı bir düşünce ve vaadettiği hayat seviyesinin ötesinde bir yaşama biçimi varsa o da, mü'minlerin Cennet'teki hayatları olmalıdır. Yaratıcı Kudret, tâ ötelere en son noktasına kadar onun yoluna su serpmiş ve İlâhî İrade ona, dünya-ukbâ Süleymanlık mührünü vermiştir. İşte bu sayededir ki, sultanlar adalet soluklamaya başlamış, kuvvet hakkın hâmişî haline gelmiş, ilmin önü sonuna kadar açılmış, hür düşüncenin boynunda zincirler paramparça olmuş, şeytanlar, boynuzlarını atıp mâbede koşmuş; melikler, zulüm ve ceberuttan vazgeçerek, meleklesme yoluna girmişlerdir.

İslâm'ın rûhundan fışkıran hikmet sayesinde -buna İslâm felsefesi de denilebilir -genel düşüncenin rengi değişmiş; yeryüzü aydınlık bir atlas haline

gelmiş; varlık ve hâdiseler âdetâ, talâkatlı bir hatibe, âteş-zebân birer vaize dönüşmüş; toprak, herkesi ve her şeyi şefkatle bağrına basan bir anne halini almış; sular, aşk ve vuslat çağılıtlarıyla gönüllerimize sonsuzun nağmelerini duyurmaya başlamış; dağlar o mehîp halleriyle, ovalar obalar o mütevazı tavırlarıyla, fizikî yapılarını aşkın bir derinliğin sesi-soluğu olmuş; bağlar-bahçeler, rengârenk edâlarıyla bize tebessümler yağdırmaya durmuş; güller-çiçekler, cömertçe gözlerimize, gönüllerimize güzelliklerin en nefislerini sunarak başlarımızı döndürmüş, bakışlarımızı bulandırmış; ruhlarımıza var olmanın en engin zevklerini yaşatarak, Hakk'a teslim olmuş bahtiyarlara mutluluğun en enfesini duyurmuşlardır.

İslami Aksiyon ve Düşünce

Kendimiz olmak, kendi isteklerimizi âlemin arzu ve istekleri hâline getirmek; sonra da umum varlık içinde kendimize bir hareket mecrâsı bulmak ve kâinâtta umûmî cereyanlar içinde kendi mecrâmızda kendimiz olarak akmak; yani bir taraftan bütün varlıkla bütünleşirken, diğer yandan da kendi öz çizgimizi korumak; işte İslâmî aksiyon ve düşüncenin en belirgin yanlarından biri!. Kendi âlemi itibarıyla umûmî varlıkla irtibatlanamayan, kâinâtla olan alâkalarını duymayan; ferdî ve cüz'î isteklerine bağlanıp âlemşümul gerçeklere karşı kapalı kalan kimse, kendini bütün varlıktan koparır, tecrit eder ve egoizmin öldürücü mahbesine atar. Bedene ait bütün iştihaların, cismâniyet etrafında gerçekleşen bütün kavgaların ve onlarda aranan içi boş, kuruntu buutlu bütün tesellilerin, insanın varlıktan kopup kendi kendine kalmasından kaynaklandığında şüphe yok. Hakikî aksiyon ve düşünce adamının dünyası ve o dünya içindeki mutluluğu âlemşümul televvünlü ve ebediyet çerçevesine nakledilmiştir. Bu itibarla da onun başlangıcı ve sonu yok gibidir; olsa da, tasavvurlarımızı aşar. Bu açıdan da biz, "mesut insan" derken, hep böylelerini hatırlarız. Zaten sonu ve başlangıcı olan saadete de saadet demek mümkün değildir.

İslami Bir Ortamda Olmanın Önemi

Umumiyetle, ondan uzak yerlerde neş'et edenler, onu kendi özüyle, kendi şivesiyle bilemez ve kendi orijini, kendi hususiyetleri ile tanıyamazlar. Bu şuurla

onun ışıktan ikliminde dolaşanlar, geçtikleri her yerde yol boyu sihirli çeşmelerin aktığını görür suların, rüzgârların, dağların, ovaların dile gelip onunla konuştuklarını duyar ve bütün şanlı geçmişi onun ruhuna sinmiş bir ses, bir mûsikî gibi hisseder geçen günleri, değişen renkleri, hiç geçmemiş, hiç değişmemiş gibi onun aydınlık atmosferinde tekrar ber tekrar yaşarlar ve âdeta her fâni ruh onda ölümsüzlüğün bir buudunu bulur ve ötelerdeki ebediyetine menfezler açmış olur. şurada-burada serseri gezen ruhlar, ne zaman onun ünsiyet esintili sînesine dönseler, kendi kendilerine: İşte rüya ve hülyalarımızda aradığımız dünya (!) der, düşünce ve ihsaslarını onun baharlar gibi engin, canlı ve renkli iklimine salar, fnilıēe rağmen lmszlğe uyanırlar. Onun ykuttan havası, ışığı ve sihirli atmosferine girenler çok defa: Neden insanların çoğu bu cennet-s dünyaya karşı lâkayt kalıyor? ve nasıl olur da insanlık, iliklerine kadar işleyen onun bu diriltici soluklarını duymuyor..? demeden kendilerini alamazlar.

Bizim, şuurlu bir hizmet ve ihatalı gayretlerle, bu dünyanın içinde huzurla, emniyetle, sevgiyle esen bir başka dünyanın meydana geleceğine ve hayatın gerçek saadet çizgisini bulacağına inancımız tamdır. Ve tabii, gelecekteki nesillerin para, ikbal, şöhret, makam ve her türlü iştihanın çok üstünde bir büyük sevgiye müteveccih olacağına da...

İslami Değerlerden Uzaklaşma

Ne acıdır ki aynı dünya, asırlar ve asırlar boyu kendini dimdik ayakta tutan tarihî dinamiklerden, İslâmî değerlerden uzaklaşıp, cehaletin, ahlâksızlığın, hurafelerin, bedenî ve cismanî zaafıların esiri haline gelince de hemen zulmet ve hüsran uçurumlarına yuvarlanmış, inkırazdan inkıraza sürüklenmiş.. bağı kopmuş tesbih taneleri gibi darmadağınık; şirzesi çözülmüş bir kitabın parçaları gibi ayaklar altında.. kısır mücadelelerle fevkalâde sarsık, binbir tefrika ile iki büklüm.. esaretlerin en utandırıcısıyla inim inim inlerken hürriyet trkleri söyleyecek kadar şaşkın.. kimliksiz fakat bencil; tabu deyip Allah'a, Peygambere baş kaldırmış ama bir sürü tabunun pençesinde, perişanlardan daha perişan hale gelmiştir.

İslâmî Esasların Zarureti

Bu itibarla biz Müslümanlara düşen vazife, yeniden kendimize, kendi değerlerimize dönmek, kendimiz olarak kalmaya kararlı bulunmak ve gücümüz yettiği ölçüde kendi kaynaklarımızdan beslenmeye bakmaktır. İslâm dini, Kur'ân ve Sünnet kaynaklıdır; o, onların bağrından fışkırıp gelişmiştir. Müslümanlar bu ilâhî nizamla gönülden sahip çıkarak yaşayıp yaşattıkları sürece imrendiren bir millet olma konumunu korumuş ve hep başkalarına da örnek teşkil etmişlerdir. Aksine, kendi değerlerinden uzaklaşıp, yabancıların mukallidi, hevâ ve heveslerinin tutsağı haline geldiklerinde de sefaletten sefalete sürüklenmiş ve en utandırıcı durumlara maruz kalmışlardır.

Bu açıdan bir Müslüman, ne olursa olsun katiyen kendi değerlerini ihmal etmemeli, yabancı kaynaklardan istifadeyi de kendi temel disiplinlerinin vizesine bağlamalı ve dıştan alacağı her şeyi onlarla filtre ederek almalıdır. Yanlış anlaşılmasın, İslâm, Müslümanları fizik, kimya, matematik, astronomi, tıp, hendese, idare, işletme ve ziraat bilimleri... gibi konuları öğrenmeden alıkoymaz; aksine onları bu konularda uzmanlaşmaya teşvikte bulunur ve kimden olursa olsun, bunların alınıp değerlendirilmesini tavsiye eder. Ne var ki o, hiçbir hususta sürekli başkalarına bağımlı olmayı da hoş görmez; inananların bir an evvel ne yapıp yapıp yabancıardan almaları gerekli olan şeyleri alarak dilencilikten sıyrılmalarını ve teşrîî emirlerde olduğu gibi tekvînî hususlarda da kendi hususi dünyalarını kurmalarını salıklar.

İslamî İlimlerin Birbirini Tamamlaması

Aslında her iki tarafın maksadı da, ilâhî emir ve yasaklara riâyet ederek Allah'a ulaşmaktır ama, yol muvâzenesi şer'î ölçülere göre kurulamadığından, ifratlara, tefritlere girilmiş ve şimdilerde var gibi gördüğümüz ayrılıklara sebebiyet verilmişti. Oysaki, temelde herhangi bir ayrılık sebebi söz konusu olmadığı gibi, dînin böyle ayrı ayrı ünitelerinin müstakillen tedvin ve temsili de ayrılık demek değildi. Fıkıh ilminin ibadet ve muâmelelere ait hükümlerle meşgul olması, yani insanın fikrî ve amelî davranışlarını zabt u rapt altına alıp düzenlemesine mukabil; tasavvufun, ruhu terbiye, kalbi tasfiye, nefsi tezkiye etme çizgisinde, insan hayatını, kalb ve ruh seviyesine yükseltme gayretleri katiyen ayrılık değildir. Ayrılık olması bir yana, bunlardan her biri, şeriâtın önemli bir cephesini ikame etmeyi üzerine almış bir üniversitenin fakülteleri hükmündedir. Öyle fakülteler ki, üniversite mâhiyetindeki küllün tamam olması biraz da onların tamamıyetine bağlıdır. Zaten bunlardan biri, insanın nasıl

ibadet edeceğini, ibadet için nasıl temizleneceğini, namazı nasıl kılacağını, orucu nasıl tutacağını, zekatı nasıl vereceğini, muâmelelerinde hangi esaslara uyacağını anlatıyor; diğeri ise, daha çok, bütün ibadet ü taat ve muâmelâtın, kalp ve ruhla alâkası üzerinde duruyor, şeklî insaniyetten sîret ve manâdaki insaniyete sıçrama yollarını araştırıyor ve insan-ı kâmil olmaya giden yolları salıklıyordu. Bu itibarla da hiçbir cephenin ihmale tahammülü yoktu...

İslamî İlimlerin Kayda Geçirilmesi

İslamî ilimler tarihine göre, ilk devirlerde şer'î hükümler yazılmıyordu. Bu hükümlerin, îtikad, ibadet, muâmeleye ait bölümleri çok tekrar edilmesi ve pratikle desteklenmesi sayesinde çokları tarafından ezberleniyor ve hatırlarda kalabiliyordu. Bu açıdan şer'î hükümlerin toparlanıp bir araya getirilmesinde fazla zorluk çekilmedi. Zira, yapılan şey bir manâda hayatımızın veya hafızalarımızda yaşattığımız şeylerin kompoze edilip kâğıtlara dökülmesi gibi bir şeydi. Bir diğeri zaviyeden de, yukarıdaki ilim dalları, her Müslüman'ın mutlaka meşgul olması lazım gelen hayâtî meselelerden olduğu için, ilim adamları ilk önce dînin bu bölümlerini ele alıp, her kısımla alâkalı kitap ve risaleler yazarak, hafıza ve sadırlarındaki gerçekleri tedvin etmekle işe başladılar. Fakîhler, fıkhnın kitaplaştırılması, hadisçiler sünnetin hıfz ve tespiti, kelâmcılar akaid meselelerinin tarsîni, tefsirciler Kur'ân ve Kur'ânî ilimlerin telifiyle meşgul olup, her biri kendi sahasında cihanpesendâne gayretler sarfederek yüce İslâm dîninin hakikatlarını, hem de herhangi bir iltibâsa meydan vermeyecek şekilde ortaya koydular.

İslamî İnançlarımız Bakımından Kadın

Bizim düşünce dünyamız ve değerler atlasımızda kadın, hilkat hâdisesinin en önemli rengi, insanlık âleminin en bereketli ve sihirli rûknü, evlerimizde Cennet güzelliklerinin kusursuz bir izdüşümü, varlık ve bekamızın da en sağlam teminatıdır. O yaratılmadan önce Âdem Nebi yalnız, eko-sistem ruhsuz, insanoğlu inkıraza teslim, yuva ağaç kovuğundan farksız bir in ve insan da kendi ömür fanusunun mahpusuydu. Onunla ikinci bir kutup oluştu ve kutuplar birbirine bağlandı. Varlık yeni ve farklı bir sesle, bir görüntüyle şenlendi.. Yaratılış tamamlanma vetiresine girdi ve yalnız insan da bir nev'e dönüşerek,

kâinatın en ehemmiyetli bir unsuru haline geldi; geldi ve eşine değerler üstü değer kazandırdı.

İslami Rönesanslar

Mîlâdî onuncu asra doğru, İslâm'ın ilk fâtihleri iman, aşk, sanat ruhu, inşâ düşüncesi ve nizam heyecanıyla, dünyanın en önemli üç kıtasında üst üste ilmî, idârî, siyâsî, hukûkî ve kültürel inkılâpları gerçekleştirirken, hatta dört ve beşinci hicrî asırlar itibariyle çok seneler sonra Batı'ya ışık tutacak bir rönesanstan söz ederken, bugünkü Avrupa, karanlıklar içinde çırpınıp duruyor ve hayvanlarla aynı hayat şartlarını paylaşıyordu ki; aradan asırlar ve asırlar geçtikten sonra o, kendi dünyası itibariyle bu dönemi her hatırlayışında ona karanlık çağlar diyecek ve ilim, sanat, edebiyat, felsefe adına onu silip tarihinden atacaktı.

İslamî Sistemin Farklılığı

Her beşerî sistem ve beşerî düşünce tarzı, ne kadar uzun ömürlü olursa olsun, zamanla eskir, bayatlar, cazibe ve güzelliğini yitirir ve bıkkınlık hasıl eder; ama, müslümanca yaşama ve müslümanca düşünce tarzı öyle değildir. İnsan onda, eğer ruhunu tam hazırlayabilmişse, alışılmış şekil ve formüllerin ötesinde, tıpkı baharlarda, tabiat kitabının çehresinde parıldayan bir güzellik ve cazibe ruhunu, çağlayanlarla fışkıran sonsuzluk düşüncesini, semaların mavi derinliklerinde tütüp duran ebediyet duygusunu bulur ve başı cennetlere ulaşmış gibi olur.

İslâmî Terminoloji ve Bazı Tabirler

İslâmî terminolojide, "İslâm", "Müslüman", "dindar" sözcükleri vardır; ama, yabancılar tarafından kasıtlı olarak dilimizin içine sokuşturulan ve cahillerin kullandığı "İslâmcı", "dinci" diye bir tabir yoktur. Başka din veya din şeklindeki organizasyonlarda bu kabil ifadeler söz konusu olsa da, bizim dinimizde, bu çağa gelinceye kadar bu tür yaklaşımlara asla rastlanmamıştır/rastlanmamaktadır. Dine göre, günah işleyen veya yanlış

şeyler yapan bir Müslüman günahkâr olur; ama yine mü'mindir. İslâm esaslarını inkâr etmemek şartıyla, onlardan bazılarını terk eden de yine müslimdir. Bu itibarla, dini bütünıyla yaşamak isteyen "İslâmcı" veya "dinci" demek ne kadar münasebetsiz bir ifade ise, bazı İslâmî emirleri yapmayan veya yapamayan kimselere de "küfürçü", "dalâletçi", "fıskçı"... demek o kadar saygısızca bir sözdür. Bence herkes nezahet-i lisaniyesini korumalı, insan gibi düşünmeli, insan gibi konuşmalı ve mutlaka herkese karşı saygılı olmasını bilmelidir.

İslamî ve İmani Açıdan Güzellik

Bizim düşünce dünyamızda, her güzel nesne veya obje Hak güzelliğinin bir aynası ve bir aksi sadâsıdır. Öyle ki, gönüllerimizde takdir, sevgi, hayranlık ve heyecan uyaran her manzara, her âhenk, her ses, her tenasüp, her motif O Güzeller Güzeli'nin bir tecellisi olması itibariyle, duygularımız her zaman O'nun solmayan güzelliğinin akisleriyle renklendiğinden, kendimizi hep güzellerle ve güzelliklerle iç içe görür, fena ve zevalin kasıp kavuran fırtınaları karşısında dahi sürekli bahar temâşâları ile yaşarız. Ve yine böyle bir iç plân ve bakış zaviyesi sayesinde ölüm ve zevalleri yeniden varolmanın yolu, sararıp solmaları daha taze renklere yürümenin aşısı, bozulan tenasüpleri de en baş döndürücü âhenklerin esası sayarız; sayar ve her zaman kendimizi ebedî güzelliklerin gelgitleri arasında hisseder; dolayısıyla da ne hazanın ekşi yüzünü görür, ne yok olup gitmelerin karanlıklarına takılır, ne de gidip geriye dönmemenin hasret ve hicranlarını duyarız. Aksine, imanın zâtî güzelliklerinin yanında, ümidin şahlandıran havasını soluklar.. değişik beklentilerin farklı dalga boyundaki televvünleriyle coşar.. kalbî ve rûhî beklentilerimize ulaşmanın biricik köprüsü diyerek salih amellere koşar.. her amelimizde ihlâs vesayetine ve ihsan murakabesine sığınır.. davranışlarımızı bitevî güzel ahlâka bağlayarak Allah ve insanlarla münasebetlerimizde her zaman içten, anlayışlı, şefkatli ve yapıcı olmaya çalışır.. ve düşündüğümüz, hissettiğimiz, inandığımız, sonra da yerine getirdiğimiz bu işlerin hemen hepsini, hayatımızın en olumlu yanları ve en güzel kareleri kabul ederiz. Bize göre iman, ufkumuzu aydınlatan bir ışık ve beklentilerimiz adına da bir ümit kaynağıdır; ancak onunla yokluk kaynaklı kaoslar aşılır.. onunla bir ucu gönüllerde, diğer ucu da gidip ebedî cennet saraylarına dayanan bir mutluluğa ulaşılır. İşte, bu güç ve enginliğiyle iman bizzat güzeldir. İnsan, ancak onunla dağınıklıktan kurtulup tevhide ulaşabilir;

Hakk'a yönelip endişelerden sıyrılabilir ve dünya ahiret saadetine erebilir.

İslami ve İmanî İlim Düşüncesi

Bunun böyle olması gayet tabiiydi; zira Kurân'la gelen bu din, bütünüyle mükemmel ve gâye-i hayâl diyebileceğimiz bir sistemin adıdır.. ve bu sistemin esası, imandır, muhabbettir, aşktır, Allah rızasını arama yoludur.. ve her zaman inkılâp ve tekâmül tabiatlı ve tekâmül tabiatı da sonsuza açık olma hudutsuzluğunu hâizdir. Onun Peygamberi'nin hayat-ı seniyeleri, bütün bu hususiyetleri ifade eden en canlı örneklerle doludur. Ama gel gör ki, bugün O, ağızları levsiyatla köpüren bir kısım inkârcıların hasmane tavırlarıyla, dostluğun gerektirdiği vefayı gösteremeyen birkaç düzine dost kılığındaki bilgisiz, görgüsüz cahillerin umursamazlığı arasında âdeta bir berzah hayatı yaşamakta.. O'nun düşmanlarının ne düşündüğü bellidir. Bari dostları vefalı olabilseydi!

Evet, bizim bilgi aşkımızı söndüren, kolumuzu-kanadımızı kırıp irademizi felç eden en büyük düşmanımız veya milletçe esaretimizin gerçek sebebi, işte bu vefasızlığımızdır. Düşmanların cefadan usanacağını bekleyeceğimize, keşke biraz da vefa diyebilseydik!

Bu âlemden sürekli, cansızlar hayata koşar.. hayat şuur ve idrake yürür.. karanlık-ışık tenavübü bir devr-i daim içinde döner durur.. ve her şey birbiri üzerinde basamaklaşarak gider bir marifet ufku teşkil eder.. evet, büyük-küçük bütün ırmak ve çayların akıp denizlere ulaşması gibi, eşya ve hadiseler de tıpkı bir çağlayan gibi hiç durmadan sonsuza akar.. ve ummana ulaşmak için hep başını taştan taşa vurarak koşar; koşar ve her şeyin, hepimizin gâye-i hayâlî sayılan biricik hedefe ermeye çalışır. Bizim de, böyle iktidar ve mukavemetimizi aşan bir gayret ve hamleyle, şuur ve irade destekli böyle bir çağlayana kendimizi salarak geleceğe akmamız lazım. Aksine varlık ve hayat kendi tekamül vetirelerini yaşarken, yürüyen merdivenlere uygun binilmediğinde ve dönen kapılar usulünce geçilmediğinde başa gelen şeyler gibi, kainattaki umumi ahenge tevfiiki hareket edilmeden gerçekleştirilmek istenen her teşebbüsün de, oluşum, gelişim ve tekamülden bir tekme yiyerek bir kenara itilmesi mukadderdir.

İslamiyete Duyulan İlgi Artıyor

Çeşitli Hıristiyan mezheplerinin ve bu mezheplerin değişik misyoner teşkilatlarının akıllara durgunluk veren onca faaliyetlerine rağmen, kilisenin uyandırdığı alâka, Müslümanlığa karşı duyulan sıcaklığın onda birine bile ulaşamamıştır. Bugün yeryüzünün değişik kıtalarında, hemen her sene, hem de açlık ve sefaletle mahkûm edileceklerini bile bile yüzbinlerce insan Müslümanlığı seçmekte ve Kur'ân nuruna sığınmaktadır.

Öyle ümit ediyoruz ki -tabiî Allah'la vefa münasebetimizi bozmazsak- çok yakın bir gelecekte, Nasr suresinin muhtevası bütün ihtişamıyla bir kere daha yaşanacak.. ve Amerika'dan Avustralya'ya, Balkanlar'dan Çin Seddi'ne ve Avrupa'dan Afrika'nın derinliklerine kadar her yerde, İslâm şemsiyesi altında îman, ümit, emniyet, dolayısıyla da huzur ve itminân son bir kere daha dalgalanacak.. ve beş milyar insanlık, hayal edilebilenin çok üstünde yepyeni bir cihan düzeniyle tanışacak ve hemen herkes, fitrat ve düşünce dünyasının müsaade ettiği ölçüde bu yeni esintiden mutlaka istifade edecektir.

İstiğfarın Ehemmiyeti

Burada şöyle bir soru da akla gelebilir: "İrade ile imtihan yine irade ile kazanılmayacak mıdır?" Evet, irade ile imtihan, yine irade ile kazanılacaktır. Onun için iradenin devamlı olarak güçlendirilmesi gerekir. Bunun için dua ve istiğfar, çok ama çok önemli iki faktördür. Üstad Hazretleri: "İstiğfar meyelân-ı şerrin kökünü keser, dua meyelân-ı hayra kuvvet verir" diyerek bu hakikate parmak basar. İnsan, Hz. Sâdık-ı Masduk'un hadîslerinde ifade buyurduğu ve cehennemin kendisi ile çevrili bulunduğu şehevâtla, yani yeme-içme, yatma-kalkma ve bütün bu bedenî arzuları gıcıklayıcı duygularla, düşüncelerle ihata edilmiş ve çepeçevre sarılmıştır. Öyle ki, insanın bu istikamette bir adım atması, onun gidip şehevâtın içine gömülmesine vesile olabilecek mahiyettedir. Aslında, hadîste ifade edilen şehevâtı, bazılarının anladığı gibi sadece insanın karşı cinse beslediği arzu mânâsına yorumlamak doğru değildir. Burada şehevât, daha umumî ve küllî mânâdadır. Böyle bir yaklaşıma göre, kumar oynama, içki içme, zina etme şehevâtın bir buudu olduğu gibi, tûl-i emel, yeme-içme, gereksiz gezme-dolaşma da, şehevâtın ayrı bir buudunu teşkil eder. İnsan bunlardan

herhangi birisine takıldığı takdirde, nefs-i emmaresine avlanır gider.. ve gün gelir tamamen onun esiri ve zebûnu olur. İşte bütün bunlara karşı istiğfar, her türlü şerrin ve şerre meyelânın kökünü kesen bir tılsım haline gelir.

Bu anlamdaki istiğfarı biraz daha açacak olursak; meyelân-ı şerrin kökünü kesen istiğfar, geçmiş günahlara nedamet etmek, hal-i hazırdaki istikameti korumak ve gelecek adına günahlara karşı tavır belirleyerek, bunda kararlı olmak.. ve dahası sürekli bunu vurgulamak, bir diğer ifadeyle Allah'a yöneldiğini vicdanında tam duymak demektir.

İstiğrab'ın Anlamı

Katmerli gurbet de diyebileceğimiz iğtirab; sürekli düzelmeleri bozulmaların takip etmesi ve salahları fesatların kovalaması; gece-gündüz devr-i daimi gibi, zamanın biraz aydınlanmasını müteakip hemen yeniden karanlığın bastırması duygusudur ki, hemen her zaman "Tûbâ ilğurebâ" (Müslim, İman 232) muştusuyla serfiraz hizmet erlerinin korkulu rüyaları olagelmıştır.. ve onu, düşündükçe ürpermişlerdir.

Gurbet için de aynı mülâhazalar söz konusu olabilir; iğtirab, ya sırf cismânî, ya hâlî ve kalbî ya da her ikisinin birden duyulup hissedildiği muzaaf bir yalnızlıktır.

İstiğrak Hakkında Söylenenler

Sâlikin bu makamdaki hâlini ifade sadedinde bir güzel sözü de Abdurrahman Halis Hazretlerinden nakledelim:

"Ey müslümanlar bu ne hâldir? Ben kendi hâlimde şaşkınlık içindeyim. Bazen âşık-ı şeydâyım, bazen de bir mecnûn-u rüsvâyım, bazen mekânsız bir fakir, bazen de zamanın sultanıyım..Zira ben aşk şarabının sarhoşuyum; başka bir şey de bilmiyorum. Ben kuru zühd külâhına boş vermiş biriyim. Cenâb-ı Hakk'a hamd ve minnet olsun ki, ben (aşk yolunda) bâde içenlerdenim. Ben vahdet köyünde O Biriciğin sözünü söylüyorum; zaman şâhından endişem ve hırka giyenlerden de korkum yoktur."

Hâle mağlubiyetle söylenmiş ve Kitaba, Sünnete muhalif bir kısım beyanları bilhassa tayyettim. O hâl ile serfiraz Hak dostlarının öyle düşünmemeleri kendi

özleriyle zıtlasma, makam-ı farkta bu kabil düşüncelerin ifadesi de dalâlettir. Hele, onları takliden avam halkın bu kabil beyanlarda bulunması apaçık ilhaddır.

"Allahümme yâ hadiye'l-müdüllîne'hdine's-sırâte'l-müstakîm. Ve salli ve sellim alâ eşrefi halkıllâhi Muhammedin ve alâ âlihî ve sahbihi'l-muhtedîn." Âmîne yâ Muîn.

İstiğrak Halindeki İnsan

Bu durumdaki bir sâlik, Allah'da fani olmanın hasıl ettiği iç seziş ve duyuşlarla, bütünüyle "cem" televvünlerine gömülür ve artık hiçbir şeyi tam fark edemez.. -ki bu hâli idrak edip bu zevki duyanlar bazen Vücut-u İlâhîye istiğraklarını ya "Ene'l-Hakk", ya da "Sübhâne mâ a'zame şe'nî" sözleriyle ifade edegelmişlerdir. Aslında, bu bir zevk ve hâl işi olmasına rağmen çok defa iltibaslarla hakikat zannedilmiştir.- evet, sâlik bazen, neyin ne olduğunu farkedemez ve bir damla mesabesindeki mahiyetini, içine karışıp kaybolduğu "Ehadiyet" deryası sanır ve yakışıksız şatahatlara girer. Böyle bir zevk ve bu ölçüde bir hiss-i fena herkes için söz konusu olmasa da, "seyr-i sülûk-i rûhânî"de çokları bu hâli duyar ve yaşar ki, bunlardan bazılarında da "Üveysî meşrep" denir. Bu meşrebe telmih sadedinde merhum Muallim Naci:

"Bak ne istiğraka sevkettin beni,
Gözyaşı zanneyliyor çeşmim seni"

diyerek hoş bir söz eder. İstiğrakın üç mertebesi vardır:

İstiğrak Kelimesinin Anlamı

Dalma, içine gömülme, boğulma mânâlarına gelen "gark" kelimesinden türetilmiş istiğrak; kendinden geçme, dünyayı unutmak, kalbi dünyevî endişelerden temizleyip bütünüyle Hakk'a yönelme.. ve bi'n-netice vecde gelerek bir mânâda kendini bilemeyecek şekilde dalgınlaşıp hayrete dalmak demektir ki, Hak dostluğuna erip "halvet-i hâssa" ile şereflenenlerin muhabbetten müşahedeye, müşahededenden muhabbete gidip gelmek suretiyle, ya bütün bütün mâsivâyı (Allah'tan gayrı her şey) gönlünden çıkarıp atma veya Hakk'a im'ân-ı nazar ettiklerinden ötürü O'ndan başkasını "net" olarak tam müşahade edememe hâlidir. Bu, O'nu "net" olarak müşahade etmeleri mânâsına da gelmez.

Buradaki müşahede bir "sezi" ve duyustur.

İstihsan

Güzel görmek, görölmek, beğenmek ve beğenilmek mânâlarına gelen istihsan; usûlcülerce farklı yorumları olsa da, çokları onu celî kıyasa muarız ve onun mütekâbili hafî kıyas yerinde kullana gelmişlerdir. İstihsan, bazen bir hükümde kıyasın gerektirdiğinden daha kuvvetli bir delile yönelme, bazen kıyasla ortaya konan hükmü daha güçlü bir delille tahsis etme, bazen râcih bir delile dayanma, bazen kıyası bırakıp, genel disiplinlere uygunluk içinde nasslara daha muvafık olanına uyma, bazen de "terkü'l-usri li'l-yüsr" fehvasınca, kolaylık adına zorluğun terk edilmesi, yani bir konuda hem zorluk hem de kolaylık söz konusu ise, kolaylık adına tercihte bulunulması mânâlarına hamledilmiştir. Başta Ebû Hanife olmak üzere pek çok fukahânın görüşü istihsanın hücciyeti istikametindedir. Aslında istihšana karşı çıkanlar da, ona yüklenen mânâları daha başka ad ve unvanlarla diğer disiplinlere yükleyerek, aynı şeyleri yapmışlardır. Bu itibarla da, onu delil kabul etmeyenlerin iddiaları tamamen lâfzîdir ve kat'iyen böyle bir "menhelül'-azbi'l-mevrûd"u bulandıracak mahiyette değildir. Biz, şimdilik istihsanın tafsilini de yine sahasının uzmanlarına bırakarak, bu fasla da bir nokta koyup geçelim.

İstikamet ve Mertebeler

İstikâmet, Hakk'a kurbet yolunda üç basamaklı bir merdivenin son basamağıdır. İlk menzil "takvim"dir ki; Hakk yolcusu, bu mertebede İslâm'ın nazarî ve amelî kısımlarında temrinat yapı yapı onu tabiatının bir parçası hâline getirerek bir ölçüde nefsini aşmaya muvaffak olur. İkinci menzil "ikâmet" ve "sükûn" dur ki; sâlik âlem-i emre âit mesâvî ki riyâ, süm'a, ucub gibi kullukla te'lifi imkânsız yaramaz şeylerdir- bunlardan uzaklaşarak, kalbini şirke ve şirk şâibelerine karşı korumaya alır. Üçüncü menzil, "istikâmet" dir ki, bu makam seyyâha sır kapılarının aralandığı makamdır ve ilâhî vâridâtın kerâmet ve ikram ünvânıyla indiği kutub noktadır. Bu manâdaki istikâmet ehl-i hak arasında bilinegeldiği şekliyle çok defa âdiyattan sıyrılarak, "Yedullah" kuşağında "Kadem-i Sıdk" üzere yaşamaktır ve ilâhî eltâfın sağnak sağnak olduğu bir hârikalar iklimidir. Bu iklimde çiçekler hiç solmaz.. burada yamaçlar kar-kış

bilmez ve burada hep baharlar tüllenir durur ki "Vein levistekamu âlâttarikati laestekeynahm ğadaka" (Cin/16) beyânı da bu temâdi ve ölümsüzlüğü ifade etmektedir. Zîra, âyette "Sekeyna" yerine "İstekum" buyurulması bu gerçeğe parmak bastığı gibi, "Ma en ğadaka" nın bol su manâsına gelmesi ve "İstekum" daki "sin" in de talebi tazammun etmesi, burada şu husûsu hatırlatmaktadır: Siz tevhid üzere taleb-i ikâmet, Allah ve Reslyle aranızdaki ahitlere riayet ve ilâhî hudutları da koruyup-kolladığınız sürece suyu kesilmez bu çeşme hep akacaktır.

Efendimiz de, bu hussa temas buyururken: "Kulun kalbi müstakim olmadıkça î mânı müstakim olamaz, lisânı dosdoğru olmayınca da kalbi müstakim olamaz" [4] ferman ederler. Bir başka beyanlarında ise: "Her sabah insanoğlunun uzuvları lisâna karşı: 'Bizim hakkımızda Allah'tan kork; zîra sen müstakim olursan biz de müstakîm oluruz; sen eğri-büğrü olursan biz de eğriliriz' derler" [5] diye önemli bir mevzûu ihtarda bulunur.

Son olarak bir can alıcı hatırlatmayı da Es'ad Muhlis Paşa'dan dinleyelim:

"İstikâmette gerektir revîş-i [6] sıdk u sebat
Kademin merkeze koy devrede perkârın [7] ucu.

[4.] Müsned, 3/198.

[5.] Tirmizî, Zühd, 61; Müsned, 3/96.

[6.] Gidiş, hal, tavır.

[7.] Pergel.

İstikameti Muhafaza Etmek

Bâyezid-i Bistâmî'ye: "Falan kimse suda yürüyor, havada uçuyor" dediklerinde, Hazret: "Balıklar, kurbağalar da suda yüzüyor.. sinekler, kuşlar da havada uçuyor.. görseniz ki bir adam seccadesini suya sermiş yüzüyor veya havada bağdaş kurmuş oturuyor; zinhar iltifat etmeyiniz! Onun hâl ve hareketlerindeki istikâmete ve onların da sünnete uygunluğuna bakınız!" [3] buyurur. Ve bize, hârikalar atmosferinde pervâz etmeyi değil, istikâmeti ve kulluk zemîninde yüzü yerde olmayı salıklar..

[3.] Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s, 397; Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, 10/40.

İstikametın Anlamı

Doğruluk demek olan istikâmet; ehl-i hakikatça, itikatta, amelde, yemede, içmede, hâlde, sözde ve bütün davranışlarda ifrat ve tefritten sakınıp nebîler, sıddîkler, şehidler ve sâlihlerin yolunda yürümeye îtinâ gösterme şeklinde yorumlanmıştır ki, (Fussilet/30) âyeti de, işte bu, Allah'ın rubûbiyetini itiraf ve birliğini tasdik edip, iman, amel ve muâmelelerinde peygamberlerin yürüdüğü şehrahta yürüyenleri, ötelerde saf saf meleklerin karşılayıp, korku ve tasanın kol gezdiği o ürpertici vasatta onları müjdelerle coşturacaklarını haber veriyor.

İstikametli Yaşamak ve Peygamber Efendimiz (sav)

İstikâmet, tabiat mertebesinde mükellefiyetleri edâya, benlik mertebesinde hakikat-ı şeriata, ruh mertebesinde marifete, sır mertebesinde de ruh-i şeriata riâyette yaşanır ve temsil edilir. Bu mertebeleri bihakkın görüp gözetmenin ne kadar güç olduğunu anlatması bakımından, en büyük ruh ve mânâ insanının: "Hûd suresi ve benzerleri iflahımı kesip beni yaşlandırdı" ^[1] sözü ki "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol" (Hûd/112) âyetine işâret buyuruyorlardı- ne mânidardır!

Zâten O'nun, duygu, düşünce ve davranışları da hep istikâmet edâlî değil miydi.? Ve huzuru ruhefzâlarına kurtuluş ve ebedî saadete eriş beklentileriyle sığınan bir sahâbiye: "Allah'a iman ettim de, sonra da dosdoğru ol" ^[2] diyerek, iki cümlelik "cevâmiu'l-kelim" ile, bütün itikâdî ve amelî esasları ihtiva eden istikâmeti hatırlatmıyor muydu?

[1.] Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'ân, 57, Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 7/37.

[2.] Müslim, İman, 62; Müsned, 3/413, 4/385.

İstişare Allah Rızası İçin Olmalı

Şûrânın, Allah rızası için ve Müslümanlar yararına yapılması, rüşvet, baskı ve tehditlerle istişare heyetin düşünce çizgisinin saptırılmasına meydan verilmemesi de önemli bir esastır. Allah Rasûlü, 'Kendisiyle istişâre edilen insan bir güven insanıdır; kendisine bir husus danışılan kimse kendi hakkında karar veriyor olma ölçüsünde düşüncesini bildirmelidir' buyururlar.

İstişare Etmenin Faydaları

En akıllı insan, meşverete en çok saygılı ve başkalarının düşüncelerinden de en çok yararlanan insandır. İş ve plânlarında kendi fikirleriyle yetinen, hatta onları zorla diğer insanlara da kabul ettirmeye çalışanlar, önemli bir dinamizmi elden kaçırdıkları gibi, çevrelerinden de sürekli nefret ve istiskal görürler. Evet, bir insanın teşebbüs ettiği herhangi bir işinde en güzel neticelere ulaşmasının ilk şartı meşveret olduğu gibi; onun kendi gücünün kat kat üstünde önemli bir kuvvet kaynağına sahip olmasının yolu da başka değil yine meşverettir. Evet, herhangi bir işe teşebbüs etmeden evvel, her türlü danışma ve araştırma yapılmak sûretiyle, sebepler bazında ve tedbir plânında kusur edilmemelidir ki, neticede kaderi tenkit ve çevreyi suçlama gibi, musîbeti ikileştiren zararlı davranışlara girilmesin.. evet, herhangi bir işe azmetmeden evvel, âkıbet güzelce düşünülmez, bilgi ve tecrübe sahipleriyle de görüşülmezse, hayâl kırıklığı ve nedâmet kaçınılmaz olur. Önü-arkası düşünülmeden içine girilmiş nice işler vardır ki, iki adım ileriye götürülememiş olmaktan başka, müteşebbislerin hem itibar kaybetmelerine, hem de inkisârlarına sebep olmuştur. Bir sistem olarak İslâm nizâmını ayakta tutan dinamiklerin başında şûrâ gelir. Ferde-topluma, devlete-millete, ilme-maarife, iktisâdiyâta ve içtimâiyâta ait meselelerin çözümünde en önemli misyon ve vazife şûrâyâ aittir; tabî bu meseleler hakkında mânâsı açık 'nass' mevcut değilse.. İslâm'da 'Devlet Şûrâsı' icrânın önünde ona rehberlik yapma konumunda bir müessesedir. Onun yerinde bugün 'Danıştay' vardır ama, İslâmî şûrâyâ göre fonksiyonu sınırlı, hareket sahası dar, sıkıştırılmış bir müessesedir. Devlet reisi veya başyüce, Allah tarafından müeyyed olup vahiy ve ilhamla da beslense, yine istişâre etme zorunluluğu altındadır.. günümüze kadar da bu hep böyle devam edegelmiştir. Yer yer onu ihmal edenler olmuş ise de, büyük ölçüde, değişik ad ve ünvanlarla devam ettiren millet ve toplumların sayısı da az değildir. Aslında, bugüne kadar onu görmemezlikten gelen veya gözardı eden hiçbir toplum iflah olmamıştır. Zaten Efendimiz de ümmetin kurtuluş ve geleceğe yürümesini, 'İstişârede bulunan kaybetmez.' sözleriyle meşverete bağlamıyor mu?

İstişare Heyetinin Çalışma Şekli

Şûrâyı teşkil eden heyet ihtiyaç hâsıl olunca biraraya gelir.. ve problemleri çözüp, plân ve projeleri nihâî duruma getirecekleri âna kadar da çalışmasını sürdürür. Onun periyodik olarak icrâ edileceğine dâir herhangi bir nass olmadığı gibi, maaşlı ve ücretli adamlarla yürütüldüğüne dair de herhangi bir işaret mevcut değildir. Teşrî` döneminden sonraki tatbikat ise bizi bağlamaz. Zaten, şûrânın maaşlı memurlarla yürütülmesi beraberinde bir kısım problemleri de getirir...

İstişare Sonucuna Uymak Zorunludur

İster icmâ kararıyla, ister çoğunluğun görüşüne göre olsun, şûrâ, usûlüne göre cereyan etmişse, artık orada üzerinde anlaşılan görüşe muhalefet etmek câiz değildir ve alternatif düşünceler ileri sürülemez. 'Ben farklı ve isabetli bir görüşte bulunmuştum' veya 'Ben muhalefet şerhi koymuştum' gibi sözlerle alınan karar aleyhinde rey izhar etmek düpedüz bozgunculuk ve günahdır. Allah Rasûlü, kendi içtihatlarına rağmen böyle bir çoğunluğun görüşlerine uyarak Uhud'a çıkmış, sonra da evvel ve âhir, hatalı da olsa, ekseriyetin içtihatlarıyla alâkalı hiçbir beyanda bulunmamıştır. Kaldı ki, Kur'ân-ı Kerîm, Uhud'a hazırlanırken irtikap edilen o mukarrabînin zellesinin sorgulanabileceği işaretini de vermişti.

İstişare Sosyal ve İdari Bir İhtiyaç

Böylece Allah Rasûlü, hayât-ı seniyyelerini vahyin aydınlığında sürdürüyor olmalarına rağmen, meşveretle memur olduğunu da ortaya koyuyor; bununla idarecilere sorumluluklarını hatırlatıyor, idare edilenlere de düşüncelerinin değerlendirilmesi fırsatını veriyor.. ve onlara, idarecilere yardımcı olma yollarını açıyor, idarecilere de istibdâda girmemelerini hatırlatıyordu. Ayrıca Uhud Harbini müteâkip: 'Bu iş husûsunda onlarla istişâre et!' fermân-ı Sübhânisi nazil olunca, Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğu nakledilir: 'Şüphesiz ne Allah'ın ne de Rasûlü'nün meşverete ihtiyâcı vardır. Ne var ki Allah onu, ümmete bir rahmet vesilesi kılmıştır. Kim istişârede bulunursa, o doğruya ulaşmaktan mahrum kalmaz.. kim de onu terk ederse sapıklığa düşer?' Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi Allah, meşverete ihtiyâcı olmayan Nebîsine istişâreyi emretmekle, idarecilere şûrânın önemini hatırlatmak istiyordu. İstişâre

husûsunda, O'ndan şerefsüdûr olmuş: 'Meşverette bulunan pişman olmaz 'İstişâre eden zarar görmez. ' 'Meşveret eden güvenlik içindedir. 'İstişâre edip doğru neticeye ulaşmamış bir topluluk yoktur' gibi.. dünya kadar pırlanta söz vardır. Bütün bunlar nazara alarak İslâm ulemâsı, şûrânın, İslâm'ın temel prensiplerinden olduğunda ve mutlaka hayata mâledilmesi gerekli hükümlerden bulunduğu ittifak etmişlerdir. Değişik devirler, değişik zaman ve bir kısım husûsî şartlar muvâcehesinde tatbikatta bazı farklılıklar göze çarpsa da bu hep böyle olmuştur.

İstişare ve Meşverete Önem Vermek

Öyleyse, bugün farklı dünyalara doğru yürürken hem başkalarına karşı olan tavırlarımızda, hem kendi benlik ve hırslarımız açısından biraz daha hür düşünceli ve hür iradeli olmalıyız.. evet, bugün her şeyden ziyade hür düşünceyi kucaklayabilen, ilme ve ilmî araştırmalara açık olabilen, kâinâttan hayata uzanan çizgide Kur'ân ve Sünnetullah arasındaki mutabakatı sezebilen engin sinelere ihtiyaç var. Bunu da şimdilerde ancak dehâ misyonunu yüklenen bir cemaat yapabilir. Vâkıa eskiden bu büyük işler ferdî dehâlarla temsil ediliyordu.. ne var ki, her şeyin olabildiğince teferruata açıldığı ve ferd-i ferîdlerin dahi altından kalkamayacağı bir hâl aldığı günümüzde, artık dehânın yerini de şahs-ı mânevî, meşveret ve kolektif şuur almıştır ki, bu da yeryüzü mirasçılarının altıncı adımının hulâsasıdır.

Yakın tarihimiz itibarıyla, böyle bir anlayışın İslâmî topluma mâl edilemediği bir gerçek.. zaten mektebin bir kısım dogmaları heceleyip durduğu, medresenin hayata kenarından köşesinden baktığı, tekyenin bütün bütün gidip metafiziğe gömüldüğü, kışının sadece kuvvetle gerinip, kuvvetle gürlediği bir dönemde bunların hayata mâl edilmesi de mümkün değildi.

Evet bu dönemde mektep bütünüyle skolastik düşüncenin tesirinde kaldı ve hep onu solukladı; medrese, ilme ve düşünceye kapalı, inşâ gücünden mahrum âdeta bir mefluç gibi yaşadı.. tekye-zaviye aşk u şevkin yerine menkıbelerle teselli olmaya başladı.. kuvveti temsil edenler de sık sık unutuldukları mülâhazasıyla kendilerini hatırlatma ve ispat etme kompleksine kapıldı; derken her şey altüst oldu ve millet ağacı devrilecek şekilde temelinden sarsıldı. Öyle anlaşıyor ki kaderin, yollarına su serptiği bahtiyarlar bu dinamikleri yerli yerinde kullanacakları, kalb ve kafa arasındaki tıkanıklıkları açıp insan

enfüsünde ilham ve düşünce koridorları meydana getirecekleri güne kadar da bu sarsıntılar yaşanacak.

İstişarede Ekseriyet veya Toplu Görüş

Meşverette her zaman icmâ olmayabilir; herkesin görüşünün tek bir noktada toplanmadığı durumlarda, ekseriyetin düşünce ve kanaatine göre amel edilir. Zira Sahib-i Şeriat'a göre ekseriyet icmâ hükmündedir. O: 'Allah eli (inâyeti) cemaat iledir. ' 'Ümmetim sapıklıkta birleşmez. ' 'Allah'tan, ümmetimin sapıklıkta içtimâ etmemesini istedim, O da bu isteğimi kabul buyurdu' beyanlarıyla çoğunluğun icmâ kuvvetinde olduğunu ve 'Sevâd-ı A'zam'a uyulması lâzım geldiğini ihtar eder ki, bu mevzuda hayat-ı seniyyelerinden pek çok misâl aktarmak mümkündür. Ezcümle, Bedir ve Uhud'un hem bidâyetindeki hem de nihâyetindeki meşveretler bu çizgide cereyan etmişlerdir.

İstişarede Problemlerin Keyfiyeti

Şûrâ, mevcut problemleri çözmekle meşgul olur; muhtemel hâdiselerle alâkalı tahminî kararlar üzerinde fazla durmaz. Zaten, İslâmî hayat, nassların ışığı altında sürüp gitmektedir. O çerçevenin dışında cereyan eden vakalar veya mutlaka gerçekleştirilmesi lâzım gelen plân ve projeler ise, o vaka ve o projelerin hususiyetleri de nazar-ı itibara alınarak, her hâdise, her plân kendi cereyan keyfiyetine göre kendi içinde çözülmelidir.

İstişarenin Kimlerle Yapılacağı ve Şûra'nın Teşekkülü

Şûrâ söz konusu olunca kimlerle meşveret edileceği hususu üzerinde de durmak îcap eder. Bütün bir ülke insanını bir araya getirip hepsiyle birden istişâre etmek mümkün olmadığına göre, onun sınırlı bir kadro ile gerçekleştirilmesi zarûreti doğar. Ayrıca, istişâreye arz edilen konular, büyük ölçüde ilim, mümârese, ihtisas ve tecrübe istediğinden, şûrânın da bu hususlarla temâyüz etmiş şahıslardan teşkil edilmesi îcap eder ki, bu da ancak, ulemânın 'ehlü'-hall ve'l-akd' dedikleri her meseleyi çözebilecek bir baş yüceler heyeti olabilir. Husûsuyla hayatın bütün bütün giriftleştigi, dünyanın globalleştiği ve

her problemin bir dünya problemi hâline geldiği günümüzde, İslâmî mânâ, İslâmî ruh ve İslâmî ilimlerin yanında, Müslümanlar için çok defa maslahat sayılan diğer ilim, fen ve teknikle alâkalı konuları bilen kimselerin de bu baş yüceler içinde bulunması şarttır. Bu ikinci şıktaki hususlar, dine uygunluğu, dinî otoritelerce kontrol edilmesi kaydıyla, her zaman değişik sahalardaki ihtisas erbâbıyla yapılabilir. Aslında şûrâ, ehlü'-hall ve'-akd'e bırakıldığı gibi, onun değişik zaman ve değişik keyfiyetlere göre icrâ şekli de yine onlara havale edilmiştir. Dönüp tarihe baktığımız zaman, değişik devirler ve ayrı ayrı ahvâl itibârıyla onun tatbikatındaki farklılıkları görmek mümkündür. Evet, tarih boyunca o, yer yer dar dairede, zaman zaman da genişletilmiş olarak; bazen sırf siviller arasında, bazen de askeriye ve ilmiyeye de kapılarını açarak bir hayli farklılıklara sahne olmuştur. Ama, bu onun değiştirilmeye maruz bir kural olmasından değil, her devirde uygulanabilirliğindeki esnekliğinden ve evrenselliğindendir. Değişik şart ve değişik devirlere göre şûrânın icrâ şekli ve heyet mozayığı değişse de, onu teşkil eden baş yücelerin, ilim, adalet, görüş ve tecrübe sahibi, hikmet ve ferâset erbâbı olmaları vasfı değişmez. Adalet; farzları yerine getirip haramlardan sakınmak ve insanî değerlere ters işler yapmamak demektir. İlim; dinî, idârî, siyâsî ve fennî uzmanlık demektir. Her ferdin değişik ilim dallarında ihtisas erbabı olması gerekme de, heyet ve şahs-ı manevînin, yukarda zikredilen mevzulara açık olması yeter. Bazen görgü ve tecrübenin esas olduğu hususlarda, ilmiyeden olmasa bile, tecrübe sahiplerinin görüş ve düşünceleri de alınabilir. Hikmet; ilim, hilim, mânâyı nübüvvet anlamlarına geldiği gibi, eşyanın perde arkasına ıttılâ, halka kapalı olan şeyleri ferâset nûruyla görüp sezme; ferdî ve içtimâî problemleri çözebilme istidat, kabiliyet ve fetâneti mânâlarına da hamledilmiştir ki, her zaman erbabı az, değeri yüksek bir vasıf olarak görülmüş ve kabul edilmiştir.

İsyancı ve Tahrip Eksenli Düşünce Tarzı

Bilhassa günümüzde, tamamen paradoksal mülâhazalarla, geçmişten bugüne umumun kabul ettiği her şeyi sorgulama, hattâ her eskiyi, eskimiş sayarak kaldırıp atma ve şayet varsa beğenilmeyen şeylerin yerine yeni, olumlu ve millî ruh televvünlü değişik alternatifler ikâme edileceğine, isyancı bir ruh hırçınlığıyla "Şimdilik her şeyi yıkalım; ille de bir şey yapılacaksa onu sonra düşünürüz" şeklinde tahrip eksenli hareket edilmektedir.

Böyle isyancı ve hezeyan televvünlü bir düşünce tarzı; devrini tamamlamış,

artık gitmesi gereken köhne fikir ve anlayışların ayıklanıp atılması ve onların yerini de ter ü taze yeni yorum, yeni fenomenlerin alması arzu, iştîyak ve hasretinden tamamen farklı olduğu gibi, iyi-kötü demeden hemen her şeye rahatlıkla intibak edebilen zayıf karakterlere karşı, mutlaka gösterilmesi gerekli bir tepki de değildir. Bence böyle bir tavrın temelinde isterik bir hafakan, fikrî bir teşevvüş, avamca bir tehevvür, bir ruh hezeyanı ya da fantastik mülâhazalarla yeni bir şeyler söyleyebilme cehdi söz konusudur ki, böyle davranan bir şahıs bazen kelime ve mefhum hokkabazlığı, bazen de değişik ibham ve iğlâklarla, bir yandan kendi sığlığını saklamaya çalışırken, diğer yandan da -onlara da fikir denecekse- fikirlerini anlaşılmaz hale getirerek hep kendini peyleme peşindedir; peşindedir ve her sözü, her düşüncesi, her haliyle hep yeni meftunlar aramakta ve her zaman nefsinin meftunu olarak oturup kalkmaktadır.

İşârâtın Keşifte istiğrakı

İşârâtın keşifte istiğrakıdır ki; ruha Zat-ı Ulûhiyet hakikatının inkişafı ile sâlik, O'nun mukaddes isimlerinden "Ehadiyet" mertebesine, yani Cenâb-ı Feyyâz-ı Mutlak'ın, kulun idraki seviyesinde ona hususî varidlerde bulunma mertebesine yönelir ki, bu mertebede ruh bütünüyle mâsivâdan alâkasını keser ve kalbin kadirşinas ibresinin gösterdiği ufka teveccüh eder. Böyle bir mazhariyete eren sâlikin nazarında, isimlerdeki ihtilaf tamamen ortadan kalkar ve her şey sıfat perdedarlığıyla Hz. Zat'ın nurlarına müstağrak görünür. Bu makama vasıl olacağı ana kadar, Cenâb-ı Feyyâz-ı Ezelî'yi "Cemil, Celil, Lâtif, Kahhar..." gibi pek çok isimlerle anan Hak yolcusu, duyuş ve hissedişlerinin tesiri altında olmadan temyiz ve tefriki bırakarak, Hz. Nur-u Zat'ın "bî kem u keyf" televvünleriyle mest ü mahmur bir hayata kendini salar.

Bu hâli ifade sadedinde mest ü mahmurların pîr-i muğânı Hz. Mevlânâ ne hoş söyler:

"Ey müslümanlar ne çare ben kendimi bilmiyorum. Ben ne dünyadan, ne ukbâdan, ne cennetten, ne cehennemden, ne Adem'den, ne Havva'dan ne de firdevs-i âlâdanım, mekânım lâ mekân, nişânım bînişân oldu. Artık bende ne can var ne de ten; zira ben cânân otağındayım. İki gözü de (kapı) dışarı ettim; iki âlemi birden görüyorum.. gayrı Bir'i biliyor, Bir'i söylüyor, Bir'i arıyor ve Bir'i okuyorum.. ey Şems-i Tebrizî! Dünyada öyle bir mestim ki, bu âlemde

mestlikten başkası bana derman olamaz."

İtminan Sahibi İnsanın Özellikleri

Tuma'nîne, insanın sebepler üstü ve vasıtalar ötesi bulunmasının ünvanıdır. Akıl, tabiatüstü seyahatini bu mertebede noktalar.. ruh, bu noktaya ulaşınca dünyâ kaygılarından kurtulur.. his, bu sihirli konakta bütün aradıklarını bulur ve damla iken deryâ olur.

Bu mertebeyi elde etmiş kimsenin ünsü "üns-Billah" şevki "şevk-İlâllah" bekâsı "bekâ-Billah" kelâmı da "maa-Allah"dır. O, kendine aralanan bu panjurdan, kendi sınırlılığı içinde sınırsız görmeye, sınırsız işitmeye ve sınırsız iktidara ulaşır.. ulaşır da, herkesin bocaladığı, şaşkınlığa düştüğü en girift, en karmaşık hâdiseler girdabından dahi bir solukta sıyrılıp çıkar.

Böyle bir ruh, dünyevî telaş ve endişelerden kurtulduğu gibi, herkesin korkup tir tir titrediği ölüm ve ölüm ötesi handikapları da "O senden, sen de O'ndan hoşnut olarak dön Rabbi'ne" (Fecr/28-30) iltifat ve teveccühleriyle gülerek karşılar ve ölümü var olmanın en tatlı, en imrendirici neticesi olarak görür. O, ölümle noktalanın dünyâ hayatından sonra İbni Abbas'ın mezarının başında duyulduğu gibi- her menzilde "irciî ila rabbike radiyeten merziyye" (Fecr/28-30) fermânını işitir, kabir hayatını cennet yamaçlarında geçirir, mahşeri bir hayret ve hayranlık olarak duyar, mizanı bir mehâfet ve mehâbet neşvesi içinde yaşar, köprüyü de mecburi istikamet olduğu için geçer.. geçer ve ruhunda itminâna ermiş gönüllerin karargâhı olan cennete ulaşır.

Böyle bir ruh için dünyâ affa giden yolda hazırlanmış bir Arafat, ondaki zaman, büyük bayram için bir arefe, ukbâ ise bayramlar bayramıdır.

İtminan ve Rıza Yörüngeli Hareket Eder

O, dünyada, "riyâzet" demiş; az yemiş, az içmiş, az uyumuş, kendinden geçmiş; yürümüş itminan ve rıza ufkuna doğru. Aczini, fakrını ve O'na olan ihtiyacını duyarak kendini böyle bir yürümeye mecbur bilmiş; mevsimi gelince de O'nun servet ve gınasına ulaşmış özel inayet ve ihsan faslından. Duymuş en duyulmazları, görmüş en görülmezleri; çamurdan, balçıktan "eşref-i mahluk"un yaratıldığını, maddenin ruhla atbaşı hâle geldiğini; nefs-i emmâreden bir nefs-i

mutmainne çıktığını görmüş ve talihinin gülen yüzünü temâşâ zevki içinde yürümüş mekân içinde lâ-mekâna, cisim içinde câna, onca gaybûbetten sonra ayâna.

Nefse böyle bakmış erbab-ı hakikat, onu böyle görmüş ashab-ı hikmet. Zaten Malikü'l-mülk öyle dilemişse, artık orada bütün sebepler lâl kesilir. O, "yok"a varlık külahı giydirmişse, "hiç"in her şey olmasını niye yadırgayalım ki! O isterse damlayı derya yapar; isterse zerreyi güneşe döndürür ve yokta bin türlü varlık cilvesi gösterir; gösterir ve hiç olmayacaklara da sultanlıklar bahşeder.

İyi ve Kötü Düşünce Farkı

İnsan kendine verilen irâde gücü, iyi ahlâk ve karakterine vesile olabilecek ilk mevhibeleriyle, özünü ele alıp, Yaratan'ın emirleri istikâmetinde, kendini yeniden kurmazsa, (kendi olarak) kalması bir yana, bozulup gitmesi kaçınılmaz olacaktır. O, ya kendi düşünce ve niyet tezgahında yapıp ortaya koyacağı vasıtalarla, kendine huzur, saadet ve her iki hayat için gerekli olan şeyleri hazırlar; yahut, aynı düşünce tezgahında imâl edeceği silâhlarla, hem kendini hem de içinde yaşadığı toplumu mahveder.

İyi düşünce ve iyi niyetlerle insan ruhunda kurulan cennetler, zamanla bütün dünyayı sarar, her tarafı ve her gönlü irem bağlarına çevirir. Fenâ düşünce ve fenâ niyetler ise, cennette dahi insanlara, yudum yudum kan ve irin içirirler.

Evet, canavarlık da meleklik de, önce insan ruhunda bir nüve olarak belirir; egzersizlerle kuvvetli kanaatler hâline gelir; sonra da, önüne geçilmez bir seylâp gibi karşısına çıkan bütün engelleri aşar ve hedefine ulaşır...

İyi ve Kötü Fıtratlar

Evet bir tarafta, egonun karanlık labirentlerinde yol bilmez, iz bilmez şaşkın ruhlar; diğer yanda, her an sonsuzla yüz yüze ve bitmeyen bir yolculuğa karar vermiş, daha doğrusu iç dünyasında miraca azmetmiş aydınlık gönüller.

Birincilerin kaosla başlayıp kaosla biten kâbuslu dünyalarına karşılık, ikincilerin her dakikaları ötelere inancın aydınlık ikliminde ve ucu gelip sinelerine dayanan cennetlerin yalılarında geçmektedir.

Birinciler kötü görme, kötü düşünme ve hayattan zevk alamama ızdırabıyla kolu kanadı kırık esirler halinde kıvrım kıvrım kıvrınmalarına mukâbil, ikinciler güzel görüp güzel düşünmenin pırıl pırıl ikliminde, her an bir başka dünyaya doğru seyahat etmekte ve bir başka mutluluğu paylaşmaktadırlar.

Öncekiler, kendi iç dünyalarında karanlık ve karamsar oldukları gibi, cemiyete yararlı olma liyâkatını da kaybetmişlerdir. İçinde yaşadıkları millet ne onlardan, ne de onların kabiliyetlerinden asla istifâde edemez. Hatta böyleleri, cemiyete yararlı olmaya zorlansalar bile, ihtimal ki, hep benlikleriyle engellenecek, hep ihtiraslara takılıp kalacak, asla kendilerini aşamayacak ve kendilerinden bekleneni yerine getiremeyeceklerdir.

Böyle muhteris gönüllerde mürüvvat ve insanlık arama beyhûde, sevgi ve anlayışa rastlamak ise tamamen imkânsızdır. Bunlar zâhiren başkalarını seviyor görünseler de, az bir dikkatle samimi olmadıkları hemen anlaşılacaktır.

İyilik Düşünenlerin Mükafatı

Aslında herkes için iyi düşünüp iyi dileklerde bulunanların, her zaman bu düşünce ve dileklerinin kat kat karşılığını elde edecekleri de âdetullahtandır. Evet onlar, öyle bir karşılık peşinde olmasalar da, bir verir on alırlar ve insan olmanın bütün avantajlarından yararlanırlar. Kendini kine, nefrete, düşmanlığa salanlar ise, her zaman kendi insanî değerlerini dinamitlemiş ve gönüllerdeki yerlerini de yıkmış olurlar. Ömrünü kötü duygu ve tutkuların kısılcığında sürdürmek hem bir azap, hem de bir seviyesizliktir. Herkesin iyi yanlarını görüp, herkesi kucaklamak ise, hem bir seviye, hem de bir kahramanlıktır: Kin, nefret, öfke ve hırs duygularını kontrol altına alma kahramanlığı. İşte bu kahramanlardır ki, nefislerine köle olma ve şeytana ırgatlık yapma zilletinden kurtulur ve bir anda Allah'ın onurlu birer kulu ve kendi iç dünyalarının da efendileri haline gelirler.

İyonya Filozoflarına Karşı Çıkan Pisagor'un Görüşleri

İlk İyonya filozoflarının, madde alaşımly oldukça garip ruh mülâhazalarına, en ciddi darbeyi, İtalya Croton'dan, eşyanın kendisini değil de zihnî suret (ide)lerini esas alan Pisagor vurmuştur. Önce Pisagor, sonra da takipçileri, bizim

havâssiye diyeceğimiz "Sensualisme" mektebini ciddi olarak sarsmış -buna yıkmış da denebilir- onun yerine, icmâl itibariyle bizim ruh telakkimize yakın görünen İftikâriye, yani İdealizm mezhebini ikame etmiştir. Pisagor ve onun arkasından da Empedokle (Ampedocles)'in ortaya atıp müdafaa ettikleri idealizm, daha sonraları İslam dünyasında suret-i zihniye, misal ve mesel kelimeleriyle ele alınmış, üzerinde titizlikle durulmuş, gerektiğinde bu felsefenin tenkidine gidilmiş ve hususiyle bu cereyanda sağlam bir meâd hakikati söz konusu olmadığı için, sistemin tenasühe açık görünüşü, bir de ruh-u cüz'înin, ruh-u umumînin tecellisi olduğu iddiası oldukça ciddi tenkitlere tabi tutulmuş ve mütekellimîni bir hayli meşgul etmiştir.

Pisagor, her zaman düşünce çizgisini korumuş kararlı bir düşünce insanı olmasına karşılık, Empedokle bazen naturalizme, bazen hisbanîliğe (şüphecilik), bazen de mistisizme saparak, hiçbir zaman ruh hakkındaki mütalaalarında net bir tavır ortaya koyamamıştır. Dahası gün gelmiş halkın şahsına karşı gösterdiği aşırı teveccühü hazmedemeyerek "A dostlar, ben bir insan değil bir mabudum" deme cüretinde bulunmuş, hem idealizmle alakalı mülahazalarında hem de diğer mütalaalarında bütün bütün itibar kaybına uğramıştır.

Bu arada ruhla ilgili dikkatleri çeken daha başka cereyanlar da olmuştur. Bunlardan sadece Elea medresesinin panteizmini, Zenon'un ruhun ölümsüzlüğü felsefesini ve bunların tam aksine bütün metafizik mülahazalara kapalı bulunan Demokrit (Demokritos)'in atomizm düşüncesini sadece hatırlatıp geçelim.

İyonya Filozoflarının Ruh Hakkındaki Görüşleri

İyonya filozoflarından Tales (Thales), ruhu cesede hayat veren su gibi sıvı bir nesne zannediyordu. Aynı mektebin diğer bir üstadı sayılan Anaximandros onu su, hava, ateş gibi maddelerin dışında muayyen ve namütenahi bir cevher telakki ediyordu. Onun talebesi Anaximenes, letafetinin cazibesine kapılarak ruhu havaya bağlıyordu. Aynı zincirin halkalarından sayılan Heraklit (Herakleitos)'e gelince o, seleflerinden farklı düşünerek ruhun cesetten ayrı bir varlık olduğunu söylüyor, ama yine de eskilerin tesirinde kalarak, ona "ateş gibi bir şey" diyordu.

Bu itibarla İyonyalı bütün hakîmleri bir manada, madde ile hayatın esasını, özünü, mebdeini, menşeyini kabil-i tefrik görmeyen "Hilozoist"lerden sayabiliriz. Eğer İyonya filozoflarından ise -ki bazı felsefî tarihçiler öyle diyorlar- bütün

geçen bu isimler arasında Anaxagoras'tır ki, ilk defa ruhun -o buna akl-ı küllî de diyordu- müstakil bir varlık olduğunu ileri sürdü ve maddeyle kuvvet, ruh ile ceset ikiliği üzerinde durarak, mebd'e'de amâyı harekete geçirip nizama koyan haricî bir kuvvetten açık olarak söz etti. Ne var ki, bu cesur dehanın düşünceleri de tafsîl ve te'vilin gadrine uğrayarak, ruha latîf bir cisim demekle noktalanıyordu.

Kaba Kuvvetin Vahşet Manzaraları ve Yeni Uyanışlar

Evet, yıllar var ki hemen her yerde, zayıf, güçsüz ve geri kalmış ülkeleri büyük ölçüde kaba kuvvet idare ediyor, hem de hiç kimseye hesap vermeden. Bir baştan bir başa şu koca İslâm dünyasında şimdiye kadar emsaline az rastlanan mazlumiyetler, mağduriyetler en feci şekliyle yaşanıyor. Sürüm sürüm yığınlar, sürüm sürüm milletler.. ne hakka saygı var, ne de insanlara merhamet; her yerde kan-irin, her yerde ürperten bir vahşet...

Bütün bunlar olup durdu ve olmakta; ama, bir de madalyonun öbür yanı var: Her şeyden evvel şimdilerde zulüm gidip tâ ayyuka dayandı ve "gayretullah"a dokunma çizgisinde.. birkaç asırdan beri süregelen "Tagallüpler, esâretler; tahakkümler, mezelletler/Riyâlar, türlü iğrenç ibtilâlar, türlü illetler." (M. Akif), uyarmaya başladı uyuyan bütün toplumları.. artık her yanda bir sürü meş'ale par par.. ve bu aydınlıkta her şeyi doğru görüp doğru okuyan bir hayli insan var.

Kâbe ve Sidretü'l Münteha İlişkisi

Kâbe, hepimizde ürperti hâsıl eden mehîp dağ ve tepeler arasında daha çok filizlenmiş bir nilüfere benzemesinin yanında, içinde varlığın esrârını taşıyan bir sır fanusu, Sidretü'l-Müntehâ'nın izdüşümü veya gökler ötesi âlemlerin üsâresinden meydana gelmiş bir kristâl gibidir. İnsan o sır fanusunun çevresinde şuuruyla döndüğü sürece, akıp dışarıya sızan dünya kadar gizli şeyler hissettiği gibi, zaman zaman da, Sidretü'l-Müntehâ'ya kilitli bu prizmadan gökler ötesi âlemleri de temâşâ eder.

Evet, hemen herkes, onun harîmine sığınır-sığınmaz, zaten ruhlarında mevcut olan his ve düşünce enginliğinde daha bir derinleşerek Kâbe'yi, kendi varlıklarını ve Cenâb-ı Hakk'ın matmah-ı nazarı bu iki unsurun birbirleriyle

münasebetlerini düşünün düşünün, içlerine açılan bir kısım sırlı kapılardan geçerek, o güne kadar tanımadıkları en mahrem dünyalara açılırlar. Elbette ki bu duyuş ve bu seziş, bu mânâ ve bu ruh ancak, sağlam bir iman, mükemmel bir İslâmî hayat ve tastamam bir ihlas ve yakîn birleşiminden hâsıl olacaktır. Yoksa, mücerret kalıpların hissesi kalıpların çerçevesine bağlı kalacaktır.

Kâbe'deki bu derinlik ve bu zenginlik sayesinde oradaki hemen her şey, diğer zamanlarda olduğunun üstünde, hac duygusuyla renklenince, bir başka ihtişam, bir başka mehâbetle tülленir.. tülленir de insan onun büyüüne kapılarak, âdeta ışıktan bir helezonla, vuslata tırmanıyor gibi döne döne yükselir ve özündeki bir câzibeyle gider Mabuduna ulaşır. Bu noktaya ulaşan ruhun edâ ettiği tavaf namazı aynı şükür secdesi, içtiği zenzem de cennet kevseri veya vuslat şarabı olur.

Kâbe'de Manevi Atmosfer

O'nun harîminde her zaman, Cennetlerden esip gelen ve hakikate açık gönüllere dolan bayıltıcı, Firdevsî kokular duyulur. Her an dünyânın dörtbir yanından koşup O'na gelenler, O'nu gördükleri andan itibaren kendilerinden geçer ve bu umûmî mihrâbın etrafında, ışığın çevresinde raks eden kelekler gibi pervâz eder durur ve bütün ışıkların hakiki kaynağıyla daha yakından temas yollarını araştırırlar. Kendinden geçmiş gönül erlerinin tavâfı, zâhiren Kabe'nin çevresinde olmaktadır; hakikatta ise, bu deveran kalbe dayalı nurdan bir helezon içinde mekânsızlıkta cereyan etmektedir.

O'nun iklimine ulaşan ve O'nunla buluşan âşık ruhlar, zaten özlerinde mevcut olan o yüksek düşünce ve tasavvurlarda daha da derinleşerek onun büyüünü daha da bir başka duymaya başlarlar.

Böylelerinin nazarında Kâbe, Hakk katındaki yeri, insanlar nazarındaki manâsı, rûhu, özü ve değerleriyle onlara şiir söyleyen, nasihat eden, ders veren bir üstat halini alır ve onların ruhlarına sürekli bir şeyler fısıldar.

Kâbe'de Tavaf

Kâbe çevresinde, her vazife ve mükellefiyetin kendine göre bir büyüü vardır. Ve îmânlı sînelerin, büyüünün tesirinde kalmamaları da düşünülemez. Her lahzâ

onun çevresinde dönen, zaman zaman büyüyen ve büyüdükçe bir sel hâlini alıp o mübârek mekânın her yanını dolduran tavaftaki ruhlar; o çağlayan içinde duydukları heyecan ve cezbe ile kendilerini bütün bütün unuttur, ledünnî ve rûhânî bir başka âleme uyanırlar. Orada, her söz, her duâ ve her yakarıшта kendi aşk ve iştiyaklarının dile getirildiğini hisseder, kalplerdeki en mahrem duyguların, duyulmadık en mahrem kelimelerle seslendirildiğine şahit olur ve bütün ömür boyu, buradaki ses, ışık ve mûsikîyle bütünleşen hislerle, en erişilmez hazları, en ölümsüz hâtırâlar içinde elde etmiş olurlar.

Kabe'nin İfade Ettiği Mânâ

Kâbe; bakış zâviyesini iyi belirlemiş olanlara göre, boynu ötelere uzanmış, bir bize, bir de sonsuzluğa bakan; yer yer sevinen, zaman zaman da kederlenen için için bir hâli olduğu hissini uyarır. Binlerce ve binlerce senenin tecrübe, vakar ve ciddiyetini taşıyan ve daha çok da bir insan yüzüne benzeteceğimiz onun dış cephesini görünce, edâsı ve endâmıyla bize bir şeyler anlatmak istediğini, harîmini açıp bize:

"Gel ey aşık ki, mahremsin
Bura mahrem makamıdır
Seni ehl-i vefâ gördüm"

dediğini duyar gibi oluruz.

Kâbe; konumu itibâriyle, evimizin en mûtenâ köşesinde, en hâkim bir sedir üzerinde oturup evlatlarının, torunlarının neşelerini paylaşan, elemelerini rûhunda yaşayan bir anne görünümündedir. Bulunduğu yerden çevresini temâşâ eder; yer yer acılarla burkulur, zaman zaman da inşirahla çevresine tebessümler yağdırır. İnsan, beldelerin anasına yaslanmış bu binaların anası çevresinde dönmeye başlayınca şefkatle kucaklandığını, sevgiyle koklandığını duyar gibi olur. Tavafta hemen herkes kendini, annesinin elinden sımsıkı tutmuş koşan bir çocuk gibi hafif, güvenli ve şevkli hisseder. Evet insan, o binler ve yüzbinler içinde, uhrevî düşüncelerle coşmuş onun etrafında pervaz ederken, âdeta Allah'a doğru yürüyormuşçasına şevk u tarâbla coşar ve kendinden geçer. Vücutlarının yarısından çoğu açık, urbaları omuzlarında "remel" yapıp zıplayarak yürürken her zaman telaşlı, endişeli; fakat bir o kadar da ümitli ve çelik-çavak bir yol alışın heyecanını yaşarlar. Dünya hesabına bu salınmışlık, bu rahatlık ve romantizm, mübarek evin çevresindekilere tarifi imkânsız büyümlü bir

derinlik, bir hayal ve bir melâl aşılır. İnsan, o uhrevî kalabalığın ukbâ buudlu görüntüsü karşısında, daha tavafa girmeden o ilâhî harîmin münzevî sükût ve şiirini duyar gibi olur. Her zaman kendini Kâbe'nin çevresinde bu dönme büyüüne kaptıran derin ruhlar, dönerken kim bilir, ne mahrem kapıların önünden geçer.. ne bilinmez tokmaklara dokunur ve ne sihirli panjurlar aralarlar ötelere.! Öyle ki, bu eski fakat eskimemiş binanın çevresinde, her an yepyeni duygularla coşup dönerken, tahayyüllerimizde açılan menfezlerden gönüllerimize akan vâridâta, sînelerimizde çakan ışıklara ve ruhlarımızı uçuran sırra şaşarız. Her adım atışımızda, sırlı bir kapı açılacakmış da, bizi içeriye çağıracaklarmış gibi bir hisle hareket eder, keyfiyetini bilemediğimiz bir zevke doğru kaydığımızı sanır ve kalbimizin heyecanla attığını hissederiz. O esnâda bulunduğumuz yerden, Kâbe'nin gönüllerimize sinmiş olanca büyüklüğünün, derinliğinin, büyüünün canlanıp, köpürdüğünü tepeden tırnağa her yanımızda duyar ve ürpeririz.

Bu mülâhazaları bazen, bir kısım gerçek sebeplere dayandırarak izah etmek mümkün olsa da, çok defa kriterlerimizi, takdirlerimizi aşan vâridat ve sübuhât karşısında sessiz kalırız. Zira Kâbe ve çevresi, maddî şartları ve dış aksesuarı itibâriyle bir şeyler ifade etse de, muhtevası kapalı, mânâları buğulu, üslubu da uhrevî olduğundan herkes onun anlattıklarını anlamayabilir. Oysa ki, avam-havas, cahil-âlim, genç-yetişkin herkesin mutlaka ondan anladığı ama çok defa ifade edemediği bir sürü şey vardır.

Kâbe'nin İnşa Edilmesi

Kâbe; mü'minlerin kalbinin müşterek attığı bir mihrap ve "insanlar için vaz edilen ilk ev..." takdîr ve tebciyle yüceltilmiş ilk mabettir. Temeli, yeryüzünde henüz, harcın, taşın, tuğlanın bilinmediği bir dönemde, gökler ötesi âlemlerde plânlandı ve durulardan duru bir Nebî'nin eliyle gerçekleştirildi. Oturduğu zemînin o işe tahsisi, Adem nebînin yeryüzüne teşrîfinden yıllar ve yıllar önce kararlaştırılmıştı. Öyle ki, bir gün melekler Hazret-i Âdem'le karşılaştıklarında "Sen, var edilmeden evvel bizler defaatle Kabe'yi tavaf ettik" diyeceklerdir. Tufandan sonra "Hatırla o zamanı ki, İbrâhim ve İsmâil (as) Kabe'nin temellerini yükseltti ve şöyle dediler: Ey Rabbimiz, bizden bu hayırlı işi kabul buyur!" ilâhî beyânıyla, peygamberler babası Hazreti İbrâhim ve onun oğlu İsmâil (as) dümdüz olmuş Kâbe arsası üzerinde onu yeniden inşâ ettiler.

Kâbe'nin Konumu

Kâbe; bulunduğu noktaya o kadar uygundur ki, ona dikkatlice bakan herkes, bulunduğu yerle, onun ruh ve manâsı arasındaki sımsıkı râbıtayı hemen sezebilir. Sanki o, hariçten getirilmiş rastgele malzeme ile değil de yerden fışkırıp çıkmış veya gökte melekler tarafından inşâ edilip bilahare yeryüzüne indirilmiş gibidir. O, yanı başındaki, yanmış kavrulmuş, büyük-küçük, dağ-tepe ve taş yığınları arasında, bir zikir halkasındaki serzâkire benzer. Çevresindeki her şey onun iniltileriyle inler, onunla yukarılara el kaldırır ve sonra da sessiz onu dinlemeye koyulur.

Kâbe'nin Manevi Etkisi

Evet, bütün bir yol boyu görüp duydukları şeylerden, kalplerinde, ruhlarında hasıl olan en derin seziş ve duyuş kabiliyetleriyle gidip Kâbe'ye ulaştıklarında, onu, başı gökler ötesi âlemlere uzanmış; oradan ziyaretçilerine bakıyor ve için için bir iştiyakla onları bekliyor bulur ve şiddetli bir vuslat arzusuyla kendilerini onun kucağına atarlardı. Evet, onun vakarlı bir yüze benzeyen cephesini ve bu nurlu çehrenin çevresinde mermerlere akseden gölgesini.. göklere doğru uzayıp giden manâsını, etrafa ışık yağdıran atmosferini gören her gönül, kendince bir şeyler duymaya, bu derin sîmânın arkasındaki manâları sezmeye ve bu mübârek yolculuğa sebep teşkil eden gâyedeki hazzı, en derin bir ibâdet neşvesi içinde tanımaya başlar ve zevklerin en erişilmezine erer...

Kâbe'nin Özelliği

Hac, Müslümanlar arasında içtimâî birliği tesis ve tecelli ettiren öyle büyük ve öyle şümullü bir İslâm şîârıdır ki, onun enginlik ve vüsatını, küre-i arz üzerinde bir başka mekân ve bir başka cemaatte bulup göstermek mümkün değildir. Kâbe, o derin mânâ ve kutsiyetiyle, tâ Hz. Âdem ve onun yaratılışından önceki zamanlara gidip dayanan.. ve daha sonra Hz. İbrâhim'le bilmem kaçınıcı kez ortaya çıkarılıp îmar edilen, millet-i İbrâhimiye ile irtibatlı, Hakikat-ı Ahmediye'nin amânın bağrında eşi, Nûr-u Muhammedî aleyhisselâmın dölyatağı ve bütün semâvî dinlerin kıblegâhı, eşsiz öyle bir tevhid ocağıdır ki, bu hususiyetleriyle ona denk, Allah evi denebilecek ikinci bir bina yoktur.

Kâbe'nin Yapısı

Kâbe, yeryüzü binâlarındandır ve gerekli materyal de kendi çevresinden tedârik edilerek inşâ edilmiştir ama sanki O, amâ'nın bağrında kök salıp gelişmiş ve bütün varlığın, esrârını ruhunda taşıyan bir nilüfer gibidir; hem arzla hem de semâsıyla doğrudan doğruya olmasa bile dolaylı bir alâkasının var olduğu sezilir. O, geçmiş bütün devirlerden değişik çizgilerle en asil, en soylu, en eski bir târihî pırlanta ve aynı zamanda değerini kat kat arttırarak hep yeni kalabilmiş atik ve antik bir binadır; Hazret-i Âdem, sulbünden gelen bütün nesillerin ruh, karakter ve mizaçlarında en önemli bir kaynak olduğu gibi, Kâbe de yeryüzünde binâ ve inşaat vakasının ruh, manâ ve muhtevasını taşıyan sırlı bir evdir.

Kâb-ı Kavseyni Ev Ednâ Tabirinin Anlamı

"İki yay aralığı kadar ya da daha yakın" demek olan bu tabir; esasında Efendimiz'in Mirac münasebetiyle Allah'a yakınlığının derecesini ifade için şerefnüzûl olmuştur. Tasavvufî yaklaşımla, daire-i ef'âl ve esmâ ufkunu aşarak, sıfatlar zirvesi veya daha ötesine ulaşma demektir ki, birinci mülâhaza itibarıyla buna "Kurb-u Sıfatî", son kayıt itibarıyla da "Kurb-u Zâtî" demişlerdir. Tabii, bu kurb, her şeye her şeyden daha yakın Zât'a karşı bizimle alâkalı bir kurbdur ve sâlikte zevkî ve hâlî olarak ikilik zâil olup, hakikat-i eşyanın sübut ve temyizi mahfuz, istiğrak buudlu bir izmihlâldir ki, Hz. Vücûd'un şuaâtı karşısında müstağrak bulunan hak yolcusu O'ndan başka bir şey göremez, duyamaz ve bilemez. Veya, gördüklerini Hakk'ın gördürmesi, duyduklarını Hakk'ın duyurması, tuttuklarını Hakk'ın tutturması ve elde ettiklerini de Hakk'ın atâsı şeklinde duyar, vücûdunun bütün zerrâtıyla O'nun belîğ bir lisanı haline gelir ve hep O'nu haykırır.

Kâb-ı Kavseyni Tabirinin İzahı

Bu, bir urûc semeresidir; asliyet ve külliyyet plânında varlığı hilkatın gayesi Zât'a (sav) ait bir hususiyet, zilliyet ve cüz'iyet plânında da, derecelerine göre

O'nun mişkât-i nübüvveti altında yolculuk yapan seyr-i rûhânî erbabına bir fazl-ı ilâhîdir. Urûc; madde-i asliyesi taş, toprak, çamur, balçık, hava, su.. veya daha küçük element ve parçacıklardan ibaret olan insanın, "insan-ı kâmil" olma yolunda iman, amel-i salih, ihlâs ve Hakk'a tahsîs-i nazar etme gibi hususlarla, varlığını teşkil eden cevherlerin kesif hususiyetlerinden sıyrılarak; diğer bir ifade ile, beden ve cismaniyet mahbesinden çıkıp, kalb ve ruhun hayat ufuklarında ısrarlı seyahatlerde bulunmak suretiyle, ayrılığı ve uzaklığı kendisine ait bir vahşet ve yalnızlıktan kurtulup, "üns billâh" ufkuna ulaşması demektir ki, daha önce O'ndan geldiği gibi -buna 'mebde' de denir- yeniden O'na rücû etmesinin -buna da 'mead' denir- unvanıdır. Mebde'den meada böyle bir hareket-i devriyede iki kavsin bir noktada birleşmesi gibi bir resim söz konusu olduğundan ve bu hareket bir daireye benzediğinden, nihayeti itibarıyla buna "kâb-ı kavseyn" denmiştir.

Kabz u Bast Allah'ın Elindedir

Kabz u bast; itibârî bir mâhiyeti olan insan irâdesinin nisbî tesiri bir yana, Allah'ın elindedir. Ve "Allah hem kabz eder hem de bast eder." (Bakara/245) Bütün varlık, O'nun kabza-i tasarrufunda olduğu gibi, semâlardan insanın kalbine kadar her şeyi dilediği zaman evirip-çeviren de O'dur. "Kalp, Hazret-i Rahmân'ın parmakları arasındadır ve onu hâlden hâle çevirir ve istediği şekli verir..." [1] Peygamber sözü de bunu hatırlatmaktadır.

Allah, dilediği zaman kalpleri öyle sıkar, öyle ihtiyâçlara boğar ki, artık O'ndan gayrı kimse o ihtiyâcı gideremez.. ve öyle de onlara genişlik ve inşirâh verir ki gayrı hiçbir şeye ihtiyâç hissetmezler.

Kabz celâlî, bast cemâlîdir; birinde "vâhidiyet" sırrıyla azâmet ve ululuk, diğerinde de rahmet ve tecellî-i tenezzül nümâyandır. Birinde, zerreden sistemlere kadar bütün varlığı elinde tesbîh gibi çeviren kudretin ürperticiliği; diğerinde, bu ezip-geçen akıl almaz büyüklüğün, bu her şeyi iki büklüm eden müthiş ceberûtun hayret ve dehşetiyle tir tir titreyen ruhlara "üns" esintileri halinde iltifât ve okşayıcılık vardır.

[1] Müsned, 2/173, Tefsiru Taberi, 3/126.

Kabz u Bast'ın İşaret Ettiği Noktalar

İlâhî bir mevhibe olan makâmın hakkını verememe bir kabz vesîlesi olduğu gibi, çok defa günâhlar da beraberinde kabz getirirler. Bu itibârla, kabz hâli, bir mü'min için her zaman bir teyakkuz vesîlesi olmalıdır. Gafletlere karşı tavır alınmalı, günahlar, tevbe ve iyiliklerle savılmalı ve gönül gözü bir kere daha verâlara tevcîh edilmelidir.

Bast hâli; kabzın, hayret, ürperti, yokluk ve hiçlik melodileriyle gelmesine karşılık, neşe, sevinç ve şatahat şeklinde tecellî eder. Bu itibârla bast, ötelere müşâhedeye açılammış ve uhrevîliklere göre akord olammış bir kısım çelimsiz ruhlar için aldatici ve kaybettirici olabilir. Bu türlü tehlikeler kabz hâli itibâriyle de söz konusu edilebilir.. ama katiyen, bast kadar değildir. Zira, kabzla sıkışmış insan, her an vicdânıyla "sımsıkı tut beni, tut ki düşerim Sensiz!" der, cisimlerin hava boşluklarını aştıkları gibi o da hevâîlik boşluğunu aşar, O'nun inâyetiyle bütünleşir ve o kasvetli zaman diliminde, bast hâliyle ulaşlamayan noktalara ulaşabilir.

Onun için bast hâlinde bazı ruhların gaflet ve gevşekliklerine karşılık kabz hâli hemen herkes için bir teyakkuz faslı sayılmıştır.

Ayrıca, bize ait kusur ve gafletlerle gelmiş bir kabz, ilerideki bir bastın başlangıcı, şatahat ve gevşekliğe götüren bir bast da tehlikeli bir kısım kabzların sebebi olabilir...

Gerçek mü'min, her hâli, kendi çerçevesi içinde değerlendirip semere almasını bilen insandır.

Kabz u bast O'ndan birer tecellîdir bilene,
Şükr için bast yapar, kabz eder insan bilene...

[1] Müsned, 2/173, Tefsiru Taberi, 3/126.

Kabz'ın Anlamı

Hemen her seviyedeki insanın, değişik buutlarda yaşama yörüngesi içine girip onu tesir altına alan "kabz u bast", yaşadığı hayatın şuûrunda olan ve duyarak yaşayan hemen her ferdi alâkadar eder.

Kabz; tutulma, derdest edilme, avuç içine alınma, can çıkacak hâle gelme veya manevî feyizlerin kesilmesi ve insanın mâhiyetindeki boşlukları itibâriyle, sımsıkı bir münâsebet içinde bulunması lâzım gelen ebedî feyiz kaynağıyla alâkasının sarsılması ve boşlukta kalması demektir. Buna karşılık "bast ise, yayma, açma, sergileme, ferah-fezâ bir duruma erme veya insanın, varlık içinde rahmet vesîlesi olma noktasına yükselip eşyâyı istîab haddine ulaşması" şeklinde tarif edilebilir.

Kadın Erkek Eşitliği

Gerçek kadın, fizyoloji ve psikoloji açısından farklı bir tabiata sahip ve ayrı özellikleri hâizdir; ama bu, erkeğin kadından üstün yada kadının erkekten aşağı olması mânâsına gelmez. Kadını-erkeği havadaki azot ve oksijen şeklinde düşünecek olursak, her ikisi de hususi yerleri, konumları itibarıyla fevkalâde önemlidirler ve aynı ölçüde birbirlerine muhtaçtırlar. Havadaki unsurları birbiriyle mukayese ederek: 'azot daha kıymetlidir' yada 'oksijen daha faydalıdır' mülâhazası ne ölçüde abes ise, kadın-erkek arasında bu türlü mukayeselere girmek de o ölçüde bir münasebetsizliktir. Evet, kadın-erkek, yaratılış ve dünyadaki misyonları açısından birbirlerinden farksızdırlar ve vâhidin birbirine muhtaç iki ayrı yüzü gibidirler.

'Zen merde, civan pîre, keman da tîrine muhtaç;
Ezcâ-i cihan cümleten birbirine muhtaç.'

Ama acaba kadın, dünyanın her yerinde ve her zaman bu ölçüdeki değerleriyle tanınabildi mi.? Hiç zannetmiyorum; işte merhum Ş. Can'dan küçük alıntılarla bir kısım örnekler: Dünyanın bir bölümünde o, hiçbir zaman evlenme, miras ve diğer insanî hakların en küçüğüne dahi sahip olamadı. Herhangi bir hakka sahip olmak bir yana o, kasırgadan, ölümden, yılandan, zehirden daha zararlı bir yaratıktı. (Vedalar'daki onun fotoğrafından gördüklerimiz bunlar...) Bir başka zaviyeden aynı bölgede o, hislerine tâbî bir mahlûk gibi görülüyor, kendisine bakılıp görülmemesi lâzım geldiği vurgulanıyor, bakıp görme mecburiyetinde kalınca da kendisiyle konuşulmaması, konuşunca da uzakta durulması esas alınıyordu. (Ki Buda ile Amenda arasında geçen konuşmadan süzüp çıkardığımız resimde bunlar apaçık...)

Kadının Genel Vasıfları

İç donanımı itibarıyla kadın bir şefkat abidesidir; şefkati de yaratılış ve tabiatından kaynaklanmaktadır. Bu nezih tabiat, yanlış mücadelelerle kirlenmemişse, hep şefkat düşünür, şefkat söyler; şefkatle oturur-kalkar; bir ömür boyu çevresindekileri şefkatle süzer ve herkese kadeh kadeh şefkat içirir. Herkesi şefkatle kucaklayıp herkese şefkat içirdiği aynı ada, inceliğinin ve içtenliğinin gereği olarak da sürekli ızdırapla yutkunur durur. Bir tül gibi titrer etrafındaki herkesin üzerine.. anne-babasına, kardeşlerine, arkadaşlarına ve bütün yakınlarına; tabii mevsimi gelince eşine, evlatlarına. Paylaşırken onlarla zevki, lezzeti, neşeyi, güller gibi açar ve çevresine gülücükler yağdırır. Görünce de onlarda tasayı, kaderi, yapraklar gibi sararıp solar ve hüzünle inler.

Kadının Ruh Hali

Her zaman güzel şeyler görmek, güzellerle içli dışlı olmak ister; ne var ki, bazen umduklarını bulur, bazen de bulamaz. Bazen, çevresinde rüzgâr hep zorlu eser ve sarsar onun dil bağladığı her şeyi.. işte o zaman inler dolaşır dolaştığı her yerde. Hafakanlarla köpürür durur ve içten içe gözyaşlarıyla soluklanır. Bazen de, ufkunda tüllenen güzelliklerle tıpkı çocuklar gibi sevinir ve herkese kâse neşeler sunar.

Ruh ufku itibarıyla eşini bulmuş ve çocuklarıyla susuzluğunu giderebilmiş bir kadının, Cennet hurilerinden ve böyle birinin çevresinde örgülenmiş yuvanın da Firdevs'ten farkı yoktur. Herhangi böyle bir cennetliğin gölgesinde şefkat yudumlama yudumlama yetişen çocukların da rûhânîlerden farkı olmayacaktır.. evet böyle bir yuvada neş'et etme bahtiyarlığına ermiş bir fert, başı Firdevslere ermiş gibi ötelerin neşesiyle yaşar ve çevresine tebessümler yağdırır durur.

Kadının Yuvadaki Fonksiyonu

Böyle bir yuvada, tenler ve cesetler ayrı ayrı görünse de, herkese ve her şeye hükmeden can bir tanedir. Her zaman kadından fışkırıp bütün bir yuvayı saran bu can, mânen bir büyü, bir ruh gibi her zaman herkesin üzerinde kendini

hissettirir ve âdeta onları bir yerlere yönlendirir. Kalp ufkunu karartmamış ve ruhunun önü açık mübarek bir kadın, aile sistemi içinde tıpkı bir Kutup Yıldızı gibidir; hep yerinde durur, kendi etrafında döner; sistemin diğer üyeleri ise, varlıklarını her zaman onun çevresinde şekillendirir ve ona bağlılık içinde hedeflerine yürürler.. evet, herkesin yuva ile münasebeti muvakkat, sınırlı ve izafidir. Kadın ise, başka bir işi olsun olmasın, içinde şefkat, merhamet, sevgi macununun kaynayıp durduğu mutfağıyla sürekli evinin orta yerinde dimdik ayakta durmakta ve duygularımıza neler ve neler pişirip sunmaktadır..!

Kahraman İnsan Yetiştirmenin Önemi

Bu itibarla da, bugün bize düşen şey, kendi mânâ kökleriyle sınırsız irtibatlı olarak yenilenmeye hazırlanırken, kendine yine kendi ruhundan aşı yapmasını bilen, yani dünkü güftelerimizi hiçbir şeye takılmadan bugün de yorumlayıp seslendirecek ve bize her zaman ayrı bir televvünle gönüllerimizin heyecanlarını duyurabilecek bu kahramanları yetiştirmek düşüyor. Aslında, onları yetiştireceğimiz güne kadar, iş bilmeyen yabancı çırakların elinde harap olup gideceğimiz de kaçınılmazdır. Tabî bu arada, topyekün insanlık da, vicdanıyla arayıp aklıyla bir türlü bulamadığı ezeli ve evrensel değerlerin yerini hep, kendi kadim ustûreleriyle doldurmaya çalışacak ve tatminsizlikten bunalıma, bunalımdan yeni yeni tahriplere sürüklenip gidecektir.

Kahramanlığın İç Bakan Yönü

Bir de içe doğru ve benlikte derinleşen mâverâî bir kahramanlık vardır ki, ne doğu ne de batı, böyle bir kahramanlığı hiçbir zaman tanıyamadı. Bu itibarladır ki, tarihin sayfalarına aksetmemiş bu kahramanlığı, ancak benim ülkemde görmek mümkündür.

Evet, kahramanlığın bu çeşidini görmek için, mutlaka bu diyara seyahat lâzımdır. Zira, nefsine gurur geldi diye, sırtına bir çuval un yükleyip, halkın içinde yürüyen devlet reisi; bir hamlede batının en güçlü ordularını târumâr edip, sonra kralın sarayındaki hazineler karşısında: "Dün bir berberiydin, bugün muzaffer kumandan, yarın toprak altında hesaba hazır bir insan" diyen, başı dönmemiş, bakışı bulanmamış kumandan; şarkı, garbı halâyık olarak kullandığı bir dönemde, bir hakikat erinin atının ayağından sıçrayan çamurla lekelenen

cübbesinin, tabutuna sarılması tavsiyesinde bulunan büyük asker ve idare adamı, ancak bu ülkenin insanları arasından zuhur etmiştir.

Evet, orduların başında cihanı ezip geçen; tahtına oturduğunda dünyaları idare eden; gece halvette zâhit kesilen gerçek kahramanı tanımak için, behemehal bizim ülkemize uğramak lâzımdır. Çünkü tahtlarla, tâçlarla başı dönmeyenler; mebde ve müntehâsı aynı gidenler; önü-sonu birbirine benzeyenler; hayat ve hâdiseler karşısında değişikliğe uğramayanlar; aşkı, heyecanı ve iniltileriyle meleşti, feleşti velveleye veren talihliler, sadece bizim dünyamızda bulunur.

Kainat, İnsan ve Hayat Dengesini Gözetmek

Mirasçının dördüncü vasfı; onun, kâinât, insan ve hayat mülâhazalarını bir kere daha gözden geçirip yanlış ve doğrularını kritik etmesidir. Bu hususta şunları zikredebiliriz:

Kâinât, sık sık mürâcaat edilmek üzere Allah tarafından gözler önüne serilmiş bir kitap; insan, varlığın derinliklerini rasat etmeye açık bir menşûr ve bütün dünyaların şeffaf bir fihristi; hayat da bu kitap ve bu fihristten süzülen, süzülüp ilâhî beyanla yankılanan mânâların temessülüdür. Eğer kâinât, insan ve hayat televvünleri itibarıyla farklı fakat aynı hakikatin değişik yüzleri ise -ki öyledir- bunları birbirinden ayırmak, hakikatin ahengini bozacağından varlığa da insana da haksızlık ve saygısızlık demektir.

Evet, Cenâb-ı Hakk'ın kelâm sıfatından gelen beyanını okuyup, anlayıp, itaat ve inkıyadda bulunmak bir vecîbe olduğu gibi, ilmiyle plânlayıp, kudret ve meşîetiyle de var edip ortaya koyduğu topyekûn eşya ve hâdiselerde tanınıp anlaşılması, anlaşılıp mutabakat yollarının tesbit edilmesi vazgeçilmesi imkânsız bir esastır. Evet, O'nun kelam sıfatından gelen Furkan-ı Azîmüşşân, bütün varlığın rûhu, dünya ve ukbâ saadetinin biricik kaynağı; kâinât kitabı da bu gerçeğin cesedi, temsili ve hâvi bulunduğu değişik ilim dalları itibarıyla, dünya hayatının doğrudan doğruya, ukbâ hayatının da dolayısıyla çok önemli bir dinamigidir. Bu itibarla, her iki kitabın da iyi anlaşılıp pratiğe dönüştürülmesinin, sonra da bütün bir hayatın onların üzerinde örgütlenmesinin mükâfâtı; onları ihmal etmenin, görmemezlikten gelmenin, hatta uygun şekilde yorumlayamamanın ve hayata geçirememenin de cezası söz konusudur.

Gerçek insânî derinliklerin, duygu, düşünce ve karakterde aranması lazım geldiği gibi onun Hakk'ın nazarında ve halkın yanındaki itibarı da yine bu hususlarda aranmalıdır. Üstün insânî vasıflar, duygu, düşünce derinliği ve karakter sağlamlığı hemen her yerde geçerli bir kredi kartı mesabesindedir. İmân ve iz'ânına kâfirce vasıf ve düşünceler bulaştıran, karakteriyle de çevresinde her zaman endişe ve kuşku uyaran insan, hiçbir zaman Hakk'ın teyid ve inayetine mazhar olamayacağı gibi, halk nezdindeki itibar ve güvenilirliğini de koruması mümkün değildir. Zira Hakk da, halk da insanları, insânî vasıfları, üstün karakterleriyle değerlendirir ve ona göre mükâfâtlandırır. Bu itibarla da, insânî değerler itibarıyla fakir, karakterleriyle de zayıf kimseler, çok iyi birer mü'min görünümünde olsalar da, büyük başarılar elde etmeleri ve elde ettikleri başarıları koruyabilmeleri; aksine iyi bir Müslüman görünümünde olmadığı halde sağlam karakteri ve üstün insânî vasıfları itibarıyla birkaç kadem ileride olanların da bütün bütün başarısız kalmaları mümkün değildir. Evet, Hakk'ın takdir ve mükâfâtı sıfatlara göre olduğu gibi, insanların hüsn-ü kabulü de bir ölçüde yine buna bağlıdır.

Meşrû ve hak olan bir hedefe ulaşmanın vasıtaları da yine hak ve meşrû olmalıdır. Evet, İslâmî çizgide olanlar için her işte gâye-i hayâlin meşru olması bir hak, o hakka ulaşmada başvurulacak vesilelerin meşrûiyeti de bir vecibedir. Hakk rızası ve Hakk'a vuslat, ihlas ve samimiyet olmadan elde edilemeyeceği gibi, İslâm'a hizmet ve Müslümanları gerçek hedeflerine yönlendirmek de katiyen şeytânî yollarla gerçekleşemez. Hatta bazen bunun aksi mümkün görülse de, bâtil yollarda itibarını tüketerek Hakkın iltifatını ve halkın teveccühünü yitirmiş kimselerin, uzun süre başarılı olmaları katiyen düşünülemez.

Kainatta Dünyanın Yeri ve Önemi

Üzerinde varlığımızı duyup yaşadığımız bu dünya, hem kâinatlara nisbeten hem de emellerimiz açısından gayet küçük, fakat her şeyin kalbi mahiyetinde; fezâdaki kehkeşanlara göre bir zerre, ama cihanlar kıymetinde; esir deryası içinde yüzüp duran varlık heyet-i umumiyesi karşısında bir damla, fakat bütün semâvât ağırlığında muhtevalı bir cirimdir. Bütün esmâ-i ilâhiye ve sıfât-ı sübhâniyenin câmi' ve şeffaf bir aynası sayılan insanoğlunu o misafir etmiş, o ağırlamış ve onun ötelere sıçrayabilmesi için de âdeta bir rampa vazifesi görmüştür/görmektedir.

Onun yer ve konumunu, Hak nezdindeki kendi mevki ve duruşuyla müşterek mütalâa edip değerlendirebilen inanmış gönüller, bu küçük damlacıkla kâinat çapındaki nâmütenâhî deryaları peyleyebilir; semâvâta nisbeten bir zerrecik görünümündeki bu mini âlemle güneşlere sahip olabilir ve onun üzerinde geçirdikleri o dar zaman dilimine sıkıştırılmış kısacık ömürlerini ebediyet âlemlerinin bir nüvesi hâline getirebilirler. Elverir ki, kendilerine emanet olarak verilen mâhiyet-i insaniyedeki cevherleri hem de tek zerresini dahi zayı etmeden yerinde değerlendirebilsinler.

Kainatta Düzen ve Ahenk

İnsan dışındaki eşya, dünya var olduğu günden bu yana hep nizam içinde olagelmıştır. Zerrelere âhenkli hareketinden çiçeklerin revnaktâr çehrelerine; canlı-cansız varlıklar arasındaki uyum ve dengeden, gökyüzünde sürekli bize göz kırpan ve gelip birer şiir, birer duygu halinde gönüllerimize akan yıldızlara; ağaçların dal, yaprak ve çiçeklerinde tüllenen mânâlardan canlılık soluklayan hayata kadar her yerde ve her şeyde büyüleyen bir nizam hâkimdir.

Evet, vicdan bir lâhza varlık kitabını temâşâ edip değerlendirebilse, her yerde buğu buğu bir nizam ve âhengi, baş döndüren bir güzellik ve mânâ zenginliğini müşâhede edecektir. O kadar derin hassasiyete lüzum yok; az duyarlı bir gönül, yıldırımların ürperten seslerinden kuş ve kuşçukların âhenkli nağmelerine, çiçeklerin büyüleyen çehrelerinden gökyüzünün sihirli ışıklarına kadar her renk, her şekil, her ses ve her solukta sonsuzluk televvünlü bir şiiri, bir zemzemeyi duyabilir.. ve bir adım daha ilerde olanlar, kim bilir, varlığın fizik, kimya, biyoloji ve astrofizik dalga boyunda daha neler neler müşâhede ederler!. Evet, denizlerin mehâbetli homurdanmalarından تنها koruların birer mızrap gibi duygularımıza çarpan ürperticiliğine; tepelerin vakûr duruşundan dağların şâhikalarına; deryaların bitmeyen çağlıtlarından gökyüzünün sonsuzlukla tüllenen derinliklerine kadar her şey 'nizam' der, 'âhenk' der, varlığın ruhundaki engin mânâları haykırır.

Kainattaki Gelişim ve Yenileşme

Varlık, her zaman bir değişim ve tekâmül süreci içinde bulunduğu göre - biz bu tekâmülü, evolüsyoncuların anladığı mânâda bir değişim ve dönüşüm

şeklinde düşünmüyoruz- bizim varlık ve hadiselerin dışında kalmamız, kendi kendimizi her şeyden tecrit etmemiz mânâsına gelir ki, bu da kâinatın dönen dolaplarıyla müsademe etmek demektir. Aslında kâinattaki bu yenileşme ve gelişme esprisini kavramadan ne hilkati, ne insanoğlunun misyonunu ne de insan gerçeğini anlamak kabil değildir.

Bu âlemde sürekli, cansızlar hayata koşar.. hayat şuur ve idrake yürür.. karanlık-ışık tenavübü bir devr-i daim içinde döner durur.. ve her şey birbiri üzerinde basamaklaşarak gider bir marifet ufku teşkil eder.. evet, büyük-küçük bütün ırmak ve çayların akıp denizlere ulaşması gibi, eşya ve hadiseler de tıpkı bir çağlayan gibi hiç durmadan sonsuza akar.. ve ummana ulaşmak için hep başını taştan taşa vurarak koşar; koşar ve her şeyin, hepimizin gâye-i hayâli sayılan biricik hedefe ermeye çalışır. Bizim de, böyle iktidar ve mukavemetimizi aşan bir gayret ve hamleyle, şuur ve irade destekli böyle bir çağlayana kendimizi salarak geleceğe akmamız lazım. Aksine varlık ve hayat kendi tekamül vetirelerini yaşarken, yürüyen merdivenlere uygun binilmediğinde ve dönen kapılar usulünce geçilmediğinde başa gelen şeyler gibi, kainattaki umumi ahenge tevfiiki hareket edilmeden gerçekleştirilmek istenen her teşebbüsün de, oluşum, gelişim ve tekamülden bir tekme yiyerek bir kenara itilmesi mukadderdir.

Kalak Hakkında Bir Manzume

Allah Resûlü'nün vahiyle tanışmadan önceki hâli, tabii kendi gelişme ve terakkisi içinde, kalağın ilk iki nev'ine ircâ edilebilir ki, Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin konuyla alâkalı, uzunca bir manzumesinden iktibas ettiğimiz şu dupduru beyitler bu hususu fevkalâde bir selâsetle ifade ederler:

Nedendir ki ahzân içinde sürersin vâhid?
Nedendir mübarek zamirinde vardır melâl?
Cevap vermeyip bunlara tuttu gitti gerû,
Varıp halvetine yine eyledi intikâl..

Dedi: kalb müştâk, nefsim eder ihtirâk,
Gözümden akar yaş nedir Hâkim uş Lâyezâl?..
Karârım çû selb oldu, hiç tâkâtım kalmadı;
Ne kılsın dilâram, çû cânımda yoktur mecâl.

Çıkıp dağa yüzünü turâba koydu secdede,
Tazarru edip ağladı, dedi:
Ey Bî Zevâl! Melekler görüp sızladı, hûr-i în döktü yaş
Ki İlâhî Habibin elif kâmetin kıldı "dâl"

Kalak ve Mecazi Aşk

Mecazî aşklarda, mahbûbun başkaları tarafından da sevilebileceği endişesiyle meydana gelen kalak ki; Câmi: "Biri 'aşığım' deyince canıma ateş düşer; zira korkarım o benim cânânıma aşıktır" sözleriyle ifade eder; böyle bir mülâhaza, tasavvuf düşüncesindeki kalakla karıştırılmamalıdır. Bu yolun acısı da, tatlısı da O'ndandır ve O'nun içindir. Bundan dolayı da, hak yolcusunun, duyduğu her acı, şeker-şerbet, hissettiği lezzetler de aynı kevserdir.

Kalak'ın Anlamı

Bulunduğu yer ve olduğu halden sıkılma, kafesten kurtulmak isteme ve esaretten halâs olma arzusu diyeceğimiz kalak; âbidin, cennete olan iştiağının ötesinde, arifin, marifet hislerinden daha derince ve muhibbin sabrını yakıp kül eden öyle bir kara sevdadır ki; bu sevdaya tutulan sâlikin, kalbinin ufuklarında sürekli vuslat şuaları çakar-durur ve kalbi her zaman "Allah'ın hoşnutluğu en büyük olandır" (Tevbe, 72) mülâhazasıyla atar.

Seyyidina Hazreti Musa, vuslat arzusuyla, sabrın yanıp kül olduğu böyle bir kalak faslını: "Rızanı hedefleyerek Sana ulaşmak için acele ettim" (Tâhâ, 84) sözleriyle ifade eder ve şevk konsantrasyonu içinde bulunan helecan, heyecan ve iştiağ-ı fevkalâdesini dile getirir.

Kalak'ın Mertebeleri

Şevk ve iştiağ, sabır sınırlarını zorlamaya başladığı andan itibaren, gönülde vuslat arzusundan başka ne varsa silinir-gider.. hattâ muhabbet ve aşk dahi belli ölçüde mülâhazadan düşer.. ve derecesine göre:

a- Varlık kendi dalga boylarıyla müştakı sıkmaya başlar.. ve o yer yer halvet

arzusuna kapılır, zaman zaman da ölüp gerçek vuslatı duyma iştıyakıyla yanar-tutuşur. Hem öyle bir yanar-tutuşur ki, gayri O'ndan başka gözü hiçbir şeyi görmez olur.

b- Müştak, cismaniyet ve bedene rağmen, kalbî ve rûhî hayatla öyle bir şahlanır ki, artık akıl onu frenleyemez, irade de yönlendiremez olur; olur da tefrik ve temyiz gerektiren işlerde bile iltibastan kurtulamaz. Dudaklarından sık sık:

"Öyle bilmezdim ben kendimi,
O ben miyim ya ben O mu?"

dökülür ve ibadet ü tâat bir yana, dünyevî işlerde dahi hep şuhûd ufuklarında dolaşır.

c- Kalak kahramanına, hicab, belli ölçüde aralanıp da, halvet yolunun belirli-belirsiz görülüp hissedilmesiyle onda öyle bir mâverâîlik meydana gelir ki, gayri bundan sonra o, bir daha kurtulamayacağı ateşin pençesine düşer ve bütün bütün Mahbûb-u Hakîki'ye vuslattan başka her şeye karşı kapanır. Artık o, muhib olduğu aynı anda mahbubdur; mürid olduğu aynı anda muraddır ve arandığı aynı anda da aranandır.

Kalbi Besleyen veya Öldüren Unsurlar

İman kalbin canı, ibadet onun damarlarında akıp duran kanı, tefekkür, murâkabe, muhâsebe ise onun bekasının esaslarıdır. İmansız birinde kalb ölü ve ötelere karşı bütün bütün kapalı, ibadetsiz birinde o ölüm ağında ve onulmaz hastalıklarla sürüm sürüm, tefekkürsüz, muhâsebesiz ve murâkabesiz bir bünyede ise her türlü tehlikeye açık ve emniyetsizdir. Birinci kategoriye giren insanlar sinelerinde emme-basma pompaları nev'inden bir et parçası taşısalar da kat'iyen kalplerinin var olduğu söylenemez.. ikinci nev'e girenler, varlık-yokluk arası vehimlerinin sisli dünyasında hep mesafelerin esiri olarak yaşar ve bir türlü hedefe ulaşamazlar.. üçüncü kısma dahil olanlar, bir hayli mesafe almış, bir hayli engebe aşmış olmalarına rağmen, tam zirveye ulaşamadıkları için, her zaman tehlike sath-ı mâilinde sayılırlar: Düşe-kalka yürür, müsâbakasını yene-yenile sürdürür ve ömürlerini bir vefasız, aşılmaz tepenin yamaçlarında tüketirler.

Kalbin Başka Şeylerden Arındırılması

Cenâb-ı Hakk bir yerde Hazret-i Dâvud'a (as) şöyle buyurur: "O evi benim için boşalt ki, ben orada olayım." [2] Bâzıları boşaltmayı, kalbin ağyâr düşüncesinden, yabancı mülâhazalardan, O'nu nazara almadan, âlemle gereksiz münâsebetlerden arındırma ve uzaklaştırma şeklinde anlamışlardır. Hazret-i Mevlânâ'nın bir hoş sözü de burada düşünce ufkumuza ziyâ olur:

"Akıllı olan kuyu dibini seçmiştir; zirâ halvette gönül safâsı vardır. Kuyu dibinin zifiri karanlığı halkın zulmetinden iyidir. Halkın ayağını tutan kimse baş alıp getirememiştir; yâni nihâyete erip sırra muttalî olamamıştır. Halvet ağyâra karşı lâzımdır, yâr'a karşı değil; kürk kış için gereklidir bahar için değil..."

[2.] bkz. Az bir tasarrufla, Kuşeyrî er_Risâletü'l-Kuşeyriyye, s. 327.

Kalbin Düşmanları

Kalb, iman, ibadet ve ihsan rûhunun vatan-ı aslîsi ve her zamanki otağı ve Allah-kâinat-insan arasında, ince ince akıp duran duyguların yüksek debili bir ırmağı olmasına rağmen, bu cihan-bâhâ lâtifeyi yerinden etmek ve bu ırmağa mecra değiştirmek için, onun sayılamayacak kadar da düşmanları vardır. Kasvetten küfre, ucbdan kibre, tûl-i emelden hırsa, şehvetten gaflete, menfaatten makam düşkünlüğüne kadar yığın yığın düşman, taarruz vaziyetinde onun zaaf ve boşluklarını kollamaktadır.

Kalbin Hususiyetleri

Kalbin bundan da ehemmiyetli yanı mahiyetindeki istinad ve istimdat noktaları itibariyle her zaman Cenâb-ı Hakk'ı göstermesi, varlık kitabıyla tafsilen anlatılanları, ihtiyaç ve ihtiyaçların karşılanması diliyle insan gönlüne sürekli ihtar etmesidir ki, hadis diye rivayet edilen bir mübarek sözde onun bu lâhûtî buudu nazara verilmektedir. İbrahim Hakkı, o sözü nazmen şöyle anlatır:

"Sıgmam dedi Hakk arz u semaya.
Kenzen bilindi dil madeninden."

Böyle, marifet-i ilâhînin pürüzsüz, mücellâ ve yalan söylemeyen sadık bir lisanı olması itibariyledir ki, insânî mülkün melekûtu sayılan kalb, Kâbe'den

daha eşref görülmüş ve Zât-ı Hakk adına bütün kâinatların ifade edebileceği yüce gerçeği beyanda biricik hatip kabul edilmiştir.

Kalbin İnsan İçin Önemi

Kalb, düşünce sıhhati, tasavvur sıhhati ve ruh sıhhati, hatta beden sıhhati için âdeta bir kale gibidir. İnsanın maddî, mânevî duyguları bu kaleye sığınır ve korunmuş olurlar. Bu açıdan insan için bu kadar önemli olan kalbin de karantinaya ve gözetilmeye ihtiyacı vardır. Zira o, yaralanınca tedavisi çok güç ve ölünce de hayata döndürülmesi çok zor bir lâtifedir. Kur'ân bize: "Rabbimiz, bizi hidayete erdirdikten sonra kalblerimizi kaydırma..." (Âl-i İmrân/8) duâsını öğütlemeye, Efendimiz de sabah-akşam el açıp hem de defaatle: "Ey kalpleri evirip çeviren Allah'ım! Kalbimi dininle sabitleyip perçinle!" tazarruunda bulunmakla bu çok önemli korunma ve karantinayı hatırlatmaktadır.

Evet, kalb, bütün hayırların, bereketlerin insana ulaşmasında önemli bir köprü vazifesi gördüğü gibi, aynı zamanda şeytânî ve nefsânî bütün dürtülere ve bütün hâtıralara vize verebilme mevzûunda da tehlikeli işlere âlet olabilir. O, Hakk'a tevcih edilebildiği sürece, bedenin en karanlık noktalarına kadar her yanına ışıklar yağdıran bir projektör olur; yüzü cismaniyete dönük kaldığı zamanlar da şeytanın zehirli oklarının hedefi haline gelir.

Kalb, iman, ibadet ve ihsan rûhunun vatan-ı aslîsi ve her zamanki otağı ve Allah-kâinat-insan arasında ince ince akıp duran duyguların yüksek debili bir ırmağı olmasına rağmen, bu cihanbaha lâtifeyi yerinden etmek ve bu ırmağa mecra değiştirmek için, onun sayılmayacak kadar da düşmanları vardır. Kasvetten küfre, ucbdan kibre, tûl-i emelden hırsa, şehvetten gaflete, menfaatten makam düşkünlüğüne kadar yığın yığın düşman, taarruz vaziyetinde onun zaaf ve boşluklarını kollamaktadır.

Kalbin Mahiyeti

Kalp, iki yönü olan öyle nûrânî bir cevherdir ki, bir yönüyle devamlı ruhlar âlemine, diğer yönüyle de cisimler âlemine bakar. Cisim, şer'î ölçülerin birleştiriciliğinde rûhun emrine girmişse, kalp, rûhlar âlemi yoluyla aldığı feyizleri bedene ve cisme taşır; orada da huzur ve itminân esintileri meydana

getirir.

Kalbin Rolü

Kalp, bütün hayırların, bereketlerin insana ulaşmasında önemli bir köprü vazifesi gördüğü gibi, aynı zamanda şeytânî ve nefsânî bütün dürtülere ve bütün hatıralara vize verebilme mevzûunda da tehlikeli işlere alet olabilir. O, Hakk'a tevcih edilebildiği sürece, bedenın en karanlık noktalarına kadar her yanına ışıklar yağdıran bir projektör olur; yüzü cismaniyete dönük kaldığı zamanlar da, şeytanın zehirli oklarının hedefi haline gelir.

Kalbin Yönleri

Kalb, iki yönü olan öyle nûrânî bir cevherdir ki, bir yönüyle devamlı ruhlar âlemine, diğer yönüyle de cisimler âlemine bakar. Cisim, şer'î ölçülerin birleştiriciliğinde rûhun emrine girmişse, kalb, ruhlar âlemi yoluyla aldığı feyizleri bedene ve cisme taşır; orada da huzur ve itminân esintileri meydana getirir.

Kalp Boyutlu İstiğrab

Kalp buutlu iğtiraba gelince; o, arifin, Hakk katındakileri duyuş, seziş ve bekleyişleri açısından gurbetidir ki; duyar, hisseder; duyup hissettikleriyle rûhânî zevklere açılır; açılır ama, vuslat-ı hakikîye kadar çevresinde Hakk'a kapalı insanların gurbetlerini ruhunda duyduğu gibi seyr-i ruhânînin getirdiği gurbetlerden de bir türlü kurtulamaz. Sürekli kalbinde, "kurbet", "üns billah" ve "lika" şevk u iştiyakını duyar; duyar ama, hakiki olmasa bile, ya endişe, korku ve hassasiyetinin örgüleyip yürüdüğü yollarda karşısına çıkardığı berzahların tesirinde kaldığından ya da bir kısım şuuraltı mülâhazaların resmettiği şekil ve suretler, kalb gözü hadekasını birer perde gibi sardıklarından, derecesine göre muğteribin yakînî, zannî, tahmînî veya vehmî bir gurbeti söz konusudur ki, değişik dalga boyundaki bu şerâreler, vefa, sadakat ve kurb hususiyetlerine çarparak onların rûhî şekillerine dokunur.. ve şekil değişmelerinden meydana gelen boşluklarda gurbet esintileri duyulmaya başlar ki, işte bu mütemadî bir

iğtirabtır. Zira sâlik, yukarıdaki mülâhazalarla arzitmeye çalıştığımız hususları, kazanma kuşağında kaybetme gördüğünden kendini çaresizlik içinde hisseder.. ve bu yalnızlık endişesi, yalnızlık vehmi ve yalnızlık düşüncesiyle "Keşke anam beni doğurmasaydı!" (İbn S'ad, et-Tabakâtü'l-Kübrâ 3/360) der ki bu bildiğimiz gurbetlerin en ağır, en idrak edilmezi ve en değerlisidir.

Kalp Kelimesi Hakkında

Kalp dendiğinde ilk akla gelen, göğsün sol yanında, sol memenin altında, hem sinir hem kas esaslarını câmi; karıncıkları, kulakçıkları bulunan ve insan uzuvları arasında kendi kendine hareket etme özelliği taşıyan; atar ve toplardamarların kökü, merkez noktası; solunum ve akciğer hareketleriyle de ilgi ve paralelliği olan.. yürek dediğimiz çam kozalağı şeklindeki malûm organdır ama, biz burada, cismanî bu kalpten daha ziyade gönül de diyeceğimiz, vicdanın dört temel unsurundan biri sayılan, bütün duygu, düşünce, şuur, sezgi, idrak ve manevî âlemimizin merkezi, rûhânî ve ilahî 'latîfe ' olarak bilinen kalp üzerinde durmak istiyoruz ki, bizce insan hakikatının özü, esası da işte bu kalptir.

Kalp ve Gönül İlişkisi

Gönül sözcüğüyle de ifade ettiğimiz bu latîfe, insanî kemalâta uzanan bir merdiven, cismaniyet âleminde ötelere bir izdüşümü, insan bünyesinde rûhânî âlemlere açık en geniş kapı, benliğimizin şekillenmesinde biricik laboratuvar ve hayrın, şerrin de en önemli bir test merkezidir. Bizim ruhla münasebetlerimiz, aklımızı olumlu istikamette harekete geçirmemiz, beşerî temayüllerimizi kritik etmemiz hep bu merkeze bağlı cereyan eder. İşte bu kalptir ki, zamanla ruhumuzun gözü-kulağı hâline gelir; gelir de, nokta-i istinat ve nokta-i istimdat buutlarıyla sezgimiz onun bakışı, aklımız kritikçisi, iradelerimiz de sevk ve idarecisi olur.

Kalp ve Gönül İnsanın Davranışları

Gönül erlerinin konuşmaları harfsiz ve kelimesizdir; onlar hep ruhlarıyla

söyleşirler.. birbirlerine dilsiz-dudaksız laf ederler.. güller gibi çehrelerine akseden kalplerinin renginden birbirlerine tebessümler yağdırır dururlar. Bütün bütün gönül rengine boyanmış bu ruhlar arasında "sen", "ben" düşüncesi tamamen eriyip gitmiş ve ortada sadece "O'na" bağlı izafî bir "biz" kalmıştır. Bu itibarla da onlar katiyen birbirleriyle çekişmez.. birbirinin ışığını söndürmeye çalışmaz ve "benim mumum", "benim meşalem" demezler. Aslında ışık ışıkla vuruşmaz, nur ziya ile zıtlaşmaz, bahar yeşil ile savaştırmaz, derya damlayı kurutmaz; şavk şavka güç kazandırır, ziya nura şuleler gönderir, bahar çimenlerle sarmaş dolaş yaşar, derya damlaya ölümsüzlük yolunu açar.. her şey ama her şey, bize "biz" olma neşideleri mırıldanır.

Kalp ve Ruh İnsanı Olmak

Aslında, Kur'ân ve Hz. Sahib-i Kur'ân'ın bize anlattığı kalb adamı da, işte bu, vicdanın bütün fakülteleriyle gören; düşünen, davranan; oturuş-kalkışı merhamet, sözü-sohbeti mülayemet ve her hali nezaket bir hakikat eri ve kalb insanıdır. Varlığı içinden tanıma ve sezme sırrını veren, hayatın gerçek mânâ ve gayesini ifade edebilen bir hakikat eri ve kalb insanı. Böyle bir Rabbânînin gaye-i hayali, her ruhu ebedî varoluşa taşımak, herkese sonsuzluk iksiri sunmak; kendi nefsinden, şahsî çıkarlarından ve gelecek endişelerinden bütün bütün sıyrılarak hem benliğinin derinliklerinde, hem âfâkî âlemde, tabîî hem de kalbî dünyasında ve Rabbi'nin huzurunda bulunma gibi ayrı ayrı münasebetleri aynı anda koruma ve kollama gibi engin ve önemli hususlardır. O, çok defa, kendi bedenî ve cismânî perişanlığına rağmen, çevresindeki insanların mutluluğunu plânlayan, mensup olduğu toplum için nakış nakış. huzur ve saadet projeleri geliştiren, insanlığın, hususuyla da kendi milletinin ızdırap ve sefaletleri karşısında hafakandan hafakana giren nebî gönüllü bir diğergâmdır.

Bu itibarla da o, bütün dünyayı ve bilhassa bizim insanımızı saran kötülüklerle yaka-paça olmada, onları savmada 'Bâtılı tasvir sâfi zihinleri idealdir' çıkmazına girme yerine, sancı sancı üstüne yapması gereken şeylerin projeleriyle oturup-kalkan, onları çözme heyecanıyla yutkunup duran; ciddi bir vazife aşkı, sorumluluk hırsı ve ihsan şuuruyla her zaman problemler üzerine yürüyen bir peygamberâne azim kahramanıdır. Acz ve fakrıyla kanatlanmış, şevk u şükürle gerilmiş, umumî âhenk ve hakikati ihya etme mesuliyetiyle inim inim bir azim kahramanı. Bu öyle bir mesuliyettir ki, ferdin idrak ve şuurlu iradesine giren hiçbir mesele onun dışında kalmaz. Varlık ve hâdiseler karşısında sorumluluk, tabiat ve toplum karşısında sorumluluk.. geçmiş-gelecek, diri-ölü, genç-ihliyar, okumuş-cahil, idare ve emniyet.. herkesten ve her şeyden sorumluluk.. ve tabîî bütün bu sorumlulukların gönülde bir ızdırap halinde duyulması, ruhta çıldırtan hafakanlar halinde kendini hissettirmesi her zaman onun gündeminde birinci sıra yarışı içindedirler. Zannediyorum Allah katında, insanı değerler üstü değerlere ulaştıran ve Rabb'in yakınlığını kazandıran peygamberâne azim ve bu azimle ulaşılan ruhtaki miraç da işte budur!

Kalp ve Yürek

Dil beyt-i Hudâdır ânı pâk eyle sivâdan
Kasrına nüzûl eyleye Rahmân gecelerde. İ. Hakkı

Gönül ve yürek olarak da tanıdığımız kalb başlıca iki manâda kullanılır: Birisi, göğsün sol tarafında, sol memenin altında ve daha çok da çam kozalağına benzeyen, aynı zamanda yapısı ve dokusu itibariyle de bedendeki her uzuvdan farklı bulunan; ihtiva ettiği harika karıncık ve kulakçıkları, bütün his ve duygulara merkeziyeti, bütün damarlara ve damarcıklara merciyeti ve insan uzuvları arasında bizatihî müteharrik olma gibi imtiyazı; hem bir motor gibi çalışması hem de bir emme-basma pompası gibi faaliyet göstermesi itibariyle çok hayatî bir organdır ki bu organa biz yürek de deriz.

Kalp Yoluyla Allah'a Ulaşma

Bu noktaya kadar, insanoğlunun yöneldiği bütün nimetler-minnetler, sevinçler-inşirahlar, bulmalar-tatmin olmalar hep daha mükemmeli elde etme mülâhazasıyla cereyan ederken, iş gelip bu noktaya dayanınca herşey birdenbire bitiverir.. evet O'na ulaşınca bütün arzular, istekler sona erer, bütün yol heyecanları hemen sönüverir ve duygular, düşünceler de 'çiğ noktası'na ulaşmış nem gibi rahmete inkılâp ediverir; ediverir de, esbap dairesi içindeki bütün yükselme talepleri sona erer.. mercî arama ihtiyacı kafalardan silinir gider.. ve insan, âdetâ, yürüdüğü o upuzun yolu bitirmişçesine bir neşve duymaya başlar. Ne var ki, bundan sonra da, herhangi bir kemmiyet ve keyfiyet ölçüsüne sığmayan değişik tecellî dalga boyundaki bu huzur esintileri, sürekli bir vuslat ve aşk u şevk iç içeliğiyle hep sürer gider.

Kalple Yapılan Şükür

Kalple şükür; zâhir ve bâtın bütün nimetleri, bu nimetlerden yararlanmayı Allah'tan bilip hayatın bu anlayışa göre yönlendirilmesi, şekillendirilmesidir ve aynı zamanda lisan ve cevârihle yapılan şükrün de esasını teşkil eder ki: "O, gizli-açık nimetlerini bol bol size ihsan etmiştir" (Lokman/20) beyânı onun

keyfiyet buudlarını; "Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız da saymakla bitiremezsiniz" (İbrahim/34) fermân-ı sübhânîsi de kemmî sonsuzluğuna işaret etmektedir.

Kâmil İnsanların En Kâmili

Kâmil insanların en kâmili İnsanlığın İftihar Tablosu, bu yüce evsafın birinci kahramanıydı. İslâmiyet'in özündeki ilâhî sırrı görebilmek için, onu bir kerecik olsun -önyargısız ve insaflı olmak şartıyla- temâşâ yetiyordu. Cîlî'nin de dediği gibi; varlık âleminde, Hazreti Muhammed Mustafa (sallâllahu aleyhi ve sellem) ölçüsünde kemâlât-ı insaniye ile tanınmış bir ikinci şahsı göstermek mümkün değildir. Eğer kemâlden maksat; Hakk'ın hiçbir zaman yanıltmayan vahiy ve ilhamlarıyla ruhların tasfiye edilmesi, nefislerin tezkiyesi, insânî lâtifelerin inkişafı; ve bunların yanında cismanî isteklerin, bedenî arzuların aşılması, derken Hak'la tam mukayyet hale gelinmesi ve bekâ-yı Ehadiyet'le bekâ bulup, bütün esmâ, sıfât ve şuûnât-ı ilâhiye adına mücellâ bir mir'ât seviyesine ulaşılması ise, -ki öyledir- bu yüce evsafı mâhiyetinde cem etmiş bulunan ve kulluğunu "kâb-ı kavseyni ev ednâ" ufkunda sürdüren Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelü't-tehâyâ), kemâl ehlinin en kâmili ve Bediüzzaman'ın ifadesiyle, şeref-i nev-i insanın ve divan-ı nübüvvetin de hâtemidir.. evet O Zât, kemâliyle ferid-i kevn ü zaman ve bihakkın fahr-ı kâinattır.

Kamplarda Akşam

Akşamla beraber, her zaman tatlı tatlı esen rüzgârlar biraz sertleşir.. bazen de poyraz gibi iliklerimize işlerdi. Ve bu esnada, ağaçlara taht kurmuş gündüzlerin bütün gazelhanları susar, onların yerine gece bülbüllerinin sesleri duyulmaya başlardı. İleri saatlere doğru daha da koyulaşıp tatlılaşan renkler, daha tesirli, daha büyüleyici bir hâl alırdı ki, çok defa kendi kendimize "Yolu bu kadar zevkli olunca, acaba Cennet nasıldır?" der, tahayyürden düşüncelere daldardık. Lambaların bütün bütün fersizleştiği bu alaca karanlık içinde, her şey ve hepimiz olduğumuzdan daha farklı görünür ve hakîkatın hayâle karıştığı bu büyüleyici atmosferde, zaten her biri birer velî namzedi olan kamp sâkinleri, daha çok rûhânîleri andırmaya başlar ve bu masmâvi iklim bir çay gibi içimize akar-dururdu.

Kamplarda Akşama Doğru

İkinci sonrası o mavimtrak saatlerde, güneşin altın ışıkları yavaş yavaş erimeye yüz tutar.. bizler de daha içli, daha derin akşamların mor saatlerini hissetmeye başladık. Güneş, elindeki sarı mendilini çamların, çınarların üstünde bize sallarken, gurubu bütün tahassürüyle duyar, ürperir ve yavaş yavaş solan her şeyin çehresinde fenâ ve zevâlin o titreten damgasını görür, tam "Ben batıp gidenleri sevmem." mülâhazasıyla sarsılıp yıkılacağımız an "Ben, boyun eğip, gözümü, gönlümü gökleri ve yeri yaratan Allah'a çevirdim." nefesleriyle yeniden toparlanır ve gecenin, insanları derin mülâhazalara salan iklimlerinde dolaşmaya hazırlanırdık.

Kamplarda Gece

Yatma zamanı gelince, bir iki küçük kandilin dışında bütün ışıklar söner.. fâniliğini hatırlayan ve bu yolda düşünmeye yelken açan gavvâs ruhlar, âdetâ bir inzivâ demi içine girer; değişik yollardan öteleri kurcalar; ayrı ayrı dillerle, semâların kapılarını zorlar ve saadet asrı insanının iniltilerine benzeyen çığlıklarla gönüllere bir başka ürpertiler salarlardı...

Her gece seherin bağrında ve üns esintileri içinde, su sesi, yaprak hışırtısı, kuş cıvıltısı, bazen de tatlı bir meltemle uyanır; âh u enîn dinlemeye teşne seccadelere koşar ve berzâh koridoru için hazırlayıp, gecenin koyulaştığı demlerde ışığına koştuğumuz meşâleyi bir kere daha lebrîz (parlatma) eder.. sonra da îmanlı gönüllerin kabirde haşri bekledikleri gibi, güneşin doğuşunu beklemeye koyulurduk...

Kamplarda İbadet

Hele, günün belli vakitlerinde müşterek namaz, müşterek tesbîh ve müşterek duâların aramıza bir inişi vardı ki, onlarla beraber, onları indiren meleğin yumuşacık, incelerden ince ve pırıl pırıl ellerini âdetâ başımızın üzerinde hissederdik... Namaz ve duâlar, o inanılmaz tılsımları ve ifade edilememiş manâlarıyla ruhlarımızın en derin yerlerine kadar girer ve göz hadekalarımıza semâvî seyahatin haritalarını sererlerdi.

Kamplarda Öğle Vakti

Kuşluktan sonra o olgun ve herkesi kendi rûhuna çeken sımsıcak, oldukça ağır saatler bastırır ve hepimizi çamların, çınarların bağına iterdi. O incelerden ince rüzgârların dokunmasıyla ses veren yaprak hışırtıları arasında, çağrışımların "tedâyî" sergilediği zaman dilimlerinde dolaşır, yer yer sıcağın rahatsızlığından mırıldanan nefsin diliyle "Bu sıcakta harp u darbe çıkmayın!" vesveseleriyle sarsılır.. ve arkasından da "Ne olurdu, cehennem ateşinin daha sıcak olduğunu anlayabilseydiler!" soluklarıyla irkilir, toparlanır, kendimize gelir ve âdetâ sabahın, serin, güzel, mavimtırak saatleri içinde bir başka âlem, bir başka derinliklere açılır gibi olurduk.

Böyle anlarda dünyâ ve dünyânın ukbâya bakan yamaçlarını mırıldanmak için şair, içiçe bu güzellikleri resmedip ebedîleştirmek için ressam ve "tın tın" âhengiyle sermest olduğumuz tabîî koroları duymak, onlara ses katmak için de mûsikîşinas olmayı kim bilir kaç defa arzulamış, sonra da inlemişsinizdir...

Kamplarda Sabah

Her sabah güneş, ağaçların dalları arasından sızarak, altın ve yakûttan çubuklarıyla yaprakların cümbüşünü başlarımızın üstüne salar.. gözlerimizin içine sokar; derken, en tatlı esintilerle, güneşli, neşeli, pırıl pırıl bir yeni gün çadır ve çardaklarımızın içine dolar; dolar da bizleri en baş döndürücü rüyâlar âleminde yaşatırdı.

Kamplarda Sohbet

Kamplarda geçirdiğimiz o alabildiğine duygulu ve alabildiğine aydınlık dakikalar; bilhassa, ibâdet, sohbet ve ders müzâkereleri esnasında öylesine renklenir, öylesine derinleşirdi ki, hepimiz âdetâ uhrevîlerle kucaklaşır gibi olurduk. Cennet, ceddimizin esas yurdu olması itibariyle, ruhlarımıza kendisini bir sıla hasreti içinde hissettirdiği gibi, biz de, kamptaki saat ve dakikaları, âhiretin o olgun, ciddî, yumuşak iklimini ve bizi kullukta istihdam eden Zât'ın, bize olan vaatlerini tahakkuk ettireceğini bir nûr, bir ziyâ tayfları içinde duyar

ve kendi kendimize: "İşte hayat böyle olur" derdik.

Ben, böyle nurlu ve bereketli bir geçmişin ziyan olacağına inanmak istemiyorum. Zirâ, o günler, dar bir zaman dilimi içinde geçip-gitse de, bizim için bütün bir geçmişi rasat etme kuşağı ve bütün bir geleceğin de rüyâlarının görüldüğü berzâhî haritalar olmuştu.

Kampların Anlamı

Kamp bence, arkadaşlarımla sevimli mevcudiyetinin, onlara şefkat ve muhabbetin tatlı tatlı esip durduğu bir mübârek bucaktı. Hepimiz orada, bir ruh kovanındaki arılar gibi, bir elimiz çiçeklerde, bir elimiz de peteklerde, çiçek özü ve bal arası gelip-giderdik. Bu duygu ve düşünce ruhumuzla öyle kaynaşıp bütünleşmişti ki, aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen, ben hâlâ, o günleri bütün kalbimde, bütün canımda, bütün benliğimde dipdiri hissetmekteyim.

Kamplarda geçen ayları, haftaları, günleri değil; bir tek gün, bir tek saati dahi anlatmaya kalkışsak anlatamayız. Nasıl anlatabiliriz ki, o, bütün benliğimize sinen, derinlemesine ruhlarımızda yaşanan ve uhrevî hazlarıyla tasavvurlarımızı aşan hayatın tam cennetçesiydi... Bahar bulutları gibi üzerimizden gelip geçen her dakika, başımıza geçmişten hâtıralar yağdırır.. bizler de, bu mâvi hülyâlar içinde kendimizi geleceğin aydınlık yamaçlarına atar.. şanlı mâzideki günleri, kendilerine has ışık, renk, desen, kostüm ve şîvesiyle en canlı şekilde bir kere daha yaşar.. zaman zaman hâlihazırdaki güzellikleri; hâtıraların renkleri, ideallerin ışıklarıyla daha da derin hisseder, hatta bazen bir kaç dakika gibi en dar zaman dilimi içinde, duygu ve düşüncelerimizi sonsuzluğun, sınırsızlığın sardığını duyabilirdik...

Kampların Güzel Hatıraları

Şimdi, rûhumdaki her hâtırâyı karıştırdıkça görüyorum ki, o yumuşak, şefkatli, sihirli, şiirli günler, hâlâ içimde dipdiri ve mevsim tanımadan tomurcuk tomurcuk açılan güller gibi, hiç durmadan solar-solmaz hemen yeniden açılıyor, rûhumda en romantik duyguları tutuşturuyor ve zaman zaman hâtıraları öyle canlandırıyor ki, kendimi hâlâ o üfûl üfûl ağaçların altında ağustos böceklerinin sesleriyle, nûr soluklu, ışık soluklu talebelerin tesbîh, temcîd ve ilâhî sadâlarının

birbirine karıştığını ve farklı bir koro teşkil ettiğini içimin derinliklerinde duyuyor ve burkuntu karışımı bir hazla tâli'ime tebessüm ediyorum.

Kim bilir kampların bize açmadığı daha nice sırlar vardı! Biz onlardan düşünce ve tahayyül kuşağıımıza girenleri yakaladık ve kırık-dökük arzetmeğe çalıştık. Yine de onlar, benim için sonsuza kadar hayatın en renkli dakikaları olarak kalacaklardır.

Eğer ötelere seyahatımızda, herkese birer hâtıra götürme fırsatı verilseydi, şüphesiz ben, ilklerinden başlayarak, kampların, o bahar çiçeklerine benzeyen pırıltılı, tılsımlı, hülyâlı mâvi hâtıralarını alır götürürdüm.

O günleri bizimle beraber yaşamayanlara, kampların hülyâlı iklimini anlatmanın çok zor olduğunu bildiğim halde, yine de anlatmak istedim. kim bilir, belki de bendeki bu anlatma hissi, anlatma kabiliyetimin yetersizliğini görüp de, o günleri gerçek buudlarıyla dile getirebilecek istidatları, kampları araştırmaya sevk etmek için olmuştur. O kadcarcık olsun, yararlı olduysam kendimi bahtiyar sayarım.

Kamplaşmacı ve Tahammülsüzdürler

O, toplumu oralıya-buralıya ayırıştırır ama, ne oralıdır-ne de buralıdır; o, kinin, nefretin esiri, imanın ve imanlının da en amansız hasmıdır; hasmıdır ve kendinin o tahripçi iradesi dışında hiçbir iradeye tahammülü yoktur. Bundan ötürü de, içinde bulunmadığı, bulunamadığı, bulunup alkışlanamadığı en olumlu teşebbüslerin, en ideal projelerin -tabii bütün bunlarda onun menfaatleri söz konusu değil ve ona bir pâyve ve itibar kazandırmıyorsa- hep düşmanı olagelmiştir.. düşmanı olagelmiştir, zira onun şahsen ne bir teşebbüs kabiliyeti, ne bir inşâ gücü ne de bir proje üretme istidâdı vardır. O sarmaşıklar gibi hep başkalarına dayanarak ayakta durmaya çalışır, onlardan beslenir, sonra dört bir yandan onları sararak hava ve ziyâlarına mâni olur.

Kanaatli Davranmalı

Uğradığın herkese, gül kokularıyla esen yeller gibi uğra.! Geçtiğin yollarda burcu burcu senin kokun duyulsun. Mumlar gibi yan, eri, başkalarını aydınlat, ama katiyen bu büyük fedakârlığı kendi çıkarlarına bağlama! Dolaplar gibi dön

ve inle, bütün yanan yüreklerin ateşini söndür, ama kendini hiç düşünme! Bir buhurdanlık gibi için için hep kavrul, çevrene güzel kokular neşret, ama halinden asla şikâyet etme! Her zaman yüzün yerde olsun, Hakk'ın sana olan lütuflarını, başkalarına karşı tefâhur vesilesi yapma; aksine, onu muhtaçlara verilen avanslar gibi gör, ücretini peşin almış olmanın hicabını duy! Eğer kalkıp da, hizmet ve gayretlerini, hakkınmış gibi başkalarının teveccühüne bağlarsan, döner, çevrenden iltifat beklemeye başlarsın. Bu ise tedavisi çok zor ve herkesi senden ürkütüp kaçırarak öyle bir hastalıktır ki, ısrar ettiğin takdirde, her gün maksadın aksiyle tokatlar yer ve insanları kendinden uzaklaştırmış olursun.. şayet gönül huzuru istiyorsan o, istiğnâ, tevâzu, mahviyet ve kanaattir. Kendini büyük görenler, kendinde olağanüstü yetenekler vehmedenler, herkesten teveccüh bekleyenler, hırsla çalışarak oturup kalkanlar, huzur yolunda olsalar da, bir gün mutlaka huzursuzluğa kurban giderler.

Kandil Gecelerinin Hususiyeti

Hele, Regaip, Mirâc, Berâat kandilleri gibi gece âleminin taçları ve zamanın Allah'a en yakın zirveleri ya da O'na açılmanın rıhtımları, limanları, rampaları sayılan o mübarek gün ve gecelerde, gönüller ayrı bir duyarlılıkla parıldar; ruh sonsuza doğru bir başka türlü kanat çırpır; her şey verâların ezeli şiiirine dem tutar; her yanı tam bir uhrevilik büyüsü kaplar; her sîneyi, dillerin ifadeden âciz kaldığı bir naz ve niyaz zemzemesi sarar. Hususî bir kısım tecellilerle ötelerin kapısı, penceresi, menfezi haline gelen mekân; ümit ve beklentilerin yakarışlara dönüşüyle billurlaşan zaman ve yeni nazil olmuş gibi, her sûresi, her makta, her âyeti ve her cümlesinde hemen herkese yepyeni bir hayat vaadiyle âvâz âvâz çağıldayan Kur'ân, bizlere, iman ve ümitle yemyeşil tepeler, cennette cuma yamaçları gibi rüyete açık zirveler ve susamış gönüllerimize hayat suyu gibi iksirler içirerek, ruhlarımıza mümin olmanın tasavvurlar üstü avantajlarını sunarlar.. sunar ve Rabb'e yönelik sinelerde ne telaffuzları çatlatan mânâ ve muhtevalar, ne ifadelere sığmayan tecellilerle tülленirler.

Öyle ki, ruhlardaki bu enginlik ve zenginlik, görüp hissettiğimiz her şeye rengini çalarak bizi bütünüyle verâileştirir.. ve kendimizi, uhrevilerin teşkil ettiği bir halka-i zikirde mehâbet yudumluyor ya da cennetlerin ferah-fezâ ikliminde, hûri ve yılmandan müteşekkil bir korodan neşîdeler dinliyor gibi buluruz.

Kaos ve Bunalımlar Karşısında İslamiyetin Önemi

Evet, böyle bir dünyada, bilhassa İslâm ile yoğrulmuş bulunan bizim dünyamızda din, ehemmiyetini her zamankinden daha fazla ve gittikçe artan bir dozda devam ettirmektedir. Dünya değişip ne hâl alırsa alsın, ilim ve fen ne seviyede ilerlerse ilerlesin, insanoğlunun telâkkîleri ne denli değişirse değişsin, din hissi, tarih boyu ilmî ve fikrî hayatın şekillenmesinde, yeni yeni medeniyetlerin doğup-büyümesinde ve insanlığın tekâmülünde en birinci âmil olduğu gibi bugün de hâlâ o büyüleyici gücüyle dünyanın büyük bir bölümünde bir numaralı müessir olarak tesirini sürdürmektedir ve gelecekte de sürdürmeye namzettir. Bugün yeryüzünde iki büyük medeniyetten birinin Müslümanlığa, diğerinin de Hıristiyanlığa ait olması bunun en canlı, en çarpıcı misâlidir. Bizdeki bir kısım müstağripler görmezlikten gelseler bile batılı, kendi hesabına oldukça kadirşinas ve bugünkü medeniyet ve kültürünün kaynağına karşı da bizi utandıracak kadar saygılı görünmektedir. Evet o, bir yandan İncil buudlu parti ve iktidarlarıyla, kendi kültürünün bu önemli rüknüne karşı vefâ borcunu edâ etmeye çalışırken diğer yandan da Hz. Mesih adına dünyaya kurtuluş ve ümit mesajları sunmayı ihmâl etmemekte, hatta bu mevzûda havâriyâne bir gayret içinde bulunmaktadır. Bu itibarla denebilir ki din, medenî dünya üzerinde her gün biraz daha tesirini artırıyor, geçmişte olduğu gibi gelecekte de fonksiyonunu devam ettirecektir.

Kaoslu Günlerden Güzel Günlere

Sonra da, bu kaosu dönemi, bir yeni gün, bir yeni bahar, bir yeni devir takip etmiştir. Ve zannediyorum, günümüze isabet edeniyile, Nebîlerin vadinde, velîlerin yâdında ve güvercinin kanadında olan o yeni dönemin esintileri çoktan duyulmaya başladı bile...

Ah! her şeyi, kendi renk ve güzellikleriyle saran o mutlu gelecek o kadar şirin! İnsanların en nezih duygu ve düşüncelerinde tüllenen onun iklimi o denli temiz! Genç-ihtiyar, kadın-erkek onun insanları öylesine duygulu! Canlı-cansız, büyük-küçük varlığın bütün parçaları birbirlerine karşı o kadar şefkatli! Geçtiğimiz yollara bu güzellikleri saçıp duran cömert el o kadar lütufkâr ki, verdiklerinde vereceklerini seziyor, erdiklerimizde ereceklerimizi görüyor ve her an ayrı bir şükran hissiyle iki büklüm oluyoruz.

Bu aydınlık sabahta, dörtbir yana dalga dalga yayılan ışıkların, ufuktan evlerimize kadar her yanı sardığı o masmavi saatlerde, gökyüzünde bir "nâr-ı beyzâ" hâline gelip, kıvılcımlarıyla ruhlarımızı alevler gibi saran o en aydınlık dakikalarda, sulardaki kabarcıklardan çiçeklerin yanaklarına kadar neş'e ve sevinç olup yağan o en bayıltıcı saniyelerde, varlığın özüyle bütünleşmesini bilenler, her lâhza ayrı bir güzelliğe uyandıklarını duyup yaşayacak ve ebedî vuslata giden bu yolda her an ayrı bir visâlin zevkini yudumlayacaklardır.

Karakol ve Emniyet

Karakol, sükûnetin, huzurun ve emniyetin remzidir. Ondaki düzen, huzur ve orada gözlerin uyanık oluşu, umumî emniyet ve muvâzenenin en büyük teminâtıdır. Ondaki kargaşa ve bunalımlar ise, arkasındaki topluluklar için en büyük felâkettir.

Karamsar İnsanın Değişim Anlayışı

Bedbine göre varlık her zaman, bir ölüm anaforu etrafında dönüp durmakta, dünya bir meçhule, bir belirsizliğe doğru kaymakta ve toprak tabakası bir kısım kaygan faylar üzerinde her zaman yüreklere korkular salmakta, insanlar birbirlerini avlamak ve birbirlerini yemek için yekdiğerlerine tuzaklar kurmakta; günler her an biraz daha kararmakta ve her şey bir kaos içinde doğup, bir kaos içinde batmaktadır. Evet, ona göre kainat, her an alt-üst olabilir.. arz, zelzelelerle delik-deşik hâle gelebilir; köyler, kasabalar, şehirler, bağrırlarında binlerce insanı barındıran birer mezarlığa dönüşebilir.. toplum, değişik kesimleriyle daha ciddi kaymalara girebilir.. bugüne kadar olan oldu; bundan sonra da daha bir sürü değer altı üstüne gelebilir, altı üstüne gelen her şey "ilelebed" öyle kalabilir... Önümüzdeki yıllarda zuhur edecek harbler-darbler, ihtilaller-inkılâplar, dünyanın, medeniyetlerin ve milletlerin sonu olabilir.. evet bedbin, her şeyi böyle görür, böyle duyar, böyle yorumlar ve şeâmetli çığlıklarla sürekli saçını-başını yolar... Binbir fecâyî ve fezâyîyle eski devirler ve eski hadiseler bir yana, 93 Harbi, Balkan Savaşı, Birinci ve İkinci Cihan Muharebeleri, Rusya'daki kargaşa, Avrupa'daki sarsıntı ve Pasifik'teki kızıl-kıyametler bu karamsar ve isterik ruhlarca, hep sonun başlangıcı ve kıyametin şafak emareleri sayılmıştır.

Karamsarlık ve Bunalım

Tarihi tekerrürler devr-i daimi esprisine bağılı olarak günümüzde de aynı şeylerden söz etmek mümkündür. Bakıyorsun pırıl pırıl güneşli ufukları birden bire duman bürüyor; derken göz gözü görmez oluyor, her yanı ürperten bir kasvet sarıyor, neşeyle tüten günler bütünüyle sararıyor, düşünceler kararıyor, iradeler çatırdıyor, ümitler bir bir devriliyor; bazen güneş bir daha doğmayacak, gündüz de gelmeyecek gibi oluyor ve mihrabını bulamamış ruhlar iç içe yeislerle, üst üste inkisarlarla sarsılıyor.

Karamsarlıktan Gerçek Payı Çıkarmak

Her biri bir karamsarlık resmi böyle bir tablo karşısında ne ümit kalır ne de azim. Bâtılın bu ölçüde resmedilmesinden kim ne bekler bilemeyeceğim; bildiğim bir şey varsa o da böyle bir tasvir karşısında en temiz dimağların bile bulanması, ümitlerin felç olması ve iradelerin de gümbür gümbür yıkılmasıdır. Vâkıa, iddia edilen şeylerin bazıları doğru da olabilir. Meselâ; yıllardan beri eşiğine baş koyup vefa ahd ü peymanında bulunduğumuz gaddar bir dünyanın dilenciliğinden bir türlü kurtulamadığımız; geçmişten tevârüs ettiğimiz inançlarımız, örflerimiz, âdetlerimiz gibi değerlerimizi terk edip kısmen de olsa kendi ruhumuzdan uzaklaştığımız; ilim ve teknoloji transfer ediyor gibi yabancı ahlâk ve anlayış transfer ettiğimiz doğrudur.. evet, millet gemisinin üst üste sadmelerle sarsıldığı bir vâkıa; ama duygu, düşünce ve vicdanlarımızda dirilme azmimizi felç etmeye, felçli göstermeye hakkımızın olmadığı da bir gerçek.. hattâ, haktan haksızlıktan bahsetmek bir yana, ümit ve iradelerimizde olumsuz tesirler icra edecek her söz ve düşünce, her hareket ve davranış yüce mefkûremize karşı en büyük bir saygısızlık ve ihânettir.

Karanlık Dönemin Özellikleri

İşte bu ölçüde zıtların iç içe girdiği, toplumun değişik kesimlerinde üst üste kaosların yaşandığı, farklı mahreçli karanlık oyunların dünyanın çehresini kararttığı, bütünüyle yerin altının üstüne hükmetmeye başladığı, polemik ve diyalektiğin olabildiğine revaç bulduğu, bilhassa medya vasıtasıyla dedikodunun

en mergûb bir metâ gibi hüs-nûkabul gördüğü, herkesin birbirinin kurdu haline geldiği, birlik ruhunun sarsılıp her tarafı karakura gibi hiziplerin sardığı, ümitlerin yıkılıp iradelerin felç olduğu, ruhların ihtiraslara yenik düştüğü böyle karanlık bir dönemde, kendi mânevî âlemimize yönelerek kendi iç dünyamızı dinlemeye, cismâniyetin karanlık atmosferinden sıyrılıp kalbî ve rûhî hayatın büyüğü atmosferine açılmaya şiddetle ihtiyacımız olduğu kanaatindeyim. Âhesterevlik etmeyip bir an evvel kendine dönebilenler kendi iç dünyalarının büyü ve füsûnunu duyacak; dönemeyip ârâfta veya kendilerine göre öbür kıyıda kalan talihsizler ise, bugüne kadar sürdürdükleri kini, nefreti, iftirayı, tezvîri, aşâğılamayı, iftirak ve ihtilafı devam ettirip, güneşlerin kol gezdiği ve gezeceği iklimlerde bile karanlık şeyler düşleyecek, karanlık düşüncelerle homurdanacak, kendilerine hep karanlık izbeler arayacak ve karanlıklarla oturup kalkacaklardır.

Karanlık Düşünceli İnsanlar

Bu şeb-i yeldâda bazıları sadece karanlık görüyor, kapkaranlık düşünüyor; geceye yenilerek elenip gidiyor, bazıları da, duyup dinleyecekleri sesleri, görüp seyredecekleri manzaraları bir tarafa bırakıp, dikenler arasında saksâğan sesleriyle meşgul ola ola ömürlerini tüketiyorlardı. Gece, muzdarip ve çilekeşlerin, ızdıraplarını, içinde besteleyip gönül mizmarıyla seslendirdikleri öylesine muhteşem, öylesine sırlı bir konservatuvar olmasına mukabil bunlar, gecenin örtüsü içinde ne onun sırlı sesini duyabiliyor ne de etrafta olup bitenlerden bir şey anlayabiliyorlardı. Vefasız nazarlardan, ölü niyetlerden, eğri düşünce ve çarpık kanaatlerden esasen başka bir şey de beklenmezdi.

Kararlar Milletimizin Dışında Alınıyor

Düşünün ki milletimizi bir ömür boyu meşgul edecek işlerin kararları çok defa başkalarınca alınıyor. Tamamen bizim dışımızda alınmış bu kararları delebilmek veya startı başkalarınca verilmiş hareketlerden nasıl yararlanırsınız, ya da onların aleyhimizde olmasını nasıl önleyebiliriz heyecanıyla hâlden hâle giriyor, sürekli tabyadan tabyaya koşuyor; bugün yaptıklarımızı ertesi gün bozuyor ve ardı-arkası kesilmeyen yaz-bozlarla ömür tüketiyoruz.. ve tabii, gözleri üzerimizde saf yığınlarla da sürekli şaşkınlık yaşıyoruz. Biz,

mütemadiyen güven kaybediyoruz, onlar da irtifa. Arz cazibesinin kat katı bir cehâlet, muhakemesizlik ve gaflet çekimiyle hep tepetaklak gibiyiz. Baş tutanların çoğu vurdumduymaz; başsız kitleler bilmem hangi dönemde yitirdikleri başlarının peşinde, salim düşünceler baskı ve saygısızlık bombardımanı altında...

Kargaşa Ortamı Endişesi

Sanki, gelecek adına görülen rüyalar bitmiş, birlik-beraberlik hülyaları yıkılmış, sînelerdeki ümit ışıkları sönmüş, emniyet soluklayan nefesler susmuş/susturulmuş, -Allah bu garip sessizliği bir daha göstermesin- her şey endişe verici bir sükûta teslim olmuş gibiydi... Ben her gün birkaç kere hayalimle bu ürperten resimleri seyrediyor ve kırılıp dökülen, parçalanıp sağa-sola saçılan sevgi, beşerî münasebetler, hoşgörü, diyalog ve birbirimizi anlama... gibi kazanılmış güzelliklerin horlanıp hakir görülmesi karşısında iki büklüm oluyor ve inliyorum.. iki büklüm olup inliyorum çok ciddi gayretlerle elde edilen başarıların altının oyulmasına; o sevgi atmosferinin delinip yırtılmasına, toplumun değişik kesimleri arasında yeniden kavgaya start verilmesine; kinin, nefretin mergup bir metâ gibi gelip baş köşeye oturmasına; sevginin, merhametin, şefkatin ve bunlara bağlı olarak da gelecek adına ümitlerimizin kapı kapı kovulmasına; sînelerde uykuya yatmış düşmanlıkların bir kere daha hortlatılmasına.. evet bütün bunlar karşısında kaddim bükülüyor; kendimi âdeta öldürülmüş bir sürü güzel şeyin mezarı başında tahayyül ediyor, acıyla kıvranıyor ve ürperiyorum.

Kargaşa ve Geçiş Dönemleri

Denebilir ki, hemen her geçiş dönemi, âdeta bir kısım acayipliklerin meşheri ve tersliklerin resmi geçidi olarak gelmiş ve kitleleri kendiyle meşgul edip öyle gitmiştir.

Bu dönemlerde, gösterdikleri canlılık ve çıkardıkları seslerle yabancılık soluyanların, davranışlarıyla başka dünyalara ait yaratıklar oldukları hissini uyananların, hayatlarındaki binbir tuhaflıklarla daha çok karnavalları hatırlatanların ve karmakarışık bir anlayışın yontup şekillendirdiği muzip çehrelerin, ne olduğu belirsiz bir ruh hâletinin, bütün bulanık yanlarını

aksettiren şaşkın bakışların mebzûliyeti ölçüsünde; alabildiğine derin, alabildiğine duyarlı; inanç ve safvetiyle melekler gibi dupduru, irâde ve azmiyle sıra dağlar gibi metin; içinde yaşadığı toplumla içli-dışlı ve her ferdin hukukuna saygılı; varlığın sînesindeki güzelliklere karşı hayranlıklarla dolu, sanatın ciddiyetine inanmış ve sanatla sonsuzluk adına mesajlar sunmasını bilen; heybet, saygı, nizam, terbiye ve nezaket gibi yüksek mefhumlarla serfiraz ruhlar da eksik olmamıştır.

Milletlerin hayatındaki her değişme ve yenilenmede, bir kısım tipi-boranla beraber bahar esintileri, ölüm ve inkıraz gürültüleriyle beraber diriliş nârâları, bedbinlik ve karamsarlık hırıltılarıyla beraber ümit çığlıkları.. en uğursuz çehrelerin yanında en temiz simâlar, en pes hislerin yanında en ulvî heyecanlar, en derme-çatma düşüncelerin yanında en mukaddes mefkûreler hep iç içe olmuş ve beraber bulunmuştur.

Şayet herhangi bir toplumu, insan bünyesine benzetecek olursak, hastalık yapan virüs ve mikroplarla, kanın her parçasında mevzilenmiş tamirci ve koruyucu unsurların kıyasıya mücâdele ve muhârebesi ve tabîî bu esnada hastanın hülyâ ve hezeyanları ne ise, toplumların, varolma ve dirilme kavgası verdikleri dönemlerdeki kargaşa, anarşi ve ardı arkası kesilmeyen çalkantılar da aynı şeylerdir.

Kargaşa ve Terörün Tehlikeleri

Bu itibarla, ard arda neticesiz tazyiklerin, misilleme adıyla karşılıklı tecavüzlerin "fâsit dâire"ler teşkil ettiği bir cemiyette, anlaşmazlıkların, kararsızlıkların ve hele, kalb ve rûh yetersizliklerinin meydana getireceği kargaşa; öyle korkunç bir kasırğa hâlinde etrafı saracaktır ki, onun dehşetinden kimse, ne olup bitenleri ne de onların gerçek sebeplerini düşünme ve araştırma fırsatını bulamayacaktır. Ve tabîî bu arada, peşi-peşine cereyan eden müsademelerden, millet ağacı tekrar ber-tekrar sarsılacak; yer yer yuvalar yıkılıp gidecek; fertler de şaşkına döneceklerdir. Bâri, bu korkunç yıkılım karşısında, inanç ve düşünce plânında toplumun imdadına koşanlar, nizam anlayışına, yenilenme inancına, iknâ kabiliyetine, ihlâs ve samimiyete sahip olsalardı! Heyhât, ne gezer!.. Aslında, bunların hemen hiçbiri, ne berrak bir dünya görüşü ne bir ilk plân ve sistem, ne de bir mukadderat endîşesiyle bu işin içine girmiş değillerdi. Belki, büyük bir kısmı itibariyle, tehlikeyi, bu ilk sezen ve

irkilenler dahi, fevkalâde hissî, fevkalâde kindar ve nefsânîlikleri uğruna her türlü tegallübe, tasalluta, tahakküme "evet" diyebilecek kadar ham ruhlu kimselerdi...

Kargaşaya Sessiz Kalınmamalı

Duygu ve düşüncelerinde, sürekli bir iç diyalektik ve birbirini nakzeden tezatların kol gezdiği böyle bir ruh mâlûlû için sözü edilen durumlar tabiî kabul edilse de bu şekilde çarpık bir ruh hâletinin birer tereddüt ve teşevvüşe dönüşerek bütün toplumu tesiri altına alması karşısında sessiz kalınamaz.

Kast ve Azim'in İrade İle İlişkisi

Kast u azim, kendilerine mahsus derinliklerle, irâdenin buudlarından iki buud ve önemli iki esasıdır. Uzun seyahatlere niyet etmiş her yolcu, mutlaka kast u azim menziline uğrayıp "vize" alma mecburiyetindedir. Bu menzilden vize aldıktan sonradır ki gerçek yolculuk başlar. Amma, kast u azim kanatları altında ve onlarla başlayan bir sırlı derinlik içinde... İrade murada inkılâb edip onun içinde eriyince, birer proje ve taslaktan ibaret olan kast u azim de itibârî birer ünvan haline gelir ve silinir-giderler. Hakk dostu: "Her kim mükellefiyetlerinin üstünde, Allah'a vuslat arzusuyla şahlanırsa, Hüdâ ona gelir" der. Gelir de, onun gören gözü, işiten kulağı ve konuşan lisânı şeklinde tecelli eder.

Evet, kast u azmin kanatlarıyla yoldakiler için vuslat, fenâ içinde bir bekâdır. Yolları aşmış ve muratlaşmış ruhlar içinse, vuslat bekâ içinde bekâdır ve hayırların hayır doğurduğu bu doğurgan dâire içinde elemin izine bile rastlanmaz. Elemin izine rastlamak şöyle dursun, orada elemeler lezzet ufkunda doğar-batar, kahırlar da lütûflarla iç içe yaşar. Başı bu noktaya ulaşmış bahtiyar bir ruh her zaman "kahrın da hoş lütfun da hoş" der ve elinde rıza kâsesi, Hakk'tan gelen her şeyi cennet kevserleri gibi yudumlar gezer.

Kast'ın Anlamı

Kast; teveccüh, îtimat, dosdoğru yürüme, bir hedef belirleyip o istikamette hareket etme, ifrat ve tefrite düşmeden itidalli düşünme, itidalli yaşama ve hep

itidali takip etme manâlarına gelir ki, lûgatlara mevzû teşkil eden bu mefhumlarla erbabının: Mahbûb-u Hakîkî olan Allah sevgisini, Allah hoşnutluğunu elde etme yolunda, O'ndan başka her şeyden kalbî alâkayı kesme şeklindeki tariflerini irtibatlandırmak her zaman mümkündür.

"Dil Beyt-i Hüdâdır, ânı pâk eyle sivâdan,
Kasrına nüzûl eyleye Rahman gecelerde" **İ. Hakkı**

Yani, "gönül bir Hüdâ evidir, onu Allah'tan gayrı her şeyden pâk tut ki, o sarayın gerçek sahibi, tecellî köşkünü rahmetle şereflendirsin" ifadesinde bu yüksek teveccüh ve îtimadı ve bu yüksek hedefi tahakkuk ettirme istikametindeki niyet ve kararlılığı anlatmaktadır ki, kasttan azme azimden hedefe çok uzak ve yakın, çok uzun ve kısa bir mesafeyi kuşbakışı gözlerimizin önüne sermektedir.

Kast'ın Tezahürü

Kast, evvelâ, kalp yamaçlarında doğar ve gelişir, his vadilerinde bir çağlayan haline gelir ve gürler. Sonra da insanın bütün benliğini sarar.. ve trafik işaretleri gibi ona gideceği hedefi gösterir. Bu manâda kast, şuurlu bir niyet ve gönül tepelerine saçılmış bir tohum gibidir. Bu niyetle gerilen ruh ve gönül tepelerine tohum saçan el, bir de ilahî te'yidle desteklenirse, her hamle ve gayret döl yatağını yüzlerce hayr u berekete açar ve beklemeye koyulur. Kast ile belli bir turnikeye giren insan, iki adım ötede azimle buluşur ve azim atmosferinde yüzmeye başlar.

Kaybedenlerden Olmayalım

Zaten eğer, içinde bulunduğumuz şu kritik günlerde, bütün bilgi, görgü ve müktesebâtımızı insan, kâinat ve Yaratıcı münasebetlerine bağlayarak gerçek ilim ve mârifete yönelmezsek, ilim adına bir kısım vehimlere kurban gitmemiz, kazanma kuşağında kaybetmemiz ve "Onlara, kendisine âyetlerimizi verip duyurduğumuz densizin kıssasını da anlat; anlat ki o, sahip olduğu bilgisine rağmen, sıyrılıp (tekvînî veya tenzîlî) âyetleri (idrak çerçevesinin) dışına çıktı. Derken şeytan onu kendine uydurup kendine benzetti; o da onun arkasına takıldı ve azgınlardan biri oldu." (A'raf6/175) âyetinde anlatılan talihsizin

durumuna düşmemiz kaçınılmaz olacaktır. İlimlerin evhama dönüştüğü, hikmetin abeslere inkılâp ederek tam bir tereddüt kaynağı oluşturduğu, bütün varlık ve eşyanın ürperten cenazeler halini alıp içlerimize korkular saldıgı bir duruma düşmenin ise, düz cehaletten daha tehlikeli olduğu açıktır.

İnsanı, haktan, varlığın hakikatından uzaklaştırıp kendi özüne de yabancılaştıran gâyesiz, hedefsiz bilgi ve müktesebâtı, bir meçhul şairimiz şöyle ifade eder:

Ümmî kalıp cazibe-i dîne incizâb,
Evlâ değil mi âlim olup çekmeden azâb.

Öyle ise gelin, bilmeyi bilelim; kendi özümüzü keşfetmeye çalışalım ve vicdanlarımızı mârifetle harekete geçirerek el ele, gönül gönüle hep beraber Hakk'a yürüyelim. Suların döne döne ve değışe değışe ummana yürüdüğü gibi "Biz hepimiz Allah'a aidiz -bu aidiyete ruhlarımız feda olsun- ve mutlaka O'na döneceğiz." (Bakara/156) mülâhazasıyla, varlığımızı değerler üstü değerlere yükseltecek üst üste süreçlerden (vetîre) geçip kendi mahiyetimize münasip bir şekil almaya, ruhumuzun ufkuna ulaşmaya veya özümüzle bütünleşmeye daha ciddî gayretler gösterelim.

Kaybolan Tarihi Değerler

Keşke bunların hiçbirini bozmadan, zâyî etmeden ve kadirbilmezlerin gadrine uğratmadan, hiç olmazsa birer müzelik eşyâ gibi, bulunduğumuz çağa taşıyabilseydik! Heyhat, bir döneme ait nesillerin takdirsizliği, hissizliği, kadirnâşinaslığı yüzünden, her biri başlı başına birer açık hava müzesi teşkil eden o koskoca târihî hazineler ve o muhteşem güzellikler meşherleri kaybolup gitti.

Mezarlıklar dahi onun sanatının fesahatlı bir dili ve ötelere uzanmış rengârenk birer dalı haline gelen manâ ağırlıklı bu yüksek medeniyet, arkada bıraktığı mamurelere denk harâbeleri, kitaplar gibi kitabeleri, müzeler kadar parlak kabristanlarıyla hâlâ baş döndürücü bir endama sahip ve hâlâ kalb ve vicdan insanlarını büyülemekte...

Kelâm

Söz, konuşma, dil, Kur'ân-ı Kerim, ilâhî emir ve nehiy mânâlarına gelen kelâm; İslâm inanç sistemini aklî ve naklî delillerle müdafaa etmeyi, mü'minlerin düşünce istikametlerini korumayı, dine karşı zaman zaman ortaya atılan veya atılması muhtemel bulunan şüphe ve tereddütleri bertaraf etmeyi, bir kısım yanlış felsefî cereyanlara karşı eskilerin "akâid-i hakka-i İslâmiye" dedikleri hakikatları "Sünnet-i seniyye" çerçevesinde koruyup kollamayı üstlenen bilgilerin bütünüdür.

Diğer bir yaklaşımla kelâm, dinin asıl kaidelerini (usûlüddin) Kitap, Sünnet ve bu iki ana esas çerçevesinde selef-i sâlihînin mütalâalarına bağlayan bir kısım ilim ve mârifet nazariyeleri (epistemoloji) ihtiva eden düsturların mecmûudur. Bu düsturlar, öteden beri pek çok âlim, mütefekkir ve İslâm filozofu tarafından kitaplaştırılmış ve eskinin mektepleri sayılan medreselerde tahsil edilegelmiştir.

Bazı mütefekkir ve âlimler bu konuda, Kitap ve Sünnet çerçevesinde kalıp, mevzû ile alâkalı herhangi bir fikir yürütmemelerine karşılık, bazıları, beyanı burhanla besleyerek ve irfanla da zenginleştirerek, konuyu hem tasavvufî, hem de felsefî malzemeyle genişletmekte beis görmemişlerdir. Beis görmek bir yana, onunla iştigali bir dînî hizmet saymışlardır. Gerçi bu ölçüdeki bir açılım, İslâmî düşünce sisteminin içine eski miras artıklarından bazı çarpık şeylerin girmesine de sebebiyet vermiştir ama, bunun Müslümanlara daha büyük, daha geniş düşünce ufukları açtığı da bir gerçektir.

Ne var ki biz, şimdilik burada, kelâmın olumlu-olumsuz yanlarını münakaşa etmekten daha ziyade, sadece onun kültür mirasımız adına ne bereketli ve ne engin bir kaynak olduğunu hatırlatmakla yetinerek, yeni münakaşalara kapı aralayacak hususlara girmemeyi düşünüyoruz.

Kelam ve Tasavvufçuların Ruhla İlgili Görüş ve Düşünceleri

Mütekellimîn ve mutasavvıfînin büyük çoğunluğu ruhu, insan mahiyetinin hakikati mücerred bir cevher olarak görmüş, cesedin değerini de ruha bağlılığı içinde mütalâa etmiş ve ölümle bedenın çözölüp dağılmasına karşılık onun baki kalacağını ve berzahta haşır u neşr intizarında bulunacağını, sonra da bir "ba'sü ba'de'l-mevt"le ebedî saadet veya şekavete yürüyeceğini ısrarla vurgulamış; böylece hem materyalistlerden, hem spiritüalistlerden, hem monistlerden ve

hem de tenasühçülerden ayrılmış oluyorlardı.

Ayrıca, İslâm ulemâsı -Eflatuncu düşüncenin tesirinde farklı görüş belirten az bir kısmı müstesna- ruhun sonradan yaratıldığına kâildir. Ancak, âlimler arasında onun bedenden evvel mi yoksa anne karnında cenine hayatın nefh edilmesi anında mı var edildiği hususunda ihtilaf vâki olmuştur. Tabîî böyle bir ihtilafta haşrin ruhanî veya cismanî ya da hem ruhanî hem de cismanî olabileceği mevzuu da söz konusuydu. Ne var ki, bütün ulemâ, hükemâ ve mutasavvıfın fûrûâta ait bir kısım meselelerde farklı görüşler serdetseler de, ruhun hakikati, fonksiyonu ve Allah'ın kayyûmiyeti ile bekası konusunda ittifak içinde idiler.

Evet, Kindî, Fârâbî, İbn-i Sina, İbn-i Bâcce, İbn-i Rüşd, Nasîruddin et-Tûsî gibi filozof ve mütefekkirler; Râgıb Isfahânî, Sadru's-Şirâzî, Ebû Zeyd Debbûsî, İmamü'l-Harameyn, Gazzâlî, Fahreddin er-Râzî, İbn-i Kayyim, Sadeddin Taftazânî, Celaleddin Devvânî ve İmam Şa'rânî gibi farklı derinlikleri olan muhakikler.. ayrı ayrı meslek ve meşreplerine rağmen ruhun insanın özü ve hakikati olduğu konusunda icma ediyorlardı...

Şimdi gelin hem bu filozoflardan hem de mütefekkir ve muhakik ulemâdan çok meşhur olmuş birkaç simanın ruh konusundaki mütalâalarına kısaca bir göz atalım; ondan sonra da sofîlerin ruhtan ne anladıklarını, onlara göre ruhun hayat mertebesini ve ruh cevherinin en önemli mekanizması olan vicdan sistemini görmeye çalışalım.

Kemal Ufkuna Ulaşan Sâlikin Davranışları

Ne olursa olsun, bir sâlik, kendi kemâl ufkuna kadem basıp da kalbini "feyz-i akdes" ve "feyz-i mukaddes"lere mücellâ bir ayna haline getirince, ona nazar-ı Hak ayan olur.. gönlü üfûl üfûl ilham esintileriyle tanışır ve seviyesine göre varlığı daha değişik duyup yorumlamaya başlar. Her şeyi farklı görür, farklı duyar.. ve görüp duyduklarını gösterip duyurmanın heyecanıyla -istidadı el veriyorsa- yanar-tutuşur..

Ve oturur kalkar "el-Mâbûdu Hüvallah" der.. gerilir, koşar "el-Maksûdu Hüvallah" hakikatını soluklar.. âfâkı, enfüsü didik didik ederek düşünür "el-Ma'rûfu Hüvallah" sözcükleriyle nefes alır-verir.. ve her şeyi esma ve sıfat yörüngesinde "Zât" hakikatına bağlayarak gaybî imanın enginliğini zevkî ve hâlî

bir çerçevede kalben şuhûdî hâle getirir ve Hâkânî'nin dediği gibi:

"Lâyık oldur ki hemen sâlik-i râh,
Diye "lâ na'bûdü illâ iyyâh"

der, hâlî ve kâlî Hakk'a kulluğu, Cennet ve rü'yet-i Cemâlullah neşvesi içinde duyar.. ve O'nun istek, dilek ve rızasına tam uygun olmadığı kanaatinde bulunduğu -bunların bir kısmı bazı uhrevî mülâhazalar da olabilir- her şeyi geriye çeker, sadece ve sadece O'nu düşünür ve O'nun, düşünülmesine geçit verdiği alanlarda -gerek duymaya göre- tefekkühde bulunur. Muntehî bir sâlik için, "hüve" unvanıyla sadece ve sadece O söz konusudur. O'nun söz konusu olması "evvelen ve bizzat", " mâsivâ" mülâhazası ise, O'nun izni dairesinde "sâniyen ve bil-araz"dır. Böyle bir mülâhazada dünya ve ukbânın birbirinden farkı da yoktur; tevhîd-i kible ufkuna ulaşmış bir sâlik için, biricik Matlûb ve Maksûd, O ve O'nun rızasıdır.

Burada bir kere daha Mevlânâ'yı konuşuralım:

"Ey dünya talibi, sen bu âlemde bir gündelikçi gibisin.! Ey Cennet aşığı, sen de hakikattan çok uzaksın.! Ey hakikattan bîhaber ve iki âlemle sevinen kimse, sen de Dost uğrundaki gam zevkini duymamışsın; sen de mazur sayılırsın..."

Kendi Değerlerimiz ve Kültür Zenginliği

Oysa ki, hem bu insanları hem de daha başkalarını, yürüdükleri çizgi itibarıyla karalayacağımıza onları, yepyeni ve taze bir hayat vaadiyle kucaklamalı, heyecanlarını saygıyla selâmlamalı ve hezeyanlarına da bir kısım makul sebepler, mazeretler bularak içimizdeki şiddetin, hiddetin havasını almaya çalışmalı, hatta onlara bazı haklar vermek suretiyle, aramızdaki müşterek meseleleri müzakereye bir zemin hazırlamalıydık!.. Şu bir gerçek ki bizim toplum, bünyesinde çok düşünceyi, çok anlayışı, çok felsefeyi birden barındıran bir toplum. Bu itibarla da o kendi millî mecramızda yol alırken, yer yer Fransız izleriyle karşılaşabiliyor; gidip Alman telâkkilerine takıldığı oluyor; zaman zaman da İngiliz düşünce tarzına kendine salıyor; şimdilerde daha çok serâzad Amerika felsefesiyle mahmurlaşıyor ve hep kendi şehrahının bariyerlerini zorluyor. İşte bütün bu anlayışlar, bu telâkkiler, bu felsefeler millî kültürümüzü olumsuz olarak etkilediği söylenebilir; ancak böyle bir renkliliğin, her zaman bir zenginlik olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Bence önemli

olan, milletin kendi değerlerini koruması ve kendi yörüngesine oturmuş olmasıdır. Ama gel gör ki, değerlendirebilenler için, her biri, yepyeni birer sentez unsuru da sayılacak bu farklı kültürleri değerlendiremeyip, tıpkı altın madenine uzanan yolun taştan-topraktan geçtiğini görüp de, damar içinde ilerlerken ne yaptığını bilemeyen acemi madenciler gibi, ya taş-toprağa takılıp kalmışsındır, ya da içinde dolaştığımız maden havzasını taş ocağı sanarak hep alâkasızlığımızın mahrumiyetini yaşamışsındır. Evet bugüne kadar nice ılık kaynaklarına sahip olmuşuzdur ki, bu kaynakları birer aydınlanma unsuru olarak değerlendirmek yerine, çok defa onlardan alev-ateş çıkarmış ve tenevvür edeceğimiz yerde yangınlara sebebiyet vermişizdir.

Kendi Değerlerimizden Uzaklaştık

Senin yolundan ayrı düştüğümüz günden itibaren, bizi biz yapan bütün değerleri de bir bir yitirdik; yitirdik iman yolunu, İslâm'ın getirdiklerini, Cennet'e yürüme üslûbunu.. sonra da dağılıp döküldük ve ayaklar altında pâyimal olduk. Düşüncelerimizde boşluk, sözlerimizde tutarsızlık, tedbirlerimizde kararsızlık her hâlimizle âdeta bir sevimsizler topluluğu hâline geldik. Şimdilerde, her şey o denli alt-üst oldu ki, inayetin olmazsa Mehdi bile gelse bu işler düzelecek gibi görünmüyor...

Kendi Değerlerimizden Uzaklaştık

Tarihin hiçbir döneminde kendi değerlerimize karşı bu kadar yabancılaşmadık.. hiçbir zaman ruhumuzu bu ölçüde aç-susuz ve havasız bırakmamıştık. Şimdilerde, değişik telden her yanda bir hayli patırtı-kütürtü var; duyamıyoruz bizi biz yapan ruhumuzun sesini; ne olduğumuzu, nerede durduğumuzu, neye namzet bulunduğumuzu göremeyecek kadar hayret, dehşet daha doğrusu şaşkınlık içindeyiz. Zannediyorum, kendi inanç ve düşünce kurnalarımız altında zihin ve ruh kirlerinden arınacağımız ana kadar da bu öldürücü kaostan kurtulmamız İmkansız gibi.

Her yanda kulaklarımızı sağır edercesine tiz perdeden yabancı gürültüler; yabancılaşılmaya imrendiren şov türü hadiseler; gelip gelip sînelerimize oturan ve çaresizliklerimize dayanarak köpürüp ruhlarımızda âh u vâha dönüşen çeşit çeşit fezâyî ve fecâyî karşısında üst üste sarsıntılar yaşıyor, acılarla kıvranıyor,

bir şeyler yapamama ruh hâleti ile sürekli yutkunup duruyor ve her gün biraz daha ruhumuzun aşındığını hissediyoruz.

Kendi Değerlerimizi Unuttuk

Yıllar var, bu garip maceralar âdeta kaderimiz oldu: Hep susuz vadilerde su deyip koştuk; hep kupkuru kuyulara kovalar saldık; bazen yabani kamışlarda şeker aradık; bazen de diken ekip pıtrak biçmekte ömür tükettik. Dünyaları iğna edecek kadar zengin bir kültür mirasımız bulunmasına rağmen, bir türlü dilencilikten ve başkalarına serfüru etmekten kurtulamadık. Baştan başa birer gül bahçesi olan tarihî yamaçlarımız yerine gidip gidip başkalarının dikenliklerine takıldık. Kendi bahçelerimizdeki onca bülbül nağmelerine rağmen saksâğan sesi dinleye dinleye bir hâl olduk.

Hususiyle son yıllarda millî tabiat ve millî karakterimiz itibarıyla bir hayli deformasyona maruz kalmış olmalıyız ki, artık kendimiz olmadan utanıyor, bize ait birkaç bin senelik değerlerimize sırt çeviriyor ve mânâ köklerimizi, tarihî dinamiklerimizi -hepimiz öyle düşünmesek de- inkâr ediyoruz. Eskimeyen o muhteşem eski mirasımızı avaz avaz dört bir yanda ilan edip, kendi derinliklerimizi herkese duyuracağımıza, bir kısım mütegalipilerin, kulaklarımızı tırmalayan hırıltılarını dinliyor ve bir mânâda iç bulantıları yaşıyoruz.

Kendi Değerlerimizle Geleceğe Yürümek

Bu çizgide hareket edildiği takdirde yerli yerine oturmuş millî harsımız, ruh ve mânâ köklerimiz, karakter ve muhtevamız, zamanı gelince evrensel kültürün de olmazsa olmaz bir parçası haline gelecektir. Aksine, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da başkalarının kültür kaynaklarıyla beslenmeye devam eder ve inşa düşüncesinde taklide takılıp kalırsak, ne şiirde, ne musikide, ne resimde, ne bediyyatın başka dallarında vesâyetten kurtulamaz ve milletçe hep yenilmekte kalırız. Böyle bir durumda ise kendimiz olarak varlığımızı sürdürmemiz mümkün olamayacağı gibi, üretici ve verici olma seviyesini yakalamamız imkansızdır.

Evet, şimdilerde olsun, eğer acele edip kendi kültür formatlarımızı genç

nesillere empoze etmez; empoze ettiğimiz şeyleri de bir an evvel hayata geçirmezsek, bizden sonra gelenleri de kendi mâkûs kaderimizi yaşamaya mahkum etmiş oluruz. Onun için, başta kültür dünyamızın fikir mimarları olmak üzere bu konuda söz sahibi herkes ciddi bir seferberlik ruhuyla harekete geçmeli ve ülkeyi bir baştan bir başa kendi millî kültürümüzün şantiyesi, bir an evvel kendi hayat felsefemizin mektebi, kendi mantık ve muhakememizin tahlil ve terkip laboratuvarı haline getirmelidirler; getirmelidirler ki, kendimiz olarak kalmanın yolu da yine kendimiz olarak dirilmeden geçer.

Kendi Değerlerine Yabancı İnsan

Bir de kendi ülkesinde, kendi insanına, kendi harsına karşı her gün biraz daha yabancılaşan garipler, daha doğrusu gariban vardır ki, hüznü ve ızdıraplarıyla önekilere çok benzerler. Ama bunlar, derbeder, perişan, ümitsiz ve inançsızdırlar. Hele, kalbî ve ruhî hayatları itibariyle tamamen fersiz ve dermansız kimselerdir. Bunların gündüzleri gecelerinden daha karanlık, geceleri zalâm zalâm üstüne [3] kabri andırır. Binbir paradoksun ruhları aşındırdığı, kökten ve benlikten mahrum bu sefiller, âdeta insan-altı bir sınıfı temsil etmektedirler. Hatta akıllarının, ruhlarına yağdırdığı endişe ve elemelerle, hayattan lezzet alma noktasında, daha aşağı bir seviyeye itilmişlerdir. İçleri kapkaranlık; düşünceleri sisli, bakışları bulanık ve dimağlarında yığın yığın çözüm bekleyen bilmecelerle daha çok cehennemdekileri hatırlatmaktadırlar. Onların yaşadıkları bu hayata hayat demek çok zordur. Ama nazarlarında ölüm bir hiçlik olduğu için, bütün bütün tereddüt ve kuşkudan ibaret olan bu hayatı tercihten başka da çareleri yoktur.

Onlar için hayat bir azap; insan olmak ayrı bir musibet; ölüm bir girdap, bir karadelik; varlık bir kaos; acı duymamanın tek yolu sarhoşluk.

Bin nefrin bu türlü düşünceye ve böyle sefillere! Yazıklar olsun bu türlü gariplere!

[3.] Zalâm zalâm üstüne: Karanlık karanlık üstüne.

Kendi Değerlerine Yabancı İnsan Tipi

Bu ülke insanının batı taklit ve takipçisi olduğu, üzerinde münâkaşa

yapılmayacak kadar gün gibi meydanda... Nesillere dini, kültürü, tarihi unutturularak köksüzlüğe öylesine revaç verildi ki; genç kuşaklar, kendi kültürünü bilmez, ama; onu aşağılamada fevkalâde mahirdir. Dininden bütün bütün habersizdir, ama; onu yerden yere vurmada müsamahasız ve peşin hükümlüdür.. Edebiyattan anlamaz, nesir ve nazım hususiyetlerine aklı ermez, ama; geçmişi karalamada alabildiğine merhametsiz ve cüretkârdır... Rica ederim, böyle tiplerin, toplumun kaderine hakim olduğunu düşündükçe ürpermek mümkün müdür?. Böylelerinin el üstünde tutulduğu bir cemiyette, gençlerin serserileştiğine ve anarşinin boy atıp geliştiğine değil, bütün bunlara rağmen, hâlâ bu vatan ve bu milleti seven bu kadar insanın bulunduğuna şaşılmalıdır..! Kaderin tatlı cilvesine bak ki, milletçe bu kadar erozyonlara uğradıktan sonra, toprak hâlâ kuvve-i imbatıyesini korumakta ve millet ağacı yeni sürgünlerle geleceği selâmlamakta..!

Kendi Değerleriyle Ayağa Kalkan Almanya

Bu ülke, İkinci Cihan Harbi sonrası tamamen alt-üst olmuş, ekonomisi yıkılıp gitmiş; millî hakimiyeti bütün bütün başkalarının eline geçmiş; mağlubiyet ve perişanîyet hasıl ettiği ruh hâletiyle toplum değişik kamplara ayrılmış ve ülke bir baştan bir başa adeta açık bir esaret kampı haline gelmişti.. gelmişti ama, onların yürekleri hamîyetle atıyor; hülyaları Büyük Almanya sevdası ile tütüyor ve bunu gerçekleştirmek için de adalî güçlerine ve düşüncelerine güvenleri tamdı. Bu itibarla eğer Almanya, böyle bir ölüm arenasından kurtulacaksa, kendi hayat enerjisi ve oturmuş kültürü sayesinde kurtulacaktı ve kurtuldu da. Evet o, milletçe kendi kültürüne, kendi mânâ köklerine yönelerek, sosyolojik, psiko-sosyolojik ve sosyo-kültürel şartları akılcıca değerlendirip son yarım asrı kendi hesabına görülmedik şekilde en iyi yorumlayanlardan biri oldu.

Kendi Kültürümüzle Dirilmek

Kendi kültürümüzle yeniden dirilişimiz; imanla şahlanmış gönül erleri, düşünce ufkuyla yarınlarda dolaşan fikir mimarları, sanat telakkisiyle varlık ve hadiseleri kucaklayan ve ince tahassüsleri, tefahhüsleriyle bize bulduğumuz ufukların ötesinde yeni cevelengâhlar belirleyecek dehalar beklemekte. Güzellikte pek çok estetik hayranının yeni ufuklara açılması ve yeni yorumları;

bediyyatta mâhir sanatkârlar ve gayretli cırakların takdire şâyan himmetleri; musikimizin ruhunu bulma çabalarıyla çırpınan seslerin ruhumuzdaki nağmelere dönüşen anlamlı besteleri ve zengin repertuarları; edebiyatın zevkini teşemmüm etmeye başlamış usta şairlerin ve dil aşığı nâsirlerin taklitleri aşma istikametindeki cehtleri bize kendimiz olma yolunda sadık bir fecrin emâreleri gibi geliyor. Gördüğümüz ışıklar yalancı birer fecir şuâsı olsa da, arkadan gelenin "fecr-i sâdık" olacağında şüphe edilmemelidir.

Kendi Olamayan İnsanlar

Bunlar, düşünceleri itibarıyla o kadar sığ, görüşleri itibarıyla da o kadar sathîdirler ki, tıpkı çocuklar gibi, görüp duydukları her şeyi taklit eder, bir o tarafta-bir bu tarafta kitlelerin arkasında sürüklenir gider ve hiçbir zaman kendilerini duymaya, kendilerini dinlemeye ve kendi değerlerini tetkik etmeye fırsat bulamazlar.. daha doğrusu kendilerinin de bir kısım değerlerinin var olduğunu asla hissedemezler. Hayatlarını cismânî ve bedenî duyguların âzâd kabul etmez köleleri gibi yaşar.. elde ettikleri ve edecekleri her fırsatı cismâniyetin dar çerçevesinde değerlendirir ve Allah'ın insaniyete en büyük lütufları sayılan kalb, irade, his ve şuurlarını, bedenî hazların değersiz birer vasıtası haline getirir ve ömürlerini bohemlik içinde geçirirler. Makam, mansıp, şöhret, menfaat ve yaşama tutkusu onların, hareket ve faaliyetlerini belirleyen en önde gelen âmillerdendir. Farkına varınsınlar veya varmasınlar, her gün kendilerini bu öldürücü ağlardan birinin veya birkaçının içinde bulur, ruhlarını ölümlerin en reziliyle birkaç kere katlederler.

Böylelerinin ne geçmişleri vardır ne de gelecekleri; Ömer Hayyam gibi "Geçmiş-gelecek masal hep/Eğlenmene bak ömrünü berbat etme" der, hayvânî hislerini takip eder, dünyayı bir çayır, bir mera gibi değerlendirir ve hep insanî duygu, insanî melekelerine rağmen yaşarlar. Daha doğrusu, sürekli bir bataklık, bir levsiyât içinde çırpınır-dururlar.

Kendi Özümüze Dönüş Heyecanı

Şimdi o, çıkış noktası itibarıyla işlediği büyük yanlışlığın toplum hayatında hâsıl ettiği boşluklara, bunalımlara karşı ilimle, teknolojiyle övüne dursun; zevk u safâ ile kendini avutmaya çalışsın veya gözü fezanın derinliklerinde, gönlünde

kaybettiği ruhu, mânâyı başka vadilerde arama yolunda ömrünü tüketsin. Biz bir iki nesil var ki şimdiye kadar olanlardan çok daha hızlı ve sistemli bir şekilde kendi ruhumuza dönüş heyecanını yaşamaktayız. Evet, bugüne kadar hemen her zaman maddeye, makineye sığınan ve her şeyi cismânî kriterlerle tartıp değerlendiren bizim insanımız, bir iki asırdan beri âzat kabul etmez kölesi bulunduğu tabularından üst üste yediği tokatlarla kısmen dahi olsa uyandı ve kendini bir tarihî geçiş anının kurbanı olarak görmeye başladı.. başladı ve bugünkü durumu ile özü arasındaki uçurumları, gayret, samimiyet, muhasebe duygusu ve gözyaşlarıyla doldurması gerektiğine inanarak "azim, tevekkül ve sebat" deyip yollara döküldü. Artık o, yollar bitse de yolculuğun bitmeyeceği bu vetirede "seyahat yâ Rasulallah!" deyip ebedlere kadar yürüyecektir. Bu yolda onun ruhunun olmazsa olmaz güç kaynağı; iman gerçeğini yeniden keşfedip vicdanen duyması, iradesini Hakk'a kullukla besleyip sürekli hayır eğilimlerine açık kalması ve her gün biraz daha artan ihsan şuurunun derinleşmesiyle "Lî maallahi vaktün-Benim Allah'la hususî bir hâlim var" hakikatini duyup her zaman ötelere irtibatlı ve derin bir metafizik ufkuna sahip olmasıdır. İşte böyle bir mânevî donanımda başarılı olunabildiği takdirde, bugün dünyanın dört bir yanına hem de bir ibadet neşvesi içinde saçılan tohumlar, mevsimi gelince mutlaka bahar nâralarıyla hayata koşacak ve bu mağmumlar topluluğuna birkaç gül devrini birden yaşatacaklardır.

Kendi Tarihi ve Milli Değerlerimizin Ehemmiyeti

Türk tarihinin altın çağları hep bu esprinin kavrandığı zamanlara rastlar. Şimdi eğer sesimizi tutarak, hafızalarımızı harekete geçirerek kendi tarihî perspektifimize sahip çıkabilirsek, bir zamanlar dalga dalga dünyanın dört bir yanına yayılmış kendi sesimizi, kendi sözümüzü derleyip-toparlayıp bir kere daha dinleyebilir; teneffüs ettiğimiz atmosferden ebediyetin enginliğini duyabilir ve onu duyabildiğimiz ölçüde de içlerimize sevinç olup akan talihimizin tebessümleşen emin ve âsûde dünyalarını, tıpkı ciğerlerimizi oksijenle doldurduğumuz gibi, huzur ve itminanla doldurabiliriz. Başka dünyalarda bin bir hesabın uyuşup bu yekûne varması, birbirinden farklı, ama birbirinin tamamlayıcısı, bütün vâridat kaynaklarının bütünleşerek aynı noktaya akması bile duygularımıza katiyen bu zenginliği veremez.

Bir zamanlar, bu değerler bize o kadar yabancılaşmıştı ki, bu ayrılığı hissetmeyecek kadar vahşileşen duygu ve düşüncelerimizle, bizden kopup giden

şeyler karşısında "elveda" deme ölçüsünde olsun vefa hissimizi ortaya koyamamıştık. Evet, elveda yüksek mefkûremize! Elveda büyük millet olma şuuruna! Elveda dünya muvazenesindeki yerimize! Elveda tarihin ruhuna hürriyet, hak, adalet anlayışını üfleyen gönüllere! Elveda şefkat, merhamet ve istikamet atkıları üzerinde örgülenmiş esâtirî millete! Elveda hayat felsefemize ve toplum telâkkilerimize! Elveda bütün değerlerimize ve değerler üstü değer taşıyan kriterlerimize diyememiştik.. diyememiş ve koskocaman bir tarihin yağmalanmasına ve şurada-burada çürümeye terk edilmesine sessiz kalmıştık. Dahası, bu dünya en hoyrat tecavüzlerle sarsılırken, sarsılıp her gün kendi özüyle alâkalı yüzlerce cevherin sağa-sola saçılışını, her şeyin ürperten bir tükenişi haykırdığını duyamamıştık.

Kendimiz Olamadık

Doğru-dürüst hiçbir şey olamamışız, her şey olmuşluğun hesaplarıyla oturup kalkıyoruz. Ortada mülk yok, saltanat yok, Süleymanlık rüyaları görüyoruz. Ne gönülden Ramazan olabildik, ne de oruç; ama her zaman sahur davulu gibi güm güm ötüp durduk. Boyumuzun kat kat üstünde bir gurur abidesi gibiyiz. Amansız hâdiseler karşısında karton gibi bir hâlimiz var; gel gör ki, granit olduğumuz iddiasındayız.

Makam sevgisi, şöhrat hissi, rahat etme düşüncesi, tenperverlik duygusu boyunlarımızda âdeta çelikten bir kement; her biri birer gayya olan bu duygulardan bir türlü kurtulamıyor ve mahiyet-i nefsü'l-emriyemize göre kendimiz olamıyoruz. Dünya ve ukbâ kazancı adına ne ciddi bir hesap ne de tutarlı bir plana sahibiz. Kazançlar kuşağında sürekli kaybediyoruz; kaybederken de muhtemel daha kötü durumlarla teselli olmaya çalışıyoruz. Zamanı suçlama, şartlara lanetler yağdırma da ayrı bir avunma yolu. Suç ve günah bize ait, zamana sövmenin âlemi ne! Zehiri içen biziz, kimyacıya küfretmek de neden!?. Devran ne bize ne de başkasına bir kötülükte bulundu; biz kendi devranımızı yıkıp târumar ettik. Yanlış okuma, yanlış yorumlama ve yanlış anlama bizi kuralsız bir toplum hâline getirdi. Dağınık, derbeder ve kullanılmaya müsait bir hâlimiz var; gelen başımıza basıp geçiyor, giden başımıza basıp geçiyor. Biz, "mevcutla iktifa" deyip istirahat çekilmişiz. Şeytanları şehrayinlerle sevindirecek, melekleri üzüntüye boğacak bir tuhafılık içindeyiz. Zâhirî hâlimize bakılacak olursa, her yanımızda kıyamet ışıkları çakıp duruyor. Bu kıyamete "dur" diyecek seher yolculuğuna azmetmiş olanların

ağzında birer fermuar var. Topraklarımıza Hârût-Mârût büyüğü düşmüş gibi anlaşılmaz ihtilâçlar yaşıyoruz. İnsanlar birbirine yabancı, vifak ve ittifak nikahı Allah'ın buğzettiğı talâka emanet, nefsânî duygularımız yeni fırtınalar çıkarma cephesi oluşturma peşinde ve hepimiz şahsî düşüncelere ipotek gibiyiz.

Kendimiz Olma

Gelin, milletçe gönüllerimizi cehaletten, kabalıktan, bağınazlıktan, kinden, nefretten, hasetten arındırarak, dinî desen ve millî renklerimiz çerçevesinde yeniden kendimiz olalım. "Erbaîn"ler çıkarırcasına, gece-gündüz sürekli nefsânî arzularımıza karşı durarak, kalplerimize ve ruhlarımıza rahat bir nefes aldıralım.

Kendimiz Olmanın Anlamı

Kendimiz olma derken, hiç kuşkusuz, kendi medeniyet mirasımızla ve kendi kültürümüzle örgülenen iç kimliğimizin öne çıkarılmasını ve onun yöreleşmesini kastediyoruz. Şimdilerde bazı çevreler, "kendimiz" derken, milletçe mânâ köklerimizle irtibatı olmayan bir kısım folklorik gösterileri, cismâniyet adına boşalma ihtiyacı duyan kitlelerin dışı vuran nefsânîlikleri, ya da yeme-içme-eğlenme, düğün-dernek vs.. gibi durumlarda ortaya çıkan merasimleri anlayabilirler. Biz onu, toplumun bütün kesimlerinde hemen her zaman geçerli olan; milletin, hafıza, şuur ve vicdanından beslene beslene devam ede gelen, yine onun duygu, düşünce, dil ve sanat telakkisinde duyulup temsil edilen.. örf, adet ve geleneklerimizle hemen her zaman hayatın en önemli bir derinliği olarak yaşanan.. annelerimizin kucağında gördüğümüz ihtimamdan, atalarımızın millî karakterimizi aksettiren o babacan davranışlarına; eğitim sistemimizin millî ruh muhtevalı olmasından, eğitimcinin bu ruhu kusursuzca soluklamasına; mutfağımızdaki yemek üslûbundan bağımızda-bahçemizde ve tarlamızdaki temel tavırlarımıza; masa başındaki oturuş ve kalkışımızdan bir şantiyedeki iş ahlâkımıza; konuşma, yazma tarzımızdan başkalarıyla münasebetlerimize kadar hayatın her ünitesinde, bu ünitelerin her basamağında ve yürüdüğümüz yolların her durağında duyar, yaşar ve çevremize aksettiririz.

Kendimiz Olmanın Önemi

İlk bakışta böyle kendimiz olarak yaşamamanın amelî ya da içtimaî yararı hemen sezilemeyebilir. Ancak uzun vâdede ve ısrar edilirse ilerlemenin her kademesinde onun ne ölçüde hayatî bir önem arz ettiği kendi kendine ortaya çıkar. Böyle bir süreçte bize düşen şey, millî hayatımızı zamanın tefsirlerini de hesaba katarak din-diyânet, örf-adet, anane ve geleneklerimiz çizgisinde sürdürmektir. Bu sayede bize ait şeyler zamanla tabiatımızın birer yanı haline gelecek "özümseyip" dışarıdan aldığımız yabancı değerler de bizim rengimize bürünerek millî atlasımızın önemli bir çizgisini teşkil edecektir.

Kendimize Gelmenin Zamanı

Ömrümüzün işe yarar günleri büyük ölçüde boşuna gitti. Artık ufukta bu hayat gündüzünün gecesinden emareler var. Bundan böyle bize kalkıp o uzun gece için, sönmeyen bir چراغ tutuşturmak düşüyor. Bundan sonra olsun, kendimize gelmeli, dağınıklıklardan sıyrılmalı, özümüze dönmeli ve ciğerlerimizin hasretini gözyaşlarıyla soluklamalıyız.. ve bilmeliyiz ki, Hak katında toprağın bağına, gözyaşlarından daha aziz hiçbir şey damlamamıştır. Bugün toprağa dökülen o damlalar, çok yakın bir gelecekte her tarafı İrem bağlarına çevirecektir. Gel, çöllerden daha kuru şu beyâbanda herkese gözyaşlarının sâkisi olalım ve güftesi heyecan, bestesi ağlama en taze meyvelerden yepyeni ziyafetler tertip edelim...

Kendimizi İnkâr ve Taklitçilik Dönemi

Evet, milletçe bu karanlık dönemde, hemen her zaman mantikî boşluklarımız, ahlâkî zaaflarımız ve entellektüel yetersizliklerimiz üçgeninde, tıpkı Bermuda müsellesine kapılmış gibi kendimizi ölüme salmış ve âdeta birer cansız cenaze görünümü sergilemişizdir.. bu arada bazı aydınlarımızın durumu ise, bütün bütün yürekler acısıdır. Evet, varlık ve hadiseleri bir bütün halinde görememe zaafı, terkip ve tahlil zaafı, şablonculuk ve taklid zaafı ve kendi kendini inkâr zaafı içinde her yanıyla hiçliğe emanet bu dönemin aydınları, yol alıyorum vehmiyle hemen her zaman gidip mesafelere takılmış ve birer yol garibi gibi, bir

oraya bir buraya toslamış durmuşlardır. Kimseyi suçlamaya hakkımız yok; göz göre göre yoldan çıkan bizlerdik. O koskoca tarihî sorumluluk da bize aitti. Hele katiyen kimse kabahati bilime, teknolojiye ve değişik türden düşmanlarla sarılı bulunduğumuza yüklemeye kalkmamalıydı. Onları ortaya atan, şekillendiren ve bütünüyle hayatı onlara bağlayan, başta yarım aydınlarımız olmak üzere bizlerdik. Bilim, bilim olarak masum, teknoloji de günahsızdı. Bu itibarla da, eğer mutlaka bir mücrim aranacak idiyse, o bizim aramızda aranmalıydı.

Kendimizi Yenileme

Kendimize gelmemiz, kendimizi yenilememiz gelecekteki varlığımızın ön şartları olsa da, yeni bir tekevvün ve yeni bir âlem için yeni mülâhazalara ihtiyaç olduğu da bir gerçek. Yoksa, düşünce ve tasarılar, plân ve projeler havada kalır. Öyle olduğundan dolayı değil mi ki, pek çoğumuz itibariyle, senelerden beri hep havanda su dövüyoruz. Rica ederim, onca atıp-tutmalara, onca tumturaklı beyanlara rağmen, üslup ve idare tarzında herhangi bir yenilikten söz etmemiz mümkün mü? "Her problemi çözdük ve çözüyoruz" iddialarımızın üzerinden bunca yıl geçtiği halde, hâlâ bir kısım millî, içtimâî, idârî ve iktisâdî sıkıntılarla kıvrım kıvrımız. Plânsızlığımız, yetersizliğimiz, kararsızlığımız itibariyle zannediyorum, hâlâ meşrûtiyet yıllarının sisli vadilerinde dolaşıyoruz. Grup ve parti çekişmelerinde hep o bildiğimiz eski inat.. fert ve zümre çıkarlarında yıkılış dönemimizden birkaç kadem daha önde bulunuyoruz. Üst üste bunca falso, bunca fiyaskodan sonra, ciddi bir tevbe ve nedametle, muvakkaten olsun kendi kendimizi kontrol etmemiz gerekmez miydi? Heyhât, ne gezer.! Günlük boğuşma ve basit siyaset oyunlarından başımızı kaldırıp çevremize bakmaya fırsat bulamıyoruz.. dünya, başını almış bir yerlere gidiyor; farkında olan gelsin beri.! İkazları işitmiyor, yanlışlıkları sezemiyor.. idaredeki tereddüt ve kararsızlıklarımızı, yeni bir şeyler yapıyor gibi göstererek hem kendimizi hem de kitleleri aldatıyoruz.

Kendini Dindar Sanan Ateist İnsan

Her iki kesim de, dinin ruhuna karşı fevkalâde saygısız, hür düşünce adına alabildiğine müsamahasız ve paylaşmaya da kapalıdırlar. İftira, tezvir, karalama bunların biricik sermayeleri ve kendilerinden kabul etmediklerini gammazlama

da en büyük marifetleridir. Neye sığınıp kime arkalarını dayayacakları önemli değildir; önemli olan hazmedemediklerini ne yapıp yapıp hazmetmektir. Aslında her iki cephenin de bu konudaki hırsları ve gayretleri o kadar aşkındır ki, zannediyorum cehdin bu kadarı (!) yerinde kullanılsaydı o bütün bir dünyayı ihyâ edebilirdi.

Elbette ki, böyle karanlık bir atmosferde ve bu ölçüde, düşünmez, görmez ve bilmezler arenasında fikir hayatı, hakikat aşkı, ilim ve araştırma tutkusu bulunmayacaktır.. bulunsa da gelişmeyecektir.. gelişse de bir fanteziden ileriye gidemeyecektir. Zaten hâl-i pür-melâlimiz bunu bir değil, yüzlerce dille ilan etmiyor mu?

Kendini Hak Düşüncesine Adayan İnsanın Vasıfları

Adanmışın mefkûre kıymeti, dünyevî değerlerin o kadar üstündedir ki, hedefe -o, garazsız-ivazsız Allah'ın hoşnutluğudur- kilitlenmiş böyle birine yörünge değiştirmek çok zor, başka bir bedele bağlamak ise âdeta imkânsızdır. Aslında o, kalben, fânî ve zâil şeylerden tamamen sıyrılarak bütün bütün bâkiye müteveccih olma yönünde öyle bir değişim yaşamıştır ki, bir daha da dönüşüp başka bir şey olması ya da yükselip başka bir hâl alması -mefkûresinin üstünde herhangi bir yükseklik tanımadığı için- mümkün değildir. O, kendini tamamen, insanlara Hakk'ı sevdirmeye ve Hak tarafından da sevilme gâyesini gerçekleştirmeye adanmış ve hayatını da başkalarını yaşatmaya bağladığı, gelip geçici beklentilerden sıyrılıp bir mânâda hedefini daraltarak kıymetlendirdiği ve dağınıklıktan kurtulup tevhid-i kibleye muvaffak olduğundan ötürü, toplum içinde "onlar" ve "biz", "ötekiler" ve "bizimkiler".. gibi bölücü, parçalayıcı ve kavgaya sürükleyici mülâhazaların tamamen dışındadır ve kimseyle açık-kapalı herhangi bir problemi yoktur. Problemi olması bir yana o, hep çevresine yararlı olma mülâhazalarıyla oturup-kalkmakta, içinde bulunduğu toplumla sürtüşmemeye fevkalâde ihtimam göstermekte, toplum içinde görüp sezdiği arızalar karşısında da bir savaşçı gibi değil de, bir mürşid gibi davranarak, fertleri fazilete, yüce ahlâka yönlendirme istikametinde aktiviteler ortaya koymakta ve elden geldiğince, siyasî nüfuzdan ve ne sûretle olursa olsun hâkim olma, idare etme düşüncesinden uzak durmaktadır.

Kendini Keşfeden İnsan

Katre iken derya, zerre iken güneş ve hiçliği içinde her şey olan bu babayiğitler, hiçbir zaman yalnız kalmayacak, kendini garip hissetmeyecek; kalbinin bütün kapılarını Yaratıcısına açıp O'nunla münasebete geçecek, O'na dert yanıp O'nunla hasbihâl edecek; en gizli arzularını, en derin acılarını, en içten dileklerini O'na açacak ve O'na sığınacak.. dilini kullanmasa bile, duygu ve düşünceleriyle dertlerini O'na fısıldayacaktır. İçinde O'nunla dertleştikçe, daha başka içlere, içler ötesi içlere kanat çırpıp yükselecek, nihayet, gözlerin görmediği ve göremeyeceği, kulakların işitmediği ve işitemeyeceği ve kalplerin kavrayamadığı ve kavrayamayacağı göz kamaştırıcı iklimlere ulaşacaktır.

Kendini keşfedebilmiş böyle bir Hakk erinin iç dünyası, yıldızlarla yaldızlı, semâ kadar parlak ve derin, mekânlar kadar geniş, cennetler kadar da iç açıcı ve rengârenktir. Gökyüzündeki kandiller gibi, onun sinesinde de meşaleler ışıldamaktadır. Bu meşaleler sayesinde o, bütün eşyâ ve hadiseleri aydınlanmış olarak görür ve her türlü tıkanıklıklardan kurtulur.

Her hakikat önce, kendine has soyluluk ve yücelikle bir kıvılcım gibi insanın gönlünde belirir; sonra da bir aydınlık tufanı olarak her yanı sarar. Bu pırıl pırıl iklimde kitleler, sonsuza giden yolları bulur, mesafelerin sırrını kavrar, şaşkınlık ve tedirginlikten kurtulurlar.

Ruh dünyalarında aydınlığa ermiş, varlıkla bütünleşmiş bahtiyar nesillerin, eşya ve hâdiselere yeni bir bakış kazandıracak olan bu ilâhî ışığı, dünyanın dört bir bucağına götürmeleri dileğiyle!

Kendini Keşfetmek

Önce, kendini keşfetmekle işe başlayacağın bu yoldaki her hamlede, sanki unuttuğun bir kısım gerçekleri ilk defa hatırlıyor gibi olacak, iç dünyanda buutlaştıkça buutlaşacak, baştan başa renkler, ışıklar içinde derin ve engin bir huzur kuşağına ereceksin!

İçinde ışıldayan inanç meşalesinin aydınlığında, zaman ve mekânın her köşesine, ötelerden gelen nurların dalga dalga yayıldığını göreceksin; inancın ışıktan, güçlü kolları arasında o kadar yükseleceksin ki; süpernovaları,

pulsarları ve kara delikleri mekânın bağrında açılıp kapanan güller, tomurcuklar gibi görececek ve seveceksin...

Kendini Yenileme

Kendini yenileme, ruhta devamlı varolabilmenin belki de ilk şartı ve en mühim esasıdır. Sırası geldikçe kendini yenileyemeyenler, güçlü de olsalar, er geç tükenip gitmeye mahkûmdurlar. Her şey, kendini yenileyerek canlı kalır ve varlığını sürdürür. Yenileme durunca da canı çekilmiş ceset gibi, çürümeye, heba olup dağılmaya terk edilmiş olur.

Kendini yenileme, yenilik hayranlığı ve moda düşkünlüğü ile de karıştırılmamalıdır. Bunlardan biri her şeyiyle delik deşik olmuş yığınların yüzüne boya çalıp, yarıkları kapama ameliyesi ise, diğeri Hızır çeşmesinden getirilen "ab-ı hayat" la, topluma ölümsüzlük kazandırma aksiyonundan ibarettir. Gerçek yenilenme, kök ve çekirdekteki safveti koruyarak, veraset yoluyla geçmişten süzülüp gelen bütün kıymetlerin, halihazırdaki düşünce ve irfan buğularıyla sentezleri yapılarak daha yeni, daha berrak tefekkür iklimlerine ulaşmaktır. Yoksa, yenilik ve eskiliği, sırta geçirilen bir cepken ve feracede, bir frak ve briyantınli saçta görmek, düpedüz bir aldanmışlık ve öyle göstermeye kalkışmak da, bir illüzyonizm ve hokkabazlıktır.

İlimlerin gelişip inkişaf etmesini, teknolojinin yeni yeni imkanlar hazırlayıp istifademize sunmasını en iyi şekilde değerlendirerek, elimizdeki menşûru sık sık kalbimize çevirip, yeni baştan kanaat, düşünce ve tasavvurlarımızı yoklamak, gönlümüzdeki irfan peteğine her gün başka başka şeyler ilave etmek ve her lahza birkaç defa, bütün kainatları ruh prizmasından geçirerek dimağlara "efor" yaptırtmak, işte gerçek yenilenme budur.

Kendini Yenilemenin Anlamı

Kendini yenileme, devamlı varolabilmenin ilk şartı ve en mühim esasıdır. Sırası geldikçe kendini yenileyemeyenler, güçlü de olsalar, er geç tükenip gitmeye mahkûmdurlar. Her şey, kendini yenileyerek canlı kalır ve varlığını sürdürür. Yenileme durunca da canı çekilmiş ceset gibi, çürümeye, hebâ olup dağılmaya terk edilmiş olur.

Kendini Yenileyen İnsan

Yeni insan, inşâ rûhuna sahip hayıra her türlü şablonculuğun karşısındadır. Öze saygısı içinde kendini yenilemesini, hâdiselere söz dinletmesini bilir. Ve hep yaşadığı devrin önünde yürür.. hem de irâdesinin sınırları ötesinde bir gayretle, şevkli, çalımlı ve Allah'a itimat içinde. Onun hayatında sebeplere riâyette teslimiyet o kadar iç içedir ki, işin iç yüzünü bilmeyenler onu, ya esbâpperest - sebeplere tapan, sebepleri her şey sayan- veya tam cebrî -kaderci- sanırlar.. oysa ki, ne o, ne de o; yeni insan tam bir denge insanıdır.. sebeplere riâyeti bir vazife bilir, Hakk'a teslimiyeti de îmânın gereği sayar.

Yeni insan bir fâtih ve kâşiftir. Her gün benliğinin derinliklerinde ve fezânın enginliklerinde yeni yeni burçlara bayrağını diker, âfâk ve enfüsün sırlı kapılarını zorlar. Îmânı ve irfânı sayesinde eşyânın perde arkasına ulaştıkça daha da şahlanır.. ötelerde ve daha ötelerde otağ değiştirir durur.. derken gün gelir, toprak sînesinde sakladığı şeylerle ona ses verir.. denizlerin derinliklerinde yatan cevherler onun büyüğü asâsıyla ortaya çıkar.. semâlar kapılarını ardına kadar açar ve ona "buyur!" der.

Keramet Bir İlâhi İkramdır

Gerçi kerameti de, bir teveccüh ve bir ikram-ı ilâhî olarak görüp hamd ü senâ vesilesi yapmak mümkündür; ama, müzekkâ olmayan nefisler için böyle bir şeyin fahre, gurura bâdî olması da her zaman ihtimal dahilindedir. Bu itibarla da, şayet Allah'a yakın durmanın bir semeresi sayılan böyle bir ikram ve ihsan bazı ahvalde Hak'tan uzak düşmeye sebebiyet veriyorsa, O'nun yakınlığı hatırına mânevî hazlar dahil, O'ndan gayrı her şeyden kalben uzak bulunmaya çalışmak, daha az hatarlı olsa gerek.

Keramet Ehli Velilerin Özellikleri

Hak kapısının sadık bendeleri, günde birkaç defa O'na acz ü fakr tezkeresiyle yönelir; O'nun kapıkulları olma sevinciyle kendilerinden geçer; O'nun yolunda bulunma şükrüyle oturur kalkar ve her zaman maiyyet ümidiyle coşar; sonuçta da, tam bir vuslat yaşama iştiağından başka her şeye karşı -bu; keşif, keramet,

ruhânî zevk ve daha değişik mevhîbeler de olabilir- âdetâ kapanırlar. Kendilerini hiç ender hiç görür, herkesi nefislerinden kat kat faziletli bilir; hayatlarının her faslında tam bir tevazu ve mahviyet örneği sergiler; Hakk'a karşı hep hâlisâne bir duruş içinde bulunur, halka karşı ciddî bir îsar ruhuyla sürekli şefkatle soluklanır, onların mutlulukları adına rahatlıkla kendi saadetlerini feda edebilir, hatta şahsî füyuzât hislerinden dahi bütün bütün vazgeçerek hayatlarının her saat, her dakika, her saniye, her salisesinde... sadece ve sadece Allah'ın hoşnutluğunu dilerler.

Ulaşabildikleri ölçüde -imkânı varsa- bütün gönülleri imanla donatmak; her yerde, dinin hayata hayat olmasını temine çalışmak; bilumum karanlıkta kalmış ruhları aydınlatmak; içinde bulundukları toplumun sıkıntılarını gidermek; kendi namus ve şereflerini koruma hususunda gösterdikleri hassasiyeti aynıyla başkaları için de göstermek; ellerini Allah'a her açışlarında kendileri hakkında olduğu kadar, hatta daha da fazla, umum Müslümanlar hakkında hayır dileğinde bulunmak; sabah-akşam: dualarıyla ümmet-i Muhammed'e merhamet ve mağfiret dilemek; kendilerine kötülük yapanları dahi affedecek kadar civanmertçe davranmak; herkese kucak açmak ve onlara gönlünün sıcaklığını duyurmak; bütün bunları yaparken de en küçük teferruatına kadar dinin âdâbını korumak; diyanet adına da O'nun izini sürüyormuşçasına adım adım Peygamber'i takip etmek; Kur'ân'ın resmettiği o yüce ahlâkı kusursuz temsile çalışmak; kin, nefret, haset, suizan ve düşmanlık... gibi hayvanî huylardan uzak durmaya kararlı olmak bu babayığitlerin en önemli vasıflarıdır ve her biri birer keramet olan bu hususlar kevnî harikaların kat kat üstünde kıymetleri hâizdirler.

Evet, en büyük keramet, arızasız ve aralıksız Kur'ân ahlâkıyla yaşamaktır ve Allah'a en yakın olanlar da zannediyorum işte bu ruhun temsilcisi olanlardır.

Keramet Kelimesinin Anlamı

Keramete gelince o, ihsan, lütuf, cömertlik mânâlarına gelen "kerem" kelimesinden türetilmiştir ve Allah'ın halk etmesiyle hak dostlarından sadır olan fevkalâde hâl, söz, davranış, nazar, teveccüh ve tesir demektir. Biraz daha açalım: Peygamberlik davasına mukarin fevkalâde hâllere şariat lisanında "mucize"; hak bir dine mensup ve "tezkiye-i nefis", "tasfiye-i kalb'e muvaffak olmuş bir veliden sudur eden olağanüstü hâle/hâllere "keramet", iman ve amel-i

salihe iktiran etmeyen böyle harika bir hâl, söz ve tavra da "istidraç" denilegelmiştir ki, bu son husus bazen herhangi bir dine mensup olmayan fasık ve facir kimselerin eliyle de ortaya konabilir ve bu onlar için Allah'ın bir mekri, başkaları için de bir imtihandır.

Kerametın Bölümleri

Diğer bir ifade ile keramet, Allah'ı seven, O'na itaat eden ve O'nun tarafından da sevilen veli kullara, mucizenin gölgesinde bahşedilmiş ekstra bir ikram ve peygambere ittibaa Cenab-ı Hakk'ın özel teveccühünden ibaret bir harikadır. Ehlullah, böyle bir harikayı, tıpkı mucizeler gibi mânevî ve kevnî keramet diye iki bölümde ele almışlardır:

1) Mânevî keramet ki, ehlullaha göre kâmil iman, salih amel, sağlam mârifet, yürekten muhabbet ve Hakk'a tam merbûtiyetten ibaret bir hâldir ve keramet dendiğinde hak dostlarının büyük çoğunluğunun üzerinde durduğu da işte bu tür bir ikram-ı ilâhîdir. İlimdeki bereketi, irşattaki müessiriyeti, Hakk'ı sevip sevdirmedeki gayreti, ruh-u revân-ı Muhammedî'nin (aleyhi ekmelü't-tehâya) dört bir yanda şehbal açması istikametinde ortaya konan azm ü ikdam ve performansı da bu kabil ikramlar içinde zikretmek mümkündür.

2) Kevnî kerametlere gelince onlar; az bir yiyeceği çoğaltma, hiçbir şey yiyip içmeden günlerce aç durabilme, çok kısa bir zamanda oldukça uzun mesafeleri kat etme; havada uçma, batmadan suda yürüme; uzaktan bazı cisimleri hareket ettirme ve benzeri şeylerdir ki, bunların hiçbirisi hak dostlarınca birer meziyet kabul edilmemiş; hele asla arkalarına düşülmemiş ve kendi kendine talepsiz gelenlerin de elden geldiğince gizli tutulmasına çalışılmış; hatta Hak kapısının sadık bendeleri çok defa böyle bir harikanın istidrac da olabileceği endişesiyle tevbe, inâbe ve evbe ile Allah'a teveccüh etmiş ve hâlis tevhid adına "ahd ü peyman" yenilemesinde bulunmuşlardır. Dahası, bunlardan bazıları, kevnî kerametleri çocukları eğlendiren oyunlara benzetmiş ve onlara iltifat etmeyi asla düşünmemişlerdir. Ahmed Rufâî Hazretleri bu tür harikaların, kadınların aybaşı hâllerini gizledikleri gibi gizlenmesi lâzım geldiğini söylemiş ve daha çok Sünnet yolunu nazara vermiş; benzer bazı büyükler ise, daha da ileri giderek, havada uçmayı, batmadan suda yürümeyi birer hayvanî tavır olarak görmüş ve asıl kerametın kesintisiz Allah'ın rızasına müteveccih bulunmada olduğunu ifade ederek bunun dışındaki bütün fevkalâdeliklerden irâdî olarak uzak

durmaya çalışmışlardır; çalışmış ve "Allah'ım, sırrımı Zâtına aşına kıl ve beni sırlarının aşinası kılarak imtihan etme" demiş, adeta, iman, mârifet ve muhabbetin dışındaki bilumum harikulâde hâllere ve hatta zevk-i ruhânî gibi mazhariyetlere karşı kapalı kalmayı tercih etmişlerdir.

Kerametlerin Mucizelere Göre Durumu

Aslında, peygamberlikle serfiraz kılınacağı âna kadar Efendimiz'den sâdır olan fevkalâde hâller ve şöyle-böyle O'nunla münasebeti bulunan olağanüstü olaylar da "irhâsât" unvanıyla bu kabilden birer keramet mânâsı taşımaktadır. Ne var ki, veliler eliyle ortaya konan ve yüksek birer pâye nişânesi sayılan bütün o kerametler, ikramlar, ihsanlar ve ekstra lütuflar, nübüvvet pâyesinin gerçek vâridât ve mevhibelerine nisbeten birer "mebâdi" mahiyetindedirler ve tamamen tâbi bulundukları nebinin harikalara açık atmosferinden takattur etmiş birer damla sayılırlar. Bu itibarla da hak dostları, bu kabil teveccühleri hiçbir zaman kendilerini ifade etme yolunda kullanmayı düşünmez; bu tür mülâhazalar arkasına düşmez; Allah'la olan kulluk münasebetlerini, bunları kendi hesaplarına değerlendirmekle soldurmaz; talepsiz, kendi kendine gelen ikramları elden geldiğince ketmetmeye çalışır; hatta bir imtihan ve ibtilâ olabilecekleri endişesiyle hemen Rabbileriyle münasebetlerini gözden geçirmeye durur; O'na "tahsîs-i nazar" ameliyesini bir kere daha yeniler ve "rıza" der inlerler ki, bence Allah'ın sadık kullarına yaraşan da işte budur.

Kesret Kelimesinin Anlamı

Buna karşılık kesret ise, üzerinde muhit bir ilim, kâhir bir kudret ve hâkim bir iradenin mührü, sikkesi, tuğrası bulunan bütün bir varlık ve hâdiseler mânâsına geldiği gibi, hak yolcusunun, kendi iman ve mârifet ufkuna göre tekvinî emirleri doğru okuyup doğru değerlendirerek, her biri O'nun cemâl ve kemâline birer mücellâ ayna olan topyekün eşyâ ve onların kasda, iradeye bağlı hususî hallerinin çehrelerinde Hazreti Mütecellî'nin okunduğu/okunacağı bütün bir kâinat kitabıdır.

Kısır Döngü ve Komplekslerimiz

Gariptir bizde iki damla bir şey bilen hep başkalarını hafife almış; bir damla düşünebilen kendini filozof sanmış; kuvveti temsil edenler akli, mantığı yedeğe alarak yollarına kaba kuvvetin vesayetinde yürümüş; siyaset yapanlar, particiliği gaye haline getirerek "o olmazsa olmaz" mülâhazasıyla her şeyi ona feda etmiş; iktisadî, siyasî, kültürel faaliyetlerimiz, kıskançlık, rekabet ve hazımsızlık ağında "teâruzlar-tesâkutlar" fasit dairesinin dışına çıkamamış; daha çocuk yaştakiler, ellerindeki zeytin dallarını veya kuş tüyünden oyuncaklarını sopa gibi birbirinin başına çalmış; gençler, ruhlarındaki dinamizmi, sarsılan itibarımızı, kırılan gururumuzu tamir yolunda harcayacaklarına onu kendi milletlerine karşı kullanmış ve millet ruhunda rahneler açmışlardır.

Acaba nedendir bütün bunlar?.. Neden sevişebilecekken sevişemiyor, neden bir türlü kalıcı dostluklar kuramıyor, neden milletçe tasayı-sevinci, neşeyi-kederi paylaşamıyoruz? Acaba, bizim için kalplerin fethi yolundaki mücadelede ve gayret, muharebe meydanlarındaki mücadeleden daha mı zor? Yoksa insanoğlunun en değerli yanı sayılan kalbi, sevgiye, müsamahaya, kucaklaşmaya, kabullenmeye, paylaşmaya kapalı da; nefrete, kine, hoyratlığa, hazımsızlığa ve inhisar-ı fikre mi açık?.. Hayır hayır! O kalbi yaratan Allah'a yemin ederim ki, insanın bu en kıymetli derinliği ve bu en zengin yanı bu ölçüde faziletlere kapalı ve levsiyata açık olamaz!..

Kıtalararası Sevgi ve Saygı Köprüsü

Bir zamanlar Kur'an sayesinde kıtalar arası engeller aşılarak kalıcı bir sevgi, saygı ve diyalog gerçekleştirildiği gibi, şimdilerde de bu kutsîlerin gayretleriyle yeni bir anlaşma ve uzlaşma zemininin oluştuğuna/oluşacağına inancım tamdır. İnsanlık geçmişte milletimizi hep gülen yüzü ve gülen talihi ile tanıdı; işte bu, günümüzde de bir kez daha niye olmasın ki.! Kaldı ki daha şimdiden, bu mefkûre muhacirlerinin uğradığı hemen her yerde, insanlar arasında âdeta bir sevgi seli çağlamaya başladı bile. Hemen her bucakta duyulur, hissedilir şekilde iç içe huzur ve itmi'nan esintileri var. Dahası, her yanda âhenk ve istikrarın sarsılmaz blokları diyebileceğimiz sulh adaları oluşuyor.

Kıyamet Günü ve Ahiret

Evet, hele "Sûra üfürüldü mü, işte o gün çok çetin bir gündür; (bilhassa) kâfire (hiç de) kolay değildir." Ya o "Göklerin yarıp parçalandığı, cehennemin köpürüp alevlendiği ve cennetin yaklaştırıldığı an, her nefis, dünyada ne hazırlayıp oraya sunduğunu (mutlaka) bilecektir."

"(İşte) O gün kişi kardeşinden, anasından, babasından, eşinden ve oğullarından kaçır (kaçır; çünkü) o gün herkesin, başından aşkın bir işi var.. yüzler vardır o gün parıl parıl, gökçek ve sevinçle mütebessim.. yüzler de vardır, karanlık ve toz-toprak bürümüş, işte onlar kâfirler ve mücrimlerdir."

"Şüphesiz kâfirler için zincirler, bukağılar ve çılgın alevler hazırladık. İyilikle oturup kalkanlara (gelince, onlar) kadehlerle kâfûr karışımı (kevserler) içerler."

Arzın darmadağınık olup, yıldızların bağı kopmuş tesbih taneleri gibi sağa-sola savrulduğu o dehşetli gün, dimağlardaki cehennem tohumu ve gönüllerdeki cennet çekirdeğinin ayrı bir inkişaf faslıdır: Evet bir yanda: "Hayır hayır! Yer çarpılıp paramparça olduğu, meleklerin saf saf (olup durduğu) ve cehennemin getirildiği o gün (evet işte o gün) insan her şeyi anlar (anlar ama) onun için (artık anlamamanın) ne yararı var ki? (O) keşke bu hayatım için (bir şeyler hazırlayıp) gönderebilseydim, der.. artık O'nun azabı gibi kimse azab edemez ve O'nun gibi kimse zincire vuramaz." Ürperten bir tablo; diğer yanda da: "Ey itminan içindeki nefis! O senden, sen de O'ndan râzı olduğun halde dön Rabbine! (Dön) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!"

Kıyamet ve Hesap Gününde Pişmanlık

Çeşit çeşit nedâmet düşüncelerinin bir sis gibi ortalığı sardığı o gün; keşke, "düşünce dünyamla bir çılgılık olup her yanı sarsaydım; sarsaydım da bütün ölü gönüllere rûhumun ilhamlarını duyurabilseydim" deyip dövünen ve pişmanlıklar içinde kıvranan çaplı ve çalımli yüksek himmetlerin nedâmetleri duyulacağı gibi; bütün bir hayat boyu, kayda değer hiçbir iş yapamamış, hiçbir fedakârlığa katlanamamış ve koskoca ömür sermâyesini zâyî etmiş kimselerin de pişmanlıklarla inleyip şaşkın şaşkın sağa sola tosladıkları görülecektir.

İhmâllerin birer dev felaket halinde çevreyi sardığı, ekilen cehennem tohumlarının başak bağladığı, dört bir tarafın kararıp gözlerin döndüğü ve yürekler acısı bu hazîn manzaranın herkesi dağıdar edip dize getirdiği o gün, (keşke) diyecekler; keşke, bugünleri dünden görebilsek ve bu felâketleri

hazırlayan karanlık ruh ve karanlık çehreleri vaktinde sezebilseydik; sezebilseydik de, bugünkü çâresizliklere ve bu âh u efgâna düşmeseydik..!

Keşke, aldatıcı ruh ve mürüvvet bilmeyen bir kısım simalarla aramızda, aşılmaz dağlar bulunsaydı da hicrânı bir dert, dostluğu bin hasret, vefasız bir gürûh arkasına düşüp ömrümüzü zâyî etmeseydik..! Keşke, sağduyulu, sağ düşünceli aydınlık yolun muhasebe insanları arasında yerimizi alabilseydik de hesapsızlığın bağrında gelişen bugünkü anafurlara kapılıp gitmeseydik..! Keşke ilimlerle dimağlarımızı, inanç hakikatlarıyla da gönüllerimizi aydınlatarak Yüce Yaratıcı ve O'nun şaşmaz şanlı elçisi Ufuk İnsan'ın ak yoluna bağlılığımızı koruyabilseydik de ruhlarımızı saran şu binbir hezeyân, gönüllerimizi dolduran şu iç içe gurbet ve yalnızlıkları görüp hissetmeseydik..!

Keşke, ibret dolu sayfalarıyla maziye yâda getirip, onun aldatmayan ve aydınlatıcı derslerinden alacağımız feyizlerle, geçmişimize yaraşır bir parlak gelecek hazırlamaya muvaffak olabilseydik..!

Kıyas'ın Tanım ve Özelliği

Bir şeyi diğer bir şeyle ölçüp, ortak bir değer ve hükme bağlama mânâlarına gelen kıyas; ıstılahta, bir konu ve bir amel ile alâkalı hükmü, onun dengi, benzeri başka bir konuda da ortaya koymak demektir. Usûl-ü Fıkıh'ta (Fıkıh Metodolojisi) birinci meseleye "makîsun aleyh" veya "asl", ikinci meseleye de "makîs" veya "fer", bu iki mesele arasındaki ortak noktaya, diğer bir ifade ile, "vech-i müşâbehet"e de "hükmün menâtı" denir ki, bu çerçevede tanımaya çalıştığımız kıyas, Kitap ve Sünnet'teki zaman ve mekân üstü potansiyel zenginliğin önemli bir açılım alanını teşkil eder. Evet kıyas, değişen zaman ve mekânlara bağlı muhtemel ihtiyaç boşluklarına karşı, Kitap ve Sünnet'in referansı çerçevesinde her zaman başvurulabilecek öyle zengin bir kaynaktır ki, onun söz konusu olduğu yerde katıyen çareler bitmez.. ve bu açılım kapısı, ehil olanlara her zaman ardına kadar açıktır.

Bazen birbirine münasip ve müşabih konularda "vech-i müşâbehet" dediğimiz ortak nokta fevkalâde açıktır ve konuyla az bir mümâresesi olan herkes, bu benzerliği hemen anlar ki, metodologlar, buna "kıyas-ı celî" diye gelmişlerdir. Bazen de, "makîs" ve "makîsun aleyh" arasındaki ortak nokta hemen anlaşılmayacak ölçüde kapalı olur; kapalı olur ve araştırmaya, tetkike ihtiyaç duyulur; hattâ bazen alternatif menâtlar bile söz konusu olabilir ki, buna

da "kıyas-ı hafî" demeyi uygun bulmuşlardır.

Böyle her iki cenahıyla da hem bir genişlik, hem de zenginlik ifade eden kıyasın, ceza hukukunda -ona başvurmamak, cürüm ve ceza ihdas etme mânâsına geleceğinden- hücciyeti söz konusu değildir. Bu kabil özel durumların dışında o, hemen her zaman müracaat edilebilecek önemli bir bilgi kaynağıdır. Ve fakihlerin büyük ekseriyeti tarafından hücciyeti üzerinde ısrarla durulmuştur. Biz şimdilik, onun da, mücelletlik bir konu olduğunu vurgulayıp geçelim.

Kız Çocuklarını Diri Diri Gömme

Cahiliyede kız çocuklarının diri diri gömülmesi sözcüğüyle ifade ediliyor. Cahiliye devrinde, belli yörelerde ve toplumun belli kesimlerinde dünyaya gelen kız çocukları büyük çoğunluğu itibarıyla diri diri toprağa gömülürdü. Bu vahşice âdeti, kimileri tuhaf bir cahiliye gayretiyle, kimileri geçim sıkıntısı sevkiyle, kimileri de servet ve sâ mânâlarının, kızları vasıtasıyla başkalarının eline geçeceği endişesi ve kabile hırsıyla yapıyorlardı. Hangi sebebe istinâd ettirilirse ettirilsin, hangi sâikle yapılsa yapılsın, bu bir vahşetti ve mutlaka önlenmeliydi, önlendi de.. ve önlenme istikâmetinde Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahîhada bir hayli emir, saadet nüzûl ve şeref sūdûr oldu...

Kiliseden Camiye Ayasofya

Fâtih ve fetih ordusu ilk cuma namazlarını Ayasofya'da edâ ederler.. daha sonra câmi olma yolunda evolüsyon görüyor gibi minâreleri, sağında-solundaki ilâveleri ve her yeni hükümdârın, devrinin sanat anlayışı içinde ona değişik bir boya çalmasıyla yüce mabed, şekillene şekillene bugünkü halini iktisap eder ve bugünlere gelir ulaşır...

Bağrında edâ edilen ilk cuma namazından itibâren Müslümanların gönlüne giren ve daha sonra günde beş defa onların rûhî hayatıyla bütünleşen Ayasofya, bize o kadar ısınmış bizimle o kadar içli-dışlı olmuştu ki, bir gün İstanbul'u işgal edip câmileşen bütün kilise ve manastırları eski haline çevirerek, minârelerine çan takmak isteyen "ehl-i salîbe" karşı, en yüksek ve gür sadâ onun kubbesinden taşıp Anadolu'nun dörtbir yanında yankılanmıştı. Bu manâlı ve görkemli kükreyişle milletimiz istiklâl giden yolları bulmuş ve Ayasofya da kubbesine

salib yerleştirilmeden kurtulmuştu. Kurtulmuştu ama; bugüne kadar hep rûh ve irâde nesilleriyle temsil edilen daha çok da bir "kuvve-i kutsiye" ye musahhar olan ulu ma'bed, bir zamanlar, bütün bütün maddîleşen bir dünyâdan kaçıp, manânın temsilcisi Muhammedî rûha teslim olduğu gibi, bu defa da beş asır boyunca kendisine sahip çıkanların, materyalist Batı ile zifâf sevdâsına düşmeleri karşısında câmi-kilise arası bir berzâha yuvarlanır ve bir kurtarıcı ruh beklemeye başlar... Ayasofya'yı düştüğu bu son berzâhtan kurtarıp yeni bir dirilişin Arasat'ına ulaştırmak için Hızır çeşmesinden su içmiş Hızır Çelebilere, Ulubatlı Hasan'lara, Akşemseddin'lere ve Fâtih'lere ihtiyaç var. Yani, medresenin ilim ruhuna, tekyenin gönül hayatına, kışlanın disiplinine ve bu sacayağını bütünleştirecek bir baş-yüceye ihtiyaç var...

Kimler Pişman Olacak?

Genç kuşakları ihmâl edip nefsâniliğin karanlık lâbirentlerinde yapayalnız bırakanlar, onların her gün biraz daha azmanlaşmalarına seyirci kalanlar.. kitleleri millî kültür ve millî düşunceden mahrum bırakanlar, çekip onları şehvânilik bataklığında çürütenler.. fenalara ve fenalıklara yahşî çekip gününü gün etmek isteyenler, ülkenin dört bir yanına kozmopolitlik tohumlarını saçararak millî şuur ve millî mefkûreyi öldürenler.. özünden ve ruh kökünden uzaklaşmayı marifet ve medeniyet sananlar, ilim yuvalarını bu cehennem zakkumunun meşcereliği haline getirenler.. yıllarca can alıcı hasımlarımızı dost bilip onlara dostluk türkûleri söyleyenler, göz göre göre bütün değer hükümlerimizi yerle bir edip halihazırdaki şu hazîn manzarayı hazırlayanlar.. cismânî ve bedenî hazlarını, her şeyin önüne geçirip cılgınlık ve hezeyana girenler, bunların hâline imrenip, kelebeklerin kendilerini ateşlere attıkları gibi, gidip gidip levsıyyâta gömülenler.. medeniyet deyip, yenilik deyip çeşit çeşit yabancı düşünceye pey-çekenler, olup biten bunca şey karşısında, bir kerecik olsun, irkilmeyen ve ürpermeyenler.. en alttakiler onların da altındakiler, en üsttekiler onların da üstündekiler, bir gün mutlaka, ettiklerine nâdim olup ağlayacaklardır!.. Ne var ki, o günkü ah u enîn ve çığlıklar hiçbir işe yaramayacaktır.

Kin ve Hırslı İnsan

Bencil, hırslı, kindar, merhametsiz davranan ve kendi varlığını sürdürme

adına, yarasarlar gibi hep harabeleri kollayan muhteris kimseler, hep ferdî dünyalarının dar mahpesinde kalmış ve müşterek bir dünyanın enginliğini hiçbir zaman duyamamışlardır. Hattâ onlar o kendi daracık âlemlerinde bile asla huzur içinde olamamışlardır. Kalb ve vicdanlarında her zaman kaybeden bu insanlar, her şeyden evvel kendi içlerinde insan olma değerlerini kurutmuş ve kalplerini öldürmüşlerdir.

Evet, sadece kendilerini düşünüp başka herkese karşı kapalı yaşayan bu kimseler, birer miskinlik örneği ve ölüm-hayat arası sürüm sürüm öyle canlı cenazelerdir ki, ne hayatın sıcaklığını duyabilirler ne de yaşatmanın hararetini.

Kitap (Kur'an)

Kur'ân kelime-i mukaddesi ile de ifade edilen Kitap, insanın gönül gözünü açan, duygularını enginleştiren, düşüncesini derinleştiren; muhkemi, müteşâbihi, nassı, zâhiri, mücmeli, mufassalı; ayrıca îmâsı, işareti, teşbihi, temsili, istiâresi, mecazı, kinayesi.. gibi değişik beyan türleri ile başları döndürecek ölçüde zengin bir kaynaktır ve her asra yetebilecek açılım gücüne sahiptir. Ne var ki, ondan, onun derinliği ölçüsünde istifade etmek, biraz da insaflı düşüncelerin ona kapı aralamalarına bağlıdır.

Kitap ve Sünnet Yörüngeli Yaşadı

Onun, insanlık için en hayâtî meselelerde bütün insanlığı kucaklayışı, küfür, zulüm ve dalâlete karşı tiksinti duyusu, her yerde istibdâtla savaşı, hatta bu uğurda hayatını istihkâr edencesine vefâsı ve civanmertliği ve ölümü gülerek karşılaması, onun için normal davranışlardı. O engin bir his insanı olmanın yanında, misyonuyla alâkalı meselelerde, hep kitap-sünnet yörüngeli; muhâkeme ve mantık televvünlü yaşamıştı. O hemen her zaman, davranışları itibarıyla, mâsum bir ikili görünüm sergilerdi: Biri, engin bir vicdan eri, derin bir aşk ve heyecan timsâli ve olabildiğince mert bir insan görünümü; diğeri de fevkalâde dengeli, çağdaşlarının çok önünde ileri görüşlü, büyük plân ve projeler üretebilen sağlam bir kafa yapısına sahip mütefekkir görünümü. Bediüzzaman ve onun dâvâsına bu zaviyeden yaklaşmak, onun, İslâm büyüklerinin bir devamı olarak, içinde bulunduğumuz çağda bizim için ifade ettiği mânâyı anlamamız bakımından çok önemlidir.

Kolaycılığa Kaçma

İnsanlar, ekseriyet itibariyle, kolay ve rahatlıkla elde edilebilen zevklerin kucağına atılmakla, gayret ve samîmiyet isteyen, meşakkat ve zorluklarla kazanılan büyük ve sürekli nimetlerden kendilerini mahrum etmektedirler. Bu öldürücü düşünce ile, gününü gün etmek isteyen nice kimseler vardır ki, hayatlarını hep iniş aşağı yaşamak ister; bir kerecik olsun herhangi bir zorlukla karşılaşmayı katiyen arzu etmezler. İnanç ve idealden mahrum, hasbîlik ve diğergamlık bilmeyen bu karanlık ve fersiz ruhlar, çalışmayı sevmez, sıkıntıya gelmez, zamanı değerlendirmesini bilmez "menn-ü selvâ" bekler gibi gözleri hep hârikalar kuşağında.. ümitleri sığ, irâdeleri mefluçtur. Yüreksiz, günûbirlikçi ve menfaatlerine düşkün olduklarından, bütün bir hayat boyu başkalarının dümen suyuna göre hareket eder ve onların dublesi olarak yaşarlar. Bu itibarla da durmadan yer değiştirir, kalıptan kalıba girerler.

Ne var ki, bu hercaîlikle öz ve benliklerini koruyup kendileri olarak kalamayacakları gibi, mevcût saâdet ve mutluluklarını da koruyamayacaklardır. Kendi içinden beslenemeyen bir göl gibi, yavaş yavaş çekilecek, kuruyacak ve yok olacaklardır.

Kollektif Şuura Sahip İnsan

Vahiy yörüngeli kolektif şuurun da birer aydınlık rüknü sayılan bu insanlarda, nâm u nişan yerine mahviyet, tevâzu ve hacâlet, hodgamlık yerine diğergamlık, şahsî çıkar mülâhazası yerine toplumun menfaatlerini düşünme esprisi hâkimdir.

Bunlar, toplumun bugünüyle ve yarınıyla o kadar alâkadardırlar ki yerinde, düşüncelerini kahramanca haykırmalarına karşılık, zaman zaman "kuluçka", "folluk" deyip yumurta ve civcivlere zarar vermemek için tir tir titrer, akla-hayale gelmedik tezyiflere, tahkirlere katlanır ve bir "lâ havle.." çekerek, köpük köpük mağmalar gibi his ve heyecanlarını sînelerine hapseder, sonra da hiçbir şey olmamışçasına yürür giderler. Gerektiğinde güle güle ölüme doğru yürümekten ve hayretengiz bir yiğitlikle başkaları için kendilerini feda etmekten ve yine bir itfaiyeci gibi yerinde seve seve kendini ateşlere atabilen bu hissî ruhlar, yaptıkları her şeyi bir vazife şuur ve ibadet neşvesiyle yapar..

yapıp ettikleri şeyler karşısında kimseden şükran beklemez.. yardım edilecek kimselerin yardımına vaktinde koşmamayı affedilmez bir nakîse ve vefâsızlık sayar ve tereddüt göstermeden kendilerini sorgularlar.

Bunlar, her zaman ümitle yaşar.. ümitlerine göre idealize ettikleri plân ve projelerini destekleyecek, gerçekleştirecek maddî-mânevî dinamikleri değerlendirmede kusur etmez.. bütün bunlardan sonra da, ihlasa mazhariyet ve Allah hoşnutluğu dışında hiçbir beklentiye girmez.. hizmetine ve talepsiz sancılara terettüp eden mükâfat, mevhibe ve vâridâtı da, her zaman ya bir "istidrâc" endişesi veya "tahdîs-i nimet" mülâhazasıyla hatırlar; korkularını yutkunarak, sevinçlerini de Hakk'a itimadın neşîdeleri haline getirip mırıldanarak ifade eder ve hep birer temkin insanı olarak yaşarlar.

Bunlar, aynı zamanda boş birer teslimiyet insanı da değillerdir. Allah'a tevekkül, teslimiyet ve tefvîzleriyle beraber, çevrelerinde olup-biten hadiseler karşısında son derece duyarlı; duyarlı oldukları kadar da infiallerinde keskin ve kararlıdırlar. Ne dünyevî işlerinde ne de âhirete ait meselelerde, kat'iyen hislerine takılıp kalmaz.. hamle ve hareketlerini ilâhî emirlerle tartar.. akıl ve mantıklarında beşerî idrak seviyesini gözetir, varlık adına tespitlerini ona göre yapar ve yorumlarlar.. varlığımızın tabiat içindeki yer ve konumunu belirleyerek eşya ve hadiselerle zıtlaşmayı netice veren davranışlardan sakınır ve hep tekvîni emirlerle uyum içinde kalmaya çalışırlar.

Kollektif ve Ferdi Şuur Farkı

Böyle bir mantık, düşünme-taşınma, bugünü-yarını beraber hesap etme, bütünü-parçayı bir arada görme özellikleriyle her zaman tavsiye edegeldiğimiz "kolektif şuur"dan tamamen farklıdır ve ona rağmen bir anlayış ve hareket tarzıdır. Bunlardan birinde his, heyecan ve dolayısıyla da dengesizlik söz konusu olmasına karşılık; diğerinde mantık, muhâkeme, disiplin ve temkin esastır. Zahirde, her iki keyfiyet ve davranış tarzı da gelecek adına vaadettiği şeyler itibariyle aynı görünse de, bunlardan birinde, çok defa hareketin özüne ve hedefine ters neticelerin meydana gelmesi kaçınılmaz olmasına mukabil; diğerinde hiçbir zaman o ölçüde falsolar, fiyaskolar bahis mevzuu değildir.

Komünizme Karşı Ruh ve Vicdanları Uyardı

Evet, bütün insanların fen ve felsefe âlet edilerek ilhâda sürüklendiği, komünizmle beyinlerin yıkandığı, bu menfî oluşumlara "dur" diyenlerin memleket memleket sürgüne gönderildiği, ülkenin her köşesinde en utandırıcı tehcirlerin yaşandığı ve daha garibi de bütün bunların medeniyet ve çağdaşlaşma hesabına yapıldığı, hatta nihilizmin, asrın en yaygın büyüğü haline getirildiği o kapkara günlerde, Bedüzzaman, hâzık bir hekim edâsıyla hepimizin, içlerimizdeki zindanları, ruhlarımızdaki çeşit çeşit mahkûmiyetleri, kendi cinâyetlerimizi ve kendi kendimize esâretlerimizi hatırlattı, ruh dünyalarımızda ve vicdânî hayatlarımızda uyuyan insânî yanlarımızı harekete geçirerek, maâliyâta müştak gönüllerimize üst üste nefesler aldırdı, ötelere alâkalı derinliklerimizi gözler önüne serdi, tekye, zâviye, mektep ve medresenin bütün vâridâtını birden başımıza boşalttı.

Konuşma ve Edep İlişkisi

Hâl ehli ve hikmet erbabı yanında dilini tutmak, edeble alâkalı bir samttır, hâle ve hikmete hürmetin ifadesidir. Şeyhülislâm Yahya Efendi, bu hususla alâkalı şöyle der:

Sözün dinle, kelâm-ı ehl-i hâli gayra benzetme;
Bilirsin vâizâ, çok fark vardır kâlden kâle.

Ayrıca, Hakk'a vâsıl olmuş maiyyet erleri yanında, murakabe ölçüsünde bir sessizlik vardır ki, o da, hem mehbit-i ilham-ı ilâhî olan kalplere, hem de o kalpleri doygunluğa ulaştıran Zât'a karşı bir tâzim samtı ve kadirşinas gönül erlerinin sükûttur. Bunlar susmaları gerektiği yerde susar, ilham esintilerinin önünü açarlar; dünya nimetlerine bedel, cennetlerin turfanda meyvelerine sofrasererler.

Bazen de anlatmaya esas teşkil eden konu bizim idrak ufkumuz ya da mevzûun derinliği bakımından o kadar aşkın olur ki, sesimizi keser, çevremizdekilere de "sus" der ve her şeyi samta emanet ederiz: "Arza ne hâcet, hâlimiz ayândır.." veya bir kelâm-ı nefsiyle: "Hâl-i pür-melâlimize bak, bizi yalnız bırakma!" ifadeleri böyle bir samtın sesi soluğu olduğu gibi, Hazreti Mevlânâ'nın:

Sararmış solmuş yüzüme bak da, bana hiçbir şey söyleme! Sayısız dertlerimi gör, (ama) Hüdâ aşkına bana bir şey söyleme! Kanla dopdolu gönlüme bak;

ırmağa dönmüş gözyaşlarımı seyret; ne görürsen geç hepsinden; neymiş, nasılmış diye bir şey söyleme!" şeklindeki beyanları da, böyle bir samt çağrısının ifadesidir.

Avam, dilini tutarak samt-ı sûrîde bulunur; arifler, dil ile beraber kalblerini de kontrol ederek, sükût murakabesi yaşarlar; muhibler de, aşk u iştiyaklarını gizleyerek, bir vefâ samtı ortaya koyarlar. Birinciler, sükûtları ile beyan sakatâtından kurtulmuş ve muhtemel ta'n u teşnîden korunmuş olurlar. İkinciler, sükûtun vaad ettiklerinin yanında tefekkür ve murakabenin de vâridâtına mazhar olurlar. Üçüncüler, "âşıkım dersin, belâyı aşktan âh eyleme/ Âh edip, ağyârı âhından âgâh eyleme" fehvâsınca, samt içinde sırlarını korur ve derin bir vefâ örneği sergilerler.

Konuşmanın Mahsuru

Aslında çok konuşma ve hele mâlâyâniyâtta ise, hep mezmum görülmüş ve öteden beri insanları felâkete sürüklemiş günahların (mühlikât) en tehlikelilerinden biri kabul edilegelmiştir; gelmiştir de, seyr-i sülûk-i rûhânîde hak yolcuları, bir dil âfeti olarak buna karşı sürekli uyarılmışlardır. Hak erleri arasında çok yeme, çok uyuma, çok konuşma, "kesret-i taâm", "kesret-i menâm", "kesret-i kelâm" sözcükleri ile, sâlikin boynunda birer tasma, ayaklarında pranga ve kollarında kelepçe olduğu sürekli hatırlatılmış ve hatarları üzerinde ısrarla durulmuştur. Eski ifadesi ile "sebeb-i kesret-i hatîât ve zellât" olduğu sık sık ihtar edilmiştir. Hazreti Ömer Efendimiz'e isnad edilen "Çok konuşanın hata ve sürçmeleri çok olur -buna sakatâtı çok olur da diyebiliriz-" şeklindeki söz de, bu mülâhazayı teyid eder mahiyettedir.

Konuşmanın Yeri ve Önemi

Hem ahlâk kitapları, hem de tasavvuf risaleleri kendi açılarından 'samt'ı ele almış ve onu, sâlikin önemli bir zenginliği, müntehînin gizli bir definesi ve her müminin de edeb emaresi saymış, üzerinde ısrarla durmuşlardır.

Ne var ki, bir müminin hem "emr-i bi'l-ma'ruf" ve "nehy-i ani'l-münker" konularında, hem ilim ve irşad mevzûlarında, hem de mazarratları def' ve menfaatleri celb etme hususlarında, konuşması da bir vecibe görülmüştür. Evet

dinimizde, ihkâk-ı hak etme mevzûunda konuşulacak şeyleri konuşma bir vecibe, sükût etmek ise bir mâsiyettir. Bu itibarla da denebilir ki, Allah'ın rızası gözetilmeden ve meşrû bir gaye takip edilmeden çok konuşma zararlı olduğu gibi, konuşulması gerekli olan yer ve zamanlarda konuşmama da aynı ölçüde zararlı ve mezmumdur.. evet, her zaman sükût istihsan edilse de bazen konuşma, ondan daha makbul görülmüştür. Bu açıdan, sükûtun altın kabul edildiği yerler de vardır, gümüş kabul edildiği yerler de. Onun için, nerede sükût edilip nerede konuşulması gerektiğini bilmek çok önemli görülmüştür. Hakkın çiğnenip, hakikatin tahkir gördüğü bir yerde sükût eden bir kimse, hadisin ifadesiyle, apaçık şeytan-ı ahras (dilsiz şeytan) sayılmış; faydasız ya da batıl şeyler konuşanlar da, şeytanın dostu ve tercümanı kabul edilmişlerdir.

Konuşması gerekli olan birine konuşma fırsatı verilmesi ve o ölçüde yararlı olamayacak kimselerin susması ahlâkî bir sükût olup, düşünce ve beyan pazarında haddini bilmeye delâlet eder. Konuyla alâkalı:

Bakırsa metân sürme pazara ey ahî;
Bırak meydanı cevher fûrûşân olanlara!
denilmiştir.

Kötülüğe Karşılık Verilmeyecek

Günümüzde olduğu gibi, bazı ifritten mütemerrit düşünceler milletçe bizi birbirimize ulaştırabilecek olan yolları yürünmez hale getirip köprüleri yıktıklarında dahi sevgilerinden, müsamahalarından ve gönül heyecanlarından manevî yollar ve köprüler kurarak ulaşılabilecek her noktaya ulaşmaya çalışıp, katiyen mukabele-i bil misil (bir davranışa aynı ile karşılık verme) mülâhazalarına takılıp kalmamalı; ölsen bile mutlaka Müslüman karakterinin gereklerini yerine getirmeli ve başına atılan taşları, atmosfere çarpıp eriyen meteorlar gibi ışığa çevirerek etrafına maytap ziyafetleri çekmelisin! Çevrende hiddetle, şiddetle yükselen bütün sesleri yumuşatarak onlardan sevgi güldesteleri meydana getirmelisin; getirmeli ve ne yolların harap olmasından, ne de köprülerin geçilmez hale getirilmesinden kat'iyen söz açmamalı. söz açıp geçmişteki kin ve nefret virüslerini harekete geçirmemelisin! Bu yol, peygamberlerin yolu ve insan-ı kâmil olmanın da en sağlam köprüsüdür. Şimdiye kadar bu yolda yürüyenlerden hiç kimse takılıp yollarda kalmamış; kalmadığı gibi, herhangi bir kabalık ve hoyratlık karşısında da tavrını

değiştirmemiştir. Aslında, eğer bir insan, insanlığının şuurunda ise, ne kinler, nefretler, kabalıklar, ne de değişik türden hamlıklar onun düşünce istikametine ve tavırlarına tesir edemez; etmemelidir de. Gerçi bir kısım toslamalar karşısında yol ve yön değiştiren Müslümanlar da vardır ama bunlar, duygu ve düşünceleri itibarıyla henüz dalgaları dinmemiş ve oturaklaşmamış ham ruhlardır. Ben, böyle hazımsız ruhların başkalarına bir şey verebileceğini zannetmiyorum. Böylelerinin, değişik türden hadiseler karşısında tavırları hep karşılık verme ve tokmak yemiş davul gibi gürültü çıkarma şeklinde olagelmıştır ki; günümüzde insanlar arasında çokça yaşanan hır-gürün en önemli bir sebebi de bu olsa gerek..

Köy-Kent Uyumu

O günün insanları, tebdil-i hava için şehirlerden köylere koşar, oralarda neşe-keyif, huzur-emniyet, uzlet ve halvet zevkini arar; köylerden şehirlere göç eder, az gürültülü olsa da, oraların seviye, vakar ve ciddiyetle tüllenen havasını koklar; köylere nispeten daha muntazam ve daha ufuklu sayılan kent hayatıyla tanışır, duygu ve düşüncede daha bir enginleşme elde ettikleri mülâhazasıyla da bunu hep tekrar ederlerdi.

Bütün köyler, bütün şehirler, müşterek duygu, müşterek düşünce ve müşterek kültürü aksettiren genel görünümünün yanında, toplum mozayığında küçümsenmeyecek farklılıklar da göze çarpıyordu.. her köy, her kasaba, her şehir âdeta, aynı atkılar üzerinde aynı temanın değişik şekilde işlenmesi ve şiirleşen bir mazmunun farklı kalıplarla hazmedilmesi gibiydi.. bunların her biri, ayrı konumu, ayrı tanzimi, ayrı şiiriyeti, ayrı şivesi itibarıyla, bir ölçüde birbirinden farklı tarzları aksettiriyorlardı. her biri ayrı bir bayramı, ayrı bir donanma gecesini hatırlatan o cıvılcıvılcı canlılığı, sıcaklığı ve şevk u tarâbıyla bütün bir dünyanın minyatürü gibiydi.. uzun asırların el emeği, göz nuru, fikir cehdi ile oluşmuş, gelişmiş, estetik derinliklere ulaşmış canlı-cansız aksesuarıyla göz kamaştıran bir minyatür...

Köylerimiz ve Dinlenme İhtiyacı

Evet, bugün köylerimize kadar hemen her yerde, sessizlik ve sükûnet o kadar azalmış, o kadar büzülmüş, o kadar ufalmış ve dar hudutlar içine sıkıştırılmıştır

ki; böyle devam ederse ihtimal, çok yakın bir gelecekte, dinlenme ihtiyacını duyan kimseler, sessizlik arayışıyla birer birer ormanların derinliklerine çekileceklerdir. Aslında, daha şimdiden, dev şehirlerimizden köy ve kasabalarımıza kadar hemen her bucakta sessizlik ve sükûnet "ân-ı seyyâle"siyle en çok aranan bir metâ haline gelmiştir. Şurada-burada ona rastladığımızda yakalayıp gül gibi kokluyor, çekip içimize sindiriyor ve tıpkı bir mûsikî gibi dinliyoruz.

Kudsiler ve Milli Diriliş Heyecanı

Şimdilerde, hadiselerin umumî manzarası ve hayatın geçmiş dönemlere nispeten daha farklı bir çizgiye girmesiyle, inanan gönüllerden taşan aşk u şevk ve her ruhta hissedilen diriliş humması hemen her yerde yan yana.. öyle ki her vadide binlerce dil, alevden nefesleriyle karbonlaşmış düşüncelere hayat üflüyor ve topyekün dünya, ışıkların kol gezdiği iklimlere doğru kayıyor ki; bu Hızır soluklular çevrelerine böyle sürekli hayat üfledikleri ve dünya da yoluna devam ettiği sürece ışığa muhtaç bütün gönüller bu parıldayan yüzleri ve onlara ait yürekleri delen sözleri er-geç duyacak ve tıpkı karanlıklarda kaynaşıp duran, ışığı sezince de hemen ona koşan pervaneler veya her zaman güneşe yönelen çiçekler gibi kaynağı sonsuz kadar eski, çağdaki televvünleriyle de yepyeni sayılan bu ışığa koşacak; derken bütün kalpler aynı hummayla coşacak, bütün ruhlar da yeniden bir kere daha dirilecek ve dünya, büyük ölçüde ukbâ buutlu bir şehrâyine dönüşecektir.

Kudsilerin Rolü ve Geleceğin Dünyası

Öyle de olsa, zaman er-geç kayıp ilâhî takdirdeki yörüngesine oturacak.. dünya yeniden şekillenecek ve cihanın çehresi bir kez daha değişecek. Ve tabîî bütün bunlar, zamana hakikî derinliğini kazandıran kutsiler sayesinde gerçekleşecektir. İman ve aksiyon dinamizmini harekete geçirerek yeniden bir inanç, sevgi, aşk, mantık ve muhakeme devri başlatacak olan kutsilerle. İmanları dağlar gibi metin, ümitleri her zaman fevkalâdeliklerle iç içe, hiçbir güç ve kuvvetin "pes" ettiremeyeceği kadar ilâhî inayetlerle destekli, bir o kadar da bunun şuurunda olan bu esâtirî kahramanlar, bin bir ızdırap içinde kıvranan ve her gün daha bir derinleşen iştîyak ve beklentilerle, milyonların, problemlerinin

çözümünde kendilerine bel bağladığı son ı ışık süvarileridir. Oyle ki bunlar, duyulup hissedildikleri her yerde ruhlarda heyecan ve gönüllerde de sonsuzluk duygusu hasıl edecek.. senelerden beri bütün beklentileri boşa çıkmış ve ciddi bir ruh sefaleti içinde inleyip duran, inleyip dururken de her zaman bir Heraklit bekleyen yığınlar, bu Mesih solukluları duyunca, sûr sesi almış gibi yeşerecek bir "ba'sü ba'del mevt"e yürüyecektir.

Aslında daha şimdiden bir hiss-i kable'l-vukû (önsezi) ile topyekün dünya, onları sezdiği her yerde, onlara yöneliyor, onları dinliyor, onlara güven besliyor ve kurtuluşu adına Hak inayetine onlarda temessül ettiğine inanıyor gibi.. bundan dolayı da, gittikleri her yörede iltifatlara mazhar oluyor, alkışlanıp takdirle karşılanıyor ve köpük köpük aşk u heyecanla selâmlanıyorlar.. selâmlanıyorlar ama hallerinde, ne takdir edilip alkışlanmanın hasıl ettiği şımarıklık, ne çevrelerindeki hüsn-ü zan tufanına karşı küstahlık, ne de ferdî enaniyetlerini besleyen âidiyet mülâhazası ile bir fâikiyet tavrı yok onlarda, olmayacak da; inşâallah onlar hep sade yaşayacak, sade düşünecek ve sade konuşacaklardır. Gönül verdikleri yüce hakikat sayesinde, hayatları hep ukbâ buutlu ve ötelere televvünlü cereyan edecek.. içtimaî münasebetleri hep meleklerinki gibi garazsız ivazsız olacak.. ve tabîî üsluplarında da asla alafrangaya girmeyecek; düşüncelerini kendi enstrümanlarıyla seslendirecek.. sözlerinin belâgatını samimî olmalarında arayarak düşüncelerini ihlasla besleyecek; hiçbir zaman cümlelerini süsleme lüzumunu duymayacak ve beyanlarında da asla dekolteye sapmayacaklardır.. halktan birer insan olarak onlar gibi oturacak, onlar gibi kalkacak, hislerini onlar gibi seslendirecek ve onlar gibi konuşacaklardır. Hattâ bazen her şeyi tavır ve davranışlarının cereyanına salarak muhataplarını gönül diliyle ağırlayacak ve onlara hâlin en tabîî, en fitrî bestelerini sunacaklardır.

Onlar, tarihî "yanılgılar"ı düzeltmek, eskiye ve yeniye ait güzel şeylerden bir dünya kurmak, semavîlikle arzîliği bir kere daha buluşturmak için hep ölesiye bir gayret içinde olacaklardır. Samimiyetlerinin derinliği ölçüsünde hizmetten başka bütün mülâhazalara karşı kapalı kalacak, yanlışlara karşı alternatif düşünceler sunacak, kimden gelirse gelsin doğrulara arka çıkacak, tahribe ve tahripçiye karşı inşa ve imarın yanında olacaklardır. Onlar iyi şeylerin horlanması, insanî değerlerin hafife alınması, tarihî dinamiklerin tezyif edilmesi karşısında hep ölür ölür dirilirler. Her insana karşı -onun her düşüncesini paylaşmasalar bile- her zaman saygılı, ince, zarif birer üslup insanıdırlar. Yeni bir mezhep, yeni bir yol ve yeni bir sistem peşinde değillerdir;

ama eskilere yeni derinlikler kazandırarak en eski kıymetlerden en yeni şeyler ortaya koyacak kadar da duygu, düşünce, his ve mantık zenginliğine sahiptirler.

Herkesin maddî güce ve kaba kuvvete sığındığı günümüzde onlar, maddeyi kendi çerçevesinde kabulün yanında, sadece ve sadece ruha, maneviyata, ilâhî inayetlere güvenirlere. Milletçe kurtuluşlarının, maddî zaferlerden ve ülkeler elde etmekten daha çok, insanları kucaklamadan, onların ruhlarına girmeden ve gönüllerin kapılarını aralamadan geçtiğine inanırlar. Bugüne kadar düşmanlıklarla bir türlü açılmayan gönül kapılarının, mutlaka muhabbetle açılacağına öylesine inanmışlardır ki, sevginin en küçük bir parçasını dünyalara değıştirmezler.

Herkesin her fırsatta, kin, nefret, sertlik ve huşûnet sergilemesine karşılık, onlar, olabildiğince hoşgörü ve müsamaha ile davranır, her zaman evrensel barışa giden yolları araştırırlar.. araştırır ve bunu hayatlarının gayesi bilirler. Bu itibarla da şununla-bununla uğraşma yerine bütün mücadele güçlerini kendi nefisleri üzerine teksif ederek sürekli kendi boşlukları, kendi zaafı ve kendi tutarsızlıklarıyla savaşırlar.. savaşı ve gönüllerini ihtiras, kin, nefret, intikam hissi gibi menfî duygulardan temizleyerek hep iyilik duygusuyla yatar-kalkar ve kötülükleri iyilikle savarlar.

Kudsilerin Vasıfları

Bu kudsîler her zaman, çevrelerinde bulunan veya uzaktan onlara koşan milyonların sükût ve tasvibi içinde, ışığa açık kalplerinde yeşerttikleri hisleri, sanki yalnız kendileri adına değil de, gelmiş-geçmiş ve gelecek bütün kudsîler hesabına ifade ediyormuşçasına coşkun ve engin bir mesuliyet duygusuyla, seslerini daha bir tiz perdeden duyurmak ve daha güçlü haykırmak isteyecek ve tâkâtlarının son haddine kadar âvâzlarını yükseltip ruhlarının derinliklerindeki mânâları, mezardakilerine bile duyuracak şekilde gürleyeceklerdir. Evet, bütün iç âlemleriyle mâneviyâta uyanmış ve mânâ ikliminin vâridâtıyla doyunluğa ermiş bu insanlar, mahiyetleri tıpkı müktesebatlarıymış gibi ruhlarından yükselen sesleri, aşklarından fıskıran sözleri ve iç âlemlerinden taşan hisleriyle en katı duyguları delegecek, en paslı kilitleri açacak ve en sert gönülleri bile yumuşatacaklardır. Yumuşatacaklardır; zîrâ onlar, hep içlerinden doğan ötelere buudlu ve lâhût derinlikli nağmeleriyle, kendi ruhlarının sesini, kendi aşk u şevklerinin bestelerini mırıldanacak ve bütün bir insanlık namına imanlarını,

ümitlerini, heyecanlarını, dâussılalarını ve vuslat arzularını seslendireceklerdir. Onların gelecek adına ve sonsuza dâvet hesabına bütün çağrıları, bütün yönelişleri, bütün recâları, bütün duaları ve samimiyetle gerilmiş ruhları, sanki bizim bugüne kadar söylemek isteyip de söyleyemediğimiz, duyurmak arzu edip de duyuramadığımız ve hep kör-aksak bıraktığımız hususların ifade edilişi, seslendirilişi, yorumlanması gibi olacaktır.

Kulluğun Anlamı

En şümullü ifadesiyle kulluk da diyebileceğimiz ubudiyet, varlık ve eşya ile hem-âhenk olmanın, dünya ve içindekilerle uyum içinde bulunmanın, kâinatın sırlı koridorlarında yürürken şuraya-buraya takılmadan yol almanın, sözün özü, otağını tekvinî esaslarla teşriî emirlerin birleşik noktasında kurmuş bulunan insanoğlunun, iç âhengiyle varlık arasındaki dengesini korumanın semavî unvanıdır. Esasen bu âhenk ve bu denge sağlanmadan, insanın insanî değerlere saygı içinde ve onları koruyarak yoluna devam etmesi de mümkün değildir.

Kulluk İmtihanını Sabırla Kazanmak

Sabır; hem zirve insanların hali hem de zirveleşme yolunda olanların güç kaynağıdır. Zirvelere ulaşmış kimseler, o makamın gereği olarak, sabrın her çeşidini hem de en iyi şekilde temsil ederek mazhariyetlerinin bedelini ödemeye çalışırlar; haklarında zirvelere ulaşma takdiri yapılmış kimseler de çeke çeke, katlana katlana, başkalarının bin türlü ibadetle ulaştıkları şahikalara sabır dinamizmiyle ulaşırlar. Bir hadîste: "Cenab-ı Hakk, kuluna, ameliyle ulaşması zor bir makam takdir buyurmuşsa ibadet u taatiyle o zirveye ulaşması imkânsız görünen o kimseyi nefsi ve ailesi itibariyle müptela kılar.. sonra da o iptilaya karşılık ona sabır verir; derken, kulunu yükseltip o menzile erdirir" [4] buyrulur.

Bu açıdan denebilir ki; bela, mükellefiyetin ağırlığı ve masiyetin baskısı, potansiyel birer rahmet olduğu gibi, bunlar karşısında gerekli tavrı almak da bu rahmetin özü sayılabilir. Bu özün özü ve esası da, ne bu ağır yükten ne de ona katlanma keyfiyetinden kimsenin haberdar olmamasıdır.. bu hususla alâkalı ne hoş söyler Fuzûlî:

Aşıkım dersin belâyı aşktan âh eyleme

Âh edip ağyarı âhından âgâh eyleme.!

[4.] İbn Hibban, 4/248; Kenzül-Ümmâl, c.3, Hadis nu: 822.

Kur'an Bir Kaynaktır

Sağlam bilgi ve sağlam düşüncenin başı Kur'ân, doğru ifadenin, mantikî beyanın esası da yine Kur'ân'dır. O'nun ilk muhatab-ı zîşânı, bütün peygamberlerin efendisi, o Furkan-ı Zîşân da bütün semavî, gayri semavî kitapların sultanıdır.. öncekiler, O'nun gelip geçeceği yollara işaretler koymak ya da bayraklar dikmek için gelmişlerdir; sonrakiler de -biraz da kendi ruhlarının desenine göre- O'na şerh, haşiye ve dipnot düşmek için... eskiler, misalî fotoğraflarında, yeniler de, O'nun vücudî resimlerinde, meydana getirdiği büyük tesir ve inkılâplarda O'nu görmüş, O'nu tanımış ve O'na "Söz Sultanı" diyerek saygıyla dillerini yutmuş ve karşısında el pençe divan durmuşlardır. Kur'ân, değişik dalga boyundaki ışık ve renklerini yeryüzüne salarken, kadirşinas ruhlar da gözlerini ondan hiç ayırmamış ve bütün gönülleri ile O'na yönelmişlerdir.. evet O, bir çağlayan gibi göklerden gönüllere boşalırken, hüşyar sineler de, bağırılarını O'na açıp, damlasını bile zayi etmemeye çalışmışlardır.

Kur'an En Son Kitap

Kur'ân, rüşdünü idrak etmiş insanlığa son mesaj ve son çağrıdır. En son gelen bu ilâhî risalet, bütün dinlerde aynı olan değişmez muhkem esasları hatırlatmanın yanında, inkişâf buutlu fûruattaki emirleriyle de, bütün zaman ve mekânların ihtiyacını karşılama vaadiyle gelmiş ve dinî düşünceye son noktayı koymuştur. Bundan sonra artık insanlık, bu son mesajın ışığı altında yoluna devam edecek; gelişme ve değişme enerjisini bu yeni nizama bağlı kullanacak ve mutlak hakikate ulaşma cehdini de onun vesâyeti altında gerçekleştirmeye çalışacaktır.

Evet, artık bundan sonraki çağlar Kur'ân çağı ve bundan sonraki devran da İnsanlığın İftihar Tablosu'nun devranıdır. Kulak verilecek mesaj O'nun mesajı ve önümüzdeki upuzun yollarda hep par par yanacak چراغ da O'nun چراğıdır. Evet, şimdi ferman her şeyi halis tevhide ircâ eden bu En Büyük Muvahhid'de..

Kur'an İklminde Yaşayanlar

Bir mü'min, bu ölçüde gözü-gönlü açık, duyguları ve rûhu uyanık, düşünce ve zihni de Allah'a bağlı ise, o kimse, cismaniyete ait bütün basitliklerden uzaklaşmış; hayatı daha bir başka şekilde duymaya başlamış ve duygular dünyasının sınır ötesine uyanmış sayılır ki, böyle bir hakikat eri, her nesnede, varlığın her parçasında Allah'ın ilminin dalgalandığını, Kudret elinin işlediğini hisseder ve bir ürperti duygusu, bir yakınlık şuuruyla ümit ve haşyeti iç içe yaşar; dünyevîliği içinde öbür alemin en son noktalarında dolaşır. Nefes alırken ümit ve beklentilerle alır, verirken de mehafet ve mehabetle verir. Hep Kur'ân'ın haritalandırdığı çerçeve içinde ve çizgiler arasında gezinir, gezinir ve hayatını sürekli maiyyet televvünlü yaşar.

Kur'an Rahmet ve Hikmet Kaynağıdır

Kur'ân'ı tam duyabilmiş bir sinenin ilhamları karşısında koca deryalar damla gibi kalır ve O'nun nuruyla aydınlanmış bir dimağ yanında güneş bir mum ışığına dönüşür. O'nun gönüllerimizde duyulan nefesi canlarımıza can ve eşyanın yüzüne çaldığı ziya ile bütün varlık da iç içe Hakk'a bürhandır. O'nun soluklarının duyulduğu en kuytu yerler bile İsrail'den sur sesi almış gibi birden bire dirilir; O'nu kendi şivesiyle duyan gönüller Cebrail'den nağmeler duymuş gibi gerilir; dirilir ve gerilir, zira "Bu Kitap, iman edenler için, onların Rabpleri tarafından basiretleri açan bir hidayet ve bürhandır.." Evet O, insanî melekeleri ölmemiş kimseler için tam bir rahmet ve hikmet kaynağıdır.

Kur'ân, katiyen beşeriyetin çocukluk dönemlerinde mahallî risaletler çerçevesinde kalıp zaman ve mekân hudutlarını aşmayan, aşamayan diğer beyanlar gibi değildir; O, bütün zamanları, mekânları aşan ve itikaddan en küçük âdâbına kadar, bütün insanlığın ihtiyaçlarını cevaplayanengin ve zengin bir mucizedir ve O, bu derinliğiyle bugün dahi herkese ve her şeye meydan okuyabilecek güçtedir.

Kur'an Tazeliğini Koruyan Tek Kitaptır

Her yeninin eskiyip partallaştığı, her tazenin sararıp renk attığı şu fani dünyada, her zaman rengârenk ve taptaze kalabilen bir şey varsa, o da

Kur'ân'dır. Evet O, indiği günden beri, onca muhalif rüzgâra, beklenmedik soğuğa, buza ve vakitsiz yağan kara, yer yer sertleşen atmosfere, değişen şartlara rağmen hep orijinini koruyup semavî kalabilmiş tek kitaptır. Bundan dolaydır ki Kur'ân, ne zaman kendi lisanıyla heyecan köpüren sinelerden yükselirse, ruhlarımızda âdeta semadan henüz inmiş bir ilâhî sofra ve Cennet'ten gelmiş bir demet turfanda hurma hissini uyarır; ne zaman O, özündeki cevherleri etrafa saçsa, inanmış gönülleri bütün dünyevî servetlere karşı istîğna ufkuna yükseltir. Kur'ân, ilâhî sözlerden nazmedilmiş bir beyan gerdanlığı, ilim feyezanlı beşer idrakinin son durağı ve lâhûtî ibrişimlerden örülmüş bütün varlığın haritasını resmeden incelerden ince bir danteladır. O'nun sesinin duyulduğu bucaklarda söz şeklindeki bütün ifadeler birer hırıltıya dönüşür; onun bayrağının dalgalandığı burçlarda inananların ruhlarına ışık, şeytanların başlarına da taşlar yağar ve oralarda ruhanîler iç içe şehrayinler yaşarlar.

Kur'an ve Gerçek İlimler

İnsan gerçek ilmi, kâinatı ve Kur'ân'ı okuyarak elde eder; elde ettiği bu ilim neticesinde kendini tanır veya değişik bir yolla önce kendini tanır, sonra da kâinatı ve Kur'ân'ı okur. Kâinat, ilimler ve Kur'ân, tıpkı bir insanın iki gözüyle bakışı gibi ilerde bir noktada birleşirler. Nasıl bir insanın iki gözü farklı bakmaz ve farklı bakışa sahip değilse, Kur'ân ve gerçek ilimler de, aynı şekilde birbirinden farklı değildir. Bu mevzûda ileri sürülen farklılık, sadece bunu ileri sürenin bakışındaki şaşılığın ele verir. Öyleyse ilk düzeltilmesi gereken, bu tür bakış çarpıklıklarıdır. Laboratuvarlarda kâinata, eşya ve hâdiselere Kur'ân'ın adesiyle bakabilen manâ ve ışık insanları, ilimleri gerçek yerine oturtacak, ilimleri ve insanlığı 'bilim'in götürüp bıraktığı çıkmazdan kurtaracak ve Yahudi maddeciliğiyle, Hristiyan Spiritualizmine son vereceklerdir. Biz, sadece Kur'ân'ı okuyup kâinat kitabını bir yana bırakamayacağımız gibi, Kur'ân'ı bırakıp, akılları kâinatta boğarak kaba, katı ve soğuk materyalizme de yol açamayız.

İslâm'ın hayata hayat veren sentezi budur. Bir taraftan Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin tecellilerine birer tercüman olan bütün ilim dallarını kucaklamak, diğer taraftan da dünya ve ahiret saadetine götürücü bütün yolları hidayet tayflarıyla aydınlatan Kur'ân'a sarılmak.. işte İslâm'ın insanlığa kazandırmak istediği yüce idealin en basit ve en kısa hülâsası bu terkiptir.

Kur'an ve İlim Adamları

Günümüzde pek çok düşünür, gelecek yılların Kur'ân'a açık yıllar olabileceği hususunda hemen hemen ittifâk halindedir. Aslında, az dikkat edildiğinde, içinde bulunduğumuz çağın, düşünce ve tasavvurlarımızın üstünde bir süratle Kur'ân'a doğru kaydığı hemen sezilecektir.

Evet, artık bugün, en âmiyâne bakışlar dâhi, Kurân'ın ne denli kâinatla içli-dışlı olduğunu sezebiliyor, O'nun varlık adına beyanlarındaki isabeti görüyor, mesajlarındaki güç ve nûrâniyet karşısında hayret ve hayranlıktan kendilerini alamıyorlar.

Bugün, bu yüce kitabın; varlığın bağrındaki sırları, tabiatın ruhundaki incelikleri zevkle mütalaa edilecek bir kitap şeklinde, ilim ve irfân erbâbının gözleri önüne serdiğini, yine ilim ve hikmetle uğraşanlar söylüyorlar.

Kur'an ve ilim Kıyaslamasına Bir Örnek: Dabbetü'l Arz ve Aids

Günümüzde, AİDS'i, Kur'ân'da geçen 'dâbbetü'l-arz'la aynileştirme mevzuu var. Kur'ân'da, Allah'ın hükmü verildiğinde 'dâbbetü'l-arz'ın çıkacağı beyan edilmekte (Neml, 27/82) ve gerek âyetten, gerekse âyetin siyak ve sibakından, bu dâbbenin bir Kıyamet alâmeti olduğu anlaşılmaktadır. Zuhuruyla beraber de yeryüzünde îmanî hayat bütün bütün sönüp, süratle bir îmansızlık dönemine doğru gidiş bahis mevzu edilmektedir.. yani dâbbe zuhur edince, artık, yeryüzü vazifesini tamamlamış ve "Allah" diyenler de âdeta yok denecek kadar azalmıştır. Ve, bütün elmas ruhluların gidip, kömür ruhluların ortalığı sardığı böyle bir dönemde, "yok olma" hükmünün verilmesi için 'dâbbetü'l-arz' çıkacak ve "gayrı bundan sonra insanlar îmana yanaşmayacak ve inananlarda yakîn hasıl olmayacaktır" diye, kömür ruhlulara ilânda bulunacaktır. Şimdi, Kur'ân'ın verdiği bu kısa malûmat ve mevzuyla alâkalı hadîsler çerçevesinde, AİDS gerçekten 'dâbbe' olabilir mi, sorusuna cevap arayalım:

Her şeyden önce, dâbbe'nin çıkacağı kesin olmakla beraber, keyfiyeti mevzuundaki hasen, zayıf; çeşitli hadîslere ve kelimenin manâsına bakılarak, bunun virüsten gergedana muhtelif mahiyetlerde olabileceğini söylemek mümkündür.

Evet, 'dâbbe', insanlar arasında salgın hastalıklara yol açan mikrop olabilir; fakat illâ 'AİDS' olur denemez. Çünkü, Kur'-ân'ın çizdiği sınırların dışına taşmanın sebep olduğu frengi gibi zührevî hastalıklar ve hatta, bir zaman beşeri kasıp kavuran sıtma, veba ve verem gibi hastalıkların da aynı çerçevede mütâlaa edilmesine bir mâni yoktur. Sonra, Hz. Mesih (as)'in zuhurunu müteakip umumî durumu anlatan hadislerde beşerin müptelâ olacağı öyle korkunç hastalıklardan söz edilmektedir ki, bunların mikroplarına da 'dâbbe' demek mümkündür. Kaldı ki, dünkü verem gibi, henüz tıbdaki her türlü gelişmeye rağmen bir türlü sebep ve tedavisi tam olarak keşfedilemeyen ve bir hücre anarşisinden ibaret olan kanser de en az AİDS kadar tehlikeli, öldürücü ve hem daha da yaygındır. Eğer, AİDS'i dermanı yok diye 'dâbbe' sayacak olursanız, şimdilik kanserin de dermanı yoktur.. ileride AİDS'e de, kansere de derman bulunamaz diye bir iddiada bulunmak ise doğru değildir. Hem böyle bir anlayış, Efendimiz (sav)'in yaşlılık ve ölüm dışında her derdin dermanının olduğunu beyan eden hadîsine de ters düşmektedir.

Binaenaleyh, 'dâbbe'yi sadece AİDS veya benzeri bir başka hastalığa hamletmek, âyetin geniş, engin, şümüllü ve bütün zamanları kucaklayıcı objektif ve çok buutlu edâsına ters düşer ve manâyı daraltır.

Kur'an ve İlim Konusunda Düşülen Hata ve Yanlışlar

Kur'ân ve ilimler münasebeti mevzuunda düşülen vahim hatalardan birisi de, Kur'ân'ı mevcut ilimlerin peşinden koşturmak ve onlara tâbi kılmaktır. İlimleri Kur'ân'dan, Din'den ve îmandan ayrı ve müstakil görmek bir tefrit, Kur'ân'ı müsbet ilimlerin peşinden koşturmak ve onu âdeta bir fizik, kimya, tıp, matematik, astronomi kitabı saymak da bir ifrattır.

Çok büyük ve enerji yüklü Güneş'i küçücük ve soluk bir meteora nasıl uydu yapabilirsiniz? Kâinat ve insanı, tâ başlangıçtan Kıyamete bütün yönleriyle ele alıp inceleyen ve haritasını çizen Kur'ân'ı nasıl küçük bir dünya haritasından, hatta bir dağ silsilesi resminden ibaret görebilirsiniz? Kıvrım kıvrım akıp geçtiği, akıp geçerken de suladığı vadileri, ovaları, hayat verdiği bağ ve bahçeleri, şelâleler hâlinde döküldüğü dağları, tepeleri ve deltalar meydana getirerek ulaştığı ummanları hiç hesaba katmadan, sadece çıktığı yere bakarak "işte nehir" demek ve o nehrin hikmetini, faydasını ve şümul sahasını, sulayıp geçtiği bir bahçeden veya yatağının bir yerindeki altın mâdeninden ibâret

görmek ne derece yanlışsa, aynı şekilde Kur'ân'ı, değişip duran ilimlerin bugünkü seviyesiyle bir görmek, hatta henüz ispatlanamamış ilimleri, Kur'ân'a şahit yapmak ve Kur'ân âyetlerini bu ilmî buluş ve nazariyelere tatbik etmek aynı derecede, hatta daha büyük bir yanlıştır. Kur'ân âyetleri, yeni ilmî gelişme ve nazariyelerle telife çalışılmamalıdır. Evet, Kur'ân'ın hakkaniyeti için hemen ilmî mesned ve takviyeler, payanda ve koltuk değnekleri aramaya kalkışmak, O'nu küçültmek olur. Yine, 20'nci asrın herhangi bir diliminde tesbit edilen ilmî bir meseleye, "Kur'ân bunu anlatıyordu" deyip Kur'ân'dan delil bulmaya çalışmak, ille de pozitif ilimlere Kur'ân'ı teyid ettirmek ve her yeni tesbit karşısında "Kur'ân'da bu da vardı; şu âyet bununla ilgiliydi" gibi iddialarda bulunmak, ilimler karşısında içine düşülen bir kompleksin ve Kur'ân'ı ikinci derecede görmenin ifâdesidir. İlim ve fenler devamlı değişmekte, bugün doğru kabul edilen çok şeyin, yarın yanlış olduğu ortaya çıkmakta.. sürekli yeni nazariyeler üretilmekte ve bir ilim adamının hakikat diye takdim ettiğini bir başkası pekâlâ çürütebilmektedir. Halbuki, Kur'ân'ın ifade ettiği hakikatler sabit, değişmez, yanılmaz ve ebedîdir...

Kur'an ve İlmi Araştırma

İnsanları Allah sevgisine ve varlıkla münasebete taşıyan hakikat aşkını, yeryüzü, peygamberlerle tanıdı ve benimsedi. İlk günden itibaren, her nebi, yolundakilere birer aşk emiri olarak rehberlik yaptı ve onlarla muamelelerini aşk kaneviçesi üzerine örgüledi, derken gidip bu ilâhî aşk havzı içinde eriyerek, misyonu ile hedeflenen gerçek değerine ulaştı. Hazreti Mesih, insan sevgisine dayalı bir hayat şiiiri besteledi ve bu duyguyu değişik şekillerde seslendirerek misyonunu sürdürdü. İnsanlığın İftihar Tablosu, Fuzûlî'ce bir nefesle ifade edecek olursak, "Aşıklar leşkerine mîr-i livâdır sühanım (sözüm)" diyerek dünya evini şereflendirdi ve ömür boyu da hep sevginin sesi-soluğu olarak inledi durdu.. bu ilâhî sevgi önü alınmaz bir aşkınlığa ulaştınca da, gözü aşk u muhabbetin ötelere televvününde ukbâya yürüdü. Kur'ân sesinde ve mûsikisindeki büyüleyiciliğin yanında -imanla ve iyi bir konsantrasyonla okunabilirse- aynı zamanda bir baştan bir başa aşkın sesi-soluğu, iştîyak ve vuslatın da birleşik noktasıdır. Hakikat tutkusu, ilim sevdası, araştırma cehdi, sorgulama ciddiyeti, murakabe gayreti Kur'ân'ın hemen her sûresinde, mü'min gönüllerin dikkatini çekecek kadar üzerinde çokça durulan konular oldukları gibi, dikkatli ruhların her uğrayışlarında, yeni yeni cevherler buldukları birer

pırlanta yatağı gibidirler. Kur'ân'ı dikkatle takip eden her düşünce seyyahı, mutlaka kendini bu pırlanta yataklarından herhangi birine ulaştıracak bir damarda bulur ve kim bilir hazzına doyulmayan ne yol mülâhazalarına ulaşır...

Kur'an ve İlmi Gelişmeler Konusunda Dikkat Edilecek Hususlar

Kur'ân'ın ilmî gelişmelere değil, ilmî gelişmelerin Kur'ân'a tevfikini takip etmeliyiz.

- İlmi gelişme ve buluşları Kur'ân'ın arkasından koşturmalıyız.

İlmî gelişme ve buluşların karşısına Kur'ân'ı bir endam aynası olarak koymalıyız, yani: "Ey ilimler, işte bakın, siz esas ve özünüzü bu Kur'ân'da bulacaksınız. Zira, Kur'ân sizin nihaî şeklinizi ve varacağınız hakikati haber vermekte ve kaderinizi çizmektedir. Bakın da, gerçek şekil ve mahiyetinizle bu Kur'ân'da kendinizi görün. Eğer, daha henüz bu seviyeye gelememişseniz, haydi çalışıp-çabalayın ve Kur'ân'daki nihaî şeklinizi ve gerçek mahiyetinizi kazanmaya bakın" demeliyiz.

İlimlerin ortaya koyduğu bir meseleyi Kur'ân'daki bir âyete tıpatıp uyar görsek bile, yine de ihtimaller içinde, "şöyle de olabilir böyle de" demeli ve o âyeti bahis mevzuu ilmî meseleyle tevil, tefsir ve tevfikte acele etmemeliyiz. İlmi bir gerçeğe, veya gerçek sanılan bir meseleyle bir âyet ya da hadîs arasında tam bir mutabakat görülse bile, yine de her zaman için mümkün olan değişimleri ve kendi anlayış ve seviyemizi hesaba katarak çok dikkatli ve ihtiyatlı olmak zorundayız. Şimdi meseleyi daha da müşahhaslaştırmak için bir misâl verelim:

Kur'an ve İlmin Olaylara Bakışı

İlim, tecrübe ve deneyler neticesi kesinlik kazanan meseleleri kendine izafe ile 'ilmi' kabul ederken, kesinlik kazanmayanlara sadece birer teori ve tahmin nazarıyla bakar.

İlim, geleceğe ait fikir yürütmez. Sadece neticeyi söyler. Realite plânında durum bu olmakla beraber, Allah Resûlü (sav), fevkalâdeden ve bir mucize eseri olarak bazı ilmî tesbitleri asırlarca evvelinden haber vermiş ve verdiği haberler

aynen gerçekleşmiştir. Veya, o gün söylediği bazı hususları bugün ilim ancak keşfedip anlayabilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de de bu mevzuyla alâkalı birçok âyet vardır. İster peygamberlere ait mucizeleri misâl getirmekle, isterse teşbih, temsil ve işaret yollarından birini kullanmakla olsun, Kur’ân, gelecekte varılacak merhaleyi çok önceden söylemiş ve bununla mucizevî yönlerine bir başkasını daha ekleyerek, Kelâmullah olduğunu bir diğer vecihten daha isbat etmiştir. Zira, muhit bir ilme sahip olmayan birinin çok çeşitli ilmî meselelerin asırlar sonra kazanacağı merhalelere asırlar öncesinden işarette bulunması, hattâ sarihe yakın bir üslupla onlardan bahsetmesi mümkün değildir. Halbuki Kur’ân, bunu yapmaktadır; öyleyse O, Kelâm-ı İlâhî’dir.

Kur'an ve İnsan

Evet, varlığı didik didik edip, onun, gâye, muhtevâ ve esaslarını herhangi bir tereddüde meydan vermeyecek şekilde açıklayıp ortaya koyan bu Kurân'dır!

İnsanın; kalbî, ruhî ve fikrî hayatını tanzim edip ona en yüksek hedefleri gösteren ve elinden tutup gösterdiği hedeflere ulaştıran; ona, lütufla, merhametle, şefkatle, adaletle muameleyi emredip ve onunla kötülükler arasında, âdetâ aşılmaz engeller koyan yine o Kur'ân-ı Mu'ciz-ül Beyân'dır.

Allah'ın insanoğluna bahşettiği sıhhat ve âfiyeti, istîdât ve kabiliyeti, imkân ve kuvveti en iyi şekilde değerlendirme ve bu mevhibelerden hakkıyla istifâde etme yollarını gösterip insanları birbirine "bâr" olmadan kurtaran yine bu ilâhî beyandır.

Bu öyle ı ışık kaynağı bir kitap'tır ki; gönül verip arkasına düşenlerin ruhlarında hürriyet düşüncesi, adalet anlayışı, kardeşlik ruhu ve başkaları için yaşama arzusunu tutuşturarak, etten-kemikten varlıklara melekleşme âdâbını öğretip, onlara, iki cihan mutluluğuna giden yolları gösterir ve bu yolda kapıları ardına kadar açar...

O, öyle rehber bir kitaptır ki; sâyesinde hakikate uyanmış gözlerin önüne geçer, onları ötelerde gezdirir, itminan ve doaygunluğa ermiş kalpleri mehâbet iklimlerinde dolaştırır, mütefekkir ruhları hayret ve hayranlıklarla sarhoş eder ve temiz vicdanlara her an ayrı bir nefhâ üfler...

Bu öyle parlak bir Beyân'dır ki; ruhların en yükseğı ve şekillerin en mükemmeliyle dünyâyâ gönderilen insana, mutluluk ve saadetin en idealini, teâlî ve terakkînin en erişilmezini ve yaşamının en insancasını göstererek ona, yolların en doğrusuyla "insân-ı kâmil" olma zirvelerini vaat etmektedir.

Kur'an ve İnsan İlişkisi

Evet bu kitap, irfan ufkumuzu öyle aydınlatır ki, insan, onun öncülüğünde gönlünün "arş-ı kemali"ne doğru yürürken, ne yol garâbetine, ne düşünce tikanıklığına, ne de ruh ınkıbazına maruz kalır.. bilgi ile heyecanın, imanla müşahedenin, külfet ile güvenin, nizamîlikle emniyetin iç içe duyulduğu bu

yolda o, yürür hep zirvelere doğru.. yükselir en ulaşılmaz şâhikalara.. ve erer tâlihinin gülen yüzünü görebileceği ufuklara.

Bu kitap; insan ve kâinatın iç derinliklerine, insanoğlunun ruh enginliklerine, onun his, şuur, irade ve gönül gibi en hayâtî buutlarına ve bu mükemmel varlığın, kâinatların yeniden vilâdetleri sayılan hilkatindeki gayeye ve mânâya, donanımındaki fâikiyete, faaliyet alanının genişliğine, potansiyel büyüklüğüne, arzu, emel ve heyecanlarına öyle yerinde belli şeyleri hatırlatmaya mâtuf göndermelerde bulunur ki, şimdiye kadar ne bir felsefe, ne bir sosyoloji, ne bir biyoloji, ne bir psikoloji, ne de bir pedagoji o ufku hayal bile edememiştir.

Bu kitabı tanıyan birinin, insan, kâinat ve Allah'la alâkalı temel konularda, onun icmallerini tafsil edip detaylandırmanın dışında başka bir kaynağa ihtiyaç duyacağını zannetmiyorum. Aslında tafsil ve detaylandırma da, netice itibarıyla, yine onun referans çerçevesi içinde ya bir Peygamber beyanına, ya sağlam bir müşahade ve muhakemeye ya da aklî istidlâle dayanma zorundadır ki, bu da, her şeyin onun yörüngesinde cereyan ettiği mânâsına gelir.

Kur'an ve İslam'da Ruhla İlgili Yorumlar

Şimdi gelin bir de İslâm dünyasının ve İslâm ulemâsının düşüncelerini görmeye çalışalım.

Ruhun diğer enbiyâ-yı izâma hangi icmâlî çerçevede tebliğ buyurulduğunu tam bilemiyoruz; ama Kur'ân'ın bu konudaki beyanı açık ve üslûbu da nettir. O, "ve yes'elüneke anî'r-ruh kuli'ruh-u min emr-i Rabbi – Sana ruhtan soruyorlar. De ki, ruh Rabbimin emrindendir." (İsra, 17/85) diyerek, mahiyet-i nefsü'l-emriyesi itibarıyla ruhun zîşuur bir kanun-u emrî olduğunu hatırlatır ve o konuda daha fazla bir şey de söylemez. Selef buna sadık kalarak ruhun zatıyla alâkalı herhangi bir tafsil ve yoruma girmemişlerdir. Aslında, batılı düşünürlerden Claude Bernard, Raymond, Spencer, Hamilton gibi mütefekkirler de bu mülâhazaya yakın mütalâalarda bulunmuşlardır

Kur'an ve Medeniyet

Kur'ân-ı Mübîn, ilk zuhuruyla, şarkı, garbı, şimâli, cenubu ışıktan kollarıyla sardığında, uğradığı her yere bütün ilimleri de beraber götürmüş ve dünyânın

dörtbir yanını Cennet yamaçlarına çevirmişti. O gün O'na sahip çıkanlar, O'nun o nurdan mesajlarını en mükemmel şekilde temsil ediyor ve insanlığa "Kur'ân medeniyetine" açılan yolları gösteriyorlardı. Bu öyle yüksek seviyede bir temsil ve gösterme idi ki, bugün dünyânın muallimi olduklarını iddia edenler, o gün olsalardı Kur'ân talebelerine ancak çırak olabilirdi.

Kur'an ve Orjinallik

Bu Kitap, düşmanlıktan başka bir şey bilmeyen münkir tâlihsizlerin ve dostluğun hakkını veremeyen iz'ansız dostların bunca tecâvüz, tebdil ve tağyir gayretlerine rağmen, yeryüzünü şereflendirdiği günden bu yana hep olduğu gibi kalmış ve kitaplar arasında vahy orijinini koruyan biricik Allah mesajı olmakla serfirazdır.

Kur'ân, levh-i mahfûzun en nâdide pırlantası olarak nâzil olduğu zaman, eşimenendi olmama gibi bir mazhariyetle nâzil olmuştu... Bugün de aynı parlaklık ve kıymetini, hatta daha da arttırarak bütün ihtişamıyla devam ettirmektedir. Gelecek yıllar ise O'nun, güneşlere tâç giydireceği yıllar olacaktır.

Kur'an ve Peygamberimiz

Aslında, gaye ve hedef bizim için, önümüzü kesip bizi duygularımızdan yakalayan ve madde ile, menfaat ile, çıkar ile, şöhrat ile çepeçevre sarılı bu dünyanın dışında, bir ruh âleminin, bir metafizik atmosferin göbeğine fırlatan bir mancınık gibidir. Ona, şöyle veya böyle kilitlenen herkes, bugün olmasa da yarın, tıpkı rampadaki bir füze gibi gidip Hak katındaki yörüngesine oturması mukadderdir. Din, bütünüyle bu ideal tipi besleyen bereketli bir kaynak, Peygamber de bu mübarek kaynağın şefkatli sunucusu, ciddiyetli temsilcisi ve onun semavî orijinine en uygun yorumlar getiren bir tefsircisidir. Bu itibarla da O, arkasındakilerine hep en iyiyi, en mükemmeli, en beşerî olanı salıklayan ve vaz'ettiği prensiplerle en uzak geleceğe açık bulunan bir müceddid, bir müşerri' ve bir inkılâp insanıdır. Kur'ân'ı kendi derinlikleriyle görmeyenler, o Zat'ı da, Kur'ânî derinliklerin en mâhir dalgıcı olarak kabul edemeyenler, sözüm ona, kendi derinliklerinde -ona da derinlik denecekse- boğulmuş öyle bahtsızlardır ki, yer yer Kur'ân'da kendi sığıklarının aks-i sadâsıyla sarsılır geriye durur; zaman zaman tarihsellik hezeyanına sığınır ve kendi boşluklarını seslendirirler

ki, bunların çoğunun yorum ve temsillerinde din, daha doğrusu diyanet ya üstûrelerle delik-deşik olmuş bir ucûbe, ya da zamana yenik düşmüş ve çağıyla savaşıyor -hâşâ- çağ dışı bir sistemdir.

Oysaki Kur'ân, derinliğinin sırrı duruluğu öyle engin, öyle zengin bir kaynaktır ki, her muhatap onu, kendi idrak seviyesinin ufkunu aşkın bulup daha ilk kademde böyle bir kaynağa sahip olmanın itmi'nânına erebilir. Sonra da idrak ufkunun inkişafıyla onu hep, bir gökkuşağı gibi ve ulaştığı her noktanın ötesinde, ulaşılması imkânsız bir tâk gibi müşahede eder. Diyanet ise, işte bu ışıltı kaynağının, zeberced bir prizmadan hayatın içine akan, onu yoğuran, şekillendiren öyle aşkın bir yorumudur ki, onu duyup hissedenler, onda hep seviyemizin söylendiğini gördükleri halde yine de taklidi imkânsız bir "sehl-i mümteni" ile karşı karşıya kalırlar.

Kur'an ve Peygamberimizin İfadelerinde Tevekkül

Sebeplere tevessül ile beraber onlara tesiri hakiki vermeme, derecesine göre hem bir tevekkül -herkes için- hem bir teslimiyet -eşyanın perde arkasına uyananlar için-, hem de bir tefviz ve sikadır -huzur erleri için-.. Allah Rasûlü (sav) irade ve cehd u gayreti, tefviz u tevekkül ile iç içe ne hoş ifade buyururlar: Eğer Cenâb-ı Hakk'a layıkıyla tevekkül edebilseydiniz, sizi, sabah yuvasından aç ayrılıp, akşam tok olarak dönen kuşların beslendiği gibi rızıklandırırır." Bu peygamberâne sözden herkes seviyesine göre bir şeyler anlar:

1. Avam, bundan Hz. Mevlana'nın hadis iktibaslı: Evet, tevekkül her ne kadar rehber ise de, sebeplere riayet de Peygamber sünnetidir. Hz. Peygamber (huzuruna girip de: "Devemi bağlayayım mı, yoksa tevekkül mü edeyim?" diyen bedeviye) yüksek sesle, "Devenin dizine ipini vur, öyle tevekkül eyle!" [2] beyanı çizgisinde herkese açık Allah'a itimat manâsına anlar ki: "Tevekkül edecekler başkasına değil, sadece ve sadece Allah'a güvenip dayansınlar" (İbrahim/12) ayeti buna işaret eder.

2. Hayatını kalp ve ruhun yamaçlarında sürdürenler ise bundan, kendi havl ve kuvvetlerinden teberri ile Allah'ın havl ve kuvvetine teslim olup, gassalin elinde meyyit haline gelmeyi anlarlar ki: "Gerçek mü'minler iseniz Allah'a itimad-ı tâmmе içinde bulunun!" (Mâide/23) fermanı bunu ihtar eder.

3. Fenâfillah ve bekâbillah zirvelerinde dolaşanlara gelince, bunlar Hz.

İbrahim gibi ateşe atılırken bile "Cenâb-ı Hakk'ın benim halimi bilmesi, benim bir şey istememe ihtiyaç bırakmamıştır" (Zümer/38) tefvizi veya İnsanlığın İftihar Tablosu gibi, düşman gölgelerinin mağaranın içine düştüğü ve herkese ürperti veren tehditlerinin Sevr'in duvarlarına çarpıp yankılandığı esnada bile, fevkalâde bir güven ve emniyet içinde: "Tasalanma, Allah bizimle beraberdir!" (Tevbe/40) sözleriyle ifade edilen sikayı anlarlar ki: "Kim Allah'a tefviz-i umûr ederse O, ona kâfidir" (Talâk/3) beyanı da bu gerçeği hatırlatır.

Tefviz en yüksek mertebe, sika en âlî makamdır. Bu mertebeyi tutan ve bu makamın hakkını veren, sadece aklıyla, mantığıyla, inançlarıyla değil, bütün zâhir ve bâtın duygularıyla Hakk'ın emir ve iş'arlarında erir ve O'na bir mir'ât-ı mücella olur. Mertebeler üstü bu mertebenin kendine göre bir kısım emareleri de vardır:

1. Tedbiri takdir içinde görüp sükûnet bulmak,
2. İradesini gerçek iradenin gölgesi bilip asla yönelmek,
3. Kahır, lütfu aynı görüp bütün benliğiyle kazaya rıza göstermek bunlardan bazılarıdır.

Bu manâda tefvizi, Minhac sahibi şöyle resmeder:-Ben her işimi Sevgiliye bıraktım; artık o ister beni ihya eder, isterse itlaf." Bir güzel söz de Enderûnî Vâsıf'tan:

"Gelir elbet zuhûra ne ise hükm-i kader
Hakk'a tefviz-i umûr et ne elem çek, ne keder."

Tefvizle alâkalı sözlerin en güzellerinden birini de:

"Hakk şerleri hayreyler,
Sanma ki gayreyler,
Arif anı seyreyler
Mevla görelim neyler,
Neylerse güzel eyler

Sen Hakk'a tevekkül kıl,
Tefviz et ve rahat bul,
Sabreyle ve razı ol
Mevla görelim neyler,
Neylerse güzel eyler."

matlaıyla başlayan tefviznamesinde İbrahim Hakkı söyler.

Kur'an ve Sünnet Ölçüleri İçinde Tevhid Anlayışı

Bize gelince; peygamberlerden duyup öğrendiğimiz, onların doğru vârislerinin beyan, tavır, iç müşâhede ve keşifleriyle ikinci kez tanıyıp zevk ettiğimiz, görüp şâhit olduğumuz tevhid; Yüce Yaratıcı'nın rubûbiyet ve mârufiyeti, bizim de ubûdiyet ve mârifetimiz açısından Kur'ân ve Sünnet-i Sahîha'nın ısrarla üzerinde durduğu ana temalardandır. Kur'ân ve Allah Rasulü, sık sık Cenâb-ı Hakk'ın zât, sıfât, esmâ ve ef'âlini, keyfiyeti meçhul "arş" üzerinde istivâsını, enbiyâ-yı izâm ve rusûl-ü fihâmla konuşmasını, kezâ istediğine, kendiyle konuşma imkân ve şerefini bahşetmesini pek çok yerde zikreder ve O'nun hayatını, ilmini, sem'ini, basarını, kudretini, iradesini, kelimasını, yaratmasını, öldürmesini, öldürdükten sonra diriltmesini, rızık vermesini sürekli hatırlatır ve tevhidi bütün bunların hepsine bağlayarak bizi böyle bir kabul ve iz'âna çağırır. "Allah o İlâh'tır ki kendisinden başka ilâh yoktur. Hayy'dır, Kayyûm'dur. Kendisini ne bir uyuklama, ne uyku tutamaz..." (Bakara, 255) âyetinden "De ki: "Ey mülk ve hâkimiyet sahibi Allahım! Sen mülkü dilediğine verir, dilediğinden onu çeker alırsın!..." (Âl-i İmrân, 26) âyetine, " O'dur Rahmân, rubûbiyet arşına istivâ eden, kâinata hükümler." (Tâhâ, 5) beyanından "Elif, Lâm, Mîm. Allah o İlâh'tır ki kendinden başka ilâh yoktur. Hayy O'dur, Kayyûm O'dur." (Âl-i İmrân, 1-2) fermanına, "De ki: "Her türlü hamd O Allah'a mahsustur ki, asla evlad edinmemiştir..." (İsrâ, 111) âyetinden İhlas Sûre-i Muazzaması'na kadar hemen bütün Kur'ân'da O'nun rubûbiyet mazmununun bir nabız gibi attığını, O'nun vücûd ve rubûbiyet nurlarının bütün eşyâ ve hâdiselerin çehresinde yıldızlar gibi her zaman parıldayıp durduğunu görmek mümkündür.

Kur'an ve Sünnette Tevazu

Allah, Kelâm-ı Kadîm'inde, Rasûlullah da sünneti mutahharasında tevâzu etrafında o kadar tahşidat yaparlar ki, onları duyup-işitenin, gerçek kulluğun tevâzu ve mahviyet olduğunda şüphesi kalmaz. Kurân'ın: Rahmân'ın has kulları, yeryüzünde alçakgönüllü olmanın örneğidirler ve ağırbaşlı, yüzleri yerde hareket ederler.. cahiller kendilerine sataşınca da "selâm" der geçerler" beyanı

onlardan sımsıcak bir ses; "Onlar mü'minlere karşı şefkatli ve mahviyet içindedirler" (Fetih/29) beyanı da onların gönüllerinden kopup gelen ve davranışlarına akseden yumuşak bir nefestir. Hele: "Onlar, birbirlerine karşı şefkat ve merhamet timsalidirler.. her zaman onları rükûda iki büküm ve secdede kıvrım kıvrım bulursun!" (Fetih/29) fermanı ise onlara tasavvurları aşan bir iltifatın ünvanı olmuştur.

Kur'an, Huzur ve Emniyet

Bu şânı yüce Kitap değil midir ki; bütün cihân, derin bir gaflet ve dalâlet içinde bocalayıp durduğu bir dönemde O, insan ferd ve cemaatlerinin birbirine karşı hukuk ve muamelelerini, hareket ve davranışlarını, vazife ve mükellefiyetlerini tanzim ederek, hürriyet, adalet ve müsâvât hakikatlarını, bir hamlede, gerçek manâlarıyla tahakkuk ettirmiş; zulüm ve haksızlığa karşı mücadelelerin en çalımlısını vermiş; beşeri, hatta bütün canlıları içine alabilecek şekilde âlemşümûl şefkat ve merhamete çağırarak, harp ve sulhu insanî değerler çizgisine çekip, etrafında toplananları yeryüzü emniyet ve huzurunun, denge ve muvazenesinin temsilcileri haline getirmiştir.

Bu öyle pırıl pırıl nûrefşân bir kitap'tır ki; bir taraftan insana acz ve fakrını hatırlatarak onun gurur ve bencilliğini firenlerken, diğer taraftan onu aşk u şevkiyle coşturarak nâmütenâhîliklere yelken açmaya çağırır.

Bu öyle bir ilâhî nefhâlar mecmuasıdır ki, bizlere, her emriyle binlerce faydalar temin ederek ve her yasağıyla da akla, hayale gelmedik zararları hatırlatarak bizleri emniyet ve güven yamaçlarında dolaştırmaktadır. Evet O, emanet, ihsan ve adalet mesajlarıyla gönüllerimizi coşturup, Cennet ufuklarını gösterdiği aynı anda, ahlâksızlık, münkerât ve başkalarının mal, can, ırz ve hukukuna tecavüz gibi gayyâlara çeken duygu ve düşüncelere karşı da tahşidât yapıp, bizleri, sürekli Hakk'ın siyânet ve himâye çizgisine çağırmaktadır.

Kur'an'a Özlem

Ey bütün bir ölü dünyâyı tertemiz soluklarıyla canlandıran Ruh, Sen olmasaydın dünyâların Cehennem'den farkı neydi! Yeryüzünde Hakk rahmetini temsil eden Sen.. gönüllerden îmansızlık zulmetini silen de yine Sen'sin!

İnsanlık doğru yolu ve doğru yolda yürümeyi Sen'inle öğrendi. Öğrendi de kaoslardan ve yollara takılıp kalmaktan kurtuldu. Varlık Sen'inle aydınlandı ve ruhlara ünsiyet salan dost ve ahibâ haline geldi..!

Şimdi, aç ağzını konuş ki, ağzının suyuna susamış gönüller cana gelsin; diller ve dudaklara şeker-şerbet erişsin! Ve ilk turfanda hurmalarına denk, gönüllerde turunçlar yeşersin! Bak, bin-şeref başımıza ayak basışınla "İrem bağlarına" dönen bu ülke, zakkum ve dikenlerin işgâline uğradı. Bize azap olsun diye mi bilmem, nûrun gidip "Kaf dağı" nın arkasına saklandı.

Çilemiz bittiyse gel artık; gel ki, Sen'i bütün bütün hiçbir zaman unutmadık. Zemini sararan, semâsı kararan bu ülkede hâlâ, yoksullar yuvası mabetler Sen'in anber kokularıyla dolup-taşmakta, karanlık gönüller Sen'in meşaleleriyle aydınlanıp ışığı tanımakta..!

Ey Mekke'de inip Medine'de çağılayanlaşan Nûr, saklanmak Sana yaraşmaz; aç nurlu çehrenden nikabı..! Aç ki, çirkinliğe boğulan gözler güzellik görsün! Aç ki, bizler bir kere daha şem'ine pervâne olalım!

Hakk'ın ezeli hutbesi olarak, Arş'tan iniyor gibi in! İn ki; gönüller, Hz. Ahmet'in aydınlık dünyâsına bir kere daha uyansın! Ey o ışık kaynağı Fahr-ı Kâinat'ın gönlünde zuhur eden Nûr; ey O'nun güneşlere tâç giydiren hakiki çehresine ayna olan kitap, seslen dört bir yana; cihanlar soluklarıyla dolsun... Hatip taslakları seslerini kessin ve kalp hutbeler sussun!

Yıllar var ki, insanlık yanlış şeyleri dinleye dinleye doğruları anlamaz oldu ve karanlıkta yürüye yürüye yarasalarla arkadaşlığa karar kıldı... Çöz dilinin bağlarını, ruhlarımız Sen'in söz cevherinin çağılayanlarını duysun! Sal ışıklarını dünyâımıza, insanoğlu asırlık karanlıklardan kurtulsun! İsrâfil gibi borunu öttür ve yeryüzünü velveleye ver; ver ki, uykuda olanlar uyansın; ters yanından doğrulan bencil ruhlar kendilerine gelsin; kendini rahata salmış olanların ödü kopsun ve birkaç asırdan beri heryanı saran karakurallar savulup gitsin..!

Yağmur gibi yağ başımıza; kuraklıktan canlarımız dudaklarımıza geldi. Sabâ gibi Arş'ın kokusuyla es her tarafta; masiyet kokusundan ruhların midesi bulandı. Yıldırımlara bin ve dörtbir yanda gürle; ortalığı saran haşarat kaçıp inlerine girsin..! Yağmazsan, esmezsen, gürlemezsen nasıl olacak halimiz ve insanlığın hâli? Millet nasıl canlanacak? Mektep nasıl hamle yapacak? Ma'bed nasıl nurlanacak? Kalb, ruh, akıl aradığını nereden bulacak? Başka hangi şey bu perişan ruhların ve bu yaralı gönüllerin dermânı olacak; olacak da, meflûç ruhları kanatlandırıp uçuracak..? Aklın önü sıra tıkanan yolları açıp düşünceye

sonsuzluğu gösterecek..!

Sen'in olmadığın bir dünyâda irâdenin kolu-kanadı kırık, his âlemi kaos üstüne kaos; beşerî duygular bir bataklık; muhakemeler tutarsız, mantık aldatan bir hokkabaz, ilim de bir ukalâlıktır. Bu karanlık dünyâda insânî değerleri aramaksa beyhûdedir, abestir ve bir aldanmışlıktır.

Kur'an'da Ağlama Kelimesi

Önceki din ve başka kitaplarla ilk tembihini almış olan, müteâkiben Son Peygamber'den son mesajı dinlerken hâlden hâle giren eski mü'min, yeni mûkinleri tebcil sadedinde de Kitab-ı Mübîn: "Onlar, Peygamber'e inen Kur'ân'ı dinlediklerinde ondan anlayıp zevk ettikleri haktan ötürü sen onların gözlerinin yaşlarla dolup taşıtığını görürsün." [8] şeklinde ferman ederek, gözyaşlarının nezd-i ulûhiyetteki önemini ihtar eder.

Kezâ Kur'ân, Allah yolunda mücahede için, gerekli imkâna sahip olamadıklarından ve bu konuda kendilerine bir el uzatılamadığından dolayı "Habibim! Sen onlara: Size binek olarak verecek bir şey bulamıyorum, dediğinde, (düşmanla savaşa iştirak edemediklerinden ötürü evlerine) gözleri yaşlarla dolu olarak döndüler." [9] fermanıyla daha başka gözyaşı kahramanlarını nazara verir ve semanın takdirleriyle o kırık kalpleri teselli eder.

Ağlamanın rabbânîlere mahsus bir hâl olduğunu hatırlatmanın yanında, hayatı oyun ve eğlence sanıp ömürlerini gülüp oynamakla geçirenler hakkındaki ikaz ve tembih de yine Kur'ân'a ait. Kur'ân "Gayrı bunlar kazandıkları onca negatif şeyden ötürü az gülsün ve çok ağlasınlar." irşadıyla ağlamanın önemine farklı bir göndermede daha bulunur.

Kur'ân onlarca âyetle ve farklı üslûplarla hep aynı gerçeği hatırlatır ve bize, konumumuza göre bir duruş belirlememizi salıklar.

[8] Maide sûresi, 5/83

[9] Tevbe sûresi, 9/92

Kur'an'da Ahlak ve Peygamber Efendimiz

Esasen, huluk dediğimiz gerçeğin, dinin derinlemesine yaşanması ve Kur'ân'ın arızasız temsil edilmesi manasına geldiğini, Said b. Hişam'ın, Hz. Âişe Validemiz'den, Efendimiz'in ahlâkına dair sorduğu suale, Hz. Âişe'nin: "Kur'ân okumuyor musunuz?" "okuyoruz" deyince de: "O'nun ahlâkı Kur'ân'dı" şeklindeki sözleri de te'yid etmektedir.

Ayrıca, bu mevzuda şeref-nüzûl olan âyette, âyeti teşkil eden kelimelerle bu ahlakın ilâhî, Kur'ân orijinli ve idrak üstü olduğunu hasseten hatırlatmakta ve onun tecelli ve zuhûrunu, muhatab-ı mükerrerme mahsus görmenin ötesinde, "huluk" kelimesindeki tefhim tenviniyle, O'nun Kur'ân derinlikli ve lahut enginlikli hulukunun hiçbir ahlâk sistemiyle kabil-i kıyas olmadığına ve bu yüce ahlâkın nâkabil-i idrak bulunduğu bilhassa işaret etmektedir ki, bu da O'nun gelmiş-geçmiş bütün insanlar arasında eşi menendi olmayan bir güzeller güzeli huy peygamberi olduğunu gösterir.

Evet O, maddesi-mânâsı, zarfı-mazrufu, halkı ve huluku itibariyle bütün salihata açık, hayrın her çeşidini elde etmeye namzed ve büyüklüğün her türlüsüne mazhar olabilecek fitrat, seciye ve melekelerle serfiraz kılınmış; sonra da bu ilk mevhibeleri en iyi şekilde değerlendirerek "a'lâ-i İliyyîn-i kemalât"a yürümüş; sadece yürümekle de kalmamış; bil-asale kendisinde tecelli eden bütün lütufları, bütün akdes ve mukaddes feyizleri:Şânım hakkı için Rasulullah'ta size örneğin en güzeli vardır..." (Ahzâb/21) gerçeğiyle uyanmış o saflardan saf muasırı temiz ruhların elinden tutup, onları da tebaiyetlerine terettüp eden şahikalar üstü şâhikalara çıkarmıştır.

Dilinde:

Îmânı en kamil mü'minler ahlâken de en güzel olanlardır.

İnsan ibadet u taatla katedemediği mesafeleri ahlâk-ı hasene ile alır.

Teraziye ilk konulacak şey güzel ahlâktır" gibi pırlanta sözler.. ve elinde insan-ı kâmil olmanın sırlı formülü, arkasına düşenleri hep meleklerin dolaştığı vadilerde dolaştırmıştır.

Kur'an'da Evvel ve Ahir

Evvel-âhir, Kur'an'a göre, leyl-nehâr, cennet-nâr, mü'minîn-küffâr.. gibi mütekâbil esmâ ve mesânîdendir. Zat-ı Ulûhiyet mülâhazaya alınıp "Evvel"

dediğimizde; her şeyden ve herkesten müstağni, sabıkı bulunmayan, kıdem tahtının Sultanı ve kendi kendine varolan "Vâcibu'l-Vücûd" kastedilir. "Kânellahü ve lem yekün meahu şey - O evvellerden evvel vardı ve beraberinde de hiçbir şey mevcut değildi." gerçeği, böyle bir evveliyet ve kıdemi ifade etmektedir. Bazıları bu hadise "ve hüve el-âne alâ mâ kâne aleyhi - O şu anda da olduğu gibi bulunmaktadır." ilavesini yapmaktadırlar ki, eğer bu sözle, "O'nun varlığı kendinden ve vâcip, eşyanın vücudu ise O'nunla kâim" demek istiyorlarsa bunda bir mahzur olmasa gerek; yok, var olan sadece O, varlık ve hâdiseler bütünüyle vehim ve hayalden ibaret olduğunu iddia ediyorlarsa, "hakâiku'l-eşyâi sâbitetün" gerçeğine zıt böyle bir çarpıklığı kabul etmemiz mümkün değildir.

Kur'an'da Firaset Örnekleri

Ayrıca, aklın ve ruhun hikmet-i vücuduyla alâkalı ve bazı kimselerin ileride yapacakları iyiliklerden ötürü, avans nev'inden onların mazhar oldukları ve olacakları firasetler de vardır ki, bunlara, sebeplerinden evvel "Müsebbibü'l-Esbab"ın hususî iltifatı nazarıyla bakılabilir.

Şimdi İbn Mesud'un beyanı içinde bunlardan örnek olarak birkaçını zikrederim:

1- Mısır Azizi ki, Hz. Yusuf için: "Ona güzel bak ve hoş tut; ümit edilir ki, bize faydası dokunur veya evlat ediniz" (Yusuf, 21) demişti..

2- Şuayb (a.s)'ın kızı ki, Hz. Musa hakkında: "Babacığım onu ücretle yanında tut; zira o, ücretle çalıştırılacakların en hayırlısıdır" (Kasas, 26) tesbitinde bulunmuştu.

3- Firavun'un zevcesi ki, Hz. Musa'yı ırmakta bulunca: "Sana ve bana göz aydınlığı.. öldürmeyin; bize faydalı olacağı ümit edilir. Ya da onu evlat ediniz" (Kasas, 9) firasetini göstermişti.

Kur'an'da Havf ve Rahmet

Cenabı Hakk nurlu beyânında, bizi huzûruna celp ve maiyetiyle şereflelendirmek için çok defa havfı bir kamçı olarak kullanır. Bu kamçı, tıpkı annenin itaplarının, yavruyu onun şefkatli kucağına çektiği gibi; insanı ilâhî rahmetin enginliklerine cezbeder ve onu cebrî lütufların vâridâtı ile

zenginleştirir. Bu itibarla, Kur'ân-ı Kerîm'de havf u haşyetle tüllenen her emir ve direktif, bir buuduyla ürpertici ise de diğer yanıyla rahmet televvünlü ve inşirah vericidir.

Ayrıca, Cenab-ı Hakk'tan havf edip O'na karşı saygılı olan bir vicdanın, başkalarının kasvetli ve yönlendirmeden uzak, yararsız, hatta zararlı korkularından kurtulması bakımından da ayrı bir önem arz eder. Cenabı Hakk, nûrefşân ve ümitbahş beyanında yer yer: "Eğer gerçek mü'min iseniz, onlardan korkmayın, benden korkun!" (Âl-i İmrân/175) buyurarak, insan mahiyetindeki korku hissinin sağa-sola dağıtılarak dağınıklığa düşülmemesini: "Sadece ve sadece benden korkun" (Bakara/40; Nahl/51) diyerek de hiçbir yararı olmayan fobilere girilmemesini ihtar eder ve: "Her an üzerlerinde nigezhan bulunan Rabbilerinden korkar ve emrolundukları şeyleri titizlikle yerine getirirler" (Nahl/50) ve: " Havf u haşyet içinde, aynı zamanda tazarru ve niyazlarının kabul olacağı ümidiyle Rabbilerine dua ederler..." (Secde/16) gibi pürenvar beyanlarıyla havfla mamur, haşyetle serfiraz gönülleri senâ eder. Eder, zîra hayatını havfa göre örgüleyen bir ruh, iradesini temkinli kullanır, adımlarını dikkatli atar ve ayağını çürük bir yere basmamaya çalışır. İşte böyle titiz ruhlar rızâ semasının üveykleri sayılırlar. İşte size, Lücce sahibinden havfla alâkalı hoş bir tesbit: "Eğer Cenab-ı Hakk'ın kahrından korkuyorsan dinde sabit kadem ol; zîra ağaç şiddetli rüzgarlara karşı kökleriyle yere muhkem tutunur."

Kur'an'da Hayat

Evet arz, bütün o potansiyel derinlik ve zenginliklerini "Allah gökten bir su indirdi ve onunla ölümünden sonra yeryüzünü diriltti" (Nahl, 65),"Biz, o su ile ölü bir beldeyi dirilttik. İşte (kabirden) çıkışınız da böyle olacaktır." (Kaf, 11), "Biz, her canlı şeyi sudan vâir ettik" (Enbiya, 30) beyanlarıyla ifade edilen kaynaktan elde ettiği gibi, imansızlık, mârifetsizlik, muhabbetsizlik kuraklığına, çoraklığına maruz kalmış ve hattâ ölmüş ruhlar da; inançla hayat ufkuna yönelir, mârifetle onu duymaya başlar, aşkla onun enginliklerine açılır; azim, irade ve kararlılıkla da dirilirler.. dirilir "Şüphesiz sen en yüksek bir ahlâk üzeresin" (Kalem, 4) tebcîli ile serfirâz Ahlâk Kahramanı'nın rehberliğinde "Allah ahlâkı ile ahlâklanın" (Ali el-Cürçânî, Ta'rifât 1/216) hedefini gerçekleştirdiği ölçüde, ilâhî maiyyete ulaşır; o maiyyetin eb'âda sığmayan ferah-fezâ ikliminde sevinçle kanat çırpır; sürekli, şevkle şükür soluklar; mevsimi gelince, Hakk huzurunda bulunmanın iştîyâkıyla lâmekânî ve lâzamânî

bir ufka erer ki, orada vicdanı her zaman:

"Bir de ben onu sevdim mi, artık onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli... (ilh.) olurum" (Buhârî, Rikak 38) hakikatini duyar; ruhu da "(Onun için) rahatlık, güzel nasip ve naîm cenneti var" (Vâkıa, 89) fehvâsınca, cennetlerde, Rabbü'l-Âlemin'in civârında, Hz. Erhamü'r-Râhimîn'in maiyyetinde, Sultân-ı Akdaru'l-Kâdirîn'in gücü ile hep sonsuza doğru pervâz eder durur.

Kur'ân'da Herşey Muhtelif Derecelerde ve Çeşitli Hüviyetlerde Vardır

Kur'ân'da her şey vardır fakat, muhtelif derecelerde ve çeşitli hüviyetlerde içtimaî düsturlar ve içtimaî ve kevnî kanunlar halinde vardır. Çok şey de, insanların çalışmasına ve gayretine terettüp eden nüve, çekirdek ve tohumlar halinde bulunur.

Deylemî'nin rivayet ettiği bir hadîs-i şerifte Efendimiz (sav), "Muhakkak her âyetin zâhirî, bâtınî, bir haddi ve müttalâ'ı (yani açık ve işaret yollu manâları, ayrıca da muttalî olunan ve anlaşılabilen bir haddi); bundan başka, her biri için de dallar ve budaklar (ve fûnuna ait manâlar) vardır" buyurmaktadır.

Kur'ân'da Herşey Sâni'in Marifet ve Azameti Namına Vardır.

Kur'ân'da her şey vardır ama, kendi zâtında gaye ve hedef olarak değil, Sâni'in marifet ve azameti namına vardır. Bir yazıda 'a' harfi, kendinden çok, yazarın san'at ve kabiliyetini gösterdiği gibi, Kur'ân âyetleri de, Allah'ı tanıma ve bulmada birer mukaddime ve delil yapılsın, tefekkür ve teemmülle ibret alınsın diye vardır. Zira, Kur'ân'ın asıl ve en birinci vazifesi, insana hem kendi, hem de kâinatın sahibi olan Zât'ı tanıtmak, kulluk dairesindeki vazifelerini talim etmek, ferdî, ailevî ve içtimaî hayatını tanzim etmek, ebedî saadeti kazanmasına vesile olmak ve topyekûn bir hayatı ve insanlığı kucaklamaktır. Eğer böyle olmayıp da, Kur'ân, 20'nci asrın tabusu haline gelmiş bir kısım medeniyet harikalarından ve ilmî gelişmelerden açıkça ve tafsilatıyla bahsetseydi, o zaman pek ehemmiyetli gayelerin söz konusu edilme hakkı ortadan kalkacak ve dünyanın halifesi ve en mükerrerrem varlığı insan ihmal edilmiş olacaktı. Bu ise,

Kur'ân'ın asıl maksadına ve ruhuna tamamıyla zıt bir keyfiyet olurdu.

Allah, Kur'ân'a kâinat kitabını tercüme ettirmektedir. Dolayısıyla, en mükerrer varlık olarak kâinata gerçek manâsını kazandıran insanla alâkalı meseleler ve ilmî hakikatler de ihmal edilmeyip, önem ve mahiyetlerine göre elbette Kur'ân'da yerlerini alacaklardır. Kur'ân bir fizik, astronomi veya tıp kitabı olmamakla birlikte, bu ilimlere ait mes'eleler ve Kıyâmet'e kadar ilimler adına yapılacak tesbit, teşhis ve keşifler ve insan hayatıyla çok yakın münasebeti bulunan teknik vasıtalar da çaplarına göre çeşitli hüviyet ve mâhiyetlerde, bazen bir çekirdek, bazen işaret, bazen fezleke, bazen remz, bazen de formüle edilmiş kânun ve prensipler halinde onun sayfaları arasında kendilerine yer bulacaklardır. Kur'ân, Kıyamet'e kadar insanların münasebetdar olacağı ilimlerin hiç birini ihmal etmeden her sahada işâret taşlarını koyarak nihaî sözü söylemiş ve insanların ulaşacakları zirvelere bayrağını dikerek, kendisine akıl, idrak ve düşünce bahşedilen insanı bu sahalarda araştırma ve çalışma yapmaya teşvik etmiştir.

Kur'ân'da Hiçbir Şey Eksik Bırakılmamış

Kâinatı ve insanı anlatan bir kitap olarak her şeyi beyan eden Kur'ân'da hiç bir şey eksik bırakılmamış (En'âm, 6/59), yaş, kuru her şey, münderecatına dâhil edilmiştir. İbn-i Mes'ûd, "Kur'ân'da her şeye ait ilim indirilmiş ve her şey beyan edilmişse de, bizim ilmimiz O'ndaki her şeyi anlamaya yetmez" derken, İbn-i Abbas, "Devemin ipi kaybolursa, onu herhalde Allah'ın Kitabı'nda bulurum" demekte, Süyûtî ise, Kur'ân'da bütün ilimlerin yer aldığını ifade etmektedir (el-İtkan).

Son Nebî'yle kemale erdirilmiş mükemmel Din İslâm'ın Kitab'ı ve dolayısıyla cihanşümûl olması hasebiyle Kur'ân, bütün zaman ve mekânlara aittir. O, müfessirinden fakîhine, sosyologundan psikoloğuna, mutasavvıfından filozofuna, fizikçisinden kimyacısına, herkese, her asırda ve her tabaka ve seviyede ders verir; Kur'ân'ı, O'nda kendini arayarak okuyan insan, "Kur'ân bana hitap ediyor, bana beni anlatıyor" der. Bir de O'nu gırtlığından aşağı indirerek okuyabilirse, işte o zaman başına gelmiş gelecek her şeyi, hayatındaki zikzaklarını, karanlık aydınlık bütün hallerini ve hastalıklarını O'nda keşfeder ve dertlerine deva, hastalıklarına şifa olacak ilaçları da yine onun eczanesinden alabilir. Kur'ân'da nefis terbiyesi, ruh ve kalb temizliği, vicdan muhasebesi, aile

idâresi, çocuk terbiyesi, içtimaî münasebetler, âdâb-ı muaşeret kaideleri, ahlâkî meseleler, hukuk, iktisat, muamelât, kâinatta cârî kanunlar, ilim ve fenlerin esasları, medeniyet harikalarının fihristi ve daha neler neler vardır.

Kur'an'da Hikmet

Ayrıca bu önemli hususların yanında, Kur'an'ın hikmetle alâkalı şu tesbitleri de her biri başlı başına birer esas sayılacak mahiyettedir.

1- Hikmet, Kur'an'ın incelikleri ve sırları mânâsına gelir ki, bu, aynı zamanda Kur'an'ın şerh ve izah ettiği kâinât kitabının da sırları ve incelikleri demektir. Bu gerçeğe Kur'an: "Allah hikmeti dilediğine verir; kime de hikmet verilirse, ona bol bol hayır verilmiş demektir" (Bakara, 269) âyetiyle işaret eder.

2- Peygamberlik ve esrâr-ı risâlet ki, bu mânâ, hadisçilerce sünnete hamledilmiştir ve "Allah Dâvud Aleyhisselam'a saltanat ve hikmet verdi" (Bakara, 251) veya "And olsun biz Lokman'a hikmet verdik" (Lokman, 12) gibi âyetler bu gerçeği ihtar eder.

3- Nazarî ve amelî hikmet mânâlarını da ihtiva eden bir câmiîyetle hayırhahlıktır ki "İnsanları Rabbin yoluna hikmet ve mev'ize-i hasene ile davet et!.." (Nahl, 125) meâlindeki âyetler de bu anlamdaki hikmeti hatırlatır.

Kur'an'da İstişare

Kur'an-ı Kerîm'de istişâre, iki âyette sarâhaten ele alınır; işareten şûrâyâ temas eden âyât-ı Kur'âniye ise pek çoktur. Tevilsiz, yorumsuz açıktan açığa şûrâ ile alâkalı bu iki âyetten biri, Âl-i İmrân sûre-i celîlesindeki: 'Bu iş hususunda onlarla istişârede bulun!'"(3/159) âyeti, diğeri de Şûrâ sûre-i mübînindeki: 'Onların işleri kendi aralarında meşveret iledir. '(42/38) fermân-ı Sübhânîsidir. Ayrıca, şûrâyâ alâkalı beyânın içinde bulunması itibârıyla, bu sûreye 'Şûrâ' isminin verilmesi de gayet mânidârdır! Bu sûrede şûrâ, sahâbe-i kirâmın övgüye lâyık bir vasfı olarak ele alınıyor. Sanki 'Her işleri meşveret yörüngeli olan bu insanlar nasıl senâ edilmez ki' tarzında takdir buutlu bir hatırlatma yapılıyor.. evet, ashâbın senâ edilecek onca husûsiyetlerinin yanında burada, sadece 'şûrâ' kelimesi seçilerek onunla senâ edilmeleri, meşveretin ehemmiyeti adına çok önemli bir ipucu sayılır..

Kur'an'da Kulluk

Hangi şekliyle olursa olsun kulluk, insanın şerefının rengi ve ona bahşedilmiş en büyük pâyedir. Esasındaki sürekliliği itibariyle onu aşan ve onun önüne geçen, fakat sürekli olmayan en büyük İlâhî payelere bile bir manâda fâikiyeti vardır.. fâikiyeti vardır ki, Allah O Rehber-i Küll ve Muktedâ-yı Ekmel'ini, sözlerin en ekmeli içinde anarken, önce "Abduhu" demiş, sonra "Resuluhu" sözüyle o mübarek cümleyi taçlandırmıştır. Keza, O "Şeref-i Nev-i İnsan"ı O "Ferîd-i Kevn-i Zaman"ı miraç adı altında gökleri şereflendirmeye dâvet ederken, dâvetiyenin başına: (İsrâ/1) iltifat-bahş kaydını koymuş ve O'nun ubûdiyetinin bu husûsi fâikiyetine işaret buyurmuştur. Hele, bu gök yolculuğunda, mekânın lâmekân olduğu, cânânın o mübârek cisme cân olduğu ve "Subuhât-ı Vech" şualarının hoşâmedî televvünüyle her yanı sardığı o muhteşem istikbâlde, binbir tebcil arasında kulluğun çekilip öne alınması, alınıp kuluna vahyetti ha vahyetti" (Necm/10) denmesi ne mânidardır!

Kur'an'da Ruh Bahsi ve Buna Bağlı Gelişmeler

Allah, hayat sıfatı ufkundan görülen-görülmeyen bütün canlılara umumî bir ruh bahşettiği gibi, Hazreti Adem'e de -ve tabii daha sonra onun evlatlarına da- emir aleminden şuurlu bir ruh nefhetmiştir.. ve konunun Kur'an ve Sahih Sünnet'teki icmâli sadece bundan ibarettir. İşte böyle bir icmâl, zamanla değişik din ve kültürlerle bağlı mütefekkir ve filozofların ve tabii bazı sofî ve mutasavvifînin biraz ruhun "hakikat-i nefsi'l-emriye"si, biraz da onun fonksiyon ve bedenle münasebeti açısından, te'vil, tefsir ve tafsiliyle mücelletlere sığmayacak bir bilgi ve nazariyeler havzı oluşturmuştur.

Kur'an'da Sıdk

Kur'ân, değişik âyetleriyle, gerçek mü'min olmayı, insanın söz ve davranışlarından iç âlemine kadar her hal ve tavrını sıdka göre dizayn etmesine ve sadâkat etrafında örgülemesine bağlamıştır. Ayrıca böyle bir tanzim ve düzenlemeyi de dünyevî mutluluk ve uhrevî saadetin esası saymıştır. İşte Beyân-ı Sıdk'tan birkaç pırlanta:

De ki: "Rabbim! Gireceğim yere doğrulukla girmeye, çıkacağım yerden doğrulukla çıkmaya beni muvaffak eyle!.." (İsra/80)

"Bana sonrakiler içinde bir lisân-ı sıdk (ve bir yâd-ı cemil) lûtfeyle!" (Şuara/84)

"İman edenleri Rableri nezdinde kadem-i sıdk (ve hüsn-ü istikbâl)le müjdele!" (Yunus/2)

Şüphesiz müttakîler, cennet bahçelerinde ve ırmaklar başında, O gücü her şeye yeten Sultanlar Sultani'nin nezdinde sıdk oturağı (ve otağında) dırlar.." (Kamer/54-55)

Kur'an'da Sürur ve Sevinç

Kur'ân'ın pek çok yerinde, hedefsiz ve âkıbeti meçhul sevinçlerin yerilmesine karşılık, Allah ve ulûhiyete ait maârif; Peygamber ve nübüvvetin vaad ettiği şeyler; İslâm ve O'nun insanlığa armağanları yukarıdaki âyet gibi pek çok ilâhî beyanla, "Onlar neşelenirler.." (Âl-i İmran, 170) "Sevinç duyarlar.. (Ra'd, 36) "Müjdeler olsun onlara!" (Yûnus, 64) "Ve sevinçle döner yuvasına.." (İnşikak, 9) "Allah onların yüzlerine behçet ve güzellik, gönüllerine de sevinç verir" (Dehr, 11) gibi fezlekelerle vurgulanır ve ötekilerin sû-i âkıbetlerine karşılık, bunlara, neşenin, sevincin, inşirahın zevki, lezzeti ve şiiri içirilir.

Sürûr, vicdandaki duyuş ve hissedilişi itibarıyla, üç ana bölümde mütalâa edilmiştir:

Kur'an'da Şiir

Bu mülâhazalar, referansları sağlam olan şiire ait husûsiyetlerdir ve herhangi bir abartı da söz konusu değildir. Kur'an, gerçek kaynağını bulup ona bağlanamamış bir şâiri, dolayısıyla da böyle bir şâirin şiirini, "Şairlere gelince, onların arkasına sadece sapkınlar ve çapkınlar takılırlar. Görmez misin, onların değişik vadilerde 'hakikî şiirin esasları üzerine temellendirilememiş; yukarıda işaret edip geçtiğimiz farklı cereyanların zâhirine takılıp kalma kastedilmiş olabilir. O dönemde bu cereyanların henüz ortaya çıkmamış olması çok da önemli değildir' şaşkın şaşkın dolaşıp durduklarını ve yapmadıkları şeyleri söyleyegeldiklerini.." diyerek yerer ve kendi referans çerçevesine oturmamış bu

kabil kopuk şiirde nefsânî duyguların, hevâ ve heveslerin şahlandırıldığını, şahlandırılabilceğini vurgular ve ardından da; "Ancak iman edip iyi amel işleyenler ve her vesileyi değerlendirip Allah'ı çokça anan (şairleri)" müstesna tutarak, kendi referans çerçevesinde söz söyleyen şiir üstatlarını âdeta takdir ve tebci eder. Evet, işte bu mânâda şiir, söz cevherlerinden tanzim edilmiş öyle bir beyan atlası ve kalbin en hassas telleriyle seslendirilmiş öyle sihirli bir bestedir ki; o beyana sahip olan biri kendini herkese dinletebilir ve o beste ile de herkesi teshîr edebilir. Bu ölçüdeki bir şiir, tonunu tam bulup da yankılandığı zaman, en muhteşem beyanlar ona el-pençe divan durur ve saygı murâkabesine girerler.

Kur'an'da Şükür

Allah, kelâmında pek çok defa şükrü emretmiş ve onu "lealleküm teşkürûn" ve "Ve seyeczi-llahu-şşâkirin" gibi âyetleriyle emrin ve halkın gayesini göstermiş; göstermiş ve: "lein şekertüm le ezidenneküm ve len kefertüm inne azabî leşedîd" (Eğer şükrederseniz ben de nimetimi artırırım. Şayet nankörlük yaparsanız biliniz ki azabım çok şiddetlidir.) (İbrahim/7) fermanıyla şükredenlere mükâfat vaadinde, küfrân-ı nimette bulunanları da cezalandıracağı tehdidinde bulunmuştur.

Bundan başka O, kendisine "Şekûr" demiş ve bütün nimetlerin asıl kaynağına ulaşma yolunu da şükre bağlamıştır; bağlamış ve bu mevzuun dolu dizgin şehsuvarlarından Hz. İbrahim'i: "Şâkiren Li enumihi" (O'nun nimetlerine karşı şükürle gerilmiş) (Nahl/121) sözüyle; Hz. Nuh'u da: "İnnehu kâne abden şekûra" (Şüphesiz, o, şükürle oturup kalkan sadık bir bende idi) (İsrâ/3) beyanı ile tebci ve takdir etmiştir. Şükür önemli bir amel ve kıymetli bir sermaye olmasına rağmen "ve galilün min ıbadıyeshşekûr" (Kullarımdan şükredenler pek azdır) (Sebe/13) fehvasınca, hakîki mânâda âmili fazla olmayan bir ameldir. Gerçi, "efelâ ekünü abden şekûra" (Rabbime çok şükreden bir kul olmayayım mı!) [1] duygusuyla kıvrım kıvrım kıvrananlar ve bütün ömürlerini şükür kuşağında geçirenler de vardır ama, yine de sayıları oldukça azdır.

Evet, İnsanlığın İftihar Tablosu Şükür Kahramanı, değeri çok yüksek, âmili çok az bu önemli amelin en önde geleniydi. O, oturur-kalkar şükreder ve yanına gelenlere de şükür tavsiyesinde bulunurdu. "Allah'ım! Seni anmam, Sana şükredebilmem ve Sana ibadetlerin en güzeliyle yönelebilmem için bana yardım et." [2] O'nun sabah akşam dilinden düşürmediği nurlu sözlerindendi.

- [1.] Buhârî, Teheccüd, 6; Müslim, Münafikîn, 79-81; Tirmizî, Salat, 187.
[2.] Nesâî, Sehv, 60.

Kur'an'da Takva

İşte bu manâda takvâ insan için biricik şeref ve değer kaynağıdır ki: "Sizin Allah indinde en asil, en şerefliiniz takvâda en derin olanınızdır" (Hucurât/13) âyet-i pürenvârı da buna işaret etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'den başka hiçbir kitabın takvâyâ, bu ölçüde, bu derinlikte, bu şümûlde ve Kur'ân'dakine denk bir manâ yüklediğine şâhid olmadığım gibi, İslâm'ın dışında hiçbir ahlâk ve terbiye sisteminin de bu seviyede, madde ve manâyı kucaklayan.. kökü dünyada, dalları, çiçekleri, meyveleri ukbâda sihirli bir kelimeye rastlamadım. Evet, manâ ve muhtevâ itibariyle takvâda öyle bir büyü var ki, ona sığınmadan Kur'ân'ı tam anlamak ve Kur'ân yörüngesinde yürümeden ona ulaşmak mümkün değildir. Başta, Kur'ân, kapısını müttakîlere aralar ve: "huden lil muttekin" (Bakara/3) fısıldar; neticede, Hz. Furkan ekseninde yaşamaya işaret eder ve nazarları "Lealleküm tettekun" (Bakara/21) ufkuna çevirir.

Hakk'ın, en çok beğendiği iş takvâ, en temiz, en nezih kulları da müttakîlerdir.. takvâ adına müttakîlere en saf, en duru mesajı da Hz. Furkan-ı Bedîu'l-Beyan'dır. Bu ulu kullar burada Kur'ân'la beslenir, ötede de rû'yet ü rıdvanla. Buradaki vicdânî zevk, oradaki rûhânî haz, takvâdaki derinliğe bir ikinci mevhîbe olması itibariyle Cenâb-ı Hakk: "Allah'a karşı olabildiğince takvâ dairesinde olun!" (Âl-i İmrân/102) buyurarak bu manâdaki takvânın önemini hatırlatır.

Kur'an'da Telbis

Peygamberlik ufkunun hususî derinliği, saffeti ve kıyas kabul etmezliği mahfuz, "Attığını attığın zaman sen atmadın onu ancak Allah attı." (Enfâl/17) ve "O sana bey'at edenler Allah'a bey'at etmişlerdir, Allah'ın inayet eli onların üzerindedir." (Fetih/10) icmâlî meâlleriyle vereceğimiz bu âyetler tevhid edâlî, cem' televvünlü, fark buudlu böyle bir üslubun işaret kaynağı gibidir.. işaret kaynağı gibidir ama bu çizgide hak erlerinin yaşadığı telbîs Hz. Zât'ın zâtı itibarıyla değil, sıfatları itibarıyladır ve gerçek çerçevesi de muhkemâta ircâ ile

belirlenecek bir telbîstir. Evet, âyetlerde işaret edilen atıp vurmanın, görüp konuşmanın, bey'at edip yüceltmenin keyfiyeti -aslında keyfiyet sözü bile, söz yetersizliği mazereti olmasa apaçık bir saygısızlık- ne olursa olsun Hak, sıfat-ı celâliye ve kemâliyesiyle o Müstesna Zât'ta mütecelli demektir.

İşte bu mülâhazayı, Hz. Mevlânâ, biraz da "fenâfillah, bekâbillah" esprisi içinde şöyle ifade eder:

Hz Nuh: "Ey isyanda baş çekenler, ben ben değilim; ben canım itibarıyla ölü, canan ile diriyim. Zira ben, insanlığın babası Hz. Adem'in bazı hisleri itibarıyla ölüp fani oldum.. ve Cenâb-ı Hakk bana sem' u idrak ve basar oldu."

Kadimden beri ehl-i Hak hep böyle vücudda adem, ademde vücud mülâhazası üzerinde duragelmıştır. Bu konudaki en tutarlı yaklaşım da; nefis ve enaniyet cihetiyle yok olup, kalbî ve ruhî hayat itibarıyla yeniden dirilişe erme olsa gerek....

Kur'an'da Tevhid'in Beyanı

Hulâsa; Kur'ân-ı Kerim'in tevhid hakkındaki beyânı fevkalâde açıktır. O'nun emrettiği tevhid hem "tevhid-i rubûbiyet" hem de "tevhid-i ulûhiyet"tir. Sûrelerin en uzununu olan Bakara Sûre-i Celîlesi'nden en kısa sûrelerden sayılan Sûre-i İhlas'a kadar hemen her sûrede açık kapalı tevhid takrir edilir. İhlas Sûresi'nde bir yandan tevhid-i ulûhiyet takrir edilirken diğer yandan da Cenâb-ı Hakk'ın kemal sıfatlarıyla muttasıf ve noksan sıfatlardan da münezzeh olduğu vurgulanır. Kâfirûn Sûresi ise, açık bir netice olan ibadet ve perestişin Allah'a yapılacağını ihtar eder ve bizi tam bir tevhid-i kibleye çağırır. Aslında, ciddi bir tetkike tâbi tutulduğunda görülecektir ki Kur'ân-ı Kerim, temelde, hep tevhid yörüngesi üzerinde yürümektedir. Evet O'nda, Allah'tan, Allah'ın isim, sıfat ve fiillerinden haber veren âyetler "tevhid-i ilmî-yi haberî"ye meşhur ifadesiyle "tevhid-i ulûhiyet"e delâlet eden beyanlardır. Eşi, şeriki, zıddı, niddi olmayan Mâbud-u Mutlak'a ibadete ve O'ndan mâadasını da "Sana isyan eden biz terk ederiz" (el-Beyhakî, es_sünenü'l-Kübrâ 2/210) fehvâsınca mâbudiyetten azle delâlet eden fermanlar da, "tevhid-i irâde-i talebî", mâruf ifadesiyle "tevhid-i rubûbiyet"i gösteren delillerdir.

Kur'an'da Toprakla İlgili Hususlar

Toprak, muhteva ve zenginlik itibariyle özel ihtimama mazhariyeti ve hayatla şenlendirilmesi, hususiyle beşeri hayatla değerler üstü değerlere ulaştırılması yerküre ile ilgili hâdiselerin, hatta kâinatla alâkalı vakaların en önemlilerinden biri sayılır. Günümüzde bu hususiyetler ve bu hususiyetlerin ihtivâ ettiği hikmetli nizam, inayetli denge tam anlaşılamamış olsa da, Allah ezeli fermanında bu hususiyetleri değişik buutlarıyla sürekli vurgular, bize ve diğer şuurlu canlılara engin ihsanlarını hatırlatır; düşünce dünyalarımızda varlığa, varlığın perde arkasına menfezler açar ve bizi inancın, itminânın ferah-feza ikliminde gezdirir: Allah, yeri enine-boyuna döşeyip (dengeleyen) onda oturaklaşıp istikrara ulaşmış dağlar ve (çağlayan) ırmaklar meydana getiren.. ve yine değişik meyvelerden kendi aralarında çift çift yaratandır.. ve geceyi gündüze bürüyüp örten de O'dur. İşte bütün bunlarda düşünenler için ibretler vardır. (Ra'd, 3).

Kur'ân-ı Kerim'de yeryüzünün bu özelliklerini farklı üsluplarla ifade eden daha pek çok âyet göstermek mümkündür. Bu âyetlerin hemen hepsi, dünyanın insan hayatına elverişli hâle gelmesi için, yeryüzünün sürekli bir değişim ve dönüşümden geçirildiğini göstermektedir ki, bu uzun değişim ve dönüşüm sürecinin her merhalesini, Kudreti Sonsuz, bazen birbirinden farklı bazen de birbirinin aynı canlı türleriyle şenlendirmiş; ilim, irade ve hayat sıfatlarının değişik tecelli boylarıyla denizleri, ırmakları birer hayat çağlayanı ve bilhassa toprak tabakasını da altıyla-üstüyle bir canlılar meşheri ve mahşeri hâline getirmiştir.

Kur'an'da Üslup ve Uyum

Evet Kur'ân, kâinata, eşya ve insan hakikatına fevkalâde çarpıcı bir uslûpla farklı bir bakış ortaya koymuştur ki, bu bakışla O, topyekün varlığı ve varlık içinde insanı bir bütün olarak ele alır ve tek bir noktayı bile ihmal etmeden her şeyi yerli yerine oturtur. Parçaların bütünle münasabetlerini, bütünün kendi cüzleri karşısındaki yerini en ince özellikleriyle sergiler.. ve bu koskoca 'kitap' ve muhteşem meşherle alâkalı insanın içinden geçen en küçük sorulara dahi değişik cevaplar verir. O, varlığın perde önü ve perde arkası esrarını en ince

teferruatına kadar tahlil ederken, zihinlerde herhangi bir şüpheyi katiyen mahal bırakmaz; evet Kur'ân, o inceden inceye tafsillerinde, ne akıllarda, ne mantıklarda, ne kalplerde, ne de hislerde herhangi bir boşluğa meydan vermez; O, insanın akıl, şuur, his ve idrakini öyle bir kuşatır ve dediklerini öyle bir kabul ettirir ki, O'nun bu aşkın tesiri karşısında âdeta insan, sıfat dairesini aşmış da Hazreti Zât'a açılmış hak yolcuları gibi hayretten dehşete, dehşetten kalaka yürür, haşyetle iki büklüm olur ve kendi kendine, "Rabb'in kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsaydı, hattâ ona bir misli daha ilâve edilseydi, denizler bitip gidecekti ama, onun (teşriî ve tekvînî emirleriyle alâkalı) kelimeler bitmeyecekti" diye mırıldanır. Kur'ân, işte bu tükenmez kelime hazinelerinin altın anahtarı, iman da, bu esrarlı anahtarın dişleri ya da şifreleridir. Ben, bu anahtar ve bu şifreleri elinde bulunduran birinin kâinat, eşya ve insanla alâkalı temel meselelerde başka bir şeye ihtiyaç duyacağına ihtimal vermiyorum.

Kur'an'da Velayet

Velâyetin mebdetine, "Allah îmân edenlerin muhibbi ve veliyyü'l-emridir, onları (hidayet ve tevfiğiyle) karanlıklardan ışığa çıkarır" (Bakara, 257) nûrefşân beyanıyla; müntehasına da "Bil ki Allah'ın veli (kul)ları için hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olacak değillerdir" (Yûnus, 62) şerefbahş fermanıyla işaret buyrulur.

Kur'an'da Yenilenme ve Dirilişin Temsilcileri

Kur'ân-ı Kerim, böyle bir olma veya ölmeyi sık sık nazara vererek bize hep kendimizi yenilemeyi ve taze kalmayı salıklar: "... O dilerse sizi alır götürür ve yerinize yepyeni bir halk getirir." (İbrahim, 14/19) "... O dilerse sizi yok eder ve yerinize ter ü taze başka bir halk getirir." (Fâtır, 35/16) "... Eğer O'ndan yüz çevirirseniz, sizi, sizin gibi olmayacak bir toplumla değiştirir." (Muhammed, 47/38) Bu çizgide şerefnüzul olmuş daha pek çok âyet vardır ama, bir fikir vermesi bakımından bu kadarı yeter zannediyorum.

Bu âyetlerde, "alınıp götürülecek" diye anlatılan kimselerin, kendini yenileyememiş, taze kalmayı başaramamış, mü'min olmanın hakkını eda edememiş ve iç dünyasında karbonlaşmış ölü ruhlar ve üçüncü dünya insanları -Allah'a imanlarının ifade ettiği mânâ mahfuz- olma ihtimali kavîdir. Getirilecek

kimselere gelince, onlar da birkaç asırdan beri bu mahzunlar ve mağmumlar dünyasında bilene bilene metafizik gerilimini tamamlamış; bugüne kadar küçümsenen ve hor görülen bizim insanımızı değerler üstü değerlere yükseltmeye namzet olan "nesl-i cedit" ve bütün bir kudsîler ordusudur.

Kur'an'dan Önceki Kitap ve Peygamberler

Bu bir kitaptır ki, kendinden evvel gelip geçmiş bütün peygamberleri kudsî bilmiş, onların suhuf ve kitaplarını mübârek tanımış, hususiyle Tevrat, Zebûr, ve İncil'e tazimde bulunmuş; onlardaki ihtilaflı noktaları hal ve fasl, tağyir edilmiş yerleri tashîh, mahfuz kalmış bölümleri de tespit ederek bir manâda kaybolmuş kitapları bulup ortaya çıkarmış ve o kitapları tebliğle serfirâz peygamberleri saygıyla anmış hususiyle Hz. Musa ve Hz. İsa aleyhimesselem'ı "Ulu'l-azm" peygamberler arasında sayarak hak ve hakkâniyetin dili olduğunu göstermiş... Sonra bu iki şanlı peygamberin vâlidelerinin de ilhâma mazhar, ötelere açık, beşerüstü ruh ve vicdana sahip bulunduklarını ihtâr ederek ihkâk-ı hak maksadıyla nâzil olduğunu bütün selim kalblere duyurmuş ve kabul ettirmiştir.

Bu kitap'dır ki, insanları türlü türlü sapıklıklardan kurtararak fazilet yoluna irşâd edip, Allah'ın emirlerini yerine getirenlere gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve kimsenin tasavvur edemeyeceği mükâfatlar; o emirleri ihlâl edenlere de bakışları bulandıracak, başları döndürecek ve yürekleri hoplatacak cezâlar varolduğunu ifâde ederek akılları hayrette bırakan muvâzeneler vâz'etmiştir.

Kur'an'dan Örnek Dualar

Daha bir sürü dua televvünlü beyandan sonra sûrenin Miraç armağanı son ayetinde "Rabbimiz! Eğer unuttu veya hata ettiysek, bundan dolayı bizi muaheze etme. Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Rabbimiz! Güç yetiremeyeceğimiz şeylerle bizi sorumlu tutma. Bizi affet; kusurlarımızı bağışla; bize merhamet buyur; Sen bizim mevlâmızsın, kâfirlere karşı bize yardımda bulun." ifadeleriyle daha şümüllü bir çerçevede, her zaman vird ü zebanımız olması gereken bir dua ve niyazı ihtar eder. Âl-i İmrân sûresinin ilk sayfasında "Rabbimiz, bizi hidayete erdirdikten sonra kalblerimizi zeyğе uğratıp kaydırma ve nezd-i ulûhiyetinden bizlere hususi rahmette bulun." diyerek

müminler için en hayatî bir duayı hatırlatır. Birkaç ayet sonra "Ey Rabbimiz! Bizler Sana inandık, günahlarımızı bağışla; bizi cehennem azabından koru." çılgınlıklarıyla el açıp yalvaran müttakilerin niyaz ve teveccühlerini referans göstererek bizi bir kez daha duaya çağırır. Birkaç makta sonra havârîlerin, "Ey Rabbimiz! Biz Senin indirdiğin kitaba iman edip gönderdiğin elçiye tâbi olduk; bizi Hakk'ın şahitleri olarak kaydet ve tesbit buyur." şeklindeki içinde sorumluluk da bulunan yakarışlarına dikkatlerimizi çeker. Sonra nebiler çevresinde saf bağlayıp mücadele veren "ribbiyyûn"un "Ey Rabb-i Kerimimiz! Günahlarımızı ve bilmeyerek içine düştüğümüz aşırılıklarımızı affeyle; bizleri doğru yolda sabit kadem kıl ve küfr ü küfran içindekilere karşı bize yardımcı ol." diyerek bu defa da rabbanilerin dilinden bir dua armağan eder. Sûrenin sonuna doğru açtığı tefekkür faslını "Ey Rabbimiz! Bizler "Rabbimize inanın!" deyip imana çağırın, iz'âna davet eden münâdîyi işittik ve ona icabet ettik. Artık Sen de bizi affeyle, kusurlarımızı bağışla, (canımızı alırken de) bizi ebrar sırasında vefat ettir." fermanıyla içinde hüsn-ü akıbet dileği de bulunan bir niyazla noktalar. Kendi kendine haksızlık ettiği mülâhazasıyla ürperen gönüllerin "Rabbimiz nefsimize zulmettik, şayet kusurumuzu bağışlayıp bize merhamet buyurmazsan apaçık maruz-u hüsrân oluruz." inkisar içinde sızlanışlarıyla ruhlarımıza ra'seler salan farklı bir çılgılığı hatırlatır. "Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatır. Biz de yalnız Allah'a dayanırız. Ey Rabbimiz! Bizimle şu "münkir" topluluk arasında artık ver o adil hükmünü; (ver de) haklı-haksız açığa çıksın." gayretullaha çağrı edalı beyanla, bütün bütün küstahlaşmış inkârcı bir toplum karşısında, gönlü itminanla çarpan, dili ihkâk-ı hak mırıldanan bir nebînin teslimiyet derinlikli yakarışlarıyla ruhlarımıza farklı bir talep üslûbu fısıldar.

Kur'an'ı Yanlış Yorumlamamak Gerekir

Sonra, âyeti, AİDS veya bir başka hastalığa hamletmek, ümidimize indirilmiş birer darbe demektir. Çünkü, âyette, 'dâbbetü'l-arz' çıkınca îman ve yakînin yerini sukût, gerileme ve inkırazın alacağı ifade edilmektedir. Halbuki, hadîs-i şeriflerin tebşirâtı altında, biz İslâm'ın cihanda bir defa daha hâkim olacağına, kâinat ufuklarında bir defa daha şehbal açıp, dünya muvazenesinde yeniden ağırlık kazanacağına, Hristiyanlığın aslına avdetle İslâm'a tâbi olacağına ve dünyanın dört bir yanında insanların Peygamber (sav)'i anacağına gönülden inanıyoruz. Bu bakımdan, 'dâbbetü'l-arz'ı, Kıyamet'in kâfirlerin başına kopacağı karanlık zamanlarda bekliyoruz. O halde, 'dâbbetü'l-arz' mevzuunda da ifrat-

tefrit arası muvazeneyi koymak gerekirse, şöyle diyebiliriz: "Bir başka tehlikeli hastalık gibi, AİDS de 'dâbbetü'l-arz'dan bir fert olabilir; evet AİDS, ona ait vazifelerden bir kısmını görecektir çok fertlerden biri ve bu hakikatten bir manâ; bu nev'den de her asra bakan bir fert olabilir. Fakat, 'dâbbetü'l-arz' illâ ve mutlaka AİDS'tir denemez."

Kur'an'ın Bize Öğrettiği Dua Adabı

Kur'ân, Fatiha sûresiyle lâl ü güherlerini saçmaya başladığı andan itibaren, hamd ü senâ ile bir dua mukaddimesi vaz'eder ve sırat-ı müstakim talebiyle işe başlar. Bakara sûre-i celîlesi zımnî dua şivelerinin arasında sesini sarahatinin nağmeleriyle yükselterek "Rabbimiz, bize dünyada da ahirette de hasene ihsan eyle!" der ve bizi duaya çağırmanın yanında, Cenâb-ı Hak'tan ne istenileceği konusunda da irşad eder. Birkaç sayfa sonra, "Rabbimiz! Üstümüze sağanak sağanak sabır yağdır, ayaklarımızı sabit kıl, kaydırma ve kâfirler güruhuna karşı bize yardım eyle!" istimdat edâlı beyanıyla, zor şartlar altında müminlere sığınacakları sera ve siperleri gösterir.

Kur'an'ın Canlılığı

Kur'ân, Güneşten daha parlak ve daha canlıdır. Gençliğini korumak gibi bir meselesi yoktur onun... Asırlar geçtikçe, ilimler geliştikçe gençleşir, ışığı ve harareti daha bir artar. İlimler, onun zirveye, ufka diktiği bayrağa yetişmek için koşuşup durmaktadır.

Kur'ân, kâinattaki cârî kanunların ifadesi olarak, tedricen nüzûl etmiş veya tersi bir deyişle, kâinattaki eşya ve hâdiselerin seyri, Kur'ân'a uymakla peyderpey anlaşılır hâle gelmiş, çekirdekten ağaca, spermenden insana - dünyanın ateş parçası halinden bugünkü durumuna gelmesi misali - bu anlayış da tedricen ve yavaş yavaş olmuş ve olmaktadır. Kur'ân, 23 yılda nâzil olmakla, beşerin yaratılışına ve fitratına en uygun telkin yolunu seçmiş, doktorun dozaj ayarlaması gibi, ihtiyaca göre ve tedricen kötü ahlâkı, yanlış telâkki ve anlayışları ve batıl itikadları kaldırıp, yerlerine güzel ve doğru olanlarını yerleştirmiştir. İlimler de bu istikamette ve bu umûmî nizamı göre peyderpey seviye kazanıp gelişmektedir.

Kur'an'ın Cihat Esprisi

Evet Kur'ân, temel esprisi itibarıyla farklı bir cihad düşüncesiyle gelmişti; insanları, kendilerini tanımaya uyarma cihadı; bütün varlıkla münasebete geçme cihadı; cismânîliğe ve nefsânîliğe baş kaldırma cihadı; muhataplarının kendi içlerinde kendilerini fethetme cihadı; düşmanlığa, kin, nefret, şehvet, garaz, ihtiras ve kıskançlık gibi.. insanı alçaltan bütün kötü duygu ve tutkulara karşı tavır belirleyip tetikte bulunma cihadı; herkesin kendini bir yüksek mefkûreye bağlaması cihadı; bütün korkuları ve beklentileri aşma cihadı; dünyayı ahiretin bir intizar salonu kabul edip öteleri ihyâ ve burayı da ötelere bağlı îmar etme cihadı.. ve daha bir sürü cihad...

Kur'an'ın Desteğe İhtiyacı Yoktur

Evet, Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şeriflerin nurlu ve her zaman taze beyanlarının destek ve koltuk değneklerine ihtiyacı yoktur. Dışta hiç bir tezâhürü görülme de, insan vicdanında apaydın sezilecek kadar parlaktır onlar. Bu kâbil pozitif netice ve istidlâller, olsa olsa bizim zavallı aklımıza konan toz ve toprağı alıp götürmeye mâtuf süpürgeler olabilir ancak. Bu cılız meseleler, o yüce hakikatları omuzlarında taşıyabilecek güçte değildir.

Kur'an'ın Doğru Anlaşılması

Kur'ân, yeryüzüne engin bir denge anlayışıyla inmiştir; o, ferdin, ferdle, aile ile, toplumla, sonra da bütün bir varlıkla münasebetlerini dengelemiş ve müntesiplerine umumî ahenge giden bir yolu salıklamıştır. Biz ise, onun ruhunu, kendi mantığımızın dar çerçevesine sıkıştırarak, evvelâ o çok geniş daraltmış, evrenselli mahallîleştirmiş; sonra da aşkını, âdiyatın zeminine indirerek onun gökçek yüzüne üst üste kûsûflar yaşatmışızdır. Said b. Cübeyr, Ebu Hanife, Ahmed b. Hanbel, İmam Serahsî... gibi yüksek mefkûre insanları zulme taraftar olmak şöyle dursun, ona karşı en küçük tavize dahi meyletmeden her zaman, Allah'a açık vicdanlarının sesine-soluğuna göre karar vermiş ve saraylardaki zevk ve safâ yerine, zindanlardaki cefâyı -estağfirullah- Hakk'a kullukla gerçek derinliği bulmuş düşünce ve vicdan hürriyetini seçmişlerdi.

Evet, hedefli yaşayanlar hedefli ölürlər; ölünce de mezarları gönüller, hattâ bütün bir mâşerî vicdan olarak orada ebedlere kadar yaşarlar. Bu yüksek ruhlara mukabil, çıkarlarının esiri kurnaz geçinen talihsizler ise, dünyada her şeyi boş verir ve hep hevâlarının, heveslerinin tasmalı köleleri olarak kalırlar ki, bunların yaşamaları bir zillet, arkada bıraktıkları tam bir melânet, akıbetleri de felâket üstüne felâkettir.

Kur'ân'ın sadık bir talebesi -siz ona, bir mefkûre insanı da diyebilirsiniz- kendi aşk u şevki, heyecan ve tutkularının ötesinde başkalarını da terkisine alıp sonsuza taşıyan bir ebediyet süvarisidir. O, düşünce dünyasına göre idealize ettiği ufkuna doğru ilerlerken, başkalarının realite dedikleri pek çok şeyi çiğner-geçer; çiğner-geçer de bir kısım mefkûrezedeler onu deli sanır.

Kur'an'ın Doğruluğu

Bu itibarla diyebiliriz ki; Kur'ân, dünden-bugüne kendisine gönül verenleri aldatıp-şaşırtmadığı gibi, bundan sonra da aydınlık iklimine teveccüh edenleri aldatmayacak hayal kırıklığına uğratmayacaktır. Zirâ, inanıyoruz ki, zihinler müspet fenlerle aydınlandığı, gönüller Hakk mârifetiyle şahlandığı ve varlık, ilim ve hikmet adesesı altında tedkîk ve araştırmaya tâbî tutulduğu sürece, ilimler adına verilen her hüküm Kurân'ın ruhuna uygunluk içinde cereyan edecektir.

Evet O, her zaman insanları ilme, ilmî araştırmaya, düşünce ve düşüncede sisteme, kâinat kitabını okumaya ve varlığın esrarını kavramaya davet edip yol gösteren bir kitap olmuş ve hakikî çıraqlarını hep düşünen ve araştıran insanlar arasından seçmiştir.

Kur'an'ın Dua Yönü

Kur'ân, varlığın tercümesi; hâdiselerin tercümanı; makro ve mikro âlemlerin müfessiri; bu dünyada âlem-i gaybın lisanı; insanoğluna ilâhî iltifatların senedi; İslâmiyet'in özü, esası, nur ve ziyası; uhrevî âlemlerin haritası ve ona inananların vesile-i saadeti olduğu gibi aynı zamanda açık-kapalı, doğrudan doğruya ve dolaylı olarak bir dua mecmuasıdır.

Kur'an'ın Etkileyiciliği

O, bir hamlede en kuytu yerlere bile sesini duyurmuş ve şerare yapan bütün uğursuz hırıltıları bastırmış.. ön yargılı olmayan her düşüncede kevser çağltıları duygusu uyarmış.. ve fethettiği sinelerde hicran ateşlerini söndürerek, bütün ruhlarda vuslat arzu ve ümidini coşturmuştur. Sopsoğuk tabiatlar onunla hararetlenmiş, ebed arzusuyla yanıp tutuşan gönüller de onunla serinlemişlerdir.

Kur'an'ın Gelişiyile Meydana Gelen Değişimler

Sonsuzun, kelime ve harfler dünyasında parıldayan ışığıdır Kur'ân. İns u cinnin duygu, düşünce ve his atlasında melekutun sesi-soluğudur Kur'ân. Gün gelip de O, en müstesna bir sadef içinde inciye dönüşünce, işte o zaman, söz sarraflarının gözleri de, sararıp solmayan ve renk atmayan bir güzelliikle buluştu. Kur'ân, ziya olup varlığın çehresine yağacağı güne kadar, her yanıyla ayrı bir renk, desen ve ahenk meşheri olan şu koca kâinat bir gulyabanîler ülkesi; her satırı, 'Mele-i A'lâ'nın farklı bir sırrına sadef sayılan bu varlık kitabı da bir kısım evrak-ı perişandan ibaretti. Kur'ân bir güneş gibi doğunca -hiç olmazsa olumsuz ön yargıları olmayanların nazarında- o güne kadar bütün ufukları karartan küme küme bulutlar dağılıp gitti ve varlığın o güzellerden güzel endamı ortaya çıktı; çıktı ve bütün eşya, okunup zevk alınan bir kitabın paragraf, cümle ve kelimelerine dönüştü.. O'nun sesinin duyulmasıyla gönül gözlerine nurlar indi.. ve ruhlarda köpüren duygular da, o duygulara tercüman olan diller de, ılık türkülerini söylemeye başladı.

Kur'an'ın İniş ve İlk Müslümanların Heyecanı

Kur'ân, takrîben bir çeyrek asır, büyük ölçüde, insanlara hep bu kabil cihad mesajları sundu.. ve gün geldi O, bu diriltici mesajlarıyla bir "şecere-i mübâreke" misillü "kökleri yerin derinliklerinde sabit, dalları ise semalara ser çeken bir ağaç gibi" (İbrahim/24) gelişti, inkişaf etti ve geniş bir alanı cennetlere çevirdi.. Evet, nazil olduğu dönem itibarıyla hemen her âyet, âdeta birer çağlayan gibi güröl güröl sesi, birer fevvâre gibi fışkırıp duran köpük köpük kevserleri, daha doğrusu, Ulûhiyet âleminde gelmiş turfanda meyveleri andırıyordu. Bu

meyveler, her belirişinde arzuyla dopdolu müştaklar tarafından heyecanla koparılıyor, gönüllerin ve ruhların takdirlerine sunuluyordu. Bu takdimler ve takdirler peşi peşine sürüp gidiyor ve o talihli insanlar da her gün ayrı bir semâvî sofra büyüğü ile oturup kalkıyorlardı. Böyle bir mazhariyetle o günkü o dipdiri muhataplar, her gün ufuklarına boşalan vahiy sağanağıyla, sonsuzdan sur sesi almış gibi iç içe "basübadelmevt"ler yaşıyor, birer Hızır kesiliyor ve uğradıkları herkese de hayat üflüyorlardı. Her zaman dipdiri, her zaman iştihaklarla coşkun, arzularla dopdolu birbirini takip eden dirilişlerle talihlerinin zirvelerine yürüyorlardı. Allah "Ey iman edenler! Allah sizi, hayat verip dirilteceği gerçeklere çağırdığında, siz de O'nun ve Resûlü'nün çağrısına icabet ediniz." (Enfal/24) mesajıyla onları duyguda, düşüncede, ruhta, gönülde dirilişe çağırıyor; onlar da hiç tereddüt göstermeden "Rabbimiz! Bizler, bizi inanmaya çağırın ve gelin iman edin diyen Davetçi'yi duyduk, O'na icabet ettik. Sen de bizi affet, kusurlarımızı bağışla ve bizi hayatlarını iyiliğe adanmış kimseler (içinde yaşat), onlar içinde canımızı al." (Âl-i İmran/193) diyor, bu İlâhî çağrıya koşuyorlardı.

Kur'an'ın İnsandan Bahsetmesi

Kur'ân, insanın yaratılış gayesi ve kendisinin taşıdığı ana maksatlar istikametinde her şeyden kadri, kıymeti, değeri ve manâsı ölçüsünde bahseder. Tüm insan hayatını ilgilendiren ibretler meşheri ve fertlerin, milletlerin kısaca tüm ferdî ve içtimaî yönleriyle insan hayatının temel taşları olarak peygamberlerin ve eski kavimlerin kıssalarına yer verir; Marifet-i İlâhî, tevhid, îman hakikatleri, insanın çok çeşitli husûsiyetleri ve kâinat kitabının başlıca manâ hüzmeleri olarak ilmî hakikatlere temas eder ve inkâra, bıkkınlığa, aklın ve iradenin iptaline, eskimeğe, anlaşılmazlığa ve söz israfına yol açmayacak biçimde mecaz, teşbih, temsil ve istiarelerle her devrin, her mekânın, her tabakanın ve her seviyenin insanına -tabir caizse- en hazmedilir komprimeler halinde meseleleri takdim eder. Güneş gibidir Kur'ân; mağarada büyüyenle üniversitede yetişene farklı ışık göndermez ama herkes de ondan aynı derecede ışık alamaz. Ekvator'daki insanla, kutuplardaki insan ondan farklı farklı istifade eder. Tarlasında tohum saçan insanla, o tohumun meyvelerini sofrasında yiyen insanın mazhariyetleri farklıdır. En üst rütbe ve makamdaki ordu komutanının verdiği hücum emri ile gösterdiği hedef, albay, yüzbaşı veya onbaşınıkiyle aynıdır ama seviye, telâkki, tatbik kabiliyeti, şumullülük ve ağırlık derecesi

farklı farklıdır.

Meselâ Kur'ân 14 asır önce 'incir' demiş.. incir, çekirdeği, kök ve gövdesi, dalları ve yaprakları, çiçekleri ve nihayet meyvesiyle bir bütünü ifade etmektedir. Ama ilk devir insanı, 'incir' denilince diyelim ki çekirdeğini anlamış.. sonra gelenler köklerini, daha sonrakiler gövdesini, onları takip edenler de dallarını anlamışlar. Yaprakları ve çiçekleri derken, bugünün insanı 'meyve'yi anlar olmuş. İşte Kur'ânî hakikatler, çekirdeğinden meyvesine yetişip kemâle eren bir ağaç misâli, Kıyâmete kadar her seviyedeki göz ve gönüle hitapla her insanı tatmin edecek keyfiyettedir. Her dönemde insanlar, Kur'ân'ın ortaya koyduğu bütüne kabiliyetleri nispetinde parça parça talip olacaklardır.

Buna biz, 'icmalde tafsîl' diyoruz; yani, Kur'ân'ın 'sehl-i mümtenî' yönüdür bu: Çekirdekte meyveyi gösterme ve ifade etme.. bir güneş halkedip, her bir canlının gözünde derece derece ışımasını temin etme ve aynı zamanda hem ısısından mahrum bırakmadan, hem de yakmadan her bir varlığı besleyip büyütme...

Güneş öyle bir ışık kaynağıdır ki sönmez ve eskimez. İnsanlar doğar, büyür, yaşlanır ve ölürlere; dünya değişir; tarih sahnesinde milletler görünür gider ama, Güneş, hep aynı Güneştir ve dürüleceği âna kadar da tazelik ve güzellik timsalidir.

Kur'an'ın Kuşatıcılığı

Bu kitap, nüzûlü ile, tarihin mecrâ değiştirmesi sayılan önemli bir başlangıçta, en mübarek bir bahtıyarın aracılığıyla, talihli bir toplumun ferdî, içtimâî, siyasî, idarî, iktisadî, rûhî, fikrî hayatlarını tanzim etmeyi hedeflemiş ve hedeflediği şeyleri de bir hamlede, bir nefhada gerçekleştirerek, bedevî bir toplum içinde, medenî milletlere örnek teşkil edecek iç içe inkılâpların biricik ilham kaynağı olmuştur. Aslında o, bugün bile, kendine sığınanlar için aynı şeyleri yapabilecek güçte ve zenginliktedir. Evet o, insan, kâinat ve Allah münasebetlerini ifadede benzeri olmayan bir zenginliğe, bir vüs'ate, hem de tahlil ettiği konuların gerektirdiği temkin ve tenasübü koruma ölçüsünde bir zenginliğe ve vüs'ate sahiptir. Bediüzzamanca bir üslupla anlatılacak olursa o, bu kâinat kompleks, saray ve meşherinin sesi-soluğu ve yorumu.. tekvînî emirlerin en özlü tefsiri ve te'vili.. her zaman müşahede edip durduğumuz şu koca mekân ve onun izafî bir buudu olan zamanın sırlı bir altın anahtarı..

Cenâb-ı Hakk'ın Zât, sıfât ve isimlerinin en belîğ bir dili ve tercümanı.. eşyâ ve hâdiselerin perde arkası esrarına ıttılân biricik rasathanesi.. kevn ü mekânlar ötesinden gelip, gönül ve dillerimizde yankılanan Allah'ın (cc) bir iltifatnâmesi.. şu muhteşem İslâm dünyasının ışık kaynağı, havası, ziyası.. ve ebetlere kadar var olabilmenin - olmazsa olmaz - temel esası.. hemen herkesin, ya ciddî bir merak ve iştîyakla ya da bir tereddüt ve ürperti ile beklediği öbür âlemlerin haritası, tarifnâmesi, rehberi.. bütün insanlık âleminin, insanî kemalât yolunda hiç kimseyi yanıltmayan bir terbiye kitabı, bir mârifet mecmuası ve bir ilimler ansiklopedisi.. husûsiyle de, İslâm dünyasının en saflardan daha saf bir ilim, irfan ve hikmet kaynağı.. nihayet, bütün Müslümanların şahsî, ailevî, içtimâî, iktisadî, siyasî ve idarî hayatlarını asırlar boyu tanzim eden, yönlendiren bir kanunlar külliyyatı.. ihtiva ettiği dua, zikir, fikir ve münâcâtlarla bir seyr-i sülûk rehberi.. eşyâ ve hâdiseleri en ince teferruatına kadar işaretleyen, olabildiğine veciz ama müphemî olmayan, fevkalâde zengin, ancak, daha çok inananlara cömertçe davranan, bütün zaman ve mekânlara yeterli ve tabîî, zaman ve mekân-üstü olan hârika bir kitaptır. Ne meleklerin, ne rûhânîlerin, ne de cinlerin müstağnî kalamayacağı işte bu kitap, bizim kültür mirasımızın en geniş, en duru, en derin ve her zaman deryalar gibi dalgalanıp durduğu halde hiçbir zaman bulanmayan en birinci ve en önemli kaynağıdır. Bizim burada o mübarek kaynakla alâkalı ifade etmeye çalıştığımız hususlar ise, sadece ona küçük birer işaretten ibarettir.

Kur'an'ın Maksatlı Olarak Yanlış Yorumlanması

Ama ne gariptir ki, bütün acılarımızı dindirecek, asırlık yaralarımız üzerinde panzehir tesiri icra edecek ve muhteva itibarıyla zenginlerden zengin bu kitap; tutkusu başka, aşkı başka, sevdası başka; araştırmalarında sathî; değerlendirmelerinde çarpık; sorgulamaları hep başkalarına yönelik; duyguları hırs ve menfaate kilitlenmiş; aklı, mantığı hislerinin önünde; muhakemesi kaprislerine yenik; iç derinlik ve muhtevadan ziyade "vitrin, vizyon" arası gelip-giden ne ruh fakirleriyle temsil edildiğinden -vebali biraz da bakanın nazarının matlaştırmasında- onun durulardan duru safvetine gölge düşmekte ve mütereddit ruhlarda da şüpheler hasıl olmaktadır. Doğrusu, âhiret yolunda ve metafizik yamaçlarda görünseler de böyleleri, gözlerini maddî çıkar kör ettiğinden, ruh ile mânâ ile yoğrulmuş bir dünyayı kendi çerçevesiyle kavrayamayacak ve aksettiremeyeceklerdir. Dahası bunlar, başkalarının değişik

zaafları üzerine kurulmuş dünyalarına bakarak, aynı silahla silahlanma, aynı malzemeyi kullanma gibi hatalara düşecek ve bir mânâda "ötekiler" dedikleri insanlarla aynı şeyleri paylaşmak suretiyle, onlarda görüp ayıpladıkları fenalıkları, birkaç gün sonra milimi milimine taklit edecek ve santim santim onları izleyeceklerdir. Böyle hedefsiz ve gayesiz bir mücadeleden şimdiye kadar kimse kârlı çıkmamıştır. Aksine herkesin, ayrı bir hüsrân âh u vâhıyla inlediği böyle bir mücadelede millî ruh kaybetmiş ve zarar eden de bizler olmuşuzdur.

Kur'an'ın Makul Yaklaşımı

Kur'an pek çok ayat-u beyyinatıyla bize bu yolu salıklar ve makuliyeti, düşüncenin sonsuza bağlanması şeklinde yorumlar: Yerinde "Onlar başlarının üstündeki göğe bakmazlar mı? Bakıp da bizim onu nasıl sağlamca bina ettiğimizi ve onda bir açık ve bir dengesizlik bulunmadığını düşünmezler mi?. Biz, yeri de yayıp döşedik ve orada da, dengeyi sağlamak için ağır baskılı ulu dağlar yerleştirdik.. ve zeminde, gözleri-gönülleri açacak her çeşit bitkiden çiftler yarattık. Bütün bunları, Allah'a yönelen her kula, Yaradan'ın kudretini hatırlatması ve dersler veren birer basiret nişanesi, ibret numunesi olsun diye yaptık. Ardından, gökten bereketli bir su indirdik. Onunla bahçeler ve biçilmeye müsait ekinler, salkım salkım meyveleriyle ulu hurma ağaçları yetiştirdik." (Kaf, 50/6-10) diyerek, dikkatleri semalara, semalardan yerküreye, ondan da rızka çevirerek bizi, aklımızı kullanmaya, düşünmeye; imanda derinleşmeye ve marifette zenginleşmeye çağırır. Yer yer mahsusatın önemini vurgulayarak, hemen her zaman gözümüz önünde bulunan küre-i arzı temaşa etmeye davet eder ve "Onlar yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı ki, bu sayede düşünüp uygulanacak gönüllere, hakikatin sesini işitecek kulaklara sahip olsunlar. Ne var ki kör olan onların gözleri değil, sinelerindeki basiretleridir." (Hac, 22/46) der ve basireti kapalı gönüllerin mahrumiyetini vurgular. Zaman zaman da aklını, basiretini kullanmayanları tevbih sadedinde "Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, inanmayanlar gelip geçerken (kasdi tetkike almadıklarından) yüz çevirmiş olurlar da farkına varamazlar." (Yusuf, 12/105) ayetiyle ferman ederek niyet ve nazarın önemine dikkatleri çeker ve mücerret bakmanın bir mana ifade etmeyeceğini hatırlatır.

Kur'an, kainat kitabıyla alakalı referanslarının yanında, ele aldığı konuları takdimdeki sağlamlığı, muhtevasının düşündürücülüğü, mesajlarının kuşatıcılığı, ifadelerinin sihri, üslubunun müessiriyet ve inandırıcılığı ile de çok

yönlü ayrı bir makuliyet örneği ortaya kor. Evet O, sırtını vahye dayadığı gibi hep akıl yörüngeli bir yol takip eder. Bütün mesajlarını akla, mantığa, muhakemeye tespit ve tescil ettirerek muhataplarının kapılarını çalar.. alaka uyaran bir üslupla gönüllere yürür.. aklın, hissin, şuurun itirazlarına meydan vermeyecek bir çerçevede konuşur.. ve talebelerini makuliyet adına sürekli rehabilite eder. O, iç içe yüzlerce konuyu, tek bir mevzuun tahlilinde bile zor ulaşılır bir ahenkle sunmasından, her mesajındaki içtenlik ve tesirine, inanca açık gönülleri itminana ulaştırmasından mütereddit ruhları ikna etmeye kadar her mevzuda arkasını vahye dayar ve insanlarla alış verişini makulün yamaçlarında gerçekleştirir.

Kur'an'ın Meydan Okuyuşu

Kur'ân, indiği dönemdeki ilk muhatapları olan hedef kitlenin bütün muarazalarını onların yüzlerine çalmış ve onlardan, benzer muhtevada bir kitap, bir sure, hiç olmazsa bir ayet getirmelerini istemişti. Bu ilk muarızlar O'nun beyan gücüyle büyülenmiş yer yer O'na sihir demişler; bedî' üslûbuna çarpılıp şiir demişler ve eşyanın perde arkasından verdiği haberler karşısında aptallaşıp, onu kehanete bağlamak istemişlerdi ama, katiyen O'nun benzerini getirememişlerdi. Nazım, nesir sözün her türlüşünü konuşan, konuşmayı seven konuşma üstadı o günkü muarızlar, dillerini yutup ve kuyruklarını kısıp inlerinin bir köşesinde sessizlik ve hacalet murakabesine daldıkları gibi, bu ifrit çağın inatçı münkirleri de, eskilerden tevarüs ettikleri muaraza rûhunun yanında, onca demagoji, diyalektik ve karşı çıkma taktiklerine rağmen, acz ve öfke içinde yutkunup durmaktan başka hiçbir şey yapamamışlardır. Zaman değişip durmuş, asırlar başkalaşmış, telâkkiler farklılaşmış, muaraza ve mücadele hissi daha bir hararetlenmiş ama, Kur'ân, bunca muaraza yolları ve muarızlar karşısında hâlâ dağlar gibi metin, deryalar gibi zengin ve gökler gibi de derin o vakur ve müessir haliyle gönüllere ürpertiler salmakta ve başları döndürmektedir. O, ruhlarımıza taht kurduğu günden bu yana geçen bin dörtyüz küsur sene içinde, değişik dönemler itibarıyla pek çok söz sultanları yetiştirmiş, beyan saltanatları kurulmuş; farklı sistemler, farklı ekoller, farklı fikir cereyanları sözlerin en sihirlipleri, beyanların en büyüleyicileriyle kendilerini ifade etmek ve Kur'ân'ı yıkmak için bütün cephanelerini kullanmış, her tabyaya başvurmuş ve sürekli bu Kitap'la savaşmışlardır ama, O'nun kâinat, eşya ve insanla alâkalı ortaya koyduğu esaslardaki tenasübü, izahlardaki derinlik ve

inandırıcılığı, vâkî istifhamları cevaplamadaki ilmîliği karşısında hep yenik düşmüşlerdir.

Kur'an'ın Muhteva Zenginliği

Şimdiye kadar nice söz üstadı, beyandan ne sihirli âbideler tesis etmiş ve nice düşünce insanı, ne felsefî ve ideal sistemler kurmuşlardır. Ama bugün bütün o âbideler birer virâne ve o ideal sistemler de, tarihin yaprakları arasında soluk birkaç satırlık hatıradan ibaret kalmışlardır. Beşer ufkunda tecellî ettiği günden itibaren tazeliğini devam ettiren bir beyan varsa, o da, işte bu Kur'ân; ve insanlığı sahil-i selâmete çıkaracak bir sistem varsa, o da, bu mübarek kitabın muhtevasıdır. Onun beyanında öyle sihirli ve parlak bir câzibe vardır ki, sesinin ulaşabildiği yerlerde başka sözler malayaniyata dönüşür. Onun muhteva zenginliği karşısında düşünce ve sistem sarrafları birer dilenci halini alır.

İnsan, varlık ve Allah hakikatine tercüman olan bu kitap, insan gerçeğini öylesine incelerden ince tahlil eder, eşya ve hâdiseleri o kadar hassas ve ölçülü değerlendirir ki, az bir dikkatle hemen herkes, bu tahlil ve değerlendirmenin öbür ucunda âdetâ nâmütenâhiyi görür gibi olur. Dolayısıyla da, Kur'ân'ın sihirli dünyasına girebilen kalp ve ruh insanları, bir fihrist çerçevesinde kendi nefislerinde duyup hissettikleri her şeyi, kâinatta mufassal bir kitap muhtevasıyla görür, duyar ve ömürlerini işaret ve emarelerin dünyasında hep ona doğru yürüyen seyyahlar gibi sürdürürler.

Kur'an'ın Özellikleri

Varlığın en bereketli ışık kaynağı, sözün en çarpıcı, en kuvvetli nüktesi O'dur. Yeryüzündeki bütün câzibedâr güzellikler, O'nun ışığının varlık üzerine akseden gölgesi, en büyüleyici ses ve nağmeler o semâvi solukların sadece bir perdesidir. O'nun ışıktan beyanları arasında tenezzüh, gönülden kirleri, gözlerden de günahları siler-süpürür. O'nun ötelere açık zümrütten iklimlerini temâşâ, düşünceye hikmet tohumlarını saçar, akli semâlar ötesi âlemlerde gezdirir.

Güneş, O'nun aydınlık dünyâsına nispeten bir ateş böceği, Ay, çehresine ışık çalınmış bir avuç siyah topraktan ibarettir. O, dışının parlaklığı, içinin derinliği, muhtevâsının zenginliği ile, gökler ötesinden gelmiş öyle bir sofradır ki; bize

ulaşıncaya kadar, O'nu elden ele bir gül demedi gibi taşıyan melekler dahi O'ndan müstağni kalamamışlardır.

Yeryüzü ve onun sakinleri, bu ilâhî sofranın gelişini ihtiyaç ve iştiyak türkûleriyle karşıladı ve bu köhne kürenin dört bir yanı O'nun gülüyle, nergisiyle âdeta Cennet yamaçlarına döndü. O'nun olmadığı dönemde kapkaranlık kesilen ova, vâdi, dağ, dere, tepe O'nun her yana saldığı nurlarla aydınlandı ve okunan bir kitap haline geldi. Hele, O'nun şerh edip önümüze serdiği eşyânın hakikati âdeta ruhlarımızı dolduran bir hitâp oldu.

Kur'an'ın Peygamber Efendimiz (sav) Açısından Önemi

Kur'ân O'nun için her şeydi; hava idi, su idi.. silah idi, zırh idi.. kale idi, burç idi.. ve burçlarda dalgalanan bayrak idi... O, Kur'ân'la soluklanır.. O'nunla bulutlar gibi göklere kadar yükselir.. O'nunla rahmet damlaları gibi yeniden yerdeki varlıkların imdadına koşar.. O'nunla zulmetlerle savaşır, O'nunla şerlerden ve şerîrlerden korunur.. O'nunla gürler ve O'nunla ışık olur her yana yağardı.

Ancak, hikmetin lisân-ı fasîhi o Beyan Sultân'ı, hiçbir zaman bitip-tükenme bilmeyen o kenz-i ilm-i İlâhî'nin yanında kendine teveccüh eden pek çok sual, halledilmesi gerekli olan pek çok müşkil, ümmetiyle alâkalı dînî, içtimâî, iktisâdî, siyasî pek çok mesâil vardı ki, sonsuz ilmin mir'ât-ı mücellâsı ve vâridât-ı sübhâniyenin mehbiti, menzili, merkezi, meşcereliği sayılan kalb-i pâk-i Ahmedî ve lisân-ı nezîh-i Muhammedî ile cevaplayıp müşkülli hal, müphemleri şerheder ve Kur'ân'la gelen pek çok mutlak emri takyîd, mukayyedi itlâk, husûsiyi tamîm, umûmîyi de tahsîs buyurarak, Kur'ân mesajının yanında kendi ifade ve beyanlarının rûkniyetini ihtarda bulunurdu. Zâten; cihanşümûl peygamberliği ile bütün insanlığı muhatap alan ve bütün insanlara muhatap olan bir mübelliğ, bir mürşid, bir muslih ve bir müceddidin başka türlü olması da düşünülemezdi.

Kur'an'ın Rehberliği

Kudreti Sonsuz, iki cihan mutluluğunu O'nun kılavuzluğuna bağlamıştır. O'nun rehberliğine başvurulmadan katiyen hedefe ulaşılamaz; O'nun vesayetine

sığınmayan yolcular da dökülür, yollarda kalırlar. Arkasına aldıklarını, şaşırtmadan, yanıltmadan maksada ulaştıran en son, en kâmil söz O'dur.. her zaman, herkes tarafından gayet kolaylıkla tilâvet edildiği halde, söylenmesi imkânsız olan da yine O'dur. O'nu kendi derinlikleriyle sinelerinde duyanlar, duyulması gereken her şeyi duyup hissetmiş olurlar. O'nu tam tadıp zevk edenler de, birer "arş-ı Rahman" sayılırlar. Ve onların sesleri, her zaman meleklerin solukları ile iç içedir.

Kur'ân'ın yeryüzünü şereflendireceği güne kadar, gelmiş-geçmiş her nebî, kendi çağını aydınlatacak چراغی O'nun ışık kaynağından tutuşturmuş ve çevresindeki amansız çölleri O'ndan birkaç damla ile cennetlere çevirmiştir.

Hattâ, O'nun gölgesinin gezindiği en karanlık devirler bile, birer altın çağ haline gelmiştir. Aslını duyup yaşayanların dönemleri ise Cennet sabahlarından farksızdır. O'nun eşğine baş koymuş olanlar meleklerle eş, O'nun aydınlık ikliminde canlı-cansız her varlık da kardeştir.

Kur'an'ın Sağladığı Dinamizm

Kur'ân'ın aydınlık dünyasında varlık-eşya-tabiât birdenbire farklılaşır ve ayrı bir şekil alır.. insan ve onun maddî-manevî duyguları ayrı bir derinliğe ulaşır.. akıl, o mucize beyan sayesinde her şeyi olduğu gibi görme seviyesine yükselir.. kalb onun ışıktan atmosferinde tam inkişaf edip gelişebilir.. ruh da, ancak onun vâridâtıyla kanatlanıp kendi "arş-ı kemâlâtı"na yükselebilir.. yükselip herşeyi gönül sultanlığına bağlayabilir. Bu, dün hep böyle olmuştu, bugün de böyle olmaktadır, yarın da böyle olacaktır. Elverir ki mü'minler, duygu, his, şuur ve idraklerinin yanında O'nu, indiği dönemdeki tazeliği, saffeti, nûrâniyeti ve muhataplarının gönüllerinde hasıl ettiği heyecanla tam duyabilsinler.

Zaten, duyabilenler için O'nun soluklarında sürekli bir aşk u heyecan ve bir şevk u iştihak duyulagelmiştir. O'nu gönül kulağıyla dinleyenler, her zaman O'ndan yükselen bir "ba'sü ba'del mevt" çağrısıyla irkilmişlerdir.

Kur'an'ın Sarsılmazlığı

Nâzil olduğu günden bu yana tam 14 asır geçmiş olmasına rağmen, Kur'ân'da öyle bâkir ve emsâlsiz meseleler vardır ki, bunların hakikatine henüz ilimlerin

elleri ulaşamadığı gibi, ilmî seviye de fersah fersah onların gerisinde bulunmaktadır. Pozitif ilimler, Kur'ân'ın gösterdiği ufuklara ulaşınca kadar kim bilir daha kaç defa sarsılacak, kaç defa değişecektir. Beşer tarihinde kendini kabul ettirmiş nice nazariyeler vardır ki, zamanla hepsi de unutulmuş ve onların yerlerini yenileri almıştır. Birgün gelecek, mutlaka ilim yuvalarından kapı dışarı edilecek ve bu şekilde ilimler sarsıla sarsıla Allah (cc)'ın sarsılmaz ve değişmez Kelâmı'nın ihtiva ettiği hakikatlere ulaşacaktır. Bu sebeple, sürekli sarsılan ve değişen müsbet ilimlerin arkasından, sarsıntı ve değişme nedir bilmeyen o muallâ beyanı koşturmamalı ve onu ilimlere uydurmaya çalışmamalıyız. Nedir öyleyse yapılması gereken?

Kur'an'ın Terbiyeciliği

Kur'ân-ı Mecîd, öyle nurdan ezeli ve ebedî mesajlarla gelmiştir ki, beden ve cismâniyetimizin yanında, kalb, ruh, akıl ve vicdanlarımızı da terbiye ederek bizleri geleceğin insanları olarak hazırlamakta ve bizlere hedef olarak maddî-mânevî zirveler ötesi şâhikâları göstermektedir -ki bir kısım körler, sağırlar görüp duymasalar dahi- O, akli başında millet ve devletlerin sık sık başvuracakları bir kevser kaynağı haline geleceğinde şüphe edilmemelidir.

Şayet günümüzün Müslümanları Kur'ân çizgisinde ve ilk Müslümanlar safvetinde hareket edebilselerdi -ki bugün o istikamette ciddî gelişmelerin olduğu söylenebilir- bir hamlede sıçrayıp devletler muvâzenesindeki yerlerini alacak ve taklit vâdilerinde başkalarının türkûleriyle tesellî olmaktan kurtulacaklardı...

Kurân'ın ilk talebelerinin cihânı hayret ve dehşetlere sevkeden îmân, ahlâk, fazilet ve aksiyonları, günümüzün insanının bir kere daha hassâsiyetle ele alıp incelemesi gerekli olan önemli hususlardandır. Evet, bir zamanlar, Mekke'nin yalçın kayaları arasında zuhur edip, bir hamlede dünyânın dörtbir yanını aydınlığa kavuşturan birkaç bin Sahabînin, Kurân'ın aydınlık ikliminde gerçekleştirdikleri büyük inkılâb, her zaman üzerinde düşünülüp-değerlendirilmesi iktizâ eden hârikalar cümlesinden bir hâdisedir ve mü'minlerin dâima müracaat edecekleri tertemiz, dupduru bir kaynaktır.

Kur'an'ın Tesiri ve O'na Bağlananlar

Kimse, benim, bu perişan sözlerimle Kur'an'a methiye düzdüğüm vehmine kapılmamalıdır. Evvelâ, ben kim oluyorum ki, O'nu methedeyim.

Onu vasfederse vasfeder Hazreti Vassaf;
Dün ve bugün melekûtta rûhanîler saf saf.
Bir ta'zim ederler ki O'nu, sanırsın tavaf.

Ondaki bu harikulâde mazhariyetleri mücerred söz cevherleri açısından göremeyenler çıkabilir; ancak vicdanlarını kullananların, hiç bir zaman yanılmadıkları da açıktır. Hele bir de şimdiye kadar O'nun cihan çapındaki o müthiş tesirine bakabilmişlerse..

Evet Kur'ân, yeryüzünü şereflendirdiği o ilk dönemde, hem ruhlarda, hem akıllarda, hem de gönüllerde tasavvuru imkânsız öyle bir tesir icra etmiştir ki, O'nun o ışıktan atmosferinde, yeniden hayata uyanan nesillerin mükemmeliyeti, O'nun hakkında başka mucizeye ihtiyaç bırakmayacak ölçüde bir harikadır ve bu insanların, dinleri, diyanetleri, düşünce ufukları, ahlâkları, kulluk esrarına vukufları ve marifetleri açısından benzerlerini göstermek de mümkün değildir. Doğrusu Kur'ân, o çağda, Sahabe ünvanıyla öyle bir nesil yetiştirmiştir ki, bu nesil meleklerle eş değerdedir dense mübalâğa edilmiş sayılmaz. Aslında O, bugün bile, yürekten kendine yönelenlerin gönüllerini aydınlatmakta ve O'na ruhunu açabilenlere varlığın en mahrem sırlarını fısıldamaktadır. Öyle ki, kalb, şuur, his ve idrakleriyle O'nun atmosferine girenlerin birden bire duyguları, düşünceleri değişmekte ve herkes belli ölçüde de olsa kendini, bir farklı âlemde hissetmektedir.. Evet, insan O'na bir kere yürekten yönelebilse, bir daha da tesirinden kurtulamaz. Kur'ân, atmosferine çekebildiği talebesini öyle yumuşatır, öyle inceltir, öyle yoğurur ve şekillendirir ki, insan kendi kendine bir şey olacaksa, ancak bunun sayesinde olur; hattâ çok defa, olmazlar bile O'nun gölgesinde tabîî bir oluşum sürecine girer; girer ve herkesi dehşete sevkeder. Kur'ân; "Eğer dağlar yürütülecek olsaydı bu Kur'ân'la yürütülürdü, yeryüzü paramparça olup ve ölümler konuşturulabilseydi, o da yine bu Kur'ân'la olurdu" der; der zira O, kalblerde, şuurlarda, hislerde, akıllarda öyle bir tesir icra etmiştir ki, O'nun bu müessiriyeti, dağları yürütmekten, yerküreyi paramparça etmekten, ölümleri konuşturmaktan ve nice bin seneden beri çürümüş cesetlere can vermekten daha geri değildir.

Kur'an'ın Üstünlüğü

Evet o, zaman ve mekân üstü bir kitaptır ama, bazen niyet ve nazar çarpıklığı, onu kendi muallâ konumundan aşağılara çekerek, beşerî düşüncelerin darlığına hapsedebilir. İşte böyle bir bakış zaviyesi veya düşünce inhirafı yaşayanlar, hiçbir zaman onu, kendine has o baş döndürücü derinlikleriyle tanıyamazlar. Aslında, belli ön yargılarla kendi düşüncesinin eline-koluna kelepçe vurmuş esir ruhlar, hangi zamanı yaşarlarsa yaşasınlar, hangi çağda bulunurlarsa bulunsunlar, bu beyan harikası kitabın sırlarını ihata edemez ve onu, o mûcizevî ufkuyla katiyen tanıyamazlar. O, hemen her zaman beşer ufkunu aşan zirve bir kitap ve değişik tefsir, tevil dalga boylarıyla eşsiz bir beyandır; ama, samimiyetle sînesini ona açanlar için.. o, insanlık için önemli bir şans, onu tanıyıp her meselede ona sığınmak da şanslar üstü bir şanstır; ancak, acaba böyle bir mazhariyetten haberdar olan kaç insan vardır? Aslında, onun ziyasına sığınmadan hiçbir beşerî problemi çözmek mümkün olmadığı gibi, insanoğlu için onun beyan çağlayanları esas alınmadan kalıcı herhangi bir mutluluğa mazhariyet de söz konusu değildir.

Kur'an'ın Yol Göstericiliği

İki cihan saadetinin yol göstericiliği O'na verilmiştir. Mutluluğun altın anahtarı O'nun elindedir. O her yerde karşımıza çıkıp bizleri hayret ve şaşkınlıklara sevk eden muammâları çözüp aydınlatmasaydı, bu binbir bilinmezler karşısında hayretten hayrete sürüklenip duracak, müşahede ve düşüncelerimizi telif etme imkânını bulamayacaktık. O bir Hızır gibi imdadımıza yetişmeseydi, bu uçsuz bucaksız çöllerde garip, kimsesiz mahvolup gidecektik...

Kur'ân-ı Kerîm'in Bütün İlimlerden Açıkça Bahsetmemesinin Sebepleri

1. Eğer Kur'ân-ı Kerîm, bütün ilimlerden açıkça bahsetmiş olsaydı, bu onun Allah Kelâmı olduğuna daha açık bir delil teşkil ederdi diye düşünülüyorsa, bu yanlıştır. Çünkü, her şeyden önce Kur'ân, modern ilimler kitabı olmadığı gibi, yukarıda temas ettiğimiz üzere takib ettiği esas mevzû da, dünya ve bilhassa Ahiret saadetini kazandıracak şekilde topyekûn insan hayatıdır. İlimlerin her zaman ve mekânda, her şart ve seviyedeki dünkü ve bugünkü insanın hayatında,

bu hedef ve mevzû noktasından yeri nedir ki, Kur'ân, sayfalarını mufassalan onlara ayırsın? Ayrıca, ilimlerin tafsîli bahsi, Kur'ân gibi bir kitabın îcazına da ters düşerdi. Bunun içindir ki, Kur'ân-ı Kerîm'de Ma'rifet-i İlâhî, tevhid, nübüvvet, haşir ve ibadet gibi temel maksatlar çerçevesinde çok özlü ve îcazlı biçimde temas veya işaret ediliveren dünyanın yuvarlaklığı ve dönmesi, kutupların basıklığı, insanın yaratılışı ve ceninin anne karnında geçirdiği safhalar, atomlar ve parmak izleri, yağmurun teşekkülü, bulutların aşılınması ve ses ve görüntü nakli gibi pek çok ilmî ve teknik bahis, O'nun i'caz ve îcaz yönü kesintiye uğramadan ve yeterince yer almıştır. Bu yönüyle de O, ilâhî kelim olduğunu ilân ve isbat etmektedir.

2. İlimler, tıpkı insanlar gibi doğuş, bebeklik, emekleme, çocukluk, delikanlılık ve olgunluk devirlerini yaşarlar. Önce nazariyeler ortaya atılır; sonra da üzerlerinde yapılan deney, tecrübe ve gözlemlere dayalı çalışmalardan ve muhakeme ve mukayeselerden sonra bu nazariyeler, ya çürütülür ya da o zamanki bilgi ve gelişmeler çerçevesinde doğru kabul edilirler. Çok zaman bu doğru kabul ediş bile, belli bir zaman dilimiyle sınırlı kalmaya mahkûm olup, daha sonraki araştırma ve gelişmeler, o doğruları da yalanlar ve neticede ortaya yeni doğrular çıkar. Bu doğruların da zamanla yalanlandığı ve yerlerini yeni doğruların aldığı çok zaman vâkidir. -Gerçi, 'çekim kanunu' gibi değişmeyen kanunlar da vardır; fakat bunlar, sayıca çok az olup, ilimler devamlı gelişmekte ve ilmî doğrular, zamanla doğruluklarını kaybetmektedirler- Meselâ, bir zaman Newton fiziği, bir zaman da Einstein fiziği doğru kabul edilmiş, bir zaman ikisi de bir arada doğru gibi görülmüş, bugün ise Einstein fiziğinin de yanlışlar ihtiva ettiği ortaya çıkmıştır. Yarının neler getireceğini ise şimdilik bilemiyoruz. Aynı vakıa, kimyada da, biyolojide de, astronomide de bahis mevzûudur. Bu durumda Kur'ân-dan, ilimlerin hangi devrinden bahsetmesini isteyeceğiz?

3. "Herhangi bir asrın, diyelim ki 20 'nci asrın insanına o asırdaki gelişmelerden bahsetseydi" denilecek olursa, o zaman da şu mes'eleler ortaya çıkacaktır:

a) Kur'ân, belli bir devrin değil, bütün zaman ve mekânların ve bütün insanlığın Kitabı'dır; hattâ, insanlarla beraber cinlerin de Kitabı'dır.

b) Sadece belli bir asrın insanını memnun etmek, Kur'ân'ın cihanşümullüğüne ve ana maksatlarına ters düşer.

c) İlimlerin bu asırda ulaştığı noktadan bahsedildiğinde, dünün insanı bundan ne anlayacaktır? Batı'da dünyanın döndüğünü söylemenin bile insanları

zindanlara ve giyotinlere götürdüğü bir asırda bugünkü ilmî seviye ve gelişmelerle, teknik vâsitalardan bahsetmek, o asır insanını inkâra, taaccübe ve çok yanlış değerlendirmelere sevk etmek demek olmaz mı? Yalnızca bugüne hitap eden bir kitab, önceki asırlar için nasıl muğlâklık, müphemlik ve anlaşılmazlıktan kurtulabilir?

d) 21. ve 22'nci asırların yepyeni ilmî ve teknik gelişmeleri karşısında, o asırların insanları, Kur'ân'a '20'nci asrın modası geçmiş kitabı' gözüyle bakmayacaklar mıdır?

e) Bugün doğru kabul edilen pek çok ilmî 'faraziye'nin bir gün gelip de yanlış tarafları ortaya çıktığında Kur'ân, yanlışlar ihtiva eden bir kitap durumuna düşmüş olmaz mı? Yanlışlarla dolu bir kitabın İlâhî Kitab olduğunu kim kabul eder?

Kur'ân, bütün zaman ve mekânlara ve her seviye ve şarttaki bütün insanlara hitab etmektedir; dolayısıyla dili, üslûbu ve ele alıp ihtiva ettiği mes'ele ve mevzûlar da şüphesiz buna göre olacaktır.

4. Kitaplığınızdaki kaç kitabı okur veya bir kitabı kaç defa usanıp bıkmadan okuyabilirsiniz? Ayrıca, dünyada ilmin çeşitli sahalarında yazılmış kaç kitap vardır hiç düşündünüz mü? Kur'ân, ilimlerden mufassalan bahsetmiş olsaydı, acaba ortaya kaç kütüphaneyi dolduracak kadar kitap çıkar, çokları için sıkıcı gelecek bunca kitabı kim usanmadan okur ve bu kadar kitap, ya da bu kadar ciltlik bir kitap, insanlar için nasıl hidâyet ve dünya-ahiret saadeti kaynağı olabilirdi?

5. Kendisine akıl, idrak, düşünme, muhakeme, araştırma istek ve kabiliyeti, merak ve ihtiyaç duygusu gibi alabildiğine kompleks ve kullanılmak ve geliştirilmek isteyen nice meleke ve duygular verilen ve dünya hayatında imtihana tâbi tutulan insana ilimler adına herşey teferruatıyla takdim edilseydi, bu takdirde bunca istidat ve kabiliyetlerle donatılan bir insan oluşun ne hikmeti kalırdı? Sonra, aklın herşeyi kabul etme mecburiyetine düşmesi ve iradenin tercih hakkının da elinden alınmasıyla imtihanın, dolayısıyla dünya hayatının bir sebebi ve hikmeti olur muydu?

6. Her insan, ilimlerle ve ilmî inceliklerle meşgul olamaz; kaldı ki, buna lüzum da yoktur. Ayrıca, zekâ, kavrayış, tahsil durumu, bilgi ve kültür seviyesi ve içtimaî hayatın talepleri de böyle bir şeye mânidir. Sonra, ilimler, yalnızca 'müsbet ilimler'den ibâret de değildir. Onlardan çok daha kıymetli ve insan hayatı için daha faydalı ilim şubeleri olduğu gibi, hangi şubesi olursa olsun,

ilimle uğraşan insanların sayısı da azdır. Kur'ân ise, belli bir azınlığa değil, çocuklardan yaşlılara, erkeklerden kadınlara, çiftçiden esnafa, okumuştan okumamışa ve yüzde doksanlık bir nisbetle avama hitap eder. Bu durumda Kur'ân'dan, ruhu, kalbi, aklı, kompleks duyguları, arzu ve istekleri, gayesi, dünya ve âhiret hayatı, çok çeşitli problemleri, kulluğu, çok yönlü münâsebetleri ve ihtiyaçlarıyla insanı bırakıp da, bir devirde ortaya çıkmış ve her zaman için değişmeğe mahkûm bir kısım ilmî meselelerden açıkça ve teferruatıyla bahsetmesini istemek, hem Kur'ân'ı tanımamış olmanın ifâdesidir; hem de insanı, insan hayatını ve kâinatı bilmemenin tezahürüdür. İlimlerin ne hakkı var ki, Kelâm-ı İlâhî olan Kur'ân'ın bütününde kendilerine yer verilsin?

Kur'an Aklın Diliyle Çağırır

Buna, Kur'an-ı Kerim'in genel üslubu nazarıyla da bakabiliriz. Evet Kur'an yer yer, Efendimizin muasırı bulunan müşriklere aklın diliyle çağrıda bulunur.. mantığın lisanıyla ufuklarını açar.. muhakemenin gücüyle onlara makulü salıklar.. ve zaman zaman da tarihi tekerrürler devr-i daiminden sayfeler açarak, serdettiği misallerle, o günkü şirk mantıksızlığının yanında, yarınki ilhad düşüncesini de sarsar ve değişik dönemlere akletme mesajları sunar. Peygamberler ve onların irşad sergüzeştileri, küfür, ilhad ve şirkin her çeşidine karşı en canlı örneklerin sergilendiği bir meşher, en mukni hutbelerin irad edildiği bir minber gibidir. Kur'an, yer yer talebelerinin elinden tutarak o meşherlerde gezdirir ve zaman zaman da çıraklarına en inandırıcı seslerden hutbelerin en nefislerini dinletir.

Tevhid düşüncesinin en güçlü seslerinden biri olan Hz. İbrahim, Kur'an-ı Kerim'de sık sık başvurulmuş bir örnektir. Bir bakarsınız O, putperest çağdaşlarının putlarını kırar, şirk düşüncelerini temelinden sarsar ve bir daha konuşamayacakları şekilde ağızlarına, akıl tezgahından çıkmış fermuarlar vurur; onların şirk anlayışlarını semalara taşıyıp, yıldızlara, Ay'a, Güneş'e Uluhiyet isnad etmelerine karşı da, adeta semavi cisimlerin bağını çözüp dağıtarak, onları o çarpık rububiyet telakkilerinin enkazı altında ezer ve arkadan gelenlere, Allah'a ulaştıran şehrahlar açar. Her şeye rağmen gayrimakulde ısrarlı olanlara da, sesini daha bir yükselterek: "Kasem olsun siz de, atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz." (Enbiya, 21/54) der. Bir de bakarsınız, onların putlarını kırmış ve dimdik ayakta o çarpık şirk mantığına karşı: "Siz, Allah'ı bırakıp, kimseye hiçbir faydası da, zararı da dokunmayacak

olan nesnelere mi tapıyorsunuz? Yuh size de, o taptıklarınıza da! Hala aklınızı kullanmayacak mısınız?" (Enbiya, 21/66) şeklinde haykırır; haykırır, hem o günkü müşriklerin hem de daha sonra gelen bütün putperestlerin ruhlarında ürpertiler meydana getirir.

Kur'an-ı Kerim'de İlm-i Ledün

Kur'an-ı Kerim, Kehf Sûresi'nde bu mazhariyeti hâiz, Allah'ın has bir kulundan bahsederken - Sünnet-i Sahiha bunun Hızır olduğunu söyler - "Orada bizim seçkin kullarımızdan, has bir abdimizi buldular ki, Biz onu nezdimizden hususî bir merhametle şereflendirerek kendisine (ilâhî esrar) ilmi öğretmiştik." (Kehf/65) şeklinde bir açıklamada bulunur. Tasavvuf erbabına göre işte bu ilim, ilm-i ledündür.. ve Hazreti Musa gibi "ülü'l-azm" enbiyâdan birisi, temelde, ilâhî bilgilerde tam metbû olmasına rağmen, münhasıran ilm-i ledün çerçevesinin belli bir motifinde Hazreti Hızır'a tâbi olarak o ilmin ihata alanını görmeye çalışmıştır. Sahîh-i Buhari'de bu farkı ortaya koyan şöyle bir rivayet vardır: Hızır, Hazreti Musa'ya "Yâ Musa, ben, Allah'ın bana öğrettiği öyle hususî bir ilme mazharım ki, sen onu bilemezsin; sen de öyle bir ilimle serfirazsın ki, ben de onu bilemem" der.

Kurb'un Anlamı

Yakınlık manâsına gelen kurb, sofîyece, insanın mâverâileşip cismâniyet çeperini aşması ve Allah'a yaklaşması demektir. Kurb'u, Allah'ın kullarına yaklaşması şeklinde anlayanlar olmuş ise de, bu O'na mekân ve mesafe izâfe manâlarını işmâm etmesi itibariyle yanlıştır. Kaldı ki, Cenâb-ı Hakk'ın kullarına olan yakınlığı keynûnetler ve sayrûretler üstü bir yakınlıktır. Değilken sonradan meydana gelen bir kurb, sonradan var olanların ve varlıklarını değişik tekevvünlerle sürdürenlerin husûsiyyetidir. Bu iki kurbu, birkaç kelime içinde "Her nerede olursanız o sizinle beraberdir" (Hadîd, 57/4) nûrefşân beyânı ne güzel ifâde eder! Böyle bir yakınlık aynı zamanda, imân ve amel-i sâlihle elde edilen husûsî yakınlık da değildir.. şakî-saîd, hayırlı-hayırsız, salih-tâlih, canlı-cansız zerreden sistemlere kadar herkesi kanatları altına alan umûmî bir kurbiyettir.

Kurb'un İki Türü

Evet, kurb-i umûmî, herkesi ve her şeyi şemsiyesi altına almasına mukâbil, kurb-i husûsî; imâna dayanır ve Allah'ın, iyi-güzel-doğru dediği hususların yaşanıp yerine getirilmesiyle gerçekleştirilir ki, bu da ancak, kurb yolunu bulmuş olan, sonsuza uzayan koridora girmiş bulunan, her gün ayrı bir iman derinliğiyle sabahlayan-akşamlayan ve "Şüphesiz Allah, takvaya sarılanlar ve ihsan şuuruyla iyiliği ve güzelliği tâkip edenlerle beraberdir" (Nahl/128) ufkunda seyahat eden bahtiyarlar için bahis mevzuudur. Bu mertebeyi yakalayanlar nefes alırken "Şüphesiz beraberimdedir Rabbim ve bana yol gösterecektir" (Şuarâ/62) derler; nefislerini verirken de "Şüphesiz Allah bizimle beraberdir" (Tevbe/40) der kurbet soluklarlar.

Kurb-i hususide îman şuuru ve ihsan hakikati, gözde ziyâ ve cesette can gibidir. Bu iki temel esasa bağlı olarak farz ve nâfilelerin yerine getirilmesi ise, nâmütenâhinin semâlarına açılmada iki nûrânî kanat mesâbesindedir. Evet, insanı Allah'a yaklaştırmaya yollarının en emini, en kestirmesi ve en makbûlü farzları edâ yoludur. Ve gerçek mahbubiyet ve dolayısıyla da kurbet ise, sınırlı ve kayıtlı olmayan nâfilelerin nâmütenâhî, engin ve vefâ tüten ikliminde tahakkuk eder. Hakk yolcusu, her an ayrı bir nâfilenin kanatları altında sonsuza uzanan yeni bir koridorda kendini bulur, yeni bir mazhariyete ulaştığını hisseder; farzları edâyâ daha bir iştihâlî [1] ve nâfilelere karşı da daha bir iştiaklı [2] hâle gelir. Bu nokta ve bu manâyâ uyanan her ruh, Allah'ı sevdiği ölçüde, vicdanında Allah tarafından sevildiğini de duyar ve bir kudsî hadiste ifâde buyurulduğu gibi, artık onun işitmesi, görmesi, tutması, yürümesi doğrudan doğruya meşîet-i hâssa dairesinde cereyan etmeye başlar.

Diğer bir ifâde ile, farzlarla "kurbet" insanın makâm-ı mahbûbiyete ulaşmasının ve Hakk'ın sevip hoşnut olduğu kimseler arasında bulunmasının ayrı bir ünvânı, nâfilelerle kurbet ise, onun hareket ve davranışlarının Zât-ı Hakk'a izâfe edilmesi makamıdır ki, "Onları, siz öldürmediniz, bilakis onları Allah öldürdü, attığın vakit de sen atmadın ve lâkin Allah attı" (Enfâl/17) gölgesinde herkese husûsî bir iltifat ve teşrîftir.

[1.] Bkz. Nesâî, İşretü'n-Nisâ, 1; Müsned, 3/129, 199, 285; Mecmau'z-Zevâid, 2/271.

[2.] Buhârî, Rikak, 38; Müsned, 6/256.

Kurb'un Mahiyeti

Husûsî bir teveccühten ibaret olan kurbette, teveccüh noktasını görmemezlikten gelerek onu, insanın ef'âl ve davranışlarıyla izâha kalkışmak da yanlıştır. Yakınlık O'nun ululuğunun şe'ni ve rahmetinin bir buudu, uzaklık da bizim halimiz ve mahiyet boşluğumuzun bir çukurudur. Gülistan sahibi:

"Dost bana benden daha yakındır; ne acaib ki ben ondan uzağım. Ne yapıp ne diyebilirim ki; dost benim yanımda, kucağımda oysa ki ben ondan uzağım" diyerek, kurbun kime âit, bu'dun kime ait olduğunu çok güzel göstermektedir.

Kurban Bayramı

Kurban Bayramı, Hz. İbrahim ve İsmâil'den günümüze kadar, hep bir kahramanlık, bir fedâkarlık, bir hasbîlik ve bir teslimiyet sembolü olagelmıştır. Kurban Bayramı, tıpkı orduların savaşa gidişi gibi gürül gürül tekbirlerle gelir ve bir velvele olur, her yanda yankılanır. Onda hem bir mûsiki ve şiir hem de muharebelerin bin tarraka ile gürleyen hakkı ilan sesleri iç içedir.

Kurban Bayramında evler-sokaklar, mabetler, dağlar, taşlar tekbirlerle lerzeye gelir inler. Minarelerden yükselen temcitler en bayıltıcı nağmelerle, dalga dalga tâ evlerimizin içine kadar gelip yayılırken, köy-kent, şehir-kasaba, ova-oba, koyun-kuzu meleyişleriyle sarsılır. O kutlu zaman diliminde hemen herkes, her şey ve her yer âdeta dile gelir ve konuşur. Arafat bir mahşer gibi kaynar ve köpürür, bir hesap meydanı gibi endişe ve ümit soluklar.. Müzdelife, Mîna yoldakilerin telaş ve tedarikiyle uğuldar.. Kâbe, sinesi hasretle yanan gufrana susamışların nabzı gibi atar.. ve bütün bu sesler, soluklar Hakk karşısında divan durmuş inleyen en mükerrem kulların çığlıkları gibi gider verâların kapılarına dayanır. Sanki ebediyet gamzeden bu seslerle, hislerimizin sınırsızlığını, hülyalarımızın sonsuzluğunu edâ ediyormuşuz gibi, duygularımızın bütün hazineleri açılır.. ve bütün mahrem hislerimiz bağı kopmuş tesbih taneleri gibi dörtbir yana saçılır. Her yanda köpürüp köpürüp Hakk katına yükselen bu sihirli sesleri duyup ve gönüllerimizde cennetler gibi esen şevk ü tarâbı yaşadıkça, aşktan, şevkten ve bayramın büyüünden süzülmüş diriltici bir iksiri içiyor gibi oluruz.

İmana mazhariyetin, Hakk'a kulluğun, kullukta şuûrun gönüllerimizi yükseltmiş bulunduğu zirvelerden yürüdüğümüz yolu seyreder, kader kitabımızı okur "İşte kitap bu!" der ve talihimize tebessümler yağdırırız. Bu mazhariyet ve mevhîbelerin tadı, lezzeti ruhlarımızı o kadar yumuşakça sarar ki, gözlerimiz

şükranla açılır-kapanır, duygularımız baharlar gibi yeşerir.. derken ruhlarımıza gelip vâsıl olan ilham ve ruhlarımızdan ötelere yükselen inâyet kanatlı duâlar, münâcâtlar, sızlanışlar, âdetâ tabiatlarımızı aşan semâvî bir manâ, bir hâl ve bir tesire ulaşır. Öyle ki, her yeni saat, her yeni dakika, her yeni iş, her yeni imkan daha derince yaşanmaya, daha şuurluca değerlendirmeye layık birer kıymet alır; alır da, rûhânî zevklerle coşmuş vicdanlar "lûtfunu arttır Allah'ım!" der daha da mest olmak isterler.

Kurban Bayramı Yaklaşırken

Günler bayrama doğru kaydıkça, metafor, zemzem ve mes'â gizli bir gurbet ve hasret duygusuyla lacivertleşir.. Kâbe, bize araladığı pencerelerin panjurlarını yavaş yavaş indirir.. ve her hadise ile fâniliğini anlayan insan, buradan göçme zamanı geldiğinde ayrılması icap ettiği gibi, bir gün mutlaka dünyadan da ayrılacağını düşünür ve kendi içine, kendi hususî dünyasına çekilerek âdetâ bir rûhî inzivaya bürünür.

Kurb-Bu'd İlişkisi ve Mertebeleri

Bu'd; uzaklık ve helâk manâsına gelir. Tasavvufçular onu, mebd'e itibâriyle füyûzâtın kesilmesi ve Hakk'tan uzaklaşma, netice itibâriyle de tabii bir inâyet-i hâssa olmazsa hizlân ve mahrûmiyet şeklinde görmüş ve anlamışlardır.

Kurbun; avâm-ı mü'minîn, evliyâ, asfiyâ, ebrâr ve mukarrabîne göre dereceleri bulunduğu gibi, "bu'd"un da kendi içinde alt alta dereke ve mertebeleri vardır; bu mertebelerin mutlak helâk noktasını da şeytan işgâl eder.

Kurbun-bu'dun birer teveccüh veya mahrûmiyet şeklinde bulunması ayrı şey, sezilip bilinmeleri ayrı şeydir. Bazen, en büyük ikram, ikramın hissettirilmemesi şeklinde gelir ve "akrabü'l-mukarrabîn: En üst seviyede kurba mazhar olan" kendi yakınlığını bilemez. Bazen mekr tam olur bu'dun zulmetleri sezilemez.. bazen de sekir hâli hâkim olur, kurb-bu'd tefrik edilemez.. ve dolayısıyla da böylelerinde kurb iştîyâkı ve bu'd endişesi görülmez.

"Câmi sen yakınlık ve uzaklık endişesine düşme, zirâ aslında ne uzaklık ne yakınlık ne vuslat ne de ayrılık diye bir şey yoktur" sözleri bu serâzâd ve sermest ruhların düşüncelerini ifâde eder.

Bu'dun gerçek ürperticiliği ve mahrumiyeti müselleme; bazı ruhlar da var ki kurbun mehâbet esintileri karşısında tir tir titrer ve o andaki ruh hâletiyle kendilerini kahr u tedmîrin pençesinde sanırlar, "Kurb-i sultân âteş-i sûzân buved" bu münasebetle ve bu manâda söylenmiş olsa gerek. Bütün bunlara rağmen kurb, ilâhî nefehât ve üns esintilerine açık cennet yamaçlarına benzetilecekse, bu'da, mahrûmiyyet ve hizlân gayyâları demek uygun olur.

Kurtuluş ve Dirilişimizin Şartları

Hislerimizle bizi esir edip oyalayan bu dar görüş ve bu çelimsiz düşüncelerden kurtulmamız, ancak yaşadığımız çağın idrakinde, ilim iştiağıyla şahlanmış hakikat âşığı; bugünün gerçek sıkıntıları ve yarının mutasavver ızdıraplarıyla kamburlaşmış; davranışları içinin akisleri, sözleri gönlünün solukları; her zaman ufuk ötesini temâşâ edebilen idrak, basiret ve ledünniyat kahramanları sayesinde gerçekleşecektir.. belli bir noktaya çekip yükseltmek istedikleri nesiller karşısında onun ızdıraplarıyla inleyen, onun bulanık geleceğini ruhunda gözyaşlarına çevirip Eyyûb gibi ağlayan ve onun bugünkü ve yarınki acılarını onunla paylaşan, lezzetlerini de Hak'tan gelmiş nimetler mülâhazasıyla değerlendirip şükürle şahlanan ledünniyat kahramanları.

Bunlardır ki, yüzlerce senelik canlı ve renkli tarihimizden güç ve ilham alarak bize, hakikî ve durulardan duru bir millet olma ruhunu üfleyerek, gençlerimizi îman, ümit ve hareket mefkûresi ile coşturup, uzun zamandan beri korkunç bir humûdetin öldürücü ağında durgunlaşmış millî mefkûremizin havuzunda yeni yeni mecrâlar meydana getireceklerdir. Bizler de, millet olarak bu mecrâlar içinde, bir zaman gönlümüzde yitirdiğimiz mâbede koşarak orada vuslat gözyaşları dökecek.. cennet köşkleri kadar sıcak kendi yuvalarımıza dönüp, hayli zamandan beri kaybettiğimiz cennetlerin akisleriyle buluşacak; kâideleri, hakikat arayışı ve ilim aşkı olan kendi mektebimizi yeniden keşfederek onun kâinata açık menfezlerinden varlıkla bir kere daha tanışacak; herkesi daha çok severek, her şeyi paylaşmasını bilecek ve daha çok muzdarip yaşamak ahlâkıyla herkesi gönlümüzün zümrütten yamaçlarında kucaklayacak.. varlık karşısında sanat duygusuyla coşacak; beşerî münasebetlerde iç iniltirler, hafakanlar ve gözyaşlarıyla düşünecek, düşünecek ve kendimizi ifade edeceğiz.

Kurumların Günah ve Tevbeleri

Toplumu meydana getiren her müessese tevbe etmeli ve tevbesi de, kendini bitiren, tüketen, ihmâl ve hataları kavrama ve onları telâfî etme şeklinde olmalıdır.

İdarî kadro, kendi cürüm ve günahlarını sezerek, onlara karşı tam vaziyet almak suretiyle tevbe etmeli, kendini yenilemeli ve dirilmelidir. Yoksa elli bin defa nedamet şeklindeki merasimlerle, bir çuvaldız boyu yol almaya imkân yoktur. Bin nefrin böyle bir derdi derman görenlere! Ve bin nefrin, defalarca aynı şeylerle aldananlara...!

Adlî teşkilât, hakkaniyet ve isabetli kararlarıyla kanatlanır ve gökler ötesi saltanatlara namzet olur. O, adâlet soluduğu sürece, saatleri yıllar sayılır Hakk'ın katında. İsâbetsiz kararları karşısında ızdırap duyup, iki büklüm olduğunda da, bundan geri değildir. Bir de onun Hakk'ın üstünlüğünü hiçe sayıp, kuvveti hâkim kıldığı, hakkı kuvvete boğdurduğu anları vardır ki, o, bu haliyle, affedilmez ve tevbesizdir...

Maarif (Eğitim) teşkilâtı da öyledir. Maarif, millî duygu ve düşüncenin havârisi ve koruyucusu olduğu sürece, takdire lâayık en mübeccel bir müessesedir. Sapık ve çarpık ideolojilere yüz verdiği müddetçe de, harâmîlerden daha harâmî ve mücrimlerden daha mücrimdir. Yabancı ve tahripkar düşüncelere karşı, tam ve ciddî tavır alacağı âna kadar da, bağışlanamaz ve tevbesizdir...

Bütün siyasî kuruluşlar gayri siyasî fertler ve cemaatler; hatta düşünürler, yazarlar ve mürşitler, nefislerine ve hiziplerine muhabbetten dolayı, inhisara sapmış ve dolayısıyla da kendi dışlarında kalan hak ehline düşmanlık beslemişlerse, büyük günah içindedirler ve teker teker tevbe etmeleri farzlar ötesi farzdır.

Kutbun Tasnifi veya Bölümleri

Ayrıca, ehlullah tarafından kutup, "kutbu'l-irşad" ve "kutbu'l-vücûd" diye ayrı bir tasnife daha tabi tutulmuştur. Bunlardan "kutbu'l-irşad", "kutbiyet-i kübrâ" payesiyle nübüvvetin ruhunu, kutbu'l-vücûd ise "Hâtemü'l-evliyâ" namıyla

"Hâtem-i nübüvvet"ın bâtını temsil etmektedir. Her devirde birkaç kutbu'l-irşad'ın bulunabilmesine karşılık, kutbu'l-vücûdun sadece bir tane olabileceği, konunun üstadlarına ait bir mülâhaza. İşte bu kutup, hangi melek-i mukarreb ve nebiy-yi mübeccelin yörüngesinde seyahat ederse etsin veya kimin kürsi-i nişîninde bulunursa bulunsun o her zaman Hazreti Kutbu'l-enbiyâ (aleyhi ekmelüttehâyâ) Efendimizin ziyâ-yı vücuduna ve imdâd-ı rûhânîsine müteveccihdir.

Kutup İnsanın Özellikleri

Bir kutup, hususî mazhariyetleri ve vazifesiyle mütenasip özel donanımı açısından tıpkı Kutup Yıldızı gibi tektir, yektadır; yer ve gök ehlinin de gözdesidir. Her zaman melekûta açık bu sırlı santralin a'yân-ı zâhire ve bâtına üzerinde, tıpkı ruhun ceset üzerindeki aktivitesine benzer bir tesir ve nüfuzu söz konusudur. Onun nüfuzu mârifetine, mârifeti Hakk'ın ilmine, o da, "ne aynı ne de gayrı" çerçevesiyle Hazreti Zât'a tâbidir. Kutup zatında bir damladır; ama göz bebeğiyle güneşlere açık bir damla.. o bir zerredir; ama bütün semalara ayna olabilecek bir zerre.. o bir sıfırdır, ama sonsuzu aksettirecek kadar zâtî değerlere dayalı bir sıfır..

Kutup, bir gözü bütün mükevvenâtta diğeri eşyanın perde arkasında sürekli mârifet avlar ve gönlüne akan hikmet ibrişimleriyle varlığın ruh ve mânâ desenlerini işleyerek, çevresine lâhûtî dantelalar sunar. O her zaman bir güneş gibi etrafına ışık saçarak ve dört bir yanı aydınlatır.. sürekli ummanlar gibi köpürür ve gönüllere hayat ifâza eder. Kutup, kendi ruhundaki potansiyel zenginlik ve derinlikleri tam inkişaf ettirip ortaya koyan bir insan olması itibarıyla, beşerî çerçevenin çok çok üstünde bir performans kahramanıdır. O, hiss-i melekiyesi itibarıyla, kalbi İsrâfil'e, nutku Cebrail'e, kuvve-i cazibesi Mikail'e, kuvve-i dâfiyası da Azrail'e ayna bir kâmilidir. Bu açıdan da o, bütün âlemlerin "min vechin" kalbi olma mesabesinde bir merkez insan/kendi çağı itibarıyla Allah'ın halifesi, Hakikat-ı Muhammediye (aleyhi afdalussalavât)'ın has talebesi ve temsilcisi, "taayyün-ü evveli"nin zaman üstü bir şuaı ve ilâhi esrarın bütün gönüllere intikalinde de nûrânî, şeffaf bir vasıtasıdır. Teşriî emirlerde olmasa da, tarîfî emirlerde veraset-i nübüvvet cihetiyle o bir vâzı'dır. Şia'nın bu payeyi, münhasıran Hazreti Ali'ye bağlamaları ve Mehdi ile noktalamaları onlara ait özel bir içtihat ve geniş daraltma mânâsına bir tahdittir. Allah dilediği her müstaidi bu şerefle şereflendirebilir ve onunla

kendini anlatabilir.

Kutup Ünvanı

Kutup; insanlar arasında, yer-gök ehlinin matmah-ı nazarı, Hakk'ın kâmil mânâda halifesi, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın has varisi ve her devirde bulunan insan-ı kâmilin de unvanıdır. İnsanlığın İftihar Tablosu'ndan sonra bu paye, dava-yı nübüvvetin hakikî vârisleri olmaları itibarıyla, hilâfet sıralarına bağlı olarak, Râşid Halifeler'le temsil edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise, hakikî müçtehid ve mânâ âleminin sultanları, zâhir ve bâtının da kahramanları aktâb, evliyâ u asfiyâ ile..

Kutbiyet, mânevî mertebelerin en yükseğidir, bazen kutup, kutbiyetle beraber gavsiyeti de haiz olur ve bu önemli buudla o daha bir derinleşir ve tam bir menba-ı feyz-i ilâhî hâline gelir; gelir ve Hakikat-ı Muhammediye (aleyhi ekmelüttehâyâ)'nın has ve hâlis bir varisi olma mazhariyeti ile, bulunduğu çağda Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın vesayetinde ve zilliyet plânında O'nu temsil eder ve O'nun vazifesini görür.

Küfreden İnsan ve Küfrün Neticesi

Aslında, küfürle karartılmış bir ömrün ya da çiçeği, meyvesi dökülmüş bir hayatın, bu dünyada cezası vicdan azabı, sürekli boşluk ve tasa; ötede de bütün bu menfî mülâhazaların tecessümünden ibaret olan pek çok hasret ve hicran buutlarıyla cehennem ateşidir. Evet, küfürle geçen bir hayatın içinde, muvakkat bir zevk ve lezzete bedel her zaman dünyalar kadar elem, keder, hasret ve hicran mevcuttur. Bir yerde, Bediüzzaman Hazretleri'nin de belirttiği gibi, bütün varlığa halife olabilme payesiyle şereflendirilmiş bulunan insan, hayattan lezzet alma noktasında, arıdan, sinekten daha aşağı ve örümcekten daha iktidarsızdır. Onun bütün kıymet ve değeri Allah'a imanında ve O'na intisabındadır. Ama ne acıdır ki, küfürle bütün bu güç, kuvvet, zenginlik ve ötede namzet olacağımız her şeyi kaybeden bir talihsizin nazarında, geçmiş ve gelecekle beraber işte bu iman bir masal sayılmakta ve ebedî mutluluk da bir aldatmaca kabul edilmektedir. Aslında böyle inanıp böyle düşündüğü için çok defa onun hep yokluk hafakanlarıyla kıvranıp durması ve "şu vahşetgâha geldim ama bin pişmanım" deyip inlemesi kaçınılmazdır.

Ne var ki o, kimi zaman mâlâyânî şeylerle kendini avutmaya çalışır; kimi zaman "çare" der lehviyata sığınır ve hayat-memat realitelerine karşı ömrünü hep körler-sağırklar gibi geçirir. Ama nafi.. her zaman çevresinde, katile katile arkasından göçüp gidenlere muttali oldukça, ufkuna sürekli matemler yağar.. canlı-cansız her şey ona yetimler gibi görünür.. her tarafta yokluğun hırıltılarıyla ürperir.. ve hele bir de ruhundaki öldüren bu boşluklara, kalben alâkadar olduğu kimselerin hasretleri, hicranları da inzimam edecek olursa işte o zaman bütün bütün kamburlaşır, iki büklüm olur ve kendini kahreden öyle bir yalnızlığa salar ki, bir daha da ya geriye döner ya da dönemez.

Küfreden İnsanın Nazarında Hayat

Evet, yol olarak inançsızlığı seçmiş bir talihsizin nazarında, yaşamak iç içe hasret, hicran ve gurbet; ölüm de ürperten bir yokluktur. Her zaman, beklenmedik bir sürü hâdisenin sürpriz tehditleriyle karşılaşma durumundaki böyle bir bahtsızın, her adımda ayrı bir irkilme duyacağı ve sürekli ürperip duracağı açıktır. Aslında bütün bunlar, bir inançsızın küfürle kirlenmiş dünya hayatından sadece birkaç satır.! Onun adına öbür âlemi düşününce dillerimiz tutulur, başlarımız döner ve kendimizi bir dehşet murakabesi içinde buluruz: Evet böyle biri için öbür âlem, buram buram hicap ve pişmanlık terlerinin döküldüğü meçhul bir alan, haşyetle herkesin ürperdiği müthiş bir Arasat, solukları kesen bir sorgulama arenası, geçilmesi çetinlerden çetin bir köprü ve aşılması zorlardan zor öyle bir akabedir ki, bunlardan her birisi tek başına insanı çıldırtacak birer hâdise sayılabilir.

Evet, eğer bir insan kalbini küfürle kirlenmiş, düşüncelerini hevesata bağlamış, insanî melekelerini de nefsinin yedeğine vermişse o, göklerin üveyki olmaya namzet iken, kolunu-kanadını kırmış, yerlerde sürüm sürüm bir sürüngen hâline gelmiş ciğeri kan içinde bir talihsizdir. Bütün hayatını cehenneme çevirmiş böyle birinin: "Hürüm, serâzâdım, kendi hayatımı yaşıyorum.." gibi tesellileri ise realite plânında hiçbir şey ifade etmeyeceği açıktır. Farkında olsun olmasın o, şeytanın azat kabul etmez kölesi hâline gelmiş ve nârı nur zannetmekte, yakını uzak sanmakta, kısıyı uzun görmekte ve gelip geçici şeylerin ötesinde de hiçbir şeyi sezememektedir.

Küfrün Tanımı

Küfür; Allah'ın nimetlerini görmezlikten gelerek nankörlük etme anlamında bir kelime. Bir hareke farkıyla kefr, herhangi bir şeyin üzerini örtüp gizleme mânâsına gelir ki, tohumun toprağın bağrında, tomurcuğun da yapraklar arasında saklanması bir kefr olduğu gibi, onca delil, şahit, nimet, ihsan.. gibi inanma ve sevme sâiklerine rağmen insanın, bütün bunları görmezlikten gelerek Allah'ı inkârı ya da O'na karşı alâkasız kalması da hem bir küfür ve küfran hem de tam nankörlüktür.

Küfür Çıkmazının Sonu

Tamamen bir şeytan yolu olan küfür çıkmazı, ırmak başında insanı susuzluktan öldüren, bahar mevsiminde ruhları hazan tasasına boğan, gündüzün rengini karartıp geceleri kabre çeviren öyle ifritten bir yoldur ki, o yolun âb-ı hayatı hicran ve gözyaşı, neticesi hasret ve nedamet humması, vadettiği de bir serap ve öldüren bir azaptır. "Hayatlarını küfre bağlamış olanların hâli, ıssız çölde serabı su zanneden susamış birinin hâline benzer ki, gelip ona ulaştığını sandığında, orada su namına hiçbir şey bulamaz/bulamayacaktır..." (Nur, 24/39) Bulamama bir yana, sürekli olarak, hiç de arzu etmediği şeylerle karşılaşacak, hicranla kıvranıp duracak ve nedamet duygularıyla yutkunarak: "Yâ Rab, (diyecek) ne olur beni dünyaya geriye gönder de, zayi ettiğim ömrümü telafi yolunda iyi işler işleyeyim..." Bu hicranlı talebe verilen cevap fevkalâde müskittir: "Hayır, hayır! Bu onun söyleyip durduğu bir kısım lakırdıdan başka bir şey değildir." (Mü'minûn, 23/99-100)

Bundan sonra artık o, zülâl yerine zakkum yudumlayacak.. "Yandım!" dedikçe, hasret ve hicranları daha bir artacak.. serinleme beklediği her yerde ocaklar gibi yanacak ve işte her şeyini kaybettiği böyle bir noktada, nereden, nasıl yanlış yaptığını anlayacak ama, "ve ennâ lehü'z-zikrâ" fehvasınca böyle bir anlama da pek bir işe yaramayacaktır.

Küfür ve İnsani Değerlerin Mücadelesi

Zulmün "hayhuy"u, zalimlerin ürperten hırıltıları, kaba kuvvetin saygısız çığlıkları, fışk u fücûrun sürekli ruhları kemirmesi, yalanın tervîç edilip hıyanetin âdiyâtta sayılması ve aldatmanın akıllılık zannedilmesi.. gibi helak edilmiş eski kavimlerin azgınlıklarına denk onca küfür ve dalâletin yanında bir de bakıyorsunuz, yeniden insanî değerlere yönelen yönelene; o zaman da izbelerde uğultu, yarasalarda telâş başlıyor ve saksığan yuvalarında bile âdeta bülbüller şakıyor. Evet, Cehennem'e sürüklenenlerin hadd ü hesabı yok, Cennet'e yürüyenler de onlardan az değil...

Kültür Değerlerine Sahip Çıkma

İşte bir millet, bu ölçüde kendi olarak sağlam bir kültür zeminine oturtulabildiği takdirde, cehalet, fakirlik ihtilaf, disiplinsizlik ve haricî baskılar gibi pek çok açmazları olsa da, mutlaka, zamanla bunların hepsini aşabilecek kıvama ermesi adeta tabiileşir. Orta dönem tarihi itibariyle, Roma, Atina, Mısır ve Osmanlı buna iyi birer misal teşkil ederler. Yakın tarih açısından da -İkinci Cihan Harbinde olduğu gibi bir kısım maceralarla kendini yeyip bitirmezse- Almanya orta ölçekte bir örnek sayılabilir.

Kültür Etkileşimi ve Kültürün Temsili

Değişik kültürlerin birbirlerinden "etkilenme"leri bir gerçek; ama, orijinini muhafaza ederek onu bir yerden bir yere taşımak, bir elbise gibi birinin sırtından alıp bir başkasına giydirmek mümkün değildir. Kültür, kendi orijinini, biyolojik hususiyetleri itibariyle içinde yetiştiği ortamda koruyabilen canlılar gibi ancak, doğup bağrında geliştiği toplum tarafından hava gibi teneffüs edile edile, su gibi yudumlana yudumlana o toplumun hayatî bir derinliği haline gelir ve korunmuş olur. Kültür, bir yerden bir yere taşındığında, onun bu yeni çevrede varolup gelişmesi için müsait ortam oluşmamışsa ölür; en azından kendi özelliklerini yitirerek melezleşir; anlamsızlaşır ve farklı bir harse inkılâp eder. Bize ait bir ses, bir nağme, bir çizgi, bir resim, bir stil, bir üslûp kendi orijiniyle başkaları tarafından tam temsil edilemeyeceği gibi, başkalarına ait

harsî hususiyetleri de, aynıyla bizim temessül etmemiz imkansızdır.

Kültür Mirasımıza Sahip Çıkamadık

Evet asırlar var ki biz, en hayatî millî değerlerimizi unuttuk ve yüzlerce seneden beri geliştirdiğimiz kültür mirasımızdan bütün bütün yüz çevirdik. Dahası dünyanın dört bir yanından derleyip millî ve dinî değerlerimizin yerine ikâme etmeye çalıştığımız o bize ait olmayan yabancı telâkkilerle genç nesillerin zihinlerini bulandırdık. Artık, pek çoğu itibarıyla âvareleştirdiğimiz bu nesiller, kendi değerlerine sövüyor, millî ruh ve millî düşünceyi tahkir ediyor, eski mirasa ait her şeyi yıkmaya çalışıyor ve bölük-pörçük olmuş farklı kulvarlarda hep 'hiç'lere koşuyor. Bütün bunlara karşılık, olup bitenleri doğru görüp, doğru düşünüp, doğru yorumlayanların sayısı da az değil; ne var ki pek çoğu itibarıyla bunlar da, ağızlarına fermuar vurulmuş gibi yutkunup duruyor ve hep bir sessizlik murâkabesi yaşıyorlar. Bazen seslerini yükseltip birkaç adım atsalar da, küçük bir tazyik ve önemsiz bir tehdit karşısında, önce durdukları yerin dahi gerisine çekilerek sürpriz mazhariyetler beklemeye koyuluyorlar. Bu halleriyle onlar da, ya tevekkülü tevâküle karıştırıyor ve kendi kendileriyle iç çelişkiler yaşıyorlar, ya da durmaları gereken yerde duramadıklarından ve konumlarının hakkını veremediklerinden Allah'la olan münasebetlerini kirletiyor, millet düşmanlarını da cesaretlendirmiş oluyorlar. İradelerinin hakkını verip kendileri olacaklarına, iradesizliklerine kurban gidiyor ve başkalarının gelip üzerlerinde hakimiyet kurmalarına hep açık duruyorlar.

Kültür Tanımlamaları

Kültürün, bir milletin tarih içinde üretip ortaya koyduğu, ortaya koyup zamanla millî varlığın bir buudu haline getirdiği veya onu şuuraltı müktesebata dönüştürdüğü sosyal ve ahlâkî davranış disiplinlerinin bütünü olduğu şeklindeki düşünce bir hayli yaygın. Bu anlayışa göre, bazı temel husûsiyetleri itibarıyla evrensel bir görünüm arz etse de, her toplum ve her sosyal coğrafyada farklı bir kültürün hâkim olduğu açıktır. Tabii bu farklılık, büyük ölçüde düşünce sistemlerinde de müessir bir faktördür. Bu açıdan bir ferdin, belli bir kültüre bağlı düşüncesini, belli bir referans çerçevesi aracılığıyla kendini ifade etmesi de sayabiliriz.

Kültürü; biraz da düşünce ile irtibatlandırarak, herhangi bir milletin kendi ahlâkî değerlerini, mezhep mülâhazalarını, varlık, kâinat ve insanla alâkalı düşüncelerini, sosyal ve siyasal tavırlarını ve davranış disiplinlerini ifade yollarının bütünüyle veya büyük bir kısmıyla ortaya koyması ve millî duyuş, millî düşünüş esasına bağlılık çerçevesinde, tarih içinde meydana gelen topyekün fikir, sanat, örf, âdet ve teâmül - bu son iki esasla alâkalı ilerde arz edeceğimiz kayıtlar mahfuz - gibi hususların umûmudur şeklinde yorumlayanların sayısı da az değil.

Kültür ve Hayat Felsefesi

Hiç şüphesiz böyle bir tahlilde ilk göze çarpan husus da, bir toplumun hayat felsefesiyle davranış biçimi arasındaki tesir ve etkileniştir. Bunlardan ilki ne kadar oturmuş ve toplumun her ferdine ne kadar mal olmuşsa, ikincisi de o kadar kalıcı ve istikbal vâdedici bir hal almış demektir. Tıpkı biyolojik varlıklarda olduğu gibi; bütün, onu meydana getiren hücrelerin hareketlerini belli çizgide belirler, belli istikamette hareket eden hücreler de, onu heyet-i umumiyesiyle yarınlara taşıyacak birer eleman vazifesi görürler. Adeta karşılıklı sorumluluk çerçevesi içinde cereyan eden bu hareketler manzumesi, iradî varlıklar söz konusu olunca, bir taraftan hiyerarşik bir düzenlenme, diğer taraftan da, selim akıl, sağlam müşâhede ve vicdanî sezîşlerle kritik edilme gibi bir sorgulama hamlesi doğurur.

Kültür ve Okul İlişkisi

Mektep, hedef yörüngeli olması ve derinliği ölçüsünde bir rıhtım, bir liman, bir rampa vazifesi görebilir ama, bu, onun vâridâtının millî kültür potasında yoğrulmasına bağlıdır. Aksine mektebin, ferdî ve içtimaî problemleri çözemeyeceği açıktır. Mektep, bir planlama dairesi, bir proje merkezi olarak, genel ahlâk ve millî hars çizgisinde bir kısım programları maşerî vicdana duyurduğu ölçüde bir kıymet ifade etse de, tek başına bir şey yaptığına dair herhangi bir örnek göstermek çok zor, hatta imkansızdır. Bu itibarla mektep, olduğu gibi kabul edilmeli ve ondan sadece verebileceği şeyler beklenilmelidir. Bilimin ehemmiyeti mahfuz, her şeyi mektebe bağlamak abartılı bir yaklaşımdır ve dünyayı öküzün boynuzlarına yükleme gibi pek çok bedîhiyatı izah edilmez

hale getirecek ölçüde de avamca bir telakkidir.

Kültür ve Toplumların Farklılığı

Her zaman değişik toplumların değişik kanun ve hukuk sistemleri olagelmıştır; Romalıların, Çinlilerin, Hintlilerin, Yunanlıların... Ne var ki, ne Yunanlıların levhaları, ne Romalıların Cassius kanunları, ne de modern dünyaların değişik kanunnâmaları, hiçbir zaman fıkıh sisteminde olduğu gibi bir metodoloji ilmine bağlanamamış ve bu ölçüde kurallaştırılamamıştır. Bu itibarla da, temelleri Kur'ân, Sünnet ve Selef-i Salihîn'in tahkik ve tespitlerine dayalı bu ilmi, bir başka millette bulup göstermek mümkün değildir.

Kültür ve Toplumun Katmanları

İstikbal vâdeden sağlam bir cemiyet, onun parçaları mesâbesinde olan mazbut fertlerden meydana gelir. Ne var ki, bir yönüyle, "devir" de diyeceğimiz bir kısır döngü söz konusu olsa da, böyle mazbut ve kaliteli fertler de ancak yine böyle mazbut bir toplumun bünyesinde varolup gelişecektir. Evet, bizim zenginliklerimizle mâmur bir çevre, alimi de-cahili de, genci de-yaşlıyı da, köylüyü de-kentliyi de, düşüneni de-havâîyi de her zaman "etki"leyebilir ve bunlar gözlerini açıp çevreleriyle münasebete geçtikleri andan itibaren, muhit ve atmosfer onlara sürekli bir şeyler söyler; onları sorgular; onlarla diyalog kurar; vâridâtı, zenginliği, fakirliği, psişik yanı ve fizikî ortamıyla ya onları besler mâmur eder veya duygularını, düşüncelerini yıkar her şeyi harabeye çevirir.

Bir toplum ve onun fertleri üzerinde millî ruh atmosferinin bu ölçüdeki müessiriyeti, her zaman bütün buutlarıyla tam sezilmeyebilir. Ancak, şu husus da unutulmamalıdır ki; ister psikolojik âlemde, ister fizikî dünyada, önemsiz gibi görünen pek çok detay, tahminlerin üstünde nice ehemmiyetli keşif, teşebbüs ve icatlara kapı aralamıştır. Yerinde, bir kedinin gözünü ayırmadan bir fare deliğini gözetleyip durması bir vicdanı şahlandırmış.. bir karınca ve arı topluluğunun en mükemmel cumhuriyetlerden daha mükemmel âhengi düşünen dimağlarda ne ufuklar açmış.. ve fizikî dünyada kim bilir ne önemsiz hadiseler ne ateşin zekaları harekete geçirmiştir.

Arkhimades için bir hamam taşı, Newton için yere düşen bir elma, Jean için umumî ahenk, Nâsıruddin et-Tûsî için damda yuvarlanan bir kazan, İbn Heysem için delileri sakinleştiren müzik nağmeleri, Michelangelo için bir sabah güneşinin sırlı doğuşu, Denis Papin için bir güğüm su ve daha başkaları için kim bilir hangi önemsiz hadiseler ne büyük ilhamlara kapılar aralamıştı..!

Kültürel Açıdan “Eski ve Yeni” Karşılaştırması

Evet, nice rûha mal edilmiş ve şuur altında uyuyan inançlar, kabûller, örfler, âdetler vardır ki, zaman zaman aklın iç dinamikleri, belli sâik ve sebeplerle bu müktesebâtı uyarır, canlandırır, harekete geçirir ve inşâ edip şekillendirir; bazen, tıpkı eski haliyle olduğu gibi gayet net, bazen de biraz renk atıp matlaşmış olarak, ayniyet ölçüsünde bir misliyetle şekillendirip ortaya koyar. Ancak bu müktesebât ne ölçüde insan tabiatına mal olursa olsun, eskilerin aynıyle yeniden gündeme gelmeleri katiyen söz konusu değildir; söz konusu değildir, zira her yeni gün, başlı başına bir âlemdir. Ve gelirken de tamamen kendi husûsiyetleriyle gelir, kendi gurûbuyla da batar gider. Bu itibarla da biz, şuuraltı müktesebâtımızı, birer eski gibi tekrar etmekten daha çok, onlara şartların gerektirdiği bir kısım derinlikler ilâve ederek ortaya koyarız; daha doğrusu, onları, asla dayalı, nesebi sahih taptaze renkler ve derinlikler ilâvesiyle bir kere daha yaşarız. Burada milletçe her zaman tekrar ede geldiğimiz bir hatayı vurgulamakta da yarar görüyoruz. Eskilerin yeniye sağlam bir zemin oluşturması, yeninin de eskiyi daha da açıp geliştirmesi yerine, biz konuyu çok defa birbirinden ayrı iki zamana bağlayıp, bu iki zaman dilimini bazen birbiriyle vuruşturarak, bazen de karşı karşıya getirerek, hep temellerde bir kısım krizlere sebebiyet vermişizdir: Ya, "Yeniler koklanır, sonra çöpe atılır; eskilerse misk-ü amber gibidir, karıştırdıkça çevreye güzel kokular saçar" diyerek, zamanın bir parçasına ait vâridât hakkında ifrat etmiş ya da "Eskiyip gitmiş bu müktesebâttan ne olur ki; ne aranacaksa, yeninin rengârenk dünyasında aranmalıdır" mülâhazasıyla, bu defa da zamanın diğer yanına karşı bütün bütün alâkasız kalmışızdır; kalmış, hem millî zaman mefhumunu göz ardı etmiş, hem de konunun evrensel buudunu görmezlikten gelmişizdir.

Kültürel Birikimde Felsefe ve Fıkıh Kaynakları

Felsefe, değişik dönemler itibarıyla, yine o dönemlerin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere sürekli gelişen bir mantığın ürünüdür. Bizim medeniyetimizde de Fıkıh Metodolojisi, hukûkî sistemlerimiz için tarih boyu aynı vazifeyi görmüştür. Fıkıh ve hukuk, toplumları kurallarla yönetme misyonunu eda ederler. Usûl-ü Fıkıh ise, fıkıh ve hukuk sistemlerine rehberlik yapar. Böyle bir rehberlikte kullanılacak metotların türünü de, konunun durumuna göre "akl-ı selim" belirler. Böyle bir usûl ve metodun, hukûkî konuların iyi anlaşılması üzerinde ne büyük bir tesir icrâ edeceği açıktır. Aslında Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh için söylenen sözler, aynı ile Kur'ân ve Sünnet'e bağlı diğer ilimler için de söz konusudur. Gerçi, daha önceki kitaplar üzerinde de değişik çalışmalar yapılmış ve onlara bağlı bazı sistemler geliştirilmiştir ama, Kur'ân ve Sünnet üzerinde yoğunlaşan mesâî ve ortaya konan yorumlar, her zaman takdirle yâd edilecek ölçüde bir hâdisedir. Evet Kur'ân, ister bizzat Allah Rasûlü tarafından ortaya konan yorumlarıyla; isterse dilin kuralları, Arapça'nın kendine has üslûbu ve nüzul sebepleri göz önünde bulundurularak yapılan tefsir ve tevilleriyle olsun, düşünce hayatımızda öyle bir zenginlik kaynağı olagelmıştır ki, çok sathî bir nazarla bile bakanlar, bunun ne büyük bir servet olduğunu hemen anlayabilirler. Hadîs için de aynı şeyleri söylemek her zaman mümkündür. Ne var ki, bütün bunlara vefalı ve yetenekli dimağların sahip çıkıp, anlatmaları gerekmektedir. Yoksa, düşmanların korkunç husûmeti ve dostların da vefasızlık ya da suskunluğuyla hep bulandırılmak istenen veya tamamen yok farz edilen bu feyyaz kaynaklara rağmen, milletçe daha uzun süre varlık içinde yokluk yaşamamız kaçınılmazdır.

Bu önemli kaynakların referans çerçevesi içinde, İslâm akîdesinin aklî-naklî delillerle ispatı ve dinimiz etrafındaki şüphe ve tereddütlerin giderilmesi, teşbih, tecsim (Allah'ın herhangi bir varlığa benzetilmesi ve O'nun bir cisim farz edilmesi) gibi felsefî çarpık mülâhazaların cevaplandırılması, İlâhî sıfatların mevcûdiyeti ve bunların çerçevelerinin belirlenmesi, "eslah" konusu, "hüsün-kubuh" mevzûları etrafında kaleme alınmış Sünnî kelâm konularını; maslahat, istihsal, örf, âdet ve teâmül gibi hususları da, kültür mirasımızın tâlî kaynakları arasında zikredebiliriz.

Kültürel Değerlerden Yabancı Unsurların Ayıklanması

Aslında, toplum yapısının sıhhatli ya da arızalı, pozitif ya da negatif yanları açısından -aklın zahiri nazarında her zaman görülüp hissedilme de- önemli bir

tesirinin olduğu muhakkaktır. Fertler, içinde bulundukları toplumun çocuklarıdır ve her şeyi onun atmosferinde duyar, yaşar ve benimserler. Bu konuda umumî mânâda ilim ve irfan sahiplerine, hususî mânâda da sorumlulara düşen şey, toplumu yanlış şekilde etkileyen ve akla, müşâhedeye, tecrübeye, dinî düşünceye ters bir kısım yabancı ve zararlı mülâhazaların ayıklanmasıdır. Tarihte bu ayıklamanın en büyük kahramanları peygamberler olmuştur. Onlardan sonra ise, ilhamla gerilmiş asfiyâ; kalb ve kafa bütünlüğü içinde bulunan fikir adamları; fizik yanında metafiziğe, muhakemenin yanında vicdanî seziye, tecrübenin yanında vahy-i semâviye değer veren ilim adamları gelir.

Haz. Nuh, "ved", "suvâ", "mağûs", "yaûk", "nesr"i sorgulayarak; Hazreti İbrahim, çevresini saran puta ve putçu düşünceye baş kaldırarak; Hazreti Musa, zulme, istibdada ve insanların sömürülmesine karşı koyarak; Hazreti Mesih, tabulaştırılan maddeyi yerden yere vurarak; İnsanlığın İftihar Tablosu, kendinden evvelkilerin uğrunda mücadele verdikleri bütün yanlışlıkların yanında, cehalet, fakr u zaruret, ihtilaf ve iftirak gibi beşerin yakasını bırakmayan içtimaî hastalıklarla savaşarak.. O'ndan da günümüze kadar gelip geçmiş bütün mücedditler ve kâmil mürşitler de hayatı Allah'ın emir, irade ve hoşnutluğu çerçevesinde yeniden yorumlayarak hep bu ayıklama işini gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Evet, kültürün oluşması, devam ettirilmesi için, onun bütün unsurlarıyla toplumun her kesiminde duyulup hissedilmesinin yanında, yabancı ve yozlaştırıcı düşüncelere karşı da ortak bir tepki uyarılmalıdır ki, bir yandan kendi hususiyetlerimizle kendimiz olarak kalırken, diğer yandan da, bâtil, hurâfe ya da yabancılaşıma girdabına takılmadan geleceğe yürüyebilelim.

Kültürel Değerlerin Dinamikliği

Denebilir ki, dünden bugüne hemen her medeniyette, çevre, "kültürel" değerlerin kaynağı olagelmıştır. Biz buna, duygular, düşünceler, tavırlar, sesler, renkler, üslûplar, şiveler ve millet tabiatının başka derinliklerini ihtiva eden pek çok hususiyetten oluşmuş umumî çevre de diyebiliriz. Böyle bir yaklaşımın haklılığını gösterecek pek çok şeyden bahsetmek mümkündür ama; biz şimdilik, toplumun her kesimince, hava gibi teneffüs edilen, su gibi yudumlanan, çiçekler gibi koklanan ve tabiat gibi dinlenen en güçlü dinamik olan kültürün bu umumiliği üzerinde durmak istiyoruz. İşte ancak böyle bir umumilik içindedir ki

kültür, genişler ve kalıcı bir tesire sahip hâle gelir ki, kültür dediğimizde de akla gelen bu olmalıdır. Evet o, bir çoban üzerinde icra ettiği tesir ölçüsünde, bir aydın, bir bilge üzerinde de müessirdir. Su, toprak, hava ve güneşin birleşik noktası bir canlının varlığa ermesi ve varlığını sürdürmesi adına ne ise, bir toplumun bu günü ve yarını adına da kültür aynı şeydir. Evet o, hem ferdi hem de toplumu psişik yönü ve ahlâkî ufkuyla kıvama erdiren en önemli bir dinamiktir.

Kültürlerin Doğuşu

Roma'da, Atina'da, Mısır'da, ya da Babil'de yaşanan kültür de o baş döndüren zenginliği ile nevezuhur olarak birden bire ortaya çıkmamıştır. Kültür her yerde fertlerin duygu, düşünce dünyasında ve maşerî vicdanın münbit yamaçlarında uzun bir kuluçka döneminden sonra varlığa ermiş; iç kaynaklardan doğrudan doğruya, dış kaynaklardan da süzüle süzüle beslenmiş, gelişmiş; derken zamanla o milletlerin tabiatlarının önemli bir derinliği ve onların hayatlarının en bâriz bir rengi haline gelmiş; sonra da her zaman konuşulup düşünülme de, mâbetten mektebe, sokaktan evlerin içine, kıraathânelerden yatak odalarına kadar her yerde bütün hayatı kuşatmıştır. Öyle ki, insanlar iradî olarak onu dinlemeseler de o iradeleri aşan sırlı bir güçle her zaman kendini onlara dinletebilmiştir.

Kültürümüz İçin Eğitim Şart

Batı bu mektepleri, kendi hesabına, ülke ve insanımızı fethetmenin öncü kuvvetleri sayar. Bizim ise, buna karşılık şimdiye kadar, ne bir müdâfaa gücümüz, ne bir sığınağımız ne de arka çıkanımız olmadı. Oysa ki, bu devâsâ iş, ordular isterdi.. cephaneye isterdi, strateji isterdi ki yapılabilirdi. Ama, bunların hiç biri olmadı.. hem de olacakken olmadı. Mekteplerimizde, düşünce dünyâımıza göre, güzel bir müfredat programı, sağlam bir terbiye sistemi, inançlı, fedâkâr, malûmatlı ve hamiyetli bir muallimler ordusu.. evet bütün bunlar; öyle hârika bir kuvvettir ki, bu mübârek kuvveti elinde bulunduran bir millet, değil sadece Avrupa ve Amerika ile hesaplaşması mevsimi gelince bütün dünyâyı bile dize getirebilir ve dünyâ muvâzenesindeki eski yerini istirdât edebilir. "İstirdât edebilir" diyorum. Çünkü asırlar ve asırlar boyu bu şerefli vazife, hep onun

uhdesinde kalmıştı.

Kültürümüze Dönmek İçin Gerekli Hususlar

Aslında ümitvar olmak için sebepler de yok değil; bir kere her şeyden evvel bu dönemde gadre ve zulme uğradığımızın farkına vardık. İşte bu olumsuz albüm şimdilerde bile bize çok farklı fotoğraflar ilham edebilir. Fransa, Almanya, İngiltere ve Amerika ile dostluk kurma teşebbslerimiz, hayal kırıklıklarımız, aresizliklerimiz ve daha yüzlerce olumsuzlukla savaşa savaşa edindiğimiz tecrübeler bugün bizde, "anil-merkez" bir açılım meydana getirecek ölçüde ciddi bir metafizik gerilime dönüşmüştür; dönüşmüştür ama, bu gerilimi çok iyi değerlendirmek de yine bize düşmektedir. Mektep, kendi önemi ölçüsünde vereceğini verdi. şimdi sıra, mektebin vâridâtını kendi ruh potamızda yoğura yoğura ve kendi kültür esaslarımızla besleye besleye o bilgi ve tecrübeyi ehlileştirmeye gelmiştir. Zira, eğer geleceğe yürümeye kararlı isek, bilgi ve tecrübe birikimimizi yerinde değerlendirerek, mantık muhakeme ve slpta da mutlaka kendimiz olmalıyız. Mektep insana, ilm, içtimaî, iktisadî, siyasî formasyon kazandırabilir; ama bunların, toplumun her kesimi tarafından kabul görmesi ve kalıcı olması o toplumun mânâ kökleri ve düşünce yapısıyla kaynaşıp bütünleşmesine bağlıdır. Bu açıdan da bizim gibi geri kalmış lkelerin problemi mektebi kendi ruhu ve mânâsıyla keşfetmenin yanında, hatta ondan da öte bir kültür problemidir ve bu problem de mutlaka kendi zemininde çözülmelidir. Mektep sıralarında elde edilen ve ruhlarımıza akan pek çok şey vardır ama, ondan daha müessir bir şey var ise o da kültür fenomenidir ve onun bir evre ve muhit ürünü olduğunda şüphe yoktur.

Kültürümüzün Kaynakları Kesintiye Uğradı

Vakıa, lkemizde, hemen her "değişim" ve "dönüşüm" söz konusu olduğunda, kendi kültürümüz üzerinde de durulmuştur; ne var ki bu konuda hiçbir zaman kalıcı ve planlı bir teşebbüsten söz etmek mümkün değildir. Geçmişimizin düşünce mimarlarının, ruh işçilerini yetiştiren medreseler ve tekyeler, bizi geleceğe taşıyacak proje retemediler; retemedi ve kendi enkazlarının altında kalıp ezildiler. "Gemişlerinizi mesvileriyle yd etmeyiniz" düsturu gelip boğazımıza tıkanıyor ve daha fazla bir şey söylememize müsaade etmiyor. Biz

de, "tarihî hadiseler, birbirine benzese de aynı değildir; dolayısıyla da onlardan ders değil ibret alınır" deyip onlara yönelteceğimiz soruları kendimize tevcih ediyor ve "bizden evvelkiler, varoluş gaye ve hedefinden sapınca inkıraza uğradılar. Bugün, aynı durum bizim için de söz konusudur. Öyle ise, var kabul etsek bile onların günahlarıyla meşgul olmaktansa kendi hatalarımızı sorgulamak daha isabetli olacaktır."

Kültürün Genel Tanımı

Özetlemek icap ederse kültür; aslî ve tâlî unsurlarıyla insan tabiatına mal olmuş; bilinmiş, inanılmış, yaşanılmış, nihayet şuuraltı bir doküman haline gelmiş mefhum, kural ve insiyakların bütünüdür ki, şuur ve irade söz konusu olmasa da, yer yer belli sebep, sâik ve tedâillerle mevcûdiyet ve belirleyiciliği duyulup hissedilen epistemolojik bir olgudur.

Kültürün Kaynakları

Ancak her türlü mazmunu, mefhumu, düşünce tarzını, yorumu ve telâkkiyi onlara bağlı olarak götürme mecbûriyetinde olduğumuz bir de temel esaslar vardır ki, kültür, bütün renkleriyle bu esaslar etrafında daireler çizer durur.. onlarla beslenir, gelişir ve derken, onlarla zaman-mekân üstü bir hâl alır. Bu esasları, başta Kitap ve Sünnet olmak üzere, bu iki önemli umdenin - daha sonra bu esasları birer işaret nevinden de olsa hatırlatmayı düşünüyoruz - referansı çerçevesinde Tefsir, Hadîs, Usûl-ü Tefsir, Usûl-ü Hadîs, Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh.. ana başlıklarıyla özetleyebiliriz. Husûsiyle Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh (Fıkıh Metodolojisi), hem ciddî bir mesâînin ürünü olmaları, hem de insanlık tarihinde emsalsizlikleri itibarıyla o kadar engin ve zenginleşmeye açık kaynaklardır ki, bu kaynaklara sahip olan milletler en hayâtî şeylere sahip olmuş sayılırlar. Her medeniyetin iftihar ettiği, nevi şahsına münhasır bazı değerler vardır. Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh da, bizim medeniyetimizin en belirgin değerlerindendir. Öyle ki, eğer geçmişimiz itibarıyla bizim medeniyetimize bir isim bulmak icap etseydi, ona "Fıkıh" veya "Usûl-ü Fıkıh" medeniyeti demek uygun olurdu; kapıları ardına kadar düşünceye, hikmete, felsefeye açık Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh medeniyeti.. Yunan (ve Grek) medeniyetleri birer felsefe medeniyeti, Babil ve Harran medeniyetleri birer irfan (Gnostisizm) medeniyeti, bugünkü Avrupa bir "bilim ve

teknoloji medeniyeti" olmasına mukabil, asırlardır devam ede gelen bizim medeniyetimiz, düşünce, akıl, mantık ve muhakeme yörüngesiyle herkese açık bir Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh medeniyetidir. Çok düşünürle beraber, Seyid Bey ve Muhammed Hamidullah Hocanın da ifade ettikleri gibi, bizdeki Fıkıh Metodolojisi çalışmaları, en mükemmel bir hukuk sisteminin, en kusursuz bir kanun ilminin inşâsı, gelişmesi ve her asrı kucaklayabilecek şekilde açılması zaviyesinden, en ciddî bir ilk teşebbüstür. Hem de, epistemolojik olarak başka kültür ve medeniyetlere kaynak teşkil etmeye açık bir ilk teşebbüs.

Kültürün Kendine Has Özellikleri

Evet, bizdeki kültür onca renkliliğine rağmen, bize ifade ettiği mânâları onlara ifade edemez, bizde uyardığı heyecanı onlarda uyaramaz; belli bir tesir icra etse de bunu kendi tabiiliği ve fitriliği içinde icra edemez. Özümsemeden aldığımız başka milletlere ait kültürlerde de aynı olumsuzluklar söz konusudur. Zira kültür, işporta metaı gibi bedeli ödenince alınıp eve götürülecek bir tablo, bir resim, bir plak, ya da bir kaset değildir. O, içinde varolup geliştiği çevrenin; bütün zaman ve mekan unsurlarının birleşik noktası olması açısından bir bütündür ve içinde geliştiği çevreye mahsustur. Onu oluşturan ve besleyen bütün elemanları birleştirici bir çerçeveye yerleştirmek için onu, arkasında bulunan bütün unsurlarla müşterek mütalâa etmek icap eder. Böyle bir mütalâada ilk hatırlayacağımız şey de, onun, herhangi bir millete ait ve eski ifadesiyle "nev-i şahsına mahsus" belli bir hayat biçimi ve o milleti meydana getiren fertlere has bir davranışlar manzumesi olmasıdır.

Kültürün Yapısı ve Özellikleri

Oysaki biz, kendi kültürümüzü, sadece kendi coğrafyamız açısından değil, bizimle medenî dünya arasında kalıcı ve sağlam bir köprü teşkil etmesi zâviyesinden de iyi yorumlama, dikkatli değerlendirme ve düşünce hayatımızda, açılma türünden yeni bir kültür zamanına ortam hazırlama mecbûriyetindeyiz. Değişik bir ifadeyle, milletimiz adına daha sağlam, daha tutarlı, daha kalıcı bir kültür anlayışının inşâsı için - geleceğin önceliği mahfuz - dün, bugün ve yarına ait değerleri birbirine feda etmeme, temâdî ve inkişafa aynı ölçüde saygılı kalma "zorunda"yız. Aslında kültürel zaman, bizim bildiğimiz zaman anlayışından

farklı olarak önce bulunma ya da sonradan vücûda gelme mefhumlarına bağlı değildir. Bence ona "zaman üstü" demek daha uygun olacaktır. Hattâ ona, zamandan "bağımsız" ve aşkın nazarıyla bakmak yerinde bir yaklaşım olsa gerek; zaten kültürün sürekliliği de, tamamen onun bu müstakilliyetine bağlıdır. Ne var ki, onun tamamen müstakil ve kendi olan bu yapısını düzenleyen ve farklı muhitlerle münasebetini şekillendiren bir referans çerçevesinin olduğu da açıktır. İşte bu yönüyle de o, böyle bir çerçeve içinde, farklı mefhumlar, ayrı ayrı düşünce yolları, değişik bakış zaviyeleri, her biri bir yoruma bağlı sanat telâkkîleri ve ahlâkî değerler gibi.. hususların bütününden ibarettir denilebilir.

Kültürün Yerleşmesinde Dikkat Edilecek Hususlar

Aslında kültür hadisesi düşünülürken, henüz ruhî fonksiyonları itibariyle disipline olamamış bazı çevrelerin hayatına göre zevk u safâ ve eğlenceye ortam hazırlama yerine, onlarda bugünkü ve yarınki problemleri göğüsleyebilecek aktiviteyi artırma, onları daha muhtevalı düşündürerek iyiyi, güzeli, doğruyu seçebilme yeteneğine ulaştırma esas alınmalıdır. Böylece, bilginin desteğini sağlamanın yanında, genel ortamın, cebrî-ihtiyarî yönlendirmesinin avantajları ve umumî gidişatın da insiyaklarıyla daha yararlı ve isabetli tercihlerde bulunma imkanı doğacaktır.

İşte böyle, biraz kurallara bağlılık, biraz da içtimaî yapının cebrî-ihtiyarî yönlendirmesi sayesinde, ahlâkîlik, ilmîlik ve bediîyatın birleşik noktası hayat üslûbumuzun besleyicisi, hareket ve hamlelerimizin dinamosu haline gelecek ve bize her zaman iyilik, güzellik ve doğruluk adına ayrı bir zaferin neşvesini tattıracaktır. Ayrıca burada ahlâk, iman ve san'at telakkisi ve güzellik anlayışının nasıl yorumlanacağı ve nasıl anlaşılacağı da önemlidir. Ahlâkı, bir kısım katı kuralların uygulanmasından ibaret görmek; imanı, aklı, müşâhedeyi, hissi ve vicdanı hesaba katmadan körü körüne bir inanma şeklinde anlamak; estetiği, eşyanın bir anlık görüntüsünü alıp üryan resimler, donuk heykellerle yorumlamak; sanatı, şiir, müzik, tiyatro gibi kaba bir çerçeveye yerleştirmek, güzeli de, güzellik kültürünü de daraltma, sığlaştırma ve belli bir kesimin fantezisi haline getirme demektir.

Lâhut, Rahamût, Ceberût Âlemleri ve Ehadiyet

Lâhut, rahamût, hatta bir manâda ceberût âlemleri, ehadiyet tecellilerinin - alâ merâtibihim- mahall-i taayyünleridir ve bu âlem, aynı zamanda, münezzeh, müberra, mukaddes lâhut âleminin de "bi gayri keyfin ve idrakin ve darbin min misâlin" mahall-i tecelli ve inkişaf sahasıdır. "Kenz-i mahfî"nin "li u'raf" ufkunda celâlî ve cemalî açılımı bu mebde-i taayyünle başlamıştır/başlamaktadır. Bu itibarla da bu âlem, bütün izzet, azamet ve kahırların yanında, umum lütufların, ihsanların, hususî iltifatların da mahall-i tevziidir. Ve burası aynı zamanda, Hazreti Zât'ın kendi zâtına, kendi ef'aline, kendi san'at ve âsârına muhabbetini ifade ettiği; edip onu ruhlarımıza duyurduğu; vicdanlarımızı aşk u şevkle şahlandırdığı câmi bir ayine-i "Samed" ve vâhidiyete de bir açılma merhalesidir.

Latîfe-i Rabbâniye ve Levh-i Mahfuz

Latîfe-i rabbâniye kendi çapında bir ayna, levh-i mahfuz da kendi azametine göre ayrı bir ayna. Levh-i mahfuz, onda tecellî eden şeylerle mahiyetinde değişikliğe uğramaz; hep lâyetebedel bir kitap olarak devam eder. Lâtîfe-i rabbâniye ise, farklı arızalarla her zaman renk, şekil ve desen değiştirebilir ve bunun farkında olan ruhlar kim bilir günde kaç defa "Rabbenâ lâ tüziğ kulûbenâ ba'de iz hedeytenâ - Rabbimiz, bizi hidayete erdirdikten sonra kalblerimizi kaydırma..." der ve o en ulu dergâha müracaat üstüne müracaatta bulunurlar.

Konumuna göre sağlam bir duruşta olduğu sürece bu lâtîfe, sıfât-ı sübhâniye ufkunun iyi bir mütalâacısı, ilâhî teveccühlerin mücellâ bir aynası, mârifet, muhabbet, aşk u şevk ve cezb ü incizabın da en önemli muharrikidir. İnsan onun gözleriyle ötelere temâşâ edebilir, onun kulaklarıyla çoklara müyesser olmayan harfsiz-kelimesiz hutbeler dinleyebilir ve onunla en kutsal tecellîlerin mihmandarı olabilir.. elverir ki fitrat-ı asliyesini koruyup onu iman, mârifet ve muhabbetle tezyîn edebilsin. İsterseniz şimdilik bu lâtîfe-i rabbâniye konusunu Hanîfî'nin şu hoş sözleriyle noktalayıp iradeye geçelim:

"Aşk için sâf eyle gel sûfi derûn-u kalbi kim,
Zeyneder kâşânesin elbette mihmân isteyen."

Latîfe-i Rabbâniyenin Anlamı

Latîfe-i rabbâniye, gözde gözbebeği, beyinde görme merkezi, hânede kabul salonu, çekirdekte öz, lâmbada fitil ve Arz'da Kâbe mahiyetindedir. İman, nurunu o lâtîfe ufkundan neşreder.. huşû, takva, muhabbet, rıza, yakîn, tevekkül, temkin, teyakkuz, havf u reca... gibi mârifet yolunun esasları hep onun yamaçlarında boy atar, gelişir. O, öyle bir sırr-ı ehadiyettir ki, ışığı iradenin el açışı, hissin sezişi ve şuurun ona karşı duruş ve teveccühünden akıp gelmektedir. Bu teveccüh kesildiğinde ziya görünmez olur, ışık söner ve lâtife de lâtife-i rabbâniye olmadan çıkar. Bu lâtife-i rabbâniye, hikmet-i vücudu sayılan teveccühünü iman, iz'an, amel-i salih ve mârifetle devam ettirebildiği takdirde her zaman semavî bir چراغ gibi par par yanar ve Hazreti Sıfât'ın bir rasat sistemi veya râsıdı haline gelir. O, bütün şuur, ihsas ve idraklerimizin önemli bir temyiz elemanı, mârifetin madeni, ruhun da can ocağı ve ışık kaynağıdır. Ona, bu mânâda lâmekânî de diyebiliriz; bu lâmekânî lâtife, ilim ve mârifetin mihenk merkezi, ihsas ve idraklerimizin en hayatî mahzeni, küfür ve dalâletle öldürülmediği veya cankeş edilmediği sürece de her zaman Cenâb-ı Hakk'ın nazargâhı ve tecellî otağıdır.

Ledün İlminin En Temel Özelliği

Bu itibarla da, ilm-i ledünle cehd ve gayret arasında bazı münasebetler söz konusu olsa da, temelde onun, talim ve taallümle doğrudan bir alâkasının olmadığı açıktır. Zira bu ilim, Cenab-ı Hak tarafından mahz-ı mevhibe olarak, bazı temiz gönüllerde bir kuvve-i kudsiye şeklinde tecelli etmektedir ve aynı zamanda bu tecelli, terakki sistemi içinde değil de tedellî çerçevesinde vukû bulmaktadır: Evet bu ilim, eserden eser sahibine, vücuttan vicdana akseden bir marifettir.. ve her şekliyle de keşf ve ilham kaynaklıdır. Ne var ki, böyle bir ilham bazen, farklı derecelerde tecelli ettiği gibi, seyr-i rûhânîsini Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enam'ın vesayetinde sürdürmeyenler için, bir kısım şeytanî vesvese ve nefsanî hevâcisle iltibası da söz konusudur.

Ledün Kelimesinin Anlamı

Türkçe'de kat, huzur, nezd sözcükleriyle karşılamaya çalıştığımız, bir mânâda "inde" lafzının da müteradifi sayılan "ledün" kelimesi, "ilm-i ledün" şeklinde izafetle kullanılınca; gayb ilmi, esrar ilmi, Allah tarafından insanın gönlüne atılan ilâhî bilgi ve içe doğan hakikatlar mânâsına gelir.

Liderin Özellikleri

Lider, özüyle ve zâtî husûsiyetleriyle her zaman kendini hissettiren ve gönüllerde yaşamasını bilen bir şahsiyettir. O, görünüşündeki inandırıcılığı, anlayışındaki derinliği, görüşlerindeki inceliği, ihâtasındaki genişliği, tespitlerindeki sağlamlığı.. öğrenme aşkı, öğretme istidâdı ve uhdesine aldığı her-şeyin üstesinden gelebilme yeteneğiyle -istemediği halde- dikkatleri üzerinde toplayan, sevilen, sayılan, gözdeleşen, dolayısıyla da binlerin-yüzbinlerin her zaman uğrunda ölmeye hazır oldukları bir seviye insanıdır.

Lider, yemesinde-içmesinde, oturup-kalkmasında, davranış ve muâmelelerinde hep dikkatli, hep temkinli ve hep emniyet telkin edicidir. Doğru düşünür, doğru konuşur, doğruluğu sever ve yalandan tiksinti duyar.. sînesi vefâ ile çarpar, gözleri samimiyetle açılır-kapanır ve her zaman güven ve itimât soluklar...

Lider, çevresine karşı güler yüzlü, saygılı, ciddi ve alabildiğine vakûrdur. Onun yanında bulunanlar yakınlığın lâubâliliğini görmez, uzakta kalanlar da uzaklığın mahrûmiyetini hissetmezler. Sorumluluğunu yüklendiği toplumun büyüklerini babası, küçüklerini evlâdı bilir ve bir kuluçka hassasiyetiyle, himâye ve şefkatine sığınan herkese bağrını açar, herkesi kanatlarının altına alır ve korur... Soluklarının duyulduğu dâire içindekilere şefkat ve alâkası o kadar engindir ki, ayaklar altındaki karıncalardan, göklerde uçuşan kuşlara kadar canlı-cansız herşey o incelikten aldığı nasiple şükrân çıgıllıkları atar ve iki büklüm olur yerlere yüz sürer.

Lider, vazifeşinâs, hasbî ve diğergâmdır. Sorumluluklarını yerine getirme mevzûunda, ne karşısına çıkan engellerin zorlu ve aşılmaz olması ne de imkânların genişliğiyle gelen yaşama zevki, rahat ve rehâvet onu yolundan

döndüremez ve ona mükellefiyetlerini unutturamaz. Uzerine aldığı mesuliyetleri peygamberâne bir himmetle yerine getirir.. hep yürekten ve cansiperâne davranır.. sonra da yapıp ortaya koyduğu hizmetler karşılığında herhangi bir ücret ve mükâfât beklemeden çeker-yoluna gider.

Lider, üstün idrâki, cesâret ve kararlılığı, sabır ve metânetiyle her zaman çevresinin tek dayanağı ve ümit kaynağıdır. Sûratli kararlar isâbet, dikkat u temkinle cesâret, sabır u tahammülle atılganlık gibi zıtlıklar, onun sihirli dünyâsında birleşir, bütünleşir ve birbirinin tamamlayıcısı olurlar. Fetânetin aydınlatıcı tayfları altında yarınlar ve yarınlara âit hâdiseler, bugünkü vakalar sırasına girer berraklaşır.. cesâret ve kararlılığı sayesinde, aşılmaz gibi görülen tepeler aşılar ve bütününü yollar düzlüğe erer.. tahammül ve metâneti karşısında "olmazları olur hâle gelir, muhâller ve imkânsızlıklar toz-duman olur gider.

Lider, bir ahlâk ve fazilet kahramanıdır. O, merhamet ve yumuşak huyluluğuyla bütün canlıların çarpan yüreği, atan nabzı; cesâret ve yiğitliğiyle, millet ve ülkesinin yılmaz ve sarsılmaz muhafızı; his ve gönül dünyâsıyla zayıfların en emîn sığınağı; tevâzû ve mahviyetiyle kapı kapı kovulmuşların biricik tesellî kaynağı; müsâmaha ve af atmosferiyle sendeleyip düşenlerin ve sürçüp sürçüp günâhlara girenlerin ümit çerağıdır.

Lider, adâletli olduğu zaman merhametli, merhametle coştığı zaman da istikâmetlidir. İnsan ve insanca düşünceleri şefkatle kucaklarken, yılan ve çıyan deliklerini tıkamayı da ihmal etmez.. onun dünyâsında ne zâlimlerin toyu-düğünü ne de mazlûmların âh u efgânı hiç mi hiç işitilmez. O, elindeki keskin kılıcın bir yüzüyle kobraların başlarını alırken, diğer yüzüyle de bülbüllere yuva örme san'atını öğretir.

Lider, Ağrı dağı kadar mehâbeti, Lût gölü kadar da haşyeti vicdânında duyabilen gariplikler halîtası bir ruh yapısına sahiptir. Ona sırf mehâbet noktasından bakanlar, aşılmaz bir zirve karşısında bulunduklarını hisseder, hayret ve hayranlıkla ürperirler.. onu, ötelerle irtibâtı, ihlâs ve samîmiyetiyle tanıma fırsatını bulanlar ise rûhânîlerden biriyle diz dize olduklarını sanır ve kendilerinden geçerler.

Yıllar ve yıllar var ki, düşkünler diyârı şu mübârek ülke, taşıyla-toprağıyla, canlısıyla-cansızıyla, mü'miniyle-kâfiriyle hasretle inledi ve böyle bir liderin yolunu gözledi.

Bu uğurda elli defa yalancı mumları güneş zannedip alkışladı.. yüz defa

ateşböceklerini yıldız sanıp arkalarına düştü.. ve bilmem kaç defa da kırkharâmîleri Kabe yolcusu sanarak içlerine girdi. Öyle anlaşıyor ki, daha bir süre bu hicranlı arayış devam edecektir.

Lüks ve Zevk Tutkusu Sanat Ruhunu Öldürdü

Aşırı lüks ve zinetperestlik, insanlardan fazilet ve güzel ahlâkı alıp götürdüğü gibi gerçek sanat anlayışı ve zevk-i selimi de bütün bütün öldürdü. Ve artık günümüzde, güzellik telâkkisi öylesine bayağılaştı ki; bu anlayışla, ne dâhiyane düşünceleri inkişâf ettirip geliştirme, ne de sanata yeni buutlar kazandırma katiyen mümkün olmayacaktır. Hatta aramızda bir kısım fevkalâde istidatlar bulunsa bile, bunlar, zevk ve sanat anlayışından mahrum muasırları tarafından takdir edilmeyecekleri düşüncesiyle, çocuksu eserlerle kendilerini küçültecek, müşteri ve alkışçıların seviyesine inecek ve hiçbir zaman inkişâf etme fırsatını bulamayacaklardır.

Evet, böyle bir atmosfer içinde, ne güzellik aşkı, ne gönülde ilhamların coşması, ne de sanatkârlık ruhu katiyen gelişemez. Böyle bir anlayış içinde, sanat perişan, sanatkâr bir satıcı, sanatseverler de muhtevadan habersiz, dış yaldız ve kabartmalara hayran bir sürü çocuklardır.

Dış tesir ve baskılarla ruhta köleleşmiş bugünkü nesiller, dönüp kendi özlerini bulacakları, fitrat kanunlarına dehâlet edecekleri, varlıklarının toprak ve tohumlarına sahip çıkacakları güne kadar da, bu eziklik ve bu perişanîyet devam edeceğe benzer. Günümüzün, zevksizlik ve derbederliğini görüp düşündükçe, eski devirleri hasretle yâd etmemek elden gelmiyor. Kudret elinin hazırladığı incelerden ince programa göre ve kutsilerin eliyle, tekrar tekrar tabiat kazanında karıştırılıp hallaç edilen pırıl pırıl o fitrî hayat, rengârenk güzellikleri ve kanaviçe zerafetiyle, uzaklaştığımız kendi yamaç ve kendi kıyılarımız gibi artık çok gerilerde kaldı...

Mabedin Anlamı

Mabed, insan rûhuna seslenen müphem bir lisan, gönülleri kendine çeken büyüleyici bir beyan ve sessiz duruşu içinde, Yüce Hakikat adına her dille bir şeyler anlatan bir sırlı tercümandır.

Mabedin Çağrıştırdıkları

Çok defa önünden veya bir kenarından geçip giderken seyrettiğimiz mabed ve çevresindeki külliye, meşrûta, imaret veya şurada burada küme küme salınan ağaçlar, ruhlarımıza öyle derin, öyle ledünnî şeyler fısıldarlar ki, duyup anladıklarımızın onda birini bile en büyük filozofların anlatması mümkün değildir. Mabedin gerçek güzellik ve derinliğini anlamak için onun gözleri ve gönülleri dolduran cennet ikliminde doğmak, onun aydınlık harîminde hayata uyanmak lâzımdır. İşte o zaman mabed her şeyiyle ruhlarınıza öyle işler ve gönüllerinizi öyle büyüler ki, kendinizi ukbânın meşcereliklerinde sanırsınız...

Mabetler Bizim Medeniyetimizin Göstergesidir

Bizim medeniyetimizin sikkesi ve mührü sayılan bu mâbedler, şuradan-buradan alınmış herhangi bir hendesî şablon ve plâna değil de, şeâiri ilan esprisine bağlı engin, uhrevî buudlu, bizlere öteleri rasat etme imkânını veren bir blokaja oturtulmuş gibidirler. Onların çehrelerine dikkatle bakıldığında, bu çehrelerde, engin ruh zenginliğimizi, buğu buğu sonsuzluk duygularımızı, mücerredin çerçevesinde iman esaslarına ait tasavvurlarımızı, İslâm şeâirinin renkli çizgilerini, kendi yolumuzda sevinç ve kederlerimizi aksettiren işaretleri, ümitlerimizden fışkıran ışıkları, zaferlerimizden taşan renkleri, hamaset destanlarımızdan en canlı motifleri, kendi romantizmimizden aşk u vuslatları temâşâ edebiliriz. Kezâ, bu mâbedlerin çehrelerinde, büyük niyetlerin nurlarını, yürekten nezirlerin televvünlerini, ana-babaya armağan edilmiş olmanın saygısını, evlât hatırasına inşa edilmiş şefkatini, bir hasret ve bir hicrana karşı teselli olmanın izlerini, hatalara kefarete duygusunun solgun renklerini, değişik mazhariyetlere ait şükranın parıltılarını görmek de mümkündür.. evet, bir uçtan bir uca bu mâbedler medeniyetini ne zaman temâşâ ve dinlemeye koyulsak, yukarıda söz konusu edilen hususlardan hiç olmazsa birkaçıyla karşılaşır ve bu Hak evlerini bizden biri gibi buluruz; biz öyle buluruz, onlar da karşılaştığımız her yerde bizim üzerimizde âdeta birer canlı hissi uyarır ve hayallerimize, heykellerinin arkasındaki ruh ve mânâyı aksettirirler.

Mabetler Hiç Susmadı

Mabed hiçbir zaman bütün bütün susmaz ve susmamıştır da.. aksine o, her an ayrı bir dalga boyunda gürleyip durmuştur. Bütün seslerin kesildiği, bütün heyecanların söndüğü ve atmosferin hazanla tır tır titrediği dönemlerde bile o, ruhunun derinliklerinde her zaman bir şeyler mırıldanmış ve bize ümit soluklamıştır. Evet o; hiç durmadan hep bir şeyler fısıldamıştır ama, bilmem ki milletçe, onun anlatmak istediği hususların kaçta kaçını anlamışsızdır.

Evet mabetten ve mabedin uhrevî nağmelerinden rahatsız olan bir kısım yarasa topluluğunun, onun kendince konuşmalarına hacr koydukları dönemde bile o, az bir üslup farklılığıyla hep "haydin felâha" demeye devam etti. Ben hâlâ onun, rikkatime çok dokunan o zamanki garip çığlıklarını düşündükçe; sanki mabed, kendi manâ ve muhtevâsını ifade etmek için, ağzını açıyormuş da, bir kısım karanlık güçler onun kendine has sırlarını açmasına fırsat vermeyip, ağzına fermuar vuruyorlarmış gibi gelir bana.

Mabetler Manevi Birer Basamaktır

Mâbedin bu iç derinliğinden ötürüdür ki onu, kalben inkişaf etmiş kimseler âdeta, Hakk'a yürümenin rampası gibi görür.. değil günde beş defa, ona her gün onlarca defa uğrasalar da, her zaman taptaze bir ümit, bilenmiş bir azim ve bembeyaz hülyalarla uğrar; her uğrayışlarında iç içe vuslatlar yaşar, her ayrılışlarında da hicranla ayrılır ve hasretlerini de bir kere daha uğrayacakları mülâhazasıyla serinletirler.. gözleri mâbedde, kulakları minarelerde, ömürlerini minarelerden yükselen çağrıya bağlılık içinde geçirir ve hep mâbed ufuklu yaşarlar.

Mabetler ve Çevresi

Mâbedler, büyük çoğunluğu itibarıyla bulundukları yerlerde yalnız değillerdir; bunlar, çevrelerindeki medreseler, imarethaneler, misafirhaneler, hatta bazıları itibarıyla tekyeler, zaviyeler, şifahaneler, hamamlar ve kervansaraylar.. gibi tamamlayıcı müstemilâtlarıyla bir bütündürler. Onları bu mülâhaza ile temâşâ eden kimse, her şeyi tastamam düzgün bir insan çehresiyle karşılaşmış gibi olur. Ondandır, ruhuna akseden çok farklı ima ve işaretlerle ürperir, ve o iklime açık durabildiği ölçüde ondan sımsıcak hoşâmedîler aldığı hissine kapılır. Evet, Mâbud'a açık gönüller için birer iman ve İslâm atlası gibi

duran bu mâbedlerin harîminde, her zaman aşk u şevkin, ümit ve emniyetin en büyüleyici şiirleri duyulur, en nefis besteleri işitilir.

Mabetler ve Ülkemiz

Bu ülkenin en önemli bir güzellik buudunu, hiç şüphe yok ki, dört bir yanda şaha kalkmış gibi mehip mehip duran ma'bedler teşkil eder.. ve ma'bedin içli, derin ukbâ buudlu güzelliğine denk bir başka güzelliğin bulunması da mümkün değildir.

Mabetlerde İbadet Zevki ve Uhrevi Duygular

Evet, namaz yolcusu, gidip bu noktaya ulaşınca artık bütün bütün bulunduğu mekânın havasıyla mest olur ve tasavvurları aşkın lâhûtî bir lezzetle kendini iştiyak ve temkinin gel-gitlerine salar ki, bir mânâda "haremgâh-ı ilâhî" de sayılan fizikî bu son durak, duyup hissedenler için canlı-cansız aksesuarıyla âdeta ötelerin nağmeleriyle inler.. insanları huzura hazırlar ve daha ötesine bilir.. evet, hüşyâr gönüller için burada her şey hususî lisanıyla O'nu anar ve her tavır ve davranıştan O'na ait gizli bir kısım fısıltılar duyulur.

Hele bir de bu namaz yolcusu, ezanla, kametle ve niyetle bütün bütün dünyevî duygulardan arınıp, "Allahu Ekber" diyerek Rabbinin karşısında el pençe divan durabilmişse; işte o zaman, bütününü semâvî bir hâl alır ve kendini, enbiyâ, asfiyâ ve evliyânın, Hak karşısında kemerbeste-i ubudiyet içinde bulundukları saflar arasında hissetmeye başlar.. ve önündeki imama uyduğu aynı anda, imamlar imamı Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a da iktida etmiş olmanın sonsuz hazzını duyar.. kalbinin saffeti ölçüsünde bedenî isteklerine ve cismanî arzularına karşı tamamen kayıtsızlaşır ve âdeta Hak hoşnutluğuna abanmış gibi olur.. gönlünü tamamen O'nunla doldurur; hiç olmazsa doldurma gayreti içine girer.. bulunduğu hâlin boyasına boyanır.. işte böyle birinin bu şekildeki ledünnî insibağı namaz süresince onu hep huzurun mehabetli yamaçlarında dolaştırır ve ona, dünyada ulaşılması imkânsız mehafet ve muhabbet ziyafetleri çeker.

Mabetlerde Mânâ Zenginliği

Bütün muhteva ve manâsı, îmândan, düşünceden, duygudan, histen ve şiirden yoğrulmuş bu dünyada, insan, murakabe gibi engin sükutlardan, kulaklara cennet çağılıtları gibi gelip ulaşan seslerden, gözlere çarpıp duygulara akan ışıklardan buğu buğu ruhları saran manâlara kadar her şeyde gece-gündüz devam eden, yaz-kış sürüp giden bir hülya lezzeti duyar.

Evet, ülkenin karanlıklara gömölüp gittiği dönemlerde bile mabet o kendine has edâsı, o sırlı şivesi ve o lâhût endamlı üslûbuyla hep kendi şiirini söylemeye devam etmişti. Herkes ve her şey daldığı uykulara daladursun, karanlıkların yine karanlıklarla boğuştuğu o dönemde mabet, Ak Çağın hususiyetlerine bürünerek, en engin hisler ve en belिğ ifadelerle en derin manâları seslendirmişti.

Bundan sonra da o; sesi-sükûtu, gölgesi-ışığı, maddesi ve manâsıyla şimdiye kadar sessiz sessiz sinelerimize boşalttığı ilhamlarını bundan sonra da boşaltmaya devam edecek.. ve öyle inanıyoruz ki, bütün samimi gönüllere sinmiş bu ruh, bu şiir ve bu manâ, ömürlerimizin ufûlüne kadar da kendine has renkleri ve ışıklarıyla yenilenip duracaktır.

Mabetlerin Anlamı

Mabed; madde âleminin serhaddinden ötelere açılmak için hazırlanmış bir liman ve insan ruhunun derinliklerine ulaşabilmek için de bir tahtelbahir (denizaltı) mesabesindedir. Ma'bede gönöl gözleri açık olarak girebilen her talihli, aynı zamanda upuzun bir seyahate karar vermiş ve baş döndürücü ukbâ güzelliklerini temâşâya da azmetmiş sayılır. Mabedin içinde geçirilen zamanlar, eğer şuur, his ve kalb refakatinde geçirilebilse, saatler, dakikalar, saniyeler, hatta âşireler ebedî bir ömrü netice verecek kadar bereketli olabilir.

Mabetlerin Bulunduğu Çevre ve Estetik Yapıları

Bu mâbedler aynı zamanda, inşa edildikleri yerler itibarıyla da sırlı bir kısım hususiyetleri haizdirler: Onların, o mehabetli ve ledünnî görünüşlerinin

yanında, incelik, güzellik, zar fet, ihtiyaç ve estetik gibi yanları itibarıyla da öyle fevkalâde ve mükemmel hâlleri vardır ki; eğer saçlarına-sollarına m nasebetsizce yerleştirdiğimiz o hoyrat beton yığınlarını görmez ya da yok farz edersek, onları bulundukları mek nlarla uyum içinde en enfes birer sanat harikası olarak bulur ve büyüleniriz; evet insan, pek çoğu itibarıyla bu sihirli mekânlara doğru yürürken, kendini bir zirveye doğru yükseliyor gibi hisseder.. ve mâbedde hakik sine ulaşacağı bir terakkînin ilk basamaklarında bulunduğunu sanır. Bilhassa mâbede bağlı eskiden kalma nâzım pl nların korunduğu yerlerde, insan yol boyu mâbed hedefli cadde ve sokaklarla, pek çok mescid m c viri evlerin önünden geçerken hep Allah'a yürüyor gibi Allah evine yürür.. yürüdükçe içi açılır.. her adımda yeni bir inşirah duyar.. bazen uzun bazen de kısa, ona götüren bütün yolları, duygularında, düşüncelerinde m bedleştirerek her şeyi z t  kıymetlerinin çok çok üstünde değerlere ulaştırır.

Geçtiği mahalleleri, yürüdüğü sokakları, uğradığı bina  nlerini, gölgesine sığındığı duvarları tıpkı tanıdığı insanların yüzleri gibi görür; görür ve âdetâ onlardan selâm alır, onlara selâm verir, hepsinden yakınlık duyar, hepsine yakınlığını duyurur..  n nden geçtiği pencereler ışıl ışıl gülücüklerle ona hoş med de bulunur.. uğradığı her yer ve birbirinden ayrı sayılan her mesafe şuurlu birer varlık, hatta bir yol arkadaşı gibi ona refakat eder.. sonra da onu başka refiklere bırakıyor gibi el sall r ve ayrılır. Gelip mâbedin revaklarına veya m bedi çevreleyen bahçeye ulaştığında da, şadırvan kurnalarından boşalıp dört bir yanda yankılanan su  ağıltısı, kanat sesi, ağaç hışırtısı, kuş cıvıltısı ve abdest alanların i   ekişlerinden hasıl olan koro şeklindeki bir hoş med yle karşılanır.. her şeyi, her sesi, her nağmeyi, her güzelliği bir kevser gibi yudumlar.. ve harem dairesine yürüyormuşçasına, kapalı ve olabildiğine mahrem bir kısım hislerle kendisiyle öteler arasında gelir-gider.. sonra da tamamıyla ebedî mihrabına kilitlenir ve sadece O'nu sayıklar. Artık ne su  ağıltısı, ne kanat sesi, ne ağaç hışırtısı, ne de kuş cıvıltısı; tekbirlerle gönlüne akan mânâları duyar ve ürperir.. tehlillerle nefes alır-verir ve soluklanır.. tesbihlerle dolar boşalır.. her seste, her sözde O'nu duymaya çalışır.

Mabetlerin  ağrıştırdıkları

Bu ülkenin gerçek sesi ve mûsikîsi, günün hiç bir saatinde susmayan ve her vakit bir değişik buutta kendini hissettiren mabetlerden, ibâdetin o her zaman hissedilen ışıklarının büyüleyici man larından ve aşk u şevkin gönüllerimizi

hoplatan derinliklerden gelir.

Mabed bazen, en derin ve en mahrem fısıltılarıyla içlerimize inşirah salar ve ruhlarımızdaki ihtiyaçları, arzuları, hülyaları bir bir tatmin eder, herkesin his ve düşünce dünyasına göre mutlaka ona bir şeyler anlatır ve dikkatini çeker...

Mabed bazen öyle derin bir lezzet ve iştiyakla duyulur ki, sanki onun o ışıktan ikliminde herkes ebedî yolculuğa azmediyormuş da, bir sırlı, bir bilinmez yol telaşıyla eli-ayağı dolaşüyor, heyecandan heyecana sürükleniyor gibi olur; olur da, yer yer dağınıklığa düşer, zaman zaman ciddîleşir, bir yakarışın inşirahıyla dopdolu, bir de yakarışın endişesiyle sapsarı.. kâh yeryüzünde mesafelerle savaşıyor gibi yol alır.. kâh göklerde zaman üstü keyfiyetlere ulaşır ve mesafelerin üstüne çıkar.. ama mutlaka, O'nu düşünür, O'nu sayıklar ve hep O'na ermenin yollarını arar.

Mabed, her zaman değişik telden sesler verir ve hiçbir zaman bütün bütün sessizleşmez.. onun aydınlık ikliminde hemen her vakit gizli-açık bir mırıltı duyulur ama, herkes onu sezip anlayamaz. Bu mırıltılar bazen minâre endamlı, bazen kubbe görkemli nağmeler halinde bütün ufukumuzu sarar ve her yerde "tın tın" duyulur ve her bucak onun aksi sadâsıyla inler. Bazen de, minârelerin şerefelerinden, mescitlerin mihrap ve minberlerinden yükselerek havada tatlı tatlı dalgalanır, dalgalanıp varacağı yere varır; sonra da yukarılardaki nemlerin çiy noktasına ulaşınca yağmurlaşıp yeryüzüne geri döndükleri gibi, onlarda değişerek, katlanarak rahmet damlaları haline gelerek başımıza boşalırlar.

Mabed, her yanıyla, ruhumuzun alışık olduğu bir nesneymiş gibi, bizim için her zaman hisli, içli, yumuşak ve mûnis olmuştur. Onun harîminde her defasında ayrı ayrı şeyler duymuş, ayrı ayrı şeyler hissetmiş ve ibâdetlerimizle, zikr u fikrimizle bunları dile getirmeye çalışmışızdır.

Mabetlerin hayat ve maneviyat tüten iklimlerinde, bütün göklerin ve gökler ötesi ışık âlemlerin derinlik ve parıltıları ışıldar durur. Evet, oralarda, göklerden yeryüzüne inmiş gibi durmadan parıldayan.. ve şerefelerin çevresindeki kandillere, minâreler arasındaki mahyalara ve câminin içindeki avizelere çarparak gelip gönüllerimize akan, aktıkça da hislerimize daha bir derinlik kazandıran bütün bir ukbâ aleminin cümbüşü mevcuttur.. ve bu Mabette de, arzuları gökyüzündeki yıldızlar kadar çok, ışığa uyanmış gönüllere öteden hep nurlar yağar...

Mabetlerin eşitleri ve Konumları

Bu mâbedler zinciri içinde, hükümdarlık remzi olarak koca koca tepeleri hatırlatan pek muhteşemleri olduğu gibi, sıradan insanlara işaret eden orta vüs'attekileri ve ince, zarif hâllerıyla çocuklar ya da gençler için yapılmış gibi görünenleri de vardır. Ne var ki, en büyük ve muhteşeminden en küçük ve en mütevaziine kadar hemen hepsi, aynı ruh, aynı mânâ ve aynı iç muhtevaya bağıllık açısından âdetâ bir bütünün parçaları gibidirler. Onlar bize, hep aynı şeyleri mırıldanır, aynı hususlara göndermelerde bulunur ve aynı meseleleri hatırlatırlar; biz de dillerinden anlayabildiğimiz ölçüde onları birer mûsıkî gibi dinler, ifade ettikleri mânâları paylaşır ve onların harîminde bulunduğumuz sırlı zaman içinde bizimle beraber Hazreti Kâdıyü'l-hâcât'a el kaldırıp yalvardıklarını duyar gibi oluruz.

Bu mâbedlerden kimileri otağını, herkes tarafından görülebilen yüksek bir tepeye kurmuş, muhteşem ve fevkalâde görünümü ile içlerimize haşyet salan manzarasının yanında hayallerimizde dünya ve âhiretin birleşik noktasında duruyor olma hissini uyararak, arzularımızı, iştihaklarımızı, dâüssıllarımızı harekete geçirip bizi bulunduğumuz zaman ötesine çağırır ve bize kendi iç sırlarından neler ve neler duyururlar.

Kimileri, ince, zarif, yumuşak ve annelerimizin kucağı kadar sıcak iklimleriyle bizlere bağırılarını açmış gibi durur ve ezan çağrısına ihtiyaç bırakmayacak şekilde gönüllerimizi ezeli şefkatin nağmeleriyle kendilerine çağırırlar.

Kimileri, postunu düzlüğe sermiş, herkese açık ve günün her saatinde semtine uğrayanlara hoşâmedîleriyle elleri göğsünde "eyvallah" diyen bir dervişe.. kimileri, ilim ve araştırmaya açık ufukları, herkese tesir edecek şekilde vakur duruşlarıyla bir müderrise.. kimileri de halkvârî eda ve hâllerıyla hemen her yerde karşılaşacağımız bizim insanımıza benzerler.

Her biri kendi çapında "Sidretü'l-müntehâ"nın birer gölgesi gibi duran bu kudsî mekânlar neye benzerlerse benzesinler, bunların hemen hepsi de bizim ülkemizin özünden-usâresinden, ruhundan-mânâsından süzölüp çıkmış gibi bir edaya sahiptirler ve bizim mânâ köklerimizle, iç muhtevamızla o kadar uyum içindedirler ki, onlarla ne zaman karşılaşsak, his, idrak veya şuuraltı müktesebatımızdan bir kesitle karşılaşmış gibi oluruz.

Mabetlerin Fonksiyonları

Mabetlerde, sînelerin dilleri çözülr gibi olur ve onun ferah-fezâ harîminde herkes, güzeller güzeli Yüce Yaratıcı'ya seslenme seviyesine erer, seslenme zevkini duyar ve O'na karşı olan aşk ve muhabbetini gönüllerden taşan bir edâ ile yerine getirirdi. Sanki mabed her zaman, hep aynı ruhla imânın, ümidin müterâdifi sayılan aşk ve şevki söyler gibi gelirdi. Evet, onda köpüren hüznlerde bile, bir başka şevk, bir başka haz çağlamaktaydı. Oradaki hasret ve hicran iniltileri bir bakıma hekime "arz u hâl" ve yaraya neşter vurma manâsına geldiği için dolaylı bir zevk ve lezzet demektir.

Bütün bir ömür boyu gönüllerimizde birikmiş rüyâların, arzuların, onun içinde tahakkuk edeceği ümidini kazandığımız ibâdet, bütün dertlere devâ gibi olup da, ruhlarımızı şefkatle kucaklar ve düşüncelerimize saadet ümîdi salarak, inancın arka yüzündeki cennetleri gösterirdi. İbâdetler içinde devamlı mırıldanan, sayıklanan, haykırılan şeyler, ruhların vuslat arzusu, ebediyet isteği, Allah'ı sevme ve Allah tarafından sevilme iştiağıdır. İbâdet, bütün ihtiyaçları karşılamak için Allah tarafından gönderilmiş öyle semâvî bir sofradır ki, o sofradan istifâde etmesini bilenler, her gün birkaç defa istidat ve kabiliyetlerine göre O'nunla halvet olabilirler.

Mabetlerin Fonksiyonu

İşte bu ölçüdeki zengin ufku itibarıyla bütün mâbedler, bir eğitim müessesesi, bir riyazet ocağı; his dünyamızda öteleri duyma hesabına birer tarassut ve tecessüs rasathanesi ve değişik kulluk çeşitleriyle Hakk'a yükselme rampaları gibidirler. Günde birkaç kez bu rampalara uğrayanların ve onların hususî vâridatıyla kendilerini yenileyenlerin yolda kalmaları, onlara tavır alanların da Hakk'a varmaları söz konusu olmasa gerek.

Ruh dünyamızın aynaları sayılan mâbedler, kuruluşlarına esas teşkil eden fonksiyonlarını eda ettikleri; imanlı gönüllerin, uhrevîlik teneffüs etmek üzere günde birkaç kez koşup onlara sığındığı; sabah-akşam minarelerde ruh-u revan-ı Muhammedî'nin şehbal açtığı; şadırvanların başında abdest alanların iç çekişlerinin su çağlıtlarına karışıp Allah'a yükseldiği; güvercinlerin kanat sesleriyle mü'min sînelerden yükselen iniltilerin birer koro teşkil edip

revaklarda yankılandığı; gönüllerin o mübarek hazîrelerde her gün Kur'ân ve ilâhilerle banyo yapmaya devam ettiği; gözyaşlarının, musluklardan akan sularla yarışlar yaşadığı; alınların secdeye teşne bulunup, ruhların secde gölgesinde serinlediği sürece bu mâbedler medeniyeti, insanlık âleminin, tıpkı bir metâf gibi ziyaretgâhı olmaya devam edecektir.

Mabetlerin Heybeti

Dünyada mabed kadar vakûr, mabed kadar mehip, mabed kadar sonsuza açık ve mabed kadar füsûnlu başka bir mekan hatırlamıyorum. Orada, âdetâ semânın ışıkları, avize ve kandillerin ziyalarıyla bütünleşir ve gönüllere akmaya başlar. Derken âdiyattan olan şeyler bir bir fevkalâdeleşir ve her taraf efsânevî bir güzelliğe bürünür.

Hemen her zaman mabette, gizli gizli esip duran ve ancak uyanık gönüllerin sezebileceği, vicdânın âşinâ olduğu ve ruhun bir ömür boyu arayıp durduğu öyle bir "üns" esintisi hissedilir ki, insan, tıpkı çiçeklerin içine giren bir kısım mini böceklerin lezzetle aynîleşmeleri gibi, onu ayn-ı haz olarak duyar ve yaşar.

Mabetlerin Manevi Etkisi

Bu mâbedler dünyasında, doğudan batıya doğru gidildikçe, günün hemen her saatinde insan göklerin nura gark olduğunu, arzdan semaya "kelime-i tayyibe"lerin yükseldiğini, yerlerin semâvîleştiğini ve göklerin renk ve desen olarak bütün derinlikleriyle arza aksettiğini görüyor gibi olur ve râşelerle yerinde kalakalır. Evet, her an ayrı bir arz dairesinde,

"Gök nûra gark olur nice yüz bin minareden,
Şehbâl açınca rûh-u revân-ı Muhammedî;
Ervah cümleten görür "Allahu Ekber"i,
Aks eyleyince arşa lisân-ı Muhammedî." **Yahya Kemâl**

Hakikati tülленir ve bütün gönüllere dalga dalga ibadet duygusu, şefaati hissi, rahmet esintisi yayılır. Mâbedler, kuruluş gayeleri çizgisinde heyetleri, şekilleri, kubbeleri, minareleri ve harîmindeki mü'minlerin aşk u heyecanları, temkin ve ciddiyetleriyle hep yukarılara işaret eder, ötelerin izdüşümü gibi görünür ve âdetâ öteleri gösterirler. Pencerelelerden dışarıya akseden aydınlıktan,

gökyüzündeki yıldızlarla iç içe girmişçesine sürekli bizlere göz kırpan mahyalara kadar her şey, ukbânın menfezlerinden sızıp bizi saran bir büyü gibi kendine bağlar ve bize tasavvurlarımızı aşkın neler ve neler fısıldar. Biz, her zaman onların çehrelerinde ebediyet âleminin güzelliklerini, kalbî ve ruhî hayat ufkunun aydınlığını, şanlı geçmişimizin renk ve desenini görüyor gibi olur; oralardan yükselen ses ve sözler içinde Hakk'a çağıran kelimelerin büyüsunü duyar, uzak ve yakın geleceğimizle alâkalı beklentilerimiz adına yanıltmayan sinyaller alırız.

Mabette İbadet Şevk ve İştıyakı

Mâzinin derinliklerinden gelen ses ve solukları dinlemek, bu çılgınlıkların yükseldiği o uhrevî âlemlerin koridorları sayılan mescitler, tekyeler, zâviyelerle ötelerin kapılarını zorlamak ibadetin aynı zevk haline gelmesi, vazifenin aynı mükâfat olması gibiydi. Evet, inanan gönüller bu yerlerde, aşkın, îmanın ruhunu bulur ve içlerinde öbür âlemin aks-i sadâsını duyarlardı.

Minarelerin alevden sesleri dört bir yandan duyulunca, ezan bir mûsikî gibi ruhlara siner, dinleyenlerin heyecanları mûsikîleşir ve artık aşkla coşan binlerce ruhun, bakışları derinleşen binlerce gözün, ışığa koşan binlerce pervanenin derin bir haşyet ve saygı ile O bilinmeze doğru akıp gittikleri görülür ve âdeta bütün dünyâlar, onların duydukları seslerden, koştukları aydınlık iklimlerden ve soluk soluğa yaşadıkları heyecanlardan ibaret kalırdı. Bu ilâhî sesler, bu lâhutî nağmelerle lâl kesilen binlerce insanın sükûtu, inançlı gönüllerde bulunan aşk, şevk ve sevdâ dolu hisler nâmına da söylemek niyet ve mükellefiyetiyle arş ve ferşi cınlattıran bir şive ile edâ edilirdi. Bazen umûmî teveccühün tabî bir hâl aldığı öyle zamanlar olurdu ki, kendilerini manânın çağlayanlarına salıp bütünüyle mânevîleşen bu insanların hissiyatlarını ancak ezanlar ifâde edebilmiş gibi, bütün bütün susar ve ruhun derinliklerine ışıktan kıvılcımlar saçan o kelimelerin sihriyle büyülenir, sînelerinden yükselen heyecanlara, aşk ve şevklerinden fışkıran seslere kendilerini kaptırırlardı ve artık gözleri hiçbir şey görmezdi.

Ezan sesleri, mabed uğultuları sihirli anahtarlar gibi uyuyan bütün gönül kapılarını açar, açar da kendilerini bu ilâhî musikî zemzemesine salanlar, bu seslerde, kendi ruhlarından yükselen nağmeleri duyar; kendi aşk ve heyecanlarını dinler gibi olurlardı. Hele O'na yüzünü çevirirken gönlünün

derinliklerine yönelebilenler, duâlarla, ricâlarla sık sık gidip O'nun kapısını vuranlar; îmanla, aşkla dolmuş, ruhlarının duyusu, düşünüş ve tasavvurlarını, ifşâ edilmedik hislerini, terennüm edemedikleri seslerini bu "lisân-ı Muhammedî" de bulur; bu sayede günde birkaç defa dolar ve boşalırlardı...

Mabette İbadet Zevki

Mabette, ibadet ü tâat, evrâd u ezkâr gibi hususlarda görülen yeknesak davranışlar, zâhiren aynı sayılsa bile, bir manzûmenin rediflerinde olduğu gibi, sonsuz duygu ve düşünce nazmında, o duygu ve düşüncenin esas unsuru ve ayakları gibidirler. Her tekrar edişte insan, bildiğinin çehresinde bilmediklerini görür, aklın idrak ettikleriyle vicdanın duyularını içiçe yaşar ve bu aynilikte hep bir gayrılık ve tazelik duyar.

Bazen mihrap, minber veya arkadaki maksûrelerden birisinden yükselen yeni bir ses, mabedin o hafiften ve inceden tekrar edip durduğu nakaratla bütünleşince, geçeceğimiz yollara, tünellere, geçitlere ışıklar saçılmış gibi olur ve yeni bir yürüyüş komutu almışçasına, ayrı bir buuda doğru, değişik bir ritimde harekete geçeriz.

Bazen minberlerden, mihraplardan yükselen seslere, cemaat de ruhlarının heyecanını haykırarak katılır. O zaman mabed sanki, göklerin bütün manâ, rûh ve usaresini gönüllere boşaltmak için, öte öte çatlaman bir bülbül, bir ağustosböceği gibi bütün hamlelerini kullanarak ses olur, soluk olur, gerilir ve yırtılacak hale gelir. Ama yırtılmaz; yeni bir perdeye atlar ve çığlıklarına devam eder.

Bizler, mabetten yükselen bu sesleri, varolmanın manâ, gâye ve esası olarak, gönüllerimizden taşan birer feryat halinde duyar, ruhumuzun kubbesinin delindiğini hisseder ve âdetâ birer ışık, birer hava gibi, uçup göklerin ezeli şevkine ulaştığımızı, iç dünyamızın ilâhî esintilerle sarıldığını sezer ve kendimizden geçeriz. Kulaklarımızda çınlayan her ses, gözlerimizin önünde tüllenen her manâ, başımızın üstünde muhteşem, azametli kubbeler kuruyor gibi olur ve farkına varmadan kendimizi sonsuzluğa açılan heybetli kapıların önünde buluruz. Bu esnada her birerlerimiz, bulunduğumuz yerlerden sıyrılır, yükselir, herkesin ve her şeyin üstünde kanat germiş ve gölgelerimizi cemaatin başına salmış gibi oluruz.

Bazen içinde bulunduğumuz halkada, öne-arkaya, sağa-sola o kadar genişler, o kadar yayılır ve o kadar uzarız ki, mesafeler sıkışır ve buutlar çatlayacak hâle gelir. Bu noktada, kendimizi, meleklerle, rûhânîlerle, cinlerle sayılmazlığa ulaşmış bir cemaat içinde ve bir bilinmez metafta tavaf ediyor gibi görür; varolmanın gerçek gayesini, hayatın hakiki lezzetini ve lezzetlerin sonsuzlaştığını anlar, duyar ve yaşarız.

Mabette İbadet Zevki

Mabedin asıl sesi ve mûsikîsi, her zaman derûnunda yankılanan şuur ve idrakten gelir. Evet o, her an değişen ayrı bir duygu tufanıyla, ancak temiz ruhların sezebileceği, ibadete ait derin manâlardan, bu manâların hayâllerdeki büyüleyici şekillerinden iklimine sığınan ruhlara öyle mahrem şeyler fısıldar ki, insan, varlığın ezelî nefahâtle sarıldığını hisseder; hisseder de, ruhundaki ihtiyaçların, arzuların, beklentilerin hemencecik yerine getirileceği bir kapının önünde olduğunu sanır.. ve bir coşar bir coşar ki; sanki bulunduğu yer yedi kat göğün üstüymüş ve o da bu makamın şerefli sakinlerinden biriymiş gibi, en baş döndürücü manzaraların, en ürpertici solukların ve en çarpıcı televvünlerin, hem de bilmem kaçını iç içe görüyormuş ve duyuyormuşçasına hayretlerle irkilir, irkilir de, ruhunda, denizlerin derinliklerindeki dev dalgaların yüzlercesinin, binlercesinin çarpışmasını birden yaşıyormuş gibi zevkten ürpertiye, ürpertiden zevke geçer durur.

Mabette Manevi Coşku

Evet, mabedin sessiz, temkînli, vakûr, binbir îmâ ve işaretlerle mırıldandığı manâ; lisanını gönlünün emrine vermiş, gırtlığını akort edebilmiş mâhir bir okuyucunun ruhundan yükselen ilâhî nağmelerle birleşip yağmur gibi duygularımızın üzerine dökülmeye başladığı, akıp ruhumuzu doldurduğu zaman kendimizi bahara uyanmış güller, çiçekler gibi taptaze hisseder ve iliklerimize kadar varolmanın zevkini duyarız.

Sanki mabedin dışında varlığa karşı susan ve gönül dünyâsı itibariyle varlık ötesine kapanan bizler, mabedi, ruhlarımızın derinliklerinde saklı bulunan duygu ve düşüncelerimizi bedenin karanlık mahpesinden kurtararak, göklere duyuracak bir müezzin, bir hatip gibi bulur ve onun sesin sessizliğe, sessizliğin

sese karıştığı mübârek hariminde başımızın sonsuzluğa ulaştığını hissederiz.

Mabed, insan rûhuna seslenen müphem bir lisan, gönülleri kendine çeken büyüleyici bir beyan ve sessiz duruşu içinde, Yüce Hakikat adına her dille bir şeyler anlatan bir sırlı tercümandır.

Gönüllerin ışığa açık olması ölçüsünde mabetteki ses, söz ve aydınlık bazen hislerimizi coşturarak bizi lezzetten lezzete, heyecandan heyecana; îmandan aşka, aşktan fedakârlığa götürür ve bize kol-kanat olur yükseltir. Bazen ruhun sezebileceği bir dille vuslat şevkini fısıldar. Bazen ruhlarımıza Cennet ırmaklarının çağlıtlarını, Cennet bülbüllerinin nağmelerini duyurur ve salım salım salınan Cennet ağaçlarının altında dolaştırır. Bazen bizleri, bütün güzelliklerin kaynağı Sonsuz Güzellik'e ulaştırmak için, tüneller açar, köprüler kurar ve tüp-geçitlerle iki dünyânın iki yakasını birbirine bağlıyor gibi buradan ötelere menfezler açar, hayâle bir kısım müphem tasavvurlar verir ve onu şahlandırır.

Mabette Tefekkür

Her defasında bu duyup hissettiklerimize esas teşkil eden, farklı ses, farklı söz, farklı edâ ve farklı şivelerin tesir ve rehberliğinde yeni yeni kâinatlar keşfediyor gibi olur, gönül gözlerimize açılan menfezlerden, bilmediğimiz âlemlere dâir güzellikleri seyre dalar, ovalardan yamaçlara, tepelerden vâdilere doğru koşmaya başlar ve bir çocuk hiffeti içinde haykırıp nârâlar atmak isteriz. Ara-sıra rehberin değişik komutlarıyla başka iklimlere açılır, yeni yeni temâşâlara koyulur; dağları, tepeleri aşar; ovalara, vâdilere uğrar; baharla kucaklaşır, yazın en tatlı râyihalarını koklar, sonbaharı selâmlar ve ikinci bahara yelken açarız.

Bu devr-i dâimlerin her biri ayrı bir iklimde başlar, ayrı bir iklimde gelişir ve ayrı bir iklimde noktalanır. Bazen aynı mekânda olduğumuzu hissetmeyecek kadar bulunduğumuz yerden uzaklaşır; rüyâlarda ve hülyâlarda olduğu gibi, istediğimiz gibi uçar; istediğimiz gibi konar; istediğimizi elde eder ve istediğimiz yerlere rahatlıkla varabiliriz. Bağımızda, bahçemizde dolaşıyor gibi göklere açılır, en mahrem noktalara ulaşırız. Ulaşırız da, bütün bütün karanlıklara kapanıp, aydınlıklara uyanan gözlerimiz, bir adım ötede vuslata erecek gibi buğu buğu sevinçle açılıp kapanmaya başlar.

Bu kuşakta duyuşlar, davranışlar, hatta kelime ve sözler, kelime ve sözlerin meydana getirdiği ses hevenkleri, renk desenleri bildiğimiz manâlardan bambaşka şeyler fısıldarlar bizlere. Bütünüyle tabiilikten fevkalâdeliğe, aleladelikten hârikulâdeliğe yükselebildiğimiz bu noktada, hislerimizin, etraftaki canlı güzelliklerle coşup "hû-hû" dediğini duyar ve bu seslerin, âdetâ içimizdeki aşk ateşine üfleyip onu daha da alevlendirdiğini hissederiz. Gönüllerimiz Mutlak Sevgili'nin ateşten şivesiyle dolar ve artık bütün sesler kesilir; duyulup hissedilen sadece ve sadece O'nun varlığından akseden ışıkların gölgelerinden ibaret kalır.

Mabette Tefekkür

Evet, mabede adımını atan her gönül sahibi, onun tedayi ettirdiklerini düşünür düşünür ve bu düşüncelerden sînesine akan varidâtı hisseder eder, âdetâ uhrevîleşir ve benliğinin derinliklerinde, sürekli öteleri duymaya ve eşyânın perde arkasını mırıldanmaya başlar. Evet mabette, hemen herkes, kendi gönlünde olduğu kadar, diğer insanlardan ve çevresindeki eşyâdan - estağfirullah- her biri binlerce rüyâ ve hülyânın anahtarı, duygularımızla bütünleşmiş mabedin o ukbâ renkli aksesuarından en derin bir şiiri dinler, en bayıltıcı manâ tomurcuklarını koklar. Şiirin en güçlü unsurları sayılan ışıklar, sesler, burada insan ruhunu bütünüyle sarar ve ebediyen hatırdan silinmeyecek edâlara ulaşırlar. Hele, mübarek gün ve gecelere ait tat ve şivenin buğu buğu her yanı sardığı dakikalarda, mabed, akıl almaz bir füsûna ulaşır.. ve güya göğün renkleri, ruhânîlerin sesleri gelip gelip ruhlara doluyor gibi olur; olur da, bu semâvî büyü ile hayat ve kâinat daha esrarlı bir hâl alır. Bu sihirli dünyada seyahate azmedenlere mabed, en büyük mürşitler, en olgun ruh insanları gibi varlığın perde arkası sırlarını fısıldar ve onları sonsuzun serhatlerinde dolaştırır.

Maddeye Saplanan İnsan

Her şeyi maddeye bağlayan, maddeyi de yenilmez, değişmez bir güç kabul edip Yüce Yaratıcı ve O'nun sonsuz ilim, irade ve kudretini görmezlikten gelen böyle biri, hayatını da tabiatın dar kuralları içinde yorumladığından, kendi ilmi, iradesi ve inkişaf kabiliyetleri adına, geniş daraltmış, nihayeti olmayanı

sınırlandırmış ve her şeyi bugün ve bugünün şartlarından ibaret olan dar bir alana sıkıştırmak suretiyle, geçmişsiz, geleceksiz bir hayatın boynu tasmalı, ayağı prangalı kölesi hâline gelmiştir. Böyle birinin, temkinsiz, dikkatsiz, dünsüz, bugünsüz muvakkat bir hayatın "hay-huy"u içinde ömrünü -Nurlar'daki beyan çerçevesinde- israf edeceği ve meyhanelerle, kumarhanelerle, hapishanelerle hayat ufkunu karartacağı açıktır. Ne acıdır ki, netice itibarıyla cennetlere namzet bir mahiyette yaratılan bu insan, onca istidât, kabiliyet ve donanımına rağmen cehenneme ehil hâle gelmekte, göz göre göre Allah'a götüren şehrahtan çıkarak şeytanî mülâhazaların patikalarında sürüm sürüm olmakta, elindeki kevser dolu kadehleri müskirat kâseleriyle değiştirmekte, diriler arasında ölümler gibi yaşamakta ve ömrünü cismanî iştihaların gayyasında körler ve sağırlar gibi geçirmektedir.

Maddi Çıkar Peşinde Olan İnsan

Hayatlarını cismâniyetin dar mahpesinde yaşayanlar, dünyâdan kâm alıp, dünyâ nimetlerinden tam istifâde ettikleri gençlik dönemlerinde, bir kısım geçici zevkler duyup tatsalar bile, hemen her zaman hicrânlı ve iç içe burkuntularla kıvrım kıvrımdırlar. Hele yaşlanıp da cismânî hazlardan faydalanamaz hale geldikleri veya dünyâ nimetlerinden bütün bütün mahrum edildikleri zaman öyle sefilleşirler ki, doğrusu, bu halleriyle onlara acımamak elden gelmez.

Vaktiyle, binbir füsunla başlarını döndüren o pırlıl pırlıl dünyevî güzellikler ve bu güzellikler içindeki bedenî hazlar, şu hicrân döneminde, yer yer gelip hayallerini sardıkça ölür ölür dirilir ve kendilerini âdetâ, birer enkâz yığını olarak hissederler.

O çakırkeyf günler, o tülpe akşamlar, o büyüleyici geceler, o şen ve şakrak toplanmalar ve o rengârenk halvetlerden en küçük bir eser, en küçük bir emârenin kalmadığı ve her yanı garipliklerin sardığı şu tükeniş döneminde bunlar, hasretle oturur-kalkar, hicrânla inler ve ümitsizlik içinde yutkunup dururlar.

Hususiyle, bütün bir hayat boyu hep zirvelerde yaşamış olanlar için, o istikbâller, o şaşalı merâsimler, o riyâkârca iltifâtlar, o yüksek değer atıfları, o elpençe dîvân durmalar, o inim inim etrafı inleyen alkışların birdenbire kesilmesi, onların beyinlerinde inip kalkan öylesine öldürücü darbelerdir ki,

böyleleri için ölüm çok defa yolu gözlenen bir sevgili haline gelir.

Hayat boyu hep aldanmış ve dünyâ hayatını sâbit zannetmiş bu müflis ruhlar için her şey bir rüyâ gibi gelip geçer; gelip geçer de, hiçbir şey duymamış, yaşamamış gibi, arkalarında hicrânlı ve esefli bir hülyâ bırakır ve silinir giderler.

Evet, bütün o aldatan görkemler, o şımartan gösterişler, o âlâyîşlerle şişip köpüren törenler-kabuller, maskaralığa varan teveccühler, hâkimâne tavırlar, işveli edâlar, şuh kahkahalar; yerlerini, hazanla savrulan yapraklara, tirtir titreten poyrazlara, renklere küskün gözlere ve neşeye kapalı sînelere bırakıp öyle giderler.

Gözlerindeki ışıkların yavaş yavaş sönmesi, aşklarını, heyecanlarını söyleyen ağızlarının zamanla bütün bütün susması, neşe ve sevince açık duygularının birer birer ölmesi, yaşama zevk ve hazzıyla çarpan kalplerinin kasvete boğulması, eski günlerin neş'e ve sevincini paylaştıkları kimselerin ölüp toprağa gömülmesi, gömülüp çürümeye terkedilmesiyle sarsılmış bu hayatzede tâlisizler, ya müsekkinlerle hislerini iptâl ederek başka varlıklar gibi yaşarlar veya her dakika ruhlarının derinliklerinde bir ebedî yokluğu duyar ve ölüp ölüp dirilirler.

Hele, bütün fırsatları kaçırıp, geriye dönülmez o son noktaya ulaştıkları zaman, hasretleri âdetâ sonsuzlaşır ve hicrânları da öldürecek seviyeye ulaşır.. işte o zaman "keşke!" der, iki büklüm olurlar; ama, artık, iş işten geçmiştir.

Maddi ve Ruhani Kalp İlişkisi

İnsan mahiyetindeki bu rûhânî kalbin, bedenî kalple, tıpkı cisim ve ruhun birbiriyle münasebetine benzer sırlı bir münasebeti vardır; ama, şimdiye kadar bu iki münasebetin keyfiyeti ile alâkalı net herhangi bir şey söylemek mümkün olmamıştır. Biz, prensip açısından bugüne kadar söylenebilmiş sözlerin hemen hepsinin bir mahmili olabileceğine açık durmakla beraber, şu anda bu kabil bir teferruata girmeyi de gereksiz buluyor ve geçiyoruz.

Maddiyata Düşkünlük

Evet, ahlâkta bencillik, iktisatta ferdiyetçilik, toplum fertleri arasındaki

münasebetlerde ırkçılık, her türlü faaliyette faydacılık esasları üzerine bina edilmiş bir dünyanın geleceği adına iyimser olmak hayli zor olsa gerek.. zira böyle bir dünyada kuvvet ve kuvvetli mütecâviz.. insanlar egoist.. madde tapılan bir nesne.. altın, gümüş, petrol aldatan buzağı.. bu melun sistemin dümenindekiler birer Sâmirî ve bu düzende servet sahipleri de birer Kârûn'dur. Doğrusu, böyle bir sistemin dişleri arasında kalıp ezilenlerin geleceğe yürümesi çok zor, hattâ imkânsızdır.

Mağdur Edilen Milletlerin Dirilişi

Zuhur eden emarelerin aydınlığında diyebiliriz ki; önümüzdeki günler; üst üste alacağı şoklarla zalim dünyânın idbarını, bizim dünyâmızın da ikbalini hızlandıracaktır. Zirâ bu dünyâ, artık uyur-gezerlerin, eşyâ ve hâdiselere sırtını dönerek "Ya Mahşer!" deyip kendini uykuya salanların, kâinat kitabının sırlarına kapalı yaşayanların ve sürekli hasımlarının oyunlarına gelenlerin dünyâsı değil; bu dünyâ hakikata uyanmışların, varlığı didik didik edip onun esrarına yelken açanların, ilimlere açık yaşayanların ve her bakımdan asrıyla hesaplaşmaya hazırlananların dünyâsıdır.

Tarih boyunca bu iklim insanı, zulümle, haksızlıkla, şirkle yaka-paça olmuş, devamlı hak ve adaleti temsile çalışmıştır. Gelecekte de aynı ölçülere sadık kalarak bu târihî misyonu yerine getireceğinde şüphe yoktur. Karşı tarafın bu mevzûda göstereceği şiddet, hiddet, kin ve nefret ise hâlâ onlardan bir şeyler bekleyen bu cephenin gafillerini uyarmak ve emanet devir-teslimini hızlandırmaktan başka bir şeye yaramayacaktır.

Mağdur Milletler İstismarlara Boyun Eğmeyecek

Yıllar yılı gururu kırılan, ırzı çiğnenen mağdur milletlerin, silkinip kendilerine gelmeleri, dirilip târihî yerlerini almaları ve ruhlarındaki indifalarla gürleyip bütün iblis ocaklarını söndürmeleri de ihtimâl dâhilindedir. Ve bize göre, mağdur milletlerin ve toplumların er geç yapacağı da budur. "Zira beşer, esîr olmak istemediği gibi ecîr olmak da istememektedir." Hele istismar edilmeyi, asla!.. Evet, bugün "Devletler ve milletler muharebesi, tabakât-ı beşer muhârebesine terk-i mevki ediyor"sa, bunun altında sadece ve sadece, yüce varlık olan insanoğlunun, istismara karşı gerilimi vardır.

Mağdur Milletler Özlerini Koruma Geriliminde

Asırlardan beri sağa sola çekilerek aldatılmak istenilen milletler, artık yabancı her düşünceye karşı fermuarını kapatarak, özünü koruma ve kendi benliğiyle kalma yolunda ciddî gerilim içindedir. Eşyanın tabiatına, ruh ve irâdenin kâidelerine dayanan ve ilhâmını da gönülde mihraklaşan, ötelere ait ışığın altında insan vicdanından alan, böyle bir gerilimi engellemeye kimsenin gücü yetmeyecektir.

Hele süper güçlerin birbirlerini gammazlayıp, karşılıklı birbirinin sırrını fâşettikten ve yıllar yılı hep üzerine çullanıp durdukları "orta kuşak" ülkelerinin ve bilhassa bu kuşağın pırlantası sayılan Türkiye'nin gözü açıldıktan sonra asla!..

Mağdur Olan Sessiz ve Masum Halk Yığınları

Ne acıdır ki hiçbir düşünce ve anlayışla izahı kâbil olmayan bu kavgada, daha doğrusu bu curcunada; en çok gadre uğrayan ve devamlı sarsıntıya maruz kalan da masûm halk yığınları oluyordu. Yüzlerce yıllık harsı ve tarihî değerleriyle kaynaşmış, bütünleşmiş bu saf-yığınlar, nereden gelip nereye gittiklerini, kimin hesabına hareket ettiklerini bir türlü kestiremeden, dalâletten dalâlete sürükleniyor ve fevkalâde bir şaşkınlık içinde yüzüp gidiyorlardı. Ve hele, kendisinden ışık ve işaret beklediği münevverinin, mâzî ve mefahirini inkâr edişi, nesepsizliğe pey çekişi onu, bütün bütün yolsuzlaştırıyor, soysuzlaştırıyor ve uğursuzlaştırıyordu. Nihayet, binbir kötü niyetle toprağımızın bağrına serpilen yümünsüz tohumlar, boy atıp gelişince, cemiyet de her kesimiyle müsademeye hazır "düşman-kamplar" hâline geldi.

Mağdur ve Mazlumlar Sesini Duyuramadı

Ben şahsen, bu hafakan ve heyecanları her hatırlayışımda öldüren bir mahkûmiyetin, çıldırtan bir mazlûmiyetin ve amansız bir mağdûriyetin kurbanı olan bir kısım masum ağızların söylemek isteyip de söyleyemedikleri şeylerin gırtlaklarında düğümlenip onları boğuyor gibi olduğunu tahayyül etmiş ve

ürpermişimdir. Kim bilir belki onların da söyleyecekleri ne güzel şeyler vardı. Ama bilmeyen, bilmediğini de bilmeyen, dahası kendini biliyor zanneden bir tür mük'ab cahiller her türlü imkânı kullanarak hiçbir zaman onlara kendilerini ifade etme fırsatını vermediler; vermezler de, zira o zaman, Akif'in:

"Şark'a bakmaz, Garb'ı bilmez, görgüden yok vâyesi;
Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermayesi!..."

sözleriyle ortaya koyduğu bu fikir ve ilimzedelerin ne kadar boş olduklarını herkes anlayacak, düşünebilenler her şeye vakıf olacak ve böylece hakkı kuvvete bağlayıp her işlerinde zorbalığa başvuranlar, sermayesi bağırıp çağırma olan bir kısım çığırtkanlar ve bulanık suda balık avlayanlar gerçek kimlikleriyle bilinecek ve işte o zaman salim düşünceye karşı diyalektikle, demogojiyle mücadele veren bu densizler bir bir devrilecek; sözün özü yalancının mumu sönecek ve bugüne kadar değişik yol ve yöntemlerle aldatılanlar da bir daha aldanmayacak. Bu ise, gürültüyle, kaba kuvvetle dünyayı idare etmek isteyenlerin iflası demektir ki, ben onların böyle bir şeye göz yumacaklarını hiç zannetmiyorum; neticede söz dönüp dolaşıp ne olursa olsun bugün için bazı kimselerin susturulmasına gelip dayanıyor ve tabii bu arada bir hayli kimse de bütün bütün susuyor...

Ne var ki, bugün şöyle-böyle kendini ifade edemeyenler bir gün mutlaka sinelerindeki heyecan ve ızdırabı çevrelerine duyuracak, halleriyle olsun kendilerini anlatacak, şimdilerde hafakanlarla yutkunmalarına karşılık günü gelince sükûtun o en müessir şiirlerini inşad edeceklerdir. Kim bilir, belki de işte o zaman, birkaç asırdan beri şefkat, merhamet, adalet.. gibi gerçek insanî değerleri unutmuş pek çok kaba ve haşin tabiat umulmadık şekilde yumuşayacak ve insan olarak yaratılmış olmanın gereklerine yönelecektir.

Öyleyse, varsın bir müddet daha zulüm âbâd olsun, hak ve adalet ayaklar altında çiğnensin, mazlum âh u efgânla inlesin, mağdur sesini duyurma peşinde koşsun ve sineler Kudreti Sonsuz'un konuşacağı "eşref saat" ümidiyle ızdırıp ve heyecan soluklasın.. mesele bizim için bir çile doldurma ve inleme ise,

"Henüz bitmemiş terennümler var
Ki, sükûtunda intizar inler." (Fâik Ali)

fehvasınca, daha bir hayli nevha-i sükûta ihtiyaç var ve ihtimal işte bu sükûtun arkasında o beklenen bahar...

Makam Düşkünüğü

Bundan böyle o, bütün düşünce kâbiliyetlerini elde ettiği mevkiî muhafaza ve âmirlerinin teveccühünü kazanma gibi çok defa insan rûhunu alçaltan pes şeylerde kullanır ve bütün bütün sefilleşir. Bir de elde ettiği makam itibariyle yükselme istidâdı gösteriyorsa, artık başka şeyleri görüp gözetmesi imkânsızlaşır ve biricik totemi olan makâmını kaybetmemek için, her türlü zillate katlanır. İcâbında vicdânına ters, îmânına muhalif işlere girer; fayda umduğu herkes karşısında iki büklüm olur; dün ak dediğine bugün kara demeye başlar; bir gün önce göklere çıkardığı kimseleri, ertesi gün rahatlıkla yerin dibine batırabilir.

Ve hele, onun başkalarına, başkalarının da ona riyâ ve tabasbusları, zaten yaralanmış rûhunu ve hırpalanmış irâdesini öylesine sarsar ve darbeler ki; bundan böyle onun hayır ve fazilet adına bir şey yapması mümkün değildir. Ne acıdır ki o, dumura uğrayan hissiyatı, körelen zekâsı, bağlanan basiretine rağmen, hâlâ kendini en iyi düşünen, en isabetli kararlar veren, en faydalı işler yapan biri gibi görme marazî ruh haleti içindedir!

Bu duruma düşmüş herhangi bir kimseye hatalarını hatırlatmak, ya da ikazda bulunmak oldukça zordur. Böyle hodbîn ruhlar, hata ve yanlışlarını gösteren hemen herkese karşı gizli bir kin ve nefret duyduklarından ve en büyük yanlışlarına dahi sevap urbaları giydirek kendilerini haklı görmeye alıştıklarından kimseden nasihat almak istemezler.

Makam-ı İbrahim

Kâbe; dost mahremiyetine açık bir haremlik, çevresi ise ağyâra da açık bir selâmlık, Safâ-Merve hakikat semâsını temâşa için hazırlanmış birer kameriye, Makam-ı İbrâhim ötelere yükselten nurlu bir merdiven, Zemzem kuyusu da bu aşk meclisinde bir sâkî gibidir. Bunların bütünü aşk yolcusunu birden selâmlayınca, insan âdeta uhrevîleşir, rûhuna açılan pencerelerle "melekût âlemini" temâşâyâ başlar ve bütün bütün insan muhayyilesi, öyle geniş ufuklara yelken açar ki, bir adım daha atsa kendini ötelere hülyâlı mavilikleri içine girecekmiş gibi sanır...

Makineleşen İnsan

İnsan bir şeye kendini kaptırdığı ölçüde, yavaş yavaş o şeyin tesirine girer ve onda fâni olur. Asırlar var ki insanımız, kâh makine, kâh teknik ve teknoloji, kâh bütün eşya ve hadiselerin tesirinde, özünden uzaklaşa uzaklaşa kendi dünyasına karşı bütün bütün yabancılaştı.

Günümüzde makine, insan düşüncesini öylesine baskı altına aldı ki, zavallı insanoğlu, onun çark ve dişlileri arasında sıkışıp kalarak; aşk, heyecan, insanî duygu ve düşünce, irâde ve vicdân gibi özüne ait bütün cevherleri birer birer yitirdi.

Bugünün modern insanı, duygu ve düşünceleri ile somun ve cıvata yivleri arasında ezilip gitmiştir. Onun bir fabrikadaki vazifesi, iki vida atlayıp üçüncüsünü veya üç vida atlayıp dördüncüsünü sıkıştırmaksa o, bu küçük işle öylesine bütünleşmiş, makine çarklarıyla o denli içli-dışlı olmuştur ki, bu hâliyle dönüp insanca düşünmesi, insanca konuşması, insan gibi hissedip insanca davranması âdeta imkânsızlaşmıştır.

Makul ve Gayrimakul Hususlar

Kur'ani yaklaşımla, İslami düşünce sisteminde, akli olan ve olmayan, tabiat-hilkat, sebepler-sebepler üstü Yaratıcı Güç, kendi kendine meydana gelme - kuşatan bir iradenin var etmesiyle vücut bulma; diğer bir ifadeyle, tevhid ufku ve şirk saplantısı şeklinde kabul edilegelmiştir. İnsanoğlu var olduğu günden bu yana - bu mülahaza, harici bir yorumcunun hususi mevcudiyeti açısından. Yoksa, kainat ve hadiselerin mücerret tefsiri zaviyesinden insan öncesi dönem için de aynı şey söz konusudur- Mefisto-Faust oyunu devam edegelmektedir. Bundan sonra da -eskilerin ifadesiyle - ahyarın eşrarla mücadelesi, şeytanların ve şeytanlaşmış ruhların hakka, hakikate açık gönüllerle ayrışmaları sürüp gidecektir.

Makul ve Gayrimakul Yol

Bu açıdan diyebiliriz ki; eşyayı temaşa edip hadiseleri okuyabilenler, okuyup

tevhide bağlayanlar makulü takip ettikleri gibi, Kur'an'ı duyup, dinleyip içine sindirenler de hep akli bir yol takip etmiş sayılırlar. Aksine, varlık ve hadiselerin iç yüzüne nüfuz edemeyip dışında kalanlar, akli bir yolda olmadıkları gibi, Kur'an'ı duymayan, dinlemeyen ve içine sindiremeyenler de aklın nurundan tam istifade edememişler demektir. Evet, varlık ve eşyanın okunup, düşünülüp değerlendirilmesi; değerlendirilip imana, marifete, Yaratıcı'yla münasebete bağlanması makul; her nesne ve her hadisenin değişik sebeplere, tabiata ve daha başka şeylere verilmesi de akıl dışıdır. Yaratıcı'nın varlığı, birliği, şerike, nazire, yardımcıya muhtaç olmayışı makul; her şekliyle şirk ve ilhad düşüncesi ise gayrimakuldür. Eşya ve hadiselerin şerh ve izah edilmesi, varlığın yorumlanarak bir gerçeğe bağlanması için, Allah'la insanlar arasında bir kısım elçilerin gerekliliği makul; nübüvvet ve İlahi mesajları kabul etmeme ise gayrimakuldür. Risaleler'deki mülahazalarla, bu çerçeveyi bütün iman esaslarını içine alacak şekilde genişletmek mümkündür. Ben şimdilik bu kadarının yeterli olabileceği düşüncesiyle, böyle bir genişlik içinde konunun mütalaasını, İslam müteferriklerinin kitaplarına havale edip geçiyorum.

Mânâya Açık Olanların Vasıfları

Yaratılanın Yaratıcı'ya böyle bir aşk u iştiaf münasebeti, fânî ve gelip geçici varlıkların başkalaşma ve özüyle ikinci bir var oluşa ererek sonsuzlaşma ufkudur. Diğer bir yaklaşımla böyle bir münasebet, aşkın kendi varlığından sıyrılarak, nurânîleşip, mânevîleşip, mâşukunun varlığında eriyerek bütün bütün O'nun iradesine teslim olmasıdır. İşte, böyle mânevî bir zirveleşme sayesinde ki, bu noktaya ulaşan her ruh, kendi safveti ölçüsünde şeffaflaşır, zerre iken bütün varlığı istiâb edecek bir genişliğe ulaşır ve topyekûn kâinatların bir "ahsen-i takvîm"i hâline gelir. İmanla başlayıp marifetle gelişen, muhabbetle derinleşip aşkla sonsuzlaşan böyle bir münasebet, Hakk'ın bizde aradığına bizim bir çeşit cevabımızdır ki; böyle bir münasebet içinde her zaman kemmiyetsiz-keyfiyetsiz Allah görünür ve hep sonsuz bir huzur dalgalanır durur. İnsanlığın İftihar Taplosu'ndan bütün enbiyâ ve evliyâyâ uzanan çizgide binlerce ruhu, hattâ çizgi farklılığı içinde Musset'ten Pascal'a, St. August'tan Jeans'a kadar binlerce aşk kahramanını pervaneler hâline getiren böyle bir haz ufkuna karşılık; insanın düşünce atmosferini karartan, onun gönlünü kasvetle bürüyen, hattâ bütün bir hayatı onun için kuyu içinde kuyu hâline getiren firavunca zulüm ve çalım, nemrutça inhıraf ve çarpıklık, Nietzsche'ce hezeyan

ve ılgınlık, Schopenhauer veya Maarri'ce ufuksuzluk ve bedbinlik ise tam bir felaket mustatilidir. Birincilerin bu dünyayı, insan  kemalât ve semav leşmenin bir helezonu gibi kullanmalarına mukabil, ikinciler, kendi ruhlarında hasıl ettikleri karanlıklara gömülerek kendilerini ebedî ölüme mahkûm etmişlerdir.

Daha baştan mânevî hayata açık olanlar, ya da sürpriz bir inayetle sonradan böyle bir ufka uyananlar -yer yer yolları karanlıklara uğrasa da- hep ışıkla i içe yaşar ve ömür boyu ziya avlarlar. Öyle ki bunların her sıkıntısı yeni bir açılmanın başlangıcı, her ızdırapları da bir yeni vil detin doğum sancısıdır.

Mânâya Açık Olma

Sebepleri, sâikleri bahis mevzuu olmadan herhangi bir şeyin sevilmesi, ona aşık olunması d ş n lemeyeceği gibi, herkesin, her zaman mânâ buuduna açık bulunması da söz konusu değildir. Bazıları, daha doğarken ona açık olarak doğar, bütün bir ömür boyu bu istidadını geliştirir ve belli bir devreden sonra da topyek n mekanları, zamanları kuşatacak bir isti ba ulaştırırılar. Bunlar, sonsuz denecek ölçüde, mânâ ve metafizik derinliğe bir iştiha içinde hayatlarını sürdürür ve yol boyu hiç doyma bilmeyen alar gibi yaşarlar. Aynı yollarda, âlemin elde ederek doygunluğa ulaştığı, bulup  lfet ettikleriyle zaman zaman isteksizleştiği maddî ve cismanî fenomenlere bedel bunlar, realitenin sınırlarını aşkın, kalbî hayatlarıyla doludizgin hep sonsuz bir iştiyakla yepyeni yollarda yürür, farklı menzillerde konaklar, uğradıkları her menzili o andaki hâli ve öncekiler sonrakilerle olan münasebetleriyle bir hikmete bağlar; marifet, muhabbet ve zevk-i ruhânî adına sürekli bir arzu, bitmeyen bir iştiyakla Mecnun gibi "Leylâ" der dolaşır ve ufuktan ufka koşarlar.

Manevi Atmosfer

Zaman zaman oradaki o inanmış insanların mânâlı bakışları, duruşlarındaki mehâbetli havaları ve Allah huzurunda bulunuyor olma haşyetleri, mâbedin ötelere açık kendine has derinliğiyle birleşince, her şey öyle baş döndüren bir büyüye ulaşırdı ki, hemen çoğumuz kendimizi bir zirveye doğru yükseliyor veya bir zafere koşuyor sanırdık. O sihirli dakikalarda hemen herkes ruhunun derinliklerinde mânâsını kavrayamadığı bir neş'e ve bir sevinç hissedirdi; derken kederler dağılır gider, sineler gamdan âzâde bir hâl alır ve bize ait

günlerin bir yenisini daha idrak etmiş gibi hem mazi hem de gelecek olurduk. O esnada duyduğumuz her ses, her soluk bize, dupduru bir çocuk çılgılığı gibi tesirli, bir aşk iniltisi gibi içten ve bir mûsikî faslı gibi de heyecan verici gelirdi.

Manevi Boşluklar Eğitimle Giderilmeli

Doğrusu, böyle bir canlı cenazeye hayat üflemek çok zor olsa gerek; zira o, hayatın bizcesine karşı tamamen yasancılaşmış ve kendi değerlerine tepki içinde. Ne var ki her şeye rağmen onu tutup kaldırmak da yine bize düşüyor. İnancımız o ki, ilâhî meşiet iradelerimize hayat olup aktığında, o da, İsrafil surunu duymuş gibi ayağa kalkacak ve varlığının ikbalini bir kere daha haykıracaktır. Gerçi, birkaç asırlık bu büyük ihmalin, toplum bünyesinde açtığı boşlukları doldurmak ve arızaları gidermek çok kolay olmayacak; olmayacak ama, bugüne kadar bilmem kaç defa, kendiyle beraber vesayetinde taşıdığı pek çok mazlumun, mağdurun idbarını da ikbale çeviren yeryüzünün düşünce mirasçıları, bu ürperten bâdireyi de mutlaka aşacaklardır; aşacak ve kendi mahrumiyet dünyalarında başkalarına ferah-fezâ cennetler kuracaklardır.. ve tabîî diriliş üflemeye memur oldukları toplumun değişik boşluklarını müsamaha enginlikleriyle dolduracak.. başkalarının kusurlarını, kendi hatalarının küçülten göstergesi altına yerleştirerek, onların yanlışlarında kendi yanlışlarını kabullenmiş olan vicdanlarının hakemliğine başvuracak.. ve hastasına hastalığını hissettirmeyen usta bir hekim gibi, onların ruhunu hırpalamadan ve işledikleri hataların ihsas zulmünü yaşatmadan onlara bir sürü alternatifli çıkış yolları göstereceklerdir.

Manevi Değerlere Dönüş

Şimdi bütün dünya ve topyekûn insanlık kanlı gözlerle, bir zamanlar, acımadan zamanın seline attığı o eski şeyleri -estağfurullah- eskimeyen değerlerleri, bir bir bulup çıkarma hummâsını yaşıyor.. ve eğer insanoğlu bütün bütün insanî melekelerini kaybetmemişse, ki kaybetmediği ümidini taşıyoruz, yıllar öncesi gerdanından söküp attığı o değerler kolyesini "doğrusu bu yolculuğumuzda bir hayli yorgun ve bîtâp düştük" 18/62 ufkuna ulaşınca mutlaka elde edecek ve aynı noktada Hızır'la buluşup "âb-ı hayata" erecektir.

Bütün insanlık, bu buluş ve bulunuşu canlandıracak vicdan topluluğunun, Hz.

Musa gibi atılması gerekli olan adımı atıp berzahı aşmasını bekliyor. Bir adım veya birkaç adım, onu atabilenler, Tûr'dan dönen babayiğitler gibi cihanları aydınlatacak bir nurla dönecek ve her tarafta "ba'sü ba'de'l-mevt" soluklayacaklardır. Ümidim var ki, bu yeni dirilişe, gerçek ölüm bile kement vuramayacaktır.. vuramayacaktır; zirâ temelinde İlâhî inayet, arkasında sonsuz kudret ve ruhunda peygamberâne bir himmet var.. enbiyâ tarihi ise yüzlerce misâliyle ayrı bir levha-i ibret...

Manevi Değerlere Dönüş İhtiyacı

Her şeyden evvel o, upuzun bir geçmişin değerlerle dopdolu katmanlarında birike birike, sıkışa sıkışa dünyalar kıymetine ulaşmış çok önemli bir hazinenin hazinedârlığı şuuru; bugünü dünle, yarını da bugünle iç içe mütâlâa edebilecek, mütâlâa edip değerlendirecek terkip kabiliyeti; geleceği mâzinin o muhteşem kaneviçesi üzerine sanatkârâne işleyecek zevk ve düşünce enginliği; sonra da bu şuur, bu kabiliyet, bu derinliği eksiksiz temsil edebilecek kalp ve kafa izdivâcına muvaffak olmuş ruh nesilleriydi. Tavırlarında bir zamanlar dünyayı idare etmiş olmanın vakar ve ciddiyeti; üsluplarında şanlı geçmişimizin derinlik ve ledünniyeti.. ve varlığı didik didik edip değerlendirmede, değerlendirip sağlam bir ukbâ muvâzenesi kurmada ilklerin mahâretini ortaya koyan ruh nesilleriydi.. dünyanın yanında ukbâya, fiziğin yanında metafiziğe açık anlayışlarıyla, içinde bulunduğumuz zamanı tarihe bağlayacak ve fâni ömürlerimizi ebediyetle irtibatlandırarak olan bu kudsîler sâyesinde alâkadar olduğumuz bütün dünyevî kıymetler birer manevî kıymete, bütün maddî güzellikler ve görkemler de birer uhrevî derinlik ve ihtişâma ulaşacaktır.

Mevcûdiyetleri bizim için İlâhî bir lütûf ve cennet ehlinin de muhâvere mevzuu bu olgun ruhların konuşmaları hep ilim ve hikmet, sükûtları müsamaha ve ibret, düşünceleri gönül kapılarını açan sırlı birer anahtar, davranışları da tül tül Kur'ân televvünlüdür. Çizgi çizgi çehrelerindeki mânâlarla her zaman kendilerini saydırmasını bilen, herkese bir şeyler anlatan, anlatıp semtlerine uğrayanları büyüleyen öyle engin gönüllerdendir ki, olabildiğince dünyaya açık olmanın yanında herkesten ziyâde Allah'a yakın ve olabildiğine hür irâdeli, hür düşünceli olmanın yanında fevkalâde temkinli, itinâlı ve dikkatlidirler. Topyekün varlığı bir meşher gibi temâşâ ede ede, bir kitap gibi yorumlaya yorumlaya ona o kadar âşinâ olmuşlardır ki, kâinâtın sahife ve satırları arasında, evlerinin sofa, salon, koridor ve odalarında dolaşıyor gibi rahat

hareket eder ve uğradıkları her menzilde ayrı bir vâridâta erer, ayrı bir doygunluğa ulaşırlar.

Manevi Değerlere Düşmanlık

Yıllar var ki bu ülkede, ruh da ruh ufku da sürekli anlamsız görülmüş hattâ hafife alınmış ve horlanmıştır. Bilhassa bir kısım müstağriblerle, bazı inkılâpçı geçinenler "değişim" ve "dönüşüm" adı altında, varlık ve bekâmızın özü, esası sayılan metafiziği de, ruhu da, ruhun getirdiklerini de her zaman küçümsemiş ve bütün bunlara düşman kesilmişlerdir.. düşman kesilmişlerdir; zira bunlar, ne ruha ne de ruh ufkuna dair hiçbir şey bilmemektedirler. Aslında, her şeyi maddeye irca ederek muhakemelerini hep fizik endeksli sürdürmek isteyenlerin, ne ruhu, ne metafiziği ne de manevî olanı görmeleri mümkündür. Ruh, manevî olanı görmeleri bir yana çağdaş pozitivistler, rasyonalistler kadar olsun, bunların maddeyi ve eşyayı görüp değerlendirdikleri dahi söylenemez.. evet bunlar, tasavvur ve tasarıları itibarıyla olabildiğine sathî, mantık ve muhakemeleri cihetiyle fevkalâde sıg; üslupları açısından da hep çocuksu ve hırçındırlar.. akılları ihsas dünyalarıyla sınırlı; ilhamları madde ile çevrili; düşünce ufukları da olabildiğine dar ve tek buutludur.

Manevi Değerlere Yöneliş

Evet, herkes, her şey ve hatta materyalistler bile bugün Allah'a yöneliyorlar. Düne kadar her şeyi maddede arayan, manâ ve rûha karşı bütün bütün kapalı, marksizmin başka hiçbir alternatife tahammülü olmayan sofuları bile, bu cebrî yönelişten kendilerini alamıyorlar. Evet, daha düne kadar, sonsuz ve sınırsız ulûhiyet hakikatini, minik ihsaslarının tecrübe, müşâhede ve değerlendirme çerçevesi içine hapsedip, madde ve onun mahdût dünyası dışında hiçbir şey tanımayan bir kısım pozitivist kafalar bile bugün, uykularındaki hırıltıların ritmini değiştirip daha mûnis, daha yumuşak sesler çıkarmaya başladılar. Evet artık, maddeciler arasında dahi, genç-ihhtiyar, bilgili-bilgisiz, halk-düşünce insanı, dünya kadar dini merak eden var.. dünya çapındaki böyle bir hidâyetler korosunun, varlığın enginliklerinden getirip seslendirdiği bu çeşit çeşit nağmeleri duydukça Allah'ı inkâr etmenin, dine karşı tavır almanın ne kadar zor, ne kadar fitrata muhalif ve ne kadar beşer rûhuna ters olduğunu daha iyi

anlıyor ve avâzımız çıktığı kadar haykırıyoruz:

"Allah'ı ne yolda etsek de inkâr,
Neticede çıkan yine ikrâr, yine ikrâr, yine ikrâr."

Manevi Değerlerimiz Tamamen Yok Edilememiş

Evet, toplum tamamen kendi özünden koparılamamış, içtimâî ve rûhî erozyon, her yerde ve her zaman aynı ölçüde tesirli olamamış.. hazan her şeyi bütün bütün kurutamamış, bağlar bitevî bozulmamış, asmalar kırılmamış, çiçekler de bütünüyle solmamıştı. Yol kenarlarındaki ışıklar tamamıyla sönmemiş, hedef karanlığa yenik düşmemiş ve milliyet mefkûresi zihinlerden silinmemişti.. bin seneden beri mâbetlerle, türbelerle, zâviyelerle, gönüllerimize, ruh, mânâ ve şiiri boşaltan diller susmamıştı.. toprak, belli ölçüde de olsa "kuvve-i inbâtiye"sini koruyabilmiş, sular safvetiyle çağlamış, atmosfer hiç bulutsuz kalmamış, bulutları vuslata taşıyan rüzgârlar dinmemiş ve tohumlar da çürümemişti. Gün gelip de bahar yelleri esmeye; ovalar-obalar, yeşil, beyaz, pembe renklere bürünmeye; lâleler, zambaklar, papatyalar reftâre salınıp gönüllerimize akmaya ve erguvanlar kırmızı alevlerini yeniden tutuşturmaya başlayınca, her şey, hiç hazan görmemiş ve hiç kara-kışa yenik düşmemiş gibi dirilip hayata koştu.. ve bir zamanlar yaşadığımız muvakkat kesinti de âdetâ mütemâdî var oluşun sihirli dinamizmi haline geldi.

Manevi Hazlarla Coşmalı

Gelin, vicdanlarımızın Hakk'a ulaşma heyecanını bir iman derinliği, bir "şeb-i arûs" neşvesi gibi duyup, bu neşveyi sînelerimizin en yüksek tepelerinden bir ezan edasıyla haykırarak, bin bir yabancı gürültüyle sağırlaşmış bütün kulaklara yepyeni bir ezel bestesi duyuralım; duyurup bütün gönülleri coşturalım. Bir yandan çehrelerimizin kirlerini gözyaşlarıyla giderirken, diğer yandan da sînelerimizi en mahrem duyguların heyecanlarıyla coşturabildiğimiz kadar coşturup bütün samimiyetimizle; "Dil bir beyt-i Hüdâ ise, temizledik onu mâsivâ kirlerinden; ey can, doğ artık ruhlarımıza ve bize yalnız olmadığımızı duyur; duyur ve gurbetlerin en acısıyla kıvranıp duran gönüllerimizi mârifetinle doyur." diyerek varlığımızı bir kere daha cihanlara haykıralım.

Gelin ne olur.! Öyle bir canı kucaklayalım ki, kucaklamaya ve beraberliğe değsin ve neticede asla pişmanlık duyulmasın. Bence, fânîlik kirlerinden arınmanın ve ömür boyu melekler gibi tertemiz yaşamının yolu da bu olsa gerek.. gelin hep bu yolda olalım ve yok olup gitmekten kurtulalım. Zaten, yazda doğup kışta ölenlere, baharda hazan endişesiyle tir tir titreyenlere gönül vermeye de değmez ya...

Manevi Menfezlerimiz Tıkanmış

Her durakta bir sürü hain düşünce rengârenk masallar üretiyor.. masallar birer büyü gibi dinleyenleri uyutuyor.. bâtıla açık şuuraltları, aldatan rüyalar görüyor. Bu rüyalarda küfre şahlık urbaları giydiriliyor; diyânete ise cadı elbiseleri. Mazi karanlık birkaç fotoğraf karesine hapsediliyor. Gelecek ve hususiyle de ebediyet âlemleri yokluk zindanları gibi gösteriliyor. Ruhun gözlerine kezzap dökülmüş.. vicdan mekanizmasına civa akıtılmış. Çevrede serpilip gelişen yeşilliklerin çehresine zift serpiştiriliyor.. ve her şey, ama her şey olduğundan başka gösterilmeye çalışılıyor.

Bugün pek çoğumuz itibarıyla küçük bir cennet olan gönül dünyamızda, cismânî arzular gelip yuva yapmış; sırrın kontak noktaları, nefsânî arzuların ağına takılmış; çoklarının o simsiyah alınları gibi bahtları da kapkara.. bunlar, diriler gibi görünseler de ölü sayılırlar. Aslına bakılırsa, şu anda çektiklerimizin arkasındaki sâiklerin hepsi çizgi çizgi bu fotoğrafta mevcut.

Manevi ve İnsani Değerlere Dönmeli

Öyleyse gelin, bütün varlık ve eşya, varlık ve eşyanın arkasındaki ruhânîler ve melekler gibi biz de, el ele, gönül gönüle birbirimizi candan kucaklayalım ve iradelerimizin hakkını eda etme azmiyle, içimizdeki kin, nefret, ihtiras, düşmanlık, şehvet.. gibi hayvanî hisleri söküp atarak, ruhânîlerin o tertemiz havasına dem tutmaya çalışalım.. kalbî ve ruhî hayat ufkuna otağlar kurarak hak yakınlığına açık duralım.. ve içlerimize akan arz u semanın güzelliklerinden, lâhut aleminin o el değmemiş güllerinden, çiçeklerinden hazırladığımız buketlerle sevgiye ve güzelliğe aç gönüllere bayram şölenleri yaşatalım..

Manevi ve Ruhi Hayata Yöneliş Artıyor

Şimdilerde az dahi olsa, eller gönül ipine uzanmış gibi ve her yanda ruhun solukları duyuluyor. Akıl kalple omuz omuza. Düşünce, o baş döndüren enginlikleriyle ilhamla sarmaş-dolaş. Mantık vahyin önünde bir çömez gibi iki büklüm. İlim dine dellallık yapıyor. Bilgi marifetin dümen suyunda. Laboratuar mabede çırak yetiştiriyor. İradeler, imanın sunduğu ab-ı hayatla dipdiri ve çelik gibi. Gözler basiretin dolaştığı aynı ufuklarda dolaşıyor ve her yanda fiziğe rağmen metafizik baharlar tülленiyor. Öyle anlaşıyor ki artık, kar-buz ne kadar şiddetli de olsa ruhlarda tutuşturulmuş bulunan sonsuzun harareti karşısında çok fazla tutunamayacak ve fırtınalar ne kadar sertçe de esse, beşeri fitratların tabii temayüller fanusu içinde parıldayan meşaleleri, -Hakk müsaade etmezse- asla söndüremeyecektir. Gerçi, pek çoğumuz itibariyle hâlâ bazen kan kırmızı bir renge bürünerek değişik endişelerle tir tir titrediğimiz, bazen de şiddetli rüzgârlar karşısında telâşa kapıldığımız da oluyor. Ama, buna mukabil, filizinden dışarı fırlayan güller gibi her tarafa sımsıcak gülücükler saldıığımız ve daldan dala sıçrayan bülbüller gibi bahar türküleriyle coştığımız da bir gerçek.. ve gönüllerimizde ümitlerin, emellerin harekete geçtiği, önümüzde Hızır çeşmesinin çağlayanlarının duyulduğu ve tepemizde "yed-i beyza" nın dolaştığı da apaçık. Bu mülâhazalara oldukça erken uyanmış ruhlara kendi gönüllerinin serhaddine dayanmış gibi oldukça emin ve uzaktan uzağa olsa da, cennet kokularını hissetmenin heyecanıyla pürneşeler...

Manevi Yönü Olmayan Toplumun Özellikleri

Ruh plânında çökmüş bir ülkenin her bucağı, yüzlerce zafer takı ve dragon timsâlleriyle süslense dahi, mezardan farkı yoktur. Evet, ruhun zafer solukları üzerine kurulmamış bir dünya, kaba kuvvetin elinde bir oyuncak; onun faziletli ikliminde geliştirilmemiş bir kültür, insanlığın yolunu kesmiş bir cadı ve böyle bir ülkede yaşayan yığınlar da buhrandan buhrana sürüklenen gözü bağlı talihsizlerdir. Ne var ki şahsî haz ve zevklerinden başka bir şey düşünmeyen ve bir türlü varlığını başkalarının mutluluğuyla birleştiremeyen ham ruhlara, hiçbir zaman bunu anlatmak da mümkün olmayacaktır.

Maneviyata Açılma İsteği

Yeryüzünde bulunan bizler her zaman, göklere ve gökler ötesi mâneviyat âlemlerine açılma arzusuyla, semâların derinliklerini, ötelerin ciddiyetini, sonsuzun ürperticiliğini gönüllerimize duyuracak bir ses ve soluğa ihtiyaç hissederiz. Tıpkı uzun bir sefere hazırlanan rûhun tam gerilime, eksiksiz zâd u zâhireye ve yol düşüncesine ihtiyaç hissettiği gibi ihtiyaç hissederiz. Buna duygunun, düşüncenin, rûhun gıda alması da denebilir ki, her yolcu ve her türlü yolculuk için kaçınılmazdır. Hiç şüphesiz, bu en hayâtî gıda ve mânevî besin kaynağının semâvî sofralar halinde inip kalktığı yerlerin başında da, derin tedâî gücü, uhrevî motivasyonu, her parçası ayrı bir cennet kapısına menfez sayılan aksesuarıyla ma'bed gelir. Süleymaniye ise, bütün bunları tedâî, tahattur ve tahayyül ettirecek engin, rengin ve zengin bir koleksiyon gibidir.

Olsa, bu mânâ endamlı, tarih renkli, sanat ahenkli mabed, hazîresine sığınan herkese, bir güzellik, bir şiir, bir romantizm banyosu aldirtacak kadar hâlâ canlı, hâlâ cazip, hâlâ güzel ve hâlâ bir kısım husûsî duygularımızı şahlandırma adına önemli bir vâridâtın gürül gürül kaynağı olabilme büyüsunü taşımaktadır. Evet o, cesedine yenik düşmemiş, bedenini aşabilmiş aydınlık ruhlar için hâlâ med vaktini yaşayan bir deniz gibi dalga dalga ve köpük köpüktür..

Maneviyata Yöneliş

Günümüzün nesilleri hemen her yerde, kendi özünü, vicdanındaki dünyasını, ve bir zamanlar yitirdiği cennetleri arıyor. Bu ölçüde de olsa böyle bir yöneliş, onun kahramanını bulması ve Hak çizgisine ulaşması adına yetecektir. Değil mi ki, artık vicdanlar, tabiatlarının yörüngesine oturdu.. ve Allah, kulaklarımızdan, gözlerimizden, duygularımızdan içimize akan her nesnenin varlığının, şeklinin, renginin soluklarında hissediyor..

Dahası, bunca zamandır, eşyayı, ihtiva ettiği ruh ve mânâdan sıyrarak, hevâ, heves ve fanteziler uğrunda kullanan ateizm üst üste kendi tutarsızlıklarına yenik düşmeye, hattâ çözülmeye başladı.. ve bu arada kendi hakikatini arayan ruhlar, kendi özlerini bir kere daha keşfetme sürecine girdi; elbette alelâde şeylere karşı olan alâkalarımız da yavaş yavaş gevşeyecek.. ve referansı, kalplerimizde kendi acz ve zaaflarımızı hissetmenin ünvanı, vicdanlarımızın derinliklerindeki "nokta-i istinat" ve nokta-i istimdadin sezilmesi sayesinde, fitrat ibresi fevkalâdelikleri gösterecek.. derken iradelerimiz, kendi darlıklarından sıyrılarak Sonsuz'un istek ve dileklerine yönelecektir.

Yine bu süreçte, her başarının en büyük manevî dinamiği olan îman ve azim herkese, ruhunun ledünnî gücünü kazandıracak ve bu ruh gücü, onların ümit ve iradelerini şahlandıırarak bedbinliklerini, tutarsızlıklarını darmadağınık edip, onları kendileri olmaya giden köprülerden geçirerek Allah'a ulaştıracaktır.

Maneviyattan Uzak Bir Devirdeyiz

İfritten bir devirdeyiz; dinde tahripler yaşıyoruz ki emsali görülmemiş. Milliyet düşüncesi en talihsiz yorumlar ağında olabildiğine derbeder; manâ köklerimiz, insafsız hasımların darbeleri yanında vefasız dostların ihanetiyle de paramparça. Selâmet-i kalb ve istirahat-ı ruh isteyenler "Yâ mahşer" deyip uykuya çekilmiş; manâya bağlı görünenlerse rüyalarla teselli olma peşinde; uyurgezerlerin haddi hesabı yok. Her yerde bir sürü günah işleyen arsız, bir sürü de bu arsızlığı seyreden hissiz var. Günahkâr tevbe bilmiyor, seyredenlerden de samimi bir ses yükselmiyor.

Marifet Ehlinin Emareleri

Marifet ehlinin kendine göre emâreleri de vardır; ârif, Marûf'tan başkasının teveccüh ve iltifâtını beklemez O'ndan gayrisıyla halvet olmaz.. göz kapakları ve kalp kapılarını O'ndan başkasına açmaz. Gerçek ârifin, başkasına teveccühü, başkasıyla halvet arzusu ve gözlerinin içine başka hayâlin girmesi onun için en büyük azaptır. Gerçek marifete ermeyen yârı-ağyârı tefrîk edemez. Yârla hemdem olmayan hicrandaki azâbı bilemez...

Marifet Erbabının Rıza Mertebesi

İkinci derecedeki rıza, marifet erbâbının rızası ve buna "rıza anillâh" da denir ki, Hakk'ın kaza ve kaderini gönül hoşnutluğuyla karşılayıp, kalp ibresinin en az bir zaman içinde, en küçük sapmasına dahi meydan verilmemesi hâli diyebiliriz. Birincinin, rıza adına avamca bir yaklaşım sayılmasına karşılık, bu, marifetle donanmış kalplerin Hakk'la muâmelesi olarak kabul edilmiştir.

Marifet Hakkında Değişik Yaklaşımlar

Bir diğer yaklaşımla marifet; bir şeyin hakikatini kendi dışında herhangi bir mülâhaza ve belirleyici faktörle değil; tam kendi olarak idrak etme ve kendi iç unsurlarıyla belirleme demektir. Bu çerçevede Zat-ı uluhiyetle alâkalı marifet, zatî ve subutî sıfatları itibarıyla Hazret-i Zat'ı "bî kem u keyf" bilme demektir ki, bu insanın başka şeyleri ihata, idrak ve belirleyip bir çerçeve içine koymasından çok farklı bir marifettir ve tamamen vicdanî duyuş, seziş ve bilişten kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bu duyuş ve seziş entüisyoncuların "sezgi" dedikleri şeyle de karıştırılmamalıdır. Evet o, ef'al ve esmasıyla malum, sıfat ve na'tlarıyla maruf olsa da, hakikat-i zatiyesi ve bu zatın ihata edilmesi açısından idrakleri aşkın ve şuur ufku itibarıyla da bir mevcud-u meçhuldür."el-aczü ani'l-idrâki idrâkûn" itirafı, muhit olanın yetersizliğini ve farz-ı muhal Muhat'ın da kabil-i idrak olmadığını ifade adına enfes bir beyandır ki, bu mazmun "mâ arafnâke hakka ma'rifetike yâ Ma'rûf" sözleriyle fevkalâde güzel seslendirilmiştir.

Marifet İklimindeki İnsan

Marifet ikliminde hayat, cennet bahçelerinde olduğu gibi dupduru ve âsûde; ruh, sonsuza ulaşma duygusuyla hep kanatlı; gönül itminâna ermişliğin hazlarıyla bir çocuk gibi pür neşe, fakat tedbirli ve temkinlidir "Allah'a emrettiği şeylerde isyan bilmez ve emrolundukları şeyleri yerine getirirler" (Tahrîm/6) ikliminde sabahlar-akşamlar ve hep meleklerle at başı olurlar. Duyguları tomurcuk tomurcuk marifete uyanmış bu ruhlar, günde birkaç defa cennetlerin cuma yamaçlarında seyahat ediyor gibi yaprak yaprak açılır ve her an ayrı bir buudda dostla yüz yüze gelir, onunla hemhâl olmanın hazlarına ererler. Gözleri Hakk kapısının aralığında olduğu sürece, her gün, belki her saat birkaç defa visâlle mest ü mahmûr hâle gelir ve her an ayrı bir tecellî ile köpürürler.

Âlim geçinenler, ilimleriyle emekleye dursun, felsefeden dem vuranlar hikmet hecelemeye devam etsin! Ârif nurdan bir menşûr içinde hep huzûr yudumlar ve huzûr mırıldanır. Hatta mehâfet ve mehâbetle sarsıldığı anlarda bile o, sonsuz bir haz duyar.. ve âdetâ gözleri ağlarken kalbi sürekli güler.

Marifet Makamı Hakkında Yapılan Değerlendirmeler

Aslında, marifet makamı, bir hayret, bir dehşet ve bir mehabet makamıdır. Tasavvuf erbabının, marifetle alâkalı mütalâalarının hemen hepsinde bu anlayışa rastlamak mümkündür. Bunlardan bazıları marifeti, heybet duygusunun feveranıyla mebsuten mütenasib (=doğru orantılı) görmüş ve marifetin artması ölçüsünde heybetin de derinleşebileceğine hükmetmişlerdir. Bazıları marifeti, sekine ve itmi'nânın ayakları şeklinde değerlendirmiş; marifet nisbetinde de iç sükun ve temkinin artacağını vurgulamışlardır.

Bazıları, kalbin "üns billah"a ermesi ve sâlikin kurb süreci yaşaması şeklinde yorumlamışlardır. Şiblî'nin yaklaşımı ise daha farklı menfezler aralar mahiyettedir. Ona göre marifet: Arifin, Allah'tan başka hiçbir şeyle zatî alâkasının kalmaması, O'nun aşkında şikayete kapalı olması ve yerli yerine oturmuş kulluk mülâhazaları sayesinde, dâvâ ve iddialardan kaçınarak Hak mehafetiyle oturup kalkması, akıbeti hakkında da dolu dolu endişeler duymasından ibarettir.

Marifet Ufkundaki Arif İnsanlar

Bu müşterek husûsiyetlerin yanında, mizaç ve meşrep farklılığıyla bir kısım ayrılıklar da göze çarpar ârifler arasında. Bazıları sessizlik ve derinlikleriyle girdapları andırırken; bazıları çağlayanlar gibi gürül gürüldür. Bazıları bir ömür boyu günahına-sevabına ağlar, ağlar da ne âh u vâhdan ne de Rabbi'ni senâ etmekten doymaz. Ve doymadan göçer-gider bu dünyâdan. Bazıları da hep, heybet-hayâ-üns atmosferinde seyahat eder-durur ve bu deryâdan ayrılıp sahile ulaşmayı aslâ düşünmez. Bazıları tıpkı toprak gibidir; gelip geçen herkes basar-geçer başlarına. Bazıları bulut gibidir; sâlih-tâlih alır herkesi şemsiyesi altına ve ona damla damla rahmet sunar. Bazıları da hava gibidir; her zaman duygularımız üzerinde binbir râyiha ile eser-durur.

Marifet Yolculuğundaki İnsan

Zaten bizler bu dünyaya, başka bir âleme hazırlanmak için gönderilmiş bulunuyoruz; dine davete gelince o da, böyle bir âleme çağrının ifadesi mesabesindedir. Bunun böyle olduğuna inananlar, duyguları, düşünceleri,

niyetleri ve bütün faaliyetleriyle hep o çağrıya icabet ettiklerinin, icabet etmeleri gerektiğinin ve ötelerdeki iltifatlara, teveccühlere ehil hale gelmek için bu imtihan yurdunda ve bu gamhâne-i mihnette bulunduklarının farkındadırlar; farkındadırlar ve gözlerinde her zaman Hak varlığının ziyası, gönüllerinde O'na inanmanın sihri ve hülyalarında hiç dinmeyen bir vuslat arzusuyla yürürler dur-durak bilmeden sürekli O'na doğru.. iman, islâm ve ihsanla beslene beslene, mârifetle yoğrula yoğrula, aşk u şevkle incele incele.. her zaman pürsaadet, daima hayret ve hayranlık içinde, yol boyu O'na ait neşideler dinleye dinleye, rastladıkları herkese ve her şeye O'nu sorar ve yürürler o Mevcud u Meçhul'e, o Gayb u Şehadet Sultanı'na, hem de hedefe kilitlenmiş gibi... Yol ne kadar devam eder, menzile ne zaman varılır, vuslat ne zaman gerçekleşir demeden daha fazla bir teveccüh beklentisi, bir şefkat ihtiyacı, bir sadakat mülâhazası, her zaman hâlisâne davranma azmi ve daha engin bir temâşâ iştiağıyla istemezler bitmesini bu mârifet yolculuğunun. Yürüdükçe daha iyi görürler talihlerinin gülen çehresini, hayatlarının öteki yüzünü, imanın esrarlı dünyasını; görür ve her şeyden daha farklı mesajlar alır; her adımda yeni bir ses, yeni bir muştuyla üveykler gibi şahlanır; miraç yapıyormuşçasına hep yükselir; bilemedikleri eb'âda ulaşır, tanımadıkları âlemlerde dolaşır; herkese ve her şeye selâm verir; onlara demet demet memnuniyet tebessümleri yağdırır ve ilerlerler tabiatlarının son serhaddine doğru.. gülü-çiçeği koklayarak; karşılaştıkları her şeyle, herkesle söyleşerek; ışıkla-gölgeyle hasbıhal ederek; her sestten, her sözden, her şiveden, her görüntüden O'na ait bir şeyler dinleyerek...

Zaman gelir, artık hep O'nunla olur ve kurtulurlar kendilerinden. Değişir bakışları-görüşleri; dikenî gül görür, zehiri de bal.. ve yırtık pırtık mihnet urbaları içinde ne dilruba kametlerle tanışırlar.. ve kim bilir değişik güzelliklerle her gün kaç defa başları döner, kaç defa ilâhî sürprizlerle yürekleri hoplar; ne sır haremgâhlarına uğrar ve nâmahremlere kapalı ne iltifat ve teveccühler görürler.. değişik aynalarda O'nun cemalinin farklı cilvelerini her görüp temâşâ ettiklerinde âdeta kalplerinin kanı çekilir, nabızlarının ritmi değişir de onların tiktaklarında sadece O'nu duyar gibi olurlar. Aslında duyulmak O'nun hakkı, duymak veya duymaya çalışmak da bizim hem vazifemiz hem de mazhariyetimizdir. İşte böyle bir vazifenin ciddiyeti ve bu tür bir mazhariyetin zevk u şevki hatırıdır ki, yürünen yollar ne kadar sarp ve meşakkatli de olsa bu, yolcular için Firdevs bahçelerinde tenezzüh gibi bir şey olur ve sağa-sola serpiştirilen O'na ait işaret ve emareler sayesinde, amansız gibi görünen mesafeleri katetme de bir zevk u şevk seyahatine inkılap eder; aşılmaz gibi görünen uçurumlar veya engebeler vuslatın şahlandıran heyecanıyla bir

hamlede geçilir ve duyulmaz yol yorgunluğundan, yürüme meşakkatinden hiçbir eser. Duyulmaz da uzayıp gitsin isterler yürünen bu yollar sonsuza kadar.

Marifet Yolu

Bu yolda, Kitab, Sünnet, akıl ve fitratın şehadetleri, Allah'ın sanat eserleriyle âdetâ pırıl pırıl çok dallı bir yol gibi belirir her yerde. Sâlik ayaklarını bu teminatlı şehraha sağlam basabilmişse, artık o, her yerde Hakk'ın kendi nefesine şehadetini duyar ve "şehidallahu (Allah'tan başka ilah bulunmadığına) şahit bizzat Allah'tır" (Âl-i İmran, 18) der; melekler ve ilim erbabının ikrarlarını, bu belîğ ilanın bir aks-i sadası gibi vicdanında işitir."ve'l-melâiketü ulü'l-ilm (Bütün melekler, hak ve adaletten ayrılmayan ilim adamları da bu gerçeğe, (Azîz ve Hakîm Allah'tan başka ilâh olmadığına) şahittirler" (Âl-i İmran, 18) sözlerini soluklar.. derken, O'nun zatının lâzımı olmayan bütün vasıta ve vesilelerin eriyip gittiğini görür ve tam bir huzur-u zevkîye erer.

Kimileri de, insanın idrak ufkunu aşkın öyle bir marifet çağlayanı içindedirler ki, onların dünyasında delillerin ağzında birer fermuar.. bütün şahidler, Şahid-i Hakikî'nin huzurunda bulunmanın verdiği hicapla iki büklüm.. bütün vasıtalar, yakını uzak etme hacaletiyle tir tir.. dellallar da suskun ve o âna kadar ortaya attıkları beyanların tashihiyle meşgul. Her şeyin "bî kem u keyf" bir vicdan müşahedesiyile, Kutup Yıldızı gibi kendi etrafında dönüp durduğu işte bu nokta, sık sık "sübühat-ı vech" ile gözlerin kamaştığı, melekler gibi sâlikin de bakışlarının bulandığı, senin, benin "Hû"ya teslim-i silah ettiği bir zirvedir. Bu zirveye ulaşan insan yer yer, ilmin de, vücudun da hakikî kaynağının çepeçevre her şeyi kuşattığını görür; tarif ve yorumu, herkesin kendi seviyesinin maşrıklarından bir sürü tulûu birden duyar, birden yaşar, birden zevk eder ve her zaman "cem" mırıldanır durur. Bu cem sâlikin, isimlerin, zat, sıfât ve ilâhî ef'al ile tecelli-i iltisakının duyulup hissedilmesi ve vicdanın da vesile ve vasıtalara açık yanları itibarıyla dağınıklıktan kurtulup "..innâ ileyhi râciûn (...Biz Allah'a aidiz ve vakti geldiğinde elbette O'na dönceğiz" (Bakara, 156) ufkuna ulaşmasıdır; yoksa o, bazılarının vehmettiği gibi "fena-i mutlak" ve "ittihad" demek değildir..

Marifet'in Anlamı

Lûgat mânâsı itibarıyla bilmek de demek olan marifet; düşünce ve himmetle, vicdan ve iç tefahhusla elde edilen husûsî bir bilgidir ki, ilimden farklı bir muhtevaya sahiptir. İlim; okuma, öğrenme, araştırma, terkip ve tahlil yoluyla elde edilen bir müktesebat olmasına karşılık marifet; tefekkür, sezi ve iç müşahedeyle ulaşılan ilmin özüne denir. İlmin zıddı cehalet, marifetinki ise inkârdır. Ayrıca ilim, küllî ve umûmî bir bilme, marifet ise herhangi bir şeyi bu şeye Zat-ı uluhiyet de dahildir vech-i cüz'üyle tanımak demektir. Bu itibarla da, öteden beri Hazret-i Zat-ı Vahid ü Ehad'e bilittifak "Âlim" denmiştir ama, "arif" denmeden hep kaçınılmıştır.

Marifetin Anlamı

Herkesin elinden gelmeyen ustalık, mehabet; her yerde ve herkeste görülmeyen husûsiyet, hüner ve vasıtalı bilme diye manâlandıracağımız marifet; Hakk yolunun yolcularınca, bilmenin bilenle bütünleşip onun tabiatı haline gelmesi ve bilen her hâlinin bilinene tercüman olması mertebesidir. Marifeti, vicdânî bilginin zuhûr ve inkişâfı şeklinde tarif edenler de olmuştur ki, bu zuhûr ve inkişâf aynı zamanda insanın kendine has değerlerle zuhûr ve inkişâfı da sayılır. "Nefsini bilen Rabb'ini bilir sözünün bir mahmili de bu olsa gerek.

Marifetin Mertebeleri

Marifetin ilk mertebesi, dört bir yanımızda çakıp duran isimlerin tecellîlerini görüp sezmek ve bu tecellîlerle aralanan sır kapısının arkasında sıfatların hayret verici ikliminde seyahat etmektir. Bu seyahat esnasında sürekli Hakk yolcusunun gözünden, kulağından lisanına nurlar akar; kalbi, davranışlarına hükmetmeye başlar; davranışları Hakk'ı tasdik ve ilân eden birer lisan kesilir ve bu lisan da âdetâ bir "kelime-i tayyibe" disketi hâline gelir.. derken her an vicdan ekranına Ona ancak güzel kelimeler yükselir. Onu da amel-i sâlih yükseltir" (Fâtır, 35/10) pür-envâr hakikatından ayrı ayrı ışıklar aksetmeye başlar. Artık böyle bir ruh bütün kötü duygu ve tutkulara karşı kapanır ve böyle bir gönül, öteden esintilerle sarılır. Sarılır da, ruhuna açılan bir sırlı menfezden, "kalplerde kenzen bilinene -sıgmam dedi Hakk arz u semâya, kenzen bilindi dil madeninden" mealiyle anlatılmak istenen bir müteşâbih beyânda ifâde edildiği

gibi- ışıktan koridorlar açılır ve insan bir daha da ayrılıp geriye dönmeyi düşünmeyeceği bir temâşâ zevkine erer.

Hakk yolcusunun bütün bütün ağyara kapandığı, tamamıyla nefsânîliğe karşı gerilime geçtiği ve kendini huzûrun gel-gitlerine saldığı bu nokta ma'rifet noktasıdır. Bu nokta etrafında dönüp durana irfan yolcusu, başı bu noktaya ulaşana da "ârif" denir.

Marifet mevzûunda söylenen sözlerin farklılığı, istidat ve meşrep ayrılıklarından kaynaklandığı gibi, seviye farklılığıyla da alâkalı olabilir; kimileri, marifeti, sadece tecellîgâhta aramış; ârifteki heybet hissini marifetin tezâhürü sanmış.. kimileri, marifetle sekîneyi birbiriyle irtibatlandırmış ve ikincisinin vüs'atı ölçüsünde birincisinin derinliğine hükmetmiş.. kimileri onu, bütün bütün kalbin mâsivâyâ Allah'tan gayrı her şeye kapanması şeklinde anlamış kimileri de, onu, ilâhî tecellîlerin gelgitleri arasında kalbin hayret ve hayranlıkları olarak yorumlamışlardır ki, böylelerinin bulundukları makamın gereği gönülleri her zaman hayretle atar, gözleri hayranlıkla döner ve dillerinde:Zâtını senâ ettiğın ölçüde, Sen'i senâ etmekten âciz olduğumu itiraf ederim sözleri.. zuhûr ve tecellîlerin ağında takdir soluklarlar...

Marjinal Bir Kesimin Çığırtkanlığı

Hemen her fırsatta iman, İslâm ve insanî değerlerin karşısına çıkan marjinal fakat çığırtkan bir kesim var ki dine, imana düşman oldukları kadar hür düşünceye, gerçek demokrasiye, insan haklarına karşı da fevkalâde saygısızlar. Bunlar, kendilerine ters gelen her düşünce, her görüşe karşı hemen savaş ilân etmekte; farklı görüş taşıyan hemen herkesi karalamakta; haysiyetleriyle, şerefleriyle oynamakta, hatta baş edemedikleri düşünceleri kontrgerillâlarla ortadan kaldırarak muhalif her sesi kesmekteler. Hele bunların içinde öyle tipler var ki ne fikir namusu tanırırlar ne de ruh iffeti. Bugün doğru dediklerine yarın rahatlıkla yalan diyebilir; bugün alkışlayıp göklere çıkardıklarını yarın yerin dibine batırabilirler. İki yüzlü bu fitrat garibelerinin hiç değışmeyen bir yanları varsa o da, her zaman yüzüp gezmeleri ve her zaman yılan gibi zehirlemekten lezzet almalarıdır. Hele bazılarında bir küfür yobazlığı var ki hiç sorma!. Ne Allah bilir ne de Peygamber tanırırlar.. bunlar basiretleri açısından kördürler görmezler, kulakları sağırdır işitmezler. Ne ruhla münasebetleri vardır, ne de beyinle ciddî bir alâkaları, ne Allah'a karşı saygı taşırlar, ne de

Peygamber hürmeti bilirler.. çoğu öyle mük'ap cahildir ki; bilmezler, bilmediklerini de bilmezler, ama kendilerini bilir sanırlar.

Maslahat

Vasıta, vesile ya da faydalı ve iyi olana ulaştıran anlamında maslahat; bir içtihad prensibi olarak, çok erken dönemde, kıyas ve re'yn bahis mevzûu olduğu hemen her mecliste üzerinde durulagelmiş ve zamanla da bazı mezhep imamlarınca müstakil bir disiplin kabul edilerek, tâlî derecede "edille-i şer'iyye"den biri sayılmıştır. Kelimenin mânâsından da anlaşılacağı üzere maslahat, insanların yararına olan ve onunla salâha ulaşılan bir disiplin demektir ki, bu mânâda o, dînî hayat içinde önemli bir yer işgal eder. Aslında Cenab-ı Hak, kullarının din, can, mal, akıl ve nesillerinin korunmasında maslahatı bir esas olarak vaz'etmiştir. Bu, Usûl-ü Fıkıh'taki maslahata da bir esas teşkil etmektedir.

Maslahat, diğer fikhî deliller ölçüsünde yaygın olmasa da, bir hayli fakih, husûsiyle de Mâlikî fukahâsı ona ayrı bir önem atfedegelmişlerdir. İmam Şafiî, doğrudan doğruya maslahat delili üzerinde durmasa da, değişik bir yolla onu da kıyas çerçevesi içinde mütalâa ederek, zımnen kabullenmiş görünür. Hanefî fukahâsı farklı bir yorumla ona karşı hüsnükabullerini ortaya koyarlar. Ahmet bin Hanbel ise, pek çok meselede olduğu gibi bu konuda da İmam Şafiî gibi bir yol izler.

Belli ölçüdeki bu farklı yaklaşımlarla beraber maslahat, makbul bir maslahat ise ve başka şer'î bir disiplinle de çakışmıyorsa, hemen bütün mezheplerde -ayrı ad ve unvanlarla da olsa- kabul görmüş ve çok meselede başvurulagelen tâlî delillerden biri sayılmıştır. Hem Şâriin ona yüklediği mânâlar, hem de fukahânın ona tahmil ettiği fonksiyonlar açısından çok önemli bir kültür kaynağı olduğunda şüphe yoktur. Ne var ki, onun da daha genişçe anlatılmasına ihtiyaç vardır. Ancak, onun da açılıp anlatılması böyle bir makalenin istiab haddini aşar.

Materyalist İnsan ve Batı Tutkunluğu

Evet, ömrünü, tabiatı tahlil ve yorumlamaya vakfetmiş bu dönemin

materyalist ve bön insanı, kendi özüyle, kendi manâsıyla hiç mi hiç ilgilenmediği gibi, Rabbiyle münasebetlerinde de sığ kaldığı, hatta bütün bütün tabiata, eşyaya ve aklın oyunlarına teslim olduğu için bir bunalımlar "fâsit dâire"si içine girdi. Ne acıdır ki, ilim ve teknolojinin desteğinde, tabakât-ı beşer çapındaki umûmî çalkantıların, menfaat ve çıkar uğrunda kıran kırana boğuşmaların, vahşîlere rahmet okutturacak şekilde kan dökmelerin, kana girmelerin tabîi görüldüğü bu kanlı devrede, bizim zavallı entelijansiyamız kör-kütük batı hayranı yaşıyordu. Onun batı yamaçlarında böyle bir "mâşuk-u meçhûl" adına türküler söyleyerek yanıp-yakılmasına mukâbil, garbı o ürperten ruhu ile tanımış Bergson, Boutroux, Hamlin ve daha niceleri ilim ve tekniğin her meseleyi halledemeyeceğini ilân ediyor, onları sorguluyor, batıyı ırgalıyor ve modern çağın bütün tabularına karşı yığınları uyarmaya çalışıyorlardı ki; biz de böyle bir uyanışın ve hele kendini bütün kesimlerde hissettirecek şekildeki bir uyanışın ömrü "25" sene ya var ya da yok.

Materyalistlerin Ruh Hakkındaki Değerlendirmeleri

Materyalistler, öteden beri her şeyi maddeye irca ederek, insanı, kemik, kas, dimağ ve sinir sisteminden ibaret cismanî bir heykel görmüş ve onun his, idrak, şuur... gibi bütün aktivitelerini büyük ölçüde dimağa bağlamışlardır. Bunlardan Tutil (Tuttle), dimağ sayesinde, cansızlar seviyesinden canlılar mertebesine yükseldiğimizi iddia etmiş; Carl Foht dimağ ile fikir arasındaki münasebeti, karaciğer ile safra kesesi arasındaki irtibatın aynı görmüş; Moleschott, tefekkürü maddenin hareketinin sonucu kabul etmiş; Büchner, ışık, esîrî dalgalanmaların bir şekli ve kasların kasılması da adale liflerinin bir kısım özel hareketlerinden ibaret olduğu gibi, tefekkür ve diğer aklî faaliyetlerin de tabiatın genel ahenk ve hareketlerinin sinir sistemi üzerindeki tesirinden başka bir şey olmadığını ileri sürmüş ve her şeyi maddeye ve organizmaya bağlamış, ruhu da, ruhun fonksiyonlarını da inkâr etmiştir.

Dün ve bugün bütün materyalistler bu iddialarını ya dimağın esrarengiz faaliyetlerine sığınarak; ya transformizm, darvinizm gibi nazariyelere dayanarak; ya da "evolusyon", "mutasyon" diyerek ispat ettiklerini/edeceklerini sanmışlardır. Kalbin Zümrüt Tepeleri bu türlü şeylerin yeri olmadığı için benim veya bir başkasının daha farklı bir bantta, bu büyük iddialara (!) ve onların mesnetlerine elbette diyeceğimiz bazı şeyler olacaktır.

Materyalizm Problemleri Çözemedi

Bu asra doğru gelinirken, bütün ilim mahfillerine, varlık ve insana ait, o güne kadar kabul edilen bütün değerlerin tasfiyeye tâbi tutulacağı düşüncesi hâkimdi. Aklın her şeyi aydınlatacağı, ilmin, varlık ve eşya ile alâkalı topyekün tıkanıklıkları açacağı, fizik, kimya, astrofizik ve biyoloji gibi ilimlerin kâinatı bir baştan bir başa keşfedecekleri ve tabiata ait bütün problemleri çözecekleri vehmediliyordu. Oysa ki, aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen, hayâl edilen şeylerin tahakkuk etmesi bir yana, zan ve tahminlerin aksine çok ciddi gelişmeler oldu. Max Planck'den sonra başlayıp, oldukça hızlı bir tempoyla gelişen "dalga mekaniği" ve "çekirdek fiziği", her şeyi maddede arayanların ve eşyayı buğulu bir cam arkasından seyredenlerin ilim sandıkları bitevî gümânlarını yıktı.. ve görünen âlemin yanında pek çok görünmeyen âlemlerin bulunabileceği gerçeğini de ortaya koydu. Bugün artık, paramparça olan, zaman-mekân-madde-enerji fânusu, kulaklarımıza alışageldiğimiz şeylerden farklı manâlar fısıldıyor.. ve âdetâ bizi, yeni anlayış, yeni izah ve yeni yorumlara zorluyor. Yıllardan beri ilim yuvaları üzerindeki hâkimiyetlerini devam ettiren bizim sâir fi'l-menâm "uyur-gezer" entellerimiz, yarım asır önceki bayat şeyleri sayıklayadursunlar, dünya köklü değişmelerin ağında ve yepyeni yapılanmalara gebe. Var olduğu günden bu yana, ölüm anaforları etrafında, hep şüphe ve kuşku soluklayıp duran determinizm, bugün iflâh etmeyen bir girdap içinde son sözlerini söylüyor.. daha doğarken, anomali olarak doğan materyalizm, babasının ret ve inkârına uğradıktan sonra, anasının sarıp-sarmalayıp bir kilise bahçesine bırakmasının hissettirdiği nesepsizlik duygusuyla iki büklüm.. zâten komünizmin, yalancı semâvî kuleleri çoktan yerle bir oldu ve onun yedeğinde hayatı yorumlayanlar gidip hezimet gayyâlarını boyladı...

Matürîdiye Göre İrade

Matürîdiler'e göre, maddî-mânevî bütün mahiyetimiz gibi, kudret ve iradelerimiz de mahlûktur. Ancak iki türlü kudret olduğu gibi iki nevi de irade vardır:

1. İrade-i külliye
2. İrade-i cüz'iyeye

İrade-i külliye bilkuvve (potansiyel) bir dileme, isteme ve seçme kabiliyetidir ki, bizimle beraber yaratılmış -şahıstan şahısa küçük bir kısım farklılıklar mahfuz- hiçbir hareket ve aktivitenin söz konusu olmadığı durumlarda bile, mahiyetimizde hep mündemiç ve vicdan mekanizmasının da harekete hazır bir rükn-ü sâmiti sayılır. Böyle bilkuvve bir iradenin hususî ve muayyen bir işe sarfedilmesine gelince ona "irade-i cüz'îye" denir ki, biz, böyle belli bir iş, belli bir hareket istikametinde ortaya konan isteme, dileme, tercihte bulunmaya "cüz'î irade" dediğimiz gibi onu "kasıt", "azim", "ihtiyâr" sözcükleriyle ifade ettiğimiz de olur.

Herhangi bir iş ve eserin meydana gelmesinde esas kabul edilen "illet-i tâmmе" ise, insanın, şu veya bu istikamette ortaya koyduğu azm u kastın yanında, ilâhî kudret ve meşîetin taallukuna bir unvan olagelmiştir. Ona irade-i külliye veya irade-i cüz'îye demek doğru değildir. O, künhü nâkabil-i idrak bir irade ve kudret-i asliyedir ki, küllî irade mahlûkiyetiyle, cüz'î irade de itibarî vücuduyla o kudretin sadece birer tecellisinden ibarettir.

Mazlum Milletlerin Uyanışı

Evet, daha düne kadar bir kısım illüzyonlarla, "dışı süs içi pis; sûreti me'nûs, sîreti ma'kûs" bir şeytan ağına düşürülen yığınlar, bugün, bir yandan içinde bulundukları bu ağ iplerinin çok zayıf ve mukâvemetsiz olduğunu, diğer yandan da bu ağların düşünceye benzeyen kuruntular halinde onların hayâl dünyalarında üreyip geliştiği, örölüp bütün benliklerini sardığını anlamış durumdalar.

Artık bu mazlumlar ülkesinde bugün hemen her millet asırlardan beri basar ve basîretini kapayan simsiyah bir perdenin, şurasından burasından açılan delikler ve sızan ışıklar sayesinde, dünya ve kendi çevresindeki hâdiseleri daha bir başka görmekte ve daha bir başka değerlendirmekte. Bu yeni bakış zâviyesi ve değerlendirme, onlara, özlerini keşfetme yollarını açacağı gibi, dînî duygu, dînî düşünce ve tarih şuurundaki potansiyel gücü kavramalarına da yardım edecektir. Bu sayede, yıllardan beri onları yıldırان hâricî güç ve kuvvetlerin, hâricî hâkimiyet ve satvetlerin büyük ölçüde kendi gafletlerine, kendi yanlışlıklarına hatta kendi imkân ve kendi iktidarlarına dayandığını yer yer üzülererek -heder olup gitmiş onca yıldan ötürü- zaman zaman da sevinerek -şu anda olsun gerçeklere uyandıklarından dolayı- görüp-hissedenler çıkacak ve

bunca yıldır gözlerinin içine baka baka yer-altı, yer-üstü zenginliklerini yağmalayan kırkharamilere karşı, ihtimâl, bundan sonra olsun, tavır belirleyecek ve bir daha da aynı oyunlara gelmemeye çalışacak.

Mecazi Sevgi

Mecazî muhabbetlerde cemalet, kemal, şekil, şekilde tenasüb, ululuk, ihtişam, servet, iktidar, makam, mansıb, ikbal, evlad ü iyal, soy-sop.. gibi hususlar birer sevgi vesilesi kabul edilegelmişlerdir. Bazen bunlara karşı duyulan aşırı muhabbet ve alâka ile şirke girenler de olmuştur ki, büyük ölçüde bütün putperestliklerin arkasında böyle bir inhıraf söz konusu olabilir. Böyleleri çok defa cemale meftun olur, kemali alkışlar, eda ve endama vurulur, ululuk ve ihtişam karşısında zillet gösterir; servet ve iktidar uğrunda insanlık ve hürriyetlerini feda eder, makam-mansıb hırsıyla el-etek öper.. ve her an değişik ihsan ve iltifatlarıyla, teveccüh ve ikramlarıyla kendini bize tanıttıran gerçek cemalet ve kemal sahibi, ululuk ve azamet tahtının biricik sultanı, Ganiyy-i Mutlak ve Muktedir-i ale'l-ıtlak Zât'a karşı gösterilmesi gereken sevgiyi ve alâkayı bir sürü âciz mahlukata dağıtarak muhabbet gibi bir cevheri bâd-i heva harcamanın yanında, çok defa karşılık göremeyeceği bir mâşukun alâkasızlığı, değmezliği, vefasızlığı, onu avucunun içine alması, ona baş eğdirmesi, kul köle hâline getirmesiyle ölür ölür dirilir.

Mecazi ve Gerçek Sevgi Farkı

Mecazî muhabbet çocukları sokak sokak dolaşır, sevgiciklerinin dellâllığını yapar; rast geldiklerine dert yanar; mecnun gibi davranır ve sevdiklerini dillere düşürürler. Hak âşıkları gürültüsüz ve içtendirler; başlarını O'nun eşğine kor, içlerini O'na döker ve yer yer kendilerinden geçerler; ama, kat'iyen sırlarını fâş etmezler. Ellerini-ayaklarını, gözlerini-kulaklarını, dillerini-dudaklarını O'nun emrine verir; kalbleriyle hep sıfât-ı sübhâniye matla'larında dolaşırlar. O'nun ziyâ-i vücudu karşısında âdeta erir ve bir muhabbet fânisi haline gelirler: Duydukça daha derinden O'nu, yanarlar cayıp cayıp; yandıkça "daha!" derler.. yudumlarlar kâse kâse aşk şarabını; kandıkça "daha!" derler. Neler duyar neler hissederler gönüllerinin tepelerinde; duydukça "daha!" derler.. doymazlar bir türlü sevgiye; sever-sevilirler, "daha!" derler. Onlar "daha" dedikçe Hazreti

Mahbub da onlara perdeler aralar, basiretlerine görülmedik şeyler sunar ve ruhlarına ne sırlar ne sırlar duyurur. Artık onlar duyarlarsa her zaman O'nu duyarlar, severlerse hep O'nu severler, düşünürlerse O'nu düşünürler ve her şeyde O'nun cemalinden, tasavvurları aşkın cilveler temâşâ ederler. An olur bütün bütün kendi havl ve kuvvetlerinden uzaklaşarak iradelerini O'nun iradesine bağlar, temayülleriyle O'nun isteklerinde erir ve bu yüce payeyi de O'nu gönülden sevip sevdirmeye, bilip bildirmeye değerlendirirler. Sevgilerini O'na itaatle seslendirir, aşklarını O'na vefa ve sadakatle dillendirir ve kalblerinin kapılarını ağıyar düşüncesine karşı sürgü sürgü üstüne öyle bir sürgülerler ki giremez artık başka hayal o beyt-i ma'mura. Onlar bütün benlikleriyle Hakk'a nâzırdırlar ve O'nu takdir ve tebcilleri de kendi idrak ufuklarını çok çok aşkındır. Bunun yanında, böyle bir vefaya Hakk'ın teveccüh buyuracağına da ümitleri tamdır. Öyle ki, Hak nezdindeki yerlerini kendi nezdlerinde Hakk'a tahsis ettikleri yerle irtibatlı görür ve O'nun karşısında her zaman dimdik durmaya çalışırlar.

Medeni Olmanın Şartları

Evet, geniş imkân ve modern vâsıtalarla hayatın çehresi değişebilir, yaşama modernize edilmiş sayılabilir; ancak, bütün bunlarla insanın medenîleştiği söylenemez. Medeniyet, insan istidât ve kabiliyetlerinin gelişmesine müsâit bir iklim ve atmosfer; medenî insan da, o vasatta, duygu ve düşüncesi itibâriyle inkişâf edip gelişen ve geliştirdiği yüksek duygularıyla toplumun emrine giren insandır.

Bu itibarladır ki, o ruhî ve zihnî bir vaka olarak; zenginlik, lüks, saray ve apartman gibi cismânî refah unsurlarında; istihsâl ve istihlak gibi bedenî duygu gayyâlarında aranmamalı, belki, görüş tarzı, düşünce sistemi gibi zihnî vakalarda aranmalıdır.

Medeni Toplum Olmanın Şartları

Bir toplumun aydınlığa kavuşup; düşünce, tasavvur, kanaat ve ifadede kargaşadan kurtulabilmesi, hakiki mânâsıyla münevver bir kadroya sahip olmasına bağlıdır. Münevverlik, tahsilli olmakla karıştırılmamalıdır. Bir cemiyette, çeşitli ilim dallarında ihtisas yapmış insanlar, sanat ve maharet

erbabı bulunabilir; ne var ki, o cemiyetin aydınlığa çıkması; fizik, kimya, matematik, hendese tahsili görmüş insanlardan daha çok, yaşadığı devri idrak içinde, kalp ve ruhun hayat ufkuna ulaşmış, irâde ve zihniyle varlığa ermiş gerçek münevver ve güçlü irâdelerle kâbildir. Ötelerden gelen esintilerle, ruhlarına mayaladıkları hakikatleri hallaç edip gönüllerinde hiç sönmez birer ışık kaynağı meydana getiren, sonra da durmadan çevrelerine mesajlar göndererek yepyeni bir topluma giden yolları açan ve aydınlatan, millî kültüre yeni buutlar kazandıran gerçek münevver ve güçlü irâdelerle...

Medeniyet ve toplum bunların eseri; bunlar da doğru düşünce, doğru inanç ve millî kültürün eseridirler.

Her yeni medeniyet, yepyeni bir aşk, yepyeni bir îman hamlesiyle ortaya çıkar. Bu aşk ve îmanın olmadığı yerde medeniyetten de eser yoktur. Bir de bu îman ve heyecanın bulunmadığı bir toplumda, istidâtların gelişmesine engel despotça müdâhaleler varsa, böyle bir iklimde, çeşitli ilim dalları sâyesinde semâlar aşılabilir, medeniyetin varolduğu ufka ulaşamaz ve orada medeniyetten söz edilemez. Hatta böyle bir vasatta, her nasılsa ortaya konmuş bir kısım medeniyet ürünleri dahi er-geç bozulup gitmeye ve çürüyüp yok olmaya mahkumdurlar.

Medeniyet Anlayışı

Dünden bugüne bir kısım kimseler, medeniyeti, refaha hizmet eden vasıtaların bolluk ve modernleştirilmesinde aramış ve medenileşme adına kitlelere hep bu noktayı göstermişlerdir. Zâyi edilen bunca zaman ve arkada bırakılan koskoca bir "ömr-ü heder"den sonra olsun o, ruhta, ruhun tekâmülünde ve insanın kendini yenilemesinde aranmalı değil miydi? Sözün özü, medeniyet alınıp başa geçirilecek bir urba olmadığını idrakle zaman-şartlar-insan üçlüsü içinde ele alınıp aheste aheste, şartlar kollanarak ve insanın gelişmesi için gerekli olan zaman hesaba katılarak, aklî ve mantıkî bir çizgide ideâlize edilmeli ve yığınlar aldatılmamalıydı..!

Medeniyet Anlayışımız ve Milletçe İçine Düştüğümüz Durum

Bizim medeniyet telâkkimiz ve kültür anlayışımızda, insan ve insanî değerler her zaman öncelikli konular olagelmıştır. İş böyle iken, her biri birer elmas sütun mahiyetindeki kendi kültür kaynaklarımızı kulak ardı ederek; zenginlerden zengin o koskoca tarihî mirasımıza rağmen, farklı ve mânâ köklerimize ters bir dünya görüşü ortaya koymak, bilmem ki hangi mübrem ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır.? Ama gel gör ki, toplum olarak, yıllardan beri kendi iç âlemimizi, mânâ köklerimizi ve dünden tevarüs ettiğimiz değişik zenginliklerimizi hesaba katmadan ve tamamen bir kısım fantastik mülâhazalar, ya da bazı kimselerin lüksü olarak, hazır bir elbise gibi nice nesepsiz şeyleri alıp başımıza geçirerek, hem millet yapısındaki tenasübü hem de millî endamımızı berbat etmişizdir. Evet, körü körüne benimseyip millete de dayattığımız nice şeyler olmuştur ki, ya tamamen bir basiretsizlik ve cehalet sâikiyle, ya da başkaları öyle istediği için bu yabancı unsurlar gayet rahat gelip bize ait değerlerin yerlerine oturmuşlardır da, kılımız bile kıpırdamamıştır. Çok acıdır, bu meş'um dönemde zekâlarımız, hevâlarımızla heveslerimizin emir kulu, mantıklarımız göreneklere tâbî, iradelerimizin kolu-kanadı kırık, muhakemelerimiz de başkalarını taklide bağlı olmanın darlığı içinde, lüksten lükse koşan birer çağzede gibi hep sürüm sürüm yaşamışızdır.

Medeniyet Kavramına Bakış Açımız

Eğer medeniyet, maddî-mânevî bir kısım şartların bütünü ve bu şartlar da herhangi bir toplumda, o toplumu meydana getiren çocuk-genç-ihtiyar hayatın her basamağında ve gelişmenin her safhasındaki fertlere lazım her şeyi vâdetmenin ve vâdettiklerini yerine getirmenin adı, ya da kaynağı ise, zannediyorum meseleye, antropolojik olmanın yanında, hattâ onun da ötesinde amelî (fonksiyonel) bir fenomen olarak bakmak daha isabetli olacaktır. Ancak bütün bunlar düşünülürken, toplumun gelişmişlik basamağının da katiyen göz ardı edilmemesi şarttır. Medenî imkânları itibarıyla şu anda bizim içinde bulunduğumuz vetireyi çok gerilerde bırakmış; hattâ biz ve bizimle aynı çizgiyi paylaşan milletlerin düşe-kalka yürüdüğü yollarda uçuyor gibi ilerleyen bazı devletlerin bugünkü durumlarını örnek alarak hedefe ulaşmaya kalkacak olursak, zannediyorum maksadın aksiyile tokat yer ve kendimizi, altından kalkamayacağımız inkisârlar içinde buluruz.

Medeniyet Kavramının Anlamı

Antropolojik bir yaklaşımla, gelişmişlik veya az gelişmişlik açısından herhangi bir toplumda, insan hayatının her türlü organizasyonu ya da bir milletin düşünce, inanç, sanat telâkkisi veya o milletin maddî-mânevî varlığına has evsâfın bütünü de diyebileceğimiz medeniyet, değişik telakki, anlayış ve felsefelere göre pek çok varyasyonu olan bir kavram. Pek çok varyasyonu olsa da, her halde bu telakki, bizim, yıllardan beri soluk soluğa arkasından koşup durduğumuz ve uğrunda çok değerlerimizi kaldırıp attığımız kolonileşme çağında müstemlekeçilerden tevârüs edilen hayat tarzı ve üslûp olmasa gerek. Zaten eğer öyle olsaydı, sömürüye ve işgalcilere karşı verilen onca mücadelenin hiçbir anlamı kalmazdı. Oysaki o gün verilen mücadelenin hedefi belliydi; o da her konuda tam istiklâldi.

Medeniyet Oluşumunda Almanya ve Japonya Örneği

Kendi eksiklerimizi daha iyi görebilmek için, yanı başımızdaki Almanya ve Uzak Doğu'nun dev ülkesi Japonya'nın bu konuda bize iyi birer misal teşkil edeceğini düşünüyoruz.

Almanya her iki cihan harbini de ölümcül yaralarla atlattı. İçinde bulunduğumuz asrın ilk yarısını idrak ettiğimiz yıllarda Almanya, her yanıla "harab eller, kimsesiz çöller/ Emek mahrumu günler, fikr-i ferdâ bilmez akşamlar" (Âkif) sözleriyle resmedilecek şekilde yıkık-dökük ve her yan baykuşlara bayram bir görünüm arz ediyordu. Ama o, her şeye rağmen, kısa zamanda derlenip-toparlandı ve dev bir ülke olarak dünyanın karşısına dikildi. Oysaki biz, daha Alman birliğinin bile sözü edilmediği 19. asrın başlarında yenilenme rüyaları görmeye başlamıştık. Bizim yenilenme düşlerimiz bahislere konu oladursun Almanya, onca tahribata rağmen bugün bir rüyalar ülkesi olma iddiasında... Denebilir ki, Almanya, batılı olma avantajlarıyla iki defa kefeni gömlek yaptı ve kendi hayat felsefesine göre çok önemli "ba'sü ba'del mevt"ler gerçekleştirdi. Şayet Avrupalı devletlerin, dinî ve kültürel karâbetleri söz konusu olmasaydı, bugünkü Almanya da olmayacaktı. Almanya için bu farz ve takdirleri kabul etsek bile, bütün Batı âleminin belli bir süre düşmanca davranışlarıyla, hep tahditlere maruz kalmış Uzak Doğu'nun dev Japonya'sı var.

Bizim yenilenme plânlarımız neredeyse, Japonya'dan tam yarım asır öncesine dayanır. Bizden elli-altmış sene sonra yenilenme hummasına tutulan Japonya, bütün handikapları aştı, yakın tarihindeki iki büyük sarsıntısına rağmen bir solukta gelip bizi geçti; geçti ve dünyayı idare eden büyük ve güçlü aileler arasında yerini aldı. Biz, yeniden doğuş ve diriliş şiirleriyle teselli olalım; onlar çoktan Rönesanslarının meyvelerini dermeye başladılar bile. Biz, yüz elli senelik bir yolculuktan sonra, varacağımız hedeften daha çok, çıkış noktasının dedi-kodusuyla birbirimizi kemirip duralım; onlar, kırk yıl gibi kısa bir zaman içinde Batıyla aralarındaki mesafeyi kapatarak, çoktan çağlarıyla hesaplaşabilecek seviyeye ulaştılar. Evet Japonya, ekonomik gücü, teşebbüs aktivitesi, dünyanın dört bir yanındaki itibarı ve aktif yatırım kapasitesi açısından bugün dev bir güç.. böyle üst üste yenilenmeleri gerçekleştiren ve milletine daha müreffeh gelecekler vâdeden Japonya, dünyadan alacağı şeyleri alırken de atacağı şeyleri atarken de dikkatli oldu ve hep millî kimliğine sadık kaldı. Sadık kaldı da, ne tarihini hafife aldı, ne geçmişine sövdü, ne de ruh ve mânâ köklerini inkâr etti. O hep, az gelişmiş bir ülke olarak, bulunduğu nokta ile hedeflediği zirve arasındaki uçurumları realistçe görüp değerlendirdi; tutarlı projeler üretti; geri kalmışlığın bütün problemlerini büyük ölçüde ahlâkî temellere dayalı bir toplum organizasyonu ile çözebileceğine inandı; imkânsızlıkların ve ihtiyaçların hasıl ettiği boşlukları da, millî gurur, âidiyet, azim, metotlu hareket ve mesâî tanzimiyle doldurup, hem kendi olarak kalmasını başardı hem de çağın harikalarıyla hatırlanan bir millet haline geldi.

Medeniyet ve Değişim

Evet, bir cemiyette yığınlar inançsız, aşksız, mesuliyetsiz; kim olduklarını, nerede ve niçin yaşadıklarını bilmiyorlar ise; o cemiyet, bir baştan bir başa bütün müesseseleriyle değişse, hayat standartları fevkalâde yükseltile, herkes giyiminde kuşamında değişip modernleşse de, medenileştiği söylenemez. Zirâ, defaatle ifâde edildiği gibi, medeniyet, zihnî ve ruhî bir vakadır; ilim-teknik, giyim-kuşam, mobilya-lüks eşya, araba ve villâlar ile katiyen alâkası yoktur.

Eğer medeniyetin bunlarla alâkası olsaydı; o zaman bir insanı birkaç ayda, bir toplumu da birkaç senede medenileştirmemiz kâbil olacaktı. Heyhat!.. Bunca modernizasyondan sonra irfan hayatımız adına bir adım ilerleyemeyişimiz, taklitle medeniyet olamayacağının en açık ve en acı delîli olmuştur.

Medeniyet ve Medeni Olmak

Eskilerce medeniyet; köy, kasaba, şehir nerede olursa olsun, insanî duygu ve düşünce etrafında toplanmış ruhların, insan olmalarını idrâk şuuruyla bir arada yaşamaları şeklinde tarif edilirdi. Mâhiyet itibariyle medenileşmeye müsait olarak yaratılan insanoğlu, varlığa erdiği günden bu yana, bir ölçüde hep medenî olabilmiş ise de, onun gerçek mânâda medenileşmesi, duygu, düşünce, his ve irâde gücüyle kendini gösterdiği anlara rastlar. Vâkıa onu, sanayideki baş döndürücü muvaffakiyetleri, teknik ve teknolojik sahalardaki yenilikleri; trenleri, transatlantikleri, tayyâre ve feza gemileri; büyük şehir, geniş cadde ve yüksek binaları; barajları, dev platformları, rafinerileri ve nükleer santralleriyle medenî görmek isteyenler de olacaktır, ama; bu hususlar, insanın insanî duygu ve düşüncesiyle bütünleştiği ölçüde, onun müreffeh yaşamasına birer vâsıta olsalar bile katiyen medeniyet esasları sayılamazlar.

Medeniyet ve Modernleşme

Medeniyet başka, modernleşme başkadır. Birincisinde insan; görüşleri, düşünce tarzı, insanî yanlarıyla; ikincisinde ise, bedenî hazları, yaşama vâsıta ve imkânlarıyla değişip yenilenmektedir.

Ne var ki, mefhum kargaşasıyla yanıltılmış nesiller; isim ve mefhumları yanlış kullana kullana, önce ifâde ve düşünce tarzında yanıltılmış, sonra da çarpık ve bozuk düşüncelerin zihinlere yerleşmesiyle din, dil, millî felsefe, ahlâk ve kültürde saptırılmış ve dejenere edilmişlerdir. Teknik imkân ve modern vâsıtalara sahip olan bir kısım milletler, daha doğrusu her millet içinde yarı "aydın"! çevreler, kendilerini medenî ve karşı tarafı da bedevî görerek medeniyet ve kültür adına tarihin affedemeyeceği en büyük günahı işlemişlerdir...

Medeniyet Yarışında Geri Kalışımızın Sebepleri

Yakın tarihimiz itibarıyla bizim, medeniyeti kendi nimetleri, kendi ürünleri üzerine bina etme gayretlerimize karşılık, Japonya gibi ileri ülkeler her şeyi, medenî düşünce, medenî telâkki ve medenî davranışları esas alarak

değerlendirdiler.. ve zannediyorum, bizdeki bir kısım gelişmeleri takdirle karşılasak da, âlemin başaridan başarıya koşmasına mukabil, bizim dünyamızın yerinde saymasının asıl sebebi de işte bu çarpık anlayış olsa gerek. Evet biz, ekstra bir yolla, medeniyet nimetlerinin elde edilme ve paylaşılma yollarının kavgasını verirken, müterakkî milletler her şeyi, insana, ahlâka, eğitime, kültüre bina ederek, bizim takılıp kaldığımız her noktayı âdeta uçarak geçtiler ve bugünkü zirvelere ulaştılar.

Medeniyetimizde Mabetlerin Yeri

Bizim medeniyetimizin en önemli buudunu mâbed kültürümüz teşkil eder. Bizde mâbedler, bütün çevre ve müştemilâtıyla tamamen kendi medeniyet ve kendi kültürümüzün ürünüdür. Bu mâbedler, o kadar ruh ve mânâ köklerimizle irtibatlı, onların gölgesinde hayat o kadar bize ait ve o denli sıcaktır ki, şehirlerimize, şehirlerimizde belli semtlere, hatta köylere ve kentlere birer ufuk teşkil eden bu mâbedler, bulundukları yerlerin sakinleri için birer ana kucağı kadar şefkatli ve birer yuva kadar da sıcaktırlar. Dört bir yandan gidip mâbede dayanan yollarda mü'minler, günde birkaç defa âdeta vuslat havası yaşar ve Allah'a ulaşıyor olmanın neşvesini duyarlar.

Medeniyetimizin Hakim Olduğu Dönemler

Doğuda Çin surlarının inşâ edildiği, peşi peşine modern şehirlerin kurulduğu, her taraftaengin bir sanat ruhu soluklandığı; din, baştan başa bu dünyayı bugünkü seviye ölçüsünde, hatta ondan da ileri şekillendirdiği, fazîlet ve ahlâkın mabetten sokağa, sokaktan saraya her yerde tedris edilip hayatın bir parçası haline getirildiği dönemde bugünkü Batı, hâlâ mağaralarda yaşıyor ve günümüzdeki Hint fakirleri gibi sürüm sürümdü. Sakyamuni-Buda, brahmanlar arasında tarihi değiştirecek en ciddi yenilenmeleri gerçekleştirirken, Fransa'da hâlâ Triceratoplar yaşıyordu. Bacon Osvald'ın dediği gibi, İsrâiloğulları, peygamberleri sayesinde âlemi yeniden şekillendirirken, Londra'nın kurulduğu ormanlarda kurtlar, aylar serbestçe dolaşıyordu. Bunun gibi, Atina'da, Teb'de, Ninova'da, Bâbil'de, Karnak'ta şahlanan insan düşüncesi harikadan harikaya koşarken, bugünkü Sorbon'un, Oxford'un, Heildelberg'in bulunduğu dünyada, sanat, edebiyat ve ahlâk kaidelerinin bilinmemesi bir yana, Sokrat'ın, Eflâtun'un,

Homeros'un ismini bile duyan yoktu.

Hele hele, fert ve yığınların, cehalet, fakr u zarûret ve kısır çekişmelerin pençesinde inim inim inlediği böyle bir vasatta, sıhhatli bir toplumdan, istikbâl vaadeden bir devletten bahsetmek ise katiyen mümkün değildi.

Medeniyetlerdeki Düşüş ve Zirveler

Evet, tarihî tekerrürler devr-i dâimi hep ayniyet ölçüsünde bir benzerlikle cereyan edip durmuş; zirveleşmeler bir orada-bir burada, bir o çağda-bir bu çağda ortaya çıkmış.. ne yükselişler ne de düşüşler hiçbir zaman aynı kıtada, aynı anda yaşanmamıştır. Aslında bugün de çok fazla değişen bir şey olduğu söylenemez. Yirmi birinci asra girerken, dünyanın bazı yerlerinde yaşadığı çağı aşmış bazı milletler, bir ayağı ayda, bir ayağı bilmem hangi gezegenin çevresinde baş döndüren bir farklılık sergilerken, arzın karanlık kalmış bazı bölgelerinde ise, dünya kadar talihsiz hâlâ birkaç bin sene önceki bedevîlik ve sefaletin pençesinde inim inim.. Bundan sonra da, medeniyetler ne kadar yaygınlaşırsa yaygınlaşınsın, teknoloji ne ölçüde gelişirse gelişsin, bazı kıtalar yoğun bir beyin göçüyle mâmur ve müterakkî hâlâ gelirken bazıları da beyin firarıyla sarsıntılar yaşayacak; bazı bölgeler devletler muvazenesinin idare merkezi gibi yeryüzünde devamlı herkese ve her şeye müdahale ederken bazıları da sürekli müdahaleler ile hep sürüm sürüm yaşayacaklardır.

Medeniyetleri Yıkan Sebepler

Bir zamanlar, kısmen dahi olsa, milletimizi de saran zafer ve muvaffakiyet sarhoşluğu, dolayısıyla da, rahat, rehâvet, tenperverlik, bugün Batı topluluğunu bütünüyle kısıracına almış ve adım adım onu ölüme götürmektedir. Harp ü darpten usanmış ve uzaklaşmış, kendini her gün biraz daha dünyânın câzibe ve sûrî güzelliklerine kaptırmış bu maddecî yığınlar, bir gün bütün bütün mukâvemetleri kırılacak ve kendilerini, etrafında dönüp durdukları girdabın "ile'l-merkez" gücüne karşı koruyamayacak, ya başka kuvvet kaynaklarına takılıp başka bir hâl alacak veya tamamen sahneden silinip gideceklerdir. Varsın onlar şimdilik, dünyâyı fethettiklerinden, onu zapt u rabt altına aldıklarından dem vuradursunlar; gelecek, onlara pek de tebessüm edeceğe benzemiyor.

Evet, Bâbil'den, Mısır'dan, Yunan'dan, Bizans'tan, Selçuklu ve Osmanlı'dan sonra, batı toplumları da, bir manâda, devirlerini tamamlayıp, bugünkü fonksiyonları itibariyle, târîh sahnesinden silinecek ve yerlerini daha inançlı, daha dinç, daha kararlı ve hayata bakışları daha farklı bir kısım yeni milletlere bırakacaklardır.

Dünden bugüne yıkılışa giden yollar hep aynı olmuştur. Başlangıcı, bir-iki asır ötelere dayanan bizim yıkılışımız da aynı çizgide cereyan etmiştir. Dinî salâbetimizi muhafaza edememiş ve vahdet-i rûhiyemizi koruyamamış, ananelerimizi devam ettirememiş; gelecek adına hazırlanamamış, gerilememiş; genç nesilleri bu çizgi ve bu anlayışa göre yetiştirememiş; millet olarak genç kalamamış; dolayısıyla da ardı-arkası kesilmeyen iç ve dış sarsıntılara mukavemet edemeyerek tıpkı içi boşalmış bir çınar gibi devrilivermiştik.

Medeniyetlerin Doğup Batmaları

Bugün birçok kimse, o muhteşem medeniyetten arkada kalan her şeye ölmüş dağılmış bir cenazenin parçaları nazarıyla bakıyor. -Ölüp parçalanmayacaklar sevin sin!- Medeniyetler de, mezarlardaki insanlar gibi fânidirler: Bir bir gelir, bir bir varlığa erer, bir bir giderler. Bu geliş ve gidişte ne geleni engellemek ne de gideni durdurmak mümkün değildir.

Ancak, iyilik ve güzellik düşüncesiyle doğup, öteler ve ebediyet mülâhazasıyla gelişen medeniyetlerdir ki, sonsuza kadar, gelecek nesiller için birer ilham kaynağı ve rûhânîler için de letâfetli birer mütâlaagâh haline gelirler.. tıpkı bizlerden milyonlarca yıl ötelerde bulunan, hatta ölüp gittikten sonra bile ışığı bizler ve bizlerden sonraki nesiller tarafından, daha binlerce sene seyredilecek olan yıldızlar gibi, bu uhrevî buutta gelişen medeniyet de öteler ve öteler ötesinde daha binlerce sene yaşayacak ve gök ehlince bir kitap gibi okunacak.. gök kapılarında da bir armoni gibi duyulacaktır.

Medeniyetlerin Gelip Geçmesi

Bugüne kadar görüle gelen bütün bu tarihî zirveleşmeler hepsi birden ve aynı zaman dilimi içinde gerçekleşmemiştir. Arz fiziğinde de görüldüğü gibi, yer yer zirveler ova ve obalarla ya da deniz yataklarıyla; derin çukurlar da dağ ve

tepelerle yer değiştirip durmuş.. bir bir tarih sahnesine çıkanlar, bir bir silinip gitmiş.. gidenleri arkadan gelenler takip etmiş.. ve sürekli bir tarihî tekerrürler devr-i dâimi yaşanmıştır. Evet zaman bir sel gibi akıp giderken bazılarına ikbal buketleri sunmuş, bazılarına da idbar mühürleri basıp geçmiştir. Bu açıdan da aynı zaman dilimini paylaşan milletlerin bazıları zirveden zirveye koşarken, bazıları da çukurlarda bile başlarını sokacak bir yer bulamamışlardır. Bu itibarladır ki bütün bir Orta Çağ, her millet için karanlık sayılamayacağı gibi, içinde bulunduğumuz şu bilgi ve teknoloji asrı da her toplum için aydınlık sayılamaz.

Medeniyetlerin Gelişme Seyri ve Tabii Süreç

Evet, günümüzün gelişmiş ve müterakkî toplumları, bundan bir süre önce, şu anda bizim içinde bulunduğumuz aynı süreci yaşıyor, aynı bunalımlarla oturup kalkıyor ve aynı ızdıraplarla kıvranıyordu. Gün geldi, araştırma iştiyakı, ilim aşkı, çalışma şevki; sonra da peşi peşine gerçekteşirilen başarıların azimleri coşturması, arzuları kamçılması ve büyük ölçüde her muvaffakiyetin ödüllendirilmesi onlara ardına kadar bütün yenilenme kapılarını açtı ve onlar için ortam âdetâ bir dehâ meşcereliğı haline geldi; geldi ve buhar makinelerini dokuma tezgâhları, araştırma lâboratuarlarını matbaanın icadı takip etti... Belli bir süre sonra da ilim ve bilgisayar çağına ulaşıldı. O günkü ilim severler, keşifleri, icatları, ilmî araştırmaları ödüllendirdiğinden her yerde büyük istidatlar serpilip gelişme fırsatını buldu ve her taraf harika dimağların hummalı faaliyetleriyle harikalar meşherine dönüştü.

Nasıl ki, bir dönemde bizim dünyamızda da aynı ortam, aynı atmosfer teessüs edince, İbni Sinâlar, Fârâbiler, Harizmîler, Râzîler, Zehrâvîler... birbirini takip etmeye başlamıştı; öyle de Batı, kendinden evvelkilerden tevârüs ettiğı müktesebâtı, vasatın elverdiği ölçüde çok iyi değerlendirdi ve son asırlara âdetâ damgasını vurdu.

Medeniyetlerin Geliştiğı Ortam ve şartlar

Bu itibarla, bugünkü Batıyı, sadece, Kopernik'lerin, Galile'lerin, Leonardo da Vinci'lerin, Michelangelo'ların, Dante'lerin.. ya da Edison'ların, Max Planck'ların, Einstein'ların.. üstün istidatlarının eseri olarak görmek yanlıştır..

evet ne dünkü Rönesans ne de bugünkü bilim ve teknoloji patlaması, sadece böyle bir düzine insanın mes isine verilemez; verilirse "tenâsüb-i illiyet" prensibi açısından izah edemeyece imiz problemlerle kar ıla ırız. Evet, dünkü ve bugünkü harika başarılar ve dünya çapındaki büyük oluşumlar, ferd  deh ların yanında, deh  doğuran toplum yapısı, k  ifler yetiştiren müsait ortam ve kabiliyetlerin ortaya çıkmasını sağlayan genel atmosferle yakından alâkalıdır. Bu açıdan da denebilir ki, her zaman ekstra zirvele melerin gerçekleştirilmesinde, yüksek fitratların gayretlerinden söz edildiği her yerde, vasat ve umumî atmosferden de bahsedilegelmi tir. Hattâ büyük istidat ve yüksek deh ların kabiliyet ve deh larını ortaya koymaları, çok defa umumî atmosferin müsaadesi  l s nde mümkün olabilm  tir.şimdilerde de farklı beklentiler yanlış olsa gerek; bir kere  eriat-ı fitriyenin prensiplerini de i tirmeye kimsenin gücü yetmez. Varlığın bunca prensipleriyle çarpışan er-geç yenik d  er. Hava, su ve kuvve-i inbâtiye ile beslenmeyen tohum çürümeye mahkûm olduğu gibi zeminini bulamamış deh  da zebil olmaya mahkûmdur.

O halde, yarınlar adına beklediğimiz şeyleri, müsait ortam, ilim aşkı, çalışma azmi ve metodolojinin birleşik noktasında aramalıyız. Vasat, ilim a kını co turup çalışma azmini de  ahlandırınca, duyarlı gönüller bunu olağanüstü bir imtisasla bütün benliklerinde duyacak, değerlendirecek ve belli disiplinlerle hayata geçirecektir. Ardından yeni ilhamlar, yeni  a rı ımlar, yeni terkipler, yeni tahliller "sâlih daire"si işlemeye ba layacaktır ki, bunu da entelektüel gayretlerin ve temel dinamiklere uygun, kendi doktrinine muvafık sistemlerin te akub  bir ivme ile sürüp gitmesi takip edecektir..

Medine'ye Varı 

Duyguları kan, düşünceleri kan, gözleri kan bir sürü kanlı deli Mekke'de esire dursun, Allah Rasulü Medine halkının seniyye-i veda t rk leri arasında ota ını, bugünkü yeşil kubbenin bulunduğu bir kutlu yere kuruyor ve mescitle i  içe mübarek hanesine yerle iyor.. yerle iyor, sonra da ilâhî mesaj ve ruhunun ilhamlarıyla çevreye hayat  fleme e ba lıyordu. -O hayatın kaynağına da onu  fle ene de ruhlarımız feda olsun!

Medrese

Medrese, her ferde açık ve bir kışla, bir mektep gibi, müntesiplerine belli seviyede bir şeyler verip bir şeyler aşılmasına karşılık, tekye, kâmil insanlar yetiştiren bir akademi ve çıraklarına, rûhun, manânın kurmayları olma düşüncesini fısıldayan bir müessesedir. Bu iki müesseseye âit vâridâtın birleşip bir çağlayan hâline geldiği dönemler bizim i'tilâ dönemlerimiz ve altın çağımız olmuştur.. bu iki müessesenin birbirinden kopup kendi kendilerine kaldıkları ve ayrı düştükleri devirlerde ise, biri gidip bağnazlık ve taassup gayyâlarına yuvarlanmış, diğeri de mistisizmin felç edici ağına düşmüştür.

Medya Milli Görevini Yapmıyor

Vazifesi toplumu eğitmek, aydınlatmak ve onu yüksek insani hedeflere yönlendirmek olan -büyük çoğunluğu itibarıyla- basın-yayın müesseseleri (medya), reyting hatırına tam bir ibahiyecilik içinde; her şeye açık, sürekli kapkaranlık şeylerle homurdanıyor; homurdanıyor ve âlemin iffet, namus ve onuruyla oynuyor; her gün yeni yeni teşe'üm yaygaraları yapıyor; bâtili tasvir ve teşhirle saf duygu, saf düşüncelerde bohemlik arzularını şahlandırıyor. Hele, bunlar arasında fitne ve fesada programlanmış gibi sürekli levsiyat neşreden öyleleri var ki, çok seyredilebilme veya okunabilme adına ar-namus, şeref haysiyet dümdüz gidiyor ve insanı insanlığından utandıracak şeyler yapıyor.

Medyanın Rolü

Bütün olumsuzlukların yanında, istediğini istediği zaman göklere çıkaran ve dilediğinde gayyâlara batıran; bâtili tasvîr edip sâfi zihinleri şîrâzeden çıkarmada kurgu-bilimlerde olduğundan da ürpertici ve o ölçüde de bir büyüye sâhip bulunan bir kısım medya ise, âdeta bu binbir menfiliğe tuz-biber olmaktadır.. evet bugün genç-ihtiyar, kadın-erkek, okumuş-okumamış, hemen herkes bu devvâr u gaddârın elinde bir oyuncak ve bu sihirbazın meshûr bir piyonu. O, elindeki ruhsuz bir kısım cenazelere güzellikleri çirkin, çirkinlikleri güzel gösterebiliyor.. küçüklükleri alkışlattırıp büyüklüklere lanet yağdırtabiliyor.. bedeni ve cismâniyeti ruhun ve kalbin önüne çıkararak, vicdana kezzâb döküp insan hissiyatını köreltebiliyor.. gıybet, iftirâ ve dedikoduya prim vererek dünya kadar bühtân bağımlısı yetiştirebiliyor.

Mefkure İnsanının Vasıfları

Her şeyden evvel mefkûre insanı bir sevgi kahramanıdır. O, Allah'ı deli gibi sever ve bu engin sevginin kanatlan altında bütün varlığa karşı derin bir alâka duyar. Herkesi ve her şeyi şefkatle kucaklar.. ülke ve insanını aşk ölçüsünde bir sevgiyle bağrına basar.. çocukları geleceğin tomurcukları gibi okşar ve koklar.. gençlere yüksek hedefler göstererek onlara ideal insan olmalarını salıklar.. yaşlıları en içten bir saygı ve hürmetle onore eder.. herkese karşı mutlaka bir diyalog yolu araştırır.. ve toplumun değişik kesimleri arasındaki uçurumları, geliştirdiği köprülerle buluşturur, belli nispette uyum içinde olanları da bütün bütün pürüzsüz hale getirmek için çırpınır durur.

Gerçek mefkûre insanı, aynı zamanda bir hikmet eridir. O, her şeyi bir taraftan aklın ihatalı dünyasıyla temâşâ ederken, diğer taraftan da kalbin kadirşinas kıstaslarıyla tartar, muhasebe ve murâkabe kriterlerinden geçirir, muhakeme potasında yoğurur, şekillendirir ve her zaman aklın ziyâsıyla kalbin nurunu at başı götürmeye çalışır.

Mefkûre insanı, içinde yaşadığı topluma karşı tam bir sorumluluk örneğidir. Hedefine ulaşma uğrunda -ki en başta Yaratan'ın hoşnutluğu gelir- Allah'ın kendisine bahşettiği her şeyi, hem de gözünü kırpmadan feda eder.. hiçbir şeyden korkup çekinmediği gibi, O'ndan gayrı hiçbir şeye de gönül kaptırmaz.. gözünde ne mutluluk tutkusu, ne de mutsuzluk endişesi vardır. O, ülküsü ve ülkesi pâyidar olduktan sonra, cehennemin alevleri içinde bulunmayı bile umursamayacak kadar bir mânâ Heraklit'idir.

Seviyeli bir mefkûre insanı, gönül verdiği değerlere saygıyı bir murâkabe derinliğiyle duyar, bir ibadet neşvesiyle yerine getirir ve hep bir aşk ve heyecan insanı olarak yaşar. İdeali uğrunda canını, cânânını, servetini-sâmânını, evladını-iyâlini, bugününü-yarınını bir çırpıda feda etmesini bilir ve hakka-hakikate, kılı kırk yararcasına riayetin yanında her zaman tercihlerini yüce mefkûresi istikametinde yapar. O, nefsine hâkim, hakikate mahkûm, makamamansıba karşı alâkasız ve şöhret, tama', tenperverlik, rahat tutkusu gibi şeyleri öldürücü birer zehir kabul etme esprisiyle gönlünün derinliklerinde sürekli bir mücadele içindedir. Bu itibarla da o, kazanma kuşağında hep kazanır, kaybetme arenalarını da birer teknik başarı ringi haline getirir.

Yürüdüğü bu ulular yolunda o, Hakk'ın hesaplarına o denli içten bağlıdır ki, gelip kendisine çarpan ihtiras fırtınaları ondaki hakperestlik hissini daha bir

pekiştirir; kin, nefret tûfanları, onun ruhundaki sevgi ve şefkat fevvarelerini coşturur ve sıradan insanların takılıp kaldığı daha ne nimetleri çiğner geçer, ne hikmetleri göğüsler. Onu akıllara durgunluk veren gerçek ufkuyla düşündükçe, gözümüzün önünde âdeta peygamberâne azimler tülленir, çağrışımların araladığı kapı aralarından duygularımıza insanüstü resimler akmaya başlar ve hayâl hanemiz tarihî kahramanlıklarla köpük köpük olur.. olur da, Afrika çöllerinde Ukbe'nin vefa ve samimiyetiyle ürperir.. Tarık'ın Herkül Burcu ötesindeki cesaret ve fütursuzluğuyla kendinden geçer.. Fatih'in azm u ikdâmını hayranlıkla temâşâ eder.. Plevne'de düşmana teslim olmayan kılıcı saygıyla öper.. ve nihayet başında güllerin, bombaların patlamasını gülerek karşılayan Çanakkale Arslanlarını tazimle selâmlar.

Mefkure İnsanları ve Milletimizin Geleceği

Evet, bugün bizim, şuna-buna değil; böyle yüksek karakterle idealize edilen ufuk insanlara ihtiyacımız var. Önümüzdeki yıllarda, milletimizin yeniden bir kere daha kuruluşunu, bu ruh ve mânâ erleri ve bu yüksek mefkûre insanları gerçekleştirecektir. Varlıklarının mâyeleri, îman, aşk, hikmet ve basiret olan bu yiğitler, dokuz-on asırdan beri, içten ve dıştan gelen onca saldırı karşısında asla eğilmemiş, sarsılmamış; belki biraz büzülmüş, daralmış ve fakat mutlaka daha bir salâbet kazanarak yarınlarla hesaplaşacak kıvama gelmiş ve olağanüstü bir ruh gücüyle nöbetarlığa hazır, aktif bir bekleyiş içinde çağı süzmektedir.

Mehmet Âkif

Her türlü tariften vâreste bu samimî ve hasbî vatan evlâdı için şimdiye kadar cilt cilt eserler yazıldı. Üzerinde bir hayli yorumlar yapıldı ve pek çok şey söylendi. Zannediyorum, bundan sonra da, îmanı, aşkı, heyecanı, aksiyonu, dâvâsı ve düşüncesiyle alâkalı daha dünya kadar şey yazılıp-söylenecektir. O, yaşadığı dönem itibarıyla Anadolu, Rumeli ve Arabistan'ı dolaşan ender Türk aydınlarından biridir.. ve uğradığı her yerde şanlı fakat talisiz bir milletin hicran dolu sesi olmuş, soluğu olmuş inlemiş ve çevresinde ürpertiler meydana getirmiştir. Az insan vardır o ölçüde çizgisini koruyan. Baytarlığından müfettişliğine, Dârulfünûn edebiyat müderrisliğinden "Sırât-ı Müstakîm" kadrosu içindeki hizmetlerine, ondan da "Dârul'l-Hikmeti'l-İslâmiye"deki

vazifesine, Millî Mücadele yıllarındaki hitâbelerine kadar hep samîmî olmuş, hep vefâlı davranmıştır.

Sahabî gibi zâhitçe yaşamış ve ukbâya da fakirce yürümüş bu tok sesli vatan evlâdı için, şimdiye kadar yapılan meşkûr hizmetler mahfuz, düşünce, aksiyon ve sanat cephelerinin, akademisyenlerce daha ciddî ele alınacağı vefâ tüten günleri bekliyoruz.

Memleketimiz ve Milletimizin Hali

Bu güzel ülke; münbit vahaları, cennet gibi ovaları, latif iklimi, bereketli toprağı ve sînesinde sakladığı çeşit çeşit hazineleriyle, çalışkan bir toplumu, saadetlerin zirvesine ulaştırabilecekken, bu kadar zenginlikler içinde kahrolup giden insanımızın, talihzedeler gibi, sefaletin dişleri arasında kıvranıp durması ne ürpertici bir tablodur!

Merhamet Düşüncesine Sahip İnsan

Buna karşılık bir hizmet erinin davranışlarının temelini, uzun bir hazırlık ve fikir çilesinden sonra, onun vicdanından kaynaklanan hak arayışı hedefli bir merhamet çağrısı teşkil eder. İşte bu çağrı, hemen her zaman ferdî sorumluluğun çok üstünde ve içtimâî vazife şuurunun sınırlarını zorlayacak kadar aşkın ihlâs derinlikli bir çağrı ve tam bir gönül adamı işidir. Bu gönül adamı, her hayırlı işin önünde, her işinde kendi çizgisinde; bütün davranışlarında dupduru ve berrak; çevresinde olup bitenler ne denli amansız olursa olsun, hiçbir zaman bulanmayacak kadar kendi temelinden kaynaklı ve yol-yön değiştirmeyecek kadar da kararlı; iç ve dış duyguları itibarıyla Hakk'ı görüp Hakk'ı duymaya, Hakk'ı bilip Hakk'la olmaya kilitlenmiş ve halkla beraberliği de, böyle bir temâşâ noktasından duyup değerlendirme kıvamında tam bir uhrevî-dünyevîdir.. evet, böyle bir dünyevîliğin her menfezinden âhiretin şâhikalarını müşahede etmek mümkün olabileceğı gibi, onun yaşadığı hayat da hemen her varyantıyla ona bir âhiret koyu âsûdeliğini tattıracak kadar berrak ve engindir. Öyle ki bu saflardan saf açık gönül, başkalarının bilmem ne kadar sene sonra kavuşmayı düşledikleri bir mutlu sona daha şimdiden ulaşmış, Hak beraberliğine ermiş ve Mele-i Âlâ'nın sakinleriyle diz dize, omuz omuza gelmiş sayılır ki, bu da onun hep kazançta olduğunu gösterir. Evet bu gönül

adamı hep içten ve derin; hep büyük projeler peşinde, yüceliklere namzet.. ve oturup kalkıp merhamet düşünmekte, merhamet konuşmakta ve sürekli kendini merhametle ifade edebilme fırsatlarını kollamaktadır.. herhangi bir ayırım yapmadan hemen herkesi bir ebedî mutluluğa kavuşturma konusunda o kadar yürekten ve coşkundur ki; böyle bir mefkûreyi gerçekleştirme mevzuunda, dünyevî menfaat, çıkar veya makam, mansıp mülâhazaları bir yana o, mânevî hazları ve ötelere alâkalı füyuzât hisleri adına da hep fedakârca ve hep aşkın yaşar. Hem kendi ruh dünyasında hem de toplumla münasebetlerinde, hem kendi iç âlemini tahlilde hem de çevresindekileri görüp gözetmede sürekli bir Yüce Güç'ün huzurunda bulunma ruh hâli sergiler ve herkesin ölüp gittiği yerlerde o üst üste dirilişler gerçekleştirir.

O, nefsinin istemediğini başkaları için de istememenin çok ötesinde kendine hoş gelen her şeyden başkalarının yararlanabilmesi için çırpınır durur, hattâ bu uğurda ölür ölür dirilir.. ve ufkunun enginliği ile bir yandan zalimlerin kalbinde bile merhamet duygusunu harekete geçirmeyi başarırken, diğer yandan da mazlumların yanında bulunmayı Hak'la beraberliğin en önemli bir vesilesi sayar ve hep onlara bir nokta-i istinat olur.

Yaşatma tutkusu, kahramanımızın davranışlarını belirleyen önemli bir faktördür. Böyle bir misyona ehliyet arayışı onun her zamanki kaygısı.. en yüksek hırslardan daha yüksek bir hırsla Hak hoşnutluğunun arkasında olması ise onun en bâriz vasfıdır. O ölüp ölüp dirilirken bile, diriltme şuurunun hazzı ile ne bir acı duyar ne de herhangi bir sarsıntı yaşar. Elde ettiği başarılarını Hak inayetinin bir tezahürü kabul eder ve her gün birkaç defa kendini sıfırlar.. dahası, vesile olduğu işlere arzuları, hisleri karışmış olabileceği mülâhazasıyla tır tır titrer ve "Bana Seni gerek Seni" der inler.

Merhametin Önemi

Merhamet, varlığın ilk mayasıdır. Onsuz, her şey bir bulamaç ve kaostur. Her şey merhametle var olmuş, merhametle varlığını sürdürmekte ve merhametle nizam içindedir.

Merhametin Yerinde Kullanılması

Ah! Keşke, onların, hayvanlara merhamet ettiği kadar, insanlarımıza merhametli olabilseydik... Heyhât! Kendimize merhamet etmediğimiz gibi, neslimizi de, alabildiğine bir umursamazlık ve merhametsizlik hissiyle mahvettik. Evet, şu binbir boğucu hâdisenin ve artık içinde durulmaz hâle gelen içtimâî atmosferin, gerçek müsebbipleri bizleriz.

Bir de, merhamet duygusunun, ölçüsüz kullanılması ve su-i istimâl edilmesi vardır ki, o da, merhametsizlik kadar, belki daha fazla sevimsiz ve zararlıdır.

Yerinde kullanılan merhamet, bir âb-ı hayat, bir iksir ise, onun su-i istimâl edilmesi de, bir zehir, bir zakkumdur. Ve, asıl olan da, işte bu terkibi kavramaktır. Oksijen ve hidrojen, belli nispetleriyle terkibe girince, en hayâtî bir unsur meydana getirirler. Nispet bozulduğu ve ayrı ayrı kaldıkları anda ise, yanıcı ve yakıcı hüviyetlerine dönerler. Bunun gibi, merhametin de, hem dozu, hem de kime karşı yapılacağı çok mühimdir. "Canavara karşı merhamet göstermek iştahını açar, sonra döner dişinin kirasını ister." Azgına merhamet, onu iyice saldırgan yapar ve başkalarına tecavüze teşvik eder. Yılan gibi zehirlemekten lezzet alana merhamet edilmez. Ona merhamet, dünyanın idaresini kobralara bırakmak demektir...

Eli kanlı, yüzü kanlı; gönlü kanlı, gözü kanlı; hâsılı, hem deli hem de kanlıya merhamet, bütün mağdurlara, bütün mazlumlara karşı en korkunç bir merhametsizliktir. Böyle bir tutum ise, kurda acıyıp da, kuzuların hukukunu kâle almama gibi bir şeye benzer ki; kurtları güldürse bile, bütün âsumânı âh u efgâna getirecektir.

Mertebeğe Göre Tevbe, İnabe ve Evbe

Her nerede olursa olsun, maiyyet-i ilâhiyede bulunduğu şuurunu bir nebze bile kaybetmeyenler için tevbe yoktur. Onlardan sâdır olan tevbe manâsındaki sözler ya inâbe veya evbe manâlarını ifâde etmektedir. Hz. Rûh-u Seyyidü'l-Enâm'ın, "günde yetmiş veya yüz defa istiğfar ederim" sözlerini başka türlü anlamak da mümkün değildir. Ayrıca tevbe, "kurb" ve "maiyyet"i bilmeyenler içindir. Hayatlarını kurb ufuklarında geçirenler, her tasarruflarına hâkim, her işlerine nighbân ve onlara her şeyden daha yakın olan Cenâb-ı Hakk'a herhalde, avâmî manâda rücûu gaflet sayarlar. Bu mertebe ehl-i vahdet-i vücûdun değil, ehl-i vahdet-i şuhûdun, onlardan daha çok da Mişkât-ı Muhammed ve Sünnet-i Hazret-i Ahmed Aleyhi Ekmelü't-Tehâya Hazretleri'nin

zillinde seyr u sülûk yapanların mertebesidir. Seviyesi bu mertebeye ulaşmayan ve makam-ı tabiatla vücudla uğraşanlar için evb ve inâbeden ve hele bu makamların müntehâsından söz etmek takliddir ve bâlâ pervâzâne sayılır.

Mescid-i Aksa ve Hüzün

Mescid-i Aksâ ki, bir zamanlar olgun rûhunu dolduran binbir hâtıra ile taşkın; geniş, yaldızlı, ziyâlı ve sükûneti üfûl üfûl; kulakları semâda, dudakları kalbimizin kulaklarında bize huzur fısıldayan dupduru bir ilâhî nefehât kaynağı iken, şimdi gözlerimizi yaşlarla dolduran hâli, gönüllerimizi ezen melâli ile bize hüzün bestesi söyleyen kekeme bir dil...

Onun bu hâle düşürüldüğünü ilk gördüğüm gün: "Eyvah!" dedim! Demek içinde Hz. Âdem'in sesinin yankılandığı, çevresinde, Hz. İbrâhim'in soluklarının hissedildiği, kubbesinin altında Davut ve Süleymân peygamberlerin "hayy-hû"yunun çınlanıp durduğu, bağrında Peygamberler Sultânı'nın sonsuza yelken açıp dost vuslatına erdiği, ikliminde Hz. Ömer'in emniyet ve güven soluklarının duyulduğu, minberinde Selâhaddin'in tok sesinin işitildiği bu kubbe altında, bu duvarlar arasında artık, îmanlı gönüller coşkuyla bir araya gelemeyecek, sevgiyle kucaklaşamayacak ve gürül gürül "ALLAH" diyemeyecek! Eyvah! Demek artık bu kapılar, ne hızlı ne de yavaşça, ne sevinçle ne de heyecanla inanan gönüllere ardına kadar açılmayacak! Artık hiç kimse, oraya emeği geçmiş ve orayla alâkalı hâtıraların içinde yaşamış o büyük ruhlarla, onun bahçesinde, onun şadırvanının başında, onun semâya açık kubbesinin altında bir araya gelemeyecek ve geçmişin hülyâlarını yarınları rüyalarıyla içiçe yaşayamayacak! Kimse onun ukbâya açık pencerelerinde sır arayamayacak, Cennet yamaçlarını andıran ikliminde rûhânîlerin koşuştuklarını tahayyül edemeyecek!

Demek artık, Mescid-i Aksâ'ya ait bütün rüyâlar, bütün hülyâlar bitmiş.. çevresini aydınlatan ışıklar sönmüş, kubbesini aşır göklere ulaşan tekbir, tehlîl ve temcîd sadâları susmuştu... Taşın da, ağacın da kulakları vardır derler. Dillerinin de olmasını ne kadar arzu ederdim! Evet; şu mübarek mabet dili olsaydı da, dün gördüklerini bugünkü çektiklerinin yanında ifâde edebilseydi! Belki o zaman, edenler ettiklerinden ürker, geri durur; belki vefâsız dostları da ürperir kendilerine gelirlerdi!

Mescid-i Aksa'nın Günümüzdeki Durumu

Binbir hâtıra ve hülyâyâ kaynaklık yapmış bu yüce mabet, şimdi, boynu buruk, iklimi karanlık, görüp çektiklerinden bîtap, acı acı yüzümüze bakıyor gibi bir hüznün var çehresinde. Onu böyle müşâhede ettikçe âdetâ içimize kan damlıyor ve nefesimizin kesildiğini hissediyoruz. O, bir zamanlar gönüllerimize semâvîliği fısıldayan en kudsî bir mihrap, en mübeccel bir minber iken, şimdi kolu-kanadı kırılmış, kökünden koparılmış, âlem-şumûl ışığı söndürülmüş, kısır ve inhisarcı bir anlayışın elinde sönecekmiş gibi duran bir mum ve devrilecekmiş gibi duran bir garip iskelet...

Bizler, kardeşlerinden koparılmış bu mahzûn mabedi, ona ait levhalarda, maketlerde veya televizyon ekranlarını her müşâhede edişimizde, onu, o muhteşem günleri içinde tahayyül eder, etrafındaki "hayy-hû" yu duymaya çalışır ve kendimizi tam onun temiz atmosferine salacağımız esnada, birdenbire onu esîr eden hâin ellerin gelip rûhumuza saplandığını, ciğerimizi söküp aldığını duyar gibi olur ve yerimizde kalakalırız. Bu vaziyetiyle o bize hep, bir kısım kanlı deliler tarafından öldürülmüş, parça parça ve lime lime edilmiş bir mağdûr ve mazlûm insan şeklinde görünür. Dostlarının vefâsızlığı, düşmanlarının gadr u cefâsı arasında sıkışıp kalmış bu mazlûm ve mağdûr varlık, sanki kesilip biçilirken, doğranıp sağa-sola saçılırken çığlık çığlık bağırmış da, sesini bize duyuramamış gibi bir sitem müşâhede edilir çehresinde.

O, şaşkın ve hayret dolu gözlerimize, kendine has ve mahremiyetiyle her açılışında, vaktiyle taze, genç, alâka duyulan şimdi uçmuş renkleri, ölgünleşmiş manzarası; vaktiyle süslü ve nazlı, şimdi ihtiyar ve mecalsiz hâli, vaktiyle ibâdet ü tâatle çınlayan kubbesi, burcu burcu ruh ve manâ kokan çevresi, şimdi solmuş nakışları, kesilmiş sesi ve levsiyat işgaline uğramış etrafıyla âdetâ, bir insanın inkırâz bulan tâli'ini mırıldanmaktadır.

Mescidi Aksa'nın Kısaca Tarihi Geçmişi

Bazen yerdeki takdirler semâdaki değerlere uymuyor. Bakıyorsunuz oradaki bir kudsî burada hakîr görülüyor, oradaki metâf-ı kudsiyân burada, en pes ayaklar altında çiğneniyor. Şimdilerde Mescid-i Aksâ bu manâyâ ne ürpertici bir misâl..!

Mûsevîler ve Hıristiyanlar için öteden beri takdis edilegelen bu târihî ünlü ma'bed, Müslümanlar için de ziyareti tavsiye edilen üç mescitten biri olma kudsiyetiyle serfirâz. Mescid-i Aksâ, Hz. Davut ve Süleyman peygamber döneminde altın çağını yaşadı. O muhteşem devirden şimdilerin karamsar ruhlarına kalan sâdece bir ağlama duvarı.

Bu iki ünlü nebîden sonra İsrail milletindeki iç bozulmaları, devlet çapındaki çözülmeler takip etti. Bunun tabîî lâzımı olarak da işgaller, tehcîrler, sürgünler, esâretler, vesâireler... Asur'ların işgaline uğrayan Filistin ve Mescid-i Aksâ, bu zulüm tapanlamasının açtığı yaraları tedâvi edemedi, öncekileri unutturacak şekilde, bir kez de Babillerin zulüm paletleri altında ezilip inledi... Derken upuzun esaret yılları ve utandırıcı zilletler... Arkadan bir başka toparlanma faslı, onun arkasından da Roma'lıların kendilerine has işgal usulleri ve ayrı bir esâret ve zillet dönemi. Yıllar ve yıllar hep böyle Yahudi vefâsızlığı, işgalci cefası ve boynunda zincir Mescid-i Aksâ'nın inlemesiyle sürüp gitmiştir.

Mescid-i Aksâ'nın Müslümanların Elinde Kaldığı Dönemler

Mescid-i Aksâ, ikinci bir altın çağını, âdil halife Hz. Ömer ile idrak etti. Birkaç asırlık bu yeni gül devrinden sonra haçlılar bir kere daha kan-irin ve alev içinde onun harîmini kirletip kubbesine salîb yerleştirdiler.

Mescid-i Aksâ'yı esâretten kurtarıp Müslümanlara onurunu iâde edecek güçlü bir irâdenin beklendiği bu dönemde, Kutlu Ma'bed, karşısında büyük târihî şahsiyet Selâhaddin'i buldu, buldu ve kurtuldu. Bu mübarek ma'bedin dört asırlık en son sükûnet dönemi ise, yüksek ruh, nezih gönül ve büyük dâhi Yavuz Selim'le gerçekleştirilmiştir.

Bir zamanlar, din ve dînî hâtıraların ruh ve manâ gibi duyulduğu, tütüp durduğu ince ve nazlı bir mûcizeler iklimiydi Mescid-i Aksâ... Şimdi onu, hâl-i hazırdaki sessizliği, daha doğrusu kendisinden beklenen sese göre durgunluğu, küskünlüğü ve yorgunluğuyla düşünüyor, onunla bulunamamanın "dâü's-sıla" sııyla inliyoruz.

Mescid-i Aksâ, Ka'be ile beraber aynı zaman dilimi içinde, gökten gelen emirlerle, yerden fışkırır gibi fışkırıp yükselmiş ve yerinde kudsîlerin mihrâbı, yerinde de onların minberi olma pâyesiyle çağlar ve çağlar boyu harîmine

girenlere kanatlarını açmış; en amansız, en îmansız devirlerde dahi onlara "Lâ zille illâ zılluhû" soluklarıyla emniyet soluklamış ve yeryüzünün âdetâ "Cennetü'l-me'vâ" sı olmuş mukaddes ve mübarek bir mekândır.

Mescid-i Aksa'nın Müslümanlık Açısından Misyonu

Ben şahsen, onun geçmişten gelen rûhunun kemirildiğini, manâsının soldurulup zebîl edildiğini her gördükçe, Kudüs cephesinde ciddî bir bozguna uğradığımızı hissetmiş ve burkuntuyla iki büklüm olmuşumdur. Kim bilir, onun renk atan kubbesi, kararan duvarları, hüznle akan şadırvanı ve bunlar gibi konuşmayı, şikâyet etmeyi, içini dökmeyi beceremeyen insanları, boğulmaya dönen sükûtlarında, ne çâresizliklerle bize bakmakta ve içlerinde ne acılar saklamaktadır..!

Bana şanlı geçmişimi gösteren ve onu hayallerime geri veren Mescid-i Aksâ'nın duman duman o hüznü duvarları, çevresinden kopup bulutlara ulaşmış gibi görünen kubbesi, hak mahremiyeti yolunda kurulmuş ve bizlerde bir haremlik hissi uyaran kubbe çevresi ve her biri sonsuzluğun ayrı buutlarına açılıyor gibi görünen büyülü kapıları artık, belirsiz bir sis-duman içinde ve renk atmış birer resim gibi görünmekte...

Mescid-i Aksâ'nın elden çıkmış olması, mensup olduğum din adına gayretime dokunuyor. Onu başkalarının elinde esir düşmüş görmek yürekler acısı. Doğrusu, onu öyle mahfazası kırılmış bir inci gibi gördükçe, içimden nefretler kopup yükseliyor ve rûhum temelinden sarsılıyor.

O, bugünkü hâliyle, çevresinde gözyaşı dökülse de garip, harîminde namaz kılınsa da gariptir. Zirâ Mescid-i Aksâ şu anda havra ile beraber kilisenin demir pençesinde ve esâretlerin en acısını yaşamakta. Ve eğer canlanıp kendimize gelebileceksek, felç olmuş irâdelerimizin yeniden canlanması, ruhlarımızın uyanıp kendine gelmesi için bundan daha dokunaklı bir tablo olamaz...

Mesnetsiz İddialar ve Toplumun İçten Vuruluşu

İddialar mesnetsiz olsa da, taarruz insafsız, koparılan gürültü korkunç, kampanya plânlı, komplo şeytanî ve bütün bu hareketlerin hedefi de dostluk, kardeşlik ve sevgiydi. Bir kere daha Çanakkale işgali yaşamıştık; ama bu defa Çanakkale içinde vurulan, işte bu değerler olmuştu. Toplum ne kadar sağduyulu hareket etse de, gönüllerden birçok şey kopup gitmiş ve değişik kesimlerin birbirlerine karşı güveni büyük ölçüde sarsılmıştı. Bu korkunç gürültü ve

yaygaradan sonra artık, insanlar eskisi gibi birbirini sevmeyecek, birbirine güvenemeyecek, gönül rahatlığı içinde bir araya gelemeyecek, gelseler bile birbirlerini yürekten kucaklayamayacaklardı. Otel lobileri ya da değişik toplantı salonları artık tebessüm alış verişi göremeyecek, insanlar gönülden birbirlerinin elini sıkamayacak, sîneler şefkatle çarpamayacak ve o sınımsız günler bir garip Şubat soğuğuna yenik düşecekti. Demek ki, artık gönül kapıları o eski sıcaklığıyla herkese aralanamayacak, gözler tebessüm cimriliğine gidecek, dudaklar da sevgi mırıldanmayacaktı.

Mesuliyet Şuuru ve Izdırap

Evet, mesuliyet şuurundan kaynaklanan ızdırap, hele devam ederse, reddedilmeyen bir dua, alternatif projeler üretmede güçlü bir menba ve temiz kalabilmiş samimi vicdanlar üzerinde de en müessir bir nağmedir. Her ruh insanı, ızdırabının enginliği ölçüsünde kendi gücünü hatta mensup olduğu cemaatin gücünü aşmaya namzet, geçmiş ve gelecek nesillerin güç ve kuvvetinin bir nokta-i mihrâkiyesi haline gelebilir. Burada, yaşayanlarla yaşatanları, birbirinden ayırmak icab ettiğini bir kere daha hatırlatalım: Bizim, her zaman ısrarla üzerinde durduğumuz; yaşatmak için kendilerini ihmal edecek kadar ömürlerini samimiyet, vefa ve diğergâmlık içinde geçirenler, ruhumuzu kendilerine emanet edeceğimiz tarihî hakikatlerin hakiki mirasçılarıdır. Onlar, kat'iyen, kitlelerin kendilerini takip etmelerini istemezler.. istemezler ama, onların mevcudiyeti, önü alınamayan öyle güçlü bir çağrıdır ki, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, bir cazibe merkezi gibi herkes bu Rabbânîlere koşar.. ve hatta onların arkasında güle güle ölüme gidebilir.

Metafizik Düşünce

Metafizik düşünce, aklın topyekün varlığa açılması ve onu perde-önü, perde-arkasıyla kavrama cehdidir. Aklın veya ruhun, varlığı bu şekildeki kucaklaması söz konusu olmasa her şey paramparça olur ve cansız cesetler hâline gelir. Bu itibarladır ki, metafizik düşüncenin yok olması veya yok kabul edilmesi bir bakıma aklın da tükenişi demektir. Bugüne kadar her büyük oluşumun, metafizik düşüncenin kolları arasında geliştiğini söyleyebiliriz. Hind ve diğer doğu ülkelerinde bu böyle olduğu gibi; bizim dünyamızda da, Kur'ân'ın dünya

görüşü çerçevesinde bu hep böyle olagelmiş ve bu sayede üst üste değişik medeniyetler gerçekleştirilmiştir. Metafizik düşünce, insan ruhunun varlığa açılması, tabiatı istilâsı ve her şeyi kucaklaması ise; metafiziği ilimlerle çarpıştıranlar galiba kaynakla o kaynaktan fışkıran çağlayanı birbiriyle çarpıştırdıklarının farkında değiller.

Metafiziği, varlık gerçeğinin aşkla sezilip duyulması şeklinde de yorumlayabiliriz ki buna göre aşk, topyekün kâinatı, bütün varlık ve hâdiseleri tam bir bitevîlik içinde görüp duymanın, sezip sevmenin adı olur.. evet gerçek âşıklar ne servet ü sâ mân ne de şöhrat ü nâm peşindedirler. Onlar, aşkın kendi kendini yakıp kavuran ve kül edip savuran fırtınaları arasında "berd ü selâm" soluklar ve yok oluşların çehresinde sevdiklerinin simasını okuma, varlıklarının savrulan külleri arasında mâşuklarını duyma ve seven-sevilen, arayan-aranan vahdetine ulaşma peşindedirler. Tasavvufî ifadesiyle, onlar hep "fenâ fillah" vadilerinden "bekâ billah" yamaçlarına doğru bir seyahat içinde ve sürekli aktiftirler. Böyle bir ufka kavuşmak ise hiç şüphesiz ciddî bir ruh terbiyesine bağlıdır ve bu terbiyeyi de ancak din verebilir.

Kaynağı ötelere dayanmayan her sistem ve her düşünce tarzı, ne kadar uzun ömürlü olursa olsun zamanla eskir, bayatlar, câzibe ve güzelliğini yitirir ve bıkkınlık hasıl eder; ama müslümanca yaşama ve müslümanca düşünce tarzı öyle değildir. İnsan onda, eğer ruhunu tam hazırlayabilmişse, alışılmış şekil ve formüllerin ötesinde, tıpkı baharlarda, tabiat kitabının çehresinde parıldayan bir güzellik ve câzibe ruhunu, çağlayanlarla fışkıran sonsuzluk düşüncesini, semaların mavi derinliklerinde tütüp duran ebediyet duygusunu bulur ve başı cennetlere ulaşmış gibi olur.

Metafizik Düşünce Geliştirilmeli

Metafizik düşünce, aklın topyekün varlığa açılması ve onu perde-önü, perde-arkasıyla kavrama cehdidir. Aklın veya ruhun, varlığı bu şekildeki kucaklaması söz konusu olmasa, her şey paramparça olur ve cansız cesetler haline gelir. Bu itibarladır ki, metafizik düşüncenin yok olması veya yok kabul edilmesi bir bakıma aklın da tükenişi demektir. Bugüne kadar her büyük oluşumun, metafizik düşüncenin kolları arasında geliştiğini söyleyebiliriz.. Hint ve diğer doğu ülkelerinde bu böyle olduğu gibi; bizim dünyamızda da, Kurân'ın dünya görüşü çerçevesinde bu hep böyle olagelmiş ve bu sayede üst üste değişik

medeniyetler gerçekleştirilmiştir. Metafizik düşünce, insan ruhunun varlığa açılması, tabiatı istilâsı ve her şeyi kucaklaması ise, metafiziği ilimlerle çarpıştıranlar, galiba, kaynakla o kaynaktan fışkıran çağlayanı birbiriyle çarpıştırdıklarının farkında değiller.

Metafiziği, varlık gerçeğinin aşkla sezilip duyulması şeklinde de yorumlayabiliriz ki, buna göre aşk, topyekün kâinatı, bütün varlık ve hadiseleri, tam bir bitevilik içinde görüp duymanın, sezip sevmenin adı olur.. evet gerçek aşıklar, ne servet u sâ mân ne de şöhrat ü nâm peşindedirler. Onlar, aşkın, kendi kendini yakıp kavuran ve kül edip savuran fırtınaları arasında berd ü selâm soluklar ve yok oluşların çehresinde sevdiklerinin simasını okuma, varlıklarının savrulan külleri arasında mâşuklarını duyma ve seven-sevilen, arayan-aranan vahdetine ulaşma peşindedirler. Tasavvufî ifadesiyle, onlar hep fenâ fillah vadilerinden bekâ billah yamaçlarına doğru bir seyahat içinde ve sürekli aktiftirler. Elbette ki böyle bir ufka kavuşmak, ciddi bir ruh terbiyesine bağlıdır.

Metafizik Düşüncenin Önemi

Bir kere daha hatırlatalım ki, ilmin de, düşüncenin de, sanatın da, hattâ fazilet, ahlâk ve kültürün de beslendikleri en önemli hayatî kaynak, böyle bir ruh ufku yoluyla ulaşılabilecek gerçek metafizik felsefedir. Güç ve müeyyideleri kendi düşünce zeminimizin ürünü böyle bir felsefe ile, parça parça olan bilgi kırıntıları bütün haline gelecek ve lâhut dairesinden imkânın en uçtaki sınırına kadar her şey mahrutî olarak duyulup hissedilecek ve çok yeni yorumlarla daha enginlere açılma imkânları doğacaktır.

Bu itibarla da diyebiliriz ki, ruh ufku olmayan, dolayısıyla da kendi metafizik düşünce sistemini kuramamış milletler, katiyen şablonculuktan kurtulamaz; kendileri olamaz ve hiçbir zaman kendi âdiyetlerini hissedemezler. Sürekli bir hercâilik içinde bir o tarafa, bir bu tarafa yönelir.. bazen "ötekiler" dediği kimselerden bir şeyler dilenir, bazen de berikilerden.. ama, hep bir ruh ve kalp aritmisi ile sarsılır durur.. ve arkadan gelenlere de sadece ve sadece zikzaklar çizme metrukâtı miras bırakır. Evet, dünden bugüne iyi bir metafizik düşünce ile kendi şahsiyetlerini inşa edememiş milletler ve kimlik bunalımıyla ruhta lime lime olmuş yığınlar, yolun sonunda kendi kendilerini de inkâr etme mecburiyetinde kalmışlardır.

Metafizik Gelişmeler

Evet, bir yandan böyle târihî yalanlar, zamanın tefsiriyle gerçek yorumlarını bulup birer birer tasfiye olurken, diğer yandan da, metafizik ve metapsişik gelişmeler, beş duyu çeperlerini zorlaya zorlaya onda üstüste gedikler meydana getirerek düşünce hayatında yeni ufuklar açmaya başladı. Ortaçağda dünyanın belli bir kesimi eşya ve hâdiselere hiç mi hiç iltifat etmediği, iltifat etmek bir yana, ilim-irfan yuvalarının yerine sihir, kehânet ve falın tedris edildiği hurâfehâneler ikâme ettiği için, daha sonraki çağlarla başa çıkamamış ve devrilip gitmişti.. şu son çağ ise, gökleri ve gökler ötesini bütününüyle defterden sildiği ve yeryüzüne takılıp kaldığı için bu güne kadar hep sürüm sürüm süründü.. şimdilerde ise kendi tezatlarının girdabıyla iç içe ve âdetâ bir kara delikler ağında.

Metafizik Gerilim ve Otokontrol Şart

Bırakınız Allah aşkına, başkalarını suçlamayı! Biraz da kendinize bakınız!.. Yolunuz doğru, duygularınız hüşyâr, metafizik geriliminiz tam, yüreğiniz hizmet aşkıyla çarpıyorsa, size kimse zarar veremez ve veremeyecektir! Ne zarar, ne de kâr kimsenin elinde değildir; o, gökler ötesi âlemlerde programlanır, sonra da kararlarının önüne geçilmez bir ulu-el tarafından tatbik konur. Özünde duruluğa ermiş, azmi, inancı tam, hakkı tutup kaldırmada kararlı ve gözlerinde buğu buğu muhabbet kudsîler, o yüce takdirden, şimdiye kadar hep ruhu kanatlandıran mesajlar almışlardır.

Nice az topluluklar vardır ki hüküm ve kuvvet sahibinin izniyle kitle ve yığınlar galebe çalmışlardır. Ve nice gönülleri rabbânîler vardır ki ruhlarını cihada adanmış; Allah yolunda başlarına gelenlerden ötürü, gevşeklik göstermemiş, yılmamış; hele zaafa hiç düşmemiş ve hasımlarına boyun eğmemişlerdir. İşte bunlardır, istikbâllerine meleklerin koştuğu ak yüzlüler! Ve işte bunlardır, arkadakilere bir yâd-ı cemîl olarak kalıp gidenler!

Mevlana Şibli'ye Göre Peygamberlik ve Mucize

Bugüne kadar, mucizenin mânâ, muhteva ve türleriyle alâkalı bir hayli "Delâil" yazılagelmiştir -On Dokuzuncu Mektup'u da bu tür Delâil'den saymak

mümkündür- ve bunların hemen çoğu da mevsuktur. (Efendimiz'le alâkalı mucizeleri merak edenler onlara müracaat edebilir.) Biz şimdilik burada Mevlânâ Şiblî'nin Asr-ı Saadet serisinden -tercümesi Ömer Rıza Bey'e ait- Efendimiz'in ruhânî hayatıyla alâkalı bir bölümü özetleyerek arz etmenin yeterli olacağını düşünüyoruz. Şiblî şöyle diyor:

"Maddî âlemin muttarid hâdiselerinden sayılan gündüzleri gecelerin, baharları da kışların takip etmesi, baharda yazda çiçeklerin açılması, ağaçların meyve vermesi; semada yıldızların ahenkli ve bir hesaba bağlı hareket etmesi gibi kanunlar ve disiplinler olduğu misillü, ruhaniyat âlemlerinin de kendilerine göre bir kısım kanunları ve kuralları vardır; evet, güneş, ay, yıldızlar ve yerküre üzerindeki hâdiseler, onlarla alâkalı vaz'edilmiş kanunlar çerçevesinde hep bir ıttırad arz ettikleri gibi hidayet-dalâlet, rahmet-azap, risalet ve ona müteallik hususlar da ilâhî bir kısım kurallara mukarin olarak cereyan ederler: Peygamberler Allah tarafından seçilir ve O'nun tayin buyurduğu zamanlarda gönderilirler. İnsanlar onları ya kabul eder veya tekzibde bulunurlar. İnananlar kurtulur, inanmayanlar da haybet ve hüsrana uğrarlar. Böyle bir mücahede esnasında Allah, bizim idrak ve anlayışımızın çok çok üstünde, seçip gönderdiği o üstün insanların elleriyle bir kısım harikalar yaratır/yaratmıştı...

Ne var ki biz, baharda çiçeklerin nasıl var olduklarını, nasıl açtıklarını; ağaçların nasıl bizim ihtiyacımız olan meyveleri verdiklerini; yıldızların neden belli yörüngelerde hareket ettiklerini; ağaçların niye tohuma dayandığını, tohumların nasıl meydana geldiğini ve aldığımız gıdalarla bünyelerimiz arasındaki sırlı alış verişi tam bilemediğimiz gibi, peygamberlerin de neden peygamber olarak seçildiklerini, neden değişik zaman dilimlerinde gönderildiklerini, işin "hakikat-i nefsü'l-emriye"sine uygun olarak anlayamayız; biz ancak, belli zamanlarda, belli kavimlere peygamberlik vazifesiyle belli kimselerin seçilip gönderildiğini ve onların bir kısım inkılaplar gerçekleştirdiklerini.. ve ısrarla iman, islâm gibi esaslar üzerinde durduklarını bilebiliriz.

Mevlana'nın Dilinden Tevhid

Bu mülâhaza çerçevesinde Mevlânâ tevhid hislerini şöyle seslendirir:

"Ey birader, kıl u kâl erbabından elini çek ki, Cenâb-ı Hakk sende ilm-i ledün izhar eylesin.. söz gelip buraya dayanınca, dudak "pes" edip kapandı.. kalem bu

noktaya ulaşınca o da kırıldı. Burası, fesahat yapıp dil dökecek makam değildir; (gel) dem vurmadañ vazgeç; doğruyu en iyi Allah bilir."

İlm-i ledünnün, mârifet-i ledünne inkılâp etmesi; vicdanın hususî bir iltifatla donanması, cezbin de incizabın rengine boyanması demek olan bu hâl veya bu makam damlanın deryalaştığı, zerrenin kâinatlaştığı, hiçbirin vücud pâyesiyle şereflendirildiğı mir'âtiyet makamıdır. Ziya Paşa Harâbât mukaddimesinde derin bir şiir zevkiyle bu hâli şöyle resmeder:

"Ey varlığı, varı var eden Var!
Yok yok, Sana yok demek ne düşvar.!"

Mevlana'nın Kulluk Anlayışı

Hız. Mevlânâ, söz sultanlığı, zamanı aşmışlığı ve baş döndüren derinlikleriyle değil, kulluğıyla övünür, kulluğıyla coşar ve şöyle haykırır: "Kul oldum, kul oldum, kul oldum! Ben Sana hizmette iki büklüm oldum. Kullar âzad olunca şâd olur; ben Sana kul olduğumdan dolayı şâd oldum.

Mevlana'nın Vasl Hakkında Söyledikleri

Hız. Mevlânâ'nın bu mülâhazaya katkısı şöyledir: "Eğer cehaletle gelirsek, cehalet O'nun zindanıdır.. eğer ilim ile gelirsek, ilim O'nun bostanıdır.. eğer uyuklayarak gelirsek, biz O'nun mestleriyiz.. şayet gülersek, o zaman da O'nun şimşegiyyiz.. eğer öfke ve cenkle gelirsek, bu O'nun kahrının yansıması; sulh ve özürle gelirsek, bu da O'nun mehridir.. bu cihanda iki büklüm olan bizler neyiz ki, (O'na karşı varlık iddiasında bulunalım); biz bir elif gibiyiz ki, o elifin hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktur."

Mevlana'ya Göre Sabır

Evet, insan yerinde ocaklar gibi yanmalı ama, gam izhar etmemelidir. Yerinde dağların altında kalıp ezilmeli ama, kimseye dert dökmemelidir. Bu ölçüler içindeki bir sabır mülâhazasını Hız. Mevlâna, Mesnevi'sinde şöyle özetler:

Bir buğdayın, insana gıda ve kuvvet, onun dizlerine derman, gözlerine nur ve yaşamasına esas olabilmesi için, onun toprağın bağrına gömülmesi, toprakla mücadele ede ede filizlenip gelişmesi, sonra biçilip harmanda dövülmesi, samandan ayrılıp değirmende öğütülmesi, teknelerde yoğrulup hamur haline getirilmesi, fırınlara atılıp ateşte pişirilmesi, sonra dişlerle bir kere daha parçalanıp mideye gönderilmesi şart ve zaruridir.

Bunun gibi, insanın insanlığa yükselip bir işe yarar hale gelmesi için de, onun çeşitli imbiklerden geçirilerek defaatla elenmesi, elenip özünü bulması elzemdir. Yoksa, insânî kabiliyetlerle mücehhez olduğu halde hedefe ulaşamayıp yollarda kalabilir.

"Kul bela çekici olunca, öd ağacı da yanıcı olunca iyi olur" (Mecmuatü'l-Maarif) demişlerdir ki gayet latiftir.!

Her çeşidiyle sabır kullukta bir zirvedir. Bu zirvenin zirvesi de rızadır.. ve zannediyorum Allah katında rıza mertebesinde daha yüksek bir paye de yoktur.

Mevlana'nın Sözlerinde Edep

Hız. Mevlânâ'nın:matlaıyla o uzun ve latiflerden latif edeble alâkalı manzumesi ise, takdirlerimizi aşacak mâhiyettedir:

"Efendi bil ki, insanın tenindeki cân edebdir. İnsanoğlunun göz ve kalb nûru edebdir. Âdem bir ulvî âlemdendir, süflîden değil; bu dönen kümbetin hem dönmesi hem de revnak ve zîneti edebdir. Şeytanın başına ayağını koymak istersen, gözünü iyi aç, şeytanın canını çıkaran edebdir! İnsanoğlu eğer edebden yoksun ise, o insan değildir; zira insanoğlu ile hayvan arasındaki fark edebdir. Aç gözlerini bak, Allah kelâmı olan Kur'ân âyet âyet edebdir. Akıldan sordum: 'İmân nedir?' Akıl kalb kulağına 'imân edebdir' dedi."

İslâm'ın, güzel kabul ettiği söz ve davranışlar şeklindeki tarifiyle, edebin ahlâkla alâkalı olanı ve Hız. Peygamber aleyhissalâtü vesselâmın, kavli, fiilî ve takrîriyle şekillenen, şekillenip fıkha esas teşkil eden kısmı ayrı bir tahlil konusu ve bu çerçevenin dışında kalırlar.

Millet Ağacı ve Öze Bağlılık

Bugün bütün Orta Doğu ve Asya, böyle bir düşüş ve yorgunluk devri geçirmektedir. Şu anda böyle bir çözülme ve dökülmenin neresinde olduğumuzu kestirmek oldukça zor; ama, ona da devrini tamamlamak üzere olduğu nazarıyla bakılabilir. Ayrıca toplumun her kesimi az-çok böyle bir fetretle sarsılsa bile, dağılma ve çözülmenin merkez üssü, hep zirvelere münhasır kalmıştır. Gerçi düz fertler de bağı kopmuş tesbih taneleri gibi sağa-sola saçılmış ve kitleler tehlikeli bunalımlara itilmiş ama, saf halk yığınları her zaman millî ve mânevî değerlerine karşı saygılı kalabilmiş ve millet ağacı da hiçbir zaman tam devrilmemiştir. Devrilmek bir yana, en korkunç fırtınalara mâruz kaldığı dönemlerde bile o, bağrında sessiz sessiz geleceğe yürüyecek sürgünleri beslemiş ve hep vefâ soluklamıştır.

Evet, Orta Doğu ve Asya milletleri, künde künde üstüne devrilirken bile, hiçbir zaman bütün bütün kendi mânâ köklerinden uzaklaşmamış.. doğrulup kalkamayacak şekilde yıkılmamış.. ve bir daha var olma maratonuna giremeyecek ölçüde elenmemiştir. Bu açıdan da o, tarih boyu görüp, gözetdiği mazlum ve mağdur bir dünyayı da yanına alarak, bir kere daha muâsırlarıyla hesaplaşması ve hatta öne çıkması mümkün olacağı gibi, Batı'nın mütecâviz, imansız ve amansız politikalarına son vererek elde edeceği pek çok avantajların yanında, demokratik hak ve hürriyetlerden de tam yararlanarak aynı çizgiyi paylaşan milletlere öncülük de edebilir.

Zaten, dününden bugüne hemen her zaman bizde, ümit daha önde, beklentiler ilâhî inâyet destekli; yeis ve inkisar ise birkaç adım geride ve Allah'tan kopuk kalplerin isi-pası olarak bilinegelmiştir. Evet yeis her türlü kemâlâtı engelleyen bir mânia, iradeyi felç eden bir maraz ve insanı boğan bir bataklıktır. Bundan dolayıdır ki Kur'ân, sürekli talebelerini imana, ümîde, azme uyarmış ve her zaman onların gönüllerine diriliş üflemiştir. Şu anda dahi, milletçe, rûhumuzun derinliklerinde bu nefhaları duyar gibiyiz. Bu da mutlaka bir gün bizim de dirileceğimiz demektir.

Millet Olmanın Özellikleri

Bir ülkenin büyüklüğü, topyekün o ülkede yaşayanlarla temsil edilir. Hayatın

bazı sahalarındaki kahramanları ve kahramanlıkları anlatıp destanlaştırmakla bir millet anlatılmış olmaz. Bir milleti anlamak ancak, onun bütün zamanlara ait hususiyetlerinin ve bütün fertlere şamil millî meziyetlerinin ortaya çıkarılmasıyla mümkündür.

Millet Ruhu Zedelendi

Gün geldi, bu iç içe fezâyî ve fecâyî ile millî konumumuza yakışır duruşumuz bütün bütün bozuldu.. birlik, beraberlik ruhunda kırılmalar başladı.. toplumu teşkil eden fertler, bağı kopmuş tesbih taneleri gibi şuraya-buraya saçıldı.. bunu, sağda-solda sun'î gruplaşmalar takip etti.. gruplar arasında kinler, nefretler körüklendi ve herkes birbirinin kurdu haline geldi. Zamanla toplum bütünüyle çirkinleşti ve o dırâhşân çehrelerin yerini simsiyah simalar aldı; her yanda kapkara sesler yükselmeye başladı.. ardından da kitleler birbirini yemeye, sistem de hepsini birden ezip öğütmeye koyuldu. Artık her yanda duyulan ya zalimlerin 'hay-huy'u ya da mazlumların âh u efgânıydı. Bütün bunlar oldu, oluyor ve bundan sonra da olacağa benzer. Böyle bir durumun çok acı ve üzücü olduğunda şüphe yok; ancak, bundan daha acısı da, bu üzücü ve ezici duruma çare bulma yolunda beklediğimiz, o sîneleri heyecanla dopdolu büyük muzdarip ve çilekeşlerin ağızlarına fermuar vurulmasıydı.

Millet Ruhunun Diriliş Hamleleri

Ne var ki, dünya döne döne, Kudreti Sonsuz'un vazettiği fitrî çizgiye doğru kaymakta ve insanımız da, kendi özünü bulma, kendi değerleriyle yeniden dirilme konusunda kararlı görünmekte. Hatta bu mevzuda onun bir hayli mesafe aldığı da söylenebilir. Bir diğer yaklaşımla buna millet ruhunun diriliş hamleleri de diyebiliriz ki; bu hamleleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

Talihsiz bir dönemde, topyekün insanlık olarak gidip maddeciliğe aborde olma sonucu düşünce hayatımızda insanın zât" değerlerini yıkarak insanoğlunu eşref-i mahlûk tahtından alaşağı etmiş, alaşağı etmek bir yana, hayvanlardan herhangi bir hayvan derekesine ittirip, sözde eski telâkkileri sorgulama adına, onu hor görmüş ve bütün insanî değerlerin altını-üstüne getirmiştik. Ne acıdır ki, telâfisi çok zor bu büyük yanlışlığı yaparken, ne korkunç bir cinayet işlediğimizin farkında bile değildik.. değildik ve o gün-bugün de hâlâ o sadmenin

tesiri ile sarsık, kararsız ve teşettütü ârâ içinde bulunuyoruz.Oysa ki, insan denen bu yüce varlık, haklarına kat'iyen dokunulamaz, hürriyetlerine ilişilemez, her türlü tebcil ve takdiri aşkın, dünya kadar hususiyetleri olan müstesna bir varlıktır. Merhum Akif'in ifadesiyle; Onun mahiyeti hatta meleklerden de ulvidir/Avâlîm onda pinhândır, cihanlar onda matvîdir. Onu hor görme, varlığın yaratılış gayesini hor görme, onu tezyif etme de hilkatın ruhunu tezyif etme demektir. O, hor görülüp tezyif edilmeyecek kadar âli olduğu gibi, asla feda edemeyeceği bir kısım hususiyetleri de olan müstesna bir yaratıktır: Onun hürriyeti elinden alnamaz.. ona tahakküm edilemez.. o kat'iyen zulme uğratılamaz.. ve hele asla sömürülemez; zira bunların hepsi, insanlık mânâsını tahkir ve insan" ruha haksızlıktır; dolayısıyla en büyük ahlâksızlıktır.

Millet Ruhunun Dirilmesi

Böyle bir tevarüsteki espri kavrandığı takdirde, dünya her yanıyla ihtiyarlasa, zaman bütün bütün değişse, asırlar başkalaşsa, gelenler gitse, gidenleri de arkadan gelenler takip etse millet ruhu hep genç kalacak ve "ebed-müddet" var olacaktır. Zira, bu çizgideki bir değişim ve dönüşümde Ebu Bekir, Ömer bin Abdülaziz'e inkılâp edecek; Ömer, Fatih'e dönüşecek; Ali, Battal Gazi'nin ruhu olacak; Bedr'in Aslanları, Malazgirt'te, Kosova'da, Çanakkale'de muhteva ve mânâ derinlikleriyle bir kere daha temessül edeceklerse, her şey sonsuza endeksli demektir. Bence yenileşmenin ve her zaman genç kalmanın sihirli formülü de bu olsa gerek.. evet, ferden-ferdâ zeval bulup gitmemizi, milletçe varlık ve bekamızın esası, usâresi haline getirerek en korkunç ölümleri gülererek karşılamalıyız ki, dünyevî ve uhrevî buutlarıyla ebediyeti garantilemiş olalım. Kendimizi ilk idrak ettiğimiz tül-pembe dünyalardan gençliğin şahlanmaya açık rengârenk âlemlerine, olgunluğun, güç, kuvvet ve irade ile serfirâz olduğu dönemlerden yaşlılığın temkinli ve istikrarlı çağlarına kadar her faslı çok iyi değerlendiren, her adımını dikkatlice atan, hayatını dolu dolu yaşayan ve ömrünün her dönemecinde ölmesini bilen, ölürken de iradesiyle, yüzü ötelere dönük ve aşk içinde ölenler, ütopyalarda anlatılanları da aşkın, yarınlarımızı hazırlayacak kahramanlar işte bunlardır. Evet, bu isimli kahramanlar ve kendi ayaklarıyla yürüyen bu âbide ruhlardır ki, hep önde koşar, arkada görünür; nesiller boyu "yâd-ı cemil" olacak şekilde yaşar; ama ölümle buluşmayı da hep "bir garip ölmüş diyeler" mülâhazası içinde gerçekleştirmeyi düşünürler.

Millet ve Hizmet Adına Sevindirici Gelişmeler

Böyle bir dava, bilgili, kültürlü, yaşadığı devri idrâk etmiş, ruh dünyası sonsuzdan gelen ışıklarla pırıl pırıl, güç ve kuvvetini Yaratıcının iradesiyle bütünleşmede arayan, kafa ve kalp izdivâcına muvaffak olmuş nesillerle temsil edildiği ölçüde ümit verici ve istikbâl vaad edici olacaktır. Aksine, binbir zahmetle ve birer birer elde edilen şeyler, toptan yıkılıp gidecek; yıkılıp giderken de arkadakilerin inanç ve ümitlerini de beraber götürecektir.

Bugün dünyamızda, oldukça çaplı sayılabilecek bir varoluş kavgasının verildiği; bir ölçüde cehaletin kısmen yenildiği; yararlı bir kısım düşünce sistemlerinin geliştirildiği ve bu sistemlerin azimli, kararlı takipçilerinin bulunduğu, eğer bizim dünyamız için de geçerliyse, bir rönesansa temel teşkil edebilecek ilmî materyal, düşünce birikimi, kültür ve sanat faaliyetlerinin ümit verici ve sevindirici bir noktaya ulaşmış olduğu; bugüne kadar durmadan alternatifsizliğiyle övünen küfür ve ilhadın fikir plânında bütün bütün iflas ettiği; mukallit ve gezginci ruhların, düşünce dilenciliğinden vazgeçip kendi dünyalarına seyahata karar verdikleri birer gerçektir ve bu millete hizmeti vazife bilenlerin başarı hanelerine kaydedilmesi gerekli olan önemli hadiselerdendir.

Millet ve Toplumumuza Hizmet

Asırlardan beri her yanıyla rahnedâr olmuş ferdî ve içtimâî bünyenin, bir hamlede tamir edilip canlandırılmasına, eski dinamizmine kavuşturulup cihanla hesaplaşır hâle getirilmesine imkân yoktur. Ne var ki, ona ait parçaları birer birer ihyâ ederek (bütün)e eski fonksiyonunu kazandırmak da pekâlâ her zaman mümkün olabilir. Bunun gibi.. yapacağımız her şeyi aheste aheste ve kendi tabii seyri içinde ele alacak olursak, bu bizlerde bir şeyler yaptığımız inancını uyaracak ve azmimizi kamçılacaktır. Derken, bir gün önümüzdeki korkunç mesafeleri aşıp, yolun sonuna vardığımızı hayret ve hayranlıkla müşahade edecek, lütuflarını üzerimizde hissettiğimiz Zât karşısında şükranla iki büklüm olacağız.

Millet ve Toplumun Huzuru Düşünölmeli

Bizim için önemli olan, milletimiz ve onun onurudur. Eğer millet derbeder, kitleler fakr u zaruret içinde inliyor, toplum tefrikaya yenik, yığınlar birbirini yiyor ve haramiliğe prim verilip şekavet de alkışlanıyorsa, işte o zaman bize oturup ağlamak düşer.. evet, kendini millete adanmış hasbî bir ruh, şahsı veya yakınlarının maruz kaldığı tecavüzler, tahkirler karşısında değil, dinine, diyanetine, mukaddes değerlerine dokunulduğu zaman hafakanlara girer; bir itfaiyeci edasıyla "çare" der, sağa-sola koşar ve gözü başka bir şey görmeyen sevdalılar gibi gerekirse her şeyini feda eder; feda eder de, katiyen millî ve dinî değerlerine toz kondurmaz. Yürüdüğü yol mazlumların, mağdurların yolu olmuş; ömür boyu hep çile çekmiş ve dünya zevki namına hiçbir şey tatmamış; sürgün yaşamış, zindanlarda çürümeye terk edilmiş; değişik baskılarla sürekli preslenmiş; her zaman bir haydut ve şaki muamelesi görmüş... önemsemez bunların hiçbirini; önemsemek bir yana, böyle şeyleri düşünmeyi bile düşünce adına israf kabul eder ve oturur kalkar milletin problemlerine çözüm bulmaya çalışır.

Millet ve Toplumun Huzuru İçin Koştururlar

Zulme maruz kalır, haksızlığa uğrar; ama o, ne zalimi görür ne de gadredenler üzerinde durur; hâlini her şeyi bilen "Allâmü'l-Guyûb"a havale eder ve yürür Hak rızası hedefli yoluna. Yürüdüğü yolda musibetlerin biri gider, diğeri gelir ve belâlar da sağanak sağanaktır tepesinde. Ne var ki, o bütün bunları, Hak'la münasebetleri açısından kendi kusur ve eksikliklerine verir; maruz kaldığı bu şeylerin, günahlarına kefâret olacağını düşünür; kısmen de olsa hatalarından arındığı/arınacağı ümidiyle acı çekerken dahi sevinir; dahası, olup biten bu şeylerin bir kısım sürpriz sonuçları olabileceği mülâhazasıyla da içinde bulunduğu o ızdırap karelerini ve bunların bütününden hâsıl olan gâile ve bâdireler silsilesini Cennet yolunun yokuşları gibi algılar; başkalarının âh u vah ettiğı en canhıraş durumlarda bile sürekli şükranla gürler ve "Bırak bîçâre feryadı belâdan, kıl tevekkül; zira feryat, belâ-ender, hata-ender belâdır bil/Belâ vereni buldunsa eğer, vefa-ender, atâ-ender belâdır bil/...Cihan dolusu belâ başında varken ne bağırırısın küçük bir belâdan, gel tevekkül kıl/Tevekkül ile

belâ yüzüne gül, tâ o da gülsün; o güldükçe küçülür, eder tebeddül." (Mektubat) der kendini sorgular. Zulümden zulme koşanlar, hayatlarını kin, nefret, iğbirar ve intikam hisleriyle karartanlar kararta dursunlar; o, kendi gibi hareket eder; gayzları mülâyemetle savmaya çalışır; en insafsızca tecavüzleri gülücüklerle tesirsiz hâle getirir; yılmadan, usanmadan hep insanca tavırlar sergiler; her şeye rağmen başına gelenleri de, istihkakına binaen rahmetin yol verdiği kaderin adaletine bağlayarak rıza ile karşılar; karşılar ve hemen toparlanır, kendine gelir, yanlışlarını görmeye çalışır ve bir kere daha yaşama düzenini hüsn-ü âkıbete göre plânlayarak yürür Hak hoşnutluğuna.

Milletçe Gaflete Daldık

Maalesef millî karakterimizle telifi imkânsız bir aymazlık içine girmiştik ve göremiyorduk olup bitenleri; göremiyorduk da milletçe her gün biraz daha kaddimiz bükülüyor, biraz daha kamburlaşıyor, üst üste kırılmalar yaşıyor, yer yer yıkılıp enkazlaşıyor ve peşi peşine bu kırılıp yıkılmalarla millî ruhumuzun rengi, deseni değişiyor, derken ufukumuz daralıyor, çehrelerimiz kararıyor, düşüncelerimiz yamuk-yumuk hale geliyor ve sözlerimiz tamamen hezeyâna dönüşüyordu; dönüşüyordu ama, biz farkında değildik bu ürperten değişimin.

Milletçe Tutarsızlıklarımız

İç problemlerimiz açısından fevkalâde tutarsız ve yetersiz, dış hadiseler karşısında da olabildiğince bir duyarsızlık, hatta vurdumduymazlık içindeyiz. Çevremizde zuhur eden fırsatları değerlendiremiyor, büyüklüğe sıçrama adına elde ettiğimiz avantajlardan yararlanamıyor ve hep o istibdat dönemi kafasıyla, biz usanmış olmasak da dost-düşman herkesi usandıracak şekilde "gericilik", "yobazlık", "fundamentalizm" gibi kelimelerle Müslümanlığı ve Ehl-i İslâm'ı baskı altına almaya ve karalamaya çalışıyor ve kendi kendimize teselli oluyoruz.

Bunlarla bazı çevreler iğfal edilerek harekete geçirilse de ülkemizi iki adım öteye götürmek mümkün olmayacaktır; şimdiye kadar olmadığı gibi.

Millete Yabancılaşma

Zaten, yıllardan beri, frenk fantaziyelerine aldanarak kendini batı yamaçlarında yabancılaşmaya salmış; başka dünyalarda kendine ruh ve kimlik arayan; tarih ve kültürüne yabancı düşüncelerin gölgesinde yaklaşan; kendi değerlerini yabancı kriterlerle değerlendirmeye alışmış bulunan; sözü özü, şeytanın uzattığı merdivenle cennetlere ulaşmayı "düşleyen" ve bu uğurda koskoca bir târihî mücadelenin paha biçilmez kültür değerlerini, hem de mâzi ve millete rağmen, kumara veren şu dimağları mağlata kazanı, davranışları yapmacık, bütün işleri lafazanlık nifâk şebekesi; şimdiye kadar yüz defa bu masum yığınları sarsmış ve zihinlerini allak bullak etmişti. Arkadan, izâhı imkânsız bu dost cefâsı ise, onlara hem en sindirici ve söndürücü, hem de en utandırıcı bir darbe oluyordu.

Dost vefasız olunca fenâdır; cefâ eden dostun ise hiç bir kitapta yeri yoktur.

Milletimiz Birliktelikten Uzaklaştırıldı

Bu itibarla da, eğer mutlaka bir cihad stratejisi üreteceksek, bu strateji gönlümüze taht kurmuş oturan, bu amansız ve îmansız düşmanları söküp atmaya matûf olmalıdır. Aslında bizim dünyamız, asırlar var ki, başka değil, işte bu düşmanların ablukası altında bulunuyor. Yıllar ve yıllar boyu milletimiz bu öldürücü ablukadan kurtulup, bir türlü kendine dönemedi.. kendi olamadı.. hep ayrı ayn toplumların, örflerin, âdetlerin garip bir nokta-i mihrâkiyesi gibi, çok kavimleri, çok kabileleri, çok anlayışları, pek çok puta birden tapan, pek çok mevhûm ilâh karşısında aynı anda diz çöken ve her gün nice sahte mâbutlar önünde ahd ü peyman yenileyen bir düşünceзде gibi hep dağınıklık örneği oldu ve bir türlü toparlanamadı. Böyle oldu; zira o, bu talihsiz dönemde hiçbir düşüncenin tam ve doğru olduğuna inanamadı, dolayısıyla da, pek çok fikrî cereyana birden endeksli yaşadığı halde, tam olarak hiçbir akımın içinde bulunamadı.

Kim bilir bu sisli-dumanlı dünyada ne büyük fikirler, hep berzahta kalıp hayata geçirilemedi ve ne ciddi projeler, bu miyop bakışların bulanık düşüncelerine çarparak kırıldı! Evet, bunlara göre eşya ve hâdiselerin ihtiva ettiği mânâ, ilim ve insan kâinat münasebetleri, önemsiz, anlamsız şeylerdir; üzerinde durmaya değmez. Bunlara kalırsa, varlık adına bildiğimizi bilir; bilmediklerimizi de, 'Nasıl olsa yarın bileceğiz' mülâhazasıyla devreden çıkarır ve her şeyi kendi 'sâbite'lerimize göre keser biçer-şekillendirir; icabında dünya

kadar doğruları yanlış, yanlışları da doğru göstererek, ilmi de, araştırmayı da kendi inanç ve kendi dogmalarımızın vesâyetinde pek âlâ sürdürebiliriz. Hem de, tâ başlangıçtan beri varlığa da varlığını geçirdiği safhalara da şâhitmişçesine, kesin bir üslupla atıp tutarak ve bir kısım faraziyelerle her şeyi oldu-bittiye getirerek.

Milletimiz Ciddi Bir Erozyona Tabi Tutuldu

Senelerden beri; düşüncede, tasavvurda, ahlâkta çeşit çeşit içtimâî erozyonlara maruz bırakılmış bu ülke, diğer memleketlere nispetle daha çok gadre uğramış olması; mâzîsi ve millî harsıyla, daha çok örselenmiş bulunması itibariyle, "metafizik" gerilimin merkez üssü gibidir. Daha sonra, Türkistan, Özbekistan ve yakın kuşak ülkelerinden Mısır gelir. Bir asrı aşkın bir zamandan beri çeşitli zulüm, mağduriyet ve haksızlıklar altında sürekli inleyen bu kuşak, öylesine bilenmiştir ki; çok yakın bir gelecekte o, polatlaşan ruhuyla, kendine bu mezelletleri revâ görenlerin karşısına dikilecek ve mutlaka onlarla hesaplaşacaktır. Elverir ki bu kuşağı elinde tutan milletler, husûsiyle onların talihli idarecileri iyi bir durum değerlendirmesi yaparak, vukûu muhakkak bir infilak ve indifanın enkâz ve külleri altında kalmasınlar...

Milletimiz İçin Alınacak Tedbirler

Bu itibarlardır ki, milletçe, aşırı maddîleşmeye, insanımıza maddeci düşüncenin hâkim olmasına, din hakikatinin aşındırılmasına ve kültür geleneklerimizin yok edilmesine katiyen fırsat vermemeliyiz. Bir yandan bu konuda ciddî ve sıkı dururken, diğer yandan da, beşerî münasebetleri hep canlı tutmalı ve önce kendi içimizde, daha sonra da bütün bir dünyaya karşı oturup-kalkıp hoşgörü soluklamalı ve diyalog çağrısında bulunmalıyız. Farklılıkları müsamaha ile karşılamalı, her düşünceye saygılı olmalı, eğitime olduğundan da fazla önem vermeli ve bu konuda hiçbir fedakârlıktan geri kalmamalıyız.. geri kalmamalı ve düşünce sistemimizi besleyen kaynakları bir kere daha gözden geçirip, çağımızı, akıl, tecrübe ve vahyin tayfları altında tekrar tekrar yorumlayarak, tekâmüle açık, ilme inanan ve vicdana saygı duyan yeni bir toplum inşa etmeliyiz.

Milletimiz İçin Güçlük ve Engelleri Aldırmadı

Bediüzzaman, bu her iki cephedeki yanlış muâleceler ve bu yanlış muâlecelerin meydana getirdiği toplum çapındaki komplikasyonları göğüslemiş, asırlık yaralarımıza neşter vurmuş ve bu cerihaları sebebiyet verdiği felaketleri teşrih ve teşhis edip çarelerini göstermek, ülke ve insanımızı yıkılıp gitmekten kurtarmak için tâ bidâyet-i hayatından Urfa'da Mevlâsına kavuşacağı âna kadar, hep yürekten ve samimi, hep tok sesli ve tok sözlü bu vatan evladı, ülkesine vefa hisleriyle dopdolu olarak, hep aynı şeyleri söylemiş, aynı ölçüde dertlerimizin üzerine yürümüş ve tedavi adına da aynı şeyleri takdim etmiştir. Toplumun kafasına birtakım yeni düşünceleri yerleştirmek ne kadar zor ise, seneler ve seneler boyu, onların dem ve damarlarına işlemiş anlayışlar, telâkkileri, geçmişten tevarüs edilen -yanlış, doğru- âdet ve ananeleri söküp atmak da o kadar çetin ve o kadar zordur. Dünden bugüne yığınlar, her zaman -yararlı veya zararlı bu kabil metrukatın tesirinde kalmış, ferdî ve içtîmaî hayatlarını böyle bir teessür atmosferi içinde örgütlemiş; alışlagelen şeylere uymayan ve umûmî hissi okşamayan hususlara karşı da nefret duymuş ve onlardan uzak kalmaya çalışmıştır. Bu his, bu duyuş ve kabullenişler bazen yanlış da olabilir. Eğer bu yanlış düşünce ve kanaatler kitleler tarafından hüsn-ü kabul görmüş, yaşana yaşana toplumun her kesimine mâl olmuş, hayatın her yanında dal-budak salarak kökleşmiş, güç kazanmış ise, bütün bu yanlış kanaatlerin yıkılması, toplum çapındaki inhirafların giderilmesi, varsa, küflü kanaatlerin temizlenip, düşünce ve vicdanların iyiden iyiye tahliye ve tahliyelerden (fena şeylerden arındırılıp iyi şeylerle donatılma) geçirilmesi lazımdır ki, milletçe geleceğe yürünebilsin.

Milletimiz ve İslam Dünyası İçin Çırpındı

Bediüzzaman'ın hemen bütün eserleri, içinde doğmuş olduğu çağ zaviyesinden, yorumlanmaya açık bazı meseleleri yorumlama açısından o uğurda harcanmış ciddî bir gayretin sonucudur. Onun eserlerinde önce Anadolu, sonra da bütün İslâm dünyasının hem âh u efgânı, hem de ümit ve şevk u târâbını duyup dinlemek mümkündür. Gerçi o, doğunun ücrâ bir kasabasında doğmuştur ama, kendini hep bir Anadolulu olarak hissetmiş, bizim duygularımızı bir İstanbul efendisi gibi soluklamış ve her zaman topyekün bir ülkeyi engin bir şefkat ve dupduru bir samimiyetle kucaklamıştır.

Milletimiz Yeniden Heyecana Getirilmeli

Asırlardan beri bu ülkenin yorulmuş, bıkmış ve ciddî bir bezginlikle kenara çekilmiş yığınlarına, onları "şevk ü târâba" getirecek yönde bir şeyler fısıldayarak, yorguna güç verilmeli, bıkmışa diriltici ruh üflenmeli ve (neme lâzımcılara) insan olma yolları gösterilmelidir. Bu vazife şimdiye kadar hakikate gönül vermiş ilim adamları ve hasbî ediplerce sürdürülmüştü. Alim ilmiyle, edip de sihirli beyanıyla, insanlık ruhuna daveti esas alarak, bu ahlâk ve fazilet hizmetini yürütüyordu. Bundan sonra da aynı çizgide hareket edilerek aynı neticelere ulaşmak mümkündür. Elverir ki; inanç, fazîlet, ilim ve kalem esasları ihmâl edilmesin. Bunlardan birinin ihmâli top yekûn milletin sarsılması ve izmihlâli demektir.

Geleceğin imâr edilmesi vazifesini üzerine alan şanlı mîmarlar, cemiyetin her kesiminde millî şuuru mayalayıcı istikamette bir seferberlik ilân ederek, yığınları, cismânîlik girdâbından kurtarıp, onlara kendilerini yenileme, ruhta varlığa erme ve kendi medeniyetlerini kurma yolunda hayat nefhetmelidirler.

Milletimiz, bugün az çok, kendisini zulmetlerden aydınlığa çıkaracak yolları keşfetmiş durumdadır. Bundan sonra da bulduğu bu yolda, sarsılmaz bir azim, sağlam bir birlik şuuru ile hareket edildiği takdirde, -geçmişe de akseden seciyemizin delâletiyle dünya milletleri arasında gıpta edilecek bir noktaya ulaşabileceğimizden şüpheye düşülmemelidir.

Milletimizde İslami Şuur

İlk İslâm büyükleriyle, çok kısa zamanda dört bir yanda şehbal açıp; Emevi, Abbasi derken, Selçuklularla ayrı bir kıymet hükmüne ulaşan ve nihayet Osmanlılarla bir ulu mesele haline gelen bu dâvâ, belli bir dönem itibarıyla ağır bir talihsizliğe uğratılmış olsa da, bugün yeniden köyde-kentte, ailede-devlette, sokakta-mektepte, sanatta-ilimde, işte-ahlâkta bir diriliş süreci yaşamakta ve ülkenin ruh haritasını gönül heyecanlarıyla uyarıp, renklendirip, gözyaşlarıyla sulayanlar sayesinde, her şeye rağmen bir fecir vefasıyla daha şimdiden dört bir yanda tullenmeye başladı bile. Bir mânâda üst üste kâzip fecirlerin aldatmalarına maruz kalınsa da, yakında güneşin doğacağını haber veren en sadık şâhitler de yine o fecirlerdir.

Milletimizde Yenilenme ve Değişim Heyecanı

Bugün toplumumuz, hemen her kesimiyle âdeta bir seferberlik yaşıyor.. evet, dünya ile hesaplaşma yolunda belirlenen veya idealize edilen hedeflere ulaşabilmek için büyük çoğunluk kan-ter içinde ve harıl harıl.. öyle ki artık o, ideallerine göre değersiz kabul ettiği gündelik hayatın muvakkat lezzet ve keyifleri yerine, ebedî lezzetlere yöneliyor.. milletçe ebed-müddet var olma uğrunda rahatı bırakıp zahmete talip oluyor; lezzeti atıp elemi alıyor ve sürekli ebed" kıymetlere doğru yürüyor; sırlı, temkinli, kan kusa kusa ve yol-yön değiştirmeden...

Yakın geçmişimiz itibariyle bu ülkede yeniden, bir diriliş hummâsı yaşanmaya başladı. Hem de topyekün dünyaya bazı şeyler vaad etme çizgisinde bir diriliş hummâsı. Bu, bir baştan bir başa bütün âlemde hâkimiyet kurma sevdası olmasa da, yeniden şekillenme süreci yaşayan bir dünyaya, kendi kültür zenginliğimiz ve medeniyet telâkkimizden katkıda bulunma mânâsına bir vaat ve bir açılımdır. Bu sayede gelecek, bizim hesabımıza daha mûnis, daha yumuşak ve daha bilinir ve tanınır hâle gelecektir. Aksine, içinde olmadığımız ve yapılanmasında katkıda bulunmadığımız bir âlem, bize hep yabancılığını hissettirecek ve bir üvey ana gibi, bağrına basarken dahi vefâsının ölçüsünü ortaya koyacak, belki de öpüp kokladığı aynı anda çimdiklemeyi de ihmal etmeyecektir.

Milletimizdeki İnanç Boşluğu ve Kaosun Giderilmesi

Eğer kâinatta inanılacak hiçbir hakikat yoksa, hiçbir düşünce inanılıp kabul edilecek değerde değilse, varlığın bir kaostan farkı ne? Böyle bir anlayışın hâkim olduğu bir dünyada, hiç olmayacak meselelerde bile toplumu izâfiyecilikten korumak nasıl mümkün olacaktır? Kendini izâfîliğe salmış yığınlar, en doğruları dahi, aksinin doğruluğu kadar, en eğrileri de yine aksinin eğriliği kadar kabul etmeyecek midir? Tabii temelde böyle bir anlayışın yaygınlaşması halinde ise, iyilik-kötülük düşüncesinden ahlâkîlik-lâahlâkîlik telâkkilerine kadar her şey rölâtivizmden nasibini alacak demektir. Bugün, her şeyden ziyade milletçe muhtaç olduğumuz karakter, şuur, idrak ve sorumluluğun harekete geçireceği, davranış ve faaliyetlerin de, en az bugün ve

bugüne ait zaruretler kadar, plân ve projelerinde yarınları düşünen samimi, müteheyyiç fakat dengeli insan karakteridir. Gönlüyle varlığa açık, dimağı bilgi şuuruyla mamûr, her an kendini bir kere daha yenilemesini bilen, her zaman nizamın peşinde ve her lâhza ayrı bir tahribi tâmir eden düşünce ve ruh mîmârı karakter..

Milletimize Anlatılması Gerekenler

Böyle bir yaklaşım sayesinde, bu ideali paylaştan fertlerin sürekli canlı kalacaklarına, kolektif faaliyetlerin âhenk içinde yürütüleceğine, hızlı motivasyonlarla zaman ve imkânların en rantabl şekilde değerlendirileceğine ve düşünceye genişleme fırsatı verildiği için her an yenilenmeye de açık kalınacağına inanıyoruz.

Bütün bunları gerçekleştirmek için, Müslümana ne yeni bir din anlayışı telkin etmeye ne de herkese Müslümanlığı yeni baştan öğretmeye ihtiyaç vardır. Yapılması gerekli olan şey sadece ona, bugüne kadar öğrendiklerinin hayatî önemlerini, müessiriyetlerini ve kalıcılıklarını anlatmak olmalıdır. Ne acıdır ki, bu konuda da rivayetler kafaları karıştıracak kadar muhtelif.. hevâ-yı heves aklın önünde ve hüdânın otağında ikamet ediyor, his de mantığın tahtında ahkam kesiyor.. bu çarpıklığı, inkâr ve ilhadı meslek edinmiş bulunan ve oturup kalkıp dine saldıran bir kısım ateistlerde görmek mümkün olduğu gibi, sadece kendini dindar sanan kalbî ve ruhî hayata kapalı softalarda da görebiliriz. Bu iki tip insan, zahiren birbirinden farklı görünse de ülkeye, millete, dine zarar vermede at başı sayılabilirler.

Milletimize Hedef Gösterilmeli

Onun içindir ki, millete bir kısım yüksek hedefler gösterilirken, evvela târihî hatalar düzeltilmeli; yanlış kanaatler milletin sinelerinden sökülüp atılmalı; her türlü sahteler, sahtelikler, sahte dost ve sahte dünyalar kitlelere anlatılmalı.. sonra da onlara kendi düşünce ve inanç dünyalarına seyahat imkânları hazırlanmalıdır ki; bir çukurdan çıkarken diğerine düşmesinler. Zira, nesepsiz düşünce, gayri millî plân ve projelerle, artık hiç bir yere varılamayacağı herkesin malumdur.

Milletimize Verilen Değer

Dünyanın en güzel coğrafyalarından biri olan bu altın kuşak ve onun incelerden ince insanına gösterilen alâka, her zaman onun gerçek değerinin pek çok altında olmuştur. Bu dünyanın böyle duyulup değerlendirilmesinde zaruret vardır. Kendimizi ve dünyamızı bu seviyede hissedebildiğimiz takdirde, ona karşı bugüne kadar yapılan aynı vefasızlıkların tekerrür etmeyeceği kanaatindeyim.. öyle zannediyorum ki, dünün olabildiğince mazlum, mağdur, mahrum nesilleri, geleceğin de fikir işçileri, kendi insanların ve kendi dünyalarının güzelliklerini, şimdiye kadar duyduklarının kat kat üstünde duyacak, Kudreti Sonsuz'la aralarındaki münasebeti daha bir derinleştirecek ve "tarihî yanlışlar" sürecinde meydana gelmiş bulunan bütün uçurumları aşacak ve bütün olumsuzlukları yenebileceklerdir.

Tamamen kendi kaynaklarımızla beslenmeye yöneldiğimiz o tül pembe günlerde varlığın tadı, kokusu, rengi, şivesi ve ifade ettiği mânâlar, engel tanımaz bir aşkınlık içinde surlardan ve burçlardan taşarak her eve, her köye, her kasabaya, her şehre akacak ve liyâkatlerimiz ölçüsünde yatak odalarımızda dahi bize, kendi şöenlerinin neşvesini yaşatacaklardır.

Geçmişin bir bölümünde milletimizin, değişik baskılar altında gelişme fırsatını bulamayan duyguları, düşünceleri, hayatı yorumlamaları, ebediyet mülâhazaları, kendine has o ledünnî derinliği ile mevsimi gelince yeniden yeşerecek, tomurcuklar gibi açacak ve dünyanın herhangi bir yerinde bulunmayan meyveleriyle herkese gerçek hayatın letâfet ve nefâsetini sunacaklardır. Evet, mevsimi gelince, herkes, var olmanın, yaşamanın, hayatı marifet ufkunda sürdürerek Allah'la münasebetin; O'nu bilip yürekten sevmenin ve ruhânî hazlar zemzemesi içinde bütün acıların, ızdırapların, yeislerin ve inkisarların hakkından gelebilecek ve o parlak kaderini tevekkül ve teslimiyetle düşüne düşüne, içinde ömür sürdürdüğü, âhirete göre dar bir koridor sayılan dünyayı, cennet yamaçlarında seyahat ediyor gibi duyacaktır.

Milletimize Yapılanlar Karşısında Şuurlu Olamadık

Evet, bu esnada, "Keşke, daha önceden varolmanın sırlarını kavrayıp en yüce hakîkate uyanabilseydik! Keşke, cismâniyetin karanlık iklîminden ve bedenin öldürücü tutkularından kurtularak, biraz da ruhun ferahfezâ dünyâlarında

kanat çırpıp pervâz edebilseydik! Keşke, millet için yararlı olabilme imkânlarını elde ettiğimiz ve bilhassa, onun kaderine hâkim olduğumuz günlerde, ona, kendi-olma, özüyle bütünleşme mevzuunda ışık, burak ve rehber olabilseydik! Keşke, başkalarının oyuncağı ve âleti olarak, o utandırıcı hayatı yaşamaktansa, izzetle ölmeyi zilletli hayata tercih ederek, vicdânlarımızın dupduru ve tertemiz iklimine yükselebilsaydik! Keşke, ülke insanı ve nesillerin çeşit çeşit erozyonlarla yozlaştırıldığı, soysuzlaştırıldığı o karanlık günlerde, 'yeter bu târihî yanlışlık!' deyip gürleyebilseydik! Keşke, ilerici görünme hevesiyle, Kurân'la gelen ilâhî mesajlara sataşp durduğumuz o hezeyân dönemlerinde, dillerimiz tutulsaydı da, câhil kitlelere şeytan ve şeytana da maskara olmasaydık..!" deyip inleyecekler ama beyhûde...

Milletimizi Batıran Sebepler

Bizi, şu-bu değil, gaflet, cehalet, sefâhet, batı perestlik ve geçmişimizin bir bayrak gibi şehbal açmasını sağlayan târihî dinamiklerimizi inkâr batırdı. Hürriyet ve demokrasi nimetlerini -ne ölçüde bir nimetse- birbirimizi didiklemele değerlendirdik. Hem öyle bir değerlendirdik ki, bu didişmeyi fırsat bilen ve kolumuzu-kanadımızı kıran can alıcı hasımlarımızı bile göremedik.. göremedik ve sürekli hasis ihtiraslar peşinde olduk ve birbirimizi didikledik durduk. Değişik milletleri, belli ölçüde yükselten, mutlu eden, hatta ümitlendiren ve şevklerini artıran insanî hak ve hürriyetleri saygısızlığa ve başkalarına tecavüze vesile saydık. İlk mektepteki mini bir talebeden üniversitedeki öğretim görevlisine, sokaktaki hamaldan kuvveti temsil eden zirvedekilere kadar herkes, kendi vazife ve sorumluluğunu bir yana bırakarak siyaset humması yaşamaya başladı. Mekteplerde saf dimağlara siyaset pompalandı. On yaşındaki çocuklardan, hayızdan-nifaktan kesilmiş acûze-i şemtâlara kadar herkes kendini diplomasiye saldı! Bu yanlış telakki ve çerçevesi belirlenememiş siyaset mülâhazasıyla fertler ve toplum defaatle nifak ve şikakla sarsıldı.. kitleler şaşkına döndü ve devlet zaafa uğratıldı. Altı asırdan beri hamâsî kahramanlıklarıyla destanlara mevzu olan bir kısım güç kaynakları bile bu levsiyâtan nasiplerini aldılar.

Evet, bazı hayâtî müesseseler için AIDS ölçüsünde tehlikeli sayılan siyâsî ihtiraslar, vatan ve ülke bölünmezliğine, din ve devlet düşüncesine kilitli olması gereken toplumun, o can damarı mesabesindeki birimlere dahi sirayet etti; etti ve başlarını döndürdü, bakışlarını bulandırdı ve iç kaymasına uğrattı. Bu arada,

başı çekenlerin pek çoğu "devletin parası deniz..." mülâhazasıyla hareket ederek millete, can alıcı hasımlarından çekmediklerini çektirdiler. Öyle ki, hiç beklenmedik kimseler bile çalıp-çırpma başladı ve hiç umulmadık zâtlar gırtlaklarına kadar bu levsiyâta girdiler. Hatta bir kısım fırsat ve imkânları elde eden idareciler, bu mâsum, mâsum olduğu kadar da sarsık, bu mübarek, mübarek olduğu kadar da istismara açık milletin yaralarını saracakları yerde, onun kurumuş damarlarındaki kanı emebilme yollarını araştırdılar.

Milletimizin Adalet Anlayışı

Bizler, öteden beri, içimizdeki azınlıklara adaletle davrandık. Onların haklarını görüp gözettik. Eşit muamelede bulunduk. Ve kendi vatandaşlarımız gibi hür ve her türlü kayıttan âzâde yaşamalarını temin ettik. Târih, bütün bunlara en sadık şahittir. Onlar ise içlerindeki soydaşlarımızı, dindaşlarımızı daima ezdi, daima esir muamelesi yaptı, daima hicret ettirme yollarını araştırdı, hatta, dinlerini, dillerini, yurt ve yuvalarını terk etmeye zorladılar. Bu durum ise, gelecekte, hem Allah'ın rahmet ve adaleti, hem de mütereddit ve mütehayyirlerin tercihleri adına bizim dünyâmız için avantaj demektir.

Milletimizin Beklentileri

İnsanımız, ümit ve inkisar içinde, gözleri dolu dolu kendini düzlüğe çıkaracak Heraklit'ler bekliyor. Seneler var ki, bu milletin öz evlatları olan bizler, onun aşk u nefretiyle dopdolu gönüllerimizde, birer çığlığa dönüşen heyecanlarımızı hep haykırmak istiyor; ama bir türlü haykıramıyor ve yutkunuyoruz. Her gün birkaç defa kendimizi var olma hülyâlarına salıyor, sürekli yokluğa çarpıyor ve her çarpışta da iki büklüm oluyor ve inliyoruz. Biz hepimiz, genç-ihtiyar, tahsilli-tahsilsiz, talebe-hoca, esnaf-memur dünya kadar beklentileri olan aynı kitlenin sağa-sola saçılmış parçaları, yıllardan beri fırtınalar içinde yalpa yapıp duran aynı geminin ızdıraplı yolcuları ve bir türlü ardı-arkası kesilmeyen hâricî-dâhilî baskıların ve amansız, imansız saldırıların ezip ezip geçtiği zamanzedeleriz. Kendimi bildim bileli ömrümüz hep çekiç-örs arasında, duygu ve düşünce hayatımız da balyozlar altında geçti.. yeni bir "ba'sü ba'de'l-mevt"le doğrulup kendimize geleceğimiz ve kendimizi yenileyeceğimiz âna kadar da, milletçe bu cendere içinde kıvranıp duracağa benzeriz.

Milletimizin Diriliş Çabaları

Bütün bu tersliklere rağmen, milletçe, hasretini çektiğimiz manevîlik ve rûhanîliğe uyanışının yüzlerce emâresiyle içiçe bulunuyoruz. İnsan zekâsı, onu inkırâza sürükleyen faktörler karşısında uzun zaman duyarsız kalamaz.. kalmadı da.. ve hele insan rûhu hiç mi hiç yalnızlığa razı olamaz. Demek ki, arkada bıraktığımız bir asırlık gurbet, önümüzdeki birkaç asırlık vuslata kuluçkalık yapmış.. ümitle sarmaş-dolaş geleceği kucaklayanların, sosyolojik ve psiko-sosyolojik destekli tasavvurları ise, ayrı bir buudun doğuş emâreleri... Bütün bunlar bir yana içlerindeki elem, ızdırap ve burkuntularla hâlihazırdaki duruma baş kaldıran karamsar ve bedbinler bile âdeta bu işin seher solukları.

Evet, bugün henüz düşünce ve tasavvur dünyamızın ufuklarında tam şafaklaşmamış, nice fecir emareleri var ki, her biri onu sezebilen bahtsızların arş-ı ümitlerinde bir sûr sesi gibi tınılıyor ve onların îmansız gönüllerinde kıyamet ürpertileri hasıl ediyor. Bir de bu fecirlerin güneşi doğsa kim bilir her taraf bu velvele ile nasıl inleyecek..! bir gün o da olacak ama, varlığımızı onlara borçlu bulunduğumuz tarihî dinamiklerin kolları arasında. Milletçe kendi durumumuzu aydınlığa kavuşturmadan, dünya devletleri arasındaki yerimizi belirlemeden, kendi düşünce sistemimizi kurmadan, kendi hayat nizamımızı hayata taşımadan ve kendi üslûbumuzu bulmadan oturup olacak şeylerin kendi kendine olmasını beklemek bir kuru hülyâ olsa gerek. Fikir hayatımızın sistemleştirilmesi henüz emekleme safhasında, dinî düşünce formüller ağında.. İslâm'ı da, batıyı da yanlış anlayışımızdan kaynaklanan çarpıklık, sürekli bizi belirsizliklerin 'gel-git'ine itiyor. Dine, ilme, akla, medeniyete, varlığa, eşyâya, rûha, tabiata ve insana verdiğimiz manâlardan hiçbiri ne İslâmiyet'e ne de batı felsefesine uyar gibi değil. Talihsiz bir dönemde birkaç bin senelik millî harsımız ve dinî mirasımız, değersiz bir emtia gibi kaldırılıp bir kenara atılırken, fevkalâde lâubâliyâne ve sorumsuzca hareket edildi.. ve yapılan şeyler hiç mi hiç herhangi bir kritiğe tâbî tutulmadı. Tabîî, bu arada, bugünkü batıyı batı yapan esasların da hiçbiri bize ulaşmadı.. bizim olmadı.. ve sahibini gülünç duruma düşüren bir-iki taklidin dışında batı kaynaklı hiçbir ciddî düşünce sanatımıza, edebiyatımıza yansımada. Yansıyanlar da modası geçmiş şeylerdi.

Milletimizin Diriliş Çabaları

Milletimiz, bir-iki asırdan beri, bir yandan çeşit çeşit buhranlar içinde kıvrılırken, diğer yandan da, disiplinli-disiplinsiz hummalı bir gayretle, eğitim faaliyetleri, vakıf ve dernek çalışmaları, medya kuruluşları ve mabetleriyle kendi olarak dirilmenin yollarını ve çarelerini aramakta. Bu millet, eğer, bundan birkaç asır önce, Sonsuz Nur'un neşrettiği ledünnîliğe, aşk ahlâkına, ebed için yaratılmış bulunan ve ebede açık olan insanlığın Allah'a yönelme hamlesine bağlanabilseydi, o, bugün yeryüzünün söz götürmez varisi ve devletler muvazenesinin de en hakim unsuru olacaktı.

Ancak şimdilerde o, az dahi olsa, boşlukta bulunduğunun farkına vararak alternatif düşüncelere kapı aralamaya, imandan söz edip, geçmişe değerler atfetmeye başladı.. evet düne kadar Allah'ı, Peygamber'i ağzına almazken, hattâ milleti tahkir edip tarihî değerlerimize söverken, bugün o, pek çok düşüncesini ruh ve mânâ ile bezemekte, ifadelerini metafizik ibrişimleriyle örgülemekte.. bizim renk, bizim desen ve bizim âhengimizi vadeden bu kutlu günler, kesintiye uğramadan bir çeyrek asır daha devam edebilse, devletler muvazenesinde milletimizin ikbal yıldızının parlamaya muhakkaktır.

Bugüne kadar ruhî güçlerini yitirenler yitirdiler ve bir hiç uğruna, tıpkı münbit olmayan topraklarda çürüyüp giden tohumlar gibi, heder olup gittiler. Evet bugüne kadar olan oldu.. ve tarihi yanlış yorumlamanın cezası olarak da pek çok kurban verildi, ırz çiğnendi, namus hırpalandı, millî ismet ve iffetimiz defaatle sarsıldı. Bundan sonra olsun, niyetlerimizi bir kere daha gözden geçirmeli, dileklerimizi iyi tutmalı ve geleceğimiz, kanla, gözyaşıyla sulanmaması için duygu, düşünce ve hizmet mantığında boşluklar bırakmamalı ve hep tetikte olmalıyız. Belli bir ölçüde kasırgaların dinmeye başladığı ve ufkumuzda peşi peşine emareleri emarelerin takip ettiği şu dönemde, elimizdeki imkânları evirip-çevirip değerlendirmeli, zamanın ölü noktalarına bile hayat üflemeli ve ona kendi hesabımıza mutlaka bir şeyler konuşturmalıyız. Esrarı, büyü, muhtevası ve sonsuzluğu hakkında yeni yeni bir şeyler hissetmeye başladığımız şu varlık kitabı ve kâinat meşheri, kendi sesini, soluğunu, hikmetini bütün bütün gönüllerimize duyuracağı ve ilimlerin diliyle ruhlarımıza hayatımızın gayesini fısıldayacağı güne kadar aktif sabır içinde, temkinli ve askerî ifadesiyle, teyakkuzda olmalıyız; olmalıyız ki, yakını uzak etmeyelim ve kazanma kuşağında kayıplara sebebiyet vermeyelim.

Milletimizin Diriliş Ümidi

Bu bekleyiş ve aksiyon sayesinde, bir gün mutlaka bizim de dirileceğimize ve dünyanın çehresini değiştireceğimize inancım tamdır. Ne var ki, böyle bir vetirenin yaşanabilmesi için de, Şâh-ı Geylânî derinliğinde, İmam Gazâlî enginliğinde, Müceddid-i Elf-i Sâni Rabbânîliğinde, Mevlânâ aşk u heyecanında, Bediüzzaman câmiyyet ve temkininde, günümüzün insanına yepyeni bir ruh vererek ona taptaze bir hayat zemini hazırlayacak büyük ve güçlü iradelerin yetişmesi, yetişip asırlardan beri insanımızın duygu, düşünce ve ferâsetini ezen buhran dalgalarını kırarak onun ruhunda "Cûdî" meltemleri estirebilmesi için zamana, ortama ve imkâna ihtiyaç olduğu da bir gerçek.. ve tabii kendi kendimizi fethetmeye, ruh mekanizmamızı yeniden şekillendirmeye, kalb, his ve düşünce dünyamızı onarmaya da... Aksine, bizi Hızır çeşmesine ulaştıracak ışıık süvarilerini yetiştiremediğimiz, kendimize, kendi değerlerimize kapalı kaldığımız ve rûhî sistemlerimiz itibarıyla dağınık yaşadığımız sürece, mesafe almamız kâbil olmayacaktır; bugüne kadar olmadığı gibi. Bu konuda kendimize dışta düşman aramaya da gerek yok; zira bizim düşmanımız içten ve ayağını ayağının üstüne atmış, villasının penceresinden derbederliğimizi seyrediyor ve kıs kıs gülüyor.

Milletimizin Diriliş Adına Yapılması Gerekenler

Biz, bir-iki asırdan beri millet olarak onca yenilik teşebbüslerimizin yanında, kendi millî kültürümüze dayanarak kendi ahlâk sistemimizi kuramamış; kendi metafizik mülâhazalarımızı geliştirip sistemleştirememiş; Allah, kainat ve insan gerçekleri açısından kendi iç dünyamızı aksettirecek bir sanat telâkkisi ortaya koyamamış ve mânâ köklerimize göre bir talim ve terbiye sistemi geliştirememiş bir milletiz.

Dünyada hemen her ahlâkî sistemin özünü, sağlam bir inanç, hazmedilmiş hürriyet duygusu ve yaygınlaştırılmış bir mesuliyet şuuru teşkil eder ki, bunların hemen hepsi de metafizikle alâkalı konulardır. Küfür ve ilhadın hakim olduğu, insanların hürriyet duygularının öldürüldüğü, gönüllerden sorumluluk hissinin sökülüp atıldığı bir toplumda metafizikten bahsetmek mümkün değildir. Böyle bir ortamda ahlâktan söz etmek ise bütün bütün imkânsızdır.

Kendi metafizik düşünce sistemini kuramamış toplumlar, böyle bir metafizik mülâhazaya göre kendi iç kimliklerini belirleyememiş fertler, zamanla ruhlarını, inançlarını yitirecekleri gibi, uzun zaman kendi soy kütüklerini korumaları da mümkün olmayacaktır.

Oysaki biz, millet olarak tarih boyu bizi besleyen o bereketlilerden bereketli kendi hayat kaynaklarımızı kendi ellerimizle kuruttuk.. kuruttuk ve bütün bütün ithalâta yöneldik. Öyle ki, dünyanın dört bir yanından getirip dayatmalarla herkese kabul ettirmeye çalıştığımız o tuhaf milliyet telâkkisi, o acayip hayat felsefesi ve ruhumuzu yaralayan o garip sanat anlayışıyla topyekün milletin hafızasını karıştırdık, birkaç bin seneden beri par par yanan kendi meş'alelerimizi söndürerek yarasalar gibi âdeta karanlığa teslim olduk.

Şimdi bizim, şuna-buna değil, şu felsefe bu felsefeye de değil, bize kaybettiğimiz kendi ruhumuzu kazandıracak; bizi belirsizliğin anaförlerinden kurtarıp kendi ahlâk, kendi anlayış ve kendi törelerimiz çerçevesinde yeni bir hakikat aşkına, ilim telakkisine ve düşünce derinliğine ulaştıracak sihirli bir reçeteye ihtiyacımız var. Bu reçete, yüzlerce senelik millî hayatımızdan süzülüp gelen kendi metafizik mülâhazalarımız, kendi ukbâ buutlu hayat felsefemiz ve Allah-kâinat-insan gerçeğiyle alâkalı nübüvvet eksenli kendi sesimiz, kendi soluklarımızdır. Öyle zannediyorum ki, yitirdiğimiz değerleri elde edeceğimiz güne kadar da kendi üslûbümüzü bulabilmemiz, kendi konumumuzu belirleyebilmemiz ve düşünce kaymalarından kurtulmamız mümkün olmayacaktır.

Milletimizin Dirilişi İçin İhtiyaç Duyulan İnsanın Vasıfları

O hep zaferden zafere koşacak ama; ülkeleri hârap edip, harâbelerde pâyitahtlar kurmak için değil; insânî duygu ve melekeleri harekete geçirmek ve bizleri, herkesi ve her şeyi kucaklayacak şekilde sevgi, alâka ve mürüvvetle güçlendirmek, yıkılmış yöreleri onarmak, ölü kesimlere hayat üflemek, varlığın damarlarında can olup-kan olup akmak ve hepimize var oluşun engin zevklerini duyurmak için.. zaten o, her şeyiyle bir Allah adamıdır.. ve O'nun halifesi olarak her zaman varlıkla münasebet içindedir. Her hareket ve her faaliyeti kontrollüdür ve yaptığı her şeyi de O'nun teftişine sunacak gibi yapar. O'nun duyushlarıyla duyar.. O'nun bakışlarıyla görür.. üslûbunu O'nun beyanından süzer

çıkartır.. ve O'nun iradesi karşısında "gassâlin elindeki meyyit" gibidir.. O'na karşı acz u fakrının şuurunda olması en büyük bir güç ve servet kaynağıdır. O, bu tükenmez hazineyi en iyi şekilde değerlendirmede asla kusur etmemeye çalışır.

O, aynı zamanda engin bir muhasebe ve murâkabe insanıdır; iyi-kötü, güzel-çirkin, onun mir'ât-ı ruhunda, gece-gündüz ziyâ-zulmet farklılığı içinde birbirinden ayrı ve her şey yerli yerindedir.. iradesi, kalbi, şuuru ve hissiyle, o, vicdan mekanizması ve onu meydana getiren latîfelere terettüp edecek en büyük gayeleri avlama peşinde.. ve "Hâlık'ın atıyyeferini ancak matıyyeleri taşır" mülâhazasıyla, irade ile, sorumluluk arasındaki münasebeti; kalb ile, aşk mâbeynindeki alâkayı; şuur ile, varlık ve varlığın perde arkası sırlarıyla teması ve ıttılâi; hissiyle, "bî kem u keyf" mutlak hakikati; mârifeti ile birkaç kadem meleklerin önünde yakınlık soluklamaktadır.

O, şahsî hayatı itibarıyla, gözü hep örnek insan olma ufkunda.. İlâhî emir ve yasakları temsilde evliyâ ve asfiyâ ile at başı ve "kılı kırk yararcasına" sözüyle ifade edilemeyecek kadar dakik ve ince. Hakiki Müslümanlığı yaşamadaki kahramanlığı, Hakk'ın sevmediği şeylere karşı ortaya koyduğu tavır, inançlarını hayata geçirme yolunda başına gelecek şeylere karşı fütursuzluğu ve mukavemeti tasavvurlar üstüdür. Hele mahşeriliğindeki enginliği, Hakk eri ve halk insanı olmadaki derinliği, Allah'a ve O'ndan ötürü varlığa karşı duyduğu aşkı, şevki, alâka ve endişeleri ifadelere sığmayacak ölçüdedir.

Zaten o, her şeyden evvel ve sonra ledünnî bir mârifet ve vazife insanıdır. Ledünnî vazife insanı ile ne anlıyoruz, ayrıca üzerinde durulmaya değer...

Milletimizin Dirilişi İçin İman Hizmeti

Bizler, hakikî insan olma mülâhazası açısından, kendimizi hâlihazırdaki bütün tersliklerin sorumlusu biliyor ve yarınki dünyaların huzur, emniyet ve istikrarı adına, son bir kere daha "insan" ve "kültür" diyoruz.. diyor ve ruhumuzdaki gerçek hürriyetin ilk merhalesi ve son noktaya ulaşmanın da biricik meşalesi "iman"ın önceliğini bir kez daha vurgulamak istiyoruz.

Evet, azgınlaştırılmış nesillerin, yeniden insanlığa kazandırılmasında ilk merhale ve en birinci iş, onların imanlarını, imanlarının sürekliliğini ve o imanın, vadettiği şeylerle beraber insanın tabiatının bir derinliği haline

getirilmesidir. Nesillere iman kültürü aşıl原因arak onlara, varlığın perde önü, perde arkasını izah etmek, ruhlarına duyurmak ve onların, imanın sınırsız atmosferinde her şeyi şefkatle kucaklamalarını sağlamak, yakın tarihimiz itibarıyla bir türlü zabt u rabt altına alamadığımız, çözölüp gitmelerini önleyemediğimiz nesillere kurtarıcı bir iksir olacaktır. İmanla böyle bir temizliğe ermeyen ruh, vahşetten tamamen sıyrılmaz, tecavüzden kendini alamaz; insanları sevemez, onlarla uzlaşamaz ve hele asla semavîleşemez; semavîleşmesi bir yana, böyle birinin ihtiraslara bulaşması, ömrünü kinler, nefretler içinde geçirmesi; her zaman kirlenip kararması, körelip duygusuzlaşması, kabalaşp hoyratlaşması kaçınılmazdır. Evet, iman, insanın varlığı daha bir farklı duymasını, dinlemesini, yorumlamasını sağlar, ona sonsuzun marifet ve sevgisini aşlar, varlıkla birleştirir, kin, nefret ve zaafalarını tadil eder, dağınıklıktan hasıl olan binbir ızdıraptan kurtarır.

Hep yürüyeceğiz, günümüzde bütün bütün durgunlaşmış ve hantal yığınlar haline gelmiş şimdilerin insanından, dünyaya yepyeni şeyler vadeden aydınlık nesilleri bulup çıkarmaya doğru.. şunu-bunu karalamadan, kimseye çamur atmadan; daha çok düşüncelerimizi aksiyona göre plânlayarak, aksiyonlarımızı da cankurtaran ekiplerin üslûbuyla sürdürerek.. kansız-irinsiz, kinsiz-nefretsiz yolcuların da bulunduğunu göstermek için, yollara da, yollardaki tersliklere de takılmadan hep yürüyeceğiz. Binbir türlüşüne şahit olduğumuz cinayetlere, şekâvetlere af ilan edeceğiz iddiasında değiliz; olamayız da. Umumun hukukunun söz konusu olduğu yerde gönüllerdeki af duygusu adaletle inkılab eder ve yaşama üslûbu, insanlık dışı davranışlara kapalı hale getirilir. Evet, iyilikler ve iyiliklere taşıyan köprüler, o köprüleri geçebilme duygusuyla dopdolu insanların mükafatlandırıldığı şehrahlara haline getirilmesi insana saygının ifadesi olduğu gibi, kötülere ve kötülüklere yol verilmemesi de, insana karşı ayrı bir ihtiramın ifadesidir. Evet, her zaman insanlar, iyiliğe imrendirilmeli, kötülüğe, kötü yollara karşı da uyarılmalıdır ki; hiç kimse: "Suç bizde değil, biz bu yollara itildik..." demesin.

Milletimizin Dirilişı İçin Sorumluluk Şuuruyla Hareket Etmek

Şimdi bütün bu dağınıklıkları gidermek ve durgunlaşan aktivitemizi kendi düşünce ufkuımıza göre harekete geçirmek yine bize ve bu ülkeye seven herkese

düşüyor. Evet bir kere daha millî ruh harimine çekilip iradelerimizin hakkını son santimine kadar kullanarak, bunca yıllık mazlumiyetlerin, mağduriyetlerin bilediği bir azimle, tıpkı havariler ve ilk Müslümanlar gibi "bir kere daha yolculuk" deyip, nerede bir insan var, orada îman, iz'ân ve irfan da olmalıdır duygusuyla ömürlerimizi hicretten hicrete göçlerle derinleştirerek, bundan sonraki hayat dantelâmızı, Hakk'ın hoşnutluğuna ermiş hakikat erlerinin düşünce ve aksiyon kaneviçeleri üzerinde örgülemeye çalışmalıyız.

Biz inanıyoruz ki, bugün yeryüzünde hemen herkes, bu kıvamda gönüllerin kendilerine uzatacağı elleri öpüp başına koyacaktır. Yapılabildiği takdirde; dinimizin, dilimizin, ülkemizin, ülkümüzün bayraktarlığını yapacak bu olgun ve oturmuş iradeler, ülke ülke seyahatler tertip edip, kapı kapı dolaştıkları her yerde, Hızır gibi karşılanacak ve sundukları düşünceler de âb-ı hayat gibi içilecektir. Evet onlar, uğradıkları her yerde Musa-Hızır arkadaşlığı içinde sonsuza açılacak; Zülkarneyn bekleyenlere koruyucu setler inşa edecek ve asırlardan beri ömrünü mağaralarda geçiren münzevilere de "ba'sü ba'del mevt"e giden geçitleri göstereceklerdir. Kim bilir belki de, uğradıkları her yere, asırlardan beri beklenen en kapsamlı bir ulu Rönesans düşüncesinin ilk kıvılcımlarını da onlar götüreceklerdir...

Milletimizin Dirilişi İnançlı İnsanlarla Olacaktır

Sisin, dumanın gönüllerine oturduğu, çeşit çeşit tersliklerin iradelerini felç ettiği ve ölüm girdapları etrafında dönüp durmayı hayata yürüme zanneden bu bahtsızlara mukabil aynı arenada bir de, gönül gözleri ötelere temâşâsında, duyguları Hakk'a yönelişin heyecanı ile köpük köpük, elleri, sînelerinin bütün zenginlikleriyle Allah'a açılmış ve yağmur yüklü bulutlar gibi kendilerini salmak için esinti intizarına dalmış ruhlar var. Gönüllerindeki iffet duygusu çehrelerinin her çizgisinde nümâyân; insana saygı ve hürriyet hissi davranışlarının en belirgin rengi; üslûpları ve ifadeleri her gönülde sonsuzluk duygusu uyuracak kadar sihirli; tavırları, Hak'la irtibatlarını aksettiren harfsiz, kelimesiz birer beyan; beşerî münasebetleri sınırsız ve ruhânîlerinki kadar içten; evleri, mektepleri, kışlaları âdetâ birer mâbed, mâbedleri de o derinlerden derin ledünnîlikleriyle cennet kevserleri sunan mukaddes birer sebîl; intizara dalmış ruhlar. İşte bunlar ellerinde hep kâseler, temiz vicdanların kendilerine yönelmelerini bir fırsat aralığı gibi bekleme heyecanı içinde; karşılık, destek ve tesir intizarına girmeden bulutlar gibi herkesin başında dolaşarak; yağmur olup

her tarafa akarak; toprak gibi şak şak olup filizlere bağırılarını açarak, yerinde başlar üstünde, yerinde ayaklar altında, kendi adlarına yaşamayı unutup hep yaşatma sevdasıyla oturur-kalkar ve her yana diriliş üfler dolaşırlar. İşte bunların yontup şekillendirecekleri dünya ve gelecek nesillere emanet edecekleri tarihî miras, hem bu milletin hem de yarınki kuşakların yüzlerini güldürecektir. Aşk u şevkimizi yeni bir dirilişle ebedileştirecek ve geleceği imar etme adına iradelerimize fer verecek böyle bir "oluşum", fevâreler gibi coşan aşkın, cennet zevkleriyle at başı hale gelmiş ibadet neşvesinin ve varlığımızı ebedilik şarkılarıyla seslendirecek olan azmin, ümidin, imanın bir son meyvesi ve ebede yürümenin de rampası ve rıhtımı olacaktır.

Hâsılı, şimdilerde bir yandan üzerimize sürekli ışıklar yağarken, diğer yandan da hep pis kokulu dumanlar yükseliyor. Neylersin, şimdiye kadar hük-ü kazâ sürekli böyle cereyan ettiği gibi -dileriz uzun sürmesin- bundan sonra da hep böyle devam edeceğe benzer.

"Her şey akar; su, tarih, yıldız, insan ve fikir;
Oluklar çift; birinden nur akar, birinden kir.
Akışta demetlenmiş büyük-küçük kâinat;
Şu çıkan buluta bak, bu inen suya inat!" (Necip Fazıl Kısakürek)

Milletimizin Dirilmesi Manevi Değerlere Bağlı

Şimdi rica ederim, hayatı yaşanmaz bir yük ve muamma haline getiren bu ahlâkî sefaleti ve her gün içimizde daha bir girdaplaşan bunalımları ne ile aşacak?. Ferdî, ailevî, içtimâî buhranlardan nasıl kurtulacak?. Ve nasıl güvenle geleceğe yürüyeceğiz? Dünyanın şurasından-burasından ithal edilmiş üç beş fantezi düşünce ile mi?. Ya da her şeyi üzerine bina etmeye çalıştığımız çağın akliyatçılığıyla mı?.. Hayır hayır! Ne o nesepsiz düşünceler ne de bu karanlık mantık tek başına o Kafdağı'ndan ağır yükün altından kalkacak gibi değil.

Yıllardan beri bu dünyada, ortaya konan her yenilik hamlesi, hep şekli bir değişiklikten ibaret kalmış; ne bir gâye-i hayâl takip edilebilmiş ne de söylenen hedeflerin en küçüklerine ulaşılabilmiştir. Zirveleri tutanlar, âdetâ ellerinde fırça, millî ve içtimâî bünyede meydana gelen yaralara boya çalmayı marifet, hatta inkılâp zannetmiş ve toplumun can damarı sayılan en hayatî organlarındaki iç kanamaları ve bu iç kanamaların meydana getirdiği komplikasyonları bir türlü görememişlerdir. Yakın tarihimiz itibarıyla, gücünü

îman, ümit ve azminden alan istiklâl mücadelesi kahramanlarının husûsî mazhariyet ve temsilleri istisna edilecek olursa, bu hep böyle cereyan edegelmiştir. Kaldı ki, o mübarek hamleyi dahi, çıkış noktası itibarıyla kendinde var olan güç ve safvetiyle devam ettirdiğimizi söylememiz mümkün değildir. Evet, bugün artık, o ölçüde bir birlikten bahsetmek ve öyle bir kıyam ve dirilişi düşünmek imkânsız olmasa da çok güç olsa gerek..

Milletimizin Düşmanları

Evet, asırlardan beri millet düşmanlarının, bu millete karşı en sinsî, en şeytânî plânları dâima onun ruh ve vicdanını şanlı geçmişinden koparma, onu millî değerlerine karşı yabancılaştırma ve özünden uzaklaştırma istikâmetinde olmuştur. Zira, millî ve dînî değerlerinden mahrum edilen milletlerin, en emin kuvvet kaynaklarını, en müstahkem siperlerini kaybedeceklerini onlar da çok iyi biliyorlardı. Onun için öteden beri, sürekli olarak, ruh kökümüze, mukaddeslerimize, geçmişe ve geçmişlerimize hücum edip, onları karalamadan geri kalmadılar.. kalamazlardı da; çünkü bizler, o kök, o değerler ve o ölümlerin semereleri ve devamlarıydık...

Milletimizin Düşünce ve Aksiyondan Uzak Kalması

Günümüze doğru gelirken, düşünce şuâlarının, toplumun her yanını sarması engellendiği gibi irade de bütün bütün felç edildi.. temsil devre dışı bırakıldı ve aksiyon da anarşiye katlettilirdi. Çağın talihsiz cereyanları çok defa, yığınları, bir bunalımdan bir bunalıma itti ve bir dağınıklıktan başka bir dağınıklığa sürükledi. Kitleler, bencil ve haris ruhların elinde, tutarsız, mefluç ve şaşkın bir oraya çekildi, bir buraya ve hep istismar edildi. Bütün bu olumsuz hususlar karşısında ister-istemez, günümüz insanının henüz kalbî ve zihnî gücünü harekete geçirebilecek ölçüde olgunlaşmadığını görüyor 've hele biraz daha!' diyoruz.. ferdî seciyelerimizdeki zaafı gidermek, iradelerimize güç kazandırmak, inançlarımızı besleyip kıvama getirmek ve yeisin her çeşidini ruhumuzdan söküp atabilmek için 'hele biraz daha' diyoruz. Tabî her şeyden evvel batı şokundan sıyrılmak için de...

Milletimizin Farklılığı ve Karakteri

Bu coğrafyanın talihli fakat biraz mağdur; bahtiyar ama zulme uğramış büyük milleti olan bizler, inancımız, düşünce ufkumuz ve millî üslûbumuz, başka milletlerde olmayacak ölçüde, millî ruh potasında şekillene şekillene, işlene işlene öyle incelmış, öyle zarifleşmiş ve öyle evrensel değerlerle bezenmiştir ki, fazla değil, birkaç celse bile bizimle oturup kalkanlar bu farklılığı hemen anlayabilirler. Zira bu farklılıkta her zaman bizim gönüllerimizin mukaddes hüznüyle, ruhlarımızın şevk çağlıtları duyulur. Evet, bize kulak verenler, hemen her zaman, bizim beyan ve üslûbumuzda tatlı ve romantik bir hicranın ümitle seslendirilen bestelerini, zevkli ve ebedî bir dâüssılanın da vuslat nağmelerini dinlerler. Evet biz, bir yandan "Ey sâki aşkın narına yandıkça yandım bir su ver" diye mırıldanırken, bir yandan da "Parmağım aşkın balına bandıkça bandım bir su ver" der, hüznümüzü, tasamızı gülücüklere çeviririz. Dillerimiz bazen aşk bazen de melâl söyler; aşk u melâl başkaları için birer ızdırap sayılsa da, biz onlarda Mevlânâlar gibi hep kopup geldiğimiz âleme iştiyakın şiirini dinleriz. Aşk ve melâl bizde, içli, gamlı bir sonsuzluk arzusundan kaynaklanan ruhun lisaniyla bir yakarıştır. İnançlarımız, duygularımız bizi hep ötelerin sihirli âlemlerinde dolaştırdığı için hemen her zaman hüznün ve neş'eyi iç içe duyar; ağlamaları, gülmeleri, aynı sesin farklı perdeleri gibi dinler; sînelerimizin tasayla inip kalkmasına yüzlerimiz gülücüklerle cevap verir, gözlerimiz yaşlarla dolup taşarken vicdanlarımız İrem Bağları gibi güllerle kızarır.

Milletimizin Geçirdiği Bunalımlar

Bin seneyi aşkın geniş bir zaman dilimi içinde hep şanlı devirler yaşamış ve hep güzelliklere açık bulunmuş şu mübârek dünyâ, bir-iki asır var ki, buhrandan buhrana sürüklenmekte ve çepeçevre rûhunu saran bunalımlarla inim inim inlemektedir.. özünden uzaklaşma bunalımı.. tabiat değiştirme bunalımı.. Milli, dînî ve târîhî değerleri inkâr ve tezyîf etme bunalımı.. ve eskilerin 'kaht-ı ricâli dedikleri seviyeli insan, idâreci kadro ve lider kıtlığı bunalımı...

Milletimizin Geçirdiği Sarsıntılar-1

Yakın geçmişimiz itibâriyle biz, sürekli inhıraflar içinde yaşadık; defâatle onun zehir-zemberek netîceleriyle sarsıldık.. ve kim bilir kaç kere, kılpayı ölüm çukurlarına yuvarlanıp gitmekten kurtulduk. Geçirdiğimiz bâdirelerden bir tânesi dahi, mezardakilerin dirilip gelmesine yetecek kadar kıyâmet endamlıydı ama; "Yâ mahşer!" deyip kendini ölüm uykusuna salanlar üzerinde hiç mi hiç tesiri olmadı.

Şimdiye kadar çevremizde meydana gelen bunca kızıl-kıyâmetle uyanmamış kafaların, şu andaki hâdiselerle uyanacaklarına ihtimâl vermek bir hayli zor. Görünen şu ki bunlar, hâdiseler ne kadar ürpertici olursa olsun, yatakta vaziyet değiştirip eski uykusuna devam eden bir uykukolik gibi, bu çıldırtan gafletlerini sürdüreceklerdir...

Milletimizin Geçirdiği Sarsıntılar-2

Evet, milletimizin kökü, gövdesi ve dalları, fırtına ile sarsılan bir ağaç gibi, bugüne kadar kim bilir kaç defa sarsıldı? kim bilir kaç defa karın-buzun kahrına uğrayıp bet-beniz beyazlığına uğradı.! Kaç defa güneşlerin kavurucu sıcakları altında kül rengine büründü? Ve kaç defa değişik buutlarda, yeni yeni haşır u neşirlerle dirilişler yaşadı? Şâyet hazanlar onun hayat ve canlılığının bir yanını alıp götürdü ise, baharlar da öylesine köpüren renklerle onu kucakladı ki, o tekevvün karşısında her şey sararıp soldu ve bütün aldatan renkler bir bir sustu.

Şimdi, her zaman şaşırtıcı bir âhenkle, mini mini sayısız unsurlardan, unsurlar arasındaki sessiz ve sihirli kaynaşmadan, hiç olmadık şekilde ve beklenmedik bir canlılıkla hayâta yürüyenleri görüp de sessizliğe bürünmüş görünen bu büyümlü canlılığı ve dağılmışlık hissini veren bu vahdeti, nasıl hakîki ve ebedî ölmüşlüğe hamledebiliriz ki? Kaldı ki, öyle olsa bile, kışlar hep bahâra, geceler de nehâra gebedir...

Milletimizin Geçirdiği Sarsıntılar-3

Gerçi, bir-iki asırdan beri, topyekün millet olarak çözülmelerin, dağılmaların ağında ve sürekli gel-gitler yaşadığımız bir gerçek. Ne var ki, aynı durumun, bundan önce de, defaatle yaşandığını tarih söylüyor. Evet eğer, bugün düşmüş veya komaya girmişsek, daha önceleri de kim bilir kaç defa oksijen çadırlarında

misafir olmuş, beyin kanamasından geriye dönmüş, ölümle yüz yüze gelip selâmlaşmışsızdır.! Kaldı ki bizimle beraber başka toplum ve başka milletler de aynı bâdireleri atlattı.. aynı ölüm ağlarına girdi-çıkı ve aynı gâileleri hem de yutkuna yutkuna yaşadı. Mazi bir bakıma bu târihî tekerrürler devr-i dâiminin arenası gibidir.

Milletimizin Geçirdiği Sarsıntılar-4

Evet o, asırlar boyu, devletler muvazenesindeki yerinden koparılıp atılmanın, hep başta yaşamışken ayak olmaya zorlanmanın hafakanları içinde şaşkın ve âdeta bir berzah hayatı yaşadı. Hiçbir millet ve toplum çerçevesine yerleştiremeyecek kadar gariplikler ve tuhaflıklar içinde sürdürdüğü bu şeâmetli yolculukta, tıpkı kumarda kaybeden birinin, "belki kazanırım" mülâhazasıyla "bir daha, bir daha..." dediği gibi, her şeyi çar-çur etme ruh haletiyle iflastan iflasa sürüklendi.. bari bunca zaman içinde bir kere kazanabilseydi, ya da küçük bir kazanma ümidi olsaydı..! Ne gezer.. o hep kaybetti ve kaybettikçe de, daha bir hırsla neticesi belirsiz bu oyunun aldanan rekortmeni haline geldi.

Milletimizin Geçmişteki Özellikleri

Toplum olarak bir zamanlar biz, dünyanın en saf, en duru, en temiz ve en centilmen milletlerinden biriydik; hatta bazı dönemler itibarıyla en birincisiydik: Toplumun hemen her kesiminde, temeli imana dayalı, devamı Hakk'a adanmışlığa bağlı ciddi bir hakikat aşkı, bir araştırma sevdası, bir ilim iştiağı, bir adalet ahlâkı, bir şefkat ve merhamet hissi soluklanırdı. Fert ve cemiyet hemen her zaman, tefekkür ve tedebbürle oturur kalkar; herkesi ve her şeyi şefkatle kucaklar ve Hakk'a halife olmanın gereği, yeryüzündeki muvazene ile alâkalı kendini bir numaralı sorumlu kabul ederdi. Yerinde âdeta yağmurlar gibi, hiçbir yeri tefrik etmeden her yana sağanak sağanak boşalır; yerinde ırmaklar gibi çağlar ve hayat olur akar; gün gelir deryalar gibi köpürür her tarafa mehafet ve mehabet salar; bir an da olurdu ki, güller ve çiçekler gibi bin bir renk ve râyiha ile tülленir, görüp temâşâ edenlere âdeta iç içe şölenler yaşatırdı.. evet, onun her zaman ayrı tat, ayrı şive, ayrı lezzette daima değişip yenileşen, yenileşirken de özünün bütün hususiyetlerini koruyan ve bütün

vicdanlarda semavîlik hissi uyaran bir letafet ve bir zerafeti vardı. Dünyanın dört bir yanında yaşanan hercümerç, şurada-burada yükselen bir kısım hoyrat gürültüler, onun ikliminden yükselen huzur ve itminan-ı dâim ile ritim değiştirir, hız keser ve adeta bizim ses ve soluklarımız arasında kaybolur giderdi. Evet, hayatın her zaman bir mûsikî gibi duyulduğu bu dünyada, kulakları tırmalayan en sevimsiz şerâreler bile duyulmaz olur ve derecesine göre her yanı âdeta cebrî bir sükut, semavî bir itminan ve engin bir huzur havası kaplardı; kaplardı da bu talihli ülkenin insanları çok defa, bir iki adım hayallerinin gerisine çekilerek derin bir uhrevî sükûna dalar, imanlarının, ümitlerinin o masmavi ikliminde geçmiş-gelecek bütün zamanları birden yaşar ve kendi kendilerine gıpta ederek talihlerine tebessümler yağdırırlardı.

Milletimizin Geleceği

Bir mutlu gelecek adına her hâdisе, tıpkı bir sihirli beyan, bize bunları anlatıyor.. sezebildiğimiz kadarıyla, vakaların perde arkası böyle büyülü bir değişikliği haber veriyor.. daha şimdiden kulaklarımıza kadar gelip ulaşan tatlı bir mûsikî veya ürperten bir uğultu, bize, ayrı ayrı bu iki hâdiseden çok sesli bir şeyler mırıldanıyor: Bütün batı ve batı patentli medeniyetler, kâbuslu bir bekleyişten sonra, şimdilerde ürperten bir ölüm çukuruna, bir girdaba doğru kaymaya başladılar bile...

Milletimizin Geleceği

Kim ne derse desin, biz ne zaman, olacağı olmuşu yüksek kulelerin tepelerinden temâşâ etmişsek, derlenip-toparlanıp yepyeni bir millet olmanın yankılarını, mazi kanaviçesi üzerinde işlenen ümranların ihtişamını, istirdat edeceğimiz milli itibarımızı, devletlerarası müzakerelere esas teşkil edecek konuları, konuşulan sözleri, düşünülen meseleleri ve bütün bunlarla renklenmiş o sihirli zamanı, onun rikkatini, havasını, ilhamlarını, harikalarını görüyor, duyuyor, hatta yaşıyor gibi oluruz.. isterseniz siz bunlara gönüllerimize sızan ve yer yer heyecanlar şeklinde köpüren imanın, ümidin, azmin ve önsezilerin solukları, söyleyişleri ve haykırışları da diyebilirsiniz.

Bir bahar geldiğinde nasıl kendine ait renkleri, kokuları, tatları ve sıcaklığıyla gelir; çevremizdeki güller, çiçekler ve çemenler nasıl bütün yeryüzündeki baharı

hülâsa eder, mânâsını ruhlarımıza boşaltır ve ihtişamını gönüllerimizin kadirşinaslığına bırakır; öyle de, duygu, düşünce ve davranışlarımızla beslenen yarınlara da, bize bütün çeşnilerini sunar ve bizi tasavvurlarımızı aşkın dünyalarda gezdirirler.

Milletimizin Geleceği Adına Dikkat Edilecek Hususlar

Bizim olacağı ümidini beslediğimiz aydınlık geleceğe emin adımlarla yürüyebilmemiz için, sadece hülâsasını sunacağımız şu hususları çok hayâtî kabul ediyoruz:

Bütün millet, husûsiyle de aydınlarımız, geçmişimizle mutlaka barışmalıdır.

Gelecek adına gerçekleştirmeyi plânladığımız her türlü yenilenme ve inkılâplar, tarihî dinamiklerimiz ve mânâ köklerimiz esas alınarak projelendirilmelidir.

Böyle hayâtî bir meseleye katiyen politika bulaştırılmamalı ve çıkar mülâhazaları karıştırılmamalıdır.

Ayrıca, her şeye rağmen, bu istikamette hareket ve hamlelerin bir kısım komplikasyonları da olabileceği endişesiyle hep tedbir ve temkinle yürünmeli; gençlik heyecanı ve maceracıların sorumsuzca davranışlarına meydan verilmemelidir. Hem öyle meydan verilmemelidir ki, onur ve gururlarımızın rencide edilmesi karşısında bile, yüce mefkûremiz hatırına heyecanlarımızın ağzına sabır fermuarları vurulmalı ve dış sıkıp her şeye katlanılmalıdır.

Yıkmadan önce, yıkılacak şeylerin yerinde nelerin yapılmak istendiği kararlaştırılmalı; sonra varsa, o eski, köhne, geçersiz şeyler yıkılmalıdır. Her zaman "yıkamak yapmak içindir" felsefesiyle hareket edilmeli, yıkılacak şeye kazma çalmadan evvel, yapılacak ne ise, mutlaka onun maketi dikilmelidir.

Yapılacak her işte, karar ve aksiyon, ilim, irfan ve tedbirle beslenmeli; azim ve gayret de, araştırma ve vukufî desteklenmelidir ki, yapımları yıkmalar takip etmesin.

Milletimizin Geleceği İçin Çırpınmak

Hep yürüyeceğiz, günümüzde bütün bütün durgunlaşmış ve hantal yığınlar

haline gelmiş şimdilerin insanından, dünyaya yepyeni şeyler vadeden aydınlık nesilleri bulup çıkarmaya doğru.. şunu-bunu karalamadan, kimseye çamur atmadan; daha çok düşüncelerimizi aksiyona göre plânlayarak, aksiyonlarımızı da cankurtaran ekiplerin üslûbuyla sürdürerek.. kansız-irinsiz, kinsiz-nefretsiz yolcuların da bulunduğunu göstermek için, yollara da, yollardaki tersliklere de takılmadan hep yürüyeceğiz. Binbir türlüşüne şahit olduğumuz cinayetlere, şekâvetlere af ilan edeceğiz iddiasında değiliz; olamayız da. Umumun hukukunun söz konusu olduğu yerde gönüllerdeki af duygusu adaletle inkılab eder ve yaşama üslûbu, insanlık dışı davranışlara kapalı hale getirilir. Evet, iyilikler ve iyiliklere taşıyan köprüler, o köprüleri geçebilme duygusuyla dopdolu insanların mükafatlandırıldığı şehrahlara haline getirilmesi insana saygının ifadesi olduğu gibi, kötülere ve kötülöklere yol verilmemesi de, insana karşı ayrı bir ihtiramın ifadesidir. Evet, her zaman insanlar, iyiliğe imrendirilmeli, kötölöğe, kötü yollara karşı da uyarılmalıdır ki; hiç kimse: "Suç bizde değil, biz bu yollara itildik..." demesin.

Milletimizin Geleceğı İçin Tarihi Sorumluluk

Bizler dünyamıza, îman, insan ve hürriyet sevgisinden örölmüş yepyeni bir ruh kazandırma ve bu esaslar üzerinde neşv ü nemâ bulmuş, gelişmiş mübarek bir ağacın mânâ köklerinin safveti ölçüsünde ve o köklerle irtibatlı olarak yeni sürgönlere zemin hazırlama mesuliyeti altındayız. Şüphesiz böyle bir sorumluluğun yerine getirilmesi de ancak ülkenin mukadderâtına, insanımızın, tarih, din, örf, âdet ve bütün mukaddesâtına sahip çıkacak kahramanların mevcudiyetine vâbestedir.. ilim aşkıyla dopdolu, imar ve inşâ düşüncesiyle gerilim içinde, samimilerden daha samimi dindar, milliyetperver ve sorumluluk duygusuyla her zaman vazife başında kahramanların mevcudiyetine. Onlar ve onların gayretleri sayesinde milletçe hayatımıza, bizim anlayışımız, bizim düşüncelerimiz ve bu anlayış ve düşüncelerin muhassalası hâkim olacak.. herkeste, nefsinin toplumun hizmetine adama duygusu öne çıkacak.. vazife taksimi ve karşılıklı yardımlaşma düşüncesi yeniden canlanacak.. işveren-işçi, ağa-köylü, memur-sokaktaki insan, ev sahibi-kiracı, sanatkâr-sanatsever, müvekkil-vekil, muallim-talebe bir vâhidin değişik yüzleri olma hususiyetiyle bir kere daha ortaya çıkacak ve birkaç asırlık beklentilerimiz bir bir gerçekleşecektir. Düşlerimizin idealize edildiğı bir dönemde yaşıyor ve çağın sorumlularının iyi bir zamanlama ile vakti geldiğinde bunların hepsini realize

edeceklerine inanıyoruz.

Milletimizin Geri Kalış Sebepleri

On dokuzuncu ve yirminci asır bizim için bir çözölüş ve gerileyiş asrı olmuştı. Uzun zaman bu gerilemenin ve çözölmenin hakikî sebepleri sezilemedi veya bu konudaki düşünceler kasten çarpıtıldı; dolayısıyla da, dinde, ilimde, sanatta, bediiyatta gerçek gericilik şaheserleri sergilendi, hatta yer yer fikir mücadelesi şeklindeki bir kısım cereyanlar, biraz fantezi, biraz da şaşkınlık eseri olarak zamanla birer ilhad ve inkâr akımı haline geldiler. Öyle ki, ilmî dehanın yerinde hokkabazlık, aydınlığın yerinde illüzyon ve mücadelenin yerinde de başkalarına kara çalma moda oldu. Hileyi hüner sayan bazı kesimler, tarihî hakikatleri, iftira, tezvir ve yalanlarla yıkmak için kıyasıya mücadele verdiler.. kaderin cilvesine bakın ki, bugün o tarihî dinamikler ve milletin mânâ kökleri bütün salâbetiyle dimdik ayakta; yıkılıp-giden onlar oldu.

Milletimizin Gerileme ve Yıkılışı

Sen ve ben, mâzisi kartallar gibi hep zirvelerde geçmiş şanlı bir milletin, cihâna medeniyet muallimliği yapmış muhteşem bir devletin, hasım ve hâin bir dünyanın hiç dinme bilmeyen kin ve nefretleriyle, tarihten silinip gideceği korku ve endişesini vicdanlarımızda duyup kaç defa içimiz burkuldu, kaç defa bu muhteşem millet gemisi, asırlardan beri yolunu kesen ölüm girdaplarından herhangi birine takılıp gideceği telâşıyla iki büküm olduk...

Dünyanın dört bir yanına ışıkla beraber ürpertiler de salan ve koca yeryüzünü hükümranlılığına kâfi bulmayan dev bir milletin, birdenbire sarsılıp altüst olacak hâle gelmesi; bir zamanlar kendinden korkup tir tir titreyen devletler karşısında aynı zilletle boyun büküp temennâ durması ve yüksek kalelerin yüksek burçlarında bayraklaşan, çelik yürek ve çelik irâdelerin, eski kapıkulları önünde ric'at ric'at üstüne geriye çekilip durması karşısında, yapacak başka bir şey de olamazdı sanırım.

Ah, nerede o zafer sancaklarını yüksek burçlara dikip göklere selâm duran polat ruhlar! Nerede o eşya ve hâdiselere sözlerini dinletip engin zevk ve zekâlarıyla çevrelerini cennetlere çevirenler! Nerede yeryüzünün vârisleri olma

şuuruyla, dünyalarına kazandırdıkları bambaşka renk ve ışık tayfları arasında ötelerle içli-dışlı olup binbir râyihâ içinde yaşama zevkini idrâk edenler! Nerede o çalışmayla mutluluk, mücâdeleyle haz arasında kurdukları köprülerle milletlerini rüyalarda gezdirenler!?

Milletimizin İçinde Bulunduğu Durum

Bugün bütün bir millet olarak hemen hepimiz sürekli telâş ve endişe ile oturup kalkıyor; hafakandan hafakana sürükleniyor; teşebbüslerimizde panikler yaşıyor ve iki adım ötede bilmem ne tür ürperten sürprizlerle karşılaşacağımız korkusuyla tir tir titriyoruz. Düşünce üretmiyoruz ve gelecek adına da ciddî hiçbir plânımız yok. Yürüdüğümüz yollarda uyur-gezerler gibi tuhaf bir hâlimiz var. Karşımıza çıkan beklenmedik hâdiselerle alâkalı tavırlarımız birer kaba tepkiden ibaret. Başlangıcı yıllar ve yıllar öncesine dayanan millet düşmanlarının o korkunç tahrip stratejilerine mukabil, yaptığımız veya yapıyor görüldüğümüz işler ise, ayakta kalabilme mücadelesi türünden şeyler. Bari, böyle bir mücadeleyi kendi kurallarına göre gerçekleştirebilseydik; ben söylemesem bile, ihtimal gelecek nesiller ona da 'ne gezer!' deyip geçecekler.

Milletimizin Kaderi

Aslında, her kaba şeyi, her kirli nesneyi ateşin yumuşatıp temizlemesi gibi, şu birkaç asırlık musibetler, belâlar, sıkıntılar da bu millette bir temizlenme duygusu uyarmış ve ona kendi saffetıyla ayakta durabilme düşüncesini ilham etmiştir. Dün, içinin kirliliğinden ötürü, ayağına bir pranga, boynuna da bir tasma takıp onu levsiyatın esaretine salan kader -o kader hep adildir- bugün de gönlündeki ümit emareleri, irade ve azminin çelikleşmesi sayesinde ona, yeniden milletler muvazenesindeki yerine ulaşmada mutlaka rehberlik yapacaktır.

Öyleyse şimdilerdeki saffetimizi bozmadan, milletçe kendi aşk u heyecanımızı, yine kendi sesimizle seslendirir ve ruhumuzdaki cibillî cesaretle ayağa kalkabilirsek, sûrunun sesi ta eski yıllara dayanan yeni bir "ba'sü ba'del mevt" yaşamamız mukadder demektir. Hiç şüphesiz böyle bir diriliş yolu da, imanın, aşkın, ihlâsın, hamiyetin bütün duygu, düşünce, tavır ve davranışlarımıza aksetmesinden geçer...

Milletimizin Kendi Kùltüründen Uzaklaştırılması

Dünyadaki son değışim ve dönüşüm hareketleri, çoklarının yüzündeki peçeyi sıyrıp gerçek çehrelerini ortaya çıkardığı gibi, bizim gözümüzdeki perdeyi de aralar gibi oldu.. oldu ve nazarımızda herkesin, her şeyin hakikî mahiyeti daha bir belirgin hale geldi. Şimdilerde olup-bitenleri daha 'net' görebiliyor ve hâdiselerden daha sağlam neticeler çıkarabiliyoruz.. çıkarabiliyor ve artık anlıyoruz ki, iki yüz seneden beri bu ülkede, atılma, terk edilme ve unutturulma talihsizliğine uğrayan, sadece kılık kıyafet, fikriyât ve hayat felsefemiz değilmiş; millî kültürümüz, tarih şuurumuz, ahlâk sistemimiz, fazilet telâkkimiz, sanat düşüncemiz ve mânâ köklerimiz de bunlar kadar hattâ daha büyük erozyonlara maruz kalmış ve rûhî rabitalarımız bütün bütün sarsılmış, fazilet kaynaklarımız kurutulmuş, geçmişle aramızda aşılması güç uçurumlar meydana gelmiş.

Milletimizin Kendine Gelmesi İçin Yapılacak Şeyler

Şimdi, bütün milletçe, bu zararlı akımları "nötr" edecek; hakikate saygılı, Hakk'ın hatırını her şeyden üstün tutan, akıl, iz'an ve insaf sahibi; dimağı aydın, gönlü nurlu, rûhu çok yukarılarda pervâz eden ve atalarımızdan tevârüs ettiğimiz bütün millî değerlerimize, örf ve âdetlerimize, sanat ve kültürümüze, ahlâk ve terbiyemize saygılı ve hürmetkâr bir hasbîler kadrosu beklenmektedir. Bu kadro, asırlardan beri bizi ayakta tutan milletin rûh kökünü ve tarihî değerlerini devirici olmayacak; bilâkis onlara, gelişen dünya şartları karşısında canlılık kazandıracak ve onları millî bünyenin birer parçası sayarak sahip çıkacaktır. Millet benliğinin, böyle kahrolup gitmekle yüz-yüze bulunduğu bir dönemde, onun kurtarılma vazifesini üzerine alan, "mukaddes çile"nin sahibi bu kutsiler ordusu, yıllardan beri, içten içe toplumu kemiren dâhilî kokuşma ve sürtüşmeleri bertaraf ederek, yığınlar arasında bir "sulh çizgisi" teminiyle, bugüne kadar her kullanışında cemiyetimizi dâğidar eden, her iki zümrenin köhne metotlarını, zararlı taassuplarını, inhisarcı düşüncelerini ortadan kaldırıp, en uygun insanlara yaraşır şekilde, her hayrı alkışlayacak, her kötülüğü de tesirsiz hâle getirecektir.

Milletimizin Manevi Gücü

Ancak hemen şunu da arz edeyim ki, bunca yıl, cebrî, küfrî, keyfî baskılara maruz kalmış bu asil millet tamamen sindirilememiş ve onun ezel ve ebed buudlu düşünceleri de hiç mi hiç söndürülememiştir. Bu düşünceler, yerinde küller içinde bir kor, yerinde küçük bir kurcalama ile 'çıt' diye ses veren bir kıvılcım ve yerinde de dünyaları aydınlatmaya yetecek bir ışıık kaynağı olduğu halde, tedbir ve temkinlerin 'ilelmerkez' gücüyle, bir çekirdeğe sığacak kadar büzülmüş, küçülmüş ve böylece çağın en badireli günlerini atlatarak fonksiyonunu eda etme kuşağına ulaşmış ve mevsimi geldiğinde dünyaları ışııklara boğmaya hazır bekliyor.

Elverir ki biz, bunca yıllık derbederliği, çekilmiş bir meşakkat ve gösterilmiş bir cehd ölçüsünde değerlendirelim.. ve maddî-manevî dirilişimize yetecek bir kuvvet kaynağı olan İslâmiyet'i özüne uygun şekilde anlayıp, duygu, düşünce, his, şuur ve iradeleri sağlam.. i'lâ-yı kelimetullah düşüncesiyle dimdik.. ilmî hayatları itibarıyla sistemli.. iş ve davranışlarında güvenli.. nefsanî arzuları karşısında 'pes' etmeyecek kadar karakterli.. kalb ve kafa izdivacına muvaffak olmuş salih kullar arasına girerek yeryüzünün hakiki varisleri olduğumuzu bir kere daha ispat edelim.

Allah tevfikini yâr ederse, seyahatimizi yitirilmiş bu çizgi istikametinde sürdürmeyi düşünüyoruz.

Milletimizin Önünü Kesip Toplumu İnançsızlığa İtenler

Evet, bütün bunları yaptık ve aslında bunlar, bir döneme ait, Allah'a, O'nun Peygamberi'ne ve öldükten sonra dirilmeye inancını yitirmiş nesillerin dramıydı. Rıza Tevfik'in ifadesiyle, belli çevrelerce, Türklük ruhu apaçık ve zorla hem Allah'ına hem de Peygamberi'ne isyana itiliyordu. Geleceğin sonsuz karanlıkları karşısında, inançsızlıkla tir tir titreyen ve şaşkınlıkla gidip bir oraya bir buraya toslayan, insanî ve ahlâkî yanları itibarıyla, cismaniyetine nispeten tıpkı felçli uzuvlar gibi nahifleşmiş; millî değerleri açısından alabildiğine renksiz ve silik, tarihten tevârüs ettiği şeylere karşı fevkalâde saygısız ve mütecâviz; sürekli kendi hezeyanlarını takdis edip dururken, dinî ve millî her şeyi tekrar tekrar süzgeçten geçirme lüzumundan bahsedecek kadar lâubâli veya septist;

yazarken, konuşurken işporta mefhumlarıyla düşünecek ölçüde bayağı ve ağzını açtığı her yerde, az buçuk firaset sahiplerince hemen kendini ele veren bu fikirzedeler, kendileri açısından altın çağlarını yaşasalar da vatan evladına hep kan kusturduklarında şüphe yoktur. Millet onların gayız ve nefret bombardımanları karşısında hep inim inim inledi; onlar da bir türlü doyma noktasına ulaşamadıkları o cehennemî kin ve hiddetleriyle sürekli homurdanıp durdular.. homurdanıp durdular ve hiçbir zaman varlık ve insanın gerçek muhtevasına, vicdanın sesine soluğuna, ruhun enginliğine yönelemediler. Yönelemezlerdi de, zira bunların ne bir ufukları ne de gâye-i hayalleri vardı.. egoları etrafında dönüp durmayı yol alma sanıyor.. ve tıpkı, her zaman sandalının bir yanındaki küreği kullanan kayıkçı gibi, aynı noktada daire çizip duruyorlardı. Kafalarındaki çarpık ve anarşik düşünceleri, dillerinden dökülen gayız ve nefret ifadeleri; kitap, gazete, mecmua sayfelerinin yanında televizyon ekranlarını karartan beyan ve üslûplarıyla bu duyguları kara, düşünceleri kara, ifadeleri kapkara talihsizler, dünden bugüne kendileriyle beraber milletimizin talih yıldızını da karartıyorlardı.

Milletimizin Özünden Uzak Olduğu Yıllar

Bugün biz milletçe, hangi plân ve projeler ile geleceğe yürüdüğümüzü ve nasıl bir safhadan hangi safhaya geçmek istediğimizi mutlaka bilme mecburiyetindeyiz. Toplum olarak bizler, yakın geçmişimiz itibarıyla pek çok trajik hâdisenin toplumumuzu sardığı, sarstığı bir sis-duman içinde ve üst üste kızıl-kıyamet tarrakalarıyla çağa uyandık. İşte, böyle bir sis ve duman içinde, pek çok sarsıntının tam merkez üssünde, milletimizin dirilişi adına varılacak hedefi net görebilmek ve o hedefe ulaşmak için kestirmeden ve isabetli bir rota belirleyebilmek elbette ki çok zordu; hattâ iç ve dış konjonktür açısından âdeta imkânsızdı. Zordu ve imkânsızdı ama, ne gariptir ki, kendine ait her şeyiyle sarsılmış ve sömürülmeye müsait hale getirilmiş bir toplumun, yeniden diriliş rüyaları görmesi ve kendi değerlerine yönelmesi de tam bu döneme rastlamaktaydı. Ve bu olağanüstü bir hâdise idi; zira o gün için ferdî şuur temelinden sarsılmış, millet en korkunç zelzelelerin merkez üssünde bulunma hafakanlarıyla şaşkın ve kitleler de, tarihlerinde az gördükleri en ürpertici trajedilerle iki büklümdü.

Milletimizin Özünden Uzaklaştığı Yıllar

Bir iki asır var ki toplumumuz, kendi kendini inşa mülâhazasıyla, tarihte emsali görülmemiş bir ihtilâl humması içinde çırpınıp durmakta. Bilhassa son iki yüz seneden beri aydınımız, toplumun genel dokusunu birkaç defa bozup, değiştirdi, değiştirip başkalaştırdı; hattâ bazen, her on-on beş senede bir, öncekilere ait olanlarla beraber, kendi getirdiklerini de alt-üst ederek sürekli bir "değişim" ve "dönüşüm" humması yaşadı; yaşadı ve çağlar çağlar boyu, insanımızın kaderine hükmeden, hükmederken de her zaman muallâ yerini koruyan dinî, millî ve tarihî değerlerimizi temelinden sarsarak her şeyi yerle bir etti.

Öyle ki, bu talihsiz dönemde mâbed muhtevasından uzaklaştı.. medrese bütün bütün delik-deşik oldu.. bedîi telâkkilerimizin sembolü saraylar villalara inkılâp etti.. eski saraylı şimdiki villalı, bütün bütün kendini taklit ve şablonculuk cereyanına saldı.. ulemâ, dine hizmet edeceğine ölmüş düşünceleri hortlatarak, yeni i'tizalî, cebriî, mürciî, müşebbiî fantezilere kapıldı.. siyasiler iktidar olma hırsıyla, ülkeye hizmeti, olumlu politika üretmeyi ve kalkınma projeleri hazırlamayı bir kenara bırakarak birbirini bitirip tüketme yolunu seçti.. "devletin parası deniz...." mülâhazası, bir kere daha büyük çoğunluğu pençesine aldı ve kitleleri birer mesavî yığını haline getirdi.. "el elden çözüldü yar elden gitti" gel gör ki, gaflet bitmedi; tarihten gelen insanî mülâhazalarımıza rağmen, demokrasiye rağmen, hattâ halka rağmen sürekli levsiyat içinde dolaşıldı ve akla hayale gelmedik gariplikler irtikâp edildi.

Milletimizin Özüne Dönüşü

İnsanımız uzun seneler kendisini ayakta tutan dinamiklerden habersiz yaşadı. O İslâm'ın gücünü kavrayamadı, Kurân'ın sırlarını sezemedi ve O'nun ruhundaki cevherleri değerlendiremedi. Ama, bugün onun, kendi dünyâsına dönüşü çok farklı olacaktır. O bu dönüşüyle Kur'ân'ı semâdan yeni inmiş gibi tanıyacak, İslâm'la ilk tanışıyor gibi, onu alabildiğine sıcak bulacak ve önceki nesiller gibi ülfetlerin hâsıl ettiği sathîliklere takılıp kalmayacaktır.

Bu itibarla denebilir ki, hem Müslümanlar hem de insaf dünyâsı için gelecek yıllar, Kur'ân yılları olacaktır. Aslında sağımızda solumuzda, delinen ve çatlayan

dünyâların yırtıklarından dışarıya sızan hırıltılar da bunları ifâde etmektedir.

"Gün doğmadan meşime-i şebden neler doğar."

Milletimizin Problemleri ve Kısır Döngü

Evet, son birkaç asırdan beri, aşk, hikmet, basiret ve mesuliyet şuurunun daraldığı, büzüştüğü ve basit gündelik meselelerin gelip millet mefkûresinin yerine oturduğu bir gerçektir. Tabîi bu dönemde, yenilik adına bir şeyler yaptığımızdan söz etmemiz de mümkün değildir. Evet bu dönemde yenilik adına ortaya atılan şeyler seviyesiz birer taklitçilik ve dublajcılıktan ibaret kalmıştır. Milliyet düşüncesinin fıska bürünmesi ve millet ruhunun tahrip edilmesi diyebileceğimiz böyle bir şablonculuğun ise faydadan daha çok zararı olmuştur. Toplum bünyesinde üst üste meydana gelen tahriplerle millet kan kaybederken, hakikî dert bilinmemiş, tedavi yolları belirlenmemiş ve yanlış muâlecelerle yığınlar felç edilmiştir. Birkaç asırlık bu buhran dönemi, o azgın "anilmerkez" feverânıyla günümüzde de hâlâ kendisini hissettirmektedir.

Bu itibarla da, dün olduğu gibi bugün de eğer sıkıntıların gerçek sebepleri üzerinde durulmaz; ferdî, ailevî ve içtimâî dertlerimizin üzerine bir hekim hazâkatiyle gidilmez ve birkaç asırdan beri içinde çırpınıp durduğumuz levsiyat bataklığından çıkılmazsa, çare ararken hatadan hataya koşacak, buhranlarımızı daha bir derinleştirecek ve asla krizler fasit dairesinden sıyrılamayacağız.

Milletimizin Problemlerine Kulak Verilmedi

Yıllar var ki bu meş'ûm hava âdeta insanımızın tabiatı haline geldi. Evet o, duygusunda, düşüncesinde ve gâye-i hayalinde daralıp, büzüşüp dar bir fânusun içine girmeye razı olduğu günden beri ya aşağılık komplekslerine kapıldı ya da hezeyanlarla boşalmaya çalıştı.. ve her iki durumda da millî karakteriyle savaşıp durdu. Maalesef şimdilerde de bu savaş, daha farklı bir buutta bütün hızıyla devam ediyor. Düşünün ki âlem, yeni bir çağ mülâhazasıyla projeden projeye koşarken biz büyük ölçüde hâlâ birbirini takip eden buhran fâsit daireleri (kısır döngüler) içinde kıvranıp duruyoruz. Düşüncelerimiz dağınık, duygularımız süflî, davranışlarımız tutarsız, yüreklerimiz de merhametsiz.. yığınlar mânâsız gelgitlerin ağında birer oyuncak, toplum her gün ayrı bir mihrap peşinde ve

rehberler de gaflet içinde. Oyle ki hangi müesseseye bir göz atsanız, içten içe kaynadığını görür ve ürperirsiniz. Evet bir düşünce hayatını ya da ahlâkı, kültürü, sanatı, siyaseti, iktisadı, hukuku içiniz burkulmadan seyredemezsiniz.

Milletimizin Ramazan Ayını Yaşayış Şekli

Ramazanda ve hele bizim ülkemizdeki ramazanlarda, inanmış sînelerden kopup gelen, mâbetlerde yankılanıp sokak, çarşı-pazar her tarafa ulaşan tekbirler, tehliller, temcitler, gönülleri öylesine rikkate getirir, öylesine yumuşatır ve onları öylesine bütünleştirir ki; kaderin bu talihli bendeleri sayesinde herkes, âdeta ülkenin bir baştan bir başa pek çok köşesi, maksûresi, mahfili bulunan büyük bir mâbede dönüştüğünü, genç-ihtiyar, kadın-erkek, köylü-kentli bütün insanımızın da bu geniş caminin cemaati hâline geldiğini sanır. Öyle ki o, bu engin mülâhazalarla sıçrayıp bir adım daha atıverse, bütün yeryüzünü bir mescit, Kâbe'yi bir mihrap, Ravza'yı bir minber ve umum ehl-i kibleyi de bu geniş mâbedin cemaati gibi tasavvur ederek, Hz. Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın arkasında namaz kılıyor olmanın zevkini duyabilir.

İşte her şeyin bu ölçüde zaman ve mekânüstü bir derinliğe ulaştığı ve her anın ayrı bir "eşref saat" seviyesine yükseldiği ramazan ve ondaki bütün dakikalar; hususiyle Rabb'e yürüme ve yükselme rıhtımları, rampaları sayılan sahur, iftar ve teravîh vakitlerinde her hareket ve davranış öyle büyümlü bir hâl alır ki; âdeta gökler ve gökler ötesi âlemlerin ışıkları, sesleri başımıza dökülüyor gibi olur ve bize kendi tesbih, tehlil ve hamd ü senâlarımız içinde, annelerimizin yüreklerinden kopup gelen ninniler kadar içli ve sıcak, meleklerin tazim ve tebcilleri kadar da derin ve mehîp mülâhazalardan ne büyümlü mazmunlar fısıldar..!

Dünyada bizim ramazanlarımız kadar -şimdilerde biraz hüznölü, biraz buğulu olsa da- füsunlu, derin ve geceleri ayrı bir şölen, gündüzleri de ayrı bir şölen olanını hiç görmedim ve göreceğime de ihtimal vermiyorum. Bizim ramazanlarımız -semavî özü mahfuz- örf ve âdetlerimizden aldığı farklı renk, farklı desen ve farklı ışıklarıyla, yirmi dört saatimize kendi boyasını çalar, bize kendi şivesini meşkettirir ve saygıyla harîmine girenlere günün her saatinde ayrı bir gök davetiyesi sunar.. ve hele tamamen ramazanlaşanlar için o, öyle büyümlü bir edaya bürünür ve öylesine uhrevîleşir ki, onun bu sihriyle büyülenmiş kıvamında bazı ruhlar, kendilerini "yemez-içmez, göz açıp

kapayıncaya kadar olsun Yaradan'a muhalefet etmez" çerçevesiyle ifade edeceğimiz semâvîler arasında sanırlar. Gerçekten de onların üzerlerinden zaman geçer mi-geçmez mi o ayrı bir konu; ama bu talihlilerin kendilerinden geçip hayret yaşadıkları açıktır...

Her zaman ve herkes için olmasa da, bizim dünyamızdaki bu derin ramazanlarda, köylerin-kentlerin sınırları bütünüyle silinir gider, topyekün ülke büyük bir mâbedin veya geniş müştemilatlı kompleksin muhtelif hicirleri, maksûreleri, mahfilleri ve sofalarıymışçasına bir bütünlük arz eder; arz eder de kendimizi ülke çapındaki büyük bir cemaatin safları arasında sanır; onların soluklarını duyar gibi olur.. onlarla aynı şeyleri mırıldanır.. aynı havaya dem tutar.. aynı his tufanını yaşar.. ve hayallerimizin vüs'ati ölçüsünde bazen ta "Mele-i A'lâ"da göklerin sırlarına açık ruhlarla saf birliğine erer; hem öyle bir erer ki, bir hamle daha yapıp sıçradığımızda, ebedî hayatın "hay-hûy"unu duyacakmış gibi oluruz.

Ramazanı, tam ramazanlaşıp kendi derinliğiyle duyabildiğimiz ölçüde, bütün benliğimizi bir yumuşaklık, bir sıcaklık sarar.. her yanımızda tatlı tatlı duygu meltemleri esmeye başlar.. ve o, aşına olduğumuz bir nefes gibi bize aşk u vuslattan neler neler söyler!

Milletimizin Seviyesi

Bugün bizim dünyamız, arzu edildiği seviyede ileri ve müterakki olmasa bile geri de değildir. Hele, hasımlarımızın su yüzüne çıkan düşmanlıkları, dolayısıyla da baskı ve zulümleri, bizleri daha da uyaracak ve toparlanıp her hususta çağı yakalamamızı hızlandıracaktır.

Milletimizin Son İki Asırda Yaşadığı Bunalımlar

Sonra bir-iki asırlık tarihimiz açısından biz, başarı ortamlarında bile hezîmet üstüne hezîmet yaşadık ve çok defa kazanma kuşağında hep kaybettik. Birbirimizin kurdu gibi davrandığımız bu dönemde, arkadan gelen nesillere kin, nefret ve siyaset hırsı miras bıraktık. Evet bu dönemde siyasetin içinde olanlar da, dıştan ona destek verenler de ya kendi ekip ve kadrolarının başa geçirilmesi için her vesîleyi meşrû saydı ve akla-hayâle gelmedik entrikalara girdi, ya da

iktidârın el değıştirmesiyle pek çok şeyin değışeceğini ve vatanın kurtulacağını vehmettiler. Ne ilkler ne de ikinciler hedeflenen noktaya ulaşabilmenin, ancak îman, ilim, ahlâk, düşünce ve fazîlet yörüngeli bir inkılâpla mümkün olabileceğini katiyen anlayamadılar; anlayamadıkları için de, arzu edilen büyük 'değişim' ve 'dönüşüm'ü içi boş, mânâsız, sûrî ve şekli bazı değışikliklerde gördü ve âdeta koskocaman bir tarihî restorasyonda boyaya-badanaya ve makyaja takılıp kaldılar. Dahası bazıları, milliyet düşüncesi gibi yüksek bir mefkûreyi - gerçek millî değerlerimize yabancı olduklarından ötürü- tıpkı toy Faust gibi, çok önemsiz şeyler karşısında şeytana sattılar... ve yine bunlar, hâlin gereklerine göre, bir kısım muvakkat menfaat ve çıkarları açısından, bir gün şöyle bir millet-bir gün böyle bir millet olma, daha doğrusu görünme garâbeti içinde sürekli çırpınıp durdu; kâh Turancılık soluklandı, kâh çiftçi-köylü millet olduğunu mırıldandı, kâh aristokrasiden dem vurdu, kâh demokrasi dedi, kâh komünizme göz kırptı ve fakat bir türlü yüzüp-gezmeden kurtulamadı. Öyle ki, bir zamanlar Fransız fantezisi, başka bir dönemde İngiltere hayranlığı, derken Almanya tutkusu ve arkadan ve Amerika aşk u iştiyâkı, hususıyla da aydınımızın o kritersez ve karışık iştiyâsı adına hep hayatı yorumlama dinamizminiz ve geleceğe açılma rıhtımlarımız oldu.

Milletimizin Tarihi Konumu

Şu anda yolların ayrımında ve yine bir "kaderdenk" noktasında bulunduğumuzda şüphe yok. Hâl ve konumumuzun nezaketini idrak ederek, içinde bulunduğumuz zaman dilimini, büyük düşünce, büyük plân ve peygamberâne bir azimle değerlendirebilirsek, dünyada her milletten daha fazla olan kaderdenk noktasındaki şansımızı bir ikbâl yıldızı halinde parlatabiliriz.

Hâlihazırdaki perişâniyetimiz, içtimâî, iktisâdî tutarsızlıklarımız, bunların yanında iç ve dış fesat odaklarının sürekli körükledikleri kargaşa; bütün bunları zamanla aşacağımıza inancım tamdır. Sukûtlar hiçbir zaman sürekli olmamış.. hadiseler hep aynı istikamette cereyan etmemiş.. geceler ebedendâm sürüp gitmemiş; gitmemiş ve zaman gelmiş harabeler yeniden umranlarla tüllemiş.. hadiseler dairevî cereyan etmenin cilveleriyle daha önce ağlattıklarını güldürmüş.. geceler gündüzlere yenik düşmüş ve her yan ışıkla kahkaha atmaya başlamıştır.

Düşüş ve doğruluşumuzun daha umumî bir serencâmesi, ayrı bir perspektifle

ayrı bir yazının konusu...

Milletimizin Tarihi Misyonu

Bütün tarih boyunca var olma mücadelesi vermiş; dahası, her zaman devletlerarası muvâzenede önemli misyonlar eda etmiş, hattâ çağlar açmış-kapamış bir milletin ahfâdı olarak bizler, insanlık çapında pek çok istihâle ve tekâmüle imza atmış olmanın onurunu taşıyor ve bundan sonraki değişim ve dönüşümlerin sırlı anahtarları sayılan cehd, gayret, temkin, vefâ gibi, bu milletin ruh enginliklerinde her zaman müşâhede ettiğimiz değerlerin ne ifade ettiğinin de farkındayız. Geçmişte olduğu gibi bugünkü nesillerin de, kendi arzu ve isteklerinden fedâkârlıkta bulunarak, maddi-mânevi füyûzât hislerinden vazgeçip, yaşamaktansa yaşatmayı tercih edeceklerine inanıyoruz.

Zaten, bir dönemde bizdeki gelişmeler, daha sonra Batıdaki Rönesans hareketi, sanâyi inkılâbı ve teknolojik başarılar da, hep bu hummâlî istek, şuurlu gayret ve engin vefânın bağrında doğup gelişmemiş midir? Mücadele etmek ve mefkûresi uğrunda ölmekten ancak beden ve cismâniyetin kulları, miskin ve mendebur olan ruhlar kaçır.. yüksek gâye-i hayallere dilbeste olmuş seviyeli gönüller için, hedefin mânâsını kucakladıktan sonra, zahmet, meşakkat ve ölümün ne önemi olur ki..?

Milletimizin Tarihi Rolüne Yeniden Kavuşturulması

Bu açıdan denilebilir ki, bugün bizim meseleler üstü en büyük meselemiz; millet fertlerinin ruhunda yeniden bir kere daha yaşatma arzusunu tutuşturarak, onunla idealleri arasına girmiş bulunan bütün yabancı mülâhazaları ayıkladıktan sonra onun durgunlaşmış gibi görünen enerjisini harekete geçirip, iyi bir motivasyon ve disiplinli bir faaliyetle onu bir kere daha tarihî mefkûresine doğru yürütmektir. Böyle bir harekette, köylü-kentli, aydın-esnaf, talebe-muallim, cemaat-hatip bütün kesimleriyle toplumun bu müşterek hareketine yörünge teşkil edecek fasl-ı müştereklerin belirlenmesinde de zaruret vardır. Bu fasl-ı müşterekleri -buna ortak payda da diyebiliriz-milletimizi, dünya devletleri arasında önemli bir muvazene unsuru haline getirmek.. ferdin-ferdâ, ne pahasına olursa olsun bu misyonu edâ etme ahd u peymânında bulunmak.. düşünceyi öne çıkarıp, millî hisleri de dengeleyerek bu

umumî harekette aklî, mantıkî, hissî boşluklara meydan vermemek.. hakikat aşkını, ilim ve araştırma iştîyakını Allah'a amûdî yükselmenin birer vesilesi sayarak toplumu her zaman bu anlayışla beslemek... gibi hususlar olarak sıralayabiliriz.

Milletimizin Varlığı

Şanlı devirlerimizi bütün ihtişamıyla ihya edip geriye getirmek, "dünü" bir kere daha yaşamak gibi imkânsızdır. Ne var ki, milletçe varlık ve bekâmız, bu muhteşem devirlerle çok alâkalı ve içli-dışlıdır. Bizim de ona karşı lakayt kalmamız mümkün değildir.

Bu önemli hususu çok iyi bilen düşmanlarımız, dünden-bugüne, bize olan düşmanlıklarını bütün bir târîh boyu bizi ayakta tutan hayâtî dinamikleri yıkmak ve millete millet ruhunu unutturmak istikâmetinde teksif etmişlerdir.

Milletimizin Varoluş Mücadelesi

Yıllar var ki milletimiz, bütün müesseseleriyle bir varoluş mücâdelesinde çırpınıp durmaktadır. Değişik çizgi ve değişik buutlarda cereyan eden bu mücâdelede, insanımıza gerçek diriliş vaad eden çaplı hamleler olduğu gibi, onu özünden uzaklaştıran, miyoplaştıran ve başını döndürerek yoldan saptıran gayretler de eksik olmamıştır.

Hemen her zaman bir yanda, ızdıraplı sînelerde, sonsuzdan gelen aydınlık ve esintilerle ortaya çıkan ve milleti "ba'sü ba'del-mevt" e götüren hakîki mücâdele; diğer yandan da his, heves ve ihtirasların bağrında gelişen reaksiyonlar, sunî ve yapmacık mücâdele devam edip durmuştur. Yıllar yılı kültürsüz ve görgüsüz bırakılan yığınlar, bu mücâdelenin hakîkisinin yanında yerini aldığı gibi, çok defa, sahtesine aldandığı da olmuş ve yıldız böceğini yıldız; sineği kartal, saksağanı da tavus zannederek, tereddüt ve yanılmalara düşmüştür. Ama; bu yanılmalar katiyen uzun sürmemiştir. O, yeniden toparlanarak kendine gelmiş ve yoluna devam etmiştir.

Milletimizin Yakın Tarihi-1

Yakın geçmişimiz itibariyle bizim tarihimiz, bir katliamlar, tagallüpler, esaretler, tahakkümler ve zilletler tarihi olmuştur. Evet, bir-iki asır süren bu karanlık dönemde gözümüzün yaşına bakılmadan milletçe katliamların en ürperticisine, tagallüplerin en ızdıraplısına, esaretlerin en acısına, tahakküm ve zilletlerin de en utandırıcısına maruz bırakılmışızdır. Hem de, insanlık, medeniyet, hukuk, müsâvât, sulh ve hürriyet terânelerini dillerinden düşürmeyen, sözüm ona bir kısım insâniyetperver dostlarımız tarafından! Bunlardan insanlık mı? Zerresini görüp-duyan varsa söylesin! İnsan haklarına saygı mı? Hakkı, hikmeti kuvvetin emrine verenlerden beklendiği kadar beklenmeli! Şefkat ve merhamet mi? Müslümanları Hıristiyanlaştırmak için, bir kısım misyonerlerin riyâkârca beyan ve davranışlarından başka bir şey işiten varsa gelsin beri! Hürriyet mi? Bölücü ve anarşistlerin daha rahat mefsedette bulunabilmeleri için koskocaman bir eski yalan olduğunu bilmeyen mi kaldı..?

Milletimizin Yakın Tarihi-2

Son bir iki asırdan beri devam edegelen terslikler yüzünden, milletin mecâlsiz bakışlarında hayret dolu bir sabır, dehşetle tüllenen bir şefkat, endişe tüten bir temkin, dudaklarında duâ ve yüreğinde heyecan eksik olmadı.. ve mevcut şartlar itibariyle de eksik olacağı benzemiyor. O, şu anda da en amansız hafakanların pençesinde köpürüp dururken, kendi kendine: "Oturup ölümümü mü beklesem, kalkıp bir çare mi arasam, Hakk'a yönelip yakarıya mı geçsem, yoksa teselli buutlu şu mevcut çarelerle yoluma devam mı etsem?" diye mırıldanıyor.. ve mânâlı-mânâsız insiyakların gel-gitleri arasında çalkalanıp duruyor. Onun bu çaresizlik ve inkisârına karşılık, günöbirlikçiler, gününü gün etme sevdâsında; yığınlar, olabildiğince sorumsuz, sorumsuz oldukları kadar da insan ve imkân israfı içinde; din ve millet düşmanlarında her müspet hamleyi baltalama gayreti; her zaman aldanabilen kitlelerde ise, bir orada, bir burada yüzüp-gezmeler.. işte insanımızın yakın geçmişi itibariyle makus kaderi!

Milletimizin Yeniden Dirilişi Sorumluluk Şuuruna Bağlı

Evet, bizim birkaç asırlık rüya veya hülyalarımızın esası budur; bu rüya ve hülyaları gerçekleştirmenin en birinci yolu da mesuliyet şuuruna ve mesuliyet

ahlâkıdır. Tamamen hareketsizlik bir ölüm ve çözölme, hareketteki sorumsuzluk ise bir kargaşa olduğuna göre bize, davranışlarımızı mesuliyetle disipline etmekten başka seçenek kalmıyor.. evet, bizim her teşebbüsümüz mesuliyet endeksli olmalıdır. Yolumuz hak yolu, dâvâmız "hakkı tutup kaldırmak", hedefimiz de gözlerimizi açıp-kapayıp Allah'ın rızasını araştırmaktır. Aslında bunun böyle olması bizim insan olmamızın sadakası ve iradelerimizin de hikmet-i vücûdudur. Hayatımızda, hayatın gayesini aramaya, ruhumuzda aşka ulaşmaya, vicdanlarımızda mesuliyet şuurunu kavramaya ve esası, temeli, ışığı, güç kaynağı îman ve aşk olan bir sistemin kaynağına uyananlara, ilim, sanat, ahlâk ve hikmet yollarını göstermeye kendimizi mecbur biliyor ve bu misyonun azat kabul etmez köleleri sayıyoruz. Tarihimizin bidâyetinden günümüze kadar gelen evliyâ, asfiyâ, ebrâr ve mukarrabîn çizgisi ve ruhâniyetleri üzerinde serpilip gelişeceğini ümit ettiğimiz gayretlerimiz, ikinci bir Rönesans hareketinin başlangıcı olacaktır.

Milletimizin Yeniden Dirilişinin Şartları

Evet, bir cemiyetin sürekli canlılığı, istikbâl ve ümit vaad etmesi, o cemiyeti teşkil eden inançlı, azimli, kararlı, hasbî; milletin ızdırabıyla başı daima yüce dağlar gibi dumanlı ve gözlerinde buğu buğu milletini zirvelerde görme hayâlini taşıyan asîl ruhların mevcudiyetine bağlıdır.

Fertlerde asâlet ve fazilet düşüncesinin uyarılması, egonun baskısından kurtarılarak, cemiyete yararlı birer uzuv hâline getirilmeleri de onların yetiştirilmesini en kutsi vazife bilen, o uğurda cehennemin alevlerini göğüslemeye kararlı olan, dünyanın ziynet ve debdebesine gönül kaptırmayan, bilumûm siyasî cereyanlardan uzak kalmasını bilen; her lâhza hamiyetle gerilip gayretle boşalan; kafası yaşadığı devri idrakle aydınlanmış, gönlü gökler ötesi âlemlerle diyalog içinde ve kendini millete adanmış gerçek mürşit ve terbiyecilerin feyizli iklimlerinde kâbil olacaktır.

Bu kudsîler sayesinde ki en büyük şehirlerden en küçük köylere kadar, nurdan birer sütun halinde uzayıp gidecek olan aydınlatma ve insanlığa yükseltme hamlesi; yıllardan beri "cerâd-ı münteşire" gibi etrafımızı ihata eden karanlık gönüllerin savrulup gitmesine; geceye destan kesen yarasaların susturulmasına; yeniden bayırlarımızı, kar çiçeği gibi millî ruh ve millî düşüncenin sarmasına ve asırlardan beri yurdun dört bir bucağına saçılmış

çeşitli doz ve tesirdeki zehirler bertaraf edilerek, her türlü yabancılaşılmaya son verilmesine vesîle olması bakımından, tarih çapında bir hamle olacaktır. Bunun yanında, diğer sahalardaki gayretler, ne kadar ehemmiyet arz ederse etsin hep ikinci üçüncü plânda kalacaktır.

Milletimizin Yeniden Özüne Dönüş Şuuru

Şimdi, yeni bir devre başlıyor. Bu devrede çözülme ve çökme sırası onlarda.. tabiî doğrulup kendine gelme sırası da biz ve bizim gibi milletlerde. Bu yeni tekevvünün hızlı veya yavaş yavaş cereyan etmesi, "esbâb-ı âdiye" içinde, Allah'ın irâdesini temsil edip alkışlayanların gayretlerine bağlı. İnsanlardaki gayret ve teşebbüsler birer duâ farz edilecek olursa, Kudret-i Sonsuz'un bu mevzûdaki halk ve icâdına, bu duâlara icâbet nazarıyla bakılabilir.

Bu itibarlardır ki, ne istediğimizi çok iyi bilmeli ve isteyeceğimiz şeyleri sebeplere riâyet çerçevesi içinde istemeliyiz.

Maalesef bizler, Tanzimat'tan bu yana bir türlü, ne istediğimizi belirleyebilmiş, ne de bunları usûlü dairesinde ifâde edip tatbikâtına geçebilmişizdir. Hiç bir zaman ülkenin terakkisi için bilinmesi lâzım gelen içtimâî ve iktisâdî kâideleri bilememiş, milletin istidat ve kabiliyetlerini değerlendirememiş, onun ahlâkî ve mânevî yapısını hep kulakardı etmiş.. sadece ve sadece bir zamanlar Batılı devletlerin yükselmesine esas teşkil eden dinamikleri görmüş.. görmüş ve onları değişmez, yanılmaz esaslar sayarak bir bir kopya etmiş ve şanlı milletimizi mevhum bir kazanç uğruna muhakkak bir zarara uğratmışızdır.

Milletin Ayakta Kalması İçin Fertlerin Çok İyi Eğitilmesi Gerekir

Bir milleti meydana getiren fertlerden her biri, az çok diğerine tesir eder veya ondan bir şeyler alarak onun tesirinde kalır. Bunun gibi an'ane ve gelenekler, uzak-yakın çevrenin tesiri de yetişmede önemli birer yer işgâl ederler. Bir âile reisi kendi âile fertleri arasında, milleti idare edenler de cemiyetin çeşitli kesimleri ve fertleri arasında kuvvetli tesir ve nüfûza sahiptirler. Buna göre, bir milletin kabiliyeti ölçüsünde yükselmenin en son

noktasına ulaşması ve fonksiyonunu tamı tamına edâ etmesi, o milleti meydana getiren fertlerin düşünce, tasavvur, kültürüyle ve zimamdârlarının da plân, basîret ve hasbîlikleriyle yakından alâkalıdır. İdare edenlerin eğilip fertleri görüp gözetmeleri, fertlerin de birer içtimaî varlık hâline gelme yolundaki gayretleri, bir taraftan "herkes çoban ve herkes güttüğünden mesuldür" prensibinin, diğer taraftan da "yaşama yerine yaşatma zevkine" göre akort olmanın ifâdesidir.

Milletin Beklentileri

Bu ülkede bir iki asırdır, bir anlayış tıkanıklığı, düşünce tıkanıklığı ve fikir hayâtımızın önünü kesen bir inkibâz yaşanmaktadır.. belki arasına hükümet şekli değiştirilerek bir kısım tesellî devreleri yaşanmış, idâre şekli plâstize edilerek kitlelerin hiddet ve öfkesi dindirilmiş ama, bunların hiçbiri milletin beklentilerine cevap vermemiştir.

Aslında, idâre şekli ve idâre edenlerin kalb ve kafaları değiştirilmedikten sonra hiçbir şeyin olmayacağı muhakkaktı ama, ister fantazi densin, ister kitlelerin kin ve nefretinin yatıştırılması ameliyesi densin, bâzı şeyler yapıyor gibi görünmeyi maslahat saydık.

Milletin Bütünlüğü

Biri diğerini yiyip bitirmeden başka bir emel taşımayan bu ufuksuz insanların teşkil ettiği heyet, kaynağı kendi rûhunda bunca entropiyi aşarak gelip bu günlere nasıl ulaştı? Bence, asıl hayret edilecek husus da işte budur..!

Zerreleri arasında câzibe bulunmayan bir bütünün dağılıp gitmesi mukadderdir. Hususiyle bu bütün cüz-i fertleri îtibariyle bozulup çözülmeye açıksa.. evet bu dönemde, milletin önünde bulunanlar milleti, millet de onları sevememiş; hemen herkes birbirini koltuk değneği gibi kullanmak istemiş, vâkıa zaman zaman bir kısım çıkarlar etrâfında ve dar bir dâirede bir araya gelmeler olmuş ise de, beklenen şeyler elde edilemeyince eskisinden daha beter çözülmelere, dağılmalara gidilmiştir.

Milletin Dirilişı

Evet, hiçbir milletin cihangirliğinin "İlelebed" devâm etmeyeceği muhakkaktır.. tabii manâ köküyle münâsebetini devâm ettiriyorsa "İlâ nihâye" kuruyup gitmesi de. Her millet gibi biz de, bir târihî engebeye takılıp sendeledik, hatta belki yüzü koyun kapaklandık.. bunları inkâra mecal yok.. yok ama, Yaratan'ın inâyetiyle dirilip toparlanacağımızda da şüphe edilmemelidir. Elverir ki, sînelerimizde, hayattan kâm almaktan daha ziyâde biraz da başkaları için yaşama arzusu yeşerebilsin. Ve meflûç insanlar gibi tir tir titreyen irâdelerimiz, yeni bir "Ba'sü ba'del- mevt"le canlansın, canlansın ve irâdesinin yaradılış gâyesini ortaya koysun.

Biz, düşmanlarımızın sarsmasıyla değil, kendi iç sarsıntılarımızla yıkıldık.. ve yine kendi sînelerimizde tutuşturacağımız korla ve vicdanlarımızda kaynayıp köpüren vârolma aşkıyla dirileceğiz...

Milletin Halinden Anlamayanlar Şuursuzlar

Millet binbir ızdırap içinde kıvranırken, onun dertlerine âşinâ olmayan çehreler utansın! Yıkılan düşünce dünyası, eriyen toplum ve yitirilen nesiller karşısında irkilmeyen ruhlar utansın! Taş taş devrilip yerle bir olan bir muhteşem medeniyet enkâzı arasında, gözü yaşarmadan, gönlü hoplamadan dolaşıp duran gamsızlar utansın! Kurumuş sularımızı, bozulmuş bağlarımızı, yıkılmış köprülerimizi, harap olmuş yollarımızı görmeden geçip giden körler utansın!

Utansın, ovayı çölleştirip obayı kirletenler; etrafa habâset saçarak karayı, denizi yaşanmaz hâle getirenler! Utansın, enkaza destan kesenler; yosun tutmuş mihraplar, örümcekli tavanlar karşısında ürpermeyenler! Utansın, elde ettikleri fırsatları değerlendiremeyip fertleri âtıl, müesseseleri de verimsiz bırakanlar! Utansın, ölülerin sırtında hakk-ı temettü arayanlar ve kefen soymayı sanat edinenler..!

Utaniyorum; yıkılıp giden hayâ hissinden ve ortalığı saran yüzsüzlükten! Utaniyorum, millete karşı vefâsızlıktan ve onun çeşitli erozyonlarla aşınıp gitmesi karşısında hissizlikten, umursamazlıktan! Utaniyorum, hakkı tutup

kaldıramamadan ve onu bâtılın savletinden kurtaramamadan! Utanıyorum, mâzînin gürültülerini ruhumda duyamayışımın; hiç olmazsa, izzetle ölüp gitmeyi, zilletle hayata tercih edemeyişimden! Utanıyorum, irtikap ettiğim haksızlıklardan, ufkumu saran hıyânetlerden ve ruhumu karartan aldatmacalardan! Utanıyorum, mürâî çehrelerden, sahte davranışlardan, samîmiyet bilmeyen ruhlardan..!

Gönlümdeki kasvetten, duygularımdaki sefâletten, vicdanımı çepeçevre saran zilletten utanıyorum! Milletim uğrunda şahsî zevklerimi terk edemeyişimden, onun dertleriyle seccâdemi ıslatamayışımın ve onun ızdıraplarıyla nefsimi, yurdumu, yuvamı unutamayışımın utanıyorum!

Keşke, toplumun manâ ve ruh sefâleti karşısında, ürpermeyen gönüllerimizden, yaşarmayan gözlerimizden utanabilseydik! Keşke, yıllar yılı insanımızın câhil ve görgüsüz bırakılışından, gençliğin insafsızca ihmâl edilmişinden utanabilseydik! Keşke, bugünün işini yarına, yarınınkini de öbür güne bırakmış olmamızdan ve hâledilmedik dağlar kadar problemlerden utanabilseydik! Tarihten ve gelecek nesillerden utanmasak bile, keşke Allah'tan utanabilseydik!

Milletin Huzuruna Yapılan Komplolar

Vuslat gecesinden daha değerli, sabah aydınlığından daha neşeli günlerin esintileriyle pürheyecan oturup kalktığımız ve gece ile gündüzün savaşının aydınlık lehine gelişmeler gösterdiği; ilâhî rahmet ve sevginin sağanak sağanak başımıza boşaldığı; zerrenin güneş, damlanın derya olma yoluna girdiği; aczin aynı kuvvet, fakrın servetler üstü servet seviyesine ulaştığı; gökler ve yer arası diyalogun yeniden canlandığı şu günlerde, şeytânî ruh ve şeytânî şerârelerin harekete geçtiği de bir gerçek.

Milletin Huzurundan Rahatsız Olanlar

Evet, günümüzde yüzlerce olumlu iş ve olumlu teşebbüs arasında bir hayli de olumsuz iş ve çarpıklık var. Adeta karşılıklı iki oluşum ve iki süreç (vetire) yaşanıyor. Gerçi çağımızda herhangi bir yeni oluşumun temsilcileri henüz tam tekmil ve organize olmuş görünmüyorlar ama, ışıktan ve aydınlıktan

hoşlanmayanlar kerâmet ölçüsündeki hassasiyetleriyle böyle bir şey sezmiş olacaklar ki, farklı uçlarda bulunsalar da, muhakkak bir tedirginlik içindeler. Bugün, ferd" seciyeleri itibariyle kararsız, tamirden daha çok tahribe açık.. fırsat bulduklarında hemen tecavüze geçen, yetmediklerini anladıklarında da sünepeleşen.. kafaları günlük meselelerle malemâl; alternatif düşünce üretme yerine bütün güçlerini tahrip ve tenkide hasretmiş dünya kadar insan var. Çoğu hasta, zayıf, fikir ve ruh fakiri yıkmadan hoşlanan bu insanların, bir kere daha insan olarak dirilip kendilerini bulmaları için, zamanın çıldırtıcılığına rağmen daha bir süre aktif bekleme icap edecek.

Bu ham ruhlar her zaman olmuşlardır, tabî ki bugün de olacaklardır; hatta düşünceleri itibariyle müstehâseler haline gelseler bile, yarın da varlıklarını sürdürecektir.

Milletin İtimadı Sarsıldı

Ne acıdır ki millet, rehberlerinden beklediği bu şeylerin çok azını ya bulmuş ya bulamamıştı, buna karşılık, onlara olan güven ve itimat duygusunu yitirmiş ve yıllardan beri değerli bir hazine gibi ruhunda muhafaza ettiği safvet ve samimiyetini de büyük ölçüde kaybetmişti.

Vazife ve sorumluluklarını gerektiği gibi hissedemeyen rehberler, çok defa şahsiyetlerini ön plâna alarak, verdikleri hizmete heves hendesesinin dışına çıkmadılar ve keyfî, indî ve hissî davranışlardan bir türlü kurtulamadılar. Arzularını fikir sanarak kitleleri, heveslerinin bağrında gelişen çoğu yanlış şeylere davet edip onları şaşkınlıktan şaşkınlığa sürüklediler. Hak ve hakikatin münhasıran kendi ellerinde olduğu zehabına kapılarak, başkalarını ve başka yolları batıl görüp ilhâd ehlinin öteden beri bizlere isnad ettiği bağnazlığı en utandırıcı şekliyle kendi aralarında yaşadı, yaşattı ve Hakk'ın hatırını görmemezlikten geldiler.

Böyle bir durum ise, hayatı, rehberlerini taklitten ibaret sayan halk kitlelerini bütün bütün şaşırttı ve onları bir hezeyan topluluğu haline getirdi.

Milletin Önünde Olanlar Bekleneni Yerine Getiremedi

Aslında o yıllarca evvel ruhunu yitirmişti ve aradığı da oydu. Aradığını bulup

yeni bir "ba'sü ba'del-mevt"e ulaşacağı güne kadar da, bu ümit, bu inkisar, bu hezeyan ve bu melankoli sürüp gidecekti...

Tabii bu arada, inanç ve ümit kadrosunun kendinden beklenenleri yerine getirmediği ve getiremediği de üzerinde durulmaya değer ayrı bir husustu. Ne acıdır ki, handikapları handikapların takip ettiği bu dönemde, o da, mükellefiyetleriyle yaptıklarının farklılığı arasında eriyip gitmiş, cazibe ve güvenilirliğini bütün bütün yitirmiş durumdaydı.

Mükellefiyetleri ona, asırlardan beri rahne rahne üstüne sağlam yanı kalmamış millet kalesini yeniden ihya edip eski ihtişamına ulaştırma yollarını gösteriyor, her gün birkaç defa sinisini Hakk'ın nefesleriyle doldurup İsrâfil gibi gerilerek bütün kurak ve çorak çöllere diriltici soluklar salmasını emrediyordu... O ise, yaptığı ve yapacağı hizmetlerden ya Hakk-ı temettü arıyor veya bir pes-himmet olarak, mescit tamiri için sağda solda mendil açıp inâyet dilenenlerin durumuna düşüyordu. Hizmet ve himmetin en küçüğü dahi mübecceldir ama, büyük himmetlere ihtiyaç hissedildiği bir yerde mini gayretler gerçek hizmete ihanettir.

Milletin Varolabilmesinin Şartları

Millet eğer varolmak istiyorsa, kendi azmine, kendi iradesine, kendi samimiyetine ve kendi fedakârlığına güvenmelidir. Başkalarına güvenip dayanarak başkalarından merhamet dilenerek, hasım bir dünyaya itimât ederek bir yere varılamayacağı artık ortadadır. Hatta, bu vaziyette bir yere varmak şöyle dursun, bulunduğumuz durumu muhafaza etmemiz bile oldukça zordur. Ve hele karşımızda, muvaffakiyetlerimizden rahatsız ve felâketlerimizi arzulayan düşman bir dünya bulunuyorsa...

Milletini Aşağılayanlar

Bu millet, birkaç asırdan beri kendi bünyesinde akıl almaz zıtlaşmalara, anlaşılmaz kutuplaşmalara düşerek, içten içe kendi kendini çürütmüş ve âdetâ düşmanlarının emellerine hizmet eder hâle gelmiştir. Bir kesim, kendisinin sağmal'ı saydığı Anadolu'yu hep horlamış; bir kere olsun gidip orada dolaşmayı, kendi insanı ile görüşüp konuşmayı hiç mi hiç düşünmemiş; onların dünyalarına

yükselip onlarla hemhâl olmayı, ruhlarını keşfedip anlamayı aslâ hatırına getirmemiştir. Ara sıra bir kahveci Ali, aşçı Hasan, berber Süleyman'la görüşenler olmuş ise de bu da onların diliyle alay, safvetleriyle istihzâ ve anlayışlarıyla eğlenmek için olmuştur. Bu kesimin insanı, frenk ruhunu tedkikten, batı yakası zevkleriyle sermest olmaktan, Fransız ve İngiliz edebiyatının inceliklerini araştırmaktan, kendi dünyasını düşünmeye, onun insanıyla içli-dışlı olmaya ve onun dertlerini dinlemeye katiyen vakit bulamamıştır! Onun şimdiye kadar ruhuna içirilen terbiye anlayışı; sevimli ve şık matmazellerin, muhterem saintlerin, insanlık hayranı misyonerlerin! Onun demine-damarına işlercesine ruhuna aşıladıkları prensipler, onda öyle bir düşünce yapısı meydana getirmiştir ki, bugün kalkıp kendisine "mü'min!" diye sesleniverseniz, bunu yüzüne savrulmuş en büyük hakaret sayacak ve sizi huzurundan kovacaktır.

Milletler ve Tarihi Dönüşümler

Gece ve gündüz, her yirmidört saatte bir kere tulû ve gurup ufkunda belirip, dünyayı ı ışık veya karanlıkla kucaklayıp kuşattıkları gibi, milletlerin ve milletimizin târihî tekevvün ve değişimleri de, birer ikbâl ve idbâr televvünüyle hep münâvebeler turnikesinde cereyan etmiştir ve etmektedir.

Evet o, serkârları itibariyle bir dönemde mânâ ile büyü, bir başka devirde madde ile meshûr ve tâlihsiz bir zaman diliminde de materyalizmin ağında iffetzedede, ismetzedede, karakterzedede olarak hep "değişimler" ve "oluşumlar" arasında gelip gitmiştir.

Zaten, büyüyen, büyürken de, her yana kök salan millet ve devletleri, bir yelpâze gibi tek plân üstünde genişleyen, hüküm ve tesiri itibariyle de bütün zamanları, bütün mekânları dolduran ezel kaynaklı, ebed hedefli görmek, daha doğrusu öyle zannetmek fevkalâde yanlıştır. Her doğan büyüme açıklığına girer, kendini genişleme pistinde ve yükselme rampasında bulur; ancak bunlar arasında sâdece, kaderin, yollarına su serpikler büyü. ve büyüyenler de mutlaka ölür; ama geç-ama erken.!

Târihî devr-i dâimler de az farkla, tıpkı gecelerin gündüzleri tâkip etmesi gibi birbirini kovalar durur. "Az farkla" diyorum; zîra biri "cebrî, lütfî" insan irâdesini aşan âlemşümûl makro plânın küçük bir bölümü olarak tecellî eder; diğeri ise, şart-ı âdi mülâhazasıyla insan irâdesine bağlı olarak.. birincisi,

uzayıp-kısalma, yeknesak, muttarit ve takvim eksenli olmasına karşılık; ikincisi, farklı-esnek, dar-geniş, isteme, dileme, sebebiyet verme plânında ve irâde yörüngelidir.

Milletler ve Yabancılaşma

Yabancılaşma, bizde idbâr dönemiyle başlamış bir hastalıktır. Başladığı günden itibaren de "rekor" seviyede bir hızla gelişmiş, artmış ve yaygınlaşmıştır. Bir inayet eli imdâda yetişmezse, önümüzdeki yıllarda bu hızla; nereye varacağımızı şimdiden söylemek kehânet sayılmamalıdır.

Yabancılaşma, milletlerin kaynayıp birbirine karışması ve birbiriyle içli dışlı olmasıyla başlar. Düşünce ve kültür alışverişiyle derinleşir ve kök salar. Bu itibarla da o, hem galiplerden mağluplara, hem de mağluplardan galiplere geçme istidadında olan bir hastalıktır. Vâkıa, bir ölçüde onun mağluplara ait bir ruh haleti olduğu iddia edilebilir, ama, mutlak böyle olduğunu söylemek de, aceleden verilmiş bir karar olur. Bence, bu mevzuda en kayda değer şey, yabancılaşma vasat ve zemini hazırlandığında, millî ve içtimâî bünyenin uyarılamaması ve umumî bir alarma geçirilememesi hususudur.

Toplumlar, yabancılaşmayı sezecek ve içlerine sızma istidadında olan zararlılara karşı parola soracak kadar basiretli oldukları devirlerde, kendilerini korumuş ve müesseselerinin tahribine meydan vermemişlerdir. Bu sezme ve basireti gösteremedikleri devirlerde ise, kendilerine ait öz ve manâyı tahribe uğratmış ve sonra da tarih sahnesinden silinip gitmişlerdir.

Milletlerin Kaderinde Değişim

Bir bahar gibi başlar her şey. Güzel tasavvurlar, tatlı düşünceler ve zümrütten hayâllerle... Her güzel başlangıç, neticeye ermenin ilk şartı ve ilk sebebi olması itibarıyla de, zevkli ve ümit vericidir. Ancak, pek çok güzel başlangıç vardır ki, "baharı görmeden hazâna" erer ve geride kırağı vurmuş bir sürü yıkık rüya bırakır gider.

Mısır'dan Roma'ya ondan da bütün doğu medeniyetlerine ve hattâ Osmanlı İmparatorluğuna kadar, bilumum ümrân-ı âlem [\[1\]](#) aynı kader çizgisinde doğmuş, aynı plâtformda gelişmiş ve aynı hazin akıbetle kadavralaşarak tarihe

mâl olmuştur. Bir bakıma böyle olması da zarurî ve tabîî idi; zira onlar, kendilerini devamlı kılacak özlerini, çoktan yitirmişlerdi. Evet, bir şeyin varolması, şekillenmesi ve olgunluk çağına ermesi için, ne kadar ceht ve gayret gerekli ise, hayatiyetini devam ettirmesi ve varlığını sürdürmesi için de, en az o kadar, belki daha fazla safvet, öze bağlılık, aşk ve vecde ihtiyaç vardır.

[1.] Umrân-ı âlem: Âlemin imarı, medenileşmesi, ilerlemesi, refah ve saadeti.

Milletlerin Kaderinde Kahraman

Kahraman tarihin en esaslı malzemesidir. Milletlerin tarihi, kahramanla yükselir. Kahramanı olmayan bir milletin tarihi sığ ve durgun bir göl gibidir; büyük ve geniş de olsa, iç açıcı ve inşirah verici değildir.

Yunanlı, tarihini bir kısım esâtîrî kahramanların omuzlarında bayraklaştırdı. Kadim Roma, Sezar ve onun gibilerle tarihe mâl oldu. Kartaca Anibal'in vesâyâsı altında sesini insanlığa duyurabildi. İran Firdevsî'nin mâhir, oynak ve velûd kalemıyla en rengîn ve zengîn kahramanlık destânlarına ulaştı. Ve daha niceleri niceleriyle...

Millet vardır, onun tarihi, tek sütun üzerine oturtulmuş bir kemer gibi, tek bir kahramanın etrafında örgülenir. Millet de vardır, onun tarihi, yüzlerce kubbesi olan bir mabed gibi, binlerce sütuna dayanıp yükselir. Makedonya, tarih-i kadimiyle İskender'in omuzlarında yücelmiştir. Fransa, Napolyon'un; Almanya, Bismark'ın veya farklı bir anlayışa göre Goethe'nin.

Milletlerin Kaderinde Yeniden Diriliş

Evet, tarihte öyle milletler görülmüştür ki, herkes onların dirilmemek üzere yok olup gittiklerini düşündüğü bir anda, bir ferd-i ferîd veya bir avuç kudsînin üfledikleri hayat, tutuşturdukları meşale ve taşıdıkları enerjiyle bir hamlede dirilmiş ve dörtbir yanda îman, ümit ve diriliş soluklamaya başlamışlardır. Bilhassa her zaman "Hira" bağlantılı kalabilmiş, ve "Tûr" lara açık yaşamış bizim dünyamızdaki bu dünya insanı ruh safveti, zekâ duruluğu ve Kudret-i Sonsuz'la sımsıkı irtibâtı sayesinde şimdiye kadar bin ölüm çukurunu atladığı gibi, bu defa da önünü kesen ve aşılmaz gibi görünen şu handikapları bir bir aşacak ve ölümsüzlük arasâtına ulaşacaktır.

Aslında, daha şimdiden bir sürü başkalaşmanın varolduğundan dahi söz edilebilir. Bir hayli zamandan beri fikrî, ahlâkî, içtimaî, iktisadî ve siyasî hayatın çarkları, büyük ölçüde, toplumdaki bu önemli istihâleyi netice verecek şekilde cereyan ediyor. Evet, eski dünya bütün olumsuz yanlarına rağmen döl yatağında yepyeni bir dünya geliştiriyor. Hakk erlerinin esbâb dâiresindeki istek, dilek, yalvarış, yakarış, dua ve niyazlarına, Allah'ın o evvelsiz-âhirsiz, zamansız, merhalesiz ve her zaman sebepleri aşan meşîet ve irâdesinden cevâb-ı tevîk beklemek, hem bilmem kaç yüz hikmet buutlu bir cevâb-ı tevîk beklemek, elbette istek, dilek, yalvarış ve yakarış sahiplerinin acz u ihtiyaçlarının gereği, Allah'ın da ululuk ve engin rahmetinin iktizâsıdır..

Milletlerin Teşekkülü ve Yapısı

Milletler ailelerden, aileler de fertlerden meydana gelir. Aile izotopları; fert partikülleri ile, millet de aile molekülleri ile şekillenir iyi veya kötü bir vaziyet arz eder. Fertler ne kadar seciyeli, zinde, terbiye görmüş, olgunlaşma yoluna girmiş ve belli bir gaye, belli bir hedef istikametinde faaliyet gösteriyorlarsa, cemiyet de o nispette sağlam ve o ölçüde pâyidar olarak, sürçmeden, şaşkınlığa düşmeden, emin ve süratli bir tempo ile sıçrayıp asrının üstüne çıkabilir. Aksine, fertleri ayrı ayrı ideâllere gönül kaptırmış, ayrı ayrı yollara düşmüş bir millet ve o milletin endam aynası sayılan hükümet, daima sendeleyecek, istikrarsızlığa düşecek, güpegündüz yolunu şaşırarak, sonra da çeşit çeşit paradokslarla bütün bütün aşınıp gidecektir.

Nasıl ki bir insanın vücutça sağlam ve sıhhatli olduğuna dair verilecek rapor, onun bünyesini meydana getiren dokular, uzuvlar ve ona ait bütün duyguların her türlü kusur ve ârizalardan berî olmasına bağlıdır. Zira, bedendeki herhangi bir ârıza, hücre faaliyetlerindeki herhangi bir tıkanıklık, umum bünyede sarsıntılar meydana getirerek, sıhhatli uzuvlara bile âhenk içinde vazife gördürmeyecektir. Öyle de; bir milletin zübdesi ve endam aynası sayılan hükümeti, bir şahsa benzetecek olursak, cemiyetin küçük üniteleri onun âzâları, fertler de hücreleri mesabesinde olacaktır. Buna göre, bir millet ve bir devletin sağlamlığı, evvelâ onu meydana getiren fert parçacıklarının, aile izotoplarının, canlı, ceyyid ve aktif olmalarında, sonra da bunların bütünleştirici bir ideâl etrafında birleşmelerinde aranmalıdır.

Milletlerin Yapısı ve Eğitim Metodları

Milletlerin içtimaî yapılarıyla, terbiye usûl ve esasları arasında açık bir alâka, yakın bir bağ mevcuttur. Millet fertlerine nasıl bir terbiye verilirse, toplum da yavaş yavaş giderek o şekli almaya başlar. Zira, bugün yetiştirilen nesiller, yarının yetiştiricileri olarak vazife başına geçecek ve üstatlarından aldıkları aynı şeyleri, çıraklarının gönüllerine boşaltacaklardır. Milletlerin, cismanî varlıklarını devam ettirmelerinde, evlenme ve üreme ne ise onların ahlâkî ve içtimaî hayatları için terbiye de aynı şeydir. Evlenme mevzuunu sağlam esaslara bağlayamamış milletler, kendilerini inkirazdan kurtaramayacakları gibi, cemiyetin rûhî ve ahlâkî durumuna gereğince ehemmiyet veremeyen milletler de katiyen uzun süre varlıklarını sürdüremeyeceklerdir.

Milletlerin Yapısı ve Karakteri

Oysaki, her millet, kendi ruh ve kabiliyetine uygun, kendi düşünce ve inancı çizgisinde müessese ve teşkilât ister. Rica ederim; milletlerin idarî ve içtimâî teşkilatları, maarif ve düşünce akımları, asrın ihtiyaçlarının ve milletin rûhî temayüllerinin neticesi değil midir?

Fıtrat kanunlarına muhâlif bir surette millete, onun düşünce ve inanç tarzı ile telif edilmeyen, ruh köküne zıt ve asrının ihtiyaçlarını karşılayamayacak sistemleri, içtimâî kanunları tatbika kalkışmak tehlikeli bir teşebbüstür. Böyle bir hareketin, milleti temelinden sarsacağına, zaafa uğratıp hasımlarının oyuncağı haline getireceğinde şüphe yoktur.

Milli Arayış

Millet, dünden bugüne hep ümit ve inkisarların "gel-git"leri arasında yaşadı, yer yer ümitle neşelenip coştı ve zaman zaman yeisle burkuntulara düşüp iki büklüm oldu. kim bilir bugüne kadar kaç defa ufkunda parlayan yalancı herhangi bir ışıgı şafak zannederek şahlanıp heyecanla yollara döküldü.. kaç defa yanıldığını görerek sarsıldı ve kaç defa yeni arayış ve bekleyişlere dalarak daha başka kapıları zorlamaya başladı..!

Bunca arayış ve bunca bekleyişle bâri bir yere varabilseydi. Ne gezer.. o durmadan arıyor ve fakat aradığını bir türlü bulamıyor.. hatta yer yer aradığıyla

bulduğu şeyler arasındaki zıtlıklardan hezeyanlara giriyor; netice itibariyle de kendine rağmen, yaşama şartlarının ağırlaşmasına, toplumda bir kısım zararlı kabuk değişikliklerine sebebiyet veriyor ve her şeyi bütün bütün içinden çıkılmaz hâle getiriyordu.

Milli Bünyeye Ters Kültür Unsurlarının Ayıklanması

Veren ve üretenler üretip verirken, alanlar da, yukarıdan gelen her şeyi sorgular; onların yanlışlarına veya kendilerinin yanlış gördüklerine karşı çıkar; karşı çıkar ve zirvedekileri sürekli alternatif çözümlere zorlarlar. Böylece, bize ait her şey tevsik edilir, şöyle veya böyle her üslûp bozukluğu süzgeçten geçirilir ve her yanlış davranış da sorgulanarak ayıklanmaya tabi tutulur. İşte böyle bir mütekâbiliyet de ancak kültür gibi ortak bir mirasın, toplumun bütün katmanlarınca paylaşılması sayesinde mümkün olabilir.

Milli Dayanışmanın Önemi

Bilmem ki, millet olarak kendi kendimizi sorgulama zamanı gelmedi mi? Yoksa, bu hissizlik böyle sürüp gittiği takdirde -hafızanallah- çok yakın bir gelecekte kendi enkazımız altında kalıp ezilmemizden korkulur. Aslında böyle bir ihtimalden korkmalı, titremeli ve birbirimize sımsıkı sarılmalıyız. Millet olarak bizim en önemli, en kayda değer yanımız, fert fert birbirimize karşı fevkalâde saygılı olmamız ve en esaslı bir güç kaynağımız da kalb, his, şuur ve irade planında tesânüdümüzdür. Temelde bu hususların her ikisi de gelip, birbirimizi kendi konumlarımızda kabule dayanmaktadır. Nedendir acaba, bütün dünyaya dostluk mesajları sunup ve topyekün insanlıkla beraber yaşama projeleri ürettiğimiz bir dönemde, hemen her millete, hem de hiç tereddüt göstermeden vermeye hazırlandığımız o geniş dostluk mesajlarının öşrünü (onda bir) olsun kendi milletimizden esirgiyoruz?

Milli Değerler ve Edebiyat

Ne var ki her millet, evvelâ kendi millî ve dinî kaynaklarını esas alıp, sık sık onlara müracaat etmeli, kendi millî hafızasının özünü, usaresini öne çıkararak onu bir temel unsur kabul etmeli, hattâ bunları, edebî duygularını ve san'at telakkilerini resmetmede bir kanaviçe gibi kullanmalıdır ki, kendi edebiyatının ruhunu tahrip etmesin ve kendi duygularını, düşüncelerini, ilhamlarını seslendirmede yabancı enstrümanlara ihtiyaç duymasın. O, böyle yapıp kendi kültür değerlerini birer atkı olarak kullandıktan sonra, çağının yorumlarını da yanına alarak genişlemesinde, derinleşmesinde ve evrenselliğe yürümesinde herhangi bir sakınca olmasa gerek.

Milli Değerlerden ve Özünden Uzaklaşan İnsan

Ne acıdır ki, yıllar yılı bu ülkede, kendinden kaçan bir kısım müstağripler, hep başkalarının nefeslerini solukladı, hep sunî teneffüsle yaşadı; bir kere olsun kendileri olarak tabii teneffüste bulunamadı ve tabiilikteki derin zevki duyamadılar. Dolayısıyla da, halkla kendileri arasında ortak ideâller köprüsü kurulamadı; bu ideallere varış yolları belirlenemedi; yığınların donmuş, hareketsiz ruhlarına onları canlandıracak îman, şuur ve heyecan aşılanamadı. Böylece aydın(!) bir tarafta, halk yığınları diğer tarafta, herkes kendi anlayış ve düşüncesi veya kendi hezeyan ve isyanlarıyla çürüyüp gitti. Bunun neticesi olarak da, kalp, ruh, his ve düşünce dünyamızda kendimizi koruyup kollayamadığımız gibi, kendilerini taklit çizgisinde bulunduğumuz milletlerden de hiç mi hiç yararlanamadık.

Milli Değerlerin Tahribi

Bu itibarla da millet olarak, şu anda başka şeye değil, bizi içinde bulunduğumuz bu "körebe" oyunundan kurtarıp, her zaman tabiatlarımızla bağdaşabilecek olan o köklü dînî, millî, ahlâkî, terbiyevî disiplinlerimizi hayata geçirmeye ihtiyacımız var. Şimdi, hem ortada zaruret derecesine gelmiş böyle bir ihtiyacı, hem de bu ihtiyacı karşılamanın biricik yolu o sağlam medeniyet telâkkimizi, o mazbut millî tabiatımızı ve o zengin kültür yapımızı görmezlikten

gelerek, bir kısım fanteziler arkasından koşmamız, kendi millî değerlerimizi ihmal ve millet rûhunu tahrip değil de ya nedir..?

Milli Diriliş Heyecanı

Evet, şimdilerde bir kere daha peygamber çizgisine uyanmış bu millet, yepyeni bahar esintileriyle salım salım ve her yörede üfûl üfûl kar çiçekleri gibi bize yeni bir varoluşun neşidelerini mırıldanıyorlar. Evet artık bugün, belli ölçüde de olsa, kendimize gelmenin, kendimizi bulmanın ümit ve inşirahıyla daha çelik çavak ve daha kararlı görünüyoruz.. dilerim, bundan sonra da ortaya koyacağımız her cehd ve gayret, dökeceğimiz her gözyaşı damlası bugüne kadar onulmaz gibi görünen yaralarımızın şifası ve bazılarımıza karanlık görünen geleceğimizin de ziyası olsun!

Yirmi birinci asra girerken, biz ve bizimle alâkalı diğer ölkelerin geleceği, bugün için ilim, fazilet ve ahlâkın yüksek temsilcileri sayılan ve büyük çoğunluğu itibarıyla kendilerini eğitim ve öğretim işine adanmış ışık ordusunun nurdan kanatlı üveyklerinin vesâyetinde sayılır. İnşaallah bu kutlu nesiller, kaybettiğimiz bütün tarihî değerleri yeniden bize kazandırmanın yanında, milletimizin çağıyla hesaplaşması konusunda da ışık sesli, ışık düşünceli rehberlerimiz olacaklardır.

Milli Dirilişimiz İçin Düşünce ve Aksiyon Birlikteliği

Tarihî büyük hâdiseler düşünöldüğünde, düşünce ile aksiyonun iç içe yaşadığı görülür. Bir taraftan aksiyonun fikirle beslenmesi, plânlanması, diğer yandan da hamle ve hareketin yeni düşünce ve projelere zemin teşkil etmesi mânâsına bir içiçelik. Bu mânâda, düşünce, aksiyon için bir semâ ve yağmur, bir atmosfer ve hava; aksiyon da düşünce için bir zemin ve saksı, bir toprak ve topraktaki kuvve-i inbâtiye gibi farz edilebilir. Evet, böyle bir mütekabiliyeti kabul etmek yanlış olmasa gerek. Zira her hamle, bir düşünce ve plânın tahakkuku, her düşünce de, o istikametteki hareketlerle gerçek çerçevesini bulabilmesi ve hedefine ulaşabilmesi için bir başlangıç ve bir vetiredir. İradenin ilk merhalesi, bir iç temâyül, nihâî sınırı da azim, karar ve teşebbüstür. Düşünce bu vetirede, mebdeden müntehâya tıpkı atkı ipleri mesâbesinde, şuurlu faaliyetler de bu atkılar üzerine işlenen dantelâlar gibidir. Düşüncesiz, plânsız

davranışlar çok defa falso ve karmaşaya sebebiyet verir; hareketsiz fikirler de, düşüncenin nihâî buudu sayılan model oluşturmaya engeller ve iradenin ruhunu zedeler.

Milli Gayeden Yoksun ve Kimliksiz Toplum

Zaten, çoktan beri millî bir gâyemiz, millî bir hedefimiz ve millî bir terbiye sistemimizin olmayışı; buna karşılık da, Yahûdi'nin yanında Hıristiyan, Hıristiyan'ın yanında ateistin, mektepten matbuâta, matbuattan da radyoya kadar günümüzde buna, sinema, televizyon ve video da eklendi - çok geniş bir sahada iğfâl ve ifsat kampanyaları, yığınları sersemleştirmiş, kararsızlaştırmış ve yüzüp-gezenler haline getirmiştir. Buna, günümüzde, bir kısım yeni mefsedet unsurları da ilâve edilince her şey bütün bütün allak-bullak oldu.

Milli Heyecan ve Şuur

Evet, milletçe, bu yorgunluk ve durgunluğu, bu çürüme ve kokuşmaları hemen her yerde ve hissedilir şekilde, tatlı bir canlılık, yeni bir yeşerip çimlenme ve gönüllerimize ümit kıvılcımları salan bir başka bahar takip ediyordu. Her yerde gülün, çiçeğin tomurcuklaştığı; kuşların, böceklerin birer hatip gibi minberleri tutup hutbe ve münâcaatlarını îrâda başladıkları; selvilerin "hû hû!" deyip salınmaya durdukları; zeminin bir baştan bir başa rengârenk ve pırıl pırıl bir haliçeye büründüğü; pembe, beyaz, erguvan ve kırmızıdan fistanlar giyip yeni bir bayrama, yeni bir şehrâyine hazırlandığı... Hâsılı her şeyin kendi çevresine diriliş solukları salıp bir taze bahar müjdelediği ve bu taze baharın geçmiş hazan mevsimiyle aynı noktada buluştuğu, birinin alıp götürdüklerini öbürü aynıyla getirip yerlerine koyduğu yumuşak, tatlı, canlı fideleriyle, öteki âlemin bağ ve bahçelerinde hazırlanmış gibi taptaze bir bahar...

Milli Kimliğe Yabancılaşma

Evet, işte bu düşünceler, merhametsiz yılların ve karanlık günlerin yabancılaştırdığı derbeder nesillerin düşünceleri ve bir dönemde heder olup gitmiş yığınların hezeyanları! Bu zihniyetteki kimselerin insanımızın kaderine

hâkim olması, gelecek nesillerin târîh ve milliyet düşüncesini zayıflatmakta; onları yüksek mefkûrelerden uzaklaştırmakta ve düşünce hayatımıza zift gibi bedbinlikler püskürtmektedir. Açıkçası, düşmanlarımız, rûh, düşünce ve ahlâk dünyâmızı, içimize saldıkları ajanlarla tahrîp etmekte ve bizleri, âdetâ, dünyâyâ hâkim güçlerin kuklaları haline getirmektedir.

Evet, bugünkü şatafat ve debdebesi itibâriyle, dünyâyâ hükmeden güçlerin bir kısım üstün yanları var; ama bu insanlık adına her şey demek değildir. Ve hele Avrupalı ve Amerikalı olmamak da hiç mi hiç ayıp değildir; ayıp olmak şöyle dursun, şanlı geçmişimizi bilen ve onu rûhunda duyan birisi için, böyle bir intisap hakarettir. Bir insanın, kendi millet ve geçmişini reddetmesi veya hafife alması bir aşağılık duygusu, bu densiz şeyi yaparken can alıcı düşmanlarımızı göklere çıkarması da bir soysuzluktur. Böyleleridir ki, yıllarca, mübârek milletimizi ye'se, bedbinliğe, karamsarlığa sürükleyip durdu ve bugünkü kahrolası yabancılaşmayı başımıza musallat ettiler.

Milli Kimlik Karmaşası

Evet, işte bir tarafta, örfüne, ananesine, mukaddes değerlerine bağlı, fakat büyük ölçüde okumayan, düşünmeyen, şayet bir problemi olursa ona harikalar kuşağında çözüm bekleyen ve sürekli olarak hasımlarının oyun ve gözbağcılığına gelen saflardan saf bu sadedil insanlar, diğer tarafta yabancılaşmayı "çağdaşlık" ve "medeniyet" sayan mukaddes değerlerini tezyiftten geri kalmayan, bir çırpıda bütün geçmişini inkâr edebilen ve kendi dünyasına ait hiçbir şeyi bilmeyen, hatta bilmediğini de bilmeyen.. dînî duygu ve dînî düşünceye karşı fevkalâde mütecaviz; garpcılığı sırf bir taklit, kendi dünyasından nefreti bir aşağılık duygusu.. hâsılı; kimliksiz bir yığın...

Birincilerin, arzu edildiği ölçüde faydalı oldukları iddia edilmese bile, hüsn-ü niyetli ve zararsız olduklarında şüphe yoktur. Ya ikinciler öyle mi? Bunlar tamamen, hasım dünyanın söz ve fikirleriyle oturur kalkar, onların kin ve nefretlerine tercüman olur, onların düşüncelerine şerhler, hâşiyeler yapmaya çalışır ve eski şerhçileri, haşiyecileri tenkit ettikleri aynı noktada, batıl hezeyanların yorum ve izahlarıyla çürüyüp giderler.

Milli Kompleks

Biz, kendimizi ve çağlar boyu millî varlığımıza esas teşkil eden dinamikleri bilmiyoruz ve bilmek istemiyoruz.. belki de, bunları ve gerçek rûhumuzu ihsastan çekiniyoruz. Çekiniyor ve bir firenk karşısında ezim ezim eziliyoruz. İspanyalılar, orta ve cenûbî Amerika'ya girdikleri zaman, bir kısım yerliler onları, güneşin zürriyetinden gelmiş mukaddes varlıklar diye alkışlıyorlardı. Bugün, batı bizim his ve düşünce dünyâmızı, mantık ve muhakememizi, haysiyet ve onurumuzu öyle kırmış ve öyle felç etmiş ki, artık her firengi kendimizden mutlaka büyük görüyor ve onları, güneşin çocuklarıymış gibi ihtiramla selâmlıyoruz. İnsana olan ihtiram, insânî duyguları harekete getirir; canavarlara karşı muhabbet ise onların iştihalarını açar. Herkesi kuzu zannedip, kuzu olmaya kalkışmak sadece çakalları ve kurtları sevindirir. Biz, Balkan fitnesinde ve Cihan harbinde çakallığın ve kurtluğun en utandırıcılarını gördük.

Milli Konularda Duyarsızlık

İçimizde millet fertlerinin birbirlerine karşı davranışları böyle olduğu gibi, dünkü târihî beraberliğimizin bedelini ödeyen vesâyemizde bulunmanın âh u efgânını yaşayan mazlum ve mağdur milletlere karşı da aynı olmuştur: Saraybosna'dan Somali'ye, Karabağ'dan Filistin'e, çok geniş bir dâirede, soydaşlarımızın cesetleri kan seylapları önünde sürüklenirken.. ırz çiğnenip nâmus pâyimâl olurken.. Güneydoğu'da eşkiyâ haysiyetimize tükürüp gezerken.. Kıbrıs'ta ezeli hasımlarımız tarafından iki ayağımız bir 'kab'a sıkıştırılırken, biz, behîmî hislerimizi yaşamış, keyfimize bakmış, deliler gibi çalıp-çığırıp oynamış ve bir hıristiyan gecesinde televizyon kanallarıyla evlerimizin içine levsiyat akıtmadan utanmamışızdır.

Milli Kültürün Önemi

Bu örnek bize şunu göstermektedir: Bir ülkede, siyasî, iktisadî, idarî problemleri, münhasıran siyaset, iktisat ve idareye incirar ettirme (indirgeme), bir yönüyle doğru olsa da, pek çok yönleri itibariyle eksiktir. Evet; hemen her sahada, gayret, bilgi ve alternatif proje üretmenin yararlı olacağında şüphe yok; ancak burada ihtimamla üzerinde durulması gerekli olan ayrı bir şey var ki o da, bence milletin mânâ kökleri ve kültürüdür. Şayet bir millet çağıyla hesaplaşmaya karar vermişse, içtimaî, iktisadî ve siyasî faaliyetlerinin

bütününde mutlaka kendi mânâ köklerini de göz ardı etmemeli ve millî kültürün belirleyici misyonunu asla unutmamalıdır.

Milli Mefkure ve Yaşatma Düşüncesiyle Dünyaya Hizmete Koşanlar

Bugün, dünyanın en güçlü devletlerinin değişik lobi faaliyetlerinden, kendilerini tanıtmaya kadar milyarlar harcayarak halledemedikleri pek çok problemleri bu hasbîler kadrosu, bazen aç, bazen susuz; ama her zaman imanlı, ümitli, azimli ve yine ifadenin Âkifçesiyle; Allah'a dayanıp, sa'ye sarılıp, tevfiğe de rââm olmalarıyla bir hamlede, bir nefhada halledebiliyorlar. İşte böyle harika bir oluşum, ne küçümsenmeli, ne tesadüflere verilmeli ne de gidilen ülkelerin azizliğinde aranmalıdır. Bu fevkalâde hareketteki sır, samimi gönüllerin Allah'a yönelmesinde ve azizliği tarihin derinliklerinden gelen bir millete, Cenâb-ı Hakk'ın ekstradan ihsanlarında aranmalıdır.. evet her başarıda olduğu gibi bunda da gayret, samimiyetle çarpan sînelerden; vefa, milletten; tevfiğ de Allah'tandır. Tarihin en güç dönemlerinde, çaresizliklere meydan okuyor gibi birdenbire fışkırıp ortaya çıkan ve onca yokluğa rağmen hep varlık cilveleriyle serpilip gelişen harika hamleler gibi, günümüzde de, pek çok tazyik, iftira, isnat ve insafsızca karalamalara rağmen, askerî birliklerin millî marşlarla güle oynaya ölüme yürüdükleri gibi, bu vefalı milletin ona yakışır fedakâr evlatları da, ellerinde ilim, irfan meşaleleri, geleceğin büyük ülkesi adına sürekli gurbete, hasrete, mahrumiyete yürüyorlar. Senelerden beri hiçbir fire vermeden, milletimiz ve ülkemiz hesabına çok önemli bir misyon edâ eden bu insanların, hiç bitmeyen güç kaynakları imanları, hiç sönmeyen aşk u heyecan menbâları da millî mefkûreleridir.

Bu iki dinamiğin ne hayatî bir önem ifade ettiğini bilmeyenler, inanç ve mefkûrenin insana neler yaptırabileceğini bir türlü akıl edemediklerinden yer yer kin, nefret karışımı bir kuşkuyla, zaman zaman da hezeyanlaşan bir hazımsızlıkla; "acaba bütün bunlar nasıl oluyor? Bu işte bunların ne çıkarları var?" diyor, idealsizliklerini ortaya koyuyorlar.

Milli Özelliklerimizi Koruma Şuuru

Fert olarak -ile'l-ebed- ölmemezlik elimizden gelmediği gibi, sonsuza kadar millî ihtişamımızı sürdürmemiz de mümkün değildi ve düşünülemezdi. Önemli olan, milletçe, millî hasletlerimizle çeşit çeşit ölümleri atlatarak bugünlere kadar ayakta kalabilmemizdir ve kanaatimce soylu milletimiz, bunca asimilasyona rağmen hâlâ yeni yeni nesiller doğurabilme velûdiyetini korumaktadır ve mevsimi gelince doğuracaktır da.

Aslında bizim, sık sık geçmişin kapılarını aralayıp yeni nesillerin onunla tanışmasını temine çalışmamız da işte o doğurganlığı hızlandırmaya yöneliktir ki; ne kadarını yapmaya muvaffak olduğumuzu, yaptıklarımızın da ne kadarının ihlâsla yapıldığını Allah bilir.

Evet, bizim mâzi tutkumuz, bir nostalji değil, geçmişe ve geçmişlerimize karşı bir kadirşinaslık ifadesi ve geleceği onun üzerinde nakşedip şekillendireceğimiz muhteşem kaneviçeyi araştırma gayretidir.

Milli Plan Yoksunluğu

Yıllar var ki, milletimizin kaderiyle alâkalı, ileriye dönük ciddî hiç bir plânımız olmadı. Bu bulanık zaman dilimi içinde, hayırları hep nevzuhûr tecellîleriyle tanıdık; şerleri de, gelip millete tosladığında veya çarpıp onu yere serdiğinde.. yani bıçak kemiğe dayandığında. Dünyâda olup-biten hâdiseleri, anlayıp değerlendirmek bir yana, bunlar arasında doğrudan doğruya bizi alâkadar edenleri dahi sezip-kavrayamadık. Sezip-kavramak şöyle dursun, elli defa, hasım bir dünyanın kin, nefret ve zulüm paletleri altında preslendikten sonra bile, çoğumuz itibâriyle bir "Lâ havle" çekip, etrafa bakmadan yolumuza devam ettik.. Bari devam ettiğimiz bir yol olsaydı..!

Milli Problemler İçin Birşey Yapılamadı

Bu itibarlardır ki, onun da, bekledikleriyle, beklediklerini elde etme uğrunda ortaya koyduğu cehd ve gayretler arasında ciddî münasebetsizlikler ve tutarsızlıklar vardı. Evet, acaba bu inanç kadrosu, milletin kendi özünü idrak edip ruhunda dirilmesini, gözünü açıp ilk cedleri gibi, eşya ve hadiseleri yepyeni bir anlayışla ele alıp değerlendirmesini ve birkaç asırlık tarihî tikanıklığa bir kısım mecrâlar bularak akıcılık kazandırılmasını beklerken, bu uğurda kendi

mükellefiyetlerini yerine getirebilmiş miydi? Çözüm bekleyen bunca problem karşısında muvakkaten olsun şahsi haz ve zevklerini unutabilmiş miydi? Milletin asırlık dertlerini temsil makamında bulunma iddialarına karşılık, haftada birkaç defa, bu dertleri vicdanında duyup inleyebilmiş miydi? Milletine karşı aşk derecesine varan derin bir alâka ve bağlılıktan dem vururken, senede bir iki defa olsun evinin yolunu unutabilmiş miydi? Her fırsatta iddialı avukatlara has bir eda ile maznun ve dinleyicilere kendini anlatmağa çalıştığı kadar, evet bu kadar olsun, peygamberlerle temsil edilen bir yüksek davada, bir ruh ve gönül insanı olarak tıpkı rabbaniler gibi "girdim reh-i sevdâya, mecnûnum! Bana ar-namus lâzım değil" diyebilmiş miydi..?

Milli Ruh ve Düşünce Zayıfladı

Toplum her gün, kıyamet alâmetleri gölgesinde sabahlıyor, akşamlıyor ve âdeta bir Sûr sesi bekleme heyecanı içinde.. huzur ve sükûnumuz bütün bütün hayal oldu.. bugüne kadar en birinci tahassungâhımız olan millî ruh ve millî düşüncemiz yamuk-yumuk.. ümitlerimiz şimdiye kadar hiçbir dönemde olmadığı ölçüde delik-deşik.. iradelerimizde üst üste kırılmalar; azimlerimiz meflûç.. ve toplumca sürekli hafakan solukluyoruz. Özümüzden o kadar uzaklaştık ki, ihtimal bir köşe başında kendi ruhumuzla karşılaşsak onu bile tanımayacak gibiyiz.

Milli Ruhumuzu Yakalama Arayışı

Birkaç asırdan beri tamamen üslûbunu yitirmiş şu dünyada herkes bir şeyin peşinde; biz de kendi ruhumuzu arıyoruz. Bu aramayı devam ettirebilirsek, kendimiz olarak dirileceğimiz günlerin çok yakın olduğunu söyleyebiliriz.. evet, insanımızın kendine, kendi değerlerine yöneleceği günler yakındır. Bir talihsiz dönemde, sımsıcak dünyasını terk ederek çok garip arayışlara giren son birkaç nesil, kâh gidip maddeye ve makinaya sığındı.. kâh değişik fantezilere tav oldu.. kâh kendini en çılgınca hezeyanlara saldı ve ömrünü cinnetler içinde geçirdi.. kâh vahşileşti: Kan döktü, kan içti, kan düşündü, kan konuştu ve kanlı deliller gibi yaşadı. Onun bu dağınıklığı, bu gaddar ve amansız ortamın edip eylediklerinin dayanılmaz hale geldiği günümüze kadar da devam etti.

Milli Ruhun Canlandırılması Şart

Var olmanın en önemli derinliği hareket ve hamledir. Hareketsizlik bir çözülme ve ölümün bir başka adıdır. Hareketin sorumlulukla irtibatlandırılması ise onun en birinci insanî buudunu teşkil eder. Sorumlulukla disipline edilmemiş bir hamle ve hareketin tamam olduğu söylenemez.

Ne var ki, bunların hiçbiri inanmış ve duyarlı gönüllerin düşünceleri değildir; değildir ama, densizlik ve hezeyan deyip geçmeniz de sizin sorumluluk şuurunuzla telif edilemez. Telif edilemez; zira milletçe çepeçevre düşmanlar ve düşmanlıklarla sarılı bulunuyoruz. Böyle bir abluka içinde bulunduğumuz sürece, duyguda, düşüncede, inançta, sanatta, hür teşebbüste kendimiz olduğumuzu söyleyemez, İslâmî haysiyetimizi, millî iffetimizi koruyamaz, gemimizi kurtaramaz, sahile ulaşamaz, kendi dünyamızı kuramaz, gönlümüzce yaşayamaz, yeryüzü mirasçısı olamaz ve Allah'a varamayız.. evet, artık gözümüzü açıp gerçeği görmemiz, basiretimizi kullanıp dünden bugüne bize ait olan şeylere sahip çıkmamız, içten içe varlığımızı ve benliğimizi kemiren şeyleri de kovmamız şarttır. Yoksa bir gün mevcut durumu muhafaza etmemiz bile imkânsızlaşacaktır.

Bir zamanlar bizim düşmanlarımız cehalet, fakirlik, tefrika ve taassup gibi şeylerdi. Şimdilerde bunlara hilebazlık, zorbalık, sefâhet, müstehcenlik, vurdumduymazlık ve kozmopolitlik de ilave oldu. Nezâhet-i diniye, safvet-i fikriye ve heyecân-ı milliyesini koruyanlar, bugün olsun böyle bir endişe taşıyanlar beni mazur görsünler, bir hayli zamandan beri genç nesiller ve safderûn bir kısım kartlar, çok masum heyecanlarla saptırılmakta, aldatmama ve aldanır olma karakterinin gadr u efgânını yaşamakta ve bütün kerameti süslü-püslü anlatılmasında bir kısım çarpık ideolojilerle baştan çıkarılmakta. Bazı kesimleriyle dahi olsa, milletçe böyle bir düşünce inhırafı ve şahsiyet kayması ise, bu mübarek ülkenin yeni baştan işgali demektir. Ve işte asıl bu işgalde, Fatih zehirlenmiş, Hüdavendigâr bağrından hançer yemiş, Yıldırım kederinden ölmüş ve Yavuz da şirpençeye yenik düşmüş olacaktır. Bu ise apaçık, istiklâl mücadelesinden muzaffer olarak çıkan millet ruhunun, çağın mesâvîsi, aydınların gafleti ve kitlelerin vurdumduymazlığı yüzünden katledilmesinden başka bir şey değildir.

Milli Ruhun Yeninden Dirilişı

Evet, "her şeyin yitirildiği" düşüncesinin hakim olduğu ve milletçe tamamen tarihten silinip gitmemizin beklendiği bir dönemde, toparlanıp kendimize gelmemiz ve asırlardan beri devam edegelen kemikleşmiş yanlışlıkları sezmemiz; millî ruhun şahlanıp kendi özüyle bütünleşmeye geçmesi hem şaşılacak, hem de takdir ve şükranla yâd edilecek bir keyfiyettir.

Ne var ki, taklitçilik daha bir süre devam edecek; millî ruh bir müddet daha derbeder olacak ve millet bir miktar daha acı çekecektir. Ama, bütün bunlar katiyen uzun sürmeyecek; yerlerini milletçe özlenen şeylere bırakarak silinip gideceklerdir. Elverir ki millete bahar ve diriliş vadedenler, sözlerinde dursun; bu çetin yolda ümitsizlik ve yılgınlığa düşmesinler..!

Milli Şuur Cehaleti

Milletçe tam kurtulma ümîdinin belirdiği, fen ve teknik düşüncenin gelişmeye başladığı bu yeni devrede, insanımız değişik bir cehâlet girdabına kapıldı. Muasırlarımızın ilim ve teknolojisi karşısında, bir kısım dönen başlar, bulanık bakışlar, memleketi kurtarma düşüncesiyle, gönülleri inanç, dimağları ilim ve hikmetle, yurdun dört bir bucağını da sanat ve ticaretle mâmur edip yükselteceklerine; millî düşünceyi çiğnemek, millî seciyeyi aşındırmak ve bütün bütün fazilet ve ahlâktan sıyrılmak suretiyle "çağdaş uygarlık düzeyine" çıkacaklarını zannederek, millî ruha en amansız darbeler indirdiler. Bir bakıma bu ikinci cehâlet, ülkemiz ve insanımız için daha tahripkâr, daha tehlikeli oldu. Zira, birincisinin, ilim karşısında sönüp gitmesine mukâbil; bu ikincisi ilim ve medeniyet adına her yere girebiliyor, her mahfilde "hüsn-ü kabul" görüyor ve her yerde alkışlanabiliyordu. İlki, memleketi baştan başa bir vîrane haline getirerek, sadece baykuşları sevindirmişti. İkincisi ise milletin top yekûn faziletlerini, ruh necâbetini, fedâkârlık hissini silip süpürdü ve kitleleri şaşkına çevirdi.

Milli Şuur Eksikliğinden Dolayı Yılgınlığa Düşenler

Biz hep böyle düşündük ama, içimizde bir hayli devrilenler de oldu. Bunları görüp duydukça her zaman içimiz kanadı. Dimdik duramamışlardı tipi-boran karşısında.. önce kalplerinin ritmi bozulmuş, sonra başları dönmüş, bakışları bulanmıştı.. ve yer değiştirmişlerdi bir kısım yalancı vaatlere kapılarak. Bunlar, tarihî bir yanılgıyla geçmişten tevârüs ettikleri değerleri şuraya-buraya saçıp başkalarının el ve eteklerindeki çakıl taşlarına talip olmuşlardı. Evlerini, köylerini, şehirlerini, neden kaynaklandığı belli olmayan maceralara kurban ediyor ve her biri birer cennet köşesi hânelerinin ruh ve mânâsını söküp dışarıya fırlatıyor ve o mübarek yuvaları kaba, hoyrat birer madde meşheri haline getiriyorlardı; getiriyor ve altından, gümüşten, billûrdan, mercandan, yakuttan, zümrütten değerlerimizin yerlerini bakır kırıntılarıyla doldurma fantezileri yaşıyor ve sırmadan, atlastan, ipekten, bürümcükten, kadifeden, canfesten örülmüş bedî zevklerimizin akisleri sayılan o muhteşem güzellik unsurlarının yerlerini de şunun-bunun çuluyula, partialıyla kirletiyorlardı. Her yanıyla bir hülya iklimi, bize ait o büyülye saraylar zincirini, dünya ve ukbânın birleşik noktası sayılan ve her yanıyla tam bir uyum içinde bulunan o ruh ve mânâ renkli kendi atlasımızı, resim denemesi yapan çocukların kirlettikleri tuvale benzetiyorlardı..!

Milli Şuur İçin Eğitimin Önemi

Bir millet, dünüyle içli-dışlı olduğu, hassâsiyetle özünü koruduğu sürece, yarınlarını teminat altına almış ve varlığını en sağlam temeller üzerine oturtmuş sayılır. Geçmişini görmemezlikten gelip dününü bütün bütün unuttuğu, ruh kökünden uzaklaşıp özüne yabancılaştığı sürece de, her esen rüzgârla yer değiştiren çer-çöp gibi savrulup durur ve katiyen istikbâl vâad edici olamaz.

Evet bir millet, istikbâlinin emânetçileri olan genç kuşaklara, müspet ilimleri tâlim ediyor gibi, iniş ve çıkışları, tırmanış ve düşüşleriyle bütün bir geçmişlerini de öğretebiliyor; zirvelerde dolaştıkları devirleri destanlaştırarak onların aşk ve heyecanlarını kamçılıyıp onlarda yeni yeni kahramanlık duygu ve düşüncelerini geliştirebiliyor; hasımlarından gördükleri ihânet, gadir ve maddî-mânevî her türlü tahrîbatı yine onların metafizik gerilimleri hesabına kullanabiliyorsa, geleceği adına müspetlerden müspet en mükemmel işi yapmış, en büyük hamlede bulunmuş ve kendi düşünce kuşağına yükseltebildiği her millet ferdine de ölümsüzlük iksirini aşlamış olur.

Milletçe, yepyeni bir "Ba'sü ba'de'l-mevt" çırpınışı içinde bulunduğumuz şu günlerde, genç nesillere, mefkûrevî geleceğimizin yanında şanlı geçmişimiz; günümüzü idrâk kutbunda inanç, düşünce, örf ve âdetlerimiz; modern ilimlerle beraber milli kültürümüz de belletilmelidir ki; o, yaşadığı gün ve içinde bulunduğu şartların gereği olarak yapıp ortaya koyma mecbûriyetini duyduğu her yeni terkip, yeni desen ve yeni motifleriyle özüne ve kendi dünyasına karşı yabancılaşmasın, yapıp ortaya koyacağı her yeni eserini millî ruh kanaviçesine göre işleyebilsin ve kendi ruh dünyasından uzaklaşmasın...

Milli Şuur ve Bütünlüğün Yokluğu

Ma'serî vicdanın henüz teşekkül etmediği bu sisli-dumanlı ortamda sadece birbirinden kopuk fertler vardı; onlar da geleceğe, kendilerine bir barınak ve bir iki lokma yiyecek bulabilme insiyakıyla ulaşmaya çalışıyor ve bir mânâda yerinde saymayı yürüme zannediyorlardı. Hiç kimse, neden yaşadığının farkında olmadığı gibi, gerektiğinde uğrunda ölmesi îcap eden bir kısım değerlerin mevcudiyetinden de haberdar değildi. Düşünceler dağınık, iradeler sarsık, himmetler meflûç, ufuklar karanlık, gönüller de bomboştur. Bütün bu olumsuzlukların yanında toplum her gün yeni bir sofizm icat ederek ümniyelerde teselli arıyor ve her gün yeni bir plânla bir kere daha zebil olup gidiyordu.

Milli Şuur ve Düşünce Yoksunluğu

Bugüne gelinceye kadar millî mefkûre ve târihî değerlerin bu kadar garip kaldığını hatırlamak mümkün değildir. Müntesiplerinin cehalet ve iradesizliği, hasımlarının azim ve cüreti karşısında gurbetlerin en acısına marûz bırakılan koskoca bir târihî dava, kim bilir daha ne kadar zaman bu yalnızlığını yaşayacak..?

Yıllar yılı cehalet ve aczini aşamayan bu dünya ve onun uyur-gezer insanları, fevkalâde azimli, fevkalâde mütecaviz ve alabildiğine şer bir dünya karşısında, defaatle nakavt edilmiş olmasına rağmen, büyük bir kısmı itibariyle, bir kerecik olsun gerilime geçemedi, kendini yenileyip kendi asrı ile hesaplaşamadı ve çağını hep gerilerden takip edip durdu. Ara sıra toparlanıp kendine gelmeye

çalıştığı görüldü ise de, bir düzine karanlık ruh, karanlık düşünce ve karanlık beyanların "irtica, çağdışı" yaygaraları karşısında sindi ve fermuarını başına çekerek yeniden derin uykulara daldı.

Milli Şuur ve İrtica Yaygarası

Bir yanda, millî mefkûrenin bağına damla damla kan damladığını tarih şuurunun horlanıp geçmişe lânet yağdırıldığını; bir uğursuz düşüncenin her köşe başını tutup ruhu ve ruh insanını hırpaladığını, yarasalara şehrayinler tertip edip baykuşları harâbelerle sevindirdiğini, akla-hayâle gelmedik yalan, tezvir ve tertiplerle toplum içinde sun'î sıkıntılar meydana getirip, onun düşünce istikâmetini ve çalışma gücünü felce uğrattığını, dünyanın dört bir yanında Neron'lara rahmet okutturan, tiranların zulüm ve istibdatlarını unutturan bunca fâcia varken, milletin özüyle bütünleşme gayretlerinin "İrticâ" yaygaralarıyla engellenmeye çalışıldığını.. diğer yanda bu kızıl kıyamet karşısında olsun, bir türlü ayılıp kendine gelmeyenleri, sefahet ve eğlencelerde ömür tüketenleri, olanca güçleriyle hayattan kâm alma peşinde koşanları, başını derde sokmamak için bukalemun gibi yaşayanları, bir kısım hasis menfaatler uğruna birbiriyle didişip duranları, vatan ve milletin yaralarını sarma mevkiinde bulundukları zaman bile, emmek için onun kurumuş damarlarında kan arayanları, olup biten bu kadar şey karşısında iradelerine kement ve ağızlarına kilit vurulanları sînemde inilti, gözlerimde kan seyrediyorum.

Milli Şuur ve Kimliğimizin Yeniden Dirilmesi

Bugüne kadar hayata gözlerini açan genç nesiller, hep kendi dünyalarında erozyon yaşıyor, boşluktan boşluğa sürükleniyor ve üç buutlu bir mekan ile, geçmişten gelecekte koparılmış silik, renksiz, tek buutlu bir zaman telâkkisine mahkûm ediliyorlardı. Oysaki şimdilerde aynı insanlar, ruhlarını kanatlandırabilecek ufuklu ve gayeli düşünceleri sayesinde, kendi iç derinliklerine yönelip kâinat ve insanı bir kere daha yeniden keşfetme sürecine girdiler bile. Millet ruhu ve ahlâkî değerler, o kendilerine has çizgileriyle gelip bir kere daha gündeme oturdu; hem de şuur, his, irade ve lâtime-i rabbâniye derinlikleriyle. Ve artık pek çoğu itibarıyla, genç nesillerin çehresinde pırıl pırıl ve masmavi bir hayâ nümâyân; davranışlarında dupduru bir samimiyet ve

vicdanlarında da köpük köpük bir heyecan var. Işıl ışıl her yüzde parlayıp duran uhrevî güzellik ve kalplerin derinliklerinde köpürüp taşan aşk u şevk bu yeni oluşumun yanıltmayan emârelerinden sadece bir ikisi.

Milli Şuur ve Zaafiyete Düşenler

Düşlere sığmayan bir yüce davayı, o uğurda her şeyini fedâyâ azmetmiş tâlihlileri, geleceğin kutlu rüyalarıyla gerilip gerilip kendinden geçenleri; sonra da "Uhud"a varmadan ters-yüz olup geriye dönenleri, daha deneme imtihanında elenip gidenleri ve yıldız avlamak için yelken açtığı göklerin derinliklerinden zıpkının ucunda bir ateş böceği ile geriye dönenleri üzüntü ve şaşkınlıkla seyrediyorum.

İnsan ruhunun yüceliğini ondaki "ebediyet" fikri ve ebedî güzellikler arzusunu, sonra da bu yüce ruhun bir kısım bedenî istekler karşısında "pes" edişini, üç adım ötede kendine tebessüm eden sonsuzun güzelliklerini göremeyerek cismaniyetin altında kalıp ezilişini ızdırapla seyrediyorum.

Rahmet-i Sonsuz'un, câhile-görgüsüze, zâlîme-gaddara, mülhide-mütecâvize mehil üstüne mehil verişindeki sabır ve hilmini hadiselerin çehresinde; zulüm ve tecavüzleriyle "gayretullah" sınırlarını zorlayanların derdest edilip aman verilmeyeceğini de, O'nun değişmeyen âdetinin simasında "inanç ve ürpertilerle seyrediyorum."

Milli Şuurun Güçlendirilmesi

Oysa ki, ferdî ve içtimâî bunalımlardan sıyrılmanın ve toplumları kıvrandıran değişik tazyikleri hafifletmenin en kestirme yolu onların vicdanlarına müdahaleden vazgeçip onlara kendi şuurları ve iradeleri ile var olma esaslarının gösterilmesidir. Evet, kitlelerin insan olarak kalmaları ve insanî değerlere yönlendirilmeleri, toplumda vicdan mekanizmasının canlı tutulmasına, irade ve şuurun saygı görmesine bağlıdır. Fert, kendi şuur ve iradesi ile var olduğu ve başkalarını da kurtarabilecek kıvama erdiği ölçüde gerçek vatandaş sayılabilir. Fertleri bu ölçüde donanıma sahip olmayan toplumlarda içtimâî, iktisâdî, siyâsî veya idârî problemlerden sıyrılmak mümkün değildir. Evet, parçaları yetersiz, tutarsız ve lehimle bir araya

getirilmiş yığınlara millet denilemeyeceği gibi millet görünümündeki bu şîrâzesiz eczânın herhangi bir istikbal vaad etmesi de söz konusu değildir. Milletçe kurtulabilmemiz için, fert fert kurtarıcı bir ruhla tam bir metafizik gerilime geçmemiz şarttır. Millî talihimizin ikbal yıldızı, başkalarını kurtarmak için kenetlenmiş ellerin semaya kalktığı noktada içlerimize inşirah veren bir sürprizle belirecektir.

Milli Şuurun Kazandırılmasında Dikkat Edilecek Hususlar

Bu itibarla, Orta Asya Türklüğüne içten ve dıştan yardım eli uzatanlar, onların millî ve dînî temayüllerine, tarih şuurlarına ne kadar uygunluk içinde bulunabilirlerse, o ölçüde muvaffak olur ve muvaffakiyetlerine de süreklilik kazandırır.

Bu bölük-pörçük olmuş insanları, ellerinden tutup, ilmî, içtimâî, iktisâdî, siyâsî ve harsî "kültürel" bir seviyeye ulaştırmak için, hâl ve vaziyetin ifâde ettiği manâ ve meydana getirdiği heyecanın yanında onları devamlı, tam bir gerilim içinde tutmak ve heyecanlarına süreklilik kazandırmak bir zarurettir.

Evet, bugün, bu ülke insanında değişik sâiklerle meydana gelen milliyet düşüncesini ve çağıyla hesaplaşma ruhunu hep canlı tutmak ve beşiktekinden, bir ayağı mezarda en yaşlısına kadar hemen herkese; bugüne kadar, hasımlarımız tarafından câhil bırakıldığımızı, birbirimize düşürüldüğümüzü, değişik yollarla tekrar ber tekrar istismar edildiğimizi, en utandırıcı baskılarla yabancılaştırıldığımızı, bir kısım kukla idarecilerin sevk ve idaresine bırakıldığımızı anlatmalı, uyarmalı ve ona yeniden kendi olarak varlık izhâr etme yolları gösterilmelidir. Bu yüksek mefkûre, kalp ve ruhumuza o kadar mâl olmalıdır ki, evde, çarşı pazarda, mektepte, kursta, kışlada, ibâdethanede, saban başında, sürü arkasında, memuriyet masasında, parlamento binasında hep o düşünölmeli, o görüşölmeli ve o konuşulmalıdır. Bugün bir kere daha kendimiz olarak kendi kendimizi yenilememiz, bütün dînî ve millî değerlere sahip çıkmamız, yabancılaşımanın her çeşidine karşı hazırlıklı bulunmamız ve çevremizde de, yeniden kendilerini inşâ etme düşüncesini uyarmamız, bu yeni diriliş için millî bir vecibedir. Bu büyük vecibeyi yerine getirenlere, istikbalin kapıları ardına kadar açılacaktır ve bu kapıları kapamaya da kimsenin gücü yetmeyecektir.

Milli Şuurun Yeniden Kazanılması

Öze dönme hamlesinde muvaffak olan toplumlar, aynı zamanda, yitirdikleri tabiatlarını da kazanmaya, kendileri gibi düşünmeye, kendileri gibi konuşup kendileri gibi soluklamaya muvaffak olurlar.

Onun içindir ki topyekün millet; bir kıta sahanlığı prensibiyle millî ruh ve sahillerini; semâlarını kimseye ihlal ettirmeme düşüncesiyle millî mefkûre atmosferini içimize sızma istidâdında olan her türlü yabancı anlayışa parola sorma idrâk ve basiretiyle de, millî kültür haremını koruyup kollamalı ve şartlar ne olursa olsun, göz ve gönüllerimiz mutlaka kendi ülkemiz üzerinde bulunmalı; bütün bunlarla beraber, bugünün nesilleri, hem "dün" hem de "yarın" olmasını bilmeli ve bu anlayışla geleceği, mâzi kaneviçesine göre bir dantela zerâfet ve inceliği içinde işlemelidir ki, bugüne kadar milletçe maruz kaldığımız içtimâî erozyonlara bir daha düşülmesin; kaybedilen şeyleri telâfiye çalışırken, yeni kayıplara sebebiyet verilecek fâsit dairelere girilmesin ve varolma kavgasının verildiği aynı noktada, çeşitli dejenerasyonlarla ölüme dâvetiye çıkarılmış olmasın...!

Milli ve Manevi Değerler Ön Plana Alınmalı

Aksine, millet ruhundan fışkırıp çıkan değerlerle, mağduriyet ve mahkûmiyet dönemindeki aşılar birbirine karıştırılacak olursa, ihtimal bu dünyâ, bir kere daha öldürücü girdâplara kapılacak; dolayısıyla da başarı kuşağında hezimetten hezimete uğrayacak, yükseleceği yerde daha derin çukurlara düşecek, birleşme yolunda tefrikalardan yakasını kurtaramayacak ve tam "kurtuldum" diyeceği an; bir kısım yeni sadme ve yeni plânlarla temelinden öyle bir sarsılacak ki, hafızanallah belki de bir daha belini doğrultamayacak...

Onun içindir ki, evvelâ, bu milletin rûh yapısını, ihtiyaçlarını, sıkıntılarını, rahatsızlıklarını, rahatsızlık çeşitlerini tâyin ve tespitte çalışmak; sonra da nelerin ayıklanıp atılacağını ve nelerin bu yeni inşâda birer malzeme gibi kullanılacağını belirlemek îcâb eder ki, gelecekte, bugün yapılan şeyler, yeniden tekrar ber tekrar bozulup-yapılmasın.. evet, dünden-bugüne, bu milletin bünyesine gelip yerleşmiş, dolayısıyla da sökülüp-atılması gerekli olan bir yığın şey olabilir. Ama, evvelâ, neyin, nasıl yapılacağı plânlanmalı, sonra atılacak

şeyler atılmalıdır! Aksine, yıkmalar yapma plânına göre ele alınmazsa, tahripler sürer-gider, toplum da birbiriyle zıtlaşan, çatışan yığınlar haline gelir. Evet, muvaffak olmak için gayret, fâtilik düşüncesi, halaskârlık azmi ve ihlas önemli esaslardır. Ancak, yol ve yöntem bilme, bugünün yanında dün-öbür günü de hesaba katma ve şanlı geçmişimizi aydınlatan ışık kaynaklarını kulak ardı etmeme gibi hususlar da en az bunlar kadar mühimdir. Hamiyet ve samimiyet, ilim ve irfanla desteklenmez, azîm ve irâde araştırma ve taktiklerle derinleştirilmezse, fayda ümit edilen yerlerden zararlar gelebilir.

Milli ve Manevi Değerlerden Uzaklaşma Dönemi

Târihî tekerrürler devr-i dâimi içinde şimdilerde bir de yanılmalar devr-i dâimi yaşıyoruz. Cihan harbinden sonra, hemen herkes, o güne kadar görüp-bildiğimiz, bilip-tanıdığımız din-diyânet, örf-âdet her şeye nefret duymaya başladı ve yenilik vaat ediyor kuruntusuyla bir kısım fantezi düşünce, hemen herkesin alâka odağı haline geldi. Bu dönemde bilhassa sol ideolojiler, insanlığa yeni bir dünya vaat etme aldatmacasını çok iyi değerlendirdiler. İçinde ezen-ezilen, sömüren-sömürülen sınıfların, dolayısıyla da, kinin, nefretin, kavganın, harbin olmadığı yepyeni bir dünya ütopyasını allayıp-pullayıp propaganda etti ve topyekün yeryüzünü bir başkaldırma arenasına haline getirdiler.

Milli ve Manevi Değerlere Sahip Çıkmak

Bu aşamada bize düşen şey, milletimizin mânâ seviyesini yükseltmek.. onun fikir ve his cephelerini canlı tutmak.. tâlim ve terbiye müesseselerini, çağın gereklerine göre bir kere daha gözden geçirmek.. mabed-mektep-tekye arasındaki kopukluğu gidererek, varlık ve bekâmızın bu temel dinamiklerini yeniden hayata geçirmek ve gelecek adına plânladığımız dünyayı kendi değerlerimiz üzerine binâ etmektir; hem de hiçbir mantıkî boşluğa meydan vermeden kendi değerlerimiz üzerine binâ etmektir.

Böyle şümüllü bir tasarının tatbikini, bir hamlede gerçekleştirmek mümkün görünmeyebilir. Doğrudur da; zira her şeyden evvel bu bir takvim ve zamana vâbestedir. Ne var ki, bir şeye başlamak, aynı zamanda o istikamette yol almak mânâsına da geleceğinden, hâlihazırdaki kıpırdanış ve oluşumları ciddi birer hamle sayabiliriz. Bundan sonrası için de, kendini millete adanmış, maddî-

mânevî her türlü beklentiye kapalı, bitip-tükenme bilmeyen bir aşkla dopdolu, imanlı, azimli, ümitli bir has-bîler kadrosuna ihtiyaç var. Elindeki büyük projeleriyle ülkeyi bir baştan bir başa imâr etmeye kararlı, büyük düşüncelerin, büyük tasarıların fikir mimarları... Ve gurubları tulû'lar gibi değerlendiren, çevre karardıkça daha bir şevklenen, engeller ve mânialar çoğaldıkça peygamberâne bir azimle coşan hasbîler kadrosuna.

Milli ve Manevi Değerlerimize Sahip Çıkılamadı

Bizi ayakta tutan bu ruh, damarlarımızda, kanımıza karışıp kaynaştığı, beyin guddelerimize taht kurup oturduğu dönemlerde, bir taraftan gönül dünyamızda derinleştikçe derinleşiyor, diğer taraftan da dünyanın kaderiyle alâkalı, devletler muvazenesinde, bize ait yerimizi sımsıkı korumaya çalışıyorduk. Âh, nasıl oldu da, bir zerresini dahi fedâ etmeyi düşünemeyeceğimiz o yüce ruh, böyle çürüdü ve delik deşik oldu!.. Herhâlde bu fâciayı, bir solukta, birkaç ülkeyi birden fethedip sonra da kendi insanının alkışlarından kaçarak, gururunu Üsküdar topraklarına gömen hasbî ruhlarda aramamak gerektir. Fâcia olan yumurta kadar zaferini bayraklaştırarak, dünyayı velveleye veren ve "pay-i taht'a" bir "Amnofis" gibi giren, kendini ululuğa kaptırmış gururun kapı kullarında, özü-sözü, karakteri belirsiz ölü ruhlarda aramak gerektir. Birinciler, diriltici soluklarıyla, milletin hayat kâsesini ellerinde taşımalarına karşılık; ikinciler, toplumun beyninin içine yerleşmiş birer "tümör" gibi onu her kesimiyle bütün bütün felce uğratmışlardır.

Milli ve Manevi Değerlerimize Sahip Çıkılamadı

Şimdilerde o şanlı geçmişimiz ve onun hakiki ruhu, mânâsı sayılan dinî, millî değerlerimiz; tıpkı bir canlı misillü hafakanlarla çarpan kalbi ve ağlaya ağlaya kan çanağına dönmüş gözleriyle bize yönelip rikkatle yüzümüze bakıyor ve en içten iniltileyle "Hâlâ beni hatırlamayacak mısınız?" dercesine -bütün bütün yitirmemişsek- insaflarımıza sesleniyor gibi bir hâli var. O yönelip bize sesleniyor veya biz öyle farz ediyoruz, çok önemli değil; önemli olan bunca hasret ve bunca hicrandan sonra hâlâ ona "dâüsslalar" yaşatmamızdır.

Aslında, ne hasımların ardı-arkası kesilmeyen ihanetleri, ne de dostların vefasızlığı, onun, benliğimizde meknûz şuuraltı ihtişamına hiç mi hiç

dokunamadı ve onun renklerini asla solduramadı. Aksine o hep kadirşinas gönüllerle hasbıhal etti ve mânâ köklerine bağlı vicdanlara kendi sesinden ne besteler ne besteler sundu! Kim ne derse desin o hâlâ, değişik çağrışımlara açık hülyalarımıza, harfsiz-kelimesiz, fakat çok engin, çok muhtevâlî, en renkli beyanlardan daha belîğ hutbeler îrad etmekte ve bir gün mutlaka geriye döneceği bişâretiyle yüreklerimizi hoplatmaktadır.

Milli ve Manevi Değerlerimizin Önemi

Bize göre, geçmişten tevârüs ettiğimiz millî ve dinî değerler, milletimizin canı-kanı mesâbesinde ve olmazsa olmaz hususlardandır. Biz onları yaşarken âdeta, mazinin kalb atışlarını, hâlin hesap, plân ve aktivitelerini, geleceğin de ümitlerini, hülyalarını duyar ve kendimizi cedlerimizin "hay-hu"ları arasında sanırız; sanırız da bu büyüğü rüyadan bir daha da uyanmak istemeyiz. Kim bilir şimdiye kadar kaç kere geçmişin sessizlikten örülmüş melodileriyle değişik hafakanlarımızdan sıyrılmış ve yürüdüğümüz o upuzun ve çetrefilli yollarda, onun refâkat ve vesâyetinde serinlemiştir.! Kaç kere hülyalarımızın menfezleriyle onu temâşâ etmiş ve atalarımızın azm u ikdâmıyla şahlanıp kendimiz olmaya doğru yürümüş ve hemen her zaman sağlam düşünen, yaşadığı dönemi iyi okuyan, okuduklarını da doğru yorumlayan o üstün karakterlerin vesâyetine koşmuşuzdur..!

Gerçi onlar da bizim gibi insandı; onların da bir kısım zaafı vardı. Yer yer nefsânîliğe yenik düşüyor, zaman zaman ruhî âhenkleri bozuluyor ve bazen ciddi denecek ölçüde aralarında hır-gür yaşıyor ve birbirlerine düşüp kavga ettikleri de oluyordu; hatta bazen tamamen istikamete kilitlenmişlerin yanında bir kısım aldatanlar, dimdik duranların yanında eğri-büğü oturanlar; hiçbir zaman haktan, adaletten şaşmayanların yanında benciller, kıskançlar, zalimler de bulunabiliyordu. Ne var ki, bu olumsuzlukların hiçbir yaygın ve mütemâdî değildi.

Milli ve Manevi Değerlerin Canlandırılması

Hâsılı, bugün toplumumuz, o muhteşem geçmişini üzerine bina ettiği kendi temel dinamiklerine yönelerek yeniden hayata "bismillâh" deme mecbûriyetindedir. Aksine, eğer o, dinî ve millî değerlerini canlandırıp hayata

geçiremez ve kendi kültür mirası itibariyle dirilemezse, bugün içine sürüklenmiş olduğu kaoslardan, sırf bir kısım maddî imkânlar ya da teknolojik güç ve ilmî aktivitelerle sıyrılması zor görünmektedir.

Bence bugün içinde bulunduğumuz değişik krizlerden sıyrılabilmek için, milletimizin hemen her kesiminde yeniden bir iman, bir aşk, bir heyecan ve bir ümit duygusu uyarmaya ve dinin kendi orijinalitesine uygun, çağın idrakine göre yeniden seslendirilmesine ihtiyaç vardır. Bir din, kendi rûhu açısından susturulmuş ve kendi İlâhî orijinalitesinden uzaklaştırılarak her şeyi maddeye ircâ eden banal bir telâkkinin yorumlarına hapsedilmişse, o dinin kendinden bekleneni vermesi mümkün değildir; insanlığa yeni bir mesaj sunması da. Allah'ın dünyada da, ötede de insanları mutlu etmek için gönderdiği din, şahısların keyfine ve şahsî yorumlarına tâbî olamaz.. o, dünyevî ve geçici bir kısım menfaatlerin, çıkarların ve muvakkat mutlulukların esasları gibi "algılanamaz".. hele katiyen, bazı şahısların isteklerine ve bazı devirlerin gereklerine göre tevil edilerek, mesaj alanı daraltılamaz. Aksine, böyle yaptığımız takdirde onu öldürmüş olur ve kendi arzularımızı, isteklerimizi; hattâ hevâ ve heveslerimizi onun yerine ikâme etmiş sayılırız.

Milli ve Manevi Değerlerinden Koparılan Milletin Hali

Evet, ilim adamlarıyla, vüzerâsıyla, ricâl-i devlet ve tebâsıyla bütün bir milletin hayat ve bekâsının teminatı olan millî değerleri yıkıp geçen, bu devşirme ruhtur ki; insanlık ve mürüvvet yerine sunîliği; yiğitlik yerine nâmertliği; rûhî düşünce yerine kaba kuvveti, kerâmet yerine hokkabazlığı; inanç yerine ilhâd ve "reybîliği" koyarak, toplumu can evinden vurmuştur. Ve artık, tamamen kendini boşlukta hissedenden yığınlar, fevkalâde bedbîn, fevkalâde ümitsiz ve dermansızdırlar. Böyle bir toplumda; ruh, kolsuz kanatsız, vicdan ledünnî zevklerden mahrum; gönül bir kısım hasis menfaatler uğruna binbir uğursuz heyecanın kaynağı hâline gelmiştir. Nihayet böylesine gerilerden geri bir hayat dekoru içinde, tembellik, plânsızlık ve cehâletin kolları arasında yetişip gelişen; aşksız, heyecansız yığınlar, ses sanatkarlarının; ama tamamen ilâhiliğini kaybetmiş nefes ve soluklarıyla, kutsilerden kutsi kelimelerin ticaretinin yapılmasını, kanaat ve düşünceleri adına çok büyük şeyler zannederek, hep alkışlayıp uykuya devam etmişlerdir.

Milli ve Manevi Şuurlanmalar

Ne var ki, bütün bu fecâetler, şenâetler, bir taraftan zehirli birer hançer gibi sînelerimize saplanırken, diğer taraftan da hamiyet-i İslâmiye ve hamiyet-i millîyemizi bir hayli tahrik etti.. Bu güne kadar sessiz ve sâmit infialleriyle bekleyişte bulunan İslâmî ve millî ruhu, İslâmî ve millî ruhun altındaki içtimaî râbitaları uyardı.. ve aynı kaderi paylaşan bütün mazlumlara, mağdurlara aynı çizgide düşünmeye sevk etti.

Evet, böyle durumlarda, İslâmî ruh ve millî düşünce şahsî iştihâları susturur; egonun yerini diğergamlık ve kolektif şuur alır; derken bütün ferdî çıkarlar arka plânda kalır.. ve yine böyle hallerde, birbirini tanımayan fertler, kendileri gibi kimselerin varlıklarını hisseder ve hemen herkes içtimaî bir varlık olduğunu yeniden bir kere daha duyar ve yaşar.

Evet, böyle dönemlerde, mensubu bulunduğumuz milletler manzumesinin kaderine ait meseleler, herkeste fevkalâde bir merak uyandırdığı için, bu milletlerin tarihlerine, idare şekillerine, içtimaî, iktisadî, siyasî davâlarına ait çok geniş etütler yapılır ve bundan da bir kısım fikrî akımlar, cereyanlar doğar. İmam-ı Gazalî, İmam-ı Rabbânî, Mevlânâ ve Bediüzzaman gibi büyük mütefekkirlerin eserleri, böyle buhranlı dönemlerin, sarsıntılı çağların bereketli semereleridir. Hemen bütün dünyada, en derli toplu düşünce eserlerinin, en seviyeli edebiyat ve sanatın doğuşu da yine, harplerin, kargaşa ve büyük çalkantıların olduğu devrelere rastlar.

Bu itibarla, içinde bulunduğumuz ve duyup yaşadığımız hâdiselerin, insanımızın aşk u heyecanı, fikir ve aksiyon hayatı, sanat ve edebiyat telakkisi üzerinde büyük tesiri olacağı muhakkaktır. Öyle ise daha şimdiden, çok büyük tesir ve değişiklikler arefesinde olduğumuzu söyleyebiliriz.

Evet, diyebiliriz ki, bugün duyup yaşadığımız bu felaketlerde kaybımız bir ise -inşallah- kazancımız bin olacaktır.

Ciddî bir tenebbüh için bir değil, bin bela da olsa ne leziz!

Milli ve Tarih Köküne Bağlılık

Bunun böyle olduğuna inanan günümüzün nesilleri, mâzi kadar derin, inançlar kadar güçlü bir muhteşem tarihî mirasın böyle birkaç sadme ile yıkılıp

yok olmayacağını; dalları kesilse bile, kökünün bütün bütün kurutulamayacağını, bugün darbelense dahi yarın toparlanıp kendine geleceğini zaten biliyor ve yürekten inanıyorlardı.

Aslında, insanımızın tabiatının bir parçası haline gelen ve tıpkı su sesi, bülbül sesi, mehtap görüntüsü kadar onun ruhuyla, gönlüyle bütünleşmiş bulunan, bunca örfü, âdeti, târihî varidâtı ve yüzlerce senelik kültür birikimi böyle rahatlıkla bir tarafa itilemez ve ona karşı lakayt kalınamazdı...

Bir zamanlar, Hakk düşüncesi ve Yüce Yaratıcı'yı her şeye tercih etme felsefesiyle, melekleri imrendiren muhteşem medeniyetleri kurmuş; en tatlı mûsikilerden daha tatlı ve cennet esintileri gibi ruhları sarıp sevindiren bu medeniyetler sayesinde, sabah-akşam hep tâlihine tebessüm etmiş; ebediyete meftun ruhuyla uhrevîliklere yönelmiş, onları sevmiş ve arzulamış; saraylarını, köşklerini cennet kasırlarının minyatürleri mahiyetinde düzenlemiş ve âdeta öteleri çekip burada yaşamış.. düşüncede dürüstlerden dürüst, inancında melekler kadar sâfi, yaşayışında saadet asrının şivesini kullanan bu millet, bir daha dirilmemek üzere nasıl ölebilirdi ki..?

Milli ve Tarih Ruhunun Dirilmesine Doğru

Gel ey millet ruhu ve fatihlik düşüncesi! Yıllar geçiyor ki bizler, başı açık ve yalınayak hayallerimizle hep yollardayız ve seni bekliyoruz..! Bir upuzun aydınlığın öncüleri sayacağımız şafak emarelerinin, peşi peşine tüllendiği şu günlerde, rüyalarımızda ağardığın aynı noktadan çıkıvererek ışığa muhtaç dünyalarımıza nurlar saç!

Hazanının şiddetli ve amansızca estiği yörelerde sabrın solukları kesilmiş olabilir; ne var ki bizler, her gün biraz daha ümitli, biraz daha canlı "emarelerin şafağında" ve şafakları zorlayan sebeplerin bağrında bir ulu dirilişin gerçekleştiğini görüyor gibi oluyor ve kendimizden geçiyoruz. Gel, bu umûmî "ba's-ü ba'de-l mevt" in son türküsünü sen söyle ve bu uzun ızdırap bezmini de sen kapa!

Fazilete arka çevrilip rezaletin peylendiği, sevaba hacir konup günah toptancılığının yapıldığı, iffete kezzap dökülüp haysiyetin dağa kaldırıldığı, tarihin mıncıklanıp geçmişe salyalar atıldığı o uğursuz dönemler artık çok gerilerde kaldı. Her gün güneş doğarken, bir yeni şevkle şahlanıp istikbale

koşanları daha fazla bekletme! Atını ışık arayanların dünyasına doğru mahmuzla ve gel artık!

Eşyanın çehresine ziya çalıp gözlerimizden perdeyi kaldıran, kâinatların özü o saflardan saf ruh aşkına gel! Hakk katının makbul erleri Enbiyâ, Evliyâ aşkına gel! Göklerde ve yerde kutsîlik soluklayan ruhlar aşkına gel! Âl-i Âbâ aşkına, Şâh-ı merdân aşkına gel! Şehitler aşkına ve dört bir yanda ta'zim gören şehitler efendisi Hamza aşkına gel!

Yıllardır yollara dökülmüş seni gözleyen yaşlı gözler ve sabahlara kadar uyku nedir bilmeyip kıvranan dertli sineler aşkına ne olur gel! Anaların ızdırapla çarpan yüreklerine, perişan ve derbeder nesillerin ayyûka çıkan feryatlarına, çığlık atıp inleyen çocukların heyecan ve hafakanlarına merhamet et de gel..!

Akın karadan ayrıldığı, ışığın karanlık ordusunu târumâr ettiği, cehaletin ilmin önünde bozguna uğradığı ve sabânın güzel kokular sürünüp herkese ve her şeye bahar muştuları fısıldayıp dolaştığı şu mübarek günlerde ger dizginini gel gayri!

Karlar eriyip buzlar çoktan özölmeye durdu; goncalar kemer kuşanıp senin uğrunda yollara döküldü ve çiçekler sana ait türkülerle semâa kalkıp bir yüce bayram adına çevrelerine davet gamzeleri akmaya başladılar. Yaprakların hışirtısından, ırmakların ağıltılarına, göklerin ışıkla sarmaş dolaş gürültüsünden, ormanların heybetli uğultularına kadar hemen her şeyde bu yeni dirilişin nağmeleri duyulup seziliyor. Bak! Bayırlar, rengârenk güzellikleriyle milletimin tâliine tebessüm ediyor, bağ ve bahçeler etrafa saldıkları diriltici râyihâlarla gönülleri oşturuyor ve ruhlara bahar muştuları sunuyor. Ve artık, aylar güneşler bir başka türlü doğuyor, bir başka türlü batıyor.

Ey asırlardan beri hasretle yolunu gözlediğimiz ruh! Eğer sen bir şafaksan gel gayrı bunca emare yeter! Eğer kıyametsen, bilmem ki başka hangi alâmeti beklersin?!

Gel şeytanın kâsesini kır; iblisler dünyasına bir velvele sal! Nemrut'a rahatı haram edip Firavun hân u mânını harâp eyle! Işıktan kaçanları nûrunla boğ; yarasalara aydınlıkta yaşama âdâbını öğret! Gel, bize sonsuzluk şarâbını sun ve derbeder gönüllerimizi ölümsüzlük aşkıyla oştur! oştur ve asırlardan beri hicranla yanan sinelerimize "âb-ı hayat" ulaştır!

Milli ve Tarih Şuurunun Ehemmiyeti

Bu itibârladır ki, millet çapında meydana getirilmek istenen her hamle ve harekette, "tarih şuru" raylarına bağılığa fevkalâde önem verilmeli ve millî kültür perspektife alınmadan herhangi bir değışikliğe gidilmemelidir. Canlılar âleminde, tür değıştirmeye matuf sun'î mutasyonlar, pek çoğı itibâriyle ölümle sonuçlandığı gibi, milletlerin hayatlarındaki özden uzaklaştırıcı değışiklikler de hep o milletlerin ölümleriyle neticelenmiştir.

Bunun içindir ki, millet hayatında yapmayı plânladığımız inkılâplar, ne kadar yararlı da olsa, bu uğurda millî ruh kâtiyen fedâ edilmemeli; aksine, millet modernize edildikçe o daha da hassasiyetle korunmalıdır. Bilhassa binbir paradoksun kol gezdiği günümüzde, tâ beşikten başlayarak; anneler, yavrularına, millî rûhu terennüm eden ninniler söylemeli; nineler masallarını ve masal kahramanlarını şanlı geçmişimizin destanlarında aramalı ; irfan yuvalarımız her vesileyle, şu muhteşem fakat tâlîsiz, şevketli fakat gadre uğramış milletimizin alabildiğine parlak ve fevvâreler gibi bulutlar arasında kendine yer aradığı dönemleri en heyecanlandırıcı üslûplarla dile getirmeli; edebiyatımız millî ruh ve millî düşünceyi hayatın her ünitesinde, o üniteye has renk ve çizgileriyle bir dantele gibi işlemeli ve bize ait meselelerin en küçüğünü dahi irfan semâmızda bir gökkuşağı haline getirerek nesillerin nazarına arz etmeli; romanlarımız, piyeslerimiz bizim hissiyâtımıza tercüman olmalı, bizim türkülerimizi söylemeli; yediğimiz gıda, içtiğimiz su, teneffüs ettiğimiz hava, kokladığımız çiçekler bütünüyle bu ülkeye ait olmalı ve ne sûretle olursa olsun, özümüzde değışikliğe sebebiyet verecek hiçbir şeyin millî bünyemize sızmasına fırsat verilmemelidir. Vaizler kürsülerde, hatipler minberlerde, konferansçılar geniş halk kitleleri karşısında bu millet gibi düşünmeli, bu millet gibi heyecanlanmalı, bu millet gibi konuşmalı, bu millet gibi sevinmeli ve bu millet gibi tasalanmalıdırlar. Yoksa, bir tarafta hırsıyla gerilmiş bütün hasımlarımız, açıktan açığa bize ait her hayrı, her güzel teşebbüsü sinsi sinsi engelleyip, diğer taraftan da, yapacakları en küçük yardımları dahi, millî ruhu ipotek etmeye bağlarken, milletin geleceğı adına bir şey yapmamız mümkün olmayacaktır.

Böyle olunca da bize, ruhumuzla bütünleşip kendimiz olma, kendimiz gibi düşünme, kendi ellerimizle işleyip kendi ayaklarımızla yürümeden başka çare kalmıyor.

Mimarî Zevk ve Estetik Anlayışımız

Hele, büyük medeniyet mimarları ve estetik zevki inkişaf etmiş üstün peyzajcıların bunca gelip geçtikleri büyük kentler, her yanıyla âdeta bir güzellikler armonisiydi. Her zaman bir şiir gibi gelip gelip gönüllerimize akan bağ ve bahçelerimizin güzellikleri, ovalarımızın-obalarımızın neşeyle gerinmesi, dağlarımızın-tepelerimizin mehip duruşu, çaylarımızın-çeşmelerimizin bir başka çağlıtıyla gönüllerimize ses vermesi.. her yanımızda gamze çakıp salınan zarif lâleler, öteden beri yakından tanıyıp hemhal olduğumuz al yanaklı, derin kokulu güller, kokusundaki nefâsetin yanında, gülün dikenini gibi biraz da acımtırak haliyle "mağnem ölçüsünde mağrem" diyen karanfiller, ülkemizin öz evladı ve çok bulunmasının gadrini yaşayan sevimli papatyalar, zâtî güzellikleriyle beraber tevazu ve mahviyetleriyle ayrı bir derinlik remzi mini menekşeler, otağını her yere kurmaya tenezzül etmeyen zambaklar, kalbimizin cidarları kadar hassas ve duyarlı ince manolyalar, yakın akrabamız ve kapı komşumuz sümbüller, sonradan akraba olduğumuz kamelyalar, orkideler, yanık nağmeler gibi kokuları ve ebedî güzellikleri tedâi ettiren renkleriyle sonsuzluğa meftun gönüllerimizi coşturur ve sürekli bize namzet olduğumuz âlemi hatırlatırlardı. Bir de buna kuşların cıvıldaışları, böceklerin vızıldayışları, koyun-kuzu sesi, Allah için birbirini sevenlerin nefesi eklenince her yan âdeta cennet rengine bürünürdü.

Hele, yeşilliklerin korunduğu, ormanların ihtimamla muhafaza edildiği bir mübarek dönemde her taraf tıpkı bir "bâğ-ı İrem" ve her yöre açık bir hayvanat bahçesi gibi canlı, sımsıcak ve şendi.

Bu dünyanın hemen her yanında zaman o kadar farklı duyulurdu ki, onun içinde bazen geçirilen birkaç saat, seneler kadar derin, bereketli, velûd olabilir ve hatta hâtıralarımızda âdetâ silinmezliğe ulaşırdı.

Görüp yaşadığımız, duyup-işitip hayallerimize nakşettiğimiz hâtıralara hayat üfleyip, onları yeniden gün yüzüne çıkarıp çıkaramayacağımızı bilemeyeceğim, ama, ben o "yitirilmiş cennet"i bağıyla, bahçesiyle ve içindeki bağbanıyla hep özleyeceğim...

Mina

Ama henüz her şey bitmemiştir; Hakk'a yürüyen bu insanları bekleyen hâlâ upuzun bir yolculuk var. İnandırılmaz tılsımı ve baş döndüren füsûnuyla güzergâhı kesmiş duran "Mina" onları bekliyor.. gök kapılarının gıcırıltılarının duyulduğu "Arafat" onları gözlüyor.. "Müzdelife", onlara mini bir şeb-i arus yaşatmadan salıvereceğe benzemiyor.. daha ileride teslimiyetlerini soluklayıp akl-ı meâşlarını taşa tutacakları yerler gelecek ve Allah'a nefislerinin fidyelerini sunup, kendi duygu dünyalarında beraatlerinin bayramını yaşayacak; sonra da, Kâbe'de, kâbe-i kalplerine yönelerek, Hakk'tan yine Hakk'a, urûc ve nüzûllerini noktalararak "fenâ fillâh" ve "beka billâh" tedâîlerinin ilhamlarıyla tâlihlerine tebessümler yağdıracaklar.

Postunu fedâkârlık iklimine sermiş bulunan Mina, o büyüleyen parıltılarıyla, şiirini tâ Müzdelife'nin tepelerine duyurur.. onun içine girmek ister.. hatta onu da aşarak ötelerdeki Arafat'ı selamlar.. selamlar ve yirmidört saatlik misafirlerine referans verir.. ve bu bir günlük konuklarını Arafat'a emanet eder.

Bence Mina, fedâkârlıkla şefkatin, emre itaatteki inceliği kavramakla muhabbetin tüllendiği arzda semâvî bir kuşak ve sımsıcak bir kucaktır. Mina, âdeta bir teslimiyet kovani ve bir hasbîlik yuvası gibidir. Eski hâli itibâriyle tamamen, şimdiki durumu itibâriyle de kısmen, hemen herkesin, evsiz-barksız, yurtsuz-yuvasız birkaç günlüğüne ikamet ettiği Mina, öyle sırlı bir yerdir ki, ukbâya bütün bütün kapalı olmayan her gönül, o dağlar ve vadiler arasındaki âramgâhta neler hissederler neler..! Bizler Mina'yı, her yanıyla, ruhumuzla öyle kaynaşmış ve bütünleşmiş buluruz ki; onun, âdeta kalbimizde attığını, damarlarımızda aktığını ve âsâbımızda yaşadığını duyar gibi oluruz. Öyle ki, oraya daha adım atar-atmaz, onun, ruhumuzla kucaklaştığını, -Allah Rasûlü'ne ilk kucak açılan yer olması itibâriyle de üzerinde durulabilir- bize ötelere açılan yolları işaret ettiğini ve bizi tamamladığını, hatta gelip duygu dünyamıza karıştığını hisseder ve bir ölçüde hepimiz Minalaşırız.

Biz Mina'da hazırlıklarımızı yapıp ruhumuzun kanatlandırılmasıyla uğraşırken, "Arafat" bir baştan bir başa gelin odaları gibi süslenir ve bağrını gelip konacak, gerilip ötelere açılacak misafirleri için tıpkı bir liman, bir meydan, bir rampa gibi hazırlar, açar.. ve ona bir dâussıla tutkusuyla koşan Hakk konuklarını beklemeye koyulur.. yeni bir imkân, yeni bir devran

mülâhazasıyla coşkun Hakk konuklarını.

Minarelerden Yayılan Ezan Sesi

Bazen minarelerin sesi, o kadar dokunaklı, o kadar derin ve o denli büyüleyici bir ahenge ulaşır ki, en katı kalpler bile dayanamaz da muvakkaten dahi olsa onlar da kapı aralayiverirler.. ve akar bütün teşne gönüllere en güzel semâvî kelimelerle örgülenmiş ses hevenkleri; akar ve birer ruh gibi bütün insanî duyguları tesiri altına alır. Sûr sesi almış gibi canlanır vicdanlarımız, dirilir iradelerimiz ve koşarız böyle bir imtiyazla serfiraz olmanın hakkını eda etmeye.

Bazen minarelerin sesi bir meltem yumuşaklığıyla dalga dalga her yana yayılır; derken üstümüzde yağmur yüklü bulutlara dönüşür. Sonra da "çiy" noktasına ulaşmış nem habbecikleri gibi dökülmeye durur başımızdan aşağı. Meleklerin kanat seslerine karışmış gibi başımızdan aşağı boşalan bu nağme ve ışık tufanı karşısında kendimizi âdeta bir ziya çağlayanı içinde sanırız. Alır götürür bu ışık çağlayanı bizi yolların Cennet'e açıldığı kavşağa. Tetikler iştiaklarımızı, heyecan salar sinelerimize; benliğimizin hudutlarını aşıyor gibi oluruz ve kanatlanırız mevcudiyetini vicdanlarımızda duyup hissettiğimiz Firdevslere doğru.

Minarelerin bu olabildiğine tatlı, içli ve biraz da "dâüssıla" edalı seslerini her duyuşumuzda, annelerimizin şefkat kokan nefeslerini ve o yumuşaklardan yumuşak ninnilerini duyar gibi olur, kendimizi hülyalarımızın oluşturduğu o engin şefkate salar; sonra da gönüllerimizin derd u hicranını dökmeye durur; çocuklar gibi içimizi çeker ve ne hülyalara dalarız!

Modern İnsanın Yaşadığı İnanç Boşluğu

Evet, ömrünü gelip-geçici bir kısım maddî değerler peşinde koşmakla tüketen günümüzün modern insanı, aslında daha çok kendini tüketmekte ve ruhunun derinliklerindeki yüksek duygularını kaybetmektedir. Öyle ki, böyle birinin ufkunda ne iman enginliğine, ne mârifet zenginliğine ne de muhabbet, aşk, zevk-i rûhânî televvünlerine rastlamak mümkündür. Nasıl olur ki o, yaptığı hemen her işin neticesini maddî kazanç, cismânî rahat ve bedenî hazlar

açısından değerlendirmekte ve bütünyle uhrevîlikleri, ledünnîlikleri 'es' geçmektedir. Onun düşünce ve faaliyet ufkunu dolduran hususlar sadece ve sadece: Nasıl çalıp-çırpacağı, ne alıp-ne satacağı, nerelerde nasıl eğleneceği ve nasıl keyif çatacağı.. gibi şeylerdir. Tabîî, bütün bu arzu ve isteklerin gerçekleşmesi için meşru yollar ve meşru dairedaki kazançlar yetmiyorsa, gayr-i meşru vesileler değerlendirilecek, spekülasyonlara girilecek.. ve şayet yer üstü dünyalar bu korkunç iştihsaları tatmine kifayet etmiyorsa yer altı dünyalarına inilerek köstebekçe yollara girilecektir. Bence günümüzün insanı, insanî yolculuğunu böyle bir inde sürdürmektedir ve o, mutlaka bu açmazdan kurtularak kendi çizgisini bulma mecburiyetindedir. Yoksa handikaptan handikaba sürüklenecek ve kat'iyen 'kendi' olamayacaktır. Komünizmden kurtarsanız gidip anarşizme yuvarlanacak, ateizmden uzaklaştırsanız koşup monizme sarılacak, Darwinizm'den koparsanız neo-Darvinizm'e yapışacak.. ve her zaman kimliksiz, şabloncu ve yükselip serkâr olma yerine başkalarına kuyruk olmanın mücadelesini verecektir. Ve işte bunlardan ötürüdür ki o, birkaç asırdan beri ömrünü hep buhranlar ağında tüketmekte; siyasî ve idârî buhrandan kurtulsa gidip ahlâkî buhrana aborde olmakta, ondan sıyrılrsa ekonomik bunalımların ağına düşmekte, toparlanıp ondan da kurtulabilse bu defa da kendini askerî buhranların arenasında bulmakta ve kendi olumsuzluklarıyla kendini yiyip-bitirmektedir. Bu tersliklerden kurtuluşun çaresi de, bir kere daha yeni baştan inanmak gibi, sevmek gibi, ahlâk gibi, metafizik düşünce gibi, aşk gibi, ruh terbiyesi gibi dinî, millî ve tarihî dinamikleri gözden geçirme olsa gerek.

Mucize Kelimesinin Anlamı

Bu bölümde Zümrüt Tepelerin konusu sadece keramet olacaktı; ancak onunla mucize arasında, cereyan ve zuhur keyfiyeti açısından ciddi bir paralellik bulunduğundan, kuşbakışı da olsa evvela "mucize" deyip sonra esas konuya geçmeyi düşündük.

Âciz bırakmak, acze düşürmek mânâlarına gelen "i'câz" sözcüğünden türetilmiş "mucize" nübüvveti tasdik, dini teyid ve mü'min kalblerde itminan hasıl etmeye matuf, peygamberin eliyle Allah'ın yarattığı harikulâde hâl, olağanüstü söz ve tavır demektir; bu hâl ve tavrın nübüvvet davasına iktiran etmesi de onun en önemli şartıdır. Kur'ân-ı Kerim, Sünnet-i Sahîha ve kütüb-ü sâlîfe, enbiyâ-i izâma ait pek çok mucizeden bahseder ve onlara inanıp

inanmamanın akıbeti ile alâkalı bir hayli de örnek sergiler. Ben şimdilik o hususa temas etmemeyi düşünüyorum.

Mucize ve Kerametın Karşılaştırılması

Mucize de keramet de birer harikulâde hâl ve hâdise olmaları itibarıyla birbirine benzeseler de temelde farklı mazhariyetlerdir: Mucizât, enbiyanın sıdkına delâlet eden fevkalâde bir hâl olup, görüp iman edenlerin kurtuluş vesilesi olmasına; mağrurların, mütekebbirlerin ve temerrüt gösterenlerin de helâketlerine sebebiyet vermesine mukabil; keramât, nübüvveti sabit bir peygambere ittibaa, Cenâb-ı Hakk'ın bir teveccüh ve iltifatıdır.

Mucize, nübüvvet davasını isbat, münkirleri de ilzam u ifham için izhar edilir; keramet ise, herhangi bir zaruret bulunmadığı sürece bir sırr-ı ilâhî olarak ketmedilir/ketmedilmelidir.

Mucize, dava-yı nübüvvete delil olduğu gibi, gönülleri ilâhî mesaja uyarma hedefli fevkalâdeden öyle bir lütuftur ki, onu gören veya emin bir kanaldan işiten hemen herkesi bağlar; keramet ise, sadece ona mazhar olan şahsa râci bir teveccühtür ve bağlayıcılığı da söz konusu değildir.

Nebi, bir mucize izhar ederken, Allah'ın onun eliyle ortaya koyduğu o harikulâde hâl, tavır ve söze rahatlıkla "Bu bir mucizedir." diyebilir, hatta onu izhar mecburiyetindedir; ama bir veli, seviyesi ne olursa olsun, kendinden sadır olan bu kabil olağanüstü hâllerin keramet olduğunu iddia edemez. Böylesi bir iddia ve hüküm bir yana, çok defa uhrevî semerâtı dünyada harcıyor olma endişesiyle veya o hâlin bir istidraç olabileceği korkusuyla tir tir titrer.

Mucize sahibi, mucizesiyle misyonunu seslendirir, onu Hak namına değerlendirir ve o harikulâde hâli, şer'-i şerîf adına söyleyeceği teşrîi esaslara birer basamak yapar; ehlullah gelince onlar, bütün mevhibe ve varsa vâridlerini tâbi bulundukları peygamberin mucizelerinin bir izdüşümü şeklinde görür ve ona bağlarlar.

Mucize, dinin hayatî bir rüknü olan nebinin nübüvvetini, mesajının da hakkaniyetini işaretler; keramet, ikram ve değişik mânevî keşifler ise, nübüvveti müsellemler o nebiye ittibaa semeresi olarak değerlendirilir.

Mucizede, onu gösteren zatın sadık, emin, masum, kusurdan müberrâ, sahib-i fetânet, vahiyle müşerref ve o harika hâlinin de nübüvvet davasına mukarın

olması esasının bulunmasına mukabil, keramet ehli için son vasıf asla söz konusu olmadığı gibi böyle birinin diğer hususları da bitemamihâ hâiz olması şartı söz konusu değildir.

Daha önce de kısmen işaret edildiği gibi, nebi, Allah'ın yaratmasıyla harikulâde şeyler izhar eder ve bütün bunların birer mucize olduğundan gayet emindir; veli ise, kerameti kasda iktiran etsin etmesin, kendisinden sadır olan olağanüstü hâlleri kuşkuyla karşılar; zira, özel bir irşat ve i'lâm söz konusu değilse, bunların birer ibtilâ ve imtihan olmaları ihtimal dahilindedir ve böyle bir imtihanın da kaybedileceğinden her zaman korkulmalıdır.

Mucizeler ve İman İlişkisi

Şiblî mucizelere, onlarca sayfa ayırarak çok ciddi tahşidatta bulunduktan sonra, konuyla alâkalı değişik çevrelerden gelen itirazlara da cevaplar verir ve düşüncelerini -üslup bize ait- şöyle hulâsa eder:

1) Mucize, peygamberlik sıfatlarını hâiz, nübüvvet seciyesiyle serfiraz mümtaz bir insan vasıtasıyla yaratılan ve meydana geldiği şartlar itibarıyla esbâb ve ileli idrak edilemeyen harikulâde bir hâdisedir.

2) Bu gibi vak'alar olağanüstü olsalar da imkansız değildir; meydana geliş keyfiyetiyle ender görülseler de Kudret-i Nâmütenâhî tarafından yer yer izhar buyurulmuş ahvaldendirler.

3) Gerçi bu tür hâdiseler, bildiğimiz tekvînî emirler gibi bir ittîrad arz etmezler; ama, o ittîrad biraz da bizim bakış ve değerlendirmelerimizle alâkalıdır. Aslında, kâinatta halk, ibdâ', inşâ, ihyâ, imâte adına vuku bulan her şey birer mucizedir; ancak, enbiyânın eliyle ortaya konan harikaların cereyan çizgisi farklıdır.

4) Ayrıca iman, her zaman haricî bir tesirât ile vücuda gelmez; görme başka, ihata etme başka; bunları insafla değerlendirmek ise tamamen başkadır. İnanmaya gelince o, önyargısız bakıp değerlendirebilen insanların vicdanlarında ilâhî meşîetle parıldama hususiyetini hâiz bir ruh ve bir mânâdır. Sırf zâhirî sebeplerle onu iş'âle de kimsenin gücü yetmez.

5) Kalbde böyle bir ruh ve mânânın meydana gelmesi, biraz da gaybe imana açık olmaya bağlıdır. Mütekebbir mütemerritler, zalim münkirler, çarpık yorumcular ve batıl taklitler ağında emekleyip duranlar ekstra bir inâyet

olmazsa asla inanamazlar.

6) Bir vicdan gaybe açık duruyor ve inanmaya da hazırsa, artık o, mucizeye de inanır, onunla verilmek istenen mesaja da.

Mucizenin Kerametten Farkı

Mucize ise öyle değildir, her şeyden evvel o, peygamberlik davasında nebînin doğruluğunu tasdik, hasımları ilzam ve dostları da teyide matuf olduğundan risaletin ruhuyla alâkalıdır ve sahib-i risaletin onu iş'âr ve izhar etmesi lâzımdır. Zira nübüvvet davası dinin temel esası, diyanetin de en önemli dayanağıdır. Mucize ise, işte bu esası iş'âr ve bu dayanağı tenbih etmek için ortaya konmuştur ve dolayısıyla da ilzam edici bir mahiyeti hâizdir. Ayrıca mucizenin; mü'minleri teyid ve takviye etmesi, böyle bir harikanın müşâhede-i İslâm'ı seçecek fitratlar için bir delil, bir işaret olması, münkirlerin de bahanelerini ellerinden alması ve onların seslerini kesmesi gibi daha başka faydaları vardır; bu itibarla da kerametın aksine onun izharı zaruridir.

Muhabbet Ufuklu İnsanın Özellikler

Muhabbet kanatlarıyla nefsinı aşan, aşk u şevk buudunda Rabb'ine ulaşan muhib, zâhirî uzuvları, bâtınî duygularıyla gönlünün Sultanı'na ait hak ve mükellefiyetlerini yerine getirirken, kalbi de hep O'nu müşâhede ile meşgul hüviyeti, Hakk'ın sübuhât-ı vechiyle ^[1] yanmış ve hayrette dudağında kâse-i aşk ve önünde bir bir gayb perdeleri aralanırken o, bu perdelerin arkasından sızan baş döndürücü manâların mütalâasıyla mahmûr ve erişilmez bir temâşâ zevki içindedir. Yürürken Hakk'ın emriyle yürür, dururken O'nun emriyle durur. Konuşurken O'ndan esintilerle konuşur, susarken de O'nun hesabına susar. O, kimi zaman "billah", kimi zaman "minallah", kimi zaman da "maallah"dır.

[1] Azamet nurlarının tecellisi

Muhabbet ve İltifat

Muhabbet seviyeleri farklı dahi olsa, O'na aşk u iştiyakla yönelen herkes, alâkasının seviyesine göre mukâbele ve iltifâta mazhar olur. Birinciler, husûsî

rahmet ve inâyet bulurlar O'nun kapısında.. ikinciler, celâlî ve cemâlî sıfatların idrâk ufkuna ulaşır, beşerî boşluklardan ve karanlıklardan kurtulurlar.. üçüncüler, O'nun vücudunun nurlarıyla ziyâdâr olup eşyânın hakîkatına uyanır ve varlığın perde arkasıyla münâsebetle geçerler. Yani Cenâb-ı Hakk evvelâ, sübühât-ı vechiyle tecellî edip, sevdiği kimselerin cismânî ve zulmânî sıfatlarını yakar-yıkar, sonra da cemâlî nurlarıyla onları, sem' u basar gibi ilâhî sıfatlar dairesine alır; damlayı derya, zerreyi de güneş yapar. Yani onları, benlik ve nefisleri cihetiyle acz u fakra uyarır, yok oldukları iz'ânına ulaştırır ve gönüllerini Zât-ı Ulûhiyetin envâr-ı vücûduyla doldurur.

Bu mazhariyete eren muhib, varlık ve yoklukla izâh edilmeyen bir ebedî hayâta erer ve ateşte kızarmış bir demirin, ateş olmadığı halde, kendini ateş zannedip "ben ateşim" dediği gibi, o da duyuş ve sezişlerini bu türlü hulûl ve ittihâd şâibeli sözlerle mırıldanır. Bu türlü durumlarda esas olan göz açıklığı ve sünnet mîzanlarıdır. Ama; hâle mağlup, müşâhede ve hazlarıyla mahmûr Hakk erleri, bazen bu gerçeğe muhalif beyanda da bulunabilirler. Bu gibi durumlarda insaf ve onların niyetlerini araştırmak, aceleden hüküm vermemek çok önemlidir. Aksine, insan farkına varmadan "Kişi sevdiğiyle beraberdir" [2] sözüyle maiyyet-i ilâhiyyeye mazhar pek çok kimseye düşmanlık beslemiş ve "Men âde lî veliyyen" kudsî hadîsinde ifâde buyurulduğu gibi, Allah dostlarına düşmanca tavır almakla, Allah'a karşı ilân-ı harp etmiş olur. [3]

[2.] Tirmizi, Zühd, 50.

[3.] Buhârî, Rikak, 38.

Muhabbet ve İtaat İlişkisi

uhabbet, Hakk'a nisbet edildiğinde ihsan, halka isnat edilince de baş eğme, söz dinleme, kayıtsız şartsız inkıyâd etme manâlarına da hamledilmiştir ki, Râbiat'ül-Adeviyye'nin:

Allah'a isyan edip durduğun halde O'nun muhabbetinden dem vuruyorsun.. kasem ederim bu anlaşılır gibi değil! Eğer muhabbetinde sâdık olsaydın O'na itaat ederdin; çünkü seven sevdiğine itaat eder" sözleri bu mülâhazayı ifade etme bakımından oldukça ehemmiyetlidir.

Muhabbetin Anlamı

Muhabbet: Sevgi, kalbî alâka, herhangi bir şeye veya herhangi birine düşkünlük manâlarına gelir ki; insanın duygularını bütününüyle tesiri altına alması itibâriyle aşk, vuslat arzusuyla yanıp-tutuşma şeklinde daha derin buutlara ulaşmasına da şevk u iştîyak denir. Muhabbeti, kalbin Mahbûb-u Hakîkîyle münâsebeti O'na karşı duyulan, önüne geçilmez şiddetli iştîyak.. gizli-açık her meselede O'nunla mutlak mutâbakat her mevzûda Sevgili'nin murad ve isteklerinin kollanması ve vuslat demine kadar kendinden geçip ayılmama şeklinde de tarif etmişlerdir ki bunların hepsini bir noktaya irca mümkündür: Yâ Hakk diyerek doğrulup Allah huzûrunda durma; bütün kaygılardan, fânî alâkalardan kurtulma...

Muhabbetin Mertebeleri

Ne var ki, muhabbeti hakîkî dahi olsa, Mahbûba taalluku itibâriyle, herkeste aynı seviyede değildir:

1) Avamın muhabbeti, düşe-kalka bir muhabbettir ki, bunlar, Hakikat-ı Ahmedîye'nin (as) gölgesinde ihsan rüyâları görür, marifet şafaklarına dair emareler müşâhede eder.. ve yer yer ötelerden şahaplarla ürperir, uzaktan uzağa hayret ra'şeleri duyarlar.

2) Havassın muhabbeti ki; onlar, muhabbet âleminin üveykleri gibidirler. Hemen her zaman Kurân'ın aydınlık dünyasında Ahlâk-ı Muhammedî'yi (sav) temsille ömürlerine derinlik kazandırır.. onu temsil ederken de, maddî-mânevî, bedenî-ruhî hiçbir beklentiye girmez, hiçbir zevke talip olmazlar vazîfelerini en seviyeli şekilde yerine getirip başarılı bir temsil sergileyebilirlerse, salkımları ağırlaşan meyve ağaçları gibi, tevâzû kanatlarını yerlere kadar indirir ve "Sevgili!" der inlerler.. bir falso ve fiyaskoyla sarsıldıklarında da nefislerinin başına çulllanır ve onunla yaka-paça olurlar.

3) Havâs ötesi havâssın muhabbetidir ki; bunlar Muhammedî (sav) semâda yağmurla bütünleşmiş bulutlar gibidirler; varlığı O'nunla duyar, O'nunla yaşar O'nunla görür, O'nunla soluklarlar. Hiç bitmeyen bir devr-i dâim içinde sürekli dolar-boşalır; dolarken, hasret, çile ve vuslat arzusıyla dolarlar; boşalırken de ışığa biner, yeryüzüne iner ve canlı-cansız bütün varlığı şefkatle kucaklarlar.

Muhabbette Önemli Hususlar

Muhabbetin iki önemli rüknü vardır:

1) Zâhirî ki; her zaman Sevgili'nin hoşnutluğunu takip etmektir.

2) Bâtınî ki; iç âlemini O'nunla alâkalı olmayan her şeye karşı bütün bütün kapamaktır. Hakk erleri, muhabbet dediklerinde bu manâdaki muhabbeti kastederler. Onlara göre, lezzet, menfaat, hatta manevî hazlara karşı duyulan alâkaya muhabbet denmez.. dense dense ona "mecâzî sevgi" denir.

Muhakemesiz İnsanların Toplumda Yol Açtığı Tahripler

Zaten, bu ölçüde, insanî mantık ve muhakemesini, vicdan ve vicdana bağlı ilahî mevhibelerini yitirmiş bu kalb ve düşünce fakirlerinin, dünyanın yükselip daha bir yaşanır hale gelmesine ve insanoğlunun mutluluğuna herhangi bir katkıda bulunmaları ya da milletleri için yararlı olabilmeleri ve hele onları yeni ufuklara yönlendirmeleri katiyen söz konusu değildir; değildir zira, hiçbir zaman, kendini iç derinlikleriyle duyamamış ve varoluş hedeflerini kavrayamamış; dahası sevmeyi unutmuş, saygıya boş vermiş, fazileti fantezi saymış ve sürekli ne kazanacağını, nasıl kazanacağını, kimi çarpacağını ve hangi yollarla refahın doruğuna ulaşacağını düşlemiş durmuş böyleleri, ihtimal hayır yapmaya niyet etseler bile hep şerlere sebebiyet vereceklerdir. Zira, kirli ruh ve mülevves tabiatlardan temiz şeylerin meydana gelmesi hiç görülmemiştir veya ender vakalardandır.

Gerçi daha önceleri de insanlık defaatle düşünce inhırafları ve ruh kaymaları yaşayagelmiştir ama, konu hiçbir zaman bu ölçüde bir sosyal gâile haline gelmemiştir; gelmemiştir, çünkü günümüzün insanı bütün zeka gücünü, muhakeme kabiliyetlerini nefsi ve hevâsı hesabına kullanmakta ve hakka, hidayete karşı da kararlı bir savaş sürdürmekte. Ayrıca o, bütün bunları zeka ve bilgisinin her şeye yettiği ve yetebileceği kanaatiyle yapmaktadır...

Muhammed Hamdi Yazır

Âlemin mâlumu bir kâmet-i bâlâ.. ilk tahsilini küçük bir Anadolu kasabası olan Elmalı'da aldıktan sonra, o da eskilerin ifadesiyle "ikmâl-i nüsah" etmek için pâyitahtın yolunu tutuyor. Husûsî hocalardan ders.. ruûs imtihanı.. Mektep-i Nüvvâb'da ve Medresetü'l-Vâizîn'de müderrislik.. dersiâmlık.. İkinci Meşrûtiyet'ten sonra mebûsluk.. bir içtihat hatası olarak Abdülhamit'in hal' fetvâsına imza koyma.. Dârul-Hikmeti'l-İslâmiye âzalığı.. Evkaf Nâzırlığı.. Cumhuriyet sonrası İstiklâl Mahkemelerinin gazabına uğraması.. ve kıl payı kurtulduğu bu gâileden sonra upuzun bir inzivâ dönemi.. ve o muhteşem tefsirin vücud bulması, kaba hatlarıyla onun hayatından sadece birkaç çizgi.

Düşünce ve aksiyon hayatımız adına allâme Hamdi Yazır da o müstesna mevkiyle üzerinde durulması gereken önemli simâlardan biridir.

Muhasebe Timsalleri

"Fütûhât-ı Mekkiyye" sahibinin de belirttiği gibi, selef-i sâlihîn her günkü iş ve davranışlarını ya kaydeder veya hâfızalarına alır; sonra da bunlar arasında, kalbî endişe ve vicdânî ızdırâba sebebiyet verecek bir kısım nâhoş hususları, ileride ruhlarında meydana gelmesi muhtemel gurur fırtınalarına ve ucub girdaplarına karşı dikkatlice kullanır ve aynı zamanda günah saydıkları şeylerde istiğfâra sığınır, hata ve inhiraf virüslerine karşı tevbe karantinasına dehâlet eder, nihayet temsil ettiği güzelliklerden dolayı da yüz yere kor ve şükranla iki büklüm olurlardı.

Muhasebe ve İman İlişkisi

Sürekli nefsin sorgulanması ve ona itab imanın kemâlindendir. Hayatını "insan-ı kâmil" ufkuna göre plânlamış her rûh yaşadığı hayatın şuûrundadır ve ömrünün her dakikasını nefsiyle mücâdelede geçirir. Kalbine uğrayan her hâtıraya, kafasından geçen her düşünceye parola sorar ve vize tatbik eder. Şeytana, âsâba, hassâsiyete açık her işinde nefsânîliğini yakın takibe alır; çok defa onun en güzel, en mâkul davranışlarından dolayı bile kendi kendini

sorgular akşam-sabah elindeki tığını, nefsinin levm atkıları arasında dolaştırır ve bu rûh hâleti içinde hayat dantelâsını örmeye çalışır her akşam eksik ve yanlışlarını bir kere daha kontrol eder, her sabah bütün günahlara kapalı ve yepyeni bir azimle hayata açılır.

O, böyle bir sadâkat ve vefâ, böyle bir tevâzû ve mahviyetle iki bûklüm olup başıyla ayaklarını aynı noktada birleştirdiği sürece, gök kapıları ardına kadar açılır ve kendisine: "Gel ey sâdık ki, mahremsin, bura mahrem makamıdır; seni ehl-i vefâ gördük" denir ve her gün ayrı bir semâvî seyâhatle şerefendirilir. Zaten, Cenâb-ı Hakk da: "Hayır hayır, kasem ederim sürekli kendini kınayan o nefse!" (Kıyamet/2) diyerek bu saflardan saf rûh adına kasem etmiyor mu..?

Muhasebe ve Kulluk Şuuru

Muhâsebe; iman, kulluk, tevfiik, kurbiyet ve ebedî saadete mazhariyet gibi mevzûlarda, tamamen, İlâhî inayet, İlâhî rahmet yörüngelidir ve yeis gibi mutlak emniyetin de en amansız hasmıdır. Evet o, her zaman huzûr ve itminana açık olmasının yanında, korku, endişe ve ürperti eksenlidir. Muhâsebeye açık gönüllerin buğulu yamaçlarında her zaman: "Bildiğimi bilseydiniz az güler, çok ağlardınız" [1] iniltileri yankılanır.. ve onun, huzûr ve mehâbetin iç içe yaşandığı ikliminde, mesuliyet ve sorumlulukla iki bûklüm olmuş en yüce kametlerin: "Keşke kesilip biçilen bir ağaç olsaydım" [2] inkisârları uğuldar. Uğuldar da onlar: "Yer bütün genişliğine rağmen onlar için daraldı ha daraldı.. ve vicdanları da bu daralma altında kaldı" (Tevbe/118) tespitin her an kendileri için vâki ve vârid olduğunu hissederler. Onların beyinlerinin her guddesinde: "Siz içinizi dökseniz de gizleseniz de, Allah onunla sizi hesaba çekecektir" (Bakara/284) tınlamakta ve dillerinde: "Âh keşke, anam beni doğurmasaydı" [3] çığlıkları nümâyândır.

Bu ölçüde kendi kendini sorgulamanın zor olduğu söylenebilir; ama bu seviyede nefsinin muhâsebeye tâbi tutmayanının da zamanı değerlendirmesi; bugünü dünden, yarını da bugünden farklı yaşaması mümkün değildir. Böylesi zamanzedelerin uhrevîlik performansı göstermeleri ise bütün bütün imkân hâricidir.

[1.] Buhârî, Kusûf, 2; Müslim, Salât, 112; Tirmizî, Kusûf, 2; İbn Mâce, Zühd, 19.

[2.] Tirmizî, Zühd, 9; İbn Mâce, Zühd, 19.

[3.] İbn Sa'd, Tabakât, 3360.

Muhasebe'nin Anlamı

Hesap görme, hesaplama, kendi kendini sorgulama diyebileceğimiz muhâsebe; mü'minin, her gün, her saat, iyi-kötü, yanlış-doğru, günah-sevap yaptığı şeyleri gözden geçirip hayırları, güzellikleri şükürle karşılaması; inhirafları, günahları istiğfarla gidermeye çalışması; yanlışlıkları, kötülükleri de tevbe ve nedâmetle düzeltmeye gayret göstermesi adına çok önemli bir cehd ve insanın kendini ispat etmesi mevzûunda da ciddî bir teşebbüs sayılır.

Muhyiddin ibni Arabî'ye Göre İlham

Muhyiddin ibn Arabî vahyi, cem' makamından tafsil mertebesine doğru bir inkişaf sayarak, bu önemli tecellîyi kendi felsefesiyle izaha çalışmış ve neticede her şeyin, icmâlinden tafsile açılımdan ibaret olduğunu vurgulamak istemiştir. Bir başka esrar kahramanı ise, vahiy tecellîsini ilim hüviyetinden haricî vücud keyfiyetine intikal şeklinde yorumlamıştır ki, böyle bir yorumlamada ona, Hazreti İlm'in özel donanımlı bazı şahıslara hitap telâkkisi içinde vasıtalı-vasıtasız, ama mutlaka irâdî olarak feyezânı diyebiliriz.

Mukabele Etmek Hoşgörü Üslubuna Ters

Sükûtumuz, üslûbumuza emanet.. misliyle mukabele, bizim kitabımızda zalimce bir kaide.. dövene elsiz, sövene dilsiz davranma, vicdanlarımızla aramızdaki mukavelenin gereği.. ne yapalım, Allah, ısırmak için bir diş, parçalamak için de vahşî bir pençe vermemiş, elimizden bir şey gelmez ki...! Ayrıca, herkes kendi karakterinin gereğini sergiler, karakterimize rağmen farklı bir tavır takınmayı kendimize karşı saygısızlık saydık ve böyle bir saygısızlığı irtikâp etmemek için, gürül gürül konuşacağımız bir yerde sadece yutkunmakla iktifa ettik.

Aslında, bizim şuna-buna mukabelede bulunmamıza da ihtiyaç kalmamıştı; zira onca yaygaraya rağmen, toplumun yüzde seksen küsuru, yapılanları birer çığırtkanlık olarak görmüş ve soylu bir millete yakışan o muhteşem tavrını bir kere daha ortaya koymuştu; koymuş ve bizi üslûbumuza aykırı hareket etme mecbûriyetinde bırakmamıştı. Biz de, son bir kez daha "cebrî lûtfî", kendi afv u

safh çerçevemizde kalarak, herkesi sevgiyle kucaklama ahd ü peymanımızı bozmamış oluyorduk.

Mukaddes Göç veya Hicret

Mukaddes göç, yaratıldığı günden bu yana hiç durmak bilmeyen insanoğlu için umumî mânâda; insanlar arasında seçkinlerden seçkin aydınlık ordusu kudsîler için de hususi manada ve aynı zamanda medeniyet tarihini de yakından alakadar eden önemli bir aksiyon olarak, ruhun vazgeçilmez dinamiklerindendir. Evet, bir tarafta anne karnından çocukluğa, çocukluktan delikanlılık ve olgunluğa, derken yaşlılık ve ölüme uğrayarak upuzun bir sefere çıkmış gariplerden garip insan fertleri; diğer yanda, elindeki meşaleyle çağlara ışık saçan, çeşitli devirlere mührünü basan; açtığı ışıktan yolda arkasına düşenleri hep medeniyetin şahikalarında dolaştıran; sinesinde tutuşturduğu kıvılcımlarla kendine gönül verenlerin ruhlarını aydınlatıp onları iman ve ümit kuşağında ölümsüzlüğe hazırlayan; aydınlık düşünceleriyle, kara deliklerin çehrelerinde, cennetlere ait ışık ve renk cümbüşü çıkararak karanlıkların ve karamsarlığın hükmettiği aynı noktalarda, ümit meşcerelikleri meydana getiren yüce rehber ve yüksek kametler, hep birer yolcudurlar ve bütün bir hayat boyu göç edip dururlar.

Öteden beri her yeni düşünce, doğduğu muhitte hor karşılanıp, aleyhinde kampanyalar oluşturulmasına karşılık; o düşünce ve onu temsil eden şahısları çocukluk ve gençlikleriyle bilmeyen bir başka muhit, çok defa onlara kucak açmış ve destek olmuştur. Bu itibarla, her kutsinin kaderinde değişmez şu çizgiler, adeta bir fasl-ı müsterektir: Önce iman ve aşk, sonra yığınları saran yanlışlık ve inhiraflara karşı mücadele, sonra da gerekirse insanlığın mutluluk ve saadeti uğrunda, yurt-yuva herşeyi fedâ ederek, başka aşına gönüller aramak üzere yeniden yollara dökülme... Hemen her yeni dirilişte bu iki esas ve iki merhale çok önemlidir. Birinci merhale, ferдин şahsiyet kazanması, inançla şahlanıp aşkla gerilmesi, nefis ve benliğini aşarak Hakk'ın âzâd kabul etmez kölesi olma merhalesidir. Bu merhalede verilen bu uğraş, bütün buudlarıyla nefsin dümenlerine karşı, benliği yenmeye müteveccih ve insanın kendisini yeniden inşa etmesiyle alakalıdır ki, En Doğru Sözlü'nün beyanında "Cihad-ı Ekber" olarak tesmiye ve tasvir edilmiştir. İkinci merhâle ise, her gönülde bir kor, bir alev haline gelen inancın aydınlık tufanı, artık çevreye çeşitli dalga boylarında şualar neşretmeye başlar. Çok defa bu safhanın tahakkukuyla

beraber mukaddes göç de gelip kapıya dayanır.

Aslında, bu devreye kadar geçirilen safhalarda dahi, ruh plânında bir hicretten bahsetmek her zaman mümkündür: İnsan, içinde bulunduğu durumdan olması gerekli olan duruma; hareketsizlik ve dağınıklıktan aksiyon ve sisteme; donmuşluk ve bozulmuşluktan kendini yenilemeye, binbir günahın boğucu atmosferinden ruh ve kalbin hayat derecesine yükselme gibi.. hususların hemen hepsinde bir hicret manası vardır ve bu mânâlarda O, hep hicret edip durmaktadır. Kanaatimizce, ikinci hicretin, fonksiyonunu tam eda edebilmesi de, birinci merhaledeki hicretlerin yapılıp yaşanmasına bağlıdır. Nefsinden kalbine, cisminden ruhuna, dış şatafatlardan vicdanındaki ihtişama, sözünden özüne hicretle başarılı olanlar, öbür hicret ve ötesinde de başarılı olurlar. Denebilir ki, bu gerçek ve en geniş manasıyla mukaddes göç, ruhun bütün dinamiklerine şamildir.

Mukaddesleri Hiç Sayan Güruhun Elinde Millet

Bir tarafta, her türlü "ibâhîliği" hoş gören ve bir çırpıda bütün mukaddeslerini silip geçen, bütün millî değerlerini tezyif eden uğursuz ve serâzât bir güruh ki bunların eline düşen ferd, hiçbir kayıt altına girmeyen bir serseri; yuva, "Hollywood" artistlerinin barındığı bir payvon; toplum da binbir maskaralığın kol gezdiği bir karnaval vaziyeti arz ediyordu. Böylece de zaten asırlardan beri içtimâî erozyonlarla aşındırılmış millî rûh bu uğursuz ellerde, tamamen felce uğratılarak yatağa düşürülmüş oldu. Keşke, bu menfî hareketler karşısında, kendi rûhuna sahip çıkmak isteyenlerin davranışları, yürekten, yiğitçe, merhametli ve müspet olsaydı!.. Heyhât!.. Bunlar da; bir kısmı itibariyle beklenen dengeyi kuramadılar ve topluma emniyet telkin edemediler.. aksine, bunlar da aşırılığa, kısmen aşırılıkla mukabele ederek, pek çok güzel, doğru ve yararlı şeylere kıydılar. Bu kör döğüşünde, nice defa hak, hem de yine hak uğruna katledildi. Kaç defa, yanlışlar doğru, doğrular da yanlış gösterilerek kitleler aldatıldı ve yığınlar birbirine düşürüldü. Yer yer hasım kamplar arasında patlak veren kavgalar, her iki zümreyi de eritip tükettikten başka, millî bünyede de kapanması güç rahneler açtı.

Mukarrabîn

Mukarrabîn; Allah'a yakınlıklarıyla ebrâr-üstü kurb kahramanlarının unvanıdır. Bu âlî unvan, peygamberler ve meleklerin önde gelenleri için de söz konusudur. Hakk'a yakınlık hususiyetiyle serfiraz bu talihliler, Hak yolunun mahir üstadları; hakikat meydanının "müşârun bi'l-benân" arslanları; yolculuklarını zirvelerde sürdüren üveyikler; seyr-i rûhânînin en önemli faslını bitirerek ikamete azmetmiş müsafirler; ulaştıkları ufkun vâridâtı adına görüp hissettikleri hakikatler sayesinde, fâniyât u zâilâta "min vechin" gözlerini kapamış haremghâh-ı ilâhî mahremeleri; hevâ ve heves çerilerini aşk u iştiyak ordularıyla hezimete uğratmış gönül süvarileri; beden ve cismaniyetlerini kalb ve ruhlarının terkisine bağlamış mârifet erleri; fenâ çöllerini aşp bekâ billah bahçelerine ulaşmış huzûr sultanları; Hakk'ı yine Hak'la görme ufkuna ermiş müşahede ve mûkaşefe kahramanları; Allah sevgisini tabiatlarının en belirgin rengi hâline getirmiş âşıklar ve Allah tarafından sevildiklerini hissetmenin zevkiyle mest u mahmûr mâşuklar;-O, onları sever, onlar da O'nu severler" iltifatının tam mazharı öyle yiğitlerdir ki, biz hepimiz, mevcudâtın gerçek rengini onların irfan merceğiyle görür ve duyarız; eşyanın melekût yönünü de yine onların, varlığın çehresine saçıtları nurlar ile müşahede ederiz.

Mukarrabînin Sayıları ve Mertebeleri

Mukarrabînin sayılarıyla alâkalı ehlullah arasında bazı rivayetler var ise de - ki bu rivayetlerden birinde bunlar kutubdan sonra üç yüz "ahyâr", kırk "ebdâl", dört "evtâd" ve iki "imam"dan.. diğer bir rivayette ise, kutubdan sonra dört bin kişilik bir veliler ordusundan ibaret gösterilmiştir -bu rakamların hiçbirinde ittifak söz konusu değildir-. Adetleri ne olursa olsun, bu kurb kahramanlarının hemen hepsi de Hakk'ın en mükerrerem ibâdıdır ve meleklerle aynı ledünnîlik ve aynı derinliği paylaşmaktadırlar.

Bazı sofilere göre, hemen her zaman var oldukları kabul edilen (dört bin) hak eri arasında şöyle bir silsile-i meratip söz konusudur: Bunlardan üç yüzü, hayra kilitlenmiş mânâsına "ahyâr", kırkı mânevî hayatı idarede izzet ve azamet in perdedârı "ebdâl" veya "büdelâ", yedisi salih amel ve ihlâsı tabiatlarının birer derinliği hâline getirmeye muvaffak olmuş "ebrâr".. farklı diğer bir tasnife göre ise: bunlardan bir kat daha Hakk'a yakın ve değişik ihsanlarla, iltifatlarla serfiraz, ama sayıları belli olmayan "mukarrabîn" ki, bazıları bu unvana bağlı olarak, demir direkler ve sütunlar mânâsına gelen dört "evtâd"ı, Hak katının soyluları ve seçkinleri anlamında olan "nücebâ"yı; halkın umurunu görüp

gözetenler diyebileceğimiz "nükebâ"yı ve bütün bunların üstünde gavs ve kutbu zikrederler. Bazıları bunların hepsine birden "ricâlü'l-gayb" der çıkarlar işin içinden.

Mukâşefe Kelimesinin Anlamı

Keşf kelimesinden gelen mükâşefe; hakikat ehline, ilâhî sırların zuhur etmesi demektir ki; salikin, manevî mücahede yoluyla ulaşacağı, esmâ ve sıfât hakikatlerini duyması, sezmesi ve bilmesi ruh hâlinden ibarettir. Öyle ki, bu mertebeye ulaşan hak yolcusu, bir yandan ilâhî isim ve sıfâtlarla alâkalı seyahatini -istidadı ölçüsünde- tamamlamış sayılır; diğer yandan da, "arş-ı rahmet"in izdüşümü olan latife-i rabbaniyeye ilâhî sırlar akmaya başlamış olur. Bu mazhariyete erenlere yer yer melekût âleminin perdeleri aralanır ve eşyanın perde-önü, perde-arkası ayân olur ki, sofiye buna; hicâbın mâverasındaki umûru gaybiyeye ittıla mânâsına mükâşefe der. Bu da, -erbabınca bilindiği üzere- mükâşefenin taalluk ettiği hususlar itibarıyla, mücerret hakikatler ve gözle görülmeyen mânâlar olmasına karşılık; müşahedenin taalluk ettiği hususların zevât olduğu gerçeğine muvafık düşmektedir.

Mukâşefe'nin Özellikleri

Mükâşefeye; sırdaş dostlar arasında, birbirlerine karşı açılabilirlerince açılmaları şeklinde bir yaklaşım da söz konusudur ki -Hakk'ın, şe'n-i rububiyetine layık düşmeyen şeylerden münezzehiyeti mahfuz- Hz. Ahmed-i Mahmûd'un bütün bütün nâsutiyeti aşıp makam-ı vâlây-ı: "Allah ona esrâr-ı kelâmını açtı ha açtı" (Necm, 10) payesine ulaşması buna en üst seviyede bir misal teşkil eder.

Mükâşefeye, dostun dostu sır armağan etmesi makamı diyenler de olmuştur ki, Hakk'la sevdikleri arasında sürekli böyle bir sır teâtîsi her zaman söz konusu olagelmıştır. Yani kul, kalbin esrârını, yine kalbin lisanıyla Rabbine fısıldar; Hazreti Allâmü'l-Guyûb da onun kalbinin yamaçlarına maarif lâl ü güherleri yağdırır.. ve kul, marifet ufkuna yükselip de, Rabbini, güzel isimleri ve pak sıfâtlarıyla tanıyıp onların envarına müstağrak olduğu ölçüde, Hz. "Gayb-ı Mutlak" da perde aralayarak onun gönül gözlerine nur hakikatini ifâza buyurup onu ihsan şuurunun zirvelerine ulaştırır.. ve bu noktaya ulaşacağı âna kadar da

her salikin lâhut ile münasebeti "min verâi hicab"(perde arkası)dır. O, bu ufka ulaşması yolundaki seyahatinde, gördüğü şeyleri büyük ölçüde sisli-dumanlı bir cam arkasından temâşâ ediyor gibi görür.. ve hiçbir zaman, sıfât ve şuûnun tecellilerine, açık-seçik muttali olamaz. Muttali olduğunu zannettiği şeyler ise sırf bir vehm ü hayaldir.

Murakabe İnsanı

Murâkabe yolu, mürşid ve rehber ihtiyaç hissetmeden, gidip Hakk'a ulaşan kestirme yolların en önemlilerindendir ve velâyet-i kübrâ çeşnilidir. Bu yolun bahadırları, her zaman ve her yerde, acz ü fakr nâmeleriyle Cenâb-ı Hakk'a yönelebilir ve ihtiyaç tezkeresiyle halvethâneye alınabilirler. Bunlar, hayatlarının her ânında tabiatı süzerken, Allah'ın kendilerini kontrol ettiğini hisseder ve her türlü ağyâr mülâhazasından uzaklaşır; eşyâyı dinlerken, O'nu söylemeyen bütün seslere karşı kapanır, O'na âit nağmeleri duymaya çalışır; varlığı konuşurken, O'nun güzelliklerini şakıyan bir bülbül olur ve O'nunla irtibatlandıramadığı her şeyi mâlâyanî sayar, onlara karşı da ebkem (dilsiz) kesilir. Zaten, göz, O'nun görmesini, kulak O'nun işitmesini, dil de O'nun beyânını hatırlatmıyorsa, bu uzuvların birer et parçasından farkı ne..? "Cenâb-ı Hakk, Kendine 'Basîr' dedi ki, seni fenâlıklara karşı her zaman korkutucu.. O Kendine 'Semî" dedi ki, dudaklarını fenâ şeylere karşı kapatıcı.. ve O Kendine 'Alîm' dedi ki, seni bildiğini bildirip fesat düşüncesine karşı kararlı olasın" diyen Hz. Mevlânâ da, murâkabeyi, fenâ duygu, fenâ tutku ve fenâ davranışlara karşı koruyucu bir sûtire ve Cenâb-ı Hakk'ın hukûkunu görüp gözetmede de biricik temînât saymaktadır.

Murakabe ve Kontrolü Elden Bırakmaz

Gayrı o, hep Rabb'in huzurundadır ve O'nun huzurundaki her kıyamı bir tazim faslı, her rûkûu bir hicab hâli, her secdesi bir mahviyet tavrı ve her celsesi de bir murakabe vakfesidir. Titrer durur yol boyu ve kalbe refâkatin hakkını eda etmeye çalışır. Ürperir O'nu düşünürken, rahmetini tezekkürle soluklanır, çevresini bir arayış ve bir buluşa yürüyüş mülâhazasıyla süzer ve gözlerini sürekli vuslat iştiağıyla açar-kapar. Sık sık kulluğa yaraşmayan nakîselerini hatırlar ve onları kendisi ile Rabbisi arasında birer uçurum gibi görür ve döner

"Göz açıp kapayıncaya kadar olsun beni benimle baş başa bırakma." diye mırıldanır.

Şeytandan uzaklaşmıştır ama, yine de onun nüfuz menfezlerine karşı kapı üstüne kapı yerleştirir ve kapıları açılmaz sürgüler ve anahtarsız kilitlerle kapalı tutmaya çalışır. Şeytanı her hatırlayışında kendini haramiler vadisinde hissediyor gibi olur; istiâzeden istiâzeye koşar ve "Ey Rab, şeytanların vesvese ve dürtülerinden Sana sığınırım, onların bana mülâzemet ve huzurlarından da." sözleriyle soluklanır ve günde bilmem kaç kere bu mülâhaza ile gider O'nun kapısına dayanır.

Murakabe ve Muhasebe

Hayâtını sürekli bu çizgide sürdürenlerin rûhunda zamanla bir meleke hâsıl olur ki buna huzûr-u kalb de diyebiliriz bu meleke sâyesinde vicdân sürekli ilâhî vâridâta açık kalır ve Hz. Ehadiyet'ten ona devamlı feyizler akmaya başlar.

Murâkabenin en önemli vâsıtalarından biri "muhâsebe"dir. Müstakil tahlîl ister. İnsanın kendi kendini kontrol edip hesâba çekmesi, günah, hatâ ve benliği baskı altına alan daha başka duyguların şuurunda olunması manâsına gelen muhâsebe yoluyla ferd, kalbinde doğruyu bulabilir, onu davranışlarıyla temsîl edebilir ve rûhunda Tesbîh ve takdîs ederim beni göreni, görüp mekânımı bileni ve konuşmalarımı işiteni" sırrı bütün vuzûhu ile belirir bütün benliğiyle ilim ve meşîetçe yakın takîbe alınmış olduğunu hisseder ve ürperir ve derken, gözlerini açar-kapar her yerde O'nun murâdını arar.

Murakabe'nin Anlamı

Gözetme, mülâhazaya alma, intizarda bulunma, kontrol etme ve kontrol edildiği şuuruyla yaşama manâlarına gelen murâkabe; hâl ehline Allah'tan gayrı her şeyden alâkayı keserek kalben Cenâb-ı Hakk'a yönelmek, İlm-i İlâhî'nin her şeyi kuşatmış olduğu inanç ve mülâhazasıyla nefsin menhiyâta karşı gemleyip ve hayâtını Allah'ın emirleri ışığı altında dizayn edip yaşamaktan ibâret görülmüştür. Murâkabeyi; her zaman Hakk'ın murâdını takip etme ve Cenâb-ı Hakk tarafından takîp edilme mülâhazasıyla iç ve dış bütünlüğü içinde, hayat ve davranışlarımızı ciddî bir çizgide sürdürme şeklinde de

yorumlayabiliriz. Bu da, Cenâb-ı Hakk'ın, insanın her hâline nâzır bulunduğuna; yani onun sözlerini duyar ve işitir, ahvâlini bilir ve değerlendirir, yaptıklarını görür ve kaydeder olduğuna inanmakla mümkündür. Kur'ân-ı Kerîm: "Sen ne halde bulunsan ve Kur'ân'dan ne tilâvet etsen, sizler de amelden ne işlerseniz, ona dalıp gittiğiniz esnâda mutlaka Biz üzerinizde nigehbân bulunuruz..." (Yunus/61) nûrefşân beyânıyla bu gerçeği ihtar etmektedir.

Murakabenin Merhaleleri

Murâkabenin başlangıcı ve birinci merhalesi, Allah'ın hâzır ve nâzır olduğuna ve her hâlimize şâhid bulunduğuna yakîn hâsıl ederek O'nun İrâde ve Meşîetine kalben teslim olup, dileklerimizden daha çok, dileklerini kollayarak "Allah her şey üzerinde rakîb ve gözetleyicidir" (Ahzâb/52) ufkunda seyâhat etmektir.

İkinci merhalesi, sâlikin huzûr-u kalple Cenâb-ı Hakk'a yönelip, İlâhî feyizlerin kalbine akmasını sabır, temkîn ve teyakkuz içinde beklemektir. Böyle bir yönelişte, mürşid, zikir ve râbıtaya da ihtiyaç yoktur. Ancak şer'î âdâba muvâfakat kaydıyla bunların bulunması "nûrun alâ nûr" olur. İster birinci merhale olsun ister ikinci merhale, Hakk yolcusu, bütün benliğiyle "En tağbudellahe kaennek terahu fein lem tekün terahu feinnehu yerake" ^[1] ile ifâde edilen 'ihsân' rûhunu tam temsil edebildiği ve bu mülâhazada herhangi bir kopukluk olmaması için, her zaman kendini kolsuz, kanatsız, âciz, fakîr ve muhtâç gördüğü ve: "Tut beni Allah'ım, tut ki, edemem Sensiz" iz'ânıyla sâdece O'nu nokta-i istinâd ve nokta-i istimdâd bildiği ölçüde sağlam bir murâkabe yolunda ve dolayısıyla da emniyette sayılabilir.

[1.] Buhârî, İman, 37; Tefsîru'l-Kur'ân, [31.] 2; Müslim, İman, 1.

Murakabenin Muhtevası

Murâkabe, Hakk'ın hoşnut olmadığı uygunsuz hâtıralara, huzurdan uzaklaştıran yaramaz düşüncelere, davranışları baskı altına alan sevimsiz mülâhazalara karşı kalbin kapanması ve rûhun sonsuza açık bütün kanallarının İlâhî vâridâta göre ayarlanması ise, bize, menfî-müsbet bu açıp-kapama işini çok iyi değerlendirmek düşer.. Allah'ın değer verip öne aldığı şeyleri, en içli, en

derin arzularımız dâhil, her kıymetin üstünde tutma; O'nun büyük gördüklerini büyük görüp başlarda gezdirmeye, değer vermediği şeyleri de hatırdan, gönülden çıkarıp atma, bu mevzûda ilk adım sayılır. Hakk rahmetinin enginliğinin düşünülmesi, insanda Allah sevgisini ve ibâdet aşkını coşturur; O'nun mehâfet ve mehâbetinin mülâhazası ise, mâsiyet iştihâsını kaçırmaz ve insanı dikkatli yaşamaya zorlar; murâkabeye gelince, ibâdet ü tâatı, bir kısım cisimlerin tûlbentten geçirilmesi gibi öyle bir eler ki, onların içinde Hakk mülâhazasından başka bir şey kalmaz; zîrâ murâkabe aynı zamanda ferdin yapayalnız anlarında dahî, her an görülüp gözetildiği şuuruyla duygu ve düşüncelerini bulandırmama gayretidir.

Musibetlerin Ağından Kurtulamadık

Üst üste musibetler kümelenmiş tepemizde.. yürüdüğümüz yollar zikzaklı ve yokuş.. bizler günah yolunun yorgunları, hiç de iç açıcı olmayan günlerin elinden zakkumlar yudumladık.. içimiz-dışımız yara-bere, enerjimiz bitmek üzere; yük ağır, akıl şaşkın, ruh bitkin, ümit mumu sönmek üzere - onu Sen hiçbir zaman söndürme- yollarda dökülüp kalanlar gelip gelip sinelerimize oturuyor.. oturma niyetinde değiliz ama, uzun zaman ayakta durabilecek gibi de görünmüyoruz. Sen bize her zaman yaptığın gibi sürprizden kapılar arala ve ekstra ihsanlarınla bizi bir kere daha inayetinin gölgesinde serinlet ve ümit چراغlarımızı nezdinden sönmeyen bir ışık gönder.

Bizden evvel, binlercesinin bu kabil dileklerine icabet edip onlara lütfundan kapılar araladın ve başlarına sağanak sağanak ihsanlar yağdırdın.

En son başvurulacak merci Sensin, arz-ı hâlimiz de Sanadır. Huzuruna gelip iç çekişlerimize, içten olup olmadığını bilemediğim gözyaşlarımıza, bükülmüş kaddimize, renk atmış benzimize merhamet buyur ve bize iman ve mârifetteki neş'eyi son bir kez daha duyur.

Mustafa Sabri Bey

Bu tertemiz Anadolu evlâdı, tam mânâsıyla bir mücadele insanıdır. Müderrislikten saray kütüphânegiliğine, milletvekilliğinden "Benîânü'l-Hakk" başyazarlığına, ondan da Hürriyet ve İtilâf Fırkası üyeliğine; mâlum Bâbîalî

Baskısıyla ülkesini terk edeceği âna kadar hep bir aksiyon ve mücadele insanı olarak görürüz bu Osmanlı şeyhüislâmını. Yurt içinde havalar sertleşince, başka bir İslâm ülkesinde hizmet vermeyi deneyen, fırsat bulunca yeniden yurduna dönüp, mücadelesini burada sürdüren bu hareket insanı, imkân yakalayınca, "Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye" âzâlığı ve "Şeyhüislâm"lık mansıbıyla bir kere daha ülkesini hizmetle kucaklar ve 1922 yılında son kez Türkiye'den ayrılır; Romanya, İskeçe derken Mısır'a gider ve 1954 yılında vefat edeceği âna kadar ömrünü kızıl kıyâmet bir mücadele içinde geçirir. Bir hayli çileli ve çokça inişli-çıkışlı bir hayat yaşayan bu vatan evlâdının da mübarek hayatları birkaç doktoraya esas teşkil edecek kadar zengindir.

Mutasavvıfîn Grubu

Mutasavvıfîne gelince bunlar, vahdet-i vücudu bir felsefe olarak benimsemişlerdir; ona inanır ve açıktan açığa onu müdafaa ederler. Bunlara göre vücud birdir. Aslında böyle bir mülâhaza temelde, Mustafa Sabri Bey'in de dediği gibi, "Vücud sıfatı Zât'ın aynıdır." düşüncesine dayanmaktadır. O da Vücud-u Mutlak olan Zât-ı Bârî'den ibarettir. Böyle bir felsefeye inananların bazılarına göre âlemde müşahade edilen kesret tamamen bir hayal ve serap; bazılarına göre ise birer taayyünattan ibarettir.

Bu itibarla da, hâl ehli sofîlerin vahdet-i vücud telâkkilerini bir duyma, bir zevk etme ve hâle mağlûp olmaya bağlasak da, mutasavvıfînin nazari ve felsefi vahdet-i vücud telâkkileri için aynı şeyleri düşünmek mümkün değildir. Muhakkıkîn Hallac'ı, İbn-i Fârîd'ı, Sühreverdi'yi, Celaleddin-i Devvânî'yi hatta bir mânâda Muhyiddin İbn-i Arabî ve Molla Câmî'yi bu kategoride mütalâa edegelmişlerdir. Bazıları, "A'yân-ı sâbite vücud râyihasını duymamıştır ve duymayacaktır da." diyen Bedreddin'i de aynı sınıf içinde mütalâa etmişlerse de, "Vâridât"ı göz önüne alınınca onun bu çerçevede mülâhazaya alınmasının doğru olmadığı anlaşılabacaktır.

Mutasavvıfînin Vücud ve Ruh Hakkındaki Görüşleri

Mutasavvıfînin, vücud mevzuundaki felsefelerini, daha önce kısmen arz etmiştim. Bu konu daha geniş bir çerçevede yeniden ele alınabilir. Bizim, burada icmâlen ifade etmeye çalıştığımız husus, onların "Vücud Zât'ın aynıdır." deyip,

sonra da bütün mevcudâtı bir mezâhir ve mecâlî kabul etme düşüncelerinden kaynaklanan ruh felsefeleridir. Evet mutasavvıfın ruh hakkındaki mütalâalarıyla, vücud mevzuundaki düşünceleri hemâhenktir; onlara göre bütün varlık gibi ruh da belli merâyâ ve mecâlîye akseden bir tecelli ve şe'nden ibarettir. Şahsiyet-i insaniye, nefsü'l-emirde bizzat hakiki bir mevcud olmadığı gibi, ruh da müstakil bir varlık değildir; aksine o, Zât-ı Bârî veya Ruh-u Küllî'nin bir şe'ni ve cilvesidir. Ehl-i ilim ve hususiyle de felsefecilerin "ruh-u nebatî", "ruh-u hayvanî", "ruh-u insanî" ve "nefs-i nâtika".. gibi tabirleri belli şe'n ve taayyünlere göre insanlar tarafından verilmiş isimlerdir. Yoksa bunlar hakikatte mevcud olan nesneler değildir. Ancak, Muhyiddin İbn-i Arabî'nin, öbür âlem açısından konuyla alâkalı mülâhazaları biraz farklıdır. Ona göre; Cenâb-ı Hak ölümle, bu varoluş ve neş'eti tamamen yıkmamakta, aksine daha farklı bir resim ortaya koymaktadır. Evet Allah, ölümle insanı kendi nezdine aldığı vakit, onun ruh ve hakikati için bu bedenden başka bir mürekkeb vaz'eder ki, bu yeni heykel, ölen kimsenin intikal ettiği/edeceği makam cinsinden ve o yere uygun olur. Yani insan, berzahta hem kendi hâline hem de oraya muvafık bir suret, mahşerde oraya göre bir şekil, Cennet'te onun ufkuna göre bir keyfiyet ve Cehennem'de de onun hususiyetine uygun bir mahiyet alır. Gerçi bu ifadeler oldukça muğlak sayılır. Ama yine de İbn-i Arabî farklılığını aksettirir mahiyettedir.

Mutasavvifenin Vahdet ve Kesret Hakkındaki Görüşleri

Bir kısım mutasavvifenin, tecelli ile mütecellîyi, zillî ile aslîyi, Kayyûm ile O'nunla kâim olanı birbirine iltibas etmelerinden ya da "dîk-ı elfâz"a iktiran eden hâl ve zevklerini, başkalarının benzer mülâhazaları ifadede kullandıkları kelimelerle seslendirmelerinden panteizm gibi anlaşılan beyanlarının, bu kabil felsefî mülâhazalarla hiç mi hiç münasebeti yoktur: İkincilerin vücud mülâhazaları, onların, Hazreti Zât'a gönülden teveccühleri, ciddi konsantrasyonları, her zaman O'na tahsîs-i nazarda bulunmaları sonucunda - bir hâl ve istiğrak ifadesi olarak- bütün varlığın mütelâşî olup gitmesi mânâsında bir vücudilik; birincilerinki ise, nazarî olarak, kâinat ve içindeki her şeyi, tek bir varlığın farklı tezâhürleri, gayriirâdî feyezânları ve bütün eşyânın O olduğu şeklinde bir panteizm mülâhazasıdır ve böyle bir mütalâanın Kitap ve Sünnet'le telifi de imkânsızdır. Evet ikinciler, daha ziyade hâl ve zevklerine tercüman olma yolunda, bir mânâda kısmen müteşâbihâta düşmelerine

mukabil; birinciler, idrak ufkumuzu aşan konularda varlık ve varlığın perde arkasıyla alâkalı nazariyeler üretmektedirler. Bu itibarla da biz, birincilere; kendilerini beğenmiş, bencil ve müteâl hakikatlere akıl erdiremeyen ya da ancak vahyin aydınlatan tayfları altında görülüp sezilebilecek gerçeklere, minnacık akıl feneriyle bakmaya çalışan mübtedîler; ikincilere de, hayatlarını hep mahviyet ve tevazu yörüngesinde sürdüren, Hakk'a gönülden yönelmiş ve O'nun vücud ve diğer sıfât-ı sübhâniyesinin ziyası karşısında başka şey görmeyen, mevcudiyet ve sonraki bütün hususiyetlerini O'ndan bilen ve her zaman bütün varlığa da bu zaviyeden bakan müntehîler diyoruz; bazen zevk ve hallerine yenik düşen, ıstıbah ve iltibasa açık müntehîler. Eğer bunların hissiyatlarının haritasını ortaya koymak mümkün olsaydı, o haritada, varlığın Allah'la münasebetinin, Hâlık-mahluk, Kayyûm ve O'nunla kâim olan münasebeti olduğu anlaşılacak ve âlem-i "sahv"deki hallerinin dilinden, Kitap, Sünnet ve usûlü'd-din âlimlerinin söylediklerine benzer şeyler duyulacaktı.

Mutedil ve Müstakim Olma Açısından Hikmet

Hikmeti, yerli yerince davranma ve her şeyi yerli yerince kullanma şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. Mûtedil ve müstakîm olma mânâlarına da gelen bu son tesbiti şu şekilde biraz daha açmak mümkündür:

1- İfrat ve tefrite girmeden her şeyin hakkını verip itidâli korumak.. sorumluluklarımızı şer'î çerçeve içinde anlamak ve yerine getirmek.. esbap dairesi içinde kaldığımız sürece sebeplere riâyette kusur etmemek.. iyiliklerde dahi olsa aşırılığa girmeyip dînin, her şart altında yaşanılrlığı düşüncesini korumak.. ve hayatı sünnet programlı yaşamaya çalışmak..

2- Hakk'ın takdirlerini kendi tercihlerimiz önünde düşünmek ve O'nun şer'î ve kevnî her türlü icraatını gönül rızasıyla karşılayıp, ömürlerimizi "Teslim ol, selâmeti bul" (Buhari, Bed'ü'l-Vahy 6; Müslim, Cihad 74) çizgisinde sürdürerek "her işte hikmeti vardır, abes fiil işlemez Allah" mülâhazasını bir lâhza bile hatırdan çıkarmamak..

3- Düşünce ve davranışlarımızda, peygamberâne bir azim ve idrakle "De ki: İşte benim yolum; basiret üzere Allah'a davet ediyorum.. ben de, bana tâbi olanlar da..." (Yusuf, 108) gerçeğini ruhlarımızda duyup her şeyi Fetânet-i Âzam'ın vesâyetinde basiretle plânlayıp icrâ etmek bu hikmet telâkkilerinin birer televvünü sayılabilir.

Mutlu Yarınlar ve İnanmış Gönüller

Şimdilerde inanmış gönüller son bir kere daha gökler ötesine yönelmiş gibi.. her yanda uhrevîlikler tülüyor ve ruhlara âdeta ötelerin kokusu gelip sızıyor. Bütün varlığın bir nabız gibi O'na bağlı attığını duyar gibiyiz.. ve yer yer ötelerin sıcaklığı sarıyor her yanımızı.. her nesne, kendi varlık mertebesi ve özel konumu itibarıyla bize hayatın ayrı bir şiirini, ayrı bir musıkîsini duyuruyor. Her şeyde ve herkeste dünkünden farklı bir büyü seziliyor/seziyoruz. Ufuklar daha aydın, gözler daha keskin, varlık hakkında yorumlar daha tutarlı; sanki her yanda maneviyât âleminin ışıkları parlıyor ve mutlu yarınlar daha şimdiden herkese kendi şîvesini, kendi desenini aşıyor. Daha düne kadar tıpkı mezarlık görünümündeki bu dünya, şimdilerde kıpır kıpır hayatla tülüyor ve bir "ba'sü ba'del mevt" şöleni yaşıyor her yanda. İnsanların çehrelerinde daha belirgin bir uhrevîlik var. Artık hiçbir şeyi, "halli müşkil" bir bilmece gibi görmüyor; aksine bütün varlığı canlı ve anlamlı bir resim gibi temâşâ edebiliyor, bir kaside gibi seslendirebiliyor ve hemen her nesneyi daha bir farklı duyuyoruz.

Mutluluğun Şartları ve Yapılacak Şeyler

Mesut olabilmek için, önce rûhun iyice teçhîz edilmesi, gönlün pâk ve temiz fikirlerle donatılması, sonra geçmişin kanatlandırıcı hatıralarıyla, geleceğin isabetli ve makûl ümitlerinin yan yana mütalâa edilmesi lâzımdır ki, bu sayede, fenalıklara karşı konulabilsin.. şehvî hisleri frenleyip yükseltici duyguları da takviye ederek, yaşanan hayatın her lâhzasını fazîletli kılmak mümkün olabilsin. Zaten ahlâkî hayatın yegâne düsturu da fazilettir. Aradığımız saadet ise, aslâ faziletten ayrı düşünölmeyen ve bir bakıma onun neticesi ve mükâfatıdır.

Rûhu kanatlandırıp pervâz ettirecek ve kalbi dâima canlı tutacak tek şey, Yaratıcı'nın hoşnutluğu düşüncesidir. Fazîlet düşüncesi olmadan mutluluktan bahis açmak abestir ve manâsızdır.

Mutluluk ve Saadet Anlayışı

Mutluluk, herkesin özlediğı bir sevgili ve uğrunda her fedakârlığa katlanılan

yüce bir gâyedir. İnsanlar arasında mesut olmak istemeyen tek fert yok gibidir. Ama saadet nedir? İşte zorlardan zor bir mesele!..

Yunanlı'ya göre o, aşk ve sevdâ; Sezar'a göre nâm ve şöhrat; Firavun'a göre iktidar ve mevki; Kârun'a göre de yığın yığın servet ve hazinelere sahip bulunmaktır. Oysaki, bunlardan hiçbirisi, ne gerçek saadet ne de onun vesilelerinden biridir. Hakikî mutluluğu bu yollarla arayanlar, hep aldanmış ve hüsrâna uğramışlardır.

Mü'min İslâm'ı Temsil Çizgisinden Ayrılmamalı

Burada hemen şunu da belirtmeliyim ki; varlık ve hâdiselerin tâbi bulunduğu ilâhî nizam ve bu nizamın ahenkle işleyişini, şu ya da bu sebebe bağlı gibi göstererek izah etmeye çalışmamız, katiyen hâdiseleri determinist bir mülâhaza ile değerlendirme mânâsına hamledilmemelidir. Biz sadece, insan davranışlarındaki küllî ve cüz'î iradenin ilâhî meşiet televvünlü bir teveccüh olduğunu ve şart-ı âdî plânında bunun önemini hatırlatmak istedik.. bu arada hatırlatmak istediğimiz diğer bir husus da şudur: İrade ister bir temayül, ister o temayüldeki cüz'î tasarruf olsun, her mü'min, vicdanında hissettiği böyle bir tercih kabiliyetini Hakk'ın isteyip dilediklerini yerine getirme istikametinde kullanmalı ve hep bu tür azim ve kararlılık içinde bulunmalıdır.. evet o, her zaman Şer'in çirkin gördüklerinden uzak durmalı, mârûfun peşinde bulunmalı ve tavırlarıyla kararlı bir şekilde her an İslâm'ı temsil çizgisinde olmalıdır; hem öyle bir olmalıdır ki, hayatının her karesi İslâm'ın bir yanına örnek teşkil etmeli ve o, dinin sadık bir mümessili gibi hep onu göstermeli, onu seslendirmeli, onu temsil etmeli ve Allah'ın kendisine bahşettiği bütün imkânları, onu hayata hayat kılma yönünde kullanmalıdır; kullanmalı ve şöyle-böyle her işinde Rabb'in hoşnutluğunu görüp gözetmeli ve Bediüzzaman üslûbuyla: Allah için işlemeli, Allah için başlamalı, Allah için görüşmeli, Allah için konuşmalı; hep lillâh, livechillâh, lieclillâh dairesinde hareket etmelidir.. etmelidir ki şu fani ömrün gün, saat, dakika ve saniyeleri bekâ yolunun zaman parçacıkları hâline gelsin ve onun ebedî saadetine vesile olabilsin...

Mü'min Mesuliyet İnsanıdır

"Her birerleriniz râî (çoban) ve hepiniz elinizin altındakinden sorumlusunuz:

Devlet reisi bir râî ve elinin altındakilerden sorumludur. Her fert, ehl ü ıyâlinin râîsidir ve raiyetinden mes'ûldür. Kadın beyinin hânesinin râîsi ve gözeti-minde olan şeylerden sorumludur. Hizmetçi efendisinin malının râîsi ve elinin altındakilerden mes'ûldür. Herbireleriniz râî ve herbireleriniz raiyetinden sorumludur."

Râî, herhangi bir şeyi görüp-gözeten, koruyup-kollayan ma'nâsına gelir. Çobana "râî" denmesi de, kendine emânet edilen hayvanları en emin, en müsâit yerlerde otlatması, onları kurda-kuşa kaptırmaması herhangi bir şeye maruz kaldıklarında onlarla içden alâkadâr olması, bu kudsî vazifeyi îfa ederken de fitrî safvetiyle, her zaman hasis ihtiraslardan uzak kalabilmesi ve sürüsüne karşı duyduğu derin şefkat, beslediği engin merhamet hissiyle, onların elemeleriyle müteallim, lezzetleriyle de mütelezziz olması gibi önemli hususlardan ötürüdür.

Ve işte, bir ma'nâda devlet reisi ile teb'a arasında da böyle bir münâsebet söz konusudur. Devlet reisi ve derecesine göre değişik dâirelerdeki onun temsilcileri, ellerinin altındakilerini görüp gözetmek, onların elem ve lezzetlerini paylaşmak, onlara mutlu gelecekler hazırlamak ve onların sıkıntılarını göğüslemekle sorumludurlar...

Hâne reisi ile aile fertleri arasında da aynı münasebet bahis mevzûdur; hâne reisi nafaka, elbise ve onları uygun bir yerde iskân etme gibi hususlarda birinci derecede sorumlu olduğu gibi, ta'lim, terbiye, hüsn-ü muâşeret, dünya ve ukba saadetini te'min gibi mes'elelerde de sorumludur.

Aynı durum, kadının kocasıyla olan münâsebetlerinde de geçerlidir; kadın evinin işlerini tedvirde, kocasının malını, ırz ve nâmusunu muhâfazada, sürüsünden mes'ul bir çoban gibi sorumludur.

Hizmetkârın, efendisinin malını, mülkünü; evlâdın, babanın servet, şeref ve haysiyetini koruyup kollamadaki durumları, hep bu "râî" ve "raiyye" mülâhazasıyla alâkalıdır. Denilebilir ki, din nazarında râî ve mer'î olmadık hiçbir mükellef yoktur. Bir yönüyle herkes tıpkı bir çoban, diğer yönüyle de güdülen raiyye mesâbesindedir. Hatta bir râî için güdülecek herhangi bir râiyye olmasa bile o yine sorumludur. Evet, herkes kendi nefsinin, aklını ve bütün duygularını, bütün uzuvlarını birer emanet gibi koruyup kollama mecburiyetindedir.

İslâm, bildiğimiz bütün sistemler ve dinler içinde, devlet reisinden, evlerimizde çalışan hizmetçilere kadar, hem de, henüz demokrasi rüyalarının

görülmediği bir dönemde, herkesin sorumluluğunu en ince teferruatına kadar belirleyip ilân eden biricik hayat nizamıdır ve bu mevzûda ona rakîb bir başka sistem göstermek de mümkün değildir.

İslâm Peygamberi "devlet reisi mesûldür"der, onun sorumluluğunu, sorumluluk sınırlarını, vazife ve mükellefiyetlerini bir bir sıralar.. kadın ve erkeğin mes'ûliyetlerini hatırlatır ve ayrı ayrı sahalarda, her ikisine de belli sorumluluklar yükler.. babanın evlâda, evlâdın babaya karşı mesuliyetlerinden söz eder ve her iki tarafın da hak ve mükellefiyetlerine dikkat çeker.. hatta, bu mevzûda, dünyadaki gelişmeler nazar-ı itibara alınacak olursa, çok erken sayılabilecek bir dönemde, hizmetçi ve işçilerin hak ve mes'ûliyetlerinden bahisler açarak, beşer tarihindeki içtimaî çalkantılardan çok önce sosyal bir probleme çözüm teklif eder.

İşte size, devlet reisi ve teb'anın karşılıklı haklarından -ki, çoğu Ahkâm-ı Sultaniyelerde beyan edilmiştir- evlâd ve ana-baba haklarına, ondan karı-koca ve işçi-işveren haklarına kadar, fıkıh kitaplarında, ahlâk ve terbiye risalelerinde, içtimâiyat ve hukuk eserlerinde; oldukça hacimli birer yer işgal eden onca mes'elenin üç-beş kelime ile peygamberâne bir ifadesi daha..!

Mü'min Müslüman Olmanın Hakkını Vermeli

Mü'min niyet ve tasavvurlarıyla, irade ve plânlarıyla her zaman imanını besleme gayreti içinde olmalı, Müslüman olmanın hakkını vermeli ve bir dakikacık, bir saniyecik olsun katiyen kendini gaflete ve dolayısıyla da kokuşmaya salmamalıdır. Şuur, his, irade mekiğini sürekli imandan aksiyona, aksiyondan imana hareket ettirmeli ve hayat dantelasını gönül inşirahıyla Allah'ın nazar-ı şuhûduna arz edecek şekil, biçim ve desende örgülemeye çalışmalıdır.

Bir mü'min, ancak kendince yaşama ve yaşatma azmi içinde bulunduğu sürece ayakta kalabilir ve devrilmekten kurtulur. Bu hep böyle olagelmıştır; böyle olması da Allah'ın küllî meşietinin gereği bir âdet-i sübhâniyedir ki, bunu değiştirmeye kimsenin gücü yetmemiştir, yetmez de. Ne var ki, hemen her zaman hayatlarını bu çizgide sürdürenlere mukabil, bir hayli de gayzla köpüren, onları ezmek isteyen, her gün ayrı bir komplo, ayrı bir tehditle karşılarına çıkan düşmanları olmuştur; ancak hemen her zaman hakiki mü'minler, maruz kaldıkları bu şeylerle daha bir bilenmiş, âdeta bütün bütün uhrevîleşmiş ve birer

ribbî ve rabbânî hâlini almışlardır. Rıza duygularıyla musibetleri rahmete çevirmiş, belâ sağanaklarını da birer arınma kurnası gibi değerlendirmiş ve hep kendileri gibi düşünmüş ve kendileri gibi davranmışlardır.

Mü'min'in Hüznü

Evet, derecesine göre her kâmil mü'min, dört bir yanda Ruh-ı Revân-ı Muhammedî şehbâl açacağı, yeryüzünde ehl-i İslâm'ın ah u efgânı dineceği, Kurân'ın hayata hayat olacağı ve fert planında herkesin kabir çukurunu güvenle geçeceği, bir bir berzah gâilelerini atlatacağı, hesaba, mîzana takılmadan revh u reyhâna ve meydan-ı tayarân-ı ervâha uçacağı "ân"a kadar da onunla oturup kalkacak, onunla zaman atkılarını üzerinde hayatını bir gergef gibi işleyecek, ona neş'e ve sevinçle köpüren dakikaları arasında dahi yer verecek, hâsılı onu, yemeklerin tuzu gibi hayatın bütün sâniye, sâlise ve âşirelerinde duyacak, hissedecek ve bu mukaddes burukluğu tâ: "Bizden tasayı, kederi gideren Allah'a hamdolsun; doğrusu Rabbimiz çok bağışlayıcı ve lütufkârdır" (Fâtır/34) müjde buudlu hakikatinin tülleneceği ufka kadar devam ettirecektir.

Hüzün, insanın insanlığı idrâkinden kaynaklanır ve bu mazhariyetin şuurunda olduğu sürece de onun basar ve basiretinde buğulanır durur. Aslında böyle bir hüznün dinamizmi, ferdin sürekli Cenâb-ı Hakk'a yönelmesi, hüzne esas teşkil edecek şeyleri duyup, hissedip O'na sığınması ve nâçâr kaldığı her yerde, "çâre! çâre!" çığlıklarıyla O'na dehalet etmesi bakımından da çok lüzumlu ve çok gereklidir.

Ayrıca, ömrü kısa, iktidârı az, tâlip olduğu şeyler çok pahalı ve birleri bin etme mecburiyetinde olan bir mü'min, maruz kaldığı hastalıklar, yolunu kesen sıkıntılar, mübtelâ olduğu acılar, elemeler gidip hüznle buudlaşınca onlar, günahları silip süpüren öyle bir iksire dönüşürler ki, insan bu sayede muvakkati ebedileştirir, damlayı deryalaştırır ve zerreyi güneş haline getirebilir.. evet böyle bir hüznün ağında geçirilen ömrün peygamberâne bir ömür olduğu söylenebilir.. ve bu açıdan da, hayat-ı seniyyelerini hüznün televvünâtı içinde geçiren İnsanlığın İftihar Tablosuna -o tabloya canlarımız fedâ olsun!- "Hüzün Peygamberi" denmesi ne kadar mânidardır!

Mü'minin İç Dünyası Vatanı ve Milleti İçin Çalkanır

Aslında, onun ruh dünyasında her zaman birbirinden daha ürpertici hüzün resimleriyle, milletini içinde bulunduğu gâilelerden kurtarma humması iç içedir; hafakan ve ızdırapları dâim, beyin fırtınaları ve diriliş hamleleri de mütemâdîdir. Onun gönlünün ezeli şiiri, daha doğrusu sessiz çılgınlıkları hemen her zaman ışığa çağrı ve karanlığa karşı da aydınlatma ruhuna bağlı cereyan eder. Heyecanlarını aksettiren bir mısra dudaklarından hüzünle damlarken, diğeri bir diriliş neşidesi gibi gürlür. Bu itibarla da onun infial ve helecanlarında her zaman, içindeki o müthiş çalkantıların âsârı müşahede edilir.

Mü'minin İç Dünyası ve Karakteri

Bu itibarla da hiç kimse onun nasıl bir alev topu ve bir kor yığını olduğunu tamamiyle bilemez; onu da kendileri gibi görür, kendileri gibi sanırlar. Oysaki, eğer onun inancı, tabiatı ve yaşatmaya adanmış o hasbî ruhu müsaade etseydi de sinesinin heyecanlarıyla bir kere olsun gürleyiverseydi, bütün saksağanlar seslerini kesip kuytu bir yer aramaya duracak ve bütün yarasalar da karanlık inlerine çekilip sükût murâkabesine dalacaklardı. Ama o, tam bir güven ve emniyet insanıdır, karakterinin gereğini yerine getirmede de fevkalâde hassastır. İncinse de kimseyi incitmez, kendisine zulmedilse de o asla can yakmaz.

Mü'minin Sessiz ve Temkinli Oluşunun Sebepleri

Onun sessiz gibi duruşu, bir karıncayı bile incitmeyecek kadar incelik ve şefkatinden, emniyet ve güven felsefesinden, insanî değerlere saygısından, herkese merhametinden ve her işini Allah'a havale etmesinden ileri gelmektedir. Her şeyden evvel o bir denge insanıdır. İçinde en korkunç heyecan dalgalarının telâtumlarını duyarak oturup kalktığı durumlarda bile, ciddi bir sorumluluk duygusuyla olabildiğine itidalli ve basiretlidir. O, tahayyülleri mantık ve muhakemesinin önünde, aklına esen her şey dilinin ucunda, ulu orta konuşan ve ne yaptığını bilmeyen, söz ve davranışlarıyla her şeyi yakıp yıktıktan sonra hesap endişesine kapılan, sonra da tahribatına mazeretler aramaya kalkan akılsız bir çocuk değildir. Bilakis o, konumunun farkında, ne yapıp neler söylediğinin şuurunda bir gönül, bir akıl ve bir temkin insanıdır. Ağzını açma fırsatı verildiğinde âlemşümül insanî değerleri dillendirir; dilini tutup susması

gerektiği yerde de sürekli heyecan soluklar, dua ve niyazla oturur kalkar, çevresine şefkatle bakar ve herkese gülücükler yağdırır. Hiçbir zaman kadere küsmez, Cenâb-ı Hakk'ı insanlara şikayet ediyor gibi onlara dert yanmaz; aksine, nefsinin sorgular ve nerede yanlış yaptığını bulmaya çalışır. İzdıraplarını sinesine gömer, halden anlamayanlara ızdıraptan söz etmez; içten içe fırınlar gibi yansa da yutkunur fakat asla ses çıkarmaz; ölür ölür dirilir ama bunu katiyen kimseye hissettirmez.

Mübarek Gün ve Gecelerde Milletimizin Davranışı

Bu büyü ve ledünnîlik, binbir feyiz ve bereketin sağanak sağanak yağdığı mübarek gün ve gecelerde daha bir aşkınlığa ulaşır. Öyle ki, çevremizdeki her şey bir neşeye bürünür, her taraf daha bir uhrevîleşir ve ruhlarımızın metafizik hedefli heyecanları gider kendi zirvelerine, tasavvufî ifadesiyle kemâlâtlarının arşına ulaşır. Etrafımızı duyup dinleyebildiğimiz ölçüde bizler tıpkı çocuklar gibi seviniriz, çocuklar da kendilerini saf neşenin lunaparklarında sanırlar; sanır ve hep bir bayram sevinci yaşarlar.

Böyle bir dünyada sabahlar, yolu beklenen birer misafir gibi kapımızdan, penceremizden içeriye akar; akşamlar, birer sevgili gibi gelir halvethânelerimizde yanımıza oturur; geceler, Dost'la vuslatın çağrışımlarıyla çınlar durur.. ve her vadide O'na yükselmiş eller, O'ndan gelecek vâridleri yakalamak için, ruhunun gücüyle metafizik gerilime geçer "Tut elimden ey Dost tut ki edemem Sensiz" der inlerler.

Mübarek Günlerde Maneviyatın Önemi

Böyle bir dünyada, namazlar, dualar, gülbanklar gibi gürler ve uhrevî bir derinliğin sesi-soluğu olarak uğuldar.. gecelerin halveti bir ipek gibi ruhlarımızı sarar.. nabızlarımız, müşâhede muştusu almış bir sînenin heyecanı ile atar.. ve belki de bazılarımız, en içten duygularını, en içli sesleriyle, ifade edeceği mazmunu ifade edebilmek için çatlayıncaya kadar öten bülbüller gibi açık-kapalı her yerde şakır durur.. hâsılı, herkes kendine göre bitmeyen bir melâl ve sevinç, dinmeyen bir aşk ve heyecanla durmadan bir şeyler mırıldanır.. kendi ruhunun raşelerini dinler ve dinletir.. aşk u melâl ile inler ve başkalarını da inletir. Evet, bir taraftan o, ruhunun heyecanını ve gönlünün ilhamlarını

çevresine aksettirerek hem boşalıp hem de kendini son bir kez daha ifade ederken, diğer taraftan da herkesin müşterek hissiyâtına tercüman olarak söylemek isteyip de ifade edemediğimiz müphem mânâları söyler.

Mübarek Günlerin Manevi Tesiri

Evet, varlık, insan ve ötelere daha mükemmel duyulup hissedildiği bu mübarek günler, dimağlarımızda en kudretli düşünceleri tutuşturur, ruhlarımızda en zevkli şiirleri besler, gönüllerimize en sırlı vâridât kapılarını aralar ve bize en mahrem hislerimizi ifade etme imkânını hazırlar.

Bu mübarek zaman diliminin mehâbetiyle bazen hemen pek çoğumuz susar ve âdeta kendi iç dünyamızla hasbihâle başlarız. kim bilir, belki de böyle bir sessizleşme, güven, sevgi, itibar ve herkesi kucaklama yolunda en belâğ sözlerden daha anlamlı tesirler icrâ ediyordur. Evet bazen, murakabe, his, marifet mülâhazası ifade eden böyle heybetli bir sessizlik en derin sözlerden daha müessir olabilir.. ihtimal bizim en çok hasretini çektiğimiz işte bu sâmit talâkattır.!

Mübarek Günlerin Toplumumuzdaki Yeri

Eskiden beri bu kutlu zaman dilimi yaşana yaşana ruhlarımıza öyle işlemiştir ki, o daha ufukta belirir belirmez, kalbimizin dudaklarında ne şeker-şerbet şeyler duymaya başlar, ne engin mânâların bir beyan zemzemesi halinde içimize aktığını hisseder ve ne enfes düşüncelerin kalemlerden akan mürekkeplere karışıp nakış nakış kâğıtların üzerine döküldüğüne şahit oluruz. Olur ve hâlihazırdaki mevcûdiyetimizin yanında olmayı düşündüğümüz, iman ve ümitlerimizde tomurcuk tomurcuk açan günleri sayıklar, arzu ve emellerimize göre yepyeni dünyalara doğru kanat çırpıp uçtuğumuzu sanırız.

Biz hepimiz, bu mübarek ayları ve o ayların zirve gün ve gecelerini imanlı gönüllerimize, her zaman akseden ışık tayfları şeklinde görmüş ve sevmişizdir. Aradan yıllar ve yıllar geçse, insanların düşünce ve tarz-ı telakkileri değişse de bu mübarek gün ve geceler, bizleri hep aynı duygu ve düşünce yamaçlarında dolaştıracak ve gönüllerimize aynı ilhamları boşaltacaklardır.

Mücadeleden Geri Durmadı

İşte Bedüzzaman, gençlik günlerinden itibaren hep bu duygu ve bu düşünce içinde oldu. O, bu mevzuda, en küçük bir hakikati dahi gizlemeyi ülkesine ve insanına vefasızlık saydı; milletini de felâkete sürükleyen yanlış düşünce ve yanlış kararlar karşısında, kollarını makas gibi açtı ve avazı çıktığı kadar "burası çıkmaz sokak" diye haykırdı. Onun fitratı, yanlış ve dinî değerlere ters şeyler karşısında fevkalâde müteheyyiç, ufku âlî ve himmeti de olabildiğince "ulü'l-azmâne" idi. Koskoca bir milletin mahv u izmihlâline göz yumup lâkayt kalmak, bu arslan yürekli insanın tabiatına zıttı. O, milletçe kusurlarımızı ve felâket sebeplerimizi, hem de en derin, en gizli noktalarına kadar açarak, millete kendini sorgulama yollarını gösterdi. Sık sık ona inkıraz sebeplerini hatırlattı ve kurtuluş reçeteleri sundu.. sundu ve en acı hakikatleri hiç tereddüt etmeden haykırdı.. yanlış kanaatlerin, küflü düşüncelerin, küfür ve ilhâdın üzerine at sürdürü.. ve hayatı boyunca da, hakikat nurlarının inkişafına mâni bütün engellere karşı sürekli mücadele etti.

Mücadelesi Küfür ve İnançsızlık Problemine Karşı İdi

Bedüzzaman, materyalist düşüncenin, fikir hayatımızı hercümerc ettiği, komünizmin en çılgın dönemini yaşadığı, dünyanın en bunalımlı, en karanlık, en sıkıntılı günlerden geçtiği çok talihsiz bir zaman diliminde, îman ve ümit tüten eserleriyle, sarsıntı üstüne sarsıntı yaşayan insanımıza Hızır çeşmesine giden yolları gösterdi ve gezdiği her yerde yığınlara hep "ba'sü ba'de'l mevt" üfledi. Onun, hepimizden ve herkesten evvel görüp sezdiği ve ele alıp çözmeye çalıştığı en büyük problem, küfür ve ilhad kaynaklı anarşi problemiydi. O, bütün hayatı boyunca, insanımıza, çağın bu hastalığının mutlaka aşılması lazım geldiğini salıkladı. Ve bu hususta insanüstü bir gayret sarfetti. Böylesine buhranlar içinde inim inim bir dünya ile karşılaşan Bedüzzaman, kendini bekleyen sorumlulukların farkındaydı.. ve Kafdağı'ndan ağır böyle bir yükün altına girerken, fevkalâde mütevâzı, mahviyet içinde ve hacâletle iki büklümdü; iki büklümdü ama, Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz kudret ve nâ mütenâhî gınâsına karşı da olabildiğine bir güven içindeydi.

Mücahede Kelimesinin Anlamı

İnsanın teşebbüslerinde ciddi olması, güç ve tâkatını tam olarak ortaya koyması diyebileceğimiz mücâhede; gönül erbabınca, iradenin hakkını vermek, nefis ile savaşmak, onu yenebilme yollarını araştırmak, onun istekleriyle dinin emirleri -velev müstehab ve âdâb olsun- çakıştığında tercihlerini her zaman din istikametinde gerçekleştirmek; yemede, içmede, uyumada, konuşmada zarurî olanla iktifâ edip, ibadet ü tâat ve hayrât u hasenâtında iyiliğe doymamak demektir.

Mücâhede ve Cihad-ı Ekber (Büyük Cihad)

Riyazet, irşad, tebliğ veya maddî cihadla alâkalı yazılmış hemen her eserde "Allah uğrunda tam hakkını vererek cihad edin!" (Hac, 78) gibi ayetler serlevha yapılarak, mücâhede bu umumî espri içinde ele alınmıştır. Ne var ki, burada biz daha çok cihad-ı ekber üzerinde durmak istiyoruz:

Cihad-ı ekber veya sofiyece mücâhede -başta da işaret ettiğimiz gibi- nefis-i hayvanînin çirkin ve sevimsiz isteklerine, şeytanın sinsi vesveselerine, cismaniyet ve bedenın aşırı arzu ve dayatmalarına karşı birer iradeli varlık olduğumuzu ortaya koymak, his, şuur, idrak ve kalb-i insanînin bir diğer unvanı sayılan "latife-i Rabbaniye"ye karşı da saygılı olma savaşını vermektir. Evet, işte bu mânâda bir cihad, cihadların en büyüğüdür; böyle bir büyüklüğü ihraz eden insan da Allah nezdinde, kadri yüce, O'nun maiyetine mazhar olma mânâsına çok büyük sayılabilir. Zira, nefis ve bedenın arzularına bu ölçüde baş kaldırıp ömrünü, rıza hedefli, ihlas yörüngeli, ibadet ü tâat, zühd ü takvâ dairesi içinde devam ettirebilmek, düşman hattında, gülle, bomba altında hasımlarla yaka-paça olmaktan daha zor olsa gerek... İşte böyle bir zorluktan ötürüdür ki, Allah Rasûlü (s.a.s.), bir gazâdan avdet ederken: "Küçük cihaddan büyük cihada döndünüz" (el-bağdadî, tarihi Bağdad 13/523; el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ 1/424) buyurarak, ashabını böyle çok önemli bir meselede irşad etmek istemiştir. Bir başka defa da "Gerçek mücâhid, Allah rızası yolunda kendi nefsiyle mücâhede eden kimsedir" (Tirmizî, Fedâilü'l-cihad 2; Müsned 6/20) tembihiyle, cihad-ı ekberin, şeytan ve hevâ-i nefisle mücâdele etmekten ibaret olduğuna dikkatleri çekmiştir.

Mücâhedenin Bölümleri

Öteden beri erbâb-ı mârifetin; maddî mücâhede, mânevî mücâhede; diğer bir tasnifle "cihad-ı asgar", "cihad-ı ekber" diye tahlil edegeldiği mücâhede, nefis ve şeytana karşı, mesâvi-i ahlâk diyebileceğimiz fena huy ve fena davranışlara karşı ve kendi şartları içinde zarurî hale gelince, düşmana karşı savaşın, direnmenin, tetikte olmanın, teyakkuzun ve hazırlıklı bulunmanın unvanı olmuştur. Nefis, şeytan ve mesâvi-i ahlâka karşı; hatta iman, ibadet ve güzel ahlâk duygusunu yerleştirme istikametindeki gayretlerin bütünü "cihad-ı ekber", diğerleri de "cihad-ı asgar" olarak mütalâa edilmek suretiyle konu iki ana bölüme ırcâ edilmiştir. İlim ve fikir yoluyla insanlara hizmet etmemiz, söz veya davranışlarımızla iman, İslâm hakikatlerini ve Muhammedî ahlâkı içimize sindirerek, vicdanlarımızda duyarak önce temsil sonra da tebliğ etmemiz, her iki cihad ruhunun da halıtası olması itibarıyla, her iki mücâhedeye ait hususî meziyetlerin bütününe birden ihtiva eder.

Mücahedenin Esası

Böyle bir mücâhedenin en önemli esası da hiç şüphesiz cismanî ve nefsanî arzuları zabt u rabt altına alıp vicdan mekânizmasının manevra kabiliyetini artırmaktır. Kendi esasları içinde "seyr-i sülûk-i ruhanî" bu ehemmiyetli işin bilinen en selametli yoludur. Şimdilik bu hususların tahlilini tayyederek, nefsin ne can alıcı bir hasım olduğunu Hakim Busayrı'nın: "Nefis insana, nice öldürücü lezzetleri şirin göstermiştir ki, kimse (onun) yağın içinde zehir (sunduğunu) bilememiştir." sözleriyle hatırlatıp, konuyu, Hüdâî'nin, seyr-i sülûke köprü sayılan bir manzumesiyle noktalayalım:

"Ey nefis yeter sehv ü zelev,
İnsafa gel, insafa gel!
Terk et gitsin tûl-i emel!
İnsafa gel, insafa gel!

Bu adet ü bid'at nedir?
Bu şöhrat-i ziynet nedir?
Bu kuru kermiyet [1] nedir?
İnsafa gel, insafa gel!

Bir gün eser bâd-ı ecel,
Ten bağına verir halel,
İhlas ile eyle amel!

İnsafa gel, insafa gel
Etme Hüdâîyâ inâd!
Fermana eyle inkiyâd!
Gel eyle kıl Mevlâ'yı yâd!
İnsafa gel, insafa gel!"

[1] Hummalı ve hararetli çalışma

Müezzinlerin Okuduğu Diğer Naat ve Zikirler

Ezanla, kametle Hakk'ı ilana doymamış gibi sürekli bir şeyler bulup söyleyen bu sesler, bazen okudukları evrâd u ezkâr, münâcât ü naatlar ve bunların her birine göre başvurdıkları eski-yeni makam ve usullerle her ağızlarını açışlarında bize dünyalar dolusu altın mülâhazalar bahşetmiş gibi olurlar; bizi şanlı geçmişimizin yamaçlarında dolaştırır; kendi düşünce dünyamızın mefkûre atlasında konuk eder; bugünkü şîveyi dünkü üslûbuyla harman yaparak bize gönüllerimizi büyüleyen değişik ses ve söz demetlerinden ne buketler ne buketler sunarlar.

Mükâşefe-i Ayn ve Peygamber Efendimizin Miracı

Mükâşefe-i ayn, ilâhî nurların, sâlikin kalb ufkunu aşarak, onun bütün letaifini ihata etmek suretiyle bütünüyle duygularda hissedilip yaşanması mertebesidir.. tabir-i diğerle o, medlûlu deliller üstü duymanın, zevketmenin ünvanıdır. Seyr-i ruhanîsinin mebdei olması itibarıyla, bu mertebenin en büyük kahramanı olan Hz. Ruh-i Seyyidü'l-Enam (s.a.s), başta Miraç olmak üzere, hayat-ı seniyyelerinin zirvelerinde, -O'nun hayatı hep zirvelerde geçmiştir- sürekli mükâşefeden müşahedeye yürüyerek, her zaman esrâr-ı imanı duyup zevketmiş; cennet, cehennem, melekler, hattâ kader kalemlerinin cızırtılarına kadar ötelere alâkalı en sırlı şeylere muttali olmuş, sonra da dönüp asliyet planındaki bu müşahedelerini, cüz'iyet ve zılliyyet zeminindeki bendelerine armağan ederek geçip gittiği kapıları aralık bırakmış; dahası, yürüdüğü yolları, kalplerdeki marifet nurlarına göz kırpan reflektörler gibi ışığa açık işaretçilerle teminat altına almış ve gezip temâşâ ettiği makamlarda; "Mâzağa'l-basaru vemâ tağâ" (Necm, 17) fehvasınca gözü kaymadan, bakışı bulanmadan ve başı dönmeden dolaşmış, sonra da bu kevn ü fesadın dahasına tahammülü olmadığı

bir noktada, yolu da yolculuğu da arkasındakilere emanet ederek "Allahümme'r-Refîke'l-A'lâ" deyip Rabbine yürümüştür. Arkadan gelen vefalı dostları da, bu mükâşefe yolunda, sebepleri ve neticeleriyle miras aldıkları bu ruhanî seyahat ve temâşâyı sürdürmüş; his, müşahede ve duygularında, yerinde keskin ve isabetli içtihadlarıyla, yerinde: "Yâ Sâriyetu'l-cebel el-cebel" (Ebû Nuaym, Delâilü'n-Nübüvve 579) gibi boşalma ifade eden sözleriyle, yerinde: "Perde-i gayb açılrsa yakinim ziyadeleşmez" (Aliyyülkâri, el-Esrârü'l-Merfûa 193) türünden sır vermeleriyle ve yerinde de: "Ümitvâr olunuz şu istikbal inkılabâtı içinde en yüksek ve gür sadâ İslâm'ın sadâsı olacaktır" (Bediüzzaman, Sünûhat-Tuluât-İşârât 44) gibi bişâretleriyle seslendirmiş ve mükâşefenin değişik televvünlerinden ne resimler ve ne mânâlar sunmuşlardır.!

Mü'min Açısından Ramazan Ayı

Hele, gönüllerimizde ibadet ü taat coşkusu arttıkça, her şeyi daha farklı duyma ve yaşama kabiliyetimiz de âdeta köpürür ve bizi kendi ummanı içine çeker. Böyle anlarda, cismânî râbıtalarımız bütün bütün zayıflar, rûhlarımız gündelik alâkalardan kurtulur ve kendimizi, topyekün varlığı rasat edeceğimiz bir noktaya yükselmiş sanırız. Artık, ovaları-obaları, dağları-bayırıları, içinde neş'et ettiğimiz evleri, ikliminde âhirete hazırlandığımız ibadethaneleri; hâsılı canlı-cansız her şeyi O'nun ellerinden akıp gelmiş güzellikler olarak kucaklar, sever, oksijen gibi ciğerlerimize çeker ve oh ederiz.

Her zaman bir ı ışık tufanı gibi doğan bu nurlu gün ve gecelerde, müminlerin oturuş-kalkış ve umûmi edâlarında büyüleyen bir iman, bir marifet, bir aşk ve bir ledünnîlik tülленir.. iman, marifet ve aşkla beslenen rûhânî hazlar, bütün maddi zevklerin ve lezzetlerin önüne çıkar.. ve herkes kendi irfan eksenine göre bir mukaddes ufka doğru yol almaya başlar.. ve bu yolda, her gün katettiği merhalenin sonunda küçük bir vuslata ulaşır ve bu mübarek seferini âdeta taçlandırır. Ruhlarını, her gün böyle bir vuslat ve bütün bu vuslatların çağrıştırdığı büyük visâlin hülyâlarıyla besleyerek duygularına akan güzelliklerden, ibadetlerin bağrında tomurcuklaşan ümitlerden, bütün inanmış gözlerde ve gönüllerde çağlayan mânâlardan elde ettikleri hazlarla ledünnî bir sessizliğe gömülür, kendilerini ötedeki buluşmanın rüyalarına salar ve füsûnlü bir ırmak içinde yüzüyor gibi zaman üstülüğe açıldıklarını sanırlar.

Mü'min Duadan Geri Kalmaz

Bu itibarladır ki, imanın zevkine ermiş ve ibadette hassaslaşmış ruhlar, katiyen duada kusur etmezler. Aksine böyleleri, ibadeti varlıklarının gayesi gibi duyar ve duaya da fevkalâde önem verirler.. maddî-manevî sebeplere riayetin yanında gönüllerini Rabbilerine açıp yalvarmayı, O'na yakınlık arayışının sesi-soluğu gibi değerlendirir ve dualarını bir ümit, bir reca nağmesi gibi seslendirirler. Böyle bir yakınlık atmosferinde, çok defa ümit ve beklenti neşvelerinin yanında, bazen de mehabet ve endişe esintileri hissedilebilir. İnsan, her şeye O'nun sonsuzluk ve sınırsızlığı içinde baktığı aynı anda, kalbinin râşelerle ürperdiğini duyar gibi olur ve hemen temkin ve teyakkuza geçer. Duada, her zaman iç içe yaşanan bu iki hâl, insanın mârifet ufkunun vüs'atiyle mebsuten mütenasip (doğru orantılı) inkişaf eder. Kur'ân, mü'min tabiatındaki bu hisler halitasını: "Rabbimize huşû ile ve içten içe duada bulunun" diyerek, katiyen O'ndan müstağni kalınamayacağını, ululuk, azamet ve ceberûtuna rağmen, rahmet ve inayet kapılarının da ardına kadar herkese açık bulunduğunu vurgular ve duanın önemi üzerinde ısrarla durur.

Mü'min Huzur İçindedir

Bundan dolayı mü'min, hep üfûl üfûl huzur içindedir ve emindir. Her şeyi O'na bağlayıp yürüdüğü takdirde hedefe ulaşacağından, yol boyu güven içinde bulunacağından ve ötelerde de iç içe "şeb-i arûs"lar yaşayacağından, o, gönlünde imanın vadettiği güven, his ve şuurunda teslimiyet esintileri, iradesinde İlâhî Meşîet'in yönlendirmeleri ile aşar nefsânîliğin bütün gayyalarını, hevâ ve heveslerin azgın istihalarını ve yürür Kur'ân'ın rehberliğinde varlığın gayesine doğru. Evet, Kur'ân'ın atmosferine girip O'nun rehberliğine sığınanlar, her zaman ruhlarında derin bir itminân ve sarsılmayan bir güven duyar ve sürekli emniyet soluklarlar. Vicdanlarını dinlerken, varlık ve eşyayı temâşâ ederken, uzak-yakın yarınları, yani sonsuza kadar bütün bir istikbali düşünürken, hattâ Berzah'ı, Mahşer'i, Sırat'ı, Cehennem'i, Cennet'i mülâhazaya alırken, fevkalâde bir vazife şuuru ve sorumluluk duygusu taşımalarının yanında, derin bir recâ hissiyle de dopdoludurlar ve recâ duyguları da gönüllerindeki imanın derinliği ile mebsûten mütenasip (doğru orantılı)'tir. Onlar, inançlarının enginliği ölçüsünde her şeyi öyle farklı bir rahmet aralığından temâşâ ederler ki, eğer perde açılıverse, ötede görüp yaşayacakları şeyleri, burada duyup hissettikleri bütün müteşâbihi bulacak veya dünyevî darlığın gereği, icmâlen duyduklarının tafsilleriyle karşılaşacak ve talihlerine tebessümler yağdıracaklardır.

Mü'minin Ölüm Anlayışı

Evet ölüm, bizim için, her zaman rûhun dolaşıp durduğu çok buutlu bir mekâna ve çok derinlikli bir zamana kulluk vazifesinden terhis mânâsına, Cenab-ı Hakk'ın "Haydi şimdi bütününü bana gel!" demesinden başka bir şey değildir. O'nu gönülden tanıyıp sevenler için bu "gel" deyişin üslûbunda öyle bir iltifat ve öyle baş döndürücü bir teveccüh vardır ki; "Ey gönlü itmi'nana ve huzura ermiş ruh! Sen O'ndan, O da senden razı olarak dön Rabbine.! Katıl has kullarıma ve gir cennetime!" şeklindeki çağrıyı alan ruh, bir dakika bile burada kalmak istemez. Zira bu çağrının mânâsı, dünyanın sıkıntı, dağdağa ve boğucu havasından sıyrıl! Yitirdiğin Cennet'e ve ruhun asıl yurduna dön, demektir. Ölümü, bu mânâda bir iltifat çağrısı kabul edenler, dünyaya gelişi bir memuriyet ve askerlik, ondan ayrılışı da bir terhis, bir ikinci doğum ve bir ebedî varoluşa

uyanma şeklinde anlar ve merdane yürürler kabre doğru. Azrail arkadaşlığını, İsrail dostluğuyla bir bilir, Allah'a yürüme ânının her lâhzasını Cebrail rehberliğinde miraca yükseliyor gibi zevk ederler. Aslında mü'min, ölüp mezara gömülmeyi, sümbül vermek için toprağın bağrına saçılan bir tohum ve insan olmaya koşan bir sperm gibi görür.

Mü'minin Tarifi

İman edene mü'min denir. Mü'min; tarifler çerçevesinde yukarıda gördüğümüz hususların tam bir tasdikçisi ve temsilcisidir. -Burada amel-iman münasebeti, amelin imanın tarifine girip girmemesi konuları üzerinde de durulabilir ama, biz şimdilik onları geçiyoruz- Evet mü'min; sağduyusu, basiret ve firaseti, vahiy ile aydınlanmış dupduru ve tertemiz aklı, engin ve objektif anlayışı, sağlam ve kuşatıcı görüşü, sorumlulukları adına titizlik ve duyarlılığı, kötülöklere karşı azim ve kararlılığı, bütün bir ömür boyu yücelikler peşinde olması ve yüksekleri kollaması, her zaman dipdiri tutabildiğı hissi, şuuru ve iradesi, her şeyin özüne nüfuz edebilme hususundaki tecessüsü ve hâdiseleri yorumlamadaki derin idraki, Allah'a itimat edip güvenmesi ve insanlar arasında bir güven insanı olarak tanınip bilinmesi, Hakk'ı gönölden tasdik edip her zaman O'na karşı vefalı kalabilmesi, emanette emin olarak tanınması ve herkesin her zaman başvuracağı bir emniyet insanı şeklinde hatırlanması, hatırlanip maşerî vicdanca kabul görmesi, duyulup göröldüğü her yerde Hakk'ın yâd edilmesine vesile olması ve semtine uğrayanları hâliyle, diliyle O'na yönlendirmesi açısından "mutlak zikir kemâline masruftur" esasına binaen tam bir tasdik, iz'an ve temsil kahramanıdır.

Münafık "Kendi" Olamaz

Evet işte bu hâliyle münafık, hiçbir zaman kendi olamaz, sâbit bir kimliğe bağılı kalamaz ve bazı cinler ve şeytanlar gibi, her an ayrı bir şekil ve suretle insanların karşısına çıkar. O, hayatını farklı anlayışlara bağılı yaşadığından ötürü de, hemen her cepheye hem yakın, hem de uzak kalmaya ve iki cephe arasında ortak bir nokta bulup orada ayakta durmaya çalışır. Bazen de, böyle müşterek bir nokta bulabilme telâşıyla bir oraya-bir buraya gelir gider.. sezilme endişesiyle korkular yaşar ve sürekli yalpa yapar durur. Bu şekildeki bir

seciyesizlik, yaşana yaşana, zamanla onun mahiyetinin bir derinliği, daha doğrusu bir çukuru ve bir uçurumu şekline dönüşerek, onda ikinci bir tabiat hâlini alır.

Münafık Çıkarları İçin Çalışır

Evet münafıklar, bütün işlerini şahsî menfaatlerine bağlamışlardır. Çıkarları öyle davranmayı gerektirdiği bir yerde, rahatlıkla her türlü bozguncuyla anlaşabilir, münkir ve mülhitlere arka çıkabilir ve bir müfsit, bir anarşist gibi davranmada da asla beis görmeyebilirler. Onlar, her konuya nefsanîlik açısından yaklaşır ve her şeyi egoizmaya bağlı değerlendirirler. Ölçüleri bozuk, kıstasları ayarsız, kriterleri de yanlıştır: akı, kara görür; güzele çirkin der; zulmü alkışlar, zalimle sarmaş-dolaş yaşar; ışığa söver, nura savaş açar; inanıp emniyet insanı olmayı aptallık sayar; hileyi, iğfali akıllılık kabul eder ve her işinde tahribin kolaylaştırıcılığına sığınarak güçlü görünmeye çalışır. Aslında, münafıkların kendi aralarında da sağlam bir birlikten söz etmek mümkün değildir; ama, doğruyu eğri, eğriyi doğru görme, münkeri mâruf, mârufu da münker bilme ve ehl-i imana karşı mütamadî kin duyma tabiatları, muvakkaten de olsa onları bir araya getirebilir. Ne var ki, böylesi bir beraberlik, katiyen kalbî bir beraberlik değildir; aksine onlar, duyguları ve düşünceleri itibarıyla hep bir dağınıklık örneği sergilemektedirler.

Münafık Dengesizdir

Münafık, kendi gibi düşünmeyenleri aptal ve beyinsiz kabul eder ve elinden geldiğince onlardan uzak durmaya çalışır. Meşrû-gayrimeşrû her vesileyi değerlendirir; çalar-çırpar.. haram-helâl demeden yer-içer; sonra da yan gelir kulağı üzerine yatar; yatar da cismaniyeti adına olsun, bunca nimetlerle kendini tanıttırmak isteyen Zât'ı bir kerecik olsun hatırlamaz; O'nu tanımayı, anmayı ve O'na teşekkür etmeyi asla düşünmez ya da düşünemez.. münafık, varlık-eşya-Yaratıcı konularında tutarsız bir yol takip ettiği gibi, insanlarla münasebetinde de fevkalâde bencil, hodgâm ve nefisperesttir: menfaat ve çıkarlarına dokunabilecekleri vehmiyle bazen, aynı kulvarda koşan herkesi, hatta en yakınlarını bile düşman kabul eder.. ve hemen onlara karşı savaş vaziyetine geçer; "harp hiledir" mülâhazasıyla entrikalar çevirir.. komplodan komploya

koşar.. rakip ve düşman ilân ettiği kimseleri aldatmaya çalışır.. yalan, iftira, tezvir gibi gayriinsanî her yola başvurur.. ve başa çıkamayacağını anlayınca da, hemen taktik değiştirir ve onlardan biriymiş gibi görünmeye çalışır.. mü'minler arasına girer.. kendine onlardan daha iyi bir mü'min süsü verir ve onlarla bulunduğu sürece de, ayrı düşmemeye, farklı düşünmemeye dikkat eder.. hatta onlar üzerinde fevkalâde olumlu hisler uyarır. İnkârcılar arasına dönünce de, açıktan açığa küfrünü ilân ederek, onlardan daha ileri bir tavır sergiler.. hâsılı o, her ortamda farklı bir görüntü ve farklı bir düşünceyle renkten renge girer ve kılık değiştirir durur. Onun bu davranışlarıyla alâkalı Kur'ânî tespit de şöyledir: "Bunlar, mü'minlerle karşılaştıklarında, 'Biz de iman eden kimseleriz' şeklinde konuşurlar. Şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında da, 'Emin olun, biz sizinle beraberiz; onlarla sadece alay ediyorduk' derler." (Bakara/14).

Münafık Hastalıklı Bir Ruha Sahiptir

Onlarla karşılaştığınızda yer yer kendinizi tam bir mülhit ve münkirle, zaman zaman da bir reybî (şüpheli), bir sofistle (safsatıcı, mugalâtacı) yüz yüze gelmiş sanır ve irkilirsiniz. Münafığın bu hastalığı bazen öyle şiddetli bir şüphe, bir kuşku ve bir telâşa dönüşerek dışarıya vurur ki, onun o hâli karşısında ürpermek elden gelmez. Bu hasta ruh, her zaman fevkalâde bir korkuyla sarsılır; çok defa da içine kapanarak kendine göre mevhum düşmanlar icat eder ve bu mevhum düşmanlar karşısında tir tir titremeye durur. Bazen münafık, her ses ve her sözden irkilir, her hareketi kendi aleyhinde bir tecavüz hamlesi gibi görür, her kıpırdanışı da kendisine karşı bir baskın teşebbüsü şeklinde yorumlar ve bar bar bağırarak etrafında kıyametler koparır. Böylelerinin bu garip görüntü ve ruh hâletleri Kur'ân-ı Kerim'de şöyle tasvir edilmiştir: "Sen onları gördüğünde kılıkları-kıyafetleri karşısında hayrete düşer (ve bunları bir şey zannedersin); konuşmaya kalktıklarında (kendilerini dinletirler), sen de dinlersin. (Ne var ki bu kimseler, ruh dünyaları itibarıyla) içleri bomboş kuru kütükler gibidirler. Her sestten ürker, her sayhadan pirelenir ve her şeyi aleyhlerinde sanırlar." (Münâfıkûn, 63/4). Bazen de o, bir orada bir burada bulunma telâşıyla sürekli kararsız davranır, tereddütlerle dolar-boşalır, her şeyi ve herkesi farklı görür, farklı yorumlar, hiçbir şeye ve hiçbir kimseye karşı güven duymaz. Bu gibi durumlarda eğer güçlü ise, hasım kabul ettiği cepheyi hem kendinin, hem sistemin, hem bütün insanlığın düşmanı gibi gösterir.. gösterir ve değişik vehimlerle, ihtimallerle zihninde mahkum ettiği bu mevhum

cephesini insanlarını hemen bitirmek veya bitirtmek ister: ıırtkanlık yapar, iftiraya tezvire başvurur, moda tabiriyle yargısız infazlarda bulunur ve ne yapıp yapıp onların hakkından gelmeye çalışır. Hele bir de medyatik gc varsa, o ipe-sapa gelmeyen vehim ve kuruntularıyla haftalarca, hatta aylarca kamuoyunu meşgul eder, hem şöyle bir eder ki, yığınlar artık başka şey düşünemez hâle gelirler. Eğer gcsz ve bunları yapabilecek durumda değilse, vehimlerinin bağrında besleyip büyüttüğü o düşman kampı karşıısında, riyâdan tabasbusa, tabasbustan da aldatmaya her türlü melnete başvurur, her zaman iki yüzlü davranır -birkaç yüzlü de denebilir-. Ve kafasında kurduğu vehmî cepheler arasında sürekli gel-gitler yaşıar, herkese ayrı bir yüz gösterir ve tipik bir yüzsüzlük rneği sergiler. İlâhî Beyan'da onun bu zikzakları ve yüzüp gezmeleri ise şöyle seslendirilmiştir: "Bu hâllerıyla onlar, mü'minler ve münkirler arasında mütemâdî gel-gitler yaşıarlar; ne sonrakilerle tam btnleşebilirler ne de öncekilerle. Her kimi de Allah şaşırtmıssa, artık sen ona çare bulamazsın." (Nisa/142)

Münafık İnsani Değerlerden Uzaktır

Münafık, ne toplumun ıslhını düşünür ne de salâha alâka duyar; o, şahsî çıkar ve mutluluğunun -ona da mutluluk denecekse- dışında hiçbir şeyi önemsemez ve gözü hiçbir insan değeri görmez; evet o, başkalarını düşünmez.. beraber yaşıamasını bilmez.. paylaşmaya gelmez.. fedakârlıktan hiç anlamaz.. fazilete güler-geçer.. ve başkalarını yaşıatma hissini aptallık sayar.. hatta bazen başkalarının saadetlerinden rahatsızlık bile duyabilir ve onlara karşı kötülükler plânlar.. onlar için hep fesat düşünür, ifsada koşar.. ve kendine ters gelen her şeye ve herkese ne amansız ne imansız taarruzlarda bulunur.. ona insanca davranması ve çevreyi yakıp yıkmaması söylenince de, hemen bir diğergâm ıslahi gibi gürler ve kendisinin tam bir salh insanı olduğunu haykırır. Onun bu türlü iki yüzlülüğünü ise Kur'an şöyle resmeder: "Onlara, 'Yeryüzünde ve insanlar arasında fesat çıkarmayın' dendiğinde, 'Biz barışılarız; ve ortalığı düzeltmeden başka bir işimiz de yok.' derler." (Bakara/11). Böyle der, fesadı da, salhı da çarpıtarak demagoji yapmaya kalkarlar. Aslında hareketlerini kendi çıkarlarına bağlamış bulunan bu hasta ruhlar, kendi menfaatleri çerçevesindeki her şeyi salh, aksini de fitne ve fesat sayarlar.

Münafık Zevk Peşindedir

Münafık nazarında, insanı yükselten gerçek değerlerin ve insanoğlunun Hak nezdindeki konumunun hiç mi hiç önemi yoktur. Onun için varsa da yoksa da zevk u safâ ve her çeşidiyle cismanî arzular: O, yaşamak için yaşar.. en değerli sermayesi olan ömrünü nefsanî isteklerinin ağında tüketir.. hayatını yolda bulmuş bir metâ gibi kullanır.. ölümü ve ötesini katiyen düşünmez.. ebedilik vehmiyle sürekli değişik arzular arkasında koşar.. zevklerinin bulanmasından, bulandırılmasından fevkalâde rahatsızlık duyar.. ve hep keyiften keyfe, neş'eden neş'eye sıçrar durur; sıçrar durur da, bir gün realitelerle, tûl-i emellerini besleyen vehimlerinin delinebileceği endişesiyle tir tir titrer.

Münafıklar ve İman

Münafıkların, iman, emniyet, tevekkül ve teslimiyet konularındaki tenakuzları da diğer çelişkilerinden farksızdır. Onlara iman deyince, "Şu aptalların inandığı gibi mi inanacağız?" derler. Böyle bir karşılık vermede Müslümanları hafife aldıkları açıktır. Ancak, onlar böyle bir mukabele ile, kendilerince daha farklı bir inanma şekli olabileceğini vurgulamak istemektedirler: evet onlar, aydındırlar, imanları, din telâkkileri ve İslâmî anlayışları da farklı olmalıdır (!) Onlar hakikî dindar (!), dinin emirlerini kemâl-i ciddiyetle yaşayanlarsa dinci -o da ne demekse!-, onlar samimî, her işinde Allah'ın hoşnutluğunu takip edenlerse istismarcıdırlar. Bu itibarla da onlar, dinî anlayış ve İslâmî telâkkilerinde katiyen başkalarıyla aynı seviyede olmazlar. Böyle bir eşitlik, onlar için zül, onların o modern "kast" anlayışları açısından da kendilerine hakaret ihtiva etmektedir. İşin doğrusu bunların, imanla da, tevekkülle de, teslimiyetle de alâkaları yoktur ama, açıktan açığa "inanmıyoruz" demeye cesaret edemediklerinden ötürü bu kabil demagojilere sapmaktadırlar.

Hâsılı münafıklar, güçlü kuvvetli olup fırsat da bulunca, açıktan açığa millî ve dinî değerlere karşı savaş ilân ederler. Zayıf düştükleri yada toplumdan tepki alabilecekleri durumlarda da, bir yandan akla-hayale gelmedik sinsi komplolarla düşmanlıklarını devam ettirirken, diğer yandan da, imandan, İslâmiyet'ten bahisler açarak dinin istismar edildiğinden dert yanar ve "Biz de müminiz, hem de hakikî mü'min" demeyi ihmal etmezler. Ancak böyle demeleri de fazla uzun

sürmez. Kendileri gibi düşünenlerle baş başa kalınca, "Biz temelde sizinle beraberdik ama, inananlarla alay ediyorduk" -bu da yine Kur'ân'ın tespitidir- der ve çıkarlar işin içinden.

Kur'ân, nifak çizgisi üzerinde daha geniş durur. Ancak, şimdilik biz böyle bir makalenin istiâp çerçevesinde kalarak, ondan pek az alıntıyla iktifa ettik. Küfür gibi nifakın da bütün hususiyetleriyle anlatılması koca bir mücellet ister. Onu da uzman araştırmacılar yapabilir.

Münafıkların Hayat Anlayışı

Münafiğa göre, tek doğru insan kendi, tek doğru düşünce de onun düşüncesidir. Evet ona göre, doğrunun biricik mikyası onun çarpık kriterleri, müşevveş şuuru, endazesiz idraki ve her zaman yanıltan hisleridir. Varlığı ve varlığın perde arkasını böyle bir ruh hâletiyle değerlendiren -bilhassa "temâşâ eden" demiyorum- böyle bir hasta ruh nazarında, her nesne olduğundan çok farklı ve hemen herkes de, kendisinden endişe duyulması icap eden potansiyel bir düşmandır. Evet ona göre, bütün bir fizikî dünya ve onun metafizik buudu, yerleri-gökleri, ayları-güneşleri, yıldızları-nebulaları, dağları-dereleri, ovaları-obaları, bağları-bahçeleri, canlıları-cansızları, insanları ve hayvanlarıyla simsiyah bir fon üzerinde aldatan yalancı ışıklar, ürperten resimler ve ruhlara dehşet saçan görüntülerden ibarettir. O, ruhundaki maraz ve mizacındaki inhiraftan ötürü, âfâkî ve enfüsî her hâdiseyi, sisli-buğulu, tozlu ve dumanlı görür: öyle ki, onun o zifirî düşünce karanlığında, bazen iman ve imanının vadettikleri, Allah'la insanın Hâlık-mahlûk münasebetleri, ruhun ebediyet arzusu ve ukbâ mülâhazaları üzerinde ya hiç durulmaz ya da onun vicdanını saran sis ve dumandan ötürü katiyen oldukları gibi hissedilmezler. Bazen de o, irâdî olarak bunları hissetmemek için kendini keyiflere, neşelere, eğlencelere ve oyunlara salar ve âdeta bütün insanî derinliklere karşı hep kapalı kalmak ister; ister de, dalıverir cismanî zevk ve safâya, şehvete, hevâyâ ve en derin uykulara.. sonra da kaçır, aklının getirip önüne serdiği realitelerden, mantıkî istidlâl ve istinbatlardan. Vehimlerle oturur kalkar.. sırf kuruntularını yaşar.. ve bu öldüren kâbustan uzaklaşmayı da asla düşünmez/düşünemez.

Münafıkların Özellikleri

Münafık, konuşurken yalan söyler; bugün vefa sözü verdiği bir konuda bakarsınız, ertesi gün hemen sözünden döner; sizin itimat ve güveninize hıyanetle karşılık verir ve hemen her zaman en haince düşmanlık duygularını dostane tavırlar içinde icra eder. Bu itibarla da o, din, iman ve Kur'ân düşmanı bir münkirden daha tehlikelidir; tehlikelidir zira, sizin gibi düşünüyor görünüp, düşmanca duygulara karşı tedbirli olma ve teyakkuzda bulunma hislerinizde gevşeklik hâsıl ederek yanınıza kadar sokulur, yüzünüze güler; fırsat bulunca da yılan gibi ısırır ve akrep gibi de sinsice sokar.

Münafık, aslında hiçbir şeye inanmadığı halde, duruma göre "Benim Allah'a ve âhiret gününe inancım tamdır." diyerek kendine mü'min süsü verir ve her zaman ehl-i imanı aldatmaya çalışır. Ne var ki, her aldatma hareketinde aldanan da onun kendisidir; zira mü'minler firasetlidirler ve imanın nuru ile, gördükleri her şeyi doğru görürler.. "Evet ehl-i iman ne kadar âmî ve cahil de olsa, akli derketmediği hâlde, kalbi öyle hodfuruş adamları gördüğünde soğuk görür ve onlardan nefret eder." (Mektubat). Kur'ân-ı Kerim bir yerde kendi kendini aldatan bu tip kimseleri şöyle resmeder: "Öyle insanlar da vardır ki bunlar, Allah'a ve âhiret gününe inandık derler; oysaki bunlar asla inanmış değillerdir (inanmış değillerdir ama, akılları sıra böyle yapmakla) Allah'ı ve ehl-i imanı aldatmayı kurarlar. (Aslında onlar bu tavırlarıyla sadece) kendi kendilerini aldatmışlardır, ama bunu fark edemezler." (Bakara, 2/8-9). Yine Kur'ân'ın tespitine göre bunlar, kalben hasta kimselerdir. Hisleri malûl, idrakleri tutarsız, şuurları kapalı, iradeleri de nefsanî temayüllerinin emrindedir. Vicdanî mekanizmalarıyla tamamen meflûç olan bu insanlar, hastalıkları ile o kadar uyuşmuşlardır ki, onları tedavi etmeye kalksanız tepki alırsınız, ilâç verseniz tokat yersiniz, kurtarmak isteseniz hakarete maruz kalırsınız...

Mürîd'in Anlamı

Mürîd; kendi güç ve kuvvetinden teberrî edip, zerreden sistemlere kadar her şeyi kabza-i tasarrufunda tutan Kudreti Sonsuz'un irâdesine râm olan murâd ise, Hakk arzusuyla dopdolu hâle gelmiş; bütûn bütûn mâsivâyâ "O'ndan başkası" kapanmış.. O'nun hoşnutluğundan başka hiçbir şeye istek ve iştihası kalmamış dolayısıyla da Hakk'ın murâd ve matmah-ı nazarı "gözde" olmuş bahtiyar ruh demektir.

Mürşid Gerekli Bilgi Donanımına Sahiptir

Mürşid, derecesine göre maddî-mânevî, dünyevî-uhrevî değişik bilgilerle mücehhez, farklı konuları muhataplarıyla müzakere edecek kadar yetenekli ve onların problemlerine alternatif çözümler getirecek seviyede de bir bilgedir. Hâcegân ekolünün büyükleri, o günün mektepleri diyebileceğimiz medreselerde okutulan bütün ilimlerden icazetli müstaitleri irşadla tavzif ediyor, tekve ve zaviyelerini, kalb ve kafa izdivacına muvaffak olmuş, fizikî âlem kadar metafizik dünyalara da açık bulunan bu gönül insanlarıyla birer Hızır çeşmesi haline getiriyorlardı. Bize göre, bu ölçüdeki insanlarla gerçek derinliğine ulaşamamış irşad yuvaları birer harabe, bu yuvalarda irşad hikâyeleri anlatanlar birer aldanmış ve bu nursuz mekânlara sürüklenen yığınlar da birer talihsizdir. Bir hak eri ne hoş söyler:

Her mürşide el verme ki yolunu sarpa uğratar,
Mürşidi kâmil olanın gayet yolu âsân imiş...

Mürşid Kur'an ve Sünnet Yörüngeli Hareket Eder

Mürşid; ilim ve mârifet ufku itibarıyla ne kadar da aşkın olsa, telkin, tebliğ ve temsilinde, muhataplarının idrak seviyelerini görüp gözetecek kadar arşiyesini ferşiyesiyle iç içe yaşayan bir kâmil, nüzûlünü urûca bağlamış bir vâsıl ve tenezzülünde etrafındakilerin sesi-soluğu olmuş kusursuz bir nâsihtir. O, terbiyegerdelerinin duygu, düşünce ve hissiyatlarını gözeterek yapacaklarını yapar ve söyleyeceklerini söyler. Ufkuna ait vâridâtın husûsî rengi ya da değişik mülâhazalara bağlı o vâridâtın iğlâk ve iphamıyla, muhataplarının düşüncelerini karıştırmadan her zaman uzak durmaya çalışır; çalışır zira hakikî mürşid, Kur'ân'ın has bir talebesidir ve Kur'ânî olma mecburiyetindedir. Kur'ân, yüceler yücresi bir sıfatın sesi-soluğu olmasına rağmen, vâhidî ve celâlî bir tecellî dalga boyunda değil de, ehadî ve cemâlî bir zuhur çerçevesinde peygamber ufkuna inmiş ve çoğunluğun idrak seviyesine göre insanlara seslenmiştir. Kur'ân'ın insanlarla muhaveresi böyle bir tenezzül çerçevesinde cereyan ettiği gibi, onun müstesna mübelliği, mürşidler mürşidi Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhi ekmelût'te tehayyâ) irşad ve tebliğleri de hep bu üslûba bağlı cereyan etmiştir. O'na isnad edilen bir sözde bu husus vurgulanarak şöyle buyrulur: "Nahnü meaşirül enbiyâi ümirna en nükellimennase alâ kadri ukûlihim" "Biz nebiler topluluğu, insanların seviyelerine inmek ve onlara anlayabilecekleri bir üslûpla

konusmakla emrolunduk."

Mürşid Kur'an'a Karşı Duyarlıdır

Mürşid; her zaman Kur'an ve kâinat kitabına karşı ince ayarlı iyi bir mütalâacı; varlığın esrarına âşinâ mütecessis bir dimağ; gözü sürekli mahsûsât üzerinde, ağzı ve kulağı Kur'ân'ın tilâvetinde, her şeyi basirete bağlı götürmeye çalışan bir gönül eridir. Hisleri sağlam, müşahedeleri ihâtalı, muhakemeleri de peygamberâne tavırlarla bezeli bir gönül eri. O, ele aldığı her meseleye küllî (bütüncül) bir nazarla bakar.. hükümlerinde tekvînî emirlerle tenzîlî fermanların birleşik noktalarını gözetir.. insanlara Allah'ın muradını iletirken ve bilgi, irfan ruhunun ilhamlarını muhtaç gönüllere duyururken sadece ve sadece O'nun hoşnutluğunu düşünür.. her hamle ve her hareketini O'na yakınlık düşüncesine bağlı götürmeye çalışır.

Mürşid Sevgi ve Hoşgörü Kahramanıdır

Mürşid, muhataplarını bütün husûsiyetleriyle bilen ve onları her zaman şefkatle kucaklayan; sevinçlerine, kederlerine iştirak eden; başarılarını alkışlayıp olumsuz yanlarını görmezlikten gelen bir sevgi ve müsamaha kahramanıdır. O, çevresindeki aç gönülleri tatmin etmek ve karanlık ruhları aydınlatmak için her zaman bir buhurdanlık gibi tüter durur.. bir mum gibi içten içe "cız cız" ederek hep kendine rağmen yaşar.. oturur-kalkar yaşatma zevkiyle soluklanır ve mefkûresini ifade adına hiçbir fedakârlıktan geri kalmaz: Diriltmek için ölür, güldürmek için ağlar, dinlendirmek için hamarat gibi çalışır ve çevresindekileri ebediyete uyarma yolunda dur-durak bilmeden hep koşar; koşar ve ne yaldızlı takdirlere ne de insafsız tenkitlere önem vermez. İltifat gördüğünde "aman estağfirullah"la mukabelede bulunur. Tepki ve tenkitleri de "eyvallah"larla karşılar ve yoluna devam eder.

Mürşid Tam Bir Fedakar ve Paylaşmacıdır

Mürşid; dava ve düşüncesini herhangi bir beklentiye girmeden tam bir adanmışlık ruh hâleti ve ölesiye bir gayretle hemen her zeminde mırıldanıp

duran ve ulaşanla ulaşılabacak olan arasında bir köprü insanıdır. O, ücretlere, bedellere, mükâfatlara, ödüllere karşı her zaman kapalı kalmanın yanında, talepsiz gelen maddî ve mânevî bir kısım ihsanları da çevresindeki halis kimselerin gayretlerine bağlayarak, hep onları nazara verir.. bütün mevhîbeleri gönlünde onlarla paylaşır ve mensubu konumunda bulunanları Hak teveccühlerinin birer vesilesi sayar. Bu seviyedeki bir fedakârlık, her zaman tebcil edilecek bir fedakârlıktır ama, hakikî mürşid, bu ölçüdeki gayretlerini dahi katiyen şâyân-ı takdir görmez.. takdir beklemez.. ve hele asla, hiçbir hareket ve faaliyetini Allah rızasının dışında dünyevî-uhrevî herhangi bir neticeye bağlamaz. O, Hak karşısında her zaman düz durur; zira bilir peygamberlerin yolunda yürüdüğünü ve bu yolun bir kısım âdap ve erkânının bulunduğunu, bunların başında da, irşadın Hak hoşnutluğuna bağlanması lâzım geldiğini.

Mürşid ve İrşad Erleri

Aslında, dünya hayatında kalıcılığı ve uhrevî neticeleri itibarıyla en değerli bir iş varsa o da irşaddir.. tabî, en kıymetli insan da irşad eri olan mürşiddir. Ne var ki, herkesin irşadı da onun kâmet-i kıymetine göredir; öyle ki, bu konuda kutbiyet ve gavsîyet dairelerinin irşad kahramanlarından düz mev'izecilere kadar bir sürü irşad erinden bahsetmek mümkündür.

Umumî mânâda mürşid; kısmen üzerinde de durduğumuz gibi, irşadla alâkalı bütün esasları ruhunda toplamış bir hakikat dellâli, bir mânâ kahramanı ve gönüllere Hak nefehâtını duyuran bir peygamber varisidir. Ona "seccade-nişîn", "post-nişîn" veya "şeyh" denmesi, irşad vazifesindeki bir kısım hususî durumları itibarıyla. Şöyle ki, tavzif, salâhiyet, Hakk'a kurbet ve ilm-i ledünne açık olma.. gibi imtiyazları olan bir mürşid, düz bir vaiz ve nâsihten çok farklıdır: Sıradan bir irşad eri, anlatıp duyuracağı hakikatları kendi gönül ve idrak ufkuna göre duyar, hisseder ve başkalarına da bu çerçevede duyurur.. Hakk'ın matmah-ı nazarı ve bir Kutup Yıldızı gibi herkese yol gösteren bir kutup veya kâmil mürşid ise anlatıp duyuracağı hususları temel kaynakların renk ve desenine göre yorumlar, seslendirir ve başkalarına sunacağı her şeyi kalb ve ruhunun şivesiyle sunar.. kutbiyetini gavsîyetle derinleştirmiş özel donanımlı bir kâmile gelince -mevsimi gelince bunların üzerinde durmayı da düşünüyoruz-atmosferine giren herkese ufkunun boyasını çalar ve onları Kur'ân ve Sünnet malzemesiyle âdeta yeniden inşa eder.

Hangi seviyede olursa olsun irşad, Hak rızasının hedeflenmesi şartıyla, kulluk vazifelerinin en mübecceli, böyle bir mükellefiyeti, mazhariyetleri ölçüsünde yerine getiren hakikat eri de peygamber varisi bir mürşiddir. Ancak bir mürşid-i kâmile yol arkadaşlığında, hem refâkat zevki ve hem pek çok vuslat emaresi bulunmasına karşılık, nâkısıyla yolculuğun sıkıntılı olduğu/olacağı da bedîhîdir.

Edebiyatımızda "Lâ" ile mermuz bir manzûmede şöyle denir:

Mürşide var, mürşide var, mürşide,
Andan olur derde derman ey dede.
Enverî, bu gerçeğe şöyle bir ses katar:
Rü'yet-i dîdâr-ı Hak'tan "Len terânî" remzini,
Çeşm-i zârım aşkıyla "Tûr" olmayınca bilmedim;
Kisve-i âl-i abâ Enver hakikat sırrını,
Vuslat-ı mürşidle mesrûr olmayınca bilmedim.

Şimdi, herkesin istidat, müktesebât ve mazhariyetlerine göre farklara girmeden konuyu, umumî mânâda, hemen her mürşid için temel disiplin sayılan bir kısım esaslarla irtibatlandırarak biraz daha açmaya çalışalım.

Mürşidin Anlamı ve Mürşid Kimsenin Vasıfları

Mürşid; insan-kâinat-Allah münasebetlerini ve bu dairelerle alâkalı husûsiyetleri bilen ârif bir insan demektir. Allah'ı bilmeyen münkir ve cahil, O'nunla varlık arasındaki münasebeti görüp sezemeyenler kör ve gafil, kendini bilmeyen de yalnız ve gariptir ve bunların hepsinin irşad edilmeye ihtiyaçları vardır.

Mürşidin Davranış ve Sözleri Tutarlıdır

Mürşid, bir hâl insanı ve yaşadıklarını seslendiren bir sadakat kahramanıdır. Zaten, davranışları itibarıyla inandırıcı olmayan bir kimsenin başkalarına bir şeyi kabul ettirmesi de mümkün değildir. Anlatılan gerçeklerin, vicdanlarda ma'kes bulmasının bir tek yolu vardır; o da, gönülden inanmak ve inandıklarını yaşayıp anlatmak. Şu tembih bu husûsu tenvire yeter zannediyorum: Cenâb-ı Hak Hazreti İsa'ya: "Yâ İsâ! İz nefseke feinitteazet bihî feizinnâse ve illâ festehyi minnî - Ey İsa! Önce kendi nefesine nasihat et; o, bu nasihatı tuttuktan sonra

başkalarına hayırhâh olmaya çalış; yoksa benden utan." buyurur. Bu irşad, Hazreti Şuayb'ın Kur'ân'da geçen: "Ve mâ ürîdü en ühâlifeküm ilâ mâ enhâküm anhü - Ben sizi men ettiğim bir hususta size muhalif düşmek istemem." (Hûd/88) ifadeleriyle de tam bir uyum arz etmektedir.

Allahümecalnâ min ibâdikel muhlisînel mühlesîn ve şerrifnâ bittibâi seyyidil mühlesîn (aleyhi efdalüssalâti ve ekmelüsselâm) ve alâ âlihî ve sahbihi'l kirâm.

Müslüman Olarak Doğmak

Müslüman olarak doğup büyüme ve ruhuyla onun husûsî şivesini duyup tatmak bir tâli' eseri ve bir bahtiyarlıktır. Onun yumuşak, aydın ve feyizli iklimini tanıma fırsatını bulamayanlar, bütün bir hayat boyu sevgilisinden mahrum kalmış birinin yalnızlığı içinde, "Bu sahra benim, şu sahra senin der koşar.. "Dide giryân, sîne püryân, akıl hayrânî, "Şirini der sızlar, "Leylâi der göz yaşı döker.. gözlerinin ferî biter, dizlerinin dermanı tükenir; ama neticede, bir çuvaldız boyu dahi yol almadığını görür.. başı açık, ayağı yalın hayâlleri ile olduğu yerde saydığına muttali olur ve hasretle inler.

Müslüman ve Muhasebe

Müslüman ne kalbî ve rûhî hayatı, ne de umumî davranışları itibariyle katiyen muhâsebeden müstağni kalamaz. O, bir yandan dün ihmal ettiği, hattâ yıkılmasına göz yumduğu geçmişini, ötelere gelip vicdanının derinliklerinde yankılanan: "Tevbe edip Allah'a dönün!" (Nûr/31)ve "Rabbimize inâbede bulunun!" (Zümer/54) ümit edalı, rahmet şîveli ilâhî nefahâtla onarıp ihyâ etmeye çalışırken; diğer yandan da: "Ey iman edenler, Allah'tan korkun, O'na karşı saygılı olun! Ve herkes yarın için ne hazırlamış ona bir baksın!" (Haşr/18) Yıldırımlar gibi ürpertici, rahmet gibi inşirah verici uyarılarla teyakkuza geçer; kendine çekidüzen verir, elinden geldiğince bütün fenalıklara karşı kapanır.. içinde bulunduğu ânı tıpkı bir dölleme mevsimi, bir bahar mevsimi gibi değerlendirir ve imanın verdiği şuurla, basîretle o ânın her lâhzasına ayrı bir derinlik kazandırır zaman zaman cismâniyete toslayıp sarsılsa da: "Sineleri her zaman Allah'a karşı saygıyla çarpan müttakiler, şeytandan bir tayf, bir vesvese dokunduğu zaman hemen Allah'ı anarlar ve derken gözleri açılır" (A'râf/201) ilâhî beyânına göre her zaman tetiktedir.

Muhâsebe, müminin iç dünyasında bir kandil, vicdanında da bir hayırhah ve nasîhatçı gibidir. Her fert onunla hayrı-şerri, güzeli-çirkini, Allah'ın sevdiğini-sevmediğini birbirinden tefrik eder ve hayır soluklu o nasihatçının rehberliğinde en aşılmaz gibi görünen engelleri aşar ve hiçbir şeye takılmadan gidip hedefine ulaşır.

Müslümanın Vahdet ve Kesret Anlayışı

Biz Müslümanlar, vahdet ve vahdâniye yolu ya da kesret ve kesretiye mesleği denince, konuyu yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız hususlar çerçevesinde anlarız. Kadimden beri mişkât-ı nübüvvetin vesâyetinde seyahat eden bütün hak yolcuları da aynı şekilde anlamışlardır. Bu itibarla da, onların, her şeyi Hak'tan bilmeleri, O'na bağlamaları, O'nunla görüp duymaları kat'iyen bir kısım felsefecilerin mütalâalarıyla karıştırılmamalıdır. Bazı filozoflar, bizim, Allah'ı birleme diyeceğimiz vahdâniye mesleğini monoteizm ve her şeyin O'ndan gelmiş olması ve O'na bağlı bulunmasının ifadesi sayılan vahdet telâkkisini de monizm, dahası kesretiye mülâhazasını da plüralizm şeklinde yorumlamışlardır ki, bunlar bizim bu kelimelere yüklediğimiz mânâlardan çok farklı şeylerdir ve bizden de bizim sofilerimizin düşüncelerinden de fersah fersah uzaktır.

İslâm; Kitap, Sünnet gibi temel kaynakları; kelâm, fıkıh, tasavvuf gibi bu kaynaklardan beslenen değişik kollarıyla bütün varlığın; ilmî ve kaderî planlarla bir Kudret-i Kâhire tarafından yaratıldığını, O'nun kayyûmiyetiyle varlığını sürdürdüğünü; bu âleme bir bir gelenlerin bir bir gidişi, gidenleri yeni gelenlerin takip edişi hep o biricik Yaratıcı'nın idare ve tedbiriyle olduğunu; bir başka âlemde ebediyete mazhar olacakların da yine O'nun kayyûmiyetiyle olacağını kabul eder ve aksi mülâhazaları bütünüyle sapıklık sayar. Zevkî ve halî bir meslek olan "vahdet-i vücud" erbabının vücud mülâhazaları -bu konu başka bir münasebetle tafsîlen izah edilmişti- müstesna, usûlü'd-dinin büyük üstadları, tasavvufun dev imamları, kâinatı da içindekileri de Allah'ın yarattığına ve yaratılan her şeyi ayrı ayrı hususiyetleriyle yine O'nun devam ettirdiğine inanırlar. Aksine, "Yaratılanlar Yaratıcı'nın özündendir, bütün kâinat Yaratıcı'nın özünde vardı; yaratılma bu özün dışı vurması şeklinde oldu.. oluş bir zuhur ve feyezândan başka bir şey değildir..." gibi mülâhazalar, ilâhî sıfâtların hakikatlerini, esmâ-i ilâhiyenin hususiyetlerini ve faaliyet-i rabbâniyenin de keyfiyetini bilemeyen panteistlerin mütalâalarıdır; kökleri de tâ Herakleitos ve Parmenides ve daha sonraki dönem itibarıyla da Eflatun ve Plotinus'a, daha açık

ifadesiyle "ukûl-ü aşere" ve tezâhür felsefesine dayanmaktadır.

Müslümanların İçinde Türeyen Fitne Hareketleri ve Sapık Görüşler

Müslümanların içinde bazıları Kur'an ve Sünnet'in açık emirlerine ve selef-i sâlihînin saf, temiz, dupduru içtihat ve istinbatlarına "zâhirîlik" deyip her şeyi hafife aldı ve değişik fantastik mülâhazalarla kabul edilemez tevil yollarına saparak muhkemâta bile farklı mânâlar yüklemeye kalkıştılar. Bunlar namaza, "Hakk'a ulaşmanın avamca yolu" diyerek "vâsılûn u bâtınûn (!)" için gereksiz olduğu iddiasında bulundu; zekatı benzer bâtıl bir yoruma bağladı; haccı avamca cem' gayreti saydı; orucu boş eziyet gördü; muharremâta karşı tavır almayı aptallık kabul etti ve dolaylı yoldan herkese, ibâhiyecilik ve bohemlik aşılamaaya çalıştılar. Bütün bir tarih boyu bu kabil düşünce ve telâkkiler Câmî'lik, Ethemîlik, Haydarîlik, Babaîlik, Şemsîlik, Karmatîlik, İsmailîlik gibi cereyan ve ocaklarda üretildi; sonra da belli usullerle tekye, zaviye ve medreseler kullanılarak saf İslâm düşüncesi bulandırılmaya çalışıldı ve çalışılıyor. Bunlar, Kur'an ve hadisleri hevâ ve heveslerine göre yorumluyor, nasları, sembolik ifadeler kabul ederek rüya tâbirlerinde olduğu gibi onlara farklı mânâlar yüklüyorlardı. İbn Sebe ile başlayan bu fitne hareketleri, Ehvazlı Meymun'la ayrı bir derinliğe ulaştı; Berkâî ile korkunç bir yangın şeklini aldı; Hasan b. Sabbah'la İslâm'ı temelden sarsacak bir gâile haline geldi ve derken bir hamle daha yaparak getirip her şeyi insilâha bağladı.

Müslümanların İnhirafları

Yeryüzü mirasından mahrum edildiğimiz günden bu yana İslâm, müntesiplerinin zaafı, hasımlarının da tecâvüz ve insafsızlığı berzahında yürekler acısı bir muâmeleye tabi tutuldu. Zulüm ve gadr karşı tarafın şiârı olabilir; Müslüman'ın zaafını kabul etmek mümkün değildir. İhtimal, Allah Rasûlü de, 'Allah'ım fâcirin celâdetinden, müttakînin de aczinden sana sığınırım' derken bu hususa işaret buyuruyordu.

Şurası bir gerçek ki, Müslüman düşüncesi ve Müslüman mantığının sarsıntı geçirmesi, duraklaması, durgunlaşması, hatta bulanıp kokuşması Müslümanları

Kur'ân hedefli, peygamber yörüngeli doğru yoldan uzaklaştırmış.. İslâm'ın evrenselliğine gölge düşürmüş ve bu âlemşümul dinin fonksiyonunu edâ etmesine mâni olmuştur. Öyle anlaşıyor ki son birkaç asrın Müslümanlarında hususiyle de Müslüman rehberlerde bu denli müzminleşen, kronikleşen bu inhiraf vakasının giderilmesi de, birkaç mektep açmakla, birkaç konferans, birkaç panelle mümkün olamayacağı gibi, birkaç zavallıca mevize ve birkaç nasihatla da aşılamayacaktır.

Müslümanların Kurduğu Medeniyet

Bir zamanlar bütün milletler arasında dindarlardan daha dindar, ahlâken oldukça mazbût, örf, âdet ve ananeleriyle bir hayli sağlam, siyasî ve içtimâî ufuklarıyla dünyayı idare etmeye namzet ve düşünce sistemleri ile de hemen herkesten ileri görülen Müslümanlar; dinlerini arızasız yaşamaları, ahlâkî mükemmeliyetleri, ilim düşünceleri, hemen her zaman yaşadıkları çağın önünde bulunmaları, ilham, akıl ve tecrübe sacayağını iyi değerlendirmeleri sayesinde Pireneler'den Hint Okyanusu'na, Kazan'dan Somali'ye, Puvatya'dan Çin Seddi'ne kadar çok geniş bir dairede akıllara durgunluk verecek şekilde mükemmellerden mükemmel bir idareye muvaffak olmuş ve cihanın en karanlık çağları yaşadığı bir dönemde idare hudutları içinde ve vesâyetleri altında bulunan milletlere, âdetâ ütopyalarda resmedilen sistemleri yaşatmış ve dünyayı cennetin bir buudu haline getirmişlerdi.

Müslümanların Yaptığı Hatalar

Doğrusu şu ki, bir zamanlar biz, tarihin en affedilmeyen hatalarından birini işledik: Dünyamız mamur olsun diye, dini dünyaya feda ettik ve dünyayı dine tercih ettiren bir düşünceyi benimsedik.. ve işte o günden beri de, kendimiz, içinde bulunduğumuz bir 'olmazlar ağı'nda çırpınıp duruyoruz. Din gitmiş, dünya da elde edilememiştir.. ve bu şanlı fakat talihsiz dünya artık bir boşalma dönemi yaşıyordu: Bin senelik mübarek bir miras reddediliyor.. millete sun'î bir mebde' uydurulmaya çalışılıyor.. koskoca bir devlet, mukavemeti sıfır, eften-püften bir blokaj üzerinde dizayn ediliyor.. tarih, millet, soy ve millî kültür tahkire ve tezyife uğrattılıyor.. ve gidilip bin senelik düşmanlarımıza, onların düşmanlık dolu düşüncelerine sığınılıyor.. sığınılıyor ve en îmansız fikirler, en

galiz tabirler eşliğinde ülkeye sokuluyor.. hatta bunları, nazmen, nesren en iyi ifade edenlere ödülleri yağıdırılıyor ve bir baştan bir başa bu mağdurlar, mahkûmlar, mazlumlar dünyasında, duygu, düşünce ve ahlâkta âdetâ komünizm yaşatılmak isteniyordu.

Müslümanlığın Durumu

Bu boşluğu, yeryüzündeki bütün Müslümanların, iç yapıları, kalbî ve ruhî hayatları itibarıyla maruz kaldıkları deformasyon, dış yapıları itibarıyla da çağın çok gerisinde kalmaları şeklinde hulâsa edebiliriz. Böyle bir deformasyon veya çağın gerisinde kalma, ister bir-iki asırdan beri ard arda gelen haricî engellemelerden kaynaklansın, isterse bizim cehalet, zaaf ve yetersizliğimizden meydana gelsin fark etmez. Muhakkak bir şey varsa, o da, son asırlarda İslâm ümmetinin sürekli kan kaybetmesi ve çağlar boyu kendisini ayakta tutan, ayakta tutup yeryüzünün hakikî mirasçısı kılan güç kaynaklarına karşı alâkasız kalmasıdır.

Rica ederim, milletimiz hesabına talihsiz bir dönemde İslâmiyeti temsil iddiasında olanların, ilkler ölçüsünde, derin bir kalbî ve ruhî hayata sahip oldukları söylenebilir mi?. Ve yine o dönem Müslümanlarının tıpkı sahabe gibi yaşama arzusunu bir yana bırakıp, yaşatma düşüncesiyle gerilimde bulunduklarından söz edilebilir mi? Evet bu dönemde "ya devlet başa, ya kuzgun leşe" anlayışıyla, zelil olarak yaşamaktansa, aziz olarak ölmeyi yeğleyen kaç dırâhşân çehre gösterilebilir? Kaç aydınlık ruh gösterilebilir ki, hiçbir zaman hasımlarımızın baskılarına "pes" etmemiş ve hayatını hiç mi hiç çizgi değiştirmeden sürdürmüştür?

Hele bu talihsiz dönemde, idare ve idare edenlerin zaafı bütün bütün yürekler acısıdır. Kur'ân, Müslümanların vesayette yaşamalarını yasakladığı halde, bir türlü vesayetten kurtulamamışızdır. İstirham ederim, bunca yıldır bizi hakimiyetleri altında ezen zalimler karşısında sürüm sürüm olduğumuzu inkâr mı edeceğiz? Yüce dinimiz, ülkemizin ve ülkümüzün amansız düşmanlarına karşı tam tekmil hazırlıklı ve tetikte bulunmayı emretmesine rağmen - hatırlayın Kur'ân-ı Kerim'de atlara ve harp vasıtalarına yemini.. ve her türlü silah ve muharebe malzemesi adına hazırlıklı bulunma direktiflerini- yeryüzü mirasçılarına yakışır şekilde bir kabiliyet gösterdiğimiz söylenebilir mi?

Müslümanlığın Tarihinde Kahraman

Bizim tarihimizde ise, ne kahramanları saymak, ne de isimlendirmek mümkün değildir. Belki ona bütünüyle "Kahramanlar tarihi" demek daha uygundur. Çünkü bu millet, yıllarca, hasım bir dünya karşısında, yerinde taarruz ve yerinde müdafaasıyla, o kadar çok kahraman çıkarmıştır ki; Ömer desen, arkadan Halid'in kükreyişi duyulur. Fâtih desen Yavuz'un sesi yükselir. Fetih desen, Mohaç desen bütün bir Anadolu inler; Çanakkale'lerin uğultusu işitilir... Tarihinde, kahramanlıkların, böylesine sıra sıra geçit yaptığı ikinci bir millet göstermek oldukça zordur.

Batılı, bu milletin ciddî bir tarihi olmadığını söyler. Doğrudur. Hani Malazgirt'in kanatlanan yiğitlerinin hikâyesi? Hani üveyk olup batıya pervâz edenlerin serencâmesi; hani her defasında haçlıları göğüsleyenlerin mezarı ve kitâbesi? Ve, hani "yurdunu alçaklara çiğnetmeyen"lerin kümbeti ve türbesi..?

Müslümanlığın Yazılmayan Tarihi

Başkaları, kendi tarihlerinin en değersiz hâdiselerini, en ehemmiyetsiz vakalarını ihtimamla kaydetmelerine karşılık, nerede benim geçmişimin, her biri başlı başına bir tarih sayılan kahramanlık destanları? Molla Hüsrev gibiler, neden "i'tilâ dönemi"nin tarihini yazmadılar? Neden Yavuz Selim gibilerin askerî güç ve dehâları, idârî kabiliyet ve âlemşümûl tedbirleri kendi devirlerinde kaydedilmedi? İbn-i Kemâl gibi muktedir bir dimağa ne olmuştu ki, "doruk dönemi"nin vakalarını "hazarfen" kalemiyle tespit etmedi? Lûtfedip de, son meçhûl kahramanımızın kitabesini yazan "Viranelerin Yascısı" dertli şairin: "Gömelim gel seni tarihe! desem sıgmazsın." mısraını duyacağımız âna kadar, bu sorular kafalarımızı kurcalayıp durdu. Şimdi ise, tarihi yazılamayacak kahramanların da bulunabileceğini düşünüp teselli olmak istiyoruz.

Müslümanlık ve İslamiyete Zarar Verenler

Bu arada İslâm ruhunun, mefkûresiz, aşksız, heyecansız temsilcilerinin, din ve diyanet adına yapıyor gibi göründükleri hemen her şeyde "hakk-ı temettü" aramaları, mübârek dinimizin semâvîliğini bütün bütün kararttı, ve mütehayyir kitlelerin metafizik heyecanını ve din-i hakka açık temiz fıtratların insiyaklarını

başka arayışlara sevketti.. ve dahası bir kısım yalın kılıç ve palalarla kalplere iman kazıyacakları vehmine kapılanlar, zaman zaman da dini politize ederek bu Allah ve Cennet yolunun mânâ ve muhtevasını bütün bütün değıştirdiler.

Akıl, ilim ve vahyin meyvesi sayılan bir medeniyete öncülük ettikleri iddiasında bulundukları aynı anda, yer yer düşmanlık, kin, nefret, kıskançlık ve saldırganlığa başvurmaya da ihmal etmediler; hattâ böyle davranmayı dinin gereğı gibi göstererek bir mânâda mesâvî-i ahlâkî kutsadılar. Zaten böyleleri katiyen Hudâ erleri olamazdı; olsa olsa bunlar, cinayetlerini heva ve hevesleriyle besleyen caniler olabilirlerdi ki, yaptıkları da böyle bir karakterin gereğıydi. Aslında zaman zaman beyanlarına da akseden düşünceleri, onların tasavvur ve tahayyüllerini ele veriyordu ki, o da bize her meydanda, her sokakta kurulmuş otomatik idam sistemlerini işletmeye hazır, duyguları kanla köpüren, eli kanlı, gözü kanlı bir kısım kanlı delileri çağrıştırmaktaydı.. çağrıştırmaktaydı; zira çok iyi tanıdığımız, gönüllerinde aşkın, vefânın, imanı takdirin ve insana saygının bulunmadığı bu karanlık ruhlardan başka bir şey de beklenemezdi. Evet böylelerinden güven, hakka hürmet, herkese hakk-ı hürriyet beklemek beyhûdedir.

Müslümanlıkta İlmin Temsili

Eğer Batı insanının ruhuna gerçeğın aşk ve fikrini aşlayan Hıristiyanlık ise, farklı bir buutta, kısmen de olsa, bir dönemde bizim de gerçekleştirmeye muvaffak olduğumuz büyük yeniliğın temelinde, namütenahilik esasına dayanan din" düşünce ve bu düşünceden doğan acz u fakr derinlikli aşk u şevk vardı. O güne göre bilimin önemli bir kaynağı sayılan vahiy derinlikli ilim düşüncesi, çağın devâsâ kametleri tarafından kusursuz temsil edilebiliyor ve sonsuzluk duygusuyla meshur bu aşkın düşünceler, hem de araştırmaya hiç mola vermeden hep namütenahi diyorlardı. Bu ölçüde bir temsil sayesinde akıl, mantık birer aydınlık kaynağı gibi çevreye ışık yağıdırıyor ve bu nurların ruhlara sinmesiyle toplum çapında yepyeni bir ilim düşüncesi meydana geliyordu. Cemiyetin hiçbir kesiminden tepki almayan ve bütün fertleri tarafından ilâhi bir mesaj gibi kabul edilen, hatta bir ibadet neşvesiyle üzerinde durulan ilim düşüncesi, eğer bu ilk feveran esnasında, Asya'daki hercümerc ve Anadolu'daki haçlı tahribatına maruz kalmasaydı -Allah bilir- dünya bugünkünden çok daha aydınlık, düşünce hayatı daha engin, teknoloji daha mûnis ve ilimler daha ümit vaat edici olacaktı. Zira, İslâm'ın insanımıza kazandırdığı sonsuzluk düşüncesi,

insanlığa yararlı olma mefkûresi, eşya ve hadiselerle müdahale etme sorumluluğu, dünyada her yerde bulunandan daha fazla bizde vardı...

Müstesna İnsanların Emaneti Temsil Etmesi

Evet her insanın bu vazifeyi yerine getirmediği veya getiremediği gerçektir ama; yaratılış gayesinin şuurunda olan ve insan-ı kâmil olma yolunda teşriî dairede rehabiliteden rehabiliteye koşan bir kısım müstesna fertler de bulunacaktı. Ki bunlar, istidâtlarını inkişaf ettirme ve bil-kuvve kemallerini bil-fiile çevirme istikametinde her zaman insanoğlunun yaratılmasına gaye teşkil eden "iman-ı billâh", "mârifetullah", "muhabbetullah", "aşk u şevk", "cezb u incizab", "zevk-i rûhânî".. gibi dairelerde ebediyetlerin dantelasını örecektir ve bu ilâhî maksadı gerçekleştireceklerdi. İşte, dünya ve ukba âlemlerinin birleşik noktasına taht kurmuş bu gönül sultanları, mâhiyetleri mâhiyet-i beşeriyeyi aşkın, canları Cân'ın nefahâtıyla dipdiri, ufukları üns esintileriyle üfûl üfûl hep kemâl yolunda kemâl soluklamada ve berzahî vücudlarıyla her an yeni bir çerçeveye oturmaktadırlar. Mevlâna, her zamanki o sehhâr ifadesiyle, kemâl semasının bu üveyklerini şöyle resmeder:

Hak yolunun erleri, bu candan başka bir can ile diridirler. Onun havasından kanat çırpıp uçan kuşların ayrı bir yuvası vardır. Beyhude bu gözle bakma, onları göremezsin; onlar, iki dünya ötesinde başka bir âlemdirler."

Müşâhede ve Görmenin Farkı

Müşâhede, hak yolcusunun, temâşasını basiret nuruyla gerçekleştirmesi açısından rû'yet diyebileceğimiz görmeden ayrılır ki, İsmail Hakkı Merhum, Muhammediye Şerhi'nde bu farklılığa şöyle işaret ederler: Yüksek bir mazhariyet olan müşâhede, basiretin müşâhededir, basarın değil; zira basarla görülüp hissedilen şey, Hak nurunun zıllı, eseri ve tecellisidir. Basiretle müşâhede edilene gelince o, Hak nurunun hakikati ve "bî kem u keyf" kalben Hakk'ı temâşânın da bir ünvanıdır.

Müşâhede ve Mükâşefe Farkı

Müşâhede, daha evvel üzerinde durduğumuz mükâşefeden de farklıdır. Mükâşefe dairesinin rasat ufkı, mânâlar ve mücerret hakikatler olmasına karşılık, müşâhedeninki -Zât-ı Ulûhiyet'in idrak edilemeyişi mahfuz- zevâttır. Diğer bir ifade ile müşâhede, Zât-ı Ulûhiyet hakkında, hususî mânâsıyla O'na ait teveccühe esas sayılabilecek bir yöneliş; mükâşefe ise, ilâhî isim ve sıfatları duyup hissetme ve yaşayıp zevk etme hâletidir.

Müşâhedenin ayakları; duyup sezecek dipdiri bir kalp, işitip değerlendirecek fevkalâde bir duyarlılık ve ötelere tam bir irtibat ve konsantrasyondur ki, "Şüphesiz ki bunda (ilâhî kelâm) kalp taşıyan ve dikkatini toplayıp kulak kesilen kimseye hatırlatma vardır" (Kaf, 37) ilâhî beyanı buna işaret ediyor gibidir.

Müşâhedenin Anlamı

Bir şeyi temâşâ etme ve gözleme mânâlarına gelen müşâhede; ef'âlde esmâyı, esmâda "Müsemma-yı Akdes"i basiretle rü'yete denir. Diğer bir yaklaşımla, müşâhede, kurb erlerinin, "min verâi hicab" ufkuna ulaşarak, eşyanın "ehadiyet-i Hakk"a (Hak birliği) şeffaf bir ayna haline gelmesinden ibaret sayılmıştır.

Müşâhedenin Dereceleri

Müşâhedenin de mükâşefe gibi kendi içinde birbirinden farklı dereceleri vardır. Bu dereceler, hakikati temâşâ adına, değişik kabiliyetlerin kıymet ölçülerine göre, onlara tahsis edilmiş birer rasathane mesâbesindedir. Bu rasathanelerden, herkes, imanının enginliği, yakîninin derinliği ve gönlünün vüs'ati ölçüsünde alış verişe mazhar olur ve müşâhede ile şereflendirilir.

Bu derecelerin birincisi; ilim, iman hakikatiyle beslenen marifet müşâhedesidir ki bu noktaya ulaşan sâlik, vicdanındaki güçlü yakîni sayesinde, idrak ufkuna sürekli, ilim televvünlü "vücut" nurlarının aktığını hisseder ve derin bir iştiaqla "Hazretü'l-cem"e yürümeye başlar.

İkincisi; müşâhede-i muâyenedir ki, bu ufka ulaşan ârif, delil ve müşâhedeleri aşarak, Hazret-i Esmâ ve Sıfât'ın asliyetinde eriyerek kendi zılliyyetinin şuuru ile zillî-şuhûdî bir tevhide erer ve artık gözü başka bir şey de görmez. Bu makâmla alâkalı, "Mîzanü'l-İrfan" Sahibi şunları söyler:

"Keşf-i zâtî var ki bir âlî makâm
Orda geçmez sikke-i nakd-i kelâm.
Kim ederse o makâmda tâk-ı bâb,
Hep nidâ-i "len terânî"dir cevâb...
Hâl-i Musâ'dan verilirse nişân,
Bir tecellî-i celalîdir hemân.."

Üçüncüsü; müşâhede-i cemdir ki bu zirveyi tutan ârif-i kâmil, müşâhedeye inkılâb etmiş iman ve yakîni sayesinde bütün Esmâ-i Hüsnâ ve Sıfât-ı Kudsiye'yi câmi "Hazreti Vücut"un onu cezbi ve nâsutiyetini ifnâsıyla, doğrudan doğruya, ukbâ nazarıyla, Hâlık'ı, Mabud'u, Rabb'i, Vâcid'i, Mucid'i ve Ziyâ-i vücudu kim olduğunu bilir, bulur ve bütün bütün ağıyar münasebetlerinden kurtulur.

Bu makâm münasebetiyle Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri: "Müşâhede, kalblerin safâsı vaktinde ilâhî nurlar sayesinde idrak olunan gaybın tecellisinden ibarettir" buyurur. Mîzanü'l-İrfan Sahibi de bu mülâhazayı şöyle ifade eder:

"Ger tecelli eylese Sultan-ı Zât,
Mahvolur tavr-u vücud-u kâinat.
Olsa Mahbub-u Hakikî cilveker,
Hiç kalır mı zıll-i zulmetten eser..!
Gerçi burda remzeder bazı zevât
Berk-i Zât'ı zannederler aynı Zât..."

Haddizatında böyle bir yaklaşım, asliyetle zılliyeti birbirine karıştırma ve zevkî, hâlî, vicdanî bir temâşâyı, Zât-ı Hakk'ı müşâhede sanmaktır ki, bu da apaçık bir iltibas demektir. Aşağıdaki mısralar, böyle bir iltibasdan sızmış küçük bir-iki katredir:

"Eğer sana, Hakk'ı tanıyan iki göz verildiyse, iki cihanı da Dost'la dolu gör!
Biz her ne kadar katre isek de garîk-i deryayız.. her ne kadar zerre olsak da
bütün bir güneşiz."

Müşrik ve Mü'minlerin Sevgi Farklılığı

Müşrikler sevdiklerini Allah gibi severler, mü'minler ise Allah'tan ötürü onlara karşı alâka duyar ve sinelerini açarlar. Allah'ı seviyor gibi sevmekle, Allah'tan ötürü sevmek birbirinden çok farklı şeylerdir. Böyle Hak yörüngeli bir sevgi, iman kaynaklı, ibadet edalı, ihsan televvünlü kutsal bir sevgidir ve kâmil

mü'minlerin şîârıdır. Cismâniyet ve nefs-i emmâre üzerinde temellenen şehvânî muhabbetlerin, aşkların -ona da aşk denecekse- insan tabiatında meknûz bulunan fışk u fücûrun sesi-soluğu olmasına mukabil, Allah'a karşı olan aşk ve alâkadan başlayıp sonra her şeyi kuşatan sevgi ve o sevgiyle oturup kalkan muhibbin âh u vâhı, gökte meleklerin yudumlamaya koştukları kutsal bir iksir mesâbesindedir. Hele bir de muhabbet, maddî-mânevî bütün varlığı sevgiliye bağışlayıp kendine hiçbir şey bırakmama seviyesine yükselmişse -ki buna sevda da diyebiliriz- işte o zaman gönülde sadece mahbub mülâhazası kalır; kalb, ritmini ona bağlar, nabızlar o âhenkle atar, hisler bu âhenge dem tutar, gözler yaşlarla bu sevdayı dillendirir, kalpten, gözyaşlarının sır vermesine ve sinenin serinlemesine sitemler yükselir. Gözler çağlarken gönül ağyara dert yanma vefasızlığından iki büklüm olur ve ağlamalarına inler. Latîfe-i rabbâniye, içi kanarken, sinesi yanarken ağyara dert sızdırmamaya çalışır, çalışır ve kendi kendine;

Âşığım dersin belâ-yı aşktan âh eyleme
Âh edip âhından ağyarı âgâh eyleme. (Anonim)

diye mırıldanır. Aslında muhabbet bir sultan, tahtı gönüller, sesi soluğu da en تنها yerlerde ve sadece O'na açık dakikalarda seccadelere boşalan ümit, hasret ve hicran iniltileridir.

Hakk'a ulaşmanın rampaları sayılan bu kuytu yerlerdeki O'na ait inilti ve sızlanışlar dışa vurularak hâl bilmezlerin oyuncağı haline getirilmemelidir. Muhabbet ya da aşk u hayret eğer o her şeyi bilen Sevgili uğrunda ise, o sadece O'nun bildiği en mahrem bir yerde kalmalı ve yuvasından uçurularak nâmahrem gözlere gösterilmemelidir.

Müşterek Değerlerimize Sahip Çıkmanın Zarureti

Oysaki, milletçe müşterek mefkûremiz olan din ve milliyet duygusu, her türlü fantezinin üstünde ve ferdî ruhların hakikatini aşkın, sağlam bir inancın, temelleşmiş bir düşüncenin, oturmuş bir ahlâkın, ruhlara mâl olmuş bir fazîletin o muhkemlerden muhkem blokajına oturtulmalıydı. Evet, her günü aynı istikamette, kendi ruh ve mânâ zenginlikleri yörüngesinde her türlü açılım ve "değişim"e açık, Hak rızası eksenli, menfaat ve çıkar mülâhazalarına karşı bütün bütün kapalı bir ahlâk hareketidir ki, gelecek nesillere beklediğimiz kurtuluşu vaat edecektir. Aksine, düşünce dünyamızda bir sürü zikzak,

gönüllerimizde sakınlaşmamış karmakarışık bir inanç, kafalarımızda birbirinden farklı bir sürü "yönetim" ve çok medeniyet telâkkîli bir anlayışla, milletimizin öz malı olan bir ruh ve mânâyâ sahip çıkmamız, onu korumaya almamız ve gelecek nesillere, emânette emîn birer emânetçi olarak ulaştırmamız imkânsız gibi gözükmeştir.

Yakın geçmişimizde, bize ait değerlerin zayı olup gitmesiyle yaşadığımız o bunalımlı dönemleri bilenler bilirler; pek çok farklı anlayış, birbirinden çok uzak telâkkîleri, birbirini nakzeden düşünceleri uzlaştırarak, kendimize yeni bir üslûp, yeni bir hayat felsefesi çıkarmayı çok düşünmüşüzdür. Heyhat!. Nice ömürler heder olup gitti; biz hâlâ bir şeyler çıkaracağımız kuruntularıyla tesellî olmaktadır. Bana öyle geliyor ki, bugüne kadar yeni bir üslûp, yeni bir hayat felsefesi ortaya koyamadığımız gibi bundan sonra da koymamız oldukça zor olacaktır; zira kendi hayatımızın ruh ve mânâ köklerine sahip çıkmadan, düşüncede yeni bir terkiye, kendimizi ifade etmede taze bir üslûba ulaşmamız mümkün değildir. Yeni bir düşünce sistemi ve taze bir üslûba ulaşmak şöyle dursun, her zaman ruhumuzdaki pek çok çatallı ikilemlerin tesirinde, birkaç şey birden hissetmemiz lazım geliyormuşçasına sürekli bir bulantı yaşadık.. ve tabîî bu arada yer yer elde ettiğimiz fırsatlar, sahip olduğumuz potansiyel güç ve kuvvetler de boşu boşuna heba olup gitti.

Biz, bir-iki asırdan beri bir şeyler yapıyor gibi görünsek de, tarihin derinliklerinden akıp gelen kendi inancımız, kendi düşünce tarzımız, kendi ahlâkımız, kendi kültürümüz, kendi sanatımız, kendi iktisadiyatımız ve kendi idare şeklimiz adına inandırıcı, imrendirici bir eser ortaya koyamamışızdır. Bazı dönemlerde ya fantastik veya gençlik hevesatını şahlandırmaya matuf plastize bir kısım şeyler gerçekleştirirse de hakikî ihtiyaçlarımız, çağın yorumlanması, ilmin değerlendirilmesi, vifak ve ittifak esprisinin kavranması ve uzun zamandan beri bizi iki büklüm eden zaruretlerin aşılması gibi.. hususlarla alâkalı birkaç düzine mesnetsiz temennilerden ileriye gidilememiştir.

Müşterek Kültürel ve Tarihi Değerlerimiz

Köyden kasabaya, kasabadan şehire, bir müşterek inanç, bir müşterek kültür ve ukbâ derinlikli bir müşterek medeniyetin mânâ, muhteva, renk ve şivesini aksettiren bizim binalarımızı her gördükçe, hayallerimizde imanımızın ufku, düşlerimizde ümitlerimizin öbür ucu ve kalbî beklentilerimizin en sonuncusu

t llenirdi. Bu ev ve bu binalardaki incelik, güzellik ve sanat o kadar derin ve tabiat kitabıyla o kadar uyum içindeydi ki, bu evlerin hemen pek çoğunda, gök mavilikleriyle, desen desen zeminin güzellikleri ba  başa, omuz omuza verip de bir güzellik ku a ı teşkil edince, o evleri, göklerin ve yerin ışık, renk ve desenleri arasında sallanan birer be ik sanırdınız. Öyle ki, onların önünde oturup düşünürken veya çevreyi süzerken, kendinizi h lyalarınız ölçüsünde göklerin mavilikleri içinde hisseder ve akıl almaz v satlerin  ocu uymu  gibi kendinizden ge erdiniz.

Bizdeki bu, gökleri ve yeri, bir arada ruhlara duyurma  ehircilik, bina ve peyzaj zevkiydi ki, Piyer Loti gibi kimselerde, cennet bahçeleri kadar    de  ınarlarımızın dibinde bir uzun uykuya yatma arzusu uyarmı tı.

Müzdelife

Atmalarına gerek de yok, zira birkaç adım ötede ba rını açmış Müzdelife onları bekliyor. Vicdanlarımızdan, Müzdelife'nin bizi beklediği mesajını alır almaz, içinde bulunduğumuz ı ıklardan ve ümitle bize tebessüm eden Arafat'tan ayrılır, rükûa nispetle secde seviyesinde Allah'a yakın olmanın  nvanı sayılan Müzdelife'ye yürürüz.. sonsuza, mek nsızlı a, ebediyete ve Allah'a y r d   m z gibi Müzdelife'ye yürürüz. Tamamlanmaya yüz tutmuş meht bın, da -dere, vadi-yamaç her yanı aydınlatan ı ıklarla cilvele ti i bir mübarek mekânda ve göklerin yere indiği, arzın sem v le ti i duyguları içinde, kendimizi, orada, Hakk'a ulaştıran ayrı bir rıhtım, ayrı bir liman ve ayrı bir rampada buluruz. Kâbe'den beri de i meyen halleriyle, göklerin pırıl pırıl çehresinin, hacıların simalarındaki akislerini, Allah'a yönelmiş yalvaran bu sâdık bendelerin seslerini bedenlerimizde, ruhlarımızda, gözlerimizde ve gönüllerimizde duyarak ötelerde dolaşıyor gibi  tele ir, meleklerle ve melekûtla hemhâl olur uhrev le ir ve kendimizi bütün bütün rahmetin enginliklerine salarız.

 bn Abbas, İnsanlığın  ftihar Tablosu'nun, Arafat'ta ümmeti adına sarıh olarak elde edemediği önemli bir reçete ve beraati Müzdelife'de elde ettiğini söyler. Gönlüm bu tespitin yüzde yüz doğru olmasını ne kadar arzu ederdi..! Eğer, Hz.  bn Abbas'ın dediği gibi ise, ba ların secdeye varmı lı ı ölçüsünde insanları Allah'a yaklaştıran Müzdelife, bir başka feryat u figân, bir başka  h u z r ister..

Müzdelife'nin hemen her yanında, lambalardan akseden ışıklarla, hacıların parıldayan yüzleri, buğulu bakışları ve heyecanla çarpan sîneleri, sadece gecesiyle tanıdığımız o mübarek sahaya, büyüleyen ayrı bir güzellik katar. Hele gece ilerleyince her yanı daha derin bir esrar bürür. Bir kısım kimseler ertesi günkü zor vazifeleri için dinlenirken, sabaha kadar elpençe divan duran insanlar da vardır. Sesini sînesine çekip duygularıyla tıpkı bir mızrap gibi gönlünden gönül ehline nâğmeler dinleten bu engin ruhlar kim bilir neler düşünür, neler söyler ve içlerinden neler geçirirler..! Kalp sesleri her zaman kendilerini aşan bir seviyede cereyan eder ve meleklerin soluklarıyla atbaşıdır. Kalbini dinleyen ve kalbiyle konuşan bu zamanüstü insanlar, şimdi seslendirdikleri bu gönül bestelerinin yanında, daha önce, ondan da önce, duygu mızrabıyla gönül telleri üzerinde duyurup duymaya çalıştıkları ne kadar nâğme varsa, hepsini bir koro gibi birden duyar, birden dinler ve geçmişlerini bu günle beraber bir zevk zembemesi hâlinde yudumlarlar.

Ufuklarda şafak emâreleri tullenmeye başlayınca, bir gün önce Arafat'ta yaşanan ses-soluk, his-heyecan katlanarak bütünüyle Müzdelife'ye akar.. akar ve tan yeri bir sürü his, bir sürü iniltiye karışarak ağırlaşır. Namaz dışı Hakk'a yönelişler, namaz içi teveccühler.. ve namazın içine akıp kunutlaşan duâlar her biri Hakk'a yakınlığın ayrı bir buudu olarak keyfiyetler üstü bir derinlikte edâ edilirler.

Nakli İlimler

Naklî ilimler de kendi içinde mükâşefe ve muâmele adlarıyla iki bölümde hulâsa edilmişlerdir. Bunlardan muâmele kısmı, fiil ve terkten ibaret olmak üzere dört bölümde ele alınmıştır:

1- Usûl ki; Kitap, Sünnet, İcmâ' ve Kıyas'tan ibarettir. Aynı zamanda bunlara "edille-i şer'iyye" de denir.

2- Fürû' ki; bunlar da, ibadet, muâmelât, münâkehât ve ukûbât gibi adlarla kitaplarda yerlerini almışlardır.

3- Mukaddimât ki; lügat, sarf, nahiv, maânî, beyân, bedî gibi ilimlerdir.. ve bunlar, hadîs, tefsir, fıkıh ilimlerini sıhhatli anlama yolunda sadece birer vasıtadırlar.

4- Mütemmimât ki; bu da tamamen Kur'ân ilimleriyle alâkalıdır. Kur'ân'ın

lafzıyla alâkalı olan kısmı: Mehâric, tashîh-i huruf, aşere, takrib ünvanlarıyla.. mânâsına taalluk eden bölümler, tefsir ve te'vil adlarıyla.. ahkâmıyla alâkalı kısımlar da usûl kitaplarının konusu olan, nâsih-mensûh, hâss-âmm, celî-hafî, hakikat-mecaz-kinâye, mücmel-müfesser, muhkem-müteşâbih gibi isim ve ünvanlarla ele alınmış ve işlenmişlerdir.

Nakli İlimler ve Tasavvuf

Naklî ilimlerin mükâşefe kısmına gelince, bu da, ledünnî ve vicdânî namlarıyla iki bölümde mütalâa edilmiştir ki, "Kalbin Zümrüt Tepeleri"ni doğrudan doğruya alâkadar eden de işte bu bölümdür. Bu bölümde ele alınıp işlenen şeyler, bir açıdan müstakil gibi görünse de, esasen bunlar da yine Kitap ve Sünnet'e dayanmaktadır. Bu temiz kaynaklardan istinbat edilmeyen, Kitap ve Sünnet filtresinden geçmeyen vâridât ve mevhibeler kuşkuyla karşılanır. Bunların hücciyetleri bir yana, sübjektif bağlayıcılıklarının olduğu bile söylenemez.

Hız. Cüneyd: "Peygambere uğramayan yollar kapalıdır, neticeye ulaştırmaz" veya "Kitap ve Sünnet bilmeyenin arkasından gidilmez!" sözleriyle..

Ebû Hafs: "Her zaman hâl ve davranışlarını Kitap ve Sünnet'e göre değerlendirmeyen ve kendini kontrol etmeyen, bu meydanın erlerinden sayılmaz" beyânıyla..

Ebû Süleyman-ı Dârânî: "Kalbe gelen vâridâtı ancak Kitap ve Sünnet gibi iki şâhid-i sadıkla kabul ederim" tembihiyle..

Ebû Yezîd: "Otuz sene nefsim karşı mücâheded bulundum, ilmî ölçülere riâyet kadar ona ağır gelen birşey görmedim" tesbitleri ve "Bir insana göklerde tayarân etme kerâmetinin verildiğini görseniz dahi aldanmamalısınız; onun emirler, nehiyler ve şer'î hudutlara riâyet mevzuundaki hassâsiyetine bakmalısınız!" îkazlarıyla..

Ebû Saîdi'l-Harrâz: "Dînin ruhuna muhalif olan bâtın bâtıldır" vecizesiyle..

Ebu'l-Kâsım Nasrâbâzî: "Tasavvufun özü, Kitap ve Sünnet'e sımsıkı sarılmak, hevâ ve bid'atlerden uzak kalmak, kusurlardan dolayı herkesi mâzur görebilmek, evrâd ü ezkârda tekâsül göstermemek, elden geldiğince ruhsatlardan uzak durmak ve dinde şahsî yorumlardan sakınmaktan ibarettir" irşadıyla bu önemli hususu ders veriyor olsalar gerek.. ve daha nicelerinin, konuyla alâkalı ne lâl ü

güher ifadeleri..!

Nakşilerin Sefer Hakkındaki Esasları

"Sefer der vatan"; hak yolcusunun fena huylardan, cismanî ve bedenî arzulardan sıyrılarak, melekî vasıflarla ittisaf etmesi mânâsına kullanılagelmıştır ki, Hazreti Muhâcir-i ekber'in (sav) (...) -Gerçek muhâcir, Allah'ın yasak ettiği şeylerden uzaklaşıp hicret edendir" beyanına mutabık düştüğü söylenebilir.

On bir esas ve on bir tabirden diğerleri de şunlardır:

1. Hûş der dem; bu, sâlikin nefeslerini bilerek, duyarak alıp vermesidir ki, bu sayede o, her zaman âdetâ bir zâkir sayılır.

2. Nazar ber kadem; bu da, hak yolcusunun, bütün dikkatini, ayağını basacağı yere teksif edip, her zaman gözünü ağıyârdan koruması ve gönül gözlerine başka hayallerin girmesine yol vermemesini ifade eden bir tabirdir ki, sâlikin, Hazreti Hak'tan başka her şeye kapanması yerinde kullanılır.

3. Halvet der encümen; zâhirde halk ile, bâtında Hak ile bulunma yerinde kullanılan bu tabir, Nakşîlerde halveta karşı bir tavır da ifade eder gibidir. Onlara göre, halvette gizli bir şöhret hissi söz konusudur. Halk içinde bulunmak ise, hem böyle gizli bir şöhrete kapalı bulunma, hem de insanlara yararlı olma açısından her zaman tercih edile gelen bir tavidir.

4. Yâd kerd; hatırlamak demek olan bu tabir, hak yolcusunun sürekli kendi iç âlemini gözden geçirip murakabe etmesi ve nefesini tutup, kalbinden Allah'ı zikretmesi yerinde kullanılır ki, buna kalbî zikir de diyebiliriz.

5. Bâz keşt; zikrini bitiren sâlikin, (...) fehvasınca, başka bir hayra geçme sadedinde, "Allahım, Sen biricik maksûdum ve rızan da yegâne matlûbumdur" mânâsına gelen (...) cümlelerini tekrar etmenin işareti gibidir.

6. Nigâh daşt; mâsivâyı (Allah'tan gayrı her şey) hatırdan geçirmemeye çalışma yerinde kullanılan bu tabir, iç murakabeden daha öte bir mânâ ifade eder ve istidâtlara göre farklı farklıdır.

7. Yâd daşt; sâlikin, her zaman Hakk'ın kendisini gözettiği şuurunda bulunması yerinde kullanılan bu tabir, "ih-san-la" anlatılmak istenen şeyin aynıdır.

8. Vukûf-u zamânî; bir müntehînin, yaşadığı zamanın her parçasında temkin ve teyakkuz içinde bulunması ve hep basiret üzere olması mânâsınadır ki, sona doğru önemli makamlardan biri kabul edilegelmiştir.

9. Vukûf-u adedî; sâlikin durumuna göre, mürşüdin ondan, belli sayıda belli kelimeleri zikretmesini istemesi yerinde kullanılagelmiş bir tabirdir.

10. Vukuf-u kalbî; müntehînin bütün letâifiyle Allah'a yönelip, her zaman tam bir konsantrasyon içinde bulunmasından kinaye bir tabirdir ve zirvedekilere ait bir hâli işaretlemektedir.

Namaza Hazırlık

Mescide doğru yürüyüş, yol mülâhazası, abdestle gerçekleştirilen ilk gerilim ve akordasyon hep birer kıvama erme cehdi sayılabilirler. Ezan, âdeta harem dairesine alınma daveti, ruhumuzun derinliklerinde bizi konsantrasyona hazırlayan ledünnî bir ses ve duygularımız üzerine inip-kalkan bir mızrap gibidir. Her gün tekerrür ettiğinden kulaklarımız ona alışmış olsa da, düz mantığımız ona karşı bir kanıksama hissetse de, ezan, her zaman ötelere aramızdaki tepelerin arkasından tıpkı bir ay gibi birdenbire zuhur eder.. yıldırımlar gibi gürler ve bir anda arzî olan nazarlarımızı semâya çevirir.. ve derken her yanda şadırvanlar gibi ince ince çağlayan, şelâleler gibi ihtişamla coşan yepyeni ilâhî bir fasıl başlar.. ve başlar-başlamaz da ruhlarımıza dünyanın en enfes, en çarpıcı ve en diriltici mûsikîsini boşaltır. Onunla da kalmaz, bizi çağrışımların atlas iklimine çeker ve gönüllerimize aydınlık çağların büyülerini fısıldar. Zaman üstülüğe açık hayallerimizi, tarihin değişik dönemeçlerinde kaybettiğimiz şeyleri bulup, getirip iâde etmekle coşturur.. ve her defasında bize taptaze bir demet ses, bir demet şiir, bir demet âhenk bahşeder. Biz, ezanı her zaman, bir mûsikî banyosu alıyormuşçasına bütün benliğimizle duyar ve her duyuşumuzda, bilemediğimiz bir büyü ile bir başka tat, bir başka letâfet, bir başka hazza uyanırız. Bu duyuş ve bu seziş çok defa bizde, bir sihirli helezonla göklere doğru yükseliyor veya bir balonla çok yukarıda dolaşıyormuş gibi bir his uyarır. Hele bir de ezan, usûlüne uygun ve vicdanın sesi, soluğu olarak icrâ ediliyorsa.. göklerin nûra gark olduğu, ruh-i revân-ı Muhammedî'nin şehbal açtığı ve lisan-ı Ahmedî'nin arz u semâyı cınlattığı ezan dakikaları ne nurlu ve hislidir! İnsan o dakikalarda rûhunun derinliklerine inip vicdanını dinleyebilse, ne keşfedilmedik mânâların içine aktığını ve kendi derinliklerinde ne

çağrışımların kaynaştığını duyacaktır!

Namaza Hazırlık

Diğer taraftan, huzur-u kalple namaz kılmak için yapacağı bütün ön hazırlıklar da, aynen namaz gibi insana sevap kazandırır. Onun için evvela, atması gerekli olan şeyleri atacak ve ibadet turnikesine sadece ibadet duygusuyla girecek ve namazda kendisini meşgul edecek bütün tesirlerden kurtularak, namaza öyle duracaktır. Böylece namaza durma anına kadar geçen her merhale, o insana yine sevap kazandıracaktır. Çünkü onun niyeti, huzur içinde namaz kılmaktır ve mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır. Düşünmeli ki, bir başkası, bu ihtiyacını görürken sadece ihtiyacını görmüş olur; halbuki mü'min ıtrahatında dahi sevap kazanır.. evet onun istincası, istibrası hep sevaptır.

Aslında ihtiyacın giderilmesi, abdestin alınması, insanı ruhen namaza hazırlamaları itibariyle de, oldukça ehemmiyetlidirler. İster bu abdest uzuvlarının yıkanması esnasında vücuttaki elektriklenmenin mecrâ değişikliğine uğramasından, isterse getirilen başka izahlar sebebiyle olsun, netice değişmez. Aslında mü'min abdest alırken, bu gibi hikmetleri hiç de aklına getirmez. O, abdesti ne için alıyorsa sadece onu düşünür. Düşündükleri arasında en birinci sırayı da namaz alır.

Abdest için yapılan hazırlık, tenbihin birincisi, abdest ise ikincisidir. Sonra ezan okunur, bu da, üçüncü defa insanı namaz için uyarır. Aslında hem abdest alırken, hem de abdestin sonunda mesnun olan artık suyu içmek, dua okumak gibi sünnetleri yerine getirirken insan, hep metafizik bir gerilime girmektedir. Ardından buna, bir de sünnet olan namazı kılmak eklenir ki, böylece insan farzı kılmaya tam hazır hâle gelir.

Evet, namaz turnikesinde her şey bize namazı hatırlatıyor. Ta işin başında minarelerden yükselen lâhûtî sadâ, gerilimimizi artırabildiğince artırıyor ve biz Allah'ın büyüklüğünü vicdanımızda duymaya başlıyoruz. Gideceğimiz mescide ulaşmak için, adımlarımızı daha da sıklaştırıyoruz.. böylece ezanla, ötelerden gelen bir çağrıya icabet ediyor gibi ritmimizi artırıyoruz. Ezanı okuyan ses, sona doğru erimeye yüz tutarken, biz de, vicdan ve ruhumuzla âdetâ eriyoruz. Sonra mescide gelip nafilâ namaza duruyoruz. Bu da, bir bakıma bizim için farzın kapılarını zorlama oluyor. Ve sanki nâfilemizle teveccüh ettiğimiz Rabbimize

şöyle demek istiyoruz: Allahım istiyorum ki hep Sana teveccüh edeyim.. aradığımı Sen'de bulayım... Seni görüp, Seni duyayım... Ve hep Seni soluklayayım. Çünkü Sen'in dışında başka taraflara bakmak, başkalarını görmek, başka şeylerle meşgul olmak fuzûlidir. Ben fuzûli şeylerden kaçıyor, çok önemli bir şeye teveccüh ediyorum.

Nafilede, kapıyı böylesine zorlamak ve hak kapısının tokmağına dokunmak, farza şuurluca girebilme halini yakalamaya çalışmak, farzla konsantre olmak için önemli vesilelerdir.

Abdest, yapacağı tesiri yapmıştı... Ezan da yaptı.. ve nafile ile üçüncü adımı da atmış olduk. İşte tam bu esnada, nağmesi sûzişî bir müezzin kalkıyor, kemal-i samimiyetle Allah'a yöneliyor ve kamet getiriyor. Bizim için bu, artık heyecan adına bardağı taşıran son damla oluyor...

Bu son noktada olsun, vicdan heyecana gelmiyor, Allah'a tam teveccüh edemiyor ve "mihrabım neredesin!" deyip inleyemiyorsa o işte bir noksanlık var demektir.

Müezzin kamet getirmekle, Allah'tan başka insanı meşgul edecek her şeye son darbeyi indirir ve kul da "Allahü Ekber" deyip namaza bu mülâhaza ile girer, sonra da rükûa giderken, secdeye varırken hep bu sözü tekrar eder. Böylece her rükünde Rabbinin büyüklüğünü, kendisinin de küçüklüğünü ilan ederek: "Rabbim, Sen büyüksün, ben de küçük" der büyük azemetiyle durur, küçük de O'nun karşısında tam bir kulluk ve kölelik şuuru içinde serfûrû eder, düşüncesiyle kıvrınır durur. Siz isterseniz buna, namazla konsantre olmanın umûmî serancamesi diyebilirsiniz.

İnsan, namazda Allah'a ulaşır.. hem öyle ulaşır ki, Hz. Muhammed Mustafa'nın Mirac'ta Allah'a mülâki olup, verdiği selâmı, o da tahiyyatta, doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakk'a yöneltir ve o selâmı tekrar eder.

Namazda Yaşanan Manevi Duygular

Böylece ibadet, gönüllerde gizlenen, gizlenip kenzen bilinen o ezelî güzellik ve bütün vâridâtların kaynağını, buudlara sığmayan derinlikleriyle bir kere daha fâş eder. Bu itibarladır ki, namazın içinde açıktan açığa bilinen ve net olarak görünen hususlardan daha çok, azamet ve heybet buğulu, kemmiyet ve keyfiyetleri aşan bir his tûfânı ve bir duygu anaforu yaşanır. Namazda, hep

söylenemez şeyler beyan ufkumuzu sarar.. ifadesi imkânsız hisler ruhumuza garip bir mûsıkî fısıldar.. gündelik lisana sığmayan engin duyuşlar, düşünüşler benliğimizi işgal eder.. ve maddî aklın, mücerret mantığın sınırlarını aşan gaybûbet renkli bir fetânet, peygamber çizgisindeki meâdî bir düşüncenin kapılarını aralar. Bu açıdan da diyebiliriz ki, kulun namazdan daha büyük bir ibadeti ve namaz içinde köpüren tasavvur ve tahayyüllerden daha sıhhatli ve engin bir hali yoktur.

İnsan ruhunun, duyuş ve sezişleriyle şuhud ve vücudu aşıp gayb noktasına ulaştığı namaz ufku, onu duyan ruhların bütün hasretlerini, hicranlarını ve dâussılalarını söyler. Aynı zamanda kalbin itminânını, insanî duyguların revh u reyhânını, varlığın ezeli serencâmesini, yıldızların yeryüzünü temâşâsını, göklerin sırlarını, ukbânın ışıklarını, cennetin yamaçlarını, yamaçlarda salınan ağaçlarını, ağaçların altında her zaman çağlayan ırmaklarını söyler.. rükünleriyle söyler, içindeki Kurân'la söyler, duâlarla söyler; söyler ve söylediklerini yepyeni bir edâ ve üslupla ruhlarımıza kevserler içiriyor gibi tekrarlar...

Namazın Farzı ve Cemaatle Namaz

Evet, namazın göklerdeki âhengiyle bütünleşmiş olanlar için imamın arkasındaki her hareket, her söz, insanoğlu için yitik cennet adına bir hasret ve bir dâussıla sesi verir, bir ümit ve bir vuslat duygusuyla tülленir. Kendini, namazın miraç buudlu havasına salan hemen herkes için o, cennet dönemlerimizin ve ötedeki cennetlerin nazlı, hülyalı günlerinin fecir tepelerine benzer. Bizler, his dünyamızın vüs'ati ölçüsünde, her namaza duruşumuzda, cennet güzelliklerinden tâ bizim altın çağlarımıza uzanan bütün bir ışık kuşağının safvetini, sükûtunu yudumlar ve neşeyle geriniriz. Bu sayede, dünyanın binbir dağdağasıyla dağınıklığa uğramış zihinlerimiz toparlanır.. ruhlarımız cismâniyetin kasvetli atmosferinden sıyrılır ve gönül dünyamız bir kere daha vuslat mülâhazasıyla köpürür. Her namaz vakti ve her farz edasında olmasa bile, ruh ve gönül erleri hiç olmazsa her gün birkaç kez, ezel ve ebed arası gelir-gider.. sık sık geçmişi geleceği birden düşünce menşurundan geçirir.. ve geçmiş gibi görünen zamanın altın dilimlerini, geleceğin ümitle tülленen yemyeşil zümrüt tepeleriyle bir arada temâşâ eder.. ve başkalarının yaşadıkları hayatla bizim ömürlerimizi aynı anda duyar ve yaşar, kevser yudumluyor gibi içimizde binbir lezzet ve mutluluğun hatıralarını buluruz. Tıpkı rüyalarda

olduğu gibi mesafeleri aşar.. zamanüstü âlemlerde dolaşır.. fevkalâdeliklerin bütün zevklerini duyar.. duygudan duyguya, fikirden fikire geçer.. her ânı, ayrı bir marifet, ayrı bir muhabbet ve ayrı bir zevk tûfânı içinde geçiririz. (Bu mülâhazalar irfan ufku bu noktaya ulaşanlar içindir.)

Hele bir de ruh ve gönül namazlaşınca, artık bu nûrânî keyfiyet evirir-çevirir, her zamanki amelimizin yerine kendi âhengini, kendi şiirini ve kendi semâvîliğini getirir ikâme eder.

Günde birkaç defa, düşünce ve hülyalarımızı besleyen namaza ait sırlı ve sihirli hareketler, her zaman bizi mâverâîliğe taşıyabilecek bir yol ve bir menfez bulur ve gönüllerimize:

"Mekânım lâ mekân oldu
Bu cismim cümle cân oldu
Nazar-ı Hakk ayân oldu
Özüm mest-i likâ gördüm"
Nesîmî
dedirtir..

Namazın Genel Tarifi

Namaz müminin miracı, miraç yolunda ışığı-burağı.. yollardaki inanmış gönüllerin sefinesi-peyki-uçağı.. kurbet ve vuslat yolcusunun ötelere en yakın karargâhı, en son otağı, gaye ile hemhudut en büyük vesilelerden biridir.

Kıyamet gününde, ak alınlı, aydın bakışlı; secde ve abdest uzuvlarındaki emarelerle öndekilerden de önde; elleri, yüzleri tertemiz, vicdanları göktekilerin iç âlemleri kadar nezih olmanın yolu da yine namaz ve namaz öncesi amellerden geçer. Aynı zamanda, Allah'a yakınlığın ayrı bir ünvanı da sayılan ve çok farklı derinlikleri bulunan bu namaz ibadetine; kulluk düşüncesine kilitlenip ömrünü Hakk karşısında geçirme mânâsına "ribat" da diyebiliriz.

Namaz-Miraç İlişkisi

Abdest -ileride müstakillen ele alınıp işleme düşüncesi mahfuz- namaz yolunda ilk tembih ve en birinci hazırlık; ezan ise -o da müstakillen anlatılmalı-

ikinci uyarı ve önemli bir "metafizik gerilim" yoludur. Abdestle, bedeni nâpâk şeylerden ve sezildik-sezilmedik menfiliklerden arınan insan, ezanla vicdan ve tasavvurlarını dinler.. ilk kılacağı namazla da özündeki sesi-soluğu bulmaya çalışır.. ve ancak cemaatle gerçekleştirilebilecek büyük hareketin startını beklemeye koyulur.

İnsanı, arşiyeler gibi döndüre döndüre sonsuzluğun semâlarında dolaştıran ve götürüp tâ melekler âlemine ulaştıran miraç enginlikli bu mübarek ibadet, günde beş defa kendimizi içine salıp yıkanacağımız bir çay gibidir ki, her dalışımızda bizi hatalarımızdan bir kere daha arındırır; alır ummâna taşır ve sürekli başlangıçla son arasında dolaştırır ki, bu da buutlarımız dışında bir uhrevîleşme ve ebedîleşme teminâtı demektir.

Nazar ve Teveccüh Kelimelerinin Anlamı

Bakma, göz atma, mülâhazaya alma, iltifat etme diyeceğimiz "nazar" kelimesiyle; yönelme, yakınlık duyma, iltifatta bulunma, sevme veya sevgi emâreleri izhar etme... mânâlarına gelen "teveccüh" sözcüğü bir anlamda aynı şeyleri ifade ediyor gibi olsalar da, pek çok farklı yanları bulunduğu açık, birleştikleri noktalar da az değil.

Nazargâh-ı İlâhi

Kalb, eskilerin ifadesiyle nazargâh-ı ilâhîdir. "Allah, insana insanın kalbiyle bakar" Fehvâsınca da, insanla muâmelesi kalbe göre cereyan eder. Zira kalb; akıl, marifet, ilim, niyet, iman, hikmet ve kurbet gibi insan için çok hayâtî hususların kalesi mesâbesindedir. Kalb ayakta ise bu duygular da hayatta sayılır; o yıkılmış veya gediklerle sarsıksa, bu lâtifelerin hayatiyetinden, devam ve temâdisinden bahsetmek de oldukça zordur. Hazreti Sâdık u Masdûk: "Bakın, cesette bir çiğnem et vardır ki, o sıhhatli olunca bütün ceset de sağlam olur; o fesada yüz tutunca da bütün ceset bozulur gider. Dikkat! İşte o kalbdır" buyurarak kalbin insan bedenindeki yer ve önemine dikkati çekmektedir.

Necip Fazıl

Maraşlı; ama İstanbul'da doğmuş büyümüş bir İstanbul efendisi. Amerikan Koleji, Bahriye Mektebi o müthiş istidâda bağrını açan kuvve-i inbâtiye nev'inden iki saksı dolusu toprak ve kendine sıçramanın minik rampaları.. Dârulfünûnun felsefe bölümü de muvakkat konakladığı menzillerden biri.. Paris'in Sorbon'u, batıya nazar ettiği ilk küçük menfez.. banka müfettişliği, içine sindiremediği gelip geçici işportacılık.. Devlet Konservatuvarı ve Güzel Sanatlar Akademisi, sanat ruhunu istidatlı-istidatsız her sineye üflediği ilk ocak.. Büyük Doğu ekolü ve aynı ünvanla çıktığı kadar kapanan, kapandığı kadar da çıkan; ama arkasındaki müthiş iradeyle çıkmamazlık edemeyip, kapanırken dahi gidip çıkma programı üzerine kapanan bir büyük mecmuânın bânisi, mimârı ve çilekeş sahibi.. son dönemin en önde gelen şiir ve nesir üstâdı ve geleceğin fikir mimarlarından biri.. tasavvufî düşüncedeki enginliği, metafizik derinliği, ömrü boyunca Mutlak Hakikat'e karşı duyduğu engin saygısı.. Rûh-u Seyyidi'l-Enâma karşı olan olağanüstü ihtiram ve temkini, onun pek çok sahadaki deryalar gibi enginliğinden sadece birkaç damla.. böyle birkaç küçük damla ile işaret edilip geçilen bu dev insanın, değişik yanlarıyla tahlil edilip Türk gençliği ve dünyaya tanıtılması; hatta bir Necip Fazıl Enstitüsü kurulması kadirşinaslığımızın sesi ve kadirşinaslardan temennimiz.

Nefha-i İlâhiye ve Peygamberimizin Nefhettiği Ruh

Ruh, vasıtalı-vasıtasız bir nefha-i ilâhiye, vahiy dahi kelâm sıfatından gelen ayrı bir nefha-i sübhaniyedir. Bu ilâhî sırra hıyanet bilmeyen sırrın emin emanetçileri de hakikî veya izafî insanı kâmillerdir. Bu konuda hakikî insan-ı kâmil olan Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) alıp ümmetine nefhettiği ruhu mutlak esas; izafî insan-ı kâmillerin mevhibe ve varidatları ise, o Zât'ın vaz'ettiği kriterlerle test edilmek şartıyla, ümmete birer vesile-i rahmet ve vüs'attir.

Bu iki ruh da, insan için çok önemlidir. İnsanın cisim ve bedeninin teneffüs ve inkişafı ruh-u menfûhla olduğu gibi, bütün dünya ve kevn ü mekânların teneffüs ve hayatı da insanı kâmilin nefhettiği ruh ile kaimdir. Dünyanın evveli, mânevî ve cismânî ruh tecellisinden mahrum -okuyup yorumlayacak ve gözlere ışık saçıp her şeyi aydınlatacak kâmil insan ve onun nefahâtının olmaması mânâsına- bulunduğundan karanlık sayılırdı. Ortası, ruhun, Ruhu A'zâmın ve Ruhu Kuds'ün saçtığı ziyâ sayesinde nurefşan bir hâl aldı; şayet bir gün bu ziyâ çekilir gider de her taraf yeniden karanlığa yenik düşer; eşyâ ve hâdiseler de

rastlantılara bağlanarak izah edilmeye kalkışılırsa, işte o zaman insanoğluna yeni bir âlemin yolu görünür. Yani tıpkı yerküredeki gece-gündüz münavebesi gibi, mânevî çehresi kararan bu dünya da, yerini ötelerin pürnur gündüzlerine bırakır. İsterseniz burada bir kez daha sözü Bediüzzaman'a bırakalım:

"Evet, nasıl ki hayat, kâinattan süzülmüş bir hulâsadır; şuur, his dahi hayattan süzülmüş hayatın bir hulâsasıdır; ruh dahi, hayatın hâlis, sâfi bir cevheri, sabit ve müstakil zâtıdır; öyle de, maddî-mânevî hayat-ı Muhammediye (sav) dahi kâinatın his, şuur ve aklından süzülmüş en sâfi bir hulâsadır. Belki maddî-mânevî hayat-ı Muhammediye (aleyhi salavâtullâhi ve selâmuhu), âsârının şهادetiyle hayat-ı kâinatın hayatı; risalet-i Muhammediye de (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) şuuru kâinatın şuur ve nurudur.

Evet, evet, evet! Eğer kâinattan risalet-i Muhammediye'nin (aleyhissalâtü ve ekmelüttahiyyat) nuru çıkıp gitse kâinat vefat edecek. Eğer Kur'ân gitse kâinat divane olacak ve küre-i arz kafasını, aklını kaybedecek.. belki de şuursuz kalan başını bir seyyareye çarparak kıyameti koparacak."

Nefis Esareti ve Nefse Hakim Olma Hakkında Tarihi Örnekler

Kendini cihanın tek hâkimi görme çılgınlığıyla, feylesof Molmey'in şahsında, ilim ve fazîleti tokatlayan Napolyon, bilmem ki ruhtaki bu hezimet ve yenilmenin Yena'daki mağlubiyetten daha acı ve daha alçaltıcı olduğunu anlayabilmiş miydi?.. Merzifonlu, ordusunun Viyana'daki bozgunundan evvel, kendi içinde yenilmişti. Kumandanın ruhtaki hezimetle başlayıp yaygınlaşan, tarihimizdeki bu ilk bozgun, onun kellesini alıp götürmeden başka, cihanın en muazzam fâtilh ordusuna, firar etme gibi, o güne kadar bilmediği bir şeyi de öğretmiş oluyordu. Arslan yürekli Yıldırım Han, Çubuk'ta değil, hasmını hakîr ve kendini yeryüzünün biricik hükümdarı saydığı gün yenilmişti... Ve daha kimler...

Buna karşılık Tarık, Herkül sütunlarını geçip bir avuç fedaisiyle, 90.000 kişilik İspanya ordusuna galebe çaldığı zaman değil, Toleyto'la da kralın servet ve hazineleri karşısında:

"Tarık dikkat et! Dün bir köleydin, bugün muzaffer bir kumandan, yarın toprak altında olacaksın!" dediği ve coştığı an, ruhuyla kanatlanmıştı ve

muzafferdi. Cihânı, iki hükümdar için az gören Yavuz, dünyanın dört bir bucağını velveleye veren fatih ordusuyla, krallara taç verip taç aldığı günlerde değil, Ridâniye zaferini müteakip İslâm dünyasının biricik hükümdarı ünvanıyla, İstanbul kapılarına kadar gelip de tebanın alkış ve alâyişini görmemek için, halkın uykuda olduğu bir saati kollayıp, pâyitahta sessizce girdiği zaman gerçek fâtih; hocasının atının ayağından sıçrayan çamurla kirlenmiş Estağfirullah!, ıtırlanmış cübbenin, tabutuna sarılmasını vasiyet ettiği zaman da muzafferdi. Romalı kumandan Katon, Kartacalıları yendiği zaman değil; ordusu zafer nâralarıyla başkente girerken, kumandanlık at ve formalarını krala teslim edip: "Ben milletime hizmet için savaşımtım, şimdi vazifem bitti, köyüme dönüyorum." dediği zaman muzafferdi ve milletin gönlüne taht kurmuştu...

Nefis Kelimesinin Anlamı

Nefis, zatında maddeden mücerret, ama iş ve icraatında her zaman maddeye mukarin bir cevherdir ki, herhangi bir şeyin özü, esası, kendi demektir. Onu; ruh, kalb, ceset, hevâ, heves ve şeytanın insana nüfuz sistemi; hatta zaman zaman akıl yerinde de kullananlar olmuştur. Şeriat örfünde nefis; şehvet, gazap, öfke, kin, nefret, hiddet... gibi hâl ve kuvvelerin esası, merkezi, beden ve cismâniyet edalı kabil-i tahavvül ve terakki bir mekanizmadır.

Nefis Terbiyesi ve Mertebeleri

Nefis terbiyesi, bütün dinî sistemlerde çok önemli bir esas kabul edilegelmiştir. Buradaki nefisten maksat, eskilerin ifadesiyle "nefs-i nâtıka" veya "nefs-i insanîdir" ki, Kur'ân'ın bir kısım işaretlerine dayandırılarak yedi ayrı mertebede ele alınmıştır:

Eğer nefis-i nâtıka sadece hayvanî ve cismanî arzularını yaşıyorsa, buna "nefs-i emmâre" veya "nefs-i hayvanî", din u takva yolunda yürümekle beraber, sık sık düşüp-kalkıyor ve her defasında kendini sorgulayarak Rabbine yöneliyorsa, buna da "nefs-i levvâme", fenalıklara karşı bütün bütün tavır alıp yüzü hep Rabb'ine müteveccih bulunuyor ve safveti ölçüsünde ilâhî mevhibelere de mazhariyet kazanıyorsa ona "nefs-i mülheme", ihlâs-ı etem ve ubudiyet-i kamile içinde Rabb'i ile münasebet ve muamelesi açısından vicdanı tam oturaklaşmış ise böylesi bir nefse "nefs-i mutmainne", kendi murâdâtından

vazgeçip Hakk'ın muradının itirazsız mümessili haline gelmiş ise artık bu da bir "nefs-i râziye" ve Hakk hoşnutluğunu en büyük bir gaye haline getirmiş ve her zaman o istikamette davranıyor, o hedefi gözetliyor- Ben razı oldum Sen de razı ol" mülâhazalarıyla dolup boşalıyorsa bu da bir "nefs-i marziyye"dir. Bunun ötesinde, istidadı elveren ve ilâhî sıfatlarla ittisafa açık peygamberâne azim sahibi bir nefse de "nefs-i kâmile" veya "nefs-i sâfiye" denegelmiştir.

Nefis ve Beden İlişkisi

Nefsin, insan bedeni ile ruhu arasında, o alanla alâkalı, tecrübe ile duyulup hissedilen mütemadî bir irtibatı söz konusudur. İnsanın zahirî ihsaslar muhassalası ve batınî ihtisaslarla mâverâ-i tabiata (fizik ötesi) ıttılai, hep bu irtibat sayesinde gerçekleşir. Yine bu irtibat sayesinde ruhta meydana gelen herhangi bir hâl, bir zevk, bir mevhibe, bir vârid beden üzerinde bir iz bırakır ve onda infiâle sebebiyet verecek bir tesir icra eder. Böylece ruhtaki her teessür beden üzerinde bir çeşit kendini hissettirdiği gibi, bedende hasıl olan herhangi bir hâl ve infiâlin de mutlaka ruh ufkunda bir tesiri görülür.

Mesela, bazen insanda bulantı hasıl eden bir nesnenin düşünülmesi onda istifrağ hissi hasıl eder. Hatta bazen insana sıkıntı veren ve ruha dokunan bir kısım hâdiselerin onun bedeninde -psikosomatik rahatsızlıklar gibi- rahatsızlıklara sebebiyet verdiği de olur.. tatlının zikredilmesiyle zâika sisteminin onu tatmış gibi olması, acının anlatılmasıyla kuvve-i zâikanın tepki göstermesi hep böyle bir tesir ve teessüre verilebilir.. bunun gibi, bedende meydana gelen değişik durumların da her zaman ruhta bir kısım akisleri duyulur ve âdeta bu iki sistem arasında sürekli bir teâtî yaşanır.

Nefis ve Günah İlişkisi

Aslında bunları da kendi kendine meydana gelen hâdiseler şeklinde yorumlamak doğru değildir. Bu kabil olumsuzluklar bazen, insanların günah, gaflet ve temkinsizliklerinden kaynaklanır; bazen muvakkat kabz girdapları gelip pusulaya, dümene dokunur; bazen cismânî neş'e ve inşirah anaforlarıyla rota kaymalarına maruz kalınır; bazen de böyle bir seyahat adabına uymayan hataları görememeden veya sevaplarla fahirlenme ve küstahlaşmadan meydana gelir. Eğer insanlar, bu hususları ruhu öldüren/öldürecek olan birer virüs gibi

görür ve onlardan uzak durabilirlerse; ezkaza bulaştıklarında da hemen tevbe, inâbe, evbe kurnaları altına koşarak ciddi bir arınma gayreti gösterirlerse, " - Allah onların seyyielerini haseneye tebdil eder." ve şer kabiliyetlerini hayır istidatlarına çevirerek onlara yeniden dirilme fırsatı verir.

Nefis ve Kötü Tutkuların Esirindeki İnsan

Güçlü ve muzaffer insan, kendini yenen insandır. Nefis ve kötü tutkuların esaretinden kurtulamamış sefil ruhlar, cihanlar fethetseler dahi mağlûp sayılırlar. Böylelerinin, bir baştan bir başa dünyayı işgal etmelerine fetih denemeyeceği gibi, istilâ ettikleri yerlerde de uzun zaman pâyidar olmalarına imkân yoktur.

Nefis ve Metafizik Gerilim

Aslında nefis, insanda metafizik gerilim adına da çok önemli bir unsur sayılır. Âdeta o, potansiyel insanın hakiki insanlığa yükselmesi adına bir zemberek gibidir. Uğraştırır insanı ve fırsat vermez onun uyumasına. Biler sürekli insandaki mücadele azmini ve beynini kullananlara beyin fırtınaları yaşatır. Nihayet mahiyet-i insaniye, yaratılışıyla hedeflenen kıvama erince o da kalb melikinın memlukü haline gelir ve ona her zaman "Mağrur olma padişahım senden büyük Allah var!" der gibi bir tavır alır. İsterseniz siz buna; " - Her bir nefse ve onu düzenleyene; ona hem kötülüğü, hem de ondan sakınma yolunu ilham edene yemin olsun ki: nefsinı maddî ve mânevî kirlerden arındıran felaha erer." fehvâsınca, tezkiye imbiklerinden geçmiş ve fücuru aşarak takvaya ulaşmış "müzekkâ nefis" de diyebilirsiniz. Ne dersiniz deyiniz artık bu haliyle o, ruhun bir dublesi haline gelmiştir.. ve hep kaçır şerden, yürür hayra.. tiksinti duyar seyyieden, koşar haseneye.. ve bir an gelir ki, misyonunu âsâb, hassasiyet ve beşerî diğer garîzelere tevdî ederek ömrünü ruh mihmandarlığında geçirmeye başlar.

Nefsani Arzular ve Ruhi Hayat

Evet, her zaman nefsanî arzuların frenlenmesi; gönlün mârifet, muhabbet ve

aşk u şevkle şahlanması ve diyanetin hayata hayat olması ölçüsünde ruh, âdeta bir ahiret üveyki ve bir melek hâline gelir. Aksine, hayatın beden ve cismânî arzulara bağlı yaşanması nisbetinde de ruh zaafa uğrar, kalb renk atar, his-şuur kirlenir ve sır da sesini duyuramaz olur. Sözün özü; hemen her zaman nefsanîliğin güç ve hakimiyeti, ruhanîliğin felç olmasını; ruhun kıvamını koruması da, nefsin teslimiyet ve tezkiyesini netice vermiştir/vermektedir. Ehlullah bu hususu ifade sadedinde: "Tenperver olanlar canperver olamaz; canperverler de tenperver olarak kalamaz." demişlerdir; demiş ve sürekli çevrelerine, ruhu keşfetmenin sırlarını fısıldamışlardır.

Aslında, ruhun vesayetinde olmayan tezkiye görmemiş bir nefis, cismânîliğe meyyal ve sürekli bedenî hazlar peşindedir. İtminana erip ruh ufkuna ulaşacağı ana kadar da o, az-çok hep böyle bir karakter sergiler. Aksine, Hak inayetine erip rıza mertebesine ulaşınca onun da sesi-soluğu tıpkı ruhun nefesleri gibi sınımsız bir hâl alır. Mahiyet-i insaniye böyle bir hâl alınca, mütecessis, münekkit ve araştırmacı olan akıl, şer'î delillerin tahlilcisi ufkuna yükselir, kalbin rengine bürünür ve lâtîfe-i rabbaniye rasathanesinden fizik ötesi âlemleri temâşâyâ başlar; kalb ceberûta ait esrarı avlamak üzere pusuya yatar ve sır da Hazret-i Zât iştîyakıyla soluklanmaya durur.

Nefs-i Emmare Mertebesi

Nefs-i emmâre mertebesinde bir mü'min, çok defa işlediği günahların ya farkında değildir ya da hayatını hesapsız yaşamaktadır. Hattâ namazında, niyazında, evrâd u ezkârında olsa da, henüz kendi kendini kontrol ve iç murâkabe düşüncesi gelişmediği için, ne tam tâatin şuurunda, ne de ma'siyetin idrakindedir. Böyle birinin, her zaman elinden tutulmaya, havf u recâ dengesine uyarılmaya, mârifet, muhabbet ve mehâfet hisleri açısından derinleştirilmeye ihtiyacı vardır. Sâlikin, bu ilk mertebede nasihat dinlemesi, kusurlarını hafızasına nakşedip sık sık kendini sorgulaması, ibadet u tâatte kararlı davranıp günahlara karşı da dişini sıkarak dayanması "cihad-ı ekber"in mebdei sayılır. Böyle bir mebde' yolcusu mübtedî sâlikin, mücahedesini devam ettirdiği ölçüde, duygu ve düşüncelerinde bazı farklılaşmalar hissedilmeye başlar; bunların başında da, yaptığı en güzel amelleri dahi yeterli bulmama ve olumsuz davranışlarının en küçüğünü bile ciddi ciddi sorgulama hususları gelir ki; işte bu mertebe "nefs-i levvâme" mertebesidir.

Nefs-i Kâmile Mertebesi ve Bu Mertebedeki Hak Yolcusu

İtminan mevhibesinin idrak edilme sınırlarını aşkın müntehâsını "nefs-i kâmile" mertebesi teşkil eder. Dört bir yanda ilâhî tecellîlerin bütün mâsivâyı kendi rengine boyadığı, renklerin, şekillerin, keyfiyetlerin kendi çerçevelerinde silinip gittiği zevkî ve nazarî iç içe istihâlelerin yaşandığı ve "seyr" in, "seyr billah" ufkunda sürdürüldüğü bu şâhika, vahdette kesretin, kesrette de vahdetin yaşandığı ilâhî sırlara açık öyle bir zirveler zirvesidir ki, asâlet ve külliyyet planında orada sadece enbiyânın sesi-soluğu duyulur; zılliyyet ve cüz'iyet dairesinde de dâvâ-yı nübüvvet vârislerinin.. bu vârislerin en önemli hususiyetleri, yakazadır; bunlar nerede, niçin, hangi misyonla vazifeli bulunduklarının şuurundadırlar. Küllü cüzden, küllîyi cüz'iden, aslî olanı zıllîden, metbuu da tâbîden tefrik eder ve katiyen iltibasa düşmezler. Ne şatahat, ne naz, ne fâikiyyet ne de imtiyaz; mazhar oldukları her şeyi O'ndan bilir ve bu mazhariyetlerini koruma istikametinde ortaya koyacakları her cehdi, netice-i nimet-i sâbika olarak bir şükür esprisi içinde, fevkalâde bir tevazu ve mahviyetle ortaya koyar, mükâfat adına değil de, vazife ve sorumluluk hesabına "hel min mezîd" der dolaşırlar. Bu ölçüde safvete eren mutmain bir ruh, bütün mesûliyetlerini bir ibadet neşvesi içinde yerine getirir ve benliğinin derinliklerinde her lâhza ayrı bir vuslat zevkiyle coşar. Onun, "nefehâtü'l-üns" esintilerinin aks-i sadâsı sayılan solukları, okşayıp geçtiği her yere sekine aşılar geçer.. onun sükûtu, varlığı hallaç etme ölçüsünde mük'ab bir tefekkür, sözleri de Mezâmîr'den akan hikmet kristalleridir. Gözler her yerde onu görme uğrunda açılır kapanır ve onun tavırları, davranışları Hakk'ı hatırlatır.. hatırlandığı her yerde gönüllere bir murakabe kıvılcımı düşer ve tutuşan her gönül:

"Ey bülbül-ü şeydâ yine efgâna mı geldin?
Azm-i gül edip zâr ile giryâna mı geldin?
Pervâne gibi ateşe dâim can atarsın,
Yoksa bu aşk oduna sen yana mı geldin..."

der, mağmalar gibi köpürür, ocaklar gibi yanar ve giryâna gelenlere yanıp kül olmayı meşkeder.

Nefs-i Levvame Mertebesi

Nefs-i levvâme mertebesindeki bir sâlik, limandan açılmış, rıhtımdan fırlamış ve O'na doğru yürümeye -bu yürüme kalbîdir ve tamamen sâlike ait bir keyfiyet sayılır- başlamıştır. Ama, yine de yer yer sapmalar yaşar.. kaymalara mâruz kalır.. bazen hatalar gelir sevapların çehresini karartır ve güzellikleri çirkinlikler takip eder.. sık sık sürçer ve düşer ama, her defasında nedâmetle toparlanır.. istiğfarla hem günahlarından arınır hem de şer temayüllerinin kökünü kesmeye çalışır ve ümitle yoluna devam eder. Sadece bunları yapmakla da kalmaz; sürekli nefsini kınar.. vicdan azabıyla kıvranır.. zaman gelir iç ızdıraplarını gizli iniltiyle seslendirir ve zaman gelir halvet koylarına koşar, duygularını gözyaşlarıyla münâcâtlaştırır ve hep inler durur. Nefs-i levvâme erbabı berzah yolcusu sayılır ve kalb ibreleri mihrâb-ı tâmmı tespit heyecanıyladır tir tir titrer, fikirleri âfâk ve enfüs arası gel-gitler yaşar, dilleri de ya "Lâ ilâhe illallah" der, "Lâ maksûde illallah" mülâhazasıyla O'na teveccüh ve iştiyakını ortaya koyar veya doğrudan doğruya O'nun "Maksûd-u bil hak" ve "Ma'bûd-u bil istihkak" olduğunu mırıldanır durur.

Hâlin iç mülâhazalara ulaştığı, kadem ve nazarın aynı ufku paylaştığı seviyeye ulaşan nefs-i levvâme yolcusunun gözünde en küçük hatalar zamanla en büyük günahlar gibi görünmeye, en küçük sürçmeler en büyük ma'siyetler gibi hissedilmeye başlar ki, o andan itibaren sâlikin nazarında ak-kara daha bir belirginleşir, iyi-kötü kendi renkleriyle birbirlerinden tam ayrılır ve o, günahların çirkin yüzünü tahayyül ettikçe hep tiksinti duyar, sevapları düşündükçe de, onlara gönlünce ulaşamamanın hacâletiyle kıvranır; ama ümitli, azimli ve karardır. İşte böyle bir nefse Allah, "Biz, yolumuzda gayret gösterip mücahede edenleri, Bize ulaştıran yollara hidayet ederiz; şüphesiz Allah ehl-i ihsanla beraberdir" (Ankebût, 69) fehvasınca, iyiyi, güzeli, marziyatını ve marziyatına ulaştıracak esasları ilham eder ki, mebdeden uzaklığı itibarıyla bu açıdaki bir nefis de "nefs-i mülheme" pâyesiyle şereflendirilmiş sayılır.

Nefs-i Mutmainne Makamı ve Sonrası

Bazı ehl-i hakikate göre, seyr u sülûkta en son mertebe "mutmainne" zirvesidir. Bu mertebeden sonra sözü edilen "râziye", "marziyye", "kâmile" veya

"sâfiye" makamları, itminan mertebesinin değişik buutlarda zuhur ve inkişâfından ibarettir ki, bunlara birer mertebe ve derece demekten daha ziyade "cezebât-ı Hak" tezahürleri demek daha uygun olsa gerek.

İster bir makam sayılsın, ister mutmainne mertebesinin inkişâfı, bu noktadan sonra, "Yâ Hayy" ism-i şerifinin bir mazhar-ı tâmmı ve şeffaf bir aynası sayılan sâlik-i müntehî, Hak'tan hoşnut olmayı kendi tabîî derinliği gibi duyar ki, bu zirve "râziye" zirvesidir. Kahr u lütfun bir bilindiği bu ledünnî derinliğe eren hakikat kahramanında, beşeriyet sıfatları bütünüyle muzmahil olur gider ve her yanda yepyeni televvünlerle yepyeni bir varoluş başlar; "mahv"dan sonraki "sahv", "fenâ"dan sonraki "bekâ", "ilme'l-yakîn"den sonraki "ayne'l-yakîn"le gelen bir farklı varoluş. Böyle bir müntehînin nazarında her zerre bir lisan kesilir ve her haliyle O'nu zikreder.. her ses O'ndan farklı şekilde akseden birer nağme gibi duyulur.. her renk "lâhut" ikliminin tebessümleri gibi gözlere gönüllere yağar.. ve o, gezip dolaştığı her yerde "Lâ maksûde illallah", "Lâ ma'bûde illallah" hakikatleriyle nefeslenir.. durumunun ve konumunun müsaadesi nisbetinde, kalbî ve ruhî hayatı adına bu mübarek cümleleri oksijen gibi yudumlar, tabiat-ı beşeriye gereği cismaniyetinde oluşmaya yüz tutan her hevâîliği de karbondioksit gibi dışarı atar.. ve hevâ-i nefsin artıkları sayılan âsâb ve hassasiyeti yatıştırır.. mücadelenin kızıştığı yer ve zamanlarda iâne talebi ve istigâse gözyaşlarıyla ebedî mihrabına yönelir ve sızlar.. muvaffakiyet ve zaferlerini de birer Hak ihsanı olarak duyar ve "Değildir bu bana layık bu bende/Bana bu lutf ile ihsan nedendir?" (M. Lutfi) sözleriyle mırıldanır.. hep içten ve derin, hep Hak'tan hoşnut ve memnuniyet içinde bulunduğunu ihsas eder.. kim bilir her gün kaç defa:

"Gelse celâlınden cefâ, yahut cemâlinden vefâ
İkisi de cana safâ, senden hem o hoş, hem bu hoş" (İ. Hakkı)

der, rıza düşüncesini yeniler.. hattâ bazen o, gönül gözlerine cezb ü incizab semalarından akıp gelen bu güzelliklerin farkında bile olamaz.

Nefs-i Mutmainne Makamını Elde Eden İnsanın Davranışları

İşte böyle bir anlayış ve duygu dünyasına otağını kuran bir hakikat eri -buna Hakk'ın kulu demek daha uygun olur zannediyorum- tecellî-i ef'âl ötesinde, tecellî-i esmâ ve sıfâta açılarak "ilme'l-yakîn"in en üst mertebelerine yürür ki,

bunun ötesi, Hak hoşnutluğunun kendine has emâreleriyle duyulup hissedildiği ve selim vicdanların şehadetiyle bilindiği "marziyye" şâhikasıdır. Muhakkikînce, bu pâyeye, "hakka'l-yakîn" televvünlü "ilme'l-yakîn" dendiği gibi "ehadiyet" mertebesi, "cemu'l-cem" makamı da denegelmıştır. Bu makam erbabı, seyrini daha çok "seyr anillah" şâhikalarında sürdürür.. hâl-hayret-temkin ufkunda dolaşır durur; dolaşır durur ve artık Hak, onun gören gözü, işiten kulağı olur; hep doğruyu görür, doğruyu duyar ve insanlar arasında ilâhî ahlâkın mübarek bir temsilcisi gibi oturur kalkar.. başkalarında gördüğü kusurları affeder, ayıplara göz yumar, mü'minlere hüsn-ü zanda bulunur, herkesi şefkatle kucaklar ve Hak'tan ötürü her milletle barışık yaşar.. vicdanında duyduğu Hak hoşnutluğunu kalb imbiklerinden geçirerek kendi hoşnutluğu haline getirir; gönül tezgahlarında her şeyi şekere-şerbete çevirir ve bu ballar balını avuç avuç herkese tattırır.. ve hemen her yerde, her zaman "Hazreti Râzî"ya gönülleri yönlendiren bir rıdvan kıblenümâsı gibi hareket eder; Allah için sever, Allah için kucaklar, Allah için koklar ve sürekli Hakikat-i Muhammediye makamının mebdei sayılan böyle bir pâyenin hakkını eda etmeye, O'nunla nisbetini derinleştirmeye çalışır.

Nefs-i Mutmainne Makamının En Önemli Özelliği

Evet, bu makam aynı zamanda; "seyr maallah" makamı olması itibarıyla, hususî bazı vâridleri de vardır ve bazen de bu vâridler ifade yetersizliğinden "hulûl" ve "ittihad"a çekilebilecek biçimde seslendirilebilir. İşte böyle bir durumda sâlik, tam kazanma kuşağının zirvelerinde iken kaybetme çukurlarına yuvarlanabilir; yuvarlanabilir zira, zirvelerle çukurlar birbirlerine zıt oldukları halde hep yan yana bulunurlar. İhlâs kulesinin tepesinden düşecek birinin düz bir zemine değil de, derin bir çukura yuvarlanacağına hatırlatılması, değişik bir zaviyeden, zirvelerle çukurların bu beraberliğini vurgular. Onun içindir ki, seyr u sülûkte yolculuk ilerledikçe temkine, teyakkuza daha fazla ihtiyaç duyulagelmıştır. Öyle ki ufuk sezilip de her yanda kurbet esintileri duyulmaya başlayınca, hak yolcusu, daha derin murakabelere dalagelmış ve sık sık kendini sıfırlamış.. üzerindeki mevhibelerin gelip geçiciliğini düşünerek mahiyetinin bir mazhar değil de bir ayna olduğunu görmeye çalışmış ve "Yâ Hû" soluklarıyla o vâridat ve lütufların kaynağına yönelip üveysî bir edâ ile: "İlâhî Sen Rab'sin bense abd; Sen Hâlık'sın bense mahlûk; Sen Rezzak'sın bense merzuk; Sen Mâlik'sin bense memlûk; Sen Aziz'sin bense zelil; Sen Ganî'sin bense fakir..."

demoş ve en büyük pâyenin kulluk pâyesi olduğunu hem de derin bir acz, fakr ve ihtiyaç hissiyle dile getirmiştir.

Nefs-i Mutmainne Mertebesi

Nefs-i mutmainne zirvesine ulaşan bir muntehî nazarında, kendi hususiyetleriyle bütün eşya, bütün elvân u eşkâl eriyip gider ve o, sürekli "Lâ ilâhe illallah" hakikatini düşünür, onu söyler; söylerken de hakikî ve aslî vücud olarak sadece O'nu duyar.. O'nun nur-u vücuduyla iç içe yaşar.. ve bütün varlığı, ilim ve vücudun birer tecellisinden ibaret olarak zevkeder.. ve böyle bir ruh halinin gereği olarak da bütün varlığın, O'nun feyz-i vücuduyla meydana geldiğini ilan mânâsına "Lâ mevcûde fi'l-hakikati illallah" der. Bu mülâhaza ne bir vücud ne de şuhud telâkkisidir; bu öyle bir zevk ve duyuş haletidir ki, tatmayan bilmez, bilenler de tam ifade edemez. Bu makama eren bir hak yolcusunun sinesinde O'ndan gayrı her şey, yine O'nun ziyâ-i vücuduyla silinir gider ve her yanda sadece ve sadece Hazreti Ef'âl, Hazreti Esmâ ve Hazreti Sıfât nümâyân olmaya başlar; başlar da, gözler ve gönüller sürekli onlarla dolar-taşar. Böyle bir sermesti içinde her an ayrı bir vuslat bişaretiyle yol alan hakikat eri, biraz da, "ayne'l-yakîn" derecesinde her şeyin O'na ait olduğunu duyması sonucu "Ballar balını buldum varlığım yağma olsun" diyerek, sırtında âriye bir gömlek gibi gördüğü bütün varlığını infak etmeye koşar.

Nefs-i Mutmainne Mertebesinde İlâhi İkramlar

Bu esnada, bazı istidatlara sağanak sağanak ikramlar yağmaya başlar; başlar ve bu aynı zamanda keşiflerle, kerametlerle imtihana tâbi tutulma faslı demektir. Böyle bir makamda lütfedilen bütün keşifler, kerametler, muhlis bir sâlik nazarında -istidraç endişesi mahfuz- bir ilâhî armağan olmanın ötesinde herhangi bir kıymeti de haiz değildir. Basiretli bir sâlik, işte böyle kendisinde ikinci bir tabiat âsârının belirmeye başladığı ve onun gönül dünyasında her gün ayrı bir "feth-i mübin"ın yaşandığı, pinhanların ayân olduğu, gözden hicâbın kaldırılıp, eşyanın perde arkası kendi renk ve çizgileriyle zuhur ettiği ve bazıları için başların dönüp bakışların bulandığı durumlarda o hep, Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın vesâyetine koşar.. düşünce ve tasavvurlarını Sünnet mihengine vurur.. beyanlarını "usûlüddin" mizanlarıyla çerçeveler.. ve yoluna: "mâ ene aleyhi ve

ashâbî" (Tirmizi, İman 38) reflektörleri arasında devam eder. Hazreti Ustad-ı Küll ve Muktedâ-yı Ekmel'den sonra yoldakilere rehberlik vazifesini, Kitap ve Sünnet'in aydınlık temsilcileri mürşid-i kâmiller yaparlardı. Onların olmadığı dönemlerde ise çokların yolu sarpa sardı ve yol mütehayyirleri, takılıp yollarda kaldı...

Nefs-i Mutmainne Mertebesine Ulaşan İnsan

Artık böyle biri, kendinden "can" istendiğini hissetse, hemen kurbanlık koyun gibi boynunu uzatır. -Bu makamda, o asliyete göre bir zılliyyet, o külliyyete göre bir cüz'iyet şeklinde "felemmâ eslemâ ve tellehu li'l-cebîn (Her ikisi de Allah'ın emrine teslim olup, (İbrahim) oğlunu şakağı üzerine yere yatırınca..)" (Saffât, 103) hakikatinin kahramanlarını hatırlayabiliriz.- Rikkat-i kalb bu pâyenin en bâriz özelliğidir; sâlik her zaman: "Ağla ey gözlerim, hiç durma ağla!" der, gözyaşlarıyla nefes alır verir.. her şeyi sever, her şeyi koklar ve okşar ve hususiyle her biri birer mücellâ ayna olması itibarıyla insanlara karşı gönülden alâka duyar.. her renkte, her tatta, her kokuda, her seste, her şivede O'ndan tecellîlerle selâmlaşır.. her selâmlayışta çok farklı hislerle farklı düşüncelere girer; ama her defasında zevk u şevkini teyakkuz ve temkinle frenler.. hattâ bazen bu ciddi teyakkuz ve temkin sayesinde, ruhunda köpüren ve dalga dalga bütün benliğini saran neş'elerin, sevinçlerin ve hazların kendine ait olması mülâhazasıyla, herkesin uğrunda canlar feda ettikleri topyekûn ruhânî zevklerden de sıyrılarak, "lillah", "livechillah", "lieclillah" sözleriyle ifade edilen çerçeveye koşar ve Yunus diliyle "Bana Seni gerek Seni" der inler.

Nefs-i Mülheme Mertebesi

Nefs-i mülheme mertebesinde bir hak yolcusu, bütün etvâr ve ahvâliyle "Hû" der O'na yönelir.. her şeyde ve her yerde O'nun sun'-i bediînin temâşâsıyla soluklanır.. her nesneyi bir hayret levhası gibi müşahede eder.. ve her tabloda yeni bir hissî takdirle şahlanır.. dili "Lâ ilâhe illallah" derken, kalbi ve bütün letâifi "Lâ ma'bûde illallah" hakikatini mırıldanır.. sürekli "Hû" zamirinin ıtlâkındaki derinlikle nefes alır-verir.. ve her nefes alış-verişiyle âdeta, kalbinde bir kor, bir kıvılcım gibi uyuyan aşk u şevki körüklemeye başlar.. ruhu "ataş" der inler; dili,

"Ey sâki aşkın nârına yandıkça yandım bir su ver
Düşeli dilber derdine yandıkça yandım bir su ver " (Gedâî)

nağmeleriyle arzuhal eder.. ve artık, dünyevî matlupları, zatları itibarıyla talepten vazgeçtiği gibi, ukbâyı da Hazreti Zât'a bakmayan yönleriyle ikinci derece mülâhazaya alır.. düşüncelerinde, tahayyüllerinde sürekli O'nun konukluğuna koşar.. sözlerini O'nun iştiyakıyla süsler ve O'na iştiyak uyarmakla derinleştirir. Dolarken O'nun vâridâtıyla dolar ve her doluşuyla ruhunda petekleştirdiği ballar balını müştak gönüllere sunmaya koşar.. sık sık Lâmekânî Hüseyin Efendi gibi:

"Pâk eyle gönül çeşmesini ta dolunca!
Dik tut gözünü, gönlüne gönlün göz olunca!
İnkârı kov, dil testisini ol çeşmeye tuttur.!
Ol âb-ı safâbahşile bu testi dolunca..."

der ve dolma istikametinde azmini kamçılar. Dolunca da:

"Ey tâlib-i feyz-i Hudâ gel halkaya, gir halkaya!
Ey âşık-ı nûr-i hüdâ gel halkaya, gir halkaya!"

çıgıllıklarıyla bir velvele olur ve çevresine boşalır.

Bu noktaya eren bir sâlik, az yer, az içer, az uyur, hep hayret içinde bulunur ve dünya umuruyla da sırf esbab dairesi içinde bulunduğundan ötürü meşgul olur. Bu pâyeye ait sorumluluklarını yerine getiren ve Hakk'ın mevhibelerine karşı şükrünü edâ eden bir sülûk eri, bazen tecellî-i esmâ, bazen de tecellî-i ef'âl ile nefes alır verir. Ne var ki o, seyr u sülûk-i ruhânîsini, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın vesâyetinde ve Sünnet rehberliğinde sürdüremez ya da Kitab ve Sünnet mümessilleri rehberliğine sığınmazsa, ubudiyetinde şatahata girebilir ve bazen de niyaz makamında nazlanma inhirafına düşebilir. Bu ise apaçık bir sukuttur.

Nefs-i mülhemenin nihayeti, aynı zamanda "ilme'l-yakîn"ın zirvesi "ayne'l-yakîn"ın de matlaı sayılır. Sâlik, bu noktaya ulaşacağı ana kadar, nazarî olarak öyle düşünmesi ve öyle demesi gerektiği için her şeyin Hakk'tan olduğunu ifade eder; bu mertebenin zirvesine erdiği andan itibaren ise, bütün benliği ile: "De ki hepsi Allah'tan" (Nisâ, 78) telaffuz etmeye başlar ve her telaffuzunda yepyeni itminan esintileri duyar.. ve dinin emredip Allah'ın da sevdiği her şeyi tabiatının bir buudu gibi zevk etmeye başlar ki, böyle bir mazhariyeti de ancak, nefsinde itminana erenler hissedebilirler. Bunu duyan nefis bir "nefs-i mutmainne" ve bu

makam da nefs-i mutmainne makamıdır.

Nefs-i Mütmainne Mertebesindeki İnsanın Davranış Özellikleri

Bir an gelir ki, artık akıl orada bütün bütün kalbe yaklaşır; ma'kulât latife-i rabbâniye mevhîbelerinin rengine bürünür. Uğranılan her menzilde mehâfet ve mehâbet esintileri duyulur; yer yer haya hissiyle iki büklüm yola devam edilir; zaman zaman da lütuf sağanaklarıyla inşirahlar yaşanır. Kalbin "Allah Allah" solukları onun "Ya Gaffâr, Ya Settâr" nefeslerine karışır.. sesler hep O'nu söyler, nefesler hep O'nunla inler ve bir yandan fuâd ufkundan ona sinyaller iner, onu verâlara uyarır; diğer yandan vâridlerin inkıtâ endişesi ve beklenmedik haylûetler korkusu beyninin içinde yıldırımlar gibi gürler; gürler de ürperir O'na sığınır ve sevinir her şeyi O'ndan bilir.

Nefs-i Mütmainne Mertebesine Ulaşabilmek

Böylece "Şüphesiz nefis her zaman fenalıkları ister ve kötü şeyleri emreder." beyanlarıyla ortaya konan yılandan-çıyandan daha muzır bu katı tabiatlı cevher, günahlarının farkına varıp istiğfara koşması; hatalarını görüp onlardan tiksınmesi; küfürden, nifaktan, fışk u fücürden uzak durmaya çalışması ve en iyi hallerinde bile mazhariyetlerinin istidrac olabileceği endişesiyle tir tir titremesi; hatta bir hamle daha yapıp kendini tezkiyeyi, tezkiyesizliğe bağlaması sayesinde olduğu yerden fersah fersah yukarılara yükselmiş ve o ölçüde de semavîlere yaklaşmış olur. Felsefecilerin "nefs-i nâtika", Kur'ân'ın da "nefs-i mutmainne" dediği bu nefis, artık ruh ve kalb ufkuna açık, melek edalı öyle bir arzlıdır ki, ulaştığı bu nokta itibarıyla, o âna kadar hoşlanmadığı, ağır bulduğu tekâlîf-i diniyeden zevk almaya başlar. O güne değin acı gördüğü şeyler birdenbire tatlılaşır; onun bu haline muhâzî olarak latife-i rabbâniye ve sırrın üzerindeki nefsanîliğe ait toz-duman da tamamen silinir gider; varlık ve hâdiseler daha bir başka edaya bürünür. Her nesneden aldığı O'na çağrıyla yer yer haşyetler yaşar, zaman zaman da sevinçle coşar ve kendini ruhanîler arasında sanır.

Nefsin Fonksiyonları

Bütün bu alış verişler, mütemâdî teâtîler, yürüyüşler ve varışlar, hep bu nefsi insanî binit, sefinesi ve peyki vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bu hakir görünümlü merkubun pusulası iman, rotası İslâm, kaptanı Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhissalâtü vesselâm) ve bu uzun yolda durmadan yol almanın dinamiği de zikir ü fikirdir. Ne var ki, bu binit, bu sefine ve bu peykin belli maksatlar için mahiyetine yerleştirilmiş bulunan zahirî bir kısım muzır hususiyetler de vardır ki, şayet nefis umumi bir tezkiye ile tadil edilmemiş/edilememişse, ruh-beden veya beden-ruh arası inip çıkan, çıkıp inen mânâların, mazmunların, ilimlerin, mârifetlerin, zikirlerin, fikirlerin ulaşacakları noktaya ulaşmaları esnasında bir kısım türbülanslara maruz kalmaları, hatta ciddi alabolaralar yaşamaları kaçınılmazdır.

Nefsin İyi Yöne Kanalize Edilmesi

Nefsin de bunlardan pek farkı yoktur; o da, yukarıda işaret edilen çerçevede tezkiye edilerek insan bünyesinde şeytana santrallik yapmadan kurtarıldığı takdirde, "mahiyet-i nefsi'l-emriye"si itibarıyla yerlerde sürüm sürüm sürünen bir sürüngen iken âdeta sırlı bir metamorfoz görmüş gibi birdenbire başlarımız üstünde pervaz eden bir güvercine dönüşür. Ve adına Cenâb-ı Hakk'ın: "Kendini sorgulayıp kusurlarına pişmanlık duyan nefse andolsun." iltifatkâr sözleriyle taltif edilir. İki adım daha atınca "Ey itminana ermiş nefis, sen Rabb'inden Rabb'in de senden razı olarak dön Rabb-i Kerimine." teveccüh esintileriyle okşanır ve ruhun gidip yaslandığı aynı kanepeye yaslanır.

Nefsin İyiliğe Yönlendirilmesi

Nefis, kibir, gurur, bencillik, haset, haksızlık, düşmanlık.. gibi ruhun kolunu-kanadını kıran/kıracak olan şeytanî hususiyetlerine rağmen özünde ruh refâkatine yükselecek seviyede kıymet ifade eden önemli bir potansiyeli de hâizdir. Eğer konumunun, Hakk'ı tanıyıp anlamaya bir vasıta olduğunu kavrar, iddiayı bırakır, duaya yönelir ve mahiyetindeki potansiyel fenalık hislerinden ötürü Rabbine sığınır, Hakk'a vuslat yolunda kalb ve ruhun arkasında durursa, o

da refikleriyle beraber "alâ-yı illiyyîn"e yürüyebilir.

Nefsin Mertebeleri

Sofilerin, seyr ü sülukta, zevken duyup yaşadıkları bu konuyu biz, nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mutmainne, nefs-i râziye, nefs-i marziyye, nefs-i mülheme, nefs-i zekiyye veya sâfiye unvanlarıyla daha önce arz etmeye çalışmıştık. Nefis bu kademelerden birer birer geçip yukarıya doğru yükseldikçe, mahiyet-i insaniye üzerindeki cismâniyete ait zulmetler de arka arkaya yırtılır. Herkesin derecesine göre dört bir yanda ruhanîliğe ait şualar parıldamaya başlar ve sâlik kendini melekûtî ufuklarda sanır.

Bu mertebelerden her birinin kendine göre bir vâridi, bir mevhibesi, bir zevki, bir ufku, bir şîvesi, bir ihsası ve bir de ihtisası vardır. Bunlar bazen mürşidin işaretleriyle, bazen de kendini bilen, ruhunu dinleyen yüksek murakabe ve muhasebe insanlarına özel bir teveccühle ihsas edilir veya açıktan açığa bildirilir.

Nefsin Tezkiye Edilmesi

Aslında, nefis nefistir; ama iyi bir tezkiye sayesinde hevâsına muhalefeti ve Rabbine muvafakatı sağlanabilirse insanî ufukta, ışıĒı güneşten, tıpkı bir dolunay gibi o da pırıl pırıl bir zıya kaynağı haline getirilebilir. Aksine, eğer tezkiye görmezse er-geç ufkunu hevâ ve hevesin sisi-dumanı sarar, derken cismanî düşüncelerin tesirinde yamuk-yumuk hale gelir ve varlığın perde arkasını sezemeyecek kadar da körelirse, katiyen ruha refâkatini devam ettiremez ve münkerâta açık tabiatının gereğı insan mahiyetinde âdeta bir fenalık girdabına dönüşür. Sonra da insanoğlunun zayıf yanları sayılan bir kısım boşlukları kullanarak bir anda pek çok cepheden hücumla -hafızanallah- bir hamlede onu yere serebilir. İstiğfar ve dua ona karşı birer önemli sûtire; seyr u sülukta esas kabul edilen disiplinler ilâhî sıyanete fiilî birer çağrı ve Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın vesâyeti de onun için en emin bir sığınaktır. Beşerî ihtiyaçları gereklilik miktarına bağlamak, meşru dairedeki zevk, lezzet ve keyiflerle onun sesini kesmek, gayrimeşru arzu, istek ve iştihaalarının ürperten akıbetleriyle sürekli ona tenbihte bulunmak da onu zapturapt altına almanın bir başka yolu olsa gerek...

Nerede Durduğumuz Belli Değil

Düştüğümüzün farkında değiliz, hiç olamadık da; doğrulma yönündeki azmimiz ise süreksiz. Düşüncelerimiz yamuk-yumuk; iradelerimizde çatırtılar duyuluyor; kararlarımız tutarsız ve ruhumuzu öldüren yabancılaşmadan bir türlü kurtulamıyoruz. Bazen inanç ve millî mefkûremize ters patikalarda yürüyor; bazen kendi düşünce istikametimize zıt cereyanlara kapılıyor ve bilmediğimiz meçhullere sürükleniyor; bazen de arkalarından koştuğumuz kimselerin ihanetine uğruyor ve arkadan hançerleniyoruz.

Nesiller Heba Oldu

Evet, bu mübarek dünyada öyle dönemler olmuştur ki, aydınlar susmuş; düşüncenin ağzına fermuar vurulmuş; gücü-kuvveti temsil edenler, dalâlet ve soysuzluğa arka çıkmış ve zavallı nesiller, şaşkınlık homurdanmaları içinde hep cenazeler gibi cansız, ümitsiz ve kapkaranlık duygularla haşır u neşr olmuşlardır.

Nesiller O'nun Mesajıyla Büyüdü

Asırlar ve asırlar boyu ard arda gelen nesillerin, Seni bu ölçüde duyup sevmeleri, varlığını ve varlığının gayesi sayılan mesajını bu çerçevede hissetmeleri için kim bilir ne kadar cehdler, ne kadar gayretler sarf edilmişti.! Ne beyin fırtınaları yaşanmış ve ne zahmetlere katlanılmıştı! Mevsimi gelince de bunlar semere vermişti.. ve artık her işte, her gönülde Sen vardın ve Seninle geçen her dakika, her saniye âdeta bir eşref saatti. Sürekli başımızdan aşağıya dökülen ışıkların ruhlarımıza akıyor ve benliğimize neler ve neler duyuruyordu! Sen, arkandakilere mutluluklar vadediyor, onların ebedî saadet isteklerini cevaplıyordun; onlar da, daha aydınlık günlerin ileride olduğu/olacağı mülâhazasıyla her an daha da şahlanıyor ve Senin arkanda bulunma sevinciyle âdeta yeni bir asr-ı saadet yaşıyorlardı.

Nesillerin İslama Yeniden Sahip Çıkması

Günümüzün nesillerinin son bir kere daha İslam'a ve Kur'an'ın seslendirdiği ruh ve manaya yönelmesi onların yeniden doğuşu olacaktır. Evet, İslam'ın kitabı Kur'an, insanî değerler, varlık, kainat ve hayat hakkında en orijinal fikirlerin, hiçbir zaman eskimeyen disiplinlerin ve hep ter ü tâze kalabilen esasların biricik kaynağıdır. Onun, günümüzün toplumlarına da, yeni ufuklar açacağına, onlara alternatif düşünce sistemleri sunacağına ve insanımızın ıztıraplarını dindireceğine inancımız tamdır. Elverir ki, varlık içindeki yer ve konumumuzu bir kere daha gözden geçirerek mazhariyet ve mevhibelerimizi yerli yerince iyi değerlendirebilelim. Aslında birkaç asırlık uzun bir uykudan sonra bizdeki böyle bir "ba's u ba'de'l-mevt" dünyanın da rengini değiştirecektir.

Nesle Sahip Çıkılmadı

İşin doğrusu şu ki, ona el uzatamadık; hele gönülden asla... Ona bir mektep bulamadık. Doğruyu okutup sevdiremedik ve onu kainatla bütünleştiremedik. O, kendisini ezip geçen her hâdisede, değirmene girip çıkmış gibi ezildi ve böyle bin ezilmişlikle, kendini bu hale getirenlerin karşısına dikildi.

Şimdi ise, Golyat'ın kesik başını tasvir eden tabloda olduğu gibi, o, kellesini elinde tutanların karşısında iki büklüm, canının iade edilmesini beklemekte... Evet kaybettiği her şeyi yeniden kazandırarak ruhunu ona iade etme; işte en mühim mesele bu...!

Bu Kaf dağından ağır vazifeyi kim yüklenecek; yuva mı? Cemiyet mi? Maarif mi? Hâlihazırdaki durumu itibariyle bu müesseselerden hiçbirisi, bu işin üstesinden geleceğe benzemez. Şayet insanımıza, içinde yaşadığı dünyanın şartları muvâcehesinde ve ruhuna uygun bir dünya kurma imkânını hazırlamazsak, bu onun tükenişi olacaktır. Buna karşılık hâlihazırdaki şartlar ve yetiştirici müesseselerin işleyişi, hiç de ümit verici değildir. Ne asırlardan beri kayalara çarpa çarpa parçalanmış ve kırık dökük bir tekne hâline gelmiş maârif sefinemiz, -hele öğretme disiplin ve otoritesi sarsılmış olursa- ne bir aşhâne ve yatakhâneneden farklı olmayan yuvalarımız, ne de binbir kargaşanın boy gezdiği içtimâimiz, neslin beklediği hava ve iklimi getirecek hüviyette değildir.

Neslin Yetiştirilmesinde Yapılacak Öncelikler

Onda yeni bir ilim anlayışının, bir ahlâkî iradenin; fevkalâde bir iç müşâhede ve hâdiselere nüfuzun; bir hak eri olma ve rabbâniliğin geliştirilmesi yegâne çıkar yoldur. Evet, onun düşüncede tevhide; hayatta istikamete; sanatta tecride, tek kelime ile destanlarımızla solukladığımız sese ve nefese ulaştırılması tek yol ve tek yön hâline gelmelidir.

Nesillerimizi, bu yüce ufka, lâkaytlıktan, yılışıklıktan kurtarıp ideâlist kılmakla; gülme ve eğlenmenin yerine, biraz olsun çile ve ızdırabı çekmeyi öğretmekle; nefisperestlik ve şahsî menfaat düşüncesinden sıyrarak millet ve vatan sevgisini aşlamakla ulaştırabiliriz.

O hâlde yapılacak şey, özünden bu kadar uzaklaştırılmış ve düşünce dünyasında tüketilmiş bir nesle, yeniden hayat iksiri aşlamak ve onu ruh yüceliğine ulaştırmak olacaktır.

Ondan şikayet etmeye; okuyup, düşünmediğini tenkide hakkımız yoktur. O, düne kadar kendine uzanacak bir inâyet eli görmedi. Görseydi; öpüp o eli başına koyacak ve getirilen şeye selâm duracaktı. Aslında onda bir araştırma ve öğrenme arzusunun olduğu inkâr edilemez. O, bu arzu uğrunda tomar tomar gazete okuyor; saatlerce radyo dinleyip televizyon seyrediyor. Hatta mevizecilerin etrafında kümeleniyor ve verileni verildiği kadar ve verenin evsafına göre alıyor ve değerlendiriyor. Ne var ki, insafla düşündüğümüz zaman, ona ciddî hiçbir şey vermediğimizi göreceğiz.

Ne zaman ona doğruyu ve güzeli gösterdik...? Ne zaman ona faziletli olmasını öğretebildik? Onu düşündürecek, derinleştirecek ve bir muhasebe insanı kılacak, kendisine ulaştırılmış bir mesajdan bahsetmek mümkün müdür..? Evet, onu çekip götürenlerin ve yüceltme yolunda rehberlik yapanların, kaçının hasbîliğinden emin bulunmaktayız? Maddî, manevî füyûzat hislerinden vazgeçmiş ne kadar yüce kamet gösterebiliriz? Halbuki, o, bir Herkül bekliyordu. "Seksan küsur senelik hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum..." diyen ve onu bu cehennem görünümlü hayattan söküp atacağı âna kadar, tavrını değiştirmeyen bir Herkül... Bırakın, Cennet kasırlarına gönül kaptırmadan neslinin ateşiyle yanan hak erlerini; bu uğurda şu basit dünyayı feda edecek kaç mürşit takdim edebildik ona..?

Niçin El ve Dil

Efendimiz'in her ifadesinde olduğu gibi, söz konusu ettiğim ifadesinde de kullanılan her kelime, dikkatle seçilmiştir. Görülüyor ki burada da yine elden ve dilden bahsedilmektedir. Diğer azaların değil de sadece bu iki uzvun zikredilmesinde elbette birçok nükte vardır. İnsan bir başkasına vereceği zararı iki türlü verir. Bu, ya vicâhî, yüz yüze veya gıyabî yani arkadan olur. Vicâhî zararı el, gıyabîyi de dil temsil eder. İnsan karşısındakine ya bizzat tecavüzde bulunur ve onun hukukunu çiğner, ya da, gıyabında onun gıybetini yaparak, hakir ve küçük düşürerek hukukuna tecavüz eder. Bu iki çirkin durum da mü'minden hiçbir zaman sadır olmaz. Çünkü o, ister yüz yüze olduğu insanlara, isterse hazır bulunmayanlara karşı hep mürüvvetle davranır.

Ayrıca Efendimiz, lisanı elden önce zikrediyor. Çünkü, elle yapılacak zarara, karşı tarafın mukabele imkânı ihtimal dahilindedir. Halbuki, arkadan yapılan gıybet veya atılan iftira, ekseriyetle karşılıksız kalır. Dolayısıyla, rahatlıkla böyle bir hareket, fertleri, cemiyetleri hatta milletleri birbirine düşürebilir. Dille yapılabilecek zararların takibi, vicâhî olarak yapılmak istenenlere nisbeten daha zordur. Onun içindir ki, Efendimiz, dili, ele takdim etmiştir. Diğer taraftan, bu ifadede, müslümanın Allah katındaki değer ve kıymetine de işaretle bulunulmuştur. Müslüman olmanın Allah katında öyle bir değer ve kıymeti vardır ki, bir başka müslüman ona karşı elini ve dilini kontrol altında bulundurması gerekmektedir.

Cihanşümûl emniyet ve esenlik düşüncesiyle gelen İslâmiyetin önemli bir ahlâkî buudu, müslüman ferdin, maddî-ma'-nevî kendine zarar veren şeylerden uzaklaşması ise, diğer ehemmiyetli bir derinliği de, az dahi olsa, başkalarına zarar vermemektir. Zarar vermek bir yana, toplumun her kesiminde, emniyet ve güveni temsil etmektir. Evet, müslüman, sînesinde taşıdığı emniyet duygusu ve yüreğinin güvenle atması ölçüsünde hakîkî müslümandır.. ve hakîki bir müslüman da gezip-dolaştığı; oturup-kalktığı hemen her yerde "esselâm" kaynaklı bu hisse tercümandır: O, mü'minlere uğradığında selâm verir, emniyet soluklar.. onlardan ayrılırken esenlik diler, ayrılır.. namazın tahiyyatlarını selâmlarla süsler.. ve Hakk'ın huzurundan ayrılırken de mü'minleri selâmlayarak ayrılır. Artık, bütün hayatını böyle selâm yörüngesinde sürdüren bir insanın, kendi temel düşüncesine rağmen, emniyete, güvene, sağlığa ve maddî-ma'nevî, dünyevî-uhrevî selâmete ters bir yola girmesi, kendine ve başkalarına zarar vermesi herhalde düşünülemez...

Hadîsle alâkalı bu kuşbakışı ilk mülâhazadan sonra, yine onun ruhundan fıskıran şu hususlara da bir göz atıp geçelim:

a- Hakiki müslüman, yeryüzünde cihanşümûl sulhün en emin temsilcisidir.

b- Müslüman, ruhunun derinliklerinde yaşattığı bu yüksek duyguyu her yerde soluklar-gezer.

c- O, ezâ, cefâ etmek ve zarar vermek bir yana, hatırlandığı her yerde emniyet ve selâmetin remzi olarak hatırlanır.

d- Onun nazarında, elle yapılan tecâvüz ile gıybet, bühtan, tahkîr, tezyîf gibi dil ile yapılan tecavüz ve çekiştirme arasında fark yoktur. Hatta bazı durumlarda, ikincisi birinciden daha büyük cürüm sayılır.

e- Bir mü'min bu günahlardan bazılarını irtikap etse de yine mü'mindir ve dinden çıkmış sayılmaz. Yani akîdemizce küfür-îmân arası bir mevki söz konusu değildir.

f- Her mes'eledede olduğu gibi, îmân ve İslâm mes'elesinde de, himmetler âli tutulup kemâlât-ı insaniyyeye yani herhangi bir müslüman değil, kâmil müminliğe talip olunmalıdır gibi pek çok şey o mu'ciz beyân lisanda tek bir satıra sığdırılmıştır.

Nifak ve Münafığın Tanımı

İnanmadığı halde inanıyor görünmek, akide ve düşüncelerinde münkir olmasına rağmen farklı bir tavır ve kanaat sergilemek, her zaman duruma göre hareket edip sürekli iki yüzlü davranmak demek olan nifak; ferdî, içtimaî bir riyakârlık ve bir ruh hastalığıdır. Bu hastalığı taşıyan mürâî ve münafık, her zeminde ayrı bir tavırda bulunur, her yerde farklı bir görüntü sergiler ve o rengârenk davranışlarıyla âdeta birkaç hayatı iç içe birden yaşar. Münafığın gerçek renginin ne olduğunu, ne türlü bir düşünce ve kanaat taşıdığını kestirmek çok zor; hatta imkânsızdır. O, kendine göre ters görüp "öbürleri" dediği hemen herkese karşı düşmanca duygular besler.. onlar hakkında açık-kapalı kötülük düşünür. Ama bu duygularını her zaman dışarı vurmaz; gerektiğinde hakikî hislerini gizleyerek onların düşünce ve kanaatlerine saygılı görünür.. onlara karşı olabildiğince yumuşak davranır.. ve onlardan biriymiş gibi hareket eder. Ne var ki o, hemen her zaman, içten içe de güm güm gümler

ve mevhum hasımları için ne komplolar ne komplolar plânlar.. plânlar da, hasım kabul ettiği kesim veya kimselerin sıkıntılı hâl ve kritik durumlarında gerçek niyetini hemen ortaya koyuverir. Sonra da başkalarının, "hüsnuzan"na binâen ardına kadar açık bıraktıkları kapıdan içeriye girerek akla-hayale gelmedik kötülüklerin hepsini yapar. Din, iman düşmanlarının açıktan açığa diyanet ve mukaddesata sürekli hücum etmelerine karşılık o, çok defa dinî, millî ve vatanî değerlere saygılı görünerek her zaman ehl-i imanı aldatmaya çalışır.. her zaman sinsi davranır ve moda tabiriyle "takiyye"lerde bulunur.. yerinde herkesi dostça kucaklar ama, fırsat bulunca da arkadan hançerlemeyi ihmal etmez.

Nimetlerin Kaynağını Vâkıf Olan İnsan

Nimetlerin kaynağına vukûf ve ruhun böyle bir teveccühdeki iltifatı kavraması sayesinde sâlik, tasavvurlar üstü bir haz derinliğine ulaşır, hatta nikmetleri birer nimet gibi hissetmeye başlar ki, böyle bir mazhariyet belli bir meşrep ve mîzaçtaki bazı ruhlar için lâubâlilik ve şatahât kapılarını aralamasına mukabil, seyr-i sülûklarını "sünnet-i seniyye" rehberliğinde sürdürenler, her zaman temkinle televvünü bir arada duyar ve ilâhî ahkâma inkıyatla, Hakk'a yakınlıklarını mehâfet ve mehâbetle süsler, yer yer ilim ve marifet kanatlarıyla velâyet semasının derinliklerinde pervâz ederken de "Her şey Sen'den" der ve kilometrelerle ifade edilmeyecek bir irtifâî, sonsuz mahviyetle bir arada götürürler.. götürür ve sürekli halden hale intikalle temkin kâsesi ile televvün yudumlarlar.

Bunun ötesinde son bir adım daha atabilenler için, eşya ve hadiseler bütün bütün silinip gider.. mâzi-müstakbel birbirine karışır.. vakit ve zaman dediğimiz izâfî şeyler de Hazreti Sâhibü'l-Vakt'in nâmütenâhîliğinde eriyerek sâlike bakan yönüyle tamamen yok olur.. ve bu vadide yolculuğunu sürdüren sâlik, "cem" televvünlerini zevk ederek her şeyin "tecellî-i vâhidiyet" içindeki mütelâşî manzarası karşısında hayret buudlu bir istiğrak, ürperten bir dehşet, hatta tecellîyi tezahüre karıştırmak gibi bir ruh hâleti yaşar ki, böyle bir zirve, insanın duygu, düşünce ve zevk âleminde pek çok iltibasa kapıların aralandığı bir noktadır.. ve böyle bir noktada bazı mîzaçlar, tecelli-zuhur iltibasına girdikleri gibi, damlayı derya, zerreyi güneş, sıfırı sonsuz ve hiçi de her şey görerek "Ene'l-Hak, Mâ a'zeme şe'nî, Mâ fi'l-vücûdi illallâh" gibi sözler söyleyebilirler.. hem de temkin, tedbir ve fark mülâhazasının yol vermemesine rağmen söyleyebilirler.

Oysa ki her şeyin O'ndan olması ve O'nunla kâim bulunması başka, O olması bütün bütün başkadır. Ne var ki hadiselerin bize peygamber meşalesi altında yine peygamberâne bir basîret ve şuurla yorumlanacağı ve seyr-i sülûk-u rûhânînin temyiz ve temkin yörüngeli hale geleceği ana kadar bazı mîzaçların bu iltibaslardan kurtulmaları oldukça zordur.

Niyet

Evet, sadece hicret değil, bütün ameller niyete göredir. İnsan hicret etmek istediğinde niyeti, sadece Allah ve Rasûlü olursa, bunun karşılığı olarak Allah ve Rasûlü'nü bulur. Bu namazda da, oruçta da, zekatta da hep böyledir. Yukarıda zikrettiğimiz bir hadîste de ifade edildiği gibi, Allah'ın hakkını gözeten insan, Rabbini hep karşısında bulur. Bu buluş, O'nun rahmet, inayet ve keremi şeklinde olur. İnsan, bunları bulduğunda coşar, kendinden geçer ve secdeye kapanarak Rabbine yakınlığını arttırmaya çalışır... Ve Rabbine yaklaştıkça da bütün amellerine bu duygu, düşünce hakim olur. Bu hakimiyetin gölgesinde, her şeyin değişip başkalaştığı âleme geçtiğinde, yani kabirde, berzahta, haşirde, sıratda da yine Rabbini hep karşısında bulur. Şayet amelleri, onu Livâü'l-Hamd'e ulaştırabilirse, orada da İki Cihan Serveri'ne mülâki olur ve tasavvurlar üstü bir maiyyete erer.

Halbuki, niyeti Allah olmayan bir insan, bütün sa'y ü gayretine rağmen, eğer hicretten maksadı bir kadınsa, bütün o meşakkatler cismaniyete ait zevkler için çekilmiş.. ve bir ma'nâda katlandığı her şey hebâ olup gitmiş sayılır.

Hep cismaniyetini yaşayan, hep bedenî hayatla oturup kalkan, hiçbir zaman vicdan ve ruhunun sesine kulak asmayan bir insan, boşa oturup kalkacak, şurada-burada ömrünü beyhude tüketecek ama, katiyen hayatını Cenâb-ı Hakk'ın rızasına göre ayarlayan insanların elde ettiği neticeyi elde edemeyecektir. Zaten başka bir hadîslerinde de Efendimiz: "Mü'minin niyeti, amelinden hayırlıdır" 281 buyurmaktadır. Zira insan, ne kadar gayret ederse etsin, niyetindeki ameli yakalayamaz. Cenâb-ı Hakk'ın engin rahmetidir ki, yapılan amelden ziyade, içteki niyete göre muamele etmektedir. Dolayısıyla, insanın niyetinin, ona kazandırdığı elbette yaptıklarından daha fazla olacaktır. Evet işte bu yönüyle de mü'minin niyeti amelinden daha hayırlıdır.

Mevzuyla alâkalı olması yönünden şu hadîs'e de dikkatinizi rica edeceğim. Efendimiz bir hadîslerinde:

"Dikkat edin! İnsanın bünyesinde bir et parçası vardır. Eğer o salah bulursa bütün ceset salah bulur; eğer o bozulursa bütün ceset bozulur. Dikkat edin o, kalptir" 282 buyurmaktadır.

İhlasınız olursa zemini bulup serptiğiniz bütün tohumlar hayattar olur. Başlangıçta rüşeymler gibi zayıf ve çelimsizdirler ama, zamanla salınan selviler haline gelirler. Ve siz, ötede onların gölgesinde yaşarsınız. Evet, onlar, sizin niyetlerinizin sıhhati ölçüsünde serpilir gelişir ve cennet meyveleri halinde karşınızda arz-ı endâm ederler.

Niyetle insanın âdet ve alışkanlıkları, birer ibadet hükmüne geçer. Akşam yatarken gece ibadetine niyetli olan bir insanın, uykudaki solukları dahi zikir yerine geçer. Zaten böyle olmasaydı, bu kadar az zamanda, bu kadar az amelle cennet nasıl kazanılırdı ki?.. Evet, eğer mü'mine ebedî bir hayat verilecekse, bu onun ebedî kulluk niyetine bahşedilmiş bir lütuf olacak ve dolayısıyla da ona ebedî cenneti kazandıracaktır. Diğer kutupda kâfir için de durum aynı şekildedir. Yani o da ebedî cehenneme müstehak, demektir.

Evet biz, niyetimizdeki ebedî kulluk düşüncesiyle cennete hak kazanıyoruz. Kâfir de niyetindeki ebedî nankörlük azmiyle. Evet, amellerin en küçüğünden bila-istisnâ, en büyüğüne kadar bütününe değer ve kıymet kazandıran ve âdetâ onlara hayatîyet kazandıran ancak ve ancak niyettir.

Hatta, iyiliklerde sadece niyetin kazandırdığı çok şey vardır. Meselâ bir insan, bir haseneye niyet etse de onu yapamasa yine bir sevap alır. Eğer onu yaparsa, durumuna göre bazan on, bazan yüz, bazan da daha fazla sevap kazanır. Halbuki kötülükler, niyette kalsa günah yazılmaz, yapıldığı zaman da sadece bir günah yazılır²⁸³. Elbette ki her kötülüğün günahı da kendi cinsinden bir cezayı gerektirir.

Nüceba Ünvanı

Herhangi bir şeyin özü, usâresi, aslı ve insanların asîli mânâlarına gelen necîbin çoğulu bu tabir; ricâlullahtan kırklar veya kırkların bir kısmı hakkında kullanılan ayrı bir unvandır. Muhakkikîne göre bunlar, uruclarını nüzulle ikmal etmiş ve "seyr minallah"la halka yönelmiş, onların ıslâhlarıyla meşgul olan birer yaşatma kahramanıdır; oturur kalkar halkı Hakk'a yönlendirir, gönülleri iyilik duygusuyla şahlandırır ve fenâlıklara karşı da mânevî setler oluştururlar.

Dua, niyaz ve teveccühle, gelmesi muhtemel felâketlere karşı durur, musibetleri göğüsler ve yerinde, bir kısım devâhiye karşı kurban olmaya amâde bulunduklarını îlan ederler; eder ve her zaman bir ferâgat örneği sergilerler. Bunların sîneleri her zaman yüksek bir fedakârlık hissi, merhamet ve şefkat duygusuyla çarpar. Hayatlarını başkalarının saadetine adadıklarından ömürlerini başkalarının sıkıntılarıyla hep bir dert küpü gibi geçirirler. Tıpkı mercanlar gibi sînelerinde kan ve inler dururlar bir ömür boyu. Başkalarından esip gelen sevinçlerle bir damla mutlu olsalar da, insanların ızdırapları adına, görüp duyduklarıyla hemen her zaman buruk yaşarlar; buruk yaşarlar; zira onlar yüklendikleri misyon itibarıyla peygamberlerin varisleridirler.

Nükeba Ünvanı

Nükebâ; bir cemaatin başı, kâhyası ve teftiş edip denetleyen mânâlarında nakîbin çoğulu bir kelime olup, rûhânîler gibi insanlardan hiç ayrılmayan onların yanlışlarını düzelten ve rıfk u mülâyemetle herkesi hayra yönlendiren pîr-u pîrân demektir. Rifâî ve Bedevî medreselerinde, münhasıran seyr-i sülûk-i rûhânîlerini ikmal ederek postnişîn olanlara nükebâ dense de, muhakkikîn-i sofieyce bunlar bâtinî derinlikleri zâhirî ufuklarının önünde, iç mûkaşefeleri dış müşahedelerine faik, nazarları her zaman melekût âleminde ve ilâhî esrara aşına olmalarının yanında, insanların sırlarına da -O'nun izniyle- vâkıf bir kısım müzekkâ nefislerdir ve âlem-i mülkle âlem-i melekût arasında bir nevi tercümanlık hizmeti görür, kendi istidatları, kabiliyetleri ölçüsünde, muhataplarının seviyelerine göre varlığı yorumlar ve ısrarla her şeyden Yaradan'a ulaştırabilecek yollar bulmaya çalışırlar. Onların nazarında kâinat kelime kelime, satır satır, cümle cümle, paragraf paragraf her parçasıyla mânidar bir kitaptır ve bu kitap iç içe mesajlar ihtiva etmektedir. Evet işte bu hüşyar gönüllerde ve dillerde sürekli:

"Bir kitabullah-ı a'zamdır serâser kâinât,
Hangi harfi yoklasan mânâsı Allah çıkar."

hakikati nümâyândır.

O Camide Bulunmayanlar Oradaki Atmosferi

Anlayamaz

Bir atmosfer, ona tam uyulunca ve içine girilip bütün hususiyetleriyle teneffüs edilince vuzuha kavuşur, bize bir şeyler söyler, söyledikleri anlaşılır hâle gelir ve dinleyip temâşâ edenler için de bir mânâ ifade eder. Aksine, o atmosfer, içine girmemiş olanlara, ne bir şey söyler ne de bir şey duyurur. Evet, bizimle aynı havayı teneffüs etmeyenlerin ne o camiyi ne de içindeki cemaati kendi derinlikleriyle duyması mümkün değildir.

O Camide Kendimizi Bulurduk

Uzaktaki o camide, bize ait öyle bir terbiye, öyle bir nezaket ve teşrifat keyfiyeti hâkim idi ki, biz orayı her zaman muhteşem geçmişimizin birkaç kareye sıkıştırılmış bir vitrini gibi duyar, onun harîmindeki her sesi ve soluğu bir şiir gibi dinler, gelip kulaklarımıza çarpan âh u vâhı da cennetini yitirmiş Adem Nebi'nin feryad u figânına benzetirdik.. ve orada hep kendimizi söylerdik; söylerdik de bazen söz ve düşünceler öyle bir aşkınlığa ulaşırdı ki, yer yer Yakup Nebi gibi hasret ve hicranla sızlar, zaman zaman da Yusuf'a ait gömleğin kokusunu almış gibi sevinçlerimizi gözyaşlarıyla şiirleştirirdik.

O Camiye Gelen İnsanların Özellikleri

O mâbedde bir araya gelen gönüllerin hemen hiçbirinde yeis ve inkisar yoktu, olmazdı da; dayanırlardı birbirlerine duygu ve düşünce tufanı ve bir set oluşturmurlardı ümitsizlik sel ve fırtınalarına karşı. Hele orada kin, nefret, gayz, hiddet ve asabiyete asla rastlanmazdı; zira kalbler selim, duygular dupduru, insanî münasebetler sımsıcak ve bakışlar da emniyet vadediciydi. O mâbedin harîmine bile günlük dedikodu, dünya ve ukbâ adına yararı olmayan, bizim "güft ü gû" dediğimiz hiçbir muzır mülâhaza sokulamazdı.

Orada insanlar her zaman sadece Hak mülâhazası ve Yaratan'ın hoşnut olması düşüncesiyle bir araya gelir, samimiyetle birbirini kucaklar, kendi aralarında alâka ve irtibatlarını yeniler; hep aynı dilden aşk u şevk besteleri söyler ve dinler, aynı havadan şefkat ve tefekkür nağmeleri mırıldanırlardı. Bir büyüğü vardı veya biz öyle sanırdık o mâbedin; bizim geçmiş dünyalarımıza, altın çağlarımıza, hatta göklere ve gökler ötesine açık hülyalı ikliminde insan

oraya adımını atar atmaz, harîmindeki umumi hava hemen ona kendi boyasını çalar, hissi müşterek lisanıyla kendi sesinden bir şeyler fısıldar ve onu da kısa zamanda kendine benzetirdi.

Ben şimdilerde o dopdolu günleri hatırlayıp ruhumda canlandırınca, histen, heyecandan yana fakirlerden fakir, çok defa sisli-dumanlı bugünkü gurbetimle ürperiyor; kendime acıyor ve âdeta bir "daüssıla" yaşıyorum. O zamanlar hep ulvî hislerle oturur kalkar, sürekli uhrevîliğe açık durmaya çalışır, Allah'a yönelen her gönülle yeni bir vilâdet neşvesi yaşar, çok defa çocuklar gibi sevinir ve her günü daha derin bir farklılık içinde duyardık. Görüp şahit olduklarımız, duygularımızı daha bir biler, basîretlerimizi keskinleştirir, ruhlarımızı inceltir; bizi Hak kapısının ayrılmaz bendeleri olmaya hazırlar ve âdeta hepimizi birer kulluk tiryakisi hâline getirirdi.

O Gelmeden Her Taraf Karanlıktı

Biz insanlar, tâ yaratılırken, âciz, fakir, ihtiyaç içinde ve bir sürü beklentinin çocukları olarak yaratılmıştık: Gönül huzuru bekliyor, dünyevî-uhrevî saadet hülyalarıyla yatıp kalkıyor, ebediyet ve ebedî mutluluk rüyaları görüyor ve hep boyumuzu aşkın şeylerin peşinden koşuyorduk; Seninle ve Senin ışıktan mesajlarınla beklentilerimizin üstünde ihsanlara nail olduk; Sen gelmeden ölümler gibiydik, risaletinle sûr sesi almış gibi dirilip doğrulduk.

O Günlere Ait Hatırların Canlılığı

O cami günlerinin, hatta saatlerinin şiirini, mûsıkîsini dinleyen ve bunun hava gibi, su gibi, ekmek gibi aziz olduğunu duyup anlayan Hakk'a açık cemaatte de -kerameti onların böyle bir ruh hâliyle bir araya gelmiş olmalarında- ince bir anlayış, enderûnî bir nezaket ve derin bir irfan müşahede edilirdi: Herkes birbirini tıpkı güller gibi koklar, uzun zaman gurbet yaşamışlar gibi sarmaş-dolaş olur, iç çeker ve hasret giderirlerdi. Konuşmalarında hisli bir kalbin çarpışları gibi pürheyecan, tavırlarında karşı tarafı kırarım endişesiyle incelerden ince, yüzleri çiçekler gibi sürekli mütebessim, hep nazik ve enderûnîydiler.

Aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen, bugün hafızamda hâlâ bütün

canlılığıyla dipdiri duran o pırıl pırıl albümün hangi sayfasına baksam, gönlüm ürperir, gözlerim yaşlarla dolar ve "hey gidi günler" der inlerim. Çok uzak bir geçmişte de olsa, ne zaman hayalimde, o günkü cemaatin o mavimtrak ve semavîleri hatırlatan hâlleri belirse, günümüzün hiçbir şey ifade etmeyen kaskatı realitelerinden uzaklaşarak o ümit ve iman insanlarının arasına dalmış gibi olur ve âdeta ferahlarım. Hülyalarımıdaki o günün canlı resimleri bana göre en olumsuz sesi-sözü, havayı-atmosferi bile evirip-çevirip yumuşatacak kadar derindi, sıcaktı, içtendi ve ledünnîydi.

O Günlere Duyulan Özlem

Ben, yıllar önce saf bir Anadolu insanı hissiyatıyla duyup tattığım o günkü ruh ve mânâyı, cami harîmini aşırp tâ sokaklara ulaşan o zamanki cûşış ve heyecanı, hafızamda pırıl pırıl izler bırakan anlamlı görüntüleri, bugünkü mantık ve felsefemden onlara hiçbir şey ilave etmeden tazimle korumakta ve kendi kendime "Keşke o altın günler hep devam etseydi" hasretiyle inlemekteyim. İnlemekteyim ama, biliyorum ki, benim de içinde önemsiz bir çizgi veya değersiz bir nokta olarak bulunduğum o büyü ve şeker-şerbet günleri artık geriye getirmek hiçbir zaman mümkün olmayacak; o birbirinden farklı haz ve zevk resimleri asla bir araya gelmeyecek ve bir açılıma merkezlik yapan o toplanıp dağılmalar kat'iyen bir daha geriye dönmeyecektir. Belki bundan sonra da pek çok mâbed yine dolup boşalacak, kubbelerde yine hak dostlarının sesleri yankılanacak, her yerde diller sürekli Hakk'ı söyleyecek; ama ihtimal ki, mebd'e ait o halâvet, o tarâvet ve o canlılık bir daha asla duyulmayacaktır.

O Günlerin İfade Ettiği Mânâ

Ben o zamanlar, henüz genç denecek bir yaşta idim. Her şeyi bütün teferruatıyla düşünememiş olabilirim; ama, yine de o gelişmemiş avamca hislerimle, o günlerin ifade ettiği mânâyı, her şeyin akış istikametini ve o toplanmaların-dağılmaların vadettiklerini duyuyor gibiydim: Yeni bir sabaha doğru yürüyen bu insanların ufkunda peşi peşine gelecek akşamları, her yanı saracak zifiri karanlıkları ve arkasından da yine Allah'ın inayetiyle bütün engellemelere rağmen üst üste sökün edecek olan fecirleri ve geleceğin "fecir

süvarileri"ni -Hakk'ın inayet ve rahmetine güvenim sayesinde hissedebiliyordum. Evet, bir yandan bize ait o günlerin, mîadlarını dolduran güller gibi bir bir solacaklarını, her yanı kendine has deseniyle ürperten bir hazanın saracağını, ardından da yeni sürgünleri, yeni tomurcukları ve yepyeni edasıyla peşi peşine nevbaharların geleceğini tahmin üstü bir kanaatle sezer gibiydim.

O Her şeyin Farkındaydı

O (sav), bütün bu mazhariyetlerin şuûrundaydı ve tahdîs-i nimet -şükür niyetiyle Hakk'ın nimetlerini ilân- sadedinde bunları izharda da beis görmezdi: "Ben nebiyyi ümmî olan Muhammed'im. Ben'den sonra nebî yok! Ben sözün ilkiyle, sonuyla ve 'cevâmiu'l-kelim'le serfirâz kıldım" diyerek Hakk'ın ihsanlarını sayar-döker.. ve "Ey insanlar, ben 'cevâmiu'l-kelim' ve her şeyi hall u fasl edecek son sözü söylemekle şereflendirildim" nûr-efşân beyânlarıyla da geçmiş ve geleceğin Hatîb-i Zîşân'ı olduğunu ilân ederdi.

O Söz Sultanı İdi

Gelmiş-geçmiş ötelere açık bütün söz erleri, tecellî arşını terennüm eden koronun birer ferdiydi... O bu bülbüller topluluğunun idârecisi oldu.. nebîler ve velîler gelip gelip bir halka-i zikir teşkil ediyorlardı. O bu kudsîler halkasının serzâkirliği vazifesiyle geldi.. geldi ve o tok sesiyle arş u ferşi velveleye verdi. O'nun sözlerle donatıp insanlığa takdim ettiği semâvî sofrasındaki her yemiş, dost bağının en mahrem noktalarından alınıp, kimseye açılmadan mahfazası içinde O'na sunulmuş eltâf-ı şâhânedan has meyvelerdi. O'ndan evvel o meyveleri ne başkaları bakıp görmüş, ne de onlara el sürülmüştü...

Hele, mahremlerden mahrem en has bahçelerin, en has güllerini, en lâtif nağmelerle terennüm eden bu Andelîb-i Zîşân'ın (sav) ilham üveyki şahlandığı vakit bütün diller susar, sîneler kulak kesilir ve ruhlar O'nun beyân zemzemesi karşısında kendilerinden geçerlerdi.

O'ndan Kopanlar Yolunu Bulamadı

Yakın geçmişte Senden kopup ayrılanların çoğu zayi olup gitti. Gidenler kendilerine yazıklar etti. Hepimizin belli ölçüde bir kopukluk yaşadığı muhakkaktı; ne var ki, Senden uzaklaşmalar farklı farklıydı ve kaybetmeler de o çerçevede cereyan ediyordu. Şimdilerde geç de olsa, böyle bir ayrılıktan pişmanlık duyduğumuzu ifade ediyor ve Senin anne kucaklarından daha sıcak bağrına dönmek istiyoruz. Yüzümüz yok, hicap içindeyiz; Hak katındaki nazının geçerliliğine de ümitlerimiz tam. Keşke ne seviyede olursa olsun Senden hiç kopmasaydık; kopmasaydık da, Senden, Senin dünyandan akıp gelen ışıklardan ve ruhlarımıza boşalan mânâlardan hiç mahrum kalmasaydık.. ve Seni o inandırıcı çehrenle içlerimizde hep taptaze ve dipdiri duyabilseydik..! Heyhat! Farkına vararak veya varmayarak bir kere koştuk Senden.. uzaklaştık kendimizden. Değişik kurtuluş yolları, yöntemleri peşinde koşup durduğumuz şu anda keşke bir de yitirdiğimiz şeyleri düşünebilseydik.! Ne gezer; bir kere daha Hârût ve Mârût'un oyununa gelmiş ve bir kere daha Mefisto'ya yenik düşmüştük. Oysaki bizim, Senin gölgenin üzerimizde olduğu ve şeytanlara meydan okuduğumuz günlerimiz, haftalarımız, aylarımız, yıllarımız vardı. Çevre hazanla inerken günler de geceler de bizde hep bahardı. Yıllarımızı, aylarımızı, günlerimizi çaldılar ve bizi birer zamanzede hâline getirdiler. Şimdilerde oturmuş "Karanlığın son serhaddi, fecrin en sadık emâresidir." diyor ve bu zifiri karanlıkların yırtılacağı eşref saatleri bekliyoruz.

O'nun İklimi Bizim Özümüz ve Canımızdı

Bizimle aynı memeden süt emmeyenler ne yudumlarsa yudumlasınlar, biz hemen her zaman hiç kimsenin duyup tatmadığı hazlarla soluklanır, gözlerimizi açıp kapar ve cennetlerdeymişçesine düşündüğümüz, arzu ettiğimiz, istediğimiz, elimizi uzattığımız hemen her şeye ulaşır ve âdeta hep rüyalar âleminde dolaşırdık.. neden olmasın ki, içimizde Sen vardın; zaman, mekân ve bunlara bağlı her şey de bize yârdı.

Ne zaman gönüllerimizde Seninle münasebete geçsek, birden âdî ahvâl ve düşüncelerimizin üstünde Senin âhenkli, hülyalı ve aydınlık dünyanın tullenmeye başlar, his ve heyecanlarımızı şahlandıran o esrarlı hayat sergüzeştin bizi, olduğumuz yerden, Sana vâsıl olacağımız şehraha ulaştırır; o yolla tâ Hak kapısının önüne götürür, bize mekân üstü teşrifat salonlarında Firdevs koltukları gibi minderler serer ve gönüllerimize hülyalara denk güzellikler sunardı. Seninle bulduğumuz o sırlı zamanlarda, düşünülmesi imkânsız daha

neleri hatırlar, ne zevk ve haz fasılları yaşar ve kim bilir her gün kaç kez "Meğer hayat buymuş." diyerek var olma neş'e ve sevinciyle soluklanırdık. O zamanlar gölgen üzerimizde, biz de varlık ve yokluğun farkında idik! Senin o masmavi ikliminden süzülüp gelen ruh ve mânâ, bizim özümüz ve canımızdı; bizler onunla yaşar, onunla oturur kalkar, onunla her engeli aşar ve onunla ulaşmak istediğimiz zirvelere ulaşır, sonra yürürdük duraksamadan hedeflerin en kutsalına; Hak rızasına ve ona vesile kabul ettiğimiz nâmını yedi cihana duyurmaya.. ipekler gibi yumuşak nefes ve soluklarla zaman zaman hep kuşlar gibi yükseklerde uçarak, meltem olup her şeyi, herkesi okşayarak, zaman zaman da bulutların bağrında yağmurlaşarak; sonra da dört bir yana sağanak sağanak boşalarak her lâhza hayatla çağlardık. "İşte hayat budur." deyip gönlümüzce yaşadığımız o aydınlık gün ve aydınlık saatlerde güneşimiz Seninle doğar, Seninle batar; gündüzler çehren gibi pırıl pırıl gelir geçer, geceler siyah zülüflerinden bize türküler söyler ve nabızlarımız her zaman kalbinin ritimlerine uygun atardı. Dimağlarımız Seni düşünmekle dinlenir, hafakanlarımız gölgene sığınmakla diner ve böylece hayatın hiç kimseye nasip olmayan tadını ve varlığın bitmeyen zevkli maceralarını hep Seninle duyardık. Senin göklere bağlı hayat sergüzeştinde okurduk imanın yenilmez gücünü, Müslümanlığın kahramanlık olduğunu, doğruluğun paha biçilmez kıymetler ihtiva ettiğini, iffet ve ismetin meleklerinkine denk insan tabiatının bir buudu hâline geldiğini.

O'nun İkliminin Geleceği Günler

Dün Sen içimizdeydin ve günlerimiz gündü; o aydınlık günler tamamen yok olmasa da, bugün büyük ölçüde renk attı ve soldu. Hüznümüz Yakup'un hüznüne denk, ümitlerimiz de onunki kadar; hepimiz, çok yakın bir gelecekte yeniden ufukumuzda tulû edeceğin o aydınlık günlerin hülyalarıyla yaşıyor, bize vadedilen avdetinin heyecanıyla sabahlıyor ve akşamlıyoruz. Vilâdetin her sene bize bunları çağrıştırıyor, biz de kâse kâse ümitten iksirler içmiş gibi oluyor ve Seni bu çağın insanlarına bahşeden Rahmeti Sonsuz'a nasıl şükredeceğimizi bilemiyoruz...

O'nun Mesajı Bütün Zamanları İçine Alıyordu

Sen bizim için hem geçmiş hem gelecek hem de hâldin; zaman üstü ve büyüleyen öyle bir duruşun vardı ki, nurunla her vakit içimizde gibiydin.. kendi ışık çağında durur, günümüzü kucaklar, ileriye işaretlerde bulunur ve bütün zamanlara kendini dinletirdin. Sînelerimiz otağındı; gönüllerimizde yaşar, bizi kendin gibi yaşatır, annelerimizin kucaklarından daha sıcak o mübarek atmosferinde bizlere yumuşak yumuşak ninniler söylüyormuşçasına hafakanlarımızı dağıtır ve rahatlatırdın hepimizi. Çok defa mânevî huzurunun câzibesine kendimizi salar ve ışıgınla taçlandığı çağlarda dolaşır, bir zamanlar milletçe ortaya koymuş olduğumuz tarihî güzellikleri temâşâ eder; yitirdiğimiz ya da terk ettiğimiz değerleri yeniden bulmuş gibi olur, çocuklar gibi sevinir, derken Senden fışkırıp gelen o nazlı ve hülyalı günler, hafızalarımızda bir kez daha çiçekler gibi açar, açar ve milletçe Nur Çağı'nın memelerinden süt emiyor gibi olurduk; olurduk da o küflenmiş, kirlenmiş dünyalarımız yeniden pırıl pırıl bir hâl alır; kırılmış, yırtılmış, şirazeden çıkmış hülyalarımızın parçaları bir araya gelir ve Seninle nuranîleşen zamanlar, yaşadığımız günlerin, saatlerin, dakikaların içine akar ve bize gerçek hayatın rengini, desenini, şivesini fısıldardı.

O'nun Mesajı Her Zaman Taze İdi

Hemen her zaman böyle kısa bir kopukluktan sonra, kendi kendimize: "Eyvah, meğer ne kadar O'nsuz kalmışız." der ve gönüllerimizde Seni bir kere daha taptaze bulmuş olurduk. Her sürçme, her inhıraf, her bulantıdan sonra âdeta Rahmeti Sonsuz Seni bir kez daha bize iade ederdi de duyardık bütün benliğimizle sesini-soluğunu, ışığını-kokunu ve mesajının büyüleyen şivesini; duyar ve sihirli bir balona binmiş gibi bir hamlede yer çekiminden kurtulur, ruhlarımızda sonsuza doğru bir hareket havası hissederdik. Böyle bir havanın sihriyle bize ait kirlenmiş atmosferden hemen sıyrılıverir ve âdeta semavîleşirdik. Öyle ki, ruhumuzu ne zaman yoklasak, Senin o ışıktan dünyandan sızıp gelen ve gönlümüzün derinliklerine akan bir ziya, bir ümit, bir inşirah hisseder ve kendimizi Senin o sımsıcak huzurunda sanırdık. Çünkü, içimizde her zaman Sen vardın ve varlığınla her şey çok güzeldi.

O'nun Sistemine Muhtacız

Sendin gökler ötesi sırları, verâlardan akıp gelen ışıkları, dünya-ukbâ arasındaki münasebetleri; insanların emellerini, isteklerini, ihtiyaçlarını ve bütün bu hususlardaki beklentilere vadedilen ebediyetleri söyleyen. Mesajların gelip kulaklarımıza çarparken Seni aramızda hissediyor, beynimizin duyma merkezlerinde sesini duyar gibi oluyor, basiretlerimizle o ışıktan hayatının nuranî karelerini temâşâ ediyor ve bütün bir varlığı kendine has muhtevasıyla Sende görüp Sende okuyorduk. Senin terbiyen, Senin üslûbun ve Senin sisteminle yetişmiş olan nesiller yıllar ve yıllar boyu, Senden duydukları, Senden dinledikleri, Senden aldıkları o mesajların en renkli, en cazip, en derin ve en çarpıcılarıyla hep ra'selerle ürperip heyecandan heyecana girdi; Seninle alâkaları ölçüsünde imanları iz'ân ufkuna erişti, muhabbetleri çağlayanlara dönüştü ve en engin bir aşk u şevk tufanıyla gidip tâ ruhanîlere ulaştılar.

O'nun Sözleri İlâhi Kaynaklı İdi

O'nun sözleri ötelere kaynaklıydı.. eğer vahiy fitiliyle parlayan O'nun sözleri olmasaydı, cihanlar hep kaos olarak kalır giderdi. O, tabiatın yüzündeki perdeyi söz kılıcıyla delik-deşik etti ve şeriat kitabını da yine söz nakışlarıyla süsledi. Söz O'nun atının terkisine vurulmuş bir metâ, sadağında altın tüylü bir oktur. O, uğradığı her yerde sözden anlayanların eteklerini mücevherlerle doldurdu ve yayını gerip atını karanlıklar üzerine sürdü. Allah, son bir kere daha sözlerle bir yeryüzü devleti kurmak murâd buyurunca, bu devletin başbuğluğuna o Beyân Sultanı'nı (sav) getirdi; ifâde, sikke ve tuğrâsını O'nun eline verdi.

O'nun Sözleriyle Meydana Gelen Değişimler

O Beyân Sultanı (sav), söz cevherinden öyle bir kılıç yaptı ki, o kılıcın başlar üstünde bir kere dönüp helezonlar çizmesiyle bütün yalancı ve muzahref beyânlar kaçıp yarasaların tünedikleri yerlerde saklandılar ve bütün masallar Kâf dağının arkasında ankâya sığındılar. O ifâde ve beyandan öyle çeşmeler akıttı ki, bir anda câhiliye sahrasının dörtbir yanı Cennet bahçelerine döndü ve öyle çağlayanlar meydana getirdi ki, bütün îmâna açık gönüller kendilerini

sonsuzun okyanusuna akan o çağlayanlar içinde buluverdiler.

O'nun Sözüne Erişilemez

Evet, O'nun sözleri, her dalgalanışıyla sahilleri incilerle bezeyen birer deniz, gönüllere ürpertiler salarak zirvelerden dökülen birer şelâle ve derinliklerden kopup gelen fevvâreler gibiydi.. ne o deryaları zenginlik ve muhtevâsıyla tavsif etmek, ne o çağlayanlara tercüman olmak, ne de o fevvârelerin ulaştığı noktalara ulaşıp onları ihâta etmek mümkün değildir.

Şimdiye kadar yüzlerce muhakkik ve edîp O'nun söz cevheri etrafında dönüp durdu.. binlerce ve binlerce mütefekkir o pırıl pırıl âb-ı hayat kaynağına baş vurdu ve nice devâsâ kâmetler, ömürlerini O'nun derinliklerini kavramada tüketti ama, O hep ulaşılan noktaların ötesinde kaldı. Bir şâirimizin Kur'ân hakkında söylediği bir şiirde az bir tasarrufla şöyle desek yerinde olur zannederim:

"Bikri, fikri kâinâtın çâk çâk oldu fakat
Perde-i ismette kaldı beyân-ı rasûl henüz"

Evet, damla, deryâyı bütünüyle ifâde edemediği, zerre güneşe ait husûsiyetleri tamamen gösteremediği gibi, Muhammedî hakîkatın birer parçası sayılan ulemâ, evliyâ, asfiyâ da - başkalarına nispeten kâmil bile olsalar- O'nu tam temsil edemez ve O'nu aynıyla aksettiremezler.

Önümüzdeki bir başka yazıda her sözü lâ'l-ü güher O Beyân Sultanı'nın ifâde cevherlerinden bir kaçını, icmâlî manâlarıyla arz edip davâmızı ispatlamaya çalışalım.

O'nun Tabiatı Peygamberliğe Uygundu

O'nun tabiat ve seciyesi, zâhir ve bâtın duyguları, akıl ve muhâkemesi, peygamberlik vazifesiyle o denli münâsebet içindeydi ki, Hakk'tan gelen hiçbir mesaj, hiçbir ilham esintisi en küçük bir değişikliğe uğramadan, kırılmadan, O nurdan menşûrun mâhiyet-i nûrâniyesinde billûrlaşır, sonra da tenezzülât dalga boyunda gelir hedefine ulaşırdı.

Bu, en temiz kaynaktan fışkırıp akan ve gelip temizlerden temiz bir gönüle

boşalan; sonra da en latîf, en nazîf, en fasîh bir lisanla beşerî idrâke göre seslendirilen her türüyle ilâhî mesaj, O'nun peygamberliğinin emâresi, risâletinin delîli olduğu gibi, yürüdüğü o çetrefilli yollarda da zâdî-zahîresi, ışıĒı-buraĒı ve hasımlarına karşı hücceti ve bürhanıydı: O, muhataplarına Hakk'ın mesajlarını sunarken, aynı zamanda peygamberliğini de haykırır ve elçiliğini ilân ederdi. Keza O, muhataplarının müşküllerini halledip ihtiyaçlarını karşılamada vahyin o sırlı, sihirli cevher hazînelerini kullandığı gibi, hasımlarını ilzâm edip susturmada da yine aynı elmas kılıcı istimâl ederdi.

Okul ve Fonksiyonları

Her ders yılına girerken, mektebi ve muallimi düşünmeden edemeyiz. Nasıl düşünmeyiz ki, mektep, hayatî bir laboratuar; derslerimiz hayat iksiri; muallim ise bu esrarlı şifahânenin kahraman üstadıdır.

Mektep bir öğrenme yeridir. Orada hayat ve ötesine ait her şey öğrenilir. Aslında hayatın kendisi de bir mekteptir. Ne var ki biz, hayatı da ancak mektep sayesinde öğreniriz.

Mektep, hayatî hâdiselerin üzerine irfan hüzmeleri göndererek onları aydınlatır, talebelerine çevrelerini kavrama imkânını hazırlar. Aynı zamanda gayet hızlı olarak eşya ve hâdiseleri keşfetme yolunu açar ve insanı düşünce bütünlüğüne; tefekkürde istikamete ve çokta, Tek'e götürür. Bu manâda mektep aynı ma'beddir ve o ma'bedin azizleri de muallimlerdir.

İyi bir mektep, fertte fazilet duygularını inkişaf ettiren, müdâvimlerine ruh yüceliĒi kazandıran melekler otaĒıdır. Talebelerine hoyratlık aşlayıp onları canavarlaştıran bina görünümlü bir kısım harâbeler ise, birer çıyan yuvasıdır ve insanımız, asırlardan beri ters işleyen bu kabil irfan ocakları karşısında hep hacâletten iki büklümdür.

Gerçek muallim, saf ve temiz tohumun ekicisi ve koruyucusudur. İyisiyle, sağlamıyla meşgul olmak onun vazifesi olduğu gibi, hayat ve hâdiseler karşısında ona yön vermek ve hedef göstermek de ona aittir.

Bin koldan akıp giden hayatın, kendine has hüviyeti kazandığı yer mektep olduğu gibi, çocuĒun gerçek şeklini aldığı ve benliğinin sırlarına erdiği yer de mekteptir. DaĒınık bir ırmaĒın dar bir geçitte katlanıp kendine has ihtişamıyla görünmesi veya ağaçtaki saf hayatî sıvının billûrlaşp güneş hüzmeleriyle

münasebete geçmesi gibi, hayatın çokluk içinde akışı, mektep sayesinde vahdete ulaşır; tıpkı bir meyvenin, ağacın cihetü'l-vahdetini izhar etmesi gibi...

Mektebin, hayatın sadece bir parçasında insanı alâkadar ettiği zannedilir; aslında o, kâinat mektebindeki bütün dağınık şeyleri bir arada görme ve gösterme vazifesiyle, çıraklarına daimî okuma imkânını hazırlayan, susarken dahi konuşan bir yuvadır. Bu itibarladır ki o, hayatın sadece bir bölümünü işgal ediyor görünse bile, bütün zamanlara hükmeden ve hâdiselere sözünü dinleten hâkimiyetin remzi bir yuvadır. Bir çırak hüviyetiyle mektebe intisap eden her talebe, bütün bir ömür boyu oradan aldığı dersi tekrar eder durur. Oradan alınıp benliğe mâl edilen şeyler, birer tasavvur, birer hayal olabileceği gibi, birer hakikat, birer hüner de olabilir. Asıl mesele ise, elde edilen şeylerin fazilete giden yollarda, bir rehber ve kapalı kapıları açan sırlı bir anahtar olmasıdır.

Mektepte, ilim benliğe mâl edilir ve insan bu sayede yaşadığı katı ve madde dünyasının buutlarını aşar ve bir bakıma sonsuzluk sınırına ulaşır. Benliğe mâl edilememiş ilim ise, insanın sırtına vurulmuş bir yük, hem de mahcûp edici bir yükür. Böyle bir bilgi, sahibinin omzunda bir vebâl ve şuuru teşviş eden bir şeytandır. Evet, fikre bir aydınlık, ruha kanatlanma vâdetmeyen her türlü kaba belleme ve ezbercilik, benliği aşındıran bir törpü ve kalbe indirilmiş bir darbedir.

Mektebin vereceği en iyi ilim, dıştaki hâdiselerle içteki irfanın uç uca getirilmesinden ibarettir. Bu mektepte muallim ise, dışımızda yaşanan içimizde canlılık kazandıran mürşittir. Şurası muhakkak ki, hiçbir zaman değişmeyen ve durmadan derslerini tekrar eden en büyük mürşit ve en doğru üstat hayattır. Ne var ki, doğrudan doğruya ondan ders almasını bilmeyenler için araçlara ihtiyaç vardır ve bu güzide araçlar da, hayatla benlik arasında kürsü kuran ve hâdiselerin muğlak ifâdelerine tercüman olan muallimlerdir.

Okul ve Öğretmen

Gazeteler, kitaplar hatta radyo ve televizyon belki insanlara bir şeyler öğretebilirler. Ama, katiyen gerçek hayatı ve onun insan içinde akıp gitmesini öğretemezler. Her gün ayrı bir sancı ve ızdırapla talebenin gönlüne inen, ders ve davranışlarıyla onun dimağına silinmez renkli çizgiler bırakan muallim, yeri doldurulmaz bir öğreticidir. Onun içindir ki günümüzde her şeyi kolaylaştırma usulü sayılan batı metoduyla talebeye bir şeyler verilebilse bile, hiçbir zaman iyi

örnekler verilemeyecek ve ilimlerin gayesi öğretilemeyecektir. Bu güzel şeyler, ancak, sîması hakikat gamzeden, bakışları alabildiğine derin ve çıraklarına vereceği her şeyi gönül menşurundan geçiren muallim tarafından verilebilecektir.

İyi bir ders, mektepte ve muallim önünde öğrenilen derstir. Böyle bir ders insana sadece bir şey vermekle kalmaz; onu sonsuz bilinmeyenlerin huzuruna yükseltir ve ona sınırsızlık bahşeder. Bu dersin talebesi nazarında her hâdis, görünmeyen âlemler üzerinde bir kanaviçe, o da hareket eden levhalar arkasında hakikatlerin müşâhidi olur.

Böyle bir mektepte ne öğrenmeden ne de öğretmeden doymak düşünülemez. Nasıl düşünülür ki, kanatlanan muallimin himmeti, çırağını kâh yıldızlara yükseltir, kâh vicdanda soluk aldırır ve bu iki şey arasında duyulan hayret, hasıl olan düşünce, onları yaşadıkları buutların dışına çıkarır.

İşte bize göre gerçek muallim; teker teker eşya ve hâdiselerdeki nirengileri yakalayan, bir ahize ve nâkile kontaklaşması gibi, hayat ve vicdan arasında münasebet kuran, her şeyden gerçeği duymağa ve her dille ona tercüman olmağa çalışan insandır.

Okul ve Öğretmenin Kendi Adına Yapacağı Otokritik

Şimdi, mektebin, kitabın ve muallimin hesabını, yine kendi bakış açımızdan ve kendi menşurumuzun altında arz etmeye çalışalım: Muallim, öğretici olmazsa; mektep, hayatı ders vermezse; kitap, kâinatın sînesindeki esrârı billûrlaştırıp aksettirmezse, o muallim talihsiz, o mektep karanlık ve o mektepte okuyanlar da bedbahttırlar. Ve eğer, muallim, elindeki irfan adesiyle eşyâ ve hâdiseleri tanıma yolunda ise; kitap, neşrettiği nurlarla "Elektromikroskop" ve (x) ışınları vazifesini görüyorsa; mektep bu esrarlı cümbüşe laboratuvarlık yapıyorsa, muallim mutlu, mektep aydın ve o mektebin talebeleri de bir kısım meleklerdir...

Acaba, arkada bıraktığımız koskoca bir devre içinde, muallim, öğreticilik vazifesini yapabildi mi..? Talebenin ruhunu aydınlatıp, kâinatla bütünleşmesini te'min edebildi mi? Kalbine fer verip onu yüce ideâllerle donatabildi mi? Yıllar yılı hayatı, mektepten ve muallimden öğrenmeye alışmış halkımızın, aç ve bitkin bakışları karşısında, ona her yönüyle hayatı ta'lim edip, ruhunu sefaletten

kurtarabildi mi..? Ona kitabı ve mektebi sevdirep, ilmin yüce gayesine âşına kılabilirdi mi..?

Hâsılı; milletin, ümit ocağı deyip bel bağladığı ve bütün inkisarlarında gözünü ona dikip, ondan bir şeyler beklediği mektep, fonksiyonunu yerine getirebildi mi...? Elde ettiği imkânları değerlendirip, duygu ve düşüncelerimizi rahatlıkla soluyabildiğimiz irfan yuvalarımızda, her şey olmaya müheyyâ bir nesil karşısında, vazifesini idrak edebildi mi..?

Bu soruların hepsine bir çırpıda "evet" diyebilecek bir babayiğit gösterebilir misiniz? Kaç hakikat eri gösterebilirsiniz ki, oturup kalktığı her yerde, kendi kokusunu neşretmiş; girip çıktığı her menzile kendi dünyasından bir demet gül bırakmıştır..!

Ve, kaç hakikat âşığı gösterebilirsiniz ki; mektebe, kitaba susamış neslin açlığını gidermiş, onların, soysuzlaşan ruhlarına yücelik ve fazilet dersi vermiştir..?

Olayların Tek Perspektiften Değerlendirilmesi

Bizimle aynı kaynaktan beslenmeyen, aynı memeden süt emmeyen ve geçmişten gelen aynı değerleri paylaşmayanların, ızdıraplarımızı anlamaları mümkün olmadığı gibi genel tavırlarımız karşısında kendilerini hayretten alamayacakları da açıktır.. açıktır; zira bugünü ve yarını sadece fizikî çerçevesi ile değerlendirip hayatı da münhasıran cismânî yanlarıyla ele alanlara göre, beden o sığ ve muvakkat zevk u sefâsından başka bir şeyin duyulup hissedilmesi mümkün değildir; mümkün değildir ve bu çarpık telâkkiye göre, cismâniyet ve beden dışında kalan konular üzerinde durmaya bile değmez.. ne dünümüzün ne de uzak yarınlarımızın herhangi bir kıymet-i harbiyesi yoktur. Geçmiş de, gelecek de hâli kaybetmiş toplumların teselli sığınağıdır. Varsa da bugün-yoksa da bugün; gerisi ömrü berbat etmektir. Evet, kendini böyle dar bir perspektife hapsedmiş bir zihniyetin "Benim bildiğimi bilseydiniz az güler, çok ağlardınız" ufkuyla alâkalı mülâhazaları anlaması çok zordur. Oysaki bu beyanın sahibi Söz Sultanı, neye ağladığını çok iyi bildiği gibi, ebed için yaratılan ve donanımı ile ebede namzet bulunan, iç dünyası itibarıyla da, iman, marifet, muhabbet ve zevk-i ruhânî dışında hiçbir şeyle tatmin olmayan olgun ruhlar da neye ağladıklarını ve neyin arkasında olduklarını çok iyi bilmektedirler.. ve bunlar için de, oturup ağlamayı gerektiren dünya kadar sebep var.

Olumsuz Şartlar Karşısında Ayakta Kalabilme Şuuru

Biz, düşüncelerin hayata dönüştüğü, hayatın, bütün zamanları aşkın bir hızla akıp gittiği, rüyalara sığmayan bir aydınlık geçmişten geliyoruz. Bugüne kadar pek çok defa aşılmaz gibi görülen bâdireleri -Hakk'ın inayetiyle- aştık; geçilmez kabul edilen engebeleri geçtik ve gelip bugünlere ulaştık. Ne önümüzü kesen tersliklere takıldık ne de yol boyu karşımıza çıkan ifritten handikaplara pes ettik. Yürüdük yolumuza her şeye rağmen.. azmimizi biledi karşılaştığımız engeller.. iradelerimize fer kaynağı oldu hasımların kini, nefreti.. imanın yenilmez gücü ve imanlı ruhların sımsıcak sîneleri eritti yollardaki karı-buzu.. ve şimdi semalara açık yamaçlarda, başları döndüren mini mini baharlar tülleniyor.. hâlâ, karın-kışın hükmettiği yerleri de mümin ruhların sıcaklığı yumuşatıyor ve hazanla inleyen yerlerdeki mağmumları ümit neşideleriyle dayanmaya çağırıyor.

Aslında biz, hayatı hep böyle duyduk ve hâdiseleri de hep böyle yorumladık. Ne dün ne de bugün, karı-buzu, tipi-yi-boranı başkalarının yorumlayıp paniklediği gibi ekşi çehreleriyle hiç mi hiç duyup hissetmedik. Öyle ki en karanlık dönemlerde dahi

"Hak şerleri hayreyler
Sen sanma ki gayreyler
Arif onu seyreyler
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler."

İbrahim Hakkı deyip yürüdük Hakk'a kendimizce..

Gönüllerimiz acz u fakr düşüncesine kilitli, dillerimizde şevk u şükür türküleri ve ellerimizde ihtiyaç tezkeresi dayandık Kudreti Sonsuz'un kapısına. Allah'ın izniyle, ne yıkılma, ne devrilme; köpürüp cehennem gelse üzerimize, kurtulma telaşı değil, kurtarma azmiyle karar verdik kendimizi o magmaların içine salmaya.

O'nun Getirdiği Mesaj Çok Yönlüydü

Getirip vaz'ettiği esaslarla olabildiğine lâhûtî ve Allah'a yakın, varlığın temel

disiplinleriyle milimi milimine mutabakat içinde ve dünya-ukbâ itibarıyla da öñü açık bir şehrahta yürüyordu. İnsanlar O'nun o sırlı atmosferinde hem tabiat kanunlarıyla iç içe ve onlarla hem-âhenk hem de din, diyanet ve metafizik meseleleri birden soluklayabiliyorlardı. O'nun mesajında ve o mesajı temsilinde eşya ve hâdiselerle herhangi bir müsâdeme bahis mevzuu olmadığı gibi, insanların cismânî ve ruhânî yanları itibarıyla da ihmale uğramaları veya uğratılmaları asla söz konusu değildi.

O, eczası birbirinden çok farklı ayrı ayrı felsefe ve kültürlerin çocuklarından "bünyân-ı marsûs" gibi nizamî ve meleklerle at başı öyle bir toplum inşa ediyordu ki, aşırılıklara, farklılaşmalara açık ve her şey olmaya müsait böyle garip kitleler arasında hem ifratın burnunu kırıyor hem de tefriti hizaya getiriyor; dünya diyor, ukbâyı işaretliyor; bedeni gösteriyor, ruhu hatırlatıyor ve her şeyi yerli yerince değerlendiriyordu.

O'nun mesajları, itikattan ibadete ondan muamelâta ve ondan da -tabîî bu temel esaslara bağılılık içinde- iktisat, idare, hukuk, devletler arası münasebet, harp-sulh kuralları, talim ve terbiye esasları, nefis tezkiyesi usulleri ve ruh tasfiyesi disiplinlerine kadar pek çok konuyu ihtiva ediyordu. O bu hususların hemen hepsiyle alâkalı esasları "sevâd-ı a'zam"ın anlayacağı bir üslûpla ifade ettiği gibi bütün bunların rahatlıkla uygulanabilirliğini de bizzat gösteriyor ve mükemmel bir rehberlik örneği sergiliyordu.

O'nun Sözü Her Zaman Taze İdi

Gerçekten O Efendiler Efendisi (sav) diriltici soluklarıyla, Hakk bahçesinin güllerine ilâhîler besteleyen öyle bir bülbül idi ki, O ne zaman şakısa, gönlünü dile getirir ve gönlünün dilinden en büyüleyici nağmeler söylerdi. O'nun bağının taze fidanlarında filizlenmiş o tazelerden taze sözler, başkalarının baharında açılmış tomurcuklara, başkalarının sabahında güneşe uyanmış çiçeklere benzemezdi. O'nun söz sofrasında her şey bir gonca gibi şebnemi burnunda yepyeni ve turfandaydı.. ve bu turfanda nimetleri bütün derinlikleriyle tadıp tanımak, tanıyıp hazzına ermek de, sadece bu bezmin ilk tâlililerine müyesser olmuştu.

Orta Asya İçin İhtiyaç Duyulan İnsan

Bugün, bu ülkelerin içinde bulundukları durumdan kurtulmaları için, her şeyden evvel zinde ruh, zinde dimağ, sağlam î mân ve sarsılmaz irâdeye sahip yiğitlere ihtiyaç var. Aynı gâye ve aynı ideâli, garazsız, ivazsız takip eden ve her türlü ihtirastan âzade kalmasını bilen bu yüce kâmetler sayesinde aşılmaz gibi görünen mânialar aşılabacak ve bir gün yollar düzlüğe ulaşacaktır.

Orta Asya Ülkeleri İstismar Edilmemeli

Şimdiye kadar defaatle işgal ve istismar edilen bu mazlûm insanlar, bugün olsun, gönülden ele alınıp çağın gereklerine göre yönlendirilmez ve kendi dünyâlarına giden yollarda ellerinden tutulmazsa, çevrelerinde binbir değişiklik olsa bile, mahkûm, mazlûm ve mağdûrlar hep aynı kalacak; değişen sadece hâkim sınıflar olacaktır.

Kanaatimizce, yardım gâyesiyle dahi olsa, bu ülkelere, ikinci bir kez yabancıların girmesine fırsat verilmemelidir. Ne pahasına olursa olsun, bu milletçe, onlara, kendi kendilerine ayakta durmaları öğretilmeli ve katiyen istismara açık yabancı destek ve kâidelerin insâfına bırakılmamalıdır. Bir millet için yükselme ve ilerleme, o milletin kendi ruh ve manâ kökünden fıskırarak meydana gelmişse, o, uzun ömürlü ve ümît vaad edici olur. Aksine yükselme de, ilerleme de başkalarının kontrolünde kalır-gider.

Orta Asya Ülkelerinin Durumu

Uzun yıllardan beri mutluluk ve insanca yaşamamanın rüyâ ve hülyâlarıyla avunup duran, fakat onu bir türlü tahakkuk ettiremeyen tâli'siz milletlerin başında hiç şüphesiz Orta Asya Türklüğü gelir.

Bir taraftan yıllar ve yıllar boyu devam edegelen hâricî baskılar, "tegallübler, esâretler, tahakkümler, mezelletler" ve akla-hayâle gelmedik oyunlar, utandırıcı rezâletler; diğer yandan da, bu dünyânın gaflet ve cehâlete, hâricî baskı ve sun'î ayrılıklara açık bulunması, bu ülke insanını parça parça etmiş, birbirine düşürmüş ve her türlü hayat menbalarını kurutup onları yığınlar haline getirmiştir.

Bağrı yanık, ruhu sarsık, üstüste kalbinden hançerlenmiş bu bahtsız insanlar, millî varlıklarını kemiren, manâ köklerini darbeleyen ve şanlı geçmişlerini

onlara borçlu bulundukları bütün târihî dinamikleri yok eden en amansız, en îmânsız hâdiseleri sezememiş, baskılara karşı koyamamış.. desteksiz, kâidesiz, sağa-sola itilmiş-kakılmış ve hep bir kısım meçhûl beklentiler içinde olmuşlardır.. yer yer ümit ve avuntularla zaman zaman da inkisâr ve burkuntularla...

Orta Asya'da Hürriyet ve Bağımsızlık Mücadelesi

Orta Asya'daki kıpırdanırlar, birkaç asırdan beri rûhunu yitirmiş, paramparça olmuş bir milletin yeniden diriliş hareketleridir. Bu mübârek topluluk şu anda, can damarını koparan, kanını emen hasımlarını tanıma, bir esaret tasmaı gibi boynunda taşıdığı zincirleri kırma ve özüyle bütünleşip "kendi olma" mücâdelesini vermektedir. Bu mücâdele ve onun stratejisi ne seviyede olursa olsun, onun, asırlar boyu varlığını tehdit eden ve bütün hayat kaynaklarını kurutan dünkü ve bugünkü düşmanlarını sezip anlaması, usûlünce onlarla hesaplaşmaya hazırlanması ve bir büyük hesap günü için tam bir metafizik gerilime geçmesi bu mevzûda çok önemli bir adım sayılabilir. Şayet, bu ülke insanları, hasımlarının kuvvet ve üstün yanlarını da hesaba katarak, Allah'a güvenir ve bu yeniden varoluş kavgalarını akıl, mantık ve muhâkeme çerçevesinde sürdürebilirlerse, şu bir-iki asırlık kâbusları aşabilir; millî ruh ve millî seciyeleri dahilinde yükselir ve geleceğin dünyâ emânetçileri arasına girebilirler.

Orucun Mahiyeti ve Faydaları

Dengi Olmayan İbadet

Allah uğrunda yapılan her işin mutlaka bir sevabı vardır ve onun karşılıksız kalması düşünülemez. Ama oruca gelince, onun sevap yönüyle âdetâ dengi yoktur. Ebû Umâme (ra) şöyle diyor: "Rasûlullah'a, yapmam gerekli bir amel söylemesini istedim. O da: "Oruç tut. Zira onun dengi yoktur." Ben yine tekrar ederek aynı şeyi sordum: O, "Oruç tut. Zira onun dengi yoktur." Ben üçüncü kez yine sordum. O, aynen "Oruç tut. Zira onun dengi yoktur" buyurdular.

Oruç, Rûhu Geliştirir ve Nefsi Gemler

İnsanlarda ruh cesedin, ceset de rûhun rağmına gelişir. Ruhanî yönleri

itibariyle gelişmek isteyenler, mutlaka oruç tutmalıdırlar.

Nefsin gemlenmesi, frenlenmesi bakımından oruç, ciddi bir dinamiktir. Onun içindir ki, ehlullah sürekli riyazet yaparak rûhî formlarını korumaya çalışmışlardır. Hatta yogilerin aç-susuz durmakla ruhî güç ve kuvvetlerini kazandıkları hepimizin malumudur. Bazı mistiklerin nefislerine bir kısım eza ve cefa çektirmek suretiyle belli nispette rûh yüceliğine ulaştıkları öteden beri bilinen bir vakıadır. Ama ne yoginin ne de mistiklerin ahiret adına elde edecekleri hiçbir şey yoktur. Zira aç ve susuz kalma ve riyazet yapma ancak ibadet niyetiyle yapılırsa bir değer ifade eder. Bu niyet Müslümanlıkta oruç şeklinde tecelli eder. Öbür türlü, insan, sadece harikulâde bazı hâllere mazhar olur ki, bu da katiyen gaye ve hedef değildir ve olmamalıdır da...

Orucun Vefa Yönü

Oruç, vefa duygusunun tezahür ettiği en güzel bir ibadettir. Zira oruç, Allah ile kul arasında yapılmış bir ahiddir. Kul, belirli zaman dilimlerinde, belirli şeylerden vazgeçer ve bu hareketleriyle, ahinde vefalı olduğunu gösterir. Aynı zamanda insan, tuttuğu oruçlarla vefa duygusunu öyle geliştirir ki, vefa onun ayrılmaz bir parçası hâline gelir. Bu durumu kazanan kimse, içtimaî, ailevî ve ferdi hayatında zamanla adeta "vefa"dan bir abide durumuna yükselir.

Oruç Salih Amellerden Biridir

Kur'an-ı Kerim'de pek çok yerde iman ve amel-i sâlih beraber zikredilmektedir. Amel, umumî manâda iş, vazife, hareket, davranış, ibadet, hayırlı faaliyet demektir. Fakat daha ziyade insanların bir maksada binaen yaptıkları işe "amel" denir. Yapılan işte bir gâye ve maksat yoksa buna "fiil" denir, amel denmez. Necip Fazıl "iman ve aksiyon" konferansında temelde "aksiyon"u "amel"in karşılığında kullanmıştı. Fakat Kur'ân-ı Kerim'in o mevzudaki üslubunu tercih ederek "iman ve amel" demek daha uygun ve doğru olsa gerek. Evet, sâlih amel, Cenâb-ı Hak nezdinde güzel ve makbul olan iş demektir. Namaz kılmak, oruç tutmak, zekât ve sadaka vermek gibi ameller amel-i sâlihe dahildir. Hatta güzel ahlaklı olmak ve evrensel İslâmî değerleri sergilemek de bir sâlih ameldir.

Oruç ve Beden İlişkisi

Oruç-Beden ve Ruh İlişkisi

İnsan, ruhla cesetten mürekkep bir varlıktır. Ruhun olmadığı cesed bir mana ifade etmediği gibi, cesedin olmadığı ruh da -teklif dünyası adına- çok fazla bir şey ifade etmez. İnsan, yiyip içtiği nesnelerle, bedenî hâl ve hareketleriyle ve yerine getirmeye çalıştığı ibadet ü taatla hem cesedine ve hem de ruhuna hizmet eder. Ağzına aldığı bir lokma zahiren midesine gitse de onun da ruh üzerinde bir kısım tesirlerinin olduğu muhakkaktır. Yaptığı bedenî hareketler, vücutta maddî olarak bazı tesirler oluşturduğu gibi, bunların ruh üzerinde de değişik tesirleri söz konusudur.

İnsanın ferdi hayatının geliştirilmesi ve olgunlaştırılmasında riyazetin pek mühim bir yeri vardır. Bu da ancak oruçla olur. Bu itibarla orucun bir manası da, ruhun riyazeti ve cesedin perhizi demektir. Sık sık oruca müracaat edildiği ölçüde, onun vicdanda hasıl edeceği güzellik ve faziletler açık bir şekilde müşahade edilebilir. Midede fani olan ve tamamen ceset kesilen ve her zaman, her yerde midesini düşünen bir insanda temiz bir ruh ve saf bir kalbin bulunmasına ihtimal verilemez. Böyle birisinin yaptığı şey, yeme, içme, def-i tabiide bulunma, yani çeşitli nimetleri alma ve aldığı şeyleri de şükürsüz bir nankör olarak itlaf etmeden ibarettir. İşte oruç, insana, bunun böyle olmaması gerektiğini hatırlatır.

Oruç Bedeni Dinlendirir

Faaliyet içinde olan her makine bir müddet sonra bakıma ve dinlenmeye tâbi tutulmazsa, verimli çalışamaz. Aksine dinlendirilmediği takdirde ya makine tamamen harap olur ya da ömrü kısılır. Bir talebe, belirli bir süre tedrisat gördükten sonra dinlendirilir. Bir işçi sabahtan akşama kadar çalışabilir, gelir akşamleyin istirahatata çekilir. Evet, böyle bir mola ve dinlenme olmadan aynı tempoda çalışma ve hele semereli olma mümkün değildir.

İnsanın vücudu da tıpkı bir fabrika gibi farz edilecekse, onun azaları o fabrikanın aletleri hükmündedir. Oruç ise, vücut fabrikasının dinlenmesine, eskimemesine ve mükemmel bir şekilde çalışmasına en önemli bir vesiledir. Oruçla, vücutta biriken zararlı yağlar, şişmanlık vesilesi fazla etler atılmış ve vücut belli bir dengede tutulmuş olur. Bugün şişmanlıktan dolayı şikayet eden ve buna çare arayan dünya kadar insan var. Ve bu şişmanlığın kanın deveranına, beynin yavaş çalışmasına sebep olduğu da yine erbabının kabul ettiği gerçeklerden. Bu itibarla, orucu, maddî-manevi hem değişik dertlere çare, hem de sevap kazanmanın önemli bir vesilesi saymak mümkündür.

Oruç, İktisadî Öğretir

Oruç, insanlara iktisadî öğreten önemli bir disiplindir. İsteddiği şeyi ve aklına geldiği zaman, hiçbir sınırlama getirmeden yapmaya alışık bir insan, oruçlu olduğu zaman mecburen onu yapmayacaktır. Meselâ, her aklına estiği zaman yemek yiyen, maddî olarak vücudunun arzularına boyun eğen insan, oruçlu olduğunda mecburen akşamın olmasını bekleyecek, dolayısıyla da bu bekleyiş sayesinde o, iktisat etmeyi öğrenecek ve sorumsuzca yaşamaktan uzaklaşmış olacaktır.

Oruç, Emanete Riayeti Öğretir

Oruç, gizli ve aşikâr her zaman emanete riayet edilmesini öğretir. Zira Allah'ın helal kıldığı nimetleri yiyip-içmekten kaçınmayı sağlayacak Allah'tan başka bir gözetici yoktur. Oruçlu, sabahtan akşama kadar Allah'ın hududuna riayet eder. Onca orucu bozma imkânlarına ve hiç kimsenin görmemesine rağmen mümin, fevkalâde bir ciddiyetle orucunu sürdürür. Sürdürür ve akşama kadar emaneti muhafaza hissiyle dolar boşalır. Oruca karşı gösterilen bu tavır, Müslümanın bütün hayatına akseder. Dolayısıyla oruç tutan insan, bütün hayatı boyunca kendisine emanet olarak verilen şeylere karşı da son derece dikkatli davranır.

Oruç Allah'a Likayı Hatırlatır

Oruçlunun her saati, her saniyesi ve her aşiresi Allah'ı, Allah'ın nimetlerini ve netice itibariyle de en büyük nimet olan Allah'a lika (kavuşma) nimetini hatırlatması itibariyle çok kıymetlidir. Oruç bu fonksiyonunu iki yolla eda eder. Bunu, lezzetlerin zevaliyle, zeval bulmayacak nimetlere iştiaak; ve yine elemelerin zevaliyle gelen lezzet şeklinde özetleyebiliriz. Sabahtan akşama kadar aç ve susuz olan insan, zahiren sıkıntı çekse de, oruç ibadetinin getireceği uhrevî semere (lika), ona bütün elemeleri unutturabilir. Oruçlu, bütün gün şehvetini, yemesini, içmesini adeta unuttur ve sürekli Rabbiyle buluşmayı düşünür. Bu düşünce sayesinde hayatî bütün faaliyetleri, istikamet dairesinde cereyan eder. Rasûl-ü Ekrem (sav) de "Oruçlu için iki rahatlatıcı zaman vardır. Birisi iftar ettiği, diğeri de Rabbiyle buluşacağı zamandır" buyruğuyla bunu kasetse gerek.

Oruç, Günaha Karşı Bir Kalkandır

Oruç bir temrindir. Kişide, cismanî arzulara karşı koyma melekesi geliştirir. İnsan oruçlu olduğu anlarda her türlü negatif istek ve meyillere engel olmaya güç yetirdiği gibi, kazandığı bu dirençle, oruçlu olmadığı zamanlarda da, bu tür

istek ve meyillere engel olmaya güç yetirebilir. Böylece insan "helal" endeksli bir hayat yaşar. Efendimize ait şu hadisi bu espri içinde yorumlamak mümkündür: "Kim bana iki çenesi ile apış arasını koruma hususunda garanti verirse, ben de ona, cenneti garanti ederim."

Oruçlunun Ağz Kokusu

Oruç tutanın ağız kokusu açlıktan kaynaklanır. Kıyamet günü Cenab-ı Hakk katında, bu kokunun miskten, anberden daha şirin ve daha enfes bir semereye vesile olacağına işâret buyurulmuştur. Melâike-i kiram, arş u ferşi çınlattıracak bir velvele içerisinde Allah'a karşı kulluk vazifesini yapmaktan hoşlandıkları gibi, hoşlandıkları birtakım kokular vardır. Onlar, gül kokusundan çiçek kokusuna, miskten anbere kadar bütün güzel kokulardan lezzet alırlar. Mele-i a'lâda güzel kokular sırlı hazineleri açan anahtar hükmündedir ve işte oruçlunun ağız kokusu da perde arkası dalga boyuyla bu güzel kokular cümlesindendir.

Oruç Şefaât Edecektir

Oruç kıyamet günü oruçlu için şefaât edecek ve Cenab-ı Hakk'a niyazda bulunarak: "Ya Rabbi! Ben onu gündüzleri yiyip içmekten ve zevklerinden alıkoydum. Bunun için onun hakkındaki şefaâtimi kabul buyur" diyecektir.

Oruçlu İnsanların Özellikleri

Ramazanda hemen her gece, bildiğimiz gecelerden çok daha derin ve ukbâ buudlu; gündüzler de o çarpıcı renkliliği ve temkiniyle âdetâ bir irade ve azim atmosferi olarak duyulur ve hissedilir. Oruçlu ruhlar, her gece ayrı bir visale hazırlanıyor gibi sımsıcak, olabildiğine heyecanlı, fevkalâde yumuşak ve şaşırtacak kadar naziktirler. Her sabah yeni bir güne uyanırken, yeni bir Arasat'a, yeni bir imtihana çağrılıyor gibi hem bir ürperti hem de ümitle uyanırlar. Yüzlerinde tevâzu ile vakârın, mahvîyet ile ciddiyetin, emniyet ile hüznün, olmak ile görünmenin karışımından meydana gelen hoş, latif, biraz da buruksu bir manâ nümâyândır. Bunların her davranışında, Allah'a mensubiyetten gizli gizli sezilen bir itminân ve olgunluk, hatta bir iftihar ve inşirah, Kur'ân çağlayanlarında yıkana yıkana bir safvet, bir arınmışlık, bir incelik ve bir zerafet hissedilir. Hemen hepsi de ışıktan, manâdan yaratılmış gibi görülüp sezilseler bile, âdetâ gölgeleri andırır ve kat'îyyen kimseyi rahatsız

etmezler. Rûhî saygı ve terbiye benliklerine öylesine işlemiştir ki, upuzun bir günü açlık, susuzluk ve arzularına başkaldırmanın cenderesinde geçirdikleri halde melekler kadar ince, rûhânîler kadar da, içtendirler. Korku-saygı, nizam-rahatlık, nezaket-ciddiyet karışımı bir ruh hâli onların en bariz yanlarından biridir. Allah'a karşı tavırlarında hep ürpertili, hep dengeli ve hep nazik, birbirlerine karşı da saygılı, tekellüfsüz ve yürektendirler.

Oruçluyken Dikkatli Olmak Lazım

İnsan çoğu zaman üzerinde durulmaması gereken, kâle alınmaması gereken şeylere takılıyor ve kaybediyor. Mesela bir insan namaz, oruç, hac ve zekat ile yükseliyor, yükseliyor. Fakat kendisini çileden çıkartan bir hâdisе karşısında takılıyor ve bütün kinini, gayzını bir anda ortaya koyuyor. Halbuki o hâdisе karşısında gayzını tutabilseydi namaz, oruc, hac ve zekatla elde ettiği yüksekliklerden daha yükseklerle çıkabilirdi.

Evet insan dişini sıkabilirse, kendindeki negatif enerjiyi pozitif yapabilirse, elde edeceği güçle füze süratinden daha aşkın bir hızla evc-i kemale vasil olabilir. Akllı çok ileri bir dialektiğe, cerbezeye sahip olan birisi, aklını arkadaşlarına galebe çalmak için değil de hak ve hakikat adına kullanabilirse, kendisi için bir anlamda şerr-i cüz'î olan o aklını iradesiyle hayr-ı küllîye çevirmiş demektir.

İşlerin En Hayırlısı Orta Olanıdır

Meseleye şöyle de yaklaşılabilir. İsm-i Zâhir, eşyanın dış yüzünün -Allah tarafından- tanzim edilmesine, dengelenmesine, prensiplere bağlanmasına ve bir kısım mükellefiyetlerimizin ilahi kanunlar şeklinde vazedilmesine bakar. Bir insanın, namaz kılıp, oruç tutup, hacca gitmesi, ism-i Zâhir itibarıyla yapması mecburi olan şeylerdendir. Çünkü insana Allah yolunda olmayı tâlim eden Zât, bu türlü zâhirî şeyleri yerine getirmeyi aynı zamanda emretmiştir. Ne var ki, namaz kılmak, oruç tutmak ve Kâbe'yi tavaf etmek, mutlak manada insanın kurtulması manasına gelmemektedir. Zira bunlar yerine getirilirken, bâtın itibarıyla bazı şeylere takılma ihtimali söz konusudur.

Evet! Hakikate ulaşılacağı ana kadar eşya denen tabuya takılıp kalma her zaman mukadderdir. Ancak, ism-i Zâhir'in gereklerini, ister tefekkür cihetiyle, isterse bizim amel ve muamelelerimize esas teşkil etmesi açısından, bütün

bütün bırakıp "Sadece Allah'a uyanacağım ve O'nu duyacağım" diye varlığı ve onun ifade ettiğini görmezlikten gelmek de doğru değildir. Zira o zaman da, yine muvâzene korunamamış olur. İhtimal böyleleri, bazen monist, bazen de panteist olabilir veya vahdet-i vücûda girebilirler. Bu itibarla da dinin ruhundaki denge korunamamış olur ki, bu da diğeri kadar tehlikelidir. Sırât-ı müstakim erbabı, bu ikisini de dengeli götürmüşlerdir. Diğer bir tabirle, ikisini birden dengeli götürmeye sırât-ı müstakim erbabı muvaffak olmuştur. Evet ne sadece o, ne de beriki; ikisi birden bir vâhidin iki yüzü olarak değerlendirilmelidir ki, doğru olan da budur. Yoksa, bazen ifrata girip hep "delil, delil" demek ve delillerin delisi olmak ki, böyleleri sonucunda bazen asla medlûla ulaşamayabilir. Bu, namaz, zekât ve hac gibi ibâdet u taatle medlûla ulaşılmaz manasına gelmez. Bunları değerlendirmeye almayan insan muvâzeneyi yine bozar. "İşlerin en hayırlısı orta olanıdır." fehvâsınca ifrat ve tefrite girilmeden orta yolu bulmak en doğru olanıdır.

İbadetin Neşvesini Tadamayanın Hali

Acz ve zilletini idrâk edemeyen, rahmetin ve ümidin, ne kadar kıymetli olduğunu bilmeyen kimse kem talih, ve ibadetin neşvesini kavrayamamış kimsedir. Evet, ibadetin ruhunda hem yüzü yere sürme, Allah'ın rahmetine bel bağlama, ümitlenme, hem de ümitlerini kaybetme endişesiyle tir tir titreme vardır. Hem büyük bir endişe hem de yanında alabildiğine neşe iç-içedir. Endişeyle neşeyi biraraya getirdiğiniz zaman, Mevlâ'nın huzurunda olduğunuza inanabilir, havf ve recâ muâdelesini yapmış sayılabilirsiniz. Ama bir tarafta burnunu dikip gezen mütekebbirler, korku nedir bilmeyen nikbinler, herşeyi Bektaşî iyimserliği içinde görenler, kuruntulara bağlananlar, diğer yandan da ümitsizlik içinde yaşayan me'yûslar, kulluk şerefindeki ulviyetin ne demek olduğunu idrâk edemeyen zavallılar hiçbir zaman bu neşve ve bu huzuru duyamazlar. Allah'a karşı yapılan kullukta dengeli, ölçülü, O'nun tayin buyurduğu kıstaslarla hareket etmek şart olduğu gibi, niyet de şarttır. Niyetsiz yatıp kalkmak namaz değildir.

Allah Resûlü: "Nice ayakta duranlar vardır ki ayakta durmaları kendilerine yorgunluktan başka birşey kazandırmaz ve nice aç duran, oruç tutanlar vardır ki orucundan yanına kalan sadece açlık ve susuzluktur" der. Demek gönlün sadece ve sadece O'na teveccüh etmesi gerekir. O düşünülmeden verilen zekât, zekât; sadaka da sadaka değil, bir tebzîr ve Kur'ân'ın diliyle şeytana arkadaş ve yâr olmaktır. O'nun maksûd olmadığı emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker, diyalektik yapmak ve insanları demagoji ile aldatmak demektir. O'nun maksûd

olmadığı bir cihad gösteriş ve âlâyîşten ibaret, servet ve zamanı heder etmek demektir. Demek ki ibadetin ruhunda gaye Ma'bûd olacak ve abd, Ma'bûd'a teveccüh edecek, kulluk Ma'-bûd'a yapılacak. Aslında aynı kökten gelen bu kelimeler birbirinden ayrılmaması esasına göre hareket edilecek.

Ötede Meşakkat Çekmemek İçin

"Rahata düşkünlüğün sebep olduğu en büyük sefalet ve rezalet ise, tembelliğin, insana bu dünyada acı ve ızdırap çektirdikten sonra onu bir de ahirette azaba dûçar etmesidir. Burada "Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlullah" hakikatine sığınmayan ve ruhlar aleminden mahşer meydanına, oradan da daha ötesine kadar uzanan yolculuk için azık edinmeyen tembel kimseler zâhiren bazı yüklerden kurtulmuş olacaklar ama her durakta önlerine çıkan tehlikeler karşısında tir tir titreyecek ve sürekli bin bir türlü ihtiyaç içinde kıvranıp duracaklardır. Tembellik ve tenperverlikten dolayı burada namaz, oruç, zekat gibi ibadetlerden kaçanlar, görünüşte onların yükünden kurtulmuş olacaklar; fakat, daha sonra her köşe başında kendilerini bekleyen şeytanî tuzaklara hazırlıksız yakalanacak ve dünyada razı olmadıkları azıcık meşakkate karşılık her durakta çok büyük zahmetler çekeceklerdir. Allah'a iman eden ve kulluk görevini yerine getiren kimseler ise, dünyadaki az bir meşakkate bedel, hem burada Cenâb-ı Hakk'a tevekkül ederek rahat bir ömür sürecektir, hem de hayatta iken biriktirdikleri namaz, oruç, hac gibi sermayeleriyle ötede de yol boyu önlerine çıkabilecek tehlikelere ve ihtiyaçlara karşı azık hazırlamış olacaklardır.

Osmanlı Kendini Yenileyemediği İçin Yıkıldı

İğrenç hamamları, lüks saraylarıyla müstehcenin kucağında can veren Pompei ne açık bir dil, ne ibretâmiz ^[3] bir tablodur! Keşke Endülüs'e, yeni bir ruh, yeni bir manâ götürenler bu dili anlayıp, bu tablodan ders alabilselerdi.! Ya şu Mısır'ın, Roma'nın, Endülüs'ün takallüs ^[4] etmiş çehresinde, kendi kaderini okuma imkânına sahip olan Osmanlı? Evet, bâri o, sarayların duvar ve tavanlarına altın sıvamadan; kuğu tüyü döşeklerde gecelemeden; atlas elbiseler ve pırıl pırıl formlarıyla çalım satmadan vazgeçerek, kendini yenileyip, eski ataları gibi ordularının başında serhât boylarına dönebilseydi.! Heyhât! Dönmedi... Ve hükümdarın, "asker-i hümayundan" ayrılıp saraylara kapandığı aynı anda, hareketsiz kalan devlet erkânı da, içten içe birbirini kemirmeye

başladı. Rahatın ve rehâvetin kucağında balmumuna dönen devlet ricâlinin bu acıklı ve esefli hâli, askere de sirâyet edip onu da çürüttü. Artık, bir zamanlar, gülbanklara sığmayan kutsiler ocağı, o dâsitânî müessese, bir kısım sefil istek ve arzulara dilbeste, gerildikçe geriliyor ve her defasında, kendi devletinin, kendi sarayının ve kendi hükümdarının başına boşalıyordu.

Bu, asırlarca Asya ve Afrika'ya hükmeden, batı yakasını tutup yolları kendine bağlayan yüce ve muhteşem bir devletin çürümesi ve kokuşmasıydı ki, gayrı bundan öte, o da, "azametli, bahtsız; şanlı, talihsiz" devletler arasına karışıyordu.

[3.] İbretâmiz: İbret verici.

[4.] Takallüs: Kasılma.

Osmanlının Bıraktığı Tarihi Boşluk

Vaktiyle canlı-kanlı, dinç ve kendine sâhip zinde nesiller yetiştiren dünyamız; bugün bir bakıma, baştan başa yosunlu viraneler ve mikroplu hastahaneler hâline gelmiştir. Bir zamanların, o kolu bükülmeyen, bastığı yerleri titreten; hasımlarının korkulu rüyâları; sağlam, kuvvetli ve dinamik insanların yerinde, bugün, Merakeş'den Mısır'a, oradan da Balkanlar'a kadar, rûhları meflûç, vicdanları dermansız, fikirleri sığ, irâdeleri yetersiz bir sürü sıska yığınlar veya canlı cenazeler vardır.

Geçmiş cennet bu ülkede, bir uçtan bir uca en verimli ovalar, en göz kamaştırıcı obalar bozulmuş ve sevimsizleşmiş, en münbit vâdiler bir çoraklığa, en mahsûldar tarlalar bir dikenliğe, bağ ve bahçeler de birer sazlığa dönmüştür.

Osmanlının Kuruluşu

Mütevazi bir toprak parçası üzerinde, oldukça basit bir hayat yaşayan bir avuç insanın, hayallere sığmayan bir müthiş patlamayla, denizlerin dev dalgaları gibi birdenbire belirip ortaya çıkmaları, hangi sebeplerle izah edilirse edilsin, katiyen inandırıcı olamayacaktır.

Acaba, yağmur yüklü bulutlar gibi ellerinde ışıktan kamçılarla, kıyametler kopararak dört bir yanı tutan bu heyecanlı sîneler, akıllara durgunluk veren bu hareket ve bu hızı nereden alıyorlardı? En sağlam manevralarla kitlelere hükmedip, onları arkalarından sürükleyerek, cihan çapında meydana getirmeyi

başardıkları bir büyük diriliş ve bir büyük inkılâpla, hadiselerin akışını, tarihin çehresini değiştiren onlardaki bu müthiş güç nereden kaynaklanıyordu? Dostların vefa bilmediği, düşmanların cefadan yılmadığı handikapların handikapları takip ettiği çalkantılı bir devrede, her türlü imkânsızlığı aşarak kemmiyetin bütün müesseselerine galebe çalmaları, yâni "bir sineğin bir kartalı sallayıp yere vurması" nasıl mümkün olmuştu? Rica ederim, olup biten bunca şeye (ganimet) tutkusu, şöhret hissi, kavga hırsı, cihanı istilâ etme arzusu dememiz mümkün müdür?

Hayır hayır! Bu âteşin ruhları harekete geçiren, bu çelik iradeleri dünyanın hâkimi kılan sır, ne bunlarda ne de bunlar gibi şeylerde katiyen aranmamalıdır. Bence bu sır onların sağlam inançlarında, tarih şuurlarında ve mukaddes ideâllerinde aranmalıdır.

Uzun yıllar, sağda-solda bitkin, yorgun ve tutarsız bir hayat yaşadıktan sonra, onu, yepyeni bir güç, taptaze bir kuvvet ve apaydın bir millet olarak cihanın karşısına çıkaran bu inanç ve bu ideâl, onun için âdetâ ölümsüzlük kevseri olmuştu.

Baharda, erimeye başlayan karın-buzun zayıf noktalarını kollayıp da, oralara diriliş mesajları sunan toprağın, kendini bir mübarek çimlenmeye terk etmesi gibi.. birkaç yüz çadırdan ibaret bu kutlu aşiret de, ona baştan başa bağrını açan yeryüzü meşcereliğinde tıpkı kar çiçekleri gibi her yanı sardı ve dünyanın üç kıtasında cihangirâne bir devlet kurmaya muvaffak oldu.

Artık söz onun devran onundu; atını en karanlık noktalarına kadar sürecekti; her uğradığı yere gönlünün ilhamlarını boşaltacak; mazlum ve mağdurların âhını dindirerek, sivri süngüsü ve keskin kılıcıyla bütün zalim ve müstebitleri zapt ü rapt altına alacak ve dünya devletleri seviyesinde cihan sulh ve muvâzenesinin en gür sesi haline gelecekti.. ve geldi de... Tarihin tespit ettiği en utandırıcı zulümlerden en iğrenç tecâvüzlere, en kanlı ihtilâllerden en ümit kırıcı çalkantılara kadar, binbir gâilenin kol gezdiği, hezeyan ve çılgınlıklara alkış tutulduğu, yangınların şehrâyin sayılıp vahşetlere yahşî çekildiği alabildiğine karanlık bir çağı, ense kökünden yakalayıp derdest ederek zamanın bağrından söküp attı.

Osmanlıyı Başarılı Kılan Özellikler

Evet o, bütün bunları yaptı. Ve, yüksek inanç sistemi, rûhundaki fazilet aşkı, herkesi hayran bırakan güzel seciyye, üstün ahlâk, disiplin rûhu, itaat şuuru ve hayatı hakir görme gibi eşsiz meziyetleri sayesinde, dünyanın üç kıtasında yaşayan insanların hemen ekserisinin gönüllerini fethederek arkasına almasını bildi. Böylece, bir kutsinin uğurlu elleriyle temelleri atılan bu yüksek mefkûrevî devlet, arkadan gelen hayırlı mîrasçılarla da devam ettirilince, bir cihan hâdisesi haline geldi. Sonra da parlaklık ve ihtişamından hiç bir şey kaybetmeyerek bir ölçüde bu günlere kadar gelip ulaştı. O, Sezar'ların, Napolyon'ların saltanatlarından daha parlak, daha şaşaalı ve daha uzun ömürlü olmuştu; olmalıydı da.. zira bir yanda altın-gümüş, şan-şeref üzerine kurulmuş bir saltanat, diğer yanda, ahlâk, fazilet, inanç üzerine kurulmuş ve insanî ağırlıklı bir hükümrânlık.! Şöhret ve servet, hiç bir zaman inanç ve yüksek ideâllere bağlılık kadar insanlık üzerinde tesirli olamamıştır ve olamazdı da. Geçmişteki Fransa, İngiltere Cumhuriyet ve hükümetleri gibi, bugünkü süper güçler de dış yüzlerindeki ihtişâma rağmen, hiçbir zaman gerçek nizam ve âhengi idrâk edememiş, çürük sistemlere dayalı istikbâl vaad etmeyen kuvvetlerdir. İskender ve Napolyon'un kandan seylâplarla kurup çevirdikleri imparatorluk değirmenleri, arkada bir sürü inilti, bir sürü lânet bırakarak kurucularıyla beraber yıkılıp gitmesine karşılık, söğüt çevresindeki saf tohumlar üzerinde kanatlanmış papatyalar, hâlâ salınıp durmaktadır.

Bir gökkuşağı gibi daima onların düşünce ufkunu tutan ve bir bayrak gibi hep başlarının üzerinde dalgalanıp duran bu yüksek inanç ve "devlet-i ebed müddet" idealinin, onlar üzerinde tesiri o kadar büyük olmuştu ki, daha o ilk kıpırdanış dönemlerinde, altı-yedi yüz senelik muhteşem bir milletin düşünce hareketinin, teşkilât ve idaresinin plân ve programlarının mevcut olduğu hemen sezilebilir. Bir de bu yüksek ideal; sağlam bir dînî duygu, dupduru bir heyecan, her işte sıkı bir disiplin, fevkalâde yiğitlik ve civanmertlik; herkesi memnun edecek ölçüde bir idare, iyi işleyen bir adliye, cesaret ve hak ölçüsüyle gürül gürül bir askeri teşkilâtla da bütünleşince çarçabuk dünyanın efendisi oluvermişlerdi.

Aslında bu, tarih felsefesine göre tabii bir netice idi. Zira, bir tarafta; kin, nefret ve türlü türlü ihtiraslarla, durmadan bir cadı kazanı gibi kaynayan, çevrede çapulculuk yaparak zayıfları ezen millet şeklindeki yığınlar, beri tarafta, insanlık ve mürüvvet adına mazlumların imdâdına koşan, dünyayı yeni baştan hak ölçüsüne göre plânlayan, câmileri, çeşmeleri, sebilleri, hastahaneleri, vakıf ve imâretleriyle yüzlerce insânî müesseseyi gergef gibi işleyen incelerden ince

ayrı bir dünya... Bu dünya, insanlık çapında, hayata yeni bir mânâ, yeni bir tefsîr getirme düşüncesiyle ortaya çıktı ve yeryüzünü saran bütün şirretliklere rağmen, kendine has bu yüksek hayat felsefesini insanlığa kabul ettirmesini bildi.

Dostların vefasızlığına, düşmanların ardı arkası kesilmeyen istilâ ve ifsatlarına uğramasaydı, kim bilir daha neler yapacaktı?!

Otokontrolün Anlamı

Hesaplaşma, sağlam seyredebilmenin, sağlam iş yapabilmenin en metin teminatı ve en güvenilir mesnedidir. Böyle bir kontrol insanın kendi kendini gözden geçirmesidir. Her hamle ve her irtifa bu türlü bir kontrole dayanıyorsa, ümit verici, geçmişin muhasebesi yapılmadan gösterilen her sa'y ve gayret ise, bir hüsrân ve inkisar başlangıcıdır.

Husûsî manâda muhasebe, geçmişteki eksiklikleri ve noksanlıkları sezerek, geleceği seyre koyulma ve arkada bıraktığı her yanlışlığı bir trafik işareti kabul ederek yolun doğrusunu görmeye çalışmadır. Yoksa kaderi tenkit ve Rahmet-i Sonsuz'un rahmetini ittiham manâsında, hâdiselerden şikayet ve dert yanma faidesiz bir ızdırap ve elemdir. Milletçe, bu anlayışta bir muhasebeye ne kadar muhtaç olduğumuz, her türlü tariften vârestedir. Ancak biz, yakın tarihimiz itibariyle muhasebe adına bir kısım sevimsiz polemik ve düellodan başka bir şey görmedik...

Otokontrolün Faydaları

Ferdin kendi kametine, cemiyetin de kendi buutlarına göre alabildiğine girift ve komplike meseleleri vardır ve bunlar çok derin ve çok ciddî hesapları gerektirmektedir. Hesaplaşma çizgisinde bulunan bir ferdin fazla inhirafları olmayacağı gibi, hesap üzerine kurulmuş ve yine hesap üzerinde işleyen bir toplumun da, rahatsız edici yanı ve yönü bulunmayacaktır.

Geçmiş, hâle nispeten, hâl de, geleceği nispeten bir hesap kitabıdır. Hatta bu nokta-i nazardan, gündüz geceye; yaz kışa, dünya öbür âleme nispeten birer kitaptırlar. İnsan bu kitapların yüzünden nikabı kaldırıp, neşredecekleri aydınlıktan istifade ettiği nispette, doğru görür, doğru düşünür ve başı

yüceliklere erer. Bu kitaplar ve bunların ihtivâ ettikleri hesaplardan habersiz yaşayanlar ise; hüsrân görür, hüsrân düşünür ve hüsrânda boğulurlar.

Evet, bazen, kararın verileceği güne bırakılmış bir hesap, sahibi için sadece hızlan ve haybet olur. "Keşke kitabım verilmeseydi ve hesap nedir, onu bilmeseydim" inkisarı içindeki bir teessür ve nedamet, mücrime (günahkâra) kazandıracağı hiçbir şey yoktur.

Öğle Vakti

Böylece, günün ilk dakikalarından itibaren hayatımızı duya duya yaşar ve sürekli fecir şîvesiyle oturup kalkmaya başlarız, derken, saatlerin ilerlemesiyle bu neşve ve heyecan az da olsa, zeval rengine bürünür. Ve işte tam bu esnâda yepyeni bir bekâ esintisiyle öğlenin o serinleten gölgesi düşer üzerimize; düşer ve bizi, günün iş, meşgale ve daha değişik aktiviteleriyle akıp giden o sınırsız dakikalarında "Arş-ı Rahmet"ın izdüşümü diyebileceğimiz bir ma'bede veya herhangi bir namazgâha çağırır. Bu çağrıya uyup bir kere daha yüz yere sürmek için "Hazîretü'l-Kuds"ün gölgesi böyle bir mekana doğru yürürken, hemen her adımda vicdanlarımızın eline tutuşturulan marifet, mehâbet ve muhabbet kâselerinden Kevserler yudumlar, varacağımız yere derin bir yol zevki içinde ulaşır, revaka adım attığımızda farklı hazlarla ürperir.. şadırvanın başında ayrı bir inşirahla serinler.. bizimle aynı duygu ve aynı düşünceyi paylaşan aydınlık simalarla bir arada bulunmanın neş'e ve sevinciyle soluklanır, uhrevî mülahazaların ra'seleriyle iç çeker ve yürürüz bir kere daha gün ortasında iman ve İslam farklılığının vâridâtını duymaya. İçinde, yemek, çay, sohbet ve gelme-gitme adına belli ölçüdeki değişik aktivitelerde bağlı uzun bir ruhî dinlenme faslıyla, beden, cismâniyet ve "akl-ı meâş"ın kalbin sırtına yüklediği ağırlıklardan sıyrılır.. gönlümüzün merkezle irtibatını yeniler; oldukça ciddi bir mânevî donanımla yeniden işimizin başına döner ve bir gözümüz dünyada, diğeri ukbâda, ikindinin o masmavi dakikaları gelip çatacağı ana kadar hep dünyevîler gibi, fakat bütün bütün uhrevîliğe bağlılık içinde soluk soluğa çalışır-koşturur, yazar-çizer, okur-düşünür, öğretir-öğrenir, alır-satar, planlar-uygular, hal hatır sorar-gönül alır ve âdeta dünya ve ukbâ iç içe yaşarız.

Öğrenme ve Öğretme

Öğrenme ve öğretme göklere dayalı iki yüce vazifedir. Bu vazife ile, insanın ruhundaki ehliyet ve ehliyet ortaya çıkarılır ve o, topluma armağan edilecek hâle getirilir. Öğrenme ve öğretme imbiğinden geçmemiş fertte, insanî meziyetler ve yükseltici hususiyetler gelişmediği için, içtimâî bir hüviyet aramak da beyhudedir.

Ancak, neyin öğrenilip, neyin öğrenilmemesi lâzım geldiğini ve nelerin ne zaman verileceğini bilmek de, en azından öğrenme ve öğretme kadar mühimdir. Bilgi adına mevsimsiz verilmiş nice şeyler vardır ki, dimağı çepeçevre sarmış bir sis gibidir. Böyle bir bilgi, sahibine ışık tutamayacağı gibi başkalarına da faydası olmayacaktır.

Bilmek zâtî bir değer ifâde etse de, çok defa tâlibinin omzunda bir yük ve bir vebâldir. Hele her şeyi bilmek isteyenlerin ve sırf bilmiş olmak için ilim edinenlerin bilgisi, onları birer malûmat hamalı yapmadan başka bir şeye yaramayacaktır.

Öğrenme ve Öğretmede Dikkat Edilecek Hususlar

Öğrenilip ve öğretilecek her şey, insan şahsiyetini bütünleştirici ve iç âlem ile, eşya ve hâdiseler arasındaki ince münasebeti keşfe matuf olmalıdır. Hatta bundan da öte, öğrenilen şeye ait her parça, pratiğe sağlam bir mesnet ve yeni terkiplere götürücü esaslı birer rehber mahiyetinde bulunmalıdır.

Şahsiyetimizle eşyâ arasındaki esrarı çözmeye matuf olmayan bir ilmin, haricî dünya adına ve onunla bütünleşme hesabına bize kazandıracağı hiçbir şey yoktur. Aynı zamanda bu durum vicdanın böyle muammalar karşısında mahkûm olması demektir. Vicdana kol kanat olup onu seyyâl kılacak husus, onun hâricî duyularıyla, içteki bulunuşudur. Binâenaleyh o, bu kol ve kanattan mahrum edilince, aslâ kendinden bekleneni edâ edemeyecektir. Onun için, sadece öğrenmek ve önüne gelen her şeyi öğrenmek, götürdüğü şeyler itibariyle hiç bilmemekten daha tehlikelidir.

Bu itibarladır ki, insanı bilgi budalası yapabilecek bilgileri öğrenmek yerine, kâinatla bütünleşmeye götürücü şeylere gönül verilmelidir. Bu husus, düşüncenin ilk merhalesi, öğrenme ruh ve ciddiliğinin de en sağlam belirtisidir. Bu teminatı elde ederek ilim yoluna koyulma, insanı ezbercilik ve hâfıza müsabakasından kurtaracağı gibi, materyalizmin içine düştüğü kısırla iştigal ve

hezeyanlardan da koruyacaktır.

Her şeye merak sardırان ve her gördüğünü ve duyduğunu öğrenmek isteyen, ciddî hiçbir şey öğrenemez. Gerçek ilim ve tefekkür "bu lâzımdır" denen şeyle, iştigal nispetinde elde edilir. Fuzûlî ve sırf merak sâikasıyla öğrenilen şeyler ise, çok defa öğrenen için öldürücü zehir tesiri yapar. Ya, tertemiz genç dimağlara ve hele hele onun kalbî ve ruhî yapısına zıd olursa...

Gençlere öğretilecek şeylerle, onları birer hâfıza hamalı kılmaktan ziyâde, yaş ve kültür durumları nazarı itibara alınarak, gördüğü nesnelerin ötesinde gayeler hissettirilmeli ve öğreneceği şeyler, hazmedebileceği ölçüde verilmelidir. Daha ilk mektepte çocuğa cihan coğrafyası, beşer tarihi veya felsefe ile taşıyamayacağı bir yük yüklemek, ders için de, talebe için de talihsizliktir.

Her gün, ilim adına, çırağını bin şüphe ve tereddütle baş başa bırakan öğreticiye muallim denemeyeceği gibi; talebesini bir laboratuar ciddiliği içinde doğru neticelere götüremeyen mektebe de mektep denemez.

Öğrenme ve Öğretmede İş Taksimi

Günümüz, iş bölümünü, vazife taksimini ve ihtisaslaşmayı zarurî görmektedir. Her ferd; eşya ve hâdiselerin bir bölümünü keşfe koyulacak ve kendinden bekleneni verebilmek için o uğurda fâni olacaktır.

Şimdi bir kere düşünün! Zihni günlük hâdiselerle işgal edilmiş, ruh dünyası kısır boğuşmaların alçaltıcı baskısı altında ezilen bir gencin gönlüne bir şey koymak mümkün müdür? Ve hele kafasına takılan şeyler, hayvanî hisleri ve beşerî garizeleri tarafından hüsn-ü kabul görüyorsa... Allah'ın günü, onun yüce hisleri üzerine bir balyoz gibi inen, kudurtulmuş şehvî arzu ve ihtiraslar, onda okuma ve düşünmeye mecâl bırakır mı..?

İyilik ve güzellik bilgisi, yozlaşma ve soysuzlaşmaya karşı savaşıyan bir ordu gibidir. Genç, bu kuvveti, mektep ve mektep vazifesini yapan muhitinden alacaktır... O, ancak bu lâhûtî bilgiyle donatıldığı zaman, fenalıklara mukavemet gücünü kazanır ve iradesinin kanatlarıyla yükselir.

Hiçbir şey bilmeme, gencin elini kolunu bağlayıp onu müdafaadan mahrum bırakacak, yanlışın ve kötünün öğretilmesi ise onu felç edecektir.

Öğrenme ve Öğretmeyi Engelleyen Faktörler

Aile ve içtimâî çevrenin, gence bir şey vermeyişi ve veremeyişi bir gerçektir. Ancak bir başka taraftan, onun yüce duyguları ve iç âlemi askıya alınmasaydı ve etraftan akıp akıp ruhuna gelen örseleyici ders ve telkinler olmasaydı, hiç olmazsa onu, safvet-i asliyesi içinde korumak mümkün olacaktı. Heyhât..! Günlük televizyon haberleri, siyasî polemikler, sporlar ve sporcular ve sırf merak uyurma maksadıyla tertip edilmiş yalanlar, tezvirler ve her türlü aldatmalar ve sansasyonlar o zayıf dimağları, o denli işgal etmiştir ki, bu Kaf dağından yükü, değil o cılız varlıklar "benim diyen" her babayiğit dahi rahatlıkla yüklenemeyecektir.

Bu kadar yük altında mektepteki derslerin anlaşılması; anlaşılıp kavranması ve hayatın içine sokulması; hele hele onlarla yeni terkiplere ulaşılması aslâ mümkün olmayacaktır. Bir de buna, talebesini bilgi hamalı yetiştirme programı eklenmişse, artık vay haline o mektebin de, talebenin de...!

Günümüzün tembel talebeleri veya bu bozuk havanın tembelleştirdiği çıraklar, daha çok, çile çekmeden elde edilen şeylerin peşindedirler. Günlük hayatlarında onları daha çok meşgul eden şeyler: Gazete haberleri, sporlar ve sporcular, film ve artist isimleri ve gençlik heyecanlarından istifade edip, onları birer insan azmanı haline getiren bir kısım izm'li müskirât ve mükeyyifattır. Böylelerine bir fâtilik ve kâşiflik anlatmak en güç şeydir. Evet, emek ve çile isteyen büyük insan olma yolu, onlara göre en menfur şeydir. Çalışmayı, hele metot ve sistem içinde çalışmayı asla sevmezler. Bir de buna, günümüzün renkli hâdiselerinin vitrinleştirilme ve sahnelerendirilmesi ilâve edilecek olursa, doğruyu öğretme sancısını çekenlerin vay hâline!

Asrımız içinde cereyan eden hâdiselerin çokluğu, araştırmaların artması, ilmî eğrilerin ihtimalleri yeniden hızlandırıp sahneye sürmesi; tecrübelerle elde edilen katîliklere nispeten, istatistikî bir havanın daha çok revâç bulması, insanoğlu için her şeyin kavranabilir olmasını imkânsız kılmaktadır. Esasen böyle bir teşebbüs de, hem öğrenen için hem de öğretene için boş bir gayret ve budalalıktır.

Öğretmen Çağını ve Geçmişini Kaynaştırabilmeli

Kendi muallim ve üstatlarını bulup, yeniden inşâ dönemine geçecek olan bizim insanımızın derlenip toparlanması ise, hepten şaşırtıcı olacağı benzer. Elverir ki, günümüzün talim ve terbiye vazifelisi, feth ve keşfedici bir ruha sahip bulunsun. Mukaddes kanaat ve düşüncelerinin hakkını vererek, büyük terkipcilere yakışır vecibeyi hakkiyle yerine getirsin: Nizamülmülk'le Alpaslan'ı yan yana görsün. Fâtih'le Akşemseddin'i, Zenbilli ile Yavuz'u birbirinden ayırmasın. Gazalî'nin aydın semâsında, Pascal'ı unutmasın. Mevlâna'nın sehâir ifâdeleriyle semâyâ kalkarken, laboratuara uğrayıp Pastör'ü selâmlamayı da ihmâl etmesin. Sözün özü, kafa ve kalb bütünlüğünü kendisine şiar edinsin...

Neslini yüceltme sancısını çeken muallime binler selâm...

Öğretmen ve Önemi

Muallim, doğumdan ölüme kadar, bütün bir hayat boyu, hayatı şekillendiren kudsî üstattır. Milletine, kader programında rehberlik yapıp, ahlâk ve karakterini yücelten ve ona ebediyet şuurunu aşıl原因, melek soluklarının mihraklaştığı bu üstün varlığa denk yeryüzünde ikinci bir yaratık gösterilemez.

Muallimin, ferd üzerinde tesiri, anne, baba ve cemiyetin tesirinden kat kat üstündür. Aslında, anneyi de, babayı da, hatta cemiyeti de yoğuran odur. Onun elinin, içine girmediği her hamur tatsız ve tuzsuz sayılır.

O, Allah'ın insanları yükseltip, alçaltmasında kullandığı bir el ve bir dildir. Evet, muallimini bulmuş bedevî bir topluluk, melekler kadar ulvîleşir ve cemaat hâlinde muallimlik payesine yükselir. Ve yine iyi bir muallim sayesinde Makedonya, cihanın büyük Fâtihlerinden birine sahip olur. Anadolu, iyi muallimler sayesinde ümran devrine erer. Çağlarla oynayan Fâtih; büyük disiplin ve nizam insanı Yavuz ve daha yüzlercesi, böyle güzîde birer üstat elinden çıkmış nâdide çiraklardı...

Muallimin elinde madenler saflaşır, som altına ve pırıl pırıl gümüşe inkılâp eder. O esrarlı elde en ham ve en değersiz şeyler, bîhemtâ elmaslar hâline gelir. Hiçbir fabrika onun kadar seri ve onun kadar sistematik olarak iş göremez. Karşısına aldığı yüzlerce insana, bir anda bütün duygu tayflarını intikal ettirmek ve onların varlıkları içinde ikinci bir varlık hâline gelmek, muallimden başka kimseye müyesser olmamıştır.

O, sırlar âleminin aşılmaz şâhikalarından, sızıp sızıp bize gelen manâların

tercümanı ve varlık âlemindeki sezilmez infiâllerin sesi ve sözüdür. Onun sayesinde insan bulutlar gibi yükselir ve rahmet olarak yere iner.

Gökler ötesi âlemlerin en emini bir üstat ve bu üstadın getireceği haberlere bağrını açan yüce ruh ise, en büyük bir muallimdi. Muallimlik vazifesinde, ferdin de cemiyetin de medyun olduğu bir muallim... Bugün doğru olarak ne biliyorsak ve ne biliniyorsa hepsi ondan; gerisi kıl u kâlden ibaret...

Öğretmenliğin Tarihçesi

Muallim, gâh filozof, gâh zâhid, gâh derviş hâlinde zuhur etmiş ve yaşadığı zamana damgasını vurmuştur. Ne var ki herkesin "gerçekten" istifadesi nispetinde, her muallimin görünümü de başka başka olmuştur: İlk devirlerin hikmet âşıkları nebilere ait nağmeleri tekrar ediyorlardı. Ortaçağın "skolastik" mürşit ve muallimleri, ilâhilerine "pozitivizm" nağmesini de ilave ettiler. Aynı devirde, doğunun muallimleri ise, ellerindeki esrarlı menşurla, insanı keşf ve onu kendine ulaştırma gayreti içinde idiler..

Rönesans'tan sonra, her şeyle beraber muallim de değişti. Artık o, körü körüne eşyâ ve hâdiselere dalan, elindeki küçük tezgâhından çarşıdaki atölyesine kadar, her şeyiyle hakk-ı temettu peşinde koşan, keşif ve icat tutkunu toy bir aşıktı. Bu dönemde kitleler üzerinde hükmedenler, hiçbir zaman muallim olmadılar. Evet, bu devirde kitleler aşırı telkin ve teşhirlerle aldatılarak, belli istikametlere sevk edildiler; fakat hiçbir zaman muallim görmediler. Aslında, bu "yeniden doğuşun" zifaf gecesinde, kalb çoktan mefistoya kaptırılmıştı.

Daha sonra ise, topyekün teknik vasıtaları teleskoptan mikroskoba kadar nebülözlere tırmanan merdivenler ve partiküllere sarkıtılan şuâları hâline getirip, her şeyi madde ile izaha kalkışan materyalizmin banal görüşlü muallimleri gelir. Bu devirde, insanı yüceltme adına bir şey yapılamadığı için, muallimden bahsetmek de oldukça zordur. Ancak, bu alabildiğine katı ve karanlık dönem de, uzun sürmemiş, arkadan bir yeni tecessüs ve tefahhüs dönemi başlamıştır.

İnsanlığa karşı büyük cürümler işlemiş bir avuç sergerdandan sonra, yakın geçmişini kuşkuyla karşılayan ve yeniden sebep ve neticeleri kurcalama lüzumunu duyan bu dönemin irfan ordusu, hürmet duyduğumuz muallimlik müessesesini bize iade edecek gibidir. Toplumun yüreğini hoplatacak,

himmetini bileyecek; zihinlere aydınlık ve kalplere kuvvet kazandıracak muallimliğı... Evet, bu muallimlik sayesinde talebenin ötelere ötesiyle münasebete geçmesi temin edilecek ve o yüce âlemlerden gelen mesajlarla, talebe, şahsî idrakinin kat kat üstünde ilhamlara mazhar olacaktır. Aslında "Mutlak" la temasa geçmeye yaramayan ilimle ne yüce terkiplere varılabilir ne de eşyânın yüzüne aydınlık getirilebilir. Böyle bir ilim, çok defa varlıktaki esrarı inkâr ettiren bir ilhad veya kalpleri tereddütlere boğan bir şüpheciliğe götürür. Talebesini bu hâle getiren üstat ise, o da ya bir mülhit veya bir septisttir; ama katiyen ve asla bir muallim değildir.

Onun içindir ki, öteden beri en duru, en doğru dersi; hiç aldanmaz ve aldatmaz olan, güzide nebîler topluluğu temsil etmişlerdir. Herkese açık ve her yaşta müdâvimleri bulunan nebîler mektebi, bütün bir hayatı içine alır ve bütün bir hayat boyu da devam eder. Her yer bu mektebin sınıfları ve her ferd de bu irfan ocağının ya muallimi veya talihli bir talebesi olmuştur.

Devlet, bu mektebin "baş yüceleri"nin ders verip, ders gördüğü bir akademidir. Her ferde açık bu âli mektepte, devlet ruh ve şuuruna vâkıf en büyük devlet adamları yetişir. Muallimleşen bu devletin, ne Eflatun'un, filozoflarla idare ettirdiği devlete, ne de Budin'in, tamamen aksi görüşteki devlet stiline benzer tarafı yoktur. Bu, nev'i şahsına mahsus bir devlettir. Ve bu devletin en başta gelen vasfı da devlet ricalinin çıraklıktan "Bâbü's-saâde" ağalığına kadar, yükselişin her merhalesinde, hayat ve hâdiselerden dolgun not ala ala, o seviyeye gelmiş olmalarıdır. Yoksa, belli kademelerden geçmeden ve her girizgahta kâinatla bir kere bütünleşmeden, idareye talip olmak, "acemioğlanlık" seviyesinde iken, "başkumandanlık"a gönül koymak gibi garip ve gülünç olacaktır ki, böyle bir durum millet adına en büyük talihsizliktir.

Brahman yüce duygularıyla talebelerinin gönlünde ebedileşen bir muallimdi. Buda Nirvana'ya giden çetin yolda, temiz duygularıyla örnek ayrı bir muallimdi. Konfiçyus ahlâkın, Hürmüz sonsuzluk sırrının işaretçisi birer muallim idiler. En yüce varlıkta billûrlaşan Ömerler ise, büyük üstatları sayesinde her biri başlı başına bir muallim oluvermişli...

Hâlâ bütün canlılığıyla insanlığın gönlünde, en temiz çizgiler hâlinde devam eden bu muallim ve üstatları, zaman aşındıramamış ve içtimâî çalkalanmalar unutturamamıştır. Kim bilir, belki de bir gün gide gide insanlık, yeniden bu kadim çizgiye gidip dayanacaktır.!

Ölüm Anlayışı

Aslında birçok yönleriyle ölüm de güzeldir. Ancak o, hayatını, düşünerek, inanarak, inandığını yaşayarak sürdürenler için çok mutlu ve arzu edilebilecek kadar sevimli bir akıbet olsa bile, hayatını cismaniyete bağlı geçirenler için hiç de özlenecek birşey değildir. Aksine o, böyleleri için fevkalâde sıkıcı, tatsız ve acı bir sonudur.

Ölüm Hakikatini Kavrayan İnsanın Özellikleri

Eğer, sırf cismaniyet adına dahi olsa, ölümün arka yüzü bu ise, bu ten kafesinin parçalanıp dağılmasına ağlayıp inlemek değil, bizi dar bir zindandan, genişlerden geniş bağlara bahçelere alıp götürdüğü için sevinmeliyiz; sevinmeliyiz zira, gönüllerimizde kendini hissettiren ve rüyalarımızın menfezleriyle her gece ruhlarımıza tebessümler yağdıran o büyülü ve baş döndüren âlemin biricik köprüsü var. O da ölümdür; O'nun emri ve izni dairesinde gelen ölüm... Ölümün hakikatini kavramış gönlü imanla, duyguları da aşk ve heyecanla köpük köpük bir muhabbet kahramanı bin can ile koşar Sevgili'ye. O'na kavuşunca da, dünyevî benliğiyle şekerler gibi erir ve şerbete dönüşür. Farklılaşır ve uhrevîlerin letafetine ulaşır... Rûhânîlerin "hayhuy"u ve meleklerin kanat sesleriyle banyo yapar. Başkalarının, nefsânî kirleriyle çevrelerinde tiksinti uyardıkları bitevî ve tulûu, gurûbu olmayan kederlerle yoğrulduğu kesintisiz bir zamanda o, gül gibi elden ele dolaşır ve uğradığı her yerde misk ü amber gibi koklanır. Can Hükümdarı da, ona başları döndüren, gözleri kamaştıran ebedî sultanlıklar bahşeder.. onu her zaman yeni yeni teveccühlerle iltifatlandırır.. hususî muamelelerle ağırlar.. Cemaliyle ufkunu aydınlatır.. hoşnutluğundan besteler dinletir ve ruhuna kâse kâse güzellikler içirir. Var olmayı ganimet bilip değerlendirmiş bir mârifet eri; iman ve aşk u şevki ölçüsünde âhiret pazarının her menzilinde incilerin, elmasların gördüğü teveccühü görür; hayatını suiistimal edenlerin, zifiri karanlıklarda ürkek ürkek dolaşmasına karşılık o, hep ışık görür, ışıklarla hasbıhal eder; ışık atmosferinde sabahlar ve akşamlar; ışık yudumlar ve ışıklar içinde sermest dolaşır; onun ufkuna asla gece uğramaz ve onun mağriplerini katiyen gurublar karartamaz. Otağını böyle bir ufka kuran bahtiyar, hemen her zaman insanî duygularının yaratılışına gaye teşkil eden şahikalarda dolaşır; irade ufkundan şuur zirvesine, şuur zirvesinden kalb arşına yükselir ve yükseldiği her burçta kendini ayrı bir

mevhibe sofrasının başında bulur ve ayrı bir temâşâ zevkinin vecdini yaşar. Bunlar idrakleri aşkın öyle lütuflardır ki, bir kısmını dünyada bazı gönül erleri duysalar da, tamamını yaşayıp hissetmek âhirete mahsustur.

Bu hususiyete mazhar olacak bir mü'min, hiçbir petekte bulamayacağı balı, hiçbir yerde elde edemeyeceği kaymağı, orada dili damağı arasında bulur. Bu bildiğimiz göklerin ve yerlerin bulunmadığı o sihirli dünyada her şey, bütün o feyizler ve güzellikler kaynağı etrafında sabahlar-akşamlar; sadece O'nu görür, O'nu bilir, O'nu duyar ve O'nun câzibesıyla kendi mahiyet çizgisinin üstüne yükselerek, O'nun varlığının ziyasına bağlanır ve pâr pâr parlamaya başlar.. ve

Bir şûlesi var ki şem-i cânın

Fânûsuna sığmaz âsumânın

Gâlib

hakikatinin mücessem bir misali olur.

Eğer bütün bu mazhariyetlere ölüm köprüsünden geçilerek ulaşılabiliyorsa, bence ölüm insanın en tatlı emeli olmalı.. ama hayata çağrı ve ona mazhariyet bize ait olmadığı gibi, ölümü arzu etmek ve istemek de bizim hakkımız değildir. Yaratan çağırınca severek O'na koşarız; "hele az daha durun" dediğinde de, vuslata karşı sabır mülâhazasıyla dişimizi sıkarak dayanırız.

Ölüme Her Zaman Hazır Olmalı

Bayraklar, hareket halindeki insanların omuzlarında daha bir güzel görünürler. Arılar, bal yaptıkları müddetçe mübarek kabul edilirler. Askerin yürüyüşü, duruşundan daha mehbûd. Kalk, askerler gibi bayrak taşı, arılar gibi kovanını balla doldur ve amelmanda olma sevimsizliğine düşme! Her zaman insanlığa hizmette emre âmâde bulun ve göçüp gitmeye de hazır ol! Ne zaman göç emri geleceği belli olmasa da o, muhakkak ve mukadderdir. Öyle ise hep tetikte ol, günahlardan arın; meçhul çağrıya kapını arala ve beklemeye dur!

Ölümsüzlüğe Ulaşan İnsan

Şimdiye kadar insanlık tarihindeki her gerçek diriliş, ölümsüzlüğe ermişlerin ak ikliminde bir tomurcuk gibi belirmiş, sonra da gelişip gitmişti. Nefis ve benlikleri itibâriyle başları yokluğa ulaşmış bu dev-âsâ kâmetlerdir ki ne

kabirden korkarak geriye durmuş ne de hayat endişesiyle sarsılmışlardır. Korku ve endişe şöyle dursun, dostlara visâl kapısı saydıkları kabri ve ölümü gülerek karşılamış, hatta o yoldaki vesîleleri âdeta alkışlamışlardır.

Onların düşünce dünyalarında, ne varlığa bağlanıp onunla övünme ne de kaybettikleri şeyler karşısında mahzûn olma vardır. Gönülleri ebed melodilerine göre akort olmuş bu olgun ve doygun ruhlar, bütün gökler yıkılsa ve onlar altında kalsalar, ihtimâl ki başkalarına müthiş görünen bu manzara, onlarda sadece hayret ve hayranlık uyacaktır!

Onlar iç yapıları itibâriyle insanlığın başı üstünde semâ gibidirler; bulutlanınca yağmurla imdâda koşar, açılınca da güneşten huzmelerle... Meyvedâr ağaç gibidirler; kâh çiçekleriyle yüzümüze gamze çakar gönüllerimizi hoplatırlar, kâh meyveleriyle çevrelerine tebessüm yağdırırlar...

Ölümün Tanımı ve Mahiyeti

Oysaki ölüm, bir yok olma, bir inkıraz, bir çözülüp dağılma, bir hiçlik, bir tükeniş olmadığı gibi, kabir de bir topraklaşma çukuru, bir yalnızlık ve vahşet hücresi değildir. Ölüm, yaratılırken belli bir plân, program, hikmet ve maslahata göre yaratılan insanın, yine bir plân ve programa bağlı olarak bir buuddan başka bir buuda intikali, bir hâl değişikliği geçirmesi, amellerinin ürünlerine göre farklı bir sürece girmesi ve neticede vatan-i aslîsine dönerek, inanç ve davranışlarının belirleyiciliği ile tabîî, müstakim ruhların iç içe vuslatlar koridoruna girip, Yaratan'la "bî kem u keyf" yüz yüze gelip görüşmeye yürümesi ve rıdvan yudumlaması demektir. Keza kabir de, görülüp zannedildiği gibi karanlık bir kuyu, yoklukla muhat bir çukur ve tecrit odası değil, aksine, aydınlıklara açılan bir kapı, insanı nûrânî âlemlere taşıyan bir koridor ve ruhun ötelere yükselmesi adına bir rampadır. Hz. Şâhid-i Ezelî karşısında resmi geçit vazifesini tamamlayan veya asker olarak bulundukları bu dünyada engin bir hizmet şuuruyla imanlarını ibadetlerle, ibadetlerini de ihsanla derinleştirip ebedî bir mutluluğa tam hazırlanmış olanlar yürürler bu koridordan gözlerin görmediği, kulakların işitmediği tasavvurları aşkın saadetlere.

Ölümün Yanlış Anlaşılması

Çoğu kimse ölüme, her şeyin sona ermesi, bir yok olma, bir inkıraz, bir çözülüp dağılma ve topraklaşma nazarıyla bakar ve katiyen onunla yüz yüze gelmeyi arzu etmez. Hastalık, yaşlılık, harb u darp, trafik kazaları ve deprem gibi ölüm sebebi sayılan hâdiseler zuhur ettikçe, o da tir tir titrer; kabrin yalnızlık ve vahşetini düşünerek ürperir ve hayatını tahammül edilmez bir azaba çevirir.. evet böylelerine göre, insan ölünce her şey biter. Ceset toprağa dönüşmek üzere ebedî istirahatgâhına tevdî edilir. Her şey ve her yer yokluğun karanlığına gömülür; şâirin ifadesiyle: "Artık güneş görünmez olur, rahatça dal, ölüm sonu gelmez bir uykudur." Ebed için yaratılan, ebede namzet bulunan bir insanın böyle bir telâkki ile ne kadar muzdarip olacağı açıktır. Böyle bir ebed arzusunu, vicdanını dinleyen biri: "Bütün dünya benim olsa, gamım gitmez, nedendir?" diyerek seslendirir ki, üzerinde durulmaya değer.

Ömrün En Bereketli Anları

Bu ledünnî hisler içinde ömrün dakika ve saatleri o kadar halâvetli geçer ki, onların üzerimizden böyle süratle gelip geçmelerinden âdeta rahatsızlık duyar ve "keşke bu şirin zaman parçacıkları hiç geçmese, zaman çağlayanı bu kadar hızla akmasa; akmasa da, iftar vaktinde yudumladığımız soğuk bir şerbeti, akıp geçtiği her noktada duyup zevk ettiğimiz gibi bu kutlu dakikaların sâniye, sâlise ve âşirelerini de öyle hissetsek" temennisinde bulunuruz.

Güneş her sabah bizim bu duygularımız üzerine doğar; her öğlen minarelerden yükselen ezanlarıyla bizde bu hisleri çağrıştırır geçer; her gurûb ruhlarımıza hem sevinç hem de hüznün kâselerini birden sunar; her gece, bir halvet büyüyle gelir ve bizi bürür; bürür ve dilimizin bağını çözer, bize içimizi dökmemizi fısıldar. Biz de bu sese, seccâdelere koşarak, hasret ve hicranlarımızı söyleyerek, sevinçlerimizi mırıldanarak, bazen inleyerek, bazen de çığlık çığlık seslerimizi yükselterek cevap veririz.

Böylece düşünce ufkumuzda hep aynı ruh, aynı mânâ ve sürekli O'nunla irtibat yollarını araştıra araştıra bir koca ay, "gitme" deyip yalvarmamıza rağmen çeker-gider; çeker-gider ama, onun hilâlinin gurûba kapanmasını müteâkip de, güneşler gibi ufkumuzu aydınlatan bayramla yüz yüze geliriz.

Ömür Sermayesini İyi Değerlendirirler

Onlar, ömür sermayelerini nerelerde değerlendireceklerini çok iyi bilirler.. ve fâni şeyleri bâki hakikatlerle değiştirmede fevkalâde mahirdirler. Vakitlerini asla boş geçirmez; iş ve hizmette geri kalmayı ise katiyen hazmedemezler. Himmetleri âlî, iradeleri güçlü, azimleri de mütemâdîdir; iman ve aksiyon onların en önemli birer kalb ve davranış disiplini. Allah'tan başka kimseden korkmaz, kimseden endişe duymaz ve her zaman dimdik dururlar; dimdik durur yürürler fevkalâde bir tevazu ve mahviyet içinde cihanları aydınlatmaya doğru. Her zaman yüzleri yerde ve alçak gönüllüdürler. Bazen o semavî düşünceleriyle rüzgârlar gibi eser ve her tarafa tohumlar saçarlar; bazen de her yana yağmurlar gibi boşalır, yeryüzünde hayat olur akarlar. Ne işlerinin iyi gitmemesi, ne ticaretlerinin kesada takılması, ne üst üste krizlerin, buhranların ümitleri alıp götürmesi katiyen onları sarsamaz. Sık sık ahd ü peymanlarını yeniler ve Allah'ın kendilerine lütfettiği maddî-mânevî her çeşit nimeti; şeâiri ihyâ mânâsına ruhlarının abidelerini ikame etme yolunda harcarlar. Din-diyanet nerede ve Yaratan'ın teveccühü hangi yönde ise hep orada durmaya çalışır ve sürekli O'nun isteklerini yerine getirme istikametinde koşarlar. Bunu yaparken de dünya işlerinde başarılı olmaya fevkalâde özen gösterirler. Öyle ki, o koçyiğitleri sadece bu yönleriyle görüp tanıyanlar, onları Ahiret-bilmez dünyalılar sanırlar. Hak rızasıyla irtibatlarını gördüklerinde de, onların aşk u heyecanıyla ürperir ve kendilerini ilk saftakilerin arasında zannederler.

Öncekilere Verilmeyen Beş Şey

"Bana, benden evvel, hiç kimseye verilmedik beş şey verilmiştir: Bir aylık (gibi uzun) bir mesâfeden (düşmanın kalbine) korku salmakla (ilâhî) nusrete mazhar oldum. Yeryüzü bana namazgâh ve sebab-i taharet kılındı. Bu itibarla, ümmetimden namaz vaktini idrak eden herkes; (bulunduğu yerde) namaz kılsın! Ganîmet, benden evvel kimseye helâl sayılmadığı halde bana helâl kılındı. Ve bana şefa'at (hakkı da) verildi. (Yine, benden evvel) her peygamber sadece kendi kavmine gönderiliyordu; ben bütün insanlığa elçi olarak gönderildim."

Allah'ın küllî ma'nâda herkese, hususî ma'nâda da her ümmet ve her nebîye ayrı bir lütfu, ayrı bir ihsânı olmuştur: Hz. Âdem ve evlâdına safvet ve esmâya

mazhariyet; Hz. Nuh'a, mücadele, kararlılık ve azîmet; Hz. İbrâhîm'e, pek çok nebîye baba olma mazhariyeti, tevhid aşkı ve hillet; Hz. Musâ'ya, tâlim, terbiye, içtimâî ilimler ve içtimâiyyâtta dirâyet; Hz. İsâ'ya, beşerî münasebetlerde yumuşaklık, sabr u tahammül, müsamaha, şefkat ve muhabbet; zaman ve mekânın efendisi Hz. Muhammed (sav) ve O'nun ümmetine ise, enbiyâ-i sâlifeye lütfedilen hususlara ilave olarak irâde, hikmet, muvazene, te'lîf, terkip gibi mükemmellik ve cihanşümûl olmanın özellikleri bahşedilmiştir. Bu itibarla, İslâm dininin, diğerlerine nisbeten daha külfetli, daha mes'ûliyetli olmasına karşılık, daha latîf, daha yüksek, daha bereketli ve daha beşerî olduğu söylenebilir. Bu da O'nun cihanşümûl husûsiyetlerinden biri sayılır.

Yukarıya aldığımız hadîs-i şerif ise, İslâm Peygamberi ve O'nun âlemşümûl mesajını, daha çarpıcı, daha rengin bir üs-lûpla ele alır ve gözlerimizin önüne serer.

Bu âlemşümûl dîn ve âlemşümûl davânın şerefli mübelliği ve ilk temsilcileri, bu cihanşümûl sistemi dünyanın dört bir yanına taşıırken, vazifelerinin şuurunda ve mes'ûliyetlerini de müdrik bulunuyorlardı. Topyekûn dünyayı teshir için cepheden cepheye koşuyor, Allah yolunda cihâd ediyor, öldürüyor, ölüyor; cennete girmeye ve Cemâlullâhı görmeye liyâkatlarını ortaya koyuyorlardı.. gönül verdikleri da'vâ uğrunda hayatı istihkâr ediyor; en az başkalarının yaşama arzusu kadar, Allah'a mülâkî olma iştîyâkıyla yanıp-tutuşuyor ve yeryüzü hilâfetini gerçekleştirmeye çalışıyorlardı ki, hayatlarını böyle ötelerle irtibatlı bir yörüngede sürdürenlerle savaşmaya kimsenin gücü yetmezdi. Yanılarak bilmeyerek kendilerini böyle muhataralı bir yola atma bahtsızlığına düşenler de, mesâfeleri aşan bir korku ile tir tir titrer ve daha yolun başında felç olur giderlerdi. Hele bir de îman cephesinin Allah'ı ta'zimi dönüp mü'minlerde bir mehâbet hâlini almışsa... Hakîkî îmânı elde edenler için : " ne müthiş bir silâh, ne müstahkem bir kale...

Arzın, bu dinin müntesiplerine bir mescid hâline gelmesi, isteyen her müslümanın istediği yerde, mâbede, namazgâha ihtiyaç duymadan ibadetini edâ edebilmesi, İslâm dininin cihanşümûl olmasının bir buudu; kıyamete kadar devam edecek olan cihad vazifesinin, hiçbir şeye takılmadan devam ettirilebilmesi için ganîmetin meşrû kılınması ayrı bir buudu.. ötede "şefaat-ı uz mâ" ünvanıyla, belli ölçüde herkesin elinden tutularak belli bir selâmet seviyesine ulaştırılması da ayrı bir buudu.. ve her peygamberin kendi kavmine husûsî elçiliğine mukâbil, O'nun bütün insanlara gönderilmesi de, bu işin sarahat buudu...

Ayrıca bu hadîs-i şerîften, herhangi bir tekellüfe girmeden şu hususları istinbât etmek de mümkündür:

a- Peygamberlik ve onunla gelen mesaj, öyle İlâhî bir mevhibedir ki, kat'iyen cehd ü gayretle elde edilemez.

b- Bu beş hususiyet tamamen mazhariyet-i Muhammediye olup, başka hiçbir nebî ve mürsele verilmemiştir.

c- Belli bir mesâfeden düşmanların kalbine korku salma, peygamberâne bir hâlin tezâhürüdür ve ancak o kuşakta yaşayanlara İlâhî bir armağandır.

d- İbadetin, mâbedlere ve din adamlarına bağlı olmayışı ise bu dînin cihanşümûl bir buudunu teşkil ettiği gibi, her yerde, her zaman Hâlık-mahlûk alâkasıyla, ma'budla münasebete geçme kolaylığını da ifade etmektedir. Burada İslâm mesajıyla gelen ve kaydedilmesi yararlı bulunan bir diğer husus da, su gibi toprağın da temizleyiciliği keyfiyetidir. Bilmem ayrıca, İslâm'da yıkanmanın önemi, suyun temizleyicilik ve hayatiyeti, toprağın istihâle ettiriciliği üzerinde durmamıza gerek var mı..?

e- Ganimetin zâtında haram olmadığı, o mevzûdaki yasağın zamanla alâkalı bir imtihan olduğu, Efendimiz döneminde ise, yasağa esas teşkil edecek hususların aşıldığı veya ortadan kalktığı, husûsiyle de, ganimetin en önemli ve birinci kaynağı olan cihad, fehvasınca, kıyamete kadar devam edecek bir amel olduğu için, ganimet, bu işe kendini adanmış olanlara hem bir medâr-ı maişet, hem müşevvik bir prim hem de düşman cephesini mâli yönden sarsma, zayıf düşürme, toparlanmalarına fırsat vermeme bakımından fevkalâde önemlidir.. ve önemli olduğu için de, vacip olmasa bile, mübah kılınmıştır ve aynı zamanda, i'lâ-yı kelimetullahda önemli bir esas olan ihlâsa da mâni değildir.

f- Şefaatin hak olduğu.. Allah'ın izniyle herkesin şefaate edebileceği.. ancak, şümûlü, ihâtası ve keyfiyeti itibariyle bir ölçüde herkesi alâkadar eden şefaate-ı uzmanın (âhiretteki büyük şefaate) sadece O'na lütfedildiği de yine hususiyet-i Ahmediye'den biri.. tabî bizim için de iftihâr ve sürûr vesilesi...

g- Önceki peygamberlerin dar dairede, kavim ve kabîlelerine, Peygamberler Sultanı'nın ise, topyekûn insanlığa hatta bütün varlığa elçi olarak gönderilmesi, dolayısıyla da değişik cemaat ve kabîlelere gönderilen peygamberlerin elçiliklerinin, o cemaat ve kabîlelerin devamıyla kayıtlı olmasına karşılık, bütün varlığı alâkadar eden bu büyük risâletin dünya durdukça sürüp gideceğine işaret buyurulmaktadır.

İşte, muhteva ve ifadedeki güç, rasânet ve şümûl bakımından, çok önemli bir cihet-i câmia etrafında örgülenmiş ışıktan bir söz dizisi daha..!

Örf, Âdet ve Teâmül

Örf; kanun olmadığı halde, insanlar tarafından hüsnükabul gören ve umûmun alâkasına mazhar olan, akla, tab-ı selîme ve dine de aykırı bulunmayan âdet, hâl ve davranıştır. Hanefî fukahâsı daha farklı bir yaklaşımla ona; "aklen, şer'an güzel bulunan ve salim düşüncede de münker sayılmayan hususların bütünüdür" derler.

Âdet ve teâmülle örf arasında ciddî farklar vardır; her şeyden evvel örf veya mâruf güzel görülen bütün âdetlere ıtlak edilmesine karşılık, âdet ve teâmüller bazen nahoş da olabilirler. Bundan dolayı da "iyi âdet, kötü âdet" veya "güzel teâmül, fena teâmül" sözleriyle, âdet ve teâmüllerde bir ayırım gözetmemize mukâbil, örfte böyle bir farklılığa gitmeyiz. Ayrıca örf, hem söz, hem de amelle ifade edilmesine karşılık; âdet ve teâmüller sadece fiil ve davranışlara bağlı kalırlar. Bundan başka, âdet ve teâmüllerin "âtıl akıl"a ait bir yanları vardır ki, bu yanları itibarıyla onlar, tamamen eskiyi kabul ve taklide dayanırlar. Kur'ân, pek çok yerde böyle bir anlayışı tenkit sadedinde, "Biz atalarımızı bir din ve bir millete bağlı bulduk ve onların izlerine uyduk (onları izlemeye koyulduk) derler" diyerek, böyle bir taklit ve şablonculuğu açıktan açığa ayıplar. Örf ise, Kur'ân-ı Kerim'de her zaman mâruf unvanıyla emredilegelen, hiç olmazsa tavsiye edilen hususlardandır.

Özden Kopup Yaşama Zevkine Dalan Toplulukların Sonu

Yaşama zevki, daha doğrusu yaşamak için yaşama, hangi millete çengel atmışsa, onu baştan çıkarmış, azdırmış sonra da yerle bir etmiştir. Bu "devvâr u gaddar"ın [\[1\]](#) eline düşüp de sağ kalan, onun iklimine uğrayıp da erimeyen yok gibidir.

Evet, bugün, varlıklarını sadece tarihin sayfalarında görebileceğimiz eski kavim ve milletler, hep bu içtimaî hemoroitle kan kaybede kaybede, vücutlarına cemre düşmüş gibi eriyip gitmişler ve geride esefli, yıkık birer rüyâ bırakmışlardır.

İşte ibret sayfalarıyla Pompei! İşte eski Mısır! İşte Roma! İşte Endülüs! Ve işte koca Osmanlı İmparatorluğu... Evet, hep aynı kader çizgisinde ve birbirine yakın felâketlerle, hem de geriye dönmek üzere silinip giden bu medeniyet ve bu milletler, zevkin, sefânın; rahat ve rehâvetin öldürücü câzibesıyla evvelâ mahmurlaşıp kendilerinden geçtiler. Sonra da birer enkâz yığını hâline geldiler.

Tarihî tekerrürler birbirini takip edip durdu. Sefâhat ve ruh sefâletleri hep yeni felâketler doğurdu. Ve medeniyetler kurmuş koskoca milletler, hiç mi ama hiç mukavemet göstermeden sessizce yıkılıp gittiler. Aslında gitmemeleri de düşünülemezdi. Zira, ruhlarına duyurulan gerçekleri çoktan unutmuş; çoktan binbir değişikliğe uğramış ve özlerinden uzaklaşmış bulunuyorlardı. Sonra da bir istidrac [2] olarak yığın yığın nimetlere mazhar oldular. Artık hayâllerinde hep yaşama sevdası; gönüllerinde rengârenk zevk ve hayatın her yönünden istifade etme hummâsı hüküm-fermâ idi. Bu sarhoşluk ve bu hissizlikle "ilelebet" yaşayamazlardı ve öyle de oldu. Gök, parça parça üzerlerine döküldü. Yer, bütün gayz ve nefretiyle onların üstüne yürüdü.

[1.] Devvar u gaddar: Durmayıp dönen ve çok zulmeden.

[2.] İstidrac: Kişinin hakkı ve kabiliyeti olmadığı halde, yığın yığın nimetlere mazhar olup bunları Hakk'tan bilmeyerek nankörlüğü yüzünden azab ve ilahî gazaba yakalanması.

Özden Kopuş

Belki zamanla düşünce fasılları değişiyor, ortaya yeni akımlar çıkıyor ve bu yeni akımlardan yeni akıntılar meydana geliyordu, ama özden kaçış ve uzaklaşışta herhangi bir değişme olmuyordu. Aksine o sürekli, bitevî ve geri dönmeme tabiatı içinde sürüp gidiyordu. Yakın târihe kadar da bütün seyyiat ve utandırıcılığıyla devam edip durdu.

Ancak belli bir dönemden sonra, yavaş yavaş, bu moda düşünceler üzerinde de hazânlar esmeye başladı, hezeyânın o gürül gürül sesi kısılmaya yüz tuttu ve her yerde esen serin rüzgârların tesiriyle sarsılıp tir tir titreyen vücutlar, kendilerine yeni sığınaklar aramaya koyuldular.

Artık hayatın neşesi bütün bütün kaçmış ve bir zamanlar çağlayanlar gibi coşan o mest ü mahmûr ruhlar, şimdi karların eriyişiyle derelerin yolunu tutan boz bulanık sular gibi bulanmış; dünyâları tamamen toz duman olmuş ve âdeta her yerde bir "son" duyulmaya başlamıştı. Ruhlar burkuntularla bükülüyor, gönüller hasretlerle kıvranıyor ve o eski halâvetli ihtişamlar bir bir vedâ

ediyordu.

Öze Dönmek Zorundayız

Bir zamanlar, söze önem verilmiyor, iş yapılıyordu. Söz faslı başlayınca da, ikbâl idbâra dönmüş ve yazacak bir şey kalmamıştı. Sanki bir dönem, bir türlü fiilden fikire geçmiyor ve yaptıklarımızı anlatamıyorduk. Fikre geçmeye karar verdiğimiz zaman da iş ve aksiyondan uzaklaşmış bulunuyorduk. Zaten, hayatın değişik yönlerindeki hezimetlerden ötürü, fazlaca yazacak bir şeyimiz de kalmamıştı. Daha sonraki bir tâlihsiz dönemde ise, Romalıların barbarca düşüncelerle, Kartacalılara yaptıkları aynı şeyleri biz kendi tarihimize yaptık. Asırlar boyu milletimizi ayakta tutan bütün tarihî dinamikleri yıktık ve âdeta baykuşlara şehrâyinler tertip ettik...

Bütün bunlardan sonra, bilmem ki, nesiller, nasıl ve hangi yollarla kendi dünyâlarına ve kendi iklimlerine ulaşacaklardı? Nasıl asimilelerden korunacak ve nasıl "biz" diyebileceklerdi..? Bugün olsun, o hârikulâde kıymetler hazînesi arşivlerimizi açmaz; "eski kitaptır" diye kaldırıp bir tarafa attığımız kitaplarımızı tetkik ve mütalâaya sunmaz; bir kısmını kendi ellerimizle yıktığımız, bir kısmını da zamanın insafsız dişleri arasında aşınıp gitmeye terk ettiğimiz o baş döndürücü âbidelerimizi, o hârika mimârî eserlerimizi tanıyıp sevmez ve başkalarına da tanıtıp sevdirmezsek, bir kısım zavallı gençlerimiz "Garb Garb" deyip, kendi ülkelerinde, gurbetler içinde boğulup gideceklerdir.

Öze Dönmenin Tarifi

Öze dönme, dünü bugünle, bugünü de yarınla bir arada görme ve asırların birikimi kültür menşuruyla, ayıklanacakları çıkarıp atma, geride kalanlara da sımsıkı sahip çıkma demektir.

Bu mânâda öze dönüş, milletçe varlık ve bekâmızın önemli bir şartı olduğu gibi, yabancı değerlerin hücumundan kurtulma ve zaman zaman millî ruh şâhikalarını bir duman gibi saran yabancı düşünce ve asimilasyonlardan da zarar görmemenin tek yoludur.

Öze dönmek, şahsın kendi karakter, kendi kültür ve kendi ruh köküne dönmesi demektir. Bu da ancak, fert ve toplumun kendi düşünce ve iradesiyle

varolması, kendi ayakları üzerinde yürümesi, kendi elleriyle işlemesi, kendi temel kültür malzemesiyle beslenip gelişmesi, millî şahsiyetini hırpalayacak taklitlerden sakınması; örf-âdet ve millî hususiyetler gibi asırlardan beri kaynaya kaynaya benliğimizle bütünleşmiş şeylerin, fevkalâde hassâsiyetle korunup kollanmasıyla mümkün olabilecektir.

Öze dönme, ırkî bir tavır, kan bağıyla hareket etme, yada dış dünyaya karşı bütün bütün fermuarını çekip kendi modeli içinde sıkışıp kalma mânâsında anlaşılmalıdır. O ne zamanın dişleri arasında aşınıp giden ve maddî-manevî hiç bir değer ifade etmeyen şeylere gönül kaptırmışlık, ne de temelde bize ait olmadığı halde sonradan içimize sokulmuş yabancı değerlere, bâtil inançlara ruhî ve zihnî tekâmülümüzü engelleyen eskimiş şeylere bağlılıktır.

Öze Dönüş ve İnanç

Bütün bunlara bakarak, insanlığın yeniden kendini idrak edip özüyle bütünleşmesini ütöpik, hatta bütün bütün imkânsız görenler çıkabilir. Ne var ki, bizler bunu, en ümitsiz dönemlerde dahi hep mümkün görmüş ve beklemiştir. Ve hele, kargaşa ve huzursuzluğun maşerî vicdanda meydana getirdiği araştırma hissi, duyarlılık ve şuurlanma sayesinde, daha da inancımız kuvvetlendi ve pekişti. Öyle inanıyoruz ki, çok yakın bir gelecekte bütün insanlık, tarihî yanılmaların kurbanı olan bir kısım yüksek değerleri mutlaka arayıp bulacak ve onlara sahip çıkacaktır. Kaldı ki o, kendini böyle bir araştırmaya sevk edecek, özündeki aslî cevheri hiçbir zaman unutmadı ve unutma niyetinde değildir. Tarihin çeşitli devirlerinde ve bugün, her çeşit altüst olmalara, en köklü değişmelere rağmen, değişmeyen; değişmek şöyle dursun her yeni hâdiseyle ağırlığını daha da hissettiren Allah inancı, daima insanlığın en birinci meselesi ve solmayan, eskimeyen en diri düşüncesi olmuştur. İnsanoğlunu başka yanlara çekmek isteyen akımlar, onu inanç cevherinden uzaklaştırmak isteyen faktörler ne kadar güçlü olursa olsun, onun nazarında inanç vakası her zaman ruznâmenin birinci maddesini teşkil edecek ve bu husus zamanla daha da ehemmiyet kazanacaktır.

Özlenen Güzelliklerin Dünyası

Biz hayâllerimizde yaşattığımız bu dünyayı her zaman bir mûsiki gibi duyar,

bir meşher gibi dopdolu gözlerle temâşâ eder ve hâlihazırdaki durumumuzu da o ebedî güzellikler yolunda bir berzah sayarak, herhangi bir boşluğu atlıyor gibi hep sıçramakla geçiririz. Bu itibarla da biz hiçbir zaman ciddi bir boşluk yaşamayız; ömürlerimiz, realitelerle tasavvurlarımızın dantelası gibi örülür ve biz de hep güzellikten güzelliğe sıçrar dururuz. Bizim dünyamızda hiçbir zaman rahatsız eden gürültü ve ürküten sessizlik duyulmaz; bu dünyada insan hemen her zaman, sükût içinde bir canlılık ve hareket içinde bir sükûnet yaşar. Burada her lâhza ayrı bir mülâhazanın tesiriyle rûhun râbitaları hep kavi, arzular ve emeller dipdiri, görülüp duyulan şeyler de şehrâyinler gibi ruhlara inşirâh vericidir. Burada ölüm duygusu ve ötelere mülâhazası, gönüller üstüne dokunan sımsıcak bir dudak, ruhun derinliklerinde uyuyan ebediyet arzu ve iştiyakını coşturan sırlı bir mesaj ve tahayyüllerimize kâse kâse cennet kevserleri sunan bir sâki gibidir. Başkaları için her şeyin sararıp solduğu, her yanın hazanla ağladığı en kâbuslu dakikalarda biz ömrümüzün en renkli, en içli, en tesirli ve en lezzetli anlarını yaşarız.

Bu dünyada her ses bir başlangıç söyler ve ümitle gönüllerimizi coşturur. Ve yine bu dünyada hayat o kadar bekâ endamlı ve mânâlıdır ki, her an içinde bulunduğumuz zamanın ayrı bir şiirini, ayrı bir mûsikîsini dinler gibi oluruz.. her zaman rûhun daha bir açılmasına yarayan ve bizi daima en tatlı hülyalarda dolaştıran, dolaştırıp tâ iliklerimize kadar bir aşk ve vuslat ihtiyacını duyuran bir büyüünün içinde dönüp durduğumuzu sanırız. Şanlı geçmişimiz, bu sihirli rüyânın en sağlam malzemesi, etrafta tüllenen binbir şafak emâresi de onun en canlı şahididir.

Gözlerimi yummuş, hayatın bir güneş gibi yeniden doğduğunu, dört bir yanın güzelliklerle ağardığını, al, pembe, sarı çiçeklerin salınıp etrafa gamzeler yağdırdıklarını, papatyaların raksa durup erguvanların lâleden alev aldıklarını, çeşit çeşit güzelliklerle dolgunlaşan umûmî hava ve atmosferin gönüllerimizi saadet vaadiyle kapladığını, ruhlarımızda ebediylevvel engin bir ferahın çağıladığını, koyun-kuzu melemesi, kuş cıvıltısı, ağaç sesi, su sesi, yaprak hışırtısı ile dolu, anne heyecanı ve çocuk neşesi tadındaki bir "ba'sü ba'de'l-mevt" in, sevilen çehrelerdeki gibi büyü ve tesirli, seven gönüllerdeki gibi dolgun, inandırıcı, nazik ve ince tülleşmelerini duyuyor, düşünüyor, zevkten zevke intikal ediyor ve yaşadığım zamanın dar hendesinden sıyrılarak kendimi bu güzellikler armonisi içine atıyorum. Ben atmasam da zaten, emareleri zuhur etmiş o mutlu geleceğin renkli, sıcak, lezzetli ve mavi günleri, hayallerimin menfezlerinden akıp akıp gönlüme boşalıyor, benim oluyor ve

bana tasavvurlarımı aşan saadetler vaad ediyor.

Özlenen İnsanın Özellikleri

Hızır arkasına düşüp âb-ı hayat arar gibi, hakikati arayan ve bulduğu yerde kana kana içip ölümsüzlüğe eren; sonra da içinde oluşturduğu irfan peteğinde iman ve sevginin dünyasını kuran; dışa doğru semâî, içe doğru lâhûtî, eşyâ ve tabiat içindeki esrâra bir dil, vicdan ve ruha bir tercüman, aklın tasavvurlar dünyasıyla, iradenin teker teker fethettiği cennetlerin fâtihi hakikat eri...

Onun, gönül vermeye teşne bulunduğu insan, ilmî temâşalâriyle, manâ cevherlerini yakalayan, melekler âlemine yükselip, özüyle bütünleşen; zerre iken güneş, katre iken derya, parça iken bütün olmasını bilen; şuur ve eşya ikiliğinden kurtulmuş düşünce adamıdır. Okuyup anlayan; irfanla özleşen, imanla yücelme sırrını keşfeden, ruhânî zevkleriyle cennetleri gönlüne indiren düşünce adamı...

Gönlünü bu yüce mefhumlarla donatmış beklenen insan, Hakk'ın yanında halkla beraberdir. Her davranışında samimiyet, her nağmesinde halka ait bir inilti vardır.

Onda benliğin hislere tahakkümü; onda muvaffakiyetin gururu, zaferin narası yoktur. O, en çok yüceldiği yerde, en fazla muvaffak olduğu zaman, en asil duygular içindedir.

Şahsi menfaat ve zümre çıkarları, hiçbir zaman onun ufkunu kirletemez. Kinler, nefretler hiçbir zaman bakışını bulandıramaz. Bu irfan erinin nazarında, sevmek, affetmek ve sevdiklerinden gelenlere sabretmek en yüce bir ideâldir.

İnsanlığa vaad ettikleri saadeti kanla, irinle getirmek isteyenlere gelince, dört kitabın da reddettiği bir yola girmiş çocuk ruhlu sefillerdir.

Keşke insanımız, bu entelektüel cücelerin aktörlüklerini idrak edebilseydi. Belki o zaman, bu musallatlara karşı "savulun!" diyebilirdi. Ama heyhât! O henüz böyle bir varoluşun hakkını vermekten çok uzak bulunmaktadır.

Özü ve Sözü Doğrudurlar

Aslında, kalb-kafa bütünlüğü mülâhazasına bağlı yaşayan, özü-sözü doğru bu

insanları, şimdiye kadar inandıkları değerlerden vazgeçirmeye kimsenin gücü yetmediği gibi, onları Allah rızası yörüngesinde hareket etmekten ve bu duygularını da, Yaratan'ı, bütün cihanlara anlatma gayretine bağlamaktan alıkoyamazdı. Onlar böyle bir sorumluluk duygusu ve vazife şuuruyla ömür boyu sıradağlar gibi dimdik yerlerinde durabilmiş, her zaman tipiye-borana meydan okumuş, sürekli karla-buzla savaşmış ve her mevsim meyve veriyor olmanın sırrını keşfederek hep gül yetiştirmiş ve gül türküleri söyleyegelmişlerdir.

Özüne Dönen Toplum

Öze dönme hamlesinde muvaffak olan toplumlar, aynı zamanda, yitirdikleri tabiatlarını da kazanmaya, kendileri gibi düşünmeye, kendileri gibi konuşup kendileri gibi soluklamaya muvaffak olurlar.

Perişaniyetimiz Ortada

Ey Rab! Tam yolda değiliz; "dâllîn" den sayılmayacağımızı ümid ederim. Zihnî, fikrî, ruhî boşluklar içinde bulunduğumuz muhakkak. Anlayış ve düşünce fakirleri olduğumuzda ise hiç şüphe yok. Kendi iç dünyamızla ayakta durduğumuz söylenemez. Fakr ve cehaletlerimizin yanında hele bir de tefrika zaafımız var ki hiç sorma.. Senin ölçü ve kıstasların muvacehesinde günahlarımız, tarihin en günahkârlarını arattıracak seviyede. Maruz kaldığımız musibetler, helâk olmuş kavimlerin başlarına gelenlere denk. Bütün bunlardan bir şey anlamayanlar serâzad ve çakırkeyf; anlayanların hüznü, kederi ise yürekleri çatlatacak ölçüde. Gelip gelip kendi ürettiğimiz problemlere takılıyor; yapalım derken yıkıyor ve kendi enkazımız altında kalıyoruz. Kötülük düşüncesine bağlı meyillerimiz tabiatımız hâline gelmiş ve olabildiğine azgın; iradelerimiz çelimsiz, yüreklerimiz de bomboş. Derdimend olanların his dünyaları perişan, sineleri çatlayacak gibi, duyguları feveranda, ama hepsi de çaresizlik içinde ve suskunluk murakabesi yaşıyor: Hiddetlerini yutkunarak geçiştiriyor, öfkelerini "lâ havle"lerle atmaya çalışıyor ve ufku görünmez, upuzun karanlık bir vetirenin düşe-kalka yolcuları olarak düşerken "of" ediyor, kalkınca da sabır taşlarını bile çatlatacak yeni bir beklentiye giriyorlar.

Peygamber Efendimiz (sav) Bir Denge İnsanı İdi

O her zaman halim, selim ve dengeliydi; kin, nefret ve öfke hislerinin tetiklendiği durumlarda bile fevkalâde mülayim davranır; gayzla köpüren insanların şiddetini, hiddetini tadil eder; en can alıcı hasımlarını bir hamlede yumuşatır ve cephe durumuna getirilmek istendiği yerlerde dahi hemen sıçrayıp hakemlik koltuğuna oturmasını bilirdi. Umumî bir hakkın çiğnenmediği, Allah hakkına saygısızlıkta bulunulmadığı hemen her yerde O, bağışlayıcı ve müsamahalı davranırdı ki siyer-i nebevîde, O'nun afv u safh ve müsamahasını gösteren misallerin yüzlercesini görmek, göstermek mümkündür.

Peygamber Efendimiz (sav) Doğmadan Önce İnsanlığın Genel Durumu

O yeryüzüne ayak basmadan önce -ayağı başlarımızın tacı- her tarafta ziyâ-zulmet iç içe, çirkin-güzel yan yana, gül dikene takılı, şeker kamışta saklı, arz semâya inat kapkaranlık, semâ ürperten korkunç bir boşluk, metafizik fiziğin dar mülâhazalarına bağlı, mânâ maddenin arkasında renksiz ve silik, ruh içi boş kuru bir unvan, gönül de cesedin gölgesindeydi. O'nun basiretlerimize çaldığı ziyâ ile, bütün eski dünya ve eski düşünceler bir bir yıkıldı.. zulmetler ışıık karşısında bozgunlar yaşamaya başladı.. ve bir kere daha zimam ruh ve mânânın eline geçti. O'nun, insan, varlık ve Allah adına ortaya koyduğu yorumlar sayesinde, kâinat muhtevalı ve okunaklı bir kitaba dönüştü.. bir baştan bir başa bu koskoca âlem bir meşher hâlini aldı.. eşya ve hâdiseler de âdeta birer bülbul kesildi.. Hakk'ı söyleyen, Hakk'a çağıran, Hakk'ın ibdâ ve inşâ destanlarını haykıran birer bülbul...

Dünya insanlığının gözleri O'nun ışığına uyanacağı âna kadar hissiyat kapkaranlık, düşünceler tutarsız, gönüllere yalnızlıkla iki bükülmüdü. Ne kedersiz bir sevinç bilinebiliyor, ne de elemsiz lezzetten haber vardı. Ötelerden bir damla rahmet düşmüyor ve gönül yamaçları da baharı ve yeşili bilemiyordu. O'nun teşrifıyla her yeri kasıp kavuran kuraklığın büyüğü bozuldu; göklerin gözü yaşlarla doldu ve gönüller Cennet yamaçlarının rengini aldı. Derken rahmetsizlikten şak şak olmuş bütün sinelerin ızdırabı dindi.. ve nice bin seneden beri ölümün pençesinde kıvranan ruhlara hayat çeşmesinin ufku

göründü.

O, bu köhne dünyaya şeref vereceği âna dek yalan-doğru iç içe, günah-sevap yol arkadaşı, fazilet mefhumu silik bir kavram, rezalet hevâ ve heves pazarlarının en mergûb metâyıdı. Alınlarında isyan damgası, ruhlarında hezeyan bütün insanlık asıl hedeflerine ters hayat sergüzeştleriyle, her görüldükleri yerde sinelere ürperti salıyor.. hemen herkes bu vahşethâne-i belâda birbirini endişe ile süzüyor.. hak ayaklar altında pâyimâl, kuvvet bütün azgınlığıyla her şeye hakim.. dişli olmak âdeta bir imtiyaz; sözü sadece pençesi güçlü olanlar söylüyor.. hayvanî ölçüler içinde boğuşma insanların her günkü tabîî hâlî.. birbirini yemek mârifet, kaba kuvveti iradenin hakkı saymak takdirlik iş.. hak düşüncesi Kafdağı'nın arkasında, adaletsizlik zayıfın, güçsüzün korkulu rüyası.. ismet, iffet, hakka hürmet mülâhazaları en sefil günlerini yaşamakta ve günümüzdekinden de beter.. ne kalbe rağbet ediliyordu ne akla itibar; hakaret görüyordu salim düşünce ve dinî duygular.. vicdan zihninin bir yanına sıkışmış yitik mefhumlu bir ucûbe.. ruh biyolojik hayatın birkaç kademe altında sürüm sürüm bir mağdur. Hırsızlık râyiç, harâmîlik yiğitlik, yağma-talan şecaat emaresi.. düşünceler sefil, duygular vahşi, yürekler merhametsiz ve ufuklar da zifte boyanmış gibi simsiyah olduğu bir dönemde her şeye yeten muhteşem bir kalp enginliğiyle O geldi; O geldi ve bir hamlede dünyanın çehresindeki yillanmış küfleri temizledi.. ufuklardaki isi-pası sildi.. gönülleri ışık ümidiyle şahlandırdı.. şafakların çehresinde hemen herkesi bir yeni günü temâşâyâ çağırırdı.. gözlerdeki perdeyi kaldırdı ve ruhlara o güne kadar görmedikleri farklı şeyleri müşahede etme zevkini duyurdu.. aklın nabzını kalbin ritmine bağladı.. sinelerdeki değişik hezeyanları kalbî ve rûhî heyecanlara çevirdi.

Peygamber Efendimiz (sav) Doğmadan Önceki Durum

Evet, O'nun yeryüzünü şereflelendirmesi; kâinat çapında bir vaka ve yer-gök adına en büyük bir hâdise olduğu gibi, aynı zamanda insanlığın da yeniden dirilişi sayılır. O, elindeki, cihanları aydınlatan, o nûrefşân mesajıyla, dünyayı yeniden göklere göre tanzim edeceği, varlığın perde arkası hakikatlerine tercüman olacağı, eşya ve hâdiselere yeni tefsir ve yeni yorumlar getireceği güne kadar varlık bütününüle manâsız, ruhsuz, birbirinden kopuk ve birbirine yabancı gibiydi; cansızlar âdetâ, abesler resm-i geçidinde birer figür, canlılar "natürel seleksiyon"un dişleri arasında ve her gün başka bir ölüm ağında.. bu kara yalnızlıkta insanlar ise, her an başka bir ayrılıkla inleyen birer yetim, birer

mazlum, birer mağdur vaziyetindeydi. O'nun neşrettiği nûr sayesinde birden bire karanlıkların büyüğü bozuldu, şeytanlar bozguna uğradı ve dalâletler gidip gayyâyı boyladı.. eşyanın mahiyeti değişti; tahripler tamire dönüştü, inkırâzlar da onarım hazırlığı şekline girdi.. dünya üzerindeki konup-göçmeler, gelip-gitmeler birer resm-i geçit halini aldı; doğumlar birer toy-düğün, ölümler de birer "şeb-i arûs" oldu.

Peygamber Efendimiz (sav) Kendisinden Sonrakiler İçin Bir Kaynaktı

Evet, O'nun sünneti dünden bugüne, müctehidlerin en yanıltmaz me'hazi, marifet semasında pervâz edenlerin en güçlü kanadı, ilim adamlarının en duru kaynağı, evliyâ ve asfiyânın da en nûrânî vâridât menbaı olmuştur. Şeriatın müteaddit ilimleri, tasavvufun muhtelif yolları, kevnî ve enfüsî ilimlerin özü ve hülâsası hep O'nun o nurânî söz cevherinden fışkırıp çıkmıştır.

O, varlığın bidâyetinden nihâyetine, insanoğlunun yaratılışından, gidip cennet veya cehenneme ulaşmasına, vicdanların marifet-i rabbaniyeye uyanmasından; ötede Cemâlullâhî müşâhede etmelerine, îmân ve itikattan, ibâdetin en ince teferruatına kadar pek çok mevzûda ve her mevzûnun gerektirdiği dil ve edâ ile her şeyi o kadar mükemmel anlatmıştır ki, Kur'ân istisnâ edilecek olursa, O'nun beyânına denk başka bir beyânın bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Peygamber Efendimiz (sav) Okuma Yazma Bilmiyordu

Allah Resûlü, mekteb-medrese görmemiş bir mürşid-i kâmil idi. Maddî-manevî yapısının sağlamlığı, duygularının duruluğu, düşüncelerinin rasâneti ve meâliyâta açık vicdanının enginliğiyle, Hakk'ın mesajlarını olduğu gibi almaya, alıp orijinini koruyarak insanlığa aktarmaya müsaid ve müstaid bir fitratta yaratılmış, özü ve ruh safveti korunmuş, beşerî tâlim ve terbiyenin, tâlim ve terbiyedeki beşerî sistemlerin tesirine karşı kapalı kalmış; sonra da vahiyle donatılarak insanlığa gönderilmiş olma manâsında, mekteb-medrese görmemiş bir mürşid-i kâmil-i mükemmeldir.

Peygamber Efendimiz (sav) Söz Sultanı İdi

O bir beyan sultanıydı; söz cevheri gerçek değerini O'nda bulmuştu. Eline ne hokka ne de kalem almamış, hiçbir kitapla tanışmamış, kimsenin tedris rahlesi önünde oturmamış, kimseye üstad deme mecburiyetinde kalmamış ve üstad-ı küll olduğuna asla toz kondurmamıştı. Bu, ilâhî emirlerin yorumunda zihnî müktesebat ve yabancı malumatın konuyu bulandırmaması, ayrı bir renk ve kalıba ifrağ etmemesi adına, Allah'ın evvelen ve bizzat kendi emirlerini, saniyen ve bilaraz O'nun fitrî melekelerini haricî tesirat ve mülâhazalardan sıyaneti demekti.. ve işte O bu mânâda ümmîydi -O ümmîye canlarımız feda olsun- ama dünya ve ukbâ işleriyle alâkalı hemen her alanda üstad-ı küll olarak öyle sözler söylemiş, öyle hükümler vaz'etmiş ve yerinde öyle kararlar almıştı ki, en mütebahhir âlimlerden en seçkin dâhilere, en mütefelsif dimağlardan en münevver ruhlara kadar hemen herkes o sözler, o hükümler, o kararlar karşısında hayret ve dehşet yaşıyordu. Tarih şahit, hiç kimse, O'nun beyan gücüne karşı bir şey söyleyememiş, hiçbir hükmünü sorgulayamamış, hiçbir icraatını da tenkide cesaret edememiştir.

Peygamber Efendimiz ve Kalak

Bilâl-ı Habeşî ve diğer Ashab-ı Kiram efendilerimizin de bu mülâhazayı ifade eder güzel sözleri vardır: "Yarın ben dostlara; Hazreti Muhammed ve Ashabına kavuşacağım" (Müsned, 3/223, 262) sözleri sadece onlardan bir tanesi.

Kalakın zirvedeki sultanı da yine Hazreti Ruh-u Seyyidü'l-Enâm'dır ki; dünya bütün ihtişam ve debdebesiyle ayağının ucuna kadar geldiği bir dönemde O, vazifesini bitirmiş ve iştihakını ifade etme kertesine gelmiş ulaşılmaz bir Şâhika İnsan olarak; "Allahümme er-Refîke'l-A'lâ" (Buharî, Merdâ 19; Fedâilü's-Sahabe 5; Müslim, Selâm 46) diyerek mahbubiyet makamının gereğini yerine getirme arzusuyla bütün bütün Mahbûb-u Mutlak'a yönelir ve nüzûller, urûclar silsilesinin son halkasını mahbubiyet ve Muhammediyet'in mahviyet ve Ahmediyet'e intikaliyle noktalar.

Peygamber Efendimiz'de Mutluluk ve Saadet

Bezmimize saadet mührünü basan müstesnâ varlık, şu hasletleriyle hem

fazîletli hem de mutlu idi:

O, o kadar azimli ve kararlıydı ki Yüce Yaratıcı'nın tasvibinden geçmeyen hiçbir şeye, bütün hayatı boyunca bir kere olsun hüsn-ü kabul göstermemişti. O kadar dürüst idi ki, en ehemmiyetsiz şeylerde dahi, kimseye haksızlık etmemişti. O kadar yüce âlemlere tutkun ve o denli ulvî tecellîlere doymuş idi ki; hiçbir zaman lezzeti fazîlete tercih etmemişti. Öyle üstün bir idrâk ve kavrayışa sahip idi ki; bir kere olsun, iyiyi kötüden tefrik hususunda tereddüde düşmemişti. İnsanların fikirlerine karşı hep hürmetkâr kalmıştı; ama onlardan nasihat almaya hiç ihtiyaç hissetmemişti. En anlaşılmas meseleleri gayet rahatlıkla halleder, bir solukta, gaflet ve dalâlette olanları fazîlet ve şerefe yükseltirdi. İfâdelerinde akıl ve hikmet omuz omuzaydı; makûl ve doğru bildiklerinde fevkalâde sebat gösterirdi. O kadar müttakî idi ki; tavır ve davranışlarındaki berraklık, muamelesindeki yumuşaklık ve duruluk, melekleri gıptaya sevk edecek kadar zarifti. Böbürlenmeler, fahirlenmeler bir kerecik olsun, onun yakıcı ve eritici ikliminde görünme imkânını bulamamışlardı. Şahsıyla alâkalı bütün ayıplamalara karşı mukabele etmeksizin tahammül eder ve insanları suçlamaktan fevkalâde uzak bulunurdu. Korkaklık semtine sokulamamış, vesvese ve tereddütlerle hiç mi hiç tanışmamıştı. Kavim ve kabilesi karşısında nasıl yılgınlık göstermemişse, topyekün dünya ile hesaplaştığı zaman da aynı şekilde polat gibi olmasını bilmişti. Odası, yatağı, elbisesi ve yiyeceği şeyler gâyet sâde ve fakirceydi. Ve O, içinde yaşadığı toplumun herhangi bir ferdi görünümünde idi. Dostluğunda menendi olmayacak kadar sebatkâr ve muhkem, vefasında herkesi minnet altında bırakacak kadar civanmert idi...

O, bunlarla serfiraz ve fazîletliydi. Fazîletli olduğu kadar da gönlü huzur içinde ve mutluydu.

O'nun vicdanı kadar saf ve duru bir vicdana sahip olmak için, fazîletin rükünleri sayılan bu şeylerde, O'nu örnek almak ve rûhumuzun rengini aksettiren bu düşüncelerin, kirlenip bozulmasına meydan vermemek lâzımdır.

Evet, bu türlü yüce hasletlerin hepsine sahip çıkmak, bizi fazîletli kılacak, dolayısıyla da bizlere gerçek mutluluğun kapılarını açacaktır. Aksine, bu vâdîde gösterilecek herhangi bir kusur ise, fazîlet dünyamızda meydana gelmiş bir yırtık, dolayısıyla da saadetimizi bulandıran bir keyfiyet olacaktır. Nasıl ki suyu, saf ve temiz tutmanın tek çâresi, onun içine bir şey atmamak ve bulandırıcı şeylerden uzak bulundurmaktır. Öyle de rûhun huzur ve mutluluğu, bir an olsun onu, fazîletten mahrum bırakmamaya bağlıdır.

Peygamber Efendimiz'in Hayatında Dua

Kur'ân'ın bu dua televvünlü ufkuna muhazî olarak, dua, tazarru ve niyaz sultanı Efendimiz'in hayat-ı seniyyeleri de âdeta bir yalvarış ve yakarış dantelâsı mahiyetindedir; O, sabah kalktıklarında, akşamı idrak ettiklerinde, geceleri Hak karşısında divan durduklarında, abdeste yöneldiklerinde, namaza yürüdüklerinde, bu miraç ölçüsündeki ibadeti eda esnasında, ezanı dinlediklerinde, kametle kıyam ettiklerinde, Hakk'a kurbet vesilesi sayılan her ibadetin içinde ve sonunda, yeme-içme, uyuma, yolculuğa çıkma, seferden dönme, düşmanla karşılaşma, arzî ve semavî belâ ve musibetlere maruz kalma esnasında, sürpriz vak'alarla karşılaştığında, harika hâdiseleri müşahade anında, hastalık ve rahatsızlıklara müptelâ olduğunda, keder ve sevinç vesilelerinin zuhuru hengamında hep el açar, Rabbine yönelir; yerinde şükür ve senâlarla gerilir, yerinde tazarru ve niyazla iki büklüm olur ve sürekli O'na yalvarırdı. Bu icmâlin tafsîl ve teferruatını dua mecmualarına havale ederek geçiyorum.

Peygamber Efendimizde (sav) Vefa Duygusu

Adem Nebî (as), yüzüne kapanan kapıları gönlünde taşıdığı sırlı vefa anahtarıyla teker teker açtı ve "gufran" çeşmelerine ulaştı. Aynı hâdisede azgınlaşan iblis ise göz göre göre gitti kendini vefasızlık gayyasına atarak boğuldu.

Tufan peygamberi de asırlarca süren ızdıraplı, fakat vefalı bir hayat yaşadı. Yıllar yılı bütün tembih ve ikazlarının, cemaatinin büyük bir kesiminde tesir icra etmemesi, onu, bağlı bulunduğu kapıya karşı vefa hissinden döndüremedi. Ondaki bu vefa düşüncesiydi ki yerlerin ve göklerin hışımla insanlığın üzerine yürüdüğü hengâmda, ona bir necât gemisi oldu.

Hakk'ın dostu ve nebiler babası, Nemrut'un ateşini göğüslerken ne kadar vefalıydı! Onun gökleri velveleye veren "hasbî hasbî!" şeklindeki vefa solukları, ötelere ötesinden coşup gelen rahmet esintileriyle birleşince, cehennem gibi ateşlerin bağı "berd-ü selâm"a [\[1\]](#) döndü.

Kudsîler ordusunun Öncüsü, gelmiş ve geleceklerin en birincisi, kimseye müyesser olmayan semâlar ötesi seyahate, ruhundaki vefa duygusu sayesinde

muvaffak oldu. Evet, o bu sayede meleklerin varıp ulaşamadığı iklimlere ulaştı ve hiçbir fânînin eremediği devletlere erdi. Sonra da gözlerin kamaştığı ve gönüllerin hayrette kalıp kendinden geçtiği o mutlular âlemini, ümmetine olan vefa duygusuyla terk edip arkadaşlarının yanına döndü. Hâdiselerle pençeleyecek, karşısına çıkan bâdireleri göğüsleyecek, onları da o yüce iklimlere yükseltecekti... Dost ve arkadaşlarına karşı vefa duygusuydu O'na cennetleri ve hûrileri unutturan. Onlara karşı bir vefa sözüydü O'nu, başı semâvî ihtişamlara ulaştığı bir zamanda, bütün mânevî payeleri bir tarafa bırakarak, bu ızdıraplı ve elemli dünyaya yeniden onların yanına döndüren!..

[1.] Berd-ü selâm: Serin ve Emniyetli

Peygamber Efendimizde (sav) Yalan Söz Konusu Olmamıştır

O, çok konuşmuş, çok hutbe irad etmiş, ifadelerinde değişik meselelere girmiş, farklı konuları tahlil etmiş, ama hep vakıa mutabık düşünmüş ve konuşmuştur. Onun beyan ve hitabelerinin üzerine hilâf-ı vaki'in gölgesi bile düşmemiştir. Öyle ki, O'nu yakın takibe alıp vurmak için sürekli fırsat kollayan o pek azılı hasımları bile hiçbir zaman O'na yalan isnadında bulunmamış ve bulunamamışlardır.

Aslında, çocukluğundan gençliğine, ondan da peygamberlikle şerefendirildiği kırk yaşına kadar fevkalâde bir hassasiyetle, hemen her davranışı gibi lisanını da hilâf-ı vaki beyandan sıyanet eden birinin, yaşının üçte ikisi gittikten sonra, kalkıp nübüvvet iddiasında bulunacağına ihtimal vermek gûnahtan öte apaçık bir küfür yobazlığı, akla ve mantığa karşı da bir saygısızlıktır. Kaldı ki, O'nun söylediği sözler, vaz'ettiği hükümler dünü-bugünü-yarını içine alacak şekilde fevkalâde geniş açıydı.. ve muhtevaları da bir beşer dimağını aşacak kadar mütenevvi idi: O itikatla alâkalı konuşuyor, ibadete dair ahkâm vaz'ediyor, içtimaî, iktisadî, askerî ve idarî konularla alâkalı sözler söylüyor; söylediklerini uyguluyor; uyguladıklarından semere alıyor ve getirdiği esasların doğruluğunu tarihe tescil ettirerek insaflı ve önyargısız vicdanlara emanet ediyordu; ediyordu ve arkadan binlerce yorumcu, binlerce mütefekkir, yüzlerce filozof ve her biri pek çok fende uzman on binlerce mütefennin O'nun söylediği sözlere ve ortaya koyduğu içtimaî, iktisadî esaslara, askerî ve idarî disiplinlere, terbiyevî kurallara "evet" deyip imza basıyor; ayrıca bunların

yanında milyonlarca evliyâ ve asfiyâ da her hüküm ve her beyanda O'nu tasdik edip, O'nun rehberliğinde bu payelere erdiklerini haykırıyorlardı. Bu itibarla da, O'na "hayır!" diyen herhalde ya ne dediğinin farkında olmayan bir densiz ya da beyni yıkanmış bir talihsiz olmalıdır; zira, ne dün ne de bugün birbirinden çok farklı bunca mesele hakkında hiç kimse bu ölçüde her zaman ter ü taze kalabilecek tek bir söz söyleyememiş ve değişmez hükümler verememiştir; hele uzmanlık isteyen konularda asla.! Her şeyden evvel, Bediüzzaman'ın da ifade ettiği gibi, bir insan ne kadar yüksek istidatlı ve kabiliyetli de olsa, ancak birkaç fen ve birkaç alanda tutarlı söz söyleyebilir. Oysaki bu Zât, bütün varlık ve hâdiselerle alâkalı, bütün zaman ve mekânlarda geçerli öyle ince işlerden söz ediyor, söylediklerini öyle mâhirâne, hakîmane bir üslûpla ortaya koyuyor ve o denli kendinden emin ve tereddütsüz konuşuyordu ki, görüp tanıyan ve kulak verip ön yargısız O'nu dinleyen herkese "âmennâ" dedirtiyordu.

Peygamber Efendimize Ait Tecelli

Hız. Zât'a ait tecelli, külliyyet ve asliyyet plânında bütün varlığın vücud-u ilmîden haricî vücud ufkuna ulaşmasının 'ille-i gâiye'si kabul edilen Hız. Ahmed-i Mahmud-u Muhammed Mustafâ'ya has tecelli-i ulûhiyyet ve rubûbiyyet -ki ümmeti de bu tecelliyi cüz'iyet ve zilliyet ölçüsünde paylaşır- bir dağ vasıtasıyla Hız. Musa'ya mahsus sırf tecelli-i rubûbiyyet bu tecelli-i âzâmın kemmiyetsiz-keyfiyetsiz bir buudunu teşkil etmektedir.

Son hususu sofice bir yaklaşımla şöyle de yorumlayabiliriz: Hız. Musa'nın böyle bir tecelliyi talebe cür'eti, Hız. Vücud-u Hakk'a aşkı ve O'nunla konuşmaya olan iştîyakının heyecan, helecân ve kalakıydı ki, Hız. Hakikat-ı Ahmediye'nin zuhurunun vesilesi olan Hız. Âdem'in memnu meyveye el uzatması misillü, onda tahammül-fersâ böyle bir arzu ve temâyül hissi uyarmıştı.

Peygamber Efendimizin (sav Doğumunun Kutlanması)

Asırlar var ki, topyekûn insanlığın medyûn bulunduğu bu Zât'ı, kendi kâmet-i kıymetine uygun bir velâdet günü, velâdet haftası, velâdet ayı, ile tes'îd edemedik.. tes'îd etmek bir yana, O'nun kapı kullarına gösterilen alâka ölçüsünde O'na karşı tazimde bulunamadık. Aylar, yıllar ve asırlar boyu O'nun için şehriyânler tertip edilse, her gece O'nun için yüzlerce, binlerce neşîdeler

söylense, yine O'nun hakkı ödenemez ve O'nun için bir şeyler yapıldığı söylenemez. Ne var ki, "Sultan'a sultanlık, gedâya da gedâlık yaraşır" düşüncesinden hareketle, "hiçbir şey yapmamaktansa, az dahi olsa mümkün olanı yapmak daha iyidir" diyor ve "Ebedî Risalet Sempozyumu" gibi konferansların her sene ayrı bir ülkede icra edilmesini.. ve belli bir zaman diliminin bu işe tahsisini.. ve mümkünse önümüzdeki yılın-tabîî O'nun dünyasında, sadece O'na bir yıl tahsis etmenin ne denli bir cimrilik ve vefasızlık olduğunu ruhlarımızda duymanın ezikliği, ârı ve hicabıyla- "Hz. Muhammed (sav) Yılı" olarak ilânını teklif ediyoruz.

Mübeccel velâdetin böyle eğlenceli, cümbüşlü kutlanmasını ve mübârek İslâm Dini'nin de bir karnavala çevrilmesini ne biz ne de başkası arzu etmez.. zaten bunu yapmaya da kimsenin gücü yetmez. Ancak, yalancı ve riyakâr bir dünyanın, koskocaman insanlık âlemini nasıl bir iğfal ağına aldığını gördükçe, "neden acaba İslâm Dünyası, aynı zamanda kendi velâdeti de sayılan Rebî'ul-evveli, Rebî'ul-evvelle gelen "Nevrûz-ı Sultaniyi" ve o günle gelen insanlığın kurtuluşunu aynı heyecan, aynı cûşîş içinde tes'îd etmez" diye hayıflanıyor ve kendi kendimizi sorguluyoruz.

Peygamber Efendimizin (sav) Bilgi Hazinesi

O, bütün muhtevası pırıl pırıl öyle bir bilgi havzı ve hazinesiydi ki, ne geçmiş zamanın küllenmiş hâdiselerinden verdiği haberlerinde ne de tarih öncesi farklı milletlerin din, mezhep, kültür, an'ane ve örfleriyle alâkalı ihbarlarında hiçbir itirazla karşılaşmamıştı; karşılaşmazdı da; zira O, Allah'ın elçisiydi ve O'nun bilgi havzına akan o yanılmayan malumat da hep O'ndan geliyordu. O, ifadelerinde söz kesen bir beyan sultanı, mantığında bir muhakeme abidesi ve düşüncelerinde de misyonunun enginliğine denk bir okyanustu. İfadeleri o kadar kıvrak, beyanı o denli vâzıh, üslûbu öylesine zengin ve rengin idi ki, bazen bir-iki cümle ile muhataplarına dünya kadar hakikatleri birden arz eder, bazen mücelletlere sığmayacak kadar geniş konuları bir solukluk söze sıkıştırır, bazen de tevil ve tefsir üstadlarına yorumlamak üzere ne söz cevherleri ne söz cevherleri emanet ederdi. "Bana cevâmiu'l-kelim verilmiştir" sözleri O'nun işte bu enginliğini işaretlemektedir.

Her zaman O'na yüz cepheden yüz türlü soru yöneltilirdi. Sorulan soruların bütününe, hem de herhangi bir tereddüde düşmeden, hemen cevap verir..

konuşmalarında büyük çoğunluğun anlayabileceği bir üslup kullanır.. her türlü teşevvüşten uzak olduğu gibi teşvişe de sebebiyet vermeden, gayet vecîz ve fakat arı-duru bir ifade ile maksadını ortaya kor; âlim-cahil, zeki-gabî, az bilen-mütefennin, genç-ihthiyar, kadın-erkek herkesin istifade edeceği bir seviyede konuşur ve muhataplarının gönlünde mutlaka itminan hâsıl ederdi.

Peygamber Efendimizin (sav) Diğer Peygamberlere Göre Üstün Yanları

Hâsılı eğer insan O'na insafla bakabilse ve basiretle O'nu temâşâ etse, imanı, mârifeti, sabrı, hilmi, vefası, zühdü, cesareti, cömertliği, doğruluğu, tevazuu, mehâbeti, sözü-sohbeti, oturup-kalkması ve bütün ferdî, ailevî, içtimaî, idarî, iktisadî, askerî, terbiyevî ufuk itibarıyla insan üstü bir varlıkla karşılaştığını sanır.

Böyle olması da gâyet normaldir; bir kere O:

1. Gelip geçmiş bütün enbiyâ ve mürselînin varis-i tâmmıydı. Allah, gönderdiği her peygamberden O'nu kabulleneceklerine dair söz almıştı. Tabî ki bu daha çok ümmetleri adına bir söz almaydı.

2. Risaleti başka nebiler gibi bir kavme, belli bir bölgeye mahsus değil, âlemşümul ve ebediyet edalıydı. Hasâis kitapları konunun en sadık şahitleridirler.

3. O, Allah'ın insanlığa mücessem bir rahmet hediyesiydi ve en son rehberiydi, Kur'ân'ın âyetleri bunun delili, O'nun siyer-i seniyyesi de bunun apaçık bir burhanıdır.

4. O mücessem rahmet, ümmeti için bir koruyucu sera mahiyetindeydi; O'nun arkasındakiler, geçmiş peygamberlerin ümmetleri gibi toptan helâke maruz kalmayacaklardı.

5. Şanı yüce bu mümtaz insan nebiler arasında adına Hakk'ın kasem ettiği, "Leamrük"le müeyyed bir imtiyazı haizdi ve O'nun ömrü Hak muradının mücellâ bir aynaya aksiydi ve kasem de O'na yapılıyordu.

6. O'nun diğer farklı bir yanı da Cenâb-ı Hak, bütün peygamberlere isimleriyle hitap ettiği hâlde O'na hep nübüvvet ve risalet unvanlarıyla seslenmişti. Bu aynı zamanda müminlere de bir edep dersi sayılırdı.

7. Kendisine "Cevamiü'l-Kelim" unvanıyla, çok özlü ve veciz bir beyan kabiliyetinin verildiğine daha önce temas etmiştik..

8. Belli bir mesafe çerçevesinde düşmanlarının gönlüne korku salması da O'nun yeri ve konumuna Cenâb-ı Hakk'ın ayrı bir teveccühüydü.

9. O, ümmetinin günahlarına karşı tevbe kapılarının hep açık durmasının vesilesi olduğu gibi, günah yollarının kendisine kapalı olması gibi bir mazhariyetin de yegâne sahibiydi.

10. Getirdiği kitap, bir kısım özel şartlarla korunma altına alınmıştı ve kıyamete kadar da başka kitapların uğradığı tağyîre, tahrîfe ve tebdîle uğramayacaktı.

11. Ayrıca O, daha dünyada iken ötelere bütün derinlikleriyle görüp temâşâ etme şerefiyle şereflendirilmiş ve gidişi ubudiyetindeki derinliğinin kerameti, oradaki mevhîbeleri ve dönüş armağanları da risaletinin meyveleri miraç payesiyle taltîf edilmişti.

Peygamber Efendimizin (sav) Doğum Haftası Münasebetiyle

Vâkıâ, dar bir dairede ve belli ölçüler içinde, merasim türünden bir mevlit, birkaç paket şeker ve birkaç şişe güllâpla.. bazen de birkaç ses sanatkârı ve birkaç ilâhîci ile velâdeti tes'îd etmeye, O'nunla irtibatımızı ortaya koymaya çalışmışızdır; ama, bunlar katiyen O'nun büyüklüğüyle orantılı olmamıştır; orantılı olmak şöyle dursun, O'nun kapıkullarına gösterilen saygı ve ihtiram seviyesine bile ulaşılammıştır. Hele Hz. Mesih'in doğum günü veya şöyle-böyle O'nunla alâkalı gösterilen noel, paskalya ve daha başka yortu ve karnavallar seviyesinde bir neş'e ve cûşîşin yaşanması katiyen söz konusu olmamıştır...

Bu mevzûda yapılması teklif edilen şeylerin "ef'âl-i mükellefîn" arasında yeri olmadığı muhakkak; kimse de böyle bir iddiada bulunamaz. Ancak, acaba bu Kutlu Doğum'u O'nun nûrefşan mesajı adına daha derince, daha içten ve daha ciddî olarak değerlendiremez miyiz?

İnsanlığın iftihar tablosunun doğumu, topyekûn insanlığın da yeniden doğumu sayılır. O'nun dünyayı şereflendireceği güne kadar akın karadan, gecenin gündüzden, gülün de dikenden farkı yoktu; dünya âdetâ umumî bir

mâtemhâne, varlık da tıpkı bir kaostu.. O'nun eşyanın yüzüne çaldığı nur sayesinde, zulmet ziyâdan ayrıldı, geceler gündüze kayboldu; kâinat kelime kelime; cümle cümle, fasıl fasıl okunur bir kitap haline geldi.. ve her şey âdetâ yeniden dirildi ve gerçek değerini buldu.

Peygamber Efendimizin (sav) Doğumuyla İnsanlık Yeni Bir Nefes Aldı

O'nun ışığı başlarımızı okşamaya başladığı günden itibaren, ruhlarımızda "ebedî yokolma"nın tesiri kırıldı; hicranla çarpan sînelere dost ikliminden vuslat muştuları geldi-ulaştı. Bütün bir insanlık olarak biz hepimiz, O'nun gönüllerimize üflediği hayat sayesinde kendimizi idrak edip eşya ile münâsebe geçebildik.. özümüzdeki cevherleri değerlendirip, benliğimizdeki sonsuzluk buudunu sezebildik. O olmasaydı, ne ruhumuzdaki bu derinlikleri kavrayabilir ne de kabirden geçip sonsuzluğa uzayan bu yolu ve bu yolculuğu bu kadar şirin görebilirdik. Gönüllerimize aşk u heyecan salan O, gözlerimize ışıklar çalan O ve bizleri ebetler ülkesine seyahate hazırlayan da yine O'dur.

O, bu uzun ve sırlı yolculukta bulunduğumuz sâhil itibariyle, bizim için bir kaptan ve rehnümâ, varacağımız âlem itibariyle de bir mihmandâr ve şefaatçi ise, bizim de O'na karşı bir kısım sorumluluklarımız vardır ve bu mevzûda lâkayd kalmamız da mümkün değildir. Ama, ne gariptir ki, bizler asırlardan beri bu ışık insan ve O'nun nurlu mesajına karşı hep lâkayd kalmışızdır.. lâkayd kalmak bir yana çok defa saygısız davranmışızdır...

Peygamber Efendimizin (sav) Doğumuyla Meydana Gelen Değişimler

O geldi ve bütün yaşlı çehrelerdeki kederlerin yerini en içten tebessümler aldı.. O geldi, zulmün sesi kesildi.. mazlûmun âhı dindi.. ve sinelerde adalet duygusu dirildi.. O geldi kaba kuvvete "Dur!" deyiverdi. Mütecavizlerin haddini bildirdi ve hakkın dilindeki zincirleri çözdü.

Bunca fezâyî ve fecâyîye rağmen bugün hâlâ bir kısım mükemmelliklerden söz edebiliyorsak; bunu O'nun bize sunduğu evrensel değerler külliyyâtı o muhteşem semâvî kâmusâ borçlu bulunuyoruz. Gönüllerimizde iyiyi, güzeli, insanî olanı

arama hissi, O'nun içimize saldığı sonsuz televvünlü ziyâdandır. Ruhlarımızda duyduğumuz ebedî saadet arzusu O'nun sinelerimizde tutuşturduğu nurdandır, imandandır.

O'nu tanıyınca hepimiz ve her şey değiştı; biz ebed için yaratıldığımızı, ebede meb'ûs olduğumuzu anladık; anladık ve vîrâne gönüllerimiz birden, İrem Bağlarına dönüşüverdi; çevremiz de Firdevs renklerine büründü. Talihimizin aydınlığında O'na katılıp O'nun leşkeri içinde yerimizi alınca önümüzü kesen bütün gulyabânî ağları bir bir yırtıldı.. kurtlar, çakallar kuyruklarını kısıp inlerine sığındı.. çıyanlar töre değiştirip güvercinlerle arkadaş oldu.. ve şeytânî ocaklar bir bir söndü; şeytanlar da gidip otağlarını ümitsizlik vadilerine kurdu.. derken her yerde burcu burcu ruh ve mânâ râyihaları duyulmaya başladı.

Peygamber Efendimizin (sav) Dünyaya Geldiği Ortam

O, makam hırsıyla çırpınan ve sürekli vahşet hisleriyle oturup kalkan, yağmacılığı mârifet sayan, şöhret peşinde koşan, iyi ve rahat yaşamayı hayatın biricik gayesi bilen; mütecâviz, zalim, yobaz, bencil, kıskanç ve fuhşa açık bir muhitte neş'et etti. O'nun neş'et ettiği bu muhitte duyulan şey sırf zalimlerin "hay-huy"u, mazlumların ah u efganı, zayıfların enîni ve kaba kuvvetin de hırıltılarıydı. Akif'çe ifadesiyle:

"Tam tekmil ma'mure-i dünya o zamanlar,
Buhranlar içindeydi bugünden de beterdi.
Sırtlanları geçmişti beşer yırtıcılıkta,
Dişsiz mi bir insan onu kardeşleri yerdı.
Fevzâ bütün âfâkını sarmıştı zeminin,
Salgındı, bugün şarkı yıkan tefrika derdi."

Sürü sürü gadirle oturup kalkanlar, yığın yığın intikam hırsıyla homurdananlar, idare etme hummasıyla çırpınıp duranlar, zalimlerin idaresi altında ezilmeyi itaat ve inkıyat sayanlar; baskıcı ve dediğim dedik kaba kuvvetin küstah temsilcileri ve halâyık gibi kullanılan şuursuz kitleler; ahlâksızlığa serbest dolaşım imkânı verenler, fazilet ve evrensel insanî değerlere karşı sürekli tehdit uygulayanlar; serâzadlar, çakırkeyfler, Allah'a kulluğunu kulların vaz'ettiği sınırlar içinde edaya zorlanan mağdurlar, garipler ve daha kimler kimler.. evet, her yerde manzara bu idi.. ve O, işte her parçası böyle ayrı bir boşluğa açık tutarsız yığınlardan beşer tarihinin en mükemmel,

en müstesna ve mûcizevî bir toplumunu meydana getiriyordu.

Peygamber Efendimizin (sav) Huzurunda Bulunmak

Peygamber huzurunda bulunmanın vakar, ciddiyet ve temkîniyle, namaz kılan, duâ eden, salât ü selâm okuyan Hakk âşığı gönül erlerinin safları arasında, tıpkı nurlu bir koridorda yürüyor gibi, ışık alarak, aşk u şevkle dolarak Muvâcehe'ye doğru ilerleyen uyanık bir insan, her adım başı, akla-hayâle gelmedik sürprizlerle karşılaşacağı hissiyle ilerler. Hele Muvâcehe, hele Muvâcehe... Oraya ulaşan nezîh ruhlar, artık gözleri hiçbir şey görmüyor gibi, sadece O'nu anar ve inler, sadece O'nun hayal ve misâliyle tesellî olurlar. Hele bir de, daha önceden hazırlanmış ve hayalinde birkaç defa o eşîge baş koyup vicdanının derinliği ve gönlünün sınırsızlığıyla oraya varmışsa.. doğrusu öyle bir tabloyu tasvîr için sözün nutku tutulur ve beyân, aczini ifâdeden başka kelime bulamaz...

İnsan, daha çok hüzünle gülümseyen bir yüze benzeteceği, mübârek Merkâd'in kible cihetindeki sütrenin önüne varınca, ümit ve emel heyecanıyla çırpınıp duran yüzlerce âşık ruhla karşılaşır. Bu alabildiğine yeşil ve sihirli nûr iklimi, derecesine göre hemen herkese, bir başka âlemin kapısının önünde bulunma hissini verir. Öyle ki, muvâceheye ulaşan her âşık rûh, bir-iki kadem ötede sevgilisiyle buluşacakmış gibi his ve heyecanla köpürür ve vicdanında aşk u şevkin kalem ve mürekkep görmemiş besteleri duyulmaya başlar.. derken, o altın iklimin sesleri, sözleri, görüntüleri binbir tedâî ile onun bütün benliğini sarar ve onu zaman-üstü sırlı bir kuşağa çeker götürür. Bu kuşağa ulaşan herkes, bugünü dünle, dünü de Dost'un ışık çağıyla bir arada idrâk eder ve onun meclisinden sızıp gelen en mahrem fısıltıları duyar ve kendinden geçer...

Peygamber Efendimizin (sav) İzdırabı

İnsanlığın iftihar tablosu, bu hususta o kadar hızlı ve o denli ileri idi ki, Yüce Yaratıcı, hem senâ hem de tadîl makamında O'na şöyle diyordu "Demek bu söze inanmıyorlar diye onların peşine düşüp kendini helâk edeceksin!"

Ve bu eşsiz fitratın arkasında, daha bir sürü başyüce, bütün hayatları boyunca hep ızdırap düşünmüş, ızdırap soluklamış, ızdırapla eğilmiş, ızdırapla

doğrulmuşlardır. Bir bakıma onların çektikleri, büyüklükleriyle mepsuten mütenâsip (doğru orantılı) olmuş; çektikçe yükselmiş, yükseldikçe çekmiş ve her türlü kötülüklerden arınarak birer semavî bilinmez haline gelmişlerdir.

Peygamber Efendimizin (sav) Konuşması

Hakk'ın murad ve kelimasına tercüman olma vazifesiyle gönderilmiş bulunan Peygamberimiz (sav), aynı zamanda bir Söz Sultanı'ydı. Bugüne kadar herkesin derecesine göre ve belli ölçüde söylemeye muktedir olduğu bir hayli güzel söz olmuştur ama, Güzeller Güzeli'nin (sav) sözlerinde bir başka derinlik, bir başka lezzet, bir başka halâvet vardır.

Peygamber Efendimizin (sav) Mahiyeti

Melekler O'nun muntazırı, nebiler müjdecisi, veliler de O'ndan ışık alan O'nun meyveleridirler. Nübüvvet çerağı başta O'nunla tutuşturulmuş, özündeki mânâ ve muhteva da en nurefşan şekliyle yine O'nunla ortaya konmuştur. Evvelden evvel ilk nur O'nun nuru, son ışık tufanı ise O'nun haricî âlemdeki zuhurudur. Bir başka zaviyeden O, âfak ve enfüsün fihristi, varlığın özü, usâresi, yaratılış ağacının gaye çerçevesinde en münevver meyvesi ve Yüce Yaratıcı adına bütün ins ü cinnin de efendisidir.

O, özü ve konumu itibarıyla her zaman tavsif üstü, zatı açısından nazîrsiz, ötelere ait derinlikleri zaviyesinden ferid-i kevn ü zaman, elindeki mesajıyla da apaçık bir bürhandır. Şöhreti tâ Adem Nebi öncesine dayanmakta; ziyası vücudundan evvel dillere destan; kudûmu ise -ayağı başımızın tacı- bütün insanlığa bir ihsandır. Varlığı vücut sadeфинin en saf incisi, mesajı da mesajların en umumîsidir. İlmi bütün ilimlerin zübdesi, irfanı, etrafında en dirahşan çehrelerin toplandığı tertemiz bir kaynak, ufku da sonsuzu temâşâyâ koşan saf ruhların rasathanesi mesabesindedir. Gözler O'nun her yana saçtığı nurlar sayesinde gerçek çehresiyle eşyayı temâşâ etme fırsatını elde etmiş; kulaklar O'nun söz zemzemesiyle söz cevherinden o güne kadar işitilmemiş lâhûtî besteler dinlemiş; O'nun atmosferinde nice gizli şeyler ayan olmuş ve bulanık düşünceler de durulup safvete ulaşmıştır. O'nu gören ve O'nu dinleyenlerin ruhlarındaki paslar çözülmüş, gözlerindeki buğular silinip gitmiş; başların en başından, sonların en sonundan verdiği haberlerle beşer idrakini aşkın bütün

meçhuller aydınlanmış, belirsizlikler birer birer mânâ zeminine oturmuş ve topyekün varlık yaratılış gayesi açısından okunup yorumlanan bir şiir ve ebediyet edalı bir beste hâline gelmiştir.

Peygamber Efendimizin (sav) Mezarı Başında Ziyaret Heyecanı

Muvâcehe, aşıklar için her zaman bir liman ve bir rampa vazifesi görür. Oraya ulaşan her aşık gönül, oradan âdeta denizlerin enginliklerine ya da göklerin derinliklerine açılıyor gibi bir büyümlü zaman koridoruna girer.. girer de o mübarek buk'anın o masumlardan masum hâlini ve sevimli görünümünü bir şiir gibi dinler, bir kevser gibi yudumlar ve her saniye ayrı bir zevk banyosu yapar.

Muvâcehede zaman o kadar aydınlık, o kadar gönül alıcı ve o kadar hülyalara açıktır ki, oraya ulaşan saygılı bir gönül, Asr-ı Saadette yaşıyormuşçasına, Nebî'nin o temizlerden temiz çehresini ve vahye açık sînesinin heyecanlarını duyar gibi olur.. gök kapılarının gıcırtilarını, Cibril'in kanat çırpışları içinde, Kur'ân'ın tok sesini muhatapların heyecanlı tavırları arasında duyar ve kendini bir kutlu çağın bereket sağanakları arasında sıırıslam hisseder; eder de bu umumî armoniye o da gözyaşlarıyla katılır.. ve o güne kadar gönlüne sinmiş Ravza duygusunun, daha bir derince her yanını kuşatması karşısında oracıkta eriyip merkade akmayı düşünür.

Aslında, orada görülüp duyulan her şey çok içlidir. Orada mekân, mekin her şey mutlaka insana bir şeyler fısıldar durur. Aşıkların ağlama ve inlemelerinin yanında, mekânın o talihli ama suskun sütunları; muvâcehenin hüznü fakat mütebessim hâli; iki adım ötede parmaklıklar arasından hayallerimize doğan mübarek merkadin -hâşâ- metâf-ı kudsiyânın pürvefâ bir mihmandar edâsıyla gönül gözlerimize tebessümler yağdırması o kadar sıcak ve tesirlidir ki, içlerinde bu mahrem muameleyi duyan her gönül ölümsüzlüğe erdiğini sanır. Hattâ o melekler güzergâhını böyle bir gönülle duyup bu gözle temâşâ edenler için sanki orada canlı-cansız hiçbir şey yokmuş da, sadece mehâbet televvünlü bir sessizlik ve ziyaret heyecanı ile umumî bir bekleyiş varmış gibi, o makama adımlarını atar-atmaz kendilerini oranın tesirinde bulur ve onu dinlemeye koyulurlar.. o da onlara kendi usûlünü, kendi sükûtunu meşk ediyor gibi, onların duygu dünyalarına, o güne kadar asla yaşamamış oldukları en bâkir hisleri

aşılar ve ruhlarına elli türlü çağrışım menfezi aralar.

Peygamber Efendimizin (sav) Mezarının Konumu

Yeşil kubbe ve onu çevreleyen mübarek mâbed; bir yandan etrafındaki irili-ufaklı dağlar-tepeler, hep sonsuzluk duygusuyla esip duran çöller-vahalar ve her zaman ötelere açık gibi duran uçsuz bucaksız beyâbân; diğer yandan da göklerin nâmütenâhiliğiyle o kadar mükemmel bir uyum içindedir ki, sanki bu mübarek kütle, semada programlanmış da, daha sonra bulunduğu yere resmedilmiş gibi bir görünüm arz etmektedir. Evet, hem en derin göklerden daha derin "Kubbe-i Hadrâ", hem çevresinde onu kucaklayan o sırlı arsa, hem de tabiat kitabının o "Buk'a-yı Mübareke"yi teşkil eden satır ve sahifeleri, âdeta titizlikle seçilmiş, mükemmel bir şekilde yerli yerine yerleştirilmişçesine bu maddî-mânevî pek çok şeyin halıtası, göklerin ve yerin âdeta birleşik noktası gibi bir görünüm sergilemektedir. Az buçuk o mekânın Sahibi'ne açık bulunan ruhlar -O Sahib'e canlarımız kurban olsun- başlarını o iklime uzatınca kendilerini gök ehliyle iç içe sanırlar. Bir de aşıkların has bahçesi sayılan muvâceheye varınca, kendilerini, o makama yakışır ve ora ile uyuşur o kadar temiz çehre ve o çehrelerden buğu buğu yükselen engin bir heyecan içinde hissederler ki, zaman zaman kalbi duracak hâle gelir. Aslında orada o sekteyi yaşayanların sayısı hiç de az değildir.

Peygamber Efendimizin (sav) Mezarının Manevi Etkileri

Ravza'nın bağrında insan her zaman, gözlere çarpan ve gönülleri saran bir büyüyle karşılaşır. Hislerinde, düşüncelerinde bir başka âlemin esintilerini duyar.. gönlünün derinliklerinde hayalî kapılardan geçer.. en mahrem iklimlerde dolaşır ve arzın minberinin dibinde Hak beyanıyla şekillenen o ezelî hutbeyi hem de Hatîb'inin ağzından dinliyor gibi dinler ve O'na ümmet olmanın mutluluğuyla yerlere kapanır.

Böyle bir duyuş ve seziş, böyle bir zevk ve heyecan elbette bir inanç, bir kanaat, bir teveccüh ve derince bir sezinin birleşmesinden meydana gelmektedir. O inanç, o kanaat, o teveccüh ve o seziyi yakalayanlar için

Peygamber Köyü, Mescid-i Nebevî, aşıklar durağı muvâcehe neler söyler neler söyler..! Evet, konsantrasyonunu tamamlamış ziyaretçiler için Ravza, orada insanların his ve heyecanlarının çok üstünde kendine has hâli, içli sükûtu, vakarlı görünümü ve ledünnî derinliğiyle ötelere hep var olma zevkinin şiirini söyler.. göklerdeki korodan mûsikîler dinletir ve yürekten kendisine yönelenlerin gönüllerine korlar salar ve herkese bir aşk u vuslat demi yaşatır. Sonra da yine o derin sessizliğine gömülür ve sizi vuslat otağında hüzünlü bir yalnızlık melâline terk eder.. terk eder de, o dakikaya kadar sanki size hiç esrar perdesi aralamamış gibi o kadim bikrinin iffetine bürünür.. bürünür ama, gönüllerinize ikinci çağrının dâvetiyesini bırakmayı da ihmal etmez.

Peygamber Efendimizin (sav) Misyonu

Varlığın çehresindeki perdeyi kaldıran; eşyanın ruhunda meknî bulunan sırları gün yüzüne çıkaran; yerle gök arasındaki kopukluğu giderip bir kere daha arzı semâlara bağlayan; akılla kalbi en sağlam esaslar çerçevesinde buluşturup muhakemenin ufkunu fizik ötesi enginliklere ulaştıran; canlı-cansız her şeyi en doğru şekilde okuyan; okuduklarını, herkesten çok önce ve en büyük araştırmacıların idrak ufkunu aşkın bir seviyede yorumlayıp küllî kâidelere bağlayan O'dur. O'dur kâinat hakkında sözün özünü söyleyen; sözleriyle eşya ve hâdiseleri hallaç eyleyen ve her şeyin ötesini temâşâ etmemiz adına bize sır perdesini aralayan; insan düşüncesini madde ve mânânın birleşik noktasına yükselten ve köhneleşmiş anlayışları târumâr ederek gördüğümüz şu fizikî dünyayı cennetlerin koridoru hâline getiren...

Biz hemen hepimiz, körkütük yaşadığımız şu âlemde Rabbimiz'i O'nunla tanıdık. Sağanak sağanak başımızdan aşağı dökülen nimetleri O'nun basiretlerimize saçtığı nurlar sayesinde duyup hissettik. Nimete minnet ve şükran duygusunu; ihsan, hamd ü senâ düşüncesini O'ndan öğrendik. O'nun sunduğu mesajlarla Yaratan ve yaratılan arasındaki ilişkileri, kul ve Mâbud münasebetlerini, Yaratan'ın ululuğuna ve bizim kulluğumuza yaraşır şekilde duyup anlayabildik.

Peygamber Efendimizin (sav) Mütevazılığı

Fevkalâde asalet, necâbet ve Hak'la münasebetin hâsıl ettiği, herkesin başını

döndüren o müthiş mehâbetine rağmen, zıtları bir arada yaşıyor gibi öylesine mütevaziydi ki; az önce arz edilen hususiyetleri görmeyenler O'nu âhâd-ı nastan biri sanırlardı. Arkadaşlarının onca tazim ve saygısını görmezlikten gelerek onlarla aynı zeminde bulunur, aynı sofrada yemek yer; farklılık ve hususiyetlerini bir namus gibi setreder ve yanında bulunanları, tabiatındaki mehâbet, haşmet ve mehâfetle bunaltmamak için yer yer cemâlî tecelli dalga boyundan, ibret, ders ve nükte edalı mülâtefelerle rahatlatır; izzetini tevazu ile süsler; mehâbetini şefkatle tadil eder ve nâsûtî rengini öne çıkararak o şeker-şerbet konumuna ayrı bir halâvet katardı.

Peygamber Efendimizin (sav) Söz ve Beyanlarında İbadet

O'nun beyanlarında namaz; oturup-kalkan, insana arkadaş ve yoldaş olan, onun yalnızlığını gideren ve ışıyla onun yollarını aydınlatan.. abdest; can gibi, kan gibi insanın damarlarında dolaşan, ırmaklar gibi onun kapısının önünde akan, akıp akıp her türlü isi-pası temizleyen.. ezân, kâmet; selviler gibi boy atıp salınan, ses şoku yapıp şeytanların ödünü koparan ve bir revh u reyhân olup namaza gidenlerin ruhlarını saran.. zekât, sadaka; tıpkı birer köprü gibi birbirinden kopmuş yığınları bir araya getiren, sağlam bir lehim gibi parçaları bütünleştiren.. oruç; bir kalkan gibi sahibini koruyan, onun cennete girmesine yardım için, cennet surlarında sırlı bir kapı hâline gelen ve elinde kâsesi bir sâki gibi ona kevserler sunan.. hac; bir terzi gibi yırtıkları yamayan, bir gassâl gibi lekeleri yıkayan ve umumî bir meşveret meclisi gibi bütün inananları bir araya getiren.. cihad bir fedâi gibi göğsünü gerip cehenneme giden yolları kapayan, bir teşrifatçı gibi cennet yollarını açıp, insanlara "buyur!" eden ve şefkatli bir baba gibi inat edenleri zincirlere vurup firdevslere doğru sürüyen.. zikir, dua; telsiz, telefon gibi Yaratan'la yaratığı birbiriyle buluşturan, birbiriyle konuşturan, emr-i bil-ma'rûf nehy-i ani'l-münker; birer trafik memuru, birer kapıcı gibi, yol başlarını, kapı önlerini tutup, yoldan geçip-geçmeme, kapıdan içeriye girip-girmeme işlerini idare eden.. sıla-i rahim; bir anne gibi kucağını açıp bekleyen, insanlarla dâvâlaşan ve mürâfaa olan, onlarla konuşan, vaadlerde bulunan, inhirâf edecekleri endişesiyle onları tehdit eden, yakasından tutup hırpalayan birer canlı motif hâline gelir ve dinleyenleri âdetâ büyüler.

Evet, O'nun bütün bu hususları bir kaneviçe gibi tasviri, tasvirde kullandığı

malzemenin husûsiyetleri; beyânındaki hareket, işaret, resim ve mûsikî gücü, bütün edebî sanatları tekellüfsüz ve yerli yerinde kullanması, herbiri başlı başına birer mücelled isteyen mevzûlardır.

Peygamber Efendimizin (sav) Söz ve Beyanlarında İlahi Kudret

Allah'ı; zât, sıfât ve isimleriyle, hem de mevzûnun gerektirdiği incelik ve hassasiyetle fevkalâde bir muvâzene içinde; kıyamet ve haşr ü neşri, hesap ve cennet u cehennem, ümitle gürleyen bir ürperticilik ve hazza inkılâp eden bir dehşet içinde; melâike, ruh, cin ve şeytanı, gaybın esrârengizliği ve buğulu bir kristal arkasında; îmânı, ameli, amelde ihlâsı; tohumun istidâdı, toprağın kuvve-i inbâtiyesi, yağmurun hayâtiyeti ve baharın renklerle soluklayışı şeklinde öyle bir resmeder ki, insan O'nun çizdiği o muhteşem tabloları seyrederken, temiz fitratların îmânla nasıl neşv ü nemâyâ hazırlandığını, İslâmı nasıl boy atıp geliştiğini, ihlâsla nasıl bir tûbâ-i cennet hâlini aldığını âdetâ görür gibi olur.

Peygamber Efendimizin (sav) Sözlerinin Farklılığı

O'nun beyânı o kadar tatlı, ifâdeleri o kadar büyüleyiciydi ki, O (sav) konuşurken başlar döner, bakışlar başkalaşır, kalpler duracak hâle gelir, akıl ve muhâkemeler teslîm-i silah eder, insânî duygular dirilir ve ruhlar da âdetâ kanatlanırdı. Allah O'nun diline öyle bir güç ihsan etmişti ki, O'nu dinleme bahtiyarlığına erenler, ifâdeleri en özlü, beyânları en çarpıcı bir Söz Sultanı'nın (sav) huzurunda bulunma mehâbetiyle âdetâ dilleri tutulur ve büyülenirlerdi.. ne zaman O'nun dudaklarından hikmet pırlantaları dökülmeye başlasa, akıl ve muhâkeme erbabının nutku tutulur; ne zaman O (sav), iyiyi, güzeli, doğruyu anlatmaya koyulsa, ağzının şeker-şerbeti dinleyenlerin ruhlarını sarar; ne zaman o âteşin sözleriyle fenalıkları hedeflese, küfür ve münkerâtı kendi çirkinliklerinde boğar.. ve hele davâsı adına serdettiği hüccet, bürhan ve delillerle kükrediği zaman, bütün karanlık ruhların dillerine zincir vurur ve karanlıkları bozguna uğrattırdı...

Peygamber Efendimizin (sav) Sözü'nün Etkileyiciliği

O'nun zirvesinden yükselen öyle gürül gürül bir sesi ve soluğu var idi ki, dost da, düşman da o sese ve soluğa hayranlık duyuyor ve o insanüstü beyân karşısında iki büklüm oluyorlardı.

Ashâb-ı Kirâm arasında, Hz. Lebîd, Hansâ, Ka'b, Hassan ve İbn-i Revâha gibi yüzlerce söz üstâdı, Hz. Ebu Bekir, Ömer, Ali, Muâviye, Amr b. As ve İbn Abbâs gibi yüzlerce hatîp, yüzlerce hukukşinâs ve yüzlerce hikmet erbâbı hemen her meselede O'nu üstâd, mürşid ve rehber kabul ettikleri gibi daha sonraki asırlarda hadîsin devâsâ hâfız ve yorumcuları, tefsirin müdakkik dâhî imamları, fıkhnın emsalsiz, beşerüstü müçtehidleri, dinin çağları aşan eşsiz müceddidleri, mâneviyât ikliminin binlerce evliyâ, asfiyâ, ebrâr ve mukarrabîni, kelâmın, mantık, muhâkeme ve fûnûn-u müsbete allâmeleri ve daha yüzlerce değişik sahada binlerce fen ve ilim adamı, O'nun deryâlar gibi beyân cevherlerini, her zaman en feyyaz, en bereketli, en duru, en aldatmaz bir kaynak bilmiş, O'na müracaatta bulunmuş, O'na sığınmış ve açlıklarını, susuzluklarını, o semâvî sofrada gidererek itminâna, doyunluğa ulaşmışlardır.

Peygamber Efendimizin (sav) Sözü'nün Özellikleri

Bu itibarla, O'nun değişik mevzûlarla alâkalı, değişik tahliller isteyen, değişik söz ve beyanlarını, ilerdeki mütefennin araştırmacılara havale ederek, burada sadece, hemen herkesin bildiği mübarek birkaç sözüne, onlardaki muhteva derinliğine, beyan gücüne, ifâde rasânetine işaret edip geçeceğiz.

Peygamber Efendimizin (sav) Vasıfları-1

Varlığın özü, yaratılışın en anlamlı nüktesi Hazreti Muhammed'dir. O, yaratılış ağacı itibarıyla hem bir ilk hem de son gibidir. Varlık bir şiir gibi O'nun adına nazmedilmiş; vücûdu ise bu manzumenin âdetâ en son kelimesi gibidir. O'nun dünyayı şerefleştirmesi, insanlığın yeniden doğuşunun remzi; peygamberliği, eşya ve hâdiselerin aydınlanıp gerçek değerleriyle ortaya çıkmasının vesilesi; hicreti, insanlığın kurtuluş yolu; mesajı da dünya ve âhiret

saadetinin köprüsü olmuştur. Mü'min gönüller O'nun sayesinde varlığı bir meşher gibi temâşâ edip değerlendirebilmiş, bir kitap gibi okuyup yorumlayabilmiş ve O'nun aydınlık ikliminde yollar bulup Hakk'a yürüyebilmişlerdir. O'nunla hakikate uyanan ruhlar, sürekli ebediyet soluklar durur.. O'nu sîretinin derinlikleriyle kavrayabilenler, bütün ilimlerin özünü, usâresini elde etmiş sayılırlar.

Aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen O hâlâ ufukumuzda yeni doğmuş bir yıldız gibi pırıl pırıl ve bütün varlığı aydınlatabilecek güçte güneş gibi - aslında O, güneşe de taç giydiren bir ziyadır- güçlü bir ışık kaynağı.. vazife ufku, gönüllere kulluk şuurunu sunan bir hikmet nüktesi, sevgiyle doygunluğa ulaşmış ruhu, varlığı birbirine bağlayan bir büyüklük emâresi.

Peygamber Efendimizin (sav) Vasıfları-2

Bütün ilimler O'nun bilgi deryasından sadece bir katre, umum hikmetler de O'nun mârifet çağlayanından küçük bir damladır. O'nun hayatının saniye ve saliselerine nispeten bütün zamanlar âdetâ bir âşire; O'nun maskat-ı re'si olması sırrıyla, kâinatlar yanında bir tırnak hükmündeki şu yerküre de bütün varlığa denk bir cihandır. Taayyün ve kaderî programda evvel O, nübüvvet davasında son sözün hatibi O, zahirin hakiki şârihi O, esrâr-ı bâtının nâtıkı da O'dur. Ruh-u 'Kudüs'ten ilmî ve aklî hakikatleri almaya müsait yaratılması, engin şuuru, üstün idraki, melekût ötesine açık kalbi ve ötelere ötesini temâşâyâ müstaid sırrıyla O nübüvvet tahtının sultanı, ötelere açık nurânî bir âhize gibi aldığı şeyleri ruhlara ve akıllara arızasız duyurması itibarıyla da risalet âleminin en beliğ tercümanıdır.

O, zatına ait hususiyetleri mahfuz, nübüvvetinin gereği bize Cenâb-ı Hakk'ı zât-sıfât-esmâsıyla bildirir, tanıttırır ve O'na karşı bizlerde sorumluluk duygusu uyarır; bu yönüyle O, bilinmezleri bildiren, idrak edilmezleri ruhlarımıza duyuran bir tarif edici ve bir muallim-i ekberdir. Dinî hükümleri tebliğ, insanî değerleri talim ve ahlâkî esasları temsil yanı itibarıyla da O, muvazzaf bir müşerri', bir kanun vaznı ve hakikatler hakikatinin bir kavl-i şârihidir.

Nübüvvet, risalet ve bunların vesayetinde vilâyet, zâhire açık oldukları gibi, bâtına karşı da "müfettehü'l-ebvâb"dırlar. Hatta onların akılları dahi, bu ilâhî mansıbın boyasıyla bir insibağdan geçmiştir; geçmiş ve birkaç kadem onların gerisinde durmakta ve onların buyruklarını beklemektedir. Onların akılları gibi

haddini bilip nübüvvet vesayetine giren bir akıl, "Ruh-u A'zam"la nurlanır ve insan hakikatinin önemli bir buudu hâline gelir, zamanla da zâhirin yanında bâtını da sezmeye, evvelin yanında âhiri de duymaya başlar.

Varlığın hem zâhiri vardır hem de bâtını; zâhir, gözle görülür, duyu organlarıyla hissedilir; akıl ve muhakemeye de değerlendirilir. Bâtın ise ancak, onu duyma donanımıyla yaratılmış kimselere Allah tarafından açılır ve zâhirin ötesinde bir ses, bir soluk, bir renk ve bir desen olarak kendini hissettirir. Nebiler işte bu sesi, bu soluğu, değişik dalga boylarında bütün bir ömür boyu dinler ve hep ona göre tavır belirlerler.

Peygamber Efendimizin (sav) Vasıfları-3

Şimdi isterseniz bu hususları biraz daha açalım: Allah O'na, iç ve dış yapısı itibarıyla öyle bir genişlik bahşetmişti ki, fevkalâde mütevazı olmasının yanında olabildiğine mehîb ve büyüleyiciydi; huzuruna giren en mağrur ve mütekebbir ruhlar bile O'nun mehâbeti karşısında tir tir titrer, düşünce ve niyetlerinin hilâfına farklı bir hâl alırlardı. Mağrur Kisra elçileri, o mehâbet abidesiyle karşılaştıklarında oldukları yerde kalakalmış ve ne diyeceklerini unutmuşlardı. Aynı zamanda böylesi bir heybet ve ciddiyetin yanında herkesi büyüleyen ve kendine çeken öyle bir yumuşaklığı vardı ki, O'nu yakından tanıyan herkes, O'na, evlât, anne-baba ve bütün sevdiklerinden daha fazla alâka duyar, âdeta O'nun tiryakisi olur ve bir daha da huzurundan ayrılmak istemezdi. O her hâliyle çevresine güven vadeder; söz, tavır ve mimikleriyle her zaman Rabbisinin huzurunda bulunduğunu işaretler; sürekli emniyet soluklar ve herkese demet demet güven dağıtırdı. O, evvel ve âhir emin olarak tanınmıştı; bakışlarında emniyet nümâyândı, sözleri emniyet etrafında döner durur ve huzurunda hep emniyet besteleri duyulurdu. O'nun umumî davranışlarıyla aklı, ruhu, hissi, mantığı atbaşıydı ve birbirine müsâvî sayılırdı. Keskin zekası; hiç yanıltmayan firaseti; her türlü tereddüde kapalı kararlılığı; azm ü ikdamı; kimseyi aldatmamanın yanında baş döndüren stratejileri; en yaman hâdiseler karşısında dahi asla "pes" etmemesi; musibetlerin yüzüne gülmesi ve belâları iyi okuyup onlardan kitaplar dolusu ibretler çıkarması; şiddet, hiddet ve öfkeye sebebiyet veren münasebetsizlikler karşısında olabildiğine soğukkanlı, olabildiğine temkinli davranması hem O'nun insanüstü karakterini, hem de konumunu ve o konuma göre duruşunu aksettiren hususlardan sadece birkaçıdır. Herkesin telâşa kapılıp paniklediği yerlerde O'nun öyle merdâne bir

duruşu vardır ki, o duruş karşısında hezimetler zafere dönüşür, bozgunlar yerlerini taarruza bırakır ve mağlûbiyetin tozu-dumanı içinde başarı stratejileri tûllenirdi.

Aile efradı arasında O, eşi menendi olmayan bir aile reisiydi.. arkadaşları içinde, kardeşçe, yumuşak tavırlarıyla gönüllere girmesini çok iyi bilen mükemmel bir mürşit ve muallimdi.. arkasındakileri hiçbir zaman yanıltmayan ve inkisara uğratmayan eşsiz bir rehberdi.. söz sultanı bir hatip, kalp eri bir rabbânî, muhakeme üstadı bir hâkim; harikulâde bir devlet reisi ve bozgunlardan zafer çıkaran bir erkan-ı harpti. Bu mükemmelliklerin hepsi O'nda zirveye ulaşıyordu ama, bütün bunlara rağmen O, her zaman düz bir insan gibi davranıyor, kendini insanlardan bir insan sayıyor; hakkı olan, halkın da terbiyesinin gereği bulunan büyük payeler isnadından fevkalâde rahatsızlık duyuyor ve çok sevdiği o güzide arkadaşlarına bu konuda yer yer biraz da şiddetli ikazlarda bulunuyordu.

Peygamber Efendimizin (sav) Vasıfları-4

Deryadan bir katre bütün bu özelliklerinin yanında O, Kur'ân mûcizesi ve kevnî hârikalar gibi o kadar çok payelere mazhar olmuştu ki, bunları ta'dat etmek bile zannediyorum mücelletler ister.. Aslında, O'ndaki bütün bu derinlikler O'nun melekûtî yönüne ait enginliklerinden kaynaklanıyordu ki, O bu yanıyla her türlü tarif ve tavsîfi aşkın bir mahiyet arz etmektedir.. evet, O'nun mahiyeti meleklerden de ulvî ve taayyünü bütün varlığın ilki ve öncüsüdür. Varlığı bir ilk nur ve nüve olduğu ayanlardan ayan; O'nunla ilk harekete geçmiştir kutsal kalem, O'nunla gerçekleşmiştir beşerî plân ve O'dur nübüvvet silsilesinde vücud-u Hakk'a en açık burhan. O'dur Hazreti Zât'ın ilk mir'at-ı mücellâsı; O'dur ilâhî sıfatların en şeffaf mahâll-i tezahürü; O'dur kâlî ve hâlî Hakk'ın en fasih tercümanı, Allah'ın cihanda mücessem rahmeti ve bizlere lütuf ve nimetlerini tamamlamasının remzi.

O'nunla esrâr-ı ulûhiyet bütün vuzûhuyla bilinir olmuş; O'nunla cihanlar nurlanmış ve varlığın çehresindeki zâhirî sisler-dumanlar silinmiş; kâinatın öbür yönündeki hakikatler ayan-beyan ortaya çıkmış ve Âdem Nebi'ye icmâlen bildirilen her şey O'nda tam tafsîle ulaşmıştır.

Evet bizleri yanıltmadan Hakk'a ulaştıran biricik vesile O; ilâhî esrâr hazinelerinin anahtarları O'nda; varlığın mebde ve müntehâsının sırrı da O'na

emanettir.

O mümtazlardan mümtaz Zât, Cenâb-ı Hakk'ın O'na itaati kendine itaat kabul ettiği bir kıblenümâ; O'nun neşrettiği nurlarla, bir kitaba, bir saraya, bir meşhere dönüştü kâinat ve aydınlandı kapkaranlık o koskoca amâ. Zulmetler ziyâ oldu sayesinde, buluştu O'nun aydınlık ufkunda son kez arz u semâ.

Mesaj-ı Kur'ân O, ufku irfan O, beyanı burhan O ve iki cihanın vesile-i saadeti de O'dur. Hakk'ın, hârika bin nişanla taltif ettiği zât O, nâmı, Kur'ân'ın referansına bağlı kıyamete kadar yâd-ı cemîl olarak anılacak da O'dur. O'dur insanlığın medâr-ı şerefi, nübüvvet hakikatının merkez noktası. Peygamberler ordusunun seraskeri ve ins ü cinnin yanıltmayan rehberi. O'nun beyanı, Fuzûlî'ce ifadesiyle: "Enbiya leşkerine mîr-i livâdır." O'nun kitabı Hak'tan bize en büyük armağandır. "Ruh-u A'zam"ın mahall-i tecellisi O ise -ki öyle olduğu muhakkaktır- O'nun mesajı da ruhlarımızın âb-ı hayatıdır. O'nunla insanlık gerçek insanî değerlere uyanmış ve O'nunla Allah'ın istediği renge boyanmıştır. O'nsuzluk tam hasret ve hicran, O'ndan kopma da apaçık bir dalâlet ve hizlandır.

Evet, esmâ-i ilahiye ve sıfât-ı sübhâniyenin merkez noktası O, peygamberlik semasının kutup yıldızı da O'dur. İlk zuhur ve icmâl-i hakikat O'na bağlı gelişmiş, son mücessem ilâhî inâyet O'nunla ifade edilmiş ve kıyamet günü her kapıyı açacak şefaât anahtarı da O'na teslim edilmiştir/edilecektir.

Peygamber Efendimizin (sav) Yaşantısı

Varlığın "ille-i gâiyesi" konumundaydı ama, ona bir sinek kanadı kadar ehemmiyet vermiyor; sultanlara tahtlar bahşedip taşlar giydirdiği halde, olabildiğine zâhidâne yaşıyor ve âdeta hayatını dünyaya karşı oruca niyet etmiş gibi fevkalâde bir zühd içinde geçiriyordu; yemiyor, yediriyor; giymiyor, giydiriyor; bir damla nimet karşısında yüz defa şükürle gürlüyor ve hep minnet hisleriyle oturup kalkıyordu. Mârifet, muhabbet ve haşyet duyguları itibarıyla O her zaman meleklerle atbaşıydı; dünyadaydı ama dünyevî değildi, ukbâ yolundaydı, orayla da evvelen ve bizzat irtibatı yoktu; gönlü hep Rabbinde, gözü O'nun âsârında, âsârına renk, şekil, desen kazandıran esmâsındaydı. Dünyaya bir ukbâ koyu nazarıyla bakıyor, onu bir mezraa gibi görüyor; ekiyor, biçiyor ve elde ettiklerini de hep ötelere bağlıyordu. Rüzgârların tohumları sağa-sola taşıyıp neşv ü nemaya emanet ettikleri gibi O da esiyor-savuruyor; yoksulları görüp-gözetiyor, açları doyuruyor ve kendisi çok defa aç yatıp kalkıyordu. İki

cihanın sultanı olarak yürüyüp Rabbine ulaştığında ne sarayı ne villası ne servet ü sâmanı ne de eş ve evlâdına bıraktığı bir malı vardı. Kendi gibi yaşamış, dünyayı kendi gibi değerlendirmiş ve kendine yakışır şekilde buradan göçüp gitmişti; elbette ki, O bir târik-i dünya değildi; tabîî câlib-i dünya ise hiç olmadı. O, dünyaya dünya kadar, ötelere ve ötelere ötesine de onların kıymetleri ölçüsünde değer veriyor ve ona göre bir tavır sergiliyordu.

Peygamber Efendimizin Beyanlarında Ağlama

Kur'ân'ın bu ısrarlı tembihleri karşısında onun aydınlık ruhu mübarek Mübelliği de hayat-ı seniyelerini hep bu çizgide sürdürür:

O, arkadaşlarına yer yer: "Müjdeler olsun nefsin hakim olana.! Müjdeler olsun (misafir kabul etme adına) evini geniş ve müsait tutana.! Müjdeler olsun hataları karşısında gözyaşı dökenlere!" ^[10] diyerek âdeta üç basamaklı bir miraç yolunu gösterir ve onları kendi ufkuna çağırırdı; çağırır ve "Eğer bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız." ^[11] ferman ederek arkadaşlarının nazarlarını da fizik ötesi dünyalardaki ürpertici şeylere çevirirdi.

Onlara, hep âh u vâh edip ağlamayı salıklar ve riya ile kirlenmemiş, haşyetle dökülen gözyaşlarının ilâhî azaba karşı bir sütte olabileceğine dikkatlerini/dikkatlerimizi çeker: "İki göz vardır ki ötede onlara ateş dokunmaz: Biri, Allah karşısında haşyetle yaş döken göz, diğeri de hudut boylarında ve düşman karşısında ayn-ı sâhire." ^[12] diyerek irşatta bulunurdu.

Bu mazmunu farklı bir üslûpla vurguladığı bir başka münasebetle "Memeden çıkan sütün dönüp memeye girmesi nasıl mümkün değildir; (âdet-i ilahî açısından) öyle de, haşyetullahla ağlayıp inleyen de Cehennem'e girmesi asla söz konusu olamaz." ^[13] der ve gözyaşlarının nezd-i ilâhîdeki kıymetine vurguda bulunur.

Hele bir de bu ağlayıp sızlama, halka kapalı Hakk'a açık yerlerde gerçekleştiriliyorsa.. doğrusu böyle bir şeyi değerlendirecek bir kıtas bilmediğimi itiraf etmeliyim...

O her yerde ve her zaman bu kabil şeyleri hatırlatıyordu ve hatırlattığı şeylerin de gerisinde değil, her zaman arkasındaydı; evet O namaz kılarken, iç ağlamalarından ötürü, sinesinde âdeta değirmen taşlarının çıkardığı ses gibi bir

ses duyulurdu. [14]

İbn Mesud'a, kendisine bir miktar Kur'ân okumasını emretmişti, o da Nisa sûresinden bir kısım âyetler okuyup da nihayet "Her ümmetten bir şahit (peygamber), Seni de bunların üzerine şahit getirdiğimiz zaman bakalım nasıl olacak!" [15] mealindeki fermana geldiğinde eliyle işaret edip kesmesini söyledi. İbn Mesud diyor ki, "Dönüp baktığımda gözleri şakır şakır yaş döküyordu." [16]

[10.] Münzirî, et-Tergîb ve't-Terhîb 4/116

[11.] Buhârî, Kûsûf 2; Müslim, Fezâil 134

[12.] Tirmizî, Fezâilü'l-Cihad 12

[13.] Tirmizî, Fezâilü'l-Cihad 8; Nesâî, Cihad 8

[14.] Ebu Davud, Salât 157; Nesâî, Sehih 18

[15.] Nisa sûresi, 4/41

[16.] Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 33; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn 247

Peygamberimizin Allah İçin Ağlaması

Allah için ağlama, O'na karşı olan aşkın iniltileridir. İçinde hararet olanın gözünde de yaş olur, aksine gözleri çöller gibi kupkuru kimselerin içlerinde de hayat yoktur.

Hüzün ve gözyaşı, enbiyanın en önemli vasfıdır; Adem Nebi ömür boyu sızlandı durdu. Nuh Peygamber'in ağlamaları ise âdeta bir feryad u figân tufanıydı. İnsanlığın İftihar Tablosu, hep duygularının şiirini gözyaşlarıyla solukladı. Bu itibarla da O'na bir hüzün ve ağlama peygamberi demek yanlış olmasa gerek. O bir gün, "Eğer onlara azap edersen, şüphesiz onlar Senin kullarıdır; şayet mağfiret buyurursan hiç kuşkusuz Aziz Sensin, Hakîm Sensin." [3] mealindeki âyetle "Rabbim! O putlar insanlardan çoğunu baştan çıkardı; bundan böyle kim benim izimce yürürse o bendendir. Kim de isyan ederse Sen Gafûr'sun, Rahîm'sin." [4] mânâsına gelen beyanı tekrar edip sabaha kadar ağladı. Cibril, Allah'ın emriyle bu ağlamanın sebebini Allah'a ulaştırınca da Cenâb-ı Hak: "Ümmetin hakkında seni mahzun etmeyeceğim." bişaretiyle O'nun gönlüne su serpip bu feryad u figânı durdurdu. [5]

O hep hüzün ve tefekkürle oturur kalkar ve çok defa düşünür sonra da ağlardı. Yer yer bişaret alıp sevindiği olsa da, her zaman bir bülbül gibi içini döker ve sızlardı. Bülbül güle konduğu zaman bile çığlık çığlık feryat eder. O, âdeta âh u zâr için yaratılmış gibidir. Kargaların öyle bir derdi yoktur; saksaganlarsa sadece yem başında seslerini yükseltirler.

[3.] Maide sûresi, 5/118

[4.] İbrahim sûresi, 14/36

[5.] Müslim, İman 346

Peygamber Efendimizin Sözlerinde Sabır

Bu mülâhazayı pekiştiren Hz. Ruh-i Seyyidi'l-Enam'dan şerefsüdur olmuş: "Mü'minin durumu şayan-ı takdirdir; niye olmasın ki; onun her işi hayırdır ve bu da mü'minden başkası için müyesser değildir. O, neş'e ve sevinç ifade eden bir duruma mazhar olunca şükreder, bu onun için hayır olur; herhangi bir sıkıntıya maruz kaldığında da sabreder, bu da yine onun için hayır olur" [2] sözü ne manidardır.

[2.] Müslim, Zühd, 64.

Peygamber Efendimizin Tevazu Hakkındaki Sözleri

İnsanlığın İftihar Tablosu, bu mevzûyla alâkalı şu incileri saçır gönül gözlerimizin önüne:

1. Allah bana, tevâzu ve mahviyet içinde bulunmanızı.. ve kimsenin kimseye karşı fahirlenmemesini emretti.

2. Size ateşin kendine ilismeyeceği insanı haber vereyim mi? Ateş; Allah ve insanlara yakın, yumuşak huylu, herkesle geçimli ve rahat insanlara dokunmaz.

3. Allah için yüzü yerde olanı, Allah yükseltir ha yükseltir; aslında o kendini küçük görmektedir ama, halkın gözünde asıl büyük odur.

4. Allah'ım, beni benim gözümde küçük göster! ve daha niceleri... Zaten O, hayatını hep bu çizgide geçirmemişmiydi:

- * Çocuklara uğrar, onlara selâm verir;
- * Herhangi biri elinden tutup bir yere götürmek isteyince, tereddüt etmeden kalkıp gider;
- * Ev işlerinde hanımlarına yardım eder;
- * Herkes bir iş görürken, O da iştirak ederek, onlarla beraber olmaya çalışır;
- * Ayakkabılarını tamir eder, elbisesini yamar, koyun sağlar, hayvanlara yem verir;
- * Sofraya hizmetçisiyle beraber oturur;

- * Meclisini her zaman fakirlere açık tutar;
- * Dul ve yetimleri görür-gözetir;
- * Hastaları ziyaret eder, cenazelerde hazır bulunur ve kölelerin davetine icabet ederdi..

Allah Rasûlü'nden Hz. Ömer'e, ondan Ömer b. Abdülaziz'e, ondan da dünya kadar evliyâ, asfiyâ, ebrâr, mukarrabîn ve çağın devâsâ gönül erlerine kadar, binler-yüzbinler hep aynı çizgide: "Büyüklerde büyüklük alâmeti tevâzu ve mahviyet, küçüklerde küçüklük emaresi de kibir ve enaniyettir" demiş, ilk mevhibelerini yitirmemiş olanlara insan-ı kâmil olma yolunu göstermiş ve hep tevâzuu yeğlemişlerdir.

Peygamber ve Nebiler Allah'ın Vahyine Tabidirler

Peygamberlerden, onların vazife alanlarının dışında bir şey beklemek, peygamberliği bilememe ve peygamberlere karşı da apaçık bir saygısızlıktır. Nebîlerden, onların vazife alanlarının dışında herhangi bir istek ve beklentisi olanlara karşı Kur'ân'ın cevabı gayet nettir: "De ki: Ben size Allah'ın hazineleri benim yanımda (da, ben de onlara mâlikim) demiyorum. Aslında ben gaybı da bilmem; (ayrıca) ben size melek olduğumu da söylemiyorum. Ben, bana vahyedilene uyuyor ve ona bağlı hareket ediyorum." (En'am, 6/50). Evet, nebîler sadece Allah'ın vahyine tâbidirler ve bütün himmetleriyle onu en iyi şekilde seslendirmeye, yorumlamaya ve temsile çalışırlar. Bildikleri, söyledikleri, yaptıkları ve yapılmasını istedikleri hemen her şey, Cenab-ı Alîm u Hakîm'in özel bir üslupla onlara duyurduğu mesajların tebliğ ve temsilinden ibarettir. Farklı bir ifadeyle onlar, ilâhî mesajlar karşısında ve bir "menhelü'l-azbi'l-mevrûd" olan vahiy kaynağı başında âdeta birer tevzî, taksim ve tebliğ memuru mesabesinde dirler. Vahyin muhkematına tevfikân yer yer bir kısım yorum ve içtihatlarla bulunsalar da, yine de her şeyi ilm-i muhitin plân ve çerçevesine göre ifadelendirmeye çalışır ve her hareketlerinde murad ve marziyat-ı ilâhiyeyi gözetirler.

Onlar, hayatlarını her zaman vahyin gölgesinde devam ettirir; bütün faaliyetlerinde sadece ve sadece Hakk'ın hoşnutluğunu arar; her halükârda Cenab-ı Mürşid'in belirlediği yolda yürür; hareket ve faaliyetlerinin neticesini Allah'a havale eder ve gayretlerinin semeresini de ötelerin tâ öbür ucuna bırakırlar. Onlar ve onlara gönülden ittiba edenler, hiçbir zaman dünya

sevdasına, makam-mansıb arzusuna kapılmaz; her hareket ve her davranışlarını takva duygusuna bağlar; vahye uyma basiretini hidayetin kendisi sayar, bütün aklî, rûhî, kalbî ve hissî melekeleriyle bu aydınlık şehraha yönelir, o yolda yürümeyi kurtulmanın da, kurtarmanın da teminatı görür ve hayatlarını böyle bir görmeye ve böyle bir bilmeye bağlarlar.

Peygamber ve Nebiler Dünya ve Ahiret Saadetine Öncüleridir

Evet, hemen her nebî, insanları dünya ve ukbâ saadetine ulaştıran yollarda emin bir rehber; gönülleri ilâhî güzelliklere uyarmada gürül gürül bir nâsih; muhataplarının ruhlarına girmede kusursuz bir mürşid; ele aldıkları kimselerin duygularını, düşüncelerini yontup şekillendirmede, şekillendirip yaratılış gayesine bağlamada bir insan sarrafı; kötü huy, fena âdet, kirlenmiş tabiatları söküp atmada ve onların yerlerine yüksek insanî değerleri ikame etmede mükemmel bir terbiyeci.. imanları kavî, Hakk'a güvenleri metin, sundukları mesajların hakkaniyetinden emin; her zaman tereddütsüz ve itminanla konuşabilen; en ifritten hâdiseler karşısında dahi fütursuz, pervasız, fakat mutlaka dirayet ve fetanetle hareket eden; fevkalâde ciddî, olabildiğine kararlı bir halaskârdır. Öyle bir halaskârdır ki, O, arkasına düşenleri asla aldatıp yanıltmamış, arkasına düşenler de böyle bir ittibadan ötürü katiyen pişmanlık duymamışlardır. Bu böyledir; zira onlar, duygu ve düşüncelerimizin mantık ve muhakemelerimizin bize kazandırdığı/kazandıracağı müktesebatın çok çok üstünde, en sağlam, en duru lâhûtî natürel bilgilerin en zengin hazinedarları; iman, mârifet, muhabbet, aşk u şevk ve zevk-i ruhanî yolunun en emin rehberleri ve insanları Hakk'a ulaştırmanın da en güvenilir kılavuzlarıdır. Hakk'a uyananlar onların âvazıyla uyanmış, mârifet mırıldananların dilleri onların sunduğu kevserlerle çözülmüş, Hak rızasını arayanlar, aradıklarını onların atmosferinde bulmuş, kâinat kitabının esrarını merak edenler, onların ortaya koydukları donelerle bu sırlı kitabı doğru okuyabilmişlerdir.

Peygamber ve Nebiler İnsanlığın Mimarıdır

Nebiler maddî-manevî terakkinin pirleri, aklî ve ruhî kemalât yolunun öncüleri, dinî hayat gibi dünyevî bütün nizamların, intizamların da mimarları ve

üstadlarıdır. Onlar sayesinde insanoğlu biyolojik bir canlı seviyesinden hakikî insan olmanın ayrı bir unvanı sayılan "ahsen-i takvîm" mertebesine ulaşmış; onlar vasıtasıyla kendini keşfederek, varlıklar arasındaki konumunu kavrayabilmiş; onların rehberliğinde, evliyâ, asfiyâ, ebrar, mukarrebîn.. gibi aşkın kimselerin hayat seviyelerindeki enginliği duyup tadabilmiş.. ve yine onların talim, irşad ve iş'arlarıyla dünyayı hakikî çehresiyle görüp değerlendirebilmiş ve onu bir laboratuvar, bir kimyahane, bir eczahane, mükemmel bir saray, muhteşem bir meşher gibi değerlendirebilmiştir. Evet, Bediüzzaman'ın da ifade ettiği gibi; Allah, enbiyâya ittiba edilmesini emretmekle insanları, onların manevî derinlikleriyle tanıştırap bu feyyaz kaynaktan istifade edebilme imkânıyla şerefliendirmenin yanında, peygamberliklerinin emare ve nişanları sayılan mucizelerinin değişik perdelerden tecellileriyle de, insanoğluna maddî terakki yollarını göstermiş, hiç olmazsa konuyla alâkalı bir kısım iş'arlarda bulunmuş ve hassas, mütecessis ruhların çağrışım sistemlerini harekete geçirerek, bunların hayallerinde teknolojik gelişmelere kapılar aralamış ve onlar arasında beyin fırtınalarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Peygamber ve Nebilerin Fıtratları ve İlâhi Vazifeleri

Nebî, Allah'tan gelmesi itibarıyla zaruri bilgiler cümlesinden sayılan malûmatı olduğu gibi alıp kavrayan, sonra da onu, özüne ters hiçbir şey bulaştırmadan başkalarına aktarabilen aşkın, rabbânî bir kabiliyet ve istidattır. Düz insan ve diğer varlıklarda sevk-i ilâhî ile hayat ve üreme faaliyetlerinin -bu aşağıdan bir benzetme- zaruriliği ne ise, nübüvvetle serfiraz ruhların -lâtife-i rabbâniye, his, şuur ve irade halitasından ibaret olan vicdan mekanizmalarıyla görüp gözetmelerinin, teşhis ve tesbitte bulunmalarının, ihtiyaca göre içtihad etmelerinin kıymet ve değeri mahfuz- vazife ve sorumlulukları da, âdeta böyle bir tabîlik çerçevesinde cereyan etmektedir. Evet onlar, Hak'tan aldıkları mesajları iç donanımları itibarıyla tabiatlarının bir yanı gibi duyar, fıtratlarının gereği gibi de ulaştıracakları kimselere ulaştırırlar; ulaştırır ve durup dinlenmeden her zaman emrolundukları gibi hareket ederler. Hareket ederken de, ihtiyac-ı fıtrîlerini yerine getiriyormuşçasına herhangi bir beklentiye girmezler.

Enbiyâ-yı İzâm'ın, ilâhî seçme ve rabbânî tavzif ve onların iç donanımları iktiranına bağlı ifa ettikleri hizmet ve faaliyetlerinin, o temiz vicdanlara ait ef'âl-i zaruriye türünden bir hamle ve hareket şeklinde yorumlanması büyük

çoğunluğun görüşü. Bu görüşe göre nübüvvet, iç donanım adına her rüknü kendi varoluş gayesine yönelmiş -buna tam inkişaf etmiş de diyebiliriz- vicdanın yanında selim fitrat, müstakim tabiat, mahiyet itibarıyla da onu arızasız aksettirmeye müsait reşha gibi ruhlara ilâhî bir atıyye, bir mevhibe, nebî de, bu mukaddes mevhibe ve atıyyenin özel temsilcisidir. Bu itibarla nübüvvete, beşer idrakiyle anlaşılmaz şeyleri anlama, kavrama ve kırmadan, inkisara uğratmadan ikinci derecedeki muhataplara intikal ettirme de denmiştir. İşte bu açıdan da o, mebde ve müntehânın birleşik noktası sayılmıştır. Yani Allah, dilediği kimseleri "Yü'til-hikmete men yeşâü ve men yü'tel-hikmete fekad ütiye hayran kesîrâ = O istediğine hikmet verir; kime de hikmet bahşedilmişse, ona pek çok hayır verilmiş demektir." (Bakara, 2/269) fehvasınca, bir kısım yüce paye ve mansıpla serfiraz kılmış; sonra da bu seçkin şahsiyetler vasıtasıyla "esrar-ı ulûhiyet" ve "esrar-ı rubûbiyet"ini başka vicdanlara duyurmuş, onları da aydınlatmıştır...

Peygamber ve Nebilerin Genel Vazifeleri

Bir kere daha hatırlatmakta yarar görüyoruz: Peygamberlerin asıl vazifeleri, insanların Allah'a ulaşmalarına engel ve ondan uzaklaşmalarına vesile sayılan kibir, zulüm, inhiraf, ataları taklit, nefis ve cismaniyetin tesirinde kalma.. gibi fena huy ve fena hasletlerden onların arınmalarını temin; tevazu, haddini bilme, düşünce istikameti, hakka taraftarlık, kalbî ve rûhî hayata yönelme.. gibi güzel huy ve güzel evsafa da uyarma; uyarıp onlara konumlarını ve mesuliyetlerini hatırlatma, Yaradan'la münasebetlerinde saygılı, yaratılanlara karşı da şefkatli olmayı öğretme; ebed için yaratılmış bulunan ve ebediyetten başka da hiçbir şeyle tatmin olmayan insanların gönül gözlerini sonsuzun güzelliklerine çevirme; doğru-yanlış, yararlı-zararlı, güzel-çirkin, hak-bâtıl, bâki-fâni... gibi bütün insanları alâkadar eden hususları önyargısız hemen umum akılların anlayabileceği ve bozulmamış vicdanların kabullenebileceği biçimde anlatarak onların yanılmalarını önleme; hidayet ve dalâleti, Hak nezdindeki çerçeveleriyle vaz' u tesbitte bulunarak Hakk'a ermenin sonsuz güzelliklerini, sapıp gitmenin de korkunç çirkinliklerini ruhlara duyurma; heva ve hevesin belirlediği biçimde değil, Cenab-ı Hakk'ın istediği şekilde bir ulûhiyet ve rubûbiyet akidesini talim etme; her işi Hak rızasına bağlama ve o ufka ulaştıran yolları gösterme; ötede münkirlerin cezalandırılacaklarını ve mü'minlerin de naîm cennetleriyle mükâfatlandırılacaklarını bildirme.. gibi icmalî hususlardan ibarettir.

Peygamber ve Nebilerin Kulluk ve Beşeri Yönleri

Ancak, bütün bu hususiyetlerine rağmen unutulmaması gerekli olan bir şey daha var ki o da, enbiyâ ve mürselîn-i kiram efendilerimizin de tıpkı bizim gibi birer beşer olmalarıdır. Evet onlar da bizim gibi beşerdirler. En önemli vasıfları iman ve ubudiyet; seçilmelerine esas teşkil eden vazifeleri de, bu inanç ve ibadet anlayışlarını başkalarına da duyurup, onlarla Cenab-ı Hak arasındaki engelleri bertaraf eden birer beşer. Dağları-taşları altına çevirmek, ırmakların akışını değiştirmek, kuru çölleri yemyeşil cennetler hâline getirmek, nehirleri yarıp ortasından geçmek ve gökten yemek indirmek, peygamberlerin vazifeleri değildir. Gerçi bu zâtların nübüvvet davalarına bağlı olarak yine onların eliyle bu ve buna benzer pek çok kevnî mucizelerinin var olduğunu ifade eden de yine Kur'ân'dır. Ama, bütün bu hârikalar, bir yandan o mümtaz kimselerin hâlisane kulluklarına, vazife şuurlarına, Hak karşısındaki duruşlarına birer ücret-i âcile ve özel lütuf; diğer yandan da, onların ümmetlerinde itminan hasıl etmeye matuf hususi birer teveccüh olup, tamamen meşiet ve ilâhî irade ile ortaya konmuş rabbânî iltifatlardır.

Evet, peygamberlik davasına iktiran etme çerçevesinde Allah, onların eliyle taşı-toprağı altına, kömürü elmasa çevirerek ve yine onların soluklarıyla ölüleri ihya ederek -ki bunların hiçbirisi, Cenab-ı Hakk'ın hususi inayetiyle, münkir ruhlara iman hakikatini duyurmasından, küfre kilitlenmiş tabiatları yumuşatarak Kendini onlara hissettirmesinden ve mürde gönüllere hayat üflemesinden daha hârika değildir- onların peygamberliklerini kabul yolunda bir lütuf tecellisi, ümitlerini de yakîne sevk etme adına bir ihsan esintisidir. Tabir-i diğerle, Allah'ın yaratmasıyla meydana gelen bu hârika hâdiseler tamamen nebîyi teyit ve teselliye, muhataplarını da iz'an ve teslime matuf nübüvvetin temel yörüngesi sayılmayan tâlî vakalardandır.

Peygamber ve Nebilerin Öncülük Ettiği Buluşlar

Hazreti Nuh'un, nübüvvet tersanesinde inşa ettiği mucizevî gemisi.. Hazreti İbrahim'in, en yüksek hararetlere karşı amyant ve daha ötesinin mukavemetini tedayi ettiren "hasbiyallah" tezgâhından çıkmış ateş dokunmaz gömleği.. Hazreti Yusuf'un, ızdırar derecesine varan evkat cetveli arayışına mucizevârî lütfedilen

mahiyeti meçhul saati.. Hazreti Musa'nın, modern sondaj aletlerini ve santrifüjleri çağrıştıran o hârika asâsı.. Hazreti Davud'un, demir çelik sanayiini tedâi ettiren, demiri eritip, şekillendirip farklı kalıplara ifrağ etme mucizesi.. Hazreti Süleyman'ın, Belkıs'ın tahtını, resim, şekil, ses, belki de bütün çevre aksesuarıyla celbetmesinin düşündürdüğü modern çağların televizyon, internet ve daha ötesindeki hârikaları hatırlatan, âdiyat-üstü tasarrufu.. ve yine bu yüce Nebî'nin, iki aylık mesafeyi bir günde kat'etmesiyle, bugünkü uçak teknolojisini çağrıştıran fevkalâdeden seyr ü seyahati.. keza onun, metafizik âlemlere müdahaleyi işaretleyen, cin, ifrit ve şeytanları teshiri hâdisesiyle, günümüzdeki ruhlarla alâkalı çalışmaların nihaî sınırlarına kapı aralayan madde ve fizik ötesi icraatı.. ayrıca, kuş, karınca ve diğer hayvanların dillerini veya anlaşma kodlarını öğrenme tekniklerini gösteren, hattâ ona teşvik eden "mantıku'l-hayvânât" vak'ası.. Hazreti İsa'nın, cansız nesnelere hayat üfleme, anadan doğma körlerin gözlerini açma, abraşı iyileştirme ve ölüleri ihya etme gibi mucizeleriyle modern tıp ve modern gen biliminin hâlihazırdaki durumlarının çok ötesinde insanı düşündüren hârika muâleceleri ve nihayet İnsanlığın İftihar Tablosu'nun bütün bunların hepsine denk yüzlerce mucizesi.. tekvînî emirler itibarıyla birer işaret, iş'ar, hatırlatma ve tedâîdir ve hemen hepsi de, bu müstesna insanların değişik alanlardaki hususiyetlerinin ele alınıp değerlendirilmesine birer çağrı mesabesindedir.

Peygamber ve Nebilerin Özellikleri

Nebilerin hemen hepsi de -aralarında derece farklılığı mahfuz- birer temiz fıtrat timsali, yüksek ahlâk örneği, iffet ve namus âbidesi, emniyet kahramanı ve sadakat numunesidir. Bunlar, üstün karakterleri, ciddî tavırları, hep güven vaad eden hâlleri, hiç şaşmayan istikametleri, değişmeyen doğrulukları, meleklerinkine denk vefaları, dağlar rasânetindeki metanetleri ve o derinlerden derin kulluk şuurlarıyla hemen her zaman müşârun bil-benân (parmakla gösterilen) olmuş örnek insanlardır. Bu insanlar, aynı zamanda, kusursuz görüntü ve suretleri; gören herkese Hakk'ı hatırlatan sîretleri; her zaman fevkalâdeliklere açık hayat sergüzeştleri; karşılına çıkan ferdî, içtimâî, iktisadî, siyasî, kültürel problemleri bir hamlede çözebilecek kadar üstün istidatları; çevreleri üzerinde olağanüstü müessiriyetleri; hârîka beyan kabiliyetleri; insan-kâinat-ulûhiyet hakikatleri adına ortaya koydukları birbiriyle mütenasip, mütevâzin ölçüleri; insanların kalbî, ruhî, zihnî, fikrî, hissî bütün lâtifelerini tatmin edecek seviyedeki beşerî müktesebat-üstü fevkalâde donanımları; kâinat ve umum eşyanın iç ve dış âhengine vukufuyla genel muvazeneye riâyetteki basiretli, dengeli tavırlarıyla rubûbiyet âleminin sözcüleri ve tenezzülât-ı ilâhiye perdesinde rabbânî emir ve sırların da aksettirici aynaları mesabesinde dirler.

Peygamber ve Nebilerin Seçkin Olmasının İnsanlık Açısından Önemi

Allah'ın, böyle iç donanımlı, masûn ve mâsûm yüksek karakterleri insanlığa göndermesi, takılıp yollarda kalma, şaşkınlığa düşüp zayi olma durumunda bulunan bizlere, yaratılıp vücuda mazhar olma nimeti kadar, hatta ondan da önemli ayrı bir ikramdır; evet var olma bir ihsan, var olduktan sonra bütün kâinat ve hâdiselerin bir elçi vasıtasıyla izahı, yorumlanması, yorumlanıp uhrevî ve ilâhî derinliklerinin ortaya çıkarılması ise ayrı bir lütuf ve ikramdır. Kirlenmemiş, saf her insan tabiatı ve körelmemiş her vicdan, farklı seviyede de olsa, bu izah ve yorumları değerlendirmek suretiyle ruhanîleri imrendirebilecek seviyeler üstü seviyeye ulaşabilir ve ulaşmıştır. Buna mukabil, kibir, zulüm, inhiraf ve körü körüne taklit kısıracında yaşayanlar ise, var olma lütfunu

sezemedikleri gibi, ikinci ihsan ve ikram konusunda da -şart-ı âdi plânında iradelerine bağlı olarak- kendi körlük, sağırılık ve kalpsizliklerine takılıp kalmış ve "Ona bir melek indirilseydi de, O'nunla beraber o da inzarda bulunsaydı." (Furkan, 25/7) diyerek temerrüt göstermiş ve bütün bütün ufuklarını karartmışlardır.

Peygamber göndermek ve gönderilecek şahsı belirlemek Allah'a ait umûr-u âliyedendir. Bu itibarla da, O'na bakan her iş ve icraat "Her işte hikmeti vardır/Abes fiil işlemez Allah" (İbrahim Hakkı) mantığına bağlanmalı ve sonra da aklın idrak ufku ölçüsünde O'nun hikmetleri aranmalıdır. Aslında, gönderilecek elçinin bizden biri olması; hayat buutları itibarıyla duyduklarımızı duyması, bizim hoşlandıklarımızdan zevk alabilmesi, her türlü elem ve lezzetlerimizi paylaşabilmesi, zaruret saydıklarımızı ve ihtiyaçlarımızı ruhunda hissedebilmesi, hedef kitle ve muhataplarının yüklenmesi gerekli olan sorumlulukları onun da yüklenmesi, arkasından gidecek kimseler için taklit, daha doğrusu ittiba edilir olması.. hâsılı, her zaman Hak mesajlarının semavîliği içinde arzîliğini de temsil edebilmesi gibi önemli hikmet ve maslahatlardan söz etmek mümkündür; ama biz yine de, "Bu işin iç yüzünü ancak Allah bilir." der, "fe lillâhi'l-hucetü'l-bâliğa" hakikatine inkıyadımızı yeniler ve o "Alîm" u "Hakîm" karşısında sükûtu en büyük hikmet sayarak, dilimizi kalbimize bağlayıp temkin murakabesine dalmayı yeğleriz.

Peygamberimiz ve Hicret

Hicret engin gâyeli mukaddes bir göç.. inanç, duygu ve düşünce zenginliğiyle beslenerek gerçekleştirilen böyle hedefli bir göç, hulûsun derinliği ölçüsünde insanın semâvî seyahatlerine denk sayılabilir. İnsanlığın İftihar Tablosu, bu seyahatin hem semâvî olanıyla hem de arzda cereyan edenıyla şereflelendirilmiştir. Bunlardan birincisi, has çerçevesiyle O'na mahsus ve başkasına müyesser değil; ikincisi ise belli şartlar altında, kıyamete kadar herkese açık bir şehrahtır. Peygamberlik semâsının ayı-güneşi o büyük insana kadar, binler ve yüzbinlerin yürüyüp gittiği feyiz ve bereketiyle pırıl pırıl bir şehrah. Hiç şüphesiz bu mukaddes göçün tarihin kulağına küpe diyebileceğimiz en anlamlısını da, sadıklardan sadık arkadaşlarıyla, beşerin Medar-ı İftiharı gerçekleştirmişti.. O, ayağını sağlam basabilecek emin bir mekâna yerleşmek, vefalı dostlarına pürvefa yardımcıları bulmak, arzın göbeğinden göğsüne sıçrayarak orada sitesini kurmak ve yepyeni bir tarih ve medeniyet projesiyle iç

içe derinlikleri olan evrensel bir dine insanları ulaştıracak köprüler kurmak için, emri öteden, böyle bir göçe katlanmıştı.

Plân ve proje geniş ve semâ buutlu.. mebde' ve netice arasındaki mesafeler insafsız.. bir baştan bir başa iblis ve gulyabaniler güzergâhı bu uzun yolda, her yanda kötülük duygu ve tutkusu, her dönemeçte bir yığın fitne ateşi.. evet bütün bu olumsuz şartlara rağmen gönülleri ümit, itminân ve inşirahla coşturmaya yetecek kuvvet kaynağı ki Allah bize yeter, O ne güzel vekildir dilinde ve gönlünde.. Allah'a dayanmış, tevfiğe râim olmuş ve bu uzun yola koyulmuştu.. koyulmuştu ve yürüyecekti arkasına bakmadan.. yürüyecekti arkasındakileri bırakmadan...

Peygamberimiz ve Varlığın Anlamı

O'ydu varlığın mânâsını şerh ederek gerçek sahibine bağlayan; eşya ve hâdiselerin özündeki hikmet ve maslahatları ortaya çıkaran; bize burada yalnız olmadığımızı sık sık hatırlatan; görülüp gözetildiğimizi ruhlarımıza duyurarak içlerimize inşirah salan; vahşetlerimizi izale edip gönüllerimizi ünsiyetle şahlandıran ve bize, baba ocağı gibi bir yerde bulunuyor olma duygularını yudumlatan. Eğer bugün bu sınırsız yuvada her şeyin yerli yerince dizayn edildiğini görüp hissediyorsak, eğer kalplerimiz hakikat aşkıyla çarpıyorsa, eğer varlığı tahlil ve tanıma adına bir şeyler yapıp ortaya koyabiliyorsak bu dimağlarımızda O'nun tutuşturduğu çerağdandır. Evet, insan, varlık ve topyekün kâinatlar hakkında ne biliyorsak bütün bunlar O'nun, ruhlarımıza duyurduğu icmâlin inkişâfından ibarettir.

Peygamberimiz'in İnsanlığı Yeniden İnşa Etmesi

O, dünü, bugünü ve yarını itibarıyla insanlığı yeniden inşa etmiştir, ediyor ve edecektir. Kendi devrinde, tabiatlara sinmiş binlerce senelik çarpık anlayışları, gayriinsanî davranışları, sû-i ahlâk ve mizaç inhıraflarını bir hamlede, bir nefhada değiştirdiği gibi; tamamen şirazeden çıkmış günümüzün yığınlarına da sözünü dinleterek er-geç onları da zabturabt altına alıp mesajının gücünü göstereceğine inancımız tamdır. Siz buna, insan, kâinat ve ulûhiyet hakikatinin yeniden bir kere daha doğru okunup doğru yorumlanması ve insanoğlunun varlık içindeki yerine göre bir duruşa geçmesi ve geçeceği de diyebilirsiniz.

Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi elfü elfi salâtin ve selâm) herkesi ve her şeyi alâkadar eden bir mesajla gelmişti ve vazifesi itibarıyla gönülleri, gözleri dolduracak bir derinlik ve cazibeye sahipti. Yaratılışında olabildiğine bir mükemmeliyet, davranışlarında fevkalâde inandırıcılık ve tavırlarında da her zaman cismâniyetini aşan bir lâhûtîlik nümâyandı. Bu göz kamaştıran zâhirî çizgilerin arkasında O, bugüne kadar hiç kimseye müyesser olmamış, Kur'ân'ın "huluk-u azîm" dediği öyle yüce bir ahlâka sahipti ki önyargısız, bir kerecik olsun O'nun atmosferine giren, bir daha da tesirinden kurtulamazdı. Bu güzellik ve fâikiyetlerinin yanında bir büyülu beyanı vardı ki, en mahir söz sarrafları dahi O konuşunca dillerini yutar, sessizlik murakabesine dalar ve O'nun ifadelerinin sihrine kapılıverirlerdi.

Peygamberimize Özlem

"Yıllar geçiyor ki, yâ Muhammed,
Aylar bize hep Muharrem oldu!
Akşam ne güneşli geceydi;
Eyvah o da leyl-i mâtem oldu!
Allah için ey Nebî-yi Mâsum,
İslâm'ı bırakma böyle bîkes,
Bizleri bırakma böyle mazlum". (Mehmet Akif)

Bir zamanlar içimizde Sen vardın, varlığın sayesinde her şey büyülu ve her şey çok güzeldi. Belki bazen bir kısım kopuklukların yaşandığı ve davranışların sevimsizleştiği, tavırların kabalaştığı, ses ve solukların hırıltıya dönüştüğü de olurdu; ama, hemen arkasından Senin dünyandan gelen ıfık ve esintilerle bütün bu olumsuzluklar silinir gider, düşünce ve his ufkunda sadece Sen ve Senin o rengârenk atmosferin tüllemeye başladılar. Ufukların kararması, ruhları hafakanların sarması, Senin bütün gönüllerde doğuermene bir çağrı gibiydi: Ne zaman bunalıma düşsek, gölgen tıpkı bir dolunay gibi gönlümüzün tepelerinde beliriverir ve bütün kasvetleri siler-süpürür, götürürdü. Ne vakit biraz sıkışsak veya kendimize takılsak, içinde bulunduğumuz o muzlim hâl, ışığına bir çağrıymış gibi, birdenbire dört bir yanda Senin o hususî dünyanın sıcaklığı, yatıştırıcılığı duyulmaya başlar ve sonsuzdan gelen nurlar sarardı her yanımızı.. esen rüzgârlar Senin kokunu sürünür gezer, ikliminin varidâtı şelaleler gibi başımızdan aşağı boşalır ve biz ötelerden gelen nurlarla banyo yapmışçasına serinlerdik.

Peygamberimizin Allah İçin Ağlaması

Allah için ağlama, O'na karşı olan aşkın iniltileridir. İçinde hararet olanın gözünde de yaş olur, aksine gözleri çöller gibi kupkuru kimselerin içlerinde de hayat yoktur.

Hüzün ve gözyaşı, enbiyanın en önemli vasfıdır; Adem Nebi ömür boyu sızlandı durdu. Nuh Peygamber'in ağlamaları ise âdeta bir feryad u figân tufanıydı. İnsanlığın İftihar Tablosu, hep duygularının şiirini gözyaşlarıyla solukladı. Bu itibarla da O'na bir hüzün ve ağlama peygamberi demek yanlış olmasa gerek. O bir gün, "Eğer onlara azap edersen, şüphesiz onlar Senin kullarıdır; şayet mağfiret buyurursan hiç kuşkusuz Aziz Sensin, Hakîm Sensin." [3] mealindeki âyetle "Rabbim! O putlar insanlardan çoğunu baştan çıkardı; bundan böyle kim benim izimce yürürse o bendendir. Kim de isyan ederse Sen Gafûr'sun, Rahîm'sin." [4] mânâsına gelen beyanı tekrar edip sabaha kadar ağladı. Cibril, Allah'ın emriyle bu ağlamanın sebebini Allah'a ulaştırınca da Cenâb-ı Hak: "Ümmetin hakkında seni mahzun etmeyeceğim." bişaretiyle O'nun gönlüne su serpip bu feryad u figânı durdurdu. [5]

O hep hüzün ve tefekkürle oturur kalkar ve çok defa düşünür sonra da ağlardı. Yer yer bişaret alıp sevindiği olsa da, her zaman bir bülbül gibi içini döker ve sızlardı. Bülbül güle konduğu zaman bile çığlık çığlık feryat eder. O, âdeta âh u zâr için yaratılmış gibidir. Kargaların öyle bir derdi yoktur; saksâğarlarsa sadece yem başında seslerini yükseltirler.

[3] Maide sûresi, 5/118

[4] İbrahim sûresi, 14/36

[5] Müslim, İman 346

Peygamberimizin Allah'a Olan Nazar ve Teveccühü

Bütün peygamberlerin, hususiyle de Sultan-ı Enbiyâ (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) Efendimiz'in O'na nazar ve teveccühünde iki durum söz konusudur: Nebî (aleyhi efdalü's-salevâti ve ekmelü't-tahiyyât), misyonu ve o aşkın mârifet ufku itibarıyla O'na bütün kevn ü mekânların Rabbi olarak bakar, bütün varlık ve hâdiseleri bu engin mülâhazaya bağlı olarak değerlendirir; kâinat kitabının

okuyup anlayan bir mütalâacısı, bir baştan bir başa bu âlem sarayının serrehberi, eşya ve hâdiseler meşherinin/meşherlerinin bülendâvâz bir dellâli, kulluk hakikatının en hâlis temsilcisi, ebedî saadet yolunun yanıltmayan rehnümâsı... olma gibi küllî ve umumî nazarının yanında, Efendimiz'in kendi hususiyetinden kaynaklanan özel istekleri, kimsede görünmeyen farklı arzu ve talepleri de vardır ki, buna da O'nun, -Hazreti Vâhid ü Ehad'in nazar ve teveccühüne mukabele-i kâmile ve müvâcehe-i tâmmesi mahfuz- cüz'î ve hususî, fakat ekstra istimdatları nazarıyla bakabiliriz.

Ayrıca, O'nun bu tür Hakk'a nazar ve teveccühleriyle beraber bütün cin ve inse, hatta bütün varlığa karşı, aldığını tevzi etme, muamele gördüğü gibi muamelede bulunma mânâsına küllî ve umumî bir rahmet, şefkat, inâyet ve riâyet teveccühleri de vardır ki, bazen -Allah'ın izniyle- kömürü elmasa, taşı-toprağı altına ve taştan daha katı yürekleri de balmumuna çevirebilir. Hatta, kibir, zulüm, bakış zaviyesindeki inhıraf ve atalarını taklitte körelmiş vicdanları birkaç dakikalık huzur insibağıyla sahâbî ufkuna yükseltebilir ve böyle bir kutlu buluşmaya kadar yerlerde sürüm sürüm sürünen canlı cenazeleri ruhlarında serî bir metamorfoz geçirmişçesine kâmil insanlar semasının üveykleri hâline getirebilir.

Peygamberimizin Hicreti ve Şartların Zorluğu

O gün, Mekke'nin inkârcı ve dayatmacı zorbaları karşısında her yol deneniyor, her çareye başvuruluyordu ama, bu gâye ve vazife insanına göre, yapılanlarla olanlar arasında tenasübün bulunmadığı da bir gerçektir. İşte bu tenasüpsüzlük, zaten, vazife şuuru ve hizmet aşkına kilitli Hz. Sahib-i Risaleti, Mekke'nin dışında yeni muhataplar aramaya sevk ediyordu. Tâif bu mülâhazanın ilk rüyası, peygamberlik davasının Mekke dışındaki ilk konağı ve bir sürü eza ve cefaya rağmen, tek bir mümin tesellisiyle mağmum fakat ümitli geriye dönülen ilk hicret ülkesi olmuştu. Sonra Mina'nın sarp, ürperten fakat candan Akabelerinde taşradan gelenlerle sırran tenevverat kuşağında cereyan eden gizli görüşme ve âşına sineler arama. Aranana kimdi onu kestirmek çok zordu ama, bulunan Medine'nin altı talihlisi olmuştu. İlklerden bu altı bahtiyar, insanlığın makûs kaderinin değiştirilmesinde, nübüvvet elinin kullandığı ilk manivela olacaktı. Beşerin ebedî halaskârı hakkında bütün bildikleri, sırf Yahudi cakası bir kulak dolgunluğundan ibaret olan: Allah son bir peygamber daha gönderecek ve İsrailoğulları O'nun bayrağı altında cihanla bir kere daha hesaplaşacaklar

söylentisiydi. Gerçi bu ümniye onların işine fazla yaramamıştı ama, Medine yerlilerinin sinelerindeki hakikat tutkusunu yönlendirmeye ve ateşlemeye yetmişti. Bu basit malumât o zaman, bir büyük gerçeğin kuluçkası ve cevher madeni olmuş, mevsimi gelince de, ebedlere kadar Ensar nâm-ı celiliyle serfiraz olacak Medine halkının etekleri mücevherlerle dolmuştu.

Peygamberimizin İfadelerinde Zevk

Bir başka zaviyeden zevk, acı-tatlı yanlarıyla, lisan, beden ve diğer uzuvlarla duyulup hissedildiği gibi kalp ve vicdanla da duyulup hissedilir. Allah Rasûlü: "Rabb olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, peygamber olarak da Hz. Muhammed aleyhisselamdan hoşnut olan îmanın tadını zevk etmiş olur" (Müslim, İman 56; Tirmizî, İman 10; Müsned, 1/208) sözleriyle bu rûhânî hazza işaret buyururlar. Vâkıa O, bu ledûnnî zevki bazen cismânî zevkleri anlatan kelimelerle de ifade etmiştir ki, Ashâb-ı Kirâm'ı savm-ı visalden menettiği yerde: "Ben sizin gibi değilim; ben yedirilip içiriliyorum" (Buhari, Savm 48; Müslim, Sıyam 55-56) derken böyle bir üslûp kullanmıştır. Ne var ki, kalbî ve rûhî hayat açısından söz konusu olan zevkin rûhânî olanıdır ve "vecd"e göre de süreklilik ifade eder.. eder de, kalb ve rûhu her zaman ayrı bir televvünle besler. Yerinde de geçtiği üzere vecd ve heyman ise, hususî tecellilerle, bazı ahvâle ait vâridlerdir ki, göz kamaştırıcılığına rağmen sâlikin mübtediliği ölçüsünde ve onun havsalasıyla mebsuten mütenasip (doğru orantılı) olarak zuhûr eder.

Peygamberimizin İstişare Metodu

Efendimizin, bütün hayat-ı seniyyelerinde şûrâya verdiği önem ve değişik yaş ve baştaki insanların görüş ve düşüncelerine saygı da üzerinde durulması icap eden başlı başına bir mevzudur. Evet, O, hemen her zaman başkalarının düşüncelerine başvurur.. herkesin fikrini alır ve şûrâ yoluyla alternatif plân ve projeleri daha sağlam bir zemine oturtma yollarını araştırırdı. Bazen rey ve görüş sahiplerine birer birer düşüncelerini açarak, bazen de ashap-ı reyî bir araya getirerek kararların kolektif şuûra dayandırılmasına fevkalâde önem verirdi. Şimdi, isterseniz bu hususu tenvir için birkaç örnek arz edelim; sonra da konuyu noktalayalım:

Peygamberimizin Melekleri Geride Bırakan Özelliği

Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) hususî konumuna göre hususî donanım açısından bu konuda mutlak bir fâikiyetin remzi ve sesidir. O, Allah'ın duyurmasıyla duyulmazları duyar, görölmezleri görür; yer yer ruhunun zaman ve mekan üstü bir mahiyet almasıyla ruhanîlerin önüne geçer; Hakk'ın en mükerrem ibadî melekleri aşar ve gidip tâ "Kab-ı kavseyni ev ednâ" ufkuna ulaşır. O'nun Hak katındaki payesi kadar halk içinde de mütemâdî ve sarsılmaz bir itibarı vardır. O ömür boyu kıl kadar doğruluktan ayrılmamış; dost-düşman herkese güven vadetmiş; Hak'tan aldığı mesajları lâhûtîliğindeki cazibesıyla muhataplarına sunmuş; her zaman mâsumiyetiyle hatırlanmış, masûniyetiyle bilinmiş; fizik ve metafizik âlemlere açık keskin fetanet ve aydınlık ruhuyla tabiat ve mâverâ-i tabiatı hep doğru okumuş, doğru yorumlamış; dolayısıyla da ön yargılı olmayan bütün temiz vicdanların hemen hepsi hiç tereddüt göstermeden O'na koşmuş; en mütemerrit nefisler O'nun karşısında dize gelmiş, en müstesna dimağlar O'nun mesajlarında aklın yaratılış gayesini okumuş ve O'na teslim olmuşlardır. O'nun sayesinde ki, insanoğlu, hayvaniyet ve cismâniyetten sıyrılarak kalp ve ruhun hayat mertebesi seviyesinde bir ufka yönelmiştir. O, varolma ufku itibarıyla vücud-u haricîye açılan kapının sırlı anahtarı, varolma gayesini gerçekleştirme adına da Hakk'a giden doğru yolun rehberi ve ebedî saadetin de şefaatkânıdır.

Peygamberimizin Söz ve Davranışları

Efendimiz'in akvâlinde murad: Kurân'ın (vahyi metlûv) dışında olan mübârek sözleridir. Fiillerinden murâd ise, zât-ı risâlet-penâhilerinden sâdır olan efâldir, büyük bir kısmı itibarıyla bunlara uymakla mükellef sayılırız. Bu arada, Sultân'üs-Sekaleyn Efendimiz'in âdet kabîlinden olan işleriyle, şahsı ile alâkalı sünnetlere uymak mecburiyeti olmasa bile, bunlara dahi halis bir niyetle ittiba', âdetleri ibadet haline getirmesi ve O'nun mübârek davranışlarıyla hedeflenen noktalara yönelmeyi netice vermesi bakımından sevap ve bereket kaynağı olacağında şüphe yoktur.

Fıkıh ilminde bu ikinci nevi fiiller bahis mevzû değil ise de, hadîs ilminde her zaman üzerinde durulagelmiştir. Efendimiz'in ahvâli, hadîsçilerce hadîs muhtevasına dahil, ama, fıkıhçılarca hariçtir. Fakîhler derler ki; Efendimiz'in ahvâli, ihtiyârî fiiller nev'inden ise, o, efâl-i nebevîyeye zâten dahildir. Yok,

şeref-i nev-i insanın, şemâil-i şerifeleri, mîlâd-ı nebevî'leri, O'nun zaman ve mekânı gibi siyer kitaplarında zikredilen ve şer'î hükümlere esas teşkil etmeyen hususlardan ise, o, fukahânın maksadının dışında kalır ve teşrîde de esas değildir. Oysa ki, hadîsçilere göre, Efendimiz aleyhi ekmel'üt-tehâyâ'ya izâfe ve isnâd edilen her şey hadîstir ve hadîsçinin iştigâl sahası içine girer.

Peygamberimizin Şiir ve Şair Hakkındaki Sözleri

Muhtevalı, mânâlı ve güçlü şiiri, Söz Sultanı ve İnsanlığın İftihar Tablosu da her zaman başvurulacak bir hikmet kaynağı olarak görür ve gösterir; görür ve gösterir de, içinde mâlâyânî söz ve lakırdıya cevaz verilmeyen "Cennetü'l-Firdevs"ın izdüşümü diyebileceğimiz mescidinde, şiir irâd etmesi için Hassan b. Sâbit'e kürsü kurdurur ve "Allah'ım, onu Mukaddes Ruh'la teyid eyle!" der, ona duada bulunur. İsterseniz buna, kaba ilhad düşüncesine karşı şiirin elmas kılıcıyla mücadelenin tesirini vurgulama da diyebilirsiniz. Şiir, kendi rengini koruduğu sürece, ondan daha taze, daha canlı ve hiç ihtiyarlamayan bir güzel göstermek mümkün değildir. Gerçi, şiirin özel bir rengi yoktur ama; onun her renkten bazı çizgiler taşıdığı da bir gerçektir. Harfler, kelimeler şiir mektebinde birer talebe, şiir kışlasında birer asker halini alınca, sözün ulaşamadığı irfan ufku ve beyan leşkerinin fethetmediği hiçbir kale kalmaz.

Peygamberler Gelmeseydi

Eğer irâde-i ilâhiyenin peygamber gönderme gibi ihsan buutlu böyle bir tecellisi olmasaydı, en velûd dimağlar dahi asırlar ve asırlar boyu onca gayret ve himmetlerine rağmen katiyen böyle bir sonuç elde edemezlerdi; zaten edemedikleri de meydanda... Önümüzdeki günlerde bilimlerin daha bir inkişâfı ve bir kısım farklı bakış açılarının gelişmesi sayesinde onların şimdiki yorumları değişir mi, değişmez mi onu kestiremeyeceğim ama, hiçbir şeyin bugünkü haliyle sürüp gitmeyeceği açıktır. Keşke, bugüne kadar büyük ölçüde şaşkınlık yaşayan insanoğlu, varlığın hakikati ve ötesi gibi beşerî idraki aşan derin konularda biraz da ilâhî mesajlara ve peygamberlerin yorumlarına yönelerek, şimdiye kadar içinde bocalayıp durduğu yanıltıcı bilgilerin sisli-dumanlı atmosferinden sıyrılıp peygamberâne ilhamların esip durduğu semavîliklere açılabilseydi.! İhtimal, işte o zaman, varlığın hakikatini, kâinat

içindeki kendi konum ve sorumluluğunu, eşyâ ve hâdiselerin perde arkasını, eşyanın birbiriyle münasebetini, tekvinî emirler arasındaki umumî tenasüp ve genel ahengi daha net görecek, daha iyi anlayacak; anlayacak ve bir taraftan Yaraticısıyla münasebete geçme vetiresi yaşarken, diğer yandan da, kâinat çapındaki umumî nizama zıt tavırlar almayacak ve hiçbir zaman varlıkla müsâdeme yaşamayacaktı. Ne var ki insanoğlu, hususiyle de günümüzdeki bir kısım âsî ruhlar bu genel yönelişi gerçekleştiremedi ve çok defa Allah'a başkaldırmanın yanında, eşyâ ve hâdiselere karşı da sürekli çelişki yaşadı; yaşadı ve bir türlü ızdıraptan kurtulamadılar. Kurtulamazlardı da; zira onlara bahşedilen bilgi vasıtaları sınırlı, sahip oldukları imkânlar da, karşılıklarına çıkacak problemleri çözmeye yeterli değildi. Onlar, ilmin sebepleri de diyebileceğimiz, ellerindeki vasıta ve imkanlarla varlığın çok az bir kısmını -o da sürekli yanılma ve tashih etme çerçevesinde- ancak keşfedebilirlerdi ve öyle de oldu.

Oysaki insan, kendini kuşatan bütün kâinatlara, içinde yaşadığı dünyaya, ekosisteme, umum eşyanın birbiriyle münasebetlerine kendi ufkunun darlığı, bilgisinin sınırlılığı, düşüncelerinin değişkenliği çerçevesinde değil; kâinatın vüs'ati, hâdiselerin iç içeliği; sonra kendi arzu, istek ve emellerinin genişliğine göre bakmalıydı; bakmalıydı ki, yaşadığı hayatta, yürüdüğü yolda ve yolun sonu itibarıyla da tabiatının gereği beklentileriyle alâkalı ümitlerinde herhangi bir inkisara düşmesin. Ama o, yığın yığın inkisar yaşadı, yaşıyor; yürüdüğü yol ve kendi akıbetine karşı lâkayt kaldığı sürece de bu kırılıp dökülmelerden kurtulamayacaktır.

Peygamberler Hep Aynı Mesajı Sundular...

Hız. İbrahim gibi, diğer büyük peygamberler de -değişik şartlar ve konjonktürel farklılıklara bağlı renk ve stil ayrılıkları mahfuz- hep aynı mesajları sunmuş ve aynı yolda yürümüşlerdir; Hız. Nuh, Hız. Hud, Hız. Salih, Hız. Şuayb, Hız. Musa (Sallallahu Aleyhimüsselam) hemen hepsi de "akl-ı semavi" yolunu takip etmiş ve makulu salıqlamışlardır. Buna karşılık, küfür, ilhad ve şirk cephesi ise, ömürlerini heva ve hevesin dar mahbesinde, atalarından tevarüs ettikleri anlayış ve düşüncelerin tutsağı olarak, çarpık duymanın, çarpık hissetmenin gel-gitleri arasında geçirmiş ve sürekli bir mantıksızlık sergilemişlerdir.

Peygamberler Tevhid'in Öncüleri

Damlaya derya olma yolunu açan, zerreyi güneş haline getiren, yoka var olma payesini kazandıran, ibtidâ ile intihâyı câmi ve herkese açık objektif bu tevhidin üstatları peygamberlerdir. Onlar, söz ve mesajlarına tevhidle başlar, duracakları yerde de sükûti tevhid mülâhazasıyla sükût ederler. Aynı zamanda, hak yolcularının Allah'a açılma sürecinde ilk rıhtım, ilk liman ve ilk rampaları da yine bu ibtidâ ile intihânın birleşik noktası sayılan objektif tevhid mülâhazasıdır. İlk mürselden Son Nebi ve Mürsel'e kadar, vazife ve sorumluluğu "yakaza" şehrahında götüren bütün hak elçilerinin birinci mesajları, "Allah'a ubûdiyette bulunun ki, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur" (A'râf, 59,65,73,85; Hûd, 50,61,84) sözleriyle ifade edilen imanın rûkn-ü a'zamı olmuş; daha sonra da bunun vuzûh ve inkişâfıyla alâkalı diğer emirler...

Peygamberler ve Değişim

Hazreti Mûsâ ve Yûşâ'nın, bütün eski Filistin ve Şeria çevresinde böyle bir değişim ve dönüşüm başlatmaları; Hazreti Mesih'in Havarileri'nin Filistin'leri ve Efes'leri aşarak kadim Roma'yı temelinden sarısmaları; ilk İslâm mücahitlerinin bir çığlık olup nokta-i istinatsız yüreklere korkular salmaları, netice itibarıyla uğranılan ve ulaşılan yerlerde birer bahar rüzgârı ve bahar selleri gibi bir tesir icrâ etmiştir. Evet ulaşılan bütün bu yerlerde yıkılacaklar yıkılmış ve köhneleşen düşüncelerin yerine daha canlı, daha taze düşünceler, disiplinler ikâme edilmişse, bunu tahrip değil, tamir saymak icap eder.

Peygamberler ve Hadiselerin Yorumu

Varlık ve hâdiseleri iyi okuyup isabetli yorumlayarak insan, kâinat ve ulûhiyet hakikati arasındaki dengeyi koruma, peygamberlerin en önemli derinliklerinden biridir ve en aşkın yanlarıdır. Evet varlığın bir "küll" halinde duyulup sezilmesi, eşyanın birbirinin modeli olarak umumî şekildeki tecellisi ve mevcudat çapındaki "evrensel" vahdet kanunlarının tam kavranması sadece enbiya-yı izam'a müyesser olmuştur.. ve onların, hususiyle de Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) en bâhir bir mucizesidir.

Günümüzde insanoğlu, onca ilmî inkişaf ve teknolojik gelişmelere rağmen, insan, kâinat ve maverâ-i tabiatla (tabiat ötesi âlemlerle) alâkalı hakikatleri hâlâ heceleyedursun, peygamberler, o fevkalâde donanımları, Hak nezdindeki özel konumları ve sürekli ötelere bilgilendirilmeleri sayesinde, kimisi icmâlen, kimisi de tafsîlen, hem de binlerce yıl önce bu konular üzerinde ciddi ciddi durmuş ve her şeyi Sahibine bağlama çerçevesinde, söylenmesi gerekli olanların hemen bütününe ümmetlerine duyurmuşlardır.

Peygamberler ve Hayat Yolculuğu

Evet, ruhlar âleminde kalkıp dünyaya, oradan berzaha ve berzahtan da ebediyete yürüyen insanoğlunun, bu upuzun ve her bölümüyle ayrı bir hususiyet arz eden yolculuğunu şaşırmadan, sarsılmadan, paniklemeden ve herhangi bir endişeye kapılmadan emniyet ve güven içinde devam ettirebilmesi, insanüstü, hatta zaman ve mekânüstü bir mârifet ister. Hâlbuki o, çok defa, iyi bildiğini iddia ettiği şu âlemde dahi, iki adım ötede nelerle karşılaşacağından habersiz âcizlerden âciz bir zavallıdır.. ve böyle birinin ciddi bir program ve plân isteyen bu upuzun yolu kat'edip gönlünce bir noktaya ulaşmasıysa tamamen imkânsızdır. Evet, yolculuk uzunlardan uzun, konulup kalkılan menziller oldukça fazla, geçilecek yollarda ise bir hayli aşılmaz tepeler ve azgın dereler var. Bu kadar problemlili bir yolun aşılp gerçek menzile ulaşılması için yol âdap ve erkânını bilen rehberlere ihtiyaç olduğu izahtan vârestedir.

İşte tarih boyu peşi peşine gelen bütün nebiler böyle bir rehberlik misyonuyla gelmiş; insanlığın geçeceği yollara ışıklar saçmış; yoldakilerin gözlerinden perdeyi kaldırmış; Allah, kâinat ve eşyânın hakikati adına arkalarındakilerin ufuklarını aydınlatmış ve onları yalnızlık tasasından, kederinden ve akıbetleri itibarıyla da belirsizlik endişelerinden kurtarmışlardır.

Peygamberler ve İlim

Peygamberler, şimdilerde oldukça yaygın olan ilmî araştırma yolları ve tecrübî metodlarla bu hakikatlere ulaşmadılar; onlar, bu ilim ve mârifete insanoğlunun idrak ufkunu çok çok aşkın akıl, his, şuur ve idrak mükemmeliyetlerinin yanında, kalplerinin vüs'ati ve Allah'la özel münasebetleri sayesinde ulaştılar; ulaştı ve bütün varlığın kâhır bir kudretin tasarrufunda

bulunduğunu gördü.. her yerde ve her şeyde hâkim bir ilim ve iradenin vahdetini temâşâ etti.. her nesne ve her hâdisenin çehresinde Hazreti Vâhid u Ehad'i haykıran şahid, emare ve işaretleri okuyup yorumladı; sonra da duyguda, düşüncede, inançta birer tevhid dellâlı olduklarını ortaya koydular. Onların, yüzlerce-binlerce yıl önce haber verdikleri insan-kâinat-ulûhiyet hakikati ile alâkalı konularda bilimin, henüz kayda değer bir tespitte bulunmuş olduğunu söylemek oldukça zordur. Şöyle ki ilim, pek çok mevzuda hâlâ bir emekleme yaşamakta ve bugün doğru dediklerini yarın tashihe tâbi tutmakta, muhakkak yanılmalarını yine muhtemel yanlışlarla düzeltmeye çalışmakta, dahası sürekli kendi kendini sorgulamakta, nispî doğrularını değişik faraziyelerle sıyanet etmekte ve bir türlü cüz'iyatı tahlil sınırları dışına çıkamamaktadır. Diyebiliriz ki bugüne kadar o, yukarıdaki konularla alâkalı değiştirme mecburiyetini duymadığı tek bir hüküm ortaya koyamamış ve hiçbir zaman mutlak hakikati ifadeye muvaffak olamamıştır. Onun bulup tespit ettiği şeyler yoldakilere sırf bir zâd u zahîre ve araştırmacılara da birer avans türünden şeylerdir.

Peygamberler ve İlmi Buluşlar

Şunu da hemen arz etmeliyim ki, bunları ifadeden maksadımız, ne bilimi ve onun ürünlerini hafife alma, ne de ilmî araştırmaların kayda değer bir şey olmadığını vurgulamadır. Aksine, bize göre bilim de, onun ürünleri de çok önemli ve saygı duyulması gerekli olan bir değerler mecmuasıdır; dolayısıyla da, mutlaka takdirle karşılanmalıdır. Bizim maksadımız, insan, varlık ve yaratılış hakikatini ifadede en doğru, en mükemmel, en muhît ve yanıltmayan, ama günümüzde hep göz ardı edilen önemli bir bilgi kaynağını hatırlatmaya mâtuftur. İşte bu kaynak, geçmişte tahrife uğramış bazı kitaplar müstesna, her zaman taze kalabilmiş nübüvvet kaynağıdır. Şimdilerde modern ilimler, bir kısım küllî görüş ve genel değerlendirmelere bağlayarak varlık ve hâdiselerdeki düzen, ahenk ve işleyişle alâkalı önemli şeyler keşfedip ortaya koymuş olabilirler. Biz bunların bütününe takdirle karşılıyoruz; ama, çağın en ileri teknolojilerini kullanarak ulaşılan bu bilgi ve yorumları, icmâlen dahi olsa, bir kısım özel donanımlı kimseler, hem de çok erken bir dönemde ortaya atmışlar ve bazı ilim çevreleri de bunlara karşı lâkayt kalmış veya kadirnâşinas davranmışsa; işte o zaman biz, edebimiz çerçevesinde böylelerine karşı sesimizi yükseltir ve mutlaka doğru bildiklerimizi haykırırız.

Evet, bugün modern bilimlerin ortaya koyduğu nice gerçekler var ki, çok

önceleri, icmâlî birer fezleke halinde de olsa, peygamberler, bunların hemen hepsini vahye açık o engin ledünniyâtlarına ve müstesna fetânet derinliklerine dayanarak küllî "bütüncül" bir nazarla, değişik şekillerde ortaya koymuşlardı. Günümüzün, modern laboratuvarlar ve çok ileri teknolojilerle çalışan araştırma merkezleri, onların ortaya koydukları gerçeklerin neresinde bulunurlarsa bulunsunlar, hâlâ bugün milyonlarca insan her şeyi onların mesaj ve yorumları çerçevesinde değerlendiriyor; hususiyle de insan-kâinat-Allah konusunda bilâkayd u şart onları takip ediyor ve onların arkasından gidiyor. Buna mukabil, bilim ve felsefe adına ortaya atılan en yeni faraziyeler ise, her gün farklı bir kısım nazariyelerle yer değiştiriyor; yani şimdilerin ilim adamları dünkü meslektaşlarını sorguluyor ve tabîi bu arada yıkılmaz ve sarsılmaz gibi görülen pek çok hipotez yerlerini bir bir daha farklı görüşlere bırakıyor ve bilim adına başlarda gezen en sağlam tespitler birer birer geldikleri gibi birer birer de yıkılıp gidiyorlar. Nebilerin getirdikleri gerçekler ise -bir kısım dar idrakli müntesiplerin talihsiz yorumları müstesna- her zaman müracaat edile gelen sabit esaslar olarak dünkü kıymetlerini şimdilerde dahi devam ettiriyorlar; devam ettiriyorlar çünkü, onların ortaya koydukları esaslar bütünüyle varlığı bir meşher gibi tanzim eden, bir kitap gibi yazan, bir saray gibi düzenleyen Yüceler Yücesi bir Zat'ın mesajlarına dayanıyor.

Peygamberlerde Hüzün

İlk Nebî, hem insanlığın babası, hem peygamberliğin babası, hem de hüznün babasıydı. O, hayata uyanırken aynı zamanda hüzne de gözlerini açıyordu. Peygamberlik ölçüsündeki temkin ve azmindeki zaafın hüznüne, yitirilmiş cennetin hüznüne, kaybedilmiş visal ve maruz kalınmış firak hüznüne. O, bütün bir ömür boyu bu hüznünler ağında inleyip durdu.

Hız. Nuh, peygamberliğiyle kendini hüznün cenderesinde buldu. O'nun sînesinde köpüren hüznün dalgaları, okyanuslarınkine denkti.. ve bir gün geldi ki O'nun hüznün kaynağı, okyanusları dağların zirvelerine kadar köpürttü ve yeryüzünü kapkaranlık bir tasa sardı. Derken O da bir tufan peygamberi oldu.

Hız. İbrahim âdetâ, hüzne göre programlanmıştı. Nemrutlarla yaka-paça olma hüznü, ateş koridorlarında dolaşma hüznü, eşini ve çocuğunu ıpsız bir vadiye bırakma hüznü, çocuğunu boğazlamaya memur edilme hüznü ve daha bir sürü melekût buudlu, akılla çatışmalı hüznün silsilesi...

Hız. Musa, Hız. Davud, Hız. Süleyman, Hız. Zekerıyya, Hız. Yahya, Hız. Mesih hemen hepsi hayatı bir hüçün yumağı olarak tanıdı, duydu ve yaşadılar.. ve hele en büyük Nebî, Hüçün Peygamberi ve arkasındakiler...

Peygamberlerde Sabır

Hız. Eyyub'un: "Rabbim gerçekten bana zarar dokundu; Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin" (Enbiyâ/83) şeklindeki sızlanması.. ve Hız. Yakub'un: "Ben bu dağınıklık ve tasamı sadece Allah'a açıyorum" (Yusuf/86) mahiyetindeki iniltisi isti'taf buudlu böyle bir tazarru ve niyazdır. Zaten Cenâb-ı Hakk da Hız. Eyyub için: "Doğrusu biz onu sabırlı bulduk, O ne güzel kuldur! Zira O hep evvab ve yüzü Allah kapısındaadır" (Sâd/44) diyerek onun tevekkül ve teslimiyet derinlikli sözlerini sabır içinde aynı şükür kabul etmiyor mu?

Başta büyük peygamberler olmak üzere, bütün enbiyâ, asfiyâ ve evliyâ sabrın her çeşidini temsilin yanında, Hakk'la sımsıkı irtibatlı oldukları halde, halkın içinde dişlerini sıkıp "sabr anıllah" yaşamaları, onların en mümeyyiz vasıflarıdır ve erişilmezliklerinin emaresidir. Zaten İnsanlığın İftihar Tablosu ve peygamberlik semasının güneşi Efendiler Efendisi de: "Belanın en zorlusuna maruz peygamberlerdir; sonra da derecesine göre diğer makbul insanlar" ^[3] buyurmuyor mu?

[3.] Tirmizî, Zühd, 56; İbn Mâce, Fiten, 23; Dârimî, Rikak, 67; Kenzü'l-Ummâl, c.3 Hadis nu: 6183.

Peygamberlerde Sadakat ve İhlas

Sadakat, peygamberlik âleminin en birinci vasfı, ihlâs ise en nûrânî buududur. Başkalarının hayat boyu elde etmek için uğraşıp durdukları ihlâsa onlar doğuştan mazhardırlar. Kur'an-ı Kerim nebî ihlâsını anlatma sadedinde: "Şüphesiz o ihlâsa erdirilmişti" ferman-ı sübhânîsiyle bu önemli mazhariyeti ihtar eder.

Sadâkat ve ihlâs, Enbiyâ-i İzâm için hayâtî birer sıfat oldukları kadar, davâyı nübüvvetin temsilcileri için de su kadar, hava kadar önemli birer vasıftırlar. Bu iki husûsiyeti elde etmek ve bu nûrânî iki kanatla kanatlanmak, Onların en ehemmiyetli güç kaynaklarıdır. Birinciler, ihlâssız bir adım atamayacaklarına inanırlar; ikinciler de atamayacaklarına inanmalıdırlar.

Peygamberlere Uyan Talihli İnsanlar

Hak rehberleri ve onlara uyan talihlilerdir ki, her zaman varlık ve hâdiseleri doğru okumuş, şekil ve sureti aşarak her şeyin ruhuna yürümüş; maddede mânâyı görüp, müşâhede ettikleri her şeyin özüne nüfuzla her nesnenin zâhirî ve dış yüzü yanında içini ve özünü de mütâlâa edebilmişlerdir. Değişik bir ifadeyle onlar varlığı yorumlamalarında, sürekli muhtevayı öne çıkarmış ve her eserde, müessiri gösteren değişik tecelli dalga boyundaki şualardan mesajlar almışlardır. Ayrıca, bu ruhî seyahat ve tefekkür yolculuğunu Yüce Yaratıcı'ya bağlı götürdüklerinden, elde ettikleri bütün bilgi parçacıklarını mârifete çevirip, erdikleri irfan ufku seviyesine göre Hazreti Mâruf'la sımsıkı bir kalbî alâka ve münasebete geçmiş ve bu cennetâsâ atmosferde her şeye yetebilecek bir ünsiyete ulaşarak kendilerini her lâhza derin bir muhabbet ve zevk-i ruhânî çağlayanında hissetme heyecanı ile O'na yürümüşlerdir.

Evet, bu kutluların varlığa, varlık ötesine bakışları çok farklıdır; onlar her şeyi basiretlerinin aydınlığında temâşâ eder; eşya ve hâdiseleri Yaratıcı Kudret'in vaz'ettiği çerçevede değerlendirir; neyin ne olduğunu, onun hakikat-ı nefsü'l-emriyesi (her nesnenin hakikati) açısından ele alır; cüz-küll bütün varlığı yorumlamada her şeyin birbiriyle muvazenesini, tenâsübünü, Hâlîk'la münasebetini gözetir ve kat'iyen iç çelişkiye düşmezler. Bu itibarla da denebilir ki, dünden bugüne insan, kâinat ve ulûhiyet hakikati konusunda, doğru görmek, doğru düşünmek ve doğru ifade etmek sadece onlara müyesser olmuştur: Tevhidi, bütün gerek ve lâzımlarıyla sadece onlar seslendirebilmiş, esmâ-i ilâhiye, sıfât-ı sübhâniye, şuûnât-ı zâtiye ile Zat-ı Ulûhiyet arasındaki en sağlam muvazeneyi de ancak onlar kurabilmişlerdir.. evet, ulûhiyet ve rubûbiyet dairelerine ait hususiyetler, aynı menbain farklı tecellileri olarak en doğru şekilde yine sadece onlar tarafından ifade edilebilmiştir.

Peygamberlere Uymamanın Neticesi

Evet, yürüdüğümüz bu hayat yolunu ve yolculuk süresince karşılaşmamız muhtemel sürprizleri hiçbir zaman tam kestiremeyen bizler; eğer insanoğlunu ötelerden alıp buraya getiren, buradan da başka bir diyara sevk eden o çok merhametli Yaratıcı'nın elçi ve rehberlerine uymazsak dökülüp yollarda kalır,

zikzaklar çizmeden kurtulamaz, varlık kitabını doğru okuyamaz, bu kâinat meşherini bereketlendirici bir nazarla temâşâ edemez, dünya sarayının mânâ, muhteva ve içyüzündeki esrârı kavrayamaz; dahası, her biri başlı başına birer kudret harikası olan eşya ve hâdiseleri, hâdiselerin farklı tezâhürlerini bir kısım tabiat kanunlarına bağlayarak bütün o fevkalâdelikleri alelâde şeyler gibi görmeye başlar ve kendi ufkumuzu karartmış oluruz.

Peygamberlerin Ağlayışı

Nebîsinin diliyle Hakk; millet haysiyetini, memleket namusunu görüp gözetken göze denk tutar ağlayan gözü. Zaten "Ağlamayan gözden sana sığınırım" dememiş miydi..? Tıpkı şeytanın hilelerinden, hasis duyguların ezip geçmesinden Allah'a sığındığı gibi...

Ermişin nazarında gözyaşları, cennet pınarlarından daha değerlidir. Zira o damlalar, "tamu"yu söndürecek bir iksir sayılır Rahmet-i Sonsuz'un katında...

Hakk'ın sâfi Nebîsi Âdem (as), saadet kâsesini gözyaşları ile doldurup içmedi mi?..

Dertli Nebî tûfan Peygamberi (as) o katrelerle âlemi sele vermedi mi? Yaradılış esrarına ilk dokunan Mevlâ'nın Halîl'i "Hasbî, Hasbî" diyerek gözyaşlarıyla ateşi "berd ü selâm" etmedi mi?

O incelerden ince, Hakk esrarının merkezleştiği, Faraklit müjdecisi Ruhullah'ın hâli hep ağlamak değil miydi?

Mâsum Resûl Dâvut (as)'ın ağlamalı feryadı değil miydi ki, insan derûnunda lâhûtî âhenk ve sızlanışın adı olan Zebur'u tilâvet ederken, en ince gönül telleri üzerinde yüzlerce mızrabın âhı duyulurdu...

Ve, son durakta, en doğru yolun başında, büyük muammanın Keşşâf'ı, yaradılışın Özü aziz Ruh, kördüğümü çözer gibi bu esrarı gözyaşlarıyla çözmedi mi? Tâ ana kucağında bin niyaz ile: "Ümmetim, Ümmetim..." dediği andan, ba'sü ba'delmevt'e ve ötesine kadar hep aynı şey için inlemedi mi?

Şâir İkbal, bir yüksek toplulukta, ruhların huzurunda, Nebîler Sultanı'na: "En muteber hediye" deyip, bir bardak şehit kanı takdim etmişti. Ben gökler ötesi o âlî meclise çağrılıydım, günahına ağlamış kimselerin gözyaşlarını alır götürürdüm.

Peygamberlerin Çağrı ve Mesajlarına Uymak

Bu itibarlardır ki bizler, dünyaya gönderilişimizdeki gâye ve hikmeti, yürüdüğümüz yolda uymamız gerekli olan yol kurallarını ve bu yolculuğun sonucuyla alâkalı en sağlam bilgileri sadece ve sadece Hak Elçileri'nin sundukları mesajlarda arama mecburiyetindeyiz. Bunu yapabildiğimiz takdirde, o genişlerden geniş kâinat dairesinin işleyişini, varlığın perde arkası ve muhtevâsını, yeryüzündeki bu baş döndürücü gelip gitmelerin gâye ve hedefini tam kavrayabilir, duyguda, düşüncede huzur, esenlik ve selâmete ermiş oluruz; varlığın içini-dışını, önünü-arkasını bilip değerlendirmeye bağlı bir esenlik ve selâmete.. kâinatın önemli bir parçası olarak yeryüzündeki konumumuzu kavrayıp eşya ve hâdiselerin tâbi bulunduğu umumî ahenge uyma selâmetine.. dünyevî ve uhrevî mutluluğumuzun zemin ve sebeplerini hazırlayan Zat'a yönelme ve bağlanma selâmetine.. ebediyet arzularımızın yerine getirileceği inancıyla hiçbir zaman inkisar yaşamama selâmetine...

İnsan olarak bize bahşedilen bütün bilgi yolları, bilgi vasıtaları belli ve sınırlıdır. Böyle sınırlı imkânlarla elde edeceğimiz bilginin mahdut olduğu/olacağı da açıktır. Zannediyorum, bu ölçüdeki bilgi ve mârifetle değil yaratılışımızın gâyesini, dünyada bulunuşumuzun hikmetini ve kâinatla münasebetlerimizin temel esprisini idrak etmek; yeryüzündeki genel ahengi ve ekosistemin ruhunu kavramamız dahi mümkün değildir. Oysaki insan, kendi hayatını, varlık içindeki konumuna göre düzenleyip yaşama mecburiyetinde olduğu gibi, bütün varlığa hâkim görünen "nizâm-ı âlem" kanunlarına ve yaratılış seviyesinin gereği bir kısım ulvî gâyelere göre tanzim etme sorumluluğunu da taşımaktadır. Eğer o, bu çok inişli-çıkışlı, rampalı-virajlı ve bir hayli de belirsiz yolları bulanan hayat yolculuğunda, kendi için meçhul bir seyahatin dününü-bugününü, önünü-arkasını iyi bilen bir rehberle teslim olmazsa çok yanılır ve ciddi sıkıntılara maruz kalır; ihtimal hiçbir zaman da yaratılışıyla hedeflenen gâyeye ulaşamaz.

Peygamberlerin Getirdiği Ana Mesaj

İşte bu temel espriye bağlı olarak ilk peygamberden son Nebiye kadar bütün enbiya ve mürselînin mesajlarında -tâlî konularla alâkalı- hep bir değişim göze çarpmaktadır; ama bu değişimlerin hiçbirisi asıl mesajın ruhuna dokunmamakta

ve teferruat çerçevesini de aşmamaktadır. Semavî din mensupları arasındaki ayrılıklar, ihtilaflar ve bunlardan kaynaklanan kavga ve muharebelere gelince, bunlar dinden, diyanetten değil; ilâhî mesajın aslına sadık kalamamış kinin, nefretin, menfaat ve çıkarın çocukları olan mübtedî din müntesiplerinin ortaya attıkları yanlış yorumlardan, inhiraflardan, hevâ ve hevesten kaynaklanmıştır/kaynaklanmaktadır. Bu itibarla, dün olduğu gibi bugün de değişik ihtilaf ve iftiraklara düşmeme, düşülmüşse yeniden derlenip toparlanma da ancak ve ancak iman ve islâmı Allah'ın vaz' ettiği esaslar çerçevesinde kabullenip tabiatımızın bir yanı haline getirmekle mümkün olabilecektir. Ne var ki, böyle bir imanın her zaman semeredâr olması ve kendi gücünü göstermesi; tabir-i diğerle, sürekli vicdanlara hayat ifâza edebilmesi için de 'amel-i sâlih'e ihtiyaç vardır. İman amel-i sâlihle desteklendiği, mü'min de ibadetle beslendiği nispette ancak Allah'a yakın durabilir, yakınlığını koruyabilir ve O'nun hoşnutluğunu kazanabilir. Aksine, ibadetle beslenip desteklenmeyen bir iman kendi gücünü tam gösteremeyeceği gibi, ubudiyeti olmayan bir mü'minin de hiç devrilmeden hep ayakta kalabilmesi çok zordur. Onun içindir ki Kur'ân-ı Kerim, hemen her zaman, imanın ardından amel-i sâlihi zikreder, bir rûkn-ü aslî olan tasdik-i kalb bâtınının yanında 'a'mâl bi'l-erkân' zâhirini hatırlatır ve iç-dış münasebetlerimizi sağlama bağlama hususunda sık sık tenbihte bulunur; bulunur zira iman, amel için olmazsa olmaz biricik esas, amel de imanın suru, serası, şahidi ve sigortasıdır.

Peygamberlerin Hicretleri

Bu mânâda hicret, ilk defa, insanlık semâsının ayları, güneşleri sayılan Hz. İbrahim, Hz. Lût, Hz. Musâ, Hz. İsâ gibi yüce kâmetler tarafından başlatıldı; sonra da bu aydınlık yolun eşsiz rehberi, insanlığın iftihar tablosu, zaman ve mekânın Efendisi bu yoldan yürüyüp gitti. Kapıyı da kıyâmete kadar arkadan gelenlere açık bıraktı...

Hakk yolunda ve Hakk'ın hatırı için yapılan hicret o kadar kutsidir ki, mal ve canlarını inandıkları dava ve o davanın eşsiz temsilcisi uğrunda fedâ eden kutlulardan kutlu bir cemaatin, en çok sevilip takdir edildiği noktada, daha değişik sıfat ve unvanlarla değil de "muhaçir" unvanıyla yâd edilmesi ne kadar mânidârdır! Hatta bu kutsiler dönemine bir tarih başlangıcı aranırken; Nebî'nin doğumu, peygamberlikle şereflendirilmesi, Medine halkının bu yüce davaya omuz vermesi, Bedir harbi, Mekke fethi gibi.. her biri ayrı bir pırlanta olan

bunca hadise içinde, tarih başlangıcı olarak hicretin seçilmesi, üzerinde hassasiyetle durulmaya değer önemli bir mevzuudur.

Peygamberlerin Ortak Çizgisi

İlk insan ve ilk nebiden itibaren her nübüvvet hareketi temel konularda müşterek bir yol takip etmiş: sürekli, tevhid, haşr u neşr, peygamberlik, kulluk ve adalet gibi esasları nazara vermiş; fûruata ait meselelerde de zaman, umumî şartlar ve insanlığın ulaşabildiği seviyeye bağlı irşad, tembih ve değişik ikazlar televvünüyle yoluna devam etmiş; etmiş ve müntesiplerine hep yüksek hedefler göstermiştir. Böylece her zaman dinî hayatta temel konular açısından hep aynı çizgi takip edilmiş, onlara nispeten teferruat sayılan mevzularda ise, belli ölçüde bir kısım farklılıklar yaşanagelmiştir ki, aslında bunun böyle olmasında da zaruret vardır.

Peygamberlerin Tasdik Edilmesi ve Mucizenin Ehemmiyeti

Haddizatında peygamberlerin peygamber olarak zuhurları dahi birer mucizedir; evet, onların her hâlleri ve tavırları nübüvvetlerine sessiz birer şahit gibidir. Gözleri açık olanlar çok defa başka herhangi bir hususiyete ihtiyaç hissetmeden onları hemen anlayabilmiş; sağır olmayanlar mesajlarından onları tanıyabilmiş ve akıllarını kullananlar da mutlaka onları tasdik edegelmişlerdir. Hemen her devirde bu ölçüde duyan, gören ve idrak edenlerin yanında, bir hayli de düşük seviyeli kimseler olmuştur. İşte Allah, idrak ufukları böyle olanları da mahrum etmemek için peygamberlerin elleriyle onları irşad ve münkirleri de ilzam ve ifham edici bir kısım harikalar yaratıp ortaya koymuştur. Zaten mucizeler de daha çok bu gibi hususlara ve bu tür insanlara karşı izhar ediliyordu. Yoksa, sîret, ahlâk ve karakterleri itibarıyla peygamberleri tanıma bahtiyarlığına ermiş olanlar arasından hiç de mucize talebinde bulunan çıkmamıştı. Hazreti Musa karşısında Harun ve Yuşa gibi müstesna fitratlar; Hz. İsa çevresindeki bir kısım havârîler ve Efendimiz'in ashabından "sabikûn-u evvelûn" hiçbir zaman mucize isteğinde bulunmamış; onları sadece sıdkları, güvenilirlikleri, tebliğ hassasiyetleri, mâsumiyetleri, yanıltmayan fetânetleri, halkla muamelelerindeki istikametleri, başkaları için yaşama cehdleriyle

tanımış ve tasdik etmişlerdi. Evet, bunların mucize istekleri olmamıştı; istemedikleri hâlde zuhur eden harikulâde hâlleri de Cenab-ı Hakk'ın bir teveccühü sayarak daha bir şahlanmış ve artan bir güvenle yürümüşlerdi yollarına.

Nemrudlar, Firavunlar, Ebû Cehiller ise sürekli mucize isteyip durmuş; ama, nârın "berd ü selâm"a dönüşmesi, üzerlerine tufanların gelmesi; her tarafı çekirge, kurbağa, haşerenin sarması; suların kan gölüne dönmesi ve ayın parçalanması... gibi mucizeleri gördüklerinde de "sihir" deyip yine temerrütlerine devam etmişlerdi. Şüphesiz bu mucizeler sayesinde, Hazreti Musa karşısındaki sihirbazlardan, Hazreti Mesîh'e yakın duran havârîlerden ve Peygamberimiz'i görme şerefine eren bahtiyarlardan bir hayli iman eden de olmuştu; ama, inkârcılar da inkârlarında kararlıydılar. Ne var ki, bu türlü olağanüstü ilâhî icraat sayesinde imanı daha bir güçlenen, yakîn seviyesi yükselen ve itminanları artan insan sayısı az değildi."

Peygamberlerin Varlık ve Yaratıcı Hakkında Bilgilendirme Vazifesi

Bu sebeptendir ki, insan, varlık ve Yaratıcı hakkında bilgilendirme vazifesi, söz söyleme salâhiyeti, özel donanımlı ve Kudreti Sonsuz'la hususî münasebetleri bulunan bu zatlara bırakılmalı ve varlığın perde önü, perde arkası mânâ ve mahiyetiyle alâkalı açıklamaları da sadece onlar yapmalıdırlar.

Hiç şüphesiz bu zatların en önemli vazifelerinden biri de, kâinat ve hâdiselerle, insan hayatı ve onun davranışları arasındaki münasebeti, ahengi ve bu ahengin bağlı bulunduğu biricik kuvvet kaynağı Zat'ı ve insanların o Zat'a karşı sorumluluklarını tayin ve tespit edip ortaya koymaktır. Evet, bütün varlığın, hususiyle de insanoğlunun nereden gelip nereye gittiğini/gideceğini, neden geldiğini, neden gittiğini en doğru şekilde ve inandırıcı bir üslupla sadece onlar ifade edebilmişlerdir.

Peygamberliğin Geldiği Dönemde Söz ve Beyan Yaygın İdi

Peygamber Efendimiz (sav); peygamberlikle serfirâz kılındığı dönemde, ilk

muhatapların "çarşı-yı ticâretlerinde en ziyâde revaçta olan meta', fesâhât ve belâğat meta'ıydı." Daha sonraki dönemlerde, zekâ, söz ve beyân üstünlükleriyle dünyaya hükmeden ve cihanı hâkimiyetleri altına alan bu edîb ve zekî millet; İlâhî mesajın o mübarek ve münevver mümessilini, ister "vahy-i metlûv-i Kur'ân" olsun, ister onun dışındaki mesaj, irşâd, hutbe, nutuk ve tâlimat gibi şeyler de hep O'na karşı hayranlık duymuş ve O'nu takdîr etmişler; O da her zaman kendini dinletmiş, kabul ettirmiş ve hiçbir zaman onlardan tenkîd almamıştır. Şayet, O'nun söz, beyân ve düşüncelerine karşı en küçük bir tenkit, en önemsiz bir itirâz vuku' bulmuş olsaydı, bugüne kadar gelen O'nun düşmanları, böyle bir şeyi değerlendirecek, allayıp-pullayacak, köpürtüp-abartacak; herkese ve dünyanın her yanına onu ulaştırarak binbir velvele koparmak isteyeceklerdi. İsteyeceklerdi; zîra böyle bir durum, O'nu sarsmak, yıkmak, nazardan düşürmek ve çürütmek için en utandırıcı iftirâlara kadar, her vesîleyi meşrû sayanların arayıp da bulamadığı bir şeydi. Oysa ki, O'nun ifade, beyân ve kelâm gücü hakkında, Firavunun, seyyidinâ Hz. Musâ için söylediği kadar dahi birşey söylenmemişti, söylenememişti ve söylenemezdi de...

Pişman Olmak

Arkada bıraktığı günlere bakıp da pişmanlık duymayacak az insan vardır. İyiler, neden daha mükemmel olmadıklarını düşünerek; kötüler de, işledikleri fenâlıkların yüz kızartıcı çirkinliklerini görerek hasret ve inkisar içinde iki büklüm olup inleyeceklerdir.

Plotin'in Ruh Hakkındaki Görüşleri

Filon, İsrakiye de dediğimiz (İlluminisme) Neoplatonizm düşüncesinin öncüsü; bu felsefenin ilk mimarı ve müessisi ise, İslami eserlerde Flutin diye geçen Plotin'dir. Plotin, Eflatun felsefesini esas alarak bir Eklektizm mezhebi tesis etmek istemiş; ama bu işte çok da başarılı olamayarak sonuçta gidip mistisizme saplanmıştı. Plotin'e göre, uluhiyet hakikatinde üç uknum (zat, rükün) mevcuttur:

- 1- Sıfatsız zat manasına ehadiyet-i sırfe,
- 2- Her türlü yoruma açık şekliyle akıl,

3- Ve ruh-u küllî.

Bunlardan birincisi, tam müstağni-i ale'l-ıtlak bir vücut veya cevher, diğerleri ise bundan zuhur etmiş varlıklardır. Yani, Zat-ı Ehad'den ilk evvela bir akıl, bundan da muharrik bir cevher ve kuvvet kaynağı olan ruh-u küllî meydana gelmiştir ve onun sudur dediği de işte budur. Varlık ve var olma hakikatini bu şekilde ele alan Plotin, felsefesinin gayesini de, ruh-u küllîden bir parça sayılan insan ruhunun terakki edip onunla bütünleşmesi şeklinde ortaya koyar ki, bunu, İslam tasavvufundaki "Fena fillah"a benzetenler de olmuştur. Ona göre, böyle bir mazhariyetin yolu da, ruhun ibadet ve vecd ü istiğrakla Allah'a teveccüh etmesidir. Bu şekilde Allah'a yönelen ruh öylesine ruhanî zevklere müstağrak olur ki, artık ne ızdırap bilir ne de elem.. keza, böyle bir insan namütenahileştikten fevkânî ve aşkın bir tefekküre ulaşır; tefekkür sayesinde aşka erer ve aşkın ötesinde de visal zevkiyle kendini bile hissetmeyecek şekilde mest u müdam hale gelir.

Plotin'e göre, ruh ebedîdir ama, bu ebediyet müstakil bir ebediyet olmayıp ruhun Hz. Zat'da eriyip kaybolması ebediyetidir. Eflatun çizgisinde bir ruh felsefesi vaz'eden Plotin, böylece sonuçta işin içine biraz da Aristoculuk ilave ederek onun, ruhun aslına rücuu düşüncesini kullanmış gibi görünür.

Pozitivizm ve Din

Evet, günümüzde az buçuk okuyup anlayanlar, anladıklarıyla yeni terkiplere ulaşabilenler, pozitif ilimlerin her şey olmadığını, aksine, onun o dar ve tek buutlu çerçevesinin dışında daha dünya kadar akıl kaynaklı, ruh kaynaklı, vicdan kaynaklı ve ilhâm kaynaklı pek çok ilimlerin bulunduğunu; bazen bunlardan birinin, bazen de birkaçının, insanlık tarihinde oldukça derin ve silinmez izler bıraktığını, ona nispeten pozitivizmin deryada katre kaldığını çok iyi bilirler.

Kaldı ki, pozitif ilimlerin insanlık adına ahlâkî bir hedeflerinin bulunduğunu söylemek de oldukça zordur. Zordur; zirâ onların biricik gayesi maddeyi tahlîl edip tanıma ve ondan olabildiğince yararlanmaktan ibârettir. Atom fiziği ve kimyevî reaksiyonlar, tevlit edecekleri şeyin ahlâkî neticelerinden sorumlu değildirler. Bu itibarla da bunlar, mü'min ve emîn ellerde olmadıkları sürece, Hiroşimaları, Nagazakileri ve daha kim bilir nice yerleri, açık-kapalı saran sis ve duman, daha nice yerlere fezâat ve fecâat yağdırmaya devam edecektir...

Pozitivizmden Maneviyata Değişim

Evet, geç de olsa, nihayet bizde de, bugüne kadar sımsıkı bağlı bulunduğumuz o acayip tecrübî düşünceden "deneysellik" o putlaştırılan pozitivizmden, o tuhaf akliyecilikten "rasyonalizm"; aşka ve kalbî hayata; tabiata bağlılıktan da rûhânîliğe ve uhrevîliğe doğru hızlı bir yöneliş hissedilmeye başladı. Bu yönelişin hedefine ulaşması ise, Allah'a, ahirete ve fizik ötesine inananların, materyalistlere ve tabiatçılara galebe çalmalarıyla gerçekleşecektir.. ve bu galebe aynı zamanda; yılların mağdûru, mahkûmu mü'minlerin makûs kaderlerini de değiştirecek en büyük zaferlerden biri olacaktır.

Çeyrek asırdan beri bizim neslimiz, her yerde bu zafer esintileri altında tabiatperestliğin; dolayısıyla da ilmî maddeciliğin iflas ve hezîmetini müşâhede ede ede, bunca zamandır rûhun, rûhâniyâtını, metafiziğin, psikolojinin yerine ikâme edilmek istenen o azgın akılcılık, o her şey olma iddiasındaki ilimcilik, kendi sahalarındaki yeni tespit ve yeni tecrübelerin ağına alınarak iddiaları sınırlandırıldı ve ağızlarına da fermuar vuruldu.

Ne var ki, çağlar boyu, belli bir dünya tarafından hep hüsn-ü kabûl görmüş ve âdetâ bir ilâh gibi alkışlanmış bu şımarık ilimcilik, bu aptalca akılcılık, "nefs-i emmâre"den kurtulmuş ruhlarda, âsâb, hassasiyet ve damar gibi mekanizmalar, nefsin firavunluğuna vekâlet ettikleri gibi, bunlar da teknik ve teknolojinin kefâleti altında daha bir süre mevhum rubûbiyetlerini devam ettireceğe benzerler. Ama bu, katiyen uzun sürmeyecektir; zira, bugün artık yüz elli yaşına ulaşmış batı kültürü ve batı medeniyetinin, kendi kendine verdiği manâ bütünüyle değişmeye yüz tutmuştur. 19. asrın yarısından itibaren başlayıp, düşe-kalka bugünlere kadar gelip ulaşan ve bir kısım müstağriplerce hakikat ölçüsü sayılan nesnelerin çoğu şimdilerde, itibarlarını yitirmiş, gözden düşmüş ve yerlerini birer birer başka değerlere bırakmaya başlamışlardır.

Günümüzde sadece İslâm dünyasındaki düşünürler değil; batının cins kafaları da Allah'a ve dine yöneliyor ve bu yönelişi de insan olmanın ve sâlim düşünmenin gereği sayıyorlar. Bugün şairlerin ve ruhçu filozofların yanında, tabiat âlimleri, hatta materyalistler ve bir kısım eski marksistler bile, sürekli fizikötesi arayışlarıyla yeni bir bakış zâviyesi peşindeler.

Problemleri Çözecek Ruh ve Mana İnsanları

Evet onlar, oturur-kalkar, bugünle beraber yarınların hesaplarıyla meşgul olur.. ve halihazırdaki bütün imkân ve dinamikleri geleceğe ulaşma adına birer köprü malzemesi olarak kullanır ve bugünleri yarınlara taşımanın hesabıyla yutkunur dururlar.. yutkunur dururlar, zira problem çözme biraz da içinde bulunduğumuz zamanı aşmaya, daha doğrusu zaman üstü olmaya bağlıdır.. dünü-bugünü-yarını aynı netlikte görüp değerlendirebilme ölçüsünde zaman üstü olmaya. Bugünden yarınları kucaklama ve geleceğin ruh, mânâ ve muhtevâsını kavrama demek olan böyle bir düşünce enginliğine siz isterseniz "ideal" de diyebilirsiniz ki, böyle bir ufka sahip olmayanın ne bunca problemin üstesinden gelebilmesi, ne de yarınlarımız adına herhangi bir şey vaat etmesi söz konusu olamaz. Firavunların, Nemrutların, Napolyonların, Sezarların, -bir kısım safderunlar gözlerinde büyütseler bile- ne o baş döndüren debdebe ve ihtişamları ne de o gürültülü hayatları katiiyen istikbal vaat edici olmamıştır.. olamazdı da; zira bu insanlar, hakkı kuvvetin emrine vermiş, içtimâî rabitaları hep menfaat etrafında aramış ve ömürlerini nefsânîliğin âzât kabul etmez köleleri olarak geçirmiş zavallılardı.

Problemlerimizin Kaynakları

Yakın tarihe kadar, mevcudiyetimizi kemiren, varlığımızı temelinden sarsan, sık sık bize korkulu günler, korkulu anlar yaşatan, milletçe perişaniyetimizin gerçek sebepleri, içtimâî rahatsızlıklarımızın arkasındaki ana meseleler, katiiyen bilinmemiş, üzerine gidilememiş ve halledilememiştir...

İçinde yaşadığımız dünyayı idrak edememenin, hatta onu çok gerilerden takip etmenin, bilgisizliğin, görgüsüzlüğün ve zaman zaman hasımlarımızın oyununa gelmenin ve bu mevzuda önemli birer sebep ve saik olduğu söylene bile, bizce, dert ve sıkıntılarımızın gerçek kaynağı, düşünce hayatımızda fikir dilencilikinden kurtulamamada; bize ve tarihimize rağmen, plân ve projelerimize, el-âlemden mîmar aramada; varlık ve bekaımızın esasını teşkil eden cevherlerin, en amansız erozyonlarla akıp gitmesine seyirci kalmada ve her türlü yabancılaşmaya karşı açık olmada aranmalıdır.

Fevkalâdeden bir inayet olmazsa, şu son bir iki asırdan beri milletimizi

kıvrandıran bu iç içe dertler, kitleler aydınlatılacağı, tarih şuurundan hareketle, çağın şartlarına göre düşünce hayatımıza yeni buutlar kazandırılacağı, içtimâî bünyemizde durmadan mecra değiştirip akan ve uğradığı her yeri tahrip edip geçen bunca yabancı ve yanlış cereyanlar bertaraf edileceği âna kadar da onulmayacağı ve bu yara kanayıp gideceğe benzer. Şayet sıkıntı, gereken hassasiyetle ele alınmazsa maâzallah yapılan bunca şey, gösterilen bunca gayret, bir gece, üç-beş sergerdanın çıkaracağı yangınla kül olup savrulacaktır.

Problemlerin Çözümü Peygamber Efendimizde (sav)

Ey hep yükseklerde uçan kutlu Nebi! Sen bizim canlarımızın canı, mesajın da kronik dertlerimizin dermanıdır. Ne olur bir kere daha gel ve bizi cansız bırakma.! Son bir kez daha konuş, bendelerini dertlerle kıvrandırma! Yürüdüğümüz yollarda bir sürü kundakçı, bir sürü de fitne ateşi var; sisi-dumanı ufkumuzu karartıyor. Her şeye rağmen düşe-kalka yürümeye çalışıyoruz. Yürüdüğümüz yolları maiyyetinle işaretle ve gönüllerimize rehberliğinin itminanını duyur. Şimdiye kadar bu yollarda binler-yüz binler mugaylanlar arasında yürüdü, ekstradan güller derdi; yer yer yorgunluk yaşadı ve zaman zaman sarsıldılar ama hep harıl harıl koşanlar gibi mükâfat gördüler. Bu sürprizler yolunun başında da, sonunda da Sen varsın; her zaman gözlere görünmesen de gönüllerimizde nazlı nazlı oturan Sensin. Bizler, eğer şimdilerde az da olsa bir hayat emâresi gösterebiliyorsak bu Senin ruhlarımıza içirdiğin iksirdendir. Sînelerimizi hâlâ Sana açık tutabiliyorsak bu da sunduğun mesajın büyüsndendir. Sen gönül tepelerinden bize seslenmezsen, biz de ruh ufkumuzdan Senin diriltlen soluklarını duyamazsak hazan yemiş yapraklar gibi sararır-solar ve ufkunda hüznün esintilerine sebebiyet veririz. Hazanla savrulmamayı ve Sana hüznün vesilesi olmamayı ne kadar arzu ederdik, heyhat ki heyhat..!

Sen mürde gönüllere hayat üflemek için gelmiştin ve bunu dayandığın o inâyet kaynağıyla başardın da. Bak, şimdi bir zamanlar İrem Bağları gibi üfûl üfûl hayatın tüllendiği o yerlerde canlı cenazeler dolaşüyor; bülbüllere inat saksaganlar ötüyor ve her taraf yarasaların şehrayinleriyle inliyor. Hâlimize acı da gel ve dirilmeye talip olanları Sensizlikle öldürme. Bir zamanlar adının şehbal açtığı pek çok yerde, şimdilerde şeytanlar livâdarlık oyunu oynuyor. Dünya bir yoklar ağında ruha, mânâyâ hasret gidiyor. Ruhlara bir kerecik olsun görünmen bütün şeytanî oyunları bozacak ve asırlardan beri sesi-soluğu

kısılmışlara can gelecektir. Bugün, yol diye patikalarda emekleyen bir sürü şaşkın bir sürü de bütün bütün yolsuz var. Her yanda nifak rüzgârları esiyor. Kar-kış sürekli amansızlık solukluyor. Faust'un çocukları eskisinden de toy, Mefisto ise profesyonellerden profesyonel; sürekli yeniliyor ve sürekli bedel ödüyoruz. Haraca kesilmiş gibi bir hâlimiz var; kendimi bildim bileli bizler hep öksüzler gibi itilip-kakılıyor, hep haince düşüncelerin ağına takılıyoruz. Sen var iken biz nasıl yetim oluruz, hüküm Sende ise sahipsizlik de ne demek! Hayır biz ne yetim ne de sahipsiziz; biz, sımsıcak yuvasından ayrılıp kendini sokağa atan sokak çocukları gibiyiz.. Sana dönüp Senin gül rayihalarını duyacağımız âna kadar da galiba şurada-burada tiner koklayıp kendimize etmekten kurtulamayacağız. Her tarafta haramîler kol geziyor, dört bir yanda hırsızların, uğursuzların hırıltıları duyuluyor. Çalan çalana, her şeyi yağmaladılar; yağmalananlar arasında kalbimiz de var. Şimdilerde akl-ı meâdın kolu kanadı tamamen kırık.. vicdan hafakanlar içinde ve ruhumuz da hezeyanlar ağında.. Ağzını aç, nefesinden taptaze bir koku gönder ve bizi kendimiz olmaya uyandır. Fânîlik Senin ruhunun tesir gücünü önleyemez, kimse Senin adını gönüllerden silemez. Sen, ezelin bize paha biçilmez armağanı, ebetlerin de bağbânısın. Senin bir çift sözünle diken tabiatını değiştirip gül olur; Sen konuşursen yalanın bütün harmanları kül olur.

Problemlerin Çözümü ve Yeni Nesiller

Zamanı elinde bulunduranlar, birkaç asırlık inatlarında devam ede dursunlar, duygu, düşünce ve aksiyonlarıyla geleceğe yönelmiş, ülküsünü, ülkesini ve insanını aşk derecesinde seven, hizmete kilitli ve sorumluluk duygusuyla yay gibi gergin ideal nesillerin, bütün bu olumsuzlukları aşp, yeni oluşumlar gerçekleştireceklerine inancımız tamdır. Bir gün mutlaka, onlardaki bu aşk ve hizmet sevdası, içinde bulundukları toplumların bütün katmanlarına sızacak ve ulaştığı yerlerde birer rüşeyme dönüşecektir.. evet, madde ve cismâniyetin realitelerini kaldırıp bir tarafa fırlatacak olan bu düşünce, kendi dünya görüşü ve kendi hareket plânıyla bir kere daha kendi ruhunun gergefini mutlaka işleyecektir.

Problemlerin Kaynağını İyi Tesbit Etmek Gerekıyor

İşte bu noktadan hareketle, bugün olsun ciddi bir sorumluluk hissiyle bir kısım zararlı düşünce ve zararlı cereyanların esaslarını tespit edip önünü almazsak, şimdilerde yaşadığımız ahlâkî sefalet, içtimâî felaket ve bir kısım çarpıklıkları, gelecekte de değişik buutlarda yaşayacağız demektir. Netice ortaya çıktıktan sonra felaket ve sefaletin farkına varmak marifet değildir; marifet, hangi sebep ve sâiklerin, neler doğuracağını daha önceden kestirebilmektir.. yakın tarihimiz itibarıyla böyle bir firâset gösterdiğimizi söylemek oldukça zordur. Hele iradelerimizin hakkını verdiğimizi iddia etmek asla!. Aksine, bu alacakaranlık dönemde insanımız, kendi iradesi, kendi düşüncesi ve kendi azminden bile şüphe eder olmuştur.. olmuş ve sürekli kendini idare edecek üstün ve harika iradeler aramıştır. Dahası, "Falan düşünür-filan bilim adamı, falan ülke-filan devlet.." mülâhazasıyla saf şuurlara ve masum vicdanlara şahsiyetsizlik telkin edilmiş ve azimlere zincir vurulmuştur.. ve zamanla, o falanların-filanların, bizim düşünce ve davranışlarımıza hükmetmeleri, bizde bir çeşit baş dönmeleri, muhakeme inhirafları, mülâhaza çarpıklıkları ve şahsiyet kaymaları meydana getirmiştir. Hele, bilâ kayd u şart teslimiyetçi ruhlarda, tamiri imkânsız korkunç deformasyonlar hasıl etmiştir. Oysaki, ilâhî iradeden başka tahkiksiz ve tenkitsiz inanılıp kabul edilecek hiçbir irade yoktur.

Descartes, "Hür olmayan düşünce, düşünce sayılmaz" diyordu. Pek çok yanlarıyla çürümüş ve demode olmuş bugünkü skolastik düşünce sistemlerinden ruhumuzu kurtarmak için lâakal Descartes gibi düşünmemiz gerekmez miydi?. Ne gezer!

Provokatörler ve Suni Bunalımlar

Biz kendi kendimize oyalana duralım, elin oğlu gürültüsüz tedrîcî ve sistemli bir surette kitlelerin rûhuna giriyor.. onları istediği gibi şekillendiriyor.. istediği kalıba sokuyor ve câhiliyle-okumuşuyla, şuursuz yığınları istediği zaman sokağa dökabiliyor.. istediğine küfrettiriyor ve istediğini başlara tâç yapıyor.. istediğinde şânlı geçmişimize sövüyor ve sövdürüyor.. istediğinde soyumuzu tahkîr ettiriyor ve millet ruhuna küfürler yağdırıyor.. istediği zaman bizleri çinlere-maçinlere kadar kendi mâcerâlarının arkasından koşturuyor ve istediği zaman beğenmediği iktidarları alaşağı etmek için sun'î bunalımlar meydana getiriyor; kitleleri birbiriyle vuruşturuyor ve arkasından da bir gece baskınıyla; cumhuriyet ve demokrasi adına yeni bir diktatörlüğü milletin başına musallat ediyor...

Rahamût Âleminin Mahiyeti

Rahamût âlemi tamamen, sıfât ve esmâ dairesine bakmaktadır. Rahmaniyete nisbeti açısından sıfât-ı Zât'ın daire-i hâssı, rahimiyetle münasebeti itibarıyla da sıfât-ı fiile mahsus bir tecelli alanı mesabesindedir. Rahamûtun, Cenâb-ı Zât'ın, gazabına sebkât eden engin, vâsi, hatta nâmütenahi rahmetinin mebde'den müntehasıya her tekevvün ve her şe'n adına bir mebde-i taayyün olduğunu söylemek de mümkündür. Evet, Hazreti Zât'ın rahmaniyeti, O'nun fevkalâde merhametli olduğunu, rahmet ve şefkatinin sınırı, haddi ve nihayetinin bulunmadığını ifade ettiği gibi, o rahmaniyetin mahall-i tecellisi olan Rahamût da olabildiğine engin, şamil ve her şeyi kucaklayan bir mahall-i rahmet -vasfına tam muktedir değiliz- olduğunda şüphe yoktur. Rahimiyet sıfatının, fiilî ve amelî bir durumu haiz olması açısından rahamût âlemine, her şeyin ilm-i vücud merhalesinden -böyle denebilecekse- ötelere en son noktasına kadar, varlıkla alâkalı, her şey ve herkesin liyakatı ölçüsünde ona mütemadi tecellilerin kaynağı demek uygun olur zannediyorum. Rahmaniyet ve rahimiyetteki farklılıklar açısından rahamût âlemi birinci sıfat itibarıyla ezele, ikinci sıfat açısından da lâyezale bakar. Evet, her şeyin ilk yaratılışında mazhar olduğu cebrî lütfiler, ihsanlar Hazreti Zât'ın rahmaniyetine bağlı âsârdır ve bu âsârdan mahrum herhangi bir varlığın mevcudiyeti de söz konusu değildir. Her şey vücuduyla, hususî vasıflarıyla, yaşamasıyla, üremesiyle, neslini devam ettirmesiyle rahmaniyet çizgisinde rahamûta; herkesin sa'y u gayret, cehd ü hareket ve aktivitelerine terettüp eden ikramlar, ihsanlar, teveccühler, cennetler ve Cemalullah'a mazhariyetler de ona rahimiyet ufkundan bakmaktadır.

Hem âlem-i lâhut hem de âlem-i rahamût birer bilme; bilip rahmet, şefkat, inayet.. gibi cebrî lütfî tecellilerle kendini bildirme, sonra da bütün bunları nazara vererek gönülleri ubudiyet-i kâmileye hazırlama, yönlendirme âlemleridir.

Rahatlarını Düşünmezler

Onlar, hiçbir zaman kendi rahatlarını düşünmez; sürekli "Allah" der, "fazilet" der ve insanî değerler arkasında koşarlar, peygamberâne bir tavırla herkese sînelerini açar ve her zaman başkaları için yaşarlar. Onların bu ölçüdeki

hasbîliklerine karşılık Allah da, ellerin-ayakların işe yaramadığı çetin bir günde, bu gönül insanlarına melek kanadından tüyler ihsan ederek dünyada onları beklenmedik muvaffakiyet sürprizleriyle şereflendirir; ötede de vuslat gölgesiyle serinletir.. kudsîler arasına alır.. özel konuklarına gösterdiği iltifatı gösterir.. sonra da bütün bu lütuflarını hoşnutluğuyla taçlandırır.

Rahmet Çağlayanına Müracaat

Vücutlarımız rüzgarla sarsılan ağaçlar gibi tir tir, yüzlerimizde inkisar çizgileri ve gönüllerimiz de burkuk mu burkuk.. adem-i kabul endişelerimizi engin müsamahana bağlayarak haremğâh-ı sübhâniyeye yürüyor gibi Sana yaklaşma heyecanı içindeyiz. Sen şimdiye kadar o dergaha kimleri kabul etmedin ki.! Kabul etmekle de kalmadın isyanlarını, tuğyanlarını, küstahça baş kaldırmalarını afv u mağfiretinin çağlayanına salarak alıp onları baş köşeye oturtun; oturtup pişmanlıkla o tir tir sinelere yeniden diriliş kevserleri içirerek onlara ebedî varolma zevkini duyurdun. O kapıdan ne mütemerrid küstahlar ne de sürekli baş kaldırmış asiler kovulmadı, geriye döndürülmedi. Bir kere "Ya Rab" diyene binlerce lütufta bulundun.. adını dil ucuyla ananları bile sürekli yâd edilme hil'atleriyle şereflendirdin. Bütün bunlar ümitlerimize fer verdi, gönüllerimizi Sana koşma heyecanıyla şahlandırdı. Ellerimiz yukarıda, ruhlarımız afv u safh intizarı içinde.. söze ne hacet hâlimiz Sana ayan...

Rahmet Kapılarının Açılacağı Günler

Kim bilir belki de, önümüzdeki günlerde rahmet arşından başımıza düşecek olan o "bir damla Ramazan" gibi vakt-i merhûnu gelince, umumî inayet ve şefkat de gelip sağanak sağanak başımıza boşalacak. İşte o zaman, asırlardan beri âdeta kupkuru çöllere dönmüş bu mazlumlara diyarı, pervanelerin ışığa koştığı gibi herkesin göç edeceği bir hayal ülkesine dönüşecektir.

Her yanda makûs kaderimiz değişmiş gibi bir hâl var; kendi değerlerimize daha yakın duruyor ve onları daha iyi tanımaya çalışıyor, tanıdıkça da daha bir yürekten seviyoruz. Hayranlık duyuyoruz İslâm'a ve onun getirdiklerine; dahası onu, gökler ötesinin bize bir şefkat ve vefası gibi görüyoruz. Ona sahip çıktığımız şanlı günleri gururla yâd ediyor; ona karşı vefa ve sadakat içinde bulunanları alkışlıyor; azimle, ümitle aydınlık geleceğe yürüyenlere de: "Yolunuz

açık olsun." diyoruz.

Sürekli yollardayız ve yol mülâhazaları âdeta birer ziya, birer ışıık hüzmesine dönüşerek içimize akıyor.. hedefte Hak rızası var, yol meşakkati ve yorgunluk umurumuzda bile değil.. Nâm-ı celil-i ilâhiyi duyup dirilenleri gördükçe biz de onlarla beraber bir kere daha dirilir gibi oluyoruz. Gönüllerimizde inşirah fasılları birbirini takip ediyor; sînelerimiz ayları, güneşleri, kâinatları istiâb edecekmişçesine genişliyor ve yol boyu karşılaştığımız her şey, ebedlere namzet olduğumuzu mırıldanıyor.

Rahmet Kapısına Başvuruyoruz

Senin kapının genişliği başımızı sokacak başka kapı aramaya ihtiyaç bırakmamıştır. Başımızı o kapıdan içeriye sokabildiğimiz kadar sokuyor, sesimizi edep ve temkinle kalibre ediyor ve Senden arızasız ibadet ü tâat adına bir güç, masiyetler karşısında sarsılmayacak sağlam bir irade ve musibetleri iyi değerlendirebilecek bir idrak ve bir basiret istiyoruz. İstediklerimizi ver ve bizi kendi darlığımıza mahkum etme.

Biz her şeyimizle Seniniz; Sana hamd ü senâda bulunuyorsak, Senin lütfettiğin uzuvlarla bunu yapıyoruz; kulluğuna koşuyorsak, boynumuzdaki acz ü fakr tasmaşının gereğini yerine getiriyoruz. Bunlar Sana göre değil, bizim tutarsızlığımız çerçevesinde çırpınışlar.. evet, nerede Senin ululuk ve azametinin, nerede bizdeki kulluk? Nerede o altından kalkılmaz lütuf ve ihsanlar, nerede bizdeki o kırık kol ve kanatlar?..

Rahmet Kapısına Sığınıyoruz

Ey Merhametliler Merhametlisi, hâlimizi sadece Sana açıyor, içimizi yalnız Sana döküyor ve son bir kere daha en içten iniltilelerle engin rahmetinin kapısını tıkladıyoruz; tıkladıyor ve "Meded ey gafile-salar-ı rusûl huz biyedî!" diyoruz. Meded ey gizli açık her hâlimizi bilen.! Meded ey hayat ve kaderimize hükmeden.! Meded ey ilk kapı ve ilk-son mercî; Senden ayrı düştüğümüz şu meş'um dönemde hiç kimse imdadımıza koşmadı; feryadımızı duyup şefkatle el uzatan da olmadı; hep hicranla inledik ve hasretle yutkunup durduk. Eyyub'a hayatın ırmağının çağı görüldüğü, Yakub'a Yusuf'un gömleğinden kokular gelip

ulaştığı şu günlerde, tıpkı o hasretkeş Nebi gibi tasamızı, dağınıklığımızı Sana arz ediyor ve rahmetinin ihtizazını bekliyoruz.

Rahmet-i İlâhîye Hicret

Günahlardan kaçıp Rabbin kapısını çalma, O'ndan af fermanı gelinceye dek, kapıdan ayrılmama, bu da bir hicrettir. Şu yakarış bunu ne güzel ifade eder:

"İlâhî, günahkâr kulun sana geldi.
Günahlarını itiraf edip sana yalvarıyor.
Eğer affedersen bu Sen'in şanındandır.
Eğer kovarsan, Sen'den başka kim merhamet edebilir."

Daha önceleri işleyip durduğu günahları terkettikten sonra, bir daha aynı günaha dönmeyi, cehenneme girmekten daha ızdırap verici bulan bir insan, hep hakiki ma'nâda hicret yolundadır.

Helâl hudutlarının son sınır taşlarını, mayınlı bir tarla gibi görüp oralara yanaşmayan; eline, ayağına, gözüne, kulağına, ağzına, dudağına dikkat eden bir insan, ömrünün sonuna kadar hep hicret ediyor demektir. Bu insan, ister insanlar arasında bulunsun, isterse bir köşede uzlete çekilsin, mukaddes göç gönlünün derinliklerinde onun sadık yoldaşdır. Ancak uzlette, hicretin ayrı bir buudu vardır. İnsan orada "Üns billah"a ulaşır ve İlâhî nefehatla serfiraz kınır.

Meseleyi özetleyecek olursak, ayrıca, hadîs-i şerif şu hususlara da delâlet, hiç olmazsa, îmâ ve işarette bulunmaktadır:

- a- Niyet, amelin ruhudur; niyetsiz ameller ölü sayılır.
- b- Niyet, hasenâtı seyyiâta, seyyiâtı da hasenâta çeviren nurlu ve sırlı bir iksirdir.
- c- Amelin amel olması niyete bağlıdır; niyetsiz hicret, turistlik; cihad, bâğîlik; hac, aldatan bir seyahat; namaz, kültür fizik; oruç da bir perhizdir. Bu ibadetlerin, insanı cennetlere uçuran birer kanat haline gelmesi ancak niyet mülâhazasıyla mümkün olur.
- d- Ebedî cennet, ebedî kulluk niyeti, ebedî cehennem de ebedî inkâr ve ebedî küfür kastının neticesidir.
- e- İnsan niyeti sayesinde, çok küçük bir cehd ve az bir masrafla çok büyük ve

çok kıymetli şeyler elde edebilir.

f- Niyet kredisini iyi kullanabilenler, onunla dünyalara talip olabilirler.

g- Dünya ve kadın, nîmet olmaya müsait yaratıldıkları halde, o nîmetlerin sû-i istimâli veya onlarla olan münâsebetlerin şer'î kıstaslara göre ayarlanamaması neticesinde, bu nîmetler Allah ve Resûlünün hoşnutluğuna alternatif olabilir. Dolayısıyla da kazanç kuşağında insana her şeyi kaybettirebilirler...

İşte, bunlar ve bunlar gibi daha nice mes'eleler var ki, herbiri başlı başına birer kitab mevzûu olduğu halde zerrede güneşi gösterebilen ve deryayı damlaya sıkıştırmaya muktedir olan bir Söz Sultanı'nın beyanında, bu koskoca muhtevayı ifade için üç-beş kelime yetmiştir.

Ramazan Ayı

Derken sımsıcak, olabildiğince yumuşak ve hummalı dakikalarıyla Ramazan ufukta belirir.. vicdanlar teyakkuza geçer, bütün gönüller uyanır, bütün duygular coşar.. ve insanlar oluk oluk ma'bede akar; oradan da Rabbine yürür. Ramazan'ın gelmesiyle ruhunun râbitaları daha bir güçlenir.. uhrevî arzu ve emeller daha bir köpürür; köpürür ve duygular üzerine bir mızrap gibi inip kalkan bir Ramazan mülâhazası, inanmış sîneleri aşkla, şevkle coşturur ve onların ruhlarında âdeta yangınlar meydana getirir. Denebilir ki, Ramazan senenin en nurlu, en içli, en tesirli, en lezzetli günleri ve ledünnî hayatımızın da en önemli bir iç dinamizmi olarak bütün benliğimize siner ve bize en uhrevî hazlar yaşatır. Çarşı-pazar ve sokakların görüntüsü ötelere ait duygularla köpürür. Minarelerin solukları gönüllerde Kur'ân hüznüyle yankılanır.. mabetler ışıktan fistanlara bürünür ve imanlı gönüllerin avazlarıyla inler. Evden mabede, mabetten mektebe her yerde Hakk'a yönelişin sevinç ve itmi'nânı yaşanır.. ibadetle şahlanan sîneler, bütün güzelliklerini ortaya döker.. en mahrem çizgileriyle iç dünyalarından kopup gelen aşklarını, şevklerini haykırırlar. Bu insanlar, güya "vuslata hazırlanın" emrini almış gibi her geceyi bir "şeb-i arus" arifesi sayar ve her günü de engin bir vuslat duygusuyla geçirirler.

Ramazan Ayı Dua Mevsimi

Ramazan, hem en münasip bir dua, münâcât ve Hakk'a yönelme mevsimi, hem de çok canlı bir tedâî kaynağıdır. Onun gökkuşağı gibi rengârenk atmosferinde, gönüller her zaman buhurdanlar gibi tüter; her seher bir şehrâyin gibi tülленir; her koyda yüzlerce bülbül öter. Ramazanın ışıktan ikliminde her hâl, her tavır, her duygu, her ibadet, bize sadece şanlı geçmişimizden bazı sesleri, bazı sözleri, bazı düşünceleri, bazı mülâhazaları taşımakla kalmaz; onun sihirli atmosferinde bazen tâ ötelер ötesinden dahi neler duyar ve neler dinleriz.! Hele bu Ramazan, bir uzun imsak döneminden sonra, asırlar boyu süregelmiş bir sessizliği yırtan Ramazan ise... Ramazanın böyle bir aydınlık kaynağı olduğuna inanan bizler, küçüklüğümüz ölçüsünde değil, Ramazanın büyüklüğü ve Hak rahmetinin enginliği nispetinde onda öyle bir âhenge erer, öyle yerli yerine oturur ve öyle ufkî bir derinliğe ereriz ki, gönlümüz Hakk'a en yakın olmanın huzurunu duyar ve bütün benliğimiz yer yer O'nun rahmet tecellileri karşısında ra'shelerle ürperir, zaman zaman da üns esintileriyle sarıldığımızı hisseder gibi olur;

"Ey Rab Seni bilmemek hasret, yakınlık ateş,
Sînelerde yanan kor ocaklardakine eş..
Hele aşkın hele aşkın, aşkın tam bir cennet.!
Ne olur aşkınla dirilmeme inayet et!"

diye mırıldanır, ufkumuzla bütünlüğümüzü gözden geçirir ve içinde bulunduğumuz havaya öyle uyarız ki, hem en saf neşelerle coşan bir çocuk, hem de bin âhı birden duyabilen bir hassas ruh gibi, iki kutuplu bir dünyanın merkez noktasında, elemi zevklerine eş, endişeleri sevinçleriyle at başı, ümitleri her zaman temkine dayalı, korkuları recâ payandalı, ikilemler içinde ama mutlaka tevhid hedefli en engin duygularla ufuktan ufuğa koşarız; koşar ve âdeta ruhlarımızın kubbesi çatlayıp da açıkta kalacakmışız gibi bir hisle ürpeririz.

Ramazan Ayı'nın Bereketi

Hemen her ramazan; arzuları kâinatlar kadar geniş, emelleri ebedler kadar engin gönüllerimize, en sürpriz hisler ve mânâlarla sağanak sağanak boşalır; yağmurla dirilen toprak gibi ruhlarımızı harekete geçirir, duygularımıza yeni bir "ba'sü ba'del mevt" vadeder, vicdanlarımızı daha bir duyarlı hâle getirir ve lezzet olur oluk oluk içimize akar.. hem bütün kederlerimizi, acılarımızı unutturacak şekilde öyle bir çağılıyla akar ki, onu hep bir şiirden, bir histen ve

iç içe hayallerden örölmüş gibi görür; başka bir derinleşme kaynağı arama vehminden kurtulur, ruhlarımızın Hakk'a kullukla elde ettikleri hürriyet zevkini paylaşır ve "kul oldum kul oldum; Hakk'a esarete gerçek hürriyeti buldum" der neş'e ile çığlıklar atarız.

Ramazan, hemen her zaman o kadar aydınlıklarla gelir ki, bütün bütün kirlenmiş ve gönöl dünyasında iç içe karanlıklar yaşayan nefsin âzad kabul etmez kapı kulları bile, mutlaka onun atmosferinde bir şeyler duyar; bir şeyler söyler ve duygu, düşünce dünyalarında farklı edâlara ulaştıklarını hissederler.

Evet, bir kısım gâfil gönüller uyuklamaya devam etse de; lâubâli ruhlar serâzad yaşamalarını sürdürse de; ölü vicdanlar ülfete, ünsiyete yenik düşse de ramazan, o ışıktan, renkten, sestten şîvesiyle en paslı kilitleri bile çözerek, ezanları, salâları, sahurları, iftarları ve teravihleriyle sessiz sessiz içlerimize akacak ve en katı gönüllere dahi mutlaka bir şeyler söyleyecektir.. söyleyecektir; zira ramazan onu söylettirecek güçte ve nurâniyette, insan da bunları seslendirecek fitrat ve istidâttadır.

Ramazan Ayı'nın Birleştirciliği

Geceleri ayrı bir duygu, gündüzleri ayrı bir aydınlıkla tulû' eden Ramazan günleri, gönüllere ayrı bir ruh çalar geçer.. ve toplumun birbirinden kopmuş parçalarını biraraya getirir, bütünleştirir, bütün inzivâzedelere cemaat yolunu açar ve onların gurbetlerini izâle eder.. herkese değişik buudda bir his ve fikir ziyafeti verir ve herkesi bir kere daha hayata uyarır.

Ramazan, minarelerin başındaki mahyâlardan camilerin derûnundaki âvizelere, mescitlere uzanan yolların sağındaki, solundaki kandillerinden evlerimizin içindeki lambalara, müminlerin yüzlerindeki duruluktan, gönüllerindeki aydınlığa kadar her yerde ışıkla tülленir. Hele, dinin yeniden gençliğe erdiği günümüzde o, seher yelllerine açık sahurları ve gizli lûtufların tecellileriyle tüten iftarlarıyla öyle farklı bir hava, farklı bir ziya ve farklı bir şîve ile gelip gönülleri okşar ki, olsa olsa ancak, aşkın vuslat ümidiyle kanatlanması bu kadar cezbedici, bu kadar imrendirici olabilir. Sanki Ramazan ayına kadar ruhun sonsuzluk iştîyakı ile insan arasında bir perde varmış da oruçla o perde aralanıyor gibi olur.. ve o âna kadar kalbin bir köşesinde sessiz sessiz uyuyan aşk u şevk birdenbire canlanır, kabarır, köpürür; bütün benliği sarar ve önüne geçilmez bir vuslat arzusuna inkılâb eder. Bu mukaddes arzuyu

gerçekleştirme yolunda, üfûl üfûl bâd-ı tecellilerin estiği seherler kollanır, insanlar için hep ötelere açık birer menfez gibi müşahit bekleyen namaz vakitleri olabildiğince değerlendirilir.. ruhlara revh u reyhân teravihlerle gönüller coşturulur.. ve duygulara kâse kâse İlâhî nefahât içirilir.. derken, herkes derecesine göre adeta uhrevîleşir, ledünnîleşir ve birer melek halini alır.

Ramazan Ayı'nın Değerlendirilmesi

Ramazanları anlayan insan aklı, duyan insan vicdanı, zevk eden de insan kalbi olduğuna göre, varlığı görüp hissetmek, duyup değerlendirmek için göze, kulağa, mantığa, muhakemeye ihtiyacımız olduğu gibi, ramazanı duyup zevk etmek için de akıl, şuur, kalbin harekete geçirilmesine, harekete geçirilip uyanık tutulmasına ihtiyaç hattâ zaruret vardır.

Zira çok defa, en aydınlık günlerin içine girer-çıkır, en renkli saatleri tekrar tekrar yaşarız da bunların farkına bile varamayız. Bazen de iyi bir konsantrasyon sayesinde, o ölçüde parlak ve renkli olmayan dakikaları öyle bir duyar ve yudumlarız ki; kendimizi cennet bahçelerinde ve kevserlerin başında sanırız.

Her şeyden evvel, bu mânevî güzelliklerin gönüllerimize akıp, içlerimizde birer zevke dönüşmesi için, bakış açısı ve teveccühün çok iyi belirlenmesi gerekir. Bu yapılabildiği takdirde, ramazan birdenbire öyle farklılaşır ve bize o kadar derince işler ki, duygu dünyamızın tomurcuklar gibi sürekli inkişaf ettiğini duyar ve kendimizi mânâlarla, hislerle taşkın bir atmosfer içinde hissederiz; ederiz de çevremizdeki her şeyin dili birdenbire çözülür ve birer hatip gibi ruhlarımıza en duyulmadık hutbeler îrad eder ve bugüne kadar hiç söylenmedik sözler söylerler; seherler-sahurlar, ezanlar-namazlar, minareler-mahyalar, sokaklar-sokaklardaki lambalar, her yerde yükselen Kur'ân sesleri, hâfız nağmeleri, imamın solukları-cemaatın çehresi, çocukların çığlığı-yaşlıların temkini.. evet bütün bunlar ruhlarımıza neler söyler neler!. Söyler de o harfsiz, kelimesiz beyanlarıyla gönüllerimize türlü türlü ziyafetler çekerler.

Ramazan Ayı'nın Geliş ve Gidişi

Gönüller, bitevi heyecanla dolup, ruhlara da kıvamını bulunca, bu üstüste

şafaklar değeriindeki günlerin arkasından hilâl remziyle, fakat dolunay gibi ramazan doğuverir. En tatlı yeller gibi inşirâhla eser.. eser gönüllerimizi sarar, canlarımızı, tenlerimizi ipekler gibi okşar geçer ve tıpkı bahar yamaçları gibi gözlerimizi güzelliklere uyarır, gönüllerimizde yükselme arzusunu coşturur.. ve şelâleler gibi, sinelerimize yumuşak, tatlı bir ürperti salar.

Nihayet bir aylık misafirlik biter, binbir vâridatla gelen ramazan da gider.. gider ama, onun getirdiği ışığa uyanmış ve dirilmiş ruhlar, sürekli düşünmüş ve haşyetle ürpermiş gönüller, vuslat arzusuyla yollara dökülmüş ve köpürmüş vicdanlar bu defa da bayramın sımsıcak günleriyle kucaklaşırlar. Evet kendilerini denize salan insanların bir müddet sonra, dört bir yandan su ile sarıldıklarını duyup hissetmeleri gibi, biz de üç aylardan sonra, kendimizi bayramın rengârenk ikliminde, huzur ve itmi'nan tüten atmosferinde buluruz.. bulur ve onu bütün duygularımızla hisseder, bütün benliğimizle yaşar ve mahiyetimizin bütün rükünleriyle paylaşırız.

Herkesi kendi ruh ve hülya derinlikleriyle bir başka âlemlere çekip götüren bu ses, bu söz, bu görüntüler, inanmış sinelerde imrendirici güzellikleri, ürperten raşeleri, coşturan heyecanları ve diriltten soluklarıyla yankılana dursun, namaz bitip, semâvî seyahat da tamamlanıp mabede muvakkaten veda edilince, bu defa da Hakk'dan halka "nüzü'l" ediliyor gibi herkes bir başka derinlikle yeniden insanlara döner.. onlarla kucaklaşır, bayramlaşır ve ma'bed yoluyla mazhar olduğu vâridatı, bu kez de çarşıda-pazarda, ovada-obada, evde-işyerinde, mektepte-kışlada rastladığı kimselerle paylaşır.. bu suretle, saatlerle takdir edilmiş sınırlı zaman parçalarına, kalbin vüs'ati, ruhun zaman üstülüğü ölçüsünde sınırsızlık kazandırır, âdeta onu sonsuzlaştırır.. ve daha dünyada iken, ebediyet ve ötelerle ne kadar derinden derine irtibatlı olduğunu ortaya kor.

Ramazan Ayı'nın Getirdiği Bereket

Evet, herkes istidadına göre ve kabiliyetinin elverdiği ölçüde onunla değişik bir buutta, çeşitli münasebetsizliklerden, insanı baş aşağı götüren rezîlelerden ve bütün manevî kirlerden arınır, nurlanır.. ve cennetlere ehil hale gelir. Ramazan ayı, yümün ve bereketiyle o kadar zengindir ki, gölgesine sığınan hemen herkes O'nun servet ve gınasından istifâde eder ve uhrevî sultanlıklara erebilir: Gençler-ihtiyarlar, sağlam mü'minler-ârizalılar, zekiler-ahmaklar, akıllılar-deliler, eşyanın perde arkasına kapalı olanlar-açık bulunanlar, bir işe

yarayanlar-yaramayanlar, havadan nem kapanlar-yağmurun altında bile ıslanmayanlar, hâkim olmak için yaratılmış bulunanlar-mahkûm olarak dünyaya gönderilenler, binbir gâile içinde dahi dimdik ayakta durmasını bilenler-en küçük sarsıntıya mukavemet edemeyerek devrilip gidenler, hayatlarını karamsarlık içinde ve inleyerek geçirenler-cehennemlerin içinde bile ümit şakıyanlar, ömürlerini başkalarına dayanarak sürdüren dermansızlar-en onulmaz dertlerle kıvranırken dahi neşeyle gürleyen iradeler, yaşayışlarını yeme, içme ve uyumaya göre programlamış tenperverler-yemeyi, içmeyi ve uyumayı aşmış gerçek insanlar... Evet, bütün bu birbirinden ayrı, birbirinden farklı sınıflar, değişik ölçülerde de olsa, O'nun aydınlık ikliminde mutlaka başkalaşır, farklılaşır ve halinin müsaadesi nispetinde bir yerlere ulaşırlar.

Ramazan Ayı'nın Manevi Etkisi

Bereket dört bir yanda böyle iç içe bunalımların yaşandığı bir dönemde, son bir kere daha kendimizi ramazanın o sımsıcak atmosferi içinde buluyor; herkesin düşe-kalka o tozlu-dumanlı yollarda yürüdüğü aynı anda, kendimizi cennetâsâ bir iklimde hissediyor ve bütün bütün manevîleşerek ruhlarımızda "berd ü selâm"lara erdiğimizi duyuyoruz.

Evet, bazı kimselerin en insafsız şekilde zamanı ve zemini karartıp her şeyi cehenneme çevirdikleri günümüzde, başımızı kaldırıp iman gözüyle bakabilsek bizi hiçbir zaman yalnız bırakmayan Hak rahmetinin, gökteki hilâlin efsunlu beyanı, mâbed ve minarelerin sihirli ifadesi ve mahyaların esrarlı diliyle, bir kere daha gönüllerimize aktığını ve ruhlarımızı mâneviyatın ferahfezâ iklimlerine ulaştırdığını duyup hissedecek, talihlerimize tebessümler yağdıracağız. Aslında böyle bir uhrevîleşme, üç ayların ufukta belirmesiyle başlar ve ramazana kadar da her gün-her gece, ona hazırlayıcı bir şîve ile tulû eder ve mevsimi gelince de insanlara nur ve huzur aşılayıcı bir edâyâ ulaşır. İşte ramazan, böyle üç aylık bir Hızır'la yolculuğun en son halkasını, Allah'a yakın olmanın en net ufkunu ve ötelere vicdanî bir temâşâ ile temâşâ etmenin de en açık tarassut noktasını teşkil eder. Zira ramazan; varlığın olanca güzelliklerinin, daha net bir şekilde inanan insanların gönüllerine boşaldığı, onların ruhlarındaki inceliğin, letâfet ve nurâniyetin gürül gürül ifade edildiği bir teveccüh ve iltifat ayıdır.. evet onun o cıvıl cıvıl hâli, bütün gök ehlinin bizlere karşı teveccühünün bir aks-i sadâsı gibidir. Ramazanı idrak eden mü'min gönüller, her zaman semanın derinliklerinde perde perde yükselen o melekûtî

seslere cevap veriyor gibi kendilerini bir aşk ve heyecan içinde bulur; iman, marifet ve muhabbetleri ölçüsünde ruhanî zevkler adına ne mûsikîler ne mûsikîler dinlerler. Ramazan mûsikîsinin en tabîî unsurları sayılan mü'min gönüllerin, kendilerini ifade esnasında o içten sesleri ve her lâhza değişik bir tedâî ile bütün benliklerini saran ledünnî zevkleri bilhassa gece saatlerinde öyle edâlara ulaşır ki, konsantrasyonunu tamamlama bahtiyarlığına ermiş her ruh, kendi kendine: "Yoksa cennet, ramazanın arka yüzü mü?" diye mırıldanır ve onu âdeta Hakk'a vuslatın bir koyu gibi duyar. Hele sahur, sahurlardaki salâ ve temcidler bu umumî havaya kendi boyalarını çalıp gönüllerimize uhrevîlikler yudumlattırdıkları o derin dakikalarda -bu derinliği herkes sezemeyebilir- bizlere ne sürpriz şeyler, ne sürpriz şeyler anlatırlar.

Evet, bir yandan minarelerden taşıp evlerimizin içine akan tekbirler, tehliller, temcidler; diğer yandan sahur telaşıyla bir oraya-bir buraya koşup duran çocuklar, gençliklerinin gerçek bedelini ödeme temkiniyle hareket eden delikanlılar; yüzlerinde-gözlerinde hep inanmış olmanın vakar ve ciddiyeti o mehâbet abidesi yaşlılar, evet, her biri belli ölçekte, tıpkı bir koronun farklı enstrümanlarıymışçasına ayrı ayrı olmanın yanında müşterek ritimleri, aynı tondaki heyecanları, gönül gözleri eşyanın perde arkasında o içten hâllerıyla o kadar derin, o kadar muhtevalı ve o kadar yürektendirler ki umumî tavırları hep cennet yamaçlarında Hak cemalini temâşâyâ koşan insanları düşündürür ve hatırlatırlar.

Ramazan Ayı'nın Özelliği

Hiç dinmeyen bir neş'e, hiç bitmeyen bir zevk, hiç eksilmeyen bir aşkla, tütüp giden bir ay varsa o da Ramazandır. Bir sene içinde geçen bütün nazlı mevsimlerin, ayların özünü, ruhunu, gerçek manâsını ve onlardan süzülmüş, toplanmış usareleri en tatlı bir şive ile sunan Ramazan günleri, Ramazan geceleri; her lahza, gönülleri ayrı bir haz ve ayrı bir tatlılıkla sarar, şefkatle onları kucaklar, muhabbetle okşar ve yaşama zevkiyle coşturur.

Ramazan günleri, dünyanın her yanında, husûsiyle Müslüman ülkelerde ve Müslümanlar arasında ve hele bizim dünyamızda bütün alâkalara merkez, bütün ruhânî zevklere meydan, bütün heyecanlara sahne, bütün terakkilere nurdan bir helezon ve bütün insânî hususiyetlerin inkişâfına açık bir fırsat, bir ganimet alanıdır.

Ramazan Ayındaki İbadetler ve Teravih

Biz Ramazan'da her günü bir bayram neşvesi içinde duyar, ev-iş-mâbet arası gel-gitlerimizde hep onun sıcaklığını hisseder, uhrevîliklere açılma hülyalarına dalar; yer yer mâbede koşar, Rabbimize karşı uzaklığımızı aşmaya gayret gösterir, dua ve niyazla hayır temayüllerimizi güçlendirir, tevbe ve istiğfarla da mânevî kirlerden arınmaya çalışırız; gece-gündüz Hak karşısında her duruşumuzu ayrı bir tasfiye faslı olarak değerlendirir ve âdeta yaşamanın rengini değiştiririz. Böylece hayatımız bilinmez bir bilmece olmaktan çıkar; teneffüs edilen, duyulan ve bir haz olup içimize akan tadına doyamayacağımız bir güzelliğe dönüşür. Hele, ezan ve temcitlerin o gürül gürül sesi, câmilerin büyüleyen mânevî havası, kadın-erkek, genç-ihthiyar herkesin iştirak ettiği teravihlerin hususi şîvesi Ramazan'ı "sehl-i mümteni" öyle bir nefâsete ulaştırır ki, onu tam duyup yaşayanlar, yeryüzünde bulundukları hâlde gök sakinleri ile aynı safı paylaşıyormuşçasına çok farklı mülâhazalara dalar ve kendilerinden geçerler.

Ramazan'da bazen mâbetleri -bu biraz da şahısların derunîliğine bağlıdır- öyle derin bir uhrevîlik sarar ki, insan orada minarelerden yükselen sesleri Bilal'in dudaklarından dökülüyor gibi dinler; imamı tam bir nâib ve halife pâyesiyle mümtaz görür; sağındaki-solundaki insanları da Peygamber görmüş kutlular gibi tahayyül eder, iliklerine kadar heyecan duyar, gözyaşlarıyla boşalır ve kendini Cennet'in bir adım berisinde gibi sanır.

Ramazan Ayında İbadet Zevki

Artık ruhların aradığı haz denizine ermiş bu talihliler, her an gönül gözlerinde ayrı bir büyü ile tüllenen ledünnî güzellikleri ve Sevgilinin bakışlarında açılan çiçekleri, O'nun cemâlinden akseden ılık hüzmeleri gibi duyarlar.. duyar ve âdeta kendilerini çeşit çeşit meyvelerle, güllerle, çiçeklerle üfûl üfûl esen bir bahçede bulur ve kopardıkları meyvelerin, güllerin, çiçeklerin üzerinde, bir ömür boyu eşğine baş koydukları Zât'ın istikbâlinin, ikrâmının sıcaklığıyla kendilerinden geçerler. Hattâ burada ulaşamadıkları bazı nimetlerin, değişik bir buudda vaat esintileri ve mükâfat dalga boyuyla akıp geldiğini seziyor gibi ve duygu dünyalarında Rahmeti Sonsuz'un o derin ve ezeli şefkâtiyle kucaklaştıklarını hissederler. Bu ruh hâletiyle, hayatı daha değişik

duyar, daha içten sever, çevrelerinde O'nunla irtibatlandırabildikleri her şeyi rikkatle kucaklar, sevgiyle okşar ve tıpkı bir gül gibi koklarlar.

Kadınlar-erkekler, gençler-ihtiyarlar, bilenler-bilmeyenler, düz insanlar-bilgeler bu aydınlık gün ve gecelerde zariflerden zarif halleri ve incelerden ince tavırlarıyla masallarda olduğundan daha parlak bir şekilde bu mübarek zamanın mânevî güzelliklerine bürünür, inanmış olma mehâbetini bir peçe gibi yüzlerine asar, gözlerini ötelerin ışıklarıyla açar-kapar, gezdikleri her yere kendi koku ve boyalarını çalar, duygularının derinliklerinde âdeta uhrevileşir ve birer melek kesilirler. İnsan onların çehrelerinde, minarelerdeki mahyaları, sokaklardaki kandilleri, sanki onların süzölmüş bakışları, saçılmış incileri, dağılmış duyguları sanır; sanır ve onları, hayalinde rûhânileri resmettiği gibi görür.

Evet, iman, aşk, arzu ve hülyâların; ümit lezzet ve vuslatların dalgalandığı bu temiz simalar, müştak, hayran, mutlu ve sessizdirler ama, ruhlarındaki mânâları duyuran tavırları, davranışları, bakışları her zaman çevrelerine, insanda lâhûtîliğin erişilmez bir buudu gibi tecelli eder ve sezip anlayanları âdeta büyüler.

Bu mübarek günler ve geceler, her şeye ve herkese kendi rengini, kendi tadını ve kendi şivesini katar; kucakladığı her şeyi yumuşatır, hülyâlaştırır ve tasavvurlarımızı aşan derinliklere ulaştırır. çarşı-pazar, ev-ma'bed, okul-kışla hemen her yerde sezilen derin bir büyü, müminlerin simâlarında parıldayan uhrevilik, bakışlarından süzölen ilâhilik.. ve bilhassa gece saatlerinde gözlerimizin içine gülen rengârenk ışıklar, bize hep bir başka buudda yaşıyor olmanın nağmelerini fısıldarlar. Evlerinde, iş yerlerinde, mabetlerde gördüğümüz, karşılaştığımız her simâ, hep bir vuslat yolculuğu yaşıyor gibi, yer yer aşk u melâlle, zaman zaman da ümit ve beklentilerle dalgalanır ve bir duygu çağlayanı haline gelerek sonsuza akar.

Ramazan Ayında Manevi Atmosfer

Hemen her sene Ramazan'ın gelmesiyle, âdeta gökler yere inmiş gibi olur: Sokaklardaki ışıklar, şerefeleri çepeçevre saran lambalar, minareler arasındaki mahyalar, şurada-burada parlayıp sönen maytaplar bize yer yer semanın yıldızlarını, meteorlarını hatırlattıkları gibi; olabildiğine incelen, inceli bütün bütün saflaşan ve melekler gibi masumlaşan mü'minlerin camilerdeki o derin hâlleri, gece hayatları, imsak ve iftarları da gönüllerimizde ruhânîlerle beraber

bulduğumuz hissini uyarır. Oyle ki, kalb ve ruh ufkuna açık olan bir mü'min, her sahurda ayrı bir şölen yaşar, her iftarda ayrı bir heyecanla köpürür, her teravihi ayrı bir ruhânî zevkle eda eder ve çok defa görüp duyduklarıyla kendini âdeta bir rüya âleminde sanır. Her zaman gufranla tüllenen bu mübarek ay, atmosferinde yaşayanlara bunları vadettiği gibi, dinle, diyanetle şöyle-böyle münasebeti olan hemen herkesin üzerinde farklı tesirler icra eder: O kendine has büyüyle mü'min gönüllerin hudutlarını değiştirir, onların tabiatlarına kendi boyasını çalar, yürekten inananlara açık-kapalı ötelerin esrarını hissettirir ve insanlara cismâniyetlerinin üstünde farklı varlıklar olma yollarını açar. Onun gelişiyile, insanî hisler sürekli mâverâîlik mırıldanır. Öteler duygusu en enfes kokular gibi hemen her tarafa siner. Bir ay boyu, bu kutlu zaman bize, hiç duymadığımız en derin sükûtî şiirlerini inşad eder ve iman, ibadet -bunlar bu sükûtî şiirin temel unsurlarıdır- el ele vererek basiretlerimize ilimlerin alanını aşkın ve temâşâsına doyum olmayan ne büyülu ufuklar açar.

Güneşin hemen her zaman değişik dalga boyundaki şuaları topyekün eşya ile bir çeşit münasebet içinde bulunduğu gibi, Ramazan ayında da gökler ötesi âlemler, arzla, arzlılarla ve hususiyle de mü'min gönüllerle her an farklı tesirler ortaya koyar; melekûtî âlemler, güneşin ziyasının kat kat üstünde her tarafa bir ruh, bir mânâ, bir füsün neşreder; hakka açık gönüllere kendi derinliklerini duyurur ve kendi ledünnîliklerini aşılır. Bu sayede âdeta, dünya-ukbâ yan yana gelir; birinden diğerine ibadet ü taat, ondan da berikine hayır ve bereket akar durur. Bu durum insanda öyle derin hülyalar ve hisler uyarır ki, dünyada hiçbir şey o kadar güzel ve o kadar büyülu olamaz. Bazen mâbetlerdeki sesler kandillerden boşalan ışıklara karışarak başlarımızdan aşağıya boşalırken hemen hepimizde gönüllerimizi hoplatan, gözlerimizi kamaştıran öyle bir hâl hasıl olur ki, içinde bulunduğumuz bu tılsımlı atmosferden asla ayrılmak istemeyiz. Ayrılısak da gönlümüz hep orada olup bitenlerle çarpar.

Ramazan Ayında Rahmetin Bolluğu

Her zaman rahmete susamışlığını hisseden gönüllere ramazan, toprağın bağrına inen yağmur gibi, onların başlarından aşağıya boşalttığı his ve manâ ile gönüllerin kurumaya yüz tutmuş bütün yamaçlarını sular, duyguların tâ derinliklerine iner ve insan benliğini yepyeni manâların yemyeşil meşcereliği haline getirir. Öyle ki bu mübarek zaman diliminin hayata aksettirdiği binbir televvünlü mübarek zaman parçalarının, ışıktan dakikaları gözlere, gönüllere

saçtığı nurlar sayesinde bütün bütün uhrevîleşen ruhlar, artık manâya ve ledünniyâta öyle bir uyanmış ve alışmış olurlar ki, bir daha da bu masmavi iklimden ayrılmak istemezler.

Ramazan Ayında Teravih

Her şeyi böyle kendi güzellikleriyle saran ramazan, öyle yumuşak, her zaman bahar gibi tüten teravihler o kadar tesirli, ramazana uyanmış ruhlar o kadar hisli, gökteki ışık kaynaklarından minarelerdeki mahyalara kadar üzerimize dökülen aydınlıklar o kadar duygulandırıcı ve her yanda ayrı bir güzellik armonisiyle gönüllerimize bir şeyler fısıldayan Yaratıcı Kudret o kadar şefkatli ki, bütün bunları duyup hissedip te bunlara karşı alâkasız kalmak mümkün değildir.

Ramazanlardaki şeâir sanki, bizlerdeki bu duygu ve bu düşünceyi tutuşturmak için plânlanmış gibi, onda her ses ve soluk bir mızrap gibi gönül tellerinde değişik değişik iniltieler meydana getirir. Onda, minarelerin dili sayılan ezânlar, salâlar, temcitler insan gönlünü ibadete akord ediyormuş gibi, sık sık kulaklarımızda uğuldar durur ve ruhlarımızı bir şeye hazırlar. Evet, salâlar, temcitler, âdetâ, birer akord, birer deneme, birer kontrol mahiyetinde icra edilir.. ve bunlar sanki, uykudan henüz tam uyanmamış, ruhların, uyku mahmurluğu içindeki sözleri, gerçek söze ulaşma yolunda ilk mırıltıları ve ibadet konsantrasyonuna hazırlama ameliyeleri gibidirler. Sonra bütün minareler, kıvamını bulmuş gibi, mabetler konsantrasyona girmiş gibi birden gürlür.. ve yükselen sesler gider gökteki soluklarla bütünleşir.. derken bu en içten nağmeler, dökülen şelâleler, fışkıran fevvereleer gibi semanın enginliklerinde, arzın derinliklerinde bir velvele olur inler.. inler de, minarelerden yükselen, cami kubbelerinden taşan bu seslerin, her yanımızı sardığını, gidip benliğimizin derinliklerine ulaştığını, hem de sadece kulaklarımızla değil, bütün duygularımızla hisseder ve kendimizi bir manâ ve şiir ikliminde sanırız.. sanırız da âdetâ hülyâlar âleminde seyahat ediyor gibi oluruz. Bu hülyâlı mavilikte, göklerin başımıza ramazan yağdırdığını, camilerin çevresindeki ışıkların ramazan yazdığını, insanların çehrelerinde ramazanın tüllendiğini, atmosferin buğu buğu ramazan koktuğunu duyar, büyülenir ve bu sihirli havanın tesiriyle rüyalarda olduğu gibi bütün bütün ruhun emrine girer; istediğimiz zaman göklerde uçar, istediğimiz zaman bir yere konar; istediğimiz âlemlerde dolaşır ve en mahrem yerlere gireriz. Mukayyetken âdetâ mutlak

olur, mahdutkan sınırsızlaşır, zerre iken güneşlere denk hale gelir ve hiç ender hiçken bütün bir varlık oluruz.

Ramazan Ayında Yaşanan Uhrevi Duygu ve Düşünceler

Bizim ramazanlarımızda, hiçbir zaman tamamen dinmeyen bir uhrevîlik heyecanı çağlar; gecelerin esâtîrî güzelliklerinden, şehirlerin sihirli dakikalarına; gündüzlerin ramazanlaşmış çehrelerinden gurubların rü'yet yamaçlarını hatırlatan renklerine kadar her an ayrı bir duygu tufanı köpürür durur. Şehirler, o kendilerine mahsus büyü ve mahrem edalarıyla bizlere, arzu ve ihtiyaçlarımızın yerine getirileceği koyları gösterir.. ve oralara ulaşma yollarını fısıldar. Gündüzler, hemen her zaman canlı, fakat yumuşaklardan yumuşak, bir hayli sesli, ama sımsıcak bir esintiyle gelir, bizi kucaklar, en az günde beş defa namaz ve niyazdan fışkıran bir lezzetle kendilerini hissettirir, sonra da gurubun tüllenen renkleri arasında henüz bitmemiş bir faslı, daha sonra gelip tamamlama vadiyle son gülücüklerini başımıza boşaltır öyle giderler. Akşamlar, her zaman bir şölen ihtişamıyla ufukta belirir, hem beden hem de ruhlarımıza ait iç içe işlerle alâkalı bir sürü telaşla kendilerini duyurur, her yanımızı iftar ve teravih heyecanı sarar, bize gizli bir âlemin kapısının önünde bulunduğumuzu ihsas eder, gönüllerimize aşk kıvılcımlarının yanında vuslat heyecanları da üfler ve ruhlarımıza mü'mince yaşamının bütün zevklerini duyururlar. Geceler, bir sessizlik büyüyle ufkumuzu tutar, bize Yâr'la halvet olma duygusunu fısıldar, aşkın yaşama yollarını gösterir ve duyabilenler için Cennet nağmelerinden besteler sunarlar. Bizler her zaman, gecelerin ne dediklerini anlamasak da, onlar hep bir şeyler söylemeye devam ederler. Bu sözler, bazen halka halka birbirine eklenerek öyle edalara ulaşır ki, bütün bütün kör ve sağır olmayanlar, bu harfsiz ve kelimesiz hutbeler karşısında dillerini tutar, hayret murâkabesine dalarlar.

Bizim hislerimiz, bizim düşüncelerimiz ramazana bağlı olarak değişip derinleştiği gibi, ramazan da, bizim hülyalarımız ve bizim tasavvurlarımızla farklı mânâlara, farklı muhtevalara ulaşır ve hislerimizin, fikirlerimizin derinliğiyle mebsûten mütenâsip (doğru orantılı) o kadar belîğ şeyler söyler ki, onun îrad ettiği o muttasıl hitabeleri, hiçbir hatip, hiçbir edip, hiçbir mütefekkir ve hiçbir filozofun eserinde görmek mümkün değildir. Ne var ki, onun bu derin ve muhtevalı sözlerindeki inceliği kavramak için de İslâm'ın dilini anlamaya ihtiyaç vardır. Bu dili tam anlayabildiğimiz takdirde ramazan, gecesiyle-

gündüzüyle, orucuyla-teravihiyle o kadar gönüllerimize nüfuz eder ve benliğimize işler ki, ruhumuz ondaki derûnî sesleri-solukları, minarelerden yükselen ezan ve temcitler gibi duymaya başlar; başlar da artık his, şuur ve hülyalarımızdan örülmüş böyle bir dünyadan ayrılmayı asla düşünmeyiz.

Ramazan Ayındaki Huzur

Ramazan'ın güzellik ve nuraniyeti ve o nuraniyete açık gözlere akseden varlığın mânâ dolu ihtişamı, bu birbirinden ayrı ve farklı gruplar üzerine saldığı sır dalga boyundaki bir kısım tayflar sayesinde, o, kendine has tadı, havası, rûhu ve manâsıyla gönüllere öyle bir siner ki, en inatçı kafalar bile mukavemet edemez ve ona teslim olurlar.

Ramazanda, her şeyi kendi sırlarıyla bürüyen geceler o kadar mûnis ve tatlı, insanın duygu ve düşüncelerini ayrı bir halâvetle kucaklayan gündüzler o kadar sıcak ve yumuşak, inanmış simalar o kadar hisli ve derin, Allah'a davet eden sesler o kadar şefkatli ve bunların hepsinin ifade ettiği manâlar o kadar duygulandırıcıdır ki, bu gufrân ayına sînelerini açabilenler muvakkaten dahi olsa, tasalardan, kederlerden birbir sıyrılıp cennet mutluluğunu duyabilirler.

Ramazan Ayını Değerlendirenlerin Bayram Düşüncesi

Bu mübarek günde Ramazanın yaşadığı hemen her yer ruhanîlerin yıldızlar arası dünyalarda duyup zevkettikleri manevî ihtişama denk bir füsuna bürünür.. ve o engin mânâ ve muhtevasıyla gönüllere işleye işleye müminleri, açılabildikleri kadar alır kalbî ve ruhî hayatın derinliklerine götürür.. onlara ayları, güneşleri, kehkeşanları içine alabilecek vüs'ate erme rampaları hazırlar.. ve herkese "kenz-i mahfî"ye pırıl pırıl bir âyine olabilme düşüncelerini fısıldar: Öyle ki, derecesine göre hemen herkes bayramın tedâî ettirdikleriyle uçmaya hazır kuşlar gibi gerilir.. herhangi bir derinliğe açılıyormuşçasına boyunlarını uzatır.. ve uçup ulaştıkları/ulaşacakları zirvelerin hayretiyle hep mest u mahmûr dolaşır ve bu tek dünya gününü âdeta Cennet zamanlarına çevirirler.. evet onlar böyle bir hayret sermestisi içinde, her nesnede Hakk'a ait güzellikleri görme büyüyle mest, zaman sükûtun lisaniyla en belîğ hutbeler îrâd etmekte ve hemen bütün mekânlar da, bayram rengi ve bayram deseniyle onlara bestesiz, güftesiz en saf bir musikiden en nefis nağmeler sunmaktadır.

Zannediyorum eğer bayramın seslendirdiği bu musikiyi ve bayramlaşan insanların edalarından dökülen şiiri çözmek, dile getirmek mümkün olsaydı, en enfes şiirlerin besteleri bile bu büyülu nağmelerin yanında renk atmış, sararmış kupkuru birer lâkırdıya dönüşürdü.

Ramazan Ayının Bereketi Herkesi Kuşatır

İsteyen ramazanda dahi kinle-nefretle oturup kalksın, isteyen iman ve İslâm gerçeği karşısında bulantılar yaşasın, isteyen ışığa lânetler yağdırsın, isteyen sevgiye, diyaloga, hoşgörüyeye savaş ilan etsin, ramazan bütün ışığı ve bütün büyüyle bize kendi sesinden, millî törelerimizi, mânevî zenginliklerimizi duyurmakta; duyurup aç gönüllerimizi en bereketli semavî sofralarla doyurmakta, en karanlık ruhlara karşı dahi hep açık durmakta ve gölgesiyle kinlerimizi, nefretlerimizi eriterek ruhlarımızı uhrevî esintilerle serinletmeye devam etmektedir. Şu anda bir baştan bir başa bütün ülkede sadece o, kalıcı bir şeyler konuşuyor ve herkes onu dinlemeye koşuyor. Mâbetler onu terennüm eden bülbül sesleri ve bu seslerin meftunu heyecanlı gönüllerle dolup taşıyor. Kubbelere çarpıp akisler yapan ve minarelerden taşıp ta gök kubbeye ulaşan bin senelik sesimiz-soluğumuz bir kere daha arzdan semaya yeni bir sağanak töresi peşinde. Biz, ramazanı bütün benliğimizle duymaya çalışıyoruz; o da bize, en içli, en duygulu, en derin anlarıyla kâse kâse sevgi, alâka ve heyecan ikram ediyor.. gönül açlığımıza salkım salkım ümit ve emeller sunarak bütün mağmum yüzleri güldürüyor.

Bu itibarla da, ramazanın bizi terk etmesini hiç istemiyoruz; biz istemiyoruz ama, bir bir gelen her şeyin sırası gelince bir bir gittiği gibi, o da aramıza sevindiren bir konuk olarak gelip bir müddet kaldıktan sonra, bir misafir gibi de ayrılıp gidiyor.. ve ardından da bu muhteşem ayın bütün vâridâtına vâris-i has olarak bayram geliyor...

Ramazan Ayının Bizim Kültürümüzdeki Yeri

Bir başkadır bizim dünyamızda ramazan ve oruç. O, gelirken yolu gözlenen nazlı bir misafir gibi gelir; giderken de -bayramlar muvakkaten sînelerimizi serinletebilir- içimize bir gurub burukluğu salar öyle gider. Ramazan, bizim dünyamızda o kadar sıcak, o kadar candan ve o kadar bizimle uyuşmuştur ki,

onu her misafir edişimizde, bin seneden beri gele-gide, millî töre, millî kültür ve millî karakterimizle kaynaşmış, bütünleşmiş, bizimle içli-dışlı olmuş bir kardeşle, bir arkadaşla karşılaşıyor gibi oluruz.

Millet olarak hemen her ramazanda, kendimize ait bir derinliği yeniden keşfediyor olmanın sevinç ve inşirahıyla âdeta bir milat yaşar; hayata baştan başlar ve ramazanı, özündeki ruh ve mânâ itibarıyla tam kavrayabilmişsek gençleşir, dinçleşir ve Hakk'a kulluğa bir kere daha "vira bismillâh" deriz.

Ramazanda bizim dünyamız, onu sahiplenene talihli insanların çehrelerinden mâbetlerin nûrefşân harîmlerine, minarelerdeki pırıl pırıl mahyalardan bizi gökler ve gökler ötesi ziyâ kaynaklarına bağlayan gönüllerimizdeki aydınlığa kadar her şeyiyle âdeta bir renk ve ışık ülkesidir. Hele mübarek gün ve gecelerde bu ziyâ ve renk diyarı, öyle büyülu bir hâl alır ve ülfetle bütün bütün kör olmamış gözlere öyle şehrâyinler öyle şehrâyinler gösterir! Bu dünyada, günün hemen her saatinde, farklı bir mânâ ile ışıldayan yuvalarımızdan, inanan sakinleri sayesinde daha çok cami revaklarını andıran çarşı-pazarlarımıza, her biri birer mâbet koridoru gibi sırlı ve derin sokaklarımızdan tesbih ve tehlillerle inleyen ibadethanelerimize, mâbetlerdeki his ve heyecan tufanından mü'minlerin o sarmaş-dolaş hâllerine kadar hemen her şeyde, insan âdeta ötelerin güzelliklerini temâşâ ediyor ve firdevsî mûsikîler dinliyor gibi olur.

Dinin gönüllerde kendini tam hissettirmesi; hayatın iman, mârifet, muhabbet ve rûhanî zevklere bağlı sürdürölmesi bu mûsikînin temel unsurlarıdır. Hayatlarını bu unsurlarla mânâlandırabilenler, kendilerini öyle bir zevk u şevk zemzemesi içinde bulurlar ki, dahasını tasavvur etmek mümkün değildir. İsterseniz siz buna, yürekten Hakk'a yönelen kimselere, O'nun tarafından bahşedilmiş avans ya da inanmanın özündeki Cennet çekirdeğinin bir tür duyulup hissedilmesi de diyebilirsiniz.. asıl elemsiz lezzet ve mütemadî hazza gelince, onların yeri burası değildir; onlar kalb selâmetiyle son durağa ulaşmış ruhlara, Allah'ın sürprizleri olarak sunulacaktır.

Ramazan Ayının Gelişi

İnsanlar duygularıyla, düşünceleriyle ne kadar kirlenirlerse kirlensinler, hemen her Ramazan o büyülu ziyasıyla ne yapar yapar mutlaka onlara bir yudum ışık sunar; arındırır sinelerini isten-pastan.. istidatları ölçüsünde nurlandırır çok kimseyi de kendine benzetir. Siler ufuklarımızdan sisi-dumanı.

Akar gönüllerimize o uhrevî tat ve neşvesiyle. Maytaplar gibi ışık olur dökülür başımızdan aşağı; dindirir hafakanlarımızı, yumuşatır o haşın ve hırçın düşüncelerimizi.

O hemen her gelişinde, gökten inen bir sekîne gibi, o semâvî renk, câzibe ve şîvesiyle iner aramıza ve duyurur büyüsunü ruhlarımıza. Biz onu, o bir aylık misafirliği ile her gelişinde o kadar tılsımlı buluruz ki, geldiği gibi hep taptaze kalır aramızda ve giderken de bir hasret ve hicran bırakır içimize.. bekleriz bir sene boyu yeniden dönüp geleceği günleri. Vâkıa, orucuyla, iftarıyla, sahuruyla, teravihiyle ona karşı her zaman bir alışkanlık, bir ülfet de söz konusudur; bu itibarla da, bir mânâda gelişine çok hayret edilmez, gidişinde de şaşkınlık yaşanmaz. Ancak onun sadece vicdanlar tarafından duyulup sezilebilen öyle bir semâvî yanı vardır ki, nefislerimizi arındıran, gönüllerimize safvet çalan, hislerimizi bileyen ve her gelişinde bize yepyeni bir şîve ile çok farklı şeyler anlatan işte bu yönü ile o, hiçbir zaman solmaz, renk atmaz, matlaşmaz ve mihmandarlarını bıktırmaz; aksine hemen her zaman bir bahar edasıyla gelir tülленir, sonra da içimizde bir hazan duygusu bırakır öyle çeker gider.

Ramazan Ayının Hissedilip Yaşanması

Evet o, hemen her sene, göklerin bir sırrı ve büyüsu olarak gelip başımıza boşalırken, önceki gelişlerinden çok farklı bir derinlikle kendini hissettirir. Biz de her defasında onu daha farklı, daha füsunlu bulur ve aşk ölçüsünde severiz. Aslında o gelirken, aylarla günlerle oynaya oynaya, mevsimden mevsime atlaya atlaya hep bir farklılık sergileyerek gelir; gelir ve gönüllerimizde mevsimlerin havası, rengi ve deseni ile tülленir: Bazen Ramazan o semâvî sıcaklığını karın-kışın bağrına boşaltır; bazen yaz günlerinin hararetiyle bütünleşerek bize iradelerimizin hakkını vermeyi hatırlatır ve bir mânâda azmimizi biler, basiretlerimize kalbî ve ruhî hayat ufkunu gösterir; bazen şebnemler gibi bahar çiçekleri üzerine konar ve bize diriliş şiirleri söyler; bazen de hazanın kasvetini semâvî neşvesiyle delerek bizi dünyevîliğin darlıklarından uhrevîliğin ferah-fezâ iklimlerine alır götürür.

Biz, ayın-güneşin tulû ve gurûbu gibi, müneccim hesabıyla onun da ne zaman geleceğini biliriz; ne var ki o, her gelişinde ve gelip misafir oluşunda bize bir sürü sürpriz yaşatır: Hayatımızı bir baştan bir başa değiştirir; yememize-içmemize, yatıp kalkmamıza müdahale eder, kabiliyetlerimiz ölçüsünde bizi

ruhânîlere benzetir ve edip eylediği bütün bu işlerle gönüllerimizde gökler ötesinin vefasını seslendirir.

Ramazan Ayının İnsanda Yolaçtığı Değişimler

Bazen, bu mübarek günler içinde yaşadığımız kutlu saat ve dakikalar, iç dünyamızı öyle ifşâ eder ve sırlarımızı öyle açığa vurur ki, ifade etmeye muktedir olmadığımız düşüncelerimizin böyle net seslendirilmesi karşısında, sevindiğimiz aynı anda, gözün, kulağın kalbin önüne geçmiş olmasını düşünerek, haddimizi aşmış olma mülâhazasıyla da iki büklüm oluruz.

Ramazan esintileri bazen o kadar hâle uygun, yumuşak, mûnis ve beklenenin üstünde cereyan eder ki, gönüllerimiz çok defa tartamadığımız hislerle dolar-taşar ve biz sırlı bir akıntıyla kendimizi cennetlere taşıyan bir köprüde veya bir mecrada sanırız; sanırız da, bu akıntı kesilecek, bu seyahat sona erecek; erecek de farkına varmadan rıhtımına kadar ulaştığımız bu cennet koridorundan dökülecekmişiz mülâhazasıyla ürpeririz. Ne var ki arkadan hiç beklenmedik şekilde daha derin bir tedâî ve kabaran yeni bir dalgayla, tekrar hudutlarımızı aşarak kendimizi onun cebrî-lutfî çağlayanları içinde bulur; hiçbir şey olmamış gibi bu enfüsî seyahat ve müşâhedeye devam ederiz. Ramazanda hemen her gece, uzun bir yolculuğa hazırlanıyor olma çağrışımlarıyla yataklarımızdan fırlar, bedenın arzularına bir noktada kerte vurur, dünyaya kapalı, Dost'a açık duygularla O'na mahrem olacaktıymış gibi bir hisle koşar ve sevinçle köpüren bir hâl alırız; alırız da dört bir yandan gelip benliğimizi saran bir kısım sihirli esintilerle gündelik düşüncelerden bütün bütün sıyrılır ve âdeta uhrevîleşiriz. Bu türlü ahvalde çok defa eşref saatler ruhlarımıza kendi büyülerini üfler ve gönüllerimizde Sonsuzun ateşini tutuştururlar. Böyle anlar bize, o kadar içli, o kadar tatlı, o kadar mûnis ve o kadar yumuşak gelir ki, böyle bir süreçte zamanın sâniyeleri, sâliseleri o kendilerine has nefâsetleriyle ruhlarımızın derinliklerine sindikçe, bir vuslat çağına girdiğimiz hülyalarına kapılarak varlığımızın kubbesi çatlayacakmış da öteye geçecekmişiz gibi olur. Aslında, "Cânı Cânan dilemiş vermemek olmaz ey dil/Ne nizâ eyleyelim o ne senindir ne benim" mülâhazasını paylaşanlar için bu tabîî bir vetiredir.

Ramazan Bayramının Gelişi

Ruhlar bir aylık ramazanla tam kıvamını bulur, derinleşir, meyvenin çiçeğe yatışı gibi, olgunlaşır ve yeni bir oluşum bekleyişine geçer; derken bayram ufukta bir güneş gibi beliriverir. Bayram, bütün bir ramazanın, hatta geçmiş bütün ramazanların özü, usaresi gibi bir duyguyla gelir. O, semaların en nurlu katmanlarından süzülmüş, meleklerin incelerden ince elleriyle örülmüş, sımsıcak, alabildiğine yumuşak bir tül gibi sarar benliğimizi.. ve kopup geldiği âlemlerin şefkat ve duyarlılığını ruhumuza işlercesine, bir anne gibi kucaklar hepimizi. Biz, bütünüyle onun, o da bütünüyle bizim olur.. ve gitmeyecek gibi okşar kâküllerimizi.. dönüp gelecekmiş gibi öper alınlarımızdan.. ve veda tavafı edasıyla uzaklaşır bizden.

Biz, bayramın bu ses ve soluklarını, bu şive ve bu nazını, meleklerle hemdem olmuş, peygamberlerle yaşamış olanlarımızın, gönüllere inşirah veren, dinlendiren, mutlu eden ve ebedî mutluluğa giden yolları açan sihirli uğultuları gibi duyarız.. duyar ve Müslüman olarak yaratılmış bulunmanın hazlarıyla talihlerimize tebessümler yağdırırız.

Gönüllerimiz her zaman bayramları bir ihtiyaç hissiyle arar, biz de bu mübârek günleri bütün vâridâtıyla duymaya çalışırız.. tekbirlerle, tehlillerle coşar; istiğfarlarla iç âlemimizi yıkar.. her yanda tütüp-duran neşe ve sevinçle kederlerimizi, tasalarımızı atar.. şifâhî irfânımızın bir buudu sayılan sanatlar, ilâhiler ve münâcâtlarla nefes alır-verir ve bu velûd günlerde daha ne güftesiz besteler dinleriz. Hele duyguları, düşünceleri açısından milletimizin mânâ kökleriyle alâkalı olduğu kadar, âile yapısı, yurdu-yuvası itibâriyle de bizim dünyamıza açık bulunanlar bu renkli zaman dilimini bir başka duyar ve bir başka hissederler. Obalarında çadır-çardak köşelerinde minderler üzerinde veya kerevetler üstünde.. mütevazî evlerinde mangal veya sobalarının başında alçak minderler üzerinde.. bahçelerinde ağaçların üfûl üfûl dalları altında yeşilin bağrında.. evlerinin geniş bir odasında veya köşklerinin, yalılarının ferahfezâ salonlarında, yenilen yemek ve pastalarda, içilen çay, kahve ve şerbetlerde âdeta hep bayram duyulur, bayram hissedilir, bayram yenir, bayram içilir ve bayram soluklanır gibi olur. Bayramın o sımsıcak ve yumuşaklardan yumuşak ikliminde duyulan sesler, işitilen sözler, imanla doymuş ve oturaklaşmış gönüllere çarpıp geçerek gidip tâ şanlı geçmişimizin derinliklerine ulaşır ve orada bizi her biri cihan değerinde tedâillerle buluşturur!

Ramazan Bir Kur'an Ayıdır

Ramazan, Kur'ân ayı olması itibariyle bütün bir sene Kuran'dan uzak kalmış olanlar bile ciddi bir susamışlık içinde, kendilerini o nûrefşân iklimde bulur.. ve Kurân'ın sağnak sağnak onların başlarına boşalttığı ruh, mânâ, esrar ve eltafla benliklerinin kurumaya yüz tutmuş bütün vadilerini sular.. bir baştan bir başa gönül dünyalarını tıpkı bir çiçek bahçesi haline getirir ve onları varolma zevkiyle coşturur. Onlar, Kur'ân'da bütün varlığı duyar ve dinler; duygu ve düşünceleriyle kanatlanır.. Kur'ân'da bütün hilkatin soluklandığını hisseder, ürperir.. yer yer ra'selerle kendilerinden geçer; zaman zaman da gözyaşlarıyla nefes alır, gözyaşlarıyla boşalır, aradan perdelerin kalktığını duyar, Allah'a yakınlardan daha yakın olduklarını hisseder ve kendilerini âdeta bir zevk zembemesi içinde bulurlar.

Kurân'ın ledünnî muhtevasını ancak, onda bütün varlığın sesini duyabilenler ve onun derinliklerinde insan ruhuna ait korku ve ümit, tasa ve sevinç, keder ve neş'e mûsikîsini birden dinleyebilenler anlar. O'nu sanki kendine inmiş gibi dinleyebilen zaman-üstü ruhlar, O'nda cennet meyvelerinin lezzetini, Firdevs bahçelerinin renk ve güzelliğini, Reyyan yamaçlarının çağlayan ve manzaralarını müşahade eder ve onunla gürül gürül hâle gelirler. Kur'ân'ı, Ramazan'ın şeffaflaştırıcılığı ve kalbin kadirşinas ölçüleriyle ele alıp onun derinliklerine yelken açabilen saf gönüller, her lâhza ayrı bir uhrevî kıymete ulaştıklarını hisseder ve her an "bekâ"nın ayrı bir buuduyla tanışır. Bu insanların düşünce ve hayatlarında "metafizik", "fizik"i tamamlar, manâ da, maddenin gerçek muhteva ve değeri olur ve her şey perde arkası kıymetleriyle ortaya çıkar. Ve yine bu insanların çehrelerinde sanki, İlâhî isim ve sıfatların engin dairesine açık bulunmadan mülhem, gizli bir seziş, derin ve farklı bir anlayış ve Kurân'la inlemiş günlerin uhrevîliklerinden kalma bir olgunluk, bir doyunluk, bir safvet, bir içtenlik ve îmanın altın zevkleriyle beslenmiş bir letâfet, bir câzibe ve bir mürüvvet çağlıyor gibi bir büyü hissedilir. Onlar, hiçbir şey konuşmasa, hiçbir şey anlatmasalar bile, o anlamlı tavırlarından, edâlarından, endamlarından, bakışlarından, duruşlarından bu manâlar her zaman taşar gelir, gelir ve her tarafta yankılanırlar.

Kur'ân kanatlı ve Kur'ân buutlu Ramazan-ı şerif kadar gecesi ayrı nurâniliğe ve gündüzü de ayrı aydınlıklara açık bir başka ay yoktur. İnsan, her yeni Ramazan'la bir kere daha, hem de bütün tazeliğiyle Kur'ân'ı ve O'nun gökler

ötesi kaynağını, tüllenen İlâhî marifeti ve O'nun kevn ü mekânlara dağılmış işaretlerini, Allah aşkını ve O'nun inanmış sîmalardaki pırıl pırıl izlerini görür, duyar ve sezer. Evet, Ramazan'da Kur'ân bütün bir kaderin yonttuğu bu pırıl pırıl yüzlerin ve bütün bir manânın iç derinliğini gösteren bu ıslıl ıslıl gözlerin hepsinde ayrı bir uhrevîlikle parıldar.. kadın-erkek, yaşlı-genç, zengin-fakîr, âlim-cahil, aristokrat-halk hemen herkes bu mübarek zaman diliminde hayat ve yaşayış basamakları itibariyle ramazanlanır ve Ramazan'la gelen manâları soluklar...

Ramazan Gecelerinde İbadet

Ramazanın nazlı geceleri, bütün ruhlara, gönüllere âdetâ taht kurmak üzere gelir; onda bakışlar derinleşir, muhabbetler tebessüme inkılâp eder. Sürekli iyilik duygusu soluklanır; hatta bir ölçüde bütün kötü duygular ve tutkular baskı altına alınır; derken herkes derecesine göre bir çeşit melekleşme yoluna girer. Gerçekten ramazanda insanlar, Allah'la o kadar irtibatlı, kullukta o kadar itinalı ve muamelelerinde o kadar ince, o kadar nazik bir hâl alırlar ki, bunu görüp sezmek mümkün değildir.

Evet onlar, her halleriyle îman nimetinin lezzetlerini, İslâm ahlâkının büyülerini, ihsan şuurunun ledünnî hazlarını hem yaşar hem de yaşama istidadında olan bütün gönüllere duyururlar.. duyurur ve âdetâ hepimize semâvîliklerden bazı şeyler fısıldarlar.

Evet, bu doymuş ve itminâna ulaşmış ruhlar, yaşanan bu hayatın bir gün mutlaka, ebedî bir mutluluğa inkılâp edeceğini, burada, Allah'ın hoşnutluğu istikametinde gösterilen fedakârlıkların, katlanılan sıkıntıların, hatta bunların en önemsizlerinin bile, ötede değerler üstü değerlere ulaşacağını bildiklerinden açlığı, susuzluğu, nefsin arzularına karşı savaşı ve cismanî arzularla yaka-paça olmayı derin bir ibadet neşvesi içinde yerine getirirler. Onların düşünce dünyalarında, iftarlar ibadetler gibi icra edilir ve âdetâ teravihlerle bitevîleşir; sahurlar teheccüdle iç içe girer ve Allah'a yakınlıktan bir hisse alır.. sokaklar cami yolcularıyla dolar-taşar.. ma'bedler Kâbe gibi tekbirlerle inler.. çarşı-pazar aynen ma'bed olur; ma'bed de gider Kâbe ile bitevîleşir.

Böylece, bütün bu fânî insanlar ebedî ve manevî birer varlık seviyesine; onların ibadet ruhuna göre programlanmış her davranışları da uhrevî birer merasim kıymetine ulaşır.

Ramazan Günlerinin Coşkusu

Bazılarımız bu aydınlık mevsimde, her zamanki dar mantıklarımızdan sıyrılarak, bir kudsi âleme davet edilmiş gibi kendimizi sevinç, coşku, heyecan ve ağlamaya salarız.. bazılarımız yıldızlar arasında, ayla-güneşle atbaşı, bir seyahate çıktığımızı tahayyül eder ve soluklarımızın meleklerin soluklarına karıştığı zehâbına kapılırız. Öyle ki, gönüllerimiz olabildiğince yumuşar, gözlerimiz yaşarır ve içimizde çok defa mevcudiyetlerini hissettiğimiz kördüğünler gevşer ve nefsin ukdeleri çözülür, derken gözyaşlarımız rûhumuzun derinliklerine sinmiş bütün problemleri önüne katar, sürükler ve vicdanlarımız oh elhamdülillâh der.

Herkes, kendi gönlünü dolduran mânânın enginliği ölçüsünde, o ana kadar, cismâniyetinin baskılarından ötürü görmeye muvaffak olamadığı bir kısım derinlikleri hissetmeye başlar; gençler güç, kuvvet ve zindeliklerinin hakkını verme duygusuyla şahlanır.. orta yaşlılar tecrübe ve bilginin ruhlarında hasıl ettiği temkine göre daha rantabl olmaya çalışır.. ihtiyarlar, ebediyete, ebedi saadete ve ruhların uçtuğu âlemlere hazırlanma duygusuyla coşar.. ve herkes kalbinin gözlerini açar, sanki o âna kadar tam duyup hissedemediği kendi kaderini duyar, kendi talihıyla sevinir veya kederlenir ve kendi istikbaline yönelir; gözleri, içinde bulunduğu zamanın vaad ettikleriyle güler ve yüzü buğu buğu mânâlarla derinleşir. Cami ve minarelerde yükselen şeâiri ilan sesleri bu umûmi ahvâle ayrı bir tad, ayrı bir zenginlik katar.. öyle ki artık esen rüzgardan yağan yağmura kadar her şey O'nun kokusuyla yüzlerimizi yalar geçer ve gönüllerimize ölümsüzlük iksiri gibi siner. Hele seher yeli! Hele seher yeli! O, sonsuzluktan bir nefes gibi kendini hissettirir.. O'ndan bir haber ve bir lütuf gibi yüreklerimizi hoplatır; hoplatır, zira ona böylesine yöneldiğimiz bu büyülü dakikalar, iman, aşk ve ümitlerimiz sayesinde, ebediyet gerçeğinin usâreleri gibi gelir, gönüllerimize boşalır ve ruhumuzun derinliklerinde tûbâ-i cennet tomurcuklarını meyveye uyarır ve bizi hep kalbimizdeki cennetlerin yamaçlarında dolaştırır.

Ramazan Günlerinin Farklılığı

Dünyada ramazan günleri kadar füsunlu, onlar kadar renkli ve derin bir

başka zaman dilimi gösterilemez. O her gelişinde yeni bir şîve, yeni bir edâ, yeni bir zenginlikle gelir; gelir ve biteviliği ile kendine has renk renk dilimlere ayrılır: Onda seherler her zaman, göklerin derinliklerinden gelen bir mavilikle tülленir.. sabah ezanları, sabah namazları başka vakitlerde olmayan bir büyüye dönüşür.. gündüzler iç içe ümitlerin, beklentilerin sırlı koridorları gibi oruçluları bir vuslat hissine çeker.. iftar saatleri, dil-damak lezzetlerinin çehresinde içten içe her zaman şeb-i arûsu çağrıştırır.. teravihler ruhlarımıza Dostla halvet olmanın toyunu-düğününü duyurur.. evet ramazan o bitevî ışıktan, renkten parçalarıyla duygularımıza sürekli ayrı ayrı şeyler fısıldar.. tam bir yekpârelik içinde ötelerin bayıltan renkleriyle gönüllerimizin yamaçlarına boşalır ve bizlere zaman ve mekan üstü ne harikulâdelikler ne harikulâdelikler ihsas eder; eder de, çok defa kendimizi bu dünyanın dışında büyüü bir âlemde dolaşiyor sanırız. Öyle ki, günün her saatinde ve gezdiğimiz her yerde, ötelerden gelip ruhlarımıza boşalan bir ilâhî mevhîbe sağanağını duyar, tıpkı çiçeklerin içine girip onların özünü, usâresini emmeye çalışan, çalışırken de hep ayrı bir zevke eren arılar gibi her lâhza ayrı bir feyiz ve bereketin doyunluğuyula yaşar ve ayrı bir lezzeti paylaşıyoruz. Böylece, ramazanın o kendine has esintileri, günün hiçbir saatinde tamamen dinmeden hep sürer gider ve ramazanlaşan gönüllerimizde; o ezelî teveccüh, o hususî ve ekstradan iltifatlarının yanında; evde, sokakta, mâbette, mektepte, kışlada duyduğumuz müşterek heyecanlardan, hayallerimizde derinleşip üstûreleşen manzaralara; iman ve kabullerimizin kesip-biçip şekillendirdiği duygularımızdan, mantıklarımızın, muhakemelerimizin temkinli yorumlarına kadar nice konuda bir sürü resim tülленir ve ruhlarımızı sarar; sarar da hislerimizi, arzularımızı her lâhza ayrı bir hazzla uyarır ve ayrı bir zevk olur gönüllerimize boşalır. Ramazanlaşan gönüller bu vâridleri bazen doğrudan kendileri duyarlar, bazen başkalarının duygularında veya simâlarında hissederler; bazen de, kendi kapalılıkları yüzünden sürekli onlarla konuşmak, şiir söylemek, mûsıkî dinletmek isteyen o mübarek saatleri, dakikaları ne duyar ne de zevk ederler. Böylece içinde arka arkaya semavî sofraların inip kalktığı bir zaman dilimi hep çay gibi akar gider de bir damla ölçüsünde olsun kendini ifade etme fırsatını bulamaz.

Ramazan Orucuna Hazırlık

Ramazan, fecr-i kazibi, fecr-i sâdıkı ve tulûuyla tıpkı bir gün gibi doğar üzerimize.. daha ufukta emareleri belirir-belirmez, onun için ne tatlı ne sıcak ne

heyecanlı bir hazırlık dönemi yaşarız. Günler ve haftalar önce, yiyecekler-
içecekler olağanüstü ve ramazana mahsus bir cömertlikle akar mutfaklara.. akar
da, günler öncesinde, değişik çağrışımlarla bizi hep O'nun rengârenk ikliminde
dolaştırır...

Ve nihayet; herkesin bunca sabırsızlıkla beklediği rahmet televvünlü, gufran
buutlu mübarek ay gelir.. ve onun gelişiyle herkes kendini semâlara doğru
uzayıp giden ışıktan bir helezonun merdivenlerinde bulur.. bulur ve gündüzleri
ayrı bir derinlikte, geceleri de ayrı bir derinlikte O "mevcud u meçhul"e doğru
seyreder durur. Sabaha uyanırken ayrı bir temkin, ayrı bir dikkat, ayrı bir
disiplinle uyanır; akşamla kucaklaşırken de ayrı bir haz, ayrı bir büyü ve ayrı bir
füsûnla buluşuruz...

Gönüllerimizde hüznün ve zevki iç içe yaşadığımız bir dönemde; gözlerimizi
yummuş, ruhlarımızla yeni bir gufran ayını süzüyoruz. Bu ışık ayının hem hülyâ
hem de tahassür dolu ikliminde his ve hayâl dünyamızı hem bir ilkbahar hem de
bir sonbahar gibi duyuyoruz.

Ramazanda her ses ve soluk derinlerden derin o rûhânî edâsıyla, dünyada
yaşamak istediğimiz hemen bütün zevkleri ve gönüllerimizin iyilik düşüncesi
adına beslediği bütün ümitleri en ulvî, en coşturucu bir üslupla söyler. Hemen
her zaman, ramazanın nazlı günleri bir ışık yumağı gibi gelip her yanımızı sarar
ve tedayi ettirdiği hülyâları, emelleri, sevinçleri, neşeleri, ziyafetleri ve renk
renk ötelere buutlu televvünleriyle bize cennetlerden demet demet numûneler
sunar.

Ramazanın başlamasıyla; düşüncelerin bir kere daha yenilendiği, duyguların
zindeleştigi ve rahmetin her türlü dalga boyu ile gidip insanın ümit ve recâsıyla
bütünleştiği, bütünleşip gönüllere sindiği.. evet; O'nun o sihirli günlerinde ve
aydınlık gecelerinde, sanki insanın Allah'a kavuşmasına mani bütün engeller
ortadan kalkıyor, bütün olumsuzluklar bertaraf ediliyor gibi, vuslata giden
yollardaki tepeler dümdüz, düzlükler de pürüzsüz hale gelir...

Ramazanda Allah'ın Lütufları

Allah her zaman güzel ve lütuftkârdır; ama biz, belli zaman dilimlerinde bu
mânâyı daha bir derince hissediyoruz. Evet, ruhlarımızın bahar faslı sayılan bazı
mevsimlerde O, kalbimizin bütün heyecanını kendine çeker.. güzelliğini,

câzibesini mukavemet edilemez bir seviyede hissettirir.. ve bizi her an ayrı bir lütufla yeniden bir kere daha ihyâ eder. Ben, bu mübarek gönüllerde, bu yolla duyulan zevk ölçüsünde başka bir zevkin bulunacağına ihtimal vermiyorum.. vermiyorum, zira bu rûhâni zevk, insandaki ilâhi aşk ve alâka ile, Rahmeti Sonsuz'un ihsan dalga boyundaki teveccühlerinden kaynaklanmaktadır. İnsanın aşk ve alâkasının yürekten ve ebedi olması ölçüsünde, O'nun teveccüh ve ihsanları da sınırsız ve nâmütenâhidir

Ramazanda İbadet

Ramazan'da hayat o kadar derin ve anlamlıdır ki, konuşulan her söz, duyulan her ses insana, onun gönlünden fışkıran bir besteymiş gibi gelir; gelir de en tatlı nağmeler halinde duygularımız süzölmeye başlar. Her zaman ruhun bir tomurcuk gibi açılmasına ve benliğin derinliklerinde uyuyan duyguların uyanmasına vesile olan ve bizi en büyüleyici, en enfes hülyalar âleminde dolaştıran Ramazan, hepimizi ta iliklerimize kadar bir aşk u şevk ve bir vuslat ihtiyacıyla yoğurur ve gönüllerimize gerçek hayatın neşvesini duyurur.

Ramazan'da tam azığına alabilen herkes, burada elde ettiklerinin ötesinde, yürüdüğümüz bu nurlu fakat biraz buğulu yolun sonunda, hep özleyip durduğu bir ebedî saadetin var olduğunu anlar ve bütün benliğiyle O'na yönelir. Evet, her iftar ve her imsakta insan, kendine yepyeni bir vuslat kapısının aralandığını seziyor gibi olur ve iki adım ötede daha çaplı ve daha büyüleyici bir buluşma ihtiyaç ve ümidini duyar; duyar da bir tarafta gurbet ve yalnızlık, diğer tarafta da beklenti ve hülyalar onları daha engin bir büyü ile sarar ve hakîkî aşkın derinliklerine çeker. Öyle ki, onların sînelerinin enginliklerinde olduğu gibi, mekânın sonsuzluğunda da her şeyin aşk etrafında cereyan ettiğini duyar ve kendilerinden geçerler. Kadın-erkek, genç-ihtiyar, zengin-fakir herkes, kendi idrak seviyesine göre, Ramazan'da önemli bir hazırlık dönemi yaşar; sonra da hiç bitmeyecek bir yol mülâhazasıyla hep Allah'a yürüyor gibi olurlar...

Ramazanda İftar ve Teravihler

Evet, Ramazan'daki her seste bir başlangıç vaadi, her solukta bir kurtuluş ümidi nümâyândır. İftarlar, bize bir kısım sırlar fısıldar ve ufkumuzda büyük buluşmanın çağrışımlarıyla tülleenirler.. teravihler ümit dünyamıza neler neler

vaadederler.. geceler, âdeta nazlı bir gelin edâsıyla bize harem kapılarını aralar ve vâridâtın her türden dalga boyuyla ışık olur gönüllerimize akarlar.. imsaklar tıpkı vapur düdüğü, uçak sesi ve füze tarrakalarıyla tınlar ve Dosta vuslat yolunda bir gece yolculuğunu salırlarlar... Nihayet upuzun bir gün, o tatlı buluşmanın telaşlı ama dikkatli, heyecanlı fakat ümitle dolu saatleriyle gelir her yanımızı sarar.

Ravza'da Yaşanan Duygular

Ravzâ-i Tâhire karşısında hayat, hep bir hülyâ ve rüyâ gibi yaşanır. Bütün bütün ona sırtını dönmeyen hemen her rûh, onun elinden aşk şarabı içmiş, mest olup kendinden geçmiş gibi, bir türlü bu sihirli âleminden ayrılmak istemez. Burada fikirler durur, ruhlar duyguların tesirine girer ve bütün gönülleri bir vuslat arzusu sarar. Burada, insanın içinde birer çiçek gibi açan mahrem hülyâlar, âdeta insana Cennet bahçelerinin hazlarını ve cennetliklerin neş'e ve huzûrunu tattırır gibi olur. Burası, hassas ruhların hülyâlarına matkap salmak için, Kudret eliyle tâ ezelden plânlanıp kurulmuş ve hisleri, istekleri, sevgileri tutuşturan, besteleyip mırıldanan, dünyâda, gökler ötesinin bir uzantısı gibidir. Burada, kendini inanç buutlu tasavvurların rengîn ve zengîn iklimine salabilenler, uçsuz-bucaksız hülyâlara dalar, yaşadıkları hayatın içinde bir sır, bir hafî, bir ahfâ yolcusu gibi çok defa bizim için gizli kalan ve insanoğlunun asıl benliğini teşkil eden bir başka "ben" in varolduğunu duyarlar. Âdeta, şehâdet âleminin, ince tenteneli perdesi delinip de, her şeyin hakîkatıyla beraber insanın özü de meydana çıkmış.. dolayısıyla herkes kendini uhrevîleşmiş gibi hisseder ve öbür âlemin âhengine uyar ve kendini Firdevsî hazlar içinde bulur.

Bizler, her zaman kendimizi Kâbe'de ibâdet, Ravzâ'da da aşk u hasret kuşağında hisseder, birincisinde kulluk sırrını idrâkle cevap vermeye çalışır, ikincisini de samimiyet ve vefâ ile kucaklarız. Buralarda duyduğumuz şeylerin aslını tam tefrik edemesek bile, en duygulandırıcı şeylerden daha duygulandırıcı, en vecd verici şeylerden daha coşturucu; hülyâsıyla mest olduğumuz bir âlemi, kendine has âhengi, şiirî büyüyle duyar ve ifâdesi imkânsız hislerle yerlere kapanacak hâle geliriz.

Her zaman, aşk u şevkin gel-gitleri arasında yaşanan buradaki hayat, bir vuslat demi, bir "şeb-i arûs" neşvesi içinde yaşanır. Her çığlık, her inilti, dosta açılan kapıların gıcırtiları gibi yüreklere ürperti salar. Ruh "vuslat" der inler ara

sıra dost yüzü kendi çağıyla kapısının önünde elpençe dîvan duranların, gözlerini yummuş, saygıyla bir menfez kollayanların hayâllerine kâh açılır, kâh kapanır. Ama sürekli imrendirir, sürekli ümitlendirir ve daima rikkatli geçer...

Ravza'nın Anlamı

Bahçe manâsına gelen Ravzâ; inanmış insanların mukaddes şeylere karşı duydukları alâka, bu alâkadan kaynaklanan duygu, düşünce ve tasavvurların sürekli değişen telakkîlerle, sanat-mabed-metâf-ı kudsiyân mülâhazaları içinde öteden beri bir çeper ve bir surla sınırlandırılmaya çalışılmış bir "hazîrat'ül-kuds" tür.

Bu mübârek mekân, hürmet hissi ve sanat telâkkîsiyle defaatle zarf değiştirmiş.. dış nakışlarıyla tekrar bertekrar oynanmış, ama; katiyen gönüller âlemiyle alâkalı rûh ve manâsına ilişilmemiş ve ilişilememiştir.

Ravza'nın Gönüllerdeki Yeri

Bugüne kadar mânevî havası ve ledünnî zevkleriyle pek çok feyizli makam gördüm.. bir hayli mübârek mahalleri müşâhede fırsatını buldum. Ama bunlar arasında, rûhumda en derîn izler bırakan Peygamber (sav) köyü -o köyün izleri ebetlere kadar gönüllerimizde yaşasın- olmuştur. Rûhum o beldeyi her zaman bir "dâüssıla" hasretiyle kucaklamıştır. Kucaklarken de "işte bir avuç toprağını cihanlara değiştirmeyeceğim beldeler beldesi" demiş içimi çekmişimdir.

Bunlar, bir ham rûhun duyup hissettiği şeyler. İrfanla kanatlanıp, aşkla şahlanmış büyük sînelerin duyup hissettiklerini onlardan dinlemek ve onlardan öğrenmek icap eder. Bu mevzûda benim söylemeye çalıştıklarım ise; beceriksizliğin ve istibdatsızlığımın çehresinde hamiyet ehlini gayrete getirmeden başka bir şey değildir... Bu kadarcık olsun bir şey yapabilmişsem, onu Rûh-u Seyyid-ül-Enâm'ın teveccühüne vesîle sayar, kapısının tokmağına dokunur "Beni de Yâ Resûlullah..!" derim.

Ravza'nın Görünüşü

Burada duvarlar, sütunlar ve aşk matkaplarıyla oyulmuş gibi görünen

kubbeler, hatta döşemeler, sergiler hemen her şey, mâvi, yeşil, sarı her rengin nazlı çiçeklerini andırır mâhiyette, güzelliklerin en derinlerine açılmış yaşıyor gibidir...

Zaten her zaman nezîh bir rûha benzetebileceğimiz Merkad ve Yeşil Kubbe, âşıkların duygu ve düşünce dünyâlarındaki, derinliklerle yan yana gelince, öyle muammâlaşır ki, insan bulunduğu yeri Cennet'ten kopup gelmiş bir parça sanır.

Ravza'nın İstisnai Önemi

Ravzâ, bize dünyâda bulunmanın rûhunu duyuran biricik binâdır. Bu mübârek binâ ile münasebet ve kalbî alâkalarımız, bizde öyle kudsî heyecanlar hasıl eder ki; onu düşünüp, onun hakkında bir şeyler söylerken, sanki iffetiyle tanıdığımız bir nâmus âbidesini anlatıyor gibi yanlıştın en küçüğüne dahi düşmeyelim diye korkar ve tir tir titreriz. Onun aydınlık semtine dehâlet eden her ruh, vicdanının derinliklerinde, Nâbi'nin:

"Sakın terk-i edepten kûy-ı mahbûb-ı Hüdâdır bu
Nazargâh-ı İlâhîdir makâm-ı Mustafâ'dır bu."

na'tının yankılandığını duyar ve irkilir.

Mekke, beşer târihi boyunca bir kısım kısa aralıkların istisnasıyla, hep insanlığın mihrabı olmuştur. Mekke'nin bu hususiyeti Kabe'den ötürüdür. Ve bu yönüyle de Ka'be mihraplar mihrâbıdır. Bu muhteşem mihrâbın bir de minberi vardır ki -Sahibine vücudumuzun zerrâtı adedince salât ü selâm olsun- o da Cennet bahçelerinden daha temiz olan Ravzâ-i Tâhire'dir.

Ravza'ya Giriş

Sahibinin rûhuna doğru parçalanmış sîneler gibi aralanan kapılar veya onun rûhundan insanlığa açılan menfezlerin çokluğu gibi, Ravzâ-i Tâhire'nin de pek çok kapısı vardır. Bu kapılar arasında en namlısı da şâir Nâbî merhûmun: "Felekde mâh-ı nev-bâb üs-selâm'ın sîne çâkıcıdır" sözüyle anlattığı 'Bâb'üs-selâm (=selâm kapısı)'dır. Selâm verip bu kutlu kapıdan içeriye girenler, iki adım ötede Gönüllerin Efendisi'yle karşılaşacakmış gibi bir ruh hâleti hissederler. Hisseder ve âdeta kendilerini bir kısım farklı esintilere salmış gibi olurlar.

Ravza-i Mutahhara'nın Manevi Atmosferi

İnsan ne zaman O'nu çağrıştıran iklime girse, kanının sevgiyle aktığını duyar.. O'nun atmosferine adımını atar atmaz, kendini Allah'a giden yolların ortasında bulur. O'nun köyünü ziyaret bile âdeta, Işık Çağına ulaşma adına bir rıhtım, bir liman, bir rampa gibidir; bu rıhtım, bu liman, bu rampa inanmış gönülleri O'nunla diz dize gelme bucağına ulaştırır ve doyunmuş ruhlarla yeni bir aşk u şevk üfler. İnsan O'nu kaç defa ziyaret etmiş olursa olsun, müntesiplerinin derbederliğinden ötürü o mübarek hazîreyi ne kadar sönük görürse görsün, ne zaman, o yeşil, o âhenkli, o romantik, o sevgiyle tüten "metâf-ı kudsiyân"a adım atsa, ruhu hep bir güzellik, bir şiir, bir mûsikî banyosu almış gibi o hususî âlemin derinliğini, zenginliğini duymaya başlar.. kalbi, bir vuslat mülâhazasına teslim olur, ritim değişikliğine girer ve neş'e-hüzün arası bir sürü duygu gel-gitleri yaşar.

Evet insan, o mehâbetle tüllenen mekân, onun çeperi sayılan mübarek mâbed ve "Sidretü'l-Müntehâ"ya doğru fırlamış gibi bir edâsı olan yeşil kubbe karşısında, her zaman İslâm dünyasının umumî ahvalıyla alâkalı en derin mülâhazalara gömülür, en içten duygularla buluşur ve bin bir his tufanı ile sırılsıklam olur. Bazen o kudsi mekânı bir buğu bürür; mâbedin her yanını bir hüzün sarar.. ve işte o zaman "Kubbe-i Hadrâ" şaha kalkmış gibi bir hâl alır.. ruhumuzla konuşur.. el açıp bağrındaki misafirin arkasına geçerek semalara dil döker; döker ve bize hasret ve hicranlarımızın destanlarını sunar. Bazen orada her yanı âdeta bir ışık sarar.. mescit, ayın etrafındaki hâleye döner ve kubbe, gök ehline sevinç tahiyyelerini takdim ediyor gibi bir vaziyet alır. Bazen onun göklere bakan ve için için bekleyen öyle derin bir görünümü olur ki, o hâliyle onu umumî tasalarınıza bir tercüman tahayyül edebileceğiniz gibi, sevinçlerinizi dile getiren bir gazelhân şeklinde de düşleyebilirsiniz; düşleyebilir de onun o derûnî sükûtu, o sessiz infiali içinde ne duyulmaz şeyleri duyar, ne sezilmez şeyleri sezer ve kendinizi âdeta, bulunduğunuz mekânın buutlarını aşmış da bir başka derinliğe açılmış gibi sanırsınız.

Reca'nın Anlamı

Gelecek adına emellerle dopdolu olma ve arzu edilen şeylerin elde edilebileceği ümidiyle yaşama manâlarına gelen recâ, sofilerce: "Gönülden

istenen bir şeyin tahakkuk etmesi inancıyla meydana geleceğini ümit etme ve bekleme" şeklinde tarif edilmiştir. Bu itibarla, hasenât adına bir şeyi işleyip kabulünü beklemek, kezâ ma'siyetten tevbe edip hüsnü kabul göreceği mülâhazasıyla ümitlenmek birer recâdır.

Reca'nın Mahiyeti

Hata, günah ve seyyiatın şahsa yüklenmesi, hasenâtın ise, Allah'ın rahmetine atfedilmesi esasına dayanan recâ, sâlikin bir kısım yanlışlıkların, kötülüklerin ve yakışsız şeylerin ağına düşmemesi, iyilikler ve güzelliklerle de şımarıp küstahlaşmaması için, istiğfar ve dua kanatlarıyla sürekli "seyr ilallah" ufkunda seyahatla şerlerden kaçınıp hayırlara sığınması; inâbe ve tazarru lisanıyla da devamlı "seyr maallah" ikliminde Hakk kapısının tokmağına dokunmasından ibaret sayılmıştır. Böyle bir denge kurulabildiği takdirde, ne havfta inkıta ve ye's, ne de recâda gevşeklik ve şatahat olur.

Evet, günahlardan kaçınıp Allah'tan inâyet beklemek, yarışırcasına hayrât ve hasenât yolunda koşup sonra da Allah rahmetinin enginliği mülâhazasıyla o kapıya yönelmek sadık bir recâ ve sadıkların recâsıdır. Aksine, amelsiz hasenât beklemek veya ömrünü günah vadilerinde geçirdiği halde, Allah'ı kendi hesaplarıyla bir şeylere estağfirullah icbar ediyor gibi "buhbuha-i cennet" den dem vurmak yalancı bir recâ ve Hazret-i Rahmanü'r-Rahim'e karşı da bir saygısızlıktır.

Reca'nın Özellikleri

Recâ, bir temennî değildir; temennî, herhangi bir tasavvur ve düşüncenin meydana gelmesi mevzuunda katiyyet bulunmayan, dolayısıyla da ümit vadetmeyen bir beklenti olmasına mukabil, recâ; matluba ulaştıracak bütün vesileleri değerlendirip, rahmeti ihtizaza getirme yolunda peygamberâne bir basîret ve şuurla bütün iltica kapılarını zorlamanın ad ve ünvanıdır.

Bir diğer ifade ile recâ; ilim, kudret ve irade sıfatları gibi, rahmet ve affediciliğin de ihata ve şümûlüne inanıp, ehadiyet dalga boyunda bir kısım teveccühlere muntazır olmak demektir. Kur'ân-ı Kerim'in rahmetin her şeyi aştığını (A'râf/156); bir kudsî hadîsin de, ilâhî rahmetin her zaman gadabın

önünde bulunduğunu ifade etmesi, [1] zannediyorum, bu gerçeği hatırlatmaktadır. Şeytanların bile ümid ve ümniyeye kapılacağı böyle engin bir rahmete karşı lâkayt kalmak, hatta o rahmetin mevcudiyetini inkâr manâsına gelen recâ hissini yitirip ye'se kapılmak affedilmeyen bir günahdır.

"Kerem kıl kesme Sultanım keremin bînevâlerden
Keremkâne yakışır mı kerem kesmek gedalerden.."

M. Lûtfi Efendi

deyip kalben Kerim ü Vedûd'un cömertliği etrafında pervaz ederek O'na sığınma yollarını araştırmaktır. Rabbin mülâtefesi sayılan böyle bir mazhariyeti elde etmiş olanlar hiç tükenmeyen bir hazine bulmuş sayılırlar. Hele insan sahib olduğu şeylerin bütünü kaybettiği veya ona karşı her türlü musibet bendinin yıkıldığı veyahut hayra muvaffak olamamanın, şerden kurtulamamanın ızdırab ve inkisarını vicdanında duyduğu.. yani sebeplerin bitevî sükut edip her yolun "Müsebbibu'l-Esbâb"a döndüğü hengâmda, recâ, bir berk olur, burak olur.. onun yollarını aydınlatır ve onu, ulaşılması insan gücünü aşan ulaşılmazlara ulaştırır.

[1] Buhâri, Tevhid, 55; Müslim, Tevbe, 14-16; İbn Mâce, Zühd, 35; Müsned, 2/258.

Recep Ayı: Üç Ayların Başlangıcı

Üç ayların başlangıcı, kamer birkaç gün önce zuhur etse de, rağbetlere açık inayetle tüllenen bir perşembe akşamı "merhaba" der ve bir mızrap gibi gönüllerimize iner. Ulu günlere ve daha bir ulu güne akort olmaya teşne duygularımızı ilk defa uyarıp coşturan "Regâib" bir ses ve enstrüman denemesi gibidir. Yirmi küsur gün sonra gelecek olan Miraç ise, tam hazırlanmış ve gerilime geçmiş ruhlar için âdeta, semâvî düşüncelerle, gök kapılarının gıcırtilarıyla ve uhrevîlik esintileriyle gelir. Beraât bu tembihlerle uyanmış ve tetikte bekleyen sînelere kurtuluş muştularıyla seslenir. Kadir Gecesi'ne gelince, bu kadirşinas insanları, tasavvurlar üstü ve ancak bin aylık bir cehd ile elde edilebilecek feyiz ve bereketle kucaklar ve onları afv u mağfiret meltemleriyle sarar.

Üç ayların bu olabildiğince tatlı ve imrendiren sıcaklığı, imanlı gönüller için gece-gündüz demeden devam eder. Her gün bütün parlaklık ve canlılığıyla bereketlerini başımıza boşalttıktan sonra gidip ufka kapanınca, arkadan

yepyeni, âsûde ve buğu buğu güzellikleriyle bir başka sabah tulû' eder.. gönüllerimizi dolduran, iç âlemlerimizde gizli gizli bir şeyler örgüleyen hüşyar gönüller için oldukça hülyalı bir sabah..

Recep ayının girmesiyle Rahmeti Sonsuz'a karşı duâ, niyaz, hamd u senâ ve tam bir teyakkuzla hazırlığa geçen ruhlar, ayın sonuna doğru ötelere uyanmış gibi tam bir temâşâ zevkine ererler.. ererler de hemen herkesin dili, edâsı, üslûbu değişir ve çehrelerini bir heybet, bir haşyet ve bir ümit sevinci bürür. Herkes daha ziyade kalp diliyle konuşmaya başlar.. beşerî sertlikler daha bir yumuşar.. ve bunlar arasında bir hayli insan, miraç yapacakmışçasına bütün dünyevî ağırlıklarını atar ve âdeta ruh hiffetine ulaşır. Derken Hakk'a yönelmiş bu insanların gönüllerinden taşan nûrâniyet ve sîmâlarındaki rengârenk incelik en katı kalpleri dahi yumuşatacak ve rikkate getirecek ölçülere ulaşır.

Recep ayının girmesiyle, her zaman ayrı bir derinlikle tüllenen geceler, daha bir büyümlü hal alır ve herkese ne dâhiyâne düşünceler ilham ederler. Hele, ondaki bu gecelerin ötelere açık menfezleri sayılan kutlu zaman parçaları, her zaman bize, gönüllerimize benzeyen emeller ve cennet duygularıyla coşan hülyalar aşılırlar.. aşılırlar da, sonsuzluk arzularımızı kucaklar ve ruhlarımıza yeni yeni rüyaların kapılarını aralarlar. Hemen her gece benliğimizde uyukluyor gibi sessiz sessiz duran hislerimizi uyarır ve bize dünyadakinden daha derin saadet düşünceleri ilham ederler.

Rehber İdareci İnsan Beklentisi

Yıllar var ki bu millet, başka şey değil, kaybettiği aşkını, imânını yeniden kendisine iade edecek, düşüncesini sistemleştirip iradesini yönlendirecek ve millî düşüncenin yağmalandığı günden beri bir tarafta unutulmaya terk edilmiş koskoca târihî mirası ve kültür hazinelerini değerlendirecek rehber zekâlar bekliyor. Bizlerse ona, sadece, cismânî zevkler, maddî refah ve rahata giden yolları gösteriyoruz...

Rehbet veya Kolayı Zorlaştırmak

Bu itibarla da çok defa, rehbet yolunu seçenler, firarı da devam ettirirler.. firarı devam ettirdikleri için de kolayı zorlaştırır ve ruhbanların maruz kaldığı

sıkıntılara maruz kalır, dolayısıyla da firarın hasıl ettiği bu'diyet ölçüsünde, O'ndan uzak kalmanın ızdırabını yaşarlar. Hayatlarının her lâhzasında "hevâ"yı "hüda"ya çevirebilmiş haşyet salikleri ise, her an ayrı bir iltica yol ayrımında ayrı bir "kurb" kevseri içer ve "daha yok mu?" diyerek coşarlar.

Rıza Hakkında Dikkat Edilmesi Gereken Mülâhazalar

Aşağıdaki mülâhazalarla, rıza adına duygu ve düşüncenin beslenebileceğini, bu çetin yolun bir kısım sertliklerinin kırılabileceğini, cismânî ve dünyevî tepkilerin de bir ölçüde ta'dîl edilebileceğini düşünüyoruz:

* Hakk'ın takdir ve tecellileri karşısında insan bir figürdür; o, üzerine aldığı rolün şekil ve keyfiyetine karışamaz..

* Başa gelen herşey, şart-ı âdî plânında insanın eğilimlerine göre tesbit edilmiştir. Ve bunu değiştirmeye de Yaratan'dan başka kimsenin gücü yetmez..

* İnsan herşeyiyle Allah'ın mülkü ve kölesidir; köle efendisinin tasarruflarına müdahale edemez..

* Eğer insan, gerçekten Allah'ı seviyorsa, O'ndan gelen gülü de, dikenini de hoş görmelidir.

* İnsan başına gelen şeylerin neticelerini pek kestiremez; oysaki bunların içinde dünya kadar maslahatlar da olabilir Olur ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız ama, o sizin hakkınızda hayırlıdır.. ve yine olur ki siz birşeyi seversiniz ama, o sizin için şerdir; siz bilmezsiniz herşeyi Allah bilir" fermân-ı sübhânîsiyle bunu tasrih etmektedir.(Bakara, 2/216)

* Müslüman Allah'a teslim olmuş kimse demektir.. bu itibarla da onun Cenâb-ı Hakk'ın icraatına karşı hoşnutsuzluğu söz konusu olamaz.

* Herşeyden evvel mü'min bir hüsn-ü zan insanıdır; insanlara karşı hüsn-ü zanla emredilen birinin Rabbisinin muâmelelerine karşı sû-i zan ifade eden hoşnutsuzluğu nasıl söz konusu olabilir ki.?

* Kaderden gelen hadiseler karşısında, iyi görmek, iyi düşünmek ve hüsn-ü te'vilde bulunmak, herşeye rağmen insanın içini huzur ve inşiraha garkeder.

* Burada, yerine getirme mecburiyetinde olduğumuz sorumluluklar veya maruz kaldığımız hususlar, ötelere hesabına şekillenmemiz için birer esas ise,

cebrî eğitim ve öğretim gibi, insanın bunları severek yerine getirmesi lazım gelir.

* Kulun, Rabbisinden gelen şeylere karşı rıza göstermesi, Rabbisinin de ondan razı olması demektir.

* Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetine karşı rahatsızlık duymak, gam, keder ve dağınıklığa sebebiyet vermesine karşılık, hep rıza yörüngeli yaşamak, hislerin cehennemi içinde bile olsa, cennet televvünlüdür.

* Rızanın gerektirdiği yerlerde sebepleriyle hep onu arama ilâhî te'yidâtın reddedilmeyen davetiyesidir.

* İnsanlara karşı kalp bulanıklığı ve gıll ü gış eğer bir sû-i edepse, bunun, Allah'ın icraatına karşı duyulup hissedilmesini ifadelendirmeye saygımız müsaade etmeyecek ve gücümüz de yetmeyecektir.

* Bir insan için kader ve Hakk'ın tecellilerine rıza en önemli bir saadet vesilesidir. Konuyla alâkalı Hz. Sadık u Masdûk'un Âdemoğlunun en ehemmiyetli saadet kaynaklarından biri hiç şüphesiz Allah'ın kazasına razı olması.. ve onun en önemli tâlî'sizliği de Allah'ın takdirlerini öfkeyle karşılamasıdır" şeklindeki mübarek sözleri de bu hususu tenvir etmektedir.

* Bir insanda Allah'ın icraatına karşı hoşnutluk hissi, onun kalbini lâhûtî esintilerle doldurur; hoşnutsuzluk ise, şeytânî vehimlerle.

* Hayatlarını rıza yörüngeli yaşayanlar, ömürlerini âdetâ bir şükür dantelası haline getirirler; hep hoşnutsuzluk homurdanıp duranlar ise, bu nankörlük değirmeniyle, en müsbet, en olumlu işlerini bile ezer, öğütür ve bitirirler...

* Hakk'ın icraatına karşı adem-i rıza ve öfke, şeytanın insana nüfûz yollarının en müessiridir. Böyle bir ruh hâleti içinde bulunup da şeytana yenik düşmeyen az insan vardır.

* Hakk'ın seninle olan muâmelesini gönül rızasıyla karşılayan, seninle gök sâkinlerinin ortak paydasıdır.. ve bu da, şeref olarak sana yeter.

* Razı olan Hüdâ'ya, olmayan da hevâyâ uymuş demektir.

* Allah'ın, hakkımızdaki hükümlerine razı olmak, O'nun istediklerini, şahsî arzu ve isteklerimizin önüne geçirme manasına gelir. Bilmem ki, aksi mülâhazaları hatırlatan madalyonun öbür yüzünü ifadeye gerek var mı?

* Bütün ibadet ve tâat rıza meşcereliğinin meyveleri, bütün mâsiyetler de

rızadan mahrumiyetin..

* Rıza, insanı, Rabbiyle iç cedelleşmeden kurtarır. Böyle bir cedelleşmenin nasıl bir sû-i edep olduğunu söylemeyi isrâf-ı kelim sayarız..

* Hakk'a karşı rıza duygusu Hak-kımdaki her hükmün aynı adâlettir" düsturuna saygı ve inancın ifadesidir..

* Yeryüzünde ilk mâsiyet, şeytanın, kendi hakkındaki takdire rıza göstermemesiyle başlamıştır.

* Bir insan için rızadan daha büyük bir pâyeye yoktur; eğer olsaydı Allah, cennet ötesi âlemlerde sevdiklerini onunla pâyelendirirdi.. oysa ki, ötelerde sonu olmayan en son nimet (Tevbe, 9/72) fehvâsınca Hakk'ın hoşnutluğudur..

* Rıza, dînin temeli sayılan en önemli esaslar üzerine bina edilmiştir. O, tevekküle dayanmakta ve onun hakikati, yakînle kanatlanmakta ve onun özü, muhabbetle ebediyete mazhar olmakta ve onun mâyesi, sadâkatin şahidi, şükrün de fiilî beyânıdır.

* Rıza bir hamlede insanı evc-i kemâlâta çıkaran öyle büyümlü bir asansördür ki, ona binebilenler, hedeflerine zaman üstü bir hızla ulaşırlar.

* Muhabbet, ihlas, inâbe, evbe, rıza yamaçlarının çiçekleridirler. Hakk rızasına kilitlenmemiş gönüllerde bu vasıfları aramak ise beyhûdedir.

Zâhirî duygularla ifâ edilen amellerin mükâfatları, kat kat da olsa, kemmiyetin dar kalıplarıyla ifade edildiğinden az sayılır. Rıza ve rıza buudlu kalbî amellerin sevapları ise, kalbin enginliğiyle mebsûten mütenâsip (doğru orantılı) ve tasavvurlar üstüdür.

Rıza, Hakk katında en büyük bir mertebedir ve onun en seviyelisi de en büyüklerin ortak vasfıdır. Hz. Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'dan diğer peygamberlere, onlardan da diğer bütün asfiyâ ve evliyâyâ uzanan çizgide, ihlas, yakîn, tevekkül, teslimiyet ve tefvîzde finale kalmış devâsâ kametlerin, ona ulaşabilmek için soluk soluğa yarış yaptıkları mübarek bir hedeftir. Bu hedefe ulaşma uğrunda nelere katlanılmış, ne tahammülfersâ şeyler göğüslenmiş ve ne kandan irinden deryâlar geçilmiştir.

Rıza Hakkında Söylenen Edebi Sözler

İşte rızaya kilitli bir çilekeşin initlileri:

- Ey sevgili senin cevır u cefân devletli olmaktan daha güzeldir. Senin intikamın candan daha sevgilidir. Ben cidden O'nun kahrına da lütfuna da âşığıım. Ne gariptir ki ben zıtların âşığıyım. Allah'a kasem olsun ki, bu hâr-ı belâdan bostân-ı safâya gidersem, hep bülbül gibi inleyici olacağım. Gariptir bülbül ağzını açtığıında hem hâr hem de gülistan söyler. (Mesnevî)

Bu sahada hoş bir söz de hurûfî şair Nesîmî'den:

Bir cefâkeş aşıkem ey yâr senden dönmezem
Hançer ile yüreğimi yar senden dönmezem
Ger Zekeriya tek beni baştan ayağa yarsalar
Başıma koy erre Neccâr senden dönmezem
Ger beni yandırsalar, toprağımı savursalar
Külüm oddan çağırsalar Settâr senden dönmezem.

Evet, rıza makamı, cem u fark üstü bir makamdır ve o makamın solukları da: Lûtfun da hoş kahrın da hoş" sözleridir.

Rıza Hakkında Yapılan Yorumlar

Ehlullahtan bir kesim, rızayı, tevekkül ve teslimin nihayetinde bir makam olarak görmüş.. bazıları da, sâlikin diğer halleri gibi, kesbî olmayıp zaman zaman zuhur eden, zaman zaman da kaybolan bir vârid olarak kabul etmişlerdir. İmam Kuşeyrî'nin de içinde bulunduğu diğer bir kısım kimseler ise onu, başlangıç itibariyle irâdî ve kulun kesbine bağlı olduğunu, nihayeti itibariyle de bir tecelli ve halden ibaret bulunduğunu söylemişlerdir.

Efendimiz'den şerefsudûr olan: Allah'ı Rabb, İslâm'ı din, Hz. Muhammed (sav)'i de nebî kabul edip razı olan îmânın zevk-i manevîsini tatmış olur" hadisi mebde' itibariyle rızanın irâdî ve kulun kesbine bağlı bulunduğuna, nihayetinin de meşîet-i hâssaya ait bir mevhîbe olduğuna işaret buyurmaktadır.

Rıza İlâhi Bir Armağandır

Rıza yolu, başlangıç itibariyle irâdî olsa da sevdiklerine Hakk'ın bir mevhîbesi olması itibariyle irade ve ihtiyar üstü ilâhî bir armağandır. Bu bakımdan da o,

Kur'ân ve sünnette sabır gibi emredilmemiş, bir manada sadece tavsiye olarak hatırlatılmıştır. Vakıa "Belalara karşı sabretmeyen, kazaya rıza göstermeyen kendisine başka Rabb arasın" meâlinde bir hadis var ise de bu söz, hadis kriterleri açısından hüsn-ü kabul görmemiştir.

Rıza İlahi Bir Tavsiye

Daha önce de ifade edildiği gibi, rıza, hakikati itibariyle ilâhî bir armağan, sebepleri itibariyle de insan iradesiyle alâkalı bir mazhariyettir. İnsan ancak, îmânının derinliği, amelinin ciddiyeti ve ihsan şuurunun enginliğiyle, tevekkül, teslim, tefvîz fasıllarından geçerek rıza ufkuna ulaşabilir. Rıza, böylesine tahsili güç ve insan iradesiyle elde edilmesi zor olduğundan Cenâb-ı Hakk onu doğrudan doğruya emretmemiş; sadece tavsiyede bulunmuş ve o mertebeye erenleri de tebcillerle, takdirlerle pâyelendirmiştir.

Rıza Mertebelerinin Özellikleri

Birinci derecedeki rıza; irâdî olması ve tevhidi ifade etmesi bakımından farz ve aynı zamanda kurbet yolunun da mebdai; ikincisi ise, öncekinin devamı, son mertebenin de esas olması açısından vacip mesâbesinde ve kurbet mülâhazalarıyla dopdolu; üçüncüsüne gelince, o, kesbîlikten daha çok mevhibe televvünlü ve aynı kurbet olan nafilenden sayılmıştır.

Ayrıca, bu derecelerden sonuncusunun, ikinci ve birinci dereceleri ihtivâ ettiğini söylemek de mümkündür. Zira, rıza yolunda olma ve rıza mülâhazasıyla yaşama, bir asıl ve esas, bütün bütün rızayla bütünleşme ve rızalaşma da onun neticesi ve semeresidir. Tâbir-i diğerle, ilk iki mertebe Cenâb-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarıyla alâkalı; üçüncüsü ise, buna terettüp eden sevap, mükâfat, tecelli, vâridât ve mukabeleyle alâkalıdır ki, zannediyorum Allah onlardan razı, onlar da Allah'tan.. işte bu, Rabbilerinden korkan kimselere ait bir mazhariyettir" (Beyyine, 98/8) âyet-i pürenvârı da bu üç hususa birden işaret etmekte... Aynı gerçeğin bundan daha açık bir ifadesini de Rabbim diye Allah'tan, dînim diye İslâm'dan, peygamberim diye de Hz. Muhammed (sav)'den hoşnut olan îmânın zevk-i ledünnîsini tatmış sayılır" sözleriyle Efendimiz dile getirmektedir.

Rıza Mertebesine Ulaşmak

Esbap açısından, rıza mertebesine ulaşma adına; Rabbiyle muâmelelerinde ciddi olmak; talepsiz gelen nimetleri, "tahdis-i nimet" ve şükre vesile olmaları mülâhazasıyla kabullenmek; her türlü mahrumiyeti rıza ve iç rahatlığıyla aşmak; vahşetlerin, yalnızlıkların, kabzların pençesinde kıvranırken bile, derin bir iç inşirâhıyla bütün sorumluluklarını yerine getirmek; Hakk'ın emir ve yasaklarını "şeb-i arûs" davetiyesi gibi kabul etmek misillü bir kısım esaslar söz konusu olsa da, mebde' itibariyle onun en önemli rûknü duygu, düşünce ve davranışlarıyla ferdin, Allah'a yönelip O'nu duyması, O'nunla doyması, O'nunla oturup-kalkması ve gönlünde her gün lâhûtîliğe ait yeni yeni kurgular geliştirmesidir.

Rıza Tevfik'ten Dervişlikle İlgili Bir Şiir

Merhum Rıza Tevfik'in melâmet urbası içinde sunduğu dervişlik, böyle bir mülâhazayı tenvir bakımından oldukça önemlidir:

"Dervişlik özüne hakim olmaktır,
Esîr-i nefis olan derviş değildir.
Aşkî rehber edip Hakk'ı bulmaktır,
Keşkûl, teber, asâ, tığ, şiş değildir.

İbadet namına dalgın oturma!
Bağırma, tepinme, göğsüne vurma!
"Yâ Hû", "yâ Hay" diye köpürüp durma,
Zikr-i Hak hazm için geviş değildir.

Sırr-ı Hakk'ı gönlünden öğren,
Gönüldür aşk ile dîdârı gören;
Ârif-i âgâha o zevki veren,
Benk ü bâde, afyon, haşhaş değildir.

Keramet umma hiç Neced taşından,
Ayrılma insandan öz kardaşından;
Hakk'ı göremezsın bağlar başından,
Gerçek er sultandır, keşiş değildir.

Ham ervah her yanda var yığın yığın,
Nedir onlarla verip aldığın!
Uzlete mail olan gönlüne sığın!
Cihan gönül kadar geniş değildir."

Rıza'nın Anlamı

Rıza; insan kalbinin, başa gelen hadiselerle sarsılmaması ve kaderin tecellileri karşısında huzur duyması.. ve diğer bir yaklaşımla başkalarının üzülp müteessir oldukları, şaşırıp dehşete düştükleri olaylar karşısında gönül mekanizmasının sükûn ve itminân içinde olmasıdır. Bu konuda diğer bir enfes yorum da şöyledir: Rıza, Allah'ın kaza, takdir ve muâmelelerinin, nefislerimize bakan yanlarıyla, acılık, sertlik ve anlaşmazlıklarına katlanıp herşeyi gönül hoşnutluğuyla karşılamak demektir.

Rıza'nın Esasları

Bu arada, yukarıdaki mütalâalardan herhangi birine ircâ edeceğimiz ve rızanın ayrı birer buudu sayılan şu küçük mülâhazaların tespitinde de yarar var. İşte onlardan birkaçı:

1- Rıza, ulûhiyet ve rubûbiyet kaynaklı hiçbir karara karşı rahatsızlık duymamak..

2- Allah'tan gelen herşeyi sevinçle karşılamak..

3- Kader rüzgarları ne yandan eserse essin gönül rahatlığıyla göğüslemek..

4- En sarsıcı ve ciğersûz hadiseler karşısında bile kalp balansının ayarını korumak..

5- Allah'ın "levh-i mahfûz-ı hakikat"taki takdirlerini düşünerek başa gelenler karşısında yok yere vurunup dövünmemek..

Rızayla alâkalı bu tâli esaslar içinde mütalâa edebileceğimiz daha başka hususlar olsa da, mevzuu dağıtmamak için bu faslı da noktalamak istiyoruz.

Rıza'nın Mahiyeti

Cenâb-ı Hakk'ın ulûhiyetine rıza, O'nu sevmek, O'na karşı saygılı olmak, O'na yönelmek ve beklediklerini de yalnız O'ndan beklemek.. rubûbiyetine rıza, hakkımızdaki takdir ve tedbirlerini gönül rahatlığıyla karşılamak, başlangıcı acı görülen hadiselerde, şokun atlatılacağı âna kadar sükûtu ihtiyar edip acele karar vermemek.. ve kulları hakkındaki tasarruflarında O'na inanıp O'na güvenmek, dolayısıyla da O'nun yaptığı herşeyden hoşnut olmak şeklinde.. nebînin elçiliğine rıza ise, bilâ kayd u şart O'na teslim olup, O'nun hedy u hidâyetini kendi hevâ ve hevesinin önünde tutmak, akıl, mantık ve muhâkemesini O'nun emrine vermek ve kendi zekâsını, O'nun ilâhî vahyi kucaklayan engin fetânetinin aynası haline getirerek, gölgeye değil asla yönelmek mâhiyetinde.. İslâm'dan razı olmak ise, Her kim İslâm'ı bırakıp da başka dîn ararsa, o asla kabul olunmaz" (Âl-i İmrân, 3/85) esasından hareketle, dînin, ferdî, ailevî, içtimâî, idârî hayata hayat yapılması şeklinde özetlenebilir.

Bazı zamanlarda ve bazı şerâit altında böyle bir rıza arayışı insanı, halk içinde de olsa, yalnızlığa ve gurbete itebilir. Ne var ki, Allah maiyyetine ermişlerin ve peygamber çizgisini paylaşanların yalnız kalmayacakları ve gurbet yaşamayacakları da bir gerçek.. hayatlarını "üns billâh" atmosferinde sürdürenlerin vahşet ve yalnızlığı olmaz ki.! Böylelerinin yalnızlık ve vahşeti bir yana, muvakkat gurbetleriyle, Hakk'a daha bir yaklaştıklarını, yaklaşıp "üns" esintileriyle coştuklarını ve sonsuzdan gelen meltemleri duyarak gerinip "Allahım gurbetimi arttır, beni, senden uzaklaştıracak şeylerin insafsızlığına terketme ve gönlüme maiyyetini duyur!" dediklerini çok işitmişizdir.

Rıza'nın Özellikleri

Havf u recâ, insan üzerindeki tesirleri itibariyle dünyevîdirler. Bu iki his, dünyada ümitsizlik ve mutlak emniyete karşı önemli birer misyon eda etseler de, semerelerinin dışında ötede mevcudiyetleri söz konusu değildir. Rıza ve muhabbete gelince, onlar dünya ve ukbâyı kucaklayan enginlikleriyle ötelerde ve ötelerin de ötesinde sürer giderler.

Rıza hem dünyada hem de âhirette çok önemli bir huzur kaynağıdır; ama bu, rızaya ermiş olanların bütün bütün ızdırap ve sıkıntılardan kurtulmuş olmaları

manasına da gelmez. Aksine rıza yollarında dış yüzleri itibariyle dünya kadar sevimsiz ve ürperten şeyler vardır. Ne var ki, rıza kahramanları, o yolda karşılaştıkları zahmetleri aynı rahmet kabul eder.. içtikleri zehirleri tiryâka çevirir.. maruz kaldıkları meşakkatleri de Sevgiliyle alış-veriş ve muâşaka sayarlar.

Aslında, rıza yolu ağır ve sıkıntılı olduğu kadar emin ve kestirmedir de. Bu yol, bazen bir hamlede, bir nefhada Hakk yolcusunu, insânî kemâlâtın tâ zirvelerine ulaştırabilir. Bu, bütün aktivitesiyle mü'min, cepheden cepheye koşarken veya kâinâtı bir kitap gibi süzerken, süzüp her yerde Hakk'ı soluklarken böyle olduğu gibi, imkânsızlıklar ağında, kolu-kanadı kırık inlediği ve niyetleriyle mefkûresinin semâlarında dolaşmaya çalıştığı, hatta evinde, kanepesinin üstünde oturup idealleriyle oynadığı zamanlarda da böyledir.

Rızanın neticesi, biraz da insanın ümit ve recâ derinlikleriyle mebsûten mütenâsip (doğru orantılı) olarak Rabbin hoşnutluğundan esip-gelen büyü bir sevinç ve sürurdur. Bu, ne kurb mülâhazasının hâsıl ettiği zevk, ne ibadet u taatten duyulan lezzet ne de günahlara karşı verilen savaştan meydana gelen vicdandaki hazdır. Bu, ümit zaviyeli, recâ dalga boylu ve temkin edâlı rûhânî bir halâvettir.. ve doğrudan doğruya O'ndan rıza makamına husûsi bir teveccüh ve bir rahmet esintisidir. Rıza mertebesi bütün mülâhazaların Hakk'a kilitlenmesi makamı olması itibariyle, onu zevklere, lezzetlere, hazlara vesile saymak veya o türlü beklentiler içinde bulunmak, esası duruluk ve safvet olan o makama karşı saygısızlıktır. Aslında, kalp ameli olarak mütâlâa ettiğimiz diğer bütün ahvâl ve makâmât için de aynı şeyleri düşünebiliriz. O'nu sevmek ve her hâlukârda O'nun hoşnutluğunu aramak, başka sebeplerden dolayı değil, yine O'ndan ötürü olmalıdır.

Ribat

Allah Rasûlü, bu amelleri "Ribat" olarak takdim buyurmuş ve bu kelimeyi üç defa tekrarlamıştır.

"Ribat", maddî-manevî bereketin, akıp akıp gelmesine denildiği gibi, her türlü belâ ve musibetin geleceği noktalara karşı uyanık olma ve dikkat kesilmeye.. ve kendini bir işe, bir şeye bağlama ve adamaya da denir. Zaten, tehlike noktalarını beklemek üzere, kendini o işe adanmış askere de "Murâbıt" denilmektedir. "Murâbıt"ın cem'isi "Murâbitûn" kelimesidir. Bir zamanlar, bu isim adı altında

bir devlet de kurulmuştu.

Kur'ân-ı Kerim : "Ey iman edenler! Sabredin, sebat gösterin ve (ci-had için) hazırlıklı ve uyanık bulunun! Allah'tan korkun ki başarıya eresiniz" (Âl-i İmran, 3/200) buyurarak bize işte bu rabıtayı emretmektedir.

Başka bir âyette de : "Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiğinde kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın.." (Enfal, 8/60) buyurulmakla değişik bir zaviyeden "ribât" a dikkat çekilmektedir.

Ribat, kendini adama, vakfetme ma'nâlarına geldiğine göre, insan, tastamam abdest alır.. mescidle evi arasında âdetâ mekik dokur.. sürekli kalbi mescidde evine veya işine bu düşünce ile dönerse o insan, kendini Allah'a adanmış, vakfetmiş demektir.

Bu ifadesiyle Allah Rasûlü bir cinas kapısı da açıyor ve diyor ki: Aslında ribat, düşman karşısında, askerlerin ülke sınırlarını korumak üzere kendilerini vakfetmelerine denir. Dış düşmanlara karşı hazırlıklı olmak ve onların gelebileceği noktalara tahşidat yapmak, bu bir ribat olduğu gibi, bir de insanın, şeytan ve nefis denen düşmanlara karşı bir kavgası vardır.. ve bu kavga bir ma'nâda o cihattan daha büyüktür. İnsan ise, bu her iki cihadı da yerine getirmekle mükelleftir. Bunlardan biri, küçük cihad, "cihad-ı asgar", diğeri ise büyük cihad, "cihad-ı ekber"dir. Düşmanla yaka-paça olurken, insan çok defa nefisine ait, aldaticı şeyleri düşünme fırsatını bulamaz; böyle bir insanın, tenin, cesedin, bedeninin altında kalma ihtimali daha azdır. Zira, bütün benliğini cihad düşüncesi sarmış ve onu bütünüyle meşgul etmektedir. Fakat o, rahata, rehavete çekildiği zaman, ruhunu fena şeylerin sarma ihtimali yüksektir. Onlara karşı ruh dünyasını koruma ve kollama mecburiyetindedir. Bu da bir cihaddır ve bu cihadda kullanacağı en mühim silah da namazdır. Cihad, yerine göre farz-ı kifaye, yerine göre farz-ı ayn olur. Maddî cihadla, iç cihad arasında, farziyette de bir benzerlik vardır. Onun içindir ki Allah Rasûlü, bir muharebeden dönerken: "Küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz" buyurmuşlardır.

İnsanın kalbinin camiye asılı olması; yani namazla içli dışlı bulunması ve Nebi'nin anlayışıyla namaza şehvet hissiyle bağlanması âdetâ onun bir namaz âşıkı kesilmesi, kesilmesi ve namazın, o şahıs için göz aydınlığı haline gelmesi, cephe de nöbet bekleyen insanın ameline denk ve müsavi tutulmuştur.

Bu hadis ile ilgili mülâhazalarımıza kısa bir hülâsa getirecek olursak: İkiisi daha ziyade davranışlarla, diğeri de niyetle alâkalı öyle üç şey ki, duygu ve düşünce itibarıyla insanı bir çeper içine alıyor, "Şüphesiz iyilikler kötülükleri

siler-süpürür götürürler" inşirah-bahş fermanı gereğince, onu geçmişteki günahlarından arındırıyor ve geleceğin muhtemel hatalarına karşı da, ibadet aşkı, Hakk'la irtibat ve niyet gücüyle techiz edip savaştırıyor.

Birincisi; su ve hava unsurlarının rahat abdest almaya müsait olmadığı; suyun da, havanın da soğuduğu veya nedretinden dolayı suyun, abdeste sarfedilmeyecek kadar kıymetlendiği durumlarda -tabiî hayatî ve zarûrî ahval müstesna- özene özene abdest almak, çok derin bir hulûs, ciddi bir sevap hırsı ve alabildiğine bir kulluk iştiyakı ister ki, yerine getirebilsin. Eğer bir insan bütün bu derinlikleri göstermenin ifadesi olarak, en ağır şartlar altında abdest alabiliyorsa, gönlü ma'mûr ve O'nunla irtibatlı demektir. Zaten -buradaki "cihet-i câmia" da irtibattır- böyle aydınlık bir dünyada, lekeler kıymık kıymık gidip ruhun derinliklerine saplansalar bile, kat'iyen kalıcı olamazlar. Abdestin, vücudun elektriğini dengelemesi.. insanın abdestle büyük ölçüde streslerini yenmesi.. ve ruhun günde beş defa metafizik güçle yenilenmesi bizim için mahfuz ve müsellemler olmakla beraber, mevzûnun çerçevesini aştığı için geçiyoruz...

İkincisi; bir ma'nâda mirac.. ve Allah'a ulaşma yolunda gidip gelip mescidlerin yollarını aşındırma.. bedeninin zindeleşmesi ve fizikî gücünün korunması mahfuz.. ruhun, idrakları aşan neşvelerle şahlanması, kalbin, daha namaza girmeden namaz mülâhazalarına dalması, tam Allah huzuru sayılan mühim bir ibadet için gerekli konsantrasyonun sağlanması ve "çokça adım" sözüyle ifade edilen bu uzun yolda ayrı ayrı buudlarda değişik mülâhazalara dalınması, dalınıp başkalaşılması ve bu başkalaşmalar içinde kara geçmişlerin nedametlerle silinip, iniltilemlerle ak'a boyanıp aklanması, hayrın, yeni hayırlara vesile olması ma'nâsında öyle salih bir dairedir ki -fâsîd daire karşılığında kullanıyorum- bu dairede seyahate azmetmiş birinin geç-mişi, "Neticede Allah senin geçmiş günahlarını yarlıgılayacak" beyanından nebean eden vefaya; geleceği de "gelecek günahlarını da.." hısn-ı hasînine emanettir. Onun içindir ki, bu seyahatin her menzilinde gözler, ile açılır-kapanır, gönüller de beşaretiyle coşar...

Üçüncüsü; âşığın vuslat bekler gibi, namaz vakitlerini beklemesi ve o mübarek vakitleri, tıpkı "evkat cetveli" gibi kullanarak, hayat ve faaliyetlerini ona göre tanzim etmesi, öyle tasavvurları aşan bir zaman anlayışıdır ki; insan o sayede, amellerin belli zaman dilimlerine dağılmasından meydana gelen boşlukları, ancak, böyle bir niyet buuduyla doldurabilir, namazdaki huzuru ve Hakk'a yakınlığı namaz dışına da taşıyabilir ve bütün dünyevî meşgalelerini

Allah'la irtibatlandırıp hepsini ibadet haline getirebilir. Bu itibarladır ki, sınırlılığı içinde niyet sayesinde sınırsızlaşan pek çok ibadet gibi, intizar ruhuyla kılınan namaz da, aynen maddî-ma'nevî cihad gibi sözöyle insanın Rabbi'yle münasebetinin ünvanı olmuştur.

Bu da, abdest ufkunda tüllenip, namazla semavileşen mü'minin aydınlık dünyasından, küçük bir kesit takdim etme adına, yine O'ndan, alabildiğine kısa fakat derin, oldukça az kelime fakat şümüllü bir söz örneği...

Ricalullahın Özellikleri

Bazıları nücebâ, nükeba, evtâd gibi ehlullahın bütününe birden, mânevî güç ve kuvvet sahibi hak erleri mânâsına "ricâlullah" diyegelmişlerdir. Bunların en belirgin yanları hudû ve huşûları, her zaman mağlub-u tecelli-i Rahman olmaları, göröldüklerinde Hakk'ı hatırlatmaları ve mütemadî Hak huzurunda bulunmanın hâsıl ettiği mehafet ve mehabetle hep saygılı hareket etmeleri, muktezâ-yı beşeriyet ve bahsi hacâlet-âver meselelerde -bunlar meşru çerçevede cereyan eden hususlar olsa bile- hicapla tir tir titremeleri, her şeyde değişik bir tecellî dalga boyuyla Hakk'ı duymaları, Hakk'ı duyduklarında da âdeta kendilerini unutmaları, bütün mazhariyetlerini O'na bağlayıp, kendilerini tamamen hiç görüp, hiç bilmeleri ve çok defa başkaları tarafından da bilinmemeleridir -bu son durumları itibarıyla böylelerine "ricâlü'l-gayb" veya "cündullah" da denir ki, Fatih cennetmekân hazretleri temel mefkûresini seslendirdiği bir manzumesinde herhalde:

"Fazl-ı Hakk u himmet-i cündullah ile,
Ehl-i küfri serteser kahreylemektir niyyetim."

diyerek, kuvve-i kudsiye sahibi bu zâtlara işaret etmektedir-.

Ayrıca insanların gönüllerine esrar-ı ilâhîyi duyurma hizmetleri açısından bunlara "ricâlü'l-feth", herkes tarafından her zaman bilinip tanınmamaları itibarıyla "ricâlü'l-gayb", çok defa cezb u incizab yaşamaları zaviyesinden "ricâlü'l-kuvve", her zaman afv u safh yolunda yürüyüp, kendilerine kötülük yapanlarla bile iyi münasebetler peşinde olmaları bakımından da "ricâlü'l-mennân" denir.

Risale-i Nur ve Akıl

Bizim şimdilik kısaca üzerinde durmak istediğimiz husus, Risale-i Nur'daki akıl telakkisi ve aklın fonksiyonları çerçevesinde, vahiy, ilham ve vicdanla omuz omuza inşa eden akıl (mükevvin akıl)la, tam bunun aksine, bütün bütün metafizik mülahazaları kulak ardı ederek semavi alakalardan sıyrılmış, dolayısıyla da manevra alanını sınırlandırmış dar akıldan bahsetmek istiyoruz. Bunu yaparken de, belli zaviyeden bazı münasebetler bulunsa da, Kant'ça bir yaklaşımla "nazari akıl", "ameli akıl" faraziyelerine ve Lalende'nin "inşa eden akıl", "inşa olunan akıl" mülahazalarına girmeyi düşünmüyoruz. Aslında, bu tür meselelerden her biri, birer kitaba konu teşkil edecek kadar geniş olduğundan ve pratikte de çok fazla bir şey ifade etmediğinden, biz de bu kadarcık bir hatırlatmada bulunup geçeceğiz.

Riyazet İnsanın Özellikleri

Riyâzet insanı, aynı zamanda bir sadâkat eridir. O hem Hakk'la muâmelesinde hem de halkla münasebetlerinde hep vefâ ve sadâkat peşindedir. Zaten, insanın, dünyevî eğilimlerden ve cismânî temâyüllerden sıyrılarak, kendini Cenâb-ı Hakk'a adayıp, hakikat eri olmayı hedeflemesi mânâsına gelen riyâzetin gayesi de, nefsin terbiye edilip insanlığa yükseltilmesi, Allah sevgisinin, insânî duygu, düşünce ve davranışların kaynağı haline getirilmesi; yani hep Allah için düşünülmesi, Allah için konuşulması, Allah için muhabbet duyulması "lillâh, livechillâh, lieclillâh" dairesi içinde kalınarak, her zaman Hakk'ın soluklanmasından ibaret sayılmıştır.

Riyazete Dayalı Firaset

Bir de, riyazet; açlık, susuzluk, uykusuzluk ve çile çekmekle elde edilen firaset vardır ki, böyle bir firasetin bilhassa imân ve amel-i salihe iktiran etmeyenine istidrac nazarıyla da bakılabilir. Bu kabil sezi ve keşiflerde, mü'min-müşrik, Müslüman-Hristiyan, veli-rahip fark etmez; herkes belli şeyler sezebilir.

Bundan başka bazıları, şekil ve kıyafetten hüküm istinbatını da firaset içinde

mütalâa etmişlerdir ki, böyle bir sezi, hangi mânâyâ gelirse gelsin, tasavvuftaki firasetle alâkasının olmadığı bedîhîdir.

Riyazetin Anlamı

Hayatın disipline edilmesi; yiyip-içme ve yatıp-kalkmanın hamd ü şükür gayeli ve ihtiyaç ölçüleriyle mukayyed hâle getirilerek dengelenmesi şeklinde yorumlayacağımız riyâzet; sofîye ıstılahında, nefsin terbiyesi ve ahlâkın tehzîbi mânâlarında kullanılmış.. yemek-içmek-uyumak dahil, nefsin arzu ettiği şeylere karşı kesin tavır belirleyerek cismânî istekleri gemleme yolu kabul edilmiştir.

Zühd ü takvâ ve kurb u mükâşefe maksadıyla, dünyanın beden-i hayvânîye bakan zevklerinden kaçınma ve nefsin bâlâpervâzâne arzu ve dayatmalarına karşı, kalbî ve rûhî hayat atmosferine sığınarak, vicdânî ve irâdî melekeleri harekete geçirip sürekli Allah yolunda olabilme de riyâzetin bir diğer yorumu.

Riyazetin Değişik Yorumları

Bazılarına göre riyâzet, nefsin horlanıp hakir görülmesi şeklinde de yorumlanmıştır ki, bunu fenalıktan başka bir şey düşünmeyen "nefs-i emmâre"ye veya hodgamlık cihetiyle insanın kendi kendini sıfırlayıp enâniyetten tecerrüdüne ya da şahsî arzuları itibarıyla "Ölmeden evvel ölünüz!" teklifine bir cevap sayılabilecek mâhiyetteki bedenî istekleriyle ölme mânâsına hamletmek mümkündür. Bu itibarla da buna, "terbiye-i nefis" değil de "riyâzet-i nefis" demek daha uygun olur ki; tıpkı toprak gibi nefsin de didik didik sürülmesi, bağrına iyi ve güzel şeylerin nüvelerinin saçılması, üzerine, varlığın esas unsurları sayılan su, hava ve ateşin salınması sûretiyle yoğrulması, yumuşatılması ve güllere, çiçeklere kâselik yapabilecek kıvama getirilmesi demektir ki:

- Toprak ol toprak ki, gül bitsin; zira topraktan başkası gülün mazharı değildir.." sözleri de zannediyorum bu terbiye ve tekâmülü, bu mahviyet ve tevâzuu anlatmaktadır.

Ayrıca, tasavvuf düşüncesinde, nefsi, kendi boşluklarından, kendi zaaflarından uzaklaştırarak ona ikinci bir tabiat kazandırma mânâsına "riyâzâtü'l-edeb"; sülûkte, murâdın çok iyi belirlenip tek hedef haline getirilmesi

mânâsına "riyâzâtü't-taleb" şeklinde ikili bir yaklaşım da söz konusu olmuştur ama, bunları da yine, nefsin terbiyesi ve ahlâkın tehzîbi mânâlarına ircâ ederek yorumlayabiliriz. Lücce sahibinin:

- Teni incitmedeki hikmet akl ü cânın tehzîbidir" şeklindeki sözleri de bu mülâhazayı teyîd eder mâhiyettedir.

Riyazetin Kısımları

Riyâzet mevzuunda, riyâzet erbâbınca, farklı şöyle bir taksime de gidilmiştir.

a- Mübtedîlerin riyâzâtı ki; ilim ile ahlâkın, ihlas ile amelin tehzîb edilip, tam bir hakşinaslıkla Hakk'ın da, halkın da hukukuna riâyetten ibaret görülmüştür.

b- Yolun sonuna yaklaşmışların riyâzâtı ki, iç dünyası itibarıyla sâlikin, bütün bütün ağyârdan tecerrüd edip, derûnundaki nokta-i istinâd ve nokta-i istimdâdın sesini alarak, sürekli vicdan ibresinin gösterdiği istikameti takip etmesi.. dahası onun yol mülâhazası ve yolculuk televvünâtını tamamen unutması şeklinde yorumlanmıştır.

c- Müntehîlerin riyâzâtı ki, hâl ve zevk itibarıyla şâhid ve meşhûd ikiliğinden kurtularak cem'u'l-cem -ileride üzerinde durulacak- mertebesine yürünmesi.. yani kalbin derinliklerinde esmâ ve sıfâtın vahdetini duyarak Mün'im'i aynen Müntakim, Kâbız'ı tıpkı Bâsıt, Mâni'i de Mu'tî gibi görüp zevketmek.. farklı ve birbirine zıt gibi görünen esmâ-i ilâhî, sıfât-ı sübhânî ve onların bütün eserlerini denge ve uyum televvünüyle bir tek şey gibi duyup hazzetmenin ünvanı saymışlardır.

Riyazetle Yapılan Hak Yolculuğu

Tasavvufta belli işaret kristalleri sayılan "hâl" ve "makam" rıza ve muhabbet yörüngeli Hakk yolculuğunda, riyâzâtla ulaşılan ve duyulan bir kısım ukbâ buudlu televvünlere ve televvünler ötesi, tariflere sığmayan zevk-i rûhânî havuzlarıdır. Bu havuzlara ulaşabilme ve onlarda rûhun muhabbet ve rıza kanatlı ferah-fezâ dünyasını duyma, yaşama hep riyâzetin kolları arasında, nefsin terbiyesi ve ruhun tehzîbi vadilerinde gerçekleşir.

Ruh Hakkında Genel Bir Değerlendirme

İnsan vücudunda, hayat, hareket, idrak, his, şuur ve her türlü gelişmenin gayr-i maddî temel unsuru sayılan ruh -vahye, Kur'an'a, vahiy meleşine de aynı ismin verilmesi mahfuz- kutsal kitaplardan filozoflara, en ibtidâî toplumlardan en mütemeddin milletlere kadar hemen herkesin alaka duyduğu bir mevzu ve hakkında söylenen sözler mücelletlere sığmayacak ölçüde geniş bir konudur. İhtimal, bu biraz da, ilk insan ve ilk peygambere/peygamberlere bildirilen ruhun hakikati ve "mahiyet-i nefsi'l-emriye"siyle alakalı icmâlî emirlerle yetinmeyip tafsîle girmekten ve değişik çağların ilim, marifet ufku zaviyesinden ileri sürülmüş yorumlardan, ya da aslında, bir hareket, hayat, idrak ve his esası olan ruh cevherinin hakikatini, onun fonksiyon ve faaliyetleriyle karıştırıp hepsini müşterek mütalaa etmekten kaynaklanmıştır/kaynaklanmaktadır. Ne var ki, ruhun anlatılmasıyla alakalı düşünce ve ifadeler nasıl olursa olsun, onun, hayat, hareket, his, şuur ve idrakin biricik kaynağı olduğunda şüphe yoktur.. ve bu konuda din, felsefe ve tasavvuf düşüncesi adeta ittifak halindedir.

Ruh Hakkında İleri Sürülen Görüşlerin Özeti

Görüldüğü gibi Hindistan'tan Mısır'a, oradan da Yunan'a kadar pekçok yerde ve daha sonraları bütün dünyada ruhla alakalı düşüncelerini ortaya koyan -bir kısım materyalist mülhitler ve hakları olmayan tafsille yanlış yorumlara girenler istisna edilecek olursa- hemen bütün filozoflar, aşağı-yukarı aynı neticeye vararak "Allah" ve "ruh" demişler ve her zaman metafizik mülahazalara açık durmuşlardır. Hem Hristiyan aziz ve filozofları hem de İslam mütefekkirleri bazen kadim düşünürlerin, bazen mahallî kültürlerin ve ilmî gelişmelerin tesirinde şöyle-böyle bir kısım inhiraflar yaşasalar da, hep ruh demiş ve ruhun akıbetiyle alakalı bazı mülahazalar serdetmişlerdir.

Ruh Hastası İnsan

Günümüze kadar gelen bir inanışa göre; bir kısım kimseler, kötü ruhların tesirine girerek özlerini kaybettikleri, benliklerinden uzaklaştıkları ve onların kuklaları haline geldikleri kabul edilmektedir ki; batının teknik ve teknolojik üstünlüğü karşısında başı dönen, bakışı bulanık ve medeniyet adına gidip

gırtlğına kadar onun erâcîfine gömülen; özünü, şahsiyetini, benliğini yitirmiş günümüzün ruh hastası-müstağripleri için aynı şeyleri düşünebiliriz. Böyleleri, katiyen kendileri olarak duyamaz, kendileri olarak düşünemez ve kendileri olarak zevk alamazlar. Bu itibarla da, bütün bir tarih boyunca birikip gelişen örfler, âdetler, dînî duygu ve düşünceler, sanat ve edebiyat gibi hayâtî unsurlar onlara ters gelmeye başlar. Oysa ki, bütün zevk ve elemeler, keyf ve kederler; hatta hayata ait bütün iniş ve çıkışlar yukarıda arz edilen hususların halitasından ibaret bir menşurdan geçirilip değerlendirildiği ölçüde duyulur, kavranır ve yaşanır. Aksine, bütün bir hayat ve ona ait şenler, rol icâbı, onları temsil eden bir insan üzerinde tesir icra ettiği kadar dahi duyulup hissedilmez.

Ruh Konusunda İbn-i Sina

Kendinden sonra gelen hemen bütün fikir adamları ve mutasavvıfın üzerinde büyük tesirleri görülen İbn-i Sina, üstün dehası, fevkalade azmi ve engin ilim aşkıyla kadim filozofları iyi okuyup doğru anlamasının yanında, Kindî ve Fârâbî gibi felsefecilerin fikirlerine de vâkıf bir isimdir. O, eserlerinde İyonya, İtalya ve Elea filozoflarından alıntılar yaptığı gibi, kendi sistemiyle uyuşan konularda Kindî ve Fârâbî'den de nakillerde bulunur. Bu itibarla onun düşünceleri üzerinde durduğumuz aynı anda, Kindî ve Fârâbî'yi de görmüş ve mütalâa etmiş oluruz.

Ruh Planında Yenilenme

Ruh zinde, zekâ canlı, his hüşyâr, irâde de sıhhatli ise, bugün, geride veya ileride olmanın, üstte veya altta bulunmanın hiçbir önemi yoktur. Kim olursa olsun, ruh ve irâdesiyle var olabiliyor ve yolunda ilerlemeye tâlip ise, bugün gerilerin gerisinde de bulunsa, yarın zirveleri tutacağı muhakkaktır.

Ruh Terbiyesi

Ruh terbiyesi, kısaca insanın yaratılış gayesine yönlendirilmesi demektir. Aynı zamanda ona, ruhun bedeni ve cismani baskılardan sıyrılarak kendi özüne, kendi kaynağına yönelmesi ve yaratılışının gayesi istikametinde bir seyri ruhani gerçekleştirmesi de diyebiliriz. Günümüzde bütün ruhi dinamiklerini yitiren ve

kendi özünden uzaklaşan talihsiz nesiller, kendi akıl ve kendi muhakemelerinin kurbanı, perişan ve derbederdirler. Ne olursa olsun, bu neslin bakış zaviyesi ve temaşa ufku değişme mecburiyetindedir. Bu mevzuda ortaya konacak hiçbir gayret, boşa gitmeyecektir. Elverir ki, bu kutlu vazifeyi deruhte edenler, iradelerini ibadetle besleyip, nefis muhasebesiyle kontrol altında tutabilsinler. Onlara bu yolda sadece yürümek düşer. Onlar, nereye yönelirse, "Her nereye yönelirseniz, Allah'ın Vechi oradadır" İlahi fermanınca, kemmiyetsiz, keyfiyetsiz Allah oradadır. Geleceğin altın yamaçlarına tohum saçma kullara, saçılan bu tohumların hayata yürümesi de Allah'a aittir.

Ruh ve Allah'ın Yaratması

Aslında, Allah'ın hemen her işi, herhangi bir sebep, şart, malzeme ve materyale ihtiyaç hissedilmeden, sırf bir "ol" deyivermekle olurur. O'nun böyle tekvînî bir emri, herhangi bir şeyin haricî vücut açısından meydana gelmesi için yeterlidir. Tabir-i diğerle, İlahî irade ve meşietin diliyle, bir nesnenin herhangi bir keyfiyette vücut bulmasını dilemek o objenin var olması için kâfidir. Bu türlü var olmaların devam ve temâdîsi aklın zahirî nazarında "ef'âl-i âdiye" gibi değerlendirilse de, bu kabil bütün hadiselerin harika olduğu açıktır.. ve gerçek emir sahibine bağlanmadan izah edilmeleri de imkânsızdır.

Bazen biz, ruh dediğimizde, en kâmil ruh manâsına gelen Cenâb-ı Hakk'ın nefhası "rûh-u a'zam"ını düşünürüz; düşünürüz zira, Allah'tan gelmiş, Allah'a en yakın ve lâhut âlemine ait esrarı hâiz olan işte bu ruhtur.. ve insanın Allah'a halife olması da onun böyle bir ruh taşımasına bağlıdır. İnsan bünyesindeki bu ruh; madde, cisim, cevher olmayan âlemden cismaniyet âlemine bir armağan; hem de metafizik mülâhazaların bir dili, bir tercümanı gibidir. Bir kere ruh dediğimiz bu cevher, hem ilim hem de vücut âleminden bir tecellîdir; onun şuurlu bir kanun-u emrî olması, Zât'la irtibatı, nûrâniyet ve şeffâfiyeti de ilme tam bir mazhar olması itibarıyladır. Eğer insan ilahî sırlara açılmak istiyorsa -ki potansiyel olarak buna herkes müsait olarak yaratılmıştır- böyle bir açılım da ancak kalp ve ruhla mümkün olabilecektir. Evet, ulûhiyet hakikatına dair sırlar ancak gönül ufkundan, ruh gözüyle temaşa edilebileceği gibi, akıl, mantık, muhakeme ve sebepler üstü Hakk'a yakınlık da, sadece ve sadece ruhun ayağı ve kalbin kurallarıyla gerçekleşebilecektir.

Ruh ve Beden İlişkisi

Ruh, bedende konaklamaz; ama yine de onun adresi bedendir. Onun bir mekân ve hayyize ihtiyacı yoktur ama bu, onun letafetine Hakk'ın teveccühündendir. Aksine, onun mekândan müstağni olması, Zât-ı ulûhiyete müşabeheti akla getiren zaman ve mekândan münezzehiyet mânâsında değildir. Beden, ruhun onun üzerinde faaliyetlerini icra etmesi için bir sistem ve onunla duygularını seslendirmesi için de bir enstrüman mahiyetindedir. Ne beden bir parçası ve ona bitişik, ne de onun eczasından bir cüzdür. Kökleri âlem-i emirde, dal ve yaprakları adresinin ufkunda bir münasebet-i meçhule ile hep o konuşur, o düşünür, o sever, o acır ve yüzü Hakk'a müteveccihse sürekli iyi şeyler üretir ve Cennet'e doğru yürür. Şayet o, bedene bend edilmiş ve ağzına fermuar vurulmuşsa, o zaman söz de, düşünce de ayağa düşmüş gibi hayvaniyet ve cismâniyetin kuruntuları ve hırıltıları hâline gelir.

Ruh ve Beden İlişkisi

İnsan, bu dünyada ruh ve beden gibi birbirinden farklı iki kuvveti temsil etmektedir. Zaman zaman bu iki kuvvetin birleşip bir bütün teşkil ettikleri müşahade edilse bile, ekseriyet itibarıyla, zıtları ve birinin zaferi diğerinin hezimetini netice verdiği görülmektedir. Bedenî isteklerin şaha kalktığı ve azgınlaştığı bir bünyede ruh; çelimsiz, dermansız ve cismani arzuların âzat kabul etmez kölesi olmasına karşılık, nefsin iştihalarına baş kaldırıldığı, kalbin akla, ruhun bedene hâkim kılındığı bir bünyede ruh, binbir labirenti bir solukta aşar ve ölümsüzlüğe ulaşır.

Ruh ve Beden İlişkisi

Fena tasavvurlar, sevimsiz tavırlar, olumsuz davranışlar, "tabiri caizse" ruhta bazı takallüsler meydana getirdiği gibi, nezih mülâhazalar, Hak hoşnutluğunu hedefleyen planlar, projeler, kalb ve lisanın "Allah Allah" diye gürlemesi de ruhta inşirah ve inbisatlar hasıl eder/etmektedir. Çok defa biz farkına varmasak da bu hâl nuraniyete inkılap ederek "latîfe-i rabbâniye" yolu ile bütün ruh ufkunu sarar; sırrı tenbih edip harekete geçirir ve insanın metafizik derinliklerinde değişik şekilde yankılanmaya başlar. Bunun gibi beden de ne zaman, ibadet ü taatle Hakk'a inkiyadını ifade eder, yaratılışının gayesine (mâ hulika leh) uygun

yaşar, imanını diyanetle derinleştirir ve ibadetini ihsan şuuruyla taçlandırır, bu defa da ruhta âdeta bir şölen havası hissedilmeye başlar. Ümit ve reca o insanda Hakk'a iştîyak duygularını kamçılar; mehâfet ve haşyet mülâhazalarına kapı aralayan davranışlar da onun ruhunda saygı, temkin ve teyakkuz hissi uyarır. Böylece, denizlerin tebahhur edip buluta yürümesi, bulutların yağmurlaşıp arzın başına boşalması, sonra da çağlayıp ummanlara akması.. gibi bedenden ruha, ruhtan da bedene sürekli böyle bir dolup boşalma söz konusu olur.

Bu şekilde karşılıklı bir tesir ve teessür sayesinde cismâniyetin galebesi sonucu insanın başaşağı "esfel-i sâfilîn"e sukutu mukadder olduğu gibi; iman, İslâm ve ihsan yörüngesinde hareket etmesi sayesinde de -bi iznillah- insanî tamamiyete ve "alâ-yı illiyyîn"e yükselmesi söz konusudur. Seyr ü süluk dediğimiz şey de işte böyle bir teâtî ve alış verişle Hakk'a vuslatın ayrı bir unvanı ve insan-ı kâmil olmaya yürümenin de önemli bir yoludur.

Ruh ve Gönül İlişkisi

Ruh, bir müşahit, gönül onun özel temaşağâhı; ruh Hakk'a yaklaşma yolunda bir atlet, gönül onun en hayatî dinamosu; ruh bir seyyah, gönül onu hedefe ulaştıran bir rehber; hattâ canın Cânan'la keyfiyetler ve kemmiyetler üstü müşterek bir halvethânesidir. Bu itibarla da, eğer insan sonsuza yönelecekse önce gönül kapısına yönelmeli, oturup-kalkıp sürekli gönül hikâyeleri söylemeli, gönül insanlarıyla içli-dışlı olmalı ve ruhuna gönlünün kanatlarından tüyler takmalıdır ki, fizikî dünyanın çekim ve sürtünme gibi engellerine takılıp yollarda kalmasin. Sonsuzluk yolunda gönül, insanın kolu-kanadı ve enerjisini ötelerden alan bir dinamosudur. Gönlün gücünü yanına alan ve onun rehberliğinde gök yolculuğuna açılan kimseler, katiyen bir başka vasıtaya ihtiyaç hissetmezler; hissetmez ve seyahatlerini hep rûhânîlerle atbaşı götürürler. Yorulmadan arş semtine koşan işte bu ruhlar, büyük ölçüde ten kaygılarından sıyrılmış gönül şehsuvarlarıdır. Onların kanat çırtıkları aynı noktalarda, sürekli melek kanatlarının sesleri duyulur.

Üzerinde Yaradan'ın mührü bulunan gönül, rûhânî alemlerle cismânî alemlerin birleşik noktasında yaratılmış, berzahî vücuduyla insanlar arasında âdeta "insan-ı kâmil" konumundadır. Dünyâ-ukbâ, mülk-melekût, fizik-metafizik âlemleri ortasında bir berzah mahiyetindeki kalbin/gönlün, çok geniş

bir irtibat alanı vardır. Bu genişliği ile o, mazruf olduğu aynı anda zarf durumunda ve muhatken de (kuşatılmış) muhit (kuşatan) konumundadır. O bedende yaşarken, onun hakîkî hayat kaynağı; cismaniyete tabi görünürken, sonsuzluk yolunda onun imamıdır. Ruhun aydınlıklara açık olması, kalbin ziyasından, suretinin imrendiriciliği de onun ledünnî câzibesindendir.

Ruh ve Kalp Ufkuyla Ebediyeti İstemek

Gelin şimdi de her şeyi engin bir temaşa zevkine bağlayan şu münacât gibi sözlerle kulak verelim:

Fâniyim, fâni olanı istemem,
Acizim âciz olanı istemem
Ruhumu Rahmân'a teslim eyledim gayr istemem!
İsterim, fakat bir Yâr-ı Bâkî isterim
Zerreyim, fakat bir Şems-i Sermed isterim,
Hiç ender hiçim, fakat umum mevcudatı beraber isterim.
(Bediüzzaman)

İstenmeyen şeyler, iki adım ötede bizi bırakıp gidecek şeylerdir. İstenen ise, her zaman gönül ufkunda temâşâ edilen Cânan'dır. Kalp zirvelerine yükselip can gözüyle O'nu temâşâ edenler, her şeyi bulmuş ve kurtulmuş sayılırlar. Böyle bir rasat noktasından habersiz yaşayanlar ise, ebediyen hasret ve hicran içinde inler dururlar. Böyle bir şâhikaya yükselmenin yolu ise, biyolojik hayat çeperinden sıyrılarak kalp ve ruhun hayat mertebelerine yönelmeye bağlıdır. Bu yolun en hızlı ve amûdî (dikey) yükselme vasıtaları ise iman, tevhid ve marifetullah hakikatlarına karşı sürekli açık durmaktır.

[1.] Tasavvuftaki yeri itibarıyla ayrıca üzerinde durulabilir.

Ruh ve Mânâ İnsanına Duyulan İhtiyaç

Bizim, içten ve dıştan gelecek ihsanlara, düşünce sistemlerine değil; bizim, top yekûn milletimizde mesuliyet ve ızdırap şuuru uyatabilecek ruh ve düşünce hekimlerine ihtiyacımız var. Gelip-geçici saadet va'di yerine ruhlarımızda derûnîlik meydana getirecek ve bizi bir hamlede, mebde' ile müntehayı birden görebileceğimiz seviyeye ulaştıracak ruh ve düşünce hekimlerine.

Evet, şu anda biz, icabında cennete girmekten dahi vazgeçip ve şayet girmişse, dışarıya çıkma yollarını araştırarak kadar mesuliyet ve dâvâ âşıkı insanlar bekliyoruz. 'Güneşi bir omzuma, ayı bir omzuma koysalar, ben bu işten vazgeçmem!' diyen insanlar.. bu bir Peygamber ufkudur. Bu ufuktan akıp gelen ışıklarla coşkun bir dimağ, yerinde: 'Gözümde ne cennet sevdası, ne de cehennem korkusu var; milletimin îmanını selâmette görürsem cehennemin alevleri içinde yanmava razıyım' der iki büküm olur.. veya ellerini açar, 'Vücudumu o kadar büyüt ki cehennemi ben doldurayım, başkalarına yer kalmasın' çığlıklarıyla semavâtı lerzeye getirir.

Evet, bugün insanımızın, her şeyden daha çok, milletin günahları için ağlayan, insanlığın affedilip bağışlanmasını, kendi bağışlanmasının önünde bekleyen.. ve A'rafta durup cennetliklerin hazlarıyla yaşayan, cennete girse dahi şahsî hazlarını duymaya vakit bulamayan derûnîlere ihtiyacı var...

Ruh ve Mânâ İnsanlarına Göre Bayram

Bilhassa, hayatını kalb ve ruh seviyesinde götürebilenler için bayram bazen öyle şa'şaalı ve pırıl pırıl gelir ki, insan onu yaşamadan-duymadan asla bıkmaz ve gündüzün gitmesini, gecenin gelmesini, uykunun gelip hayatın üzerine abanmasını katiyen istemez. Nasıl ister ki bayram, müminlere servet ve varidatını israf derecesinde ikram eder ve onunla şöyle - böyle uzak bir tanışıklığı olanları bile o sihirli armağanlarıyla sevindirir.. ve mîâdını doldurarak gidip guruba kapandığında da zihinlere bıraktığı fotoğraflarla tedâî menfezlerini açık tutar ve her fırsatta duygularımıza bir sürü şey söyler: Öyle ki insan ne zaman onun adını ansa, birdenbire hafızasında yüzlerce çağrışım vetiresi başlar.. onun ismiyle zihinlerimizde bir sürü mefhum şekillenir.. en taze mânâlar sôkün eder gelir ve kendilerine has çerçeveye oturur.. duygularımızda garip kıpırdanışlar belirir ve hayallerimizin vüs'atine göre, zamanın bilmem hangi diliminde yaşadığımız bayramları bütün saniye, dakika ve saatleriyle bir kere daha bir kere daha yaşar ve o nefis zaman parçacıklarını, yaşadığımız hayatın birer derinliği gibi duyarız. Evet, onu anınca hayalimizde cemaatle tıklım tıklım camiler belirir.. kulaklarımızda tekbir ve tehlil avazı uğuldar durur.. aşk u şevkin coşturduğu gönüllerden taşan çığlıklar birer mızrap gibi sinelerimize kalkıp inmeye başlar. Çocukların cıvıl cıvıl sevinçlerini, yaşlıların vakur ve murakabeyi andıran duruşlarını, kadın-erkek, genç-ihtiyar herkesin neşeyle köpürüp sevgiyle birbirini kucakladıklarını bütün canlılığıyla bir kere

daha duyar ve kendimizi zaman üstü bir âlemin, her iklime açık büyülü bir koyunda sanırız.

Ruh ve Metafizik

Eğer ruh ufku varlığın perde arkasına açılma ve metafizik de varlığı bir küll halinde ele alıp değerlendirme ise -ki genelde öyle olduğu kabul edilmekte- o olmadan ne varlık ve hadiseleri kendi çerçeveleri içinde, hakikatlerine uygun olarak yorumlayıp seslendirmek, ne de kâinatın özünü, Yaratıcı'yla alâkasını ve bizim O'nunla münasebetimizi idrak etmemiz mümkün olacaktır; zira kâinat ve onun ruhunu bilmek, hele bu bilginin pratikte neye yaradığını kavramak, bilimin ortaya koyduğu esaslar içinde, farklı branşlara göre, ayrı ayrı usûl ve metotlarla tahlil ve tetkik etmekle bu birbirinden kopuk bilim parçacıkları katiyen bize beklediğimiz neticeyi vermeyecektir.. beklediğimiz neticeyi vermesi bir yana; varlığın mânâ ve muhtevası bütün bütün kaynayıp gidecek ve tetkike aldığımız eşya, karşımızda bir kısım cansız resim ve şekillerden ibaret kalacaktır. Onun için biz, varlığı ruh ufkuyla duymayı ve metafizik bir mercek altında temâşâ etmeyi, onu bütün buutlarıyla görmenin ve değerlendirmenin biricik yolu olarak görüyor; böyle bir yolu ihmal etmeyi de, mantığı tâkatinin üstünde işleri yorumlamaya zorlama; akli, mahsusât fanusu içine hapsedme ve muhakemeyi de duyular dünyasıyla sınırlandırma sayıyoruz ki, kendimizi dinleyebildiğimiz, ruhumuza kulak verdiğimiz ölçüde, vicdanlarımızın buna isyan ettiğini duyacak, mantık ve muhakemelerimizin bize başkaldırdığına şahit olacağız...

Ruh ve Ruhi Hayat

Rûhî hayat ve rûhânîliğin ruhla alâkası açık ve bedîhîdir. -Esas yeri Kalbin Zümrüt Tepeleri olan bu iki epistemolojik konuyu, teferruatıyla orada tahlil etmek gerekecek.- Kurân-ı Kerim: "Ruh, Rabbimin emrindendir" (İsrâ, 17/85) der. Bu ifade tarzı, ruh gerçeğinin, Rabbin bilebileceği bir şey olduğunu ve Allah'tan başka hiç kimsenin O'nun hakikatini bilemeyeceğini vurgulama bakımından fevkalâde manidardır. Evet, Ruh, haricî vücudu bulunan bir kanun ve şuurlu bir namustur; sabit ve daimî fitrat kanunları gibi emir âleminden ve irade sıfatından gelmiş bir kanun ve namus. Hem ruh hem de kainatta cârî diğer bütün kanunlar emir âleminden gelmiş aynı şeylerdir.. ve kaynakları,

devamlılıkları itibarıyla ikisinin hakikati de aynı sayılır. "Eğer (nevi) türlerdeki kanunlara kudret-i ezeliye haricî ve mahsus (duyu organlarıyla hissedilebilen) bir vücut giydirseydi, onlar da ruh olurlardı.. ve eğer ruhu şuurdan tecrit etseydi, o da değişik nevîlerdeki kanunlar gibi bir kanun olurdu." (Hakikat Çekirdekleri) Kur'ân'ın bir-iki kelime ile işaret edip geçtiği ruh hakikatinin bu veciz izahı, onun özü, esası ve iç yüzü ile alâkalı bütün metafizik tartışmaları kökünden kesip atacak mahiyettedir.

Ruhani Kalp ve Allah'ı Anmak

Bu rûhânî kalbin beslenme kaynağı iman, onun itminana ulaşma yolu da her zaman Allah'ı anmaktır.. evet "Kalpler, ancak Allah'ı anma ve yâd etmekle oturaklaşır" (Ra'd , 13/28) huzura erer.. ve bu sayede ruhtaki bütün acılar diner .. stresler, hafakanlar aşılır ..ve his dünyamızda da sürekli itminan meltemleri esmeye başlar; başlar, zira, herşey Allah'la başlamıştır. O öyle bir 'Mebde-i Evvel'dir ki, zincirleme sürüp gidiyor gibi görünen bütün sebepler döner-dolaşır, nihayet O'nda sona erer. Bütün arzu, istek ve beklenti mülâhazaları gider O'nda noktalanır. O, evveli olmayan ikincisiz bir ilk, âhiri olmayan bir merci, bir münteha ve bir sondur. Ne dış dünya ve âfâkî âlemde ne de iç âlem ve vicdan mekanizmasında O'nun ötesinden söz edilemez; O, ötelerin ötelerin ötelerin ... ötesidir ve daha ötesi de yoktur. O, tam hissedilerek anılınca, insanî düşünce en son ufka ulaşmış; akıl, mantık hayret ufkuna ermiş ve ruh, fânîlerin varabileceği son serhadde varmış olur. Bütün ümitlerin gerçekleşebileceği, bütün dünyevî endişelerin birer vehimden ibaret olduğu, sebeplerin bir bir devrilip herşeyin tevhîdî boyaya boyandığı serhadde.

Ruhani Zevk

Allah'la kalbî muamele, vefa çizgisinde cereyan ettiği sürece, "şürb" kelimesiyle de ifade edebileceğimiz zevk-i ruhânî, sâkîsiz, kâsesiz kalbin enginliklerinde duyulmaya başlar ve hak yolcusu, dünyevî kıstaslarımız açısından derecesine göre mest ü mahmûr hale gelir. Sürekli "zevk" sürekli "şürb"e, sürekli şürb de susama mânâsına gelen sürekli "ataş"a sâik olur; olur da sâlik ruhunda hep yanmaları kanmalarla beraber duyar ve "Ey sâkî aşkın oduna yandıkça yandım bir su ver" (Gedaî) der, dolaşır. Öyle ki, hak yolcusu, O'na karşı

her an artan arzu ve iştihakla, zevki hasretle, doymayı da açlıkla beraber hisseder ve aralanan kapının ardına kadar açılması sevdasıyla yanar tutuşur. Tabîî, böyle bir yolcu için artık, mazhar olduğu bu tecellilerin inkıtâ bir imsak, yeniden zuhûru da bir iftar halini alır; alır da o, sık sık

"Ver şarab-ı aynemâ'dan vakit iftardır bu dem
Mamur eyle bu harâbı lutf-i izhardır bu dem" (Muhammed Lütfi)
der ve hep beklentilerini mırıldanır.

Ruhani Zevk ve Güzellikler

Bazen hemen hepimiz kalbimizin derinliklerinden fışkırıp bütün benliğimizi saran ve ruhlar âlemindeki mâcerâlardan iz, işaret ve ima taşıyan öyle derin duygular anaforunda hissederiz ki kendimizi; her şey silinir gider gözümüzden ve gönlümüzden, derken ufkumuzda sadece bir hüsnü mücerred (soyut güzellik) kalır ve kulaklarımız aşk u vuslat gürültüleriyle dolup taşmaya başlar. Güzellik ve aşkın iç içe girdiği böyle anlarda, ruh, o kendine mahsus görme, duyma, hissetme, yaşama kabiliyetleriyle, gördüğü hemen her nesne ve her hâdisede sadece aslı duyar, özü hisseder ve kendine ait sistemleriyle, bütün görmeleri, bilmeleri, duymaları, değişik istihâleden geçirerek hakikatlerine ulaştırır.. ve Gazalî'nin ifadesiyle, "aklı meâd"ımıza, Mevlânâ'nın deyişiyle de, semâvî idrakimize sunar.

Bu itibarladır ki, gördüğü zahirî güzellikleri, ruh sistemiyle rafine etmeden onlara dilbeste olan bir kısım naturalist veya materyalistler, mücerret tecelliye takılıp kalmış, zevki de, heyecanı da daraltmış ve zaman-mekân üstü olanları, zamana, mekâna sıkıştırarak kendi ufuklarını karartmışlardır. Oysa ki bütün güzellikler, bizi bizden alıp aşkınlığa yükseltmek, maddenin dar mahbesinden kurtararak, kaynağın enginliğine ulaştırmak için vardır.

Ruhani Zevk'e Ulaşan İnsanın Özellikleri

Cismânî zevkler, doyma noktasına ulaşıncı, insanda onlara karşı bir alâkasızlık meydana gelmesine mukabil, rûhânî zevklerde sürekli bir ataş (susuzluk) hali yaşanır. Buna; hiç eksilmeyen bir zevkle içtikçe içme arzusu da diyebiliriz. Öyle ki sâlik, mürşid-i kâmilin söz ve davranışlarıyla onun rûhuna

boşalttığı ilâhî mevhibelere karşı "daha yok mu?" diyerek her zaman yolda ve tetikte olma hali ve vicdanın marifet, muhabbet ve zevk-i rûhânî adına nâmütenâhiye açılma keyfiyetidir ki, böyle bir vicdan, daha doğrusu onun en birinci rûknü olan kalb, kurb-u mutlak'a ulaşacağı âna kadar sürekli "Sen'i Sen'i!" der-durur.. gün gelip de bütün bütün cismâniyet hapsinden kurtularak, bedeninin ağırlıklarından sıyrılınca artık o, kalb ve ruhun semalarında, zaman ve mekân-üstü olma mazhariyetiyle, hemen her lâhza ataş ve şürb arası gelir-gider ve aralanan kapıların ardına kadar açılmasını intizar eder.

Bir de mürid ve sâlik, murad ve mahbûb haline geliverince artık O'nun ziyâsıyla nurlanır. O'nun boyasıyla boyanır ve "sübühât-ı vech"in mâsivayı bütün bütün yakıp kül etmesiyle varlığın gerçek mâhiyeti zuhur eder; değişik ahval ve televvünler aşılarak, her lâhza "Muhavvilü'l-ahval, Kesiru'n-neval, Haliku cemii'l-ef'al" ünvanıyla, "bi kem u keyf" Zat-ı Vâhid-i Ehad duyulup hissedilmeye başlar ki, Hz. Mevlânâ aşağıdaki mısralarıyla (mealen) bu ufka işaret eder:

"Bir şarap iç ki, kâsesi yarin yüzü, kadehi de bâde ile mest olanların gözü olsun. Vech-i Bâkî bardağından bir şarap iç ki, sâkîsi, 'Rabblersi onlara şarab-ı tahûr içirdi' (hakikatiyle mermuz zat) olsun. İşte o mey'in zuhuru sana, mestlik vaktinde cismâniyet pisliğinden paklık kazandırır. Bu ne garip şerbet, bu ne tuhaf lezzet, bu ne güzel zevk, bu ne acip devlet, bu ne müthiş hayret, bu ne garip şevk.!"

Bir başkası da bu makam münasebetiyle duygularını;

"Bak, 've sekâhum Rabbuhum'den cümle ebrâr oldu mest,
Ol Celâl-i Layezâl'den yedi, dört, beş hepsi mest"

mısralarıyla dile getirir ve şarab-ı aynemâ'yı kalblerimizin dudaklarında dolaştırır gibi olur...

Ruhi Hayat Bakımından Kalp ve Sır

Kalb ve sır, ruhun sonsuza bakan iki gözü mesabesindedir. Lâtife-i rabbaniye yol boyu âlemi ceberût hülyalarıyla, sır ise âlemi lahût iştiyakıyla bir nabız gibi atar; murat hasıl olunca da, her biri kendi ufkunun hayret ve dehşetiyle medhüş hâle gelir. Sırdan kalbe akan ve kalb reseptörlerinde melekûtî bir renge boyanan ilâhî varidat, kalb lisaniyla ruha intikal edince, tecelli alanında melek şivesiyle

tınlamaya başlar; bu husus, sır ve kalb derinlikleriyle ruhlara benzetebileceğimiz melâike-i kiramın, ilâhî esrarı enbiyayı izama intikal ettirmeleri konusuna, biraz dar ve sığ da olsa, yine de zihne takrib edici bir misal sayılabilir. Zaten bir yerde vahye de, "Emir âleminden ruhu (vahyi) kullarından dilediğine indirir." fehvasınca ruh denmiyor mu.! Evet ruh, cesette hayatın özü ve esası olduğu gibi, vahiy dahi mânevî ve ruhanî hayatın en önemli esası, en ciddî vesilesi ve sebepler üstü sebebidir.

Ruhiye Mezhebine Göre Ruh ve Beden İlişkisi

İnsan dünyaya geldiği andan itibaren sürekli değişip durduğu halde, benlik olarak değişmeyişi bir esası olmalıydı ve vardı da; işte bu esas ruhtu. Malebranche, bu mülâhazalara şöyle bir ayrıntı ilavesinde bulunur: Her zaman, ruhla beden mütakabil, birbirlerine karşı tesirleri söz konusudur. Allah'ın vaz'edip ortaya koyduğu kanunlar çerçevesinde ruhun irade izhar etmesiyle bedende birtakım hareketler, beden huzur ve hareketleriyle de ruhta bazı intibalar hasıl olmaktadır. Her iki hâdisenin hakiki illeti de ilâhî iradedir -Bu mülâhaza Eş'arîlerin irade anlayışından iktibas edilmiş gibi görünüyor-. Bedenin ruh üzerinde, ruhun da beden üzerinde var gibi görülen tesirleri âdiyat çerçevesindedir -ki biz buna, sebeplerin izzet ve azamete perde olması nazarıyla bakıyoruz-. Her şeyde, her şe'nde illet-i hakikî, ilahî iradedir ve müessir-i hakikî de Allah'tır. Her şey, her şe'n, her nesne ezelde Allah'ın takdir buyurmuş olduğu bir nizam çerçevesinde cereyan etmektedir ki, bu sayede ruh ve beden faaliyetlerinde de tam bir ahenk müşahade edilmektedir.

Buraya kadar, ruh konusunu felsefecilerin ve değişik dünyalardan farklı düşünürlerin mülâhazaları çizgisinde icmâlen mütalâa etmeye çalıştık; çalıştık ve gördük ki, birkaç düşünür ve birkaç filozof müstesna hemen bütün bir düşünce dünyası, madde ve mahsûsâtın arkasında kimisi akıl, kimisi ruh, kimisi de nefis unvanıyla metafizik bir güçten bahsetmekte ve insanlardaki his, hareket, şuur ve idrak gibi hususları da bu basit cevhere bağlamakta, bu itibarla icmâli tafsil etmenin, mülâhazaları nakilde ayniyeti koruyamamanın hâsıl edebileceği çarpıklıklar istisna edilecek olursa, ruh cevherinin de ulûhiyet hakikati gibi açık-kapalı herkesin kabul ettiği bir gerçek olduğunu söyleyebiliriz.

Ruhiye Mezhebinin Ruh Anlayışı

Ruhiye mezhebi diyeceğimiz spiritüalizm ise, insanda hem beden hem de ruhun mevcudiyetini kabul eder ve bütün fizyolojik faaliyetleri bedene bağlarken, nefisle alâkalı fonksiyonları da ruhun daire-i tasarrufunda görür. Spiritüalistlere göre, fikrin dayandığı esas da yine "ruh" dediğimiz bu cevherdir.. bizim "ene" dediğimiz bu cevher bedenden ayrı ve müstakildir. Spiritüalistler, diğer bütün felsefî ekollere nisbeten ruh konusunda daha açık ve daha nettirler. Eflatun ruhtan, ruhun bekasından tenasühe açık bir üslupla bahsetmiş; Aristo onu, insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli husus olarak görmüş; çağların değişik ilim ufku ve ona dayalı ortaya konan yorum farklılıkları mahfuz, Descartes, Berkeley, Leibniz "misal" de deseler, "monadoloji" de deseler, mevzuyu getirip "düşünce"ye de bağlasalar, büyük ölçüde hemen hepsi de konuyla alâkalı aynı şeyleri söylemişlerdir: O da, insanda cesetten başka düşünen, dileyen, idrak eden mücerred bir cevherin mevcudiyetidir ve bu cevher de ruhtur.

Ruhla İlgili Gelişmelere Tarihi Perspektiften Bakış

Bizim burada esas üzerinde durmak istediğimiz konu, tasavvufçuların ruhtan, kalbî ve ruhî hayattan ne anladıkları hususu olmasına rağmen, onun, birbirinden farklı çerçevelerde değişik din, değişik millet ve değişik felsefî sistemlerce, nasıl anlaşıp nasıl kabul edildiğini gösterme bakımından biraz eskilere gidip, kuşbakışıyla dahi olsa onunla alakalı ortaya atılmış mülahazalara bir göz atmanın aydınlatıcı olacağını ve biraz daha geniş bir mukayese imkanı vereceğini düşündük.

Öyle ise şimdi gelin, Yüce Yaratıcı'nın ruh hakkındaki -ısrarla vurguladığımız- icmâlî bilgilendirmesinin, en ibtidâî kavimlerden filozoflara, materyalistlerden spiritüalistlere, rasyonalistlerden sofîlere, tefsircilerden kelmacılar kadar değişik kesimlerce nasıl yorumlandığına hep beraber bir göz atalım:

İnsanlığın upuzun geçmişine baktığımızda, tarihin hemen her döneminde, değişik toplumlar arasında, avamca veya ilmî olarak, ama mutlak surette ruh ve onun menşeiyle alakalı bir hayli şeyle karşılaşırız. En karanlık çağlarda dahi -

tabii biraz farklı çizgilerde- insanoğlu, açık-kapalı ruh hakkında bir şeyler düşünmüş, bir şeyler söylemiş; onun mebdei ve akıbeti arasında gelip gitmiş; nereden geldiğini, niye geldiğini, nereye gideceğini sürekli kendine sorup durmuş; yer yer peygamberlerin vesayeti sayesinde doğru düşünmüş; ama çok defa yanılmış; bu dünyaya geliş-gidiş ve bir süre ikamet eyleyiş arasında irtibat kuramama tökezlemeleri yaşamış; kendi yorumlarının yanlışlıklarına takılarak sık sık tenakuzlara düşmüş; ancak hemen her zaman hayatın arkasında ve bu fizikî dünyanın ötesinde muharrik, müdrük, şuurlu metafizik bir gücün bulunduğu inanmış ve onun hakkında yanlış-doğru veya doğruya yakın kitaplar dolusu şeyler söylemiştir.

Ruhla İlgili Son Asırlara Doğru Yapılan Yorum ve Değerlendirmeler

Son asırlara gelince, eski felsefenin bütün esasları yeniden gözden geçirilerek sorgulandı. Hür düşüncenin kısmen de olsa önü açıldı. Hatta dinî metinler bile tenkide tâbi tutulmaya başlandı; hakikat aşkı, ilim ve araştırma iştiağı beşerin idrak ufkunu daha bir açtı ve genişletti... Bu arada yeni ilmî metodlar geliştirildi ve skolastik düşünce yerini daha farklı mülâhazalara bıraktı; ama ruh meselesi her zaman ağırlığını korudu. Hatta Rönesans sonrasında bile o, pek çok mütefekkir ve ilim adamının en önemli meşguliyet alanlarından biri olarak devam etti. Başta Gherardo da Gremona, Campanella, Bacon, Hobbes, Descartes (Dekart) Moleschott, Malebranche, J. Stuart Mill, Spinoza, Locke, Leibniz, David Hume, Thomas Reid, Hamilton, Voltaire, Auguste Comte, Luis Büchner, Hegel, Bergson... gibi mütefekkir ve filozoflara kadar bir hayli insan ruh muammasıyla uğraşıp durdu.. Kimileri eski materyalistler gibi bizzat ruh diye bir mevcudun bulunmadığını, bizim ruh kabul ettiğimiz şeyin, belli organların, aktivitelerini icra etmelerine yine bizim yakıştırdığımız bir unvan olduğunu ileri sürmüş; kimileri, ruhun biricik hakikat olduğunu ve bu hakikatin dışındaki şeylerin ise, onun bir kısım tezahürlerinden ibaret bulunduğunu iddia etmiş; kimileri ruhu da madde gibi bir hakikat görmüş; kimileri ona bedenden ayrı müstakil bir mahiyet ve cevher nazarıyla bakmış.. herkes farklı bir şeyler mırıldanmış; ama pek az materyalist müstesna hemen hepsi de ruh demiş ve bu ilahî sır, daha doğrusu rabbanî icmâl hakkında mücelletler dolusu mütalâalar serdetmişlerdir.

Ruhla İlgili Yazılmış Bazı Eserler

Kalbin Zümrüt Tepeleri ama, önce, Şehristânî'nin "Milel ve Nihal"i, Gazâlî'nin "Tehâfütü'l-Felâsife"si, Mustafa Sabri Bey'in "Mevkîfu'l-Akli ve'l-İlmi ve'l-Âlem"i, Günaltay'ın "Felsefe-i Ülâ"sı, Ali Arslan Bey'in "El-Ba's ve'l-Hulûd"u çerçevesinde, tasavvuftaki ruh telakkisine giriş niteliğinde, aklın gri yamaçlarında küçük bir gezintinin yararlı olacağını düşündüm. Şayet konuya ve konunun arkasındaki hakâike saygısızlıkta bulundu veya bâtili tasvirle saf ve temiz düşüncelerde bulantı hasıl etti isem Rabbim'den afv u mağfiret dilerim...

Ruh-u Âzam ve Peygamber Efendimiz

Taayyünde "İkdü'n-Nübüvvet"in (aleyhissalâtü vesselâm) ruhu, ervahın ilki ve ruhu'l-ervah şerefiyle müşerref, haricî vücut itibarıyla zuhûru ise peygamberlik manzumesinin kafiyesi, varlık ağacının semeresi, nübüvvet semasının kutup yıldızı ve risalet ufkunun da "kavl-i fasl"ı olması itibarıyla beklenti iştîyak ve heyecanı ile tebcil-i tehirine bağlanmıştır.

Evet O, semere olduğu gibi çekirdektir de; ilk işaret olduğu gibi son alâmettir ve besmele ile mermuz bulunmasının yanında sırr-ı fatihadır. O'na, geriden gelen öncü de diyebilirsiniz; zaten kendileri de "Biz ipi göğüsleyen arkadaki öncüleriz." demiyor mu.! Her nebinin ümmeti kendi peygamberinin arkasından yürüyeceğine göre, Hazreti Ruh-u Azam'a iktida edenlerin nerede durdukları/duracakları bizim için en büyük bir bişaret olsa gerek.. evet O, Ruh-u Azam'dır ve ümmeti de en bahtiyar ümmettir.

Tasavvuf terminolojisinde geçen "Ruh-u Azam" tabirini, hakikat-i Ahmediye (aleyhi salavâtullahi ve selâmuh) olarak yorumlayanların sayısı hiç de az değildir. Aslında O zat, bütün esmâ ve sıfât-ı sübhaniyenin mücellâ bir aynası olması itibarıyla, âlem-i mülkün de, melekûtun da en dırahşan çehresi ve en dilruba kametidir. Onun neşrettiği nurlar sayesinde bütün eşya ve hâdiseler doğru-dürüst okunan bir kitap hâline gelmiş; insanlık nereden gelip nereye gittiğini açık-seçik öğrenmiş; ebediyete meftun insan ruhu onun sonsuz saadet vaatleriyle yepyeni bir vilâdet yaşamış ve derken bütün cismâniyetin karanlıklarından kurtulmuştur.

Ruh-u Azam'a, bütün kâinatları kuşatan hayat tecellisi diyenler olduğu gibi,

vahidiyet tecelli dalga boylu celâlî celevat veya "Ceste ceste melekler ve ruh iner." âyetine dayanarak, mübarek bir gün ve gecede, müminlere vesile-i inşirah olmak üzere inen "Ruh-u Azam-ı Küllî" şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. Ayrıca O'na mebde ve müntehanın mazhar-ı tâmmı, "akl-ı evvel", "nefs-i külliye" diyenler de az değildir. İşin aslına bakılacak olursa, menba-ı feyz-i enbiyâ ve mürselîn kabul edilen, kühü nâkâbil-i idrak Ruh-u'l-Kuds gibi Ruh-u Azam-ı Küllî de bizim için bir mevcud-u meçhul mahiyetindedir.

Ruhun Bazı Mertebeleri

Bundan başka sofiye, ruh için de bazı mertebelerden söz edegelmişlerdir. Ruhun iç yüzü diyebileceğimiz bâtınına "sır" denir. Sırrın bâtını ise "sırru's-sır" kabul edilir. Sırru's-sırın en önemli bir buudu "hafî", en engin bir derinliği de "ahfâ"dır. Bâtından maksat, bir nesnenin özü, esası ve mayası demektir. Bu latifelerden sadece biri âlem-i halktan, diğerleri âlem-i emirdendir.. ve âlem-i emirden olan latifelerin en derini, en zor erişileni ahfâdır. Ahfâ, diğer latifeler itibarıyla merkezi tutuyor gibi bir hususiyet arz etmektedir. Hafî, âlem-i emre ait hususiyetleriyle tıpkı bir mahfaza gibi onu kuşatır; sırru's-sır, bir sur gibi bunların hepsini ihâta eder ve ruh bir atmosfer gibi bütün latifeleri kucaklar ve kalbe bağlar. Bu latifelerin inkişâf ettirilmesi, kalbî ve ruhî hayatın, hayata hayat olmasına bağlıdır. Bu itibarla da, henüz cismaniyetten kurtulamamış, letâif-i insaniye ufkuna ulaşamamış bahtsızların, belli seviyedeki ruhlara akıp gelen bu mevhibeleri duymaları mümkün değildir. Bunları duyabilmenin asgarî şartları, evvelâ istidat, sonra o istidadı inkişâf ettirme adına sa'y u gayret ve daha sonra da usulüne göre çile çekmek ve "erbaîn"lerle beden hakimiyetinden kurtulabilmektir.

Ruhun Esası ve Mahiyeti

Ruhun esası melekûtîdir. "Arz üzerinde bulunan herkes fanidir." âyeti mucibince fenâsı da itibarî ve ihtimal ki bir "gaşy"den ibarettir. İnsan öbür âleme, ruha bağlı hayatıyla girer; berzahı o hayatıyla geçer, mizana onunla yürür. Berzah sonrası oldukça uzun, inişli ve çıkışlı seyahatte de ceset ruha tâbi olur. Ötedeki cismânî ve ruhanî bütün zevkler, lezzetler, burada ruhun hayat seviyesine göre ömür sürdürmeye; bütün elemeler, kederler de hayvanî hayat

mertebesinde kalmaya bağlıdır. İnsan, inkişaf etmiş ruh-u menfûhun vesayetinde Cennet'e girer; nuranîleşmiş beden de bu mazhariyeti onunla paylaşır. Böyle bir mazhariyet keramet ve mucize çizgisinde, "mustafeyne'l-ahyâr"a dünyada da müyesser olabilir; Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın miracı böyle bir mazhariyetin en parlak örneğidir.

Ruhun Karakol Gücü

İnsanın bir manada, düşünmesi, idrak etmesi, anlaması ve onu fenalıklardan alıkoyup iyiliklere yönlendirmesi açısından ruhun karakol gücü de diyebileceğimiz akıl, felsefenin çokça üzerinde durduğu, kelamın "usuluddin'e ait meseleleri büyük ölçüde ona bağladığı, bazı sofilerin, iyi-kötü, yararlı-yararsız deyip "akl-ı semavi", "akl-ı türabi" şeklinde ikiye ayırdıkları akıl, bütün bu asli ve tali hususiyetleri itibariyle böyle bir makalenin çerçevesini çok aşkın bulunduğundan, biz burada onun bu yanlarına sadece bir işaretle iktifa edeceğiz. Keza akıl, İslami düşünceye göre, ilmin sebeplerinden biri olması açısından da ayrı bir önem arz eder ama burada o hususu da şimdilik tayyetmek istiyoruz. Aklın, mükellefiyetin esası, tefekkürün temel unsuru, muhakemenin ilk cevheri, insanı hayvandan ayıran, ayırıp gerçek insan olma kapısına getiren, Yaratıcı'nın insanoğluna en müstesna bir armağanı olması da bu makalecikte, tali bir konu olarak ve sadece bazı yönleri itibariyle bir hatırlatma nev'inden zikredilecektir.

Ruhun Mahiyeti

Ruh, melâike türünden lâtif bir varlıktır ve onun, başta vicdan mekanizması olmak üzere cismânî ve ruhanî bütün duyu organları ve letâif-i insaniye üzerinde de sebeplerin perdedarlığı ölçüsünde her şeye hâkimiyeti söz konusudur. Materyalistlerin ve fizyolojistlerin her şeyi ona bina etmek istedikleri dimağ, maddî organizma ile ruh arasında bir santral merkezi; ruha bağlı letâifin müktesebâtına bir hazine ve depo; duyu organlarının birbiriyle irtibat mahalli; akıl ve nefis-i insaniyenin cihanları istiâb edecek geniş bir kütüphanesi; his, hareket ve idrak aktiviteleri adına iç içe şalterler sistemi; ilâhî varidâtın tefrik, temyiz, tahlil ve terkip lâboratuvarı olması gibi çok hayatî fonksiyonlarıyla ruhun dinamik bir elamanıdır.

Sofilerin büyük bir kısmına göre, âlem-i emirden de olsa, ruh mahluktur;

ancak mahlukatın en lâtifî, en sâfisi, en nuranîsi; en kesif şeylere bile nüfuz edebilecek mahiyette bir mir'ât-ı esmâ u sıfâttır ve her zaman safvet ve şeffaflığıyla de Hazreti Zât'a işaret etmektedir. Görebilme, duyabilme donanımına sahip olanlar, görülüp duyulma şanından olan her şeyi onun ufkundan ya lâtîfe-i rabbânîye ya da sır vasıtasıyla ama mutlaka onunla irtibatlı olarak görür, duyar ve hissederler. Ehl-i hakaik, müşahede ve keşfiyât zirvelerine ruhun kanatlarıyla yükselir. Baştaki gözler, ancak eşyanın zâhirini görür ve temâşâ eder; ruh ise, kalb menfezleriyle her şeyin melekûtunu, sır aralığından da esmâ ve sıfâtın verasını müşahedeyle şereflendirilir. Ahirette her mümine müyesser olacak böyle bir mazhariyetin -kâmil mânâda- biricik kahramanı da "Allah'ın ilk yarattığı benim nurumdur." diyen Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'dır.

Ruh, âlem-i emirden bir nefes-i menfûh olmakla beraber, iktiran ettiği şahsa göre bir taayyün gösterir ve nuranî kılıfıyla özel bir şekil alarak görüleceği merâyâda o insanın dublesi gibi görünür. O şahsın ölüp fenâ bulmasıyla iktiranı firaka dönüşse de Hakk'ın kayyumiyetiyle ölümsüzlüğün remzi olarak hep bir yeni visali beklemeye durur.

Ruhun Varlığına Dair

Bundan başka İmam Râzî, selefleri gibi, şehit olanların ölmeyip Allah indinde merzuk bulunduklarını... ifade eden ilâhî beyan; Âl-i Firavun hakkında şerefnüzul olan "Onlar sabah-akşam ateşe arz edilirler." mealindeki âyet ve "Enbiyâ-yı izam ölmezler, bir diyardan başka bir diyara intikal ederler.." keza "Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur." mânâsındaki hadislerle hem ruhun mevcudiyetine hem de berzah hayatına istidlâlde bulunur ve bu âlemi, ahiret yolunda bir intizar salonu gibi gösterir.

Bütün İslâm uleması gibi, ruhu ve ruhun bir mahiyet-i mücerrededen ibaret bulunduğunu ısrarla vurgulayan Râzî yine umum İslâm büyüklerinin reddettikleri tenasüh akidesine de şiddetle karşı çıkar. Dahası bu konuda kendi gibi düşünen İbn-i Sina'nın ortaya koyduğu delilleri yetersiz bularak bir hayli yeni delil îrad eder.

Ruhun Yaratılmasında Birkaç Boyut

Ayrıca, insan ufku itibarıyla da ruhun birkaç vilâdeti söz konusudur: 1. Onun taayyün-ü evveldeki vilâdeti ki, bu, hakikat-i Ahmediye'ye bakar. Bu mülâhaza, ruhun cesetten evvel yaratılmış olduğunu kabul edenlere göredir. 2. "Ona kendi ruhumdan nefhettim." fehvasınca ruhun âdemiyetteki vilâdeti. 3. Mevcut ruhun, cismâniyet ve hayvaniyet üstü mânevî vilâdeti ki; buna, kalb ve sır ufkunda onun yeniden neş'eti de denilebilir. Bu vilâdet aynı zamanda insanoğlunun fiilen hilâfet payesini ihraz etmesinin de değişik bir unvanıdır. Hilâfet payesinin mazhar-ı tâmmı insan-ı kâmilidir.. ve insan-ı kâmilin beden ve cesedi dahi - ruhun gerisinde dursa da- ruhaniyet televvünlüdür. Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'ın keramet mebde'li miraç hâdisesinde, cesed-i mübareklerinin -O'na ruhlarımız feda olsun- ruhlarının yedeğinde seyahat-i semaviyesinin buna bir misal teşkil ettiğini daha önce hatırlatmıştık. İsterseniz siz ona ruhun emriyetinin cismin halkiyetine galebesi de diyebilirsiniz. Böyle bir cisim, pek çok ahvâl-i âdiyesinde dahi mücellâ bir ayna gibi "Göründüğünde Allah anılır." mazmununca hep O'na nâzırdır, O'nun evsâf-ı celâliye ve kemâliyesini aksettirir, O'nu hatırlatır, O'nu duyurur ve O'nu hissettirir.

Evet bir insan-ı kâmil, konumunda ve konumuna göre duruşunda sürekli farklılık sergiler. O kendine has farklılığıyla doğar, zâhirî ve bâtınî hâsseleriyle bu farklılığın hakkını eda etmeye çalışır, farklılığının şuurunda olarak yaşar.. ve yaşadığı gibi de ötelere yürür. Hatta onun cesedi dahi bu farklılıktan nasibini alır. Enbiyâ-yı izamın (alâ nebiyyinâ ve aleyhimüssalâtü vesselâm) cesetlerini toprağın yemeyeceği buna bir misal sayılabilir..

Rûku

Kıyamdan sonra, kulluğa kilitli bu sadık bendeler, saf ruhlarının heyecanlarını, müstakîm düşüncelerinin raşelerini bir kere de rûkû kürsüsünden haykırmak isterler. Azamet ve ceberûtun, rahmet ve lütfun halitasından hasıl olan bir duyguyla ve heybete bürünmüş bir edâ içinde âdeta bir asâ gibi bükülürler.. bükülür ve iliklerine kadar işleyen bir kulluk şuuruyla hep ilâhî azameti mırıldanır ve bir kısım gök sakinlerinin Allah'a yönelik üslupları sayılan rûkû ile "Hazîratü'l-Kuds"ün kapılarını zorlar ve o kapıların

aralanması ölçüsünde kendi rûhî âlemlerinin derinliklerine kavuşurlar. Hacda ve başka yolculuklarda, tepelere tırmanılması, tepelerin aşılıp düzlüklere varılması tekbir, tehlil fasıllarıyla seslendirildiği gibi, namaz ünvanı altında ruhun miraç yolculuğu da, bir bölümden diğer bölüme geçişte hep aynı mübarek duygu ve düşüncelerle ve hep aynı mübarek kelimelerle ifade edilir. Hemen her rükünde, Allah'a karşı saygılı olmayı en iyi şekilde dile getirmek üzere söylenilen tekbirlerle, tahmidlerle ve bu kelimelerin çağrıştırdığı mülâhazalarla yüce divânın kapı tokmaklarına dokunulur; sonra da, bir eşref saati en mükemmel şekilde değerlendirme dikkat, teyakkuz ve temkiniyle beklemeye geçilir; geçilir ve avını bekleyen bir kedi hassasiyeti, bir örümcek sabrıyla ilâhî vâridât ve tecelliler avlanmaya çalışılır.

Namazda rükû, kıyamdan bir adım daha ileride üzerimize nefehâtını salar, ruhlarımıza hayattan daha güzel, cismânî zevklerden daha enfes ve bu sınırlı dünyada gerçekleştirilmesi imkânsız bir rüyadan, hem de tasavvur edemeyeceğimiz ölçüde bir rüyadan neler neler fısıldar. Gönüllerimize, istediğimiz, beklediğimiz nesnelerin ötesinde zümrütten günler, saatler ve dakikalar vaadederek. Zaten, hepimiz biraz da ümitlerimizin, mefkûrelerimizin, hülyalarımızın, beklentilerimizin çocukları değil miyiz? Hemen hepimiz, bugünkü tersliklerle hırpalanıp da gerçeğe uyanınca, içinde bulunduğumuz zamanı aşar ve ileride elde edeceğimiz hayat ve saadetin ümidiyle "gelecek zaman" der ve tebessümlerle cennetin yamaçlarını süzeriz.

Rükû, Hakk karşısında iki büküm olma mânâsındaki buudıyla, bütün kaddi bükülmüşlerden bir ses alır; yer yer "Rabbim bana zarar dokundu", zaman zaman da "Dağınıklık ve tasamı sadece sana açıyorum" der ve bize hayat ırmağından bir çağlayış, Yusuf ilinden de bir gömlek kokusu duyurur.. duyurur, hep hakikatlerin ötesinden gelecek hârikulâdeliklerin zuhur edeceği neşesiyle bizleri coşturur. Hem öyle bir coşturur ki, benliğimizden fışkıran bir hamd ü senâ tûfânıyla belimizi doğrultur ve O'na, bir ara fasıl minneti daha sunarız. Bu kısacık ayakta duruş, ilkinden farklı ve ayrı bir Hakk'a yürüme limanıdır. Bu nurlu limanda kıyamı, kıraati, rükû tesbihlerini, bir kere daha gönlümüzün derinliklerinden geçirir; hislerimizin sınırsızlığını, hayallerimizin sonsuzluğunu, bu kısacık tevakkuf içine sıkıştırarak duymaya çalışır ve bütün his gücümüzü vâridât avlamak üzere seferber eder ve yakaladığımız "kenz-i mahfî" tayflarıyla kendimizi daha engin ve kurbet renkli bir yeni duyuş çağlayanına salıveririz. Namazı rükûda duyup kıyamda dinleyenlerin nasıl bir haz ve lezzete erdiklerini, nasıl bir haşyet ve saygıyla kıvrandıklarını, nasıl bir ümitle gerilip nasıl bir

korkuyla ürperdiklerini kestirmek zordur. Bu duyuş, bu dinleyiş, vuslata atılan adımların en ciddilerinden ilki, secde de bunun ikincisidir.

Sabır Hakkında Yapılan Yorum ve Tesbitler

Bu arada işarî tefsirciler de, sabrı, Kur'ân-ı Kerim'in bazı âyetleriyle irtibatlandırarak şu kabil yorumlarda bulunmuşlardır: "îsbiru vesabiru verabidu" (Âl-i İmran/200) âyetinde "îsbiru" ile insan nefsinin taate karşı sabrı, "sabiru" kelimesiyle maruz kalınan şeyler karşısında dayanılması, "rabidu" sözüyle de Allah'a karşı aşk u iştiağın devam ettirilmesi.. veya "îsbiru" ile sabr fillah, "sabiru" sabr billah "rabidu" ile de sabr maallah.. yahut ifadesiyle nimetlere karşı duygu, düşünce istikameti, "sabiru" ile zorluk ve sıkıntılara katlanma azmi, "rabidu" ile de herşeye rağmen Allah'la münasebetin devam ettirilmesi kastedilmiştir.

Erbab-ı Hakikatçe sabra bir diğer yaklaşım ise; iyi-kötü herşeyin Cenab-ı Hakk'tan bilinip, aklın zahirî nazarında iyi olanlara şükürle, nahoş görünen şeylere karşı da rıza ile mukabelede bulunma şeklindedir. Ancak insanın, altından kalkamayacağı musibetler, zor eda edeceği mükellefiyetler ve çoklarının yuvarlanıp içine düştüğü günahlara girme endişesiyle halini Allah'a arzetmesi, o çok ağır sorumlulukları için O'ndan yardım istemesi ve günahlardan korkup O'nun sıyanetine sığınması da katiyen şikayet değildir. Şikayet olması şöyle dursun, böyle bir tavır çok defa şahsın niyet ve düşüncesine göre tazarru, niyaz, tevekkül ve teslimiyet bile sayılabilir.

Sabır Kahramanı Bir Rehberdi

Topyekûn bir dünyaya karşı varlığı yeniden yorumladığı, yepyeni bir sesle ortaya çıktığı -o sese ruhlarımız feda olsun-, dinî, gayr-i dinî bir sürü sistem hakkında düşüncelerini ortaya koyduğu, iktisadî, siyasî, askerî, kültürel konular gibi çok ciddi meseleleri sorguladığı, yerinde bu konulara neşter vurduğu hâlde hiçbir zaman herhangi bir tepki göreceği endişesine kapılmadı. Asla sarsıntı yaşamadı, tereddüde düşmedi ve arkasındakilere de tereddüt yaşatmadı. Her zaman dimdik mesajının arkasında durdu.. herkese emniyet ve güven kaynağı olmasını bildi. Dünyevî-uhrevî vaad, bişaret ve tehditler konusunda hep yakînle soluklandı.. ve uzak görülen akıbet konusunda sabır aşınması yaşayanlara aktif

beklemenin sırlarını fısıldayarak, sabra "pes" ettirecek sabır kahramanları yetiştirdi; yetiştirdi ve atmosferine giren mefluç ruhları, dermansız iradeleri, aceleci fitratları birer peygamberâne azim kahramanı hâline getirdi.

O, vazifesiyle alâkalı ne Mekke'deki saf irşâd döneminde ne de karşı tarafın başlattığı baskı, harb ü darp ve tehdit karşısında asla eğilmedi ve katiyen müdârâtta bulunmadı. Tek başına eski mirasın ve kokuşmuş kadim düzenin bütün yalancı değerlerini sarsıp yerle bir ettiğinde korkunç tepkiler aldı; farklı şekillerdeki tehditlere maruz kaldı; bütün bunlar O'nu yürüdüğü yoldan döndüremediği gibi, şekâvet düşüncesine kilitlenmiş bir kısım kanlı kâtiler arasından sıyrılıp Medine'ye doğru yol aldığında; Sevr Mağarası'nda hasımlarınca kuşatıldığında; yürüdüğü o upuzun yolda defaatle önu kesildiğinde; Bedir'de savaşa mecbur edildiğinde, Uhud'da kan içmeye gelenlerle karşılaştığında, Hendek'te tenkil kuşatmasına maruz kaldığında; Huneyn'de o yaman okçuların oklarını göğüslediğinde hep yürekten ve yiğitçe davrandı ve bütün sarsılanlara sarsılma bilmezliğin örneği oldu; oldu ve o müthiş iradesiyle bütün iradezedeleri şahlandırdı.. başkalarının zellelerine bağlı hezimet esintilerini zafer meltemleri hâline getirdi.. öldürücü bütün ihtimallerin burnunu kırarak sağda-solda sızlanışlar hâlinde kendini hissettiren hezimet ağıtlarını zafer gülbankları ve muvaffakiyet neşidelerine çevirdi.

Sabır ve İrade

Sabır, yücelme ve fazilete ermenin mühim bir esası ve iradenin zaferidir. O olmadan, ne ruhu inkişaf ettirmeden, ne de yücelip benliğin sırlarına ermeden bahsedilemez. Sabırla insan, toprağa, ete, kemiğe bağılıktan kurtulur ve onunla yüce âlemlere ermeğe namzet bir kutlu olur. Sabır, ötelere ötesi saltanatlara ulaşmak için dar bir geçit, aşılmaz bir zirve ise, gönlünü o âlemlere kaptırmış hakikat eri de, geçilmez ve aşılmaz gibi görünen geçitlere ve şahikalara meydan okuyan bir Heraklit'tir. En sarp yokuşları dümdüz ve ovaları da pürüzsüz gören bir Heraklit...

Bütün yükseltici şeyleri, ara vermeden sürekli olarak yaşama, alçaltıcı şeylere karşı devamlı teyakkuz ve direnme, nihayet, beklenmedik anda ve beklenmedik şekilde, insanı ırgalayan ve örseleyen umum belâlara karşı yılgınlık göstermeden dayanma; evet işte acılardan acı ve neticesi itibariyle de zülâllerden zülâl sabır budur!

Sabır ve Neticesi

Bütün yükseltici şeyleri, ara vermeden sürekli olarak yaşama; alçaltıcı şeylere karşı devamlı teyakkuz ve direnme; nihayet, beklenmedik anda ve beklenmedik şekilde, seni ırgalayan ve örseleyen umum belalara karşı yılgınlık göstermeden dayanma; evet, işte acılardan acı ve neticesi itibariyle de zülâllerden zülâl sabır budur!

Bir Hakk dostu; "beni bir kedi irşat etti" der. Avını beklediği delik önünde, sabahlara kadar gözünü kırpmadan bekleyen bir kedi... Ya sen, insanoğlu! Tavrını değiştirmeden, nazarını ayırmadan ne kadar bekledin ebedî mihrabında..? Evet, kaç defa düzenin bozuldu; hizmetin hebâ oldu da, gönül koymadan darılmadan yeni baştan deyip yürüdün yoluna..? Ve kaç defa, kapılardan kovuldun, diyar diyar sürüldün de, dönüp yine başını koydun sevgilinin eşiğine..? Yoksa sen, senden evvel gelip geçenlerin hâlleri başına gelmeden cennete gireceğini mi sandın? Oysa onlara öyle ezici sıkıntılar, öyle kımıldatmaz ızdıraplar dokundu ve öylesine sarsıldılar ki, Nebi (sav) ve maiyetindeki inananlar: "Ne zaman Allah'ın yardımı?" dediler. Bil ki, O'nun yardımı yakındır. Sabredip kulluğunu sürdürenlere; canını dişine takıp günahlara karşı koyanlara; bin defa düzeni bozulduğu hâlde ümit ve azmini yitirmeyenlere.

Sabırlı İnsanın Özellikleri

Sabır, ötelere ötesi saltanatlara ulaşmak için dar bir geçit, aşılmaz bir zirve ise, gönlünü o âlemlere kaptırmış hakikat eri de, geçilmez ve aşılmaz gibi görünen geçitlere ve şahikalara meydan okuyan bir Heraklit'tir. En sarp yokuşları dümdüz ve ovaları da pürüzsüz gören bir Heraklit...

Sabır, fıtratın sînesinde cereyan eden armoninin, insan tarafından sezilmesi, kavranması ve taklit edilmesidir. Evet, o, eşyâ ve hâdiselerin dilini anlama ve onlarla "diyalog"a geçme gayretidir. Bu dili anlayacağı âna kadar sebat gösteren, sonra da, varlığın zaman seli içindeki akışıyla, kendi davranışları arasında bir köprü kurarak tabiatla bütünleşen insan ne mübeccel; kainattaki bu ilâhî musîki ne ulvî ve bu ahengin sezilip görülmesi ne âlî bir temâşâdır...!

Sabırlı Olmak

Hak yolunda bulunmak, herkese Hakk'ı anlatıp Hakk'ı duyurmak ve yoldakilere yol âdâbıyla alâkalı rehberlikte bulunmak bir ibadet olduğu gibi her şeyi Allah'tan beklemek, beklenmesi gereken hususlarda zamanın çıldırtıcılığına karşı dişini sıkıp sabretmek de bir ibadettir. İnsan bazen, daha ilk hamle, ilk hareket ve ilk şahlanışta hemen tevfiğe mazhar olur ve aradığını bulur. Bazen de bir ömür boyu küheylân gibi koşar durur da görünürde hiçbir şey elde edemez. Ne var ki o da sonuçta sabrıyla, ikdâmıyla ve niyetiyle kurtulur...

Sabırlıdırılar

Bazen o gül renkleri filizinden dışarıya fırlamış tomurcuklar gibi bin bir ızdırabın teessürüyle kan rengine bürünür; bazen hafakandan çatlayacak hale gelir, nağmeleri âdeta bir çığlığa dönüşür; ama her şeye rağmen, ellerini göğüslerine kor, bir "eyvallah" mırıldanır ve yürürler hedeflerine doğru çevrelerine tebessümler yağdırarak; yürürler ve uğradıkları her yer, cennet bahçeleri gibi yeşerir.. el verdikleri kimseler âb-ı hayat içmiş gibi dirilir.. himmet elleri "yed-i beyzâ" gibi göz kamaştırır.. gayretleri bütün sihirbazların büyülerini bozar ve gezip uğradıkları yerlerde en firavunca düşünceler dahi dize gelir.

Onlar, iman kaynaklı öyle bir vâridât ve zenginliğe sahiptirler ki, Karun'un hazineleri onların servetlerine nispeten çer çöp gibi kalır; hatta eğer isteseler, bu ilâhî servet ve gınâ ile cihanları bile peyleyebilirler. Onların ömürlerinin kazanç ve mevhibe kefesi her zaman dopdolu; ziyan kefesi ise, şeytanları çileden çıkaracak mahiyettedir.

Sabredenin Derecesine Göre Vasıfları

Bunlardan başka bazıları, sabrı, başa gelen şeyler karşısında edebini bozmamak.. bazıları, iyi-kötü hâdiseleri tefrik etmemek.. bazıları, kendine rağmen yaşamak.. bazıları, kahr u lütfu aynı ruh haletiyle karşılamak.. bazıları, Kitap ve sünnetle gelen mesajları cennet davetiyesi gibi kabul etmek.. bazıları, Sevgili uğrunda can-canan herşeyi feda edebilmek şeklinde ifade etmişlerdir ki; hepsinin kendine göre bir mahmilinin bulunduğu söylenebilir.

Ayrıca sabredilecek herhangi bir mesele karşısında dişini sıkıp dayanana "sâbir"; sabretmeyi tabiatıyla bütünleştirmiş olana "mustabir"; sabır mevzuunda tam bir vicdan rahatlığına ermiş bulunana "mutasabbir"; bu hususta hiç zorlanma hissetmeyene "sabûr"; herkesin sabrettiği şeylerden daha ağırlarını göğüsleyebilecek babayığite de "sabbâr" denir.

Sabrın Anlamı

Sabır, yücelme ve fazilete ermenin mühim bir esası ve iradenin zaferidir. O olmadan, ne ruhu inkişaf ettirmeden, ne de yücelip benliğin sırlarına ermeden bahsedilemez. Sabırla insan, toprağa, ete, kemiğe bağılıktan kurtulur. Onunla yüce âlemlere ermeğe namzet bir kutlu olur.

Sabrın Anlamı ve Kur'an'da Sabır

Ağrı, acı, tahammülü güç ve katlanması zor hâdise ve vakalar karşısında dişini sıkıp dayanma manalarına gelen sabır; açık-kapalı "Sabırla yardım isteyiniz." (Bakara/45) "Sabredin ve sabırda yarışın" (Âl-i İmrân/200) âyetlerinde ifade edildiği gibi sabrın aynını emir.. yahut "Onlara karşı acelecilik etme" (Ahkaf/35) "Onlara arkalarınızı dönüp kaçmayın." (Enfâl/15) beyanlarında olduğu gibi onun zıddını yasaklama "Sabredenler, hayatlarını sadakat çizgisinde sürdürenler" (Âl-i İmrân/17) ifadelerinde geçtiği gibi bu vasıflarından dolayı senada bulunma "Allah sabredenleri sever" (Âl-i İmrân/146) fermanında görüldüğü gibi Allah sevgisine mazhariyetlerini anlatma "Allah sabredenlerle beraberdir" (Bakara/153) iltifatında müşahede edildiği gibi sabrı yaşayanları maiyet-i İlâhiye ile payelendirme "Şayet sabredecek olursanız bu sabredenler için işin en hayırlısıdır" (Nahl/12) irşadkâr beyanından anlaşıldığı gibi sabırla mahz-ı hayra erilmesini beyan "Elbette o sabredenlere mükafatlarını, yaptıkları işlerin en güzeline göre vereceğiz" (Nahl/96) uhrevî mücazâtı nazara veren tesellibahş fermanıyla sabirîn olanları müjdeleme.. "Şayet sabır u sebat eder ve itaatsizlikten sakınırsanız, şunlar da şu dakikada üzerinize geliverirlerse..." (Âl-i İmrân/125) yardım vaadede beyanlarıyla sabredenlere İlâhî imdadı hatırlatma gibi, Allah tarafından, değişik yönleriyle sürekli nazara verilen çok önemli bir kalbî ameldir.. ve bir zaviyeden de, diyanetin yarısını şükrün teşkil etmesine karşılık diğer yarısının ünvanıdır. [\[1\]](#)

Sabrın Bölümleri

Sabır; sabredilen hususlar itibariyle aşağıdaki bölümlere ayrılır!

1. Allah'a kulluğun zorluklarına katlanma manasına ibadet u taate karşı sabır..

2. Günah yolunun nefse hoş gelmesine mukabil masiyet duygusuna karşı sabır..

3. Hakk'ın kaza ve kaderine rıza göstermeyi de ihtiva eden semavî ve arzî belalara karşı sabır..

4. Dünyanın cazibedar güzellikleri karşısında yol-yön değiştirmeden çizgiyi korumada sabır..

5. Zaman ve vakit isteyen işlerde, zamanın çıldırtıcılığına karşı sabır..

Bunlardan bazıları kulun iradesiyle alâkalı olsa da, bazılarında asla insanın dahli söz konusu değildir...

Sabrın Çeşit ve Mertebeleri

Sabır; kendi keyfiyeti ve tahakkuk itibariyle de altı kısım içinde mütalâa edilmiştir:

1. Sabr lillah ki; Allah için sabretme manasına gelir ve sabır mertebelerinin ilkidir.

2. Sabr billah ki; sabrın Allah'tan bilinmesidir ve evvelki mertebeye göre bir kadem daha ileri sayılır.

3. Sabr alallah ki; "Her işte hikmeti vardır" deyip, Hakk'ın celâlî ve cemâlî tecellileri karşısında aceleciliğe girmeme sabrıdır.

4. Sabr fillah ki; Allah yolunda kahr u lütfu bir bilme sabrıdır.. ve evvelkilere göre hem ağırlığı hem de derece farkı vardır.

5. Sabr maallah ki; maiyet ve kurbiyet-i İlâhiyeye dair hususiyetleri itibariyle bulunduğu makamın esrarına riayetle beraber Hakk'la beraber olabilme

sabrıdır.

6. Sabr anıllah ki; vuslata karşı dişini sıkıp dayanma azmidir ve hakikat aşıklarının sabrıdır.

Sade ve Basit Yaşadı

Evet O, hayatını bu mülâhazalara bağlı yaşamış, her zaman yaşatma duygusuyla oturup kalkmış, başkalarının sevinç ve neş'e akisleriyle yetinmiş; eline geçen her şeyi dağıtıp başkalarını sevindirmiş ve kendi basit, duru bir hayatla iktifa etmiş; basit yemiş, basit içmiş, basit giymiş; her tavrı aczini, fakrını, ihtiyacını çağrıştıran bir çizgide yaşamıştı; yaşamış ve bu mülâhazasını hayatının hiçbir faslında değiştirmemişti. O'na, yaşatma yaşamadan daha zevkli geliyor; yedirme yemeden daha fazla haz veriyor ve sevindirme sevinmeden daha bir farklı görünüyordu. Onun için, O bulduğu her şeyi muhtaçlara infak ediyor, bulamadığı zaman onları vaatlerle sevindiriyor.. mutlaka her düşküne el uzatıyor.. borçluların borcunu ödüyor.. sürekli veriyor ve en paslı gönüllerin dahi paslarını çözerek mesajı adına bu karanlık dehlizleri nurefşân birer "beyt-i Hudâ" hâline getiriyordu.

Hayat-ı seniyyelerini, milyonların hayatlarından daha bereketli kılmasını bilen bu Ferîd-i kevn ü zaman yürüyüp ötelere ulaştığında mübarek kalkanı, üç-beş kuruşluk nafaka parası karşılığında bir dünyalı nezdinde rehin bulunuyordu.

Safâ Hakkında Yapılan Yorumlar

Böyle bir mülâhazayı ifade sadedinde, hatasıyla-sevabıyla, söylenmiş dünya kadar güzel söz vardır. Biz, onlardan sadece bir tanesini zikrederek konuyu kapamak istiyoruz:

"Vaktâ ki sen, o güneşin zıyasını gördün (sübühât-ı vechin nurlarıyla yanıp kül oldun) artık sen kalmadın. Katre deryanın (dalgalarına) karıştı ve sen bir katre idin; şimdi ise sır denizinde kayboldun. Artık o katreyi (bir daha da) bulamazsın. Gerçi gâib olmak herkesin kârı değildir; ama benim gibi fenâ bulanlar da az değildir."

Safâ-i ittisali, hulûl ve ittihadı işmam edecek bir üslupla anlatanlar, kendi zevk ve hâllerini anlatıyorlarsa, bunlar yorum ve seslendirme iltibası

içindedirler; derhal Mişkât-ı Muhammediye'ye sığınarak iltibaslarını düzeltmelidirler. Yok, böyle zevkî ve hâlî bir hususu bir düşünce sistemi ve felsefe olarak benimsemişlerse, dalâlet içindedirler ve "Mâ ene aleyhi ve ashâbî" (Tirmizî, İman 38; el-Hakîm, Müstedrek 1/129) kal'ayı kudsiyesine girecekleri âna kadar da bâğî sayılırlar.

Safâ Kelimesinin Anlamı

Kalbin, arı-duru, kedersiz-küdûretsiz ve tertemiz olması diyeceğimiz safâ; sofiye ıstılahında, beşerî, cismânî ve nefsânî bulanıklıklardan arı-berî ve şeffaf olma halidir ki; "Şüphesiz onlar bizim nezdimizde saflardan saf hayırlı kimselerdi" (Sâd, 47) mealiyle vereceğimiz âyet-i kerime, bir kısım enbiyâ-i izâmın tebci ve takdiri makamında işte böyle bir safveti vurgular. Aynı kökten gelen "Mustafa" kelimesi, her şeyin özü, hulâsası ve usâresi mânâlarına gelmesi itibarıyla, her zaman, enbiyâ-i izâm ve asfiyâ-i fihâm hazerâtının, oturup-kalkıp ulaşmayı hedefledikleri, Hulâsa-i Mevcudât ve Ruh-u Seyyidü'l-Kevneyn olan Efendimiz'in hususî mertebesine bakması açısından, "isim, aynı müsemmadır" fehvasınca ayrı bir önem arzeder ve enbiyâ arasında da bir aşkınlık remzidir.

Safâ'nın Bölümleri

1. Safâ-i ilmîdir ki; hak yolcusunun, seyahatini, Hz. Peygamber Aleyhissalâtü Vesselam'ın, ilim ve marifet meşalesi altında sürdürmesi, yol boyu hep Kitap ve Sünnete mukayyed kalarak, her zaman kılı kırk yararcasına sefer âdâbına riayette bulunması yanında, yolculuk meşakkatlerini göğüsleye göğüsleye ve himmetini Gayeler Gayesi'ne yönlendirip, hep metafizik gerilim içinde bulunma hâlî şeklinde yorumlanmıştır. Daha farklı bir yaklaşımla "safâ-i ilmî", sâlikin, seyr-i sülûk-i ruhanîsini, Hz. Mişkât-ı Nübüvvet'in rehberliğinde sürdürerek, sürekli O'ndan gelen âdâbı gözetip, kalbini, ruhunu, aklını O'nun yoluna kurban etmesi, O'nda ölüp O'nunla yeniden dirilmesi, O'nu takip etmesi, ruh dünyasında hep O'nunla oturup-kalkması, problemlerinde O'na müracaat etmesi, her işinde O'nun hakemliğine başvurması ve son haddine kadar ölesiye bir cehd ve gayretle, maiyyeti, maiyyetullah sayılan, o Seçilmişler Seçilmiş Hz. "Fahrü'r-Rusul"e iktida edip, Gayeler Gayesi'ne ulaşma marifeti, muhabbeti, aşk u şevki ve daha değişik mazhariyetleridir ki; Gülşen-i Tevhid sahibi bu makama işaret

sadedinde: "Git öyle bir ilim ara ki, senin gönlünü açsın ve her problemini halletsin" der. İnsana hakikî hedefini ilham etmeyen, böyle bir hedefe ulaşma mevzuunda gerekli stratejiler adına onun basiretine nur, iradesine fer, ruhuna aşk u şevk ve gönlüne de gökler ötesi âlemlere ulaşma arzu ve iştiağını uyarmayan ilim, boş bir vehim ve hayal olmasa da bir şey vaad etmediği muhakkaktır.

2. Safâ-i hâlîdir ki; kalbin, Hak mehâbeti ve hakikat aşkıyla açılıp kapanması, heyecan ve hafakanlarını, Cenâb-ı Hakk'a münâcât, yakarış ve sızlanışlarıyla seslendirerek, yer yer ruhuyla hakikat arasına giren vahşetleri ve gurbetleri giderip gönlünü huzur esintilerinin yamaçları haline getirmesi ve bütün varlığı -kendi nefsine bakan yönüyle- his, şuur ve idrak açısından sapan taşı gibi yokluğa fırlatması mânâsına gelir.

Evet insan, hâli itibarıyla safvet ve şeffafiyete erince, onun gönlü ulûhiyet hakikatının tecellileriyle köpürür.. ruhu hakikat aşkıyla coşar.. içinde açılan menfezlerle, varlığın perde arkası güzelliklerini temâşâ ile kendinden geçer.. ve duygularının dili çözülerek, kelimelerle, cümlelerle ifadesi mümkün olmayan münâcâtların en büyüleyicileriyle "Haziretü'l-Kuds"e yönelir, orada içini döker, Hakk'ın teveccühünü duyar, zevklerin en enginine erer.. hatta bazen öyle bir an gelir ki, esmâda, Müsemmâ-yı Akdes'in Zat'ı mülâhazasıyla, sıfâtta, Hz. Mevsûf-u Mukaddes'in rahamûtu murakabesiyle, köpüren hislerinin dalgaları içinde meleklerin ibadet neşvesini bütün benliğinde hisseder, ruhanîlerin temkinine şahit olur ve melekûtun esrârına büyülenerek insanüstü bir hâl alır ki; yine Minhac'da bu seviyeye işareten: "Bu hususta söz söylemek muhaldir (daha doğrusu kıl u kâldir). Zira bu yer hâldir (ve hâli de) ancak hâl sahibi bilir" denir. Şimdi isterseniz, bu bölümü de-Tatmayan bilmez" deyip noktalayalım...

3. Safâ-i ittisaldır ki; kulun, bütün bütün ef'âl, sıfât ve zatını, Hazreti Vacibü'l-Vücub'un ef'âl, sıfât ve Zat'ında fani kılıp, daha doğrusu fani bilip, fani hissedip Hazreti Vücud ve Hazreti İlm'in sübühâtının müşahedesiyle müstağrak yaşamaktır. Bir diğer ifade ile, safâ-i ittisal, ubudiyet hazzının rububiyet hakkı içinde mütelâşî olup gitmesi, varlığın perde arkası esrârının dört bir yanı tutması, Hazreti İlim ve Vücud'un feyzânının vicdanı tamamen istila etmesi ve ötede insanın gözüne açılacak gerçeğin zilliyet planında basiretle temâşâ edilmesi demektir. Bu da, biraz daha açacak olursak, lâhut âlemi ve bu âlemin bir kısım esrârının, ceberût âlemi ve bu âleme ait bazı hususiyetlerin, melekût âlemi ve bu âlemin teferruatının, Hazreti Sadık u Masduk ve Kâşifu'l-Hakâik'in: "Benimle iştir, Benimle görür, Benimle tutar, Benimle yürür" (el-Hakîm, et-

Tirmizî, Nevâdirü'l-Usûl 3/81) beyanı çerçevesinde O'ndan şerefsudûr olan hakâikin, bir kere de "kurb" ufkunda, kalb, sır, hafi, ahfâ rasathaneleriyle temâşâ edilerek, herkese açık olan nazarî ve zarurî hakikatlerin sübjektif ilmîliğe dönüşmesi, bu bilginin yakînle derinleşmesi, yakînin -letâifin müsâadesi ölçüsünde- hakka'l-yakîne yönlendirilmesi ve "sübühât-ı vech" in şuaları karşısında hususiyetlerin bütün bütün silinip gitmesi, mahiyetlerin eriyip kül olması, artık sadece ve sadece Hazreti Kayyumiyet'in duyulup hissedilmesidir ki, böyle bir makamda, damla deryaya dönmüş, zerre güneşe karışmış ve her şey hiç ender hiç olmuş gibi tasavvurlar üstü zevkî ve hâlî bir durum istila eder insanın her yanını; eder de salikin nazarı kayyumiyetten başka bir şey görmez olur.. ve bir zevk zembemesi içinde, sadece O'nu bilir-O'nu duyar, O'nunla işler-O'nunla başlar ve âdeta O'nunla oturur-O'nunla kalkar. Böyle bir televvünât içinde bazen iltibaslara girerek, her şeyi O'nun tezahüründen ibaret saydığı anlar da olabilir.. evet, görme, bilme, duyma ve zevk etme konusunda herkes aynı mülâhazayı paylaşırsa da, his, şuur ve idrak melekesini Hazreti Mişkât-ı Nübüvvet'le aydınlatamamış olanlar, yorumlarında hatalara girebilirler.

Safâ'nın Özelliği

Safâ; kaynakların en arı, en duru ve en bereketlisinden akıp, insanın gönül havzına ulaştıktan sonra, muhatap, hâl ve zamanın gereklerine göre, semavî fakat arzî yeni bir dalga boyu ile yolları ve yoldakileri aydınlatarak yolcuları yürür, yolları da yürünür hale getirmesi.. sâlikin ruhunda hasıl ettiği safvetle onu ulûhiyet hakikatine yönlendirip ruhunu münâcâtın sonsuz zevkleriyle şahlandırması.. gönlünü sürekli aşk u şevk ve vuslat tutkusuyla coşturması açısından üç bölümde mütâlâa edile gelmiştir:

Sağlam Bir Toplum İçin Mücahedenin Önemi

Evet, imanla belli bir hedefe doğru yönlendirilmeyen, İslâmî ruhla disipline edilmeyen, ihsanla derinleşip Hak murakabesine açılmayan kimselerin ne hakikat eri olmaları, ne ihkâk-ı hak etmeleri ne de beşerî münasebetlerde tutarlı olmaları mümkündür. Aslında hayatlarını, yeme-içme-uyuma üçgenine bağlamış beden insanları, cismaniyetlerine söz geçiremedikleri gibi ruhlarını yükseltip ona zaferler yaşatmaları, Hak'la hemhâl olup O'na karşı vicdan

menfezlerini açık tutabilmeleri de imkânsızdır. Hele, kinden, nefretten, iğbirardan bütün bütün sıyrılarak, Allah'tan ötürü topyekün varlığı kucaklamaları katiyen söz konusu değildir.

Kusursuz bir toplum ancak kusursuz fertlerden meydana gelir; böyle fertler de bugüne kadar hep, iyi bir ruhî terbiye eseri olagelmışlerdir. Bu itibarla da biz, fikrî, ruhî, zihnî bir sürü teşevvüş ve problemi olan insanlardan sağlam bir millet inşâ etme gayretlerini beyhûde buluyoruz. Kamil topluma gitmenin yolu kamil fertlerden geçer; kamil fertler de ancak, yukarıdaki tarifler çerçevesinde, mücâhede potasında kaynaya kaynaya şekillenir ve kıvama erer.

Sağlam Bir Toplum İçin Sevginin Ehemmiyeti

İstikbal vaad eden sıhhatli bir toplum için bu evsftaki insanların yetiştirilmesi çok önemlidir. Aksine, fertleri itibariyle sadece kendilerini düşünen ve himmetleri açısından da aile çerçevesini aşamayan bir toplum, cemiyet vasfını yitirmiş ve bir yığına dönüşmüş sayılır. Sağlam bir millet olabilme, o milleti teşkil eden fertler arasındaki âhenkle mebsûten mütenasiptir. Böyle bir âhenk de, gönüllerden fışkıran köklü bir kardeşlik ve sevginin mevcûdiyetine, hem de bugüne kadar olandan çok daha farklı ve aşkın bir kardeşlik ve sevginin mevcûdiyetine bağlıdır. Zaten şimdiye kadar yapılanlardan daha müessir, daha güçlü, daha farklı yeni bir şeyler söyleyip, yeni bir şeyler yapamayacaksak; farklı bir şeyler yapıyormuş gibi yüksek sesli ve yüksek frekanslı bağırıp çağırmanın da bir anlamı olmasa gerek.

Sağlam Düşünce ve Kriterlere İhtiyaç Var

Bu itibarlardır ki, bugün her şeyden daha çok bizi, hakikate, fazilete taşıyacak bir yola, aldatmaz bir düşünce tarzına ve yanıltmaz kriterlere ihtiyacımız var. Vakıa, vicdan ve ahlâkî değerler pek çok problemi çözmeye yeten birer ışık kaynağı sayılabilirler ama, gel gör ki, günümüzde o vicdan yaralı ve ahlâkî değerler de târumâr; evet, bu iki önemli dinamik de bugün köklerinden koparılmış ve menbâları kurutulmuş iki müzelik çeşme gibi..

Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır

Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır

Yüreklerden çekilmiş farz edilsin havf-ı Yezdân'ın
Ne irfânın kalır tesiri kat'iyen, ne vicdânın
Mehmet Âkif

Bir de buna, iradelerin olabildiğine gevşek, muhakemelerin fevkalâde dekolte ve beşerî hislerin de gulyabânîler ölçüsünde azgın ve hunhar olduğu ilave edilecek olursa, yaşadığımız kâbusun enginliği ve derinliği kendiliğinden ortaya çıkacaktır...

Sağlam İradeli İnsanlara İhtiyaç Var

Gerçi yer yer bir kısım ümit edâlî sesler duyduğumuz ve istikbal vadeden gelişmeler müşahede ettiğimiz de olmuyor değil, ama, olabildiğine zayıf, fevkalâde cılız ve mevcudiyeti uzun bir geleceğe emanet bu seslerin ezanlaşması ve bu oluşumların kendi iç dünyamızla bir inkişaf sürecine girmesi için, hizmete adanmış çok sağlam yürekli babayiğitlere, kararlı yüksek iradelere, çatlayıncaya kadar koşmadan dûr olmayan küheylân edâlî zinde ruhlara ve aktif sabırlı basiret insanlarına ihtiyaç var. Bence işte bütün bu evsafı haiz gönül erleri sayesinde ancak, yıllardan beri içimize sine sine duygularımızı düşüncelerimizi kirleten ve bizi biz olmaktan çıkaran o meş'um olumsuzluklardan sıyrılıp, milletçe İslâm'la ruhlarımızın bir derinliği haline gelmiş bulunan kendi tabiatımızı, kendi seciyemizi, kendi safvetimizi yeniden elde etmemiz mümkün olabilecektir.

Sağlam ve Azimli Nesiller Yetiştirilmeli

Bu açıdan da işe, muhakemelerimizin temel unsurlarını bir kere daha gözden geçirmek, mantıkî düşünce çizgisini bulmak, iradelerimizin hakkını vermek ve azimli nesiller yetiştirmekle başlamakta zaruret var. Bir kere sebeplerle kuşatılmış bir âlemde yaşadığımıza göre onları görmezlikten gelemeyiz. Sebepler dünyasında sebeplere karşı lâkayt kalmak, düpedüz cebrîlik ve dolayısıyla da bir dalâlettir. Değil sebeplere riayetsizlik, sebep netice arasındaki münasebeti (tenâsüb-i illiyet prensibi) gözetmek mükellef olmanın önemli bir lâzımı olsa gerek.

Sahabe Kur'an İklîminde Doğmuştur

Her biri birer kalb ve ruh kahramanı olan Sahabî topluluğu, Kur'ân'ın feyyaz ve bereketli ikliminde neş'et etmiş aşkın bir cemaattir. Onlar, arzın büyük bir bölümünde ve insanlığın beşte biri üzerinde o denli derin bir tesir icra etmişlerdir ki, dağları söküp atma, cansız cesetlere hayat olma ve arzı semaya bağlama ölçüsündeki bu harika işte, onlarla boy ölçüşecek bir başka toplum göstermek mümkün değildir. Kur'ân'a gönül veren, O'nun semavî disiplinleriyle yoğrulup şekillenen; daha doğrusu, ruhta, mânâda Kur'ân'laşan bu insanlar, o Furkan'la olmazları oldurmuş; ölü ruhlara ebedî varolmanın yollarını açmış; arzın şeklini değiştirmiş; temas ettikleri toplumlara ötelerin zevkini duyurmuş; düşünceler üzerindeki zincirleri kırmış; ağızlardaki fermuarları çözmüş; hilkatteki müstesna yeri açısından insanoğlunu yeniden Allah'ın oturttuğu tahta oturttmuş; ona yitirdiği itibarını iade etmiş; kâinat, eşya ve insanı yeni baştan yorumlamış; tekvînî emirlerle teşriî kurallar arasındaki o derin ve sırlı münasebeti bir kere daha vurgulamış; kalb, irade, his ve şuurun nihaî gayelerini belirleyip ortaya koyarak, insan rûhündeki izafî, nisbî ve potansiyel değerlerin inkişaf ettirilme usûl ve esaslarını harekete geçirip düz insanı, insan-ı kâmil olmaya yönlendirmiş ve böylece ona, gözünün iliştiği, duygularının ulaştığı, kalbinin hissettiği her şeyde Kudret ve İradesi Sonsuz'un mevcudiyetini duyurmuş ve her şeyi götürüp, gerçek sahibine bağlamıştır.

Sahabede Hizmet ve Sohbet

Hizmet, ihlâs ve samimiyet içinde Hakk rızasını aramak ve Hakk'ın hoşnut olduğu kimselerin terbiye ve vesayetinde bulunmak; sohbet ise, gönül kapılarını ardına kadar ilâhî vâridât ve mevhibelere açık tutarak, bir Hakk dostuna mülâzemette bulunup, onun Hakk tecellilerine açık o zengin atmosferini paylaşmak demektir. Sahabe, hizmette zirveleri tuttuğu gibi, sohbette de en yüksek şâhikaların üveyki olma pâyesiyile serfirazdır ki, bu, o toplumun musâhabesinde merkez noktayı tutan zatın bir tek nazarı -bu konu, Nazar başlığıyla ayrıca tahlil edilecektir- müstaid ruhları bir hamlede evc-i kemâle çıkarmasında aranmalıdır. Tabiî, kalblerini, iradelerini, hislerini, şuurlarını o Kutup Yıldızının çevresinde dönmeye bağlamış bu aktif sabır kahramanlarının

istidat ve performanslarının da nazardan d r edilmemesi gerekir..

Sahabede Sıbgatullah Tecellisi ve  nsibağ

Her Hakk dostu, "Sıbgatullah"dan belli bir tasarruf mevhibesiyle şereflendirilmiştir; bu mevhibenin sınırları da, mum ışığı ölçüsündeki bir ziya ile himmet ü irfânesine iştirak eden herhangi bir Hakk erinden, kehkeşanların ışık kaynağı sayılan "Şemsü's-Şümûs"lara kadar olabildiğine geniştir. Ayrıca, daha önce de işaret edildiği gibi, bunda istidat ve kabiliyetlerin istifade ve istifâzasının sınırlayıcılığı da söz konusudur ki, bu da, evliyâ ve asfiyâ adedince "Sıbgatullah tecellisi ve  nsibağ keyfiyetinin varolduğunu gösterir." Evet, Hazret-i "N ru'l-Envâr"a bir mir'ât-ı mücellâ olan zattan, zilliyet ve cüz'iyet planında ona düz bir ayna olmaya çalışan en küçük bir sâlike kadar, birbirinden farklı pek çok sıbg  u  nsibağ mertebesi söz konusudur. Asliyet ve k llyet planında bu mazhariyetin ferd-i fer di olan zâtın sohbet ve mus habesi, umûmî fazilette erişilmeyen öyle bir pâyedir ki, hiçbir kimse, hiçbir zaman, hiçbir "seyr u sülûk" helezonuyla katiyen o mertebeye ulaşamaz. Düşünün ki, "Allah'ın haricî vücûd nokta-i nazarından varlık olarak en önce ortaya koyduğu, benim n rumdur" (el-Aclûnî, Keş f 'l-Hafâ 1/265) diyen Hazret-i Mazhar-ı "N ru'l-Envâr"ın sohbetiyle şereflenmiş o bahtiyar kimseler, hakkın en birinci talipleri, Hakk yolunun en müştak sâlikleri, Allah rızasının da en kusursuz müridleri oldukları halde, bu hususlardan herhangi biriyle değil de, sohbet pâyesiyle  ne çıkarılarak, bu güzîde topluluğa, "musâhabe kahramanları" mânâsına, "Ashâb" denmiştir.

Sahabelerin Ağlaması

O yaş döküyordu da, o seçkinlerden seçkin arkadaşları sessiz mi duruyordu; hayır! Onlar da ağlıyor ve bazen ağlamalarını âdeta bir  h u v h korosuna  eviriyorlardı. "Siz, bu sözü m  (Kur'ân) tuhaf buluyorsunuz; (bulup da ağlayacağınıza) gülüyorsunuz." ^[17] mealindeki âyetleri onlara hatırlatınca, hepsi birden hıkkıra hıkkıra ağlamaya durdu. Bu manzara karşısında O da bu  h u efgâna iştirak edip gözyaşları dökmeye başladı. Bu defa da O'nun ağlamalarıyla rikkate gelen ashab bütünüyle kendilerini ağlamaya saldılar. ^[18] Zaten onlar her zaman ağlayıp inlemişlerdi; evet bazen iman ve mârifet neşvesiyle, bazen aşk u

iştiyak şivesiyle, bazen işlerine hata bulaşmış olabileceği endişesiyle, bazen öteler ve akıbet korkusuyla, bazen de ufuklarının kararmasıyla; ağlar ve sürekli niyaz buğulu feryatlarla rahmet arşına yönelirlerdi.

[17.] Necm sûresi, 53/59-60

[18.] Beyhakî, şuabü'l-İman 1/489

Sahabenin Sünnete Gösterdiği Hassasiyet

Beri taraftan ashâb-ı kirâm efendilerimiz de, bütûn bir hayatı talim etme vazifesiyle gönderilmiş olduğuna inandıkları bu şeref-i Nev'i İnsan ve Ferîd-i Kevn ü Zaman'ın, değil dinin esaslarına taalluk eden söz ve davranışları, O'nun tabiî hâl ve hareketlerini dahi, hassasiyetle takip ve tespit ediyor; sonra da duyup-işittiklerini tekrar bertekrar aralarında gözden geçirip ya hâfızalarına alıyor veya defterlerine işliyorlardı. O'ndan intikâl eden her şeyi en mübârek bir hâtıra, en muhteşem bir emanet sayarak tek kelimesinin dahi zâyî' olmasına gönülleri râzı olmayan bu müstesna cemaat, hayatlarını bu mukaddes emanete karşı hep emniyet duygusu içinde sürdürdüler.

Ayrıca, O'ndan gelen her beyan ve mesajı, sabah-akşam gökten gelmiş semâvi sofralar kabûl eden ve ilâhî emirlere karşı arzuyla dolu, alabildiğine kadirşinas bu topluluk duyup işittiği bu ışıktan fermanları âdeta, âb-ı hayat gibi içiyor ve tek damlasını da zâyî' etmiyordu. Aslında düşünceler, olabildiğince saf, gelen mesajlar çok yeni ve tâze, sîneler iştiyakla buhur-buhur, anlatılan şeyler de ebedî mutlulukla alâkalı, hatta onun altın anahtarı mesabesinde olunca, ne sünnete karşı lâkayd kalınabilir, ne yıllanan şeyler hâfızalardan silinir, ne de onun içine başka şeyler karıştırılabilirdi. Ve öyle de oldu. Zaten, hayatını doğruluğu ikâmeye vakfetmiş ve yalanın her çeşidine kapalı bu ruh insanları, doğrunun tek zerresinin dahi zâyî' olmasına gönülleri râzı olmadığı gibi, yalan ve hilâf-ı vâkiye karşı da tavırları tamdı. Muhalfarz, içlerinden biri yalana tenezzül edecek olsaydı, yüzlerce ağızdan yükselen protesto sesi, bu yalancı solukları boğacak ve teşebbüs edecek başka kimselerin içine de korkular salacaktı. Böyle bir tavır ve tutum az da olsa, bir kısım cüretkârlara karşı yapılmadı da değil...

Sahabesi O'nun Arkasındaydı

Onlar Sana, Sen de tam onlara göreydin; seviyordun onları, seviyordular Seni. Kudret eli onları Senin arkadaşlığına hazırlamış gibiydi -o beraberliğin neşvesini Allah bizim gönüllerimize de duyursun- Yaklaşıyorlardı refâkatine ve lâyıktılar da buna. "Şeb-i Arus" deyip vuslata yürüdüğün günlerde, gönlünün onlara nâzır yanıyla bakıp bakıp ağlamıştın o dırahşan çehrelere.. Miraç, Senden evvel hiçbir kutluya nasip olmamıştı. Gezip görmüştün rü'yet ufkuna kadar bütün mâverâyı; ama gözleri kamaştıran o güzellik armonileri içinde bile hep onları ve arkadan gelenleri düşünmüştün. Gönlünde hep, gördüklerini gördürme, duyduklarını duyurma arzu ve iştihakı tutuşuyordu. Gidişin de, dönüşün de, dönerken müstaid ruhlara kapıyı aralık bırakışın da hepsi hârikaydı; kendin gibi gittin, kendin gibi döndün, insanlık tarihinde hep biricik seyahat sayılan bu gök yolculuğunda, Ezel'in lütufları Senin nefesine bağlanmıştı; arz u semadakiler Seni saygıyla selâmlıyor ve sürprizler bekliyorlardı. Her taraf nurdan köpük köpüktü ve her yana ışıklar yağıyordu; hem de bütün çağları içine alırcasına. Biz, o ışık hüzmelerinden birkaç damlanın da bu ifritten çağın bağına düşmüş olacağı ümidini hep koruduk ve korumaya devam ediyoruz. Sen vefalıydın; her yana iltifat ve teveccüh yağdırırken bu asrın karasevdalılarını mahrum edemezdin ve etmedin de. Eğer aramızda hâlâ bir kısım ışığa yürüyenler varsa bu Senin getirdiğin ziyadandır. Eğer şöyle-böyle hâlâ yaşıyorsak bu da Sana olan intisabımızdandır.

Sahipsiz Genç ve Nesillerin Akibeti

Artık bundan sonra o, gayızla sağa sola saldıracak; geçmişini hafife alacak; imanının yanında güvenini ve güvenilirliğini de yitirecek; insanî duygularıyla beraber sevgiye de hasret gidecekti. Dahası, tamamen yabancı vicdanların vesayetine teslim edildiği bu dönemde o, terbiyesi yabancı ellere bırakılacak; duyguları, düşünceleri ile yabancı kreşlerin çocukları gibi yetişecek; başkalarına kendinden daha yakın, bu yakın-uzak fikirzedeler, birbirlerinin sıcaklığını duyacak kadar birbirleriyle iç içe bulundukları halde, kendi aralarındaki soğukluktan da her zaman tir tir titreyeceklerdir. İşte bunlardır ki, îmanı bin türlü şüphe ve tereddütle delik-deşik.. güveni temelinden sarsık.. ümitleri târumâr.. kalbi, suları çoktan çekilmiş bir dere yatağı gibi kupkuru.. insanî duyguları kine, nefrete, düşmanlığa emanet.. o bomboş yüreği bir sürü korkunun cevalângâhı.. hep hedefsizliğin, gayesizliğin gel-gitlerine teslim ve mesafelere yenik.. ufku kapkaranlık ve inişlerinde bile yokuş yaşamakta.. özü,

üsâresi sıkılıp içinden çıkarılmış da, sadece kabuğuyla ayakta duruyor gibi âdetâ her şeyiyle iğreti hale gelmiştir.

Sahv'ın Anlamı

Sahv, arifin, his ve şuur gaybûbetinden sonra, ikinci bir ihsas ve idrakle kendine gelmesi veya ömrünü, Enbiyâ-i İzâm gibi hep gözleri açık, ihsasları tam ve şuuru yerinde olarak geçirmesinden ibaret sayılmıştır ki, ona sekrin zıddı da diyebiliriz. Tokadîzâde Şekîb'in:

"Bezminin mahrem-i bîhûşu olan ehl-i huzûr,
İstemez neşvesini sahv ile etmek tağyir"

beyti, konuyla alâkalı önemli bir çerçeve sayılabilir.

Saldırıları Karşısında Hizmet Telakkisi

Evet biz, tâ baştan itibaren hep böyle davrandık; ama, insanları kendilerine medyun edip bu medyuniyeti de bir koz gibi kullanmak isteyen bazı çevreler, ayrıca her güzel şeyi kendilerine mal etme peşinde koşup duran ve müspet hiçbir hizmetleri olmadığı hâlde her olumlu işin önünde görünmek isteyen hasta bir kısım mütegalip zorbalar, aslında meziyet sayılan bazı millî faaliyetlere ve onların temsilcilerine karşı -ma'serî vicdan "evet" dese de- iftira, isnat ve her türlü tezvire başvurmadan geri kalmadılar. Bu tür hareket etmekle onurumuzu kırmak, ma'serî vicdan nezdinde bizi ademe mahkum etmek istediler. Böyle davrananların sayısı belki azdı; ama, yapılanların keyfiyet ve temâdîsi oldukça ürperticiydi. Bunların hemen hepsi de onur kırıcı şeylerdi ve iffetli yaşamış insanları fevkalâde rencide edecek mahiyetteydi. Ne var ki, kendini millette adamış bir mümin için bunlar mutlaka ve mutlaka katlanılması gerekli olan şeylerdendi. Bu itibarla da bana göre, gönül erleri, geçmişte olduğu gibi gelecekte de olması muhtemel bu kabil densizlikleri gülerek karşılamalı; "Hoştur bana Senden gelen/Ya hil'at ü yahut kefen/Ya taze gül yahut diken/Lütfun da hoş, kahrın da hoş." demeli ve her zaman dimdik durmalıdırlar.

Sâlik Kelimesinin Anlamı ve Saliklerin Farklı Yönleri

Bir hedefi takip eden, bir yolda yürüyen ve Allah'a ulaşma gayreti içinde bulunan hak yolcusu diyeceğimiz sâlik; usulünce, Hakk'a ulaşma cehdi içinde bulunan herkese denir ki; her ferdin, istidat, kabiliyet ve mazhar olduğu/olacağı mevhibeler açısından farklı farklıdır:

Sâlikin Dikkat Edeceği Hususlar

Sâlik, hemen her menzilde Allah'a karşı derin bir alâka duyma, O'na muhabbet ve aşk u şevkle yönelmenin yanında her zaman temkin peşinde olmalı; insan, kâinât ve bütün eşyâyı O'ndan bilmeli; Kadîm olanla muhdesi (sonradan olmuş) birbirine karıştırmamalı; âbid-Mâbûd vahdeti, Hâlık-mahlûk ayniyeti mülâhazalarını, sevip perestiş ettiği Zât'a karşı saygısızlık ve kendi hesabına da bir sapıklık saymalı, hep temkinle oturup kalkmaya çalışmalı ve sürekli mehâfet ve mehâbet soluklamalıdır.

Bazı ârifîn, sübuhât-ı vech veya envâr-ı Zât'ın tecelli ufkunu ve böyle bir tecelliye mazhariyet neticesinde kalbde hasıl olan ıstılâm hâlini seyr u sülûk-i rûhânîde zirveler üstü zirve kabul etmişlerdir. Tavârik, bevâdî, tavâli', levâmi', levâih... gibi tecelliler ise -bunların hepsi aynı mânâyâ gelir- sâlikin durumu açısından mebde'den müntehâyâ doğru yükseldikçe değişen, aynı mânâdaki teşvik sürprizlerinin unvanlarıdır; daha çok da tefekkür, tezekkür, tedebbür yolcularına âfâkî ve enfüsî deliller yoluyla ifâza edilen lem'alardır ve yoldakilere de birer teşvik primi mahiyetindedirler. Bunlarla yol doğru görülür, yürüme ihtiyakı artar, hedef sezilir; ama, Hazreti Matlûb, Hazreti Maksûd vicdanen tam bilinemez. Bu bilinme kemmiyet, keyfiyet ölçüsünde bir bilinme değildir; zira Zât-ı Bârî nâkâbil-i idraktır ve tariflere girmeme mânâsında da müteâldir. Bir hak dostu:

"Tarife gelir mi hiç Mevlâ
Tarife gitmemektir evlâ."

der ki, Sünnî düşüncede esas olan işte budur.

Sâlikin En Bariz Özellikleri

Hâsılı, hedefini iyi belirlemiş ve bulunduğu ufkun farkında olan bir sâlik; dert kaynağı sayılan canı da, teni de teneşir tahtasına bırakır ve bütün varlık sermayesini gönül kapısının önüne saçar. Yol kesen her türlü ağyar düşüncesinden sıyrılarak kalbine yönelir ve onun dilini anlamaya çalışır. Göz ve kulaklarını basiretinin emrine vererek, fizik ötesi saf mülâhazalar âlemine dalar. Böyle bir mazhariyetle bazen bir hamlede lâmekânîliğe yükselir ve ikinci hamlede de sesini bütün semâvât ehline duyurur. Gönlün bütününüyle can hâtifine çevrildiği bu nokta, bir sıçrayışla insanı sonsuzluk kapısına fırlatacak bir rampa gibidir. Böyle bir rampada çevkâna dönen boyunlar, bir adım sonra baş ve ayağın aynı noktada bir araya gelmesiyle, arşiye ve ferşiye kahramanını bir halkaya dönüştürür ki, işte böyle bir an dilek kuşunun uçurulması gerektiği andır.. evet böyle bir durumda sadece kalbin ılık nefesleri duyulur.. bütün dilin-dudağın sesi kesilir. Baş daha bir bükülme gayreti göstererek, sırtını kalbe verir ve kendi kendine "va'bud Rabbeke hattâ ye'tiyekel yakîn (Sana ölüm, yakîn âvâzıyla gelip çatıncaya kadar Rabbi'ne ibadete devam et!)" (Hicr, 99) duygularını mırıldanır.

Sâlikin Takip Edeceği Yol

Sâlikin ilk işi, sağlam bir niyetle, istidat, kabiliyet ve seviyesine göre, "tevbe", "inâbe", "evbe" unvanlarıyla yad edilen, Allah'ın sevmediklerinden sevdiklerine, istemediklerinden istediklerine, hayvanî ve cismanî hayattan kalbî ve rûhî hayata hicrete azmetmesidir. Böyle ciddî bir niyet, nefis tezkiyesi, kalb tasfiyesi ve ahlâk tezhibiyle desteklendiği sürece, sâlikin zamanla zâhiri de bâtını da farklılaşır ve daha bir mâmur hâle gelir.. ufuklar bir bir aydınlanır.. ihlas ve samimiyetinin derinliği ölçüsünde vicdan mekanizması itibarıyla bir nûrânîleşme ve davranışları açısından da apaçık bir istikamet örneği sergilemeye başlar. İmanın, tam bir iz'ana inkılâp etmesi, iz'anın mârifetle derinleşmesi, mârifetin muhabbete dönüşmesi, muhabbetin alev alev aşk hâlini alması, aşkın gidip ta hayrete ulaşması yoluyla, topraktan, balçıktan yaratılan insan âdeta sema ehlinin matmah-ı nazarı hâline gelir ve melekûtta "sâcidîn", "râkiîn" esnafına bir kıblenümâ olur. Artık ona teveccüh eden doğruya yönelmiş,

ona tutunan da sağlam bir ipe sarılmış sayılır.

Mevsimi gelince, iç derinlikleri itibarıyla bir "menba-ı feyz" hâline gelmiş bu "nüsha-i kübrâ", bir mevhibeler merkezi ve bir vâridat mahzenine dönüşerek herkese âb-ı hayat sunan bir mübarek sâkî durumuna yükselir; yükselir ve kâse kâse semtine uğrayanlara kevserler sunar. Böyle hâlden hâle intikal ederek yürüyen ve yükselen sâlikin, birbirinden farklı uğradığı her menzile "hâl", kendi istidat ve kabiliyetinin nihaî inkişaf noktası sayılan, bizim hak yolcusunun "arş-ı kemâlât"ı diyeceğimiz hakikî ve izafî müntehasa da "makam" denir. "Herkesin istidadına vâbestedir âsâr-ı feyzi." Her hak yolcusu yolculuğunu belli bir zirve ile noktalar ve ulaştığı bu burç veya şerefeden bütün mülk ve melekûtu temâşâ eder. Umum ehl-i kemâlâtın, kendine göre ulaşacağı son nokta onun için bir zirvedir ve bütün bu zirvelerin hepsi de izafîdir. Fânîleri Bâkî'den ayıran imkân-vücub arası ve "ev ednâ" sözcüğüyle işaretlenen hakikî bir zirve vardır ki, o da Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'a (aleyhi ekmelü't-tehâyâ) mahsustur. O'nun dışındaki bütün "ebrâr" ve "mukarrabîn"le alâkalı, "daha yüksek", "daha âlî", "daha büyük"... gibi sözcükler tamamen izafîdir ve herkesin istidat sermayesi ve mazhar olduğu ilâhî mevhibeler itibarıyla.

Samt Kelimesinin Anlamı

Konuşmamak, sessiz kalmak ve sükût etmek demek olan samt; Sofiyece, konuşmadan kaynaklanan ya da kaynaklanması muhtemel bulunan, faydasız, belki de bazen zararlı olan söz, beyan ve mütalâalara karşı Ağzından çıkan hiçbir söz yoktur ki, onun yanında hazır bulunan gözcüler (o ifadeleri) kaydetmiş olmasınlar" fehvasınca, temkinli davranıp düşüncelerini ifade etmeyi sadece ve sadece Allah rızasına ve mutlak gerekliliğe bağlayarak, Hakk'ın hoşlanmayacağı, hattâ çok defa lüzumsuz sayılan konularda dilini tutup konuşmamak demektir. Samtla alâkalı, Hazreti Andelib-i Zîşân'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) "Ya hayır söyle veya sükût et" mealiyle vereceğimiz beyanları bir "kavl-i fasl" mahiyetindedir ve hem konuşma hem de susma adına bir çerçeve niteliğini taşımaktadır. Burada, yine O'na (sallâllahü aleyhi ve sellem) atfedilen "Sözün hikmet, sükûtun da tefekkür olsun" tavsiyesini hatırlatmakta da yarar görüyoruz.

Sana Gelmekten Başka Yolumuz Yok

Bir süre ayrı düştükten sonra dönüp Sana gelenleri kovmayacağını vadediyorsun -aslında kovduğunu da hiç duymadık ya-. Sana yönelenlere hep "gelin, gelin" diyorsun. Ey Rab! Böyle emekleye emekleye sürünmeyi de gelme kabul edeceksen, müsaade buyur "Biz de geldik" diyelim. Geldik ve Sana, yolların amansızlığını, nefis, şeytan ve hevânın imansızlığını, bizim de dermansızlığımızı şikayet ediyoruz. Bilhassa, her zaman hatalara açık duran, mâsiyetlere meyyal bulunan ve ululuğuna karşı hep saygısız davranan serkeş nefsimizi Sana şikayet ediyoruz. Yığınlar, onun zehirli hançeriyle yaralı ve bitkin, hep onun dümen suyundalar; işleri eğlence ve oyun, hâlleri gaflet ve dalâlet, arkasından koşup durdukları şan-şöhret, zevk u safa ve rahat, hedefleri de çıkar ve menfaat. Her birini birer öldüren virüs kabul ettiğimiz bu mikroplar şimdiye kadar nice "serv-i revân canları, nice gül yüzlü sultanları", nice hanları ve hakanları yere serdi ve saltanatlarıyla beraber yerle bir etti.

Sana Hüsnüzannımız Sonsuzdur

Sen artık, bize bir kere daha gurbet yaşatma; bizi Sensiz ve ışıksız bırakma! Senin yolunda gibiyiz; ama ciddî bir azıgımız yok; ömür sermayemiz yabancı hülyalar, yalancı rüyalar arkasında hebâ olup gitti. Huzurundayız; fakat elimiz boş, gönlümüz boş, hasenât defterimiz bomboş; ama bütün bu boşluklara yetecek sihirli bir iksirimiz var; hakkındaki hüsnüzannımız.. evet, cürmümüz dağlar cesâmetinde; ümitlerimiz ise, ufkun onların üzerine oturduğu her şeyin üstünde.

Yürüyeceğimiz yollarda yüzlerce firavun, yüzlerce nemrut, yüzlerce Ebû Cehil pusu kurmuş bize diş biliyor; varsın bilesin, hepsinin hakkından gelecek Sen varsın ya.! Aczimiz mutlak, fakrımız açık, ihtiyaçlarımız sınırsız; ama hiçbir endişemiz yok. Zira, istemeden verdiklerine, ettiklerine bakıyor, isteklerimizin verileceğine, ihtiyaçlarımızın da giderileceğine gönülden inanıyoruz.

Seni bilenlerce Sen, bugüne kadar -tabî ki hikmetinin çerçevesinde- her isteyene istediğini verdin ve Sana bel bağlayanları hiçbir zaman hayal kırıklığına uğratmadın. Sana doğru bir adım atanı on katı yakınlığıyla şereflelendirdin. Sana gelirken yolda sürçüp düşenleri, yolunun delisi sadık

bendelerin gibi arındırıp mükâfatlandırdın. Şimdiye kadar Sana misafir olmuş da ziyafet görmemiş, kapının tokmağına dokunmuş da cevap almamış kimse yoktur.

Sanat Düşüncesi ve Metafizik

Sanat düşüncesinde ruh ufku ve metafizik âdeta buud farklılığının remzi gibidir.. hattâ denebilir ki, sanat telakkisi gerçek renk ve derinliğini ancak böyle bir ufuk sayesinde ortaya koyabilir. Zira sanatkârın yaptığı şey; bizim iç duygularımızın varlıkla münasebetini yakın takibe alma ve bu ihsaslarla içinde köpürüp-duran his, heyecan ve hafakanlarını yorumlayıp seslendirme, seslendirdikten sonra da bunları uygun kombinezonlar içinde bize sunarak benliğimizde sürekli, her şeyin, kendi asıl kaynağına karşı çırpınıp durduğunu resmetmektir. Değişik bir ifade ile sanatkâr; eşyadan herhangi bir unsur ve kâinattan herhangi bir televvün karşısında, duygularına akan ve ruhunu saran ilhamları birbirine bağlayarak, kaynaştırarak ve bütün nomen ve fenomenleri bir araya getirip, her şeyi bir küll halinde bize takdim edebilen bir metafizik kahramanıdır.

Evet, parçaların ihsası, gerçek bir ilmî düşünce referansı olmadığı gibi, hakikî bir sanat ufku ilham etmekten mahrumdur. Yakın tarihimiz itibarıyla sanat düşüncesindeki "kem-kümler"imiz, tutarsızlığımız, bir türlü "biz" olamayışımız, monotonluğumuz, dolayısıyla da tatminsizliğimiz böyle bir perspektif darlığından kaynaklansa gerek.. evet varlığın, bir bütün halinde müşahade, mütâlâa ve değerlendirme rasathanesi de diyebileceğimiz böyle bir ruh ufkumuz olmazsa, sanat dâhileri yetiştirmemiz şöyle dursun, sıradan sanatkârlarla sanatta tatmin ufkuna ulaşmamız katiyen söz konusu olamayacaktır.

Sanat ve Edebi Eserler Yazılmalı

Vâkıa, bir başka yazıda da ifâde ettiğimiz gibi, kimi millet târih yapar, kimisi de tarih yazar. Ben, bizim milletimizi birinci kategoriye dâhil görüyorum; o nazımlara, nesirlere, destanlara malzeme üretmiş, sonra da arkasına bakmadan çıkıp gitmiştir. Artık bundan böyle o malzemeyi kullanmak ve onları nazımlarla, nesirlerle ve mermerlerin çehrelerinde hakkeceğimiz çizgilerle

ebedileştirmek, korunmaya almak bütünüyle arkadan gelen nesillere kalıyor; ve bu aynı zamanda bir vefâ borcudur da. Şayet bu borç yerine getirilmezse; korunmaya alınmadığı, hâfızalara işlenmediği için en hârika ve dâsitanî şeyler dahi silinip gidecek ve muhteşem tarihimiz içinde hiçbir yazı bulunmayan görkemli, boş bir defter haline gelecektir. Hatta bir manâda gelmiştir de...

Evet, bizim şanlı geçmişimizde, başkalarının ütopyalarda aradığı medeniyetlerin en muhteşemi, hem de insanî değerlerin bütünüyle kucaklaşır şekilde teessüs etmiş ve asırlarca da sürüp gitmiştir.

Ne var ki, bu parlak dönemlerin târihi o gün yazılmadığı gibi bugün de yazılmış sayılmaz. Bizim milletimiz dünyâ karşısında henüz kendi kendini anlatamamış, kendi varlığına şehâdetini ilân edememiş ve tarihî ihtişamına omuz veren dinamikleri de nazara alarak, kendi medeniyet tarihini yazıp ortaya koyamamıştır.

Sanat ve Edebi Eserlere Sahip Çıkılamadı

Daha hazini de, dünyânın dört bir yanında sahip olduğumuz toprakları, dinî ve millî değerlerimizi koruma uğrunda gösterdiğimiz kahramanlıkları, mukaddeslerimizi muhafaza yolunda elde ettiğimiz şehitlik ve gazilikleri, ebedî kalacak şekilde ifâde edememiş, destanlaştıramamış ve üstadca şiirlerin, nesirlerin ölümsüzleştiren iklimine emanet edememiştir.

Kim bilir, milletimizin, nice dâsitanî ve hârika yanları böyle bir vefâsızlığa uğrayarak kaydedilmedi ve unutulup gitti..! Firdevsî, milletin mağlubiyet sahneleri arasından, kendince bulup çıkardığı tabloları, ifâde üstatlığının bütün gücünü kullanarak "altmış bin" beyitlik "Şehnâme"siyle destanlaştırdı. Eğer Firdevsî, dillere destan o şâirlik otağını, soylu milletimin dolaştığı zirvelere kurabilseydi, kim bilir nasıl fevvâreler gibi fışkıracak, girdaplar gibi derinleşecek ve yanardağlar gibi ateş olup dört bir yana savrulacaktı..!

Sanat ve Edebiyat Ruhu

Bu devasâ işi de; bir ülke ve ona ait hususiyetleri, bir millet ve ona ait meziyetleri görüp-değerlendiren "kudsî şahitler" diyebileceğimiz gerçek mütefekkir ve sanatkârlar yaparlar. Bütün bu millî hususiyet ve meziyetleri, eli

kalem tutanlar yazılarıyla, ressamalar resimleriyle, şâirler şiirleriyle, nâsirler nesirleriyle, mimârlar âbideleriyle, mûsikîşinâslar da beste ve nağmeleriyle tespit eder, işler, mırıldanır, sergiler; ruhlarımıza duyurur ve sevdirebilirler.

Bu sayede, zamanın ruhunda saklı bulunan bütün görkem ve ihtişamlar ortaya çıkar. Ve yine bu sayede, fikirsiz, hissiz, hareketsiz ve ruhsuz geçip gittiği zannedilen belli zaman dilimlerinin, hiç de sanıldığı gibi boş olmadığını; içinde bulunduğumuz zaman gibi onların da duygularla dopdolu olduğunu duyar, hisseder, bugünün yanında dünü ve daha önceki günleri de beraber yaşarız.

Evet, millet olarak bütün hususiyetlerimiz, meziyetlerimiz, karakterimiz, aşkımız, hamasetimiz ancak sanat sayesinde ölümsüzlüğe erer, ebedîleşir ve gelecek nesillere intikâl eder. Sanatın takdîr-kâr kolları arasında yükselme şansını elde edememiş bütün güzellikler, hârikalar, kahramanlıklar hâfızalardan silinip gitmeye mahkûmdur.

Üstat kalemlerin ele aldığı büyük millî eserler tarihî değerlerimiz adına milletin hâfızası gibidir. Bu hâfızaya kaydedilmiş bütün dinî ve millî değerler, nesiller boyu herkesin, karşısına geçip kendine çeki-düzen vereceği bir endâm aynası ve her zaman içine kovanı salıp "âb-ı hayat" çıkaracağı bir kevser kaynağıdır. Böyle bir endam aynasından mahrum olan milletlerin özleriyle kalmaları oldukça zor, böyle bir kaynağa ulaşamayanların da yaşamaları imkânsızdır.

Sanayi İnkılabının İctimai ve Ahlakî Neticeleri

Bu hususlar, ne ilk hâlleri, ne de acıklı ve ızdıraplı neticeleriyle bizim dünyamızın görüp bildiği şeyler değildi. Bunlar, hemen bütünyle ilk defa, hak mefhumunun bilinmediği, hürriyet anlayışının su-i istimâl edildiği, batı toplumu içinde belirdi. Sonra da "sanâyi inkılâbı" ve gelişen teknolojinin vesâyâsı altında, dünyanın her tarafına yayıldı. Henüz gelişmemiş ülkelerin, ilme ve tekniğe duydukları aşırı sevgi ve alâka sayesinde, hemen her yerde hüsn-ü kabûl ve misafirperverlik gördü. Böylece, ilim ve teknolojiye gösterilen iştîyak, gidip, berbat bir "açık kapı" siyasetine incirar etti. Artık, parola sorulmadan, millî bünyeye uyup uymadığına bakılmadan, her şey içeriye alınıyor, her şeye evet deniyordu; tabii, daha çok da içtimaî bünyeye zararlı olan şeylere... Böyle bir devreden sonradır ki; bu ülkenin insanı, Bavyera çılgınlığı ve Anglosakson ahlâkıyla, aldatan aldatana, ezen ezene... Kuvvet, tek söz kesen; hürriyet dillerde

pelesenk ve her mefsedetin dayanağı!..

Bu yeni felsefeye göre, tüccar, malını istediği fiyata satmada; ihtikârcı, mevsim kollayıp mal stok etmede; bir kısım kimseler, atalarının fâtihler olarak gittikleri ülkelere, bilmem hangi maksat ve gaye için gitmede; her gün biraz daha azgınlaşan ve şirâzeden çıkan neşriyat, hem de irfan adına, "lâ-ahlâkiliği" en ücra yerlere kadar götürmede; göze, kulağa hitap eden "yayın organları"yla, düşünce istikameti, din, dil tezyif edilmede; mektep çağındaki gençler, her türlü yüksek duygu ve millî değerleri ezip geçerek "kargaşa"ya pey çekmede; dînî his ve düşünceyi istismar edenler, her mırıldanışlarına karşılık, halktan bir şeyler beklemede ve bir şeyler cerretmede hürdürler ve böyle davranmakta da hem haklı, hem de akıllıdırlar! Âh, bütün melânetlere geçit veren hürriyet, sen ne zâlimsin!..

Sapık Düşüncede Olanlara Göre Allah, Kur'an ve Sünnet Yorumu

Onlara göre, Kur'an ve Sünnet'in zâhiri ve herkes tarafından anlaşılan mânâsı kat'iyen muteber değildir; muteber olan zâhir ötesi ve zâhir üstü bâtındır. O batınî mânâları da ancak bu işin zirvesindeki seçkinler bilir. Ve yine onlara göre, Allah bir tanedir, taaddüde vesile olacakları için O'na sıfat isnadı doğru değildir - -. Meselâ -yüz bin defa hâşâ- Allah kudret sahibi olduğu için değil, başkalarına kudret verdiği için -ne demekse- kadirdir. Ve O'nun diğer sıfatlarını da bu çerçevede yorumlamak icap etmektedir. Kadim filozoflardan tevârüs ettikleri diğer çarpıklıklar gibi "ukûl-i aşere" telâkkisi bunların önemli bilgi kaynaklarından birini teşkil etmektedir: yani Allah önce bir "akl-ı evvel" yaratmış; sonra bilvâsıta bir nefis-i evvel.. nefis aklın kemâlini isteyince harekete ihtiyaç hissetmiş ve bu hareketten eflâk-i semâviye meydana gelmiş.. feleklerin hareketinden soğukluk, sıcaklık, yaşlık, kuruluk, bunlardan da "mevâlid-i selâse" hasıl olmuş.. sonra gayri irâdî böyle bir feyezânla insana kadar bütün varlık şeceresi vücut bulmuş - - ve derken her şey bugünkü halini almış...

Sapık İdeolojilerin Ortaya Attığı Görüşler

Her şey bu kadar net ve bu kadar vâzih olduğu halde; öteden beri en mâkul ve başka türlü tevillere de kapalı olan meseleleri dahi çarpıtmaya çalışan sapık ideolojiler, zâhiri bâtından ayırarak ve bâtına da garip mânâlar yükleyerek Şer'-î Şerif'le telifi imkânsız, diyanetin ruhuna muhalif ve akl-ı selime de ters pek çok yanlış yorumlar ortaya atmış ve İslâm düşüncesini bulandırmaya çalışmışlardır. Kaynak itibarıyla bu sapık düşünce ve çarpık yorumlar, büyük ölçüde Yunan felsefesi, Hint düşüncesi, Hermetizm inancı, Sabiîn akidesi.. gibi eski mirasın güçlü cereyanlarından kaynaklanmıştı. Bilerek veya bilmeyerek pek çoğumuz itibarıyla biz Müslümanlar, hem kalbî, hem de ruhî hayatımız itibarıyla bu çarpık ve dahîl düşüncelerin tesirinde kalarak itikadımız açısından bugüne kadar bir hayli inhiraf yaşadık...

Sapık ve Fesatçı Düşüncenin Yayılması ve İzledikleri Metodlar

Bunların, ibadet ü taatı farklı yorumlamaları, mâsiyet ve lâahlâkîliği âdeta teşvik etmeleri zamanla insanları bütün bütün serazat ve kural kabul etmez hâle getirmiş; sonuçta da her şey gidip anarşiye incirar etmiştir/etmektedir. Ne var ki, bunlar ruhları âheste âheste ifsat ettiklerinden, dinin ruhundan habersiz kimseler farkına varmadan bu mel'un ağın içine düşmüş ve bir daha da kurtulamamışlardır. İşte o mel'un vetireden bazı ipuçları:

1. Teferrüs: Muhatabın bir şeyi anlayıp anlamaması açısından iyi belirlenmesi.
2. Te'nis: Alıştırma alıştırma ve rehabilite ede ede hedefin veya kurbanın ruhuna girilmesi.
3. Teşvik: Namzedi din hakkında şüpheyi düşürme, itikadını sarsma veya onların Allah yerine değişik ritüellere yönlendirilmesi.
4. Ta'lik: Namzedi kabul etmenin belli yeminlere bağlanması.
5. Râbit: Sırlarını fâş etmeme ahd ü peymanında bulunulması.
6. Tedlis: Namzedin, anlattıkları şeylerin ilhama bağlı olduğuna inandırılması.
7. Hal': Bâtını tam kavrama kıvamına gelmiş olanların, zâhirden bütün bütün koparılması.

8. İnsilâh: Namzedin dinî emir ve yasaklardan tamamen uzaklaştırılarak hürriyet-i mutlakaya (!) ulaştırılması.. evet onlar hep bu gibi yâvelerle insanları iğfal etmişlerdir.

Ve iğfal edilenler de bir daha kurtulamamışlardır. Oysaki, zâhir de hak, bâtın da hak. Her ikisinin Hazreti Zat-ı Vahid'de müşterek mütalâası ise haklar ötesi haktır. Zâhir, varlığın hiçbir hâl ve hiçbir durumunun O'na kapalı olmaması demektir; bâtın ise, insanların bugününe de, yarınına da muttali bulunması, muttali bulunup iyilere iyilik sürprizleri, affetmeyeceği fenalar için de "- Allah hiç beklemedikleri şekilde onları bastırdı." (Haşır/2) fehvasınca sû-i akıbetler takdir buyurması mânâsına gelmektedir.

Saplantılı İnsan Tipi

Madalyonun diğer yüzündeki manzara da bundan farklı değildir. Vaktiyle en duru ilhâmlarla beslenen, en âşıkâne heyecanlarla coşup kanatlan Cüneyd-i Bağdâdî, Bâyezid-i Bistamî, Ahmed Bedevî, Celâleddîn-i Rûmî, İsmail Ankarevî, Şeyh Gâlip gibi millette içtimâî rûhu uyandıran, kitleleri irşât edip insanlığa yükselten, maddî-mânevî tikanıklıkları açan ve ruhları kamçılayıp ulvî âlemlere sevk eden hassas ruhların, feyizli dimağların, lahûtî ve ateşîn kalplerin yerini - büyük bir kısmı itibariyle- her nevî yeniliğe muâriz, terakkî ve tekâmül istikâmetinde atılan her adıma muhalif, sînesi öbür âlemin heyecanlarından mahrûm, düşünceleri hakikatsiz ve her türlü ilmî araştırmayı günah sayan sığ bir gürûh almıştır. Öncekiler, milletlerinden, millî ruhtan uzaklaşmayı yenilik ve inkılâp saymakla; sonrakiler de şeklî bir mazîye ve onun kuru ve ruhsuz yanlarına saplanıp kalmakla milletlerine ihânet etmişlerdir. Birinciler, frenkleşmediği için kendi milletlerini dahi hor görecektik kadar yabancılaştırmış; berikiler ise sırf eski devirlerde bulunmadığı için bir kısım teknik gelişmeleri, yeni icat ve keşifleri, devriyle hesaplaşabilecek güçte fikir akımlarını bid'at saymış, lânetlemişlerdir...

Sebeplere Riayet Edilmeli

Sebeplere bunca önem verip onları küstahlaştırmayı yadırgayanlar olabilir; bir ölçüde, ben de buna iştirak ederim: İnsan kendine düşen vazîfeyi yapmalı, şe'n-i rubûbiyetin gereğine karışmamalıdır. Vazife bize ait bir sorumluluk,

sebeplere tevessül de neticenin istihsâli için, duâ hükmünde Hakk kapısına sunulmuş bir müracaattır. Bu hususun böyle kabul edilmesi, bizim, birer yaratık, O'nun da yaratan olmasının ve uluhiyet sıfatlarının gereğidir. Ne var ki, madalyonun bir de öbür yanı var: Allah, bize ait emr-i itibârî gibi bir şeyi, irâde ve meşîetine dâvetçi gibi kabul buyurmuş, ona önem vermiş, en büyük projeleri o plân üzerinde gerçekleştirmeyi vadetmiş ve gerçekleştirmiş.. ve bu itibârî nesneyi günaha, sevaba bir vesile olarak yaratmış, onu cezâ ve mükâfata esas kılmış, hayır ve şerrin isnâd edilmesine fâil kabul etmiş.. ve zâtında hiçbir değer ifade etmeyen bu nisbî emre, ona terettüp eden neticeler itibarıyla, değerler üstü değer atfetmiş -ki eğer böyle olmasaydı, bütünüyle hayat durur, insan camitler derekesine düşer, teklif bâtil olur ve her şey gider abese incirâr ederdi- elbette ona, onun istek ve dileklerine fevkalâde önem verecek.. onu dünya ve ukbânın îmarına bir şart-ı âdi, hatırı sayılır bir vesîle ve dünyaları aydınlatacak bir elektrik mekanizmasının sihirli düğmesi haline getirerek, damlada deryâ, zerrede güneş, hiç ender hiç olan bir şeyde cihanları var etmek suretiyle kudretinin sırlı bir buudunu daha gösterecektir.

Secde

Secde, namazın içindeki mevhibe ve vâridâtın şükür zemini, erimiş gönüllerin kulluk kalıbına tam olarak döküldükleri mehâbet potası, duâlarla Hakk'ın kabulü, ortasında iki nokta arasındaki doğru çizgi ve bulunup bilinecek, bilinip sevilecek Zât'a karşı duyguların, düşüncelerin visâl koyu ve buluşma arsasıdır. Bizler, gerçek konumu içinde secdeyi duyup dinledikçe, imandan, İslâm'dan, ihsandan süzölmüş bir usârenin, namazlarımızın kıyam, rükû ve kavmesinden geçerek gönüllerimizin zümrüt tepelerine aktığını hissederiz.

Secdede baş ve ayaklarımızı aynı noktada birleştirerek yusuvarlak hâle gelir; bir yay gibi gerilir; bir ses, bir soluk olur inler ve ümitlerimizin ameller önündeki her şeye yeten enginliğini, rahmetin her şeye şefkat eden öndeliğini imanımızla birleştirir, bütünleştirir; bir ucu dünyada bir ucu ukbâda âdeta bir gökkuşağına benzeyen bu alâim-i semâ altından geçmek sûretiyle tâlimimizi değiştirmeye çalışırız.

İnsan, secdedeki duyuş ve sezişlerin kendisini yükseltmiş bulunduğu bahtının zirvesinden bakıp gerçeği temâşâ ettiği bu noktada, kalbinin dilini kullanarak, hislerinin bütün kelimelerini ortaya dökerek, dünyayı biraz âhirete doğru

yönlendirip, öteleri de biraz ruh dünyasının içine aksettirerek kulluğunun destanını okuyor gibi bir mazhariyeti duyabilir, yaşayabilir.

Sefahat ve Sarhoşluğa Dalan Ülkenin Hali

Böyle bir ülkede ise halk talihsiz, vatan da metruk sayılır. Böyle bir ülkenin bütün müesseselerini tahlile tâbî tutsanız, onda size ait ruhu katiyen bulamazsınız. Orada ne ilim aşkı ne hakikat sevgisi ne samimiyet ve safvet ne de ahlâkîlik göremezsiniz. Aksine orada, millî bünye delik deşik, ilim bir hokkabazlık ve ilim yuvalarının da bir sirkten farkı yoktur. Hakikati arama metoduyla orada, nesillere inançsızlık ve lâ-ahlâkîlik telkin edilir. "Yürekler merhametsiz, duygular süflî", bakışlar hakikatsiz ve yalancıdır o diyarda. Hele yığınlar, böyle bin buhran içinde kıvranırken, onu ayakta tutacak ruh ve manâyı, sarıp sarmalayıp bir kenara atarak, sadece göze-kulağa, dile-dudağa hitap eden şeylerle meseleler ele alınıyorsa... Halbuki biz, ruhumuzu esaretten kurtarmak için yedi cephede sapır sapır dökülmüştük. Yoksa, bütün bu cansiperâne kavgalar, eşyaya bağlanıp yeni bir esarete girmek için miydi..?

Bugün, hemen her köşe başında, nesillerin yolunu kesen ve zaman zaman onların duygu ve düşünceleri üzerinden silindir gibi geçen "eşya-putu", artık kitlelere mihrap olma iddiasındadır. Uslulaştırılıp millî ruh çizgisine getirilemeyen teknik ise bütün bütün bir vebâ... Onun, hayatımızı istilâsı, bizdeki fertlerin içtimâîleşip, kendini millete adama gibi, yüksek mefkûrelerin henüz gelişmediği bir dönemde başlaması, toplumu uyuz ve fertleri birbirinden kaçan huysuzlar haline getirdi ve insan, insanın düşmanı oldu. Ağa-köylü, işçi-patron, memur-halk, muallim-talebe, peder-evlat birbirinin kurdu kesildi ve cemiyet her kesimiyle ölüme itildi. Eğer ara sıra o, kendine uzanan bir inayet eliyle belini doğrultma fırsatını bulamasaydı, bugün bütün bütün tarihten silinip gitmişti.

Bundan ötürüdür ki o, dış cidarlarıyla restoreye tâbi tutulurken, kemikleşen ruhu ve karıncalanan kalbi itibariyle de ele alınıp gözden geçirilmesinde zaruret vardır.

Sefer Kelimesinin Anlamı

Yolculuk yapma, bir bir yere intikal etme mânâlarına geliyor sefer. Sofiye onu, kayıtlı yaşamaktan kurtulup kayıtsızlığa erme, bedenî ve cismanî alâkalardan sıyrılarak, kalp ufkunda Allah'a teveccüh etme şeklinde yorumlar. Bu tarif çerçevesindeki seferi, seyr-i sülûk-i rûhânîdeki "seyr ilallah", "seyr fillâh", "seyr anillâh" ıstılahları ile kastedilen rûhânî yolculukla irtibatlandırmak da mümkündür.

Seferin Mahiyeti ve Dereceleri

Böyle bir teveccühün mebedi, tamamen irâdî ve iman, İslâm, ihsan köprülerinden geçerek ihlâs, riyâzet, zühd ve takvâ ekseninde bir seyahat; müntehâsı da, aşk, şevk, İlâhî cezbe ve incizab ehline "Biz, ona şah damarından daha yakınız" sözleriyle kendini bize anlatan Zât'ın, yoldakilere ait uzaklığı ortadan kaldırarak, ihsan tecellîsi dalga boyunda onlara husûsî bir iltifatıdır ve onlar, vicdanlarında bunu hep duyarlar. Yolun belli bir noktasından sonra, ruhlarında bu esintiyi duyanlar, mazhariyet ve zevklerini, "ne mekân var anda, ne arz u semâ" (Süleyman Çelebi) şeklinde mırıldanır ve sürekli o zaman-mekân üstü seyahatlerine devam ederler. Böyle bir yolculuk, sâlikin hazırlanma keyfiyetine, rûhi ve kalbî istidât ve kabiliyetine ve tabiî her şeyden evvel, Hazreti "Akrabü min külli karîb"ın ona husûsî atâsına göre farklı şekillerde gerçekleşir ve derece derece zuhur eder.

Sekine İnsanı

Sekîne'ye mazhar bu âhenk ve huzur insanı, davranışları itibâriyle vakûr, emniyet telkîn edici, inandırıcı ve ciddî, iç âlemi itibâriyle ve Allah'la münâsebetleri açısından da temkinli, dikkatli, benlik, çolpalık ve şatahat düşüncesinden uzak ve bektâşîyâne hezeyanlara karşı da hep kapalıdır. Her vâridat ve her inşirâh veren esintiyi O'ndan bilir, edep ve şükranla iki büklüm olur, her huzursuzluk ve tatminsizliği de mahiyetindeki boşluklarla irtibatlandırır, kendini sorgular ve nefsiyle hesaplaşır.

Sekine ve Tuma'nine İlişkisi

Sekîne'ye mazhar ruhlarda, yer yer ters akıntılar kendisini hissettirebilir, ama tuma'nîne de her şey rayına oturmuşluk içinde cereyan eder; kalp tıpkı bir kıblenümâ gibi sürekli Hakk hoşnutluğunu gösterir ve vicdan ibresinde de en küçük bir sapma olmaz. Bu öyle yüksek bir "yakîn" mertebesidir ki, bu mertebede seyahat eden ruh, her konakta ayrı bir "İsterim ki kalbim itminâna ulaşsın" (Bakara/260) gerçeğine şahit olur ve her menzilde ayrı bir vâridatla taltif edilir. "Dolaştığı her yerde Hak dostları için ne bir korku vardır ne de onlar tasalanırlar.." (Bkz. Bakara/62, 112, 262, 274, 277) nefehatını duyar.

Onların üzerine melekler iner ve derler ki: "Korkmayın! Tasalanmayın, size va'dolunan cennetle sevinin!" (Fussilet/30) bişâretini hisseder, "Biliniz ki, kalpler ancak, Allah'ın zikriyle huzura erer" (Ra'd/28) kevserini zevk eder, tabiat ve cismaniyet üzerinde yaşar.

Sekine'nin Anlamı

Sekîne; sukûn kökünden, vakâr, ciddiyet, mehâbet, ünsiyet, dalgaların dinmesi ve sakinleşme manâlarına gelir ki, hafiflik, huzursuzluk, kararsızlık ve telâşın zıddıdır. Sekîne, tasavvuf erbâbınca; gaybî vâridatla kalbin oturaklaşmasıdır ki, böyle bir kalp, sürekli bir dikkat ve temkin içinde ötelere kollar, sermedî esintilere açık bulunur ve itmi'nân etrafında dolaşır.. bu makam aynı zamanda "ayne'l-yakîn" mertebesinin de başlangıcıdır. Bu itibârla da, çok defa ilim yoluyla gelen vâridatla basîretin avladığı şeyler birbirine karışır; muvakkaten müşâhede ufku buğulanır; bundan da bir kısım iltibaslar doğar.

Sekine'nin Tezahürü

Sekîne, bazen, sezilip-sezilmedik gizli işaret ve emâreler şeklinde zuhûr eder; bazen de bizim gibi avamdan insanların bile tanıyıp-bileceği kadar açık tecellilerle gelir. Sekîne ve ona refreflik eden işaret ve emâreler ister vicdan kulağına fısıldanan birer manevî esinti, birer ilâhî nefha gibi ancak çok dikkatle sezilebilecek türden olsun, isterse, İsrailoğullarına ihsan edildiği gibi herkesin görebileceği şekilde ve hârikalar izhâr ederek gelsin, gelsin ve sekîne erbâbı arasında bulunsun Üseyd b. Hudayr'ın Kur'ân okuduğu esnada ve daha başkalarını farklı durumlarda bürüyen buğusu şeyler hatırlansın kendini hissettirsin, kuvve-i maneviyeyi kanatlandırsın ve irâdelere fer olsun, o her

zaman, "îmânlarına îmân katmak için müminlerin kalplerine sekîne ve emniyet indiren O'dur" (Fetih/4) meâliyle ifâde edeceğimiz âyetiyle anlatılan, aczini-fakrını müdrik ve ihtiyaçlarının şuurunda olan müminlere medâr-ı şükran ve medâr-ı şevk olmak üzere ilâhî bir teyittir. Bu teyide mazhar olmuş bir mü'min artık dünyevî korku, tasa ve endişelerle sarsılmayacağı gibi, aynı zamanda onunla iç ve dış âhenge ulaşır ve bir huzur insanı haline gelir.

Sekr Hakkında Yapılan Yorumlar

Böyle bir zirveye işaret sadedinde Semeretü'l-Fuad sahibi duygularını şöyle dile getirir:

"Bülbül tabiatlı benim dilim O'nunla çözülmüştür. Benim gören gözüm O'nunla görmektedir. Ben nutku O'ndan işittim; O bu nutku bana lutfetti ve onunla sırları gün yüzüne çıkardı. Şimdi, Hüdâ'nın o parlak nuru sayesinde gönlüm pırıl pırıl.. ve yine bu sebeptendir ki, Hazreti Muhammed'in (sav) nuruyla hoş kalbli biri olmuşum."

Bazıları sekri, kelimenin ifade ettiği mânâ itibarıyla yadırgamış, aklen ve şer'an mezmum olan bir mefhumun tebcil edilmesi şeklinde anlamış ve ona karşı belli tavırlar içinde olmuşlardır. Aslında aşk u vecdin gereği kendinde olmama "hâli" diyebileceğimiz sekir, Hazreti Tecellî'nin insanı mest ve sermest eden vâridat veya tayflarına bir mânâda ma'ruzîyet, bir mânâda da mazhariyetten kinaye olarak kullanılmıştır. Cihet-i câmia da, zevk u lezzet ve temyiz edememe gibi hususlar olsa gerek... Tevbe ile alâkalı bir hadis-i şerifte Hazreti Sahib-i Muhkemât, böyle muvakkat, fakat aşkın bir sevinç karşısında: "Allâhümme ente abdüke ve ene rabbî" (Müslim, Tevbe 7) bedevî misalindeki beyanıyla bize bu konuda kapı aralar.

Kaldı ki, her zaman hâle mağlup, aşk u iştiyakla yanıp-tutuşan dünya kadar insan gelip geçmiştir. "Ey mutribâ çal sazları mest u harabem men bu gece" (M. Lütî) diyen zat, mecazın cevazıyla, başka değil, âşıkların şevk u tarâbını anlatıyor.

Sekr ve Gaybet ilişkisi

Sekir ile gaybet arasında her zaman bir eksiklik ve fazlalık söz konusudur.

Şayet sekri yaşayan hak yolcusunun bâtını ilâhî vâridlere doymamışsa, o sekir noksandır.. ve böyle bir sâlik, gaybet ve ihsas hâlleri itibarıyla, sürekli gel-gitler içindedir.. davranışları açısından da temkinden daha çok telvin edâlıdır. Böyle bir hak yolcusuna, kendinde olmama mânâsına sekrân demektense mütesâkir demek daha uygundur. Bazen de bunun aksine, sekre sebebiyet veren vâridler, sağanak sağanak gelir ve sâlikin bütün benliğini istilâ eder ki, işte o zaman tastamam bir sekir hasıl olur.

Sekr ve Hak Yolcusu

Hak yolcusu sekir durumunda hâlî ve zevkî, sahv durumunda da ilmî ve temkinîdir; sekir hâlinde o, kendi cehd u gayreti olmaksızın, her zaman bir zembere-i haz ve lezzet içinde, sahv hâlinde ise, bir temkin ve ihsas, bir irâdîlik ve şuur öncülüğünde hep Hazreti Hakikat'ı duymaya çalışmaktadır.

Bazıları sekri, Hazreti Mahbub'un tam duyulup hissedilmesi anında, kalbin fevkalâde galeyâna gelmesi şeklinde anlamışlardır ki, buna, nefsin gaybî vâridat karşısında zevk u sürura gömülmesi veya aşkın galebe çalmasıyla sâlikin kendini yitirmesi de diyebiliriz. Birinci sekir tabîî, ikincisi ise ilâhîdir. Ne var ki, sekir neden kaynaklanırsa kaynaklansın, hak yolcusu sürekli hayret yaşar; hep şevk u tarâb içinde oturur-kalkar ve sekri daha da derinleştikçe, hayret ve dehşet vadilerinde dolaşmaya başlar; an olur iradesi bütün bütün çözülür ve artık kendini O'nun varlığının nurunun bir gölgesi gibi duyar ki, bu noktaya ulaşan sâlike "murad" denir. Böyle birinin fani sıfatlarının yerini, Hazreti Bâki'nin sıfatlarının tecellisi işgal eder.. ve artık o "Benimle görür" (el-Hakîm, et-Tirmizî, Nevâdirü'l-Usûl 3/81) hakikatinin mücellâ bir aynası hâline gelir.

Sekr ve Sahv İlişkisi

Bazen sekir; kavî bir iman, ciddî bir marifet, dengeli bir havf u heybetten kaynaklanır ve daha geniş bir alanda kendini hissettirir. Has dairede sekre gelince o, vecd erbabına mahsus bir "hâl" olup, ne zaman hak yolcusu, sübühât-ı vechin nurları veya "bî kem u keyf" cemal nimetleriyle şerefendirilse, hemen sekir hasıl olur.. ruh, şevk u tarâba girer ve gönülde aşkın bir heyecan yaşanır. Sahv, sekrin zıddıdır ve sâlikin yeniden ihsas ve şuur âlemine dönmesi demektir. Sekri hak olan seyyahın sahvi de haktır. Ömürlerini gaybet vadilerinde ruhânî zevklere gömülerek geçiren Hak âşığı mest u mahmurları, ne zaman sultan-ı hakikat istilâ etse, duygu dünyalarında bir damla gibi deryaya düşer ve erirler.. bir cisim gibi yanar kül olur ve başkalaşırlar.. dahası bütün ihsas yolları ve köprüleri bir bir yıkılır.. her yerde ve her şeyde sadece O duyulur ve O hissedilir ki, böyle ihsas üstü hâlî "Rabbi dağa tecelli buyurunca, onu paramparça etti ve Musa yığılıp yerinde kaldı" (A'râf, 143) beyan-ı sübhanîsiyle irtibatlandıran bir hayli insan vardır.. ve böyle bir irtibattan

hareketle; Tur Dağı onca kuvvet ve salâbetine, Seyyidinâ Hazreti Musa da bir Ulû'l-azm Kelîmullah olmasına rağmen, dağ parça parça olduğu, Hazreti Kelîmullah'ın da yıkılıp yerinde kaldığı gibi, ilâhî tecelliler sırasında erbab-ı vecd de başkalaşır; tavırdan tavıra girer; mest u mahmur davranır ve müteşâbihâtın geniş vadilerinde çok defa mest u mahmur konuşur:

"Sâkiyâ doldur şarabı vakt-i iftardır bu dem,
Mamur eyle bu harabı lutf-u izhardır bu dem." (M. Lütfi)

sözleri o deryadan bir damla ve o hâlden bir kesittir.

"Nesimî Sâki lütfundan bu gün mest-i tecellidir,
Beni mest eyleyen dâim o meyden Mustafâ gördüm." (Nesimî)

beyanı mest u mahmur bir gönlün nağmeleridir.

Bu vadide söylenmiş sekirle alâkalı daha nice beyan vardır ki, konumuzun istiâb haddini aşar. Düşünün ki, o koca Hafız bile divanına: "Ey sâkî! Bana bir kadeh şarap doldur" sözleriyle başlar.

Sekr ve Sahv'ın Özellikleri

Sekir bir hâl ise, sahv bir makamdır ve sekre göre daha objektif, daha sıhhatli ve daha istikametli bir makamdır. Sekir, sübjektif Hak mülâhazasına istinad etmesine karşılık sahv, isimleriyle mâlum, sıfatlarıyla muhat, nâ kabil-i idrak Zat-ı Ecell u A'lâ mülâhazasına dayanmaktadır. Diğer bir tabirle sekir, infisal televvünlü, sahv ise ittisal edâlıdır. İlkinde az-çok "fenâ fillâh" işareti, ikincisinde de "bekâ billâh" remzi sezilir. O'nun bekâsıyla bir bekâ billâh ki, böyle bir hâl, "bekâ billâh maallah" sözcükleriyle ifade edilir.

Bazıları, sekri sahva tercih etmiş ise de, bu, ya hâle mağlup olmuş mestlerin mülâhazasıdır veya sülûkun televvün vadilerinde cereyan etmesinden kaynaklanmaktadır; zira sekirde gaybet, sahvda huzur vardır. Sekrin hâle mağlubiyeti, sahvin ihsas ve şuura merbut bulunması, sekirin televvün, sahvin temekkün ifade etmesi, sekirin, bazı velilerin yolu, sahvin Enbiya ve Asfiyanın mesleği olması gibi hususlar, sahvin birkaç kadem önde olduğunu göstermektedir ve "Gelmesi muhakkak yakîn gelinceye dek Rabbine ibadet et!" (Hicr, 99) diğer bir yaklaşımla; gözlerin ölümle iman rükünlerinin hakikatine uyanacağı âna kadar, seyr u sülûk-i ruhânîyi devam ettir.. ettir, zira nâmütenâhiye müteveccih seyahat de nâmütenâhidir.

Bundan başka sahv, hayat mülâhazasıyla da sımsıkı irtibatlı ve cem'-i irade hâlidir. Sekirde "cem'-i vücud" ve "cem'-i şuhud" mülâhazalarının yer yer iradeyi baskı altına almalarına karşılık, sahvde: "Benimle duyar, Benimle görür, Benimle tutar ve Benimle yürür" (el-Hakîm, et-Tirmizî, Nevâdirü'l-Usûl 3/81) gibi Allah maiyyetinin tezahür ve tecellileri sayılan bir hususî inayet, hususî riayet ve hususî medet söz konusudur.

Sekr'in Anlamı

Sarhoşluk ve kendinde olmama hâli diyebileceğimiz sekir; sofiye ıstılahında sâlikin, sübühât-ı vechin şuaları karşısında mest olup kendini kaybetmesidir ki, onun yeniden his ve şuur âlemine dönmesi demek olan sahv ile beraber zikredilir.. ve sahv u sekir şeklinde kullanılır.

Selahaddin, Alparslan ve Kılıçarslan

Salahaddin'in, "Arslan Yürekli Rişar" a karşı civanmertliği, kibir ve gösterişten kendini göremez hâle gelmiş bu mağrur hükümdarı, hayretten hayrete sevk etmiş ve fevkalâde utandırmıştı. Alparslan'ın, "Romen Diyojen"i hüngür hüngür ağlatan mürüvvet ve âlicenâplığı; Antalya Kalesinde, barbar haçlılara karşı göğüs göğüse erkekçe dövüştükten sonra, elde ettiği esirlerin bütününe hürriyete kavuşturan Kılıçarslan'ın asâlet ve insanlığı hep bu yüce ruhun zaferleriydi...

Selefiyenin Ruhla İlgili Görüşleri

Selefin yolu ve tavrı emin ve hatarsız olmakla beraber -ki onların Kur'ân müteşâbihâtı karşısında da tavırları aynıdır- sonraları felsefî eserlerin tercüme edilip İslâm toplumu içinde yayılmasıyla İslâmî kaynaklarda müteahhirîn unvanıyla anılan diğer bir cereyanın temsilcileri muhkemâta bağlılık içinde hem ruhun mahiyet-i nefsü'l-emriyesi hem de fonksiyonlarıyla alâkalı bir kısım tevil ve tefsirlere girerek konu üzerinde ciddî ciddî durmuş ve eski mirasın tesiriyle meydana gelmiş bulunan muhtemel yanlış anlamaları önlemeye çalışmışlardır. Evet, o güne kadar herkesi meşgul eden ruhun mahiyeti, kadîm veya hâdis

olması, keza onun cesedin fenâ bulmasından sonraki durumu, nihayet saadet ve şekavet-i uhreviyesi ulemâ sınıfını da bir hayli meşgul etmiştir.

Bunlar arasında, çok az da olsa, Demokrit'in atomizm felsefesine sıcak bakanlar olduğu gibi kadîm hilozoistler gibi düşünenler de olmuştur. Keza bunlardan bazıları konuya günümüzün fizyolojistleri gibi bakıyor; bazıları ruh-u hayvanî, ruh-u tabîî, ruh-u insanî şeklindeki düşünceleriyle Aristo'nun takipçileri gibi davranıyorlar. Kimi mütekellimîn onu insanın hususî heykelinin bir özelliği sayıyor; hekimlik yanı ağır basan diğer bir kesim ise, Galen (Calinus) gibi düşünerek onu, kan-safra-balgam-sevda gibi unsurların dengede olmasının tezahürü görüyor; kimileri ona, zeytinyağının zeytin tanesinde ve gülyağının gülde bulunması nev'inden bedenle münasebet içinde olan "lâtif bir varlık" diyor; kimileri de teşbih u temsilden kaçınarak sadece bir "cevher-i müdrik u hassas" demekle iktifa ediyorlar.

Semanın Güzellikleri

Evet semaların, her yana tebessümler yağdıran pırıl pırıl çehrelerinden, arzın binbir nakış, renk, desen ve işvesiyle gözlerimize gülen, gönüllerimize akan füsunkâr sîmasına kadar her şey o kadar güzeldir ki, ötelere açık ruhlar, gördükleri her nesnede âdeta âhiretin büyüleyen manzaralarından akisler müşahede ediyor gibi coşar, "daha güzeli olmaz" sözleriyle hayranlıklarını ifade eder ve bu iç içe güzellikler karşısında hep âşıkane duygularla dolup boşalırlar.

Sen Bildirmeseydin Bilemezdik

Hepimiz önümüze atacağın bir lokmaya muhtaç, boynumuzu bükmüş böyle bir teveccüh bekliyoruz. İşimiz sürekli tuğyan ve her hâlimiz isyan olsa da gözlerimiz kamerin o sürpriz tulûu gibi ekstra bir doğuş intizarında. Hak dostları, Sana vasıl olunca hayret yaşarlar; bizse Seni tam bilememenin hayretleriyle şaşkınlık içindeyiz. Var eden Sensin, yok eden de Sen; uzak tutan Sensin, yaklaştıran da Sen; Sen bizi biz etmeseydin biz bu duyduklarımızı duyamaz ve bize imanın neş'esini tattırmasaydın şu söylediklerimizi mırıldanamazdık. Verdiklerin vereceklerinin referansı; diliyor ve dileniyoruz, bize yakınlığını duyur ve benliğimizde Sana karşı yaklaşma heyecanları uyur.

Talep ettiğimiz şeylerin biricik sahibi Sensin; her zaman acz u fakr ve ihtiyaçlarımızın ibresi de Seni gösteriyorsa başka hangi kapıya yönelebiliriz ki.!

Sen Olmazsan Ayakta Duramayız

Sen elimizden tutmazsan, bu mekkâr, bu gaddar hasımlar karşısında kendi kendimize ayakta duramayız. Aksine maiyyetinde olursak, o zaman da hiçbir şeyden korkmayız. Bizleri şeytanın bu kabil ağlarına takılıp helâk olmaktan, kalbimizi şeytana kaptırmaktan, şeytana kalb kaptıranlarla beraber bulunmaktan muhafaza buyur. Bize yeni bir "ba'sü ba'de'l-mevt" lütfeyle; başlarımız önümüzde, boynumuz buruk, gönüllerimiz kırık, Senden ayrı düşmenin hacâletiyle iki büklüm ama fevkalâde ümitli ve Senden eminiz. Bizi bir daha yalnız bırakmamayı diliyoruz. Nedametlerimizi gönül heyecanlarımız ve gözyaşlarımıza emanet ederek bize ruhta, gönülde, sırda diriliş bahşetmeni diliyoruz. Kabul edersen bu Senin şanındandır. Reddedersen bu da bizim için apaçık bir hüsrandır. Şanına düşeni yapman ne hoş.! İstihkakımıza göre muamelen ne acı..!

Sevgi Anlayışımızın Farklılığı

Bizdeki bu duygu derinliğini, bu insanî alâka zenginliğini ne Yunan ve Latin düşüncesinde, ne Grek ve Batı felsefesinde görmek mümkündür. İslâmî düşünce, hemen hepimizi bir cevherin değişik tezahürleri şeklinde görür ve her birerlerimizi bir hakikatin farklı yüzleri şeklinde mütâlâa eder. Zaten, Allah birliği, peygamber birliği, din, dil birliği, ülke, millet birliği... gibi fasl-ı müşterekler etrafında bir araya gelmiş insanlar -hadîsin ifadesiyle- bir vücudun ayrı ayrı uzuvları mesabesindedir. El, ayağa rakip olamaz.. dil dudağı ayıplayamaz.. göz kulağın kusurunu göremez.. kalp kafa ile cedelleşemez... eğer bunların bütünü bir vücudu tamamlayan unsurlarsa, biri iki görmek gibi bu çarpık müşahede de neyin nesi.!

Sevgi Birleştirici Bir Unsurdur

Dünyamızın, cennet haline gelmesinin ve cennet kapılarının ardına kadar

açılmasının, açılıp bize "buyurun" edilmesinin önemli bir vesilesi sayılan aramızdaki birliği bozmak da neden.! Birlik ve beraberlik, Allah'ın muvaffak kılmasının bir yolu ise, bu ihtilaf ve iftirakın mânâsı da ne!? Ne zaman, bizi birbirimizden uzaklaştıran duyguları, düşünceleri, ruhumuzdan söküp atacak ve birbirimizi kucaklamak için yollara döküleceğiz!

Ayrı ayrı mizac ve meşrep gibi, Allah'a ulaştıran yollar da mahlûkatın solukları sayısındadır. Herkes ayrı bir anlayışa, ayrı bir yoruma bağlanır, ayrı bir yoldan yürür, ayrı bir köprüden geçer; ayrı bir merdivenle yükseleceği yere yükselir, ayrı bir helezonla ulaşacağı zirvelere ulaşır.. herkes farklı nağmelerle coşar, farklı enstrümanlar kullanır; ama hepsi de Hakk'ı hoşnut etmeye ve dünyayı cennetlere çevirmeye koşar. Koşma alanı bu kadar geniş ve hedef de her yola açık ise bu hırgür de neden!? Hele bir de hasımlarımız, aramızdaki bu ihtilaf ve düşmanlıkları aleyhimizde değerlendiriyorsa...

Konuyla alâkalı düşüncelerimi bir şairimizin şu enfes sözleriyle noktalamak istiyorum:

"Zen merde, civan pire, keman tirine muhtaç, Ecza-i cihan cümle birbirine muhtaç."

Sevgi Bizim Vazgeçilmezimizdir

Biz, gözlerimizde sevginin zaferleri, kulaklarımızda onun davulunun, kösünün sesi bir atmosferde yetiştik. Gönüllerimiz hep onun bayrağının dalgalanma heyecanıyla attı. Sevgiyle o kadar içli-dışlı olduk ki, neticede hayatımızı bütün bütün ona bağlayıp ruhumuzu da ona adadık. Artık biz yaşarsak sevgiyle yaşar, ölürsek sevgiyle ölürüz. Her nefeste, bütün benliğimizde onu duyar; soğukta onunla ısınır, sıcakta da onunla serinleriz. Bizim harb u darbimizde güm güm sevgi davulunun sesi duyulur; sulh u sükunumuz da yine sevgi mehteriyle şölenleşir.

Binbir fenalığın kol gezdiği şu fevkâlade kirlenmiş dünyada, her zaman temiz kalabilmiş bir şey varsa o sevgi, onca sararıp solan gülendam şeylerin yanında hiç renk atmadan güzellik ve cazibesini koruyabilmiş bir dilber varsa o da yine sevgidir. Dünyada hiçbir millet ve hiçbir toplumda ondan daha gerçek, daha kalıcı bir şey yoktur. Onun ninniden daha yumuşak, daha sıcak sesinin hissedildiği yerlerde bütün sesler soluklar kesilir, bütün enstrümanlar susar ve

en tatlı nağmeleriyle sessizlik murâkabesine dalarlar.

Sevgi En Tesirli Silah

Bugüne kadar şeytanın en tehlikeli oyunlarını boşa çıkaran bir büyü varsa o da sevgidir. Nebiler; firavunların, nemrutların, şeddatların gayız ve öfke ateşlerini sevgi kevserleriyle söndürmüşlerdir. Bütün hak dostları, şirazesini kopmuş bir kitabın eczası gibi şuraya-buraya saçılmış disiplinsiz ve âsi ruhları sevgiyle biraraya getirmiş ve insanî münasebetler alış verişinde buluşturmuşlardır. Sevginin gücü her zaman Hârût ve Mârût'un sihrini bozacak kadar aşkın olmuş ve cehennem ateşini söndürecek kadar da tesirli. Bu itibarla da sevgi silahına sahip olan birinin artık bir başka silaha ihtiyaç duyacağını sanmıyorum.. evet sevgi, namlusundan fırlamış mermi ve top güllerini bile tesirsiz hale getirecek kadar güçlüdür.

Sevgi Kahramanıdır

Onlar, o derinlerden derin aşklarıyla Hakk'a bakan duruşlarını seslendirdikleri aynı anda, sevginin sırlı ve sihirli anahtarlarıyla da paslanmış ve küflenmiş gibi görülen en katı kalpleri, en sert tabiatları balmumu gibi yumuşatarak içine girer ve Yüce Yaratıcı'nın teveccühüne mazhariyetin hakkını eda etmeye çalışırlar. Sevilirler, severler; en amansız ve imansız saldırılar karşısında dahi peygamberâne bir azimle sarsılmadan, hep dağlar gibi yerlerinde dururlar; çevrelerine bakarken de göklerin gözleriyle bakarlar; ne hışımla gelip çarpan fırtınayla devrilir ne de en müthiş zelzeleyle sarsılırlar. Gelen dalga ve sağanaklara bağırılarını açarlar; gidenlere de bir avuç toprakla dahi olsa cömertlik saçarlar.

Sevgi ve Çocuk

Çocuk, ilk defa dünyaya gözlerini açtığı zaman sevgi ile karşılaşır, şefkatle gerilmiş ruhları görür ve muhabbetle atan kalplere sırtını vererek büyür. Daha sonraları ise, bu sevgiyi bazen bulur bazen de bulamaz; ama bütün bir hayat boyu hep o sevgiyi arar ve onun arkasından koşar.

Sevgi ve Diğergamlık

Sevgi, insan ruhunda öyle derin izler bırakır ki, o uğurda yurt-yuva terk edilir, icabında ocaklar söner ve her vâdide ayrı bir mecnun "Leylâ!" der inler. Ruhundaki sevgiyi kavrayamamış sığ gönüller ise bu işe delilik derler..!

Diğergamlık ve başkaları için yaşamak, insanoğluna ait yüksek bir duygudur ve kaynağı da sevgidir. İnsanlar arasında bu sevgiden en çok hisse alanlar en büyük kahramanlardır. İçindeki kinleri, nefretleri söküp atmaya muvaffak olmuş en büyük kahramanlar... Ölüm bu kahramanların soluklarını kesemez. Hazân onların çiçeklerini solduramaz. Aslında her gün iç dünyalarında ayrı bir sevgi meşalesi tutuşturup, kalplerini sevginin, mürüvvetin meşcereliği hâline getiren ve duygu dünyalarında açtıkları yollar ve tünellerle bütün gönüllere girmesini bilen bu çalımlı ruhlar, öyle yüksek bir divandan "ebed-müddet" yaşama hakkını almışlardır ki, değil ölüm ve fânîlik, kıyametler dahi onların çiçeklerini solduramaz ve kadehlerini deviremez.

Sevgi ve Hoşgörüyle Toplumun Gülen Yüzü

Allah'ın büyüklüğünün ayrı bir tecellî buudu.. O, bazen, çok küçük varlıklara büyük işler gördürerek, esbâbın önemsizliğini vurgular ve farklı bir üslupla kendi ululuğunu hatırlatır. Bu süreçte, biz de hep aynı şeyleri yaşadık. Öyle ki, Kudreti Sonsuz, bir kısım sıradan, düz insanlara, gönüllerin kapılarını ardına kadar açtı ve sevgi saltanatında onlara âdeta Süleymanlık bahşetti; bahşetti de kinin, nefretin, kavganın temsilcisi bütün şeytanî ruhlar, geçici de olsa şoka girdiler ve ifritten emelleri ile hezeyan yaşamaya başladılar. Artık her yerde söz hoşgörü kahramanlarındı; onların elinde taş-toprak som altın kesiliyor, kömür elmasa inkılâp ediyor, zehir de şeker-şerbete dönüşüyordu. Onlar, toplumun kendisi olma istikametindeki bu hızlı değişimiyle mest ü mahmur, toplum da yeniden kendi derinliklerini keşfetmekle ferih fahurdu. Evet, incelik bir kere daha zerafetle buluşmuş ve yıllardan beri kan, irin ve gözyaşından bıkmış gönüller, bir âsûde şafağı duyuyor gibi, tâlihlerine tebessümler yağdırmaya başlamışlardı. Artık herkes, bu gök kubbenin altında oturup-kalkıp gönül hikâyelerinden bahisler açıyor ve tabîî gönüllere inşirah veren bu gerçek beyan karşısında, söz şeklindeki cadı mırıltıları da saklanacak kuytular arıyordu. Her yerde ışık karanlıkları boğuyor ve her yerde kinin, nefretin

uğultularının yerini en ince tellerden nağmelerle sevgi ve insanî münasebetler alıyordu. Gayz ve nefret, eli kolu bağlanmış ölümünü bekliyor, kin ve düşmanlık duyguları, daralıp büzüşmenin inkisarını yaşıyordu.

Sevgi ve İnsan

Gönüller, sevginin diriltten havasını teneffüs ettikleri, sevgi çağılayanlarında arındıkları, sevgiyle sarmaş-dolaş oldukları, sevgi kokladıkları ve sevgi solukladıkları nispette, insan olmadaki engin derinlikleri duyar ve duyurur; sonsuzluğa namzet olmanın sırlarını kavrar ve sevginin derinliğine göre muhabbet ve alâka halkaları, genişleye genişleye topyekün varlığı kaplar; hatta gider tâ sonsuza ulaşır, sonsuzun rengini alır ve her yerde "O'ndan ötürü" deyip çevresine sevgi ve iltifat yağdırırken, her yerde bundan ötürü aranan, sevilen biri haline gelir.

Sevgi, bizden önce de vardı. O insanoğlunu varlığa uyaran ilk nağme ve içinde sallandığı ilk beşiktir. Biz burada, sevgi adına, eski bir perdenin yeni bir şivesini, eski bir nağmenin yeni bir usûlünü, az bir telaffuz farkıyla, basit bir üslup kaydırması yaparak, kin, nefret, iğbirar ve üslup çığırtkanlığını tadil eder mülâhazasıyla bir kere daha mırıldanmak istedik.. kim bilir, bundan sonra da daha niceleri, yeni bir ifade farkı ve yeni bir seslendirme ile ne ateşten nağmeler mırıldanacak, ne yanık türküler söyleyecek ve şehrâyinlerdeki havâî fişekler gibi çevrelerine ışıklar yağdıracak.. ve hep sevgi düşünecek, sevgi konuşacak, sevgiye âşinâ gönüller arayacaklardır.

İnsan, sevginin o "sehl-i mümtenî" büyüğü yoluna bir kere giriverse, başkaları için aşılmaz görülen gayzın, nefretin en sarp tepelerini aşar.. önünü kesen kandan-irinden deryaları geçer.. cennet yamaçları gibi bahar iklimlerinde dolaşır, sevgi tüten ruhlarla kucaklaşır.. ömrünü hep kuş yuvaları gibi sımsıcak, anne sîneleri gibi emniyetli bir atmosferde geçirir.. ve insan olmanın bütün avantajlarını yaşar.

Sevgi ve İnsanın İç Derinliği

İnsanın insanları sevip çevresine alâka duyması, hattâ bütün varlığı şefkatle kucaklayabilmesi, biraz da kendini bulup bilmesine, kendi mahiyetini keşfedip

Yaratıcısıyla olan münasebetini duymasına bağlıdır. O, kendi derinliklerini, kendi özündeki cevherleri duyup hissedebildiği ölçüde, aynı hususların başkalarında da bulunduğunu düşünür, hem Yaradana nisbetin hatırına hem de mahiyetindeki cevherlere karşı kadirşinas davranma hissiyle her varlığı daha bir farklı görür daha bir farklı duyar ve daha bir farklı değerlendirir. Aslında bizim birbirimizin kadrini bilip birbirimize karşı saygılı davranmamız, her birerlerimizde meknî ve meknûz bulunan cevherlerin bilinmesiyle yakından alâkalıdır. Peygamber beyanı olarak kitaplara geçen "Mü'min mü'minin aynasıdır" sözünü, daha da genişleterek, "insan insanın aynasıdır" şekline getirip bu son mülâhazayı o ifadeye bağlayabiliriz. Bunu yapabildiğimiz takdirde, hemen herkes, kendinde mevcut olan cevherler adesesıyla, diğer insanlarda bulunan derinlikleri, enginlikleri, zenginlikleri sezip duymasının yanında bütün bu önemli mevhibelerin hakikî sahiplerine bağlanmasını da bilir ki, bu da, bütün varlık aleminde görülen güzellik ve cemâl, sonra da sevgi ve alâka adına ne varsa hepsi O'na ait demektir. Bu inceliği sezebilen bir ruh, Mevlânâ gibi: "Gel, gel aramıza katıl; biz Hakk'a gönül vermiş aşk insanlarıyız! Gel gel bize katıl da sevgi kapısından içeriye giriver, giriver ve evimizde bizimle beraber otur... Gel birbirimizle içten konuşalım.. (gönüllerimizle sarmaş-dolaş olalım da) kulaklardan, gözlerden gizli konuşalım.. Güller gibi dudaksız ve sessiz gülüşelim.. Tıpkı düşünce gibi dudaksız-dilsiz görüşelim.. Mademki hepimiz biriz, birbirimize dilsiz-dudaksız gönülden seslenelim.. Mademki ellerimiz kenetli, gel bu halden bahisler açalım; El-ayak, gönül hareketlerini daha iyi anlar, öyle ise gel dilimizi turalım, titreyen gönüllerimizle konuşalım.." der ve gönül dilinden bize destanlar sunar.

Sevgi ve Kulluk İlişkisi

Putlar, onlara tapıldıkları için putperestlerce mabud telakki edilegelmişlerdir; Allah ise Allah olduğu için mabud ve mahbubtur. O'nun ulûhiyeti de, rubûbiyeti de bizim O'na ubûdiyetimizi gerektirmektedir. Biz her zaman Hakk'a kullukta bulunur, O'nu sevdiğimizi dillendirir; mazhariyetlerimizin şükrünü eda eder ve her hâlimizle O'na karşı alâka, irtibat ve münasebetlerimizi seslendirmeye çalışırız.

Sevgi ve Varlık Münasebeti

Varlık bilinip görülme fitilinin, sevgi erağından tutuşturulması sonucu meydana gelmiştir. Eğer Hakk'ın yaratma sevgisi olmasaydı, ne aylar, ne güneşler ne de yıldızlar meydana gelirdi. Kâinatlar birer sevgi şiiri, yerküre de bu şiirin kâfiyesidir. Tabiat kitabı ve eko sistemde her zaman sevginin gr solukları duyulur. İnsanî münasebetlerde de hep onun bayrağı dalgalanır durur. İnsanlar arasında her zaman revâcını koruyan bir akçe varsa o da sevgidir.. ve sevginin değeri kendindendir. Sevgi, en saf altınla bile tartılsa ondan ağır gelir. Altın da, gümüş de değişik borsa ve piyasalarda her zaman değer kaybedebilirler ama; sevginin kapıları her zaman bütün olumsuzluklara kapalıdır ve hiçbir haricî müdahale onun iç ahengini bozamaz. Bugüne kadar, bütün bütün kine, nefrete, düşmanlığa kilitlenmiş canavar ruhlardan başkası da ona karşı koymayı, onunla savaşmayı düşünmemiştir. Bence, canavar ruhları uysallaştırmanın biricik iksiri de yine sevgidir. Dünyevî zenginliklerin tesir alanının dışında nice problemler vardır ki, sevginin büyülü anahtarından başka hiçbir şeyle çözülememiştir. Zaten, dünyada hiçbir değerin, sevgiye karşı koyması ve onunla rekabet etmesi de mümkün değildir. Altının, gümüşün, dövizin, çekin, senedin kartelleri hemen her maratonda muhabbet fedaileri karşısında nakavt olagelmişlerdir. Evet, maddenin patronları, onca gürültü, patırtı, şov ya da ihtişama rağmen gün gelmiş sermayeleri bitmiş, pazarları sona ermiş, ocakları sönmüştür ama, sevginin çerağı her zaman par par yanmış ve ışık olup bütün gönüllere, ruhlara akmıştır.

Sevgimiz Hep Gönülden ve Karşılıksız Oldu

Evet, gözlerimiz hemen herkesin üzerinde; gönüllerimiz de bütün insanlığın heyecanıyla çarparken, bir anne şefkati derinliğinde alâkamıza karşılık hiç mi hiç bir talebimiz olmadı. Zaten böyle bir talep olsaydı, yetmiş iki milletle bu ölçüde ve bu kadar içten bir münasebeti devam ettirmek de mümkün olmazdı; zira karşılık ve bedele bağlanmış alâkalar, münasebetler katiyen devam vadedemez. Bu mülâhaza ile biz de, insanlar ile olan münasebetlerimizi sonsuza kadar devam ettirmek için, onlarla alâkamızı Allah'ın sanat eserleri olmaları esasına bağlama yolunu seçtik. Hep bu espri içinde oturup-kalktık ve herkese

kadeh kadeh sevgi sunduk; ihtimal, ifratımız bazılarının başlarını döndürdü ki, sevgiye nefretle mukabele etmeye başladılar her fırsatta sînelerimizi açıp, insanî duygu ve düşüncelerimizi gözler önüne serdik. Sevgi çağlayanlarımızdan herkesin istifade etmesi için değer değmez kriterlerini müzakere konusu dışında bırakarak kriterler üstü yaşamaya çalıştık. Sonra da akıl gözünün salim düşünce ile buluşup birleşeceği eşref saati beklemeye koyulduk. Zannediyorum, insan unvanıyla yaratılmış bir varlıktan bu kadarını da beklemek hakkımızdı. Bunun aksi, insan olarak dünyaya gönderilen ve potansiyel zenginlikleri ile melekleri bile aşkın bulunan bir varlığa karşı saygısızlık olurdu.

Sevginin Açamayacağı Kapı Yok

Cihanın en büyük fatihleri, fethin ilk durağı gönüllerden başlamışlardı her işe.. evet onlar, önce gönülleri kazanmış; sonra da bu rıhtımlardan açılarak dünyanın dört bir yanına yürümüşlerdi. Eğer daha önceden Anadolu insanının gönlüne girilmeseydi, Malazgirt gerçekleşmezdi.. İstanbul surlarını kuşatan leventlerin, samimiyetle çarpan sînelerinin vaat ettikleri hissedilmeseydi, surların dışında gürleyen top gülleleri Bizans'ı sindiremezdi.. evet mü'min gönüllerde bir his, bir alâka şeklinde belirip bütün sineleri saran ve onları tesiri altına alan şefkat ve sevgi ağıydı ki, atkılarının ulaştığı her yerde, gönül rızasıyla kendine koşanlara naz ile geriliyor, naz ile toparlanıyor ve alıp bağrına bastıklarına hep muhabbet destanları dinletiyordu.

Şimdi, eğer tarihimizde yoksa, nereden gelip içimize sokuldu bu kin, nefret düşmanlık ve hazımsızlık? Son bir iki asırdan beri, Fransa, Almanya, İngiltere ve Amerika'ya şimdilerde biraz da, Japonya'ya hep derin bir hayranlık duyarken, neden birbirimizden nefret ediyor, birbirimizin kuyusunu kazıyor ve birbirimizin kurdu olarak yaşıyoruz?. Daha doğrusu birbirimize yaşamayı haram ediyoruz? Yoksa bizde bir şahsiyet hastalığı mı var?. Var da "Bizden hayır gelmez; bari yabancı ruhlara sığınalım" diyor ve bin senelik tarihî değerlerimizi, bir kısım fantastik mülâhazalar uğruna çer çöp gibi götürüp mezbeleliğe atıyoruz.

Sevginin Gücü

Çocuğu için ölmesini bilen anne büyük bir şefkat kahramanı, ülkesi ve insanı

için hayatını hakîr gören fert bir millet fedâisi, insanlık için yaşayıp onun için ölen kahraman ise, sînelerde taht kurmaya hak kazanmış bir ölümsüzlük âbidesidir. Böylelerinin elinde sevgi, her düşmanı yenebilecek bir silah, her kapıyı açabilecek sihirli bir anahtardır. Bu silah ve bu anahtara sahip olanlar, bugün olmasa da yarın mutlaka bütün cihanın kapılarını açacak ve ellerinde muhabbet buhurdanlıkları dört bir yana huzur kokuları saçıp dolaşacaklardır.

İnsanların gönüllerini fethetmek için en kestirme yol sevgi yoludur. Ve sevgi yolu peygamberler yoludur. Bu yolda yürüyenlerin yüzlerine kapılar kapanmaz! Ezkazârâ, birisi kapansa bile onun yerine yüzlercesi, binlercesi açılır. Bir kere de sevgi yoluyla gönüllere girildi mi, artık halledilmedik hiçbir mesele kalmaz.

Ey yüceler yücesi Rabbim, kinlerin nefretlerin, gecenin koyu karanlıkları gibi dört bir yanı sardığı günümüzde, Sen'in sevgine sığınıyor, şu fevkalâde haşerî ve alabildiğine azgınlaşmış yaramaz kullarının gönüllerini, muhabbet ve insanî duygularla doldurman için son bir kere daha kapında inliyor ve iki büklüm oluyoruz.

Sevginin Gücü

Sevgi yaşatan bir iksirdir; insan sevgiyle yaşar.. sevgiyle mutlu olur ve sevgiyle çevresini mutlu eder. İnsanlık sözlüğünde sevgi bizim canımızdır; biz birbirimizi onunla hisseder, onunla duyarız. Allah, insanları birbirine bağlama konusunda sevgiden daha güçlü bir irtibat unsuru, bir zincir yaratmamıştır. Aslında dünya, köhne bir harabeden ibarettir, onu taptaze ve canlı kılan sevgidir. Cinlerin, insanların sultanları; arıların, karıncaların, termitlerin bile kraliçeleri, bu sultan ve kraliçelerin de tahtları vardır. Krallar, kraliçeler belli yol ve belli usullerle seçilir ve gelir tahtlarına otururlar. Kimsenin intihâbına ihtiyaç duymadan gelip gönüllerimize taht kuran bir sultan varsa o da sevgidir. Dil-dudak, göz-kulak onun bayrağını çektikleri ölçüde birer kıymet ifade ederler; sevgi ise kendinden kıymetlidir. Sevginin otağı sayılan gönül onun sayesinde kıymetler üstü kıymete ulaşmıştır. Sevgi sancağının gidip önünde dalgalandığı kaleler, kan dökülmeden fethedilmişlerdir. Sevgi askerlerinin ulaşabildiği yerlerdeki sultanlar, muhabbet çerisinin sıradan birer neferi haline gelmişlerdir.

Sevginin Kaynağı Allah Sevgisi

Allah sevgisi her şeyin başı ve bütün sevgilerin de en saf, en duru kaynağıdır. Hep O'ndan akar gelir, akıp gelecekse sinelerimize şefkat ve muhabbet. O'nunla olan alâkamız sayesinde güçlenip pekişecektir her türlü insanî münasebet. Allah sevgisi bizim dinimiz-imanımız, odur cesetlerde canımız. Yaşadığımızda hep onunla yaşadık. Günümüzde de eğer yaşamayı düşünüyorsak ancak onunla yaşayabiliriz. Varlığın özü, esası O'nun sevgisidir; neticesi de Cennet şeklinde o ilâhî muhabbetin bir açılımı. O sevgiye bağlı yaratmıştır yarattığı her şeyi ve sevilme zevk-i ruhanîsine raptetmiştir varlık ve insanlarla münasebetini.

Muhabbetin tecellî alanı ruhtur; biz onu nereye ve neye yönlendirirsek yönlendirelim o hep Allah'a müteveccihdir; kalbtaki dağılma ve kesrette boğulmaların ızdırabı ise bize ait, bize râcidir. Her şeye karşı duyduğumuz ve duyacağımız sevgi ve alâkayı tamamen O'na bağlayıp aşk u muhabbeti gerçek değerine ulaştırabildiğimiz takdirde, hem değişik dağınıklıklara düşmekten kurtulacak hem de dış yüzleri itibarıyla sevilip alâka duyulan şeylerden ötürü şirke düşmemiş olacağız; olacak ve bütün varlığa karşı muhabbet ve münasebetlerimizde doğru yolda yürüyenler gibi kalacağız.

Sevginin Kendine Has Özellikleri

Sevgi, mârifetin bağrında boy atar, gelişir; mârifet ilimle ve iç-dış ihsaslarla beslenir. Arif olmayan sevemez; ihsasları kapalı bilgisizler de mârifete eremez. Bazen sevgi Allah tarafından kalbe atılarak iç ihsasların harekete geçirilmesi de söz konusu olabilir –ki hepimiz bazen böyle ekstradan lütuflar bekleriz– ancak, plânlarını harikulâdeliklere bina ederek durgun bir bekleme başka, kıvrım kıvrım sancı içinde aktif bekleme daha başkadır.

Sevgisizlik

Sevmeyen ruhların olgunlaşıp insanî semâlara yükselmelerine imkân yoktur. Evet onlar yüzlerce sene yaşasalar dahi olgunluk adına bir çuvaldız boyu yol alamazlar. Sevgiden mahrum bu sîneler, bir türlü egonun karanlık

labirentlerinden kurtulamadıkları için, kimseyi sevemez, sevgiyi sezemez ve varlığın sînesindeki muhabbetten habersiz olarak kahrolur giderler.

Sevgiyle Dolan Talihliler

Muhabbet rahlesi önünde diz çöküp ömrünü sevgi meşk etmeye adanmış talihliler, hiçbir zaman sözlüklerinde, kine, nefrete, gayza, komploya yer vermemiş ve ölümleri pahasına da olsa düşmanlığa başvurmamışlardır; vurmazlar da. Onların muhabbetle iki büklüm olmuş boyunları her zaman sevgiye selam durmuş ve sevgiden başkasına kıyam etmemiştir. Hele onlar birer sevgi küheylanı gibi şahlandıklarında, düşmanlık duygusu saklanacak in aramaya durmuş; nefret, gayzından çatlamış; kin, öldüren bir yutkunmaya dönüşmüş ve komplo gelip sahibinin boynuna dolanmıştır.

Sevgiyle Hareket Etmek

İnsanların intikam ve düşmanlığa yenik düştüğü, yığınların boğuşma ve kavgaya sürüklendiği, hakkın, kuvvet karşısında susturulduğu ve kuvveti elinde bulunduranların, kendileri gibi düşünmeyenlere Tiran'lar gibi davrandığı, zalimlerin, gaddarların alkışlandığı, iltifat gördüğü, mazlumların, mağdurların itilip-kakıldığı, itilip-kakılırken de sarsık, ama ümitli bir bekleyiş içinde bulunduğu günümüzde her şeyden evvel ve her şeyden sonra bir kere daha "sevgi" diyoruz. Diyor ve sevginin hayatımızın ritmini değiştireceğine ve bizi alelâdeliklerden fevkalâdeliklere, basitlikler içinde bocalayıp durmaktan seviyeler üstü seviyeye yükselteceğine inanıyor ve ilk çocukluk dünyamızda duyup-yaşadığımız o dupduru hülyaları bir kere daha yakalayacağımız ümîdini besliyoruz.

Biz, duygu ve düşünce ufkumuzu, sevgi, saygı ve anlayışla donatabildiğimiz ölçüde, zannediyorum çevremiz de farklılaşacak.. eşya ve hadiselerin rengi değişecek.. gerçek insanî değerler ortaya çıkacak.. ve "eşref-i mahlûkât" olmakla elde edilmiş bulunan onca avantaj zebil olup gitmekten kurtulacak.. tarihe malolmuş bütün dînî ve millî güzelliklerimiz dirilip geriye dönecek; hatta gelip bir kere daha bizim olacak.. ve dün yaşadığımız hayatı bugünkü ömrümüzle yeni baştan bir kere daha yaşayacak.. ve zaman üstü en engin lezzet ve hazların hepsini birden duyacağız..

Keşke, iman ve iman içindeki o derin sevgiye ilkler gibi biz de uyanabilseydik.

Seyr u Sülûk-i Ruhanîde Bazı Esaslar

Esbab açısından, çok şeye güç yetirememeye şuurunda olma mânâsında acz; her nesne ve her varlığın hakikî sahibi, maliki Allah olduğu gerçeğini kavrama anlamında fakr; herkesi ve her nesneyi O'ndan ötürü kucaklama şeklinde yorumlayacağımız şefkat; her gün yepyeni bir heyecanla âfâk ve enfüsü hallaç etme vüs'atinde, disiplinli düşünme diyeceğimiz tefekkür; ayrıca bu çerçevede sürdürülen hizmette hiç sönmeyen bir aşk u iştihak, sonra da bu mazhariyetlerin şuurunda olarak, bütün bunlara, söz, tavır ve davranışlarla mukabelede bulunma mânâsına gelen kesintisiz şükür bu alternatif yöntemin temel esaslarıdır.

Bediüzzaman Hazretlerine göre bu yol, daha kestirme, daha selâmetli ve daha emindir; acz; aşkın yanında, hattâ önün-de mahbûbiyet ufkuna uzanan öyle ışıktan bir helezondur ki, acizliğin kavranılması ölçüsünde insan bu yöntemle her yoldan daha sür'atli matlubuna ulaşabilir. Fakr; şuurdaki derinliği ölçüsünde, en disiplinli cehd u gayretlerin bile önünde öyle tükenmez bir sermayedir ki, hak yolcusu onunla bir hamlede rahmâniyetin vesayetine sığınır ve Kudreti Sonsuz'un her şeye yeten gücüne ulaşır ve dayanır. Şefkat; aşktan daha derin, daha içten öyle bir duygudur ki; rahîmiyetin tezahürü böyle bir duyguyu taşıyan hiçbir yolcu şimdiye kadar yolda kalmamıştır. Tefekkür; âfâk ve enfüsün tetkik u temâşâsıyla her şeyi hikmete bağlayan aydınlık ruhların yolu.. şevk; her zaman nokta-i istinad ve nokta-i istimdadının şuurunda olan, dolayısıyla da hiçbir zaman ümitsizlik ve inkisara düşmeyenlerin hali.. şükür de; iç içe hiçlere terettüp eden bunca nimete karşı şuurlu mukabelenin ayrı bir ünvanıdır.

Mevzu, temel esprisi itibariyle: "Ben acizim, Sen Muktedir; ben fakirim, Sen Gani; ben muhtac u muztarrım Sen Rahîm; ben bir mütehayyir ve müteharriyim, Sen ise her yerde aranan, her şeyden sorulan Biricik Hedef ve Gayesin" esasları üzerine cereyan ettiğinden, herhangi bir aciz u fakir, muhtaç u mütehayyirin kendi nefsinin müzekkâ görmesi ve ona bir paye vermesi ya da daha bugünden unutulma damgasını yiyeceğini bile bile Allah'a karşı belli ölçüde de olsa, nıyan yaşaması; sa'y u gayretine terettüb eden başarıları

kendinden bilmesi, fenalıkları kadere mâletmeye çalışması ve kendini, kendinden müstakil bir mevcut telakki etmesi katiyen söz konusu değildir.

Seyr u Sülûk-i Ruhanîde Çilenin Fonksiyonu

Seyr u sülûk-i ruhanîde; letâif-i aşere (on lâtife) veya yedi nefis mertebesine bağlı olarak kalbî ve ruhî hayat derecesini elde etme, erbabınca müteâref bir yöntemdir ve çile disiplini dahil bugüne kadar insan-ı kâmil olmanın biricik yolu kabul edilegelmiştir. Ancak, hem seyr-i ruhanî hem de onun içinde önemli bir yer işgal eden çile vasıtasıyla kazanılmış mertebe, derece, mevhibe ve vâridâta ulaşmanın başka alternatiflerinin bulunduğu da bir gerçek. Bu alternatifler arasında bir mânâda, peygamberlik hakikatının tecellisi ve sahabi mesleğinin inkişaf ettirilmesi yolu da diyebileceğimiz yöntemler de vardır:

Seyr-u Süluk Hakkında Özet

Netice itibariyle diyebiliriz ki; seyr u sulûk-i ruhanî de, aşk, çile ve emsali yol erkanının yanında, takip edilecek kestirme bir yol varsa o da, acz u fakr, şefkat ve tefekkür yoludur. Aczinin şuurunda olan her hak yolcusu: "Tut beni elimden tut ki edemem sensiz" der, bütün benliğiyle Kudreti Sonsuz'a yönelir.. fakrını her düşündükçe daha bir içten Hakk'ın servet ve gınasına teveccüh eder; teveccüh eder ve üzerindeki bütün mevhibeleri O'ndan bilir; âlemin fahr ve şatahatla tökezlediği aynı noktalarda hamd ü senalarla oturur kalkar, şükr ü şevkle soluklanır.. evet hayatını acz u fakre bağlamış mütefekkir bir hakikat eri, ne iyilikleri kendinden bilmenin fahrini yaşar, ne de fenalıkları kader ya da esbaba havale ederek fikrî ve ruhî teşevvüşe düşer. Aksine bütün mazhariyetlerini Hak'tan bilir, O'na dayanır ve O'na nisbetin hazlarını duyar; her zaman fenalıkları da nefesine bağlayarak tevbe, inabe ve evbe atmosferinde diğer bir ifade ile sürekli hasretin son sınırında ve vuslatın serhadlerinde dolaşır. Varlığını, Hakk'ın ziya-i vücudunun bir gölgesi saydığından, ne şahsî vücud mülâhazalarına girer ne de şuhûd arayışı ihtiyacını duyar. "Varlığım O'ndan, hususiyetlerim O'ndan, varsa mevhibelerim O'ndan" der, her zaman ayrı bir maiyyet huzuruyla, hiç olmazsa böyle bir huzur ümidiyle yaşar ve bu yolda bulunuyor olmanın şevk u şükrüyle oturur kalkar ama kat'iyen lâubaliliğe, şatahata ve bâlâpervâzâne iddialara girmez.

Fakir, bu alternatif yolun temel esaslarını biraz da sulandırarak, şiir şeklindeki bir manzumede (Şevk Yolu) şöyle ifade etmeye çalışmışım.

"Arkadaşlar, arkadaşlar,
Şevk mezhebi yoldur bize!
İmana doymuş yoldaşlar,
Dikenler hep güldür bize!

Şükür, gördük Hak yüzünü,
Bulduk özlerin özünü,
Minhac ettik her sözünü,
Beyanı bürhandır bize.

Kuvvet O'nun biz güçlüyüz;
O'nun namıyla ünlüyüz..
Zirveler aşar yürürüz;
Zorluklar âsândır bize.

Malımız yok pek ganiyiz;
O'nun ile olduk aziz.
Tefekkürdür mesleğimiz;
Yaş-kuru irfandır bize.

Ova-oba, bütün çöller,
Her yanda zikreden diller,
Rengârenk açılmış güller,
Herbiri beyandır bize!

Şevkle hizmet şiârımız,
O'nu düşünmek kârımız,
Evvel-ahir âvâzımız:
Kitabı imamdır bize!

O'nu bilip onu bulduk,
Hüzn ü yeisten kurtulduk;
Bulanıktık.. ve durulduk,
Rahmeti ummandır bize."

Seyru Süluklarını Usulüddin Çerçevesinde Sürdürenler

Aslında seyr u sülûk-i rûhânîlerini "usûlüddin" çerçevesine bağlı sürdürenler, sübuhât-ı vech ziyasıyla her şeyi min vechin mahcûb görseler de, konumları icabı bir hayret, hatta hey mânâ yaşayabilirler; ama, sükûtlarıyla olsun temkinde kusur etmemeye gayret gösterir; farkına vardıklarında da iltibasa açık ifadelerini tashih eder ve başkalarının değişik vartalara düşmelerine meydan vermemeye çalışırlar.

Hazret-i Mevlânâ bir rubâîsinde:

- Bağda binlerce ayyüzlü güzel var; güller var, misk kokulu menekşeler var, dereler içinde coşkun coşkun akıp giden sular var. Bütün bunların hepsi zatında birer bahane; âlemde yalnız O, yalnız O var." iltibasa açık gibi görünen -aslında öyle olmadığı da söylenebilir- ifadelerini bir başka rubâîsinde, herhangi bir yanlış anlamaya meydan vermeyecek şekilde şöyle seslendirir:

- Ey insan sen öyle bir yaratıksın ki, varlığın da yokluğun da hep O'dur. Sevincin de gamın da sermayesi hep O'dur. Ama sende görececek göz yok ki, bakıp da O'nu, O'nun yaratma gücünü ve ortaya koyduğu eserleri göresin. Senin varlığında O'nun sanatı, O'nun kudreti müşahede edilmektedir." der, bütün iltibas ve sû-i tevil kapılarını kapar.

Seyr-u Sülukta İhsan ve İhlas

İhlâs ve ihsan şer'î mânâlarıyla, seyr u sülûkün en önemli ayağı ve kuvvet kaynağıdır. Sâlikin gönlü, ihlâs hissi ve ihsan şuuruyla atarken, bazen sadece "Lâ ilâhe illallah" der, esma-i hüsnâdan birini veya birkaçını ispat makamında birden mülâhazaya alır ve "Lâ Hâlika, lâ Râzık, lâ Musavvira... illallah" isbatıyla soluklar; bazen de tafsile açılarak her ismi ayrı bir mihrâb-ı teveccüh kabul etmek suretiyle, Hazreti Vâhibu'l-Hayat'ın güzel isimleri adedince kalbinden menfezler açar ve ihsan şuurunun araladığı kapı arkasını temâşâyâ yönelir; yönelir, bazen eşyada tecellî eden renk, tat, koku, şive, âhenk, nağme ve hikmetlerin çehresinde; bazen de, kalbin vüs'atine göre, "Yüzler vardır o gün pırıl pırıl (o Güzeller Güzeli) Rabbi'lerine bakakalmış..." (Kıyâme, 22-23) ufkunda seyahat üzere seyahatler tertip ederek vuslat iştiağıyla yanar-tutuşur; yanar-tutuşur ve hissin, aklın, fikrin aciz kaldığı sırlı ve derin bir müşahade arzusuyla iman rampasına dayanarak irfan semalarına yükselmeye çalışır.. muhabbetini aşka çevirir.. aşkını şevkle besler.. cezb ü incizâbın kanatlarıyla sonsuzun enginliklerine açılır.. melekler burcuna yükselir, ruhânîlerden hoşâmediler alır..

erilmezlere erer, görünmezleri görür; görür ama, aradığının şekil ve suretlerden münezzeh olduğu mülâhazasıyla gözüne ilişen ve hatırına dalaşan her fotoğrafı şeytanî birer resim sayar ve

"Ne cism u ne arazdır, ne cevher ne mütehayyiz,
Yemez, içmez, zaman geçmez, berîdir cümleden Allah.
Tebeddûlden, tağayyürden dahi elvân u eşkâlden
Muhakkak ol müberrâdır, budur selb-i sıfâtullah."

hakikatlerine sımsıkı bağlı kalarak, mârifette hangi seviyeye ulaşırsa ulaşsın "mâ arafnâke hakka ma'rifetike yâ Ma'rûf" mülâhazasıyla eğilir ve kûnh-i Bârî'nin nâkâbil-i idrak olduğunu haykırır; ne ölçüde kullukta bulunursa bulunsun "mâ abadnâke hakka ibâdetike yâ Ma'bûd" itiraflarıyla inler aczini seslendirir; ne kadar çok ve içten O'nu anarsa ansın "mâ zekernâke hakka zikrike yâ Mezkûr" sözleriyle zikirdeki yetersizliğini mırıldanır ve sürekli yüzü yerde yaşar.

Seyr-u Süluktaki İnsanın Dikkat Edeceği Hususlar

Dinin emirlerine saygıyı Allah'a yaklaşmanın en birinci vesilesi sayar, takvayı da en bereketli bir yol azığı. Bu çerçevede bir yandan nefsin terbiyeye tâbi tutarken diğer yandan da ruhunu tasfiyede asla kusur etmez. Terbiyeyi de, tasfiyeyi de din kurallarına bağlılık içinde gerçekleştirmeye çalışır; Şer'-i şerîfe uymayan her tezkiye ve temrin gayretini dinden uzaklaşma sayar ve böyle bir yolla elde edilmiş harikulâde halleri de istidraç kabul eder. Seyr u sülûkün her kademe ve derecesinde yol selâmetine fevkalâde ihtimam gösterir; yol selâmetini dinî esaslara bağlılıkta görür ve Allah indindeki kadr u kıymetini de takva derinliğinde bilir. Ona göre Allah'ı ancak müttakîler bulur; "Müttakînin makamı cennet, içtiği de kâfûr olur." (Anonim)

Gülşen-i Tevhid Sahibi bu mülâhazayı: "Eğer eman istiyorsan din u takva bütün korku ve tehlikelere karşı en metin bir kaledir" sözleriyle ne hoş ifade eder.

Seyr-u Sülukun Anlamı

Gezme, gezinme, temâşâ etme mânâlarına gelen "seyr" kelimesiyle; bir yola

girme, bir kimseyi veya bir yönü takip etme, bir düşünce ve bir sisteme bağlanma anlamındaki "sülûk" sözcüğünden mürekkep olan "seyr u sülûk" ifadesi, belli bir usûl dairesinde hayvanî ve cismanî arzulardan uzaklaşıp kalb ve ruhun hayat çizgisinde gönül ayağıyla Allah'a yürümenin, O'na vâsıl olma yollarını araştırmanın ve böyle bir vuslata erebilmek için "mesâvi-i ahlâk" da diyebileceğimiz fena huylardan uzaklaşmanın ve Kur'anî ahlâkla ittisaf etmenin unvanı olagelmıştır.

Seyr-u Sülukun Bölümleri

Ayrıca, "seyr u sülûk"la doğrudan doğruya alâkalı olmasa da, ilâhî tecelliler açısından ihtiva ettiği mânâlar itibarıyla, bu ruhanî yolculuğun değişik buudları sayılan şu hususu hatırlatmakta da yarar görüyoruz:

İlâhî tecelliler ve sâlikin bu tecellilere mazhariyeti açısından "seyr" iki şekilde mütâlâa edilegelmiştir; seyr-i nüzûlî ve seyr-i urûcî.

Seyr-i nüzûlî: Mukayyed ve mümkün olan varlığın zuhur etmesi için, mutlak ve vacib olan vücudun tecelli ve feyiz ifâzası mânâsına bir seyirdir ki, küllî dairede Vâhidiyet-i Hakk'ın, cüz'î dairede de Hazreti Ehadiyet'in "bî kem u keyf" kesret ufkuna nüzûlünden ibarettir. Buna, Vacib'in imkan mertebelerine, Mutlak'ın mukayyed dairelerine doğru bir inbisât-ı tecelli ile inkişaf ve zuhuru da diyebiliriz. Bu seyir, taayyün-i evvelden, "Allah'ın ilk yarattığı Benim nurumdur" (el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ 1/265) mertebesine, ondan da topyekün kâinat ve insan mertebelerine kadar temâdî eden bir tecellidir.

Seyr-i urûcî ise; varlık ağacının en câmi meyvesi olan insanın, upuzun bir seyr u sülûk-i ruhaniyle yeniden irade, his, şuur ve latife-i Rabbaniye uğrunda mebd'e'ine ve merciine yönelerek, Hazreti Vacibü'l-Vücud'un ziyâ-i vücudunda beden ve cismanî arzuları itibarıyla tamamen muzmahil olmasıdır ki; işte biz burada, mebd'e'den müntehâya, "seyr" unvanıyla dört mertebede bu ruhanî yolculuğu tahlil etmeye çalışacağız:

Seyr-u Sülukun Mertebeleri

Birinci Mertebe

Birinci mertebe; "seyr ilallah" mertebesidir ve Hakk'a yürümenin başlangıcı

olması itibarıyla buna "sefer-i evvel" de denir ki, Müsemmâ-yı Akdes de diyebileceğimiz Hazreti Zat mülâhazası mahfuz, ef'âl âleminde isimler ufkuna, sonra da bu isimlerin gölgesinde mebd-i taayyün olan isme ulaşmakla nihayet bulan bir yolculuktur; sâlikî çok, müdâvimi ona nispeten az, herkese açık bir seyahat-ı kalbiye ve ruhiyedir. Bu seyahat ister "sülûk" unvanıyla "seyr-i âfâkî" olsun, ister "cezbe" namıyla "seyr-i enfüsî" şeklinde tecelli etsin, yolculuk sona erince sâlikin kalbinden "mâsivâ" alâkası büyük ölçüde silinir-gider ve hak yolcusu kendini "fenâ fillah" gel-gitleri içinde bulur ki, erbabı bu mazhariyete "vilâyet-i suğrâ" diye gelmişlerdir.

İkinci Mertebe

İkinci mertebe; "seyr fillah" mertebesidir ve yine bir hamle hazırlığı ihtiva ettiğinden dolayı da buna, ikinci yolculuk mâ-nâsına "sefer-i sâni" dendiği gibi "cem' " de denmiştir ki, -fâni, bâkî gerçeği mahfuz- sâlikin beşerî sıfatlardan tecerrüt ile ilâhî sıfatlarla ittisaf etmesi, istidadı ölçüsünde esmâ-i ilâhiyeyi temsil ile Kur'ân ahlâkıyla tahalluk ederek -buna Allah ahlâkı da diyebiliriz- "ufk-i âlâ"ya ulaşmasıdır ki, bu yolculuğun son konağına erenlere büyük ölçüde varlığın perde arkası inkişaf eder ve onların gönüllerine "ilm-i ledün" akmaya başlar; başlar ve hak yolcuları isimler, sıfatlar, zâtî şe'nler âlemlerine ait mârifet şuâları karşısında eriyerek nisbet-i tâmmenin zuhuruna ererler ki, böyle bir mazhariyete de "bekâ billah" denegelmiştir.

Üçüncü Mertebe

Üçüncü mertebe; "seyr maallah" ve diğer namıyla "sefer-i sâlis" veya "fark maa'l-cem'" mertebesidir ki, bir "vâsıl" için bu mertebede "bî kem u keyf" sadece O görülür, O bilinir, O duyulur; her yanı O'nun mârifet nurları sarar ve âdetâ sübühât-ı vech her şeyi siler-süpürür-götürür de her tarafta "Artık yeryüzünde olan her nesne fenâ bulmuş ve sadece senin Rabbinin zatı bekâsını devam ettirmektedir" (Rahman, 26-27) hakikatı nümâyan olmaya yüz tutar; yüz tutar da başka varlıklar, başka bilmeler, başka görmeler, başka duymalar sâlikin mârifet enginliği ve zevk çağlayanının debisi ölçüsünde itibarîleşmeye başlar, hattâ mâsivâ hissedildiği nisbette kalbe sıklet verir ve zaman gelir, hak yolcusu zevk ve hâl enginliğine karşı bütün bütün kapılarını kapar, sürmeler ve zaten dâvâ-yı nübüvvetin vârislerinden de değilse halvet ve inzivalarla hep kendi sübjektif enginliklerinde yaşar. İşte bu ölçüde, hak erinin nazarında bütün zıtların yok olduğu böyle bir mertebenin nihayeti de "aynül-cem' " unvanıyla yâd edilir. Nesîmî bütün rûsûmun silinip gittiği bu zevkî ve ruhî hali, derin bir

istiğrak neşvesiyle şöyle ifade eder:

"Mekânım lâ mekân oldu
Bu cismim cümle cân oldu
Nazar-ı Hak ayân oldu
Özüm mest-i likâ gördüm.

Bana Hak'tan nidâ geldi
Gel ey âşık ki mahremsin
Bura mahrem makâmıdır
Seni ehl-i vefâ gördüm."

Bu makâm aynı zamanda, kadehler gibi O'nun aşkıyla dolup boşalma, O'nu çılgınca sevmeye ve sevdirmeye makâmıdır. Bu mertebenin vâridâtıyla şahlanmış bir gönül, O'ndan bahsetmeyen her sözü israf sayar, her mülâhazayı da saygısızlık. İster ki her sözün dibâce konusu O olsun, her meclisin hitamı O'ndan bahislerle noktalansın ve herkes âşıkâne sadece ve sadece O'ndan söz etsin. Bir âşık-ı meçhul bu hissi ne hoş seslendirir:

"Keşke sevdiğimi sevse kamu halk u cihan;
Sözümüz cümle hemân kıssa-i cânân olsa..!"

Dördüncü Mertebe

Dördüncü mertebe; "seyr anillah" mertebesidir; bu seviyedeki "seyr"e "sefer-i râbî" dendiği gibi "telvin ba'de't-temkin" de denegelmiştir. Bu pâyeyi ihraz eden bir vuslat eri, vahdetten sonra, yine vahdet yolunda, yeni yorumlarla kesrete yönelir. Tabir-i diğerle, vahdet ve izâfî vuslatta duyup zevkettiği mânevî hazlarını, başkalarına da duyurmak, miraç nüzûlünün gölgesinde tenezzül üstüne tenezzül kendi hayatını, başkalarını kurtarmaya, "hazîretü'l-kuds"e yükseltmeye, erdiklerine erdirmeye, gördüklerini gördürmeye bağlar ve binlercenin ruhunda tutuşturacağı vuslat arzusuyla oturur-kalkar. Mütehayyirleri ufuk ötesine irşâd etme; tâlipleri terbiye; râgipleri itminana ulaştırma; yoldakilere rehberlikte bulunma; zulmette bocalayıp duranlara nur gösterme; nura ermişleri mârifetle şahlandırma; mârifet şehsuvarlarını da zevk-i ruhanî yamaçlarında koşturma mefkûresiyle gerçekleştirebilen böyle bir Hak'tan halka rûcû, peygamberlerin has çıraklarına mahsus bir hâldir ve ilk donanımla teklif arasındaki tenasübe de iyi bir örnektir. Bu yüce pâyeyi, bazı tasavvuf erbabı "bekâ billah maallah" veya "fark ba'de'l-cem' " şeklinde isimlendirmişlerdir.

Bu ufka erenler, vahdeti kesrette, kesreti de vahdette görür, tek yüzlü iki derinliği birden yaşar, kendi maiyetiyle beraber, maiyete taşıdıklarının haz ve hazz-ı ruhanîsiyle her lâhza ayrı bir vuslata "bismillah" der.. ne iltibas, ne şatahat ne de naz; niyazla oturur-kalkar ve sürekli temkin soluklar.. "ilallah"ta "fillah" esintilerini duyar; "maallah"ta "minallah" veya "anillah" gerçeğini müşahade eder.. hem vâcid yaşar, hem fâkid bulunur; hem mehcûr görünür, hem vâsıl bulunur ve kurb-bu'du bir arada duyar.

Böyle bir hak yolcusu, yolcuların en kâmilî, mürşidlerin en mütekâmîlî, tam bir terbiye üstadı ve irşâd halifesidir. Kendisine teveccüh edenlerin sînelerinde iman, mârifet ve muhabbet duygularını coşturur; semtine uğrayan herkese sevdiğini sevdirebilir.. "Allah'ı kullarına sevdire ki Allah da sizi sevsin" (et-Taberanî, el-Mu'cemu'l-kebîr 8/91) fehvâsınca böyle bir vâsıl, zılliyyet plânında hem muhibtir hem de mahbub.. duygularındaki safvet, düşüncelerindeki derinlik, temsilindeki ciddiyet, hâl ve davranışlarındaki duruluk onu, hemen herkesin her halükârda başvuracağı öyle bir âb-ı hayat kaynağı, bir ümit meşalesi haline getirmiştir ki her tâlib-i feyz-i Hudâ ona koşar, her âşık-ı nur-i hüdâ O'nun rehberliğine sığınır; sığınır zira:

"Menşe-i hüsn-ü ameldir hüsn-ü hâl,
Hüsn-ü hâlde oldu âsâr-ı kemâl." (Anonim)

Sıdk Peygamberlik Vasfıdır

Sözde, davranışta, azimde, azme vefâda, amelde ve muamelede bütün meleke ve kabiliyetlerini doğruluğa yönlendirme kâmil bir sadâkat ve aynı zamanda bir peygamberlik vasfıdır ki, Kur'ân-ı Kerim: "O yüce kitapta olanlar arasında İbrahim'i hatırla ki O sıddîk bir nebiydi" (Meryem/41) diyerek, mutlak zikrin masruf olduğu işte bu zirveyi ihtar etmiştir. Sıdk, Enbiyâ-i İzâmın en önde gelen vasfı, her devirde îmâna ve Kur'ân'a hizmet mesleğinin en güçlü dinamiği olduğu gibi, öteki âlem itibarıyla da her mü'min için en sağlam bir kredi kartı ve en geçerli bir itibar senedidir. Allah: "Doğru olanlara doğruluklarının fayda verdiği gün bugündür" (Maide/119) buyurarak bu önemli hakikate dikkatlerimizi çeker.

Enbiyâ, asfiyâ ve mukarrabîni zirveler zirvesine ulaştıran ve onlara mânevî terakkilerinde berk ve burak olan sıdk, şeytan ve onun avanesini aşağıların aşağısına sürükleyen de yalandır. Düşünceler ancak sıdkın kanatlarıyla pervaz

eder ve değerler ufkuna ulaşabilir.. davranışlar ancak sadâkat zemininde neşv ü nemâ bulur.. yalvarış ve yakarışlar ancak sıdkla edâ edildiği ölçüde "İsm-i A'zam"a iktiran etmiş gibi, rahmet arşına ulaşır ve hüsn-ü kabûl görür.. evet sıdk, âdetâ İsm-i A'zam iksiri gibi tesir eder. Beyazid-i Bistâmî, kendisinden İsm-i A'zam'ı soranlara: "Siz, Allah'ın isimleri içinde İsm-i Asgar (küçük isim) gösterin, ben de size İsm-i A'zam'ı göstereyim" der ve ilâve eder: "Bence İsm-i A'zam tesiri yapacak bir şey varsa, şüphesiz o da sıdktır; sadâkatle hangi isim okunsa, o İsm-i A'zam olur." [3]

[3.] Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, 10/39.

Sıdk ve Sadıklar

Sıdk, Hakk'a ulaştıran yolların en sağlamı, sâdıklar da bu vuslatın talihli namzetleridir. Sıdk, amelin rûhu ve özü, düşünce istikametinin de en yanılmaz mihengidir. Sıdkla mü'min münafıktan, ehl-i cennet de ashâb-ı nârdan ayrılır. Sıdk, peygamber olmayanlarda bir peygamberlik sıfatıdır ve bu sıfat sayesinde halâyık ve kapı kulları, sultanlarla aynı nimetleri paylaşırlar. Allah bu dîn-i mübînin başlangıcında, hem onun tebliğcisini hem de bu İlâhî mesaja ilk defa "evet" deyip koşanı sıdkıyla tavsif ederek "Sıdk mesajıyla gelen ve O'nu gönülden tasdik eden..." (Zümer/33) diyerek tebcil buyurmuştur.

Sıdk; ferdin, amel ve davranış bütünlüğünü koruyup, tehlike anında ve yalanla kurtulması söz konusu olduğu yerlerde bile, gizli-açık iç ve dış ayrılığına düşmemesi, düşünce ve davranış mutâbakatını yakalayabilmek için halden hale girmesi ve kıvrım kıvrım kıvrınmasıdır ki; Hz. Cüneyd: "Sâdik kimse günde kırk defa halden hale döner durur; mürâî ise, kırk sene ızdırapsız olduğu yerde kalır" [2] der.

Sıdkın en aşağı mertebesi, şahsın iç-dış, gizli-açık her halinin aynı çizgide cereyan etmesidir. Bundan sonra duygu, düşünce, tasavvur ve niyetlerde sâdik olma derecesi gelir. Bu itibarla sâdıklar, söz ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan kahramanlar; sıddıklar da, hayal, tasavvur, duygu, düşünce hattâ mimiklerine kadar her hal ve tavırları doğruluğa kilitlenmiş Hakk eri babayiğitlerdir.

[2.] Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s.211.

Sıdk'ın Anlamı

Doğru düşünce, doğru söz, doğru davranış manâlarını ihtiva eden sıdk; Hakk yolcusunun her çeşit yalana karşı kapanıp, hayatını doğruluğa göre planlaması, sadâkatin emin bir temsilcisi olması; diğer bir tabirle, duygu, düşünce, söz ve davranışlarında doğruluğu tabiatının bir parçası haline getirip, şahsî hayatından insanlarla olan muamelesine, hakkı ilan adına şehâdetinden mizahlarına kadar; hattâ "Her zaman doğrularla beraber olun!" (Tevbe/119) fehvâsınca, dost ve arkadaş çevresi itibariyle hep doğruluk aramasıdır ki; hadisin ifadesiyle böyleleri yüce divanda "sıddîk", aksine tasavvur ve düşüncelerinden davranış ve muamelelerine kadar yalanlarla içli-dışlı yaşayan ve hayatını hilâf-ı vâkiler çizgisinde sürdürenler de o ulu divanda "kezzâb" olarak kaydedilir. ^[1]

[1] Buhâri, Edeb, 69; Müslim, Birr, 103-105; Ebû Dâvûd, Edeb, 80.

Sıdk'ın Mertebeleri

Evet, müdhal-i sıdk, muhrac-i sıdk, lisân-ı sıdk, kadem-i sıdk, mak'ad-ı sıdk ünvanıyla dünyadan ta ukbâya uzanan bir çizgide, hem uzun bir yola, hem yol azığına hem de neticeye işaret buyrulmuştur.

Dünya bir sistem ve bir fabrika gibi bütünüyle ahiret hesabına işlediği için, onlar bir işe teşebbüs ederken, bir beldeye girerken, bir yere hicret ederken, bir yerde ikamete karar verirken; otururken, kalkarken hep sıdkı, sadâkati gözetler, bir müdhal-i sıdk, muhrac-i sıdk, lisan-ı sıdk, kadem-i sıdk ve mak'ad-ı sıdk mülâhazasıyla davranır.. öbür âlem hedefli yaşar ve sürekli bahtlarına tebessümler yağdırırlar.

Niyet ve kasıta sâdik olmak başta gelir.. evet, doğru düşünce, doğru karar ve doğru davranışa niyet, sıdkın ilk basamağıdır. Ayrıca sıdka azmeden insanın, karar ve niyetinden dönmemesi, düşünce ve azmini sarsacak ortam ve sâiklerden de uzak kalması şarttır.

İkinci basamak; dünyada kalmayı ve yaşamayı, sırf hakkı tutup kaldırmak ve Allah'ın rızasına mazhar olmak için arzu etmektir ki; bunun da bir kısım emareleri vardır: Her zaman nefsinin eksik ve kusurlarını görmek, dünyanın cazibedâr güzellikleri karşısında "pes" etmemek, dünyevî endişelerle yol ve yön değiştirmemek bunlardan sadece birkaçı..

Üçüncü basamak; sıdkın tamamen bir vicdan marifeti haline getirilmesi ve insan tabiatının her hal ve her tavrında sadâkate düğümlenmesidir ki, o da, en büyük mertebe sayılan rıza makamının ifadesi olan şu mübarek sözle ifade edilir: [4] Evet, en büyük sadâkat, Rabbin rubûbiyyetine rızâda, İslâm'ın İlâhî sistem olarak kabullenilmesinde ve Rûh-u Seyyidü'l-Enâm'ın rehberliğine teslimiyettir. Gerçek insan olmanın yolu da bu çok ağır, çok zor sorumluluğu yüklenmekten geçer. Sözlerimizi bir güzel manzumeyle noktalayalım:

İnsana sadâkat yaraşır görse de ikrâh;
Yardımcısıdır doğruların Hz. Allah!

[4.] Müslim, İman, 56; Nesâî, Cihad, 18; Müsned, 1/208.

Sıdk'ın Önemi

Evet, Hz. Adem'in alnında tevbe nûrunu parlatan sıdktır.. dünyanın tûfana gömüldüğü bir dönemde, tufan peygamberine sefîne-i necât olan sıdktır. Alev alev ateşler içinde Hz. Halil'i berd u selâma ulaştıran sıdktır.. evet o, âdiyât içinde emekleyip duran kimseleri hârikulâdeliklere yükselten bir peyk ve varlığın perde arkası kapılarını açan sırlı bir anahtardır. O peykle seyahat eden takılıp yollarda kalmaz, o anahtarı kullananın da yüzüne kapılar kapanmaz. Bu engin mülâhaza, aşıklar sultanı Hz. Mevlânâ tarafından ne hoş terennüm edilir..

"Âşığın sıdkı cansızlara da tesir eder; insanın kalbine müessir olması neden tuhaf sayılsın? Hz. Musa'nın sıdkı; dağa, asâyâ, hattâ o muhteşem deryâyâ bile tesir etmişti. (Hz. Musa'nın, Tur dağındaki tecelli esnasında asâsının yılan olduğu, (Tâ-Hâ/17-20) Benî İsrâîl'i Nil'den geçirirken onu deryâyâ çalınca, oniki yolun açıldığına işaret ediyor ki, (Şuara/63) bunların hepsi Kur'ân âyetleriyle sabittir). Hz. Ahmed'in sıdkı ise Ay'ın cemâline, hattâ o parlak Güneş'e tesir etmişti."

Sıhhatin Şükrü

Cenab-ı Hakk'ın her lütfu, kendi cinsinden bir vazife adına insana verilmiş bir imkandır. Mesela, sıhhat Allah tarafından bahşedilmiş büyük bir nimettir. İnsan, bu sıhhat nimetini hem oruç tutarak hem namaz kılarak hem de cihad ederek Allah yolunda kullanmalıdır ki, o sıhhat lütfuna karşı şükrünü eda

edebilmiş olsun. İnsan, böyle bir şükrü eda ederse, Cenab-ı Hak da o bedeni ahirette, arızasız hem de bakî bir surette ve bütün duyguları inkişaf etmiş olarak yeniden ona iade eder. İnsanın aklı da Allah'ın önemli bir nimeti ve lütfudur. Eğer o aklın ufku vahyin ışıklarıyla aydınlanmış ve o sayede isabetsiz kararlardan uzaklaşmış ve her kararı sırat-ı müstakîm çizgisinde verebiliyorsa; artık bu akıl bir manada ilham kaynağı demektir. Yani insan, akıl nimetini yerinde kullanıyor ve onunla hak adına, batıla saplanmış kimseleri ikna edip Hakk'ı tanıttırıyorsa o, aklın hakkını veriyor demektir. Aksine aklı sadece, akl-ı maaş olarak yalnızca dünyevi işlerde kullanıyor, onun hakkını vermiyorsa o nimete karşı nankörlük yapıyor demektir.

Örnek Mü'min ve Oruç

Mü'min, bir "görünme" insanı değil, bir "olma" insanıdır. O, her zaman diri, her an nefsinde yeni yeni dirilişlere koşan ve her latifesinin dirilişinde kendisini bir kere daha yenilenmiş hissedenden kahraman demektir. Her an Cenab-ı Hak'la irtibatlı olan bu ruh insanı, kendisiyle birlikte bütün varlığını Allah yoluna adanmış ve o istendiğinde hepsini bu uğurda harcamaya âmâdedir. Çünkü onun iç dünyası ve donanımı bunun böyle olmasını istemektedir. İç dünyası, kalbî hayatı ve heyecanları itibariyle olabildiğine derin ve aşkın bir insanın dış dünyası da elbette iç dünyasıyla aynı derinlikte olacaktır.

Mü'min, Allah'a ve O'nun, inanılması gerekli olarak ortaya koyduğu her şeye inanıp, teslim olan ve etrafına da emniyet telkin eden; aynı zamanda kendisine de itimat edilen insan demektir.

Bunların yanında, onun, hayatını ahiret inancına bağlayıp namaz, oruç, hac, zekat.. vb. gibi İlâhî emirleri yerine getirmede fevkalade hassas davranması içki, kumar, zina.. vb. gibi İlâhî yasaklardan kaçınmakla cehennemden kurtulacağına ve cennetlere ereceğine gönülden inanması ve yaşamını ona göre planlaması çok önemlidir.

Oruç Gizli Bir İbadettir

Oruç, gizli bir ibadettir ve oruçlu bir kimsenin oruçlu olduğunu kimse bilemez. Vakıa Oruç, gizliliğinden ötürü nezd-i Ulûhiyet'te de ayrı bir hususiyet arz eder ki, Allah (cc), onu da kudsi bir hadisiyle tebcil ederken, "Oruç Bana aittir ve mükafatını da Ben veririm." buyurur. Ancak eğer Allah (c.c), oruçta da namazdaki zaruri temadi söz konusu olsaydı, bize savm-ı Davud gibi günâşırı oruç tutmayı farz kılardı. Bu itibarla denebilir ki, namazın bu çok güçlü hatırlatma tesiri, katiyen başka bir ibadette mevcut değildir. Belki cuma namazı

veya hac gibi külli ibadetlerde böyle güçlü bir tesirden söz edilebilir ve bunların hatırlatıcılığı önemli seviyede bir zikir sayılabilir. Ancak, bunlar dahi namaz gibi her gün ve aynı zamanda günde beş defa olmadığı için namazın yerini tutmaları mümkün değildir.

Sıkıntı ve Kaoslu Günler Geçicidir

Gerçi bazen, hemen hepimiz, beklenmedik bir kısım hâdiselerden rahatsızlık duyarak, güzel ülkemizde bu kabîl şeylerin olmamasını dilemiş ve "Nasıl oluyor da kalbe ve ruha açık bir dünyanın insanları, hem de o zengin tarihî miraslarına rağmen bu kadar kalbsiz ve hissiz olabiliyorlar?" diye hayıflanmışızdır. Ancak bu mülâhaza ve ona sebep olan durum uzun sürmemiş, vakt-i merhununu gelince, her şey yeniden olması gerekli şekli almış; kalb hareketlenmiş; ruh kendi şivesiyle konuşmaya başlamış; hissizlik yerini duyarlılığa bırakmış ve her şey bir kere daha özündeki edâya ulaşmıştır. Aslında bizler ara sıra onun ufkunu karartan sis-dumanı hesaba katmayacak olursak o, bütün zamanların lezzet, tat, şive ve güzelliklerini birden bize sunacak kadar büyümlü bir zenginliğe sahiptir: Biz her zaman onun sabahlarında nevbaharları koklar; gündüzlerinde yazın rengârenk güzelliklerini temâşâ eder ve guruplarında da en tatlı hüznlerle sonbaharları duyarız. Onda her zaman sihirli görünen gece ve gündüzler, bin bir nazla değişip duran mevsimler öyle taze, öyle ince ve öyle yumuşaktır ki, onları duya duya, koklaya koklaya âşinası olmuş gönüller, her sabah bir yeni güne uyanırken, en tatlı bir sesle "ba'sü ba'de'l-mevt"e çağrılıyormuşçasına yerlerinden fırlar, ezan ve temcit sesleri eşliğinde kendilerini cennetlere uzayan bir şehrahın ortasında bulurlar.

Sıkıntı ve Mahrumiyetler

Mazhar olduğumuz nimetlerin kadrini bilmek, yeni mazhariyetler için en sağlam bir esas, en güçlü bir vesîledir. Sıkıntı ve mahrumiyetler, izâfî değerler ifade ettikleri için, en müreffeh bir hayat seviyesinde bile, her zaman bir kısım mahrumiyetlerden bahsetmek mümkündür. Tabii bunların yapıcı bir düşünce ile ele alınmasında da mahzur yoktur. Ancak, bütün bütün Hakk'ın lütuflarını görmemezlikten gelerek hep mahrumiyetler üzerinde durmanın, hep olup-biten şeylerin fena yönlerini araştırmanın hiçbir yararı olmadığı da muhakkaktır.

Sıkıntılar ve Kefaret

Evet, Hakk yolunda, millet yolunda çekilen sıkıntılar kadar insanı günahlardan arındıran, ulvileştiren ikinci bir şey daha yok gibidir. "Günahlar içinde öyle günahlar vardır ki; namaz, oruç gibi ibadetler değil de, geçim yolundaki sıkıntı ve maişet derdi onlara kefarete olur." Ya içinde yaşadığımız toplumu kurtarma gayreti ve bu uğurda çekilen sıkıntılar..!

Bugün bizim, şuna-buna değil; (Benim milletimin maddî-manevî mutluluğu için cehennemden alevleri içinde yanmaya râzıyım) diyenlere... Şahsî menfaat ve bencillikleri bir tarafa iterek Hakk ve millet yolunda fani olanlara... Toplumun ızdıraplarıyla kıvrım kıvrım kıvranıp, hep inilti kovalayanlara... Elinde ilim meşalesi, her yerde bir چراغ tutuşturup cehalet ve görgüsüzlüklerle mücadele edenlere.. üstün bir inanç ve azimle, dökülüp yolda kalanların imdadına koşanlara.. mâruz kaldıkları zorluklar karşısında isyan etmeden, ümitsizliğe düşmeden bir küheylan gibi yoluna devam edenlere.. yaşama arzusunu unutarak yaşatma zevkiyle şahlanan babayiğitlere ihtiyacımız var..!

Sıkıntılardan Çıkış Yolu

Aslında, herkesin kapılarını yüzümüze kapadığı ve çılgınlıklarımıza kulaklarını tıkadığı dönemlerde dahi, Senin kapıların müracaat eden herkese açık, lütuf ve ihsanların sağnak sağnak, teveccühlerin de başımızın üzerindeydi.. yoldan çıkan biz, yolsuzluk yaşayan biz, ufkumuzu karartan da bizdik.. ey bizi hiçbir zaman terketmeyen Rabbimiz, şu renk atmış simalarımıza, şu tekleyen nabızlarımıza, şu ritmi bozulmuş kalblerimize ve şu yürekler acısı hâlimize merhamet buyur da, içinde bulunduğumuz kahredici şu sıkıntılardan bir çıkış yolu göster ve dirilmemize izin ver.. çaresizlikle kıvranırken dahi ümitle çarpan sinelerimize, yaşlarla dolan gözlerimize, hacâletle kızaran yüzlerimize şefkatle teveccüh buyur, bir kez daha kapı kullarını bağışla... Problemlerimizin bütün bütün çözülmez bir hâl aldığı, işlerimizin her gün biraz daha çetrefilleştiği, yapma teşebbüslerimizin bile yıkımlara sebebiyet verdiği ve iç içe yanlışlıklar ağına takılıp kaldığımız bir kapkara zamanda ey her hâlimize nighban olan Efendimiz, ruhlarımıza, zâtına sığınma ihtiyacını tam duyur, gönüllerimizi yakarış hissiyle coştur; solgun ve tadı-tuzu kalmamış dualarımızı hususî teveccühleriyle renklendirerek onları kabul ufkuna ulaştır. Âcizlere, fakirlere,

muhtaçlara ve ihtiyaçları zaruret çizgisinde bulunanlara iltifatın türünden bizleri de teveccühlerinle sevindir. Ve bu bîçarelere çare ol. Kurtuluşumuz Senin hususî iltifatına kalmış; ümidimiz Sensin, beklentilerimiz de Sendendir.

Sıkıntıları Aşabilmek

Evet, ebedî mutluluk bir ulûfe ^[3] olmayacağı gibi sonsuz nimetler de bir buluntu değildir. Aksine, her saadet, aşılması çok zor sarp tepelerin arkasında ve her nimet de, bin konağı olan, uzun bir yolun en son durağındadır. Evet, her nimet, upuzun külfetlerin gelip geçtiği yollarda gelişir ve her saâdet de, bir sürü mahrûmiyetlerden sonra elde edilir.

Mısır'a hükmedebilmek için, kova gibi kuyuya salınmak, bir tutsak gibi esir pazarlarında dolaştırılmak ve bir mücrim gibi zindanlara atılmak şart ise, bunu değiştirmeye kimsenin gücü yetmeyecektir. Ve bunları görüp tatmadan da asla hedefe varılamayacaktır.

Hikmet elinin açtığı yolu kim değiştirebilir ki? Onu değiştirmeye kalkışmak, fıtrata ve eşyanın tabiatına ilân-ı harp demektir. Şu sıkışmış bulutun hâline, şu doğum yapan ananın iniltilerine ve binbir güçlkle yuvasını örmeye çalışan, şu kuşun, şu örümceğin sa'y ve gayretine dikkat edin! Fıtrat kanunlarının herkes için aynı değişmezlik içinde olduğunu göreceksiniz.

İnsan ruhu da öyledir. Baş aşağı maddenin bağına indiği günden itibaren, aslına avdet edebilmek için, kalıptan kalıba girer; ızdırap görür, ızdırap duyar; ızdırapla haşır u neşr olur ve madde ile bütünleşerek ebedî saâdetini örmeğe çalışır. "İnsan, sıkıntılar için yaratılmış" ve yolunu yığın yığın ızdırabın beklediği çileli bir yolcudur. Onun asıl kahramanlığı da, yolundaki bu güçlükleri yenmesine bağlıdır.

[3.] Ulûfe: Yeniçerilere ve Sipahilere dağıtılan maaş

Sıkıntıları Görmek Lazım

Bugün, bu ülkelere seyahat eden birinin, oradaki bîçare dindaşlarımızın maruz kaldıkları şeyleri, onların dünkü ve bugünkü sıkıntılarını, aşamayıp içinde boğuldukları problemlerini, beklentilerini ve bekleyip bulamadıklarını gördükten sonra, inşirâh ve vicdân huzuru içinde geriye döneceğine ihtimal

veremiyor; aksine, müşâhede edeceği yüzlerce fâcia ve ürpertici levha karşısında inleyip iki büklüm olacağına inanıyoruz.

Sıkıntılı Günlerden Çıkış İçin Dua

Arz-ı hâl etmek üzere artık kapının önündeyiz. Gözlerimiz zuhur edecek teveccüh tayfları ufkunda, dudaklarımızı Zât'ını tazimle süsleyip sinelerimizin âhlarını mırıldanarak, kulak kesilmiş takdirlerinizi bekliyoruz. Ayrı düştüğümüz o talihsiz günlerde aklımızı hevâ kapıp götürdü, kalblerimizi şeytan okları delip geçti, hem sarsık hem güçsüzüz. Evvela marifet ve muhabbetle gönüllerimize hayat üfle ve bu mevhibelerini yeni iltifatlarla taçlandır. İnayetle elimizden tut ve bizi şu birkaç asırlık sefaletten kurtar. Her yerde pusuya yatmış din düşmanları, dine-imana taarruz bahaneleri icat ediyor ve saldırı fırsatları kolluyor. Kapının kulları geçinen bir kısım densizler ise, insanların diyânet hislerini kullanarak dünya peşinde koşuyor. Dört bir yan, kin ve nefret hırıltıları, hırs ve makam homurtularıyla inim inim.. kitleler şaşkın, istikbal sis ve duman, yollar amansız, yol kesenler imansız, aldanmışlar ise hadd ü hesapsız; ya katından bize bir ışık ve burhan gönder, ya da artık bu yolu nezdine döndür...

Sır Ehlinin Mertebeleri

Sırla alâkalı yukarıdaki beyanın ışığı altında, sır ehli de üç bölümde mütalâa edilmiştir:

1- Gözleri Allah'tan gayri bir şey görmeyen, her zaman, her yerde sadece ve sadece O'nun rızasını arayan ve nefsin isteklerine karşı da kapalı kalmasını bilen bir kısım hak erleridir ki; himmetleri, hiçbir arzu ve istek karşısında kırılmayacak kadar âlî.. maksatları, ilâhî emirleri aksettirecek ölçüde duru.. hayat sistemleri uhrevîlik çizgisinde.. yolları emin.. gözlerini açıp-kapayıp hep O'nun muradını takip ederler. Nâm u nişândan kaçır.. Hakk'a kulluğu varoluşlarının gayesi bilir.. ve bu duygularını dünyevî-uhrevî her türlü mülâhazanın önünde tutarlar ki, günlük yaşayışları hemen her zaman "Birtakım evler ki, Allah o evlerin (kadrinin) yüksek tutulmasına ve içlerinde (mübarek) isminin zikredilmesine izin vermiştir ki, onların derûnunda sabah-akşam, kendilerini ne ticaret, ne de alım-satım Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymadığı ricâl (yiğitoğlu yiğitler) vardır; kalblerin ve

gözlerin döneceği günden korkar (ve tir tir titrerler)" (Nûr, 36) ufkunda cereyan eder.. ve hep ıfık alır-ıfık verirler.

2- Allah'la münasebetlerini ve O'nun nezdindeki durumlarını irâdî olarak gizlemeye çalışan öyle vefalı gönüllerdir ki; ilâhî tecellî ve vâridleri tesettürü gerekli birer namus gibi korur.. gayr-i ihtiyârî ortaya çıkanlarını değişik tevriyelerle âdetâ çarpıtır.. her biri semâ-yı velâyetin birer yıldızı olduğu halde ateş böceği gibi görünmeye çalışır.. mücâhede yolunun birer üveyki olmalarına rağmen saksagan görünümünü tercih eder.. arz u semâda haslar hası pâyesiyile tebcîl edilirken dahi ciddi bir melâmet rûhuyla kendini sıfırlamasını bilir.. hizmet ederken fevkalâde civanmertçe, bir nefer gibi mütevâzi ama en önde; maddî-mânevî ücret taksiminde ise kendini unutturacak kadar gerilerin gerisinde ve beklentisizdir. "Allah onları, onlar da Allah'ı sever; mü'minlere karşı (fevkalâde) mütezellildirler (tevâzu kanatlarını yerlere kadar indirirler), küfür nankörlerine karşı da izzetli (ve satvetli)dirler. Sürekli Allah yolunda mücâhededede bulunur ve kınayanın kınamasına da aldırış etmezler" (Mâide, 54) gerçeğinin tam temsilcileri öyle babayiğitlerdir ki; Rableriyle baş başa kaldıklarında derinlikleri ihâta edilemeyen birer ârif u âbid, dünyaya sözlerini geçirmede de birer erkân-ı harp ve dâhidirler.. mensup oldukları milletin haysiyet ve şerefi adına fevkalâde hassas, töhmet ve sû-i zanna vesile olacak "pes" davranışlardan da olabildiğine uzaktırlar.

3- Cenâb-ı Hafız u Muîn'in himâye, inâyet ve kelâeti altında zirveleşmiş öyle kahramanlardır ki, oturur-kalkar Rabb-i Kerîm'lerini anar.. her hâdis, her düşünce ve her mülâhazayı O'nu anmanın birer bahanesi, hattâ mukaddimesi sayar ve âdetâ, kendileri olarak kendilerinden kaçır, kendilerini duymaz ve kendilerine karşı yabancı yaşarlar.. iyiliklerini insanlardan saklamanın da ötesinde kendi kendilerinden saklama mülâhazaları içinde dolaşır ve vicdanlarında sürekli araya girmelerin ızdırabını duyarlar.. yer yer kendilerine takıldıkları olsa da, bunu bir kâbuslu rüya telâkki eder ve bir an evvel ondan kurtulma yollarını araştırırlar.. yeni merhalelere motive olmanın dışında her zaman vecd u istiğrâkın gel-gitleri arasında ömürlerini sürdürür ve hep inâyet-i hâssa seralarında, riâyet-i tâmme yamaçlarında ilâhî eltâfı soluklarlar.

Her zaman sırlar ötesi bir gizlilik içinde mahfidirler ama, Allah'ın matmah-ı nazarı ve varlığın da en hayâtî unsurlarıdır. Hak eşyaya onlarla bakar, kâinât onların sır kevserleriyle beslenir.

Sır Hakkında Yapılan Yorum ve Değerlendirmeler

Sırrı, her türlü cismânî levsiyâtta müberrâ, mâsivâ lekelerinden arınmış ve her zaman ruh âlemiyle açık münasebette bulunan "kalb" diye de yorumlayanlar olmuştur.

Sır "Allah onların iç dünyalarında olanı en iyi bilendir" ((Hûd, 31) âyetiyle delillendirerek, her zaman vefâ ile çarpan, sadâkatle ürperen, peygamberlerin mesajlarına açık, Allah'ı ve âhiret yurdunu her şeye tercih eden temiz sîne demek de mümkündür.. aynı zamanda bu yorumu, bütün kalplerin "sır" seviyesi olarak da düşünebiliriz.

Bazıları bu evsâfı; sırrın, kalpte zuhurunun sebepleri ve dâîleri saymışlardır ki; Allah, o kalplere dini kabul, varlık ve birliğini ikrar, ötelevi tasdik ve peygamberlerini de iz'ân imkân ve ortamını hazırlayınca, onlar da bu imkânı en iyi şekilde değerlendirerek, sır mevhibesıyla ulaşmaları gereken hedefe ulaşmaya çalışırlar.. veya Allah, onların, bu latîfeyi çok iyi değerlendireceklerini bildiğinden, husûsî atâsıyla bu mevhibeye açık gönülleri ma'mur kılar.. kılar; zira O, "O şükürle gerilenleri en iyi bilen değil midir?" (En'âm, 53) hakikatinin biricik sahibidir.

Bu itibarla da onunla bazen; "Allah takva ile serfiraz, masivadan müstağni ve gizli enginlikleri olan kulları sever" (Müslim, Zühd 11; Müsned 1/168) sözlerinin müfâdı.. bazen de "Nice saçı-başı dağınık, kapı kapı kovulan ve asla önemsenmeyen kimse vardır ki, (herhangi bir hususla alâkalı) Allah'a yemin etse, Allah onu yemininde yalan çıkarmaz" (Müslim, Birr 138; Cennet 48) beyânıyla resmedilen muallâ ve müberrâ gönül murad edilir.

Sır'ın Anlamı ve Esrar-ı Tecelliyat

Gizli şey demek mânâsına gelen sır; sofîye ıstılahında: Kalpte ilâhî vedîa olan bir latîfe-i rabbâniyedir. Bedende rûhun emanet ve vedîa olması mânâsında bir latîfe. İrâde, zihin, his "latîfe-i rabbâniye" dediğimiz vicdan mekanizmasının dört temel esası ve rûhun hâssası olduğu gibi, "sır" da kalbin böyle bir hâssası ve orta ölçekte bir buudu sayılır. Vicdanın temel esaslarının, kul-Rabb münasebetleri açısından meselâ; iradenin Allah'a kulluk, zihnin mârifetullah, hissin muhabbetullah ve kalbin rû'yet-i cemâlullah misillü birer hedef ve gayesi bulunduğu gibi sırrın da ilâhî esrara açık bir hususiyeti ve gayesi vardır.

Bütün varlığın, Cenâb-ı Vâcibu'l-Vücud'un kudret eliyle yaratılıp ortaya konması açısından, yaratılanların Yaratan'a nisbet edilmeleriyle alâkalı sırlara "esrâr-ı rubûbiyet", kalbte tecelli-i evvelin inkişâfıyla meydana gelen ve bütün ilâhî isimler arasında ehadiyet buudunu izhar eden, dolayısıyla da, her şeyde her şeyi müşâhede zevkinin zuhurundaki sırlara da "esrâr-ı tecelliyât" denir.

Sızıntı Dergisi ve Tarih Şuuru

Şimdi, binler-yüz binler onun sımsıcak harîminde ve ışıktan kanatları altında, şanlı milletimizin geçmişine ait en hisli, en tatlı günlerin rüyâlarını görüyor, varlığın bağrından kopup-gelen ilâhî bir şiir dinliyor.. yaşadığı aynı hayat içinde daha rengin, daha zengin bir başka hayatın varolduğunu seziyor ve onu idealize etmeye, yakalamaya çalışıyor.

Sızıntı Dergisi ve Tefekkür

Biz çoğumuz, varlığı onun aydınlık ikliminde tanıyıp sevebildik.. eşyanın perde arkası hikmetlerine onun rehberliğinde adım adım yaklaşarak, sırların büyüğü dünyâsıyla tanışabildik.. onun kanatları altında ve onun esrara açık satır ve sahifeleri arasında tabiat kitabının lâtif manzaralarına, bu manzaraların perde arkası öbür yanlarına ve öbür tarafın erişilmez hazlarına uyandık.. uyandık da, tanıyıp-bildiğimizi sandığımız bu sınırlı âlemde, kendimizi sınırsız âlemler içinde bulduk ve nâmütenâhîlere namzet olduğumuzu anladık...

Evet, nice gönül sahibi insanlar, onun ışıktan ve yumuşak dünyâsı içinde - tabîî iz'ân ve şuurları ölçüsünde- tâlî'lerini düşünce düşünce, bu âlemin âhirete bakan öbür ucuna ulaştılar. Ulaştılar da, bağıyla-bahçesiyle, gülüyle-çiçeğiyle, havasıyla-iklimiyle, rûhuyla-manasıyla, bu iki dünyâyı içiçe birden yaşamaya başladılar.

Sızıntı Dergisinin Çıkış Gayesi

Dünden bugüne varlık ve bekâsını her zaman Rahmet-i Sonsuz'a bağlamış bu minik kaynak, ilk defa neşir hayatına atılırken:

"Sıza sıza göl olur,
Akar akar yol olur"

sloganıyla kendini duyurup tanıtmıştı. -Hak indindeki makbuliyetini bilemeyiz- Doğrusu o ki, o artık bugün yüz binlerin sevgilisi haline gelmiştir.

Sızıntı; çıkış gâyesi ve çıkarılanların rûhî hayatları itibâriyle, her zaman hakaret ve küfre kapalı kaldı. Kendi cephesinden gelen hakaret, tel'in ve tekfirlere cevap verme bayağılığına düşmedi. Böyle bir derekeye düşmek şöyle dursun, çıktığından bugüne bir kerecik bile tel'ine ve bedduâya "Âmin!i demedi. Tıpkı bir derviş olgunluk ve mahviyeti içinde "dövene elsiz, sövene dilsizi kalmasını bildi. Vâkıa zaman zaman düşmanın gadri, dostun vefâsızlığı karşısında belki burkuldu, inledi. Ama, katiyen bunlara takılıp kalmadı.. "Yâ Sabûr!i deyip yoluna devam etti...

Artık bugün o, inananlar arasında hep vifak arayan tatlılığı, kendi cephesinde kavgadan kaçan sükut ve vakârı, dünyâ ve ukbâyı birden kucaklayan yumuşak ve âsûde iklîmiyle en çok sevilen, kabul edilen mevkûtelerin başında gelmektedir.

Sızıntı Dergisinin Çıkışına Doğru

Günler gelip bahara dayandığında, binbir ışığa gebe yaşlı dünyâ son kez hamlini vaz'etmek için sancıyla kıvrım kıvrım, fakat aynı zamanda neşeliydi. Ufukta yeni bir günün emâreleri tülleyeniyor, şafaklar ümitlere inci diziıyor ve yıllardan beri ışığa hasret gönüller, sanki iki adım ötede kendilerini bekleyen bir kısım sürprizlerle karşılaşacakmış gibi pür dikkat ve belirsiz bir sevinç içindeydi...

Derken, duyguda, düşüncede, ilimde, sanatta doğumları doğumlar tâkip etti.. büyük-küçük, sesli-sessiz hamleler birbirine eklenip gitti.. ve bir baştan bir başa bu garipler dünyâsı yeni bir "ba'sü ba'del-mevt ile yeşerip Cennet yamaçlarına döndü.

Sızıntı Dergisinin Fonksiyonu

İşte, Sızıntı da, bu velûd dönemin umûmî vâridatından sadece bir zerre, o

kutlu devrenin dört bir yanı velveleye veren güröl güröl sesinden sadece bir nağme ve binbir nağmeyle gerilmiş bir enstrümanın tellerinden sadece mütevazı bir tel olarak bu çok sesli koroya iştirak etme ve bu umûmî baharda, dört bir yanı saran çiçeklerden bir çiçek olma hülyâ ve rüyâlarıyla "Yâ Hayy!i deyip lütufları sonsuz Yaratan'dan hakk-ı hayat istedi.. hem de ismi gibi iddiasız, mahviyet içinde.. deryaya karışmaya hazır bir damla, güneşle bütünleşmeye namzet bir zerre ve binler-yüz binler ışık kaynağından minik bir ışık kaynağı olma niyetiyle.

Binbir doğuma açık mübârek bir dönemin sath-ı mâilde bulunma bahtiyarlığına ermiş bizler, irâdî-gayrı irâdî, elimizde bu küçük mevkûte, kendimizi bir umûmî hizmet çağlayanı içinde bulduk -o çağlayanı var edip, bizlere de onun içinde hizmet imkânı veren Rahmet-i Sonsuz'a ruhlarımız fedâ olsun- bulduk ve bu büyük lütuf karşısında şükranla iki büklüm olduk... O gün bugün de biz onun sımsıcak kanatları altında.. o da nesillerin tertemiz sînelerine taht kurup, hep bir ümit, bir bekleyiş, bir arayış ve bir seziş heyecanı; kâh bir katre gibi buharlaşıp "çiy noktasına ulaştı; sonra da rahmet damlaları halinde yeniden baş aşağı toprağın bağrına indi ve kâh çağlayanlar gibi görünüp ümit mahrumu gönüllerin irâdelerine fer oldu...

Onun bu yumuşaklardan yumuşak zümrüt ikliminde tenezzühe açılabilen herkes, kuşkuların, tereddütlerin, vehimlerin ürpertici cehennemlerinden kurtulup, yakînin, itmi'nânın, huzûrun Cennetlerinde dolaşabildi ve alevler içinde "berd ü selâma erdi...

Sızıntının Mesajı

Sızıntı; sürekli mesaj olabilmenin gereği, değişik şartlara göre, yer yer dalgalı ve buğulu görünümü, zaman zaman heyecanı ve müphemleşen solukları yanında, her zaman ince, şefkatli, müsâmahakâr ve masmavi havasıyla bağrını hep gariplere açmış, yaralı gönüller için oturup inlemiş, küfre, ilhâda karşı çıkmış, bunu yaparken de kâfire-mülhide bir şeyler anlatmayı düşlemiş.. sevincini kedere karıştırıp yaşamış.. itmi'nânı iniltilelerle seslendirmiş.. kendi düşünce çizgisine göre duyup anlayanlara; onların seziş ve idraklerine, haz ve neşelerine göre ışıklar,renkler ve seslerle hep yeni, canlı ve orijinal motifler arayışı içinde bulunmuş.. duyup, başkalarına da duyurabildiği; hissedip başkalarına da anlatmaya muvaffak olduğu başarı adına nesi varsa,

okuyucusunun kerameti saymış; falso ve fiyaskolarını ise, muhtevaya omuz verenlerin -her zaman itiraflarıyla da destekleyebilecekleri- eksikliklerinde bilmiş.. kayda değer her hizmetini Hakk'ın inâyeti sayıp minnet ve şükranlarla soluklamış, her başarısızlığını tedbir ve temkin yetersizliğinde, Hakk'a tevekkül ve teslimiyet eksikliğinde görmüş nefis muhasebesinde bulunmuş.. durup-dinlenmeden, bir kerecik olsun ara vermeden sürdürdüğü bu mübârek maratonu, gıpta edilecek şekilde noktalamıştır.

Silm ve Müslüman

Diğer taraftan, bu ifadelerde cinas da vardır. "Müslim" kelimesiyle, "selime" fiili, ikisi de "silm" kökünden gelir. Bazı harflerindeki benzerlikten dolayı, aralarında gayr-ı tam bir cinas mevcuttur. Ancak bu iki kelimenin babları, ayrı ayrıdır. Bu benzerlik ve ayrılık, bize şöyle bir ma'nâyı dahi hatırlatır: Müslüman; her meselesi, silm, selamet ve müslimlik çizgisinde cereyan eden insandır. O, kendisini öyle İlâhî bir cazibeye kaptırmıştır ki; artık bütün hareketleri bu kuvve-i ile'l-mer-keziye çevresinde cereyan eder.

O, tanıdığı-tanımadığı herkese selam verir. Böylece kalplerde onun için bir sevgi vaz'edilir.

Namazını bitirirken, selamla bitirir. İns, cin, melek, bütün şuurlu varlıklar, onun selamını alır. O, görmediği bu varlıklarla da selamlaşır. Mü'minin dışında hiç kimse, şimdiye kadar selamlaşmayı, bu denli yaygın hale getirmiş değildir.

İslâm'a; namaz, oruç, zekat, hac ve kelime-i şهادet gibi rükünleri yerine getirmekle girilir. Bu da Cenâb-ı Hakk'ın "Topluca silme giriniz" (Bakara, 2/208) emrine ittiba ile, silm ve selamet deryasına yelken açmak demektir. O deryaya kendisini salan insanın ise, her hali silm ve İslâm kokar. Bu duruma gelmiş bir insandan da, hiç kimse iyiliğin dışında bir hareket ve bir mukabele görmez.

Sindirilmiş Toplamlar

Vaktiyle, sıhhatli, dinç ve her manâsıyla gerilimli nesiller yetiştiren Orta Asya, bugün hırpalanmış ve sarsık insanları, unutturulmuş kültürü ve ezilmiş düşüncesi, lime lime olmuş millet şuuru ve ne yaptığını kestiremeyen devlet ve

devletçikleriyle yürekler acısı bir manzara sergilemekte. Bir zamanlar o kolu bükülmeyen, bastığı yerleri tir tir titreten, kuvvetli, sağlam, cesaretli nesillerin yerini şimdilerde, yılların kâbus ve korkulu rüyâlarıyla sindirilmiş, büyük ölçüde mücâdele azmi kırılmış; farklı düşüncelerle birbirine düşürülmüş.. çok defa huysuz ve birbiriyle kavgalı.. kendi dindaş ve soydaşlarıyla diyaloga kapalı tuhaf bir mizacı temsil eden yığınlar aldı. Bu yüzden de, gözlerimizi kamaştıran ve düşmanlarımızın iştihalarını kabartan yeraltı, yer üstü zenginlikleri, geniş ova ve obalarıyla bu koskoca ülke kendi insanına karşı cimri, gayri münbit, vefâsız ve âdetâ bir çöl ve çalılık...

Siyasi ve İctimai Bunalımda Medyanın Rolü

Günümüzün insanı fevkalâde bıkkın, tedirgin, yarınlarından endişeli ve her an beklenmedik bir kısım sürprizlerle karşılaşılacağı paniği içinde iki büklüm. Şüphesiz bunda, bazı karamsarlık tellallarıyla, bazı medya kuruluşlarının, birer uğursuzluk ve ümitsizlik enstrümanı gibi Allah'ın günü kapkaranlık fikirler - onlara da fikir denecekse- döktürmelerinin tesiri çok büyük.. belki de, bu kapkaranlık tablonun gerçek müsebbibi de işte bunlar; zira bunlar, ne zaman ağızlarını açsalar hep öfke, kin, nefret ve gayz mırıldanmakta; mırıldanırken de sanki şuurlu mahzenleri patlamış da, içlerinde olan her şey şuraya-buraya boşalıncasına, milletin ruhuna her gün ayrı bir şeâmet pompalanmakta; hem de hiç tavır değiştirmeden, yanlış-doğru tefrik etmeden, yapılan bu şeylerin millete neye mal olduğu hesaba katılmadan, kararlı bir nefret ve ihtiras mantığıyla her gün sürekli aynı şeyler tekrar edilmekte. Dahası, toplumun bazı kesimleri diğerlerine karşı potansiyel suçluymuş gibi gösterilerek bunlar arasında ısrarla kavga ortamı hazırlanmakta; hattâ her şeyi bütün bütün çıkmazlara sürükleyip devleti çaresizlik içinde göstererek bir kısım antidemokratik oluşumlara kapı aralanmakta ve davetiyeler çıkarılmakta...

Siyasi ve İctimai Problemler

Evet, bugün hemen herkesi derinden alâkadar eden inanma ve huzura erme ya da kendini inançsızlığa salıp ızdıraplar içinde kalma davasının yanında, çözüm bekleyen yığın yığın içtimâî, iktisâdî, siyâsî ve kültürel problemler var.. toplum hayatında pek çok huzursuzluğun kaynağı sayılan hakkaniyetsizlikler,

adaletsizlikler var.. insanî değerler açısından ve insaf esaslarına göre yeniden gözden geçirilip paylaştırılması gerekli olan haklar var.. sonsuzla alâkalı ümitlerimiz, emellerimiz ve bu ümitlerimizi, emellerimizi gerçekleştirme mevzuunda aşılmaz gibi görünen kaba kuvvet tahşidâtı ve antidemokratik engeller var... Hâlâ pek çok meselede hisler akla, mantığa hükmetmekte ve nizamlar, intizamlar kuvvetin ölçü tanımazlığına emanet.. ve hâlâ, dünyanın pek çok yerinde yanlış kabul edilen şeyler veya insanî kusurlar kanla, gözyaşı ile yıkanmakta.. zaman zaman insanların iradeleri de, düşünceleri de hiçe sayılarak yığınlar zorla cennete götürülmeye çalışılmakta, ya da hoyratça cehenneme itilmek istenmekte.. her gün yeni yeni kamplar oluşturulmakta, her takım kendi mantık ve kendi doğrularının kavgasını vermekte ve her düşünce kendine göre bir hayat tarzı resmetmekte.. dahası herkes bu dar resme uydurulmaya çalışılmakta ve öyle yaşamaya zorlanmakta.. hâlâ yüzlerce yerde, ferdî şuur ezilmekte, içtimâî irade felç edilmekte ve vicdanın gözlerine kezzap dökülmekte...

Siyasi ve Kısır Çekişmeler

Gerçi hâlâ bir kısım siyaset meydanları, çıkar arenaları, menfaat turnikelerinde kıyasıya bir vuruşma söz konusu.. ve bunlardan bazıları: Vatani kurtaralım, insanımızı aydınlatalım, ülkemizi yükseltelim... teraneleri arasında sürekli hırslara, heveslere prim vermekte ve milleti kaoslara sürüklemekte, ama; rica ederim, bunların bulunmadığı herhangi bir zaman dilimi göstermek mümkün mü? Bunlar her zaman var oldu; bugün de, yarın da var olacaktır. Evet tarih, her zaman iyi insanların yanında birbirine söven, birbirini kemiren, birbirine pusu kuran, birbirine ihanet eden ve iftiralar yağdıran insanların da tarihidir. Uzun boylu konuşmaya ne gerek var; dönüp yakın geçmişimize bir bakıversek, ruhların demokrasi adına kaç defa suikaste maruz kaldığını, kaç defa toplumun değişik kesimlerinin, birbirinin kurdu haline getirildiğini ve o geniş iletişim imkânları sayesinde kaç defa gönüllerimize kin, nefret ve iğbirar iştirildiğini göreceğiz ve ürpereceğiz.

Evet, toplumun bazı kesimleri itibarıyla ve bazı hususlar açısından, bugün yapıla gelen işlerin dünkülerden, yarınkilerin de bugünkülerden farkı olmayacaktır. En nezih ve en ideal toplumlarda bile, sürekli aldatıp bölen, istismar edip ezen ve devamlı yüzündeki maskeyi değiştirerek kendisini saklamasını bilen bir kısım karanlık ruhlar olmuştur ve olacaktır da. Ama

bunların yanında dünya kadar olumlu insan ve olumlu gayretin bulunduğu da bir gerçek...

Sofi İçin Yapılan Tarifler

Erbâbının sofîyi tarif sadedinde şu ifadelerine rastlarız: Sofî; kalbi Allah için safvet bulmuş ve iç âlemi itibariyle berraklığa ermiş "Hakk yolcusu" demektir.

Sofî; Cenâb-ı Hakk'ın kendisi için seçip intihap buyurduğu, intihap buyurup nefsinin tesirinden kurtararak duruluğa erdirdiği iddiasız "Hakk eri" demektir.

Sofî; mahviyet ve tevâzuuna nişâne, iç huzuru ve gönül rahatlığıyla "sûf" (yün) giyip sevgiyi seven ve ona, onun sahibine cefâ tattırmayan, dünyanın, dünyaya ve hevesâtımıza bakan yanlarıyla ona aldırış etmeyen Hakikat-ı Ahmediye yolunun yolcusudur. Evet, sûfîlerin sûf giymeleri, giyinişlerine izâfe edilen bir isimle anılarak kendilerine "mutasavvıf" denmesi onların hallerini, özlerini ve tavırlarını nazara vermek içindir. Çünkü sûf giymek, öteden beri peygamberlerin, onlara uyanların ve her zaman kendilerini ibadete verenlerin şîârı olmuştur. Eğer, gerçekten peygamberler ve onların havârilere giydikleri yün ise, "sûfî" kelimesinin, "sûf"a nisbetinin doğru olduğunu söyleyebiliriz.

Sofî; nefsânî bulanıklıklardan sıyrılıp özüne eren ve beşerî bütün küdürâttan arınarak lâhûtîleşen gerçek insanlığa yükselme yolunun şehsuvârı demektir.

Sofî; ehl-i suffeye benzeme gayretinden ötürü bu nâm-ı celîli alan ve ömrünü o ismi istihkaka hasreden gönül erinin ideal adıdır.

Sofi Kelimesinin Kaynağı

Sofî kelimesinin "sâf"tan müştak olduğunu da söyleyenler olmuştur; ıstikak hatası mahfuz, sürekli Hakk karşısında kemerbeste-i ubûdiyet içinde bulunmaları açısından, sakat bir asıldan düşündürücü bir fasıl gibi görünür.. gerçi himmetlerinin yüksekliği ve kalplerinin sürekli Allah'a müteveccih olması, onların bu mevkiin erleri olduğunu gösterir ama, "sâf"tan sûfinin ıstikakı yanlışır. Sofînin; Rumca "hikmet" manâsına gelen "sofîya" kelimesinden veya Yunanca "sofus"tan geldiğini iddia edenler de olmuştur. Bunun da yabancıların yakıştırması olabileceği kanaatindeyim; o kanaatteyim sofîlerin her ne kadar pek çoğu hikmet erbâbı olsa bile..

İslâm tarihinde ilk sofî lakabını alan büyük zâhid Ebû Hâşim el-Kûfî'dir. Bu zat, Hicrî 150 senesinde vefat ettiğine göre, sofî tabirinin Hicrî ikinci asırda ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu demektir ki, sofî kelimesinin böyle hususi bir manâda kullanılması ashâb ve tâbiîn-i kirâm efendilerimizden sonra olmuştur.

Sofi'nin Anlamı

Sofî, tasavvuf ehli olanlar için kullanılan bir tabirdir. Bu kelimeyi "sûfî" şeklinde kullananlar da vardır. Zannediyorum bu farklı kullanım, biraz da kelimenin menşeinden kaynaklanmakta. Onun "sof"tan, "sofus"tan, "safâ"dan, "safvet"ten geldiğine kail olanlar, veya dindarlıktan kinâye olduğunu düşünenler "sofî"; "sûfân" "sûfâne" veya "suffe"den geldiğini iddia eden, ayrıca "softa" manâsına gelen "sofu"dan ayırmak isteyenler de "sûfî" şeklinde kullanmışlardır.

Sofiler ve Tasavvuf Ehline Göre Hissin Tasnifi

Sofiler, his konusunda şöyle bir tasnif üzerinde duragelmışlerdir:

1. Müptedilerin âlem-i mülk ve melekûtla münasebetleri hissiyat ileidir; onlar daha ötesini asla idrak edemezler.
2. Mutavassıt bir sınıf sayılan havassın hem mülkle hem de melekûtla alâkaları melekât-ı ruhiye ve akliye ileidir.. ve bunlar her zaman ufuk ötesini de müşahedeye namzet sayılırlar.
3. Ömürlerini kalp ve ruhun zirvelerinde sürdüren haslar üstü haslara gelince, bunların Hak'la irtibatları özel bir mevhibe ve teveccüh eseri olarak lâtife-i rabbaniye ve sır rasathanesiyledir. Hiss-i zâhirin hicab teşkil ettiği kimseler " " ile mahcub u mukayyettirler; hiss-i bâtınıyla kanatlanmış ervah-ı neyyire ashabı ise " " bişaretiyle mübeşşerdirler.

Sofilere Göre Âlem-i Misal

Sofiler, âlem-i misâl alanını biraz daha açarak şu mütalâada bulunurlar: Âlem-i misâl, dünya-ahiret arası mutavassıt bir mekân, taayyün-ü sâni (ayrı bir yazı konusu), nüfûs-u nâtika, ervâh-ı kudsiye-i mücerrede (ruhların cisimlerle

münasebete geçmeden önceki lâtif hâl ve keyfiyetleri) madde-mânâ arası berzah âlemi vs.. bu mütalâalara göre misâl âlemi, mânâ ve mahiyetlerin belli bir taayyünle yeni bir hüviyet ve yeni bir keyfiyete ulaşmak için geçtikleri berzahî bir köprü, fizik ve metafizik dünya arasında sırlı bir koridor, birbirinden farklı iki buud ortasında bulunan hâil ve perde, mücerred hakikatlerle müşahhas varlıkların iltisak noktası, duyulup hissedilmeyenlerle duyulup hissedilenleri birbirinden ayıran ufuk.. ayrıca berzahı, meânî ve mücerred hakikatlerin urba giyme hazîresi görenler de olmuştur. Mücerred mahiyetler, hâricî vücud atlasıyla berzahta tanışır ve daha sonraki âlemlere de bu rıhtım ve bu rampadaki donanımlarla yürürler. Zaten ona berzah denmesi de böyle bir ara âlem olması itibarıyladır.

Sofilere Göre Ruhun Boyutları

Sofilere göre, ruh dediğimiz hakikat, birbiriyle mütelâsık ve fakat farklı çerçeveleriyle, tıpkı bir külliye'nin üç ayrı fakültesi gibi, ayrı ayrı mevhibelerin meclâsı üç farklı buudu bulunan bir vâhiddir:

Sofilerin Özellikleri

Sofiler, hayat tarzları itibarıyla fevkalâde dürüst, olabildiğince sade, her türlü karışıklıktan âzâde, bedenî mutluluk ve cismânî tutkulardan uzak, zâhidlik, fakirlik ve nâsikliğin yükseltici ikliminde ömür sürdürmeye kilitli, Peygamber Efendimiz ve güzîde İslâm büyüklerine benzemeye kararlı öyle dengeli insanlardır ki, onları bu evsâf-ı âliyeleriyle ne eski hekim ve filozofların devamı kabul etmek, ne Hıristiyan mistiklerle irtibatlandırmak, ne Hint fakirizminin bir kolu saymak ne de günümüzdeki bir kısım mehâbet ve mehâfet bilmez lâubâlîlerle aynı görmek mümkün değildir. Bir kere tasavvuf, ilk zuhuru ve temsilcileri itibarıyla, kalbin iç yüzü, eşyanın perde arkası ve varlığın sînesindeki gizli esrârın ilmi kabul ediliyordu; sofî de bu ilmin talebesi ve bu yolun nihayetine ulaşmaya kararlı süvarisi. Bu süvari bütün bir ömür boyu her insan için ideal bir ufuk sayılan "insan-ı kâmil" olma zirvesine koşacaktı. Evet, Nâmütenâhî'ye ulaşma cehdiyle bitmeyen bir yolculuk.. tükenmeyen bir azim ve herhangi bir beklentiye girmeden tevakkufsuz sürdürülen bir maraton.. işte tasavvuf bu, sofî de bu muhtevânın mübarek temsilcisi büyük kahramanı!

Meseleye böyle yaklaşılnca, sofînin filozoflarla, mistiklerle, yogilerle hiçbir münasebeti olmadığı gibi, tasavvufun da mistisizmle, yogizmle, felsefeyle uzaktan-yakından alâkası olmadığı kendi kendine ortaya çıkar.

Sofilerle Filozofların Farkı

Vâkıa, İslâm'ın zuhurundan evvel, Yunan ve Hint filozofları da tasfiye yolunda yürümüş ve sofilerin yaptıklarına benzer mücahede bulunmuşlardı ama, bu iki yol öz ve esas açısından birbirinden çok farklı şeylerdi. Bir kere sofîye, tasfiyesini, zikir, ibadet ü taat, nefis muhâsebesi, tevâzu ve mahviyet esaslarına bağılı olarak gerçekleştiriyor, sonra da âhir ömrüne kadar bu çizgisini korumaya çalışıyordu. Eğer filozofların tasfiyesine de tasfiye denecekse, o "keyfemâyeşâ" bir tasfiye idi.. bu tasfiyenin içinde ibadet ü taat, nefis murâkabesi, tevâzu ve mahviyet bulunmadığı gibi, hemen her zaman gaflet ve benliğin küstahlaştırılması ön plânda idi.

Sofiliğe Göre İnsan Tipleri

Ayrıca sofiler, kendi aralarında insanları üçe ayırırlar:

Birinci sınıfa "kâmil ve vâsıl" insanlar derler ki, bunlar da kendi içlerinde iki kısma ayrılır: Biri umum enbiyâ-i izâm ve rusul-i kirâm hazerâtı, diğeri de onlara mutâbaat ve inkıyadla Hakk'a vâsıl olmuş kümmelîndir. İşte gerçek kâmil insanlar bunlardır. Bunlardan bazıları kendi nefsinde kâmil ve vâsıl olmakla beraber mürşid olmayabilir. Hatta, bazı vâsıllar, vuslatı tamamladıktan sonra, bir daha da cem ve hayret bahrinin dalgalarından kurtulamaz; kurtulamaz ve ilelebed duyguları ve düşünceleriyle orada müstehlik kalırlar. Dolayısıyla da bunların nâsut âlemiyle münâsebetleri bütün bütün kesilir ve irşâda da muktedir olamazlar.

İkinci sınıfa "sâlik" derler; bunlar da yine iki kısma ayrılır, birinci kısım sadece Allah tâlipleri olup hem dünyayı hem de âhireti düşünmeyenlerdir. İkinci kısım ise, âhiret ve cennetin tâlibi olmakla beraber meşrû dairede dünyayı da isterler ki, bunlar da zâhidler, âbidler, âcizler ve fakirlerdir.

Üçüncü sınıfa gelince, bunlar, bütün bütün dünyaya hasr-ı himmet ettiklerinden, sofîye onlara "mukîmîn" der. Bunlar, eşrâr ve ashâb-ı şîmâlden bir

kısım bahtsızlardır ki, görmez, işitmez ve anlamazlar.

Ayrıca bu üç sınıftan ilklere "mukarrabîn", ikincilere "ashâb-ı yemîn", üçüncülere "ashâb-ı şimâl" diyenler de olmuştur.

Sofiliğin Gelişimi

Bir sistem olarak, zâhid Ebû Hâşim'le tanıdığımız sofilik, ilk zuhuru itibariyle, Peygamberimiz ve arkadaşlarının yaşayışlarındaki sadelik çizgisinde, dünya cihetiyle dünyaya karşı ciddî bir tavır içinde, sürekli rekâik ve ölüm ötesi hadiselerle irtibatlı, kalp ve ruh insanların mesleği idi. Bu itibarla da o, hep rûhânî hayatın emrinde oldu. Sofilik, çıkış gayesi açısından kalbi Hakk'a bağlamak ve sîneyi aşk u muhabbetle dağlamaktan ibaretti.. ve sofilik, tarih boyu "hüsn-ü huluk" ve "edep" dedi, peygamberler yolunu solukladı. Her meslek gibi onda da bir kısım inhirafların ve çarpıklıkların yaşandığı devirler olabilir. Sadece inhiraflara ve çarpıklıklara bakarak bu saf gönüller mesleğini karalamak insafsızlık olsa gerek.

İmam Kuşeyrî, kendini rûhânî hayata salan sofilerden bahsederken özetle şöyle der: Müslümanlıkta büyüklüğün ünvanı olarak, Allah Rasûlü'ne arkadaşlık ünvanından daha büyük pâyeye yoktur. Bu mazhariyet başka dönem insanlarıyla paylaşılmayacak kadar büyük bir mazhariyettir. Bundan sonra en büyük nam ve pâyeye ise, Allah Rasûlü'nün ashâbını görüp tanıma bahtiyarlığına ermişlerin ünvanı olan "tâbiîn" ünvan-ı celîlidir. Bu kadri yücelerden sonra da tâbiînle buluşup görüşme mutluluğuna ermişlerin nâm-ı celîlül'-kadri olan "tebe-i tâbiîn" gelir.. bu üç aydınlık zümrenin gurûbuna ve bu arada bir kısım fitnelerin zuhuruna muhâzî olarak da fıkıh cephesinde fakîhler, hadis cephesinde muhaddisler, akaid cephesinde muhakkikîn-i mütekellimîn çok önemli misyonlar edâ ettikleri gibi İslâm'ın rûhî cephesinde de en önemli tecdidleri sofiler gerçekleştirmişlerdir.

Sofiye Grubu

Taftazânî'ye göre tasavvufçular vücud mevzuunda iki zümreye ayrılırlar: sofîye ve mutasavvifîn. Sofîye, mütalâalarını " " esasına bağlı götürürler. Onlara göre, "mevcud" gibi "vücud"da da kesret söz konusudur. Ne var ki, seyr u sülûk-i

ruhanî esnasında bazı sâlikîn, "vâsılûn ilâllah" veya "fenâfillâh, bekabillâh" unvanlarıyla yâd edilen Hakk'ın ziyâ-i vücudu karşısında zevken ve hâlen müzmahil olup da, Hak'ta fâni olma ufkuna ulaşınca; dört bir yandan tevhid dalgalarıyla kuşatılırlar; derken zâtları Zâtullah'ta, sıfatları da ziyâ-yı sıfâtillah karşısında tamamen belirsizleşir ve zevkî, hâlî olarak Hak'tan başka hiçbir şey duyup hissetmez hâle gelirler. İşte, erbâb-ı tasavvufun "fenâ fi't-tevhid" dedikleri böyle bir seviyeye ulaşan sâlik-i kâmil, hâlini ifade sadedinde bazen "öyle bilmezdim kendimi/O ben miyim ya ben O mu?!" şeklinde iltibasa açık beyanlarda bulunur; bazen de kullandıkları ifadeler açısından bizim düşüncelerimiz iltibas üretir. Aslında, dava-yı nübüvvetin varislerinde böyle bir durum hiçbir zaman söz konusu değildir; olsa da onlar, âlem-i sahveye döndüklerinde bu kabîl sözlerini şariat filtresinden geçirerek hemen düzeltiverirler.

Sofîye İki Gruba Ayrılır

Sofîye, başlıca iki gruba ayrılır:

- 1- İlim yörüngeli hareket edip, mârifet kanatlarıyla vuslat arayanlar.
- 2- Mücerred zevk, vecd ve keşif yolunda gidenler.

Evvilkiler, ilim ve mârifet kanatlarıyla "seyr ilallah", "seyr fillâh" ve "seyr anillâh" ufuklarında bitmeyen bir yolculuk yaşar ve ömürlerini "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh"ın üveykleri olarak sürdürürler.. varlığın içinde müşâhede ettikleri her tebeddül, her tağayyür, her tekevvün onlara Hz. Kudret ve İrade'den yüzlerce mesaj sunar, her hâdise onlara ayrı ayrı dillerle çok farklı nağmeler fısıldar.

İkincilere gelince, bunlar da, seyr-i sülûk ve zühdlerinde ciddî olmakla beraber, keşif, kerâmet, zevk, vecd, tevâcüd peşinde olduklarından zaman zaman hedeften zuhûl ile "kurb" ikliminde "bu'd" yaşayabilirler. Birinci yol, Kurân'ın rehberliği altında yürüyen velâyet-i kübrâ temsilcilerinin yolu; ikinci yol ise, temelde Kur'ân ve sünnet yörüngeli olsa da, yer yer arzular, hisler, beklentiler öne çıktığından önceki yol kadar selâmetli değildir.

Sofîye ve Ruh

Sofîye, ruhu, ilâhî hayatın bir tecellisi, bir zıllı ve hakikatine Cenâb-ı Hakk'ın kimseyi tam muttali kılmadığı bir cevher olarak tarif etmiştir ki, hükema ona "nefs-i nâtika", sofiler de "Kendi ruhumdan ona üfledim." âyetine dayanarak "ruh-u menfûh" demişlerdir. Onlara göre, insanın insanlığı bu ruha bağlı olduğu gibi, onun kemalâtı da bu ruh ve onun önemli bir esası olan kalbin ayak ve kanatlarıyla gerçekleşmektedir. Evet bu ruh, insanın Hakk'a yürüyüp yükselmesinde bir vesile ve Allah'ın insanla münasebetinde de önemli bir vasıtaadır. Öyle ki insan ancak, bu ruh-u menfûhla metafizik düzlüklere açılabilir, onunla Hak'la münasebetini duyar ve onunla kalb, sır ufuklarından, cismâniyete kapalı ne müşahede edilmezleri müşahede eder..

Ceset, bu ruhun matıyyesi ve binit, cismânî kalb lâtife-i rabbaniyenin ve batınî havâs da sırrın. İnsan, bildiklerini bu ruhla bilir; idrak ettiklerini/edeceklerini bununla idrak eder ve kendini de onunla duyar, onunla kavrar. Uyku ve baygınlık hâli gibi durumlarda o, minvechin bedenden irtibatını keser ve kendi ufkunda serbest dolaşmaya başlar; ölüm vuku bulunca da tamamen cesetten ayrılır ve öbür âlemdaki "halk-ı cedid" anına kadar bir berzah vetiresi yaşar; yaşar ve katiyen yokluğa maruz kalmaz.

Sofiyenin Nefis ve Ruh Mütalaası

Nefis ve ruhu ayrı ayrı cevherler kabul edenler, nefsi, insanın derununda fena huy ve fena sıfatların merkezi, ruhu da ahlâk-ı hamîde ve insanî değerlerin kaynağı görmüş, akla ruhun lisanı, basirete de onun tercümanı nazarıyla bakmışlardır. Bu yaklaşıma göre, akıl, nefisle değil, ruhla irtibatlıdır. Bu görüşü benimseyenlerce ruh, ilim, irfan, firaset, ilham, yakîn ve vicdan mekanizmasıyla mahiyet-i insaniyenin özü, esası ve hakikatidir. Sağlam ve arızasız bir bedende ruh, gözde basar, lisanda zevk, kulakta duyma, ağızda tatma, burunda koklamanın -esbab plânında- biricik merciidir.

Ruhun bedenle şuuru aşkın bir aşk u alâka irtibatı da vardır; ama bu onun, her biri esmâyı ilâhiyenin ayrı bir tecellisi sayılan cismâniyete ait ahval ve hususiyetleri beden vasıtasıyla duyup zevk etmesi ve "hakka'l-yakîn" çerçevesinde maddenin mahiyetine nüfuz edebilmesi itibarıyladır. Tabîî bunların hiçbiri, ruhu ve nefsi aynı mânâda kullananlar için söz konusu değildir. Onlar ruhu nefis, nefsi de ruh kabul eder.. ve "ruh-u nebatî", "ruh-u hayvanî", "ruh-u insanî" dedikleri gibi, "nefs-i hayvanî", "nefs-i insanî" de demiş; sonra da

bu nefsi -Kalbin Zümrüt Tepeleri'nde geçtiği üzere- "nefs-i emmâre", "nefs-i levvâme", "nefs-i mülhime", "nefs-i mutmainne"... şeklinde taksim etmiş ve itminan mertebesini de bir doruk saymışlardır. Erbab-ı hakikatin çoğunluğuna göre bu seviyeye yükselen bir nefis artık, mezmum işlerden bütün bütün uzaklaşır ve şer'an memduh amellerle bütünleşir; derken bir adım daha atarak hatırâtını dahi kontrol altına alır ki, işte böyle bir ufka ulaşan hak erinin üzerinde ruhanîlik âsârı nümayan olmaya başlar; ardından da ona "ilm-i gayb" kapıları aralanır ve zamanla böyle bir nefis mahz-ı ruh hâlini alır. İsterseniz buna, nefsin ruh kisvesine bürünmesi ve nefsanîliğin ruhanîlik hâline gelmesi de diyebilirsiniz. Bunu biraz daha açabiliriz:

Sofîyeye Göre Ebdal

Sofîyeye göre ebdâl, velâyet mertebesini ihraz ettiği hâlde, çok defa görünüp bilinmeden hayır işlerinde koşan hak erleri demektir.. ve bunlar, birbirinden farklı iki grup teşkil etmektedirler: Birinci grup itibarıyla ebdâl, bütün kötü hasletlerden sıyrılmış, mesâvi-i ahlâkını mehâsin-i ahlâka çevirebilmiş ve her türlü şekavete karşı duran süedâ zümresinin müdavimi olmuş hak erlerine, İkinci grup itibarıyla da, üç yüzler ya da kırklar, yediler gibi "evliyâullah"dan muayyen bir misyonu olan belli sayıdaki kimselere denir. Bunların sayılarının, kırk, yedi ya da daha çok ve daha az olması hiç de önemli değildir; önemli olan onların Hak nezdindeki yerleri, pâyeleri, vazifeleri ve hususiyetleridir. Ebdâldan biri vefat edince ondan boşalan yer, hemen alt tabakadan biri ile doldurulur. Bunlardan herhangi biri, bir hizmet münasebetiyle yerinden ayrılmak istediğinde, ya dublesiyle ayrılır ve kendi olduğu yerde kalır veya kendi gider dublesini bedîl olarak orada bırakır. Parapsikolojide, insanın perispirisi veya dublesiyle alâkalı benzer şeyler nakledildiğini hatırlamakta yarar var... Konumuzun dışında olduğu için biz şimdilik o hususa temas etmeyeceğiz. Bazıları, evtâd, iki imam ve kutbu bunlardan tamamen ayrı ve bir üst tabaka kabul ettiklerinden, ebdâla hâl ehli, ikincilere de makam sahibi nazarıyla bakmaktadırlar. Birincileri "seyr ilallah" yolcuları olarak görmekte, ikincileri de "seyr fillah", "seyr anillah" müntehîleri farz etmektedirler.

Sohbet Kelimesinin Anlamı

Sohbet; Cenab-ı Hakk'a yönlendiren yararlı konuşmalarda bulunma, söz ve düşünce ile başkalarının ufkunu açma, bir insanın kendisine karşı duyulan hüsn-ü zannı, gönülleri sonsuza yönlendirmede bir kredi gibi kullanma ve hep hayırhahlık mülâhazasıyla oturup-kalkmaya denir ki; Yunus da "Asayış kılan cânı evliya sohbetidir" diyerek, işte böyle yüksek hedefli musahabenin hayatiyetini vurgulamak ister.

Sohbet Meclisi ve Sohbet İnsanı

Her sohbet eri, musâhabe merkezinde bulunan zatın, Hazret-i Ehad ü Samed'e imanını, irfanını, O'na muhabbetini ve O'nunla münasebetini -şuuru taallûk etsin, etmesin- onun her tavrında müşahede ederek, asliyetteki bu aşkınlığı zılliyyet planında duyup yaşaması açısından, hemen her zaman âsârı görülen, fakat yakalanıp değerlendirilemeyen, tarifi, teşhisi zor sırlı bir lâhûtî atmosfer içinde bulunur. Nisbet farklılığı mahfuz, bu durum, hemen her hâlis hakikat eri için söz konusudur ki, Mevlânâ'nın ifadesiyle; merkez noktayı tutan zâtın ilelmerkez (merkezçek) câzibe-i kudsiyesi etrafında pervaz ederek "Şemsu's-Şümûs"a yürüyenler, hem onun irfan deryasından istifade eder, hem de onun zincirinin halkaları olmaları itibariyle, tebaiyyetin gerektirdiği edeb içinde, onun uğradığı hemen her noktaya uğrayabilirler.

Sohbet Meclisinin Önemi

Evet, aynı ruh, aynı duygu, aynı düşünce, aynı mefkûre etrafında kenetlenmiş kimselerin birlik içinde Hakk'a yönelişlerinde öyle bir derinlik, his ve şuurlarında öyle bir zenginlik, zıkr ü fikirlerinde öyle bir enginlik vardır ki, en istidatlı fertler ve en kâmil insanlar bile, böyle bir heyet içindeki vâridlerin en küçüğünü dahi tek başlarına elde etmeleri mümkün değildir. Evet, sohbetin nûrânî atmosferinde ifade de istifade de, ifâza da-istifâza da, hissettirme de-hissetme de, hep farklı buudlarda cereyan eder ve her şey, ferdîlikteki riyâzîliğe mukabil, hendesî açılıma bağlı gerçekleşir.

Sohbet Meclislerinin Yozlaşması ve Gayesi Dışına

Çıkması

Evet, seyahat ve musâhabeleri Hazret-i Rûh-u Seyyidü'l-Enâm'ın mişkât-ı nübüvveti altında gerçekleştiremeyenler, dinin rûhündeki muvazeneyi her zaman tam koruyamayacaklarından, yer yer lâubaliliklere girebilir, zaman zaman söz ve davranışlarıyla, seviyesinin huzuru sayılan makama saygısızlıkta bulunabilir; hattâ bazen, velâyeti nübüvvete tercih etme gibi küstahlıklara düşebilir.. dolayısıyla da, pîrlerinin, pîr-i müganlarının söz, sistem ve vaz' ettikleri esasları peygamber yolunun esas, erkân ve âdâbına tercih ederek, güneşi bırakıp mum ışığına sığınma gibi hatalar irtikâp edebilirler. Velayeti nübüvvete tercih eden nâdânların, efendilerini, hakîkî ve aslî sohbetin mümtaz talebeleri sayılan Sahâbe'den üstün görme tavırlarından söz etmeyi zâid görüyorum...

Eğer durum yukarıda arz etmeye çalıştığımız çerçevede -daha doğrusu, tam bir çerçevesizlikte- cereyan ediyorsa - ki, günümüzde bu çarpık anlayışın pek çok örnekleriyle karşılaşmak mümkündür- sohbetin yerini, onun dedikodusu almış.. mânâ kendi vizyonunda karartılmış.. lâhûtîliğe bağlı esaslar, yerlerini havâîliğe ve nefsânîliğe bırakmış.. câzibe-i kudsiye uçup gitmiş; gelip, onun o nur ufkuna nefsânî incizablar oturmuş..

"Er olan erimiş, yağ gibi gitmiş;
Şirin erler, zîr u tûraba yatmış;
Sümbüller yerinde muğeylan bitmiş;
Petekler sönmüş, ballar kalmamış..!"
(M. Lütfi)

demektir ki, böyle bir ortamdaki musâhabenin insibağından da, hakîkata ve hakikat-ı Ahmediye (s.a.s)'ye ulaştırmasından da asla söz edilemez.

Doğrusu, düşünülen konuşulan şeyler itibariyle kahvehanelerdeki sohbetleri hatırlatan tekye, zâviye ve halvethânelerdeki musâhabelerde ilâhî vâridâtтан bahsetmek şöyle dursun, şeytânî şerârelerden endişe duyulmalıdır. Dolayısıyla da, ihsan ve ihlâs ufkundan uzaklaşmış bu mekânlardaki feyiz alış verişine benzeyen her muamele bir aldanma veya istidrac, buralarda Allah'ın husûsî iltifatına mazhariyet beklentisi bir vehim ve bu yerlerin cemaat görünümündeki müdâvimleri de birer yığının ruhsuz parçalarından ibarettir. Hele bir de mesleklerinin revacı adına başkalarıyla uğraşüyor; gıybetlere, iftiralara giriyor ve sû-i zan gibi bir küfür silahını kullanıyorlarsa, böylelerinin oturup kalktıkları yerler tekye değil, birer mahall-i takiyye, zâviye değil birer hâviye ve bu

meclislerin merkez noktasını tutanlar da sofi değil, birer softadır.

Her zamanki erbâb-ı kemâli tenzihle beraber itiraf etmeliyim ki, sohbet ve musâhabe meclisleri gibi, dünden bugüne en müteâl mazhariyetlerin meşcereliği veya helezonları sayılan müesseselerin, hiç olmazsa bunlardan bazılarının, yukarıdaki çerçeve içinde mütalâaya alınmaları çok acı ve şâyân-ı teessüftür. İhtimal, bu mekânlara uzayan yolların perişan olup, köprülerin göçmesinde ve bu eğilimi engin tavırların şiddetlenip bir kısım aşılmaz zorlukların ortaya çıkmasında kaderin tembih ve tenkil ifade eden gizli bir fetvası oldu ki,

"Bâd-i hazân esti, bağlar bozuldu;
Gülistanda katmer güller kalmadı..."
(M. Lütfi)

Sohbet ve Hizmet

Sofiyece, hakikate ulaştıran iki önemli yol vardır; bunlardan biri sohbet, diğeri de hizmettir. Hizmet, himmete mazhariyetin bir vesilesi ve yolu; sohbet de, zâhir ve bâtın duygularla hakikatı duyma, hissetme, yaşama halidir ki, öteden beri hep ehemmiyetli bir "insibağ" sebebi addedile gelmiştir. Ne var ki, her insibağ, sohbetin merkez noktasını tutan zâtın mertebesiyle mebsuten mütenasip (doğru orantılı) olduğundan, tezahür ve tesirlerinde de bir kısım farklılıklar söz konusudur. İnsanlığın İftihar Tablosu, câmiyyeti itibariyle hak sohbeti sayesinde mazhar olduğu insibağ, en kâmil mânâdadır ve "Sen, Allah'ın boyasıyla boyan ve O'nun verdiği rengi tam al; (zaten) o ilâhî boyadan boyası daha güzel olan kimdir ki?" (Bakara, 138) hakikatının aşkın bir remzidir. Ondan sonra, O'nun metbûiyyetine bağlı bir tâbiyyet içinde ve asliyetine nisbeten bir zilliyet mahiyetinde diğer bütün dâvâ-i nübüvvet ve dâvâ-i velâyet vârislerinin insibağları gelir ki, verenin ve alanın istidadına göre çok farklı ve mütefâvittir ve ahz ü atâda tamamen kabiliyetlere göre cereyan eder:

"Herkesin istidadına vabestedir asar-ı feyzi,
Ebr-i nisandan ef'i sem, sadef dürdane kapar." (Mîrî)

Sohbet, Suffe, Tekke ve Zaviyeler

Bana göre, bazı feyiz kaynakları çevresinde halkalar teşkil ederek, belli yol ve yöntemlere bağlılık içinde değişik ad ve unvanlarla müesseseseleşmeye gitmenin arkasında da bu espri olsa gerek.. evet, işte bu mânâ ve bu esasa binâen çok erken dönemde sofiye, Cenab-ı Feyyaz'la ferdî plandaki münasebetini, ötelere açık olduğuna inandığı bir heyet içinde daha da pekiştirmek niyetiyle hep tekke ve zaviyelere ya da o türden "bî-kem u keyf" Hakk'ın rasat edilebileceği nurefşân evlere koşmuş ve "Mescid-i Nebevî'de ki "Suffe"nin birer gölgesi kabûl ettiği bu ışık komplekslerinde damlayı deryaya, zerreyi güneşe, cismanî zulmetleri de nûra dönüştürme yollarını araştırmışlardır. İşin temel esprisi bu olduğuna göre, böyle bir telâkkînin dinin rûhuna ters düştüğünü söylemek mümkün değildir. Bu şekildeki bir anlayışın dinin rûhuna münâfî olması şöyle dursun, böyle bir yorum ve hamlede, ferdî plandaki zaaf ve boşluklara karşı, cemaat referansıya Hakk sıyanetine sığınma söz konusudur ki, böyle bir şeyi gerçekleştiren herhangi bir fert, artık bir kafa ile değil, pek çok akılla düşünür; mensubu olduğu o heyetin gönlüyle Allah'a yönelir, sesini-soluğunu onların ah u efganıyla besleyerek, ferdî nâmelerini bir yüce koronun gür sadâsı haline getirebilir ve Bediüzzaman'ın ifadesiyle, o insan, "iştirak-i a'mâl-i uhreviye"ye ait tasavvurlarıyla, ibadet ü tâatında bir aşkınlığa ulaşabilir.

Sohbetin Gayesi ve Sohbette Dikkat Edilmesi Gereken Husus

Aslında bu sohbetlerde en önemli gaye, imanın ma'rifet ufkuna ulaştırılması, ma'rifetin "yakîn"ın değişik mertebeleri sürecine bağlanması, hakikat-ı Ahmediye vesayetinde kalb ve rûhun hayat mertebelerinde seyahatler gerçekleştirilmesi ve bu seyahatlerin de şuurlu temâşâ ile değerlendirilmesidir. Böyle bir seyahat ve temâşâda gönül erlerinin en önemli sermaye ve azıkları da, zikir ü fikir gibi kalb ve lisan amelleriyle letâifi harekete geçirmek, şevk ü şükürle de ilâhî mevhibelere karşı liyakatını ortaya koymaktır. Bu türlü mevhibelere mazhariyet umûmiyet itibariyle Hazret-i Rûh-u Seyyidül Enâm'ın risâlet ve siyâdetine baktığından, dahası, bu siyâdet ve risâletin şâhitleri ve bürhanları olduklarından, zilliyet planındaki memerri olmaktan daha çok, asliyyet çerçevesindeki mazharı bulunan Hazret-i Sahib-i Kur'ân'ın hakkaniyetine birer hüccet sayılırlar. Bu, biraz da, muvakkat mümessillerin mahviyet ve tevazularına, ayrıca "nefs-i emmâre"den sıyrılmalarına bağlıdır. Aksine, sohbet erleri, tabir-i diğerle, hakikat yolcuları eğer nefsi-

emmârelerinden bütün bütün sıyrılamamış; sıyrılıp, hevâ ve heveslerinin yerine Hakk rızâsını tam ikame edememiş iseler, değişik mevhibelere mazhariyeti veya bazı letâifin inkişafını kendilerinden bilme gafletine düşerek, şükür makamında fahre girebilir ve gölgeyi asıl zannederek iltibaslar yaşayabilirler. Hele bir de, bazı ikram veya cezb ü incizâblara memerr iseler -bilhassa mazhar demiyorum- şatahât vâdîlerine yuvarlanarak, başarı kulvarlarında iç içe kazançlar söz konusu iken, üst üste hasaretler yaşayabilirler.

Sokrat'ın Ruh Hakkındaki Görüşleri

İyonya ve İtalya felsefelerinin bu uzun serencamesinden sonra, ruh konusu Sokrat (Socrates)'la yeni bir safhaya girer. Sokrat, ruhu cismaniyet ve maddenin dar çerçevesinden çıkararak onu kendi genişliğine göre daha farklı bir tahlile tabi tutar. Günaltay'ın naklettiğine göre, Sokrat'ın birinci derecede talebesi sayılan Eflatun (Plato) "Phaidon" kitabında, üstadının ruhla alakalı görüşlerini şöyle açıklar: "Allah, her şeyi kuşatan bir hikmet kaynağı ve bütün kainatın ruhu ve aklıdır. İnsanın cesedi bir kısım maddî unsurlardan meydana geldiği gibi, ruhu da bu umumî ruhun bir cüz'î tecellîsidir. Allah nasıl görünmeden bütün kainatları idare ediyor, ruh da insan bedeninde işte bu şekilde tasarrufta bulunmaktadır. Bir gün gelir, beden bütününüyle çözülüp gider ama, ruh hep baki kalır." Bu mülahazalar kelimesi kelimesine Sokrat'ın düşünceleri midir; yoksa içinde Eflatun'un yorumları da var mıdır, orasını Allah bilir..!

Felsefe tarihinde, ruh-akıl-nefis ünvanlarıyla, cismaniyet ve madde ötesi bir kısım latif varlıklardan net olarak ilk söz eden ruhiye (spiritüalizm) medresesinin önemli isimlerinden Anaxagoras olmakla beraber, bu mesleği daha da geliştirip bütün dünyaya duyuran Sokrat'la onun meşhur talebesi Eflatun olmuştur. Daha çok Eflatun'un kaleme aldığı, Sokrat ve Eflatun felsefesi pek çok değişik dile tercüme edildiği gibi, çok erken bir dönemde Arapça'ya da çevrilmiş ve İslam alimlerinin mütalaalarına arzedilmiştir; arzedilmiş ve İslam hükemasını ciddi meşgul etmiştir. Bu itibarla da, bilhassa ruhu alakadar eden konularda, biraz Şehristânî, biraz da Günaltay'ın tespitlerine dayanarak Eflatun'un düşünceleri -ki bu düşünceler hem Anaxagoras'ın, hem Pisagor'un ve hem de Sokrat'ın mütalaalarının inkişafından ibarettir- üzerinde durmak, hiç olmazsa kuşbakışı bir göz atmak istiyoruz.

Sonsuza Açık Işık Evleri

Hepimiz, pek çok ev, apartman, yalı, köşk ve villa görmüşüzdür. Ama; bunların hiçbirisi bana, her zaman, Hazreti Nûh'un tûfanlar içinde yol alan gemisine benzettiğim ve bir yeis-kasvet zemininden fıskırıp çıktıkları halde Cennet yamaçlarına açık olan bu evlerde duyup-tattığım doygun hissi vermemiştir. Öyle zannediyorum ki, dünyada, en tesirli zevkler, en baş döndürücü lezzetler, en canlı şiirler, en tatlı mûsikîler, ülfete, ünsiyete yenilseler de, her zaman sonsuza açık bu ışık evler, gönüllere bakan derinlikleri ve gözleri kamaştıran renkleriyle ebetlere kadar pâr pâr parıldayacak ve ülfetler karşısında renk atmayacaklardır.

Sorumluluğumuzun Bilincinde Değiliz

Diyelim ki, onlar kendilerini besleyen kaynaklara karşı alâkasız kaldı ve milletçe çoraklaşmaya vesile oldular, pekalâ ya biz ne yaptık?. Rica ederim milletçe bütün sorumluluklarımızı yerine getirdiğimizi iddia edebilir miyiz? Bütün devlet müesseselerini çağın gereklerine göre işlettiğimizi söyleyebilir miyiz? İstirham ederim, bunca zamandır mektebin kendinden bekleneni verdiğini kim söyleyebilir? Vakıa pek çok genç, Paris, Londra, Münih veya New York.. gibi merkezlerde yüksek eğitim aldı; ama bunların topluma yararlı birer uzuv haline geldiklerini söylemek mümkün müdür? Aksine, topluma yararlı birer uzuv haline gelmeleri bir yana bunlar pek çoğu itibariyle değişik fantezilerle ülkelerine döndüler ve anglo-saksonizm, nazizim, slavizm, ya da kapitalizm, liberalizm, komünizm gibi cereyanların tesirinde ülkemize bir sürü de problem getirdiler.. getirdiler ve daha önceki yıllara nispeten huzursuzluk daha bir arttı ve özden kopmalar da daha bir hız kazandı. Bunun böyle devam etmeyeceği ümidini hâlâ koruyoruz.

Sorumluluk Duygusuna Sahip Olmak

Gerçi, çok ciddî bir sorumluluk duygusu, sarsılmaz bir irade ve sağlam bir karakter isteyen bu yüce misyonun temsilcileri de tıpkı bizim gibi birer beşerdirler; ama azimli, imanlı, olabildiğine doğru; son derece emin, vazifelerinin şuurunda, Hak rızası konusunda fevkalâde hırslı, günahlara karşı her zaman dimdik ve kararlı ve insanları doğru yola çağırmayı da tutku şeklinde

yaşayan farklı birer beşerdirler.. dur-durak bilmeden "irşad" der koşar, her zaman vazifelerini derin bir iştihakla yerine getirir, bıkmaz, usanmaz, nedir bilmez, sorumluluklarını fevkalâde bir hassasiyetle yerine getirmenin yanında, katiyen şe'n-i Rubûbiyet'in gereklerine karışmaz; neticenin hesabıyla asla meşgul olmaz, sadece ve sadece Rabbin teveccühünü beklerler. Hidayeti de, dalâleti de Allah'tan bilir -şart-ı âdî plânında iradenin müessiriyeti mahfuz-fermanın O'na ait olduğunu itiraf eder, O'nun hükmüne ve kazasına bin can ile inkıyatta bulunurlar. Bunlar, şer'î ve tenzilî hususlara olabildiğince riayetin yanında, tekvinî emirleri görüp gözetmede de fevkalâde titiz davranırlar. Bunların; hem Kur'ân, hem kâinat, hem muhatapları hem de Rabbileri karşısında olabildiğine sağlam ve tutarlı bir duruşları vardır; bu duruş, fevkalâde "ülû'l-azmâne" ve seçkinlere has bir duruştur.

Sorumluluk Şuuru İle Hareket Etmek

Herkes, ciddî bir ferdî sorumlulukla "İş başa düşüyor; gücümün yettiğince ben yapmazsam, her hâlde başkaları da yapmayacak" diyerek atını mahmuzlayıp en ön saflarda bayraktarlığa koşmalıdır.. rekabete girmeden, kıskançlık göstermeden, sağında ve solundakilere de hareket ve yürüme imkânı vererek hep bayraktarlığa koşmalıdır. Pek çoğumuz itibarıyla şimdiye kadar bilerek veya bilmeyerek yaptığımız işlerin bir kısmı kalplerimizi söndürdü ve ruhumuzun gözlerine kezzap gibi aktı. Bu karanlık dönemde millet olarak büyük ekseriyetimiz silkinip mahiyetindeki hakikat nurlarını uyaramadı ve dirilişimizin suyu, havası, kuvve-i inbâtiyesi gibi hayatiyet ifade eden manevî dinamiklerine ulaşamadı. Şimdilerde olsun, mevcudiyetimizi devam ettirebilmek için kendi kendine ayakta duramayan sarmaşıklar gibi kendi dışımızda bir dayanak arayacağımıza, kendi potansiyel gücümüzü, ötelere alâkalı bütün irtibatlarıyla ortaya çıkararak O'na sırtımızı verip yürüyebiliriz.

Her şeyi, ruhun gözleriyle temâşâ edeceğimiz, onun kulaklarıyla dinleyeceğimiz, onun elleriyle tutup götüreceğimiz ve onun ilhamlara açık muhakemeleriyle değerlendireceğimiz bir ufka ulaşmamız da, ancak bu potansiyel gücü ve bu irtibatı yeniden gözden geçirmeye ve yenilemeye bağlıdır. Niyazî'ce bir yaklaşımla hulâsa edecek olursak: Sen, seni varoluşa taşıyan ruh ve mânâyı katiyen dışta aramamalısın; başını eğip, vicdanını dinlemeli ve mahiyetini bir mercek gibi kullanarak varoluş istikametindeki seyahatini özünden başlatmalısın...

Sorumsuzların Elinde Kalan Bir Toplumun Durumu

Başkalarının destan ve menkıbeleriyle coşup teselli olmak, ferdî ve içtimâî sorumluluğunu yerine getirmemiş, âciz ve aşağılık duygusuna kapılmış kimselere has marazî bir keyfiyettir. Bu hastalığa müptela olmuş bir cemiyette, fâtih-ruh yerini, geçmişî destanlaştıranlara, sırf eskiye ait türküleri mırıldananlara ve bütününüyle marşlara gömülüp gidenlere bırakır. Böyle bir toplumda dînî düşünce ve dînî mükellefiyetler, aşk ve heyecan mahrumu sefil bir gürûhun inhisarında, folklor haline getirilerek yığınları eğlendirici ve dinlendirici bir festivâl halini alır. Ve yine böyle bir cemiyette, kalp ve ruhun derece-i hayatına giden bütün yollarda söz ve devran; görüşleri sığ, düşünceleri fakir, himmetleri meflûç, iç dünyaları karanlık ve başkalarının yaşadığı hârikaları hikâye etmekle teselli olan bir kısım haddini bilmezlerle kalır.

Sorumsuzluk ve Kimliksizlik

Bütün bunları, ilhâd cephesinin tahripçi olmasında, onun profesyonel şirretliklerinde, oyunlarını hasım dünyanın plân, düşünce ve imkânlarından istifâde ederek çok iyi oynamasında aramak uygun görülse bile, yıllar yılı bilgisiz ve görgüsüz kalmaya mahkûm edilmiş, her fırsatta sindirilmiş, değişik oyunlara getirilerek hep saf dışı bırakılmış ve bir türlü kalp-kafa bütünlüğüne erme imkânını elde edememiş vatanperver kesimin, gerektiği kadar tarih şuuruna ve mesûliyet duygusuna sahip bulunamamasında aramak daha muvafık olacaktır.

Ah şanlı talihsiz, muhteşem bahtsız ülkem! Bir zamanlar "Hürriyet, eşitlik, adâlet" teranesini dilinden düşürmeyenlerin elinde hırpalanıp durdun. Bir başka zaman yabancılarla elele, omuz omuza milleti bölüp ülkeyi sağa sola peşkeş çeken karbonarilerin maceralarıyla.. bir diğer zaman da hasım dünyanın bütün nefret ve tiksintilerine rağmen, ille de onunla zifafa koşan kimliksiz bir gürûhun hevâ ve hevesleriyle..!

Sen ne zaman duygu ve düşüncede dirilerek dostlarını sevinç ve gıptaya, düşmanlarını da infial ve öfkeye sevk edeceksin? Ne zaman o muhteşem yerini alarak târihî fonksiyonlarını kusursuz yerine getireceksin..?

Sosyal Bunalım ve Değişimler

Son bir-iki asırdan beri insanlık hep ızdıraptan ızdıraba sürüklendi, hep ölüm çukurlarının çevresinde dolaştı ve kurtuluş ararken de hep felaket buldu ve felaketlerle yoğruldu. Bu meş'ûm zaman diliminde, dünyanın hemen her yerinde toplumları idare eden güç, devletlerden, hükümetlerden daha ziyade, şahısların, grupların, sınıfların, holdinglerin, mafyaların kazanç hırsı ve ikbal arzusu oldu. Tabiatıyla, böyle bir dünyada, her şeyin kıymet hükmünün para ve yaşama seviyesiyle ölçüleceği de bir gerçektir.

Evet gerçek değerlerin alt-üst olduğu böyle bir dünyada, insanların itibarlarının, onların paralarıyla, servetleriyle, yazlık-kışlık villalarıyla ölçülmesi gayet tabiiydi.. ve öyle de oldu; maddî varlık ve imkânlar küstah bir glâdyatör gibi ellerini yukarıya kaldırarak, ilim, fazilet, düşünce ve cesaretin üzerinde tepindi ve onları yendiğini ilân etti. Oysa ki, servet u sâ mân, ilim, akıl, fazilet ve cesaretle birleşince bir değer ifade etse de, tek başına kaldığında bir şeye yaradığını söylemek oldukça zordur.. hatta ondan da öte bazen bir canavarlık vesilesi haline gelmesi bile söz konusu olabilir. Ne acıdır ki, günümüzde, toplumların gerçek hayat dinamikleri sayılan bilgi, düşünce, ahlâk ve cesaret gibi hususlar, şayet maddî imkân ve kazanca dönüştürülemiyorsa fantezi ve aptallık emâresi sayılmakta.

Sosyal Hayatta Sebep-Sonuç İlişkisi

Eğer bugünkü mektepler, mekteplerdeki müfredat programı; üniversiteler ve bu yüksek ilim yuvalarında sistem; bakımevleri ve kimsesiz çocuklarla alâkalı projeler; okullardaki talebeler ve onlarla ilgili tasarılar; camideki cemaat, kışladaki asker, karakoldaki polis, devlet dairesindeki memur, fabrikadaki işçi ve bunlarla alâkalı temel disiplinler bugünümüz ve yarınlarımız açısından nazara alınıp, sebep-sonuç mülâhazasıyla değerlendirilmezse, yarın bu müesseselerin yetiştirdiği çıraklardan hiçbirinin kargaşaya alet olmayacağına teminat verilemez.. beş başı mamur insan yetiştirdiğimizden söz edilemez.. toplumun huzuru adına güvence verilemez.. mabed misyonunu yerine getiremez.. okul mabed kutsiyetine ulaşamaz.. kışla peygamber ocağı olma imtiyazını koruyamaz.. ve yığınlar derbederlikten kurtulamaz.

Her şey, bir başka âlemde hazırlanıp imdadımıza gönderilecekmişçesine

evlerimizde oturup sürpriz şeyler bekleyemeyiz.. dahası, hayatın içinde miyiz, değil miyiz bunu çok iyi belirlememiz gerekir. Eğer bir toplumda: İnsan bu dünyada vaktini iyi geçirmeye bakmalı.. gelecek adına çok fazla kafa yormaya gerek yok.. (Ömer Hayyam'ca) geçmiş gelecek masal hep; eğlenmene bak ömrünü berbat etme.. ye-iç hayatın keyfini çıkar.. dünyayı sen mi kurtaracaksın?. Çok fazla düşünme delirirsin.. Allah'ın nimetlerinden istifade etmek de bir ibadettir... gibi -bazıları düşünce olarak doğru olsa da- mülâhazalar söz konusu ise, o toplum ruhta ve mânâda ölmüş demektir. Böyle bir toplumda aydına ve idareciye düşen vazife, o toplumu her kesimiyle bu korkunç düşünce inhirafından ve ruh kaymasından kurtarıp onu yüksek hedeflere yönlendirmek ve ilim düşüncesiyle aydınlatmaktır. Aksine, kitlelere gerçek ilim aşkı ve düşünce ruhu aşılama yerine onları günlük politikalarla sersemleştirir ve iktidar değişimleriyle her şeyin farklılaşacağına inandırmaya kalkarsak, toplumu bütün bütün problem kaynağı haline getirmiş oluruz. Kaynağı toplum olan problemleri ne gücün düşüncelere baskısıyla, ne de zirvedekilerin sandalye münâvebeleriyle halletmek mümkün değildir. Kaldı ki bu problemleri bir kere çözsünüz bile, değişen şartlar, farklılaşan dünya sürekli karşınıza yeni yeni problemler çıkaracaktır. Bu itibarla da, her köşe başında önümüzü kesmiş bizi bekleyen bu problemlere karşı, hakikat aşkı, ilim aşkı, düşünce aşkıyla mücadele etme mecburiyetindeyiz.

Sosyal Paranoya

İnsanoğlu var olduğu günden beri, çok defa hep başka bir dünya özlemi içinde bulunmuş ve zaman zaman da yaşadığı dönemi yerden yere vura gelmiştir. Böyle bir mülâhaza, vicdandaki ebed arzusu veya yitirilmiş bir cennete iştiyaktan kaynaklanması itibarıyla bir açıdan tasvip görebilir, hattâ takdir de edilebilir. Ancak içinde bulunduğumuz zamandan şikayetin sesi-soluğu olması ya da ümitsizliğin ve karamsarlığın aks-i sadâsı gibi duyulması açısından böyle bir mülâhazayı tasvip ve takdir etmek bir yana, mutlaka üzerinde durulması gereken bir hastalık olduğu kanaatindeyim. Hususiyle böyle bir mülâhaza, bütün yerleşik düşüncelere, millet ruhuyla test edile edile gelişmiş ve kökleşmiş örflere, âdetlere karşı ise, onun marazî bir ruh haletinin tezahürü ve sosyal bir paranoya olduğunu düşünmek daha yerinde olacaktır.

Sosyal, İktisadi, İdari ve Askeri Gerginlikler

Öyle tahmin ediyorum ki, bu sosyal zıvanasızlığı -belki de buna içtimâî paranoya demek daha uygun olacak- yarınlara ait tehditleriyle görebilenler, daha şimdiden ürperip titremeye başlamışlardır bile. Ancak, kim ne kadar ürperip titrerse titresin, çare ve çözüm adına ortaya atılan düşünceler, dönüp dolaşıp yine sosyalizm, kapitalizm, liberalizm... gibi doktrinlere gelip dayanmakta. Arızanın hakikî merkezi ve inhırafların gerçek sebepleri tesbit edileceği ana kadar da, zannediyorum biz hep bu fâsit daire içinde dönüp duracağız, toplum da bir türlü bunalımlardan kurtulamayacak.

Evet, o, siyasî buhranlardan sıyrılırken iktisadî krizlere gidecek, askerî handikapları aşarken idarî kaoslara sürüklenecek ve hep öldüren bu "kısırdöngü"ler içinde harâb olup-türâb olup gideceğiz. Şayet önümüzdeki günlerde de bu mantıkla -daha doğrusu bu mantıksızlıkla- hareket edilecek olursa, bir çuvaldız boyu yol almamız mümkün olmayacak; paneller, konferanslar dönüp dolaşıp yine "fert" ve "devlet" makûlesine gelip dayanacak; "hürriyetçi bir düzen mi yoksa devletçi bir nizam mı? Kapitalist bir sistem mi, sosyalist bir idare mi..?" mülâhazaları asla aşılamayacak.. sonra da bir sürü diyalektik, bir sürü mantık oyunu, derken onca kaybedilmiş yıllar ve heder olup gitmiş imkânlarla kendi egoizmamız etrafında daireler çizip durduğumuz görülecektir. İsterseniz şimdi birkaç asırdan beri milletçe, yapılması gerekirken her ne hâl ise bir türlü yapılamayan hususların bazılarını arzutmeye çalışalım:

Sömürülen Millet ve Değerler

Evet, bizim safdil oluşumuz ve âlemin de hokkabazlığı; millet; yıllar ve yıllar, bir türlü sonu gelmeyen bu tarihî tekerrürler turnikesinde döndü-durdu. Zirvedekiler, milleti sevk ve idare adına, şahsiyetli ve millî ruh kaynaklı bir politika belirleyecekleri güne kadar da bizim, sâir fi'n-nevm "uyur-gezer" kalmamız, düşmanlarımızın da sinsî oyunları, gizli işgalleri ve İslâm ülkelerini içten içe fethetmeleri devam edeceğe benzer. Bugün yeryüzünün büyük bir bölümünde söz mütegalipelerde bitiyor.. gücü temsil edenler zayıfa hakk-ı hayat tanımıyor.. her yerde zorbalık ve kabadayılık alkışlanıyor; her insanı insan kabul edip onun hukukuna saygılı olmak ise, aptallık ve sünepelik sayılıyor. Süper güç

ve devletlerin politikaları, hemen her zaman, zayıf ve güçsüzleri istismar etme "sömürme" istikâmetinde işliyor. Kılıfını bulduktan sonra, çalıp-çırpma, yeyip-yutma, hatta can çekişenlerin sırtında hakk-ı temettu' arama akıllılık sayılıyor.. buna karşılık haram-helâl düşüncesi, hak-hukuka riâyet gayreti ve insânî değerlere saygılı kalma azim ve niyeti aptallık kabûl ediliyor.

Söz Erleri

Söz erleri semavî bûlbüllerdir. Onların dilleri, dostların sînelerinin inşirahı, düşmanların da korkulu rüyalarıdır. Bunların dillerinden dökülen söz süngüleri, muharıplerin kılıçlarından daha keskin, mızraklarından daha ürperticidir. Hekimler, kılıç yaralarını, ok yaralarını tedavi edebilmişlerdir ama, söz yaralarını tedavi ettikleri görülmemiştir. Sözün en müessir ve en içlisini peygamberler, sonra da derecesine göre ilhâma açık saf gönüller söylemişlerdir. Söylemiş ve yerinde karanlığın bağına yağdırdıkları söz oklarıyla zulmetleri delik-deşik etmiş; yerinde sînelere saldıkları beyân kıvılcımlarıyla ruhlarda yangınlar meydana getirmiş ve yerinde de rahmet damlaları şeklindeki kelimeleri dört bir yana saçarak her yeri cennetlere çevirmişlerdir.

Hele ilham üveyklerinin kanatlandığı vakit, dudaklarından saçılan incileri toplamak için melekler bile onlara koşmuş ve onların dizlerine kapanmışlardır.

Söz erleri güneş gibidirler; kendilerine rağmen durmadan çevrelerini aydınlatırlar.. derya gibidirler. Dünyanın en zengin hazinelerini hem de hiç hissettirmeden sînelerinde taşır ve bir mum gibi etraflarına ışık verir; fakat, başlar önlerinde mahcup ve iki büklüm yaşarlar. Halk içinde mütevâzilerden daha mütevâzi, Hak'la beraber olunca da fevkalâde uyanıktırlar. Çevrelerine yığın-yığın cevherler dağıtır dururlar da bunun farkında bile olmazlar. Olmazlar; zira, iç dünyalarında her an daha kıymetli pırlantalar peşindedirler.

Buldukları o, zebercedden nükteleri açıklarken, sesleri kıyamet sûru gibi çınlar; sihirleri insi-cinni büyüler; meyhanedekiler de mescittekiler de her yandan onların cevherlerine koşar.

Sözün Ayağa Düşmesi

Bugün o, Hârut ve Mârut'un bile büyülerini bozan söz sihirbazları var mıdır,

yok mudur bilemeyeceğim.. Bildiğim bir şey varsa, o da sözün elden ayağa düşmüş olmasıdır. Günümüzde, söz sarrafı gibi görünenlerin çoğu ilhamsız, ötelere kapalı ve Allah'tan kopuk kimseler... Bu itibarla da, beyân sanatı büyük ölçüde başboşların elinde.. ilham perisinin kanatları kırık ve ilhama muhtaç, gönüllerde de taklit cadıları çadır kurmuş.. bütün bunlardan dolayı dilencilere dendiği gibi "inayet ola!" demekten başka elimizden bir şey gelmiyor.

Sübuhât-ı Vech Makamı ve Istılâm

Bu makam, cemal ve kemâl-i mutlak sahibi Zât'ın izzet ve azametiyle kendini ifade ve işhad makamı olduğundan ya bütün bütün diller lâl kesilir veya mazmunlar, mefhumlar ilâhî heybet ve ululuğun tesiriyle kalıp değiştirerek remizlere, işaretlere ve îmâlara dönüşürler. Bazen bu îmâ ve işaretler beraberlerinde bir kısım iltibaslar da getirirler ki, çok defa bunlar avam halk için birer fitne ve ibtilâ vesilesi olagelmışlerdir. Ne var ki, Zât-ı Baht'ın şiddet-i zuhur, azamet ve ihatasından dolayı his ve idrak dünyamızda varlığın silinip gitmesi başka, eşyâ ve hâdiselerin bütün bütün yok olması daha başkadır.

Bazı muhakkıkîn, ârifin ihsas ufku itibarıyla kâinât ve içindekilerin duyulup hissedilmediği veya tamamen nazardan silinip gittiği böyle bir hâli, bir nesnenin fenâ bulup gaybûbet etmesi ve aslıyla-faslıyla mütelâşî olması mânâlarına gelen "ıstılâm" sözcüğüyle seslendirmişlerdir ki, konuyla alâkalı genel mülâhazalara uygun düştüğü söylenebilir. Biraz daha açacak olursak, ârif-i billâh, cemal ufkunda kemâlin, kemâl şahikasında da cemalin tecellileriyle hayret üstü hayret ve dehşet üstü dehşetle mest olduğu bazı ahvâlde, bir inâyet-i hâssa ile -ki buna "hucub-u inâyet" demişlerdir- ferâiz-i diniyesini yerine getireceği süre zarfında ubûdiyet mülâhazasıyla kendine gelir; seviyesini aksettiren bir derinlikte vazifesini eda eder; sonra da yeniden hususî ihtisaslarına bağlı o ıstılâm hâliyle envâr-ı Zât'ın tecelli ufkuna yönelir ve orada bir kere daha erir gider.

Sübuhât-ı Vech Neticesinde Olabilecek Güzel ve Hatalı Davranışlar

Sübuhât-ı vech karşısında duyulup hissedilen mahv u fenâ veya ıstılâm'ın, yerinde şâyân-ı takdir bir kısım sonuçları olduğu gibi mahzurlu ve hatarlı

neticelerinin olması da çok defa kaçınılmazdır: Bu seviyedeki ârif-i billâhın, tamamen Allah'a müteveccih bulunduğundan -şer'î muvazeneyi koruma şartıyla- bütün mâsivâyı tâlî, hatta tâlînin de tâlîsi görmesi, her şeyi Hak tecellilerinden ibaret sayıp zâhir u bâtınıyla O'nun ziya ve nurlarının bütün varlığı kuşattığını duyması takdire şâyân görülebilir. Şuursuzca sekr ve mahv u fenâ hissiyle nâsezâ, nâbecâ sözler söylemesi, şathiyyât ve hezliyât türünden lâkırdılar etmesi ise memnu, tehlikeli ve idlâl edicidir. Bu itibarla, şer'î ölçüleri şuuraltı müktesebât hâline getirememiş kimselerde mahv u fenâ veya sekr bazen sebep-i haybet ve hüsrân olabilir.

Sübuhât-ı Vech Neticesinde Sâlikin Karşılaştığı İlahi Sürprizler

Aslında tâlib, sâlik veya ârif, ne zaman bu noktaya ulaşma azm ü kararı içinde bulunmuşsa, Hazreti Vehhâb da onu, değişik sürprizlerle ödüllendirmiş, ödüllendirip tehzîbe muvaffak kılarak arındırmış; iç ve dışını hürmet ve huşûuyla süsleyerek haremgâh-ı sübhâniyesine kabule hazırlamış; hıllat sırlarını ruhuna duyurarak, yönelmesi gerekli olan mutlak mihrabı göstermiş; kalbî uzlet duygusuyla onun ruhunda tevhid-i kible hissini bilemiş; tebeddülle de onu kalbî ve ruhî hayat ufkuna yükseltmiş; böylece sürekli vuslat gölgelerinde dolaştırarak letâifine hakikî vuslat neşvesini duyurup üns billâh'a namzet hâle getirmiş; sonra da, sırrına sırr-ı Zât'ını ihsas ederek gönlünü "Hazîratü'l-Kuds" mülâhazalarıyla taçlandırıp sübuhât-ı vechiyle de bütün vuslat rüyalarını gerçekleştirmiştir. Bu suretle o, her şeyden elini eteğini çekerek bütün benliğiyle Hakk'a yönelmiş, Zât-ı Bârî de nur-u vechiyle ona gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ekstra teveccühlerde bulunmuştur.

Bu mülâhazayı Şems-i Sivasî ne hoş ifade eder:
"Vâsıl olmaz kimse Hakk'a cümleden dûr olmadan,
Kenz açılmaz şol gönülde tâ ki pürnûr olmadan."

Sübuhât-ı Vech Tabirinin Anlamı

Cenâb-ı Hakk'ın, ârifân kalbinden bütün mâsivâullahı (Allah'tan gayri her şeyi) silip-süpürüp setretme sadedinde -bîkem u keyf- o müteâl varlığını onların

o temizlerden temiz gönüllerine duyurma murad-ı sübhânîsine bağlı tecelli eden ve bütün beşerî ihsaslar, ihtisaslar ufkunu kuşatan Zâtî bir nur ve ziya tufanıdır sübuhât-ı vech. "Vech" kelimesiyle Zât-ı Bârî'nin kastedilmesi açısından ona, esmâ ve sıfât-ı sübhâniye nurlarını da ihata eden "envâr-ı Zât" diyenler de olmuştur ki, böyle perdesiz, hâilsiz ve min vechin hicabsız bu Zâtî nurlar karşısında, ârifin iç ihtisasları ufkunda " - O'nun Zât'ı müstesna her şey hâlik ve mütelâşîdir." (Kasas, 28/88) hakikati zuhur eder gibi olur da bütün mâsivâ, hatta esmâ dahi tamamen silinir gider ve ârif-i billâh, böyle bir şuaât karşısında kendini hayret ve hayret üstü değişik ahvâl içinde bulur.

Süleyman Efendi

Silistre'de soylu bir ailenin çocuğu.. hoca oğlu hoca.. rûhî zenginliğini İstanbul âfâkının irfanıyla kıvamına getirince ciddî bir vefa hissiyle maskat-ı re'si olan beldeyi müderrislikle kucaklar. Onunla alâkalı derin bir beklenti içinde bulunan aile fertleri, etrafını saran talebe, dost ve kardeşlerinin sadâkat ve vefâsında onun misyonunu ve yarınlarını görür, tâlî'lerine tebessümler yağdırırlar.

Süleyman Efendi, aksiyonu önde, eşine ender rastlanır yorulma bilmeyen bir mücâhede insanıdır. Hayatı boyunca, ehl-i sünnet ve'l-cemaat düşüncesinin sadık ve kararlı bir müdâfii olarak yaşamış.. dinî duygu ve dinî düşüncenin üst üste sarsıntılar yaşadığı bir dönemde "sath-ı mücadele" demiş; dinî düşünce ve tarih şuurunu bir kaneviçe gibi kullanarak, ruhumuzun dantelâsını örmüş.. bir baştan bir başa ülkenin her yanında açtığı kurslar, yurtlar ve pansiyonlarla gönüllerimize varlığımızın esaslarını duyurmaya çalışmış.. ruhların ve ruhânilerin tayarân ettiği âleme yürüyeceği âna kadar da bu misyonunu edadan geri durmamıştır..

Ben, şu birkaç satırla bu büyük hareket adamını anlatma iddiasında değilim; olamam da. Bu kadar az bir zaman içinde, Edirne'den Ardahan'a kadar, ülkenin her yanını, hem de engellemelere rağmen, ilim ve irfanla bezeyen bir ruh ve mânâ insanını anlatmak, değil birkaç paragrafla, mücellitleri bile aşan bir mevzudur.

Biz, şimdilik bu önemli şahsiyetin, misyonunu, aksiyonunu, yorumunu, hizmet felsefesinin tahlilini, araştırmacı ve mânâyâ açık akademisyenlerin incelemesine havale ediyor ve bir kapı aralaması sayılan bu küçük

hatırlatmanın, kapıyı sonuna kadar açacak çalışmalara dönüşmesini diliyoruz.

Süleymaniye Camiinin Bölümleri

Evet insan, ihtişam dönemimizin bu pırlanta âbidesini, onun sağında ve solundaki müştemilâtı, her yeri kendi ruh ve mânâsıyla mabede sığınmaya koşuyor bir görünüm arz eden medreseleri, şifâhâneleri, dâru't-tıpları, dâru'l-kurrâları, dış cemaat mahalleri ve revâklarıyla hepsini birden kavrayıp rûhuna sindirdiği zaman, daha camiye adım atmadan derin bir uhrevî sükûtun şiirini dinler.

Süleymaniye'ye Allah'a yükselme ve ulaşma yollarını remzediyor gibi değişik kapılardan girilir. Bu giriş bazı yerlerden düz ayak, bazı taraflardan da biraz merdiven çıktıktan sonra gerçekleşir. Hazîreye başını soktuktan sonra herkes bahçede bir konsantrasyon yürüyüşü yapar ve hangi yandan olursa olsun ona ulaşmak için "bi-kaderi'l-keddi tüktesebü'l-meâli -sıkıntı ölçüsünde seviye elde edilir" düşüncesini pekiştirmek üzere birkaç merdiven daha çıkmadan şadırvan bölümüne girilemez. Şadırvan bölümünde, mütekabil, aynı boyda ve birbirine bakan revâklar, ukbâya açık kapılara benzeyen halleriyle, mabede koşanlara bir şeyler fısıldıyor gibi, onların ümitlerine tebessüm eder, endişelerine takallüsler fırlatır ve hep müminin gönül dünyasının haremi sayılan mabedin iç kısmına işaret ederler. Derken, herkes duygularıyla ikinci kez beslenmiş, herkes ikinci kez azığını almış, hazları köpük köpük Dostla halvete yürür.. ciddî bir temkin ve olabildiğince bir edeple yürür ve kendilerini gönüllerin harem dairesinde bulurlar.

Burası iç yüzü ve mânâyâ açık aksesuarıyla o kadar rengin, o kadar olgun ve o kadar geniştir ki, o âna kadar gördüğümüz kısımlar ona nispeten âdeta mütevâzi bir selâmlık gibi kalır. Mabedin bu iç kısmı koca külliye'nin en güzel, en ferah, en gönül alıcı ve hülyâlarımızı coşturan sihirli bölümüdür. Burada, o âna kadar ruh ve mânâ adına gönüllerimize sinmiş ne büyülü şeyler duyar ve hissederiz. Sadece biz değil, orada bizim içeriye girmemizi bekliyormuşçasına çöküp yanlarına oturduğumuz, bizi sımsıcak tebessümlerle selâmlayan, kalplerinin iyiliği çehrelerine aksetmiş ve hislerini yüzlerinde okuduğumuz bütün inanmış gönüller zengini-fakiri, yaşlısı-genci, âmiri-memûru, âlimi-ümmîsi, makam sahibi-düz insanı, yerlisi ve yabancıyla; -tabiî kimi, deryadaki mâhinin deryayı hissetmesi nispetinde; kimisi de, dalgıçların derinlikleri sezişi

ölçüsünde- hemen herkes onda farklı bir temâşâ zevkine erer. Allah'tan başkasına gönül vermemiş ve gözlerinin içine başka hayâl girmemiş bu iman ve itmi'nân insanları, gönüllerde birikmiş sevgiyi sarfedecek sîne arar, ma'bedin her yanında muhabbet ve alâka esintileri uyarır, sonra da Hakk mihmandarlığına ulaşmış bu talihli ruhlar ve gönülleri "gıll u gış" adına her şeyden arınmış bu insanlar: "Bizi bu saadetlere eriştiren Allah'a hamdolsun!. Hamdolsun o Allah'a ki, bize verdiği sözü yerine getirdi ve bizi bu yerlere vâris kıldı" der ve bahtlarına tebessümler yağdırırlar.

Süleymaniye Camiinin Görünümü

Süleymaniye'nin, bilhassa Haliç tarafından bakılınca, başını dikmiş, göğsünü germiş derin derin İstanbul'a, Haliç'e hatta Boğaziçi'ne bakan ve bir beklentiyle yutkunan muammâlî bir hâli vardır. Daha çok vakarlı bir çehreye benzeyen heykelinin, gözlerimize, gönüllerimize sinen mânâsı ve öbek öbek çevresini saran müştemilâtıyla ruhlarımızda kendini hissettirince, insan bu anlamlı simâ karşısında garip şeyler duymaya başlar ve bu ürperten sükût karşısında ruhunda ne raşeler ne raşeler uyanır!

Süleymaniye bulunduğu noktaya o kadar uymakta ve o kadar yakışmaktadır ki, en âmiyâne bakışlar bile, bulunduğu yerle onun ruhu arasındaki mânâyı hemen sezebilirler. Öyle ki, onunla yerleştiği mekân arasında o derin münasebet eğer kavranabilse, o, öyle rastgele plânlara göre ve rastgele malzeme ile değil de, kendi iç derinliği ve dış husûsiyetleriyle bulunduğu yerden fışkırıp çıkmış gibi bir his uyarır insanın rûhunda. Mabede açık ruhlar, başları onun gölgesine ulaştığı andan itibaren, kendilerini seven, okşayan, bağrına basan sımsıcak bir anne kucağında hissederler. Bu satırların yazarı için bir mazhariyet sayılan böyle bir okşanma ve kucaklanma, hem de geçmişi geleceğe bağlayacak köprü bir nesle hitap makamında okşanıp kucaklanma -dinleyenler kendi talihsizliklerine saysınlar- diyen için böyle tasavvurları aşan zevk ve hatıralara inkılab edince, kim bilir, hayatı her zaman uhrevî derinlikleriyle yaşayan yüce kametler onu nasıl düşünmüş ve nasıl hissetmişlerdir?

Süleymaniye Camiinin İçi

Camiin içine girince, ilk defa, görkemli dört fil ayağı üzerinde yükselen

muhteşem bir kubbe göze çarpar.. ve onu İslâm'ın remzi olan beş küçük kubbe çevreler. Zannediyorum bu konumda ana kubbenin diğer beş kubbeye inzimâmıyla ortaya çıkan altı rakamı, iman esaslarını hatırlatır; ayrıca, büyük kubbe, İslâm'ın en temel rûknü olan tevhidi minarelere ulaştırıp ilân ederken, beş küçük kubbe de onu kucaklar, ona destek olur ve onun varlığının birer gölgesi gibi ona sımsıkı tutunurlar.

Camiin bir diğer büyüleyici yanı da, günün değişik saatlerinde değişik pencerelerden içeriye yayılan ışık hüzmeleridir. Evet tam yedi kat üzere tanzim edilmiş ikiyüz dokuz pencereden her zaman camiin içine ışık akar gelir.. bu renkli camlardan sızıp içeriye dökülen ışıklar, insanda ne romantik düşünceler ne romantik düşünceler uyarır. Şayet, daha sonra ilâve edilen bir kısım nesepsiz nakışların tedâî ettirdiği münasebetsizlikler olmasaydı, kim bilir ruhlarımız daha neler neler hissederdi! Evet,

"Mabedin cephe cidarındaki loş pencereler,
Güneşin sırtına bir ince tül atmış, esmer,
Mütemâdî sağıyor dahile bir gölgeli nûr"
Mehmet Akif

Süleymaniye Camiinin Konumu

Süleymaniye Camii; konumu ve yeri itibariyle, bilhassa Yeni Cami, Galata Köprüsü ve Unkapanı hattından bakılınca, bütün İstanbul'a hâkim, minareleşen bir mabed, olabildiğince derin, ürperten ve ihtişamla tüten, burayı ve ötelere gözetlemeye açık bir rasathane gibi görünür. Öyle ki Yahya Kemal'in

"Görebilsin diye sonsuzluğu her yerden iyi,
Seçmiş İstanbul'un ufkunda bu kudsî tepeyi..
Uhrevî bir kapı açmış buradan gökyüzüne..."

sözleri mübalağa değil eksik sayılabilir. Hele iç yapı ve dahilî dizayn itibariyle, biraz dikkat eden hemen herkese o, bir muhteşem dönemin, muhteşem mimârının elinden çıktığını ve yine muhteşem bir hükümdarın eseri olduğunu fısıldar ve ruhlarımıza:

"Sanki ummân-ı bekânın ezelî bir mevcî,
Yükselirken göğe, donmuş da kesilmiş inci!...
Dur da Ma'bûduna yükselmek için ilme basan,

Ma'bedin halini gör işte serâpâ iman!.."

Mehmet Akif

nağmelerini duyurur.

Süleymaniye Camiinin Manevi Atmosferi

Evet onda, tabaka tabaka birbirinin üstüne binen, katmanlaşan bir ulu sessizlik ve güya içine günümüzün anlamsız sesleri hiç düşmemiş de bu kudsî harim, bütün anlamsızlıklara karşı kapalı kalmış.. hep kendi içinde derinleşmiş, kuyulaşmış gibi gelir bize.. gelir de gönüllerimizde rengin ve zengin bir eski bestenin tesirini icrâ eder. Sanki, sesini kulaklarımıza doldurduktan sonra susmuş bir enstrümanın tellerinden hâlâ bir şeyler duyuyormuş olma hissiyle yaşadığımız gibi, bu yüce mabette, güya eskiden içinde icra edilmiş bir mûsikînin dalga dalga nağmeleri, bütün tazeliğiyle hâlâ akıp akıp ruhlarımıza bir şeyler boşaltıyor gibi bir duygu uyarır hislerimizde.

Hülyâlarının tadına alışmış her hayâl çocuğu, Süleymaniye'nin kokusunu duyar duymaz, geçmişin bütün şiirini, bütün mânâsını ve bütün zevkini birden tadar. Evet herkes, hülyâ ufku ölçüsünde Süleymaniye'de rüyaya yatmış gibi onun herhangi bir menfezinden kanatlanarak asırlar ötesine yürür; önceki günü dünle, dünü de bugünle bir arada görür ve ruhuna zaman üstülüğün en engin hazlarını duyurur. Her ruhta bir çiçek gibi açılan mahrem hülyalar, Süleymaniye'nin tedâî ettirdikleriyle en derin şekilde ve birden açılır, açılır da kendilerini bu tedâîlerin gelgitlerine salabilenler içlerinde binbir haz, dudaklarında sımsıcak bir tebessüm, uğradıkları her yere kucak kucak huzur ve itminân taşırlar.

İnsanlar bu yüce mabedi tam duyduklarında eğilip bir de ruhlarına bakabilseler, onda içlerinden kopup gelen duygularını, ümitlerini, arzularını, isteklerini besleyen bir büyü bulurlar. Bulurlar da, yaşadıkları hayat içinde ayrı birer şahsiyetle daha var olduklarını duyarlar. Sanki hakikatin çerçevesini dar bulup da, hayâlî dünyalara pencereler açıyor gibi bir kısım mahrem âlemleri temâşâyâ koyulurlar.

Süleymaniye'de her şey nazlı bir çiçek edâsıyla güzelliğin son rikkatine kadar açılmış yaşıyor gibidir.. ve her güzellik umûmî bir ahenk içinde, noktasıyla, çizgisiyle, kelimesiyle, satırıyla zevke açık gönüllere hazların en enginini

sunmaktadır.

Süleymaniye Camiinin Süslemeleri

Bu mübarek mabed, dışıyla-içiyle hep bir vakar ve ciddiyetle tülленir; tülленir de, ona göre basitlik sayılan plastize süslemelere kapalı kalır.. evet bir kısım mabed ve türbelerdeki gibi nakış, arabesk, boya ve çini süslemelere burada fazla yer verilmez. Eğer son cemaat revâkının, alt pencerelerinin tepelerindeki lacivert zemine beyaz hatla işlenmiş kitâbe.. ve mihrabın iki yanını süsleyen panolar istisna edilecek olursa, Süleymaniye Camii'nde Sinan'ın, dış süsleme endişesine hiç mi hiç kapılmadığı ve sanat ruhunu ihtişam büyüyle soluklamak istediğı hemen hissedilir.

İnsan, camiin ön kapısından, şadırvan avlusuna adım atar atmaz, revaçların sıcaklığı, şadırvanın dinlendiriciliğı, kible kapısı önündeki kubbe mukarnaslı çıkmalar ve pembe somaki, kırmızı taş, beyaz mermerlerden, sütun başlıklarının büyüleyiciliğıyle karşılaşır ve kendinden geçer. Şadırvan insan ruhuna üflediğini üfler, âdeta onu konsantrasyona hazırlar ve mabede doğru "yürü!" der.

Süleymaniye Camiinin Tarihi Misyonu

Süleymaniye, dış ihtişamı ve iç derinlikleriyle, hazîresine sığınan temiz gönüller üzerine birer mızrap gibi kalkıp indikçe, biz şanlı geçmişimizi bütün "hay huy"uyla sînelerimizde duyar; dağılmış bir büyük ülkenin gurbetler yaşayan bir köşesinde sanki bu toprağın derinliklerine kök salmış ve granitlerle bütünleşmiş de, önünde, temelinin esas harcı olan bize ait duygu ve düşünceyi sürükleyip götürmek isteyen azgın bir kısım sellere karşı metin bir set gibi durmakta ve ezilmişliğı, tükenmişliğı kabullenmiş bugünkü nesillere sessiz infialleriyle bir şeyler anlatmaktadır.

Ben, onu hep akıp giden, akıp gittikçe de netleşen bir dünya ve o dünyanın merkezinde bir saltanat ve debdebe, bir ihtişam ve hâkimiyetin fihristi olarak görmüşümdür. Bu itibarla da onu gönlümde hep taze, ruh ve mânâsını da hep bayıltıcı bulmuşumdur.. ve yine bu itibarla onu, ne zaman içine girsem, zaten ruh dünyamda mevcut olan enginliğı ve ihtişamıyla daha derin iç katmanlara saldıgımı ve onun büyüünü daha derinden duyduğumu hissetmişimdir.

Diyebilirim ki, her müşâhede edişimde bu Osmanlı yetimi muhteşem mabedi hemen her zaman içimde hazır bulmuş, hayâl âlemime açılan bir kapı gibi hissetmiş ve ondan geçerek, geçmişin hülyâlı âlemlerinde dolaşmış ve:

"Yer yer aksettiriyor mavileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her an aradan"
Yahya Kemal

mısralarını duymuşumdur. Bu mânâ ve bu ruh elbette geçmişimizle alâka ve irtibattan, mânâ kökümüze saygı ve nesep düşüncesinden kaynaklanıyordu. Kaynaklanıyordu ki, ne zaman onun yanından geçmiş, ne zaman onun hazîresine uğramış, ne zaman onu temâşâ zevkine ulaşmışsam, onun herhangi bir yanında, gerçekten varmış gibi bir menfez bulmuş ve asırlar ötesinin o destanlara sığmayan büyüğü manzaralarıyla kendimden geçmişimdir.

Bu itibarla denebilir ki Süleymaniye, o baş döndüren duruşuyla ve o hemen dile gelip konuşacakmış gibi ilhamla tüllenen sükûtuyla ve içindeki inanmış gönüllerin heybet tüten füsûnuyla bize hep şiir söyleyen, hikmetten fasıllar açan, ruhlarımıza varlık üfleyen ve bize dirilme yollarını gösteren bir üstat gibi olmuştur.

Bir muhteşem dönemden geriye kalmış, dünya kadar saltanat yetimi sanat eseri vardır ama, o saltanat tâcının incisi Süleymaniye’de geçmişini görüp dinlemek bir başkadır. Sanki bizim önümüzde çağlayıp giden zamanın değerli bir parçası, küçük bir noktada toplanmış, sıkıştırılmış ve bu hazîrenin içine yerleştirilmiş gibidir. Âdeta bir ihtişam dönemi ve zamanın bir altın dilimi geçerken takılıp burada kalmış da, şimdi Süleymaniye ile o soluklanmakta.

Süleymaniye Camiinin Yapısı

Süleymaniye, muhteşem günlerin hâtırâları üzerinde devâsâ bir menşûr ve sanatın mabette zirveleştiği, mabedin gerçek sanatla buluştuğu kristal ruhlu granit bir yapıdır. O, Mehmet Akif ve Yahya Kemal gibi iki şiir üstadı ve sanat dâhîsinin duygularını besteleştirdikleri bir güfte ve şanlı dünlerimizin dili dudağı sessiz bir bedîiyyat tercümanıdır.

Süleymaniye Külliyesi

Sübyan mektebinden yüksek eğitim veren medreselere, imarethânelerden hamamlara, şifâhânenen dâru't-tıbbâ kadar topyekün bir hayatı kucaklayan Süleymaniye Külliyesi, bütün o geniş gâyeli mekânları, bu mekânların tıpkı zincirin halkaları gibi birbiriyle irtibatı, el ele, omuz omuza ve diz dize bir sanat armonisi içindeki bütünlüğüyle âdeta bir halka-i zikri, caminin de bu halkanın serzâkiri olduğu imajını uyarmakta ve bu düşünceyi ilham etmektedir.

Bir taraftan konaklama, diğer taraftan beslenme işlerini birleştirerek, misafir odalarından mutfâğa, medreselerden imarethâneye, dâru't-tıbbâdan şifâhâneye, hamamdan mescide bütün beşerî ihtiyaçların kucaklanıp karşılandığı çok üniteli mekânları ve bu ayrı ayrı mekânların gizli bir kısım atkılarla Mabette irtibatlandığı, ihtiyaç ve estetiğin kutuplaşıp gökkuşağı haline geldiği semâvî buudlu fakat arzî bir sanat harikasını görmek için, iç muhtevayı da düşünerek, yukarıdan kuşbakışı bu mübarek hazîreyi bir kere temâşâ etmek yeter zannediyorum.

Süleymaniye ve Mimar Sinan

1550'li yıllarda Sinan'ın sanat dünyasına iki şaheser armağanı vardır: İstanbul Süleymaniye Külliyesi, Şam Süleymaniye Külliyesi. İkisi de, adına inşâ edildikleri Muhteşem Süleyman'ın ihtişamını aksettirecek seviyededir. Şam'daki külliye, Sinan'ın bir kalfası tarafından kontrol edilir. Baraka Irmağı kıyısında hac kabilelerine hizmet vermek için plânlanmış bulunan Şam Süleymaniye Külliyesi; camii, aşhanesi ve kervansaraylarıyla plâna esas teşkil edecek mahiyette entegre bir tesistir. Bu muhteşem külliye, tesis gayesini gerçekleştirmedeki mükemmeliyeti, mimârîsi, hizmetleri ve daha sonraki ilâveleriyle başlı başına sultanî bir eserdir ve müstakil bir araştırma ister...

Bizim şimdiki konumuz İstanbul Süleymaniye Camii.. geniş külliye halindeki müştemilâtıyla Süleymaniye, yerleşik belde mimârîsinin en güzel örneklerinden biri, belki de birincisi.. Fatih Külliyesi'nin geliştirilmiş, olgunlaştırılmış müttekâmil bir örneği ve inançtan muâmeleye uzanan çizgide duygu ve düşünce dünyamızın tahaccür etmiş, granitleşmiş bir ehramı gibidir. Zaten öyle olması hedeflenerek inşâ edilmişti.

Süluk Kelimesinin Anlamı

Sülûk; vuslata istidat kazanmak.. vuslat temâdisinin önemli bir vesilesi sayılan sürekli yolculuk mülâhazasıyla yaşamak.. fena huylara karşı her zaman ciddi bir tavır içinde bulunmak.. yaşaya yaşaya ahlâk-ı haseneyi tabiatının bir derinliği haline getirmek.. Hakk'ın kenzen bilindiği kalb evini, O'nun teveccühlerini konuk etmek için ağyar duygu ve endişelerinden temizlemek.. ve iç âleminde her an, azizlerden aziz bir misafiri ağırlamaya hazır bulunmak demektir ki, İbrahim Hakkı bu mülâhazaları şöyle seslendirir:

"Dil beyt-i Hudâ'dır ânı pâk eyle sivâdan,
Kasrına nüzûl eyleye Rahmân gecelerde."

Başta da işaret edildiği gibi "sülûk" tabiri, böyle tek başına kullanıldığı gibi, "seyr u sülûk" şeklinde de kullanılagelmiştir. Bazen buna bir de "ruhânî" kelimesi ilave edilerek "seyr u sülûk-i ruhânî" denmiştir ki, bunların hemen hepsiyle anlatılmak istenen şey, Hakk'a vasıl olmak için, O'ndan gayrı her şeyden -tabîi bu şeylerden kendi nefislerine ve bizim heveslerimize bakan yönleri itibarıyla- yüz çevirerek sadece ve sadece O'na yönelmek; O'na tahsis-i nazar etmek; yolunu sarpa uğratmayacak Kur'ân ve Sünnet mümessili zâhidlerin vesâyetinde bulunmak; vesvese, şüphe, tereddüt ve hayret hallerinde onların irşadlarına başvurmak; acz, fakr ve ihtiyaçlarının şuurunda olarak her halinde O'na muhtaç olduğunun idrakiyle yaşamak; gönlünü, aşk u şevkle; hissini, ilahî tecellîlerin müşahedesıyla; iradesini ve bütün lâtifelerini istigfarla - yani şer meyelanlarının köklerini kurutmak ve dua ile hayır temayüllerinin sürgünlerini güçlendirmekle- şahlandırmak, beslemek ve takviye etmek... gibi hususlardır.

Sünnet Çizgisi Açısından Vahdet ve Kesret Düşüncesi

Sünnet yolunun yolcuları, her zaman kesret içinde vahdeti müşahade etmiş, Hazreti Zât'ı, kendi sıfât ve esmâ-i hüsnâsı zaviyesinden, mâsivâyı da kendi keyfiyet ve hususiyetleriyle ele almış; Hazreti Hakk'ın müteâl bir varlık olduğunu, izâfî hakikatlerin de O'nun var etmesiyle var olduklarını, kayyûmiyetiyle de devam ettiklerini düşünmüş; her türlü tasavvurda, taakkulde, inançta iltibaslardan uzak durdukları gibi ifadelerinde de ulûhiyet hakikatıyla

telifi imkânsız beyanlarda bulunmamışlardır. Evet onlar, "Eğer izafiyât olmasaydı pek çok nisbî hakikat mâruz-u butlan olurdu." fehvasınca, her zaman hakâik-ı eşyânın -Hakk'ın ziyâ-i vücudunun gölgesinin gölgesi olsa da- varlığını vurgulamış ve bunun da asla vahdete münâfî olmadığını düşünmüşlerdir.

Hâsılı, gözlerimizle, gönüllerimizle görüp duyduğumuz bütün eşyâ, O'nun kudret ve iradesiyle meydana gelmiş âdetâ bir meşher; küre-i arz canlı-cansız aksesuarıyla, ilim, irade ve kudret tezgahından çıkmış, olabildiğine mükemmel bir dizaynla müşâhidlerin temâşalarına arz edilmiş geniş ve muhteşem bir saray, insanoğlu da bütün bunları tanıyıp değerlendirmeye memur bir vazifelidir. Her yanda görülen bir kesret televvünü; her nesne ve her hareketin özünde duyulup hissedilense bir vahdet ruhudur. Hüşyar gönüller bunu hep böyle bildi Hakk'a yürüdü; ifrat ve tefrite düşenlerse takılıp yollarda kaldı.

Sünnete İttiba Dinin Gereği

Allah Resûlü, hayât-ı seniyyelerinde, kendine itaat etmeyi ve sünnetine uymayı dinin bir parçası sayıyor; söylediği her sözün arkadan gelecek nesillere ulaştırılmasına teşvikte bulunuyor.. hatta ashâbına uzak yerlerden hadîs dinlemeye gelenlere mülâyim ve yumuşak davranmayı emrediyor ve söylediği sözlerin mutlaka dinlenip-bellenmesi için tahşîdât yapıyor.. muhataplarının anlayıp ezberlemelerine yardımcı olmak için yerinde konuştuğu şeyleri birkaç defa tekrar ediyor ve yerinde de mübarek sözlerinin kaydedilmesini tavsiye buyuruyorlardı.

Sünnetin Tanım ve Çeşitleri

Sünnet, Fıkıh ıstılahında, Cenab-ı Peygamberin (sav) söz ve hareketleri ile, yapılmasını emrettiği veya işaret buyurduğu hususların bütünüdür. Bir diğer yaklaşımla o, Efendimiz tarafından farz veya vacip olduğu belirlenmeyen, bazen de terk edilebilen, Hazreti Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (sav) söz, fiil ve davranışlarıdır ki, ibadet kabilinden olanlara "Sünnet-i Hüdâ", âdet-i seniyyeleri cümlesinden bulunanlara da "Sünnet-i Zevâid" denir. Usûlcüler ise meseleye daha farklı yaklaşarak, onu, sözlere, fiillere, takrirlerle bağlayıp, sözlerle sübut bulanlara "Sünnet-i Kavliye", fiillerle ortaya konanlara "Sünnet-i Fiiliye" ve yapıldığını gördüğü halde, işlenip işlenmemesi konusunda sükût buyurduğu

hususlara da "Sünnet-i Takrîriye" demişlerdir ki, hemen her bölümü ile, amele müteallik bulunanlardan ahlâkla alâkalı olanlara, terbiye ve âdâb etrafında şerefsüdur olmuş nurefşân beyanlardan, nefis tezkiyesi ve ruh terbiyesi istikametinde ortaya konmuş düsturlara kadar, çok geniş bir alanda, gözlerimize ve gönüllerimize ziya çalan öyle tükenmez bir kaynaktır ki, asırlardan beri insanımızın, bu bereketli kaynaktan beslene beslene canlı bir Sünnet örneği haline geldiği söylene yeridir.

Evet Sünnet, ister teşrîdeki alanının genişliği, ister farklı yorumlara açık esnekliği sayesinde, Kur'ân tefsirinden fıkha, itikadî meselelerden ahlâka, zühd ü takvâdan ihlâsa açılan çerçevede, öyle feyyaz bir kaynak olagelmıştır ki, başka bir din, başka bir millette bu ölçüde bereketli bir kültür hazinesinden bahsetmek mümkün değildir. Ancak biz, şimdilik bu önemli konuyu da, o alanlarla alâkalı yazılmış ve yazılacak kitaplara havale edip, diğer bir hususa geçmek istiyoruz.

Sünnetin Tanımı

Sünnete gelince, Hazreti ferîd-i kevn ü zaman Efendimiz'e izafe olunan söz, fiil ve takrirlerin umumuna denir ki, usul-ü fıkıh ulemâsına göre hadîsin mürâdifi sayılır.

Biz, burada şimdi, bu çok geniş ve şümüllü mevzû üzerindeki söylenmesi gerekli olan hususları, işin mütehassıslarına bırakarak sünnetin tespitiyle alâkalı bir-iki önemli meseleyi kuşbakışı arzetmeyi düşünüyoruz.

Sünnet; Allah Resûlü ve O'nun nurlu ashâbının yaşadığı çağdan günümüze kadar, kitabın yanında korunup-kollanan ve her asırda yüzlerce dev-âsâ insanın, kabullenip hemen her meselede müracaat ettiği tertemiz ilâhî bir kaynak ve teşrîde de ikinci esastır.

Sünnetin Tesbiti

Evet, ashâb-ı kirâm, hem sünnetin tespiti vazifesini, hem de muhafazasını tekeffül etmiş bulunuyorlardı. Bu hususta muhkemâta tevfikân geliştirdikleri bir kısım tahkîk metotlarıyla, duydukları her şeyi kritiğe tâbi tutabiliyor, râvîyi istintâk edebiliyor, rivâyet edilen her şeye şâhid istiyor ve çeşit çeşit mihenklerden geçirerek hadîsi öyle kayd ve tespit ediyorlardı.

Bu arada, Efendimiz (as)'dan duyduğu şeyleri yazan sahâbenin sayısı da az değildi. Aslında hadîsler de tıpkı Kur'ân-ı Kerim gibi şeref-vücuduyla beraber kaydediliyordu; ama, gayr-ı resmî ve hususî defterlere. Hadîsin kayd ve tespitinin Ömer b. Abdülazîz'le başladığını söyleme doğru olsa bile eksiktir. Zirâ Ömer b. Abdülazîz döneminde yapılan şey devlet emirnâmeleriyle resmi tedvîndir. Bu da tıpkı, Hz. Ebu Bekir döneminde, hâfızların hâfızasında, değişik cisimler üzerinde yazılı bulunan Kur'ân âyet ve sûrelerini biraraya getirme gibi, bir resmî cem' ve tedvîndi.

Yoksa, Hazret-i Sahib-i Risâlet-Penâhîleri zamanında, O'ndan sâdır olan her şey yazılıyordu ki, bunlar arasında, daha sonra çok iştihar eden Abdullah b. Amr b. Âs'ın "Es-sahîfe't-üs-Sâdika"sı, Hemmâm b. Münebbih'in "Es-sahifet-üs-Sahîha"sı, Zeyd b. Ali b. Hüseyîn'in "El-Mecmû'u çok meşhur olmuş ve tedvînin resmileşip yaygınlaştığı dönemde de sonraki müdevvenâta birer kaynak teşkil etmişlerdi.

Sünnetin Teşrideki Yeri

Kur'ân-ı Kerim, pek çok âyetiyle Hazreti Seyyid'ül-beşer ve O'nun sünnetine uymayı emrettiği gibi, pek çok sıhhatli ehâdîs-i şerîfe de, yine sünnete ittibâın önemi ve onun teşrideki yeri üzerinde durmaktadır. Denebilir ki, hemen her devirde aklının altında kalıp ezilmiş bir-iki nasipsiz istisnâ edilecek olursa, sünnet, din ve dînî hayata esas teşkil etmesi bakımından bugüne kadar hep Kur'ân'la beraber mütâlâa edilmiştir. O, Kur'ân'la o kadar içli-dışlı ve o kadar beraberdur ki, ne onu Kur'ân'-dan, ne de Kur'ân'ı ondan tecrit etmek mümkün değildir.

Sünnet, Kur'ân'ın mübhem kısımlarını tefsîr, mücmel yerlerini tafsîl, mutlak olan hükümlerini takyit, âm olan kısımlarını da tahsîs etme gibi Kur'ân'a âit hizmetleriyle âdeta onunla bütünleşmiş gibidir.

Namazlar, rükünleri, şartları, sıhhat ve fesâdı sünnet ve âdâbıyla; hac, ifradı, kıranı, temettü'ü ve bütün teferruatıyla; zekât, nisâbı, nevileri ve edâ keyfiyetiyle, Kur'ân'da mücmel olarak zikredilip de, sünnetle ayrıntılı bilgi verilen meselelerin sadece bir kaçıdır. Kur'ân-ı Kerim'de miras âyetlerinin âm olarak zikredilmesine rağmen, peygamberlerin mallarının miras olmayacağı, birbirine mirası olanlar arasında katlin mirasdan mahrumiyete sebebiyet vereceği sünnetle tahsîs edilen ahkâmındandır. Bundan başka, Kur'ân-ı Kerim'de

mutlak olarak zikredilen pek çok hükümler vardır ki, onlar da yine sünnetle takyit edilmiştir. Bu arada, Kur'ân-ı Kerim'in bir tek kelime ile dahi temas etmediği ve müstakilen sünnetle ele alınan meseleler de az değildir. Ehlî eşeklerin ve yırtıcı hayvanların etlerinin haram edilmesini, hala ve teyze üzerine yeğenlerin izdivâcının yasaklanmasını bu cümleden sayabiliriz.

Bu itibarlardır ki, ilk asırdan bugüne kadar, Kurân'ın yanında sünnet de aynı ihtimama mazhar oldu; "kitap" gibi kaydedildi; üzerinde müzâkereler yapıldı ve eslâfdan ahlâfa kitaplar ve kitapçıklar halinde intikal etti.

Sünnette İstişare

İstişâre, Kur'ân-ı Kerîm'de önemle üzerinde durulan bir kural olduğu gibi, sünnet-i seniyyede küçümsenmeyecek ölçüde üzerinde durulduğuna, hatta tahşidât yapıldığına şâhit oluruz. Efendimiz, hakkında nass vârid olmayan her meseleyi, kadın erkek, genç-ihtiyar herkesle istişâre ederdi ki, değişik sahalarda onca ilerlemeye rağmen, meşveret mevzuunda o gün ulaşılan noktaya henüz ulaşabildiğimiz söylenemez. Evet, Allah Rasûlü, her meseleyi ashâbıyla istişâre ederek onların düşünce ve görüşlerini alıyor, plânladığı her işi ma'serî vicdana mâlediyor ve onun hissiyât, duygu ve temâyüllerini âdeta blokaj gibi kullanarak karar verdiği işlere mukavemet açısından ayrı bir güç kazandırıyor. Yani yapılması plânlanan işlere, herkesin rûhen ve fikren iştirâkini sağlayarak projelerini en sağlam statikler üzerinde gerçekleştiriyordu. Şimdi bu hususla alâkalı O'nun hayât-ı seniyyelerinden küçük bir kesit arz edelim: Hazret-i Rûh-u Seyyidi'l-Enâm Uhud'a çıktıkları zaman, ashâbına bir kısım tavsiyelerde bulunmuş ve bir düzine strateji üzerinde durmuştu. Arkadaşlarından zımnî bir muhalefet bile almadan uygulamaya koyduğu bu şeyler arasında: Okçuların bir tepeye yerleştirilmesi, onların düşmanı nasıl karşılayacakları keyfiyeti, ne olursa olsun yerlerinden ayrılmamaları lâzım geldiği hususu.. ve diğerleriyle beraber emre itaat edip zaaf göstermemeleri, ganimet arkasına düşmemeleri gibi tavsiyeler bunlardan bazıları.. ne var ki, ashab-ı kirâm, emre itaatteki inceliği anlasalar da, zaman itibarıyla emir süresinin bitmesinde içtihat hatasına düşmüş ve kapalı bir muhalefet tavrı almışlardı ki, Efendimiz, Uhud yolunda karşılaştığı zımnî muhalefetlerden biriyle karşı karşıya bulunuyordu. Şimdi, eğer O'nun yerinde böyle üst üste muhalefetlerle karşılaşan bir başkası olsaydı, bunca zarar ve zâyıattan sonra onları da, onların düşüncelerini de elinin tersiyle iter ve 'Gidin Allah'tan bulun!' derdi. Ama O, öyle yapmadı; arkadaşlarının

sebebiyet verdiği ve hasımlarının gerçekleştirdiği en amansız tecavüzlerle yüzü-gözü kanlar içinde, bir sürü şehidin paramparça cesetleri karşısında ve arkadaşlarından bazılarının kendi başlarının derdine düştükleri, hatta bazılarının da 'Medine' yolunu tuttuğu hengâmda, O suçlu-susız etrafında kümelenen insanlara, hiçbir şey olmamış gibi, Allah'ın: 'Bu iş husûsunda onlarla istişâre et!' âyetini onlara okuyor ve oturup yeniden onlarla meşverette bulunuyordu. Sadece meşveret etmekle de kalmıyor, onları bağışlaması lâzım geldiğini ve onlar hakkında istiğfar emri aldığını da onlara duyuruyordu.

Sûrat ve Hız Gayesinin Dışında Kullanılıyor

şimdi, eğer sûrat bizâtihi değil de, hedef ve neticeleri itibariyle matlupsa, acaba bugün insanımız, otobüs, tren, transatlantik ve ses sûratini aşan uçaklarla, insanî değerleri adına gerçekleştirmeyi plânladıkları hedeflere, emellere ulaşabilmişler midir? Ulaşabilmişler midir ki, biz de daha şimdiden kurgu bilimlerle referansını aldığımız gerçek tekarüb-i zaman ve mekânı bir gaye-i hayâl ve bir ideal olarak bekleyelim? Bu soruyu müspet olarak cevaplamamız oldukça zordur. Zira, şimdilerde sûrat, onunla hedeflenen gayenin çok gerilerinde bulunmakta...

Bir dünya düşünün ki o dünyada taksiler, otobüsler, trenler, yatlar, transatlantikler, uçaklar, bir oraya, bir buraya, gayesiz, idealsiz, hesapsız, kalbî, rûhi hayata kapalı ve âkıbet mülâhazasından mahrum bir kısım serâzat gönülleri, tıpkı eşya taşıyor gibi alıp götürüyor, indirip-bindiriyor.. veya bu insanlar teknolojik imkânları, lunaparklardaki çakırkeyf çocukların kullandıkları gibi kullanıyorlar.. rica ederim böyle bir sûrat veya sûrat teknolojisi ne işe yarar?

Sûrat, vakit kazanmak ve az zamanda pek çok iş yapmak, pek çok yere ulaşmak için ise, kazanılan vakit, ortaya konan iş ve ulaşılan yerler, sûratın ötesinde daha önemli gayeler için değilse, Yunus'un ifadesiyle her şey bir kuru emek sayılmaz mı?

Sûrat, gayesini aşmamalı, hep onun gerisinde kalmalıdır. Evet sûrat, insanı, insanî hedeflere yönlendirici olduğu, bu hedefleri gerçekleştirebildiği, beraberinde huzur ve mutluluk da getirdiği, hasretleri dindirip hicranları sona erdirdiği, vakit fevt-etmeden her arızanın üzerine yürüyüp dünyadaki umûmî âhenge ve devletlerarası muvâzeneye hizmet ettiği, dünyevî-uhrevî

problemlerin çözümüne katkıda bulunduğu, ilmî araştırma ve ilmî tespitleri hızlandırdığı ölçüde mübeccel ve mukaddes ise de, bunlardan tecrit edilip tek başına kaldığı zaman, bizim için mânâsız bir kuruntudan farkı yoktur.

Gaye ve hedefle alâkalı böyle bir düşünce tarzı, aynı zamanda bizimle başkaları arasındaki farkı da göstererek, sürati bir fantezi olmaktan çıkarıp yüksek bir mefkûre hâline getirir ve ideal ruhların sabah-akşam heceleyip durdukları engin bir muhtevâyâ ulaştırır.

Sûrat ve Medeniyet İlişkisi

Evet, eğer sûrat için belirlenmiş bir gaye ve o gayeyi gerçekleştirmeye matuf bir plân yoksa, kazanılan bütün zamanlar, bütün cehtler, bir mânâda boşa akan çaylar, boşluğa kayan yıldırımlar ve çöle dökülen yağmurlar gibi olmaz mı? Günümüzde, hayatın gaye ve hedeflerinden habersiz bir kısım sûrat taraftarları, birkaç saat içinde atmosferin dışına çıkan, birkaç dakika veya birkaç saniye içinde ses, söz ve görüntülerimizi binlerce kilometre ötelere ulaştıran, ya da binlerce kilometre öteden bize ses, söz ve görüntü taşıyan bir sistemin işleyişi karşısında, bu muazzam sistemin arkasındaki gaye, mânâ ve neticeleri düşünecekleri yerde, çobanlar gibi sadece hıza hayranlık duyarak, onu, vaadettiği bütün yararlardan tecrit edip kendi içinde yorumlamakla yetiniyorlar. Oysa ki sûrat, sûrat olarak sırf bir fizikî hadisedir; gaye ve hedefleri düşünülmeden ele alındığında da ne terakki ve medeniyetin esası, ne de insanî değerlere götüren bir vesiledir. İnsanoğlu kendi ayaklarıyla yürüdüğü ya da atının, devesinin sırtında yol aldığı dönemlerde mesut ve medenî olabilmıştır. Aksine, bazı zamanlar itibariyle de o, dünya kadar maddî ve teknik imkânlarla rağmen, kan görmüş, kanlı kâbuslar yaşamış, bilhassa günümüzde olduğu gibi, kan kusmuş ve kanlı delilerin elinde ölürken bile insanca ölememiştir.

Sûrat, hiçbir zaman insanoğlunun en birinci ihtiyacı olmadı. İnsanlar onu, aradıkları şeylere ulaşmak için istediler. İnsanoğlunun mutlak mânâda sûrat aradığını veya sûrat karşısında olduğunu vehmedenler, gelişen seyr u sefer vasıtalarına veya modern muhâbere, muvâsala imkânlarına taraftar olma, ya da aleyhinde bulunma gibi tuhaflıklara girdiler. Bu insanlar arasında, sürati ve onun elemanlarını göklere çıkarıp putlaştıranlar, teknolojik gelişmeleri takdis ederek onları her şey sayanlar olduğu gibi, hedefsiz, gayesiz bir sûratın

abesiyetini, modern imkânlara düşmanlık şeklinde ifade edenler de oldu. Aslında, her iki zümre de, süratle takılıp kalıyor ve onu mücerret olarak yorumluyorlardı.

Süratteki Gelişmeler

Sürat, mekânın var oluşuyla başladı ve insanın yaratılmasıyla da idrak edildi. İlk defa insanoğlunun ayağında tanıdığımız ve tanıştığımız sürat, daha sonra onun beyin ve muhakemesine sıçrayarak gelişmesini ve genişlemesini hep artırarak, şimdilerin muhakkak ve geleceğin baş döndürücü muhtemel hızına doğru yürüdü.

Evet, sürat önce insan ayağı, ehlileştirilen hayvanların sırtı, tekerlekli arabalar, derken pedallı ve motorlu vâsitalara uğrayarak geldi, modern makinelerin sırtına binerek yoluna devam etti. O bugün, bütün hızıyla mesafeleri fethetme veya sıfırlamaya doğru koşuyor. Zaten, ses ve görüntü nakli, cisimlerin intikalinin fersah fersah önünde.

Süratteki bu gelişme, aynı zamanda beraberinde bir kısım kolaylık, rahatlık ve konforu da getirdi. Hatta zaman zaman bunlar; süratin önüne geçtikleri de oldu. Bu kabil dengesiz gelişmelerin, gerçek insanî değerler adına zararı mı oldu, yararı mı? Bu husus ileride, teknolojik gelişmelerle, maddî-mânevî insanî değerlerin, yer ve konumları mukayese edileceği daha farklı bir platformda ele alınabilir.

Çağımız itibariyle süratin en baş döndürücüsünü elektrikle ve ışıkla tanıdık. Öyle ki bir taraftan otobüsler, gemiler, trenler, uçaklarla ve bir yakın gelecek itibariyle feza gemileri, mekikler ve peykler sayesinde en uzak yerlere intikal etmek için, belki birkaç saat, belki de birkaç dakika yetebilecek. Diğer taraftan da evimizde istirahat ederken, gelişen teknoloji ve telekomünikasyon sayesinde -bir kere düğmeye dokunma kolaylığı içinde ses, görüntü, renk hatta kokuların nakledilmesiyle- süratin en büyüleyicileriyle tanışacağımız ve görülmedik bir tekarüb-i zaman ve mekân yaşayacağımız günler çok uzak olmasa gerek. Evet, bir bir eski harikaların âdileşeceği, yenilerin de çok uzun ömürlü olmayacağı, hatta kullandığımız âlât u edevâtın tamirine yetişemeyeceğimiz o garip gelecek pek yakındır.

Sürekli Günah İşleniyor

Hakk'a saygısızlık günahı; insanlara kin ve nefret duyma günahı; fikirlere hürmetsizlik etme günahı; toplumun içine ihtilâf ve iftirak tohumları saçma günahı; karanlık görme, karanlık düşünme günahı; kendimizi masum, başkalarını mücrim kabul etme günahı; herkesi cehennemlik ya da yobaz sayma günahı; olumlu her hareketi baltalama günahı; kendi insanî değerlerimizi tahrip etme günahı.. ve daha nice günahlar" Bence, artık bütün bu günahlardan tevbe etme zamanı gelmiş olmalı..

Sürur İlâhi Bir Lütuf

Evet, imân, İslâm, Kur'ân ve ihsana mazhariyet en büyük birer ilâhî mevhibe ve bu mevhibeden kaynaklanan, kaynaklanırken de zımnî birer şükür ve senâ mânâsını tazammun eden sürûr, bütün dünyevî hazları, zevkleri, lezzetleri aşkın öyle lütuflar üstü bir lütuftur ki, topyekün dünya ve içindekilerle peylense değer.. onun o aşkın kıymetinden ötürü değil midir ki Kur'ân: "Bu onların toplayadurduklarından kat kat daha hayırlıdır" (Yûnus, 58) ferman eder.

Sürur Kelimesinin Anlamı

Neş'e ve sevinç mânâlarına gelen sürûr; insanın içini ve dışını saran bir tür hoşnutluktur ki, her vicdanda farklı farklı hissedilse de, Hazreti Enîs'ten gelen değişik dalga boyundaki "üns" esintilerinin latîfe-i rabbâniyeyi sarmasından ibaret görülmüştür.

Sürurun Duyulma Şekli

Aşıklar, sürûru vuslat kokusuyla, sadıklar gönüllerinde vefa duygusuyla, kurb kahramanları ise tasavvurlar üstü yakîn televvünleriyle duyar ve her sınıf, derecesinin kendisine izafe ettiği ölçüde "Söyle, onlar, Allah'ın fazlı ve rahmetiyle sevinip neş'elensinler; (evet) ancak bununla sevinin ki, bu (ötekilerin) toplayıp durduklarından hayırlıdır" (Yûnus, 58) der ve kaynağını mülâhazaya

alarak ilâhî vâridlerin sevinciyle oturur-kalkar ve inşirah soluklar.

İmân ve imânın vaad ettiği bütün neticeler; İslâm ve İslâm'ın gösterdiği yüksek hedefler; Kur'ân ve O'nun dünyevî-uhrevî meyveleri; ihsan ve onun işaret ettiği rû'yet hakikati, seviyesine göre hemen herkese Allah'ın birer fazlı ve rahmeti, bunların gönüllerde hasıl ettiği neş'e ve sevinç de kalbin zümrüt tepelerinin sürûr çiçekleridir.

Şaban Ayı

Kitaplarda "Şehrullâhi'l-Muazzam" diye geçen Şaban ayını, bütün varlığa ve benliğimize sinmiş bir lezzet gibi duyar ve gönüllerimizin ümide, beklentiye, uhrevî güzelliklere kaydığını hisseder gibi oluruz. O, gecesiyle-gündüzüyle, insana Ramazan besteli büyülü bir musiki gibi tesir eder.. ve kendisine sığınanları semâvî kollarıyla sarar.. bir anne şefkatiyle kucaklar ve onları rahmetin enginliklerinde dolaştırır. Onu kendi ruhuyla idrak edenler için, sanki zaman delinmiş de, duygularımıza zamanüstü âlemlerden bir şeyler akıyor gibi olur. Öyle ki, herkes onun aydınlık dakikalarında ve onu duymanın enginliklerinde bir adım daha atsa, kendini, bir sihirli merdivene binip ötelere yürüyecekmiş gibi sanır. Hemen her gün, her gece, her saat ve her dakika fıtratlarımızdaki gizli sonsuzluk arzusu ve ebediyet düşüncesiyle kim bilir kaç defa ötelere ihtiyacımızı hisseder ve bu Allah ayının araladığı menfezlerle emellerimizi temâşâyâ koşarız.

Şahsi Haz ve Zevkleri Sınırlı Tutarlar

Esasen, bedeni kendi çerçevesinde, rûhu da kendi ufkunda tutmanın; ya da hayatı, kalb ve ruh hakimiyetine bağlı götürmenin yolu da bu olsa gerek. Sınırlı beden hayatının çerçevesi cismaniyetin darlığı ölçüsünde, aksine her zaman sonsuza açık bulunan rûhî hayatın ufku da nâmütenâhiliklere müteveccih olmalıdır. İşte insan, bu seviyedeki hayat ufku itibarıyla eğer, hep müteal düşüncelerle oturur-kalkar; hayatını onu bahşedene bağlı götürür, yaşatmayı yaşamanın en önemli derinliği sayar ve hep zirveleri kollarsa, ister istemez müteal bir programın uygulayıcısı hâline gelir; dolayısıyla da, belli çerçevede şahsî hazlarını ve zevklerini sınırlandırmış olur.

Şer Şebekeleri

Günümüzde, târihî tekerrürler devr-i dâimlerinden biriyle daha karşı karşıya bulunuyoruz; her tarafta üst üste felâketler, her yerde toplumu sarsan musibetler; depremler, seller, yangınlar, trafik faciaları ve bilmem daha ne belâlar.! Sonra değişik türden zulümler, istibdatlar, komplolar, cinayetler, vicdanlara baskılar.. ve onca mazlumiyetlere, mağduriyetlere rağmen "belâ-yı dertten" âh etmeyen iradesizler, sessizler.. buna karşılık insanlara zulüm ve gadirde bulunan, zulmederken de ağlayıp-sızlayıp mazlumu haksız göstermeye çalışan şarlatan zalimler değişik sâiklerden ötürü her zaman öfkeyle oturup-kalkan muvazenesiz yığınlar; onları her an biraz daha şiddete, hiddete iten farklı çevreler: Mütégallipler, vurdumduymazlar, idare bilmezler ve tahrikçiler.. aldatmayı akıllılık, hırsızlığı mârifet sayan hortumcular; hortumculardan pay alan fırsatçılar teşriî masûniyete sığınan haramhor ahlâkzedeler tekvînî masûniyet (!) gücünü "Hak kuvvettedir." deyip sonuna kadar kullanan Yezid ve Şimirzâdeler.. rüşvetçiler, irtikapçılar, ihtilâsçılar, silah kaçakçıları, uyuşturucu şebekeleri ve uyuşturucular ve daha adı konmamış ne mel'ûn organizasyonlar..!

Şeriat ve Tasavvuf Alanındaki Çalışmalar

Ne var ki, bir hakikatin iki ayrı yüzünden ibaret olan ahkâmı şeriatı garrâ ile murâkabe, riyâzât, mücahede gibi rûh-u şeriat birbirinden ayrı zannedilerek, bunlardan biri zâhirperestlik, diğeri de bâtinîlik vehmiyle birbirine düşman gibi gösterilmişlerdir. Vâkıa bu ayrılık, biraz da, zâhir-i şeriatın fakîhler, müftiler tarafından, diğerrinin de mutasavvıflarca temsil edilmesiyle destekleniyor gibi görünse de, buna, herkesin daha yatkın olduğu mesleği öne çekip çıkarması şeklinde bakmak da mümkündür.

Fakîhler, muhaddisler, müfessirler mebd'e' itibariyle tâ devr-i risâletpenâhiye dayanan bir kısım usûl ve kurallara göre Kur'ân ve sünnete müracaat ederek kendi sahalarında önemli eserler ortaya koydukları gibi, mutasavvıflar da yine Kitap ve sünnete başvurarak, bu ana kaynaklardan riyâzât, mücahede, murâkabe, hâl ve makamla alâkalı içtihad edip çıkardıkları meselelerin yanında, kendi rûhânî hayatlarını, aşklarını, şevklerini, iştiyaklarını, vecdlerini, cezibelerini, incizaplarını da kaydederek zâhirperest buldukları insanları bu yöne kanalize etmeye çalışmışlardır.

Şeriat-ı Garra'nın Üstünlüğü

Din ve Şer'-i Şerif rivayet ve dirayet kaynaklarıyla zâhir ve bâtının müşterek unvanı mesabesindedir. Şeriat-ı Garrâ, insanların kalbî-ruhî derinlikleriyle bâtınî televvünlerin ifadesi; onların duygu, düşünce, hâl ve tavırlarını disipline etmesiyle de zâhirî tezahürlerin mahall-i temsil ve inkişafından ibarettir. Ayrıca Şer'-i Şerif hem ilm-i zâhir hem de ilm-i bâtın buudludur: Ef'al-i mükellefîn diyeceğimiz taharet, namaz, oruç, hac, zekat, cihad.. gibi ibadetler; alış veriş, zenaat, şerikât.. türünden muameleler; hudut ve ta'zir nevinden cezalar onun zâhirî olanına.. tasdik, iman, yakîn, sıdk, ihlas, mârifet, muhabbet, teslim, tevekkül, tefvîz, rıza, zikir, tevbe, inâbe, evbe, haşyet, heybet, havf, sabır, kanaat, kurban, aşk, vecd, istiğrak, hayâ, ta'zim, iclâl.. gibi makam ve hâl ile alâkalı hususlar da bâtınî olanına nâzırdır.. ve bunlar arasında asla bir zıddiyet de söz konusu değildir. Bir zıddiyetin mevcudiyeti şöyle dursun, zâhir ve bâtının inkişaf ve tezahürleri sayacağımız bu hususlar bir hakikatin değişik yüzlerinden ibarettir. Ve birbirinin mükemmili ve mütemmimi mahiyetindedir.

Şevk Ehli İnsanlar

Dünya insanları şevki, şevk ehlini bilmez, şevk ehli de, kendini dünyaya kaptırmış nâdanlara hayret eder ve onların hallerinden ürperir. Nasıl ürpermesin ki, Cenâb-ı Hakk, Hz. Davud'a şöyle ferman eder: "Ya Dâvud, eğer dünyaya meyl ü muhabbet gösterenler, onları nasıl beklediğimi, onlara olan şefkatimi ve günahlara baş kaldırmalarını nasıl istediğimi bilselerdi, Bana olan şevk u iştîyakla ölürlerdi." [4]

Şevk, bir alev gibi bütün benliği sarınca, âşık, ızdırıp ve haz karışımı duygularla coşar ve çılgılık atar:

"Şevk başımı döndürüp beni hayrete sürükledi; şevk ciğerimi kebâb etti; şevk gözlerimle uyku arasına girdi.. şevk beni aştı; şevk beni ızdıraba boğdu; şevk ruhuma dehşetler saldı" Bazen, ruhtaki bu infiâl bedene akseder, onu raks ve semâa zorlar. İnsan iradesinin "hâl"e yenik düştüğü bu durumlarda âşık mâzur sayılır:

"Vecd ehlini husûsî hallerinden vazgeçirmek isteyene: 'Sen bizimle aşk şarabını tatmadın, bırak bizi, de!' Behey manâ bilmez nâdan; ruhlar sevgiliye

karşı şevkle köpürünce, cesetler oynamaya başlar. Ey aşıkları coşturup mâşûka sevk eden rehber! Ayağa kalk ve onları şahlandır; kalk sevgilinin adıyla gönüllerimize hayat üfle!"

[4.] Bkz. Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s. 332.

Şevk ve İştîyak İlişkisi

Şevk, zâhir ve bâtın duyguları mahbûba tevcih edip ondan başkasına karşı olan iştihâlara bütünüyle kapanma, iştîyak ise, ona karşı arzu ve isteklerle dolup taşmadır ve bunların her ikisi de ruhu besleyen önemli kaynaklardandır. Her ikisi de elemli, fakat inşirah verici, sıkıntılı, fakat ümit va'dedici dirler.

İnsanlar arasında, aşkla yanıp, şevkle inleyenden daha ızdıraplı fakat aynı zamanda daha mes'ûd kimse yoktur. O, vuslat mülâhazasıyla neşelenip coştığı zaman o kadar rûhânîleşir ki, o esnada "cennete gir!" deseler, ihtimal ki girmez. Ayrılık hasretiyle de öyle yanar-yakılır ki, Dost'la hemhâl oluncaya kadar, ateşini cennet kevserleri bile söndüremez. Ne var ki, içinde bulunduğu o cehennemden kurtulmayı da hiç mi hiç düşünmez. Düşünmek bir yana, onun şevk u iştîyakına cennet sarayları dahi mâni olsa, cehennem ehlinin ateşten kurtulmak için feryatlar kopardığı gibi, o da çılgınlık atar.

Şevk'in Anlamı

Şiddetli arzu, aşırı istek, marifet kaynaklı neşe, sevinç ve hasret çekme manâlarını ihtiva eden şevk; sofîyece, tam idrak ve ihâta edilemeyen veya müşâhede edilip de sonra kaybolan mahbûba "sevgili" karşı, kalbin arzu ile coşması şeklinde tarif edilmiştir. Bazıları onu, maşûkun cemâlini görmek için âşığın kalbinde tütüp duran neşe, sevinç, heyecan ve hasret; bazıları da, mahbûba meyl ü muhabbetten gayrı, âşığın kalbindeki bütün hâtıraları, bütün meyilleri, bütün iştîyâkları, bütün arzuları ve bütün dilemleri yakıp kül eden bir kor şeklinde yorumlamışlardır.

Şevk'in Kaynağı

Şevkin menşei muhabbet, muhabbetin neticesi de şevktir. Hasretle yanan bir

kalbin şifâsı vuslattır; şevk de bu yolda nurdan bir kanat.. âşık vuslata erince, şevk de zâil olur; ama iştîyak daha da artar ve müştâkın vicdanı her mazhariyetten sonra köpürür ve "Daha var mı, artırılmaz mı?" der. Onun içindir ki, her an ayrı bir marifet, ayrı bir muhabbet ve ayrı bir zevk-i rûhânî ile aşkı, şevk ufkunda, şevki, iştîyâk kutbunda devredip duran Ufuk İnsan ve Kutup Peygamber (sav), bir vuslat kuşağı sath-ı mâilinde en birinci dilek olarak: "Allah'ım Sen'den, Sen'in cemâl-i bâ kemâlini müşâhedeye ve Sana vuslata şevk istiyorum" [1] sözleriyle O'na yalvarır ve mezîd ister.

Bazı tefsirciler, "İman edenlerin Allah'a olan sevgileri çok daha sağlam ve daha güçlüdür" (Bakara/165) âyetini tefsir ederken şunları da kaydederler: Şevk, minvechin idrâk olunup, minvechin idrak olunmayan şeylerde bahis mevzûdur. Yoksa, tam idrak ve ihâta edilebilen şeye karşı şevk olamayacağı gibi, hiçbir zaman bilinip kavranması mümkün olmayan şeylere karşı da şevk tasavvur olunamaz. Evet insan, görmediği, sesini işitmediği, evsâfına muttali olmadığı şeylere iştîyak beslemediği gibi, tamamiyle ihâta ve idrâk edebileceği nesnelere karşı da alâka ve arzu hissetmez.

[1] Bkz. Nesâî, Sehv, 62; Müsned, 5/191

Şevk'in Mertebeleri

Şevk u iştîyak iki şekil ve iki surette cereyan eder:

1. Sevgiliyi müşâhede ve vuslattan sonra meydana gelen ayrılık esnasındaki iştîyaktır ki; Mevlânâ'nın "ney"i, Yunus'un "dolab"ı, o ürperten inilti ve gıcırtilarıyla, ezel bezmindeki vuslat ve maiyyete duydukları şevkten birer feryattır ve bu feryat "Şeb-i arûs"a kadar da sürüp gidecektir.

2. Müştak olan âşık, sevdiğini perde arkası görür, fakat tam ihâta edemez; hisseder, ama tam duyamaz.. parmağını aşkın balına banar; ne var ki bir adım daha atmasına izin verilmez. "yandıkça yandım bir su!" der ama, yanması matluptur, çığlıkları nazara alınmaz...

Ruhun, böyle zamanüstü "elest bezmi"nde [2] O'nu müşâhede edip de sonra beşeriyetin gereği veya teklif sırrı ve gayba imânın öne çıkması sebebiyle, muvakkat bir hasret ve hicrâna atılan insanoğlu, bir ömür boyu O'nu sayıklar durur ve O'na iştîyakla yanar, tutuşur. Bundan daha önemlisi de, nezih ruh, temiz gönül ve selim fıtratlarla karşı, istiğnâ-i zâtisine [3] muvâfık şekilde Zât-ı

Akdes'in şevkidir kim bilir belki de, sînelerde ocak gibi tütüp duran iştiyâkın asıl kaynağı da bu şevktir..?

[2.] Elest bezmi: Cenâb-ı Hakk'ın ruhlara: "Elestü birabbiküm: Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna ruhların: "Belâ: Evet Rabbimizsin" diye cevap verdiği an.

[3.] İstiğnâ-i Zâtî: Zatında Cenâb-ı Hakk'ın ihtiyaçsızlığı.

Şeytanî ve İlâhi Varidatın Karşılaştırılması

Bazıları, ilâhî vârid ve melekî mevhibeleri, -vahyin bidâyetinde Efendimiz'de görüldüğü gibi- beraberinde bir üşüme ve titreme hâlinin hâsıl olacağı ve onu da rûhânî bir haz ve itminanın takip edeceği; aksine şeytanî vâridlerin de, her zaman bir şaşkınlık, bir telaş ve bir aşağılık hissiyle sonuçlanacağı şeklinde, bunları bir kısım emarelere bağlamış iseler de, bunun her zaman böyle cereyan edeceğini söylemek çok zordur. Bu itibarla da bize, Allah'la münasebetlerimizi hiçbir zaman bu kabîl mazhariyetlere bağlamamak, kulluğumuza mukabil O'na karşı alacaklılar gibi davranmamak, aksine derin bir ubûdiyet şuuruyla hemen her zaman verecekliker gibi hareket etmek; hayatımızı Kitap-Sünnet çerçevesinde sürdürmeyi O'nun bize en büyük mevhibe ve vâridi saymak ve fevkalâdeden zuhûrât yerine, Hak rızasını esas almak düşer.

Aslında, esmâ ve sıfât-ı sübhâniyeden esip gelen her vârid, bizde vefa ve samimiyet duygusunu pekiştirmeye mâtuf özel bir iltifat, bir teveccüh ve bir tenbih tenbih mânâsınadır. Böyle bir iltifat ve teveccühle hak yolcusu bütün bütün O'na yönelir, sadece O'nu diler ve O'nun hoşnutluğunu arar ki, bir manâda mânâda ilâhî mevhibe ve vâridlerin yaptığı da/yapacağı da işte budur: Her vârid, beklenmedik bir anda sürprizler yaparak kalbe vürûd eder. Fânîyât u zâilâta karşı adeta âdeta ism-i Kahhâr tecellîsi gösterir; bütün mâsivâullahı siler, süpürür, götürür. Bu esnada ruh bazen sekr yaşasa da, çok defa kendini bir inşirah ve itminan içinde hisseder. Kulluk arzusuyla daha bir şahlanır; derken bu türden vâridât çağlayanlarıyla ubûdiyet tavırları arasında salih daireler oluşur ve hak yolcusu mevhibe sağanaklarıyla adeta âdeta sıırılsıklam hâle gelir.

Şeytani ve Nefsani Varidatlar

Ne var ki, bazen, yoldakilerin gönlüne bu tür ilham esintilerinin yanında değişik şeytanî ve nefsânî vâridlerin (ilkaât-ı şeytaniye) zuhur ettiği de olur ki,

henüz akı-karayı birbirinden tefrik edemeyen veya sapı-samanı birbirine karıştıran mübtediler için bu durum çok tehlikelidir. Böyleleri çok defa plâstize bir kısım şeytanî nefesleri rahmânî soluklar sanabilirler.

Hakiki insan olmayı harikulâdeliklerde gören, herkesten farklı ve fâik görünme gibi lüksleri bulunan çocuk-meşrep kimseler ekseriya bu kabîl şeylere açık olduklarından, hatta bazıları itibarıyla hırslı bir beklenti içinde bulunduklarından, şeytan, böylelerine bir-iki doğruya yakın ilkaâtı birer yem olarak kullanmak suretiyle, yüzlerce bâtı hak gösterebilir ve ömür boyu böylelerini değişik yalanları arkasından koşturabilir. Bu konuda aldanmamanın biricik yolu, Sâhib-i risâletin vesâyeti altında Hak rızası hedefli yaşamaktan, keramet ve zevk-i rûhânî dahi olsa Hakk'a kullukta fevkalâde beklentilere girmemekten geçer.

Şiir İçtimai Bir Arşiv

Aslında şiir, hemen her zaman, toplumların duygu, düşünce, millî kimlik ve kültürleri adına sürekli başvurageldikleri arşivleri olmuş ve tarihî değişik dönemleri birbirine bağlamada bir "hayt-ı vuslat" vazifesi görmüştür. Geçmişinden kopanlar, onda yeniden kendilerini bulmuş, kendilerini duymuş, kendilerini yaşamış ve onunla tarihlerini bir bütünlük içinde görebilmişlerdir.

Şiire Ters Olan Konular

Dille münasebeti yalan, mübâlâğa, bâtı tasvir; hayalle alâkası, fışk, müstehcenlik tasviri ve şehvî hisleri şahlandıran resimler; şuur ve idrake irtibatı da çarpık ideolojilere zangoçluk yapmak olan bir şiir, şiir değildir. Şiir adına böyle kirli bir üslûpla ortaya konan söz dizileri, ister hakikatin sırf deneme ve gözleme yoluyla elde edilebileceğine inanan felsefî akımla (pozitivizm) şöyle böyle irtibatlandırılın; ister, her şeyin akılla izah edilip kavranabileceğini düşünen felsefî sisteme (rasyonalizm) bağlansın; ister, her şeyi hayal ve hassasiyette gören sanat telâkkisine (romantizm) dayandırılın; ister, bütün mülâhazaları koyu bir tabiatperestlik anlayışı (naturalizm) üzerine temellendirsın; ister, aklın zâhirî nazarında eksik-gedik her şeyi olduğu gibi tasvir etmeyi esas alan cereyan (realizm) üzerine oturtulsun; ister, gerçeküstücülük (sürrealizm) gibi telâkkilerle merakâver bir yol izlensin; ister,

fikir dışında objektif hiçbir şey olmadığını ileri süren sanat akımının (idealizm) sesi-soluğu olma yolu takip edilsin; ister, tabiat şekillerini olduğu gibi tasvir yerine, her şeyde hendesî yaklaşımı esas alan düşünce (kübizm) eksenine bağlı kalınsın ve isterse daha başka cereyanlar çizgisinde veya onların yakınındaki farklı mülâhazaların güdümünde kalınsın.. gerçek şiir, insan duygularının ihsası; gönüllerin kendilerine mahsus sesi; insan-kâinat-Allah arasındaki münasebetin 'açık, kapalı' güftesi, bestesi, mûsikîsi; serâdan süreyyâya ihata edebildiğimiz hakikatlerin, onları ayrı ayrı işaretleyen birer gölgesi; eşyanın duygularımıza, düşüncelerimize akseden izdüşümünün sözcük çerçeveli bir fotoğrafı; aşklarımızın, heyecanlarımızın değişik tellerden kalbî birer nağmesi; iman, ümit, azim, güzellik, aşk, vuslat ve iştiaqlarımızın da bir güldestesidir.

Şiirin Etkileyiciliği

Şiir, bazen en belîğ hutbelerden daha belîğ bir beyan halini alır ve en keskin kılıçlardan daha keskin bir silah gibi ürpertici olur ki; tam nağmesini bulup gönlün heyecanlarına tercüman olabilmiş böyle bir şiir ne zaman sesini yükseltse, söz kıyafetindeki bütün perişan ve savruk kelime yığınları saklanacak kuytu yer aramaya başlar, hicap sessizliğine gömülür; ve şiir kılıcı ne zaman kınından sıyrılrsa, otağlarını boşluğa kurmuş bütün sahte söz sultanları halvete çekilir ve inkisâr murâkabesi yaşarlar.

Şiirin Evrenselliği

Aşk lüğatinde en birinci makam şiire aittir. Şiirin kanatlarıyla, herkes tarafından duyulma ufkuna yükselen sözler, bütün hudutları aşarak her bucakta uçabilir; her milletle konuşabilir ve her gönüle bir zeytin dalı uzatabilirler. Bugüne kadar nice parlak dimağlardan fışkırıp taşan beyan çağlayanları olmuştur ki, zamanla renk atmış, matlaşmış birer silik tabloya yada sığlaşan birer akıntıya dönüşerek, seyircisi ve tâlibi olmayan ülfet mağdurları haline gelmişlerdir. Kendi öz ve esasları üzerine oturmuş sağlam bir şiire gelince o; her zaman tazeliğini, canlılığını korumuş ve söz sultanlığını hep sürdürmüştür. Hele bir de bu şiir, ruh ve mânâ âlemlerine açıksa, o, sözler üstü bir seviyeye yükselerek gidip, rûhânîlerin vird-i zebânı olmuştur.

Bazen, en iyi şiirler bile kendiliklerinden güzelliklerini tam

gösteremeyebilirler; bu, o beyan âbideleri için bir talihsizlik demektir. Ama uzun zaman böyle bir talihsizliğin sürüp gitmesi de katiyen söz konusu değildir; zira bugün olmasa da yarın bir kısım söz sarrafları onları mutlaka duyacak, tanıyacak ve ortaya çıkaracaktır. Evet, günümüzde olduğu gibi şiirin bazen, kitlelerin alâka göstermediği değersiz bir metâ durumuna düştüğü çok olmuştur; ne var ki, bu alâkasızlık hiçbir zaman uzun sürmemiş; cevâhir kadrini bilen söz üstatlarınca hemen kendi özüyle yeniden taçlandırılıp beyan saltanatının tahtına oturtularak, biat izhariyle bir tâzim kazası yapılmıştır.

Şiirin Kaynağı

Bu itibarla da diyebiliriz ki, şiirin esası 'kelâm-ı nefsiye dayanır ve kendi sesiyle terennüm edildiği yerde o, tamamen insanın gönlü ve duygularıdır; bundan dolayı, onun dışarıya vuruşu da farklı farklıdır. Bu dışarıya vuruş bazen dizi dizi sözler, bazen birkaç damla hikmet, bazen köpüren bir sevinç veya simsiyah bir keder, bazen bir demet aşk u şevk, bazen dolu-dizgin bir hamâset, bazen buruksu bir gurbet, bazen pür neşe bir vuslat, bazen de bunların birkaçını birden aksettiren çok renkli beyanlarla olabilir. Ne olursa olsun şiirde esas; mazmun, mânâ ve mefhumların önce insanın iç derinliklerinde buğu buğu buharlaşıp 'çiy' noktasına ulaşması, sonra da dupduru yağmur damlacıkları gibi sözcükler halinde sayfaların bağına dökülmesidir. Aksine, insanın gönlünde doğup bulutlar gibi yükselerek semavîleşmeyen mazmun ve mefhumlardan meydana getirilmiş nazımlar şiir değil, yapmacık sözlerdir ve her biri birer iç 'çelişki' ifadesidir. Evet, vicdanın sesi olarak insanın ruhunda şekillenmeyen sesler, sözler, çok süslü ve sanatlı da olsalar, hattâ zâhirî derinlikleriyle başları da döndürseler, yine kof sayılırlar.

Şiirin Muhtevası ve Özellikleri

Şiir; insan, kâinat ve Yaratıcı'dan bir kelâm, bir tasavvuf, bir felsefe gibi bahsetmez; o, tıpkı rüyalarda olduğu gibi, mânâları, mazmunları berzahî levhalar ve motifler şeklinde resimlendirir. Tâbirini de değişik takdirlerin yorumlamalarındaki genişliğe bırakır. Bir şâirin herhangi bir nesne hakkındaki tasavvur, tahayyül ve yorumları, başkalarının aynı varlık hakkındaki mütalâalarına uysun uymasın, referans çerçevesi onun kendi ihsaslarıdır ve o,

duygularını hep böyle bir algılamaya bağlı olarak diline ve kalemine fısıldar. Bir şâir için söz konusu olan bu iç ihsas, değerlendirme ve ifade, şiirin tahlilcisi ve yorumcusu için de bahis mevzûudur. Sözlerin enginlik ve esnekliği yorumcunun düşünce, kanaat, kültür farklılığına bağlı esneticiliğiyle farklı bir sese ve söze dönüşebilir; dönüşmüştür de. Pek çok insan ve düşüncenin, birbirine zıt belli çevrelerce, farklı yorumlarla birer kudsî me haz gibi değerlendirilmesi bunun açık örneklerindendir. Bu itibarla da diyebiliriz ki, yazdığı bir şiirde şâir kendini, kendi iç dünyasını ifade ettiği gibi, bir mânâda, yorumcu ve tahlilcinin de önemli bir referansı, yine kendi düşüncesi, kendi kanaatleri ve kendi kültürüdür. Bu, herkes için her zaman böyle olmasa da, çoğunlukla böyle olduğunda şüphe yoktur.

Aslında bunun böyle olmasının da yadırganmaması lâzım gelir; yadırganması bir yana, eğer sözün iffeti, ismeti, şerefi, gönlün sesi soluğu olmasıyla mebsûten mütenasib (doğru orantılı) ise 'ki öyledir' böyle olması makbul ve yararlı bile görülebilir. Zira şiir; gönül, his ve duyguların diliyle insanın kendini, varlığı, varlık ötesini ve ihsaslarını anlatmasının bir diğer ünvanıdır.. ve bu, hakikî şiirin önemli bir yanını ifade eder. Onun en az bunun kadar ehemmiyetli diğer yanına gelince, o da; gönül ve duygulardan kopup gelen bu seslerin, insanı, aşk ve güzellik konularında nefsânî ve cismânî gayyalara çekmemesi; hakikatleri ifade adına bâtilı tasvir ederek zihinleri kirletmemesi; fantezilere girerek yada hep garip şeyleri takip ederek ve ele aldığı konuları abartarak, okuyucu, dinleyici avlamaya kalkışmaması; düşündürücü görünme mülâhazasıyla her mevzûda sun'î iğlâk ve iphamlarla konuları anlaşılmasız hale getirmemesi.. gibi hususlardır. İyi bir şiirde söz, güzellikte tecrit endamlı; aşk da bütün güzelliklerin temel kaynağına duyulan iştîyak esintili olmalı; ayrıca, varlığın yorumlanmasında da, her nesneyi harika bir sanat eseri olarak görüp, gerçek sahibine bağlayıcı bir üslûp takip edilmelidir ki; bunları, şiirin iffet, ismet ve husûsiyetinin ana unsurları kabul edebiliriz.

Şiirin Mükemmeliyeti

Mükemmel bir şiirin mükemmeliyeti, dile-dudağı hattâ dimağı bağlı yanlarıyla değil; gönlün sesi, vicdanın nağmeleri ve şâirin inanç, kanaat, düşünce ufku ve yorumlarının akisleri olması itibariyledir. İyi bir şâir, sözlerini dil ufku itibariyle değil, iç duyuş, seziş, aşk, heyecan ve yorumlamalar olarak ortaya koyar.. evet o, açık-kapalı kendi iç derinliklerine tercüman olabildiği

ölçüde samimî, duygu ve düşüncelerini ifadede de tenâkuzdan (çelişki) uzak ve riyâsızdır. Her tasavvur ve tahayyülünü vicdânî tecessüs ve tefahhuşlarına bağlayan böyle biri, duygu, düşünce ve sezilerini seslendirmede 'bazen kısmî farklılaşmalar söz konusu olsa da' üslûbunda her zaman bir temâdî içindedir.. tizinde de peşinde de hemen her zaman aynı makamın kurallarına göre hareket eder ve bir mânâda hep aynı notaya bağımlı kalır.

Aslında şiir, vicdanın takdir, tesvid ve tebyizlerinden çıkan bir sözdür, dil değil; ama o, dil için önemli bir neşv ü nemâ zemini teşkil eder. Bazen ifade açısından müphem, muğlâk bir hal aldığı da olabilir; ne var ki o söz olarak, hemen her zaman açıklardan açıktır ve muhteva zenginliğiyle de zaman üstüdür.

Şiirin Tanımı

Şiir; gönül, his ve duyguların diliyle, insan gerçeği ve özünün; onun aşk, heyecan, tasa, keder ve sevinçlerinin; varlık ve ötesini duyuş, seziş ve değerlendirmelerinin açık-kapalı, doğrudan doğruya veya dolaylı yollarla sesi, sözü ve ifadesidir. Değişik bir zâviyeden ona, gönlün, eşya ve hadiseleri kendince duyması; hissin, kendince yorumlaması; insan ve kâinatın, perde önü, perde arkası itibariyle vicdanda husûsî değerlendirilmesi; şuur ve idrakin de, kendi gerçek fonksiyonlarına rağmen, bu duyuş, seziş ve değerlendirmeleri, bazen şöyle-böyle vâkıa uygunluk içinde, bazen de hayal ve tasavvurların yedeğinde yorumlayıp seslendirmesi de diyebiliriz. Herkesin vicdan ufkı, gönül enginliği, his zenginliği farklı farklı olduğundan, duygu, düşünce derinliği, varlık ve hadiselere bakış zâviyesi, duyup hissettiklerini yorumlaması, üslûbu, sözü ve nağmelerinin de farklı farklı olacağı tabiidir.

Şuhûdun Sürûru

Şuhûdun sürûrudur ki; ilimden marifete yükselen sâlikin, ibadet ü tâatı, kalbî muamelesi, rûhî irtibatı sayesinde bedenî hayatını, ihtiyar ve iradesini, ilâhî meşîet bahr-i muhiti içinde bütün bütün mütelâşî ve yok sayarak, Rabb'in irade ve ihtiyarıyla yeni bir varlığa ermesi ufkunda tecelli eden bir sürûrdur ve insanın uhrevî buudunun öne çıkması, itikad dairesinin sebepler âlemine galebe çalması ve hâdiselerin öteler dalga boyu hususiyetleriyle duyulup

hissedilmesinden ibaret sayılmıştır. Siz isterseniz buna "fenâfillâh" da diyebilirsiniz.

Minhâc sahibi bu engin sūrûru şöyle resmeder:

"Bir hâl ki gayb ilminden meydana gelir; o ilmi zevkten başkasıyla duyup hissetmek mümkün değildir. Hep çalış ki kendinden kurtulasın; (zira bu ilme ulaşmanın yolu kendinden kurtulmadan geçer.) ve bu ilim sana vâcibtir eğer pahasını tedârik edebilirsen.. sūrî ilim, su ve çamur tabiatlı, (ilâhî vâridlerle beslenen) mânevî ilim ise, gönül ve can rehberidir. (Evet) mânevî ilim bir gizli hazinedir; kendinden sıyrılabilmiş ölçüde sana gelir."

Şûra ve İstişarenin Prensipleri

Şûrânın kendine göre vadettiği bir kısım neticeleri ve o neticelere ulaştıran bir kısım da kuralları vardır. Bu cümleden olarak; toplumun fikir ve müdahale seviyesini yükseltmek.. her yeni hâdisede onun görüşlerini alıp ona kendi önemini hatırlatmak, hatırlatıp alternatif düşünce üretmeye sevk etmek.. İslâm'ın geleceği adına, şûrâ prensibini dinamik olarak sürekli gündemde tutmak.. bir ölçüde hemen her hâdiseye münâsebetiyle, 'Sevâd-ı A'zam'ın idareye katılmasını sağlamak.. halkın idareyi kontrol edip, gerektiğinde onun idarecileri sorgulaması şuuru canlı tutmak.. yöneticilerin sorumsuzca davranışlarını engelleyip tasarruflarını sınırlandırmak.. gibi hususları zikredebiliriz. Daha önce de belirttiğimiz gibi, şûrânın bu hayâtî önemindendir ki, Allah, ashab-ı kirâmı senâ makamında 'Onların işleri kendi aralarında meşveret iledir' buyurur. Ayrıca Efendimiz'e, Uhud'un sonuna doğru ve en ızdıraplı dakikalarında, o acı son ve ızdıraplı dakikalara sebebiyet veren ashâbıyla 'Bu iş hususunda onlarla istişarede bulun!' diye bir kere daha meşvereti emreder ki fevkalâde mânidardır! Şûrâ kuralıyla alâkalı şerefnüzûl olan her iki âyet de, olabildiğince esnek, her devrin ihtiyacını karşılayabilecek mahiyette ve bütün zamanları aşacak genişliktedir. Öyle ki, dünya ne kadar değişirse değişsin, zaman ne kadar başkalaşırsa başkalaşsın, hatta isterse insanlık gidip fezada kentler kursun bu nasslara yeni bir şeyler ilâve etme lüzumu duyulmayacaktır. Aslında, İslâm'ın diğer kaide ve prensipleri de aynı esneklik ve aynı evrenselliğe açıktırlar.. ve zamana rağmen hep gençliklerini ve geçerliliklerini korumuşlardır ve koruyacaklardır da..

Şura'nın Anlam ve Önemi

Şûrâ, ilk mîrasçılar gibi günümüzün kutsileri için de en hayâtî bir vasıf, en esaslı bir kuraldır. Kur'ân'a göre o, mü'min bir toplumun en bariz alâmeti ve İslâm'a gönül vermiş bir cemaatin en önemli hususiyetidir. Kur'ân-ı Kerim'de şûrâ, namaz ve infakla aynı çizgide zikredilir ve 'Onlar (öyle kimselerdir) ki, Rablerinin çağrısına icâbet eder ve namazı dosdoğru kılarlar; onların işleri kendi aralarında şûrâ iledir; kendilerine rızık olarak verdiğimizden de infakta bulunurlar.' (şûrâ, 42/38) buyurularak, şûrânın ibadet ölçüsünde bir muâmele olduğu hatırlatılır. Evet, bu İlâhî emirde, Allah'ın çağrısına icâbet ve bu icâbetin gereği ve neticesi sayılan namaz-şûrâ-infak zikredilerek bu hayâtî meselenin önemi vurgulanmıştır. Bu itibarladır ki; şûrâyı önemsemeyen bir toplum tam mü'min sayılamayacağı gibi, onu uygulamayan bir cemaat de, kâmil mânâda Müslüman kabul edilmemiştir. İslâm dininde şûrâ, hem idare edenlerin hem de idare edilenlerin mutlaka uymaları lâzım gelen hayatî bir esastır. İdareci; siyaset, idare, teşrî` ve toplumla alâkalı daha pek çok meselede istişârede bulunmakla; idare edilenler de, kendi görüş ve düşüncelerini idarecilere bildirmekle sorumlu tutulmuşlardır. Şûrânın önemiyle alâkalı bir sohbet mevzu olmuş aşağıdaki hususları kaydetmekte fayda mülâhaza ediyoruz: Evvelâ şûrâ, herhangi bir hususta verilecek kararların isabetli olabilmesinin ilk şartıdır. İyiden iyiye düşünülmeden, başkalarının fikir ve tenkitleri alınmadan fert ve toplumla alâkalı verilen kararlar, çok defa hüsrân ve fiyasko ile neticelendiği görülmüştür. Kendi düşüncelerine kapalı ve başkalarının fikirlerine de saygılı olmayan biri, üstün bir fıtrat, seviyeli bir dimağ, hatta dâhi bile olsa, her düşüncesini meşverete arz eden sıradan ve düz bir insana göre daha çok yanılmalara maruzdur.

Şûrâya Esas Teşkil Eden Hususlar

Şûrâ, hem idare eden hem de idare edilenler için bir haktır ve bu hakkı kullanma mevzuunda da, taraflardan birinin diğerine karşı hakk-ı rüçhâniyeti yoktur. Allah (cc): 'Onların işleri kendi aralarında meşveret iledir' buyurarak her iki tarafın da müsâvi olan konumlarına işaret buyurur. Bütün Müslümanlara ait işler herkesi alâkadâr ettiği için, onlara ait meselelerin görüşülmesinde idare edenin de edilenin de hakları eşit kabul edilmiştir. Ancak bu hak, yer, zaman ve şartlara göre farklılaşabileceğinden, şûrânın icrâ ediliş şekli de farklı olabilir.

Şuurlu Değişimlerin Neticesi

Hâsılı, sabredilip yoldan çıkılmaz ve yol mülâhazaları da, hedefe ulaştırma ümidini, yönlendirici rolünü tam oynayabilirse, topyekün kafil ve onun molekülüleri sayılan fertler, şuurî, gayr-i şuurî bu kafileler ırmağının ona doğru akıp gittiği ummana, bugün olmasa da yarın mutlaka ulaşır ve azimlerinin alnındaki ter damlalarını kevserlere dönmüş olarak yudumlarlar. Evet, dış yüzü itibarıyla, kendi iradeleriyle değil de, kitlenin insiyakıyla sürükleniyormuş gibi görünen kalabalıkların yol alışı, şuurlu merkezî hareketin tesiri sayesinde, ferdî aksiyonu çok aşkın pek çok zafer ve vuslat projesinin birden gerçekleştiği çok vuku bulmuştur.

Yollarda her zaman tekrarlanan, tekrarlandığından ötürü de ancak, şuurlu bakışlarca seçilebilen bu durgunluk görünümündeki aksiyonlar, bu dar mekanlı sıkışık kıpırdanışlar, bu hafif ve sessiz ilerleyişler, bu halk albenili cehtler, gayretler, sığılıklarında ummânların ürperten derinliklerini, sükûtlarında göklerin hareket ve enginliklerini, basitliklerinde ruhanîlerin semâvîliklerini saklamaktadırlar.. saklamaktadırlar ve ümit edilmedik bir yerde, ümit ve beklentileri aşkın sürprizlerle kahramanlarının karşısına çıkacaklarında da şüphe yoktur. Bütün bu cehtler, gayretler, fedakârlıklar aka aka veya kaynaya kaynaya mevsimi gelince mutlaka kıvama erecek ve uğrunda canların feda edildiği hakikat, karşı tepelerin arkasından zuhur eden bir dolunay veya yüzlerce şafak emaresiyle geliyor olduğu müjdesiyle, tulûunu gözlemeye koyulduğumuz bir güneş gibi yavaş yavaş belirecek ve gözlerimizin içine gülererek bize ömürlerimizin ikbâlîni fısıldayacak, ışık hüzmeleriyle içimize akacak ve çehrelerimize kendi boyasını çalarak, alıp bizi kendi dünyasında eritecektir.

Şuurlu Edilen Duanın Farkı

Gök ehlince elden ele dolaşan dua, bir muhtarrın tavır ve davranışlarıyla sergilediği hâl duasıdır. Sıkışmış, canı gırtlığa gelmiş bir perişan ve muzdariptir ki, O'na yönelip düşünürken, içini O'na dökerken, ne deyip ne ettiğinin, nerede durup ne istediğinin farkındadır. Böyle birinin duasıyla, gözleri kurumuş sema beklenmedik şekilde salar gözyaşlarını ve ağlamaya durur.

Çevreyi tehdit eden hortumlar yol değiştirir, her şeyi alabora eden dalgalar diner ve selâmet ufku görünür. Kırılan faylar sürpriz kararlara teslim olur ve faylardan boşalan gazlar atmosfer içinde eriyip gider. Böyle bir duanın meydana getirdiği meltemle arz dirilir, feza aydınlanır. Sîneler inşirahla atmaya başlar; otlar-ağaçlar semâa kalkar; güller-çiçekler etrafa tebessümler yağdırmaya durur. Dua, sebepler üstü kutsal bir talebin Yüceler Yücesi'ne arzı ve Hakk'ın gizli-açık her şeye nighban bulunmasına iz'anın da bir unvanıdır. İnsanlar, cinler ve melekler bilhassa iktidar ve ihtiyarlarını aşan bütün konularda - sebepler dairesinde esbâba riayet mülâhazası mahfuz- ellerini O'na açar.. içlerini O'na döker.. nâçâr kaldıkları yerde "çare" der inler.. dertlerine derman arayanlar da dermanı O'ndan bekler ve her zaman gönül gözleriyle günebakan çiçekler gibi O'na bakar ve O'nunla muamele içinde bulunurlar.

Şuurlu İnsana İhtiyaç Var

Bu alabildiğine kör, sağır ve kalpsizce gidişe "dur!" diyebilmek için, bugünü-yarını aynı anda görecektik kadar basîretli; çevresinde olup-biten şeyleri sezip anlayabilecek, anlayıp değerlendirebilecek kadar firâsetli; oyun ve entrikalara tenezzül etmeyecek kadar mü'min, oyun ve entrikalara gelmeyecek kadar firâsetli ve düşmanlarının fikrî, hissî, ahlâkî hulûl yollarını sezebilecek kadar da şuurlu insanlara ihtiyaç var. Beş-başı mamûr bu engin ruhlar yetiştirilerek, bu fitrî ihtiyaç giderilmezse, zâlim, zulmüyle başını alıp-gidecek.. mazlûm ve mağdur da yaşama adına zillet çekecek ve kendini hor ve hakir görenlerin vesâyâsı altına girip onların gölgesi gibi yaşayacak; dolayısıyla da hiç bir zaman belini doğrultamayacak ve sürüm sürüm olacaktır. Sürüm sürüm olacaktır; çünkü, yaşama hakkı kendi elinde değil.. sürüm sürüm olacaktır; çünkü, şahsiyetsizdir, kimliksizdir, geçmişinden ve kendi kültüründen kopuktur.

Bunun içindir ki, nesillerin eğitim ve öğretim meseleleri plânlanırken, en az, çağın ilim, irfan ve teknolojisi kadar İslâmî ahlâk ve değerlere, millî kültür ve millî terbiyeye de yer verilmelidir ki, gençler, manevî ve rûhî bunalımlara itilmemiş, dolayısıyla da bir kısım arayışlara mecbur edilmemiş olsunlar.

Şuurlu İnsanın Hareket Tarzı

Böyle bir seyahat kahramanı, hiçbir zaman işini, rastlantıların eşdeğerde

olmayan akıntılarına bırakmaz. El verdiği kimseler hep, kendini sarpa uğratmayacak merkezî şuuru kullananları arar.. her zaman, ciddi, vakarlı, temkinli ve çizgi çizgi ruhunun derinlikleri çehresinde tebessümleşmiş kafile başlarını takip eder.. sadakat, sorumluluk ve mükellefiyet kahramanı diğergâm ruhların arkasında olur.. ve her işinde ihlâsla hep ilerilere, daha ilerilere geçmek için kalbinin bütün heyecanıyla çırpınır-durur.. çırpınır-durur ve kabiliyetine göre bir taraftan amudî (dikey) veya ufkî (yatay) mesafelerle savaşırken, diğer taraftan da mazhariyetlerinin şuur ve idrakinde olarak, tıpkı Kutup Yıldızı gibi sürekli kendi çevresinde döndüğü hissiyle, aksiyon-düşünce iç içe pek çok zamanı birden yaşar.

Şuurlu Namaz Kılan İnsanın Özellikleri

Evet onun, kulluk şuuruyla coşan duâları, Allah'ın rahmet ve lütuf çağlayanlarıyla karşılaşp birbirinin içine akıp da duâ ve icabet buluşunca, duygularımız cennet hayatı gibi güzel, vuslat gibi engin çağlamaya başlar. Anlayanlar için bu güzelliklerin tadı o kadar keskin, şivesi o kadar büyüleyicidir ki, onu bir kere duyup yaşayanlar bu nimetlere ve nimet sahibine nasıl şükredeceklerini bilemezler.

Başı yerde ve ışıktan bir helezonla en ulaşılmaz zirvelere tırmanıp ve semâvî seyahatle Hakk'a yakınlığı derinleştiren bir kurbet eri, "Hazîratü'l-Kuds"e ermiş olma his, şuur ve mahmurluğuyla vuslatını bir başka buudla daha da renklendirmek üzere Hakk'a tazim ve tekrimini arz ederek saygıyla başını kaldırır ve huzurda bulunmanın bütün âdâbıyla "ettahiyyât..." diyerek vecde gelir ve artık bir yeryüzü varlığı değilmişçesine tabiatüstü bir hal, bir mânâ ve bir büyüye bürünür.

Öyle ki, bu engin hazlarla coşan namaz kahramanı, doyma bilmeyen bir hisle, kemmiyet ve keyfiyet sınırlarının üstünde, niyetle derinleştirip sonsuzlaştırdığı; yakîniyle Hakk'la irtibatlandırıp hulûsuyla ebedîleştirdiği, mal, can ve bütün ilâhî mevhibeler adına Hakk'a karşı minnet borcunu edâya yönelir; gönlünün bütün duyarlılığıyla Allah'ı anar ve inler.. Nebî'yi yâdeder, içi inşirahla dolar.. kendisiyle aynı mutluluğu paylaşan insanları düşünür, hayır duâlarıyla gürler.. ve tekbirlerle başlattığı bu miraç yolculuğunu, dinin temeli sayılan şehâdetlerle noktalar...

Namaza alışmış ve onunla beslenen insanlar, ona hiçbir zaman doymazlar.

Doymak şöyle dursun, her namaz bitiminde "daha yok mu?" der, nafilenden nafileye koşar; duhâ ile güneş gibi yükselir, evvâbinle gidip kurbet tokmağına dokunur, teheccüdle berzah karanlıklarına ışıklar gönderir ve ömrünü âdeta ibadet atkıları üzerinde bir dantela gibi örmeye çalışır ve kat'i-yen içinde yaşadığı nurlardan, ruhunu saran mânâlardan ayrılmak istemez.. istemez ve hep ibadetin vaadettiği güzelliklere koşar.

Şuurun Bilgi Kaynağı Olan His

Kendi dışındaki nesneleri duyma ve sezme hâli diyeceğimiz his, hiss-i zâhir ve hiss-i bâtın olmak üzere ikiye ayrılır:

Kuvve-i bâsıra (görme duyusu), kuvve-i lâmise (dokunma duyusu), kuvve-i sâmia (işitme duyusu), kuvve-i şâmme (koklama duyusu), kuvve-i zâika (tatma duyusu) gibi zahirî kuvvelerin yanında, hayaliye, iradiye, musavvire, mutasarrife, müdrike, müfekkire, vâhime, zâkire.. gibi bir kısım bâtınî lâtifeler de vardır ki, bunların hemen hepsi vicdanın diğer rükünleriyle koordinasyon içindedirler ve her lâtife kendini alâkadar eden hususlara kendi boyasını çalar, - hayatiyetini devam ettiriyorsa- onları kendi ufkuna yönlendirir ve yaratılış gayelerine göre bir hedefe bağlar.

Zâhirî duyu organları veya bâtınî lâtifelerle duyulup zevkedilen şeylerin sebeplerine şayet haricî bir kıymet atfedilebiliyorsa bu bir ihsastır ve objektif olarak şuurun ilmî kıymeti de işte onun bu yönü itibarıyladır. Aksine, bilinmedik bir sâikle (hiss-i sâika) ihtiyârsız herhangi bir cihete yöneliyor veya sebepleri sezilmedik bir şevk duygusuyla (hiss-i şâika) keyiflenip neşeleniyorsak, bu da bir ihsas-ı bâtın veya daha doğru ifadesiyle bir ihtisastır; sübjektiftir ve kıymet-i ilmiyesi de ona göredir.

Şuurun Mahiyet ve Önemi

İslâm ulemasının bir kısmı şuur, zühûlün zıddı görerek, henüz his hâlinde bulunup akıl ve hafızaya tamamen malolmamış, idrakin ilk basamağı, zâhiri bilme ile bir şeyin ilk duyulma mertebesi ve zihnin de ilk tecellisi diye yorumlamışlardır. Buna göre biz şuura, ruhun mânâyâ ilk ulaşma köprüsü de diyebiliriz. Bunu şöyle bir vetireyle açmak mümkündür: Ruh, bir şeyin

"mahiyet-i nefsü'l-emriyesi"ne muttali olmuş ise, o bir "tasavvur", ilk tesir ve teessür faslı geçtikten sonra, müracaat edildiğinde o bilgiler değerlendirilebilecek şekilde korunmaya alınmışsa o bir "hıfz" ve daha sonra bu müktesebât değerlendirilmek üzere ele alınabiliyorsa o da bir "tezekkür" ve "tahattur" olarak yad edilegelmiştir.

Şuur, bir mânâda bilmenin ilk ve en zayıf mertebesidir. Zihinde tam istikrar sağlayacağı âna kadar da onun tam değerlendirilmesi söz konusu değildir. O, ağaca nisbeten bir çekirdek, canlıya nisbeten bir sperm keyfiyetinde, zayıf mahiyetli, fakat istikrara açık, vicdan içinde önemli bir rükün ve dayanaktır. Şuur bir yanıyla, zahirî hâsselerle haricî ihsaslara dayanır ve zihni bu yolla besler. Buna karşılık bir de, nefsin kendinin şuurunda olması hususu vardır ki buna da hiss-i bâtın derler ve zihinleşen vicdanın rüknü de işte onun bu yanıdır. Tam zihinleşip hafızada karar kılmış böyle bir şuura, tezekkür, tahattur, tedebbür ve tefekkür taalluk eder ki, bu artık basit ve ibtidaî kabul ettiğimiz tek buudlu şuur değil, tahlil ü terkibe müsait değişik eb'âdı haiz tam bir şuurdur. Terkip ü tahlile giren böyle bir şuur, hafızada birer zihnî surete bürünür ve aklın kullanmasına müsait hâle gelir ki, asıl ilim de işte bu merhaleyi müteakip ortaya çıkar. Akıl, her zaman şuurun çakmasıyla devreye girer ve zihne akan bilgilerin taakkul ve tedebbürüyle ruhî duruma göre kuvve-i müfekkireyi tetikler; böylece tasavvur, taakkul, tefekkür sistemleri bir bir harekete geçer ve şuurdan zihin laboratuvarlarına, bu laboratuvarlardaki tahlil ve terkip imbiklerine yerleşik bilgiler akmaya başlar; derken lâtife-i rabbaniyenin rengine, iradenin desenine göre yeni yeni komprimeler ortaya çıkar.

Zihin, her zaman şuur kanallarıyla beslenir; elde ettiği bilgileri arşivler veya disketler, değişik kuvvelerin değerlendirmesine hazır hâle getirir; ne var ki şuurun da kendine göre önemli bir bilgi kaynağı vardır; işte bu kaynak da histir.

Şükretme İhtiyacı

Aslında her insanda, nimete ve nimet verene karşı perestiş hissi vardır. Ama bu hissin uyarılacağı, uyarılıp yönlendirileceği âna kadar, tıpkı deryâda yaşayan mâhîler gibi başından aşağıya yağan nimetleri ne duyar ne de hisseder. Dahası, onları çevresindeki basit sebeplere bile verebilir.. şayet etrafımızdaki nimetleri görmemeye körlük, sağırılık ve duygusuzluk diyeceksek, mazhar olduğumuz bunca şeyi kör, sağır ve duygusuz sebeplere havâle etmenin de inhiraf

olmasında şüphe yoktur "Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez" [3] ; veya: "İnsanlara karşı şükran ve minnet hissi taşımayan Allah'a da şükretmez" [4] sözleri birinci şıkka bakar ve mutlak şükrün önemini hatırlatır. Sadece bana şükredin ve zinhâr nankörlükte bulunmayın" (Bakara/152); veya "Yalnız O'na kullukta bulunun ve O'na şükredin" (Ankebût/17) gibi âyetler de ikinci şıkkı nazara verir ve hakîkî tevhîdi ihtar eder.

[3.] Müsned, 4/278, 375.

[4.] Ebû Dâvûd, Edeb, 11; Tirmizî, Birr, 35; Müsned, 2/258, 295, 388, 3/32, 74.

Şükrün Anlamı

Görülen herhangi bir iyiliğe karşı gösterilen memnûniyet ve minnettarlık manâlarına gelen şükür; istilahta, insana bahşedilen duygu, düşünce, âzâ ve cevârihi yaratılış gâyeleri istikametinde kullanmaya denir ki; kalple, lisanla, îfâ edilebileceği gibi bütün uzuvlarla da yerine getirilebilir.

Şükrün Bölümleri

Ayrıca şükrün esasını teşkil eden hususlar itibâriyle onu şu üç bölüm içinde mütâlâa etmek de mümkündür :

1- Herkes tarafından nimet olduğu kabul edilen, avam-havas, müslim-gayr-i müslim herkesin sevip arzu ettiği nesnelere karşı şükür ki açıktır, üzerinde fazla durmaya değmez.

2- Zâhiren bir kısım sevimsiz şeylere karşı şükür ki, dış yüzü itibâriyle ağır, îfâsı zor ve ancak hadiselerin perde arkasına muttali olanlara Allah'ın lütfûdur ve rıza televvünlüdür.

3- Hayatlarını mahbûbiyet yörüngesinde sürdürenlerin şükrüdür ki, nimetlere hep nimeti veren açısından bakar, O'nun büyüklüğüyle lütûfları, ihsanları duyar ve ömürlerini şuhûdun engin hazları içinde geçirirler.. kullukları ayrı bir zevk zemzemesi, gönül hayatları ayrı bir aşk u şevk tûfânı ve Hakk'la münasebetleri ayrı bir temkin disipliniyle şuhûdun engin hazları içinde.

Böyleleri, sürekli mevcudu bağlama ve mefkudu avlama peşindedirler. Elde ettikleri mukaddes ve akdes feyizlerle her an daha bir renklenip, derinleşip yollarına devam ederken, nazar ağları da her an ayrı ayrı vâridlerle dolar ve

taşar..

Tabiat ve Kainatta Güzellikler

Her gece ışıktan söz ve beyanlarla hutbelerini dinlediğimiz yıldızlar, O'nun öyle nurdan nâmeleridirler ki, sürekli bize göz kırpar ve O'na göndermelerde bulunurlar. Pırıl pırıl mevcûdiyetleri, aralarında ışık alışverişi ve ışık oyunları, o koskoca cesâmetlerine rağmen fevkalâde uyumları, âhenkleri ve o engin boşlukta sergiledikleri farklı şekilleriyle her zaman bize binbir zevki birden yaşatırken, gözlerimize-gönüllerimize iç içe renk, desen, şive ve güzellikten ne kevserler, ne kevserler içirirler!

Mehtap, o semavî büyüleyiciliğiyle kendine ayrılan belli zaman dilimlerinde, hemen her defasında, ufukta tıpkı bir gelin gibi belirir.. Yasemenlikte reftare yürüyor gibi yumuşak yumuşak yürür.. bütün bir gece boyu nazlı nazlı hâlesine oturur ve ışıklarıyla hislerimize oltalar salar.. çehresini tam gösterebildiği hemen her gece, sürekli hayranlarına gamzeler çakar ve hassas ruhların yüreklerini ağızlarına getirir...

Tabiat ve Varlıklara Bir Başka Açıdan Bakmak

Her canlının bir gelişme ve değişip güzelleşme yeri olan bu dünyada, eşyaya ruh gözüyle bakılabilse, her tarafta Kudret Mucizelerinin parıldadığı görülecektir: Ağaçlar; damarlarında hayat suyunun akıp durduğu muhteşem, sevimli birer canlı; dal ve yapraklar, kollarını açmış yalvaran birer âbid; toprak her lahza ayrı bir diriliş heyecanı ile fıkırdayıp duran harikalar meşheri.. ve her tarafta, hava ile, su ile, güneş ile bütünleşen yemyeşil yapraklar ve onlardan fışkıran hayat.. derken, her şeyin, renkler, çiçekler ve tatlı meyvelere doğru sel gibi akması...

Evet, insan, ruhuyla gözleri arasındaki perdeyi kaldırıp idrâkine mâni tikanıklıkları açabilse, renkler, kokular ve baş döndürücü desenleriyle her yanımızı saran tabiat kitabının güzellikleri, onun rûhuna aksedecek ve onu nefsânîlik zindanlarından kurtararak cennet koridorlarında dolaştıracaktır. Böyleleri, gözlerinin gördüğü, fikirlerinin ulaşabildiği her yeri, en lezzetli meyveler, en çarpıcı manzara ve levhalarla donatılmış bulacak; kalb, ruh, göz ve

kulaklarıyla da bu manzara ve levhâlardan istifade edip kendilerinden geçeceklerdir.

Bizlerde, zevk alma ve istifade etme duygularını var eden Kudret, çevremizi de cennet bahçelerine çevirmiştir. Bu münâsebeti kavramanın insan gönlünde meydana getireceği vâridât ne muhteşem ve her hâdiseyle gönüllerimizi aydınlığa boğan Gizli Zât ne mübeccel ve ne lütûfkârdır..!

Tabiat, Kainat ve İnsanda Zafer Duygusu

Evet, şayet insan, kulak kesilip varlığın sinesindeki sessiz mûsîkîyi dinlese, her şeyin nabzının zafer! diye attığını duyacaktır. Zira, umum kâinatlar sırlı bir şevkle; canlılar kendi insiyakları ölçüsünde; insanlar da kendi iradeleriyle hep zafere tırmanmaktadırlar.

Zafer için horozlar birbirlerinin ibiklerini al-kan içinde bırakırlar. Onun için koçlar, boynuz boynuza gelir, vuruşurlar. Onun için mandalar birbirlerini kovalayıp durur; ve onun için kedi, köpek birbirine diş gösterir ve homurdanır...

Bu uğurda hoş olmayan şeyler de cereyan eder; ama, eşyanın tabiatı bu! Her nev'i, kendi zaferi ve kendi hâkimiyeti için kavga verir. Her sınıf, üstün geldiği ve yaygınlaştığı nispette övünür ve mutluluk hisseder.

İnsanoğlu da öyledir. O da zaferlerle coşar, zaferlerle neşelenir; içinden zafer duygusu silinince de, bir ağaç gibi kurur ve ölür.

Ağaç, canlı kaldığı sürece meyve verir; insan ise, zafer meyveleriyle canlılığını sürdürür. Zafer duygu ve düşüncesinden mahrum bırakılınca da, hemen pörsür ve söner. Çiçekler, yapraklar, yüce ağaçların tepelerinde ne ise, zafer takları da insanoğlu için aynı şeydir. Çiçeksiz ağaç metrûk ve garip, zafersiz insan da bahtsızdır.

Tulû, Güneş'in zaferi; ona bağırını açıp mevlevî gibi dönme, yerin; menzilden menzile koşarak, her ay bir kere Bedir olma da Ay'ın...

Petek, arının zaferi; ağ, örümceğin; yukarılara doğru pervaz etme de kuşun. Petek yapma hendesesini bilmeyen arı; ağ örme esrarından habersiz örümcek ve uçmasını beceremeyen kuş talihsizdir. Ya, hayatında bir kere olsun, zafer gülbankı dinlememiş insan...

Tabiata Önem Verilmedi

Rahmet-i Sonsuz tarafından yaratılıp insanoğlunun tenezzüh, müşâhede ve mütâlaasına sunulan bu muhteşem kitap, bu büyüleyen meşher, ne acıdır ki bugün, bir çöp yığını kadar dahi önemsenmemekte ve ihtimam görmemektedir. Önemsenme ve ihtimam görme şöyle dursun, dört yandan çölleştirme, mezbeleliğe çevirme taarruzları karşısında sarsık, perişan ve lime limedir.

Bugün artık emir ve irâdenin muhteşem bir arşı olan hava, ifritten bir duman ve kahırla dalgalanan bir girdap... Hakk'ın, hayat ve lütûf kaynağı olan sular, tehlike ile çağlayan birer seylâp ve hayata kapalı birer zift kanalı; Rahmet-i Sonsuz'un ihsan ve keremini, hazinedârlık plânında temsil eden toprak, bini-bereketi akıp gitmiş bir çorak, kuvve-i inbâtîyesi kaybolmuş bir çöl ve ekolojik dengesi bozulmuş bir ölüm ülkesi gibi...

Bize emanet edilen her şey gibi, bu mücessem kitap, bu muhteşem meşhere de yazık ettik. Yazık ettik çölleştirdiğimiz ovaya-obaya.. yazık ettik kirlettiğimiz denize-çaya.. yazık ettik toprağa-havaya.. ve yazık ettik içinde yaşanılmaz hâle getirdiğimiz ormana, bağa, bahçeye... Daha doğrusu Cennet'e benzeyen bu güzel dünyâyı cehenneme çevirmekle yazık ettik kendi kendimize..!

Şayet insanlar, nizamını bozup kirlettikleri bu dünyâyı, yeniden imâr edip eski güzellik ve ihtişamına ulaştırmazlarsa, Nuh Tufanı gibi hâdiselerle bu güzel dünyâ, enkaz yığınları halinde başımızdan aşağı dökülmesi kaçınılmaz olacaktır.

Tabiatın Dili

Nasıl ki, bir köşk, bir yalının mimârîsi, mimârîsindeki incelik ve zarafeti, köşkün ve yalının ötesinde, bizlere başka şeyler fısıldar; öyle de bu sanat hârikası tabiat meşheri de, varlığının ötesinde, bir var edip gün yüzüne çıkaran, bir tanzim edip ortaya koyan; ortaya koyduğu her eseriyle kendisini hissettiren, fakat azametiyle bir türlü sezilmeyen, insan idrak ve ihâtasının üstünde bütün nizam ve güzelliklerin hakiki kaynağını onların vicdanlarına duyurur ve mest eder.

Tabiatta mimârî, semâlarla iç içe gibidir. Dağlar, o mehîp edâlarıyla başlarını semânın eteklerine dayamış gibi görünmeleri, göklerin, bu şiddetli vuslat arzusuna karşı kendilerini salıvermeleri, evet bu mimârî, bütünüyle ne tatlı bir

remizdir! İnsan hayâli, çiçeklere konup-kalkan arılar gibi, onun güzelliğinin akislerine kona-kalka ufka kadar ilerler... Oraya ulaşınca da, yeniden başlayacak bir seferle, yolların gökler ötesi sonsuza doğru uzayıp gittiğini sanır. Sanır da, ruhunun derinliklerinde ötelere ait nağmeler duymaya başlar. Hülyâlarıyla bu âlemde, uzun süre kalmayı başaranlar; sevdâsıyla yanıp tutuştukları, hasretini vicdanlarında duydukları hakiki sevgilinin vuslatına erer ve bu tatlı rüyâdan uyanmak istemezler...

Kalp, ruh ve vicdanlara binbir haz ve lezzetin akıp-durduğu bu irfan kuşağında seyahate azmetmişler için tabiat, gönüllere inşirâh salan manzaraları; rengârenk tepeleri, hülyâlı dağları; baygın bahçeleri, ürperten koruları; çağlıtlarla akıp giden çayları "vahdet vahdet!" diye denizlerle bütünleşen ırmakları... Evet, bütün bunlarla bilhassa, bahar ve yaz mevsiminde tabiat meşheri, bir keyif, bir neş'e, bir huzûr, bir hayâl diyâridir âdetâ.

Tabiattaki Güzellikleri Tefekkür Etmek

Ruh, maddî âlemin şu gürültülü ve dağdağalı atmosferinden uzaklaşarak vahdet âleminin derinliklerine gömüldükçe, Yüce Yaratıcı'nın kâinattaki o şâşaalı tecelliyâtını seyrederek kendinden geçer. Duygularında böylesine ilâhî visâle ermiş ve kendini sonsuz vecd ve istiğrakın dalgaları arasında med ve cezire terk etmişler için, okyanusların derinden derine kaynama ve velveleleri, تنها koruların sessiz manzarası, bulutlarla boy ölçüşen koca şâhikaların vakarlı duruşu; yemyeşil yamaçların eteklerinde oynayan akşam gölgeleri ve o füsunkâr endamlarıyla bütün zemine yayılmış bahçelerden, etrafı mest eden çeşit çeşit kokular; meltemle oynayan mini mini çiçekler ve çiçeklere taht kurmuş, çevreye gamze çakan şebnemler, O'nun insanı büyüleyen sonsuz güzelliklerinden akisler değil de ya nedir?..

Tabii Dengenin Bozulması

Evet yeryüzünde, bir kısım canlı-cansız türlerin yok edilmesiyle genel dengenin bozulması, ister kasıtlı, ister ekonomik zaruretlerden dolayı, isterse cahillikten ötürü olsun, bu, üzerinde neş'et edip geliştiğimiz yerküreye ve toprak tabakasına apaçık bir ihanet ve kendi dünyamızı, kendi barınağımızı yaşanmaz hâle getirmekten başka bir şey değildir. Er-geç şariat-ı fitriye bu ihanetimize

karşılık verecek ve bu zulmümüzden dolayı bizi mutlaka cezalandıracaktır.. cezalandırıp bütün bütün bize arkasını dönecek ve bu küskünlükten de canlı-cansız herkes ve her şey nasibini alacaktır: Atmosfer zararlı gazlara yenik düşecek.. gökten rahmet yerine asit yağmurları yağacak.. yağmur yağsa bile toprakları önüne katıp denizlere sürükleyecek.. bitki örtüsü bütün bütün bahar beklentilerimizle beraber hazan yemiş gibi sağa-sola savrulacak.. ve her zaman bir anneden daha şefkatli olabilen yeryüzü, İsrâfil sûruyla ürpermiş gibi kendi öz yavrularını şuraya-buraya saçarak kendini cehennemi bir çölleşmeye salacaktır.

Tahkik Hakkında Değişik Yaklaşımlar

Bir diğer yaklaşımla tahkik; sâlikin, imanını marifetle, marifetini muhabbetle derinleştirerek bunları âdeta birer gez-göz-arpacık gibi kullanıp, uğradığı her izâfî makamın ufkuna göre Hak rızasına talip olması ve onu takip etmesidir. Bu yüce hakikatin, seyr-i sülûk-u ruhânînin her mertebesinde duyulup hissedilmesi farklı farklıdır; zira, her hak yolcusunun imanı, marifeti, aşk u iştiyakı onun yakîniyle mebsûten mütenâsib (doğru orantılı)'dir.. ve imanda, marifette, muhabbet ve zevk-i ruhânîdeki farklılık, tahkikteki farklılığın bir neticesidir. Evet, nazarî bilgilere dayanan iman -aksine ihtimal vermeyecek şekilde de olsa-"leyse'l-haberü ke'l-ayân" (Müsned 1/215) fehvâsınca, gaybî fakat emâre ve işaretleriyle müşahede ve mûkaşefeye istinat eden yakîn gibi değildir; tıpkı böyle bir yakînin de, insan mâhiyet ve tabiatının bir buudu haline gelmiş kâmil bir iz'âna denk olmadığı gibi...

Bunlardan birincisi, her şeye rağmen, tahkik sahasında ilâhî teveccühe vesile olabileceği ümit edilen ve "değersiz bir sermaye" (Yûsuf, 88) ölçüsünde kıymet-i zâtiyesi olmayan bir şart-ı âdi; ikincisi, mevcudiyetinin nisbî-kisbî olmasının yanında Hazreti "Cevvâd"ın cömertliği ile tomurcuklaşabilmiş bir meyve namzedi; üçüncüsü de, O'nun nur-u vücudunun şuaâtı altında fenâ bulmuş, sonra da farklı bir renkte ikinci bir varlığa ermiş hem var hem yok hâlis bir meyve; belki de ondan da öte tam bir hulâsa.. Hazreti İbrahim, "Ölüleri nasıl dirilttiğini göster bana" (Bakara, 260) talebiyle tahkikin mebdetine, "Kalbim itminana erip doyunluğa ulaşsın.." (Bakara, 260) mesned-i talebiyle de onun müntehâsına işaret etmiştir. Elbette ki, böyle yüce bir peygamber ufku itibarıyla, bu ölçüdeki bir tahkikin, ne "ilme'l-yakîni"ni, ne "ayne'l-yakîni"ni, ne de "hakka'l-yakîni"ni kavramamız mümkün değildir; bizim bu şekildeki

yaklaşımımız, kendi zevk ve ruh halimizi ifade edebilmemiz için bir "vâhid-i kıyâsî" ve bir "mirsad-ı mülâhaza" olarak değerlendirilmelidir ki, Allah Rasûlü de (s.a.s), Hazreti İbrahim'in itminana ermek arzusuyla ortaya attığı böyle bir talebine karşı: "(Bu şekilde izâfî) bir şekk İbrahim'den daha çok bizi alâkadar eder" (Buharî, Tefsiru Sûre [2] 46) diyerek bu ince farka işaret buyurmuşlardır.

Tahkik İnsanın Özellikleri

Evet, farzları vaktinde hakkıyla yerine getiren, getiremediklerini de ciddî bir nedâmet ve telâfi duygusuyla kazâ eden, sonra da tabiatının gereklerini yerine getirme ölçüsünde nafilelere düşkünlük gösteren bir hakikat aşığı, her zaman hakkı duyar, hakkı görür, hakkı tutar kaldırır ve hakka doğru yürür ki, böyle birinin gönlüne ağıyârın gölge etmesi ve gözlerine başka hayalin girmesi asla söz konusu değildir. Ara-sıra ufkunu buğu ölçüsünde bir sis bürüse de, bahar bulutları gibi gelip geçicidir ve yeni bir açılımın şafak emâresidir.. evet onlar sıkıntı hâlinde de, sevinç-neş'e zamanında da sürekli yol alır ve hep kazanırlar.

İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri bu tahkik kahramanlarını şöyle resmeder:

"Ehl-i Hak cânında bulmuştur ayân,
Nur-u Hakkı âleme bîçûn ^[1] karîn
Hak (Fe biye yesmeu ve biye yubsiru) dedi,
Bulduğu için nurunu bu mâ u tîn. ^[2]

Nur-u pâk bulmasaydı âb u hâk, ^[3]
Olmaz idi suret-i mânâ mübîn.
Nur-u (Lâ şarkî ve lâ garbî ^[4] bulan,
Ehl-i dil mişkât-ı nur olmuş yakîn.

Vahdeti kesrette bulmuş ehl-i hak,
Âminûn u sâlimûn u gânimîn ^[5].
Hakka tefviz ile Hakkı sen seni,
Fâil-i Muhtâr'ı bul "Ni'me'l-Muîn."

[1.] Eşsiz, benzersiz.

[2.] Arapça su ve toprak.

[3.] Farsça su ve toprak.

[4.] Ne doğulu ne de batılı.

[5.] Emniyet; selamet ve kazanç içindedir.

Tahkik Kahramanı Olan İnsan

Tahkik kahramanı; iman, marifet, muhabbet, aşk u şevk ve zevk-i rûhanî açısından tevhidî bir düşünceyle sürekli ona tahsis-i teveccüh ve im'ân-ı nazarda bulunarak O'nu biricik murad ve rızasını da tek hedef kabul edip celâlî esintilerde cefâ mülâhazasına, cemâlî meltemlerde de safâ duygusuna kapılmadan, kahrı-lûtfu bir bilme esprisiyle bütün tecellileri yolda bulunuyor olmanın tezahürleri sayarak; daha doğrusu öyle duyup öyle hissederek, onlara takılıp kalmadan, onlarla doğrudan doğruya meşgul olmadan, gerçek gâyenin dışındaki her şeyi gelip-geçici birer gölge telâkkî edip, sonra da hedefe kilitlenmenin gereği deyip hep ona ulaşma azmi içinde bulunan tam bir gönül eridir.

Tahkik Kelimesinin Anlamı

Bir şeyin gerçek veya doğru olup olmadığını araştırma-soruşturma, ortaya çıkarma ve inkâr edilemeyecek, çürütülemeyecek delillerle ispatlama mânâlarına gelen tahkik; erbab-ı tasavvufça, Hazreti Zât-ı Ehad u Samed'i, vücud ve evsâf-ı kemâliyesiyle, -Kur'ânî muvazene içinde- bilmenin ötesinde, ulûhiyet hakikatının "bî kem u keyf" müntehî bir sâlikin vicdan ve letâifinde, hususî tecellilerle belirip duyulması şeklinde yorumlanmıştır ki; bu seviyeye eren bir hakikat eri, ondan öte artık, ne şüphe, ne tereddüt, ne de herhangi bir kuşkuyla maruz kalmadan, istidâdı müsait olduğu ölçüde, yolculuğunu ya "seyr fillah" ya da "seyr minallah" ufkunda sürdürür ve -biiznillah- herhangi bir husûfla da karşılaşmaz.. karşılaşmaz; zira o mazhar olduğu makam ve pâyeye itibarıyla artık hep, Hakk'ın gözüyle görmekte, O'nun sem'iyle işitmekte ve her şeyi O'nun sıfatlarının ziyâsı ve vesâyeti altında duyup hissetmektedir. Tabir-i diğerle böyle bir tahkik kahramanı hep Hak yolunda, Hak için Hak iledir. Hak dostları arasında böyle bir pâyeye "makam-ı mahbubiyet"e ait bir pâyedir ve Hazreti Mahbub'un hususî bir teveccühünün remzidir. Başlı bu pâyeye eren bir tahkik eri, Hakk'ın mahbubu olduğu gibi, onun gök ehline sevilmesi ve yerde temiz kalblerin ona teveccüh etmesi de ona karşı Hak teveccühünün bir aks-i sadâsıdır. Bu batınî alâkanın zahirî emâresine gelince o da, farzların kusursuz olarak yerine getirilmesi üzerine bina edilmiş bir nafîle tutkusudur.

Tahkik Makamı

Evet o, dişini sıkıp elemlere katlanarak, elinden geldiğince cismanî lezzetlere karşı kapanarak ve dinin emir ve yasaklarına da kılı kırk yararcasına riâyet ederek "Hû" deyip ilerleyen öyle bir semâ yolcusudur ki, her dönemeçte kendini ayrı bir itminan esintisiyle istikbal ediliyor görür, her makamda ayrı bir rıza televvünüyle hoşâmedîler alır ve zâhir-bâtın duygularında:

"Bana Hak'tan nidâ geldi; gel ey âşık ki mahremsin!

Bura mahrem makamıdır seni ehl-i vefâ gördüm."(Nesîmî)

sözlerinin tın tın ses verdiğini duyar. Doğrusu, burası öyle bir makamdır ki, bu makamda duyulan iman O'ndan, marifet O'ndan, sevgi O'ndan ve aşk u şevk de O'ndandır. Bu makamda duyguları çepeçevre saran "Subhâneke lâ ilmelenâ (Subhansın yâ Rab' Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki!" (Bakara, 32) itiraf-ı azîmesi, vicdanlarda hissedilen biricik gerçek de "hüve'l-bakiyyü'l-ebediyyü'l-sermediyyü" hakikatidir. İşte böyle bir tahkike erinceye kadar göze-kulağa neler ilişir neler.! Mertebe rütbeye, hâl de makama dönüşünce, mâhiyet-i insaniye "sübühât-ı vech"ın şuaâtı karşısında "Lillâhi'l-vâhidü'l-Kahhâr ((Allah onlara şöyle hitap eder: Bugün mülk ve hakimiyet kimin?) Mutlak galip, tek Hâkim olan Allah'ındır" (Mü'min, 16) der erir-gider ve cihetler üstü dört bir yanda "ve yebkâ vechü Rabbike zü'l-celâli ve'l-ikrâm" (Rahman, 27) gerçeği duyulmaya başlar. Bu noktayı tutacağı âna kadar, "dün-bugün-yarın" diyen insan mantığı, o makama erip, kendini o makamın mevhibe sağanakları içinde bulunca "Ezelden ebade var olan sensin. Senden gayri de ezelde hiç bir şey yoktu. Her şey helâk olduktan sonra baki kalan yalnız sensin. Senden gayri baki olan hiç bir şey yoktur" (Müslim, Zikir 61) hakikat-ı ezeliye ve lâyezâliyesi karşısında mütelâşi olup dört bir yana saçılır; hatta vicdan bazen izâfî vücudunu dahi nisyana gömerek "O vardı da başkası yoktu" (Buhrai, tevhid 1) mülâhazasını bir kere daha derinden derine duyar.. "Ne hulûl ne ittihat; hakikî "vücut" Sana ait; mâsivâ ise, Senin varlığının ziyâsının gölgesinden ibaret" diye mırıldanır ve bütün benliğiyle O'na nisbetin şerefini soluklar; mütevazi, mahviyet içinde ve hacâletiyle beraber "ahsen-i takvîm"e mazhariyetin bütün fezâilini ruhunda duyar.

Tahrip Edilen Değerlerimiz

Vaktiyle hep ötelere yönelip semâvîlik arayan başlar, dualarla göklere doğru

kaldırılan eller ve O'ndan başkasına karşı, almak için değil vermek için yaratıldığına inanan gönüller, şunun-bunun kapısında zilletle dilenen sergerdanlar haline geldiler. Bir zamanlar atalarımızın, sonsuza yürüme rampaları sayılan mâbed, rûhânîliği çarmıha gerilerek, Allah'a açık şeffafiyeti merasimlerle karartılarak, mânâ ve muhtevası şekle kurban edilerek pek çok mezar-ı müteharrikin uğradığı bir güzergaha dönüştürüldü. Varlığın bir kitap gibi yorumlandığı, bir meşher gibi temâşâ edildiği ve bir laboratuvar gibi her şeyin kurcalandığı mektep, kapkaranlık dogmaların tutsağı ve küflü şablonların kafalara yerleştirildiği bir izbeye döndürüldü.. eşya hor görüldü.. tabiat yanlış yorumlandı.. ekolojik denge bozuldu.. ve dünya yaşanmaz bir cehenneme çevrildi. Mâbetle beslenemeyen, mekteple aydınlanamayan ve kâinatla içli-dışlı olamayan ve dolayısıyla da gönle ümitler yağdıracak ufukları bulamayan nesiller, kendilerini değişik çılgınlıklara salarak hezeyanda ve yakıp-yıkmada teselli aramaya başladılar. Evet, pek çoğu itibarıyla günümüzün nesilleri, bütün bütün ebedîliği temâşâ etme istidât ve kabiliyetini kaybetmiş gibi ufuksuz, idealsiz, mâzisiz ve geleceksiz, dar bir zaman dilimine sıkışmışlığın hırçınlığını yaşamakta.

Tahrip Edilen Milli Bünyenin Yeniden Toparlanması

Elbette bunca yıldır değerleri alt-üst edilmiş ve tersliklere alıştırılmış bir toplumda, her şeyi kerametvâri bir hamlede değiştirip, ilhadın yerine îman, keyfiliğin yerine disiplini, kargaşanın yerine nizamı, lâahlâkîliğin yerine ahlâki, şehvetin yerine ilâhî aşkı ve millet sevgisini ikame etmek kolay olmayacaktır.. evet, yıllardan beri gelip inancın otağına taht kurmuş ateizmi, ahlâkî değerleri alt-üst etmiş lâubâliliği, disiplinli yaşamaya karşı sürekli prim verilerek azgınlaştırılmış faydasızlığı birden söküp atmak ve onların yerine Allah'ın istediği, Peygamber'in öğütlediği değerleri yerleştirmek kolay olmasa gerek. Zira, yıllar var ki, bütün dünya ile beraber bizde de, bir kısım çarpık ideolojiler, nihilistçe telâkkiler ve baş kaldırma hezeyanlarıyla cemiyeti cemiyet yapan, daha doğrusu yığınları cemiyet haline getiren bütün kıstaslar târumâr oldu.. yüreklerden sorumluluk duygusu sökülüp atıldı ve zinde güçlere âdetâ bohemlik duygusu içirildi. Her gün yeni bir fantezinin, kitleleri alıp arkasından sürüklediği bu talihsiz dönemde, kimi serâzad ruhlar: "Meğer bunca yıl ellerim boynumda bağlı yaşamışım..", kimi çakırkeyf fitratlar: "Ah meğer ne olmayacak şeylerden hayâ edip durmuşum; keşke bu anlamsız şeylere (!) hiç

takılmasaydım" ve kimi muhakemesizler de: "Baş kaldırdım esaretten kurtuldum" veya "Haram-helâl sınırlarını aştım hürriyete kavuştum" diyor ve kendilerini akıbeti belirsiz bir cereyana salıyordu.

Tahripkardılar

Aslında, bu karanlık ruh, hep kendi yalancı hülyalarıyla beslenir ve vehimleriyle ayakta durur. Kinle, nefretle kendini ifade eder ve bütün oyunlarını karşı cephe kabul ettiği kesimin zaafları üzerinde oynar. Yaptığı her iş tahrip olduğundan, bazen az bir güç ve imkânla büyük işler başarıyor gibi de görünebilir. Hattâ, yaptığı bu şeyler onun his dünyasına birer başarı gibi aksettiğinden sürekli onu cesaretlendirir ve onda daha büyük bir tahrip arzusu uyarır.

Tahsilli veya Aydın Olmak

Aslında medeniyet ayrı, hayat standartlarının yükseltilmesi veya modernize edilmesi ayrı şeyler olduğu gibi, tahsilli olmakla "aydın" olmak da birbirinden tamamen farklı şeylerdir. Ciddî bir tahsil görmediği halde aydınlıkta yaşayan çok münevverler bulunabileceği gibi, bedeviyeti sırtından atamamış dar görüşlü, dar düşünceli okumuşların sayısı da az değildir.

Mefhum kargaşası, bazen çok uzun süre nesilleri aldatabilir. Yıllarca akların kara, karaların ak kabul edildiği; zulmün, başına adalet tacını giydiği, adaletin zulme ünvan olduğu; zift ruhların aydınlık havarisi kesildiği, gerçek münevverin kapı kapı kovulduğu; ve bu yengeççe yürümenin farkına varılamadığı ülke sayısı oldukça çoktur.

Taklitçilikten Kendi Değerlerimize Dönüş

Birkaç asırlık taklitlerimiz, bu taklitlerden kaynaklanan kararsızlıklarımız, hem bizi, hem yetiştirdiğimiz nesilleri hem de arkadan gelenleri şaşkına çevirmiş, farklı düşüncelerin çarpıştığı arenalara itmiş ve millet fertlerini birbirinin kurdu haline getirmiştir.

Biz şimdi, gözlerimiz ufuklarda, milletçe bizi, inançsızlıktan, sebatsızlıktan,

kararsızlıktan ve taklitçilikten kurtararak, kendi metafizik düşünce sistemimize, kendi sanatımıza, kendi ahlâkımıza kavuşturacak irade erlerini ve dünü-bugünü-yarını bir nokta gibi görüp değerlendirebilecek ruh kahramanlarını bekliyoruz.

Takva ve İbadet İlişkisi

İbadet ve itaat kutbunda takvâ denince, daha çok iç safveti, gönül derinliği ve ihlâs enginliği anlaşılır; masiyet dairesinde de günah ve şüpheli şeylere karşı kesin tavır ve kararlılık. Bu itibarla da, kulluğun çeşitliliğine göre, aşağıdaki hususların hepsini takvânın ayrı bir buudu sayabiliriz:

1. Kulun mâsivâullah'tan (Allah'dan gayrı her şey) kaçınması.
2. Onun şeriat ahkâmına bihakkın riayet etmesi.
3. Esbab dairesinde cebre düşecek davranışlardan, kudret dairesinde i'tizâle sapacak inhiraflardan sakınması.
4. Hakk'tan uzaklaştıracak şeylere karşı sürekli tetikte bulunması.
5. Yasaklara muhalefet etmeye çekecek nefsî hazlara karşı devamlı uyanık olunması.
6. Maddî-manevî her şeyin Allah'dan bilinip, nefse hiçbir şeyin temlik edilmemesi.
7. Kendini hiç kimseden daha âlî ve daha hayırlı görmemesi.
8. Allah'dan başka hiçbir şeyi gaye-i hayal edinmemesi.
9. Hazret-i Rehber-i Küll'e bilâ kayd u şart inkıyâd edilmesi.
10. Âyât-ı tekviniyenin sürekli tetkik ve tefekkürüyle kalbî ve ruhî hayatın yenilenmesi.
11. Ve değişik buudlarıyla râbıta-ı mevtte kusur edilmemesi.

Hâsılı, takvâ bir kevser, müttakî de ona ulaşmış bahtiyardır; Hakk katında bu mazhariyeti elde etmiş insan da azdır. Bir şâirimizin sözüyle bitirelim:

"Hakk Teâlâ eder takvâ ehlidir ulunuz
Müttakinin makamı cennet, içtiği kevser olur."

Takva'nın Anlamı

Takvâ, vikaye kökünden gelir; vikaye de gayet iyi korunma ve sakınma demektir. Şer'î ıstılahta takvâ, Allah'ın emirlerini tutup, yasaklarından kaçınmak suretiyle O'nun azabından korunma cehdi şeklinde tarif edilmiştir. Lügat ve şer'î manâlarının yanında bazen korku, takvâ tabiriyle; bazen de takvâ, korku sözcüğüyle ifade edilmiştir ki, şeriat kitaplarında her iki şekilde de kullanıldığını görmek mümkündür.

Takva'nın Değişik İki Yönü

Takvânın bu umumî istimâline mukâbil bir de herkes tarafından bilinen bir has manâsı vardır ki, çok defa "takvâ" denince akla gelen de budur. O da; şeriatın emir ve yasaklarına karşı fevkalâde duyarlı olmak, mükâfattan mahrumiyet veya cezayı gerektiren davranışlardan uzak kalmaya çalışmaktan ibaret görülmüştür ki: "Onlar, günahların büyüklerinden ve fuhşiyattan kaçınırlar" (Şûrâ/37) fermanı bu önemli esasın bir yanını; "Onlar ki îman edip sonra da salih amel işlemeye koyuldular" (Yunus/9) câmî beyanı da diğer yanını ifade etmektedir. Farzları titizlikle yerine getirme ve büyük günahlardan kaçınma, takvânın zarûrî ve câmî iki esasıdır. Sağâir dediğimiz küçük günahlara gelince: "Kul gerçek takvâyâ ulaşamaz, sakıncalı şeylere girme endişesiyle bir kısım sakıncası olmayan şeyleri de terketmedikçe" ^[1] gibi pek çok beyan-ı Nebvî var ki, Kurân'ın "lemem" dediği şeylere karşı da titiz olmayı ihtar etmektedir.

[1] İbn Mâce, Zühd, 24; Tirmizî, Kıyâme, 19.

Takva'nın Elde Edilişi

Evet, tam ihlas, ancak her çeşit şirk şâibesinden sakınmakla, kâmil takvâ da şüphelerden bütün bütün kaçınmakla elde edilebilir. Zirâ; Câmî' hadîsi; kalp ve ruh seviyesinde bir hayatı, şüpheli şeyler karşısında hassas olmaya bağlamıştır. Hadîs; helâlin belli, haramın da belli olduğunu, Sahib-i Şeriatın bu iki hususu herhangi bir kuşkuya meydan vermeyecek şekilde beyan ettiğini, ancak bu ikisinin arasında, ikisine de benzeyen bir kısım şüpheli şeylerin bulunduğunu..

ve insanların çoğunun bunları bilemeyeceğini, bu itibarla da, şüpheli şeylerden sakınmak lazım geldiğini.. ancak şüpheli şeylerden sakınan kimsenin dinini, ırzını koruyabileceğini, şübühâta düşen kimsenin ise, harama girme ihtimali olduğu; tıpkı, koru kenarında koyun güden çobanın koyunlarının, koruya girmesi melhuz bulunduğu gibi hususları anlattıktan sonra Hz. Ruh-u Seyyidü'l-Enâm buyuruyor ki: "Biliniz ki, her melikin bir korusu vardır; Allah'ın korusu da haramlardır. Şu da bilinmelidir ki, cesette bir et parçası vardır, o sıhhatli olunca beden de sıhhatli olur; o bozulunca beden de bozulur. İşte o kalptir!" [2]

Bu esaslara binâen, takvâyı tâmmın, ancak şüpheli şeyler ve küçük günahlardan sakınmakla elde edilebileceğini söyleyebiliriz. Böyle bir içtinâb ise her şeyden evvel iyi bir haram ve helal bilgisine, bundan da öte sağlam bir mârifet ve vicdan kültürüne vâbestedir. İş gelip bu noktaya dayanınca: "Sizin Allah nezdinde en asil ve en şerefli, takvâda en ileri olanınızdır" (Hucurât/13) âyetiyle; "Kulları içinde Allah'dan hakkıyla ancak âlimler korkar" (Fâtır/28) beyanı âdetâ kutuplaşır.. takvâ, asâlet ve şerefe inkılâp eder, ilim de saygıya bürünür ve bir bayrak gibi tülленir. Kalbini ve sırrını bu renklerle bezeyen ruhlar, "İşte o kâmet-i bâlâlar, kalblerinde, Allah'ın takvâ imtihanına tabî tuttuğu kimselerdir" (Hucurât/3) İlâhî iltifatıyla da birer imtihan kahramanı olarak anlatılırlar.

[2.] Buhârî, İman, 39, Müslim, Müsâkât, 107, 108.

Takva'nın Fonksiyonu

Evet, bütün hayır vesilelerini değerlendirme, bütün şer yollarına karşı kapalı kalma veya kapalı kalmaya çalışma manâlarına gelen takvâ sayesinde insan, aşağıların aşağısına yuvarlanmaktan kurtulur ve "a'lâ-yı illiyyîn" yolcusu olur. Bu itibarla denebilir ki, takvâyı bulan, bütün hayırların, yümünlerin, bereketlerin kaynağını da bulmuş olur. İşte bir şâhid daha: "Allah din u takvâyı kime verdiyse o, dünya-ahiret muradına ermiştir. Kim ki, Hakk eri ve takvâ sahibidir, o bir şakî değil saiddir ve dosdoğru yoldadır. Kim ki takvâdan nasipsiz ve takvâ emaresinden yoksundur, onun varlığı ayıp ve ardan başka değildir. Aslında, Hazvete (Hakk'a) yol bulandan başkası diri değil, ölüdür." (Gülşen-i Tevhîd).

Takvâ, paha biçilmez bir hazine, en zengin hazinelerin en mûtenâ yerinde eşsiz, bîhemta bir cevher, bütün hayır kapılarını açan sırlı bir anahtar ve cennet

yolunda bir buraktır. Bu müstesnâ yerine binâen o, Kur'ân-ı Kerim'in zülâl beyânıyla, tam yüz elli defa ıfık tayfları halinde gelir ve ruhlarımızın dimağına akar.

Takva'nın Genel Mânâsı

Bir de takvânın oldukça şümüllü ve umumî manâsı vardır ki, şariat prensiplerini kemal-i hassasiyetle görüp gözetmeden şeriat-ı fitriye kanunlarına riayete; cehennem ve cehennemi netice veren davranışlardan cenneti semere verecek hareketlere; sırrını, hafîsini, ahfâsını şirkten, şirki işmam eden şeylerden koruyup kollamaktan, düşünce ve hayat tarzında başkalarına teşebbühten sakınmaya kadar geniş bir yer işgal eder.

Tarih Şuuru

Tarih şuuru, geçmişle geleceği bağlayan bir köprü mesâbesindedir. Bu köprüyü kurup koruyamayan milletlerin, öbür sahilde gidip nereye aborde olacaklarını kestirmek oldukça zordur.

Bugüne kadar tarih şuurunu koruyamayan hiçbir milletin pâyidar olduğunu duymadığımız gibi, başkalarına ait levsiyatı tekrar tekrar besteleyip duran müstağriplerin payidar olacaklarına da ihtimâl veremiyoruz.

Tarih ve Geçmişimizi Sevmek

Bizim için hep değerler dünyâsı olan geçmiş, daima tâze, daima enfes ve daima en büyüleyici bir zaman dilimi olmuştur. Onun bu eskimeyişi, tâzeliği ve büyüleyiciliği içindir ki, hep ona itimat eder ve onu severiz. Bizler, zaman zaman sarsılırız; zaman zaman kuvvetlerimiz zaafa uğrar, cesaretlerimiz kırılır, ama o, solmadan, pörsümeden, bütün ihtişam ve debdebesiyle hep devam eder. Evet, o ihtiyarlayıp yıkılma, hazâna uğrayıp savrulma bilmez. Yeryüzü zaman zaman şekil değiştirir; karalar deniz, denizler kara, bağlar dağ, dağlar da bağ olur ama, kendi güzellikleriyle geçmiş, olduğu gibi kalır. İşte, bizler de onu, böyle hiçbir gücün yerinden kımıldatamadığı bu yönleriyle sever, bu yönleriyle kalbimizin en mûtena yerinde muhâfaza ederiz.

Civanlar yaşlanır, yaşlılar ölür,  l ler   r r.. sevgiler gider, aşklar söner, neşeler bulanır.. irâdeler felç olur, ruhlar yıpranır, gönüller kararır ama, zihinlerde birer "y d-ı cem l" olarak yaşayan geçmişin ibret dolu, ders dolu, hayat ve canlılık dolu cennetleri ne sararır, ne de solar.

O, yamaçlarının güzelliği, zirvelerinin vak r ve mehâbetli duruşu, bahçelerinin cennetleri andıran renkliliği,   eklerinin hazan bilmeyişi ve insanının kendi özüne, kendi ruh köküne sımsıkı bağlı kalışıyla daima güzel ve daima sevimli olmuştur.

Tarih ve Milli Değerlere Yabancılık

Bütün bunları görmemezlikten gelerek, ne olduğu ve ne kadar yaşayacağı belli olmayan yalancı mumlarla, koskocaman bir ışık dönemini mukayeseye kalkışmak, hatta mukayeseden de öte, mumları yıldız, yıldızları da mum göstermek, şayet bir aldanmışlık değilse, düpedüz bir târîh düşmanlığıdır.

Keşke, o ihtişam dönemine ait ömürleri, ömürlerin bir mutluluk armonisi içinde göklere doğru akışını ve bir bir saadet içinde çağlayıp geçen mevsimleri, yılları; mevsimler ve yıllar içinde akıp giden rengârenk hayatı, kalpten kalbe, ruhtan ruha boşalan neşeyi, sevinci, itminanı ve bunlarla hususî bir ses, bir şive, bir terkip, bir tarz, bir üslûp haline gelen güzelliklerin kemâlle kutuplaşmasını, olgunluğun mücerret güzellikler buuduna ulaşmasını günümüzün şu kadirnâşinâslarına da gösterebilseydik..!

Aslında, günümüzün takdir bilmezleri gibi bizler de muhteşem medeniyeti, üstüste zelzelelerle, enkaz yığını haline geldikten sonra idrak edebildik. Bizler ve onlar, bu hârika dünyâyı; onun, sihirli nizamları ve baş döndüren intizamları hüküm sürerken.. yani bağları henüz bozulmadan, çiçekleri solmadan, ormanları yanıp kül olmadan, toprakları erozyonla akıp akıp gitmeden; küheylanları çatlamadan, süvarileri mehlîkâ sultana tutulmadan, gazâ bâğîlik sayılmadan, gâziler sarhoş edilip mehter müzeye kaldırılmadan, kösler susmadan, gözler hakikate kapanmadan, güneşler batıp her yanı karanlıklar basmadan, akan çaylar kesilmeden, çeşmelere civa akıtılmadan; ilâhîler susmadan, ilâhîlik söndürülmeden; her yer mezar haline getirilmeden, mezarlar mezbeleliğe döndürülmeden... Hasılı, her şey kıvamında iken görüp seyredemedik.

Dün milleti arkasına alıp zirvelerin zirvesinde gezdirenler, torunlarının başlarına gelecek şu üstüste felaketlerin en küçüğüne dahi ihtimal vermiyorlardı. İhtimal vermek şöyle dursun, onu rüyâlarında görmeye dahi tahammülleri yoktu. Bunda da haklıydılar, zira; dünyâyı hükmedecek güçleri, cihanla hesaplaşacak inanç ve imkânları buna yetecek mahiyetteydi. Ama işte onlar ve işte acı-tatlı hâtıraları..! Günü gelince herkes de gidecek! Koca dağların yerinden oynadığı bir dünyâda, küçük tepelere ebedî saltanat vehmetmek aldanmışlıktır. Evet gelen herkes gidecek; ama, kimileri şanlı soyumuz gibi gönüllerimizde en tatlı hâtıralar bırakıp öyle gidecek; kimileri de milletin

zihninde bir mülevves yâd olarak...

Tarih Yazan ve Tarih Yapan Milletler

Evet, millet vardır, "tarih" deyip destan yazar. Ve kitâbelerle geçmişine ihtişam kazandırır. Bunlara, tarih yazan milletler diyebiliriz. Millet de vardır, tarih yapar, destan ve türküsünü başkalarına bırakır. Öyle zannediyorum ki, tarihî literatürlerimizin "fakr-u hâlinin" altında da, bu husus yatmaktadır. Biz kahramanlık gösterip tarih yaptık. Onun akustiğini, kapıkulu ve halâyiklerimize bıraktık.

Gladyatör, kendi kahramanlık mücadelesini göremez ve sezemez. Onu arenanın çevresindeki seyirciler daha iyi görür ve daha iyi tespit ederler. Eğer mutlaka bizim için de bir kahramanlık destanı gerekli ise, ben şahsen onu, insafî bir yabancıнын kaleminden dinlemeği tercih ederim. Lamartin'in, takdir dolu gözlerinden, tarihimin bağına damlayan yaşlar; Piyer Loti'ye, mezarlarımdaki selvilerin gölgesinde gömülme arzusunu uyaran güzellik ve câzibe, Peçevî'nin ustûrelerinden daha canlı ve daha tesirlidir zannederim. Gökem odur ki, onu başkaları beğenir. Fazilet ve kahramanlık odur ki, onu düşmanlar dahi takdir eder.

Tarihi Bağlarımız ve Hizmetin Misyonu

Bizler, yakın geçmişimiz itibarıyla, sağlam bir ruh köküne bağlı bulunduğumuzu, tarih boyu pek çok yüksek medeniyetler kurduğumuzu bütün bütün unutarak mazisi olmayan bir millet görünümü sergilemeye başladık. Dahası, bir kısım komplekslere girerek kendimizi de, geçmişimizi de inkâr ettik. Hatta bazılarımız itibarıyla millî kimliğimizden utanır hale geldik. Böylece her gün biraz daha kendimizden uzaklaşarak âdeta yabancı değerler bağımlısı olduk. Şanlı geçmişimiz itibarıyla her zaman, düşünen, konuşan, kendini ifade eden, uğradığı her yere inanç ve estetik telâkkilerini aksettiren abideleriyle tarihin "yâd-ı cemil"i olmuş bir milletin; evet bu ölçüdeki bir bilinirliğin, şehamet, ihtişamın zirvelerinden; bilinmezliğin, tanınmazlığın, saygı duyulmazlığın çukurlarına yuvarlanması ne hazindir!

Bu millet böyle hazin bir duruma müstahak değildi ve bu meş'um durum

"ilelebed" böyle sürüp gidemezdi de. O, şimdiye kadar elli defa ölüm çukurlarını -Allah'ın izniyle- diriliş şehrahlara çevirmiş, elli defa inkıraz gibi görünen durumları yenilenme vesilesi gibi değerlendirmiş ve her zaman olağanüstü bir performans göstererek -bir kısım beden insanı menfaatçiler, gününü gün etmek isteyen çıkarıcılar veya millî ve dinî değerlerimizi inkâr eden küfür yobazları istemeseler de- aydınlık geleceğe yürüme adına yepyeni yöntemler geliştirmiş ve hemen her sarsıntıdan sonra, bir kere daha "vira bismillah" deyip ayakları üzerine doğrulmuş; kendine ait duyguları ve düşünceleriyle yeniden dört bir yana açılabilmiştir. Şöhret u şandan uzak, her türlü âlâyîş ve gösterişe kapalı, tevazu ve mahviyetle kanatlı, sadakat ve emniyet edalı, nefsanî arzular karşısında da fevkalâde mukavemetli bu hamiyet erleri, atalarından tevarüs ettikleri tarih şuuruyla dinî ve millî değerlerimizi dünyaya tanıtmanın havarileri olmuş ve tıpkı ilkler gibi: "Girdik reh-i sevdaya..." diyerek zahmeti rahata tercih edip çağın en önemli hâdiselerinden birini gerçekleştirmişlerdir.

Tarihi Birikimlerimiz ve Edebiyatçılarımız

Ne seviyede olursa olsun, bugün hemen hepimizin konuştuğu dil, nesiller boyu sessiz sessiz hafızalarımıza yerleşen, ruhlarımızca benimsenen usta şairlerin ve naşirlerin ortak gayretlerinin ürünüdür. Kim bilir bugüne kadar, bu söz üstadları, hem de bir kuyumcu hassasiyetiyle, kelime cevherlerinden ne beyan takıları, ne söz gerdanlıkları hazırlayıp bize armağan ettiler de, belli ölçüde de olsa biz şimdilerde hep o zenginlikle kendimizi ifade edip duruyoruz. Herkes, onların ortaya koyduğu bu söz âbidelerini ve bu âbidelerin ruhundaki estetik derinliği anlamasa da, biz hepimiz onları hep sevmiş, takdir etmiş, beğenmiş ve "daha yok mu?" diye sürekli beklenti içinde bulunmuşuzdur. Zaten işin bu kadarını duyup hissetmek için de, ne edibin san'at endişesini, ne inşâ gücünü, ne fikir sancısını ne de eserini planlamadaki başarısını, "cevahir kadrini bilen bir cevherfürûşân" gibi bilmeye gerek yoktur.

Tarihi Değerlere Saygı

Her milletin, asırlar boyu, varlığını onlara borçlu bulunduğu değerlere saygı duyması, onları, yerinde ta'zim, yerinde de hasretle anması gayet tabiidir. Hele bu değerler, o milletin rüyâları ve hülyâları haline gelerek nesiller ve nesiller

boyu onların hatıralarında yaşamış; irâdelerine fer, ruhlarına şevk, ümitlerine de payanda olmuşsa...

Bizler, bugüne kadar hâtıralarımızda devam edegelen, çağlar ve çağlar boyu gönüllerimizde yaşayan dînî ve millî değerlerle ayakta kalabildik ve bugünlere gelip ulaştık. Bu itibarla, kaç asır sonra gelirsek gelelim kendimizi onlardan hiç mi hiç uzak hissetmedik. Onlar da bizden ne kadar uzak olurlarsa olsunlar, duygu ve düşünce dünyâlarımızda hep dipdiri ve taptâze kaldılar.

Tarihi Değerlerimize Sahip Çıkma Şuuru

Ömürlerimiz vefa ettiği sürece biz böyle mübarek bir zaman dilimine karşı lâkayt kalmayacak, evet kuruyup gitmelere karşı hep mâziye ve onun değerlerine sığınarak yaşama azmimizi bileyip geleceğe yürüyeceğiz. Bu bitmeyen yolculukta, geceler her zaman o füsunlu halleriyle, gündüzler mor, menekşe renkleriyle, çevremizdeki canlı-cansız nesneler kendi orijinleriyle; köylerimiz, kasabalarımız, şehirlerimiz, bizim duygu ve düşüncelerimizden fışkırıp çıkmış bize ait hususiyetleri ve hislerimize benzeyen çehreleriyle gönüllerimize sürekli geçmişî fısıldayacak ve ruhlarımıza bütün zamanları birden yaşama tılsımlarını üfleyeceklerdir.. üfleyeceklerdir zira geçmiş bizim çocukluğumuzun beşiği; gençliğimizin altın çayırıları; olgunluk dönemimizin silinmez izleri; ölümlerimizin mezar şeklindeki otağları ve ümitlerimizin, emellerimizin masmavi ibrişimleri ile örülmüş, örülüp cennet bahçelerine dönmüş bir sonsuz ülke ve bir sihirli diyardır. Evet, mâziye her yönelişimizde onu, ruhlarımızı değişik ilhamlarla coşturan bir ilham meleği, gözlerimizin içine gülen Firdevs bahçeleri ve gönüllerimizi şahlandıran çok sesli bir mûsikî gibi duyar; onun hem bugüne hem de yarınlara galebe çaldığını bir iç müşahede ile hisseder ve halihazırdaki varlığımızın da, yarınki bekâmımızın da anılmerkez (merkezkaç) bir hareketin uzantıları olarak gidip ona dayandığını görür; ondan fışkıran hâlin ve ondan kaynaklanacak olan istikbâlin o bereketli çağlayanları karşısında döner döner ona selam durur ve yine de bir şey yapamamış olmanın ezikliği ile onu kalbin kadirşinaslığına emanet ederiz.

Tarihi Değerlerimizi Tahrip Ettik

Yakın geçmişimizde bizler, bir hayâlî gelecek adına mâzideki bütün

güzellikleri hafife aldık ve nicelerini tahrip ettik. kim bilir, bu sorumsuzca davranışlarla ne değerler yıkılıp gitti; ne hayâtî dinamikler nesillere unutturuldu..! Bâri şimdi olsun, va'dedilen şeylerin birer vehimden ibaret olduğunu anlayıp, heder olan bunca zaman, bunca sa'y için oturup ağlayabilseydik..! Ama, ihtimal ki, henüz yitirdiğimiz bunca târihî değerın kıymetini idrak edemedik...

Tarihi Değişim ve Dönüşümler

Dünya kuruldu kurulalı gündüzler geceleri, ıfık da karanlığı adım adım takip etmekte; yok olmaları varolmalar, ölmeleri de dirilmeler kovalayıp durmaktadır. Toprağın sinesinde kendini çürümeye salmış bir tohum, sümbül hayatını netice vermekte; kayaların bağırını döl yatağı edinmiş minik çam çekirdeğı, şartların müsamahasızlığına rağmen salkım salkım boy atıp gelişmekte ve tıpkı hasmını yenmiş bir gladyatör havası içinde, dalların diliyle gerilip varlığını haykırmaktadır. Nice dev çağlayanlar vardır ki, membaları küçük birer sızıntı, nice bitip tükenme bilmeyen ıfık kaynakları vardır ki, esasları birer zerreden ibarettir. Tomurcuk dudaklarını açıp varlığını haykıracağı, güller, çiçekler yüzümüze gamze çakacakları güne kadar onların varlıklarından haberdar bile olamayız. Oysaki onlar, İsrail'in Sûr'unu çoktan duymuş ve belli bir tempo ile dirilişe geçmişlerdir bile...

Cihanı üst üste karanlıkların sardığı bir dönemde, âdetâ kehkeşanlardan yıldızlar derip, bununla her gün ayrı bir donanma gecesi teşkil ederek kendi ülke ve kendi insanına hep başka başka bayram şenlikleri yaşatanlar, üstüreleşen koca bir tarihin ilk rüyalarını cılız bir söğüt ağacının dalları altında görmüşlerdi.

Tarihi Değişimlerde Mâneviyatın Rolü

Evet, yeryüzünde hemen bütün inşirahlar her zaman, sıkıntıyla beslenmiş ve tazyiklerin bağırında gelişmiş; her aşk u şevk dönemi de bir ızdırap ve çile fashyla gerçekleşmiştir. Yunan düşüncesi kemalini tefekkür ve tecessüs vadilerinde aşk u ızdırapla elde ettiği gibi, Rönesans hareketi de hakikat aşkı ve araştırma iştiyakıyla beslenerek gelişmiştir. Bu ölçüde diğer tarihî tekerrürler devr-i dâiminin mânâ buudu ise üzerinde hususî olarak durulmaya değer ayrı

bir konu...

Tarihi Dinamiklerimiz

Geleceğin emniyet ve güven üzerine kurulması, geçmişin iyi bilinip tanınmasına, hissedilip ruhlarda korunmasına bağlıdır. Geçmişimizi bize en iyi duyuranların başında da şüphesiz, mescitlerimiz, ezanlarımız, ilâhîlerimiz, serhat türkülerimiz, mehterlerimiz ve bu kaynaklardan fışkıran sanat ve edebiyatımız gelir. Bugün o koskoca geçmiş büzülüp sıkışmış ve bunların içine sinmiş gibidir. Ne zaman mescitler, ezanlar, ilâhîler, mehterler kurcalansa, özlerinde geçmişin buğusu ve şanlı milletimizin kokusu duyulmaya başlar. Bunlar, bizlerle, cedlerimizin gönüllerinin ortak duygu ve düşüncelerinin mahsûlü; müşterek hislerinin birer ifâdesi, geçmişe âit aşkların, şevklerin kaynağı ve hâtıralarımızda yaşayan, kan ve damarlarımızla bütünleşen birer ruh gibiydi. Kendi derinliklerimize dalarak sînelerimizdeki cennetleri görmek, mahrem duygularımızı coşturarak ebedî vuslata hazırlanmak için bunlar âdetâ birer sihir, birer füsundu.

Tarihi Dinamiklerimiz Tahrip Edildi

Bir iki asır var ki bazıları kendilerini, temelleri olmayan muhayyel bir geleceğin visal duygularına salarak, nice mânâ köklerimizi harap ettiler. Uğrunda onca günaha girdikleri o hayâlî âtî, onların vehmettikleri şartlar içinde hiçbir zaman gerçekleşmedi; daha sonra nasıl gerçekleşeceği, hangi kriterlere göre gerçekleştirileceği ve hangi sabitelerle doğrulanacağı da belli değildi.

Oysaki, yaşanmış bir mâzi, maddî, mânevî bütün dinamikleriyle esas alınarak geleceğin ona göre imar edilip şekillendirilmesinde bu belirsizliklerin hiçbirisi söz konusu değildir; değildir, zira her şeyden evvel böyle bir kabulde bir ruh ve mânâ kökü, bir kültür ve medeniyet temâdîsi bahis mevzuudur. Dün, millî varlığımıza esas teşkil eden dinamikler, yarınki varlığımız konusunda da bize ışık tutacak, ümitlerimize fer verecek, iradelerimizi güçlendirecek ve her zaman bizi şahlandıracaktır. Aksine, şanlı geçmişimize ve ona hayat bahşeden kaynaklara gözlerimizi kapadığımız takdirde zamanın yüksek debili seylâpları ve hâdiselerin amansız dalgaları karşısında her zaman zaafa düşüp sarsılmamız ve önü alınmayan bozgunlar yaşamamız kaçınılmazdır.

Tarihi Dinamiklerimizden Kaynaklanan Beyanlar

Temelleri mânâ köklerimizle irtibatlı hülyalarımızı besleyen, büyüten, onlara ninni söyleyen, yükseltip onları göklerde seyahat ettiren, hattâ onlara nâmütenâhînin menfezlerini gösteren ufuklu, seviyeli, kıvamında bir beyan; duygularımıza miraç yaptırıyor gibi yer yer bizi semânın derin ilklerine götürür, bizlere mekân-üstü âlemlerde tahtlar kurar ve gönüllerimizde, endişeli bir sessizlik içinde bulunan ebediyet arzularımıza cevaplar verir; duygularımızı ifadesi imkânsız hissî zenginliklere ulaştırır; ruhlarımızı cismaniyet eb'âdına sığmayan derinliklerde dolaştırır ve bize varlığın güftesiz bestelerinden ne mûsikîler, ne mûsikîler dinletir.!

Atalarımızın gönüllerinden süzülüp gelen, onlardan tevarüs ettiğimiz değerlerin en kıymetlilerinden biri sayılan beyan; yalnız mânâların vuzuhu, kelimelerin sesi ve belli maksatların ifadesi değildir; o, aynı zamanda düşüncelerimizin dili, hislerimizin mûsikîsi, kalblerimizin heyecanı, Allah'a muhatap olmanın tercümanı, ümit terimizin de geleceğe uçurduğu altın kanatlı üveykidir. Bütün bu gayeleri ihtiva eden seviyeli ve hedefli bir beyan; gökler kadar derin, arz ölçüsünde canlı, ipekler gibi yumuşak, anne kucağı kadar sıcak diyebileceğimiz o kendi şivesiyle feverana başladığı zaman, mantıkların uyanışını, ruhların şahlanışını, kelimelerin sihrini ve konuşmanın ezeli macerasını söyleyen bir büyü tesiri icra eder.. ve bize, dinimizin ululuğunu, milletimizin zenginliğini, fertlerimizin ismet ve iffetini, fatihlerimizin cehd u gayretini, millî üslûbumuzu ve millî şivemizi söyler.

Gönüllerimizden kopup gelen ve onların derinliklerindeki muhtevayı seslendiren iyi bir beyan; bize her zaman ruhun soluklarını, kalbin hafakanlarını, konuşma maharetinin renk ve edasını duyurur ve rengin-liğinin, zenginliğinin ve hedefinin kudsiyeti ölçüsünde de semavî seslerin yankıları gibi gönüllerimizde ma'kes bulur.. bulur ve bize ilk geldiği kaynaktan hep çeşniler sunar.

Tarihi Dinamiklerin Değerlendirilmesi

Bir zamanlar tabîî bilimlerden dinî ilimlere, tasavvuftan mantığa, şehircilikten estetiğe hemen her sahada, Harizmî, Bîrunî, İbn-i Sina, Zehrâvî

gibi varlığı didik didik eden dehâlarla; Ebû Hanife, İmam Muhammed, Serahsî, Merginânî gibi fıkıh ve hukuk üstatlarıyla; İmâm Gazâlî, Râzî, Mevlânâ, Şâh-ı Nakşibent gibi mantığı kalb ve mantıkla yenip hayatlarını vicdan endeksli yaşamış insânî normları aşan istidatlarla; İmam Mâturidî, Taftazânî, Seyyid Şerif, Devvânî gibi muhakeme ve fetânet kahramanlarıyla; Mîmar Hayreddin, Mimar Sinan, İtrî ve Dede Efendi gibi sanat dâhileriyle her zaman çağının çok çok önünde yürümüş bu dünya, geçici bir aradan sonra yeniden bütün aydınlık ruh ve dimağları harekete geçirerek, bir ikinci veya üçüncü Rönesansı gerçekleştirebilir. Evet bu dünya, bir kere daha İslâm'ın ruh ve mânâsını duymaktan varlığın yeniden yorumlanmasına; tasavvufun engin lâhûtî ikliminden evrensel metafiziğe; İslâmî muhâsebe ve murâkebeden insana değerler üstü değer kazandıran teyakkuz ve temkine; iç âlemimizin soluklanabildiği ve iç âlemimizi soluklayabileceğimiz şehir ve şehircilikten kitlelere malolmuş estetiğe, her yerde ruh ve mânâyı nakşeden ve nakşında sonsuzu arayan sanattan, uhrevîleşen, inceleşen, ötelere bütünleşen, gerçek bedîiyât zevkine ulaşarak yeni bir fasıl açabilir. Açabilir ama, bu öyle kolay olacağı da benzemez.

Tarihi Dinamiklerin Önemi

Evet fertler ve kitleler üzerinde başka faktör ve sâiklerin tesiri olsa da, milletin kendi ruh ve mânâ kökleriyle münasebete geçmesi söz konusu edildiği yerde bunlar çok sönük kalırlar. Millet fertlerinin maddî-manevî târihî dinamiklerle alâkası devam ettiği sürece, bu insanlar, tarih şuuruyla sık sık atalarının ruh feveranları içine girerek ve ayniyet ölçüsünde bir misliyetle, benzerî kahramanlıklar sergiler ve yeni bir düşünce tarzı, yeni bir dünya görüşü ve topyekün dünyanın, içtimâî coğrafyasına müessir olabilecek yepyeni kriterler ortaya koyabilirler. Bu konuda, dünya ile hesaplaşma tarihimiz açısından, Mute'den Kadisiye'ye, Malazgirt'ten Çanakkale'ye; devletlerarası muvazenedeki yerimiz itibariyle de Medîne'den Şam'a, Şam'dan Bağdat'a, oradan da İstanbul'a uzanan çizgide dünya kadar misal göstermek mümkündür ama, biz okuyucunun firâset ve tedâîler dünyasına güvenerek bu hususu şimdilik noktalayıp geçiyoruz.

Tarihi Dinamiklerinden Koparılan Milletimiz

Hiç şüphesiz bir topluma yapılacak kötülüklerin başında, o toplumu, bugünkü ve yarınki varlığının en hayatî kökleri sayılan mâzideki değer ve dinamiklerinden koparmak gelir. Yıllar var ki milletimiz, hep böyle sinsî bir plânla karşı karşıya kaldı; hattâ ona o zenginlerden zengin tarihi unutturularak âdetâ bu koskoca millet millî hafızadan mahrum bırakıldı. Aslında biz millet olarak, bu bölgede var olduğumuz günden itibaren eskilerden tevârüs ettiğimiz her şeye kendi boyamızı çalarak, onları yepyeni kıymetlere ulaştırdık ve tamamen kendimize mal ettik.

Üzerinde bulunduğumuz bu topraklar, çevremizde çağlayıp giden ırmaklar, dört bir yanımızda salınan ağaçlar, gönüllerimize ürpertiler salan mehîp zirveler, sımsıcak ve yumuşak ovalar-obalar ve her uğrayışımızda, âdetâ bir âhiret koyuna uğramış gibi bizi uhrevîleştiren mezarlar ve o mezarlar içinde ibretli bir sessizlikle yüzlerce seneden beri yatan ölümler, o kadar bizimdir ve o kadar duygularımızla içli-dışlıdır ki, onlarsız edemeyiz.. aksine ne zaman onlardan uzak kalsak, ruhlarımızın ciddi bir "dâüssıla" ile sarsıldığını hisseder ve hemen onlara koşmak isteriz.

Evet biz, işte bu ölçüde gönüllerimize sinmiş bu topraklar üzerinde onun havası ile, suyu ile beslenerek yirmi birinci asrın sahillerine ulaştık. Biz, bu toprakların çocukları, mübarek tarihin mirasçıları ve torunları olmakla övündüğümüz ölümlerimizin de dalları, sürgünleriyiz.

Tarihi Hazineseler

Müzeler, kütüphaneler, arşivler; muhtelif devirlerin hususiyetlerini aksettiren sanat eserleri ve vesikâlarıyla, o devirlerin miraslarını koruyan en kuvvetli hazinelerdir. Evet, bizim en paha biçilmez hazinelerimiz, saraylarımız, kervansaraylarımız, âbidelerimiz, mabetlerimiz, kütüphanelerimiz ve arşivlerimizdir.

Bizler, yeryüzünde pek çok medeniyetler kurmuş, şanlı ve muhteşem geçmişî olan bir milletiz. Ancak, ne yüksek zevklerimizi, ne medeniyet felsefemizi, ne de târihî zenginliklerimizi, dünyâya tesirimiz ölçüsünde katiyen anlatamamışızdır.

Anlatmak şöyle dursun, lâıykıyla araştırıp, öğrenip hâfızalarımıza nakşettiğimiz dahi söylenemez.

Tarihi Miraslarımız

Oysaki, başta Râşit Halifeler olmak üzere, Anadolu'yu yurt edinenler, neticeleri açısından, dünyaları aşip ukbâya ulaşan öyle eserler ortaya koydular ki -muvakkat "husûf" ve "küsûf"lara aldanmayanlar için- bu eserler, çağlarla yarışacak mahiyettedir.. evet onlar, o dolu dolu ömürlerini yaşayıp gitseler de, sînelerde hep bir yâd-ı cemîl olarak yaşayacaklardır. Evet, bugün yurdumuzun dört bir yanında hâlâ, Alparslan, Melikşah, Osman Gazi ve Fatih'e ait ruh ve mânâ tütüp durmakta ve ruhlarımıza onların gaye-i hayallerinden ümitler ve müjdeler akmaktadır.

Tarihi Müesseselerimiz

Bu ülkede bütün güzellikler, hayırlar tamamen müesseseleşmişti.. ve ülke insanı da âdeta, Hakk'ın inâyetini temsil ediyor gibi, hayatın her kesiminde düşkünü, muhtacı, kimsesizi kucaklıyor; alîle, yolda kalmışa ve perişana el uzatıyordu. Bunca tırpanlanma ve hırpalamadan sonra bile, her biri birer ince manâ ve rûhî derinliğe işâret eden o zariflerden zarif mabetler, medreseler, şifâhaneler, tekyeler ve zâviyeler şanlı soyumuzun düşünce ve şefkat buutlarını göstermeleri bakımından ne talâkatli birer lisan ne erişilmez birer beyandırırlar..!

Tarihi Tekerrürler ve Sebep Sonuç İlişkisi

Evet hangi nam ve hangi ünvanla olursa olsun, şer, yine şer doğurur; zulüm, zulümler fasit dairesine inkılâp eder. Dünden bugüne fitne ekenler hep şer biçmiş, hayır fideleri dikenler de hayır ve bereket dermişlerdir. Zaman zaman iyi-kötü teşebbüslerin neticeleri muvakkaten imhâle uğramış ise de, mevsimi gelince mutlaka zuhur etmiş ve zalimleri hasretle inletmiş, mazlumlara için de kurtuluş ve mutluluk vesilesi olmuştur. Sebep netice arasında bazen yıllar, hatta asırlar geçebilir; ama bir de "vakt-i merhûn"u gelince kendini öyle bir hissettirir ki, netice mâsum için aynı cennet, âsî ve zalimler için de aynı

cehennem olur.

Bütün bunları, bir mânâda tarihin ruhundaki muayyeniyetiyle (sebe-sonuç münasebeti), daha doğrusu "şariat-ı fitriye"deki adalet ruhuyla yorumlamak mümkün olduğu gibi, "tarihî tekerrürler devr-i dâimi"nin önemli bir sebebi de kabul edebiliriz. Gerçi, tarihî hâdiselerin arkasında pek çok sebep söz konusudur ama; yine de Kudreti Sonsuz, sebepleri icraatına bir perde yapmıştır ve bizim dünyamızı da onlarla kuşatmıştır. Bu, O'nun, insana bahşettiği tıpkı irade sıfatı gibi sırlı bir lütfu; bizim de, mükellefiyetlerimizi yerine getirmemiz adına malzememiz ve lüzumlu aksesuarımızdır.

Bu açıdan denebilir ki, bazen çok küçük bir hareket bile yıllar ve yıllar sonra çok önemli bir oluşumun başlangıcı olabileceği gibi, yanlış bir kanaat, hatalı bir davranış da çağları sarsacak pek çok olumsuzluğu netice verebilir.

Bu itibarla da, şimdilerde bir kısım bahtiyar nesillerin, hayır düşünceleri üzerine örgütledikleri mini mini nakışlardan, mutlu yarınların rengârenk ve bütün insanlığın alâka duyacağı mübarek dokuların meydana geleceğini bekleyebiliriz.

Tarihi ve Manevi Değerlerimizi Bilmek Zorundayız

Böyle bir gelişim ve değişimi gerçekleştirmek için, yakın tarihimizi, târihî kahramanlarımızı tanımamız da çok önemlidir. Günümüzdeki tarihin "oluşum"unda en müessir sâikler ve şahıslar kimlerdi? Bu milletin bağrında son bir kere daha var olma aşk ve heyecanını kimler uyardı? Millî ruh bestesini kim hazırladı ve bu besteyi seslendiren hangi vatan evlatlarıydı? Bunlar tam olarak bilindikten sonra, zannediyorum nelerin idealize edilmesi gerektiğini daha iyi anlayacak ve yarınlarla alâkalı plânlarımızı daha "net" olarak ortaya koyabileceğiz.. koyabilecek ve düşüncesini, dâvâsını, aşkını, müsamaha ahlâkını kalbinde dipdiri tutabilmiş babayiğitlerin yolunda yürüme bahtiyarlığına ereceğiz.

Tarihi ve Milli Özelliklerimiz

Bir zamanlar bizim dünyamız, kendine has renk ve ışıkları, güzellik ve derinlikleriyle müşahedesine doyum olmayan bir meşher ve başlı başına bir

kültür; bir medeniyet ülkesiydi. Bu ülkede hayat o kadar sıcak ve yumuşak, o kadar câzip ve imrendirici idi ki, buraya, cihânın dört bir yanından hac kafileleri gibi kervanlar teşkil edilir ve onun yamaçlarında tenezzühe koşulurdu. Onu tanıyamamış olanlar, her bucakta ve her köşe başında ayrı bir sürprizle büyülenir gider; ona ait ihtişam ve güzellikleri tanıma fırsatını bulanlar da bir daha bu cazibe ikliminden ayrılmak istemezlerdi.

Bu dünyâda şehirler, köyler maddî ve mânevî râbitalarla sımsıkı birbirine bağlı ve bütün ülke köyü, kasabası ve şehirleriyle büyük bir kent gibiydi. Bu ideal sitedeki bütün insanlar, derin bir ahlâk safveti, sağlam bir din şuuru ve sarsılmaz bir millî vahdete sahiptiler... Ve bu sayede de erişilmez bir huzur ve saadet içinde yüzüyorlardı. Hemen her yerde hayat, o kadar hâdisesiz, o kadar nizâsız ve o kadar tecavüzlere, cinayetlere kapalı sürer giderdi ki, insaflı seyyahlar burada her şeyin mucizevî cereyan ettiği zehâbına kapılır.

Burada herkes, iyilik ve güzelliklerle dolar boşalır; herkes birbirinin hayırhahı olduğu şuuruyla hareket eder, herkes, umumun şeref, haysiyet ve namusunun muhafızı gibi davranır ve herkes toplumun mesut olması yolunda; içten gelen bir samimiyet, fevkalâde mürüvvetli ve fevkalâde duyarlı olmaya gayret gösterirdi... İmkânı olanlar imkânlarıyla devletin ve milletin emrine amâde yaşar; imkânsızlar da sağa sola yüz suyu dökmeye mecbur edilmezlerdi. Evet, ikinciler bir şey isteme âdiliğine itilmez, birinciler de verdiklerini duyurma bayağılığına düşmezlerdi.

Tarihimiz Açısından Değişimler

Tarihî devr-i dâimlerle Hakk inâyetinin tecellîlerine açık yeni bir çağın sath-ı mâiline girmiş bulunuyoruz. Bizim dünyâmız adına 18. asır, özünden uzaklaşanların ve muhâkemesiz mukallitlerin; 19. asır, kendini değişik fantezilere kaptırmış, geçmişiyile ve târihî dinamikleriyle zıtlaşanların; 20. asır, bütünüyle yabancılaşanların, kendini inkâr edenlerin, dolayısıyla da ışık ve rehberini hep dışarıda arayanların çağı olmuştur. Dört bir yanda tüllenen emârelerin de teyidiyle, 21. asır ise bir inanç ve inanmışlar asrı ve bizim için bir rönesans çağı olacaktır.

Tarihimiz Bir Hazinedir

Bu sevimli dünyâ, bize ait bütün zamanlar ve o zamanlar içinde elde ettiğimiz kıymetlerin akıp akıp meydana getirdiği öyle bereketli bir havuzdur ki; bizler, bu efsanevî zenginliğe sahip olduğumuz ve bu tükenmez hazinenin başında bulunduğumuz sürece ne yokluk görür, ne de sıkıntıya düşeriz. Bu hazine, asırlar boyu devam edegelen ve en değerli pırlantalardan daha değerli, daha sağlam, daha güzel dinî ve millî hayatımızın esasları sayılan cevherlerin mecmû'udur. Ve yeryüzünde onun kıymetine denk kıymet de yoktur.

Bizler, ne zaman samimi bir yürekle ona yönelsek, hemen onun o tılsımlı kapıları ardına kadar açılır; aradığımız her şeyi, onun o sihirli ikliminde bulur ve iliklerimize kadar âdeta, yeniden varlığa erdiğimizi duyarız ki, bir adım daha atsak şanlı cedlerimizle yüzyüze gelecek gibi oluruz.

Tarihimizde Çöküş

Gün gelip de dünyâmızı çepeçevre saran bu ıssık, ülke sınırlarını aşıp narsuz ve ufuksuzları kuşatınca, hiç güneş bilmeyen bu karanlık dünyâ, bir baştan bir başa fecir rengine büründü ve gece kuşları gibi harabelerde tünleyen bahtsızların yüzleri gülmeye başladı.. derken gönüllere ezâ saksağan sesleri bir bir kısıldı.. harâbeleri okşayıp geçen ıssık hüzmelerinden yarasaların gözleri kamaştı.. bütün canavarlar inlerine girip mürâkabeye daldı ve bütün yılanların zehirleri kursaklarına aktı. En karanlık düşüncelerin hüküm sürdüğü bu yerlerde, renk ve ıssıktan Cennetlere yollar açıldı. Yer yer Firdevsî esintilerin çiçekleri okşayıp geçtiği, zaman zaman da dikenlerin güllere selâm durduğu yollar...

Gönüllerimizde îmân ve azim, dillerimizde aşk u şevk türküsü, dem o dem şahlanmış yürürken, birden bire bu muhteşem dünyâ öyle bir sarsıldı ki, altı üstüne gelmedik hiçbir şey kalmadı. Güneş sislere boğulup kayboldu.. renkler hüznle inlemeye başladı.. yıldızların çehresini buz bağladı.. ay bu dehşetten sapsarı kesildi.

Artık, esen rüzgârlar gül kokusu taşıyor.. kuşlar, kuşçuklar neşeyle ötmüyor.. bülbüller hüznün mırıldanıyor.. akrepler kuyruklarını dikmiş nefretle dolaşıyor ve çalım satıyor.. yılanlar da ıssık ıssık yüreklere korku salıyordu. Evet, yeniden çemenler ağlamaya durmuş, yeniden goncalar zünnâr bağlamış ve yeniden böcekler ağıtla inliyordu.. yeniden sesler hıçkırığa dönmüş, yeniden sevinçler sînelerde boğulmuş ve her yanda çığlık çığlık yeisin, kederin

nağmeleri duyuluyordu.. yeniden gök-yer birbirinden kopmuş ve arz başını almış karanlıklar içinde yüzüyor ve yeniden semâ belirsizleşip kaoslaşıyordu.. mesafeler merhametsiz ve gidip Kaf dağına ulaşmış, emeller sarsık, irâdeler de felç olmuştu. Duygu ve düşünce tanımayan kaba ruhların üzerimize saldıkları zehirli oklar sînelerimizi delik-deşik etmiş ve gözlerimizi de kan çanağına çevirmişti. Zayıf ruhlar sürekli sendeliyor, çelimsiz irâdeler sağda-solda geziyor ve oturmamış gönüller de tir-tir titriyordu.. akıl hayret ve şaşkınlık vâdilerinde tepetaklak, muhâkeme de cinnet derelerinde hayâle inci diziyordu. Dünyâ ve ukbâ saltanatının kapılarını açan sırlı anahtarları kaldırıp bir tarafa attığımız bu kapkara günlerde, altından hazinelerimize sırtımızı dönüyor ve gidip bakırcılar çarşısında cevher arıyorduk.

Bu sis ve duman içinde, kurnaz tilkiler arslan postuna bürünüp çalım satıyor, arslanlarsa gadr-ı hicranın demir pençesinde inim-inim inliyor ve çâresizlik hırıltılarıyla acz besteliyorlardı.. saksâğanlar uğursuz sesleriyle - dayansın kulaklar - habire nutuklar çekiyor; bülbüller, çorap gibi yuvaları içinde yutkunup duruyorlardı. Her yanda sessiz sessiz ahlâr yükseliyor ve her yanda çâresizlik tesellisi içinde az-buçuk canlılar dahi felç olup gidiyordu. Sabır fitneye yenik düşmüş, tevekkül ve Hakk'a itimat sebepler karşısında nakavt olmuş.. vicdan en tâlisiz günlerini yaşıyordu.

Tarihimizde Yükseliş

Bir zamanlar, güneş bu ülkede doğar, rahmet bu ülkeye yağar, güller, çiçekler de bu ülkede açardı. Yıldızlar bu ülkeye göz kırpar, semâ bu ülkeye tebessüm eder ve ötelere bu ülkeye bir başka bakardı. O zamanlar, bir baştan-bir başa dağlarımız bağ, bağlarımız da Cennet bahçeleri gibi büyümlü ve rengarenkti. Tekmîl ovalarımız-obalarımız, Hızır'la arkadaşlığa ermiş gibi hep canlı ve hep pırıl pırıldı.. oralarda bin râyiha ile eserdi esince rüzgâr.. ve sabâ her yerde misk ü anber sürünür gezerdi. Dost-düşman binbir iştiyakla yamaçlarımızda tenezzühe koşar.. ve Çin'den-maçinden kopup-gelen kervanların biri konar, biri kalkardı.

Gökteki ihtişamla yerdeki güzelliklerin ufuk teşkil ettiği bu dünyâda, ışıık ve renk arası gelip-giden ruhlar, neşeyle daldan dala uçuşan kuşlar gibi hep şen ve şakrak, gönüller de Firdevslere koşmanın heyecanıylâ soluk - soluğa ve sımsıcaktı. Zaman zaman, Cennetlere açık bu sihirli dünyânın kapısında,

tasavvurlarımız gidip gökler ötesi âlemlere dayanınca, sonsuzun güzellikleri gönüllerimizde nâra atmaya başladı.

Bu yemyeşil iklimin bağı-bahçesi, gülü-çemeni hayatımız gibi nabızlarımızda atar ve dört bir bucaktan ruhlarımıza akıp-gelen manâlar, kulaklarımıza bir sihirli zembere fısıldar ve bizi sürprizlere açık yamaçlarda tenezzühe çağırırdı.

Tarihimizdeki Şanlı Dönemler

O devirler, her şeyimizle bizlere, ruhlarımıza, güç kaynaklarımıza, göz kamaştırıcı ihtişamlarımıza dâyelik yapmış mübârek zamanlardır. Onun için her millette olduğu gibi, bizim için de soyunda muhteşem devirlerin temsil edildiği mâzi, elbette pek çok yönleriyle câzibedar ve büyüleyici olacaktır. Ve elbette ona karşı lakayt kalınamayacaktır. Kışlar, karı-soğuğu; geceler, karanlığı-yalnızlığı; gündüzler, aydınlığı-renkliliği; tabiat, rengârenk manzaraları-meşherleri; şehirler, köyler sihirli iklimleri -gelin endamları; ufuklar, sonsuza açık buğuları-hüzünlü atmosferleri; düzlükler, hülyâlı güzellikleri - gönüllerimizi çalan büyüleriyle ruhlarımıza bir şeyler mırıldanarak, sık sık bizleri, içinde bulunduğumuz zamandan uzaklaştırıp, geçmişin ferah-feza yamaçlarında ve onun hülyâ dolu iklimlerinde gezdirirken, ona karşı nasıl lâkayt kalınabilir ki..!

O devirler, kendi çocukluk ve gençliğimizi yaşadığımız aynı anda, şanlı geçmişimizi omzunda bayraklaştıran soylu şehit ve gâzilerimizle buluşup kaynaştığımız mukaddes diyarlar ve mübârek zamanlardır. O devirler, analarımızın sevgi ve mehâbet tüten yüzleri, atalarımızın sarsılmayan ümit ve emelleriyle tımâr edilmiş öyle mübârek bir bahçedir ki, her an ayrı ayrı güzellik ve ihtişamları, her mevsim başka başka çiçek ve meyveleriyle hâlâ başlarımızı döndürmekte, hâlâ gönüllerimize Cennet râyihaları salmaktadır.

Bizler, o eski günlerin ve o eski güzelliklerin, yeni bir edâ ile esip ruhlarımızı okşamasından anlıyoruz ki, meğer o ilâhî günlerin sesi de -sükûtu da, ızdırabı da- zevki de, hâlin manâsız zevkine- safâsına nispeten âdeta bir cennetmiş...

Tarihimizden Güç Almak

Evet, geçmişten kopup gelen levent nâraları, nal sesleri ve at kişnemeleri, bizlere ayrı bir inşirah ve teselli esintileriyle gelir ve hayat yolunda karşımıza

ıkan engelleri aşabilmemiz için kollarımız, kanatlarımız olurlar. Bu sayede en acı anların yanında en tatlı saatlerle, en karanlık dakikaların ardından en aydınlık günlerle yeni yeni ümitlere, sevinçlere erer; ışıktan ışığa koşar, ilerisi için beslediğimiz hülyaları, emelleri, rüyaları yakalamağ çalışırız.

Kendini, geçmişin bu tatlı, bu zevkli hayal akıntılarına salıverenler için hayat, iimine doyum olmayan kevserler gibi gönülleri yarararak hislerin en derin noktalarına ulaşıır ve girdiğ sinelerde eski günleri yeşerten birer tohum haline gelir. Sonra da, bunların i dünyalarında en büyüleyici renkleri, en bayıltıcı kokuları ve en imrendirici desen ve nakışlarıyla yepyeni baharlar belirir. Yarınki mutluluklara uyanmış kalplere aşkın, ümidin bilmem kaç zevkini birden tattıran baharlar...

Tarihimize Ait Düşünceler

Şanlı geçmişimizi kendine has zevkleriyle her duyuş ve her yudumlayışımızda, peş i peşine ihtişamlarla başımızın döndüğünü hisseder, bu hisle gerilir, onunla bir başıka hazlara uyanır ve o şanlı, namlı devirleri bütün tazeliğ iyle yeni baştan yaşıyor gibi oluruz.

Maziye dair her söz, her düşünce, her htır öyle sırlı bir menşrdur ki, geçmişten esip gelen, ruhlarımızı okşayıp geçen her ses ve her izle gözlerimizin önünde bambaşıka dünyaların tllendiğ ini duyar gibi olur ve kendimizi cetlerin o velveleli hayat armonileri içinde buluruz. Buluruz da, dn bugünle, bugünü de yarınla içiçe tahayyül eder ve bu uçsuz-bucaksız hazlarla sonsuzluk kadar derinleşiriz.

Tarihimizin Canlılığı

Halbuki mâzi, bizim hatıralarımızda hep taze, hep pırıl pırıl ve hep güzeldir. Elbette ki bunda, onun içinde olmayışımızın, o günkü insanlarla aynı şeyleri paylaşmayışımızın tesiri büyüktür. Ama bir küll halinde mâzi, bu kâbil psikolojik mülâhazaların çok üstünde hep bir nezahetin, bir safvetin remzi ve nvanı olagelmıştır. Bundan sonra da ne o günkü muvakkat ve dar zeminli mesâvî, ne de bazı miyop bakışlı insanların yorumları onun renklerini solduramayacak, o derin ve duru kaynağ ı bulandıramayacak ve hiçbir güç onu yerinden

oynatamayacaktır.

Tarihimizin Gücüyle Geleceğe Açılmak

Şimdi eğer, bizim şu içinde bulunduğumuz dönemdeki düşünce tarzımız, bu sağlam zemin üzerine oturtulamamış ve ona böyle sağlam bir zeminde geleceğe açılma imkânı sağlanamamışsa, her şey, gece ve gündüzlerin değişmesi, yaz ve kışların dönüp durmasıyla sürekli sarsılacak; doğanların yaşlanması, yaşlıların ölmesi, yeşilliklerin sararıp solması, baharların hazanın pençesinde inlemesi ve lezzetlerin acılaşp elemelerin azgınlaşması misillü, toplumun ruh safveti de bozulacak, millet ruhu kozmopolitizme esir düşecek, renkler birbirine karışacak ve bütün değerler alt-üst olacaktır. Böyle bir durumda ise, bütün aşkların, muhabbetlerin sönmesi, insânî alâka ve irtibatların gevşemesi, içtimâî ızdırapların artması ve sarsıntıları sarsıntıların takip etmesi kaçınılmazdır.

Mâzi, tıpkı bir Kutup Yıldızı gibi hep yerinde duran güçlü bir referanstır. Evet, her şeyin değişip durmasına karşılık o hep yerinde durur, başkalarına yol gösterir ve izâfiliğin gerçeğe en yakın bir yanını temsil eder. Öyle ki o, her zaman merkezî bir nakış gibi yöresindeki bütün atkılara açık bulunur; uzak-yakın bütün tâlî nakışçıklar ise belli münasebetlerle onunla irtibatlanır ve onun ruh ve mânâsına göre şekillenirler. Bu açıdan mâzi, temel esprisi itibarıyla zaman üstü bir muhtevâyâ sahip bir öz ve bir aslî cevher gibidir. Bu öze ve bu cevhere sahip çıkabilen milletler, onu yerinde kullanabilen kimyâger uzmanlara ve cevherfürûşân sarraflara benzerler ki; asırlar ve asırlar boyu, din, ahlâk, kültür, sanat ve millî seciye gibi hayâtî unsurlar hazinesinden, bugünleri ve yarınları adına akla-hayâle gelmedik en nâdide eserler meydana getirir ve başkalarına göre yok sayılan bir zeminde hep varlık cilvesi gösterirler.. gösterir, itibârî ve izâfî nesneleri hakikî kıymetlere ulaştırır, azı çoğaltır, darı genişletir, tabîî görüneni fevkalâdeliklere yükseltir ve sınırlı şeyleri sınırsız hâle getirirler. Hattâ bunca tahribata rağmen biz bile, ne zaman ağzımızı açıp da "mâzi" desek, sihirli bir kelime söylemiş gibi, tasavvur ufkumuza dünya kadar kapı aralanır ve âdetâ bir büyü bizi çok sıkıldığımız bir zeminden, tahayyülleri aşkın ferah-fezâ bir iklime çıkarır ve geleceğin o dolgun, taşkın esintileriyle, düşünce ufkumuza yeni yeni renkler katarak, iç dünyamızda bize ne "ba'sü ba'del mevt"ler yaşatırlar; yaşatır da, bu kelimenin çağrıştırdığı şeylerle kendimizi her yerde rahatlıkla uçan bir balonla, bir zirveden diğer bir zirveye uçarak geçiyor sanırız. Bu mülâhaza ile de, geçmiş, içinde neş'et ettiğimiz bir dünya, geleceği de yeni

bir dirilişle başlayacak olan ukbâ gibi düşünür ve her zaman gönüllerimizde cennetlerin füsununu duyarız.

Tarihimizin Kıymetini Bilmek

Rica ederim; o zamanlar bin seneyi aşkın bir zamandan beri milletin sinesinde kök salmış millî kültür ve tarih şuurundan, o göz kamaştırıcı muhteşem geçmiş ve onun getirdiklerinden; gazâdan cihattan; gâzilik ve şehitlikten söz etme imkânı var mıydı? her biri başlıbaşına bir destana mevzû olacak, güneşi batmayan o şanlı günlerden, onun birer rüya, birer hülya değerindeki hâtıralarından; varlık ve dirliğinizin bereketli kaynaklarından; ırmaklarından, çeşmelerinden, çağlayanlarından bahis açmaya imkân var mıydı? Şanlı tarihimizin füsunkâr güzelliklerini, onun ayrı ayrı yanlarından taşıp gelen musiki gibi tatlı sesleri; zaferleri, zafer duygularını, hezimetleri, nefis muhasebelerini derleyip, toparlayıp bir aynaya aksettirir gibi, millî-ruh menşûrundan geçirerek ma'şerî vicdana aksettiren gazeteleriniz, mecmualarınız, kitaplarınız, broşürleriniz, seminerleriniz, konferanslarınız ve bir mânâda televizyonlarınız, radyolarınız var mıydı?

Duyguda, düşüncede birbirinden koparılmış ülke insanının birbirine hasret giden fertlerini; yan yana ve birarada fakat "daüssıla" ile kıvranan ailelerini; yokun, yokluğun, hatta gölgelerin kavgalarının verildiği arenaları gördükçe lime-lime olup inleyen, yüreklerinizi duyup dinleyen ve "aks-i sada" nev'inden olsun cevap veren var mıydı?

Bütün bu dizi dizi yoklukların en ızdıraplısı, en acısı ise, sağda-solda tantana ile ilân edilen "insan hakları", "demokrasi", "vatandaşlık" gibi hemen herkese serbest teneffüs hakkını veren mefhumlardan istifade etme imkânı da yoktu. Nihayet, bütün bu yokluklardan kısa zamanda sıyrılıp çıkmanın, hatta bu uğurda bir kısım civanmertlik ve fedâkarlıklarda bulunmanın yolu da yoktu.

Tarihimizin Kucaklayıcılığı

Bilhassa, üst üste inkisarların yaşandığı, yolların gidip bütün bütün sarpa sardığı, havanın kararıp ufukların sarardığı, ümitlerin sarsılıp iradelerin çatırdadığı, hizmetlerin, dikenli tarlalar ve çakıllı yollarda yürüme ölçüsünde

zorlaştığı dönemlerde mâzi, o kadar sıcak, o kadar yumuşak, o kadar aydınlık, o kadar masum, o kadar diri ve o kadar kucaklayıcıdır ki; ona sığınca birdenbire aşılmaz gibi görünen tepeler dümdüz, düzlükler de pürüzsüz hâle gelir; gelir de âdetâ zindandan Firdevsî yamaçlara açılıyor gibi kendimizi rahat ve huzur içinde hissederiz. Dahası, onun içimize saldıdığı ümit kıvılcımlarıyla geleceği de öyle düşlemeye başlar, içinde bulunduğumuz durumu iki cennet arasındaki bir berzahta yürüyor gibi görür ve geçilmesi gerekli olan bir köprüden daha fazla önem de atfetmeyiz. Böylece, realitede yitirdiğimiz şeyleri bir ölçüde imanlarımızda, ümitlerimizde, duygularımızda, düşüncelerimizde dipdiri olarak bulur ve cehennem gibi durumlarda dahi sürekli "berd ü selam" yaşarız.

Tarihin Tekerrür Etmesi ve Milletimiz

Tarih bir düzine tekerrürlerden ibaret gibidir. Hâdiseler o kadar birbirine yakın ve benzer cereyan etmektedir ki, insan yanılıp da, hep aynı çizgide, aynı şeylerin cereyan ettiği hükmünü verebilir.

Buna rağmen, düşünenlerin sayısı ne kadar az, düşünceler ne kadar kısır ve gönüller, hakikatlere karşı ne kadar yabancı.!

Ne olurdu, bir kere de, şu milletin nabzına elimizi koyup, kendi kendimizi dinleyebilseydik. Heyhât! Hep "hasımlarımızdan" kurtarıcı mesajlar bekledik ve hep yabancı tespitlere göre, onun hakkında hükümler sıralayıp durduk.!

Tarihte Kadına Bakış

Bir başka coğrafyada, erkek ailenin mutlak hâkimi, kızlarsa evlerde hizmetçi konumunda birer zavallı; hatta bazen babaları tarafından satılan birer esir gibidirler. Aslında onlar böyle bir muameleye müstahak idiler; zira kadın Âdem'i aldatmış ve onu kötülüğe sevk etmişti. Bu açıdan da o mutlak mel'un sayılmalıydı.. (Bazı İsrail kaynakları itibarıyla kadın hakkında biçilen hüküm de bu çerçevede...)

Diğer bir dünyada ise, o insan sayılmıyor, kendisine isim verilmiyor; 1, 2, 3 diye hitap ediliyor, hatta bazen domuz gibi görülüyor. (Bu mide bulandıran tablo da Eski Çin'den...)

Daha başka bir âlemde ise o, çocuk yapan bir makine ve orta malı değersiz

bir metâ idi. (Yunan ve Roma'ya ait bu yaklaşımda edebimize takılıp dışarıda kalan daha başka mülâhazalar da var...) Şu sözler de, işte bu kültürün devâsâ düşünülürlerine ait: 'Kadın yaratılış itibarıyla yarım kalmış bir erkektir.' (Bu da Aristo'ya ait.) 'Kadın, erkekler büyük işler başarmasın diye yaratılmıştır. O yaratılmasaydı, erkekler tanrılaşabilirlerdi. '(Çiçero) Kadını aşağılayıcı benzer yaklaşımlar daha sonra da devam etmiştir. Sekizinci Henry dönemine kadar (1509-1547) kadın, Cennet'te ilk günahın işlenmesine sebebiyet verdiği için İncil'e el süremezdi. İşte bu atmosferde şu kabil mülâhazalar çok yaygındı: 'Kadın -hâşâ- bir hilkat hatasıdır.' ('Yitirilmiş Cennet' yazarı Milton) Bir azizin ağzından dökülen şu sözlerse fevkalâde ürperticidir: 'Eğer kadınlar Ahiret'te cinsî duygularıyla dirilecek olurlarsa, korkarım orada da erkekleri baştan çıkarırlar.' (Dilerim bu, Saint Augustine'e bir isnad olsun)

Modern çağlarda da kadını karalama hep aynı çizgide devam etmiştir: Nietzsche; 'Kadınla konuşacağın zaman kırbacı eline almayı unutma!' diyerek, âdeta bir dünyanın düşüncesine tercüman oluyordu.

Leon Tolstoy, evlilikle âlakalı hatıra defterinde; 'Evlendiğim için çok mutluyum. Yuva saadeti bir güneş gibi ruhumu aydınlatıyor' diyordu ki, bunlar yerinde ve doğru sözlerdi. Ama bir süre sonra yazdığı bir romanında roman kahramanını: 'A, sakın evlenme; eşin ortaya iyi bir eser koymayı engeller. Alâkalarını baskı altında alır ve seni aşağı ve sıradan bir varlık haline getirir. O bayağı bir varlık olduğu için kocasının ruhunu da bayağılaştırıp alçaltmak ister' şeklinde konuşturarak, kadınlar hakkında gerçekten ne düşündüğünü açıkça ortaya koymuştu.

İslâm'ın ilk zuhur ettiği Arap Yarımadası'nda cahiliye dönemi itibarıyla durum aynıydı; kadının dünyaya gelişi de büyümesi ve büyütülmesi de ve daha sonra evlenmesi de tamamen birer trajediye. Kız çocukları bir taraftan ailenin sırtında birer yük kabul edilir, diğer yandan da mevcudiyetleri birer ar vesilesi sayılarak, bazı bölgeler itibarıyla diri diri toprağa verilirdi.

Tarihte Ruhun Değişik İsimlerle Adlandırılması

Kimileri bu fizikötesi gücü, nefis, hevâ, can, rüzgar kelimeleriyle, Sanskritçe konuşanlar "Atman", Yunanlar "Psyche", Latinler "Animus", Fransızlar "Esprit", Gotlar "Saivala", Farslar "Revân"... gibi ayrı ayrı sözcüklerle ifade etseler de hemen hepsinin maksadı, beden ve ceset arkasındaki hayat, his ve hareketin

kaynağı o zîşuur kanun-u emrî olmuştur.

İnsanlarda, madde ve cesetten başka ikinci bir varlığın bulunduğu düşüncesi hemen bütün ibtidâî toplumlarda çok yaygın olmakla beraber, bu cevherin nasıl olduğu hususundaki mülahazalar birbirinden oldukça farklıdır. Ne var ki, bu mülahazalardan hangisi derin bir tetkike tabi tutulsa, hemen hepsinde ruhun, maddeden mücerret bir varlık veya esir gibi yarı cisim bir nesne şeklinde algılanmış olduğu görülecektir.

Tarihte Yabancılaşma

Roma'nın zulüm ve baskısına karşı, Hıristiyanlığa sarılan kitleler, daha sonra bilerek veya bilmeyerek, Roma hayatından pek çok yeni anlayış alarak dinlerine kattılar ve böylece, yüce bir dinin özünü ifsat ettiler. Bu alma ve aktarma işi, daha sonra da devam edip durdu ve zavallı Hıristiyanlık bundan bir türlü kurtulamadı.

Bir taraftan, o günün mazlum, mağdur köleleri, zulüm ve istibdattan, Hıristiyanlığın himayesine sığınırken, diğer yandan, hasımlarına ait her şeyi kullanma gibi, bir acemilik ve bir oyuna gelme; belki de ikbâl hırsına kapılma gibi şeylerle -her ne olursa olsun!- kısa zamanda çeşitli mutasyonlarla özlerine yabancı birer hüviyet aldılar ve bir daha da kendilerine dönemediler.

Tarihteki Yerimizi Almak

Dünkü yerimiz, şimdilerdeki hasret ve inkisarlarımız içindir ki, bugünkü nesiller, en büyük kahramanlıklar içinde en büyük fedakârlıkları, en derin aşk içinde en çaplı hizmetleri, en sağlam tevekkül içinde en mantıkî sistemleriyle kaybettikleri zirvelere yeniden tırmanma, rüyâ ve hülyâlarında görüp-duydukları cennetleri elde etme; hislerinin hudutsuzluğu, duygularının sonsuzluğuyla düşünce gergefelerini geçmişin kaneviçesi üzerine ve fakat bugünün renk ve desenlerine göre işleme mecburiyetindedirler. Yoksa daha bir süre hasret içinde inler dururuz.

Sînelerinde aşk u heyecan, dillerinde ölümsüzlük nağmeleri, gönül gözleri dünü-yarını bir arada müşahâdeye uyanmış yolu gözlenen bu yigitler, hiçbir yana iltifat etmeden, hiçbir şey karşısında dize gelmeden, kaderlerinin yazılarını

ilan edecekleri noktalara doğru ilerlerken, dünyâları yerinden oynatacak bir müthiş îman, bir müthiş aşk ve bir müthiş heyecanla yollarına devam etmelidirler ki, arkadan gelen inançlı nesillerin irâdelerine kuvvet, ümitlerine fer verip karanlık ruhları da yeis ve hasretler içinde bırakabilsinler.

Büyük ölçüde daha şimdiden, dünyânın dört bir yanında aşkla şevkle gerilmiş mü'min nesiller, kendi mübarek dünyâlarını ararken, duyup tattıkları, görüp hissettikleri Hakk'ın lütuflarının câzibe ve çarpıcılığı karşısında, ne fânîlik ve cismaniyetin aldatıcılığına, ne de her dönemde yollarını kesen gulyabânîlerin çokluğuna aldırmandan tâlî'li tırmanışlarına devam etmekte ve zirvelerin hesabıyla dolup taşmaktalar bile.

Her gün biraz daha güçlü, biraz daha azimli, biraz daha iradeli ve soluk soluğa koştukları bu yolda, ruhlarının ebedileştiğini, sonsuzluk düşüncesinin bütün benliklerini sardığını, cismâniyet ve bedenın ağırlıklarından kurtularak melekler gibi birer mânevî varlığa inkılâp ettiklerini duyan ve bu yüksek ruh haletinden ayrılmayı asla düşünmeyen bu hasbî ruhlar, gönül verdikleri bu aydınlık yoldan uzaklaşmayı en büyük günah sayacak ve görüp sezdikleri ışıklara, ruhlarını dolduran seslere, daha doğrusu Hakk'ın, gönüllerine saldığı ezelî vaatlere doğru ve geçmiş ömürlerimizi yeniden bize kazandırmak her biri birer hâtıra, şuraya buraya dağılmış bir gül devrinin bütün güzelliklerini biraraya getirmek sonra da bizlere bütün zamanları birden yaşatmak için kendilerini Cennet esintilerine kaptırmış gibi, alabildiğine şevkli, alabildiğine neşeli, hiçbir şeye takılıp kalmadan, fevkalâde kıvrak, çalımli ve tıpkı bir zafer yürüyüşüyle hayatın daha bahtlı daha intizamlı olduğu iklimlere koşacak ve bizlere, gönüllerimize, hülyâlarımıza, emellerimize sığmayan en tatlı devirleri yaşatacaklar.

Tarihten Aldığımız Güçle İleriye Bakmak Lazım

Mâzi en üstün hislerle yâd'a getirilerek, atalarımıza ait kahramanlık türküleri gönülden heyecanlarla tekrar edilmeli; ruhuyla bütünleşerek başı yüce âlemlere ermiş kutsiler, sînelerimize taht kurup oturmalı; ama her şey bundan ibaret sayılmamalı ve hele katiyen mezarlar ve mezar taşlarıyla teselli olunmamalıdır.

Yiğitlik, önce serhatlarda destanlaşır, sonra türkülerin ruhuna siner. Hak eri olma, aşk ve heyecanla kanatlanıp, sonsuzla münasebete geçenlerin elde edebileceği bir pâyedir; gerçeğe inanmışlık, dînî mükellefiyetleri en tabiî bir

ihtiyaç şuuruyla ve hayatın gayesi, yaratılışın neticesi olarak kabul etmekle tahakkuk eder.

Evet, hayâllerimizde ihtişama ulaşan geçmişle alâkalı her tablo, yeniden bizleri, bir ulu millet olma yolunda harekete geçiriyor, sâye şevkimizi kamçılıyorsa, mukaddestir. Yoksa, günümüzle hesaplaşırken, mâziyi imdada çağırma gibi bir garâbet arz edecektir ki bu da ancak bir aldanma olur.

Bizler, mazinin gür ve pürüzsüz soluklarını, günümüzün en renkli ve canlı besteleriyle seslendirip, insanlığa yepyeni bir nağme duyurma mecburiyetindeyiz. Bu nağme bütün hususiyetleriyle ideâlizme susamış, boşluktaki nesilleri geçmişin atlas renkli kubbesi altında ve yaşadığımız zamanın aydın ikliminde bir araya getirecek, bir millî ruh nağmesi olmalıdır.

Tasavvuf

Tarifini konuyla alâkalı kitap ve risalelere havale ederek, muhtevasına kısaca geçelim:

Nazarî yanı tarikat, amelî yanı dervişlik diyebileceğimiz tasavvuf, rûhî hayattan ahlâka, ondan da âdâb u muaşerete ait konulara kadar çok geniş bir alanda önemli bir bilgi ve kültür kaynağıdır.

Bazıları tasavvufu, nefis ve enaniyet cihetiyle ölüp, kalbî ve rûhî hayat itibarıyla dirilme.. bazıları, kendi nisbîliği içinde iradenin mevcûdiyetiyle beraber, o yolun yolcusu olarak, gassâlin elindeki meyyit gibi Hakk'ın iradesine teslim olma.. bazıları, bir taraftan Kur'ân'da zemmedilmiş bulunan mesâvî-i ahlâka karşı tavır alırken, diğer taraftan da mehâsin-i ahlâk ile bezenme.. bazıları, muktezâ-i beşeriyet kalbdeki ve ruhtaki bize ait uzaklığı aşarak, ilâhî yakınlığı "kurbet" unvanıyla vicdanlarımızda duyma.. bazıları, Kur'ân ve Sünnet rehberliğinde bir çizgi takip ederek, hayatımızda hevâ ve hevesin yerine hüdâyı ikame etme.. bazıları, bütünüyle "Müsebbibü'l-esbâb"a yönelerek, sebepleri aktif müessiriyet dışında görme.. bazıları da, cismanî ve bedenî arzulardan sıyrılarak, -imkân el verdiği ölçüde- melekî vasıflarla ittisaf etme şeklinde yorumlamışlardır.

Ahlâkî yaklaşımı öne çıkararak, tasavvufla alâkalı şunları söylemek de mümkündür: O, şeytan ve nefsin dürtülerine karşı her zaman kalbi temiz tutmak.. nefsi kendine has temayüllerinden vazgeçirerek, mümkün olduğu

ölçüde, onun hareket alanını daraltmak.. sürekli kalbin ve rûhun derece-i hayatında kalmaya çalışarak, hakikî insanlığa yükselmenin yollarında bulunmak.. Hak'la olan münasebetlerde ciddîlerden ciddî olmanın yanında, hayatını başkalarının maddî-manevî mutluluğuna bağlamak.. en samîmâne gayretler ve en büyük işlerde bile karşılık beklemeden, peygamberâne bir yol izlemek.. Hakk'a kulluk hamlelerinde her zaman, mişkât-ı Muhammediye'nin (sav) gölgesinde yol almaya kararlı bulunmak.. Allah ile münasebetlerinde Hâlık-mahlûk, abd-Mâbûd, talip-Matlub, kâsîd-Maksûd mülâhazalarına sımsıkı bağlı kalarak dupduru, halis, garazsız-ivazsız bir ubûdiyet sergilemek.. mâsiyet karşısında her zaman dişini sıkıp dayanmak.. ibadet ü tâatı hayatın gayesi ölçüsünde bir neşve ile yerine getirmek.. belâ ve musibetleri gülerek istikbal edip, kahr u lütfu bir bilmek.. her türlü sa'y ve gayrette beşerî takvimlere değil, Hakk'ın takdirlerine bağlanarak, zamanın çıldırtıcılığına karşı bir kuluçka sabrı göstermektir ki, esas yeri, kalbin zümrüt tepeleri etrafında telif edilmiş kitap ve kitapçıklar olan tasavvuf, bütün bir hayatı kucaklayan, besleyen, zenginleştiren, beyan, burhan ve irfan destekli öyle engin bir bilgi ve mârifet havzıdır ki, ne doğunun mistik telâkkileri içinde, ne de batının felsefî cereyanları arasında o derinlikte bir kaynak göstermek mümkün değildir.

Tasavvuf Büyüklerinin Yaklaşımı

Diğer tasavvuf büyüklerine göre de, ötelerden beslenen semavi akıl, cismani arzuların boynunda bir kement gibidir. Hırs, öfke, şehvet gibi bedeni istekler o zinciri kırmadan katiyen kendilerini ifade etme fırsatını bulamazlar. Bu manadaki akıl, insani değerleri korumanın polattan kilidi ve ebedi saadetlerin de büyüğü anahtarıdır. Akıl, nefse bağlı arzuların çenesinde bir gem, ağzında bir fermuar ve ruhu sonsuza uçuran bir melek kanadıdır. Nefis, her an ayrı bir hezeyanla insanı, çok değişik problemlere sürüklemesine karşılık, akıl, onun oyunlarını bozan semavi bir güçtür; hem öyle bir güçtür ki, eğer kalbe bağlanıp onun varidatıyla beslenmesini sürdürebilirse, onun yere serip üzerine çullanamayacağı düşman yok gibidir. Aksine eğer o, kalpten koparılarak semavi iken türabileştirilirse, o zaman da düşmanlara rehberlik yapan bir haine dönüşür; gider şehvetin yanında yerini alır.. kine-nefrete arka çıkar.. cerbezeye girer ve semaviliğe karşı koymaya çalışır.. diyalektiğe dalar ve batılı hak göstermeye başlar.. demagojiyi marifet sayarak, sürekli ihtilaf ve iftiraklara sebebiyet verecek şekilde tartışmalara girer; girer ve başkalarını mağlup edip

utandırmayı bir zafer gibi görür.. sık sık kalbini öldürür ve onun enkazı üzerinde nefsine otağlar kurar.. her gün birkaç defa şeytanı sevindirecek levsiyat içine girer ve ruhunu dinamitler..

İşte, bu ölçüde bağıını koparmış ve bir azgınlık unsuru haline gelmiş akıl da, yine Mevlana'nın ifadesiyle, bir vehim ve zan kaynağıdır. Bu azgın akıl, Hz. Mustafa'nın (sav) önünde mutlaka kurban edilmeli ki; sonra da "Hasbiyallah" denilerek Allah'a yürünmelidir. Fuzuli merhumun da, bu meş'um akla diyeceği bir çift sözü vardır:

Ben akıldan isterim delalet,
Aklım bana gösterir dalalet..

Tasavvuf Ehli ve Vahdet-i Vücud

Hulâsa; vahdet-i vücûd, bir makam değil, bir hâldir ve sâlikin marifet ufku itibarıyla duyup sezdiği, zevk edip yaşadığı bir vahdet bilgisinin ünvanıdır. Böyle bir seviyeye ulaşan bu meşrepteki bir sâlik, hakikî varlığın tek olduğunu, o da Hakk'ın varlığından ibaret bulunduğunu bir hiss-i bâtınla duyar.. ve her şeyi, o Mutlak Vücûd'un ziyası karşısında ya bir gölge olarak hisseder veya hayali bir mevcûd sayar. Ne var ki, sofiyeden vahdet-i vücûdçular böyle bir hissî marifeti, nazârî ve felsefî olarak değil; yaşayarak ve kalbî tecrübeleriyle test ederek vicdanlarının bir buudu haline getirir, sonra da, gerekiyorsa beyan güçleri ölçüsünde onu ifade etmeye çalışırlar. Onların, kesrette vahdet ve vahdette kesretle alâkalı ifadeleri, vahdetin esas, kesretin ise hayal olduğu mülâhazasıyla hep bu sübjektif ve vicdanî duyuşun sesleri ve yorumlarıdır. Zâten oturup kalkıp, her şeyde O'nun isim ve sıfatlarının tecellilerini müşahede eden bir hâl ve zevk erinin başka şekilde olması da düşünülemez. Evet onlar, akıl ve hayalin ulaşabildiği ufukların çok ötesinde, o Yüce Varlığın huzurunu duyarak "Sen" der kendilerinden geçer ve "Cemalin nice yüzden görem diyen dilber, şikeste aynalar gibi pâre pâre gerek" şeklinde hislerini mırıldanarak hep o Mevcûd-u Meçhule yönelirler.

Tasavvuf Ehline Göre Akıl

Sofîlere göre akıl, insanın en kıymetli lâtîfelerinden biri olduğu gibi aynı

zamanda onun felaketine de sebebiyet verecek meş'ûm bir alettir; evet, bir yönüyle o, insanı hayvaniyet ve cismaniyetin üstünde önemli bir noktaya yükseltir; ona kalb ve ruhun ihtisasları adına kendi diliyle ötelere ait pek çok müteâl şeyler mırıldanır ve en aşkın şeylere hem âhizelik hem de nâkilelik yapar; yapar ve yaptığı hizmetin değeriyle mebsûten mütenasip (doğru orantılı) ruh ufkunun bütün mevhibelerinden istifade eder. Bu itibarla da o, paha biçilmez bir kıymete yükselir ve âdeta ruh olur, kalb olur ve sır ufkuna âşına hâle gelir. Böyle bir aklın karşılığı ahmaklıktır ve Allah nazarında O'na muhatap olamayacak kadar da önemsizdir. Mevlânâ Hazretleri Mesnevî'sinde Efendimiz'in: "Kim akılsız ahmak ise o bizim düşmanımız ve yol kesen eşkıyamızdır." şeklindeki bir sözünü nakilden sonra şu ilavede bulunur: "Akıllı insan bizim canımızdır. Ondan gelen serin meltem bize reyhân ve fesleğen kokusu getirir. Akıl kızıp bana sövse de, ben rıza gösterir ona ses çıkarmam... Aksine ahmak gelip ağzıma helva koysa, ben onun helvasından ateşlenip hastalanırım." der. Başka bir münasebetle ise o: "Akıl, nuranî ve iyiliğe talip bir hakikat arayıcısıdır." buyurur.. ve ayrıca, imanla tenevvür etmiş bir akıl için de şu övgüde bulunur: "İmanlı akıl, adil bir zabıta memuru gibidir; o, gönül şehrinin hem hâkimi, hem de muhafızıdır." İman, adalet ve istikametle düzene girmiş bir akıl için böyle düşünen âşıklar sultanı Mevlânâ, Allah'a müteveccih olmayan aklı da ahmaklığa eş tutar ve "Eğer aklın hak yolunda sana ayak bağı oluyorsa, o akıl değil bir yılan ve akreptir." der. Aynı mülâhazalara kendi üslûbuyla iştirak eden Fuzûlî ise:

"Ben akıldan isterim delâlet
Aklım bana gösterir dalâlet.

diyerek bu müfsit akla göndermede bulunur.

Yine Mesnevî'de Mevlânâ, idlâl eden böyle bir akıl için, biraz daha ağır bir üslûpla şunları söyler: "İfsat eden bu aklı sat, elden çıkar, hayret ve hayranlığı satın al. Böyle akıl bir zan ve vehim kaynağıdır. Hayranlık ise farklı bir bakış ve görüştür. Aklı Hazreti Muhammed'e (Aleyhi's-salâtü ve't-teslîmât) kurban et. Sonra da " - Allah bana yeter." de." ifadesinde bulunur ve aklın hem zehir hem de panzehir olduğunu hatırlatır.

Tasavvuf Ehline Göre Envar-ı Uluhiyetin Tecellisi

Sofiyeye göre, bütün eşyâ ve hâdiseler (hakâik-ı eşyâ) esmâ-i ilâhiyenin

tecellilerinden ibarettir. Varlığın esası sayılan esmâ-i ilâhiyenin yanında bir de Zât-ı Ulûhiyet'i tenzîhe delâlet eden isimler vardır ki, bunlar, Hazreti Zât'ın icraâtına karşı birer hicab mahiyetindedirler. Sofîlerin: "Zât-ı Ulûhiyet'i müşahedeye mâni yetmiş veya yedi yüz perde vardır; eğer bu izzet ve azamet perdeleri bir an açılıverse, envâr-ı Zât'ın tecellisiyle her şey silinir gider; ortada ne arz kalır ne semâ, ne isim ne de O'ndan başka bir müsemmâ." sözleri min vechin bu hakikati ifade eder ki, bu da ehadiyet-i Zât tecelli edince -bazıları buna vâhidiyet tecellisi demişler- mümkünâtın da, onların taayyünlerinin de bütün bütün gaybûbeti demektir.

Tasavvuf Ehline Göre Fenâ'nın Bölümleri

Sofîye nezdinde fenâ; aşağıdaki taksim içinde ele alınagelmıştır:

1- Fenâ-yı ef'âldir ki; bu ufka ulaşan hak yolcusu, her nefes alış-verişinde "hakikatte Allah'tan başka fâil yok" gerçeğini mırıldanır-durur; acz, zaaf, fakr ve ihtiyaçlarının çehresinde, hep O'nun güç, kuvvet ve servetinin emarelerini müşahade ederek sürekli vicdanının enginliklerinden yükselen nokta-i istinad ve nokta-i istimdadın sesiyle-soluğuyla yaşar.

2- Fenâ-yı sıfâttır ki, bu zirveye ulaşan sâlik; bütün hayatların, ilimlerin, kudretlerin, kelâmların, iradelerin, sem u basarların O'nun sıfât-ı sübhaniyesinin birer şuâi, birer tecellisi ve birer aks-i nuru olduğunu duyar, zevkeder ve bütün "havl" ve "kuvvet"inden teberride bulunarak, esmânın arkasında Müsemmâ-yı Akdes'in şuaâtıyla medhuş ve sıfatların verâsında Mevsûf-u Mukaddes'in ihsaslarıyla mütehayyir, "bî kem u keyf" hep vuslat-ı tâmme hülyâlarıyla oturur-kalkar.

3- Fenâ-yı zâttır ki, mağrip ve meşrikin iç içe olduğu bu matlaa ulaşan hakikat eri, zevkî ve hâlî olarak "Allah'tan başka hakikî hiçbir varlık olamaz" der ve bütün kevn ü mekanları O'nun ilminin, haricî vücûd nokta-i nazarından bir zuhuru ve "var" diyebileceğimiz her şeyi de O'nun "vücûd" nurlarının tecellisinden ibaret görür; görür ve her nefes alış-verişinde bu ruhanî zevk ve hâleti "her şey Sen'den" sözcükleriyle seslendirir.. seslendirirken de, O'nun varlığının ziyâ-yı hakikatında eriyip-gitmeyi ve fenâ bulmayı vücûda mazhariyetin gerçek bedeli sayar.

Tasavvuf Ehline Göre Halvet

Erbâbınca hep böyle değerlendirilegelen halvet, bazı mutasavvifince, çerçevesi biraz daha daraltılıp sûrî inzivalara bağlanarak, çilehanelerde "killet-i kelâm", "killet-i taâm", "killet-i menâm" ve "uzlet ani'l-enâm" şeklinde yorumlanmıştır ki; biz bunu, "çile" ya da "Erbaîn" başlıklarıyla sunmaya çalıştığımız konulara bağlayabiliriz. Meseleye bu zâviyeden yaklaşan mutasavvifün; teferruatta bir kısım farklılıklar arz etse de, hemen her dinde ve her ruhânî sistemde halvetin var olduğundan bahisler açmış ve onun evrenselliğini vurgulamışlardır. Onlar, Hz. Musa (alâ nebiyyinâ ve aleyhissalâtü ves-selâm)'nın Eyke'deki on senelik ikametini, Tur'daki kırk günlük mîkâtını, İsrailoğulları'nın Tih'deki kırk senelik maceralarını, Hz. Meryem'in "Onları, suyu çağlayan ve ikamete elverişli bir tepeye yerleştirip barındırdık." âyetiyle anlatılan uzletini, nihayet Hz. Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'ın (sallâllahü aleyhi ve sellem) "tehannüs" unvanıyla Hira'daki ibadete bağlı yalnızlığını hep halvet şeklinde yorumlamış ve O'nun ruh tasfiyesi ve nefis tezkiyesi adına mutlak bir esas olduğu üzerinde ısrarla durmuşlardır. Bu hâdiselerin açıkca halvete me'haz teşkil etmediği söylene de, halvette, bir "beyt-i Hüdâ" olan kalbin ağıyar düşüncesinden arındırılması ve onun hususî bir kısım temrinlerle lebrîz edilerek, ilâhî tecellîleri intizara müsait hale getirilmesi de bir gerçektir. Evet halvet, halvet olarak değil, hâne-i dilde yâr sohbetine vesile olması açısından önemlidir. Bu yönüyle de ona, seyr-i rûhânînin bir buudu, Hakk'a vuslat ve maiyyete ermenin de bir yolu nazarıyla bakabiliriz.

Tasavvuf Ehline Göre İlham

Sûfiye, Hak tarafından gelip kalbde yankılanan hitaba "hâtır-ı Hak", melekten geldiği bilinene "hâtır-ı melek", nefis ve şeytan tarafından esip rûhu saran manevî şerarelere de "hevâcis" veya "şeytanî vesveseler" diye gelmişlerdir ki, bunların arasını tefrik edebilme biraz da "usûlü'd-din" ve "Sünnet-i Seniye" mizanlarını bilmeye vabestedir. Zira, bu türlü havâtırın bazıları şer'î prensiplerle test edilerek anlaşılabilir da, bazıları, zahiren dinin temel kaidelerine muhalif olmamakla beraber, çok sinsi bir kısım şeytanî gaye, emel ve maksatlara bağlı cereyan edebilir ki, onu da bu işin erbabından başkasının ayırt

edebilmesi oldukça zordur.

Nefis ve onun hevâcisi, şeytan ve onun da vesveseleri ilm-i ledün konusunun dışında epistemolojik meseleler olduğundan şimdilik onları geçiyoruz.

Tasavvuf Ehline Göre Nazar ve Teveccüh

Sofîler arasında nazarı, mürîd, tâlib veya sâlikin ayağını basacağı yere kilitleyip (nazar ber kadem) kendisini dağınıklığa götürecektir ağıyâra karşı bütün bütün kapanma şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. Bence bu, biraz da "nazar-kadem" ufkuna ulaşmış müntehillere has bir durumdur. Umumun Cenâb-ı Hakk'a nazar ve teveccühü ise, herkesin istidat ve kabiliyeti ölçüsünde, esmâ ve sıfât ufkı itibarıyla O'nun tasarruf ve icraâtını kavramaya çalışma, aczini, fakrını idrak etme, nisbeten de her zaman vicdanında duyup hissettiği bir istinat ve istimdat noktası arama hissiyle O'na dayanma, O'ndan medet isteme, böyle bir bakış ve teveccühe lütfedilen mevhibeleri şükranla karşılama, şevk ile "mezîd" avlama şeklinde gerçekleşmektedir ki, böyle bir nazar herkese açık olmanın yanında âlâyîş ve gösterişten uzak bulunması itibarıyla da daha emin görülmektedir.

Tasavvuf Ehline Göre Sefer

Bu mansıbın kahramanları bazen, zâhir halleri itibarıyla garîb görünürler. Ama, İlâhî maiyyete mazhariyetlerinin şuurunda olduklarından, ömürlerini hep (...) -Gariplere müjdeler olsun" ünsbahş" atmosferinde geçirir.. Sürekli ötelerin esintilerini duyar... ve iki âlemi birden yaşarlar.

Sofiyeden bazıları, iptidâda sefer, intihâda ikâmet mülâhazasında bulunmuş; bazıları, her ikisinde de ikâmet kanaatini izhar etmiş; diğer bazıları da, her iki halde de "sefer" diyerek, baştan sonra kadar her şeyi sefere bağlamışlardır.

Sefer alâkalı değişik yol ve sistemlerde, biraz da mizaç ve meşreplerin farklılığından kaynaklanan daha başka mülâhazalar da vardır ama, bunlar biraz da husûsî ıstılahlara girdiğinden, umûmî mânâdaki sefer mülâhazasının dışında kaldıklarını düşünerek biz şimdilik sadece Nakşîlerin, on bir tabire yükledikleri on bir esastan biri olan "sefer der vatan"a küçük bir işaretle bulunup, diğer tabirlerin de birer cüz'i mânâsına işaretle yetineceğiz:

Tasavvuf Ehline Göre Tecellinin Tasnifi

Cenab-ı Hakk'ın, zat, şuûn, sıfât, esmâ, âsâr ve ef'âliyle alâkalı tecellilerinin yanında sofiler bir de, cemâlî ve celâlî tecelli üzerinde durmuşlardır:

1. Tecelli-i Cemal: Allah'ın, lütuf, ihsan, şefkat, merhamet.. gibi isim ve sıfatlarının inkişafında müşahade edilen "ehadî" tecellidir.

2. Tecelli-i Celâl: Hazreti Vâcibü'l-Vücut'un, azamet, ceberût ve ululuğunu aksettiren ve ism-i zatın cilve-i âzamı sayılan "vâhidî" tecellilerdir. Bunlardan birincisinin bilhassa Rahîm ism-i şerifiyle münasebettar, ikincisinin de Rahmân ism-i azimiyle alâkalı olduğunda kibâr-ı muhakkikînin ittifakı söz konusudur.

Tecelli ile alâkalı bu kadar mesâil arasında, bazı sofiler onu, sırf mü'min kalplerde beliren bir kısım feyizler şeklinde anlamış ve sadece bu tür envâr-ı guyûb üzerinde durmuşlardır. Onların, guyûb nurlarının mü'min kalplerde zuhuru dedikleri bu tecelli, mir'âtların veya memerrlerin istidatlarına göre inkişaf eder ve en müstaidlerde her şeyin esasını tam aksettirecek şekilde ortaya çıkar ki, insanın bütün bâtınî duyguları bu tecellilerle beslenir; lâtife-i rabbâniye, onlarla bir "beyt-i Hudâ"ya dönüşür.. sır onlarla bir temaşa noktası hâline gelir.. hafî, onlarla bir halvet koyu olur.. ahfâ onlarla bir haremghâh hâlini alır. Aslında insanın iç derinlikleriyle alâkalı bu letâif üzerinde de durmak icab ederdi ama, zannediyorum konuyu burada kesmek daha isabetli olacak...

Tasavvuf Ehline Göre Tecrid

Ehl-i hakikat tecridi, Tâhâ sûre-i celilesindeki "Şimdi çıkar nalınlarını" (Tâhâ, 12) meâlindeki âyetle işârî olarak irtibatlandırıp, "beyt-i Hudâ" dedikleri gönüllerini dünyevî ve uhrevî mülâhazalardan temizleyerek Hazreti Sultan'ın nüzûlüne -bu da bir müteşabih- müsait hale getirme şeklinde anlamışlar. Bir kadem daha ötede diğer bir zümre ise onu, sâlikin, kalbî görüş, kalbî duyuş ve kalbî sezîşleriyle bütün bütün Hazreti "Nuru'l-Envar"a yönelme ve duygu dünyasında O'ndan başka her şeyi -tabîî istidadı ölçüsünde- ifnâ ederek sadece ve sadece O'nunla kalma halinden ibaret görmüşlerdir. Diğer bir açıdan tecrid, enfüsî olarak nefis, beden ve cismaniyete, afakî olarak da dünya ve içindekilere karşı tavır alma şeklinde yorumlanmıştır ki, bu dört şeyden tecerrüdle tecride ermeyen hak yolcusu, hakikî halvete ve halvetteki zevk-i ruhaniye de ulaşamaz.

Tecriddeki bu latif işareti ifade sadedinde Minhac Sahibi:

"Bütün bütün ağyar endişesinden sıyrılmadıktan sonra Yâr hareminin harîmine mahrem olamazsın" der ki, İbrahim Hakkı Hazretleri'nin:

"Dil beyt-i Hüdâ'dır ânı pâk eyle sivâdan,
Kasrına nüzul eyleye Rahmân gecelerde" mazmunuyla tam bir mutabakat arz etmektedir.

Seyyid Şerif'in ifadesiyle, kalb ve sırdan mâsivâ paslarını silmenin bir ünvanı olan tecrid, müşahede erbabının zevken ve hâlen görüp duydukları her şeyden sıyrılarak, Hazreti Şâhid-i Ezeli'nin envar-ı vücuduyla müstağrak yaşamaktan ibarettir ve bunun âsâr-ı feyzi, duyuluş ve hissedilişi de sâlikin istidat ve kabiliyetine göre farklı farklıdır.

Tasavvuf Ehline Göre Vâridat ve Mevhibenin Anlamı

Lügat itibarıyla mevhibe ve vâridât arasında, yukarıda da işaret edildiği gibi açık bir fark bulunmasına rağmen, sofiye bunları çok defa aynı anlamda kullanmış ve her ikisiyle de, içe doğan ve kalbe gelen ilham esintilerini kastetmişlerdir. Gerçi, bazen bu kelimelerle insan derûnunda beliren sevinç-hüzün, inşirah-inkisar ve kabz u bast hislerinin kastedildiği de olmuştur; ama, çoğunluğun görüşü, onların yukarıdaki yorumlar çerçevesinde, teemmmülsüz ve insan iradesine iktiran etmeyen ilâhî esintiler anlamına geldiği istikametindedir. Evet, mevhibe de, vâridât da, göz ve kulakların tavassutu söz konusu olmadan, Hakk'ın mükerrem kullarının kalbine atılan öyle bir ilâhî armağan ve Hak teveccühüdür ki, hiçbir zaman onu akıl, mantık ve muhakeme ile kavramak mümkün değildir.

Tasavvuf Ehlinin Ayan-ı Sabite Konusundaki Yaklaşımı

Sofiyeye ve bir kısım mütekellimîn -umûr-u âliye'ye ait bu kabil mevzuları ifadede elfaz ve kelime yetersizliği mahfuz-âyân-ı sâbite ve bu sabit ayn'lara ait istidatların mevcudiyetlerine esas teşkil eden mevcud u meçhul ve tamamen "sırrullah" diyebileceğimiz tecelliye -daha önce de geçtiği üzere- "feyz-i akdes", bütün bu hakâik-i ilmiyenin, hariçte zuhûrunun kaynağı sayılan tecelliye de "feyz-i mukaddes" demişlerdir; demiş ve bu mülâhazalarla, bir yandan âyân-ı

sâbite ile mümkinât-ı mevcûdenin aynı şey olmadığını hatırlatmak istemiş, diğer yandan da zuhur ve tecelli farklılığını ihtar ederek panteizm ve monizm mesleklerinin varlık hakkındaki yanlış yorumlarına karşı mevcudâtın mebd ve mesîri ile alâkalı Kur'ânî tevcihi ortaya koymuşlardır.

Tasavvuf Ehlinin İzlediği Yol ve Metod

Mutasavvifînin, sözleriyle ifade ettikleri; insanın nefis ve enaniyet cihetiyle kendini nefyetmesi, hedefe kilitlenip o yolda bütün gücünü kullanması, Hakk'ın takdirleri karşısında kanaatkâr olması, sözünde durup vaadini yerine getirmesi, Hazreti Cemâl-i Lâyezâl'i müşâhede iştiyakıyla "min vechin" mâsivallahı nisyan gömmesi... gibi hususlar kat'iyen Kur'an ve Sünnet naslarına muğayir değildirler; aksine bunları benimsemi, hayatı kalb ve ruh seviyesinde yaşamanın yoludur, asılları da Kitap ve Sünnet-i Rasulullah'a dayanmaktadır. Elhasıl, din ve diyanet esas, Şer'-i Şerif bu yolun değişmez programı; fizik ötesi mülâhazalar, kezâ ruhânî haz ve zevkler ise âmilin ve sâlikin hulûsuna talepsiz terettüp eden ikram ve ihsanlardır. Birbirinden farklı görünen bu iki husus, kaynakları itibarıyla birlik ifade ettiği gibi neticesi itibarıyla da yine bire müncerdir ki, meseleye bu mülâhaza ile bakınca, her şey yerli yerine oturur, zihin ikilemden kurtulur, evvel ayn-ı âhir olur, zâhir de gider bâtına bağlanır.

Tasavvuf Ekolünün Doğuşu

Bu arada, Hakikat-i Ahmediye'nin rûhânî yönüne daha fazla ihtimam gösteren mutasavvifîn de, yine aynı kaynaklara dayanmak sûretiyle tasavvufla alâkalı gerçekler üzerinde durup, insanın özü, varlığın esası, insan ve kâinâtın iç dinamikleri gibi konulara dikkati çekerek, ısrarla nazarları eşyanın perde arkasına çevirmeye çalıştılar. Çalıştı ve tefsircilerin yorumlarına, hadisçilerin rivâyetlerine, fakihlerin içtihad ve istinbatlarına; kendi riyâzatlarını, rûhî hayatlarını, kalbi tasfiyelerini, nefsi tezkiyelerini, hâsılı, dîni bir bütün hâlinde duyma, yaşama zevk ve anlayışlarını da ilâve ederek tasavvuf ekolünü geliştirdiler. Bu sayede, zâhidlerin zühdü, âbidlerin ibadeti, erbâb-ı vera'nın dînî hassasiyeti, muhlislerin incelik ve duyarlılığı, muhiblerin aşk u şevki, fakirlerin acz u fakr mülâhazası gibi ruhun aksiyonuyla alâkalı ve tamamen amelî esaslara dayalı olan İslâm'ın rûhî hayatı, ilmi bir mâhiyet alarak, kendine göre metodu,

mesleği, meşrepi, mevzuu, kâideleri ve ıstılahları ile tasavvuf ilmi vücuda gelmiştir ki, bugün değişik şubeleriyle bir kısım farklılıklar arz etse de, temeli itibariyle Hakikat-i Ahmedîye'nin özü, üsâresi olduğunda şüphe yoktur.

Tasavvuf Hakkındaki Yorum ve Tesbitler

Tasavvuf mevzuunda, Hz. Cüneyd'in ifadesi; "fenâfillâh" ve "bekabillâh"ı hatırlatır mâhiyettedir. Şiblî'nin sözleri ağıyar endişesine kapılmadan maiyyet-i ilâhiyede bulunabilme şeklinde hülâsa edilebilir. Ebû Muhammed Cerîr'in beyanı ise, her zaman kötü huylara karşı tavır almak ve ahlâk-ı haseneyi avlamak, sözleriyle özetlenebilir. Tasavvufu, eşya ve varlığın ruhuna nüfûz etmek, hadiseleri mârifet eksenli yorumlamak ve Cenâb-ı Hakk'ın her icraatını O'nu rasat etmeye bir menfez kabul edip, kemmiyet, keyfiyet ve tasavvurlar üstü bir iç müşâhede ile, ömrünü, O'nu temâşâ edebilme peşinde geçirmek ve her hâlükârda O'nun, bizi görüyor olma mülâhazasıyla hep iki büklüm yaşamak, diye yorumlayanlar da olmuştur.

Bu ayrı ayrı tariflerden şöyle toplu bir netice çıkarmak da mümkündür: Tasavvuf, bir ölçüde beşerî sıfatlardan sıyrılarak, melekî vasıflar ve ilâhî ahlaka bürünerek, mârifet, muhabbet ve zevki rûhânî yörüngeli yaşamaktır.

Tasavvuf İlminin Kendine Has Özellikleri

Tasavvuf; bâtın ağırlıklı bir ibadet yolu olması ve şer'î hükümleri de rûhî yanları, kalp üzerindeki tesirleri ve vicdanda tebellür eden derinlikleri itibariyle ele almasından, başka mesleklere göre biraz daha ledünnî, engin ve zor anlaşılır olsa da, çıkış noktası ve hedefi açısından, Kitap ve sünnet kaynaklı İslâmî yolların hiçbirine münâfî değildir. Münâfî olmak şöyle dursun, diğer bütün şer'î ilimler gibi o da Kitap, sünnet ve selef-i sâlihînin sâfiyâne içtihatlarını esas alarak, hep ilim, mârifet, yakîn, ihlas ve ihsan ruhu gibi hakikatler üzerinde durmuştur.

Tasavvuf Kitaplarında Marifet ve Marifet-i İlâhî

Tasavvuf kitaplarında kudsî hadis diye rivayet edilen şu mübarek sözler bu

konudaki bütün şerhlerin, izahların esası mahiyetindedir ve insana oldukça ciddi ipuçları verir:

"Ey insanoğlu, nefsini bilen Beni bilir; Beni bilen Beni arar; Beni arayan mutlaka Beni bulur ve Beni bulan bütün arzularına ve dahasına nail olur.. nail olur ve Benden başkasını Bana tercih etmez. Ey insanoğlu, mütevazi ol ki, Beni bilesin.. açlığa alış ki, Beni göresin.. ibadetinde halis ol ki Bana eresin. Ey insanoğlu, Ben Rabbim; nefsini bilen Beni de bilir.. nefsinin terk eden Beni bulur.. Beni bilmek için nefsinin terk et; Benim marifetimle mamur olmayan bir kalb kördür!"

Marifet-i ilâhî bazen, "Hakkı bilenin dili tutulur" fehvasınca, salık için bir hayret, bir dehşet ve sükut ufku olur. Bazen de, "Hakkı bilenin dili çözülür" medlulünce, hak yolcusu için bir beyan kaynağı haline gelir; onun heyecan ve ifadelerinde köpürür durur ve gider bütün kulaklarda yankılanır. Hazret-i Muhammed Parisâ'nın yaklaşımıyla: "Allah'tan başka zatullahı bilen yoktur" sözü de, "Allah'tan başkasını bilmem" beyanı da kendi vadilerinde doğrudur ve bu, aynı anda zıtların doğruluğu demektir.

Tasavvufçulara Göre İlim

Tasavvuf erbâbınca ilim; akıl, sem' u basar yoluyla elde edilen bilgi ve mârifetten daha çok, verâlardan akıp gelen tecellî-i ilm-i ilâhî dalga boylu öyle bir nûr ve ziyâdır ki, gelir bütün ruhu sarar ve insanın derûnundaki sır yamaçlarında, hafî tepelerinde, ahfâ zirvelerinde çiçek çiçek tülленir ve hep Sonsuz'un vâridâtıyla gürlер. Bu ilâhî tecelliye mazhariyetin mebbei, sır ve ötesinin Şems-i Ezel'e teveccühü, beden ve cismâniyetin kalp ve ruh seviyesine yükselmesi ve sînenin îmân, muhabbet, aşk ve cezbe ile Zât-ı Hakk'a yönelmesi; müntehâsı da ilm-i ledünnîdir.

Tasavvufçuların Gruplandırılması

Mutasavvıfın, felsefecilerin ve bir kısım kelâmcıların ruhla alâkalı mülâhazalarını havanda su dövme kabilinden görür, onların abesle iştiğal ettiklerini düşünürler. Ne var ki, bunların da büyük bir kısmının ruh mülâhazalarında "vahdet-i vücud" emare ve işaretleri görülür.

Mustafa Sabri Bey, Sadeddin Taftazânî'den naklen, tasavvufçuları, vücud hakkındaki görüşleri itibarıyla iki sınıf halinde mütalâa eder ki, bu aynı zamanda onların farklı ruh telâkkilerinde de belirleyici bir husustur.

Şimdi bu sınıfları yukarıdaki kaynaktan kısmen özetleyerek, kendi üslûbumuz çerçevesinde arz etmeye çalışalım ki, bu, ileride takdim etmeyi düşündüğümüz, sofîlerin ruh telâkkilerinin daha iyi anlaşılmasına da yardımcı olacaktır.

Tasavvufta Çile

Daha çok dervişlerin, tekye ve zaviyelerinin تنها bir köşesinde veya evlerinin âsûde bir hücrelerinde çekmeğe çalıştıkları çile; riyazet mülâhazasının hatırlattığı hususları çağrıştıran, hattâ bazı yanları itibarıyla onun fonksiyonlarını edâyâ vesîle olan bir Hakk'a kurbet hamlesi veya aktif bir vuslat beklentisidir. Asgarîsi kırk gün olması itibarıyla, kelimeyi Farsça aslına ircâ ederek "çile" dedikleri gibi, bazen de o kelimenin Arapça karşılığıyla "erbaîn" de demişlerdir. Kırk demek olan erbaîn, tam kırk gün demek değildir; bazen gün, bazen hafta, bazen ay, bazen de senelerce sürebilir.. bazen derviş, bütün bütün cismaniyetten sıyrılıp çıkmak ve nefs-i hayvânîsini aşabilmek için ömür boyu bile çile çıkarabilir; çile ile oturur-kalkar.. kapılarını sürekli ızdıraba açık tutar.. dahası, Hakk yolunda katlanılan şeyleri sevgilinin armağanı olarak kabul eder.. dertler, sıkıntılar, kederler ağırlaştıkça o, hayatı daha bir sever.. yaşadığını duyuyor olma neşvesi içinde musîbetleri hoşâmedî ile karşılar ve Allah için başa gelen her şeyi aziz bir müsafir gibi selâmlar; hattâ bazı gönül erleri, onu belâ şeklinde insana ihsan edilmiş bir nimet kabul ederek, "hel min mezîd" deyip, artırılmasını bile istedikleri olur. Fuzûlî, Mecnûn'u konuşturma sadedinde bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade eder:

Az eyleme inayetini ehl-i derdden,
Yani ki, çok belâlara kıl müptelâ beni.

Mevlânâ, ızdırıp ve çileleri, her sabah kapımızı çalan bir müsafire benzetir ve bu aziz müsafirin i'zaz edilmesi gerektiğini vurgular:

"Her an aziz bir müsafir gibi gönlüne bir tasa, bir keder gelir çatar... Eğer sana bir gam elçisi gelirse, onu bir dost gibi karşıla, kucakla; zaten o da sana yabancı değil; yani, arada bir âşinalık var."

Mevlânâ'nın bu düşüncelerine İbrahim Hakkı, çağının ifade urbasını giydirerek, şöyle seslendirir:

"Gelir çûn kalbine hüzün, elem, gam;
Çek onu sen, sana bil âşına hoş.
Nüzûl eyler kalbe havâtır Hakk'dan,
Kabul et cümleyi, de: Merhaba hoş!

Müsafirdir gam, et izzet ona kim,
Gide senden Hudâ'ya her belâ hoş..

...

Cefâdan kaçma, nâmerd olma Hakkı,
Cefâdan merd-i Hakk bulmuş safâ hoş."

Eşrefoğlu Rûmî ise, zehirin şeker-şerbet kabul edilmesini salıklar ve:
"Eşrefoğlu Rûmî, yarı sevenlerin budur kârı,
Ol dost için ağuları şeker gibi yutmak gerek."
der.

Tasavvufta Huluk veya İyi Huy

Tasavvufun en sağlam kriteri huluk "iyi huy"dur. Hulukta birkaç kadem önde bulunan tasavvufta da ileride sayılır. Fevkalâde haller, baş döndüren makamlar ve beşer üstü tasarruflar iyi huy zemininin gülü, çiçeği, meyvesi olması itibariyle makbul sayılsa da ahlâk-ı haseneye iktiran etmedikleri zaman hiçbir kıymet ifade etmezler.. ve üzerinde durmaya da değmez.!

Zaten, Hz. Sahib-i Şeriat da; "hangi mü'min îmânı itibariyle daha faziletlidir?" sorusuna:Huyu en güzel olandır" demiyor mu?

Niye olmasın ki, bir kere Allah, en mümtaz kulunu, tesliye, te'min ve senâ makamında, O'nun üzerinde onca nimet ve lütufları varken "Herhalde sen, ahlakın Kur'ân buudlu, ulûhiyet eksenli olması itibariyle ihâtası imkansız, idraki nâkabil en yücesi üzeresin" (Kalem/4) diyerek O'nun bu yüce ahlâkı ve rûhî mezâyâsıyla, yani hilkatinin gayesi, hedefi ve gerçek manâsı sayılan hulukuyla nazara veriyor. İlk insanla başlayıp Işık Çağı'na kadar tekemmül edegelen ve O'nunla noktalanan Kur'ân buudlu hulukuyla..

Tasavvufta Hürriyet

Tasavvufta hürriyet; insanın Allah'tan gayri hiçbir şey ve hiçbir kimsenin boyunduruğu altına girmemesi, hiçbir şeye serfûrû etmemesi mânâsına hamledilmiştir ki, riyâzetin en önemli meyvelerinden biri sayılır.. ve kalbin Hakk'ı gösteren bir mir'ât-ı mücellâ haline gelmesinin de en açık emâresidir.. bin riyâzet veya inâyetle bu noktaya ulaşmış Hakk yolcusu, kalben, topyekün varlık ve eşya ile alâkasını keser; hürriyet semâlarında pervâz eden hülyâları, hürriyet iştîyâkıyla şahlanan gönlü, hürriyet mırıldanan duyguları ve egosunu saran kayıtları bir bir kırmış benliğiyle, biricik mihrabına yönelir ve Hz. Hâris felsefesiyle, düşünce dantelasını ötelere ait atkılar üzerinde örgüler durur.

Evet, gerçek hürriyet ancak, insanın dünyevî endişelerden, mal-menal gibi gâilelerden kalben sıyrılıp, âlem-i halka ait bütün husûsiyetleri ve âlem-i emre ait bütün derinlikleriyle Hakk'a yönelmesi sayesinde gerçekleşebilir. Büyükler bu düşünceyi ifade için:

- Evlat, kölelik bağını çöz ve âzâd ol; daha ne kadar zaman altın ve gümüşün esiri olarak kalacaksın?" demişlerdir ki, Hz. Cüneyd'e hürriyeti soranlara: "Cenâb-ı Hakk'a bağılılıktan başka bütün kayıtlardan kurtulduğun zaman gerçek hürriyeti tatmış olursun" şeklindeki cevabı da aynı gerçeğin bir başka şekildeki ifadesinden ibarettir.

Tasavvufta İnsan-ı Kâmil

Sofiye ıstılahında insan-ı kâmil; ilâhî ve kevnî, aslî ve zıllî, cüz'î ve küllî, cevherî ve arazî, maddî ve manevî bütün âlemleri özünde cem etmiş bulunan bir asıl cevher, bir hulâsa, bir usâre ve bir fihristtir. Seyyid Şerif'e göre, beşerin medâr-ı fahri olan Zât; "kadri, kıymeti fevkalâde yüksek sırlı bir kitap ve ilâhî, kevnî hakikatleri câmi öyle bir risaledir ki, bedenî ve cismanî kirlerden arınmış olan talihlilerden başkası O'nu tam idrak edemez." Aklın zâhirî nazarında âlem-i kebir kâinattır; hakikatte ve Allah katında ise kebir olan insandır. Hazreti Ali'nin yaklaşımıyla, onun mâhiyeti meleklerden de ulvîdir; avâlim onda pinhandır, cihanlar onda matvîdir. (Türkçesi Âkif'e aittir.)

İnsan-ı kâmil, Cenâb-ı Hakk'ın, zâtî şuûnâtının tam bir mazharı ve O'nun varlığının da câmi bir aynası olması itibarıyla, bâtını esmâ, sıfât ve şuûnât-ı zâtiyenin nokta-i mihrakiyesi, zâhiri de kelime kelime, satır satır, paragraf

paragraf bütün varlık ve eşyanın kısmen sarahaten, kısmen de remzen ve işareten tam bir hulâsası, bir fihristi, hiç olmazsa ana başlıklarıyla eşya ve hadiselerin câmi bir indeksidir. Hazreti Vücut, onda küllî ve tafsîlî bir şekilde tecelli ettiğinden, yani icmalen de olsa o her şey ve her nesneden bir çizgi, bir kelime, bir satır taşıdığından, bir mânâda her varlık onun âyine-i vücudunda mündemiç, Zât-ı Hak da kalbinde kenzen mütecellidir. Her halde ilk insan-ı kâmile meleklerin secde ile emredilmesinin hikmetlerinden biri de, işte onun bu zâhirî-batınî donanımı ve potansiyel zenginliği olsa gerek.! Böyle bir zenginlik, aynı zamanda bu ölçüdeki hususî teveccühe ciddî bir teveccühle mukabeleyi gerektiriyordu ki, o da din şeklinde sistemleştirilen ilâhî ahlâk ve kevnî kanunların temsilinden ibaret olan diyanetti. Evet, eğer Hakk'ın gözü bizim üzerimizde ise -ki öyle olduğu açıktır- bizim gözümüz de, dini hayata hayat kılma cehdiyle hep O'nda olmalıydı..!

Tasavvufta Yakaza

Yakazayı; mübtedîler için, zecr ve men' vukuunda bunlardaki maksad-ı ilâhîyi kavrama, müntehîler için de "kıyam billah" mânâsına gelen "seyr ilallah-seyr billah-seyr fillah" gibi menzillerin hemen bütününde, her zaman Hakk'ın huzuru mülâhazası içinde bulunup hep temkin u istikameti kollama ya da konumunun gerektirdiği marifet ve şuurla "Ben bir hakir kulum, her nefes muhtaç olduğum Mevlâ'dan nasıl gaflet ederim" diyerek, hep uyanık, hep mahviyet içinde, hep gözü Hakk'ın kapısının aralığında, mevsimi gelince de iltifat göreceği düşüncesiyle sürekli ümitli; herhangi bir itâba uğrayacağı endişesiyle de, kalbi güvercinlerin kalbi gibi tir tir ve her zaman İbrahim Hakkı gibi:

"Gafletle uyumak ne revâdır abd-i hakîre
Şefkatle nidâ eyleye Rahmân gecelerde"

deyip muttasıl teyakkuzda bulunma olarak yorumlayanlar da olmuştur.

Tasavvufun Erkanı

Tasavvufun erkânına gelince, onları da şöyle sıralamak mümkündür.

1. Nazarî ve amelî yollarla hakiki tevhide ulaşmak..
2. Hz. Kelâm'ı dinleyip anlamamanın yanında Hz. Kudret ve İrâde'nin emirlerini

de okuyup temâşâ etmek..

3. Hakk sevgisiyle dolup-taşmak ve O'ndan ötürü de, bütün varlığa "mehdi uhuvvet" nazarıyla bakarak herkesle ve her şeyle hüsn-ü muâşeretle bulunmak..

4. Her zaman îsâr ruhuyla hareket ederek, elden geldiğince başkalarını nefsine tercih etmek..

5. Murâd-ı ilâhîyi kendi murâdâtının önünde tutarak, ömrünü "fenâfillâh", "bekabillâh" zirvelerinde sürdürmeye çalışmak..

6. Aşk u vecd ve cezb u incizâba açık bulunmak..

7. Simalarda sineleri duyup anlamak ve hadiselerin çehresinde ilâhî esrârı okumak..

8. Mânevî sefer niyetli ve hicret mülâhazalı uhrevîlikleri çağrıştıracak yerlere seferler tertip etmek..

9. Meşrû dairede zevk ve lezzetlerle iktifâ edip, gayr-i meşrû daireye adım atmama mevzuunda kararlı olmak..

10. Tûli emel ve onun menşei olan tevehhüm-i ebediyete karşı sürekli mücadele ve mücahede içinde bulunmak..

11. Dîne hizmet ve bütün insanlığı Hakk'a ulaştırma yolunda bile olsa, kurtuluşun, yakîn, ihlas ve rızâ yolundan geçtiğini bir an dahi hatırdan çıkarmamaktır.

Tasavvufun Esası

Tasavvufun esası, zâhiren şeriat âdâbına riâyet, bâtınen de o âdâba vukuftur ki, bu iki kanadı da sıhhatli kullanan sâlik, zâhirde olan ahkâmı bâtından görür, bâtında olan ahkâmı da zâhirde duyar ve yaşar. Böyle bir müşâhede ve duyuş sayesinde o, hedefe hep edeple yürür ve yakın dolaşır. Tasavvuf, mârifet-i rabbâniyeye açık bir yol ve bir ciddiyet mesleğidir. Onda lâubâlilik ve hezlin yeri yoktur. Nasıl olabilir ki, o mesleğin esası, çiçek-kovan arası gelip giden arılar gibi sürekli mârifet nakşetmeye.. ağyârdan kalbi temizlemeye.. nefsi tabîî temâyüllerinden alıkoymaya.. bedenî ve cismânî arzulara karşı olabildiğince kapanmaya.. her zaman rûhâniyata açık bulunmaya.. ömrünü, Hz. Ruh-i Seyyidi'l-Enâm'ın çizgisinde sürdürmeye.. Hakk'ın istekleri karşısında kendi

murâdâtından vazgeçmeye.. Hakk'a intisâbı en büyük pâye bilip O'nun huzurunu soluklamaya dayanır.

Burada, tasavvufun; temeli, mevzuu, fâidesi, esası ve erkânı üzerinde durmak da îcâb eder:

Tasavvufun Konusu, Faydası ve Esası

Tasavvufun mevzuu; insanın, kalbî ve rûhî hayat seviyesine çıkarılması, kalbin tasfiyesi ve letâifin merci-i aslîlerine yönlendirilmesidir. Tasavvufun fâidesi; insanın melekî yanlarının inkişaf ettirilmesi, icmâlî ve müptediyâne îmânın bir kere de keşfen ve zevken duyulup yaşanmasıdır. Tasavvufun esası; ibadet ü taate devamla, sathî olan kulluk şuurunun, derinleştirilerek insan tabiatının önemli bir yanı haline getirilmesi ve insan için ikinci bir fitrat sayılan rûhâniliğin elde edilmesiyle, dünyanın kendisine ve bizim heveslerimize bakan fânî yüzüne karşı bütün bütün kapanarak, ukbâya ve esmâ-i ilâhiyeye bakan çehresine uyanmaktır.

Tasavvufun Mertebeleri ve Bazı Hususlar

Ayrıca bu hususlara şunları da ilâve edebiliriz: Zâhir ve bâtın ilimlerle mücehhez olma ve bir kâmil insanın rehberliğine sığınma.. bu son iki husus Nakşîler arasında ayrı bir önem arz eder. Burada "tasavvuf" deyip, tasavvuf düşünüp, tasavvufu yazarken, dervişlik ruhunun icmâlî manâsını ihtivâ eden; ve ahlâk, edep, zühd kitaplarının da esası sayılan, hatta bir manâda kalplerin Hakikat-i Ahmediye ile iltika noktası kabul edilen, seyr u sülûk-i rûhânînin işaret kristalleri de diyebileceğimiz aşağıdaki hususlara temas etmeden geçemeyeceğiz: Bu hususların başında, "Benim gözlerim uyur, ama kalbim uyanıktır" beyânıyla irtibatlandıracağımız.. ve "İnsanlar uykudadırlar, öldükleri zaman uyanırlar" beyânına esas teşkil eden "yakaza" gelir. Sonra da onu tevbe, inâbe, muhasebe, tefekkür, firar, i'tisâm, halvet, uzlet, hâl, kalb, hüzn, havf, recâ, huşû, zühd, takvâ, verâ, ibadet, ubûdiyet, murâkabe, ihlas, istikamet, tevekkül, teslim, tefvîz, sika, hulûk, tevazu, fütüvvet, sıdk, hayâ, şükür, sabır, rızâ, inbisat, kasd, azim, irade, mürîd, murâd, yakîn, zikir, ihsan, basîret, firâset, sekîne, tuma'nîne, kurban, bu'd, mârifet, muhabbet, aşk, şevk, iştîyak, cezbe, incizab, dehşet, hayret, kabz, bast, fakr, gınâ, riyâzât, tebeddül, hürriyet, hürmet,

ilim, hikmet, himmet, gayret, velâyet, seyr, gurbet, istiğrak, gayb, kalak, vakit, safâ, sürûr, telvin, temkin, mükâşefe, müşâhede, tecellî, hayat, sekr, sahv, fasl, vasl, fenâ, beka, tahkîk, telbîs, vücud, tecrîd, tefrîd, cem', cem'u'l-cem' ve tevhid takip eder ki, bu kitapçıkta icmâlî manâlarıyla dahi olsa bunları tanımak mümkün olacaktır.

Tasavvufun Tanımı

Tasavvuf; sofî ve mutasavvıfların Hakk'a ulaşma yollarına verilen bir isimdir. Tasavvuf, hakikat yolunun nazarî yanını, dervişlik de amelî cephesini ifade eder. Ayrıca, tarikatın nazarî tarafına "ilmi tasavvuf", amelî yanına da "dervişlik" denilmiştir. Erbâb-ı hakikatten bazılarına göre tasavvuf, Cenâb-ı Hakk'ın insanı nefis ve enaniyet cihetiyle öldürmesi ve envâr-ı zâtiyesiyle ayrı bir diriliğe ulaştırmasıdır. Diğer bir ifadeyle, insanı kendi iradesiyle yok edip, irade-i hâssası ve ihtiyâr-ı ehadiyyesiyle hareket ettirmesidir. Tasavvufa bir diğer yaklaşım da, insanın her türlü ahlâk-ı zemîmeyi gidermesi ve ahlâk-ı âliyeyi ikame etmesi istikametinde sürekli mücâhede ve murâkabe şeklindedir.

Tasavvufun Temeli

Tasavvufun temeli, dînin esaslarına sımsıkı sarılıp, emir ve yasaklarına da hassasiyetle riâyet ederek, açlığa, uyanıklığa mülâzemette bulunup, elden geldiğince nefsin haz duyduğu şeylerden mücânebettir.

Tavaf ve Sa'yin Anlamı

Kâbe'nin çevresindeki tavafı, tasavvufî ifadesiyle, daha çok, mübarek bir duygu, bir düşünce etrafında ve kendi içimizde derinleşme hedefli bir seyahatin ifadesi sayılan "seyr fillâh"a benzetecek olursak, sa'y mahallindeki gelip-gitmeleri, halktan Hakk'a, Hakk'tan da halka urûc ve nüzûlün ünvanı olan "seyr ilallah", "seyr minallah" mânâlarıyla yorumlamak muvafık olur zannederim. Evet, Safâ-Merve arasındaki gelip-gitmelerde işte böyle bir mülâhaza ve bu mülâhazadan kaynaklanan bir derin his ve arzu tûfânı yaşanır.

İnsan mes'âda (sa'y mahalli) hep bir koşup aramanın, bir medet dileme ve

imdat etmenin kültürünü, şiirini, mûsikisini, vuslat ve "dâussıla"sını yaşar. Orada önemli bir şeyin peşine düşülmüş gibi, takipler aralıksız devam eder. Aranan şey zuhur edeceği âna kadar da gelip-gitmeler sürer durur. O yolda rastlanılan her iz ve emâre insanın heyecanını bir kat daha artırır..

Kâbe'nin çevresinde olduğu gibi hem koşar hem de içine matkaplar salarak, Beytullah'ın çevresindeki enfüsî derinleşmeye mukabil, burada, bir hatt-ı müstakîm üzerinde gelip-gitmeli, peygamberâne his ve duygularla, başkaları için yaşama, başkaları için gülme ve ağlama, hatta başkaları uğrunda ölme cehdiyle gerilir.. telaşlı fakat hesaplı, endişeli ama ümitli; semânın altın ışıkları altında, hac mevsiminin mavimtrak saatleri içinde; yeni bir vuslatın heyecanı ve henüz aradığını tam bulamamış olmanın tehassürüyle gelir-gider, koşar-âheste yürür, tepeye tırmanır, oradan aşağı iner ve yolda olmanın bütün kararsızlıklarıyla çırpınır durur.

Bazen mes'âda, ötelerden kopup gelen bir meltemin serinliği duyulsa da, genelde orada hep şevk buudlu bir hüzün, ümit ve recâ televvünlü bir aşk ızdırabı yaşanır. Mes'âda çok defa, hakikatler hayale karışır ve çevredeki insanlar bazen sükûtun derinliğiyle, bazen de çığlık çığlık hıçkırıışlarıyla, kâh mîzâna sürükleniyor gibi, kâh kevsere koşuyor gibi zevk ve tasa ikilisiyle yer yer yutkunur, zaman zaman da rahat bir nefes alır.. ve geliş-gidişlerine, iniş-çıkışlarına devam ederler. Orada saat ve dakikalar o kadar nazlıdırlar ki, mutlaka iltifat ve alâka isterler. Yoksa, hiç var olmamışlar gibi iz bırakmadan eriyip giderler.

Tavsiyeler

Allah Rasûlü, bu ifadeleriyle bize şu tavsiyede de bulunuyor:"Kendinizi daima aziz tutun. Dilencilikle nefsinizi hor ve hakir kılmayın. Hem ferd plânında, hem de devlet bazında, hiçbir zaman alan el durumuna düşmeyin, her zaman veren el olma durumunu korumaya çalışın. Böylece hep üstte olur ve izzetinizi korursunuz. Şunu unutmayın ki, üst daima emniyet içinde döker-saçar, alt ise endişeyle toplar, endişeyle yaşar. Siz, hâkim el olun, mahkûm el olmayın. Üstte olursanız, hâkim el olursunuz."

Tecavüz ve Saldırılara Gönül Koyulmadı

Onca tecavüze uğradığımız, ısırıldığımız, tahkire, tezyife maruz kaldığımız hâlde mukabelede bulunmadık; hem de bir hayli mukabele sebebi olmasına rağmen mukabelede bulunmadık; bulunmadık ve her türlü şetme, şamataya "eyvallah" deyip, "mukabele-i bilmisil"e zalimce bir kaide nazarıyla bakarak, insanlardaki daimî keramet ve şerefi, onların muvakkat kin, nefret, gayz ve vahşetlerine feda etmeyi hiç mi hiç düşünmedik. Bu duygu, bu düşünce ve bu anlayışımızı herhangi bir iltibasa meydan vermeyecek şekilde ifade edebilmek için, yer yer başlarımızı, kaldırım taşları gibi, insanî duygular taşıdığına inandığımız hemen herkesin ayaklarının altına koyduk. Böyle bir tavır hazm-ı nefis adına olması tevazu ve mahviyettir; ve bu şekilde davranırken, şayet dinimiz adına zillet gösterip, bilmeyerek günahlara girmişsek, onu da Allah affetsin! "İnsana saygı" deyip inledik ve kimse varlığımıza takılıp tereddüt yaşamazın diye de, hep hümâ kuşu gibi sadece gölgemizle varolma yolunu seçtik. Gönüllerini hoş tutmaya çalıştığımız, düşüncelerini saygıyla karşıladığımız ve her fırsatta yüzlerine tebessümler yağdırdığımız kimselerden de, insanca davranmalarını ümit etmenin ötesinde herhangi bir beklentiye girmedik. Aslında bu kadarcık beklenti de, insanî şekil ve surete bizim bir "hüsnüzan" armağanımızdı; vermemezlik edemezdik.

Tecelli Hakkında Söylenen Sözler

Şimdiye kadar bu konuda pek çok iltibas yaşanmış ve pek çok şathiyyat duyulmuştur. Biz tek bir örnek verip konuyu kapamak istiyoruz:

"Ben ben değilim, eğer ben ben isem o Sen'sin! Eğer üzerimde gömlek varsa o da Sen'sin. Sen'in yolunun gamlısı olarak bende ne ten ne de can kaldı. Eğer benim için bir ten ve can varsa o da Sen'sin."

Bu kabil tecellilerin hemen hepsi sıfatlara taalluk eden bir tür tecellidir ki, akl-ı meâş veya vehm ü hayallerine aldananlar, Hz. Ruh-u Seyyidü'l-Enam'ın ziya-yı himmet dairesinin dışına düşerek hem kendilerini helâk etmiş, hem de başkalarını aldatmış olurlar.

Böyle kaygan bir zeminde gelip-gidenlerin hallerini de isterseniz Mizanü'l-İrfan Sahibinden dinleyelim:

"İnkişâf-ı Zât etse eğer zuhûr,
Bazı sâlik burada bîkarar olur.

Sâlike ayn-ı belâdır bu hâl,
Mürşid olmak gerek ehl-i kemâl..
Yoksa o Mansûr gibi berdâr olur..
Hâl-i sâlik orada düşvâr olur.
Kim "Ene'l-Hakk" derse Mansûr olmadan,
Kâfir-i billâh olur cân u ten
Bu mezâlik bir belâdır hâsılı,
Burada durmaz evliyânın ekmeli..."

Tecelli Kelimesinin Anlamı

Açılıp belirme, ortaya çıkma, belli bir çerçevede zâhir olma.. sıfat ve esmâ-i ilâhiyenin münferiden veya müctemian kendi hususiyetleriyle inkişaf etmeleri, ilâhî esrâr ve envârın kalblerde belli emarelerle kendilerini hissettirmeleri.. pek çok görünmez ve bilinmez gaybî ahvâl ve şe'nlerin vicdanla bilinir ve gönül gözüyle görülür hâle gelmesi.. Cenab-ı Hak'la kulluk münasebetlerini sağlam ve düzgün sürdürebilenlerin iç dünyalarıyla aydınlanmaları.. gibi mânâlara gelir tecelli.

Tecelli-i Âsâr

Bütün şehadet âleminin esası, mâyesi ve müessiri mânâsında kullanılan bu deyim, küllî - cüz'î, ulvî - süflî bütün sebep ve vasıtalar ve bu esbab ve vesâite bağlı yaratılan her şeyin çehresinde Kudreti Sonsuz'un varlığını aksettirme anlamında bir tecellidir ve bu tecellinin en etemm, en ekmel şekli de insanın suretinde mütecellidir.. evet insan, Hazreti Rahmân u Rahîm'i gösteren en câmi bir ayna mahiyetindedir.

Tecelli-i Ef'âl

Bu tabir, Cenab-ı Hakk'ın bazı fiillerinin, sâlikin gönlünde inkişaf etmesi mânâsında kullanılagelmiştir.. ve önemli bir mazhariyettir. Ne var ki, seyr-i sülûkunu Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a bağlı götüremeyenler için bu mertebede bir kısım kaymaların yaşandığı da bir gerçektir. Tecelli-i ef'âle ayna

bir zat, kendi irade ve isteklerine bağılı meydana geliyor gibi gördüğü bazı tasarrufları kendinden bilme vartasına düşebilir. Bu ise, kazanma ufkunda tam bir kayıptır ve eğer çabuk peygamber vesayetine girilmezse, ebedî hüsrana sürüklenmesinden korkulur.

Aslında, her hak yolcusu, ilk mevhibelerini Allah'tan bildiği gibi, bu mevhibelere fazlî bir surette terettüp eden semereleri de yine O'ndan bilmeli ve bütün muhasebe sistemini kendi hiçliğine bağlayarak, bir memerr ve bir meclâ olmanın ötesinde nefsine herhangi bir hisse çıkarmaya kalkışmamalıdır; kalkışmamalı ve bilmelidir ki, kendini böyle harika şeylerin mazharı ya da mümessili gördüğü takdirde iki durum söz konusudur: 1- Bütün bu mevhibelerin kesilmesi. 2- Bu ihsanların birer istidracı dönüşmesi. Her iki hâlde de feyiz kaynağından uzaklaşma olduğu açıktır. Bu itibarla sâlik her zaman, Sonsuz karşısında tevazu ve mahviyet yolunu seçmeli ve herşeyi O'ndan bilmelidir. Bu konuyla alâkalı Gavsî ne hoş söyler:

"Sen tecelli eylemezsin perdede ben var iken,
Şart-ı izhar-ı vücudundur adîm olmak bana..."

Tecelli-i Esmâ

İlâhî isimlerden bazılarının sâlikin gönlünde münkeşif olması mânâsında kullanılan bu tabir; tecelli-i ef'âlî, herhangi bir yolculuk problemiyle karşılaşmadan aşan hak erinin -dahasına istidadı varsa- tecelli-i sıfât ufkuna ulaşma yolunda muvakkaten ârâm eylediği bir ara mevhibeler meclâsıdır. Sâlik, muvakkaten dahi olsa bu ârâmgâha uğrar, ilâhî lütuflarla donanımını ikmal eder ve yürür bir başka mazhariyetler ufkuna. İşte böyle gönlü, bir veya birkaç ismin tecellisiyle mamur hâle gelmiş herhangi bir müstaid, mazhar olduğu isimlerin feyzini ruhunda tam duyup hissettiği esnada, o isme bağılı olarak Cenab-ı Hak'tan ne isterse ona lutfî bir tarzda mutlaka icabet edilir. Talep ve isteme ondan, icabet ve is'af da Cenab-ı Hak'tandır.

"Hak tecelli eyleyince her işi âsân eder,
Halk eder esbabını bir lâhzada ihsan eder." Anonim

Bütün tecellilerde olduğu gibi, tecelli-i esmâ ile alâkalı arz ettiğimiz bu hususların umumu, fevka'l-esbab birer zuhur ve zuhurları da kalbin kadirşinas kriterleriyle değerlendirilecek şekilde ve ancak kalb erbabının anlayacağı

mahiyettedir. Bu konudaki suali de, cevabı da ancak kalbi hüşyar olanlar tam anlayabilirler. İşte mevzu ile alâkalı meçhul bir Hak dostunun mûlahazaları:

"Benim dilim bunda lâldir,
Bu ne kıldır ne de kâldir.
Veli söylediğim hâldir;
Anlar bunu erbab-ı hâl..."

Tecelli-i Sıfât

Cenab-ı Hakk'ın sıfatlarından herhangi birinin sâlikin kalbinde inkişafı demektir ki, ister makes ister mazhar ve memerr kabul edilsin müstaid bir gönülde böyle bir şavk küçümsenemeyecek bir mazhariyettir. Bu seviyedeki bir payeyi ihraz eden müntehî, kendi tabiat çerçevesinin çok çok üstünde ilâhî envâr, esrâr ve eltâfın mücellâ bir aynası konumuna yükselir ve sıfatlara ait nurların bir âhize ve nâkilesi hâline gelir; gelir ve farklı duyup farklı görmeye, farklı hissedip farklılıklar ortaya koymaya başlar. Evet, eğer bir insanda "sem" sıfatı tam tecelli etmişse o kimse, tıpkı Hz. Süleyman (Aleyhisselâm) gibi canlı-cansız pek çok varlığa ait sesleri duyar.. değişik şifreleri çözer, kodları anlar.. ve onlarla kendi dünyaları çerçevesinde münasebete geçebilir.. evet, Hak tecellileriyle ufku aydınlanmış bir sâlik görülmezleri görmeye başlar, duyulmazları duyar ve bu mazhariyetin temâdîsi durumunda hep kendi tabiatını aşkın yaşar ve aşkın işler görür. Yazıcıoğlu Muhammed Efendi böyle bir tecelli kahramanını şu şekilde resmeder:

"Yine arz eyledi dilber yüzün kasr-ı celâlîden,
Yine nâlende şeydâyım şarab-ı lâ yezâlîden;
Yine keşf-i hicab etti gözüm, gönlüm cehaletten,
Geru câna nidâ etti nidâ-i zü't-teâlîden..."

Tecelli-i Şuûn

Mebdei Zat'tan temeyyüz ve taayyün etmiş olup sıfatların esası sayılan "min verâi hicab" bir tecellidir ve yaratıklardaki kâbiliyet ve istidatların -Allahu a'lem- esası ve menbaı mahiyetindedir. "Külle yevmin hüve fî şe'n" O her vakit ayrı bir tecelli ile ayrı bir iştedir." fehvasınca, Cenâb-ı Zat-ı Kibriya'nın zahir-

batın, küllî-cüz'î, celâlî-cemâlî nâmütenâhî tecellisi vardır ve bu tecellilere de ancak "ekall-i kalil" erbab-ı hakikat vâkıf bulunmaktadır. Tecelli-i Zat'ta olduğu gibi, tecelli-i şuûnda da Hazreti Rehber-i Ekmel'in ziya-i hakikatına bağlı kalınmazsa, bir kısım iltibas ve iştibahlara hatta dalâlet ve inhiraflara gidilmesi mukadderdir. Düşünce tarihinde karşılaştığımız hezeyanların pek çoğunun temelinde, rehbersizlikten kaynaklanan bu kabil iştibah ve iltibaslar vardır. Bir tasavvuf büyüğü, mir'âtiyet ve memerriyeti oldukları gibi göremeyip onları farklı mülâhazalara bağlayanları, oldukça sert, fakat yerinde bir tembihle şöyle uyarır:

"Zat-ı rûhu zanneder ayn-ı Hudâ,
Sözlerinde "ene'l-Hak" dan bir sadâ..
Kim "ene'l-Hak" derse Mansur olmadan,
Kâfir-i billâh olur cân u beden.."

Tecelli-i Zat

Hazreti Zat'ın hiçbir şe'n ve sıfatı mülâhazaya alınmaksızın "bîkem u keyf" mebdei Zat olan bir tecellidir ki, ef'âl âleminde ancak esmâ ve sıfât-ı ilâhiyenin tavassutuyla -tabiî bu tavassutun mahiyetini de kavrayabiliyorsak- gerçekleşmektedir ki, teferruatını idrak şimdiye kadar kimseye müyesser olmamıştır. Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-enâm (Aleyhi Ekmelü't-tehâyâ)'nın vesâyet yolcuları böyle meselelerde her zaman, Seyyidinâ Hazreti Ebu Bekir gibi "el-aczu ani'l-idraki idrakun" demiş ve meâlîler meâlîsi bu kabil konular karşısında hayret ateşlerini:

"İdrak-i meâlî bu küçük akla gerekmez,
Zira bu terazi bu kadar sıkleti çekmez." Ziya Paşa
mülâhazalarıyla söndürmeye çalışmışlardır.

Tecelli-i Zat, Hazreti Zat'la alâkalı muammâ-âlûd mesâil gibi o kadar muğlaktır ki, böyle bir konunun izahı sadedinde söylenen sözler bile, hep birer iğlak örneği olarak kitaplara geçmiştir. İşte, Muhammediye sahibi Yazıcıoğlu'ndan, tecelli-i Zat'la alâkalı bir tefsir ve bir yaklaşım:

"Hayali nakş hanemde musavver olalı gönlüm,
Hep ism u resmi mahvetti bu tasvîr-i misâlîden.
Menem deryâ-yı tevhide çû mahv-ı mahz-ı müstağrak,

Getürsem ger n'ola güher bu deryâ-yı visâlîden..."

Muhyiddin İbn Arabî ise:

"Tecellâ lî en-nuru'l-eammu bikunhihi
Feşâhettu zâke'n-nûra fî külli suratin.
Ve men halle bi'l-beyti'l-muazzami kadruhu,
Ve kıbletühü sârat ilâ külli vichetin

(Nûr-u eamm (vâhidî ve celâlî tecelli) bana bütününüle zûhur edince, onu her sima ve çehrede temaşa eder oldum -bu izahta da bir tercih var- her kim gidip o şanı yüce Kâbe'ye girse her yön onun kiblesi olur)"

diyerek, açılmazı açma adına daha hayretâmiz şeyler söylemiştir. Aslında konuyla alâkalı, aczimizi idrak çerçevesinin dışındaki her mütâlaa hayretlerimize dehşet ilâve etmekte ve ürpertilerimizi daha da artırmaktadır.

Tecellinin Anlamı

Görünme, belirme, ortaya çıkma ve Allah'ın hususî lütuflarına nail olma da diyeceğimiz tecelli; Cenâb-ı Hakk'tan gelen meârif nurları sayesinde, sâlikin kalbinde ilâhî sırların ayân olması halidir ki; her hak yolcusu istidât ve seviyesi ölçüsünde bu vâridatı vicdanında duyabilir.

Tecellinin Boyutları

Ulvî-süflî, basit-mürekkep hemen her ortamda ve hususiyle de zahiri ve batını itibarıyla bütün kemâlâta namzet ve ona en mücellâ bir âyine konumunda bulunan insanda, görülüp sezilen, duyulup hissedilen tecelliye 'tecelli-i âsâr'; ilâhî ef'alın kulun kalbinde münkeşif olması ve bakış zaviyesini ayarlayıp -Cenâb-ı Hakk'ın inayetiyle- tabiatperestliğe düşmeden "tecelli-i esmâ'ya açılma mazhariyetine 'tecelli-i ef'al'; ilâhî isimlerin nurları altında tamamen onların rengine boyanıp ve duygular itibarıyla onların âyinesi haline gelmeye 'tecelli-i esmâ'; Allah tarafından mü'minlere, hususiyle de sadık kullara ifâza olunan ve onları dört bir yandan saran tecelliye 'tecelli-i rahîmî' veya 'tecelli-i has'; bütün mevcudata ifâza olunan ve vücud hakikatine bakan muhit tecelliye 'tecelli-i Rahmânî' veya 'tecelli-i âmm'; Allah sıfatlarından birinin veya birkaçının mü'min bir kalpte münkeşif olmasına 'tecelli-i sıfat' -ki böyle bir mazhariyete

eren kimseye Cenâb-ı Hak onda tecelli ettireceği herhangi bir sıfatın in'ikas veya inkişafı sayesinde o kulunu, insan üstü bir seviyeye ulaştırır ve ona işitilmeyen sesleri işittirir, görülmeyen nesneleri gördürür- mebdei Zât'tan ayrılıp tamamen taayyün edecek şekilde ilâhî sıfatlardan herhangi bir sıfatla alâkalı meydana gelen tecelliye 'tecelli-i sıfatî'; tecelli-i esmâ ve sıfatın tavassutiyle, Hz. İlim veya Vücut'un kâmil bir kalpte inkişafına 'tecelli-i Zâtî' denir ki, böyle bir tecellide esmâ ve sıfat-ı ilâhî itibara alınmama gibi bir mülâhaza söz konusu olsa da, işin aslı Cenâb-ı Hazret-i Vacibü'l-Vücûd ancak, esmâ hicabı ve sıfat muhitiyetiyle mülâhaza edilebilmektedir.

Tecellinin Değişik Ünvanları

Ayrıca, "işrak", "izâe", "inâre" sözcükleriyle de ifade edilen bu tabir ayna ve meclâ itibarıyla söz konusu olan husûsiyetlerin yanında, Zat-ı Ulûhiyet'e müteallik yönleri açısından da şu ünvanlarla yâd edilegelmiştir: Tecelli-i Zat, tecelli-i şuûn -az bir kesimin söz konusu ettiği bir tecellidir- tecelli-i sıfat, tecelli-i esmâ, tecelli-i âsâr -bunu tecelli-i ef'âl içinde mütalâa edenler de var- ve tecelli-i ef'âl.

Tecrid Kelimesinin Anlamı

Soymak, soyulmak, yalnız bırakmak ve her şeyden el-etek çekmek mânâlarına gelen tecrid; enfüsî olarak cismanî ve bedenî arzulardan bütün bütün sıyrılmak, afâkî olarak da kalben, Allah'tan gayrı (mâsivâ) her şeyden yüz çevirip, sadece ve sadece O'na yönelme, yönelip zahirini mal ve menaldan, batınını da O'ndan başkasına gönül verme dağınıklığından, O'na gönül verirken de karşılık bekleme gibi garazlardan, ivazlardan pâk tutmaktır ki işte bu mazhariyeti paylaşanlara da "ehl-i tecrid" denir.

Tedavide Manevi Yöntemler

Daha şimdiden bazı batı ülkeleri hastanelerinde duâ, telkin, ipnotizma, ruh yoluyla tedâvi gibi psikoterapik sistemler, -tenkit edilecek bazı yanlarının bulunmasına rağmen- tatbik edilmeye başladı bile. Bunları, bir kısım kimselerin

zannettikleri gibi, üfürükçülük saymak katiyen doğru değildir. Aksine bunlar batıda, modern hekimliğin usullerinden kabul edilmektedir. Duânın, marazî durumlar üzerindeki tesirine âit bu şekildeki telakkiler, çeşitli hastalıklardan meselâ; kemik veya periton vereminden soğuk apseye, cerahatlı yaralardan kansere kadar daha bir sürü rahatsızlıkta hem de birdenbire şifâ bulmuş yüzlerce hasta üzerindeki müşâhedeye dayanmaktadır. Bunları aşamayanların dîne hücum etmeleri ne kadar garip! Keşke daha temkinli olabilselerdi.! Ama ne gezer...!

Tefekkür İnsanı

Durgun sular yosun tutar.. işlemeyen uzuvlar kireç bağlar.. çağılayanlar hep tertemiz ve pırıl pırıldılar. Bütün bir hayat boyu durup dinlenmeden mekiğini, kalbi ve kafası arasında hareket ettirenler, bir gün ruhlarını çok güzel şeylerle çimlendirdiklerine şâhit olacak ve talihlerine tebessüm edeceklerdir. Zira, ancak sürülen topraklar tohuma döl yatağı olabilir ve bakılan bağ ve bahçeler meyve verir.

Bağ ve bahçelerimizi saran ısırganlar, ihmâllerimizin ifadesi olduğu gibi, ruhlarımızı saran şirretlikler de bizim gaflet ve umursamazlığımızın ürünleridirler. Aktif ve uyanık ruhlar, güzel duygu ve düşüncelerle, gönüllerinde kurdukları cennetler sâyesinde, eşyâ ve hadiselerle bir başka bakar, varlıkla bir başka türlü kaynaşır ve bütünleşirler. Her varlık, Kudret kalemiyle yazılmış bir kelime veya cümle olduğuna göre, niye kaynaşıp bütünleşmeyecekler ki..!

Tefekkür Sistematiği

Mebde'de her şeyi Cenâb-ı Hakk'a istinat ettirme esasına göre sistemleştirilmeyen bir tefekkür, neden sonra Allah'a yönelip ve neticede O'nda mütenâhî olmasına mukabil; tâ baştan halk ve emir, her şeyi O'na bağlama esasına göre planlanmış bir tefekkür ise, sonsuza kadar hep yeni yeni buudlarıyla sürer gider ve katiyen inkıtaa uğramaz. Yani böyle bir tefekkür "Evvel" ve "Zâhir" isimleriyle Allah'tan başlayıp sonra yine "Âhir" ve "Bâtın" isimleriyle Allah'a müteveccih olacağından mütenâhî değil, lâtenâhîdir. İşte böyle, tâ işin başlangıcında hedefi belirlenmiş bir tefekküre teşvik aynı zamanda varlığın şekil ve tecellî yollarını tesbite çalışan tabiî ilimlerin usûl ve

sistemlerini öğrenip kullanmaya da bir teşviktir.

Tefekkür ve Tabiat

Tabiat baştan başa bir hârikalar meşheridir ama, biz ona "meşher" demektense, bir "kitap" demeyi daha uygun buluruz. Zira, onu bir kitap gibi duyar, bir kitap gibi okur ve bir kitabın rengârenk canlı, yaldızlı nakışlarını temâşâ ediyor gibi hayran hayran seyrederiz. Onu, her sabah yeniden boyanmış, süslenmiş o göz kamaştırıcı endamıyla, bir ruh, bir hayat kaynağı olarak karşımıza dikilmiş görür ve kendimizden geçeriz.

Tefekkürde Dikkat Edilecek Hususlar

Bu hususu hatırlatma sadedinde Minhâc sahibi ne hoş söyler: "Nimetleri tefekkür etmek bu yolun şartıdır. Ne var ki, Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ında tefekkür apaçık bir günahdır. Evet, Allah hakkında düşünmek bir bâtıldır; O'nu hem bir muhâl hem de hâsılı tahsil bil..!"

Zâten Kur'ân-ı Kerîm de: "Onlar göklerin ve yerin yaratılış ve şekillendiriliş keyfiyetinde tefekkür ederler" (Âl-i İmrân/191) meâlindeki âyetleriyle, kâinat kitabını, bu kitabın yazılış keyfiyetini, harf ve kelimelerinin husûsiyetlerini, cümleleri arasındaki nizâm ve âhengi, heyet-i umûmiyesindeki rasânet ve sağlamlığı nazara vererek bize en yararlı düşünme yolunu salıklamıyor mu?

Evet, her düşünce, her tasavvur ve her davranışta Hakk'ın kitabına yönelmek, O'nu anlamaya çalışmak, hayatı O'ndan anladığımız şeylere göre tanzim etmek ve yaşamak; kâinat kitabındaki İlâhî sırları keşfedip ortaya koymak ve insana her an ayrı bir îmânî derinlik ve renkliliği duyurup tattıran bu yeni keşif ve tesbitlerle, îmandan marifete, marifetten muhabbete, muhabbetten, rûhânî hazlara uzayan bir ışıktan yolda bütün hayatı zevk haline getirmek, sonra da âhiret ve rıdvân-ı ilâhîye yürümek; işte insan-ı kâmil olmanın nûrlu yolu..!

Tefekkürün Anlam ve Fonksiyonu

Herhangi bir mevzûda, geniş, derin ve sistemli düşünme manâlarına gelen tefekkür; erbabınca, kalbin çırası, rûhun gıdası, bilginin rûhu ve İslâmî hayatın

da kanı, canı ve ziyâsıdır. Tefekkür olmayınca kalb karanlıklaşır, ruh hafakanlara girer ve İslâmî hayat da kadavralaşır.

Tefekkür, kalpte öyle bir nûrdur ki, hayır ile şer, zarar ile fâide, güzel ile çirkin onunla görülür ve sezilir.. kâinat onun sayesinde okunan bir kitap hâline gelir ve Kurân'ın âyetleri onunla ayrı bir derinliğe ulaşır.

Tefekkür, hâdiselerden ibret alma ve çeşit çeşit netice çıkarmanın çırağı, tecrübelerin altın anahtarı, hakikat ağaçlarının fideliği, kalb nûrunun da gözbebeğidir. Onun içindir ki, her güzel şeyde olduğu gibi tefekkürde de zirveleri tutan Ufuk İnsan: "Tefekküre denk ibâdet yoktur; öyle ise gelin Cenâb-ı Hakk'ın nimet ve kudret eserlerini tefekkür edin! Ama zinhar Zât-ı Bâri'yi tefekküre kalkışmayın; zira O, insan düşüncesini aşan bir mevzûdur" meâlindeki sözüyle, düşünebileceğimiz sahanın sınırlarını belirler ve bize, güç, imkân ve iktidarlarımızı ihtâr eder.

Tefrid Kelimesinin Anlamı

Tefrid; yalnızlaşmak, dünyadan el-etek çekerek bir köşeye çekilip ibadetle meşgul olmak.. ve daha has ifadesiyle, hiç kimsenin sahip olamadığı hâl ve makamları ihraz etmesine rağmen, mahviyet içinde ciddî bir tevhid mülâhazasıyla kendi ahvâline karşı kapalı kalıp her şeyi Hak'tan bilmek, Hak'ta görmek, Hak ile duymak ve hep Hak'la bulunmak pâyesidir ki "Allah o apaçık hakkın tâ kendisidir" (Nûr, 25) fermanı bu pâyeye işaret etse gerek.

Tefrid Ufkundaki İnsanın Özellikleri

Erbabınca, "tefrîdü'l-işâreti ani'l-Hakk" remziyle seslendirilen bu pâye ve mansıb, Hakk'ın en câmi teveccühleriyle, bast ötesi bir inbisat, ilim üstü bir marifet, takdiri aşkın mehâbet ve mehâfetle zahir ve batın açısından tam maiyyete erme ve iç âlem itibarıyla "cem" soluklayıp, halkın içinde Hak'la beraber olma, Hak'tan alıp halka ulaştırma ve insanlara Hakk'a vuslat kapılarını aralama makamıdır. Böyle bir pâye kahramanının temel hususiyetlerini veya onun iç kimliğini, insanlar içinde insanlardan bir insan olma; her işini rıza yörüngesinde götürme; dünyayı ukbâ ufuklu yaşama; vicdanında her zaman ilâhî maiyyeti zevk etme; duyduklarını, gördüklerini, hissettiklerini başkalarına

duyurma, duyurup Hakk'a uyarma; O'ndan gayrı her şeye O'ndan ötürü alâka duyma.. ve her şeyi O'nun varlığının zıyasının bir gölgesi gibi... görme şeklinde hulâsa edebiliriz.

Birinci işaret ufkunda bulunanlar, gaye düşünüp, gaye soluklayıp, gaye rüyaları görürler. İkinci işaret zirvesinde seyredenler, "vücûd" nurlarıyla sübuhât-ı vechin şuaâtına açık gönül yamaçlarında mazhariyet ve memerriyetlerini "tahdis-i nimet" nev'inden seslendirir ve şükürle oturur, şükürle kalkarlar. Hiçbir işaret mertebesine koyup değerlendirmeye cesaret edemediğimiz; ikincilerin tasavvurlar üstü ayrı bir derinliğini paylaşan o en şahikadakilere gelince, onları sadece vazifeleri ve vazife şuurları itibarıyla heceleyebiliyoruz. Onlar Hak'tan mesajlar alır, halka ulaştırırlar; halkı, Hakk'a vuslata çağırır, aradaki engelleri bertaraf etmeye çalışırlar; yaşamaya yaşatmak için katlanır, yaşatmanın söz konusu olmadığı bir yerde hayatı yaşanmaz bir ızdırıp gibi duyarlar. İşte bunlar, halis mürşidler ve mübelliğlerdir ki, bunların ilk safını enbiyâ ve mürselîn hazerâtı, ikinci safını da onların has vârisleri teşkil eder.

Tefrid ve Tecrid Farklılığı

Aralarında televvün benzerliği bulunan "tefrîd"le "tecrîd" birbirinden farklı mansıb ve zevk hallerini ifade ederler: Tecrid, ağıyardan tamamen kat-ı alâka edip yâr ile hemdem olma hali; tefrid ise sâlikin, kendiyle alâkalı ahvâli duyup hissetme yerine, vicdan ve tabiat ibresinin her zaman Hakk'ı gösteriyor olma mazhariyetidir. Tecridde, Hak hedefli kulluk neşvesi; tefridde ise, yol boyu ma'bûdiyet mülâhazası hakimdir. Böyle bir mülâhazanın derinliği de, herkesin istidâdına vâbestedir ve duyulup hissedilen şeyler itibarıyla da derece derecedir.

Tefrid'in Dereceleri

Birinci derecede bir tefrid yolcusu -ki bu, "tefrîdü'l-işâreti ile'l-Hakk" sözcükleriyle ifade edilegelmiştir- hedefe kilitlenmiş gibi hep O'nu arar, O'nu duymaya, O'nu hissetmeye çalışır ve O'nu görmeye koşar; koşar ama, ne kilitlenmenin keyfiyetini ne de hedefi yakalamak için gez-göz-arpacık mânâsına gelen enstrümanların hususiyetlerini düşünür. O, bir tabîlik içinde her zaman bunları kullansa da, zihnî, hissî ve fikrî meşguliyeti sadece ve sadece hedef

etrafında yoğunlaşmıştır; oturur-kalkar hep onu düşler. Evet o, bütün mülâhaza kabiliyetleriyle sürekli O'nunla irtibata geçmeye çalışır, O'na ulaşmak için çırpınır durur ve âdeta ömrünü hep bu tatlı rüyanın yamaçlarında geçirir.

Bu ölçüde hedefe kilitlenen bir hak yolcusu, hem teveccühünde hem muhabbetinde hem de müşahedesinde her zaman tefridin vâridâtını duyar; matlûbunda, mahbûbunda, meşhûdunda tam birlik neşvesine erer; erer de talebinde, aşk u muhabbetinde, şuhûdunda bütün benliği ile tevhide yönelir ve kalbî, hissî, şuûrî dağınıklıktan kurtularak kesrette vahdet kevserleri yudumlamaya başlar; başlar ve kasd u teveccüh mertebesinde sürekli bir iştîyak u ataş hisseder; muhabbet mertebesinde mahv u telef dalgaları arasında erir-gider; şuhûd zirvesinde de ağıyardan bütün bütün sıyrılarak "bî kem u keyf" yâr harîmine mahrem olur.

İkinci derecede bir tefrid sâliki -ki bu da "tefrîdü'l-işâreti bi'l-Hakk" cümlesiyle özetlenmiştir- akdes ve mukaddes feyizlere mazhariyetini veya daha yerinde bir ifade ile "memerriyetini" -eğer mazhar olduğu lûtufları bizzat temsil ediyor vehmiyle fahre ve gurura girmezse- duyar ve sürekli hamd ü senâlar ile gerilir ki, bu makam, insan-ı kâmil olma esrarını ve Hazreti Hakk'a mükemmel bir ayna haline gelme mazhariyetini izhar makamıdır. Hassan b. Sâbit'in:

"Ben, bana ait sözlerle Hazreti Muhammed'i medh ü senâ etmedim; ben (O'nun nâm-ı celîlini sözlerime mevzû edinmekle) kendi ifadelerime O'nunla övünülebilirlik kazandırdım" mısraları bu vetîreye ait mülâhazaları seslendirir. Böyle bir lûtfu gürül gürül ifade edip haykırmak ise, "Şimdi gel Rabbi'nin nimetini yâd et ve haykır!" (Duhâ, 11) İlâhî fermanının gereğidir. İnsanlığın İftihar Tablosu'nun: "Ben, Hazreti Âdem evladının efendisiyim.. ben, mahşerde ilk haşredilecek olanım.. ilk şefaatçi ve şefaatına müsbet cevap alacak olan benim..." (Müslim, Fedâil 3; Ebû Dâvud, Sünnet 13) kabilinden şerefsudûr olmuş sözleri ve Ashâb-ı Kirâm efendilerimizin "tahdîs-i nimet" nev'inden bu tür beyanları, hep bu makama ait mazhariyeti ifade sadedinde söylenmiş iftihar televvünlü Hak ihsanlarını ilan soluklarıdır ki, aslında böyle bir mazhariyet, söz konusu marifet, muhabbet ve zevk-i rûhânî kahramanlarının irfan eşikleri sayılır.. bunun ötesindeki tefrid mertebesi ise, ikinci derecedeki tefrid sâliklerinin, marifet ufuklarına ait ayrı bir enginliğe bakar ve bize erişilmez bir aşkınlıktan gizli imalarda bulunur.

Tek Boyutlu İnsan

Düşünmeyi öne alan mantıkçılar, insana: "Düşünen hayvan"; konuşmayı ehemmiyetli görenler de ona: "Konuşan hayvan" demişlerdi; eğer bugünün insanına bir ad vermek icap etseydi, zannediyorum en uygunu "vida sıkıştıran hayvan" olacaktı. Bunun mânâsı ise, kâinatlar kadar değer taşıyan yüce varlık insanın, bir cıvata ve somun kadar küçülüp ehemmiyetsizleşmesinden başka bir şey değildi. Bu itibarla da ona, tek buutlu insan veya değeri düşmüş insan demek daha uygun olacaktır.

Tek Kendilerini Söz Sahibi Zannederler

Evet, her yerde ve hayatın her biriminde kavgacı tabiatlarıyla düşüncelerini belli eden ve firsatli insanlara kendilerini ele veren bu olabildiğine zayıf, ama tahribin kolaylığındaki avantajları değerlendiren; bu oldukça mantıksız, fakat mugalâta ve demagojinin bütün türlerini bilen; bu tamamen muhakemesiz, ancak her zaman değişik çığırkanlıklarla mevcudiyetlerini hissettiren bu kör ve topal yığınlar, bütün oyunlarını müstakim düşüncenin kendi içindeki tutarsızlığı ve zaafı üzerinde oynamaktadırlar.. oynarken de sanki bu ülkede yalnız onlar düşünüyor, onlar konuşuyor, onlar karar veriyor ve onlar kitleleri yönlendiriyor gibi bir imaj uyarılmakta; buna karşılık saf vatan evladı ise, kendi zaaf ve tutarsızlığının ağında binbir ihtilaçla kıvranmakta ve hep sessiz infialleriyle içten içe kendini yiyip bitirmekte. Böyle olunca da, her yerde sadece bu bir avuç anarşistin sesi duyulmakta, onların izleriyle karşılaşmakta, onların tahriplerinin endişesi yaşanmakta ve her olumlu hamle onların plânlayıp ortaya koydukları engebelere takılmakta...

Teknik İlerleme Karşısında İnsan

Cihan tarihinde hiçbir devir, bu asrın son yarısında olduğu kadar teknik buluşlarla dolu olmamış, insanoğlu da bu kadar maddî zenginliği bir arada görmemiş ve bu seviyede teknolojik refâha ermemiştir. Ne var ki, insanın manâlandırılması, ihtiva ettiği cevherler itibariyle yorumlanması ve ledünnî değerlerine göre bir yere oturtulması bakımından da hiçbir çağda, bu dönemde

olduğu kadar tereddüde düşölmemiş, zıtlasşmalara gidilmemiş ve belirsizlik içinde kalınmamıştır.

Teknik ve Teknolojik Açıdan Bir Bakış

Meseleye bir başka açıdan bakacak olursak: Bugün teknoloji, feza teknolojisi ve kompüter sistemleri o kadar geliştirildi ki, fabrikalardan kol saatlerine kadar hayatımıza girdiği gibi, düne kadar bilim kurguların konusu olan Lazer ışınının yanısıra, yavaş yavaş pek çok yerde insanın yerini almaya başlayan robotlar da artık herkesin konuştuğu bir mevzu haline geldi. Günümüz insanlığı ve bilhassa teknolojiyi ellerinde tutanlar, teknik adına ne bulur ve ne icad ederlerse hemen insanlığın aleyhinde ve insanı yok etmek için kullanmaktadırlar. O halde, bir gün programlanmış robotlardan ölüm mangalarının teşkil edilmeyeceğini, bir robotun binlerce insanı ve binlerce müesseseyi sevk ve idare etmeyeceğini ve bir gün ağızlarında puro, robot müdürleri müesseselerin başında görmeyeceğimizi kim söyleyebilir? İcabında mikrofonla, kompüterle, bir başka uzay tekniğiyle, telepati yoluyla konuşacak insafsız, merhametsiz ve laf anlamaz robotların 'dâbbetü'l-arz' olmayacağı iddia edilebilir mi?

Teknik ve Teknolojinin Ulaştığı Seviye

Bu asrın bir sürat asrı olduğunda şüphe yok. Böyle sürat yörüngeli bir dünyanın, hemen her yanıyla çok değişik şeyler getirdiği veya vaadettiği de bir gerçek. Bir zümre için refah, mutluluk, rahat ve rehâvet.. herkes için tasarı ve aksiyon arasındaki sürenin daralması, mesafelerin büzülmesi, hızla hedefe ulaşılabilmesi veya beklenmedik şekilde bunun engellenmesi.. birdenbire harplerin zuhuru ve uzlaşmaların gerçekleşmesi.. işte süratle gelenler! kim bilir belki de ileride hadiselerin ışık hızıyla cereyan ettiği bir dünya ile tanışacağız; tasavvur ve tahayyüllerimizi aşan böyle bir dünyanın vâridâtı ve tehditleri kurgu bilimlerin mevzuu olsa da hakka ve adalete teslim olmamış bir hızdan, insanlar ürpermeli.!

Öyle anlaşıyor ki, dün insanoğlunun, zaman ve mesafelere karşı ayağıyla, atıyla, arabasıyla elde ettiği başarılar, hâlihazırdaki seyr u seyahat vasıtaları ve geleceğin peykleri, feza gemileri veya çok ileri telekomünikasyon teknolojisi sayesinde şimdilerde düşünemeyeceğimiz bir hıza ulaşarak devam edecek ve bir sürü rahatlatıcı şeyin yanında bir sürü de problem getirecek. Gerçi bilimin araştırmalarını, ilmin tespitlerini ve medeniyetin harikalarını takdir etmemek mümkün değil. Ama acaba, onca gayret ve onca emekle insan beyni ve kâinat kitabı hallaç edilerek sağlanan bugünkü sürat, süratten daha önemli gayelerin emrine verilebilmiş midir? Her gün daha da sıkıştırılarak bir köy haline getirilen mekân, büzüştürölüp sıfırlanmaya çalışılan zaman, hedefine ulaşamayan ve hep onun gerisinde kalan gayesiz bir hızın elinde esir ise, böyle bir süratin insana ne yararı olacaktır ki? Kâinâtın en ücrâ köşelerine ulaşma, bütün eşya ve varlığı hallaç etme, dünyayı köyümüz ve mahallemiz gibi tanıma, en gizli şeylere dahi nigezbân olma, insanî değerlerimiz, insanî ihtiyaçlarımız ve insanî arzularımızın önünde ise, başkalarının millî, vatanî ve ailevî mahremiyetlerine muttali olma veya millî, vatanî ve ailevî mahremiyetlerimizin başkaları tarafından görülüp bilinmesini gerçekleştiren böyle bir çılgın gelişme dünya çapında bir rezalet değil de ya nedir?

Teknoloji ve Özünden Kopan İnsan

Asrımızda insan dehâsı daha çok teknik ve teknolojinin inkişafı yönünde

seferber olduğu için, ister istemez topluluklar mistik bir hava içinde bu istikamete kaymaya başladılar. İnsanlık bir taraftan, bu süratli ve iradesizce kayıp gidişte, geleceğin rengârenk hayâllerleriyle mest ve sermest kendini yitirirken, diğerk taraftan da geçmişinden ve özünden uzaklaştıkça uzaklaştı.

Hele, elde ettiğı bir kısım zaferlere, gelecekteki tasavvurları da ilâve edince, tekniğın, onun yeni "tabu"sı hâline gelmesi ve müstakbel mihrâbı olması muhakkaktı. Evet, bugün, feza bir yumak gibi onun önünde açıldıkça açılıyor, şakulî "düşey" keşiflerle mekânın derinliklerinde yeni dünyalar, yeni medeniyetler aranıyor. Ayrıca ileri "uygarlıklarla" temas hazırlıkları yapılmaya başladı ki, eğer bütün bunlar tahakkuk ederse, insanoğlu bu ölümlü dünyadan kurtulacak ve hayâl ettiğı cennetlere ulaşacaktır (!).

Teknoloji ve Yitirilen Değerler

Evet, günümüzün baş döndürücü teknolojisi ve onun vadettiğı lüks ve müreffeh hayata koşan çağımız, sadece geçmişten tevârüs ettiğimiz değerleri devirmekle kalmadı; kararlı bir tahrip duygusu -buna sosyal hezeyan demek daha uygun olur zannediyorum- ve vefasızlık hissiyle şanlı mâzimizden bize intikal eden topyekûn inanç sistemimize, an'ane ve geleneklerimize, millî ve dinî dinamiklerimize karşı da apaçık bir savaş ilan etti; etti ve millet ruhunu hem Allah'ından, hem Peygamberinden hem de tarihinden kopararak, ona ne hicranlı, ne hicranlı yıllar yaşattılar. Bu arada pek çok toy düşünce yeni bir kimlik hummasıyla hezeyandan hezeyana koşadursun, bir hayli kimse de bir hiç uğruna harâb olup türâb olup gitti. Bu dönemde her gün yeni bir kible arayışı, her sabah yeni bir mihraba yöneliş âdeta milletimizin kaderi oldu.. kitleler tabular arası gel-gitlerin şaşkını bir oraya koşarak, bir buraya koşarak ömürlerini hiçler arkasında tüketti ve aylar, yıllar heder olup hiçliğe döküldü. Bu arada ailenin, geleneksel o mukaddes hazîresi, hem de bir fantezi uğruna paramparça edilerek hânelerimiz âdeta zıtlıkların çarpıştığı bir arenaya dönüştürüldü. O kuş yuvalarından daha yumuşak, daha sıcak evlerimiz, gelinip konulan, konulup göçülen han ve otel odalarına döndü. Bu talihsiz barınaklarda yaşadığını vehmedenlerse, hep gerçek ve kalıcı saadete hasret, muvakkat zevk u safânın hazlarıyla coştı ve ömürlerini cismâniyetin dar mahbesinde geçiren bedenzedeler gibi yaşadılar.. iradeleri dermansız, gönülleri inançsız, ruhları aç, ufukları karanlık, ümitleri de sarsık olarak...

Teknolojik Gelişmeler ve İnsan

Ve hele modern ilim ve teknolojik gelişmeler, insanoğlunun gözlerini öylesine kamaştırdı ki, artık o, iki adım ötesini görememekte, ilim ve teknolojinin dışında hiçbir şeye tam güvenememekte, güvenmek bir yana; mevcut teknik imkânlarla her müşkülünü yenip, her problemini çözebileceğine inanacak kadar çarpık kanâatler taşımaktadır.

Ne var ki bütün bunlar, dünyalardan daha ağır bir ulu düşünceyi tahakkuk ettirmede, yapılması gerekli olan şeylerin sadece bir kısmını teşkil etmektedir. Gerçek güç ve tersyüz edilmez kuvvete gelince o, fikir urbasına bürünmüş her türlü heva ve hevesten sıyrılarak hak düşüncesiyle bütünleşmekte; her yeni teşebbüste şahsî arzu ve isteklerimizi bir tarafa iterek Hakk'ın hoşnutluğunu esas almakta; bilumum yetersiz ve tutarsız davranışlarımızın çehresinde Kudret-i Sonsuz'un baş döndürücü irade ve iktidârını müşahede edip, nefsânîlik, kendi kendimizi putlaştırma, Hakk'ın icraatında kendimize bir pay ayırma gibi şirklerden uzaklaşarak "mülk senin, sikkeyi basan sensin; hüküm de sana aittir" gibi yüksek idrâk ve nezîh bir anlayışta aranmalıdır.

Tekyeler

Tekyeler, ülke ve insanımız için ziyâsı en uzun ömürlü, vâridâtı da en bereketli bir ışık kaynağı olmuştur. Şimdilerde idrâk edilemeyen büyüklüğü, anlayışlarımızı aşan ihtişamı ve âdetâ efsâneleşen büyüleriyle ukbâ buudlu bir ışık kaynağı... Gürül gürül oldukları dönemde tekyelere alıcı gözle bakabilenler, onları o kadar tılsımlı bulurlardı ki, onun büyüüne kapılır gider ve kendilerini ebedî bir füsûn içinde hissederlerdi. Bilhassa, aydınlık ve inkişâf döneminde âdetâ, gökten sarkıtılmış gibi duran bu nûrdan âvizelerin ziyâsına sığınan rûhlar, göklerin yerle bütünleşme noktaları sayılan bu yerlerde zikir u fikirle aydınlanmış gündüzleri, derinleşmiş geceleri, Yaradan'ın gönüllere husûsî iltifâtı gibi görür ve bütün benlikleriyle bu iltifâtın tüllendiği ufuklara yönelirlerdi.

Tekyelerde Zikir ve Manevi Atmosfer

Tekye bazen, o derece, his ve gönüllerimizi aşan manâlarla inlerdi ki, serzâkir veya muğannînin:

"Ey tâlib-i feyz-i Hüdâ gel halkaya, gir halkaya;
Ey âşık-ı nûr-u Hüdâ gel halkaya, gir halkaya."

sözleri, her sînede yankılanır, herkes ötelere doğru bir adım daha atar gibi olur ve herkes sırlı bir vuslata çağrıldığını sanırdı.

Hemen her zaman bir serzâkirin rehberliğinde sevk u idâre edilen bu halkalar, kuşlar gibi kanat çırparak sonsuzluğa ulaşma yollarını araştırırken, halkayı teşkil edenler ve pîr-i muğan bize hep güneş manzûmesini hatırlatırdı.. ve bunların böyle döne döne Şems-üş-şumûs'a (=güneşler güneşi) doğru yükseldiklerini tahayyül ederdik.

Sînelerden kopup gelen inanç ritimli sesler ve rikkat yüklü inilti dalgaları, dalga çevreye yayılırken, en lâtif ipeklerin yırtılışını andıran incelerden ince bir letâfetle rûhlara haşyet salar geçer, sonra da ebedî yolculuğa azmetmiş kuşlar gibi gidip fezânın boşluğunda saklanırlardı. Veya biz öyle olduğunu sanırdık...

Tekye hemen her zaman, sanki ötelere seyahatin limanı ve istasyonu gibiydi.. oraya giden herkes, rûhunun kanatları ve o kanatların buudları ölçüsünde, esmâ ve sıfat âleminde gezinti yapmış ve zaman üstü bir yerlere girip-çıkışmış gibi, duygularının şurasına-burasına bir kısım garip şeyler bulaşmış olma hissiyle geriye dönerdi.

Tekye, durmadan servet ve vâridâtını etrafa saçan, ikrâm duygusuyla dopdolu bir bonkör gibiydi.. müntesiplerine saçtığı uhrevî cevherlerde âdetâ bir israf manzarası sezilirdi. Öyle ki, onun bu cömertliği karşısında hiç kimse kasti mahrûmiyetten bahsedemezdi.

Tekyelerin Manevi Etkileri

Bazen tekye, o güçlü tesiriyle sâlikleri, âdetâ beden ve cesetlerinden uzaklaştırır, onları bütün bütün kalbin ve rûhunun bendeleri hâline getirir ve tıpkı bahara uyanan canlıların neşeyle şuraya-buraya koştukları gibi, onları şevk u târâbla coştururdu.

Tekye bazen, bütün manâ ve derinlikleriyle, sezilmedik şekilde rûhlarımıza siner, bizi, insânî muhtevâmızla avucunun içine alır; şekillerimizi bozup yeni bir

hâle ifrâğ etmek için sallar, çalkalar, ezer, öğütür, eritir ve âdetâ uhrevîlik adına her şey olmaya müsâit bir mâyi hâline getirirdi.

Tekyelerin Özünü Koruduğu Yıllar

Esasen tekye, rûh ve manâsıyla ve var olduğu dönemler itibâriyle, hâlâ rûhlarımızda bir kandil gibi parıldamaktadır. Onun ışığıyla aydınlanmış nûrefşân geçmişimizi ve onun rûhlarımıza saldıgı o pırıl pırıl dönemleri düşündükçe "gerçek hayat bu olsa gerek" diyor, içlerimizi çekiyoruz.

O günleri gören hemen hepimizin gönlünde, hislerinin derinliklerine sinmiş öyle engîn manâlar vardır ki, aradan bunca yıllar geçip her şey sustuktan ve herkes şuraya-buraya dağıldıktan sonra bile, rûhlarımızın katmanlarında uğuldayıp duran o manâları hâlâ duymakta ve ürpermekteyiz.

Tekye, hâtıraların, ömürlerin kapkaranlık dönemlerinde dahi, hep bir gün geriye dönüp rûhlarımızı kucaklayacağı sinyallerini verdi.. ve o altın nefesiyle "hele biraz sabır!" deyip inledi.

Şimdi belki, bize ait pek çok şey gibi tekyenin de sesi kısıldı.. zâviye, dergâh, halka, mutrib bize bir şey söylemez oldu. Yahut biz onları duymaz olduk.. duymaz olduk da, rûhlarımız onları geçmişte arıyor ve hayallerimiz dönüp dönüp o döneme âit neş'e, huzûr ve itminân gecelerinden bir nefes bekliyor.

Tekye, bize vedâ ederken gözümüzün içine baka baka ve sayılamayacak kadar gurup emârelerinin bağrında gidip ufka kapandı. Dönüşünün nasıl olacağını şimdiden kestirmek çok zor.. ve hele, kitap yörüngeli ve Sünnet televvünlü hâliyle... Ama, belki de, hiç beklenmedik bir anda, tıpkı ne zaman geleceği belli olmayan bir kuyruklu yıldız gibi, bütün husûsiyetleriyle ufkumuzu sarar ve vâridâtını bir kere daha her yana saçar.

Tekyelerin Toplumdaki Yeri

Bir zamanlar, tekyelerin ukbâya açık zebercetten iklimi sayesinde bu ülke bir baştan bir başa aşk solukluyor, heyecan solukluyor, fikir solukluyor ve her yöre âdetâ uhrevî renklerle tülkeniyordu. Dağ-bayır, köy-kent, şehir-kasaba kaynaşır gibi iç içe bulunduğu bu dönemde, her yanı o kadar canlı, o kadar baş döndürücü, o kadar büyüleydü ki görenler kendilerini bir rüyâda sanırlardı.

Tekyenin mabedi aşan ayrı bir füsûnu da vardı; belki bu, mabede resmiyetin karışmasından ve onun, kendine âit fonksiyonlarını bihakkın edâ edemeyişindendi.. belki de başka bir şeydendi..? O her zaman aşkla, şevkle heyecanla tüterdi. Evet, tekyede, ibâdet saatlerinin dışında da, hemen her zaman onun özünden kaynaklanan bir güzellik, bir sihir ve bir ürperti duyulurdu. Biraz da tekyeye devam eden büyü ruhlarından mıydı, neydi; insan kendini onun "üns" esintili iklimine atınca âdetâ, yazın kavurucu sıcağından kurtulup, üfûl üfûl esen bir ormanlıkta, rûhlara inşirâh veren bir çağlayanın başında ve rengârenk güzellikler arasında bulunduğunu sanır ve "oh!" deyip huzûr soluklardı.

Tekye, halli güç bir bilmece ve kapalı, karanlık bir bilinmez değil; o teneffüs edilen uhrevî bir nesîm, yaşanan bir lezzet, duyulan bir haz ve rûhun derinliklerinin rasat edildiği bir rasathâneydi. Orada, gözler, gönüller idrâk üstü aydınlıklara ulaşır ve gördüklerimiz inanılmaz bir rüyâ ve bir hülyâ hâlini alırdı.

Telbis İnsanı

Olgun bir telbîs insanı, kendi iç derinliğini ve muhteva zenginliğini ağyara hissettirmeme ve sürekli kendini sıfırlamada öyle ustaca manevralarda bulunur ki; ne melâmet mülâhazasıyla şahsında İslâm'ı ta'n ve teşnî'e kapı aralar ne de harika yanlarıyla başkaları üzerinde, mazharı görüldüğü envâr u esrârın gerçek sahibi olduğu hissini uyarır. Hemen her zaman, en sadıklara yaraşır derin bir vefa hissiyle, değil iddia ve iddia işmam eden söz ve davranışlar, üzerinde tebellür eden hususiyetlere mazhariyet demeden dahi kaçınır. Ve aksi bir davranışı apaçık bir gasp telâkki eder.. telâkki eder ve Hak ihsanlarının merkez noktasında bulunduğu zamanlarda bile hep edebini takınır ve kendi kendine: "Sen bunlara ne kaynak, ne sahip, ne de mazharsın.. evet, üzerinde yer yer belirip sonra da kaybolan bu hususî varidler, kat'iyen senin olamaz.. gelirken sen getirmediğin, giderken de gitmelerini önleyemediğin için onlara "benim" diyemezsin.! Bu ölçüdeki ihsan ve utûfeler karşısında senin durumun, Hazreti Feyyâz-ı Mutlak'tan gelen bu mevhibelere kesif bir ayna olmak ve O'nu nazara vermekten ibarettir. Böyle bir mülâhazanın söz konusu olmadığı durumlarda da sen ilâhî sırları ketmetmelisin.. ketmetmelisin ki alış-veriş devam etsin ve senin imkân ve iktidarını aşkın bu mevhibeler, senin temellük iddianla istidraç ve mekr-i ilâhîye dönüşmesin.." der ve dışı itibarıyla hep düz bir insan gibi görüldüğü aynı anda, iç âlemi itibarıyla fevkalâde gayûr ve gözlerinin içine

başka hayalin girmesine fırsat vermeyecek kadar da titizdir.

Telbis Kelimesinin Anlamı

Telbîs; gayret ehline Hazreti Feyyâz-ı Ezelî'nin ihsan buyurduğu nurlu dakika, saat ve daha geniş zamanları, sonra bütün bu zaman parçaları içinde insanlara lutfettiği ikramları, kerametleri, o kamil insanların, yalana, aldatmaya girmeden sürekli gizleyip halk nazarında âhâd-ı nâstan bir insan olarak bilinme gayretidir ki, fark-cem' arası ihsasların gel-gitleri içinde duyulur.. ve böyle bir sâlik-i mülebbis, sürekli ihlâs arayışı içinde bulunur.. günde birkaç defa kendini sadakat kontrolünden geçirir.. Cenâb-ı Hakk'ın kendisine olan hususî teveccühlerini ve o teveccühlerin değişik varidler ve ikramlar şeklindeki tezahürlerini de, bir taraftan tecelli edip geldikleri kaynağa saygının gereği, diğer taraftan da, O'ndan gelen her şeyin gizli birer armağan olması mülâhazasıyla her zaman Veren'le verilen arasında, saklı birer sır gibi kalmasına dikkat eder ve bunların kimse ile paylaşılmasını istemez. Dahası, her fırsatta Cenâb-ı Hakk'ı nazara vererek O'na müteallik şeylerin öndeliğinde ısrar eder ve izharı gerektiren ciddî bir sebep ve sâik söz konusu değilse, hemen her zaman Hazreti Halilü'r-Rahman'ın kavmine karşı, "Ben Hastayım" (Sâffât/89), Hz. İbrahim'e (as), ilâhlarımıza bu işi kim yaptı diye sorunca "Belki bu! Büyükleri o, ona sorun" (Enbiyâ/63) dedi. Türünden ta'rizlere başvurarak değişik telbislerle dikkatleri, hep aranması gerekli olana çevirir ve aranan insan olmadan da âdeta yilandan-çıyandan kaçındığı gibi kaçınır.

Telbis Makamının Özellikleri

Telbîs erinin yürüdüğü cadde sapasağlam bir tahkik yolu, hedefi Hak rızası, meşrebi açık-kapalı halktan istiğna ve iç dünyası her an ayrı bir murakabe ile hep sürpriz derinlikler peşinde ve yükselişler adına dur-durak bilmeyecek kadar heyecanlı; halkın içinde Hakk'la beraber olmanın temkînini aksettirecek kadar da engindir. Halkın içinde dolaşır durur ve Hakk'ın marifet-muhabbet ve zevk-i ruhânî adına kendisine olan ihsanlarını onlarla paylaşmaya çalışır.. paylaşmaya çalışır, yol ve yön bilmezlere rehberlik eder.. onlara ışığa giden yolları gösterir.. Âraf'takilere Cennet iş'ârında bulunur.. hedefsiz yaşayanların gönüllerine mefkûre üfler.. ve herhangi bir külfete girmeden toplumun her kesimiyle alış-

verişte bulunabilir.

Bir telbîs kahramanının gerçek çehresi, kendini nefy ü inkâr ve her şeyde Hakk'ı izhar olduğuna göre; Herevî'nin onu Hakk'a isnat etmedeki ifratını da, İbn-i Kayyim ve taraftarlarının tefritini de bir tarafa bırakarak bir kere daha hatırlatmak isteriz ki; telbîs, farzlarla ıstifâ-yı ruhîsini ikmal etmiş hak yolcusunun nafilâ tutkusunda derinleşip maiyyet-i ilahiyeye ermesi ve Cenâb-ı Hakk'ın celâlî ve cemâlî tecellilerine tam bir mir'ât-ı mücellâ olmasıdır ki, Cenâb-ı Feyyâz bu seviyeyi ihraz eden bir sâlikin gören gözü, işiten kulağı olur ve ona kendi olarak kalmanın yalnızlığını, sahipsizliğini, güçsüzlüğünü kat'iyen tattırmaz. Ona bahşettiği kriterler ve onları yerinde kullanma ilhamlarıyla onu dünyevî-uhrevî en güzel âkıbetlere ulaştırır. Ona görülmedik şeyleri gösterir, duyulmadık şeyleri duyurur.. ve onu bir enstrüman gibi kullanarak insanlar arasında kendi muradını onun nağmeleriyle terennüm eder.

Telvin Kelimesinin Anlamı

Renk verme, boyama, boyanma ve farklı görünümler arz etme mânâlarına gelen telvin; sofiye ıstılahınca, bir hâlden bir hâle, bir tavırdan bir tavıra intikal ederek farklı renk ve görüntüler sergileme.. konup-kalktığı yerler itibarıyla "müstevda" iken Hak rızası hedefli hareketleriyle hep "müstekar" olma peşinde koşanlara has önemli bir payedir.

Telvin'den Temkin'e Geçiş

Hak yolcusu, bidâyet-i hâl itibarıyla, hâlin gereği, hep televvün edâlıdır; zira o, seyr-i sülûk-i ruhânîde, esmâdan müsemâyâya, sıfattan mevsufa, hâlden makama, yolcular için uzun bir mesafe sayılan eb'âdı aşarken, sürekli farklı şeyler görür, farklı şeyler duyar, farklı şeyler hisseder; bu duyuş, bu görüş ve bu hissedişler, her zaman sâlikin benliğini tesir altına alacağından, onun tavırlarından hep televvün akar.. ve bu yolda olma hususiyeti, hakikat yolcusunun hedefe ulaşacağı "ân"a kadar devam eder. Gün gelip de "fenâfillah" ufkunda, "bekâbillah" hakikatı zuhur edince, telvin de yerini temkine bırakır ve televvün temekkünle becâyış olur. Ve artık Mizanü'l-İrfan Sahibinin de dediği gibi:

Çün ere Maksûd'una merd-i Hüdâ,
"İrcîî" remziyle eyler nidâ..
Kâbe-i maksûda bulunca vusûl,
Matlab-ı a'lâya erdikde yol;
İşte temkin-i tarikattir bu hâl!
Ekmel olmuş burda erbab-ı kemâl...
der ve itmi'nan soluklar.

Telvin'in Bölümleri

Tasavvuf erbabı, telvini iki bölümde mütâlâa edegelmişlerdir:

1- Seyr-i sülûkun başlangıcında, az-çok nefis ve hevâ insibağıyla alâkası olan telvindir ki; sâlik için tehlikelere, aldanmalara; mehdiyet ve mesihîyet türünden bâlâpervâzâne iddialara açık ve her zaman istikbal vaad etmeyen telvin..

2- Na't-ı ilâhî olan telvindir ki, Hak ve Hüda dalga boylu, acz, fakr, şükür ve tefekkür derinlikli, hüsn-ü âkıbete namzet, her zaman itmi'nan edâlı ve geleceğin temkin basamakları sayılan televvünleri şimdiden duyma, yaşama ve aksettirebilme hâlidir. Böyle bir telvinde aldanma oldukça nadir.. tehlikeler az.. şatahat ve iddialar ise hemen hemen yok gibidir.. dolayısıyla da birinci telvin gibi zahiri görkemli ve gürültülü fakat saçılıp savrulmaya namzet, renkli ve cazibedâr ama hevâ ve hevese açık değildir.. değildir; zira, "Rüzgâr, saman çöpünü (sürükler) çöle götürür; ama dağı nasıl (sürükleyip) götürebilir ki?"

Mizanü'l-İrfan Sahibi de bu hususu dildâde bir üslûbla şöyle ifade eder:

"Hem telaş eyler mezâlikte bütün,
Eyler o tayy-ı menzil gece-gün..
Bir sıfattan diğere seyreyler o,
Bir makamdan âhere devreyler o.
Eyler ahvâli tebeddül dembedem,
Başka bir âlemedir her gün kadem.
Eyler hem kat-i merâhil daimâ,
Her an ayrı bir televvün rû-nümâ..
Böyle eyler terakkî-i kemâl,
İşte telvin hâletidir bu hâl!"

Telvin'in Özellikleri

Eğer telvin -bazı kimselerin de ifade ettiği gibi- her zaman değişip durmak suretiyle farklı görüntüler sergilemek ise, telvin sahibi henüz hedeflediği ufka ulaşamamış, itminana erememiş, oturaklaşamamış "ibnü's-sebil" ve "ibnü'z-zaman" diyebileceğimiz bir mübtedîdir. Aksine, şayet sahib-i telvin; ibtidâyı yaşarken intihâyı duyabiliyor ve değişip durmaları, konup kalkmaları "Bir gün ya da onun bir bölümünde (orada) kaldık.." (Kehf, 19) (yani o kadarcık bir "müstevda" yaşadık) sabitesince görüp değerlendirebiliyorsa, o, niyet, irade ve azmiyle makamdan makama, dereceden dereceye uçacak ve geçtiği noktaların üstünde sürekli hedefin gölgesini gördüğü, hatta O'nu duyduğu; ruh ve duygularıyla hep O'nunla olduğu için, yol aldığının, yollarda oturup kalktığının ve merdiven çıktığının farkına bile varamayacak; hâle ait tebeddül ve tagayyürün hasıl ettiği boşlukları, her zaman niyet ve nazar ufkuyla doldurup, hususiyle de hedefin câzibe ve ihtişamıyla meşbû, meşgul, hatta mahmur bulunduğu anlarda hep elvan ü eşkalden, zevken müberrâ kalacaktır. Bir de, yol boyu sergilediği yüksek performansla yer yer hedef televvünlü avanslar alabiliyorsa, artık onun "müstevda"ı aynen "müstekar" demektir.. Evet, böyle bir seviye insanının televvünü, "ma yeûlü ileyh" itibarıyla her zaman temkin sayılabilir. Bu itibarla da, bu seviyedeki hakikat yolcularının, telvinde hep temkin solukladıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Zira bu mânâda ki telvin, bir ilâhî şe'n ve sıfattır. Eğer o bir ilâhî şe'n ve sıfatsa; zaten onda eksik ve kusur tasavvur edilemez.. edilemez; çünkü Cenâb-ı Hak Zât'ıyla olduğu gibi, sıfat ve şe'nleriyle de kusursuzdur -ki -O her gün (bîkem u keyf) ayrı bir şe'n ve hâldedir"[1] ayeti de bu gerçeği ihtar etse gerek.

Temkin Kelimesinin Anlamı

Temkin; oynak ve hafif-meşrepli olmanın zıddı; vakur, ciddî, uslu ve oturaklı olma hâlidir ki; tasavvuf erbabınca, istikâmette derinleşip istikrar kazanma, yüzüp-gezmeden kurtularak huzûr ve itminana ulaşmaktan ibarettir. Böyle bir hak yolcusu, ibtidâsı aynı intihâ, sürekli rıza ufkunun müşahedesıyla, hâlden hâle, makamdan makama intikali fark etmeden, her zaman vuslatın neşvesiyle, hüsn-ü akıbetini duymanın itminanını yaşar ve çok defa sefer meşakkatinin zerresini bile hissetmez.

Temkin'in Özellikleri

Temkin, itmi'nandan bir iki kadem daha üsttedir ve "Yakîne ermemiş olanlar, seni hafifliğe (ve telvine) sevketmesin." (Rûm, 60) fehvasınca ulü'l-azmâne bir oturmuşluğun ifadesidir.

Yolun başındakilerin temekkünü; sağlam niyet, ulü'l azmâne irade, kaynağından tam bilgi ve yolun yol rehberiyle yürünmesine bağlıdır. Yani, maksad, rıza-i ilâhî; azık, Ehl-i Sünnet anlayışı içinde dinin hayata hayat kılınması ve yolun da Hazret-i Ruh-i Seyyidi'l-Enam'ın rehberliğinde sürdürülmesidir ki; bunu: Gaye, Allah; maksad, O'ndan gelenlere karşı duyarlı olup olabildiğince titiz yaşamak; yol da değişik türden ifratlar ve tefritlere karşı istikâmet ifadesi kabul edilen sırat-ı müstakîmdir.

Kendini tamamen Hakk'a adanmışların temekkünü; kalben ağyar münasebetlerinden sıyrılıp, her an sinisini Hak tecellileri için pak tutmak suretiyle hazır bulunarak, ilâhî vâridleri avlamakla meşgul olmaktır ki; Hz. Hakkı:

Dil beyt-i Hüdâdır ânı pâk eyle sivâdan,
Kasrına nüzûl eyleye Rahmân gecelerde..

tembihleriyle bu gerçeğe parmak basar.

Temkinle Süluk Eden Sâlik

Kimileri, ilk işaret ve işaretçilerle muvakkaten cezbeye gelip kendilerinden geçseler de, mahiyetlerindeki programın gereği hemen kendilerine gelir, yakazanın temkin zeminine sığınır ve gözleri açık olarak Hakk'a vuslat yolculuğunu sürdürürler ki; bunların duygu, düşünce, söz ve davranışlarında insanları iltibasa sevk edecek hiçbir şeye rastlanmaz; ne şatahat, ne naz ne de lâubalilik, hep "mâ zâğel basaru vemâ tağâ (O'nun gözü ne kaydı ne de şaştı.)" (Necm, 17) atmosferinde veya serasında yürürler O'na güvenerek rıza ufkuna doğru... Kimileri, seyr u sülûk-i rûhânîlerini, bu ulvî seyahatın disiplinlerine riayet ederek tamamlar; inayet televvünlü cezbe ufkuna ulaşır ve iradelerinin kudsi bir incizap merkezine bağlandığını hisseder gibi olur ve daha sonraki hayatlarını da, âdeta kendilerini bir akıntıya salmışçasına hep o câzibe-i

kudsiyeye bağılı sürdürürler. Artık nefisleri adına yokluğa kanat açmış bu kimselerde ne telaş, ne endişe, ne gam ne de keder; "Dost" der, Dost'la hemdem olur ve onun huzuruyla bütün huzursuzluklardan âzâde yaşarlar.

Niyazi Mısri'nin şu meşhur mısraları, bir zaviyeden işte bu ufku işaretlemektedir:

"Dünya gamından geçip, yokluğa kanat açıp, Şevk ile her dem uçup, çağırırım Dost Dost."

Tenasüh (Ruhların Devri Daimi) Anlayışı

Bunların yanında ayrıca, ruhların akıbetleriyle alakalı kanaat ve düşünceler de büyük ölçüde birbirine yakın mülahazalar etrafında dönüp durmuştur. Çoğunluğun kanaatine göre, ruhlar dünyadan göçtükten sonra başka bir alemde hallerine uygun bir yaşama çizgisinde hayatlarını sürdürecektir ve dünyevî hayatlarına bağılı bir yaşama biçimine ereceklerdir: Hürmete şâyan müstakim ruhlar hürmet görecektir, fenalıklarla kirlenmiş nefisler de fena muameleye maruz kalacaklardır.

Görüldüğü gibi çok ibtidâî insanlar dahi oldukça erken bir dönemde, "mahiyet-i insaniye"de bir ikiliğin bulunduğunu sezmiş, bizim ruh dediğimiz cevheri şöyle-böyle duymuş, ama idrak ufuklarını aşkın tafsilata girince meseleyi karıştırmış ve iltibasa düşmüşlerdir ki; yanlışıyla-doğrusuyla "dinler tarihinin" animizmle alakalı bölümlerinde bu kabil iltibaslardan doğmuş bir hayli hurafe görmek mümkündür. Hiç şüphesiz bu hurafelerden biri de tenasüh akidesidir. Ruhun müstakil bir cevher olmasına inanan insanoğlu, benliğindeki ebediyet arzusunu tatmin adına "ruhların devri daimi" diyeceğimiz akideye sığınmış ve vicdanında hissettiği ebediyyen yok olup gitme ızdırabını bununla ta'dile çalışmıştır.

Bu akideye göre -Tereddütler kitabında kısmen temas edilmişti- cesetler ruhların kalıpları gibidirler. Ruhlar adeta bir umumî devr-i daim içinde bu kalıplara girerek onlarda bir dinamo vazifesi görür, onlara hayat ifaza eder, şevk u zevk duyularını harekete geçirir; o kalıp çöküp dağılınca da başka bir kalıba, daha sonra bir başka kalıba... girip çıkmaya devam ederler. Eğer girdikleri kalıp insana ait ise, hiss u zevkin yanında onda, idrak, şuur ve irade sistemlerine de hükmeder ve farklı durumlar sergilerler.

Tenasüh Düşüncesi ve İslamiyet

Gulat-1 Şia ve Hurûfîler istisna edilecek olursa, tenasüh yalanından en az müteessir olanlar Müslümanlardır; zira eğer tenasüh akidesi ebediyet arzusuyla yanıp tutuşan insanoğlunun bu arzusuna bir cevap ve yok olup gitme endişesine karşı da bir çare olarak, hikmet, adalet, ceza ve mükafat mülâhazalarıyla ortaya atılmış bir felsefe ise -ki pek çok kimse bunun böyle olduğuna inanmaktadır- İslam, ebed için yaratılan ve ebede namzet olan insanoğluna, muvakkat bir ayrılığı müteakip, umumî bir "Ba'su ba'de'l-mevt"le ebediyet vadetmekte ve onun yok olmakla alakalı bütün endişelerini gidermektedir. Evet İslam, müntesiplerine, dünyanın binlerce sene mesudane hayatı, içinde bir saat ikamete mukabil gelmeyen bir cennet saadeti, hatta o cennet saadetinin de bin kat üstünde Cenab-ı Hakk'ın cemalini görme ve ebedi hoşnutluğuna erme gibi mutluluklar vadederek onların gözlerini ve gönüllerini doyurmuş ve başka hayalî arayışlara hiç mi hiç ihtiyaç bırakmamıştır.

Tenasüh Düşüncesine Tarihten Örnekler

Tylor; animizmle alakalı mülâhazalarını serdettiği yerde, tenasühün menşeiini çok eskilere götürür ve bir hayli renkli örnekler verir. Dinler tarihi, tenasühün menşeiinin eski Mısır halkının "Hermes"ine dayandığını ve filozof Pisagor (Pythagoras) vasıtasıyla kadim Yunan'a götürüldüğünü söyler. Tarihçi Herodot (Herodotos) ise, Pisagor'dan evvel tenasühün Yunanlılarca bilindiğinden söz eder.

Gün gelir bu düşünce bir fantezi olarak bazı semavî din mensuplarınca da benimsenir. Hatta Eski Ahit'teki Niobe'nin mermere, Hz. Lut'un eşi "Edithe"nin de tuzdan bir heykele dönüşmesi -arada nasıl bir münasebet olduğunu anlamış değilim- tenasühe birer mesnet gibi gösterilir.

Tenasüh düşüncesinin ilk telaffuz edildiği yerlerden biri de hiç şüphesiz Ganj ve Sind havzalarıdır. Dahası Vedalar'daki bir kısım münacat ve yakarışlarda onun küllenmiş bir kısım izleriyle karşılaşmak mümkündür. Vaiseshika, öldükten sonra fena ruhların aşağı bir hayat mertebesinde sürüm sürüm olacaklarından söz eder. Vedanza, marifet-i mukaddeseye erinceye kadar bütün ruhların farklı seviyedeki cesetlerde zelil, perişan ve ızdırap içinde kıvranıp

duracakları kehanetinde bulunur ki, bütün bunlar tenasühe kail olanlarca birer referans olarak değerlendirilmiştir/değerlendirilmektedir.

Buraya kadar bir özet mahiyetinde arz edilen bu bilgiler ve benzeri diğer mütalaalara dayanarak Charles Fourier, bir tenasüh mütenebbisi gibi akla-hayale gelmedik gaybî haberlerle konuyu süsler, bezer ve ilimle telifi imkansız bir sürü kehanette bulunur. Onun bu kehanetleri -maalesef- bir kısım din mensuplarınca da benimsenir, dinî naslarla desteklenmeye çalışılır ve açık-kapalı konunun propagandası yapılır.

Teslim ve Tevekkül Sahibi Olmak

Bazen dünyevî hâdiseler ve dünyalılar yol vermezler insana; bazen de başa gelenler, altından kalkılmayacak şekilde çetin cereyan eder; eder de yıllar hep Muharrem gibi gelir geçer ve yollar gider Kerbelâ'ya takılır. Ne var ki, Hak'tan fermanlı gönüller, görüp duydukları bu şeyler karşısında ne sarsılır ne sendeler ne de tereddüde düşerler. Her hâdiseyi müteâl iradenin bir muamelesi kabul ederek, başa gelenleri imtihan sayar, imtihanları tevekkül ve teslimiyetle göğüsler, yolunu kesen töre bilmezlere insanlık dersi verir, her hareket ve davranışını ötelerden gelen emirlere uyma inceliğiyle değerlendirir; bir gözü kendi tavırlarında diğeri o müteal kapının aralığında yürür himmetini dağıtmadan yücelerden yüce hedefine doğru -Hak rızası olan o hedefe canlarımız kurban olsun- ve hayallerini bile her zaman pâk tutar ağıyar düşüncesinden.

Teşriî Emirler Açısından Zâhir ve Batın İsimleri

Teşriî emirler zaviyesinden ism-i Zâhir'in kıvamı imam ve sultan iledir; ism-i Bâtın'ın kıvamı ise hakikat âleminin emiri kutup iledir. Yani sultan-ı zâhir, ism-i Zâhir'in, sultan-ı bâtın da ism-i Bâtın'ın memmeri, meclâsı ve minvechin temsilcisi mahiyetindedir. Zâhir, bâtının bir tezahürü, bâtın da Zâhirin iç ucu ve öteler buududur. Bâtın olan "kenz-i mahfî" tecelli yoluyla zuhur etmeseydi, o mukaddes kaynak bilinemez, her taraftaki bu göz kamaştırıcı güzellikler temâşâ edilemez ve ism-i Bâtın ufkundaki mânâlar da okunamazdı. Bâtın kenzi, zâhirle soluklandı ve zâhir bâtına müzeyyen bir zarf hâline geldi; "Leyse fi'l-imkâni ebdeu mimma kâne" mazmunuyla ifade edilen derin, ziyadar ve ihtişamlı bir

zarf.

Tevacüd'ün Anlamı

Biraz külfet, biraz zorlama ve konsantrasyon arayışı neticesinde meydana gelene de "tevâcüd" denir. Zaten tevâcüd "tefâul" bâbından olması itibarıyla, mevcut olmayan bir şeyi izhar veya onu hâsıl etme yolunda gösterilen ekstra gayret esprisine dayanır ki, bunu da Efendimiz'in (sav), "Kur'ân okurken ağlayınız, eğer ağlayamazsanız kendinizi ağlamaya zorlayınız!" (İbn Mâce, İkâmetü's-Salât 176) meâliyle vereceğimiz nurefşân beyanıyla irtibatlandırmak mümkündür.

Tevacüdün Özellikleri

Şimdi bu son durum itibarıyla "tevâcüd" ü de evvelki üç hususa ilâve edecek olursak, konuyu şöyle özetlemek uygun olur zannediyorum:

1- Tevâcüddür; zorlama, tekellûf ve iç âlemle konsantrasyon yolunda elde edilmeye çalışılan vecde benzer bir keyfiyettir ve yoldakilerin hâlidir.. tabii, kalbî ameller adına da ayarı en düşük olanıdır.

2- Vecddir; îmân, marifet, muhabbet ve zevk-i ruhânî ile donanmış bir kalbin, beklenmedik bir anda şevk ü tarâb veya bir kısım vâridâtla coşmasıdır ki, bu konunun esasını teşkil eder ve gerçeğine dayanır. Bu gerçeğin hulâsası da: Allah ve Rasûl'ünü her şeyden fazla sevme, sevdiklerine Allah (c.c) için muhabbet etme, cehennem ve cehennem vesilelerine karşı teyakkuz ve ürperti içinde bulunma.. gibi hakikatlerdir.

3- Mevâcîddir; evrâd ü ezkâr ve kalbin, Hazreti "Vâcibü'l-Vücûd" ve "Vâhibü'l-Hayat"la münasebet derinliği ve O'na yaklaşma yollarını araştırması sayesinde sürekli metafizik gerilim, sürekli duyuş ve sürekli değişik vâridlere mazhariyettir ki,

Biz, onların kalblerini pekiştirdikçe pekiştirdik de doğrulup başkaldırdı ve kükreyerek: 'Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. O'ndan başkasını anmamız söz konusu değildir'"2 mefhumu ile sunacağımız âyet de bu soluk soluğa aşkın, heyecanın ifadesidir.

4- Vücûddur; ve makam-ı ihsanın zirvesi ufkunun soluğu-sesi ve "sübühât-ı vech" heyecan ve dehşetine mazhariyetin de televvünatı şeklinde yorumlanmıştır.

Tevazu Elden Bırakılmayacak

Mahviyet, tevâzu, hazm, olgunlaşmış, oturaklaşmış insanların dâimî halidir. Şartlar ne olursa olsun, böyleleri, her zaman gökler gibi derin, deryalar gibi engin, dağlar gibi mehîb ve sağlam, toprak gibi de mütevâzidirler. Ne çevrelerinde olup biten şeylerden müteessir olur, ne değişik ihtilatlarla bulanır, ne de fırtınalara boyun eğer; aksine, toprak gibi yüz yere sürer, her şeye ve herkese dâyelik yaparlar. Onlar, potalarda eriyip kaynayıp özünü bulmuş altın gibidirler; granitleri eriten fırınlara bile girseler mâhiyet değiştirmezler. Ve onlar öylesine yanıp kül olmuşlardır ki, artık hiçbir ateşten müteessir olmaz ve hiçbir kor karşısında "pes" etmezler. Zaten külü yeniden yakmayı ve som altını potalara koyup eritmeyi de kimse düşünmez.

Tevazu İnsanlarının Özellikleri

1. Ve yine onlar, tebliğle tanıyıp, temsil ile en küçük farklı alternatiflere bile geçit verilmemesi lâzım geldiğine inanarak, Hz. Şâri'in beyanının dışında her şeye karşı kapanır; zevk ve idraklerine açılan farklı mülâhazaları da: Nice sağlam ve kusursuz sözleri ayıplayanlar vardır ki, kabahat onların sakat idraklerindedir" sözüyle karşılar ve kendi yetersizlikleriyle yorumlarlar.

2. Yine onlar, Kitap ve sünnete muhalif yollarla kurtuluşa erilemeyeceğinin idraki içindedirler.. ve en büyük güç kaynaklarını da Allah'a kullukta ararlar. Zaten, Allah'a kul olanın başkasına kulluk yapması mümkün olmadığı gibi, başkalarına kulluk zilletinden kurtulamayanın da O'na sağlam bir kul olması düşünülemez. Bediüzzaman bir yerde meâlen ne hoş söyler: "Allah'tan başka hiçbir şeyi O'na kulluk yapacak derecede kendinden yüksek görme!. ve kendini herhangi bir kimseden büyük görecektir şekilde de kibre girme! Zira mahlukat ma'bûdiyetten uzaklık noktasında müsâvi oldukları gibi, yaratılmış olmaları itibariyle de birdirler."

3. Onlar, sa'ylerinin semeresini kendilerinden bilmez ve Allah'ın bir imtihan

olarak onlara verdiği kıdemi.. ve kim bilir, hangi mülâhazayla ortaya koydukları sa'y u gayreti başkalarına üstünlük vesilesi saymazlar.. halkın hüsnü zan ve teveccühlerine bel bağlamaz ve bedel arayışına girmezler.. sevilip sayılmalarını bir iptilâ kabûl ederek, Allah'ın kendilerine olan lütuflarını etraflarına karşı minnet ve eza vesilesi görüp, Hakk'ın ihsanlarını halka karşı sebebi istibdat yapmazlar.

Hâsılı, tevâzu hulûkullah sarayının cümle kapısı olduğu gibi, Hakk'a ve halka yakın olmanın da en birinci vesilesidir. Gül toprakta biter.. insan semâlarda değil, yerde yaratılmıştır. Mü'min, secde ünvanıyla başı ile ayakları aynı noktada birleşince Allah'a en yakın olur Hz. Muhammed'e (sav) yapılan gökler davetiyesinin başında, tevâzu ve mahviyetinin remzi olarak "abduhu" (İsrâ/1) kelime-i mübeccelesi yazılmıştır.

Tevazu'nun Anlam ve Tarifleri

Tevâzu; yüzü yerde olma ve alçakgönüllülük manâlarına gelir ki, tekebbürün zıddıdır. Onu; insanın Hakk karşısında gerçek yerinin şuurunda olup, ona göre davranması ve halk arasındaki durumunu da bu anlayış zâviyesinden değerlendirip, kendini insanlardan bir insan veya varlığın herhangi bir parçası kabul etmesi şeklinde de yorumlayabiliriz. İster öyle, ister böyle, insan tevâzu ruh ve düşüncesiyle kendini kapının alt eşiği, meskenin sergisi, yolların kaldırım taşı, ırmakların çakılı, başakların samanı kabul etmiş.. ve Alvar İmamı edasıyla: "Herkes yahşi men yaman, herkes buğday men saman" diyebilmişse, o baş, göklerde en yüce kametlerin dahi bûsegâhı demektir. Zaten, Hz. Sadık u Masdûk'a isnat edilen bir hoş sözde de: Yüzü yerde olanı Allah yükselttikçe yükseltir, kibre girip çalım çakanı da yerin dibine batırır" demiyor mu? Demek ki, büyük görünmekle büyük olma ve küçük görünmekle küçük olma ma'kûsen mütenasip şeyler.

Bazıları tevâzuu, kendinde zâtî hiçbir kıymet görmeme; bazıları, insanları, insana yakışır saygıyla karşılayıp onlarla muamelesinde mahviyet içinde bulunma; bazıları İlâhî inayetle fevkalâde bir muameleye tâbi tutulmazsa, kendini halkın en şerlisi görme; bazıları da benlik hesabına içinde beliren büyük-küçük her çeşit dahilî kıpırdanışa karşı hemen harekete geçip onu olduğu yerde boğma cehdi ve gayreti şeklinde tarif etmişlerdir ki, her birinin kendine göre hem bir mahmili, hem de tarzı telâkkisi vardır. Ancak, sonuncusu daha çok

mukarrabîn ve muhlasîni alâkadar etmektedir.

Tevbe Adabı ve Önemli Hususlar

Hatanın seviyesi ne olursa olsun, tevbe ederken, yeni günah tasavvurlarına karşı pişmanlık ve tiksinti ile inlemeyen, her şeye rağmen bir kere daha istikâmet çizgisinin altına düşebileceği endişesiyle ürpermeyen, Hakk'dan uzak kalmanın sonucu olarak, içine düştüğü yanlışlık ve inhiraflardan kurtulmak için Hakk'a kulluğa, kullukta samimiyete sığınmayan tevbe adına yalan söylemiş sayılır...

Mevlâna bir yerde gerçek tevbenin sembolü nasûhu şöyle konuşturur: "Cenab-ı Hüdâ'ya bir hakiki tevbe ettim ki, can tenden ayrılıncaya kadar onu bozmayacağım. Aslında o mihnetten sonra, merkepten başka kim ayağını helâk ve hatar tarafına atar ki..?"

Tevbe bir fazilet yemini, onda sebat ise bir yiğitlik ve irâde işidir. Usûlünce tevbe edip sebat edenin şehitler mertebesinde olduğunu Hz. Seyyidü'l-Evvâbîn söylüyor. Tabîî sürekli tevbe ettiği halde, bir türlü günah ve inhiraflardan kurtulamayanın tevbe ve istiğfârının, tevvâbların, evvâbların yöneldikleri kapıyla alay olduğunu da...

Evet, "Cehennemden korkarım" deyip günahlardan kaçınmayan, "Cennete müştâkım" deyip amel-i sâlih işlemeyen, "Peygamberi severim" deyip sünnetlere karşı alâkasız kalan biri, iddialarında ciddi olamayacağı gibi, ömrünü kat'i günah ve sûrî tevbeler arasında sürdüren, dolayısıyla da, Hakk'a dönüşlerini isyanlar arası molalara benzeteceğimiz böyle vefânâşinasların samimiyet ve hulûslarını kabul etmek de oldukça zordur.

Tevbe, İnabe ve Evbe İlişkisi

Sâlikin ilk menzili, tâlibin ilk makamı tevbe, ikinci makamı ise inâbedir. Halk arasında, herhangi bir mürşide intisâb etme merâsiminde temsil edilen usûl, âdâb ve töreye de "inâbe" denildiğini hatırlatıp geçelim... Tevbede, duygu, düşünce ve davranışların, muhâlefetten muvâfakata, muarazadan mutabakata yönlendirilmesine karşılık, inâbede mevcut mutâbakat ve muvafakatının sorgulanması bahis mevzûudur. Tevbe, "seyr ilallah" ufkunda bir seyahat ise,

inâbe "seyr fillah", evbe de "seyr minallah" kuşağında bir miraçtır. Bu üç teveccühü şöyle de anlatabiliriz: Ukûbet endişesiyle Hakk'a sığınma bir tevbe; makam ve derecâtı muhafaza arzusuyla onda fâni olma bir inâbe; ondan başka her şeye kapanma da bir evbedir. Birincisi bütün mü'minlerin halidir ve ezanları da: "Ey iman edenler, hepiniz inhıraflardan vazgeçip Allah'a sığının!" (Nûr, 24/31) dır. İkincisi evliya ve mukarrabînin vâfıdır; kâmetleri de, mebde itibâriyle "Rabbimize inâbe ediniz" (Zümer/54), müntehâ itibâriyle de: Cenâb-ı Hakk'a saygı dolu bir kalple geldi" (Kaf/33) dir. Üçüncüsü enbiya ve mürselînin hususiyetleridir. "Şiarları da ne güzel kuldur. Çünkü her zaman (Allah'a) rucûdaydı" (Sâd/44) şeklindeki ilâhî takdir ve iltifattır.

Tevbe'nin Anlamı

Hataları itiraf edip pişmanlıkla kıvranmak, fevt edilen şeyleri yerine getirerek, yeniden toparlanıp Cenâb-ı Hakk'a yönelmek şeklinde ilk küçük yorumları ile tanıyacağımız tevbe; hakikat ehlince, duyguda, düşüncede, tasavvur ve davranışlarda Zât-ı Ulûhiyet'e karşı içine düşülen muhâlefetten kurtulup, O'nun emirleri, yasakları ışığı altında muvâfakat ve mutâbakata ulaşma gayretidir. Tevbe, sırf bir şeyin vicdanda kerih görülmesinden dolayı, o şeye karşı tiksinti duyulması, terk edilmesi değildir. O, Allah'ın sevmediği, istemediği şeylerden, aklın zâhirî nazarında güzel görünse, yararlı olsalar bile, uzaklaşıp Hakk'a rucû etmektir.

Tevbe'nin Bölümleri

Tevbe, tevbe edenlerin durumu itibâriyle üç bölümde mütalâa edilmiştir:

Hakikatlere kapalı avam halkın tevbesi ki, Hakk'a muhalefetin kalpte burkuntular hâlinde hissedilmesi ve ferdin günahını idrak şuuruyla gönlünde buğulaşan bu duyguyu, bütün benliği ile Hakk kapısına yönelerek, tevbe ve istiğfar ile alâkalı sözlerle ifâde etmesidir.

Perde arkası hakikatlere yeni yeni uyanmaya başlamış havâssın rucûu ki, huzur ve maiyyet âdâbına aykırı her davranış ve her düşünceden sonra, kalpte yoğunlaşıp basiret ufkunu saran büyük-küçük her gaflet karşısında himmet kanatlarını açıp Hakk'ın rahmet ve inâyetine sığınma cehd ü gayretidir ki, bu

performansı gösteren ruh: Resulullah: "Günahtan tam dönen o günahı hiç işlememiş gibidir; Allah bir kulu sevdiği zaman artık ona günahı zarar vermez" dedi ve şu mealdeki âyeti okudu: "Şüphesiz Allah, çokça tevbe edenleri ve tevbe edip tertemiz olanları sever" tevbenin alâmeti nedir diye sorulunca da: "Gönülden pişmanlıktır" buyurdular hakikatinin mazharı ruhtur.

Yaşayışlarını "benim gözlerim uyur ama kalbim uyumaz" ufkunda sürdüren has üstü hasların teveccühüdür ki, kalplerine, sırlarına, ahfâlarına perde olan mâsiva [1] ile alâkalı her ne varsa, bütününü benliklerinin derinliklerinden söküp hiçliğin gayyalarına atarak, yeniden "nuru'l-enver"le [2] münasebetlerinin şuuruna ulaşmaları demektir ki, "o ne güzel kuldu! Zira, sürekli (Allah'a) rucûdaydı" (Sâd/44) gerçeğini gösterir ve "evb" yörüngesinde hareket ederler.

[1.] Hakk'dan gayri her şey.

[2.] bütün ışıkların hakiki menbaı.

Tevbe'nin Muhteviyatı

Ferdin, bir kısım iç deformasyonlardan sonra yeniden safvet-i asliyesine dönmesi özüyle bütünleşmesi veya sık sık kendini yenilemesi manâsında tevbe, hemen her mertebesiyle:

1. Gönülden nedâmet etmek,
2. Eski hataları ürperti ile hatırlamak,
3. Haksızlıkları gidermek, hakkı tutup kaldırmak,
4. Sorumlulukları yeniden gözden geçirip fevt edilen mükellefiyetleri yerine getirmek,
5. Hata ve inhıraflarla ruhda meydana gelen boşlukları ibadet ü taat ve gecelerdeki yakarışlarla doldurmak,
6. Ve haslar, haslar üstü haslar itibâriyle, zikr u fikr u şükrün dışında geçen hayat için âh u enin edip ağlamak.. duygu ve düşüncelere kasti olarak mâsiva bulaşmış olabileceği endişesiyle sarsılıp inlemek.. gibi hususları ihtiva eder.

Tevbe-i Nasuh

Bir de "tevbe" sözcüğüne "nasûh" kelimesi ilave edilerek "tevbe-i nasûh" şeklinde kullanılır ki, o da, bir tevcihe göre, en hâlis, en sâfi, en içten anlamına, diğer bir tevcihe göre de, yırtığı, söküğü dikip kapayan, bozulanı ıslah eden ve hiçbir gedik bırakmayacak şekilde onaran tevbe manâsına gelir. Yukarıdaki hususların bütününü birden nazara alınca "tevbe-i nasûh" hüsnü niyet, hulûs-ü kalb ve hayır mülâhazasıyla, ferdin kendi adına ve seviyesine göre, hâlis, ciddî, yürekten tevbede bulunması, dolayısıyla da başkalarına, tıpkı nasihat ediyor gibi hüsnü misâl teşkil etmesi manâlarına gelir ki, Kur'ân-ı Kerim'de, gerçek tevbeden söz edildiği bir yerde: "Ey iman edenler, Allah'a tevbe-i nasûhla teveccüh edin" (Tahrim/8) buyrularak bu tevbeye işâret edilmektedir.

Tevbenin Tanımı

Tevbe kişinin kendini yenilemesi ve bir iç onarımdır. Yani, saptırıcı düşünce ve davranışlarla bozulan kalbî muvâzeneyi, yeniden düzene koyma uğrunda, ferdin, Hakk'tan Hakk'a kaçması, daha doğrusu. O'nun gazabından lûtfuna, hesabından rahmet ve inâyetine sığınmasıdır tevbe.

Tevbeyi, günah duygusuyla, benliğin bir hesaplaşması şeklinde tarif etmek de mümkündür. Yani nefsin, hayatı sorumsuzca sevk ve idâresine karşı, benlik ve iradenin, yüce dağlar gibi, günahın karşısına dikilip ona geçit vermemesidir tevbe.

Tevekkül Hakkında Yapılan Diğer Tarif ve Sözlere

Tevekkül; Cenâb-ı Hakk ve O'nun nezdindekilere bel bağlayıp itimad etme ve O'ndan başkasına kalbin kapılarını bütün bütün kapamak demektir ki; buna, bedenî ubûdiyete, kalbin de rubûbiyete kilitlenmesi de diyebiliriz. Bu mülâhazayı merhum Şihab: "Her işinde sadece ve sadece Allah'a tevekkül ol ki O'na tevekkül eden asla kaybetmez- Allah'a güven ve O'na itimat içinde bulun ve senin hakkındaki hüküm ve kazasına da sabret; zira O'ndan beklediğin şeyleri, ancak, yine O'nun ihsanı olarak elde edebilirsin" sözleriyle ifade eder. Zannediyorum, Hz. Ömer Efendimiz de, Ebu Musa el-Eş'arî'ye yazdıkları bir mektuplarında: "Eğer kazaya rıza gösterebilirsen, o bütününü hayırdır. Buna gücün yetmezse, dişini sık, sabret" sözleriyle bu hususu hatırlatmak istemişlerdi...

Tevekkül ve Tefviz İlişkisi

Bir başka zaviyeden tevekkül; hemen herkes için Hakk'a itimat ve güvenmenin adı; teslim, kalbî ve ruhî hayata uyanmışların hali; tefviz ise, esbap ve tedbire takılmamanın ünvanı ki, haslar üstü haslara mahsus bir hal veya makamdır. Tefviz semasında seyahat eden Hakk yolcusu, zâhiren tedbir ve sebeplerle meşgul olsa da, bu iştigal sırf esbap dairesinde bulunmanın gereği ve onun memuriyetinden dolayısıdır. Öyle yapmayıp da onları doğrudan doğruya nazara alsa semaların üveyki iken arzın sürüm sürüm sürünen haşereleri haline gelir. Menkıbe kitaplarında bu mülâhazayla alâkalı şu hadiseyi zikrederler: Bir Hakk dostu, sebepler ağında tedbir kıskacında yol aldığı esnada hâfiften şu sesi duyar: Vazgeç tedbir kuruntularından; zira tedbirde helâk vardır. "İşleri bize havale eyle, çünkü biz sana senden daha evlayız." Sebepler dağdağasından sıyrılıp, vasıtalara gönlünde yer vermeme manâsına gelen "tedbiri terk eylemek" halkın içinde Hakk'la münasebetlerini sımsıkı tutabilen koçyiğitlere mahsus bir derinliktir.

Tevekkülün Tanımı ve Mertebeleri

Allah'a güven ve itimat ile başlayıp, kalben beşerî güç ve kuvvetten teberri kuşağında sürdürülen ve neticede her şeyi Kudreti Sonsuz'a havale edip vicdânen itimad-ı tâmmeye ulaşma ile sona eren âlem-i emre ait ahvâl veya rûhanî seyrin mebdetine "tevekkül", iki adım ötesine "teslim", bir tur ilerisine "tefviz" ve müntehasına da "sika" denir.

Tevekkül; kalbin Allah'a tam itimat ve güveni, hattâ başka güç kaynakları mülâhazasından rahatsızlık duyması manâsına gelir. Bu ölçüde bir güven ve itimat olmazsa, tevekkülden söz edilemez; kalb kapıları ağıyara açık kaldığı sürece de hakiki tevekküle ulaşamaz.

Tevekkül; sebepler dairesinde arızasız esbaba riayet edip, sonra da Kudreti Sonsuz'un üzerimizdeki tasarrufunu intizardır ki, iki adım ötesi, çok Hakk dostu tarafından "gassalin elindeki meyyit" sözüyle ifadelendirilen teslim mertebesidir. Birkaç kadem ötede de her şeyi bütün bütün Allah'a havale edip, yine her şeyi O'ndan bekleme makamı sayılan tefviz gelir. Tevekkül, bir başlangıç, teslim onun neticesi, tefviz de semeresidir. Bu itibarla da, tefviz hem

daha geniş hem de müntehiplerin haline daha uygundur. Zira onda, insanın, kendi havl ve kuvvetinden teberri etmenin, -ki teslim mertebesidir- ötesinde "La hevla vela kuvvete illa billah" ^[1] ufkuna ulaşp, o kenz-i mahfiyi her an içinde duyması ve kendi güç, kuvvet ve servetine bedel, olan cennet hazinelerinden istimdadı ve onlara istinadı söz konusudur. Diğer bir manâ da bu, vicdanın kendi özündeki nokta-i istinat ve nokta-i istimdadın ihtarıyla, aczini, fakrını duyup, hissettikten sonra "Tut beni elimden tut ki, edemem sensiz!" diyerek o biricik güç, irade ve meşiet kaynağına yönelmesidir.

Tevekkül; dünyevî olsun, uhrevî olsun, ferdin kendi maslahatlarına Rabbini vekil kabul etmesi ise; tefviz, bu vekaletin arkasındaki asaleti vicdânî bir şuurla itirafın adıdır.

[1] Tirmizî, Deavât, 57,119.

Tevhid Hakkında İleri Sürülen Görüşler ve Felsefe

Tevhidi, mahiyet ve sıfatlardan mücerret bir vücûd olarak kabul eden Aristo, İbn Sînâ ve Nasîruddin et-Tûsî gibi mütefekkirler, kendilerinden sonra daha farklı şekilde sistemleşip devam edecek olan monizm inhirafına kapı aralamış ve pek çok batıl cereyanın doğmasına vesile olmuşlardır. Tevhidde hulûl ve ittihadı sapanlar ise -bunun neoplatonizm cereyanı ile İslâm ilâhiyatına bulaştığı da söylenebilir- varlığı, Hazreti Vâcibu'l-Vücûd'un mütemâdi tezâhürü ve eşyâyı da âdetâ O'nun aynı gibi görerek "tevhid" dedikleri aynı noktada şirke girmişlerdir. İlâhî sıfatları inkâr eden Kaderiye ve Cehmiye'nin Allah'a acz isnad etmeleri ve insan iradesini ilâhlaştırmaları açıktır ve dalâletleri de izahtan vârestedir. Hele insanı, eli-kolu bağı, kaderin kâhîr rûzgârları karşısında savrulup duran çer çöp telâkkileriyle ele alan Cebriye'nin hâli, aklın bedâhetine bütün bütün ters olmanın yanında Allah'a karşı da en büyük bir iftiradır. İşin doğrusu, bütün bu cereyanların hemen hepsinde bir dâne-i hakikat bulunsa da müntesipleri ifrat ve tefritlerle inhirafından kurtulamamış ve ortaya attıkları düşüncelerle de arkadan gelenlere bir sürü kayma noktaları hazırlamışlardır.

Tevhid Hakkında Yazılmış Bir Manzume Şiir

Çelebizâde Abdülaziz Efendinin, İbrahim Hakkı Hazretlerinin: "Hüdâ Rabbim

nehim hakka, Muhammed'dir Rasûlullah" şeklindeki manzum akidesi türünden "Gülşen-i Niyaz"daki mevzûn ifadeleri hem akide kitaplarındaki geleneğe hem de asfiyâ telâkkisine uygun olması itibarıyla, bu faslı o manzum sözlerle noktalamak istiyoruz:

Vahdet-i zâtı eyleyüp tahkîk,
Etmişimdir sıfâtını tasdîk.
İlim, kudret, hayat, sem' u basar,
Zât-ı pâkinde oldular muzmer.

Gerçi zâtla kadîm oldu sıfât,
Ne sıfât zâttır ne de gayru'z-zât.
Aceze'l-vâsıfûne an sıfâtık,
Ma arafnâke hakka ma'rifetik.

Ehadiyette yok şebîh ü nazîr,
Mülkte hâcet-i müşîr ü vezîr..
Ne arazsın ne cism ü cevhersin,
Ne müteşekkil ne musavversin.

Yâni min haysü zatihî'l-akdes,
Sıfât-ı Hak hemîn tecerrüd bes.
Sende yoktur eyâ Semî' u Mucîb,
Hadd ü add ü tecezzî vü terkîb.

Sana nisbetle yâ Aliyye's-şân,
Ne zamâna itibarı var ne mekân..
Olmadı yok o ihtimal yine,
Ekl ü şurb ü libas ü nevm ü sine.

Pâktır dâmen-i celâlet-i Hak,
Şehvet isnad olunmadı mutlak.
Fer' ü asl ihtimalin eyledi sed,
Âyet-i "lem yelid ve lem yûled".

Lem yezel ü lâ yezâlsin bîşek,
Safha-i dil bu itikada mihenk.
Hem evvelü bidâyet Ol'dur Ol,
Âhirü nihâyet de Ol'dur Ol.

Muhdis-i âlem O Zât-ı Kadîm,
Hem masnû-ı feyz ü fazl-ı amîm.

Eser-i sun'u âlem ü âdem,
Hükm-ü vefkındır vücûd u adem.

Emr-i "Kün" le zuhûr etti tamâm,
Ulvî vü süflî cümle-i ecrâm.
Etmeseydi eğer feyz-i vücûd,
Bilinmezdi resm ü râh-ı şuhûd.

Hâlık-ı hayr ü şer cenâbındır,
Hem masdar-ı her fiâl bâbındır.
O'dur merkez-i hatâ vü sevâb,
O'na vâbestedir sevâb ü ikâb.

Tevhid İnancımız Açısından Nazar ve Teveccüh

Bizim tevhid telâkkimize göre, makro âlemden normo âleme, ondan da mikro âleme kadar meydana gelen bütün değişim ve dönüşümler O'nun teveccühünden, bütün görülüp gözetilmeler de O'nun her şeye nazarındandır. Her zaman şahit olduğumuz bu muttasıl ve muhît tecellî ve bu tecellî ile varlığın mâhiyetinde görüp temâşâ ettiğimiz mütemâdî tebeddül, tegayyür, elvân u eşkâl bütünyle O'nun teveccühünün âsârıdır. Eşya ve hâdiselere bu şekilde nazar ve teveccüh bir "hüdâ", mülâhazalarımızın onların zatlarına bağlı kalması ise bir "hevâ"dır. Gözü Hakk'ın eserlerinde, gönlü onların ötesindeki -tabîi herkesin ilim ve yakînine göre- ef'âl, esmâ, sıfât ve hatta Zât mülâhazasında olan basîretli bir sâlik, oturur kalkar "Allah'ım, Senden kazâna rıza, ölüm ötesinde rahat bir hayat ve cemâlini temâşâ lezzeti istiyorum." sözlerini mırıldanır ve bu vuslat yolunun her sabah ve her akşamını âdeta bir vuslat demine çevirir.

Aslında, böyleleri neye nazar ederlerse etsinler, bakıp gördükleri nesneleri cismâniyet darlıkları içinde değil, "hakikat-i nefsü'l-emriye"lerine göre müşâhede ederler. Aksine, Hakk'a teveccühü yamuk-yumuk, eşyaya bakışları da maddiyâtları itibarıyla olan vech bilmez yüz­süzler hiçbir şeyi doğru göremez ve doğru değerlendiremez; zira, Hak nezdinde yüzü olmayanda -basîret mânâsında- göz de olmaz; gözü olmayanlar nazar bilmez, nazar bilmeyenlere de nazar edilmez. Her şeye, hususiyle de insan mâhiyetine ve insan sîmasına basîretle bakabilenlerdir ki, bu aynalarda her zaman ilâhî isimleri temâşâ eder, Müsemma-yı Akdes mârifetine dalar; latîfe-i rabbâniyenin gözüyle sıfât-ı sübhâniyeyi müşâhedeye koşar, çok defa dehşetlere kapılır, sırrın temâşâ

ufkundan öteleri, ötelerin de ötelerini seyir iştıyakıyla şahlanır ve sürekli kalak ve heyman arası gel-gitler yaşarlar.

Tevhid Kelimesinin Anlamı

Tevhid; vahdet kökünden, birleştirme, bir kılma, bir sayma, Allah'ı birleme, "Lâ ilâhe illallah" hakikatine inanma ve bu yüce hakikati sürekli tekrarlayıp durma mânâlarına gelir. Sofiye ıstılahında tevhide, bu mânâların yanında; yalnız Bir'i görme, Bir'i bilme, Bir'i söyleme, Bir'i isteme, Bir'i çağırma, Bir'i talep etme ve O'ndan başkasıyla olan münasebetlerini de hep O'na bağlama, her şeye O'ndan ötürü alâka duyma anlamları da yüklenmiştir.

Tevhid Konusunda Dikkat Edilmesi Gereken Nokta

İster akide açısından, ister tasavvufî zevk ve hâlin ifadesi olarak tevhide en zirvedekilerin mülâhazası içinde düşünürken dahi, kat'iyen Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-enâm'ın rehberlik ve daire-i irşâdının dışında kalmamaya çalışmak bir esastır; zira O'nun mişkât-ı nübüvvetinin dışında, en parlak ışıkların, en engin zevklerin ve en derin mârifetlerin dahi nefsânî birer zevk ve yalancı birer ziya olmaları ihtimalden uzak değildir.

Tevhid Konusunda Yapılan Değişik Tarif ve Tanımlar

Tevhid; mebdede, Allah'ın zâtını, "Allah, senin aklına gelen her şeyin verâsındadır" fehvâsınca, aklen tasavvur edilebilecek her şeyden tecrid; müntehâda da, zevk u hâlin vüs'at ve derinliği ölçüsünde mâsivâyı (Allah'tan başka her şey) kalben bütün bütün unutup O'na tahsîs-i nazar etmektir. Bu mânâda tevhid, İslâm'ın hem esası hem de meyvesidir. Bu çerçevede mebdede' ve müntehâ mülâhazasıyla bir tevhid telâkkisi, sofiyece sık sık üzerinde durulagelmıştır. Sofiyenin dışındakiler ise, ona biraz daha farklı anlamlar yüklerler. Bunlara göre kısaca tevhid; Cenâb-ı Hakk'ı rubûbiyetiyle tastamam bilip, ulûhiyetine karşı da ubûdiyetle mukabelede bulunma ve mes'uliyet şuuruyla hareket etmedir ki, bir taraftan O'nun biricik tasarruf sahibi olduğunu, kavli, fiilî ve hâlî ikrarla beraber, O'nu benzer, zıt, nidd ve nazirden tenzih

etmek; diğerk taraftan da, böyle bir Mâbud-u Mutlak ve Maksûd-u bi'l-istihkaka karşı ta'zim, tebcil, takdis mânâlarını hâvi ubûdiyet-i kâmilede bulunma demektir. Bu mülâhazaların bütünü şü şekilde hulâsa etmek de mümkündür: Tevhid; hem bir tevhid-i ilmî ve imanî, hem bir tevhid-i keşfî ve zevkî hem de Hakk'ın kendi has kullarına hususî mevhibesî olan tehvid-i zâtîdir.

Tevhid Makamının Özellikleri

Bu nokta, her şeyin Hazreti Vacibü'l-Vücûd'a, aynel-yakîn seviyesinde zuhûr makamı olması itibarıyla, zâhirî sebepler bütün bütün silinip gitmeseler de, saâdet ve necat gibi önemli meselelere sebep olmaları görünümünü yitirir ve matlaşırlar. İman, tasdik, mârifet, muhabbet gibi bâtınî sebeplerin duyuluş ve hissedilişleri daha bir artarak ve derinleşerek devam eder. Onun içindir ki hakikî bir hak yolcusu, seyr-i sülûk-i ruhânîde terakki ettikçe, ibadet ü tâata karşı şehvet ölçüsünde bir düşkünlük göstermeye başlar.. mârifet ve muhabbeti arttıkça, dua ve münâcatlarıyla coşar ve Hak dergâhının her zaman şakıyan bir bülbülü hâlini alır; oturur-kalkar ve kalbinin diliyle hep O'nu mırıldanır. Ama, ne burada durup öteleri temâşâ etmesi, ne de kuşlar gibi göklerde kanat çırpıp mesafelerle savaşması, onun mebd'e'den müntehâya mahviyet, tevâzu ve hacâlet içinde sürdürdüğü kulluktaki temkin ve âhengine asla tesir etmez.

Tevhid Yolcusu Olan İnsanın Özellikleri

Pratik olarak gerçekleştirilebildiği takdirde potansiyel intihâ sayılan, hâlihazırdaki durumu itibarıyla hak yolcusunun ibtidâ televvünlü bütün seyahatleri, deliller, bürhanlar ve âfâkî-enfüsî müşâhede ufkunda cereyan eder. Deliller, bürhanlar, âfâkî-enfüsî müşâhedeler tevhidin en sağlam ayaklarıdır; her sâlik, seyr-i sülûk-i ruhânîsinin hemen her merhalesinde, bunların iş'ar ve işaretlerini makamıyla münasebet içinde imtisas eder, değerlendirir; değerlendirmelerin daha engin yorumlara, duyuluşlara açılması ölçüsünde de delilde aynı medlûlü duyar.. şahitte "bî kem u keyf" meşhûda ulaşır.. ve peygamberlerin sundukları mesajları, keşiflerin, zevklerin, vicdânî duyuluşların gökler kadar engin atmosferinde, medlûl, meşhûd ve müberhen öncelikli; hattâ âdetâ, delilden, şahitten, bürhandan âzâde kalmış gibi duygular üstü duymaya, görmeler üstü görmeye, işitmeler üstü işitmeye başlar ve "keyfiyeti meçhul

idrak edilemez ve misâllendirilemez" ufkunda ulvî ve nezih bir temâşâ zevkine erer. İşte, âfakta ve enfüste görülüp sezilen bu delil ve şahitler sayesinde, Allah'ın eşyâ ve hâdiseler üzerinde hususî mührünün nümâyân olması demek olan bu tevhid telâkkisi objektiftir ve herkese açık bir mârifet ufkudur. Böyle bir kabulün inkişafıyla, zâhirî sebeplerin gerçek mâhiyetlerinin ortaya çıkması ve bütün esbab ve illetlerin Hazreti Müsebbibü'l-esbab karşısında mütelâşi olup gitmesi, aklın iç diyalektiğinin tamamen sükût etmesi ve artık delil, şahit, bürhan değil de, bunlarla hâsıl olan mânânın bir işrakla noktalanması ise, haslara ait bir tevhid tezahürüdür.. derinlik ve televvünü de hâlin ve zevkin enginliğine bağlıdır. Böyle bir noktayı ihraz eden sâlik, artık emâreler ve işaretlerle değil de, vicdanındaki duyuş, seziş ve işrak sayesinde deliller ve işaretlere terettüp eden hususî iltifatlara müstağrak yaşar, iş'arlar, işaretler üstü Hazreti Şâhid-i Ezelî'nin onun içine attığı ışıkla hep nur düşünür, nur konuşur, nurla oturur-kalkar ve Hazreti Münevvirü'n-nurun sübühât-ı vechiyle sürekli mahmur dolaşır. Deliller, bürhanlar, onun hâlinin dilini kullanma inkişafına erince, bir mânâda o da artık ne delil der; ne tevekkülde hâricî sebep arar ne de başka vesileler arkasında koşar; aksine, her şeyi O'nunla bilmeye, O'nunla görmeye, O'nunla tanıyıp O'nunla sevmeye ve görüp duyduklarını O'nunla mârifete, aşka, şevke, "cezb u incizâba" çevirmeye başlar ve ömrünü "cem", "fark" arası gel-gitlerin dalgaları arasında sürdürür durur.

Tevhid-i Rubûbiyet Hakkında Bir Yaklaşım

Diğer bir yaklaşımla, tevhid-i rubûbiyet veya tevhid-i ilmî, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-enâm'ın haber verdiği hakikatleri tasdik; tevhid-i amelî veya tevhid-i ulûhiyet de emrolunan şeyleri emrolunduğu çerçevede yerine getirme ve yasaklanan şeylerden de içtinab etmekten ibarettir. Tevhid-i ilmînin tamamıyeti, Zât-ı Bârî'yi kemal sıfatlarıyla muttasıf bilip noksan sıfatlardan da tenzih etmekle gerçekleşir; tevhid-i amelî ise, böyle bir Zât-ı Ecell-i Âlâ'ya ibadet etmek, muhabbet duymak, O'na karşı ihlaslı davranmak ve havf u recâ dengesini korumakla tahakkuk eder.

Tevhid-i Rububiyetin Mertebeleri

Rubûbiyet dairesinin bu ihtişamını görüp sezen her vicdan, bu geniş ve

şümüllü rubûbiyet tablosu veya iç içe rubûbiyet tabloları karşısında, derin bir ubûdiyet şuuruyla gerilime geçer ve "böyle bir tevhid-i rubûbiyet şöyle bir tevhid-i ulûhiyet ister" diyerek: "Bütün hamdler, övgüler âlemlerin Rabbi Allah'adır. O Rahman'dır, Rahim'dir. Din gününün, hesap gününün tek Hakimidir." (Fâtiha sûresi, 2-4) âyetlerini okur ve vicdanında tevhid-i rubûbiyetin dört mertebesini birden duyarak iki büklüm olur.. "Ey insanlar! Hem Sizi hem de sizden önceki insanları yaratan Rabbinize ibadet ediniz..." (Bakara, 21) hitâbına "lebbeyk" çekerek temkine geçer.. "Sana ölüm gelip çatıncaya kadar da Rabbine ibadet et..." (Hicr, 99) tembihiyle O'nun ezeli rubûbiyetine karşı lâyezâl bir ubûdiyet şuuru mesajını alır.. "O halde sen de yalnız Allah'a ibadet et..." (Zümer, 2) fermanından O'na tahsis-i nazarın esas olduğunu anlar.. "De ki: Ey kâfirler! Ben sizin ibadet ettiklerinize ibadet etmem..." (Kâfirûn, 1-2) sûresini, başının üstünde bir bayrak gibi dalgalandırır, bütün mâsivâyâ karşı tavrını ilan eder.. "Yalnız Sana ibadet eder, yalnız senden medet umarız." (Fâtiha, 5) ile fıtratının gâyesini haykırır ve bu yüce gâyeyi yerine getirme hususunda da fevkalâde bir mahviyet, tevâzu ve tezellülle her şeyi O'ndan beklediğini itirafta bulunur.. ve ulaştığı bu hitap makamı ve kurbet ufkunun hakkını edâ sadedinde, birbiriyle iç içe iki mertebe tevhid-i ulûhiyeti ilan ve itirafını "Bizi doğru yola, Sana doğru varan yola ilet. Nimet ve lutfuna mazhar ettiklerinin yoluna ilet." talebiyle tavzih eder pekiştirir.. bu pozitif istid'âdan sonra "Gazaba uğrayanların ve sapkınlarınkine değil." (Fâtiha, 7) cümlesiyle bu isteğin negatif buudunu beyanla da hassasiyet ve titizliğini ortaya kor ve günde ortalama kırk defa tevhid-i rubûbiyetten tevhid-i ulûhiyete ve bu gerçeğin azametiyle de tevhid-i ubûdiyete koşarak "ahsen-i takvîm'e mazhariyetinin hakkını edâ etmeye çalışır.

Tevhidin Bölümleri

1) Tevhid-i imanî ve tevhid-i ilmî, şuhûd ve istidlâl ile elde edilen tevhiiddir ki, bu mazhariyeti paylaşanların, şirkten ve şâibe-i şirkten uzaklaşarak ömürlerini hep vahdâniyet-i ilâhîyi düşünme, O'nu yâd etme ve gönlünün derinliklerinde O'nu duyması şeklinde tecelli eder.

2) Keşfî ve zevkî tevhid, şuhûd ve istidlâl yoluyla elde edilen mârifeti, daha sonra da vicdanî bir keşif ve zevkle duyup hissetme; yaşayıp kalble seslendirme demektir.

3) Tevhid-i zâtî, Hazreti Vahid u Ehad'in, kendinin kendine olan şehadetini tazammun eden öyle derin bir tevhiddir ki, O, kime duyurmuşsa o duyar; kime hissettirmişse o hisseder; duyup hissedenlerin de ya dilleri tutulur ya da O'nun müsaadesi ölçüsünde çevrelerine ifade ve ifâza edebilirler. Bu mertebedeki tevhidi duyan bir sâlikin nazarında bütün delil ve işaretler renk atar; eşya min vechin serâb olur; bütün varlık itibarîliğe bürünür ve edeb insana artık "sus" der; sus der, zira bu makam sükût makamıdır ve bu tevhid de tevhid-i sükûtîdir.

Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Sultanahmet

Her gün güneş doğarken onun minâreleri arasından dalga dalga ışıklar yayılır; kubbesini yalar geçer ve gider Sultanahmet câmiine ulaşır.. batarken de Sultanahmet câmiini kucaklayan ziyâ hüzmeleri, ikinci sonrasının hüznü esintileri ile Ayasofya'yı okşar ve Topkapı sarayının üstünden boşluğa kayar. Işık, günde iki defa, bu iki ulu ma'bed arasında gelir-gider.. ve âdetâ Hazreti Mesih'ten Hazreti Ahmet'e Hazreti Ahmet'ten Hazreti Mesih'e birer tahiyye akisleri sergiler-durur.

Bilhassa hüzne açık sîneler bu iki mabed arasında ve Topkapı sarayı güzergâhında sürekli doğudan batıya doğru, sisli ve serin bir havanın estiğini duyar, bu esinti ile beraber ruhlarına çarpan çâresizlikle burkulur ve inlerler. Bazen ufukları bütün bütün sis ve duman kesilir. Bazen de, hafakan haline gelen ızdırabları, Kudret-i Sonsuz'un inâyetiyle bütünleşir ve birer şehâdet parmağı gibi hep ötelere gösteren minâreler arasında, değişik bir temâşâ zevkine ulaşır ve ye'sini parçalayacak bir büyü bulmuş gibi irâdesine fer gelir.. ve bir adım daha atınca, bizler için her zaman ardına kadar açık bulunan Rahmet-i Sonsuz'un rahmet kapısından içeriye girer.. bütün kalbiyle ona yönelir ve "Ey açılmaz kapıları açan Rabbimiz! Şimdiye kadar lûtfedip açtığın binlerce kapı gibi, Ayasofya'nın paslı kilitlerinin pasını çöz, kapılarını aç artık ve yıllardan beri secdesizlikten simsiyah kesilmiş zeminini secdeli başlarla nurlandır..!" hicran dolu niyazlarıyla yakarışa geçerler.

Toplum Açısından İnsan-ı Kamilin Önemi

Hak, her zaman değişik aynalarda kendini temâşâ edip ettirmesi ve insan-ı kâmilin de bu temâşâ edilen şeyler arasında en şeffaf, en berrak ve Rahmaniyet

şuûnâtını tam aksettiren câmi bir ayna olması itibarıyla o, yeryüzünde görme ve gösterme vazifesi açısından çok önemli bir unsurdur ve ondan hâlî bulunan mekânlar, zamanlar da min vechin yetimdirler. Bu itibarla da her mekân parçasının, her zaman diliminin su kadar, hava kadar insan-ı kâmile ihtiyacı vardır. Evet eğer Hak, insan-ı kâmilde, câmi ve tafsîlî bir plânla mütecellî ise -ki öyle olduğunda şüphe yoktur- bu mazhariyetteki kimselerin her zaman ve her mekânda bulunmaları bütün bir varlık için çok önemlidir; zira böyle birinin zâtı, Hazreti Zât'ın aynası; ilmi, ilminin lem'ası ve o da, varlık içinde Hak sırlarının sırlı bir anahtarıdır.

Toplum İçin Dahili ve Harici Tehlikeler

Eskiden düşmanlıklar, umumiyet itibarıyla hariçten geliyordu. Dâhilden olanları ise, cehâlet ve bağınazlık gibi, mahdud bir iki şeyden ibaretti ve izâlesi de kolaydı. Şimdi ise bir kısım müsâmahaları da milletin aleyhinde değerlendirerek, fevkalâde düzenli ve mekanize edilmiş birliklerin, hem de toplumun can evini hedef alarak taarruzları bahis mevzuudur. Bu amansız ve sinsî saldırılara karşı toplum duyarlılığını, fert de gerilimini kaybetmişse, işte o zaman, Alparslan hançerlenmiş, Fatih de zehirlenmiş olur. O zaman "Nâkus inler beyninde Osman'ın"; o zaman, "Ezan susar, silinir fezadan yâd-ı Mevlânın..!"

Evet, endişeler ötesi endişemiz, düşman ve düşmanlıkların böyle bir baştan bir başa toplumun damarlarına yayılması ve "kan kanseri" gibi içten içe onu eritip çürütmesidir. Kanıyla, damarıyla hasımları tarafından böyle kısıkrak yakalanmış yığınlar, düşmanlarını sezemez; kanını emen ve sinirlerini koparan en amansız hasımlarını, dost zannederler. Milletin basireti bu kadar bağlı, düşmanlar da bu kadar sinsî ve amansız olunca, "tahta at" surlardan içeriye sızmış ve kale tehlikede demektir.

Toplum Sağlam Dayanaklara Sahipti

O günün insanları, günümüzde olduğu ölçüde ne yalan bilir ne tezvirde bulunur, ne iftira ile başkalarını karalar ne de komplo gibi bayağılıklara tenezzül ederdi. Ara-sıra insanî değerlerden habersiz, halka da Hakk'a da saygısı olmayan birkaç sefilin sefalet hırıltıları veya gadr u zulüm "hay-hû"ları duyulsa

da, toplumun hemen büyük çoğunluğunun temel karakteri, böyle aşağılık ruhların sermayesi sayılan bayağılıklara karşı hep kapalı bulunurdu. Onlar arasında ahlaksızlık, hiçbir zaman millet çehresini karartacak şekilde alenileşip yüze vurmaz; fenalıklar uzun boylu yaşama imkanı bulamaz; hayasızlık katiyen yaygınlaşamaz; günah ve isyan istidadı, gücünü denese bile gizlilik içinde dener; bu denemelerse asla tutmaz, tutsa dahi devam etmez; doğmasıyla ölmesi bir olur ve onun yerini de hayat boyu unutulmayan bir nedamet hissi alırdı. O günün insanları hata işlesin işlemesin arınmak niyetiyle sık sık tevbe ve inâbe kurnaları altına koşar; dua ve niyazlarla sürekli iradelerini güçlendirir ve her zaman Hakk'a yakın durmaya çalışırlardı.

Toplum ve İnsan Açısından İmanın Önemi

Günümüzde, doğrudan doğruya, iman, İslâm ve Kur'ân tenkide tabi tutulup sorgulandığı için, himmetler de bütünüyle bu taarruz noktalarına teksif edilmesine, fertlerin, İslâmî duygu ve düşünce açısından takviye edilmesine, kitlelerin de hedefsizlikten kurtarılarak yüksek mefkûrelerle irtibatlandırılmalarına ihtiyaç var. Fertleri her türlü arayıştan vâreste kılacak böyle bir ihtiyacın karşılanması ise, ancak ve ancak imanın kendi renk, kendi desen ve kendi şivesiyle yeniden gönüllerde canlanmasına bağlıdır. İsterseniz siz buna, insanların yeniden kalbî ve rûhî hayata yönlendirilmesi de diyebilirsiniz. Bazılarının her şeyi, içtimâî yapının değiştirilip dönüştürülmesine, dönüştürülüp yeni kalıplara ifrağ edilmesine bağladığı bir dönemde, böyle bir yaklaşım fevkalâde önemlidir. Zira, diğer mülâhazada muhtemel bir kısım vuruşmaların, sürtüşmelerin, ayrışmaların bahis mevzuu olmasına karşılık, böyle bir yönelişte her zaman, anlaşmalar, uzlaşmalar ve dayanışmalar söz konusudur.

Toplum Yapımız

Bizim toplum yapımız, "işte tâlih" deyip öğüneceğimiz, başkalarının da imreneceği seviyeler üstü ve hiçbir içtimâî sistemin bugüne kadar arayıp da bulamadığı, bulsa da ulaşamadığı bir güzellikler meşheriydi. Kendi ruhundaki dinamiklerden güç alan, kendi öz kaynaklarından beslenen.. vesâyâ bilmeyen, kimseye ve hiçbir şeye tâbi olmayan; kendi olarak asırlar ve asırlar ayakta

durmasını başaran bu muhteşem içtimâî meşher, bu göz kamaştıran sistem, bütün bir hasım dünyâ ile hesaplaşa hesaplaşa, çağlar boyu mevcudiyetini devam ettirmesi âdeta bir hârikadır. Kim bilir liyâkatli temsilcilerini bulsaydı, belki daha asırlarca yaşayabilirdi...

Evet, dünden bugüne bu içtimâî bünye en ideal bir âheng in ifâdesi olarak, mevcut sistemlerden hiçbirinin ulaşamayacağı en göz kamaştırıcı neticeleri hâsıl edip ortaya koyması fevkâlade bir hâdisedir. Hele yeryüzündeki mevcut sistemlerden hiçbirine dayanmadan; Türk sosyalizmi, Türk komünizmi, Türk masonizmi gibi utandırıcı izâfetlere girmeden, aldatan nispetlere sığınmadan...

Toplumda Alt Üst Olan Değerler ve Kaos Ortamı

Evet, bugün hemen her bucakta ürperten bir hazân ve her yerde insanî değerler ayaklar altında; ne insana saygı var ne de evrensel değerlere. Üç-beş tane saygılı gibi davranan bulunsa da, onlar da gösterdikleri saygıya ücret peşinde. Kitleler, her kesimiyle hemen her yerde yığın telâkki edilmekte; yığınların hâli ise en acı şekliyle gelip yüreklere oturmakta. İş-aş-ekmek vaadi seçim zamanlarında sıkça duyulan sözlerden. Bugüne kadar onunla da yüz yüze görüşüp tanışma imkânı olmadığından şimdilerde o türlü vaadlere de kimse itibar etmiyor. Her yerde ilim Allah'a emanet!. Mârifet Kafdağı'nın arkasında sanat ideolojilere kavaslık yapıyor.. pek çoğu itibarıyla ilim yuvaları taklide teslim.. hakikat aşkı, ilim tutkusu, araştırma şevki iltifat görmeyen gayretler.. iltifat görmeyen bir kısım gayretler de ihtimal birer hobiden ibaret bugünümüzü-yarınımızı emanet edeceğimiz hayatî müesseselerde hayattan eser yok.. propagandalara bakınca, dünyalara yetecek kadar bir güce sahip gibiyiz; oysaki realiteler bir kasabaya bile yetmediğimizi haykırıyor. Ahlâkî değerler, sorumluluk duygusu, hak düşüncesi, adalet mülâhazası açısından dünya standartlarının çok çok altında olduğumuz apaçık: Çoğumuz itibarıyla ne ar, ne hayâ, ne hakka saygı ne de düşünceye hürmetimiz var. Allah korkusu, fazilet hissi çoktan unutulmuş kuldan utanma ise şimdilerde o can sıkıcı duygudan da (!) kurtulma peşindeyiz bir yığın kalpsizler, ruhsuzlar hâline geldiğimiz yüzlerimizden okunuyor; çoğumuzda ne merhamet ve şefkat hissi ne de hürmet duygusu kaldı. Dini, diyaneti eski-püskü-partal bir müessese kabul edenlerin sayısı hiç de az değil.. her yerde dinî duygular harap, dindarlık makhur; her tarafta lâubâlîlik ve ahlâkî çöküntü; her yanda iç içe hıyanet ve her bucakta âh u efgan.. insanî duygular açısından erozyona uğramış ruhlarda hissizlik,

hareketsizlik veya "Âlemi ben mi kurtaracağım?" mazeretleri müteessir gönüller heyecanlarının esiri ve muvazenesiz "Gün bugündür, dem bu demdir." diyenlerin sayısı belli değil.. hayatını köşe dönmeye veya köşe kapmaya bağlamışların adedini Allah bilir. Bütün bunlara karşılık azıcık duyan ve düşünen kafalar ise, kaba kuvvetin balyozları altında inim inim.. millete hizmet edenlerin kaderi ezilmek ve samimiyetle çarpan sinelere karşı her köşe başında ayrı bir şeytanî tuzak.. şimdilik sessiz duranlara bir şey diyen yok.. yarın, öbür gün ne olacak, onu da bekleyip göreceğiz...

Toplumda Değişim ve Sancılar

Milletlerin hayatında en buhranlı dönemler, içtimâî değişim ve yeniden tekevvün aralıklarında görülür. Tıpkı bazı canlıların geçirdiği "metamorfoz" hadisesine benzer şekilde, yenilenme süresince sancılar, sıkıntılar, zincirleme infialler; bazı şeylerin atılıp yeni bazı şeylerin geliştirilmesi gibi... Kitleleri gerilime sevk eden hadiselerle, toplumda ferdî ve içtimâî bunalımların yaşanması kaçınılmaz olur. Bir de, yapılacak işler, daha önceden denenmiş, bir kısım sâbiteler esas alınarak yapılmıyorsa, dünya kadar yanlışlıklara girilebilir.. yer yer mantık ve muhâkeme hisse yenik düşebilir.. varsa, şöyle-böyle uyulması düşünülen plânlar, onların dışına çıkılabilir.. ve sığ, küçük projelerin dar çerçevesi içinde umûmî âhenk bütün bütün altüst olup, genel tasavvur ve düşüncelerin hilâfına akla-hayale gelmedik handikaplarla karşılaşılabilir; dolayısıyla da yığınlar, hatta onları idare edenler, aklî ve mantıkî olmaları gerektiği yerde -günümüzde çokça müşâhede edildiği gibi- hissî hareket ederek yapma kuşağında çeşit çeşit yıkmalara sebebiyet verebilirler.

Milletlerin yeniden yapılanma veya inkılâp dönemlerinde, sık sık "kaderdenk" noktalarının yaşandığı çokça görülen hadiselerdendir. Evet, her şey olabilme, imkânları söz konusuysa, kitlelerdeki heyecan ve zirvedekilerdeki hırs yüzünden, o âna kadar gerçekleştirilen her şeyin yıkılıp gittiği ve yeniden başa dönüldüğü hiç de az görülen vakalardan değildir. Bir kere, değişim ve inkılâp dönemlerinde, fertler, normal zamanlardaki durumlarından daha farklı bir hâl alır: Belli istikamette hareket eden, bir yerlere varmak isteyen, çevresindeki her şeyi de alıp aynı yöne sürükleyen kitlenin ayrılmaz bir parçası olarak tamamen ferdîlikten sıyrılır ve ma'şerî bir varlık haline gelirler. Artık böyle zihnî bir değişiklik geçiren bu insanlar, akıllı-uslu fert mantığıyla değil de, kitle mantığının tesirinde hareket eder ve onun direktifleriyle oturur-kalkarlar.

Toplumda Güven Hakimdi

O toplumda, herkes herkese güvenle bakar, güvenilir olma konusunda olabildiğine titiz davranır ve kimse kimseden endişe duymazdı. Nadir de olsa, başkalarının onları aldattığı olurdu ama, onlar katiyen kimseyi aldatmaz, aldatmayı düşünmez; birine hile ve hud'ada bulunmayı insan olma hakikatine karşı en büyük saygısızlık kabul eder ve itibarlarını bir namus gibi korurlardı. Onların arasında "dediğim dedik" kaba kuvvetin sesi soluğu fazla duyulmazdı; yer yer bir kısım münasebetsiz çıkışlar veya başkaldırmalar olsa da, bu tür kimselerin önüne birer kemik atılıverince hemen sesleri kesilir ve âhenk de yeniden teessüs ederdi.

Toplumda Kargaşa İsteyenlerin Özellikleri

Doğrusu, bu şîrâzesizlikle ne dünyanın düşünce haritasını değiştirmek ne kendi toplumumuzun idbârını ikbâle çevirmek ne de insanımıza yeni ufuklar açabilmek mümkün olacaktır. Bence, bu hafakanlı çevrelerin, her biri birer hezeyan ve ihtilaç sayılan düşüncelerinden doğsa doğsa ancak kargaşa doğar. Ama katiyen yenilik doğamaz. Aslında bugüne kadar olanlar, bundan sonra olacakların aldatmaz emâresi ise, böyle bir konuda, daha fazla bir şey söylemek de abes olsa gerek...

Orijinal bir konuyu tahlil ettiğimiz iddiasında değiliz; bu mevzû şimdiye kadar değişik mahfillerde defaatle ele alındı.. bilmem kaç kere teşhis ve tesbit imbiğinden geçirildi.. nice zengin karîha ve güçlü kalemlere iştigal mevzuu oldu.. hattâ ne kapsamlı anketlerle üzerinde duruldu.. ve farklı platformlarda farklı değerlendirmelere tâbi tutuldu; ne var ki bu teşebbüslerden hiçbiri beklendiği ölçüde yararlı olmadı.. olmadı ve hâlâ pek çok kimse düşünce ve zeka kıymetini bu üslûp bozukluğu uğrunda harcamakta; bilgi, kültür, cesaret ve mantığını hislerinin yedeğinde götürmekte ve âdeta hep insanî değerlerle savaşıyor ömrünü tüketmekte. Zaten bu fikren yetersiz, kalbî hayatları itibarıyla bomboş, muhakemeleri açısından fevkalâde tutarsız, hikmet ve ilim fakiri kimseler, biraz da hilekâr, hasis, şöhretperest, makam-mansıp-menfaat düşkünü iseler, bunların başka bir çizgi takip etmeleri de mümkün değildir.. başka bir çizgi takip etmeleri şöyle dursun böyleleri, gözlerini diktikleri noktaya

ve kilitlendikleri hedefe ulaşabilmek için kanmak bilmeyen bir susuzluk ve doymak bilmeyen bir oburlukla, sürekli bu cismanî açlık ve susuzluğu giderme peşinde koşacak; ara sıra elde ettikleriyle sevinşeler de, çok defa fevt ettikleri fırsatlardan ötürü kıvrım kıvrım kıvrınacak, her biri insanoğluna bahşedilmiş eşsiz birer mevhibe sayılan ruhlarındaki yüksek hislerini söndüre söndüre nefsanîlik vadilerinde hep sürüklenip duracaklardır.

Toplumda Kültür Etkileşimi

Böyle bir süreç, dünüyle-bugünüyle oturmuş, akla, düşünceye, vahye açık bir toplum için, onun hayat felsefesi, millî üslubu, tarihî karakteri ile aynileşmenin en sağlam yoludur. Aksine, henüz gelişme sürecini tamamlayamamış, âdet, töre, eğlence, ya da zevk u safâdan örülmüş hatta bazen de tabu haline getirilen folklorik alışkanlıklara gelince, bunlar aldatan birer kültürsüzlük örneğidir. Evet, emvâcî karar dide olmuş yerleşik millet ve medeniyetlerde, toplumun değişik kesimleri itibariyle sürekli alış-verişler, tesirler ve tepkiler söz konusudur. Hususiyle de demokratik mülahazaların bahis mevzuu olduğu ortamlarda toplum piramidinin tepesindekiler ile, tabanı oluşturan unsurlar arasında her zaman ciddi bir tesir ve teessür (etki-tepki) söz konusudur. Öyle ki, mektepteki hocadan kürsüdeki vâize, gazete ve mecmuadaki yazardan televizyon kamerası karşısındaki yorumcuya, şiiriyle, nesiriyle kendini ifade eden edebiyatçıdan geniş mânâda bütün varlığı, dar mânâda kendi çevresindeki eşya ve hareketleri tuvaline taşıyan ressama kadar herkes hemen her zaman muhatap kitleleri açısından böyle bir tesir ve teessürün insiyâkıyla hareket ederler. Veren ve üreten mânâsına yukarıdakiler, çevrelerine sürekli sinyaller göndererek muhataplarını uyarır, onları motivasyona hazırlar ve onların içindeki istidatları meslek ve san'at telakkilerinin ufkuna yönlendirerek verici ve üreticilerin sayılarını artırırlar. Öyle ki her gün biraz daha sayıları azalan alıcıları da birer ufuk insanı haline getirirler.

Toplumda Mâneviyatsızlığın Neticesi

Evet, mânâ derinliği olmayan ve metafizik düşünceye kapalı bulunan ruhlar, gün gelir bütün bütün hayatî dinamiklerini kaybederek, tamamen hazan yemiş yapraklar gibi savrulur giderler.

Bir millet bu hâle gelince, yavaş yavaş kültür hareketleri durgunlaşır, genç-
ihtiyar her kesimiyle toplum yorgunlaşır, ilim yuvaları şablonculuğa teslim olur;
düşünce ve ilim sözcükleri gerçek mânâ ve muhtevâlarını yitirir.. ve her şey
talihsizleşen ilim yuvalarının aktörlerine bir caka ve çalım vesilesi hâline gelir.
Oysaki, Eski Yunan'da olduğu gibi hicrî 4. asırda, bütün İslâm dünyasında ve
batının Rönesansa yürüdüğü yıllarda o müthiş gelişmeler hep binbir sancının
bağrında filizlenmiş; hakikat aşkı ve marifet sevdasıyla beslenmiş; sanatla,
teknolojiyle resimlendirilmiş, sonra da toplumların ruh ve mânâ değerleriyle
uzlaştırılarak tarihe emanet edilmiştir.

Toplumda Sevgi Yokluğu

Sinelerin düşmanlığa yenik düştüğü, ruhlarda bulantıların yaşandığı, kinin,
nefretin bütün bütün azgınlaştığı, herkesin birbirinin kurdu hâline geldiği şu
meş'um ve kapkara günlerde bizim, sudan, havadan daha çok sevgiye,
merhamete ihtiyacımız olduğu açıktır. Şimdilerde sevgiyi unutmuş gibiyiz;
şefkat de sözlüklerde müracaatçısı olmayan garip bir kelime. Yok birbirimize
merhametimiz, insanlara sevgimiz. Acıma hislerimiz körelmiş gibi, yüreklerimiz
kaskatı ve ufkumuz düşmanlık duygularıyla simsiyah.. ve simsiyah görüyoruz
herkesi ve her şeyi. Hoşgörüden nefret eden bir sürü tiran bozması var her köşe
başında. Diyaloga lânet yağdıranların sayısı da az değil. Çoğumuz sürekli kavga
vesilesi arıyor; yalan, iftira ve tezvirlerle birbirimizi karalıyor; dişle, pençeyle
veya kan kokan sözlerle kendimizi ifadeye çalışıyoruz.

Toplumda Sorumsuzluk Örnekleri

İnsanların pek çoğu değişik maksat ve gayeler arkasında koşar dururlar ama,
bu koşup durmalar sorumlulukla derinleştirilmediği takdirde bunlardan bir şey
beklemek beyhûdedir. Gözleri, çıkar hırsıyla dönmüş menfaatçiler harıl harıl
çalışır, politikacılar gezer büyümlü nutuklar atar, medya haber-yorum ve daha
değişik programlarıyla şov üstüne şov yapar, bazı çevreler bütün bir sene boyu
müstehcenlik soluklar durur, bir kısım din adamı kıyafetindeki insanlar sürekli
hakk-ı temettû peşinde koşar, borsalar ve para piyasaları spekülasyonlarla
sabahlar, spekülasyonlarla akşamlar, bazı devlet daireleri değişik ideolojilere
primler yağdırır, bir kısım akli erenler de olup-biten bunca şeyi olabildiğine bir

umursamazlıkla seyreder; yani ezen ezer, ezilip-giden de 'istifâ-i tabü' deyip bütün bunları olağan kabul ederse, yapılması gerekli olan şeyler çok zorlaşmış demektir. Öyle ki, bu uğursuz hareket ve oluşumların kahramanlarına ve bu korkunç dolaplar arasında ezilip perişan olanlara: 'Böyle nereye gidiyorsunuz?'

Bu hissizlikle cemiyet yaşar derlerse pek yanlış:
Bir ümmet göster, ölmüş maneviyatıyla sağ kalmış.

Mehmet Âkif

demeye kalksanız, yüzünüze bir tokat veya tükürük atmasalar bile, mutlaka bir laf çarpar ve gülümser geçerler. İhtimal size: 'Koyunu koyun ayağından, keçiyi de keçi ayağından asarlar' ya da daha bir umursamazlık içinde: 'Gemisini kurtaran kaptandır' der, mesuliyet şuurunuzla alay ederler. Hatta daha bir sere serpe insan imajını hatırlatan lâubalilikle: 'Bana ilişmeyen yılan bin yıl yaşasın' hezeyanını savurur, hüşyâr vicdanlarınızda hafakanlar hasıl ederler. Kim bilir bu vadede, saf düşüncelerinize ve masum duygularınıza gelip çarpacak daha neler ve nelerle karşılaşacaksınız.?

Toplumdaki Kaos Ortamı

Günümüzde hâdiseler, sırf dış yüzleri itibarıyla değerlendirilmekte; sürekli korku, telâş, endişe ve ürperten bir belirsizlik var olup biten her işte. Niyetler olabildiğine karanlık, söz ve davranışlar aldatıcı, emeller hırsların güdümünde ve şu koca dünya fevkalâde hassas dengeler üzerindeki o iğreti duruşuyla birkaç macerapereste emanet. Kimin ne yaptığı, ne yapacağı belli değil; arzular başka, sözler-vaatler başka; aldatan aldatana. Kimse inanmasa da, öldürenler ve ezenler bir sürü bahane uydurabiliyor; mazlum ve mağdurlar ise olup biten şeylerden bütün bütün habersiz. Ölene şehit diyorlar, kalana da gazi. Aslında bunlarla teselli olmak için de imana ihtiyaç var. Böyle bir desteği olmayanlar da ödüllere, madalyalarla avutuluyor.

Toplumdaki Kargaşa

Bir kere son seneler itibarıyla birbirinden kopan ve araları açıldıkça açılan kitleler, düşünce hayatı, ruh ve özleri açısından ciddi bir farklılık göstermeseler de, birbirlerine karşı fevkalâde yabancılaştı ve âdetâ birbirinin kurdu haline

geldiler: Oyle ki bunlardan birinin ak dediğine diğeri kara diyor.. birinin ortaya attığı düşünceye öbürü muhalefet ediyor.. birinin alternatif görüşlerini diğeri bozgunculuk sayıyor.. birinin salâbetini beriki taassup kabul ediyor.. bir de bu tersliklerin yanında, hakkın hangi cephede olduğunu tespit için herkes tarafından kabul edilmiş ortak kıstaslar yoksa, varın kavganın, daha doğrusu, bu kör dövüşünün buutlarını siz takdir edin! .

Toplumdaki Tedirginlik ve Belirsizlik

Her yanda yürekler tıpkı kamış kalemler gibi cızır cızır.. ve cızırdayan bu kalemler, kan rengindeki mürekkepleriyle tarihin en kirli sayfalarından birine ne utandıran notlar düşüyor: Her tarafta toz-duman, her bucakta kan, irin ve gözyaşı. Gövdeler canlara kalkan, canlar yaşama heyecanı ve ölüm hafakanıyla tir tir.. ezenler kan kokusu almış köpekbalıkları gibi av peşinde; her gördüğüne saldırıyor ve herkese diş gösteriyor. Mazlumlar-mağdurlar ise, sürekli şaşkınlık içinde ve beyhude eforların yorgunu. Her yanda kurt ulumaları, çakal sesleri; bu seslere açık sînelerde ise çaresizlik iniltileri. Hayattan kâm almak şöyle dursun, dört bir yandan gelip ruhlara çarpan acı haberlerle yığınlar sürekli tedirginlik içinde. Umumi atmosfer bugünkü insanların yüzleri gibi simsiyah; hâdiseler de tıpkı onların kafaları gibi hep sisli-dumanlı.. ne yaşamının hakkı verilebiliyor, ne de hayat kendi derinlikleriyle duyulabiliyor.. sürekli emel, elem arası gel-gitler yaşanıyor, insanlar da her an ayrı bir acı ve ızdırapla ölüp ölüp diriliyorlar.

Toplumların Ömrü ve Çözümler

Bir tomurcuk, bir yumurta, bir yavru binbir zorluklarla meydana gelir ve varlığa erer. Sonra küçük bir ihmâl az bir gaflet ve ehemmiyetsiz bir ârıza ile mahvolur gider. Gider de, ne bahar bekleyen tomurcuktan, ne yığın yığın müşkülleri aşarak ortaya çıkan yumurtadan ne de yavrudan eser kalmaz. Toplum hayatı da öyledir. Bin meşakkatle elde edilen zaferler; debdebe ve ihtişama ulaşan medeniyetler; göz kamaştırıcı ümranlar, beklenmedik bir kırağı ile yerle bir edilir de, esefli birer rüya, hasretli birer hayâl olur kalırlar.

Nedendir bu çözümlüş ve çöküşler? Nedendir önüne geçilmez gibi işleyen bu hâdiseler? Acaba, toplumları ve medeniyetleri, bu âfetlere karşı koruyacak bazı

seralar bulunamaz mı? Bulunamazsa, insanın cemadattan (cansız varlıklar) farkı nedir...?

Evet, her fert gibi, her toplumun da belli bir ömrü ve takdir edilmiş bir eceli vardır. Müddetini dolduran her fert ve toplum -büyük veya küçük bir sebeple- elvedâ diyerek ayrılır. Ayrılır da kimse onu durduramaz. Her varlık bu mihnet evine birer birer gelir, birer birer gider; bu geliş ve gidişte fertleri, milletler ve devletler takip eder. Gelenler bir yığın çâre ve tedbire dayanarak gelir. Ama gidenler, sezilmedik sebeplerle ve sessizce silinir gider. Şimdiye kadar bu kakhâr-ı devvârın [2] dişleri arasında binlerce millet ve yüzbinlerce ümrân çiğnenip gitti. kim bilir, daha nice medeniyetler, o diş ve damaklar arasında eriyip yok olacaktır.!

[2.] Kakhâr: Ziyadesiyle kahreden, yok eden, batıran. Devvâr: Çok dönen, devreden.

Toplumsal Değerlerin Yozlaşması

Son bir-iki asırdan beri insanlık hep ızdıraptan ızdıraba sürüklendi, hep ölüm çukurlarının çevresinde dolaştı ve kurtuluş ararken de hep felâket buldu ve felâketlerle yoğruldu. Bu meş'ûm zaman diliminde, dünyanın hemen her yerinde toplumları idare eden güç, devletlerden, hükümetlerden daha ziyade, şahısların, grupların, sınıfların, holdinglerin, mafyaların kazanç hırsı ve ikbal arzusu oldu. Tabiatıyla, böyle bir dünyada her şeyin kıymet hükmünün para ve yaşama seviyesiyle ölçüleceği de bir gerçektir.

Evet gerçek değerlerin alt-üst olduğu böyle bir dünyada insanların itibarlarının, onların paralarıyla, servetleriyle, yazlık-kışlık villalarıyla ölçülmesi gayet tabiiydi.. ve öyle de oldu; maddî varlık ve imkânlar küstah bir glâdyatör gibi ellerini yukarıya kaldırarak, ilim, fazilet, düşünce ve cesaretin üzerinde tepindi ve onları yendiğini ilân etti. Oysa ki servet ü sâ mân, ilim, akıl, fazilet ve cesaretle birleşince bir değer ifade etse de tek başına kaldığında bir şeye yaradığını söylemek oldukça zordur.. hatta ondan da öte bazen bir canavarlık vesilesi hâline gelmesi bile söz konusu olabilir. Ne acıdır ki günümüzde, toplumların gerçek hayat dinamikleri sayılan bilgi, düşünce, ahlâk ve cesaret gibi hususlar, şayet maddî imkân ve kazanca dönüştürülemiyorsa fantezi ve aptallık emâresi sayılmakta.

Halbuki eğer bir toplumu teşkil eden fertler hayat projelerini beden ve

cismâniyete göre plânlıyor, ömürlerini zevk u sefâ vadilerinde sürdürüyor, zenginlik ve refahtan başka bir şey düşünmüyorsa böyle bir toplumda, çalışkan, azimli, mâhir ve sağlam karakterli insanlar kadar, hatta onlardan da fazla gayesizler, düzenbazlar, çıkarıcılar, heyecansızlar, iki adım ötesini göremeyen miyoplar ve cahiller hâkim duruma gelir. Bu da ahlâk ve fazilet telâkkisinin, sanat düşüncesi ve tecrübenin, dolayısıyla da ülke ve millet için yararlı karakterlerin ve yüksek performansların dışlanması demektir. Şimdilerde ülkemiz dahil dünyanın hemen her yerinde böyle bir çarpıklığın yaşandığı da bir gerçek.

Toplumsal Krizlerin Çözümü

Güzel günlerin arefesinde ve fecirlerin bayram solukladığı şu günlerde bir kısım aşılmaz gibi görünen buhranlarımızın bulunduğu da bir gerçek. İçtimâî sıkıntılar, millî dertler ve tabîî afetler gibi, toplumları saran krizler de günlük tedbirlerle çözülemez. Bu ölçüde krizlerin çözülmesi, toplum çapında basiret, ilim ve hikmetin yaygınlaşmasına bağlıdır. Aksine, hedefsiz, ufuksuz, günlük siyasî manevralar türünden politikalarla bu kabil problemleri çözmeye çalışmak, zaman israfından başka bir işe yaramayacaktır. Dünden bugüne, en yaygın kriz ve bunalımları, ruh, mânâ ve basiret sahibi insanlar, o engin ufukları, engin himmetleri sayesinde ve bir ölçüde bugünün güç kaynaklarını da gelecek hesabına harekete geçirerek, tasavvurlarımızı aşan bir kolaylıkla çözmüşlerdir. Biz, onların bu dâhiyâne tedbirlerini çok defa beşer üstü sanmış ve hayretten hayrete düşmüştüzdür. Oysa ki, her muvaffak insanın yaptığı, onların da edip eylediği, sadece ve sadece Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine bahşettiği istidat ve imkânları sonuna kadar ve rantabl olarak kullanmaktan başka bir şey değildir.

Toplumsal Problemlerimize Çareler Sundu

Evet, Bedüzzaman milletin fikrî seviyesizliklerle sürüm sürüm yaşadığı ve içtimâî dertlerin birer buhran hâlini aldığı, ülkenin hemen her yanında ürperten yüzlerce hâdisle ile yüz yüze kalındığı, her tarafta İslâmî ve millî değerlerin enkaz enkaz üstüne yıkılıp gittiği ifritten bir dönemin, düşünen, çareler arayan, teşhis ve tespitlerde bulunan sonra da bu rahatsızlıklara reçeteler sunan bir

hekimi olmuştı. O, upuzun ve karanlık yılların hazırlayıp sahneye sürdüğü dünya kadar felâket altında didinip duran talihsiz nesillerin, îmansızlık, dalâlet ve şüphe vadilerinde bocaladığını, kurtulmak istedikçe daha derin buhranlara gömüldüğünü gören, hissedene, görüp hissettiklerini vicdanının derinliklerinde duyan bir insan olarak, ilk günden itibaren hep müteheyyiç yaşadı.. sürekli düşündü.. devlet ve topluma alternatif tedaviler teklif etti.. ve bu şanlı fakat talihsiz millete, muhteşem fakat bahtsız ülkeye eski enginlik ve zenginliğini duyurmaya çalıştı.

Toplumsal Sıkıntıların Kaynağını Teşhis Etti

Bediüzzaman'a göre, bugün olduğu gibi o gün de, bütün fenalıkların menbaı, cehalet, fakr u zarûret ve iftiraktı. Evet içtimâî sıkıntılarımızın en birinci sebebi, millî sefâletlerimizin en önemli sâiki cehalettir. Allah bilmeme, peygamber tanımama, dine karşı lâkayt kalma, maddî-mânevî târihî dinamiklerimizi görememe mânâsına gelen cehalet, hiç şüphesiz o gün-bugün başımızın en büyük belasıdır.. ve Bediüzzaman da ömrünü bu öldürücü mikropla savaşa vakfetmişti. Ona göre kitleler, ilimle, irfanla aydınlatılmadıkça, toplum sistemli düşünmeye alıştırılmadıkça ve yanlış, sapık düşünce akımlarının önü alınmadıkça, milletimiz için kurtuluş ümidi beslemek abestir. Evet, o cehalet yüzünden değil midir ki; kâinât Kurân'dan, Kur'ân da kâinâttan koparıldı.. koparıldı ve biri, varlığın sırlarını bilmeyen, eşya ve hâdiselere kapalı, bağnaz ruhların hayal zindanlarında yetim kaldı; diğeri de her şeyi maddede arayan ve mânâyâ karşı bütün bütün kör, mük'ab cahillerin elinde bir kaos halini aldı. Yine bu cehalet sebebiyle değil midir ki; bu mübarek dünya, en münbit ovalan, en feyyaz obaları ve en bereketli ırmaklarına rağmen, zarûret ve sefâletlerin pençesinde inim inim inlemekte ve eski kapıkullarına dilencilik etmekte.

Toplumu İlgilendiren Meselelerde İstişare

Toplumu alâkadar eden meselelerin meşverete sunulması, 'Bu iş hususunda onlarla istişârede bulun!' fermânı gereğince, şûrâyâ esas teşkil eden husûsu rey ashâbına arzemesi bir sorumluluk olduğundan, idareci bu sorumluluğu yerine getirmediğinde mesul olacağı gibi, idare edilenler de, fikirlerinin alınmak istendiği konularda görüşlerini bildirmediğinde mesul olurlar. Hatta sadece

görüşlerini bildirmemekle değil, görüşlerinin alınmasında kararlı olmadıkları zaman da vatandaşlık vazifesini yerine getirmemiş sayılırlar.

Toplumu İnşa Edecek Kahramanlar

Toplumu yeniden inşa edecek kahramanları tarih ve daha evvelki cemiyet doğurur, emzirir, şekillendirir; daha sonra da toplum, tarih ve milleti bu kahramanlar hazırlarlar.. her parçası aydınlık, her düşüncesi rehber ve hiçbir zaman bizim şaşkın ve dağınık isteklerimizin esiri olmayacak olan, aksine hep cesetlerimizde can, iradelerimizde fer, dimağlarımızda da idrak ve basiret usâresi bu kahramanlar...

Bin yıllık, mübarek bir geçmişin mânâ ve muhtevasını fevkalâde bir ihtimamla koruyacağına inandığımız bu hikmet erleri, gelecek nesillere de sürekli millet ruhunu aşılacak, onun her zaman taze-canlı kalmasını sağlayacak ve bir kere daha devlet-i ebed müddet.! diyeceklerdir.

Ancak, bunun süratle gerçekleşebilmesi için de, toplumun değişik kesimleri arasındaki farklılıkların ortaya çıkarılmaması, hakperestliğin bir şiddet silahı haline getirilmemesi, Allah'ın kullarına karşı, şeytana arka çıkılmaması şarttır. Değişik bir ifade ile, başkalarının başını yarıp-putunu kırmaya yöneldiğimizde putun en büyüğü nefsimizdir mülâhazasıyla elimizdeki baltayı bu en büyük düşmanımızın başına indirerek, bizi endişe ile seyredenlerin yüreğine su serpilmesi esas olmalıdır.

Toplumu Kendi Değerlerine Kavuşturma

Evet, bir kere daha hatırlatmalıyım ki, toplumu kurtarma hedefine göre plânlanamamış ferdî kurtarma projeleri neticesiz ve akîm kalacağı gibi fertlerin irade, şuur ve gönüllerinde öldürdüğümüz değerleri toplumda var etmemiz de mümkün olmayacaktır. Evet, kurtarıcılık hedeflenmeden kurtulma plân ve projeleri birer kuruntu, ferdî dirilişi baltalayarak milletçe bir yere varılabileceği zannı da bir avuntudur.

Bu itibarla biz, evvelâ kendi el ve ayaklarımızın bize ait olduğunu şahsî şuur ve iradelerimizde belirleyip, sonra da başkalarıyla el ele tutuşarak mâşerî şuur ve irade ile bütün problemlerimizi çözebileceğimize inanıyoruz. İşte bu şekilde

davranma sayesinde, bir taraftan hep başkalarına hayat iksiri sunarken, diğer yandan da ferdi hayatımızın verimliliğini koruyarak, hattâ artırarak maddî-mânevî yükselişimize süreklilik kazandıracağımız kanaatindeyiz. Evet, biz inanıyoruz ki; bir düşünce, bir plân ve bir gayret ne kadar diğergâmlık ifade ediyor ve ne kadar başkalarını tutup kaldırmaya mâtuf ise, o ölçüde tutarlı ve istikbal vaad edicidir; zira insanları yaşatan kurtarma mefkûresidir; öldüren veya felç eden de menfaat tutkusudur. Ömürlerini şahsî çıkar uğrunda tüketen insanlar her zaman kirli politikalar içinde olmasalar da bir gün mutlaka kirlenmeleri kaçınılmazdır. Hayatlarını başkalarına diriliş üflemeyle canlı tutanlar ise, herkesin yapraklar gibi hazanla savrulduğu yerlerde bile gezer, çevrelerine hayat iksiri sunarlar.. ve işte bunlar, her zaman dünya ve ukbâyı içine alacak olan çok yönlü bir maratonun "rıdvan"a namzet kahramanlarıdır.

Toplumumuz Sevgi Arıyordu

İşte, yıllar ve yıllar boyu hep bu derûnî hislerle sevgi kurnalarımızı sonuna kadar açık tutarak, belli bir zaman dilimi itibarıyla kinle, nefretle, düşmanlıkla, gayzla, komplo duygusuyla kirlenmiş bir zeminde muhabbet fidelerinin çoğalıp, gelişip her yanı saracağı hülyalarına kapıldık. Aynı hülyaları bizimle paylaşan toplumun büyük çoğunluğu da;

Ses ver yiğidim, yoksa beni duymuyor musun?

Yıllar var ki, hep hayalinle oynayıyorum;

Kalkıp geleceğin inancıyla yaşıyorum...

Ümitle ışıldayan gönlüm seni bekliyor;

Kâh göklerde uçup, kâh yerlerde emekliyor.

Her tarafta harap eller, baykuşlara bayram,

Köprüler bir bir yıkılmış, yollar yolcusuz;

Gelip uğrayanı kalmamış, çeşmeler susuz..

Tıpkı rüyalarda olduğu gibi diril, gel!

Beyaz atının üzerinde bir sabah erken;

Gözlerim kapalı ruhumda seni süzerken,

Tıpkı rüyalarda olduğu gibi diril, gel!

gibi gönülden çığlıklara ses verdi ve milyonlar, bu masmavi mefkûrenin büyüüne kapılarak, her yerde sevgi mırıldanmaya başladı. Öyle ki, bu sevgi

sağanağı zarûret ölçüsünde bir beklentiye bağlandığından, başlangıçta küçük bir iki sızıntıdan ibaretken, zamanla bir çağlayana dönüştü; dönüştü ve hemen her kesimin ümit dünyasında yepyeni bir dirilişin remzi olarak anılır oldu.

Toplumumuzda Huzur ve Maneviyat Vardı

Yer yer muhalif esen rüzgârlarla bu gümüşten atmosferin delindiği, bu masmavi tabiatın renk attığı, çevrenin şöyle-böyle sarardığı da olurdu, ama, umumî havanın her zaman semavîliğe açık olması sayesinde, en şiddetli rüzgârlar bile hemen meltemlere dönüşür, renkler bahara boyanır ve her şey yeniden bir ledünnîliğe bürünürdü. Evet, bu dünyada, ne mütemâdî gaflet ve ondan kaynaklanan laubalîlik ne de sürekli sızı ve çılgılık duyulurdu. Bu sihirli dünyada, ara-sıra huzur ve sükûnumuzu yırtıp geçen bir kısım münasebetsiz hadiseler cereyan etse de, devam etmez; başladığı gibi biter ve neticede gelir her şey bir kere daha yerli yerine otururdu; oturur ve millî, içtimaî atmosferimiz yeniden o esâtirî hâlini alır, cennetlere ve cennetliklere açık sihirli bir uhrevî renge bürünürdü. Öyle ki, henüz göremediğimiz bütün gaybî âlemler, müşahade ettiğimiz varlık ve hâdiselerin önüne çıkıyor gibi olur ve ruhlarımıza ne bilinmedik şeyler fısıldardı. Derken, zamanla bu büyülü vâridat iç dünyamızın bir derinliği haline gelir ve bizi kendi şivesiyle konuşturmaya başlardı. Bu derûnî hisler, tekerrür ettikçe zamanla ruhlarımıza, karakterlerimize uygun yeni bir bakış ufku kazandırır ve bize ruhaniliğin kapılarını aralardı. Öyle ki bazen bulunduğumuz mekânı semaların arz üzerine sarkmış bir yanı, kendimizi de o sihirli dünyanın sakinleri sanırdık.

Toplumumuzda Yabancılaşma ve Bunalımlar

Dün, ihmal, gaflet, umursamazlık, yetersizlik, başkalaşma fantezisi gibi millî bünyemizde birer modül şeklinde beliren tümörler, çok kısa bir süre geçmeden, üst üste ve hızlı metastazlarla her yanımızı sardı ve bizi dize getirdi; hem öyle bir getirdi ki, toplumun her kesimine ayrı bir hazan yaşatarak, herkesin gerçek rengini alıp götürdü. Evet, bugüne kadar kim bilir kaç defa bu rahatsızlıklarla sarsıldık ve onlara yenik düşme talihsizliğini yaşadık.. kaç defa onları bahtımızın kara yazısı olarak gördük ve sarardık.. kaç defa onlara karşı öfkelerimizi ifade etmek için -gerçek üslûbumuza uymasa da- münasebetsiz

kelime veya ona uygun bir söz bulamamanın helecenlarıyla oturup-kalktık ve bir "lâ havle.." çekerek kendi hafakanlarımızı yine kendi içimizde söndürdük. Bu arada bazılarımız, böyle öldüren bir his girdabında kıvranırken, bazılarımız da sadece bu levsiyata girmiş kimseleri karalamakla yetindi.

Toplumumuzdaki Gerginlik

Günümüzde herkes öfkeye programlanmış gibi kin solukluyor, nefretle yutkunuyor; sabit ve kararlı bir ihtirasla hasım saydığı herkese lânetler yağdırıyor.. gazete sayfalarına akan mürekkepler, televizyon ekranlarında şekillenen sûretler, radyolarda tınlayıp duran elektromanyetik dalgalar, dağ dere, ova-oba her yerde birer şeâmet çığlığı gibi kulaklarımızı tırmalıyor, birer ürperten fotoğraf gibi gözlerimize çarpıyor ve gönüllerimizde cerihalar açıyor. Her gün, her gece duyup irkildiğimiz bunca gayz destanı ve bunca şeâmet çığlığının içlerimizi bulandırmasına karşılık çare arayanların sayısı yok denecek kadar az; onların düşünceleri de dönüp dolaşıyor, paraya, maddî refaha ve ikbâle bağlanıyor. "... duygular süflî, emeller hâr/Nazarlardan taşan mânâ ibâdullahı istihkâr" (Âkif). Böyle bulanık bir bakış zâviyesi açısından pek az bir kesim müstesnâ millî olanın olmayandan, kapitalizmin komünizmden, onun da liberalizmden farkı yok.. hayatı, yeme-içme, uzanıp yatma ve kazanıp keyif çatma telâkkisine bağlamış böyle kimselerle, fitratın değişmez sınırlarının mutlak mahkûmu diğer canlılar arasındaki mesafe her gün biraz daha daralmakta, iki yaka arasındaki temel farklar bir bir kaybolup gitmekte ve insanoğlu kendine rağmen yeni güzergâhlar aramakta.

Toplumumuzun Huzurunu Kaçıran Sebepler

Yıllar var ki toplumumuzda sürekli bir düşünce kayması yaşanıyor ve her gün daha da yaygınlaşan bir üslûp bozukluğu bütün duygu ve düşünceleri âdeta esir alıyor. Beyanlar fevkalâde dekolte, ifadeler olabildiğine mütecâviz, davranışlar bayağılardan bayağı, edâ büsbütün yırtık; bu şirâzesizliğe esas teşkil eden hisler ve mantıklar ise akreplerin niyetleri kadar karanlık... Neyi dinleyecek, kime güvenecek ve hangi düşünceye itimat edeceksin.? Her zaman tenkide ve tahribe kilitlenmiş bu kavgacı ruhlar arenasında, en masum düşünceler, en tutarlı plânlar ve projeler bile bazen teâruzların, tesâkutların

insafsız dişleri arasında çiğnenip bir kenara atılmakta ve en mukaddes değerler hep pâyimal olup gitmekte.

Nedir acaba, insanımıza insanî değerler açısından bu ölçüde irtifa kaybettiren sebepler?. Nedir acaba bizi birbirimizin kurdu haline getiren sâikler..? Şayet bu üslûpla -tabîî, buna da üslûp denecekse- bir yere varılmak isteniyorsa çok yanlış; hele bu yolla bir kısım yüksek mefkûrelerin gerçekleştirilmesi düşünülüyorsa o da bütün bütün bir aldanmışlık.. ama ne acıdır ki, biz yıllardan beri hep peşi peşine aldanmakta, hep akla-hayale gelmedik yanlışlıklar yapmaktayız. Hem de yaptığımız şeyleri dünya çapında büyük başarılar gibi göstererek büyük yanlışlıklar yapmaktayız. Öyle ki, âleme örnek olacak, dünyanın şeklini değiştirecek, hiç olmazsa ülkemize çeki-düzen vereceğiz yâveleri en çok bu dönemde duyulan fantezilerden oldu. Ama, işte o tiz perdeden atıp tutmalar ve işte huzursuzluğun pençesinde kıvranan bu mübarek ülke ve mağdur millet!

Toplumumuzun Yaşadığı Kaoslar

Yıllar var ki, toplum olarak pek çok garip oluşumun hem "fâsit" hem de "sâlih" dairelerini birden yaşıyoruz. Bir yandan geçmişteki inkırazlara rahmet okutturacak kadar büyük çöküşlerin en ürperticileriyle künde künde üstüne devriliyor ve millî, ahlâkî, ruhî temellerimizi, mânâ köklerimizi kendi ellerimizle tahrip ederek bir yerlere varacağımızı sanıyor; diğer yandan da, değişik şafak emâreleri aydınlığında ve ümitlerimizin ufkunda her şeyi bir sabah neşvesi, bir bahar canlılığı içinde duyuyor ve iç içe zıtları beraber yaşıyoruz.

Toplumun Huzursuz Edilmesi

İşte böyle kararsız bir ortamda, akıllı, mantığı hislerine veya kaba kuvvete yenik heyecan insanların yanında, şöyle-böyle düşünen kimselerin bile bazen bu umumî havanın gerginliğinden, bazen sahip oldukları kuvvetten ötürü akla, mantığa, muhakemeye riâyet edememelerinden; bazen de çaresiz hâle gelmiş yığınların yeni bir dünya hasretinden, mevcut sıkıntı ve huzursuzluk daha bir şişerek veya öyle gösterilerek, toplumun hemen her kesimini bir kısım alternatif arayışlara sevketmekte ki, böyle bir kaos içinde bulunan kitlelerin neler yapabileceğini ve yaptırabileceğini kestirmek zor olmasa gerek.

Toplulun Huzursuz Edilmesi Kargaşaya Sürüklenmesi

Akılın, mantığın ciddî biçimde yara aldığı ve hislerin, heveslerin muhakemenin önüne geçtiğı günümüzde, her zamankinden daha fazla dikkat etme konumunda olan bizlerin, çevremizde meydana gelen hâdiseleri, gerçek sebep ve sâikleriyle yerli yerine oturtabilmek, oturtup değerlendirebilmek için, kine, nefrete, düşmanlığa dayalı ve propaganda eksenli kitap, broşür, makale ya da sempozyum, konferans, panel, açık oturum gibi... belli ideolojiler etrafında yazılıp-çizilen fikir suretindeki heveslerden daha çok, düşünce namusu ihtiva eden objektif mülâhazalara ihtiyacı var. Yıllar var ki, sırf bir kısım ideolojik endişe ve hizip çıkarlarıyla alâkalı gayz ve öfke hıçkırıkları diyebileceğimiz o tiksindiren homurdanışları dinleye dinleye düşünce istikametimiz bozuldu.. beşerî münasebetlerimiz, herhangi bir ciddî sebebe dayanmayan bazı vâhî kaygılarla temelden sarsıldı.. ve milletçe, çevremizdeki onca güzelliklere rağmen hep bir kısım çirkinliklere takılıp kaldık; takılıp kaldık da iyilikleri bütün bütün görmezlikten gelerek sürekli kötülükleri öne çıkardık.. hattâ daha da ileri giderek, pek çok evrensel insanî değerleri politik veya ideolojik mülâhazalarımıza feda edip kuruntularımızı âlemşümul kıymetlerin tahtına oturttuk.. gün geldi, prim yapacağı mülâhazasıyla düşmanlıkları körükleyip diyalog ve hoşgörüye karşı ilan-ı harp ettik.. cumhuriyet ve demokrasi nimetlerinden, bizim gibi düşünmeyenlerin istifadelerinden rahatsızlık duyarak her zaman bayraklaştırdığımız sistemi bile sorgulamaya kalktık.

Toplulun Huzuru Bozuldu

Evet, bunlar, önce, toplumu teşkil eden fertlerin birbirlerine karşı güvenlerini sarsıyor; milletin değişik kesimleri arasına sûizan ve kuşku tohumları saçıyor; sonra da hoşgörü temsilcileri hakkında akla-hayale gelmedik iftira ve tezvirlerle, onların en samimî davranışlarını dahi evirip-çevirip hiç olmayacak bir kısım gayelere, hedeflere bağlayarak bütün hayırlı işleri âdeta kundaklıyorlardı. En olumlu gayretler etrafında şüpheler uyarıyor; diyalog adına ortaya atılan tekliflerde başka maksatlar arıyor; en yararlı sözleri, beyanları sağa-sola çekiyor, bölüyor, parçalıyor, montajlarla farklı kalıplara ifrağ ediyor ve tahribin en utandırıcı örneklerini sergiliyorlardı.

Toplumun Huzuru İçin Yeniden Yollara Düşmek

Ne var ki, olup biten bunca kemlik, bunca kötülük ve bunca vefasızlığa rağmen hâlâ o günlerin avdet edeceğini gösteren ve onları bize geri veriyor gibi görünen saatlerin emâreleri de başımızın üstünde. Yarısı uçurulmuş bir bina veya eksik kalmış bir mısra gibi imara azmi şahlandıracak, kalemi bir kere daha coşturacak bir hayli ışık var geçtiğimiz yollarda. Yıkılıp giden, sökülüp atılan o ümit dünyasından geriye kalan her parça bize: "Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol.../Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol." (Âkif) diyor gibi. Gerçi mevcut durum, bir yıkık rüyaya benzeyen hâliyle bana oldukça dokunuyor ve yapılanlar çok gücüme gidiyor; ama yürüdüğümüz yol millet yolu olduğuna göre, neye maruz kalırsak kalalım, başımıza gelen her şeyi sabırla, tevekkülle karşılamaya kararlıyız. Gönül gözlerimizle milletimizin mutlu yarınlarını süzerek, yaşatma zevkiyle hasret ve hicranlarımızı tadil edip, yolda bulunmanın hakkını vermeye çalışacağız.

Toplumun Kenetlenmesi ve Ortak Değerlerin Yaşatılması

Evet bir millet, değişik kesimleriyle, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun ifadeleri çerçevesinde "bünyân-ı marsûs" gibi olur ve sımsıkı birbiriyle kenetlenirse; kenetlenip güç ve enerjisini sadece iç bünyesinin varlığı ve âhengi adına kullanabilirse, onun için dağlar-tepeler dümdüz ve düzlükler de pürüzsüz hâle gelir ki, artık o milletin devletler arası dengede muvazene unsuru olmaya yürümesi ahvâl-i âdiyeden demektir. Ne var ki, böyle içtimaî bir râbitanın, hem de bu ölçüde müessiriyetiyle varolması da yine, kendi çerçevesiyle yerli yerine oturmuş ve her kesim tarafından yaşanarak millet tabiatının bir yanı haline gelmiş millî kültüre bağlıdır. Ahlâkî değerler üzerine kurulmuş, onları soluklayıp onlarla beslenen; dinin yenilmez gücüne dayanıp onun sayesinde her türlü yabancılaşmayı aşabilen; san'at telakkimize arka çıkıp her yerde ona emin bir barınak olan bir kültür. Aksine çerçevesi iyi belirlenememiş veya bütün bir toplumun referansını alamamış bir kültürün zenginleşip bütün bir milleti kucaklaması bir yana böyle bir durumda kültür mimar ve çırakları arasında her zaman bir zıtlasma ve birbirini yıpratma kaçınılmaz olacaktır. Bazen böyle bir zıtlasma, hususiyle de ahlâk ve sanat konusunda tamiri imkansız yaralar da

açabilir. Zaman zaman ahlakî bir konuda ifrat ve aşırı titizlik, duygu ve düşünceleri tesiri altına alıp ferdi ve toplumu mankurtlaştıracak gibi, bazen de bediiyatta kuralsızlık ve lâahlâkiliğe kapı aralayabilir ve her şeyi anarşi ve müstehcenlikle kirletebilir.

Toplumun Problemleri İstismar Ediliyor

Evet, toplum, dertlerine derman olacak usta eller beklemesine mukabil, onun dertleri, sıkıntıları, problemleri, bir yerlere varma ve belli şeyler elde etme mülâhazasına göre yorumlanmakta, birilerini karalamaya vesile yapılmakta, arzu edilmeyen iktidarları bertaraf etme yolunda kullanılmakta, hattâ pek çok millî ızdırap politize edilmeye çalışılmaktadır. Bütün bunların yanında olumlu bir kısım gayretlerin söz konusu olduğu da söylenebilir; ne var ki o da, üç-beş münevverin perakende cehdine ve birkaç insanın pasif tepkisine münhasır kalmaktadır. Buna karşılık, büyük çoğunluk, ya her şeyi devletten beklemekte veya bu düzensizliğin harika bir inayet eliyle düzeleceği şeklinde hüsnükuruntular içinde bulunmakta.

Oysaki, devlet ve hükümet yanında, gönüllü kuruluşlara, hattâ teker teker her ferde pek çok sorumluluklar düşmektedir. Bu cümleden olarak, cehaletle savaşmak, eğitimle çeşitli sapıklıkların üzerine yürümek, modern ilimlerle düşünceye ışık tutmak ve din hakikatini kendi orijiniyle telkin ve temsil ederek ruhların Allah'la irtibatını sağlamak öncelikle üzerinde durulması gerekli olan hayatî konulardandır. Şu anda Türkiye ve dünyadaki genel durum, böyle manevî bir kalkınma hareketinin bir an evvel başlatılması gerektiği istikametindedir.

Toprağın Oluşumu

Toprak, hemen her zaman o rengârenk ovaları-obaları, üfûl üfûl bağları-bahçeleri, ürperten görünüşleriyle dağları-tepeleri, gönüllere haşyet salan denizleri-ırmaklarıyla hep yitirdiğimiz cennetleri hatırlatmış ve gönüllerimizin dâüssıla tutkusuna karşı her zaman bizim için önemli bir teselli kaynağı olmuştur. Hep onun çehresinde kaybettiğimiz cenneti hatırlamış buruklaşmış ve onun büyüleyen güzelliklerinin çağrıştırdığı âhiretin bağ ve bahçelerini düşünmüş teselli olmuşuzdur.

Yeryüzünde toprak, Kudreti Sonsuz'un elinde mevcut seviyeye gelebilmesi için -dünyada her şey esbap eksenli olduğundan dolayı bu böyledir- milyonlarca yıl geçmiştir. Onun bitki örtüsüyle süslenmesi, canlılarla şenlenmesi, insanoğluyla duyulan, hissedilen, yaşanan ve bizimle her şeyi paylaşan bir varlık hâline gelmesi de yine milyonlarca yıl almıştır.

Toprağın Önemi

Bu itibarla da denilebilir ki toprak, bütün kâinatların ve hususiyle de yerkürenin en değerli unsuru, en sihirli maddesidir.. ve hava-su-ziya bir mânâda onunla kâimdirler ve onun için vardırlar. Onun bu öneminden ötürüdür ki, bağında biz ve bizimle alâkalı milyonlarca varlığın neş'et edip geliştiği bu mütevazi fakat semaları aşkın unsurun, Kur'ân-ı Kerim'de sık sık üzerinde durulur.. âdeta bütün göklere denk tutulur.. mebdemiz olarak tebcil edilir.. ukbâya ulaştıran bir köprü, bir liman, bir rampa olarak da hep dikkatlerimize sunulur.. sunulur ve satır aralarında onunla temsil edilen ilim, hikmet, inâyet hatırlatılmak üzere ...bundan sonra O, yeryüzünü yayıp döşedi.. ondan suyunu, otlağını çıkardı. Dağları direkler olarak oturtup (arzı) sağlamlaştırdı (Nâziât, 30-32) buyrulur ve yerküre ile atmosfer arasındaki münasebet arz tabakalarının kendi içinde suları muhafaza edecek mahiyetteki tanzimi, sonra belli bir mizân ve nizamla o suların dışarıya püskürtülmesi, bundan nehirlerin meydana gelmesi, bu nehirlerden de bağ ve bahçelerin sulanması, sonra da bütün bu suların değişik zeminlerde buharlaşarak yeniden emre âmâde hâle gelmesi ihtar edilir ki; Kur'ân'da bu çizgide şeref-nüzul olmuş pek çok âyet vardır.

Toprağın Tahrip Edilmesi

Şimdi, tam cennetlerin parlaklığını aksettirecek ölçüde kıvama erdiği bir sırada, ondaki dengeleri alt-üst edip, halihazırdaki mevcudiyetleri milyonlarca seneye vâbeste, onca âhengi ve âhenk unsurlarını yok edenler bilmem ki milyarlarca yıllık bir tecelli sürecinin hasıl ettiği netice ve semereleri tahrip ettiklerinin farkındalar mı? Keşke mesele sadece bazı türleri ortadan kaldırıp, bazı dengeleri tahrip etmekten ibaret olsaydı! Heyhat! Tahrip, tasavvurları aşkın bir hâl aldı ve arz üzerindeki bazı önemli unsurların yok edilmesiyle, arkada

kalan diğerk canlı ve cansız elemanlar arasındaki dengeler de bozuldu.. ve toprak ana bir kere daha kendi evlâtlarının ihanetine uğradı.

Toprağın Tanımı

Dış yüzü itibariyle ve sathi bir bakışla toprak; yer kabuğunun atmosferle teması sayesinde peşi peşine sırlı şekillenışı, bitki ve hayvanlara var olma ve yaşama ortamı teşkil edecek mahiyetteki kucaklayıcılığı ve sıcaklığı, bir miligramıyla milyarlarca canlıya dâyelik yapan zenginliği, bir hektar genişliği ve on santim derinliğindeki bir parçasında tonlarca bakteri barındıran civanmertliği, bakterilerin fitri vazifelerini rahat görebilmeleri için mini böceklerin ve solucanların sürekli hallaç edip işledikleri, parçalayıp bakterilere sundukları pek çok ilâhi tecellinin aynası öyle muhteşem bir tezgâh, öylesine sırlı bir kimyahane ve iç içe öylesine baş döndürücü canlı bir biyoloji laboratuvarıdır ki, aynadarlığı ve gördüğü hizmetler açısından bütün semalara denk tutulsa değer...

Toprağın Yapısı

Toprak hayat bakımından o kadar büyüğü bir muhteva ve iç yapıya sahiptir ki; o, bu iç ve dış zenginlikleriyle her zaman yekpâre bir canlı kabul edilebileceğı gibi, onun bir kimyahane, bir fizik araştırma merkezi, bir canlı biyoloji laboratuvarı olduğunu söylemek de mümkündür.. evet, toprak; hava-su ve ziyanın nokta-i iltisâkı, bunların bize yararlı şekilde ulaştırılmasının regülatörü ve santralı, nihayet her şeyi bizim hesabımıza faydalı hâle getiren ve istifademize sunan bir istihale fabrikasıdır. Bu itibarla da ona, her şeyin nokta-i mihrâkiyesi, özü, hülâsası ve hayatın da en önemli unsuru nazarıyla bakabiliriz. Yerkürenin temel unsurlarından sayılan gazlar, ateşler, ilk tekamül merhalesini topraklaşarak idrak etmiş ve ona inkılâpla tabi miraçlarını tamamlamışlardır. Bu süreç sonunda, insana uzanan yol da yine toprakta başlamış, toprakta bitmiş ve toprak üstü bir hâl alarak semâvileşmiştir.

Toprak İlâhi Tecellilerin Bir Aynası

Yaratılış itibariyle her zaman, hava ile omuz omuza, su ile sarmaş-dolaş toprak; memuriyetinin gereği ovaları-obaları, bağları-bahçeleri, gümüşten ırmakları ve altın çayırılarıyla hep bir anne gibi üzerimize titremiş, hatalarımızı bir baba mukavemetiyle göğüslemiş ve bir dönemde yitirdiğimiz cennet mülâhazalarını gönüllerimizde sürekli diri tutabilmiş en sıcak, en vefalı, en candan öyle bir hayat kaynağıdır ki; onun o ciddi vefa tavrıyla emrimize âmâde bir vazifeli olduğunu göremeyenler, onda olduğunun üstünde bir kısım büyüler, sırlar vehmederek, tıpkı Ganj Havzası insanının, Ganj Nehri'ni takdis etmeleri, Amazon halkının, Amazon'u kutsal saymaları ve bir kısım Kanada yerlilerinin Niagara'ya bazı ilâhî vasıflar yakıştırmaları gibi, ona da yaratıcı bir güç nazarıyla bakmışlardır.

Oysa ki, küre-i arz da, toprak tabakası da sırf ilâhi tecellilerin bir aynası ve bizim onda temâşâ ettiğimiz harikulâdelikler de böyle bir aynada tecessüm eden ilâhi varitlerdir. Bu önemli hususu Bediüzzaman'ın yaklaşımıyla şöyle özetlemek mümkündür: Yerküre âlemin kalbi olduğu gibi, toprak unsuru da arzın kalbidir. Tevâzu ve mahviyet gibi insanı en yüce hedefe ulaştıran yolların remzi topraktır. Hatta toprak, en yüksek göklerden o gökleri Yaratan'a daha kestirme bir yoldur; zira toprak kâinatta Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetinin tezahürüne, sonsuz kudretinin baş döndüren faaliyetlerine ve Hayy u Kayyûm (hayatı veren ve onu devam ettiren) isimlerinin tecellilerine en uygun, en müsait bir zemindir. Cenâb-ı Hakk'ın rahmet arşı su üzerinde olduğu gibi, hayat ve ihyâ (hayatı verme) arşı da toprak üstündedir.. ve toprak her türlü ilâhi tecelliye en parlak, en şeffaf bir aynadır.

Evet, kesif (şeffaf olmayan) bir şeyin aynası ne kadar lâtif olursa, üstündeki suretleri o kadar açık gösterir. Nûrânî ve lâtif bir şeyin aynası da ne kadar kesif olursa o ölçüde ilâhi isimlerin cilvelerini daha parlak aksettirir.. meselâ; havada güneşin sadece zayıf bir ziyâsı görünür; su aynasında ise, daha parlak bir yansıma söz konusudur.. toprağa gelince, onda ziya ile beraber, güneşin yedi rengi de temâşâ edilir.

Toprak bu engin muhteva ve zenginliğine rağmen, hep tevâzu ve mahviyetin remzi olmuş ve hep dudaklarını ayaklarımızda gezdiregelmiştir. Ruhunda toprağın bu mahviyet ve tevâzuunu duyup da baş ve ayaklarını aynı noktada bir araya getirerek halka hâline gelenlerin o, her zaman alınlarından öper ve onların ruhlarına Hakk'a yakınlığın sırlarını duyurur.. duyurur ve gönlünü gül bahçesine çevirmek isteyenlere Toprak ol toprak ki gül bitiresin; zira topraktan başkasının gül bitirmesi söz konusu değildir mazmununu fısıldar.

Yeni bir nefesin gelip ruhlarımızı saracağı; ağacın, insanın, toprağın, suyun, yerin, göğün akıp gönüllerimize dolacağı; dolup yeni bir şeb-i arusa ereceği günlerin yakın olduğu ümidiyle...

Tufeylilerin Özellikleri

Ya fikren tufeylî çocuk düşünceliler, acaba onlar için de aynı şeyleri düşünebilir miyiz? Kendini bulamamış, benlik sırlarına erememiş, işi hep taklit bu türlü sefil tufeylîler için... Evet, bu melanetlerin elinde, yığınlar dâima perişan, düşünceler de karmakarışık olmuştur. Dün bir toteme dil beste, bugün bir başkasına; yarın hangi puta destan tutacakları belli olmayan bu ham ruhların arkasında, kitleler tamamen şaşkın, millet de derbeder olup gitmiştir.

Bunların, ne canlı bir düşünceleri, ne istikbâl vaad eden bir plânları, ne de istikrarlı bir halleri vardır. Hele, değişen şartlar karşısında, öze sadakatı koruyarak, hâdiselerin eksantriğinden istifade ile aksiyoncu olmak, bunlardan fersah fersah uzaktır.

Zaten mevsimlik düşünceleriyle, neyi ve kimi tutacaklarını önceden kestirmek de, âdeta imkân hâricidir. Bugün yahşi çektiklerine, bir müddet sonra lânet okumaları gayet tabîî ve olağan şeylerdendir. Dün yerin dibine batırdıklarını, bugün bir uluhakan gibi şişirip göklere çıkarmaları da nâdir olan vakalardan değildir. Bu itibarla, onların, ne tutup birisini, semâvî hüviyetler bahşederek melekleştirmelerine, ne de bin lânet deyip gayyâlara savurmalarına katiyen itimat edilmemelidir.

Evet, ne onların omuzlarında yükselenler emin olup övünmeli, ne de tard ettikleri, ümitsizliğe düşüp mahzun olmalıdır. Zira, hiçbir irâde eseri göstermeyen bu akılsız nâmertler, her gün ayrı bir meselenin havarîsi kesilip, ayrı bir nağme tuttura geldiklerinden, bugün yerdiklerini yarın övmeyeceklerine, övdüklerini de yermeyeceklerine dâir, herhangi bir şey söylemek âdeta imkânsızdır.

Bir bakarsın onlar, bir hizib veya grubun en hararetli dellâlı kesilmişlerdir. Ve o hususta müsâmahasız, merhametsiz ve insafsızdırlar. İstediklerini cennetlere kor dilşâd, istediklerini gayyâlara atar, nâşâd ederler. Bir de bakarsın, o güne kadar kavgasını verdikleri yüce ideâllerin, en amansız hasmı kesilmişlerdir. Yıllarca uğrunda cansiperâne mücadele verdikleri şeyleri, bir

hamlede yerle bir eder ve değişik şeylere destan tutmaya başlarlar. Bir bakarsın, devâir-i devlette yer kapma, kelepire koşma, onlar için mukaddeslerden mukaddes bir cihad; bir de bakarsın bu vatan ve bu millete hizmet etmek, onların nazarında küfür ve ilhad... Bazen, sarıya elpençe divan durup, turuncuyu alkışlamak en yüksek bir gaye; bazen ıspanak rengini selamlayıp, mora gamze çakmak biricik mefkûre...

Tufeylinin Taktiği

Âh akılsız mukallid, yaramaz aptal! Sen daha ne zamana kadar tufeylîlik yapıp başkalarının "ak" dediğine ak, "kara" dediğine kara diyeceksin? Yıllar var ki sen, hep başkalarının tezgahlayıp sahneye sürdüğü oyunlarla meşgul olup, onların türkülerinde kendi dünyana ait nağmeleri araştırıyor, özüne ve safvet-i asliyene yüzde yüz yabancı bir sürü ecinnî düşüncesiyle uğraşıp ömür tüketiyorsun. Seni tutup ulvîleştirecek, fazîletlerin kol gezdiği iklimlere yükseleceğine, gidip şerlere gömüldün. Aradıklarını, hiçbir zaman bulamayacağın çorak yerlerde araştırdın. Çölde gül, mezbelelikte ıtriyattan bir şey araştırır gibi!.. Kaç defa, en aydın, en sünnî atmosferini bırakarak, yolların en çapraşığı ile en karanlık dehlizlere yuvarlandın. Kaç defa, Ömer'lerden kopup, Nazzam'ların arkasına düştün, Yavuz'ları terk edip Şah İsmail'lerle hemdem oldun! Söyle, Allah aşkına! Sen benden misin, yoksa şu kızılca başlardan mı..?

Tufeylinin Tarifi

Tufeylî, başkalarının sırtından geçinen, onlara dayanarak hayatını sürdüren bir parazit, gözü hep elin âlemin kapısında bir asalaktır. O, her gürültüyü bir düğün, her kaynaşmayı bir ziyafet zannedecek kadar hazım sisteminin altında kalmış bir irâdesizdir. Bu itibarla, kendisine gösterilen her tebessümü bir davet mukaddimesi, her kaşıntıyı bir sadaka verme hamlesi sayarak, daima ümitlenir ve hep yutkunur durur.

Tufeylînin böylesi, mide ve bağırsaklarının esiri bir sefil ve zavallı bir parazittir ki hep kendi irâdesine kement atar, hep kendi ruhunu sefilleştirir. Onun, başkaları nazarındaki sevimsizliği kat'i görölse bile, bütün bütün zararlı olduğunu iddia etmek oldukça zordur. Vâkıa, zararlı dahi olsa, çevrenin ona karşı sürekli nefret ve teyakkuzu, tufeylînin başkaları tarafından taklit edilmesine mâni olacağı gibi, kısmen dahi olsa, onun tufeylîliğini de engelleyecektir.

Tufeylinin Toplum ve Siyaset Anlayışı

Senin siyaset ve idare anlayışın, hep başkalarını taklit ve taklitleri alkışlamadan ibaret kaldı. Kendi düşünce çizginde, hasımlarını idare edeceğine, onların, bin bir fezaat olan icrâtlarına hayranlık duyup, saf yığınları dalâletten dalâlete sürükledin!.. Böyle yaptın; çünkü aklını kullanmıyor, kendi düşüncelerine itimat edemiyor ve kendi şahsiyetinden kuşku içindeydin. Böyle yaptın; çünkü süflörün sana böyle fısıldıyordu!..

Şimdi, eğer sende bir düşünce ve irâde bulunduğuna inansaydım; "Bari arkandaki yığınlara acı!" diyecektim. Heyhat! Seni, bu kadar oynak, bu kadar "yüzer-gezer" bulduktan sonra, bunu demeye dahi cesaret edemiyorum.

Âh, o binbir sefalet içinde perişan olup giden zavallı yığınlar! Olan hep onlara oldu. Hodgâm ve bencil bir kısım rehberlerin, hem de kör ve sağır olan bu rehberlerin, her gün ayrı bir vâdîde onlara seyir ve tenezzüh vaad etmeleri; her gün ayrı bir yalancı ışıkla onları aldatmaları, bütün bütün o zavallıların zillet ve perişanîyetlerine sebebiyet verdi. Evet, bu tuhaf rehberler onları, bir gün batı pınarlarının başında, bir başka gün Amerika yakasında, diğer bir gün İran-Turan çayırlarında sürükleyip durdular. Yığınlar olup bitenlerden bir şey anlamıyor; tufeyli, kapı kapı düşünce dilencilikinden usanmıyor, durmadan mihrabdan mihraba koşuyor, durmadan kible değiştiriyor. Hem de yalancı mabudlarından, hiç mi hiç iltifat görmemesine rağmen!..

Kim bilir, belki de meselelerimiz etrafında kenetlenip, kendi dünyamızı kuracağımız, kendi siyasetimizi belirleyeceğimiz âna kadar da bu böyle sürüp gidecektir!

Tuma'nîne veya İtminân'ın Anlamı

Tuma'nîne veya itminân, tam sükûn, tam oturaklaşma ve kalbî hayat adına gelgitlerin bütün bütün sona ermesi şeklinde tarîf edilmiştir ki, o da, itminânın sekîne üstü bir hâl olduğunu göstermektedir. Sekîne, nazarî bilgilerden kurtulup, gerçeğe uyanma mevzuunda bir başlangıç ise, tuma'nîne bir nihâî nokta ve bir son duraktır.

Tasavvuf erbâbının, tuma'nîne üstünde gösterdikleri "râdiye" ve "merdiyye"

dereceleri itmi'nânın, ebrâra âit birer buudu ve rızâ semâsının iki derinliği; "mülheme" ve "zekiyye" de onun mukarrabînle alâkalı, zor idrâk edilir iki diğer mertebesidir.. ve vâridatı gibi bişâreti de hem çok hem de dupdurudur.

Tutarlı ve Sağlam Davranışlıdırlar

Bilgi, bilginin değerlendirilmesi, sağlam bir ahlâkî telakkî ve bunun, hayatın her alanına hâkim kılınması, imanlı fazilet ve onun vazgeçilmezliği.. gibi hususlar adanmış ruhların en önemli derinliklerini teşkil eder. Onlar, yarınları ve hususiyle de ahiretleri adına bir şey vadetmeyen nam u nişan, çıkar eksenli soğuk propaganda ve şov türü tavır ve davranışlardan sürekli uzak durur; ufuklarının enginliği ölçüsünde her zaman bilgi ve düşüncelerini temsille mânâlandırarak, kendilerini merakla takip ve taklit edenleri yüksek insanî değerlere yönlendirme hesabına ölesiye bir gayret sergilerler. Bunu yaparken de, kendilerine herhangi bir pay çıkarmayı hiç mi hiç düşünmez ve yılandan-çıyandan kaçtıkları gibi şahsî menfaat ve çıkarlardan uzak durmaya çalışırlar. Zaten onların iç zenginlikleri de, bu türden reklama, ağız kalabalığına, vitrinciliğe ihtiyaç bırakmayacak ölçüde "ilel-merkez" bir güce sahiptir. Ayrıca onların ruhlarından sızıp dışa vuran o şeker-şerbet davranışları da, ağızlarının tadını bilen herkesi büyüleyip arkalarından koşturacak mahiyettedir.

Bu itibarla da onlar, hiçbir zaman kendilerini anlatmayı düşünmez; kredilerini yükseltme adına reklama, propagandaya başvurmaz ve tanınıp bilinme hususunda asla hırs göstermezler. Bunun yerine bütün güç ve kuvvetleriyle kalbî, rûhî hayat seviyesine ulaşmaya çalışır ve bu konudaki aktivitelerini de ihlâsa bağlar; sadece ve sadece Allah'ı hoşnut etmeyi düşünürler. Tabir-i diğerle bunlar, bütün faaliyetleriyle Allah rızasını hedefler ve ölesiye bir gayretle bu yüce hedefe ulaşmak için sürekli çırpınır durur ve o peygamberâne azimlerini dünyevî neticeler, hırs ve insanların teveccühü gibi hususlarla asla kirletmezler.

Türk Dünyasında Değişim

Bugüne kadar hiçbir zaman inâyetini üzerimizden eksik etmeyen Kudret-i Sonsuz, nihayet son bir kere daha milletimize cihan hâkimiyetine giden yolları açmış gibi, azmin boynundaki tasmaları parçalıyor, irâdenin ayağındaki

prangaları çözüyor, meflûç rûhlarımızı kanatlandırarak gönüllerimize neşeler salıyor ve yaslı dudaklarımızda tebessümler belirtiyor. Topyekün zâlim ve gaddar bir dünyanın, bütün târihî mağdurlar, mahkûmlar, mazlûmlar hakkındaki nisbî yumuşaması, daha doğrusu inat ve temerrütlerinin kısmen dahi olsa kırılması, delinmesi yanında, Balkan Yarımadası'ndan Asya steplerine kadar çok geniş bir alanda ayrı bir dönem, ayrı bir vetirenin "süreç" yaşanması da, yukarıdaki hükmümüzü teyid eder mâhiyetinde görünüyor.

Türk Dünyasında Lider Yoksunluğu

Yakın geçmişi ve hâlihazırdaki durumu itibâriyle, şu karmakarışık dünyânın gerçek manada bir lider tanıyıp-tanımadığını bilemeyeceğim; bilebildiğim birşey varsa o da, bizim dünyâmızda böyle bir liderin olmadığıdır.

Evet, bir zamanlar, Merakeş'ten Orta Asya steplerine, oradan da Avrupa içlerine kadar çok geniş bir sahada mevcûdiyet ve ağırlığını hissettiren o tunç irâdelerin, o polat sînelerin ve o çelikten sadâların yerinde şimdi sinekler uçuşuyor.. evet, ateşböceklerinin yıldızlaştığı, sineklerin kartallaştığı bu tâli'sizler diyârında aslan inleri, tilki çalımlarıyla inliyor, bülbül yuvaları saksâğınların elinde perişan ve her tarafta yarasalar şehrâyinler tertip ediyor...

Süleyman çoktan göçüp gitmiş ve o muhteşem saltanatın yerinde iblisler satranç oynuyor.. yüreğe, irâdeye, rûha hasret gittiğimiz şu günlerde, şimdiye kadar yolları elli defa gidip pusuya takılmış yığınlar, bir yenisine takılabilecekleri vehmiyle köşeye sıkışmış ve ümitsizliklerini, hârîka günler ve hârîka şahıslarla giderebileceklerini düşünüyorlar. Bu simsiyah yalnızlıkta herkes karanlıklara esir ve herkes birbirine teslimiyet salıklamakta.. teb'a yol-iz bilmez, câhil ve onurlu yaşamanın acemisi.. hâkim güçler insafsız ve temettû' avında.. ışığa uyananlar oldukça az -Allah irâdelerine fer versin- onların da çoğu beline kadar çamur içinde ve başları bulutlarda. Kitlelerin fikir semâları tersine dönmüş gibi; köstebek deliklerinde dolaşırken yıldızlararası seyâhat rüyâları görüyorlar.

Hâsılı, bu koskoca dünyâ başıboşların elinde ve bir baştan bir başa lidersizlikle kıvrım kıvrım...

Türk İnsanınin Orta Asya Sorumluluğu

Şimdi bütün bunları görüp de, bu mağdur ve mazlûm dünyânın imdadına koşmayan bizim okur-yazarlarımız, vicdân sâhibi mütefekkirlerimiz, hayır kurumu ve hayır cemiyetlerimiz, vakıflarımız hatta siyasi partiler, devlet ve devlet kurumları, yarın târih huzurunda bu lakaydiliklerini nasıl izah edecek ve gelecek nesillerin ittiham ve telinlerine ne cevap verecekler..? Ülke ve insanımızla çok derin târihî bağları bulunan bu mazlûm dünyânın asırlık ızdıraplarını dindirmek, üstüste sînesine saplanan hançerleri çıkarıp yaralarını sarmak en evvel bize düşmez miydi..? Gözümüzün önünde cereyan eden bunca trajediyi görmezlikten gelemeyiz, görüp anlayamadık, diyemeyiz! Bunca hâdis, bunca fâcia ve bunca mezâlimi görmemek için sağır, kör ve kalpsiz olmak iktiza eder. Görüp duyuyorsak "adam sende!" diyemeyiz. Diyorsak, aman Allah'ım! Bu ne büyük gaflet, ne derin uykudur ki, İsrâfil'in sûru gibi tarrakalar dahi uyarmıyor...?

Ah benim sevgili dünyâm! Acaba bir gün seni canıyla îmanıyla sevecek, yaşama arzusundan vazgeçip yaşatma sevdâsıyla sermest evlâtlarını görebilecek miyiz...?

Türk Milleti ve Tarihi Misyonu

Bu millet Avrupa'ya adım attığı günden itibaren, Hristiyan kin ve husûmetini üzerinde topladı. Bu husûmet ve kin, Bulgar'ı, Sırp'ı, Macar'ı, Yunanlıyla yana getiriyor ve bir kilise cephesi teşkil ediyordu. Çok eskilere dayanan salîbin bu düşmanlığı, haçlı seferleri esnasında, milyonlarca insanın seylâplar teşkil eden kanlarıyla bile dinmemişti. Kudüs'ün elden çıkmış olduğunu gören Frederikler, Rişarlar, Filipler, İstanbul'un da aynı şekilde elden çıkacağını düşündükçe kuduruyor ve kudurdukça da yeni intikam orduları teşkil ediyorlardı.

Uzun asırlar Avrupalının vicdanında sadece kin ve nefret hisleri uyarıldı ve cennetin esrarlı anahtarları diye İslâm dünyasını ve hususiyle bu dünyanın batı karşısında son karakolu olan bu yüce milleti kana, irine boğma yolu gösterildi.

Ehl-i salip, amansız bir kasırga dehşeti ve bir lâv şiddetiyle, bu dünyayı bir

baştan bir başa istilâ ediyor; bu millet ise, bu korkunç yangını bağrında söndürüyor ve tarihî mesuliyetini yerine getiriyordu. Keşke mesele, sadece hâricî tecavüzlerden ibaret olsaydı. Gövdenin içine girmiş binlerce kurt, içten içe durmadan onu kemiriyor ve dışın tecavüzüne yeni yeni gedikler açıyordu...

Türk Milleti ve Tarihi Sorumluluk

Bu boğuşma ve mukavemet asırlarca sürdü. Ne hâricin Romen Diyojenleri, ne de evin içindeki Ebu Leheb'in torunları, onun azim ve iradesine kement vuramadılar. O, bütün bunları aştı ve her şeye rağmen emanete sadakat vazifesini bihakkin yerine getirebildi.! Şimdi ise, onu, yepyeni bir tarihî mükellefiyet beklemektedir. Yaptıklarına nispeten çok daha çetin, çok daha amansız görünen bir mükellefiyet...

Şu ana kadar herkesten ve her şeyden ihanet gören bu millet, asırlardan beri bağrında taşıdığı saf ve dupduru iman ve imanının temin ettiği yüksek heyecanla, bu yeni imtihanı da ciddi bir tarih şuuru içinde atlatacağı ümidini beslemekteyiz.

Hamiyyet ve gayretimiz irfanla mücehhez olmaz, azim ve irademiz derin bir tettebbu ve vukûfa dayanmazsa, fayda yerine zarar getirebilir. Zaten, senelerden beri, milleti kurtarma istikametinde verilen bütün kavgaların, semere vermemesinin asıl sebebi de budur; yani, hamiyetle bilginin, azimle vukûfun, samimiyyetle idrakin beraber bulunamayışı...

Onun içindir ki, bu milletin kurtarılmasını ve yepyeni bir dünyada hazırlanmasını üzerine alan zimamdarlar, şuursuzca ibdâ ve inşâlara kalkışmadan, onun kendi tarihi ve ruh köküyle temasa geçmesini temin etmelidirler. Onda, yeniden bir tarih şuurunun uyandırılması çok mühimdir. Ve son senelerin ibret ve felâketlerle dolu hâdiselerinin arkasında da, hep bu idrak edememe ve şuurdan mahrumiyet vardır.

Evet, bu mefkûre bütün ruh ve hayatımıza hâkim kılınmalıdır. Hem o kadar hâkim kılınmalıdır ki, mektepte, kıslada, saban başında, sürü arkasında ve memuriyet masasında; hatta beşikleri sallayan anaların ve ninelerin dudağında daimi türkümüz ve hareketlerimizin nâzımı bulunmalıdır.

Bu anlayışla insanımıza, en seri şekilde kendi ruhu gösterilmeli ve kendi dünyasına menfezler açılmalıdır. Onda kendi mukaddeslerine hürmet hissi

uyandırılarak, yabancı ve tahripkar düşüncelere reaksiyonu temin edilmelidir. Maşerî irâde kuvvetlendirilerek vukuu muhtemel kan, irin seylapının önüne geçilmelidir. Yoksa, ileride zuhûr edebilecek, bir kısım hâdiseler karşısında, kendine zarar geleceği mülâhazasıyla, yılanlara şirin görünmeye çalışan bir kısım sefil ruhlar, önlenmesine gayret gösteremedikleri bu büyük yangın içinde, milletle beraber mahvolup gideceklerdir.

Türk Milletinin İmtihanı

Dünden bugüne yer yer düşmanlarından ve zaman zaman da dost kılığına bürünmüş hasımlarından, devamlı ihânet darbeleri yiyen ve sürekli olarak hırpalanan bu millet, bütün tarih boyunca imtihanların en acı ve en ağırlarını gördü. En korkunç hıyanetlere maruz kaldı. Gün geldi ki dört bir yandan bütün dünya onun üzerine at sürdü ve onu ablukaya aldı. Hatta bu dönemde, onun bütün bütün tarihten silineceği zehâbına kapılanlar da oldu. Ama o, bu ölüm kalım imtihanlarını da atlatarak bir kere daha bütün bir hasım dünyanın plânlarını altüst etti. Belki o, bundan sonra da bir kısım imtihanlar görecektir, tekrar tekrar ırgalanacak, karşısına ateşten tepeler, kandan irinden deryalar çıkacak; ancak, bütün bunlar onun, kendini yenilemesine ve metafizik gerilimine yardımcı olacaktır. Zira o bunlarla dost ve düşmanını tanıyacak, bunlarla bilecek ve bunlarla düştükten sonra doğrulup kalkmanın ve kendine gelmenin yollarını öğrenecektir...

Türk Milletinin Kendinden Uzaklaşması

Ve işte böyle, hasımlarının, gulyabânîler gibi uyanıp, üzerine saldırması ve dostlarının "Binbir Gece Masalları" nevinden zevk ü safâ, hatta gaflet içinde bulunmasından, zavallı insanımız her gün biraz daha kendinden uzaklaşıyor ve o güne kadar varlığının en büyük teminatı olan millî değerleri, birer birer tarihe gömüyor ve ortadan kaldırıyordu. Zira artık, büyük başarıların, cihan hakimiyetine ulaşmaların, insan ruhuna estirdiği gurur ve kendini beğenmişliği, Anadolu yakasında gömüp "pay-i taht"a öyle giren ve en büyük zaferini müteâkip, geceyi bir dehlizde geçirerek nefsini hırpalayan, halkın alkışları karşısında buram buram ter döken yiğitler yoktu görünürlerde... Onların yerini, bir kısım günöbirlikçiler; sefil arzularının esiri toy ruhlar; başkaları için var

olma zevkinden mahrum dermansız gönüller almıştı...

Türk Milletinin Kendini Yenilemede Fikir Adamı Eksikliği

Bütün bunlar oldu ve olacaktı da. Zira toplum, kendini yenileme kertesine gelmiş olmasına rağmen, ışıktan yoksun ve yol gösterici fikir adamından mahrum bulunuyordu. Garb, kendisini yenilerken, onun o günkü felsefî düşüncesini temsil eden "Descartes", hür olmayan düşünceye düşünce nazarıyla bakmamasına karşılık; bizde tefekkür, çoktan sarılıp sarmalanıp bir kenara konmuştu. O devirde batılı düşünür, eşyâ ve hâdiselere nüfûzda, kâinat kitabına olan aşkından,Yaratıcı'ya giden yolları araştırırken; bizde inkılâb diye binbir şenaâtin kol gezdiği "Lâle Devri", daha doğrusu milletçe çakırkeyf olma devri yaşanıyor. Dünyanın bir kesiminin, "âyât-ı tekvîniyye"yi düşünce menşûrundan geçirerek kâinatları fethetmeye koyulmasına karşılık; beri tarafta bir girdap hâlini almış ve bütün değerlerimize meydan okuyan bir nefsanilik ve ruh sefâleti...

Türk Milletinin Öncülüğü

Biz, kendi dünyamızda, her gün daha da artan bir tempo ile gelişen, çoğalan böyle bir düşünce ve böyle bir şuûru müşâhede ettikçe, kendi kendimize: Muhtemel çok yakın bir gelecekte, her gün daha da coşan, pekişen bu heyecan ve şuur, öylesine ciddî bir feverânla kendisini hissettirecektir ki; o gün yüzü gülmedik bir mazlûm ve mağdûr, ettiklerine nâdim olup ağlamadık da bir zâlim kalmayacaktır.

Acaba bu umûmî "ba'sü ba'del-mevt" de bugüne kadar batı âlemi karşısında İslâm dünyasının aşılmaz seddi, koruyan müstahkem kalesi olma vazifesini yüklenmiş ve asırlarca bu mükellefiyetini şanla-şerefle ifâ etmiş soylu milletimizin vaziyet ve istikbâli nasıl olacak diye düşünülebilir? Hiç şüphe yok ki, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da, Peygamber (sav) tebcîliyle göklere çıkarılan kostantiniyye fatihlerinin çocukları, yine İslâm dünyasının önünde yürüyecek.. yine mukaddes davanın temsilciliğini yapacak.. ve koskoca zalim bir dünyanın İslâm'ı imhaya yönelik bütün komplolarını ters-yüz edecek,

bütün plânlarını parçalayacak ve onlara karşı bir kere daha en mükemmel şekilde vasîlik sorumluluğunu yerine getirecektir. Bunlar birer beklenti ve kuruntu değil; öyle de görülmemeli! İslâm dünyası, ülke ve insanımızı, düne nispeten bugün daha iyi tanımakta, daha sıcak bakmakta ve onu bu yeni dünyanın başı olarak selâmlamaktadır.. milletimize gösterilen bu yürekten alâka, onun gelecekte edâ edeceği vazife adına bir avans ve bir ilk mukâbele sayılabilir. Zirâ o, bağlı bulunduğu bu dünya için her şeydir. O'nun ölümü, onunla irtibatlı bu âlemin de ölümü olmuştu; ümit ediyoruz ki dirilişi de İslâm dünyasının dirilişine vesîle olur.

Bundan dolayıdır ki, bilhassa bizim insanımız, tarihin bize tahmîl ettiği en şanlı vazifeleri, en şerefli bir surette ifâ edebilmek için dâimâ zirveleri kollama, kendi dünyasında bayraktarlığı kimseye bırakmama, devletler arası muvâzene ve dünya dengesinde, tarihî yerimizi istirdât edecek seviyede ve sorumluluk şuuruyla hareket etme mecburiyetindedir. Bu çok önemli ve alemşumûl hedefi yakalamak için de, milletçe; ilmî, içtimâî, iktisâdî ve sınıî bir güzergâhın takip edilmesi, millî yapının kendi hususiyetleriyle bir kere daha gözden geçirilerek sağlamlaştırılması, sağlam esaslara bağlanması; millet ve idareci münâsebetlerinin şanlı geçmişimiz çizgisinde yeniden ele alınması, halkın rehberlerini saygıyla selâmlayıp onlara temennâ durması, rehberlerin de arkalarındaki kitleleri samîmiyetle kucaklaması; güç ve kuvveti temsil edenlerin, millete, milletin de onlara güvenip itimat etmesi şarttır.

Türk Milletinin Tarihi ve Manevi Dinamikleri

Bu ülkenin insanını, ayakta tutup yaşatacak manâ ve hakikatler nelerdir? Düne kadar, onu idare eden ve dinamizmini koruyan manâ, onun düşünce dünyasından ve iç yapısından geliyordu. Hatta onun, değer hükmü atfedilecek biricik yönü sayılan, aksiyoncu olması dahi, zamanın itibarılığı gibi, ona has bu iç buutlaşmadan kaynaklanıyordu. Her sahada en mükemmel ve en olgun insanların yetiştirilmesini tekeffül eden bu manâ, yüzlerce misâliyle, âdeta bir gergef gibi tarihimizin ruhuna nakşedilmiştir.

Türkiye Hakkında

Gözlerimi yummuş Türkiye'yi düşünüyorum. Yer yer ümitlerin-inkisarların,

sevinçlerin, tasaların, zaferlerin, sarsıntıların gece-gündüz münasebetiyle birbirini takip ettiği gibi; fakat daha çok da, baharı, yazı, sonbaharı ve kışıyla hep güzellikler içinde salınan nazlı Türkiye'yi. Tabiat güzelliklerinin îmanî hazlarla, sanat düşüncesinin de İlâhî vuslatla bütünleşerek bizi, hayatı zevk edip duymanın zirvelerine yükselten ve yükseltecek olan sırlı günleri ve geceleri ile aydınlık Türkiye'yi...

Türkiye Hakkında

Yirminci asrın ilk yarısı Türk tarihinde eşi görülmedik hâdiselerle dolup-taştığı gibi, yirmi birinci asra girmeye hazırlandığımız onun şuaların emareleri saydığımız fecirleri temâşâyâ daldıkça ümitle şahlanıyor, sevinçle nârâlar atıyoruz.. milletçe henüz ne olmamız gerektiğine bir türlü karar verememiş bulunmamızı ve bir-iki asırdan beri sürekli sağa-sola yalpalanıp durduğumuzu düşündükçe de korkuyla titriyor ve endişelerle sarsılıyoruz.

Türkiye Hakkında

Son asırlarda, içeride ve dışarıda, millet ve ülkemiz hakkında, ne düşünülen ne de söylenilen şeyler hiç de iç açıcı olmamıştır. Bu düşünce ve söylentilere göre devlet eski güç ve aktivitesini kaybetmiş, toplum bütün bütün fonksiyonunu yitirmiş; kitlelerin çehrelerinde fevkalâde bir durgunluk, dalgınlık ve bitkinlik.. en canlı dakikaları sadece geçmişî sayıklama zamanlarında, en çalımlı halleri ona destanlar dizdikleri anlarda.. yaşadıkları asırla hesaplaşırken mâzîyi imdâda çağırmakla iktifâ etmekte ve tahkir edildiklerinde eski devirlerin ihtişamına sığınmakta.. alabildiğine güçsüz, alabildiğine iktidarsız ve ayakta durabilmek için sarmaşıklar gibi hep dıştan destek arama peşinde.. hâsılı, hangi taraftan bakılırsa bakılsın; eskilerde, gücün, kuvvetin, canlılığın, nizam ve ahengin yurdu olan bu ülke, harap elleri, kimsesiz hânumanları, yıkılmış yolları, çökmüş köprüleri ve dize gelmiş insanlarıyla yürekler acısıydı...

Türkiye'nin Birliği İçin Dikkat Edilecek Hususlar

Geleceğin Büyük Türkiye'sini kurmak isteyenler, her şeyden evvel, millet

fertleri arasındaki bu güven ve itimadın tesisine çalışmalılar ve mevcut olan durumun korunmasına da fevkalâde itinâ göstermelidirler ki, millet fertleri birbirinin hafiyesi olmasın ve vahdet-i rûhiye sarsılmasın...

Millet rûhunun sarsılmaması kadar, geleceğin dünyası adına, nelerin atılıp nelerin muhâfaza edilmesi lâzım geldiğini tayin de çok önemlidir. Evet, bu yeni dünya hangi esaslar üzerine kurulmalıdır? Dünden bugüne milletçe yaşadığımız şeylerin hangileri atılmalı ve hangileri korunmalıdır? Bütün bunlar çok iyi araştırılmadan, aceleden karar verildiği takdirde millî ruh, millî seciye, tarihî değerler, ahlâk ve fazilet adına çok şey kaybedeceğimiz kaviyyen muhtemeldir.

Bir millet için istiklâl ve hürriyet mücâdelesı ne denli önemli ise, istiklâl ve hürriyetini elde ettikten sonra, özünü koruması, millî benliğini muhâfaza etmesi, kendi olarak kalması da o ölçüde önemli ve hayâtîdir. Bizim istiklâl ve hürriyet mücâdelemiz, milletin ruhuna, onun manâ köklerine, hissiyatına ve canına can katan tarihî değerlerine sığınarak gerçekleştirilmişti.. ne acıdır ki, milletçe varlık ve bekâmızın esasları olan bu hayatî dinamiklere, daha sonra aynı ölçüde saygılı kalamadık. Saygılı kalmak bir yana, onları öldürdük, tahrip ettik ve gelecek nesilleri köksüz, mesnetsiz hattâ bütün bütün tarihsiz bıraktık.

Keşke batı değerlerine saygılı olduğumuz kadar, kendi rûhumuza, tarihimize, gelecek nesillere, ülke ve insanımıza da saygılı olabilseydik..!

Türkiye'nin Huzurlu Olması İstenmiyor

Yeryüzünün gerçek mirasçıları dünya muvâzenesindeki yerlerini alacakları güne kadar bu fırtınaların dineceğini ve bu âh u efgânın kesileceğini beklemek beyhûde olsa gerek. Evet, belki zaman zaman bu vahşetlere sebebiyet veren sâikler, piyonlar değişebilir ama katiyen anarşi dinmez ve terör bütünıyla bertaraf edilemez; çünkü bunların arkasında dünyayı idare eden güçler var. Dün Yunanla, Bulgarla, Ermeniyle, Slavla her yerde kargaşa çıkarıp başımıza gâile açanlar, şimdi de Sırpıyla, PKK ile, Ermeniyle, Nusayriyle, Râfızıyle aynı şeyi yapıyorlar.. ve vazgeçecege de benzemiyorlar.

Türkiye'nin Karamsar Tablosu

Bir ölçüde düşünüp söylenenlerin hepsi doğrudur. O kısıkvrak bir cendere

içine alınmıştı ve bir taraftan, tıpkı toprağın bağrında çürüyen kökler gibi zeminin tâ derinliklerine kadar inen öldürücü sızıntılar onu çürütürken, diğer yandan esip savuran hazân rüzgarları onda ne dal ne de yaprak bırakmamışlardı. Sonra da dört bir yandan ona hücum eden çeşit çeşit hastalıklar, alttan üstten sarsılmış bu enkaz üzerine gelip taht kurmuşlardı. Bu durum bir taraftan bir bitiş, bir tükeniş, bir inkirâz görünürken, diğer yandan binbir gürültü, tarraka ve etrâfı velveleye vermesiyle de âdeta bir bâ'sü ba'del-mevt'in başlangıcıydı.

Türkiye'yi Dinlemek

Bazen Türkiye'yi dinlerken, her şey o kadar neş'e olup çağlar ki; insan, rûhunu saran bu uğultuların tedâileri ile, asırlar öncesini ve asırlar sonrasını aynı anda duyabilir ve bir sürü kaderî levhalar arasında lezzetten heyecana, aşktan fedakârlığa, fazîletten diğergâmlığa kadar nelere nelere sahip olur.

İnsan, Türkiye'yi dinlerken, bazen her şeyi ırmakların çağıltısı, ormanların uğultusu, kuşların cıvıltısı ve bülbüllerin sesi gibi dinler.. Bazen de heryanı velveleye veren mehterler ve gülbanklar gibi ordu nağmeli neşidelerle...

Bazen her şey, hayallerimizi o kadar saf, o kadar duru okşar geçer ki, insan bu cennet-âsâ levhalar karşısında diz çöküp de: "Bu tablolar hiç değişmesin, bu seslerdeki âhenk hiç bozulmasın, hep böyle kalsın Allah'ım!" diyesi gelir.

Bazen poyraz biraz serince eser ve ümitlerimiz hazan korkusuyla yaprak yaprak sararır; ama bir bakarsın, hazana en açık yerlerde bile "gül açar, bülbül öter" çiçekler nara atar ve çemenler firdevs soluklar.

Uhrevi ve Dünyevi İşleri Dengede Tutarlar

Hak rızasına adanmış ruhlar, böyle bir tevhid-i kible mülâhazasından ötürü aklî ve mantikî hayatları adına herhangi bir boşluk yaşamazlar. Aksine onlar, her zaman mantık, muhakeme ve ilimlere karşı açık durur ve bunu da gerçek iman gereği bilirler. Ne var ki, bunların dünyevî tutkuları ve cismanî arzuları -herkesin istidadına göre- Hakk'a yakın durmalarının enginliğinde ve bir okyanus mahiyetindeki tevhidî mülâhazalarının derinliğinde tamamen eriyip gittiğinden, onların bu isteklerinin yerini, farklı bir desen ve şiveyle Hak

hoşnutluğundan kaynaklanan bir zevk-i rûhânî almıştır. Bu itibarla da, Hak rızasına adanmış ruhlar, kalbî ve rûhî hayatın zirvelerinde meleklerle fizik ötesi bir havayı solukladıkları aynı anda, dünyalılarla da örfâneler teşkil ederek hasbıhalde bulunabilir ve dünyevîliğin meşrû bütün gereklerini yerine getirebilirler. Bu açıdan da onlar, hem dünyevî hem de uhrevî sayılırlar. Dünyevîlikleri, sebepler dairesinde bulunmalarından ve sebeplere riayet etme sorumluluğundan, uhrevîlikleri de her meseleyi kalbî ve rûhî hayatlarına göre değerlendirmelerindendir. Kalbî ve rûhî hayatın belli ölçüde dünyevîliği tahdîdi, tamamen bir terk mânâsına gelmediği için, onların dünyadan bütün bütün kopmaları da söz konusu olmasa gerek. Dünyadan kopmaları bir yana, onlar, her zaman dünyanın tam göbeğinde durur ve ona hükmederler; ama bu duruş hiçbir zaman dünya için ve dünya adına bir duruş değildir. Aksine bu duruş, Allah adına esbaba riayet ve her şeyi ötelere bağlama hesabına bir duruştur.

Ulûhiyet Dairesi

Ulûhiyette bir celâl-i kâhir ve bu celâlin zirvesinde de bir cemal-i bâhir nümâyandır. Zira ulûhiyet dairesi, bütün evsaf-ı kemaliye ve esmâ-i sübhaniyenin biricik merciidir. Bu itibarla da onda hem bir azamet ve celâl-i daim, hem de bir lütuf ve cemal-i lâyezâlinin mevcudiyetinden söz edilebilir ki, bütün tecelliler, bütün cilver hep o hususî menbadan nebean etmektedir: Evet teayyün mertebesindeki bir nebean, inkişaf çerçevesindeki bir feyezân, tafsil dairesindeki bir tecelli gibi her şey ulûhiyet arşından kaynayıp gelmektedir.

Ulvi Alemlerin Mahiyeti

Hâlık'ın nâmütenahi isimleri olduğu gibi o esmâ ve arkalarındaki sıfatların birinci, ikinci ve üçüncü... derecede tecelli alanları ve taayyün noktalarının bulunduğu da bir gerçek. Bu âlemler, hem bizim idrak ufkumuz hem de kendi mânâ ve muhtevaları itibarıyla aşkın âlemlerdir. Âlem-i mülk ve âlem-i şehadete dair, her zaman net bazı şeyler bilmemiz mümkün olsa da, lâhut, rahamût, ceberût, melekût âlemleriyle alâkalı ne keyfiyet çerçevesinde ne de kemmiyet plânında açık bir şey söylememiz oldukça zordur. Bu konudaki bütün mülâhazalar, Kitap ve Sünnet'in belirleyici temel esaslarına sadık kalınarak tamamen keşfe, müşahedeye, mûkaşefeye bağlı beyanlardır.

İlim nazariyesi (epistemoloji) açısından Allah'tan gayrı zâhir-bâtın, lâtif-kesif, meşhud-gayrimeşhud, canlı-cansız, dünyevî-uhrevî her şeye âlem denir. Yukarıdaki çerçeve içinde bütün varlık ve onun perde arkası, Hazreti Zât'ın varlığının delili, icraatının belgeleri, kemâlinin aynaları, kaderî plân ve programının kitap ve defteri, belli bir tafsil adına her şeyin mahall-i taayyünü, aynı zamanda sıfat ve isimlerinin tecelli alanı olması itibarıyla görünen-görünmeyen hemen her şey O'na ait derin izler, emareler, nişanlar taşıdığından, hatta O'nu haykırdığından O'nun şahitleri mânâsına âlem unvanıyla yad edilmiş, hepsine birden "avâlim" veya "âlemîn" denmiş; akıl, ruh, nefis, şuur, his ve idrak gibi O'nun "Ol!" deyivermesiyle meydana gelen emir kaynaklı şeyler âlem-i emre bağlanmış; maddî, cismanî, terkip ve tahlil hususiyetlerini haiz, müddete vâbeste arzî ve semâvî bütün nesneler de âlem-i halk çerçevesinde mütalâa edilmişlerdir.

Usûlcülere Göre Vahiy

Usûlcülere göre vahiy; Allah'ın vasıtalı-vasıtasız peygamberlerine nezd-i ulûhiyetinden bazı bilgiler ilka etmesi veyahut mahiyeti bizim için meçhul bazı yollarla nebîlerin kalblerine attığı ruhânî bir kısım sözlerdir ki, vahyin her çeşidini görmüş, duymuş, yaşamış ve onu hakka'l-yakîn seviyesinde temsil etmiş Hazreti "Akrebu'l-Mukarrebîn" (aleyhi ekmelüttehâyâ) bunu:

- Rûhu'l-Kudûs kalbime üfledi." şeklinde ifade ederek, hâdisenin ruhî bir alış veriş olduğunu ortaya koymasının yanında, bu alış verişin cereyanı konusunu ve tahakkuk keyfiyetini de sükût geçmiş ve müzakere dışı bırakmıştır.

Uyanık Gönüllerin Ramazan Ayını Değerlendirmesi

Yürüyorlar oruçla, terâvihle, mâbetle meleklerin Hakk'a yürüdükleri gibi.. fevkalâde yumuşak, olabildiğine rikkatli, gözlerinde yaş, sînelerinde ürperti bütün samimiyetleriyle yürüyorlar durmadan. Sabahlara kadar kendilerine rağmen par par yanıp eriyen mumlar gibi, çevrelerine ışık saçıp hep karanlık yudumlayan, yaşamaya boş verip ömürlerini yaşatmaya adanmış bu kahramanlar, ellerinde milletin mânâ ve ruhunu seslendiren enstrümanları, dillerinde geçmişimizin özünden, usâresinden süzülüp gelmiş argümanları bize muhteşem günlerimizi iade etme gayreti içinde çırpınıp duruyorlar. Biz de

onların bu ulü'l-azmâne gayretlerini, bu gayretlerle yükselen zamanı, gelip geçici bir âna sıkıştırılmış vakitçik olarak değil de; özüyle, vâridatıyla, vadettikleriyle hiçbir zaman tam geçmeyen, bir ucu en kadîmlerden daha kadîm ve mâzinin şanlı bir döneminde, diğer ucu da sonsuza namzet ve hâle yaslanmış birbirinden muhteşem bütün devirleri, zaman ve mekan üstü, ruhun rasat noktasından, derin bir temâşâ zevki içinde seyrediyor ve iman sayesinde ne olmazların olur hâle geldiğini hayretle müşâhede ediyoruz.

Gerçeğe açık bu rüyalarda, onları çağrıştıracak sâikleri bulabilenler için, her yeni gün kim bilir ne bilinmezlerle kapılar aralar, bize "buyurun" eder, mağmûm gönüllerimize inşirah üfler ve bizi kendimize ve hâle takılı olmadan kurtararak imanın, ümidin en ferah-fezâ iklimlerinde gezdirir.

Uzlaşmaya Duyulan İhtiyaç

Her millet ve her toplumda ilhada açık insanlar vardır ve yer yer bunların gemi azıya aldıkları da çok görülmüştür. Ama, bir başka millet veya toplumun, bu kâbil boşlukları ve zaafı ölçüsünde, bizde olduğu kadar güçlü sığınakları olmamıştır. Evet, onların da yumuşatan düşünceleri, uzlaştıran inançları, sevinçle köpüren günleri-geceleri, bayramları-seyranları vardır ama, bu günler, bu geceler, bu bayramlar, bu seyranlar lâhûtilik adına bomboş, neş'e ve sevinç adına bir parlayıp bir sönen havaî fişekler gibi gelip geçici, ruhânî zevkler adına da hiçbir şey vaad etmeyecek ölçüde muvakkat ve cismânîdir. Evet, onların dünyasında ne Allah'la münasebetin mehâfet ve mehâbeti duyulur ne de ruhun zaman ve mekan üstülüğü hissedilir; her şey yalancı ve muvakkat bir sevinçle başlar, çılgınca bir nefsanîlik içinde cereyan eder; sonra da elemli birer hatıra, esefli birer rüya ve yıkık birer hülyâya inkılâp eder gider.

Uzlette Kalma

İnsanlardan kaçma mânâsına değil, insanlığı bütün derinlikleriyle duyma yolunda böyle bir uzlet, insanın paslanan, kendinden saykılaştan özüne seyahati demektir. Ben şahsen, böyle bir duyuş, böyle bir tadış ve böyle bir hissediş değişik esinti buudlarıyla birçok defa yaşadım.. zevk ettim.. fırsat el verirse yine de yaşamayı düşünürüm.

Üç Aylarda Değerlendirilemeyen Zaman

İçinde bulunduğumuz kutlu zaman dilimini tam duyabilmek için, evvelâ ruh ve vicdanların gökler ötesi böyle bir mûsikîyi ve şiiri hissetmeye hazır olmaları lâzımdır. İç âlemleri, dış çevreleri ve hayat televvünleri itibariyle âfâkî ruhlar onu sadece gökte değişen hilâller şeklinde takip ederler.

Günümüzde umûmî atmosfer; radyolarla, televizyonlarla, klaksonlarla; uçak, tren, vapur, otomobil, tramvay gürültüleriyle; âsâbımızı bozan münasebetsiz sirenler ve ciyak ciyak reklam ve propaganda vasıtalarının çığlıklarıyla o kadar ciddi kirlendi ki, esaslı bir amelîyât-ı rûhiye ve fikriye geçirmeden, hattâ yeni baştan bir kere daha bütünüyle uhrevîleşmeden bu mübarek ayların semâvîliğini ve bu aylarda ötelerin bayıltan musikîsini duymak çok zor, belki de imkânsızdır.

Üç Aylarda Manevi Atmosfer

Bu aylarda zaman hep uhrevî renklerle tülленir.. insanlar tıpkı öbür âlemin sakinleriymişçesine mûnisleşir ve sırlı bir derinliğe ulaşırlar. Herkes kendi iç derinliklerinden olduğu gibi, varlığın sînesinden de ukbâ buudlu bir şiiri dinler ve yığın yığın hülya ve hatıraların, beklenti ve rüyaların gurup ve tulû'larında dolaşır. Yer yer hüznölü, zaman zaman da neşeli tedâileriyle üç aylar, bize hem yitirilmiş bir cennetin hasretini hatırlatırlar hem de buğu buğu onu yeniden bulabileceğimiz ümidiyle bütün benliğimizi sararlar. Evet, hayatımızın her dakikasını ayrı bir saadet ve neşeye, ayrı bir gerilim ve hamleye çeviren bu günlerdeki hâtıra ve tedâiler, duygularımızı sessiz bir şiire, hayatlarımızı da sihirli bir güzelliğe çevirirler.

Biraz da üç aylardaki nurların gönüllere sinmesiyle sokaklardaki ışıklar, minarelerdeki mahyalar, her taraftaki rûhânî canlılık ve mabetlere koşan insanların simalarındaki letâfetle dünyadakinden daha çok cennetteki zamanları hatırlatan bu nûrefşan zaman dilimi, kadrini, kıymetini bilenlere ayrı ayrı lezzetler ve zevk-i rûhânîler sunar. Evet o, imanı, İslâm'ı, mabedi ve ibadeti duyup anlayanları; marifet, muhabbet ve ledünnî hazlara açık olanları, değişik dalga boyundaki ışıklarının renkleri, latîf latîf esen havasının incelikleri, uğradığı herkesi büyüleyip geçen zamanın seslerinden toplanmış ve ruhları sarıp okşayan o sonsuz zevk meltemleriyle kucaklar hepimizi.

Hemen her sene zamanın bu altın dilimini idrak edince, âdeta, ötelerin ayn-ı hayat olan o sevimli, neşeli mavimtırak günlerine bir kere daha kavuşur gibi oluruz. Evet, bir kere daha gönül gözlerimizde her yan baharla tülленir.. her tarafta yeniden hayat köpürür.. dağ-bayır yeşerir ve renklerle kahkaha atar.. çiçekler raksa durur, bülbüller nâralar yağdırır.. ve duygular gülden, lâleden alevlerini alıyor gibi olur. Öyle ki her yanda esen bu umûmî hava gönüllerimizi bir mutluluk vaadiyle kaplar ve bize ne bilinmedik, ne sezilmedik şeyler fısıldar. Hatta hayatları bedbinliğe, karamsarlığa kilitlenmiş insanlar bile bu semâvî şehrâyinden nasiplerini alırlar. Hele günler, o ibadetle derinleşen saatlerini, hayatın gerçek mânâsını terennüm etmek için gönüller üstünde bir mızrap gibi hareket ettirdiğinde, kuş cıvıltıları safvetinde ve bir çocuk neşesi tadındaki ezan dakikalarının cennet güzellikleri kadar tesirli ve bu güzelliklere meftun bir kalp gibi olgun ve dolgun ibadet saatlerinin, Hakk'ı muhatap alma ve Hakk'a muhatap olma mânâsıyla tüten zebercet duyguların zikir u fikirle sînelerimizi coşturan şiiri başlar.. başlar da, varlığın çehresindeki perdeler sıyrılır ve Hakk'a yakın olmanın o kendine mahsus, huzur ve itmi'nan dolu lezzetli, sımsıcak mavi dakikaları bizim olur. Günde beş, haftada lâakal otuzbeş defa, âdeta bir nurdan helezon çevresinde dolaşır, gönüllerimizde miraç fırsatlarına erer ve hep insan-ı kâmil olmanın rüyalarıyla yaşarız.

Üç Aylarda Manevi Zevkler

Aslında bir zamanlar, bu bizim en tabîî hâl ve iklimimizdi: Eskiden senenin hemen her mevsiminde yudumlayıp dolaştığımız o ledünni zevk ve uhrevi hazlara, şimdilerde, pek çoğumuz itibariyle fevkalâde aç ve susuz bulunuyoruz. O zevk ve hazları, geçmişe ait enginlikleriyle duyabilmek için, gündelik duygulardan ve düşüncelerimizi saran isten-pastan arınmamız, sonra da ümit ve beklentilerimizde daha bir derinleşmemiz icap ediyor. Bunu başarabildiğimiz sürece, varlığın içinde her zaman gizli, büyü, ince ve gönüllerimizi rikkate getiren pek çok gerçeği duyabilir ve sınırlılığımızı aşabiliriz. Hele, insanı sürekli ledünni ufuklarda gezdiren mübarek gün ve gecelerde...

Evet, varlığı gönül kulağıyla dinleyebilenler için mübarek gün ve geceler, âdeta ötelerin diliyle bir şeyler mırıldanan birer şâir, birer bestekâr haline gelir ve bizlere ne harikulâde şeyler fısıldar. Duyup hissettiğimiz esintiler, cismâniyetimizi kuşatan başka görüntü ve başka gürültüleri bir tarafa iterek, gönlümüzün derinliklerinden, ukbâya açılan husûsî menfez ve koridorlarla bizi,

öbür tarafın meçhûl ve büyülü yamaçlarına ulaştırır ve temâşâ zevkiyle âdeta mest eder. Böyle bir mülâhazalar dünyasında sabahlar, cennete ilk adım atışın mest ü mahmurluğu içinde; öğlenler, Sevgiliyi temâşâ ile günün yorgunluğunu atma hazzıyla; akşamlar, bir alaca karanlık içinde vuslata yürüme neşvesiyle; geceler, halvetin idrâkler üstü güzellikleriyle tülленir ve her biri ayrı bir tat, ayrı bir neşe ile gelir-geçer gönül ufkumuzdan.

Üç Aylarda Zaman Ötesi Duygular

Hele, bazılarımız itibariyle ve bazı zamanlarda, ruhlarımızı saran bu zengin uhrevilik, bizi, içinde bulunduğumuz dar zaman buudları dışına çekerek, içimizde hep hasretini duyduğumuz cennetin kapısının önüne kadar sürükler.. sürükler de, âdeta kendimizi, fevkalâde mahrem, asla duyulup görülmemiş ve kelimelerle ifade edilmeyen bir sihirli âlemin sahilinde sanırız. Böyle bir ruh hâleti içinde biz bir şey düşünüp konuşmasak da, ötelер kendi sesinden bize güftesiz besteler sunar ve: Ben kulağınızda bir ihtizaz, gözlerinizde bir ışık, sinelerinizde de bir haz olarak hep içinizdeyim.. içinizde ve duygularınıza açık limanlarda, rıhtımlarda, rampalardayım. İsteseniz beni avuçlarınızın içine alıp sahiplenebilirsiniz... derler. Ötelere, ötelерin de ötesine uzanan bu köpük köpük duygular içinde gönüllerimize yağdığına inandığımız uhrevi ışıkların; her zaman his ve yakarışlarla tüten umûmi havanın; mor, pembe, beyaz, sarı sokaklarda ve mahyalardaki kandillerin; günde birkaç defa ruhlarımızda sonsuzu rasat etmeye koştığımız mâbetlerin; bizimle aynı duyguyu paylaşan ve hislerimize tercüman olan tertemiz insanların.. evet bütün bunların hemen hepsinin ayrı ayrı birer mevcûdiyeti, birer ruh ve mânâsı, birer lezzeti ve birer büyüğü olduğunu duyar gibi oluruz. İşte bu mânâ ve muhteva ile dopdolu ruhlarımız, asıl kendilerine döndüklerinde, her şeyden daha engin olan iç dünyalarının derinliklerini temâşâyâ dalar ve çevrelerindeki eşyayı daha bir farklı duymaya başlarlar.

Üç Ayları Değerlendirenler

Mânevî kirlerden arınmış, semâvîliklere açık nezih ruhlar, bilhassa içindeki bazı gecelerle daha bir zirveleşen bu mübarek zaman dilimini, âdeta bir lezzet gibi duyar, bir gül gibi koklar, bir musiki gibi dinler ve bir kevser gibi

yudumlarlar. Azıcık dikkat edebilsek hemen hepimiz, bu ayların ufkumuzda tulûunu, tıpkı semâvî bir koruya veya uhrevî bir koya giriyor gibi en büyüleyici şekilde hisseder ve ötelerde seyahat ediyormuşçasına bütün benliğimizle köpürür ve nâsûtiyetimizin hudutlarına sığmaz hale geliriz.

Üç Ayların Gelişi

Ramazan öncüsü, hayırla, bereketle gelen aylar; sessiz, sâkin; fakat dolu dolu bir feyzin taşıp bütün gönülleri saracağı mübarek günlerin ufukta olduğunun emareleri ve işaretleri gibidirler. Her inanmış gönül, bu ayların ilk günüyle ramazan sath-ı mâiline girdiğini duyar, yaşar ve birkaç adım ileride kendini bekleyen bir bereket ayını olabildiğince değerlendirebilmek için şimdiden, sesi-soluğu ve sergileyeceği kulluğu itibariyle bütün duygularını bir kere daha gözden geçirir.. sanki gözleri henüz uykudan uyanmamış ve yapılacak iş, seslendirilecek mevzû ile konsantrasyon sağlanamamış da, bir kısım mırıltı ve sayıklamalarla, bu büyük iş ve kudsî teveccühün mûsikisini bulma, ritmini yakalama gayretini gösteriyor gibi olur.

Üç Ayların Özelliği

Üç ayların kendilerine mahsus bir tadı bir şivesi vardır ki, onları yılın diğer aylarından ayırır.. her ayın güzellik ve nefâsetinin zâhirî duygularımızla hissedilip yaşanmasına mukâbil, bu müstesna zaman dilimi kalple ve bâtınî duygularla yaşanır. Bu aylarda gönül dünyalarına yönelen insanlar, iman ve iz'anlarından fışkıran ışıklarla eşyanın perde arkasını süze süze, duygularıyla, içinde ebedî bir ömür sürecekleri firdevslere uyanmış ve ulaşmış gibi olurlar. Onlar için bu aylardaki günler, geceler, hatta saatler ve dakikalar âdetâ bir başka büyüyle gelir-geçer; gelip geçerken de derecesine göre herkese mutlaka bir şeyler fısıldar.

Üçüncü Boyut

Üçüncüsü; eskilerin ruh-u hayvanî dedikleri biyolojik ruhtur ki, ruh-u menfûh veya nefs-i nâtikanın matiyyesi, ceset ile insanî ruh arasında bir iltisak

unsurudur; buna ruhun izzet, letafet ve nezahetinin ism-i Zâhir'e bakan bir perdesi de diyebiliriz. Nefha-i ilâhî olan ruha gelince o bir cevher-i mücerred olduğu gibi aynı zamanda mahlûkiyet çerçevesinde de bir mânâda münezzehtir. İnsanların, saadet ve şekavet arası gel-gitleri tamamen ruh-u hayvanî perdesine bağlı cereyan etmektedir. Öyle ki, eğer ruh-u menfûh müstakillen dinlenilebilse, ondan hep saadet nağmelerinin yükseldiği duyulacaktır. Ruh-u insanînin hâkim olduğu kimselerde, ruh-u hayvanînin âlâm ve ızdırapları, ruh-u menfûh için birer terakki ve tekamül vesilesidir. Aksine, ruh-u menfûh itibarıyla güçlü bulunmayanlar, tabir-i diğerle vicdanlarıyla diri olamayanlar Allah'la münasebetleri açısından ölü sayılır ve çektikleriyle kalırlar. Ruhun en önemli mekanizması vicdandır; vicdan ise Hak temâşâsına açık bir rasathanedir.

Üçüncü Durum

Üçüncü durum ve disiplin açısından şu mülâhazalar zikredilebilir:

Seyr-i âfâkî ve seyr-i enfüsî ile henüz tam inkişaf etme yoluna girememiş nefis, iyilikleri kendinden, fenalıkları da ya esbab ya da çarpıttığı o yanlış kader telâkkisinden bilir; mazhariyetleriyle coşup şükürle gürleyeceğine, ucub, gurur, fahir gibi iç çöküntü ve çözülmelere girerek hamd ü sena hislerini öldürmenin yanında ufkunu da bu fena huyların isiyle-pasıyla kirletip varlık yolunda her zaman yokluğa düşebilir. Ama eğer o, bütün iyilikleri Allah'tan birer mevhibe, fenalıkları da kendi iradesinin ürünü görebilirse, en olumsuz durumlarda dahi iç içe vâridlere mazhar olup çok değişik güzellikleri birden duyabilir. Elverir ki o, hemen her zaman kemalini kemalsizliğe bağlayıp, sürekli Hak karşısında iki büklüm bulunsun; kudretini acizliğinin semeresi, servetini de fakirliğinin lazımı bilerek şevk u şükürle gürleyebilsin.

Evet, bir mü'min olarak her zaman, bütün meziyetlerimizin Allah'tan, bütün rezilelerimizin de nefisten kaynaklandığını bilmemiz, bu mülâhazaya bağlı iç kontrol sistemimizi sürekli hareket halinde bulundurmamız çok önemlidir. Hak yolcusu, bu disiplinlere bağlı kalarak iç dünyasını canlı ve hareketli tutabildiği takdirde, en verimsiz ortamlarda bile hep meyve verir ve hep yeşile yürür. Aksine onun ruh dünyasında değişik erozyonlarla çoraklaşma başladığı andan itibaren de, en münbit zeminlerde dahi o, sadece dikenlere dâyelik yapar ve viranelerin yascısı baykuşlar gibi inler durur.

Eğer insan, sırf bir bedenden ibaret olsaydı, cismânî dün-yasıyla alâkalı

kaygılarının da bir anlamı olabilirdi. Aslında bu mükerrerrem varlığı sırf bir beden ve cesetten ibaret görmek, onu çürüten, kokuşan, mikro varlıklara yem olan bir mevcut derekesine düşürmek demektir ki bu da, en eşref bir varlığa karşı hakaretlerin en büyüğü sayılır. Oysaki insan, yaratılışı, dona-nımı, ilk mevhabeleri itibariyle meleklerden de ulvidir.. evet o, beden ve cismaniyetin çok çok üstünde ve ötesinde kalbi, ruhu, sırrı, şuuru, idraki, akli, zekası ve daha değişik zâhirî-bâtınî derinlikleriyle, görülen çerçevesini çok aşkın bir değerler enmuzecidir. O, bu ölçüdeki enginlik ve zenginliğiyle kah kanatlanır, meleklerin kıvanç duyacağı semalarda pervaz eder, eder ve gider fanileri sonsuzluktan ayıran zirvelere ulaşır; kâh akıl, mantık ve muhakemesini sonuna kadar kullanarak aya, güneşe, yıldızlara seyahatler düzenler; radyo, televizyon, internet vasıtasıyla en uzak mesafelerdeki ses, görüntü ve değişik bilgi malzemelerini yatak odalarımıza kadar getirir ve sesi aşkın, ışığa yakın bir süratin diliyle bize "tekârub-i zaman", "tekârub-i mekan"dan ne besteler ne besteler sunar.

Ne var ki, bu engin istidat ve mahiyetine rağmen bazen onun, kinlerin, nefretlerin, hırsların, şehvetlerin ağına düşerek en sefil varlıklardan daha sefil hâle geldiği de bir gerçektir. İşte bu yanıyla da o, efendiliği içinde bir köle, sultanlığı yanında bir dilenci, semâvîliğe namzet olmasına karşılık da âdeta yerlerde sürüm sürüm bir solucandır. Bu ölçüde esnek ve her şey olmaya müsait insanoğlu, bütün iç dinamizmiyle Allah'a yönelerek iyilikleri ve güzellikleri Ondan bilip şükürle şahlanabildiği, fenalıkları da nefsine bağlayıp her zaman ciddî bir teyakkuzla onu kontrol altına alabildiği, her gün birkaç defa muhasebe ve murakabe kurnaları altında arınarak fitrî safvetine ulaşabildiği ölçüde her akşam, her sabah birkaç kez kötü duygu ve tutkuların enkazı üzerinde hakikî insan olma otağlarını kurabilir; mütevâzîâne fakat içten, üst üste başarılarıyla, ama mahviyet içinde kendini ifade edebilir. Bu, aynı zamanda onun her hamlede yeniden bir kere daha kendini keşfetmesi, kendi derinlikleriyle kendini duyması ve her lâhza yeni bir "ba'sü ba'de'l-mevt"e ermesidir ki, biz buna, Mevlâna'nın ifadesiyle: can ayağının ten prangasından kurtulması ve ruhun semâvîliğe yönelmesi diyoruz. Aslında bu ölçüde semâvîleşmiş bir ruh, aynı zamanda bütün şuur ve idrak gücüyle kendi iç derinliklerine yönelir.. sık sık kendini ikmal eder.. her dakika ayrı bir üslûpla nefsinin eksik ve gediklerini sorgular.. hayatını tamamiyete bağlı götürmeye çalışır.. yer yer varlığın perde önünde, zaman zaman da her şeyin ötesinde dolaşır.. gönlünün enginliklerini her temâşâ edişinde kendinden geçer.. her temâşâ onda yeniden bir şahlanma arzusu uyarır.. her arzu onun ruhunda kendini yenileme iştiyakına dönüşür.. derken

gönlünü bir "Beyt-i Hüdâ" gibi görür ve dudaklarından "Dil Beyt-i Hüdâ'dır, ânı pâk eyle sivâdan/kasrına nüzûl eyleye Rahman gecelerde" sözleri dökülmeye başlar; başlar da yönelir kalbine ve onu, değişik kirli tasavvur ve kirli hayallerden temizlemeye koyulur.. sırrını marifetle süsler, hafîsini aşk u şevk çerağıyla aydınlatır, ahfâsını sadakat iniltileriyle seslendirir.. ve oturur-kalkar Ebedi Sevgilinin dertlisi olduğunu, O'nun kurbanı olmaya âmâde bulunduğunu mırıldanır - ah o ne tatlı derttir ki, anılınca bütün dermanlar unutulur! O ne enfes heyecan ve yorgunluktur ki, gerçek rahatın derinliği de ancak onun atmosferinde duyulur - bîkarar gezer çölden çöle, dert arar ve O'nunla dertleşecek koyu arar. Kimbilir şimdiye kadar bu yolda niceleri:

"Derd-i derûnuma derman arardım,
Dediler derttir dermanın senin.
Dergâh-ı dildâra kurban arardım,
Dediler ki kurbandır canın senin." (M.Lütfi)

deyip inlemiş.. ve niceleri:

"Derman arardım derdime,
Derdim bana derman imiş.
Pinhân arardım aslıma,
Aslım bana pinhanmış." (Niyazi)

hisleriyle boşalmış; boşalmış ve bize, benliklerinin her parçası, bir ney gibi O'nun derdi, O'nun tutkusu ve O'nun iştiağıyla iç içe ne hasret ve vuslat fasılları sunmuşlardır...

Mevlânâ, bu ince faslı:

"Ey gönül bir sen, bir de O'nun derdi var; ah O'nun dertlisi olmak ne hoştur! Aslında o dert, senin dermanındır. Bundan ötürü de sen, O'ndan gelen ızdırap ve sıkıntıları çek de sakın şikayet etme; zira O'nun fermanı budur. Eğer cismânî arzularını ayaklar altına alabilmişsen, o zaman nefis kelbini öldürmüş olursun ki, işte asıl öldürülecek de odur" sözleriyle seslendirir ve mevzua kendi ufkunun rengini katar.

Üçüncü Sefer

Üçüncü sefer; zâhir-bâtın farklılığını aşarak, cüz'iyet planında "mertebe-i ehadiyyet"i ve külliyyet dairesinde "mertebe-i vâhidiyyet"i iman, iz'an ve zevken

duymak mazhariyetidir. Böyle şâhikalar üstü bir şâhikanın da "cem" ufkuna tekabül ettiği açıktır. İttihad ve hulûl değil, zevken ve hâlen sûretteki zıdlıkları aşarak, her şeyin apaçık tevhide bağlanması mânâsında bir cem. Evet, Mevlânâ'nın da ifade ettiği gibi, tevhid ve cem ittihad ve hulûl değil, sâlikin kendi ufkunda yok olmasıdır. Bu makam, aynı zamanda asliyeneyniyetin silinip gitmesi ve "vücub imkân arası bir makam" diyebileceğimiz "Kâbe kavseyni ev adnâ" ufkuna ulaşılması söz konusudur ki, bütün vilâyet derecelerinin serhaddi sayılır. Evet, tefsirdeki tevcihlerden birine göre, buradaki "kurbet-i kusvâ", "hakikat-ı Hazreti Muktedâ-i Ekmel"e ait bir pâyeye; gölgesi de, cüz'iyet çerçevesinde sadrı-sînesi müsâit bütün müntehîlerin ulaşmaya çalıştıkları bir "ufk-u âlâ" dır.

Ülke İçin Ruhi Dinamizmin Önemi

Ruh plânında çökmüş bir ülkenin her bucağı, yüzlerce zafer takı ve dragon timsâlleriyle süslense dahi, mezardan farkı yoktur. Evet, ruhun zafer solukları üzerine kurulmamış bir dünya, kaba kuvvetin elinde bir oyuncak; onun faziletli ikliminde geliştirilmemiş bir kültür, insanlığın yolunu kesmiş bir cadı ve böyle bir ülkede yaşayan yığınlar da, buhrandan buhrana sürükleyen gözü bağlı talisizlerdir. Ne var ki, şahşî haz ve zevklerinden başka bir şey düşünmeyen ve bir türlü varlığını başkalarının mutluluğuyla birleştiremeyen ham ruhlara, hiçbir azman bunu anlatmak da mümkün olmayacaktır. Ah! Ne olurdu, bir kere bunlar da nefis ve benlikleri cihetiyle yokluğa erip, ruhta ebedileşmenin sırrını kavrayabilselerdi!..

Ülke ve İnsanımızın Tarihi Özellikleri

Evet, bu ülke ve onu ayakta tutan dinamikleri yerinde görmek için dünyânın dörtbir yanından merak ve ziyaret arzusuyla coşan sîneler, hep ona koşar; onun ovasında-obasında, dağında-bayırında, bahçesinde-bağında ve melekleri andıran insanları arasında hayret ve hayranlıklarla dolaşır, ayrılırken de hasret ve hüznlerle ayrılırlardı. Bu tılsımlı ülke rengârenk güzellikleri ve baş döndürücü ihtişamıyla misafirlerini öyle büyülerdi ki, gelenler âdeta bu füsunkar çarpılır ve bir daha da onun atlas ikliminden ayrılmak istemezlerdi. Vâkıa, onun zümrüt çayırlarında yaşayanlar, ülfet ve ünsiyetle bazen bu füsunkar ve

büyüleyiciliği sezemedikleri, dolayısıyla da lâubaliliğe, alâkasızlığa düştükleri olurdu; ama, dıştan gelenler için o, her zaman Cennet yamaçlarını, insanı da melekleri hatırlatacak mahiyette pırıl pırıl idi.

Hele, dağlarının masmavi semalarla bütünleştiği; sahillerinin gökler gibi derinleştiği; binbir renk ve ışık oyunlarına makes yamaçlarının gölgelerle oynaştığı; şâhikalarının mehip duruşlarıyla birer hatip gibi, kendilerine has lisanlarla gürül gürül ses verip durduğu; ince ve yumuşak tabiatının kıvraklardan kıvrak o çarpıcı beyanı ve büyüleyici manzarasıyla, sonsuzdan gelen ve sonsuza açık olan en derin, en yüksek bir şiiri ruhlara fısıldadığı; mehtabının, gümüş bir fânusdan sızıyor gibi etrafa saldıgı ışık hüzmeleriyle yeryüzünü âdetâ semavîleştirdiği; güneşinin, bitevî urbalarını atıp bütün çarpıcılığı ve yakıcılığıyla, hemen her mevsim göz ve gönüllerimize aydınlık ve neş'e salıp durduğu.. yıldızlarından her zaman ruhlara birer füsün, birer hayal ve birer hayretin akıp geldiği ve bütün bu güzelliklerin yanında tıpkı bir gökkuşağı gibi tüllenen bu binbir renk ve âhenk cümbüşü altında, Sonsuz'dan gelen râbıtalarla birbiriyle sarmaş-dolaş olan ve birbiriyle kaynaşıp bütünleşen genç-ihtiyar, kadın-erkek en temiz, en duru, en samimi ve en derin duygularla kaderlerine tebessüm edip saadetten saadete kanatlanan bu insanlar ve onların ülkesine denk ikinci bir dünyâ gösterilemezdi...

Yüce Yaratıcı onların önlerine, inanç, aydınlık ve ruhânî hazlar adına manzaraların en güzellerini sermiş, bu baş döndürücü güzellikler karşısında onları ölümsüzlüğe uyarmış ve gönüllerini itminana kavuşturmuştu. Ve artık onların nazarında hayat ne bir bilmece, ne de idrak edilmez, manâsı anlaşılmaz bir sır değildi. Onların nazarında hayat teneffüs edilen bir râyiha, dile-damağa karışan bir lezzet, ruhun derinliklerinde duyulan bir tad haline gelmişti.

Bu ülkede ilme, inanca, düşünceye açılmış muhteşemlerden muhteşem tabiat kitabı ve onu didik didik edip anlamaya çalışan, hallaç edip özünü araştıran gayretli dimağlar, hüşyâr ruhlar; onun esrarına meftun doyma bilmeyen kadirşinas gönüller ve bütün ömrünü bu ülkeyi imara vakfetmiş çelik iradeler, azimli fitratlar dıştan gelen seyyah ve misafirlere rüyâlar kadar tatlı en büyük hazları yaşatırlardı.

Onun ovalardan obalara, zirvelerden sahillere uzayıp giden güzellikleri, sanata uyanmış gönüller üzerinde o kadar tesirli olurdu ki, uhrevîleşen bu manzaraları seyre dalanlar, seyrettikleri şeylerin müşahedesine asla doymaz; bu fırsatı kaçıranlar da kendilerini levm ederlerdi.

Ülke ve Milletimizin Haline Ağlamak

Geçmişin şanlı ve ibret dolu sayfaları ve hâlin düşündürücü tabloları karşısında, kim bilir şimdiye kadar, içlerinde burkuntu, ruhlarında hüznün niceleri ağlayıp inledi. Niceleri; şanlı fakat gurûru rencide olmuş bir milletin; muhteşem, fakat hırpalanmış bir devletin; her tarafı "bağ-ı irem" ken, vîrânelere dönmüş bir ülkenin, yürekler acısı umumî manzarasıyla âh u efgân ederek iki büklüm olup gitti.

Kaç defa insanımız, Eyyûb (as) gibi hayat çeşmesinin çağlıtlarını duyup sevindi, kaç defa Yakup'un (as) hasreti içinde, Mısır'dan gelen gömleğin kokusundan dem vurup avundu ve kaç defa, şafak sonrası, yıllar süren bir upuzun gecede, elinde ümitten meşale, gözleri dolu dolu "seniyye-i vedâ" türküleriyle güneşin yakında doğacağını mırıldanıp durdu... Aslında, bugüne kadar bir buhurdanlık gibi tütüp duran, gözlere aydınlık bu müjdelere olmasaydı, belki de biz ve ülkemiz bir bilinmez kara deliğe kapılarak zâyî olup gidecektik.! Evet, bin hasret ve iştîyak, bin ümit ve azimle, geleceğe açılanların ak ikliminde, birbirini kovalayan ışık tufanları sâyesindedir ki toplum, şu karmakarışık labirentlerde özünü koruyabildi ve millet, kendi orijiniyle bugünlere geldi ulaştı.

Ülke ve Vatanımıza Özlem

Ben ne zaman, iman ve ümitlerimin ışığında bu mübarek dünyayı düşünsem, kendi kendime, "İşte mânâ ve iç güzellikleri itibarıyla serhaddi olmayan, aşkın, büyümlü ülke.." der, onun içinde bulunuyorsam talihime tebessümler yağdırırım; uzaklarda isem, derin bir iştîyak ve "dâüssıla" ile inler hayalimin menfezlerinden onu temâşâyâ koşarım; koşar ve hasretlerimden sıyrılmaya çalışırım. Bana göre o her zaman, en güzel ülkelerden daha güzeldir. Bütün dünyayı kirletebilen çirkinliklerin işgaline uğradığında dahi hiç değişmeden güzeller içinde her zaman bir tane olarak kalabilmiş ve müşârun bi'l-benân (parmakla gösterilen) bir ülkedir.

Ülkemiz ve Milletimizin Yeniden İhyası İçin Eğitimin Önemi

Ülke saadetine sağlam ve ümit verici olması, bugünkü nesillerin ciddiyetle ele alınmasına ve geleceğe göre kalb-kafa bütünlüğü içinde yetiştirilmesine bağlıdır. Günümüzün talihsiz gençleri, aile ihmâlkârlığının bağrında hayata gözlerini açtı ve kendini insafsız bir çevrenin, merhametsiz hâdiselerin, öldürücü fikir akımlarının ve felç edici neşriyatın kucağında buldu. Yarınları omuzlarında bayraklaştıracak olan bugünün dinamik güçleri, hâlihazırdaki durumun boğucu tesirinden kurtarılacak onlara kendi irâdeleri ile var olma ve yaşama yolunu göstermek, zamanımızın idareci ve zimamdârlarına düşen rabbânî bir vazifedir.

Ülkemiz Yeniden İmar Edilmeli

Evet, bütün rûh u canımızla, ülkenin, en münbit ovaları, en bereketli yaylaları ve en feyizli ırmaklarıyla cennetlere çevrilmesini istiyor ve diliyoruz. Modern teknikle ziraata, yeni buutlar kazandırılmalı; yıllardan beri emekleyip duran sanayi inkişaf ettirilip, gelişmiş ülkelerle rekabet edecek seviyeye ulaştırılmalı; el değmemiş yeraltı, yerüstü zenginliklerimiz değerlendirilerek, insanımızın istifadesine sunulmalı; hudut kapılarından dünyanın dört bir yanına ihracat konvoyları akıp gitmeli; ne pahasına olursa olsun, Türk parası dünya borsalarında, bu şanlı milletin şerefine uygun, o mûtena yerini almalı ve yıllardan beri sözü edilegelen "milletin güçlendirilmesi" ve "halkın refah seviyesinin yükseltilmesi" gibi vaatler bir an evvel mutlaka gerçekleştirilmelidir. Ancak, bütün bunlar yapılırken de, millet ruhu kulak ardı edilmemeli; nesillerin kalb ve kafalarını hedef alan bilumum talim ve terbiye müesseselerinin yabancılık hırıldamalarına meydan verilmemelidir. Batının ilim ve irfanı, sanat ve tekniği alınıp değerlendirilmeli; ama, millî ruh ve millî düşünce çiğnenmemeli, târihî seciyemiz yıpratılmamalı ve bunca yıllık ahlâk ve fazilet anlayışımız bin yıllık düşmanlarımızın levsiyatıyla becayış edilmemelidir.

Ülkemizde Kargaşa Ortamı

Ülkemiz yeniden bir mânevî bunalım içine çekilmek isteniyor.. hakikî veya sunî buhranları buhranlar takip ediyor.. toplum üst üste gelen bir sürü gâile ile yorgun ve sarsık.. kitleler şaşkınlık içinde.. elli noktada elli ayrı fitne ateşi.. ve şeytan bu iç içe yangına habire körük çekmekte. Kökü çok eskilere dayanan bu

buhranlar döneminde, millî ve içtimâî krizler bir türlü yakamızı salmamış ve yığınlar hep kaoslarla baş başa bırakılmıştır. Din politize edilmek istenmiş, ahlâk kirletilmiş, kültür târumâr edilmiş, sanat ideolojilerin gel-gitlerine terkedilmiş ve siyaset en amansız kavgaların arenası haline getirilmiştir. Böylesi toz-duman içinde ümitlerimizi kurmak ve mutlu geleceğimizi kendine has çizgileriyle hakkını vererek soluklamak oldukça zor olsa gerek. Hattâ bazılarınca imkânsız bile görülebilir.

Ülkemizde Sis ve Dumanlı Havalar Kalıcı Değil

Oysaki bu kabîl şeyler hep gelip geçicidir; muvakkaten ufkumuzu karartsalar da geldikleri gibi gider ve yerlerini bu dünyanın özündeki o pırıl pırıl tılsımlı güzelliklere bırakırlar; bırakırlar da her taraf yeniden kendi tabiatının sihirli endamıyla tüllemeye başlar.. ve bir anda bütün gönüllere huzur ve inşirah veren bir sihir kaplar her yanı. Derken ufkumuzdaki bütün sis ve duman silinir gider.. gökyüzü bir baştan bir başa bembeyaz bahar bulutlarıyla dolar.. yağmur yağmasa da çiy olur ve yapraklar üzerine çöken tozun-toprağın yerini gelir şebnemler alır. Şafakları şafaklar takip eder ve ufukta gönüllerimizin diline aşına beyaz çehreli günlerin yüzü görünür; görünür de ovalar-obalar, şehirler-köyler, sokaklar-çarşılar bütünüyle mânevîleşir.. ve mânevîleşen bu dünya ötelerin koridoru haline gelir. Duyuşlar, sezışler daha bir koyulaşır ve böyle bir duygu tufanının içimize boşalttığı incelik, şefkat ve şiirin seviyesi idraklerimizi aşar; arzu ve hülyalarımızla realiteler arasındaki uçurumlar bir bir kapanır ve bazı rüyalarda olduğu gibi artık hayatı istediklerimize göre duyar ve yaşarız. Düşünce ufuklarımız Cennet yamaçları gibi renklenir.. somurtkanlaşan duygularımız, kuruyup çatlayan gönüllerimiz, kuraklıktan renk atan çiçekler gibi yıkılmak üzere olan ruhlarımız sur sesi almışçasına derlenir-toparlanır ve kendi ufkuna doğru yürür.. her şey ve herkes farklı bir duruşa geçer ve diriliş nâraları atmaya başlar...

Ülkemizde Yaşanan Sıkıntı ve Bunalım

Tuhaf bir dönemden geçiyoruz; ışık karanlıkla iç içe, gece gündüzle atbaşı, bir yanda yığın yığın ölüme sürüklenenler, diğer yanda İsrail sûru almış gibi dirilenler; bir tarafta bahar meltemleri üfûl üfûl, öbür yanda her şeyi kırıp

geçiren fırtınalar.. bir bakıyorsun güllerin, çiçeklerin arasında boy boy dikenler ve her yanda bülbül nağmelerine inat saksığan çığlıkları; bir de bakıyorsun, her tarafta kızaran güller ve güller üzerinde şakıyan bülbüller. İlhad hezeyanları iman soluklarıyla yan yana, inkâr ulumaları ikrar âvâzeleriyle iç içe. Yer yer gelip kulaklara çarpan söz şeklindeki hırıltılarla ürperiyor; zaman zaman da gönüllerde ninniler gibi duyulan altın seslerle dinleniyoruz. Evet, dört bir yanda diken tohumları saçanların haddi hesabı yok, herkese ötelere turfanda meyveleriyle ziyafet çekenlerin sayısı da onlardan az değil. Zannediyorum bunca zıt şey, şimdiye kadar hiçbir zaman bu kadar birbirine yakın olmamıştı.

Ülkemizdeki Bayramların Farkı

Bütün imanlı gönüller bayramı duyarlar ama, o, bizim ülkemizde daha bir nazlı, daha bir sevimli, daha bir şirin ve daha bir candandır; zira, yüzlerce seneden beri hep aziz bir misafir gibi gelen, başımıza yümnünü, bereketini boşaltan ve bizi şefkatle kucaklayan bayram, o kadar bizim olmuştur ki onu hep evlerimizde -odalarımızda, mabedlerimizde- sokaklarımızda bizden biri gibi duymuş ve sinelerimizi açarak muânakasına koşmuşuzdur. Evet bayram her gelişinde duygu, düşünce, his ve şuurlarımıza öyle derince tesir eder ve benliğimizi öyle yumuşakça sarar ki, onu tıpkı teneffüs edilen bir koku, dilimizde - damağımızda dolaşan bir lezzet, gönüllerimizde duyulan bir haz ve ufkumuzda tüllenen bir şölen gibi hissederiz; biz hissederiz, o da günün hemen her saatinde bize, harflerle, kelimelerle kayd altına alınamayacak ne sözler ne sözler söyler.. her şeyi evirir çevirir kendi uhrevî güzelliğinin cazibesine bağlar.. hafıza, hayal ve hatıralarımızı en enfes resimlerle süsler.. ve bir gün çekip gitse de, hayalhanemizde her zaman en tatlı rüyalar gibi hep taptaze kalmasını bilir.

Biz, günümüzdeki bayramları, önceki bayramlara nispeten daha bir ehemmiyetli, daha bir kucaklayıcı ve bir mânâda da koruyucu görüyoruz. Her şeyden evvel o, bizleri, günlük hayatın gündelik dedikodularından, "yaşamın" kirli yanlarının tozundan- toprağından uzaklaştırarak, hatta arındırarak kendine benzetir ve aktüalitenin isi-pası içinde bunalmış günümüzün insanına öteden iksirler sunmak suretiyle, onu gerçek insanî değerlere uyarır; uyarır ve her yanını saran kirli duygularını, mülâhâzalarını eriterek, çözerek onu talî'inin gülen yüzüyle buluşturur.

Ülkemizin Farklılığı

Realitelerin boz-bulanık rengine rağmen, insafla bakanlarca bu dünya hâlâ önemli bir cazibe merkezi konumunda. Onu, yazı-kış, güz-bahar, gecesi-gündüzü, iklimi-tabii örtüsü, insanları-kültür zenginliği ve maddî-mânevî atmosferi ile bütün cihanlara denk tutmak mübalâğa olmasa gerek.

Dünyanın hiçbir yerinde, geceler-gündüzler bu ülkede olduğu kadar büyü, zaman burada hissedildiği kadar esrarengiz, mevsimler bu ölçüde ılık, tabiat da bu kadar canlı ve bu kadar yumuşak değildir.

Ülkemizin Geçmişe Ait Kökleri

Aslında, bizim dünyamızda doğup büyüme, kökleri geçmişin derinliklerinde bulunan onun ruh ve mânâsını duymak bir imtiyaz ve bir bahtiyarlıktır. Böyle bir imtiyaz ve bahtiyarlığı tam sezebilmek, biraz bu dünyanın ruh ve mânâsı sayılan o zengin mirasımızın takdir edilmesine, biraz da ona, Mecnun'un Leylâ'ya baktığı gibi bakılmasına bağlıdır. Gönüllerdeki aşk u iştiağı; güzellik, melâhat, endam ve tenasüp karşısında parlayıveren bir kor veya tutuşan bir çerağ diye yorumlarlar; bu yaklaşım doğru olsa da eksiktir; zira en büyük aşklar her zaman ruh inceliği, duyarlılık ve ihsas derinliğiyle mebsûten mütenasip inkişaf edegelmiştir. Kaba ve duyarsız ruhlar bazı şeylere karşı temayül izhar etseler de kat'iyen sevmesini bilemezler. İhsasları körelmiş kimseler her zaman aşk u iştiağı deyip dursalar da asla vefalı olamazlar. Herhangi bir şeyi sevmek onu doğru tanıyıp duymaya bağlıdır. İç hususiyetleriyle tam bilinmeyen güzellikler insanlar üzerinde muvakkat bir alâka uyarsa da ebedî irtibat vesilesi olamaz.. bu kabîl alâkalar gelip geçici heyecanlara sebebiyet verseler de birer aşk kıvılcımı hâline gelemesler.

Ülkemizin Geçmişi

Bir zamanlar bambaşka güzellikleri, büyüleyici iklimi, ruhlara kucak açan tabiatı ve sonsuza uyanmış insanıyla bu ülke, kervanların konup kalktığı, seyyahları, onun altın yamaçlarında tenezzühe çıktığı, gönül ve ruh insanların Kabe yolcuları gibi akın akın koşup ona geldiği ve bir ibadet neşvesi içinde onun güzelliklerini yudumladıkları eşi-menendi bulunmayan bir Cennet köşesi idi...

Ülkemizin Geçmişinde İslami Hayat

Mektepler her zaman, ilim, irfan parıltılarıyla ışıldar durur; mabedler birer haremğâh-ı ilâhî nuraniyet ve mehâbetiyle gün boyu tıpkı bir mürşit, bir muallim gibi çevresine ışıklar saçar; gelip bağrına sığınanlara semavî üslubuyla bir şeyler fısıldar; kürsüler, minberler mukaddes feyizlerin mahall-i feverânı gibi lâhût edalı beyanlarla gönüllere râşeler salar; evler, konaklar buralardan taşıp gelen meltemlerle, mektebin, mabedin, minberin, mihrabın ışıklarının, seslerinin ulaştığı hepsinin mabeyni gibi ruh ve mânâ ile inlemeye durur; caddeler, sokaklar islâmî ruhun, o ak alınlı, aydın ruhlu hakka açık temsilcileriyle her zaman mektep ve mabed vâridâtının meşheri olma görüntüsünü sergiler; derken her taraf âdeta birer mescit harîmi ve birer medrese revakı halini alırdı.

Ülkemizin Geçmişinde Sosyal Hayat

Bir zamanlar bu mübarek dünya; rengi, deseni, havası, insanı, ruhani iklimi, millet olarak kendi kimliğini koruma azm u gayreti, geçmişten tevarüs ettiği değerleri, kökleri semaviliğe dayanan adetleri, ananeleri ve bütün bunların mecmuundan kaynaklanan maddî-manevî güzellikleriyle bambaşka bir âlem idi. Çarşısı-pazarı, caddesi-sokağı tıpkı birer mabed harîmi, cami ve mescitleri de adeta Kâbe'nin izdüşümü gibiydi. Bu dünya insanları, uğradıkları her yerde, duyguları, düşünceleri ve gönül enginlikleriyle ruhanîleri hatırlatan olabildiğine derin, incelerden ince, fevkalade nazik ve hallerinden memnun çehrelerle karşılaşır; onların sımsıcak mukabeleleriyle banyo yapmış gibi olur ve böyle bir ülkede bulunma bahtiyarlığıyla hep "şükür" mırıldanırlardı. Yükselen hemen her seste, her solukta göklerin merhameti, meleklerin mehâbeti, annelerin şefkati duyulur ve her bucak bir güven koyu gibi tül lenirdi. Burada yer yer insanlar Hakk'ı tazim duygusuyla ciddileşir, zaman zaman da şükranla gürler ve hep tebessüm düşünür, tebessüm söylerlerdi. Bu mütebessim simaların dolaştıkları hemen her yerde tılsımlı bir meltem esiyormuşçasına, hadiselerin tazyikinden bunalmış gönüller ve muvakkat bazı olumsuzluklarla sıkışmış ruhlar bu sihirli atmosferde cennet gölgeliklerine sığınmış gibi bütün hafakanlarını atar, manevi bir banyo olmuş gibi rahatlar ve serinlerlerdi.

Ülkemizin Geçmişteki Huzurlu Günleri

Yıllar ve yıllar boyu bu ülkede, böyle ledünnî bir huzur ve emniyet hükümfermâ olmuştu.. sabahlar, bembeyaz tomurcukların çiçeğe yürümesi gibi mahmur bir canlılık; kuşluklar, hummalı bir faaliyetin hay-huyunun yaşandığı bir çalışma aşkı; akşamlar, kuş yuvalarından daha sıcak, daha yumuşak ve daha canlı olan evlerimizde bir bayram neşvesi; geceler, sonsuzluk duygu ve tutkularıyla köpüren birer varidat ırmağı.. elhâsıl, her an ayrı renk, ayrı tat ve ayrı şivede herkesi bayıltan bir huzur ve sükûnet çağlardı.

Vâkıa, eksik, kusurlu ve tamire ihtiyacı olan bir sürü yanlarımız da vardı ama, yine de hayatın her ünitesi; köy-kent, kasaba-şehir, asker-sivil, kadın-erkek, genç-ihtiyar, ilmiye sınıfı-halk hemen her kesimiyle, azimli, ümitli, huzur aşığı ve emniyet vaad eden bir ülkenin kesitleri, bir milletin cüzî fertleri olma görünümünü sergiliyordu.. hiçbir sersem gürültü, hiçbir gayesiz çılgılık, hiçbir çılgın heyecan milletin bu ezeli sükûnet şiirini bozmuyor, bozamıyor, hiçbir yabancı ses ve soluk onun huzur dünyasının atmosferinden içeriye sızamıyor ve hemen her tarafta milli ruh kokan nazlı bir itminân esintileri hissediliyordu.

Ülkemizin Güzel Günlere Ulaşması İçin Yapılacak Şeyler

Eğer bu mübarek ülkenin cennetlere çevrilmesi isteniyorsa -ki, istendiğinde şüphe yok- böyle bir şeyi ancak, o cennetleri önce kendi gönüllerinde kuranlar başarabileceklerdir. Aksine, ruh ve gönül dünyaları nefsânîliğin pençesinde ve insanı basitleştiren, seviyesizleştiren duygulardan kurtulamamış olanlar, dünyayı cennetlere çevirmeleri bir yana -farz-ı muhal- yolları firdevslere uğrasa, ihtimal, oranın da çehresini karartır ve zindanlara çevirirler.

Gelin son bir kere daha, ufukların îlâhî teveccühlerle nurlandığı, ruhlarımızı ötelerden gelen ışıkların sardığı ve her yanda Cibril'in soluklarının duyulmaya başlandığı, derken ilaçla dertlinin buluştuğu, şerbetle hastanın uyuduğu şu mübarek günlerde el ele tutuşalım, gönüllerimizle konuşalım ve avaz avaz sînelerimizin seslerini tâ yıldızlara duyurmaya çalışalım.

Ülkemizin Güzellikleri

Bizim dünyamız, ilâhî sanatın, ilâhî sanattaki tabîî güzelliklerin baş döndürücü mübalâğalara ulaştığı, varlığımızın esasını teşkîl eden maddî-mânevî dinamiklerdeki tenasübün büyüleyici bir armoni hâlini aldığı, güzelliğin kemâlle, kemâlin de güzellik ile kuşaklaştığı bir sihir ülkesidir. Sînesi bedîyâta açık mütehasşısıları hayretten hayrete sürükleyen ve güzellik tiryakilerini mest eden bu güzeller güzeli dünya; mabetleri, tekyeleri ve zâviyeleri ile daha bir büyülü derinliğe ulaşır.

Ülkemizin Huzurlu Günlerine Hasret Kaldık

Yıllar var ki bizler, Atlantis'in yetim çocukları gibi gönüllerimiz hep o yitik ülkenin hasretiyle inim inim ve gözlerimiz üst üste guruplarla kararan o meş'um ufuklarda sabahladık, akşamladık. Bazen sarsıldık, bazen de kaybettiğimiz değerlerin tıpkı askerden dönenler gibi dönüp geleceği ümidiyle canlandık ve coştuk. Şu anda da, bazen tüllenen güzellikler ümitlerimize bir şeyler fısıldıyor; arkadan bir tipi-boran esip geliyor ve berdülacûz gibi her tarafı kasıp kavuruyor. Bazen yapılanlar yıkılıyor; yıkılmayanlar da üst üste sarsıntılar yaşıyor ve hep böyle talihsizce devrilenlerin yerini yiğitçe koşanlar alıyor.

Bizler, olup biten bütün bu şeyleri, Allah'ın ekstra lütuflarına ve özel teveccühlerine bağlayarak yer yer seviniyor, zaman zaman da değişik olumsuzluklar karşısında buruklaşıyor ve inkisarlarla kıvranıyoruz.. inkisarlarla kıvranıyoruz, pişip olgunlaştığını sandığımız çiğleri ve çiğlikleri gördükçe ve inkâra, ilhada kilitlenmiş ruhların kabalık ve bağnazlıklarını, dostların vefasızlığını, yakın durup uzak görünenlerin tuhaf tavırlarını, sürekli yüzüp gezen hercâî gönüllerin kararsızlığını düşündükçe. Nasıl olmuştu da, geçmişi o kadar sağlam, mânâ kökleri o kadar mükemmel bir millet, içlere burkuntu şu eğri büğrü düşünce ve eğri büğrü haliyle böyle bir çelişkiler toplumu haline gelebilmişti! Nasıl olmuştu da anlayamamıştık ruhumuzu Mefisto'ya sattığımızı ve gönlümüzü tenimize kurban ettiğimizi! Hatta ruhumuzun ağzına gem vurup cismâniyetimizi şahlandırdığımızı; Allah'a başkaldırıp alnımıza isyan damgası yediğimizi..!

Ülkemizin İçinde Bulunduğu Kriz ve Sıkıntılar

"Gevşeklik göstermeyin, tasalanmayın; Eğer iman ediyorsanız üstünsünüz."
(Âl-i İmrân/139)

Hâlihazırdaki tablo oldukça ürpertici; ancak iman, ümit ve Allah'a teveccüh sayesinde aşılmayacak gibi de değil. Eğer insan, güneşe doğru yürür veya uçarsa, gölgesini arkasına almış olur; sırtını güneşe dönerse bu defa da gölgesinin arkasında kalmış olur. Bu itibarla gözlerimiz hep sonsuz ışıık kaynağında olmalıdır. Evet her şey, Âkif'çe ifadesiyle: Allah'a dayanıp, sa'ye sarılıp, hikmete râm olmaktan geçmektedir. Ülkede iç içe kriz yaşandığı bir gerçek; ancak, sebepleri bilinip, iman, ümit ve azimle karşı çıkıldığında, bu kabil krizler hemen her zaman aşılmış; aksine problemler vehim ve hayallerle köpürtölüp ya da onlar üzerinde politika yapıldığında şişmiş, büyümüş, olduğunun üstünde bir görünüme ulaşmış ve psikolojik tahribatıyla içinden çıkılmaz hâle gelmiştir.

Ülkemizin Kalkınması

Yıllar yılı ihmale uğramış bu ülke, en büyük şehirlerden en küçük kasabalara, en küçük kasabalardan da en ücra köylere kadar mutlaka imar edilmeli; asırların birikimi ictimâî dertlerimiz, bir daha, bugüne kadar bir türlü kurtulmayı başaramadığımız aynı fasid daireler içine girilmeyecek şekilde, günümüzün inanmış, tecrübeli, mahir dimağlarınca dikkatle gözden geçirilmeli; gelişen dünya şartları da nazar-ı itibara alınarak, şimdilerde küçük olsa bile, büyümeğe namzet, zayıf olsa bile güçlenme yolunda ve çağıyla hesaplaşmaya hazır; soylu, istikrarlı bir dünya kurma yolları behemehâl araştırılmalıdır.

Ülkemizin Kendine Has Özellikleri

Bizim hislerimiz açısından bu dünyada her şey, çok defa tam sezemediğimiz bir büyüyle hep tül pembe görünür. Onun hiçbir zaman renk atmayan mânevî deseni; insanların gönöl safveti; büyük çoğunluğun yerinde duruşu ve göz dolduran tavırları; çarşı-pazarının geçmişten tevarüs ettiği soylu çizgileri; cami ve minarelerinin, revak ve şadırvanlarının büyüölü görüntüleri; mâbet harimlerinin hemen hiçbir zaman değişmeyen o sınısıcak atmosferleri; şadırvan

başlarında "hû hû" deyip abdest alanların, damla damla revaklara boşalan kuş cıvıltılarıyla karışıp bir koro teşkil etmeleri; teşkil edip içimize akması gibi durumları ve daha değişik büyülu hususiyetleri kâmil mânâda ancak bu ülkede görmek mümkündür. Ne var ki bunun böyle olduğunu duyabilmek de çok defa herkese müyesser olmamaktadır. Böyle bir duygusuzluk onlara Allah'ın bir mekri olmasa da, haklarında bir mahrumiyet emâresi olduğunda şüphe yoktur. İhtimal bu bahtsızlar, ara sıra biraz serince esen rüzgarlara, sertçe esen hazana, mevsimsiz kara-buza, doluya-tipiye-borana tutulduklarından dolayı bu Cennet köşesini, muvakkat hâdiselerin ekşi yüzüyle yorumluyorlar..!

Ülkemizin Manevi Atmosferi

Evet, hiçbir şey onun mânevî ufkunu kirletmemiş ve hiçbir levsiyât iç safvetini bulandıramamıştır. Zaman gelmiş kinler, nefretler, gayzlar, hizip kavgaları her yanı sarmış, demokrasinin kolu kanadı kırılmış, hür düşünce öldürülmüş, iman, İslâm ve Kur'an en vahşi saldırılara maruz kalmış; her yerde hazan yelleri esmiş; bağlar bahçeler bozulmuş, çiçekler renk atmış, güller yasa gömülüp kan ağlamış; en taze fidanlar kırılmış, en gür selviler devrilmiş; hazan vurmuş ve yapraklar savrulmuş; ama bu dünya, o derinlerden derin iç zenginliği, mânevî deseni, ruh ve mânâ gücüyle hep rengârenk olarak kalmış; kendi evlâtlarına gülücükler yağdırmış, onların ağlamalarını tebessüm fasıllarıyla tadil etmiş, realitelerin acı ve sert fırtınalarını özünün ümide açık büyüyle yumuşatmış ve en cehennemî hâllerde dahi sinesine sığınanları sırlı bir "berd ü selâm"la serinletmiştir.

Ülkemizin Refahı İçin Eğitim ve Öğretime Ağırlık Veriyordu

Bedüzzaman, hep okuma, düşünme, çalışma diyor ve millet fertlerini müteakabil yalnızlıktan kurtarmak, mükemmel bir toplum ve mamur bir millet haline getirmek için durmadan çırpınıyordu. Ülke ve insanımızı böyle bir zirveye taşımak için de sürekli "maârif" diyor, talim ve terbiyeden dem vuruyordu. Her tarafta neşr-i maârif ve her şekilde talim ve terbiye.. mescitler, medreseler, kışlalar, sokaklar, parklar, hatta hapisaneler bile bu eğitim seferberliğine katılmalıydı ona göre... Katılmalıydı: zira ancak maârif sayesinde,

aklî ve mantıkî vahdet gerçekleşebilirdi. Once, dimağ dimağa birleşip bütünleşemeyenler, bir yolda uzun zaman, beraberliklerini sürdüremezler. Evvelâ vicdanlar birleşmelidir ki, daha sonra gönüller ve eller de birleşebilsin. Böyle bir birleşmenin yolu da, hayatın dinî disiplinlere göre ele alınmasına, - kitap, sünnet ve selef-i sâlihînin sâfiyâne içtihatları mahfûz- zamanla mukayyet şeylerin çağın idrakine göre yorumlanmasına vâbestedir.

Ülkemizin Seviyesini Yükseltmek

Bütün dünyanın bahara kaydığı şu günlerde hemen herkes, tarih perspektifi açısından bir kısım tersliklere rağmen, geleceğin aydınlık olacağı gerçeğinde ittifak ediyor. Ancak cihan çapındaki bu "oluşumu" azim, irade ve yüksek bir performansla zorlayanların durumu da, üzerinde durulmaya değer bir konu. Bu ülke ve milletimizin geleceğini düşünmek, her aydının vazifesi olduğunda şüphe yok. Ne var ki herkes, böyle bir sorumluluk altında olduğunun şuurunda mı, değil mi onu bilemeyeceğim; bu konuda bildiğim bir şey varsa, o da, yıllardan beri bu ülkede bir avuç insanın, yatıp-kalkıp sürekli geleceğin hülyâlarıyla yaşamış olması ve yolların bir gün mutlaka düzlüğe çıkacağı ümidiyle hep çırpınıp durmasıdır.

Bir zamanlar uğrunda, milyonlarca insanın değişik şekillerde can verdiği bu ülke ve bu topraklar, bugün de pek çok vefalı evladıyla, maziden âtiye geçiş heyecanı içinde.. hem de ümitle dopdolu ve milletini yükseltme hummasıyla inim inim olarak. Öyle ki bunlardan her biri bir el ve bir ayaklarıyla gündelik meşguliyetlerinin içinde bulunurken, diğer el ve ayaklarını, hatta his ve şuurlarını ideallerinin emrine vererek geleceğin plân ve projelerini üretmeye çalışıyorlar. Bu itibarla da şanlı ve azametli bir tarihin, talihli ve zeki bir milletin, bir mânâda bin yıldan beri koruyup kolladığı, geliştirip şekillendirdiği ana dâvânın bir kere daha ciddî bir "dâüssıla" tutkusuyla ruhlarda tûtmeye başladığı söylenebilir. Evet, pek çoğu itibarıyla bugünkü nesiller, birlik ve beraberlik şuru ve milletlerini çağın birinci milleti haline getirme azimleriyle, hem bu dâvânın remzi, hem de bu misyonun temsilcileri gibi görünüyorlar. Bir muhalif rüzgâr esip her şeyi harman gibi savurmazsa, gelecek, bunların ebedî otağı olacağı benzer.

Talihsiz bir dönemde bizim ruh ve düşünce dâvâmızın yerine gelip oturan madde hırsı, makam sevgisi, yaşama tutkusu, şöhrat hissi, dünyaları kaybetme

endişesi... gibi hususlar veya en pes şeylerin kutsallaştırılmasına karşılık, bugün artık bütün bunların yerini, ruh ve mânâ eksenli şeyler almaya başlamıştır. Evet dün, vatan kurtarma ve ülkeyi batı standartlarına ulaştırma iddiasıyla atıptutan, çalışıyor görünüp caka yapan bir kısım toy düşüncelerin ve onların fantezilerinin yerinde bugün büyük ölçüde, ilmin, sanatın, ahlâk ve faziletin yüksek temsilcileri veya böyle bir temsilciliğe namzet mazinin bütün değerlerinin mirasçıları var.

Ülkemizin Tarihi Mirasları Bize Güç Verir

Evet geçmişin zevk ve telâkkilerine göre örülmüş bir mimarî doku karşısında; inanç, duygu, düşünce ve estetik anlayışımızı resmeden bir dekorla yüz yüze geldiğimizde; soylu bir tarihin ölümsüz işaretleri sayılan mâbetler, medreseler, zaviyeler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar ve bedestenlerin sırlı dünyasına açıldığımızda geçmişimize ait ruh ve mânânın sağanağına tutulmuş gibi olur ve olduğumuzdan daha fazla bir vüs'ate ereriz; ereriz de işte o zaman hislerimiz, gider heyecanlarının serhaddine ulaşır.. ruhî melekelerimiz, tahayyül gücümüz, zaman üstü mülâhazalara yükselir ve hemen hepimiz âdiyat türünden duyduğumuz şeylerin yanında olağanüstü sesleri, sözleri duyabileceğimiz bir ufka ulaşır ve düşünce dünyamız itibarıyla, dünün, bugünün, yarının halitasından, fakat bu zaman dilimlerinden hiçbirine uymayan, ama hepsinden bir kısım çizgiler taşıyan daha sihirli bir dünyanın göbeğinde buluruz kendimizi. Derken her şeyi ile bizim olan bu dünyada her nesne, her renk, her desen ve her şive değişerek âdeta bir başka hâl alır: Gurup etmiş gibi görünen güneş yeniden doğar.. mehtap, yıldızlar, arşı seyahate çıkmış gibi dolaşır başımızın üstünde ve bize gülücükler yollar.. her taraf üzerimize tebessümler yağdırmaya başlar.. ve yillanmış karanlıkların büyüğü bir kez daha bozulur; bozulur ve aydınlık ordusu karşısında zulmetler üst üste bozgunlar yaşamaya durur.. bahar nâralar atar, bütün güzelliklerini ortaya döker.. kurumuş gibi görünen çeşmeler gürül gürül akmaya başlar.. bulutlar eğilir arzı kucaklar; otlarla, ağaçlarla konuşur.. yağmur solmaya yüz tutmuş her yeri şefkatle okşar geçer.. rüzgarlar bir toy-düğün havası içinde gelir hepimizi ve her nesneyi tatlı bir serinlikle kucaklar.. dağlar-taşlar, her yanda ötüşen kuşlar bize görüntü, ses ve nağmelerden ne armağanlar, ne armağanlar sunarlar; sunar ve yaşadığımız zaman dilimi içinde daha önce yaşanmış olan ve yarınki hayat adına da yaşanması düşlenen ışıktan günlerin kıvrımları arasında hiçbir zamana ait olmayan, ama bütün zamanların

özü-usaresi sayılan ruhtan, mânâdan bestesiz ve güftesiz en enfes musıkîler dinletirler.

Ülkemizin Tarihiyle Kucaklaşmak

Aradan bunca yıl, bunca zaman geçmesine rağmen, hâlâ, içimizde parıldayıp duran ışık hüzmeleri, göz ve gönüllerimizi dolduran ihtişamıyla, o günlerle o kadar içli-dışlı bulunuyoruz ki; bir adım atsak hemen içine girecekmişiz gibi geliyor. Ruhlarımızın böylesine geçmişle bütünleşmesi sayesinde ki, belli bir zaman dilimi içinde, bizi ayakta tutan bütün dinamiklerin kulak ardı edilmesine, tarih ve tarihî değerlerin hafife alınıp geçmişe sövülmesine, ülkenin bir baştan bir başa harabelere çevrilip vatan evladının dilenciler haline getirilmesine, iyilerin, inançlıların, faziletlielerin hor ve hakir görülüp, fenâların, münkirlerin, millet düşmanlarının alkışlanıp başlarda gezmesine rağmen, onlar şanlı mazilerinden kopmadılar ve kopmayacaklar.

Evet, her şeye rağmen günümüzün nesilleri, geçmişten şimdilere sarkan o ebedî güzelliklerden paylarını almak için, ruhlarını cetlerinin dünyâsına açık tutuyor ve oradan gelen ışık tayflarıyla yollarını aydınlatarak kendi çizgilerini bulmaya çalışıyor ve ona doğru kayıyorlar. Bizimle aynı memeden süt emmeyenler buna inanmasalar bile, en büyük tefsîr ve takdirlerin yazar-bozar tahtası sayılan zamanın, bütün düşmanları ümitsizliğe, bütün dostları da sevince gark edecek olan o parlak yorumu er-geç tahakkuk edecektir.

Evet, aradan yıllar ve yıllar geçse de, gidip de bugüne kadar dönmeyen şanlı akıncının bir gün tıpkı ufukta tulû eden bir ay gibi eski yerinden bir kere daha doğacağını vicdanlarımızda duyuyor ve asırlardan beri ülkemizi saran karanlıkların, mutlaka, yerlerini aydınlıklara terk edeceğine inanıyoruz.

Ne olursa olsun, muhteşem geçmişin güzellik ve füsunu gönül ve hâtıralarımızda hâlâ o kadar canlı ki, bu ülkede, bize ait her şeyin sesi kısılrsa, şanlı mâzinin temel dinamikleri bütünüyle sarsılrsa, tarihin ağzına kilit vurularak tamamen susturulsa veya söyledikleri artık duyulmaz olsa bile, bizler, hayâlen şanlı atalarımızın dolaştıkları noktalarda dolaşüyor; onlarla kucaklaşıyor; ruhlarımızda onların soluklarını duyuyor; onlarla kol kola zirvelere, zirveleşmelere ulaşıyor ve târihî devr-i dâimler adesiyle şimdiden yarınki mutluluklarımızı seyrediyor ve kendimizden geçiyoruz.

Ülkemizin Vasıflı İnsana İhtiyacı Var

Evet, bu ülkenin parti ve hizipçilikten daha çok, îmanla, ümitle donanmış; aşkla, heyecanla dopdolu; maddî-mânevî, dünyevî-uhrevî garazlardan sıyrılabilmiş ilim, ahlâk ve fazilet havârisi babayiğitlere ihtiyacı var. Onlarla buluşup, onlara teslim olacağımız âna kadar, nisbî de olsa, bu iç içe gurbet ve esaretlerimiz devam edeceğı benzer. Rahmeti Sonsuz'dan, ellerinde hayat kâsemiz, yıllardan beri ufukta emareleriyle müteselli olduğumuz o Hızır çeşmesi görmüş ölümsüzleri imdadımıza göndermesini niyaz ederiz...

Ülkenin Bütünlüğü Üzerinde Duruyordu

O, hemen her kesime, sürekli cihad için kınından sıyrılacak kılıçtan evvel, fikir ve ruhlarımıza vurulan zincirlerin kırılması lazım geldiğini ihtar etti.. ve bir ba'sü ba'de'l-mevt müjdesiyle, genç nesillere İslâmî düşünceye giden yolları gösterdi. O, coğrâfî olarak ülkenin bölünmesinden, parçalanmasından, küçülmesinden korkuyor ve titriyordu ama, daha çok bu tür tersliklere sebebiyet verecek olan fikirlerin daralmasından, ruhların sefilleşmesinden, batı taklitçiliğinden ve şablonculuktan ürperiyordu.

Ümit

Ruh için bir diğer dinamik de ümittir. Ümit, insanın kendi ruhunu keşfetmesi ve ondaki iktidarı sezmesinden ibarettir. Bu sezikle insan, kainatlar ötesi Kudreti Sonsuz'la münasebete geçer ve onunla her şeye yetebilecek bir güç ve kuvvete ulaşır. Bu sayede, zerre güneş; damla derya; parça bütün ve ruh kainatın bir soluğı haline gelir.

Gerçeğı bulamamış ve ona dilbeste olamamış kimselerin ümitli olabilmeleri veya ümitlerini muhafaza edebilmeleri mümkün değildir. Makama, mansıba ümit bağlamış; servete, samana gönül vermiş ve gelip geçici, yıkılıp gidici şeylerle avunup durmuş kimselerin, er geç hüsrana maruz kalacakları muhakkaktır. Solmayan renge, sönmeyen ışığa, batmayan güneşe dilbeste olan bir ruhtur ki; gecesi sabah aydınlığında, gündüzü Cennet bahçeleri gibi rengarenktir. Böylelerinin, karanlık bilmeyen ufuklarında güneşler kol gezer ve

değişen mevsimler, farklı manzaraların büyüleyici meşherleri gibi birbirini takip eder durur. Veyahut her biri bir ulu ağaç gibi, semaya doğru ser çekmiş ve kök kök üstüne zeminin derinliklerine inmiştir ki; ne karın, dolunun şiddeti, ne de tipinin, boranın yakıp kavuruculuğu onları müteessir etmez. Sonsuza bağlanmış ve ümitle dolu bu gönüller, bahar demez, yaz demez; hazan demez, kış demez, kucak kucak meyvelerle gelir ve o görkemli kâmetden bekleneni yerine getirirler.

Bizler, topyekün bir millet olarak, dayanıp darılmayan, azmedip yılmayan ve hele ümitsizliğe asla kapılmayan yol göstericilere ve fikir işçilerine ekmek kadar, su kadar, hava kadar ihtiyaç içindeyiz. Hevesle yola çıkıp hevâlarına göre aradıklarını bulamayınca, ya ümitsizliğe düşmüş veya Yaradan 'la cedelleşmeye girenlerle ise, bizim işimiz olamaz.

Ümit ve İnanan İnsan

Ümit her şeyden evvel bir inanç işidir. İnanan insan ümitlidir ve ümidi de inancı nispetindedir. Bu itibarlardır ki, sağlam inanç mahsulü çok şeyler, bazılarınca hârika zannedilmektedir. Aslında, ümit, azim ve kararlılık, iman dolu bir kalbe girince, beşerî normaller aşılmış olur. Bu seviyede gönül hayatına sahip olamayanlar ise bunu fevkalâdeden sayarlar.

Hele insan, inanacağı şeyi iyi seçebilmiş ve ona gönül vermişse, artık onun ruh dünyasında, ümitsizlik, karamsarlık ve bedbinlikten asla söz edilemez.

Ümitli İnsan ve Toplum

Fert, ümitle varlığa erer; toplum onunla dirilir ve gelişme seyrine girer. Bu itibarla, ümidini yitirmiş bir fert var sayılamayacağı gibi, ümitten mahrum bir toplum da felç olmuş demektir.

Ümit, insanın kendi ruhunu keşfetmesi ve ondaki iktidarı sezmesinden ibarettir. Bu sezişle insan, kâinatlar ötesi Kudret-i Sonsuz'la münasebete geçer ve onunla her şeye yetebilecek bir güç ve kuvvete ulaşır. Bu sayede, zerre güneş; damla derya; parça bütün ve ruh kâinatın bir soluğu hâline gelir.

Âdem Nebi (as), semâsının karardığı, azminin kırıldığı ve canının dudağına geldiği bir devrede, ümitle silkindi, "Nefsime zulmettim." dedi ve dirildi. Şeytan

ise, gönlünden akıttığı ümitsizlik kan ve irini içinde bocaladı durdu ve nihayet boğuldu...

Her gönül eri ümitten bir meşâle ile yola çıkmış, bununla tufanları göğüslemiş; fırtınalarla pençeleşmiş ve dalgalarla boğuşmuştur. Kimisinde ümit bir Cûdî tomurcuğu, kimisinde İrem bağları kimisinde de Medineleşen bir Yesrib haline gelmiştir. Bu vâdide her ümit kahramanı, aynı zamanda Hakk katının azizi, halkın da bayrağı olmuştur.

Ümit ve azimle coşan bir Berberî köle, Herkül sütunlarına yeni bir nâm getirmiş ve deniz aşırı ülkelerin efsanevî kahramanı olmuştur. Ve, yine ümitle yıldırımlaşan genç bir serdar, çağlarla oynamış ve beşer tarihinde pek az insanın elde edebildiği yüceliklere ermiştir.

Bir de, her şeyin bittiği; milletin kaddinin büküldüğü, gururunun kırıldığı devrede, iman ve ümidin dâsitânî bir hâl alması vardır ki; inancın derecesine göre, onu elde eden, kâinata meydan okuyabilir; elli bin defa çarkı, düzeni bozursa sarsılmadan yoluna devam eder; yoklukta, varlık cilvesi gösterip ölü ruhlara can olur.

Solmayan renge, sönmeyen ışığa, batmayan güneşe dilbeste olan bir ruhtur ki; gecesi sabah aydınlığında, gündüzü cennet bahçeleri gibi rengarenktir. Böylelerinin, karanlık bilmeyen ufuklarında güneşler kol gezer ve değişen mevsimler, farklı manzaraların büyüleyici meşherleri gibi birbirini takip eder durur. Veyahut her biri bir ulu ağaç gibi, semaya doğru ser çekmiş ve kök kök üstüne zeminin derinliklerine inmiştir ki; ne karın, dolunun şiddeti, ne de tipinin, boranın yakıp kavuruculuğu onları müteessir etmez. Sonsuza bağlanmış ve ümitle dolu bu gönüller, bahar demez, yaz demez; hazan demez, kış demez, kucak kucak meyvelerle gelir ve o görkemli kametten bekleneni yerine getirirler.

Ümitli İnsanlara İhtiyaç Var

Bizler topyekün bir millet olarak, dayanıp darılmayan, azmedip yılmayan ve hele ümitsizliğe asla kapılmayan yol göstericilere; ekmek kadar, su kadar, hava kadar ihtiyaç içindeyiz. Hevesle yola çıkıp hevâlarına göre aradıklarını bulamayınca, ya ümitsizliğe düşmüş veya Yaradan'la cedelleşmeye girişmiş olanlara gelince; onlar bizden, biz de onlardan fersah fersah uzak

bulunmaktayız. Mâmâfih, feleğin geniş dairedaki çark-ı çemberi, hiçbir zaman, yerdeki bu sefillerin kokmuş felsefelerine ve bozuk hendeselerine göre cereyan etmeyecektir..!

Ünvan veya Makamlar Konusunda Dikkatli Olunmalı

Bazıları, Hazreti Âdem'den bu yana gelip geçen kutbu'l-vücûdların isimlerini tasrih etmişler ise de, bu mülâhaza fazla hüsnükabul görmemiştir. Ekseriyetin ittifak ettiği bir husus varsa, o da, hangi devirde olursa olsun kutbu'l-vücûdun "Abdullah" ve "Abdulcâmi" unvanıyla yâd edilmesidir. Aslında, ebdâl, nücebâ, nükebâ, evtâd, ve kutupla alâkalı bütün bu konularda Hazreti Sâhib-i Şeriat'tan herhangi bir şey sâdır olmamıştır. Bütün bu tasnifler keşfe, müşâhedeye dayandırılmaktadır. Bu açıdan da, çerçevenin daha geniş, daha dar ve daha farklı olabileceği ihtimalden uzak tutulmamalıdır. Her şeyin doğrusunu Allah bilir ve bize de:

رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ
ءَامِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا
وَكْفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ

(Âl- İmran; 193) "

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا
كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا أُكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا
تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا
تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا
بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ
مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

" (Bakara; 286) demek düşer.

Vaadine Sadık ve Sözünden Dönmezdi

Vaade vefada da O'nun eşi-emsali yoktu. Bir kere hulfü'l-vaadde bulunduğu, bir kere olsun sözünden döndüğü görülmemişti. Ne peygamberliğinden önce ne de nübüvvetle serfiraz kılındıktan sonra -ahd u misak tanımayanlara karşı kararlı tavrı malum- hiç mi hiç sözünden dönmemiş, hilâf-ı vaki beyanda, hatta böyle bir şeyi îmâda dahi bulunmamış, hep bir güven ve vefa abidesi olarak yaşamıştı.

Vaaz Esnasındaki Cemaatin Ruh Hali

Daha çok uhrevîlere benzeyen o saf ve duru insanların, sinelerini çatlatırcasına kendilerini zorlayan heyecanları, hıçkırıklarla mehâfet ve mehâbet resimleri çizen tavırları; ağlayan, kıvranan, bazen bu hislerini açığa vurmamak için yutkunan hâlleri, ötelere açılmış gibi derinleşen bakışları; kürsüye, minbere, kürsü ve minberdeki kimselere mev'ize ve hutbeler ötesi değişik şeyler fısıldayan temkinleri, samimiyetleri, o kadar derin, o kadar anlamlı ve o kadar sıcaktı ki, bunca yıl sonra ne zaman hayalimle o günlere

açılsam, kendimi ruhanilerin içinde sanır ve "Meğer hayatın hakiki tadı, şivesi, lezzeti o günlerdeymiş.." derim.

Vahdet Kelimesinin Anlamı

Vahdet ve kesret sözcükleri de tıpkı "Evvel"- "Âhir", "Zâhir"- "Bâtın" isimleri gibi lügavî mânâları itibarıyla birbirinin mukabili, hakikatleri açısından "zıdd-ı mülâyim" çerçevesinde hep birbirini hatırlatan ve beraber anılan kelimelerdendir.

Birlik, yalnızlık, teklik diyeceğimiz vahdet; hak yolcusunun, her şeyi Allah'a bağlayarak bütün eşyâ ve hâdiseleri O'ndan bilmesi, O'na vermesi; her nesne, her hâl ve her harekette O'nun ilim, kudret, irade ve sair sıfât-ı sübhâniyesinin parıltılarını müşâhede etmesi, topyekün ef'âl âleminin arkasında esmâ-i hüsnâ tecellilerini görüp sezmesi; sözün özü, hep O'nu bilip, O'nu duyup, O'na yönelip, O'nun maiyyet-i mâneviyesine ermesi ve sonra da yalnız O'nu istemesi, O'nun rızasına kilitlenmesi ve her zaman O'nun emir ve isteklerine bağlı kalması demektir ki; bunlar, gerçek bir müminin, Hak karşısında düşünce, inanç, tavır ve davranışlarının da icmâlî ifadesidir.

Vahdet ve Kesret Açısından Hazreti Adem'in Allah'a Yönelişi

Herkes kesrette vahdeti görüp duyamayabilir; zâhirde bâtını temâşâ gibi çoklukta Bir'i bilip, Bir'i duymak imkân-ı aklîyle mümkün olsa da her babayığidin kârı değildir. İlk insan ilk peygamber Adem nebi, aynı zamanda kesrete açık ve fakat muntahâ-i vahdete çağırان ilk mürşitti. O, kesretin tahminleri aşan boğuculuğu, dağıtıcılığı, cazibesi karşısında başı dönmeden, bakışı bulanmadan, hemen her zaman vahidiyetin celâlî tecellileri içinde ehadiyetin cemâlî cilvelerini görmüş, hissetmiş ve her nesnede, hususiyle de canlılarda ilâhî isimlerin tecellilerini müşâhede ile, bu iç içe celevât ve füyuzât arasında, kendi hakkındaki -tabîî insanoğlu adına- hususî bir teveccühün unvanı sayacağımız cemâlî esintileri de duymuş; kalbinin kapılarını ardına kadar Zât-ı Akdes'e açarak O'ndan gelen ışıklar sayesinde gönlünün gözleriyle her varlığın çehresindeki vahdet sikkesini okumuş ve her şeyin en önemli derinliğinin O'na

baktığını görüp anlamış, sonra da birer birer her varlık ve toptan bütün eşyâdaki değişimlerin-dönüşümlerin hep o Kudreti Sonsuz'un tezgahından çıktığını, "ayne'l-yakîn" müşâhede etmiş ve derin bir iz'ânla ne rubûbiyetinde ne de ulûhiyetinde O'nun eşi-menendi, muîni ve veziri bulunmadığını ilan ederek mâhiyet ve donanımının hakkını yerine getirip meleklerin önüne geçmişti; geçmiş ve kapıyı da her müstaiddin geçeceği şekilde aralık bırakmıştı.

Vahdet ve Kesret Meselesini Yanlış Anlayanlar

Varlık ve onun önüne-arkasına, ehadiyetin yaklaştıran menşûrundan, cemâlin aydınlatan meş'aleleriyle bakamayanlar, maddî ve cismanî âleme ait esbap ve vesâit perdelerine takılmış ve binlerce-yüz binlerce ışık kaynağına rağmen ışığa hasret gitmişlerdir. Kur'ân okurken ses ve nağmelerin ötesine geçemeyenler, onu yorumlama adına mantık ve felsefe dedikodularıyla ömürlerini tükettikleri gibi, kâinat kitabını doğru okuyamayan, okuduklarını yanlış anlayan, yanlış anlayıp esbaba takılanlar da, sürekli okudukları halde hiç mi hiç okumanın ötesini görememiş, vahyin aydınlatıcı ışıklarından mahrum yaşamış ve kesret deryasının amansız dalgalarıyla sağa-sola sürüklenmiş; sonra da bir türlü vahdet sahiline ulaşamamışlardır.

Vahdet-i Şuhud

Vahdet-i şuhud, her şeyi bir görme hâlidir ki, İmam-ı Rabbânî'yle başlı başına bir ekol hâline getirilen bu mülâhaza vahdet-i vücûddan sahabi telâkkisine daha yakın olmakla beraber, yine de bir sekir ve gaybet hâli ve vecd ü istiğrak mealli olması açısından temkin-i etemm ve yakaza-i tâmm mesleği kabul edilen sahabi mülâhazasıyla tam bir mutabakat içinde olduğu söylenemez. Bu meslek erbabı, sekr u istiğrak hâlinde söyledikleri sözleri, fevkalâde bir temkinle muhataplarına sunar ve onların herhangi bir şaşkınlığa düşmelerine de katiyen fırsat vermezler.

Vahdet-i Şuhud ve İmam-ı Rabbani'nin Müdafaası

Vahdet-i şühûda gelince: Pek çok şubeleri ve zaman içinde geçirdikleri

istihalelerle Brahmanizm, Budizm ve Hinduizm gibi daha çok ruhçu ve metafizik ağırlıklı din ve/veya felsefelerin yaygın bulunduğu Hindistan'da çok ciddi bir metafizik ve metapsişik ağırlığın hakim olacağı izahtan varestedir. Yogilerin fevkalâde kabiliyetlerini düşünün; altı ay bir şey yemeden durabiliyorlar. Onlar, bu yaptıklarıyla -kendi tabirleri ile- ruh gücünü kazanıyor veya ruha gücünü kazandırıyorlar. İmam Rabbanî'nin döneminde, bu türden anlayış ve uygulamalar çok yaygındı; daha sonra da hatta bugüne kadar yaygın olmaya devam etti ki, önceki asırda Ahmed Kadıyanî, İslâm'ı bu akımlara karşı müdafaa etmek için fizik ötesi tecrübelerle girişip, maalesef neticede cinlere mağlûp düşüp, ulûhiyet iddia etmeye kadar gitmiştir. İşte İmam Rabbanî, o günkü Hind toplumunda ve Müslümanlar arasında panteizm çizgisinde bir vahdet-i vücûd anlayışının yaygınlaşması ve hem Zât-ı Ulûhiyet'e ait Ulûhiyet hakikatının sarsılması, hem de Sıfat gerçeklerine dokunulması karşısında, bunlarla mücadele mecburiyetinde kalmıştır. Çünkü, o zaman anlaşıldığı mânâda vahdet-i vücûda inansanız, Mu'tezîlî düşüncede olduğu gibi, Allah'ın sıfatlarını nefy ve inkâr cihetine gidersiniz: her şey O'ndan gelen dalgalardan ibaretse, bu takdirde sıfatlara da, esmâya da gerek kalmaz. Bir O var, bir de sürekli ve -hâşâ- kesilmesi kimsenin elinde olmayan mecburî tecelliler ve dalgalar var.

Güneş, nasıl kendi ışığının önünü alması, nasıl hararet saçmasına mani olabilmesi mümkün değilse, hâşâ, Zât-ı Ulûhiyet de, bu şekilde sürekli zuhur etmeye mecburdur. O, bundan kendini alamaz. Böyle bir ortamda yetişen İmam Rabbanî hazretleri, Allah'ın (celle celâluhû) kendisine bahşettiği zaman ve mekân üstü dinamikleri kullanarak, bu sapık düşünceyi tashih cihetine gidiyor ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat itikadını böyle bir ortamda yeniden ifade edebilmek için kendine has yeni bir telâkki, yeni bir yaklaşım geliştiriyor. Bu yaklaşımının özeti şudur: "Ortada bir vahdet vardır, ama bu vahdet, bir zevk, aşk ve incizap meselesidir; gözden bütün varlığın ve eşyanın silinip, sadece Ehadiyet'in tecelli etmesidir. İnsan, bütün masivayı arkasına atıp unutmazsa zevk-i rûhânîye ulaşamaz. Öyle ise insan, ibadet ü taat yaparken, farzlarla Allah'a kurbiyet kazanıp, nafilelerle tamamen maiyyet-i İlâhiye'ye girerken, yani müteşabih bir hadis-i kudsîde ifade buyurulduğu üzere, Allah onun "gören gözü, işiten kulağı, tutan eli ve onu yürüten güç" olurken, bu zevk hâlini vahdet-i vücûd diye anlayabilir ve o şekilde ifade edebilir. Fakat bu, bizatihî vahdet-i vücûd değil, Allah'ın size bir lütfudur ve O'ndandır. Bu, eşyayı sizin sırtınızdan atması, nazarınızı kendisine tevcih etmesi, dolayısıyla sizi bir müşahede zevkine ulaştırması demektir. Hakikatte ise, "heme ost" değil, "heme ezost"tur; her şey, O'ndan gelen tecellilerden ibarettir, O değildir. Ama bu tecelliler, o kadar

intizamlı, o kadar muttasıl, o kadar birbirine yakın ve hızlıdır ki siz, bu tecellileri bir sinema şeridindeki kareler gibi bir bütün hâlinde görme vehmine kapılmaktasınız. Zevk u sekr hâlinde böyle bir yaklaşımda bulunmanızda mahzur yoktur.

Vahdet-i Vücud Hakkında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Kanaatimce bu konuda yapılması gerekli olan tek şey, varlığı nefy ve inkâra dayanan vahdet-i vücûdu, bir hâl, bir zevk işi olarak kabullenip, istiğrak, hâle mağlubiyet, duyulup hissedilen şeyleri ifadede kelime yetersizliği, beyan darlığı diyerek onları mazur görmek; "Bütün alem Allah'tır ve O'nun vücûdu bir vücûdu âmmıdır" mülâhazasıyla vahdet-i mevcûd şeklindeki bir mülâhazayı ise, felsefî düşüncenin bir uzantısı kabul ederek böyle bir anlayışa karşı koyarak Müslümanların zihinlerini sıyânet etmektir. Bu itibarla, çerçevesi korunamadığı takdirde, her zaman vahdet-i vücûdda bir kısım yanlış anlamalar söz konusu olabilir. İlm-i ledünne mazhariyetle eşya ve hâdiselerin gerçek kıymet-i harbiyelerini görüp, hissettikten sonra onlardan yüz çevirerek Hazreti Şahid-i Ezelî'ye yönelmeyi, işaretlerden ve işaretçilerden istiğnâ-i mukayyetle Hazreti "Vücûd"un nurlarına müstağrak olmayı ve böyle bir istiğrakla nefis ve benlik cihetiyle eriyip gitmeyi hatarsız tevhid saymamıza mukabil; felsefî ve nazarî bir kısım mülâhazalarla, bütün eşyaya ulûhiyet isnadını bir şirk, bir haddini bilmemezlilik ve esmâsıyla mâlum, sıfatlarıyla muhât, ilim, kudret ve irade gibi evsâf-ı celilesiyle her şeyi kuşatmış Hazreti Hakk'ı -hâşâ- ta'til etme sayıyor ve imanımızın gereği ürperiyoruz.

Evet, nefsi, benliği dahil her şeyi Hazreti "Vücûd" adına fâni gören ve bekâsını Hakk bekâsında bilen ve "heme ezost" diyen bir "fenâ fillah" ve "bekâ billah" eri nerede?. Bütün eşya ile beraber kendini de ulûhiyetin mahall-i hulûlu veya O'nunla ittihad etmiş bir parçası gibi gören bencil, mağrur, hâl ve zevkten habersiz bir mütefelsif nerede?. Birinciler, Hakk'ın varlığı karşısında kendilerini deryada damla, güneşte zerre, eşya içinde hiç ender hiç kabul etmelerine karşılık, ikinciler, damlayı ayn-ı derya görmekte, zerreyi güneş kabul etmekte ve bütün kâinatları O'nun bir tezahürü saymaktadırlar. Birinciler temkin düşünceli, mehâbet eksenli ve hak hedeflidirler. İkinciler lâubâli, gayrı ciddi, hedefsiz ve gayesizdirler. Mizanü'l-İrfan sahibi birincileri şöyle resmeder:

"Müntehîler ehl-i temkindir bütûn,
Onlar erbâb-ı kemâldir büsbütûn.
Bunların ahvâline derler vücûd,
Etmez onları işgal bûd u nebûd (=var-yok)

Bu makamda kâl ile olmaz beyân,
Hâl ile anlar, olurlar müstebân.
Onlar ermişler fenâ-yı zâta çün,
Geçmiş onlar bu vücûddan büsbütûn.

Çün vücûd-u Hak'ta bulmuşlar fenâ,
Vecd ü ahvâlden bütûn gelmiş gınâ.
Görmemişler Hak'tan artık bir vücûd,
Kalblerinde bir hüdavendi vedûd.

Nisbet-i abdiyyet kalmıştır hemân
Benzemez bu hâle hâl-i dîgerân.
Ehl-i nisbet işte bunlardır ahî,
Bundan artık söylemez kâtib dahî."

Vahdet-i Vücud Konusunda Yaklaşım Farklılıkları

Vahdet-i vücûd konusunda, bazılarının hâlî ve zevkî mülâhazaları, bazılarının Zât-ı Hakk'a tahsis-i nazar etmeleri, bazılarının da konuya tamamen nazarî ve felsefî olarak yaklaşımları pek çok farklı düşünce, farklı yorum ve farklı seslendirmelerin doğmasına sebep olmuştur. Bununla beraber nerede ve hangi dönemde olursa olsun, bu görüşü paylaşanlar, Allah'ın vücûdundan başka, kendi kendine kaim, hakikî bir vücûdun bulunmadığı konusunda ittifak içindedirler. Bu temel mülâhazaya göre, Allah'tan başkasına vücûd isnadı, onların varlıklarının hakikî ve onlarla kaim olması açısından değil, Allah'a nisbet ve taallukları itibarıyla. Yani bu sisteme göre hakikî Vücûd birdir. Bütün eşya ve hâdiseler ise bu biricik Vücûdun akis ve tecellilerinden ibarettir. Farklı bir yaklaşımla, vücûd bir ummân, eşya ve hâdiseler ise bu ummânın "bî kem u keyf" mevceleri mesâbesindedir. Ne var ki bu dalgalanmalarda her bir dalganın yine de kendine göre bir temayüz ve muayyeniyeti söz konusudur. Her bir dalga zuhur itibarıyla bir hususiyete malik olmasının yanında, ummân içinde mütelâşî görünmesi açısından da, hissî ve zevkî olarak tamamen itibardan düşmekte ve gidip bir hiçe incirar etmektedir.

Vahdet-i Vücut Konusunda Yapılan Hatalar

Evet, "Cenâb-ı Hak için ikilik söz konusu değildir; O Hazret'i mülâhazada benlik, bizlik, senlik yoktur. Ve bu konuda hulûl ve ittihad da muhâldir. Zira (hakikî) vahdette ikilik apaçık bir dalâldir."

İşin aslı zevken ve hâlen böyle olumlu görünmesine rağmen bazen sekir, bazen de istiğrak neticesinde sağlam bir mahmil bulmada zorlanacağımız pek çok sözün söylenmiş olduğunu da itiraf etmeliyim. İşte onlardan mest ü mahmur birinin vahdet-i mevcûda açık vahdet-i vücûd mülâhazaları:

"Cenâb-ı Hak, "Ben insana şah damarından daha yakınım" buyurmuştur. Yani derya ve deryada katre birdir. Ey insan sen kendinden uzak kalmışsın; haberdar olabilsen, meşhed de, meşhud da, şahid de, mevlâ da, mevlî de birdir. Her ne kadar âlem Cenâb-ı Hakk'ın esmâ-yı hüsnâsının mazharı ise de, bütün esmâ içinde ism-i azam birdir. (Ey Rabb!) Sen mutlak bir mevcûdsun, diğer şeylere gelince onlar hayalden başka bir şey değildir. Bu itibarla da, Senin yarattığın her şey birdir. Senin herkesi esir edip (büyüleyen) güzelliğın her ne kadar bütün güzellere yoldaş oldu ise de, yine de hakikatte o yektâ dilber birdir. Cihanda her fitne (ve baştan çıkarma) O'nun aşkındandır. Öyle ise bilinmelidir ki, bu fitne ve kavganın başı da birdir." Doğrusu, bu üslûbun kendisi de apaçık bir fitnedir. Kimileri böyle bir beyanda bile, dinin ruhuna uygun yorumlar çıkarıp ortaya koyabilirken, kimileri aynı beyanları te'vilde hep monizm gayyalarında dolaşa gelmişlerdir.

Evet, tasavvuf ilmine ait bir kısım ıstılahlar vardır ki, onların hakikatlerini anlamayanlar, anladıklarıyla hiçbir zaman kendilerini hatadan kurtaramamışlardır. Oysaki, matematik, geometri, fizik, kimya, tıp gibi fenlerin kendilerine mahsus terminolojileri olduğu gibi, tasavvufun da kendine göre ıstılahları vardır.. ve bu ıstılahlar bilinmeden tasavvufu doğru anlamak da mümkün değildir.

Vahdet-i Vücut Meselesi

Bundan başka, vücûd hakikatine dayanan; fakat zaman zaman felsefî ve nazarî bir hüviyet arzeden, zaman zaman da hâlî ve zevkî bir keyfiyetin ifadesi

olan bir de "Vahdet-i Vücûd" mülâhazası var ki, böyle bir bahis münasebetiyle, tâkatimiz ölçüsünde o istikamette de hafif bir kapı aralamanın yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Bütün varlık, Zât-ı Ehad u Samed'in isim ve sıfatlarının bir gölgesi ya da bir tecellisi olması, eşya ve hâdiselerin perde arkasına muttali olanlar için her şeyin, sâlikin, zevkî, hâlî ve hissî muzmahil olup gitmesi nazariyesine dayanan, bazen felsefî bir görünüm arz eden, bazen bir taklit olarak soluklanan, bazen de tasavvufî bir duyuşun ifadesi olarak dile getirilen "Vahdet-i Vücûd" telâkkisi, bugüne kadar seslendirilme sâiklerinin değişikliği ölçüsünde farklı yorumlara tâbi tutulmuş, "Vahdet-i Şuhûd"dan, "Vahdet-i Mevcûd"a kadar geniş bir alanda yorum ve tevil zemini bulmuştur. Bu konu "Kalbin Zümrüt Tepeleri" mevzuuyla doğrudan alâkalı olmasa da, sû-i istimale açık pek çok menfezi bulunması açısından işaret nevinden de olsa bir kısım ana başlıkları itibarıyla bir kere daha hatırlatılmasının faydalı olacağı mülâhazasındayız.

Vahdet-i Vücut Mesleği

Bu görünür hakikate rağmen -vahdet-i vücûd mesleğinin can damarı olarak- birtakım sofîler, aşk, cezp ve sekir halinde, ışık tufanına gark olmuş bir odada, o ışıktan başka bir şeyin görülmemesi gibi, kendilerini tamamen ilâhî tecellilerle sarılmış görüyorlar. Gözleri başka bir şey görmüyor. Bu hâlde iken onların, Allah'tan başka var yok; sadece Allah var demeleri, yanlış değildir; fakat tekrar edeyim, bu telâkki, o hâlin gereğidir. Ama, içlerinde bazıları neredeyse sürekli bu hâlî yaşıyorsa ve bu hâlin insanı ise, onların böyle bir şeye itikat etmeleri, kendileri açısından dalâlet olmaz. Fakat, her şeyi fark ikliminde gören, tadan ve yaşayan bizim gibi insanların aynı iddiada bulunması, bu işin felsefesini yapmak demektir ve tek kelimeyle dalâlettir; hatta, mesele panteizm ve monizme irca ile öyle itikat edilirse, küfürdür de denebilir. Ateşe sokulan bir demir, belli bir süre ateşte kalıp da dışarı çıkardığımızda, ortada sadece bir ateş kütlesi görürüz. Bu demirin o hâlde iken, "ben ateş kütlesiyim" demesi zâhire de muvafıktır ve diyebilir. Ama o hâlde olmayan başka demirlerin veya o hâl geçtikten sonra aynı demirin "ben ateş kütlesiyim" demesi, ayn-ı dalâlet olur, yalan olur, yanlış olur.

Vahdet-i Vücut ve Felsefi Düşünceler

Tekvînî mânâsıyla feyz ve tecellî mevzuu, bizi ister istemez âsâr, esmâ, sıfât, şûûn ve Zâtıyla Zât-ı Bârî'yi tanıma, yani mârifetullah çerçevesinde vahdet-i vücûd ve vahdet-i şühud konusuna götürmektedir.

İslâm'ın pek çok buudunu izah etmede, son bir-iki asırda düşülen hatalardan biri, onlarla başka dinler veya felsefeler arasında münasebet kurmak şeklinde işlenmekte, meselâ, tasavvufun bazı mefhumlarıyla, Budizm'in, Hinduizm'in, platonizmin mefhum ve mülâhazaları arasında irtibat aranmaktadır. Hatta, Batıdaki panteizm ve monizm mesleğiyle vahdet-i vücûd mesleği aynı görülebilmektedir. Halbuki panteizm, tabiat veya kâinat adına Allah'ı inkâr ve kâinatın bütününe ilâh kabul eder, güya bütün ilâhları veya ulûhiyet düşüncesini kâinatın varlığında bütünleştirme davası güder; monizm, bütün kâinatta sârî bir ulûhiyet düşüncesine dayanırken, tam tersi bir istikamette yürüyen vahdet-i vücûd mesleği, Allah ve O'nun kâinata varlık kazandıran vücûdî tecellileri adına kâinatı âdeta yokluğa mahkum eder. Allah'ın vücûdundan başka gerçekten var sayılabilecek başka varlık kabul etmez. Bundan ayrı olarak, panteizm ve monizm birer felsefedir; birer iddiadır. Vahdet-i vücûd ise, bir hâldir; aşk, incizap ve bunlardan kaynaklanan sekr hâline dayanan bir müşahededir. Evet hata, umumî mânâda, tamamen bir hâl ve tecrübe mesleği olan; imana, ibadete, Allah mârifet ve aşkına dayanan tasavvuf ile, onun sadece felsefesini yapan bazı akımları, çok noktada ortak dil ve mefhumları kullandıkları için aynı gibi değerlendirmeden kaynaklanmaktadır. Oysa, arada doğru münasebet bulmak mümkün değildir.

Vahdet-i Vücûd ve Gaybe İman

Vahdet-i vücûd, bir hâl mesleğidir ve hem tasavvufta, hem de umumî İslâm binası içinde eksik bir mertebedir. Gaybe iman, hususiyle tahkike ve yakîne ulaşmış iman mertebesinin mertebelerin en büyüğü olduğunu hem İmam Rabbanî, hem de Bediüzzaman söylüyor. Çünkü bu durumda, meseleyi ihata edemesek bile, nazarî ve icmalî olarak vahye göre, Resûlullah'ın (sallâllahü aleyhi vesellem) getirdiği hakikate göre kabullenmiş oluruz ve tehlikeye de, vartaya da düşmeyiz. Kur'ân cemaatine göre, "O müminler gaybe inanırlar" (Bakara, 2/3) cümlesi, en büyük hakikati ifade etmektedir. Gayb, mukayyedi ile mutlakı ile ne ise, biz ona öyle inanırız. Bu, tabîî kendi içinde, belki insanlar sayısınca mertebeleri olmakla birlikte en yüksek mertebedir ve enbiya-yı izamın mertebesidir. İdrak ve ihatanın da ötesindedir. "Lâ tûdrikühü'l-ebsar ve hüve yûdrikü'l-ebsar - Gözler, bakışlar, basarlar, O'nu idrak edemez ama O, bütün

gözleri ve bakışları idrak eder, ihata eder." Basar, bu göz değil de kalb bile olsa, yani vicdanî bir duyuş ve seziş, küllîyi külliyeti ile kucaklayabilecek bir idrak gücü bile olsa, yine Allah'ı idrakten âcizdir. Sınırsız olan, sınırlı ile ihata edilemez. Bu meselenin mantığı budur. Basar ve basiretleri O kuşatmışsa, kuşatılmış bir şeyle kuşatan kuşatılamaz.

Evet, vahdet-i vücûtle alâkalı yıllar önce ifadeye çalıştığımız daha başka mülâhazalarımızı, onların yayınlandığı kitaba havale ederek diyebiliriz ki, Sahabe ve Kur'ân talebelerinin mesleği, gaybe iman esasına dayanır. Hatta bu meslek, İlâhî tecellîlerin ne bir zevk olarak teferruatına iner ne de onların üzerinde, burada izaha mecbur kalındığı ölçüde felsefî yorumlara girer. Biz, gaybe iman çizgisinde durur, Allah'a iman eder ve arkasını karıştırmayız. Tabîî bu, mârifet, muhabbet ve zevk-i ruhanî arayışımıza mani değildir. Onu da yine bu sâlim meslekte ararız ve inanıyoruz ki bu meslek, oraya da, hem de daha hatarsız ve emin, hatta kestirme bir yolla götürür. İtikadımızca, gerçek Sahabe mesleği de budur.

Vahdet-i Vücud'un Anlamı

Vücûd; varlık, mahiyet, zât demektir ve tasavvuru da münakaşa edilmeyecek kadar açıktır. Böyle bir görüş, pek çok yeni felsefeciyile beraber bir hayli İslâm düşünürünün de paylaştığı bir görüştür. Ancak, vücûd başka, zât ve mahiyet ise tamamen başkadır. Tasavvurda zât ve mahiyet vücûddan önce gelir. Söz gelimi bir parça su, hâricî vücûd açısından henüz mevcûd değilken, onun hem zâtı hem de mahiyeti pekâlâ tasavvur edilebilir, resimlendirilebilir ve bir çerçeveye konabilir. Oysaki vücûd, böyle bir zât ve mahiyete nisbeten ikinci derecede ve zâid bir konumdadır; zira zâtî hususiyetler, bazı arazî keyfiyetlerle müşterek mütalâa edilmeyince, orada hâricî bir vücûddan söz etmek mümkün değildir. Meseleyi yine "su" misaliyle ele alacak olursak, "su"daki farklı hâl ve keyfiyetler onun mahiyeti üzerine zâid hususiyetlerdir. Zâtî ve aslî keyfiyette hiçbir zaman değişiklik olmamasına karşılık, arazî keyfiyetler, her zaman yerlerini başka hâl ve tabiatlara bırakarak değişebilirler.. evet su, arazî keyfiyetleri itibarıyla sıvı olabileceği gibi, buz ve buhar hâline de gelebilir.

Vahdet-i Vücud'un Sırrı

Bu sırrı anlamayanlar, ömürlerini körler, sağırklar gibi geçirir; ne bir şey duyar ne de bir şey hissederek. Bu sırta âşına olanlarsa, varlığı temâşâ ederken kâh "şuhûd"dan bahseder, kâh "vücûd"u mırıldanır, kâh mülâhazalarını tam kompoze edememenin acziyle maksadı aşan beyanlarda bulunur.. hulûl işmam eden sözler söyler.. ittihadan dem vurur.. hatta zaman zaman, gidip vahdet-i mevcûda saplandığı, saplanıp O da bir "ruh-u sârî" ve bir "kanun-u sârî" diyerek zât, sıfât ve esmâ mevzuunda en büyük günahlara girer. Gerçi bir mânâda O'nun bir asıl, varlığın da O'nun vücûdunun ziyasının bir in'ikâsı olması itibarıyla bütün âleme bir hayal ve gölge nazarıyla bakılabilir ve kâinat, insan, hâdiseler "bir varmış-bir yokmuş" mülâhazası içinde değerlendirilebilir; ama bu kat'iyen her şey "O" demek değildir. Evet, ezelde sadece O var idi.. O'ndan gayri de hiçbir şey yoktu. Bize göre bir gün geldi O murad buyurdu; ilmindeki plân, program, ilmî ve kaderî mahiyetleri, kudret, irade ve meşietle ilmî vücûdları haricî vücûda çıkararak varlığının tasavvurlar üstü tecellilerini bir de ağyarın gözüyle görüp temâşâ etti ve her şeyi kendi zâtına bir mir'ât-ı mücellâ konumuna yükseltti. Yani ilminin ihatasını ve vücûdunun tecellisini farklı aynalarda izhar ederek o aynalara iltifatta bulundu.

Vahid ve Vahidiyet

Vâhid ve dolayısıyla da vâhidiyet, hâricen ve zihnen terkip, taaddüd ve bunları gerektiren, ya da bunların gerektirdiği cismaniyet, tahayyüz gibi durumlardan, müşareket, mümaselet gibi şaibelerden münezzehiyetini ve sıfatı bulunduğu Hazreti Mevsuf'un bütün vücuhuyla vâhidiyetini; kesret-suret, cevher-araz gibi şeylerden müberra olduğunu gösteren bir vasıftır. Bu, bütün güzelliklerin -celâlî bile olsa- lütufların, ihsanların, mükafatların inkişaf ve zuhurlarının da kaynağıdır. Aynı zamanda bu mukaddes ve müteal merci-i mübarek, -idrak ve ihata edilebilirlik mülâhazası açık- pek çok hakikî ve izafî güzelliklerin de menbaı sayılmıştır. İsterseniz siz buna, celâlin, mertebe-i kemaldeki zuhurunun, cemel şeklinde tecellisi de diyebilirsiniz.. aslında, bütün cemel ve kemaller, bütün celâl ve azametler O'nun cîlve-i cemel ve celâlinin bir gölgesi, hatta gölgesinin gölgesi mesabesinde.

Vahiy ve İlham Kelimelerinin Anlamı

Birine bir şey anlatmak, ima ve işarette bulunmak, elçi göndermek, herhangi bir kimse ile bir başkasının duyamayacağı şekilde sırran konuşmak, kesb üstü bir yolla kalblere ilim ve mârifet ilka etmek, hatta sevk-i ilâhî diyeceğimiz çerçevede bazı ruhları ve daha değişik varlıkları farklı yönlerle tevcih etmek ve onları bazı işlerde başarılı kılmak, belli hedeflere yönlendirmek.. gibi çok geniş kullanım alanları olan iki kelimedir vahiy ve ilham.

Vahyin Değişik Mânâ ve Boyutları

Kalblere ilka veya üfleme diyeceğimiz vahiy, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelüssalâvâtî ve eblağutteslîmât)'a değişik şekillerdeki tecellîlerinden, (Kasas, 28/7) âyetiyle ifade edilen Hazreti Musa (alâ Nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm) Efendimiz'in annesinin kalbine üflenen ilham eksenli vahye, ondan da - Rabbin bal arısına da şöyle vahyetti." (Nahl, 16/68) mazmunuyla anlatılan "sevk-i ilâhî" ve teshir mânâlarındaki ihsas ve iş'âra kadar pek çok çeşidiyle gayet geniş bir alanda cereyan eder.

Evet vahiy, bazen herhangi bir kelime ve cümle söz konusu olmadan sırf bir ses, bir işaret, bir ima ve kapalı bir telkinle de gerçekleşebilir ki, biz mutlak "vahiy" sözünü telaffuz ettiğimizde örf-ü şer'ide bilinenin dışında, bunlardan herhangi birini de kasetmiş olabiliriz:

- Onlara sabah akşam tesbihe devam ediniz işaretinde bulundu." (Meryem/11) veya - Şeytanlar kendi dostlarına değişik telkin ve iş'ârlarda bulunurlar." (En'âm/121) âyetlerinde anlatılan vahiy, örf-ü şer'ideki mânâsının dışında, işaret, telkin ve vesvese mânâlarına mahmumdur.

Vahyin Gerçekleşme Biçimi

Örf-ü şer'ide vahiy, aşağıdaki şu üç husustan birine ircâ ile gerçekleşmiştir:

1. Allah, insana vahiy yoluyla konuşur." (Şûrâ/51) fehvasınca, doğrudan doğruya murâd-ı sübhâniyesini has kullarının kalbine ilka etmekle..

2. Veya perde arkasından hitap ederek." (Şûrâ/51) mazmununca, Hazerât-ı Mustafeyne'l-Ahyâr'ın his ve kulak gibi zâhir ve bâtın alıcılarına emir ve

isteklerini duyurmakla..

3. Ya da aracı bir melek göndererek, dileklerini onun vasıtasıyla elçisine vahyeder." (Şûrâ/51) ferman-ı celilince de, belli bir şekil ve surete bürünmüş bir mutâ u emini vazifelendirmekle...

Evet, Cenâb-ı Hak emir ve mesajlarını, mükerrem ibâdı sayılan peygamberân-ı izâma, bu üç yoldan biriyle duyurmakta ve çoğunluk itibarıyla bu konuda bir melek istihdam ederek kendi sistemini insanlara talim buyurmaktadır. Kur'ân ve Sünnet-i Sahiha bu emin vasıtanın Cibril olduğu üzerinde dururlar, işte böyle bir mutâ u eminle sunulan mesajların daha yüksek ve daha sağlam olduğu kabul edilir. Aynı zamanda, Allah'la peygamberleri arasında elçilik vazifesi gören böyle bir zat, vahiy gönderenin, gönderilenlere karşı şahidi mesabesindedir ve bu açıdan da, bu yolun bir vahiy şehrahı olduğu söylenebilir. Zaten başta Kur'ân ve Sünnet olmak üzere bütün dinî kaynaklar, vahyin enbiyâ-i izâma (alâ Nebiyyinâ ve aleyhimüssalâtü vesselâm) ekseriyet itibarıyla bu şekilde ulaştırıldığı istikametindedir. Diğer taraftan, vahyin bir muamele-i kalbiye olduğunu söyleyenlerin sayısı da az değildir ve üzerinde durup düşünmeyi gerektirecek mahiyettedir. İşte bu şekildeki aşkın ve ulvî bir muamele, özel donanımlı kimselere Hakk'ın hususî bir teveccühüdür ve dünyada hiçbir mevhibe ile mukayese edilemeyecek kadar da yüksektir. Hakk'ın, seçkin kullarıyla böyle bir muamelesi, nebîde "vahiy" şeklinde, velîde de "ilham" keyfiyetinde tecellî eder. Tamamen semâvî ve metafizik televvünlü böyle bir mâide-i semâviyede, nebî, velî müşterek gibidirler. Ama vahiy, objektif hitap mânâsını ihtiva etmekte; şeffaf, şahitle müeyyed, dolayısıyla da bağlayıcı; ilham ise, hususî, yoruma açık, şahitsiz ve bu itibarla da ilzam edici değildir. Yani nebî vahyi Hak'tan telâkki ettiği gibi velî de ilhamlarını yine O'ndan almaktadır. Ancak velîye Cibril nâzil olmamakta, dolayısıyla da böyle bir mesaj mülzim bir hitap sayılmamaktadır.

Vakit Kahramanları

Vaktin gerçek kahramanları her zaman bugünü düşünmüş, bugünü değerlendirmiş; dünü, yarını da bugünün mebdei ve akıbeti olması itibarıyla mülâhazaya almış ve sonrakileri birer atkı, ilkinde hayat dantelamızın örgüsüne esas unsur olarak kabul etmişlerdir. Bunların bir adım daha önünde bulunan zaman üstü hak erlerine gelince, onlar, zamanın her parçasını Hakk'a

tahsis-i nazar etmek yoluyla, öyle sihirli bir hale getirmişlerdir ki: "Men lem yezuk lem ya'rif" fehvasınca onların örfânesine iştirak etmeyen, ne onların mazhar oldukları vâridât sağanağını, ne de girdaplar sırlılığındaki marifet ve haz ufuklarını kavrayabilir. İşte böylelerinin idrak ufku itibarıyla vakit; sağanak sağanak yağmurla coşan bir semâ ve üfûl üfûl yeşilliklerle salınan bir zemin halini alınca, sâlik yer yer geçmiş vâridleri düşünerek hep: "Ya ben çok şükreden bir kul olmayayım mı?" (Buhari, Teheccüd 6) der, iki büklüm olur; zaman zaman da minnet hislerini kelâm-ı nefsiye dönüştürerek iç mülâhazalarının enginliklerinde kendini şükran dalgalarının kucaklayıcılığına salar ki, böyle bir kutlunun nazarında sorumluluklar hep hayra ve berekete, hayır ve bereketler de temkin ve tedbir çizgisinde bir salih daireye inkılâb ederek sürer gider.

Vakit Kelimesinin Anlamı

Zamandan bir parça ve çağ da demek olan vakit; sofice, hak yolcusunun üzerine akıp gelen ilâhî vâridât ve kurb dalga boylu tecellîlerin zamanıdır ki; böyle bir vâridât kendine has televvünleriyle sâlikin benliğini sarar -tabîî herkesin istidâdî ölçüsünde- ve onun ruhuna kendi ilâhîliğini nakşeder.. eğer gelen vâridler, havf ve hüznü eksenliyse, sâlik âdeta, bir havf ve hüznü timsâli haline gelir; şayet sürûr ve inşirah televvünlüyse bu kez de onun duygu dünyasında -temkin kaydıyla- bir huzur ve coşku duyulmaya başlar.

Var Olmak Bir Nimettir

Her şeyden evvel üzerinde durulması lâzım gelen şu ki, var olma, mutlaka kadri bilinmesi gereken önemli bir nimet basamağıdır. Evet, mademki biz varız ve bizimle beraber, bizi alâkadar eden dünyalar dolusu nimetler de var; elbette bu nimetleri devşirme, değerlendirme ve onları daha başka nimetlerin basamakları haline getirme de bize düşmektedir.

Öyle ise her şeyden evvel, bütün istidât ve kabiliyetlerimizi hem de son kertesine kadar bu istikamette kullanarak ve Kudreti Sonsuz'un isteyip dilemesine birer dâvetçi mesabesinde bulunan iradelerimizin ses ve soluklarını mırıldanarak, irâdî varlıklar olduğumuzu mutlak ortaya koymalıyız. Zaten bizim vazifemiz de, bu engin varlık çağlayanı içinde kendi yerimizi, kendi sorumluluklarımızı, kâinat ve kâinat ötesi münasebetlerimizi düşünmek ve rûhî

mantığımızı, varlığın perde arkası değerlerini araştıran bir hikmet kaynağı haline getirmemizdir. Bunu yapabildiğimiz takdirde, kendimizi daha farklı duyacak, daha farklı görecektir, daha derin hissedecek, derken bütün varlık ve hadiselerin dilinin çözüldüğüne, bize bir şeyler anlattıklarına ve bizimle diyaloga geçtiklerine şahit olacağız.

Vâridat Kelimesinin Anlamı

Bağış, ihsan, hak vergisi ve ekstra ilâhî lütuflar mânâsına gelen mevhibe; kalbe gelen, içe doğan ve insanın gönlüne tulû eden vârid -biz bunu daha ziyade çoğul olarak "vâridât" şeklinde kullanırız- tasavvufçulara göre, yoldakilere Cenâb-ı Hakk'ın özel bir teveccühü, bir iltifatı, bir atıyyesi ve bazı ahvâlde hususi bir tenvir ve irşaddir ki, buna, hak yolcularının her şeyi doğru görüp doğru değerlendirmeleri için zaman zaman onların iç dünyalarında tecellî eden "envâr-ı sıfât" veya "envâr-ı esmâ" demek de mümkündür.

Vâridat ve Mevhibe İlâhi Bir Armağandır

Vâridât ve mevhibe bazen hiç beklenmedik bir anda ansızın kalbe geliverir. İfade edeceğini ifade eder ve sonra da zâil olur. Bazen de sâlikin, üzerinde durduğu, sürekli meşgul olduğu herhangi bir hususla alâkalı, değişik sinyal ve emareler eşliğinde belirir. İster öyle-ister böyle, Şer'-i şerife muvafık her vârid, bir mâide-i semâviye, bir ilâhî armağan, bir irşaddir ve mutlaka temkinle değerlendirilmeli ve hafife alınmamalıdır.

Aslında, Allah, kullarını iyi-kötü, güzel-çirkin, tatlı-acı, sevinç-keder, inkibazinkıbaz-inşirah... gibi konularda önceden bir kısım vâridlerle haberdar eder, belli bir üslupla onları teyakkuza çağırır; konum ve sorumluluklarına göre onlara bazen şahısları adına, bazen de çevreleri hesabına sinyaller verir, gönüllerini uyarır; kazasına karşı atâsına sığınma yollarını gösterir ve anlayanları atâsıyla mükâfatlandırarak onların şükran hislerini şahlandırır; dahası bazen böylelerine ferdî ve içtimaî problemlerinin çözümüyle alâkalı alternatif formüller ilham ederek içinde bulundukları sıkıntılardan sıyrılma yollarını gösterir, basiretli kullarını "cebr-i lütfî" selâmet sahillerine sevkedersevk eder. Bazen de mükerrerrem ibadına bu kabîl sürpriz vâridâtıyla huzurunu duyurur ve her zaman onları görüp gözettiği ihsasında bulunur.

Vâridat ve Mevhibenin Devamının Şartları

Böyle bir tecellî bazen kulun teveccühünün önüne geçer; bazen de ciddi bir im'an-ı nazar ve kararlı bir konsantrasyonu takip eder; ne var ki, her iki durumda da, zihin, his ve şuur üstü bir ekstra teveccüh söz konusudur. Ancak bir kudsî hadiste, şart-ı âdi plânında kulun cehdi önde gösterilerek "Bana bir karış yaklaşına Ben bir arşın yaklaşıyorum." buyurulmaktadır ki, bu da Hak nezdinde insanın irade ve tercihlerinin ne kadar önemli olduğunu hatırlatmaktadır. "Müridden gayret, mürşidden nefes." sözü farklı bir dairede buna iyi bir örnek; "Virdin inkıtı, vâridin kesilmesine sebeptir." beyanı ise Hakk'la münasebetlerimizde kulak ardı edemeyeceğimiz ciddi bir tenbihtirtenbihtir. Evet, yağmur duası rahmetin gelmesine vesile olduğu gibi vird u ü zikir de bârân-ı vâridâtın en önemli sebeplerinden sayılmıştır; evet, "Çocuk ağlamazsa meme vermezler." kabîlinden, insan da âh u enîn etmezse gök kapıları ona açılmaz. İnsanların Hakk'a teveccühlerinde herhangi bir beklentiye girmemeleri, O'na karşı saygılarının gereği ve amelde muhlis olmanın da iktizasıdır. Ancak, Cenâb-ı Hakk, iltifat ve teveccühlerini şöyle veya böyle kullarının kendisine yönelmesine bağlamışsa, o zaman bütün mevhibe ve vâridlerin sihirli anahtarı da işte böyle bir teveccüh olsa gerek...

Allah'tan gelen bütün mevhibe ve vâridler hep ekstra lütuf dalga boyludur; ama, "Herkesin istidadına vâbestedir âsar-ı feyzi/Ebr-i nisandan sade f dördâne, ef'î semm kapar." (Anonim) fehvâsınca Kelâm Kelâm sıfat-ı sübhâniyesinden gelen vâridler de, ister mütemâdî esintiler şeklinde olsun, ister tecellî-i berkî suretinde, şahısların donanım farklılığına, ihlâs ve samimiyet derinliklerine göre değişik şekilde zuhur ederler.

Vâridata Mazhar Olanlar

Başta peygamberân-ı izâm, sonra bütün evliyâ, asfiyâ hatta bir kısım küçük veliler dahi yerinde bu kabîl vâridâta mazhar olabilirler. Ne var ki, enbiyâ-i izâma vârid olan bu tür vâridâtın, ilham olsun, vahy-i gayr-i metlûv olsun, Allah'tan geldiği kat'idir; nefis ve şeytanın karışması, karıştırması da asla söz konusu değildir; bu itibarla da, bağlayıcıdır ve hüccettir. Nebilerin dışındakilere gelince onlar, böyle bir teminatı hâiz olmadıklarından ilham, mevhibe ve

vâridâtlarının muteber sayılması, Kitap ve Sünnet mizanlarıyla tartılıp test edilmelerine bağlanmıştır. Ayrıca, bu kabîl mevhibe ve vâridlerin ilzam edici ve bağlayıcı bir yanı da yoktur.

Vâridatın Envar-ı Sıfat Boyutu

Vâridâtın bu türden vürûdu yanında bir de "envâr-ı sıfât" tecellîsi şeklinde zuhûru vardır ki, yer yer sâlikin kalbiyle beraber kalıbını da nurlandırır ve bu münevver yolcuyu beşerî darlıklardan çıkararak melekî enginliklere ulaştırır; "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" kenziyle onu, aczi içinde bir muktedir, fakrına rağmen de bir ganî kılarak Hakk'ı gösteren bir mir'ât-ı mücellâ hâline getirir. Böyle bir vâridâtı başka vâridler takip eder; Allah onun ilim ve idrak ufkunu genişleterek ibadet ü taat azmini biler.. masiyetlere karşı sarsılmaz bir mukavemet bahşeder.. bela belâ ve musibetlerin hem mahiyet hem de akıbetlerini göstererek dayanma gücünü artırır.. ruhundaki aceleciliğine karşı, her neticenin bir vakt-i merhûnu olduğunu ilhamla da iradesi üzerinde yoğunlaşmasını sağlar.. ve bütün fâniyât u zâilâtın gerçek mahiyetlerini irâe etmek suretiyle gönlünü tamamen bâkiyât u sâlihâta yönlendirir. İşte böyle bir sâlik, Hakk'ın cemalini müşahede arzusunda dahi olsa, buraya gelirken O'nun emir ve iradesiyle geldiği gibi, buradan giderken de, burada ikamet ettiği süreçte de "bilâkaydüşart" O'na teslim olur; hüküm ve kazasını rıza ile karşılar ve hayatının hemen her saniyesini, her salisesini içine doğan o envâr-ı sıfâtla hep pürnur yaşar: Aydınlanmış aklıyla âlem-i mülk ve âlem-i şehâdeti doğru okur, doğru yorumlar ve sürekli O'na yürür; tasaffî etmiş kalbiyle âlem-i melekûtu temâşâ temâşâ eder, rûhânîlerle atbaşı hâline gelir; sır ufkuyla bütün eşyânın verâsına yönelir, esrâr-ı ulûhiyeti avlamaya çalışır ve meleklerin "hay-hû"yunu duyar gibi olur.

Böyle bir "münevverü'l- kalb ve'l-akl", Allah'la münasebetlerindeki tamamîyetin yanında, karşısına çıkan değişik problemleri de -biiznillâh-- rahatlıkla çözer; atmosferine girenlerin ruhlarına kolaylıkla nüfuz eder ve her zaman çevresindekilerin gönüllerini marifet mârifet ve muhabbetle coşturabilir...

İşte bu kabîl bir envâr-ı sıfât ve şuûn sayesinde ki, o atmosferin üveykleri sayılan âriflerin kalbi birer marifet mârifet çağlayanına dönüşür; muhiblerin ruhlarından feyiz ve bereket fışkırır, muhakkikîn-i hükemâ, esrâr-ı ilâhiyenin

tercümanı hâline gelir; hüşyar gönüllere mükâşefe, müşâhede ufukları açılır ve esmâ-i ilâhiyenin arkasındaki hakâik ayan-beyan ortaya çıkar.

Bazıları, bu envâr-ı vârideyi, ziyâ-i nübüvvetin müstaid ruhlarda tulûu ve şurûku gibi görmüş; bütün mevhibeleri o menba-ı nur'a müteveccih bulunmaya bağlamış, ellerinden geldiğince hep ona karşı teveccüh-ü tam içinde bulunmuş ve herhangi bir haylûlete meydan vermemeye çalışmışlardır. Onların semâ-i risâletin Güneşi'ne karşı, bizim gibi düz insanların da o Şems'e nispeten kamer mesabesindeki evliyâ ve asfiyâya karşı hassas, açık, saygılı ve önyargısız bulunmamız gerekir ki, o envâr-ı vârideye mazhar olabilelim.

Varlığa İnanç ve İdealle Bakabilmek

Varlığa bu perspektifle bakan, iç dünyâlarını bu inanç ve bu kanaatle tanzim eden dengeli ruhlar, her zaman eşyâ ve hâdiseleri daha bir değişik görmüş, daha bir değişik değerlendirmiş; en sevimsiz hâl ve vaziyetler içinde bile, pek çok sevimli şeylerin bulunabileceği inancını taşımış ve hayatlarının her lahzasını âdeta bir temâşâ zevki içinde yaşamışlardır. Gündüzler, iyilikler, güzellikler onlara bir şey anlatmışsa, geceler, karanlıklar, acılar bin şey anlatmıştır; hem de ne dâhiyâne bir edâ ile... Her gece, onların gönüllerine benzeyen emeller, hülyâlarına benzeyen arzular aşılar ve onlarda, sabahlara ulaşma azmini coşturur... Onlara geçmişin rüyâlarını hikâyeye eder; rüyâlara giden yolları açar ve en mahrem hislerini tahrik ederek, en temiz hayâl iklimlerinde gezdirir. Karanlıkların daha da koyulaşması, onlarda eşi-benzeri olmayan tat ve şivede bir münâcaat ve yakarış arzusu uyarır.. derken en müphem, en belirsiz durumlarda en şefkatli ilâhî esintileri duyar; en karanlık anlarda en erişilmez mazhariyetlere ererler. her şeye en derin hazlar sinerek, varlık ve hâdiselerin, insanı, böyle sürekli, güzelliğe, ümide, tatlı rüyâlara doğru çektiği bu enfes anlarda, içinde bulunduğumuz dünyâ sihirli bir diyar gibi parıldar; ruhlarımıza en romantik duygular fısıldar ve hislerimiz üzerinde en coşturucu bir mûsikî tesiri icrâ eder.

Varlığı Kuşatan Ruh-u Menfûh

İslâm, Nebi ve Kur'ân küllî birer ruh mâhiyetinde, bütün varlığı kuşatan, onun şuuru, hayatı ve nuru mesabesinde olduğu gibi, ruh-u menfûh da

potansiyel olarak mahiyet-i insaniyede aynı şeyleri ifade etmektedir. Ancak onun, cismâniyet âleminde kendini arızasız ifade edebilmesi için bir sisteme, bir mekanizmaya ihtiyacı vardır. Hayat-ı umumî ve âlem-i emirden gelen küllî kanunlar için her seviyedeki lâtif ve kesîf bütün ecsâm; muayyeniyetleri itibarıyla topyekûn canlılar, özel donanımıyla insanoğlu, hususî mazhariyetleri ve müstesnâ mahiyetleri ile de insan-ı kâmiller kendilerine has çerçevelerde ruhun metâlii sayılırlar.

Varlığın Mânâ Yönü

Varlığın mânâ buudu, ona açık olanlar için katiyen bir vehim, bir hayal, bir kuruntu, bir hezeyan değil; o bir vak'a ve bir iç sistemdir. Varlığımızın, kabul edilir şekildeki izahı, hayatımızın sırrı, yaratılışımızın gâyesi, ebediyetle alâkalı arzularımızın gerçekleşmesi ve bütün bu hususlarla alâkalı düşüncelerimizin inandırıcı ve tatmin edici olabilmesi, vehimlerimizin, kuruntularımızın eriyip gitmesi ancak böyle bir mânâ buuduyla kâbil görünmektedir. Mânâ buudu icmâlî imanın yolu, marifetin, onu zirvelere taşıyan ışıktan helezonu, aşk u iştiyakın burakı, cezb u incizabın da çağrısıdır. Her mü'minin kâinat görüşü, her marifet erinin yol azığı, her aşığın iç dinamizmi, her hak erinin sönmeyen heyecanı hep o buudun engin havuzundan beslenir. Köklerini böyle bir mebd'e ve kaynağa salmış ruhlar, gönüller ve bu ruhlardan, gönüllerden taşan duygular, düşünceler öyle metafizik bir manzûme teşkil ederler ki, bu sayede, mikro âlemden makro âleme kadar her şey anlaşılır bir tertibe girer ve âdeta her kelimesi yerli yerine oturmuş düzgün bir cümle hâline gelir.

Varlığın Mânâsı Kur'an'la Anlaşıldı

Evet, gözlerin, gönüllerin onunla aydınlandığı günden itibaren, kâinat ile alâkalı nice bin seneden beri çözüm bekleyen bilmeceler, iç içe problemler, birer birer çözülür hale geldi ve insan-varlık-Yaratıcı münasebeti ayın on dördü gibi ortaya çıktı; derken, bütün muammalar mânâ urbaları giyerek hikmet yörüngelerine oturdular.

Varlığın Özü ve İnsan-ı Kamil

Aslında insan-ı kâmil, öyle bir mir'ât-ı mücellâdır ki, her dakika kim bilir kaç defa, şuûnât-ı zâtiye onda "bî kem u keyf" tecelli eder.! Tecelli eder de, işte böyle bir arzlıdan ötürü yerküre semâların önüne geçer. Zira insan-ı kâmil, âdetâ bütün varlığın akli, kalbi ve ruhu mesabesinde; onsuz hiçbir şey doğru anlaşılamaz, hiçbir ilim mârifete dönüşemez ve hiçbir şeyin hayat esrarı tam hissedilemez. Onun bakış zâviyesine bağlanamamış bütün bir fizik âlemi ruhsuz, ve onunla şöyle-böyle aydınlanamamış bütün zaman parçaları da nursuzdur.. tabî böyle bir boşlukta yaşayan insanlar da kalbî ve rûhî ufukları itibarıyla fetret insanı sayılırlar. Muahezeye maruz kalmayacakları mânâsına fetret insanı değil, mâhiyet-i insaniyelerini inkişaf ettirememiş olma anlamında fetret insanı.

Varlığın Perde Arkası

Kevnî hakikatler ele alındığında da yine, canlı-cansız, canlılar arasında hayvan-insan-melek-şeytan gibi esmâ ve sıfât mertebesine ait belli ad ve ünvanlarla değişik tecelliler görünür. Bu ad ve ünvanların arkasındaki bütün varlıklar bir birlik arz ederler; zira bunların verâsında "taayyün-ü evvel", "âlem-i ceberût" veya "hakikat-ı Ahmediye" diyeceğimiz bir mertebe söz konusudur ki, o da bir tevcihe göre vâhidiyet, diğer bir tevcihe göre de ehadiyet tecellisidir. Bu mebdede'deki vâhidiyet ehadiyet mertebesine tenezzül ile âyân-ı sâbitenin bir tafsil ve inkişafı olarak taayyün etmiş ve belirgin bir hâl almıştır. Bu itibarla da, bunlardan biri diğerinin aynı değil; bir tafsil ve inkişafıdır.

Varlık Aleminin Tefekkür Edilmesi

Evet, gökler ve yer bütün eczâ ve mürekkebâtıyla, Allah'ın mülkü olduğundan varlık kitabında mütalâa edilen her hâdise, her şe'n ve her nizâm Yüce Yaratacî'nın şeriât-ı fitrîyedeki ahkâm ve tasarruf keyfiyetlerini de okumak demektir. Bu kitabı hakkıyla okuyabilen ve okuduğu şeylere göre hayatını düzenleyen birinin yolu herhalde hidâyet ve takvâ yolu, varacağı yer Cennet, içtiği de kevser olacaktır. Evet, dünyada çeşit çeşit nimet ve rengârenk güzelliklerin gerçek sahibi olan Allah'tan gaflet ve hep iblisin rehberliğiyle nankörlük vâdilerinde dolaşan felâket ve hüsrân ashâbına karşılık, o, her şeyin gerçek sahibi Mün'im-i Hakîki'yi tanıyıp, O'na îmân ve îmândaki şuur ile inkiyad ederek, melâike, enbiyâ ve siddîkînin öncülüğünde, hep şükür-nimet,

nimet-şükür daireleri içinde dolaşır ve dökülen dökülene yığınların mahvoldukları, aynı vâdilerde Yüce Yaratıcı'nın lütuflarına mazhariyetin hakkını verir ve ömrünü bir tefekkür üveyki gibi geçirir. Şayet bir tümseğe ayağı takılsa, fikir dünyasını zikirle buutlaştırır; tedbirden teslime, temkinden tefvîze geçer, âlemin mesâfelere esir düştüğü yerlerde o, göklerde tayerân ederek hedefine ulaşır...

Varlık Allah'ı Anlatıyor

Bu kâinatta her şey Hakk'ı gösteren bir ayna, O'nu söyleyen talâkatlı bir dil ve O'nu mırıldanan bir nağmedir. İnsan, eşya ve bütün varlık sesleriyle-sükûtlarıyla, hareketleriyle-duruşlarıyla, mevcudiyetleriyle-semereleriyle hep O'nu dillendirir, O'na şehadet ederler. O'nu söylerler eda ve endamlarıyla, O'na imada bulunurlar mânâ ve muhtevalarıyla ve O'nun varlığının ziyasından birer gölge gibidirler örgü, desen ve şiveleriyle... Görmeyenler varsın görmesin; gözlerini basiretleriyle buluşturup görmenin hakkını verebilenler, her nesnede O'na ait neler ve neler müşahade eder, O'nun değişik tecellîlerinden ne sesler ve sözler dinlerler.. eğer gönüller O'na açık, gözler de perdesizse -bu herkeste aynı seviyede olmayabilir- ne zaman varlık kitabına bakıp onu dikkatlice okumaya koyulsak, ne zaman küre-i arz meşherini gezip onu temâşâyâ dalsak, ondaki her şeyi olduğundan daha fazla hülyalı bulur ve âdeta büyüleniriz. Varlık ve hadiseler Yaratan hesabına bakmayanlar/bakamayanlar duyamazlar ondaki bu sihri, bu mânâyı ve bu muhtevayı.. göremezler ondaki güzelliği, ahengi, edayı, endamı ve bütün bunların arkasındaki kastı, iradeyi, hikmeti.. duyamazlar bunlardan ruhlara akıp gelen ziyayı, mârifeti, muhabbeti, aşk u iştiyakı...

Oysaki, her zaman garip bir füsunla tullenmektedir bütün eşya; bir çiçek tarlası gibi salınıp durmaktadır tabiat.. şefkatle başımıza boşalıyormuşçasına yumuşakça inmektedir ı ışık hüzmeleri.. her an ayrı bir letâfetle her yanımızı okşamaktadır meltemler.. ve bin râyiha ile esmektedir rüzgârlar.

Varlık Bir Aynadır

O, henüz hiçbir şey yokken böyle bir tek emirle, âyân-ı sâbiteye hâricî vücûd urbası giydirip onu değişik buudlarıyla izhar ve teşhir eylediği gibi, isterse her şeyi bir anda yok da edebilir.. evet "Bir kere var ol dedi, var oldu cihan/Olma

derse mahvolur ol dem heman." Varlık, ezelde yok olduğundan, haricî vücûda yürürken O'nun sun'-u bediyle var olduğu gibi, vücûda erdikten sonraki varlığını da O'nun kayyûmiyetiyle sürdürdüğünden, ona "yok" denmesi onun izafiliğindendir ve bu telâkki doğrudur.. evet, her şeyin vücûdu O'ndandır ve her şey varlığını O'nun kayyûmiyetiyle devam ettirmektedir. Ancak, ezelden ebede kadar var olan O Ezel ve Ebed Sultanı, kendi ilim ve vücûdunun bir tecelli ya da bir gölgesinin gölgesini varlık şeklinde plânlayıp bizi ve bütün kâinatları bu büyük plânın birer parçası haline getirerek bizlere nefhettiği ilâhî bir ruhla, kendi bediî eserlerini, bir de, milyarlarca farklı aynalarda müşahede etmek istedi ve takdirlerini takdirlerimize emanet eyledi. İlmî vücûdlarımız itibarıyla mücmel ve mübhem bulunan "sen", "ben", "siz", "biz" ünvanlarına senlik ve benlik sıfatlarına; seçilme ve birbirinden ayrılma, başka başka mahiyetler alma ve mahiyetlerimizdeki cevherlerin hususiyetleri açısından kaderî plândaki istidatlarımıza göre kabiliyetler, kabiliyetlere göre hedefler ve o hedeflere ulaşmak konusunda meyelanlar ya da o meyelana tasarruflar bahşederek, bizi ve her şeyi ilim ve vücûd sıfatlarının yanında diğer sıfât-ı sübhaniyesiyle de serfirâz kılmıştır ki, bize ve bizim gibilere de, böyle mukadder, mukaddes bir mazhariyete râzı olmadan başka bir şey yakışmaz.

Varlık ve Allah İlişkisi

Bu mülâhazaya göre bütün mevcûdat Vacibü'l-Vücûd'la vardır.. ve Zât-ı İlâhî'nin eşya ve hâdiselerle alâkası da onu var etme, varlığını devam ettirme, gözetme alâkasıdır. Bütün bunların teferruatıyla alâkalı keyfiyet de bizim için halli müşkül bir meçhuldür. Şimdiye kadar hiç kimse, hatta açıktan açığa O'ndan söz edenler bile, O'nun alâka ve maiyyetinin ne demek olduğunu bilememişlerdir. Onların ve bizim bildiğimiz tek şey, her nesnenin vücûd kaynağı O olduğu gibi, Kayyûm'u da O'dur. O'nsuz hiçbir şey "yok" "var" olamaz ve hiçbir mevcûd da varlığını devam ettiremez. Bu itibarla da her şey O'ndandır ve her şeyin biricik kaynağı da bütün evsâf-ı kemaliye ve cemaliyesi ile O'dur ve işte, böyle bir yaklaşımda sebep ve kaynak ikiliği yoktur.

Varlık ve Allah'ın İsimlerinin Tecellisi

Mevzuya bu şekilde bir açıklık getirmeye çalıştıktan sonra diyebiliriz ki, hakâik-i kainat, Esmâ-i İlâhiye'nin tecellisinden ibarettir. Allah'ın isimleri tecelli ediyor ve kâinat var oluyor, varlığını sürdürüyor. Cevherimizle, a'râzımızla biz ve bizim gibi bütün varlıklar, bütün eşya, hatta bütün hâdiseler, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin tecellisinden ibarettir. Yaratıcı güç ve kudret, o tecellilerle kendisini gösteriyor. Bu tecellilerin dayandığı üç temel isim veya isimlere kaynaklık eden sıfat, İlim, İrade ve Kudret'tir. Bütün varlıkların Cenâb-ı Allah'ın İlminde, âyân-ı sâbite dediğimiz ilmî vücûtları vardır. Cenâb-ı Allah (celle celâlühû), bunları yaratmak, şehadet âlemine çıkarmak irade buyurduğu zaman -ki, bu "zaman" da bize göre bir ifade ve izah tarzıdır; yoksa Zât-ı Bârî ve ef'âli üzerinden zaman geçmez; zaman, O'nun ef'âli ve tecellileri âlem-i şehâdete indiğinde söz konusu olur- onlar üzerinde İrade ve Kudretiyle tecelli eder.

Bir defa, mesele ilmî ve iradî olmakla, zaten panteizmden de monizmden de ayrılır. Panteizm ve monizmdeki ilâhın keyfiyeti bile meçhuldür; her ikisinin, nihaî noktada natüralizmden, hatta materyalizmden bir farkı yoktur. Fakat felsefeciler, vahdet-i vücûdu, vahdet-i mevcûd telâkkisi içinde ve panteizm, bazen de monizm adıyla itikadımıza dahil etmeye çalışmışlardır. Burada düşülen bir diğer yanlış, Cenâb-ı Hakk'ın sıfât, esmâ ve onların tecellileriyle, bu tecellilerin eserlerini ayıramamaktır. Meselâ, bütün konuşmalar gider, Cenâb-ı

Hakk'ın Mütetekellim ismine ve Kelâm sıfatına dayanır. Fakat bu demek değildir ki, her konuşan insanda -hâşâ- Allah konuşuyor. Nasıl bir yaz günü güneşe müteveccih eşyadaki sıcaklık, yeryüzündeki aydınlık güneştedir; ama ne güneştir, ne güneşin bizatihî ısı ve ışığıdır, ne de güneşin kendisidir. Daha öte bir misal olarak, şeffaf cisimlerin her birinde güneşi görürsünüz; güneş onlarda ısıyla da, ışığıyla da tecelli eder. Fakat o görünenlerin hiçbiri güneş değildir. Güneş yine tepemizde eksilmeyen ısı ve ışığıyla, o tecellilerden hiç müteessir olmayan varlığıyla hayatını sürdürmektedir. Belki bu misal bile, Cenâb-ı Hak ile mevcudat, mahlûkat arasındaki münasebeti tam izah etmez ama zihne yaklaştırır; zaten misal de bunun için verilir. Bunun gibi, mahlûkatın hayatı Allah'ın Hayy ismi ve Hayat sıfatına, varlıklarını sürdürmeleri Kayyumiyetine, ilimleri İlmine, görmeleri O'nun Basîr, işitmeleri Semî' oluşuna dayanır. Fakat bu demek değildir ki, hayatı, hareketleri, görmesi, bilmesi ve işitmesiyle bütün varlık -hâşâ- Allah'tır.

Varlık ve Hadiseler Karşısında İnsanın Durumu

Hakikatte her şey ne ise, her zaman odur. Ne hulûl, ne ittihat, ne keynûnet ne de fenâ-yı mutlak; eşya eşyadır, hâdiseler onun bir buudu.. kul kuldur, Allah da mutlak vücûd ve ilim sahibi.. her varlık O'nun vücûd ve ilminin bir lem'a-i tecellisi; insan da bu tecellilerin duyan, hisseden, yorumlayan, değerlendiren; ama aynı zamanda yanılabilen, insaf ve iz'ân sahibi ise yanılgılarını düzeltmek isteyen bir tercümanı, bir solisti, şuûrlu bir enstrümanı veya bir orkestra şefidir. O, hâlin televvünlerine göre, sürekli ufkuna akan veya değerlendirmesine sunulan malzemeyi yorumlar.. onlara kendi his ve duyularından yeni sesler katar.. bazen bu sesler, seslendirilen hakikatlerle uyum içinde olur; bazen de hâl, zevk, his, sezi hakikatin önüne geçer ve varlıktaki tenâsübün, şuûr ve idrak aynalarındaki âhengini bozarak aritmiye sebebiyet verebilir ki, bu da çok defa, kesret ve vahdet ahkâmının birbirine karıştırılmasıyla neticelenir. Hallâc'ın "ene'l-Hak" şeklindeki iltibaslı ifadesi, Şiblî'nin, "namaz kılsam münkir, kılmasam kâfir olurum" tarzındaki beyanı, İbn-i Arabî'nin, "kul Rab, Rab de kuldur; ah bir bilseydim mükellef kim?" gibi müteşabihi, Yunus'un "suçlu kimdir, azab nedir?" türünden hayretleri.. ve daha yüzlerce insanın, iltibas sayacağımız bu kabil mülâhazaları -duyanın, hissedenin kendi hâl ve zevkine göre normal kabul edilse de- birer aritmi örneği sayılabilirler.

Varlık ve Hadiselere İman Gözüyle Bakabilmek

Aslında, iman gözüyle bakınca, bütün varlık ve hâdiseler bize o kadar tanıdık, o kadar yakın görünürler ki, onları âdeta birer dost, birer arkadaş sanır, yüzlerine şefkatle bakar; onların çehrelerinde her şeye ve herkese şefkatle bakıldığını okur ve Yaradan'a dolu dolu hamd ü senâlarda bulunuruz.

Bazıları ilk nazarda biraz ekşi suratlı, biraz kaba, biraz da bize kapalı görünse de, biz, bakışımızı imana bağlayıp düzeltince, onlar da birdenbire değişir, yumuşar, mûnisleşir ve candan birer ahabap oluverir.

Bazıları, hemen her zaman, bir kısım insanlar gibi hep mütebessim, gökçek yüzlü, sıcak tavırlıdırlar ve bağırıları da herkese açıktır; sizinle diyaloga geçmeleri için bir kere yüzlerine bakmanız yeter; siz bakıverince onlar da hemen açılır ve size içlerini dökerler.

Kimileri, gülüp oynayan çocuklar gibi neş'yle oturur kalkar; etraflarına gülücükler yağdırır ve sürekli çevrelerinde bir lunapark havası estirirler.

Kimileri, tepeden tırnağa baş döndüren süsleri ve zinetleriyle size unutamayacağınız dakikalar yaşatır ve âdeta "yine gel" derler.

Kimileri, beklentilerimizin çok çok üstünde önümüze serdikleri ziyafet sofralarıyla olabildiğine cömert davranır ve atmosferlerinden ayrılmamızı asla istemezler.

Kimileri, her zaman tatlı ve sıcak olmayabilirler; ama, şayet bir dikenle elinizi kanatmışsalar, ne yapıp yapıp bir gül vermeyi de ihmal etmezler.

Varlık ve Şiir İlişkisi

Varlık bir baştan bir başa tekvînî emirler çerçevesinde âdeta iç içe bir şiir gibi nazmedilmiştir. Kendi dinamikleriyle sağlam bir ses ve söz haline gelmiş şiire gelince o da, bu manzûmenin kelâm cihetiyle pek çok telden seslendirilmesi demektir. Bu itibarla da şâirleri, varlık, varlık ötesi mânâ ve muhtevanın bülbülleri sayabiliriz. Peygamber (s.a.s.), "Şiir Ona yaraşmaz" fermanı gereğince, hissin, duyguların, ihsasların değil, saf ilâhî hakikatlerin aksettiricisi ve tercümanıdır. Evet, O şair olmadığı gibi, Kur'ân da şiir değildir;

ancak o Beyan Sultanı, bütün söz erlerinin en güçlü üstadı; Kur'ân da, "mülhemûn"dan olan şâirlerin en rengin, en zengin kaynaklarındandır. Nebîler, insan kâinat-Allah'la alâkalı münasebetlerin özünü herkesin anlayabileceği bir dille ifade eder ve Cenabı Hakk'a kullukta insanlara rehberlik yaparlar; dünya ve âhiret saadeti adına bir rehberlik. Şâirler ise, kendi şuur, kendi idrak, kendi ufuk, kendi mizaç ve meşreplerine göre, gönül, his ve duyguların diliyle bu gerçekleri yada onlara bağlı diğer tâlî hususları yeni bir üslûpla açar, yorumlar ve seslendirirler.

Varlık ve Tecelli

"Âlem" dediğimiz bütün bir varlıkta O mütecellidir.. her şey önce birer birer, sonra bir bütün olarak O'nun varlığının emârelerinden ibarettir. Her zaman eşya ve hâdiseler gürül gürül çağlayarak akar ve varlıklarının her karesiyle sürekli O'nu haykırırlar. Bir yönüyle bütün kâinat ve insan böyle bir tecelli çağlayanının devam ve temâdîsinin bir ünvanı, vicdan da bu çağıltıyı duyan, değerlendiren bir müşahid, bir mütalâacı ve bir değerlendircidir.

İşte bu zaviyeden, bütün varlık, O'ndan gelir ve mütemâdî tecellilerle de âdeta bir ırmak gibi sürekli akar-durur. Bu akıştaki intizam, âhenk ve sür'at sayesinde biz, ne kendi mahiyetimizdeki ne de eşyadaki inkıtâların farkına bile varamayız. Eşya ve şuûn tecelli kareleri arasındaki fâsılalar, sezilmeyecek bir sür'at ve intizamla gelip geçtiğinden, varlık-yokluk münâvebesini duyup hissetmek mümkün değildir. Her şey bir bir gelir, varlığa yürür; varlıkları yokluklar takip eder.. evet, bir bir gelenler, sonra bir bir çeker-gider; gidenleri arkadan gelenler izler; ne var ki biz, ne gelenleri görür ne de gidenleri hissederiz.

"Gelir bir bir, gider bir bir kalır Bir,
Gelen gider, giden gelmez bu bir sır..."

Varlık ve Yaratıcının Tecellisi

Şimdi, var edip ayakta durduran O "Hayy u Kayyûm" olduğuna göre, kimin haddine düşmüş zâtî varlık iddiasında bulunabilsin. Her nesnede O'nun vücut ve ilmi birer esas ve kaynak, bütün varlık ve eşya farklı birer ayna ve bu aynalarda

sürekli bozma-yapma-şekillendirme mânâsında tecelli eden de ilâhî esmâ.. insanoğlu bu aynaların en câmii ve mücellâsı, Hz. Rûh-u Seyyidi'l-Enâm (aleyhi ekmelüttehâyâ) ise, en kâmilî ve muhtevâlısıdır. İşte size bu mülâhazayı aksettiren kâilî meçhul hoş bir söz:

"Âyinedir bu âlemde her şey Hak ile kâim,
Mir'ât-ı Muhammed'den Allah görünür dâim."

Varlık, İnsan ve Yaratıcı Bağlantısı

Evet, bu iç içe galeriler mecmuası, onun için nizama tâbi tutuldu ve dizayn edildi dense mübalağa edilmiş sayılmaz. Bu cihan o nadide güle bahçe, varlık deryası da o inciye sadef olmak için yaratıldı denmesi de abartı değil, vak'anın mütevaziyane ifadesidir. Doğrusu, topyekün varlık; bir mânâda, insan için, insanın emrinde ve bir tamamîyet içinde insanla yorumlanıp seslendirildiğinden, âdeta ona bağlı; insan da her şeyi onun emrine musahhar kılan Yaratıcıya muhtaç olması açısından, insan ve Allah arasında öyle sıkı bir münasebet hissedilmektedir ki, bundan, yaratılıştan gaye insan ve onun ubûdiyeti olduğu hemen anlaşılabilir.

Varlıklar Açısından Evvel-Ahir, Zahir ve Batın İsimleri

İsm-i Evvel itibarıyla, görülen-görülme-yen bütün âlemlerin bir evveli, ism-i Âhir itibarıyla da bir âhiri vardır. Biz evveliyeti düşününce hayretler yaşar, âhiri-yeti mülâhazaya alınca da dehşetle ürpeririz. Bilfarz Muhbir-i Sâdık'ın eşrât-ı sâat, kıyamet, Cennet, Cehennem.. gibi âhiri-yetle alâkalı beyanları olmasaydı, evveliyeti sessizlik murakabesine bağladığımız/bağlayacağımız gibi âhiri-yet hakkında da hiçbir şey söyleyemeyecektik...

O, hem Evvel ve Bâtın, hem Âhir ve Zâhir'dir. Ezelden ebede, ilim plânında, taayyün hususiyetinde, ruh seviyesinde ve cisim keyfiyetinde her şey O'na ait, O'na râci; halk, hudûs, imkân, emir, kudret ve tedbir açısından da O'nun tasarrufundadır. Evvel O'dur, evveliyeti de, hüviyet-i Hakk'a nazırdır ve her şey tecelli itibarıyla O'ndandır.

"Bir nokta içre bunca şuûn Hudâ'dandır,
Bir hardal içre bunca nücûm Hudâ'dandır."

Hakikî vücud Zâhir u Bâtın Hak'tandır,
Hiç kimse bilemez hem ibtidâ nedir..."
İsmail Hakkı

Âhir O'dur; seyr u sülûk-i ruhanîde ve urûc-i umumîde her şey O'na dönmekte ve O'na dayanmaktadır. Zâhir O'dur; varlık kitabı, eşya meşheri, kâinat sarayı bütün işaret, alâmet, âyet ve şahitleriyle O'nu haykırmaktadır. Bâtın O'dur; melekûtî bütün mertebelerin müntehâsı O'na bakmaktadır. O'nun ötesi yoktur; bu konuda "öte" diye bir şey de yoktur ve işte bu nokta öteden beri "Kabe kavseyni ev edna" hakikatıyla işaretlenegelmiştir.

Varlıklar Aleminde Dinamizm

Varlık ve hadiselerle içli-dışlı olabildiğimiz ölçüde, bu serencâmeyi her gün görür ve müşâhede ederiz. Evet hemen her gün eşyâ ve hadiseleri süzerken, eğer yapabilirsek, düşünce ve hayallerimizi, birbirinin izdüşümü gibi sıralanmış duran veyâ üst üste istiflenmiş bulunan târihî vakalar üzerinde gezdirdiğimizde, dünya kadar sendeleyip devrilmelerin yanında, dünya kadar da yeşerip gelişmelerin, derlenip toparlanmaların, dirilip doğrulmaların cereyan ettiğine şahit oluruz.

Bir bakarsınız, beklenmedik bir fırtına, bir tûfanla hazan vurmuş yapraklar veya dalı-budağı kırılmış da devrilmemek için iplikçikleriyle, çatal elleriyle şuraya-buraya dolaşan, şu cisme, bu cisme sarılan sarmaşıklar gibi ölüm ağında çırpınan milletler, toplumlar, hiç umulmadık bir anda, birdenbire içinde kaynayıp duran ve dirilmek için İsrâfil sûru bekleyen, her sürgünün en görülmez tomurcuğunda, en belirsiz oyuğunda, millet ağacının târihî katmanlarından süzülüp gelen ve haşr u neşr hamlesine göre plânlanmış bir gelişme ve inkişaf gücüyle, yine bir sarmaşığın tutunabileceği dayanak noktalarına koşması, geçmiş baharlarını bir kere daha yakalayıp yaşamaya çalışması gibi, târihî ihtişam devirlerine koştuğunu, eski izleri üzerinde yol aldığını, bu koşma ve yol almadaki hırsını, aktivitesini görür ve hayret ederiz.

Varlıklar Aleminde Kendini Yenileme

Bahar mevsiminde yeryüzü, her şeyin kendini yenilediği ne muhteşem

meşherdir! Otlar, ağaçlar ve tırnak kadar bir parçasında milyonlarca canlıya dâyelik yapan toprak... Çık da bir kere gez; baharın, o formalarını takıp bin çığlık yenilenen ve gelişen canlıları arasında! Bak, nasıl ölü gibi camid şeyler, resmî geçide hazırlanan ordular misillü, rengârenk nişanları ve değişik değişik silahlarıyla, bir baştan bir başa yeryüzünü şenlendirip cennetlere çeviriyorlar. Ve dünya çapında, umûmî yenilenmenin bir değil, binlerce, milyonlarca misâlini birden veriyorlar.

Şu kıpırdanan canlıya bak! Nasıl soluk soluğa ve diriliş yolunda... Yerini sümbüle terk eden şu çürümüş tohuma bak! Nasıl bir yenilenme sancısı içinde... Ya şu, tüy tüy etrafa saçılan tohumcuklar.. Ve böceklerin ayaklarına tutunarak, kendilerine göre döl yataklarına taşınan tozcuklar... Evet, her şey yenileniyor; yenilenmeyenler de bir daha dirilmemek üzere "harâb olup turâb olup" gidiyorlar.

Varlıklar Aleminde Merhamet

Gökler ötesinden gelen merhamet mesajlarıyla, yer, düzene kavuşmuş; semâ tesviye görmüştür. Makro alemden mikro aleme kadar her şey, hayranlık uyaran bu âhenge ve çelik çavak işleyişe merhamet sayesinde ermiştir.

Bu hareket ve işleyişte her şeyin, ebedî var oluşta kazanacağı hâl ve alacağı durumun provası yapılmaktadır. Ve bütün varlıklar bu istikamette bir çırpınış içindedir. Her çırpınıшта nizam ve intizam nümâyân, her sıçrayışta merhamet şûle-feşândır .

Titreyen havanın letâfetinde, raks eden suların kıvrılışında, burnumuzun dibine ve ayağımızın ucuna kadar gelen bu dâsitanî rahmeti görmemek mümkün mü?

Bulut, merhametten kanatlarıyla başımızın üstünde dolaşır durur. Yağmur, kemer kuşanmış süvarî gibi, onun döl-yatağından kopup imdadımıza gelir. Yıldırımlar, şimşekler binbir tarraka ile, o gizli rahmetten muştular getirir. Ve, âlem her şeyiyle "Rahmet-i Sonsuz" adına bir gazelhân olur. Karalar ve denizler; ağaçlar ve otlar, yüz yüze ve diz dize, ayrı ayrı söz ve nağmeleriyle merhamet türküsü söyler durur.

Şu solucana bakın! Ayaklar altında ve kendi hesabına alabildiğine merhamete muhtaç; ama o, bu hâliyle pek çok şeye merhamet etme yolunda, yorgunluk

bilmeyen bir yolcudur. Şefkatli toprak ona bağrını açar. O da, bu sıcak kucağın her avuç toprağına yüzlerce döl bırakır. Ve, toprak ana bununla havalanır, bununla kabır ve her yanıyla pişer ve olgunlaşır. Toprak solucana, solucan da toprağına rahmet; ya gübre olsun diye otu, kökü yakan nâdânlara ne demeli? Zavallı insan! Hem toprağına hem de solucana merhametsizlik ettiğinin farkında bile değildir...!

Bir de binbir çiçeğe cilve çakan şu arıya ve kozasına gömölüp kendini hapseden ipekböceğine bakın! Merhamet orkestrasına uyma uğrunda, neleri göğüslüyor ve nelere katlanıyorlar. İnsana bal yedirmek ve ipek giydirmek için, bu koçyiğit fedâilerin çektikleri sancıyı görmemek elden gelir mi?

Ya, yavrusunu kurtarmak için başını köpeğe kaptıran tavuğun, nasıl bir şefkat kahramanı; açlığını yutup, bulduğu şeyleri yavrusuna yediren aç canavarın, nasıl ayrı bir babayiğit olduğunu hiç düşündünüz mü...?

Bu âlemde her şey, ama her şey, merhamet düşünür, merhamet konuşur ve merhamet vaad eder. Bu itibarladır ki, kâinata, bir merhamet senfonizması nazarıyla bakılabilir. Ayrı ayrı ses ve soluklar; tek ve çift bütün nağmeler, öyle bir ritm içinde akıp akıp gider ki, bunu görmemek ve anlamamak kabil değil. Ve sonra bütün şu parça parça acıma ve şefkat etmelerin arkasında, bu esrarlı koroya hükmeden, her şeyi çepeçevre sarmış geniş rahmetin sezilip hissedilmemesi...

Varlıklar Aleminde Sabır

Tohum bu sessizlik ve sebat içinde taşı toprağı deler, gün-yüzüne çıkar. Tomurcuk, yüz defa bağrını güneşe açar ve yüz defa gecenin karanlıkları karşısında gerilime geçer, sonra varlığa erer. Ya yavru? Bir "rüşeym" halinde anne karnında belirip, karanlıktan karanlığa intikâl eden yavru; onun serencâmesi hepten garip ve garip olduğu kadar da sabır ve teennî gamzetmektedir. Evet, şekillerin ve kalıpların her çeşidine gire gire, tam dokuz ay sonra, o gülendam kametiyle dünyâya ayak basar.

Bir de, bu muhteşem kâinatların ve koca kozmosun yaratılışına bakalım. Her şeyi, bir "ol!" deyivermekle varlığa erdirecek olan Kudret-i Sonsuz'un elinde, bütün mekân ve eşyanın, milyarlarca sene şekilden şekle, tavırdan tavra intikâl etlikten sonra belli bir vaziyete gidip ulaşması, ne kadar manîdar ve ne çarpıcı

bir derstir!

Varlık âleminde her şey, ama her şey sabırlı bir bekleyiş, bitmeyen bir azim ve direnişle, hedefine doğru adım adımdır. Acele etmeden; fitratta carî kanunları gözeterek ve yön-yol değiştirmeden...

Varlıklar Aleminde Sevgi

Sevgi, dünyaya gelen her varlıkta en esaslı bir unsur, en parlak bir nur, en büyük bir kuvvettir ve bu kuvvetin yeryüzünde yenemeyeceği hiçbir hasım yoktur. Sevgi evvelâ bütünleşebildiği her rûhu yükseltir ve ötelere hazırlar. Sonra da bu ruhlar sonsuzluk adına doyup duydukları şeyleri bütün gönüllere hâkim kılmanın kavgasını vermeye başlarlar. Bu yolda ölür ölür dirilir; ölürken "sevgi" der ölür, dirilirken de sevgi soluklarıyla dirilirler.

Güneşin çehresinde sevginin izleri vardır. Sular buhar buhar o sevgiye doğru yükselir; yukarılarda damlalaşan su habbecikleri, o sevginin kanatlarıyla kanatlanır ve nâralar atarak baş aşağı toprağın bağrına inerler. Güller, çiçekler sevgiyle gerilir ve gelip geçenlere tebessümler yağdırırlar. Yaprakların bağrına taht kuran jaleler, durmadan çevrelerine sevgi dolu gamzeler çakar ve sevgiyle raks ederler. Koyun, kuzu sevgiyle meleşir ve birleşir; kuşlar ve kuşçuklar sevgiyle cıvıldaşırlar ve sevgi koroları teşkil ederler.

Her varlık, kainattaki yeri itibarıyla bu geniş sevginin bir yanını, parlak bir senfonizma ile seslendirmekte, irâdî ve gayr-i irâdî, varlığın sînesindeki derin aşk ve muhabbeti göstermeye çalışmaktadır.

Varlıklar Aleminde Yardımlaşma ve Dayanışma

Aslında, canlı-cansız ekosistemin bütün unsurları birbirleriyle el ele, omuz omuza öyle bir birlik içindedir ki, dahası olamaz: Evet, en küçük ve önemsiz görünen yaratıklardan en dev ve cesametli varlıklara kadar her şey ve her nesne, bir vücudun uzuvları gibi belli bir plân çerçevesinde, hep birbirinin imdadına koşmakta, birbirine yardım ellerini uzatmakta hatta çok defa hayatlarını hep başkalarını yaşatmaya bağlı sürdürüp tam bir dayanışma ve yardımlaşma örneği sergilemektedirler: Güneş, o dev cesameti ve o her şeyi kucaklayan sımsıcak atmosferiyle, tıpkı şefkatli bir anne gibi, tesir alanına giren

hemen herkesi ve her şeyi sıyanet kanatları altına almakta, hiçbirini mahrum etmeden hemen hepsini görüp gözetmekte ve vâridâtını onların başlarına boşaltarak türlü türlü ışık-renk oyunları ile her zaman emre âmâde olduğunu haykırmaktadır. Toprak, su, hava ve bunları teşkil eden daha küçük elementler, apaçık birer hizmetkâr gibi, bizim ve daha başkalarının imdadına koşmakta, yaşamamıza, varlığımızı sürdürmemize kol-kanat germektedirler. Bağlar-bahçeler, bağlarda-bahçelerde meyveler-sebzeler, semavî sofralar şeklinde önümüze konup-kalkmakta ve bize ziyafetlerin en nefislerini sunmaktadırlar; sunmakta ve kâinatta cârî umumî ahenk adına ruhlarımıza teâvün ve tesânüt duyguları fısıldayarak gönüllerimizi yüksek insanî değerlere uyarmaktadırlar.

Varlıklar Aleminde Yolculuk

Aslında böyle bir seyahat, sadece insanoğluna mahsus da değildir; belki derecesine göre her yaratık, daha ilk varlığa ererken, böyle çok meşakkatli bir sefer zarûretini de beraber getirir. Sonra da kendine has hüviyete ereceği, özüyle ortaya çıkacağı, hatta bazen ikinci bir varlığa dönüşeceği âna kadar da bir lâhza durup dinlenmeden, kalıptan kalıba dökülür ve şekil değiştirir durur... İzdıraplı, sıkıntılı ve her an birkaç defa ölüp dirilmek suretiyle...

Sular, hararet görmeden buharlaşıp duruluğa eremezler. Tohum, çatlayıp çürümeden sümbül ve başak hayatını netice veremez. Irmaklar çağlaya çağlaya, kayalara çarpa çarpa damınır, saflığa erer ve bulutun gözündeki damlalara denk hâle gelir... Kar-kış olmadan bahar gelmez; gelse de kadri kıymeti bilinmez. Altın, kıymet ve parlaklığını; çelik, mukavemet ve sağlamlığını, içinde eridikleri pota ve kazana borçludurlar. Kemikleşmiş toprak, tepesinde yıldırımların çaktığı nispette, dirilir, kabarır ve binbir çiçeğe dâyelik makamına yükselir. Karanlık, kendi zararına, aydınlıkları bağrında geliştirir; kış, mekiğini, hep bahar hesabına hareket ettirir. Bundandır ki her kışı bir bahar, her geceyi bir nehâr takip eder durur. Ölümler, dirilmek için, ızdıraplar da daha revnaktar bir hayata ermek içindir. Fert, hayatı boyunca, ellibin defa ölüp dirilmekle, "egonun" karanlık ve yanıltıcı baskılarından kurtularak, ruhta ebediyete ulaşır. Cemaat, çektiği sıkıntılar ve karşısına çıkan gâilelerle pençelesen pençelesen pişer, olgunlaşır ve ölümsüzlüğe erer.

Ebedî varlığa ermek için, ölüp ölüp dirilmek ne zevkli; her hırpalanışı bir tenbîh sayarak silkinip kendine gelmek ne hoş; binbir bâdire içinde ümidini

koruyarak, geleceği kucaklamak ne büyük kahramanlık!

Varlıklar Alemindeki Güzellikler ve Cemal İsmi

Varlığın zâhir ve bâtınındaki bütün güzellikler, kemaller, behcetler, cazibeler, ihtişamlar, âhenkler, Hakk'ın cilve-i cemalinin çok perdelerden geçmiş gölgesinin gölgesidir. Biz, hemen her zaman çevremizde; varlığın çehresinde, insanların simalarında, mahiyet-i insaniyenin derinliklerinde, canlı-cansız hemen her şey arasındaki yardımlaşma ve dayanışmada, hatta muânaka ve muâşakalarda; dahası yüksek seciyelerde, üstün karakterlerde, ahlâkî tavırlarda, iyilik duygularında, fazilet hissi ve îsar mülâhazalarında, bütün varlık arasındaki aşk u şevklerde, cazibe ve incizablarda göz kamaştıran bir âhenk ve güzellik, bir mükemmeliyet ve fevkalâdelik müşahede eder, âdeta kendimizden geçeriz; geçer de bunların kaynaklarına ulaşma gayretiyle şahlanır ve inanç ufkumuzun yol verdiği, kalbî ve ruhî hayatımızın da müsaade ettiği ölçüde hep o kudsî menbaa doğru yürürüz -seyr u süluk-i ruhani bu istikametteki yürüyüşlerden sadece biridir- yürür ve istidatlarımızın el verdiği nisbette, her şeyin gidip rahmaniyet, rahimiyet, rezzakiyet, hallâkiyet ve bunların yanında lütuf, ihsan ve kerem.. gibi sıfatlara dayandığını anlar, bu mübarek sıfatların saha-i inkişafı sayılan isimlerde evsaf-ı sübhaniyedeki "kenz-i mahfî" nin aksettiği merâyâ ve mecâlîyi temâşâ etme imkanını yakalar ve kendimizi sonsuz, sınırsız, serhaddi olmayan iç içe bir güzellikler meşherinin ortasında buluruz.

Böyle bakanlar için, ehadiyetin tezahürleri vâhidiyetin tecellileri şeklini alır. Celâl aynı cemal olur. Evet ism-i Rab, mebde'den münteha her şeyin varedilip kemale yönlendirilmesinde, çamurdan balçıktan en mükemmel ayine-i camia ve mazhar-ı tam varlıklar inşa etmede hep cemalle tüllendiği gibi, ism-i Kahhar suver ve rusumu mahvederek; ism-i Cebbar, nazarlarımızda fizikî güçlerin mevhum kuvvetlerini dağıtarak bize sürekli celâl ufkunda cemalin bağ ve bahçelerinden demet demet güller ve salkım salkım meyveler sunarlar. Ta taayyün-ü evvelden başlayıp sıfât ve esmâ yoluyla âsâra akseden bu güzellikler ve mükemmellikler, erbab-ı basiret için her zaman mütalâa edilebilen bir kitap, temâşâsına doyulmayan bir meşher, içine girip gezen insanların görme arzularını gıcıklayan bir saray gibi görülüp değerlendirilmiş ve onlarda yürüyüp saray sahibine ulaşma arzularını coşturmuştur. Bu sayede dünyadaki tabii geliş-gidişler anlam kazanmış; gelişler, vazife ve sorumluluk altına girme şeklinde

yorumlanmış ve   m  r boyu hep ona doğru y  r  nm  ş, gidişler de bir terhis, bir vuslat açılımı ve bir şeb-i arus tel  kki edilmiştir.

Varlıklar İnsanın Emrine Amade

Evet, g  r  p tanıyabildiğimiz canlı-cansız her varlık, meleklerin Adem Nebi'ye (aleyhissel  m) saygı inhin  sı nev'inden bize karşı bir   eşit t  zimle doğrulur; ihtiva ettiği fayda ve maslahatlarla   det   emrimize   m  de olduklarını ifade eder ve olanca sırlarını aklımızın   n  ne seriverirler. Bunların, idrak ufkumuzu   ok   ok aşkın madde-m  n   halitası,   rg   ve deseni iman ve iz'anlarımıza emanet, her biri Yaratan'a birer emare ve işaret, O'nu g  steren, O'na g  ndermelerde bulunan, durmadan O'nu s  yleyen şöyle bir h  lleri vardır ki, insan onların arasında kendini Cennet'in koridorlarında sanır. Şöyle ki, biz onları, -biraz da hususiyetlerini bilerek- ne zaman tem  ş  ya koyulsak, duygularımızın   det   tabiata karıştığını, her şeyin esm   ve sıf  t rengine b  r  nd  ğ  n  , b  t  n varlığın manev  leştiğini, şiirleştiğini duyar gibi olur ve kendimizden ge  eriz. G  r  p m  ş  hede ettiğimiz her şey daha bir derinleşir, daha bir n  r  n  leşir ve daha bir b  y  l   h  l alır. Hatta; g  rd  ğ  m  z objeler   det   bir b  y   ile birdenbire uhrev  leşir; arz Cennet'in izd  ş  m   gibi t  llenir ve o baş d  nd  ren ihtiyaımıyla b  t  n g  kler yere inmiş gibi olur.

B  yle bir b  y   ile topyek  n varlığı hisli, derin bir kalb gibi duyar ve y  r  d  ğ  m  z bu hayat yolunda, sanki madd   ve d  nyev   bir yere değil de, g  n  lden inandığımız ve her zaman içimizde tesirini hissettiğimiz, b  t  n d  nya saadetleri onun mutluluk deryasının tek bir damlasına denk olmayan/olamayan farklı bir üçleme y  r  yormuş  asına y  r  r  z sonsuza ve ebed   mutluluğa. Duyarız ermişlerin erdikleri şeyleri ruhumuzda ve tıpkı Cennet'tekiler gibi: "Hamd ederiz bizden her t  rl   tasayı, endişeyi gideren Allah'a.. o Allah ki, bizi en g  zel bir yerde isk  n etti. Artık bizim için ne bir usan  , ne de yorgunluk s  z konusu..." diye mırıldanırız.

Varlıkların Dili

  nsan, bir seyyah; k  inatlar da, onun m  tal  asına takdim edilmiş reng  renk meşherler, zengin ve rengin kitaplardır. Seyyah, bu kitapları okumak, irfanını artırmak ve insanlığa y  kselmek için bu üçleme g  nderilmiştir. Bu renkli ve

zevkli yolculuk, her insana bir kere nasip olur.. ve zannediyorum duyguları hüşyâr, gönlü uyanık olanlar için bu biricik seyahat, İrem Bağları misillü cennetler kurmaya yeter ve artar. Gözü bağlı yaşayanlar ise, her şeye rağmen bir soluk yaşamış gibi geldikleriyle gittikleri bir olur. Tabiat ve hayat kanunlarını derinden derine düşünen ve değerlendiren birisi, çiçeklerin parıldayan renklerinden ağaçların kıpırdayan dallarına; yıldırımların ürpertici tarrakalarından kuşların, kuşçukların âhenkli nağmelerine kadar, her şeyde sonsuz bir güzelliğin cilvelerini görür ve her seste Kudreti Nihayetsizin takdis edildiğini duyar; ı ışık, hararet, câzibe, kimyevî alâka ve canlıların sevk ve idare edilme kanun ve hâdiselerinde ilâhî tecellilerin iz ve emârelerini müşahede eder.

Vasıflı ve İnançlı İnsana İhtiyaç Var

Evet, bizim dünyamızın, şu beyanname-bu beyanname, şu tarihli kararlar-bu tarihli kararlardan daha çok bu ölçüde güçlü, kararlı, yüksek performans sahibi insanlara ihtiyacı var.. yaşadığı devirle sınıksız irtibatlı.. engin bir tarih şuuruyla içli-dışlı ve yay gibi gergin.. toplumun gizli ve dağınık bütün ızdıraplarını toplayıp bir güç kaynağı haline getirmede fevkalâde basiretli ve muzdarip.. her zaman iradesini tarih rüzgarlarıyla kanatlandırmasını bilen ve eli dümende, gözü pusulada, sonsuza yelken açmış aşk, şevk ve irade insanlarına... O insanlar ki; onlar, geçmişin tomurcuk ve meyvesi, geleceğin de fikir işçisi, mimarı ve müessesidirler. Onlar, istikbale yürürken, karşılarında çıkan bütün olumsuz dalgaları kıra kıra yürür ve her zaman arkalarındakilerin sînelerinde bir kalp gibi ritmik ve bir nabız gibi sınımsız atarlar.

Güçlü fikirler, yerinde beyanlar, muhtevalı beyannameler ve isabetli kararlar, her zaman, güç ve kuvvetini ilâhî irade ve meşiete vesile yapan, sebeplerde kusur etmemekle beraber her şeyi Kudreti Sonsuz'dan bilen, Allah'ın kendilerine olan bütün lütuflarını, son santimine kadar yine O'nun rızası istikametinde ve mefkûreleri uğrunda kullanan bu nezih ruhlar sayesinde, ayrı bir derinliğe ulaşır, her kesimce hüsn-ü kabul görür, kalıcı olur ve istikbal vaadederek. Onların, bu umumî gayretleri, tarihî dinamiklerle desteklendiği ve millî kaynaklarla beslendiği ölçüde de genişler, ayrı bir enginliğe erer ve süratle netice verir.

Vasıl Kelimesinin Anlamı

Vâsıl; mârifet zirvesinin en son basamağı itibariyle Allah'ı bilen ve bilgisinin derinliği ölçüsünde O'nun emir ve yasakları mevzûunda her zaman titiz davranan; iç dünyası açısından, diğer bir ifadeyle, kalp ve ruh ufkunun en son tarassut mahallinden ilâhî tecelliler matlâna hâlen, zevken ve keşfen ulaşan gönül eri demektir ki; Türkçe'de biz ona "eren" ve bu çerçevede Hak'la münasebete geçmiş değişik seviyedeki "vâsılûn"a da "erenler" deriz.

Vâsıl Olan İnsanların Birinci Kısım Özellikleri

Bütün vâsılûn belli hususlarda müşterek görünseler de, mazhariyetlerinin tür ve vüs'ati açısından aralarında ciddî farklılıkların bulunduğu da bir gerçektir.

Bunlardan bir kısmı, hemen her zaman vecd içinde vahdet deryasında müstağrak bulunduklarından, akıl, mantık ve muhakemeleri de sürekli ilâhî tecellilerin vesayetindedir ve ömürlerini hep hedefe kilitli sürdürürler. İlâhî sıyânetle ondan inhırafları da söz konusu değildir; söz konusu değildir, zira benlikleri "sübühât-ı vech" şualarıyla bütün bütün yanıp kül olduğundan, ondan başka bir şey göremez, duyamaz, hissedemez ve âdeta sürekli mest ü mahmur yaşarlar. Hem öyle bir yaşarlar ki, artık bir daha da "sahv" sahillerine ve cismanî akıl rıhtımlarına uğramayı hiç mi hiç düşünmezler; kim bilir belki de, isteseler de düşünemezler..? Ancak, bazı mizaç ve meşrepler için bu mertebede bir kısım iltibaslar da vârid olagelmıştır ama, bu çok da yaygın değildir. Evet, bu mertebede bazıları, incizâbın şiddetinden âdeta bir cinnet yaşıyor gibi, medâr-ı teklif olan akıllarını kaybedebilir; dolayısıyla da şer'î esaslara mugâyir hâl, tavır ve sözlerde bulunabilirler. Cibâli Baba gibi zatların avamca şatahâtını ve bu sahanın devâsâ kâmetleri sayılan Bayezid-i Bistamî, Cüneyd-i Bağdadî ve Hallâc-ı Mansur gibi zevâtın "leyse fi cübbeti sivellahi", "Enelhakk" ve "Subhani Mâ a'zame Şe'ni" türünden ifadelerini ve kitaplara geçmiş bu kabil beyanlarını böyle bir incizap şiddetine veya sekre bağlamak mümkündür.

Vâsıl Olan İnsanların İkinci Kısım Özellikleri

Vâsılûnun diğer kısmına gelince onlar, vahdet deryasında istiğraklarını yaşadıktan sonra, yani nefis ve enâniyet cihetiyle yokluğa erip, tasavvufî ifadesiyle "fenâ fillâh"a mazhariyeti duyup tattıktan sonra, ihraz ettikleri hâl ve makamların menfezleriyle rûhânî haz ve zevkleri adına bütün ihsaslarını

başkalarına da duyurmak ve elde ettikleri pâyeleri müstaid ruhlarla paylaşmak için "mahv" deryasında eriyip gitmeyi "sahv" ufkunda dirilip diriltmekle taçlandırır ve peygamberlere tam vâris olmanın gereği olarak döner, bizim ufkumuza tenezzül ederler.

Hakk'ın bu mükerrem ibâdı, mebde'de ilâhî emir ve yasaklar mevzûunda hassaslardan hassas davrandıkları gibi, nihayetler nihayetine ulaştıklarında da hep aynı titizliği gösterir.. ve ne cezb ü incizab yaşarken, ne de sübühât-ı vechin her şeyi yakıp kül ettiği müşâhede ve mükâşefe zirvelerinde kat'iyen şatahata girmez ve kulluk tavırlarında asla kusur etmezler; kusur etmez de hep, " Va'büd rabbeke Hattê Ye'tiyeke-lyakûn" - Ölüm gelip sana çatıncaya kadar Rabbine ibadet içinde ol" fehvâsınca, mârifet ve muhabbetleri, aşk u şevkleri, cezb u incizapları ölçüsünde hemen her zaman Allah'a kulluk adına iradelerinin hakkını tamı tamına yerine getirmeye çalışır ve Hak kapısının bendeleri olmayı bütün pâyelere tercih ederler. Her zaman Hakk'a kulluğu O'ndan gelecek mükâfatların önünde tutar. O'nun hakkındaki ilim ve mârifetlerini yetersiz görür ve her fırsatta mazhariyetlerinin şükrünü edâdan âciz olduklarını vurgularlar. Öyle ki, kulluklarını değerlendirirken: "Mâ abednake hakka ıbadetike Ya Ma'bud" diyerek ubûdiyet adına hiçbir şeyi yapamadıklarını mırıldanır, mârifetlerini gözden geçirirken: "Ma arefnâke hakka ma'rifetike Ya Ma'ruf" sözleriyle bilgi ufuklarının yetersizliğini ortaya kor ve itizarda bulunur; Cenâb-ı Mün'im'in nâmütenâhî ihsanları karşısında gerektiği ölçüde şükredememenin ezikliği ile de: "Ma şekarnake hakka şükrike Ya Meşkur"der ve sürekli inlerler.

Evet bu yüce kâmetler, en derin bir sorumluluk duygusuyla vazifelerini yerine getirirken bile olabildiğine temkinli, fevkalâde teyakkuz içinde ve sürekli mehâfet ve mehâbet soluklamaktadırlar ki, "Vellezine yû'tüne mâtev ve kulûbühüm ve ciletün ennehüm ilâ rabbihim râciun, ulâike yusâriune fi-lhayrâti vehüm lehâ sâbikun" Rablerine döneceklerine inandıklarından, verdiklerini verirken bile kalpleri tir tir titremektedir. İşte hayır işlerinde hakkıyla koşan ve yarışı başta götüren de bunlardır" meâlindeki âyetin onların iç dünyalarını aksettiren en mükemmel bir çerçeve ve resim olduğunu söyleyebiliriz. Yine de, her şeyin en doğrusunu Allah bilir.

Vâsıl Olan İnsanların Özellikleri

İster "vâsıl" ister "eren" diyelim, anlatılmak istenen, husûsî gayretleri husûsî bir himmetle, husûsî cehd ve teveccühleri de husûsî bir vilâyetle taçlandırılarak tasavvurlar üstü kurbetle şereflendirilmiş hakikat eri demektir ki, böyle biri, kendi adına ilâhî cezbe ile müncezip, iradesi itibariyle Hakk'a vuslata programlanmış bir muhlis ve el alanları da yanıltmayan tam bir rehber sayılır. Tokâdizâde Şekip merhum:

Yıldızım düşküdü, talihim küskün,
Muzlimdi eyyâm-ı hayatım bütün;
Erenler elimden tuttular bir gün,
Şanlı demler sürdüm, devranlar gördüm.

diyerek, vâsılûna ait bu önemli hususu vurgular.

Vâsıllar, hem yol süresince, hem de vuslat ufkuna ulaştıklarında hemen her zaman kemâl-i hassasiyetle Allah'ın emir ve yasakları üzerinde fevkalâde bir titizlikle durur ve ibadet ü tâatlerini de hep O'nun büyüklüğüne bağlı götürmeye çalışırlar. Dahası, ne kadar içten ve hâlisane de davransalar, yine de "hukûkullah"a tam riayet edememiş olma endişesiyle tir tir titrerler. Bu itibarla da onlar, her zaman gayretlerine denk bir duyarlılık içindedirler ve Hakk'a karşı sorumluluklarını, aşkın bir derinlikle yerine getirme peşindedirler. Böylesine samimî ve içten bir himmete ve böylesine ciddi ve mütemâdî bir gayrete her zaman Hakk'tan ekstra lütuflar söz konusudur ki, "Fe izê ahbebtühü küntü semahüllezi yesmeu bihi ve basarahüllezi yübsiru bihi..." fehvâsınca, Cenâb-ı Feyyâz, onlara duyurulacak şeyleri duyurarak ve görülecek şeyleri de göstererek, onları sürekli mahbûbiyet makamı etrafında dolaştırır ve sonunda götürür, marziyyâtını duyuracağı ufuklara ulaştırır.

Vasl'ın Anlamı

Vasl; ulaştırma, birleştirme, kavuşturma mânâlarına gelip, sâlikin, ilm-i şuhûd ile Hakk'a vuslatı şeklinde yorumlanmıştır ki; bazılarının zannettiği gibi o, katiyen kulun Hakk'la, Hakk'ın da kul ile ittisâli demek değildir. Zira, Hazreti Kadîm, hâdisle (sonradan var edilen) kâim olamayacağı gibi, hâdis de kadîme mahal olamaz. İşte, bu kabil anlayışlar bir kısım su-i te'villere açılma olacağından ötürü bazı muhakkikler, "Zat-ı Hakk vuslat ve infisali kabul etmez" diyerek "Nerede olursanız olun Allah sizinle beraberdir" (Hadîd, 4) medlûlünce, Hz. Zât'ın, her an iki cihanda mukaddes ve münezze bir çeşit vaslının söz

konusu olduğunu ısrarla vurgulamışlardır. Vurgulamış ve sâlik vicdanındaki vaslı, mükâşefe erlerinin basiretlerinden zulmânî perdeler kaldırılarak, gönül gözlerinin maiyyet sır ve nurlarına vâkîf ve âşına olma şeklinde anlamışlardır. Böyle bir maiyyet ve kurb anlayışının ise, en yumuşak panteistlerin bile ittisal ve infisal telâkkileriyle te'lif edilemeyeceği açıktır. Çünkü, bu anlayışa göre sâlik, sürekli keynûnetler (oluşumlar) ağında Hz. Kudret ve İrade'nin sevkiyle hep insiyaklar süreci içinde bir muhtar u mecburdur. Böyle birine, konumu açısından dense dense kabil, münfail, ayine denir ama, katiyen fâil, masdar ve asıl denemez.

Vasl'ın Dereceleri

Vasl'ın da kendine göre dereceleri vardır:

1. İçinde tevekkül, istiâne, tefvîz ve iltica mânâlarını da ihtiva eden "ittisal-ı i'tisam" gibi âyetlere dayanır; îman, islâm mertebelerine bakar.

2. Amelde, ihlâsta halâsa ermeyi; yakînin hasıl olmasıyla istidlâl yolundan müstağnî kalmayı ve tevhîd-i kible sayesinde kalb dağınıklığından kurtulmayı da tazammun eden "ittisâl-i şuhûd" dur ki, ihsan mertebesine işaret eder.

3. Tasavvurlar üstü Allah'a yakınlık sayesinde, kurb nurlarının dört bir yanı ihatası, muhabbetin aşka, aşkın ateşe dönüp feverân etmesi, Hakk beraberliğine ait esintilerin (üns esintileri) ruhu çepeçevre sarması ve bâtının, zâhirin önüne çıkması mânâsında "ittisal-i vücud"dur ki, bu seviyeyi idrâk etmeyenler için ne duyulması, ne hissedilmesi, ne de dile getirilmesi mümkündür. Yol bu noktaya ulaşıncı, sâlik kendini bir düşünce fakirliği, bir idrâk âcizliği ve bir beyân güçsüzlüğü içinde bulur.. bulur da kendi kendine bir "lâ havle" çeker, döner "Tatmayan bilmez" der, nefesini toparlar ve sonra da Hz. Mevlânâ gibi: "Eğer bu mânânın "tam" açığa çıkmasını istersen, gel "Lâ" kılıcını mâsivânın başına vur.! Halkı nefyettikten sonra Hakk'ı isbat et ki, (varlık) Zât-ı Hakk zikriyle aynı sayılmasın.. (sayılmasın) ve arada "biz" ve "ben"lik kalmasın. Zatında fakir, O'nun (inayetiyle) zengin ve sultan olur. Tevhîd âlemi zuhur edince, dediklerimizin hepsi inanç olur. Arifin sözü, zan ve taklid değil, o sırf bir tahkîk ve yakîndir" der ve her yanı bir Bağ-ı İrem duygular âleminde seyahat eder.

Vatan Sevgisinin Manası

Allah'ı bilmeyenler O'nu hiçbir zaman sevemediler/sevemiyorlar. Peygamberini gerektiği gibi tanıyamayanlar O'na karşı saygılı olamadılar/olamıyorlar. Bu ülkeyi sırf coğrafi bir çerçeveden ibaret görenler de vatan sevgisinin ne demek olduğunu bilemiyorlar; bilmeleri de mümkün değil. Herhangi bir toprak parçası yeraltı-yerüstü zenginlikleriyle kıymet kazandığı gibi; bir ülke de mânâ kökleriyle ve geçmişten tevârüs ettiği değerlerle yükselir; gelir gönüllere taht kurar. Onu bu ölçülere bağlı duyup sevenler "ülkem" der oturur-kalkar ve hummaya tutulmuş gibi hep "dâüssıla" ile titrer dururlar.

Vatan ve Millet Düşüncemiz

Sezar, Roma mefkûresini kendi heva ve hevesine çiğnetmiş; Napolyon, Büyük Fransa idealini hırslarının ağına hapsedmiş ve öldürmüş; Hitler, Büyük Almanya gaye-i hayalini maceralı çılgınlıklarıyla yiyip bitirmişti. Halbuki, kahramanlıkları tamamîyet ve bitevîlik arz eden bu milletin mütemâdilîğe açık mefkûresi ise, her çeşit bayağılığın üstünde, zaferde de-hezimetle de, uğrunda canların feda edildiği bir sancak gibi ta'ziz edilegelmiştir. Fatih o sancağın altında İstanbul'u çiğneyip geçti ve garbın âfâkında bir çılgılık oldu inledi.. Kânûnî, batı yamaçlarında o livânın dalgalanışını temâşâ ede ede ötelere yürüdü.. Çanakkale kahramanları, onun adına kanlarıyla "Bedir" gibi destanlar yazdı ve Anadolu insanı binbir yoklukla kuşatıldığı bir dönemde ona son vefa borcunu edâ ederek mukaddes tarihimizin kalbiyle bir kere daha gürlledi ve "ebed-müddet" dedi.

Mefkûre, mefkûre insanının elinde değerler üstü değerlere ulaşır ve zaferlerin, muvaffakiyetlerin büyüğü haline gelir. Eğer o mefkûreyi temsil edecek insanlar, o işin tam eri değilse, o mefkûre sancak olmadan çıkar; altında seviyesiz, âdi hırsların haykırıldığı bir flama olur. Böyle bir flama sokak çocuklarını bir araya getirip oyun türünden bazı hedeflere sevketsen de, milletimizin ruh derinliklerindeki duyguları gerçekleştirilmeye yetmez.

Vatana Bağlılık

Gerçi, çöl bile olsa, hemen herkes doğup büyüdüğü, suyunu içip havasını teneffüs ettiği ve âşına olduğu yerleri sever; oralara karşı daha bir derin alâka duyar. Ama bizim kendi dünyamızla alâkalı aşk u iştihakımız, sırf orada dünyaya gelip, orada neş'et etmemize bağlı değildir. Biz, içinde doğup büyüdüğümüz yerleri bize vilâdet mahalli olmasının çok çok ötesinde ve başka yerlere kâbil-i kıyas olmayacak şekilde ayrı bir derinlik ve ayrı bir büyüyle duyar; bağrında bulunduğumuz zaman, onu annelerimizin sineleri kadar sıcak hisseder; ayrı kaldığımız durumlarda da hep hasretle hatırlar, iç zenginliklerine, tadına, şivesine ve sihirli coğrafyasına derin bir özlem duyarız. Ona bizim ufkumuzdan bakmayanlar ve onu derinlikleriyle tanımayanlar, daha doğrusu bizimle aynı memeden süt emmeyenler, onun bu büyüü derinliklerini hiçbir zaman anlayamazlar; anlayamamışlardır da.

Kim onu nasıl duyup nasıl yorumlarsa yorumlasın, biz bu sihirli dünyada, cihanın en muhteşem coğrafyalarında bulamayacağımız güzellikleri bulur, kendi zenginliklerimizi duya duya yaşar, kendi şivemizin sihriyle büyülenir ve her günkü basit hayat içinde madde ötesi ne derinlikler ne derinlikler temâşâ ederiz! Aslında hemen hepimiz, hem bugünümüzü, hem gelecek adına beklentilerimizi, hem de kendi hayat felsefemizi ve geçmiş zenginliklerimizi, bunları çağrıştıran izler, işaretler ve emareler arasında daha bir derince duyar ve daha bir farklı şekilde hissederiz.

Vecd'in Anlam ve Tarifleri

İnsan benliğini bütünüyle iştihakın sarması; hâlin, akıl, mantık ve muhakemenin önüne geçmesi diyebileceğimiz vecd, Cenâb-ı Hakk'ın kulunun kalbine sürpriz bir teveccühü ve beklenmedik bir vâridâtıdır. Böyle bir tecelli cemâl dalga boyuyla gelince "üns" esintileri hasıl olur; kemâl televvünlü olunca da temkin ve sükûn meydana gelir.. ve tabii bu celâlî tecelliler arasında, hüzn, keder, havf ve dehşet fırtınaları da eksik olmaz.

Vecdi zikr ü fikrin kalbe galebe çalması esnasında ruhun, aşkın feveranlarına tahammülden aciz olması şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. Cenâb-ı Hakk'ın celâlî ve cemâlî tecellilerinden bol bol hissemend olan kalbin duyup yaşadığı

hayret, heyecan ve ürperti de vecd adına ortaya atılan yorumlar arasında.

Vecd, vücûddan farklı bir hâlettir. İleride anlatılacağı üzere vücûd; nefsin te'sir dairesini aşp bütün bütün cismaniyetten sıyrılarak "bî kem u keyf" hakikî matlûba zaferyâb olmaya mukabil, vecd; kalbin beklenmedik bir anda, sürpriz olarak muhabbet, şevk, iclâl ve tâzim gibi ahvalin feveranı keyfiyetidir ki, bunun bir kadem ötesinde de, sürekli evrâd ü ezkârın semeresi sayılan "mevâcîd" hakikati gelir.

Vecd'in Mertebeleri

Vecdin, ayrıca kendi içinde de bir kısım dereceleri vardır:

1. derecede vecd, iradî olarak, görme, duyma, düşünme çerçevesinde cereyan eder ki; bu mertebe, kalbin, îmân ve marifet halâvetini duyup ağyara kapanması mertebesidir.

2- Kalbin derinliği ölçüsünde, ona akan feyizler sayesinde, vicdan mekanizmasının "sem u basar" ve tefekkür üstü tenevvür ve doğuşlara uyanma hâletidir.

3- Bütün letâif-i insaniyenin, O'nun boyasına boyanması sayesinde, ağyar düşüncesinin bütününüyle ortadan kalkıp, her şeyde O'nu görme, O'nu bilme, O'nu düşünme, O'nunla hemhâl olma tasavvurlar üstü keyfiyetidir. Öyle ki, insan o mertebede bazen yarım adımlık bir aşkınlıkla "dehşet"e, bir tam adımla da "heyman"a girer -ki zannediyorum- tabii ve akıl idrakimizle onları yorumlamada biraz zorlanacağız.

Vecd'in Tezahürü

Vecd, genelde iki şekilde tezahür eder:

1- İlâhî bir kısım vâridât ve tecelliyât-ı Sübhâniye'nin, insan kalbinde, onun kasd ve iradesi taalluk etmeksizin tekellüfsüz hâsıl olmasıdır ki; biz buna, yerinde "mükâşefe" de deriz.. ve böyle bir doğuş veya mükâşefeyi bir kısım esbab ve emâre ile irtibatlandırmak söz konusu değildir.

2- İnsanın bütün benliğini saran ve onda ağlama, haykırma, ürperme hisleri hasıl eden bir zevk ü şevk veya dehşet ü hayret tecellisidir ki, halka-i zikir ve

hatme yapılan mahallerde, hakikat ilminin müzakere edildiği meclislerde çok görülür.

Bu türlü vâridât ve tecellilerin, açıktan herhangi bir sebebe iktiran etmeyip külfetsiz zuhur edenine "vecd" denir ki, Konyalı Zerkûbî'nin çekiçlerinin sesinden Hazret-i Mevlânâ'nın coşup: "Su ve balçığa bağlanmış canlar, su ve balçıktan kurtulunca, aşkın hava ve esintileriyle raksetmeye başlar ve dolunay gibi noksansız olurlar" demesi bu cümledendir.

Vefa

Ruhun bir başka önemli dinamiği vefadır. Vefayı; insanın, gönlüyle bütünleşmesi şeklinde tarif edenler de olmuştur. Bu tarif, eksik olsa bile yerindedir. Doğrusu, kalbi ve ruhi hayatı olmayanlarda vefadan bahsetmek bir hayli zordur. Konuşurken doğru beyanda bulunma, verdiği sözlerde, ettiği yeminlerde vefalı olma gönül hayatına bağlıdır. Kendini yalan ve aldatmadan kurtaramayan; her an verdiği söz ve yeminlere muhalif hareket eden ve bir türlü yüklendiği mesuliyetlerin ağırlığını hissetmeyen iki yüzlü ve mürâi tiplerin gönül hayatları olabileceğine ihtimal vermek, sadece bir aldanmışlıktır. Böylelerinden vefa beklemek ise, bütün bütün gaflet ve safderunluk ifadesidir.

Ferd, vefa duygusuyla itimada şayan olur, yükselir. Yuva, vefa duygusu üzerine kurulmuş ise devam eder ve canlı kalır. Millet, bu yüce duygu ile faziletlere erer. Devlet, kendi teb'asına karşı ancak bu duygu ile itibarını korur. Vefa düşüncesini yitirmiş bir ülkede, ne olgun fertten, ne emniyet va'deden yuvadan, ne de istikrarlı ve güvenilir devletten bahsetmek mümkündür. Böyle bir ülkede fertler birbirlerine karşı kuşkulu; yuva kendi içinde huzursuz, devlet teb'aya karşı uğursuzlardan uğursuz ve her şey birbirine karşı yabancısıdır.

Vefanın Anlamı

Vefa, dost ikliminde yetişen güllerdendir. Onu düşmanlık atmosferinde görmek nadirattan ve hatta mümkün değildir. Vefa, duyguda, düşüncede, tasavvurda aynı şeyleri paylaşanların etrafında üfûl üfûl eser durur. Kinler, nefretler, kıskançlıklar ise onu bir lâhza iflah etmez öldürür. Evet o, sevginin, mürüvvetin bağrında boy atar, gelişir, düşmanlık ikliminde ise bir anda söner

gider.

Vefayı; insanın, gönlüyle bütünleşmesi şeklinde tarif edenler de olmuştur. Eksik olsa bile yerindedir. Doğrusu, kalbî ve ruhî hayatı olmayanlarda vefadan bahsetmek bir hayli zordur. Konuşurken doğru beyanda bulunma, verdiği sözlerde, ettiği yeminlerde vefalı olma gönül hayatına bağlıdır.

Vefanın Ehemmiyeti

Ah vefa, nerde kaldın! Bıktık şu her gün birkaç defa yemini bozup ahdinden dönenlerden. Her sözü mübâlağa, her davranışı sun'î nâmertlerden ve vefa duygusundan mahrum uğursuz gönüllerden!.. Ve nerdesiniz! Ey bir vefa düşüncesiyle sözleştiği yerde günlerce kıpırdamadan bekleyen vefalı dostlar!.. Nerdesiniz ruhuyla bütünleşmiş vefa timsali er oğlu erler!.. Nerdesiniz bir vefa uğruna harap olup, turâb olup gidenler ve çok bereketli bir devrin ak alınlı insanları!.. Kalkın; girin ruhlarımıza. Kamçılayın hayâllerimizi ve boşaltın vefa adına ne taşıyorsanız hepsini sînelerimize!.. Mertliği, yiğitliği, vefayı bütün bütün unutmuş sînelerimize. Bizleri bu yeniden diriliş yolunda Hızır çeşmesine ulaştırın! Gelin, gelin de şurada burada dolaşıp duran şu üç-beş vefalı insanı, ümitsizlik ve inkisardan kurtarın!..

Vefanın Hususiyeti

Vefa, dost ikliminde yetişen güllerdendir. Onu düşmanlık atmosferinde görmek nâdirattan ve hatta, imkânsızdır. Vefa, duyguda, düşüncede, tasavvurda, aynı şeyleri paylaşanların etrafında üfûl üfûl eser durur. Kinler, nefretler, kıskançlıklar ise, onu bir lahza iflâh etmez öldürür. Evet o, sevginin, mürüvvetin bağlarında boy atar gelişir, düşmanlık ikliminde ise, bir anda söner gider.

Vefa, fertlerin birbirleriyle kaynaşıp, bütünleşmesini temin eder. Vefa sayesinde cüzler küll olur; ayrı ayrı parçalar bir araya gelerek vahdete ulaşır. Vefa duygusu varıp sonsuzluğa erince, ötelerden gelen tayflar, kitlelerin yolunu aydınlatır ve toplumun önünü kesen bütün tikanıklıkları açar. Elverir ki, o toplum, vefa duygusuyla olgunlaşmış ve onun kenetleyici kollarına kendini teslim etmiş olsun.

Vefasız İnsan

Kendini yalan ve aldatmadan kurtaramayan; her an verdiği söz ve yeminlere muhalif hareket eden ve bir türlü yüklendiği mesûliyetlerin ağırlığını hissetmeyen iki yüzlü ve mürâî tiplerin gönül hayatları olabileceğine ihtimâl vermek, sadece bir aldanmışlıktır. Böylelerinden vefa beklemek ise bütün bütün gaflet ve safderûnluk ifâdesidir.

Evet, vefasız güvenen er geç iki büklüm olur. Onunla uzun yollara çıkan yolda kalır. Onu rehber ve rehnümâ (yol gösterici) tanıyanların gözü, daima hicranla dolar.

Velayet Hakkında İslam Alimlerinin Görüşleri

Evliyâ-yı kirâmın mükerremiyeti muhakkak, kerameti hak; ama her velî için şart değildir. Bir velînin kendi velâyetini bilip-bilmemesi ihtilafı olsa da, bir kısım mazhariyetlerinin bulunduğu şüphe yoktur.

İbrahim Ethem bu hususiyetleri: "Kesben olmasa da kalben dünyayı terk etme; bütünüyle Allah'a yönelme ve sürekli O'nun teveccühünü bekleme.."

Yahya b. Muaz: "Ünsbillah'a ulaşma yolunda her sıkıntıyı göğüsleme ve her şeye katlanma.."

Bayezid-i Bistâmî: "Onca ibadet ü taat ve kulluktaki fevkalâde hassasiyetine rağmen, başkaları tarafından bilinme arzusuna kapılmama..." şeklinde kaydetmişlerdir ki, Harraz'ın ifadesiyle, bu evsafı hâiz olan hak dostuna Cenâb-ı Hak kendini anma kapılarını aralar.. sâlik, zikirden lezzet almaya başlayınca, Hz. Mezkûr da elinden tutar onu "kurb" zirvesine ulaştırır. Sonra da vefa ve sadakatine göre ona "ünsbillâh" hil'atini giydirir. Ve artık bu zirvede sâlik, sadece O'nu duyar, O'nu düşünür, O'nunla oturur-kalkar ve O'ndan ötürü olanların dışında, ağyâra karşı da tamamen kapanır. Hatta O'ndan gelen ikram ve ihsanlardan bile mekr olabileceği mülâhazasıyla tir tir titrer. Evet, Peygamber'in peygamberliği ve bu kudsî mazhariyetin bir tezahürü olan mucizelerini izhar etmesi O'nun misyonunun gereği olmasına karşılık, velînin kendini de, kendiyle alâkalı tecellileri de gizlemesi edeptir.

Bu hususu İbnü'l-Arabî şöyle ifade eder: "Hak dostları nezdinde kerâmeti gizlemek vaciptir. (Zinhâr izhar edip) mahzûl ve rûsvay olma! Peygamberlerin

(onların elleriyle gösterilen harikaları) açıklamaları lazımdır. (Zira) vahyin gelişinin bu (harika)larla iktirânı vardır."

Buradaki kerâmet hissî kerâmettir ki, gönüle geleni bilmek.. bazı gaybî şeylerden haber vermek.. tayy-ı mekân edip az zamanda çok mesafe almak.. tayy-ı zamanla serfirâz olup, kısa bir süre içinde pek çok şey yapmak... gibi harikalar bu türdendir.. ve bu yolun zirve kâmetleri, bu kabil şeylere yönelmeleri bir yana, min ğayri kasdin kendilerinden zuhur edenlerden dahi fevkalâde rahatsızlık duymuşlardır.

Buna mukabil bir de; dînin ruhuna vukuf.. mekârim-i ahlâka muvaffakiyet.. hukukullah ve hukuk-u ibâda olabildiğince riâyet.. bildikleriyle amel ve bereket.. marifette yakîn, amelde ihlas, ibadet ve muamelâtta ihsan şuuru... gibi mânevî kerâmetler vardır ki; avamın görüp bilemediği, dolayısıyla da değer vermediği bu ilâhî ihsanlar, havassın ağlarını gerip avlamak istedikleri değerlerüstü değerlerdir ve izharından kaçınılsa da, talebi hakkı taleptir.. velâyet-i kübrânın varisleri de hep bu mazhariyetin kahramanları arasından çıkmıştır.

Velayet Makamındaki Gönül İnsanı

Böyle bir gönül erinde şevk, bütünüyle iştiyaka dönüşür; cezb, incizab hâlini alır; gaflet her türüyle zeval bulur ve her yanda nur-u Hak ayân olur. Akıl kalple el ele tutuşur ve varlık baştan başa okunan bir kitap rengine bürünür. İnsanı aldatan bütün yalancı mumlar bir bir söner ve her yana âdeta semadan yıldızlar iner. Dünyevîliğiyle dünya fenâ bulur ve ötelere ait bir desenle yeniden kurulur. Zulmetler ard arda yırtılır ve bu yırtıklardan etrafa ışıklar fışkırır. Her varlık hak erine can olur, yoldaş olur.. ve gönül tek bir noktada aradığını hemen her şeyde bulur; bulur ve bütün vahşi yalnızlıklardan kurtulur. İşte böyle rûhânî bir miraçla "üns billah"a ermiş bir sâliki, Cenâb-ı Hak göz açıp kapayıncaya kadar olsun nefsiyle baş başa bırakmaz; bırakmaz ve o artık, bütün benliğiyle "lillah", "livechillah" ufkuna müteveccih, Allah da sonsuz inayet ve riayetiyle onu koruyup kollamaktadır. Ne keder, ne tasa, her yanda üfûl üfûl vefa, onun gönlünde de köpük köpük uhrevî bir safa, her taraf bağ-ı cennet, o da bir firdevslik olarak "İyi biliniz ki evliyâullah için hiçbir korku yoktur; onlar asla tasa da yaşamazlar" (Yunus/62) hısn-ı hasîni içinde nefsânî karanlıklardan uzak, rahmânî nurlarla kuşatılmış ve -Hakk'a karşı mehafet ve mehabet hisleri mahfuz- sürekli öteden bişaret mesajları almakta ve bunlara tayyibatla

mukabelede bulunmaktadır.

Velayetin Anlamı

Birinin idaresine verilen şahıs, toplum, memleket veya ülke manâlarına gelen velâyet; sofiye ıstılahında, sâlikin, nefis ve enaniyet cihetiyle fani olması ve Hz. Vâcibü'l-Vücûd'a karşı yakınlık kazanması yolunda, üzerinde Zât-ı Hayy-ı Kayyûm'un hâkimiyetini duymasındır ki; bu seviyeye ulaşan hak yolcusu, ilâhî tecellîye erer, temkine mazhar olur ve kurb ufuklu yaşar.

Velayetin Anlamı ve Velayet Makamı

Kâmil mânâda velâyet, kulun, nefis ve cismaniyet itibarıyla fenâ bulması, mârifetullah, muhabbetullah, Hak müşahedesi ve esrar-ı ulûhiyetin inkişafıyla "kurb" ufkuna ulaşıp yeni bir vücud-u câvidânî kazanmasından ibarettir. Mağriplerin ayn-ı meşrık olduğu, hazanın bahara dönüştüğü, fenânın bekâ hâline geldiği böyle bir zirveye ulaşmış hak eri nazarında, artık her şey O'nunla başlar, O'nunla biter; O'nunla doğar, O'nunla batır ve O'nun ziyâ-yı vücuduyla varlığa erer. Böyle bir müşâhid, her şeyi O'na bağlaması ölçüsünde bütün varlığı daha bir farklı ve değişik duyar ve görüp hissettiği her nesnenin, gönlünde "kenzen" bilinen hakikatler hakikatine bağlı cereyan ettiğini daha bir engince müşahede eder; eder ve doğup batan sabahların-akşamların çehresinde, sürekli bize göz kırıp duran pırıl pırıl göklerin derinliklerinde, her zaman bir başka türlü tüllenen mevsimlerin rengârenk güzelliklerinde, engin denizlerin mehîb duruşlarında, ırmakların derin bir vuslat iştiağıyla deryalara doğru çağıldayıp durmalarında, kuşların-kuşçukların çığlıklarında, koyunların-kuzuların meleyişlerinde kemmiyet ve keyfiyet üstü bir sezi ile hep O'ndan gelen ışıklarla ırkilir, O'ndan gelip gönlüne boşalan mânâlarla ürperir. Derken müşahede ufkunda bütün suretler ve şekiller silinip gider de; o kendini, sadece O'nu görüyor, O'nu duyuyor, O'nu hissediyor gibi bir tefekkür ve zevk zemzemesi içinde bulur.

Velayetin Boyutları

Bu açıdan hemen her devirde velâyetin iki önemli buudu üzerinde durulmuş ve bu iki şey bir vahidin iki yanı olarak kabul edilmiştir:

1- Sâlikin, kılı kırk yararcasına hukukullahı riâyeti.

2- Buna karşılık Cenâb-ı Hakk'ın da onu hıfzına, riâyetine ve kelâetine alması.

Bu hıfz u riâyet, nebîde masûmiyet, velîde de mahfûziyet şeklinde tecelli eder.. ve bu iki husus birbirinden farklı şeylerdir.

Veli Kelimesine Yüklenen Mânâlar

"Veliyyullah" veya "evliyâullah" dendiğinde, bundan "âdâullah"ın karşılığı kabul edilen bütün mü'minler anlaşılabilir da -ki aslında, Kur'ân ve sünnette evliyâullah sözcüğüyle anlatılan da budur- tasavvufta veli tabirine yüklenen daha başka mânâlar da vardır. Sofilere göre veli, riyazet veya daha değişik mücahede yollarıyla, beden ve cismaniyetini aşmış, kalb ve ruhun hayat mertebesine, dolayısıyla da Hak yakınlığına ulaşmış, derken şahsı adına fenâ bulup yeni bir mânâ ile bekâyâ eren Allah'ın hususî iltifat, ihsan ve teveccühlerine mazhar hak eri demektir. Böyle bir hak dostu, bu pâyeye bulacağı her şeyi bulmuş ve başka arayışlardan da kurtulmuş demektir ki artık o, fânî ve zâil şeyleri kendi çerçeveleriyle hiç mi hiç düşünmez. "Mal-menal varsın başkalarının olsun, bana Allah yeter" der ve mâsivâyâ karşı "min vechin" hep kapalı yaşar. Zannediyorum Nâbî merhum da

Evliyâ mâle tenezzül mü eder?

Sıklet-i nâsa tahammül mü eder?

şeklindeki sözleriyle bu hususu hatırlatmak istemişti. Zaten bir veli, Hakk'a tahsis-i nazarda ısrarlı olması, Hakk'ın da sürekli ona ihsan ve iltifatta bulunması itibarıyla, artık onun ağyâra teveccühü asla söz konusu değildir.

Veli Kelimesinin Anlamı

Veli; malik, sahip, muîn, sadık, nâsır mânâlarına gelip, hak dostu, hak eri; dostluk hisleriyle Allah'a yönelen ve O'nun tarafından dostluk muamelesi gören ermiş insan demektir. Böyle bir mazhariyete ermişliğe de velilik anlamında

"velâyet" ve bu konudaki en üst payeye de "kutbiyet" denir.

Veli Kelimesinin Diğer Anlamları

Velî kelimesi, ya fail mânâsına gelir; o takdirde, günahlara karşı tavır alan ve ibadet ü taata karşı da dişini sıkıp sabreden; yahut mef'ûl mânâsına hamledilir ki, o zaman da, Cenâb-ı Hakk'ın inâyet, riâyet ve hıfzına mazhar olmuş talihli demektir ki; bu izah, bir kudsî hadiste ortaya konan, Allah'la kul arasındaki zımnî mukavele ile tam uyum arzeder. Üzerinde pek çok durulan bu kudsî hadisin metnini teberrüken kaydetmek istiyorum: "Allahü Teâlâ buyuruyor ki: "Her kim Benim velîlerimden bir velîye düşmanlık ederse, şüphesiz Ben ona îlân-ı harp ederim. Kulum kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili hiçbir şey ile Benim kurbiyetime mazhar olamaz. Bir de kulum nafileler ile Bana yaklaşır ha yaklaşır ve nihayet öyle bir hale gelir ki artık Ben onu severim. Onu sevince de, onun işiten kulağı, gören gözü, tutup yakalayan eli ve yürümesine vasıta olan ayağı olurum (Hâsılı; onun işitmesi, görmesi, tutması, yürümesi doğrudan doğruya meşîet-i hâssa dairesinde cereyan etmeye başlar). Böylesi bir kul Benden birşey isterse istediğini muhakkak ona veririm. Bana sığınırsa onu hıfz ve sıyânetim altına alırım."

Veli ve Nebi İlişkisi

"Gülşen-i Râz"da bu gerçek şu renkli ifadelerle dile getirilir: "Nebî güneş, velî de (Lî maallahi vaktün) mülâhazasıyla serfiraz olan o güneşe karşı ay gibidir. Velî ancak (Eğer siz onu seviyorsanız)dan (Allah da sizi sever) halvethanesine yol bulur."

Evet ay, güneşten nurunu aldığı gibi, velî de ancak, nebîye uymak suretiyle tenevvür eder.. eder ve Hakk ziyâsını aksettiren bir mir'ât-ı mücellâ olur. Bir mânâda bu mülâhaza enbiyâ için de söz konusudur; bu itibarla da o Sultan-ı enbiyâdır.

"İnsanlığın İftihar Tablosu, bir fazilet güneşi, onlar da yıldızlar gibidirler ki, insanlara ışıklarını ancak her yanın karanlığa gömüldüğü durumlarda izhar ederler. (Aslında) Peygamberân-ı izâm'ın gösterdiği her mucize, Peygamber aleyhissalatü vesselamın nurunun onlara ittisali sebebiyledir." Ruhun şâd olsun

Busayrî..

Veli Zâtların Kerametlerinden Bazı Misaller

Peygamberlerin, bu türden ve daha başka yollarla gerçekleşmiş mucizelerini Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet-i Sahîha açık seçik söylüyor. (Bir başka münasebetle Efendimiz'in mazhar bulunduğu kevnî mucizeler üzerinde müstakillen durulabilir.) Evliyâ-i Kiram'ın harika hâl, tavır, söz ve -biiznillâh- tasarruflarını da tabakat kitapları, hilyeler ve menkıbe risaleleri ifade ediyor. Biz burada konuyla alâkalı sadece bir-iki küçük misal serdetmekle yetineceğiz:

1) Hz. Mesih'in ölüleri ihya etmesi türünden, ehlullahtan Ebû Ubeyd el-Büsrî, Şeyh Ehdel ve Şah-ı Geylânî... gibi mümtaz zatların da kerametleri olduğundan bahsedilir: Ebû Ubeyd, cihad esnasında ölen atı için Allah'a yalvarır ve Cenâb-ı Hak da onun atını yeniden diriltir. Şeyh Ehdel, ölmüş kedisine seslenince Allah'ın izniyle kedi doğrulur ve şeyhin yanına gelir. Abdulkadir Geylânî, pişmiş ve yenmiş tavuğun kemiklerine "kum biiznillâh" deyince, tavuk toparlanır, ayağa kalkar... Bunlar sadece bir iki misal.. menkıbe kitaplarında daha nice şeyler anlatılır...

2) Cansız cenazelerle konuşma mevzuunda, Ebû Saidi'l-Harraz ve Şah-ı Geylânî Hazretlerine ait menkıbelerden söz edilir...

3) Bunlardan başka suyun yarılp hak dostlarına geçit vermesi; kendilerine öldürücü zehir içirildiği hâlde ölmemeleri; bir yerden bir yere giderken yolların dürülmesi; vahşi hayvanların gelip onlara inkıyat etmesi; dualarının anında kabul görmesi; haram yiyip içmelerine fırsat verilmemesi; çok uzak yerlerde cereyan eden hâdiseleri -Allah'ın izniyle- müşahade etmeleri ve düşmanların fenalıklarından korunmaları... gibi enbiyâ-i izâmın mucizelerinin gölgesinde cereyan etmiş ve eden bir hayli harika hâdisе vardır ki, bunların hepsi kerametın hak olduğunu ve bir kısım hak dostlarının bu kabil ikramlarla şereflendirildiğini gösterir/göstermektedir.

Veli'nin Anlamı

Velâyetе mazhar olana "velî" denir ki; bu aynı zamanda Cenâb-ı Hakk'ın mübarek isimlerinden biridir. Bu isme tam bir "ma'kes-i münevver" ve "mir'ât-ı

mücellâ" olmuş veli, "fenâfillâh" ve "bekabillâh"a da mazhar sayılır. Ancak velînin bu mazhariyeti onu, Hz. Rûh-u Seyyidi'l-Enâm'dan müstağni kılamaz. Bilakis, mertebesi ne olursa olsun, bütün hak dostlarının en bereketli feyiz kaynaklarından biri, hattâ vesileliğinin hususiyeti itibarıyla birincisi, "mişkât-ı nübüvvet" ve "kevser-i hakikat" olan Hz. Zât-ı Ahmediye aleyhissalatü vesselam ve O'na tebaiyettir. Bu husus, Kur'ân-ı Kerîm'de birkaç yerde gayet "net" olarak vurgulanır ve o menba-ı feyz ve maden-i hakikate dikkatler çekilir. İşte o pürenvâr beyanlardan biri: "De ki eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin..." (Âl-i İmran, 31)

Veliler Keramet Karşısında Dikkatli Olmalı

Vâkıa, bir kısım hak dostları bazen bir zaruret veya ihtiyaca binâen, bazen de din ve diyanet adına veya hâle mağlup olarak, Allah'ın murad buyurduğu ve yarattığı çerçevede bir kısım harikulâde şeyler izhar edebilirler; ancak veliler, böyle bir mazhariyeti bağlı bulundukları nebiye intisaplarına bir mükâfat olarak değerlendirmelidirler ve kat'iyen onu şahsi bir krediye çevirmemelidirler. Keramet, ister bir hak dostunun kasd ve iradesine iktiran eden bir harika olsun, ister onun hiçbir dahli olmadan sürpriz bir ihsan ve ikram şeklinde tecellî etsin, zuhur keyfiyeti itibarıyla büyük ölçüde mucizeye benzer: Meselâ, aç kaldığında yiyecek bir şeyler ikram edilmesi; susadığında kendisine fevkalâdeden su verilmesi; muharebe anında olağanüstü hâller izhar etmesi; yol alma konusunda "tayy-i mekân"a mazhar olması; birkaç dakika içinde çok işler görebilecek şekilde "bast-ı zaman" yaşaması; yeni ölmüş cenazelere, muvakkaten dahi olsa Allah'ın izniyle hayat üflemesi; batmadan bir ırmak veya denizde yürümesi; Süleyman Aleyhisselâm misali havada uçar gibi seyahat etmesi... türünden mucizelere benzer kerametler her zaman söz konusu olagelmıştır.

Vera Sahibi İnsan

Pend-i Attar sâhibi attarca üslûbuyla bu düşünceye hoş ve enfes bir ses katar: "Vera' duygusundan Allah korkusu peydâ olur, vera'sız kimse ise kıyamette rüsvay olur. Kim ki vera' çizgisinde istikametini buldu, onun duruşu da, kalkışı da, hareketi de, sükûtu da Allah için oldu. Bir kimse ki, Hakk dostluğunu umar, eğer vera' yoksa, o kimse muhabbet iddiasında yalancıdır."

Vera', zâhir ve bâtin buudlarıyla yerine getirilmesi kulluk borcu bir külldür. Vera' yolcusu, takva ile ulaşılan zirvelerde dolaşırken, bir taraftan zahiriyle, emri u nehiylerin âzâd kabul etmez kölesi olarak hayatını onlarla örgüler.. ve "Allah için işler, Allah için başlar", Allah için oturur, Allah için kalkar. Allah için yer, Allah için içer, "lillah, livechillah dairesinde hareket eder" diğer taraftan da bâtınını "Haziratü'l-Kuds"ün izdüşümü haline getirerek, kalbindeki "kenz-i mahfi" ile halvet olur ve bütün bütün ağyara kapanır. Yani, O'na götürmeyen düşüncelerden uzaklaşır.. O'nu hatırlatmayan görüntülere sırtını döner, O'nu söylemeyen beyanlara -onlara beyan denecekse- kulaklarını tıkar ve O'nun kıymetler listesine girmeyen şeylerden de elini-eteğini çeker.

Bu manâdaki vera', insanı Allah'a amûdî (dikey) olarak yükseltir. Bundandır ki, Cenâb-ı Hakk, Hz. Musa'ya: "Bana yaklaşmak isteyenler vera' ve zühd gibisini bulamamışlardır" ferman eder.

Vera Sahibi Örnek İnsanlar

Asr-ı Saadetle insanlığın tanıdığı vera', Tâbiîn ve Tebe-i Tâbiîn döneminde âdetâ semavîleşti ve her mü'minin gâye-i hayâli haline geldi. Bu dönemde idi ki, Bişr-i Hâfî'nin kızkardeşi, Ahmed b. Hanbel'e gelerek: "Ya İmam! Ben çok defa dam üstünde iplik büküyorum.. bazen de devlet memurları ellerinde meşaleler oradan geçiyorlar ve elimde olmayarak o ışıktan da istifade etmiş oluyorum.. bu ipliğe haram karışıyor mu?" deyince, koca İmam hıçkırığa hıçkırığa ağlıyor ve "Bişr-i Hâfî'nin hanesine şüphenin bu kadarcığı bile bulaşmış bir şey girmemeli" fetvasını veriyor. ^[4]

Ve yine bu dönemde idi ki, gözü bir kere harama ilişen biri bütün bir ömür boyu "Günâhım!" deyip feryâd ediyordu. Bu dönemde idi ki, bilmeyerek haram bir lokmanın girdiği mide, istifrâyaya zorlanıyor ve bunun için günlerce gözyaşı dökülüyordu.

Yanlışıklıkla cebine koyduğu başkasına âit bir kalemi, sâhibine ulaştırmak için Merv'den Mekke'ye yolculuk yapıldığını, bunlardan birinin kahramanı olan büyük muhaddis, üstün fakih ve derin zâhid İbn Mübârek anlatıyor. ^[5] Üzerinde başkasına ait bir hak varolduğu mülâhazasıyla, alacaklıya, ömrünün sonuna kadar hizmetkâr olmaya azmetmiş insan sayısı hiç de az değil.. meşhur zâhid Fuzayl b. İyâz da bu vâdinin hâl tercümanlarından!. ve bu aydınlık dünyada daha

niceleri..! Evliyâ, tabakat ve menkıbe kitapları bu altın insanların ruhânîleri aşan hayatlarıyla lebâleb.. bu sâhifeler, onlara sâdece hatırlatma ölçüsünde açılıyor. Şâyet hatırlatabiliyorlarsa.?

[4.] Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s. 111.

[5.] Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s. 113.

Vera'nın Anlam ve Tarifleri

Lügat ve kâmuslarda; uygunsuz, yakışsız ve gereksiz şeylerden sakınmak, haram ve yasaklara karşı da, titiz davranmak, tetikte olmak.. veya memnû şeylere girme endişesiyle, bütün şüpheli hususlara karşı kapanma manâsına hamletmişlerdir ki; "Sana kuşku vereni bırak, şüphesiz olana geç" [1] İslâmî prensibine ve: "El helalü beyne vel haramü beyne" [2] hadisinde anlatılan gerçeğe uygun olan da budur.

Sofîlerden bazıları vera'ı; yakînin sıhhati, davranışların istikâmeti ve Cenâb-ı Hakk'la münasebetlerde de âlî himmet ve temkinli olma şeklinde yorumlamışlardır.

Bir ehl-i dil; göz açıp-kapayınca kadar olsun Hakk'tan gâfil olmamak.. bir diğeri ise, hayatın her lâhzasında, O'ndan başka her şeye kapalı kalmak.. daha bir başkası ise, hâliyle olsun diliyle olsun, kulun dünya ve ehl-i dünyaya tezellül ve tenezzülde bulunmayıp, varlığı, kendini ve bütün dünyayı aşması şeklinde tarif etmişlerdir ki:

-Zinhar halka dilencilik etmekten sakın! Ve istediğini sadece keremi çok engin Rabbinden iste! bir gün mutlaka, geldiği gibi gidecek olan dünyanın zînet ve debdebesini bırak!" sözleri de bu mülâhazayı çok güzel ifâde eder. Vera'ı hayat ve davranışlarını gerekli, lüzumlu ve ötelere uzanan şeylere kilitleyip, lüzumsuz, fânî ve zâil şeylerin gerçek konumlarını kavrama şuuruyla hareket etme şeklinde de yorumlayabiliriz ki; "Min hüsnî islamil meri terkühu ma la ye'bihi" [3] yâni kıvamında ve kendi iç güzellikleriyle yaşanan Müslümanlık, mâlâyâniyâta karşı kapalı olan Müslümanlıktır, ölçüsü de bunu hatırlatmaktadır.

[1.] Buhârî, Buyû',3; Tirmizî, Kıyâme, 60; Müsned, 3/153.

[2.] Buhârî îman, 39; Müslim, Müsak3at, 107, 108.

[3.] Tirmizî Zühd, 11; İbn Mâce, Fiten, 12.

Verimli Müessese ve Vasıflı İnsana Her Zaman İhtiyaç Var

Hiçbir zaman hatırdan çıkarılmamalıdır ki; bir millet, arz edildiği ölçüde, kendini kurtaracak müessese ve ellerden mahrum kaldığı sürece, onun maddî refahı, iktisat ve ticareti, ziraat ve sanayii ve daha değişik istikametteki bütün hamleleri, batmaya yüz tutmuş bir vapurun direklerine boya çalmadan daha ileri bir manâ ifâde etmeyecektir.

Evet, ziraat modernleştirilmeli; ticaret meşrû çizgide çağın icaplarına göre ıslah edilmeli; büyük sanayiye giden yollardaki tikanıklıklar açılmalı, ama bütün bunlardan evvel ve mutlaka, o millet fertleri, dekolte düşüncelerden kurtarılmalı; onun arş-ı ismetine uzanan şeytanî el ve kulaklar koparılmalı; asırlardan beri "garbın kanlı kâbusu" altında ruhunu saran hafakan ve cinnetlerden halâs edilmeli ve kendi "gök kubbe"si altında, kendi ibrişim ve kendi kaneviçeleriyle, kendi dünyasına ait motifler ortaya koymasına imkân ve zemin hazırlanmalıdır. Aksine, ruhunu mefistoya satmış gönüllerin, Elene'nin kapısında, Elene'ye hasret gidecekleri mukadderdir.

Vicdan Ayrı Bir Bilgi ve Marifet Kaynağı

Hemen belirtmeliyim ki, böyle bir mülâhaza ile biz, ne rasyonel düşünceyi tamamen gereksiz görme, ne pozitif telâkkileri hafife alma ne de telâhuk-u efkâra bağlı müktesebâtı reddetme düşüncesindeyiz. Aksine biz bu mülâhaza ile, kıymet-i harbiyesi ölçüsünde aklın semerelerini, tecrübenin ürünlerini, müşahade ve zâhirî ihsasların neticelerini değerlendirmeye almanın yanında, yaşanarak duyulan ve sezgi yoluyla kendini hissettiren ve bir bakıma da aracısız hâsıl olan ayrı bir bilgi ve mârifet kaynağının var olduğunu vurgulamak istiyoruz.

İşte bu kaynak, hakikati keşif ve tespitte herhangi bir vasıtaya ihtiyaç duymadan, yaşayıp duyarak çok defa insanı doğru bilgi ve mârifete ulaştıran vicdandır. Böyle bir bilgi ve mârifet her zaman objektif görülme de, kalbî ve rûhî hayat ufkuna açık olanlar için en az esbâb-ı ilimle elde edilen müktesebât kadar önem arz ettiği söylenebilir. Bu arada hemen ifade etmeliyim ki, bu çerçevede vicdanı, ilim ve mârifet kaynağı kabul edenlerin sayısı hiç de az değildir.

Bu mülâhazayı paylaşılanlara göre, vicdan yolu bir mânâda, bizlere hakikatin harita ve şemasını sunma yerine doğrudan doğruya bizi onunla buluşturup tanıştırdığından daha ehemmiyetli ve daha sağlamdır. Eşya ve hâdiseleri müşahede, mütalâa, tevil, tefsir, tahlil, terkip bize hakikatı uzaktan temaşâ ve onun etrafında dolaşma imkanını verse de, onunla yüz yüze gelmemizi ve onu "hakikat-i nefsü'l-emriye"sine uygun bir iç müşahede ile tanımamızı sağlayamaz. Oysa ki vicdan, onu vasıtasız olarak bizzat duyar, değerlendirir ve bir hükme bağlar. Bu itibarla da insan birinci şıkta, değişik obje ve nesneleri ilim ufku, âfâkî müşahede ve özel bakış açısına göre yorumlama durumunda kalır; dolayısıyla da elde ettiği malûmat, ulaştığı hakikat izafilikten öte bir şey ifade etmez. İkinci şıkta ise, her şeyi vicdanın enginliğiyle "hakikat-i nefsü'l-emriye"sine uygun kavrar ve ona göre bir hükme varır. Bu sayede o, her şeye esas kabul edilen maddeyi aşar; lâmekânî bir hâl alır ve iç dünyasının safvet ve vüs'ati ölçüsünde salt hakikatle rahatlıkla tanışabilir.

Vicdanın Alt Birimlerinden Zihin

Zihin, anlama, bilme, belleme melekesi ve şuur aktivitesinin bir havzı, bir kütüphanesi ve âdeta bâtınî bir laboratuvarıdır. Şuuraltı-şuurüstü müktesebât zihin disketine akar, hafızaya dökülür, işlenir, sonra da tedayi kodlarına bağlanarak dışa vurmaya hazır bir hâl alır ve aktif beklemeye geçer.

Vicdanın Alt Mekanizmaları

Şimdi, isterseniz, bu sırlı mekanizma ve fitrat-ı muazzamanın rükünleri sayılan lâtîfe-i rabbâniye, irade, zihin -buna bütün buudlarını birden nazara alarak şuur da diyebiliriz- ve his.. gibi lâtîfelere kuş bakışı bir göz atalım.

Aslında bu rükünlerden her birinin bir zâhir bir de bâtın yanı, bir mülk bir de melekût çehresi, bir fizik bir de metafizik derinliği vardır. Lâtîfe-i rabbâniyenin, zâhir yönü, mülk ciheti, fizikî yanı sayılan, bizim sîne dediğimiz "sadır" onun, bâtınî ve melekûtî derinliklerine, ceberûtî televvünlerine bir mahfaza ve mânânın maddedeki resmi mahiyetindedir. Bu mahfaza içinde kalb; gönül dünyasının dışa bakan ve içi rasat etme konumunda bulunan değişik tecellî dalga boyundaki feyizlere bir "beyt-i lâhût", "fuâd" da diyeceğimiz lâtîfe-i rabbâniye ise, bilkuvve (potansiyel olarak) ilâhî isim ve sıfatların mücellâ bir

aynası, âlem-i ceberûtun -inkışafı ölçüsünde- bir müşahid-i hâssı, iman nuru ve iz'an ziyasının mahall-i tecellîsi, kamer-i irfanın matla'ı, keşf ü ilhamın âhizesi ve ilâhî varidâtın da mahzeni ve nâkilesidir. Böyle bir konum ve misyonu itibarıyla onun "şağaf" dediğimiz derinliği, her zaman iştiyak ateşiyle alev alev yanan, âdeta bir fırın ve ocak gibidir ki, çevresinde sürekli aşk u vuslat çatırtıları duyulur. "Sır" ise, o ihata edilmez fevkânîliğiyle her zaman lâtîfe-i rabbâniyenin omuzlarında, ona dayalı, daire-i ulûhiyete müteveccih lâhûtî bir dürbün veya mücellâ bir aynadır ki, her zaman nüzûl unvanıyla bir kasr-ı tecellî kabul edilegelmiştir; mâsivâ kirlerinden pak olduğu sürece her dem misafiri bulunan bir kasr-ı tecellî.. evet, böyle bir tecellînin vukû ve temadîsi için şuur, idrak ve ihsas ufkunun cismaniyete ait isten-pastan pak olması şarttır. Nâbî merhum ne hoş söyler:

"Âyine-i idrakini pâk eyle sivâdan,
Sultan mı gelir hâne-i nâ-pâke, hicab et!"

Aynı mülâhaza ve mütalâayı, zamanın âlem-i melekûta daha açık bir faslı sayılan gecelere bağlayarak İbrahim Hakkı Hazretleri ise, sesini yükseltip temcid veriyor gibi:

"Dil "beyt-i Hudâ"dır ânı pâk eyle sivâdan
Kasrına nüzûl eyleye Rahman gecelerde..."

der ve gönüllere teyakkuz çekerek onları gece koylarında halvete çağırır.

"Hafâ" ve "ahfâ" lâtîfeleri ise, mahiyet farklılıklarıyla beraber, hakikati nâkabil-i idrak bir ufka müteveccih, teveccühlerinde mütelâşî, üstler üstü sır yumağı birer menba-ı hayret, kalak ve heymandırlar.. ve müstakil tahlil isterler. Tecellî-i hâs mânâsında nüzûlün ilk şereflendirdiği mecâlî, hafâ ve ahfâ şahikaları; ikinci derecedeki mir'ât, sır ufku; üçüncü mevhibe aynası ise lâtîfe-i rabbâniye otağıdır.

Vicdanın Anlamı ve Vicdan Mekanizması

İnsanın özü, kendini duyuş ve biliş de diyebileceğimiz vicdan; insan ruhunun, iyiyi kötüden tefrik edebilen irade, kalbin ayrı bir derinliğinin unvanı sayılan lâtîfe-i rabbâniye (fuâd), şuur vâridatıyla zihin ve ihsas televvünlü his halîtasından oluşan bir mekanizmadır; insanın, hem kendini hem de bütün varlığı, varlığın Allah'la münasebetini duyan, sezen, yorumlayan ve rükünlerinin

canlılığı ölçüsünde imana, mârifete, muhabbete, aşk u iştiyaka menfezler oluşturan melekûtî bir mekanizma. Farklı metafizik derinlikleri haiz olan bu sistemde her zaman bilkuvve (potansiyel olarak), iradenin sesini-soluğunu, "latîfe-i rabbâniye"nin sezi ve müşahedelerini, zihnî şuur menbalı bilgi ve müktesebâtını, hissin ihtisas dalga boylu sübjektif mevhibelerini ve ihsas televvünlü mârifet çağlayanlarını duyup sezmek mümkündür.

Vicdanın Fonksiyonu

Vicdan, aynı zamanda kendi acz u fakr ve ihtiyaçlarının farkında olması ve bunları karşılayacak bir güç ve kuvvete dayanma lüzumunu duyması açısından da Zât-ı Ulûhiyet'e iman, teslim ve tevekkül ile sığınıp mârifet, muhabbet, aşk u şevkle mukabelede bulunma konumunda zîşuur bir müşahid ve yorumcudur. İlim ve mârifet adına bütün eşya ve hâdiselerin o talâkatlı hitap ve beyanlarını görüp, duyup taakkul, tefekkür, tezekkür, tahattur, tahlil ve terkibe tâbî tutması yanında, kendi iç dinamik ve rûkûnleriyle, sessiz fakat olabildiğine derin, herkes tarafından rahatça sezilemeyen ama bir hayli engin öyle aşkın bir ifade gücüne sahiptir ki, onu iyi dinleyip değerlendirebilen biri bazen artık başka hiçbir şeye ihtiyaç hissetmeyebilir.

Vuslat ve Cismani Aşk

Vâsıl, cismanî vuslatlardaki humûdet ve durgunluğun aksine; her zaman bir hareket, temâşâ, teveddüd ve teârûfe programlanmış gibi hep aktiftir. Dolayısıyla da, cismanî aşkların vuslatla ölmesine karşılık, vâsılın kalbî ve rûhî hayatının sonsuzla olan münasebetinde bir süreklilik söz konusudur. Bu öyle farklı bir vuslattır ki, hazzı da, zevk-i rûhânîsi de derinleşerek devam eder ve eren, her an yeni bir vuslata eriyor gibi hep taze taze "şeb-i arûslar" yaşar. Böyle bir vuslatı Nesîmî:

Mekânım lâ-mekân oldu,
Bu cismim cümle cân oldu;
Nazar-ı Hak ayân oldu,
Özüm mest-i likâ gördüm.

Bana Hak'tan nidâ geldi:

Gel ey aşık ki, mahremsin;
Bura mahrem makamıdır,
Seni ehl-i vefâ gördüm...

sözleriyle seslendirir ve zılliyyet planında "Kabe kavseyni ev ednâ" payesine göndermelerde bulunur. Böyle bir vuslatta iradenin nisbîlik ve müessiriyeti mahfuz, cezbe çok önemli bir faktördür. Onun bu önemini vurgulama sadedinde öteden beri "ehlullah" arasında: "Cezbetün min cezebetil hakka hayrun min ıbadeti-ssegaleyn" denilerek, cezbe mevhibesinin, ins ve cinnin pek çok ibadetle elde edebilecekleri bir kurbet vesilesi olduğu hatırlatılmıştır.

Vücut Hakkında Alimlerin Görüşleri

Taftezânî'nin bu tarifinde, Mustafa Sabri Bey'in de işaret ettiği gibi, birinci kategoriye girenlere "sofiyyûn" ikincilere de "mutasavvifûn" denir. Birincilerin beyanı, vecd ve istiğrak gibi bir hâli ifadede, kelime yetersizliğinden kaynaklanan bir iltibas ve bir hata söz konusudur. İkincilerin mülâhazası ise tamamen bir düşünce tarzı, bir kanaat ve bir felsefedir. Celâleddin ed-Devvânî, bu kanaati kanaatin arka plânıyla şöyle izah eder: Zâtî olsun, zamanî olsun, varlığın kendi kendine meydana gelmesi imkânsız ve muhâl olduğundan, vücûdu mümkün olan hemen her şeyin behemahâl vacibu'l-vücûd bir illet ve sebebe dayanması zarurîdir. Bu itibarla, hiçbir mâlûl ve mahlûk kendi kendine var olamadığı, varlığını devam ettiremediği gibi, dayandığı noktaya aykırılığı ve muhâlefeti de söz konusu değildir. Öyle ise bütün eşya ve hâdiseler, dayandıkları sebep ve illetlerle kaimdirler. Dolayısıyla da her şeyin vücûdu itibarîdir. Yani varlığın her parçası, dayandığı illet ve sebep itibarıyla izafî bir vücûda sahip olsa da, ondan, müstakil bir varlık gibi söz etmek mümkün değildir.

Böyle bir yaklaşım açısından, kâinatta her zaman itibarî ve izafî pek çok vücûd söz konusu olsa da, varlığı kendinden hakikî vücûd sahibi bir tanedir, O da vücûd-u Bârî'dir. Bizim müşahade edip duyduğumuz şeyler ise, Zât-ı Hakk'ın şuunâtından ibarettir.. Muhyiddin İbn-i Arabî bu konuda daha da ileri giderek: "Hiçbir şey bir neş'etten, bir tezahürden, bir akisten öte herhangi bir kıymet-i vücûdiyeye malik değildir. Ne var ki, bu neş'et, bu tezahür ve bu akisler (tıpkı bir film şeridindeki kareler gibi) o kadar hızlı ve peşi peşine hareket etmektedir ki; biz bir galat-ı hisle onda bir devam ve temâdînin var olduğunu zannetsek de, her şeyin böyle mütemâdî bir tecelliden ibaret olduğunda şüphe yoktur" der.

Câmî ise aynı çizgide: "Kâinatta her şey, ya bir vehim, ya bir hayal ya da aynalardaki gölgeler, akisler gibidirler" diyerek bu mülâhazalara iştirak eder. Bedreddin'in konu ile alâkalı mütalâaları tamamen onun madde mevzuundaki düşüncelerini aksettirir ki, "Vâridât" baştan sona bu kabil çarpık düşüncelerin harmanı mahiyetindedir. Bu itibarla da onu, nazarî vahdet-i vücûdçular arasında saymak bile doğru olmasa gerek...

Vücud Hakkında Değişik Yorumlar

İşte böyle farklı farklı duyup hissedişlerin ifade, yorum ve seslendirilmeleri de farklı farklıdır. Bazılarının üsluplarında açık bir "panteizm" sezilir. Bazılarının beyanı "monizm"i yorumlar gibidir. Bazılarına vahdet-i vücûdcu diyebilirsiniz.. bazıları ise gayet net vahdet-i şühûdçudur.

Şimdi isterseniz bu farklı konuları bir de mutasavvifin ve mütekellimîn açısından ele alalım:

Taftezânî, vücûd hakkındaki telâkkileriyle tasavvufçuları iki kategoride mütalâa eder. Ona göre bunlardan bir kesim, vahdet-i vücûd mevzuunda oldukça mâkul bir çizgide yürür.. ve mevcûd gibi vücûdda da kesretin var olduğunu kabulle beraber, seyr-i ruhanîlerinde kendi kemalâtlarının arşına ulaşıp da kendilerini tevhid deryasında müstağrak; zâtlarını Zâtullah'da, sıfatlarını da Sıfâtullah'da eriyip gitmiş görünce, gayrı onların nazarında bütün mâsivâullah kaybolur gider; gider de Hazreti Vücûd'dan başka bir şey göremez olurlar. Bu hâle, "fenâ fi't-tevhid" dendiğine daha evvel temas edilmişti ki, Hazreti Seyyidü'l-Muvahhidîn, bir kudsî hadîsle bu noktaya şöyle işaret buyururlar: "Kul, nâfile ibadetlerle Bana yaklaşır, yaklaşır da Ben de onu severim; sevince de onun işiten sem'i, gören başarı olurum."[1] Bu mertebeye yükselen bir müntehî, bazen müşahede ettiği resimleri, bazen de vicdanında duyduğu ahvâlî ifade edecek tabir bulamadığından, maksadı aşan beyanlarda bulunabilir; hatta hulûl ve ittihada çekilebilecek sözler bile söyleyebilir.

İkincilere gelince, onlar açıktan açığa nazarî bir vahdet-i vücûda kâildirler.. ve bir mânâda her şeyi O'ndan ibaret kabul etmektedirler ki; bu telâkkiye göre, görüp duyduğumuz âlemde, vücûd-u Bârîden başka hakikî hiçbir vücûd yoktur; kesret dediğimiz şeyler ise sırf bir hayal ve seraptan ibarettir.

Vücut Kelimesinin Anlamı ve Çağrıştırdıkları

Bulunma, var olma mânâlarına gelen vücûd, istiğfar eden günahkârlar için "Onlar Allah'ı tevbelerini kabul eden bir Rahîm olarak bulurlar" (Nisâ, 64) veya herhangi bir inhiraf sonucunda istiğfar edenlerle alâkalı "Allah'ı Gafûr ve Rahîm olarak bulurlar" (Nisâ, 110) ya da münkirlerin inkâr ve sû-i akîbetini ifade sadedinde "O, neticede Allah'ı bulur ve O'na mülâki olur, Allah da tastamam onun hesabını görür" (Nûr, 39) âyetleriyle anlatılan Hz. Zât'ın isim ve sıfatlarının bir taallukuna mazhariyet değil; "Ademoğlu Beni ara ki Beni bulasın" (Ebu'l_kâsım Cürcânî, Tarihu Cürcân 1/562) eseri ve daha bir kısım müteşâbih hadislerle bahis mevzuu edilen "bî kem u keyf" O'nu Zât'ı itibarıyla bulmadır ki; netice itibarıyla böyle bir bulmada hak yolcusu zevkî, hissî ve hâlî sübühât-ı vechin şuaâtı karşısında bütün bütün eriyerek, geriye sadece temyiz edemeyeceği bir "zevk" ve bir de "hâl" kalır. İmanla harekete geçip marifet ve muhabbete yürüyen böyle bir yolcuya "sâlik", âfâkî-enfusî emârelerin dillerini anlayarak ve onların şهادetlerini duyarak yolculuğu sürdürene "kâsıd", hedefe ulaşım vicdanının istiâbı ölçüsünde kalplerde kenzen bilinen hakikate -zaman, mekan ve hayyiz üstü- ulaşana da "vâcid" denir. İşin başlangıcında, imanla tam bir metafizik gerilim, devamı itibarıyla emârelerin ufkunda sevk ve insiyak, her müstaidin kendi yolunun sonunu duyması açısından da "Hazîratü'l-kuds"ün şuaâtı karşısında eriyip bütün bütün yok olma söz konusudur ki, bu ne hulûl, ne ittihad, ne tecessüm, ne inkılâp ne de başlangıç itibarıyla O'ndan ibaret bulunma; sadece ve sadece derya karşısında, deryada hissedilen damlayı, güneş karşısında ondan gelen zerreyi duyma keyfiyet ve zevkidir. Ebu'l-Hasan en-Nûri, böyle bir zevki seslendirme sadedinde; "Ben yirmi senedir hep bulma ve yitirme arasında gelip gidiyorum; 'keyfiyeti meçhul' Rabbimle vuslat yaşadığımda kalbimi kaybediyorum, kalbî varlığımı duyunca da O'nun gaybûbetine mâruz kalıyorum" der ki, hâl ehlinin tahavvülünü ifade etme bakımından gayet enfestir.

Vücut Makamındaki Hak Yolcusu

İşte bu ölçüde varlığın perde arkasına açık bir ârif, hakâik-i ilâhiye ve mutlak vâhidiyet yanında kevnî hakikatleri de müşahade eder ama, başkaları gibi

iltibasa girmez.. evet, bir mânâda her şeyin mütelâşi olup gittiğini hissetse de, her nesneyi diğerinden aklen farklı ve hissen bir muayyeniyet ve imtiyaz içinde görür; tecessüslerini fark içinde sürdürür.. sürdürür de ne müşahede ve mûkaşafenin vâridlerini görmezlikten gelir ne de his ve akl-ı selimin imtisaslarına karşı lâkayt kalır. Aksine, bu ufka otağını kurmuş bir ârif-i billah, duyup hissettiklerini bazen hakikat ve izafet, asıl ve zıll mülâhazalarıyla dile getirir; bazen de "Aslî hakikat tek, harice akseden ayan ise müteaddittir" diyerek duygularını soluklar ve hep aynı eksen üzerinde hareket eder durur.

Vücud Makamının Boyutları

Elbette ki yolun bidâyetindekilerin bu hâlâtı duyup hissetmesi mümkün değildir; zira peşi peşine cereyan eden bu ahvâl, belli ölçüde suya girmiş bir dalgıcın suyu hissetmesi, kendini derinliklere salınca tamamen suyun çekimine tâbi olması ve bütün bütün o derinliklerde kaybolunca da yalnız suyu duyması gibi bir şeydir. Bir nesnenin hakikatine erme yolunda böyle bir duyuş eğer marifet türünden şeylerden ise, o ilim ötesi, marifet edâlî bir vicdan kültürü; eğer bir iç müşahede ise o da bir "muâyene"; eğer hak yolcusu, araştırma, terkip ve tahlil adına bir "hel min mezîd" eri ise o da bir mûkaşefe ve müşahede; şayet o "cem kahramanı ise" bu da bir "fenâfillah" ve "bekâbillah" hâlidir ve böyle bir hâl ehli sürekli mâsivâullahtan istiğnâ dairesi içinde döner durur.

Vücud Makamının Mertebeleri

Birinci merhale itibarıyla hak yolcusu şüphe, tereddüt ve bütün kuşkulardan sıyrılarak öyle vicdânî marifete ulaşır ki, artık o noktadan sonra "bulma" adına - yer yer hakikatin seslendirilmesi nevinden varlık ve hâdiselerden bahsedilse de- istidlâle fazla ihtiyaç duyulmaz.. ve sâlik, böyle bir "ilm-i ledünnî" kaynaklı "vücûd" mülâhazasıyla, şahid ve deliller sayesinde edeceği bilginin yanında, hattâ üstünde ve ötesinde zevkî bir marifet ve hiss-i bâtın ufkuna yükselir.

İkinci merhale itibarıyla ise sâlik, "Hazreti Vücûd"u; cisim, cevher, araz, tahayyüz, zaman, mekan gibi hususlarla kayıtlamadan basiret nurlarıyla ve "ayne'l-yakîn" müşahede ölçüsünde duyup hissetme zirvesine ulaşır.

Üçüncü merhale itibarıyla ise müntehî, zevkî, hâlî bir müşahede ile, Mevcûd-

u Hakikî'den başka her şeyin silinip gittiği bir şâhikaya yükselir ve duygu dünyasında tam bir fenâ-yı mutlaka erer. Böyle bir tertip; marifeti ilmin üstünde, şuhûdu marifetin ötesinde ve vücûdu da şuhûdun fevkinde kabul edenlere göre bir esas sayılsa da, şuhûdu vücûdun verâsında kabul edenler için tashihe ihtiyacı olan bir yaklaşımdır.

Vücut ve Şuhud Farklılığı

Bir nesnenin esasları kendinden, zâtı itibarıyla var olması başka, onun Hz. "İlim" ve "Vücut" tecellileriyle farklı aynalarda farklı görüntüler sergilemesi daha başkadır. Böyle bir farklılığı sezebildiğimiz takdirde, vücut ve şuhûd mülâhazalarının dayandığı esasları bir mânâda görmek mümkün olabileceği gibi, sûret ile hakikat arasındaki ayrılığı ve var edip ayakta tutanla var olup onunla kâim bulunanı idrak etmek de mümkün olacaktır.

Bu farklılığı biraz da avam üslûbuyla şöyle açabiliriz: Varlık ve eşya, kendi zâtları itibarıyla mâdûm, Hakk'ın ziya-i vücudunun gölgesi veya gölgesinin gölgesi olması açısından da mevcut sayılırlar. Vücûd-u sûrî başkadır, vücut-u hakikî başka: Sûretler, şekiller O'nun atıyyelerinden birer akistirler; ne O'durlar ne de O'ndan müstağnidirler. O, "var olun!" dedi var oldular. Feyzini kestiği anda yok olur giderler. Ne hulûl, ne ittihad, ne tecessüm, ne tecessüd ne de rûh-u sârî; O'nun esmâ ve sıfâtı bütün mevcudâtın hakikî medârı.. işte hepsi o kadar...

"Sûrete nazar eyler isen "sen" ile "ben" var,
Ammâ ki hakikatte ne sen var ne de ben var." Anonim

Vücudiye Mesleğinin Ruh Anlayışı

Vücudiye mesleğine mensup olanların ruh telâkkileri diğerlerinden tamamen farklıdır. Bu meslek taraftarlarınca -kendi aralarındaki bir kısım farklı mülâhazalar müstesna- ruhla beden aynı şeydir.. ve her ikisi de müteâl bir tecelliyattan ibarettir. Bu cereyanın önemli simalarından biri sayılan Spinoza'ya göre, Zât-ı Ulûhiyet'le âlem -tealallahu amma yekûlûn- aynı şeydir. Bizzat mevcut ve kendi kendine kâim olandan başka hiçbir hakikat yoktur. Hakikî vücud nâmütenâhîdir ve onun nâmütenâhî sıfatları ve kevnî suretleri veya akisleri vardır.. ve mevcudatın esası da işte bundan ibarettir. Ruh da, ceset de

Zât-ı Mutlak'ta birleşen birer şe'ndir.

Spinoza'nın bu mülâhazaları, ifadelerdeki küçük farklılıklarla, kendilerini "vahdet-i vücud"çu kabul ettiğimiz bazı sofîlerin vecd ü istiğrak halinde söyledikleri şeylere çok benzemektedir. Burada iki ayrı hususa dikkatlerinizi bilhassa rica etmekte fayda mülâhaza ediyorum: 1) Vahdet-i vücud mülâhazasını bir meslek, bir felsefe olarak benimseme ayrı şey, Vacib-ul Vücuda hasr-ı nazar ederek O'nun hesabına varlık ve eşyayı görmeme, duymama, hissetmeme ayrı şeydir ki, böyle bir mülâhaza netice itibarıyla gider vahdet-i meşhûda dayanır; diğerleri ise vahdet-i mevcudu (monizm) içmam eder. Monizmde, hususiyle de Hegel monizminde, metafizik tamamen dışlanmış ve cismâniyetle ruhî tecelliyat aynı şey kabul edilmiştir. Hegel'e göre -hâşâ- "Allah haricî âlemin içinde mündemiçtir. Ruhumuz, ruh-u umumînin bir parçası ve maddemiz de onun ayrılmaz bir yanıdır. Madde-kuvvet, aynı cevherin görünen şeklinden başka bir şey değildir." Neticede o da, az bir farkla, tıpkı materyalistler gibi maddeyi öne çıkararak, ruhun fonksiyonlarını ona bağlı ve onun içinde mütalâa etmektedir.

Vücud-u Hak Mertebeleri

Bundan başka, öteden beri vücûd-u Hak, farklı iki mertebede mütalâa edile gelmiştir. Bu mertebelerin birinde, hâl ve müşahede itibarıyla sıfatlar mülâhazaya alınmaz; dolayısıyla, sıfatların mütekabiliyeti ya da birbirine muhalefeti söz konusu değildir. Yani bu mertebede sadece ve sadece zât mülâhazası hakimdir ki; "zât-ı baht" veya "zât-ı halis" de diyebileceğimiz bu makama erbabı: "ehadiyet", "âlem-i lâhut", "âlem-i lâ taayyün" ve "gayb-ı hüviyyet" demişlerdir. "Herkesin istidadına vabestedir âsâr-ı feyzi" herkes vicdanının enginliği ve inkişafı ölçüsünde böyle bir hâli farklı şekilde zevk eder ve yaşar. Diğer mertebede ise, Hazreti Zât, bütün sıfatlarıyla mülâhazaya alınır ve aynı zamanda burada sıfatların mütekabiliyeti ve birbirinden farklılığı da söz konusudur ki, işte bu mertebeye, "Hazreti Vâhidiyet", "âlem-i ceberût", "taayyün-ü evvel" veya "hakikat-i Muhammediye" denir.

Vücudun Duyulup Hissedilmesi

Hazreti Vâhidiyet'in, Hazreti Ulûhiyet de diyeceğimiz bir bâtın ve Hazreti Rububiyet diyeceğimiz bir de zahir yüzü vardır. Vâkıa, bunları bir hakikatin iki

yüzü şeklinde de ifade etmek mümkündür. Aradaki farklılığı biraz da seyr-i sülûk-i ruhanî esnasında sâlikin zevki belirler ki; ayrı ayrı duyuş ve sezîşlerde ayrı ayrı yorum ve seslendirmelerin olması gayet normaldir. Meselâ, bunlardan bir kısmı, nefis ve benlikleri itibarıyla tamamen izmihlale yönelir ve bütün ruhlarıyla Hazreti Vücûd'un duyulup hissedilmesine mâni kabul ettikleri izafî ve zıllî vücûd telâkkilerinden sıyrılarak hep "fenâ fillah"la oturur, "bekâ billah"la kalkar ve maiyyet maîninden huzur yudumlarlar. Diğer bir kısmı ise, kendi vücûd-u izafîlerini duyup hissetmeyecek kadar Hazreti Vücûd'un şuâları karşısında bütün bütün eriyip yok olmuşlardır ki, ne kendilerini ne de çevrelerini görüp hissedebilirler. Kendilerini ve çevrelerini görüp hissetmek bir yana, istiğrak ve izmihlâllerinin derinliği ölçüsünde farkı rüya sayar; ağyâra vücûd isnadını da âdeta şirk-i hafî kabul ederler.

Yabancılaşma ve Özden Uzaklaşma

Tarih tekerrür edip duruyor: Bugün de batıya karşı, aynı hâlet-i ruhiye içinde, bir yığın millet göstermek kabildir. Bu milletler ister batının teknik üstünlüğünü, refah seviyesini elde edip, onun gibi müreffeh yaşama peşinde olsunlar, isterse milletlerine hizmetin ancak böyle olacağına inansınlar, özlerinden ayrılma ve kendi kendilerini tahrip etme yolundadırlar.

Karşı dünya, dünden bugüne, üstünlüğünü korumadan başka bir şey düşünmedi ve bu uğurda her yolu meşru, her vesileyi mubah saydı. Bugün de aynı gayret içindedir. Arada tek fark var, o da; dünkü kölelere bedel, bugün köleleştirilmek istenen milletlerin oluşu ve dünkü kölelerin başkaldırmasına karşılık, onun yerinde bugün başkaldıran milletlerin bulunuşudur.

Evet eskiden; yeri, yurdu, kökü ve geçmişi olan bütün toplumlar, şimdi bu zıt dünyanın karşısına dikilme hazırlığı içindedirler.

Yabancılaşmanın Önüne Geçilmeli

Önümüzdeki yıllarda, vukuu muhakkak gibi görünen dünyadaki "oluşumları" belirleyecek dünya-ukbâ ufukları aydın nesiller, hem dışarıdan içimize sokulan hem de içimizde şekillenen düşünceleri, formülleri, sistemleri bir kere daha gözden geçirerek, toplumu mutlaka yabancılaştırıcı levsiyâttan arındırmalı ve

kendi mânâ kökleriyle irtibatlandırmalıdır; irtibatlandırmalıdır ki, özünü, benliğini koruyabilsin ve dünya ile içli-dışlı olsa da kendi çizgisinde, kendi geleceğine yürüyebilsin.. yürürken de, dünü bugünle beraber iç içe mütalâa edebilsin; geçmişî eski diye atmasın, yeni ve taze zannettiği şeyleri de körü körüne kabul etmesin.. evet, bugün ve yarınla alâkalı her şeyi bilmek ve bilinmesi gerekli olan şeylerin, böyle veya şöyle bildiklerimizden ibaret olmadığını anlamak ve hakikati, laboratuvar bulgularının yanında ilham esintileri altında, akıl, mantık, muhakeme süzgecinden geçirerek anlamaya çalışmak bu aydınlık neslin en belirgin vasfı olacaktır.

Yakaza Ehli İnsanın Özellikleri

Yakaza ehli, seyr-i sülûk-i ruhânînin hemen her mertebesinde basiret üzere hareket eder ve her davranışıyla: "De ki: İşte benim yolum budur! Ben basiret ve idraklerine seslenerek insanları Allah'a çağırıyorum" (Yûsuf, 108) hakikatini temsil eder.. duyup işittiği her şeyden kendine göre bir nasihat çıkarır.. gördüğü her nesne ve her hâdiseyi farklı bir ibret levhası gibi değerlendirir ve sürekli tezekkür, tefekkür ve tedebbür ufuklarında dolaşır. Sözlerinde hikmet, sükûtunda ibret, tavırlarında da mehâbet vardır.. karşılaştığı her çehrede Hakk'ı hatırlar ve ürperir, onun sîmâsının müşahedesinde de hep Hak hatırlanır.

Yakaza Hakkında Değişik Yorumlar

Bu mânâdaki yakazaya, basiret üstü istibzar demek de mümkündür ki, bu aynı zamanda sâlikin "akl-ı meâd" itibarıyla diriliş ufku sayılır -bazıları bunu kalbin bir buudu olarak da yorumlamışlardır- bu ufku ihraz etmenin önemli bir vesilesi "Yâ Hayyu yâ Kayyûmu Lâ ilâhe illâ ente" (el-Heysemî, Mecmeu'z-zevâid 10/169) hakikatinin tekrarı, diğer bir yolu da "Lâ ilâhe illâ ente birahmetike esteğîsu" (ez-Zehebî, siyeru a'lamî'n-nübelâ 22/51) nurânî cümlesinin vird-i zeban edilmesidir.

Bu ufku ihraz etmede, "eyyâmullahın marifeti" sözcüğüyle ifade edeceğimiz, Allah'ın geçmişte mutî kullarına iltifat ve teveccühlerinin, nankörlere de itâb ve cezalarının hatırlanmasının da, bir müeyyide olarak tesiri büyük olsa gerek.

Niyet ve nazar sağlamlığı, bakış zaviyesinin sıhhat ve istikameti ve

şartlanmışlıktan uzak kalabilme mânâlarına gelen "ağrazdan selâmet" de bu ufku koruyabilmenin ehemmiyetli kâidelerindendir.

Yakaza Kelimesinin Anlamı

Kelime olarak uyanıklık demek olan yakaza; tasavvuf erbabınca, mebde' itibarıyla Hakk'ın emir ve yasakları karşısında uyanık, titiz ve duyarlı olmak; bir kısım ilâhî ihsanlara mazhariyet mânâsında müntehâ itibarıyla da değişik makam ve mertebelerin bazı vâridleri karşısında her zaman fikrî, ruhî istikametini koruyup iltibaslara düşmemek ve hep basiret üzere olmak demektir.

Yakaza'nın Şartları

Aklı hevâsına teslim, gözleri "eyyâmullah"a kapalı ve bakışlarında inhıraf bulunanların istibrası söz konusu olamayacağı gibi, böylelerinin teyakkuzu da bahis mevzuu değildir. Şâyet teyakkuz, görme, gözetme; görüldüğünün ve gözetildiğinin farkında olmak ise bu, teyakkuz erbâbının sürekli istibsar yolunda bulunmasına ve hayatını da her zaman hukukullahı görüp gözetmeye, ayrıca Hak tarafından da görülüp gözetildiğine bağlamasına vâbestedir. Gözlerini ağyâr rûsûmundan, gönlünü de yabancı hatıralardan sıyânet edemeyen uyanık sayılmaz ve böyle birinin hangi mertebede olursa olsun güvende olduğu söylenemez. Aslında güven, güven telaşı içinde ömürlerini geçirenlere Hakk'ın hususî bir atıyyesidir; kendini mutlak güvende sayanların emniyeti ise söz konusu değildir. Göz ve gönlün yakazası, Hakk'ın her ân, her halimize nigezbân bulunması şuuruyla, his, idrak, irade ve kalblerimizle O'na tahsis-i nazar ederek ömrümüzü hep O'nun huzurunda bulunma âdâbıyla sürdürmektir.

Nazmu'l-makâmât Sahibi bu mülâhazayı şöyle resmeder:

"Her zaman Yüceler Yücesi O Zât'a tezellül göstererek iki büklüm ol; ol ve fevkalâde bir fakr u ibtihalle O'na yönel!. Hem öyle bir yönel ki, bir gün sen o teveccühten vazgeçsen bile, o katiyen sarsılmamalı ve yerinde kalakalmalıdır. İşte, hakikat erlerinin kendi aralarında huzur dedikleri de budur.. ve o Yüce Zât'ı zikirten maksat da bu olsa gerek."

Yakazanın Mahiyeti

Evet, dikkatleri belli bir noktaya toplayarak "Hak, benim bütün davranışlarıma nıgehbân bulunuyor" şuuru ve idraki içinde bulunma, "O her zaman beni gördüğüne göre -bir ölçüde "ihsan" mânâsıyla da irtibatlı görünüyor- ben de her zaman temkinli ve tetikte olmalıyım" mülâhazasıyla, avını bekleyen bir avcı gibi, göz kırpmadan, sürekli O'ndan gelecek vâridâtı bekleme; dahası "lâ havle velâ kuvvete illâ billâh (Güç ve kuvvet ancak Allah'ın elindedir)" (Buharî, Teheccüd 21; Müslim, Salât 12) hakikatine tam itimatla, O'ndan başkasına katiyen arz-ı hâcette bulunmama; her yerde ve her zaman O'nu arama, O'nu sorma ve O'na ulaştıracak yolları kollama müteyakkız bir sâlikin her zamanki hâlidir ve böyle bir hak yolcusu ömür boyu Cenâb-ı Hakk'ın riâyet ve inâyeti altındadır.

Bu mansıbın en büyük kahramanı Hazreti Sultani'l-müteyakkızîn: "Benim gözlerim uyur kalbim uyumaz" (Müslim, Salât 12) buyurarak böyle bir yakaza-i dâimîye işaret buyururlar. Dünyada bu hakikate kapalı yaşayanlara tembih sadedinde, o nur medresenin en mümtaz talebelerinden biri sayılan Hazreti Ali de: "İnsanlar uykudadırlar, öldükleri zaman uyanırlar" sözleriyle yakazanın ayrı bir buuduna dikkatleri çeker.

Yakın Gelecekte Olacak Değişimler

Çok yakın bir gelecekte, hemen herkes, aradığı her şeyden daha ziyade, sükûnet, emniyet ve huzura koşacak.. her yerde onları soluklayacak ve en içli bestelerini onların etrafında örgüleyecektir.. örgüleyecektir; zira insanlık var olduğu günden beri, her türlü mahrumiyete rağmen varlığını sürdürmüştür ama, huzur, emniyet ve muhabbetsiz edememiştir. Küreselleşme sath-ı mâiline girmiş bir dünyada, iç içeleşen insanların bundan müstağni kalmaları mümkün değildir.

Zaten, bu duygu ve düşünceler, daha şimdiden, bazılarımızın ruhlarında öyle kök salmış ki, gelecek yılların onların fideliği olacağına zerre kadar şüphem yok. Bu mânâlar, gönüllerimize öyle nakşolmuş ki, daha bu günden onları dillerimizde bir tat ve gönüllerimizde de birer heyecan olarak duymaya başladık bile. İhtimal ki şimdilerde, birer ümit, birer heyecan olarak duyduğumuz bu şeyler, gelecekteki hayatımız adına bize üst üste direktifler yağdırarak, gönül

yamaçlarımızı sevginin, aşkın ve müsâmahanın yeşerdiği birer altın çayır haline getireceklerdir.

Yakin Hakkında Değişik Tanımlar

Hakikat ehlince yakîn; îmân esaslarını ve bilhassa, îmânın kutb-u a'zâmını, aksine ihtimal vermeyecek şekilde bilmek, kabullenmek, duyup hissetmek ve onun insan benliğiyle bütünleştiği irfan ufkuna ulaşmak demektir. Onu, îmânda delîl ve bürhanları aşarak, "latife-i rabbâniye" yoluyla gaybları müşâhede, eşyânın perde arkasını murâkabe ve sırları muhafaza şeklinde de târif etmişlerdir. Ona, bütün bilgi kaynaklarını, bütün müşâhede ve murâkabe yollarını kullanarak varılan noktalar ötesi nokta ki, o nokta bir yönüyle intihâ, diğer yönüyle de ibtidâ sayılır- demek, zannederim daha uygun olur.

Yakin'in Anlamı

Yakîn, şekten, şüpheden kurtulmak; doğru, sağlam ve kesinlerden kesin bir bilgiye, hem de herhangi bir tereddüt ve kuşkuyla düşmeyecek şekilde ulaşmak, bütünleşmek demektir. Yerinde îkân, istîkân ve teyakkun da diyeceğimiz yakîn, marifet yolcusunun ruhânî seyahatında erip zevk ettiği manevî bir makamdır; aynı zamanda, derece, mertebe, terakkî ve inkişâfa açık varlıklar için söz-konusudur. İçinde derece ve mertebelerin bulunmadığı, onun için inkişâf ve terakkînin bahis mevzû olmadığı ilm-i ilâhî için yakîn katiyen söz konusu değildir. Bir kere ilâhî isimler tevkîfidir.. ve gaybın lisân-ı fasîhi Hz. Şâri' tarafından -tabîi kendisine verilen vâridat ölçüsünde- nelerden ibâret olduğu bildirilmiştir ama, bunlar arasında, yakîne kaynaklık yapabilecek "mûkin" diye bir isme rastlanmamaktadır. Sâniyen yakîn, şek, şüphe, tereddüt şânından olan nesneler hakkında kullanılır; Zât-ı Ulûhiyyet ise bunlardan münezzeh ve müberrâdır.

Yakin'in Başlangıç ve Neticesi

Yakîn mebde itibâriyle kesbî, müntehâ ve netice itibâriyle de bedîhî, lutfî - kesbî sözüyle, Ehl-i Sünnet imamlarının; eğilim ve eğilimdeki tasarruf dedikleri

cüz-î irâde ve onun taallukunu kastediyorum- ve mutlaka ma'rifet vizelidir. Ma'rifet; bakış zâviyesi, isabetli nazar, dupduru niyet ve sâlikin delillerle buluşup tanışmasına, Allah ihsânının iktirân etmesiyle meydana gelir, billûrlaşır, benliğin bütün derinliklerini aydınlatır.. derken dört bir yandan insan rûhuna ışıklar yağmaya başlar.. varlığın her ufkunda peşipeşine şafaklar sökün eder.. meşrikların yanında mağribler de ağarır ve istidâdına göre her fert, kendini ışıklarla muhat bir nokta gibi görür rûhunun derinliklerinde, kesret dağdağasının silinip gittiğini müşâhede eder ve her şeyin bir vahdet zembemesi içinde zevke inkılab ettiğini duyar ve yaşar...

Evet, yakîn, başlangıcı itibâriyle, biraz tozlu-dumanlı, dolayısıyla da huzursuzluk esintilerine açık geçer; neticesi itibâriyle ise, tasavvurlar üstü bir huzurla iç içedir. Mebde ve müntehâdaki bu farklılığı göremeyenler, yakînde hatarât, huzurda tavattun ve emniyet varolduğu iltibâsına düşmüşlerdir. Oysa ki mesele, tamamen bir mebde ve müntehâ meselesi.. hatarât ise "Îlâ en yetekammedeni Allahû birahmetihi" [3] fehvâsınca herkes için bahis mevzû.. tavattun ve emniyete gelince onlar, Allah'ın yakîn seralarında yetiştirdiği inâyet turfandalarıdır. 3. Buhârî, Rikak, 18; Merdâ 19; Müslim, Münâfikîn, 71-78; İbn Mâce, Zühd, 20.

Yakin'in Bölümleri

Bir kısım Kur'ân âyetlerinde işâret buyurulduğu gibi, yakîn, tasavvuf erbâbınca üç bölüm içinde mütâlâa edilmiştir:

1. İlme'l-yakîn ki: Apaçık delîl ve bürhanların aydınlık dünyâsında, o delîl ve bürhanlar vesâyasında hedeflenen hususlarla alâkalı en sağlam inanç ve en kesin iz'âna ulaşma keyfiyeti..

2. Ayne'l-yakîn ki: Keşif, müşâhede ve duyup hissetmenin, rûha kazandırdığı engin ve tarifler üstü marifete ulaşabilme hâli..

3. Hakka'l-yakîn ki: Perdesiz, hâilsiz; aynı zamanda kemmiyetsiz, keyfiyetsiz ve tasavvurları aşan sırlı bir maiyyeti ihrâz mazhariyetidir.. bazıları bu mazhariyeti, kulun, benlik, enâniyet ve nefis cihetiyle fenâ bulup Zât-ı Hakk'la kâim olması şeklinde de yorumlamışlardır.

Bu üç husûsu, avamca şöyle bir misâl ile anlatmak da mümkündür: Bir insanın ölmeden ölümü bilmesi "ilme'l-yakîn", gözünden perdenin kaldırılıp

canını almaya gelen melekleri görmesi, sekerât öncesi bir kısım metafizik hâdiselere şâhit olması "ayne'l-yakîn", ölümün kendine has keyfiyetini tadıp duyması da "hakka'l-yakîn"dir. Buna göre bir insanın, ilmî istidlâl yoluyla herhangi bir mevzûda elde ettiği kesin bilgiye ilme'l-yakîn, gözüyle, kulağıyla ve diğer sâlim duygularıyla ulaştığı ma'rifete ayme'l-yakîn, istidlâl ve müşâhade üstü ve doğrudan doğruya onun vicdanına gelen, vicdanından fışkıran ve bütün zâhir-bâtın duygularının ufkunu saran irfâna da hakka'l-yakîn denir.

Yakînin, husûsiyle de hakka'l-yakînin, hakâik-i mücerredeye tatbîkine gelince, yukarıdaki mülâhazalarda da işaret edildiği gibi, o, tamamen hâlî, zevkî bir mes'eledir.. ve bundan öte fazla bir şey söylemek de bizim boyumuzu aşar.

Yakîn'in Gücü ve Yakîn'e Ulaşan İnsanlar

Yakînin en azı bile, kalbi nurlarla dolduracak, tereddüt sis ve dumanlarını silip süpürecek ve insanın iç dünyâsında, sevinç, itminân ve revh u reyhân esintileri meydana getirecek kadar güçlüdür. Hz. Zünnûn'un da dediği gibi; yakîn, kalbi ebediyet arzusu ve sonsuzluk emeliyle coşturur. Bu yüksek duygu ise, insanda zühd düşüncesini uyarır ve geliştirir.. zühd yamaçları hikmete açık düşünce kuşaklarıdır.. zühde kanatlanıp hikmete ulaşan ruh, benliğine âkıbet mülâhazasını perçinler ve hâkim kılar..^[1] ukbâ mülâhazasıyla oturup kalkanlar ise, halk içinde olsalar dahi hep Hakk'la beraberdirler.

Yakînin başlangıcı, perde aralanması berzâhı, iki adım ötesi mükâşefe -kalbin ilâhî tecellîlerle doyunluğa ulaşp, şüphe, tereddüt ve bütün kuşkulara kapanması ki; bu noktaya ulaşanlardan bazıları: "Perde açılrsa yakînim ziyâdeleşmez" ^[2] demişlerdir- eşyânın hakîkatını renkler ve keyfiyetler üstü tüllendiği bu iklimden iki soluk sonra da müşâhede -gözle görülmemişler, kulakla işitilmemişler ve insan tasavvurlarını aşan mevhîbeler âleminde seyahat- ufkudur.

[1.] Kuşeyrî, er-Risâletü'l Kuşeyriyye, s. 180.

[2.] Aliyyü'l Kârî, Esrârü'l-Merfua, s. 286.

Yapılan Saldırı ve Eziyetler Karşısında Fethullah Gülen'in Tutumu ve Görüşleri

Yıllar var ki, sükûtun çığlıkları hep sesimin önünde uğulduyor; zulmü lânetlemek, zalimin yüzüne tükürmek, müfterîye ağzının payını vermek, mütecâvizin sesini kesmek, komplocuya "yeter artık" demek tâ dilimin ucuna kadar geliyor ve tabiatımın cidarlarını zorluyor; ama, kimseye bir şey diyemiyor/demiyor; Allah'ın görüp bildiğini düşünüyor, olup bitenleri kaderin mutlak adaletine bağlıyor, bir iki yutkunuyor; sonra da yeniden bütün hiddet ve şiddetimi her zaman muhabbetle çarpan kalbime emanet ediyor; karakter, düşünce ve üslûbumun hatırına herkesin yalan-doğru sesini yükselttiği durumlarda ben bir "Lâ Havle" çekip "Buna da eyvallah" demekle yetiniyorum.

Gerçi böyle davranmak çok defa zalimi cesaretlendiriyor, müfterîyi daha da küstahlaştırıyor, mütecâvizleri saldırganlığa sevk ediyor; ama, ben kendi kendime: "Ne de olsa bunlar da insan, bir gün insan olduklarını düşünür ve bu tür münasebetsizliklerden vazgeçerler." diyor -bu bir hüsnüzan belki de kuruntu- herkesin insafa geleceği bir eşref saat beklemeye koyuluyorum; koyuluyor ve içimde oluşan değişik dalga boyundaki hafakanları ve çok defa mülâyemet hislerimi zorlayan fırtınaları sebepler üstü nevzuhur beklentilerle yumuşatmaya, göğüslemeye çalışıyor; hatta yer yer derûnî bir sükût murâkabesine dalarak âdeta kendi his dünyamın dışına kaçıyorum. Zaman geliyor ki, içimi kanatan bir kısım şeyler karşısında kendime acıyor, bazen de âleme karşı saygılı olayım derken kendime saygısızlık yaptığım hissine kalıyorum; kapılıyorum ama, yine de her zaman bir zıpkın gibi sineme saplanan onca yalan, onca tezvîr, onca şeytanî plan karşısında dönüp nefsim: "Tâ baştan derdi derman kabul ettiğine göre, bu şikayet tavrı da neyin nesi? Dişi olan elbette ki ısırarak, pençesi olan da parçalayacak; hakkı kuvvette görenler mevcut olduğu sürece bunu değiştirmeye de kimsenin gücü yetmez; öyleyse herkesi hoş gör." deyip çığlıklarımı içime gömüyor ve duygularımı sükûtun nevhalarıyla dillendiriyorum.

Zaten benim gibi düşünenlerin ve benim durumumda olanların başka türlü davranmaları da mümkün değil; evvelâ, edânîye baş eğmesek de, "Hükm-ü kazaya can iledir inkıyâdımız." (Bâkî).. saniyen, öyle bir dünyada yaşıyoruz ki, düşmanlığa kilitlenmiş kimselerin hadd ü hesabı yok, kinle-nefretle oturup kalkanlar, lânetle anılan cebbarlara rahmet okutturacak kadar insafsız, -benim olup bitenleri kalbimde yumuşatmam realiteleri değiştirmez- çokları ağızlarını her açışlarında firavunların gayzıyla köpürüyor; dinmiyor hiddetleri-şiddetleri ve doymuyorlar yakıp-yıkmaya, asıp-kesmeye, sorgusuz infaza; hemen her zaman bir "He-man" edasıyla kılıçlarını göklere doğru kaldırıyor ve "Güç

bende!" diyorlar. Dünya bir baştan bir başa "hak, hürriyet, demokrasi, insan hakları.." gibi nakaratlarla inliyor; ama, hak kaba kuvvetin elinde zebûn, hürriyetin boynunda üst üste esaret tasmaları, demokrasi uygulayıcıların keyfine göre yorumlanan bir ucûbe.. şimdilerde bunların böyle olduğunu anlamayan kalmadı ama, yıllardan beri bu gibi değerleri istismar edenler, hâlâ hiçbir şeyden haberleri yok gibi aynı nakarâtı tekrar edip duruyorlar hem de yaşlarından, başlarından, konumlarından utanmadan; işsiz-güçsüz, amelmanda miskin miskin otururken hak, hürriyet, demokrasi diyor; hakları hürriyetleri tarumar eden bir başkası da aynı şeyleri mırıldanıyor. Pâye, mansıp ve koltuk kapmada aynı sihirli kelimeler kullanılıyor, dahası çalıp çırpımlar onların farklı yorumlanmalarıyla meşru gösterilmeye çalışılıyor. Ezenler ezdiklerini onlara dayanarak eziyor, kayırdıklarını da yine onlara getirdikleri özel yorumlarla kayırıyorlar.. evet, onlarla dünyada değişik idarelere müdahale ediliyor, onlarla ülkeler işgale uğruyor; onları ikâme bahanesiyle insan kanı dökülüyor, ırz çiğneniyor, namus pâyimâl oluyor, cinayetler işleniyor, failer meçhul kalıyor, insanlara baskılar uygulanıyor, düşüncelere sansür konuyor, özel yaşama karışılıyor, inançlara saldırılıyor, akla-hayale gelmedik hayasızlıklar irtikap ediliyor ve münkerâta prim veriliyor; her zaman hak-hukuk deniyor ama, çiğnenen de yine onlar oluyor.

Yapma ve Bozma Düşüncesi

Bazen bu tarz ve bu üslûp, değişik buhran ve bunalımlar içinde bulunup da sık sık kendi nefsiyle hesaplaşan ve kendi düşüncelerini tenkit edip sorgulama cesaretini gösteren seviyeli dimağ ve dâhi ruhların alternatif sistemler arama gayretinde de görülebilir. Ama, bu iki şey, serâ ve süreyyâ farklılığıyla birbirinden uzaktır ve birinin, ülû'l-azmâne bir cehd olmasına karşılık, diğeri tahrip yörüngeli bir hezeyandır. Birinci düşüncenin temsilcisi, yapma azmiyle gerilmiş öyle bir düşünce mimarıdır ki, her yıkması bile bir inşa temeli teşkil eder. İkinci anlayışın bahtsız mümessili ise, duyguları, düşünceleri ve tavırları itibarıyla hiçbir zaman kendi olamamış; ömrünü hep gel-gitler içinde geçirmiş; yapma düşüncesi bile yıkma eksenli tipik bir tahripçidir. Her zaman "ben bir aydınım, ben bir entelektüelim" yâveleriyle oturup kalkar. Biraz ateizmin, biraz komünizmin, biraz da nihilizmin tesiriyle tam a'raf insanı ve tam bir berzahlıktır. Duygularıyla, düşünceleriyle bu melez tip, ne tam şarklı kategorisine girer ne de garplı; aksine o, her iki dünyanın da mük'ap cahilidir

ama; halini hissettirmeyecek kadar da pişkindir. "Şark'a bakmaz, Garb'ı bilmez, görgüden yok vâyesi/Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermâyesi!" (Âkif) ona göre biçilmiş bir kaftan gibidir.

Bu sıkılmaz düşünceye göre -sağcı da olabilir solcu da- toplum hattâ bütün insanlık, ürperten bir yıkılış sath-ı mâilinde.. tarihî tekerrürler devr-i dâimi içinde öteden beri devam edegelen belâlar, musibetler kabaran deniz dalgaları gibi müstevlî ve amansız.. bütün idareciler Sezar'lar kadar müstebit, Napolyon'lar kadar bencil.. bütün kitleler de böyle bir saygısızlığa müstahak şuursuz yığınlardır.

Yaratıcının Halifesi Olan İnsan

Oysa ki, insan, yaratıcının halifesi olarak bütün varlığa hükmetme ve her şeyin efendisi olma mevkiinde yaratılmıştır. Böyle üstün bir vazife ile dünyaya gönderilen insan, bu yüksek pâyenin gerektirdiği bütün vasıfları da, birer nüve hâlinde beraberinde getirmiştir. Onun, yüksek bir karakter kazanarak ikinci bir varlığa ermesi, sonra da (kendi olarak) kalabilmesi, sistemli düşünmesine, sürekli çalışmasına ve ara vermeden, kalbî ve ruhî hayatında derinleşmesine bağlıdır. Tabii, fenâ ve çirkin bir karakter kazanması da, fenâ ve çirkin düşüncelerine...

Yaratılış Gayesine Uygun Hareket Etmek

İnsan, yaratılış gâyesine uygun hareket ettiği ölçüde varlık ve hâdiselerle olan münasebetlerini korumada da başarılı sayılır. Aksine, yaratılış gâyesine uygun davranmayan ya da kısmen dahi olsa sorumluluklarını aksatan, kendi hedefsizliği ve başıboşluğu yanında, kâinatın dönen dolapları, işleyen çarkları karşısında sürekli müsâdemeler yaşar ve bir mânâda kendi evi, kendi sarayı sayılan bu dünyayı içinde yaşanılmayan bir cehenneme çevirebilir. Daha bugünden bazıları, çok yakın bir gelecekte dünyanın, böyle bir cehenneme çevrileceği endişesiyle tir tir titriyorlar..

Yaratılış Gerçeği

İlk yaradılış; yokluğun bağına atılan iki harf ve bir heceden ibaret olan "Kün" sözüyle başlamıştır. Tekten çoğa, vahdetten sonsuza uzayıp giden yollar sözle açığa çıkmış ve kelimelerle aydınlanmışlardır. Söz, gönüllerde yankılanmadan önce, insanın hayvandan, hayvanın da taştan, topraktan farkı yoktu.

Kalem ilk yaratıldığında neyi yazacağını bilememiş ve hayrette kalmıştı. Neden sonra kulağına "söz"ün sırrı fısıldanınca, o feryat, mürekkep de ağlamaya başladı. Ve o gün-bugündür, kalem söze ulaşınca hep çığlık koparır, mürekkep de yaş döker...

Yaratılış ve Söz İlişkisi

Söz olmasaydı, bizler, ezele ait hiçbir şeyi duyamaz ve Yüce Yaratıcı'nın, gönlümüzü, gözümüzü dolduracak esrarını anlayamazdık... Söz sayesinde kâinat bir meşher, Hak'tan gelen kitaplar da birer dellâl kesildi. Söz, zebercet kakmalı bir taş gibi yeryüzü halifesinin başına konunca, varlığın mânâsı ayân oldu ve biz de bütün bütün ondan ibaret hâle geldik...

Yeri-göğü bir araya getirip, birbirine bağlayan, dünyayı ukbâ ile bütünleştiren sözdür. Her ne kadar onun güzelliği ve yüceliği kendiliğinden görülmese de her şey ona muhtaç, her gizli güzelliğin kaynağı da odur.

O, burçları deviren öyle bir sancak ve kaleler fetheden öyle bir bayraktır ki; onun vesâyâsına girmeyen cihangirler bir köyü bile fethedememişlerdir. Fatih kumandanlar onun girdikleri yerlere girememiş, sultanlar onun ulaştığı ihtişama ulaşamamış ve hiçbir fâni onun kadar uzun ömürlü olamamıştır. Gelenler gitmiş; gidenler unutulup hâfızalardan silinmiş; ama o, hep taptaze ve olduğu gibi kalmıştır.

Yaratılışın Gerçek Mahiyeti

Evet, ilim ve zekânın, kâinatın başlangıcı ve sonu hakkında bugüne kadar tatminkâr hiçbir ifâdeleri olmadı. Yaratılış ve hayatın sırları mevzûunda ne bilim ne de insan muhâkemesi ciddî hiçbir açıklama getiremedi. İnsanoğlunu öteden beri meşgul eden bu önemli hususlar, insan idrâki ve insan zekâsı için hâlâ ürperten birer muammâ.. ve bütün metapisişik vakalarda âdeta birer

hayret ufku... İnsan ilmi, insan zekâsı, ihtisaslarımız dışı (duyu dışı) idrâkleri, vahyi, ilhâmı, önseziyi, birer sır yumağı sayılan rüyâları, rûhun mekân ve zaman üstü bilgi kaynaklarını, insan benliğinin derinliklerine ıttılâ, tenasüb-ü illiyet prensibiyle îzah edilemeyecek şekilde cereyan eden metafiziğin fiziğe tesirlerini, kerâmetli elleri, hârika solukları ve duâları, mevcut bilgilerimizi aşan müessiriyetlerini izah edememektedir. Bu gibi meselelerde insanlık, büyük çoğunluğu itibarıyla hâlâ dinin teklif ettiği çözümlere sığınmakta; onlara mürâcaat etmekte ve problemlerin çözümünü gökler ötesi referanslarda aramakta.. bütün çarpıtmalara rağmen buna, vicdan ibresinin doğruyu göstermesi diyebiliriz.

Yaratılıştta Zahiri ve Batınî Programın İşleyişi

Bunu biraz daha açabiliriz: Her şeyin ilmî vücudu itibarıyla mânevî bir suret ve mâhiyeti -suret ve mâhiyet tabiriyle yine kelime yetmezliğine takıldığımızı itiraf etmeliyim- vardır. Böyle bir suret ve mahiyet, kaderî plan çerçevesinde, akdes feyiz televvünlerine bağlı, feyz-i mukaddesle önce -bu da bizim gibi zamanla mukayyet olanlara ait bir husus- ruhânî mahiyetler seviyesine getirilir; sonra cismâniyet urbası giydirilir ve her varlık, topyekün eşyâyı kuşatan bir ilmî program çerçevesinde, kendi mânâ ve muhtevasına göre belli hüviyete bürünerek başka bir mazhar ve meclâ durumuna yükselir. Kaba bir benzetme yapacak olursak; her varlık, ilmî vücut mertebesinde, kelime ve cümleleri meydana getiren harflerin özü ve ruhu gibidir. Bunlar, kelime mertebesine yükseldiklerinde belli mânâlara delalet ettiği gibi, mevcudat da farklı taayyünlerle farklı şekiller alır. Bunların misalî levhalardaki siluetleri, âyetlere; belli numara, belli drop ve belli kalıplar çerçevesindeki şekilleri, resimleri de, çerçevesi belirlenmiş müstakil sûrelere benzetilebilir.

Temelde her şey, bâtını itibarıyla, çoklarımızın idrak ufkunu aşkın bulunsa da, nuranî, şeffaf ve vahdet edalı olduğu açıktır. Zâhirî televvünleri açısından ise büyük ölçüde esbab alaşımli ve kesret edalıdır. Bu, biraz da aynaların kabiliyet ve hususiyetleriyle alâkalıdır: Evet, tıpkı Kur'ân sûrelerinin âyetlerden, âyetlerin kelimelerden, kelimelerin harflerden, harflerin de nokta ve belli hatlardan meydana gelmesi gibi, canlı-cansız bütün varlık da misalî levhalardan, misalî levhalar kelimât-ı ruhâniyeden, bunlar da -tabir caizse- hurûf-u ilmiye tecellisinden ezeli program çerçevesinde, kudret ve iradenin taallukuyla meydana gelmiş cümleler, paragraflar, risaleler ve kitaplardır. Bunun böyle

olduğunu duyup zevk eden arifler, her zaman kesret arkasında vahdeti, ehadiyet cilveri verâsında da vâhidiyeti temâşâ etmiş ve cemâlin rasathânelerinden ihataları aşkın celâli tecellilerin mehâfet ve mehâbetini duymuş ve tazimle iki bûklüm olmuşlardır. Başta namaz olmak üzere bütün ibadetler, bu seviyeye açık ruhlara, yerine getirecekleri sorumlulukları gösterme, tarif etme ve hatırlatma açısından fevkalâde önemlidir.

Yardımanın Olmazsa Şeytan ve Avanesiyle Başedilemez

Ey Rabb-i Rahîm! Biz güçsüz, hasımlarımız azgın; şeytan ve avenesi bir cephe oluşturmuş ki, Sen inayet etmezsen bunlarla başetmemiz mümkün değil; her yanda düşmanlarımız gayzla köpürüyor; dostlarsa suskun ve temkin murakabesinde. Sadece o kadar mı?. Hayır, bir sürü de dost kılığında düşman var ve hepsi de tam tekmil taarruz vaziyetinde. Hâdiseler acımasız cereyan ediyor; hicranla geçen zaman bir türlü bitmiyor.. mekan da, zamanın rengine bürünüyor. Bazen seherlerde esen yeller bile kasvetle esiyor; bazen de Sana niyaz içinde bir fecir aydınlığı ruhumuzu sarıyor. İnşirah duyup biraz seviniyoruz; biz sevinirken hasımlarımız da habire ha esiriyor; bu defa bize de olduğumuz yerde kalakalıp yutkunma düşüyor.

Bütün bunları Sana açıyor, içimizi Sana döküyor ve nazar-ı merhametine dehalet etmek istiyoruz. Aslında, Sen varken başkalarından yardım istemek şirk ve şuna-buna el açmak da bir saygısızlıktır. Yaralarımızı saracak Sen, ızdıraplarımızı dindirecek de Sensin. Sensin kin ve nefretle atan kaskatı kalbleri yumuşatacak; Sensin nifak gel-gitleri içinde bocalayıp duranlara istikamet üfleyecek. Nazarî insanlıktan amelî insan olmaya yükselememiş bahtsızların talihlerine de bir ışık yak. Uzakta duranları daha da uzaklaştırarak tazib etme; dudakları Seni tazimle süslü kulların yakarışları arasında bizim dileklerimize de icabet buyur.

Yaşadığımız Bunalımlar ve Peygamber Efendimize (sav) Hitap

Ey ışıyla karanlık dünyalarımızı aydınlatan nur, ey o enfes râyihasıyla cihanları itriyat çarşısına çeviren gül, gönül mağriplerimizde o vakitsiz

gurûbun, ümit sabahlarımızı kapkaranlık bir hicran gecesine çevirdi. Göz gözü görmez oldu ve yollar bütünyle birbirine karıştı. Gün geldi, akıl, senin yolundan çıkıp başka vadilere saptı.. düşünce bütün bütün sana karşı kapandı ve her taraf yıllardan beri pusuda bekleyen o kapkaranlık hilkat garibeleri ile doldu. Adın sinelerimizden kazınmak ve nâmın yeni nesillere unutturulmak istendi. Bu meş'um gayretlerle beraber şu köhne dünyamız uğursuzluk ağına takıldı ve ümmetin kaderi kamburlaşıp iki büklüm oldu. Durduğumuz yerde duramadık, olmamız gerektiği gibi olamadık ve ulaşma iddiasında bulunduğumuz yere de ulaşamadık.. mânâ köklerimizden koptuk.. maddeyi ve dünyayı doğru okuyamadık.. kendimizi bir korkunç hazanın solduran, öldüren ikliminde sararıp solmaya saldık.. herkes kendi düşünce dünyasının ufkuna koşarken bizler ürperten bir yok oluş içinde olduğumuz yerde kalakaldık.

Bak şimdi korkutan bir belirsizlik var senin dünyanda; anlayışlar dar, düşünceler çarpık, yenilenme ve dirilme duyguları da tamamen meflûç. Doğduğun kutlu diyar, yıllar var bütünyle kısırlaştı hiçbir şey doğurmuyor artık.. mübarek köyün vefasızlığımızı tecziye suskunluğu içinde. Şam, Bağdat sürekli anomali doğuruyor.. Belhler, Buharalar hiçlik vadilerinde hiçi arıyor.. Konya folklor gösterileri ile teselli peşinde.. bir baştan bir başa koca Endülüs, ruhunu katledenlere teslim.. İstanbul gayesizlik ve hedefsizlik pençesinde mütemâdi gel-gitler yaşıyor.. ve koskoca bir âlem garip, yetim, ihtilâçlar içinde ve zamanzede...

Getirdiğin o muhteşem mânânın üzerine simsiyah bir gölge düştü.. seninle gönüllerimiz arasında korkunç bir gaflet, cehalet, basiretsizlik haylûleti var; yaşanan bu kûsûf ortamında gelecek adına bir şey söylemek şöyle dursun çevremizi bile tam görüp değerlendiremiyoruz. Senin ışığının ulaşmadığı ruhların "ba'sü ba'del mevt"i mümkün mü bilemeyeceğim.? Aslında ziyâsını, rengini, desenini senden almayan yığınlar nasıl dirilebilir ki...

Biz hepimiz, bir talihsiz dönemde gönül yamaçlarımızda ruhunun gurûbunu acı acı seyrettik ve gidip karanlıklara gömüldük. Bu ürperten gurûb karşısında hiçbir şey yapamadık ve tam bir âcizlik örneği sergileyerek hep sustuk.. ve sustu buna karşı kendi alanında bütün ilâhî lütuflar, ihsanlar, huzurlar, saadetler ve gül devrine ait en tatlı neşideler. Mübarek sima ve sîretine hasret gittiğimiz bu günlerde, kaderimize hicran, bize de suskunluk düştü. Simsiyah yokluklar yaşadığımız bu meş'um dönemde gökler bize hiç yüz vermedi, yıldızlar yüzümüze hiç gülmedi.. ay-güneş senin üzerine doğduğu renkte hiç mi hiç görünmedi.. biz çevremizde hep karanlıklar gördük ve gece mahlûklarının

homurtularıyla ürperdik. Sen artık aramızda yoktun ve her yanda yılanların-çıyanların ısıkları duyuluyor, her taraf yarasaların şehrayinleriyle inliyordu.. sen küsmüş müydün, küser miydin onu bilemem; bildiğim bir şey varsa, o da, seni kırmış olmamız ihtimalidir -ihtimal sözde bir iyimserlik ifadesi-.. ama eğer lütfedip gönüllerimize teveccüh buyurmazsan bu defa biz kırılıp paramparça olacağız.. ve şayet gelip dünyamızın çehresindeki isi-pası silmezsen bu sakil hava ile bir daha dirilmemek üzere boğulacağız...

Ey güzeller güzeli sevgili gel, bir kere daha yeniden misafirimiz ol.. tahtını sinelerimize kur ve bize buyurabildiğin her şeyi buyur. Gel, gönüllerimizdeki karanlıkları kov, bütün benliğimize ruhunun ilhamlarını duyur ve bize yeniden diriliş yollarını göster. Gel, her gün biraz daha azgınlaşan şu zulmetleri ışıqla dağıt ve herkesi inleyen zulüm ve adaletsizlik ateşini söndürüver. Gel, her şekliyle kine, nefrete, düşmanlığa kilitlenmiş şu zavallı ruhların boyunlarındaki zincirleri çöz; sevgiye, merhamete, şefkate hasret giden sinelerimizi muhabbetle, hoşgörüyüyle coştur; gel, ruhlarımızı aklın aydınlığı, gönüllerimizi de mantık ve muhakeme enginliğiyle buluştur ve bizi kendi içimizdeki kopukluklardan kurtar.

Sen gidince kimilerimiz akla takılıp düz yollarda yolsuzluk yaşamaya başladık.. kimilerimiz de kendimizi bir kısım gönül hülyalarına saldık, vehimlerimizle oyalandık.. ne aklın dilini anlayabildik ne de kalbî ve rûhî hayatın derinliklerine dalabildik.. aklı ihmal edip dünyanın kanına girdik, kalbe bütün bütün tavır alıp kendi derinliklerimizi görmezlikten geldik. Ey karanlık gecelerimizin ayı-güneşi, ey yolda kalmışların biricik rehberi, sen bizler gibi sadece bir kere doğmadın/doğmazsın; zamanın her parçası senin için bir tulû vakti, gönüllerimiz de mütevazî matlain.. perişanîyetimiz sana bir çağrı, sinelerimiz Seniyye-i Vedâ.. ne olur artık ağlayan gönüllerimize acı da gel; doğ canlarımıza Yaratan aşkına, bizi yalnız bırakma; yalnız bırakıp ruhlarımızı sensizlik ateşine yakma.. ne ilm u irfanımız var, ne hayr u tâate mecâlimiz; günah, isyan diz boyu; sana sunacağımız armağan "Bi bidâatin müzcâtin - Kayda değmez bir sermaye" (Yûsuf/12, 88) ölçüsünde bile değil.. bugüne kadar aşındırmadık eşik ve çalmadık kapı bırakmadık; gönül bağlayıp arkalarından koştuklarımız her zaman bizi aldattı, sonra da yol ortasında bırakıp gitti. Ne yürümeye takatimiz kaldı ne bulunduğumuz yerde ikamete dermanımız. Bağban sen isen -öyle olduğunda şüphemiz yok- bağ niye sahipsiz kalsın -sana böyle bir çağrıda bulunmak da ayrı bir saygısızlık-. Merkezi tutmak senin hakkın ise o makam adına söz söylemek kimin haddine...

Ey şefkati, adaletini aşkın gönüller sultanı, seni unuttuğumuzun, sana saygısızlıkta bulunduğumuzun farkındayız; ama sen, şimdiye kadar bundan daha acılarını da gördün; incinsen de küsmedin, vefasızlık görsen de alâkanı kesmedin. Başını yaranlar, dişini kıranlar karşısında bile ellerini açıp dua dua yalvardın. Seni bilmemelerini mazeret sayarak, lânet ve bedduada bulunmadın, lânet ve bedduaya "âmin" de demedin. Sineni, Ebû Cehil'leri bile ümitlendirecek ölçüde açabildiğin kadar açtın ve her sözünü, her davranışını Hakk'ın rahmetinin enginliğine bağladın. Beklediklerimiz hakkımız olmasa da, bütün bu yaptıkların karakterinin gereği olduğunda şüphemiz yok.

Ey dost, kaç bahar gelip geçti biz hep hazandayız ama, düşe-kalka olsa da hep izindeyiz. Gel bizi bir kere daha sevindir. Sevindir ki; bağının taptaze fidanlarıyla nâmını âleme tam duyuracak demdeyiz. Dünya senin dünyan - müsaade buyurursan dünyamız da diyeceğim- bu dünya ışığa hasret gidiyor. Bizler o kırık azimlerimiz ve o çatlamış ümitlerimizle, yolların hakkını veremesek de hep yollardayız. Sadece hislerimizle de olsa, aradığımız sevgili sensin; gel son kez içimize doğ ki gönüllerimiz ışıkla dolsun ve ufuklarımızı saran şu upuzun geceler savulup gitsin; yerlerini gündüzlere bıraksın...

Gözlerimiz tulûunun emarelerini görmese de, tadın, lezzetin, kokun daha şimdiden hemen hepimizi mest etti. Gel bizi yeniden arkana al ki, ışığın ruhlarımıza vursun.. Sen "Sâyesi yere düşmez bir nahl-i Tûr'sun/Mihr-i âlemgîrsîn baştan ayağa nûrsun." (İtrî). Mesajın nur, düşüncen nur, ufkun nur, her yanınla pürnursun; aç yüzünden nikâbını cihanlar nurla dolsun ve her yanda nâmın duyulsun.

Ey yüce dost, söylenen sözler bir naat değil, sevgili kapısında mırıldanan serenat da değil; özü hasret, ruhu hicran kapı kuluna ait ritimsiz bir feryattır, bir feryâd-ı mutâddır.

Yaşanan Buhranlar ve Ramazan Ayı

Dünyada iç içe buhranlar yaşanıyor. İnsanlık huzursuz ve hep hafakanla oturup kalkıyor. Yarınlar hakkında kimsenin olumlu bir düşüncesi yok. Hâdiseler boz bulanık, herkes feverân içinde, emeller de simsiyah. Zalim zulmüyle dünyanın çehresini karartıyor, mazlum acz içinde yeisle kıvranıyor; imdada koşacaklardan henüz haber yok; "medet" diye bağırانların da ne istedikleri belli değil. Bir sürü kanlı el ve kirli yüz, bir sürü de insanlara karşı

merhametsiz ve Hak'tan utanmaz yüzsüz.. ve daha bir sürü mesâvi... Biz, bunları mırıldanıp duralım; Ramazan, bir kez daha ufukta sessiz bir dolunay gibi belirme yolunda. Ziyası şimdiden ufkumuzu aydınlatıyor gibi ve muvakkaten dahi olsa içlerimizde bir inşirah var.

Yaşanan Olumsuz Şartlar ve Korkular

Yıllar var hasret kaderimiz oldu. Bulunduğumuz yerde kalmaya hâlimiz müsait değil. Çırpınıp duruyoruz çaresizlik içinde. Dört bir yandan kuşatılmış gibiyiz ve düşürülmek istenen bir kaledekilerin heyecanını yaşıyoruz. İçte-dışta ihanet düşünceleri diz boyu; vefa beklediğimiz sinelerde kin, nefret ve hıyanet. Düşmanlık duygularıyla esirip duranların adedini Allah bilir; vefasız dostların sayısı ise ondan daha az değil. Hakk'ın gazabına çarpılıp rahmetinden mahrum kalma endişesi bazıları için ürperten bir his. Duygu, düşünce istikametini koruyamama, sürekli hâlden hâle girip durma ve bir kısım olumsuzluklar fasit dairesi içinde telâş yaşama her günkü hâlimiz. Ne mehâbet hissi, ne mehâfet duygusu, öldüren bir korku ile tir tir titriyor ve iç içe panikler yaşıyoruz. İnançlarımız zayıf; marifetten hiç haberimiz yok; sağlam itikadın, marifetle inkişaf eden imanın gücünden ne anladığımız belirsiz.

Yaşatma İdealinin Canlı Örnekleri

İnsanlığın karanlıklar içinde bocaladığı bir dönemde, çölün bağrından fışkırpıp çıkan ve bir hamlede dünyanın mâkûs kaderini değiştiren, bir nefhada üç kıt'ada ümidin sesi-soluğu olup inleyen o bir avuç ilk mücahitlerin en önemli güç kaynakları imanları ve o imanla, her zaman gönüllerinde köpürüp duran ilhamları başkalarının sînelerine boşaltabilme idealleriydi. Asya steplerinden kalkıp Anadolu'ya yürüyen ve bir aşiretten koskoca bir cihan devleti çıkaran Osmanlı serencâmesinin arkasında da aynı dinamikler vardı. Tabîî Millî Mücadele'yi gerçekleştiren kahramanların dimağlarında da. Yirminci asrın ortalarına doğru hiçbir hayat emâresi taşımayan Hintli kalabalıkları hürriyet ve istiklâle yürüten büyük heyecanın temelindeki güç de o milletin imanı, ümidi ve kendileri olarak kalabilme-yaşayabilme mefkûresinden başka bir şey değildi.

Yaşatma İdealiyle Hareket Etmek

İç içe uçurumlarla karşı karşıya kaldığımız, köprülerin yıkılıp yolların yürünmez hâle geldiği ve milletimiz tarihinde az yaşanan türden değişik imtihanlarla sarsıldığı bir fırtınalı zaman diliminde, alışlagelen formdaki tasarımlarla bütün bu olumsuzlukların üstesinden gelinemeyeceği açıktır. Böylesine olağanüstü haller, insan üstü gayret ve fevkalâde bir performans isteyen hâllerdir ve böyle hâller bazen plânlarıyla, projeleriyle, stratejileriyle ve bunları üretecek cins dimağlarıyla, yaşama yerine yaşatmaya ömürlerini adanmış temsilci kahramanlarıyla, aynı zamanda bazı milletler için birer tarihî milât da olagelmıştır.

Yatsı Vakti ve Geceye Yolculuk

Yavaş yavaş koyulaşan karanlığın, mü'min ruhlarda çağrıştırdığı mânâlarla, gece ve gündüzün iltikâ noktası diyeceğimiz bu esrarlı dakikalarda, bir kere daha kendimizi, göklerin sihirli sesleri ve ötelerin esrarlı ışıkları arasında seccadelerin üzerinde buluruz. Biyolojik hayatın yorgunluğuna karşılık insanî ruhun günü ibadetle bitirme şevkiyle şahlandığı bu yeni fasılda, acz u ihtiyaçlarımızı daha derinden duyar, şevk u şükrü beraber yaşar ve Yaratan'ın ululuğu karşısında, tepeden tırnağa hislerle dopdolu olarak koşarız yeniden yüzümüzü yerlere sürmeye ve içimizi O'na dökmeye.

Yatsı Vaktinin Gelmesi ve Gecede İbadet

Hemen her akşam gecenin, varlığın üzerine çullanıp her şeye kendi rengini çalarak ufuklarımızı karartmasının hüznü yanında, o sımsıcak yuvalarımızın cennetlere açık menfezlerinden öteleri tahayyül, hatta derecelerimize göre temâşâ edebilmemiz ölçüsünde içimize uhrevî lezzetlerin aktığını hisseder gibi olur ve âdeta öbür âlemin başımızın üstünde dönüp durduğunu sanırız. Biz, tam bu hülyalı maviliklerde yüzerken -sözüm yüzebilenler için- birdenbire minareler en derin füsünla son bir kez daha gürler ve her yanı velveleye verirler. Onlardan yükselen sesler mâbed harîmini aşarak gelir tâ evlerimizin içinde bizi bulur ve yatak odalarımıza kadar her yana şiirini, şîvesini boşaltır,

bize en tatlı işâ şerbetleri sunar. Biz de, bütün benliğimizle ona mukabelede bulunur ve yatıp istirahat etmeyi yatsıyla uhrevîliğe bağlar; uyku ile ölümü kardeş görme mülâhazasıyla, gönlümüz, gözümüz Hak'ta, duygularımız O'na kilitli, huzurunda bir kere daha huzur arar; o günkü sergüzeştimizin muhasebesini gözden geçirir; istiğfar, tevbe ve inâbelerimizle, şer düşüncelerinin ayaklarına zincir vurur, önlerini keser; tazarru, niyaz ve dualarımızla da hayır temayüllerimizi güçlendirir; gönüllerimizi birer "Beyt-i Hudâ" gibi mâsivâ kirlerinden temizleyerek Sultan'ın teveccüh ve tecellisine hazır hâle getirir; böylece uyku ve istirahatimizi dahi ibadet rengiyle bezemeye çalışırız. Buna muvaffak olmamız ölçüsünde de, cismâniyetimizin tabiatı gereği yer yer ufkumuzu saran kasvetlerden sıyrılır ve huzur soluklamaya başlarız. Derken, yatak odalarımıza kadar evimizin her yanı sımsıcak bir anne kucağına döner.. ve zaman, mekân birbiriyle öylesine kaynaşır ve bütünleşir ki; bazen onları âdeta tek bir şeyin iki ayrı yüzü sanırız. Hatta çok defa kendimizi de o vahdet içinde, zaman-mekân vâhidinin en önemli buudu ve en temel unsuru gibi görür; "ibnü'z-zaman", "ibnü'l-vakt" olma ufkunu aşarak zamanı da, mekânı da kendi çocuklarımız ve emirber neferlerimiz gibi tahayyül ederiz. Böyle bir mülâhaza ile kalplerimiz, ruhlarımız değişik semâvî vâridâtla dolar-taşar ve zaman bize en mahrem sırlarını fâşetmeye başlar.

Yavuz Sultan Selim

Ya o, bir hamlede, Mısır'ı fethedip İslâm âleminin tek temsilcisi ve yeryüzünün biricik Halifesi olma ünvanını kazanan Yavuz'un; bu büyük zafer dönüşünde, onu tanımayanlarca, halkın nümâyişleri içinde ve zafer takları altından geçeceği beklenirken, Üsküdar'a kadar gelip geceyi orada geçirmesini ve henüz İstanbul halkı uykudan uyanmadığı bir saatte, sessizce "pay-i taht"a girmesini, bu ruh ve manâya vermedikten sonra başka neyle izah edebiliriz?

Göklerin selâm durduğu, ruhânîlerin alkış tuttuğu ve her türlü gösteriştten uzak böyle bir zafer dönüşü, ne mübecceldir! Kendini aşmış ve gönlünde binbir zafer cümbüşünü bir anda yaşayan böyle babayiğitler için, fânîler tarafından alkışlanmanın; gülbanklarla karşılanmanın, mehterin "kös vurup", selâm durmasının ne ehemmiyeti var!..

Yazılı Edebiyat

Bu bakımdan, edebiyat derken, biz onu her zaman yazılı ya da sözlü kelimelerin, cümlelerin sihirli dünyasında aramış ve onunla tanışıp halleşmeyi de hep kitapların, mecmuaların sayfeleri arasında gerçekleştirmişizdir. Anlatılmak istenen herhangi bir konuda ister belli bir üslûp takip edilsin, ister edilmesin; ister ortaya konan eser bir sanat kaygısıyla ele alınmış olsun, ister sâde bir üslûpla ifade edilsin; ister hedef kitle olarak dar bir kesim düşünölsün, ister büyük kalabalıklara hitap edilsin, edebiyat denilince akla gelen yazılı edebiyattır.

Edebî olarak ele alınıp işlenen konunun bir din, bir düşünce, bir felsefe ya da bir doktrin olması fark etmez; edebiyat, insanlığın tarih boyu elde ettiğı bilgi birikimini nesilden nesile aktarabilmenin, dünü bütün derinlik ve zenginlikleriyle şimdilerde de duyup hissedebilmenin, mazi ve hâli realitenin iki buudu, geleceğı de onun izafî derinliğı şeklinde zevk edebilmenin en önemli yollarındandır.

Yedi Grup Ebdal

Ebdâlî yedi kabul edenlerin bir diğfer mütalâaları da şöyledir: Bu yedi zattan her biri ayrı bir iklimde ikametle, oradaki ilâhî icraata nezaret eder; faaliyet-i Sübhâniye'yi alkışlar ve şuursuz varlıkların şuurdârâne hareket ve aktivitelerinin şuurlu bir temsilcisi olarak Cenâb-ı Hakk'a tayyibâtla mukabelede bulunurlar. Sofilere göre, bu yedi zatın aynı zamanda belli birer makamı ve o makamlara göre de birer unvanları vardır: Birinci bedîl, Hz. İbrahim Aleyhisselâm'ın kalbinin aksi ve izdüşümü mahiyetindedir; unvanı da "Abdu'l-hayy"dır. İkincisi, Musa Aleyhisselâm'ın kalbî hususiyetlerini haizdir, namı da "Abdu'l-alîm"dir. Üçüncüsü, Harun Aleyhisselâm'ın kalbine ayna durumundadır, hususî ismi de "Abdu'l-mürîd"dir. Dördüncüsü İdris Aleyhisselâm'ın kalbî özelliğini aksettirir ve "Abdu'l-kâdir" namıyla anılır. Beşincisi, Yusuf Aleyhisselâm'ın kalbiyle mürtebittir ve "Abdu'l-kâhir" unvanıyla meşhurdur. Altıncısı, İsa Aleyhisselâm'ın kalbî muhtevasına bağlıdır, o da bu mazhariyetiyle alâkalı "Abdu's-semî" unvanıyla yâd edilmektedir. Yedincisi, Âdem Aleyhisselâm'ın kalbi üzerinedir; "Abdu'l-basîr" namıyla bilinmektedir. Bu

tespitlerin hiçbirisi, ayât-ı Kur'âniye veya sünnetle müeyyed olmayıp, ehl-i keşfin müşahadesiyle sabit ve yoruma açık hususlardandır; bu itibarla da, herkesin kabul etmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Ancak, vazife, konum, mazhariyet ve unvan ne olursa olsun, ehlullah silsilesinde bulunanların hemen hepsi "arif-i billah", Hak tarafından müeyyed ve musaffâ kalbleri, müzekkâ nefisleriyle de her zaman ilâhî esrara açık kimselerdir.

Yeni Bir Muhasebe Duygusuyla Geleceğe Yürümek

Keşke bu ölçüde olsun bütün bir millet olarak vefa düşüncelerimizi koruyabilseydik.! Hiç olmazsa oturup içimizi Allah'a dökerek ağlayabilseydik! Yapamadık ve kendimize ait düşüncelerimizi tam koruyamadık.. bütün benliğimizle Hakk'a yönelip içimizi O'na açamadık. Yıllar var hep duygusuz yaşadık.. duygusuz oturup kalktık. Oysaki, milletçe durduğumuz yer itibarıyla bizim de âleme söyleyeceğimiz bir kısım gönül hikâyelerimiz olmalıydı.! Geleceğin dünyasında, bizim düşünce ibrişimlerimizden de bir kısım atkılar bulunmalıydı.! Bizler dünyada yalnızlığın, yetersizliğin gurbetini yaşamamalıydık; gamımızı, kederimizi paylaşacak bir kısım kimseler bulup onlarla el ele tutuşarak yürümeliydik kendimiz olmaya doğru... Vakit henüz geç sayılmaz; önümüzde dünya kadar fırsatlar var.. Hakk'a adanmış ruhların sayısı ise hiç de az değil. Zannediyorum, geriye sadece aşk u şevkle dizginleri gerip Allah'a dayanmak, O'nun kapısının tokmağına dokunup içimizi dökerek gözyaşlarıyla 'biz geldik' diyebilmek kalıyor. Şimdi gelin, bunca zamandır ağlanacak hâlimize gülmelerimize bedel biraz da gönül heyecanlarımız ve gözyaşlarımızla kendimizi ifade etmeye çalışalım.

Yeni Bir Varoluş Dönemi

Tam bu dağılış ve çözülüş anında idi ki, Semâvî Ses, bu alabildiğine yorgun ve tükenmiş ruhlar üstünde beyan mızrabını bütün yakıcılığıyla hareket ettirerek seslerin en tesirlilerini ve nağmelerin en uyarıcılarını duyurdu ve onlara âdetâ bir yeni dirilişin sûrunu öttürdü.

İşte, o zaman, pek çok kimse, birden, tâli'in en uzak köşelerine, en uzak bucaklarına uyandı ve şimdiye kadar bildiği bu dünyâyı bir başka türlü hissetmeye, bir başka türlü duymaya başladı.

Gayrı bundan böyle, bir bir kendi dünyâsından kopup gidenler, bir bir dönüp gelecek.. hevâ ve hevesine uyarak birer birer aydınlık ve sıcak yuvalarından uzaklaşanlar, mantık ve muhakemenin nurlu yoluyla yeniden eski yurtlarına avdet edecek.. bütün bütün dağılıp uzaklaşanlar, tekrar derlenip toparlanacak ve bir kuru sevda uğruna mecnûnlar gibi yollara dökülenler, birer kara sevdalı olarak târihî mefkûreleri etrafında kümelenip kenetleneceklerdir.

Öyle anlaşıyor ki, bir zamanlar utandırıcı bir göçle, kendi dünyâlarını terk edenler, çok yakın bir gelecekte, hem de dinleri, dilleri, edebiyatları, idealleri, ahlâkları, sanatları, düşünceleri, mektepleri ve idareleriyle ana yuvalarına dönecek ve asırlık bütün hicranlardan kurtulacaklar...

Yeni Diriliş Dünya Tarihini Akışını Değiştirecek

Şimdiye kadar her asrın bir kerâmeti olmuştur: Evet, milâdî altıncı asırda insanlığın yeniden var olması, onuncu asırda pek çok Türk boyunun İslâm'la bir kere daha dirilmesi, ondördüncü asrın başında da, Söğüt'ün bağrında yusufçuğun kelebeğe dönüşmesi gibi bir metamorfoz kerâmeti yaşanmıştır. Zannediyorum yirmibirinci asrın kerâmeti de milletimiz ve ona bağlı milletlerin devletler muvâzenesindeki yerlerini almaları şeklinde zuhur edecektir. Dünya tarihinin istikâmet ve akışını da değiştirecek olan bu yeni tekevvün, ruh, ahlâk, aşk ve fazilet yörüngeli olacaktır. Evet, ilim, ahlâk, hak ve adalet mücadelesi de diyebileceğimiz bu mânevî cihadımızla, yıllardan beri dünyanın değişik yerlerinde perişan ve derbeder olmuş mübarek milletimizin bütün parçalarını bir araya getirerek, bugüne kadar sahipsiz ve idealsiz kalmış nesillerin, bir mefkûre etrafında ve "Livâu'l-Hamd"e erme neşvesiyle yeni bir "ba'sü ba'de'l-mevt" yaşayacaklarına inanıyoruz.

Yeni Diriliş ve Medeniyetin Şartları

İnsanlık tarihi kadar eski ve onun kaderinin ak yazısı sayılan böyle bir "ba'sü ba'del mevt"i günümüzde, biraz da bugünkü insanların düşünce ve kültür seviyeleri, insanî derinlikleri ve metafizik enginlikleri belirleyecektir. Yirmi birinci asra doğru gelirken çağımız, sürekli bir yorgunluk, bir tedirginlik, bir endişe ve bir çöküş sath-ı mâilinde oldu. Böyle bir durum, bazı kimseleri ümitsizliğe, inkisara sevketsede, bütün bütün karanlığa teslim olmamış kimselerde, vicdanlarının hürriyeti, düşüncelerinin saffeti ölçüsünde millî gayret ve samimiyet hislerini uyardı; uyardı ve dehâya denk pek çok istidâdın yetişmesine vesile teşkil etti. Hususiyle de üçüncü dünya ülkelerinde âdeta, bir Sûr sesi gibi müessir oldu ve ard arda değişik dirilişleri gündeme getirdi. Bu itibarla da bu ifritten asır, hem bugüne kadar hiç görülmemiş fenalıklara dâyelik yaptı, hem de bizim gibi milletlere âdeta bir amûdî yükseliş rampası ve bir açılım rıhtımı vazifesi gördü.

Şimdi bize düşen tek şey, ciddî bir sorumluluk duygusuyla, kendimiz olarak ve vakit fevt etmeden devletler muvâzenesindeki yerimize koşmak olmalıdır. Zaten, böyle bir hedef söz konusu olmadığı takdirde, bu mevcut hâlimizle değil

ilerlemek, yarınlara ulaşmamız dahi mümkün değildir.. evet bugün bizim için, iki alternatiften biri söz konusudur; ya ölesiye gayret ve dirilme; ya da kendimizi rahata, rehâvete salarak bir ebedî ölüme teslim olma!..

Yeni Dünya Düzeni ve İslamın Dirilişi

Dünyada yeni oluşumlar furyası yaşana dursun -aslında biz, ne kapitalizm partasından, ne komünizm fantezisinden, ne onun sosyalizm kırığından, ne sosyal demokrasi melezinden, ne de liberalizm eskisinden yeni bir şeylerin meydana geleceğine inanmıyoruz. Gerçek, yeni dünya düzenine açık bir âlem varsa, o da bizim âlemimizdir. Gelecek nesiller bunu bizim Rönesansımız olarak da ele alabilirler.

Bu yeniden doğuş bizim, duygu ve düşünce dünyamıza, sanat ve estetik anlayışımıza da, şimdiye kadar olduğundan çok farklı derinlikler kazandıracaktır. O sayede kendi bedîi zevklerimizi bulacak, kendi mûsikîmize ulaşacak, kendi romantizmimizi keşfedecek.. ve milletimizi ilimden sanata, düşünceden ahlâka hemen her sahada en sağlam bir blokaja oturtarak onun geleceğini teminat altına almış olacağız.

Bu hususta hamle ve atılgnalık şiarımız, îman ve hakikat şuuru da kuvvet kaynağımız olacaktır. Şimdiye kadar bizi hep başka kapılarda dolaştıranlar, îmansızlıktan ve ahlâksızlıktan şifa umanlar sürekli yanıldılar. Biz, her zaman gönülden bağlandığımız Allah, dünyevî her şeye tercih ettiğimiz milletimiz ve bağrında var olup geliştiğimiz toprağımıza teslim olmamız, sahip çıkmamız sayesinde onurlara erdik ve onurlu kalabildik. Bilmem ki aksini şerhetmeme gerek var mı?..

Yeni İnsan ve Dünya Düzeni

Yeni insan, insanların akıl, kalb, ruh ve duygularına ulaşma yolunda, kitaptan gazeteye, gazeteden mecmua ve bültene, onlardan da radyo ve televizyona kadar bütün modern imkânlardan-kitle iletişim vasıtalarını kastediyorum-yararlanacak ve kendini bir kere daha ispatlamaya çalışacak.. sadece kendini ispatlamak değil, aynı zamanda gasba uğrayan devletlerarası muvâzenedeki yerini ve itibârını istirdat edecek...

Yeni İnsanın Hareket Planı

Evet, muhâkemesizlerin, akılsızların ve fanteziler arkasında yüzer-gezer yığınların içinden, çağın düşünen, muhâkeme eden, akıl kadar tecrübeye, tecrübe kadar akla ve ikisi kadar da ilhâma ve vicdana inanan, güvenen yepyeni bir insan doğacaktır.. her şeyiyle mükemmelin peşinde, heptenci, dünyâ ve ukbâ muvâzenesiyle kanatlı, kalp ve kafa izdivacına muvaffak olmuş yepyeni bir insan. Elbetteki bu yeni insanın doğumu çok kolay ve rahat olmayacaktır. Her doğum gibi onun da sancısı, sarsıntısı, sıkıntısı olacaktır. Ama mevsimi gelince, bu mübârek velâdet mutlaka gerçekleşecek ve bu ayyüzlü nesil Hızır gibi birdenbire aramızda belirecektir. Sıkışmış ve üstüste binmiş bulutlar arasından rahmetin süzülüp geldiği, arzın derinliklerinden suların fışkırıp yeryüzüne çıktığı, karın-buzun çözüldüğü yerlerde kar çiçeklerinin her yanı sardığı ve şebnemlerin sıçrayıp yapraklara taht kurduğu gibi, bu yeni insan da belki bugün -belki de yarın, ama mutlaka gelecek...

Yeni insan, her türlü hâricî tesirlerden sıyrılabilmiş ve kendi kendine ayakta durmaya kararlı bir şahsiyet insanıdır. Doğu-batı, ayağına pranga vurup onu esir edemeyeceği gibi, manâ köküne ters "izm"ler de, ona yol-yön değiştiremeyecek ve hatta yerinden kıpırdatamayacaktır. Evet onun, düşüncesi hür, irâdesi hür, tasavvurları hür ve hürriyeti de Allah'a kulluğu ölçüsündedir. Başkalarına benzemeye, başkalarına özenmeye değil, kendi kendine benzemeye ve târihî dinamiklerle bezenmeye çalışacaktır.

Yeni insan, düşünen, araştıran, inanan, rûhâniyata açık ve rûhânî zevklerle dopdolu bir insandır. O kendi dünyâsını kurma yolunda, azamî derecede çağının imkânlarından yararlanmanın yanında, kendi millî ve mânevî değerlerine de sahip çıkarak çok farklı bir performans ortaya koyacaktır.

Yeni İnsanın İdeali

Şanlı geçmişindeki inananlar gibi inanacak, düşünenler gibi düşünecek; onlar gibi soluklarını duyurma arzusuyla şahlanacak ve onlar gibi karanlıkların bağına nurlar saçacak.. bunları yaparken de, derin bir vefâ hissiyle bir lâhza bile Hakk düşüncesinden ayrılmayacak.. Hakk'ı tutup kaldırmak için her gün birkaç defa ölüp ölüp dirilecek.. icâbında yurt-yuva, evlâd u iyâl her şeyi

terketmeye hazır olacak.. mal-can kaygısına, refâh-saadet arzusuna kapılmadan bugün mazhar olduğu her şeyi, yakın-uzak milletin istikbali yolunda tek zerresini dahi zâyi' etmeden tohumları toprağın bağına saçtığı gibi, Hakk'ın inâyet yamaçlarına saçacak, sonra kuluçkanın yumurta ve civcivler üzerine abandığı gibi bir ızdırâp ve bekleyiş faslına girerek inleyip kıvranacak, ürperip yakarışa geçecek ve her gün ölüp-ölüp dirilecek. Hakk yolunda olmayı, Hakk yolunda ölmeyi hayatının gâyesi bilecek ve böyle bir gâyeyi fevtetmiş olmayı da şahsı adına telâfisi imkânsız en büyük bir kayıp sayacak...

Yeni İnsanın Maddi ve Manevi Yönleri

Yeni insan, rûhunun kökleri itibâriyle çok derin, içinde yaşadığı dünyâ itibâriyle de çok yönlüdür. O, ilimden sanata, teknolojiye metafiziğe, her sahada söz sahibi ve kendini alâkadar eden her mesele ile içli-dışlıdır. Evet o, doyma bilmeyen ilim aşkı, her gün daha bir başkalaşan marifet tutkusu ve idrâk üstü ledünnî derinlikleriyle, ak devrin aydınlık insanlarıyla omuz omuza ve her gün yeni bir mirâcın süvarîsi olarak da rûhânîlerle atbaşıdır.

Yeni insan, bütün varlığa karşı sevgiyle dopdolu ve insânî değerlerin koruyucusu ve kollayıcısıdır. O, bir taraftan insanı insan yapan ahlâk ve fazilet gibi esaslarla kendi yerini belirleyip kendini bulurken, diğer yandan da bütün varlığı şefkatle kucaklayacak kadar âlemşümûl "evrensel" ve diğergâmdır. Kendisinin nasıl olmasını seçtiği aynı anda, beraber bulunma mecburiyetinde olduğu insan vesâir eşyânın da nasıl olması gerektiğini tasarlar; fırsat doğunca da bütün tasarılarını gerçekleştirmeye çalışır. O, çevresinde iyi olan her şeyi korur-kollar ve onu başkalarına da salıklar.. bütün fenalıklara karşı savaş ilân eder ve onları, içinde yaşadığı toplumun bünyesinden söküp atacağı âna kadar bir yay gibi hep gerili kalır. İnanır, inanmayı herkese tavsiye eder.. ibâdete "güzel" der ve onun gürül gürül dili olur. Okunması gerekli olan kitapları okur ve okutur. Ruh ve manâ köküne saygılı gazete ve mecmualara omuz verir.. sokak sokak dolaşır, kendi insanının ihtiyâcı olan her şeyin işportacılığını yapar.. ve bu hâliyle de o, bir sorumluluk ve mükellefiyet remzi olur.

Yeni Medeniyet Arayışı

Ancak, şimdi de, o medeniyet telâkkisinin çerçevesini belirlemek, onun ne

olup ne olmadığını gözden geçirmek, dünkü mânâ ve muhtevayı, bugünkü belirsizlik ve yarınki mutasavver yorumlar üzerinde durup, bir taraftan özü korurken, diğer taraftan da zamanın tefsirlerini de yanımıza alarak, çağın sesini bulmaya çalışmak îcap ediyordu. Bu oldukça çetin bir işti; ama, yollara döküldüğümüze göre Allah'ın inayetiyle onun da hakkından gelebilirdik.

Yeni Medeniyet Tesisi İçin Gerekli Hususlar

Bu itibarla da, şayet şu anda kendimiz olarak yeniden bir yapılanma düşünüyor ve medeniyet adına kendi üslubumuzu arıyorsak, içimizde ruh ve mânâ köklerimizi tahribe programlanmış ne kadar yabancı düşünce ve anlayış varsa hepsinin işgaline son vererek mutlaka kendi millî hars kaneviçemiz üzerine kendi düşünce tarzımızı, kendi inanç sistemimizi ve kendi hayat felsefemizi işleyebileceğimiz bir yol takip etmeliyiz. Yeni antropolojik tahlillere gidilmese de, imkânlar elverdiği ölçüde, millî mefkûremize göre belirlenmiş bir yüce gayeye ulaşma adına, meşrû bütün vasıtaları değerlendirerek, içinde bulunduğumuz kaoslardan sıyrılabilmek için mutlaka bir kısım alternatif çözüm yolları bulmalıyız. Hem de coğrafî ve içtimâî konumumuzun gerektirdiği bütün hususları nazar-ı itibara alarak alternatif çözüm yolları bulmalıyız.

Ne var ki onun, dar zeminli de olsa, bir kısım tasarılar sayıklaması ve bazı projelerden bahisler açması da işte tam bu üst üste preslendiği ve peşi peşine ruhî erozyonlara maruz kaldığı meş'um döneme rastlar. Başlangıçta her şey; horlanan düşüncelerin, tezyif edilen inançların, baskı altında tutulan vicdanların tepkisi şeklinde tecelli etti. Daha sonra bunu şuurlu hareketler ve mütemâdî aksiyonlar takip etmeye başladı ki, böyle bir başlangıç, milletimiz için gerçek bir "ba'sü ba'del mevt" in mîlâdı sayılsa değer... Elbette ki daha önce olduğu gibi bundan sonra da bu şuurlu hareketi ve ruhlardaki dirilişle gelen bir enerjiyi kendi kontrollerinde bulundurup, arzu ettikleri gibi değerlendirmek isteyenler çıkacaktı ve çıktı da.. ancak artık, kendi kendini, kendi iç dinamizmiyle idrak etmeye başlamış kitlelerin yeniden bir kere daha "sömürülebilir" olma durumuna düşmeye niyetleri yoktu. Düşe-kalka da olsa, iç dünyalarında ihsaslarını duydukları, ruhlarında ve gönüllerindeki bu diriliş insiyakları sürüp gidecek ve bugün olmasa da yarın herkes, ama herkes mutlaka kendi olarak yeni bir varlığa erecekti. Gerçi, hâlâ o eski sis ve dumana denk, toplumun doğru görüp doğru hissetmesini engelleyen bir kısım mânialar vardı; ama artık ne o sis ne de o duman bildiğimiz kesâfette değildi. Az bir gayretle, gönüller kendi

millî kaynaklarından beslenebiliyor ve kitleler de kendi medeniyet telâkkilerini düşleyebiliyorlardı.

Yeni Medeniyetin Ayak Sesleri

Eğer bir muhalif rüzgar esmez ve bugüne kadar kazanılan şeyler de şöyle veya böyle çar-çur edilmezse, bir yakın gelecekte, bizim insanımızın, hususiyle de onun içindeki genç nesillerin, iki bin yılı sonrasının hâkim düşünceleri hâline geleceğinde şüphe edilmemelidir. Evet, daha şimdiden, son birkaç asırlık kendi mağduriyet, mahkûmiyet ve mazlumiyetinden öç almak üzere tam bir metafizik gerilim içine girmiş bugünün yoldaki nesilleri, iki bin yıllarının ötesinde ve toplumun hemen bütün katmanlarında, çok ciddî yenilenmelerin gerçekleştirileceğine dair önemli mesajlar sunmakta. Mevsimi gelince, her biri potansiyel birer güç olan; iman, azim, kararlılık, hakikat aşkı ve sistemli düşünce bir bir semerelerini verecek ve bize, hayatı bütün üniteleriyle kucaklayan birkaç "ba'sü ba'del mevt"i birden yaşatacaklardır.

Yeni Nesillerin Eğitimi

Evet, bugünkü nesillerin yetiştirilmesinde en önemli hususlar, onlarda sistemli bir tefekkür azmi uyatarak, onların kendi iç dünyalarıyla varlık arasında gelip-gitmelerini, âfâk ve enfüsü bir kitap gibi mütalâa etmeyi öğreterek, onlara inanmayı, bilmeyi, araştırmayı, düşünmeyi sevdirmektir. Bu geniş mülâhazayı bir kısım sesler, sözler ve resimlerle onların idrak ufkuna sunmak ve onları cismâniyet ve bedenın dar mahbesinden kurtararak daha engin âlemlerle temasa geçmelerini temin etmek.. temin edip onların ruhlarındaki kirleri, kasvetleri gidererek, beşerî ufuk ötesi müştak gönüllerine insanî tabiatlarının en nazlı, en füsunlu beklentilerini arz etmek onlara bir yeniden varoluş müjdesi yerine geçecektir. Zaten, imanla, marifetle, muhabbetle arınıp iffet kazanmayan ruhların böyle ufuk ötesi semalarda pervaz etmesi de katiyen söz konusu değildir. Ufuk ötesi semalarda pervaz etmek bir yana, böyle aç ruhlar, her zaman dünyevî ihtiraslara bulaşır durur.. gönülleri sürekli kinlerle, nefretlerle dolar taşar.. ruh sistemleri nefis mekanizmasının eline geçer.. ve artık sadece yer-içer, yatar-kalkar ve hep bedenın âzat kabul etmez kulları gibi davranırlar.

Yeni Nesillerin Karşılaştığı Problemler

Eski ülke, eski kent, eski mahalle ve eski yuvanın yerini alan eğretilik, ruhsuzluk ve zevksizlik içinde hayata gözlerini açan, açarken de ilk defa para, şöhret, şehvet, riya, rahat tutkusu ve egoizma ile tanışan nesillerin başka türlü olmalarını beklemek de herhalde hayâl olurdu. Hayatla böyle bir ortamda tanışan bu olabildiğine aç ve kendi ruhî derinliklerine kapalı insanlar, beden ve cismâniyeti her şey saydı ve onların bütün bütün insanî isteklere cevap vereceğine inanarak onlara tıpkı din ölçüsünde bağlandı, heva ve heveslerine teslim oldular.

Yeni Oluşum ve Gelişmeler Milletimizin Yararına Olmalı

Biz, mübarek bir dönemde kendi tekamülümüz adına, Batı da kendi Rönesansı hesabına, insanoğlunun birkaç bin senelik bilgi birikimini değerlendirerek, yukarıda temel dinamiklerini arz etmeye çalıştığımız esaslar muvacehesinde biz de onlar da belli noktalara ulaştık ve belli bir yere geldik.

Şimdi eğer, bir yeni oluşumdan doya doya nasibimizi almayı düşünüyorsak - ki mutlaka düşünmeliyiz- yukarıda sık sık dolaylı da olsa temas ettiğimiz dinamikleri bir kere daha gözden geçirerek, bunları mutlaka toplumun her kesimine maletmeliyiz.

Evet, bu esaslar ve bu esasların ifade ettiği ruh ve mânâ zımnen dahi olsa toplumun ruhuna sindirilmeli, örflerimiz, âdetlerimiz içinde yeşerip kök salmaları sağlanmalı; aile, mektep, mabed, kışla gibi toplumun hiçbir kesimi bu ruh ve bu mânâdan mahrum bırakılmamalıdır. Çocukların ruhu daha ilkokul sıralarında bu mânâ ve bu ruhla yoğrulmalı, onlarla şahlandırılmalı ve daha sonraki dönemde de doz ayarlaması yapılarak onların ruhlarına hep aynı duygu ve aynı düşünce mutlaka içirilmelidir.

Yeni Oluşumlar ve Yeniden Yapılanma

Bu büyük tekevvün için bir kısım ön hazırlıklara ihtiyaç olduğunda şüphe

yok. Bu mevzûda, mektepten mabede, mabetten kışlaya, kışladan zâviyeye toplumun katmanlarındaki bütün cevherler değerlendirilecek, mevcut dinamiklerin ve birikimlerin hepsinden istifade edilecektir. Ancak bütün bu hazırlıkları, kendi kabuğuna çekilmiş, pâyelerle mütesellî, tahsîsat paylaşmadan başka bir şey düşünmeyen, dev cüsseli bilim yuvaları değil; ciddî bir hukuk anlayışı, sağlam bir dünya görüşü, derli-toplu bir millet şuuru ve esaslı bir düşünce felsefesi ortaya koyan.. ve bütün bunları yüzlerce seneden beri devam edegelen milletimizin kültürüyle mezcedip yoğuran seviyeli ilim ve düşünce adamları; kalp-ruh-akıl ve disiplin esasları üzerine müesses entegre ilim kompleksleriyle gerçekleştireceklerdir. Maddede, ruhta, dehâda, aşkta hakla birleşmiş ilim, irfan âşıklarıyla temsil edilen gerçek maarif yuvaları ve sorumluluğun harekete geçirdiği, hareketleri de günübirlilikçiliği aşan ve kendi hazlarını, kendi zevklerini düşünmekten daha ziyâde, mefkûresi uğrunda mücâdele zemînine ulaşma yollarını araştıran karakter insanı Hakk erleriyle.

Şimdi, târihî devr-i dâimler silsilesinde böyle bir dönemeçte bulunduğumuz şuuruyla, vicdanlarımızı bir kere daha yokluyor ve talihlerimize tebessümler yağıdırıyoruz.

Yeni Oluşumun Dinamiği

Bu yeni tekevvün, bizim kendi târihî değerlerimizden, kendi medeniyet, kendi kültürümüzden ve kendi romantizmimizden doğacaktır. Evet, bu hareket, bir tarafta asırlardan beri devam ede gelen mağdûriyet, mahkûmiyet ve mazlûmiyet ruh hâletinden; diğer yandan da îmanla doymuş, her zaman gerilimde ve hamleye hazır kalbimizin heyecanlarından meydana gelecektir.

Bu hayâtî misyonun yerine getirilmesi evvelâ bu paslı zeminde, paslanmış ruhları kımıldatacak bir gücün mevcûdiyetine vâbestedir. Elli-altmış seneden beri, bu ameliyeyi gerçekleştirmek için kalkıp-inen manivelalar, ilk kıpırdatmayı sağladılar gibi görünüyor. Muzdarip şairimizin iniltileriyle mırıldanacak olursak: "Vur kazmayı Ferhat, çoğu gitti azı kaldı" diyebiliriz. İlk hareket, ruhun hareketidir ve o, bugün bir sekîne yumuşaklığı ve sımsıcak bir bahar bulutu edâsıyla başlarımızın üzerinde gökkuşağından bir "tak" gibi uğradığımız her yerde bizi selâmlıyor. Onun, bütün bir mazlumlar, mağdurlar ve mahkumlar ülkesini sarmasına, sanıp rahmetle boşalmasına az kalmıştır.

Yeni Varoluş ve Dirilişimizin Emareleri

Bir yeni varoluşun tan yeri ağarırken, temcid verir gibi hep haykırıp inliyoruz: Gel ey varoluşumuzun mâyesi, ümitlerimizin rûhu! Gel ey birkaç asırdan beri nesillerin beklediği feleğin karnındaki mübarek yolcu! Gel ey millet ve tarih şuuru! Gölgen başımıza düştüğü günden bu yana, bu dünyada, hem şevkle gerilip coşanlar hem de salacağın tufandan uykusu kaçanlar var. Henüz ışığının tam zuhur etmediği şu günlerde, gölgenle yanıp kül olanları gördükçe, yolunu gözleyen gariplerin sana olan iştihakları daha da artmakta ve buğu buğu gönül gözlerini saran visâl arzusuyla yürekleri bir başka atmaktadır. Gel, visâle koşan gönüllerimizi şâd eyle! Gel, arslanların yüreklerine korku salan o müthiş nâralarınla haykır! Haykır ki, vatansız ve mazisiz ruhlar kahrolup gitsin; her tarafa zehir çalıp geçen yılanlar, akrepler deliklerine girip saklansın ve asırlardan beri kötü duygu ve kötü tutkuların meşcereliği haline getirilmek istenen şu mübarek topraklar, sadece, ilmin, inancın, ahlâk ve faziletin fideliği olsun!

Bu ülkede huzur ve nizam yeryüzünde adalet ve emniyet, gölgen gibi seni her yerde takip eden ve kıvrılıp açılmalarıyla sana selâm duran şerefimizin remzi forsunun dalgalanmalarında, (o forsu dalgalandıran var olsun!) cihan sulhu ve devletler muvâzenesi senin o sultanlara taç giydiren kutlulardan kutlu silâhının namlusundadır.

Senin reyine müracaat edilmeden devletler plânındaki her karar bir aktörlük ve bu kararın verildiği yerlerin de tiyatrodan farkı yoktur. Senden âdâp ve erkân öğrenmeden milletlerine baş olmuş bütün başlar, o toplumlar için bir talihsizlik eseri, bu talihsizliğe uğramış olan yığınlar da gaflet ve dalâletin esîridirler.

Gel, Süleyman Nebi (as) gibi, rüzgarlarla kanatlanan tahtına bin; ilhadla çehresi kararmış dünyalar üzerine şimşekten kamçılarını sal; inkârla gözü bağlanıp diline kilit vurulan ilmin dilindeki kilitleri çöz; dünden bugüne hep karanlık şeyler fısıldayıp duranlara aydınlık bestelerinden bir şeyler fısılda; akrebin kuyruğunu kırıp yılanların ağzına panzehir akıt ve çirkef olan toprakları ruhunda taşıdığın ıtırlarla yıka, cennet yamaçlarına çevir.

Gel, öyle sihirli oyunlar oyna, öyle sanatlar yap ki, bütün sihirbazların kolları kanatları kırılsın ve senin hârikaların karşısında bütün hüner sahipleri apışıp kalsın! Gel, çöllere düşmüş "âb-ı hayat" arayanlara öyle bir şerbet içir ki, suyu

hızır çeşmesinden, şekeri de gökler ötesinden getirilmiş olsun..!

Dörtbir yandan sofrana koşanlara semâdan sofralar indir ve her yanda karanlıkta kalmış ruhları aydınlatacak meşaleler yak! Başka چراغلara ihtiyaç bırakmayacak kadar parlak meş'aleler.

Gel, hep ışınlarıyla başımızı okşayan güneş gibi üstümüzde dolaş ve ruhlarımızı aydınlat! Yağmur yüklü bulutlar gibi hep bizi kolla, hasretle yanan sînelerimize sular serp! Senin kehkeşanlara denk ruh ikliminde kol gezen güneşler dünyayı da aydınlatmaya yeter ukbâyı da.

Sıyrıl kabuğundan ve ışıklandır karanlığa boğulmuş dünyaları! Bağrındaki bütün su menbalarını sal bağ ve bahçelerimize; her tarafta kevserden çeşmeler akıt! Kendin de, bu çeşme ve pınarlara hazinedarlık yapan yüce dağlar gibi mehâbetle yerinde kal! Okyanuslar gibi metlerle kanatlan ve öyle köpür öyle dalgalan ki; karşı durulmaz o dalgaların her yeri alsın, o güçlü kollarıyla sarmadığın bir kara parçası kalmasın!

Evet, dünyalar yaşadıkça, geceler gündüzleri kovalayıp duracak, ölümler de dirilişleri takip edecektir. Gel, eşya ve hadiseler üstü ayrı bir buutta öyle bir dünya kur ki, zamanın dişleri, onu aşındırmasın ve onun temelini öyle sağlam esaslara bağla ki, hiçbir hâdise ile sarsılmasın ve hiçbir uğursuz el onunla oynayamasın!

Gel, gönüllerimizde hazırladığımız tahtına otur! Duygu ve düşünce dünyalarımıza durmadan emirler yağdır! Bizleri kapı- kulu olmaya kabul et ve cesetlerimizde can olduğunu göster!

Yeni Yapılanmalar ve Milletimizin Potansiyeli

Şimdiye kadar değişik devirlerde, dünyanın değişik yerlerinde adı ünvanı ne olursa olsun, sık sık yeniden yapılanmadan bahsedildi ama, böyle bir iddianın doğru olup olmadığının her zaman münakaşası yapılabilir. Ancak böyle bir yapılanmanın, hem de topyekün varlık ve varlığın perde arkasını, insan ve hayatı kucaklayacak şekilde ele alındığı bir âlem vardır ki, bu âlem yukarıdaki kayıtlardan bütünüyle âzâdedir. Kuşkusuz işte bu âlem, hususuyla da geniş bir zaman dilimi itibarıyla bizim âlemimiz, bizim dünyamızdır.

Asırlar süren bir uzun bunalım ve sarsıntıdan sonra bu dünya, her şeye rağmen günümüzde de böyle bir tekevvünü gerçekleştirecek güçte; bir yeni

"Ba'sü ba'de'-mevt"i tahakkuk ettirecek potansiyele sahip; çevresindeki bütün yeni oluşumlara rehberlik yapabilecek kadar da bilgi birikimli.. ve ayrıca asırlar ve asırlar boyu devam edegelen liderliğinin, idare edilen milletlerin ta o zamandan kalma şuuraltı kabulleri gibi avantajları da elinde bulundurmaktadır ve bunları kullanabilir de. Evet o, temsil adına her şeyiyle tamamdır ama, elverir ki, bu uzun ve muhteşem geçmişin canı-kanı sayılan tarihî dinamikleri bir kere daha yerli yerinde kullanabilsin! ..

Yeniden Diriliş İçin İslah Şart

Evet, İslâm toplumunun yeniden bir "ba'sü ba'de'l-mevt"e, melekât-ı akliye, rûhiye ve fikriyesinde ciddî bir ıslaha, daha canlı bir tabirle bir dirilişe ihtiyacı vardır. Dinin orijinini koruma ciddiyet ve gayreti içinde, nasların esnekliğinin vadettiği genişlik ve evrensellikte her zaman ve her mekânda, her sınıf insanın ihtiyacını karşılayacak ve bütün hayatı kucaklayacak olan bir dirilişe...

Yeniden Diriliş İçin İman ve İslamiyet Dinamiği

Bütün bu olumsuz durumları başkası değil biz hazırladık. Milletimize, ızdırapların en utandırıcılarını biz çektirdik.. ve çektiriyoruz da. Öyle ise hem bir sorumluluk, hem de asırlık günahlarımıza kefâret olarak onu kurtaracak, yükseltecek ve devletlerarası muvâzenedeki eski konumuna ulaştıracak da yine bizim imanla çarpan sînelerimiz, dünyaya açık dimağlarımız, ruh ve mânâ köklerimizdeki rasânet ve çelik pazularımız olmalıdır.

İslâmiyet, geleceğe yürümemiz adına âdeta hayâtî bir dinamiktir. Ona sığınma sayesinde önemli bir kuvvet kaynağını elde etmemiz her zaman mümkün olacaktır. Dînin o lâhûtî ve sarsılmaz gücü bir kere daha ortaya çıktıktan sonra, böyle bir kaynağa karşı lâkayd kalmak tam bir aldanmışlıktır. Hele topyekün bir dünyanın dine yöneldiği bir dönemde böyle bir lâkaydîlik affedilir gibi değildir. Bu mülâhazamızı, "Dînin Yenilmez Gücü" başlığı altında başka bir yerde ifade etmeye çalıştığımız için bu faslı da burada noktalamak istiyoruz.

Yeniden Diriliş İnançlı Eğitimciler Sayesinde Olacaktır

Birkaç asırdan beri gelip dünyamıza toslayan bütün felâketler, bu dünyanın, kendi ruhunu kaybetmesiyle başlamıştır. Etrafını saran bu kâbustan kurtuluşu da dönüp kendi rûhunu bulmasına bağlıdır. Ne var ki onun yetişip kendini bulması için de çok ciddî bir terbiyeye ihtiyacı vardır. Ona bu terbiyeyi götürecek ve onu, yıllardan beri içinde dönüp durduğu girdaptan kurtaracak zinde dimağlar, inançla gerilmiş rûhlar; bu vazifeyi ivazsız, garazsız, âhenk içinde ve sarsılmaz bir kanaatle sürdürdükleri takdirde, en büyük mânia ve engeller aşılabacak, dağlar dümdüz, ovalar da pürüzsüz olacak ve insanımız mutlaka kurtulacaktır.

Çok yakın zamanlara kadar, etrafımızın binbir ızdırap ve helecanla inlemesine karşılık, bugün altın kuşağın rûhu sayılan ülkemizin, kendisini, canıyla, imanıyla seven evlâtlarının hizmetlerine şahit oluyor ve "arş-ı emânımız" da durup bize yeniden dirilişimizin müjdelerini yağdıran kutlu nefeslerle kendimizden geçiyoruz. Ve artık inanıyoruz ki düne kadar binbir felâket ve sefâletin kol gezdiği bu ülke, inançlı, azimli, hasbî muhabbetle coşan ve müsamaha ile etrafına boşalan yiğitler sayesinde yükselecek; ve onun çölleri ve bozkırları bir kere daha İrem bağlarına dönecektir.

Son zamanlarda, yurdumuzun her köşesinde kendisini hissettiren samîmi gayretler, dünyaları aydınlatacak bir ışık kaynağının meydana gelmeye başladığını göstermektedir. Mukaddes emanetin talihli hizmetçileri, kendilerine düşen vazîfede kusur etmez, tarîhî rollerini güzelce oynayabilirlerse, milletimiz, yurdumuz, sıçrayıp dünyanın başına geçecek ve bu kudsîler ordusu da gelecek nesillerce bir "yâd-ı cemîl" olarak kalıp gidecektir.

Şimdiden, yüce milletimizin talihine tebessüm eden bu rengârenk günleri düşünüyor ve saadete coşuyoruz.

Yeniden Diriliş Ümidi

Ne gariptir ki her şeyin dibe vurduğu bu esnada, hamiyetli bir kısım sîneler hafakanla atmaya duruyor; müteheyyiç fitratlar daha bir heyecanla oturup-kalkmaya başlıyor; ızdırap insanların ızdırapları bir kere daha çatlama

kertesine ulaşıyor; ulaşıyor da, bu hâl hemen herkeste kendi olmaya doğru bir seyahat arzusu uyarıyordu ki, bu da bir-iki asırdan beri devam eden boşluk ve bu boşluktaki tökezlemelerin sonu demektir.

Şimdilerde, bütün ruhlarda heyecan ve gönüllerde arayış; her vadide bir sürü düşünen dimağ ve düşünen dimağlarda beyin fırtınası.. her tarafta âdeta bir vilâdet şöleni.. ve artık o korkunç sukut ve asırlarca süren ürpertici sükûttan sonra, milletçe bizim de dünyaya söyleyecek bazı şeylerimiz olmalıydı; söyleyecek çok şeyimiz vardı ve tam söyleme mevsimiydi.

Yeniden Yapılanma İsteği

Şimdilerde bir kısım mihraklar yine, yeniden yapılanmadan ve yeni bir dünyadan bahsetmeye başladılar. Öyle ki "yeni" kelimesinin sihriyle ruhuna gençlik aşılayacağı vehmine kapılmış ve aslında yeniliğe kapalı bazı içi geçmiş ruhlar bile bu fanteziden kendilerini alamadılar. Ev değiştiriyor, elbise değiştiriyor gibi büyülü bir metamorfozla, hemen içinde bulundukları durumdan sıyrılıp, yepyeni bir kimliğe, taptaze bir mahiyete ulaşacakları zehâbına kapıldılar. Aslında, ilkinde olduğu gibi, şimdilerde de, bu sihirli yeniliği, hemen herkesi alâkadar eden bir meseleymiş gibi gösterenler, yığınlar üzerinde bu ruh haletini oldukça başarılı değerlendirdi, onun büyüsüyle çoklarının başını döndürdü, kitleleri şaşkına çevirdi ve kendi hedeflerine yürüdüler.

Yenilenme Adına Dikkat Edilecek Hususlar

Kendini yenileme, yenilik hayranlığı ve moda düşkünlüğü ile de karıştırılmamalıdır. Bunlardan biri her şeyiyle delik deşik olmuş yığınların yüzüne boya çalıp, yarıkları kapama ameliyesi ise, diğeri Hızır çeşmesinden getirilen "âb-ı hayât" la, topluma ölümsüzlük kazandırma aksiyonundan ibarettir.

Gerçek yenilenme, kök ve çekirdekteki safveti koruyarak, verâset yoluyla geçmişten süzülüp gelen bütün kıymetlerin, hâlihazırdaki düşünce ve irfan buğularıyla sentezleri yapılarak daha yeni, daha berrak tefekkür iklimlerine ulaşmaktır. Yoksa, yenilik ve eskiliği, sırtta geçirilen bir cepken ve ferâcede, bir

frak ve briyantimli saçta görmek, düpedüz bir aldanmışlık ve öyle göstermeye kalkışmak da bir illüzyonizm ve hokkabazlıktır.

Kendini yenilemek, tamamen metafizik çizgide cereyan eden bir hâdise ve rûh plânında bir diriliştir. Mukaddeslerine, tarihine sımsıkı bağlılık içinde bir diriliş... Zaten, başka türlüüne diriliş denmez ya!..

Yenilenme ve Dirilişte Önemli Hususlar

Elverir ki, onları bir araya getirecek duygu, düşünce, metot ve felsefeyi keşfedip, o semâvî ve ölümsüz üslûbümüzü bulabilelim! Bu itibarla da, bence her şeyden evvel yürünecek yolların bir kere daha gözden geçirilip, yeniden stabilize edilmesine ihtiyaç var. Aşk u şevkin ilham ve bereketi, akıl ve mantığın emniyet telkin eden sağlamlık ve rasâneti, hürriyet ve kendimiz olmanın istikrar ve insânîliği, sanat ve' felsefemizin derinlik, incelik, tecrit buudlu, mantık eksenli ve vahiy ruhlu olması bizim rönesansımızın önemli esaslarıdır.

Bu yenilenmede Allah rızası gâye-i hayâl, ruh bedenin önünde, nefis kalbin idaresinde vazife şuurunu harekete geçirecek temel dinamik, insan ve ülkemizi sevmeye vazgeçilmez bir tutku, ahlâkîlik hiçbir zaman terk edilmeyecek olan hayâtî bir yol azığı; kâinat, insan ve hayat Kur'ân menşûru altında ayrı ayrı fasıllarıyla sürekli kurcalanan sırlı bir kitap, insan karakteri ve gerçek beşerî değerleriyle önemli bir güç kaynağı, hedef ve gâyenin hakkaniyet ve mukaddesiyeti ölçüsünde, o hedef ve gâyeye ulaştıran yolların Kur'ân ve sünnet yörüngeli olması da şaşmazlığın garantisidir.

Aslında, kurtuluşumuzun reçetesi de diyebileceğimiz; ülke ve insanımızın geleceğinin hedeflenmesi, birkaç asırlık makûs kaderimizin değiştirilmesi gayreti, toplumumuzu yoğurup şekillendirecek ruhun cesetlerimize cân olması, milletimiz adına taptaze tarihî bir sayfanın açılması gibi hususlardır ki, bunlar, ütopyaları aşan bir medeniyet ve yenilenme rüyasının sadece birkaç esastan ibarettir..

Yenilenme ve Yenileşme

Eksiksiz tam bir yenileşme, ancak, ruh, zekâ, his ve irâdenin müşterek gayretleriyle mümkündür. Ruh gücünü, bütünüyle kullanmak, geçmişten gelen

bilgileri eksiksiz değerlendirmek, sürekli olarak ilhâm ve mâneviyât esintilerine açık kalabilmek, körü körüne taklitlere takılıp kalmamak ve her zaman nizâmîliği tâkip etmek... İşte mantikî yenileşmenin bir kaç dinamiği!

Yenileşme Faaliyetlerinde Yapılan Yanlışlar

Oysa ki, her şeyden evvel, asırlardan beri milletimizin kanıyla, canıyla bütünleşmiş dinî, millî, ahlâkî ve harsî değerlerimiz korunup kollanmalı ve başkalarından alınacak şeyler de ona göre alınmalıydı. Böyle bir hareket daha tabii, daha fitrî olurdu; dolayısıyla da daha çok semere alınabilirdi. Ne acıdır ki, bizde öteden beri devam edegelen bütün ıslâhat hareketlerinde, bu önemli husus hep ihmâle uğramış ve hep gözardı edilmiştir. Ricâ ederim, bugün maddî terakkînin zirvesinde dolaşan ülkeler, daha işin başında iken, kendilerince mükemmel saydıkları bugünkü kanunları hazırlayıp, o kanunları hayatlarına hâkim kıldıklarından dolayı mı yükselmişlerdir; yoksa, terakkî ettikçe daha değişik şeylere ihtiyaç duyup ona göre yeni içtihat ve yeni kanunlar mı vazetmişlerdir..?

Aslında, her meselede onları isabetli görmek, bizim için doğruyu bulamama mevzûunda çok ciddi bir inhiraf; onları kopya ederken dahi, doğru-dürüst kopya edememe de bir basiretsizlik ve bir ayıptır.

Bizler, ta Mustafa Reşit Paşa'dan Mithat Paşa'ya, O'ndan Genç Osmanlılara, onlardan da İttihatçılara kadar katiyen bunları düşünememiş; kendi insanımızı hep, Fransız, İngiliz, Alman gibi mütâlâa etmiş ve onlardan aldığımız düşünce sistemlerini tıpkı konfeksiyon elbise gibi, milletimizin başına geçirmek istemiştir.

Tanzimat ve onu takip eden dönemlerdeki ferman ve kanunnâmeler hep bu anlayış içinde hazırlanmış, hazırlanırken de "Düvel-i muazzama" ya şirin görünme hedeflenmiş.. ama katiyen toplumumuzun temel yapısı hesaba katılmamış.. bu ferman ve kanunnâmelerin getirdikleri, götürecekleri hiç mi hiç düşünülmemişti. "Gülhâne Hatt-ı Hümayûn" u binbir tantana ve debdebe ile okunurken halk kitleleri şöyle dursun, bu tumturaklı kelimelerden, cümlelerden devlet ileri gelenleri bile pek bir şey anlamamışlardı.

Yenileşme ve Batılılaşma Taklitçiliği

Şimdi ise, karşı tarafın binbir rezâlet ve sefâhet içinde adım adım bir ölüm çukuruna doğru kaymasına mukâbil; biz ve bizim çizgimizde olan milletler, sürekli zirvelere doğru yükselmekteyiz.

Bugüne kadar, bâtil üzerine kurulmuş bir dünyâyı, bize hep başka türlü anlattı, başka türlü gösterdi; kuvve-i mâneviyemizi kırdı ve fert fert hepimizi felç ettiler. Batı'nın sanâyi ve teknolojik gelişmeleri karşısında şok olmuş aydınlarımız, çağa göre kendilerini yenileyeceklerine, bize ait bütün değerleri terk etmek ve duyguda, düşüncede bütün bütün Batılılaşmak gibi korkunç bir târihî yanlışlık içine girdiler. Tabii, ne tam Batılılaşabildi, ne de kendi dünyâlarında kalabildiler: Öz gitti, mânevî değerler yıkıldı, millet ağacı sarsıldı; ama bütün bunların karşılığı olarak, kendi değerleriyle Batı'yı yakalamak da mümkün olmadı. Olamazdı da; zirâ, ruh yüceliğine, insânî değerlere binâ edilmemiş bir medeniyet, çağlar boyu manâ ve ruhla haşır u neşr olmuş bir millet için bütünüyle benimsenemez ve kabullenilemezdi. Nitekim öyle de oldu. Oldu ama, bu arada millet de kendi ruhundan pek çok şey kaybetti.

Bütün seyyiâtına rağmen Batı, şimdiye kadar bizlere hep bir fazilet kaynağı olarak gösterildi; fenalıklarına bütün bütün göz yumuldu; iyiliklerinin de habbeleri kubbeler gibi destanlaştırıldı.. alkışlandı ve alkışlatıldı; kitleler aldatıldı ve bu bâzicede olan da yine millete oldu.

Yenileşmede Tanzimat ve Islahat Fermanları

Şayet Üçüncü Selim'den bu yana gelen devlet adamlarımız, çeşit çeşit ıslahat fermanları adı altında millet ve ülkenin geleceğiyle alâkalı plânlar teklif ederken, dinî, değerlerimizi ve millî kültürümüzü muhafazada da biraz olsun hassasiyet gösterebilselerdi milletçe şimdiye kadar bir hayli mesafe almış olacaktık. Ama her ıslahat döneminde bu cihet hemen hemen hep kulakardı edildi ve zaten anomali doğan Tanzimat ve Meşrutiyetler de doğmalarıyla ölmeleri bir oldu.

Islahat hareketlerine başladığımız o günlerde, bizimle beraber yola çıkan milletler, bugün maddî terakkînin zirvelerinde dolaşıyorlar. Bunun sırrını

keşfetmek için oturup uzun uzadıya düşünmeye lüzum yok. Dün, ülke içinde mesâîlerini tanzim edip mükemmel bir iş bölümü yapabilenler, belli bir ölçüde de olsa, kendi aralarında emniyet ve güven duygusunu yaygınlaştıranlar, millî ve târihî değerlerini koruyabildiklerince koruyabilenler bugün birer millet oldular. Âkıbeti ümit vadedici olmasa bile, birer millet...

Yeryüzü Mirasçıları ve Bu İnsanların Vasıfları

Daha önce, icmalen yeryüzü mirasçılarının vasıflarına işaret etmiştik. Şimdi o hususları biraz daha açarak netleştirmek istiyoruz.

Mirasçının birinci vasfı, kâmil îmandır. Kur'ân; insanın yaratılış gayesini marifet ufku, muhabbet rûhu, aşk u şevk buudu ve rûhânî hazlar televvünleriyle "îman-ı billah" olarak tesbit eder. İnsan, yerinde kendi özünden varlığın derinliklerine yollar vurarak, yerinde varlıktan değişik kesitler alıp özünde değerlendirerek îman ve düşünce dünyasını inşâ etmekle sorumlu tutulmuştur. Bu, aynı zamanda onun rûhunda meknî bulunan insanlık gerçeğinin ortaya çıkması demektir. Evet insan, ancak îmanın aydınlığında, özünü, özündeki derinlikleri, varlığın hedef ve gayelerini sezip kâinât ve hâdiselerin iç yüzüne, eşyanın perde arkasına muttali olabilir; muttali olup varlığı kendi buutlarıyla kavrayabilir. İnançsızlık tıkalı ve boğucu bir sistemdir. İnançsızın nazarında varlık bir kaosla başlamış, rastlantıların ürperten belirsizlikleri içinde gelişmiş ve süratle de dehşet veren bir sona doğru kaymaktadır. Bu sallana ve yuvarlana gidiş içinde, ne ruha inşirah veren Rahmânî bir nefha, ne de bizi insânî emellerimizle kucaklayacak emniyet esintili küçük bir yer hatta ayağımızı basacak kadar bir zemin vardır.

Menşeyini, hareket çizgisini, nereye ve neye yönlendirildiğini, vazife ve sorumluluklarını sezebilen îman insanı ise, her şeyi apaydın görür; ayağını basacağı yere endişesiz basar, tevcih edildiği hedefe korkusuzca ve güvenle yürür.. yürürken de varlığı ve varlığın perde arkasını elli bin defa kurcalar; elli bin defa eşya ve hâdiseleri imbikten geçirir; her kapıyı zorlar, her nesneyle münasebet yollarını araştırır.. bildiklerinin, bulduklarının yetmediği yerlerde, o güne kadar kendisinin veya başkalarının gerçekleştirdiği tesbitlerin çehresinde görüp-duyduğu hakikatlerle yetinir ve yoluna devam eder.

Bu ölçüler içinde bir îman seyyahı, çok önemli bir güç kaynağı keşfetmiş sayılır. Evet "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" ile remzedilen ötelere ait bu

cephane ve hazine öylesine önemli bir kuvvet kaynağıdır ki, bu kuvvet kaynağı ve bu ışığı elde eden insanın artık başka güç kaynağına ihtiyaç hissetmesi söz konusu değildir. O, hep O'nu görür, O'nu bilir; O'nun maiyyetine koşar, hayatını O'na yönelik yaşar; marifet ve itimadının derinliği ölçüsünde bütün dünyevî güçlere meydan okuyabilir ve her şeyin üstesinden gelebileceği ümidiyle en olumsuz durumlarda bile şevkle yaşar bedbinlik ve karamsarlığa düşmez.

Bu husus, başta Risâle-i Nur Külliyyâtı olmak üzere dünya kadar esere mevzu teşkil ettiğinden şimdilik onlara havale edip geçiyorum.

Yeryüzü Mirasçılarının Anlamı

Allah, Furkân-ı Bediü'l-Beyan'ında: "Andolsun ki, Tevrat'tan sonra Zebur'da da: Yeryüzüne mutlaka sâlih kullarım varis olacaktır, diye yazdık" buyuruyor. Kasemle teminat verilerek anlatılan bu gerçeğin gün gelip tahakkuk edeceğinde kimsenin şüphesi olmamalıdır. Aynı zamanda bu verasetin yeryüzüne münhasır kalacağı da.. zira, küre-i arza vâris ve hâkim olan, feza ve semanın derinliklerine de hâkim olacaktır. Öyle ise buna bir kâinat hâkimiyeti de diyebiliriz. Tabî böyle bir hâkimiyet niyabeten olduğu için, göklerin ve yerin gerçek sahibinin aradığı temsil vasıflarına uygunluk da çok önemlidir; hatta denebilir ki, bu vasıfların yakalanıp yaşandığı ölçüde bu rüya gerçekleşecektir.

Evet, eğer tarihin sisli-dumanlı bir döneminde, yeryüzünün gerçek mirasçıları olduklarını iddia edenler, bu semavî verasetin gerektirdiği performansı gösteremediklerinden dolayı, mülkün hakikî sahibi tarafından mirastan mahrum bırakılmışlarsa, böyle bir mahrumiyetten kurtulmanın yolu, dönüp yeniden O'na sığınmaktan geçer.

Yetersiz Dil Gelişmeye Engeldir

Bir dil, kendi iç dinamikleri ve her şeyi ifade edebilmesi açısından bütün zamanların gereklerini seslendirmeğe yetmiyor ve dolayısıyla da o dili kullananlar bazı mazmunları ifadede söz sıkıntısı çekiyorlarsa, o dil, düşüncenin desteğinden mahrum; onu kullananlar da, dökülüp yollarda kalmaya mahkûmdurlar. Evet, eğer bugün kendimizi ifadede sadece çevremizden duyup öğrendiklerimizle ya da mevcut lûgatlardaki sözcüklerle yetinecek olursak,

okullar, sanayî müesseseleri, ticaret fuarları, teknoloji hangarları., gibi modern hayatın zaruri gördüğü pek çok alanda sessiz sessiz oturup etrafımızı dinleme mecburiyetinde kalırız ki, bu da, içinde bulunduğumuz çağın temel esasları kabul edilen bir kısım dinamiklere karşı alâkasızlık ve dolayısıyla da muasır milletler karşısında elenip gitme demektir.

Evet dün, mutlaka bütün vâridâtıyla bugünlere taşınıp değerlendirilmeli; evde, sokakta, kahvehanede, bizim dünyamızla alâkalı bütün duyup işittiklerimiz korunmaya alınmalı, geçmişten bize intikal eden topyekûn tarihî ve millî dinamiklerimiz mutlaka millî mefkuremizin ana atkıları olarak kullanılmalı; ama yarınlara açılma, yaşıyor olduğumuz ve yaşayacağımız çağları kucaklama da katiyen ihmal edilmemelidir. Aslında dün, mazideki çerçevesiyle artık geçmişte kalmıştır. Ev, sokak ve aile çevremizden elde edeceğimiz müktesebât, tam donanımlı olarak geleceğe koşma gibi bir çetin maratonda yeterli sayılamaz... Evet bunlar, günlük yaşamımız adına kâfi görülebilir, ama topyekûn bir hayatı kucaklama hesabına asla.!

Yetişen Neslin Yeniden İhya Edilmesi

O hâlde yapılacak şey, özünden bu kadar uzaklaştırılmış ve düşünce dünyasında tüketilmiş bir nesle, yeniden hayat iksiri aşlamak ve onu ruh yüceliğine ulaştırmak olacaktır.

Ondan şikayet etmeye; okuyup, düşünmediğini tenkide hakkımız yoktur. O, düne kadar kendine uzanacak bir inâyet eli görmedi. Görseydi; öpüp o eli başına koyacak ve getirilen şeye selâm duracaktı. Aslında onda bir araştırma ve öğrenme arzusunun olduğu inkâr edilemez. O, bu arzu uğrunda tomar tomar gazete okuyor; saatlerce radyo dinleyip televizyon seyrediyor. Hatta mevizecilerin etrafında kümeleniyor ve verileni verildiği kadar ve verenin evsafına göre alıyor ve değerlendiriyor. Ne var ki, insafla düşündüğümüz zaman, ona ciddî hiçbir şey vermediğimizi göreceğiz.

Ne zaman ona doğruyu ve güzeli gösterdik...? Ne zaman ona faziletli olmasını öğretebildik? Onu düşündürecek, derinleştirecek ve bir muhasebe insanı kılacak, kendisine ulaştırılmış bir mesajdan bahsetmek mümkün müdür..? Evet, onu çekip götürenlerin ve yüceltme yolunda rehberlik yapanların, kaçının hasbîliğinden emin bulunmaktayız? Maddî, manevî füyûzat hislerinden vazgeçmiş ne kadar yüce kamet gösterebiliriz? Halbuki, o, bir Herkül

bekliyordu. "Seksen küsur senelik hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum..." diyen ve onu bu cehennem görünümlü hayattan söküp atacağı âna kadar, tavrını değiştirmeyen bir Herkül... Bırakın, Cennet kasırlarına gönül kaptırmadan neslinin ateşiyle yanan hak erlerini; bu uğurda şu basit dünyayı feda edecek kaç mürşit takdim edebildik ona..?

Yiğitçe Davranmalı

İnsanın tabiatında hem safâ, hem de keder vardır; kederi iradenin mahbesinde sıkıca tutup, safâyı bir murad güvercini gibi uçurabildiği en son noktaya kadar uçurabilen, kâmil insandır ve âdeta o, bir yandan zindancı, diğer yandan da bir kuşbazdır. Bağlayacağını bağlar, salıvereceğini de salıverir. Evet, iradelerimizle hevâ ve heveslerimizin sesini kesmek bir yiğitlik, gönüllerimizi herkesi misafir edecek kadar geniş tutmak da bir babayiğitliktir.

Yitirilen Değerlerimiz ve Milletimizin Hicranlı Yılları

Keşke, temel dinamiklerimizin bir bir sarsıldığı, büyük millet olma büyüsunün bozulduğu ve bize ait birkaç bin senelik ölçülerin, değerlerin, güzelliklerin, tıpkı seylâplar önünde sürüklenen kütükler gibi devrilip gittiğini o ilk gün fark edebilseydik! Ve keşke, her biri kendi kendine bir güzellik unsuru onca ruh ve mânâ köklerimiz, bu köklerle örgülenen nizamların, ahenklerin, insanımızın ortak ve kolektif anlayışından doğan medeniyet telâkkimizin, değişip dağılacağını, başkalaşıp kendi kendini yok edeceğini daha önceden sezebilseydik!

Vaktiyle bütün benliğimizle sevip değer verdiğimiz, millî ve dinî hasletlerimizin, götürölüp tarihe gömüldüğü o dönemde, hafızalarımızdaki bulanık resimlerde, soluk hatıralarda ve hasret renkli birkaç çizgide olsun vefamızı ifade edebilseydik! Heyhat, millet hafızası ham hayaller ambarına döndürüldü ve millet ruhu şeytana armağan edildi.

Bir zamanlar, hep aşk u şevk, muhabbet ve birbirine karşı gönülden alâka ile irtibatlı milletimiz, o meşûm dönemde, sürekli zeval ve fanilik duygularıyla sarsıldı ve müthiş bir çaresizlik ile kaderinin acı tecellileri karşısında, Yakûb gibi: "Tasa ve dağınıklığıma sana şikayet ediyorum Allah'ım" deyip inledi.

Mazi, bir bilgi, bir düşünce, bir ahlâk ve bir kültür harmanı ise, o, taze, canlı ve bugün olan yanlarıyla topluma mâl edilip mutlaka hâlleştirilmelidir. Bu yapılmayıp da onun kötü yanlarının bahse konu edilmesi ve ondan intikam alınması ne mümkündür, ne de yararı vardır. Bence, bunca yıllık mazlumiyet, mağduriyet ve perişaniyetin, hamiyetli ruhlarda üst üste heyecanlar hasıl ettiği bir dönemde, daha azimli ve daha şuurluca yaşadığımız çağın üzerine giderek ona mutlaka kendimizi ifade etmeli ve dünyayı yeniden şekillendirecek kendi mânâ köklerimize sahip çıkmalıyız. Geleceği belirleyecek bu perspektiftir.. ve şu yaşlı, tutarsız, dermansız dünyanın da buna ihtiyacı vardır. Kim bilir, belki de bizim dirilişimiz bütün dünyanın da dirilişi olacaktır.

Yitirilen Değerlerin Canlandırılması

Bir zamanlar dört bir yanından fışkıran mutluluk ve saadet, içinden taşan manâ ve huzur, çevresini saran nurlarla, daha çok ayları, yıldızları hatırlatan o gelin endamlı eski evlerimizi, şimdi, hülyâlarımızda yakalamaya çalışıyor; onların rüyâlarıyla teselli oluyor ve o tatlı rüyâların bir kere daha gerçekleşmesi arzusuyla yaşıyoruz.

Bu düşünce, bu emel; kendini ırmağa salarak, avuçlarını suya daldırıp, suyun içinde güneşi yakalamaya çalışan çocukların çocuksu arzuları gibi görülebilir. Ama biz; bu rüyânın, bugün olmasa da yarın mutlaka tahakkuk edeceğine inanıyor ve yakın bir geçmişte yitirdiğimiz bütün değerlerin, yeniden, ferdî, ailevî ve içtimâî hayatımızda yerlerini alacakları ümidini muhafaza ediyoruz. Ölünceye kadar da edeceğiz...

Yitirilen Tarihi Değerlerimiz

Bu itibarla da, o kendine has rengi, deseni, şivesiyle geçmişimize hayranlık duymamız ve onunla alâkalı yitirdiğimiz değerlerin hasretini çekmemiz gayet normaldir. Eğer gayritabiî bir durum varsa o da, bu konudaki vurdumduymazlıktır. Mâzi; şekil, keyfiyet ve öz bakımından bizim duygu ve düşüncelerimizin kaynağı, şimdiki mevcûdiyetimizin kökü, yarınki bekâmımızın da esasıdır. Bu açıdan da o, bizden ne kadar uzaklaşırsa uzaklaşsın, her zaman bize bizden daha yakın olacak ve gönüllerimizin en mûtenâ yerinde hep bir sevgili gibi kendisini hissettirecektir. Eğer bugün, millet olarak varlığımız söz konusu

ise, bunu büyük ölçüde o şanlı geçmişe borçluyuz. Biz, onun o engin çağlayanları içinde aka aka durulmuş ve gökten inen yağmur damlalarına denk bir safvete ermiş; onun vadilerinde rötüşlana rötüşlana şekillenip kendimiz olmuş ve millet ruhunun en son basamağına ulaşmışızdır. Bu itibarla da, gelişip içinde kıvama erdiğimiz böyle bir zaman dilimine karşı lâkayt kalmamız, topraktan sökülüp atılan ve hava ile, su ile irtibatı kesilen bir filiz gibi kuruyup gitmemiz, hattâ yok olmamız demektir.

Yolculuğun Mânâsını Bilen İnsan

Aşk ile çıkıp revân olanlara; yürüyüp rehberini bulanlara, dağlar dümdüz, ovalar da pürüzsüz olur. Şimşek gibi aşar giderler kan-revan deryaları. Cehennem ateşini söndürürler semtine uğradıklarında... Onların, takılıp yolda kalmaları, yürürken vazgeçip geriye dönmeleri asla bahis mevzuu değildir. "Halktan Hakk'a seyrân eder, asla sapmazlar. Dikenli yolda tayaran [1] eder, dikenlere basmazlar. Ölüme, ecele dost gibi bakar asla korkmazlar. Kabre gülerek girer, katiyen ürkmezler. Orayı, ejder ağzı, vahşet yatağı, hiçlik boğazı görmez; aksine orayı; ahbaba kavuşturan bir rahmet kapısı, nur kapısı, Hakk kapısı görür" tereddüt ve telaşa kapılmazlar...

[1.] Tayaran: Uçuş, uçma.

Yolda Kalanlar

Bir de, gittiği hedefi terk edip dönenler, gündüz gözü yolunu yitirenler, bir dikende takılıp kalan, bir tümseği aşamayan talihsizler de vardır bu yollarda. Yolda yürümenin zevkine erememiş ve bu mihnet yurdunu ebedî zannederek ikamete [2] karar vermiş böyle bahtsızlar için, yürüyecekleri kaldırımların yıldızlardan örülmesinin bile bir mânâsı yoktur. Her yolun zevki, sefâsı olduğu gibi; çilesi, ızdırabı da vardır. Hele bu yol sonsuzlukla kucak kucağa ve iç içe ise...

[2.] İkamet: Bir yerde kalmak, oturmak.

Yolları Gözlenen Neslin Özellikleri

Söz şimdi aydınlık ruhlardaydı. İnsanlık bunlarla yeniden kendini keşfedecek ve varlık hiyerarşisi içinde hakikî yerini alacaktı. Bu itibarla, onlar yolları gözlenen bir nesildi; gittikleri her yerde insanlık onları, onlar da tevazu ve mahviyet duygusuyla başları ayaklarının bulunduğu noktada Allah'ı tâzim ve insanlara saygı mülâhazasıyla sürekli iki büklüm, gözleri Rahmeti Sonsuz'un kapı aralığında ışık sağanaklarının sökün edeceği ânı bekliyorlardı. Günümüzün insanı konuyu nasıl değerlendirirse değerlendirsın onlar âtinin çocuklarıydı; nurlu geleceğin karnı da onların sırlarına gebeydi. Her biri kendi çapında birer diriliş havârisi olan bu kutluların ellerinde dostluk buketleri, dudaklarında kardeşlik neşideleri vardı. Onların en keskin kılıçlardan daha keskin dilleri suyunu Kur'an çağlayanından almış ve sözleri de uhrevî buutluydu. Bu sözler zulmetleri paramparça ediyor ama kimseyi yaralamıyordu; kulaklarda Kevser çağlıtları bıraksa da kimseye hasret yaşatmıyordu. Aslında bunların ne ele ne de dile ihtiyaçları vardı. Çerağlar gibi parıl parıl simalarıyla görüldükleri her yerde Allah'ı hatırlatan bu temiz çehreler öyle büyülü idiler ki, onların hâllerinden süzülen manâlar karşısında beyanın dili tutuluyor ve lisanlar da sessizlik murâkabesine dalıyordu. Onların ışığı değil, gölgeleri bile pervaneleri yakıyor ve nurları semtlerine uğrayanların gözlerini kamaştırıyordu. Biz "Hâlin yanında dilin, beyanın sözü mü olur.! Temsil konuşunca tebliğe hâcet mi kalır!" deriz ki doğrudur. Onlar bu doğrunun temsilcileriydi. Her zaman yeryüzünde yığın yığın güzel insan olmuştur; ancak bu sonuncuların edâ ve şivesi çok başkaydı. Onlara eşleri-menendleri yok diyemem. Ne var ki, "göster" denince de hemen bir şey söyleyemem. İhtimal, "bunlar ruhânîlere benziyor" der geçerim.

Yolsuzluk ve Aldatmaca Yoktu

O zamanlar, günümüzün problemleri sayılan hortumlama hiç mi hiç bilinmez; spekülasıyona sadece bazı frenkçe sözlüklerde rastlanılır; haram yeme, haramîlik sayılır; çalma-çırpma da eşkıyalık kabul edilirdi. Dahası, bu türlü levsiyâta bulaşmak sadece o münkerâtı işleyenler için değil, onların aileleri, mensup bulundukları oymakları, ikamet ettikleri köyleri, kasabaları için de birer ar sebebi telakki edilirdi. Dinî duygu, dinî düşünce onların iliklerine kadar işlemiş bir ruh ve can; ahlâk "olmazsa olmaz" en yüce hakikat ve diyanet de insan olmanın zaruri bir gereği sayılırdı. Herkes hemen her zaman "iman", "ilim", "marifet" mülâhazalarıyla oturup kalkar; ve çok defa mehâfet ve mehâbet soluklardı. Kimse kimsenin hukukuna tecavüz etmez, kimseye haksızlıkta

bulunmaz; kazara böyle bir şeye maruz kaldığında da, hak ölçülerine bağlılık içinde "Zulme zulümle mukabele edilmez" felsefesiyle hareket eder ve hep Müslümanca davranırdı. Defaatle aldatılsa dahi alçakların işi saydığı aldatmaya asla tenezzülde bulunmaz, gördüğü vefasızlıkları, beklentisiz bir vefa duygusuyla yumuşatmaya çalışır; hoyratlık ve kabalıkları "karşı tarafa ders" deyip centilmenlikle savar ve kendisine yapılan bütün kötülükleri de tek yanlı kalmaya mahkûm ederek, fena sonuçlar doğurması muhtemel bütün olumsuzlukları "lâakal" yarıya indirirdi.

Yozlaştırma ve Yabancılaştırma Faaliyetleri

Tam bu binbir kâbusun kol gezdiği dönemde idi ki; ortalığı bütün şiddetiyle beşinci kol faaliyetleri kapladı. Erotik [1] düşünceye masumiyet hil'ati giydirildi. Şehvet, en merğub bir meta haline getirildi ve gençlik âdeti bir hezeyan topluluğu oldu. Artık kendi ruh köküne bağlı olanlar "dogmatist" ve "formalist" [2] diye damgalanıyor; millet ve vatanını sevmek ayıp sayılıyordu. Bir "Şirzime-i kalil" [3] her Allah'ın günü, çalakalem, millî ruhu iptizal [4] edici yazılar yazıyor, milleti kendinden kaçır ve kendine yabancı hâle getiriyordu.

Bu olup bitenler karşısında, temiz Anadolu halkı, ya kendine has sabır ve tahammül içinde beklemede veya hüsn ü niyetin verdiği duru anlayışla, bütün bu acayıplıkları "bir suskunluk içinde" karşılamaktaydı.

Birer ruh sefâleti ve aşağılık duygusu timsali sayılan zavallı "entelijansiyamızın" durumu ise, bütün bütün yürekler acısıydı. Ona göre şahsiyet gamzeden öze ait her nağme ordubozanlık; müstağriplik hesabına söylenen her türkû, Türk'e yücelik kazandıran bir madalyaydı!

Bu türlü kendinden kaçışlar ve haricî asimilasyonlarla iç değişiklikler, endişe verici buutlara ulaşmıştı. Ve artık, millet teknesi, sağa-sola yalpa yapan bir vapur gibi, batması, her an mukadder görünüyordu. Dillerde binbir yabancı türkû, dudaklarda binbir öldürücü şarap.. kimi erotizmle sarhoş; kimi libido ile, kimi eksistansiyalizmden medet umuyor; kimi hezeyan felsefesine dilbeste, durmadan mihrap değiştiriyor ve mabuttan mabuda (!) koşuyordu. İşte tam bu esnada, yabancı bir kısım eller, "hipnoz" görmüş bu ruhları metrolara bindirip harıl harıl kendi dünyalarına taşımaya başladılar. Cinnet nöbetleri içinde bütün bir nesil, Hasan Sabbah'ın yalancı cennetlerine benzeyen bu cennetlere davet ediliyordu.!

[1.] Erotik: Şehvanî, cinsel

[2.] Doğmatist ve formalist: Kesin fikir beyan eden ve şekilci kimse.

[3.] Şirzime-i kalil: Küçük ehemmiyetsiz cemaat.

[4.] İbtizâl: Verilen bir nimetin kadrini bilmeyip kötüye kullanma.

Yüksek Bir Mefkure Etrafında Kenetlenmek

Her şeyden evvel yüksek bir mefkûre, ideal nesilleri harekete geçiren bir marş, onların bitmeyen enerjilerini besleyen bir dinamo, aşk u heyecanları için dupduru bir kaynak ve kaderlerini semâlara haykıran bir coşkudur. Böyle bir mefkûre sayesinde, müşterek harekete dönüşüp, katlanarak büyüyen ferdî gayretler, ayrı bir derinliğe, ayrı bir debiye ve tabîî ayrı bir ritme ulaşarak, tepeleri aşma pahasına da olsa kendine mutlaka bir mecrâ bularak yoluna devam edecektir.

Yüksek El (Veren) Olmak

Buharî, Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bir hadîste de Efendimiz şöyle buyuruyor: "Yüksek el, aşağı elden daha hayırlıdır."

Yed-i ulyânın, (veren ve infâk eden el), yed-i süflânın da (alan el olduğu), yine bir başka hadîslerinde doğrudan doğruya Efendimiz'in yorumudur. Realite olarak, veren elin üst, alan elin de alt sayılmasının yanında, infak edene râci sevap ve fazilet bakımından, verenin alanın üstünde olduğuna da işaret buyurulmaktadır. İnsanın şeref ve haysiyeti açısından bunlardan biri "ulvîlik" ise, bazı durumlarda diğerine de "süflîlik" denebilir ki, selim tabiatları vermeye teşvik ve almadan tenfir etmek bakımından, üslûp fevkalâde ve bu üslûba esas teşkil edecek malzeme de, değiştirilemeyecek şekilde yerli yerindedir.

Ayrıca, verme ameliyesinin havada kalmaması ve mutlaka bir alıcının bulunması lazım geldiği için de, veren elin hayırlı olmasını ifade ile iktifâ edilmiş ve "alan el şerlidir" denmemiş.. aksine az hayırlı olduğu ifhâm edilerek; bazı şerâit dahilinde alma ameliyesinin mahzursuzluğuna da tenbihte bulunulmuştur.

Bütün bu manâlar mahfuz olmakla beraber; bu hadîsi; "veren el, alan elden üstündür" şeklinde tercüme etmek eksiktir. Zira, hadîste kullanılan kelimeler, bizim tercüme ettiğimiz kelimelerin karşılığıdır. Efendimiz, bu ifadelerinde

mecazî bir üslubu tercih etmiştir. Onun için sadece "veren el" veya "alan el" ifadeleri, bu manâlardan, olsa olsa bir tevcih olabilir; fakat katiyen bütünü değildir.

Evvela, burada cüz zikredilip küll murad edilmiştir. Yani elden kasdedilen, bizzat insanın kendisidir. Bu manâ ile "veren insan, alan insandan hayırlıdır" manası kastedilmiştir.

Yüksek Gayelerin Gerçekleme Şartları

Yüksek düşünceleri, yüce gâyeleri, büyük ve evrensel projeleri ancak, her zaman yüksek uçabilen, uzun soluklu; yürüdüğü yolda hız kesmeden yürüyen, durduğu yerde kararlı duran, uhrevî zevklerle gerilmiş karasevdalılar gerçekleştirebilir. Şimdilerde bizim şuna-buna değil, bu seviyede düşünen, inanan, düşüncelerini hayata geçirerek önce kendi milletini, sonra da bütün insanlığı aydınlığa çıkarıp, onların Hak'la buluşmalarını sağlayabilen, kendini hakikate adanmış ruhlara ihtiyacımız var. Düşünülmesi gerekli olan şeyleri düşünüp, bilinmesi icap eden şeyleri bilen, bildiklerini hemen pratiğe dönüştüren ve bütün ölü ruhları yeni bir "ba'sü ba'del mevt"e hazırlama azmiyle sûru dudağında İsrâfil gibi gezen; gezip her yerde herkese hayat üfleyen; ifade kabiliyeti var ise beyan gücüyle, eli kalem tutuyorsa kalemin diliyle, bediyyâta açıksa herhangi bir sanatın desen ve çizgileriyle, şairse şiirin sihriyle, mûsikîşinassa değişik beste ve nağmelerin büyüyle her zaman ruhunun ilhamlarını haykıran, her fırsatta iç ihsaslarını seslendiren, dili gönlünün derinliklerine bağlı, gönlü de samimiyetle çarpan en yüce hakikate adanmış ruhlara...

Yüksek Mefkure İnsanın Özellikleri

Sinesini en yüksek mefkûre ve insanlık sevgisiyle donatanlardır ki, kalbin enerji balansını düzeltmiş, duygularını en ulvî hedeflere doğru kamçılarmış ve kendi içlerinde ölümsüzlüğe ermişlerdir. Bir hamlede hayvanî yaşayıştan kurtulup bedenî hazlarını aşan bu talihliler, ruhlarını coşturmuş, kalplerini kanatlandırmış ve nefislerinin rağmına insanî yanlarıyla zaferlere ulaştırmışlardır.

Zafer ve Anadolu İnsanı

Anadolu insanı da, kendi yurdunu zafer takları üzerine kurdu. Öyle ki, bu vatanın her parçası ve bu ülkede geçen zamanın her bölümü, onun zafer türkülerinden biriyle tanınır ve biriyle yâd edilir. Yılın hiçbir günü yoktur ki, takvim ibresi, o gün içinde Anadolu insanına ait birkaç zaferi göstermesin.

Yerinde yüce duygu ve düşüncelerin havârisi olarak, elindeki hakikat mesajlarını dünyanın en ücrâ köşelerine kadar taşıması; yerinde şimşekler çakan kılıcıyla zulüm ve zulümâtı dağıtarak "başlarda gezen" zalim ayakları "yere indirmesi" ve yerinde ümitsiz ve karamsar ruhlara iman ve heyecan kazandırarak, tıkanan fazilet yollarını açması, Anadolu insanının mühim zafer sâiklerinden olmuştur. O, bu sâiklere saygılı kaldığı sürece de, canlılığını devam ettirmiş ve onurunu korumuştur. Aksine "tegallüpler, esaretler, tahakkümler, mezelletler..."

Bir de Anadolu insanının her türlü imkândan mahrum bırakılarak, boğulmak istendiği dönemde, elde ettiği zaferler vardır ki, asıl onu efsaneleştiren de onun bu zaferleridir. Evet, başka milletler için, müdafaa ümidi dahi kalmadığı en kritik dönemlerde, onu bütün dinamizmiyle taarruzda görürüz.

Fıtratı müteheyyiç ^[2] bu milletin müdafaası, taarruzundan, taarruzu da müdafaasından geri değildir. Duyup doyduğu yüce hakikatleri, başkalarına duyurmanın delisi olarak, Himalayalar'ı aştığı gibi, Alpler'e ve Preneler'e de uzanarak, ayların güneşlerin bir başka doğup battığı bu ülkelere de, ışık ve ümit götürmüştür. O, bu yüce vazifeyi yaparken ne kadar coşkun, ne kadar atılansa, kolunu, kanadını kırıp üzerine çullandıkları zaman da, o kadar yavuz ve o kadar yamandır.

[2.] Müteheyyic: Heyecanlı.

Zafer ve Geçmiş Milletler

Milletler, zaferleriyle tarihe girmişlerdir. Kültür ve medeniyet -ekşi, tatlı meyveleriyle- hep zafer kaideleri üzerinde gelişmiştir. Ümrânlar, fâtih ve muzaffer kumandanların geçtikleri yerlerde yeşermiş ve mevcudiyetlerini de, fetih ve zaferlerle devam ettirmişlerdir.

Roma, Romalı askerin sefer ve zaferleriyle ihtişâma erdi. Ve her gün

yenilenen zafer tâklarıyla devlet diri ve ordu da disiplin içindeydi. Romalı asker sefer ve zaferi unutunca, devlet korkunç bir "migren"e, millet de onulmaz bir "miyokardit'e tutuldu. Bundan ötesi ise, dahilî kargaşa ve tıpkı kan kanserine müptela bir bünye gibi, içten içe eriyip tükenme.

Atina, kördüğümü çözen muzaffer askerin omuzlarında yükseldi ve yıldırım süratiyle, bir baştan bir başa bütün cihana sesini duyurdu ve kendini tanıttırdı. O da muzaffer askerini tarihin bağrına gömdüğü gün, bütün dünyaya karşı fermuarını kapatarak içten içe erimeye durdu...

Artık orada da, eski yiğitler, yerlerini bir kısım iğdişlere, hakikî kahramanlar da "mit"lere terk ediyorlardı. Alabildiğine sarsık ve zebûn olan bu dönemin Atinalısının perspektifinde, sadece eski metrûkâtın mozayîği vardır. Ne gariptir ki, batı da, onun bu jelatinli dönemine vurulmuş ve çaputlara sarılı "Helene"yi, ibrişim ve danteller içinde Rönesans mihrabına yerleştirmiştir. Bu hareket ise, fecrinde tek zafer yıldızı doğmamış batının, ustûrevî bir yıldızı popülarize ederek, gecesinde binlerce yıldızın kol gezdiği bir dünyaya yutturmasından başka bir şey değildir. Vâkıa batı, hep aynı akrobatlıklarla sahneye çıkmış ve aynı gözbağcılıkları yapmıştır. Evet, başkalarının zaferlerini, allayıp, pullayıp sahneye koymak dururken, ne gerek var zaferin yüksek ve meşakkatli tepelerini aşmağa!?

Zaferin İç Bakan Yönü

Bir de, madde ötesi, insanın kendi içinde, kendi nefesine karşı elde edeceği zaferler vardır ki, en çok takdire şâyan olan ve semavî gülbanklarda yerini alan da işte budur. Ferdin, kendi içinde, kendisiyle olan kavgasında muvaffak olması... Bu vâdide kazanılacak her zafer insanı derinleştirir, buutlaştırır ve onu binlerce zaferin kahramanı olmaya namzet kılar.

Kanaatimce milletimizin, asırlarca devam edegelen zaferler zincirinin temel rûknü de bu olsa gerektir. Yoksa sınırlı imkân ve sınırlı kuvvetlerle, bütün cihana karşı verilen kavgadan muvaffak çıkmayı izah etmeye imkân yoktur.

Evet, bizim tarihimizdeki gerçek fatih ve muzaffer kumandanlar, hep bu içteki zaferin kanatlarıyla yükselmiş ve o sayede Hızır'la sohbete ermişlerdir. "En büyük cihad" unvanıyla ferdin derûnunda başlatılan bu kavgaya, daha sonra onun bütün davranışlarını tesir altına alarak, ona yenilmezliğin sırrını öğretir.

Zira, kendi içinde zafere ermiş böyle bir el, maddenin ve kuvvetin bütün hokkabazlıklarını bir anda yutar ve yok eder. "Tûr"un esrarını ruhuna geçirmiş bir babayiğidin nazarında, kemmiyet bütün debdebe ve âlâyîşiyle keyfiyetin zerresine râm olur.

Bundan ötürüdür ki, bizim zaferlerimiz ve bu zaferleri bize hediye eden askerlerimiz, başkalarından tamamen ayrılır ve farklı bir durum arz ederler.

Bizde, nefsin frenlenmesi, ferdin kendi kendini yenmesi bir esastır. Bu itibarla, nefsinin esir ve zebûnu olan bir insan, İskender dahi olsa zavallıdır ve acınacak haldedir.

Yüce duygu ve yüksek ideâlleri gönüllerinde abideleştiremeyenler; şahsî istek ve arzularına karşı koyamayanlar; Hakk'a saygı ve Hakk'a esaretteki zevki idrak edemeyenler, bir baştan bir başa bütün cihanı fethetseler dahi asla zafere ermiş sayılamazlar.

[2.] Müteheyyic: Heyecanlı.

Zaferin Tanımı ve Çağrıştırdıkları

Büyük himmetlerin, yüce gayretlerin tomurcuklaşmasıdır zafer. Emegın, cehtin, ızdırıp ve sancının petekleştığı noktadır zafer.

Zafer, canlılar âleminde, hususiyle insanlar arasında en tatlı ümniye, en cazip rüya olarak, daima arzu edilen ve asla vaslına doyulmayan bir Leylâ'dır. Beşer var olduğu günden beri, binbir yıllankavilerle zirvelere tırmanarak, onu aramış ve türkülerinde hep onu hecelemiştir.

Zahir, Batın ve İnsan-ı Kâmil Alemin

Bazı mutasavvifîne göre, her şeyin bir açık olan yanı vardır ki; ona zâhir denir; bütünüyle bu âlem, işte o zâhirdir. Bir de kapalı yanı vardır ki, ona da bâtın denir; o da mânevî, uhrevî ve bütün metafizik dünyalardan ibarettir. Bunlardan başka bir de, bu iki cepheyi câmi ve âlem ile esmâ arasında, zuhûrun butûndan, butûnun da zuhurdan ayrılma noktasında berzahî bir âlem vardır ki, o da insan-ı kâmil âlemidir. Hakk'ın kendi zâtına ilmi, bil-asâle kendisine aynadır. Zât-ı Hak da, tasavvurlarımızı aşkın bir mânâ ile o aynada

müteayyindir. İnsan-ı kâmilin ilmi de, bit-tebeiiye ve zılliyet plânında kendi aynasıdır. O da, bu ilim aynasında müteayyindir. Ne var ki, onun bütün sermayesi mevhıbedir ve vâhid-i kıyasî zâviyesinden Hazreti Zât'ta bulunan şeylere birer delil ve birer emare mesâbesindedir..

Zahiri ve Batınî Tevhid

Aslında tevhîd-i bâtın bir çekirdek ise, tevhîd-i zâhir de bir ağaç ve meyve mahiyetindedir. Ne var ki, ilkinin büyük ölçüde vicdan mekanizmasıyla duyulup hissedilmesine karşılık, ikincisi daha çok, kesret âlemini mütalâada bulunmak, mütalâa edilen şeyleri yorumlayıp değerlendirmek suretiyle zâhir ve bâtın hâsselerle anlaşılıp zevk edilmektedir. Ayrıca böyle bir bakış farklılığının beraberinde getirdiği bir mukabele farklılığından da söz edilebilir. Şöyle ki, Hazreti Ehad ü Samed'i, kesretle münasebetimiz ve zâhir duyu organlarımızın idrak ve ihsas ufku açısından ve böyle bir mülâhazaya vurguda bulunma zaviyesinden andığımız zaman -hacda, bayramlarda olduğu gibi- cehrî olarak anarız; vicdanî sezi ve sır zirvesi açısından yâd ettiğimizde de kalbin dili, sırrın soluklarıyla yâd ederiz.

Evet, kendi kendimizi murakabe ve muhasebe atmosferinde, halvethânelerdeki hususî zikir ve yakarışlarımızda kalb, sır ve hafî ufkuna bağlı kalmaya çalışır; bayram, cuma ve hususiyle de hacda, şeâiri ilânın esas olması mülâhazasıyla gürül gürül O'nu haykırır, hem kendi hesabımıza hem de bütün varlık ve varlık ötesi, arzdan semaya, semadan arza gelip giden şuur sahiplerine bir şeyler söylemeye çalışırız; çalışır, mezâhir ve mecâlîye fazla takılıp kalmadan, kesretin o boğucu atmosferini delik-deşik ederek her zaman vahdete müteveccih olduğumuzu gösteririz. Böyle bir tavır, mebde ile beraber müntehâya da riayet etmenin ifadesi ve zâhirî imtisas ve ihsaslarımızın yanında batınî duyuşlarımızın da dilini kullanmak demektir.

Zalim ve Mazlumların Mücadelesi

Yeni bir çağla beraber bir kısım mütegalıplıların bütün dünyayı en korkunç kaoslara sürükledikleri muhakkak.. onca fezâyî ve fecâyîi irtikâp ederken aydınlanma, medeniyet, modernite, demokrasi, insan hakları.. gibi yaldızlı kelimelerle "Herkesin kör ve âlemin sersem" (Z. Paşa) yerine konması ayrı bir

saygısızlık örneği; dahası olup biten bunca şeye "dur" diyecek birinin çıkmayışı, topyekün mazlumlar, mağdurlar adına öyle bir ızdırap ki hiç sorma.! Bu arada pek çok millet ve hususiyle de bunlar arasında bazı toplumların inim inim inlediğinin görmezlikten gelindiği de apaçık.. tabii bütün bunlara "yeter artık" diyecek yiğitçe bir sesin yükselmeyişi ise, hepimiz için ayrı bir bahtsızlık.. yaşama hakkı, konuşma hakkı, kendini ifade etme hakkı.. gibi hukukun, kuvvetlilere has bir imtiyaz hâline geldiğini bilmeyen kalmadı.. kanunların, kuvvetlileri sıyanete göre vaz'edilişi, cezaî müeyyidelerin zayıflara karşı uygulanışı, ahvâl-i âdiyeden.. her yanda bir sürü tiran, hepsi de birbirinden yaman; onlar gibi düşünmediğiniz takdirde ezilmeniz mukadder.. bunlara karşılık "hak" demeye veya "demokrasi"yi telaffuz etmeye kalksanız; "medeniyet", "modernite", "çağdaşlık" deyiverip sindirirler sizi ve herkesi; bunlar da şimdilerde olağan hâdiselerden...

Zalimin Zulmü Kalıcı Olamaz

Beşer var olduğu günden bu yana, değişik bir kısım ilâhî prensipler vardır ve öyle inanıyoruz ki, bu prensiplere göre çok yakın bir gelecekte bütün zalimler cezalarını görecektir ve bütün mazlum, mağdur ve mahkumlar da yeni bir dünyâya uyanacak ve ebedî mutluluğa ereceklerdir.

Evet, zulüm üzere hayatlarını sürdüren Babil'deki Nemrudlar, Mısır'daki Firavunlar, Roma'daki Neronlar ve Asya'daki Moğollar günü gelince târumâr oldukları gibi, bugün, dünyânın dörtbir yanında inançlı insanlara zulüm eden modern Firavunlar da mevsimi gelince yerle bir olacaklardır. Aslında daha şimdiden, pek çoğu çekilip gitmekte, arkada kalanlar da bozgunun hızını kesme hesabıyla meşgul olmaya başladılar bile.

Zalimler Cezasız Kalmayacak

Allah dünkü zalimleri bugün cezalandırdığı gibi, günümüzün gaddarlarını da çok yakın bir gelecekte mutlaka tecziye edecektir. Bugün, şahlar, şehinşahlar gibi yaşayanlar, günü gelince sürekli ızdırapla kıvrınacak ve sefalet içinde yutkunup duracaklardır. Bu dünya, var olduğu günden beri her zaman yarısı ışık, yarısı da karanlık olagelmıştır. Bugün karanlık yaşayanlar, yakın bir gelecekte -eğer iradelerine emanet edilen dinamikleri iyi kullanırlarsa-

aydınlıklara yürüyecek, içinde bulundukları zamanı günahlarıyla kirletenler de karanlıklara yuvarlanacaklardır.

Zalimlerin Zulmü ve Gayretullah

Evet, bugüne kadar o zalimler, önlerine gelen herkesi eziyor, kendileri gibi düşünmeyenlere kan kusturuyor ve ettiklerinin bir gün gayretullaha dokunacağını hiç mi hiç düşünmüyorlardı. Ezilip horlananlarsa, hiçbir şey yapamama hafakanlarını, sadece onları Allah'a havale etmekle yatıştırmaya çalışıyorlardı. Yıllar hep böyle Muharrem gibi geçti; gözyaşları da Revân Nehri gibi çağlayıp durdu.. derken yapılanlar ilâhî izzete dokundu ve Allah zulmedeni de, zulmü alkışlayıp zalimi seveni de, haksızlıklar karşısında sessiz kalanı da toptan tedip etti/ediyor ve edecektir de. Atalarımız "Zulmile âbâd olanın âhiri berbat olur." demişlerdir ki tarih bunun yüzlerce misaliyle mâlemâldir. Dahası, iğneden ipliğe her şeyin hesabının sorulacağı bir gün var ki, o gün vay haline o zalimlerin..!

Biz, şimdi her şeyi Sahibine havale ederek bir kere daha:

"Zalimin zulmü varsa mazlumun da Allah'ı var,
Bugün halka cevretmek kolay, yarın Hakk'ın divanı var."
deyip geçelim.

Zaman Anlayışı

Öteden beri hemen herkes, içinde bulunduğu zamandan şikâyet etmiş ve daha iyi günlerin özlemiyle inlemiş durmuştur. Cismaniyet ve bedenî hazları itibariyle kendini bohemliğe salmış, "Geçmiş-gelecek masal hep, eğlenmeye bak ömrünü berbat etme" diyen bir kısım bön kimseler istisna edilecek olursa, çoğu kimse ya geçmişe vurgun veya geleceğe tutkundur. Umumiyet itibariyle genç ve serâzât gönülleri daha ziyade hülyâlarında kurdukları bir gelecekte, yaşını-başını almış dünün olgun insanları da hep geçmişte yaşarlar.

Zaman ve Hadiselerin Değişimi

Hâdiseler inanılmayacak kadar hızlı cereyan ediyor, tarihten gelen bütün eski şekilleri değiştiriyor, bize ait şeyleri yıkıyor; en temiz çehreleri alıp götürüyor ve yerlerine, içlere burkuntu veren yüzler bırakıyordu. Eski kavimlerin meshine denk, böyle her şeyin makyajla değişme sürati içinde bir anda başkalaşması, o günkü nesillerin ümitlerini de beraber almış götürmüş ve onları şaşkına çevirmişti.

Onun içindir ki bizim nesil, önce kendi dünyasını hülyâ ve hâtıralarda aramaya başladı. Bir uzun bekleyiş ve tereddütten sonra da, hemen bu kül ve enkaz yığınları arasında kendi altın rüyâlarını, bu birkaç asırlık vîrâne yangınlıkta eski ümranları kurma hummasına tutuldu. Bu çöl ve bu bataklıkta kendi dünyasını kurabilmek için onu bekleyen bir sürü şey vardı: Şu birkaç asırlık canlı cenazelere Hızır çeşmesinden su getirip onları hayata döndürmek; yıllar yılı yalancı mumlarla teselli bulup avunan aldanmış ruhları, güneşlerin kol gezdiği âlemlere uyarıp yollarına ışıklar saçmak; gönüllerini yeniden îmanla donatıp sinelerinde ümit meşaleleri yakmak ve tarihin şu, en şanlı fakat mahzun, en mübârek fakat gadre uğramış, ilhad-zede, dalâlet-zede, avrupa-zede necip milletine, onun şanlı geçmişinin esasları sayıları târihî dinamikleri tanıtip kabul ettirmek; evet, bütün bu Kaf dağından ağır yükler onu bekliyordu. O, güçlü bir inanç ve sarsılmaz bir ümitle içine sindirdiği, muhteşemlerden muhteşem tarihî mevkiini yeniden elde edebilmek için "ya devlet başa, ya kuzgun leşe" deyip bu büyük tarihî misyonu yerine getirme mecburiyetindeydi.

Zaten bundan böyle, onun cankeş ve yarım canlı olarak yaşaması da mümkün değildi. Ya kendi ruhuyla, kendi düşünceleriyle, kendi inançlarıyla var olacaktı veya tarih sahnesinden silinip gidecekti.

Aslında, bir zamanlar onu zirvelerde dolaştıran esas ve dinamikler, bütünyle bugün de mevcuttu. Her şey onun özüne dönüp ruhuyla bütünleşmesine ve bu dinamikleri bir kere daha gözden geçirip değerlendirmesine kalıyordu ki; ondan beklenen de bu idi.

Zaman ve Hadiselerin İyi ve Güzele Gidişi

Görüp hissettiğimiz her şey, imanın ziyası sayesinde bir Cennet manzarası gibi pırıl pırıl ve ebediyet televvünlü. Zaman, mekân, varlık ve hâdiseler dünden daha yumuşak ve mûnis görünüyor.. gönüllerimiz âdeta daha aydınlık günlerin ileride olduğunu meşk ediyor. Farklı farklı da olsa, pek çok kimse, hiss-i kable'l-

vuku (önsezi) ufkundan aydınlık bir geleceği temâşâ ediyor gibi.. ve idbârını ikbâle çevirecek bir şifreyi elde etmişçesine içten içe pür-neşe; her adımında yeni bir şey kazanıyor olmanın sevinci ve yürüdüğü bu yolla dünya muvazenesindeki yer ve konumuna ulaşacağını güveni var hâl ve tavırlarında.

Zaman ve İnsanın Değişkenliği

Artık, bugünün dün; yarının da bugün olmayacağını daha iyi seziyor ve daha iyi anlıyoruz. Bugün ufukta bize göz kırpan güneş, dünkü o solgun yüzlü güneş değil. Yarının pırıl pırıl güneşleri de bugünün küsüftan sıyrılmaya çalışan güneşleri gibi olmayacaktır.

Bak daha şimdiden, her tarafta renkler, desenler ve şekiller üzerinde billûrlaşan duygular, düşünceler, anlayışlar her gün daha da netleşiyor berraklaşıyor ve çizgi çizgi özüne doğru kayıyor!

Aslında bu umumî değişme ve gelişmeyi, kendimizde görüp göstermemiz de mümkündür. Rica ederim, bugünkü nesillerin dünkü nesiller olduğunu iddia edebilir miyiz? Sen dünkü "sen", beriki de dünkü "o" mudur? Demek ki yarınki sen "sen", o da "o" olarak kalmayacaktır.

Zaman ve Mekanın Dışına Çıkmak

Zaman zaman ruhunun ölümsüz bir ışık gibi maddenin cidarlarını yırtarak zaman ve mekânın dışına kaydığını vicdanında seyredecek ve kâinattaki her şeyin ezeli bir kaynaktan aksedip geldiğini görerek coşacaksın. Nihayet, her parlak şey üzerinde göz kırıp geçen bütün şuaların, Sonsuz'dan gelen şavklar olduğunu sezecek, benliğini saran buğu buğu mânâlarla kendinden geçeceksin..!

Zaman ve Olayları Doğru Yorumlayabilmek

Her şey gönlümüzce olmasa bile, doğruluk sancağının dalgalanmaya başladığı muhakkak.. hâdiseler arzu ve isteklerimize göre cereyan etmese de, ruhlarımıza inşirâh veren esintilerin olduğunda şüphe yok.. evet, yer yer acı bir poyrazın estiği doğru; ama beri yanda, ilâhî lütufların bir neş'e ve sevinç çağlayanı haline geldiği de apaçık. Hâdiselerin büyük ölçüde bir sis ve duman

arkasında cereyan ettiği her zaman söylenebilir; ancak dünyamızın bir bahar iklimine doğru kaydığı da bir gerçek...

Azıcık olsun, hâlihazırdaki durumun şikayetlere esas teşkil eden yanlarından nazarlarımızı çevirip, hayâlen birkaç adım gerilere doğru gidebilsek, şimdilerde çok karanlık ve meş'um gördüğümüz günlerin, nispetler perspektifinde ne denli aydınlık, nasıl ümit ve inşirâh verici olduğunu sezip anlayacak ve tali'imize tebessüm edeceğiz.

Zamana Karşı Sabır

Sabır; zamanın, eşya üzerindeki tesirinin kavranması ve vakaların, zamanın, keskin dişleri arasında öğütülerek, şekilden şekle, hâlden hâle girmesinin idrâki demektir. Zamanın bu sessiz eriticiliği ve değiştiriciliği karşısında, yerinde polat ve yerinde de buz olmasını bilenler, onun cereyan çizgisinde ayrı bir buûda yükselerek yok olmadan kurtulurlar. Bunu idrak edemeyenler ise, onun demir pençeleri arasında ezilir giderler.

Zamanı Değerlendiremeyen İnsanın Özellikleri

Yaşayışlarını cismaniyetin mahpesinde sürdürenler, bütün bir gençlik dönemlerinde, hayatlarının parlak bir talih ve ebedî bir huzur içinde geçeceğini sanır, kendileriyle beraber her şeyin de fânî olduğunu hiç mi hiç düşünmezler. Düşünme mevsimi gelince de nasıl düşüneceklerini bilemeden "esepler" ve "hasret"lerle inler ve şöyle derler: Meğer dünyâya geldiğimiz andan itibaren her şey bize vedâ etmeye başlamış. Meğer yüzümüze gülen her şey birer "elveda" tebessümüymüş de bizler anlayamamışız! Nasıl olmuş da üç-beş saatliğine tenezzühe çıktığımız bu piknik yerine bağlanıp kalmışız da, iki adım ötesini görememişiz! Meğer dünyâya geldiğimiz aynı gün, çıkışa hazırlanma mesajını da almışız. Ve o gün-bugün hep bir meçhûl çukura doğru kaymışız da bunun farkına bile varamamışız. Şimdi görüp sevdiğimiz, sevip bağlandığımız her şeyin, süratle bizden uzaklaştığını müşahade ediyor ve "elveda" demeye fırsat bile bulamıyoruz.

Elveda gençliğe, güzelliğe! Elveda zevk u sefâyâ! Elveda neşeye, huzura, ılgılığa! Elveda ümit meşaleleri arasında çalımlı çalımlı yürüdüğümüz aydınlık

günlere! Elveda mutluluk hülyâlarına, saadet düşlerine! Elveda bütün arzulara, rüyâlara, emellere..!

Bu boğucu sis ve duman içinde bunlar, daha mezara girmeden ölür; ölümlere karışır ve her lahza birkaç ölümü birden yaşarlar. Böyleleri için bir daha da bu ayrı ayrı hesapların uyuşarak aynı yekûna varması ve birbirinden kopan unsurların bir- araya gelerek o eski günlerin bir kere daha yaşanması mümkün olamaz.

Zamanı Değerlendirenlerin Farkı

Zamanın kısalığından dem vuranlar, çalışıp düşünmeye vakit bulamamadan şikayet edenler ve hep zamana sövüp ondan dert yananlar varsın gaflet ve dalâletlerinde bocalaya dursunlar; zamanın her parçasına ruhunun ilhamlarını işleyen büyük ruhlar, onu olduğundan daha fazla ve daha geniş bulmuş ve bu ilâhî armağanı değerlendirerek eşyâ ve hâdiselerin her yanını didik didik etmişlerdir. Gazâliler bu dikkat ve teyakkuzla varlığın verâsındaki gerçeği sezerek, onda ikinci bir varlığa ermiş; Mevlânalar, zamanın coşturucu soluklarıyla kendilerinden geçmiş ve bir velvele olarak cihanın her yanını sarmış; Newton'lar, bir elmanın yere düşmesi gibi en küçük hâdiseleri dahi değerlendirerek, kâinat kitabının sînesindeki "çekim kanunu"nu keşfetmiş ve zamanın her şeye yetebileceğini ispatlayıp ortaya koymuşlardı. Zamanla bütünleşmiş bu üstün kametler, geçmişin mirasını, en iyi şekilde değerlendirmiş, yaşadıkları devri tekrar tekrar hallaç etmiş, görünüp bilinecek noktaya çıktıkları andan itibaren de dünyanın dört bir yanında saygıyla selâmlanmış ve en sert kayalar üzerinde yeşeren tohumlar gibi, en ibtidâî toplumların vicdanlarında dahi kök salmışlardır.

Geleceğin bahtiyar nesilleri, zamanı değerlendirmesini bilecek; düşünürken çalışmayı, çalışırken okumayı, okurken de ideâleri uğrunda hizmet vermeyi ihmâl etmeyecek, daima canlı, daima renkli olmasını bilecektir.

Zamanı Değerlendirme Şuuru

Eğer mazideki şerefli yerimizin yeniden kazanılması, ihtişam dönemimizin bir kere daha yaşanması ve milletlerarası işlerde, muvazene unsuru olmamız

arzu ediliyorsa; evvelâ; zamana hâkim olmanın yolları araştırılmalı, bu ilâhî sermayenin zerresi dahi heder edilmemeli ve onu, en iyi şekilde değerlendirme usûl ve metodu nesillere ezberlettirilmelidir.

Geçmişimizin sımsıkı elde tutulması, geleceğe ait plân ve projelerin bu düşünce üzerinde gerçekleştirilmesi; bunları yaparken de her şeye, içinde yaşadığımız zamanı idrak adesiyle bakılması bu yolun biricik esasıdır. Yoksa dün mutlu ve şanlı imişiz; bugüne faydası ne? Halihazır ve umûmî durum, rahat ve saadet bahşediciymiş; yarınlara bundan ne kalacak? Gelecek, hayâller üzerinde sırça saraylarsa bugünün bedbahtlarına kazandıracığı nedir? Evet, geçmiş, başlarda bir tâk gibi görülüp onunla övünülmelidir ama gelecek için de ölesiye gayretlerle, o seviyede hazırlanılmalıdır ki; o şanlı mazîler, kitapların güve düşmüş sayfalarında birer süslü üsture olarak kalmasın..!

Zamanın Altın Dilimi ve Talihli İnsanlar

Bu yola koyulurken, insanî değerlerin katlanıp derinleştiği, duyguların bütünüyle uhrevîleştiği, bedenın, aynı rûhî değerleri paylaştığı ve öteden beri his dünyamızda arayageldiğimiz "yitirilmiş cennet"ın tasavvurlarımızı aşan en nâdide parçalarından meydana getirilmiş, zamanın enfes bir altın dilimini gönül gözlerimizle temâşâ ediyor ve onun vâridâtının gelip gelip hülyâlarımıza, rüyâlarımıza aktığını duyar gibi oluyorduk.. duyar gibi oluyorduk da, o dönemin talihli insanları, engin inanç, engin tevekkül ve engin teslimiyetleri sayesinde ömürlerini mânevî haz ve lezzetlerin en büyüleyici atmosferinde sürdürürken, bu engin haz ve bu lezzetlerin biricik sahipleriymiş gibi onların kalplerinin hep iyilik ve güzellikle attığını, gözlerinin hoşgörü ve müsamaha düşüncesiyle açılıp kapandığını, dünyayı tıpkı bir cennet gibi duyup yaşadıklarını ve hemen her zaman kendi duygularında olduğu kadar bütün gönüllerden, hatta topyekün varlığın içinden en rengin bir şiiri dinlediklerini daha o anda tasavvur edebiliyor, ümitlerimizin medlerinde onlarla beraber saadetlerin en enginlerini paylaşıyor ve bu nesl-i âtînin talihine tebessümler yağıdırıyorduk.

Ümit, recâ ve iman dünyamızda tüllenen bu yeni baharın genç tenli, uzun boylu masmavi günlerinin içinde hayat, hülyalarımıza o kadar yumuşak, o kadar sıcak ve o kadar renkli boşalıyordu ki, her zaman onda cennetlerin tasavvurlar üstü derinliklerini duyar gibi oluyor.. oluyor ve bütün varlıkla kucaklaşıyor, bütün canlıları şefkatle selâmlıyor, bütün insanları muhabbetle bağrımıza

basıyor ve kendi kendimize, "Yaratan'ın kâinatları var etmedeki gayesi de bu olsa gerek!" diyorduk. Bugün de hülyalarımızı dolduran bu gökkuşağı dünyada, hoyratlık, kabalık, hırs, tûl-i emel, münakaşa, cidâl, hıyanet, ihanet, yalan, gadir, zulüm, irtikâp, ihtilas yoktu. Bu dünyada civanmertlik, incelik, dirilme azmi, yaşama sevgisi, mülâyemet ve diyalog; hakka karşı saygılı olma, emanet duygusu, vefa hissi, doğruluk ruhu, adalet ve istikamet düşüncesi vardı. Bu dünyanın insanları hakikî mânâdaki kin, nefret ve kavgayı lügatlerinden söküp atmış, hayatlarını sevgi, yumuşaklık ve insanlarla münasebet üzerine kurmuşlardı. Onlar çevrelerindeki insanları oldukları gibi kabul ediyor; farklı anlayış, farklı yorum ve farklı davranışları, vuruşma vesilesi görme yerine, düşünce enginliklerini sergileme fırsatı bilerek, insanlara insanca yaşamanın varyantlarını gösteriyorlardı.

Zamanın Bilincinde Olan İnsan

Dünü bugünle, bugünü de yarınla birarada mütâlaa edebilen ruh insanların varlık ve hâdiselere bakışları ise, tamamen başkadır. Hatta bunlardan çok fazla okuyup düşünme fırsatını bulamayanlar bile, hayat ve ölüm hakkındaki düşünceleriyle diğerlerinden daha derli-toplu, anlayışlarıyla daha derin, değerlendirmeleriyle de daha isabetli, daha tutarlıdır. Ruh insanının, her şeye derin bir alâka ile konup kalkan bakışları, basiret ve itinalı davranışları, vazife şuuruna sımsıkı bağlı hareketleri, fâni zaman ve mekânların, ebedî zaman ve mekânlara varacağını bilen vicdanı, ölüm girdaplarında dahi, onun ruhuna saadetlerin en erişilmezini duyurur.

Onun olgun ve duygun nazarında, bütün dünyâ ve fâni varlıklar, ölümsüz birer mânevî varlığa, bu âlemdeki bütün parlak ve göz kamaştırıcı şeyler de uhrevî kıymetlere ulaşır, gafletli sînelerin burkuntularına rağmen, o çiçekten çiçeğe konup-kalkan arılar gibi, hazdan haza uçar durur.

Böylelerinin parlak çehrelerinde, tevazu' mahviyet, vakar ve emniyetin birleşmesinden hasıl olan büyüleyici hâl, onların meleklerle at-başı gitmelerinin nişânı, ilhama açık gönüllerinin binbir vâridâtla dolup taşması, rûhânilerle içli-dışlı bulunmalarının emaresidir. Onlarda fizik, metafizikle içiçe ve fizik metafiziği tamamlayıcı mahiyette, madde ise âdeta manânın değerli bir buudu gibidir. Uzerlerinde, hem muhteşem devletler kurmuş, şanlı bir soya mensup olmanın gizli, derin sezişleri, hem de Allah kelâmı, peygamber beyanına açık

Kur'ân dinlemiş nurlu gecelerin uhrevî iklimlerinde "hû" deyip pervaz etmelerinden kalma derin bir safvet, ürperten bir vakar ve düşündüren bir ciddiyet taşıp durmaktadır. Sanki her halleriyle, sessiz ve sözsüz bir şeyler anlatmakta ve en büyüleyici hutbeler irad etmektedirler.

Onların canlı ve sımsıcak dünyâlarında, her şey bir başka lezzet, bir başka halâvetle doğar ve zaman üstü bir çizgide cereyan eder. Geçmiş zaman, binbir modeliyle geleceğin rengârenk kostümlerini hazırlar. Gelecek, ihya edilmeyi bekleyen bir arâzi gibi, yüksek mefkûre ve hülyâ derinliğinde hâdiselere bağrını açar bekler. İçinde bulunduğumuz zaman bir mekik gibi bu iki kutup arasında gelir-gider ve kendi dilimini örer.

Bu aydınlık dünyâda, fânilerin akıp gidişinde bile, hep ebediyetin tesellî verici nağmeleri duyulur ve varlığın ölümlülükten ölümsüzlüğe kaydığı hissedilir. Burada eşyâ o kadar çarpıcı, o kadar sıcak; dört bir yana canlılık dağıtan hava öyle lâtif, öyle temiz; bizleri ipek gibi yumuşak kollarıyla saran atmosfer öyle şefkatli, öyle duygulu; ötelerden göz kırpan yıldızlarıyla, uyuyan hislerimizi uyanan gökyüzü o kadar muhteşem, o kadar büyüleyicidir ki, görüp uyanmamak, uyanıp arkasındaki şefkatli eli hissetmemek, hissedip sevgi ve mutluluğa ermemek mümkün değildir.

Ah, iman ne müthiş bir iksir; mâneviyat ne tükenmez bir hazine, geçmiş ne temiz bir kaynak, gelecek ne bereketli bir bahçe; hâl; binbir dinamiğiyle ne büyük bir sermaye..!

Zamanın Değerini Bilmek

Ömrünün kısalığından şikâyet eden insanların sayısı hiç de az değildir. Ama acaba, bu şikâyetçiler, o kısa ömürlerini olsun tam değerlendirip yaşayabiliyorlar mı? Oysa ki önemli olan ömrün uzunluğu kısalığı değil, önemli olan mevcutun değerlendirilip yediveren başaklar haline getirilmesidir.

Ara vermeden her gün -bir-iki saat olsun- vazifesini muntazam yerine getiren nice kimseler vardır ki, zamanla ortaya koyabildikleri eserlerin çokluğu karşısında kendileri bile hayrette kalırlar.

Muntazam ve kesiksiz her çalışma, hendesî "geometriki bir dizi halinde büyür, gelişir ve buudlaşır.. tabii semeresi de öyle olur. Kesik kesik ve duraklamalı çalışmalar ise, ya eserleri itibariyle sonuna kadar hep bu

duraklamaların izlerini taşır veya netice ve semeresi itibariyle bütün bütün güdük kalır.

Kendini bir yüce davâ ve mefkûreye vakfeden herhangi bir insan, kendi imkân ve iktidârı ölçüsünde tedbirini alıp Hakk'ın tevfikine sığınarak çalışabildiği ve Montherland'ın tabiriyle "zaman yiyicileri den uzak kalabildiği takdirde, güç ve tâkâtının çok fevkinde iş ve hizmetlere muvaffak olacağından, dolayısıyla da bir o kadar müsbet neticeler elde edeceğinden asla şüphe edilmemelidir.

Zamanın Değişimi ve İnsanın Ruh Haleti

Mü'min ufkunda zaman hep bir sihirle gelir gider; hele bazı vakitlerde ruh, şartlı reflekslere bağlı hareket ediyormuşçasına birden bire teyakkuza geçer; insanî melekeler bir yerden sinyal almış gibi toparlanırlar; bütün lâtifeler heyecan, telaş, ümit ve endişe ile uyanır ve her halleriyle âdeta karşı konulmaz bir emre âmâde olduklarını îmâ ederler. Bütün pencereler sımsıkı kapalı, panjurlar inik, perdeler de çekili olduğu halde, bazen ezanla beraber, bazen de ezandan evvel, fecrin o sihirli esintileri camı, tülü, perdeyi delip geçerek gelir gönüllerimizi sarar ve bir temcid sesiyle bizi Hak huzuruna çağırır. Gözlerimizi açar-açmaz ilk defa minarelerin cümbüşüyle-kerameti şerefelerden yükselen o nurlu kelimelere ait-bir mûsikî banyosu yapar; sonra, namaz için özel tahâret kurnaları altında taabbüdî arınmadan geçer; ardından da yüz yere sürüp içimizi Rabbimize dökeceğimiz namazgâha yürürüz.

Zamanın Değişimine Karşı Hazırlıklı Olmak

Rahmet-i Sonsuz'un bu kadar bol nimetlerinden istifade edemeyen, daha doğrusu istifade zahmetine katlanamayan ölü gönüller, inkırazın kuduz dişleri arasında parçalanmaya mahkûmdurlar. Bir vakitler dinç ve zinde ellerde, her bucağı cennetten bir köşe nice bereketli yörelerimiz vardı ki; bilgisiz, görgüsüz, kabiliyetsiz ve bir kısım harîs ellerde, zamanla çoraklaşmaya yüz tuttu. Bağlar bozulup tarlalar kurudu; saraylar harap olup yollar bozuldu; çaylar bataklığa dönüp köprüler çöktü ve ülke baştan başa bir çöl hâline geldi... Esasen, Hakk'ın sırlı birer mesajı sayılan "fıtrat kanunları" da hep, canlı-kanlı, münevver ruh ve dimağların yollarını ışıktandırıp, aydınlık iklimlere doğru onlara yol

göstermelerine karşılık; yaşadığı devreye göre akort olamamış, beceriksiz, bedbin ve mefluç gönüllerin de inkırazını süratlendirmiştir. Muhit ve zamanın getirdiği ihtiyaç ve zaruretlere karşı lakayt kalan veya inat gösterenler, zamanın insafsız paletleri altında ezilip giderler de feryatlarına kulak veren bile olmaz. Beşer tarihi, bu hususu aydınlatan binler; yüzbinler misâlleriyle ne ibretli bir temâşâgâhtır; ama ibret alan kim...?

Zamanın İdrakinde Olma

İnsanoğlu, zaman üstü mâhiyeti itibariyle içinde bulunduğu zaman dilimini idrâk edip yaşadığı gibi, geçmiş devirleri ve gelecek zamanları da duyup yaşayabilir. Bugün hem içinde bulunduğumuz zamanın dar hendesesine sıkışıp kalmayı istemeyişimizden, hem de geleceğin, hayallerimizdeki çerçeveye göre şekillenip gerçekleşmesini temin edecek olan bir sürü iç ve dış dinamiklerin mevcudiyetinden, ruhlarımızın enginliklerinde zaman üstü duygularımızı harekete geçirerek, bir yandan geçmiş zamanlara hulûl yollarını araştırırken diğer yandan da hep mutlu yarınların hülyâlarıyla yaşarız.. imanın, ümidin, azmin rehberliğinde; bilgi birikimi, kültür ve sağlam bir mânâ köküne dayanma sayesinde mutlu yarınların hülyâlarıyla.

Zamanın İzafiliği

Aslında geçmişin ayrı bir manâsı, geleceğin ayrı bir kıymeti, hâlin de ayrı bir değer ve ifâdesi vardır. Zamanı, en kıymetli dilimi itibariyle hayallerimizde kurduğumuz geleceğin sırça saraylarında veya geçmişin semâvileşen parlak sahifeleri arasında aradığımız sürece, onun, mutlak değerlendirilmesi gerekli olan altın dilimini görmemezlikten gelmiş; düne ve yarına göz yumup, sadece bugünle bütünleşip, bugünle teselli olduğumuz zaman da çok önemli iki hayatî menba' kaybetmiş oluruz.

Zamanın Kadrinin Bilinmesi ve Değerlendirilmesi

Bu sihirli dakika ve saatler, kim bilir, bizim duyup sezemediğimiz daha neler neler ifade ediyordur.! Ama itiraf etmeliyim ki, ben hemen her zaman, bu

nefislerden nefis, tatlı ve derin dakikaları kendi değerleri çizgisinde dile getiremememe, resmedememe hicabı içinde oldum; hicabı içinde oldum, zira, mü'mince duyulan bu dakika ve saatleri kusursuz ifade edebilmek için ciddi bir şiir kabiliyetine; müslümanca bu hareketler içindeki âhengi resmedebilmek için mücerredi tasavvur edebilme istidadına ve her zaman üzerimizde büyüsunü hissettiğimiz zaman parçacıklarını kendi letâfetleriyle duymak için de mûsikîşinas olmaya ihtiyaç vardır. Benim böyle bir istidat ve kabiliyetim olmadığına göre ihtimal ve perişan sözlerimle mü'minlere ait zamanın o nurefşân çehresini karatmış bulunuyorum. Eğer bu perişan beyanlar söz üstatlarını harekete geçirme vazifesini göreceksen, dolayısıyla maksadın hasıl olduğunu düşünerek teselli de olabilirim...

Zamanın Tanımı

Zaman, üzerinden geçilip gidilen bir boşluk değil; o, yakalanıp kullanılacak bir cevher, her günkü piyasa ve pazarın en kıymetli metâ ve dünya ticarethânesinde insanoğluna bahşedilmiş bir ana-para ve sermayedir. Dün ve bugün, zamanın sırrını kavrayanlar, eşyâ ve hâdiselere nüfuz ede ede onda var olmanın özünü keşfettiler. Zamanı bir boşluk telakkî edenler ise onun öğütücü dışları arasında eriyip gittiler.

Zamanla Değerler Altüst Oldu

Bu mazhariyetlerle, içimiz her türlü gıll u gıştan azade yürüdüğümüz yolda, beklenmedik bir anda etrafımızı bir kısım gulyabaniler sardı. Bunlar kalplerimize kezzap içirip ufuklarımıza sis püskürttüler; gözlerimize mil vurup, bizi temâşâ ettiğimiz meşher ve okuduğumuz kitaptan ettiler. Güneşimizi çaldı, mehtabımızın çehresini kararttı, yıldızlarımızın bağını kopararak hepsini boşluğa saldı ve her şeyin simasına zift saçıp aydınlık dünyamızı kapkaranlık hâle getirdiler.

Bu dönemde, nefsimiz ruhun tahtına oturtuldu.. kalbimiz şeytana ipotek edildi.. hüdâ'nın yerinde hevâ âbideleri dikildi.. ar-namus ayaklar altında kaldı.. hayâ, ismet iffetsizliğe yenik düştü.. saygısızlık en mergub metâ hâline geldi.. her yan levsiyat ve çirkinlik panayırına dönüştü.. edep, nezahet eskilerin bir kısım değersiz metrûkâtı gibi gösterilmeye çalışıldı.. vefa, sadakat, hamiyet önce

ruhlara unutturuldu; sonra da sözlüklerden silindi...

Hâsılı, bütün o eski bağlar-bahçeler bozuldu.. güller-çiçekler yasa düştü.. her taraf yeniden çölleşmeye başladı.. sümbüller yerinde dikenler boy atıp geliştii.. bülbüller sustu, saksâğarlara gün doğdu.. yılan-çıyan serbest dolaşımın bütün avantajlarından istifade ederken, güvercinlere kafes yolu göründü.

Zât ve Mahiyet

İşte böyle su gibi fizikî bir unsurun hem bir zâtı hem de mahiyet ve aslı olduğu misillü, aklî ve metafizik varlıkların da hem birer zâtları hem de mahiyetleri vardır. Ancak böyle bir meselede, vücûdu mümkün olanla mutlak ve vacip bulunanın birbirine karıştırılmaması da fevkalâde önemlidir. Hemen bütün İslâm düşünürleri, vacip olan vücûdu, kendine has bir mevcûd kabul etmiş, O'nun varlığını da mahiyete muhtaç olmaktan ve tabîî mürekkep bulunmaktan da müberrâ saymışlardır; zira başka bir şeye ihtiyaç, varlığı mümkün olan veya yaratılanların lâzımıdır. Varlığı kendinden olan ise bu türlü avârizdan münezzehtir. Aslında, Hazreti "Vacibü'l-Vücûd"a ayrı bir mahiyet, ayrı bir vücûd isnadı, "farz-ı muhal" mülâhazasıyla bile caiz değildir; zira O, ne yalnız bir vücûd, ne mahiyet ne de ikisinden mürekkeptir.. evet, vücûd-u vacibde ne bunların ayrı ayrı mülâhazaları ne de hepsinin birden tasavvuru mümkündür.

Zaviye ve Dergah

Zâviye, dergâh, âsitâne de diyebileceğimiz tekye, ilim, fen ve edep tahsil ederek rûhânî seyr ile terakkiye çalışanlar için binâ edilmiş veya daha sonra bu işe müsâit hâle getirilmiş mübârek bir mekân manâsına gelmenin yanında, daha çok husûsi yollarla Allah'a yaklaşmanın araştırıldığı bir ihsân evidir.

Zaviye ve Zikirhaneler

Zâviye ve zikirhâneler, gönüllerde uyuyan aşk ve şevk ateşini rüzgarlar gibi körükler, tutuşturur, kızıştırır; tepeden tırnağa bütün ruhları sarar ve herkesin iç dünyâsında büyük yangınlar meydana getirirdi. Binlerce mahrum ve

görgüsüz ruh bu âteşinî iklime girince kor kesilir, üzerindeki isi-pası atar, saykılanır ve pırıl pırıl olurdu. Herkes derin bir aşk hummâsına tutulmuş, derin bir hamâsetle şahlanmış gibi, beşerî kayıtların cidarlarını zorlar, cismaniyetin hudutlarından dışarıya çıkar ve namütenâhîliğe yelken açmışçasına sonsuzluğa, hudutsuzluğa doğru heyecanla çırpınırdı.

Uhrevî âlemlerin sofaları sayılan zâviye ve zikirhâneler, ötelere âit rüyâların tahakkuk edeceği, ilâhî aşkların vuslatlara açılacağı; ruhların yerçekiminin olmadığı kuşağa ulaşacakları ve herkesin sevme ihtiyacını, sevilme arzusunu; mutlu olma emelini gerçekleştirebileceği gönüllerin buluşma ve halleşme yerleriydi. Bu tatlı rüyâda, herkesin kendi hayatı, gönlünün husûsî iklimiyle bütünleşir, ruhlardaki vahşetler zâil olur gider, yabancılik bütün bütün silinir yok olur ve her yanda, dost ikliminden gelen esintiler "üns esintileri" hissedilmeye başlardı. Aklın, verâların, verâların... verâsında diye hükmettiği gerçek, kalbin yaklaşıtııcı dünyâsında kemmiyetsiz, keyfiyetsiz yakınlardan daha yakın olurdu.

Yeryüzünde Hakk evleri olmaya şâyeste bu mübârek yerler, bizim için imkânsız gibi görünen şeylere imkân kapılarını açar, aşılmaz sanılan engelleri parçalar, dağıtır, mürîdi murâda ulaştırma yollarını kolaylaştırır ve aklın takılıp kaldığı yerlerde, müdâvimlerini gönlün ışıktan kanatlarıyla sonsuzluğa uçururlardı.

Zaviye ve Zikirhanelerin Toplumdaki Yeri

Bu aydınlık atmosferde, toplum birbirini muhabbetle kucaklar; onun her kesiminde tatlı bir bahar havası esmeye başlar ve her yanda âdeta Cennet kokuları duyulurdu. Hatta, maddiyâtın boğucu ikliminden kurtulamamış beden insanları bile, bu iman ve aşk devrinin cûş u hurûşu içinde böyle bir topluma mensup olmanın hazzını duyar, böyle bir devri idrak etmekle başlarının semâlara ulaştığını hissederlerdi. Evet, bu ibtidâî insanlar bile, şimdikinden çok başka, oldukça derin; hiç olmazsa zirvelerde yaşanan hayattan habersiz ve nasipsiz değillerdi. O gün, mabed ve zâviye her insanın anlayabileceği bir dil kullandığı gibi, örf, âdet, töre ve millî kültür de sıkı bir korunma altında ve herkese bir şeyler anlatabilecek mahiyetteydi. Toplumu dörtbir yandan kuşatan manâ ve ruh, herkese, mutluluğun sihirli kapılarını açıyor ve gönüllere saadetlerin en erişilmezini duyuruyordu.

Evet, esnafıyla-memuruyla, sivilıyla-askeriyle, beyiyle-çobanıyla, bütün bir millet, binlerce duygu ve düşüncenin yerleşip meydana getirdiği mübârek bir telakki ve itikat ırmağında yüzüyor gibi, sefaya, huzura açık yaşıyor ve yarınları hep ümitle süzüyordu. Bu insanların kurdukları medeniyet, dünyâ-ukbâ düşüncesini birden kucaklıyor, bura ve ötelere muvazenesine bağlılığı elden bırakmıyor ve her işinde Allah'la beraber olmayı esas alıyordu. Asırlarca insanımızı hava gibi saran, nur gibi ruhlarına nüfuz eden bu medeniyet sayesindeydi ki, bu insanlar tâlihlerini seviyor, kabulleniyor, ona baş eğiyor ve streslere, hafakanlara girmeden, huzur içinde yaşıyorlardı. Bu medeniyet ahiret ve ebediyete inanan, dünyâ ile alâkalı olduğu kadar, semâlara da açık bulunan bir medeniyetti. Ruh ve maddenin birleşik âleminde bütün kanaatlar, gönüllere ötelere rasat ettirdikleri için, bu medeniyet, en sağlam temeller üzerinde, en sarsılmaz ehramlar gibi yükseliyordu.

Bu duygu, bu düşünceyi paylaşanlar için yine de yükselebilir, tekrârı muhâl değil...

Zekat ve Ramazan Ayı

Zekat ve Rahmet İlişkisi

Hem dünya hem de ukba adına, Allah'ın rahmetini celbedecek önemli hususlardan birisi de zekattır ve zekatın gerçekleştiği ortamda, insanların yanında diğer mahlukat bile İlâhî rahmetten istifade eder. Meselenin diğer bir yönü de, zekat verilmeyen toplumlarda şayet diğer canlılar olmasaydı, insanlar, İlâhî rahmetin tezahürü olan yağmurdan bile mahrum kalırlardı.

Zekat Rahmete Vesiledir

Zekat, kulu Allah'a yaklaştırmamanın yanında, O'nun rahmetine de vesiledir. Zira, daha çok Allah'ın (cc) rahmetine nail olanlar, O'nun emirleri doğrultusunda hareket edenlerdir. Başkalarına merhamet edip ihtiyaçlarını gidermek ise, İlâhî rahmete karşı çıkarılmış en büyük davetiyedir. Allah Rasulü (sav): *"Birbirlerine rahmet duygularıyla muâmele edenlere Rahmân da merhamet eder. (Öyleyse) siz, yeryüzündekilere merhamet edin ki ehl-i sema da size merhamet etsin"* derken bu hakikati ifade etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de zekatın, Allah'ın rahmetini celbettiği meâlen şu ifadelerle anlatılmaktadır:

"Rahmetim ise her şeyi kaplamıştır. Onu takva dâiresinde yaşayanlara, zekat

verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım."

"Namazı kılın, zekatı verin, Rasul'e de itaat edin ki, merhamete mazhar olasınız."

Yoksulun elinden tutmak, maddî-manevî zayıf olanlara yardımda bulunmak, köleyi memnun etmek ve anne-babaya infak gibi maddeye dayalı fiillerin, Allah'ın rahmetine vesile olduğunu İnsanlığın İftihar Tablosu'ndan da öğreniyoruz:

"Şu dört özelliği kendisinde toplayana, Allah rahmetini neşreder ve onu cennetine koyar: Yoksulu koruyan, zayıfa yardım eden, köleye yumuşak davranan ve anne-babasına infak eden."

Aynı zamanda zekat, bela ve musibetlere karşı bir siper konumundadır ki, bu da Rahmet-i İlahî'nin tecellisidir. Zekat farızasının yerine getirilmediği durumlarda, Allah'ın rahmetinin de kesileceğini, yine Allah Rasulü (sav) bildirmektedir:

"Mallarının zekatını vermeyen topluluğa semadan rahmet kapıları kapanır, yağmurdan mahrum kalırlar. Şayet hayvanlar da olmasa, onlar yağmurdan nasip alamazlar."

Zekat Malı Bereketlendirir

Zekatı verilen mal zâhiren eksiliyor gibi görülse de, Allah'ın bereketine mazhariyetle devamlı artmaktadır. Zira bütün kevn ü mekân elinde olan Allah, malının zekatını veren insana malını artırma yollarını ilham etmektedir ki, bu hükmü aydınlatan pek çok müşahhas misal bulmak mümkündür.

Kalpler Allah'ın elindedir. O, istediği ve hikmeti iktiza ettiği zaman, kalpleri, emrini yerine getirip zekatını veren kimselere doğru yöneltir ve o insanın ticaretinde ciddi canlanmalar görülür. Bu Allah'ın, zekatı verilen mala bahşettiği bereketten başka birşey değildir.

Aynı zamanda bu mesele, sadece tecrübelerin ürünü olarak ortaya çıkmış bir hüküm de değil, Allah'ın va'di, Rasulü'nün müjdesi ve meleklerin de duâsının neticesidir.

Allah (cc) yüce beyanında meâlen: "İnsanların malları içinde, artması için verdiğiniz faiz, Allah katında artmaz. Fakat Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekata gelince işte onu verenler, (sevap ve mallarını) kat kat artırırlardır" buyurmak suretiyle, mallarını artırma düşüncesiyle faize yatırımların gerçekte,

maksatlarının aksiyle tokat yediklerini; Allah'ın rızası istikametinde tasaddukta bulunanların ise, daha fazlasıyla berekete nail olduklarını anlatmaktadır.

Bununla ilgili başka bir ayette de: "Allah, faizi mahveder. Sadakaları ise artırır" denilmektedir.

Bir başka ayette de: "De ki: "Rabbim kullarından dilediğine rızkı yayar (geniş rızık imkânı verir) (dilediğinin de) rızkını kısar. Allah için infak ettiğiniz her şeyin (mutlaka Allah) arkasını getirir. (Çünkü) O, rızık verenlerin en hayırlısıdır" te'minâtı vardır.

Zekat Malın Garantisidir

Allah Rasulü (sav) sadaka ve zekatın malı eksiltmediğini bilakis artmasına sebep olduğu üzerinde ısrarla durur: *"Sadaka (zekat), maldan hiçbirşey noksanlaştırmaz."*

Rasûlullah (sav)'ın bu ifadesinden, Allah'ın emtiaya bereket vermesi neticesinde, zâhirdeki noksanlaşmanın, bu bereketle izale edilmesi anlaşılabileceği gibi; getirdiği sevap cihetiyle, az fedakârlıkla çok sevap kazandırması da anlaşılabilir.

Zekatın hem Hakk'a hem de halka karşı bir te'minât unsuru olduğunu Muhbir-i Sadık olan Efendimiz'den (sav) öğrenmekteyiz:

"Mallarınızı zekatla koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedavi edin, belalara karşı duâlarla hazırlıklı olun."

Yani fakirin eli ve dili zekatla başkalarına zarar veremez hale gelecek ve siz, başkaldırmaya müheyya bir sınıfın önünü, hem de daha onun aklına kötü duygular gelip taht kurmadan evvel izale etmiş; malınızı, sağlam kalelerin, yüksek surların koruması altına almış ve onu emniyete, güvene kavuşturmuş olacaksınız.

"İnfak et ki, infaka mazhar olasın" diyen Allah Rasulü (sav), sadakanın, Allah tarafından artırılacağını da şu ifadeleriyle anlatmaktadır: *"En temizinden -ki Allah en temizini kabul eder- veren birisinin sadakasını Rahman olan Allah alır. Bu bir hurma bile olsa, Rahman'ın elinde öyle bereketlenir ki, Uhud'dan daha büyük olur. Aynen sizden biriniz, tayını veya deve yavrusunu besleyip büyüttüğü gibi, Allah da (cc) sizin sadakalarınızı öyle geliştirir."*

Görüldüğü gibi zekatı verilen mal, Allah'ın teminatı altında ve Rasulü'nün müjdeleriyle, eksilme değil bilakis artma durumundadır: Zaten, yaşanmış ve

yaşanmakta olan birçok hâdise de bunun açık delilidir.

İbadetlerdeki Hikmet

Bütün ibadetler, fikhî deyimiyle, taabbudî alana girer ve vahye göre şekillenmiştir. Hanefî fûkahası, taabbudî olan ve illetlerinin akılla kavranması mümkün olmayan hususlarda kıyas bile yapılamayacağına kâildirler. Evet, ibadetler "taabbudî"dir; yani, onları Allah emrettiği için, O'nun istediği zamanda, O'nun gösterdiği şekilde ve O'nun rızasını kazanmak niyetiyle yaparsak ya da sırf Allah yasakladığı için bazı şeylerden sakınırsak, işte o zaman o amelimiz ibadet hükmüne geçer. Kur'an nasıl getirmiş, Peygamberimiz nasıl göstermişse aynen öyle koruyup uyguladığımız, onlarda değişikliklere, artırma ve eksiltmelere girmedığımız, Peygamberimiz tarafından öğretilen şekline dokunmadığımız sürece ibadetlerimiz ibadet olarak kalır.

Tabii ki, bu ilahî emir ve yasakların pek çok hikmetleri ve menfaatleri de vardır. Fakat, sadece bu hikmet ve menfaatler gözetilerek yapılan, kulluk düşüncesiyle ve Allah'ın rızasını kazanma niyetiyle yapılmayan şeyler ibadet sayılmazlar ve insana sevap da kazandırmazlar. Çünkü o ibadetlerin teşrii doğrudan vahye dayalıdır ve o bilinen hikmetler, bilinmeyenlere göre çok azdır. Namaz, oruç ve zekât gibi ibadetlerin emredilmesinde, içki ve kumar gibi kötülüklerin de nehyedilmesinde "illet" başkadır, "hikmetler" başkadır. Bunların yapılıp yapılmamasındaki asıl "illet" Allah'ın emretmesi veya nehyetmesidir.

Evet, ibadetlerde önemli olan Cenâb-ı Hakk'ın va'z ettiği formüllere uygun hareket etmektir. Yani, format Allah tarafından ortaya konmuş ise o bir kıymet ifade eder. Yoksa bir ibadetin şekil olarak, kendi mantığınıza göre daha mükemmeli, daha ağırını ve daha müşkilini ortaya koysanız da onun bir değeri yoktur. Aslında, yaptığımız ibadetler bizim almak istediğimiz şeylerin karşılığı olamaz; kulluk adına ortaya koyduğumuz niyet, gayret ve ameller talip olduğumuz Allah rızasına, Cennet ve cemelullah gibi nimetlere bedel sayılamaz. Beklediğimiz netice karşısında ortaya sürdüğümüz bedel çok küçük ve yetersiz kalır. Fakat beklentilerimizi bize lûtfedecek olan Allah'tır. Sahip olmak istediğimiz emtia, o mutluluk, o saray, o köşk, o villa..., her ne ise, onu satın alabilmemiz için vermek zorunda olduğumuz nakdi yaratan, o parayı basan da Allah'tır. Yani, darphane de ona aittir.

Zevk Sürûru

Zevk sürûru ki; sâlikin, Envâr-ı Hak'tan uzak kalma ve O'ndan kopup gitme endişesine, marifetsizlik zulmetlerine yenik düşme korkusuna ve yalnızlık vahşetine maruz kalma telâşına karşı, bir teselli soluğu ve şifâ-bahş bir ilâhî iksirdir. Avâmın, Envâr-ı Hak'tan uzak kalma ve Hak'tan kopup gitme endişesi daha çok, Cennet'i çepeçevre sarmış bulunan mekârihi aşamaması, Cehennem'i ihâta eden şehvâta takılıp kalması; havâssın yalnızlığa maruz kalma korkusu, mehâsine ve maruf olan şeylere iştiha duymaması, mesâvî ve sû-i ahvâlî de kerih görmemesi; haslar üstü hasların yalnızlık ve gurbet telâşî ise, dünya ve ukbâ, bura ve ötelere arasındaki tercihte duraklama, âhesterevlik etme şeklinde kendini gösterir. Bütün bu hususlar derecesine göre herkes için birer tasaya sebeptir. Ve sebeplerinin rûçhâniyetiyle gönül ufkunda doğan sürûr da bu tasaya karşı ilâhî bir inşirah vesilesidir. Evet, ister bilgi ve marifetin zıddı olan cehalet, ister yanlış davranış ve taşkınlıkların esası olan bilgisizlik olsun, bunlar, birer birer veya hepsi birden ruhlarda keder ve tasa kaynağıdır. Yer yer sînelerde sürûr tecellisiyle Hazreti Enîs-i Mutlak, zaman zaman insan ruhunu saran ilhad, inkâr ve dalâlet zulmetlerini giderir ve dostlarının gönüllerini kendi nûrâniyetiyle aydınlatarak, onları Nur Âyeti'nin mazharı birer ışıık kaynağı haline getirir. Buna, Cenâb-ı Hakk'ın sevdiklerini karanlıklardan ışıığa çıkarması; çıkarıp onların gönüllerini marifet nurlarıyla ihyâ etmesi ve nefha-yı sübhâniyesiyle onları ebediyete namzet kılması da diyebiliriz ki,

"Allah imân edenlerin dostudur; onları (inkâr, ilhad ve dalâlet) karanlıklarından kurtarıp (imânın, İslâm'ın, ihsanın) nuruna kavuşturur" (Bakara, 257) âyet-i pürenvârı..

"Ölü iken imân ile diriltip kendisini nurlandırdığımız, o ışııkla yürüyen, hiç (inkâr) karanlıkları içinde kalıp ondan çıkamayan kimse gibi olur mu?" (En'âm, 122) beyan-ı sübhânî gibi pek çok Kur'ân âyeti bu ilâhî teveccühün belli buudlarına işaret eder.

İnsan ruhunun, hakikî menba-ı feyzi olan lâhut âleminden cüdâ düşerek dağınıklıklara dûçâr olmasına, vahşet duymasına, tatminsizliklere maruz kalmasına, başka arayış ve başka beklentilere sürüklenmesine karşılık "Biliniz ki kalbler ancak Allah'ı anmakla huzur ve itminâna kavuşur" (Ra'd, 28) ufkunun şuâlarıyla beslenen kalb, sürûr-u ilâhî mevhibesini zevk ederek her türlü olumsuzluğun hakkından gelebilecek bir aşkınlığa ulaşır.

Zevk'in Anlamı

Bir şeyden hoşlanma, haz duyma, cümbüş ve eğlence mânâlarına gelen "zevk", sofiye ıstılahında, ilâhî tecellilerin ilk esintileri ve şuhûd ufkunun yer yer zuhûr eden varidlerindendir ki, "bevârik-i mütevâliye" de diyebileceğimiz ilâhî ışıık tayflarının Hakk'ın kenzen bilindiğı kalbi sarmasıdır.. ve doğruyu eğriden tefrik etmenin de birinci konağıdır. Meâliye iştiyak ve davranış safveti bu konakta konaklamanın pasaportu ve vizesi sayılabilir.

Zevk'in Mertebeleri

Zevk; temel kaynakları itibarıyla da farklı farklıdır. İman, tasdik ve taate karşılık Cenab-ı Hakk'ın, cennet, ebediyet ve rü'yet gibi her biri, dünya hayatının binlerce senesini aşan fâikiyeti cihetiyle, O'nun va'dlerinde halâvet ayrı bir zevk ufku.. insan vicdanının, maddî-mânevî, dünyevî-uhrevî bütün lezzetlerden sıyrılarak "üns billah" ufkuna yönelip sürekli O'nunla hemhâl olması ayrı bir haz buudu.. kurb-u mutlak'a mazhariyetle -bütünüyle terk-i enâniyet ma'nâsına- kendinden uzaklaşarak sadece O'nu görme, O'nu duyma, O'nu bilme zirvesine yükselerek "beka billah-maallah"ın temâdi eden zevklerini duymak ayrı bir halâvet şâhikasıdır.. evet herkes, îmanı, tasdiki, marifeti ve ledünniliğı ölçüsünde rûhânî zevklerden "hissemend" olur.

Zevke Dalma ve Lüks Yaşama Fantezisi

Fantazi ve lüks hayat düşüncesi, insanın kendini beğendirme arzusu, bir kısım görenekler ve aşağılık duygusundan kaynaklanmaktadır. Oysa ki; milletleri mutluluk içinde yaşatan, lüks ve fantaziden ziyâde; ruh yüceliğı, iyi ahlâk ve fazilettir. Debdebe ve fantazilere kendini kaptırmışlık ise, bütün ahlâk ve fazilete zıttır. Kabul edelim ki; lüks, zenginliğe alâmet ve bir kesim için de kazanca sebep olmaktadır. Ama, rica ederim; hiçbir müspet neticesi olmayan bu işlerden ne elde edilecektir? Böyle, her yolla, servet arzusu karşısında insanlık ve fazilet ne olacaktır? Ahlâk ve mürüvvetin yerini para ile doldurabilecek miyiz? Evet, para ile her şey satın alınabilir; ama ahlâk ve fazilet asla..!

Zihin ve Şuur İlişkisi

Zihin konusunda şuur en önemli bir elemandır. O başka şeyleri duyup değerlendirdiği gibi kendisinin de farkındadır; aynı zamanda basit ihtisaslarının yanında, mürekkep ve oldukça komplike ihsaslara da açık bir donanımı haizdir. Şuuru, insanî duyguların, ihsasların ve ihtisasların merkezi şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. Ayrıca onu, kendi muhtevasının (zihnî müktesebât) farkında olması ve akılla irtibatlı bulunması itibarıyla, zâhir-bâtın bütün his âlemine açık bir lâtife olarak yorumlayanlar da az değildir.

Zikir Bir Kulluktur

Zikir de, tıpkı şükür gibi hem lisân, hem kalb, hem beden, hem de vicdanın bütün erkânıyla yerine getirilen bir vazife ve bir kulluk borcudur. Cenâb-ı Hakk'ı bütün esmâ-i hüsnasıyla, bütün sıfât-ı kudsiyesiyle yâd etmek, hamd ü senâsıyla gürlemek, tesbih u temcîdlerle gerilmek, kitabını okumak, O'nun rehberliğine sığınmak; kâinat kitâbındaki âyât-ı tekvîniyesini manâyı harfiyle mırıldanmak; aczini, fakrını duâ ve münâcât lisânıyla ilân etmek... Evet, bütün bunların hepsi lisâna âit birer zikirdir.

Zikir İbadetlerin Özüdür

Zikir bütün ibâdetlerin özüdür ve bu özün özü de Kur'ân-ı Kerîm'dir. Ondan sonra da, Hazret-i Sâhib-i Şeriat'tan sâdır olan nurlu sözler gelir.

Cehrî, hafî her şekliyle zikir, duygu, düşünce ve şuur çevresinde halkalanan ziyâ-i sübuhât-ı vechin bedene taşınması ve rûha mâl edilmesi ameliyesidir.

Zikir, Cenâb-ı Hakk'ın gizli-açık nimetleri karşısında O'nu ins-cin herkese ilân etmenin ünvânıdır. Bu ilân kesildiği an yeryüzü ve ondaki varlıkların da hikmet-i vücudu kalmaz. Peygamber beyânıyla -aleyhi ekmelü't-tehâyâ-yeryüzünde "Allah Allah" diyenlerin kalmayışı Kıyametin kopmasıyla irtibatlandırılmıyor mu? [\[3\]](#)

[\[3.\]](#) Müslim, İman, 234

Zikir Türleri

Emir ve yasakları ciddî bir duyarlılıkla hayata taşıyıp yaşamak, her emir ve her yasakla kendisine yapılan teklifleri vicdanında hissederek, iştiyakla emirlerin ifâsına koşmak ve derin bir mes'ûliyet şuuruyla yasaklardan kaçınmak da bedenî zikirdir ki lisânla yapılan zikrin derinliği de büyük ölçüde bu ikinci zikirden kaynaklanmakta ve bu "anilmerkez" güçle bir ölümsüz ses hâline gelmektedir. Bedenî zikir daha çok, ulûhiyet kapısının tokmağına dokunarak, o dergâha kabul yollarını araştırarak ve beşerî olan acz u fakrimizi îlân ederek İlâhî kudret, İlâhî kuvvet ve İlâhî gınâya ihtiyacımızı arz hamlesidir.

Zikir ve Zikreden İnsanın Durumu

Evet, zikreden ve zikrinde ısrarda bulunan zâkir, Cenâb-ı Hakk'la mukâvele yapmışçasına hıfz u himâye ve inâyet seralarına alınmış olur ki "Anın Beni ki anayım sizi" (Bakara/152) İlâhî fermânı da fakrın ayn-ı kuvvet, aczin ayn-ı gınâ hâline geldiği bu sırlı keyfiyeti ifâde etmektedir.

Yani siz, Allah'ı zikir u fikr u ibadetle yâdedeceksiniz, O da sizi teşrîf ve tekrîmle anacak.. siz duâ ve münacâtlarla O'nu mırıldanıp duracaksınız, O da icâbetle size lütuflar yağdıracak.. siz dünyevî işlerinizin arasında O'nu unutmayacaksınız, O da dünya ve ukbâ gâilelerini bertaraf ederek sizi ihsanla şereflelendirecek.. siz yalnız kaldığınız zamanlarda da O'nunla dolup taşacaksınız, O da yalnızlıklara itildiğiniz yerlerde size "Enîs u Celîs" olacak.. siz rahat olduğunuz zamanlarda O'nu dilden düşürmeyeceksiniz, O'da rahatınızı kaçıran hâdiseler karşısında rahmet esintileri gönderecek.. siz O'nun uğrunda cihad edip O'nu cihana duyuracaksınız, O da sizi dünya ve ukbâ zilletlerinden kurtaracak.. siz O'nun yolunda ihlâslı olacaksınız, O da sizi gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, insan tasavvurunu aşan hususî iltifat ve hususî pâyelerle şereflelendirecek. [2] Böylece, zikir arzusu, zikir cehdi, zikre mazhariyet nimetiyle kıymete ulaşacak, derken Allah da bu tevfiğ ve hidâyet lütfunu hususî ihsanlarıyla daha bir buudlaştıracaktır ki, "Bana sürekli şükredin ve sakın nankörlüğe düşmeyin!" (Bakara/152) Emr-i Rabbanisi de işte, zikirden şükre, şükürden zikre bu salih dâireyi ihtar etmektedir.

[2.] Buhârî, Bed'ül-Halk, 8; Tefsîru Sûre, 32; Tevhid, 35; Müslim, İman, 39, Cennet ,5,6.

Zikir ve Zikrullahın Hususiyetleri

Hangi şekliyle olursa olsun "zikrullah" yolu Hakk'a ulaşma yollarının en kavîsi ve en emînidir. O olmadan Hakk'a vuslat zordur. Evet, vicdanların şuurla O'nu anması, letâifin O'na dem tutması ve lisânın bu armoniye tercümân olması sonsuzluk yolunun yolcuları için ne tükenmez bir zâd u zahîre ve ne bereketli bir kaynaktır!

Zikrullah, kurbet helezonunda bir seyahattir; dil, duygu, gönül bir koro teşkil edip de Allah'ı anmaya durdu mu insan bir anda kendini sırlı bir asansör içinde bulur ve bir lahzada rûhların uçuşup durduğu iklime ulaşır. Ulaşır da gök kapılarının aralığından neler neler seyreder..!

Zikrullahın muayyen bir vakti yoktur. [4] Namaz bütün ibâdetlerin pîri [5] ve din sefinesinin direği [6] olduğu hâlde belli zamanlarda edâ edilir [7] ve edâ edilmesi caiz olmayan vakitler de vardır. [8]

Zikrullah ise, zamanın her diliminde serbest dolaşıma sahiptir ve herhangi bir hâl ile de mukayyet değildir. "Onlar Allah'ı ayakta, oturarak, hatta yan gelip yatarken de anarlar" (Âl-i İmrân/191) fehvâsınca, ne zaman itibâriyle ne de hâl itibâriyle zikrullah'a tahdid konmamıştır.

Kitap, sünnet ve selef-i salihînin eserlerinde, zikrullahdan daha fazla bir şeye tergîb ve teşvîk yapıldığını hatırlamıyorum. Namazdan, cihada kadar o, her ibadetin içinde can gibidir, kan gibidir.

[4.] Buhâri, Hayız, 7, Ezan , 19; Müslim, Hayız, 117; Ebû Dâvûd, Tahâre, 9; İbn Mâce, Tahâre, 11; Tirmizî, Deavât, 4.

[5.] Heysemî Mecmau'z-Zevâid, 2/249.

[6.] Münâvî, Feyzü'l-Kadîr, 4/248.

[7.] Nisâ, 4/103.

[8.] Müslim , Müsâfirîn, 293; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 51; Tirmizî, Cenâiz, 51, Nes3aî; Mevâkît, 31-34

Zikir'in Anlamı ve Yapılışı

Anmak, hatırlamak, yâdetmek manâlarına da gelen zikir; sofîlerce, Allah'ın ad ve ünvanlarının teker teker veya birkaçının bir arada tekrar edilmesinden ibarettir. Zikir, Allah'ı münferiden veya topluca anma yollarının (tarikatlar) bazılarında bazılarında mürşid ve rehberin tayinine göre bazılarında da daha değişik isim ve ünvanlarla edâ edilir.

Zikrin Derinliği

Bazen zikir, öylesine köpürüp insan benliğini sarar ki, zikirden de zâkirden de nâm u nişân kalmadığı böyle bir istiğrâk hâlinde, kimileri "La mevcude illallah" kimileri "la meşhude illallah" kimileri "La ilahe illallah" ve kimileri de , tabiî şuurlarının külliyesi ölçüsünde, "la" dan sonra bütün esmâ-i ilâhîyi birden mülâhaza ederek "illallah"a geçer ve böyle küllî bir şuur ve küllî bir mülâhaza ile "kelime-i tevhîd"e devam ederler.

Herhalde böyle bir kurbîyet, böyle bir maiyyet atmosferinde geçen saniyeler, -tabiî vâridâta açık münevver saniyeler- kapalı ve nursuz senelerden daha bereketli ve daha ebediyet buudludurlar. Bu mübârekiyete işâret için hadîs olarak rivâyet edilen bir kutlu sözde: Benim Allah ile öyle bir ânım vardır ki o esnâda Bana ne bir mukarreb melek ne de bir nebiyy-i mürsel ulaşamaz" [1] buyurulur.

[1.] Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 2/173.

Zikrin Tesiri

Ancak, herkesin zikri, zikredilenin onun duyguları üzerinde tesiri ölçüsündedir ki; sofiler buna "müşâhede" veya "huzur-u kalb" derler. Bazıları, Cenâb-ı Hakk'ı anarak bir sırlı yol ile kalbinde O'na ulaşır. Bazıları da vicdanlarında O'nu "kenzen" bilir ve derûnlarındaki nokta-i istinât ve nokta-i istimdât sayesinde sürekli maiyyette olur. Bu seviyenin insanları için her yeni anış, bir inkitâ vesilesi olması itibariyle cehalettir Allah biliyor ki ben O'nu şimdi anmıyorum, anmak ne demek, ben O'nu hiç unutmadım ki..!" sözü de bu anlayıştaki insanların düşüncelerini ifâ-de etmek için sadır olmuştur.

Zincirleme İmkansızlıklar...

Evet, her şey tevhid-i hakikiye bağlanmadığı zaman, pek çok yaratan, inşa eden, öldüren, diriltten, görüp-gözeten ilah gücünde müessirlere ihtiyaç duyulacağı zaruridir. Böyle bir şeye ihtimal vermek ise, zincirleme pek çok muhali (imkansızlık) birden kabul etmek demektir ki, böyle bir şeyin akla aykırı

olduğu açıktır. Kelamcıların değişik ad ve unvanlarla çokça başvurdukları bu manadaki makuliyet ve gayrimakuliyet, Bediüzzaman'da, ayrı bir Kur'ani ses ve soluğa dönüşür ki; insan, imana müteallik konularda onu takip ederken, Kur'an'ın, "akli olan"a ve "olmayan"a yüklediği manaları apaçık görür. Kur'an: "Şayet yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar bulunsaydı, arz da, sema da fesada uğrardı." (Enbiya, 21/22) gibi ayetleriyle sürekli bu konuyu muhakeme etmeye çağırır ve mantıklarımıza yeni yeni ufuklar açar.

Aslında Kur'an, taabbüdi emirlerdeki aşkınlık müstesna, hemen her meselesini akıl, mantık ve muhakemeye tescil ettirerek mesajlarında ne akli, ne kalbi, ne ruhi ne de hissi bir boşluğa katiyen meydan vermez. Aksine O, değişik türden hüküm ve iddialarını, makul olmayana bina etmiş birbirinden farklı pek çok hasım karşısında hep, salim düşüncenin, kurallı muhakemenin, disiplinli mantığın sesi-soluğu olagelmıştır; olagelmiş ve karşı tarafın ne kadar gayrimakul türden mugalatası, demagogisi, diyalektiği varsa hepsini susturmuş, bütün mücadelelerini zaferle noktalamıştır ki, biz buna, aynı zamanda hem Hak elçilerinin hem de akl-ı selimin zaferleri diyoruz.

Zor Anlarda Hizmet İnsanı

Hizmet erlerinin bazen sarsıldıkları ve şiddetli bir zelzelenin merkez üssünde yaşama talihsizliğine uğramış cisimlerin bozulup dağılması, şuraya-buraya saçılması gibi dağıldıkları da olur ama; bu katiyen temadî etmez ve hele "çözülme fasit dairesi" içine asla girmez. Siz: "Çözüldü ve çözülüyor" dediğiniz zaman, bir de bakarsınız, bir kuvve-i kudsiyye ile bütün parçalar bir araya gelmiş o azametli kubbe tamamen eski halini almış.. bazen de düz yolda umûmî heyetten ayrılıp tek başına yürüyenler olur.. bunlar, tıpkı sürüden ayrılıp bir miktar havada kanat gererek durduktan sonra, yeniden yoluna devam eden turnalar gibidirler, azıcık toplumdan ayrılırsalar da, hemen "Kidtu uhlek" der ve gider merkeze iltihak ederler.

Bazen bu şevk dolu sîneler, hârikalara açık ruh güçlerinin bir örneği olarak tefvik yamaçlarında öyle şeyler sergilerler ki; insan "İşte bunlar, onlar!" deyip kendini nebîlerin vâdinde, velîlerin yâdında yaşanagelen kudsîlerin arasında sanır ve onların şimşek bakışlarında, en yakından en uzağa kadar bütün ümit enginliklerini birden müşahade eder.

Zor Günlerde Ramazan Ayından İstifade Edilmeli

Işık, karanlıklarla savaşıarak gerçek derinliğine ulaşır.. güzellik, çirkinlikler içinde daha bir belirginleşir.. iyiler, fâikiyetlerini tam olarak ancak kötüler arasında ortaya koyabilir; hiç olmazsa bazıları için bu böyledir.. toplum, huzura ihtiyaç hissettiğinde onu daha iyi duyar; duyar ve onun için ölür ölür dirilir. Rahatı, gerçek derinlikleriyle ancak meşakkat görmüşler anlayabilir; cenneti de sırat yaşamış, sıratı geçmiş olanlar.. karanlığın en azgın ânı ışığın şafağını soluklar.. gündüzler, döl yatağı dönemini gecenin bağrında geçirirler; baharlar da karın-buzun sînesinde. Sebepler bütün bütün tesirsizleşince, ruhları Kudreti Sonsuz mülâhazası sarar, "meşakkat teysîri celbeder" fehvâsınca, sıkışma da her zaman ferah-fezâ iklimlere açılmanın önemli bir rıhtımıdır.

İç içe bunalımlarla sarsılıp çeşitli kaoslar fâsit dairesi içinde kıvrandığımız şu günlerde, rahatı, huzuru daha iyi anlayabiliyor.. ışığın kadrini daha içten takdir edebiliyor.. imanı ve Hakk'a kulluğu, o derin güzellikleriyle daha net görebiliyor.. kaynağı iman, vicdanlarımızdaki hakikî güveni daha engin duyabiliyor.. iyiliklere karşı arzularımızın köpürdüğünü, kötülöklere karşı da tiksinti duyduğumuzu daha açık hissediyor ve tam bir iyilik banyosu yapmak için kendimizi, şu aydınlık günlerin çağlayanlarına salarak son bir kez daha Ramazan diyoruz.

Kim bilir, şimdiye kadar kaç defa Ramazan görmüş, Ramazan duymuş, Ramazan yaşamışsızdır ama, değişik olumsuzlukların milleti çepeçevre kuşattığı, iradelerimizin çatırdayıp azimlerimizin sarsıldığı ve gurbet içinde gurbetler yaşadığımız böyle kasvetli bir zaman diliminde, hırpalana hırpalana tam mazlûmlaşmanın, her gün ayrı bir saldırı karşısında buruklaşmanın hasıl ettiği farklı bir hisle -bu biraz da kulluk insiyaklarımızdan kaynaklanıyor- sînelerimizi Rabbimize açıp en içten duygularla sızlanıyor ve "Ey Müsebbibü'l-esbâb, sebepler bütün bütün uçup gitti! Düşmanların cefâsı, dostların da hâl bilmezliği acz ve zaafımıza inzimam edince yol mülâhazalarımızı yoldakilerin hayreti sardı; bahtına düştük, bizi takılıp yollarda kalan yalnızların talihsizliğine uğratma!" diyoruz; diyor içimizi çekiyor; mâruz kaldığımız ızdırapları duyma ölçüsünde, ihtiyaç ve ızdırar hâliyle O'nun kapısının tokmağına dokunuyor; böyle bir tevhid mülâhazasına iltifatlarının ifadesi sayılan teveccühlerini, yine O'na olan itimat ve güvenlerimizle bekliyoruz ki, bu seviyede tabiatlarımızın derinliklerinde duyarak bir başka Ramazan yaşadığımızı hatırlamıyorum ve yaşayacağımıza da fazla ihtimal veremiyorum.

Şimdilerde, türlü türlü baskı ve dayatmalar, tagallüpler, tahakkümler, istibdatlar bize varlığımızı yeniden keşfetme imkânını verdi. Evet, her uzvunda ayrı bir ağrı, ayrı bir sızı bulunan bir muzdaribin her an bütün mevcudiyetini duyması gibi, biz de yıllardan beri yaşadığımız mağduriyet, mahkûmiyet ve mazlûmiyetler sayesinde, sessiz ama derinden, âheste âheste fakat kararlı, sımsıkı hak mülâhazasına bağlı, ancak hakkın da hiçbir zaman birileri tarafından bağışlanacak bir sadaka olmadığı şuuruyla ve tam bir metafizik gerilim içinde geleceğimiz adına yepyeni günlere kapı aralayan bir Ramazanla el eleyiz.. el eleyiz ve meltemler gibi yumuşak, hareketsiz akan yüksek debili suların görünüşlerindeki sessizlik ve tabii mehâbetine denk bir kararlılıkla gözleri gönülleri doldura doldura kendi özümüzde doğru yürüyoruz. Evet, bizimle aynı duyguyu paylaşanlar bazen, havada kanat çırpmadan duran kuşlar gibi mevzun, kendilerinden emin, daha yüksek irtifâlara açık ve geniş intihab yelpazeleriyle; bazen, her şeye rağmen bir kısım seçenekleri -li hikmetin-kullanmadan aktif bekleyişleriyle; bazen de, kendilerinden beklenenin kat kat üstünde bir temkin ve ciddiyetle hep dilbeste oldukları mefkûrelerine yürüyorlar.

Zorluklara Karşı Allah'ın Teveccühünü Ararlar

Şüphesiz hayatı bu ölçüde bir derinliğe bağlı götürmek oldukça zordur; ama bu zor iş, kendini Allah'a adanmış, O'nu tanıtip sevdirmeyi hayatının gâyesi hâline getirmiş; sabah-akşam bir eli insanların kalb kapılarında, diğer eli de Hakk'ın kapısının tokmağında hiç bitmeyen bir mekik hareketiyle gelip-gidip herkesi Hak'la buluşturmaya çalışan ruhlar için gayet kolaydır. Aslında, her zaman sînesinde Yaradan'a imanın sıcaklığını duyan, bazen haşyet, bazen de muhabbetle çevresine gönlünün dilinden bir şeyler anlatmaya çalışan biri için, hiçbir meselede zorluk söz konusu olamaz. Böyle bir gönül eri daha baştan, O'na tahsis-i nazar edip sırf O'nu düşündüğü, O'nunla münasebete geçme yolları araştırmasına, her vesileyi O'na ulaşma istikametinde değerlendirmesine mukabil, Allah da ona, özel teveccühte bulunur, onun, nezd-i ulûhiyetindeki konumunu nazara vererek, herkesin ona saygılı olması gerektiğini hatırlatır ve arzî küçük bir vefayı, semâvî vefanın kat katıyla mükâfatlandırır. İşte o semâvî iltifattan tek damlaya sıkıştırılmış koca bir derya: "Sabah-akşam Rabbilerine, sırf O'nun cemal ve rızasına müştak niyaz edip duranları sakın yanından uzaklaştırma! Ne sen onlardan ne de onlar senden sorumlu değilsiniz..."

(En'am/52) Burada Allah'ın, peygamberini ikaz edip "kovma!" dediği bu kimseler, Resûlullah meclisinin müdavimleri ve kendilerini Hak hoşnutluğunu tahsile adanmış ruhlardan başkaları değildi.

Zuhur, Tecelli ve Allah'ın Yaratması

Varlığın Allah'tan olması, arz edildiği gibi, O'nun esmâ ve sıfâtının tecellisi demektir. Bunu, tek kelime ile "yaratma" olarak tarif ediyoruz. Yoksa bu, bir zuhur değildir. Zuhur, kâinatta gördüğümüz her şeyin O'nun varlığından ibaret olmasını gerektirir. Oysa burada bir Yaratıcı-yaratılan farklılığı söz konusudur. Allah Allah'tır, mahlûkat mahlûkattır. Mahlûkattaki noksanlıklar, ilim, hayat, görme, işitme, güç-kuvvet, ölme, acı çekme, ihtiyaç duyma, öncelik, sonralık gibi bütün hâl ve hususiyetlerde görülen kusur, eksiklik, zamana ve mekâna bağlılık... evet bunların hepsi, ortada bir zuhurun olmadığını gösterir. Meselâ, bir kitapta yazarın ilmini, kabiliyetlerini ve daha pek çok hususiyetlerini görürsünüz. O kitabın mânâsı, onun asıl varlığıdır ve yazara aittir. Fakat o kitap, ne yazarın zuhurudur, ne de aynısıdır. Onun sadece bir eseridir; tabir yerindeyse, ondaki kabiliyet, isim, sıfat veya hususiyetlerinin tecellilerinin toplamıdır. Yazarın yaratma kabiliyeti olsa ve kitaba can verebilse idi, o kitap yine yazarın zuhuru da, kendisi de olmayacaktı. İşte, tecelli ile zuhur arasındaki farkı, bir misal çerçevesinde böyle izah edebiliriz. Monizmin temelinde zuhur düşüncesi vardır. Oysa hakikatte, tecelli söz konusudur. Cenâb-ı Hakk'ın esmâ ve sıfatlarının tecellileri, eşyaya lûtfettiği hassalara göre oluyor. Eşyanın maddiyeti, bir bakıma o hassaları belirliyor ve esmâ ve sıfâtın tecellilerini sınırlandırıyor, kendi kalıbına döküyor. Eşyadaki bu hassalar da şüphesiz Cenâb-ı Hakk'ın iradesiyledir; fakat bu hassalardaki noksanlık, onların her bakımdan mükemmel olamaması, zaten onların birer mahlûk olduğunu gösteriyor ve onların 'ötesi'nde bütün kemal sıfatlarıyla muttasıf bir Varlığa işaret ediyor. Yani eşya, hem varlığı ve sahip bulunduğu hususiyetlerle, varlığının ve hususiyetlerinin asıl kaynağı ve onların hepsine aynı anda ve kâmil derecede sahip Varlığı gösteriyor; hem de, bu hususiyetlerdeki noksanlıkla, onların asıl sahibinin kemâline işaret ediyor.

Kaldı ki, ortada bir de mükellefiyet durumu var. Bize irade verilmiş ve bunun karşılığında üzerimize birtakım sorumluluklar yüklenmiş. Bunları duyuyor ve yaşıyoruz. O halde, bu sorumlulukları nasıl bize tebliğ eden bir peygamber ve ona da o sorumlulukları yükleyen bir Zât varsa, demek ki bu sorumluluklarla

yüklü olan bizi, onları yükleyen Zât'la aynı görmek veya bizi O'nun zuhuru görmek, tam bir dalâletten başka bir şey değildir.

Zulüm ve Mazlumlar

Geçen asırlarda, zâlimlerin konaklarının etrafında, mutluluk araştırma uğruna, zillet gören, horlanan, buna karşılık, zulmü alkışlayan, zâlime methiye çekenlerden halkalar teşekkül ediyor; kuvvete tapanlardan kuyruklar oluşuyordu. Daha sonra ise bunların yerine, o güne kadar zulme uğradığını iddia eden ayrı bir gürûh; hem de kin ve nefret hissiyle ortaya çıkacak ve "lânet ile anılan cebâbirenin en küstahına rahmet okutturacaktır." Bu dönemde de yine kuvvet hâkim, hak ve haklı onun elinde esir... Değişen şey, sadece müstebit bir azınlığın yıkılması ve istibdadın tevzi' edilmesinden ibarettir...

Eskiden zulüm ve gadir bir veya birkaç şahıstan gelmesine karşılık, şimdi yığınlar zâlimdir. Geçmişin gaddâr fertlerinin yerinde, her tarafa yayılmış şebekeler vardır. Artık cemiyet içinde, yaşayan onlar, gülüp eğlenen onlar ve her tarafta neşeli görünen onların uğursuz ve sarhoş çehreleri... Bu toy-düğün içinde mazlumun iniltisini ne duyan ne de ses veren var!..

Zühd İnsanı

Zühd insanı; hem üzerine aldığı sorumluluklara karşı, hem gelip ona toslayan bela ve musibetlere karşı hem de her köşe başında önünü kesen günah ve masiyetlere karşı olabildiğince sabırlı.. küfür ve dalâlet müstesnâ Yaradan'ın her türlü takdirinden hoşnut.. ve O'nun kendisine bahşettiği şeylerle, yine O'nun hoşnutluğunu, ahiret yurdunu ve insanın mutlak hakikate yönlendirilmesini gaye-i hayal haline getiren insandır. Onun kalbinin kulağında sürekli: "De ki: Dünya metâi ne de olsa azdır; ahiret ise takva ehli için mahz-ı hayırdır" (Nisâ/77) hakikati tınlamada, beyninin her guddesinde: "Allah'ın sana verdiği her şeyde âhiret yurdunu ara; bu arada dünyadan da nasîbini unutma!" (Kasas/77) gerçeği şulefeşân ve basîret ufkunun her köşesinde: "Bu dünya hayatı bir eğlence ve oyundan ibarettir. Âhiret yurdu ise, doğrusu işte gerçek hayat odur; eğer bilselerdi" (Ankebût/64) İlâhî beyanı, nümâyandır.

Zühd ve Dünya İhtiyaçları

Evet, ne dünyevî imkânlar ne de zenginlik zühde manî değildir. Elverir ki insan onlara karşı hakimiyetini korusun ve onların mahkumu olmasın. Vâkıa İnsanlığın İftihar Tablosu, kalbi, zühde göre programlandığı ve gözlerinin içine başka hayal girmediği halde fakirlerden fakir yaşamayı tercih etmişti. Zirâ O, ümmetine ve husûsiyle de neşr-i hak vazifesinde bulunanlara misal olma mevkiinde idi. Bu itibarla da evvelâ peygamberlik vazife-i kudsiyesi, dünyaya alet ediliyor töhmetine meydan verilmeyecekti. Sâniyen O, bu yüce vazifede: "Benim mükâfâtım ancak Allah nezdindedir" (Yunus/72; Hûd/29) diyen seleflerine iktidâ etme durumunda idi... Sâlisen O, neşr-i hakkı kendilerine vazife edinmiş ümmetinin âlimlerine hem bir nümune hem de rehber olma sorumluluğunu taşıyordu. Bu itibarla da O, hayatını en fakirâne bir çizgide sürdürecekti.. ve sürdürdü de.

"O, açlıktan bağırsaklarını sargıyla sardı.. ve o latif ciltli mübarek böğürlerini taşlarla sıkıştırdı. Koca koca dağlar altın kesilip O'na arz olunmayı niyaz ettiler de, himmeti çok yüksek olan O zat onlara karşı müstağni davrandı. O'nun dünyevî ihtiyaçları da zühdünü te'yid eder; zirâ O masumlar masumunun zaruret ve ihtiyaçları O'nun ismetine ilişememişti. Onun ihtiyaçları, O'nu dünyaya nasıl davet edebilirdi ki, O olmasaydı, dünya ademden kurtulup varlığa eremezdi" diyen Busayrî, O'nun ihtiyaç içindeki istiğnâsını ve zaruret içindeki yüce himmetini ne güzel ifade eder!

Zühd'ün Anlam ve Mertebeleri

Dünyevî hazları terk edip, cismânî meyillere karşı koyma manâlarına gelen zühd; sofilerce daha çok, dünya lezzetlerine karşı alâkasız kalıp, âdeta bir perhiz hayatı yaşamak.. davranışlarında "takva"yı esas tutarak, dünyanın, kendine ve insanın nefsine bakan yönlerine karşı da kararlı, hatta buğz ve nefret içinde bulunmak manâlarına gelir.

Bir diğer manâda zühd, ebedî ukbâ saadeti için muvakkat dünya rahatını terk etme şeklinde yorumlanmıştır ki, bunu da evvelki tefsire ircâ edebiliriz.

Haram ve helallere karşı hassas olmak, zühdde ilk adım sayılır; ikinci adım

ve kâmil merhale ise, meşrû ve mübah şeylerde bile, kılı kırk yararcasına gösterilen titizliktir.

Zühd'ün Değişik Tarif ve Emareleri

Zühdü; müdâyaka ve sıkıntı anlarında dahi şeriatın hudutlarını koruyup kollama, zenginlik ve genişlik zamanlarında da başkaları için yaşama şeklinde tarif edenler de olmuştur.. ve yine onu Allah'ın helalinden ihsan ettiği nimetlere karşı şükürle mukabelede bulunma, sonra bu mala terettüb eden bütün hakları yerine getirme.. ve İslâm'ı i'lâ etme mülâhazasının dışında mal biriktirmeme, tûl-i emellere girmeme şeklinde yorumlayanlar da çıkmıştır.

Süfyân-ı Sevrî gibi büyükler, zühdü; âdî şeyler yiyip, basit elbiseler giymekten daha ziyade, Hakk rızasına göre programlanmış ve tûl-i emellere kapalı kalabilmiş bir kalbin ameli olarak görmüşlerdir. ^[1] Bu anlayışa göre gerçek zühdün emaresi üçtür:

1. Dünya adına elde edilen şeylerden sevinç duymama ve kaybedilen şeylerden ötürü de mahzun olmama,
2. Medhedilince sevinmeme, zemmedilince de yerinmeme,
3. Hakk'a kulluk ve O'nunla halveti her şeye tercih etme.

[1] Kuşeyrî, er-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s. 115.

Zühd'ün Özellikleri

Evet, zühd de, mebde itibariyle tıpkı havf u recâ gibi bir kalb amelidir. Ancak, zühd duygusunun insanın davranışlarına aksetmesi veya onları yönlendirmesi açısından bir farklılığı söz konusudur ki, bu da onun aksiyon ve davranış buududur. Zühde göre programlanmış bir sine, şuuru taalluk etsin-etmesin, yeme-içme, yatma-kalkma, konuşma-sükut etme, halvet peşinde olma veya celvette kalma gibi birbirine zıt bütün davranışlarında zühd düşünür, zühd soluklar, zühd televvünleri içinde bulunur ve sürekli zühd rüyaları görür.. ve bütün bunların arkasında, dünyanın kendine ve insanların hevesâtına karşı ciddî bir tavır alması söz konusudur.

Bu duyguyu Mevlânâ ne hoş terennüm eder: "Dünya nedir? O Hüda'dan gafil

olmaktır; kumaş, gümüş, evlat ve kadın değildir. Eğer dünya malını Hakk rızası için omuzlarsan, ona Hz. Resûl: "İyi insan için iyi mal ne güzeldir! " buyurmuştur. [2] Geminin içindeki su geminin helakine sebep, geminin altındaki su da onun hareketine vesiledir."

[2.] Bkz. Müsned, 4/197.